1619

IO. ANTONII
VELAZQVEZ
SOCIETATIS IESV,
IN
PSALMVM DAVIDIS
CENTESIMVM
Commentarij, Litterales, & Morales;
SIVE,
DE OPTIMO PRINCIPE,
ET OPTIMO PRINCIPIS ADMINISTRO,
LIBRI QVINQVE.
CVM INDICE QVADRVPLICI, PRAECIPVEQVE Ad Conciones per totum Annum copiosissimo.

Pertinet ad Bibliothecam [illegible] Franc. [illegible] [illegible]

Ex Testamento [illegible] Domini [illegible]

VENETIIS, COMBI, MDCXLVII.
SVPERIORVM PERMISSV, ET PRIVILEGIIS.

FACULTAS PATRIS PROVINCIALIS Castellanæ Prouinciæ.

EGO Ildefonsus del Caño, Prouincialis Societatis IESV, in Castellana Prouincia, potestate ad id mihi facta à Reuerendo admodum Patre Mutio Vitelleschi Præposito nostro Generali, facultatem facio, vt Commentarij, & Adnotationes in Psalmum centesimum Dauidis, à Patre Ioanne Antonio Velazquez Societatis nostræ in Regio Salmanticensi Collegio Sacræ Scripturæ quondam professore, compositæ, & eiusdem Societatis grauium, doctorumque hominum iudicio approbati, typis mandati possint. In quorum fidem, has literas manu nostra subscriptas, & sigillo nostri officij munitas dedimus. Pompeiopoli, pridie, Nonas Iulias, Anno Domini 1635.

ILDEPHONSVS DEL CAÑO.

Censura operis ex mandato Ordinarij Sapientissimi Licentiati D. Francisci de la Torre, in Alma Ecclesia Segouiensi Canonici Pœnitentiarij.

PVLCHRORVM *quoque autumnus pulcher*, est in veteri paræmia. Hoc censui dum ex mandato D. Petri Gomezij de Bastillo, maximi Sanctæ Crucis Collegij Vallisoletani Collegæ, & huius Segouiensis Diœcesis Vicarij Generalis, librum hunc censeo. Post felicissima volumina Patris Ioannis Antonij Velazquez, in Epistolam Pauli ad Philippenses, pulcherrimum *de Optimo Principe, & de Optimo Principis Administro*, Librum orbis luci immissum, quid aliud quàm opulentum eruditionis autumnum iudicem? Opus dignissimum quod aureum in Olympia miretur: siue ingenij acumen, siue inaffectatam iucunditatem, quam nulla possit affectatio consequi, vel vtiles circa præcepta sententias, altamque verborum lenitatem intueamur. De quo planè dixerim cum Fabio Pindarum laudante. *Nouem vero Lyricorum longè Pindarus Princeps, spiritu, magnificentia, sententijs, figuris, beatissimus rerum, verborumque copia.* Qui vnus diligenter euolutus ad cuncta, quæ Principibus præscribuntur effingenda, sufficiat, nec mirum cùm vniuersis operis auctoribus, vel nomen auferat, vel fulgore claritatis tenebras obducat. Vnde *non mirum* (vt de Zaram dixit Paschasius) *si post sequens primatum teneat.* Quem dum eloquentiam Latij eloqui laudat quidem Velleius: *Vniuersa sub Principe operis sui erupit Tullio, & delectari ante eum paucissimis, mirari neminem possis, nisi aut ab illo visum, aut qui illum viderit.* Aulę verò lux hæc illata ab Aula lucem, laudemque accipiat: *Ducantur ergo ad penetralia libertatis laudati, merito suo ornati, iudicio nostro habituri sine dubio gratissimum Senatum, quorum ars est, facere de irato beneuolum, de suspecto placatum, de austero mitem, de aduersante propitium.* Gratissimum Aulæ Christianæ librum auguror, gratissimum literatis, neque ingratijs sanè; nam *hic eloquentiæ flumina* (vt Sidonius ait) *non tam fonte, quàm fronte funduntur*: Sic censui, & clarissimi Operis immortalitati ęternum Sophiæ plausum, gloriam adprecor. Segouiæ decimoquinto Kalend. Martij, Anno 1635.

Quintil. lib. 1. — *Paschas.* — *Velleius* — *Cassiod. li. 3. epi. 33.* — *Sidon. li. 8. epi. 3.*

Licent. FRANCISCVS DE LA TORRE.

Approbatio Reuerendissimi, ac Sapientissimi Patris Magistri Laurentij de Aponte, Clericorum Regularium Minorum, Sacræ Theologiæ quondam professoris, & in supremo Fidei Senatu Censoris.

COMMENTARIOS elaboratissimos in Psalmum centesimum R.P. M. Ioannis Antonij Velazquez, de Societate IESV, ex mandato Regij Senatus vidi, perlegi, ponderaui. Cognoueram sanè iamdiu ab vngue leonem, cùm ex eiusdem ad Philippenses elucidationibus quid ponderis, quid veritatis, quid elegantię, quid eruditionis, quid tandem deuotionis tanti Patris scripta tenerent, iam videram, iam laudaueram, iam supra reliquos (sit sine inuidia dictum) extuleram; at nunc in istis, & supra ipsum met. Equidem in illis alios vincit, in istis seipsum, eò vel maximè cum in his de illa arte tractet, quæ iuxta Nazianz. *Ars est artium, scientia scientiarum, vtpote quæ hominem regit animal omnium maximè varium, & multiplex*: hinc planè sic difficilis, vt eidem sanctissimo Patri videatur, quod *& si sit aliquis non modò vitiorum contagione purus, verùm ad summum etiam virtutis fastigium euectus, non apparet, quanam scientia instructus, aut quibus viribus fretus, præfecturam Christianam intrepidè suscipere queat.* Opportunè id tunc Nazianzenus, at non itidem post hunc in lucem de Optimo Principe editum Librum, qui sic Principem dirigit, vt non modo illum ad Politicum ducat felicem scopum, sed etiam ad diuinum; nam sic Principi *Misericordiam* suadet, vt *iudicium* misceat; sic ad alios dirigendos ducit, vt sui primum Rectorem faciat: sic simplicitatem suadet, vt contra *præuaricantes* odium instruat; sic cor rectum instituit, vt nulla malignitate superetur; sic contra detractores superbos, atq; auidos armat, vt ad immaculatos totum

Nazian. in Apologet.

Greg. ho inclinet; tandem sic sollicitum contra peccatores eum reddit, vt penitus ad vnum *Dispereant de Ciuitate*
mil. 16. *Domini omnes operantes iniquitatem*. Expendi singula, & verè ad Principem instituendum nihil adden-
in Ezec. dùm duxi: nihil detrahendum iudicaui: hinc omnino edoctus, quàm scitè dixerit Gregorius: *Quanto*
Cant. 7. *mundus ad extremitatem ducitur: tanto nobis æternæ sapientiæ aditus patebit*: nam in his commentarijs *poma om-*
13. *nia noua, & vetera*, sic dilucidè intertexta videas: vt totum nouum, totum vetus dixeris, totum opus
Ennod. Sanctorum Patrum dictis inspersum inuenias, ita tamen, vt nouum robur, nouam vitam, formam, ac
li. 3. ep. venustatem illis tribuens, non vetera, sed noua dicas: non antiquorum, sed sua. Monita etsi ex se præ-
26. Sen. clara, vnde prodire sine baculo possent, semper tamen veterum Doctorum dictis illustrat, ac firmat: quip-
ep. 100. pe qui optimè callet illud Ennodij: *Exponit censuræ sententiam suam: quisquis quod elegit, non tuetur.* Quid de
Clem. 2. concinnitate dicam? hæc vt scriptori Ecclesiastico, non prophano, *sic vt animo scribat, non auribus*. Hinc
Strom. res eius non effugiunt, sed animo hærent. nam verè Clem. Alexandrinus. *Eos qui hærent dictionibus, &*
P. Cellē. *in eis sunt occupati, res ipsæ effugiunt*, & quia ex affectu scribit, sine phaleris dictat, *sine istis* (aiebat Enno-
Hier. lib. dius) *omne quod dictat affectio*; nam vt bene idem, *ad vnguem fabricantur illa quæ volumus non tam speciem*
11. in *habere, quàm similitudinem*: nam fructum in ficulnea, non folia tantùm quærunt. *Absit enim* (vt cum
Isa. Cellensi dicam) *vt vmbram solùm, & non escam pariant arbores tanti culturæ Patris*. Breuitati studet, ac sic,
Sidon. li. *vt nullum damnum fiat intelligentiæ*: & verè illi curæ potiùs *implere caussam, quàm paginam*. Quid inde? Sa-
4. epi. 3. nè illum ex eorum numero esse, *qui proficiendo scribunt, & scribendo proficiunt*. Qualis hinc fructus? *Vt tan-*
August. *to tempore post mortem suam apud Deum extendatur lucrum operum suorum, quantum durare potuerit vita libro-*
epist. 7. *rum suorum*. Hinc dignissimi, vt Typis mandentur, vt talia poma cum ipsa arbore, cum eius fructibus,
Beda li. frondibus, ac floribus æternitati dentur, æternumque Deo famulentur. Sic censui. Compluti die 15.
1. ep. 20. Aprilis, Anno 1635.

LAVRENTIVS DE APONTE
Clericorum Regul. Minor.

INDEX LECTIONVM, ET ADNOTATIONVM Moralium,

QVAE IN HIS COMMENTARIIS CONTINENTVR.

Ad

LIBER I.

De Optimo Principe.

PROOEMIVM. 77.

De virtute Principi multiplici ratione neceſſaria.

LIBER II.

De optimo Principe.

PROOEMIVM. 126.

De peculiaribus virtutibus, quæ ad Principis perſonam ſpectant.

LIBER III.

De Optimo Principe.

PROOEMIVM 191.

De scopo, quem sibi Princeps in gubernatione debet proponere.

LIBER IV.

De Optimo Principe.

PROOEMIVM. 250.

De Principis virtutibus, quæ ad iudicium, & iustitiam peculiariter pertinent.

LIBER V.

De Optimi Principis Optimo Administro.

PROOEMIVM. 309

FINIS.

INDEX

INDEX LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRÆ,

Qui in hoc Libro peculiariter elucidantur.

Prior numerus Paginam, secundus Lectionis, vel Adnotationis currentis Paragraphum indicat.

Ex Prouerbijs.

Ex Ecclesiaste.

Ex Canticis.

Ex

Ex lib. Sapientiæ.

Ex lib. Ecclesiastici.

Ex Isaia.

9.10. Lat•

Ex Oſea.

Ex Ioel.

Ex Amos.

Ex Iona.

Ex Michæa.

Ex Nahum.

Ex Abacuc.

Ex Zacharia.

Ex Malachia.

Ex lib.1. Machab.

Ex lib.2. Machab.

EX NOVO TESTAMETO.

Ex Matthæo.

17. Neque

Ex Marco.

Ex Luca.

5.11. Nunc

F I N I S.

INDEX RERVM,

Quæ in hoc Opere tractantur.

Prior numerus Paginam, ſecundus columnam, tertius verò Adnotationis Paragraphum indicat.

Ad-

Quæ

Deus

Dispensatio.

Dives, Divitiæ.

Doctrina, vide *Cognitio*, *Sapientia*.
Donum.

E

Effigies.

Euangelium.

Eucharistia.

Examen.

Exemplum.

Li-

Quam

V

Virtus

F I N I S.

INDEX

INDEX
VALDE COPIOSVS
AD OMNES OMNINO CONCIONES,

Tàm de Aduentu, & Quadragesima, quàm de cunctis Anni Dominicis, & Sanctorum solemnibus conficiendas.

AD CONCIONES DE TEMPORE.

DOMINICA I.
Aduentus.

LVc.21. Erunt signa in Sole, & Luna, & Stellis, & in terris pressura gentium præ confusione sonitus maris, & fluctuum, &c. Nam virtutes cælorum mouebuntur. *Vnde tam horribilis commotio, & instabilitas? Sane à peccatis nondum digno supplicio affectis: ideò post pœnas de ipsis sumptas.* Erit cœlum nouum, & terra noua: *Firma scilicet hæc, & stabilia. Ergo à iustitia vindicatiua terræ firmitas, & stabilitas adueniet, lib. 4. adnot. 3. à n. 1.*

2 Stellæ cadent de cælo, &c. *necnon* cælum, & terra transibunt. *Cùm cæli hauddubiè perpetuò sint duraturi, non immeritò ambiges, quomodo perituri dicantur? Sanè terra à generatione quiescet: cæli immobiles tunc existent, nec inferiores causas fœcundabunt. Quid ergo mirum, quod perijsse dicantur, si quieti, & otio traduntur? Apud Deum enim nullum habet esse, quidquid à suo munere cessat. Hinc inferre licet, quàm nihili habebuntur ea die homines otijs, & voluptatibus dediti, signatè verò Principes, qui muneri suo minimè satisfacere, lib. 3 adn. 6. num. 5.*

3 Tunc videbunt Filium hominis: *Notanter qui homines erat iudicaturus, Filius hominis factus est:* vt disceret ex ijs quæ passus est, obedientiam. *lib. 2. adn. 7. n. 1.*

4 Cum potestate magna, & maiestate: *En induij seueritatem: nam qui priùs potestatem, & maiestatem in suauitatem, & humanitatem transfudit, libr. 4. adnot. 16. n. 6. solam modò potestatem, & maiestatem iactat, quasi in hanc iam tota illa suauitas, bonitas, & benignitas fuerit trasfusa. Vt discas, nihil magis peccatoribus fore timendum, quàm ea Domini lenitas, & nimia quodammodo suauitas. Certè Cant. 7. 5. vbi nos habemus:* Comæ capitis tui, sicut purpura Regis vincta canalibus: *Sine vt LXX. (ad indicandum incredibilem Dei suauitatem, & patientiam, qua tum pro nobis in passione ligari, & occidi voluit: tum modò ligatas manus habet, ne peccatores funditus deleat) reddidere:* Rex ligatus in transcursibus: *Philo Carpatius notantissimè reponit.* Rex tremendus in excursibus suis: *Omninò innuens, Dominum à patientia, & benignitate tremendum reddi: ne ipsum Deum muscam, siue peccatoribus conniuentem putares. lib. 4. adn. 1. à num. 1.*

5 Cùm potestate magna, & maiestate: *Notanter in iudice potestatis, & maiestatis meminit, quod satis non sit, leges ferre, nisi eorum executioni incumbens; fortem, & potentem in pœnis de trasgressoribus sumendis se exhibeat. lib. 4. adnot. 2. à num. 1.*

6 Propè est Regnum Dei: *Ecce tibi Regnum Dei: cùm disperduntur de ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem. vers. 8. lect. 3. num. 1.*

DOMINICA II.
Aduentus.

1 MAtthæi 11. Cùm audisset Ioannes in vinculis: *Quis ambigeret, Ioannem in vinculis esse futurum, quando ij, qui mollibus vestiuntur, in domibus Regum sunt? Vix enim in domibus Regum sit, qui mollia ipsis non suadeat: contra verò Ioannes, qui veritatem apertè denunciat, in carcerem truditur. libr. 5. adnotat. 19. num. 1.*

2 Tu es, qui venturus es? *Ambigebatne Ioannes, quis esset Christus? Minimè quidem, sed discipulos suos ad ipsum mittit, ne gratiam, qua apud Dominum valebat, sibi soli vendicet. lib. 5. adn. 26. num. 1.*

3 Quæ audistis, & vidistis: *Non fuit contentus Dominus, egregia verba auribus dare, nisi oculis etiam opera spectanda exhiberet: quippe ab operibus omnimoda vis, atque efficacitas ad persuadendum sumitur. lib. 1. adnot. 4. num. 2.*

4 Cæci vident, claudi ambulant. *Opportunè luci oculis immissæ gressus pedum adiunguntur, quòd, & Dei verbum vitia extinguat, vers. 2. lect. 5. num. 1. Et verbis opera associanda sint. Indidem lect. 4. num. 1.*

5 Beatus est, qui non fuerit scandalizatus in me. *Id est, in crucis meæ humilitate. Ambrosius lib. 5. in Luc.* Dominicæ testificationis exempla sunt plenitudo fidei, Crux Domini, obitus, sepultura, & ideò cùm illa superiora dixisset, cæci vident: leprosi mundatur; addidit: Beatus qui non fuerit scandalizatus in me, crux enim etiam electis scandalum posset afferre, sed nullum hoc

maius

maius diuinæ personæ est testimonium, nihil est, quod magis esse vltra humana videatur, quam toto vnum se obtulisse pro mundo. Hoc vel solo Dominus declaratur; *Ergo ait Dominus: beatus, qui me ex cruce, & morte verum Dei Filium, & Optimum Principem agnoscet. lib. 3. adnot. 21. num. 3.*

6 Cædit dicere ad turbas de Ioanne. *O bonum solem cuius splendore minora sidera non inumbrantur: imò verò maiorem ab ipso claritatem accipiunt. Est enim proprium magni, & Optimi Principis magnis suos honoribus ornare. lib. 3. adn. 18. num. 4.*

7 Hominem mollibus vestitum, &c. *S. Petrus Damianus premens ea Cantic. 6. 3. verba:* Decora sicut Ierusalem, *sapienter ait:* Sicut Ierusalem, non sicut Babylon, quam vidit Ioannes ornatam purpura, & cocco, & inauratam auro, & lapide pretioso, & margaritis. Babylonem hanc diabolus; Ierusalem inhabitat Christus; ille luxuriantis amictus varietate reficitur, hic asperis, & humilibus. *lib. 4. adnot. 28. num. 4. & 5.*

DOMINICA III. Aduentus.

1 IOan. 1. Miserunt Iudæi ab Ierosolymis, &c. Et confessus est, & non negauit; *Egregius Christi Minister qui vna ex parte virtutibus homines ad se allicit: ex alia verò fortiter è se repellit, vt omnem Deo gloriam adscribat. lib. 5. adnot. 17. num. 6.*

2 Et confessus est, & non negauit, *August. serm. 23. de Sanctis.* Putari Christus potuit, & noluit, existimari Christus potuit, & noluit: dixerunt homines, cùm fallerentur in eo, num forte hic est Christus? Respondit ille, quod non erat, vt maneret, quod erat. Inde quippe Adam lapsus perdidit, quod erat, quia quod non erat vsurpauit. Recolebat hoc iste magnus: *Opportunè iste magnus, nihil enim maius, quam magnitudinem non extra se, sed à seipsa petere. lib. 2. adnot. 16. num. 1.*

3 Non sum ego Christus. *August. ibidem.* Recolebat hoc iste, magnus, sed in prauo Christo minimus. *Quare qui magnus, in prauo fit Christo minimus? Quia nisi incuruetur altitudo virorum, eos cœleste ostium non admittit: & qui elati accedunt, repulsi, capite eliso cadunt retrorsum lib. 2. adnot. 16. num. 7.*

4 Quid dicis de teipso? *Sanè, vt si ipse dixisset, Deum se esse, diuinos illi honores omninò adscriberent. Sed, num ea (ò boni) diuinitatis natura est, vt ab hominibus dari, auferrique possit?* Ergo apud vos de humano arbitratu diuinitas pensitatur (*Vt dicebat Tertul. in Apologet.*) Nisi homini Deus placuerit, Deus non erit homo iam Dei propitius esse debebit. *Enimverò volebant illi eum sibi Deum facere, quem ad nutum, quacumque vellent circumducerent. lib. 4. adnot. 1. num. 7. & 8.*

5 Ego vox clamantis in deserto. *Augustin. serm. 37. de Sanct.* Hoc est dicere, non sum ego Verbum, quod erat in principio apud Deum, seu vox potius, seu minister sum verbi. *Sanè vt signaculum similitudinis candidè custodiret, nec ad instar Luciferi superbè resignaret. lib. 5. adn. 17. num. 7.*

6 Dirigite viam Domini sicut dixit Isaias Propheta. *Obserua, Prophetam non dixisse* dirigite, *sed* parate, *non tamen ideò Ioannem illi fuisse contrarium, imò verò omninò explicasse, quomodo via Domini, vt ei felix exitus sit, paretur, dum videlicet directa, id est, rectâ intentione prædita est. lib. 5. adnot. 18. num. 5.*

7 Cuius ego non sum dignus, vt soluam eius corrigiam calceamenti. *Quid nonne ipse sponsi Paranymphus, Præcursor, & Familiaris erat, qui apud ipsum omnia poterat? Cur ergo infimo ministerio imparem se agnoscit? Planè quòd prudens Administer regiam gratiam, qua fruitur, non ostentat lib. 5. adnot. 22. n. 1.*

8 Cuius ego non sum dignus, &c. *Chrysost. hom. 3. in Matth.* Idcirco amicus factus sponsi, & manum, quam indignam calceamenti esse dicebat, cam Christus ad caput suum subleuauit: *Certissima quippe via ad celsitudinem humilitas. lib. 2. adnot. 15. n. 4.*

9 Cuius ego non sum dignus, &c. *Ibidem Chrysost.* Itaque si bona tua magna vis facere, noli ea magna putare, aliter enim magna esse non possunt. *lib. 5. adn. 15. num. 4.*

DOMINICA IV. Aduentus.

1 LVc. 3. Anno quintodecimo Imperij Tiberij, &c. *Infelix Regnum inter tot Principes partitum, & tot tyrannis subditum. Quàm alia hæc rerum facies ab illa, quæ siue sub Samuelis, siue sub Dauidis Imperio liberum, & incolume florebat, sed non quidem hoc fuerit mirandum, cùm à peccatis maxima quæque imperia labefactentur, & corrumpantur. lib. 1. adnot. 14. num. 1.*

2 Imperij Tiberij Cæsaris: *Et vbi potentissimum illud Nabuchodonosoris Imperium, ab ipso tamquam nunquam peritu rum, in auro adumbratum? A ferro planè superatum est: & vbi modò ferrum, siue Romanorum potentia, & regnum vides, vt mundi regna, & potentia casui, & mutationi omnino sint obnoxia; nec illis magis, quàm ventis esse fidendum? lib. 2. adnot. 3. n. 4. & 5.*

3 Procurante Pontio Pilato Iudæam. *Lectio Siriaca habet.* Sub præfectura Pontij Pilati: *Et Græca quidem vox Principem ducem, & gubernatorem significat. Vbi sub speciosó* procurandi *verbo denotatum est, quo præfectura, & regia munera ire debeant: nempe, vt Principes, & Duces, atque magistratus potiùs prodesse, quàm præesse studeant, subditorum res, & vtilitatem curantes, & procurantes. libr. 3. adn. 12. num. 4.*

4 Sub Principibus Sacerdotum, *Accurata, & diuersa locutione, Sacerdotum meminit, nam qui dixit.* Anno quinto 10. Imperij *Tiberij*, & procurāte Pōtio Pilato, *vt tempus solummodo denotaret, signatè addidit:* Sub Principibus Sacerdotum, *quasi ipsis omnia subdita sint, etiam ipsum Dei verbum. Vt videris, quanti faciendus sit Dei cultus, quanta Sacerdotibus reuerentia exhibenda. lib. 2. adnot. 5. num. 5.*

5 Factum est Verbum Domini super Ioannem. *Antequam doceat Ioannes, ipse docetur, verbumque Dei vocem eius præcedit. Etenim vt vitia extingueret, suaderetque Christi aduentum, Dei verbo, atque sapientia opus erat. vers. 2. lect. 5. num. 1.*

6 Factum est Verbum Domini: *Quid ais factum? Fitne Verbum, an potiùs dicitur? Sed aliud quidem humanus, ac diuinus sermo, ille siquidem ab ore vim habet: hic non nisi operibus pensitatur. vers. 2. lect. 4. n. 2.*

7 Prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum: *Opportunissima Dei Filij manifestatio, quæ à peccatorum remissione incipit. Quid enim clementia, & iniuriarum remissione regalius, diuiniusue fuerit? lib. 4. adnot. 11. num. 1.*

IN VIGILA Natiuitatis.

1 MAtthai 1. Cùm esset desponsata Maria: *Cur Dominus Matrem desponsatam habere voluit, cum id nonnihil obstreperet, quominus ab hominibus Dei Filius haberetur; Iudæis succlamantibus:* Nonne hic est Iesus filius Ioseph, & Mariæ? *Luc. 4. 22. Sanè quòd vt bonus Filius Matris honori, & bonæ existimationi consulere, ita quò bonus Princeps non propriæ, sed subditorum vtilitati prospicere debuit: quippe hæc Principatus natura est, vt ad subditorum vtilitatem cuncta dirigantur. libr. 3. adnot. 12. num. 7.*

2 Cùm esset desponsata. *S. Thom. lib. 5.* de eruditione Principis, Matrimonium est pallium, quo Beata Virgo vsa est; quo occultaret cælestem conceptum. *Prudentissimè, quippe dona quò maiora sunt, eò magis occultanda. lib. 5. adn. 22. num. 1*

3 Cùm esset iustus, & nollet eam traducere: *Chrysol. serm. 175.* Aliud nouerat, aliud intuebatur, nec accusare poterat, & defensare penes homines non valebat. *Ergo quia iustus noluit ad potestatem, sed ad æquitatem, & ius recurrere. lib. 4. adnot. 4. num. 2.*

4 Cùm esset iustus, & nollet eam traducere. *Theoph. Quomodo erat iustus Ioseph cùm lex præceperit, adulteram traducere: hoc est denuntiare, & punire, &c.* Soluitur autem hoc, primum quidem quod propter hoc iustus erat. Nolebat enim esse crudelis, sed præ multa benignitate misericordia eam prosequebatur, ostendens se superiorem lege etiam super legalia mandata viuentem: *Quippe hæc Regia conditio Principis est, vt etiam cùm absoluit, & iudicet, & rectus sit. lib. 4. adnot. 8. num. 7.*

5 Hæc autem eo cogitante. *Chrysol. ibidem:* Mens iusta, & sanctus animus ancipiti cogitatione torquetur sentit sed tantùm non potest penetrare sacramentum, &c. Meritò mox occurrit Angelus: meritò responsum subuenit mox diuinum, cui humano deficiente consilio iustitia non deficit; *Quippe immaculatum animum lux cælestis illustrat. lib. 2. adnot. 8. num. 6. Et Principi gubernationi intento copiosius à Deo lumen ad extricandos nodos immittitur. lib. 3. adn. 8. n. 3.*

6 Ioseph fili Dauid: *Bernard. homil. 2. super Missus est:* Verè ex regia stirpe descendit vir iste Ioseph, nobilis genere mente nobilior, plenè filius Dauid non degenerans à patre suo Dauid, prorsus inquã filius Dauid non tantũ carne, sed fide, sed sanctitate, sed deuotione: *Ergo sapiens Angelus Iosephũ ad præclara fidei, et charitatis opera vrgens non alium quàm proauum Dauidem ob oculos ponit, eiusque filium signatè appellat, magnum enim non nisi magnorum exempla decent imitanda. lib. 3. adn. 5. n. 2*

7 Noli timere, quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est. *Vt dixerit. vbi Deus adest, etiamsi aliud sibi oculi renuntient, nihil omninò timendum fuerit: tute enim securior eris, cùm ipsius causa periculum subieris. lib. 5. adn. 10. num. 2*

8 Pariet autem filium; *Cur non dixit* pariet tibi filium *quemadmodum Zachariæ Baptistæ patri dixit? Lucæ 1. 13. Sanè vt Dei filium, & principem ab homine priuato discriminaret: hic enim sibi suisque parentibus, ille verò omnibus nascitur. libr. 4. adnot. 13. num. 5. Necnon vt in Ioseph regios familiares admoneat, ne sibi solis regium fauorem velint sed in omnes partiantur. lib. 5. adnot. 26. num. 3.*

9 Et vocabis nomen eius Iesum: *Cur Iosepho tribuatur nomen filio Dei imponere, cùm hoc Patris proprium sit? Sanè quòd bonus Dominus totam sibi gloriam sumere noluerit, sed nomenclatoris honorem subito communicare. lib. 3. adnot. 18. num. 1.*

IN NATIVITATE Domini.

1 LVcæ 2. Exijt edictum, &c. Vt describeretur vniuersus orbis. *Notanter tunc natus Dominus dicitur, cum vniuersus orbis Imperatori tributa pendebat. Tum, vt æquè ac sui, eorum ærumnis tangeretur, & patientibus cõpateretur. lib. 3. adn. 19. n. 1. Tum etiam, vt principes admoneret, quanta moderatone subditis tributa fuerint imposituri quando, & ipsemet Dominus simul cum illis tributa pendit lib. 4. adnot. 16 num. 4.*

2 Vniuersus orbis. *Opportunè Dominus tunc nascitur, cum totus terrarum orbis describitur: vt accepto tempore iustitias iudicet. Audi Zenonem Veronens. serm. ad Neophyt. qui ex cælestibus signis leone, virgine, & libra, quæ continenti serie innexa sunt, hanc conficit ratiocinationem:* Leo noster sicut Genesis protestatur, leonis est catulus, quem competenter sequitur Virgo prænuntians Libram, vt nosceremus per filium, qui incarnatus processit ex Virgine, æquitatem, iustitiamque terris illatam. *Vt videlicet omnes homines velit saluos facere, omnibus suam gratiam generaliter proponat, omnium bono se aduenisse testetur: omnes sine personarum acceptione complectatur. lib. 4. adnot. 14. n. 1. & seqq.*

3 Vt describeretur vniuersus orbis. *Sed, & ideò descriptionis tempore nascitur Dominus, vt suo exemplo tam ad obediendum principibus, quàm ad tributa illis persoluenda adhortetur:* Descriptus est (*inquit S. Isid. Pelus. lib. 1. ep. 48.*) Dominus cùm vtero gestaretur, & censum Cæsari pependit: hinc videlicet velut lata lege nobis indicans vt ei, qui imperium tenet, obediamus. Quæ igitur ipse Deus noster suscepta per dispensationem, & consilium paupertate docuit, candido animo imitemur, nec pauperum obtento tributum pendere detrectemus. *lib. 4. adnot. 15. num. 3. & 4.*

4 In Bethleem. *Bernard. ser. 1. in Vigil. Natiuit.* O Bethleem parua, sed iam magnificata à Domino, magnificauit te, qui factus est in te paruus ex magno. *Sed quomodo magnificauit te, qui se è magno paruum fecit in te? Planè quia tunc magnum se, & magnificum ostendit, magnitudinem suam modestia, & humilitate comprimens. lib. 2. adn. 16. num. 1.*

5 Et peperit filium suum primogenitum. *En Deum hominem factum: en illum exinanitum, en omnibus mortalis vitæ ærumnis expositum, vt saluum faciat populum suum à peccatis eorum. Sed quid, rogo opus fuit, pro salute hominis tam ingentes expensas facere, qui vel solo verbo poterat opem ferre? Sanè quòd sic benignus sit, ac clemens, vt simul iustus sit: ideòque maluerit, dæmonem, qui hominem emptionis iure possidebat, iusto certamine vincere, quam violenter cogere, lib. 4. adnot. 6. n. 4.*

6 Peperit filium. *Cum vides Deum hominem factum, exinanitumne illum dixeris, an plenum? Plenum quidem, qui in nostros vsus, & vtilitatem exinanitus est. Principi enim suam maiestatem æstimanti tunc suum negotium agere videtur, cùm non agit, vt publicum agat lib. 3. adnot. 13. num. 3.*

7 Et pannis eum inuoluit. *August. serm. 9. de tempore:* O gratissimi delectabilesque vagitus, per quos stridores dentium, æternosque ploratus euasimus, ò felices panni, quibus peccatorum sordes extersimus. *O bonum Principem,*

cipem,

cipem, qui pro suis fortia agit, & patitur. lib. 3. adnotat. 21. tota.

8 Multitudo cælestis exercitus. *In cuius defensionem tam nobilis paratur exercitus Angelorum? In hominum profectò bonum, & vtilitatem. Angeli quippe nullo alterius egent emendicato iuuamine: ipsi verò hominibus solatium, & auxiliatricis dexteræ nascentis nuntia ferunt. vers. 1. lect. 4. num. 7.*

9 Gloria in Excelsis Deo: *Quis iste vester hymnus est, ò beatæ mentes! Hodie enim Deo ad terras descendente terræ potiùs quàm in excelsis Deo gloria est: subsistit tamen cælestis cantus, nimirum vt egregius subtilissimusque mentis conceptus externa voce aperitur, qui secus quidem penè inutilis lateret:* Nam sapientia absconsa, & thesaurus inuisus, quæ vtilitas in vtrisque? *Eccles. 20. 31. ita quidem Verbi æterni gloriam opportunè humanitas aperuit: & in ipso Verbo homine facto* locutus est nobis *pater: vt iam inde Deum velut de facie cognosceremus. Nouerint hinc principes humanitatem, & affabilitatem maiestatis suæ ornamentum, & coronam esse. lib. 2. adnot. 17. num. 4. & lib. 2. adnot. 14. n. 6.*

10 Gloria in Excelsis Deo, & in terra pax. *Nectuntur inuicem pax hominum, gloriaque diuina. Etenim gloriosum est Deo, homines incolumitatem perfectam sortiri, quæ necessariò abest, vbi pax non seruatur, sed pugna, seditioneque grassantur. lib. 4. adnot. 1. num. 2.*

11 Inuenietis infantem pannis inuolutum, & positū in præsepio. *paupertatis, humilitatisque exempla infans Christus iam incipit edere. Etenim prior voluit opere complere, quod deinceps à suis erat exacturus, eaque exemplo firmare, quibus deinde suos instituere parabat. lib. 1. adnotat. 4. num. 4.*

12 In præsepio. *Hesychius hom. 2. de Deipara:* Libens reconditur in præsepio, vt qui currunt ad paleas, frumētum nanciscantur, vt bestiarum more festinent, arbitrātes, se inuenturos manipulos hordei, & panem verum manducaturos alimentum vitæ. *Vt videlicet abiunctam te terrestrium bonorum, cælestium sodalitatem, & durationem agnoscant. libr. 2. adnot. 3. num. 1.*

13 In præsepio. *Gregor. Magn. homil. 8. in Euang.* Vt fideles omnes: videlicet sancta animalia carnis suæ frumento reficeret; ne ab æternæ intelligentiæ pabulo ieiuna remanerent. *lib. 3. adn. 20. num. 3.*

14 In præsepio. *Miram Dei benignitatem, atque sapientiam! in præsepio, in loco scilicet non hominibus, sed bestijs destinato Dominus reponitur, vt descriptionis tempore miseris hominibus tributa pendentibus nihil ipse adimat, sese quantum potest contrahens. lib. 4. adnot. 19. n. 3.*

IN FESTO SANCTI Stephani.

De historia Stephani apud Acta Apostolorum Cap. 7. 55.

1 Intendens in Cęlum, vidit gloriam Dei. *Aug. serm. 5. de S. Stephan.* O cor mundum, quòd benè nouit Deum! *Nimirum ab affectuum vacuitate clarissima animo lux oboritur. libr. 2. adnot. 8. num. 5.*

2 Ecce video Cęlos apertos, &c. *Cur homo modestissimus pulcherrimam visionem manifestam fecit, præsertim cum inde stridentes iniquorum dētes plus plus in ipsum acuerentur? Fuit id quidem animi synceri, & fidelis, qui etiam cum vita discrimine gloriam Deo reddere voluit: nimirum viderant, qui sedebant in concilio, faciem eius, tamquam faciē Angeli. Ergo ne sibi diuinum splendorem vindicaret, cælestem visionem aperuit, vt totum in Deum honorem refunderet. lib. 5. adnot. 17. n. 5.*

3 Iesum stantem. *Stabant, & hostes eius aduersus illum in concilio, vt ipsum perderent: stabat & Christus opem laturus. Fœlix Stephanus, qui pro ipso periculum suscipiens, non poterat non gloriosè coronari. lib. 5. adn. 9. n. 6.*

4 Iesum stantem. *Insipientissimi hæretici qui quod Iesum stantem viddent, ipsum patre minorem faciunt, cùm vel hinc adeò peculiaris in Christo splendor eluxerit, vt illo occupatus Stephanus, ipsum priùs quam in patrem orauerit. lib. 3. adnot. 18. num. 10.*

5 Iesum Stantem. *Sed cur, qui in gloria erat stare dicitur? Num rursum iudicio sistitur, vt olim* stetit ante Præsidem, *Matth. 27. 11. Ita planè. Nam qui seruum suum reum, & iudicio obnoxium vidit, non potuit, non rei habitum assumere. pulchrè S. Petrus Damian. homil. de S. Stephano.* Surgit ipse Rex filius Regis, & lapidantium acies interrumpens, triumphatori doloris non sine dolore cordis *(cape hyperbolem pio, & sano sensu)* assistit. *lib. 3. adnot. 18. num. 1.*

6 Domine, ne statuas illis hoc peccatum. *Nazian. orat. in funere patris:* Stephanus, cùm lapidibus obrueretur, pro lapidantibus preces fundebat, cuius causa cruciatus quoque ipse preclarior illi erat, quàm mors ipsa, quippe qui Christo lenitatis, & patientiæ fructum offerret. *Quonam verò modò egregius hic Nazianzeni sensus subsistat. Vide lib. 3. adnot. 12. n. 4.*

Pro lectione Euangelica.

7 Venient hæc omnia super generationem istam. *Dolet Dominus, & illacrymatur de gentis suæ ruina: simulque à supplicio manum non auertit: ne videlicet veniæ facilitas eam obduraret in vitia: & sanè vt iustitia non est vera iustitia, nisi in se misericordiam habeat, ita nec misericordia est vera misericordia, si desit ipsi iustitia. vers. 8. lect. 2. num. 2.*

IN FESTO S. IOANNIS Euangelistæ.

Pro salutatione, & introductione Ambrosius in exhortatione ad Virgines, ea Ioannis verba de Matre Domini ab ipso susceptā, & accepit eam *discipulus in suam. Ioānis 19. 27. sic premit:* Quid est? *in suam:* cùm relinqueret patrem, & Christum secutus sit? Quę suā habebat Ioannes? Qui mundana, & sæcularia non habebat, quia de mundo non erat? *Respondet verò:* Bonus verbi sapientiæque possessor, bonus receptor gratiæ. Audite quæ Apostoli Christo acceperunt. *Accipite inquit Spiritum Sanctum:* neque enim Mater Domini migraret, nisi ad possessorem gratiæ. *En in Ioanne, & gratiam, & gratiæ Matrem habemus, &c. pergit Ambrosius:* Ideò illam Dominus de Cruce discipulo suo sibi dilectissimo tradidit Sancto Ioanni, qui dixit Patri, & Matri suæ: *non noui vos:* Huic ergo traditur Virgo qui suos nesciat. *Vide lib. 2. adnot. 3. num. 1.*

1 *Ioann. 21.* Dixit Iesus Petro sequere me. *Bonum Administrum Dominus format, qui eius vmbra sit, nec præcedat, sed sequatur. lib. 5. adn. 2. n. 5.*

2 Conuersus Petrus vidit illum discipulum, &c. *Egregius Principis Administer, qui simul, ac in principis fauorem cooptatur, in alios intuetur, non se solùm,*

sua-

suaque, sed quæ aliorum sunt, videns lib. 5. adnot. 29. num. 1.

3 Quem diligebat Iesus. *Nonne facilius fuisset dicere, vidit Ioannem? cur ergo nomen suum reticuit? Erat quidem ille intimus Christi familiaris, & gratiam, qua valebat minimè iactabat. lib. 5. adnot. 22. n. 7.*

4 Quem diligebat Iesus. *Nonne, & ipse Ioannes Iesum diligebat? Cur ergo perpetuò dilectionem Domini erga ipsum, non sua in illum merita designabat? equidem quòd bonus Domini, siue Principis familiaris, vt totum se in eius obsequium impenderit, sua tamen in illum merita numquam ostentat. lib. 5. adn. 14. n. 1.*

5 Quem diligebat Iesus. *Qui videlicet peculiari Domini gratia potiebatur: qui plurimum apud eum poterat. Quid inde? Qui hac ratione compulsus omnes homines diligeret eximiè? hoc nimirum pondus fraternæ dilectionis ei Dominus imponens, vt plus amaret, qui plus amabatur: lib. 5. adnotat. 25. num. 2.*

6 Quem diligebat. *Non vtcumque sed signatè præ alijs maiora dilectionis signa erga illum exhibens. Cur ergo Petrum præ illo in sui Administrum delegit? Quòd alia iudicandi, alia diligendi ratio est, nec amantem iudicare, sed cum iudicaueris, amare oportet. lib. 5. adn. 4. n. 6.*

7 Qui, & recubuit in cœna super pectus eius. *En optimam eligendi rationem: nam qui Petrum ob robur confessionis in suum Administrum delegit, Ioannem ob eximium animi candorem in sui amicum, cui sua secreta, & res gestas scribenda committeret, opportunè destinauit. lib. 5. adnotat. 3. num. 12.*

8 Domine hic autem quid? *Excessit tantisper Petrus Ministri, siue familiaris metas dum abditos Domini sensus scrutari voluit. Ideò notanter Dominus eius interrogationem retundens respondit:* Quid ad te? *lib. 5. adnotat. 21. n. 7.*

9 Domine, hic autem quid? *Opportunè Chrysostomus hom. 87. apud S. Thom. in Catena:* Non sine causa recolit illam accubationem, sed vt ostendat, quantam Petrus haberet fiduciam post negationem. Qui enim in cœna non audebat interrogare, sed Ioanni interrogationem commisit, huic, & præpositura fratrum credita est, & nō solum non committit alteri interrogare, quæ ad ipsum pertinent, sed de reliquo ipse pro alijs magistrum interrogat. *En videlicet pœnitentiæ vis, & efficacitas subest, vt sortem cum vsuris recuperet. vers. 3. Act. 7. & 8.*

IN DIE SANCTORVM Innocentium.

1 MAtth. 2. Surge, & accipe puerum. *Et cur se itineris socium, & subsidiarium militem Angelus non offerat? Ne scilicet aliquo modo derogare videretur omnimodæ securitati quam ipsum met periculum quod pueri causa Maria, & Ioseph suscipiebant, illis dabat. Quippe pro causa Dei suscepta pericula nulla securitate carent. lib. 5. adnot. 10. n. 3.*

2 Surge, & accipe puerum. *Quid opus fuit dicere, surge? Poteratne, qui iacebat, aliò migraturus, puerum accipere, quin surgeret? Equidem eo dicendi modo innuitur, Principem, siue patrem familias, qui suis benefacturus, & opem laturus accurrit, à seipso eleuari, & peculiari dignitatis excellentia splendescere. lib. 3. adnot. 16. num. 5.*

3 Illusus esset à Magis. *Vides, quem exitum habuerit illa tam accurata diligentia, qua didicit, & mandauit, quid ad pueri necem, tamquam ad sui stabilimentum opportunum fore intellexit. Nimirum nisi auxiliaris Dei manus adsit, fluxæ, & infirmæ principum cogitationes sunt. lib. 1. adnot. 14. num. 1.*

4 Occidit omnes pueros. *O malum Principem! potestate abutentem, & diram mortis sententiam pro libito, non pro iure decernentem! Ante sententia profertur, quàm obnoxius pœnæ demonstretur. lib. 4. adnot. 4. n. 1. præcipuè n. 7.*

5 Occidit omnes pueros. *Qua mente? Nempè, vt regnum inde stabiliret? O stultitiam! cùm calumniam agere idem, ac pati sit, & qui festinat, vt effundat sanguinem, contra sanguinem suum insidietur. lib. 5. adnot. 26. num. 2.*

7 Occidit omnes pueros. *O Principem à rectæ gubernandi ratione aberrantem, qui non pro salute communi, sed pro suis commodis pugnat, nec ad pietatem fortis, sed ad perdendos subditos est! lib. 3. adnot. 12. num. 6.*

7 Qui erant in Bethleem, & in omnibus finibus eius. *Sed qua ratione, quo prætextu non solùm Bethleemiticos pueros, sed eos etiam, qui erant in finibus Bethleem occidit Herodes? Cùm is puer, cui ipse erat infensus, & quem ad mortem quærebat, omninò in Bethleem natus fuisset, vt ipse, & à Magis, & ab Scribis didicit. Equidem si de beneficentia ageretur, opportunè ille angustos in quos incidisset, limites excessisset, at cum de nece inferenda agebatur, perscriptos iuris terminos iniustissimè transgressus est. lib. 4. adn. 4. n. 1.*

8 Vox in Rhama audita est, ploratus, & vlulatus multus. *In Rhama, idem est, ac sublimibus, in Aulis, in Regijs: Et in his quid nisi lachrymæ, luctusque audientur? Vbi enim fastigia honorum sunt, ibi & pœnarum cumulus adest. lib. 5. adnot. 7. num. 1.*

IN FESTO S. THOMÆ Cantuariensis.

Vide *infra in Dominica secunda post Pascha.*

IN CIRCVMCISIONE Domini.

1 LVcæ 1. Postquam impleti sunt dies octo. *Exactissimus legis obseruator Christus Dominus dies octo natus, Circumcisionem patitur, cui non leuis pœna, & ignominia suberat. At quare, qui legis Dominus erat, legi subijcitur? Sanè ea ratione, quia Legislator, & Princeps erat. Etenim qui leges exacti non obseruat, virtutemque, quæ lex, viua est, non colit, Legislator, & Princeps phantasticus, atque fictitius est, non verus. lib. 1. adnot. 3. n. 2.*

2 Vt circumcideretur puer. *Minimè quidem circumcisionis lege tenebatur, præsertim cùm ipsa non multo post abroganda foret, sed ei signatè obseruanda fuit, vt sese ostenderet excelsum in fortitudine Legislatorem, qui legum, quas tulit, diligens custos esset. lib. 4. adn. 2. n. 1.*

3 Vt circumcideretur puer. *Poterat quidem si priuatus esset, interiori animi conscientia contentus, legem, qua non tenebatur, non obseruare, sed qui Princeps erat, non tantùm à malo, sed ab omni etiam mali specie debuit abstinere. lib. 2. adnot. 9. num. 1.*

4 Vt circumcideretur puer. *Molestum id quidem, & minimè necessarium, nobis autem vtile, & necessarium: Ideò & ipsi puero qui nostri Princeps erat, & vtile, & necessarium fuit. Ea quippe est optimi Principatus norma, qua ad subditorum vtilitatem cuncta voluntur. lib. 3. adnot. 12. n. 2. Tuncq; Princeps suum maximè negotium agit, cùm non agit, vt publicum agat. lib. 3. adnot. 13. n. 1.*

5 Vt circumcideretur puer. *Candidus Agnus gloriosè, & opportunè sanguinem fundit, vt niueum vellus regalem purpuram faciat. Boni siquidem principes, atque Magistratus:* Consulares fasces, prætextam, curulemq; sellam, nihil aliud, quàm pompam funeris putant, claris insignibus,

gnibus, velut insulis velatos, ad mortem designantur. *lib.3.adnot.21.num.2.*

6 Vocatum est nomen eius Iesus. *Idest, Saluator, opem, & auxilium ferens, benefaciens, vt ab illo omnes subditi consequantur augmentum. Bonus omninò Princeps, qui bonum suis anni initium,* & bonus annus est. *lib.2.adn. 22. num. vlt.*

7 Vocatum est nomen eius Iesus. *Satis, superque circumcisionis ignominia, & effusi sanguinis dolor glorioso Saluatoris nomine compensata: cùm nihil maius sit in fortuna Principis, quàm vt possit, nihil meliùs, quàm vt velit, subditis benefacere. lib.3.adnot. 16. num. 1.*

8 Vocatum est nomen eius Iesus, *Opportunum quidem, & necessarium Iesu nomen Christo imponitur, quod Deo Patri primariò conuenit: Nam &* Deus noster, Deus saluos faciendi. *Psalm.67. & si nomen* Iehoua, *excutias, ab hac significatione non it, Sanè quod non alia quàm Dei Patris exempla germano ipsius Filio ad imitationem proponenda fuissent. Ad quem sanè modum Optimus Princeps non alia quàm magnorum Regum vestigia premere debet. lib.3.adnot. 5.num.1.& 3.*

IN EPIPHANIA Domini.

1 M*Atth.2.* Cùm natus, &c. Ecce Magi ab Oriente. *Ecce prodigij instar censet Euangelista, Magos, siue Principes ad Dominum adorandum domo egressos. Vnde Chrysol. serm. 156.* Plus cæleste de Magis, quàm de stella signum est: *Vt dixerit, multò maius, & diuinius miraculum fuit, Principes diuinis, & cælestibus addictos videre, quàm nouam in cælo stellam illuxisse. lib.2. adnot.3.num.3.*

2 Ecce Magi. *Quid quæso Magorum nomine sibi vult Euangelista? Vtique homines sapientes, & ex astris coniectores, & veluti diuinatores. At cur Reges, & Principes viros, Regum appellatione silentio pressa, eo nomine designauit? Sanè vt innueret, principes bono publico, & gubernationi intentos, eam à Deo lucem accipere ad negotiorum nodos expediendos, vt diuinare videantur. lib.3. adnot.9.n.1.*

3 Ecce Magi. *Origen.homil. 13. in Numer.* Ex Balaã fertur Magorum genus, & institutio in partibus Orientis vigere, qui descripta habentes apud se omnia, quæ prophetauerat Balaam, etiam hoc habuerunt scriptum, quod orietur stella ex Iacob, &c. Et ideò quando natus est Iesus cognouerunt stellam, & intellexerunt, adimpleri prophetiam magis quàm ipse populus Israel, &c. *Vides, vt proficua, & salutaris sit omnibus, præsertim Principibus, sacrorum librorum, & historiarum lectio, quando ab illis ad tantæ felicitatis cognitionem Reges fuere manuducti. lib.3.adn.3.n.1*

4 Ab Oriente venerunt. *Quæ hæc sapientissimorum Regum mens fuit, proprias sedes, & regna deserere, quæ illis absentibus ab affinibus occupari, siue ab hostibus debellari facilè poterant? Equidem cùm Dei cultui, & Religioni inseruiebant, nihil illis mali timendum fuit, Deo eorum terram muro igneo circumdante. lib.1.adnot.14.num.4.*

5 Vbi est, qui natus est Rex Iudæorum? *Reges Regem appellant? Reges Regem quærunt, vt adorent? Itane Regiæ maiestati attendunt, vt sese alij spontè subijciant? Ita quidem, cùm à Religione, & Dei cultu Principum splendor, & regnorum stabilitas fit. lib.2.adnot 5.n.3.*

6 Sciscitabatur ab eis, vbi Christus nasceretur. *Quid Dei verba sciscitatur, & discit à sapientibus Herodes; qui ea opere expleturus non est? Quid aureum habere cupit caput, qui manus in sanguine innocentum inficere parat? Vers.2.lect.4. num.1.*

7 In Bethleem Iudæ. *Opportunè princeps in Bethleem, id est in domo panis nascitur, & inuenitur, qui suos subditos pascere, & reficere omnino debet. lib. 3. adn.12.n.4.*

8 Diligenter didicit ab eis tempus stellæ. *Vides, quã diligens, & studiosus politicæ, & terrenæ sapientiæ discipulus fuerit Herodes? vnde & statim subdit,* interrogate diligenter: *eum tamen salutis animæ causa, nec pedem domo extulerit. Nimirum terrenis principes addicti cælestia vix curant. lib.2.adnot.3.n.2.*

9 Diligenter didicit. *Sed, num hæc status ratio, & exactissima diligentia, ad tutandum Regem, & regnum incolume seruandum satis est? Apage; nimirùm ea tantùm vera, solidaque status ratio est, quæ Deo innititur. lib.1. adn.13. n.1.*

10 Supra vbi erat puer. *Bonauent.in speculo B. Virginis lect.4.* Nolo desperare diuites: *quia non solùm pauperes pastores, sed etiam diuites Reges pauperem Mariam, & pauperem filium eius inuenerunt, sicut dicitur: & intrantes domum, &c. At enim accuratè dispice, quomodo Reges ad Dei filium aditum habuerint, stella illos manuducente: ergo ait de illa Matth.* Vsq; dum veniens staret supra vbi erat puer. *Non ait,* supra puerum, *sed* supra vbi erat puer: *vt ostendat Reges à stella ad Mariam primùm fuisse deductos, tãtùm non illis lingua sua inclamante, Mariam esse portam, & viã, qua inoffenso pede ad filium per tot discrimina peruenirent. lib. 2.adnot.2.n.2.*

11 Aurum, Thus, & Myrrham. *Sedulius.* Aurea nascenti fuderunt munera Regi. Thura dedere Deo, Myrrham tribuere sepulto. *Sed quæ sunt ista veræ fidei munera, siue quæ hæc credendi ratio fuit, vt qui Deum confitentur, mortalem prænuntient? Respondet Nazianzen. oratione 38.* Cùm Magis dona offert, vt Regi, vt Deo, & vt salutis tuę causa mortuo. *Vt dixerit, inclyta quidem Magorum fides fuit, qua Christum, qua Regem, imò, & qua Deum pro suorum salute mortem subeuntem considerarunt. lib.3.adn.21.n.2.*

12 Myrrham. *Quàm vtilis, quàm necessaria Principibus mortalitatis suæ cogitatio, & assidua mortis consideratio est; quando ipsamet cælesti Principi vix nato mortis imago ob oculos ponitur. lib.2.adn.1.n.1.*

DOMINICA INFRA OCTAVAM Epiphaniæ.

1 L*Vcæ 2.* Cùm factus esset Iesus annorum duodecim, ascendẽtibus illis Ierosolymam secundum consuetudinem diei festi. *Scitè perquirit Augus. lib.2.de consensu c.10.* Quo modo sicut *Lucas* narrat, ibãt parentes eius per omnes annos pueritiæ Christi in Ierusalem in Archelai timore prohibebantur accedere? *Respondet verò sapienter.* Quòd ita timebant parentes pueri habitationem in Ierusalem, vt tamen propter timorem festiuitatem solemnem non prætermitterent. *Nimirum timentes, & colentes Deum ipse igneo muro circumdat, ne vllis sint periculis obnoxij. lib.1.adn.14.n.2.*

2 Ascendentibus illis. *Imò verò, si benè æstimas, nulla illis præsidiaria manus opus erat, quando ipsomet discrimine protegebantur. Nihil enim securius, quàm Dei causa periculum subire. lib.5. adn. 10.n.1.*

3 Ascendentibus illis. *Eucher.homil.de his verbis,* Religiosi parentes per annos singulos ibant in Ierusalẽ, vt legem audirent, sacrificijs participarent, solemnitatibus interessent, & eius adhuc vmbræ seruiebant, cuius iam tenebant veritatem. *Cur ergo, qui veritatem tenebãt, de vmbra curabant? Ne videlicet si sacrificijs non interessent,*

alijs scandalo fuissent, cum non tantum à malo, sed à mali specie abstinere debeamus. lib.2. adnot.9.num.1.

4 Remansit puer Iesus in Ierusalem. *Audi Bedam homil. de his verbis.* Quòd ergo Dominus per omnes annos cum parentibus in Pascha Ierosolymam venit, humanæ nimirum est humilitatis indicium: Hominis est namque ad offerenda Deo sacrificiorum spiritualiũ vota concurrere, & auctorem suum orationibus, lachrymisque sibi conciliare profusis. Fecit ergo Dominus inter homines homo natus, quòd faciendum hominibus per Angelos imperauerat Deus. Seruauit ipse legem, quam dedit. *Opportunè, nam Princeps imperio magnus, maior exemplo esse debet. lib. 1. adnot.4.n.1.*

5 In Ierusalem. *Non in vrbe, sed in templo. Vt Principes quò felicè euadant, admoneret, adire templa, & summam Religionis curam suscipere. lib.2.adnot.5.n.1.*

Et non inuenientes. *Num? vt ignoraret Maria vbi nam signate Filius esset, nesciebatne in tuto loco, & in ijs quæ ad Deum pertinebant esse? Minimè sanè: sapientia enim, & prophetiæ spiritu omnes sapientes, Prophetasque excedebat: sed voluit eum solicitè, dolenterque quærere, ne in sapientiæ prærogatiua sponso suo Iosepho prælatam se ostenderet. En quo pacto debeant digniores sese minus dignis æquare, nec præclariora quibus vigent dona ostentare. lib.5. adnot.22. n.7.*

7 Audientem illos, & interrogantem. *Hieron. Epist. 103. cap.4.* Prudenter interrogans docet senes: magis docet, dum prudenter interrogat. *Ità ille. Certè Dauid Psalm 17. dicebat.* Disciplina tua ipsa me docebit: *vbi pro disciplina, in Hebræo est* humiliatio, *siue* mansuetudo: *quasi hac sit, qua efficacius doceat. lib.2.adnot.17.n.7.*

8 Audientē illos, & interrogantē. *Beda ibidem.* Ipsa Dei Sapientia homine induta ad audiendos homines aduenire dignata est, vt nimirum hominibus, quamuis summo ingenio præditis necessariam discendi verbi formam prærogaret, ne, si qui discipuli veritatis fieri refugerent, magistri efficerentur erroris. *Ergo princeps, siue prælatus subitò non fit, sed multa rerum cognitione, studio, & vsu opus habet. lib.3. adnot.1. n.1.*

9 In his, quæ Patris mei sunt. *potuit dicere, in his, quę ad me attinent, siue quæ mea sunt, qui alibi ad patrem dixit.* Omnia tua mea sunt, *sed quæ eius modestia erat, maluit omnem patri honorem deferre. lib.5. adnot.17.n.2.*

10 Et erat subditus illis. *Bern. homil.1. super Missus est.* Quis? quibus? Deus hominibus; Deus, inquam, cui Angeli subditi sunt, cui principatus, & potestates obediunt, subditus erat Mariæ: nec tantùm Mariæ, sed etiã Ioseph propter Mariam. *planè vt disceres ex his, quæ passus est, obedientiam,* & quod est in omni vita vtilissimum, impetata facere, vnde imperandi scientia discitur. *lib.2. adnot.7.num.4.*

DOMINICA II.
post Epiph.

1 IOan.2. Nuptiæ factæ sunt in Cana Galileæ. Vocatus est autem Iesus, &c. *Quid Domino, & hominum nuptijs, atque conuiuijs? Audi Cyrill. Alexand. ibid.* Miraculi potiùs quod acturus erat, quam conuiuij causa profectus. *Bonus quidem princeps, qui non sibi, sed alijs viuit, & subditos potiùs, quàm seipsum pascit. lib.3. adnot.13. n.2.*

2. Vocatus est autem Iesus. *S. Maximus homil. 1. in Epiphaniam.* Vadit ad nuptias, non sumpturus pocula, sed daturus. *Daturus quidem miraculis initium, & manifestissimum egregij principis specimen, qui dare potiùs, quàm accipere gaudet. lib. 2. adnot.22. n. 4.*

3 Et deficiente vino. *Cyprian. Epist.63.* Quia apud Iudæos defecerat gratia spiritualis, defecit, & vinum. *Vna quippe virtus est, à qua terrenis bonis stabilitas adest. lib. 1. adnot.14.num.1.*

4 Dicit Mater Iesu ad eum. *Ambr. serm. 16. in psal. 118.* Illa rogabat pro nobis: illa festinabat dicens, vinum non habent. *pergit Bernard.* Si hoc fecit inuitata, quid faciet inuocata? *Vt discas, Mariam in necessitatibus adeũdam, vt per ipsam ad Filium facilem accessum habeamus. lib.2. adnot.6.num. 2.*

5 Dicit mater Iesu ad eum. *Scitè Rupertus.* Optabat Dei genitrix conuiuantibus fieri ianua cælestis auxilij ne illorum deuotio, qui se inuitauerant, fructu suo careret. *Vide, quo primùm eat sollicitudo, quàm pro nobis Deipara gerit, vt videlicet temporalibus auxilijs sufficienter adiuti sempiterna fiducialius appetamus, à terrenis ad cœlestia gradum facientes. Quàm aliter illi, qui terrenis addicti nullum cœlestibus aditum relinquunt. liber 2. adnotatione 3. num. 1.*

6 Vinum non habent. *Quid modestius? Quid humilius? Quod illa, cui subditus erat filius, tam parcis verbis vtatur. Sed voluit alijs vti, quæ suam dignitatem manifestam facerent. Quippe prudentia est, cùm apud principem plurimum possis, eius gratiam minimum ostentare. lib.5. adn.23. num.7.*

7. Vinum non habent. *Bernard. serm.1. de nuptijs Canæ.* Compassa est eorum verecundiæ, sicut misericors, sicut benignissima. *Sed quomodo compassa fuit? Aperit idem Bernardus serm. de verbis Apocalypsis, inquiens.* Aliorum quippe verecundiam suam reputans, sustinere non potuit. *Is quippe princeps, siue prælatus suorum amans omninò fuerit, qui æquè, ac ipsi, eorum ærumnis tangitur. lib. 3. adnot.19. n. 1.*

8. Quid mihi, & tibi est, mulier. *Bernard. serm.2.* Quid tibi, & illi, Domine? nonne quod filio, & matri? Quid ad illam pertinens, quæris, cum tu sis benedictus fructus ventris eius immaculati? Nunc ergo Domine, quid molestus es illi, dicens quid mihi, & tibi? *Respondet dubio Iustinus Mart. quæst. 136.* Non obiurgandæ matris causa à Seruatore dictum est, sed vt hoc declararet, ne nos dicant eos esse, qui nobis vinum in nuptijs consumptum curæ esse polliciti sumus. *Vt modestissimus Dominus omnem à se iactantiam remoueret, atque eo modo conferret, vt beneficij munus non exprobraret. lib.5. adnot.15. n.4.*

9. Manifestauit gloriam suam. *Quid? transfiguratusne fuit? aut aperti sunt super eum cœli? Qua ergo ratione manifestasse gloriam suam dicitur? planè quod beneficum, ac liberalem sese suis exhibuit: nam philosopho auctore libr. 1. Rhetor. ad Theodectem cap.5.* Honor est existimationis benefactiue iudicium: honorantur ergo maximè atque merito, qui beneficia contulerunt. *Vnde quidem Regiæ fortunæ magnitudo, ac splendor à beneficentia desumitur. lib. 3. adnot.16. num.1.*

10 Gloriam suam, gloriam *scilicet*, quasi vnigeniti à Patre. *Nam Dei proprium est portare omnia verbo virtutis suæ, & fessis, ac afflictis rebus subuenire. lib. 3. adnot. 20. num.7.8.*

11. Gloriam suam. *Veri Dei, & germani principis gloriam: ne in eius oculis in ea ipso vidente sui aliquando subditi affligantur: sed quàm longè à Domini oculis falsorum sæculi Numinum oculi eunt, qui pleni sunt puluere à pedibus introeuntium. lib.5. adnot.6. num.5. & 6. Quibus pulchrè accinit Amb. lib.6. in Lucam: egregium in hoc Christi beneficium cũ fa-*

bulofo

bulofo illo deorum dono apud Poetas celebrato, dum quidquid Rex quidam tangebat in aurum mutabatur, fic cõmmittens. Conferant gẽtiles, fi placet, cùm Chrifti bëneficijs deorum fuorum non facta, fed ficta: ferunt certè eorum fabulæ fuiffe Regem quemdam, qui quidquid tangebat aurum fiebat, fed etiam conuiuia ipfa feralia. Nam, & ipfa mantilia digitis apprehenfa riguerunt, & cibus in ore crepitabat, ferens non alimenta, fed vulnera, & in gutture potus hærebat, nec penetrare facilis, nec redire. Talia funt deorum beneficia, vt cùm videntur prodeffe, plus noceant. At verò Chrifti munera parua videntur, & maxima funt.

12 Gloriam fuam. *Dum videlicet vinum ex aqua factum, & conuiuantibus exhibitum. Et fignum, & pignus fuit Chrifti Sanguinis pro hominum falute profufi: fic namque Ifidor. Pelufiota. lib. 1. Epift. 393.* Primum illud miraculum, quod à Domino editum eft, non fimpliciter, ac fine caufa extitit. Quamuis enim nuptijs quoque id quod opus erat præbuit, tamen id etiam quod legi deerat, fuppleuit. Quoniam namque illa in aquis dumtaxat, baptizabat, ipfe fuo cruore initiationem facram perfecit, vtrumque in feipfo mifcens, ac legem cum gratia copulandi. *Hæc enim Chrifti gloria, & Dei gloria eft, pro fuorum falute mortem libenter obyffe: nam Ariftotele præfato loco auctore.* Beneficentia illa primas partes habet, quæ falutis eft caufa, & vt fimus. *Vide lib. 3. adnot. 21.*

DOMINICA III. poft Epiph.

1 MAtth. 8. Cùm defcendiffet Iefus de monte, fecutæ funt eum turbæ multæ. *Ac fi dixerit, cum defcendit ad humilitatis officia: tunc affuendit, & ab hominibus cognitus, & adoratus eft. Nimirum ad humilitate honor, dignitas, & excelfitas aduenit. lib. 2. adnot. 10. num. 1.*

2 Turbæ multæ: *Obferua in his turbis turbas, & non turbas.* Secutæ funt eum turbæ multæ (*inquit Origenes homil. 5. in diuerfis*) quidam propter charitatem, plerique propter doctrinam: nonnulli propter adminiftrationẽ, & curationem. *Felices illi, qui animo non vulgari, fed cãdido, charitate non concupifcentiæ amore ferebantur. lib. 5. adnot. 15. num. 2.*

3 Turbæ multæ. *Euthymius hic:* Confidera turbarum beneuolentiam: ipfi fiquidem doctrinam fublimẽ auribus percipiebant, & admirabantur, credebant, ac fequebantur. Principes autem ipforum, & Scribæ, promulgãtibus quoq; virtutẽ eius fignis offẽdebãtur, credebãtur? *Quare? nonne magnæ, et acutiores Principũ, & fcribarum mentes fublimi doctrinæ Chrifti audiendæ, & fufcipiẽdæ magis idoneæ, & aptiores erat? Audi Chrifoftomum homil. 26. in Matt.* Non aliqui Scribarum videlicet, ac Principum, fed qui erant à malitia liberi, incorruptęque fententiæ per totum prorfus Euangelium ei cernis affixos. *Quippe malitia præoccupatæ, & corruptæ mentes lucis, & doctrinæ cæleftis capaces non funt. lib. 2. adnot. 8. nu. 3. 7.*

4 Et ecce leprofus. *Rurfum Euthym. hic.* A doctrina tranfit ad miracula, quia enim tamquam auctoritatem habens docebat, ne iactabundus effe putetur, & arrogans operibus quoque fuam oftendit poteftatem, & fermones reipfa confirmat. *Vt hinc videris ab operibus fermones confirmari, eumque iactabundum, & arrogantem Doctorem, Principemque effe, qui verbis potiùs, quàm exemplo alijs præire vult. lib. 1. adnot. 3. n. 1.*

5 Si vis, potes me mundare. *Quare non dixit abfolutè? munda me, fed fi vis, &c. Benè Ambr. lib. 5. in Lucam:* De voluntate Domini non quafi incredulus dubitauit, fed quafi colluuionis fuæ cõfcius, non præfumpfit. *Gratiffima quidem Domino modeftia, atque humilitas, qua quis quò ipfum benigniorem experitur, eo fubmiffius cum eo agit. lib. 5. adnot. 12. num. 1.*

6 Si vis potes. *Ambrof.* In voluntate Domini tribuit poteftatem. *Fulgentius lib. 2. ad Trafim. cap. 12.* Cùm dicit, *fi vis potes,* oftendit, diuinam voluntatem ipfam effe pleniffimam poteftatem. *Ergo aculeata leprofi verba, quibus Dominum, & poteftatis, & voluntatis fuæ admonuit, tantùm non dicens, quòd Alexandro Demofthenes.* Nihil in fortuna tua maius habes, quàm vt poffis, nihil melius, quàm vt velis benefacere. *lib. 3. adnot. 16. n. 1.*

7 Et extendens manum. *Bonam Principis manum, quæ ad dandam falutem, non ad accipiendum extenditur. lib. 2. adnotat. 22. num. 5.*

8 Et extendens manum fuam. *Origenes homil. 5. in diuerfis.* Vt magnam gratiam tibi oftendam, manũ ad te porrigo. *Acutè, vt dixeris, vbi manus eft Principis, magnam ibi gratiam adeffe neceffe eft, non enim magnum parua decent. lib. 3. adnot. 4. num. 1.*

9. Tetigit eum. *Origenes ibi.* Et quid eft quod tetigit? vt humilitatem demonftraret, & nos doceret nullum fpernere, aut horrere, vel contemptibilem ducere. *Egregia quidem Principis virtus affabilitas, quæ illum facilem atque humanum omnibus facit. lib. 2. adnot. 17. num. 1. Pergit Origenes admonens omnem à Principe operam in eorum mundatione fore nauandam pro quibus ipfe Deo rationem redditurus eft. Optimè quidem, vt dixeris. qui exactiffimam de fubditis eft redditurus rationem, otiofamne in finu manum habebit, quin illam ad opus perficiendum inceffanter extendat? Vide lib. 1. adnot. 11. n. 1.*

10 Tetigit eum. *Notanter non contententus verbo, quo cælos firmauit, falutem dare, extendit manum, & tetigit infirmum, vt moneret Principes, & prælatos gubernationi Reip. immediatè per fe intendere. lib. 3. adnot. 6. n. 1.*

11 Volo mundare. *Opportunè Hieronym.* Confidera, quàm humilis, & fine iactantia refponfio: ille dixerat: *fi vis:* Dominus refpondit, *volo:* ille præmiferat, *potes me mundare,* Dominus iungit, & dicit. *Volo mundare. pergit Chrifoftom. homil. in illud Apoftoli, cùm autem fubiecta fuerint illi omnia:* Sermo nonnumquam à temeritate proficifcitur, fi ergo dixiffet volo, & non fubfecutum effet opus, temeritas: nunc verò cùm vocem opus fubfequitur: & fermonem ne ægrè feras, & opus reuerere. *Difcè hinc modeftiffimè loqui, etiam cum egregia opera patraueris, non enim à fermonis iactantia, vt à modeftia eximijs operibus accedit fplendor. lib. 2. adnotat. 20. num. 4.*

12 Non inueni tantam fidem in Ifrael. *Laudatur optimo iure Centurio, quia terrena bona tranftulit ad cæleftia: & prudenti arte, temporalia coegit fpiritualibus inferuire. Ideò rectè centum regebat milites: quo numero fpiritualis profectus adumbratur. num. 8.*

DOMINICA IV. poft Epiph.

P*Ro falutatione, adi Richardum à S. Laurentio hanc Deiparæ hoftoriam fic accommodantem.* Dormiente Domino in nauicula Crucis, *motus magnus factum eft in mari, ita vt nauicula* Ecclefiæ *operiretur fluctibus*, ipfa verò ficut mulier fortis, tunc fola gubernaculum fidei conftanter tenuit, quia tota nauis Ecclefię, tunc eius fidei innixa eft. *Ad ipfam ergo tamquam ad fidiffimum fydus dirigendus eft curfus, & ad filium nonnifi per*

Matrem opportunè accedendum. lib.2.adnot.6. n. 2.

1.*Matth.8.* Et ecce motus magnus factus est in mari, ita vt nauicula operiretur fluctibus: ipse verò dormiebat. *Nihil dici potuit accommodatius ad præsentissimũ vitæ, & gubernationis discrimen describendum, quàm ad imperturbabilem quietem, & securitatem, qua iusti, & perfecti Principes potiuntur: etenim cum ipsi adiutorem Deum habent, etiam adhuc illis dormientibus periculosissimæ procellæ sedantur, & moti fluctus componuntur. lib.1. adnotat.10. num.5.*

2 Domine salua nos, perimus. *Apud Marcum habetur.* Non ad te pertinet quia perimus? *Quibus Dominus. Quid timidi estis modicæ fidei; Acris quidem increpatio, sed omnino iusta. Quid enim fuerit dicere.* Non à te pertinet? *quàm de illius amore, & prouidentia erga subditos dubitare? Quid namque ad Principem magis pertineat, quàm subditorum salus? ibid.3.adnot.11.n.3.*

3 Quid timidi estis modicæ fidei? *Apud Lucam:* vbi est fides vestra? *Meritò eorum fides verberatur, qui in periculis Dei causa suscepus timent, Deum quippe potentem ad cièdum tempestatem, non ad sedandam credere videntur, quo quid longius in fide perfecta inerit.lib.5.adnot.10.n.5.*

4 Et facta est tranquillitas magna: *Ad Christi Domini vocem sedantur fluctus, pacantur undæ, mitescunt venti, nec vlla perturbationis vmbra persistit. En vbi Deus adiutor adstat, cuncta tranquillitatem sortiuntur. Quare adiuuantem Deum, quoties emergentes, vel extra te, vel intra te, tumultus compescere conaris, lib.1.adn.10.n.6.*

5 Porrò homines mirati sunt. *Euthymius.* Magis in admirationem duxit hoc miraculum, quàm præcedentia: quia nullus vnquam tale quidpiam operatus est. Neque enim virgam extendit, vt Moyses, neque se aquis admouit vt alij, sed cum auctoritate præcepit, vt Dominus seruis, & vt Creator creaturis. *Nimirum qui Dominus, & creator haberi volebat, maiora quidem opera, quàm Moyses, & alij facere debuit: vt dignitati opera responderent. lib.1.adnot.6.num.3.*

6 Quis est hic, quia mare, & venti obediunt? *Supra hominem agnoscunt eum, qui maris fluctus, ventorumq; furorem frænabat. Quod si ad mores adducas, inuenies procliuibio diuina eum virtute præditum fore, qui ingruentes subditorum tumultus, & Reipublicæ fluctus hinc inde erumpentes imperio suo frænat, & coercet. lib.1. adnot.10.num.5.*

DOMINICA V. post Epiph.

1 M*Atth.13.* Cùm autem dormirent homines. *Hieronym.* Homines, qui dormiunt, Magistros Ecclesiarum intellige, &c. Quamobrem non dormiat, qui Ecclesiæ præpositus est, ne per illius negligentiam inimicus homo superseminet zizania. *Secus quidem tam de zizanijs, quàm de exactis ab illis supplicijs Deo rationem redditurus est. lib.1. adnot.11.n.1.*

2 Superseminauit zizania in medio tritici. *Chrysost. siue Auctor operis Imperfecti homil. 13. in Matth.* Sicut enim, vbicumque fuerit triticum, necesse est, vt inueniatur illic, & zizania; sic vbicumque fuerit bonum Dei, illic erit, & scandalum inimici. Ecce proposuisti facere eleemosynam, sed ascendit super cor tuum velle hominibus apparere. *En triticum horreis destinatum in zizania flammis tradenda commutatum. Ergo nihil vtilis, nihil magis necessarium, quàm rectam in omnibus rebus intentionem habere. lib.5. adnot. 18. num.2.*

3 Serui autem dixerunt, vis imus, & colligimus ea? *Ministrorum voces sunt, ad vindictam properantium, quas Dominus patienter retardat, non quòd supplicium de malis sumendum non sit, sed quod Princeps in puniendis sontibus, non regem, qui omnia possit, sed iudicem, iuris ordinem, & modum seruantem sese exhibere debet. libr.4. adnot.4. num.2.*

4 Vis, imus, & colligimus ea? & ait, non. *Benè inducitur in hac parabola Deus indicans sub hominis persona suimet spiritum, qua humanum, Angelico, immò, & diuino quodammodò præferens? quòd ipsi humanitas, & clementia, mirè placeant, & ad iudicium ferendum opportuniores sint. lib.4.adnot.8. num. 3.*

5 Et ait, non. *Optimus Princeps, qui ad instar Patris, tardè membra sua abscindit, & in abscindendo gemit, cunctatus multum, diùque.lib.4.adnot. 9. num. 5.*

6 Ne fortè colligentes zizania, eradicetis simul, &c. *Isidorus Pelusiota, lib.1. Epist.195.* Hoc est, ne rapiatur peccator, sed vitæ æmendationem spectans. *Subijcit.* Ita Matthæum portorijs exigendis operam dantem morte non affecit, ne Euangelij prædicationem impediret: nec Petri abiurationem vltus est, quoniam calentes ipsius lachrymas prospiciebat. *Similiter Hieronymus.* Datur locus pœnitentiæ, & monemur, ne citò amputemus fratrem, quia fieri potest, vt cras resipiscat. *Nimirum pænitentia Dei marsupium est, & salutis arbor, qua homines in peccatis mortuos resuscitat, vers.3.lect.4.num.1.*

7 Sinite vtraque crescere. *Bernard. serm.12. in Psalm. 90.* Sinite vtraque crescere, non negligendo disciplinã, sed habendo patientiam; quasi dicat, estote contenti, quòd estis ministri, cultores, & serui; ne velitis esse iudices, aut messores, quia nec tempus est, nec ad vos id pertinet. *Vt moueantur Principes, atque Prælati ministros suos in suo munere, & ordine continere, ne dominationis vim sibi præripiant. lib.5. adnot.2. num.1.*

8 Sinite vtraque crescere. *Benè S. Laurentius Iustinianus.* Sicut in vinea fructus folij tegitur, sic in Ecclesia boni turba peccantium obumbrantur. *Sed non minus opportunè dixeris, malos à bonis obumbrari, & protegi, quòd iustorum meritis, & precibus à Deo sustententur. Ver.6.Lect. 2. num. 1.*

DOMINICA VI. post Epiph.

1 M*Atthæi 13.* Simile est regnum cælorum grano sinapis. *Ambros. serm.3. de his verbis.* Arbitror, hoc ipsi Christo Domino rectius comparari, qui nascendo, in hominem humiliatus, vt granũ est: ascendendo ad Cęlum, exaltatus vt arbor est. *Et rectè quidem granum minimum fit arbor præexcelsa, quia ab humilitate celsitudo, & eximium Principis ornamentuum adueuit. lib.2.adnot.15.num.3.*

2 Grano sinapis. *Pende rursus Ambrosij verba*: Nascendo humiliatus, vt granum est. *Granum quidem sinapis efficax, viuidum, accendens.* Nihil enim adeò inflammat homines, ad amandum Deum (*inquit Sanctus Thomas*) quàm diuina humilitas. *libr.2.adnot.14.n.4.*

3 Grano sinapis. *Paulinus Epist. 6.* Memento granum sinapis, de quo semine sumus, si conteratur, accendi magis, & tum demum in vim suam excitari. Quantobrem debemus, quasi naturæ nostræ in hoc respondere, vt aduersis sermonibus contriti inardescamus, & eos ipsos qui nos, vt minimos hominum, quasi granum sinapis, quod minimum est, frangere conantur, vramus. *Egregia quidem Victoria, quæ de inimicis suis pa-*

patientia, & benignitate in ipsos refertur. lib. 4. adnot. 12. num. 6.

4 Simile est regnum cœlorum fermento, &c. *Cyril. Alexand. lib. 4. in Ioannem cap. 17.* Hoc modo Christus in nobis manet, & nos in Christo, verè enim totum fermentum in totam massam pertransijt. *Bonus omninò Princeps, qui ad suorum vtilitatem cuncta molitur. lib. 3. adnot. 12. num. 1. Et verò dum frementum seipsum videtur exinanire, dum in totam massam pertransit, tunc in illa perfectiùs, & sapidiùs inuenitur. lib. 3. adnotat. 13. n. 5.*

DOMINICA IN Septuagesima.

1 MAtth. 20. Exijt primo mane. *Chrysost. apud S. Thom. in Catena.* Homo paterfamilias Christus est, cui cæli, & terra, quasi vna est domus, familia autem cælestium, & terrestrium, & inferiorum creaturarum: *Vbi omninò vides Christi imperium, idque præ omnibus supremum cum familia comparari. Cur? nonne opportuniùs Christum Regem appellasset, & amplissimum eius regnum discripsisset? Appellauit quidem Regem, regnumque eius designauit, aucto censu, dum ipsum, non vtcumque Regem, sed verum, & germanum de mane vigilantem, & negotiorum expeditioni incumbentem, sed imagine patrisfamilias adumbrauit. lib. 3. adnot. 6. num. 1. signatè verò num. 7.*

2 Conducere operarios. *Chrysost. indidem.* Scitote ergo quia mercenarij sumus conducti, sicut ergo nemo conducit mercenarium, vt hoc solum faciat, quod manducat, sic & nos non ideò vocati sumus à Christo, vt hæc solum operemur, quæ ad nostrum pertinent vsum, sed ad gloriam Dei. *Ideo videris Paulum Iudæos lucris, & voluptatibus deditos appellasse,* malos operarios, *Ad Philip. 3. Ergo vnicus nobis scopus, Dei gloria. vers. 1. lect. 7. n. 1. & lect. 8. num. 1. & lib. 4. adn. 15. num. 1.*

3 Conuentione autem facta. *Quid opus fuit Domino cum seruis suis conuentionem facere, sed ipsis pro libito vti? Sanè, quod bonus Princeps pro ratione, & modestia potestatem suam castiget, nec omnia omninò, quæ potest exequatur. lib. 4. adn. 5. n. 1. & adn. 6. num. 1.*

4 Vidit alios stantes in foro otiosos: *Quid est, in foro? Respondet Chrysostom. ubi supra, fori similitudine vitam istam adumbrari.* In hoc enim mundo vendendo, & emendo viuunt homines, & inuicem sibi fraudem facientes vitam suam sustentãt. *At quomodo hi otiosi esse dicuntur? otiosùsne est mercator? otiosùsne est, qui fraudem, & iniuriam alij infert? imo verò horum vita occupatissima est. Respondet Gregor. in eadem Catena.* Qui autem sibi viuit, qui carnis suæ voluptatibus pascitur, rectè otiosus arguitur, quia fructum digni operis non sectatur. *Alijs ergo, siue aliorum bono viuere debet, qui vt otiosus, non est arguendus lib. 3. adn. 15. num. 8.*

5 Hi nouissimi vna hora fecerunt, & pares illos nobis fecisti, &c. *Quid ad vos, qui ex denario conducti estis? Ipsi aperiunt, dum pares illos vocant. Nimirum æqualium augmentum ægris oculis aspicitur, nec tam sunt illi ae proprio lucro contenti, quam tristes de alieno. lib. 5. adn. 8. n. 5.*

6 An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum? *Notanter bonus Dominus à murmurante seruo, ex recta intentione se discriminauit. Ob hanc opus suum excusans, & illius accusationem condemnans. lib. 5. adn. 18. n. 1.*

DOMINICA IN Sexagesima.

1 LVcæ 8. Exijt, qui seminat, seminare semen suum: *Notanter Principem seminantis imagine descripsit, cuius opus esset seminare, id est, benefacere: notantissimè verò ipsum iterum, atque iterum seminare dixit, vt ostenderet, hanc Regiæ dignitatis legem esse vt ex iustitia benefaciat, & debere se, quod sponte tribuit, existimet. lib. 3. adn. 15. num. 1.*

2 Exijt qui seminat. *Congruit parabolæ historia nam vt illam turbis proponeret, inquit Matth. 13.* Exiens Iesus de Iesus de domo sedebat secus mare, *ad quæ verba Hieronymus.* Considerandum etiam quod populus domum Iesu non poterat intrare, nec esse, vbi Apostoli audiebant mysteria idcirco miserator Dominus egreditur de domo sua, & sedet iuxta huius sæculi mare, vt congregentur ad eum multæ turbæ. *Ne videlicet gratiam suam intra domus angustias concluderet: sed omnibus generaliter sine personarum acceptione proponeret. libr. 4. adnotatat. 14. num. 1.*

4 *Pergit ibi Matthæus:* Ita vt in nauiculam ascendens sederet, & omnis turba stabat in littore: *Vide Chrisost. in Catena.* Hoc autem non simpliciter Euangelista posuit sed vt monstraret, quod Dominus hoc fecerit, volens cum diligentia hoc spectaculum statuere, vt nullum dimittat post dorsum, sed omnes coram facie habeat. *Optimus quidem Princeps: qui nullum è subditis despicit, aut post dorsum habet, nullius obliuiscitur, sed omnes honore afficit. lib. 3. adnot. 14. num. 1.*

4 Exijt seminare. *Non ergo in alto otio degit Deus, vt mentiuntur impij, dum operi suo intentus ad res omnium exit, easque maximè curat. Vt viderit Princeps, non satis esse, fidos ministros habere, nisi ipse etiam negotiorum expeditioni intersit. lib. 3. adn. 6. n. 2.*

5 Semen suum. *Benè omninò* semen suum. *Ne subinde meteret nisi quod ipse præseminauit, vti ei malus seruus egregiè mentitus obijciebat.* Tollis quod non posuisti, & metis vbi non seminasti: *Matth. 25. 24. Procul quippe à viro Principe auaritiæ sordes esse debent. libr. 2. adnot. 22. num. 4. & 5.*

6 Semen suum. *Prodigusne, siue bonorum suorum dissipator fuerit agricola, qui semen suum largiter spargit? Non opinor eum fructum tricesimum, sexagesimum, & centesimum sit percepturus? Innixus ergo etiam huic rationi Princeps communi suorum bono intendat, omninò persuasus tunc maximè suum negotium agere, cum non agit. lib. 3. adnot. 13. num. 1.*

7 Natum aruit, quia non habebat humorem. *Beda.* Hoc est autem humor ad radicem seminis, quod iuxta aliam parabolam oleum ad lampades virginum nutriẽdas: *Ergo in cultus ad virtutem animus, temporalis scilicet & terrenis rebus addictus? qui per petram significatur) non habet humorem ad cæleste semen excipiendum, nec aliquid ei spirituale, & cæleste potest inhærere, quippe spiritualia cum terrenis affectibus non componuntur. lib. 2. adnotat. 3. num. 4.*

8 Interrogabant discipuli eius quæ esset hæc parabola: *Scitè Chrysostomus.* Non dicit manifestè: quoniam hæc susceperunt desides, & perdiderunt; hæc autem diuites, & suffocauerunt: hæc autem molles, & perdiderunt; non voluit eos vehementer tangere, ne in diffidentiam mitteret. *Nimirum admonitionis amaritudo blandimento orationi condienda est. lib. 5, adnot. 20. num. 1.*

DOMI-

DOMINICA IN Quinquagesima.

1 LVc.18. Assumpsit duodecim discipulos secretò: *Notanter apud Marcum cap. 10.* Et præcedebat illos Iesus, & stupebant. *Sed quare stuperent? Sanè quia nouum, & insolitam Christo Domino suos præcedere sed æqualem se illis exhibere: imò verò ministrare illis, non ministrari. At enim si tunc illi noßent, quo ipse iret: nempe ad paßionem, & mortem pro illis perferendam, minimè stuperent: ergo bonus Dominus in laboribus, & duris suos præcedit, in honore autem mauult, vt ipsi ipsum præcedant, apud Ioan. 14. dicente.* Quæ ego facio, & ipse faciet, & maiora horum faciet. *lib. 4. adnot. 21. num.6.*

2 Et filius hominis tradetur, &c. & condemnabunt eum morte: *Chrysostom. ser.6. de passione Domini.* Quæ patiendi necessitas. vbi saluandi inest, & possibilitas, & potestas: *Sanè quod egregia Domini in nos charitas suo id iure efflagitabat, vt plenius eluceret: præfata adnotat. 21. num.4. Subijcit verò præfato loco Chrysostomus.* Rex quando gloriosior? Quando indutus purpura, diademate decorus, aspersus auro, solio sublimis, &c. An quando in campum conueniens vultu, & honore vltimus periculis primus, onustus ferro, grauis armis: pro patria, pro liberis, pro vita omnium premit hostem, discrimina despicit, contemnit vulnera, &c. *Vt dixeris, nihil æquè regium est, quàm principem pro suis agere, & pati fortia. Indidem num. 1. & 6.*

3 Tradetur enim gentibus, & illudetur, & flagellabitur, & conspuetur, &c. *Sed vt Dei filium mori æquum fuerit: quid eum multis supplicijs, & doloribus opus erat? Spectat id quidem ad Dei magnificentiam, immensa dilectioni suæ opportunos, & proportionatos sumptus facientis. Indidem num. 5.*

4 Et tertia die resurget: *Chrysost. serm.5. de passione Domini.* Sicut qui vna vice lapsum magnæ domus suscipit, & ruinam, ita, & Christus post magna, & multiplicia Passionis suæ pondera vnum resurrectionis suæ supposuit fulcimentum, &c. Non satis est abscessus tristis, vbi velocissimus est regressus. *Opportunum principibus documentum, vt aduersus potentiorum tyrannidem, & iniurias quas tenuioribus inferunt, opportunis remedijs quamcitissimè prouideant, vt hac ratione veros Reges se esse ostendant. Certè Christus Dominus in diuinitatis suæ signum Resurrectionem suam qua vim mortis maiori vi repulit frequentius proposuit. lib. 4. ad a.7. num.1.*

5 Et ipsi nihil horum intellexerunt. *Mirum omninò, cum nihil apertius, nihil explicatius dici potuerit. Aliter planè Iudæi, qui vel obscura, & ænigmaticè dicta de morte Christi verba statim penetrarunt. Domino namque apud Ioannem dicente:* Opportet exaltari filium hominis, *statim occurrunt.* Nos audiuimus ex lege quia Christus manet in æternum. *Reddidit rationem Beda in Catena.* Quia enim discipuli eius vitam maximè desiderant, eius mortem audire non poterant. Vnde sequitur, *erat autem verbum istud absconditum ab eis, & non intelligebant, quæ dicebantur,* Iudæi verò quia in eius necem conspirauerant intelligebant. *Similiter Chrysost. homil. 66. in Matth.* Diuersis verbis ter idem dicit, vt ostendat quomodo affectus impediat intellectum; secus autem est de Iudæis; *Ergo ab affectuum vacuitate intellectus, & lux. lib. 2. adn. 8. num.5.*

6 Iesu fili Dauid, miserere mei. *Non cæcutiebat iste cæcus, qui Dominum, vt visum ei redderet, appellatione filij Dauid, qui ad benefaciendum procliuis, & promptus erat, de industria vrgebat. Gloriosum etenim est, præclaros maiorum mores æmulari, eorumque vestigijs insistere. libr. 3. adnot. 5. num. 8.*

7 Quid tibi vis, faciam? *Quid velit, nisi sanitatem, & visum? Atqui si benè æstimans non ingratijs, & otiosè ea interrogatio fit: nec enim ij peccatores, qui sanitatem animæ verbis petant, eam reipsa voluntate exoptant: sed pro se, & aduersum se stant: factis negantes, quod verbis profiteatur. lib. 3. adnot. 10. num.5.*

8 Et confestim vidit, & sequebatur eum. *Quasi necessaria acceptæ lucis consecutione sequitur Dominum, sic obseruante Gregorio.* Qui videt, & sequitur, quia bonum quod intelligit, operatur, *Vide vers. 2. lect. 4. sub titulo.* verbis opera associanda. *n. 1.*

FERIA IV. Cinerum.

Memento homo quia puluis es: & in puluerem reuerteris.

1 MEmento homo, quia puluis es. *Hominem à vitijs culpisque obcæcatum, visu hodie donare conatur sapiens Ecclesiæ ritus: vt cælestia claro lumine videat, eaque concupiscat: ideò mortalitatis suæ puluerem ob oculos iacit, quòd nihil hoc ad lucem accipiendam opportunius, quemadmodum è contra primus homo, immortalitatis auidus à mortis obliuione cæcus factus est. Ergo vt videas, memento homo quia puluis es. lib. 2. adnot. 1. n. 2.*

2 Memento. *Quid Generosamne hominis conditionem, & præexcelsam Principis fastigium deprimere, siue proterere vult Ecclesia? Minimè quidem, immò à veritate suam illi maiestatem reddere. Pulchrè Tertull. in Apologet. cap. 33.* Hominem se esse etiam triumphans in illo sublimissimo curru admonetur. Suggeritur enim ei à tergo; Hominem memento te, & vtique hoc magis gaudet, tanta se gloria coruscare, vt illi admonitio conditionis suæ sit necessaria. Minor erat, si tutè Deus diceretur, quia non verè diceretur. Maior est qui reuocatur, ne se Deum esse existimet. *Vide lib. 2. adnot. 15. n. 5.*

3 Homo. *Quid vox* homo *valet? Certè in Scriptura pro homine potentissimo, & Principe viro sumitur, vt Eccles. 1.* Quid habet amplius homo de labore suo, &c. *Nec non Cantic. 7.* Si dederit homo omnem substantiam domus suæ, &c. *Ergo vt omnibus omninò hominibus hæc Matris Ecclesiæ vox insonet, signatè quidem potentiores conuenit, quod ijs solemne sit, mortis obliuisci, & sese extra mortis imperium effingere. Indidem n. 3.*

4 Homo. *Sed & subindè in Principes hæc vox dirigitur quod eorum animi ab vna mortis meditatione ad virtutem, & temporalium rerum contemptum inflectantur. Eodem lib. adn. 2. num. 1.*

5 Puluis es, & in puluerem reuerteris. *Benè Plinius agens de cinere aiebat, adhuc etiam* in damnatis rebus *virtutem ad plura esse: habet enim hic cinis ingens robur ad perditissimum quemque sanandum, & vitæ restituendum quod si is ab hoc puluere, & cinere, siue ab ijs damnatis rebus non sanatur: damnatus & desperatus profectò est: Eadem adnotat. numero 6. & 7.*

(·.·)

DE LECTIONE Euangelica.

6 EXterminant enim facies suas, vt appareant: *Irritus labor, & peruersa exterminatio, quippe virtutis facies ideò potius obuelanda est, ne appareat. libr. 5. adn. 23. num. 3. & 4. & adnotat. 24. num. 5. Tunc verò splendidiùs emicat, vt pote pretiosè obtecta. lib. 2. adn. 15. n. 5.*

7 Exterminant facies suas. *Hieronymus.* Exterminantur exules, qui mittuntur extra terminos. *Ergo hypocritæ facies suas extra proprios terminos mittunt. Quare? quia ipsæ hilares, & festiuæ,* ab inhabitante spiritu Dei in nobis, *ad Roman. 8. vers. 11. atque à puritate animi esse solent. libr. 2. adnot. 13. num. 5. Hypocrita verò (ita Eusebius Gallicanus ad hæc verba.)* Quando ieiunat, faciem exterminat, quoniã exterminatorẽ, & tristitię Principẽ in corde, habet. *Tam ergo Deum, quàm propriam faciem hypocrita extra terminos mittit: tristisq; ac turpis hominibus apparet. Ibidem. n. 7. 8. & 9.*

8 Vt appareant hominibus: *Hypocritæ adeò à recta via erant, vt quò hominibus placeant, & Deum, & facies suas exterminant: iusti verò, vt vni Deo gloriam reddant, quin illum laudis sibi velint, faciei splendorem etiam cum vitæ discrimine Deo adscribunt. Adeò humanas laudes fugere consueuerunt. lib. 5. adnot. 17. num. 5.*

9 Vt appareant hominibus. *Chrysost.* Sicut enim nos contumeliam æstimamus, cùm non propter alios diligimur, ita nec virtutem oportet propter alios sequi, nec Deo propter homines obedire, sed propter seipsum, ideò sequitur; sed patri tuo, &c. *Vide lib. 5. adnotat. 16. num. 6.*

10 Receperunt mercedem suam. *Remigius.* Fructus autem ieiunij hypocritarum manifestatur, cùm infertur. *Vt appareant hominibus, &c. receperunt mercedem suam:* scilicet quam desiderauerant. *At enim, si benè æstimas, non tam eam acceperunt mercedem, vt apparerent ieiunantes: quam vt apparerent hypocritæ, & humanæ laudis auidi, qua nihil turpius, nihil ignominiosius fuerit. En scopulum ad quem praua intentio soleat impingere infelices exitus sortita. lib. 5. adnot. 18. n. 2.*

FERIA V. POST Cineres.

1 MAtthæi 8. Cùm intrásset Iesus Capharnaum, accessit ad eum Centurio. *Notanter in Capharnaum Centurio. Nam Capharnaum* ager pænitentiæ *interpretatur: Centurio verò à centenario numero fructum designat centesimum, dicente Chrysologo serm. 102.* Centurio hic Romanus erat, sed plus erat hic ipse fructu centesimo Christianus. *Vt indicetur, quàm vberes fiat pænitentiæ fructus, quæ tamquam Dei marsupium deperditam gratiam cum vsuris recolligit. Vers. 3. lect. 7. num. 1. Vide etiamsi voles de Centurione, et centenario numero Psalmi numerum. n. 4. & 7. & seqq.*

2 Centurio. *Ibidem Chrysologus.* Deo magis militabat iste; quàm sæculo, & in humano bello fortis, fortior in diuinæ pacis custodia permanebat. *Opportunum Principibus monitum, vt bella nonnisi pro Religione, aut iustitia, siue pro vberioris pacis bono suscipiant. libr. 4. adn. 20. & adnot. 21.*

3 Rogans, & dicens, Domine. *Chrysologus serm. 15.* Qui vocat Dominum fatetur suam fideliter seruitutem: *Benè quidem, sed enim non illuc etiam importunè Domini appellationem reuocaueris, vt illa sapiens Centurio quasi rete Christum caperet: quid enim fuerit Dominum appellasse, quàm ipsum beneficum, & ad opem suis ferendam adactum esse asseruisse? lib. 3. adn. 14. num. 6.*

4 Puer meus. *Origenes homil. 5. in diuersos.* Multi in illo tempore pro diuersis rogabant infirmitatibus, nullus tamen pro seruo nisi iste solus, & hoc ei ad argumentum beatitudinis, & gloriæ coronam erat. *Pulchrè; nulla siquidem splendidior corona, quàm quæ Principi viro ab affabilitate venit lib. 2. adn. 17. n. 4.*

5 Puer meus iacet. *Pergit Chrysolog.* Et quomodo hic Centurio, qui sic agnoscit Dominum puerum suum ausus est profiteri, quasi nesciens serui peculium ad Dominũ pertinere? *Respondet acutè ad cultum, & reuerentiam Christi eam locutionem pertinuisse, ne illi obiecisse videretur, quod seruis suis non succurrerit.* Meus (inquit) quia malè torquetur, vt tuus sit iam non sit in pœna. Domine tuos seruos non decet malis subiacere: iniuria est tua, tuorum pœna seruorum, tuos seruos possidere non debet vis malorum: *Vt hinc Principes viri acriter pungantur, vt fessis, & afflictis rebus omni modo subuenire studeant. libr. 3. adnot. 20. num. 1.*

6 Ego veniam, & curabo eum. *Nonne satis fuisset, aliquem ex discipulis ad sanitatem reddendam mittere? ita quidem, sed multo dignior Principis vox:* veniam curabo. *Quid enim Principi dignius, quam Principem se ostendere, & vt fidos ministros habeat, per seipsum tamen, & res populi tractare, & negotiorum expeditioni interesse. lib. 3. adnot. 6. 7. & 8.*

7 Ego veniam, & curabo eum. *Origenes homil. 5. in diuersos.* Ego ad Abraham veniens, senilem Saræ sanaui vterum, in senectute eis Isaac filium donans. Ego, & nunc veniens ad te, curabo eum. *Sed quæ hæc, rogo, consecratio fuerit? Ego ad Abraham iui: ego ad te etiam veniam? Optima quidem, & Deo Principe digna, vt dixerit: Ego sine in benefaciendo, siue dum muneri meo incumbo, personam non accipio: ideò qui magni illius patriarchæ Abrahæ res curaui, seruum itidem tuum curabo, nam pusillum, & magnum ego feci, & æqualiter est mihi cura de omnibus. lib. 4. adnot. 14. num. 1.*

8 Domine non sum dignus, vt intres sub tectum meum. *Orig. ibidem.* Nam sum dignus appropinquatione, aspectu, accessu, vel introitu tuo. *Chrysol. ser. 15.* Sic cum Petrus à se exire rogat, quomodo Centurio cũ ad se supplicat non venire. *O verè sapiens Principis familiaris, qui quo magis emeruerit, hoc præsumit minus. libr. 5. adn. 12. Sed num hac ratione Centurio Christi siue Principis gratiam perdidit, siue, imminuit? August. serm. 74. de tempore, de eo sic ait:* Quanto humilior, tanto capacior, tanto plenior. *Similiter Ambros. serm. 89.* Ecce religiosus Centurio ad accipiendam salutem dignior fit, dum se profitetur indignum, & dum ædes suas iniuriosas putat magis eas honorificas fecit, & gratas. *libr. 5. adnotat. 13. num. 6.*

9 Domine non sum dignus. *Rursus Origenes ibi.* Alienigena sum: Gentilis, miles gladio accinctus, sanguinem fundens, ad prælium exiens & ob hoc non sum dignus. *Notanter ob hoc non sum dignus; nam Deus qui pacis est, & pax ipsa, à bellis quæ iustissima non sint, omninò abhorret: ideò & milites à bello iusto recenter venientes non prius excipi volebat, quam expiarentur, Et templum non nisi à pacifico Salomone construi permisit. libr. 4. adn. 20. num. 4. & adnot. 21. num. 1.*

10 Nam, & ego homo sub potestate constitutus. *Egregia locutio* sub potestate: *qua se velut potestati subditum,*

eamque

eamque illi velut labentem turrim perpetuò imminentem considerauit: nec immeritò,cùm Princeps, siue Prælatus de omnibus omninò sibi subditis sit rationem redditurus. lib. 1. adn. 11. num. 1.

11 Sub potestate constitutus. Origenes ibidem. Quid enim in mentis abdito dignum voluens Centurio iste aiebat? Mihi hic seruus est, & ego Creatoris. Iste me super terram,& ego in cælis magnum habeo Dominum si ergo eius non misereor, quomodo ille mei miserebitur? Si ego huic non subuenio, quomodo ille mihi subueniet? Sic debent omnes qui famulos, & famulas habent cogitare, sic misereri, & condolere eis. lib. 5. adn. 19. num. 1.

12 Non inueni tantam fidem in Israel. Chrysostomus homil. 38. ad Popul. Nam, & nos seruos habentes, maximè tunc eos acceptos habemus, cùm postquam omnia beneuolè ministrauerint, nihil magnum se fecisse censent. Itaque si tu magna vis reddere merita tua, ea ne magna esse putes: sic & Centurio dicebat: Non sum dignus, &c. & propterea dignus factus est,& admirationi super omnes Iudæos habitus. lib. 5. adnotat. 14. n. 4. & seqq.

13 Filij autem regni eijcientur. Sapienter Cyprianus de orat. Domini. Postquam cessauit in illis nomen paternum, cessauit & regnum. Virtus enim est, quæ Regna firmat,& felicitatem florentemque fortunam affert. lib. 1. adn. 14. num. 5. & 6.

FERIA VI.

1 Matth. 5. Pro salutatione. Ego autem dico vobis, diligite inimicos vestros. Quid suauius? Quid benignius Domino non modò homines ad dilectionem inimicorum adhortante, sed exemplo etiam præeunte infensissimos sibi hostes diligente, & pro ipsis Patrem obnoxius orante. Regium quidem, & felicissimum ingenium, quod, & à Matris vberibus cum lacte suxit, & illorum memor ad veniam,& dilectionē indefinenter accenditur. lib. 4. adn. 12. n. 6. Vide etiam lib. 5. adn. 28. num. 1.

2 Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. August. lib. 1. de serm. Domini in monte cap. 4. Quod etiam in vno homine malo impleri potest, in ipso .n. vno qui malus est, & proximum habes,& inimicū. Nam quod homo est, proximus tuus est, quod malus est, non solum tuus, sed etiam suos est inimicus. Dilige ergo in eo carnem,& animam, hoc est proximum tuum, quem Deus fecit,& odio habe malitiam, quam ipso cōsentiente diabolus intromisit. vers. 5. lect. 11. num. 2.

3 Diligite inimicos vestros: Christianæ est hæc disciplinæ tota, quę quò sublimior, eò suos asseclas ad perfectiora adigit. Pulchrè Gregor. Magn. hom. 38. in Euang. adductis his verbis subdit. Magna sunt hæc, alia sunt hæc, & multis ad exhibēdū difficilia,sed tamen ista est vestis nuptialis. Quisquis autem hanc recumbens in nuptijs non habet, iam sollicitus metuat, ingrediente Rege quando mittatur foras. Apta quæ de hac veste nuptiali habes ex Chrysost. lib. 1. adnot. 7. num. 2.

4 Diligite inimicos vestros. Cur? Num vt inimicorum tantùm bono consulat Dominus? Non æquidem sed potissimùm, vt eorum dignitati qui illos diligunt, prospiciat. Etenim odium cum excellentia pugnat, eique maximè aduersatur. Quare licet inimici digni non sint, qui amentur, at excellentes viri digni minimè sunt, qui eos odio habeant. lib. 4. adnotat. 12. num. 6.

5 Ego autem dico vobis, diligite inimicos vestros. Notanter. Ego,is scilicet, qui ea, quæ iubeo firmissimis exemplis firmaui, & firmabo: quippe qui adeò non vlciscar de inimicis meis, vt pro eis potius oraturus, veniamque eis à Patre enixè sim deprecaturus. lib. 1. adn. 3. num. 7.

6 Benefacite ijs, qui oderunt vos, vt sitis filij Patris vestri. Non quomodocumque filij, sed qui peculiarem filiorum Dei notam habeatis, atque adeò peculiarem, vt diuinam etiam vnigeniti Dei naturam videamini æmulari. lib. 4. adnot. 11. num. 7.

7 Orate pro persequentibus, & calumniantibus vos Sed nonne opportunius pro patientia tibi necessaria ad perferendam iniuriam, & calumniam, Dominum orasses? Non equidem, quod maiori malo subiaceat, qui iniuriam infert, & calumniatur, quam qui patitur, ac proinde maiori commiseratione dignus sit. Quod his verbis omninò videtur admonere Dominus: monuitque id etiam David, dum multo magis filij Absalom cum ad mortem persequentis, quàm sui ipsius miserabatur: inquiens: Fili mi Absalom quis mihi det, vt ego moriar pro te. 2. Reg. 28. lib. 4. adnot. 12. num. 1. & 2. & lib. 5. adnot. 27. n. 2.

8 Vt sitis filij Patris vestri. Nō ergo alijs infirmiores, vt falsò vulgus autumat, sed potiùs fortiores, & strenuiores. Pulchrè Ambros. in cap. 10. Lucæ, occasione Domini increpantis discipulos, quod ignem de cœlo aduersus Samaritanos deferre vellent, inquit. Sed vindicetur qui timet, vindictam non quærit, qui non timet. lib. 4. adnot. 12. num. 1.

9 Vt sitis filij Patris vestri. Non modò excelsitate fortunæ, sed etiam suauitate fructuum, qui à patientia adueniunt qui ipsa sunt quodammodo beatitudine suauiores: ita quidem Vrbanus Papa in Metaphrasi in Psalm. 50. ad illa verba. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, tomo 1. Bibliot. Vet. patrum sapienter dicebat, circundederunt me sicut apes: Apes enim etsi inferant punitionis dolorem, amantur tamen, quia mellis dulcedinem administrant, sic & persecutores meos, Domine, amare volo, & punctiones, quas mihi amaris conatibus inferunt, contribulato spiritu tolerare: vt mellita iocunditas subsequatur: nam quemdam sapientem audio Domine te dicentem. Vsque ad tempus sustinebit patiens, & postea reddito iocundidatis. Eccl. 1. 29. Vide li. 4. adn. 12. num. 4.

10 Dei qui solem suum oriri facit. Iam non tantum ad patientiam ortatur: sed etiam ad victoriam accendit proposita imagine Solis perpetuum de tenebris triumphum agentis. Ambros. lib. 5. in Lucam. Nonne omnis indignantis frangitur impetus, ira sedatur? nonne fit per patientiam, vt sua amplius penitentia reuerberes verberantem ita erit, vt & iniuriam repellas, & gratiam quæras, ac sæpè maximæ amoris causæ existant, cum patientia insolentiæ gratia refertur iniuriæ. libro 4. adnotat. 12. num. 2. & 3.

SABBATO POST Cineres.

1 Marci 6. Erat nauis in medio maris, & ipse solus in terra. Quid hinc nisi naufragium perseuerat timeatur Hieronymus. Tamdiu imminens naufragium perseuerat quamdiu Iesus veniat. Vt inde discant Prælati, quanto cum discrimine populi, ab illo absint: enim verò tandiu imminebit naufragium, quamdiu ad illum redierint, lib. 3. adnot. 7. n. 3.

2 Videns eos laborantes in remigando. Qui eis omnem opem dare decreuerat, cur ipsos primum laborare in remigando permisit? Nonne opportunius illibatum auxilium præstitisset?

ftitiffet? Minimè quidem: voluit enim inde nos eſſe admonitos, inquit ibi Theophyl. Vt cum mouerimus omnem noſtram virtutem, & ſapientiam, inuenerimuſque eam infirmam, ad illum confugiamus ſolùm, qui ex inexpectatis ſaluare poterit. *Nimirum Deo nobis infenſo, noſque premente contrariis nemo poteſt: ſed miſerorum rebus ipſo, & ſolo ad reſtitutionem opus eſt. lib. 1. adnot. 15. num. 1.*

3 Laborantes in remigando. *Hieronym.* Ventus contrarius oritur, turbat mare, & periclitantur Apoſtoli. *Si ambigas, quam ob rem Dominus chariſſimos ſibi diſcipulos in præſentiſſimum diſcrimen venire de induſtria permiſerit: audi quid ſubijciat Marcus.* Non enim intellexerunt de panibus, erat enim cor eorum obcæcatum. *Ergo vt intelligant, & interiores ipſorum oculi illuſtrentur, turbetur mare, & in mortis diſcrimen veniant.* Vt mortẽ præ oculis habentes (*vt inquit Euthymius*) agnoſcant Deum eſſe eum, qui ſe ſeruaſſet. *Quippe à mortis imagine occæcati oculi aperiuntur. lib. 2. adn. 1. num. 2. & ſeq.*

4 Erat enim ventus contrarius. *Aug. ſer. 13. de Verb. Domini.* Attendite ſæculum quaſi mare, ventus validus & magna tempeſtas. Vnicuique ſua cupiditas tempeſtas eſt. Amas Deum, ambulas ſuper mare: ſub pedibus tuis eſt timor ſæculi. Amas ſæculum, abſorbebit te. Amatores ſuos vocare nouit, non portare. *Et poſt nonnulla:* Quando autem temporali felicitate ſæculum arridet, quaſi non eſt ventus contrarius. Noli hinc interrogare temporis tranquillitatem, ſed interroga tuam cupiditatem. Vide ſi tranquillus eſt, in te vide, ſi non te ſubuertit ventus interior. Diſce calcare ſæculum, memento fidere te in Chriſto. *Vnicum ergo aduerſus omnia diſcrimina munimentum, Dei timor. Vide lib. 5. adnot. 9. num. 5. & 8. Adde Ambroſ. libr. 1. de interpellat. cap. 5. ſubijcientem Petri factum ſtatim Chriſti ope per vndas ambulantem, ſubdit verò:* Fides ergo ambulauit in Apoſtolo, non caro: denique fides titubauit, & caro ſentire cœpit naufragium. *Vt dixerit: vt times Deum, ſtabis in culmine felicitatis, vt in timore Dei titubaueris, naufragium facies.*

5 Venit ad eos ambulans ſuper mare. *Auguſt. ſer. 14. de Verb. Domini.* Venit etiam nunc, ſicut audiſtis valdè mirabiliter ambulans ſuper aquas. Surgebant fluctus ſed calcabantur. Fremens pelagus ſub Domini veſtigijs murmurabat, ſed tamen eum volens, nolenſque portabat. Quantumlibet tumores ſæculi, poteſtateſque conſurgant, premit eorum caput, noſtrum caput. *Ergo adhære capiti, & maior eris quibuslibet periculis, ac difficultatibus, & firmis veſtigijs ſuper aquas ambulabis. Quod ſi à capite diſceſſeris, etiam in plano offendes. lib. 1. adnot. 12. & adnot. 14. num. 1.*

6 Putauerunt phantaſma eſſe, & exclamauerunt. *Euthymius.* Timorem, qui ab vndis erat excipit alter timor. *Theophyl.* Obſerua, quod daturus finem rerum difficultatibus, in maiorem illos terrorem abducit. *Planè vt oſtenderet nihil tutius, ſecuriuſque eſſe quàm Dei cauſa periculum ſubire, cùm ab ipſo periculo ſatis ſuperque ſimus protecti. lib. 5. adn. 10. num. 1.*

7 Confidite, ego ſum: *Hieronym.* Nec ſubiungit quis ſit. *Cur ergo confiderent, qui tantum audiebant* ego ſum. *quin audirent, vt Saulus, ego ſum Ieſus etenim, quiuis ſiue homo, ſiue dæmon fuerit dicere potuiſſet*, ego ſum. *At enim verò aliter dicit Deus, ego ſum, vt confidamus, aliter homo, aut mundus: ſic namque Deus loqui conſueuit, vt cum dicit ego ſum, omninò Deum ſe eſſe ſimul perſuadeat, dum in tribulatione adiutor accurrit, & ſummè in ſuos beneficus eſt. lib. 3. adn. 17. num. 2.*

DOMINICA I.
Quadrageſimæ.

1 MAtth. 4. Ductus eſt Ieſus in deſertum à ſpiritu vt tentaretur à diabolo. *Nil inter humanas infirmitates magis ignominioſum, quàm à dæmone ad malum tentari: humanam quippe miſeriam, & imbecillitatem maximè arguit. Vnde quidem Chriſtus Dominus, qui homines diuinos ad ſui exemplum reddere volebat, ad eorum priùs exemplum ſeſe per omnia humanum fieri voluit, etenim quò maior eſt cæteris aliquis, eò debet impenſiùs laborum, & infirmitatis ipſorum participatione, ſe ſimilem, paremque illi oſtendere. lib. 2. adn. 7. num. 7.*

2 A ſpiritu in deſertum, vt tentaretur: *Signatè à gloria Chriſto à Patre in Iordane data Tentator ad bellum inferendum excitatus eſt: quod ad Dei dona diaboli inuidia, & bellum ſequatur: vt dicebat Sponſa:* Ego murus, & vbera mea turris. *Quando? aut qua ratione? ſubdit:* Ex quo facta ſum coram eo quaſi pacem reperiens. *Cantic. 8. 10. Hæc opportuna Aulicis accommodes, qui tamquam diaboli aſſeclæ vt vident aliquem regiam gratiam aſſecutum ſtatim illi moliuntur inſidias. lib. 5. adn. 8. num. 1.*

3 Poſtea eſurijt. *Non videretur ſibi Dominus noſtri miſereri, ſi miſerias noſtras non ſufferret. Suffert ergo, vt cum eſurientibus eſuriat, cum patientibus compatiatur: non minus ſibi acerba putans ſuorum incommoda, quàm ſua. lib. 3 adn. 19. num. 3.*

4 Et accedens tentator. *Pulchrè Chryſologus.* Peius acceſſit, quàm receſſit. *Sed quare? Quid enim immanius, quàm Deo fuiſſe rebellem, cum à Deo receſſit? Sanè quod malus, cum ſe bonum ſimulat, tunc fit peſſimus. Verſ. 2. lect. 8. n. 1. Necnon quod principi nullus infenſior hoſtis adulatore ſit. lib. 5. adn. 19. num. 1.*

5 Scriptum eſt, Non in ſolo pane, &c. *Quare ad ſcripturas Dominus confugit, nonne quouis verbo à ſe prolato omnem dæmonis conatum poterat eludere? Sanè vt nos doceret ad profligandos dæmonis impetus ex ſacris ſcripturis nobis arma ſumenda, quæ ab illis fortiſſima ſuppeditantur. libr. 3. adn. 3. num. 4.*

6 Non in ſolo pane. *Obſerua quam ſapienter, quàm diuinè tentatione in diaboli ipſo dicendi modo Dominus retudit dixerat ille* panes fiant, *reſpondet Dominus* in ſolo pane, *vnum videlicet panem (ſicut alibi ipſe poſtulari præcepit inquiens:* panem noſtrum quotidianum da nobis hodie: *& iterum* ſi petierit panem, &c.) *pluribus panibus opponens vt innuat, eam eſſe diaboli artem, vt ſuperflua ſuadeat, ſic id inibi obſeruante Theophilacto.* Non dixit vt lapis hic panis fiat: ſed *vt lapides iſti panes fiant,* volens Chriſtum ad ſuperflua inſtigare: eſurienti enim vnus panis ſufficit. *lib. 4. adn. 19 n. 3.*

7 In pinnaculum templi. *Quò hæc excelſitas inerit? ipſemet qui ſuſtulit reſpondet,* mitte te deorſum, *non malè coniectans adeò lubricum eſſe faſtigij locum, vt caſus ſit illi connexus lib. 1. adnot. 9. n. 1.*

8 Mitte te deorſum. *Ecce tibi quò egnt amicorum adulationes noxia ſuadentium. Pulchrè Leontius ſermon. de creatione, & Lazaro, dum Euam à ſerpente deceptam, & lethaliter percuſſam memorat, ait.* Fraudulentis illam telis vulnerans ſine dolore proſtrauit. Vnde cùm cædem incruentam perfeciſſet, neque homicida putabatur, ſed vt bonus conſiliarius credebatur ſimplicitate gladij vulnera meliora reddens, & dulcem doloris ſenſum exhibens. *Ergo qui vt placeat verum reticet, & blanda ſuggeris, tantùm non dicit* mitte te deorſum. *libr. 5. adn. 19. n. 5.*

9 Si cadens adoraueris me. *Ecce inter Deum, & dæmonem, summum discrimen. Erigit Deus sibi subiectos, & prostratos, dæmon verò conatur, vt omnes ad sui adorationem cadant, humoq; affigantur. Ad quem modum, vt Princeps superbus nimiam reuerentiam, & adorationem à suis extorquere studet; ita Princeps humanus adeò beneuolum, & affabilem se suis exhibet, vt secum illos affectu coniungat, & æquet. lib. 2. adn. 27. num. 3.*

10 Dominum Deum tuum adorabis. *Signatè* Deum tuum, *qui tibi non solùm Dominus, sed etiam Deus est: & tot tibi dona præstitit. Hæc enim vincula ad continendum in officio animum fortiora sunt. lib. 5. adn. 17. num. 4.*

FERIA II.

1 M*Atthæi* 25. In sede maiestatis suæ. *Quæ hæc sedes fuerit? Cælestes quidem spiritus, qui hac de causa throni dicuntur: ita de illis Bernard. lib. 5. de considerat. cap. 4.* Qui ex eo quod sedent, throni dicuntur, & ex eo sedent, quod sedet in eis Deus. Neq; enim sedere in eis, qui non sederent, posset. Quæris quam illam sentiam sessionem? Summam tranquillitatem, placidissimam serenitatem, pacem quæ exsuperat omnem intellectum. Talis est, qui sedet in thronis Dominus Sabaoth iudicans omnia cum tranquillitate, placidissimus, serenissimus, pacatissimus. *Vt Principibus documento sit, summam potestatem summa tranquillitate, & moderationem frenandam, vt qui potest omne quod vult, non velit nisi quod iure potest. lib. 4. adn. 5. num. 1.*

2 Tunc dicet Rex. *Theophylact.* Non antea præmiat vel punit, quàm diudicet: misericos enim est, & nos docet id ipsum quod non antea debeamus punire, quam rem discusserimus. Sic enim excusatione magis carebunt, qui præcedente iudicio puniuntur. *Nimirum Princeps, vt in benefacienda Regem, ita in puniendis sontibus non Regem, qui omnia possit, sed iudicem iuris ordinem, & modum seruantem se exhibere debet. lib. 4. adnot. 4. num. 1.*

3 Tunc dicet Rex. *Accurata locutio, qua se solam Regem appellauit, cùm suis benefecit. Nimirum, cùm subinde supplicia intulit, Regis nomen subticuit, contentus dixisse:* Tunc dicet his, &c. *quia videlicet Regiæ fortunæ magnitudo, atq; splendor à beneficentia signatè irradiat. libr. 3. adnotat. 16. num. 1.*

4 Tunc dicet Rex his, qui à dextris eius erant. *Præmiserat.* Cum autem venerit Filius hominis, *Homo nuncupatur, cum iudicaturus proponitur: oportebat enim homines ab homine iudicari, qui errantibus condoleret, cùm premia distribuit in præsenti, Rex appellatur, vt quam largè sit illa redditurus, innotescat. lib. 4. adnot. 4. num. 1.*

5 Domine, quando te vidimus esurientem, & pauimus te? *Quomodo iusti negant, quod Dominus ipse affirmat: Ostendunt sanè submissionis affectum, dum quæcumque in Dei obsequium effecere, nihil fuisse arbitrantur. lib. 5. adnot. 15. num. 4.*

6 Esuriui, & non dedistis mihi manducare, &c. *Patitur Dominus, cùm sui vexantur, & æquè perferre se manifestat omnia mala, quæ sui patiuntur. Adeò patientibus compatitur, vt cum esurientibus esuriat, cum sitientibus sitiat: cum afflictis affligatur. lib. 3. adn. 18. num. 1.*

7 Possidete paratum vobis regnum. *Euthym.* O vocem optabilem, o honorem ineffabilem. Benedicti, inquit, Patris mei, laudati electi. Non dixit autem, accipite, sed possidete, tanquam paternum, tanquam debitum. *Planè, vt munus augeat, dum illud non gratis, sed pro meritis ipsis impertiri ostendit. lib. 4. adn. 13. num. 2.*

8 Quid vobis paratum est à constitutione mundi. In Græco est à dispensatione mundi. *Et iuxta Paschasium, depositio propriè significat demissionem alicuius à sublimi in inferius. En ergo stabilitas regni æterni vnde comprobetur: nempè à demissione. Qui stabilitatem amat, demissionem amplectatur. lib. 5. adnot. 24. num. 2.*

9 Quamdiu fecistis vni ex his fratribus meis minimis mihi fecistis. *Ita enim singulorum hominum calamitates, & ærumnæ animum diuinum tangunt, vt omnes singulariter fouendos suscipiat: atque adeò eius vicem supplet, qui illis consulit. Quare Deo, seu Dei loco facit quidquid pro illis fecit. lib. 3. adnot. 17. num. 4.*

10 Mihi fecistis: *Alitur Deus, cùm pauper alitur: & ipse tamen pauper alit. Quod si idem est, qui alitur, & alit: ipse Deus profectò supra seipsum esse videtur, seque ipso maior. Etenim calamitoso subuenire, adeò summum est, vt quodammodo supra Deum ipsum appareat. libr. 3. adnot. 20. num. 9.*

11 Mihi fecistis. *Mira Domini charitas, qui in suis alget, esurit, & dolet. Vt viderint Principes tributa imponentes ne subditos plus æquo grauent, dicente Domino:* Quo vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. *libr. 4. adnot. 16. num. 4.*

FERIA III.

1 M*Att.* 21. Cōmota est vniuersa ciuitas, dicens quis est hic? Populi autem dicebant: Hic est Iesus à Nazareth. *Hieron. hic.* Alijs ambigentibus, vel interrogantibus vilis plebecula confitetur. *Quare? Respondet Theophyl.* Quia turbæ simplices, & candidæ non inuidebant Christo. *Alij vero, id est, Principes mundi, & maligni ergà ipsum erant: eo quomodo noxij affectus mentis aciem obscurent, ne veritatem agnoscat: candor vero, & affectuum vacuitas egregiam intellectus lucem pariat. lib. 2. adnot. 8. num. 6.*

2 Quis est hic? *Vox Principum per contemptum dicentium* quis est hic? *quasi dedignantium eum agnoscere. Habet hoc quidem terrenarum rerum cupiditas, atque possessio, vt totum animum sibi vendicans, aditum ad cælestia cognoscenda obstruat. lib. 2. adnot. 3. num. 2.*

3 Quis est hic? *Maldonat. sic affert hæc verba.* Quantus hic est, vt tantum honoris mereatur? *Vt dixerint nulla ratione tanto honore dignus est: vbi obserua tempus rei gestæ nimirum tunc hæc ab ijs Principibus dicta fuisse, cùm passione iam instante tot tantaque diuinitatis suæ signa in ipsorummet salutem, & vtilitatem Dominus ediderit. Talis quidem Principum natura est, vt oculos habeant plenos puluere à pedibus introeuntium. lib. 5. adnot. 2. n. 5.*

4 Et intrauit Iesus in templum Dei. *Pulcherrimus nexus, diuini honoris Christo exhibiti, & ingressus ipsius in templum Dei, vt datam sibi gloriam Deo redderet: vt inde siue principum Administri moneantur, munera sua sic obire, vt non propriam, sed Dei gloriam aucupari studeant. lib. 5. adn. 17. num. 5.*

5 Intrauit Iesus in templum Dei. *Optimus princeps qui magnam de Religione, & cultu Dei curam habet, vt inde pacem, & stabilitatem regno suo reddat. libr. 2. adnot. 5. num. 1.*

6 Et eijciebat omnes vendentes, & ementes. *Flagello adhibito, vt Ioannes addit: & vbi est, inquis, Christi mansuetudo? vbi benignitas? vbi misericordia? Sanè vt iustitia tam mansuetudine non pugnat, ita principi omninò necessaria est, alias non legitimus, & verus, sed phantasma putabitur. lib. 4. adnot. 1. num. 1.*

7 Et cathedras vendentium columbas. *Cur signatè cathedras*

dras vendentium euertisse dicitur Dominus? Respondet Hilarius: quia in Cathedris magistrorum magis dignitas indicatur, quæ ad nihilum redigitur cùm iuxta fuerit lucris: quippe, tùm auaritia sordes à regio animo sunt alienissimæ. lib. 2. adnot. 22. tum etiam Magister, aut Princeps non in suam, sed in populi vtilitatem cuncta molitur. lib. 3. adnot. 12.

8 Et accesserunt ad eum cæci, & claudi in templo, & sanauit eos. *Pulchrè auaritia, & cupiditati Sacerdotum ad propriam vtilitatem, & lucra inhiantium regiam benignitatem, & beneficentiam opposuit, qua se, & cæco lucem, & claudo pedem esse ostendit. lib. 3. adnot. 20. n. 6.*

9 Et accesserunt ad eum cæci, &c. *Hyeronym.* Nisi autem mensas nummulariorum subuertisset, cathedrasque columbas vendentium, cęci, & claudi lucem pristinam, & concitum gradum in templo non mererentur recipere. *Nimirum nisi publica peccata, & scandala de medio tollantur, nulla populo quies, aut Reipub. lux oriri potest. libr. 4. adnot. 3. num. 1.*

F E R I A IV.

1 Matthæi 12. Magister volumus à te signum videre. *Obserua sic immediatè apud Matth. haberi.* Tunc responderunt ei quidam de Scribis, & Pharisæis? *Quando? Tunc videlicet, cùm dæmonium ingenti populi plausu, & admiratione eiecerat.* Sic signa postulans (*inquit Hieronym.*) quasi quę viderant signa non fuerint, sed in alio Euangelista quid petant pleniùs explicatur. Volumus à te signum videre de cęlo, vel in morem Heliæ ignem de sublimi venire cupiebant, vel in similitudinem Samuelis tempore ęstiuo cōtra naturam loci mugire tonitrua, coruscare fulgura, &c. *Iam quorsum id signum de cœlo petant? Equidem, vt optimi Auctores asserunt, vt ab illo cognoscerent, an verus Messias, & Dei Filius esset: sed ò insipientes! Nonne id ex signis à vobis iam visis dum ea omnia beneficeam Dei naturam eaeis visum, elauais pedes, ægrotis sanitatem reddentis, & fessis rebus subuenientis ostendunt, opportuniùs cognouissetis. lib. 3. adn. 20. num. 1.*

2 Magister. *Chrysostomus.* Priùs quidem conuitiabantur, dæmoniacum eum dicentes: nunc autem adulantur vocantes eum Magistrum, pròpter quod & Dominus eos vehementer arguit. Etenim cùm ei conuitiabantur, mansuetè eis respondebat, cùm autem adulabantur conuitiosè. *Planè quasi Principi magis infensi hostes fuerint adulatores, qui verum ipsi non renuntiant. lib. 5. adnot. 19. num. 5.*

3 Volumus. *En humanæ perditionis, vel à primordio initium: Domino quidem Adamum vocante, ipse sese abscondens aiebat:* Abscondi me, eò quod nudus essem. *Quid? nonne nudus etiam creatus est? Non ergo ea mali causa, & origo est:* Sed propter propriam voluntatem abscondit se, *inquit S. Isidorus. Egregia planè doctrina non tantùm subditis, & seruis, sed etiam magnis Principibus, & magistratibus, vt potestatem suam castigare, & à propria voluntata discedere discant. Sapiente etiam monente.* Sensati in verbis & ipsi sapienter egerunt, & intellexerunt veritatem, & iustitiam, &c. post concupiscentias tuas, ne eas, & à voluntate tua auertere. *Vt dixerit: Vis esse bonus Princeps? Auertere à propria voluntate, & vt felicitatis est quantum velis posse, sic & magnitudinis regiæ sit quantum possis velle. lib. 4. adnot. 5. tota, præsertim à n. 6.*

4 Signum videre. *Vt ab eo te Dei filium credamus: Pro veritatem! eximijs diuinisque virtutibus nihil deferunt: & externis signis, quæ in admirationem rapiunt, omnia tribuunt, dicente Paulo:* Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam: charitatem autem non habuero, nihil sum. 1. *Cor.* 13. *Contra verò Dominus ipsamet signa sine strepitu, & apparatu perficiebat;* nam pertransijt benefaciendo, & sanando, &c. *Signatè eos quos sanabat ad aquas* Siloe, quæ cum silentio transeunt, mittens: *adeò quidem vt vel ipsummet nomen miraculis detraheret.* Noui virtutem de me exijsse. *Lucæ* 8. 46. & virtus de illo exibat, & sanabat omnes. *Lucæ* 6. 19. *Ergo hæc signa pete, hæc quære:* quæ quanto occulta (*ita Gregor. Magn. hom. 29. in Euang.*) tanto se curiora, de quibus eo maior apud Deum est retributio, quò apud Dominum minoris gloriæ. *Vide libr. 5. adnot. 14. n. 4. & adn. 22. n. 2.*

5 Generatio praua, & adultera. *Nunquam legimus Dominum tanta seueritate Scribas, & Pharisæos increpasse: alias enim ipsos, aut tacitè, aut leniter obiurgabat; modò verò verborum acerbitate, & contumelis vtitur. Quare? Planè quod ad eum superbè & arroganter accesserunt dicentes,* Volumus: *Quippe superbo non leue, aut mediocre, sed ingens, & contumeliosum debetur supplicium. lib. 2. adn. 16. num. 8.*

6 Generatio praua, & adultera. *Ambros. serm. 2. in Psalm.* 118. Nisi te cognoscens dicas, fusca sum, quia peccaui, nihil tibi proderit Patrum gratia. Non suscipio personam hominis: non suscipio prærogatiuam generis, nisi videro congruentem generi morum nobilitatem, vt fiat iusti generis electio. *Nimirum fastigio, & dignitati opportuna merita debentur. lib. 1. adnot. 5. numer. 1. Imò verò qui dignitati debita merita non afferat, maiori supplicio obnoxius est lib. 1. adn. 7. n. 1.*

7 Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti. *Proponit Ionæ exemplum, vt moneat, nihil tutius, securius nihil esse, quàm pro Deo periculum subire. lib. 5. adn. 11. n. 1. præsertim n. 5.*

8 Ionas in ventre ceti, &c. *Notanter Propheta peccatoris, & verè pænitentis figuram proponit, quod nihil maius, nihil Deo dignius sit, quàm pænitentem pristino dignitatis suę gradui restituere. Vers. 3 lect. 9.*

9 Et ecce plus quàm Ionas hic. *Hieronym.* Ille voce locutus simplici nihil signorum faciens: ego tanta faciens signa Beelzebub calumniam sustineo. Plus ergo est Iona. *Vt dixerit: ideò inter alia plus quàm Ionas sum, quod ille nullam à Niniuitis calumniam sustinuerit: imò honorificè tractatus fuerit; ego verò cùm tot signa fecerim calumniam patientissimè sustineo. Planè quasi patientia efficacius ad ostendendam Christi diuinitatem signum fuerit. Lib. 4. adnot. 12. n. 6. Quod itidem videris Paulo assertum, 2. Corinth. 12. vers. 12. inquiens.* Signa Apostolatus mei facta sunt super vos in omni patientia, in signis, & prodigijs, & virtutibus.

10 Ecce plus quàm Ionas hic. *Gregor. Magn. lib. 2. dialog. cap. 8.* Ille signa virtutis dedit subditis, qui se daturum signum Ionæ Prophetæ promisit inimicis, vt corā superbis mori dignaretur. *Nam veri Principis est pro subditorum salute dura quæque, & mortem ipsam perferre. lib. 3. adnot. 21. tota.*

11 Regina Austri surget in iudicio cū generatione ista, & condēnabit eam. *S. Isid. Pelus. lib. 1. Epist.* 166. Sapientiæ fama Austri Reginam impulit, vt ab extremis orbis finibus ad Salomonem se conferret. Te autē Dominus quotidiano clamore adducere minimè potuit, vt resipiscas, atque ad id quod in rem tuam futurum sit oculos conijcias. Vide itaque ne ab illa condemneris, quoniam cùm eam rumores velut alis additis erexerint: te contra nec aspectus, nec Christi operatio vlla ex parte meliorem effecerint. *Tanti refert animum terrenis rebus addictum non habere; illa quippe Regina præ amore sapientiæ fa*

cilè omnia contempsit, qui in regno egredi dubitauerit: plures verò Principes præ terrenorum amore vix oculos ad cælestia erigunt. lib. 2, adn. 3. n. 2.

12 Regina Austri, &c. *Pulchrum successoribus relinquens exemplum à quo posteri incitati Ierusalem Religionis causa veniebant: ea est enim Regij exempli vis, vt à Principum vita successorum vita moresque formentur. lib. 1. adn. 20. num. 2.*

13 Plus quàm Salomon hic. *Ille quippe regio luxu superboque ornatu gaudens: nimio splendori suo subditos inseruire cogebat. Christus verò pro suorum vtilitate splendorem suum non trahere curabat. lib. 4. adn. 19. n. 7.*

F E R I A V.

1 M*Atth. 15. Pro salutatione. Richardus de S. Laurentio lib. 9. de laudibus Virginis.* Maria est mulier Chananæa, quæ clamat ad Deum pro filia, id est peccatrice anima, cuius etiam personam misericorditer in se transformat dicens: *Miserere mei fili Dauid*: Et cui misericorditer respondet Filius: *O mulier*, magna est fides tua, fiat tibi sicut vis: *Ergo vt salutem à Christo haurias, adi primùm Mariam. libro 2. adu. 6. n. 2.*

2 Miserere mei Domine fili Dauid. *Vt Dominum ad beneficentiam excitet, de industria filium Dauid, qui ad beneficia conferenda fuerat summè procliuis, appellat: Etenim ingenuo, regijque animo est nonnisi ad præclara maiorum exempla se componere lib. 3. adn. 5. num. 8.*

3 Miserere mei. *Chrysost. hom. 17. ex varijs locis in Matth.* Non dixit miserere filiæ meæ, sed miserere mei; spectatricis diuturnorum malorum: quotidie cruciatus meos vide. *Bonam matrem filiæ mala propria existimantem, & de illis intimo animi sensu dolentem: id nempe, & Principis, & Prælati, & patrisfamilias proprium est. libr. 3. adnot. 19. tota.*

4 Dimitte illam, quia clamat post nos. *Bene quidem tanquam boni Administri Principi suggerunt, vt potenti annuat atque dimittat: sed non ideò quod post illos clamaret:* quia ad clamorem illius erubescebant, *inquit Chrysostom. hom. 17. ex varijs, sed quod bonus Regis familiaris eius subditos ingenti amore debet complecti. libr. 5. adn. 25. tota.*

5 Non est bonum sumere panem filiorum, & dare canibus. *Obserua Dominicæ mensæ sobrietatem, in qua panis pro ratione, & modo insumitur: nec temerè canibus spargitur. Quid? indigetne tanquam mendicus Dominus? aut eius ærarium exhaustum est? Minimè quidem, sed regium planè est moderatissimè se gerere, vt liberalius cum suis agat. lib. 4. adn. 18. num. 3.*

6 Sumere panem filiorum, & dare canibus. *Chrysost. in Psal. 43. ex his verbis ad principum institutionem, sic argumentatur.* Qui enim est aliquid rogaturus, & postulatum consecuturus ex data aliis gratia cum oportet petere similia, nisi exemplum lædat differentia. Si enim qui accepit, talis sit qualis qui petit, & id quod petitur simile constituit exemplum. Sin autem ille quidem iure accepit, hic autem non itidem, postulatione maiori erit opus. *Ergo vt aliter cum filijs: aliter cum canibus: ita aliter cum idoneis, & dignis, aliter cum indignis in munerum distributione agendum. lib. 4. adn. 13. tota.*

7 O mulier magna est fides tua: fiat tibi sicut vis. *Hieronym.* O mira rerum conuersio! Israel quondam filius, nos canes. Pro diuersitate fidei ordo nominum commutatur. De illis postea dicitur. *Circumdederunt me canes multi:* Et *videte canes:* Nos audimus cum Syrophænissa. *Magna est fides tua: fiat tibi sicut vis, &c. Nimirum apud Deum nulla est personarum acceptio, sed ipse pro meritis, aut præmia, aut supplicia æqua lance decernit. lib. 4. adn. 14. tota.*

8 O mulier. *Chrysol. serm. 100.* Merito adoptatur in filiam, leuatur, honoratur ad mensam, quæ se sub mensa laudabili, & prouida humilitate deiecit: iustè nunc toto equlatur micas ex pane, quæ suis meritis se intellexit, & confessa est, vix mereri. *Certissimam quippe ad gloriam per humilitatem via est. lib. 2. adu. 15. num. 7. & seqq.*

9 O mulier, magna est fides tua, fiat tibi sicut vis: *Addit Marcus.* Propter hunc sermonem exit dæmonium à filia tua. *Quid? potensne Chananæa fuit, vt verbo suo dæmonium eijceret? Minimè quidem. Sed dum Dei potentiæ, & misericordiæ occasionem fecit, ipse, qua bonus, & beneficus est miraculi partem, & gloriam illi dedit. lib. 3. adnot. 18. n. 3. Vnde Chrysost. homil. 38. in Genes. ait:* Vt scias quod Deus non solum benefacere vult, & dona sua dare, sed solitus sit, sua beneficia accepturos facere clariores: vide quomodo hoc, & in Chananæa illa faciat.

F E R I A VI.

1 I*Oann. 5.* Erat dies festus, &c. *Pro salutatione, necnon ad illud,* & sanus fiebat: *hæc habet Ricardus à S. Laurentio lib. 9. de laudibus Virginis.* Maria est probatica piscina, in quam Angelus Domini secundum tempus descendebat, & mouebatur aqua, & sanabatur vnus. Tempore enim incarnationis descendit Angelus magni consilij in Mariam, & mota est aqua, quando ad nouam salutationem turbata est Maria, & sanatus est vnus, id est quotquot crediderunt Deum trinum, & vnum. *Sed obserua etiam ex Gilleberto vnum qui sanus fiebat, non esse vnum vnitate singularitatis, sed charitatis quippe salutis remedium non omninò ab vno edebatur siue exhauriebatur, sed omnibus subindè æquè expositum permanebat: vt ad Mariæ etiam exemplum quotquot maiora Dei dona perceperunt, siue ij etiam qui principum gratia potiuntur perdiscant, non sibi solis præcelsum fauoris imbrem velle, sed cæteris quoque communem fluere. lib. 5. adu. 27. num. 2.*

2 Erat dies festus Iudæorum, & ascendit Iesus Hierosolymam. *Chrysost. homil. 35. In Ioann.* Frequenter in solemnitatibus ciuitatem petit, tum vt videatur ipse quoque cum reliquis festos dies colere, &c. *Quid ergo? veruntne Solis iubar, vmbra inseruire cogebatur? Submittebat sese quidem legalibus ceremonijs Dominus legis, vel ea ratione vt principes, & Optimates instituerET, vt non tantùm à malo, sed etiam à mali specie abstineant. lib. 2. adnotat. 9. tota.*

3 Est autem Hierosolymis probatica piscina, quæ cognominatur Hebraicè Bethsaida. *Obserua piscinæ tum locum, tum etiam nomen, & locus quidem idem erat, in quo Machabæorum tempore Sacer templi ignis in captiuitate absconditus à Nehemia repertus est 2. Machab. 1. 36. nomen vero* Bethsaida *rei omninò conueniens omninò interpretatur à Syriaco, & alijs PP.* Domus misericordiæ, siue benignitatis, *sic dictus (inquit Maldon.)* quod diuinam erga se benignitatem ægroti recuperata sanitate experirentur. *Ni videtis quam gratum, atque benignum sese Deus exhibeat erga eos principes, qui peculiarem Religionis curam suscipiunt quasi id Regnum in quo Religio, & Dei cultus viget.* Locus sit diuinæ benignitatis: *in quem perpetuus diuinarum miserationum, atque donorum imber defluat. lib. 2. adnot. 5. tota.*

4 Est autem Hierosolymis. *Estne modo? Minimè quidem. Quare? explicatusne, siue exhaustus diuinæ benignitatis*

nignitatis

nignitatis fons est? Non opinor; Sed gratia cessat decursus *(inquit Bernard.)* vbi recursus non fuerit. *Audi Tertull. lib. aduersus Iudæos cap.* 15. Habet piscinam Bethsaidam vsque ad Christi aduentum curasse curando inualetudines ab Israel: deinde vero desisse à beneficijs ob sui furoris perseuerantiam. *Nimirum ab vna virtute Regnorum, & Reipub. stabilitas dimanat: à peccatis verò florens illorum status auolat. lib. 1. ada.14. tota.*

5 In is iacebat multitudo magna languentium, cæcorum, aridorum expectantium aquæ motum. *Solemne quidem mysticis doctoribus est, in miseris hisce infirmis sæcularium bonorum amatores, fortunam expectantes, colentes, adorantes, & de ea perpetuas mouentes querimonias considerare: quid enim illis frequentius,* quàm iactare se hominem non habere: *id est firma, & valida præsidia, quibus honores, & munera adipiscantur. At enim si rectè saperent, omninò cognouissent non à fortuna, sed ab Angelo Dei iussa exequente, & salutem,* ei qui prior descendisset *dante, humanam felicitatem hominibus aduenire, vt rectè dictum à Sallustio sit:* Falso queritur de natura sua humanum genus, quod, imbecilla, atque breuis sorte potius quàm virtute producta sit. *lib. 1. ada. 12. num. 1.*

6 Expectantium aquæ motum. *Obserua Ioannem accurato dicendi modo vsum fuisse verbo expecto, potiùs quàm spero, vt spem fiduciamque iustorum Deo innitentium, à fiducia sæcularium bonorum politicis, & terrenis rationibus ad felicitatem assequendam credentium omninò discriminaret. Nimirum vt spes, & expectatio in eo sint adsimiles, quod arduæ sint ac spes malio excellentior expectatione est, quod cum firmissimis rationibus careat, quin falli possit: ideò tantùm ardua sit, quod circa ea versetur, quæ non videntur: vt de Moyse dicebat paulus* inuisibilem enim tanquam videns sustinuit. *Quæ ab ipso cum Anchora componitur ad Hebr. 6. 19. quæ in profundum maris iacta non quidem apparet, at nauim firmissimè retinet. Expectatio verò non tantùm arduum quid denotet, quod prosper euentus non appareat, sed quod molestiam, & anxietatem adnexam habeat, dum euentus, aut in longum tempus protractus, aut incertus est: sicuti hoc verbo vsus dicebat Iacobus. 5. vers. 7.* Agricola expectat pretiosum fructum terræ patienter ferens. *Cum tamen non semel spem mentiatur seges, & desperata coloni vota iaceant, pereatque labor irritus anni. Ergo vt voti compos euadas, spera in Domino, & fac bonitatem, ne triginta, & octo annos, cum paralytico expectes. lib. 5. adn. 9. n. 1.*

7 Angelus autem Domini secundum tempus descendebat in piscinam. *En Angelum homine excellentiorem, non fortitudine potestatis, spiritu, præstantia virtutis, sed quod homini succurrere, & benefacere possit. vers. 1. lect. 4. & ade lib. 3. adn. 10. n. 2.*

8 Angelus autem Domini secundum tempus descendebat in piscinam. *Optimus planè Administer, qui medius inter principem, & populum est, quippe vt lex quæ ad Dei cultum conducit data est per Angelos ad Galat. 3. ita,* & beneficia *Dei hominibus opportune per ipsos adueneraat. En ergo quale sit Administri munus. libr. 5. adnotione 1. numer. 4. & 5.*

9 Vis sanus fieri? *Si interrogationem ad faciem introspexeris otiosam dixeris: quis enim sanus fieri nolit? At si bene æstimas non minus opportune facta est, ac si ab homine ferrea catena fortiter vincto interrogasses, vtrumlibet velles amitti? vti de seipso dic at August. lib. 8. Confess. cap.* 5. Ligatus non ferro alieno, sed voluntate mea ferrea. *Ergo peccatoribus, vt dixerint, velle sanos esse, non est eur credas: præuaricantur si quidem, & pro vtraque parte, pro se facient, & contra se stant. vers. 3. lect. 10. a. 5.*

10 Hominem non habeo. *Insciens dixit: vtpote qui Christum optimum principem non agnouit. Quid enim fuerit non habere hominem, quam non habere propinquum, affinem aut consanguineam qui manum porrigat? At princeps quà princeps est arctissimam cum subditis suis necessitudinem, & sanguinis coniunctionem habet. lib. 3. adnotatione 11. numero tertio.*

11 Et statim sanus factus est. *Vide quam efficax, & diuina vis principis oculis subsit: quem enim per triginta & octo annos eius administri, qua quidem Angeli erant, non sanauerant:* Hunc cum vidisset Iesus, *solo intuitu in ictu oculi sanum reddidit. Ergo princeps, vt bonos, & egregios habeat administros, negotiorum tamen expeditioni ipse omnino intersit, plus vno intuitu, quam omnes illi multas horas, & dies consumentes præstiturus. lib. 3. adn. 7. n. 1.*

SABBATO.

Vide *Dominicam sequentem.*

DOMINICA II.
Quadragesimæ.

1 Matth. 17. Et transfiguratus est. *Obserua accuratam locutionem. Nec enim ait:* transfigurauit se, *sed passiua voce* transfiguratus, *vt appareat Dominum ad honores, & ipsammet sibi debitam gloriam velut inuitum trahi, non verò illam volentem obire. En superborum, & humilium discrimen; illi se vltro honoribus ingerunt: hi, licet magni, eos fugiunt. paruitas petit summa: magnitudo ima. lib. 2. adn. 14. num. 6.*

2 Et resplenduit facies eius sicut Sol. *Facies scilicet humana, & ad humanitatis naturam composita, quæ eadem, ac antea, humanitatis lineamenta habet, vt suos agnosceret, à suis agnosceretur. Nec enim Dominus inter fulgentes diuinitatis suæ radios humanum, & affabilem se vnquam suis negare consueuit: sed quò plus splendet, eò humanior ostenditur. lib. 2. adn. 17. num. 2.*

3 Moyses, & Helias. *Notanter primùm Moyses, quàm Helias. Quare? quia ille spiritum mansuetudinis, hic seueritatis habuit: ideò obserua, vtrumque faciem suam obuelasse; sed aliter quidem, atque aliter. Nam Moyses obuelabat faciem coram hominibus,* ne eorum oculus repercuteret, *vt inquit Tert.* corã Deo autẽ tollebat velamẽ, *& facie ad faciem eum ipso agebat Exod. Contra verò Helias qui vt nullo oris velamento homines, & principes seueriùs increpabat, acriterque pungebat, ita coram Deo faciem suam pallio operuit. 3. Reg. 19. 13. planè, quia Clementiæ & Benignitatis spiritus, quo Deo similior est, eò ante ipsum libera fronte, & aperto capite apparet: ille vero rigidus, & seuerus cùm Deo rationem redditurus sistitur, quasi pudore suffusus faciem suam operit, & abscondit. Vnde bonus princeps, atque prælatus Chrysost. in Catena. 5. Thom. ad cap. 23. Matt. dicebat.* Si erramus modicam pœnitentiam imponentes nonne melius est propter misericordiam reddere rationem, quam propter crudelitatem. *libro quarto adnotat. 8. num. 6.*

4 Moyses, & Helias cum eo loquentes. *Addit Lucas,* de excessu quem completurus erat, &c. *Egregij quidem principis consiliarij, qui ipsi veritatem quamuis asperam, & tristem suggerebant. libro quinto, adnotat. 19. numero primo.*

Egregius etiam atque Optimus Princeps, qui magnificè, & cùm excessu suos diligit, & pro ipsis magna, & fortia agit, & patitur lib. 3. adn. 21.

5 De excessu. *Si Sapiente auctore Prou. 15. 23.* Sermò opportunus est optimus: *qui videantur optimè locuti, qui Domino diuinis splendoribus collucenti mortem ob oculos ponunt? Equidem quod nihil opportunius fuerit quam regiæ dignitatis fulgori mortis memoriam obijcere, vti, & ipse Moyses facere consueuerat. libr. 2. adu. 1. num. 1. Et nunquam Regius splendor fulgentiùs irradiet, quam ad meritorum præsentiam nimirum tunc dignitas solidissimè subsistit, cùm virtute, & meritis innititur. lib. 1. adu. 5. num. 1.*

6 Respondens autem Petrus dixit: Bonum est nos hic esse. *Quare bonum? cùm populo bonum non sit, Christum ibi esse? Nonnè tum maximè Princeps suum negotium agit, cum non agit. lib. 3. adnot. 13. tota.*

7 Nos hic esse. *Iure quidem Petro tanti fastigij splendor gratissimus fuit, at ipse præ modestia, imò & præ morte suo tanto splendori oculos subtrahere, & modum felicitati imponere debuit. lib. 5. adn. 13. num. 1.*

8 Nos hic esse. *Et vos tantum? Itane regiam gratiam in proprios solum vsus: & non potius in cæterorum commodum & vtilitatem deriuare vultis? libr. 5. adu. 26.*

9 Bonum est nos hic esse, *benè Lucas.* Nesciens quid diceret. *Sed cur Moyse, & Helia opportunissimè loquentibus. Petrus nesciat quid dicat? Sanè quod illi vita functi terrenis affectibus non erant obnoxij: Petrus adhuc in lubrico corporis hærens, ab illo impediebatur, ne verè omninò cognosceret. lib. 3. adnot. 8. num. 6. & 7.*

10 In quo mihi bene complacui. *Legit hic Cyprian.* In quo bene sensi, *vt ostendat Pater eos ad munera diuina lectione esse dignos, de quibus, ob egregias virtutes, non voluntate ductus, sed mente, bene sentit, & iudicat Princeps. li. 5. adnot. 4. num. 1.*

11 Et ecce nubes lucida obumbrauit eos. *Lucida quidem: vt Moysi, & Heliæ méderet splendorem: Lucem etenim suam, & gloriam Sol diuinus in seruos transfert, nec vult, se præsente eos obnubilari, sed fulgentiori claritate splendescere. Imitentur splendidam hanc Christi magnitudinem Princeps, vt subditos suos illustrent, non autem obscurent. lib. 3. adnot. 18. num. 15.*

12 Nubes lucida. *Muneri: & officio eximuntur Moyses, & Elias,* Nam lex, & Moyses vsque ad Ioannem. *Luc. 16. 16. Voluit igitur Dominus, ne ab eius domo aliter, quam honorati, ornatique splendore discederent. Vt illorum morem damnet, qui illos, quos à se amouent, vt officij, ita & honoris omninò expertes dimittunt. lib. 3. adnot. 18. num. 9.*

FERIA II.

1 IOan. 8. Quò ego vado vos non potestis venire. *Quare subdit rationem Dominus.* Vos de deorsum estis, *terreni scilicet, & graui corde, qui diligitis vanitatem, & quæritis mendacium,* ego de supernis sum, *terrenis verò cælestia quomodo iungi, aut misceri possunt? li. 2. adu. 3. num. 1.*

2 Dicebant ergo nunquid interficiet seipsum? quia dicit: quò ego vado vos non potestis venire. *Quæ rogo ratiocinatio magis absurdè, & stultè confici potuit?* Etenim si non aliò quam in mortem iturus erat *(inquit Maldon.)* & ipsi eo ire poterant, & ipsi se poterant occidere: *Vnde ergo huic ratiocinationi locus. Respondet Maldon.* Suspicati sunt, non quod rationi, sed quod suo desiderio consentaneum erat. *Intellectu à noxio desiderio obcæcato. li. 3. adnot. 8. num. 6.*

3 Multa habeo de vobis loqui, & iudicare. *Notanter prius locuturum, quam iudicaturum se Dominus profitetur, quod Princeps in sontibus puniendis non priùs potestate vti debet quàm iuris ordinem seruauerit. libr. 4. adnotat. 4. tota.*

4 Cùm exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis, quia ego sum. *Nimirum vt Habacuc ait:* Cornua in manibus eius; ibi abscondita est fortitudo eius: *siue vt Hebræa habent,* Ibi reuelata est absconsio fortitudinis eius. *Planè quasi latens, & absconsa diuinitas, à crucis humilitate reuelata, & patefacta fuerit. Quid enim humilitate gloriosius, siue diuinius. lib. 2. adu. 14.*

5 Cum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum. *Chrysost. hom. 89. in Matth.* Tale quippe aliquid dicitur. Cum me crucifixeritis, ac iam victoriam vos consecutos putaueritis, tunc potissimum vires meas cognoscetis. *Tunc enim me pro vobis orantem audietis, ac prætereà nisi meos laua sit, me Dei filium esse cognoscetis. lib. 4. adn. 12. num. 6. & 7.*

6 Tunc cognoscetis quia ego sum. *Sed cur fuerit opportunum ad cognoscendam diuinam Christi naturam, ipsum morti subditum intueri? Planè quod ex morte pro subditis suscepta perspicui diuinitatis characteres eluceant. lib. 3. adn. 21. num. 2.*

7 Tunc cognoscetis quia ego sum. *Euthym.* Cognoscetis autem hoc à signis, quæ tunc fient, quibus contradici non poterit; siquidem postquam illum crucifixerunt, stupenda illa signa facta sunt. *Nimirum Christo à terris exaltato terra mota est: vt inde colligas, quid Dei iustitia sit, & quem in terris effectum sortiatur: ab ipsa enim terræ firmitas, & stabilitas aduenit. libr. 4. adnot. 3. num. 4.*

8 Et à meipso facio nihil. *Sed qua ratione à seipso nihil faciat, qui omnia facit, & à quo omnia facta sunt? Sanè vt vna fidelia duos dealbet parietes: cum, & illustrium operum quæ fecit, gloriam Patri adscribit, & de seipso modestissimè loquitur, quod magnorum virorum est, & ipsamet rectè facta magis illustrat. lib. 2. adu. 20. n. 7.*

9 Et à meipso facio nihil. *Pulchrum egregijs virtutibus appositum humilitatis velamentum; imò ornamentum. li. 5. adu. 15. num. 5.*

10 Non reliquit me solum quia ego, quæ placita sunt ei facio semper: *Verissima ratio: cum enim, qui quæ Deo placita sunt facit, adeò non relinquit solum Deus, vt auxiliarem manum, & florentem fortunam indesinenter tribuat. li. 1. adu. 12. n. 3.*

FERIA III.

1 MAtth. 23. Super cathedram Moysi sederunt Scribæ, & Pharisæi: *Quid credisne, his verbis à Domino Scribas, & Pharisæos honoratos fuisse? Minimè quidem imò ipsos quidem increpauit, atque traduxit, quasi cathedræ fastigium ignominia afficerent, iidemque ab eo ignominia afficerentur. lib. 1. adu. 8. n. 1.*

2 Super cathedram. *Chrysost. in Cat. S. Thom.* Videndum est tamen, quomodo quis super cathedram sedeat, quia non cathedra facit Sacerdotem, sed Sacerdos cathedram; non locus sanctificat hominem, sed homo locum ideoque malus Sacerdos de Sacerdotio suo crimen adquirit, non dignitatem. *lib. 1. adu. 7. n. 1.*

3 Quæcumque dixerint vobis, seruate, & facite. *Quid audientibus vtile, & opportunum malus Doctor dicere, aut iubere possit? Sane qui super cathedram sedet, & gubernationi incumbit, & inuigilat: etsi sibi cæcus sit, subditis tamen acutius intuetur, ab ipsa cathedra lucem, & oculos accipiens.*

accipiens. lib. 3. adnotat. 8. numero quinto.

4 Dicunt enim, & non faciunt. O malos Doctores, immundos doctrinæ, & prædicationi pedes afferentes! vers. 2. lect. 4. num. 2. & lib. 1. adn. 4. num. 6.

5 Dicunt enim, & non faciunt. Pende id modò, quod præmiserat Dominus super cathedram sederunt; vt videris nec solum hos Prælatos, & Principes distare ab illo, qui dicebat super astra Dei exaltabo solium meum, sedebo in lateribus Aquilonis: in Imperio scilicet, & dominatione vim faciens, non in exemplo: aliter quidem ac bonus Dominus qui didicit ex ijs quæ passus est, obedientiam: omnes obediendi labores, & difficultates antea expertus. lib. 2. adnotat. 7. num. 1.

6 Alligant, &c. Digito autem suo nolunt ea mouere. Chrysostom. Talis est Prælatus, qui sibi indulget, & alios exigit, quemadmodum malus descriptor tributi in ciuitate, qui se reseruat, & onerat tribuentes. Contra bonus Princeps magnus imperio, maior exemplo est. lib. 1. adnot 3. num. 1.

7 Alligant enim onera grauia. Chrysost. in Catena, S. 7 hom. Vbi paterfamilias largus est, dispensator non debet esse tenax. Si Deus benignus, vt quid Sacerdos eius austerus? Ergo Princeps, siue Prælatus Deo similis à clementia fiat. lib. 4. adnot. 9. n. 1.

8 Onera grauia, digito autem suo nolunt ea mouere. Chrysost. ibidem: Intende autem qualiter eorum reprehensionem aggrauat: non enim dixit non possunt, sed nolunt: neque dixit portare, sed digito mouere, id est, neque propè fieri, neque tangere. Quàm longè à veri Principis ratione, qui suorum ærumnis, & calamitatibus æquè, ac ipsi tangitur. lib. 3. adn. 19. num. 1.

9 Alligant enim onera grauia, & importabilia: digito autem suo nolunt ea mouere: Ideò importabilia: onera alijs imponunt, quia ipsi priùs in se non experiuntur eorum pondus, nec digito mouent, sed oculis solum (Hispanè à buen oio) illa pendunt. Meritò ergo increpantur: etenim non priùs debent Prælati, & gubernatores, subditos onerare, quam priùs in seipsis oneris grauitatem fuerint experti. lib. 2. adnotat. 7. num. 6.

10 Omnia verò opera sua faciunt, vt videantur ab hominibus. Importunè quidem, quippe id magis fuerit opera obscurare, quàm illustrare. libr. 5. adnotat. 15. num. 4. & adnot. 24. num. 6.

11 Amant primos recubitus in cœnis, & primas cathedras. Quid? illicitumne est primos recubitus, aut sedes habere? Nonne qui inuitatus ad nuptias recubuit in nouissimo loco, ab illo ad primum iustè, & gloriosè, Domino auctore, transiuit? Luc. 14. 10. Ita quidem. Non ergo cathedræ dignitas, sed amor, & ambitio à Domino taxatur. lib. 2. adn. 14. num. 6.

12 Qui maior est vestrum, erit minister vester. Vt non solum maior, sed etiam maximus fiat. lib. 2. adnotat. 15. num. 4.

FERIA IV.

1 MAtth. 20. Ascendens IESVS Hierosolymam assumpsit duodecim discipulos suos secretò. Vide pro ac concione Dominicam in quinquagesima. num. 1. 2. 3. 4. & 5.

2 Assumpsit Iesus duodecim secretò. Opportunè ad secreta cognoscenda assumpti discipuli dicuntur, quum ipsi se se illis insinuent: bene ille. Arcanum neque tu scrutaberis, vllius vnquam commissumque teges. lib. 5. adn. 21. tota.

3 Nescitis quid petatis. Vt dixerit; O ignaros periculorum, atque discriminum, quæ magnis, ac excelsis sedibus insunt! Itanè ad mortem per proprios pedes ire concupiscitis? Mirum quidem quam anxiè ab hominibus dignitas, & Ecclesiastica munera ambiantur, quasi nihil ipsis suauius, aut securius esset: cum ingens potius animæ periculum in illis sit: ambitione omnia discrimina deuorante, & pro nihilo ducente quin vix sit, qui ab hac esse inueniatur immunis, sic dicebant filij Israel Numer. 17. 13. Quicumque accedit ad tabernaculum Domini, moritur, Num vsque ad internecionem cuncti delendi sumus? Ad quæ verba Oleaster. Putarunt periculosum sibi valdè esse apud se tabernaculum Domini, quoniam difficilè esset aliquando non accedere: ideò dicunt se mortuos, seu omnes morituros, si sic se res habeat, quod omnis alienus à semine Aaronis accedens moriatur, isto modo omnes deficiemus moriendo. Vbi, & illud ex eodem Oleastro adnotandum verbum Hebræum pro quo noster posuit mori, eam epitasim habere, vt significet leniter mori, quasi ambitio, & dignitas lenis quædam mors sit. lib. 1. adn. 11. tota.

4 Nescitis quid petatis. Optima quidem responsio, qua innuit Dominus, discipulos vel prima huius rei elementa omnino ignorare. Nimirum summa sedes, nonnisi summis meritis debetur. lib. 1. adn. 5. Qua verò ratione magna is merita habeat, qui se habere putat. lib. 5. adn. 24.

5 Nescitis quid petatis. Viderant Iacobus, & Ioannes in Christi Domini transfiguratione Eliam, & Moysem, ad eius dexteram, & sinistram: vnde eas sibi sedes, fauore innixi, videntur appetere: ideò autem meritò à Domino increpantur, quasi nescij sua dignitatis, quæ ad alios iuuandos, & promouendos, non vero ad expoliandos debet respicere. lib. 5. adn. 27. num. 1.

6 Non est meum dare vobis. Quare non est tuum dare? qui das omnibus affluenter? Equidem quod non beneficia; sed iudicandi sedes illi peterent: de iis ergo opportunè ait, suum non esse ipsis eas dare, ne rerum ordinem, & iura mutaret, si quod proprium erat iustitiæ, carni, & sanguini, siue fauori & gratiæ tribueret: & iudicij præfectura, non ad iudicium, sed ad beneficium largiretur. lib. 4. adnot. 13. num. 1.

7 Non est meum dare vobis: Ambros. ser. 2. in Psal. 118. Non suscipio personam hominis, non suscipio prærogatiuam generis, nisi videro congruentem generimorum nobilitatem, vt fiat iusti generis electio. Bonus Princeps, qui præmia sine personarum acceptione decernit: libr. 4. adn. 14. num. 1.

8 Non est meum dare vobis. Sed non te, ò Dominator Domine pudet, omninò affirmare: non est meum dare: ac si ligatas manus habeat? & vbi potentia? vbi imperium? Sanè quod summæ potentiæ, summæ gloriæ Principis, sit, à iure ligari, nec omnia posse quæ vult, sed ea solùm velle, quæ potest lib. 4. adn. 5.

9 Et audientes decem indignati sunt de duobus fratribus: Acriter videlicet ab eadem omnium conditione, & sorte stimulati: nihil enim adeò animum pungit ac socij, & æqualis excellentia. lib. 5. adn. 8.

10 Et qui maiores sunt potestatem exercent in eos: Vide, vt Dominus Reges gentium, Ethnicos scilicet, & vt à fide, ita à vera principatus natura aberrantes à potentia, & maiestate cognoscendos dederit, cùm alius sit germanorum, & fidelium principum character. Beneficentia scilicet, & benignitas in suos. lib. 3. adn. 14. n. 2.

11 Quicumque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister. Notantissimè dictum maior fieri: quasi magnitudo ab humilitate omninò fiat, atque formetur, ac proinde superbia altitudinem petens, toto cælo erret. lib. 2. adnot. 15. & 16. n. 1.

FERIA V.

1 LVc. 16. Erat quidam homo. *Theophyl.* Diuitem hoc loco absque nomine in parabola assumpsit, vtpote qui neque dignus sit, qui à Deo nominetur, sicut, & per Prophetam dicit, non memor ero nominum eorum per labia mea. *Sed quare? Respondet Titus Bostrensis.* Hunc tanquam durum, & in pauperes inhumanum Dominus nominis expertem inducit. *Planè quod primariùs vir qui à benignitate alienus est, ab humanitate etiam deflectat, nec inter homines numerari debeat. lib. 3. adnot. 14. n. 1.*

2 Erat quidam homo, *Euthym.* Dici etiam potest, Christum huius diuitis mortui nomen tacuisse, ne scandalo esset affinibus eius. *Præsertim tum nihil prodesset, eius vitia signatè patefacere, qui iam corrigi nequibat: vt hac reticentia detractorum immanitas verberetur, qui nec mortuis parcere, nec cognatorum sordes contegere sciunt. vers. 5. lect. 5.*

3 Erat quidam homo diues. *Opportunè Salomon. Eccl. 5. vers. 12.* Diuitiæ conseruatæ in malum domini sui. *Quare in malum? Audi S. Thom. ad ea Pauli verba:* Radix omnium malorum est cupiditas, *sic monentem:* Vt enim radix toti trunco succum, vitamque largitur sic per diuitias homo acquirit facultatem perpetrandi quodcumq; peccatum: *Ergo qui sapit, radicem præcidat, nec diuitias conseruat, sed ad miserorum leuamen expendit, lib. 3. adn. 15. num. 8.*

4 Induebatur purpura, & bysso, & epulabatur quotidie splendidè. *Theophylactus.* Hoc est, cultui, luxuiq; corporis ex instituto operam dabat. Nam & vestitu induebatur sumptuosissimo, & in delicijs voluptabatur assiduis? hoc enim denotatur per voces illas, epulabatur quotidie splendidè, hoc est perditè, & prodigè. *Quid inde? Lazarus quidem perpetuò esuriebat: in se enim totus intentus, nihil pauperi reliquum erat. lib. 4. adn. 18. num. 4. & adnot. 19. num. 4.*

5 Et erat quidam mendicus nomine Lazarus, qui iacebat ad ianuam eius, vlceribus plenus. *Quis non crederet à diuite illo tam splendidè, & sumptuosè conuiuante, misellum hunc alendum omninò fore? At enim non modò ei micas mensæ non dabat, vt suos canes illius sanguine saginatos iri vellet scitè Ambros. lib. 8. in Lucam:* Insolentia, & tumor diuitum indicijs competentibus exprimitur, quod ita conditionis humanæ immemores sint, vt tanquam supra naturam sui, de miserijs pauperum incentiua suarum capiant voluptatum; rideant inopem, insultent egenti, & quorum misereri deceat, his auferant. *lib. 3. adn. 12. n. 5.*

6 Et nemo illi dabat: *En opulentiam huius diuitis fœdatam: qui enim afflictos subleuare nequit, vt totum suo luxui impendat, manet honore, ornamento, & splendore omninò priuatus: & è contra, hæc omnia sibi conciliat, quisquis aliorum miserijs leuandis incumbit. libr. 4. adnotat. 18. num. 4.*

7 Moreretur mendicus, & portaretur ab Angelis. *En Angelum homine maiorem, dum illum portat, eique manum porrigit. vers. 1. lect. 4. tota.*

8 Et Lazarum in sinu eius. *Vide egenum, & mendicum iudicantem, & condemnantem principem virum cui ex munere actiores fuere ad virtutem stimuli: ipse verò nihil aliud fuit promeritus, quàm maius viaticum supplicij. lib. 1. adn. 7. num. 4. 6. & 7.*

9 Vt refrigeret linguam meam. *Gregor. Magnus homil.* 40. In lingua autem amplius ardere ostenditur, qui verba legis in ore tenuit, quę opere seruare contempsit: ibi ergo amplius ardebit, vbi se ostendit scire quod facere noluit. *Vide vers. 2. lect. 4.*

10 Crucior in hac flamma. *Signanter dixit* in hac: *quasi & alia præter illam flamma fuerit, nempe flamma libidinis. qua, dum viueret vrebatur. Libido enim flamma est, quæ animum adurit, & formam, famamque denigrat, atque corrumpit. lib. 2. adn. 13. num. 8.*

11 Habeo quinque fratres. *De te ò infelix nunquam curasti, & de alijs modò adeò sollicitus es? O reprobarum mentium amentiam! Sua non curant, & de alienis satagunt: non eos domus, non animæ cura pungit: & alienorum sollicitudo vexat. vers. 2. lect. 14. num. 2.*

12 Fili, recordare. *Quorsum* Fili? *eone honore damnatus dignus extitit? Non equidem, at Abraham à conuitijs, & atrocioribus verbis abstinuit, quod à dignitate loquentis, acerba verba etiam in sontem, & merentem proferre sit alienissimum. lib. 2. adnot. 21. num. 4.*

13 Fili. *Infelicissimum damnatum vocare filium non renuit, vt hac mansuetudine ostenderet, indicij esse, quod ille patiebatur, non furoris: nec ab ira, sed à iustitia diram in ipsum sententiam fuisse prolatam. lib. 4. adnot. 5. n. 6.*

FERIA VI.

1 MAtth. 21. Homo quidam erat paterfamilias qui plantauit vineam. *Quamuis postea, & ipsum audias* dominum vineæ, *& agricolis eam locasse, ex hac tamen patrisfamilias appellatione omninò vides, quem sibi scopum Dominus tanquam bonus princeps in suorum gubernatione propositum habeat, vt videlicet tanquam pater eis consulat, & ad ipsorum vtilitatem cuncta moliatur. lib. 3. adnot. 12.*

2 Sepem circumdedit ei. *Isidorus Hispal. lib. Allegor.* Angelorum munitione vallauit. *Itane cœlestes spiritus pro hominibus excubias agunt? Ita quidem, imò verò hinc sese hominibus excellentiores esse ostendunt. vers. 1. lect. 4.*

3 Et sepem circumdedit ei. *Aequè sapienter nonnulli patres sepis in agone legem intelligunt: alij verò diuinam custodiam interpretantur, quod diuinum præsidium, & auxiliaris Dei manus cum legis custodia coniuncta sit. lib. 1. adn. 14. num. 1.*

4 Fodit in ea torcular. *Ambrosius in Hexam. lib. 3. c. 12.* Circumfodit eam, quando exonerauit terrenarum mole curarum: nihil enim mentem magis onerat quam illius mundi sollicitudo, & cupiditas vel pecuniæ, vel potentiæ, *lib. 2. adn. 3. num. 2.*

5 Et ædificauit in ea turrim. *Hieronymus.* Haud dubium, quin templum de quo dicitur: & tu turris filia Sion. *Michææ 4. Sed quid templo, & turri? Sanè, quod vt vineę à turri incolumitas, ita & à religione, & diuino cultu regno salus, & tranquilitas aduentat: tolle turrim, & erit vinea in deprædationem, tolle Religionem, & regnum dissipatum iri videris, lib. 2. adn. 5. num. 4.*

6 Et locauit eam agricolis. *Quid existimas id esse? planè regendi populi munus principibus à Deo fuisse commissum (vt interpretatur Auctor oper. imperf.)* Qui procurationem regendi populi susceperunt ad magnam suam gloriam, & ad grande periculum. *Ad gloriam quidem, si diligenter tractauerint populum Dei: ad periculum autem, si negligenter. lib. 1. adn. 11.*

7 Venite occidamus eum, & habebimus hæreditatē: *Quam stulta persuasio! Vlciscitur enim ferrum ab humano sanguine, & qui fragili quartu illidere dentem; infringit*

infringit solido. Idem quippe est, alteri iniuriam sustinere.lib. 5.adnot.27 n.2.

8 Occidamus eum, & habebimus hæreditatem. *August. serm 59. de verbis Domini*: In contrarium eis vertit malum consilium, vt possiderent, occiderunt, & quia occiderunt perdiderunt. *Nimirum quidquid mala intentione peragitur infelicem exitum sortitur, lib.5.adnotat. 18, num.1.*

9 Cùm venerit Dominus vineæ, quid faciet agricolis illis? *Non prius punit, quàm supplicium omni ex parte iustum ipsimet reo appareat.* Hic enim Dei mos est (*inquit Chrisost.hom.30. in Gene.*) vt puniturus priùs indicet, quàm magna sint peccata, & quasi expostulans etiam ipse satisfaciat nobis, ac tunc tandem corripere incipiat. *Ergo Principes cùm supplicia decernunt* etiam ipsi satisfaciant populo, *ne pro potestate, sed pro iure punire, videantur.lib 4. adnot.6.n.1.*

10 Cùm venerit Dominus vineæ, quid faciet agricolis illis? aiunt illi, malos malè perdet. *Vides quàm iniustos, & exactos iu reddendo iure sese exhibuerunt, dum hæc ad se pertinere minimè cogitarunt. At enim verò cùm intellexerunt de seipsis sermonem esse Domino super illos parabolam reijciente, statim dixerunt:* Absit. *Luc 20.vers.16. Apta id Magistratibus & Principibus, qui dum se legum pœnis subiectos non credunt, seuerissimè in alios pœnas statuunt, mitius quidem decreturi si se illis obnoxios agnoscerent: vti Dauid, cùm ouis, quàm ipse retinebat, parabola proposita magno ore diceba:* Viuit Dominus quoniam filius mortis est vir, qui fecit hoc, ouem reddet in quadruplum, 2. *Regum 12. vers. 5. necnon Iacob, qui socero suo expostulanti, quod Deos suos furatus esset audacter dicebat:* Quid furti me arguis, apud quemcumque inueneris Deos tuos, necetur coram fratribus nostris *Genes.31.vers.32. addit Sacer textus,* hæc dicens ignorabat, quod Rachel furata esset idola. *Vt iunmere videatur: minimè quidem dicturus si sciret. Vide lib.4.adnot.1, num.7.*

11 Numquam legistis? Lapidem quem reprobauerunt ædificantes. *Immò verò quotidie legebant. Quaergo ratione quod legebant, quòdque ante oculos babebant, minimè percallebant? Sauè quòd oculos à noxijs affectibus obscuratos, atque obtenebratos haberent. lib.2.adnot.8. n. 6.*

12 Auferetur à vobis Regnum Dei. *Tam de templo, & Sacerdotio, quàm de Regni splendore loquitur Dominus, quòd qui antea filij Regni Iudæi erant (sic loquitur Cyprian.de orat. Dominica)* Quando & filij Dei esse perseuerabant, sed postquam cessauit in illis nomen paternum, cessauit, & regnum. *Vides vt à virtute Regnis, & vrbibus firmitas, & florens fortuna subsistit. lib.1.adnot.14.n.3.*

13 Et qui ceciderit super lapidem istum confringetur, super quem verò ceciderit, conteret eum. *Benè August.Psal. 73. & Beda hic obseruant, minus malum esse confringi, quàm conteri, quia qui confringitur nō omnino aufertur, & perijt, qui verò conteritur, ita comminuitur, vt ne testa quidem remaneat in qua hauriatur aquæ pusillum. Quis ergo confringitur? Quis conteritur? Augustinus primum refert ad imbecilles, qui fragilitate ad lapidem offendunt, secundum verò ad superbos, qui vt Deo resistunt, ita ab illo non leui manu, sed magno supplicio officiuntur:* Confringet paruos (*inquit ille*) conteret magnos. *lib.2. adnotatione 16. num.7.*

SABBATO.

1 L*Vc.15.* Dissipauit substantiam suam. *Necessarius planè nexus, recedere à Deo, & dissipare substantiā, quòd non modò interiora animi bona, sed etiam externa à virtute, & Dei ope subsistant: eoque factum suā auertente turbentur, & in puluerem suum conuertantur. lib. 1. adnotat. 14.*

2 Adhæsit vni ciuium. *Ambrosius lib. 7. in Lucam* Qui hęret, in laqueo est: *captus, cōstrictus, ligatus quin mētis compos sit, & seria tractare valeat: nimirum turpitudo mentem eripit, & animum à negotio auocat. lib. 2. adnotatione 11.*

3 De siliquis quas porci, &c. *En Dei, veri quidem Principis, à Damone infensissimo erga sibi subiectos Domino discrimen: quòd dum ille hominis tanquam suos paterno amore complectitur, non potest non ipsos indulgenter, & benignè tractare: hic verò quòd nullam cum hominibus coniunctionem, aut affinitatem habeat, nihil de eorum salute, aut requie curat. lib.3.adnot.11. n.4.*

4 Quanti mercenarij abundant panibus. *Hæret adhuc gustui nonnihil de siliquis, qui de panibus cogitat, & mercenarijs sese cupit adiungere:* Mercenarij autem qui sunt (*ait Ambros.lib.17. in Lucam*) nisi qui ad mercedem seruiunt, non id quod bonum est, pietatis studio prosequētes, nec virtutis gratia, sed vtilitatis studiò prouocati. *lib.5.adn.16.n.2.*

5 Cùm autem adhuc longè esset, vidit illum pater, & accurrens. *Quare non expectauit, vt accederet, sed obuiam illi iuit? Hieron. in cap. 14. Matth. dum illa verba de Domino famelicis turbis occurrente.* Et exiens vidit turbam multam, & misertus est eis, *cum his componens, sic ait:* Egressus autem Iesus significat, quòd turbæ habuerint quidem eundi voluntatem, sed vires perueniendi non habuerint. Ideò Saluator egreditur de loco suo, & pergit obuiam sicut, & in alia parabola filio pœnitenti occurrerat: *nimirum illud in Principe regium, & penè diuinum est vt afflictis subueniat, & fessos recreet, ac foueat. lib. 3.adnot.20. & lib.4.adn.11.n.6.*

6 Non sum dignus vocari filius tuus. *Vides patrem misericordia motum, & super collum tuum mollissimè decumbentem, & suauissima amoris oscula tibi libantem & diffidis, renuisque filium appellari? Sapientissimè quidem:* Nam, & deiectus (*ait idem Ambros.*) se exaltare non debet, vt merito possit sua humilitate extolli. *Et in altum sublatus quò plus emeruerit, eò debet præsumere minus. lib.5.adnotat. 12.*

7 Non sum dignus. *August. serm. de Temp. Barbarico, c.7* Dicit se filius indignum, vt ille eum iudicet dignum. *lib.5.adn.24.n.7.*

8 Stolam primam. *Non remittit dumtaxat filij iniurias sibi illatas, sed pristinæ dignitatis stolam simul restituit: ostendens, parum esse nec suæ maiestati consentaneum, si tantum delicta condonet, & in suam amicitiam filium non restituat. lib. 4. adnot.11. n.2.*

9 Vitulum saginatum. *Pulchrè bonus Dominus cum vitulo componitur, vt appareat se ad populi salutem cuncta moliri. lib.3.adn.12.n.3.*

10 Vitulum saginatum. *Ambros. libr. 7. in Lucam.* Tu adhuc iniuriam metuis, ille restituit dignitatem: tu supplicium vereris, ille osculum defert, tu conuitium times, adornat ille conuiuium. *Vt videris maiora pluraque amoris signa pœnitenti reddita, quàm cùm innocens erat, accepisset: ea quippe pœnitentiæ vis, atque efficacitas est, vt vberiores*

riores sæpè fructus, quàm innocentia ferat. vers. 3. lect. 8. num. 1.

11 Vitulum saginatum. *Chrysolog. serm. 3.* Communis vitulus non sufficit; nisi fuerit saginatus, vitulus pinguis testatur paternæ pinguedinem charitatis. *At enim alibi hunc vitulum non saginatum, sed potius exinanitum legimus. Qui ergo, & saginatus, & exinanitus sit? Planè quod tunc se saginatum existimet cùm suorum caussa exinanitur. lib. 3. adnotat. 13. num. 3.*

DOMINICA III.
Quadragesimæ.

1 LVca 11. Erat Iesus eiiciens dæmoniũ. Admiratæ sunt turbæ. *Compone hoc erat cum illo* in principio erat verbum. *Ioan. 1. 1. Erat enim verbum, & erat apud Deum, & erat Deus, & tamen ab hominibus, nec agnitus, nec dignis laudibus affectus est, modo autem erat eiiciens dæmonium, & homines in magnam sui admirationẽ rapuit. Quare? Profectò quia diuinitas, regiusque splendor à beneficentia, & benignitate apud homines commendatur. lib. 3. adnot. 14. num. 3.*

2 Erat eiiciens dæmonium. *Quid opus fuit, Dominum seipso tanta attentione, & cura dæmoni expellendo incumbere, qui id opus cuius ex discipulis committere potuit? quemadmodum postea dicebat:* In nomine meo dæmonia eiiciẽt. *Marc. 16. Sanè vt se germanum Principem munus suum implentem, & negotiorum expeditioni sedulam operam nauantẽ demonstraret. lib. 3. adnot. 6. 7. & 8. Præsertim verò cùm de humilibus, & tenuioribus à potentiorum oppressione vindicandis, quod Principis proprium est, agebatur. lib. 4. adnot. 7. signatè verò num. 7.*

3 Et illud erat mutum. *A dæmone quidem sic occupatum, vt nec mutire auderet; videris plerosque à temporalium bonorum splendore sic possessos, atque deuinctos, vt verũ quod agnoscũt, minimè aperire valeant;* Canes muti *(inquit Isaias)* non valentes latrare. *Sed cur Vates canum imagine vsus est? Allusit, opinor, ad canum naturam, cuius meminit Aristoteles? etenim dum ipse canes in somnia pati affirmat, inde id euincit quod dormientes latrare soleant; quod argumento est, curare illos, somniatam à se molestiam latratu suo repellere; ac si dixerit Vates; en canum, siue doctorum quorundam ingenium, qui cum pro temporalibus suis commodis, siue pro molestijs corporis repellendis, quæ omnia mera somnia sunt, latrare soleant; pro publica vtilitate vigilantes velut canes muti latrare non valent, somniantibus peiores. lib. 5. adnot. 19. nu. 1. & 2.*

4 Et admiratæ sunt turbæ. *Iure admiratæ sunt, quòd consentanea dignitati suæ opera exhiberet, secus quidem minimè admirarentur. lib. 1. adnotat. 5. num. 2. & adnot. 6. num. 3.*

5 In Beelzebub Principe dæmoniorum eiicit dæmonia. *Quæ hæc, oro, cogitatio? aut ratiocinatio fuerit? quæ Principem dæmoniorum sibi ipsi aduersantem, & ministris suis vim inferentem confinxerunt? Planè quod ipsum superbissimum, imo Regem inter omnes filios superbiæ nossent, inde vilissimum fore seruiliter se pro dominatione subijcientem coniectarunt; sic magni sepè, & potentes viri dum noxiis affectibus seruiunt; vt voti compotes euadant, seruis suis faces cupiditatibus admouentes se subijciunt, & ancillulis ancillantur. lib. 2. adn. 7. n. 4.*

6 In Beelzebub Principe dæmoniorum eiicit dæmonia. *Acerba Domino illata iniuria, quam ipse à se modis omnibus propulsauit, nullum non lapidem mouens, vt ostenderet se à Beelzebub esse alienissimum; & verò si attendis alibi ab ijsdem ei obiectum fuisse, dæmonium habere, eamque ipsum calumniam leuissimè retecisse tantùm inquiens;* Ego dæmonium non habeo. *Ioan. 8. meritò inquiras cur grauius probrum existimauit communionem cum Beelzebub sibi obijci? Sanè quod Beelzebub Deus-Musca, qui à cultoribus suis pro libito circumducitur, ne eos pro meritis puniat. lib. 4. adnotatione 1. num. 7.*

7 In Beelzebub eiicit dæmonia. *Obserua, verbum* eiicit, *quo isti, quantumuis inuidi, quantumuis maledici, reuerenter Dominum increparunt. Nec enim dixerunt* eiicis; *ad instar Hebræorum Pharaoni suggerentium:* iniustè agitur in seruos tuos: *Exigit enim hoc Regiæ faciei dignitas. lib. 5. adnotat. 20. n. 6.*

8 In Beelzebub eiicit dæmonia. *Obserua eadem de re turbas admiratas: Scribas verò, & Pharisæos (nam de ijs sermo est apud Matthæum, & Marcum) blasphemantes; illis Dominus, quod reipsa erat, Dei virtus, & sapientia esse videtur, his verò dæmonis socius, & particeps, quo nihil absurdius, & à veritate magis alienum concipi potuit. Quæ tanti discriminis ratio? Vis nosse? turbæ Christo inferiores, & alterius instituti; Scribæ verò, & Pharisæi æquales in docendo, & eiusdem cum Domino professionis erant; inde ergo ad inuidendum acrius excitabantur. Ita quidem Dauid Psal. 121. vers. 9. cum dixisset;* Cornu eius exaltabitur in gloria, *subdit,* peccator videbit, & irascetur; *in rabiem sanè actus quod is qui sibi æqualis videbatur, in cælum fuerit sublatus. Igitur ideò blasphemant, quia admiratæ sunt turbæ. lib. 5. adn. 8. num. 4.*

9 In Beelzebub. *Opportunè Salomon.* Considera opera Dei *(quàm pulchra, & ad permouendos animos efficacia sint) & vide quòd nemo* possit corrigere quem ille despexerit. *Eccles. 7. 17. Vt dixerit, & tamen quæ insipientiu induratio est, nec ab ijs potentissimis signis ad cognoscendum Deum permouentur, cùm tamen simplices, ac rudes turbæ in vehementem ab illis admirationem rapiantur. Nimirum à noxijs affectibus eorum mentes obscurantur, ne verum videant. lib. 2. adnot. 7. n. 6.*

10 Omne regnum in seipsum diuisum desolabitur. *O miram Domini patientiam! Qui contra hominis hostem sua potentia vtitur, dæmonem scilicet expellens; in suosmet hostes patientiam, & benignitatem armat; sed enim ad potentiæ suæ conspectum, vt patientia illustrior, ita, & magnitudo, ac diuinitas ipsius splendidior redditur. lib. 4. adnot. 11. n. 1.*

11 Si autem ego in Beelzebub eiicio dæmonia, filij vestri, in quo eiiciunt? *Expulsionem dæmonum non persequebantur Iudæi, qui eam in filijs suis, nempe Christi discipulis dæmones eijcientibus, laudabant. Persequebantur ergo Christi personam: quod ægrè fert Dominus; irascitur nempe in illos, qui ad iras, & beneficia, non ad merita, sed ad personas respiciunt. lib. 4 adnot. 14. num. 2.*

12 Filij vestri, in quo eiiciunt. *Bonus Princeps, qui ministris suis honorem, eandemque potestatem, quam ipse habet impertitur. libr. 5. adnot. 22. n. 1.*

13 Beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud. *Neque enim satis est, si Dei verba audias, legas, prædices, nisi illis opera adiungas. vers. 2. lect. 14. nu. 1.*

FERIA IJ.

1 L*Vcæ* 4. Vtique dicetis mihi hanc similitudinem. *Obserua illud* dicetis: *quasi nondum dixerint, sed dicere possent: sed cur (inquis) Dominus dormientes excitet, siue dicturos præueniat? Sanè quod Principis fama delicatissima sit, eamque anticipato remedio curare ipse debeat. lib. 1. adnot. 17. n. 2.*

2 Medice cura teipsum. *Ambros. in Psalm. 37.* Nemo alium vulnerando se sanat. *Medice cura te ipsum.* Si medicus quanto magis reus priùs curare se debet? Confiteris peccatum tuum, & medicum te profiteris in alienum? etsi veritatis est, quod retorquens, temporis non est. *Peccatori enim dixit Deus, quare tu enarras iustitias meas, &c. lib. 1. adn. 4. n. 2.*

3 Quanta audiuimus facta in Capharnaum, fac, & hic in patria tua. *Haud dubiam quin rationem reddat Dominus, cur patria sua signatè non benefecerit, pluresq; in suos ciues beneficia contulerit totam in illos culpam refundens: omnino innuens se ex Principatus natura debere omnibus benefacere, lib. 3. adnot. 15.*

4 Fac, & hic in patria tua, *Apta hæc iam proposita imagini Medici non curantis seipsum, ex qua his verbis Dominus significat Principem qui suos non curat, nec se curare, & velut neminem esse. lib. 3. adn. 14. n. 1.*

5 In diebus Eliæ, *An dies Eliæ dicuntur, quia ipse tēpora, diesque rexerit? Minimè, sed quia in illis mirabilia est operatus. Nec cum alios dies viuimus, nec alios tanquam nostros recensere valemus, nisi eos, quos in virtutum operibus insumimus. lib. 3. adn. 6. num. 7.*

6 In diebus Eliæ. *Quia vt Sol diem facit, omnia fouet, & illustrat, ita ille imbrem de cælo deduxit, vt omnibus prouideret. Chrysost. lib. de consubstant. Filij:* Cum labra tantùm deduxisset, vt innumeri è cælo thesauri laberentur effecit. O sanctum os, cui fontes imbrium inerant! O vocem bonis omnibus scaturientem! *Similiter Ambros.* Quia diem faciebat illis, qui conuertēbantur ad Dominum, & ideò aperiebatur cęlum videntibus diuina. *Bonus planè Princeps, qui suis, & dies, & bonus annus est. lib. 3. adnot. 22. num. 5.*

7 In Sarepta Sidoniæ ad mulierem viduam. *Quare nonnisi ad illam? Nonne opportunius, & suauius apud suos ille aleretur? Equidem vt terras suæ voci, & prædicationi subiectas Elias inuisens atque perlustrans earum calamitatibus perspectis ad pietatem commoueretur: vt documento Principibus sit, ditionis suæ vrbes lustrare, vt subditorum calamitates oculis cognoscentes fessis rebus subueniant. libr. 3. adn. 10. n. 5.*

8 Et duxerunt illum vsque ad supercilium montis super quem ciuitas eorum erat ædificata, vt præcipitarent eum, *O amentes! eamne ob caussam montes à natura formati sunt? Imò verò ad impetus fluminum domandos, tenuiores scilicet à potentiorum vi, atque tyrannide protegendos: vos autem vice versa monte ad præcipitandum innocentem vti vultis. libr. 4. adnot. 7. num. 2.*

9 Transiens per medium illorum ibat. *En medicum curantem seipsum, imò verò patria sua omninò prospicientem. Quid enim fuisset eum ab illis tunc præcipitari, quàm ipsos perditum, & præcipitatum iri. lib. 5. adn. 27.*

FERIA III.

1 M*Att.* 18. Si peccauerit in te frater tuus, &c. *Hieronymus.* Si peccauerit in nos frater noster, & in qualibet caussa nos læserit, dimittendi habemus potestatem, imò necessitatem, qua præcipimur, vt debitoribus nostris debita dimittamus. Si autem in Deum quis peccauerit, non est nostri arbitrij, &c. Nos è contrario in Dei iniuria benigni sumus, in nostris contumelijs exercemus odia. *Sapientissimè, vt vtroque cornu feriat Magistratus, & Principes in puniendis sontibus desides, & remissos, cùm ad id tanquam ad depositum reddendum omninò teneantur. lib. 4. adnotat. 1. num. 4. Et in proprijs iniurijs vindicandis, quod ab eorum dignitate longissimè fuerit, alacres, & promptissimos. lib. 4. adnot. 1 ...*

2 Si peccauerit in te, &c. *Ambros. lib. 8. in Lucam:* Pulchrè autem posuit *in te*; non enim æqua conditio in Deum, hominemque peccare. Denique Apostolus qui diuini est verus interpres oraculi, *Hæreticum* inquit, *post vnam correptionem deuita*: quia non æquè perfidia, vt culpa veniabilis. *Aliter ergo boni Principes, ac malus ille Tiberius se gerere debent; nam vt ille suarum iniuriarum impatiens vlciscebat,* deorum iniuriæ dijs curæ: *ita ipsi ad proprias iniurias remittendas omninò faciles; in Religionis hostibus plectendis summam diligentiam debent adhibere. lib. 2. adnot. 5.*

4 Vade, & corripe eum inter te, & ipsum solum, *August. serm. 15. & 16. de verbis Domini, dum hæc verba multis explicat, & omnem in partem versat, ea cum illis Salomonis Prouerb. 27.* Qui arguit palam, pacem facit; *& cum his 1. ad Timoth. 5.* Peccantem coram omnibus argue, vt cęteri timorem habeant. *Sic committit, vt ambigat quomodo valeant hæc simul subsistere, cùm alia publicam correctionem, alia secretam suadeant? sed nodum ita facilè dissoluit.* Si peccatum in secreto est, in secreto corripe: si peccatum publicum est, & apertum, publicè corripe, vt ille emendetur, & cæteri timeant. *Magna ergo cura Principibus, & Magistratibus esse debet, vt publica peccata publicè arguantur, vt* pacem *faciant, vti inquit Salomō: aliter turbatur. Resp. & quod ipsi in paucis impunitum relinquunt, publicis calamitatibus à Deo expiatur. Vel. 8. lect. 2.*

5 Vade, & corripe: *Siue vt est in lectione Siriaca* argue: *enim verò vt moneret, quàm lenis, & vrbana correctio esse debeat, notanter præmisit* frater tuus: *quis enim fratri contumeliosè, aut acerbè loquitur? Quod verò in Syriaco habetur,* argue, *eò it vt quemadmodum, qui arguit, responsum expectat, nec de iniuria inferenda, sed de veritate eruenda contendit, ita qui corripit, tum sedato animo correptum audire, & excusationes eius excipere, tum blandimento orationis vti debeat. lib. 5. adnot. 20. n. 4.*

6 Sit tibi sicut Ethnicus, & Publicanus. Hieronym. Publicani vocantur, qui sæculi sectantur lucra. *Subdit Euthymius.* Ethnicis autem infidelibus coniunxit publicanos, propter pecunię amorem, & auaritiā. Audiamus ergo, qui huiusmodi affectionibus sumus obnoxij. *Vt dixerit Euthimius, non potuit melius Dominus auaritiæ sordes traducere, quàm cùm auarum cum ethnico, qui Deum verum non cognoscit, nec diuinum, & excelsum aliquid sapit, signatè composuit. lib. 2. adnot. 22. n. 3.*

7 Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum. *Daturus quæcunque petierint, sed obserua enim Euthym.* In nomine meo, hoc est propter me, propter mea præcepta, & non propter aliam caussam.

Sæpius

Sæpius enim publicè orantes non exaudimur, quia ea quæ petimus, licet bona, & iusta esse videantur, non tamen iustè, & recta intentione petimus. lib.5.adn.18.n.5.

8 Et dimittam illi vsque septies? Dicit illi Iesus: Non dico tibi vsque septies, sed vsque septuagies septies. Pulchrè Basil. homil.11. Mysterium septenarij aliqua ex parte intellexit Petrus. Nondum tamen exactè didicerat, vt qui discipulus adhuc esset. Prout sciuit dicebat Discipulus, supergressus est discipulum opulētia pietatis Dominus. Vt dixerit, Principem præ maiori sapientia, & dignitate promptiorem ad dimittendum iniurias priuatis hominibus esse debere. lib.4.adnot.12.

FERIA IV.

1 Matthæi 15. Quare discipuli tui transgrediuntur traditiones seniorum? Si attendis, non erat illis animus pungendi discipulos, sed Magistrum. At ea malignè detrahentium ars est, vt subdolè feriant. Vers.5. lect.2.n.2. & lect.3.n.2.

2 Non lauant manus suas cùm panem manducant. Quàm vigiles & acuti in Prælati moribus cognoscendis, & arguendis subditorum oculi sunt; quos nec leuis eius næuus præterit. vers.2. lect.12. Quare omnino oportet, vt excellenti vitæ probitate hominum ille iudicia præoccupet. lib.1. adnot.17.num.1.

3 Non lauant manus suas, &c. Vide præstantiā Christiani populi ex vitæ puritate à Iudaico se discriminantis: iste enim de manuum lotione sollicitus de emundatione carnis cogitat: Coinquinatos sanctificat ad emundationem carnis, ad Hebr.9.13. Christianus verò spiritui, & cordis puritati intentus externam lotionem non curat: Quia non lotis manibus manducare non coinquinat hominem. Certè Pilatus lotis manibus Dominum damnauit: sed enim non purgant contaminatum animum manus lotæ. Inquit S. Leo. Contra Dominus de Petra interiùs omninò mundando valde sollicitus, ei dicenti, Non lauabis mihi pedes in æternum, noranter respondit, si non lauero te, non habebis partem mecum: Vbi obserua Petrum dixisse, non lauabis mihi pedes. Dominum verò si non lauero te, Petri scilicet verba, & sensum immutans, eo enim de externa munditie cogitante Dominus interiori animi puritati intentum se esse admonuit. Ergo vera, ac simplex, non fucata virtus quærenda est. vers.2. lect.8. & 9.

4 Quare, & vos trasgredimini. Theophyl. Nihil ad hoc respondet, sed vicissim reprehendit eos. pergit Euthym. Ostendens non oportere eos, qui Dei præceptum transgrediuntur, accusare illos, qui hominum traditionem prætereunt. Qua enim iure legis Dei transgressor alios arguere, & increpare possit? lib.1.adnot.4.

5 Quare, & vos transgredimini. Victor Antiochenus in Marc. Propterea Dominus durius reprehendit illos, vt qui sub pietatis schemate insignem absurditatem complecterentur. vers.4 lect.2.n.3.

6 Quare, & vos transgredimini mandata Dei vestri, &c. Qui fragili putat illidere dentem, infringet solida, vt est in parœmia. Mala quidem iniuria est, quæ in eos qui alijs inferunt, recidit. lib.5. adnot.27.

7 Quare, & vos transgredimini. Optimo merito in eos Dominus excandescit, quòd illis discipulos suos iniustè arguentibus accusatio, & iniuria ipsum tangeret, dicente Salomone: Non est bonum damnum inferre iusto, nec percutere Principem, qui recta iudicat. prouerb.19.26. Quasi idem sit, bonum subditum à quopiam lædi, ac iustum principem percuti. Nimirum bonus princeps tum cunctos sibi subditos defendendos, & protegendos, suscipit. lib.3.adnot.12.nu.4. Tum etiam in illis, & læditur, & colitur. lib.5. adn.25.

8 Quare, & vos transgredimini. En optimi principis ingenium, siue Regij muneris præcipuam partem, minores, & tenuiores, à potentiorum calumnijs, & oppressione defendere. lib.4. adn.7.

9 Propter traditionem vestram. Irenæus lib.4.c.25. Seniorum enim ipsorum traditio, quam ex lege obseruare fingebant, cōtraria erat legi, quæ data est per Moysam: propter hoc & Isaia ait. Caupones tui miscent vinum aqua, ostendens quòd austero Dei præcepto miscerent seniores aquatam traditionem. Et post pauca: Non solùm autem per præuaricationem frustrati sunt legem Dei miscentes vinum aqua, sed & suam legem è contrario statuerunt, quæ vsque adhuc Pharisaica vocatur. In qua quædam quidem auferunt, quædam verò addunt, quædam autem quemadmodum volunt interpretantur. Dixeris quidem horum imitatores eos esse, qui Beelzebub Deum Muscam mysticè colunt, libr.4. adnot.1. num.7.

10 Honora patrem tuum, vt sis longæuus super terram. Pulchrè Hieran. Cuius præceptum beneficium est: id est adeò est benefaciendi cupidus, vt adhuc cùm præcipit, benefaciat, siue is præcepti sui scopus sit, vt ab illius obedientia vitam ego habeam, inde principes 1 & Magistratus admonens, vt ad subditorum vtilitatem cuncta moliantur. lib.3. adnotat.12.

11 Omnis plantatio, quam non plantauit Pater meus, eradicabitur. prosper. lib.1. de vocat. gent. cap. 2. Quidquid non est eradicandum, manifestum est à Patre esse plantatum. Enim verò cum Dominus ijs verbis de traditionibus pharisæorum tandem eradicandis egerit, manifestum fit tum Christianam Religionem, quæ numquam eradicata est, nec eradicari poterit, à patre esse plantatam; tùm etiam ea regna, in quibus ipsa plantata est, nunquam commouenda, aut eradicanda fore, quippe vt Religio in illis radices agit, ita ipsa in altissima pace, & securitate radices mittit. lib.2. ad.5.n.3.

12 Omnis plantatio, quam non plantauit Pater meus. Non firmis radicibus innititur regius fauor (& idem dicito de muneribus, & honoribus in indignos collatis) & cito ad examen reducitur quidquid gratiæ aura surripuit. lib. 5. adnot.4. num. 7.

13 Eradicabitur. Quippe tam longè à propria sede, & loco abit eradicata iustitia, quàm iniustitia radices agens: vnde propheta. Vidi (inquit) impium firma radice, & maledixi (hoc est malè ominatus sum) pulchritudinem eius. lib.4.adnot.3. n.4.

14 Sinite illos cæci sunt, & duces cæcorum. Gregor. Magn. lib.6. exposit. in lib. 1. Reg. cap. 2. Superbi Pharisæi ab ipsa veritate cæci nominantur, quæ ad discipulos ait: Cæci sunt, & duces cæcorum: Quæ vtique cæcitas specialiter libidinosis adscribitur, quia nulla sunt vitia, quæ spissiores tenebras menti ingerant, quàm libido. Ergo principi, ac Magistratui, vt oculorum cæcitas, ita, & libido cauenda est. lib.2.adn.11.

15 Cæci sunt. Quomodo cæci, qui legis Doctores, & Magistri erant? Euthymius: Cæcos vocat, tanquam animæ oculos à fluxu affectionum occæcatos haberent. Nimirum errat oculus, vbi errat affectus. lib. 2. adnot.8. num. 5. & 6.

FE-

FERIA V.

1 LVcæ 4. Surgens Iesus de Synagoga introiuit in domum Simonis. *Spontaneus introit Dominus, nec à Petro pro socrus sanitate rogatus. An Petrus pro ea non rogat, quia socrus sua ad morem vulgi erat infensus? Nequaquam, sed ne Dominum à publica vtilitate, cui in Synagoga consulebat diuerteret. Quippe is Optimus Principis Administer est, qui sua non curat, vt publicam vtilitatem curet. lib. 5. adnot. 15. n. 6.*

2 Introiuit in domum Simonis. *Euthym.* Non dedignatus est vilem piscatoris domum ingredi: hinc quidem, & discipulum honorans, & simul docens nos, ne vanæ gloriæ studeamus. *Bonum sanè Principem, qui suis affabilem, & benignum se exhibet. lib. 2. adnot. 17.*

3 Et stans super illam. *Matth. addidit*; tetigit manum eius. *Paschas. verò legit*, tenuit manum eius; *subijcitque*, Huius verò tenuit manum, quàm mulier contramandatum extenderat ad arborem. Iustum quippe erat, vt quod manus præsumentis admiserat, manus repararet Auctoris. *Vt videris, Optimi Principis esse, Administrorum manus tenere, ne pro libito ad omnia se extendant. lib. 5. adn. 1. n. 3. & 4.*

4 Et stans super illam. *Siue vt Matth.* tetigit manum eius. *Paschas.* Quia non tantum verbo, verùm manibus operatus est salutem: manus confortauit lassas, & genua trementia solidauit. *Hic enim Optimus principis character est, qui suis subditis omni modo prospicit. lib. 3. adn. 14. num. 1.*

5 Continuò surgens ministrabat illis. *Chrysost. hom. 28. in Matth.* Nemo quippe ignorat, quàm longo tempore postquam febres cessauerunt, opus sit ad pristinum robur recuperandum. Cuncta igitur tunc simul facta sunt. Quod & in mari pariter euenisse perpendere possumus. Nam & ibi non ventos solùm, ac tempestates sedauit, sed quod inauditum omninò erat, fluctus etiã, vndasque composuit: *Cura ergo Deum adiutorem habere, & omnia quidem tibi prosperè euenient. lib. 1. adnotatione 13. num. 3.*

6 Cum Sol autem occidisset. *Notanter post Solis occasum Dominus egregia signa, & beneficia hominibus præstabat: tum vt ipsis tenebris præclara virtutes illustrarentur, dum ab humilitate peculiarem splendorem acciperent. lib. 5. adnot. 15. n. 4. Tum etiam ne sanatos, & beneficio affectos verecundia oneraret, & dona sua Solis radijs exposita ipsis exprobrare videretur. Indidem num. 3.*

7 At ille singulis manus imponens. *Nimirum officij Principis pars est, non solùm communi bono generaliter prospicere, sed insuper priuatæ singulorum vtilitati, quoad eius fieri queat, debitam prouidentiam sollicitudinemq; nauare. lib. 3. adnot. 17. num. 1.*

8 Increpans ea loqui. *Quare? nonne dæmones acuti, atq; sapientes, & qui de Christi magnitudine plura dicere, & annuntiare poterant? Ita quidem: at enim quis ab ijs vocibus charitate destitutis fructus, siue profectus sperari posset? Audi August. lib. 9. de ciuit. cap. 20.* Dæmones dicuntur, quoniam vocabulum Græcum est, ob scientiam nominati. Apostolus autem Spiritu Sancto locutus ait: *Scientia inflat, charitas verò ædificat*: Quod rectè aliter non intelligitur, nisi scientia tunc prodesse, cùm charitas inest; sine hac autem inflare, id est in superbiam inanissimæ, quasi ventositatis extollere. *Ergo Princeps, aut Doctor, quo alijs prodesse possit, non tam imperio magnus, quàm maximus exemplis sit. lib. 1. adnot. 4.*

FERIA VI.

1 IOan. 4. Venit Iesus in ciuitatem Samariæ. *Egregius Princeps, siue Magistratus, qui non sedet in angulo, sed omnia perlustrat, vt velocissimi sideris more omnia inuisat, omnia audiat, omnibus succurrat. lib. 3. adnot. 10. num. 2.*

2 Erat ibi fons Iacob: Iesus ergo fatigatus ex itinere. *Preme illatiuam illam* ergo, *sub eo sensu, vt transiens Dominus per Samariam de industria ad fontem Iacob hæserit, quòd progenitoris sui ad benefaciendum promptissimi. lib. 3. adnot. 16. num. vlt. memoria stimulatus non priùs inde discedere voluerit, quàm egregium beneficentiæ facinus ederet, quo egregiæ maiorum virtuti responderet. lib. 1. adnot. 20.*

3 Fatigatus ex itinere. *Fatigatur Christus, vt lassis hominibus misereatur. Nec enim se miserentem indicat, dum eorum non premitur ipse miserijs, afflictis, fatigatis, dolentibus, affligitur dolet fatigatur. libr. 3. adnot. 19. n. 3.*

4 Fatigatus ex itinere. *En propriam, atque pulcherrimam Principis faciem, qui modò suis opem ferat, nullis laboribus, ac defatigationibus parcit. lib. 3. adnotatione 20. n. 2.*

5 Fatigatus ex itinere. *S. Laurent. Iustinianus cap. 5. de Spe.* Quæ ratio capere sufficit redemptionis beneficia, quomodo factus est homo hominis factor: vt fugeret vbera regens sidera, vt esuriret panis sitiret fons, dormiret lux, ab itinere via fatigaretur? *Sanè vt bonus Dominus nulli parcens labori à superbo illo se discriminaret, qui sidera regere ambiebat sine defatigatione, aut vllo laboris, ac molestiæ sensu. lib. 2. adnot. 7. n. 1.*

6 Fatigatus ex itinere. *Notantissimè tunc solummodo fatigatus Dominus inducitur, dum turpitudini sananda aduenit, quique merito, cùm ipsum post mundum, hominemq; creatum quiescentem videris, quasi figurata locutione antea laborasse videatur; vnde Ambros. ibi.* Si Deus in te laborauit, qui laborare non nouit cur tu fugitans sis laboris? *Enim verò cùm turpitudo pulcherrimam hominis fabricam euertat, eumque bestijs similem efficiat, qui ipsum pristinæ dignitati restituere nititur, quo modo non laborare, & fatigari videatur. lib. 2. adn. 10. n. 4.*

7 Da mihi bibere. *Quid? Numine, siue Principem virum à subdito petere docet? nonne Tertull. Auctore;* indignum vt quid alienum concupiscat Deus; *audi quo sibi proposito fine petat;* Si scires donum Dei tu forsitan petisses ab eo, & ipse dedisset tibi aquam viuam. *Scilicet petebat, vt dares:* Sitit, sitiri, *ait Nazianz. Optimus quidem princeps, qui dare, quàm accipere beatius iudicat. lib. 2. adnot. 22. num. 4.*

8 Da mihi bibere. *Mira Domini bonitas, & beneficentia: dum à nobis petit, non ea solùm de causa, vt largiendi ansam accipiat, sed etiam vt daturus retribuere potius, quàm donare videatur, sua sic munera celans, vt ab exprobratione longissimè iuerit; vti hunc in modum obseruauit Chrisostomus homil. 2. in cap. 2. ad Thessal. in Isaac sacrificio ab ipso de industria procurato:* Largiturus erat pro nobis filium suum, sed ne videretur gratis illum largiri, sed eum nobis ita debere, præcipit Abrahæ, vt filium suum daret, vt cùm magnum quid nobis faceret, nihil magni videretur fecisse. *lib. 5. adn. 14. num. 2.*

9 Si scires donum Dei, &c. *Quis nesciat (inquis) donum Dei, omnes scimus, nec nos latet donorum Dei magnitudo. Benè quidem; at enim non satis est eam scientiam habere, sed;* Oculi tui recta videant (*Prouerb. 4. 25.* & palpebræ tuæ præcedant gressus tuos. *Vt gressus videlicet oculis, & opera scientiæ respondeant, ne tanquam illa Babylonis statua*

hinc

hinc aureum caput, scientia scilicet plenum, illinc luteos pedes terrenis rebus harentes, & inmixos habeat. vers. 2. lect. 4. num. 1. & seqq.

19 Voca virum tuum. *Quam moderatè! quam vrbanè! quam leniter perditissimam mulierem increpare incipit, non nisi punctim feriens: ne si ipsi totam peccati turpitudinem simul, & vult vno ictu obiecisset, ad diffidentiam, & desperationem prouocaretur. lib. 5. adn. 20. num. 1.*

21 Cibum habeo manducare, quem vos nescitis. *Quem? Animarum salutem. Bonus Princeps, qui subditorum salute, & incolumitate reficitur. lib. 3. adn. 12. n. 2.*

22 Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius, qui misit me, vt perficiam opus eius. *Vide Optimum principem sedulam gubernationi operam nauantem, & negotia pro solatijs habentem. lib. 3. adn. 6. tota, pracipuè n. 7.*

23 Alij laborauerunt, & vos in labores eorum introistis. *Quid fructuumne capient, quem non meruerunt (Curve illi, qui laborauerunt, eo priuentur? erant hi quidem Patriarche, & Principes populi. Iam verò principes, atq; prælati tunc suum agunt negotium, cùm publicum agunt: tunc fructum ex suo labore percipiunt, cum eorum subditi optatio fructu potiuntur. lib. 3. adnot. 13. num. 1.*

SABBATO.

1 IOann. 8. Perrexit IESVS in montem Oliueti. *Bonus Dominus cui solemne est in montem Oliueti pergere. Opportunè Beda.* Mons Oliueti sublimitatem Dominicæ pietatis, & misericordiæ designat, & ipsa vnctio olei fessis, ac dolentibus membris solet adferre leuamen: *Illa quippe germana Principis excellentia, atque sublimitas est qua fessis rebus subuenit. libr. 3. adnot. 20. n. 2.*

2 Et diluculo iterum venit in templum. *Vt tanquam bonus Princeps suorum causas discuteret, negotiaque expediret: & per seipsum immediatè gubernationi incumberet. lib. 3. adn. 6. n. 7.*

3 Inclinans se deorsum digito scribebat in terra. *Quò hac Domini inclinatio, & scriptura iuerit? Audi Bedam:* Per inclinationem Iesu humilitas, per digitum, qui articulorum compositione flexibilis est, subtilitas discretionis exprimitur. Postulatus ergo Dominus iudicare de peccatrice, non statim dat iudicium, sed prius se inclinans deorsum digito scribit in terra, nos videlicet typicè instruens, vt cùm quælibet proximorum errata conspicimus, non hæc ante reprehendendo iudicemus, quam ad conscientiam nostram humiliter reuersi digito eam discretionis solerter exculpamus. *Quod idem clarè admonuit Dominus, dum statim Pharisæis suggessit. Qui sine peccato est, &c. vt dixerit, inquit Bernardus serm. 3. in Annuntiat.* Meruit quidem adultera lapidari, sed is punire gestiat, qui dignus non est ipse etiam puniri, is præsumat à peccatrice exigere vltionem, qui eandem excipere non meretur. *Ergo qui alios recturus, siue iudicaturus est, omnis labis expers esse debet. lib. 1. adnot. 4. num. 4.*

4 Inclinans se deorsum. *Bernard.* Inclinans se, & ad misericordiam flexus. *Propriè quidem Theandrica, hoc est Dei virilis actio hac fuerit: quasi diuinum spiritum humano admixtum mero diuinitatis spiritui ad iudicium ferendum quodammodo Dominus pratulerit. lib. 4. adn. 8. n. 3.*

5 Inclinans se deorsum. *Obserua tum diuinitatem ipsam humanitate inclinatam, tum deinde ipsam humanitatem inclinari, quod etiam indicat Dominum, dum hoc iudicium ferret, sese iterum, atque iterum inclinasse: plane quod clementia in principe, vt non vulgaris, & abscissa esse debeat, at duplo maior seueritate futura sit. lib. 4. adn. 10.*

6 Inclinans se deorsum digito scribebat in terra. *Euthymius.* Vt eum ipse in eos non respiceret, erubescerent lenius redarguti, vtque ita illo in scribendo occupato liceret eis sensim abscedere antequam manifestius condemnarentur, nam sua summa benignitate etiam ipsis parcebat: *Quo etiam ipsamet Domini verba.* Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat. *ne videntur. Nam voluit dicere: cur vos qui grauioribus estis obnoxij criminibus, in aliorum vitijs tam acute cernitis, tam seuerè iudicatis, sed enim hanc increpationem modestissimis verbis, & vrbanissimo orationis blandimento temperauit. li. 5. adn. 20.*

7 Primus in illam lapidem mittat. *Si attendis, fuit id quidem ream absoluere, cùm sciret Dominus, nullum ex accusatoribus sine peccato esse: at enim simul prascriptam in adulteros legem omninò seruauit, ne sibi esset contrarius qui dixerat.* Non veni soluere legem: *Etenim princeps legum, quas semel tulit, diligens custos, rigidiusque satelles esse debet. lib. 4. adn. 2.*

8 Primus in illam lapidem mittat: *Nonne qui volebat absoluere, faciliùs dixisset? Ego qui Moyse maior, & legis Dominus sum, miserere huic volo dimittere. Non equidem, ne accusatoribus existentibus iuris ordinem inuerteret, & non tantùm à malo, sed etiam ab omni specie mali abstineret. li. 2. adn. 6.*

DOMINICA IV.
Quadragesimæ.

1 IOan. 6. Dixit ad Philippum, vnde ememus panes? *Quid priùs Domino dixerint discipuli apud Matthaum, Marcum, & Lucam obserua: sic enim illi iisdem pane verbis:* Accesserunt ad eum discipuli eius dicentes: Desertus est locus, & hora iam prætetijt, dimitte turbas, vt euntes in castella emant sibi escas: *Boni planè ad faciem ministri, qui de celeri negotiorum expeditione principem admonent: quid enim ijs, qui litigant, aut ambiunt vtilius, quàm citò dimitti? Quid Regis Administro honestius, quam ei suggerere,* hóra iam præterijt dimitte turbas; *At enim, si bene astimas, munus suum non satis impleuerunt, qui à Domino non postularunt, vt miseris subueniret, ad eum modum, quo Sanctissima Deipara in nuptijs Cana Domino reuerenter suggessit.* Vinum non habent: *Quid enim à Regia maiestate fuerit magis alienum, quàm subditos ab eius prasentia ieiunos, ac esurientes exire, tristesque dimitti. lib. 3. adnot. 20. tota, pracipuè num. 8.*

2 Quinque panes hordeaceos, & duos pisces: *Ea videlicet cibaria, qua tam ipsimet Domino, quàm discipulis necessaria erant Euthymius in cap. 14. Matth.* Iussit quidem panes, ac pisces afferri, docens quod etiam illa pauca oporteat præbere indigentibus, eosque sibijpsis proponere. Illi vero quamquam similiter fame cruciati, nihil aliud haberent, sine vlla tamen contradictione obediunt. *Sed nonne melius sibijpsis Apostoli consuluissent, quin alios sibi praponerent. Plenè si ipsi priuati homines forent opportunè seipsos alijs prapofuissent, at qui aliorum Magistri & Principes erant, non quod sibi vtile, sed qdod multis cogitare debebant. lib. 3. adn 12. n. 2.*

3 Accepit Iesus panes, & distribuit discumbentibus, similiter, & ex piscibus quantum volebant. *Pende dati, accepique rationem. Accepit Dominus, & vt distribuit: vt primum argumento, sit licere Principi accipere à suis, sed ea lege vt qua acceperit aucto censu distribuat, ad instar Domini quinq; panes accipientis, & reddentis quinq; millia: sic dicebat Rex Theod. apud Cassiod. l. 1. ep. 36.* Maiora nos decet tribuere,

buere, quàm videamur à seruientibus accepisse. *lib. 2. adnot.22. num. 4.*

4 Distribuit discumbentibus. *Obserua apud Matth. 14. 19. dicit de Domino.* Dedit discipulis panes, discipuli autem turbis. *Nonne facilius fuisset, suismet manibus panes distribuisse? Vt quid ergo discipulis dedit, vt distribuerent? Planè, ne sibi soli totam miraculi gloriam vendicaret: sed suis etiam discipulis communem faceret, vt ij etiam miraculi patratores viderentur. lib. 3. adu. 18. n. 4.*

5 Colligite fragmenta ne pereant. *Quam ad rem? Equidem, vt nostris subinde inseruiant vsibus, sed itane Principem decet fracta panis seruare, & frustis panis vesci? ita quidem. Nihil enim Principi fuerit gloriosius, quam & calculum cũ imperio ponens superfluos sumptus praecidere. lib. 4. adnot. 19. Et vt vexato populo compatiatur splendorem suum contrahere. lib. 4. adnot. 18.*

6 Colligite fragmenta ne pereant. *Sed num abbreuiata fuit Domini manus, quin iterum atque iterum simile miraculum perficeret? Quid ergo fuit opus fragmenta ad suos colligere, sed denuo ad suam potestatem confugere? Respondet Victor Antioch. in Marc.* At non est id mirum, siquidem signum non temerè, sed publicę vtilitatis causa fieri debet. *Vt dixerit, potestatem non ad proprios vsus, sed ad publicam vtilitatem fore referendam: nec Principem omnia omnino quæ potest, temerè facturum. lib. 4. adnot. 5.*

7 Et impleuerunt duodecim cophinos fragmentorum. *Non mussitet aliquis Iudas*, vt quid perditio hæc? *Oportebat enim superfluentem mensuram fuisse: etenim volebat Christus maior reputari, quàm Moyses, & Elias, qui populum manna, viduam farina non nisi iuxta necessitatis terminos sustentauerant. Nimirum quò quis est alijs dignitate superior, eo etiam egregijs à se editis operibus maiorem debet exhibere. lib. 1. adu. 6. n. 4.*

8 Duodecim cophinos. *Vt singuli ex duodecim Apostolis suum cophinum ferrent, duodecim superauerunt. At cur & Iudas cæteris æquetur? Noluit quidem Dominus inglorium eum relinquere, sed cùm eius malitia modò esset contecta, æquè ac alios honorare: ne personarum acceptor esse videretur. lib. 4. adn. 14. n. 4.*

9 Cum cognouisset, quia venturi essent, vt raperent eum, & facerent Regem, fugit, &c. *Greg. Magnus. 1. part. Pastor. cap. 3.* Hæc igitur breuiter diximus, vt quantum sit pondus regiminis monstraremus: ne temerare sacra regimina quisquis his impar est, audeat, & per concupiscentiam culminis, ducatum suscipiat perditionis. Huic ipse Dei, hominumque mediator regnum percipere vitauit in terris, qui supernorum quoque spirituum sciētiā transcendens ante sæcula regnat in cælis. Scriptum quippe est. *Iesus ergo cùm cognouisset, &c.* Quis enim principari hominibus tam sine culpa potuisset, quàm is, qui hos nimirum regeret, quos ipse creauerat? Sed quia idcirco in carne apparuit, vt non solùm nos per passioné redimeret, verum etiam per conuersationem doceret, exemplum se sequentibus præbens, Rex fieri noluit: ad crucis verò patibulum spontè peruenit. *Facilius ergo fuerit, crucem obire, quàm Principatum suscipere. lib. 1. adnot. 11. num. 1.*

10 Vt raperent, & facerent eum Regem. *Euthym. in cap. 6. Ioan.* O manifestam gulositatem! cùm innumera prius vidissent, quæ hoc erant mirabiliora, nihil tale confessi sunt: cùm autem impleti sunt, tunc hunc esse Prophetam dixerunt. *Ergo hoc fugit Dominus, quorum oculi in similitram eius intenti, non charitatis, sed concupiscentiæ impetu feruntur. lib. 5. adn. 15. num. 3. & 4.*

11 Fugit in montem ipse solus. *Capit hac Augustin. lib. 4. de consens. Euangel. cap. 10. quasi moneat Dominus* eò se nostræ menti, rationique regnare, quò est in excelsis. Vnde ille fugit in montem, quia regnum eius terreno animo requirebant. *Nimirum terrena spiritualibus, & cælestibus magno impedimento sunt. lib. 2. adnot. 3. num. 2.*

FERIA II.

Vide feriam tertiam post hebdom. 1. Quadrag.

1 IOan. 2. Et mensas subuertit. *Notanter Dominus diuitiarum, & negotiationis mensas subuertit, quod è religione esset mensa panum propositionis quæ Eucharisticum panem figurabat, etenim cùm in illo Dominus ad subleuandos pauperes, & alendos contractas, & exinanitus esse voluerit, nefas quidem erat, vt ad tantæ benignitatis præsentiam, negotiatores illi de augendis facultatibus solummodo curarent: tot inter ea pauperibus esurientibus. lib. 4. ada. 18. n. 8.*

2 Quod signum ostendis nobis? Soluite templum hoc. *Nihil enim pro Christi diuinitate firmius, validiusque fidem iubet, quàm ipsius passio, & mors, quæ non solum bonum Principem, sed etiam verum Deum esse ostendit. lib. 3. adnot. 21. num. 2.*

FERIA III.

1 IOan. 7. Iam die festo mediante ascendit Iesus templum. *August. in Catena S. Thom.* Illi ascenderũt, quasi ad perfruendum delicijs diei festi: Christo verò ille fuit dies festus, quo passione sua redemit mũdum. *Nimirum illud ingens inter priuatum, & Principem discrimen est, quod ille sibi, Princeps verò suis viuit: & vt priuatus propria commoditate, & delicijs gaudet, ita hic subditorum bono maximè delectatur. lib. 3. adnot. 14. num. 1. & adnot. 12. num. 6.*

2 Quomodo hic litteras scit, cùm non didicerit? *Chrysostomus.* Vide admirationem nequitia plenam. Non enim dicit quod in doctrina admirarentur, sed quod in aliam admirationem inciderunt. *Nam qui doctrinam admirari debebant, docentis insensi ad peiorem partem illam detorquere curabant. Vide lib. 4. adnot. 13. n. 2.*

3 Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me. *Doctrinæ excellentia homines in admirationem rapit, sed omnem statim gloriam ad Patrem refert: vt Dei ministros admoneat, ne sibi aliquid honoris, & laudis vendicent, sed in Deum omnem gloriam transmittant. lib. 5. adn. 17. n. 5.*

4 Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me. *Quomodo eius non esset, qui sapientia Dei est? Sed qui maximè modestus, & humilis erat, viam inuenit qua suam non esse diceret, quòd videlicet ipse Verbum Patris esset.* Proprium *quidem Principum ingenium modestissimè loqui. lib. 2. ad. 20.*

5 Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoscet de doctrina. *Minimè quidem cognoscitimus, nisi Dei voluntatem in primis fecerit. Sed quid intellectui, & voluntati? Cognoscitne bona voluntas? an bonus intellectus? Chrysostom.* Hoc ita dicit. Auferte iram, & inuidiam, & odiũ, quod sine causa in mè habetis, & nihil erit quod prohibeat vos cognoscere. *Quippe à noxijs affectibus ita obscuratus intellectus, vt lumen videre nequeat. lib. 2. adn. 8. n. 5. & 6.*

6 Qui autem quærit gloriam eius, qui misit eum, hic verax est, & iustitia in eo non est. *Optimè, nam qui mittitur, non suo nomine, sed mittentis agit: vnde si sibi gloriam quæsierit, iustitiam omnino lædit, sibi quod suum non est vendicans. lib. 5. adnot. 17. num. 4.*

7 Nonne Moyses dedit vobis legem,& nemo ex vobis facit legem? *Ac si dixerit, vt interpretatur Maldonat.* Si vos legem quam gloriamini à Moyse vobis datam, minimè seruatis,quid me vultis occidere, quod eam nõ seruem? *Egregia argumentatio, qua Principes, & Magistratus admonentur maiores exemplo, quàm imperio esse debere. lib.1.adn.4.*

8 Vnum opus feci,& omnes miramini. *Nullum non lapidem mouet, vt se factorem legis, non destructorem ostendat. Quod si inquiras: cur vna ex parte omnem à se gloriam remoueat, ex alia suam innocentiam à quà non mediocris ei laus adueniebat, omninò adstruat? facilis est responsio. Principi suam famam magnæ curæ esse debere, beneque hæc subsistere, & gloriæ cupidum non esse, & famam non contemnere. lib.2.adnot.16.& 17.*

9 Omnes miramini. *Chrysost. Cyrillus, Leontius, Euthym. & alij apud Maldonat.* Miramini, *aiunt esse*, turbamini, offendimini, tumultuamini; *Vt videris quanta vrbanitate, & orationis blãdimento eos increpauerit. l.5. ad.22.*

10 Nolite iudicare secundum faciem,&c. Hoc est, (*vt ex Chrysostom. August. Theoph. & alijs PP. ait Maldon.*) accipere personam in iudicio quod lex facere prohibebat. Significat ergo Christus, inter se,& Moysem iudicibus Iudæis litem esse, vter ipsum sabbatum violet; ipsene totum sanando hominem. an Moyses circumcidẽdo, Iudæos odio in se: gratia in Moysem illum absoluere, se condemnare. *Pro potestate videlicet, non pro causæ æquitate iudicantes. lib.4. adnot.6.*

F E R I A IV.

1 IOan.9. Præteriens Iesus vidit hominem cæcum, *Vigil? ergo sanauit. Ea enim est Christi viscerum humanitas, vt quem oculis conspexit, in sua miseria oppressum relinquere non valeat. Qui itaque præteriuit, vt videret, non vidit, nisi vt sanaret. lib.3. adn.10.n.6.*

2 Præteriens vidit. *Casune ibi erat in transitu cæcus luci restituendus? imò Dominus illac de industria præteriuit, vt videns illum visum ei donaret, monens Principes ditionis suæ oppida lustrare, vt rei fessæ animaduertentes opportunè illis subueniant. lib.3. adn.10.*

3 Vidit. *O bonos oculos, qui sic vident, vt videre alios faciant, ab eorum oculis puluerem excutientes: aliter quidem ac Principum humanorum oculi, qui pleni sunt puluere à pedibus, siue obsequijs introeuntium. lib.5. adn.6.n.5.*

4 Quid peccauit, hic an parentes eius? Neque hic peccauit, neque parentes eius. *Cyri. Alex. dialog.6.* Audis quo pacto auferendo opinionem quasi indecoram vult oportere benefacere magis, quàm velle scire ea, quæ supra homines sunt. *En humanum en diuinum ingenium dum homines non nisi de aliorum defectibus rimandis, & honore denigrando: Dominus verò de erratis operiendis, & claritate sui reddenda agunt. lib.3. adn.18.n.4.*

5 Vt manifestentur opera Dei in illo. *Quid? latebatne in illo Dei potentia, vel sapientia: aut ipsemet Deus ignorabatur? Minimè quidem, at enim à beneficentia peculiaris illius splendor, & magnitudo innotescit. lib.3. adn. 16. n.2.*

6 Me oportet operari opera eius, qui misit me. *Pre me necessarium dicendi modum* me oportet, *planè quasi ex munere non posset, non benefacere. Quippe ea dignitatis lex est, vt debere se Princeps existimet, quod spontè tribuit. lib.3. adnot.15.n.4.*

7 Opera eius qui misit me. *Cur non dixit? oportet me operari miracula facere, & meum munus implere. Planè vt potentiam abscondens, & Patri suo egregia, quæ faciebat adscribens, æmulorum inuidiam amoliretur: sapientis quippe est splendori suo, ad quem alij cæcutiunt, velamen imponere. lib.5. adn. 23. num. 4.*

8 Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi. *Ambr. Epist.75.* Quod naturæ defuit, creatori competit reformare, qui auctor naturæ est. Vnde addidit. *Cum in hoc mundo sum, lux sum mundi. Vt videris quàm proprium sit Principis benefacere, & fessis rebus subuenire, vt si fortè à benefaciendo cessauerit, & ipse suo muneri, & munus ipsi omnino defuisse videantur. lib.3. adn. 14.n.1.*

9 Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi. *Reddit rationem cur illum oporteret operari: vt videlicet muneri suo satisfaceret, nec otiosus esse videretur. Quomodo enim merito non argueretur Sol, qui radios cohiberet, nec de orbe illuminando curaret? itidem & Princeps, qui gubernationi per seipsum non attenderet? lib. 3. adn. 6.*

10 Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi. *Nec egeo alio Sole, à quo fœneratum lumen accipiam, siue ductore ad catus gradum ambulem; sed ego & alijs lucem impertiri, & totam dominationis vim penes me retinere debeo. lib.5. adnot.2.n.5.*

11 Et liniuit lutum super oculos eius. *Ambros. Epist. 75.* Itaque & tibi imposuit lutum, hoc est verecundiam, prudentiam, considerationem fragilitatis tuæ. *Vt ab hoc luto lumen accipies: quippe à nimia claritate, qua te auroræ filium, & immortalem consideras cæcitas tibi. & lapsus adueniunt. lib.2. adn. 1. n.2.*

12 Liniuit lutum super oculos eius. *En opportunum, & necessarium curandæ superbiæ adhibitum remedium, ne superbus oculos inaniter extollat, sed terræ qua formatus est, memor, eos humiliet, atque deijciat. Vers.5. lect.8. n.6.*

13 Vade & laua in natatoria Siloe. *Signatè ad Siloë mittit, qui ille omnino fons erat dictus* Gion, *vbi Salomon in Regem fuerat inunctus, duplici quidem de causa, altera, vt suo exemplo moneat, ideò Regem creari, & inungi, vt cæco oculus, claudo pes sit. lib.3. adn 20. Altera, vt ostendat se, quod Salomonis filius esset, eius legata persoluere; hoc est egregias illius actiones exprimere. lib.1. adnot.20.n.2.*

14 Abijt ergo,& lauit,& venit videns. *Irenæus lib.5. aduersus hæreses cap.15.* Lotus venit videns, vt,& suum cognosceret plasmatorem,& disceret homo eum, qui donauit ei vitam. *Planè quasi à lotione veniat visus, hoc est ab affectuum purgatione, & puritate noua mentis lux oboriatur: ideò quippe vix eum cognoscis, qui donauit tibi vitã, quod locutus non es. lib.2. adn.8. n.6.*

15 A sæculo non est auditum quod quis aperuit oculos cæci nati. *Merito quidem Dominus miraculum tam egregium, atque admirandum effecit, quod nemo alius patrasset, quod maior omnibus, hoc est Dei Filius ab hominibus haberi volebat. Nimirum pro maioris dignitatis fastigio ad maiora virtutis opera enitendum est. lib. 1. adn. 6. n. 3.*

16 Propterea dixerunt, ætatem habet ipsum interrogate. *Filius animosè, & audacter veritatem profitetur, parentes verò, quibus æquè nota, ac perspicua erat, quique quo seniores, eo promptiores ad illam propugnandam esse debebãt, sese reddendo testimonio subducunt, & ne discrimini maneant obnoxij, periculum in filium reijciunt, ò politicos! ò ignauos! Quid tutius? quid securius quàm Christi causa periclitari? lib. 5. adnot.10.*

17 Et maledixerunt ei. *Ambros. indidem.* Maledictio eorum benedictio est, quia benedictio illorum maledictio est. Tu sis (inquiunt) discipulus eius. Tunc prosunt, quando nocere se credunt. *Nimirum Christi Discipulus, vt verè sapiens ipsi potiùs, quàm omnibus mundi præsidijs fidit. lib.6. adn.11.*

FERIA V.

1 Lvcæ 7. Ibant Iesus in ciuitatem Naim. *Titus Bostrens.* Defuncto qui iam efferebatur obuiam prodijt. *Vt qui paulò ante Centurionis seruum vocatus sanauerat, ostenderet, minimè opus esse, vt misericordiā, & beneficiu exhiberet, à calamitosis hominibus vocari, qui, & charitatem, & munus Principis, quæ eum ad opem ferendam indesinenter stimulabant, intus habebat. lib. 3. adnot. 11.*

2 Et turba ciuitatis multa cum illa. *Euthymius.* Si turba miserebatur, quanto magis, qui fons erat misericordiæ? *Vt dixerit: si turba compassionem exhibuit, Dominus certè non modò compassionem, sed etiam beneficium, & miraculum pro dignitatis excellentia debuit exhibere. lib. 1. adnot. 5.*

3 Quàm cùm vidisset Dominus, misericordia motus. *Preme* cùm vidisset, *vt dixeris: vt vidit statim misertus est. Clementissimus enim Dominus ei, quem semel diuinis oculis aspexit, non potest non opem ferre, ab humanitatis suæ visceribus ad benefaciendum impulsus. lib. 3, adnotat. 10. num. 6.*

4 Misericordia motus. *Dolentis lacbrymis, suas etiam Christus adiungit, vt hominem se ostendat: quis enim eum flente non fleuerit? vers. 1. lect. 1. n. 9.*

5 Tetigit loculum. *Theophylactus.* Non solum autem verbo facit miraculum, sed & loculum tangit, vt discamus quod corpus eius corpus viuificum sit. *Apta id Principibus, & Magistratibus, qui quidem vix poterunt mortuis, id est, peccatoribus, & sontibus verbo solum medicinam adhibere: nisi manum operationi admoueant, & sese vitijs, & criminibus exemplo opponant. lib. 1. adn. 4. n. 4.*

6 Hi autem qui portabant steterunt. *Qui sunt feralis istius funeris portitores? Respondet Beda:* Immunda desideria, quæ hominum capiunt in interitum. *Opportunè quidem, nam (si attendis) tunc immunda desideria, & saculares concupiscentia stant, quin gradum faciant, nec pedem moueant, cum super se mortem ferunt. lib. 2. adn. 2. n. 1.*

7 Cæpit loqui. *Theophylact.* id est, docere. *Quæ namque melior, opportuniorve doctrina, quàm quæ à morte, & mortalitate discitur. lib. 2. adnot. 1. n. 2.*

8 Cæpit loqui. *Theoph. defunctum de peccatore, suscitatum verò de pænitente accipiens subdit.* Quando autem in peccato detinetur, non audet docere, & loqui, quis enim credet? *lib. 1. adn. 4. n. 1.*

FERIA VI.

1 Ioan. 11. Ecce quem amas infirmatur. *Chrysostom.* Ideò autem non ueniunt ad Christum sicut Centurio, & Regulus, sed mittunt, quia vehementer confidebant de Christo propter multam familiaritatem, quā habebant ad eum. *Quomodo enim crederent Dominum, sine qua optimus Princeps, siue qua bonus amicus de illis impensè solicitum non fore? lib. 3. adnot. 11. num. 3.*

2 Ecce quem amas infirmatur. *Theophylactus.* Tantam enim potentiam in Domino esse credebant, quod mirum videretur, qualiter virum sibi dilectum infirmitas potuerit occupare. *Notanter* tantam potentiam in Domino esse credebant. *Quod optimi Principis potentia omnino benefica, & salutaris sit, nec vlla ratione concipi valeat Principem potentiam præditum, quin ea in benefaciendo vtatur. lib. 3. adnot. 12. n. 3.*

3 Sed pro gloria Dei. *Quid enim Deo, siue Principi gloriosius, quàm opem ferre mortali, nonne hinc signatè eius excellentia, & magnitudo splendet? Vers. 1. lect. 4.*

4 Nunc te quærebant Iudæi lapidare, & tu iterum vadis illuc? *Quidni? dixerit Dominus. Neque enim facio animam meam pretiosiorem quàm me, dummodo impleam cursum meum, & ministerium, quod accepi. lib. 2. adn. 7.*

5 *Nonne duodecim horæ sunt diei. Ambrosius lib. 7. in Lucam.* Sciuit, & ille diem esse multiplicem qui scripsit: hic dies generationis cæli, & terræ cum facta sunt. Cùm enim suprà septem descripsisset dies, postea vno die omnia facta esse complexus est, totum mundi tempus ostendens in conspectu Domini tanquam diem vnum. *En ergo necessariam rationem, vt bonis operibus indesinenter incumbas: vnam tantùm diem totam hanc vitam esse, in qua vix Sol oritur cùm occidit, cur ergo dies tam velociter transeunti inhæreas? lib. 2. adnot. 1.*

6 Nonne duodecim horæ sunt diei? *Augustinus;* Cùm autem vellent dare consilium homines Deo, discipuli Ministro, corripuit eos. *Nonne duodecim horæ sunt diei:* vt enim diem se ostenderet, duodecim discipulos elegit: *Vt dixerit, ego dies, vos horæ diei: non ergo dies horis, sed horæ diei, aptandæ, & subijciendæ sunt. Vide l. 5. adn. 2.*

7 Si quis in die ambulauerit, non offendit. *Vide serius sequenti num. 3.* Vado vt à somno excitem eum. *Notantissimè signorum omnium maximum, rei summè facilis imagine, & nomine expressit, vt verborum modestia miraculo splendorem detraheret, ac proinde maiorem ei lucem, & gratiam conciliaret. lib. 2. adnot. 20. n. 4.*

8 Multi autem ex Iudæis venerant ad Martham, & Mariam. *Chrysostomus.* Sed quomodo Iudæi consolabantur dilectas à Christo, cùm iam statuissent, quod si quis Christum confiteretur, extra Synagogam fieret? sed quasi nobiles has mulieres consolabantur. *Planè quasi illis leges aranearum tela essent, quæ muscas illaquearent, à validioribus, siue ob validiores perrumperentur. lib. 4. adn. 2.*

9 Sed & nunc scio quia quæcumque popósceris à Deo, &c. *Augustin.* Non dixit. Rogo te, vt resuscites fratrem meum. Vnde enim sciebat, si fratri eius resurgere vtile erat? hoc tantùm dixit scio, quia potes si vis facere: vtrum facias, iudicij tui est, non præsumptionis meæ. *Honestissima hominis à Principe dilecti cogitatio, vt & eius arcana rimari non audeat. lib. 5. adnot. 21. & quo plus emeruerit, hoc præsumat minùs. lib. 5. adnot. 12.*

10 Omnis qui credit in me non morietur in æternū. Credis hoc? Ait illi: Vtique Domine, ego credidi quia tu es Christus Filius Dei viui, qui in hunc mundum venisti. *Optimè Chrysostomus.* Videtur mihi non intellexisse mulier quod dictum est: propterea aliud interrogata, aliud respondit. *Nimirum quæ respondere debuisset, credo Domine quod credentibus in te vitam tribuis, maluit dicere,* credidi quia tu es Christus Filius Dei viui: *Fueritne idem Christum Deum viuum esse, ac vitam suis dare? Ita quidem, tunc enim ipse signatè viuit, cùm suis viuit, eisque vitam indit. lib. 3. adn. 14. n. 5. & 6.*

11 Iudæi ergo qui erant cum ea in domo, cōsolabantur eā. *Quā solēne est hominibus alios de suorum morte consolari, quin ipsi mortis sic meminerint, quasi ad ipsos sit aliquādo peruētura. Benè Seneca.* Lōgas nauigationes instituimus, cùm mors ad latus sit, quę quia aliena creditur, nō hęret. *Sanè hac de causa opportune à Sapiēte admonemur, ipsam in prora tanquam nauigij gubernatricem collocare. lib. 2. adnot. 1. n. 2.*

12 Infremuit spiritu, & turbauit seipsū. *Quò hæc tam ingētia doloris, & anxietatis signa mittit? præcipue cū de vita Lazaro iamiam reddendu gaudendū potius quā dolendum videretur. Sanè quod Lazaro à Christo Domino iā in tuto collocato ad vitā denuo obueniente nouam subinde gubernatoris curam,*

ram, nouam de eius salute sollicitudinem aduenire necesse erat: vt omninò dixerit: conuersus sum in ærumna mea dum configitur spina. lib. 1. adnot. 11. n. 5.

13 Fremens in semetipso venit ad monumentum. *Notanter in semetipso, fremitum videlicet cohibens, qui priùs duros exterius fremitus dederat. Vt sedata videlicet voce Lazarum alloqueretur. Nimirum priùs in mortem. & peccatum tanquam in hominis hostes opportunè bonus Princeps fremebat, modò autem Lazarum allocuturus omnem verborum acerbitatem vitabat. lib. 2. adn. 21. n. 2.*

14 Et lacrymatus est Iesus. *Itane Principem, immò Deum lachrymæ decent? ita quidem, vt se suorum amantem ostendat, qui æquè, ac ipsi eorum ærumnis, ac calamitatibus tangitur. lib. 3. adnot. 19.*

15 Quidam autem dixerunt: Non poterat hic, qui aperuit oculos cæci nati, facere vt hic non moreretur. *Apparet hinc quidem, quanta hominum malignitas sit, qui egregium illud miraculum lucis cæco restitutæ iam ad opprobrium vertunt, quod simile modò in Lazaro non perfecerit, sed in benefaciendo tantisper hæserit: adeò promptus est mundus ad bona in peiorem partem detorquenda; adeò etiam suis est cupiditatibus addictus, vt nullum illis terminum præfigi, sed omnia, vel nutu, & repugnante natura ad suum libitum peragi velit. Verum enim verò, vt primus illis subesset affectus, non malè omninò Principis naturam, & ingenium considerabant, qui munere adactus indesinenter benefacere deberet. lib. 3. adnot. 15.*

16 Soluite illum, & sinite abire. *Itane Lazarus solutus, & liber abire dimittetur? Quid enim fuerit, sinere hominem liberum abire, quàm veluti perditum, & occisum rem dimitti? Sed enim ei, qui prodibat* ligatus manus, & pedes institis, *& cui* facies sudario, *itidem* erat ligata, *mortalitatem scilicet suam ob oculos ferens, nihil erat metuendum, mortis memoria pro illo fide iubente. lib. 2. adn. 2.*

17 Soluite illum, & sinite abire. *Ambrosius in Lucam.* Vehementiora sunt iura quàm vincula. *Vt inde moneatur Princeps, quonam modo solutus legibus sit: quippe vt illarum coactioni sit exemptus, iure tamen ipso, & Principatus ipsius lege vehementius ligatus est. lib. 1. adnot. 4.*

SABBATO.

1 IOan. 8. Ego sum lux mundi. *Opportunissimè Dominus seipsum cum luce composuit, tam vt Deitatis naturam summè beneficam, & liberalem ostenderet, quàm vt omninò astrueret, non vni aut alteri, sed omnibus indiscriminatim benefacere velle. lib. 4. adnot. 14.*

2 Ego sum lux mundi. *Nazianzen. Orat. 5.* Lux vt animarum splendor, qui & sermone, & vita purgantur. *Vt quemadmodum ex lucis imagine sese ad benefaciendum maximè proclinem ostendit, ita signatè moneat, oculos ad cælestia cognoscenda, & capienda leuandos, ne terrenis impediantur. quominus veram lucem accipiant. lib. 2. adn. 3.*

3 Qui sequitur me, non ambulat in tenebris. *Chrysostomus ad illa Domini verba, si quis in die ambulauerit, non offendit, Ioan. 11.* Si quis lucem huius mundi videt, securus est, multo magis qui mecum est, nisi amouerit se à me. *Quod perinde fuit, ac si vtrobique dixerit Dominus, vt dies à tenebris exemptus est, ita & qui sequitur me, omninò ab omni discrimine securus est, quod si à die discesserit in tenebris in discrimina incidere necesse erit. lib. 5. adn. 10.*

4 Ego sum lux mundi, qui sequitur me, &c. *Obserua variatam imaginem: nam qui dixit,* sum lux mundi, *videbatur dicturus, qui videt me, non est in tenebris: & tamen signatè dixit* qui sequitur: *ne scientia luce contentus tibi blandiaris quasi sapienti, sed moneris diuinam lucem non tam oculis, quàm pedibus fore insequendam. Vers. 2. lect. 4.*

5 Verum est testimonium meum quia scio vnde veni, & quo vado. *Chrysostomus.* Idest, ex Deo sum, & Deus, & Dei Filius, Non autem hoc dicit manifestè, quia semper humilia miscet altis. *Decet enim Principem modestissimus sermo, qui magnorum operum sal, & condimentum est. lib. 2. adnot. 20.*

6 Vos secundùm carnem iudicatis. *Chrysostomus.* Sicut secundum carnem viuere, malè viuere est: ita secundum carnem iudicare, iudicare iniustum est. *Carnalibus videlicet affectibus rationis lumen obscurantibus. lib. 2. adnot. 8. n. 5. & 6.*

7 Etsi iudico ego, iudicium meum verum est, quia solus non sum, sed ego, & qui misit me Pater. *Notantissimè dictum,* quia solus non sum; *vt dixerit, quia etsi sapientia, & potentia Patris sum, tamen cùm iudico, non pro potestate, aut voluntate, sed pro ratione, & æquitate iudicium fero. lib. 4. adnot. 4.*

DOMINICA IN Passione.

1 IOan. 8. Quis ex vobis arguet me de peccato? *Optimus Princeps, qui, vt subditis prosit, magnam de bono nomine curam habet. Libr. 1. adnotatione 16. num. 1.*

2 Quis ex vobis? *Notanter ex vobis; non ex amicis aut ignotis, sed ex vobis, qui gloriam mihi inuidetis, & de honore mecum indefinenter contenditis, quippe ob vestra crimina à me sæpius redarguti, & castigati estis. Egregiam planè innocentiam, & innocentiæ laudem, quæ ab ijs denigrari obscurarive non potuit. lib. 5. adn. 8. n. 5.*

3 Samaritanus es tu, & dæmonium habes. *Euthymius.* Dæmonium habentem vocabant tanquam Dei honorem in seipsum deriuantem; nam tales sunt dæmones. *Quid ergò hic criminationibus Dominus?* Ego dæmonium non habeo. *Euthymius*, idest, Deum non dehonesto, nec de honore suo deijcio. *Vbi obserua, quanta alacritate alia criminatione contempta se diuini honoris studiosissimum asseruit, quasi nihil à se adeò esset alienum, ac Dei honorem sibi vsurpare vellet: innitentur hoc Dei ministri, & ne dæmones sint, omnem in Deum gloriam referant. lib. 5. adnot. 17. n. 7.*

4 Ego Dæmonium non habeo *Cur simul non dixit Samaritanus non sum: sanè vt bona pro malis referret. Nimirum Samaritanus, custos esse perhibetur: ipse verò qua maior, & primogenitus in multis fratribus est, eorum custos esse debet, ergo vt se illorum qui ei iniurias inferebant, & fratrem, & custodem fateretur.* Tacuit quod recognouit (*inquit Gregor. Magnus*) & patienter repulit quod dictum fallaciter audiuit. *Ea ergo muneris scopum, sine obligationem. lib. 3. adn. 15. n. 6.*

5 Ego dæmonium non habeo. *Preme rursum Gregorij verba.* Tacui quod recognouit: *sed priùs obserua, quo sensu à Iudæis Samaritanus sit appellatus, quod videlicet (vt Euthym. & Elias Cretens. in Orat. 4. in Nazianzenum affirmant) non exactè seruaret legem, & Sabbati violationem flocci penderet; tam iure ambigas, cur Samaritani appellationem non propulsauerit, quæ ipsi sub eo sensu obiecta fuit? Sanè quod dum vna ex parte* recognouit *propriam muneris sui esse, etsi ex alia sibi esset iniuriosa, muneri potius, quàm personæ voluit prospicere. lib. 3. adn. 7.*

6 Ego dæmonium non habeo. *O egregiam Domini mansuetudinem! Irritatus à Iudæis syncera omninò excusatione sua*

inno-

innocentiam manifestat, & verò vt vox ego eam emphasim habeat, ego non habeo, vos habetis, adhuc egregia Christi vrbanitas, & modestia mirè elucet, qui infensos sibi hostes pro muneris sui ratione castigans, suauiora verba de industria vitauit. lib.2.adnot.2 1. num.4.

7 Ego dæmonium non habeo. *Gregor. Magnus.* Ex qua re quid nobis innuitur, nisi vt eo tempore, quo à proximis ex falsitate contumelias accipimus, eorum etiam vera mala taceamus, ne ministerium iustæ correptionis in arma vertamus furoris? *Quippe correctio blandimento orationis condienda est. lib.5.adn.20.*

8. Sed honorifico Patrem meum, &c. *Euthymius.* Vide autem, quod quando Patrem sibi dixerunt Deum esse, liberè respondit, & grauiter eos obiurgauit, quando verò contumelia eum affecerunt, modestè respondit, ac mansuetè. Hinc enim nos docuit, vt admissa in Deum vindicemus, in nos autem negligamus. *De primo vide lib.4.adnot.1.num.4. De secundo lib.4.adnot. 11.*

9 Abraham exultauit, vt videret diem meum. *Irenæus lib.4. Aduers. Hær. cap.15.* Abraham à verbo cognoscens Patrem, &c. & doctus repræsentatione, quod inter homines homo futurus esset Filius Dei, concupiuit eũ diẽ videre, vti & ipse complecteretur Christum. Propter quod & Simeon ex semine eius, reimplebat gratulationem Patriarchæ & dicebat: *Nunc dimittis seruum tuum in pace*: sed, & Maria ait, *Exultauit spiritus meus in Deo salutari meo*: Descendente quidem exultatione Abrahæ in eos, qui erant ex semine eius. *A Principis enim virtute successorum vita, moresque formantur. lib.1. adnotatione 20.*

10 Tulerunt ergo lapides. *Gregor. homil.18 in Euãg.* Ad lapides currunt, & quem intelligere non poterant, obruere quærebant. *Boni scilicet iudices, qui iuris ordine spreto, lites acuto, vt aiunt, ferro volunt dirimere lib.4.adn.4.*

scuta sunt in quæ ictus incidant. lib.3.adn.13.n.4.

5 Adhuc modicum tempus vobiscum sum. *Chrysost. & Theophyl.* Non dixit simpliciter, sum, sed, vobiscum sum, *Quasi dicat, etsi persequamini me, non tamen cessabo, quæ sunt pro vobis dispensans, & ea quæ sunt ad salutem docens, & monens vos. O egregiam contentionem! dum illis infensissimè persequentibus ipse impensissimè diligit, atque benefacit. lib.4. adnot.12. num.3.*

6 Quæretis me, & non inuenietis. *August.* Quia quæsituri erant post Resurrectionem compuncti. Viderunt enim Christum suo scelere morientem, & crediderunt in Christum suis sceleribus ignoscentem. *Clementia enim & iniuriarum condonatio egregiam de inimicis palmam refert. libr.4.adn.12.*

7 Clamabat si quis sitit, veniat ad me, & bibat. *Sicut dicit Scriptura flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Hoc autem dixit de spiritu quem accepturi erant credentes in eum: obserua sitienti promitti flumina, quæ de illo exeant: vbi bene ambigas cur in sitientem exitura aquæ influantur, cùm satius fuerit illas in se immanentes habere? Sed facilis responsio, hunc esse spiritum veræ charitatis quæ non totum sibi haurire, & exhaurire fontem: sed in alios potiùs deriuare velit, non minus alijs quàm sibi sitiens, ac proinde non satis exsaturata, nisi alijs fluenta diuidat. lib. 5.adn.26.*

8 Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. *Gregor. homil.10. in Ezech.* In Sacro eloquio nonnumquam venter pro mente poni consueuit. Ait enim: *Qui credit in me de ventre eius, &c.* Quia enim de mente fidelium sãctæ prædicationes defluunt, quasi de ventre credentium aquæ viuæ flumina decurrunt. *Sed quid ventri, & menti? Equidem quod ea tantùm doctrina audientibus profutura videatur, quæ non à mente, sine intellectu solum sed à ventre, in quem priùs influxerit, & imbibita sitim depulerit, proficiscatur. Vers.2.lect.5. & lib.1. adn.4.*

FERIA II.

1 IOan.7. Miserunt Principes, & Pharisæi ministros, vt apprehenderent Iesum. *Quo crimine id Christus meruit? aut quo illi iure? quaue ratione miserunt? Sanè quia Principes, & valentiores, quibus solenne est, omnia omninò quæ possunt, exsequi, lib.4. adnot. 5.*

2 Miserunt Principes, &c. *Mirum quidem quomodo turbis credentibus, & Domino obsequentibus Principes increduli & impij in ipsum existant. Quare id? Respondet Ericus in Biblioth. hom.* In amore namque sæculi radicem cordis fixerant, idcirco verba doctrinæ cælestis recipere non valebant. *Vnde notauter Dominus statim clamabat, si quis sitit veniat ad me, & bibat. Ad quæ verba August. lib. meditat. cap.37.* Fons (inquit) vitæ reple mentem meam torrente voluptatis tuæ, & inebria cor meum sobria ebrietate amoris tui, vt obliuiscar quæ vana sunt, & terrena. *Ergo vt à cælestibus bonis terrenorum obliuio obtingit, ita à terrena cælestibus impedimento sunt. lib. 2. adnotat. 3. num. 2.*

3 Vt apprehenderent. *Chrysost.* Quod maximè eos mordebat, hoc erat, quod turbæ Christum glorificabãt. Sabbati autem solutio apparens causa erat, quam scilicet prætendebant. *Vides sæpè prauum Principibus viris propositum fuisse? qui iustitia prætextu suas explere volunt cupiditates. lib.5. adnot.18. n.7.*

4 Vt apprehenderent. *Inidem Chrysost.* Et ipsi quidem non audebant Christum capere periculum timentes, ministros autem mittunt tanquam periculis expositos. *Quàm longè à bonorum Principum ingenio, qui suis*

Velasq. Tom. III.

FERIA III.

1 IOannis 7. Non enim volebat in Iudæa ambulare, quia quærebant eum Iudæi interficere. *Augustinus.* Sic autem hoc Dominus dixit, non quasi non posset ambulare inter Iudæos, & non occidi à Iudæis. Hanc enim potentiam quando voluit demõstrauit, sed infirmitati nostræ præbebat exemplũ. Non ipse perdiderat potestatem, sed nostram consolabatur fragilitatẽ. *Egregium planè amoris documentum cum infirmante infirmari. lib. 3. adn. 19.*

2 Transi hinc, & vade in Iudæam. *Bene Beda.* His verbis ostẽditur, gloriam ipsius carnaliter quærere eos, quasi dixissent, facis mirabilia, sed abscondis te: Transi in Iudæam, vt principatus gentis, & ciuitas caput regni videant mirabilia tua. Innotesce, appare omnibus, vt laudari possis ab omnibus. *Ecce tibi quo eant temporalium hominum consilia, blanda quidem ad speciem, sed noxia omnino suadentium: cùm Dominum in Iudæa eius hostes ad mortẽ quærerent. lib.5. adn. 19.*

3 Si hæc facis, manifesta teipsum mundo. *Opportunè Maldonatus.* Volebant ex Christi Domini miraculis Hierosolymę in maxima frequẽtia hominum factis cõciliare sibi aliquid glorię, demõstrari digito, &c. Exprimitur nobis in illis cognatorum ingenium, nil solent ex nobis nisi honorem, aut vtilitatem suam quęrere. *Procul id à vero amico, siue a germano Principis familiari, qui in suũ Principẽ concupiscentiæ amore ferri non debet. l.5. adn.15. n.1.*

4 Neque enim fratres eius credebant in eum. *Chrysost.* Et qui humanam gloriam quærebant, in eum non

credebant. *Nimirum misceri non possunt vera vanis, aeterna caducis, spiritualia terrenis. lib.2. adn.3. n.2.*

5 Neque enim fratres eius credebant in eum. *Beda.* Christum consanguineum habere potuerunt: credere autem in eum ipsa propinquitate fastidiarunt. *Preme illud* ipsa propinquitate, *Quod acrior aequales, & propinquos inuidia pungat aliquae ferentes propinquum ipsis eminere. lib.5. adnot.8. n.5.*

6 Neque enim fratres eius credebant in eum. *Euthymius.* Fingunt quidem de bonis suadere tanquam cognati, finis vero eorum prauus erat, conabantur siquidem in Galilaeam pellicere, vt ab illis occideretur, qui illum quaerebant. *Vides saepius bona opera prauo fine, & intentione suaderi? lib.5. adnot.18. num.1. At cur isti mortem Christo inferri vellent? Equidem quòd emerent eius causa in vitae discrimen venire. Proh stultos! qui nescirent nihil tutius quam Dei causa periclitari. lib.5. adnot.10. n.3.*

7 Vt autem ascenderunt fratres eius, tunc & ipse ascendit ad diem festum. *Si inquitas, cur modò Christus Dominus ascendit, qui priùs cum fratribus ascendere noluit? Respondet Maldonatus.* In promptu ratio est, noluit eorū de se prauam opinionem confirmare, si enim tunc cum illis ascendisset, visus fuisset eorum votis assentiri: ideoque ascendere, vt humanam pararet gloriam, quemadmodum illi desiderabant. Ascendit ergo postea, vt legi satisfaceret, & vt suo, non illorum sensu ascendere videretur. *Vbi obserua, Christum in eae angustias redactum, vt aut legi non satisfaceret, si non ascenderet, aut si ascenderet, prauis suorum suggestionibus obsequi videretur; sic se gessisse vt vtrumque scopulum declinaret, tanta ipsi cura erat, vt non solùm à malo, sed à mali specie abstineret. lib.2. adnotatione 9.*

8 Propter metum Iudaeorum. *Quorum? Nam multi Iudaei in ipsum valdè proni erant? Sanè de Principibus Iudaeorum loquitur Ioannes, vt Cyrillus Alexandrinus, & alij optimè obseruant, sed cur Principum nomen Ioannes reticuit? Equidem quod nomine tenus Principes essent, vita & moribus a principum dignitate, & fastigio cunctibus. lib.1. adn.8.*

FERIA IV.

1 IOan.10. Facta sunt encaenia in Hierosolymis, & hyems erat & ambulabat Iesus. *Non otiosè à Ioanne positum existimes, hyemem esse, cùm Christus deambulabat: sed vt constet, non inutiliter tempus ab ipso consumi deambulando, quo humanae necessitati ita consulebat. Nimirum princeps, vt manus suum impleat, omnes diei partes publicis debet curis impendere. lib.2. adn.11. n.8.*

2 Hyems erat. *Ideò ad leuandam frigoris molestiam deambulabat, sed qui passim miracula faciebat, vt cuius misero opem ferret, nonne sibi miraculosè succurreret, frigusque depelleret? Non equidem: nec enim Princeps gloriosè sibi potens, sibi felix, sed alijs est. lib.3. adnot.12. n.2.*

3 Et ambulabat. *Iam ergo qui humano modo frigoris molestiam depellebat, cur focum non extruxit, incendit pyram? Planè quod boni principis instar, modico contentus, minimos sumptus facere voluit. lib.4. adnot.19. n.4.*

4 In porticu Salomonis, *Alcuinus.* Porticus Salomonis dicitur, vbi Rex ille ad orandum stare consueuerat. *Vnde quidem illius meminit Ioannes, vt innueret, Dominum praedecessoris sui exemplis admonitum de maiori, & diuiniori Ecclesiae templo construendo cogitabundum ambulare. Quippe à principis virtute successorum vita, moresq; formantur. lib.1. adn.20. n.1.*

5 In porticu Salomonis. *Bonus princeps, atque praelatus, qui non quaecumque mediocrium exempla, sed egregia magnorum principum sibi imitanda proponit. lib.3. adn.5. n.1.*

6 In porticu Salomonis. *Ambros. lib.3. de Spiritu Sancto cap.18.* In porticu Salomonis deambulabat ipso dedicationis die, hoc est in pectore sapientis, atque pacifici deambulat Christus, eius sibi dedicaturus affectum. *Notanter in porticu, hoc est pectore Salomonis Regis; vt regium animam sibi Dominus vendicet, eumque caelestibus bonis addicat. lib.2. adnot.4.*

7 In porticu Salomonis. *Notanter dictum ab Ambrosio.* Eius sibi dedicaturus affectum, *Vt diceret, non contentus eius sibi opera dedicare, peculiariter affectam, idest, rectam animi intentionem qua iusta iustè à Principe peragantur, sibi dedicat lib.5. adnot.18.*

8 Circumdederunt ergo eum Iudaei. *Obserua illatiuam ergo: vt sensus sit: Ne ergo liberè ambularet, circumdederūt eam, eius videlicet vestigia circumscribentes, vt eum inter manus haberent. Rides istorum stultitiam, qui Deum comprehendere, & manibus capere, quin elabi posset, volebant, ride, & tuam, qui temporalibus, & politicis rationibus vis felicitatem assequi, & Deum pro libito ducere quasi ipse tibi morem gerere debeat: cùm vnica, & vera ratio status sit, Deum placatum, & beneuolum habere. lib.1. adnot.13.*

9 Opera quae ego facio in nomine Patris mei, haec testimonium perhibent de me, *Videbatur quidem à Domino dicendum: opera quae facio in nomine meo haec testimonium perhibent de me, vt fortius, & efficacius eo modo ad astruendam diuinitatem conficeretur argumentum. Noluit tamen aliquam sibi gloriam vendicare, nisi eam quae ipsi à Patris gloria aduenerit. lib.5. adn.17.*

10 Pater meus quod dedit mihi, maius omnibus est. *Referunt id Tertullianus, Hilarius, Ambrosius, Augustinus, & alij ad naturam diuinam, quam Pater Filio gignendo dedit. Cyrillus verò Alexandrinus, & alij ad oniam curam, hoc est salutem hominum, quàm ipsi pater demandarit. Videtur autem haec conciliare, & sub eodem sensu capere Augustinus tractatu 48. in Ioànem inquiens.* Quid dedit Filio Pater maius omnibus, nisi vt ipse illi esset vnigenitus Filius? *Et post pauca.* Sic habet sapientiam, vt ipse sit sapientia, faciatque sapientes: sic habet vitam, vt ipse sit vita, faciatque viuentes: hoc est quod maius est omnibus. *Planè quasi & naturae diuinae omninò adnexum sit benefacere, & inde ipsa maximè splendeat,* & maius omnibus sit. *lib.3. adnot.16. num.2.*

11 Quod dedit mihi maius omnibus est. *Refert indidem Cyrillus ad mandatum Patris, vt animam suam pro ouibus poneret: quasi hoc Dei ingenium, & maiestas iuerit, vt pro suis mortem obiret. lib.3. adnot.21. num.7.*

12 Quod dedit mihi maius omnibus est. *Maldonatus.* Id est, Ecclesia, quam mihi regendam tradidit, oues quas pascendas dedit, maius quiddam est, idest, carius, plurisque faciendum, quàm quiduis aliud. *Vnde qui antea dixerat,* & non rapiet eas quisquam de manu mea, *modo subdit,* & nemo potest rapere de manu Patris mei. *Planè quasi tota patris potentia, tota sapientia Filij in ouibus custodiendis, & regendis detineatur, vt videris quàm arduum, & difficile sit, gubernationis curam suscipere, & quot manibus indigeat. lib.1. adnot.11.*

13 Et nemo potest rapere de manu Patris. *Vides Patrem aeque, ac Filium hominum gubernationi, & saluti manum admouentem, operamq; diligentissimè nauantē? ergo vt Princeps muneri suo satisfaciat, negotiorum expeditioni per seipsum immediatè intendat, & manum admoneat. lib.3. adnot.6. num.4.*

14 Quem pater sanctificauit, & misit in mundum. *Opportunè qui praeceptor, & Princeps mittebatur, prius sanctificari, siue signari dicitur: hoc est sanctitatis sigillo tanquam regium diploma communiri, vt omnimoda ipsi fides habeatur. lib. 1. adn. 3. num. 3.*

FERIA V.

1 Lvcae 7. Rogabat Iesum quidam Pharisaeus. *Notanter rogabat, vt nonnisi multa prece, & cunctatus multum duque ad conuiuium iret, qui ad salutem dandam non rogatus, sed sponte, alacriterque inuolabat, quippe id Principum ingenium est, vt dare quam accipere gloriosius putent. lib. 2. adn. 22. n. 4.*

2 Vt manducaret cum illo. *Sed cur eius precibus annuit, quem vates tam antea repulerat: cum aiebat* superbo oculo, & insatiabili corde cum hoc non edebam: *Respondet Euthym.* Non deuitauit hunc, ne daret occasionem dicendi quod cum peccatoribus, & publicanis vna cibum caperet. *Pharisaeos autem fastidiret. Nimirum Princeps anticipato remedio famae suae prospicere (lib. 2. adn. 17.) & non tantum à malo, sed etiam à mali specie debet abstinere. libr. 2. adnotat. 9. num. 2. Vide alia rationem. Vers. 5. lect. 8.*

3 Mulier in ciuitate peccatrix. *Dirum foeminae à mala fama vulnus, quae vel leui rumoris sorde violatur. li. 1. adn. 16. num. 3. & adnotat. 17. num. 5. Vnde meritò retro prae confusione, & verecundia stare dicitur.*

4 Vt cognouit. *Emphaticè quasi ei quae ob impudiciciam intellectum sensumque perdiderat, ob sanum continentiae consilium reddita bona mens sit. lib. 2. adnotat. 11. num. 2.*

5 Attulit alabastrum vnguenti. *Vt vel ipsius pretiosi odoris imagine tam morbum, quam & medicinam ei adhibendam indicaret, quid enim turpitudine turpius, foetius, & ab hominis ratione magis alienum? libr. 3. adnotat. 10. num. 5.*

6 Stans retro: lachrymis coepit rigare pedes eius: *Pulchrè August. lib. 50. homil.* Accessit non ad caput Domini, sed ad pedes, & malè diu ambulauerat, vestigia recta quaerebat: *Vt videlicet quae oculos illices ad peccandum habuerat, duces modò ad poenitendum haberet, & florentem in oculis mundum lachrymis arefaceret. Vers. 3. lect. 3. num. 4.*

7 Videns autem Pharisaeus, qui vocauerat eum ait intra se, &c. *Gregor. M. in Catena S. Thomae.* Ecce Pharisaeus veraciter apud se superbus, & fallaciter iustus aegrū reprehendit de aegritudine, medicum de subuentione. Quae profectò mulier si ad Pharisaei pedes venisset, calcibus repulsa discederet, &c. Inter duos ergo aegros medicus aderat, sed vnus in febre sensum tenebat, alter sensum perdiderat mentis. Illa quippe flebat quod fecerat, Pharisaeus autem de falsa iustitia elatus vim suae valetudinis exaggerabat. *Vide lib. 5. adn. 24. num. 7.*

8 Sciret vtique, quae & qualis est mulier quae tangit eum, quia peccatrix est. *Greg. ibidem.* Oportet autem, vt solicitè discernamus, quia districtionem debemus vitijs compassionem naturae. Si enim feriendus est peccator, nutriendus est proximus. Cum ergo iam per paenitentiam percutit ipse quod fecit, iam noster proximus peccator, non est, quia hic in se punit quod diuina iustitia reprehendit. *Vers. 3. lect. 11.*

9 Quia peccatrix est. *Bernard. Serm. 4. in dedicat. Eccles.* Quis eam peccatricem censeat, quae dum commissa deplorat, odit iniquitatem, dum osculatur pedes Domini, diligit iustitiam: *Quid inquis peccatricem? audi Chrysost. homil. 6. in Matth.* Illa in Euangelio meretrix Virgines quoque ipsas honestate superauit. *Eo vberiores plerumque à vera poenitentia, quàm ab innocentia fructus. vers. 3. lect. 8.*

10 Vides hanc mulierem? Intraui in domum tuam, &c. *Bonus Princeps, qui caulam tenuiorum aduersus potentiorum tyrannidem suscipit defendendam. lib. 4. adn. 7.*

11 Oleo caput meum non vnxisti: *Gregorius in Catena.* Quia ipsam quoque diuinitatis potentiam digna laude praedicare neglexit: *Quid enim gloriosius Deo fuerit, quam reis veniam dare, & peccatores peculiariter honorare. Vers. 3. lect. 9.*

FERIA VI.

1 IOann. 11. Quid facimus, quia hic homo multa signa facit: *Origenes.* Est autem per ea quae dicuntur ab ipsis, considerare eorum insipientiam, quia testificabantur illum, & multa peregisse miracula & tamen aestimabant se posse aduersus eum aemulari, velut non posset pro se aduersus eorum aemulationes. Caecitatis autem hoc ipsum erat ad facientem enim tot miracula pertinebat, vt se ab eorum insidijs eximeret: *Quod si aduertit, non alij quam Pontifices, & Pharisaei, hoc est Iudaeorum sapientissimi tam apertè desipiebant in mero meridie caecutientes, quod eorum mentes à noxijs affectibus obscurareutur. lib. 2. adn. 8. n. 4. & 6.*

2 Quid facimus? *Vide vt sese acuant ad mortem Domino celeriter, imò praecipitanter inferendam, & quidem si id in bello quod festinationem exigit, ageretur, tolerabilius esset, at in Concilio, & Senatu, vbi iustitia, & iuris ordo omninò ante oculos esse debet, his contemptus ad ferrum citatissimo cursu ire, execrabile prorsus fuerit. lib. 4. adn. 4.*

3 Quia hic homo multa signa facit. *Basil. Seleuc. orat. 31.* Paralyticus solidabatur, oculi caeco reficiebantur, mortuus ob illatam inferno cladem gestiebat, & medicus in crimen vocabatur: *O summam ingratitudinem! O extremam amentiam! Aduersus signa hoc est beneficia illis collata remedia quaerunt, non secus, ac contra morbum curationem, aut aduersus venena antidotum: ito iam & summis viris ingentia obsequia exhibe, etenim vbi hae multum antevenere pro gratia odium redditur. lib. 5. adn. 6. n. 5.*

4 Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum. *O vtinam! Quid enim salutarius, aut vtilius omnibus? At iniquum illi, nobis salutare non est, quibus propria vtilitas, & apud populum aestimatio cadit. Bene quidem, ò boni, vestrum munus in publicam vtilitatem intentum cui propria commoda omninò postponenda sunt per eallectis. lib. 3. adn. 6.*

5 Et venient Romani, & tollent locum nostrum. *O germanos Machiabelli asseclas. Rationi status omnia pensitantes, & verè Religioni polluteis rationibus temporalia bona praeponentes! Sed quid fallacius? quid vobis exitialius esse potuit? enimverò ipsemet politices auctor Aristoteles contrà monebat Principi Religionem summa cura esse debere, subdens.* Magis enim eum timebunt homines si Religioni deditus fuerit, vtpote qui Deos habeat propitios, & fauentes. *lib. 2. adn. 5.*

6 Et venient Romani, &c. *Eu temporalium, siue politicorum, aut aulicorum ingenium, qui Deum ad irritandum potius Princip. s animum, quam ad illum sedandum, & emoliendum potentem sibi fingunt. libr. 5. adnot. 10. num. 5.*

7 Et venient Romani, & tollent locum nostrum. *Quid ergo? Num quod huce consilijs ad exitum perductis sese communierint, Romani non venerunt? Minimè quidem, nam*

nam Deo alicui infenso, eamque premente, contraniti nulla vis humana potest, sed ipso, & solo ad incolumitatem opus est. lib.1.adn.15.n.1.

8 Et venient Romani, &c. Imò verò eadem omninò ratione, quod necem Domino intulerint, venerunt Romani, & tulerunt locum, & gentem, consilium enim aduersus innocentem susceptum, consultori pessimum, & exitiale est. libr.5. adnot.27.

9 Cum esset Pontifex anni illius, dixit, &c. Obserua quid dixerit; sanè vna ex parte, nihil ab illo melius: ex alia nihil peius dici aut fieri potuit. Quid enim melius, quàm quod à diuino spiritu profectum est. Etenim vaticinatus est (inquit Isidor. Pelusiota, lib. 2. epist. 37.) & gratia linguam eius tetigit. Vnde Ioannes signatè subijcit. Hoc autem à semetipso non dixit, sed cùm esset Pontifex anni illius prophetauit. Vt videris, quantis referat Principem Regni gubernationi intendere, & negotijs expediendis operam nauare: mentem enim velut præsagam habet, dum oculorum eius acies maiori à Deo lucis copia, quam Administrorum oculi illustratur. libr.5. adn. 8. & 9. Iam verò quid peius? quid execrabilius, & ipsimet Pontifici perniciosius, quam Christo mortem prauo animo velle quidquid enim praua intentione peragitur quamtumuis iustum sit, infelicissimum exitum habet. lib.5.adn.18.

10 Expedit vobis, vt vnus homo moriatur. Vide vt existimet Pontifex ille, flagitium omnium flagitiosissimum, & atrocissimum expediens esse, hoc est æquum, salutare, & opportunum, adeò noxius affectus hominis intellectum obscurat, vt ponat tenebras lucem, & lucem tenebras. lib.2.adn. 8.num. 5. & 6.

11 Pro gente, & non tantùm pro gente: Quippe qui vult omnes homines sine acceptione personarum saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. lib.4. adn.14.n.1.

SABBATO.

1 IOan.12. Cogitauerunt Principes Sacerdotum, vt & Lazarum interficerent. Turpissima, & atrocissima Principum cogitatio qui nullo bonæ rei prætextu, nullo malitiæ velamento apposito necem innocenti per vim, & iniuriam machinantur. Nimirum dum illi ea omninò ratione, quod bonus, & innocens, & causa salutis aliorum fuerit, insidias struunt: aduersus Dei spiritum, & bonitatem non timidè aut clam, sed aperta fronte pugnans, ac proindè inuerecundius, ac irremissibilius quodammodo peccare videntur, cùm Lazarum interficere cogitant, quàm cùm Dominum: dicebat quippe idemmet Dominus apud Matthæum 12. Quicumque dixerit verbum aduersus filium hominis remittetur ei, quicumque autem dixerit aduersus Spiritum Sanctum, non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro. Quod sic explicat S. Isidorus Pelusiota lib. 1. epist. 59. Quod videlicet abscondita diuinitas ignoretur, at verò contumelia aduersus Spiritum Sanctum coniecta idcirco venia caret, quoniam ipsa opera in oculis, & aspectu posita, eos qui contumeliam inferunt, malignitatis, & ingratitudinis conuincunt; Apta hæc Dynastis, & Magistratibus, qui subditos suos per vim, & iniuriam opprimunt. lib.4.adn.6. num.8. Et acceptis beneficijs peiores fiunt de quo num. seq.

2 Cogitauerunt Principes, & Sacerdotum, vt & Lazarum interficerent. Iratis tygridibus placide musices concentu in rabiem actis, aut leopardis illis, quibus cùm benefeceris peiores fiunt omninò persimiles, aut, si bene æstimas, dæmone peiores: sic scitè obseruauit Theodoret. quæst. 45. in lib. Reg. Dauidis cythara dæmonem delinitum, Regis verò Saulis animum minimè sedatum. Dauid autem psallens furorem quidem leniebat dæmonis, sed Saulis minimè sedauit inuidiam. En Principum ingenium, quorum oculi pleni sunt puluere à pedibus introeuntium. libr. 5. adnotat.6. num.6.

3 Quia multi propter illum ex Iudæis abibant, & credebant in Iesum. Sed quare propter ipsum antea non abibant, & Christo nomen dabant? Equidem quod ei qui mortem obierat, alia fuerit viuendi ratio, alia exemplis ipsius vis, atque efficacitas: ponito & tu in prora nauigij mortem, & in æternum non peccabis. lib.2. adnotat. 1. num.2. & adnot. 2. num.1.

Acceperunt Ramos palmarum. Vide in Dominica seq.

4 Nunc anima mea turbata est: Quid ais Domine? Nonne de anima tua verius, & opportunius quam de Olympo monte dicimus, nubes excedere: quin vlla ad illam commotio appropinquet: ita quidem, at enim minus mihi Dominus contulerat (inquit Ambrosius) nisi mecum suscepisset affectum, turbatur ergo Dominus, vt turbatis compatiatur. li. 3. adn.19.

5 Nunc iudicium est mundi, &c. Cardin. Tolet. Quando morte, & passione mea ferenda est sententia pro mũdo contra dæmonem. Vers.1. lect. 5. num. 4. Sed quid, inquis, opus erat tam accurato iudicio, quod Filij Dei sanguine transfactum est, vt iniustus dæmon expelleretur? Sanè quod etiam cum ipsomet dæmone hominem vtcumque possidente non vi, sed iure agere supremus omnium Dominus voluit, vt Principibus documento fuerit, subditis suum omninò ius, quale quale fuerit, ab illis fore seruandum. lib.4.adn.6. num.4.

DOMINICA IN Palmis.

1 MAtth. Cùm appropinquassent Ierosolymis. Hieronymus. Egreditur de Hiericho turbis eductis inde quamplurimis, & cæcis reddita sanitate appropinquat Ierosolymis magnis ditatus mercibus salute credentium reddita. En festiuissimum Christi triumphum, siue triumphalis festi causam, quod magnis ditatus mercibus fuerit: salute videlicet hominibus reddita. Bono enim Principi subditorum salus ingentium diuitiarum, & immensæ gloriæ hoc est. libro tertio adnotation.13. num.1.

2 Soluite, & adducite mihi: Quam prudenter, quam vrbanè cum suis Administris Dominus agit, quibus facultatem facit, vt soluant, negotiaque Reipub. expediant: simul admonens: ne pro nomine dicant, faciantue, siue ne sibi gloriam expetant, sed Domino suo reddant. libro quinto adnotat.17.

3 Adducite mihi: Opportunè qui ministros habet, & ministris vtitur, negotiorum tamen expeditioni interesse vult, & ab alijs ligata aut soluta recognoscere. libro tertio adnot.7.

4 Dominus his opus habet. Bernard. Serm. 3. Domin. in Ramis Palmarum. Opus magnum, opus salutis, nempe homines, & iumenta saluos facere venerat multiplicans misericordiam suam Deus: Pulchrè autem peccatoribus ad bonam frugem recipiendis Dominus opus habere dicitur, quod vt eos peculiariter honorat, ita ab illis peculiariter honoretur. Vers.3. lect.9.

5 Dominus his opus habet. Ad gloriosam pompam, & præcipuam gloriæ partem. Quid enim maius, aut gloriosius quam miseris, & afflictis rebus subuenire, & iacenti opem ferre. lib.3. adn.30.

6 Dominus his opus habet. Notanter Dominus, qui ligatos soluit, & salutem, & vitam illis inspirat: ea cum

Princi-

Principatus, & Dominationis lex, & natura est, vt quò alijs maior, eò benignior, & beneficentior sit. lib. 3. adnot. 14. num. 6.

7 Ecce Rex tuus venit tibi: *Obserua quando bonus Dominus Regem sese appellauit, & Regiæ dignitatis insigna, & splendorem sibi sumpsit: cùm videlicet ad mortem ibat. Nimirum ea planè de causa obibat mortem quod Rex esset: regia ad id dignitate quodammodo adactus. lib. 3. adnotat. 21. num. 2.*

8 Rex tuus venit tibi. *Signatè tuus, & tibi, tuo scilicet bono, & vtilitati ex regio munere intentus. lib. 3. adnotat. 12.*

9 Eum desuper sedere fecerunt: *Bernard. iam citatus.* Dicebat nempe Pontificem nostrum tentari per omnia pro similitudine absque peccato, vt tanquam verus homo, & prospera hominum, & aduersa opportunè vitaret, opportunè susciperet, & vtrarumque rerum in seipso nobis salutare præberet exemplum: *Pulchrè* opportunè susciperet, *inuitus videlicet, & ab alijs coactus: id enim est* sedere fecerunt: *nec aliter opportunè humanus splendor, & supremæ dignitatis suscipiuntur. libr. 2. adnot. 14. num. 6.*

10 Eum desuper sedere fecerunt: *Vide regum Regem super humilem asellum ad regiam pompam, siue ad gloriosa dignitatis ostentationem equitantem. Haeccine Imperatoriæ maiestas, & splendor? ita prorsus. Nihil enim maius, aut splendidius Principi fuerit, quàm si in subditorum leuamen, & vtilitatem splendorem ipse suum contraxit, ne illos nimio luxu grauet. lib. 4. adn. 19.*

11 Sedere fecerunt; *Id est, coegerunt (id enim verbo facio innuitur. libr. 4. adnot. 5. num. 6.) Quàm gloriosum ergo Principi, vt sibimet subditi volentes, libenterque cogant, vt ipsamet ab illis pallia ad domus suæ sustentationem, & splendorem accipiat, inidem. num. 7.*

12 Ramos de arboribus, & sternebant in via. *Non dubium, quin de oliuarum ramis sermo sit, quod laxiores clementiæ quàm iustitiæ termini sint, libr. 4. adnotat. 10. num. 7.*

13 Ramos de arboribus. *Palmarum scilicet, quos gestabant manibus: & oliuarum, quos sternebant in via, vt illustrissimum Domino misericordiæ, & iudicij satellitium adornarent. Vers. 1. lect. 5. num 6.*

14 Benedictus qui venit in nomine Domini: *Beda.* Sic accipiendum est, *vt in nomine Domini* in nomine Dei Patris intelligatur, non vtique amittit diuinitatem quando nos docet humilitatem: *Imò ab humilitate Diuinitas eius adstruitur, & commendatur. lib. 2. adn. 15. num. 2. & seqq.*

PRO ORATIONE DOMINI In Horto:

1 **M***Atthæi* 26. Tunc venit Iesus cum illis in villam, quæ dicitur Gethsemani, &c. & assumpto Petro, & duobus filijs Zebedæi cœpit contristari, & mœstus esse. *Quali tristitia Dominus sit affectus, & quam ob causam? nosse fuerit operæpretium. Enim verò Græcè pro* cœpit contristari *omninò est, ita agni vt homo quasi exanimetur: Vnde à Luca hic angor signatè appellatur* agonia, *quasi cum morte conflictus; & itidem à Luca, & à Matthæo subditur.* Tristis est anima vsque ad mortem, *hoc est*, ita angor, ac si iam morerer. *Iam qua ratione tam ingentem tristitiam Dominus subierit, disce ab Hilario lib. 10. de Trinitate.* Quia ergo Dominum mœstum fuisse legimus, causas mœstitiæ reperiamus. Admonuerat superiùs omnes scandalizandos, Petrum etiam Dominus ter negaturum esse respondit, assumptisque eo, & Iacobo, & Ioanne cœpit tristis esse, ergo non antè tristis est, quam assumit, sed omnis metus illis esse cœpit assumptis, atque ita non de se orta est, sed de ijs quos assumpserat mœstitudo. *Vt dixerit, quod illorum Princeps, & Magister esset, eosque peculiariter instituendos susceperat, simulque ipsorum lapsum videret, non potuit non ingenti mœrore affici: vt videris quæ sollicitudo, & cura Principis atque Prælati animum coquere, & versare debeat, qui qui de suis subditis rationem est redditurus. libr. 1. adnotat. 11.*

2 Cœpit contristari, & mœstus esse. *Gregorius Nissenus in Catena in Lucam ad cap. 22. vers. 42.* Humanæ autem infirmitatis, & timoris verba, passionesque Dominus per dispensationem ostendit quò verè ipsum passionum naturæ nostræ participem fuisse credamus. *Planè vt perfectum vndequaque Principem ageret, qui condolere posset ijs, qui ignorant, & errant, quoniam, & ipse circumdatus est infirmitate. lib. 1. adn. 7. num. 3.*

3 Cœpit contristari, & mœstus esse. *Ambros. in Catena S. Thom.* Sed tristis erat pro persecutoribus suis, quos sciebat immanis sacrilegij pœnas daturos: *Bonus Dominus non modò illatas sibi iniurias liberaliter remittens, sed immanissimis hostibus benefaciens, libr. 4. adnotat. 11. & 12.*

4 Procidit in faciem suam orans, &c. *Origenes in Catena S. Thomæ.* Petrum magis de se confidentem, & alios adduxit, vt videant cadentem in faciem, & orantem, & discant non magna, sed humilia de se sapere. *Itidem Cyrill. Alexand.* Suadebat discipulis quæ tempori congruebant dicens: *Orate, ne intretis in tentationem:* Sed ne solis verbis prodesset ipse præibat exemplo. *lib. 1. adn. 4.*

5 Transeat à me calix iste: *Athanasius de Incarnat. contra Apollinarium.* Cum esset in similitudinem hominum deprecatur hanc afflictionem. *Nam crucifixus est ex infirmitate, sed viuit ex virtute Dei, 2. Corinth. 13. 4.* Virtus autem Dei quæ est filius, dicitur pati ex infirmitate, id est, ex coniunctione cum corpore per communicationem idiomatum. *Aptauerìs hæc opportunè Principi, qui quod caput sit, & coniunctionem cum suo corpore, id est, cum subditis habeat non potest non eorum malis æquè ac ipsi premi. lib. 3. adn. 9.*

6 Veruntamen non mea voluntas, sed tua fiat: *Athanasius ibi.* Duas voluntates ibi ostendi, alteram humanam quæ est carnis, alteram diuinam, siquidem diuina natura prompta est; humana verò ob imbecillitatem deprecatur passionem: *Ad quem planè modum in humana etiam voluntate duplicem etiam affectum consideres; alterum, quo propriæ vitæ alterum, quo subditorum saluti. quæ Princeps erat consuleret, & de primo quidem ait.* Non mea voluntas fiat: *Quod Princeps ex Regiæ dignitatis lege debeat subditis suis benefacere. lib. 3. adn. 15.*

7 Apparuit ei Angelus de cælo confortans eum. *Ex Luca cap. 22. Theophyl.* Apparuit ei Angelus glorificans eum, & dicens: Tua est Domine fortitudo; tu enim præualuisti contra mortem, & contra infernum, & liberasti genus humanum: *Gloriosa quidem Principi decantata laus, & opportunissima confortatio, quod pauperes, & tenuiores à potentiorum tyrannide vindicauerit. lib. 4. adn. 7. num. 1.*

8 Confortans eum. *Vtique hæc confortatio, siue leuamen ad carnem non ad spiritum dirigebatur: dixerat quippe paulò antè Dominus.* Spiritus quidem promptus est, caro autem

autem infirma: *& idem qui hac scripsit Lucas cùm de Ioanne Baptista dixerit cap. 1. vers. 80.* Puer autem crescebat, & confortabatur spiritu . *De Christo puero omninò dixit:* Puer autem crescebat, & confortabatur , *quin addiderit* spiritu , *facilem rationem reddens* plenus sapientia , & gratia Dei erat in illo , *cap. 2. 40. En ergo rationem cur Angelus homine maior sit , quod ei laboranti suppetias ferre posset , vti & infirmæ carni Christi secundùm quàm illo maior erat opem & leuamen attulit . Vers. 1 . lect. 4.*

9 Et factus est sudor eius sicut guttæ sanguinis . *Lucæ 22. Quò tenerit sanguineus hic Domini sudor , & vehementissimus labor, & dolor? Planè ad placidam quietem , & securum ac suauem somnum suis comparandum : dicente ipso Stutim illis ,* dormite iam , & requiescite : *Nimirum subditorum securitas , & quies à Principe proprio labore , & sudore commendæ est. lib. 3. adn. 13. num. 2.*

10 Et factus est sudor eius sicut guttæ sanguinis. *A qua tam valida , & forti manu ictus qui à Dei Filio sanguinem ante Passionem suam elicuerit? Non opinor ab alia , quàm ab humani generis miseria, & calamitate , cuius ipsammet idea sanguinea erat : ergo cum malorum nostrorum facies bono Domino sese conspiciendam dedit , cum ab ipso tenerrimum compassionis affectum expressit , vt Passionem suam præueniens cum dolentibus doleret, pateretur, & sanguinem funderet. li. 3. adn. 19. num. 8.*

11 Et factus est sudor eius sicut guttæ sanguinis . *Dixerat ,* verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu: *Ad quæ verba pulchrè , & diuinè S. Leo Magn. serm. 5. de passione cap. 2.* Quod erat hominis diuinam desiderauit potentiam, quod erat Dei ad causam respexit humanam . *Vt dixerit, quia homo diuinam potentiam , qua vita sua prospiceret inuocabat , quà Deus humana vita postposita ad hominum salutem omninò inspiciebat , quippe ea diuinitatis natura & lex est, vt in hominum salutē se effundat , ergo vt diuinam voluntatem pro hominum salute sibi incumbententem testatissimam faciat , mutuatum ab homine sanguinem fundit , quo ipsa omninò firma, & sancita maneat . libr. 3. adnot. 21. num. 2.*

12 Apparuit autem illi Angelus de cælo confortans eum, & factus in agonia prolixiùs orabat : & factus est sudor eius sicut guttæ sanguinis , &c. *Obserua historiæ, & dictorum seriem : planè post allatum ab Angelo leuamen , & confirmationem: agonem subit, & in agone vehementiùs orat:* Et tam vehementer orat (*inquit Hieronymus libro secundo aduers. Pelagianos*) vt guttæ sanguinis prorumperent ex parte, quem totum erat in passione fusurus . *Iam quis ille tam difficilis agon, & cruenta lucta fuerit? Apparet id facilè ex illis verbis .* Verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat : *etenim quod priùs humanam voluntatem, & infirmitatem ostendens, siue insinuans præmisisset.* Transeat à me calix iste : *vbi* aliud se ostendit voluisse quam Pater (*inquit August. lib. 3. contra Maxim. cap. 20.*) quod nisi humano corde non posset , cùm infirmitatem nostram in suum transfigurauit affectum . *Postmodum vt eum hominis affectum mortem timentis omninò sedaret , & voluntatem quæ tantisper prosilierat, seseq; declarauerat , diuinæ omninò subijceret, quin aliud vlla ratione vellet , prolixiùs , & intentius orauit , adeoque vehementer , vt ab orationis intentione guttæ sanguinis prorumperent .* Prima petitio (*inquit Magnus Leo serm. 5. de Passione cap. 2.*) Infirmitatis est secunda virtutis; illud optauit ex nostro, hoc elegit in proprio . Superiori igitur voluntati voluntas cessit inferior: & cito demonstratum est, quod possit à trepidante orari , & quid non debeat à medente concedi : *Ergo tanti refert inferiorem voluntati superiori subditam vndequaque habere, ne vel hilum prosiliat , & aliud se ostendat velle , vt ipse Dominus virtutum , qui humanos affectus, & pro passiones in manu habebat, vt eos diuinæ voluntati, absque vlla luctæ difficultate subijceret , pro nostra tamen institutione ad timorem & pauorem mortis* factus est in agonia prolixius orare, & *sanguinem fundere voluerit , vt superiori voluntati voluntas cedere inferior: quasi vel eo solum ratione, quod sese hæc tantisper explicuerit, opus quodammodo, adhuc post cælestem confirmationem, fuerit multa prece, & tam vehementi oratione,* vt guttæ sanguinis prorumperent . *Vt nouerint hic viri Principes, quam periculosum fuerit , vehementes habere voluntates : & quidquid possunt , voluntate nunquam castigata appetere. lib. 4. adnot. 5.*

13 Et factus est sudor eius sicut guttæ sanguinis . *Vide lib. 2. adnot. 18. num. 6. Vt Dominus sydeream faciem sanguineo sudore perfusam in torrente de industria lauerit, ne cruentum inimicis suis vultum ostenderet .*

PRO CONCIONE IN Negatione Petri.

1 MAtth. 26. Petrus autem ingressus intrò sedebat cùm ministris . *Infelicissimum planè Petri lapsus , sed vt caderet , meruit quidem manu , ea inquam manu qua amputauit auriculam serui* Pontificis. *Nam si attendis, errauit primum, dum Iudæorum aurem, quæ & fidei , & pœnitentiæ ianua est : nam* fides ex auditu , *seuerè abscidit, quasi eos à fide, & pœnitentia, ac proinde à Christi gratia tanquam indignos voluerit remouere: sic id obseruante S. Cæsario dialogo 4.* Putabat Petrus , illos nunquam per pœnitentiam dignos habendos benignitate , permittit ipsum cadere Dominus propter percussum Pontificis seruum, & amputatam eius aurem. *Cadit ergo Petrus , vt malo accepto sapiat, lapsum si adijciat vt resurgat , plenam peccatorum veniam obtinere, quod vera pœnitentia ab innocentia non erat . Cum Dei marsupium sit , quo hominum animas, ne pereant, tuetur . Vers. 3. lect. 6. num. 3. & 4.*

2 *Quid? quod debuerat* Petrus, *qui Christi familiaris , & Administer erat, ipsum potius , si in suos iratum vidisset placatum, ac mansuetum reddere , omni modo , & rationem curare. lib. 5. adn. 28.*

Ad hac: Quid ille? qui pio Principi *sub quodã sacerdotio seruiebat , Ecclesiæ petra, & cardo spirituali , non ferreo mucrone hic omninò armandus, Dominum ad bellu incitauerit ? gladiumque temerarius distrinxerit ? Quem enim potuit istius prælij sperare fructum? lib. 4. adn. 21. num. 4. Maximè verò cum* non posset Petrus(*inquit Pater Suarez tomo 2. in 3. parte disput. 34. sect. 3.*) Christum à tot armatis militibus vno mucrone defendere: *Nonne ille ab ipso audierat ?* Quis Rex iturus committere bellum aduersus alium Regem, non sedens prius cogitat , si possit cum decem millibus occurrere ei, qui cum viginti millibus venit ad se? Alioquin adhuc illo longè agente , legationem mittens rogat ea quæ pacis sunt. *Debuit ergo qui in ore pisces staterem inuenit , propriarum priùs virium momenta in illa statera sua librare ne primo illo impetu extinctio inglorius, & fugitans abiret . Vide libr 5. adnot. 19. num. 5 ibi.* Ignorauere vires suas, &c.

3 *Dixeris etiam aberrasse Petrum gladium distinguendo, tum quod in muneris sui administratione non pro iure , sed pro voluntate, & potestate se gesserit , quod à Principe alienum est. lib. 4. adn. 5. tum etiam quod muneris sui limites sit transgressus, nec Principis nomine, sed suo rem transegerit.* Quia Dominus iusserat , vt ferrum discipuli eius ferrent , sed non iusserat, vt ferirent. *inquit August. lib. 5. adn. 17.*

4 Sed

4 *Sed, & ille acriter fuerit arguendus, qui Petrum ad negandum impulit, dicente Ioanne cap. 18.* Dicit ei vnus ex seruis Pontificis cognatus eius, cuius abscidit Petrus auriculam: Nonne ego te vidi in horto cum illo? *Christi discipulum videlicet infensius insectatus, quod percussi seruis cognatus, ac proinde quasi odij, & inimicitiæ hæreditario iure successor esset. Bene Seneca lib. 2. de ira cap. 34.* Inter Syllanæ, & crudelitatis exempla est, quod à Repub. liberos proscriptorum submouit. Nihil est iniquius quàm aliquem paterni odij hæredem fieri. *Vnde quidem clementissimo Regi Dauid summè inuisus extitit Ioab, ad mortemque peccauit, qui effudit sanguinem belli in pace*, & posuit cruorem prælij in baltheo suo, qui erat circa lumbos eius. 3. *Reg. 2. vers. 5. Hoc est: ipsas cruentas inimicitias lumbis suis, filijs videlicet, & nepotibus assignans, & velut hæreditario iure transmittens, qui ipsas multo gloriosiùs extinxisset. lib. 4. adn. 12.*

5 *Iam verò dum miserandum Petri lapsum sic pendit Augustinus tractat. 113. in Ioannem.* Ecce columna firmissima ad vnius auræ impulsum tota contremuit, vbi est illa promittentis audacia, & de se plurimum præsumentis, vbi sunt verba illa? *Quare non possum te modò sequi? animam meam pro te ponam*: Hoccine est, sequi Magistrum se negare discipulum? siccine anima pro Domino ponitur, vt ne hoc fiat, vox ancillæ formidetur? *Quæ cantæ mutationis caussa fuerit disce à Paschasio libr. 5. adnot. 19. num. 2. Adde vero illi Hieronymum ad cap. 26. Matthæi dicentem.* In atrio Caiphæ sedens non poterat agere pœnitentiam: egreditur foras de impiorum consilio, vt pauidæ negationis sordes amaris fletibus lauet.

6 *Sed enim bonus Dominus non ingratijs discipulum cadere permisit, sed vt præteritæ fragilitatis memor summam ligandi, atque soluendi potestatem ei linguæ quæ olim Christum negauit, concessam humilis admiraretur, non secus ac Moysi ea primum manus leprosa facta est, quæ postmodum virga instructa elementis omnibus, & ipsimet sæuienti mari erat imperatura, vt recordatione lepræ communem, agnosceret naturam, nec inaniter efferretur. lib. 2. adnotat. 1. num. 7.*

7 *Deinde verò* permissus est cadere Petrus (*inquit Euthymius*) vt ignoscere discat ijs quoque qui labuntur, horum imbecillitatem ex sua cognoscens. *vers. 1. lect. 3, num. 5. & lib. 3. adn. 19.*

8 Iam verò Christi contumelias Petri negationibus immixtas: *apud Euangelistas bene obseruat Drogo de Dominica Passionis sacramento his verbis.* In domo ergo Caiphæ colaphizatus est Christus, quia in domo Caiphæ colaphizatus Petrus, & quod Petrus à Satana intus passus est, hoc Christus à ministris Satanæ foris pertulit. *Planè vt vel in Domini persona ab omni omninò labe experte, & munus suum perfectissimè implente Principes, et Doctores admoneantur, subditorum errata pudori, atque ignominiæ ijs quodammodo fore, qui de ipsorum salute rationem sunt reddituri. lib. 1. adn. 11.*

9 Conuersus Dominus respexit Petrum. *Victor Antiochenus in Marcum.* Clementis Domini, quem negauerat oculo respectus, in quantam demum calamitatem præceps ruisset, liquido edoctus, foras è vestigio egressus casum suum amarissimè deflere cæpit. *Breuius Chrysostomus*, Magistri admonitione indiguit, cuius inspectio vox illi facta est. *Vt videris, quam acriter intueantur Principis oculi, quamque efficaces, & salutares ad occurrendum subditorum malis sint, quorum inspectio vox, & remedium est. lib. 3. adn. 8. num. 2.*

10 Conuersus Dominus. *August. lib. 3. de consensu cap. 6.* Cùm frequentius soleant Euangelistę in narrationibus suis ponere Iesum, quam Dominum, modò Lucas Dominus posuit dicens: *Conuersus Dominus respexit Petrum, & recordatus est Petrus verbi Domini. Nimirum, Domini proprium est iacentem erigere, lapso opem ferre, & fessis rebus subuenire. libr. 3. adnotat. 14. num. 6. & adnotat. 20.*

11 Fleuit amarè. *Leo serm. 9. de Passione Domini.* Felices Sanctæ Apostolæ lachrimæ tuæ, quæ ad diluendam culpam negationis virtutem sacri habuere baptismatis: cito itaque ad soliditatem suam rediit petra: *En pænitentiam baptismi instar esse, eandem gratiam, eandem excellentiam dignitatis Petro assignantis vers. 3. lect. 6. num. 5.*

PRO BONO Latrone.

1 Matth. 27. Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones vnus à dextris, & vnus à sinistris. *Chrysost. hom. 88. in Matth.* Medium autem ipsum crucifigunt, vt existimationis latronum particeps fieret. *Verum enimverò præsentissimis, signis atque prodigijs probram hoc Dominus præpulsauit.* Crucifixi sunt tres (*ut idem Chrysost. hom. 84. in Ioannem*) claruit vnus Iesus, vt intelligas eius virtute omnia prouenisse: *simulque eam Principi de bono nomine curam esse debet, vt non tantùm à malo, sed ab omni etiam mali specie abstineat. libr. 2. adnotat. 9.*

2 *Et latrones qui crucifixi erant cum eo improperabant ei. Cyril. Hierosol. catech. 13. cui Ambros. lib. 10. in Lucam, Hilar. Origen. Hieron. Chrysost.* & *alij consentiunt*: Ac duo quidem antea erant iniqui, vnus autem non vsque ad finem iniquus permansit: *Domino videlicet bona pro malis illi redente, & orante pro persequente, & calumniante ipsum, ac proinde egregiam victoriam de ipso report ante, li. 4. adnot. 11. & 12.*

3 *Pergit Cyrillus.* Aliter autem ad finem iniquus obstinatus ad salutem, manibus quidem affixus erat, sed lingua blasphema verberabat: *Vt videris, tum murmuratores omninò latrones esse, qui quod manibus corripere non valent: linguæ surripiunt, vers. 5. lect. 5. Tam etiam inde bonum à malo latrone discriminatum, & in caelestem aulam exceptum, quod ille murmurare desierit, hic obstinatus in murmurandi scelere permanserit: scitè id adnotante Gregor. Nazianzeno orat. 42. vbi cùm dixisset*: Si vt latro simul cruci affixus fueris, probo animo Deum agnosce. *Subijcit*, Murmuratorem eum sua blasphemia foris mori fine, *Ergo à bono Principe detractores aula exterminandi, forasque pellendi, eodem. vers. lect. 4.*

4 Hodie mecum eris in Paradiso: *Luc. 23. Indidem Cyrillus*: Ideò iustè audit: Confide: Nòn quod opera tua digna sint confidentia, sed quia Rex adest, qui gratiam confert. *Signatè illud iustè audit: sed quare iustè? Cum opera eius non sint confidentia digna? Quia videlicet* Rex adest: *qui ex instituto benefacere, & opem suis ferre debet. lib. 3. adn 15.*

5 Hodie mecum eris in Paradiso; *Notanter.* Hodie; *Quæ enim hæc festinatio fuerit?* Longa enim petitio (*subdit ibi Cyrillus*) sed celerrima gratia, ò ingentem, & inenarrabilem gratiam! Nondum Abraham fidelis ingressus est, & latro ingreditur? *Ita quidem, nec ingratijs: non enim ea solum de caussa Dominus, absque vlla mora latroni Paradisi portas pandit, quod vt tardus, & tumidus ad pænas de peccatoribus sumendas; ita ad veniam pænitentibus dandam lubens, & festinus propter, sed etiam quod celeritate hanc latronis absolutionem signatè opponere voluerit sententiæ illi*

in Adamum prolata, quæ è paradiso celeriter, & absque mora fuit eiectus. vers. 8. lect. 1. num. 4.

6 Hodie mecum: *Diceret quispiam diuini ingenij inscius. Non te pudet Domine latronem tecum in paradisum deferre? hic tuus comes, & veluti collega in pompa tua erit? Occurrit verò August. serm. 120. de tempore inquiens.* Vt redimeret iniquos, inter iniquos reputatus est, inter duos, quos dextra, læuaque legimus pependisse, seipsum confusioni, & opprobrio crucis tradidit, vt latronem glorificaret: *Ac si dixerit. Benè quidem Dei ingenium calles, qui adeò non erubuit latronem secum in pompa circumferre, vt indignissimam crucis ignominiam, dignam sibi mercedem existimauit, dummodo latroni ignosceret, & regnum tribueret. vers. 3. lect. 9.*

7 Hodie mecum eris in Paradiso. *Chrysost. hom. 88. in Matth.* Latro qui vitam in omni scelere consumpsit, tunc maximè quando ista dicebantur, eum confessus. Regni eius fecit mentionem. *Vnde planè Regiæ sedis particeps meritò latro fit, qui etiam cruci affixus regij ingenij specimen dedit dum tunc temporis Christum Regem professus est, atque eius asseruit Regnum, tùm illud a potentioribus lacessitum, & veluti manibus extortum vidit. lib. 4. adn. 7. num. 6.*

8 Hodie mecum eris in Paradiso: *Oportebat sanè huc adesse Petrum, vt tanquam Regni claucularius latronem in Regnum introduceret: vnde illius vicem Dominus supplere videtur. Quod vix alius quam Deus Principis vicem muneri sui non incumbentis possit supplere. libr. 3. adnotat. 7.*

F E R I A V.

In Cœna Domini.

1 IOan. 13. Sciens *IESVS* quia venit hora eius. *Notanter* hora eius: *Quippe vt omnes horæ, omnia tempora eius fuerint, illa eius hora signatè dicitur, in qua omnem opem suis allaturus est: nec enim aliud vitæ tempus Princeps se habere existimet, nisi id quod in beneficentia collocauerit. lib. 3. adn. 14. n. 5.*

2 Cum dilexisset suos. *Euthym.* Sui appellati sunt omnes Iudæi tanquam cognati: imò etiam omnes simul homines tanquam creaturæ ipsius. *Iam necessariam rationem dilectionis in suo, obserua, quod non possit non Princeps subditos tanquam cognatos diligere. lib. 3. adnot. 11. n. 2. & seq.*

3 In finem dilexit eos: *Beda.* Id est in tantum dilexit, vt ipsa dilectione vitam ad tempus finiret corporalem, &c. Vnde rectè vterque transitus, & legalis videlicet, & Euangelicus sanguine consecratus est: *Quippe Optimi Principis est pro suorum salute mortem oppetere. li. 3. adn. 21. n. 1.*

4 Et cœna facta cùm diabolus iam misisset in cor, &c. *Obserua Iudam vna cùm Domino cœnantem, atque ambige, quænam hæc Dominicæ mensæ indignitas fuerit traditorem excipientis? Sed facilè respondeas ex Chrysostomo nihil mensa Christi ornatiùs, aut commendatiùs ad gloriam obtingere potuisse, quàm infensissimum sibi hostem mensæ conuiuantem habere. lib. 4. adn. 11. n. 4.*

5 Cum diabolus iam misisset in cor: *Sed qua inquis, ratione id subsistat? cum subinde vers. 27. dicat Ioannes* post bucellam introiuit in eum Satanas: *Sanè dum impius ille sub Christi vmbra, & inter eius familiares degebat, ab ipsorum consortio, qualis qualis esset, protegebatur, ideò non apertè, sed clanculum furtimque dæmon in ipsum se iniecit. li. 5. adn. 23. num. 3.*

6 Sciens quia omnia dedit ei pater in manus. *Notantissimè illud* sciens, *quasi ab hac Maiestatis suæ cognitione & suæ diuinitatis memor tantum humilitatis opus fuerit aggressus: ita August. in Catena S. Thom.* Cum ergo illi Pater omnia dedisset in manus, ille discipulorum pedes lauit. *Vide hæc fusiùs illustrata. libr. 2. adnotation. 14. num. 4.*

7 Sciens quia omnia dedit ei Pater in manus. *Theophyl.* Quia ergo Pater omnia ei commisit in manus, id est salutem ei commisit fidelium, reputabat quæcumq; spectant ad salutem illis ostendere: *Ecce iam tibi germanam Principis scientiam, optimamque regendi artem quæ ad subditorum vtilitatem cuncta molitur.* Nimirum sciens: *sine animo voluens commissam sibi à Patre hominum salutem nullum non lapidem mouit, vt eorum bono prospiceret, ideò & eorum pedes lauat, & ipsis se manducandum apponit. libr. 3. adnot. 12. Habet vero peculiarem ad Principum institutionem emphasim, hæc sub mortem à Domino, quasi à Principe, qui rationem suæ gubernationis foret redditurus gesta fuisse, vt indicaret, quam arduum regendi munus sit. libr. 1. adnotat. 11.*

8 Misit aquam in peluim: *Theophyl.* Et hoc ipse faciens, non alij committens. Hæc autem omnia iudicia sunt, & precepta: quomodo nos cum omni alacritate ministrare oporteat, & nosipsos omnia operari non alijs vtentes ministris. *Saltem verò ne Princeps quamuis plures, & bonos ministros habeat, negotiorum expeditioni se subtrahat. lib. 3. adn. 7.*

9 Cœpit lauare pedes, &c. *Hieron.* Vt eis posset prophetalis sermo congruere. *Quid? pedibusne an ore euangelizaturi erant? ore quidem mundo, & affectibus vacuo. vers. 2. lect. 4. num. 2.*

10 Non lauabis mihi pedes in æternum: *Ambros.* Ideò ministerium recusauit, quod grauari humilitatem serui crederet, si obsequium Domini patienter admitteret. *lib. 5. adn. 11.*

11 Si non lauero te, non habebis partem mecum. *Vide lib. 1. adn. 1. n. 6.*

P R O V I R G I N I S

Lamentatione.

1 IOan. 19. 25. Stabat iuxta Crucem Iesu Mater eius. *Pro salutatione. Dũ concionatur, & sibi, & auditoribus aquas gratiæ; & compunctionis, necnon gemituum, & lachrymarum exoptat loquutur velut alter Moyses ad petram bis quidem in signum crucis percussam.* Et dabis vobis aquas: *numer. 20. 8.* loquimini ad petram *(inquit Ricard. à S. Laurent. lib. 1. de laud. Virg.)* id est Beatam Virginem duram contra tribulationem, grauem contra instabilitatem, & dabit vobis aquas. *Nimirum ipsa stat iuxta Crucem materno quidem affectu Christo confixa cruci, ac proinde ad instar illius materno affectu pro hominum salute preces fundens, dicente Arnoldo Carnotensi tract. 6. de Verb. Domin.* Cooperabatur plurimum secundum modum suum ad propitiandum Deum ille matris affectus, cùm tam propria, quam matris vota charitas Christi perferret ad Patrem, cum quod Mater peteret, Filius approbaret, Pater donaret.

2 Stabat: *Viriliter fortiter, animosè tam æterni Parentis, quam Filij egregia imitatrix, vt quemadmodum Pater* proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit

didit illum. *Necnon, & Filius hominum salutem in Cruce ardenter sitiebat, sic ipsa eodem Patris affectu, eadem qua Filius siti afficeretur. Ita Ricard. à S. Laurent. li. 1. de laud. Virg. cap.5.* Sicut tu salutem humani generis in Cruce sitiuisti Ioann. 19. sic & ipsa sitiuit, *stabat* enim *iuxta Crucem*, non vt dolorem Filij consideraret, sed vt salutem humani generis exspectaret: *Nimirum ipsa, & Mater Cristi, & Mater mẽbrorũ Christi facta hominũ saluti, tanquã Optimus Princeps potissimum prospiciebat. lib.3. adn. 12.*

3 Stabat. *Multò fortiùs quàm* stetit Moyses in preruptione muri, vt auerteret iram eius. *Christo quippe in Crucem sublato dum & impiorum satellitum, & cæterorum hominum immanissima crimina eum ad vindictã acuebant: ipsa blandissimis, & speciosis precibus purrissimisque vberibus quę ipse suxit, in memoriam reuocatis ad misericordiam, & pietatem leniebat: vide id fuisse explicatum, lib.4. adn.12. num.6.*

4 Iuxta Crucem: *Guerricus serm. 4. de Assumptione:* Planè iuxta Crucem Iesu stabat, cuius mentem dolor Crucis simul crucifigebat. *Totidem omninò supplicia, & dolores in corde quot Filius in corpore perferens, vt si purissimum pectus recludi liceret, inspici possent; ijdem lanatus, & ictus quando is veræ compassionis affectus est, vt compatiens æquè patiatur. Vide ipsa in Canticis, sic aiebat, cap.5. 7.* Inuenerunt me custodes, qui circumeunt ciuitatem, percusserunt me, & vulnerauerunt me; *ac si dixerit, inquit Cardin. Hailgrinus:* Pontifices, Scribæ, & Pharisæi, qui ex officio debebant custodire ciuitatem, apprehenso vero custode filio meo inuenerunt me in ipso, percutientes ipsum percusserunt me; & vulnerantes eum vulnerauerunt me. *Verissimè dictum* inuenerunt me, ipso. *magis enim ipsa in amato filio, quàm in seipsa erat: ergò ibi percussa, vulnerata, colaphis affecta, verberibus cæsa, spinis coronata, & clauis confixa est. Vide lib. 3. annot. 19. tota.*

5 Mater eius. *Ambros. Epist. 82. ad Eccles. Vercellens.* Maria nec minor, quàm Matrem Christi decebat; fugientibus Apostolis ante Crucem stabat, & pijs spectabat oculis filij vulnera, quia spectabat non pignoris mortem, sed mundi salutem. Pulcherrimè, pende duo, alterum: *nec minor quàm Matrem Christi debebat: alterum pijs oculis, vt videlicet quã Mater Christi, tota pietate in eum ferebatur, æquò animo eius vulnera spectaret? Concinit Rupertus in ea verba, Cant. 2. 4.* Ordinauit in me charitatem, sic ea Mariæ aptans; *Hoc est ordinatam habere charitatem: optare quidem vt non moriatur talis dilectus, sed amplius quidem desiderare totius humani generis salutem. Quod si ambigas qui hæc ordinata charitas sit? cum ordinata charitas è seipso incipiat; ideoque & quiuis sui ipsius incolumitati, & mater proprio filio potiùs quàm alieno debeat consulere? Respondebo in priuatis id quidem locum habere, Principum verò aliam conditionem esse, qui tunc maximè suum negotium agere videntur, cùm non agunt, lib. 3. adnotat. 13. n. 1.*

IN RESVRRECTIONE Domini.

PRo salutatione. *Opportunè Ambros. serm. 57. verba Psalm. 27. 7.* Refloruit caro mea: sic expendit: Videte quo verbo vsus est: Non ait floruit, *Sed refloruit.* Non enim reflorescit, nisi quod ante floruerit, floruit autem caro Domini cùm primùm de Maria Virgine processit, sicut ait Isaias, *Flos de radice eius ascendet:* Refloruit autem cùm succiso per Iudæos corporis flore reditiua de sepulchro resurrectionis gloria germinauit. *Planè vt hoc verbo Dominus, & Matris suæ signatè meminisset, & ei peculiarem honorem deferret, tanquam ab ipsa decoris florem acceperit: ac proinde Resurrectionis gloriam cum ipsa fuerit partitus. lib. 3. adn. 18. n. 1.*

FERIA III. Paschæ.

1 LVcæ 24. Stetit IESVS in medio discipulorum, &c. *Proprius Dei, necnon Principis Deum imitantis medius locus, vt omnibus æquè pręsit, ac prosit. vers. 2. lect. 13. num. 1. Et munera, & honores sine personarum acceptione inter omnes distribuat. lib. 4. adnotat. 14. num. 1.*

2 Et dicit ei: Pax vobis. *Ecce tibi, quid Dominus post passionis suæ prælia afferat, quid loquatur; Pacem scilicet suis, & gaudium, vt dixerit: ego laboraui, & vos in meos labores introistis: ego dura belli perpessus sum, vt vos pacem habeatis: postulat id quidem Principis munus, vt eius messis subditorum quies sit: lib. 3. adn. 13. n. 1.*

3 Pax vobis. *Eduxit quidem è sepulchro tanquam gloriam corporis assecutus hanc loquendi, & salutandi formam? quippe hæc cælestium ciuium locutio est, vt habes Lucæ 2. 14. Angelis concinentibus.* Pax hominibus, *& Tobiæ 2. 17. vt dixerit Dominus, meam iam ego gloriam recepi: accipite, & vos pacem, meæ scilicet gloriæ partem, vt futuræ beatitudinis pignus habeatis. Bonus Dominus qui non vult sibi suam gloriam vult, sed suis etiam esse communem. lib. 5. adnot. 26. num. 5.*

4 Videte manus meas, & pedes, quia ego ipse sum: *Dixerat paulò ante* ego sum: *id est* ego sum qui sum. *Exod. 3. 14. Deus scilicet de Deo, omnis essentię origo. Modò prælatis in medium manibus, & pedibus clauis transfixis accurata locutione priorem dicendi modum firmat: omnino innuens à Passione, & morte, quam pro hominibus subiuit, suam diuinitatem manifestè astrui, quod ipse Agnus signatus ab origine mundi fuerit. lib. 3. adnot. 21. n. 3.*

5 Ostendit eis manus, & latus: *si perquiros cum Vate.* Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? *Respondet August. serm. 178. de Tempore.* Agnoscunt in cicatricibus signa bellorum, *vt videlicet signatus nobis Passione sua Dominus sit, verbis quidem, sed multò magis exemplis nos vrgens, vt sequamur vestigia eius: ac proinde iam non possimus ei contradicere, aut non obtemperare:* Hæc enim consuetudo erat, vt epistolis, quæ ex Regiæ nomine mittebantur (*inquit Sacer textus Esther 8. vers. 8.*) & illius annulo signatæ erant, nemo auderet contradicere. *Vide vt his concinant quæ de litteris Vriæ non signatis sub hoc sensu habes. lib. 1. adnot. 3. num. 3.*

IN ASCENSIONE Domini.

1 MArc. 16. Dominus quidem IESVS. *Notanter præmittitur Dominus, siue pulchrè nectitur Dominus cum IESV, vt innuatur, eum verè Dominum esse, qui saluat, & subditis opem fert. lib. 3. adn. 14. n. 2. signatè verò num. 6.*

2 Assumptus est in cælum: *Si Græca premas, vi assumptum, & veluti à loco auulsum dixeris: planè quasi vis vi repulsa sit: nam si attendis, terra glorioso iam Christi corpori violenta sedes erat, ipsumque quasi per vim retinere videbatur; iure ergo ea vis aufertur, vt proprio, & debito loco gloriosum corpus reddatur. Disce hinc opportunum ad munera ascensum, imò assumptionem, dum non aliter quis muneri ac dignitati præficitur, nisi cum priuato maior in inferiori loco violentus, & extra propriam sedem esse videtur. li. 4. adn. 13. num. 1.*

3 Assumptus est in cœlum. *Preme denuo assumptionem quasi per vim in eo, qui propria virtute ascendit. Quod vt superbi, licet immeriti sese vltro dignitatibus ingerunt, ita humiles, quamtumuis moribus excelsi oblatos sibi honores recusant. Quippe magnitudo ad ima inclinatur: paruitas petit summa, ambit excelsa. lib. 2. adn. 13. num. 6.*

4 In cœlum. *Quo tendis Domine?* Vado (*inquit*) parare vobis locum: *At enim verò aliud innuit Marcus subijciens,* & sedet ad dexteram Dei; *eò ergo is vt sedeas, sed enim vtrumque omninò subsistit; nam cùm sedit Dominus:* consedere nos fecit in cælestibus: *Non vni sibi gloriæ sua sedem, sed suis etiam volens. lib. 5. adn. 26. num. 6.*

5 In Cœlum. *Dum assumitur in cælum Dominus, licebat Apostolis intueri in cælum, ipso autem ab eorum oculis sublato sic ab Angelis arguuntur, quod aspiciendo cælo inhæreant;* Viri Galilæi quid statis aspicientes in cælum: *sed quare? Planè quòd animæ perfectè Deum amantis non sit cælum sine Deo, siue cælum propter cælum, hoc est propter retributionem aspicere, dicente Vate:* Quid mihi est in cælo? aut à te quid volui super terram: *Ergo Deo in cælo inhæreas, non cælo sine Deo. lib. 5. adn. 15. num. 5.*

6 Sedet ad dexteram Dei: *Nec solus ipse, cum nos etiam consedere faciat in cælestibus tanquam nostri capitis membra; nam* quò præcessit gloria capitis (*inquit Magnus Leo.*) eò spes vocatur, & corporis: *Quid verò hæc sibi velint sic monet Chrysost. hom. 3. in epist. ad Ephes.* Reuereamur nostrum caput, cogitemus cuius capitis simus corpus, cui omnia sint subiecta. Hoc exemplo nos Angelis oportet esse meliores, & Archangelis maiores, vt qui ijs omnibus simus honore præpositi. Non Angelos apprehendit Deus: *Bona quidem, & necessaria argumentatio, vt celsiori fastigio celsiora merita respondeant. Libr. 2. adnotat. 5.*

PRO DIE SANCTO Pentecostes.

PRo salutatione. *Scitè S. Cyrill. Hierosol. catech. 17.* In specie linguarum ignearum sedit super illos, vt nouæ coronæ spirituales per linguas igneas imponantur capiti illorum. *Quippe optimus, & opportunus linguæ vsus egregium hominis ornamentum, atque corona est. libr. 2. adnot. 19. At enim hæ à diuino spiritu flammatæ linguæ notanter præsente Maria fuere Apostolis impertitæ, quod per ipsam omnia dona, omnesque coronæ, nec non sermonis opportunitas nobis adueniat. libr. 2. adn. 6.*

1 Ioan. 14. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit: *Non enim auditores legis, sed factores iustificantur apud Deum. Vers. 2. lect. 4.*

2 Ad eum veniemus: *Opportunè præmisit:* Sermonem meum seruabit: *Aliter ad eum diuinus Spiritus venire non potest. Rectè S. Laurentius Iustinian. libr. de continent. c. 4.* Quis audeat carnis illicebris deditus Paraclitum expectare? *lib. 2. adn. 3. n. 2.*

3 Spiritus Sanctus, quem mittet Pater in nomine meo. *En quo eant Patris potentia, & Sapientia Filij, vt videlicet, & producant, & mittant Spiritum Sanctum, à quo hominum salus, & vita subsistat: Hunc enim maximè Principes sapientia, & potentia debet aspicere, vt suos felices reddat. lib. 3. adn. 14. num. 1.*

4 Quem mittet Pater in nomine meo. *Obserua pulchrum talionem Filio à Patre repensum. Nimirum vt perpetuus Christi mos fuit, in nomine Patris sui, & loqui, & operari, ita modò Pater in nomine Filij Spiritum diuinum missurus dicitur: Imitentur id magni Principes, & ad honores suis conferendos enitantur; honorare enim, honorari est. lib. 3. adnot. 18.*

5 Pacem meam do vobis. *En Dei Spiritum pacis nexu homines constringere, dissidia, pugnas, bellaque amoliri: cui enim bono bella nisi iustissima, & necessaria fuerint? libr. 4. adn. 21. num. 2.*

6 Ille vos docebit omnia; & suggeret vobis omnia quæcumque dixero vobis. *Sed quid alio doctore opus fuit qui denuo diceret, & suggereret quæ iam à Domino dicta fuerant? Equidem vt innuatur, dictionis efficaciam à Spiritu potius quam à sapientia aduenire. lib. 1. adn. 4. n. 2.*

7 Venit enim Princeps mundi huius, & in me non habet quidquam; *Signatè suam modo innocentiam adstruit Dominus, seque nulla afflatum labe ostendit. Quod immediatè præmiserat,* & nunc dixi vobis, vt credatis; *nimirum qui doctrinam credendam, exequendamque ministrat prius se innocentem, & purgatum: manifestare oportet, ne dicta factis desistentibus erubescat. lib. 1. adn. 4. n. 3.*

FERIA SECVNDA Pentecostes.

1 IOan. 3. Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret. *Ea quippe in Principe dilectionis erga suos exhibitio, & manifestatio est, cùm pro ipsis fortia agit, & patitur lib. 3. adn. 21. n. 4.*

2 Vt Filium suum Vnigenitum daret: *Expende modestiam Christi Domini. Nec enim ait,* Sic ego dilexit mundum, *sine etiam vt me Filium suum, ac Deum, daret. Quippe dum necesse illi fuit, discipulis suam diuinitatem manifestare, vt crederent ipsum Deum esse, sapidissimo modestiæ condimento necessariam hanc laudationem temperauit. Decet namque Principem, quo maior fuerit, modestior sermo. li. 2. adn. 20. num. 2.*

3 Non enim misit Deus Filium suum in mundum, vt iudicet mundum: *Quippe, & à salute hominibus danda, siue ab omnimoda beneficentia Dei magnitudo, atque maiestas elucet, libro 3. adnotat. 16. Et clementia potius quam seueritas Dei corona, & insigne est. lib. 4. adn. 8. & 9.*

FERIA TERTIA Pentecostes.

1 IOan. 10. Qui non intrat per ostium, sed ascendit aliundè: *Bellè Augustinus.* Qui ascendit aliunde, periculosè ascendit: *Qui enim ad præfecturas, & honores per virtutum, & meritorum ostium non intrat, ignominiæ, & dedecori obnoxius est. libr. 1. adnotat. 7. num. 1.*

2 Ille fur est, & latro: *Adeò enim excelsæ dignitates merentibus debentur: vt qui meritis destitutus illas adipiscatur, fur, & latro dicendus sit, quippe qui rem alienam inuito Domino contrectat. lib. 4. adn. 13. num. 1.*

3 Et proprias oues vocat nominatim: *En boni pastoris siue Principis signum suos nosse, id est Reipub. administrationi, & negotiorum expeditioni immediatè incumbere, libr. 3. adnot. 6.*

4 Et cùm proprias oues emiserit, ante eas vadit: *Quod vt imperio magnus, exemplo tamen maior esse debeat. libr. 1. adnot. 4. Vnde notanter subdit Dominus.* Alienum autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo, quia non nouerunt vocem alienorum. *Exemplo enim deficiente, nec ipsa vox monentis agnoscitur. omne ab spiritu robur acceptura. ibi. n. 2.*

5 Ego sum ostium ouium: *Monentur inde oues demisso capite ostium intrare velle, ne ad illud eorum capita conquassentur. lib. 2. adnot. 16. num. 7.*

IN FESTO SANCTISSIMÆ Trinitatis.

1 MAtth. 28. Data est mihi omnis potestas: *Quare data, & non potiùs innata? Sanè, quod ea ipsi potestas gratissima fuit, quæ meritis signatè respondet. lib. 1. adn. 1. num. 4.*

2 Data est mihi omnis potestas. *Cur huius potius, quàm illius, quæ diuinitati nitebatur, meminit? Nempe quia notanter cùm esset Filius Dei:* Didicit ex his, quę passus est obedientiam: *Quod Principi vtilissimum sit.* Imperata facere, vnde imperandi scientia discitur: *libr. 2. adn. 7. num. 4.*

3 Euntes ergo: *Opportunè ergo, vt innuit, hanc Regiæ potestatis legem, vt ex instituta beneficiat: & debere se, quod spontè tribuit, existimet. libr. 3. adn. 15. num. 1.*

4 Euntes ergo: *Optimus Princeps. qui subditos suos peculiariter honorat, & potestatis suæ socios facit. lib. 3. adn. 18. num. 1.*

5 Docentes eos seruare. *Cur non dixit, docentes eos speculari, ratiocinari, siue discutere Diuinitatis naturam, seu Trinitatis mysterium, quo erant imbuendi? Certè quia salubrius illis erat, Deum nonnisi ex parte, qua ipse vult nosse. lib. 5. adnot. 21. num. 1.*

IN FESTO CORPORIS Christi.

1 IOan. 6. Caro mea verè est cibus: *Hæc planè Christi benignitas, atque magnificentia fuit, vt sese tanquam vitulum saginatum in cibum suis daret, cuius carne, & sanguine opiparè vescerentur: suum omninò munus esse professus, hominum saluti, & delicijs quâ eorum Princeps erat, omni modo, & ratione prouidere. lib. 3. adnot. 12. n. 3. Quod si ambigas: quo pacto saginatus dicatur, qui vt suis consuleret seipsum exinaniuit? Facilè respondebit, tunc ipse sibi saginatus videri, cùm à se homines crescunt, atque saginantur. lib. 3. adn. 13. num. 3.*

2 Caro verè est cibus: *Quemadmodum materialis cibus, & potus corpora reficiunt, ne pereant: ita se Christus in cibum, & potum præbet, vt fessos reficiat, fatigatos, & deficientes sustentet: corruptibiles reddat æternos. Adeò diuinum est, fessis, & afflictis subuenire. libr. 3. adnot. 20. num. 3.*

3 Caro mea verè est cibus: *Sed nonne vides, Dominum sic suorum sollicitum esse, vt suo splendori minimè prospiciat, qui sub accidentibus leuissimæ panis micæ, seipsum colendum proponit? Quid? suamne inde dignitatem deperdit? Imò verò auget, & illustrat. lib. 4. adn. 18.*

4 Caro mea verè est cibus: *Et cur, quæso, non sub carnis speciebus sese Dominus manducandum exhibuit? Equidem quod ad hanc carnis locutionem Iudæi offendissent dicentes:* Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum: *Vt Principibus documento fuerit, adeò subditis suis debitores esse, vt non tantum à malo, sed ab omni mali specie abstineant. lib. 2. adn. 9. num. 2.*

5 In me manet. *Non ergo cibus est (inquis) nam cibus in manducante manet; non è contra manducans in cibo. Quo modo ergo Dominus sese in cibum tradens, & manere dicitur, & manducantes in se transferre? Planè quod simul cibus, & conuiua siti qui comeditur, & qui comedit: à suorum videlicet salute, & incremento, quod boni Principis proprium est, suam magnitudinem omninò pensitans. libr. 4. adnotat. 17. num. 4.*

AD CONCIONES de Sanctis.

In festo S. Andreæ.

1 MAtth. 4. Ambulans IESVS iuxta mare Galilææ vidit duos fratres: *Casune ambulans vidit? Imò verò ambulauit vt videret: suorum saluti inuigilans, & negotiorum expeditioni tanquam Optimus Princeps operam nauans. lib. 3. adn. 8.*

2 Ambulans Iesus: *Quasi cogitabundus, vt videris omnes Domini cogitationes, omnes eius gressus ad salutem hominibus laudam tendere. Bonus planè Princeps, qui ad subditorum bonum cuncta molitur. lib. 3. adn. 12.*

3 Faciam vos fieri piscatores hominum: *A piscatione ad piscationem transfert, quasi probatos, & expertos, eò quippe meliores Magistratus sunt, quò sæpius. Vers. 6. lect. 4.*

4 Faciam vos fieri piscatores hominum: *Signatè piscatores, non venatores, quod homines arte, & blandimento orationis, non vulneribus capiendi, siue corrigendi sint. li. 5. adnot. 20. num. 2.*

5 Relictis retibus: *Hoc est non tantum temporalibus rebus, sed earum etiam speciebus omninò relictis, atque contemptis, quò Deum possent germana charitate diligere:* Nam charitatis venenum est (*inquit August. libr. 83. qq. quæst. 36.*) spes adipiscendorum, aut retinendorum temporalium. *lib. 2. adn. 3.*

6 Relictis retibus: *Ne qui Domini gratiam erant adepti, aliquid sibijpsis subindè piscari vellent. libr. 5. adnot. 16. num. 5.*

PRO S. FRANCISCO Xauerio.

Et in communi Conf. non Pontif.

1 L*Vcæ* 12. Sint lumbi vestri præcincti. *Chrysolog.* balteo castitatis: *vt corpus ad primæuam dignitatem, & firmitatem, in qua à Deo efformatum est, redeat. Qua sanè de caussa (Chrysostumo obseruatore) incly ti MM. sæpius in costis cruciabantur, vt fluxam mollemque partem corporis, sanam firmamque redderent. Assecutus est id planè Xauerius eximia castitate, dum corpus suum incor ruptum etiam post mortem seruauit. Vide lib. 2. adnot. 10. num. 5.*

2 Lumbi vestri præcincti. *Notanter* præcincti, *quod sanè verbum lumborum situi non tam videtur congruere, quā* post cingi. *At enim inde Doctores, atque Magistri à Domino monentur, adeò impensè puritati incumbere debere, vt illustres illius radios præmittant: quibus hominum iudicia, linguasque præoccupent, vt qui contra ist vereatur aliquid de ipsis dicere. lib. 1. adnot. 17. num. 4.*

3 Lumbi præcincti: *Quo cingulo? Veritate, & cognitione: nam cùm semel Dei verbum, atque sapientia animum imbuit, omnia vitia, & affectiones extinguit. Latè vers. 2. lect. 5. n. 2.*

4 Lumbi præcincti. *Vt carne, eiusque affectionibus cōstrictis, maior diuino spiritui, et cælestibus donis capacitas subsit: ita quidem Xauerius carnem, corpusque suum constringere solebat, vt vel in somnis vigilaret, & noxijs dæmonis assultibus strenuè resisteret. lib. 2. adn. 3. n. 3.*

5 Et lucernæ ardentes. *Opportunus nexus carnis præcinctæ, et lucernæ ardentis, à vita enim immaculata intellectus & scientia, vers. 2. lect. 1. Necnon ab affectuum munditia peculiaris animo lux oboritur. lib. 2. adn. 8. n. 5.*

6 Præcinget se, *Mirum quidem, Dominum paternæ gloriæ consortem tam factum ad morem serui ministrantis præcingi. At enim inde ipsius maiestas singillatim elucet. lib. 2. adn. 14. n. 4.*

Pete plura à festo S.P.N. Ignatij.

PRO S. NICOLAO.

Et in communi Confess. Pontif.

1 M*Atth.* 25. Tradidit illis bona sua. *Notanter* bona sua: *vt iam exinde occurreret mali illius serui columniæ;* Tollis quod non posuisti, & metis vbi non seminasti: *Nimirum non priùs collectam petiuit, quàm messem daret nec metere voluit, nisi quod ipse priùs præseminauit. lib. 2. adn. 22. n. 4. & 5.*

2 Vnicuique secundum propriam virtutem. *Id est pro ratione virium singulorum: vnde signatè iniunctum cuique onus, talenti imagine exprimitur, quod non tam numero, quàm pondere æstimatur, quodque is qui tradit, proprijs prius viribus experitur. Quia videlicet Prælatus tunc legitimè alijs onera iniungit, cùm eadem ipse prius sustinuit, & expertus est: ideò in parabola sub hominis nomine Deus inducitur, qui didicit ex ijs quæ passus est obedientiam. lib. 2. adnotat. 7. num. 5.*

3 Ecce alia quinque superlucratus sum. *Theophyl.* Qui enim non solùm sibi prodest, siue prudentiam habeat, siue diuitias, siue potentiam, & auctoritatem apud Reges, siue quamcumque aliam vel artem, vel facultatem, sed & alijs vult prodesse, is duplicat quod sibi datum est. *En ergo legitimum potentiæ, siue regiæ gratiæ vsum. lib. 5. adnot. 26.*

4 Ecce alia quinque superlucratus sum. *Quæ hæc lucra fuere? Disce à Nicolao larga manu opes suas in pauperes distribuente; sed hæc (inquis) bonorum potiùs dissipatio, quàm lucrum fuerit; imò verò ille dissipator, & prodigus, qui data bona sibi seruat, siue in propriam vtilitatem deriuat: hic verò egregius Oeconomus censum suum augens, qui vt alijs benefaciat, profundit. lib. 3. adnot. 15. n. 8.*

5 Quinque talenta tradidisti mihi, ecce alia quinque superlucratus sum. *Sibi quidem omnino consuluit, qui tot talentis donatus, dignitatisque ad apicem euectus totis neruis ad virtutis profectum contendit, & accepta talenta augere studuit, tum vt parta fastigio merita afferret. lib. 1. adnotat. 5. tum etiam ne à culmine præceps rueret: quippe lubrica sunt altiora loca, quæ negligentem, & desidem facilè subuertunt. lib. 1. adn. 9. n. 5.*

6 Abiens fodit in terram. *Gregor. Magn. hom. 31. in Euang.* Talentum in terra abscondere, est, acceptum ingenium terrenis actibus implicare, lucrum spirituale non quærere. *Vide lib. 2. adn. 3.*

IN FESTO S. AMBROSII.

Et in communi Doctorum.

P*Ro salutatione.* Accurato dicendi modo Propheta Baruch, *cap. 3. 34. Doctorum munus explicuit inquiens;* Stellæ dederunt lumen in custodijs suis, & luxerunt ei cum iucunditate qui facit illas. *Haud obscurè innuens Magistros, quam à Deo acceperunt lucem, ipsi reddituros, quin sibi laudem, & gloriam vllatenus vendicent, sed Deo omnino adscribant. Præit illis exemplo cælestis illa stella Maria, cui præfata Baruch verba sic aptat Richard. à S. Laurentio lib. 1. de Laudib. Virg. cap. 5.* Maria stella maris, quia hilariter dat lumen suum, Maria stella, quia Filio assignat quidquid boni recipit ab eo. *Vide lib. 5. adn. 17. num. 5.*

1 *Matth.* 5. Vos estis sal terræ. *Tunc maximè sal commendatur, cùm in ciborum condimentum liquesit, si enim integer, & sibi soli siue comminutione maneat, inutilis, & nullius frugi erit. Ergo Prælatus, & Doctor quidquid sapit, non sibi, sed hominum vtilitati sapiat, alioquin à muneris sui sapore, & dignitate ruerit. lib. 3. adn. 13. n. 5.*

2 Vos estis sal terræ: vos estis lux mundi. *Sal ad sanctitatem, lux refertur ad doctrinam, quæ hominum animis affulgeat; sanctitate ergo priùs debent prælucere, quibus docere alios munus incumbit. vers. 2. lect. 4. num. 4.*

3 Sal terræ: *Dum Dominus Doctores cum sale, qui acer quidem, & amarus est, signatè composuit, omninò ostendit præcipuam muneris sui partem esse, verum dicere; quippe veritas (vt ait Hieronymus lib. 1. aduers. Pelagian.)* amara est, & rugosæ frontis; *vnde in pectore Sacerdotis erat insculptum,* vrim, & tummim, *id est,* illuminationes, & perfectiones: *siue vt vertit Hieron.* Doctrina, & veritas; *Vbi si attendis, veritas respondet perfectioni, & pro ea ponitur, vt argumento sit Doctorem à veritate perfectum reddi, à qua si habeat, ad nihilum valet vltra, nisi vt mittatur foras; fugiat ergo Doctor scopulos, ad quos solemne est, veritatem impingere. lib. 5. adnot. 19. num. 1.*

4 Sal terræ. *Enim verò ex ipsamet salis imagine, qui vt cibos condiat, ipse etiam conditur, et ad mensuram inijcitur,*

quid

quid enim fuerit animis salè adeò insipidum? Illud etiam innuit Dominus, Doctorem veritatem annuntiantem blandimento orationis vti debere. lib. 5. adn. 20.

5 Sal terrę. *Obserua Doctores, & Prælatos cum sale, cum luce, cum ciuitate componi. Quò tam tot imagines inuenit? Explicat Apostolus 1. Corinth. 9. 22. inquiens:* Omnibus omnia factus sum, vt omnes facerem saluos. *Quod videlicet modis omnibus subditorum salutem procurare debeant, & doctrina, exemplo, bonis operibus præire, & prælucere: sed clamat Gregor. Nazianz. orat. ad Episcopos:* Omnibus omnia efficimur, haud scio, vtrum vt seruemus an vt perdamus? *Heu! Qui perdiderit, perdetur, & conculcabitur ab hominibus morte in illum quantocyus irruente. lib. 1. adn. 18. & 19.*

6 Non potest ciuitas abscondi supra montem posita. *Grauis ratio Doctorem, & Principem ad omnimodam virtutem, & puritatem impellens, quòd oculis subditorum eximi non possit, & cùm clam prodire se putat, tanquam sol oriatur. lib. 2. adnot. 9. Vnde nisi debita muneri suo merita attulerit pro honore ignominiam assequetur. lib. 1. adnotat. 8. num. 5.*

7 Non potest ciuitas abscondi supra montem posita: neque accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio. *Scitè Hilarius ibi modium ad Synagogam, ciuitatem verò ad Christi carnem retulit, quòd illa salutis fructus sibi soli conclusos habere vellet: Christus verò tanquam amplissima ciuitas omnes omnino excipiat, & sine personarum acceptione omnium bono sit:* Synagogam (*inquit*) dignè Dominus modio comparat, quæ susceptos fructus intra se tantum receptos certum modum dimensæ obseruantiæ continebat: ciuitatem, carnem quam assumpserat, nuncupat. Quia vt ciuitas ex varietate, ac multitudine ciuium cōsistit inhabitantium, ita in eo per naturam suscepti corporis quadam vniuersi generis humani congregatio cōtinetur. *Vt hinc Optimum Principem dignoscas, qui subditis suis generaliter intentus prospicit, quin in muneribus distribuēdis personas accipiat. lib. 4. adn. 14. n. 1.*

8 Nolite putare quoniam veni soluere legem. *Signatè ad discipulos loquitur, ne quod ipsius familiares essent à legis obseruatione sese existimarent immunes. Principi enim sedulò laborandum, ne familia mala sit. vers. 6. lect. 5.*

9 Nolite putare, quoniam veni soluere legem. *Nemo quidem id tunc putabat, quorsum ergo Dominus hoc asseruit? Certè quòd vel inde voluerit ijs occurrere, qui subindè putaturi erant, ipsum legem soluere. Quippe Principis fama adeò delicata res est, vt anticipato remedio calumniatoribus obuiam ipse ire debeat, seque, & extra vitij speciem ponere, & virtutibus conspicuum videri. liber primus. adnotat. 17. num. 1.*

10 Non veni soluere, sed adimplere. *Christus ad ferēdam legem præcipuè venit: quare ergo ad eam seruandam se venisse testatur? Equidem, vel eademmet ratione, quia Legislator, & Princeps erat: Nec enim Princeps verus, sed fictitius est, qui legem exactissimè non seruat; qui virtutem, qua lex viua est, non colit. lib. 1. adn. 3. n. 2.*

11 Sed adimplere. *Non ait, seruare, exequi legem; sed adimplere, vt innuat, Legislatorem, & Principem, ac Prælatū, viuam legem, legisque complementum, & quasi sigillum, & chirographum esse: vnde si rectis moribus vitam legi Princeps non inspiret, mancus quidem, & vacua lex erit. lib. 1. adnot. 3. num. 3.*

12 Qui fecerit, & docuerit, hic magnus vocabitur. *Opera doctrinæ coniuncta magnum reddunt operantem. At opera doctrinæ signatè proponuntur; Domino priùs dicente,* qui fecerit, *deinde,* & docuerit: *Quod vt doctrina sine operibus inanis, ita opera etiam doctrina destituta prosunt. lib. 1. adnot. 4. num. 2.*

PRO CONCEPTIONE B. Virginis.

A*pta Deipara quæ Deiforma, & facies à PP. dicitur, quod habes. lib. 5. adnotat. 20. num. 5. ex Olympiodoro obseruante dæmonem, nec verbotenus maledictionem cum Dei facie coniunxisse, ideoque ipsammet maledictionem specioso verbo significasse.*

IN CONVERSIONE Sancti Pauli.

C*Verricus Abbas serm. 2. in Natali SS. Apostolorum Petri, & Pauli:* Ecce repente Spiritu misso de Cœlo tanquam lacte de proprijs Christi vberibus effuso Petrus impletus est lactè primo, nec multo post de Saulo fit Paulus, Prędicator de persecutore, mater de tortore; nutrix de carnifice; vt planè intelligeres totum eius sanguinem mutatum in lactis dulcedinem, sæuitiam in pietatem. *Nec mirum, cùm ipse in Regis cubiculum fuerit introductus, & quæ perfectæ charitatis lex est, regium fauorem non vni sibi velle, sed cum cæteris partiri debeat. lib. 5. adnot. 26. Quid? quod Ecclesiæ Princeps, & Pater factus non nisi ad pietatem fortis, & potens opportunè euaderet. lib. 3. adn. 12. n. 7.*

IN PVRIFICATIONE B. MARIÆ Virginis.

1 L*vcæ 2.* Postquam impleti sunt dies purgationis Mariæ secundùm legem Moysi: *Beda ibi:* Si legis ipsius verba diligentiùs inspexeris, profectò reperies, quòd ipsa Dei genitrix sicut à commixtione virili, sic, & legali sit iure immunis. *Cur ergo legi subiectam sese profiteri voluit? Sanè vt non tantùm à malo, sed etiam à mali specie alienissima videretur. lib. 2. adnot. 9.*

2 Vt sisterent eum Domino: *Scitè S. Athanasius in Catena S. Thomæ, ad hæc verba sic ambigit:* Sed quando à paternis aspectibus latuit Dominus? aut quis locus excipitur ab eius Imperio? vt ibi existendo semotus à Patre sit, nisi afferatur Ierosolymam, & introducatur in templum? *Respondet verò:* Sicut non gratia sui homo factus est, sic propter nos sistitur Domino: *Quasi ea Principum conditio sit, vt suimet obliti subditorum potiùs personam gerant, & ad ipsorum vtilitatem sese totos affingant. lib. 3. adnot. 14. n. 1.*

3 Vt sisterent eum Domino. *Cyrill. Alexand.* O profunditas scientiarum sapientiæ, & sciētiæ Dei! offert hostias, qui per singulas hostias honoratur cum Patre: figuras legis custodit veritas: qui legis est conditor sicut Deus, legem custodit, vt homo: *Quòd Principi, vt legum conditor sit, eas non minus quàm quiuis è plebe custodire debet. lib. 1. adn. 3.*

4 Vt sisterent eum Domino. *Anselmus in c. 2. Matt.* Quamuis timerent Herodem, tamen non sunt ausi transgredi legem, quin ad templum puerum deferrent. *Nimirum nunquam magis tuti, & absque timore esse poterant, quàm cùm periculum Dei caussa subierunt: lib. 5. adnot. 10.*

5 Par turturum aut duos pullos columbarum. *Ambr. lib. 5. Hexam. c. 19.* Hoc est enim verum Christi sacrificiū, pudicitia corporalis, & gratia spiritualis: pudicitia ad

turturem refertur, ad columbam gratia. *Pulchrum plane sacrificium, quòd primæuam bonum dignitatem ex castitate reddit. lib.2. adn. 10. n.4.*

6 Par turturum, &c. *Ambros. lib. 2. de Abraham. cap. 8.* Et hoc ipso quod aues posuit intelligere possumus cælestium meritorum volatus. *Ne videlicet animus terrenis affixus ad cælestia contendere non possit. lib.2. adn.3.*

7 Par turturum. *Gregor. homil. 7. in Ezech.* In lege scriptum est, vt turtur is, qui pro peccato offertur, caput retorqueat ad pennulas: vt ea quæ dicis facias, & os ad opera coniungas. *Vers. 2. lect. 4.*

IN FESTO S. MATTHIÆ Apostoli.

1 MAtth. 11. Pro Salutatione. *Venite ad me omnes qui laboratis, &c. Inuitat nos Dominus, vt veniamus ad eum, qui alibi dixit:* Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus traxerit eum. *Trahat igitur nos Pater (inquis) & veniemus. At enim verò,* Non est bonæ, & sol idæ fidei (*Tertull. lib. de exhort. ad castitatem cap. 2.*) sic omnia ad voluntatem Dei referre, vt non intelligamus aliquid esse in nobis ipsis. *Ergo vt trahat te Pater, dicito, & tu Virgini;* Trahe me post te; *nam si ipsa suis precibus te trahit; venies ad filium, & saluus eris: ita quidem ad ea Canticorum verba (inquit Richard. de Sanct. Laurent. lib. 12. de laudib. Virg.)* Ideò trahi petis à Maria fidelis anima, quia Filius quodammodo dicere videtur de Matre: Nemo potest venire ad me, nisi Mater mea suis precibus traxerit eum. *Adeamus ergo Virginem, vt veniamus ad Christum. lib. 2. adn. 6. n. 2.*

2 Confiteor tibi Pater, quia abscondisti hæc à sapientibus, &c. *August. in Catena S. Thom.* Nomine sapientum superbos intelligi posse ipse exposuit, cùm ait reuelasti ea paruulis. *Quare obserua verbo latino* Confiteor, *Græcè respondere id verbum quod simul significet* suffragium fero, *vt ex Christi suffragio superbos meritò damnatos videris tanquam cœlestis sapientiæ incapaces: humiles verò maximè idoneos esse ad sapientiam accipiendam, atque retinendam. lib. 2. adn. 16. n. 1.*

3 Quia abscondisti hæc à sapientibus. *Hilar.* Facti autem huius æquitatem Dominus personæ voluntatis iudicio confirmat, vt qui indignantur paruuli in Deo fieri, stulti deinceps in sapientia sua fiant. *En quid inclinata, quid excelsa ceruix mereantur. lib. 3. adnot. 15. nu. 7. & adnot. 16.*

Ita Pater: quoniam sic placitum fuit ante te. *Gregor. Magn.* Quibus verbis exempla humilitatis accipimus ne temerè discutere superna consilia de aliorum vocatione, aliorum verò repulsione præsumamus; ostendens quod iniustum esse non potest, quod placuit iusto. *lib. 5. adnot. 21.*

5 Venite ad me omnes. *Transmiserat, omnia sibi tradita à Patre. Quæ ergo bonus Dominus habet, in omnium vtilitatem impendere, mediatorque inter Patrem, & homines esse vult, ne videlicet is, qui plura bona obtinet, credat, ea sibi ad proprium, sed ad aliorum vsum, commodumque tradita. lib. 5. adn. 1. n. 4.*

6 Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. *Siquatè hæc ad eos dicuntur, qui magnam celsitudinis fabricam construere cogitant, nimirum humilitas præcelsæ magnitudini firmissimum substernitur fundamentum. lib. 4. adnot. 24. num. 2.*

7 Iugum enim meum suaue est. *Græcè vox Iugum, stateram significat; vnde pro illis verbis Eccles. 28. 29.* Verbis tuis facito stateram. *Ambros. serm. 22. in Psalm. 118. legis:* Ori tuo fac iugum: *vt inde elicias miram Dominici iugi suauitatem in eo maximè elucere, quod pœnas, & præmia omnibus sine personarum acceptione, æqua lance in statera decernat. lib. 4. adnot. 14. num. 1. Sed deinde iugum cum statera componitur, quod à Principe subditorum vires accuratè libranda, & examinanda sunt, vt imponendum pondus illis commensuretur. lib. 4. adnot. 16. n. 1.*

IN FESTO SANCTI ANGELI Custodis.

Vide in Festo Sancti Michaelis.

IN FESTO SANCTI GREGORII Magni, & S. Thom. Aquinatis.

Pete à Festo S. Ambrosij suprà.

IN FESTO S. IOSEPHI Sponsi Sanctissimæ Virginis.

Habes in Vigilia Natiuitatis Domini.

IN FESTO ANNVNTIATIONIS B. Mariæ Virginis.

1 LVcæ 1. Missus est, &c. *Gregor. Thaumat. serm. 2. in Annunc.* Cunctorum nobis bonorum principium nunciatio Mariæ extitit. Hinc nobis sapientiæ, & immortalitatis scaturiunt fontes, qui limpidos, ac puros riuos pietatis effundunt. Hinc nobis diuinæ cognitionis resplendent thesauri. *Sed cur hinc bonorum principium? A Maria ne vitæ initium? ita quidem, dum per illam ad vitam accedimus ipsa nos ad filium manuducente. lib. 2. adnot. 6. num. 2.*

2 Missus est, &c. ad Virginem. *Obserua, supremum è cœlestibus spiritibus ad Virginem missum libentissimè id ministerium subijsse; non solùm quòd ad Dei Matrem mitteretur, sed quod Virgini inseruire magnum putaret. Quippe castitas Regia maiestate digna virtus est. lib. 2. adn. 10. n. 1.*

3 Angelus. *Concors PP. mens est Gabrielem è supremis Archangelis esse; imò nonnulli coniectant Cherubinum, alij Seraphinum esse: cur ergo præcelsa dignitatis eius nomen reticetur? Planè vt innuatur ipsum tanquam germanum Dei ministrum nihil de sua dignitate, aut excellentia curasse, nec ad propria commoda, aut nomen respexisse; sed tantummodo in Dei gloriam à quo mittebatur fuisse intentum; ideò Angelum dictum quod non dignitatis, sed officij, hoc est nuntij nomē est; vt qui Dei negotium ageret. lib. 5. adn. 17.*

4 Ad Virginem desponsatam viro. *Pulchrè Hugo Card.* Non dicit ad desponsatam Virginem, *sed ad Virginem desponsatam.* Virgo enim præmittitur, vt ostendatur virginitas nuptijs præferenda. *lib. 2. adn. 10.*

5 Aue gratia plena. *Notanter plena, à qua totus hauriat mundus, vt benè obseruat Richardus à S. Laurentio, lib. 1. de laudibus Virginis cap. 4. aliter atque illæ Virgines, quæ oleum ab ipsis, petentibus dicebant:* Ne fortè non sufficiat nobis, & vobis; non tantùm vas habuisti (*inquit ille*) oleo gratiæ repletum, quo lampadem tuam inextinguibiliter ardentem nutrires, sed aliud

ge-

gestasti vas redundans,& indeficiens,ex quo effuso oleo misericordiæ omnium lampades illuminares, & vasa omnium vsque ad summum, & perfectum impleres, & in illo nihil minueres. Prudens ergo fuisti, vt tibi prouideres, nee timida, vt alijs subuenires. *Enim verò hinc facilè colligas Principem suis prouidentem, & beneficientem sibiipsi maximè consulere: tuncque plenum maximè esse, cùm ob suos exinanitur. lib. 3. adnot. 13.*

6 Dominus tecum. *S. Basil. Seleuc. orat. 39.* Quia templum existis verè dignum Deo, castitatis aromatibus odoratum. *Quippe à castitate primæuus homini flos, & honor redit. lib. 2. adnot. 10.*

7 Et cogitabat, qualis esset ista salutatio. *Andreas Hierosolymitanus*: Verisimile est, ipsam & de clara stirpe natam Dauidis filiam, non ignaram diuinorum, quæ in scripturis habentur, oraculorũ fuisse, vt cogitationes suas statim conuerteret ad primæ parentis lapsum, in animo secum suo voluens deceptionis primæ casum. *Ideò opportunè Angelus* ne timeas Maria, inuenisti gratiã apud Deum. *Vnde rursus Andreas*. Eò quòd dicit gratiam, soluit omnem sententiæ ambiguitatẽ: quod enim subiecit, *inuenisti gratiam apud Deum*, commodè excussit omnem Virgini metum. *Vt dixerit Angelus: Eua decepta est, quia voluptatem concupitam gratiæ Dei prætulit: tù verò, cùm gratiam Dei sis promerita, nihil est, cur timeas. lib. 5. adnot. 9. n. 1.*

8 Inuenisti gratiam apud Dominũ. *Vt vnicè ipsi dilecta, & familiaris, omnia apud ipsum possis, & valeas. Quid ergo? laudabunt tibi cæteri mortales, quorum oculos maiorum æqualium splendor acriter ferit? lib. 5. adnot. 8. Minimè quidem: immo verò maximè lætabuntur scientes te in cellaria Regis introductam, plenis ad eos vberibus reuersuram. Igitur is Regius familiaris, siue præpotens minister, extra inuidiam, & odij tela est, qui regiam gratiam non vni sibi vult, sed inter cæteros partitur. lib. 5. adn. 26.*

9 Et vocabis eiusnomen IESVM. *Notanter inter eximias Mariæ laudes, & ornamenta ponitur, quod Dominum paritura, ipsi Saluatoris nomen inditura sit, quasi nihil Virgini gratius, iucundiusque fuerit, quam hominum salus: nimirum quæ Deum summè diligebat, non poterat non homines ipsi charos vnicè etiam diligere. lib. 5. adnot. 25.*

10 Hic erit magnus, & Filius Altissimi vocabitur. *Opportunè qui* Saluator *vocatur, vocatur* magnus, & Altissimi Filius: *quod tunc Deus hominibus Altissimum sese ostendat, cùm ad opem ipsis ferendam accurrit. lib. 3. adnotat. 16.*

11 Et virtus Altissimi obumbrabit tibi. *Lectio Siriaca habet*: Obumbrabit super te. *Cerne immensam gratiam Mariæ, tanta quippe est, vt eius vmbram ipsemet Dei Filius exprimens, lineamentis ab illa collectis, Diuinitatem etiam suam ex materia imitatione quodammodo esset demonstraturus.* Ideò quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei. *Id est, non quia ex te nascetur, ideò erit Filius Dei, erat enim ante secula, sed quia ex te nascetur, ad animi tui virtutes effigiatus factus homo, vocabitur Filius Dei. lib. 1. adnot. 20. n. 3.*

12 Obumbrabit tibi. *Postquam Spiritus Sanctus in Mariam superuenit, & diuinitatis suæ thesauros, ac diuitias in illam effudit, quid aliud est, Dei virtutem obumbrantem Mariæ induci, nisi Deitatis benefica eas vmbras, ac lineamenta in ea efformare, è quibus ipsa eam Fili idæam conciperet, qui homo factus ex beneficentia, Dei esse crederetur. Mariæ ergo si Deitatis formam ipsam appelles, digna existit. lib. 3. adnot. 16. n. 3.*

13 Ecce ancilla Domini. *Magnus quidem Virginis*

animus, qui apud semetipsum manens, seipsum se metitur, atque ad mensuram suam loquitur, & operatur. lib. 2. adnotat. 16. n. 1. 3. & 4.

IN FESTO SANCTI MARCI Euangelistæ.

1 Lvcæ 10. Designauit Dominus, & alios septuaginta duos. *Id est, designatis duodecim Apostolis, alios insuper septuaginta duos designauit, sed magna hic inter Patres quæstio, cur non septuaginta omnino, quemadmodum septuaginta seniores populi in iudices electi sunt. Numerorum 11. vers. 16. sed septuaginta, & duo discipuli à Domino sunt designati. Quid sibi vult hæc tam accurata numeri partitio? Respondet acute, & sapienter Maldonatus.* Dubium non est, quin propterea duodecim Apostolos elegerit, quia duodecim erant tribus, vt vnaquæque tribus suum Apostolum haberet: credibile ergo eo numero discipulos elegisse, vt æqualiter inter duodecim tribus diuidi possent: numerus verò septuaginta æqualiter inter duodecim diuidi non potest: septuaginta verò duo, si diuidantur, vnicuique tribui sex obuenient, septuaginta igitur duo electi sunt. *Tanta videlicet Domino cura est, vt æqualitate librata sese omnibus patrem præbeat. lib. 4. adnot. 14.*

2 Et alios septuaginta duos. *Non contentus summum Apostolatus apicem duodecim dedisse, septuaginta duos modò peculiari honore donat, vt inde moneantur Principes tum subditos suos pro vniuscuiusque gradu peculiariter honorare. li. 3. adnot. 18. Tum etiam pro meritis honores distribuere, vt inter ipsos quos ad præfecturas eligunt; alij alijs pro meritorum ratione superiores sint. lib. 4. adn. 13.*

3 Misit illos binos. *Opportunè Maldonatus*: Voluit Christus Dominus Discipulos suos perpetuos habere actionum suarum testes, ne quis malè eorum solitudinẽ interpretaretur, quasi ideò soli essent, vt liberiùs sine teste peccarent. *Nimirum Prælatorum, & Principum fama delicatissima est, cui anticipato remedio prouideri debet. lib. 2. adnot. 17.*

4 Ante faciem suam. *Gregor. Magnus homil. 17. in Euangel.* Prædicatores enim suos Dominus sequitur: *Quasi eorum vestigia quodammodo premere, & eorum imitatorem esse velit, vt hinc moneantur Principes, atque Prælati id quidem ipsorum munus esse, quod virtutem supra humanam exposcat. lib. 1. adnot. 6.*

5 Ante faciem suam in omnem ciuitatem, &c. *Obserua bonum Dominum, qui nec à discedentibus discipulis oculos auertat, sed ipsos ante faciem suam, & in oculis suis habeat, opem illis, & beneficia laturus: aliter quidem ac illi Principes, qui oculos habent plenos puluere à pedibus introeuntium. lib. 5. adn. 6. n. 5. & 6.*

6 Messis quidem multa. *Cyril. Alex. lib. 12. Thesauri.* Nec vllam rem aliam messem appellat, quàm venientium hominum ab idololatria ad fidem Christi. *Vt videris boni Principis messem non aliam, quàm suorum vtilitatem, & bonum esse. lib. 3. adn. 13. n. 1.*

7 Operarij autem pauci. *Gregorius Magnus homil. 17. in Euangel.* Ecce mundus Sacerdotibus plenus est, sed tamen in messe Dei tarus valde inuenitur operator, quia officium quidem Sacerdotale suscipimus, sed opus officij non implemus. *Sanè quod pauci sine, qui candidè, & ad Dei gloriam Ecclesiasticis muneribus fungantur; Ecclesiasticis redditibus vtantur. Vide lib. 5. adnotat. 15. num. 2. & 3.*

8 Ite ecce ego mitto vos ſicut agnos inter lupos. *Vide in Feſto S. Barnabæ Apoſtoli. n, 1, & 2.*

9 Nolite portare ſacculum, neque peram. *Auguſt. ſerm 42. de Sanctis*, Quid eſt? noli portare ſacculum: accipite Spiritum Sanctum. Fons in te debet eſſe non ſacculus, vnde erogatur, non vbi includatur, *lib. 3. adnotatione 15.*

10 Neque calceamenta. *Gregor. Nazianz. in Catena in Lucam*: Pauperes autem verbi præcones faciens illis ſolam fidem dat comitem, nudis, ære deſtitutis, pera carentibus, excalceatis, & egenis myſterium noui teſtamenti commendans: & hoc ad verbi gloriam. *Notanter ad verbi gloriam, ſed qua ratione? Sanè vt euacuatis humanis viribus diuinæ opis efficacitas emicaret. lib. 5. adnot. 10, num. 1.*

11 Et neminem per viam ſalutaueritis. *Auguſt. ſer. 42.* Quid ergo eſt? *Neminem in via ſalutaueritis*: Qui ſalutant in via, per occaſionem ſalutant. Quid ergo eſt per occaſionem ſalutat? Non ad eum ibat, quem ſalutat. Aliud agebat, aliud occurrit, aliud petebat, aliud tranſuerſo quod ageret inuenit. Si ergo prædicas: hoc age per dilectionem, nō per occaſionem; ſunt ergo homines, qui ſua quærentes non aliud prædicant Euangelium, de quibus Apoſtolus gemens dicit, *omnes enim ſua quærunt, &c. Similiter Gregor præfat. homil. 17.* Qui non amore æternæ patriæ, ſed præmiorum ambitu ſalutem audientibus prædicat, quaſi itinere ſalutat, *Ergo tam Dei, quàm Principum miniſtris germana charitas, non concupiſcentiæ amor ineſſe debet, lib. 5. adn. 15. n. 4.*

PRO SS. PHILIPPO, ET IACOBO Apoſtolis,

1 IOan. 4. Non turbetur cor veſtrum. *Baſil. Epi. 169.* Naucleto perfecto non permittitur vt tranquillum, vbi velit, reddat pelagus; nobis contra admodum facile eſt, vt vitam nobis reddamus tranquillam. *Qua ratione? Planè ſi virtutem coluerimus; ab ipſa enim felix rerum exitus oboritur. lib. 1. adnot. 12.*

2 In domo Patris mei manſiones multę ſunt. *Gregor. Magnus lib. 4. Moralium, cap. 42.* Quia in hac vita nobis eſt diſcretio operum, erit in illa proculdubio diſcretio dignitatum, vt quo hic alius alium merito ſuperat, illic alius alium retributione tranſcendat. Vnde in Euangelio veritas dicit. *In domo Patris mei, &c. Felix Reſp. in qua pro meritis diſtribuuntur dignitates: nam confuſis, & permixtis ordinibus nihil eſt ipſa æqualitate inæqualius. lib. 4. adnot. 13.*

3 Manſiones multæ ſunt. *S. Iſid. Peluſ. lib. 1. Epiſt. 65.* Illic enim verè manſio eſt. Nam præſens vita tentorium vile eſt, quod ſimul, atque compactum, ac firmum eſt, eodem temporis puncto ſoluitur. *lib. 2. adnotatione 3, num. 5.*

4 Ego ſum via. *Auguſt. lib. de Epicureis ac Stoicis*: Quia via Chriſtus, & piger viator venire nolebas ad viam, ad te venit via. *Optimus Princeps, atque Prælatus, qui vt iacenti opem ferat ſeſe demittit. verſ. 1. lect. 3. num. 2.*

5 Ego ſum via, &c. *S. Leo ſerm. 18. de Paſſione.* Adam enim primus, & Adam ſecundus vnum erant carne non opere: & in illo omnes moriuntur, in iſto omnes viuificabuntur: ille per ſuperbiæ cupiditatem iter fecit ad miſeriam; hic per humilitatis fortitudinem viam parauit ad gloriam, vnde ipſe dicit ego ſum via, veritas, & vita. *lib. 2. adnot. 16, n. 7.*

6 Ego ſum via, veritas, & vita. *Quid eſt vita? Vita qua viuo, vita qua alij viuunt, dum ipſis vitā inſpiro, verumenim verò, ſi rem benè æſtimas, attentiùs conſideras, dum homines vitam hauriunt æquè ipſe Dominus viuere ſe putat. Quaſi non eam ſolùm vitam habeat, quæ eſt ab æterno: ſed illam etiam, quam ex hominum vita deſumit. Adeò viuit benefaciendo, vitamque præſtando. lib. 4. adn. 17. n. 4.*

7 Pater autem in me manens, ipſe facit opera. *Quia Nimirum bonus Filius non poterat non Patris ſpeculum eſſe, & eius adeò ſimilem Patri Chriſtus ſe in operibus gerebat, vt opera Patris eſſe crederentur. Porrò egregias parentum, & magiſtrorum actiones poſteri, ſiue diſcipuli omnino æmulari debent, vt illis ſe impares non patiantur quos gaudent auctores, lib. 3. adnot. 4. n. 2.*

8 Opera, quæ ego facio, & ipſe faciet, & maiora horum faciet. *Non ait patietur, quæ ego, ſed faciet, quæ ego, imò maiora, In mirabilium enim patratione libenter Dominus ſuis cedit, at in cruciatuum paſſione, & tolerantia nulli cedit, lib. 3, adnot. 21. num. 3.*

9 Et maiora horum faciet. *Quo pacto maiora faciat ſeruus, quàm Dominus? Sanè quia is Dominus eſt, qui ſuos quodammodo revereri velit, vt maior illis inde reuerentia, & auctoritas accedat: dum fulgentiori extrinſeca gloria decoratur, lib. 3, adn. 17, n. 6.*

10 Et maiora horum faciet. *Pulchrè Auguſtinus.* Cùm enim dixit, *Pater in me manens, ipſe facit opera*, quæ opera tunc dicebat, niſi verba quę loquebatur? & eorum fructus erat fides illorum? veruntamen euangelizantibus Diſcipulis non tam pauci, quàm illi erant, ſed gentes etiam crediderunt. Nonne ab ore ipſius diues illę triſtis abſceſſit? & tamen poſtea quod ab illo audito, non fecit vnus, fecerunt multi, cùm per diſcipulos loqueretur; ecce maiora fecit prædicatus à credentibus, quàm locutus audientibus. *Sed quare maiora per ſuos, quā per ſeipſum facere voluit? Equidem tum vt ſuos maximo honoris ornamento afficeret, quod ſummè regium, & excelſum eſt. lib. 3, adnot. 18. Tum etiam vt dum ſe illis minorem quodammodo exhiberet, omnimodè etiam ijs maior videretur, lib. 2. adnot. 15, num. 4.*

IN FESTO INVENTIONIS Sanctę Crucis,

1 IOannis 3. Nemo aſcendit in cęlum niſi qui deſcendit de Cœlo, Filius hominis qui eſt in Cœlo. *Sed & qui ambigit Gregorius Magnus lib. 27. Moralium c. 11.* Si nos quoque qui editi in terra ſumus Cœlum conſcendimus, vbi eſt quod rurſum veritas dicit. Nemo aſcendit in Cœlum, niſi qui de Cœlo deſcendit, Filius hominis qui eſt in Cœlo: *Reſpondet verò.* Quia mira diſpenſatione pietatis, membrorum ſuorum Dominus caput factus eſt, repulſa reproborum multitudine ſolus eſt etiam nobiſcum. *Nemo igitur aſcendit in Cœlum niſi Filius hominis, qui eſt in Cœlo*; Quia dum nos vnum cum illo iam facti ſumus, vnde ſolus venit in ſe illuc, ſolus redit etiam in nobis. *Optimus planè Princeps, qui arctiſſimā cum ſuis coniunctionem habet. lib. 3. adnot. 11. Et non vni ſibi ſuam gloriam, & beatitudinem vult, quin ſubditos illius participes faciat, lib. 5. adn. 26. n. 6.*

2 Nemo aſcendit in Cœlum niſi qui deſcendit de Cęlo. *Vt dixerit Dominus, ijs cœli oſtium peruium eſſe, qui ad ipſius imitatione in ſeſe demiſerint, & ceruice inflexa intrare contenderint. lib. 2. adn. 16. n. 1.*

3 Sicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto, ita oportet exaltari Filium hominis. *Sed quid ſerpenti, & Dei Filio? Sane ipſe eſt, qui cum immundo animali opportunè*

com-

componi possit ? Respondet quidem Gregorius Nyssenus libro de vita Moysis , adductis hisce Domini verbi . Cujus ratio patet; nam cùm diuinæ litteræ peccati patrem serpentem nominent, profectò, quod à serpente natum est, serpens est: quamobrem peccatum parentis sui nomen meritò suscepit, serpensque iure appellatum . At verò Dominum propter nos peccatum esse factum Apostolicus sermo testatur. Suscepit enim mortalitatem nostram quia peccando mortales facti sumus ; si peccatum serpens est: Dominus autem peccatum factus est , patet quod sequitur : nam qui peccatum factus est , serpens factus est; *Vbi duo vides alterum Principem siue Prælatum non suam, sed subditorum personam gerere debere, vt ipsis vndequaque benefaciat. lib. 3. adn. 14. num. 1. Alterum tunc opportunè iacenti subdito opem ferre , cùm ipse iacere se simulat , & eiusdem habitus esse ostenditur . vers. 2. lect. 3. num. 2.*

4 Oportet exaltari Filium hominis , *Itanè? expediens, & opportunum esse possit , vt Dei Filius crucem, & mortem obeat ? Quo merito ? quaue ratione exigente?* Vt omnis qui credit in ipsum *non pereat . Nimirum Principis vita suorum saluti, & incolumitati addicta , & oppignerata est, lib. 3. adn. 21. num. 2.*

5 Omnis qui credit in ipsum , *Ambros. lib. 1. de Pœnitentia cap.* 10. Cùm omnis dicitur, nullus excluditur, nullus excipitur, Non enim excipit eum , qui lapsus est si tamen postea credat , *Omnis* (inquit) hoc est ex quocumque statu, ex quocumque lapsu si credat, perire non timeat . *Nimirum pœnitentia ab innocentia non it : est enim Dei marsupium à quo deperdita instaurantur , vers. 3. lect. 6. 7. & 8.*

IN FESTO SANCTI Ioannis ante portam Latinam.

Pete à Feria 4. Dominic. 2 Quadragesima.

IN FESTO SANCTI Barnabæ Apostoli.

1 M*Atth.* 10. Ecce ego mitto vos sicut oues in medio luporum . *Augustinus serm. 119. de diuersis* . Qualis ergo ista ratio erat ? quale consilium? qualis potestas? nec lupum ad oues admittere, sed in lupos oues mittere : *Mitto* (inquit) *vos sicut oues in medio luporum*. Non ad limites luporum, sed in medio luporum , erat ergo luporum agmen , oues paucæ : *Occurrit verò Chrysostomus sermone de Pentecoste*. Timorem illorum vno sermone abstulit. *Ecce* (inquit) *ego mitto vos* . Infirmi vos, sed qui mittit potens est. Qui es tu? Ego sum qui cælum extendi , qui terram fundaui, qui mare infrænaui, qui mortem dissolui , &c. O virtus mittentis in medio luporum oues in circuitu lupi , & facti sunt lupi, & facti sunt oues . *Ergo Dei timor vnicum est aduersus omnia discrimina munimentum. lib. 5. adn. 9.*

2 Estote ergo prudentes sicut serpentes. *Preme illatiuam , ergo , quæ huuc sensum necessariò efficit. Quia vos nudos , & inermes sicut oues in medio luporum mitto, magna vobis prudentia necessaria est : sed quis , inquis, homine in tantum discrimen coniectò prudentiæ locus esse possit ? Fuerit quidem id summæ prudentiæ , discriminis pro Deo suscepto hærere , ipsoque muniri , quàm humana præsidia quæras : Vnde signatè subijcit Dominus* . Et simplices sicut columbæ : *Ad quæ verba Hieron. adductis Oseæ verbis capit. 7.* Ephraim quasi columba seducta : *Opportunè ait* . Pulchrè columba seducta , siue insipiens appellatur, quia est columba, & sapiens, quę dicit in Psalmis : *Quis dabit mihi pennas, sicut columbæ, & volabo, & requiescam? &c.* Ephraim autem columba insipiens , & non habens cor in tantum brutæ mentis ostenditur, vt Ægyptum inuocans ad Assyrios perrexerit Qui enim deprecatus Ægyptorum auxilium est , ab Assyrijs captiuus abducitur, *lib. 5. adn. 11.*

3 Estote ergo prudentes sicut serpentes : *Basil. in reg. breu. interrog. 245.* Quid est ? prudentes sicut serpentes. Prudens quidem vt serpens , is est , qui in doctrina tradenda ita se moderatur , vt adhibita circumspectione, consideratioeque qua ratione id fieri , & facilè fieri possit: *Vt (quod adnotauit Epiphanius hæres. 37.) quemadmodum serpens cùm ad aquam accedit , venenum deponit , ita admonitor fel, & amaritudinem relinquat, & blandimento orationis vtatur, lib. 5. adn. 20.*

4 Non enim vos estis, qui loquimini, sed spiritus Patris vestri , qui loquitur in vobis : *Ab spiritu enim potiùs quàm à sapientia sermonis robur, & efficacitas aduenit. lib. 1, adnot. 4.*

IN NATIVITATE S. IOANNIS Baptistę.

1 P Ro salutatione ; *Luc. 1.* Quis putas puer iste erit? *Respondet Dominus* . Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista : *Sed quæ tantæ huius celsitudinis causa* . Etenim manus Domini erat cum illo ; *Quid verò per manum Dei opportunius intelligas, quàm Dei Matrem, per quam ipse omnia nobis dona sua impertitur; ergo quia cum Ioanne erat Dei Mater , Ioannesque Mariæ tanquam omnium gratiarum fonti proximior , nullus illo inter natos mulierum altius surrexit , Audi Vuerricum sermon. 1. in Natiuitat. Ioan. Baptist.* Fulmina prorsus de vẽtre Marię fluebãt aquę viuæ, & fõs vitæ; & gratię oriebatur de medio Paradisi ad irrigãda ligna Paradisi. Proxima erat fõti cedrus ista nobilis, Ioãnẽ loquor cõsobrinum , & amicum sponsi , præcursorem Baptistam , & Martyrem Domini : ideoque nimirum vberius irrigata in tantum excreuit , vt inter natos mulierum nihil illa sublimius posset inueniri : *A qua cogitatione nec hac Bernardi abit sermone de hoc festo* : Verè ardens, & vehementer accensus quem sic præoccupauit flamma cœlestis , vt iam Christi sentiret aduentum , qui necdum sentire poterat, vel seipsum. Nimirum nouus ille ignis, qui recens illapsus è cęlo per os Gabrielis in aurem intrauerat Virginis, per Matris etiam aurem introiuit ad paruulum, vt ab ea hora vas electionis suæ Spiritus Sanctus impleret, & lucernam Christo Domino pararet ; *Ergo à Maria gratia apud Deum , & ad Deum aditus . lib. 2. adnot. 6. num. 2.*

2 Magnificauit Dominus misericordiam suam cum illa ; *Magnifica , & superfluens erga Ioannem misericordia , quę ipsum terrenis omnibus superiorem fecit. Opportunè Aug. serm. 22. de Sanctis* . Videtis queadmodum Ioannes antè peruenit ad cælum , quàm tangeret terram , antè accepit diuinum spiritum quàm humanum , antè suscepit diuina munera , quam humana corporis membra , antè cœpit viuere Deo, quam sibi ? *Videmus quidem immò videmus ideò diuinum accepisse spiritum quod humanum non acceperit , ideoque Deo viuere cœpisse , quod sibi non vixerit temporalia quippe spiritualibus aditum obstruunt. lib. 2. adnotat. 3.*

tat. 3. *Quibus adde Cyrill. Hierosol. catech.* 3. Corporis oculis nihil videns spiritu Dominum cognouit,

3 Vocabitur Ioannes: *Chrysost. in Catena Graca.* Ioannes Dei gratia interpretatur. Quandoquidem ergo Elizabeth ex diuina gratia non à natura puerum acceperit, id quod natum est, non naturæ, sed Deo attribuitur, ac memoria beneficij tanquam in ære columna pueri denominatione in posterum stabilitur: *Vt non magis corpore quàm gratitudine cresceret, & vnicum sibi scopum Dei gloriam præfigeret. vers.* 1. *lect.* 8.

4 Apertum est autem illico os eius: *Ergo à muto vox concepta est? Ita quidem, vt opportunus sermo à censura silentij nasceretur. lib.* 2. *adn.* 19. *n.*6.

5 Quis putas puer iste erit? *Respondet.* Hic erit magnus coram Domino: *Quare?* Quia multos filiorum Israel conuertet ad Dominum Deum ipsorum: *Lucæ* 1. *vers.*17. *Non ad se, sed ad Deum, quòd vt eximijs virtutibus eos ad se conuerterit, adeò vt putauerint ipsum esse Christum diuinesque ei honores detulerint: ut ipse totam à se gloriam remouere, & in Deum transferre satagebat. lib.* 5. *adnot.* 17. *num.*5.

6 Quis putas puer iste erit. *Vt dixerint cum Vuerrico serm.*4. *in Natiuit. S. Ioan.* Columna cæli, gloria generis humani, miraculum mundi: *Vbi non possis non mirari, à montanis, hoc est ab æqualibus Ioannis tam egregias eius laudes proferri, cum mundus inter æquales maximè vigeat. lib.*5. *adn.*8. *At enim vel à Ioannis nomine quod gratiam significat, iam tunc præsagiebant, Ioannem eum omninò futurum, qui Dei gratiam non sibi vellet, sed in omnes foret deriuaturus, quippe is Ioannes fuit, per quem crederent in Deum. li.* 5: *adn.* 26.

7 Quis putas puer iste erit: *Quis? ipsamet Dei vox, eius verbo, atque sapientia instructus, ac proinde omni virtutum genere, vndequaque cumulatur. Vide Ioannis laudes. vers.*2. *lect.*5. *n.*1.

8 Et Zacharias pater eius repletus Spiritu Sancto. *Optimè Beda.* Quanta superni muneris est largitas, si prompta ad accipiendum nostræ fidei sit pietas. Ecce loquela, quæ sola est ablata diffidenti, cum spiritu prophetiæ est restituta credenti. *En quippe est pœnitentiæ vis, vt vberiores sæpè fructus, quam innocentia ferat, & Dei gratiam cum vsuris restituat. vers.* 3. *lect.* 7. *num.*1. & *lect.* 8. *num.*1.

IN FESTO Sancti Petri Apostoli.

1 GVerricus Abbas sermon. 2. in Natali SS. Apostolorum Petri, & Pauli: Ecce repente Spiritu misso de cælo, tanquam lacte de proprijs Christi vberibus effuso, Petrus impletus est lacte primò, nec multo post de Saulo fit Paulus, Prædicator de persecutore, mater de tortore, nutrix de carnifice, vt planè intelligeres totum eius sanguinem mutatum in lactis dulcedinem, sæuitiam in pietatem. His igitur vberibus geminis pectori suo affixis gloriatur Ecclesia, non modo matrem se esse fœcundam, sed, & ciuitatem munitam, *ego inquit murus, & vbera mea turris* 1 mille clypei pendent *ex turribus istis*, omnis armatura fortium. *Hæc ille. Bonos planè Principes, qui acceptum à Domino lactis dulcedinem non sibi ipsis seruauerunt, sed in suos transtulerunt. lib.* 5. *adnot.* 26. *num.* 1. & *seqq. Bonos Principes, qui non sibi, sed suis, & vixerunt, & mortui sunt, ad ipsorum videlicet vtilitatem cuncta moliti. lib.*3. *adnot.*12. *Bonos Principes, quibus Ecclesia munita, securaque consistit. Vers.* 6. *lect.*2.

2 Quem dicunt homines esse filium hominis? *Optimus Princeps siue Prælatus, cui bona fama, & prospera sui memoria curæ est. lib.* 1. *adn.*16.

3 Alij Heliam. *Importunè: non enim misit Deus filium suum in mundum, vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum: à Clementia non à seueritate regni felicitatem auspicatus. lib.*3. *adnot.*8.

4 Tu es Christus Filius Dei viui: *Egregia planè confessio, qua Christum Deum profitetur viuum ad præsentissimū suis auxilium opemque ferendam. Vnde notanter subijcit Dominus.* Caro, & sanguis non reuelauit tibi, *nimirum caro, & sanguis, Deum non sibi viuum fingit, vt præsentem opem in discrimine ferat, sed mauult terrenis auxilijs fidere. libr.*5. *adnot.*10. *n.*5.6.

5 Et ideò dico tibi, &c. *Obserua Dominum modo ob egregiam Petri confessionem supremam ei potestatem polliceri: cùm tamen postea dum ei illam reapse tradidit, dilectionis potius meminerit. Ioann.* 21. *Fueritne idem Christum Deum cognouisse, ac homines amasse? Ita planè: nam qui Deum vidit siue cognouit non potest homines, qui in eius facie sunt, quosque ipse in oculis fert, non diligere. libr.* 5. *adnotat.* 25. *numer.*1.

6 Et super hanc petram: *Scitè Augustinus tractatu* 124. *in Ioannem, hæc de Petro, & Ioanne habet.* Illud in his duobus Apostolis Petro, & Ioanne dubitatur, cur Ioannem plus dilexerit Dominus, cùm ipsum Dominū plus dilexerit Petrus: cùm enim Ioannes se discipulum quem diligebat Iesus nomine, procul dubio non mendaciter se præ cæteris Apostolis dilectum ait, &c: Quod autem Petrus Dominum plus alijs Apostolis dilexerit, illa verba manifestant, quę ipsi dixit. Interrogatus enim, *Petre diligis me plus his?* Respondit *etiam Domine; tu scis quia amo te*: Plus his, intelligendum est. Tamen si quæramus quis eorum fuerit melior, quis dubitauit eum qui plus diligit esse meliorem? Sed tamen quantum ipse sapio meliorem qui plus diligit Christum, feliciorem verò quem plus diligit Christus: *Vt videris quam opportunè, quam firmiter super petram, id est, super robur confessionis Petri honoris culmen, apexque fundetur: quin Ioannis siue qua dilecto, siue quà felici, siue quà consanguineo Ecclesiæ gubernatio committitur. Quod munera nonnisi meliori, & præstantiori deferenda sint, non ad beneficium, sed ad iudicium. adn.*4. *adn.*13. & *lib.*5. *adn.*4. *num.*6.

7 Tibi dabo claues: *Quare non dixit,* tibi do, *sed in futurum* dabo? *Quia* quamdiu sum in mundo, lux sum mundi: *Nec alio ductore ego. Vt inde moneantur Principes, usq; Prælati tum dominationis vim penes se retinere. lib.*5. *adn.*22. *n.*1. *præsertim n.*5. *Tum etiam gubernationi per seipsos immediatè incumbere. lib.* 3. *adn.*7. *n.*1.

8 Quodcumque ligaueris super terram erit ligatum, & in cælis. *Opportuna imagine clauis, qua facilè quod clausum est referatur, & sine qua nihil commodè fit, ostendit Dominus facilem, felicemque munerum administrationem à meritis per quę illa obtinentur, dependere. libr.*1. *adnotat.* 12.

IN

IN FESTO VISITATIONIS B. Mariæ Virginis.

1 LVc. 1. Exurgens Maria abijt in montana: *Pulchrè Ambros.* Quo enim iam Deo plena, nisi ad superiora cum festinatione conscenderet? *Diffundit hæc Bernard. serm. in Natiuit. Mariæ.* Maria montana conscendit, quia iustitia eius sicut montes Dei: Dixit Angelus Mariæ; *Spiritus Sanctus superueniet in te*, non ego. Ne steteris vel inter Angelos Virgo sancta, sublimius aliquid tuo sibi ministerio propinandum terra sitiens præstolatur: *Vt dixeris, qua Dei Mater electa est, non debet Angelica sanctitate esse contenta, sed diuinam amuilari, cum pro muneris fastigio aptari merita necesse sit. lib. 1. adn. 5.*

2 Cum festinatione: *S. Bonauent. in speculo B. Virginis lect. 4.* Quid eam ad officium charitatis festinare cogebat, nisi charitas, quę in corde eius feruebat? *Quippe ea, quæ omnium Domina, & Regina facta est non poterat non ex Principatus natura, & lege subditos suos ardenti amore prosequi. lib. 3. adn. 11.*

3 Cum festinatione. *Ambros.* Mariam autem, quæ ante sola, in intimis penetralibus versabatur, non à publico virginitatis pudor, non à studio asperitas montium, non ab officio prolixitas itineris retardauit. *Decet enim Principem agere, & pati fortius professus. lib. 3. adn. 21.*

4 Et salutauit Elisabeth: *Ambros. iterum.* Nec solum venit, sed, & prior salutauit. *Nimirum Maria quo maior, eò affabilior, & humanior. lib. 3. adnotat. 17.*

5 Et salutauit Elisabet: *Ioannes Geometra in Catena in Lucam.* Oportebat enim non Dominum solum, sed & eius Matrem modestia sua in omnibus præmia referre, atque hoc ipso primarium obtinere; quod secundarium vbique quæreret, quin & omnibus, vti, & ipse, exemplo esset modestię, ac summissionis: *Obseruatilla quòd secundarium vbique quæreret: Quod ab humilitate ingens celsitudinis fastigium adueniat. lib. 2. adnotat. 15.*

6 Vnde hoc mihi, &c. *Præclara ingenij indoles, dum quisquam sine cum Deo, sine cum Principe sic agit, vt quo plus emeruerit, hoc præsumat minus. l. 5. adn. 12.*

7 Vnde hoc mihi, &c. *Origenes homil. 7. in Lucam*, Non ignorans dicit, & maxime Spiritu Sancto plena, sed isto sensu loquitur. Quid boni feci? Quæ opera mea tanta sunt, vt Mater Domini ad me veniat? *Nimirum perfectis viris solemne est opera sua quò maiora, & splendidiora sunt, minus agnoscere. lib. 5. adnotat. 14. num. 2. & seqq.*

8 Exultauit Spiritus meus in Deo salutari meo: *Beda.* Eius spiritus in Deo salutari suo exultat, quem nihil in terris libet; *Nimirum animus terrenis addictus cælestia non sapit. lib. 2. adn. 3.*

9 In Deo salutari meo; *Quare signata in Deo salutari exultet Maria? Beda tribuitur in Iesu, id est, Saluatore suo speciali præ cæteris sanctis gaudio exultare potuisse dicit, quod perpetuum salutis auctorem esse optimè nosset; quippe quæ collatam sibi gratiam in omnium profectus deriuare studebat. lib. 5. adnotat. 26.*

IN FESTO S. MARIÆ Magdalenæ,

Quære Feria 5. post Domin. Passionis.

IN FESTO S. IACOBI Maioris.

Quære Feria 4. post Domin. 2. Quadrag.

IN FESTO S. ANNÆ Matris B. Mariæ Virginis.

Vide S. Ioannis Baptistæ. num. 1.

IN FESTO S. P. N. Ignatij.

1 LVc. 12. Sint lumbi vestri præcincti: *Tertull.* Ab impedimentis lanciniosæ vitæ, & implicitæ. *August.* Propter continentiam ab amore rerum sæcularium. *Vers. 2. lect. 5. num. 4. Sed vt noueris, quam præcinctam ab amore sæculi mentem haberet Ignatius, scito illum affirmare solitum ipsummet beatitudinem, si in manibus daretur indubitanter pro Dei gloria, & animarum salute fore dimissurum, etiamsi denuo vita huius malitiæ, atque discriminum maneret obnoxius. Dum verò ei à quopiam obijceretur: & quæ hæc sapientia fuerit? certa pro incertis commutare sapienter respondebat: Quid securius quam pro Deo periculum subire? lib. 5. adnot. 10. & 11.*

2 Lumbi præcincti: *Non solum de terrenarum rerum amore hæc acceperis, sed de spiritualium donorum consolatione & gaudio, quam Ignatius pro suorum gaudio, & consolatione cohibebat: quippe cùm ipsi lachryma, quas Dei memoria indesinenter excutiebat suauissimis pastæ, & refectio essent, vt faciem tamen suam subditis hilarem, & amœnam exhiberet, eas nec sine labore cohibebat adinstar Dauidis,* in gemitu suo laborantis. *lib. 2. adn. 18. num. 4. Adeò ipsi antiquum erat ad subditorum vtilitatem cuncta moliri. lib. 3. adnotat. 12.*

3 Et lucernæ ardentes in manibus vestris. *Si attendis non simplicem cuique lucernam assignat Dominus, sed duplicem, vt non in vna tantum manu, sed in vtraque lucernam habeat, sed quare? nonne illi mulieri quæ dracmam perdiderat singularis lucerna satis fuit, vt eam inueniret? Luca 15. 8. Quid ergo plures in manibus lucernas habere modo opus fuit. Planè quod de Doctorum, & Principum vita, & munere agatur: quippe qui non pro se tantum, sed pro subditis exactissimam rationem reddituri, duplicatis lucernis opus habent. Sic id expendente Petro Blesens. serm. 50. in Synodo:* Non sine causa dictum reor. *Lucernæ ardentis in manibus vestris.* Subditis sufficit lucerna in manu, quia pro se tantum reddituri sunt rationem iudici cuncta cernenti; Prælatis non sufficit, nisi in vtraque manu ferant. *lib. 1. adn. 11. Quot iam dixeris lucernas habuisse Ignatium in manibus, qui tam sedulam operam propria perfectioni, & subditorum saluti nauabat.*

4 Et lucernæ ardentes; *Benè quidem ardentes, quæ non modo luceant, & fulgorem emittant, sed ardeant, incendant, & aduant omnes quidem generaliter homines, eos verò signatè, qui manum admouent, vt flammam extinguant.*

Ita

Itaquidem cœlorum regnum, hoc est, Euangelicos prædicatores enim grano sinapis Dominus componebat, qui eos, qui frangere vellent, adurerent, sic id expendente Paulino epist. 6. Memento, granum sinapis, de quo semine simus, si conteratur, accendi magis, & tum demum in vim suam excitari. Quamobrem debemus quasi naturæ nostræ in in hoc respondere, vt aduersis sermonibus contriti, inardescamus ad fidem, & eos ipsos, qui nos, vt minimos hominum, quasi granum sinapis, quod minimum est, frangere conatur, vramus: *Quod planè mirè præstitisse Ignatium viderie, qui multo quidem fortiùs, multò ardentiùs quàm ille qui apud Themistium orat. 9. comminanti te arripiens occidero, sic contra comminabatur* te arripiens amicum fecero, *eidem furiosè insultanti curaturum se, vt zanl Ignatius, quàm quotquot eius socij in Hispania essent comburerentur, respondit, vice versa ipsum enixiùs à D. o postulaturum, vt tam ipse quam quotquot ipsius propinqui forent diuini amoris incendio æstuarent. libr. 4. adnotat. 12. numero 6.*

5 Et vos similes hominibus. *Premè dicendi modum,* & vos, &c. *Emphasim enim habet, vt occurrat ei qui poterat ambigare, quomodo hominee* similes hominibus *opportunè dicatur? Nimirum id vos eadem ratione efferendum est, ac Matth. 16. 15.* vos autem *vbi Hieronym.* Prudens lector attende, quod ex consequentibus textuq; sermonis Apostoli nequaquam homines, sed dij appellantur. *Iam dij hominibus similes omnimodam vim, & efficacitatem ad permouendos hominum animos habere videntur: quasi plus sit Deus homini similis, quam homo Deus factus, vel vide Moysem factum Deum Pharaonis, mira, & diuina signa facientem, qui ipsum ad bonam frugem conuertere potuerit vide Dei Filium hominem factum homines ad se pertrahentem. Tantum quippe valet ad alliciendos homines humanitas, & affabilitas. libr. 2. adnotat. 17. numer. vltim. sine diuinus Spiritus ad humanitatis leges compositus. lib. 4. adn. 8. num. 3.*

6 Præcinget se, & transiens ministrabit illis: *Suos videlicet Deus in cælesti gloria æternum beaturus, necnon apud nos etiam immortalem illis famam, & honorem redditurus. Vbi Ignatio omninò aptauetis quę de Moysie facie diuinæ lucis radios vibrante sic inquis Procopius in c. 13. Is.* Et Moysis vultus ideò gloriam consecutus est, quod Moyses Deum gloria dignè nouerat afficere: *Planè quasi tam gloriam, quam Moysee sibi dempsit, & in Dei faciem transmisit (nam ad Dei gloriam ille cuncta dirigebat) Deus quidem libenter sibi acceperit, & faciei suæ adhærere voluerit, vt illam ex humana cælestem iam, & diuinam factam in eundem Moysem denuo refunderet, quò ipse Dei instar gloriosius fulgeret. Nimirum Ignatius adeò Dei gloriam dilexit, & ad eam cuncta retulit, vt vel ipsummet suum nomen familiæ suæ dempserit, ne Ignatij Religio, sed Societas Iesu, cui ipse & sub quo ipsa militaret omninò diceretur: Deus verò vt pulcherrimum ipsi talionem rependeret Ignatij nomen tot prodigijs, & miraculis celebre reddiderit, vt Dei nomini adsimile esse videatur. Vide libro 5. adnot. 17.*

IN TRANSFIGVRATIONE Domini.

Pete à Dominica secunda Quadragesimæ.

IN FESTO ASSVMPTIONIS Beatæ Mariæ Virginis.

1 L*vcæ* 10. Maria optimam partem elegit: *Nunquam humanior, nunquam affabilior Maria, quam hac hodierna, cum super choros Angelorum eleuata, immensæ gloriæ diademate coronatur.* Veni (*inquit*) coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir, & Hermon. *Cantic. 4. hoc inquit ibi Rupert.* Coronaberis Virgo, vt in cælis Regina Sanctorum, & in terris Regina sis Regnorum: prædicabitur de te quòd sis Mater Christi, ac proinde Regina Cœlorum totum iure possidens Filij Regnum: *Sed cur hodie humanior, quia hodie gloriosior est? Planè quod huius diadematis, & excelsitatis corona, ipsa affabilitas, & humanitas sit, vnde cœlestis Regina, & ab excelsitate humanior, & ab humanitate excelsior redditur. lib. 2. adn. 17.*

2 Sollicita es, & turbaris: *En distortæ cogitationis, & ratiocinationis causam; nimiam sollicitudinem, & turbationem. Hinc enim mentis caligo, & cæcitas aduenit. Redde animo tranquillitatem, & res clarè, & veluti de facie cognosces. lib. 2. adnot. 8. n. 4.*

3 Maria optimam partem elegit: *Quam partem? pedes scilicet Domini, vt eius thronus fieret: sic enim ei dicitur:* Veni electa mea, & ponam in te thronum meum. *Quid verò Dei thronus sit? quidue significet? sic omninò aperit Paulus Hebr. 4. 16.* Accedamus cum fiducia ad thronum gratiæ eius: *Ad beneficentiam scilicet, atque benignitatem Dei thronum reuocans, quod de Deipara sic accepit Albert. Magnus serm. in dedicatione Ecclesiæ:* Thronos gratiæ est B. Virgo Maria: *Luc. 1. Aue Maria gratia plena.* Vnde Apostolus: *Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ eius* scilicet Mariæ quæ est thronus Salomonis eburneus: *En ergo quid Maria elegerit, quidque sit promerita; nempè diuinæ in homines Clementiæ, atque benignitatis sedem, thronumque fieri, vt miseris hominibus omni modò opèm ferat, atque succurrat, Benè Vuericus sermone 1. de Assumptione Mariæ.* Non poterat signantius, aut elegantius describi prerogatiua gloriæ eius; quam vt thronus Dei regnantis esse diceretur. *Nihil enim ad gloriam maius, siue diuinius quàm mortali iuuare mortalem. lib. 3. adn. 16.*

4 Optimam partem elegit. *Thronumne Dei esse? an regium ipsam thronum habere? Sanè alterum ab altero, nec hilum dissidet: nam quà Regina thronum habet, thronus etiam Dei à benignitate fit: ita sapiens Idiota in prologo de V. Maria inquiens.* Beatissima Virgo Maria sicut est omnium Regina sic, & omnium patrona, & aduocata, & cura est illi de omnibus. Longè enim positos illuminat radijs misericordiæ suæ, sibi propinquos per specialem deuotionem consolationis suauitate, præsentes sibi in patria excellentia gloriæ. Et sic non est qui se abscondat à calore eius, id est, à charitate, & dilectione ipsius. *En regum characterem beneficentiam. lib. 3. adn. 14.*

5 Optimam partem elegit. *Immensam virtutum gratiam, immensam gloriæ coronam. Vnamne an duplicatam? Nam, & de illa coronanda lego:* Veni coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir, & Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum. *Cantic. 4. & de ipsamet coronata audio.* Et in capite eius corona stellarum duodecim: *Apochalyp. 12. Sed si sapis, in vnam eamdemq; coronam*

ronam vtraque concurrunt, dum ferit illis, idest, peccatoribus, qui precibus, & meritis Virginis stella micantes sunt redditi ipsa dignissimè coronatur: ita obseruante Richardo à S. Laurentio lib. 3. de Laud. Virg. De cubilibus leonum, & montibus pardorum dicitur coronari, & nota quod Apoc. 12. dicitur Maria coronari de stellis, & quid est hoc, nisi quod feræ per gratiam, & orationes Mariæ sunt stellæ, vt conueniant capiti tantæ Reginæ. *Pulchrè, quod nulla Regio capiti conuenentior, & opportunior corona sit, quàm salutem, & vitam dedisse, libr. 3. adnot. 12. num. 3.*

6 Quæ non auferetur ab ea. *Disce quàm firmo fundamento tua innitatur salus, qui Deiparæ seruus es: ipsa enim cùm* optimam partem *elegit, immensam gloriam suam promerita est: cùm optimam partem accepit, & Dei thronus fit, suam in eo gloriam ponit quod hominum Deus misereatur, eisque dona conferat sua; ergo cùm Deus Mariæ optimam partem promeritæ, optimam gloriæ partem non possit non reddere, eadem penè ratione ductus non poterit, non misereri seruorum Mariæ, pro quibus ipsa indesinenter obsecrat: ergo vt Dominum teneas, tene Mariam, lib. 2. adn. 6.*

IN DECOLATIONE S. Ioan. Baptistæ.

1 NOn licet tibi; *August. sermone 36. de Sanctis.* Ioannes impietatem Regis Herodis publica auctoritate condemnans, propter iustitiam perdidit vitam, sed lucratus est gloriam, & nos interdum pro gratia hominum, vel timore offensionum præferimus adulationem, & vendimus veritatem: *Quare? Quia ad Principum gratiam, & ad terrena bona ambitiosè tendimus, lib. 5. adn. 19. num. 1.*

2 Non licet tibi, &c. *Quam opportunè à Ioanne hæc vox proferetur, ob quam capite truncandus est, quippe ipsum Bernard. & alij PP.* Lilium castitatis, *vocant, & de lilio quidem ait Plinius,* languido collo est: *Planè quasi ipse ob castitatis decorum collum suum gladio subiectum semper gestaret. Quàm opportunè etiam Regi ingerebatur: vt diceret* Ioanne; tibi, *qui Rex es minimè licet turpitudo, quæ à Principibus est alienissima, lib. 2. adn. 10.*

3 Herodes natalis sui cænam fecit: *Hieronym.* Nullum alium inuenimus obseruasse diem natalis sui nisi Herodem, & Pharaonem, vt quorum erat par impietas, esset & vna solennitas: *Certè vt illos minimè dolebat natos fuisse, ita natalem suum ob oculos habere, & sese semper orientes cogitare volebant. Quanto opportunius mortem, & mortalitatem ipsam, sibi ob oculos obiecissent? Ita Beda in Marc.* Ex vtroque tamen exemplo (*Pharaonis, & Herodis*) colligitur, vtilius esse nobis diem mortis futuræ timendo, & castè agendo in memoriam reuocare, quam diem Natiuitatis luxuriando celebrare. *Vide lib. 2. adnotat. 1. num. 2.*

4 Placuit Herodi. *Malus planè Rex, cui malum, & indecorum placet. Pulchrè Theophyl. ad cap. 14. Matth.* Regina saltar, & quanto pulchrius saltauit, tanto peius. Turpe enim est Reginæ aliquid indecorum dextrè facere; *Sed enim hæc noxiorum affectuum tyrannis est, vt magnos etiam Reges sibi subijciant, & serulem in modum hac illac seruiliter circumferant, lib. 2. adn. 7. num. 4.*

5 Licet dimidium regni mei: *Ambros. lib. 3. de Virginibus.* Vide quemadmodum sæculares ipsi de sæcularibus suis iudicent potestatibus, vt pro saltatione etiam regna donentur. *Vt dixerit, condignum fuit pretium saltationis, inanisque pedum concentus regnum, quod ab inani vento non it, libro secundo adnotatione 3.*

6 Da mihi in disco caput Ioannis: *Nonne vtilius tibi fuisset oblatum tibi Regnum petere? Fulgentius ser. 7.* O nequitia fœminæ! Elegit contemnere honorem, vt lucrum faceret sanguinem. Verè, quia non cogitat de imperio cui charior est turpitudo. *Nimirum hæc mentem à negotio abducit, lib. 2. adn. 11.*

7 Propter iuramentum. *Hieronym.* Dissimulat mentis suæ malitiam artifex homicida, cùm tristitiam in facie, lætitiam haberet in mente; scelus excusat iuramento, vt sub occasione pietatis impius fieret. *Solemne quidem id malis Principibus est, vt iusta non iustè, sed praua inteutione faciant, libr. 5. adnotat. 18. num. 2. & vers. 4. lect. 2. num. 3.*

8 Noluit eam contristare, sed misso spiculatore præcepit afferri caput eius. *Quid miri, & lætitiæ puellæ? Quid supplicio, & postulationi meretricis? Hier. ad cap. 14. Mat.* Legimus in Romana historia Flaminium Ducem Romanum, quod accumbenti iuxta meretriculam, quæ nunquam se vidisse diceret hominem decollatum, assensus sit, vt reus quidam capitalis criminis in conuiuio truncaretur, à censoribus pulsum curia, quod epulas sanguini miscuerit, & mortem quamuis noxij hominis in alterius delicias præstiterit. Quanto sceleratior Herodes? *Qui videlicet in ferenda mortis sententia, potestatem non iure vsus ad dominationis vim se conuertit. lib. 4. adnotat. 4.*

9 Præcepit afferri caput eius. *Quo crimine id Ioannes meruit? Quæ hæc iudicandi ratio fuerit? Non opinor mirabe ris, si attendis nouum Herodis tribunal, in quo mensa ebrietas, & tripudium iudicarunt. Habes libr. 2. adnot. 11. num. 2.*

IN NATIVITATE B. Mariæ Virginis.

1 MAtth. 1. De qua natus est Iesus; *Meritò à Doctoribus hac in dte disquiritur: cur ortus Virginis hæc ab Ecclesia verba aptentur, quibus ipsa non nascitur, sed mater Dei esse dicitur? Respondet verò opportunè S. Petrus Damianus serm. 46. qui est de Natiuitate Virginis,* In humano genere ille nobilis dicitur, qui claris maiorum titulis insignitur. Beata verò Maria licet sit de generosa Patrum stirpe progenita, ab eo tamen trahit excellentissimæ humilitatis genus, qui de illa est nouo nascendi genere procreatus, & per clarissimam sobolem omnem humani generis excedit nobilitatem. *Ergo significatè nascenti Virgini non maiores terreni, sed ille cælestis, cuius ipsa Mater futura erat proponitur, vt eius tantum imitaretur exempla, qui diuinitate ipsi præcelleret. lib. 3. adnotat. 5.*

2 De qua natus est Iesus. *Aug. lib. 16. contra Faustum cap. 7.* Cur autem carnem ex vtero fœminæ assumere voluerit? Quod vtrumque sexum hoc modo honorandum iudicauerit assumendo formam viri, & nascendo de femina: *Adeò videlicet amat Deus omnibus omninò sine personarum acceptione beneficia conferre. lib. 4. adnot. 14.*

3 Virum Mariæ de qua natus est Iesus. *En nomen rei omninò conueniens, quippe* MARIA *apud Ambros. libr. de instit. Virg. cap. 5. interpretatur,* Deus est genere meo: *ipsa quippe appelletur forma Dei, digna exstit, cùm lineamentis ab ipsa collectis Dei Filius tum in eius vtero homo factus, tum filius altissimi vocatur sit. Vide lib. 1. adn. 20. num. 3. & lib. 3. adn. 16. num. 3.*

IN

IN FESTO
S. MATTHÆI
APOSTOLI.

1 MAtth. 9. Vidit Ieſus hominem ſedentem in telonio, Matthæum nomine. *Bene obſeruat Chryſoſt. in Catena Græca in Luc. diuinæ vocationis opportunitatem, dum ait.* Quamobrem autem non cum Petro, & Ioanne vocabat hunc Chriſtus? Certè quemadmodum tunc illos vocabat, quando ſciebat, hoc illis perſuadendum, ſic & Matthæum tunc vocacat, quando credebat eum ſecuturum. *Sed quæ hæc opportunitas fuerit, cùm Matthæus in pecunias, à quibus eius animus occupatus erat, oculos habebat intentos? Nonne opportunius eum Dominus vocaſſet, cùm procul à re amata fuiſſet. Minimè quidem. quod ad ipſum ab auaris lucris diuellendum, nihil fuerit commodius, quàm pecunias aſſtantes habere, vt diuina luce eius oculos illuſtrante, illarum ſordes, & vilitatem cognoſceret.* Generoſus animus, *inquit Chryſoſt. ſerm. 29.* Qui ſic ea, quæ magna putarat, facilè, & quaſi nulla contempſit. Apparet, illum per ignorantiam lucra antè præſentia conquiſiſſe. *Pulchrè per ignorantiam, Quippe ſolus is, qui aut ſui magnitudinem, aut lucrorum ſordes, & paruitatem ignorat, pecunias conquirit. lib. 2. adn. 22. n. 3.*

2 Vidit Ieſus, &c. *Chryſoſt. homil. in Pſalm. 68.* Quando reſpicit Deus, fugiunt peccata, extinguũtur delectationes, liqueſiunt omnia mala collecta deſideria, tantùm vt reſpiciat claritas, ſtatim fugit peccatorum iniquitas. Ad quem modum Ambroſ. libr. 10. in Lucam. Quos Ieſus reſpicit, plorant delictum. Negauit primo Petrus, & non fleuit quia non reſpexerat Dominus, negauit ſecundò, & non fleuit, quia adhuc non reſpexerat Dominus, negauit, & tertiò; reſpexit Ieſus, & ille amariſſimè fleuit. *Tanti planè refert, Principis oculos in negotiorum expeditione eſſe intentos, lib. tertius, adnotat. 8.*

3 Vidit Ieſus hominem. *Opportunè Paſchaſius. ibi.* Hominem ait, & non Matthæum, quia Matthæus *donatus* interpretatur; ideò nondum Matthæum vidit, ſed hominem Mattheum tantùm nomine, necdum gratia. Profectò quia cæleſtia relinquens nonniſi terrenis lucris inhiabat. Hoc igitur vidit quod eripuit. *Vides vt terrena cæleſtibus domus aditum obſtruant? lib. ſecund. adnotat. 3.*

4 Sedentem in telonio. *Paſchaſius indidem.* Ex quo manifeſtum eſt, in domo tributaria eum reſediſſe, vbi lucra, tributa, vel vectigalia exigebantur. *Vbi meritò ambigas: qua ratione, Dominus vna ex parte legitima tributa probauerit; imò verò illa ipſamet ex ſtatere inuento in ore piſcis, qui inter omnia animantia mutus nullum oris ſonum edit, ſignatè perſoluerit, vt admoneret, tributa Principibus ſilenter, ſine vlla querimonia voce fore pendenda; ex alia verò ipſum tributorum exactorem à telonio, tanquàm ab officina iniquitatis (vt inquit Cyrillus in Catena Græca) abſtraxerit, & ad ſe reduxerit? Sed ad manum eſt reſponſio ex Paſchaſio, bene quidem ſtare, iuſtiſſima hinc vectigalia, illinc verò telonarios iniuſtos, & raptores eſſe à quorum auaritia ipſa vectigalia grauiora reddantur.* Sedebat enim (*ait Paſchaſius*) vt magiſter rapinæ iuxta fornacem auaritiæ, & æſtuabat concupiſcentiarum caloribus. Nec ſtans vt vinceret, nec abiens vt euaderet, ſed ſedens vt princeps rapinæ miniſtrorum prædam diriperet. *Vide lib. 4. adn. 16. nu. 5.*

5 Sequere me. *Indidem Paſchaſius.* Non ſolùm inceſſu pedum; verùm imitatione perfectæ vitæ. Quapropter non alium ad imitandum, quàm ſe proponit. *Opportunè: nam qui ad Apoſtolatus apicem vocabatur: non alia quàm perfectiſſima Domini exempla ſibi imitanda proponere debebat. lib. 3. adnot. 5.*

6 Ecce multi publicani, & peccatores venientes diſcumbebant cum Ieſu, &c. *Theophylact.* Chriſtus autem ſimul veſcebatur cum eis, vt eis prodeſſet, tametſi propter hoc malè audiret. *Bonum Principem, atque Prælatum! qui potiores vtilitati publicæ partes, quàm ſibi ipſi defert. lib. 3. adn. 13. n. 4.*

7 Diſcumbebant cum Ieſu. *Paſchaſius.* Cæterum Dominus non propter epulas terreni victus ad conuiuia tam frequenter ibant, ſed vt occaſionem haberet præſtandi gratiam. Hinc ſanè quoties interfuiſſe legitur, aut ea, quæ docuit memorantur, aut quæ geſſit. *Vt documento Principibus ſit, nonniſi rarò à ſuis aliquid accipere, & tunc quidem non tam ſui cauſa, quam ipſorummet. lib. 2. adn. 22. n. 4.*

IN FESTO SANCTI
Michaelis.

1 MAtth. 18. In illa hora acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum dicentes: Quis putas maior eſt, &c. *Preme id*, in illa hora, *cum Chryſoſtomo homil. 59. in Matthæum.* Humanum quid paſſi diſcipuli ſunt, quod Euangeliſta quoque ſignificauit dicens: *In illa hora*, quando ſcilicet cæteris omnibus Petrum prætulit, &c. Quando tres illos præferri conſpexerunt, nihil tale paſſi ſunt, cùm verò ad vnum delatus honor eſt, tunc nimirum doluerunt. *Quippe nihil æquè animum pungit, ac præſtantior honor æquali delatus. lib. 5. adnotat. 8.*

2 Aduocans Ieſus paruulum ſtatuit in medio eorum. *Hieronymus.* Certè paruulum ſtatuit in medio eorum ſeipſum, qui non miniſtrari, ſed miniſtrare venerat, vt eis humilitatis tribueret exemplum. *Indeque ille admoneret non aliter ipſos cælorum regnum ingredi poſſe: cùm ipſe, &* paruulus, *& oſtium ſit: nec per paruum, & exiguum oſtium aliter quàm capite demiſſo ingredi quis poſſit. lib. 2. adn. 16. n. 7.*

3 Quicumque ergo humiliauerit ſe ſicut paruulus iſte: hic eſt maior, &c. *Obſerua accuratum dicendi modum: nec enim dixit Dominus, hic erit maior: ſed* hic eſt maior, *quòd reipſa humilitas regium quid, & excelſum ſapiat, & ab ipſa egregium homini accedat ornamentum. lib. 2. adnota. 14. & 15.*

4 Qui autem ſcandalizauerit vnum de puſillis iſtis expedit ei, vt ſuſpendatur mola aſinaria collo eius, & demergatur in profundum maris. *Ne alijs ſcandali, & ruinæ occaſio ſit: ergo à vita probitate, ſiue prauitate, temporalis vita ſæpius, aut extenditur, aut imminuitur. lib. 1. adnot. 18.*

5 Angeli eorum ſemper vident faciem Patris. *Quæ hæc fuerit conſecutio? Ne contemnatis puſillos hos, qui in me credunt: quia Angeli eorum ſemper vident faciem Patris?*

Quid

Quid enim pusillis his, & Dei faciei commune fuerit? Sanè quod nusti non alibi, quàm in ipsa Dei facie, tanquam in arce, & loco munito sint: dicente Vate. Esto mihi in Deum protectorem, & in locum munitum, vt saluum me facias. *Psal 70. Ad quæ verba August. scitè ait.* Nescio quis dicitur de montis vertice clamasse, cùm Imperator transiret: Non de te loquor. Respexisse ille dicitur, & dixisse: Nec ego de te. Contempserat Imperatorem cum insignibus, armis, exercitu, potestate? Vnde? de loco munito: si securus ille in alta terra; quomodo tu non in eo, à quo factum est cœlum, & terra? *Vt videris quàm tutum, atque securam sit Deo fidem præstare, ipsumque protectorem habere. lib. 5. adnotat. nonanum. 1.*

6 Angeli eorum semper vident faciem Patris. *Rectè infertur, Angelos quòd Dei faciem videant ad custodiam hominum sollicitè forè aduolaturos. Quippe vident, Deum tam ardenter homines amare, vt eos in oculis ferat; vnde si semel videriat homines lædi, non poterunt, non præsto esse in auxilium ne lædatur pupilla oculi Dei, lib. 5. adnotat. 25. numer. 4.*

7 Angeli eorum semper vident faciem Patris. *Inde notanter Dei Sapientia Angelos venerabiles facit, quòd id bonum sint adepti, quod æquè ipsis, ac hominibus propositum est: cùm homines, vt Angelis suppares meritis esse, ita non minus quàm ipsi diuina visione frui possunt: vt videris diuini omninò ingenij esse æqua lance omnibus benefacere. lib. 4. adnot. 14.*

IN FESTO SANCTI LVCÆ EVANGELISTÆ.

Quære in Festo S. Marci Euangelistæ.

IN FESTO OMNIVM Sanctorum.

1 Matth. 5. Aperiens os suum docebat eos dicens, Beati pauperes spiritu. *Tertul. lib. 2. contra Marc. cap. 13.* Hoc ipsum quòd à benedictionibus cœpit, Creatoris est, qui vniuersa prout edidit nulla alia voce, quàm benedictionibus dedicauit. *Eructauit*, enim inquit, cor meum sermonem optimum. *Hic erit sermo optimus, benedictionibus, &c. Planè vt inde Principes admoneantur: tum Beneficentiam proprium ipsorum characterem esse. lib. 3. adnot. 14. Tum etiam non nisi blandum, & mitem sermonem eos decere. lib. 2. adn. 21.*

2 Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. *Obserua promissionem: ipsorum (inquit) est regnum; & quomodo ipsorum sit regnum, in quo Deus Rex est, & cui soli dicitur? Equidem, vel hac omni no ratione quòd ipse, & verus Deus, & optimus Rex sit. Scitè siquidem Athanasius orat. aduersus gentes inde euincit Solem, & Lunam veros Deos non esse, quòd alter ab altero obscuretur.* Quod si Dij essent (inquit) non conuenirent, illa à se mutuò superari, & abscondi, sed vbique sibi mutuò adesse, & communes simul operationes absoluere noctu, interdiuque Solem, & Lunam simul vnà cum reliquo stellarum choro par lumen habere. *Bonus ergo Princeps subditos suos adeò non obscurat, vt peculiarem illis lucem, & splendorem reddat. lib. 3. adn. 18.*

3 Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram, *gloriosa scilicet de suis aduersarijs relata victoria, pulchrè Ambr. serm. 10.* Si enim te non læsit frater, obsequium meretur vt diligas, Quod si forsitan læsit, obsequium magis meretur, vt vincas. *lib. 4. adn. 12.*

4 Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. *Basil. homil. 4. de gratiarum actione.* Qui vltroneo mœrore se afficiunt ob peccata proximorum, haud quaquam per id lætitiam exinaniunt suam; verum auctiorem eam, & cumulatiorem reddunt, vt qui perfrui mereantur Domini sui gaudio ob lachrymas in gratiam fratris effusas. *Nimirum tunc maximè suum negotium quis agit, cùm non agit, vt publicum agat lib. 3. adn. 13.*

5 Beati misericordes, &c. *Quomodo non Beati qui vt Dei imitatores, ita alijs maiores, & præstantiores sunt. Vers. 1. lect. 3. & 4.*

6 Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. *Castitatis amatoribus Dei visio signatè promittitur. Quod vt aditus in cælestem aulam immundis omninò clausus, ita ijs, qui munditia maximè pollent peruius, & patens sit. lib. 2. adn. 10. num. 8.*

7 Beati qui persecutionem patiuntur, &c. *Tertulian. præfato loco.* Quid ergo mirum est, si ab effectibus Creatoris ingressus est per huiusmodi dictionem semper mendicos, & pauperes, & humiles, ac viduas, & pupillos vsque diligentis, consolantis, asserentis, vindicantis, vt hanc Christi, quasi priuatam benignitatem riuulum credas de fontibus Saluatoris. *Ergo vt Princeps Dei imago, & ab eius fonte riuulus sit, patrem orphanorum, & iudicem viduarum se exhibeat. lib. 4. adn. 7.*

IN PRÆSENTATIONE B. MARIÆ Virginis.

Quædam mulier de turba dixit illi. *Notanter mulier de turba ad confusionem Principum Sacerdotum, & Scribarum, qui egregio intellectu, & eximia scientia præditi maximè sunt assecuti, quod mulier de turba cognouit, & professa est, sed quare? Nam quod hæc mente perspicacior, vel acutior fuisset? Nimirùm quidem, sed quod animam affectibus vacuam ad audiendum afferret: nam vt in hoc verum statim splendent, ita à noxijs affectibus mens obtenebratur. lib. 2. adn. 8. n. 5.*

2 Beatus venter, qui te portauit. *Sed quare, ô pia fœmina laudibus ipsammet Christum non extollis, sed eius Matrem? Sanè, vt ostendat, communem quidem cùm Matre eandem Filiam habere: itidemque ad Filium nonnisi per Matrem perueniri. Ad eam ergo priùs confugit, vt per ipsam, inoffenso pede ad Filium accedat. lib. 2. adn. 6. a. 2.*

3 Et vbera quæ suxisti. *Planè quasi ab illis doctrinæ suauitatem, & ingenij benignitatem traxerit: quippe Deipara Cant. 1. 2. dicebat:* Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commmorabitur. *Vt dixerit, qui priùs in lege vetere erat myrrhæ fasciculus, amara hominibus pro peccatis inferens supplicia, subinde dum inter vbera mea commoratus meum lac suxit, ab ipso suauis, & mitis iam conspicitur, ita hæc capiente Richardo de Sancto Laurentio lib. 4. de laudibus Virginis his verbis.* Fasciculus fuit

Christus

Christus in vetere lege, sed inter Mariæ vbera factus est dilectus, ac suauis, & mitis; sicut enim sanguis in se horribilis, in vberibus efficitur lac, quod dulce est, & delectabile ad videndum, sic Filius qui in lege erat terribilis, inter vbera Mariæ factus est mitis. *Perplacet quidem Deo hominum hoc, ac mite ingenium, atque id ipsemet diuino videtur ille quodammodo anteferre, vt Principes, ac Magistratus ad humanitatem, & clementiam adhortetur*, lib. 4. adnot. 8. n. 3.

4 Quinimò beati qui audiunt Verbum Dei. *Quid est*, Quinimò. *Voluitne bonus Filius optima Matris laudes castigare? Minimè quidem, sed eas primùm clariores, & solidiores reddere: deinde non illi tantùm, sed omnibus indiscriminatim communes facere; etenim dum-inquit*; Beati qui audiunt verbun Dei, &c. *Cælestem vndequaque aditum, & ipsammet Matris Dei dignitatem omnibus adipiscendam proponit*, lib. 4. adn. 14. num. 2.

F I N I S.

IN PSALMVM CENTESIMVM COMMENTARII.

De Psalmi numero, & numeri significatione.

1 PVLCHERIMVS Psalmus, & omnibus numeris ad mortalium institutionē adeò absolutus, vt ipsemet numerus quo signatur, omnimodā perfectionem adumbret. Nā etsi apud Hebræos, & (& errore fortasse typographi, aut amanuēsis) apud Athanas. in ep. ad Marcellinū *De interpretatione Psalmorum*, centesimus primus numeretur; a nostra Vulgata, & ab omnibus PP. atq; interpretibus, centesimi numero præscribitur, qui vt bene Origenes hom. 2. in Gen. & ab eo Sanctus Pagnin. in Isagoge c. 10. *Plenus in omnibus, & perfectus ostenditur & totius rationalis creaturæ continens sacramentum* : & (vt non semel adnotauit August.) vniuersitatem significat dicente Domino de eo, qui secularibus rebus renuntiat: *Centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit*. Matth. 19. cuius numeri perfectione (inquit ille primum ep. 89. ad Hilarium) *significantur omnia : fidei quippe homini totus mundus diuitiarum est, fiunt q; hoc modo quasi nihil habentes, & omnia possidentes*, & lib. 20. de Ciuitate Dei c. 7. *Centum ipsa pro vniuersitate aliquando ponūtur, quale est illud, quod Dominus omnia sua dimittentī, & eum sequenti promisit dicens : accipiet in hoc sæculo centuplum, quod exponens quodammodo Apostolus ait : Quasi nihil habentes, & omnia possidentes*. Hæc Aug. Ad cuius gustum Hieron. in c. 64. Isaiæ cùm de centenario numero præmisisset: *De cuius numeri laudibus non necesse est plurima memorare, ne superflua sit disputatio*, subdit: *Hoc tantum dicimus, quod decē decadis æqualia habeat latera, & quadræ formæ possideat firmitatem. In repromissionibus quoque pro iis, qui contempserint, multiplicata nobis centuplum Dominus pollicetur, & in bonam terram semenis cadens primum habet vberrimæ frugis numerū centenarium. Demq, et Isaac vnā semente iacientis fidei hoc numero laboris sui opera multiplicata suscepit*. Sic Hieronymus.

Athanas.
Origen.
Matth. 19. 29.
August.
Hieron.

2 Ergo hic *Psalmus* (inquit Cassiodor.) *continet formā perfectæ sanctitatis, vt centesimus numerus perfectus est*. Et verò, vt omnes Psalmi ad spiritum & sanctitatem pertineant, hic tamen signatè centesimo numero prænotatur, quòd nihil omnino contineat, quod spiritum & sanctitatem non spiret: imo verò quidquid sanctum, iustum, rectum, & laudabile est; siue Dei cultum & religionē, siue excellentiores virtutes, siue Ethicam Oeconomicam, atque Politicam spectes non contineat, atq; comprehendat. Vnde Chrysost. Psalmi huius commentationem sic exorditur: *Rursum nos ad spirituali modo canendum beatus Propheta Dauid hortatur. Rursum spiritualem, ac cœlestem cantilenam proferens spirituales nos per cantionem reddit. Siquidem Spiritus sancti afflatu atq; instinctu canonum, ac velut animata, & ratione viuens cithara à Spiritu Sancto pulsatus, nos quoque spiritualem in modum omnino canere docet. Canit autem non hoc animo, vt aures nostras oblectet, & delinitas, sed vt animis nostris voluptatem atque vtilitatem afferat. Neque enim in auribus dumtaxat canus suos desigit, verùm sermones suos ad animum vsq; transmittit. Etenim auribus quidem ad eruditionem, & veritatis cognitionem eos tradit, animo autem eisdem ad salutis securitatem, & confirmationem inseruit. Canit enim carmen non nudis dumtaxat verbis illud proferens, verum vtilibus ac fructuosis, atque hinc canentium vitam corrigens. Neque enim ad vitam, aut ad mundum pertinet hoc carmen, verùm diuinum ac spirituale est, omnique molestia refertum*. Hactenus de huius Psalmi dignitate ac præstantia Chrysost.

Cassiodor.
Chrysost.

3 Non pigebit autem nonnulla præterea attexere tam ex Scriptura, quam ex Patribus, quæ centenarium numerum spiritualia bona, & perfectæ sanctitatis formam de- A signare, mirum in modum confirmant, atq; illustrant: & primum quidum satis est ex PP. & prophanis auctoribus tritum, cum apud veteres vsitatum supputandi, & rationes conficiendi modum fuisse, vt læua manus ab vnitatibus simplicibus vsq; ad numerū nonagesimum nonum, dexterā verò a centesimo vsq; ad millenarium supputando perueniret, ita quidē vt cùm omnia puncta ab vnitate vsque nouem, & nonaginta læua indicasset, si centum exprimere opus esset, ab illa in dextram supputatio transferretur: quo acumine Satyricus, vt senem centum annorum faceret, dixit Satyra 10.

Atque suo iam dextra computat annos: Iuuenal.

Similiter si de centenario numero, vel simplex vnitas demeretur, rationes è dextra redibant ad sinistram: vt eruditē Chrysol. ser. 168. centesimæ ouis deperditæ parabolam hac ratione premit, ad illustrat, cùm enim ita interrogasset: *Quis ex vobis homo, qui habet centum oues, & si perdiderit ex eis vnam, &c. Quare non quinquaginta, quare non ducentas, sed centum? Quare non quatuor, nō quinq; sed vnam?* Respondet: *Vt ostenderet non ex damno fuisse, sed ex numero plus dolorē. Namq; amissio vnius totū dissipauerat rationalis numerū, & totū de dextera redegerat ad sinistrā, vt dispendio vnius, & sinistra clauderet omnes, et dextera nihil liberet. Nonagesimus enim nouus numerus in sinistra latet clausus, teneturque oppressus, qui tamen vbi vnus perceperit, & senserit augmentum, mox dextera transit ad palmā, mox centenaru numeri peruenit ad corona*. Iā dextera ad virtutē, ac virtutis opera referri, nemo est qui nesciat, dicente Domino: *Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua*, Matth. 6. 3. vbi Paschas. *Habet enim interior noster homo suā dexteram habet et sinistram. Per dextrā quippe virtutū opera designamur, per sinistrā verò vitia*. Ad què modū Ambros. in Ps. 72. ad finē: *Qua est (inquit) dextera nisi actuosa anima virtus?* Quæ sic omnino dilucidat Cassian. collat. 6. c. 10. *Habet vir sanctus dexteram suam, possessiones videlicet spirituales, in qua tunc consistit, quando feruens spiritu desideriis, & concupiscentiis omnibus dominatur, quando ab omni diabolica impugnatione securus absq; vllo labore, et difficultate vitia carnis, vel respuit relapsas, cum sublimatus a terra vniuersa præsentia atq; terrena velut inanē fumum, vmbramq; vacua contemplatur, et vi mox transitura contemnit, cum futura per excessum mentis non solum ardentissimè cōcupiscit, verum etiam clarius intuetur*. Hæc ille & alia in hanc rem. Ex quibus manifestè efficitur, tum centenarium numerum C vt dextrum atq; felicē spirituales diuitias præsignare, & virtutis typum esse: nam etiā nihil in veris bonis esse, nisi virtutem, ceteraque omnia aurum, delicias, gloriam, quibus cæca hominum libido plenum fecit, inania & finita esse, nec in bonorum numero computanda, quando ad centenarij palmam non perueniunt.

Iuuenal.
Chrysol.
Matt. 6. 3.
Ambr.
Cassian.

4 Huic opportunè obseruauit Orig. hom. 16. in Leuit. *Sub centenario Abraham numero Deo credidit, et iustificatū describi*: quasi antea extra spiritus, & veræ frugis rationē esset: nec minùs appositè à S. Gaudentio Brixiensi ser. 18. *de villico iniquitatis*, tom. 2. Biblioth. veterū P. adnotatū est, eas calumniantibus veteratoris, qui diabolū figurabat, artes fraudesq; fuisse, vt centenarij oumi tribona, quæ quia in dextra cententur, spiritualia bona designant, ad inferiores centenario numeros, quibus terrena bona adumbrantur, reduceret: sic namq; debitores alloquitus dicitur: *Quantū debes Domino meo? Centum cados olei. Accipe cautionē tuā, & scribe quinquaginta. Tu verò quātū debes? Centū coros tritici. Accipe litteras tuas & scribe quinquaginta*. Vt nimirum spiritualia, & æterna bona cum teporalibus & caducis commutaret. Audi Gaudentiū: *Vt ā conatur fraudè nostrā, et opera nostra a centenario numero, perfectē scilicet, & in dextra consistentia partis dolo, a cōpendia deprauare Apostolica fidem ... ro hæretica persuasionis sua peruertēs & mutua bon... operum*

Origen.
Luc. 16. 5.
S. Gaudēt.

rū dextrorū; factorū ad sinistros mores plerūq; deducunt. A Quātos enim diabolus a dextra patris vigore sinistris mōtis in vitia voluptatū carnalium relaxauit? Quantos debita spiritualia religiosis operibus persoluere gestientes a mercede cœlesti illectos gloria humana cupiditatis priuauit, vt dextera partis præmia promissa non capiant, dū in ipsis bonis operibus non Deo, sed hominibus placere festinant? Vides, quantum inter centesimum in non merum, & reliquos qui ad ipsum non perueniunt, mysticè intersit.

5 Et verò centenarium numerum non qualemcumque
Mat. 13. 8. sanctitatem, sed perfectæ sanctitatis formam designare, inde facilè apparet, quòd vbertimus Dominicæ messis fructus, centesimus fuisse dicatur: sic namque Matt.
Hieron. 13. 8. *Alia autem ceciderunt in terram bonam, & dabant fructum; aliud centesimum, aliud sexagesimū, aliud*
Athanas. Paulin. *tricesimum*. Ad quę verba PP. quidquid in sanctitate eximium atque excelsum est, ad centenarium referunt. Hiero-
Aug. nymus videlicet lib. 1. contra Iouinianum, & in apologia ad Pammachium, Athanasius in epistola ad Am-
Auct. oper. Eucher. monium, Paulinus epist. 28. August. lib. de sancta Virginit. cap. 44. *ad virginitatis coronam*: idem verò Au-
August. gustinus lib. 1. qq. Euangelicarum quæst. 9. & Auctor operis Imperfecti homil. 31. ad Martyrij palmam; siue vt Eucherius, & præfato lib. de sancta virginitate, idem
Nazianz. August. cap. 45. volunt, ad virginitatem martyrio coronatam: ait enim Augustinus: *Sine virginitati accedente martyrio centenum numerum impleat*. Gregorius verò Nazianz. orat. in Maximum ad perfectionis fastigium, pulchrè siquidem obseruat, Matthæum quidem hos fructuum gradus à centesimo in tricesimum recensuisse, Marcum verò inuerso ordine à tricesimo in centesimum, numerasse, vt perfecti viri vitam per suos gradus ad culmen proficientem significaret: sic enim ille suos alloquens, & de spirituali profectu rationem exigens: *Quę centesimum fructum edit? Quis sexagesimum? Quis post hæc tricesimum, aut conuerso ordine, quis a tricesimo ad sexagesimum progressus (hunc quoque in Euangelijs ordinem habemus) in centesimum desiit, vt nouos subinde progressus faciens, velut Isaac magnus tandem fiat, de vir-*
Philo. *tute ad virtutem ambulans, & cantica graduum canens, atque ascensiones in corde suo ponens?* Cui Nazianzeni C obseruationi mirè subscribit Philo lib. de mutatione nominum in initio, dum denarium ad progressum, centenarium ad perfectionem sic refert: *Etenim denarius qui-*
Cassiodor. *dam progressus, Centenarius verè perfectionis nota est*. Itemat hæc omnino Cassiodorus in conclusione Psal. vbi ipse appellat psalmum pulchrè ex modo supputandi per manus dextræ digitos obseruans centenarium numeri digitis in modum coronæ inflexæ designari. Ait ergo: *Vt meritò hunc numerum obtinuisse videatur, qui, & item ac sideralibus corona digitorum dextera manus inflexione designet.*
2. ad Tim. 4. *Hoc denum Martyrum, hoc est Virginum munus, & quidquid est eximium in Ecclesia, tali fructu peruenire demonstratur ad præmium sicut dicit Apostolus.* De reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus Iudex. Pergit eleganter hanc coronæ figuram, a qua significationem exornans: *Orbis ipse terrarū hoc schemate sertum, ambitu cæli numeris auctoribus legimus esse connexum: stellas vidimus sphærica rotunditate fulgentes: Solem ipsum circuli pulchritudine radiare. Lunam quoque certum est, in hanc venire*
Ezech. 40. *formam; quando nos ipse est perfecta.* Hactenus Cassiod.

6 Accenit Hieronym. in Ezech. componens ea verba Vatis c. 40. *Et mensus est latitudinem a facie porta inferioris vsque ad frontem atrij interioris extrinsecus centum cubitos ad Orientem, & Aquilonem*: cùm præfans Domini apud Matt. 13. *Dabant fructum centesimum*, vt vbi-
Hieron. bique perfecta sapientia, consummata scilicet perfectio, virtutumque corona significetur. Sic namque ille: *Ex quibus intelligimus illud Euangelicum, quod a Saluatore narratur missa in agrum sementi in terram bonam, quæ multiplices fruges pro varietate virtutum in tricenarium, & in sexagenarium, & centenarium numerum latus loci vaticinio conuenire. Et hic enim tricesimus, & sexagesimus, & centesimus numerus ponitur, vt hos quasi gradibus ad perfectam scientiā peruenire valeamus.* Sic ille. A quo non longius recedit Dominicū conuiuium in deserto ius, qui constanciùs vitæ Magistrū secuti fuerant exhibitum,

præsertim si discumbendi ordinē attenderis apud Marc. c. 6 v. 40. *Et discubuerunt in partes per centenos, & quinquagenos*. Siue vt habet lect. Syriaca: *Discubuerunt per ordines centens, & quinquagens*. Quæ verba elucidans Origenes in c. 14. Matth. opportunè inquit: *Oportebat enim eos, qui recepturi erant in Iesu cibarij, aut esse in ordine centum, qui numerus sacer est, ac Deo propter vnionem consecratus, aut in ordine quinquaginta, qui numerus continet remissionem iuxta mysterium iubilæi, qui solitus quinquagesimo quoq; anno innouari*. Sanè quòd Dominica mensa ad perfectos potissimùm spectet, quamuis quæ inuitantis benignitas est, nec illos à sui corporis mysterijs arceat, qui vt perfecti non sint: at verè pœnitentes, peccatorum remissionem accipere merentur.

Marc. 6. 40
Lect. Syr.
Origenes.

7 Sed & inde centesimū numerū perfectissimum facit Hesychius Hierosolym. 10 Leuit. quod duplicato quinquagenario, quo spiritus consecratur, constet, ait enim: *Perfectissimum centesimum ideo concipimus, quia quinquagesimus, qua spiritus sunt amplectitur, vnde Pentecoste spiritui sacra. Bonorum verò operum fructus, qui messem omnem excellit, in Euangelica lectione ad centesimū vsq; cumulatur.* Planè quasi centesimus numerus non simplicem, sed duplicatum spiritum designet, qualem a Magistro suo Helia Helisæus animosè postulauit: *Obsecro, (inquit) vt fiat in me duplex spiritus tuus*, 4. Reg. 2. 9. Quod de sanctitatis spiritu sic accepit. Ambr. ser. 79. *Heliasēm simplicem sanctitatis ipse haberet spiritum, Helisæo duplicem dereliquit. Minum ergo in modum plus Heliæ gratia diuisit in terra, quā ipse portauit in cælo.* Enim verò si recte sapis, & rem attentius perscrutaris ad Christ. Eccl. sanctuarē, quæ duplo maior quàm Synag. sanctitas fuit, hæc referenda sunt. Quis enim dubitet Heliæ spiritum Synagogam, Helisæi verò Christum, & Ecclesiam adumbrare? Apostolorum verò ad discipulorum Christi piæ Heliæ, & Prophetis excellentiam atq; præstantiam sic optimè persequitur S. Cyrill. Hierosolym. catechesi 14. *Si enim Helias quidem ad primum vsq; peruenerat cælū, Paulus vsq; ad tertium, excellentiorem iam ē assecutus est dignitatem. Non pudeat te Apostolorum: non sunt Moyse deteriores, neq; Prophetis inferiores, sed boni cum bonis, & bonis meliores. Helias enim assumptus est in cælū, sed Petrus habet claues regni cælorum, cum audiret*: Et quæcumque ligaueris super terram, erunt soluta & in cœlo. *Helias in cælum tantùm: Paulus autem & in Paradisum raptus erat, Decebat enim Christi discipulos ampliorem gratiam capere.* Opportunissimè.

Hesychius
4. Reg. 2. 9.
Ambros.
Cyr. Hier.
Matt. 16. 19.

8 Huic cognationi egregia fides Centurionis omnino concinit Mat. 8. 10. eam siquidem Dominus non sine admiratione signis Israel differissimè prætulit, dicente Matth. *Audiens autem Iesus miratus est, & sequentibus se dixit: Amen dico vobis, nō inueni tantam fidē in Israel.* Planè quęd Ecclesia gentium quasi centenario mille stipata tam fidei, quam virtutum, spiritualiumq; fructuum perfectione sublimius sit, nihil a Deo terrenum, velut Synagoga, sed sola salutis æternæ gaudia sibi suisq; requirens; cum centenarius numerus de læua, vt vidimus, trāsiens ad dexteram ad cælestis vitæ significationem pertineat. Hæc sic obseruante Chrysol. ser. 15. *Cohortis Romana Centurio, dux factus est militia Christiana, & meritò, quia antè cœpit docere, quàm credere. Verò Centurio, D qui stipendia terrena centenarium cali mutauit in fructū, & seruitutem militia sacularis in diuinam sustulit dignitatem.* Hæc ibi: & ser. 102. *Centurio hic Romanus erat, sed plus erat hic ipse fructu centesimo Christianus. Et Deo magis militabat iste, quam sæculo. Et in humano bello fortis, fortior in diuina pacis custodia permanebat.* Pende singula, sed signate illa, antè cœpit docere, quàm credere; vt videns è Synagoga ad Ecclesiam doctrinę magisterii fuisse translatum vnde hoc sensu Chrys. hom. 27. ad hæc Matth. verba inquit: *Nam Euangelista non tantùm refert, quòd laudarit eius dicta, verùm etiam laudis incrementum declarans, quod etiam admiratus sit, atque ita admiratus, vt tanta hominum turba præsente atque audientes; mutandum ipsum ceteris proposuerit.*

Matth. 8. 10.
Chrysol.
Chrysost.

9 Iam verò illud ad centesimi numeri ornamentum & perfectionem, quo nihil maius ac illustrius excogitari valet, ex Bernardo accedat, quòd in illo Augustinum panis Angelorum, & Dominici corporis Sacramentum significetur:

Bernard.

A gnificetur: sub hoc namque sensu ille serm. 1. *de miraculo in nuptijs Canæ facto*, ea Domini verba apud Matthæum 19.29. *Centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit*, hunc in modum accipere videtur: *Timent enim, qui nouerunt spiritualem cibum, ne quando fortè fraudentur eo, cibo siquidem forti egent, qui manum miserunt ad fortia. Viuant de paleis Aegypti, qui deseruiunt in operibus luti, & lateris: nobis fortior cibus est necessarius, quoniam* grandis nobis restat via, *vt ambulemus in fortitudine cibi illius: ipse est panis Angelorum, panis viuus, panis quotidianus. Hic est de quo nobis promissum est, quia* centuplum accipiemus in hoc sæculo: *Sicut enim mercenarijs, & quotidianus cibus datur in opere, & merces seruatur in fine; sic Dominus* & vitam æternam *in fine reddet, & interim* centuplū *repromittit, & exhibet.* Hæc Bern. vt videlicet, diuino huic centuplo centesimus ille perfectionis fructus ad iustā mensurā, pondusq; respōdeat, dicente de illo vate: *Quid enim bonum eius est, & quid pulchrum eius nisi frumētū electorū, et vinū germinās virgines?* Zac. 9.17.

Zach. 9.17.

Luc. 15.5. 10 Verùm enimverò, vt in sacro Eucharistiæ conuiuio B futuræ gloriæ nobis pignus datur, ita in centenario numero ipsamet æternæ vitæ corona ex digitis primo & vltimo inflexis figurata, omnino designatur, & repromittitur, & exhibetur, vt vel in centesima oue olim deperdita postmodùm ad caulas Dominicas reuocata, & diuini pastoris humeris imposita, atque ad cælestes sedes euecta manifestè apparet: is namque est diuini Regis principatus; *Factus super humerum eius*, Isaiæ 9.6. hæc illa captiuitas vsque ad solium Deitatis ab assertore captiua ducta atque euecta: ad Ephes. 4.8. id hunc ad modum contemplante venerab. Drogone serm. de Dominicæ Passionis Sacramento: *O maxime Imperator, sed quomodò? aut quò portas imperium tuum? super humerum tuum: humerus tuus altus est; humerus tuus fortis, humerus tuus pertingit vsque ad Patris consessum, super omnem principatum, & potestatem, & virtutem: illuc perducis ouem centesimam, illuc perducis ouem Ioseph. Ad dexteram Patris deducitur ouis Ioseph, vnde iam secura ouis Ioseph, Christus te portas super humerum suum, fortis est humerus eius, noli timere, altus est, noli ad ima respi-* C *cere.* Hæc Drogo.

Isaia 9.6. *Ephes. 4.8.* *Drogo.*

11 Iam non omnino abs re dixeris, centenarium hunc numerum Regis personam, & munus, quod huius Psalmi argumentum est, appositè implere, siue Principi signatè conuenire, quod ipse centesima illa ouis fuerit tanti à suo pastore facta: vt de ipsa dixerit Tertul. lib. de pœnitentia c. 8. *Errat & vna pastoris ouicula, sed grex vna charior non erat, vna illa requiritur, pro omnibus desideratur, & tandem inuenitur, & humeris ipsius pastoris refertur.* Planè quasi Princeps pro toto populo, & merito, & dignitate sit; vti nostro Dauidi in aciem prodire, & sese in belli discrimina conijcere volenti, eius milites repugnando dicebant: *Non exibis, quia tu vnus pro decem millibus computaris*, 2 Reg. 18.3. pro toto videlicet exercitu. qui quantus quantus esset, eo decem millium numero arcana locutione forsā denotabatur; etenim Cant. D 5.10. vbi de Salomone nos habemus: *Dilectus meus ex electus millibus*: Pagninus ex Hebræo transtulit; *Insignis præ decem millibus*: Lectio verò Tigurina reposuit, *Sub signis habens exercitum decem millium*: siue *vexillatus in decem millibus*. Qua sanè de causa tum Hebræa lingua Princeps *Aluph* dicitur; quæ vox inter alia millenarium designat numerum, qui Gregorio Magno obseruatore lib. 8. Moral. c. 1. & alibi vniuersitatem significat: tum etiam stabilimentum, & bona populi constitutio à Salomone in Sapientiæ lib. sic appellatur: *Multitudo sapientium sanitas est orbis terrarum, & Rex sapiens stabilimentum populi est.* Vbi cùm Græcè pro *stabilimentum*, omnino sit bona cōstitutio, & plus vni Principi quàm multis sapientibus tribuisset, & ab eo totum constitui populum affirmasse videtur Salomon: vt et rursum, quæ de centesima oue dicebat Chrysolog. *Quare non quinquaginta? Quare non ducentas? Sed centum: quare non quatuor, quare non quinque, sed vnam? vt ostenderet non ex damno fuisse, sed ex numero plus doloris. Namque amissio vnius totum dissipauerat centenarium numerum, & totum de dextera redegerat ad sinistram, vt dispendio vnius, & sinistra clauderet omnes, & dextera nihil haberet.* Opportunè aptaueris.

Tertull. *2. Reg. 18.3.* *Cant. 5.10.* *Pagnen.* *Lect. Tig.* *Gre. Mag.* *Sap. 6.26.* *Chrysol.* *Matth. 8.10.*

12 At enimverò his, quę hucusque pro centenarij numeri honore siue fructu attulimus, ea etiam, quæ de Cēturione à Domino Israeliticæ plebi antè habito, à probatissimis auctoribus dicuntur, ab Hispano scriptore Hispaniarum Principi librum suum consecrante, hic non subijci, pene piaculum foret. Nimirum, illum sicut etiam eum, qui Christum animam agentem, Dei Filium esse cognouit; illustre illud eius diuinitati testimonium reddens: *Verè Filius Dei erat iste*, Matt. 27.54. necnon Cornel. *Religiosum & timentem Deum cum omni domo sua, facientem eleemosynas multas plebi, & deprecantem Deū semper*, Act. 10.2. Quem primum ex gentibus baptismum suscepisse, omnes PP. & auctores affirmant. Hispanos ab Hispanis fuisse, vt ex optimæ fidei scriptore Flauio Dextro Hispanicarum rerum peritissimo omnino constat: ex F. (inquam) Dextro cùm in alijs, tum maximè hac in re dexterè, & feliciter propugnato à D. Thoma Tamaio de Vargas miræ eruditionis, & limati iudicij B viro, necnon à P. F. Francisco de Biuar Cisterciensi eiusdem notæ auctore, qui huic veritati asserendæ egregiam operam nauarunt. Vt videris, quàm bene hæc fidei, & veræ fortitudinis culmina, quæ modò in Hispania miraris, suis fundamentis hæreant. Hispanus quippe Centurio ob fidei præstantiam a Domino ceteris imitandus proponitur, vt dicebat Chrysost. Hispanus Centurio primus crucifixum Christum publicè Dei Filium profitetur, Hispanus Cēturio primus apud Petrum Christo in baptismo nomen dat; vt egregijs fidei ab ipsis in posteros exemplis transmissis Hispanus nunc miles *Dux factus sit militiæ Christianæ. Verè Centurio, qui stipendia terrena cæli mutat in fructum, & fructu est ipso centesimo Christianus: qui in humano bello fortis, fortior in diuina pacis custodia permanet, qui Deo magis militat, quam sæculo.* Illa maximè quærens prœmia, quę præcipuè Religionem illustrent, vt per Hispanas victorias euante fide Catholica Numen vbique triumphum agat: & verò vt illum vides centesimo fructu Christianum: sic illum suspicis C centesimo prouentu fortunatum. Nec enim omnino abs re, neque infeliciter cecinit non nemo:

Matt. 27.54. *F. Dext.* *D. Thom. de Vargas* *P. Biuar*

Protulit imperium terris Romana iuuentus
Aequantique polo: protulit Hesperia.
Oceano leges iussit, iussitque Tyrannis
Romula gens, leges iussit & Hesperia.
Vna tonans latè bellorum incendia terris
Italia iecit, iecit & Hesperia.
Vna feros docuit submittere colla Dynastas
Imperiumque pati fecit & Hesperia.
Italia imperio virtutis fingere vultum
Fortuna norat, norat & Hesperia.
Esse simul nequit robur commune duarum,
At nunc Hesperia est, quod fuit Italia.

PSALMI TITVLVS.

Ipsi Dauid.

D 1 EST etiam hic Psalmus ex ipso titulo illustris. Pulchrè siquidem Tertull. lib. 4. contra Marcionem, hæreticum illū reprehendebat, quòd Lucæ Euangelio, quod vnum ille recipiebat titulum non affigeret: sic planè inquiens; *Marcion Euangelio scilicet suo nullum adscribit auctorem. Quasi non licuerit quidem illi titulum quoque affingere, cui nefas non fuit ipsum corpus euertere. Et possem hic iam gradum figere, non agnoscendum contendens opus, quod non erigat frontem, quod nullam constantiam præferat, nullam fidem repromittat de plenitudine tituli, & professione debita auctoris.* Erigit ergo frontem noster Psalmus, & quidem regiam, plenam repromittens fidem de tituli plenitudine, & professione auctoris: dum & apponit *Ipsi Dauid.*

Tertull.

2 Et quidem eam vim faciunt Cassiodorus & plures in eo pronomine *ipsi*, vt non tam Dauid Vatem, & Regem, quam Christum Dominum, qui Dauidis nomine à Prophetis compellatur Ierem. 30.9. Ezechiel. 34.24. & cap. 37.24. & Osee 3.5. omnino designet, vt perinde fuerit dicere *ipsi Dauid*, ac si diceretur verò, & germano Dauid. Vnde ad Christum totum Psalmum in sensu litterali referunt. Sed enim quāuis ad Christū foret hic

Cassiodor. *Ier. 30.9.* *Ezech. 34.24. & cap. 37.24.* *Osee 3.5.*

Psalmus primariò referendus, quod litteræ minùs congruere existimamus, vt statim in argumento dicemus: mirum sanè fuerit, inde huic cogitationi argumentationem conficere, vnde contrarium colligere omnino deberent, cùm non alia ratione à Dauide pronomen illud *ipsi* de industria additum videatur, nisi vt non de alio quàm de seipso sermonem facere, sibique ipsi Psalmum dirigere manifestè ostenderet: ac si apertè dixerit, ille ego qui aliàs mea carmina varijs personis, rebus, institutis, siue propriè, siue figuratè, siue allegoricè, siue historicè aptaui, modò quidem mihi ipsi canere, monita ac leges præscribere, siue vitæ meæ rationem & modum, quo domum meam, & regnum gubernem, omnibus palam proponere statuo.

3 Vnde ij longiùs à scopo iuisse videntur, qui Reg. Iosiæ hunc Psalmum aptandum, quasi in eum ex primaria Vatis intentione dirigatur, censuerunt: in quibus sunt Theodor. Basil. Nicephor. & Euthym. & duo quidem priores sic vno ore loquuntur: *Iosias Rex omnes idolorum aras funditus euellit, horum verò sacerdotes confixit, & in pristinam pietatem populum deduxit, non autem de sola dogmatum sanitate rationem habuit, verum etiam de officiis virtutis, rectè iudicans, honorans iustitiã, iniuria affectis opem ferens, & iniuria afficientes plectens, ciuium vtilitatis curam gerens: cùm hæc a longè beatus Dauid perspexerit, hunc conscripsit Psalmum, & illius virtutem percurrens, & omnibus veluti quemdam perfectionis characterem proponens:* sic vterque. Qua verò ratione, cui fundamento subnixi, hæc docuerit, adhuc ambigo, cùm ipse titulus adeò in contrarium iuerit, vt tantùm non dixerit: non de Iosia, aut de alio Rege, sed de ipsomet Dauide sermo est. Porrò quòd Iosias optimi Regis munia expleuerit, quòd Dei religionem magno animi ardore coluerit: quòd in via immaculata indefesso cursu ambulauerit, atque ea omnia, quæ in Psalmo continentur monita, & virtutis actione fuerit operatus: satis quidem non fuerit, vt Psalmus hic primario ipsi dicatus censeatur: cùm eadem omnino ratione Regi Ezechiæ aut Iosaphat, aut alio ex iustis, ac probis principibus posset aptari.

Theodor. Basil. Nicephor. Euthym.

4 Bene quidem verum est, illud in laudibus Regis Iosiæ fuisse à Deo notatissimè positum, quod in viis Dauidis ambulauerit, nec ab illius vestigiis vnquam deflexerit: sic enim 4. Reg. 22. 2. *Fecitque quod placitum erat coram Domino, & ambulauit per omnes vias Dauid patris sui: non declinauit ad dexteram, neque ad sinistram:* quæ totidem verbis habentur 2. Paralip. 34. 2. Vnde si aliquatenus Iosiæ hic Psalmus attribuendus esset, sic ea cogitatio instituenda foret, vt Dauid hac vitæ suæ ratione quam seruare affirmat, aut pollicetur, sese Iosiæ in exemplum vndequaque imitandum atq; exprimendum proponat, quippe sicuè dixit Philo lib de Abraham: *Easdem vitas Patrum, & leges posterorum:* & de Paulino à priscis illis Deciis sanguinè traliente Athalaricus Rex apud Cassiodorum lib. 9. ep. 22. *Semen generis, morum fructibus reddidisti.* Sed id longè petitum videtur.

4. Reg. 22. 2. — 2. Paralip. 34. 2. — Cassiodor.

ARGVMENTVM.

1 DAuid constituto iam regno, tam optimam vitæ suæ institutionem, quam rectam gubernandi rationem Deo proponit, singillatim canens, qua ratione Dei ope adiutus regium munus obeat; quomodo familiam suam instituat, administros adleget; bonis præmia, malis supplicia inferat, vt diligentissimè perpẽdens momenta officiorum omnium Ethicum, Oeconomicum, & Politicum informet, & suo exemplo Principes omnes quid in moderandis, ac regendis subditis præstare debeant, accuratè moneat, bonumque Principem suis coloribus depingat.

2 Sic de Psalmi huius argumento censent Hebræi DD. & ab illis Nicolaus de Lyra, Caietanus Incognitus, Agellius, Genebrardus, & alij recentiores: & quidem Lyra verba non modo argumentum, sed Psalmi etiam tempus indicant, ait enim: *Dauid videtur fecisse hunc Psalmum, quando cognouit se stabilitum in regno Israel a Deo secundum quod habetur* 2. Reg. 5. 3. & cognouit Dauid quoniam confirmasset eum Deus Regem super Israel: *Et ideò tunc firmiter proposuit bene vti regia potestate ad sui meritum, & aliorum exemplum.* Illud verò huic cogitationi nonnihil obstrepere videmus, quòd ferè omnia Psalmi verba, quæ vel ad iustitiæ actiones sectandas, vel ad peccata declinanda spectant, non in futuro sint, tamquã ab eo dicantur, qui rectam viuendi, & gubernandi rationem instituere proponit: sed in præterito aut præsenti, quasi eum virtutis tenorem, modumque iam de more exercitum indicent: *Vt perambulabam, non proponebam, odiui, non adhæsit, non cognoscebam, persequebar, &c.* Sed facilè ex Hebræa lectione occurret Lyra, quæ hæc omnia verba signate in futuro habet. Et verò, quod alias monui, Hebræis familiare est præsentibus pro futuris, & futuris pro præsentibus vti, & nullo negotio, hæc pro illis immutare.

Lyra. Caietan. Incognit. Agell. Genebrar.

3 Hæc expeditissima sunt, quæque Psalmum omnibus inter se concinnentibus partibus faciant, quin aliquid in eo difficile explicatu, aut contortum maneat. Attamen si necessaria pietate non aliter acquiescas, quàm cùm Cassiodoro, & aliis ad Christum omnino retuleris, sic hæc cogitatio instituenda, siue tua condienda pietas fuerit, vt Dauid qui egregiam hanc vitæ, & gubernandi rationem à Dei sapientia didicisse profitetur, eamdem ipsi Christo Domino multo quidem meliùs, atque accuratiùs exprimendam proponat; cui cognitioni miré assonat Ieremiæ vaticinium c. 23. 5 & c. 33. 15. *Ecce dies veniunt, & suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit Rex, & sapiens erit, & faciet iudicium, & iustitiam in terra* Vbi duo certo certiora sunt: alterum de Christo, hæc ad litteram fore capienda: alterum vocem *Dauid*, esse in datiuo, vt sensus fuerit: etsi hactenus improbi Reges, & Dauidis moribus degeneres extiterint: opportuno tamen tempore germen excitabo, quod Dauidicæ stirpi omnino respondeat, & iudicium ac iustitiam in terris egregiè exerceat: sanè vt dum his verbis Christus Dominus, Dauidi germen iuste, & omnino respondens, hoc est, eius exempla ac vestigia in misericordia, & iustitia reddenda premens inducitur: non omnino abs re ipsum sibi canentem faciat: *Misericordiam & iudicium cantabo tibi Domine:* hoc est: Misericordiæ ac iustitiæ normam, quam à te omnium bonorum fonte accepi; tibi ipsi sequendam propono: vt germen radici, & radix germini respondeat. Nimirum Dominus apud Ioannem Apocal. 22. 16. notanter dixit: *Ego sum radix, & genus Dauid*, in radice eius creatorem in genere, ipsius filium se compellans, vti ad huc modum Ambrosius, & alij exponunt: *Christus igitur & radix, & filius est Dauid. Radix est Dauid, quia ab ipso Dauid est creatus, sicut & cæteri homines; filius est Dauid, quia ex eius progenie processit secundum carnem.*

Iere. 33. 5. — Apoc. 22. 16. — Ambr.

VERSVS PRIMVS.

Misericordiam & iudicium cantabo tibi Domine.

COMMENTARIVS.

1 PVLCHERRIMVM omnino carmen, quod à MISERICORDIA auspicatur; quid enim miseris mortalibus suauius ac modulatius sonet? Quid gratius ac iucundiùs audiatur, quam misericordia? Pulchrè Seneca lib. 1. de Clementia c. 1. *Cetera bona proportione fortuna sua quisque sentit, aut expectat, maiora minoraque: ex clementia omnes idem sperant. Nec est quisquam, cui tam valde innocentia sua placeat, vt non stare in conspectu clementiam paratam humanis erroribus gaudeat.* Et statim: *Sicut medicina apud ægros vsus, etiam apud sanos honor est, ita clementiam, quamuis pœna digni inuocent, etiam innocentes colunt.* Sed nec aliud in Deo splendidiùs emicat: cùm *Misericordia eius super omnia opera eius*, Ps. 144. vers. 9. Certè Moysi enixè à Deo efflagitanti vt faciem ei suam ostenderet: sic ipse annuit, vt *omne bonum* illi ostensurũ promitteret, Exod. 33. 19 nec aliter fidem suam liberauit, quam innatam sibi misericordiam atq; clementiam ipsi quasi de facie agnoscendam: siue potiùs quàm seipsum ex clementia & misericordia præsentẽ daret: etenim ad

Senec. — Ps. 144. 9. — Exod. 33. 19.

eius

eius conspectum sic Moyses exclamauit: *Dominator Domine Deus, misericors & clemēs, patiens, ac multæ miserationis*; Exodi 34. 6. Ad quæ verba opportunè Oleaster hæc inquit: *Petierat Moyses eius videre gloriam, ipse verò pollicetur, omne bonum suum illi ostensurum. Vbi simul cogita, quæ sunt omnia bona Dei, nempe esse misericordem, clementem, tardum ad iram, & multum misericordia, & veritate, vt nostri misereri sit omne bonum eius. Non dicit bona sua, esse sapientem, potentem, & id genus alia, sed misericordem, &c.* Elicit quidem id Greg. Nazianz. ex his verbis, obseruans; misericordiam iudicio signatè præponi, ac proinde chariorem Deo esse: sic nāque ille orat. 16. *Quandoquidem nec aliud quidquam est, quod Deo magis conueniat, vtpote, quem misericordia & veritas præcedant, et cui misericordia ante iudicium offerenda sit.*

Exod. 34. 6. — Oleaster. — Nazianz.

2 Sed quisnam huius versus sensus? Quis vatis in eo scopus fuerit? Plures quidem è Patribus de Dei misericordia & iudicio, quæ Dauid celebrare polliceatur, accipiunt: ita Chrysost. August. Prosper, Cassiod. & Euthymius hic: Gregor. hom. 22. in Ezechiel. Ambros. lib. de Isaac, & vita beata, Zeno Veronens. M. ser. de hoc Psal. tom. 2. Biblioth. Veter. Patrum, Faustus Rhegiensis lib. 2. de gratia & libero arbitrio c. 4. Fulgentius lib. 1. ad Monimum c. 7. Bernard. ser. 6. in Cant. & ser. de Annuntiat. Hieron. in c. 2. Osee, & in eam explicandi rationem tam eruditum, quàm rude interpretum vulgus cursu vadit; vtraque Glossa; Incognitus, Genebrardus, Lorinus, Agellius, & alij. Quamuis non eodem modo omnes capiant: alijs generaliter ad Dei misericordiam & iudicium cùm siue in hac, siue in futura vita præmia, ac supplicia hominibus infert; alijs peculiariter ad Dauidem misericorditer a Deo in Regem promotum, & Saulem iusto iudicio è solio deiectum (quod alijs etiam typus Ecclesiæ à Dei misericordia electæ, & Synagogæ ab eius iustitia reprobatæ esse videtur) referentibus. Et vero huic sensui plures Vatis & Scripturæ locutiones omnino adsimiles concinunt, quibus Dei misericordia & iudicium celebratur, vt Psal. 32. 5. *Diligit misericordiam & iudicium.* Et Ps. 102. 6. *Faciens misericordias Dominus, & iudicium iniuriam patientibus.* Psalm. 88. 5. *Misericordia & veritas præcedent faciem tuam.*

Chrysost. August. Prosper. Cassiodor. Euthym. Gre. Mag. Ambros. Zeno M. Faust. Fulgent. Bernard. Hieron. Glossa. Incognit. Genebrar. Lorin. Agell. — Ps. 32. 5. Ps. 102. 6. Ps. 88. 5.

3 Et quidem ea expositio apta, probabilis, & ob tam egregium PP. agmen in eam conspirantium veneratione digna: sed enim si ad acuta veniamus, aptior fuerit & opportunior quam Basilius, Theodoretus, Euthymius (priori non omnino quiescens) Bruno, Cardin. Bellarm. & Genebrardus his verbis reddunt; vt Dauid siue de sua, siue (quod huic expositioni in idem recidit) de Iosiæ misericordia & iudicio loquatur; ac si diceret, vt ex alijs inquit Genebard. *Tibi cantabo meam misericordiam, qua sum paratus ad subditos iuuandos: iudiciū meum, quo omnia rectè & iustè in meo regno administro, vt tibi gratias agam, qui mihi has virtutes, & cetera bona es largitus.* Quæ Basil. & Theodor. sub persona Iosiæ, de qua ipsi vatem in hoc Psalmo continenti filo loquentem faciunt, sic expressere: *Quoniam enim & iniuria affectos miserabatur, & iniuria afficientes admirabilis Iosias condemnabat, illorum narrationem, laudem misericordiæ & iudicij nuncupauit.* Ad quem modum Euthymius, cùm sub vatis persona dixisset: *In cantum, inquit, tibi offeram misericordiam & iudicium tuum: canens nimirum quemadmodum in præsenti vita misereris, & iudicas in futura. Vel canens quod misericordia tua iudicio non caret; nec iudicium tuum misericordia:* subijcit opportunè: *Imitabor præterea ea quæ cantu meo laudauero; aliorum scilicet miserendo, & rectè alios iudicando.* Hæc ille. Quibus sic subscribit Card. Bellarm. in elucidatione huius Psalmi, quam vitæ Dauidis intexuit in libello de officio Principis: *Ad laudem tuam Deus, & ad instructionem Principum, quos tu elegeris, cantabo misericordiam & iustitiam, ad quas reuocari possunt omnes virtutes, quæ sunt Principibus omnibus ad bene regendos populos necessariæ.*

Basil. Theodor. Euthym. Bruno. Bellarm. Genebrar. — Bellarm.

4 Sunt ergo Dauidis instituto hæc aptiora, & quæ verbis & contextui melius hæreant, etenim qui Dei misericordiam & iudicium sæpius pro re nata celebrauit, modò de eo, quod ipse ex Dei imitatione, & miserendo, & rectè iudicando præstiturus esset, tantùm agit; aliàs cùm omnia egregij Principis munia atq; virtutes exsequi proponat, misericordiæ & beneficentiæ erga subditos videretur oblitus. Adhæc: si rectè æstimas; aliud est Dei misericordiam canere: & quidem cùm vates de Dei misericordia agere instituit, disertissimè dixit: *Misericordias Domini in æternum cantabo*, Ps. 88. 1. vnde cùm Deo misericordiam cantaturum, inquit: idem omnino fuerit; atque se ex Dei imitatione, in Dei obsequium, vt Deo gratum faciat, miseris misericordiam exhibiturum, & opem subditis omni modo laturum promittere; sic quidā totus Psalmus optimè hæret, atq; subsistit: & cùm omnia optimi Principis officia in hoc versu, & Psalmi capite semel proposuerit, ea in sequentibus singillatim enucleatissimè exponit, atque diffundit. Iam verò vt nonnullæ Scripturæ locutiones priori expositioni assonant: ita etiam aliæ pro hac sunt; vt Prou. 20. 28. *Misericordia & veritas custodiunt Regem.* & eodem c. vers. 3. *Facere misericordiam & iudicium magis placet Domino quam victima,* & c. 21. v. 21. *Qui sequitur iustitiam & misericordiā inueniet vitā.*

Ps. 88. 1. — Prou. 20. 28. & v. 3. & c. 21. 21.

Misericordiam.

Lect. I.

Misericordia virtus aduersus Stoicos adstruitur.

1 AGellius, qui hunc versum ad Dauidem, & de manu Saulis ereptum, & regni honore a Deo affectum refert: sic misericordiam à iudicio distinguit, vt misericordia ad beneficia collata: iudicium verò ad ius, quod ipsi ex iudicis munere Deus reddidit, pertineat. Itaq; iudicium idem esse ait, quòd officium ac munus, quòd persona, quam sustinet quispiam efficere debet: misericordiam verò iudicium & munus superare, vt latinè, dici possit officium & gratia. Vnde concludit: *Ex suo officio fecit, Deus, cùm illum de manu Saul innocentem eripuit: supra ius, cùm illum Regem fecit: ius reddidit, cùm iusti viri insectatores pœnis coercuit: misericordiā & gratiam præstitit, cùm innocentē non modo absoluit, & eripuit, sed etiam summis honoribus cumulauit.* Hæc Agellius non omnino incommodè pro sua explicandi ratione quia hæc de Dei misericordia accipit: at vereor, eum hac misericordiæ acceptione, suū illi ius non reddidisse: quippe hæc maiorem omnino vim habet: & plusquàm gratia & officium, misericordia significat. Certè illā nostro instituto accommodatissimè diffinire visus est Greg. Nyss. lib. de beatitudinibus aiens: *Misericordiam esse erga afflictos cum dilectione coniunctam affectionem.* Vt sicut inhumanitas aut durities ab odio, ita misericordia à charitate originem habeat. Quò omnino spectat pulchra Pauli locutio qua misericordiam cum visceribus sic coniunxit ad Coloss. 3. 12. *Induite vos ergo sicut electi Dei: sancti, & dilecti viscera misericordiæ:* innuens Apostolus misericordiam à visceribus: a tenero videlicet affectu, siue ab humanitatis sensu ad opem afflictis ferendam excitato oriri. Etenim, ni reapse subueniat cùm possit: misericordia non fuerit: bene siquidem dixit S. Valerian. Episcop. hom. 7. *Crudelis est profectò pietas, quæ scit condolere miseris, & nescit subuenire perituris.* Vnde quidem Christianum sic planè diffiniebat August. in Enchirid c. 5. *Ille verò Christianus est, qui omnibus misericordiam facit, qui nulla omnino mouetur iniuria, qui alienum dolorem tamquàm propriū sentit: cuius mensam nullus pauper ignorat: qui opprimi pauperem, se præsente, non patitur: qui miseris subuenit, qui ad fletum fletibus prouocatur alienis.* Hæc August.

Agell. — Nyssen. — Coloss. 3. 12. — Valer. — Aug.

2 Reijciendus ergo Stoicorum sensus, simul ac loquendi modus: misericordiam, & re ipsa & ex nomine auersantium. Ad sonum quippe vocis potiùs quam ad sensum rei sese ipsi excitentes misericordiam non in laude, sed in vitio & leuitate tamquàm ægri & miseri, siue pusilli, & deiecti cordis propriam ponebant: sic enim Senec. Stoicus quidem ipse, & eius disciplinæ seuerus custos, rigidusque satelles lib. 2. de Clementia c. 4. & 5. *Ad rem pertinet, quærere hoc loco, quid sit misericordia: plerique enim vt virtutem eam laudant, et bonum hominem vocant misericordem; hæc autem vitiū animi est,* & paulò post: *Ergo quemadmodum religio Deos colit, superstitio violat, ita clementiam mansuetudinemq; omnes boni præstabunt, misericordiam autē vitabunt. Est enim vitium pusilli animi ad*

Senec.

ſpeciem alienorum malorum ſuccidentis. Itaque peſſimo cuique familiariſſima eſt. Anus & muliercula ſunt, quæ lachrymis nocentiſſimorum mouentur, quæ, ſi liceret, carcerem effringerent. Sic ipſe modò ſeſe poſtmodùm plus explicaturus, & accuratiorem doctrinæ ſuæ rationem ita redditurus: vt verbi potius, quàm rei hæc pugna eſſe videatur; & Senecæ quidem è noſtris etiam acceſſit Nemeſius (Nemeſ.) Stoicæ diſciplinæ ſæpius addictus lib. de Anima c. 19. inter animi ægritudines ſic miſericordiam recenſentis: *Ægritudinis ſpecies ſunt quatuor: ſtupor, moleſtia, inuidia, miſericordia. Inuidia, ægritudo, quæ ob alterius res ſecundas ſuſcipitur; miſericordia, quæ ob res aduerſas.* Ita Nemeſius.

3 Iam huic ſiue ſentiendi, ſiue loquendi modo quotquot pleno pectore ſapiunt, vehementer repugnant: & Clemens quidem Alexandrinus (Cle. Alex. Oſeę 6.6.) lib. 4. Stromatum ſic loquitur: *Miſericordia non eſt, vt quidam Philoſophi cenſuerunt, ægritudo ex alienis malis, ſed magis diuinum quiddam, ſicut Prophetæ loquuntur. Miſericordiam enim, inquit, volo, non ſacrificium.* Sic ille: obſerua quanto interuallo ab Stoicis Clemēs diſtet; dum quod ipſi ægritudinem cenſent: *diuinum quidem* ipſe appellat; & rectè quidem, cùm, & nihil diuinius, ſiue quod diuinam imaginem ſuis adeò coloribus depictam exprimat quàm miſericordia fuerit, vt lect. 3. videbimus & hæc, ille omnino humanitatis ſenſu ſit; quo vt homines ſimus, & inter homines cenſeamur, neceſſariò conſtamus; quem pulchrè exprimebat ille in theatro à doctis & indoctis (Aug.) mirè celebratus apud Auguſtinum epiſt. 52. tom. 2. cùm ei, qui obiiciat:

Tantumne ab re tua eſt otij tibi,
Aliena vt cures, ea quæ nihil ad te attinent,

Sic obuiam ibat:

(Senec.) *Homo ſum, humanum nihil à me alienum puto.*

Cui ſenſui ipſemet rigidus Seneca ſic ſubſcribit ep. 95. vt (Auguſt.) eum verſum & in pectore, & in ore ſemper eſſe velit. Vnde quidem iure cenſuit Auguſt. lib. de moribus Eccleſ. c. 27. Stoicos à miſericordia, tamquam ab ægritudine, falsò diſcedentes, in verum ſtuporis morbum omnino incidiſſe, ait enim. *Stoici verò cùm miſericordiam quaſi vitium deuitant, quia officio ſatis moueri nequeunt, ſi nec perturbatione commouentur, congelaſcunt potius rigore inhumanitatis quàm rationis tranquillitate ſerenantur.* Nec alio quidem ire dixeris eam Pauli increpatio(Rom. 1. 31.)nem Philoſophos perſtringentis ad Rom. 1. 31. *Inſipientes, incompoſitos, ſine affectione, abſque fœdere, ſine miſericordia:* (Gra. Lect.) vbi ſi premas vocem Græcam pro qua noſter poſuit *compoſitos*; omnino legens *agreſtes, ſtupidos, inurbanos, ruſticos*: vt omnino videris, hominem immiſericordem, quem humanæ calamitatis miſeratio non tangit, à ſanorum hominum numero abire; & agreſtem ac ſtupidum omnino eſſe, Portò hac de cauſa Stoicorum ſectam malè audire, & nimis duram hominibus viſam (Seneca.) fuiſſe, ſic ipſemet Seneca fatetur præfato loco: *Scio malè audire ſectam Stoicorum tamquam nimis duram.* Et quidem meritò, cùm ab humanitatis ſenſu ipſa abhor(Iuuenal.)reat: quippe Gentili Satyrographo monitore Satyra 15.

——— ——— *Molliſſima corda*
Humano generi dare ſe natura fatetur
Quæ lachrymas dedit, hæc noſtri pars intima ſenſus
Plorare ergo iubet cauſam lugentis amici
Squaloremque rei, pupillum ad iura vocantem
Circumſcriptorem cuius manantia fleta
Ora puellares faciunt incerta capilli.
Naturæ imperio gemimus, cùm funus adultæ
Virginis occurrit, vel terra clauditur infans
Et minor igne rogi.

Reddit rationem, quam vrgemus

——— *Quis enim bonus aut face dignus*
Arcana qualem Cereris vult eſſe Sacerdos
Vlla aliena credat mala?

4 Sed nec illud vllo modo ferendum, quòd miſericordiam puſilli animi vitium ad ſpeciem alienorum malorum ſuccidentis eſſe velint Stoici. Qui enim puſillus is animus fuerit, qui non modo Dei veſtigia premat; ſed ad eius ſimilitudinem pertingere contendat? Audi ea de (Prou. 20. 6.) re Salomonem Prou. 20. 6. *Multi homines miſericordes*

A *vocantur.* Sed obſerua LXX. & Ambr. ſer. 10. in Pſal. 8. ſic (Lxx. Ambroſ.) hæc legere: *Magnum homo, & pretioſum vir miſericors.* Similiter Chryſ. hom. 4. in ep. ad Philipp. nonnihil em(Chryſoſt.)phaſis addentem reponere: *Magnum quiddam, & præclarum homo miſericors.* Vt ea, quam Stoici paruitatem animi dicunt; vera magnitudo atq; excelſitas ſit, cùm ex ea verus homo, & verè humanus, ac proinde Deo aſſimilis, & quodammodò Deus ſit; ita omnino citati PP. Quorum prior Ambroſ. *Et verè (inquit) magnus eſt, qui diuinæ operis interpres eſt, & imitator Dei.* Pergit Chryſ. *Hoc enim eſt hominem eſſe, vel potius hoc eſt; Deum eſſe.* Planè quod à miſericordia, homini humanitas ſiue humanum eſſe omnino adueniat, hoc eſt, hominem, non feram eſſe; atque hinc diuinæ bonitatis participem, & Deo ſimilem, ipſiuſque diuinitatem quodammodò exprimentem euadere, quo nihil excelſiùs, & maius dici, excogitanque valet.

5 Iam verò iis omnibus occurrit Seneca ſic pro Stoicis fideiubens, vt nō minùs humanos, & beneficos in alios, quā ceteros homines faciat, imò verò potiſſimùm benignitate & charitate inter omnes eminere, ſic affirmet præ(Senec.)fato loco: *Hæc ſi per ſe ponantur, inuiſa ſunt, videtur enim*
B *nullam ſpem relinquere humanis erroribus, ſed omnia delicta ad pœnam deducere. Quod ſi eſt, quis hac ſecta durius quæ dediſcere humanitatem iubet, portumq; aduerſus fortunam certiſſimum mutuo auxilio claudit? Sed nulla ſecta benignior, leniorq; eſt; nulla amantior hominum, & communibus bonis attentior, vt propoſitum ſit, vſui eſſe, aut auxilio, nec ſibi tantùm, ſed vniuerſis, ſingulisq; conſulere.* Vnde poſt pauca, omnia pietatis officia, ſiue quæ nos miſericordiæ opera vocamus, à ſapiente Stoico miſericordiā abnegante præſtanda eſſe, ſic ſingillatim affirmat: *Succurret alienis lachrymis, non accedet: dabit manum naufrago; exſuli hoſpitium: egenti ſtipem, non hanc contumelioſam, quā pars maior horum qui ſe miſericordes videri volunt, abiicit, & faſtidit quos adiuuat: contingiq; ab illis timet; ſed vt homo homini ex communi dabit. Donabit lachrymis maternis filium, & catenas ſolui iubebit, & ludo eximet, & cadauer etiam noxium ſepeliet.* Quod ſi his auditis dixeris: iam ſumus ergo pares; nec latum vnguem Stoici à Chriſtianis in miſericordiæ ſenſu moueri. Repugnat ſtatim Seneca, negans ſuum ſapientem miſereri,
C. etiam ſi omnia faciat, quæ qui miſerentur, faciunt, atque hoc quidem (vt aſtruat prædictam ſuperiùs rationē quòd miſericordia, ægritudo, & paruitas animi ſit) ſic vrget: *Miſericordia eſt ægritudo animi ob alienarum miſeriarū ſpeciem, aut triſtitia ex alienis malis concepta, quæ accidere immerentibus credit. Ægritudo autem in ſapientē virum non cadit; ſerena eius mens eſt, nec quidquam incidere poteſt, quod illam obducat. Nihil æquè hominem quàm magnus animus decet, non poteſt autem magnus eſſe idem, ſi metus & mœror confundit, ſi mentem obducit & contrahit.* Vnde poſt pauca ſic concludit: *Ergo nō miſeretur, quia & ſine miſeria animi non fit, ceterum omnia, quæ qui miſerentur, dolentes facerent, hic libens & alacri animo faciet. At faciet iſta tranquilla mente, vultu ſuo. Ergo non miſerebitur ſapiens, ſed ſuccurret, ſed proderit, in commune auxilium natus, ac publicū bonum, ex quo da-*
D *bit cuiq; partem etiam ad calamitoſos, proportione improbandos & emendandos bonitatem ſuam permittet; Afflictis verò & fortiùs laborantibus multò libentius ſubueniet. Quoties poterit fortunæ intercedet: vbi enim opibus potius vtetur, aut viribus, quàm ad reſtituenda, quæ caſus impulit? Vultū quidē nō deiiciet, nec animū ad aruſcantis cinis, aut pannoſi aridā faciem, & obnixam baculo ſenectutem, ceterùm omnibus dignis proderit, & Deorū more calamitoſos, propitius reſpiciet.* Firmat hæc ſtatim & denſat non omnino importunis imaginibus, quas etiā libet appingere, quòd peculiari etiā examine diſcutiendæ ſint. Ait ergo; *Miſericordia vicina eſt miſeriæ: habet enim aliquid trahitq; ex ea. Imbecilles oculos eſſe ſcias, qui ad alienā lippitudinē, & ipſi ſuffunduntur: tam me hercule, quàm morbū eſſe, non hilaritatē, ſemper arridere ridentibus, & ad omnium oſcitationem ipſum quoq; os diducere. Miſericordia vitium eſt animorum nimis miſeriæ fauentium, quam ſi quis à ſapiente exigit, propè eſt, vt lamentationem exigat, & in alienis funeribus gemitus.* Hactenus ex Seneca.

6 Hæc adeò ſpecioſè argutéq; dicuntur; vt alicui forsã non tam de re quã de nomine quæſtio & lis eſſe videatur; imò verò hæc omnia non longiſſimè abire velit à diuino præcepto Principibus, atq; iudicibus dato Exod. 23. 3. *Pauperis quoq; non miſereberis in iudicio*: ſiue vt in Hebræo eſt; *non decorabis*, aut, *non ornabis pauperem in lite ſua*: id eſt, vt expendit inibi Oleaſter, dicens: *Pauper eſt, & miſereberis, & ei ob miſeriam ſuccurrendum eſt.* Verùm enim verò non tantùm circa voces & nomina, ſed in ipſas etiã virtutes peccare, & nugari, tam Auguſt. quàm aliis Patribus videntur Stoici. Et primùm quidem ſiue de voce, ſiue de re pugna fuerit; opportunè dixit Sextus Pythagoreus ſententia 328. *Sententiam, quæ miſericordiam vetat, non ſolum tenere, ſed vel audire refuge.* Cui enim bono fuerit pulcherrimum & gratiſſimum miſericordiæ vocabulum de medio tollere; & miſericordiam ipſam in dubium reuocare? Sapienter hunc Aug. lib. 9. de Ciuitate Dei c. 5. *Miſericordiam, Stoicorum eſt ſolemne culpare. Longè melius, & humanius, & piorum ſenſibus accommodatius Cicero in Cæſaris laude locutus eſt; vbi ait: Nulla de virtutibus tuis nec admirabilior, nec gratior miſericordia eſt.* Vbi Auguſt. non ſolum pro miſericordiæ affectu, ſed pro ipſo etiam nomine ex Ciceronis ſententia cauſam dicit; ſimul ſugillans Stoicos, quòd id vocabulum auerſarentur.

Exod. 23. 3. Litt. Heb. Oleaſt. Sextus. Auguſt. Cicero.

7 Sed enim in ipſo miſericordiæ ſenſu, ſiue in re miſericordiæ ſic eos Philoſophos errasse, vt eius vim atque virtutem minimè videantur aſſecuti; non minùs dilucidè apparebit, & duplici quidem ex capite: nam primùm ex Auguſt. miſericordia non neceſſario innititur ei animi miſeriæ, ſiue ægritudini, qua quis de aliorum malis animo priùs commouetur, ac perturbatur, vt opem ſubinde illi ferat: eſto enim ille non cõmoueatur; ſi tamen manum porrigat, & opem ferat: miſericors quidem eſt, & miſericordiam habet. Audi illum præfato libro de Moribus Eccleſiæ c. 27. *Quis ignoret ex eo appellatam eſſe miſericordiam, quod miſerum cor faciat condolentis alieno malo? & quis non concedat ab omni miſeria liberũ eſſe debere ſapientem, cùm ſubuenit inopi, cùm eſurienti cibum præſtat, potumq; ſitienti; cùm veſtit nudum, cùm peregrinum tecto recipit, cùm oppreſſum liberat, cùm denique humanitatem ſuam vſque ad ſepulturam porrigit mortuorum? etiamſi id faciat mente tranquilla nullis aculeis doloris inſtinctus, ſed adductus officio bonitatis; miſericors tamen vocandus eſt.* Sic Auguſt. & quidẽ veriſſimè. Quis enim ita miſericors vt Deus noſter, de quo vates: *Miſericors Dominus & iuſtus, & Deus noſter miſeretur*, Pſal. 114. 5. & tamen nullis triſtitiæ, aut doloris aculeis punctus opem indigentibus præbet, & feſſis rebus ſubuenit. Quare optime inibi concludit Auguſt. *Itaque multo prudentiùs Deus etiam miſericors dicitur, qui quemadmodum dicatur, reſtat intelligere iis, qui ſeſe idoneos religione, ſtudioq; præſtiterint, ne cum verbis doctorum inepta vtimur, indoctorũ animas prius dureſcere, vitando miſericordiã, quã benignitatẽ appetendo miteſcere faciamus.* Hæc Aug.

Aug. Pſ. 114. 5.

8 Verùm illud in Stoicorum ſententia maiori caſtigatione, ſiue etiam odio obnoxium videtur, quòd indita nobis à natura miſericordiæ viſcera, & humanitatis ſenſum, tenerum ſcilicet illum, mollemq; affectum, quo de alienis malis ſic condolemus, commiſeramur, atq; contriſtamur, vt non aliena, ſed propria nobis exiſtimemus, eruere, & extrahere velint. Qui enim hæc ab hominibus tollit, humanitatem, quæ in ſenſu alienæ calamitatis cenſetur, omnino tollit: & hominem non modo inhumanẽ, & feris adſimile, ſed feris feriorem facit: quippe hæ ſimilium ferarum cæde & ſanguine commouentur; & quæ poſſunt doloris, & ſenſus ſigna edunt; ſic pulchrè hæc expendente Sancto Aſterio Amaſeæ Epiſcopo hom. de diuite & Lazaro: *Is quem alterius inopia, atq; ægritudo cõmiſeratione non tangit, fera ſane eſt rationis expers, perperam humanam indutus formam, ipſamq; naturam praua voluntate fallens, ac denique feris ipſis, ac belluis immanior ſiquidẽ ſues iugulata ſue ſenſu quodam doloris afficiuntur, & circa fuſum recens ſanguinẽ triſte murmur edunt. Circumſtantes tauri eadem boues, miſerabili dolorẽ mugitu deſignantes. Quin gruum quoq; greges, cùm vna forte gregalium in caſſes inciderit, capta circumuolitant, & lamentabili quodã aerem clangore complent, comitem ſuam, & gregalem requirentes. Et hominem ratione præditum animal, manſuetum, & ad Dei ſimilitudinem, virtutis ac bonitatis capax proximorum acerbi caſus, grauesq; calamitates tam parum afficient, ac mouebunt?* Hæc ille: vbi, ſi attẽdis de humanitatis ſenſu, & molli affectu, quo hominis viſcera tanguntur, & cõmouentur, vt de proximi malis cõdoleat, ſimulque cum eo patiatur potiſſimum agit Aſterius: eò enim & omnes, quas appinxit imagines omnino eunt; & ea verba, quibus de induſtria vtitur, *commiſeratione non tangit, tam parum afficient*, manifeſtè indicant.

Auguſt. S. Aſter.

Quò quidem ſignatè faciunt ex Pauli locutiones fideles ad miſericordiã vrgentis: *induimini viſcera miſericordiæ*, Coloſſ. 3. 12. & ad Rom. 12. 15. *flere cum flentibus.* In priori enim non modò ipſammet miſeriæ ſubleuationem, ſed eam internam condolentiam & cõmiſerationẽ, qua viſcera noſtra tanguntur; ſignatè præſcribit. Cùm verò nos *flere cũ flentibus* vult, omnino humanitatis admonet; eiuſq; ſympathiæ ob quam aliorum mala æquè nos ac illos feriunt, & lachrymas à natura nobis ad hunc tenerum affectum exprimendum datas excutiunt, ſicuti adductus Iuuenalis ſcitè & verè dicebat:

Coloſſ. 3. 12. Rom. 12. 15. Iuuenal.

——— Molliſſima corda
Humano generi dare ſe natura fatetur,
Quæ lachrymas dedit: hæc noſtri pars intima ſenſus.

Senec.

Vnde cùm Seneca de ſuo ſapiente dixit: *Succurret alienis lachrymis, non accedet. Donabit lachrymis maternis filium, at faciet iſta tranquilla mente, vultu ſuo*, & ſtatim *imbecilles oculos eſſe ſcias, qui ad alienã lippitudinẽ & ipſi ſuffunduntur: nec igitur miſericordiam qui à ſapiente exigit, prope eſt vt lamentationem exigat, & in alienis funeribus gemitus.* Lippientibus quidẽ oculis humanam naturam conſideraſſe videtur. Certè Dei ſapientia, Deiq; fortitudo ſic alienis lachrymis, (ſi tamen alienæ, quæ ſuorũ erãt) ſuccurrere ſolebat, vt illis accederet, & ſuas iungeret, ſic donabat lachrymis maternis filiũ, vt miſericordia ad id cõmoueretur. Et vt hinc incipiã, ſic Lucas Dominũ miſericordia motũ, viduæ filiũ è mortuis ſuſcitatũ matri donãtem facit c. 7. *Ecce defunctus efferebatur, filius vnicus matris ſuæ, & hæc vidua erat. Quam cùm vidiſſet Dominus, miſericordia motus ſuper eam dixit, noli flere; et ait: Adoleſcens tibi dico, Surge, & reſedit, qui erat mortuus, & cœpit loqui, & dedit illũ matri ſuæ*: vbi primùm Ambr. lib. 5. in Luc. *Et hic locus* (inquit) *ad vtramq; redundat gratiã & vt citò flecti diuinã miſericordiã matris viduæ lamentatione credamus, eius præcipuè, quæ vnici filij vel labore vel morte frangatur.* Opportunè illud: *Citò flecti diuinã miſericordiam*: ne ſcilicet Domini animus rigidus, ſiue Stoicus eſſet, qui nullo humanitatis ſenſu permotus; nec vllo compaſſionis ſigno dato donaret lachrymis maternis filium; ſed potiùs, qui interioris animi commiſeratione inflecteretur. Vnde ſapienter Cardinal. Toletus ad ea verba *miſericordia motus*; hæc habet: *Dicitur autẽ motus miſericordia, quia in miſericordia duo ſunt, nẽpè, & voluntas ſubueniendi calamitati alterius, quæ ad partem animæ ſuperiorem ſpectat, & dolor quo de ea afficimur, qui reſidet in parte ſenſitiua, quiq; nos inducit & impellit, vt ſubuenire velimus. Hunc Chriſtus, ſicut & reliquos affectus pro ſua voluntate aſſumebat, &c. Dicitur igitur miſericordia commotus, quia non ſolùm voluit ſubuenire, ſed etiam dolorem ac compaſſionem in ſe excitauit de viduæ paſſione ac miſeria.* Hæc Cardin. Tolet.

Luc. 7. 12. Ambr. Toletus.

10 Sed enim Dominũ ſic lachrymis alienis ſuccurrentẽ, vt illis accederet, hũc in modũ ſcribit Ioa. c. 11. 35. cùm eũ ad ſuſcitandũ Lazarum accedentem deſcribit: *Ieſus ergo vt vidit eam plorantem, & Iudæos qui venerant cum ea plorantes, infremuit ſpiritu et turbauit ſemetipsũ, & lachrymatus eſt Ieſus*: vbi ſcitè premitur cauſalis ſiue illatiua vox *ergo* ab eodẽ Card. Tolet. ad id loci hunc in modũ: *Notanda eſt particula, ergo, indicans idcirco Dominũ eſſe indignatũ & cõmotũ, quia vidit Mariã, & circũſtantes etiam cõmotos, & lachrymantes.* Planè quaſi non alia ratione, quam cõpaſſionis & cõmiſerationis, quòd adſtantes plorantes vidiſſet; ipſe etiam cõmoueretur. & ad naturæ leges cõpoſitus lachrymas effuderit, vt oſtenderet ſe alienis lachrymis accedere, cui homo cùm eſſet, humanũ à ſe alienũ nihil putabat: ita id etiã expendentibus

Ioa. 11. 35. Tolet. Hilar. Bern.

bus Hilario, atq; Bern. Sic enim ille lib. 10. de Trinitate: A *Vt assumpti hominis veritatem ipse quoque affectus humanæ consuetudinis susceptus protestaretur.* Ad quem modum Bernard. serm. 20. in Cantica: *Fuerunt lachrymæ illæ testes profectò naturæ*; quæ *Plorare ergo iubet casum lugentis amici.*

11 Sunt verò hic duo aduersus Stoicos omnino adnotanda. Alterum hanc commiserationem, & *in alienis funeribus gemitus*, non modo naturæ, sed optimæ etiam rationi consentaneam esse. Etenim Dominus, cùm hos affectus exprimebat, & si nobiscū in eo conueniret, quòd non prius commoueretur, quàm obiectum aliquod conciperet, quod eum ad tristitiam ac doloris affectum excitandum vrgeret, at à nobis longissimè ibat; tum quod eos affectus suopte nutu assumebat: & obiectione etiam mœroris proposita liberos habebat, quod nobis minimè euenit, qui ipsis vel inuiti etiam subiicimur; tum vel maximè, quòd in ipso nec rationem illi antelbant; nec subuertebant, sed ei semper subdebantur, & ab ipsa vocati sequebantur, atque patebant: nec aliquando tristabatur, aut B flebat, quin prius tristandum sibi, aut flendum ex ratione *Isid. Pelus.* censeret. Vnde Isidorus Pelusiota in catena Græca ad hūc Ioannis locum Christum tunc lachrymantē optimæ Philosophiæ normam extitisse, sapienter affirmauit inquiens: *Christus, qui nobis, quasi norma quadam Philosophiæ extitit, super Lazaro lachrymatus est, &c. Qui itaque id videbant, dicebant, Ecce quomodo amabat eum:* sic ille. Mali ergo homines: mali quidem Philosophi, & à naturæ, & à rationis legibus aberrantes, qui viscera misericordiæ, & in alienis funeribus gemitus tollunt. Quò pulchrè reuocauit Chrysologus tibias, siue symphoniam ad funus *Matt. 9. 23.* puellæ adhibitas apud Matthæum 9. 23. quasi ibi nullus humanitatis sensus, nullum veræ pietatis esset vestigium, vbi & conductæ lamentationes, & musica in luctus esset. *Chrysolog.* Ita enim Matthæus: *Et cum venisset Iesus in domum Principis, & vidisset tibicines*: siue vt legit Chrysologus *symphoniam*. Quæ sic ille expendit serm. 19. ad finem: *Nunquid tales piaculum de pietate non faciunt, qui ad luctum musicam, ad funera suorum extranea lamenta conducunt? vbi verus planctus non est, ibi est empta & mercenaria cātilena. Mortuum non artifex fistula; sed simplex plangit affectio.* Ita ille. C

12 Alterum: vt à natura & ratione, ita etiam à maxima, & penè diuina fortitudine tenerum hunc compassionis & commiserationis affectum, qui in lachrymas etiam erumpit, minimè dissidere. Nam vt vides, tunc maximè Dominus hæc viscera misericordiæ gemitus, & lachrymas ostendit, cùm maius fortitudinis suæ specimen dedit; quatriduanum Lazarum mortis & inferni confractis viribus ab inferis excitans, vt ea verba, *& lachrymatus est* *Appollin.* *Iesus*, Græcus Appollinaris ibi in catena Græca hunc in modum expendit: *Non enim recusat hominū similitudinem: & vbi signa homine maiora edit, per quam humaniter autem lugentibus condolet: & idcirco Dei Verbum in corpus hoc descendit, vt homines defunctos deploraret, & incorpoream diuinitatem ad homines viuificandos permoueret. Habemus enim Pontificem, qui possit compati infirmitatibus nostris.* Sic ille: sed hæc satis iam fuerint, vt ab Stoicorum seueritate misericordiæ sensum extorserimus: D ad vatis modò scopum regrediamur, vbi etiam aduersus illos de misericordia erga sontes nonnihil dicemus.

Misericordiam,

Lect. II. *Propria Principis virtus; Misericordia.*

1 ADdiditus statim *iudicium* vates opportunè promisit *Misericordiam*, vt non aliundè quàm ab ipsa regni administratio inciperet; utcque rectò ordine censura prodiret iudicii, cùm in Principe misericordiæ benignitas præcessisset. Ita id adnotantibus ad hæc verba Ambrosio, & Gregorio Nazianzeno: sic enim prior *Ambros.* *Nazianz.* lib. de Noe & arca cap. 5. *Principale est enim virtutis inchoare à beneficiis, & præseminare gratiā.* vnde & Dauid ait: *Misericordiam & iudicium cantabo. Præcedit beneficii gratia, sequitur censura disciplina.* Ad quem modum Nazianz. orat. 16. inquiens: *Neque enim vllus omnino cultus Deo perinde gratus est, vt misericordia, quandoquidem nec aliud quidquam est, quod Deo magis conueniat, vtpote quem misericordia & veritas præcedant: & cui misericordia ante iudicium offerenda sit.* Quæ verba ipsius Scholastes Nicetas sic euoluit: *Ait quippe ad eum Dauid.* Misericordia & veritas præcedent faciem tuam, Psalm. 88. & *Nicetas.* rursum: *Misericordiam & iudicium cantabo tibi Domine*: Misericordiam videlicet iudicio præponens. Sanè quòd hæc sit prima Principis virtus, hæc, illum Regem constituat, hæc, quæ vt regium splendorem explicat, atq; diffundit: ita hominum animos conciliet, & in sui admirationem rapiat. Et verò vt de iis singillatim in adnotationibus disserendum fuerit, modo non differam egregia Po *Polybius.* lybii hac de re verba lib. 4. *Tantum mansuetudo atque benignitas Principis potest, vt non solùm cùm sunt præsentes, verùm etiam maximo interuallo disiunctis quosdam, quasi fomites amoris & beneuolentiæ erga se in pectoribus hominum relinquat.*

2 Sanè vt carmen misericordia, simul ac in iudicio con- B stans modulatissimum sit, & pulcherrimus ex vtraque virtute concentus resultet, vt ad verbum *cantabo*, statim diceimus: at enim sua etiam, ac peculiaris harmonia misericordiæ ac benignitati regiæ subest, vti Diogenes Pythagoricus apud Stobæum sermone *de regno*, sic oppor- *Stobæus.* tunè & eleganter dicebat: *Non minus quam tibia, & concentus bonus Regis intuitus animos ad se conuertit. Eadem quippe ratio est rithmi ad motum, & harmoniæ ad vocem, & clementiæ ad communionem.* Sapientes intuens Regis clementiam rem esse concinnè numerosam, & velut tibiā ad artis leges suauiter, & modulatè personātem, quæ hominum animos permulceat, atque conciliet: Sanè quasi regia, & (vt sic dixerim) diuina Principis humanitas, cum fragili & imbecilla hominum natura, & humanitate mirè concinat; & velut tibia ad motum, & harmonia ad vocē fuerit. Consonat iis Chrysostomus Homil. 4. in epist. ad Philipp. scitè obseruans ea de causa ex Dei præcepto Reges oleo inungi cùm ad regnum vehebantur, vt de misericordia signatissimè admonerentur. *Olenm* (inquit) *pro symbolo misericordiæ Dei habebant. Præterea discebant in* C *Principe plus misericordiæ requiri:* Et post pauca: *Et si quis Principem laudet, nihil, quod æquè ipsum deceat, afferet ac misericordiam. Principatus enim proprium est misereri.* Hæc Chrysostomus. Quibus iam dudum subscripserat *Chrysost.* Seneca lib. 1. de Clementia cap. 3. vbi cum dixisset: *Nullam verò ex omnibus virtutibus magis homini conuenire, cum sit nulla humanior, constet, necesse est, non solum inter nos, qui hominem, sociale animal communi bono genitum videri volumus, sed etiam inter illos, qui hominem voluptati donant, &c.* Subiicit: *Nullum tamen clementia ex omnibus magis, quam Regem aut Principem decet. Ita enim virtutes magnis viris decori, gloriæque sunt, si illis salutaris potentia est: nam pestifera vis est, valere ad nocendum.* Optimè.

3 At inquis; & vbi leges? vbi tuta? vbi iustitiæ splendor? vbi iudiciorum seueritas, quæ & homines in officio continet; & Rempublicam incolumem, sanam atq; florentem reddit? Sed de hoc, quod longiorem exigit dissertationem: multis postea & in commentario, & in adnota- D tionibus agendum. Certè cùm virtutes à seipsis minimè dissentiant: nec misericordiam à iustitia, nec iustitiam à misericordia dissidere, cùm suos vnaquæque fines habeat quos nequeat prætergredi, extra cōtrouersiam est. Quod quidem cùm in vniuersum verum sit; in Principe signatè locum habet. In eo siquidem misericordia non tam facilè, sicut in priuatis Iudicibus à iustitiæ tramite declinat, quod laxioribus apud illum terminis circumscribatur: *Alia est enim conditio Magistratuum* (inquit sapienter Symmachus Iuris quidem ciuilis apprimè peritus lib. 10. *Symmach.* epist 61.) *quorum corrupta videntur esse sententia, si sine legibus mitiores; alia Dominorum Principum potestas, quā decet acrimoniam seueri iuris inflectere.* Preme verbum *decet*; quod indicat Principum potestatem nō iniustè aut impunè, sed decenter, & salua iustitia pro ratione dignitatis seuerum ius inflectere, & eius acrimoniā macerare: non modo quod deceat Regem exorabilem esse; benè etiam Seneca præfato lib. 1. de *clem.* cap. 5. *Non decet* *Seneca.* *Regem sæua & inexorabilis ira*: Sed etiam quod ignoscere, &

re, & veniam relaxare, pars ſit iudiciariæ Regis poteſta- A tis: nam & qui abſoluit, etiam iudicat, dum pro illis perſonæ & dignitatis circumſtantiis, ſiue rationibus, veniam ſupplicio opportuniorem decernit. *Ammian.* Quò videtur aſpexiſſe Iulianus Imperator apud Ammianum Marcellin. lib. 16. qui cùm in quemdam ſontem mitiùs, quàm leges ferrent vindicaſſet; eaque de cauſa accuſatores conquererentur, reſpondit: *Hactenus incuſent iura clementiam; ſed Imperatorem mitiſſimi animi, legibus præſtare cæteris decet.* *Marcian.* Enim verò Marcianus Iuriſconſultorum rigidiſſimus, qui Iudici, ne clementiæ gloriam affectet; ſed perpenſo iudicio prout quæque res expoſtulat, omnino ſtatuat, ſignatè præſcribit his verbis in lege *perſpiciendum* 11. D. de pœnis: *Perſpiciendum eſt iudicanti, ne quid aut durius, aut remiſſius conſtituatur, quàm cauſa depoſcit: neq; enim aut ſeueritatis, aut clementiæ gloria affectanda eſt, ſed perpenſo iudicio prout quæque res expoſtulat, ſtatuendum eſt.* Statim tpſamme iuſtitiæ legem explicans, ſiue euoluens nõ niſi in benignitatem deſinere debere, ſiue in leuibus, ſiue in grauioribus cauſis, ita pronuntiat: *Planè in leuioribus cau-* B *ſis proniores ad lenitatem iudices eſſe debent; in grauioribus pœnis ſeueritatem legum cum aliquo temperamento benignitatis ſubſequi;* quaſi Gentilis conſultus calicem, *in manu Domini vini meri plenus mixto* ſiue *temperamento* (vt eſt in Originibus) *Pſal. 74. 9.* Pſal. 74. 9. omnino vidiſſet, de quo nos in adnotationibus. Quātò ergo fortiori ratione Princeps cùm ſeueri iuris acrimoniam inflectit, & ad lenitatẽ pronus eſt, pro muneris ſui ordine, & dignitate agere dicetur? cùm *Principatus ſit proprium miſereri;* vt dicebat Chryſoſt.

Ambroſ. 4 Planè & hanc ipſamet naturæ lex Principẽ ducit Ambroſio monitore lib. 5. Hexaem. cap. 21. vbi cùm de apũ Rege ex cõmuni Philoſophorum ſententia dixiſſet: *Nã & ſi habet aculeum, tamen eo non vtitur ad vindicandũ,* Subiecit opportunè, *ſunt enim leges naturæ nõ ſcriptæ litteris, ſed impreſſæ moribus, vt leuiores ſint ad puniendum, qui maxima poteſtate potiuntur:* & eius potiſſimùm munus à Deo hac de cauſa in terris videtur conſtitutum, vt tamquam viua & animata lex humanitatis ſenſu prædita C ſeuerum, & rigidum ius aliquando inflecterent, & legitimè mitigarent: *Auguſt.* ita quidem Auguſt. lib. 5. de *Ciuite Dei* felices illos, ac regio nomine, maieſtate, & Principatu dignos cenſet Reges, *qui tardius vindicant, facile ignoſcũt, qui quod eſt aſperum, coguntur miſericordia lenitate decernere:* *Themiſt.* Gentilis verò Themiſtius orat. 5. diſertè ait, Principem animatam eſſe legem à Deo ſignatè præſcriptam, *vt haberet homo quò confugeret ad legem animata à lege rigida.* Quò ſanè duo maximè faciunt: alterum hac omnino de cauſa queri ſolitos Romanos adoleſcentes; Reges Roma pulſos, & pro illis leges fuiſſe ſubſtitutas; quod vt hæ ſurdę & inexorabiles, ita illi quà homines, humani & flexibiles veniamque daturi eſſent: ſic enim illi apud *Tit. Liu.* Titum Liuium lib. 2. muſſitabant: *Hominem eſſe, a quo impetres: vbi ius, vbi iniuria: eſſe gratia locũ, eſſe beneficio: & iraſci, & ignoſcere poſſe, inter amicum, & inimicum diſcrimen eſſe: legem rem ſurdam, inexorabilem eſſe; ſalubriorẽ, melioremq; inopi, quam potenti; nihil laxamenti aut veniæ habere, ſi modum exceſſeris:* alterum villicum illum, ſiue œconomum aut domus præfectum, id eſt Principem, de D *Luc. 16. 5.* quo Lucæ 16. cætera iniquum, ſignatè tamen fuiſſe à Domino laudatũ, quod à debitoribus minus quidem, quam quod illi debebant exegerit; quippe aiebat: *Quantum debes domino meo? centum cados olei; Accipe cautionem tuã: & ſcribe quinquaginta. Tu verò quantum debes, centum coros tritici: Accipe litteras tuas, & ſcribe octoginta:* ſeueritatem videlicet legum inflectens; nec omne pœnæ debitũ ſummo iure exigens; ſic ſcitè conſiderante S. Theo- *S. Theoph.* philo Antiocheno lib. 4. in Euang. *Ideò autem laudauit Dominus Ieſus fraudatorem domini ſui, vt eius ſequentes exemplum non omnia debita exigamus.* Porrò hinc apud ſapientes malè audiuit Valentin. Cæſar, à Germanis Imperatoribus diſſidens, quod illi cum præfectorii ſententiis aduerſus reos latis de more ſubſcriberent, vini meri calicem benignitatis mixtione temperantes, pœnam minuere, & ſupplicii partem adimere ſolebant; ille cõtra ſem- *Ammian.* per rigidus ſeueritati hærebat: id ſic notante Ammiano Marcellino lib. 30. *Et ita erat effuſior ad nocẽdum, vt nullum aliquãdo damnatorum capitis eriperet morte ſubſcriptionis elogio leui; cum id etiam immaniſsimi Principes fecerint ſæuiſſimi.* Enim verò id à Principis natura & conſuetudine abire ſic ſtatim firmat: *At qui potuit exempla multa cõtueri maiorum, & imitari peregrina, atque interna humanitatis, & pietatis quas ſapientes conſanguineas virtutes eſſe diffiniunt.* Et quidem meritò ſapienter admonẽte Hieron. in c. 7. Eccleſ. *In humana iuſtitia eſt fragilitati hominum non ignoſcens.* *Hieron.* Quibus omnino adſtipulatur Galenus *Galenus.* medicorũ diſertiſſimus; dum ſeptimi diei naturam cum optimo Rege componens inquit lib. 1. de diebus decretoriis cap. 2. *Mihi equidẽ frequenter venit in mentem ſeptimi diei naturã cõſiderantis, Regi aſſimilare, ſextũ vero tyrãno: ille ſiquidẽ clemẽtior, veluti benignus aliquis Princeps ei, quẽ iudicãdũ ſuſcipit, vel partẽ ſupplicij adimit, vel victoria illuſtrat, hic è cõtra pernicie gaudet, & ſalute dolet, &c.*

Miſericordiam.

Miſericos Princeps Dei imago. Lect. III.

1 BEne quidem Stoicis repugnans dicebat Clemẽs Alexandrinus lect. 1. adductus: *Miſericordia nõ eſt, vt quidã Philoſophi cenſuerunt ægritudo ex alienis malis, ſed magis diuinum quiddam.* Quippe in ipſa pulcherrima Dei imago ſuis veluti coloribus depicta cenſetur. Etenim cùm Dominus hominem ad ſui imaginẽ & ſimilitudinem ſe fore facturũ prius promiſiſſet: Gen. 1. 26. ſubinde verò nõniſi ad imaginẽ ſuam reapſe efformauit Geneſ. 1. 27. *Gen. 1. 26. & 27.* vt videlicet ſuis ipſe egregiis actionibus diuinam adſciſceret ſimilitudinem, vti cõtemplatur Origenes lib. *Origenes.* 3. Periarcon (inquiens) *imaginis dignitatẽ in prima conditione percepit; ſimilitudinis verò ſibi poſſibilis perfectionem ipſe ſibi cũ propria induſtriæ ſtudijs ex Dei imitatione cõſciſcit.* Diuinam hanc quidem pulchritudinẽ è miſericordia ſignatè peteudam; quaſi ipſa Dei ſimilitudinem impleat, ita vitæ aſſertor admonuit: *Eſtote miſericordes, ſicut & Pater veſter miſericors eſt,* Lucæ 6. 36. *Luc. 6. 36.* vtrumq; inter ſe locũ ſic componente atq; expendente Theodoreto quæſt. 20. C in Geneſim: *Iuſtus & ſanctus eſt Dominus condolens & miſericors. Igitur qui amat iuſtitiam ſanctitatem, & peragit atque obſeruat præceptum iſtud Saluatoris* Eſtote miſericordes, quemadmodum Pater veſter miſericors eſt. *Fit imago Dei per omnia.* Ita Theodor. Quòd quidẽ Principibus diuinam ex munere ſuo imaginem geſtantibus ſingillatim conuenire quis non videt? *Quandoquidem nec aliud quidquam eſt* (vt dicebat lectione præcedente *Nazianz.* Nazianz.) *quod Deo magis conueniat.* Cui cogitationi ſic *Themiſt.* opportunè ſubſcribit gentilis Themiſtius orat. 5. quæ eſt de Imperatoris Theodoſii humanitate: *Olim quidem vobis, Imperator, diuinitatis appellationem Reſpubl. conſenſus attribuit: non quod immenſa auri copia veſtra in poteſtate ſit, non quod abundè corona vobis, ac purpurea veſtes ſuppetant: nõ quod diuitẽ ex paupere ſubitò faciendi magna vobis facultas ſit hæc enim, longè cælo, caliq; imagine ſunt inferiora, ſed quòd in vnius Dei, Principiſq; poteſtate ſit vitã alteri concedere.* Reddit pulchram rationem: *Siquidem nemo cũ Deum inuocet, Victorem, aut Triumphatorem, aut Germanicum, atq; Scythicum, ſed amantem hominũ, D pium atque ſeruatorem appellat* Hæc Themiſtius

2 Quò ſanè meritò retulerim humerorum mẽtionem in Rege à Deo primũ electo toties factam: quippe & inde iterũ atq; iterũ à ſacro Scriptore tamquàm regno idoneus commendatur Saul; quòd *ab humero, & ſurſũ ſuper omnẽ populũ eminere,* 1. Reg. 9. 2. & cap. 10. 23. *1. Reg. 9. 2.* tantùm non dicente quod ille ad ſignificandã auguſtam Principis formam, quæ maior mortali eſſet, humerorum ſic meminit:

Os humeroſq; Deo ſimilis.

Et in Regis ſignũ, ſiue teſtimoniũ à Samuele ad menſam inuitatus, armũ victimæ, id eſt humerũ à Samuele de induſtria ſeruatũ accepit Sic namq; lib. 1. Reg. c 9. 23. *Leuauit autẽ cocus armũ, & poſuit ante Saul. Dixit autem Samuel: Ecce quod remanſit, pone ante te, & comede, quia de induſtria ſeruatũ eſt tibi:* ſiue vt habent LXX *in teſtimoniũ* *LXX.* *ſeruatũ eſt tibi.* Etenim vt primarius huius loci ſenſus iret ad monendũ Saulem: *Quod a ſe Regium nomen, & titulus exigeret* (vt bene ibi ait P. Gaſpar Sanchez) *pòuit videlicet* *P. Sanch.*

delicet eſſe graue, quod gigãteos humeros requirat; imò quod giganteos frangat humeros, vireſq; debilitet: ſimul etiã humerorum imagine innui crediderim eam optimę gubernationis normam eſſe, cùm Princeps Dei more ſubditos in humeros ferens, ſeſe ad illos lenitate & humanitate potiùs demittere, & in humeros tollere, quam rigida ſeueritate per ignes & gladios ue, quin aliquid de ſupplicijs remittat, pergit nimirum de Regum Rege Paulus ad Hebr. 1.3. inquit: *Portans omnia verbo virtutis ſuę purgationem peccatorũ faciens:* vbi cũ gręcè pro verbo *portare* ſit *moderari;* non obſcure innuitur, eam perfectę atque diuinę gubernationis rationẽ, normamq; eſſe, cùm Princeps boni paſtoris more errãtem ouiculã in humeros potiùs tollit, portatq; quã fuſtẽ, & ſtimulis exagitat, ſic dixit Chryſol. ſerm. 20. *Inclinauit paſtor bonus humeros ſuos, vt ouẽ perditã ſalutares reuocaret ad cauſas:* ſed opportunius Ruricius Epiſcopus lib. 2 epiſt. 22. *Ipſe eſt,* inquit, *bonus Pater, qui ouem perditã ad caulas dominicas maluit proprijs humeris reportare ſollicitus, quã ſtimulis vrgentibus reuocare diſtrictus.* Et verò vt id ſpirituales Prælatos ſignare tãgat, qui ea ratione amiculum ex laua non ex lino confectum in humeros geſtãt; vt Chriſtũ ouem aberrantẽ in humeris ſui reterentẽ exprimãt, vt obſeruauit S. Iſidorus Græcus lib. 1. epiſt. 136 ſubdens: *Epiſcopus enim, qui Chriſti typũ gerit ipſius munere fungitur, atq; ipſo etiã habitu illud omnibus oſtendit ſe boni illius ac magni paſtoris imitatorem eſſe, qui gregis infirmitates ſibi ferendas propoſuit:* alios etiã Principes pietatis & miſericordię omnino admonent ij ipſis à Deo altioris donati humeris: vt Iuſtinianũ Imperatorem ſic diſertiſſimè admonebat Agapetus Diaconus præcept. 41. tom. 2. Biblioth. Veter. PP. *Regem ideò altiorem, quia ad Dei imitationẽ iraſci non debet, ſed peccantibus ignoſcere.*

3 Vnde quidẽ tertium notãtiſſime Paulus ad Hebr. 5. 2. bonum Principem ac Prælatum formans docebat: *Qui condolere poſſit ijs, qui ignorant, & errant: quoniam & ipſe circũdatus eſt infirmitate.* Sed quid eſt *cõdolere* nũ punire quidẽ, ſed cũ dolore? vt poſtea ex bonis Principibus, qui cũ triſtè aliquid decernũt, ſiũt triſtes & ipſi, lõgius monemus? Non opinor; ſed humeros potiùs inclinare, quã ſtimulis vrgentibus agere: ſic quidem lectio Syriaca, quæ habet: *Qui poteſt ſe demittere, & compati ignorantibus,* humeros videlicet inclinare, & facilè ignoſcere. *Quoniã & ipſe circumdatus eſt infirmitate,* ſeſe videlicet erratis, & lapſibus obnoxium, & æquè, vt eũ qui cecidit in terra co'l ſum cõſiderans. Sub quo ſenſu Paulus ad Galat. 4. 11. cũ dixiſſet: *Timeo ne fortè ſine cauſa laborauerim in vobis:* ſubijcit blande & indulgenter: *Eſtote ſicut ego, & ego ſicut vos:* vt nimirum ſeſe ille tantùm demitteret per miſericordiã ad lapſos erigendos, quantùm ipſi prolapſi fuerant: ſic hæc verba accipiente S. Eulogio Alex. Archiepiſcopo lib. 2. cõtra Nouatianos ad hunc modum: *O ſumma Apoſtoli cõmiſeratione! qua tantũ ſe demittit, quantum peccatores ceciderant, vt demiſſione lapſos ad proprium ſtatum reduceret.* Ita Eulogius. Hęc m ic elucidat, atq; diffundit Seneca lib. 1. de Clementia c. 16. *Hęc clementia Principem decet vt quocumq; venerit, manſuetiora omnia faciat. Nemo Regi tam vilis ſit, vt illum perire non ſentiat: qualiſcumq; pars imperij eſt.* Vrget rem pulchre. *Quibus tamen ignoſcitur? vnumquodq; aquũ eſt, grauius homini, & durius imperari, quã imperatur animalibus mutis? atqui equum non crebris verberibus exterret domãdi peritus magiſter. Fiet enim formidoloſus, & contumax, niſi cũ tactu blandiẽte permulſerit. Idem facit venator, qui inſtituit catulos veſtigia ſequi, quiq; iam exercitatis vtitur ad excitandas vel perſequẽdas feras. Nec crebrò illis minatur; cõtunditur enim animus, & quidquid eſt indolis comminuitur trepidatione degeneri. Adijcias his licet tardiora agentes iumenta quę cũ ad contumelias, & miſerias nata ſint, nimia ſęuitia coguntur iugũ detractare.* Concludit: *Nullũ animal moroſius eſt: nullũ maiore arte tractandũ, quàm homo, nulli magis parcendum.* Hæc Seneca multa, ſed bona & opportuna.

Lect. IV.

Miſericordiam.

A miſericordia Angelum homine, & hominem homine præſtantiorem eſſe.

1 Libet hærere miſericordiæ ac benignitati, atq; in ipſa vt iudicio prælata plus plus immorari, vt illius excellentia atq; præſtantia omnino appareat. Et verò vt id euincam validam opinor, & opportunam ab Angelica natura in trutina cum humana ſuſpenſa, eique antehabita conficiemus argumentationem. Enimuero, qui è cęleſtibus ſpiritibus minores, ſiue inferiores eſſe cenſentur, pręſtantioribus hominibus multo potiores, nobiliores, atque excellentiores eſſe, nemo non nouit, noſtro vate de hominũ Principe dicente: *Minuiſti eũ paulò minus ab Angelis,* Pſal. 8. 6 & quod caput eſt, Chriſto Domino ad cumulatiſſimas Ioannis laudes ſubijciente: *Qui autem minor eſt in regno cęlorum, maior eſt illo.* Matthæi 11. 11. quę de Angelorũ ſupra homines excellentia frequens veterũ PP. expoſitio capit apud *Didymum* Alexandrinũ in poſteriorẽ Petri epiſt hæc dicentem: *Sic vtique interpretati ſunt ſapientes viri dicentes: Quia cũ ſit perfectus inter homines, nullo mortaliũ minor eſt: quando qui inferior eſt omnium ſupernorũ rationaliũ maior eſt eo.* At enimuerò, quæ ſit huius maioris perfectionis & præſtantiæ ratio, vt meritò inter PP. ambigitur, ita illã aſſignare, non adeo facile fuerit. Quid enim? in homine ideo Angelus, quòd ad Dei imaginẽ efformatus *ſignaculum ſimilitudinis* diuinæ appelletur? Ezech. 28. 12. ideoque de eo dixerit Dionyſius Areopag. lib. de diuin. nom. ca. 4. *Imago Dei eſt Angelus; manifeſtatio occulti luminis?* Non opinor: cùm & homo ad Dei etiam imaginẽ, & ſimilitudinem diuinis manibus factus dicatur Geneſ. 1. 26. atq; in ipſo tamquam in mundiſſimo ſpeculo ipſamet diuinitas ſplendeat ſiue reluceat. *Puritas enim* (inquit Gregorius Nyſſenus orat 6. de beatitudinibus, de mundis corde hominibus verba faciens) *& vitiorũ affectuũq; vacuitas, & ab omni malo alienatio deitas eſt.* Vnde Paulus 2. Cor. 3. 18. confidenter aiebat: *Nos autẽ reuelata facie gloriã Dei ſpeculantes* (id eſt, vt ex Gręca lectione liquet: *ſpeculi vicẽ gerentes*) *in eamdem imaginem transformamur a claritate in claritatem.*

2 An verò ideò potiores homine Angelos facis? quod Dei filij in ſcripturis nominentur; & tamquam filij in cælis, velut in paterna domo, & aula regia degant; ſiue etiam quod ſũma ipſis pennatum leuitas ſubſit, id eſt, *quòd terreni corporis ſarcina liberi, toti abſque vlla admixtione, vel põdere ad excelſa ferantur,* vt pennas explicat Dionyſius Areopag. lib. de cæleſti hierarch. c. 15. At, quo interior homo ſic illorum, & hominibus Deus *dederit poteſtatẽ filios Dei fieri:* vt Ioan 1. 12. & epiſt. 1. c. 3. 1. diſertiſſime admonet: *Videte qualẽ charitatẽ dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur, & ſimus:* Et, ſi bene æſtimas, haud omnino a paterna domo, & cæleſti habitatione exſules ſumus; qui illius municipes, & domiciliarij cenſemur, Paulo 2. Cor. 5. 8. dicente: *Audemus autem, & bonã voluntatem habemus, magis peregrinari a corpore, & præſentes eſſe ad Dominũ:* notantiſſime verò ad Philipp. 3. 20. *Noſtra autẽ conuerſatio* (ſiue vt ibi ex Tertulliano monuimus, *municipatus*) *in cęlis eſt.* Ad quæ verba Ambr. ſerm. 83. pulchre ait: *Conuerſatio nectit, quos ſeparat elementum, neq; intereſt, vtrũ in cęlis maneant, an in terris: Angelici ſint habitus, an humani: quibus vita communis eſt, incipiunt etiam illis videndi elementa eſſe communia.*

3 Quòd ſi vlteriùs pergens in humanæ carnis luto offendis; & *corpus quod corrumpitur, & aggrauat animã, deprimitq; ſenſum multa cogitantẽ* cum Angelicis pennis, quibus toti ſine vlla admixtione (vt dicebat Dionyſius) ad excelſa feruntur componens, potiores ideo panes Angelo tribueris, quod carnis ſit vndequaq; expers; non facile aſſentiar; cũ caro non natura ſua, ſed ſua ignauia, & vitio reprehenſioni, atq; conuitio ſit obnoxia, atq; ex illa homo Angelus etiam quodammodo poſſit euadere: imò & reipſa Angelus nominetur ſicuti & dæmon ex ſpiritu bellua factus eſt, ſic id ſapienter commonente Chryſ. Hom. 31 in Acta: *Materia quidẽ eſt homo, fieri autem poteſt & Angelus, & beſtia. Nam de quibuſdam hominibus dictum eſt, Angelus Domini eſt,* Malach. 2. *& iterũ:* Mittam Angelũ meũ ante faciem tuam: *de quibuſdam autẽ,* ſerpentes progenies *viperarum:* ex quibus ſic ſtatim infert: *Nullus igitur doleat, nullus indignetur de natura quaſi impediat, ſed de ſua electione ac voluntate: ideo ille factus eſt ex incorporeo* (de dæmone loquitur) *nos Angeli a corporibus. Quemadmodum ſi quis inuenta pretioſa materia, cùm non ſit artifex, cõtempta illa magnum damnum accipiat, &c. ſic & nos,*

Marginal notes: Heb. 1. 3. — Lec. græc. — Chryſol. — Iſid. Pel. — Hebr. 5. 2. — Lec. Syr. — Gal. 4. 11. — S. Eulog. — Seneca. — Pſal. 8. 6. — Matt. 11. v. 11. — Did. Alex. — Ezech. 28. 12. — Dion. Areopag. — Gen. 1. 26. — Nyſſen. — 2. Cor. 3. 18. — Lec. græc. — Dio. Areo. — Ioan. 1. 12. & epiſt. 1. c. 3. 1. — 2. Cor. 5. 8. — Philipp. 3. 20. — Ambroſ. — Sapient. 9. — Chryſoſt.

& nos, si ignorauerimus nostram naturã, ipsam valdè contemnemus: si autẽ sciuerimus, multũ adhibemus studium, & maxima lucra faciemus. Ex hac regiũ fit indumentum: ex hac domus fit regia: ex hac mẽbra fiũt regia omnia regia. Quid? quod homo verè Christianus nõ mediocrẽ à carne splendorẽ, sed egregium, ac penè diuinũ ornamentum accipit; quippe ipsa (vt scitè excogitauit Tertul. lib. de Resurrect. carnis cap. 9.) *Christi soror est*, & hac ratione ipsimet Angelis veneranda. Vnde quidẽ Iobius Monachus peruetustus Auctor lib. 3. de Verbo incarnato c. 15. cum eo, qui Angelicam eminentiã supra humanam naturã extollit, ita loquitur: *At, heus tu Angelicæ cognitionis amator, maiore etiam munere dignus es habitus. Nam cognati iã Christi per carnem effecti sumus.* Certè ab hac cognatione hominem Angelicis spiritibus in honore iam esse, omnino videris, si attendis, ipsos ante Domini aduentum minimè renuisse ab hominibus adorari, post illum verò, cũ inter homines, & Christũ carnis cognatio contracta est, huic adorationi firmiter obstitisse, & sese conseruorum appellatione condecorasse: ita id referente Ioanne Apocalypsis 22. 9. & expendente Gregorio Magno Hom. 8. in Euangel. sic enim ille: *Et postquã audissem, & vidissem, cecidi, vt adorarem ante pedes Angeli, qui mihi hæc ostendebat, & dixit mihi; Vide ne feceris, conseruus enim tuus sum.* Gregorius verò: *Hinc est enim quod Loth & Iosue Angelos adorant, nec tamen adorare prohibentur. Ioannes verò in Apocalypsi sua adorare Angelum voluit; sed tamen idẽ hunc Angelus, ne se adoraret, compescuit. Quid est, quod ante Redemptoris aduentum Angeli ab hominibus adorantur, & tacent; postmodũ verò adorari refugiunt, nisi quod naturã nostram, quam prius despexerant, postquam hanc supra se assumptã conspiciunt, prostratã sibi videre pertimescunt, nec iã sub se velut infirmã cõtemnere ausi sunt, quã supra se videlicet in cęli Rege venerantur, nec habere dedignantur hominẽ socium, qui supra se adorant hominẽ Deum?* Hęc ille.

Tertull. — *Iobius Monachus.* — *Apoc. 22. 9* — *Greg. M.*

4 Iam verò si humanæ carni tenacius hærens, Angelorum excellentiam eò referas, quòd illi sine carnis lucta, sine laborum difficultate, sine sudore, & sanguine cælestis regni hæredes existant, homines verò, nonnisi post vrgentes, catenatosq; labores, & dolores, post assiduam, diuturnamq; concertationẽ, sæpiùs verò post acerbissimos cruciatus Dei causa perpessos, eius regnũ emereantur. Quãtum enim interest (inquis) inter Petrum in carcere inclusum, & in vincula coniectũ, & Angelũ sydereo mihi splẽdore coruscantem, eumq; è carcere liberum abire facientem? Actuũ 12. 7. Verùm enimuerò, adeò nos ea ratio minimè stringit, vt si ipsi innuendũ sit, omnino dixerim Angelos hominibus cedere, eosque tanta reuerentia colere, vt ipsorum baiulos esse glorientur: de quo vide quæ diximus in epist. ad Philipp. cap. 1. vers. 7 adnot. 2. num. 14. & verò si de Petro in vincula coniecto, & Angelo illum liberante Chrysostomum adis; indubitanter ipse pro Petri supra Angelum excellentia iudicium fert hunc in modũ Homil. 8. in cap. 4 ad Ephesios: *Hic si mihi quisquam dixisset: elige vtrum velis: vis esse Angelus Petrum stimulãs, ac soluens, an Petrus seruatus: Petrus vtiq; maluissẽ, propter quẽ Angelus descẽdit: vinculis istis potius libuisset.* Ita Chry.

Act. 12. 7. — *Chrysost.*

5 Sed nec mihi vt præstantiores Angelos facias, siue perfectissimam virtutem, qua pręditi sunt, siue purissimã castitatem, cuiusuis maculæ expertem, siue tandem maximam ipsorum fortitudinem, qua eorum quiuis centum octoginta quinque hominum millia in ictu oculi ad minus interimere valet 4. Reg. 19. 35. ad manum siquidem habemus, quid bonum singulis opportunè, & efficaciter opponamus: & vt ab ea fortitudine incipiam: planè si Angelis ea omnino ratione primas tribuis partes, quod vna in nocte totas Ægyptiorum domos cęde & luctu, similiter & Assyriorum castra cadaueribus impleuisse facile fuit; dicito etiã execrabilem pestem, quę omnia deuastat, aut terræ hiatũ, qui homines, & pecora absorbet, præstantiora, & excellentiora homine, cui tanta ad inferenda mortem vis, siue fortitudo non subest, omnino esse: quod Gentilis Themistius orat. 16 de vera Regis magnitudine dulcerẽs pulchre penitrabat: adstruens Regem non ea ratione magnum: *si montem Athon terra abrumpat; aut cadaueribus campi æquor cõsternat, ex terra motu enim vno. aut peste, huiusmodi, hisq; lõge maiora, & stupenda magis existunt.*

4. Reg. 19. 35. — *Themist.*

6 Ob virtutem verò Angelos hominibus potiores non esse, optima hac & necessaria argumentatione conuincit Chrysostomus, quòd virtus æque sit Angelis, ac hominibus communis, ac proinde nec Angelus homine, nec homo Angelo ob virtutem superior: sed is omnino excellẽtior, siue is Angelus, siue homo fuerit, cui maior insit, ac perfectior virtus. Audi illum Ho. 32. in acta: *At hoc certè maius (inquit) quia vt fiat, & Deus & Angelus, & Dei filius, potestatem ipse accepit.* Et post pauca: *Attamen si virtus Angelos facit, vtique Angelos possumus facere; & si nõ natura, certè proposito, & electione. Nam hoc quidem absente nulla vtilitas est, Angeli esse naturam, id quod diabolus indicat, qui antea Angelus erat. Hoc autem præsente nullum damnum est, esse hominem natura, vt in Ioanne & Helia perspicuum est, qui in cælum ascendit, & omnes habitaturi sunt illuc. Nam hi quidem licet corporei, nõ prohibiti sunt inhabitare cælum; illi autem cum incorporei essent, non potuerunt manere in cælo.* Quod equidẽ in castitate, & puritate non modo etiam locum habet, sed si animum intẽdis, & rem bene æstimas, pulchriorem quidem, & laudabiliorem hominis, quam Angeli castitatem dixeris plaudentibus, & fideiubentibus PP. sic enim in primis Bern. epist. 42. *Differunt quidem inter se homo pudicus, & Angelus, sed felicitate, non virtute; & si illius castitas felicior: huius tamen fortior esse cognoscitur.* Bene omnino: sed vide quàm appositè hęc illustret Seneca epist. 52. vbi cùm diuersa hominum ingenia sic descripsisset: *Quędam facilia, & expedita quadam manu (quod aiunt) facienda sunt;* subiicit: *Ego illum feliciorem dixerim, qui nihil negotij secũ habuit: hunc quidem de se melius meruisse, qui malignitatẽ naturæ suę vicit, & ad sapientiam se non perduxit, sed extraxit.* Cui subnixus ratioui humanam castitatem sic prętulit Angelicæ Chrysol. serm. 143. *In carne præter carnẽ viuere, non terrena vita est, sed cęlestis, & si vultis scire, Angelicam gloriam acquirere, maius est quam habere. Esse Angelum, felicitatis est: Virginem esse: virtutis.* Verùm hæc opportunè diffundit Basilius in lib. *de vera Virginitate*, inquiens: *Hi profectò qui virginitatem seruant, Angeli sunt, non obscuri aliquid, sed sanè illustres, atq; nobilissimi: illi enim carnis nexibus liberi integritatem suam in cælis seruant & loco, & natura inuiolabiles, & apud summum Regem, & Deum constituti, at verò isti in terra carnis illecebris, & voluptatibus diu reluctantes, ac diaboli tentamenta perpetua exercitatione vincentes incorruptionẽ Angelicæ puritati parem virtute præcipua ante Creatoris oculos custodierunt.* Hæc Basilius. Quæ rursus, ac si interfuisset dissertationi, sic firmat Gentilis Seneca epist. 53. *Ecce res magna habere imbecillitatem hominis, securitatẽ Dei.*

Chrysost. — *Bernard.* — *Seneca.* — *Chrysolog.* — *Basil.* — *Seneca.*

7 Sed iam ne longissimi simus; quo tandem maior est, & excellentior homine Angelus? Vis nosse? Planè quod hic suauissimo pacis otio perfruatur, & in toga candida humanis auxiliis minimè indigens, placidè & tranquillę degat: homo verò clypeum, galeam, atq; ensem nunquã deponat, nam *militia est vita hominis super terram*, Iob 7 v. 1. At Angelos etiam (inquis) militare non dubium, dicẽte Luca cap. 2. 13. *Subito facta est cum Angelo multitudo cęlestis exercitus.* Verùm aliud quidem illis, ac nobis militiæ genus, siue alia militandi ratio: nimirum homo sibi ipsi; Angelus verò homini militat: *nobis enim* (inquit Chrysologus sermone 69.) *nobis Principatus cælorum, nobis superna dominationes, nobis Angelorum officia excubiis militant indefessis.* Ecce maiorem homine Angelum; quippe homo Angelo misereri, opem ferre, & auxiliari non valet: Angelus autem homini misericordiam præstat, eiq; auxilium, & suppetias fert: homo Angelo iuuare, & benefacere nequit: Angelus in hominem nunquàm nõ beneficus est: eum perpetuò adiuuans, atq; custodiẽs: Hinc ergo Angelus, quia erga hominem misericors, illo maior, potior, superior, atque excellentior: hanc omnino rationẽ disertissimè reddente Didymo Alexandrinò in posteriorem Petri epistolam hunc in modum: *Angeli manentes in sanctitate quam habent à Deo sunt potiores hominibus, licet excellenter beati sint homines. Angeli siquidẽ custodiũt sanctos viros, & eis auxiliantur: dum homines nequaquã valeant Angelis præbere solatia.* Pende illa, *potiores sunt hominibus licet excellenter beati sint homines*: vt dixerit Didymus, licet hominum aliquis virtute, castitate, & laborum

Iob 7. 1. — *Luc. 2. 13* — *Chrysolog.* — *Didym.*

borũ pro Christo tolerantis Angelo suppar sit, adhunc tamen dum in terris agit, cum auxilio, atq; custodia Angelorum indigeat, illis certè natura & dignitate minor est: is enim alio maior, qui ei misereri, & opem ferre potest; ac proinde Deo similior euadit: Quod idem rursum confirmat libro de *Spiritu sancto*, inquiens: *Angeli quippe hominibus, & non homines Angelis auxiliũ tribuunt, ministrantes ei salutem, & annuntiantes eis largiora Dei beneficia. Ex quibus liquidò ostenditur, honorabiliores & multo meliores esse Angelos hominibus per germaniorem, & pleniorem Trinitatis assumptionem:* Optimè ex perfectioni Dei imitatione maiorem claritatem & magnitudinẽ eliciens: eamq; in misericordia & benignitate reponens Qui quidem videtur esse sensus præfatæ sententiæ Domini, Matt. 11. v. 11. *Amen dico vobis: Non surrexit inter natos mulierum maior Ioanne Baptista; qui autem minor est in regno cælorum maior est illo:* vt diceret, Ioannem licet sanctitate, castitate, laborum tolerantia pluribus ex Angelis excellentiorem, at, cùm illis auxilium non ferret, nec posset præbere solatia; ipsi verò ei auxilium tribuerent, & excubiis indefessis militarent, ideo illis natura & dignitate minorem esse.

Matth. 11. 11.

8 Enimuerò huic cogitationi videtur subscribere Apostolorum Princeps, cùm ait: *Spiritu sancto misso de cælo in quẽ desiderãt Angeli prospicere,* 1. Petri 1. 12. ad quæ verba, Beda, & alii ambigunt: *Cur eum vero desiderãt, cuius faciẽ nunquã cernere cessant?* ita non minus opportunè dubites cur accurata, & studiosa emendatio ... non id omnino Græcum verbum significat, Spiritum ... de cælo missum signatè intueri ... manentem, & sese ipsorum obtutibus ingerentem semper habeant? Cui dubitationi omnino satisfacies ex P. Lorino ibi sic pulchrè hæc verba elucidante. *Quia ... dicamus, Angelos prospicere in Spiritum sanctum, qui Ecclesiam gubernat, & nos sanctificat, donisq; suis munit, & ornat vtendo Angelorum ministerio, quia propti, parati, expediti, inhiantes quoq; sunt, & percupiat ad procuranda, & deferenda hominibus diuina auxilia & munera?* Planè quasi Angeli dum diuina auxilia, & munera hominibus deferunt, usque opem & manum porrigunt, ... supra homines excellentiam & dignitatem impleant, ideoque studiosè & sollicitè in hæc prospiciant ne muneri suo desint. Cui rei peropportuna sunt Nazarii verba in Panegyrico ad Cõstantinum, ... capienda) etenim dum Angelos Constantino pugnanti in auxilium venisse sic oratione describit: *Flagrabant ... verendum nescio quod vmbone corusci, & cælestium armorũ lux terribilis ardebat: tales enim venerant, vt tui crederẽtur. Hæc ipsorum sermocinatio, hoc inter audientes ferebant: Constantinum petimus, Constantino imus auxilio* Subiicit: *Habent profectò & diuina iactantiam, & cælestia, neq; tangit ambitio. Illi cælo lapsi, illi diuinitus missi gloriabantur, quod tibi militabãt.* Hæc ille. Quæ sic cape, quasi Angeli nonquidem cum iactantia, non cum ambitione humanæ adsimili, sed cum honore, atque decore glorientur, quod hominibus militent, eisq; auxilia impertiantur; quod hinc ipsorum magnitudo, atq; excellentia signatè perfruitur. Vides quam præclarum, quã regium, quã magnum, atq; diuinum quid misericordia sit? quamuis, iudicio excellentior, cùm nos qui *Angelos iudicabimus*, 1. Corinth 6. 3. Angelis minores ob illorum in nos misericordiam simus. Sed de hoc plura in adnotationibus cùm de Principis beneficentia sermo incident.

1. Petri 1. 12. — Lec. græc. — Lorin. — Nazar. — 1. Cor. 6. 3.

Et iudicium.

Accurata iudicij acceptio.

Lect. 5.

1 PEnè omnes PP. qui hæc verba de Deo capiunt, quasi de ipsius misericordia atq; iudicio vates agat iudicium ad vindictã, siue pœnã de peccatoribus sumptam referunt. Sic namq; Fulgentius lib. 1 ad Monimum ca. 7. *Deo autẽ misericordiã & iudicium cantat Ecclesia, cuius hoc opus est in homine, vt occulto voluntatis suæ, nõ tamen iniusto consilio, aut gratuitã misericordiã proroget misero, aut debitã iustitia repẽdat iniusto. Imo, aut misericors debitor debitori donet, quod si vellet iustè posset exigere, aut iustè cũ iniuris, quod suum est, exigat, & iniquo debitori, quod debetur iniquitatibus reddat. Ac sic aut eum propitius indignũ misericordia præueniat, aut illum ira dignum inueniat* Similiter Prosper in commentario inquiens: *Misericordiã & iudicium Domino, pia confessione cantemus. Ad resoluẽdas enim vniuersas quæstiones, quas cõtra prouidentiam Dei exercere audet mundi huius stulta sapientia, inuictissima est ratio; per quam intelligitur inter præsentis vitæ inæqualitates, nec à iustitia Dei misericordiam, nec a misericordia abesse iustitiam, donec per actus temporalibus iusto iudicio fiant vtraq; perpetua; cum pro qualitate gestorũ dexteros gloria, sinistros pœna susceperit.* Ad quẽ omnino modum Cassiodorus: *Nam, & illo aduentus sui tempore glorioso primo loco misericordiam facit, quando dicit:* Venite benedicti Patris mei, &c. *Sed non sine æquitate, quia fidelibus sua promissa restituit. Postea verò iudicium sequitur, cum dixerit impiis:* Discedite à me maledicti in ignem æternum, &c. Sic hi, & alii PP. Quibus viam strauit Appollinaris, dum pro *iudicium*, omnino reposuit *pœnam*. Contra verò Chrysostomus in commẽtario ad decretum reconciliationis Dei cum humana natura sic retulit: *Quippe per misericordiam beneplacitũ illud, quod ad mortales e Dei gratia factum est, significat, &c. At iudicij vox salutem antiquitus præfinitam.* Quos enim prædestinauit, hos & vocauit. Quos autem vocauit, & hos & iustificauit. *Decreuit at enim Deus pro sua benignitate & misericordia, iis quibus rebus peccatũ exitiũ attulerat, salutẽ afferre.*

Fulgent. — Prosper. — Cassiodor. — Apollinar. — Chrysost.

2 Verũ enimuero alia est omnino iudicii significatio & sensus: vti aliud fuerit iudicare, siue iudicium ferre: aliud ipsamet præmia, siue supplicia, quibus homines pro meritis digni censentur infligere, quippe iudicium est iuris exacta cognitio, quæ ad cuique quod suum est reddendum omnem non lapidem mouet: sic dicebat Cassiodor. lib. 11. epist. 9 *Iudicium, quasi iuridicium cognoscitur vocitatũ:* & M. Tullius pro Cæcina: *Iudicia, aut distrahendarum controuersiarum, aut puniendorum maleficiorum causa reperta sunt.* Ideò pro iure tam in fauorem alicuius quam in damnationem reddito accipiendum est. Ita quidem Agellius, quamuis non omnino exactè, iudicium descripsit inquiens: *Iudicium item est, quod officium ac munus, quod pro persona quæ ... quispiam efficere debet.* Opportunius quidem & plenius sese explicat ipsemet Dauid Psal. 118. v. 121. dum ait *Feci iudicium & iustitiam*; notanter misericordiæ præmittens iudicium, vt originem & causam, à qua ipsa procedit, vt videlicet idem sit ac iustitia accurate, & ad iuris leges cum causæ cognitione, & pro meritis facta sic ... ad ea verba Hilar. *Sed quid fecit, vt non tradat se nocentibus deprecatur? iudicium & iustitiam fecit: Nihil inconsultũ, nihil insultum agens, sed primũ faciens iudicium. Omnia namq; ratione, modo & veritate pertractans; vt id quod in aliquem agat, perpensum antea, atque perspectum iam de consilij sententia exequatur. Non permittit autem consilio tantum suo iudicij sententiã, sed facit cum iudicio iustitia: iudicantis autem cum cõsilio hoc opus maximum est, vt quod iudicat iustum sit:* Hæc Hilarius luculentissime ad iudicii significationem, & vim dignoscendam. Quod verò de se ait Dauid: totidem verbis de illo retert Scriptura 2. Reg. 8. 15. *Faciebat Dauid iudicium & iustitiam omni populo:* id est lites & causas ... & rectè tractabat, causæ iugulum & veritatem omni modo inuestigans: secus quidem ac iniquus Præses Pilatus, qui Dominum laesæ Maiestatis accusatum indiscussa causa, nec accusationis momentis perpensis damnauit: vnde illum sic monebat, siue arguebat Magnus Leo serm. 10. de Passione: *Sed formidabile fuerit nomen Regium, vt pro Imperio Cæsaris opprimi deberet noua molitio potestatis, si dominandi consilium tyrannicus tibi proderet apparatus: si prouisio armorum, si cõgregatio diuitiarum, si præsidia adiecta sunt militum. Quid eum grauari fines de affectata potentia, cuius specialis fuit de humilitate doctrina?* vt diceret Leo: hæc omnia inspicere, & discutere debebas vt rectum posses tenere iudicium. Vnde illatim sic subiicit: *discute diligẽtius Præses, quid de Domini eius operibus notũ sit, quid de potestate cõpertũ Cæcis visũ, surdis auditũ, claudis gressũ, mutis donauit eloquiũ: febres abegit, dolores resoluit: dæmonia eiecit: mortuos viuificauit, mari & ventis vt quiescerẽt imperauit. Magnũ Regẽ prorsus ista demõstrat, qui nõ humana excellit potentia, sed virtute diuina. Hæc ergo Iudæi obijciat potestatẽ, commisisti actionẽ suã, & hoc præferat ore, quod tenet corde. Quare de terrenis calumniatur,*

Cassiodor. — M. Tull. — Agellius. — Psal. 118. 121. — Hilarius. — 2. Reg. 8. 15. — S. Leo PP.

qui

S. Leo PP. *qui cæleſtia perſequuntur?* Hæc omnia Leo Pontifex Pilatum, non modò vt iniuſtum, ſed etiam vt inertem, & negligentem Iudicem arguens. Nec minùs opportunum ad rem fuerit, hoc eſt ad exactam iudicij rationem à Deo perpetuo ſeruatam, quam omnes Principes & Iudices ob oculos habere operæ pretium eſſet; quod Iſi-
Iſidor. Pel. dor. Peluſiota lib. 2. epiſt. 86 Eudæmoni quærenti: *Quidnam ſit, quamobrem multi perſæpè iiſdem flagitiis admiſſis non iiſdem pœnis affecti fuerint?* hunc in modum reſpondet: *Id hinc fieri, quod magna ſit, iudicis integritas & ſinceritas. Etenim in peccatis non ipſa tantùm peccati ſpecies quæritur, verùm etiam eius qui peccauit animi ſententia, & dignitas, & tempus, & locus, & ſexus: & poſt admiſſum ſcelus; an ſcelere voluptatem ceperit, an omnis doloris ſenſu caruerit: an in ſcelere perſtiterit; an pœnitentia ductus ſit, an caſu aliquo peccarit; an ex amore, an de induſtria. Ac multa item alia ſunt, per quæ hoc examen graſſatur. Nam & temporis diſcrimen expenditur, & vitæ degendæ ſtatus. Non enim is qui ante legem, & qui poſt legem, & poſt gratiam idem peccatum admiſit eadem pœna mulctabitur: verùm ille mitiore, alter grauiore, poſtremus acerbiſſima.* Sic Iſidorus.

3 Quò planè iuerint frequentes Principibus à Deo factæ admonitiones, vt iudicium & iuſtitiam fecerint, vt
Iſaie 1. 17. Iſaiæ 1. 17. *Quærite iudicium:* & cap. 16. 6. *Iudicans, &*
Iſaie 16. 6. *quærens iudicium, & velociter reddens quod iuſtum eſt.*
Iſa. 28 17. Et cap. 28. 17 *Ponam in pondere iudicium, & iuſtitiam in*
Iere 7. 5. *menſura.* Iere 7. 5. *Si bene direxeritis vias veſtras, ſi fece-*
Amos 5. *ritis iudicium inter virum & proximum eius.* Amos 5.
15. 15. *Odite malum, & diligite bonum, & conſtituite in por-*
Michea *ta iudicium:* ſignatè vero Michææ 6. 8. *Indicabo tibi ho-*
6. 8. *mo, quid ſit bonum, & quid Dominus requirat a te: vtique facere iudicium.* Quæ omnia vt & alia plura eo eunt, vt ab iis, quorum munus eſt iudicare: notanter poſtulet Deus, vt cuique quod ſuum eſt, plenè & exactè reddant: & eorum, qui inter ſe iure legitimo decertant, cauſam integrè & incorruptè iudicent. Vnde querebundæ illæ
Ierem. 5. 1. Domini voces Ierem. 5. 1. *Quærite in plateis eius, an in-*
Iſaia 5. 7. *ueniatis virum facientem iudicium:* & Iſaiæ 5. 7. *Expecta-*
ui vt faceret iudicium, & ecce iniquitas, & iuſtitiam, & C
Hieron. *ecce clamor.* Quæ eadem ſunt cum illis Amos 5. 7. *Qui*
Amos 5. 7. *conuertitis in abſynthium iudicium.* Quæ Hieronymus de his, qui cum cauſis diſceptandis publicè præſint, & legum vindices ſint, ſuæ potiùs commoditati, aut vtilitati, quam legum integritati ſeruientes, iura peruertunt; & pro iure iniuriam reddunt; ſic accipit: *Qui iniquo iudicio Deum ad iracundiam prouocauerunt, & conuerterunt dulcedinem iudicij in abſynthij amaritudinem, aſſumentes iniquitatem, & iuſtitiam relinquentes.* Ad hæc verò
Ammian. Iſaiæ & Amos verba quodammodo adſpectaſſe dixeris
Marcell. Ammian. Marcellinum lib. 30. cùm ait: *Cùm rectè procedunt iudicia, delubra ſunt æquitatis, cùm deprauata, foueæ fallaces & cæcæ; in quas ſi caſu ceciderit quiſpiam, non niſi per multa è ſpatia luſtra, ad vſque ipſas medullas exſuctus.* Sed enim, vt quam integritatem exigat iudi-
Michea cium, omnino noueris, quid Michæas poſt illa verba,
6. 10. *vtique facere iudicium* ſubiecerit, audi: *Adhuc ignis in domo impij theſauri iniquitatis, et menſura minor, iræ plena.* Preme extrema hæc *menſura minor*, quæ non ad priuatorum iniuſtitiam, ſed ad Principum & Iudicum non ea actum, nec integrum iudicium aſpiciunt: id enim menſuræ imago omnino portendit, quæ iuſtitiæ publicæ deſignandæ inſeruit. Iam vide, quo in cardine Dei querimonia vertatur: nec enim tam ſignificat iuſtitiam vndequaque prodi, ſiue iudicium omnino corrumpi; quàm priuatis rationibus intercedentibus, iudicia non integrè & exactè exerceri: & aliquam menſuræ partem, quam iuſtitia implere debebat, vacuam relinqui. Enimuerò, cùm vacuum in natura dari nequeat, vt Philoſophi inclamant, quod contra naturam ſit; periculoſiſſimè, id iudicij vacuum, diuina iuſtitia in magnum iudicantis
Gaſp. Sanchez. malum complet, ſubiecit vates, dum ait, *iræ plena:* ſapienter hæc verba elucidauit egregio Scholiaſte Gaſp. Sanchez hunc in modum: *Menſura minor iræ dicitur plena: quia tantum additur diuini furoris, quantum iuſta quantitatis menſuræ detrahitur. Hac tantum è menſura iuſta vacuum eſſe quantùm minus a iuſto habet, quia iuſti-*
t ... Pſalm. centeſimum Tom. 3.

A *deliſt, & iniuſtæ, Deus qui cuſtos eſt & vindex iuſtitiæ, vt nihil patitur in natura vacuum, ſic etiam neque in moribus, quod ita vacuum relinquit, ipſe magno tuo malo compenſat, & complet: Partem relinquis vacuam è menſura legitima, illam Deus complet ira ſua.* Hæc ille.

4 En exactum de iudicij ſignificatione & vi, vt opinor, iudicium: vt integrè ius ſuum cuique in hanc, vel in illam partem, ſiue abſoluendo, ſiue damnando reddat: & verò Agellius eò refert, tamquàm in fauorem Dauidis *Agell.*
redditum accipi debeat; ait enim: *Non modò gratiam tuam cantabo, per quam mihi nihil eiuſmodi commerito maxima beneficia contuliſti, ſed etiam iudicium, cum iure mihi quod æquum videbatur; & quod tuo ſummi Iudicis munere dignum erat, reddidiſti.* Et poſt pauca: *Ex ſuo officio fecit Deus, cùm illum de manu Saul innocentem eripuit, &c. ius reddidit, cùm iuſti viri inſectatores pœnis coercuit.* Sic ille: pro qua iudicij acceptione plures etiam vatis, & ſcripturæ locutiones ſunt: hoc enim ſenſu ipſe Pſalmo 16. 2. Deum ſic orabat: *De vultu tuo iu-* *Pſal. 16. 2.*
B *dicium meum prodeat; oculi tui videant æquitates.* Et
Pſalmo 118. 154 *Iudica iudicium meum, & redime me.* *Pſal. 118.*
Et Pſalmo 9. 5 *Quoniam feciſti iudicium meum, & cau-* *154.*
ſam meam. Notanter verò apud Ioannem cap 12. 31. *Pſal 9. 5.*
dicente Domino: *Nunc iudicium eſt mundi*, id eſt. vt ex *Ioan. 12. 31.*
Auguſtino (cui tu poſſis adiungere ibi Bedam & Sanctum Thomam) explicat Cardinal. Toletus: *Adeſt iam* *Toletus.*
tempus, quando morte & Paſſione mea ferenda eſt ſententia pro mundo contra dæmonem. Contra vero Auguſti- *Auguſt.*
nus iudicium ad damnationem, ſiue vindictam de peccatoribus omnino vrget ad hunc modum: *Si ergo per tempora diſtinguamus hæc duo fortè inueniemus, modò eſſe tempus miſericordiæ: futurum autem tempus iudicij.* Et poſt pauca: *Audi Apoſtolum dicentem vtrumque tempus, & diſtingue &c.* Exiſtimas autem, inquit, o homo, qui iudicas eos, qui faciunt ea, & eadem agis, quoniam tu effugies iudicium Dei ad Roman. a verſ. 3 In *Rom. 2. 3.*
quam ſententiam plura adiungit Auguſtinus. Quò iuerit in præfatis Domini verbis: *Nunc iudicium eſt mundi.* *Chryſoſt.*
C Chryſoſtomi explicatio quæ iudicium ibi pro dæmonis punitione & vltione mundi ſumit: mò vero hic poſt interpretationem ſuperiùs allatam rurſus iudicium ad pœnam ſiue damnationem Synagogæ, a Deo contemptæ, & Eccleſiæ Chriſtianæ poſtpoſitæ refert hunc ad modum: *Quid aliud etiam ſignificat? Perſpiciens enim iuſtum Dei iudicium, quod aduerſus perfidum Iudæorum populum exitit, qui eum, quem lex ac Prophetæ prædicabant minimè excepit, iuſtè quidem ob perfidiam ſupplicio affici: iuſtè item ea quoque pollicitatione, quæ lege continebatur ſpoliari; ac rurſum Gentilem populum per miſericordiam propter promptitudinem ad Domino obediendum & fidem, ſalutem conſequi perſpicient, vaticinatur, &c.*

5 Sed enim nihil eſt, quod nos cogat iudicium hic in alterutram partem inflectere, ſed ſub eadem inet generali, ſiue indifferenti ad vtrumuis ſignificatione accipere, qua Sacer Scriptor iam citatus 2. Reg. 8. 15. dicebat; *2. Reg. 8. 15*
Faciebat Dauid iudicium & iuſtitiam omni populo. Id eſt, litibus videlicet & cauſis accuratè cognitis & exa-
D minatis, de iure reſpondebat: ſiue in huius, ſiue in illius fauorem; hunc abſoluens, illum damnans prout cauſæ merita attentiùs cognita, & diſquiſita poſtulabant: necnon vt ipſemet Rex aiebat Pſalmo 71. 1. *Deus iudicium* *Pſal 71. 1.*
tuum Regi da & iuſtitiam tuam filio Regis: Vbi bene *Agell.*
Agellius, dum ait (nam alia quæ vel a ſe, vel ab aliorum ſenſu adducit, abſcopo aberrant) *Iudicium tuum, ne aſtu aut fraude falli vllo modo poſſit, verumque non agnoſcere: iuſtitiam, vt cuique quod meretur tribuat.* Quod omnino ab ipſo Salomone, cui id Dauid exoptabat, poſtulatum a Deo videtis: cùm 3. Reg. 3. 9 Deus il- *3. Reg. 3. 9.*
li per quietem oblatus optionem dedit, vt peteret quod ei magis eſſet in votis: ſic namque ipſe, aliorum immemor, cor docile, & ſapientiam, ſiue iudicium ad ferendum iudicium, & creditum ſibi populum iuſtè ac rectè gubernandum a Domino petiit: *Dabis ergo ſeruo tuo cor docile, vt populum tuum iudicare poſſit, & diſcernere inter bonum & malum, quis enim poterit iudicare populum iſtum, populum tuum hunc multum?* Quæ ſanè petitio ſic

à Domino accepta & explicata fuit, vt Salomon sapientiam ad discernendum iudicium: hoc est illam cognitionem, quæ causæ iugulum premit, & iustum ab iniusto distinguit, exoptauit: ita enim et Dominus respondisse fertur: *Quia postulasti verbum hoc, & non petijsti tibi dies multos, nec diuitias, nec animas inimicorum tuorum, sed postulasti tibi sapientiam ad discernendum iudicium*: vbi

LXX. LXX. *petijsti tibi intelligere ad exaudiendum iudicium*. Cuius quidem diuinitùs concessæ sapientiæ illustre statim documentum ille dedit: cùm duabus meretricibus de infantuli possessione iudicio contendentibus, quin vlli testes, aut coniecturæ ad manum essent; quibus erui aut inuestigari veritas posset; eam Salomon rationem adinuenit, quæ & veram proderet matrem, & fictam mendacemque conuinceret. Vide ibi à versu 24. Vnde quidem subiicit Sacer Scriptor versu 28. *Audiuit itaque omnis Israel iudicium, quod iudicasset Rex, & timuerunt Regem videntes sapientiam Dei esse in eo, ad faciendum iudicium*.

3. Reg. 3.

6 Ex his probabiliùs apparet; non opponi hic à Dauide iudicium misericordiæ tamquam pœna præmio; aut punitio veniæ, siue damnatio absolutionis, eo sensu, quo dicimus Principem clementia & seueritate vti debere (Hispanè prouerbiali locutione *del pam, y del palo*,) sed tamquam iis ad leges iustitiæ reddaturum misericordiæ, quæ non ex iure dimanat, aut vllis iustitiæ vinculis coercetur, sed à gratia oritur, & per benignitatis campos liberè expatiatur; vti Basilius Homil. 13 in exhortatione ad baptismum misericordiam iudicio sic opponit: *Vbi misericordia, non exigitur ratio: vbi misericordia, iudicium vacat: salus permissa, denique salutaria omnia*. Nec ideo credendum est, decorem locutionis & antithesis, quæ commodior videbatur, inter misericordiam & seueritatem omnino expirare; cùm eodem omnino recidat, iudicij, quo suum cuique siue in laribus, siue in pœnis & supplicijs redditur, significatio, & cum misericordia quæ meram benignitatem & gratiam dicit, compositio, nam qui dicitur iudicium facere omni populo (vti de Dauide dicebatur) simul indicat supplicia etiam malis, æquè ac præmia bonis se reddere: imò verò quò generaliorem sensum habet; eò rem Principe digniorem significat. Et pro hac quidem explicatione Dauidicæ mentis omnino fideiubet eius filius Salomon Prouerb. 20. 28. inquiens: *Misericordia & veritas custodiunt Regem; & roboratur clementia thronus eius*: Vbi vt valdè contortum fuerit accipere veritatem pro seueritate, siue iniustitia punitiua; quis enim eam huic voci significationem aliquando reddidit? ita verbis & sensui valdè accommodate, tam ad eam disquisitionem, quæ in iudicio veritatem inuestigat; quàm ad ipsammet veritatem in fauorem, siue odium alterius è litigantibus inuentam: quod idem est ac iudicium, siue ius suum partibus redditum, refertur; pulcherque à Salomone adstruitur verum Principis ornamentum: siue etiam tutissimum munimentum ac satellitium, non tam in magna prætorianorum militum pompa, quam in hisce virtutibus niteſ; vti hunc locum apertè sub hoc

Athanas. sensu cœpit magnus Athanasius in Apologia ad Imperatorem Constantium his verbis: *Ita rem examina, quasi veritas tibi in consilio adsit, quæ Regum, & in primis Christianorum tutela est, cùm ea vos regna administrare tutissimum est, cum dicat Sacra Scriptura. Misericordia & veritas Regi custodia est, & circumdabit iustitia thronum eius: Hanc enim cùm Zorobabel ille sapiens veteris anteferret, victoriam retulit, & acclamatum est ab vniuersis populis*. Magna res est veritas & præualet omnibus. Hæc Athanasius & multò plura, quibus ex hoc loco Salomonis Constantium ad indagandam causæ veritatem viget. Nec aliud quidem prætulisse videtur illustris illa, quamuis modestissima pompa, qua Dominus Passioni suæ iam vicinus Hierusalem ingressus dicitur, Matth. 21. verſ. 8. Marci 11. 8. & Ioannis 12. 13. Etenim dum alij ex discipulis, *cædebant ramos de arboribus*, quæ oliuarum esse creduntur, cum tribi esset Oliueti mons; alij gestassent in manibus palmarum ramos; tantùm non rebus ipsis exprimebant hanc tutelam siue satellitium, quod Regi ex misericor-

Matt. 21. 8.
Marci 11. 8.
Ioan. 12. 13.

A dia & veritate Salomon assignat. Nàm vt oliua misericordiam, ita palma veritatem in iudicij contentione adinuentam, & de mendacio victoriam referentem, quæ quamuis premitur, non opprimitur, pulchrè denotat: vti apparet ex ijs Deuteron 25. 1. verbis: *Si fuerit causa inter aliquos, & interpellauerint iudices, quem iustum esse perspexerint: illi iustitiæ palmam dabunt: quem impium, condemnabunt impietatis*.

7 Similis omnino locutio & antithesis subest illis nostri Regis verbis Psalm. 32. 5. *Diligit misericordiam, & iudicium*. Cum Deus punitionem & vindictam nunquàm diligere dicatur, sed ad illam inuitum, & reluctantem accedere quòd *alienum & peregrinum opus ab eo sit* Isaiæ 28. 21. vnde ibi *iudicium* est, quod ritè & rectè, siue ex iure & ordine peragitur, vt bene expendit ad hunc modum Agellius: *Tamquàm summus omnium Iudex & arbiter*, misericordiam diligit, & iudicium: *Nam hæ duæ virtutes summopere illi placent: has & alijs exhibet, cum ad æquitatem sponte propensus sit, quod est*

Psal. 32. 5.
Isa. 28. 21.
Agellius.

B *misericordia: ac ritè ac iustè omnia faciat, quod est iudicium: & alijs has adesse vult, & iniquibus adsunt, illi placent, & cordi sunt*. Cum quibus Dauidis verbis illa etiam eiusdem compone Psalm. 83. 11. *Misericordiam & veritatem diligit Deus, gratiam & gloriam dabit Dominus*. Sed obscura in Hebræo pro misericordia & veritate esse, *Sol & scutum*: quæ eum, quem persequimur, sensum bellè exprimunt; quippe Sol misericordiæ & benignitatis; scutum verò protectionis, & tutelæ, quam erga suos Principes habere debet, quin patiatur aliquem aduersus ius & iustitiam opprimi appositus typus est. Nec ab hoc ea quæ sequuntur, *gratiam & gloriam dabit Dominus*, iuerint: etenim gloriam dare idem est ac iustitiæ coronam iure debitam in iudicio reddere: vti dicebat Paulus 2. ad Timoth. 4. 8. *Reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus Iudex: non solum autem mihi, sed & ijs, qui diligunt aduentum eius*. Ad quem planè modum plura possemus in hanc rem expendere testimonia: sed non est cur amplius in his immoremur.

Ps. 83. 11.
2. Tim. 4. 8.

C

Cantabo.

Nec iustitiam sine misericordia, nec miserationem sine iustitia esse.

1 OPportunissimè noster Rex (iuxta frequentiorem PP. & interpretum expositionem, iudicium de iustitia vindicatiua, siue de ipsamet pœna, ac supplicio accipientium) qui & benignitate, & seueritate se vsurum, & præmia, & supplicia illaturum pollicetur: non alia locutione, siue dicendi modo, quàm hoc cantandi verbo suam mentem aperit; vt quem ignoscendi, & puniendi tenorem esset seruaturus, apprimè explicaret: ergo non ait, dicam, faciam, annuntiabo, sed signatè *Cantabo*: vt non secus ac in musica vox ad artis numeros, & leges temperatur, quin eam plus attollere, plus deprimere, plus in eodem tenore persistere, quàm numeri exigant, licet: ita prorsus à Principe iustitia, & misericordia temperanda, & altera altera admiscenda, vt nec misericordia omnino à ratione iustitiæ, nec iustitia à misericordia deflectat: est hæc ad hunc dicendi modum obseruatio Ruperti libro 6. in Genesim capit. 5. premens sub hoc sensu degradationem illam numerorum, qua Abraham Dominum pro infami Sodoma deprecans vsus est: *Delebis propter quadraginta quinque vniuersam vrbem?* Et statim: *Sin autem quadraginta ibi inuenti fuerint, quid facies?* Et mox: *Quid si inuenti fuerint triginta?* Et, *Quid si inuenti ibi fuerint viginti?* Et tandem: *Quid si inuenti fuerint ibi decem?* Genes. 18. & verſ. 28. dum ad musices consonantiam hos omnes numeros reuocans, siue emungens, musicis proportionibus ita contextos obseruat, vt omnes musicæ concordiæ symphonias complectantur: cùm verò hæc ad satietatem vsque fuit perfecutus: sic opportunè infert: *Quid igitur hi numeri, nisi tanti*

Lect. 6.

D

Rupert.
Gen. 18. 28.

intercessoris veram indicant dignitatem, videlicet quòd ita dumtaxat Dominum Deum suum peccatoribus parcere cupit, ut proficiat ad nominis sui laudem & honorem? Cantabilem illam misericordiam decet illum facere, talem scilicet, quæ non discrepet à iudicij veritate, testante Psalmista cùm dicit: Misericordiam & iustitiam cantabo tibi Domine. Sic Rupertus. Bene illud: *Cantabilem misericordiam decet facere*, quæ videlicet quòd debitos numeros seruet, annuntiari & laudari possit, ac debeat, nam vt suo loco videbimus; nihil est importunius intempestiua misericordia, inde subdit Rupertus: *Proinde, quia iam dictis in numeris omnis consonantiæ vis conclusa est.* Abijt Dominus (*inquit Scriptura*) postquàm cessauit loqui ad Abraham, & ille reuersus est in locum suum: *Quia videlicet, quod extra laudem iusti iudicij Dei homo sapiens à Deo suo petere nec vult, nec debet.* Vbi ad manum habes, quid pro Abrahamo nonnullis respondeas, qui eum tantisper incusant, quod Domino ad miserandum adeò procliui, vt omnes deprecationes Abrahæ libens susceperit, ipse vlterius progressus pro octo B aut quinque non petierit, nimirum cùm ea misericordia minùs fuisset opportuna, & iudicio dissonaret, homo sapiens extra laudem iusti iudicij Dei ab illo nec voluit, nec debuit id petere.

2 Ergo vt ea in musica suauis harmoniæ lex est, vt & vnaquæque vox certis numeris, & modulationibus siue intendatur, siue remittatur: & nec ex grauibus solùm vocibus, nec ex acutis, sed ex vtrisque simul admixtis, & sese inuicem attemperantibus, immo ad perfectiorem sonum edendum sese adiuuantibus concentus resultet, vt apud Cassiodorum li. 2. epist. 40. ipsemet Rex Theodoricus obseruauit hunc in modum: *His rebus aliquid maius adijcient humana solertia, terris quamdam harmoniam doctissima inquisitione collegit, quæ Diapason nominatur ex omnibus scilicet modis congregata, vt virtutes quas in vniuersum melos habere potuisset, hac adunatio mirabilis contineret.* Ita misericordiæ & iudicij concentus, ex vtraque virtute alteri associata, & admixta resultat: vt misericordia aliquem iudicij tenorem seruet, & iustitia absque misericordiæ sapore & condimen- C to non sit: ita alibi à nobis adductus Chrysostomus scitè Deum cum perito cytharœdo componebat, nam vt hic: *Neque neruum intendit, vt non abrumpat, neque remittit vltra modum, ne harmonia concentum lædat.* Sic ille nec remissius nobiscum agit, ne segniores fiamus, nec durius, ne omnino concidamus ac desperemus. Ita quidem noster Vates Psalm. 56. 4. Deum hæc modulatione sibi accurrentem inducit: *Misit Deus misericordiam suam, & veritatem suam, & eripuit animam meam, &c.* Quæ Gregor. Nyssen. tract. 2. in Psalmo sic expendit: *Misericordia & veritas pulchra coniunctio, neque enim sine iudicio misericordia est, neque veritas sine misericordia: harumque subsidio liberabor.* Sed & huc etiam pulchrè retulit Arnoldus Abbas tractatu *De septem verbis Domini*, eam doctrinæ & veritatis scripturam, quam pectori summus Sacerdos gestabat insculptam: eamque cum nostri Psalmi verbis, in quibus sumus, sic omnino composuit: *Oportet quippe, vt omnia, quæ agit, moderatrix ratio sic dispenat, & sic suis D locis aptet, misericordiam & iudicium: Vt cùm iudicat, seueritas non excludat clementiam, & cùm miseretur, iustitiam pietas non relinquat.* Optimè.

3 Nec omittendum, quod mihi Chrysostomus sic statim subijcit: *Nec semper hyems, neque semper ver, nec semper procella, nec semper tranquillitas, non semper nox, nec semper dies.* Quæ non tam capio, quasi altera alteri succedat, quin perpetua hyems aut nox, perpetua dies & tranquillitas sit, quàm quod vna alteri admixta, & concatenata fuerit ad eum modum, quo dicebat Vates Psalm. 73. 17. *Tu fecisti omnes terminos terræ: æstatem & ver tu plasmasti ea.* Vbi Hieronymus legit, *æstatem & hyemem tu plasmasti*; etenim plasmandi verbum eam vim habet, cùm aliud cum alio componi & commisceri, vt inde aliquid ex vtroque resultet, significatur: vti cùm de hominis formatione ex animo & corpore, siue ex contrarijs elementis & qualitatibus constantis agitur, singillatim Dei manibus plasmatus, & velut coagmentatus dicitur Iob 10. 8. & Psalm. 118. 73. & alibi. Vt sensus fuerit, Deum pœnas cum solatijs, & iustitiam cum gaudio, & dolorem cum suauitate solere miscere: ne cùm neruum intendit, abrumpat, vel si remittat, concentum lædat. Quod Principibus sic omnino aptauit egregius ipse Princeps, Gregorius Magnus lib. 20. Moral. cap. 6. *Miscenda est ergo lenitas cum seueritate, faciendumque quoddam ex vtroque temperamentum, vt neque multa asperitate exulcerentur subditi, neque nimia benignitate soluantur. Hoc nimirum illa tabernaculi arca significat, in qua cum tabulis virga simul ac manna est, quia cùm Scriptura sacræ scientia est in boni Rectoris pectore, si est virga districtionis, sit & manna dulcedinis.* Pulchrè. Ad quem modum initio capitis dixerat: *Disciplina enim, vel misericordia multùm destituitur, si vna sine altera teneatur, sed circa subditos suos inesse Rectoribus debet, & iustè consolans misericordia, & piè sæuiens disciplina. Hinc est quod semiuiui illius vulneribus, qui à Samaritano in stabulum ductus est, & vinum adhibetur & oleum, vt per vinum mordeantur vulnera, per oleum foueantur; quatenus vnusquisque qui sanandis vulneribus præest, in vino morsum districtionis adhibeat, in oleo mollitiem pietatis: per vinum mundentur putrida, per oleum sananda foueantur.* Hæc ibi, & multò plura Gregorius. Vides misericordiæ, & iudicij harmoniam, atque concentum? Audi ipsummet rursus eamdem doctrinam densantem, atque condientem; sic namque lib. 9. epist. 8. Prælatum quemdam instruens: *Ipsa in te dulcedo cauta, non remissa sit, correctio verò diligens sit, non seuera; sed sic alterum condiatur ex altero, vt boni habeant amando, quod caueant, & praui metuendo, quod diligant.* Opportunissimè equidem.

4 Enimuerò, vt de vnius cuiusque virtutis concentu nonnihil dicamus. Vide vt iustitiæ diuinæ adiuncta sit misericordia, dicente nostro Vate Psalm. 114. 5. *Misericors Dominus & iustus, & Deus noster miseretur*: vbi præterquam quod iustitiæ misericordiam, & quidem duplicatam adiunxit, vt alibi expendo: notanter illam inter duplicem misericordiam constituit, vti sic expendit Ambrosius in oratione de obitu Theodosij Imperat. *In medio iustitia est gemino septo inclusa misericordia.* Quid? ideone gemino est inclusa septo, ne vmquam exeat, sed carcere inclusa, & vinculis constricta teneatur? Minimè quidem, nam etsi Princeps clementiam in procinctu, seueritatem & iustitiam in abdito, & velut ensem vagina contectum & inclusum habere debeat: at non dubium, quin gladium aliquando vagina educere, & sontes punire operæ pretium fuerit: sed ea signatè ratione in medio iustitia est gemino septo inclusa misericordiæ, vt quacumque illa exeat, cùm per misericordiam transire necesse sit, aliquid illius secum deferat, quod ei velit nolit, vt sic dixerim, adhæreat, vt cùm quis per medium ignem transit, calorem ei adhæret, ipsumque calefieri necesse est. Vnde subijcit Ambrosius: *Super abundant enim peccata, superabundet ergo misericordia. Apud Dominum omnium virtutum abundantia est, quia Dominus virtutum est. Neque tamen iustitia sine misericordia est, neque sine miseratione iustitia, quia scriptum est*: Noli esse nimium iustus. *Non impedit tamen iustitia misericordiam, quia misericordia ipsa iustitia est.* Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in sæculum sæculi. Hæc Ambros. Quæ non tam piè, quam accuratè, & iustè dicta esse, illud confirmat, quod ex Gentili Iurisconsulto Marciano in lege: *Perspiciendum D. de pœnis*, superius diximus. *Planè in leuioribus causis proniores, ad lenitatem iudices esse debent: in grauioribus pœnis seueritatem legum cum aliquo temperamento benignitatis subsequi.* Vides iustitiam ad opus suum exeuntem, à misericordia per quam transit, temperari, vt aliquid benignitatis secum deferat? Reddit rationem Chrysologus term. inquiens: *Virtutes si separatæ fuerint dilabuntur. Aequitas sine benignitate sæuitia est, & iustitia sine pietate crudelitas.* Bene ergo gemino septo misericordiæ iustitia includitur, ne iustitia dilabatur.

5 Nec aliud quidem sensu de Domino dixerit Habacuc 3. 2. *Cùm iratus fueris misericordiæ recordaberis*, inque

Margin notes: *Cassiodor.*; *Chrysost.*; *Psal. 56. 4.*; *Nyssen.*; *Arnoldus.*; *Chrysost.*; *Ps. 73. 17.*; *Iob 10. 8.*; *Ps. 118. 73.*; *Gr. Mag.*; *Ps. 114. 5.*; *Amb.*; *Marc.*; *Chrysolog.*; *Hab. 3. 2. LXX.*

vt habent LXX. *in ira misericordiæ recordaberis.* Etenim, cum iure quis ambigat, quid commune cum misericordia habeat ira? quæ vt furor breuis est, ita ad vindictam tantùm prona & intenta fertur: quid enim illa fuerit, *quàm pœnæ exigendæ cupiditas?* vt ait Seneca lib. 1. de ira cap. 3. vnde quidem homini iram accedere, feritatem aduenire fuerit: *Nullum est enim animal tam horrendum* (ait indidem cap. 1. Seneca) *tamq; perniciosum natura, vt non appareat in illo, si ira sæuijt, noua feritatis accessio.* A feritate verò quomodò oriatur misericordia? Facilè quidem respondebimus: aliam Dei, siue Principis, siue iustitiæ iram, ab ira hominis priuati: hæc enim ad vltionem sumendam solùm fertur, & de ea tantùm cogitat. Vnde Seneca vt illam homine indignam esse adstruat subijcit cap. 5. *Homo in adiutorium mutuum generatus est, ira in exitium. Ille congregari vult, illa discedere, hic prodesse, illa nocere: hic etiam ignotis succurrere, illa etiam charissimos perdere: hic aliorum incommodis, vel impendere se paratus est, ira in periculum, dummodò secum deducat alium parata descendere.* At Dei siue etiam Principis, vel iustitiæ ira, cum non ad lædendum, sed ad medendum eat: cumque non propriam offensam, sed ius, rationemque respiciat, ideoque humanitatem non exuat: non potest non humanè & benignè etiam agere, cùm irasci videtur: imò verò quia irascitur ignoscit, & quia iustitiam exercet, misericordia vtitur, quæ iustitiæ adnexa & agglutinata est. Dixit id primum indidem Seneca quasi tacitæ à nobis argumentationi responderet: *Quid ergo? Non aliquando castigatio necessaria est? Quidni? Sed hæc sincera cum ratione. Non enim nocet, sed medetur specie nocendi.*

Seneca.

P. Sanch. Dixit idem ad præfata Habacuc verba P. Gaspar Sanchez hunc in modum: *Optimè verò misericordiam cum indignatione coniungit, quia in Deo nunquam misericordia ab indignatione separatur. Quod experientia doctus cecinit David* Psalmo 76. 7. Nunquid in æternum proijciet Deus, aut non apponet, vt complacitior sit adhuc? Aut in finem misericordiam suam abscindet a generatione in generationem? Aut obliuiscetur misereri Deus, aut continebit in ira sua misericordias suas? *Deus ita de pœna cogitat, vt tamen de salute curam non abijciat. Facit quod in afflicto corpore chirurgus, qui ita vrit, & secat, vt tamen dolenti condoleat.* Dixit hoc tandem Ambros. præfata oratione de obitu Theodosij: etenim ac si de ipso dixerit: *Cùm iratus fueris, misericordiæ recordaberis,* inquit, *tunc propior erat veniæ, cum fuisset commotio maior iracundiæ. Prærogatiua ignoscendi erat indignatum fuisse, & optabatur in eo, quod in alijs timebatur, vt irasceretur. Sæpè trementes vidimus, quos ob arguerat, & conuictos sceleris, cùm desperarent, solutos criminæ.* Hæc & alia ibi Ambrosius: vt firmet, quod adstruxerat, iustitiam genuino inclusam septo misericordiæ non aliter exire, quin in misericordiam desinat.

Psal. 79. 6. 6 At enim illud maximè è hac re fuerit, quod Psalmo 79. 6. de Deo piè in suos sæuiente sic inquit Vates: *Cibabis nos pane lachrymarum, & potum dabis in lachrymis in mensura:* & verò, vt hæc mensura vti ab Ambrosio libro 1. de pœnitentia cap. 12. & alijs frequenter vsurpatur: huic cogitationi non leuiter adstipulatur, dum de moderatione & temperamento iustitiæ adhibito sic accipitur: *Denique Paulus docet, non deserendos eos, qui peccatum ad mortem fecerint, sed potius lachrymarum panibus, & potu coercendos flebili, ita tamen vt ipsa moderata esset tristitia. Hoc enim significat:* Et potum dabis eis in lachrymis in mensura: *Vt ipsa tristitia mensuram habeat, ne fortè abundantiore tristitia absorbeatur, qui agit pœnitentiam:* maiorem tamen in hanc rem emphasim habet si penitiorem ex originibus lectionem haurias. Equidem quod alijs adnotatum video; pro *potum dabis in lachrymis in mensura,* omnino legeris, *potum dabis lachrymas in vola manus.* Sed enim non tam perinde accipiendum id fuerit, quasi mensura lachrymarum adeo sit exigua, vt cauam manum vix impleat, quamuis is simul sensus ei imagini subsit, quàm ijs nos lachrymis potandos fore, quibus multum dulcedinis & suauitatis sit admixtum, dum eæ non in alio vase, quàm in ipsamet Dei manu à qua illis non potest non plurimum suauitatis adhærere, à nobis ebibuntur: enimuerò, vt durum sit supplicium subire, & lachrymas bibere, at has ex ipsamet palma diuinæ manus lambere, prædulce quidem misericordiæ opus esse dixeris.

Ambros.

Lect. Heb.

A qua cogitatione nec hilum dissidet illa eiusdem Vatis ad Deum allocutio, Psalm. 55. 9. *Posuisti lachrymas meas in conspectu tuo:* vbi Hieronymus, & plures nostanter reponunt, *in vtero tuo:* vt ex more, quo Hebræi vtebantur vinum vtribus includere, quorum odorem, & saporem illud retinebat, non incongruè dixeris, Deum quas suis ebibendas daturus est lachrymas, priùs includere in vtre suo, in illo videlicet de quo David: *Torrente voluptatis tuæ potabis eos,* Psalm. 35. 9. vt quæ ex se salsæ & amaræ sunt, ab vtris saltem odore & sapore, condiantur, aliquidque mellitæ dulcedinis illis accedat: sed iam vide vt hæc omnia firmet Ambrosius ad id Psalm. 118. 22. *Aufer a me opprobrium quod suspicatus sum, quia iudicia tua iucunda:* nimirum pro *iucunda* ipse in primis legit *dulcia:* deinde verò hæc sic exponit: *Quid vereor opprobrij mei facere mentionem apud eum, cuius iudicia dulcia sunt? Quod seuerum in alijs, in Christo suaue est, quia ipse suauis est. Denique gustate, & videte, quoniam suauis est Dominus.* Vt dicere videatur, non possunt non eius iudicia dulcia esse, qui cùm maximè dulcis & suauis ipse sit, lachrymas siue pœnas, quas irrogaturus est, in vtre suo priùs asseruat, & subinde in ipsamet palma manus bibendas offert, aliter quidem, ac seueri iudices, siue carnifices, qui pœnas plus exacerbant.

Psal. 55. 9. *Hieron.* *Psal. 35. 9.* *Psal. 118. 22.* *Ambros.*

7 Dixeris planè non dulcia tantùm aut iucunda, sed opportuna & præclara hæc iudicia, siue hunc iudicandi, & puniendi modum esse. Certè noster Vates dum Regum Regem populos gubernaturum, & regia in illos potestate vsurum annuntiat; ab hac suauitate iustitiæ admixta gubernationi, & iudicio illius opportunitatem sic assignat. Psalm. 44. 3. *Speciosus forma præ filijs hominum diffusa est gratia in labijs tuis, &c.* Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime, specie tua & pulchritudine tua intende, prosperè procede, & regna: vbi primùm obserua, gladium genuino septo gratiæ, & pulchritudinis inclusum, vt quacunque irrumpat secum ferat aliquid gratiæ & speciei: sed deinde vide, quomodo hæc, & legat, & explicet Tertullianus libro aduersus Iudæus cap. 9. Etenim pro *speciosus forma,* ipse è Græcis vocibus appositè reponit: *Tempestiuus decore super filios hominum:* deinde cùm hæc non de hostibus ferro debellandis accipienda esse sic præmittit: *Valde autem absurdum est, si quem ad bellum ense cingebat, et de tempestiuitate decoris, & labiorum gratia blandiebatur, de quo subiungens dicebat.* Extende, & prosperare: propterea, & regna, & adijcit, propter lenitatem & iustitiam tuam: *Quis ensem accingitur, & non contraria lenitati & iustitiæ exercet? Id est dolum, & asperitatem, & iniustitiam, propria scilicet negotia præliorum:* ad iudiciariam statim potestatem, qua cuique quod suum est reddit Dominus, sic omnino refert: *Videamus ergo an alius sit ensis illi, cuius est alius actus, id est Dei sermo diuinus bis acutus duobus testamentis legis antiquæ, & legis nouæ; acutus sapientia sua æquitate reddens vnicuique secundum actum suum.* Ergo tempestiuus, & opportunus decore ad iudicandum, & vnicuique secundum actum suum reddendum signatè Dominus asseritur, quòd actus sapientiæ suæ æquitate prædulcia, decora, atque iucunda iudicia exerceat, & gladium melle intinctum, cùm videlicet *in labijs,* e quibus verbum, qui est gladius procedit, *diffusa gratia* sit. Opportunè ergo David optimo Principi, quem gladio accinctum videbat, *de tempestiuitate decoris, & labiorum gratia blandiebatur:* Eo prorsus sensu, quo bonus iudex Cassiodorus libr. 11. variar. capit. 40. dicebat: *Qui iustitiæ inexorabilis excubat, necesse est, vt eum pietas benigna discingat:* pulchrè, *discingat:* Ne rigidæ gladio seueritatis accinctus, sed admixtam lenitatem, & suauitatem habeat: quippe *æquitas sine bonitate sæuitia est, & iustitia sine pietate vindictas.*

Psal. 44. 3. *Tertull.* *Lect. Græ.* *Cassiodor.*

8 Sed vide iam oculis dulcia Domini iudicia, & indissolubili nexu coniunctam cum misericordia iustitiam. Statuit ipse aliquando iustitia id omnino exigente omnia AEgypti pecora, & cuncta, quæ reperirentur in agris perdere. Quid homo, qui id in animum induxisset, tunc faceret? Equidem subitò & inopinatò, cùm ij ad quos illud interent minùs ea de re timerent, cogitata perficeret. Quid verò Deus? Sanè Pharaonem, vt ea sub tecto colligeret, sic omnino admonuit: *En pluam cras hac ipsa hora grandinem multam nimis, qualis non fuit in Aegypto, à die, qua fundata est vsque ad præsens tempus. Mitte ergo iam nunc, & congrega iumenta iumenta tua, & omnia quæ habes in agro: homines enim, & iumenta, & vniuersa, quæ inuenta fuerint foris, nec congregata de agris, cecideritq; super ea grando, morientur:*

Exod. 9. 18. Exodi 9. 18. Vbi meritò ambigas: an punire? An verò misereri id fuerit? Quid, supplicio intentus es Domine? & supplicium declinari studes? Respondet Theodoretus quæst. 21. in Exodum: *Dominus cùm sit humanissimus, misericordia temperat supplicia.* Acriùs verò Augustinus dum talia dubitantem pene irridet: enimuerò cùm quæst. 33. in Exodum præmisisset: *Quid est, quod mandauit Deus Pharaoni cum se facturum magnam grandinem minaretur, vt festinet congregare pecora sua, & quæcumque essent in campo, ne grandine intereant? Hoc enim non tam indignanter, quam misericorditer videtur admonere*; sic subijcit: *Sed hoc non facit quæstionem, quod Deus etiam irascens temperat pœnam.* Quod perinde fuit, ac si diceret: otiosa quidem ea interrogatio fuerit, nec digna, vt in quæstionem vocetur: cùm ea sit Dei natura, & ingenium, vt non aliter puniat, quam iustitiam misericordia temperando: vnde vt superflua, & inutilis interrogatio fuerit, cur pulchrum oculis placeat? aut quare ignis calefaciat? ita ad quæstionem non pertinet ambigere, cur Deus irascens temperet pœnam? cùm id non secùs fuerit, ac de primis principijs disputare velle.

Theodor.

9 Iam verò suum etiam misericordiæ modum, certamque legem, licet laxiorem quidem (vt postmodùm dabimus) imponendam, suosque certos numeros assignandos fore, satis ostendit noster Vates cùm Psal. 118. 29. ait: *Viam iniquitatis amoue a me, & lege tua miserere mei.* Sic enim omnino legendum est; quin addatur propositio *de*: vt ex correctissimis exemplaribus, & Ambrosio constat: vbi manifestè vides, misericordiam non esse sine lege; sed potiùs lege; siue ad legem factam: quippe vulgaris, & abscissa clementia, quæ sine ratione, sine iudicio, & delectu ignoscit, in vitio est. Nec enim promiscuam habere, ac vulgarem clementiam, *oportet* (monet Seneca lib. 1. de clementia cap. 2.) *nec abscissam, nam tam omnibus ignoscere, crudelitas est, quam nulli.* Nec minùs habet locum in misericordiæ modo ex iudicio adhibendo, quod dicebat Chrysologus: *Virtutes si separata fuerint, dilabuntur*: ideò præmiserat: *atque pietas sine iustitia est, neque sine pietate iustitia*: planè vt quod dicebat Gregorius: *Dulcedo cauta, non remissa sit,* & Græcus quidam Poeta in Antologia lib. 4. *Misce cum lenitate nonnihil timorem. Nam & ipsa apis bombilans armatur aculeo acuto. Neque regitur sine flagello equus generosus.* Hæc omnia pleniùs ac elegantiùs, admonente Ambrosio, ad præfata Dauidis verba serm. 4. hunc in modum: *Ideo bonus medicus huiusmodi ægrum legitimè dicit esse curandum, vt possit medicina proficere. Lege ergo miseretur, qui cum iustitia sapientiaq; miseretur, vt ea dimittat, quæ scit iure posse dimitti, ne cum alterius miseretur, se ipsum legi faciat obnoxium. Agag postquam miseratione donatus est, fecit peccare Saul. Peccauit enim in ipsa misericordia, & ideo peccauit post misericordiam.* Hæc & alia ibi Ambros. Nec minùs opportuna sunt, quæ habet serm. 8. in eundem Psalm. 118. Sic enim primum: *Est ergo iusta misericordia, est etiam iniusta misericordia. Denique in lege scriptum est de quodam:* Non misereberis illius: *Et in libris regnorum legis, quia Saul propterea contraxit offensam, quia miseratus est Agag hostium Regem, quem prohibuerat sententia diuina seruari. Vt si quis latronem pijs deprecantibus motus, & lachrymis coniugis eius inflexus absoluendum putet, cui adhuc latrocinandi aspiret affectus.* Et post nonnulla: *Hoc ideo dictum est, vt sciamus secundùm verbum Dei, secundum rationem dispensandam esse miserationem debitoribus.* Apponit opportunam imaginem: *Medicus ipse si serpentis interiùs inuentat vulneris cicatricem, cùm debeat resecare vlceris vitium, ne latiùs serpat, tamen à secandi vrendiq; proposito lachrymis inflexus ægroti medicamentis tegat, quod ferro aperiendum fuit: nonne iusta inutilis misericordia est, si propter breuem incisionis, vel exustionis dolorem corpus omne tabescat, vita vsus intereat?* Bene omnino vtilem, iustamque misericordiam rationi submixam ab inutili, & iniusta discriminauit Ambrosius, si medicus medicinæ lege non medeatur, sed *medicamentis tegat, quod ferro aperiendum fuit*: turpiter nimirum Princeps, siue Iudex in misericordia, vt Saul peccans, & grauem inde contrahens offensam: non secùs ac Clodij Iudices à pœna illum absoluentes, de quibus ferè Seneca: *Minus crimine, quam absolutione peccatum est.*

Seneca. Chrysolog. Gr. Mag. Amb.

Tibi Domine.

Vnicus Dauidis scopus Dei gloria.

1 Notanter quidem *tibi*: nec minùs opportunè subiecit *Domine*. Atque vt hinc incipiam: ideò Dominum is signatè appellat, qui omnia misericordiæ, & iustitiæ munia in eius laudem, & gloriam se præstiturum fore pollicetur: quippe, vt vnus hic diuinæ gloriæ scopus humanis omnibus actionibus est præfigendus: hic vnus nostris conatibus proponendus est finis, ita hinc præcelsum illud atque diuinum assequitur homo, vt Dei seruus fiat, & egregia hac & gloriosa appellatione condecoretur: ita id eleganter pensitante, atque diffundente Greg. Nysseno lib. de vita Moysis prope finē: dum sub hoc sensu capit ea Deuteronomij verba cap. vlt. v. 5. *Mortuusq; est ibi Moyses seruus Domini iubente Domino*: siue vt ipse ex LXX. legit: *Per verbum Domini*: ad hunc modum: *Hinc enim discere licet, quot quantisq; virtutibus hoc sacro nomine dignus homo efficitur, vt Dei seruus appelletur. Dei enim seruus verè ille est, qui cetera omnia superauit. Nam Deo seruire quispiam non potest, nisi omnia, quæ in hoc mundo sunt propter Deum spreuerit.* Vnde post pauca egregia Moysis facta perstringens sic subiicit: *Quid igitur historia nos hinc admonet? Ad vnum esse finem nobis in hac vita respiciendum, vt serui Dei nomen assequamur. Nam cùm omnes inimicos deuiceris, Aegyptium, Amalecitam, Idumæum, Madianitam, cùm aquas transieris, cùm nube illuminatus fueris, cùm ligni virtute dulciores biberis aquas, cùm lapidis fluenta potaueris, cùm cælestem panem comederis, cùm munditie atque castimonia iter tibi ad montem confeceris* (præcido plura) *tum demum accedes ad finem. Finem autem dico, cuius gratia cetera sunt. Nam vt agricultura finis est, frugum perceptio, ædificationis aditum est habitatio, & negotiationis diuitiæ, certaminis corona, sic virtuosa vitæ finis est, vt seruus Dei sis & voriteris.* Hactenus Nyss.

Lect. 8. Nyssen. Deut. vlt. v. 5.

2 Ergo Dauid qui Dei seruum esse, & vocitari volebat: huic fini sine scopo intentus, cum etiam suis actionibus & affectibus præfigebat scopum, vt vnam Dei gloriam, & laudem respiceret: ideò misericordiam & iudicium cantaturus, regias videlicet virtutes executurus, & regium munus probè & laudabiliter administraturus signate expressit *tibi*: hoc est, vt obseruat Cardin. Bellarm. *ad laudem tuam*: vt dixerit, siue misericordiæ, siue iustitiæ munia exhibiturus non ad meam gloriam, non ad hominum plausus, non ad proprias commoditates, regiumve splendorem, sed in tuam laudem intentus aspiciam; vt vnus tu, Domine, omnium quæ egero causa sis: ita opportunè Bernard. serm. *de obedientia & patientia*, dicebat: *Deo quodammodo insulsa nostra obedientia, seu patientia est, nisi omnium, quæ agimus, et patimur, ipse sit causa.* Quo sanè sensu datiuum hoc *tibi* frequēs, est ac familiare Dauidi cum Deo colloquenti: sic enim Psal. 26. v. 8. *Tibi dixit cor meum*, & Psal. 5. vers. 4. *Manè astabo tibi*: & Psal. 29. v. 13. *In æternum confitebor tibi*: & statim: *Vt cantet tibi gloria mea*: & alibi, vt omnino significet,

Bellarm. Bernard. Psal. 26. 8. Psal. 5. 4. Ps. 29. 13.

se vni Deo viuere, regnare, & in ipsum tamquam in sco- A
pum omnes actiones, consilia, & desideria sua referre;
Coloss. 3. 17. tantùm non exprimens illud Pauli ad Coloss. 3. 17. *Om-*
ne quodcumque facitis in verbo, aut in opere, omnia in
1. Cor. 10. *nomine Domini Iesu Christi.* Et 1. ad Corinth. 10. 31. *Si-*
31. *ue ergo manducatis, siue bibitis, siue aliud quid facitis,*
Theodor. *omnia in gloriam Dei facite*: vbi Theodoretus: *Omnia,*
inquit, comprehendit, & sedere, & ambulare, & disserere,
& misereri, & docere, vt vnus sit scopus, Dei gloria. Qua-
re alibi notantissimè Deum orabat, vt oculos suos a va-
nitate auerteret, ne videlicet in aliud quocumque tan-
dem se illi verterent, quam in Dei honorem & gloriam
Ps. 118. 37. intenderent. *Auerte* (inquit Psalm. 118. 37.) *oculos meos,*
August. *ne videant vanitatem.* Vbi Augustinus componens hęc
Matth. 6. verba cum illis Assertoris nostri apud Matthæum 6. 22.
22. *Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum*
erit. Sic luculenter loquitur: *Proinde magni interest, cùm*
aliquid boni facimus, cuius rei contemplatione faciamus;
officium quippe nostrum non initio, sed fine pensandum
est, vt scilicet, non tantùm, si bonum est, quod facimus, sed
præcipuè si bonum est propter quod facimus, cogitemus. Et B
statim: *Hos oculos quibus contemplamur, quare faciamus,*
quod facimus, auerti poscit, ne videant vanitatem: *Id est,*
ne hanc attendant, propter quam faciat, cùm boni aliquid
facit. In qua vanitate præcipuum locum obtinet amor lau-
dis humanæ, propter quam multa magna fecerunt, qui
magni in hoc sæculo nominati sunt; multumq; laudati in
ciuitatibus gentium quærentes non apud Deum, sed apud
homines gloriam, & propter hanc velut prudenter forti-
ter, temperanter, iusteq; viuentes; ad quam peruenientes
perceperunt mercedem suam, vani vanam. Hæc & mul-
tò plura ibi in hanc rem Augustinus.

3 A quo sanè non iuerit mystica illa zona, qua Domi-
nus ad sui exemplum fideles lumbos suos præcingere
voluit. Nimirum de ipso Ioannes Apocal. 1. v. 13. aiebat;
Apo. 1. 13. *Præcinctum* esse *ad mamillas zona aurea.* Vt videlicet
dum ipse omnes actus, omnia studia in officio egregie
continere, omni ratione, omni modo virtutem, & probi-
tatem spirare dicitur: notanter in aurea zona innuatur,
nullum ipsi alium, quam diuinæ gloriæ scopum fuisse C
præfixum, sic id adnotante Gregorio Magno: *Vt cun-*
Gr. Mag. *ctos mutabilium cogitationum motus per solius amoris*
vincula restringat. Quod videtur expressisse sponsa
Cant. 1. 12. Canticorum 1. 12. inquiens: *Fasciculus myrrhæ dilectus*
meus mihi: inter vbera mea commorabitur. Is enim tan-
tùm non dicit se Deum in medio cordis locatum habe-
re, vt omnia ipse sibi eius studia, & actiones vendicet,
omnia quæ ab sponsa proficiscuntur bona in eum ten-
dant, & ab eo odorem accipiant, & ei cursum floreant,
odoremq; suum spirent, quin alia sæculi cupiditate cor-
rumpantur, vt sapienter hæc ad id loci obseruauit Greg.
Nyssen. Nyssen. hom. 5. in Cant. vbi cùm dixisset: *Localis cordis*
positura ab iis, qui eam sunt speculati, dicitur esse in medio
vberum: illic autem dicit sponsa se habere fasciculum, vbi
bonum tamquam thesaurus reconditur; sed & cor dicunt
esse quemdam fontem nobis innati caloris, a quo per arte-
rias in vniuersum corpus calor distribuitur, per quem fiunt
calida, & vitalia membra corporis, vt quæ foueantur ab
igne cordis. Inde ad præsentem rem ita infert: *Quæ ergo* D
principatum tenente animæ facultate suscepit bonum
Christi odorem, et cor ipsius fecit fasciculum huius suffitus,
se ita comparat, vt omnia singula in vita studia tam-
quam alicuius corporis membra seruent spiritu, qui ex
corde permeat, nulla iniquitate, nullo membro corporis
refrigerante dilectionem in Deum. Hæc Nyssenus.

4 Sed & illud in Dauide peculiari obseruatione di-
gnum, adeo videlicet ipsum omnia facta, atque virtutes
in Deum referre, eique cantare, adstare, confiteri, psal-
lere: hoc est & regnare, & militare, & loqui, & mandu-
care, & bibere solitum, in ipsius laudem, & honorem, at-
que etiam (vt sic dixerim, ex vi datiui casus, qui commo-
dum aut damnum significat) vtilitatem omnia referen-
do, vt & loquendi assuetudine, siue scribendi calore du-
Psa. 50. 5. ctum Domino peccasse quæsita locutione dixerit Psal.
Psal. 40. 5. 50. 5. *Tibi soli peccaui.* Et Psalm. 40. 5. *Peccaui tibi.* Quid?
Iob 35. 6. intulitne Deo damnum? Non opinor, monente Iob
Seneca. cap. 35. 6. *Si peccaueris, quid nocebis ei?* Et concinente
Seneca lib. 7. de benef. *Iniuriam Deo sacrilegus non po-* A
test facere, quem extra ictum diuinitas posuit. Quid ergo?
vtilitatem aut lucrum ex turpissimo facto is, cuius ideò
mundi sunt oculi, vt ad iniquitatem aspicere non valeat,
percipere potuit? Minimè quidem. Quomodò ergo
Deo Dauid peccasse dicit? Respondet quidem primùm
Basilius, & ab eo Theodoretus ex animo in Deum affe- Basilius.
ctu, ita fuisse locutum, vt diceret; illud sibi in peccato si- Theodor.
gnatissimè malum esse, quodque & vehementiùs displi-
ceret: quòd Deum suum, quem summè diligere, & in
oculis ferre, & habere debebat, ingratus offenderit: cete-
ra mala dedecus, infamiam, temporaliaq; supplicia, nihil
sibi esse; sic enim illi: *Cum multis ac magnis donis tuis*
sim potitus, contraria tamen rependi. Non enim hoc di-
cit, quòd in Vriam non deliquerit: deliquit quidem, & in
illum, & in vxorem eius, verùm maxima hæc præuarica-
tio aduersus Deum præcipuè fuerat commissa, qui ipsum
elegerat, & Regem constituerat. Benè quidem: sed enim
non minùs opportunè respondetis, notanter dixisse Da-
uidem peccasse Domino, quòd agnitum, deploratum- B
que peccatum ad Dei gloriam omnino retulerit, siue
quod tamquam æger Medico se curandum subiecerit,
siue quod salutem, & veniam ab ipso accipiens, eius
magnitudinem extulerit, egregiisque laudibus cumula- Stephan.
uerit, vti adnotauit Venerab. Stephan. Cantuariens. in c.
32. Deuteron. in allegoriis Gotfredi Tilmanni, inquiens:
Peccat quis Deo, id est, ad honorem Dei, consecutiue scili-
cet per gloriam ignoscendi, quia ex peccato sequitur sæpè
contritio, ex contritione remissio, quæ est gloria Dei; vn-
de: tibi soli peccaui; Vel peccat quis Deo per curam, quia
qui peccat, curæ Dei se subiicit, qui a Deo salutem sperat.

5 Nec omittendum, quòd è hac etiam re est, vatem do-
lenter dixisse, se Domino peccasse, quod optimè nosset
subditos a tanto crimine scandalum suscepisse, ac proin-
de externam Dei apud homines gloriam fuisse obscu-
ratam, atque imminutam: vti & Nathan ei obiecit: *Blas-*
phemare fecisti inimicos Domini propter verbum hoc, 2.
Reg. 12. 14. & Gregor. Magnus in re simili id est, in pra- 2. Reg. 12.
uo Prælatorum, siue Sacerdotum exemplo sic monuit 14.
homil. 17. in Euangelia: *Nullum autem, puto fratres, ab* C Gr. Mag.
aliis maius præiudicium, quam a Sacerdotibus tolerat
Deus, quando eos, quos ad aliorum correctionem posuit,
dare de se exempla prauitatis cernit; quando ipsi pecca-
mus, qui compescere peccata debuimus, nulla animarum
lucra quærimus, ad nostra studia quotidie vacamus: ter-
rena concupiscimus, humanam gloriam intenta mente
captamus. Sic ille. En quam fuerit Dei gloriæ addictus
Dauid, quamque solicitus, vt ad eius laudem cuncta re-
ferret.

Tibi Domine.

Vnicus Principi scopus, Dei gloria.

1 APerit verò hac locutione & sensu Dauid, non Lect. 8.
politicis rationibus; status potiùs rebus, quam
veræ in Deum pietati accommodatis; sed germana gu-
bernandi canone, quæ Reges Dei vicarios faciens in e-
D ius obsequium cuncta moliuntur, regni munia se admini-
strare, quasi omnino his verbis præscripserit, quòd po-
stea eius filius testatum reliquit, *iusta iustè perficienda*
esse: sic enim Salomon Sap. 6. v. 10. *Ad vos ergo Reges* Sap. 6. 10.
sunt hi sermones mei, ut discatis sapientiam, & non exci-
datis. Qui enim custodierint iusta iustè, iustificabuntur:
siue vt habet Lectio Tigurina: *Qui sanctitatem sanctè* Lect. Tig.
coluerint, sancti censebuntur. Vt his verbis iam tunc im-
piis Principibus politicis a turpissimo Machiauello edo-
ctis iustitiam, religionem, pietatem, ceterasque virtutes
non iustè aut sanctè colentes, sed status rationi accom-
modantibus omnino repugnet. Quare vide vt oppor-
tunè ea Cyprianus elucidet in lib. de singular. Clericor Cyprian.
dum ait: *Non bene succedit quidquid agitur passim, &*
sanctum non est, quod geritur sanctum, nisi sanctè quod
sanctum est peragatur, sicut Salomon asserit dicens: Qui
enim custodierint iustè iusta, iustificabuntur: *Sinceriter*
ergo sinceritas ipsa seruanda est, & omne quod iustum est,
etiam in actu siguandum est, ne aliud nota commendent,

&

Philo, *& aliud actu insinuent.* Sed & Philo adductis iisdem verbis ipsa ex monetæ imagine hunc in modum prodit lib. legis allegoriar. *Hoc lex iubet, virtutem propter ipsam colere, itaque studiosos virtutis tamquam nummos examinat recta ratio, virum vitium habeant anima bona referendo ad res exteras, an proba moneta sint, conseruando ea in sola anima.* Sic Philo: quidem optime virtutis actiones cum nummis componit. Etenim vt in his ad metalli pretium, Principis etiam imaginem adiungi necesse est, ita & studiosis actionibus satis non est ex genere suo, vt aiunt, bonas esse, nisi & diuina illis imago insculpatur, vt iusta iuste, & sancta sancte peragantur, diuinæ scilicet gloriæ, non humanæ cupiditatis scopo illis affixo.

Leu. 26. 1. 2 Sanè huc facere videtur diuina lex Leuit. 26. 1. qua signatè cauebatur, ne alius à Deo scopus ipsius cultoribus animo, aut oculis præfigeretur; sic enim ibi: *Ego Dominus Deus vester, Non facietis vobis idolum, nec sculptile, nec insignem lapidem erigetis in terra vestra, ut adoretis eum.* Sed obscura primum apud *Pagnin.* Paguinum, & *Vatabl.* Vatabl. pro *lapidem insignem*, habent *lapidem depictum*, *Hysichius,* siue *calamum*, quod mihi Hysichius de opibus, & opum supellectile, de gemmis videlicet, & rebus, quibus insana hominum libido pretium fecit, sic capit: *Cumulum auri, aut argenti, aut pretiosorum lapidum, in quibus* *Tertull.* *seducuntur auari, sicut gentiles in idolis.* Deinde, Tertullianum in Scorpiaco cap. 2. ex Græco fonte legere *Lapidem scopum*: quippe translatio LXX. habet *Lapidem* *LXX,* *signum*, & in origine est vox *Scopon*, a quo nos dicimus *Scopum*, ex qua lectionum inter se concinentium diuersitate cum formaueris sensum, inter Religionis partes, id à Domino signate præscribi, vt in ipsum tamquam in scopum humanæ actiones dirigantur: simulque iunui ad idololatriam cum quodammodò præludere, qui Dei cultum & Reipub. administrationem non diuinæ gloriæ, sed ambitionis aut diuitiarum scopo sibi præfixo capesseret, ad eum modum, quo pessimi Politici Principem suum cum gnauo, & perito nauclero componentes, Religionis, aut iustitiæ vela pro ventorum diuersitate, pro status videlicet ratione; pro regnorum fortuna & incrementis; pro humana gloria, pro terrenis commoditatibus instituenda, commutandaque fore, docent. Quibus sanè ducem se præbuit infelix ille Rex Saul, vt ex Scriptura nouimus religionis speciem ad suos vsus non semel obtendens: etenim cum ex Dei præscripto Amalecitas, ita acerbè atque vniuersè mulctare deberet, vt ex illorum rebus ac genere nihil reliquum esset, ipse pretiosarum, pulchrarumque rerum amore, & auaritia captus: *Pepercit optimis gregibus ouium, & armentorum, & vestibus, & arietibus, & vniuersis quæ pulchra* *1. Reg. 15. 9.* *erant: quicquid vero vile fuit & reprobum, hoc demoliti sunt.* 1. Reg. 15. 9. Religionem, & diuini cultus studium suis cupiditatibus sic obtegens, cum pro se Samueli eius facti rationem reddidit: *Audiui vocem Domini, & ambulaui in via, per quam misit me Dominus, & adduxi Agag Regem Amalec, & Amalec interfeci. Tulit autem de præda populus oues & boues, primitias eorum, quæ cæsa sunt, ut immolet Domino Deo suo.* Vides, vt is, qui diuitiarum, & humanæ laudis scopum sibi proposuerat Religionis speciem, qua cupiditatibus suis fucum faciat, modo obtendat?

3 Quid vero ad hæc Samuel? *Numquid vult Dominus holocausta, & victimas, & non potius ut obediatur voci Domini. Melior est enim obedientia, quam victimæ, & auscultare magis, quam offerre adipem arietum.* Et statim. *Quoniam quasi peccatum ariolandi est repugnare, & quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere.* Vbi, si bene æstimas, ariolus, & idololatra appellatur Saul, non quidem quod vtcumque Domino non obedierit, ea enim ratione quilibet peccator diceretur idololatra; sed quod optima spolia Amalec, & vanam ad gustum populi clementiæ ostentationem *lapidem scopum* sibi proponens, huc Religionis vela conuerterit: Deum Deique cultum ad suas cupiditates reluctantem trahens. Nimirum propositus illi scopus in quem animus & affectio dirigebatur, ipsi pro Deo, siue idolo erat, externa vero eminentiæ pietatis, siue Religionis opera, quæ Deum scopum non

A habebant huic figmento, siue mendacio sic inseruiebant, siue lenocinabantur, vt ipse Dominus iure tunc exclamare doleuter posset; *Seruire me fecisti iniquitatibus tuis,* Isai. 43. 24. ita ibi adnotante P. Sanctio num. 48. *Isa. 43. 24.* *Sanctius.* vbi cùm dixisset: *Quod sanè ostendit, quam sint ingrata simulata obsequia, quæ externam tantum obiiciunt pietatis speciem, cum tamen absit ab illis quam longissimè pietas, & quæ appellari Religio posset, quæ si vera est, animum quoque cum muneribus donat, a quo habent sacrificia & munera, ut grata sint. Talia fuerunt hæc, quæ a Rege victore producta sunt, quæ cum ad altare cultro subiiceret, voluntatem tamen sibi retinuit, cum plura sibi reseruauit ex præda.* Scitè huc adducit ea Isaiæ verba 64. 6. *Quasi* *Isai. 64. 6.* *pannus menstruatæ omnes iustitiæ nostræ.* Pro quibus re- *Chald.* ponit Chaldæus: *Sicut frusta panni, quæ ponuntur super plagam:* Vt dixerit Vates externa sanctitatis signa, a quibus religiosus animus abest, ad instar panni esse, quo famosa teguntur vlcera: quippe quæ internam celent malitiam, eique turpi fuco lenocinentur.

B 4 Sed & huic rei fuerit peropportunum, edita tunc à Saule pœnitentiæ verba cum præfatis Dauidis pœnitentis verbis componere. ergo cùm Saul se peccasse agnosceret, statim clamauit: *Peccaui, quia præuaricatus sum sermonem Domini,* 1. Reg. 15. 24. Quæ verba eadem esse videntur cum verbis Dauidis de peccato suo dolen- *1. Reg. 15. 24.* tis: *Peccaui Domino,* 2. Reg. 11. 13. Quid enim his illa *2. Reg. 11. 13.* minùs habent? & verò valde dissimile vnaquæque commeruere responsum: Dauidi namque è vestigio suggessit Nathan: *Dominus quoque transtulit peccatum tuum à te: non morieris.* Sauli vero petenti a Samuele: *Reuertere mecum, vt adorem Dominum,* ipse conuerso ad Regem dorso recedens dixit: *Non reuertar tecum, quia proiecisti sermonem Domini, & proiecit te Dominus, ne sis Rex.* Quod si inquiras: cur vtroque Rege eadem locutione suum peccatum agnoscente, Dauid a Deo veniam obtinuerit, atque in regno suo denuo firmatus fuerit, Saul vero & Dei gratia, & regno exciderit? Respondet Gre- *Gr. Mag.* gorius Magnus ad hunc locum, eam Saulis vocem *peccaui*, non tam a vera pœnitentia & amore in Deum,

C quam ab studio remouendi a se malum, quod ei fuerat Propheta comminatus, amissionem scilicet regni elicitam, siue extortam fuisse: nec enim ipse prius dixit *peccaui*: quam audiuit, regnum alio esse translatum. Audi: *Saul obedire Deo refugiens perdere regnum timens, quid aliud nobis quam superborum mores insinuat? Qui cum præualeat, videri parui, aut peccatores vitant, cum coguntur, humilitatis virtutem simulant.* Ergo vt Dauid peccauit Domino, nihil temporale timens, dolensue; sed vehementer quidem & voce sibi displicens; quòd Deum, quem in oculis semper habere debuisset, ingratus offenderit, ita Saul non tam Deo, quam sibi peccasse dolebat, qui videlicet peccato suo a regno exturbatum iri audiebat.

5 Retinuit quidem improbum hunc morem Saul, & subinde regni administrationem, misericordiamque ac iudicium non Deo, instar Dauidis, sed sibi, suisque rebus canere consueuit: etenim cùm illum 1. Reg. 28. 9. *1. Reg. 28. 9.* edicto cauisse audis, ne vllus in suo regno permitteretur

D viuere, qui magicis artibus, & fallacibus dæmonum responsis populum deluderet; sic enim ibi: *Et Saul abstulit magos & hariolos de terra,* quo nihil iustiùs & salubriùs videri poterat, scito non iustitiæ amore, sed regnandi cupiditate, vt Deum, qui eum a regno exturbarat, eo sibi facto concilians inflecteret. Quod quidem ei adeo non placuit, vt vel hac ratione illum mortis suæ sententiam ex Pythonissa audire permiserit, vt egregiè obseruauit S. Iustinus Martyr q. 52. ad gentes his verbis: *Iustin. M.* *Diuinatrices abstulit Saul, eo facto se Deum conciliaturum sperans, ut suam ille sententiam, qua eum ut regno indignum repudiauerat, mutaret. Non hariolorum odio habens impietatem, sed regni adamans administrationem, & quia consilium eius Deus non probauit, propterea eum ita reliquit, ut illos is requireret, quorum non bono instituto parauerat cædem.* Hæc Iustinus.

VER-

VERSVS II.

Psallam, & intelligam in via immaculata, quando venies ad me?

COMMENTARIVS.

NIHIL moror, an verbum *Psallam* ad hunc, an ad præcedentem versum pertineat, de quo frustra nonnulli decertant, cùm sensus siue idem sit, siue eodem recidat: nec vnquam fuerit opportunum, aut à Vulgatæ dispunctione recedere, aut verba, & res ab antiquis sedibus sine causa conuellere.

Psallam.

Bellarm. Agellius. *Non solum voce* (ita Cardin. Bellarm. & Agellius) *cantabo misericordiam & iudicium, verum etiam adhibito ad vocem psalterio tuas laudes personabo.* Quod videtur

Chrysost. retulisse Chrysost. ad hilaritatem, qua Dei laudes canebat, cùm ait: *Hilari porrò vultu in hoc canit cantico, suas*

Incognit. *enarrans actiones,* & ab eo sic Incognitus expressè, Psallam, *id est cum hilaritate bene operabor.* At enim potiùs est, vt altiori sensu, vel ipso manuum, & vocis concentu,

Cassiodor. verba operibus consonantibus, vt Cassiodorus ait, vel ipsammet misericordiæ & iudicij accuratam œconomiam, siue perfectionem significet. Vnde statim Chrysost. hoc cum sequenti verbo adnectens inquit: *Et quidem intelligenter psallebat, corde nimirum irreprehensi-*

Theodor. Basilius. *bili.* Luculentiùs vero Theodoretus & Basilius ad hunc modum ex Symmacho: *Symmachus verò sic* Canam: *Considerabo viam immaculatam quam per Spiritus sancti gratiam videbam esse puram, Deoq; gratam, huic igitur per dulcem symphoniam adhærebo.* Sed de hoc vocis, manuumque concentu singillatim illicò disseremus.

Intelligam in via immaculata.

A via immaculata intellectus & scientia.

Lect. 1.

1 NOn vnus horum verborum opportunus sensus est, quod intelligendi phrasis varios vsus, & explicatus habeat, & tam ad effectus, & operationes externas, quam ad interioris mentis actus exprimendos vsurpetur, vti apud nostrum Vatem (vt alia omittam) facilè videre est: quippe vt sæpiùs verbum intelligere ponitur pro intelligendi actione, siue cognitione, & scientia qua

Psal. 81.5. quis denuò sapit: vt Psalm. 81.5. *Nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant:* quasi ij de quibus loquitur, non modò ignoratione, sed etiam inconsiderantia &

Ps. 118.104. inaduertentia laborarent: & Psalm. 118.104. *A mandatis tuis intellexi:* hoc est, cum illis percipiendis siue obseruandis incumberem: intellexi, & aduerti, & prudens

Psal. 40.1. factus sum, & alibi: ita etiam Psalm. 40. 1. prouidentiam & sollicitudinem, qua quis pauperi opem fert, eumque omni ratione iuuat, intelligendi locutione sic expressit: *Beatus, qui intelligit super egenum & pauperem:* nam vt ibi intelligere pro intelligentia, vt sonat, capiatur ab August. & Cassiodoro: dum ille de Christo Domino sub pauperis persona sermonem esse existimans sic premit verbum intelligit: *Intellige in eo occultas diuitias, quem pauperem vides. In eo sunt enim omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi.* Hic verò ita accipiat, vt qui eleemosynam erogat, non expectet, vt pauper multo rubore suffusus illam ab eo petat, sed eius indigentiam intelle-

August. Cassiodor. ctu odoretur: *Nam qui petenti tribuit* (inquit Cassiodor.) *bonum opus efficit, qui vero tacentem intelligit, beatitudinem sine aliqua dubitatione conquirit.* Multo tamen simpliciùs, & literæ congruentiùs ab interpretibus explicatur, vt idem sit ac prouidere, & curam ac sollicitudinem pauperis gerere, vt ibi ex Hebræo & Græco fonte bene

Agell. Ambros. ostendit Agellius & Ambros. ibi sic monet: *Beatus quidem, qui compatitur pauperi, qui haurit eius necessitates: scit, quid mali inopia afferat indigenti.*

2 Ergo primùm ait Vates, se ab innocentiæ itinere mi-

A nimè deflexurum, sed omni studio virtutem, & rectitudinem tenaciter amplexaturum: ita Chrysostomus in- *Chrysost.*

quiens: *Vides vt per omnem iustitiæ viam ambulans, nullam vijs suis inusserit vituperij notam aut labem, omnem rectitudinem, ac virium intellexerit conuersationem, insuper tenuerit iuxta præscriptam legis formulam testimonio operum comprobatam.* Quem explicandi modum, vt opportuniorem frequentiùs retinent alij PP. & interpretes. Sed in illo, duo obseruare est operæ pretium: alterum, quoad locutionis modum: dum ablatiuus cum præpositione *in* ponitur pro accusatiuo, vt intelligere in via immaculata, perinde sit, ac intelligere viam immaculatam Hebraismo in sacris literis vsitatissimo: vt apud

Paulum ad Galat. 6. 8. *Seminare in carne,* pro seminare carnem: & apud Habacuc 1. 5. *Aspicite in gentibus,* de *Galat. 6.8. Abac. 1.5.*

quo alibi: alterum, non frustrà, sed notantissimè Vatem, suum erga viam immaculatam, siue virtutem studium per verbum intelligendi significasse, vt innueret, se non oscitanter, & remissè; sed totis neruis, & omni industria,

B ac diligentia adhibita virtutem suscepturum, quasi is qui in rem aliquam totus intendit, & mentis aciem adhibet: quod nos eodem dicendi modo sic omnino exprimimus: *Entiende en esto,* vel *no entiende en otra cosa:* vt significemus peculiare studium, quo omni modo in rem aliquam quis incumbit, cogitatione, consilio, mente, & totis vt dicitur, sensibus intentus. Quam dicendi empha-

Genebrar. Agellius. sim bene explicarunt Genebrardus & Agellius, hic ab oculorum acie in innocentiam, & viam immaculatam semper defixa, ille ab animi conatu in eam semper intento; sic namque Agellius: *Nunquam animi oculos ab innocentiæ itinere deflectam: ad viam immaculatam semper aspiciam.* Genebrardus vero: *Intendam innocentiæ, animum adijciam ad innocentiam & integritatem.* Qui quidem sensus Dauidi valdè familiaris est passim profitenti, vnice & toto corde se Deum exquirere, atque diligere, & in eius mandata, feruida voluntate ferri.

3 Iam verò intelligendi phrasis pressè & simplicissimè sumpta eum sensum efficit: vt speret Vates ab ipsa via immaculata, intellecturum, siue maiores in scientia &

C cognitione Dei progressus facturum, eo sensu, quo alibi ipse dixit: *Præceptum Dei lucidum, illuminans oculos,*

Psalm. 18.9. & Psalm. 118.104. *A mandatis tuis intellexi,* *Psal. 18.9.*

quòd (vt inquit ad ea verba Bernard. serm. 28. in Cantica) *Intellectum reddat obseruatio mandatorum, quem tollit transgressio.* Sub quo sensu cepit hunc locum Cassianus collat. 14. cap. 9. & cum ijs verbis Psalmi 118. com- *Psal. 118. 104. Bernard. Cassian.*

posuit. Nimirum cùm initio capitis dixisset: *Quapropter si vobis cura est, ad spiritualis scientiæ lumen non inanis iactantiæ vitio, sed emundationis gratia peruenire, illius primùm beatitudinis cupiditate flammamini, de qua dictum est:* Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt: postmodùm subijcit: *Tenentes itaq; illam, quam habere vos sentio diligentiam lectionis, omni studio festinate actualem, id est ethicam, quam primum ad integrum comprehendere disciplinam. Absque hac namque, illa quam diximus theorica puritas non potest apprehendi, quam hi tantùm, qui non aliorum docentium verbis, sed propriorum actuum virtute perfecti sunt, post multa ope-*

D *rum ac laborum stipendia tam quasi in præmio consequuntur. Non enim a meditatione legis intelligentiam, sed de fructu operis acquirentes cum Psalmographo canunt:* A mandatis tuis intellexi: *& excoctis passionibus vniuersis fiducialiter dicunt:* Psallam, & intelligam in via immaculata: *Ille enim psallens intelligit, quæ canuntur, qui in via immaculata gressu puri cordis innititur.* Sic Cassian.

A quo non abit expositio Augustini hunc in modum *August.*

hæc efferentis: *Nisi in via immaculata non potes psallere, nec intelligere,* & statim: *Si vis intelligere in via immaculata, psalle, id est, operare in hilaritate Deo tuo.* Hæc August.

4 Appositus quidem sensus, & verissima doctrina, quam PP. sæpius tradunt atque inculcant, & nos multis elucidauimus ad cap. 3. epist. ad Philippens. vers. 10. adnot. 1. pete ibi dicta. Adde vero Ambrosium ijs Cassiani *Ambros.*

verbis, *excoctis passionibus vniuersis fiducialiter dicunt:* Psallam, &c. adstipulantem lib. de *Isaac & anima,* cap. vlt. dum de alijs charitatis sic disserit: *Sumamus has alas,*

qua

quæ sicut flamma ad superiora dirigunt: exuat vnusquisque animam suam in uolucris sordidioribus, & quasi aurum igne approbet detersam luto. Sic enim purgatur anima velut aurum optimum. Pulchritudo autem animæ sincera virtus & decor: verior cognitio supernorum, vt videat illud bonum, ex quo pendent omnia, ipsum autem ex nullo. Sic ille veriorem supernorum cognitionem motum probitati, & affectum purgationi adiiciens; & (Gr. Mag.) quidem rectè. Nimirum Gregorio Magno auctore in præfat. lib. 2. in Ezechiel. *Quantò circa terrena plus satagit* (mens) *tantò in his, quæ sunt cælestia, minus videt, pro eo quod curis, suis extra se ducitur, & valdè intus minor est, quia scriptum est:* Terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem. (Gre. Tha.) Ad quem modum alter Gregorius Neocæsariensis in cap. 2. Ecclesiastes dicebat: *Qui se vitio implicuit, omnigenisque erroribus haud absimilem esse hominis in profunda caligine oberrantis, quippe qui cæcus sit, atque à negotiorum tenebris exoculatus.* (Ambros.) Luculenter verò rursum Ambrosius lib. 2. de Abraham c. 4. *Dum in quadam* (inquit) *fumosæ delinquendi libidine, nebulis quibusdam insipientia mens obducitur, & fumo quodam iniquitatis oculi eius caligantur.* Pro quo satis fidejubet ille qui apud Virgilium (Virgil.) in Bucolicis ecloga 10. dicebat:

——Quid tum si fuscus Amynthas?
Et nigra violæ sunt.

Quando venies ad me.

Deus Dauidis Doctor.

(Lect. 2.) 1 Difficilis omnino particula, quod non constet inter interpretes, an à præcedentibus pendeat, an ab illis abrupta legenda sit? deinde, vtrùm interrogantis, (Chrysost.) an verò optantis fuerit? Et verò Chrysost. interrogationis notam sensumque appingens cum superioribus, & sequentibus ita coniungit: *Et quidem intelligenter psallebat: corde nimirum irreprehensibili sua enumerans opera, cùm iuxta Scripturam parasset vias Domini, & rectas fecisset semitas Dei. Domini enim aduentum præstolabatur imitans ac dicens:* Quando venies ad me: *Ac si propemodum respondens diceret: Meæ mentis domicilium adornaui, exæquaui cordis mei duritiam, offendiculum omne abieci, nihil quod aduentum tuum præpediret, reliqui. Rectam feci animæ meæ vitam, sensum cordis mei domicilium expurgaui, cogitationes omnes meas puras in me reddidi. Paratus sum ad tui aduentus susceptionem.* Quando venies ad me? *Submota cùm sint impedimenta, adueni mi Domine. Viam malitiæ nullam in me deprehendes:* Ambulabam *enim* in innocentia cordis mei in medio domus meæ, &c. Hæc Chrysost. A quo non abit commentarius Basilij (Basilius.) & Theodoreti (Theodor.): sic enim habet: *Talem enim hic admirabilis vir puritatem habuit, vt cum fiducia ad Deum clamaret:* Quando venies ad me? *Videlicet regales aulas instructas tibi praparaui, tuum aduentum Domine exopto, tuamque præsentiam desidero, sed concede quod efflagitatur.* Nec aliter, siue quoad interrogationis notam, siue quoad sensum Gregor. Mag. (Gr. Mag.) hom. vlt. in Ezech. & Genebrardus (Genebrar.) interrogatiuè legens: bene quidem obseruans (vti & Lorinus) (Lorin.) Hebræam particulam מתי *Mathai*, interrogationem inuoluere. Verum enimuerò cùm hæc interrogationis nota apud Vulgatum, quem nihil latuit, non habeatur, nosque iam diu vel minimos illius apices defendere, ac reuereri didicerimus, potiùs esse credimus, absolutè hæc fore accipienda, vt verba ad hunc sensum componantur, quando ad me venies, tunc psallam & intelligam. At obijcit Genebrardus, parum Hebraicè hæc dici, cùm ex proprietate præfatæ particulæ *Mathai* efferenda hæc fuerint optantis, vt suspirium sit pij animi ex abrupto. Sed quidquid sit de particula Hebræa, cuius acumen non difficile esset tantisper obtundere, Genebrardo respondebo malle nos parum Hebraicè accipere, dum omnino Latinè, ad mentem inquam Vulgati, a quo nunquam aberrare tutissimum semper fuit, accepérimus. Quid, quòd si verum fateor, valde mihi importunum, & incongruens id suspirium ex abrupto videtur, quod se-

A riem sermonis sine causa, sine sale abrumpit: & sententiarum cohærentiam, nexumque dissoluit: non quòd me fugiat eum esse Prophetarum morem, qui ab spiritu ducti nullis humanæ Rhetoricæ habenis cohibeantur; sed quòd nescius non sim, non facilè, nec nisi ipsomet textu aliqua ratione suadente id in ipsis fore affirmandum: de quo alibi.

2 Est etiam valdè accommodatus exponendi modus, quem affert Agellius, quamuis ab ipso sub obscurè positus, vel saltem ad literæ sonum non adeò tinniens, siue molliter cadens: nam qui hæc sicut nos sine interrogatione legit, adoptantis affectum refert hunc in modum: *Ad viam immaculatam semper aspiciam optans, & maximo desiderio æstuans, vt tandem ad me venias, neque enim ad fraudulentos, & insidiosos homines venis, cum simplicibus enim tua est sermocinatio, tuum colloquium, atque conuersatio.* Quæ necessaria ratione sic capienda sunt, vt mentem Agellij efficiant, ac si dixerit (Agell.) Vates: ideò omni studio psallam & intelligam in via im-
B maculata, vt hoc modo assequar tuum in meum animum aduentum: vnde subijcit ille: *Hunc enim finem sibi propositum habebat vir sanctus, & omnium actionum, factorumque, suorum series huc spectabat, vt simul cum Deo versari liceret, & eum aduenientem excipere, ad cuius aduentum, & animi, & corporis motus omnes composuerat, vt nihil adueniens offenderet, quod displiceret.* Hæc ille, quæ à præcedenti Chrysost. & aliorum PP. expositione, sono potiùs quàm sensu discrepant, cùm sententia, & sensus eodem ire videantur. Et verò qui hæc literæ aptare norit, optimum omnino sensum efficiet: at quo modo non incommodè id hæreat his verbis simpliciter prolatis, *quando venies ad me*: non satis intelligo. Quid enim commune habeat aduerbium temporis *quando* cum particula *vt*? nisi Hispano modo sic sumpseris: *para quando vinieres à mi*. Tu videris.

3 Sed iam quis rogo huius aduentus Dei sensus est? aut quid sibi vult Dauid cùm Deum ad se venire, siue optat, siue studet, siue etiam simpliciter meminit? Mira
C sanè interpretum hac in re varietas est, & in suum vnusquisque abit. Capiunt nonnulli id de ascēsu ad regnum, quasi Dauid polliceatur, se interim ac vsque dum Dominus præfecturus eum regno veniat, quemadmodùm ipsi promiserat, viæ immaculatæ, & vitæ integritati operam daturum: siue etiam interrogatiuè non sine suspirio animi petere maturam regni possessionem: quia exul, & profugus sub Saule agebat. Aulicorum mihi quidem hominum nihil nisi terrena optantium, nihil non ambitiosè excogitantium, & in votis habentium, ac proinde à Dauidis mente alienissima, hæc expositio esse videtur. Cur enim bono Dauidem iam ardentem regni amatorem fecerimus, vt ad illud obtinendum non modò totas spes, & cogitationes suas; sed omnia etiam merita, probasque actiones dirigeret, quasi illud ijs foret empturus? aut quis non videat, quam malè cum moderato, & modesto animo se gerat id votum, siue etiam quam turpiter a verecundo ore exeat hæc vox: O Domine quando ero Rex! Vt vt vero id fuerit tam etiam cum toto Psalmi
D argumento, quam cum tempore, quo Psalmus ipse à Dauide fuit compositus, apertè id interpretamentum pugnat. Nam, vt in Psalmi argumento ex Lyra & alijs vidimus, tunc illum Vates cecinit: *Quando cognouit, se stabilitum in regno Israel a Deo secundum quod habetur,* 2. Reg. 5. 2. & quidem verba ipsa manifestè illum iam regnantem, & iura dantem ostendunt: etenim vt alia omittam, quibus aliquod possit excogitari paruum effugium, quæ illa homini non Regi, sed profugo, & exuli conueniant: *Ambulans in via immaculata hic mihi ministrabat*: necnon quæ præcesserant: *Oculi mei ad fideles terræ, vt sedeant mecum*: potissimum vero hæc quibus Psalmum absoluit: *In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, vt disperderem de ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem.* Et quippe, qui priuatam vitam agens, hæc diceret, merito quidem obijceretur: *Prius sinueris vbi sedeat, & postea te minare iudicaturum.* (2. Reg. 5. 3.)

4 Illa etiam interpretatio frequens est, quæ hunc Domini aduentum ad prophetiæ spiritum fert. Quam Dauid

uid mirè exoptaret, & ad eum excipiendum ne sibi obesset, innocentiæ & integritatis ornamentis animum instrueret. *Incognit.* In qua explicandi ratione longiùs excurrit Incognitus persequens tum discrimen, quod inter Prophetas iustos, & iniustos intercedit, tum etiam tempora, pro quorum varietate etiam à bonis Propheticus spiritus abest. Ergo ad rem ait: *Notandum, quod quamuis dona gratuita Dei etiam malis dentur, inter quæ est donum prophetiæ, quia mali etiam aliquando prophetizant, sicut fecit Caiphas prænuntians vtilitatem mortis Christi, dicens:* Expedit, vt vnus homo moriatur pro populo: *Tamen in hoc est differentia inter bonos, & malos spiritum prophetiæ habentes, quia boni intelligunt, quod prædicunt, mali autem non intelligunt, quod prophetizant, sicut Caiphas non intellexit, quæ Spiritus sanctus per eum loquebatur, sed boni intelligunt intellectum spiritus in iis, quæ proferunt, & hoc est quod ait:* Psallam & intelligam quando venies ad me: *Scilicet per spiritum propheticum reuelande secreta.* Pergit multis.

5 Sed enim illud mihi simplicius videtur quod & cum stomacho reiecit Genebrardus: *Dum veneris ad me quasi doctor ad discipulum:* & ambabus vlnis amplexatus *Bellarm.* est Cardinal. Bellarm. sic hæc efferens: *Canam non sola voce, sed etiam per instrumentum musicum quando veneris ad me, Spiritu sancto tuo inspirante mihi viam immaculatam, quæ consistit in misericordia & iustitia.* *Genebrar.* In quem planè sensum ipsa etiam expositio Genebrardi, quantumuis per interrogationem, siue per suspirium, & votum expressa, omnino recidit: nam cùm dixisset: *Ecquando, o quando me spiritu tuo collustrabis, vt innocentia tua intelligenter, & sapienter insistam, seq; dignè canam?* Subiicit: *Significat se nihil profecturum in suis votis, & institutis, nisi eccunius suos ipse iuuerit.* Et quidem rectè, *Nazianz.* cùm Gregorio Nazianzeno monitore absque Dei ope nihil aliud quàm viua cadauera simus, qui ad virtutis opera pedem è terra efferre non valemus. Sic namque ille: *Nam sine ipsius ope omnes nos inania ludibria sumus, & viua, vt ita dicam, cadauera, sceleribusq; fœtida, vt enim nec auis sine aere volat, nec delphinus sine aqua natat, ita nec homo sine Christi adminiculo pedem terra efferre potest.* Hæc ille.

Quando venies ad me.

A via immaculata mortis contemptum aduenire.

Lect. 3. 1 At enim, nec à vero, nec à Dauidis instituto, & multò minùs ab eius ingenio alii PP. & interpretes aberrantes hæc verba de Domini aduentu, siue in iudicii, siue in mortis die hæc accipiunt: quasi is, qui *Misericordiam & iudicium* cantauit, & *In via immaculata* intellexit, securus ac lætus mortalitatem suam cogitet, & præ oculis habeat, imò verò Dei aduentum im-*Gr. Mag.* pauidus, ac lætus exoptet. Sic in primis Gregorius Magnus hom. vlt. in Ezechiel. vbi cùm dixisset: *Sed quis ita iustus est, vt eius sibi æternum iudicium ante mentis oculos reuocet, & non contremiscat? An potius venire ad illud examen tanti iudicii præsumat, festinet, ac gaudeat? Quisquis ille est, magnus est, qui iam misericordiam Dei, & iudicium cantat.* Postmodùm subiicit; tum hæc verba, in *Psal. 41.2.* quibus fuimus eadem omnino esse cum illis Psalm. 41. 2. *Sitiuit anima mea ad Deum fortem viuum, quando veniam, & apparebo ante faciem Dei?* Tum etiam communem sensum habere cum iis sancti illius senis missionem iam petentis, siue à corporeis nexibus dissolutio-*Luc. 2. 29.* nem apud Lucam 2. 29. *Nunc dimittis seruum tuum Domine secundum verbum tuum in pace.* Sic de his verbis censet Gregorius. Ad quem etiam modum ea in-*Arnob.* terpretatur Arnobius, obseruans, eum pergere securum ad iudicium, qui viuens in quolibet homine indigente *Turrecre.* intellexerit Christum ipsum: & Cardin. Turrecremata *Basilius.* in expositione in Psalmos nondum, opinor, typis excusa. *Theodor.* Nec ab hoc ire videtur illud Basilii, & Theodoreti: *Tuum aduentum Domine expecto, tuamq; præsentiam desidero:* maximè cùm vterque præmittat, hæc ex magna puritate cordis, & fiducia ad Deum dici. Et verò si per interrogationem hæc efferantur, mollius illis is hærebit sensus, vt Dei aduentum iisdem, ac Paulus (quod etiam indidem admonet Gregorius) exoptet Dauid: dum 2 ad Ti-*2 ad Tim. 4.2.* moth. 4. 2. ille inquit: *Ego enim iam delibor, & tempus resolutionis meæ instat. Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui: in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus Iudex, non solum autem mihi, sed & iis, qui diligunt aduentum eius.*

2 Vt vt verò sit: digna quidem hæc Principe intelligente mens, quæ & suam illi mortalitatem præsentem facit, & Deum iustum factorum iudicem, memorem fandi, atque nefandi ob oculos ponit. *Decet enim Regem* (verba sunt Ottonis Frisingensis Episcopi ad Impe-*Otto Episc.* ratorem Fredericum Oenobarbum in epist. præfixa Chronic. suppl. lib. 3.) *non solum animi magnanimitate nobilitatum, sed & ad cognoscendum Creatorem suum diuina gratia illuminatum, Regem Regum, Dominum dominantium Deum præ mente habere, & ne in manus eius incidat, quantum potest modis omnibus præcauere: Cum enim iuxta Apostolum, omni mortali* horrendum *Heb. 10.31* sit incidere in manus Dei viuentis: *Regibus tamen, qui nullum præter ipsum supra se habent, quem metuant, eò erit horribilius, quo ipsi ceteris possunt peccare liberius.* Quid enim intelligat Princeps? qui non intelligit id quod nec gentilem latuit:

Regum timendorum in proprios greges *Horat. L.3. Ode 1.*
Reges in ipsos imperium est Iouis
Clari Giganteo triumpho
Cuncta supercilio mouentis.

3 At enim hæc Dauidis mens, qua Deo Iudici psallens occurrit, non modò ipsum intelligentem, sed etiam in via immaculata incedentem ostendit. Quanta enim cùm primis animi fortitudine? quanta morum temperantia, atque moderatione? quàm acri, atque seuera affectuum, atque voluptatum castigatione opus est? vt non trepidus, non mœrens, non fugitans, vel quiuis è plebe homo mortis imaginem suscipiat? Nimirum, vt multi passim mortem adeò non metuendam, vt etiam optandam esse adstruant: & ille Mezentius apud Virgilium *Virgil.* dixerit:

Nec mortem horremus.

Et sapienter Seneca Pater Suasoria 2. sic monuerit: *Hæc* *Sen. Pat.* *non vtique futuris refero: sed etsi cadendum est, erratis, si metuendam creditis mortem. Nulli natura in æternum spiritum dedit, statutaq; nascentibus in finem vitæ dies est. Imbecilla enim nos materia Deus orsus est, quippe minimis succidunt corpora: in denuntiatum sorte rapimur: sub eodem pueritia fato est, eadem iuuentus causa cadit: optamus quoque plerique mortem, adeò in securam quietem recessus est. At gloriæ nullus finis.* At eminenter sapienter, & vere Ambrosio assertum est, nonnisi per *Amb.* segregationem à corporis voluptatibus vsum mortis addisci, tutissimamque eius imaginem sine viuentis pœna ob oculos versari: ita enim ille lib. de fide Resurrectionis: *Sit quotidianus vsus in nobis affectusq; moriendi, vt per segregationem à corporis voluptatibus anima nostra se discat extrahere, & tamquam in sublimi collocata suspiciat mortis imaginem, ne pœnam mortis incurrat.* Sic Ambrosius. Cui sic concinit Seneca epist. 30. *Mortem* *Seneca.* *venientem nemo hilaris accipit, nisi qui se ad illam diu composuerit.* Vides, nonnisi ab anima à corpore quodammodò extracta, & separata mortis imaginem sine mortis pœna suscipi? Quod si id in quibusuis in vniuersum hominibus locum habet, quid dixeris de Principibus, tot deliciarum, diuitiarum, pomparum, populorum, atque regnorum fortuna subnixis? Respondet quidem sapiens: *O mors quam amara est memoria tua! homini pacem habenti in substantiis suis, viro quieto, & cuius viæ directæ sunt in omnibus.*

4 Ergò nonnisi magnis animis, & sese supra humanam naturam efferentibus, hæc securitas, mortisque contemptus: ita quidem quæsitissimum illud Saluatoris nostri in Passione sua, silentium ipsummet iudicem suum in vehementissimam admirationem rapuit: dicente Matthæo cap. 27. 14. *Et non respondit ei ad vllum ver-* *Matt. 27. v.14.* *bum, ita vt miraretur Præses vehementer.* Quæ sic extulit Lectio Syriaca: *Neque reddidit ei rationem ne ver-* *Lect. Syr.* *bum*

bum quidem vllum: & hac de re admirationi fuit valdè. Sed quare ob silentium potiùs quàm ob insignem modestiam? ob miraculorum famam? aliamue rationem, miratus est Præses vehementer? Planè quòd ab illius in causa mortis silentio, mortis ei inesse contemptum, & à mortis contemptu virtutem humana maiorem cognouit: ita id obseruante ad ea verba Paschasio libr. 12. in Matthæum vbi cùm dixisset: *Fortior namq; in eo erat virtus, quàm humana natura in se habeat. Et ideò poterat non solùm admirari Pilatus, verùm etiam vehementer, quoniam et dignum videbatur pro magno miraculo, & admirari valdè, vt exhibitus homo ad criminale iudicium, & adiudicatus morti imperturbabilis maneret, & imperterritus:* subijcit: *vt staret ante mortem, qua omnibus terribilis est, sine vllo pauore mortis.* Ita ille.

Paschas.

5 Pro qua sanè cogitatione egregiè fidei iubet Centurio, inde omnino Christum Dei filium agnoscens, quòd clamans expirasset: sic enim Marcus cap. 15. 39. *Videns autem Centurio, qui ex aduerso stabat, quia sic clamans expirasset, ait: Verè hic homo filius Dei erat.* Notanter: *Quia sic clamans expirasset:* vt eodem ille Christi clamorem, vocemque intrepidam coram morte, ac Pilatus exactissimum silentium retulerit: videlicet: *Vt stares ante mortem, qua omnibus terribilis est, sine vllo pauore mortis.* Nimirum, vt coram potente, aut domino serui non elata voce, sed submissè ac mussitantes loquuntur, ita ante mortis faciem homines nec mutire audent. Vnde qui in illius facie magnam vocem emisit, potentiorem se ipsa morte, & fortiorem quàm natura se habeat, virtutem omnino ostendit: vt indidem hunc in modum adnotauit Theophylactus: *Videns autem Centurio, quòd sam potenter, & tamquam Dominus mortis expirasset.* Ergo inde, & tacens, & loquens coram morte Dominus, Dei filium sese ostendit, qui quomodocumque ante illam staret sine vllo pauore mortis. Non ergo quiuis Princeps dixerit: *Quando venies ad me?* nisi is qui intelligat, *in via immaculata*, cuius anima per segregationem à corporis voluptatibus didicerit se extrahere: ita quidem de magno Imperatore Theodosio huc intentus dicebat Ambrosius; ante mortem mundo, & pompis mortuum; quidquid in imperio habebat splendidum, filijs suis tradidisse: sic enim ille oratione in obitu Theodosij: *Nihil gloriosius exitus tanti Principis habuit, qui omnia iam filijs tradidisset, regnum, potestatem, nomen Augusti.* Ita ille.

Marci 15. 39.

Theophyl.

Psallam.

Verbis opera associanda.

Lect. 4. 1 NImis rigidus, & acerbus interpres, siue cortici ac sono litteræ superstitiosè addictus fuerit, qui in hac psallendi actione eum spiritualem concentum non agnouerit, quo indicet Vates, se non oretenus, sed manibus etiam, rectis videlicet operibus, & probæ vitæ exemplo canturum, quippe Augustino interprete psallere, operari est: sic enim ipse: *Psalle, id est operare:* hanc cogitationem sic primùm innuente Chrysostomo: *Psallebat porrò, cùm nulla criminis labe ipsius conscientiam lanciaret, ante facta sua enumeraret.* Subinde verò ad hunc modum diffundente Cassiodoro: *Domino psallit, qui bonis factis suis eum placare contendit, ipse est enim suauissima virtus harmoniæ, quando vox cognoscitur operibus consonare. Nam si ha dua res discrepabili sibi varietate dissentiant, nequaquàm possunt psalmodia temperatam efficere cantilenam.* Hæc ille, & quidem rectè. Quis enim, eius verbis fides habeatur, qui dissimilia opera efficere cognoscitur? Certè hac ratione caput, & manus Sponsi eiusdem materiæ, & coloris esse, aurea scilicet, adnotaui in cap. 1. epist. ad Philippen. v. 1. adnotat. 6. numer. 8. ex Cant. 5. v. 11. *Caput eius aurum optimum:* & v. 14. *Manus eius tornatiles aureæ.* Quippe hac imagine exprimitur id, quod non secus, ac si in hæc loca incidisset, adnotasset que, monebat Seneca epist. 20. *Hoc enim exigit Philosophia, vt ad legem suam quisque viuat, nec orationi vita dissentiat, vt ipsa inter se vita vnius sine actionis dissensione coloris sit.* Modò verò obserua, Prophetam Isaiam de industria tacuisse, donec ignito calculo polluta labia ab Angelo emundarentur, vt orationi vita consentiret, & eiusdem vtraque coloris esset: vti ad hunc modum adnotauit Philippus Abbas libro de silentio Clericorum cap. 76. *Os eius sine labia tangit ignito calculo, & emundat, vt deinceps loquentem qua bona sunt, & vita dissimilis non confundat, nec retundat contumeliosa audientium obiectio.* Hæc ille.

August.

Chrysost.

Cant. 5. 11. & 14.

Seneca.

Phil. Abb.

2 Ita quidem tam ab Isaia cap. 52. 7. quàm ab Apostolo ad Romanos 10. 15. Apostolorum pedes speciosi ad euangelizandum, & Christianam disciplinam tradendam esse dicuntur: *Quàm speciosi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona.* Sed quid rogo Euangelio prædicando, & pedum decor, atque speciei commune fuerit? Pedibusne, an ore, & labijs omnino disseminatur Euangelium? Enimuerò, si verè æstimas, luci Euangelij inferendæ, pedum splendor, gressuum scilicet, & vitæ puritas omnino deseruit: nimirum, quia Sapiente auctore: *Non est speciosa laus in ore peccatoris.* Ecclesiastici 15. 9. *Speciosi* signatè pedes euangelizantium esse dicuntur, ne loquentem, quæ bona sunt, vita dissimilis confundat; sed orationi vita consentiat. Huc planè illa tam accurata lotione, lotio, qua discipulorum pedes Dominus mundauit, Ioannis cap. 13. 5. omnino eunte: Quippe qui *Eloquia Domini, eloquia casta: argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum*, Psalm. 11. 7. erant annunciaturi, opus erat, vt ipsi omnimoda puritate conspicui essent, & qui lotionem recusaret, à prædicandi munere amoueretur. Sic hæc omnia coniungente, & elucidante Hieronymo epist. 142. quæ est ad Damasum, vbi cùm dixisset: *Ecce Dominus in Euangelio cingitur linteo, pelnim ad lauandum discipulorum pedes præparat, serui fungitur ministerio. Et lo doceat humilitatem, vt nobis inuicem ministremus, non abnuo, non recuso. Quid est quod Petro recusanti dicit?* Nisi lauero pedes tuos, non habebis partem mecum: *& ille respondit:* Domine non tantùm pedes, sed & manus, & caput: subijcit opportunè: *Ascensurus ergo Dominus ad cælum, quia Apostoli, ut homines terræ insistentes adhuc habebant peccatorum sordibus pedes pollutos, vult eos à delictis penitus liberare, ut eis posset prophetalis sermo congruere.* Quàm speciosi pedes Euangelizantium pacem! Sic Hieronymus. Vides ideò lotos, & speciosos Euangelizantium pedes: quia *non est speciosa laus in ore peccatoris?* Iam vlteriùs obserua quàm peculiari emphasi legerit hæc verba Tertullianus lib. 5. contra Marcion. c. 2. *Quàm tempestiui pedes!* & eodem lib. cap. 5. *Quàm maturi!* pulchrè omnino, vt innuatur suam opportunitatem, & maturitatem prædicationi à vitæ puritate aduenire: ingeque doctrinæ consonare probitatem: nam si illa virtute destituatur, importuna, immatura, & cruda futura est. Cui opportunitati adstruendæ opportunissimè locutus est Gentilis Maximus Tyrius dissertat. 15. cui titulus (eram opportunus) *solos sermones, qui operibus respondeant, esse optimos:* sic enim ibi inter cetera ait: *Sicut autem in concentu musico, si vel minimum prætermittis, tota solnitur cantus ratio, sic in hoc vita concentu (nisi planè inconcinnum esse velis, & inutilem) necesse est, verbis actiones ipsas respondeant.*

Isa 52. 7.
Rom. 10. 15

Eccl. 15. 9.

Ioan. 13. 5.

Psal. 11. 7.

Hieron.

Tertull.

Maxim. Tyrius.

3 Sed enim dum Apostolorum pedes, vt ad euangelizandum speciosè pacem eximia puritate niterent, à Domino lotos & mundatos obseruas: non immeritò de Paulo, qui huic lotioni pedum non interfuit, ambigas, quonam modo speciosos etiam ipse pedes habuerit? At verò ipse pro se respondet: nam siue in triduo illo ante baptismum, vt aliqui volunt, aut quod videtur probabilius, eodem ipso anno, quo vnà cum Barnaba in Apostolorum Collegium diuino Spiritus sancti impulsu cooptatus est, ad tertium vsque cælum raptum fuisse sic affirmat 2. ad Corinth. 12. 2. *Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim, siue in corpore nescio, siue extra corpus, nescio. Deus scit, raptum huiusmodi usque ad tertium cælum.* Planè vt qui cælestia dogmata, & verba locuturus, cælestique hominibus annuntiaturus erat bona, illa prius altè ebiberet, iisque imbueretur, nec de cælesti via verba faceret, quam pedibus non fuisset dimensus: ideoque speciosis pedibus, non secus, ac reliqui Apostoli au-

2. Cor. 12. 2.

annuntiaret pacem, quòd cælestibus assuetus, à verbis A gressus minimè discordarent. Quæ videtur attigisse sanctus Cyrillus Hierosolymitan. catechesi 13. sic inquiens: *Audiuit sanè ineffabilia verba, quæ non licet hominibus loqui. Descendit autem Paulus rursus, non quòd dignus non esset conuersatione tertij cæli, sed vt gustatis supercælestibus, & honoratus descendens Christum prædicaret.* En Principem, Magistrum, & Doctorem honoratum, siue honoratè imperantem, præscribentem, atque monentem, cùm ea gustauit, atque perfecit, quæ alijs præscribit, atque imperat: rectè monente illo:

Cyrill.

Primus iussa subi, tunc obseruantior æqui
Fit populus, nec ferre vetat cùm viderit ipsum
Auctorem parere sibi.

Claudian. de 4. consulat. Honorij.

Opportunius verò Gregorius Magn. secunda parte Pastoral. cap. 3. ad hunc modum: *Sit rector operatione præcipuus, vt vitæ viam subditis viuendo denuntiet, & grex, qui pastoris vocem, moresque sequitur, per exempla melius quam per verba gradiatur. Qui enim loci sui necessitate exigitur summa dicere, hac eadem necessitate compellitur summa monstrare: illa vox namque libentius auditorum corda penetrat, quam dicentis vita commendat: quia dum quid loquendo imperat: ostendendo adiuuat vt fiat.* Vbi obserua illa: *Qui exigitur summa dicere, exigitur summa monstrare*: vt verborum mensuræ, mensura operum omnino respondeat. Vnde obserua apud eumdem Cyrillum Hierosolymitanum præfato loco, Heliam ad primum tantùm peruenisse cælum, Paulum ad tertium vsque fuisse sublatum: *Si enim* (inquit) *Helias quidem ad primum vsque peruenerat cælum, Paulus vsque ad tertium, excellentiorem sanè assecutus est dignitatem.* Sanè quòd Paulus maiora mysteria, & excellentiora documenta erat dicturus, maiora ideò opera monstrare debebat: vnde statim illum Helia meliorem sic facit Cyrillus: *Non pudeat te Apostolorum. Non sunt Moyse deteriores, neque Prophetis inferiores, sed boni cum bonis meliores. Helias enim assumptus est in cælum, sed Petrus habet claues regni cælorum. Helias in cælum tantum, Paulus autem & in paradisum raptus est. Decebat enim Christi discipulos ampliorem gratiam capere.*

Gr. Mag.

Cyrillus.

4 Pensitauit hæc omnia accuratis imaginibus, & dicendi modis Dominus, cùm apud Matth. 5. v. 13. & 14. Apostolos & Magistros cum sale, & luce componebat, inquiens: *Vos estis sal terræ: vos estis lux mundi.* Salem ad vitæ sanctitatem, lucem ad doctrinam & sapientiam referens: ideò & de sanctitate priùs monuit, & hac non subsistente Doctorem inanem, & nihili futurum, quod de luce non dixit, omnino affirmauit. Quod plus plus statim explicans ait: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona*: notatissimè serie locutionis immutata: forsan enim dixeris eum, qui salem pro virtute, & lucem pro doctrina vsurpabat cùm de vnaquaque seorsim loquebatur, in singulis hærere, nec ab vna ad aliam transire debuisse. Sed aliter Domino visum; dum de luce singillatim admonuit, non aliter ab hominibus videndam, quàm bonis operibus admixtam, siue imbibitam, vt perinde fuerit dixisse: sic luceat lux vestra, vt videant opera vestra: ac si diceret: is modus lucendi, siue monendi à vobis omnino seruari debet: vt D homines, quos monueritis non priùs aures ad audiendum arrigant, quam bona opera vestra, quæ eos acrius pungant, viderint: sic hæc omnia obseruante ad id loci Chrysostomo, siue Auctore operis Imperfecti in Matthæum hom. 10. *Id est: Sic illuminate, docete, non vt verba vestra tantummodò audiant homines, sed vt opera vestra bona videant, vt quos illuminaueritis per verbum quasi lux, condiatis per exempla operum vestrorum quasi sales, quoniam qui docet, & facit quod docet, verè ille docet, qui autem non facit quod docet, non alium docet, sed seipsum condemnat.* Et statim: *Et melius est facere, & non docere, quam docere, & non facere. Quoniam qui facit, etsi tacuerit, aliquos corrigit suo exemplo, qui autem dicit, & non facit, non solum neminem corrigit, sed adhuc multos scandalizat.* Pergit multis, quæ vide.

Matth. 5. 13. & 14.

Auctor. oper. Imperfecti.

Et intelligam.

Dei Verbum, atque sapientiam vitia extinguere.

1 OPportunè qui se cantaturum & psalliturum pollicetur: mentem etiam & intellectum diuinorum cognitioni se fore appliciturum dicit; hæc quippe ad vtrumque viam miré sternit. Etenim veritatis cognitio in quam tamquàm in sui obiectum intellectus fertur; vt mentem illustrat, ac erudit, & os ad canendum, siue docendum soluit, ita mores purgat, affectiones moderatur, & vitia extinguit. Sic quidem Matthæo & Marco Ioannem Baptistam ex aspero cultu, victuque Prophetam, eximiumque Christi præconem designantibus, atque commendantibus (*Ipse autem Ioannes*, inquit Matthæus cap. 3. 4. & totidem verbis Marc. 1. 6. *Habebat vestimentum de pilis camelorum, & zonam pelliceam circa lumbos suos: esca autem eius erat locustæ, & mel syluestre*) B Lucas his silentio pressis à Verbo Domini super ipsum facto eum signatè ostendit, inquiens: *Anno quinto decimo Imperij Tiberij Cæsaris; procurante Pontio Pilato Iudæam, &c. sub Principibus Sacerdotum Anna & Caipha, factum est Verbum Domini super Ioannem*, Lucæ 3. vers. 1. & 2. Quòd si ambigas cur potiùs in recensendis iniquis Principibus, & potestatibus, quàm in describendis Ioannis virtutibus, vt alij fecere Scriptores sacri, hæserit. Respondebit Ambrosius lib. 2. in Lucam nihil omnino a Luca de Ioanne prætermissum ex ijs quæ Matthæus Marcusque scripserunt: dum Verbo Domini eruditum fuisse affirmauit: ab ipso siquidem vt verba & voces: ita etiam virtutes & actiones tanto Propheta dignæ subsistere dicuntur. Audi Ambrosium sic primùm ex Verbo Dei Ioanni voces tribuentem: *Factum est*, inquit, *Verbum: vox secuta est. Verbum enim prius intus operatur: sequitur vocis officium. Vnde & Dauid dicit:* Credidi: propter quod locutus sum: *Prius credidit, vt loqui posset. Factum est autem Verbum, ut Sanctus Baptista Ioannes pœnitentiam prædicaret.* Vides vt loquatur, & C cantet, qui intelligit, & eruditur à Domino? Hinc certè alibi noster vates Psalm. 38. 3. notanter dicebat: *Obmutui, & humiliatus sum, & silui a bonis.* Sed obserua pro verbo, *obmutui*, Augustinum ibi, & Gregor. Nyssenum tractatu secundo in Psalmos, & Cyrill. Alexand. lib. 12. in Ioan. cap. 12. reposuisse, *Obsurdui*. Et quidem opportunè: vt causam effectricem silentij explicaret vates, tantùm non dicens: *Obmutui, & silui a bonis*, quia priùs *obsurdui*: siue Dei vocibus, & cælestium rerum cognitioni surdum me præstiti. Quomodò enim præcedant voces, quibus non præcedit Dei Verbum, & eruditio?

Lect. 5.

Matt. 3. 4
Marci 1. 6

Luc. 3. 1.

Ambros.

Psal. 38. 3.
August.
Nyssen.
Cyrill. Alexand.

2 Sed & æquè a Dei verbo Ioannem omni virtutum genere instructum, atque præcinctum sic facit statim Ambrosius: *Bene igitur Sanctus Lucas compendio usus est, ut Ioannem declararet Prophetam dicens factum esse supra eum Verbum Domini, alia non adderet. Nullus enim eget indicio sui, qui Verbo Domini abundat. Vnum itaque dixit, & omnia declarauit. At verò sanctus Matthæus, & Marcus vestitu, & cinctu, & cibo prophetam declarare voluerunt, eò quòd vestitum de pilis camelorum habuit, & zonam pelliceam super lumbos suos, locustas autem & mel syluestre edebat.* Optimè illud: *Compendio vsus est. Vnum dixit, & omnia declarauit.* Quippe Dei eruditio, siue cælestium cognitio ea omnia præstat, & quem imbuit, omnium etiam virtutum ornamentis instruit: *Viuus est enim sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens usque ad diuisionem animæ, ac spiritus, compagum quoque, ac medullarum.* Vt inquit Apostolus ad Hebræos 4. 12. Ita quidem de ipsomet Dei verbo super Ioannem primum, deinde ab ipso Ioanne ad populum facto (vt plerique non ignobiles expositores cum Hieronymo voluit) dixit notanter Habac. cap. 3. 5. *Ante faciem eius ibit mors.* Vbi LXX. Theodotion, & S. Cyrill. Alexand. pro *morte* signatè legerunt *verbum*, siue *sermo*. Planè quasi Dei Verbum, animæ quidem vita, & salus: corporalium verò affectionum & terrenorum motuum mors sit; vt subinde tamquàm in agro opportunè culto virtutum semi-

Heb 4. 12.

Hab. 3. 5.

na

na exoriantur, & ad maturitatem proueniant: sic id eluci- A *Hieron.* dante ibi Hieron. *Si autem iuxta LXX. legerimus:* Ante faciem eius ibit Verbum, & egredietur in campum post pedes eius: *Hoc significat, quòd sermo Dei, ante visitationem eius, qua nunc allegoricè facies dicitur, pracedat, & praparet corda credentium, vt praua in rectum, & inaqualia sternat in planum, & auditoris anima quasi confertus ager semeatem possit recipere spiritualem.* Ita ille.

3 Et verò pro præfata Ambrosij cogitatione plenissimè *Ephes. 6.14* fidem iubet Paulus ad Ephes. 6.14. inquiens: *State ergo suc-* *Lect. Syr.* *cincti lũbos vestros in veritate.* Siue vt Lect. Syriac. dẽpta propositione *in* habet *succincti lumbos veritate.* Planè vt ipsamet veritas lumborũ cingulus fuerit: Sed quomodò, inquis, veritas, siue Verbũ, carnis lumbos præcingat, siue adstringat? Equidẽ respõdebo primũ ex Petro, mẽtis etiã *1. Pet. 1.13.* lũbos assignante cũ epist. 1. c. 13. ait: *Propter quod succincti lũbos mẽtis vestra, sobrij perfectè sperate in eã, qua offertur vobis gratiã.* Quòd suos etiã mẽs, & intellectus lũbos habeat; dũ cristas inaniter erigimus, & nos plusquã sumus attollimus: quid enim nobis de nostris viribus, & magni- B tudine nõ promittimus? quid nõ iactamus; cũ tamẽ abso- *Galat. 6.3.* lutè moneat Paulus ad Galat. 6.3. *Si quis existimat, se aliquid esse, cũ nihil sit, ipse se seducit.* Vnde meritò hos lũbos veritas succingat, & inanẽ fastũ deprimat. At enim corporei etiã lũbi, carnalesque affectiones à veritate tãquàm zona præcinguntur: nihil enim ipsas adeò mortificat, atq; extinguit, ac veritatis cognitio, & cœlestiũ rerũ meditatio: *Nahum 2.* Sic id fusiùs monente Hieron. in c. 1. Nahũ ea verba v. 1. *Hieron.* *Cõtẽplare viã: conforta lũbos;* (vbi LXX. quibus adhæret Hieron. *tene lũbũ,*) *robora virtutem valdè* sic elucidante: *Longũ est nũc dicere quòd virtus diaboli uel maximè sit in lũbis, &c. Et quòd Ioannes Zona pellicea cingatur, & quòd a Saluatore discipulis imperatur.* Sint lubi vestri præcin- *Luc. 12.35.* cti, *Luc. 12. v. 35. & Apostolus ad Ephesios:* State ergo accincti lumbos vestros in veritate: *Licet enim ascesis, id est exercitatio: plurimũ prastet vita cõtinẽtia super mortificatione laborũ, tamen nihil eos ita mortificat, vt cognitio veritatis. Vnde dicitur:* Accingite lũbos vestros in verita- *Cle. Alex.* te. Hæc Hieron. Cui egregiè adstipulatur Clem. Alex. pluribus in locis sic enim primũ lib. 3. Stromatũ, inquiẽs: *Omnino enim fieri non potest, vt quis simul sit, & scientia praditus, & blãdiri corporis nõ erubescat:* & lib. 4. *Si re enim verũ cõsideremus, cognitio est principalis anima partis purgatio.* Ad quẽ modum lib. 7. allatis Pauli verbis 1. Corinth. 6.9. *Neq; fornicarij, neq; idolis seruientes, neq; adulteri, neq; molles, &c. regnũ Dei possidebunt: & hac quidem fuistis, sed abluti estis.* Subijcit: *Nõ absolutè, vt reliqui, sed cũ per cognitionẽ abiecistis anima affectiones.* Vnde tandẽ eodẽ lib. sic cõcludit: *Iam vt mors est separatio anima a corpore, ita cognitio est mors rationalis adducẽs, et separãs animum a motibus & perturbationibus, & deducens ad vitam beneficentia, & bonarum operationum, ut tunc Deo dicat liberè, viuo, sicut vis.* Hactenus ex Clemente.

4 Nec minùs appositè dixeris pro Ambrosij sensu nõ iã verbis, sed reapse, & egregijs factis fidem iubere inclytũ illũ Franciscũ de Borgia, è magno Gãdiæ Duce, Cathaloniæ Vice-Rege, & intimo Maximi Imperatoris Caroli familiari, minimũ minimæ Societatis Iesu factũ; dũ à veritatis cognitione, quæ ei ab splẽdidissimis Regij cadaueris D tenebris illuxit, tã mẽtis, quã corporis lũbos sic præcinxit, vt nihil ipso continentius, nihil humilius fuerit. Preclaris quidẽ ille vacabat operibus; copiosas in pauperes faciebat eleemosynas; aspero cilicio corpus prçcingebat, atq; domabat; nec tamẽ lũbos dixeris perfectè habuisse succin- *August.* ctos: quippe August. auctore lib. 2. qq. in Euang. c. 25. lũbi prçcincti dicũtur: *Propter cõtinẽtiã ab amore rerũ secula-* *Tertull.* *riũ.* Siue, vt plus explicat Tertull. lib. 4. contra Marc. c. 29. *Cũ expediti sumus ab impedimẽtis lãciniosa vita, et implicita.* Ipse verò adhuc secularis põpæ amore tenebatur, & lãciniosæ. Aulæ vitæ erat implicitus: at enim cũ veritatis cognitio animũ eius semel imbuit, mẽtemq; vndequaq; illustrauit, cũ breuissimũ vitæ humanæ curriculũ, cũ spes falsas, & fallaces, cum inanes hominũ cõtẽtiones, quæ in medio spatio sẽper frangũtur, cũ lubricũ, & infidũ Aulæ velut de facie cognouit; statim tãto animi ardore se præcinxit, vt quemadmodũ: *Mors est separatio anima a corpore* (vt dicebat Clemens) ita ab illa cognitione velut ra-

Velasq. in Psalm. centesimum Tom. 3.

tionali morte, eius anima ab omnibus motibus, & perturbationibus, & à cunctis impedimentis lanciniosæ vitæ, & implicitæ fuerit abducta, & ad vitã beneficẽtiæ, & bonarũ operationum, qua liberè diceret Deo, viuo, sicut vis, omnino trãslata. Ergo qui splẽdidũ cadaueris spoliũ, regiumq; craniũ velut lucernã ardẽtẽ in manibus illi apposuit, lumbos illum omni ex parte præcinctos habere simul dixit: *Et compendio visus omnia declarauit.*

5 Subesse quidẽ is omnino sẽsus videtur illi nostri Regis precationi Ps. 118.120. *Cõfige timore tuo carnes meas:* *Psal. 118.* *a iudicijs enim tuis timui.* Etenim LXX & Aquila He- *120.* bræo verbo adhærẽtes (vt bene adnotauit Genebrardus) *LXX.* trãstulerũt: *Clauis trãsfige carnes meas:* quod sic explicat *Aquila.* Genebrar. *Ne ad sua desideria ferãtur, & in animã consurgãt, sed mortua peccato facta eius ducatũ sequantur.* At quid hæc carnium transfixio portẽdat? qui hi claui fuerint? Audi Ecclesiasten c. 12. 11. *Verba sapientũ quasi sti-* *Eccles. 12.* *muli, & quasi claui in altũ defixi.* Siue, vt plures Codices *11.* habẽt; *claui ardẽtes, siue igniti:* quod Greg. Thaumatur- *Gre. Tha.* B gus sic paraphrasticè legit: *Cõperi animos sapiẽtũ admonitionibus nõ minus excitari, quã si aculei, clauiq; corporibus infigãtur.* Planè quod Dei verba, atq; veritatis cognitio carnẽ vndequaq; cõfigat, ne ad sua desideria feratur: sed velut homo clauis suffixus nec manũ, nec pedẽ mouere potest; ita qui veritatis cognitione est præditus, à diuinæ legis prçscripto nõ recedat: siue si ante a velut lasciuiẽs bos recesserat, aut velut tardũ iumẽtũ præceptorũ onus ferre detrectabat, siue pigrè & lẽtè ferebat, his Verbi diuini stimulis cõpunctus, vel eodem vnde recesserat rursus redigatur; vel ad sarcinam alacriter portandam inflãmetur: id enim omnino stimuli similitudo adumbrat. Quã maxima ex parte hũc modum, & illustrauit Olym- *Olympiod.* piod. & cõposuit Agellius, cũ præfatis Dauidis verbis: sic namq; ille: *Sicut stimuli boues pungũt, vrgentq; aratro sulcũ proscindere, ita & Theologorum verba excitãt nos, qui spe bona aramus, proscindere sulcũ spiritualẽ, vt cum purgatus fuerit ager cordis nostri, pulchros in eo virtutis sulculos conseramus.* Agellius vero ad Psalmi verba: *Fortasse* *Agell.* (inquit) *claui isti quibus configuntur carnes, stimuli intelli-* C *gendi sunt, quibus lasciuientes vituli, & à sulco diuertentes eodem reuocãtur, vt timor Dei stimulorũ vicẽ teneat, quo timore dũ a vero, & recto praceptorũ eius itinere deflectimus, eodem rursus redigimur, de quibus stimulis dixit Ecclesiastes:* Verba sapientum sicut stimuli. Sic ille. Planè quod *omnino fieri non possit* (vt dicebat Clemens) *vt quis simul sit & scientia praditus, & blandiri corpori non erubescet.* Quid vero fuerit mirãdũ? cælestiũ rerũ cognitionẽ, atque ignita Dei eloquia, & tã aculeatus siue à præmijs, siue à supplicijs çternũ durãtibus veritates Christianorũ hominũ carnes transfigere, ne ad sua desideria ferantur, cũ de Ethnica Philosophia animũ semel imbuerit dixerit Cynicus ille Diogenes apud Dionẽ Chrysost. orat. 4 de Re- *Diogenes* gno, adeò in illo perdurare, vt: *& si hominem quis cõbusserit, vt Herculẽ aiunt semetipsum cõbussisse, dogmata tamẽ* *Chrysost.* *eius in anima maneãt, quemadmodũ, opinor, exustorũ hominũ dentes aiũt permanere, reliquo corpore igni consumpto.*

6 Firmat hęc rursum Salom. Sapientiç 16.11. dum ani- *Sap. 16.11.* mæ salutem dilectis Dei filijs ab illius sermonibus aduenisse adstruit. Nimirũ cũ præmisisset, quam alta ipsorũ ab D AEgyptiorũ causa fuisset; inquiens: *Illos enim locustarũ, & muscarũ occiderunt morsus, & non est inuenta sanitas anima illorũ. Filios autẽ tuos nec draconũ venenatorum vicerunt dentes:* cur a venenati draconis, id est, peccati dentibus incolumes euaserint; eam subijcit rationem, quòd alijs longè salubrioribus diuinorũ sermonũ stimulis prius agerentur: sic enim ait: *In memoria enim sermo-* *Lect. Gra.* *nũ tuorũ examinabantur, & velociter sanabantur.* Sed vt sententiç sensum, & antithesis saporem statim percipias: obserua Græcũ verbũ, quod pro *examinabãtur*, habetur, omnino significare, vel *stimulari*, vt illo vsus dixit Na- *Nazianz.* zianz. orat. 16. de pauperũ amore: *Hoc te stimulet ad humanitatẽ:* quod videor mihi voluisse exprimere nostrum vulgatũ per verbum *examina* cum allusione ad examen apum suis aculeis cõpungẽtiũ, & stimulãtium: vel etiam *inseri*, siue *insitionem pati*, vti de illo monuit Eustachius, *Eustach.* esse *immittere in plantam ramum aliena planta.* Iã iuxta priorẽ significationẽ, vide quam elegãter noxijs peccati

morſibus, ſiue ſtimulis, ſalutares, ſiue vitales diuinorum A ſermonũ ſtimulos, ſiue aculeos opponat: ſimulq; aſtruat; ideò à venenatis peccati dẽtibus victos, ſiue percuſſos nõ fuiſſe, quòd infixos memoriæ diuinos ſermones haberẽt: ſiue illis ipſi adeò eſſent transfixi, vt ad ſua deſideria ferri minimè poſſent. Nec minùs opportunè inſitionis

Iacob. 1. 21. imaginẽ huic cogitationi aptaueris Iacobo applaudente c. 1. 21. cùm ait: *In manſuetudine ſuſcipite inſitum verbũ, quod poteſt ſaluare animas veſtras.* Enimuerò, cùm ea ſit inſitionis ars, ſiue natura, vt ramus alienæ plantæ in alteram inſitus, illius naturam tranſmutet, & ad ſe trahat: ſicut prudens Poeta dicebat lib. 2 Georgicorum:

Virgil.
Et ſæpè alterius ramos impunè videmus
Vertere in alterius, mutatamq; inſita mala.
Ferre pyrum, & prunis lapidoſa rubeſcere corna.

Nec multo poſt hæc diſſuadens, & duplicem inſitionis modum docens:

Nec modus inſerere, atque oculos imponere ſimplex
Nam qua ſe medio trudunt de cortice gemmæ
Et tenues rumpunt tunicas, anguſtus in ipſo
Fit nodo ſinus: huc aliena ex arbore germen
Includunt, vdoq; docent inoleſcere libro.
Aut rurſum enodes trunci reſecantur & altè
Finditur in ſolidum cuneis via deinde feraces
Plantæ immittuntur, nec longum tempus, & ingens
Exijt ad cælum ramis felicibus arbos
Miraturq; nouas frondes, & non ſua poma.

Rectè, & appoſitè Dei verbũ humanis animis inſitũ à Iacobo, & à Salomone dicitur, quod illas feliciter immutet, & ad ſe rapiat atq; conuertat: ruſticis, & agreſtibus, imò & acerbis vrbanos, comites, ſpirituales, cæleſtes atq; diuinos reddens, vt qui antea ex ſe, & a ſua natura fructus mortis ferebant; poſt diuinorum ſermonum inſitionem, non ſua germina, ſed vitales, atq; diuinos virtutum fructus pariant, vt omnino dixeris:

Exijt ad cælum ramis felicibus arbos.
Miraturq; nouas frondes, & non ſua poma.

Sic namq; poſtmodũ idẽ Iacobus cũ dixiſſet, oſtendẽdã bonã conuerſationẽ in manſuetudine ſapiẽtiæ, huius ſapientiæ fructus ſic aſſignat: *Plena miſericordia, & fructibus bonis*, c. 3. 17. Paulus verò ad Epheſ. 5. diuinæ luci: C

Iac. 3. 17. hoc eſt veritatis cognitioni hos tribuit fructus: *Fructus*
Epheſ. 5. 9. *autem lucis eſt in omni bonitate, & iuſtitia, & veritate*: planè vt (quod ipſemet Apoſtolus fusè diſſerit ad Rom.
Rom. 7. 5. 7. v. 5.) qui ante inſitum verbum *fructificabamus morti*, iam non gentilia poma ferentes *fructificemus Deo*, vix enim credi poteſt, quantum mutati, ſiue quam alij ab ijs, qui antea erant poſt veritatis cognitionem; cæleſtium rerum meditationem, & ſacrorum librorum lectionem Dei operante gratia homines euadant.

7 Cenè Paulũ a ſe ad faciẽ diſcordantẽ, hinc eiiciet opportunè cõciliesː etenim in epiſtola ad Philippenſes c. 3.
Philip. 3. 3. v. 3. abſolutè ait: *Gloriamur in Chriſto Ieſu, & nõ in carne fiduciã habẽtes*: Bene omnino, & digna Paulo ſententia, qui alibi dixerat: *Caro et ſanguis regnũ Dei nõ poſſidebũt*:
1. Cor. 15. 50. 1. Corinth. 15. 50. & eodẽ ductu de ſeipſo: *Ambulantes in*
2. Cor. 10. 3 *carne, nõ ſecũdũ carnem militamus*, 2. Corinth. 10. v. 3. At enim ſtatim præfato ad Philipp. loco ſubijcit v. 4. *Quãquã ego habeã conſidentiam et in carne, ſi quis alius videtur conſidere in carne, & ego magis.* Sed quid inquis, ò D Paule iã cõfidis in carne, qui vix dixeras in carne te minimè cõfidere. Tã cito dereliquiſti viã, quam monſtraſti
Philip. 3. 6. nobis? Verũ omnino ſibi conſtat Paulus cùm fiduciam ſe habere in carne, & affirmat, & negat: Enimuerò qui abſolutè in carne ſe non habere fiduciã verè dicit: in carne clauis transfixa, & cui Dei verbum inſitum ſit; quæ.

Exijt ad cælum ramis felicibus arbos
Miraturq; nouas frondes, & non ſua poma.

In ea carne videlicet, cuius lũbi præcincti ſunt; ſiue potius ſuper quã factũ eſt Verbũ Domini omnino cõfidit; quod hic adeò nõ eſt impedimẽto ſpiritui: vt potiùs ſub-
Amb. ſidio, & adiumẽto ſit, ſicut hæc omnia pẽſitante Ambroſ. ad præfata Lucæ verba, nã cũ adſtruxiſſet, perinde fuiſſe, dicere Lucã factũ fuiſſe Verbũ Domini ſuper Ioannẽ, ac Matthæũ & Marcũ, zona pellicea illũ fuiſſe ſuccinctum; ſubijcit: *Quid autẽ ſibi vult cinctus zona pellicea, niſi quod caro iſta, quæ mẽtẽ prius grauare cõſueuerat, ea poſt aduen-*A *tũ Domini nõ impedimẽto cœpit eſſe, ſed cingulo? Ergo &* *2. Cor. 12*
iuxta David in ſalicibus organa noſtra ſuſpendimus: *Et iuxta Apoſtolũ cõfidẽtiã nõ habemus in carne, & cõfidẽtiam habemus in carne, nõ habemus in voluptatibus, habemus in paſſionibus quo ſpiritus feruẽs vigeat affectus, & ad omne accingamur obſequiũ cæleſtiũ præceptorũ deuotione mẽtis intẽti, atq; apparatu corporis expediti.* Pulchrè qd enim facit Dei Verbũ quã initio cũ hoc corporis apparatu certamine euacuare illũ, atq; extinguere; & ad omne obſequium cæleſtiũ præceptorũ animũ acuere, & inflãmare?

Perambulabam in innocentia cordis mei in medio domus meæ.

NOn vacat otio abuti, vt de apicibus digladiemur, diſcutiẽtes, an hæc verba verſũ integrũ efficiãt, qui tertius in ordine ſit, an ſecundi pars, & hemiſtichium. Interpretes frequẽtiùs verſus integritatem illis donant, ſed Vulgata aliter numerat; & tamquàm præcedentis verſus partem, & appendicem ponit. Ergo hac ſeruimur.

Perambulabam.

B *David profectus ſui, & ſubditorum ſtudioſus.*

1 ET phraſim & tẽpus ſingillatim examinãda: & vt ab hoc incipiã, iã hinc ab Hebræis Doctoribus, *Lect. 6.* quibus hæſit in trãſlatione Hieron. diuellimur, qui tã hoc verbũ, quã ſequẽtia, quę ad regias Dauidis virtutes exprimẽdas pertinẽt, ad futurũ tẽpus reijciũt, quaſi illis Vates nõ quid reipſa ageret, ſed quid in animo, ac votis haberet, & ſe facturũ promitteret, aperiat: proponẽs regiæ virtutis iuſtiq; imperij effigiẽ: nimirũ ſe nõ modò rectè victurũ, ſed ẽt probos, ac virtutis ſtudioſos amaturũ, malos, & impios odio habiturũ, & ſuis ſedibus expulſurum. Itaq; vt hic legũt, *perambulabo*: ita verſu ſequẽti *proponã*: & ad eũ modũ in reliquis, *nõ adhærebit, nõ cognoſcã. Perſequar: nõ edam: miniſtrabit: nõ diriget: interficiã.* Sed LXX. quidẽ Inter- *LXX.* pretes, nõ modò Græcos omnes, ſed Latinos etiã PP. & expoſitores, aſſeclas habẽt in præteriti imperfecti ſignificatione hæc accipiẽtes; ſed tatò quidẽ maiorẽ Dauidis laudẽ, quanto plus eſt admirãda, ac difficillimè virtutum opera re ipſa exſequi, quã animo proponere, & verbis faciẽnda iactare: maximè cũ in re virtutis, æquè ac in bello C locũ habeat; quod lib. 1. hiſtor. dicebat Cornel. Tacitus: *Cor. Tac.* *Ignauiſſimus quiſque, & (vt res docuit) in periculo non auſurus, nimij verbis, linguis feroces.* Ergo omnino ad Dauidis dignitatẽ, & Pſalmi ſplẽdorẽ noſtra translatio facit. Quidq; ab Hebręo fõte minimè diſſidet: nam vt Gene- *Genebrar.* brar. & Lorin. & quotquot Hebraicè norũt; & Elias inter *Lorin.* Hebræos doctiſſimus adnotarunt; imperfecta Latinorũ, & Græcorũ vno modo apud ſuos repræſentãtur per futura, cũ quibus præterita miſcentur: addit etiamq; Elias in ſcriptis poeticis, quale Pſalmorũ opus eſt, futura plerumq; loco præteritorũ poni. Ne verò longiùs ad exẽpla captanda curramus, ſequenti verſu, vt apud nos habetur *odiui*, ita Hebraicè ſignatè eſt verbum in præterito: vt hinc prudenter LXX. opportunè reliqua verba per præteritum imperfectum reddenda putarint.

2 Sed qd eſt perambulare in innocẽtia? aut quid innocentiæ, & deambulationi? Acutè Haymo Epiſcopus, & *Haymo.* Caſſiodor. occurrũt. Prior inquiens: *Perambulabã, id eſt,* *Caſſiodor.* *pertrãſiui voluntate hæc mũdana, quæ in natura ſui ſẽper ſunt* D *tranſitoria, hoc eſt, nõ reputaui me, hic habere manentẽ ciuitatẽ, ſed ſemper appeto cæleſtẽ.* Similiter Caſſiod. *Oſtẽdit vitã mũdi iſtius nõ ſe ſtudioſiſſimè perquiſiſſe, ſed tãquam trãſitoriũ fuiſſe decurſam.* Sed vereor ne id à littera aberret, cũ de ambulãdi actio non ſuper vitã mũdi, aut ſecularia bona, ſed vel ſupra innocẽtiã cordis cadat, vt in Pſal. 83. 12. *Nõ priuabit bonis eos, qui ambulãt in innocẽtia*, vel ſuper id *in medio domus*, vt mox. Sed enim vt hi PP. ſe ſupra litteræ ſenſũ extulere, ita Auguſt. ad illius ſinũ omnino ſe depreſſiſſe videtur, animæ, ſiue innocẽtiæ deambulationẽ, ſic capiens. *Vbi deambulabat?* Deambulabam in innocentia cordis mei in medio domus meæ: *Domus enim noſtra interior cor noſtrum eſt. Hanc domum quiſquis habet malam pellitur ab illa foris. Quiſquis enim in corde premitur mala cõſcientia, quemodo quiſquis ab ſtillicidio exit de domo ſua, aut a fumo non ibi ſe patitur habitare, ſic qui non habet quietum cor habitare in corde ſuo libenter non poterit.* Sic Auguſtinus.

3 Opportuniùs verò Agellius perambulandi Verbum

primum conseruationem, & assiduitatem quamdam significare ait; ac si dixerit Vates: *Cum innocentia cordis assiduus erã*. Deinde ex aliorũ sẽtẽtia ad studiũ animi, & defixã magnopere in Dei cognitionẽ curã refert; quòd qui in aliqua re totũ animũ intẽtũ habẽt, hac illac meditabũdi perambulare soleãt: vt sensus fuerit, sẽper intẽtus atq; sollicitus in Dei obsequiũ & vitæ integritatẽ incũbebam. Cui expositioni ea omnino concinit, quæ ex viæ, & ambulãdi locutionibus, subsistit, vt hic de cõtinuo in virtutis studio profectu agat Dauid, affirmans sic se erga vitæ innocentiã fuisse affectũ, vt studiũ suũ nunquã intermittẽs nouos sẽper progressus cogitaret: quippe viæ, & deambulationis imago ad proficiẽdi studiũ in Scriptura refertur, Tertull. & Chrysol. obseruãtibus: ille enim lib. *de oratione* c. 10. Christianã disciplinã, de qua signatè dixit Nazianz. orat. 1. aduers. Iulian. *Qui nõ in virtute proficere, nec ex veteribus subinde nouos effici, sed eodẽ statu hærere in vitio ponimus*, Viã appellari à Luca Actuũ 9. 2. dicere: *Si quos inuenisset huius via viros*. Sic affirmat: *Alias enim via cognominatur disciplina nostra*. Quia videlicet cũ eodẽ statu hærere in vitio ponamus, indesinẽter incedere, hoc est, proficere nobis ex instituto necessarium sit: vnde Bernard. serm. 49. in Cant. ad ea Domini verba Ioan. 12. 35. *Ambulate, dũ lucẽ habetis*, scitè ait: *Ambulare proficere*. Ad quem omnino modũ Chrysol. id Lucæ 1. 6. de parentibus Baptistæ: *Erant iusti ambo incedentes in omnibus iustificationibus Domini*: sic expendit serm. 91. *Incedentes dixit, vt eos ostenderet cucurrisse virtutibus, non stetisse, & ambulasse in via iustitia, non sedisse, nec remansisse in itinere mandatorum, sed ad mandatorum plenitudinem peruenisse*. Ita ille.

Nazianz. *Act. 9. 2.* *Tertull.* *Ioan. 12. 35.* *Bernard.* *Luc. 1. 6.* *Chrysolog.*

4 Hæc probabiliter dici, quis neget? sed qui attẽtiùs tũ verba ipsa siue dicẽdi modũ, tum Vatis scopũ expẽderit, aliò eius mẽtẽ ire, omnino videat: nec ipsũ iã facere vim in deambulatione in innocentia cordis, quã in deambulatione *in medio domus suæ*; Nimirũ iã ipse in præcedẽtibus verbis: *Intelligã in via immaculata*, se rectè victurũ, & in via virtutis quotidianos progressus facturũ iã promiserat, nec immediatè eãdẽ sẽtẽtiã cõmodè repetijsset. Vnde eò inde trãsit, vt dicat in ea cordis innocentia, siue via immaculata, cui studebat, daturũ operã, vt domũ suã, hoc est familiã regnumq; instituat, atq; gubernet; oculis, animo, affectu, & pedibus ipsis, cũ occasio postulet cũcta plustrãs, vt omnes optimi Principis partes impleat; & regia munia exsequatur. Quã explicãdi rationẽ sic indidẽ suppresso Auctoris nomine apposuit Agellius: *Nonnulli malunt, hac verba ad domus, et familia gubernationem, atq; institutionem referri: cùm enim dixisset, quid ipse faceret, ac quomodo vitã suam, ac mores regeret; eam exponere putant, qua ratione domesticam familiam gubernaret. Non modò, inquit, ipse innocentiam seruabã, sed ad illius normã domesticos quoq; meos reuocabã*: ita ibi. Dilucidè verò Genebrard. dũ domũ pro regno accipiens (quod nos suo loco firmauimus) subijcit: *Illud perlustrabam sollicitè quasi rationem redditurus de eis, qua in illo fiunt: Roman. 12. ad Heb. 13. quasi dicat: Non harebam in domus angulo, vel cubiculo otiosus, sed cum sollicitudine, & diligentia considerabam eam totam*. Hæc Genebrard.

Agellius. *Genebrar.*

In innocentia cordis mei.

Princeps subditis exemplar, itidem illorum amans est.

Lect. 7.

1 OPportunissimè qui regnũ suum se lustraturũ, vt subditorũ mores institueret, dixit: non aliter id quàm *in innocentia cordis*, præstiturũ adiecit; primũ vt seipsum in exẽplar, ad quod illi cõponerentur obijceret: ad eũ modũ, quo ipsemet Dei filius, vt cælesti doctrina perditos homines imbueret, & admoneret, sese illis visibilẽ, eadẽ quæ docebat, reipsa perficientẽ dedit, vt bene expẽdit Greg. Magn. ad ea verba Iob 33. *Si fuerit pro eo Angelus*, hunc in modũ: *Vitiosus homo corrigi nõ poterat nisi per Deũ. Videri autem debuit qui corrigebat, vt prabendo imitationis formam, anteacta malitia mutaret vitã*. Vnde quidẽ, si bene æstimas, simulq; meministi propositionem *in* in Scriptura ad significandũ instrumentum, quo res conficitur assumi: vt *non enim in arcu meo sperabo*, Psal. 43. 7. & *in securi, & ascia*, Psal. 73. 6. tantùm non dicit his verbis Dauid, vix alio sibi instrumento, alijsue artibus ad rectam regni gubernationẽ, & subditorum insti-

Gr. Mag. *Isai. 43. 7.* *Psal. 73. 6.*

A tutionẽ opus sibi esse, quàm propria cordis innocentia, quãdo ad eã subditi; quæ illorũ natura, & conditio est, sese omnibus efformant, & fingunt. Vt nimirũ innocentiæ tãquã baculo, aut instrumento innitatur, perindeq; sit, ac si dixerit: dum, Deo auspice, cordis mei innocentiã seruauero, facilè familiæ meæ mores instituero, & regni mei res optimè administrabo. Quæ videtur esse mẽs Incogniti ad hæc verba sic inquientis: *Hic ostendit Psalmista, qualiter mundè se habuit ad seipsum. Cùm enim vita Regis sit quoddam speculum, & quadam regula subditorum, qua imitanda proponitur, si vita Regis fuerit mũda, faciliter ad munditiam trahit subditos: similiter si maculata, faciliter eius exemplo maculantur, & subditi. Et hinc est quod Reges, et Prælati peccantes non solum pro peccatis proprijs merentur puniri, sed etiã pro peccatis subditorum, qua illis imputantur*. Quod statim his Greg. Magni verbis confirmat: *Scire etenim Prælati debẽt, quod si peruersa vmquã perpetrant, tot mortibus sunt digni, quot ad subditos perditionis exempla transmittunt*. Hæc ibi, & multò B plura. A qua cogitatione non fuit Cardin. Bellarm. dum ait: *Hic iam incipit Dauid explicare laudabiles mores suos, vt ceteri imitentur, tum successores, tum subditi. Ad hoc enim Principes in sublimi loco sedent, vt tamquam lucerna in cãdelabro posita omnibus luceãt*. Sic Cardinalis.

Incognit. *Bellarm.*

2 Sed quid est, *cordis innocentia*? Respondet S. Haymo exhauriens vim vocabuli, perinde esse ac nemini nocere, siue iniuriam facere: ait enim: *Non tantum abstinui manus, ne nocerem proximo, sed etiam voluntatem*. Hæsit huic primùm significationi eleganter August. nam cũ interrogasset: *Quid est esse innocentem?* Hæc subijcit: *Duobus modis nocet homo, quãtum in ipso est, aut faciendo miserum, aut deserendo miserum, quia & tu non vis ab alio fieri miser, & non vis deseri ab alio, si miser fueris. Quis est ille qui facit miseros? Qui infert violentias, vel insidiatur, rapit res alienas, opprimit pauperes, furatur, coniugia aliena solicitat, contumeliosus est, & calumniosus est: vult inferre dominus, vnde doleant studio maleuolentia*. Et statim: *Quis est qui deserit miseros? Qui videt inopem aliquando auxilio egentem, & cùm habeat quomodò præstet, C contemnit despicit, alienat cor suum*. Sic August. Et verò hæc innocentiæ acceptio à Dauidis mẽte minimè videtur aliena, cùm Regiæ dignitatis omnino sit propria. Quid enim adeò regium, quam omnibus benefacere? Vt Alexandrum Demosth. (quòd alibi pensiculatiùs meminimus) demulcebat: *Nihil in tua fortuna maius habet, quam vt possis; nihil melius, quàm vt velis benefacere*. Vt Vespasianum Plin. *Deus est mortali iuuare mortalem, & hac ad aternam gloriam via. Hac proceres iere Romani: hanc nunc calesti passu vadit omnis saculi Rector Vespasianus Augustus fessis rebus subueniens*. Similiter etiam, quid à Regia dignitate adeò fuerit alienum, quàm vim, siue iniuriam alicui inferre? Certè cùm egregius ille populi Rector Samuel, sese principatus insignibus abdicasset & Dei nomine Saulem in principem elegisset; sic populum affatus, dicitur 1. Reg. 12. 3. *Loquimini de me coram Domino, & coram Christo eius, vtrum bouem cuiusquam tulerim aut asinum, si quempiam calumniatus sum: si oppressi aliquem, si de manu cuiusquam munus acD cepi, & contemnã illud hodie, restituamq; vobis*. Vbi dum ambigitur, quo consilio Samuel suã omnibus innocentiam integritatemq; probauit; rectè respondet Chrysost. Hom. in dictum Apostoli: *Vtinam tolerassetis paululum*: tom. 3. ea de causa sanctissimum virum eiusmodi laudes suas prædicare voluisse, vt Regi aditurũ, easque audienti documento essent, atq; inde edisceret quanta moderatione cũ subditis agere deberet, quin vllam ipsis vim, aut iniuriam aliqua omnino ratione inferret: sic enim ille: *Nam cùm ignauum sciret, odiosumq; Regem adhortari, qui omnia corã erat auditurus, atq; illi ceu formam prascribere Respub. quam scilicet mansuetus esse debeat, quam moderatus, quã procul à munerum corruptione, vt nemini vim inferat, ut nemini sit iniustus, neq; diuitijs congerendis studeat, &c. Illũ docuit cuiusmodi gubernatorẽ esse conueniat, simulq; vitanit adiũ doctrina. Siquidẽ videtur circa res suas occupatus, astruit tamẽ, et præscribit, quo studio, quanta via subditorũ cõmodis aduigilare par sit*. Hæc Chrysost.

Haymo. *Demosth.* *Plinius.* *1. Reg. 12. 3.* *Chrysost.*

3 At enim statim August. innocẽtiæ significationẽ la- *August.*

xiotē reddit:vt eadē ſit cū animi puritate;qua non modò alios,ſed neq; ſeipsū peccādo,quis lædit; q̄do nemo læditur niſi à ſeipſo. Audi illū hæc copioſè diffundētē: *Sed quis eſt īnocēs? Qui cū alij nō nocet,nec ſibi nocet. Qui enim & ſibi nocet,nō eſt innocēs. Ait aliquis: Ecce nō tuli alicui, nec preſſi aliquē, de re mea, de iuſto labore meo bene mihi faciā. cōuiuiū apparatū habere volo, erogare volo quātum me delectat,bibere cū quibus volo, quātū me delectat. Cui aliquid tuli? Quē preſſi? Quis de me queſtus eſt? Innocēs videtur. Sed ſi ſeipsū corrupit: ſi tēplū Dei in ſe euertit, quid ſpectas, vt in alio faciat miſericordiā, & parcat miſeris? Qui in ſeipſum crudelis eſt, eſſe in alios miſericors poteſt?* Vnde ſic concluditur: *Tota ergo iuſtitia ad vnū verbū innocētia redigitur.* Qui autē diligit iniquitatē, odit animā ſuā. Hæc & alia Auguſt. ex Pſal.10 6. Cui innocētiæ acceptioni

Baſilius.
Theodor.
Euſeb.
Nicephor.
Bellarm.

Baſilius, Theod. Euſeb. Nicephorus, & alij PP. atq; Interpretes frequētius ſubſcribūt. ſed eorū ſanè verba cōmodiùs in ſequēti theoria afferemus: modò ex omnū ore Cardinalē Bellarminū loquētē audi: *Perambulabā in innocētia cordis mei,cōſeruās imprimis cordis innocentiam nihil cogitans, & nihil appetens contra legis diuina mandata, ne fortè cor meum vitioſis cogitationibus, vel deſiderijs inquinarem.* Ita ille.

4 Eminùs hic floridè, & ſapienter exſpatiatur Chryſoſt. vniūq; ferè dicēdi modū ſic cōplexus, vt innocētiā, & pro omnimoda virtute, ſiue animi puritate accipiat, & ad innoxias illas manus, quæ nec faciūt miſerū, nec deſerūt miſerū, videatur etiā referre. Accipe eius verba, plura quidē, ſed optima, & quę præcidere nefas eſſet: *Ante omnia virtus magnoperè appetēda, & laudabilis innocētia eſt, nō ob id ſolū quia ſuū poſſeſſorē conſtabilit, ac firmat, ſed quòd ad proximos ſe liberaliter effundit, quemadmodū ait Sapientia:* Fili ſi bonus fueris, tibi ipſi ſapiens eris. & proximis tuis, ſi verò malus mortuus fueris, ſolus hauries mala. *Innocētia igitur virtus apprimè clara, & laudabilis, eſt imitatrix Domini, Dei aſſimilatio:* Innocēs enim, & ſanctus eſt Dominus. Hęc Chryſoſt. priori Auguſtini expoſitioni omnino cōſētanea: pergit verò, & in poſteriorē ſic ſtatim inclinat: *Innocētia antidotū eſt pſeruatoriū animæ medicamētū, mentis expurgatiuū, mores moderatur, & in officio cōtinet, ſilētiū indicit cogitationibus: multū alacrē reddit, ac placidū, moderatur oculos pdux amicitiæ eſt: charitatis mater, cōtubernalis fides, iuſtitiæ cōſummatio, vt q; ſemel omnia cōplectar, Radix omnis virtutis ac totius fundamētū bonitatis eſt innocētia. Nō aonis ſedamētū inimicitia, agreſtē ira ferociā ne, cit, non agnoſcit operoſā malitiæ actionē. Sed cen Regina quæpiā vndiq; ſtipatur comitio virtutū omniū, tutaq; eſt. Innocētia igitur virtus præclara eſt, quippe quæ nobis tot tātaq; bona conciliat. Hinc euenit vt diceres:* Perambulabā in innocētia cordis mei. Huculque Chryſoſt. vt videris quā perfectā, & accuratā vitæ rationē pſtiteretur Dauid, ad cū ſanè modū, quod dicebat

Seneca.

Seneca epiſt.79. *Nec enim bonitas eſt, peſſimis eſſe meliorē. Quis oculis glorietur, qui ſuſpicētur diē? quibus ſol p caliginē ſplēdet: licet cōtēti interim ſit effugiſſe tenebras, adhuc nō fruitur bonis. Tunc animus noſter habebit quod gratuletur, ibi, cum emiſſis his tenebris in quibus volutatur, non tenui viſu clara proſpexerit, ſed totum diem admiſerit.* Sic ille.

5 Ergo hæc Vatis verba quibus perambulaſſe ait: *In innocētia cordis ſui in medio domus.* Eadē prorſus, & ſono, & ſenſu (ſi bene æſtimas) eſſe dixeris cū illis Lucæ 1 6.

Luc. 1.6.

de parētibus Baptiſtæ: *Erāt autē ambo iuſti ante Deū incedētes in omnibus mandatis & iuſtificationibus Domini ſine querela.* Nā vt in his inceſſus deambulationi Dauidis reſpōdet, ita iuſtitia ante Deū, & cōuerſatio inter homines ſine querela, ab illa cordis innocētia, nec hilū differt. Nā præter Chryſol. ſerm.81. verbū *incedere* ſic premēbrā:

Chryſolog.

Incedit, qui nō ſtat in vijs peccatorū, qui peregrinū ſe hoc ſentit in ſeculo, qui aſperas virtutum intrat intrepidus māſiones, qui mōtes iuſtificationū, mandatorū colles indefeſſus uiator aſcēdit. Aug. lib 2. de *peccatorū meritis, & remiſſione* c. 13. iuſtitiā ante Deū eādē cū cordis innocētia

Auguſt.

ſic tacit: *Quia quidquid in eis erat iuſtitiæ, nō erat ad homines ſimulatū, ideo dictū eſt ante Deū, hoc eſt corā Deo, ſeu teſte Deo, qui omnia nouit.* Ita Auguſt. Ad quē modū

Auguſt.

Amb. in ea Lucæ verba ſic ait: *Bene iuſtos ante Deū: non enim omnis qui iuſtus eſt ante homines, iuſtus eſt āte Deū. Aliter vidēt homines, aliter videt Deus: homines in faciē, Deus in corde. Et ideò fieri poteſt, ut aliquis affectata bonitate populari iuſtus videatur mihi: iuſtus autē ante Deū nō ſit, ſi iuſtitia nō ex mētis ſimplicitate formetur, ſed adulatione ſimuletur.* Sic Ambroſ. plura in hanc ſententiam

Ambroſ.

attexens, quæ huic loco peropportuna ſunt. Tu vide.

In innocentia cordis mei.

Vera, ac ſimplex, & non fucata Dauidis innocentia.

1 ERgo aliter ſanctiſſimus, ac prudētiſſimus Rex, & ſeipsū, & ſucceſſores ſuos, omneſq; fideles Reges inſtituebat, ac illa optimæ prudētiæ, & germanæ gubernationis peſtis impius Nicolaus Machiauellus Politicorū Anteſignanus, & eius perditiſſimi aſſeclæ, qui nō illa ſapiētia imbuti, quæ de ſurſum deſcendit, ſed ea quæ

Lect. 8.

Iacobo Apoſtolo Auctore: *terrena, animalis, & diabolica* (ſiue vt lectio Syriaca expreſſit *a dæmonis*) eſt, Regis animū verò virtutis ſplēdore, *innocentia* videlicet *cordis* omnino ſpoliātes, externis tātū virtutis ſignis pro re nata, & tēporis opportunitate ea ſiue explicātē, ſiue implicātē contētum eſſe monet. Vt ſcenicus ſcilicet virtutis hiſtrio prout ſe obtulerit occaſionis facies, faciē ipſe, & perſonā mutet. Adeo quidē vacuum nomen virtutē eſſe cenſent, vt terrenis quiſquilijs, rebus inquam ſtatus, vt ipſi aiunt, ſeruiliter morem gerere, & ancillari velint.

Iaco.3.15.

O curuas animas, & cæleſtium inanes!

Cōtra omnino Dauid nō alia ratione quā in innocentia cordis familiā ſuā, & regnū ſe gubernaturū affirmās: ac ſi dicat, inquit Euſebius Græcus Auctor apud Agelliū: *Plerique cōpoſito habitu, ac ſūpta grauitatis perſona in publico modeſti videntur, ac probi, at verò domi mores ſuos detegūt, & ſe improbos pdūt. Ego verè* in innocētia cordis mei in medio domus meæ: *ambulaui, cogitationeſq; malas ex intimo cordis pdeuntes, nō habui.* Similiter Theodoretus:

Euſeb.

Cū integritate vixi, nō vſus ſū fraude, neq; alius erā intus, quā foris videbar, ſed occulta apparētibus reſpōdebāt. Neque aliter Chryſoſt. q cū plura de cordis innocentia diſſeruiſſet, ſic tādē cōcludit: *Perambulabā* in innocētia cordis mei. *Hoc eſt, circūſpectabā, vndiq; excutiebā, quæ meæ erāt vocationis, vt ne qua radix amaritudinis germinās obturbaret & cōtaminaret ſenſibile organū cordis mei, ſed vt innocētia ī me ſalua omniū mihi fieret cōciliatrix virtutū.* Ita Chryſoſt. Machiauello, & eius artibus omnino repugnans, cū ad regni munia egregie obeunda exactiſſimā innocentiā ſingillatim exigat, ne aliqua peccati nebula mētē obturbet. Quibus PP. omnino cōcinit Caſſiodori obſeruatio ad hęc verba, ideò Dei filiū Agnū nūcupari, & diuinū Spiritū io columbæ ſpecie apparere voluiſſe, vt ſimpliciſſimā innocētiā cōmēdarēt; ait enim: *Nam quātū valeat innocētia, hinc datur intelligi, vt propter gratiſſimā ſimplicitatē in colūba ſpecie Spiritus ſanctus appareret, & propter manſuetudinē beatā, Agnū ſe vocari, Dei Filius elegit, ſe deſignans, quoniā illa cæleſtis, & vera ſapientia in peccatoribus placidis, & humilibus conquieſcat.*

Theodor.
Chryſoſt.
Caſſiodor.

2 Certe de diuina Sapiētia cæleſtia, & terrena ordinatiſſimè moderāte huc intētus dixit Salomō Sap.7.24 *Attingit autē vbiq; pper ſuā mūditiā.* Quæ dixeris vidiſſe Ariſtot. l. de Mūdo cū dixit: *Omnia p omnia pertingēs vna virtus depoſuit, & gubernauit diſpoſite, & ordinatē.* Vbi optima gubernātis diſpoſitio qua omnia pertingat, cōprehēdat, penetret (id enim ibi gręcè eſt *pertingit*) omnibuſq; quæ ad rerū adminiſtrationē ſpectāt, cōmodè occurrat, ſignate munditiæ & puritati tribuitur, Quare notāter ſubijcit. *Vapor eſt enim virtutis Dei, & emanatio quadā eſt claritatis Omnipotētis Dei ſincera, & ideò nihil inquinatū ī eā incurrit.* Obſerua epithetō illud *ſincera,* p quo, vt Orig. lib.1. Periarchō c.2. legerit *puriſſima:* malo gręcā vocē *εἰλικρινής*, modo p̄nere (vt alibi feci) iuxta propriā ſignificationē q̄ eſt, *nō fucata:* vt appareat, a legitima, germana, & diuina gubernādi ratione fucatā virtutē omnino remoueri: & ad illā nō aliā, quam veram, & exactam prærequiri. Nimirum non ſincerè, ſed ſimulationis fuco virtuti ſtudere, cùm primis adeò eſt a regio animo alienū, vt ſeruilis potius ingenij fuerit: ſic namq; ſapiēter dixit in Apologetico Nazianz. *Aut enim ſeruilem in modum peccatum ſuffuramur, non ſecus ac malignum quemdam, & ſubputridum morbum intimis animæ receſſibus occultantes, perinde ac magnū quoq; Dei uiſq; illius ultricis*

Sap. 7.24.
Ariſtot.
Origenes.
Nazianz.

cis oculũ fugituri, ſi homines feſellerimus. Deinde verò ceu futilis, & inanis res, ſiue potius vacuũ nomẽ nullã ad permouenda ſubditorũ ſtudiã vim habet. Quod bene quidẽ intelligebat Apoſtolus, dũ ſuæ gubernandi rationẽ expo-
2. Cor. 8. 21. nẽs 2. ad Cor. 8. 21. cũ præmiſiſſet: *Deuitantes hoc, ne quis nos vituperet in hac plenitudine, quæ miniſtratur à nobis;*
Lect. Syr. ſiue vt habet Lect. Syr. *in hac dignitate, quæ adminiſtratur à nobis;* ſubdidit: *Prouidemus enim bona nõ ſolũ coram*
Caietan. *Deo, ſed ẽt corã hominibus.* Quæ ſic inibi pẽdit Caiet. *Nõ dicit: Prouidemus vana, aut fucata, ſed bona; quæ ſcilicet ſuaptè natura ſũt bona.* Pulchrè. Quia videlicet fucata virtus Pricipis, mãca, & inefficax eſt ad ſubditos pmouẽdos.

3 Portẽdit id quidẽ ea pars viſionis mirabilis illius cur-
Ezech. 10. 16. rus Ezech. quæ c. 10. 16. dicitur: *Cũq; ambularẽt Cherubim ibãt pariter, & rota iuxta ea: & cũ eleuarẽt Cherubim alas ſuas, vt exaltarẽtur de terra, non reſidebãt rotæ; ſed &*
Scholiaſt. *ipſa iuxta erãt:* ac ſi diceretus, vt inquit vetus Scholiaſtes ibi: *Cũ incedebãt Cherubim ſimul cũ eis rotæ ferebãtur, cũ tollebãtur ſublimes ipſæ quoq; tollebãtur.* Eodẽ ſcilicet motu Cherubinis ſeipſos, & rotas impellẽtibus; hæ nimirum vix in pulo terrã tãgẽtes pniciosſimo circũactu ſeſe vol-
B uẽtes cõſequebãtur quadrigas volantes: ideò ſubijcit Vates: *Stãtibus illis ſtabãt, & cũ eleuatis eleuabãtur; ſpiritus enim vitæ erat in rotis.* Planè quòd Principes, & Prælatos Dei ſpiritu ſe mouẽtes, & in innocẽtia cordis ſui perãbulãtes: rotæ ſiue ſubditi promptè, & alacriter ſequatur; ſpiritus, & virtutis illorũ participes & imitatores facti, dũ ab illo animãtur, & excitãtur ad virtutis ſtadiũ percurrendũ. Quod quidẽ, cũ Principis ac Prælati virtus, fucata, & ad ſpeciẽ ſolũ cõpoſita eſt, minimè euenit, quippe inualida hæc, & inefficax, vtpote ſpiritu vacua ad trahẽdos ſubditos inuenitur: ſcitè hæc obſeruãte ad id loci Hieron. Prado vbi cũ dixiſſet: *Obſerua quã ſuaui motu agũtur rotæ, cũ præeunt Cherubim, & quã facilè imitatur populus Prælatorũ, & Magnatũ mores:* hunc locũ cũ ijs Principis Apo-
1. Petr. 5. 2. ſtolorũ verbis epiſt. 1. c. 5. v. 2. *Paſcite qui in vobis eſt gregẽ Dei, puidẽtes, nõ coactè, ſed ſpõtaneè, neq; vt dominãtes in Cleris, ſed forma facti gregis ex animo:* omnino cõponit: obſeruãs, notãter adiectũ eſſe à Petro, vt nõ qualecumq; virtutis excẽplar, ſed id q veras, & ex animo exercitas vir-
P. Prado. tutes repræſẽtet: ſeſe exhibeãt: *quia nõ ſatis eſt* (inquit ille) *pſe Principẽ aut Epiſcopũ ſi ſecũdũ faciẽ tantũ præit, nonõ pcedere videatur; ſed ex animo obeat pietatis opera neceſſe eſt, quo populus ſponte æmuletur nihil magis curãtõ.* Ita ille.

In innocentia cordis mei.

Fucatam Principis virtutem ſiue virtutis fucum citò euaneſcere, & pro honore contumeliam parere.

Lect. 9. 1 VNde quidẽ plus plus ſe prodit veſanus impiorum Politicorũ error, Principẽ ſcenica ſolũ, & pſonata virtute ſiue fuco, & ſpecie virtutis adornãtũ. Nã præterq q ſubditos (quæ vnica illorum cura eſſe debet) bonos, & verè virtutis ſtudioſos nõ faciet; illa ſanè virtutis fictio ad breue, exiguũq tẽpus duratura eſt: q ppe & Seneca iudice
Seneca. & noſtris oculis teſtibus: *Tenue eſt mẽdaciũ plucet; ſi diligẽter inſpexeris.* Vnde q dẽ pbono nomine, & dignitate ad populos ſibi cõciliãdos, qualẽ ipſũ habere iſti volunt; dedecus, & ignominiã ſibi intulerint, & ſubditis ſuis cõtẽptui & ludibrio erunt. Nimirũ, ſi bene æſtimas, eſt hæc ipſiſſima Phariſęorũ virtus, & gubernandi ratio, interioris cordis innocẽtiæ vndequaq; oppoſita. Ea verò illã ſic ſi-
Matt. 23. 25. mul arguebat, & traducebat Dominus apud Matt. 23. 25. *Væ vobis Scribæ et Phariſæi hypocritæ, quia mũdatis q deforis eſt calicis, & paropſidis: intus autẽ pleni eſtis rapina et immũditia. Phariſæe cæce, mũda prius q intus eſt calicis, & paropſidis, vt fiat q deforis eſt mundũ.* Vbi præter alia obſerua, Phariſæos & hypocritas Principes à Domino cũ vitreo & perlucido vaſe cõponi, q infuſũ ſibi liquorẽ flaueſcentẽ v. g. vinũ, nõ poteſt abſcõdere, ſed neceſſaria ratione extenùs refert, ac prodit: vt documento fuerit tenue eſſe fictæ fucatæq; virtutis mẽdaciũ, q perluceat, & ſeſe ipſũ prodat: ita id annotãte Amb. lib. 7 in Lucam, *& facile ea, quæ mẽs voluit interna, p ſenſus & geſta corporis prodit, ſicut illa quæ calix intus cõtinet, foris lucẽt.* Verùm enimuero, quomodo hæc a Philone diffundantur, audire operæ pretiũ fuerit. Sanè cũ ille lib. altero de Nominum mutatione, ſcenicos hos Principes laruã virtutis prætferẽtes hunc in modũ depinxiſſe: *Tragicè efferre, & faſtuosè*

A *oſtentare mala, geminus error eſt, ſed pleriq; ſermo id cõmittere ſolent. Etenim virginẽ iuſtitiã* (non agit Philo de Philo.
iuſtitia, quæ ſpecialis eſt virtus, ſed de ea, quæ omnẽ cõplectitur virtutẽ) *blandè, et amicè affãtur. Nulla vero prætermittũt occaſionẽ, quo ſi poſſint, eã iniuria & contumelia afficiãt. Enimuerò, quæ ciuitas referta eſt iis, q virtutẽ ſõper virginẽ celebrãt, & adſtãtiũ aures obtundũt, cum iſta prædicãt.* Prudẽtia neceſſaria eſt iuſtitia pniciosa. Optabilis tẽperãtia; incõtinẽtia aduerſa, & inimica eſt. Fortitudo cũ patiẽtia perferẽda, ignauia vitãda iuſtitia cõducibilis eſt; iniuſtitia inutilis. Quod fas, ſanctumq; eſt, præclarũ eſt, q nefas eſt, turpe quoque eſt. Pietas laudabilis, impietas vituperãda eſt. Hominũ naturę maximè proprium eſt, rectè velle, & facere, & dicere, alienũ eſt ab eadẽ, malè vnumquodq; horũ præſtare: *Cũ hæc, & ſimilia ſemper in ore habeãt, omnia prætoria, cõſiſtoria theatra, cõcilia, catuſq; hominũ decipiunt, vt qui laruas, & perſonas pulchras vultibus fœdiſſimis adhibẽt, ne videlicet a ſpectãtibus arguãtur.* Sic ſtatim opportunè ſubijcit: *Hæc verò fictio nulli vſui eſt. Accedens enim quidã magno robore animi præ-*
B *diti, & ardenti virtutis amore flagrãtes, qui cũ velamina & ornamẽta illa orationis artificio cõtexta detexerint, ac denudatã apertamq animã illuſtrarint, perſpicient arcana ia ipſis naturę penetralibus abdita, deinde tui prudinõ foras pducẽtes, omniaq ipſius probra, & dedecora Soli puro expoſita omnibus indicabũt, & patefaciẽt, quã per ſe turpis, & deridẽda eſſet, & qualẽ ſibi formoſitatẽ, quamq illegitimã, & ſpuriã adiunctõ ſibi falſo ornatu affinxiſſet.* En Principẽ, qualẽ ſibi volũt Politici, en fucatæ virtutis fructũ, en ſcenæ exitu quin opus quidẽ ſit, vt animi magno robore pditi (vt inquit Philo) ad laruã detrahẽda accedãt, cũ tenue ac plucẽs mẽdaciũ vix aliquos, quantis imbecilles, oculos effugiat: vt videns quã à veræ gubernationis ſcopo aberrent, qui a Deo, & à vera virtute aberrant.

2 Enimuerò, ſi attendis, cũ de diuina Sapientia omnimoda puritate cũcta gubernante accurata locutione dixit Salomõ, eſſe ſincerã, puriſſimã, ſiue nõ fucatã claritatis Dei emanationẽ; notãter adiecit, *& ideò nihil inquinatũ in eã incurrit.* Similiterq; Paulus, dum ſe vera & ſolida
C bona nõ fucata, nõ ſolũ corã Deo, ſed etiã corã hominibus pũdere affirmauit: eã rationẽ ſignatè præmiſit: *Deuitãtes ne quis nos vituperet,* &c. Plane quod vituperia, calumniæ, & criminationes non in fucata virtute, ſed *in innocentia cordis,* a Principe deuitẽtur. Nimirũ *ſuper lapidẽ vnũ ſeptẽ oculi ſũt.* Zachar. 3. 9. id eſt in Principe; qui opti-
ma ratione lapis ſiue baſis ædificij dicitur (de quo alibi) Zach. 3. 9.
omniũ ſubditorũ ſunt oculi coniecti: eius dicta, facta, & minutiſſimas actiones curioſiùs inueſtigantes: imò cogitationes ipſas penetrare & introſpicere ſtudentes, vt ad
Heliodorũ in epitaphio Nepotiani, ſic dicebat Hieron. Hieron.
In te omniũ oculi diriguntur, domus tua, et conuerſatio tua quaſi in ſpecula conſtituta. Et ſi verè æſtimas, illius actiones niſi ſolaribus radijs clariores, & puriores ſint, in peiorem partem accipere, & interpretari ſolent. Vnde quidem mille omnino Principis oculi, mille eius virtutes eſ-
D ſe debent, ne ſuorum criminationibus, atq; calumnijs nõ ſit obnoxius, vt totidẽ videntur virtutũ oculis, & curioſæ animaduerſioni occurrat, vt in myſticis illis Ezech. rotis, ſiue etiã in ſacris Apocal. animalibus videre eſt: ſic nãq;
de rotis Ezech. 1. 18. *Totũ corpus oculis plenum in circuitu* Ezech. 1. 18.
ipſarũ. De animalibus verò Apocal. 4. 7. *et in circuitu ſedis animalia plena oculis antè et retrò.* & v. 8. *et intus plena ſunt oculis.* Quæ dilucidè ad hanc rem explicat Greg. Apoc. 4. 7. Gr. Mag.
Magnus ad ea verba lib. 1. Reg. 16. 13. *Vnxit eum in medio fratrum ſuorũ;* hunc in modum: *Vnde, et ſancta animalia in circuitu habere oculos deſcribuntur, quia electus Doctor dum ardorem charitatis, dum virtutem miſericordię, dum Zęlum rectitudinis, ex ſancti Spiritus ardore recipit quaſi globum habitat luminis, qui eum ex omni parte circumſtantibus fulgentem reddit.* Alias cum tenue ſit mendacium, quod diligenter inſpicientibus perluceat, ficta & ſimulata virtus à curioſis ſubditorum oculis citò deprehenditur. Quod omnino tetigiſſe videtur Socrates de quo Cicero libro 2. officiorum ait: *Pręclarè Socrates hanc viam ad gloriam proximam, et compendiariam dicebat, ſi quis ageret, vt qualis haberi vellet, talis eſſet. Quòd ſi qui ſimulatione, et inani oſten-*

tatione, & ficte non modò sermone, sed etiam vultu stabilem se gloriam consequi posse rentur, vehementer errant. A Subijcit rationem: *Vera gloria radices agit, atque etiam propagatur, ficta omnia celeriter, tamquam flosculi decidunt, nec simulatum quidquam potest esse diuturnum.* Hęc

Amb. ibi. Quæ vidisse Ambrosium lib. 2. officiorum c. 32. & ijs Principibus virtutis personam gestantibus, omnino accommodasse sic videris: *Plerique enim remissiores malunt esse, vt videantur boni. Sed nihil simulatum, & fictum vera virtutis esse, certum est, quin etiam diuturnum esse non solet. In principio vernat, in processu, tamquam flosculus dissipatur, & soluitur, quod autem verum, ac sincerum alta radice fundatur.* Sic Ambros.

3 Sed iam hæc ad historiam translata, vt politicum Principem prout à Machiauello exoptatur, à sacro Scriptore suis coloribus depictum, qui in principio quidem vernet, in processu verò tamquàm flosculus dissipetur, & soluatur, vide; vide, inquam, Absalonem, ac si Machiauellum a consilijs haberet, populum non modò blanditijs & promissis: sed etiam simulatis virtutibus, & fucato iustitiæ zelo adeò captantem, vt nostrum Regem ipsius B parentem in innocentia cordis sui perambulantem quasi ignauum, & regij muneris oblitum in inuidiam traheret. Audi: *Mane consurgens Absalom stabat iuxta introitum portæ, & omnem virum, qui habebat negotium, vt veniret ad Regis iudicium, vocabat Absalom ad se, & dicebat: De qua ciuitate es tu? Qui respondens aiebat: Ex vna tribu Israel ego sum seruus tuus. Respondebatq; ei Absalom: Videntur mihi sermones tui boni, & iusti. Sed non est, qui te audiat constitutus a Rege: dicebatq; Absalom: Quis me constituat iudicem super terram? vt ad me veniant omnes qui habent negotium, & iuste iudicem,* 2.

2. Reg. 15. 2. Reg. 15. 2. Audis? formaretne magis ad suam doctrinam & normas Principem aliquem Machiauellus? Non opinor: quippe hic

Tertius è cælo cecidit Cato.

Iam illum suis artibus triumphantem, florentem, & vernantem vide: sic enim statim: *Sollicitabat corda virorum Israel:* & vers. 12. *Facta est coniuratio valida, populusq; concurrens augebatur cum Absalom. Venit igitur nuntius* C *ad Dauid dicens: Toto corde vniuersus Israel sequitur Absalom.* Quid tum Dauid? *Egressus est ergo Rex, & vniuersa domus eius pedibus suis,* &c. O quam tunc rideret Machiauellus Dauidis simplicitatem, & innocentiam cordis! Quomodo illi tamquam regnandi artis nescio insultaret! Sed quæ ei mens in tanto discrimine? Audi illum sic ducibus suis præcipientem: *Seruate mihi puerum Absalom,*

2. Reg. 18. 5. 2. Reg. 18. 5. Dixerit politicus, bonum Regem desipere, delirare, ac dementem esse, qui cùm benè nouerit, atque aliàs iactauerit varium esse euentum belli, rebus modò omnino turbatis, & in summo discrimine positus, ac si omnia iam in sua manu haberet, de Absalone tamquàm deuicto, & captiuo decerneret, cùm penè oraculum fuerit: *Non vendendam vrsi pellem, quem nondum telo transfixeris.* At enimuerò Dauid firmioribus innixus rationibus, siue radicibus, vt nihil simulatum & fictum, veræ virtutis esse nouerat, ita nec diuturnum esse posse, optimo sibi iure persuasum habebat: & qui in principio vernantem viderat, in processu D tamquam flosculum dissipatum, & solutum intuebatur.

Amb. Hæc omnia sic rursus obseruante indidem Ambrosio; *Deliniebat singulos sermonibus, & cùm accederent, vt adorarent eum, extendens manus suas apprehendebat, & osculabatur eos, sic conuertit in se corda omnium, dum blanditia huiusmodi interiorum tangunt viscerum sensum. sed delicati isti, & ambitiosi elegerunt honorabilia, & grata ad tempus, & iucunda: vbi autem parua processit dilatio, quam prudens omnium Propheta paulisper cedendo interponendam putauit, non potuerunt tolerare, ac sustinere. Denique non dubitans de victoria Dauid commendabat filium dimicaturis, vt ei parcerent. Ideò nec prælio interesse maluit, ne vel inferre arma, parricida licet, videretur, sed tamen filio.* Ita ille. Vnde concludit: *Liquet igitur, ea perpetua esse, & solida quæ vera sunt, & quæ syncera potiùs, quam quæ dolo congregantur. Ea verò quæ simulate animo, ac ostentatione parata sunt, diu non posse perseuerare.* Hæc Ambrosius opportunissimè.

In innocentia cordis mei.

Dauid non sua, sed subditorum, vtilitatis studiosus.

1 NEc omittenda fuerit ea horum verborum expositio, quæ ex Agellio ad similia Vatis de ipso verba sumi potest, quod cùm ibi apta fuerit, non minorem opportunitatem, & venustatem hic habeat. Ergo Psalm. 77. 75. de seipso populum gubernante, ait noster Rex: *Et pauit eos in innocentia cordis sui, & in intellectibus manuum suarum deduxit eos.* Ad quem locum Agellius cùm præmisisset: *Commemorat, qua ratione Dauid oues, populumq; Dei pauerit, in quo leges pascendi simul proponit:* Subijcit, *Atque in innocentia cordis pascit, qui non aliò refert pastionem pecoris, quam ad ouium ipsarum vtilitatem, non sua magis quam gregis commoda quærit, non se magis quam gregem pascit:* & postmodùm: *Vnde vasa pastoris stulti, Apud Zachariam legimus, qui nescit pascere gregem, derelicta non visitat, dispersa non quærit.*

Lect. 10.

Ps. 77. 75.

Agellius.

Zach. 11.

B Cape ergo sub hoc sensu *innocentiam cordis* in qua perambulasse affirmat Dauid, vt qui dixerat misericordiam & iudicium cantaturum, simulque animum ad intelligendum, qua ratione Respubl. optimè gubernanda foret, adiecturum, ac si id iam fuisset assecutus; affirmet se totam gubernandi rationem in bonum & vtilitatem commissi sibi populi referre; non secus ac pastor gregis commoda indesinenter quærit, & pro eius vtilitate hac illac perambulat, ac sollicitus est. In quo nimirum cardine optimæ gubernationis ratio vertitur; vti Græcus Sopater, apud Stobæum serm. 44. Principem sic admonet: *Ne respexeris ad falsas vulgi opiniones, sed veritatis rationem omnibus praferto. Nec apparentem gloriam cum subditorum damno vsurpes, nec infamiam apparentem, quæ coniuncta sit subditorum vtilitati declines: nisi vulgarem phantasiam potiùs, quam optimam vitam sequi placeat.* Sic gentilis, non aliò imperium, & gubernationem, *iuxta veritatis rationem*, quàm ad subditorum vtilitatem referens. Sed obserua illud, *vulgarem phantasiam* C *sequi placeat*: quasi hinc germanus, & legitimus Princeps, qui munere suo satisfaciat, & optimi Regis partes impleat, à phantastico & fucato: qui nonnisi communione nominis Princeps sit, omnino discriminetur. Sed de hoc in adnotationibus copiosè agendum.

Stobæus.

2 Illud verò minimè differendum ex tota hac sententia: *Perambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meæ*, omnino inferri; Principatum, si verè vt res ipsa est, æstimetur, speciosam quidem seruitutem potiùs, quam dominationem esse; ad eum modum quo Dominus non in ænigmate, sed apertissimè dixit: *Ego autem in medio vestri sum tamquam qui ministrat,* Lucæ 22. 27. Quid enim aliud fuerit in medio domus ad ipsius vtilitatem omnia referendo perambulare? Quod planè nec gentilem Tiberium quamuis imperandi auidissimum, siue magnum imperij sui zelotem, non latuit, qui apud Suetonium, qui eum in Senatu sic loquentem facit, dixit, *& nunc, & sæpè aliàs, P. C. bonum & salutarem Principem, quem vos tanta & tam libera potestate instruxistis,* D *Senatui seruire debere, & vniuersis ciuibus sæpè, & plerumque etiam singulis, neque id dixisse me pœnitet, & bonos, & æquos, & fauentes vos habui dominos, & adhuc habeo.* Enimuerò hinc boni Principis à Deo electi, Deoque dilecti notam & characterem fore desumendum, quàm apertissimè a Samuele Dei consilio Saulem in Regem constituente admonitum est: quippe illum Vates Regem renuntiaturus, vt eum pro dignitate tractaret, conuiualem inuitauit ad mensam, & inter conuiuas primam attribuit sedem; eamque victimæ partem edendam ipsi dedit, qualis decebat eum, qui Rex esset futurus; sic enim dicitur, 1. Reg. 9. 22. *Assumensq; Samuel Saulem, & puerum eius, introduxit eos in triclinium, & dedit eis locum in capite eorum, qui fuerant inuitati,* &c. *Dixitq; Samuel coco: Da partem, quam dedi tibi, & præcepi, ut reponeres seorsum apud te. Leuauit autem cocus armum, & posuit ante Saul,* &c. *Dixitq; Samuel: Ecce quod remansit pone ante te, & comede, quia de industria seruatum est tibi quando populum vocaui.* Sed victimæ

Lu. 22. 27.

Sueton.

2. Reg. 9. 22.

partem

partem Regi conuenientem obserua: *Leuauit* (inquit) *cocus armum*: Eam videlicet corporis partem, quæ supponi solet oneri. Vt primùm nouerit Princeps, quid à se regium nomen, & titulus exigat, ab opere videlicet, & labore nunquàm cessare, neque a molestia, defatigatione, & curis vnquam leuari, & subditorum oneribus perferendis humeros subijcere ad instar Regis Regum, cùm *factus est principatus super humerum eius*, Isaiæ 9. sic id [*Tertull.*] pulchre Tertulliano lib.3.con. Mar.c. 19. *Qui omnino Regum insigne potestatis suæ humero præfert, & non aut capite diadema, aut manu sceptrum, aut aliquam propriæ vestis notam? sed solus nouus Rex nouorum æuorum Christus Iesus noua gloria, & potestatem, & sublimitatem suam humero extulit, crucem scilicet*. Sic ille. Quod suo loco commodiùs vrgemus: Modò adnotare fuerit operæ pretium pro voce *armum* LXX. legere *pernam* Symmachum, & ab eo Theodoretum & alios, *crus*, siue *tibiam*: [*LXX.* *Symmac.* *Theodor.*] vt dum Rex sese regni columen, culmen, ac Reipublicæ cor, & caput esse gloriatur: hoc hieroglyphico symbolo cognoscat, pedes se potiùs Reipublicæ esse; B qui in medio illius sit, tamquam qui ministrat, hac illac pro eius vtilitate perambulans, & suo robore illius onera sustinens: vti inibi monuit Theodoretus his verbis: *Sicut hæc cùm sint breuiora alijs membris animalis, portant totam molem compactis corporis, & firmiter sulfulciunt; ita etiam regum robur etiamsi ad virum vnum contrahatur, sustinet totum corpus Resp. & non sinit cadere*. Ita ille. Breuiùs verò, & enucleatiùs S. Hildeb. Cænomanensis Episcop. epist.25. [*Hildeb.*] *Bonus Princeps sibi dominatur, populo seruit*. Quo opportune facit allegorica perambulationis expositio, quam his verbis adhibet Hugo [*Hugo.*] Cardin. dum Christum Dominum nostræ salutis causa deambulantem in *Passione sua fecit de flagellis ad illusiones, de allusionibus ad sputa, de sputis ad colaphos, de colaphis ad Crucem, de Cruce ad mortem*. O bonum Principem populo suo seruientem, *vsque ad mortem, mortem autem Crucis*.

In medio domus meæ.

Dauid bonus paterfamilias.

[Lect. 11. *August.*] 1 CApiunt hæc de interiori cordis domo Augustinus, inquiens: *Domus enim nostra interior cor nostrum est, ut hoc exposuerit quod superius dixit in innocentia cordis mei*. Chrysost. & Cardin. Bellarm. [*Chrysost.* *Bellarm.*] Sed id minimè ad rem esse, vel inde liquet, quòd perperam domus pro corde explicationis gratia proponeretur: qui enim nota res, simplexue vocabulum per mysticum & arcanum hieroglyphicum explicari dicatur? Certè, si è contra dixisset, se in medio domus suæ perambulasse, opportune id explicaret, subdens *in innocentia cordis mei*, domus imagine cor suum denotari aperiens: domum verò ad explicandum cor afferre, è re nō est. Quare meliùs præmiserat idem August. [*August.* *Haymo.* *Cassiodor.*] à quo Haymo, Cassiod. & alij, domum hic pro Ecclesia aut regno ipso desumi, sicuti in præcedentibus supposuimus. Ait ergo August. *Medium domus suæ aut ipsam Ecclesiam dicit: Christus enim in ea deambulat*. Cassiodorus: *Quid possit innocentia paucis uerbis absoluitur, ut in medio domus Dei habitare mereretur, quatenus, & reliquis bonum exemplum præbeat, & ipsa honorabili conuersatione reluceat*. Similiter Haymo: *In medio domus, id est, congregationis fidelium inter quos unum erant*: pergit: *cum dicit* in medio, *notat quod omnibus semetipsum proponebat exemplum bene operandi*. Ab hac tamen exponendi ratione, quæ omnium simplicior, & germanior est, tantisper ire videtur Chaldæus Paraphrastes [*Chald.*] id sic efferens: *In medio domus doctrinæ meæ*, plane quasi Aulam suam, siue etiam vitæ suæ rationem gymnasium aut scholam appellet, in qua tam præceptis, quàm exemplis optima viuendi ratio tradatur, & subditorum mores ad amussim efformentur, & poliantur, ipso in primis Rege sincerè, atque fideliter Doctoris munere fungente.

[*R. Dauid.*] 2 Sed Rabbinorum quidem doctissimus Dauid Kimki ab ea minimè abiuit, Dauidem Regem strenuum patremfamilias considerans, qui huc atque illuc omnes A domus partes solicitè obeat ad instar Elisei, qui puerum suscitaturus non modò seipsum ad membra illius applicuit: sed etiam in domo hac, atque illac deambulasse dicitur. Nimirum domus Regi, non domus, in qua degit corpore, & materialiter, vt aiunt, est, sed regnum cui solicitè & humanè præest: nec enim aliud ex sapientum omnium sententia est, bonum Principem gerere, quàm bonum patremfamilias esse, eo videlicet illum animo in ciues suos, atque hunc in domesticos, siue cùm prouidet, siue cùm indulget, siue etiam cùm punit affici. Quid enim aliud regnum, quàm magna familia? Quid Rex nisi plurimorum pater? Sic planè, & Deum qui cæli, terræque Rex, tam diuina institutione quam perpetuis Pauli vocibus Patrem appellare, & dicere monemur, & cùm omnis ab eo homini in homines auctoritas, atque potestas aduenire dicitur, non alio quam paternitatis id vocabulo effertur: sic enim nobis sonat illud Pauli ad Ephes. 3.15. [*Ephes. 3. 15.*] *Ex quo omnis paternitas in cælis, & in terra nominatur*, ex Dionysio Areopagita [*Dionys.*] lib. de diuinis nominibus B cap. 2. dicente: *Sed hactenus omnis nostri spiritualis operatio progreditur, quòd diuina omnis Patris, & Filij notio ex transcendente omnia Patris, ac Filij Principatu, & bonis, & cælestibus est indulta uirtutibus, ex quo, & dij, & deorum filij, deorumque patres spiritus diuina effigie insignes & fiunt, & dicuntur*. Quod ipsimet Ethnici odorati videntur, cùm Iouem, cui totius mundi, & deorum (vt ipsi aiunt) omnium tribuunt Imperium subinde his notant verbis: *Pater hominum Deumque*: Imo, & ipse illis Iupiter, idem ac *iuuans pater* est: de quo nos alibi. Nunc audi Senecam bonum Principem ex patris nomine, & affectu sic pensitantem lib. 1. de Clementia c.14. *Principem appellauimus Patrem patriæ non adulatione uana adducti: cætera enim cognomina honori data sunt. Magnos, & felices, & Augustos diximus, & ambitiosæ maiestati quidquid potuimus titulorum congessimus, illis hoc tribuentes Patrem quidem patriæ appellamus, ut sciret datam sibi potestatem patriam, quæ est temperatissima, liberis consulens, suaque post illos reponens*. Ita ibi: & eodem lib. cap. 10. *Bene Augusto conuenisse parentis nomen fate-* C *mur, ob nullam aliam causam, quam quòd contumelias quoque suas, quæ Principibus acerbiores esse solent, quam iniuriæ, nulla crudelitate exequebatur, quòd probrosis in se dictis arrisit, quod dare illum pœnas apparebat cùm exigeret*. Hæc Seneca. [*Seneca.*] Quæ Traiano sic aptauit Plin. in Panegyrico: *Cum ciuibus tuis quasi cum liberis parens viuis. Reuersus Imperator, qui priuatus exieras, agnoscis, agnosceris: eosdem nos, eumdem te putas, par omnibus*. Sic Plinius. [*Plinius.*] Ad quem modum plures etiam Philosophi loquuntur: imo & Callistratus Iureconsultus de iure respōdit lib. 19. D. de interdictis, & relegatis: *Princeps pater patriæ est*. Et Rex Theodoricus lib. 6. epist. 8. apud Cassiodor. [*Cassiodor.*] Comiti priuatorum in sui locum suffecto dicebat: *Primùm tibi contra nefarias libidines, & inhumani generis improbos appetitus quasi parenti publicè decreta custodia est*.

3 Cui quidem cogitationi, siue exponendi rationi non leuiter suffragatur ea phrasis, siue locutio, *in medio*, quippe hæc frequentiùs in Scriptura adhibetur ad æqualitatem D & similitudinem significandam, vt communis cum reliquis conditio & sors exprimatur: ita Isaiæ 6.5. [*Isaia 6. 5.*] *In medio populi polluta labia habentis ego habito*: tamquam vnus videlicet e popularibus: & Deut. 18. 15. [*Deut. 18. 15.*] vbi nos habemus: *Prophetam de fratribus tuis suscitabit Dominus*. In Hebræo, vt legit Pagnin. [*Lec. Heb.*] & in Chaldæo est: *Prophetam e medio tui*; & Num. 27. 3. [*Num. 27. 3.*] *Pater noster non fuit in seditione, quæ concinnata est contra Dominum*. Pro quibus tam Hebræa, & Chaldæa quam LXX. [*LXX.*] reponunt: *Non fuit in medio congregationis, qui conuenerunt aduersus Dominum*. Vt perinde sit, ac si dicatur, non fuit vnus ex seditiosis: similiter Prouerb. 1. 14. [*Prou. 1. 14.* *Lect. Heb.*] *Sortem mitte nobiscum*. Quod Hispanicè omnino exprimeres *uamos à una*: Hebraicè est: *Sortem mitte in medio nostri*. Et sæpiùs: etenim quamuis Ioannes de Pineda [*Pineda.*] egregius quidem sacrorum librorum Interpres, & hinati ingenij vir l. 3. de Rebus Salom. cap. 5. num. 4. contendat id solummodò habere locum, cùm de priuatis personis sermo est, quod cùm de Rege agitur, presse & strictè accipi debeat,

beat, vt *in medio populi* esse, omnino significet eum, in quem omnium oculi coniecti sunt, qui pro suo munere & communi ad omnes charitate, & prouidentia in medio est, sicut centrum in medio circuli, ex quo in quamcumque partem circumferentiæ rectus sit prospectus, neque maior vni parti proximitas quam alteri: eam tamen obseruationem penitus euertunt Christi Domini præfato Luc. 22. 27. loco verba disertissimè sub priori sensu dicentis: *Ego autem in medio vestrum sum tamquam qui ministrat*: vt omnino exprimat illud sapientis monitum: *Rectorem te posuerunt? noli extolli: esto in illis quasi*
Eccl. 32. 1. *vnus ex ipsis*, Ecclesiast. 32. 1. vnde Traiano dicebat Plinius: *Vnum ille se ex nobis, & hoc magis excellit, atque eminet, quòd vnum ex nobis putat*: & indidem: *Eosdem nos, eumdem te putas, par omnibus*: & statim: *Liberum est, ingrediente per publicum Principe, subsistere, occurrere, comitari, præterire. Ambulas inter nos, non quasi contingas, & copiam tui, non vt imputes, facis. Hæret lateri tuo quisquis accessit, finemq́; sermoni suus cuique pudor, non tua superbia facit.* Quæ omnia dicta à Plinio videntur vt explicaret, firmaretque quod dixerat: *Cum ciuibus tuis, quasi cum liberis parens viuis.* Ergo ait his verbis Dauid: excellere se quidem subditis, sed tamquam parentem filijs, hominemque hominibus, liberum liberis imperare, non belluis, aut seruis: de quo multa in Politicis Aristoteles.

In medio domus meæ.

Dauid qua Rex omnium oculis expositus.

Lect. 12. 1 NEc tamen ideò pertinaciùs negauerim opportunè etiam Dauidem *in innocentia cordis* in medio domus suæ perambulantem sub duplici illo sensu à Pineda nobis indicato accipi posse: vt primum indicet omnium in se oculos esse coniectos, quin vllo modo illos effugere, aut sese in angulo abdere posset, sed tamquam *in medio* omnium iudicijs esse expositum ad eum modū, quo optimus imperator Theodosius apud Claudianum in 4. Honorij Consulatu Honorium filium, & imperij hæredem *in medio* terræ viuere, agereque admouebat, vt nosset nullum regijs vitijs secretum esse posse: sic namque ille:

Claudian.
Hoc te præterea crebro sermone monebo
Vt te totius medio telluris in orbe
Viuere cognoscas: cunctis tua gentibus esse
Facta palam, nec posse dari regalibus vsquam
Secretum vitijs: nam lux altissima fati
Occultum nihil esse sinit.

Cui sententiæ eleganter subscripsere Plinius iunior &
Plinius. Cassiodorus: dum ille in Panegyrico ad Traianum ait: *Habet hoc primum magna fortuna, quod nihil tectum, nihil occultum esse patitur. Principum verò non modo domus, sed cubicula ipsa, intimosq́; recessus recludit, omniaq́;*
Cassiodor. *arcana noscenda famæ proponit, atque explicat.* Cassiodorus verò Præfectum prætorio agens Ioannem Cancellarium ex muneris nuncupatione sic conueniebat lib. 11. variar. epist. 6. *Respice, quo nomine nuncuperis. Latere non poteris quod inter cancellos egeris. Tenes quippe lucidas fores, claustra patentia, fenestratas ianuas. Et quamuis studiosè claudas, necesse est, vt te cunctis aperiat. Nam si foris steteris meis emendaris obtutibus; si intus ingrediaris obseruantium non potes declinare conspectus. Vide quo te Antiquitas voluerit collocari, vndique conspiceris, qui in illa claritate versaris.* At enim ea de re omnium pulcherrimè Neronem bonum tunc Principem ijs verbis
Seneca. alloquebatur Seneca lib. 1. de clementia cap. 8. quibus illum ad instar Dauidis *medio domus suæ* affixum, quin pedem referre, aut à medio dimouere posset, sic facere videtur: *Aberrare à fortuna tua non potes, obsidet te, & quocumque descendis magno apparatu sequitur. Fastigio affixus es. Nostros motus pauci sentiunt. Prodire nobis ac recedere, & mutare habitum sine sensu publico licet, tibi non magis quàm soli latere contingit. Multa contra te lux est; omnium in istam conuersi oculi sunt. Prodire te putas, oriris; loqui non potes, nisi vt vocem tuam quæ vbique sunt gentes, excipiant.*

2 Vt hinc quidem bonos viros Isocratem Philoso- Isocrat.
phum, & Cyrum Regem fermè pueriliter lapsos dixeris, dum Isocrates perfectam Principis institutionem adornans in libello *de institutione Principis*, nec oblitus humanæ infirmitatis ad illicita propendentis, inter tot alia virtutis documenta, quæ Nicocli Regi prudenter & vtiliter suggerebat, sic illum indulgens admonuit: *Si qua re parum honesta te contingat delectari: fac, clam id facias.* Vbi non malè omnino dixerit, si contingat: hoc est, si quod absit, si mala & infelici sorte: vt fuerit sensus. Minimè quidem id velim, at quod Numen auertat, si tristi casu ab ardenti alicuius cupiditatis æstu aliquando abripiare, secretissimè illi indulgere stude, ne in subditos ad Regium exemplum hianter sese effingentes malum diffundas: sed errare omnino visus est, qui Regem clam aliquid facere posse, quod subditos lateat existimauit. Si-
Xenoph. cuti & Rex Cyrus apud Xenophontem lib. 8. de Cyropædia, tam sese, quam Principes sui successores Medica, & oblonga stola totum circumquaque corpus vsque ad talos obtegente de industria indui voluit: *Hæc enim* (ait Xenophon) *visa est ei occultare, si quis defectum aliquem haberet in corpore*: scilicet, vel minutissimus Principis næuus occultus esse poterit: audiat vterque:

Iuuenal.
Quis enim secretum diuitis vllum
Esse putet? serui vt taceant, iumenta loquentur
Et canis, & postes, & marmora.

Xenoph.
Vnde identidem Xenophon à seipso discordans sic eodem libro Principes omnes admonebat: *Neque enim vos dij in tenebris operiunt, sed opera vestra necesse est sem-*
Cassiodor. *per in propatulo esse apud omnes*: vt dixerit quod Cassiodor. lib. 12. epist. 2. omnibus prouinciarum Iudicibus ingerebat: *Fasces accipimus, vt graues esse debeamus. Tribunalia conscendimus vt morum gradibus eueheamur. Nihil vile, nihil cupidum Iudices decet. Claras enim maculas suas reddunt, si illi, ad quos multi respiciunt, aliqua reprehensione sordescunt*, & statim: *Alioqui expedit non videri quam cunctorum irrisione signari.* Ita Cassiodor.

3 Enimuerò Dauidi *in innocentia cordis* in medio domus perambulanti, in quem omnium subditorum essent oculi coniecti, opportunè componas Iobum de se aliquando dicentem: *Cum splendebat lucerna eius super caput meum, & ad lumen eius ambulabam in tenebris. Quando erat Omnipotens mecum, & in circuitu meo*
Iob 29. 5. *pueri mei*, Iob 29. 3. & 5. Quæ de Iobi famulis, quibus vndequaque stipatus esset & circumseptus, plures è PP. accipiunt. Alij ad liberos: *Qui in illum tamquam in cen-*
Nicetas. *trum, oculorum animiq́; aciem* (sic Nicetas) *intentam haberent*, referre malunt: sed satius videtur de subditis suis capere, cum quibus ipse tamquàm sollicitus paterfamilias ageret, illi verò eum circumquaque intuerentur, & in eius actiones aciem oculorum animique intende-
Zach. 3.9. rent, vti superiùs ex illis Zachariæ verbis c. 3. 9. *Super lapidem vnum septem oculi sunt*, iam adstruximus; quasi oculorum vallo atque custodia illum vndique circumseptum haberent: quin eorum aciem atque iudicia pos-
Ps. 21. 17. set subterfugere: vt vix ea locutio ab ea Dauidis Psalm. 21. 17. inierit: *Circumdederunt me canes multi.* Ea quippe subditorum natura, atque conditio esse solet, vt maiores suos mordeant, & dentibus lacerent. Vis videre? Audi
Michea 5. 5. Michæam Principes appellantem hominum morsus: nimirum cap. 5. vers. 5. vbi nos habemus: *Septem pastores, & octo primates homines*; & Hebraicè, *octo Principes ho-*
LXX. *mines*, LXX. reposuerunt *octo morsus hominum*: quasi idem fuerit Principem esse, atque a subditis circumdantibus, & circumspicientibus morderi, atque lacerari, quod quemadmodum omnium oculis, ita etiam multorum
Sen. Trag. odijs expositi sint, vt non malè apud Tragicum in Thebaide ad finem Polynices aiens inducitur:

Simul ista mundi Conditor posuit Deus
Odium, atque regnum.

Seneca.
Ita quidem alter Seneca in consolatione ad Heluiam c. 17. tamquàm grande miraculum de Vatrasio Pollione Ægypti Præfecto refert, prouincialium morsus expertum non fuisse: sic enim ibi: *Itaque loquax, & ingeniosa in contumelias Præfectorum prouincia, in qua etiam qui vitauerunt culpam, non effugerunt infamiam, velut vnicum sanctitatis exemplum suspexit, & quod illi difficilli-*

mum

mum est, cui etiam periculosi sales placent, omnem verborum licentiam continuit.

4 Vt denuò videris quàm fuerit necessaria Dauidi, qui in medio domus suæ deambulabat, tum suæ familiæ, & sui regni oculis expositus: tamquam Doctor, & filios, & subditos ad virtutem instituens, *via immaculata, & innocentia cordis* necessaria: rectissimè monente præfato loco Cassiodoro: *Sit in nobis frons libera, vt aliorum possimus emendare peccata. Aequat crimen omnes quos inquinat, & ideò dissimilis ab accusato debes esse qui iudicat.* Ita ille, & apud eumdem Theodoricus lib. 1. epist. 4. *Quis enim vereatur scelus, cuius in suggestu gremiu complicem videt.* Vnde absolutissimè Plutarch in lib. *de liberis educandis*; totam formæ doctrinam ad compendium hunc in modum redegit: *Ante omnia debent parentes nihil peccando, omniaq; pro officio rationibus agendo, euidens sese liberis exemplum prabere, vt in illorum u vitam tamquàm in speculum intuentes a turpibus dictis, factisq; auertantur.* Subijcit: *Quorum verò tota vita turpis est, ij ne seruos quidem obiurgandi libertatem sibi relinquunt, ne dum filios.* Dixit verò opportunè Plutarch *Eaidens se libertis exemplum præbere.* Quod si obscurum, aut sub luce maligna fuerit, peiorem forsan in partem accipietur. Nam qui attentius inspiciunt, non rectis oculis aspicere solent; vt de Saule dicitur 1. Reg. 18. 9. *Non rectis ergo oculis Saul aspiciebat David.* Vbi lectio Hebræa omnino habet: *Et fuit Saul inspector, siue oculator Dauidis à die illa.* Eo enim curiosa hominum inspectio ire solet, vt non rectis oculis videat; & dum illis distortis videt, bona corrumpat, & quæ dubia sunt, in peiorem partem interpretetur: vt de inuidia dixit Liuius lib. 38. *Cæca est inuidia, nec quidquam aliud scit quam detrectare virtutes, corrumpere honores.* Sed de hoc alibi.

Cassiodor. Plutarch. 1. Reg. 18. 9. Lectl. Heb. Liuius.

In medio domus meæ.

Dauidem in medio domus omnia cognoscens, omnibus consulens.

Lect. 13. 1 Bene deinde is dicendi modus, *in medio domus* siue regni ad perfectam Principis gubernationem referebatur a P. Pineda, vt ipse pro suo munere, & communi ad omnes charitate, siue prouidentia *in medio*, sicut in circulo centrum, ex quo in quamcumque partem circumferentiæ rectus est, & æqualis prospectus, omnino fuerit. Et verò huc posset ille referre ex Exodi 33. 3. verba iratı Dei, & sese peculiari populi gubernatione subducere volentis, quæ alibi aduocat, *non ascendam tecum*, siue vt est in Hebræo, *in medio tui.* Etenim Princeps in medio populi ad initar est cordis in medio corporis locati, vt omnibus æqualiter membris prouideat, suosque motus, facul ates & vitales spiritus indat. Sub quo sensu persimilem putatio nostri Vatis Psalm. 81. 1. de Deo homines gubernante & iudicante, *in medio autem Deos dijudicat*, sic accepit S. Remigius ibi: *Nota quod dicit: Nam qui est in medio, æqualiter a circumstantibus videtur: & quia Deus communis est omnibus, rectè in medio positus dicitur.* Quod videtur ad hæc verba mutuasse Tuelmannus inquiens: *Ecce ego ex munere gratia tua studebam conuersari in medio familia meæ cum innocentia, iustitia & simplicitate quasi pater in medio filiorum, quasi dominus in medio seruorum, quasi pastor in medio ouium, singulos attendens, & considerans, singulis prospiciens domesticis meis, singulisq; superintendens quantum opus erat, &c.* Hæc ille in paraphrasi, in explicatione verò lic in eamdem rem ait: *Admodum autem pulchrè dicitur:* Perambulabam in medio domus meæ: *Eum qui præest, in medio domus oportet perambulare. Omnium enim gerat curam necesse est: & diligenter prouidendum est illi, ne vlla vsquam ouis, nec vlla pars te, vel ex illa deperæat. Propter quod illum in medio oportet ambulare, vt æque propinquus, æque expositus sit omnibus, vt ex æquo omnibus absque personarum acceptione inuigilet.* Sic ibi. Vnde quidam a Plutarcho in præceptis gerendæ Reipubl. iure reprehenditur: *Themistocles, qui cuidam pronuntianti: Optime ipsum præfuturum Reipubl. si se omnibus æqualem praberet, respondit: Absit, ut ego ta-*

Pineda. Exod. 33. 3. Psal. 81. 1. Remig. Tuelm. Plutarch.

lis in sedeam solio, vnde non plus à me ad amicos, quam ad alios perueniat. Subijcit enim Plutarchus: *Ne hic quidem re è, qui ciuitatem amicitia addiceret, resq; publicas priuato fauori ac studio submitteret.* Optimè, sed de hoc multa in adnotationibus.

2 Huc etiam pertinet quod bonis Auctoribus ad hæc verba adnotatum est Principes & Episcopos *in medio domus* perambulare debere: hoc est intra regni aut Diœcesium ambitum, quin extra illum vagentur: itemque non esse illis domi otiosè desidendum, curando corpus proprium, & commodis immodicè vacando Addunt, medium sæpe locum Christum tenuisse, qui ad denuanda in alios exempla, doctrinam & beneficia commodior est Subijcit his Lorinus, Scripturam non comparare Ecclesiam cum examine apum, cùm tamen in ipso admirabilis quędam similitudo Reipub. subsit, quoniam Rex qui alijs præesse dicitur, consistit semper in aluearı, nec obit aut visit subditas quæ flores legunt, ac interdū dimicant Sed minutior tanta re, siue tanto Auctore ea obseruatio videtur: nec omnino firma, tum quod a Salomone tota apum œconomica, siue politica viuendi ratio imitanda proponitur, Prouerb. 6. 8. iuxta versionem LXX. apud quos habetur: *Vade ad apem, & disce quomodò operaria est, operationem quoq, quam venerabilem facit, &c.* Quæ verba egregiè elucidantur à Patre Salazario, & ex PP. & externis Auctoribus exornantur. Tum etiam quod Basilius Magnus non minùs naturalium, quā diuinarum rerum accuratissimus indagator, contrarium censeat; sic namq; ille disertissimè Homilia in Gordium Martirio: *Natura lex est apibus innata, vt nisi Rex prius agmen præcedat, ab aluearibus nusquam discedant.* Illud firmius & opponunius quod sentit a Tuelmanno indidem obseruatur, Principem *in medio domus* perambulare dici, aduersarium autem per domus circuitum, quemadmodùm Petrus Apostolus ait: *Aduersarius vester diabolus, tamquàm leo rugiens circuit quærens quem deuoret:* vt Princeps tamquàm bonus pastor ex omni parte circumeuntes aduersarios repellat, & nulli illorum, quātum quidem in ipso fuerit, nocendi aditum permittat.

Lorin. Prou. 6. 8. LXX. Salaz. Basil. 1. Pet. 5. 8.

3 Sed nec id fuerit omittendum, Dauidem *in medio domus* perambulare, vt illam vndequaq; lustret, & secreta eius exploret, notuque: ne quod ignarorum, & inspientium Principum, siue patrumfamilias est, *dedecus ipse domi sciat vltimus:* vt Dio lib. 55. sic frequentius accidere commeminit: *Is qui principatum tenent, omnia potius quam ea, quæ ad se spectant intelligunt, vtq; nō possunt clam suos quidquam agere, ita suorum facta nunquam percipiunt.* Qua de re opportunè alloquitur Bernardus Eugenium Ecclesiæ Principem lib. 4. de Consideratione ad finem, vbi cùm dixisset: *Multa nescias, plurima dissimules: nonnulla obliuiscaris:* subijcit: *sic it tamen qua ignorare te nolim, mores quorumque & studia. Non oportet, vt vltimus domo tua vltimus scias, quod quam plurimis nouimus contigisse. Quapropter, ut dixi, alius ab aliis disponer: de disciplina tu prouide, illud nemini credas.* Rectissimè.

Iuuenal. Bernard.

In medio domus meæ.

Propriam non aliena domus curam habendam.

Lect. 14. 1 Notanter à Dauide dictum videtur *domus meæ*, vt innuat ijs sese, quæ ad illum pertinebant, domus scilicet, & regni sui administratione intendere: in ijs sese exercere, hæc curare, atq; ijs omnem industriam & operam impendere: alijs verò quæ ad eum non spectabant, nec se curiosè ingerere, nec immiscere, nec ipsi id obijci posset, quod de se ille deploratus dicebat apud Comicum Damasippus:

Excussus propriis aliena negotia curo.

Frequens quidem hominum labes, proprijs quidem negotijs ac curis excussos, ea quæ ad se nihil pertinent, nosse, intelligere, penetrare, & curare velle: vt à Plutarcho eleganter nè obseruatum est in libello de curiositate: *Quemadmodum inquit, in fabulis est, Lamia domi dormire cæcam, oculis in quodam vas reposit is: foras autem egressam inserere oculos, & videre, ita quisque nostrum foris & aduersus alios malignitati curiositatē quasi de aptat,*

Plutarch.

aptat, in sua ipsius peccata & mala impingens sæpenumerò ob ignorationem, visum qui, & lumen non adhibent. Quæ totidem ferè verbis expressit Magnus Gregor. inquiens: *Gr. Mag.* *Graue curiositatis est vitium, quæ dum cuiuslibet mentem ad inuestigandum vitam proximi exterias ducit, semper ei intima abscondit, vt aliena sciens, se nesciens sit, & curiosus animus quantò peritus fuerit alieni, tantò fiat ignarus sui.* Sed pergit opportunè indidem post pauca Plutarchus: *Equidem Vlysses, ne cum matre quidem colloqui sustinuit, antequàm è vate audiuisset ea, quorum gratia ad inferos venerat, his cognitis, & ad matrem se conuertit, & in reliquas mulieres inquisiuit, quæ Tyro esset? quæ formosa Chloris? & cur mortua fuit Epicasta sublimis funem tecti de culmine aptans. Sed nos cum nostrarum rerum socordia, ignoratione & neglectu summo in aliorum natales inquirimus: scilicet vicini nostri auum fuisse Cyrum; auiam Thressam: illum tria debere talenta, neque persoluere vsuras, quia et talia indagamus, vnde vxor huius redeat, quid ille, & iste in angulo sint inter se locuti.* Hæc & multo plura in hanc rem scitè ibi Plutarchus.

B

1. Pet. 4. 15. 2 Cui rei per opportunum esse dixeris, quod Petrus epist. 1. capit. 4. 15. fideles huncem modum admonebat: *Nemo vestrum patiatur vt homicida, aut fur, aut alienorum appetitor.* *Lect. Gr.* Nimirum Græcè pro *appetitor* est quæsita vox ἀλλοτριοεπίσκοπος, à quo Latina *Episcopus*, id est, *inspector*: *Tertull.* vnde Tertullianus in Scorpiaco c. 12. & alij legunt. *alieni speculator*. *August.* Augustinus verò in expositione inchoata epist. ad Romanos, & *Cyprian.* Cyprianus lib. 3 testimonior. c. 37. *curas alienas agens*: *Budæus.* ad quem modum Budæus in comment linguæ Græcæ: *alienam procurationem sibi sumens.* Quę omnia optimè exprimuntur nostro Episcopi nomine & munere: cui nomen suarum ouium res, dicta, opera, & si fieri posset cogitationes nosse, inspicere, inuestigare, curæ esse debet. *Oecumen.* Vnde hic locus ab Oecumenio, & pluribus ex interpretibus omnino accipitur de nimia curiositate cognoscendi ea, quæ ad nos non pertinent, vt eos taxet Petrus, qui sui & eorum, quæ ad ipsos spectant neglecta cura: alienarum rerum & curarum procurationem sibi assumunt, & velut extranearum diœcesium Episcopi, alienarum rerum, & actionum indagatores, & inspectatores esse volunt. Pungens quidem aculeus ad vitium curiositatis traducendum ex imagine Episcopi, qui sua diœcesi, quæ ipsi contigerat, proprijsque ouibus derelictis in alienam diœcesim transiret, vt ibi alienarum ouium procurationem sibi sumens quidquid ad eam spectaret diligenter exquireret. Quo nihil vitiosius, stultius, aut magis irridendum posset excogitari. Vis videre alienorum Episcopum? audi miserum illum diuitem epulonem externis flammis addictum se non curantem, sed illa quæ ad ipsum iam minimè pertinebant: *Habeo, inquit, quinque fratres, vt testetur illis, ne & ipsi veniant in hunc locum tormentorum*, *Lu. 16. 28.* Lucæ 16. 28. Quid tua iam id miser? quid ad te spectat? cur alienas curas excussis proprijs agis? ita quidem Abraham signatè respondit: *Habent Moysen et Prophetas*: *Chrysost.* quasi dixerit inquit Chrysostomus: *Non fiat tibi magis cura fratres tui, quam Deo, qui eos creauit.* Audi & pessimum latronem Christo in Cruce conuitiantem *Lu. 23. 39.* Lucæ 23 v. 39. *Si tu es Christus, saluum fac temetipsum.* Bonum quidem alienorum Episcopum qui à seipso, & à suis curis diffugiens, alienas curas agebat, & alienam sibi sumebat procurationem. Melius quidem eius in passione socius, qui sibi solùm attentus, suique procurationem sumens dicebat: *Domine memento mei*, &c.

3 Enimuero curiosos hos alienarum rerum procuratores & indagatores, quos adeò a scientia & cognitione alienos esse censet *Themist.* Themistius, vt nec Philosophorum famuli vocandi sint: pulchrè ipse adhibita Æsopi imagine, quæ in ore puerorum natat, sic describit orat. 1. *Sapiens enim erat Aesopus ille fabularum scriptor, qui vnumquemque hominum manticas duas, alteram ante, pone alteram, gestare dixit, vtramque malorum plenam, sed anteriorem quidem alienorum, posteriorem eius, qui gerit, propriorum. Propterea homines sua mala non vident, aliena verò perspicacissimè contuentur.* Quare verò in propria mala nolint intueri, ideoq; in aliena oculos & cognitionem transferant, scitè indidem, rationem red-

A didit Plutarchus, quod propriam deformitatem intueri, *Plutarch.* iniucundum illis inuisumque spectaculum fuga potiùs quàm complexu dignum omnino videatur: sic enim ille: *Atqui nonulli propriam vitam velut inamœnissimum spectaculum non sustinent intueri, neque rationem veluti lucem ad se reflectere, ac circumducere. Verùm animus omni genere malorum scatens, horrens ac metuens quæ sunt intus, exsilit foras, vagaturq; circa aliena, nutriens ac saginans animi vitium.* Sed enim post præfata verba Themistius potius sibi esse dicebat, si manticæ inuerterentur: *Vt mea (inquit) dumtaxat videam, aliena cernere nullo modo possem.* Cumque sibi statim Græcum senarium obiecisset: *Nihil est iucundius, quam nosse omnia*, sapienter respondet: *At ego bona dixerim.*

VERSVS III.

Non proponebam ante oculos meos rem iniustam, facientes præuaricationes odiui.

COMMENTARIVS.

1 PERGIT explicare Vates viam immaculatam & innocentiam cordis: dum ait se nihil impium aut iniustum ante oculos suos faciendum, cogitandumue proponere: simulque iniustitiam in alijs odisse, ne ipso conscio quidpiam mali aliquis facere auderet: quòd puri & innocentis cordis, siue immaculatæ conscientiæ auctore Bernardo est: *Bernard.* sic illud definiente in lib. de interiori domo: *Sit purum vt nihil morari intra se patiatur mali, nec modicum quidem offendiculum tolerabile reputet, aut in conscientia sua, aut in aliena.* Ita Bernardus.

Non proponebam ante oculos meos.

Execrabilis Dauidi iniquitas.

C 2 HAErent in primis externis oculis Card. Bellarminus, & Pater Lorinus, *Lect. 1. Bellarm. Lorin.* quasi innocentiæ suæ cautam agens Dauid ab oculorum custodia incipiat: sic namque prior: *Hæc namq; pertinent ad innocentiam oculorum & manuum. Auertebat enim magna diligentia oculos Dauid ab omni spectaculo vitioso, a ludis illicitis, à choreis impudicis, ab omni aspectu rerum, quæ mentem inquinare possent.* Ad quem modum Lorinus dum pendit oculos huic adulterium monstrare, huic incestum, huic domum, quam concupiscat, huic vrbem, & mala omnia, quòd vitiorum duces & irritamenta sint, opportunè adducit illa *Seneca.* Senecæ verba *de Remedijs fortuitorum* (si tamen ea remedia è Senecæ pharetra sunt) quibus eũ qui oculos perdiderit sic solatur: *Quam multis cupiditatibus via incisa est? quàm multis rebus carebis, quas ne videres, vel eruendi erant? non intelligis partem innocentiæ esse cæcitatem?* At enim, quoniam nimis angustas ea oculorum acceptio fuerit, pergunt vterq;, & ad internam animi aciem, quam ab omni re mala auerteret: quin eius cogitatio menti immoraretur, eodem ductu referunt, ait D namque Bellarmin. *Sed præcipuè auertebat oculos ab omni iniustitia, a muneribus, quæ excæcant oculos sapientiam, a contractibus vsurarijs, ab omni negotiatione iniusta.* His addit Lorinus ex vi huius phrasi, *non proponebã ante oculos meos*, denotari extremum odium, quo rem iniustam Dauid prosequeretur, eam negligens, & abominatus. De quo statim ex Augustino.

3 Ergo de internis animi oculis, siue de cogitatione ipsa omnes PP. & interpretes capiunt Dauidem sub hoc sensu scitè ab Agellio expresso: *Agellius.* *Rem iniustam neque cogitaui quidem, neque vnquam in animo proposui, namquàm rem iniquam spectaui: tantum abest vt fecerim, vt ne animum quidem ad eam adiecerim.* Hęc ille, quæ nos frequenti Hispanismo omnino exhaurimus dicentes: *No me ha passado tal por el pensamiento*: sed id sic dilucidè explicauit, siue diffudit Chrysost. *Chrysost.* *Non enim fuit mihi animus delinquendi, neque in proposito fuit, vt ea admitterem aduersus præscriptam legis formulam; quæ aliena sunt ab exsequente sedulè suam salutem. Quin potius*

pra-

præ oculis meis erat timor Dei, obseruatio mandatorum, institia opera: deniq; conuersatio mea omnis iuxta legis præscriptum directa est. Et statim, iterum hæc eadem verba versans subijcit: *Quicumque enim animum intendunt ad peccandum, vt quoque adiacet, & destinato proponunt præuaricari legem, tamq; habent peccatum velut præcedens prius in corde id præstituentes, postea oculum mentis intendentes ad operationem peccati. Sic isti festino cursu contendunt ad legis transgressionem, mihi è diuerso scopus hic totus erat, nempe vt iuxta tenorem legis conuersationem meam instituerem.* Hactenus ille.

4 Iam hunc sensum Augustinus aucto acuminis sensu sic firmat: *Quid est; non proponebam ante oculos meos rem malam? Non diligebam, solet enim dici, quod nostis, de homine, qui ab aliquo diligitur. Ante oculos illum habet, & ille qui contemnitur, sic solet queri: Non me habet ante oculos. Quid ergo est ante oculos habere? Diligere. Quid est non diligere? Non ibi corde habitare. Dixit ergo:* Non proponebam ante oculos meos rem malam: *Non diligebam rem malam.* Sic ille. A quo supra citatus dicebat Lorinus: Non proponere ante oculos rem iniustam, esse illam negligere ac abominari: vbi si inquiras, cur Dauid rem malam ideò contemnere, & negligere dicatur, quod ipsam non diligat; cùm aliud sit, non diligere aliquem, atque eum contemnere: nec enim omnes quos non diligimus, negligimus, atque abominamur: facilè respondeas ex præfatis Chrysostomi verbis: *Præ oculis mihi erat timor Dei, obseruatio mandatorum*, Dauidem dum Dei legem præ oculis habebat, atque diligebat, necessaria ratione cetera omnia, præsertim ea, quæ diuinæ aduersabantur, neglecturum, atque abominaturum fore: quòd hæc sit amoris natura, vt animum rei amatæ sic affigat, vt quidquid ab illa it, contemnat, & nihili faciat: signatissimè id admonente Domino cùm inquit: *Nemo potest duobus dominis seruire, aut enim vnum odio habebit, & alterum diliget, aut vnum sustinebit, & alterum contemnet*, Matth. 6. 24. Etenim dum ibi non immeritò ambigitur, cur ei qui duobus dominis inseruit, necesse sit, vt alterum contemnat, & odio habeat, cùm satis esse videatur, si ei remissius obsequatur, & negligenter pareat: ad manum est responsio, ideo necesse esse, vt vnum contemnat, atque odio habeat, quod videlicet alterum diligat: nam cùm quis semel quidpiam diligit, alia omnia contemnit, & nihili facit. Cui quidem Dauidis sententiæ adsimilis illa ipsiusmet est Psalm 118. 123. *Defecerunt oculi mei in salutare tuum, & in eloquium iustitiæ tuæ.* Vbi Theodoretus eam inquit emphasiam habere verbum *defecerunt*, quæ *intensum ostendat desiderium*. Plane quod Dauidis oculis in Deum defixis, siue dum ipse præ oculis Dei timorem habebat, nullos ad alia omnia videnda oculos haberet, quasi in rei dilectæ contuitu ipsi omnino defecerint: ita id obseruante Ambrosio: *In eo enim quem diligimus, totis oculis occupamur, nec quidquam aliud videre delectat.* Quò alibi retuli illud M. Varronis: *Nam qui ad illum sunt ingressi integris oculis, omnes sunt strabi facti.* Id est, rei conspectu percupidi: id enim apud veteres erat strabum fieri; quasi cùm quis alicuius rei amore tenetur, integros iam oculos non habeat: sed qui in rem amatam deficiant, nec ad aliud aliquid aspicere valeant, cetera omnia contemnentes.

August. — *Chrysost.* — *Matth. 6. 24.* — *Psal. 118. 123.* — *Theodor.* — *Ambros.* — *M. Varronis.*

Non proponebam ante oculos meos.

Oculos ad peccandum duces esse.

Lect. 2.

5 SEd inquiret quis: cur qui de animo, & cogitatione, rem iniustam contemnentibus loquebatur, oculos ad id explicandum vsurpauit? Sanè, vt sese breuius, plenius, & efficaciùs explicaret, rationem, modumque indicans, quo animum ad iniustitiam non adijceret, dum oculos à quacumque re, quæ animum poterat inquinare, auertere, frenareque studebat: minimè ignorans, quod *vt munda mens in cogitatione seruetur*, (verba Gregorij Magni lib. 21. Moral. c. 2.) *a lascivia voluptatis suæ deprimendi sunt oculi quasi quidam raptores ad culpam.* Nimirum animum sic pelliciunt, atque eblandiuntur, vt ipsum rapere, & quasi vi consensum ab eo extorquere videntur. Ita quidem Tertull. lib. de pœnitentia c. 3. cùm versans illa Domini verba Matt. 5. 28. *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo:* dixisset: *adulterum non solum eum definite, qui cominus in alienum matrimonium cecidisset, verùm etiã illum, qui aspectus concupiscentia contaminasset* (quæ nos alibi verba commodius expẽdemus) subijcit: *Adeo quod prohibetur administrare, satis periculosè animus sibi repræsentat, & temerè per voluntatem expungit effectum.* Vt dixerit adeò esse ingens scandalum oculorum, vt videre, & concupiscere penè idem fuerit, ac proinde minimè proponendam esse ante oculos rem iniustam. Nec aliud planè tinnit, quod inquit Apuleius lib. 10 Metamorph. *Venerem saltare oculis:* voluit enim dicere, tam consonum, tamque velut natura ipsa connexum esse, videre & concupiscere, quàm ad lyræ sonum saltare. In quam rem egregiè Clemens Alexandrin. lib. Pædagogi cap. 11. *Oculis* (inquit) *maxime parcendum est, quoniam melius est labi pedibus, quam oculis.* Et statim ex Domini sententia his Dauidis verbis quam opportuna subdit: *Dominus itaque quam fieri potest, compendiosissime medetur huic vitio.* Si te tuus, *inquiens* Matth. 5. 29. scandalizat oculus, exscinde eum, *ex imo euellens cupiditatem:* Planè quasi oculis cupiditas hæreat: & ideò frenare oculos perinde sit, atque concupiscentiæ per compendium mederi. Vnde ad calcem capitis iterum monet Clemens ex Ecclesiastico c. 9. 8. Auerte autem oculum a muliere gratiosa, & ne discas alienam pulchritudinem: *Inquit Scriptura, & si causam roges, ipsa tibi enarrabit:* In pulchritudine enim illius multi sunt seducti, & ex ea tamquam ignis accenditur amicitia: *Quæ ad ignem non cessaturum adducit propter peccatum.* Hæc ille. Quæ obseruatu & elucidatione dignissima esse videntur.

Tertull. — *Matth. 5. 28.* — *Apuleius.* — *Clem. Al.* — *Matth. 5. 29.* — *Eccles. 9. 8*

2 Enimuero nunc intentius præfata Assertoris nostri verba premens sic pulchrè rem vrget Saluianus Massiliensis lib. 3. de Prouidentia: *Hinc intelligere plene possumus, quam castos nos esse Saluator inserit, qui etiam licentiam visionis abscidit: sciens enim fenestras quodammodò esse nostrarum mentium lumen oculorum, & omnes improbas cupiditates in cor per oculos quasi per naturales cuniculos introire, extinguere eas penitus foris voluit, ne intus orirentur, & lethaliter crescentibus fibris, conualescerent fortasse in animo, si germinassent in visu.* Sed, pende elegantem illam simulque perdifficilem imaginem: *Improbas cupiditates in cor per oculos quasi per naturales cuniculos introire.* Nam primùm, eleganter, inquit Saluianus, improbas cupiditates sic se medijs oculis cum corde gerere, ac milites arcem aliquam oppugnantes, qui cuniculis siue foraminibus occultis sub terra tormentarium puluerem includunt, cui facem subinde admouent, vt ignis erumpens murum dissipet, atque deijciat, ita nimirum illæ per oculos in cor suum ignem immittunt, quem hinc illinc attracta aura excitat, & accendit.

Saluian.

Semper ardentes acuens sagittas
Cote cruenta.

Horat. l. 2. Ode 8.

Vt ille dixit, & explicatius alter:

Crescit enim assiduè spectando cura puellæ,
Ipse alimenta sibi maxima præbet amor.

Propert.

D Sed rem velut acu tetigisse videtur Plutarchus in disput. amatoria inquiens: *Ignis quidem eos tantum, qui ipsum contigerint adurit: formosi vero eos etiam, qui procul adstiterint accendunt, est enim aspectus perturbationis huius ansa.* Vides iam tormentarium puluerem cordi per oculorum cuniculos admotum subitò accendendum? *Valde namq; est graue* (sic Greg. Magn. loco indicato) *quod caro deorsum trahit, & semel species formæ per oculos illigata vix magni luctaminis manu soluitur.* Bene ergo & inquit Sapiens: *In pulchritudine enim illius multi sunt seducti, & ex ea tamquam ignis accenditur amicitia:* & sapientissimus Medicus admonet, cupiditatum ignem foris extinguendum, ne semel per cuniculos oculorum inclusus lethaliter conualescat in animo, qui germinauit in visu. Firmat hæc omnia S. Hilarius Arelatensis hom. 3. in die sancto Paschæ, sic elegantissimè locutus: *Qui alienum malum respicit, qui in alienam rem anxia cupiditate suspirat, qui alienam mulierem importunis oculis,*

Plutarch. — *Gr. Mag.* — *S. Hilar.*

oculis, & mortem ad se trahentibus conspicit: hic toxicato spiculo in corde percussus est. Opportunè illud *importunis oculis, & mortem ad se trahentibus*, ignem scilicet excitantibus, & mortem huc aufugientem, siue renitentem euocantibus & adducentibus; sed hæc Hilarij verba cōmodiùs postmodùm vrgeo: modò audi Ambrosium lib. 1. de pœnit. c. 14. dolenter aientem: *Ipsi nobis oculi nostri retia sunt, & ideò scriptum est:* Ne capiaris oculis tuis: *Ipsi ergo nobis tendimus retia, quibus inuoluimur & implicamur.* Vnde tamdem sic præfato loco concludit Saluianus Massiliensis: *Idcirco itaq; Dominus petulcos impudicorum hominum intuitus noxa adulterij non carere dixit, scilicet vt qui bona fide fugeret adulterium, custodiret aspectum.* Obserua egregium dicendi modum, *qui bona fide fugeret*, quo non tantùm innuitur tuta & secura fuga; sed ea etiam quæ candida, & ex animo facta censeatur: malâ enim fide fugit qui aspectum non custodit: dum ignem in sinu alligatum quem indesinenter excitat, secum defert; sed notanussimè mala in fide fuga, qui quod videtur fugere reapse *anxia cupiditate suspirat*, & oculis euocat importunis, attrahitque: nec tam dicendum est, velle fugere, quam malè cadere.

Amb. *Saluian.*

3 Iam verò nonnihil obstrepit hos oculorum cuniculos appellari à Saluiano *naturales*. Quomodo enim astus, doli, & insidiæ esse naturales, dici possint? Planè quod ea sit cupiditatum calliditas, vt sese rei, quæ naturalem cum corde cognationem habet, omnino insinuēt: simulque & vi & natura illud oppugnent: etenim, vt scitè admonuit Philo, ceteri corporis sensus familiaritatem solùm cum mente; oculi verò cognationem cum illa, natura sua habent: ideoque animæ perturbationibus ipsi quoque (inquit ille) *Afficiuntur, & varijs modis & ineffabilibus commotionibus immutantur, propter illam qua ipsis est cum anima coniunctionem naturalem.* Diffundit hæc non bonus ille Episcopus Heliodorus historiæ Æthiopicæ Auctor, cuius olim meminit, vt Græci potiùs styli in eo, quàm morum puritatem probarem: sic namque ille naturalem hanc oculorum cum anima coniunctionem explicat lib. 3. *Ea quæ videntur, dant amoris indicium, ac veluti quadam aura per oculos affectos feriunt animos: itaq; vere. Nam inter meatus qui sunt in nobis, & inter sensus, omnium est acerrimus, & nobilissimus visus, facillime excipiens ea, quæ se insinuant, & ad se trahens mutationes amoris feruido spiritu suo.* Ita ille eius rei satis peritus. Pēde iam oculorum naturam, qui obiectarum rerum auram excipiunt, vt in animum transmittant, nec vtcumque quidem, sed feruidi spiritus quo illi valent, & quam in corde accipiunt aucto iam sensu inflammatam: vt noueris quàm sint naturales illi hostiles cuniculi, quibus animum improbę cupiditates expugnant. Cui cogitationi sic opportunissime subscribit Gregor. Nazianz. orat. 43. *Vt quispiam assiduis voluptatis momentis prematur non sustineo, eam quoque consuetudinem, quæ per aerem contrahitur, odi ac detestor.* Sed quæ hæc per aerem contracta consuetudo, quam Theologus odit, & execratur? Non alia quidem, quàm quæ oculis ulterius ... imitur, vt eius Scholiastes Nicetas, ita mihi interpretatur: *Ego vero non huiusmodi tantùm contubernij necessitudinem interdictam volo, sed eam quoque execror consuetudinem, quæ prospiciendis transfenestras prætereuntibus per medium aerem contrahitur: sæpe enim accidit vt per importunum aspectum aculei mortis in pectus irrepāt.* At enim, cur aeris signate meminit in hac oculorum cōsuetudine Gregorius? aut quæ discriminis huius explicandi ratio ex aere petita fuit? Allusit planè acutissimus Pater, opinor, ad aeris naturam, qui in eius rei, cui proximus est, statum, naturamq; absque vlla difficultate, aut mora conuertitur: vt scitè adnotauit alter Gregorius in Hexameron dum pendit aeris mentionem, ideò a Moyse rerum omnium creationem scribente non factam, quod: *Natura mollis ac facilè cedentis prædita res omnes in sese suscipit, easdemq; præ se fert, cum nec colorem proprium, nec figuram, nec speciem habeat, sed alienis, & coloribus, & figuris informetur, & ad omnium rerum, quas suscipit motum se accommodat.* Vt omnino dixerim, ideò se consuetudinem per aerem contractam execrari, quod is natura molli, ac facilè cedenti præditus, tam venenum

Philo. *Heliodor.* *Nazianz.* *Nicetas.* *Nyssen.*

A quod immittunt improbæ cupiditates, siue quod feminea forma tamquam basiliscus spirat, quàm quod oculi feruido spiritu suo ad se trahunt, in se suscipiat, & corruptus iam ipse, oculos etiam animumque corrumpat. Explicat id ex parte Basilius in c. 3. Isaiæ dum premens illud Vatis de inuerecundis virginibus Ierosolymitanis; *Nutibus oculorum ibant*, hæc ait: *Ictus enim oculorum sagittam planè exitialem emittit, cuiusmodi tandem obtinet rumor de basilisci natura, quem dicunt solo aspectu corrumpere suos spectatores.* Sed enim cogitationem omnino perficit adductus iam Hilarius cùm inquit: *Qui in alienam rem anxia cupiditate suspirat, qui alienam mulierem importunis oculis, & mortem ad se attrahentibus conspicit, hic toxicato spiculo in corde percussus est.* Quippe qui infectum veneno aerem attrahit, & spirat, exitialemque sagittam corde excipit. Audis consuetudinem, quæ per aerem contrahitur.

Basilius.

4 Iam hæc a Ieremia sub eadem phrasi audi: ille siquidem cap. 2. 24. de populi sui principibus ad libidinem B proiectis (vt postmodum cap. 5. 8. aiebat: *Vnusquisque ad vxorem proximi sui hinniebat*) sub onagri imagine hæc habet: *Onager assuetus in solitudine in desiderio animæ suæ attraxit ventum amoris sui, nullus auertet eam:* siue vt est in Hebræo: *quis auertet eam?* Vt dixeris, cùm aerem veneno infectum iam hauserit, siue importunis oculis consuedine per aerem contracta mortem semel attraxerit, quis eum animum a præcipitio reuocare valeat? Reddit ex dictis rationem opportunissimè Basilius libro de vera virginitate hunc in modum: *Nam cùm hausta luminibus forma obtutus pressiùs defixerit, atque in anima voluptate mollita ceræ instar concepta speciei imagines presserit, quamuis ille abeat, seorsimq; sit, qui huiusmodi formas impressit; insignita animo conspecti species, quod suum est semper operatur, animamq; imaginibus ludit.* Sic ille, noua quidem, sed persimili imagine eamdem sententiam astruens, qua Saluianus improbas cupiditates in animo conualescere, si germinassent in visu dicebat. Vnde quidem Græcam lectionem à nostra Vulgata ad speciem discordantem apud Petrum epist. 1. c. 4. 15. cum C ipsa in concordiam facile rediges: etenim vbi Princeps Apostolorum monet: *Nemo vestrum patiatur, vt homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor.* Græcè pro extrema hac voce *appetitor*, habetur ἐπίσκοπος, id est, *inspector*. Vnde Tertullianus in Scorpiaco c. 12. & alij legunt *alieni speculator*, & quidem licet Oecumenius, & ex interpretibus plures à Vulgato recedentes de nimia curiositate cognoscendi res alienas non omnino abs re accipiant, vt in superioribus vidimus: at potius lineâ a Vulgato non discedere: maximè cùm nullam apud Iurisperitos, & forenses curiositatis facinus fuerit, ob quod a magistratibus grauia supplicia, de quibus Petrus loquitur, infligi soleant: ergo si attendis, nec hilum Græcus à Vulgato differt, dum vterque de rerum alienarum vsurpatione, siue quod ego potiùs crediderim, de alienis thori violatione diuersis phrasibus sese explicantes loquuntur: nam quod Græcus dixit, *attentius inspicere*, scitè noster *appetere* vocauit: vt sensus fuerit, qui attentiùs, & morosè inspicit, is appetit; qui appetit, is data ocD casione rapit. Pro qua explicatione omnino fidem iubet Galenus dum lib. 1. de compage membrorum, dum quid quisque planetarum in humani fœtus formatione conferat, prosequitur, signatè Mercurio tribuit oculorum, & vnguium formationem: ait enim: *Mercurius secundum calidum, & humidum, frigidum, & siccum aquis, in quo manualis habetur scientia, & ponit supercilia, oculos, scindit palpebras, crescere facit capillos & vngulas.* Eadem naturæ, seu Mercurij manu oculos ponente, & vngues dilatante, vt appareat quantam inter se connexionem oculi & vngues, videre scilicet, & rapere habeant. Itaq; Petrus Græcè locutus, vt moneret à rebus alienis manus esse cohibendas, securim ad radicem adhibens, eas curiosiùs inspiciendas non esse omnino cauet. Quem noster Vulgatus opportunè interpretatus est inquiens, eum alienorum fore appetitorem, qui fuerit curiosus inspector: vt verum omnino sit, quod superiùs dicebat Clemens Alex. *Melius est labi pedibus, quam oculis*, & quod ille prophanus, ac si hæc præ manibus haberet:

Ier. 2. 24. *Lect. Heb.* *Basilius.* *1. Pet. 4. 15.* *Lect. Græ.* *Tertull.* *Oecumen.* *Galenus.*

Qui

Qui videt is peccat, qui te non viderit ergo
Non cupiet: facti crimina lumen habet.

Non proponebam ante oculos meos.

Oculi peccati proxeneta.

Lect. 3. 1 NOn immeritò in præfata doctrina sic hæreas, vt dum oculos suos inter rem iniustam, & animum suum medios constituit Dauid, accurata ipsos locutione peccati proxenetas, siue mediatores, pararios, aut intercessores appellasse videatur: Hebræa quidem (R. David. Elias.) parœmia: *Oculi proxeneta peccati*, cuius alter Dauid Hebræorum Magister in Psalmo 101. & Elias in Lexico in dictione *sarser* meminere. Nimirum *proxeneta*, vt Iurisconsulti loquuntur: *Ii sunt quorum beneficio, & interuentione inter duos negotia contrahuntur, vel nomina, vel nuptia, vel amicitia*: vel vt præfatus Elias eam vocem explicans ait: *Sarser esse eum, qui mediat inter emptorem, & venditorem*. Quod planè proprium oculorum munus est, qui res externas cordi concupiscendas parant, & dum sese medios inter illas, & animum cōstituunt, ipsarum naturam benignius interpretantur: pretiumque earum exaggerant, quo emptoris animum alliciant, & cum illis concilient, atque coniungant. Audi egregium PP. (Basil.) par id disertissimè admonentium: ita enim Basilius lib. de vera Virginitate agens de turpitudine: *Dux enim, & prauius, ac pronubus, vt ita dicam, oculorum iactus est, cuius manus ministra sunt*. Vides oculos pronubos, qui inter peccatum, & animum intercedant, nuntia ferant, referantque, & vt de sponsæ pulchritudine, & dote ipsi plura loquuntur: ita etiam per ipsos tamquàm per nuntios emissarios animus pacificatur, & quasi per fenestras ad res externas sese effundat? Sed hæc eleganter diffusa (S. Zeno.) videris à S. Zenone Veronensi serm. 1. de Psalmo 130. (Psal. 130.) vbi componens ea Dauidis verba: *Neque elati sunt oculi mei*, cum his Ioannis epist. 1. cap. 2. 16. *Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vita*. sic de oculis ait: *His enim auctoribus concipitur, his ducibus geritur, his ministris impletur, quidquid quotidie concupiscentia, ambitione, auaritia ardet in sæculo*. Ita ille.

2 Ita quidem noster Vates, cui hæc mens erat, vt non proponeret ante oculos suos rem iniustam, eodem sen- (Ps. 118. 36.) su Deum ad hunc modum orabat, Psalm. 118. 36 *Inclina cor meum in testimonia tua, & non in auaritiam: auerte oculos meos ne videant vanitatem*. Sed obserua tum, *auaritia* nomine Dauidem ibi improbas cupiditates si- (Ezech. 33. 31.) ue idola intelligere, vt apud Ezechielem 33. 31. vbi habetur: *Auaritiam sequitur cor eorum*, LXX reponunt: (LXX.) *post idola seu contaminationes cor eorum*; tum etiam pro (Anastas.) *vanitatem*: Anastasium vertere *idola*: Theodoretum ve- (Theodor.) ro, & alios interpretari, *res ad speciem delectabiles*. Deinde non alia ratione Vatem ab impuratum cupiditatum consortio, imò seruitute liberum se fore sperare, nisi (Hilarius.) hi callidi proxenetæ de medio tollerentur. Audi Hilarium ibi: *Et quærendum est, quos oculos, & a qua vanitate orat auerti: eos scilicet, qui in theatralibus ludis captiui incubant, eos, qui in Circensium certaminibus seruiunt; eos, qui vestium pretia mirantur; eos, quos auri splendor, & gemmarum varietas occupat*. Nimirum dum hi vestium pretia mirantur, admirationem in animum transmittunt: (Agellius.) dum auri splendore occupantur, cor etiam occupant. Sic hæc initio monente Agellio: *Non est porrò exiguum Dei munus oculos a videnda vanitate cohibere, qua initia sunt peccati: illis enim videntibus, cor & animus sæpè rapitur, excitaturque cupiditas, quam cetera postea membra perficiunt. Itaque rectè a Iob dictum est, & exposita hac peccati catena*. Si secutum est oculos meos cor meum, & manibus meis adhæsit macula. Sic ille Planè quod incredibilis iucundiæ vis his pararijs, & mediatoribus subsit ad excitandum animum, eumque versandum quò illi se conuerterint, ac proinde ad conciliandum illum cum re- (S. Laur.) bus, quæ ipsis gratæ ac iucundæ sunt, & quarum specie delectantur, captiuique tenentur. Audi S. Laurentium Iustinianum sermone de vita solitaria cap. 7. ita hæc elu-

A cidantem: *O quantis concupiscentiarum sagittis ex inordinato oculorum aspectu imprudentis transfigitur cor: Transmittunt vtique effrænati intuitus ad animam corporearum formas rerum, atque concupiscibilium qualitatum imagines, suaque importunitate internam diuidunt vnitatem*. Optimè *sua importunitate*, quasi oculi non solum industrij, ac diligentes proxenetæ, sed importuni etiam, & molesti sint, animum ad noxia emenda, siue ad sese connubio cum noxijs cupiditatibus copulandum instanter allicientes, donec eius sensum euicitant. Vnde quod Salomon Sapient. 4. 12. ait: *Inconstantia concupi- (Sap. 4. 12.) scentiæ*, siue vt legunt aliqui antiqui codices: *Instantia concupiscentiæ*, siue vt legunt aliqui antiqui codices: *Instantia concupiscentia transuertit sensum*, quasi ab illius molesta importunitate vix valeat sese animus defendere, ac extricare: vt inquit Tertullianus lib. de cultu fe- (Tertull.) min. cap. 2. *Tentationibus viam aperire non debemus, quæ nonnumquam (quod Deus a suis abigat) instando perficiunt*. Signatè de concupiscentia oculorum dum per B eos sagittas suas emittit, accipiendum est: sua enim illi importunitate *instando perficitur*.

3 Illud verò hic maximè obseruandum est, non esse infrequentem proxenetarum morem, & crimen, dum inter emptorem & venditorem mediant, siue inter futuros coniuges pronubi existunt: tum rerum quæ venduntur vitia celare, tum earum bonitatem, & pretium mirum in modum augere, quò emptorem inducant hiantem. Qui planè mos oculis omninò quadrat, qui vt facilè in rerum externarum pulchritudine falluntur falso earum splendore præstricti; ita maximè fallaces, & impostores sunt, emortuas, & nugaces res viuaci penicillo, & pulcherrimis coloribus animo repræsentantes: id sic obseruante S. Zenone Veronensi serm. 2. de Psalm. 130. *Oculorum lenocinio mundus in flore est*. Pulchrè omninò: sed reuoca in memoriam, quod tam Augustinus, quàm Gregorius Magnus admonuere: nihil iam aridius, sterilius, & magis squalidum, & sine succo, quàm mundum esse: sic namque Augustinus epist. 45. tom. 2 *Mundus iste* (August.) C *tanta rerum labe contritus est, vt etiam speciem seductionis amiserit*. Gregorius verò homil. 28 *Ecce iam mun-* (Gr. Mag.) *dus in seipso aruit. Vbique mors, vbique luctus, vbique desolatio, vndique percutimur, vndique amaritudinibus replemur, & tamen cæca mente carnalis concupiscentiæ ipsas eius amaritudines amamus*, &c. Audis mundi squalorem & ariditatem? Vide iam quid dicat inclytus Martyr: *Oculorum lenocinio illum in flore esse*, quod videlicet fallaces illi interpretes, & nuntij fuco, & lenocinijs suis animum deliniant, vt mundum, qui totus arefactus est, florentem, viuidum atque felicem credat, eiusque amore inflammetur: & si attendis, ab illis mundus non modò in flore, sed in fructu etiam opportuno, atque maturo est. Quid enim aliud fuerit vidisse Euam lethale illud pomum? audi: *Vidit igitur mulier* (inquit Moyses Genes. (Gen. 3. 6.) 3. 6.) *quod bonum esset lignum ad vescendum, & pulchrum oculis, aspectuque delectabile*: siue vt legit Gregorius Nys- (Nyssen.) senus orat. in Quadraginta M. *quod esset maturum*, aut vt Leontius Arabissi Episcopus serm. de creatione apud Photium in Bibliotheca: *Flore mortis maturum*. Nimi- D rum fœdum, triste, & acerbum pomum, ab istis proxenetis pulchrum, delectabile & cum flore maturum animo renuntiatum est, vt (quod dicebat Saluianus) improbæ cupiditates germinarent in visu.

4 Hinc quidem noster Vates Psalm. 118. 136. notan- (Ps. 118. 136.) tissimè dicebat: *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei: quia non custodierunt legem tuam*, vbi primùm obserua oculos inter omnia corporis membra pœnitentiæ de peccatis signatè consecratos, vt qui in peccato duces, & ad peccandum illices fuerunt, pœnitentiæ etiam & duces, & interpretes sint, quibus animus dolorem suum, & pœnam manifestè: & qui per illos tamquam per fenestras ad res externas sese effudit, illos etiam in Deum dolore & amore liquefactus foras effundat, vt dixerit inquit Genebrardus: *Quia peccaui oculis, & oculorum con-* (Genebrar.) *cupiscentia, per oculos satisfeci copiosè lachrymando*. Vnde celebris illa formosa peccatrix oculis ducibus in peccata prolapsa, iisdem ducibus, & interpretibus pœniten- (Luc. 7. 38.) tiā exorsa, *lachrymis cœpit rigare pedes eius*, Lucæ 7. 38.

sed deinde obseruatu digna Vatis locutio est: *Quia non custodierunt legem tuam*. Mentio enim ambigua, quomodò oculis diuinæ legis custodia siue transgressio, quæ omninò pœnes animum est, à Vate tribuatur? & verò dum is aculeus plures ex PP. atque interpretibus sic pupugit, vt vel legere maluerint: *Quia non custodiunt legem tuam*, vel ad alios homines non custodientes legem Dei referre: nusto opportunius ab Augustino, Ambrosio, & alijs PP. de ipsimet Dauidis oculis, qui legem Dei non seruauerint id accipitur; & duplici quidem de causa: altera propter cognationem cum animo, de qua superiùs egimus; quasi ipsi & illum ad peccandum induxerint, dum non modo rerum externarum nuntia ferre ac referre didicerunt, sed etiam illarum imagines excipientes ab illis affecti mouerent ad se attraxerint, & lapsi sint, vti dicebat Clemens Alexand. *Melius est labi pedibus, quam oculis*. Altera, quòd proxenetarum munus dolosè & fraudulenter fecerint: dum illorum lenocinio attidus, & squalidus mundus in flore fuit, atque in illis gemminauit. Enimuerò iure cum ei si nulla rei proxenetæ obligantur, at dolum malum præstare debent; hoc est, dolo actio in ipsos competit, siue de dolo tenentur, vt apud Iacobum Cuiatium lib. 1. obseruat cap. 18. & alios eius rei peritos videris. Vnde tum merito dicuntur oculi non custodisse Dei legem, apud quos improbæ cupiditates floruisse, & gemminasse videntur: tum etiam exitus aquarum deduxisse perhibetur: vt illis florens in illis mundus non tam irrigetur, vt germinet, quàm obruatur, vt arefiat, & pereat: nec solùm conceptæ in ijs falsæ imagines deleantur; sed ad ipsa etiam mendacia, & fucata lenocinia mundentur, & abradantur: ideo non dixit Vates, fleui, aut fudi, eluuina: sed notanter *exitus aquarum*: quasi riuos iugiter defluentes, quibus oculi immunditie gererentur, vt sordes & adscititia lenocinia abijcerent: ita quidem Græce apud Ambrosium legitur: *In decursu aquarum descenderunt oculi mei*, & apud Agellium *mersi sunt in aquis*: quasi ab illo fautallico fastigio, in quod malè ascenderant, in aquarum balneum descenderint, in quo immerfi mundarentur, & pristinæ fidei, ac veritati restituerentur. Vnde hac emphasi alibi ipse dicebat: *Oculi mei languerunt præ inopia* (Psalm. 87. 19) siue vt legit Hieronymus *ab afflictione*, non solùm tanquam effectus à causa efficiente subsecutus, vt dicebat ille:

Ac æsta quoque assiduo tabescunt lumina fletu.

Sed etiam vt data opera oculos viuidos, sublimes, & falaces fletu corrumperet: vt florentem in illis mundum arefaceret.

A

B

C

Non proponebam ante oculos meos.

Principum voluntates vehementiores.

1 Habeat verò peculiarem vim, atque emphasim, superiùs dicta in oculis Dauid, qua ipse Rex erat: nimium Regum voluntates adeo rapidæ & vehementes sunt, vt Hebræa lingua, quod in biblia Veneta apud Ioan. Pineda, in cap 8. Eccles. vers. 3 num. 10. adnotatum est, Rex dici possit יצר, id est, creatura, quæ affectu & voluntate ducitur: vnde cum vidisse, concupisse, & rem concupitam manibus prensasse idem penè fuisse dixeris. Quasane de causa cùm aliquis Principi vehementer placet, signatè in Scriptura dicitur grattam in illius oculis inuenisse, vt 1. Reg. 16. 21. de Dauide erga Saulem: *Et venit Dauid ad Saul, & stetit coram eo, at ille dilexit eum nimis, & factus est eius armiger. Misitq. Saul ad Isai, dicens: Stet Dauid in conspectu meo, inuenit enim gratiam in oculis meis*. Et eodem libro cap. 20 29. sic idem Dauid cum Principe Ionatha loquens inducitur: *Ergo si inueni gratiam in oculis tuis*. Et cap. 27. 5. eadem locutione ipsemet Regem Achis ita affatur: *Si inueni gratiam in oculis tuis detur mihi locus*: & pluribus alijs in locis. Plane quasi Principes vix sese cohibeant, quin statim velint, diligant, & manibus teneant, quidquid ipsorum oculis placuit. Quo placet referre, quod de Regum more in equis emendis sic inquit Satyrographus lib. 1. Satyra 2.

Regibus hic mos est, vbi equos mercantur, opertos Inspiciunt: ne si facies (vt sæpè) decora Mollis fulta pede est: emptorem inducat hiantem.

Sed enimde huius loci lectione digladiantur inter se Critici, quippe M. Ant. Muretus omninò legendum esse contendit, *apertos inspiciunt*: innixus sententiæ Senecæ epist. 80. quam ibi ipse elucidat, dicens: *Equum empturus solui iubes stratum: detrahis vestimenta venalibus, ne qua vitia corporis lateant: hominem inuolutum æstimas? Mangones quidquid est, quod displiceat, aliquo lenocinio abscondunt. Itaque ementibus ornamenta ipsa suspecta sunt*. In quibus quidem verbis adeò ille vim facit, vt eum qui primus legit *opertos*, sic verberet, & acerbè irrideat: *At quidam qui quasi artem fallitabat recta deprauandi, opertos non apertos legere voluit, vt ostenderet, nihil esse tam stultum, quod ipse si semel adamasset, non pro recto, ac vero defendere auderet*. Verùm enimuerò in ea lectione damnanda præceptem ferri Muretum, non immeritò dixerit, qui quam subijcit rationem Horatius non obseruanter attenderit:

—— Ne si facies (vt sæpè) decora Mollis fulta pede est, emptorem inducat hiantem.

Nimirum, vt Dionysius Lambinus vbi obseruat, Poeta secutus est Xenophontis monitum, et qui equum emptiturus est, præcipientis, vt pedes primùm inspiciat, & diligenter consideret: quòd quemadmodum ædium nullus vsus est, si panes earum superiores admodum sint ornatæ, magnificæ, affabrè factæ: fundamenta autem sint vitiosa, male maten. ta, ac ruinosa: sic & equus bellicus inutilis ad bellum sit futurus: si sit cacopus, id est, pedibus vitiosus, etiamsi cætera omnia eius membra sint præstantissima. Ex quo ille eam format rationem, quia Reges equos mercantur nonnisi opertos inspiciant, ne cùm in illis pedum præcipue habenda ratio fuerit, capitis & ceruicum pulchritudine capti, in pedibus considerandis cœci sint, atque ita fallantur. Sed cur (inquis) dixit Seneca: *Equum empturus solui stratum iubes*: vt dixerit, omninò apertum inspicis, siue cur Regibus, non alijs opus sit opertos inspicere? Sanè quòd ipsorum voluntates vehementiores sint, & oculis suis plus quàm cæteri homines tribuant: vixque a conspectu pulchritudinis se temperare, ac cohibere valeant. Quare Poeta à Philosopho, nec hilum dissidet: nam vt hic de priuatis hominibus loquens illos nonnisi vndequaque apertos equos inspicere dixit, prudenter attendentes, ne aliquod vitium lateat: ita ille se ne adituo Reges semel à faciei pulchritudine captos hiantes ad emendum ferri, quin ad ea consideranda, quæ maioris ponderis sunt, attendant.

2 Sed ne vel externa, vel aliunde exempla petamus, intuere, quæso, ipsummet Dauidem vix quidem alienam feminam videntem, cùm statim illam concupiuit, & nulla interposita mora scelus perpetrauit. Sic enim 2. Regum 11. 2. *Vidit, mulierem se lauantem ex aduerso super solarium suum, erat autem mulier pulchra valdè. Misit ergo Rex, & requisiuit quæ esset mulier, &c. Missis itaque Dauid nuntijs tulit eam, quæ cum ingressa esset ad illum, dormiuit cum ea, &c*. Vbi quæso premas illationam illam particulam *ergo*: cui vnus omninò Regis aspectus præcessit: ex quo quasi necessaria ratione, siue legitima consequentia intulit facti Scriptor concupitam à Dauide, adductamque in domum Bethsabee, quod visa eius oculis placuisset: vt dixerit, nulla adhibita consultatione, aut ratiocinatione tacta, nec diu, aut ancipiti consilio deliberatum fuit; sed vt vidit, statim concupiuit; & vt concupiuit, factinus perfecit: nec hilum distans ab illo qui dicebat.

D

Vt vidi, vt perij, vt me malus abstulit error.

Ita Ioseph. lib. 7. Antiq. cap. 7. hac de re inquiens, *à concupita sibi temperare non valens*: Sed quid est: *Non valens*? Nonne illi arbitrij libertas, & rationis robur? nonne ad manum Dei auxilium, & numinem? quomodo ergo *non valens*? Sanè quod valentissima illi ab oculis infixa cupido, cui rationis ipse habenas statim volens, libensque permisit.

3 Porrò hanc regiæ voluntatis vehementiam viuaci penicillo depinxit Salomon, ipse quidem Rex & sui impotens,

Margin notes (left column): August. — Ambros. — Clem. Alex. — Cuiatius. — Ambros. — Agell. — Psal. 19. — Hieron. — Lect. 4. — Pineda. — 1 Reg. 16. 21. — 1. Reg. 20. 29. &c. 27. 5. — Horat.

Margin notes (right column): Muret. — Dionys. Lambin. — 2. Reg. 11. 2. — Virgil. — Iosephus.

potens, Prouerb. 25.13 cùm inquit: *Sicut frigus niuis in die meſſis, ita legatus fidelis ei, qui miſit illum, animam eius requieſcere facit.* Etenim dum his verbis is ſenſus ſubeſt, legatum fidelem Principi ſuo eſſe, id quod meſſoribus æſtu cocta torrente obumbratio ſecuti ex niue, quo repelleretur ille ardor Solis, vt quaſi in vmbra verſarentur: ſiue potio niue refrigerata, quæ ipſos extrema ſiti, & ardore laborantes ſic reficit, vt illos velut animam agentes ſibi reſtituat: omnino innuit, Regum voluntates ardentiſſimas, & nullius moræ patientes eſſe, ſed illis velut Solis ardore aut ſitis cruciatu, qui omnium maximi ſunt, angi, atque torqueri. Sic hæc adnotantibus Bayno,

Bayn. *Ianſen.* & eius vmbra Ianſenio hunc in modum: *Meſſores præ omnibus alijs operarijs ſolent torqueri calore, & ſiti, vt qui maximis ardoribus anni procul ab vmbra, procul à fontibus ſumma fatigatione laborant, refrigerari vehementer cupiunt, &c. Talis ferè eſt conditio Regum, & Principum, qui de magnis rebus in longinquas regiones legatos mittunt, interim magno æſtuantes deſiderio, impatientes moræ, animo tranquillo ferre dilationem non valent.* B En quid ſit rem iniuſtam, quæ iucunditate & voluptate ſua oculos rapiat, animumque alliciat, ante Principum oculos ponere: idem quidem omnino atque meſſorum caloris, & ſitis ardoribus laborantium, aut ægroti ardentiſſima febri æſtuantis oculis potionem niue refrigeratam obijcere, à qua vterque vix manus temperauerit. Quod ipſiuſmet Dauidis exemplo diſce: dum ipſe aliquando aquæ ciſternæ Bethleemiticæ recordatus, quamuis totis Philiſtinorum caſtris cuſtoditam, & circumſeptam, tam ardenter illico eam expetiuit, & ſuorum vires, & robur ad rem adeò periculoſam incitauit clamans: *O ſi quis mihi daret potum aquæ de ciſterna, quæ eſt in Bethleem iuxta portam!* 2. Reg. 23. 15. vt viri

2. Reg. 23. 15. Principes & Heroes eius exercitus non dubitauerint cæco impetu per media Philiſthinorum caſtra, & mille ſequenua tela in præſentiſſimum vitæ diſcrimen ſe conijcere, dummodo Regis deſiderio ſatisfacerent. Vbi illud ſignatè ad vehementiam regiarum cupiditatum cognoſcendam obſerua, quod in verbo illo *deſiderauit*, ex C

P. Sanct. Hebræo adnotauit ex bonis interpretibus P. Sanctius; nempe non maſculinum genus, vt ratio & perſona exigere videbatur, ſed femininum Dauidi datum fuiſſe, *quaſi in hoc appetitu* (inquit Sanctius) *qualis eſſe ſolet in prægnante fœmina muliebre potius oſtenderit, quam virile pectus.* Quod eo omnino reuoco, vt innuatur Regum deſideria non minùs vehementia, quàm prægnantis feminæ eſſe, quæ niſi ſtatim voti compos euadat, abortum facit.

4 Tam hæc quidem, quàm propriæ voluntatis ſuæ vehementiſſimum impetum ob oculos habere videbatur Salomon, cùm rerum naturalium ſcientiam, quam diuinitus acceperat, mortalibus tradere profeſſus in libro

Sapient. 7. 17. & 20. Sapientiæ cap. 7. dicebat: *Ipſe enim dedit mihi horum, quæ ſunt ſcientiam veram, vt ſciam diſpoſitionem orbis terrarum, & virtutes elementorum, &c. naturas animalium, & iras beſtiarum, vim ventorum, & cogitationes hominum.* Vbi cùm ab omnibus interpretibus meritò ambigatur, cur cum hominis ratione præditi cogitationibus, ſiue deliberationibus iras beſtiarum, & vim ſiue D impetum ventorum Sapiens copulauerit? multique multa dicant; eam nos ibi rationem attulimus, quòd Salomoni idem fuerit ventorum impetus, qui

Virgil. *Quà data porta ruunt, & terras turbine perflant.*

nunquam non ſpirantes, quin ſeſe cohibeant, aut pedem referant, ac Principum cogitationes & voluntates: nam

Cicero. *cum omnis motus animi* (Auctore Cicerone, lib. de claris Oratoribus num. 72.) *tamquam ventus hominem deferat,* Principum animi a ſuis deſiderijs non tam deferuntur, quàm velut a vehementi vento abripiuntur, quin ſeſe cohibere & frænare neſciant, ſic illa apud illum dicente:

Seneca in Medea.

——Quamq; regale hoc putes,
Sceptris ſuperbas quiſquis admouit manus,
Qua cœpit, ire.

Plutarch. Et ſapientiſſime Plutarchus libello ad Principem indoctum: *Prauitas a potentia celerem nacta curſum, omnes animi motus in facta expellit.* Quò omnino refero malum Præſidem Pilatum in cauſa Domini iudicium fe- A rentem, qui cùm priùs ad ius attentus, & potentiæ ſuæ oblitus conſtanter iterum dixiſſet: *Ego nullam in eo inuenio cauſam,* Ioannis 18. 38. & ca. 19. 4. ſubinde cùm paululum commotus vt Dominum terreret, potentiam *Ioa. 18. 38.* ſuam ad hunc modum iactaſſet: *Mihi non loqueris? neſcis quia poteſtatem habeo crucifigere te?* ſic is motus animi, & poteſtatis ſuæ recordatio tamquàm vehemens ventus illum detulit, ſiue abripuit, vt non multo poſt eũ, in quo nullam cauſam inuenerat, morti addixerit.

5 Hinc Principes viros notanter admonebat Eccleſiaſticus cap. 5. 1. *Ne ſequaris in fortitudine tua concupiſcentiam tuam.* Vt diceret, ne potentiæ occaſione ad explendam voluntatem abutaris, ſed illam potiùs cohibe, & rationi ſubde, ne a potentia celerem accipiat curſum. Quod quidem ſi non audiſſe, obaudiuiſſe tamen omnino videtur Antiochus ille Rex eius nominis tertius, de quo hæc inquit Plutarchus in Regum & Imperatorum apophtegmatibus: *Dianæ Sacerdotiſſam intuitus, cum formoſiſſima fuiſſet viſa, ſtatim Epheſo receſſit, ne præter* B *animi ſententiam aliquid impij perpetrare cogeretur.* Secus quidem ac Pſeudo-Vates Balaam, qui ſuam aui concupiſcentiam in ſua fortitudine tam vehementer ſequebatur, vt vix Angelus diſtricto gladio eum pedem referre coegerit, expendente id Philone lib. *Quod Deus ſit immutabilis,* his verbis: *Ne anima quidem oculo recluſo vidit reſiſtentem ſibi Angelum Dei, vt conuerſus abſtineret ab iniuria, ſed ita ſe commiſit imprudentia fluctibus inundantibus, vt obrueretur ab eis.* A quo ſanè ſenſu non fuerit Syneſius, cùm id tamquam eximium a Deo ſibi datum donum efferebat, quod qui poteſtate plurimùm valebat, in id ſolùm, quod omnino eſſet honeſtum, animi & corporis oculos conijceret: ita enim ille epiſt. 57. *Erat quippe hoc mihi diuinitus tributum, vt cùm ego auſteritate plurimum poſſem, tum honeſtiſſima quæque vellem.* Nimirum vt indidem aiebat Plutarchus: *Apud humiles & plebeios imbecillitati admiſta ſtultitia peccandi occaſione conſtituitur, cùm non habeat tantum virium, vt cupiditatibus obſequatur. At potentia vbi prauitas acceſſit, dementia motibus animi additur, &c. Valde autem* C *magnum periculum eſt, ne cui licet facere quod vult, is velit quod non debet.* Hactenus ille.

Eccl. 5. 1.

Philo.

Syneſius.

Plutarch.

Rem iniuſtam.

Dauidem quodlibet auerſari peccatum.

1 PReſſius id primùm accipit Agellius, quaſi ſolùm *Lect. 5a.* loquatur Dauid de iniuſtitia, ſiue malo per fraudem *Agellius.* alicui parato, vt dixerit: *Ego fraudes & dolos nectere alicui nunquam cogitaui.* Deinde dum rem iniuſtam ex Græca locutione perinde eſſe ait ac rem contra legem factam: ſtrictè id ad impium idolorum cultum referendum cenſet iuxta illud Ezechielis 14. 4. *Homo homo de domo Iſrael, qui poſuerit immunditias ſuas* *Ezech. 14. 4.* *in corde ſuo, & ſcandalum iniquitatis ſuæ ſtatuerit contra faciem ſuam.* Pergit ſubinde, & eam explicationem alienam ab his verbis non eſſe ait, qua Dauid inducatur non tantùm rem malam, ſed malos etiam homines ab D oculis ſuis remouere, ac ſi dicat: *Nulli licuit coram me rem iniuſtam facere.* Vt in Pſalmo 5. 6. *Neque habitabit iuxta te malignus, neque permanebunt iniuſti ante* *Pſal. 5. 6.* *oculos tuos.* Vnde ſubdit: *Rex namq; iuſtus in terris Dei ſimulachrum quodammodò eſt, ita vt de vtroque eadem ferè dicantur.* Hæc omnia ad id loci excogitauit Agellius, & quidem acutè, ſed neſcio quanta huius loci opportunitate: nam vt nimis ſtrictè rem iniuſtam ad dolos & fraudes retulit, ita minus opportunè ſub hac locutione impiam religionem, ſiue idololatrum cultum excogitauit, cùm nec phraſis ipſa, nec Ezechielis verba, quæ adducit, vel hilum pro ea cogitatione faciant: enimuerò vt eam aliquando ſententiam dixerit Dauid, ipſam quidem tum maiori emphaſi, tum accommodatiori dicendi modo exprimere curauit: nimirum Pſalmus 118. 37. inquit: *Auerte oculos meos, ne videant vanitatem:* ſiue vt eſt apud Anaſtaſium, & alios *in idola:* *Pſ. 118. 37.* *Anaſtaſ.* vbi & adeò negat, ſe vel cogitatione in idololatriam ferri, vt Deum oret, eam ab ipſo cogitationem quam

longissimè remotum iri, & impium idolorum cultum, vel suo nomine, vel vanitatis appellatione, quæ ad idola significanda tum propria, cùm idolum auctore Paulo 1. Cor. 8.4. nihil sit, tum communis, & frequens in Scripturis est: vt *nolite declinare post vana*, 1. Reg 12.21. & Ionæ 2.9. *Qui custodiunt vanitates frustra*: & alibi sæpiùs. Quod vero vltimo loco addit Agellius, *rem iniustam*, pro hominibus malis sumi, vel ea ratione omnino extra rem esse videtur, quod statim tamquam nouam sententiam subijciat, *facientes præuaricationes odiui*.

1. Cor. 8.4. *2. Reg. 12. 21.*

2 Ergo illud opportunius, quod simplicius: *rem iniustam*, Dauidi esse idem ac *rem malam*, vt legunt Augustinus & alij: rem verò malam perinde esse, vt explicat S. Remigius, *ac iniustè factum quodlibet*, siue in Deum, siue in homines, vt nimirum ea rei iniustæ negatio præfatæ cordis innocentię omnino respondeat. Quod bene explicuit Chrysostomus suprà citatus inquiens: *Non enim mihi fuit animus delinquendi, neque in proposito fuit, vt ea admitterem aduersus præscriptam legis formulam, quæ aliena sunt ab exequente sedulò suam salutem. Quin potius præ oculis mihi erat timor Dei, obseruatio mandatorum, iustitiæ opera, denique conuersatio mea omnis iuxta legis præscriptum directa est.* Et statim: *At ibi è diuerso scopus hic totus erat, nempe vt iuxta tenorem legis conuersationem meam instituerem.* Nec ab hoc iuit Chaldæus pro *rem iniustam*, reponens *verbum impium*: nam & impietas frequentiùs cum iniustitia confunditur apud sacros scriptores: & *verbum* idem est ac *res*: vt manifestè patet in nostro Dauide, de quo sacer Scriptor: *Eò quòd fecisset Dauid rectum in oculis Domini, & non declinasset ab omnibus, quæ præceperat ei cunctis diebus vitæ suæ, excepto sermone Vriæ Hethæi.* Vbi Pagninus ex Hebræo transfert *præter rem Vriæ*. Similiter 3. Reg. 9. 10 cùm Salomon à Domino obnixè sapientiam petens inducitur: ait sacer Scriptor: *Placuit ergo sermo coram Domino, quod Salomon postulasset huiusmodi rem: & dixit Dominus Salomoni: Quia postulasti verbum hoc, &c.* Vbi res idem est ac verbum: & verbum pro re omnino ponitur.

August. *Remigius.* *Chrysost.* B *Chald.* *3. Reg. 15.* *Pagnin.* *3. Reg. 9.10.*

Rem iniustam.

Pœnitentiam ab innocentia non ire.

Lect. 6. *Lorin.* *Genebrar.*

1 ILlud hic difficilius, quod tam ad hæc verba, quàm ad præcedentia a P. Lorino & Genebrardo ambigitur: quonam modo innocentiam cordis, viam immaculatam, & cuiusuis iniustæ rei, siue cogitationis negationem sibi potuerit adscribere Dauid, qui cogitatione, verbo & opere animum & manus turpiter fœdauit, tam *in sermone Vriæ*: de quo modo dicebamus, quam cùm superbè & ambitiosè populum recensuit, lib. 2. Reg. cap. 24. 2. Respondet verò Lorinus bifariam, hæc commodè a Dauide dici posse: altero modo, quasi ipse non quid reapse fecerit, sed quod fecisse oportebat, omnino expresserit: altero de seipso post pœnitentiam loqui; sed enim vterque dicendi modus mihi vehementer displicet; prior quidem quòd adeò sit frigidus, vt Neronianas thermas refrigerare possit: cùm cuiuis siue hominum, siue dæmonum pessimo æquè sub eo sensu possint eæ locutiones aptari, dum omnes iustos & rectos esse vel fuisse oporteat; posterior verò, quod cum tempore, quo Psalmus à Dauide fuit conscriptus, non hæreat: nam vt in argumento vidimus, quod Lorinus minimè negauit, ipse nuper regno constituto & contabilito illum cecinit, vt ostenderet, qua ratione Dei gratia adiutus regium munus obire, regnum administrare, & familiam suam instituere cogitaret. Ergo meliùs respondet Genebrardus ad hunc modum: *Quæ tamen non sic sunt interpretanda, quasi per totam vitam Dauid nihil peccarit, sed quòd studuerit ista perficere, in eoque semper fuerit proposito, voto, atque conscientia, quamuis interdum carni succubuerit. Iustus scilicet affectu, si non effectu, perfectus conatu & studio, si non actu propter carnis imbecillitatem.* Hæc Genebrardus, vt dixerit, optabat quidem ipse, & firmiter proponebat cum hæc

2. Reg. 24. 2. D *Genebrar.*

A scripsit, intelligere in via immaculata, & in innocentia cordis indesinenter ambulare, sed quæ humana fragilitas est, ea quæ optauit, & facere proposuit, non perfecit.

2 Sed, vt cum Lorino, antequàm Sol occidat, in gratiam redeam, non incommode posterior ipsius responsio sub eo sensu accipi potest: quasi Dauid tamquam Vates æquè pœnitentiæ, ac peccati sui præscius, hæc dixerit, minimè ignorans, eam esse perfectæ pœnitentiæ vim, vt pristino candoris atque innocentiæ loco restituat, quin peccasse censeatur, qui verè pœnitere nouit: *Nam septies cadet iustus, & resurget*, Prouerb. 24. 16. vbi si ambigas, cur, qui cadit, iustus vocetur? siue quonam modo iustus cadere dicatur, ac si iustitia, & peccatum aperto Marte inter se non pugnent? Respondet opportunè Hieronymus, iusti appellationem ab eo peccatore minimè deperdi, qui a peccatis surgere curauit: ille etenim epist. 46. ad Rusticum tom 1. cùm dixisset: *Vnumquemque iudicat, sicut inuenit: nec præterita considerat, sed præsentia, si tamen vetera crimina nouella conuersione mutentur*: sic subijcit: *Septies enim in die cadit iustus, & resurget; si cadit, quomodò iustus? si iustus, quomodò cadit? sed iusti vocabulum non amittit, qui per pœnitentiam semper resurgit.* Et quidem rectè iuxta Leuiticos canones, quibus ex Dei præscripto ita cautum atque sancitum erat: *Hæc quoque lex hostiæ pro delicto Sancta sanctorum est.* Leuitici 7. 1. etenim si miteris, hostiæ pro delicto tantum honorem decusque deferri, vt Sancta sanctorum habeatur: occurret ubi Glossa Interlinearis inquiens: *Quia æquè placet Deo virtus iustorum, & digna pœnitentia peccatorum.* Sed quare? subijcit appositam rationem S. Ephrem homilia *de Pœnitentia*, hunc ad modum de ipsa loquens: *Salutis est arbor, propterea quod multos in peccatis mortuos resuscitat: inseritur in ipsa omnis cælestis conditio, ac status, quia diuinitatis est consors.* Vt dixerit, quia quidquid peccatum abstulit, ipsa restituit: vnde ipsa Dei vicem gerere videtur, quæ cælestem conditionem, diuinumque homini in peccatis iacenti statum reddit, ac proinde quidni *Sancta sanctorum* habeatur?

Pro. 24.16. *Hieron.* B *Leuit. 7. 1.* *Glo. Inter.* *S. Ephre.* C

3 Fideiubet pro hac cogitatione Dominus Act. 13.22. de nostro Dauide affirmans, & veluti sibi congratulans: *Inueni Dauid filium Iesse, virum secundum cor meum, qui faciet omnes voluntates meas.* Vbi obserua futuri temporis verbum *faciet*: & ambige, quonam modo Deus scientiæ suæ quasi præuaricator existat, qui minimè nescius Dauidem grauiter non semel peccaturum, absolutè dixerit: *Faciet omnes voluntates meas?* num adulterium Bethsabee? atrox Vriæ cædes? ambitiosa populi numeratio, ad Dei voluntates pertinent? Quo ergo modo omnes voluntates Dei fecisse dicitur, qui sæpiùs diuinæ voluntati obsistit? An quia peccata numero pauca, vbi rectè facta numero plurima occurrunt, nulla existimantur? vt aliqui non ignobiles Auctores respondent. Non opinor: nimirum *cùm in corpore integro, aut puro naeuus aliquis effruticat* (vt Tertulliani verbis vtar libro 1. ad Nationes capit. 5.) *aut verrucula exurgit, aut lentigo sordescit, & cùm cælum ipsum nulla serenitas tam colata purgat, vt non alicuius nubecula floccula resignetur, maior boni portio modico malo ad testimonium sui vestitur.* Malum quidem, malum est, & apparet. An verò, quia ea peccata non fuerunt contra præcepta vni Dauidi Regi præscripta, quæ videlicet ad regni administrationem pertinebant, sed omnibus hominibus communia, vt censuit Abulensis? Minimè quidem, cùm Dei voluntates, de quibus ibi sermo est, æque vtraque præcepta complectantur. Cur ergo qui adulterio, homicidio, ambitione lapsus est, omnes Dei voluntates fecisse dicitur, ac si lapsus non fuisset? Planè quia ea omnia crimina debita ille pœnitentia detersit: ideoque non tantùm verè remissa, sed etiam sic quodammodo operta, rectaque diuinis oculis fuere, ac si ea commissa non fuissent, sic id omnino docente S. Iustino M. quæst. 78. ad orthodox. vbi cùm interrogasset: *Si Deus Dauidē virum iuxta cor suum esse asseuerauit: quomodò postea idem Propheta et adulterium & cædem commisit?* Ad hunc modum respondet: *At enim per pœnitentiam*

Act. 13.22. *Tertull.* D *Abulens.* *Iustin. M.*

tiam David delicta sua correxit, ac proinde vti cor Dei inuentus est, obseruaid *inuentus est*: vt dixerit eodem loco, eodem statu iuxta cor Dei, ac si non peccasset. Nec

Pet. Dam. aliter S.Petr. Damian. serm. 56. de S. Martino, his verbis: *Grandia vulnera sic restrinxis, vt non solum vulneris, sed nec etiam cicatricis vestigia remanerent. Translatum est peccatum, & ablatum quod diuidebat inter David & Deum, & sublato eo, David idem qui prius*. Opportunè. En ergo cur ipse confidenter dicat: *Perambulabam in innocentia cordis mei*, ac si perpetuò quidem perambulasset: nec non: *Non proponebam ante oculos meos rem iniustam*: ac si nunquam omnino proposuisset. Planè quòd pœnitentia Dei sit marsupium, quæ dissipata à filio prodigo bona sic colligit, vt nihil de numeratis nummis aliquando perditum fuisse videatur, sic inibi adnotante S. Ephrem: *Gaudet namq; ea Deus, quia quos peccatum moliebatur perimere, ipsa ad Dei reparat gloriam. Indemne hæc est Dei marsupium, quia hominum animas ne pereant, tuetur*. Hæc ille.

4 A quo sanè non iuerit, quod ipse pœnitentiam suscipiens à Deo obnixius efflagitabat, vt mundum in ipso B cor, non iam reficeret, quàm de nouo crearet: *Cor mun-*

Ps. 50. 12. *dum* (ait Psalm. 50. 12.) *crea in me Deus*: vt nimirum ab eo, quod ante peccatum habebat, quod iuxta Dei cor erat, cui omnimoda inerat munditia, nihilque sordidum adhæserat, nec hilum quidem distaret. Quod equidem

Bachiar. videtur expressisse Venerab. Bachiarius in libro de recipiendis lapsis occasione Sunamitis, quæ Davidem senescentem castè & mundè confouebat: sic inquiens: *David cùm in adolescentia sua cum adultera deprehensus sit, in senectute cum virgine inuenitur, vt intelligamus, quòd post peccatum longa castitas imitatrix est virginitatis*. Vt non minùs purum ac mundum post peccati pœnitentiam cor haberet, ac ante admissam turpitudinem habuerat. Quò mirè facit linteus ille Principi Apostolorum ostensus: *In quo erant omnia quadrupedia, & serpentia terræ, & volatilia cæli*: omnes scilicet grauium &

Act. 10. 12. *Hilarius.* enormium criminum rei. Actuum 10. 12. nam si Hilario credimus, linteus ille ipsamet sindon erat, qua Domini corpus ad sepulturam inuolutum fuit: ita enim C ipse canon. 33. in Matth. de Iosepho ait: *Hic munda sindone corpus inuoluit, & quidem in hoc eodem linteo reperimus de cælo ad Petrum vniuersorum animantium genera submissa*. Vt non modò hinc colligas quàm sint Deo chari, ac pretiosi peccatores per pœnitentiam Christo consepulti, quibus vnicam illam, defunctoque pretiosissimam suppellectilem, quam ex hac vita vnicè extrahit signatè donat, eaque inuolui & ornari illus vult: sed etiam pœnitentiam peccatores pristino candori, quo ante peccatum præditi fuerant, reddere, eidemque dignitati ac loco restituere. Nam si attendis, hæc sindon primam Christiani hominis infantiam in Baptismo ex-

Rom. 6. 4. *Coloss. 2. 12.* cipit, dicente Paulo ad Rom. 6. 4. *Consepulti enim sumus cum illo per baptismum*. Et ad Coloss. 2. 12. *Consepulti es in baptismo*: eadem scilicet, ac ille sindone inuoluti: eademque itidem peccatorem criminibus mor- D tuum ad vitam suscipit: vt quemadmodum primi ac vltimi nascentis ac morientis hominis panni, atque inuolucra sese mutuò respiciunt, sibique respondent, vt scitè

Cle. Alex. hunc in modum illos explicat Clemens Alexand. in catena Græca in Iob: *O vita primordium mortis prodromum, nuper est infans ad vitam ingressus, nec interposita mora mortuorum pannis amicitur: natura enim finis memoriam reuocat iis, qui nascuntur*. Ita eodem in loco pœnitentia atque innocentia fuerint, eademque Domini sindone: eodem honore ac pretio habeantur. *Quia æque placet Deo virtus iustorum, & digna pœnitentia peccatorum*. Quæ sanè omnia ob oculos habere videba-

S. Ephre. tur S. Ephrem cùm in serm. Asceuco de vita religiosa atque monastica sic Deo colloquebatur: *Ponam in conspectu tuo lachrymas meas Domine, vt consolationem accipiam in promissione tua, vt retrorsum auertatur inimicus meus, terreatq; conturbetur: dum in loco me conspexerit, quem prapararunt miserationes tuæ: confundatur inimicus, qui in loco me iudicij videre expectauerat*. Vt dixerit, eam pœnitentiæ ac lachrymarum vim esse, vt a loco iudicij, cui peccata hominem addixerant, ad pristi- A num illud culmen Dei manibus præparatum transferat.

5 En cor mundum à Deo in Davide creatum, vt *in innocentia cordis* nulla interruptione facta perambulasse videatur: habent enim peculiarem huic rei vim imperfecta illa, *non proponebam, perambulabam*, iis namq; durans, & continuata actio designatur (vt suo loco vberiùs ostendo, & res ipsa per se loquitur,) quasi continenti David gressu viam virtutis cucurrerit quin ab ea vnquam vestigia submouerit. Cui rursum cogitationi Dei sapientia subscribit dum Passionis nocte sic Petro locuta dicitur: *Simon: ecce Satanas expetiuit vos, vt cribraret sicut triticum: ego autem rogaui pro te, vt non deficiat fides tua*, Luc. 22. 32. Sed quæ, inquis, huic Christi oratio- *Luc. 22. 32* ni siue impetrationi vis & efficacia fuit, cùm vix oratione confecta, Petri in Magistrum fides atque constantia lapsauerit? Ea quidem, qua pœnitentiam Petro illum pristinæ fidei atque constantiæ restituentem impetrauit: sic id admonente Hilario libro 10. de Trinitate: *Sed* *S. Hilar.* B *orat vt Pater saluatos per se nunc in nomine suo saluet ipse: & adeò saluat, vt Petri fides pœnitentia subsequente non deficiat*. Pulchrè, ac si dicat: Orauit quidem & obtinuit à Patre Dominus, vt Petri fides non deficeret: nam vt defecerit, verè tamen pœnituit: ac proinde minimè defecisse censendus est: cùm pœnitentia non tantùm lapsantem firmauerit, sed pristinæ fidei & loco restituerit, ac proinde ipsa nunquàm defecisse videtur: etenim Deus, vt dicebat Hieronymus: *Præterita non* *Hieron.* *considerat, sed præsentia, si tamen vetera crimina nouella conuersatione mutentur*. Vnde Petrum pœnitentem ac lachrymantem, sic eleganter alloquitur, & solatur Vener. Arnoldus Abbas, tractatu de septem verbis Do- *Arnoldus.* mini in Cruce ad illud *Sitio*, tom. 1. Biblioth. Veter. PP. *Et tu sensatus es aliquando, & ad vnius vocem ancillæ à proposito excidisti. Verùm sanguis Magistri hunc reatum aspersit: manet tibi eadem gratia, non priuaris Apostolatu, manent tibi claues tuæ, & eadem excellentia tua dignitas perseuerat*. Et iure quidem ex Christi sangui- C ne peracta pœnitentia eadem Petro gratia, eadem excellentiæ dignitas perseueret, cùm idem ei ac antea apud Dominum locus obtingat. Audi Hieronymum *Hieron.* in epistola ad Virgines Hermonenses, vbi cùm dixisset: *Aliter hominum liuor, aliter Christus iudicat. Non eadem est sententia tribunalis eius, & anguli susurronum*, subiicit: *Petrum ter negantem amaræ in suum locum restituere lachrymæ*. Hæc ille. Quæ S. Petrus Damia- *Pet. Dam.* nus serm. de S. Martino Episcopo, sic pulchrè diffundit: *Petrus Apostolus non quilibet Apostolus, sed Princeps Apostolorum, cui traditus est principatus cæli & terræ, nunquid non de choro pœnitentium est, & de sorte grauiter iniustorum? Nonne ipse est, qui Deum negauit, reliquit Magistrum, amicum deseruit, fefellit promissum? &c. Cecidit, sed non est collisus, quia Dominus supposuit manum suam. Vide quid dicat Scriptura*: Respexit Dominus Petrum. *Respectum Christi sequitur fletus Petri,* D *& lachrymarum amaritudo dulcedinem antiquæ dignitatis instaurat*. Sic Petrus Damianus.

6 Est etiam è hac re, quod Ruben Iacobi primogenito contigisse nouimus: etenim quod ipse temerarijs ausibus parentis sui torum violauerit: hanc illius diram imprecationem commeruit: *Effusus es sicut aqua; non crescas quia ascendisti cubile patris tui, & maculasti stratum eius*, Genes. 49. 4. At verò cùm postea ad Tri- *Gen. 49. 4.* bus benedictionibus afficiendas Dei nomine Moyses accessit, a præfatæ imprecationis vi sic illum eripuit: *Viuat Ruben & non moriatur, & sit paruus in numero*, Deuter. 33. 6. Quæ extrema verba multo aliter in originibus habentur: sic enim Hebraicè: *Et non sit populi eius* *Deut. 33. 6* *Lect. Heb.* *numerus*. Similiter LXX. *Et sit multus in numero*. Nec *LXX.* aliter Chaldæa Paraphrasis: *Viuat Ruben in vita æter-* *Chald.* *na, & non moriatur morte secunda, & accipiant filij sui hæreditatem suam iuxta numerum eorum*. Vbi omnino vides ablatam a Moyse paternam maledictionem, imò in benedictionem commutatam. Quod si ab eo inquiras, in qua potestate hæc fecerit? siue quo iure Iacobi testamentum, & vltimam ipsius voluntatem cui iura tantoperè fauent, reuocare, & irritam tacere potuerit?

Theodor. Respondet Theodoretus quæst. 44. in Deuteron. *Poterat tamquam legislator maledictionem in benedictionem commutare.* Verùm enimuerò multo id anceps & difficile videtur: nec enim ad legislatorem spectat, iura perfringere, & vltimas morientium voluntates irritas facere, siue iustam à Iudice prolatam sententiam reuocare. A Fuerit quidem è summi Principis benignitate, & decore pœnarum acerbitatem temperare, & aliquando sontibus veniam tribuere, at id è legislatoris munere non est. Subsistit tamen & Moysis decretum, & Theodoreti commentarius, quòd inflictam a patre Ruben maledictionem in benedictionem commutasse, non iam ad Principem clementia & benignitate vtentem, quàm ad legislatorem ius ritè & rectè dicentem, & iustitiam executioni mandantem spectant: cur enim aut insons damnaretur, aut alius ab eo, qui peccauit, addiceretur morti, nimirum vt Ruben peccauerit, & diram imprecationem commeruerit; at cùm peccati pœnituisset, iam illam à se remouerat: imo verò alius pœnitentia functus à seipso criminis reo factus fuerat, ac proinde ne alius pro alio puniretur, iure a legislatore pœna exemptus est. B Ita quidem in peccatrice illa Thamar, quæ post peccatum a Iuda requisita, inuenta non est, Genes. 38. 20. scitè obseruauit

Zeno M. S. Zeno Veronensis egregium pœnitentis typum præ se ferre, qui per pœnitentiam alius fiat ab eo, qui peccauit: sic enim ille serm. de Iuda Patriarcha ad finem: *Denique fornicaria requisita non est inuenta, quia renatus, per aquam & Spiritum sanctum desinit esse quod fuerat, & incipit esse quod non erat.* Optimè; vt videris iure Ruben à maledictione ereptum, & a loco iudicij, in quo inimicus eum videre expectauerat, in eum quem diuinæ miserationes præparauerant, merito transpositum, vt dicebat Ephrem.

7 Quò retulit acutè per allegoriam Ambrosius velamen mortui Lazari faciei impositum, ab ipso vitæ restituto notanter ablatum, vt qui pœnitentiam susceperat, iam non haberet, quod erubesceret, sed aperto capite & libera fronte, sine metu, sine rubore, alacrem & securum

Ioan. 11. 44. sese omnibus spectandum daret; sic enim Ioan. cap. 11. 44. *Et statim prodijt, qui fuerat mortuus, ligatus pedes & manus institis, & facies illius sudario erat ligata. Dixit*

Amb. *eis Iesus, soluite eum, & sinite abire.* Quæ sic premit Ambrosius lib. 2. de pœnitentia cap. 7. *Surgit defunctus, & soluere iubentur eius vincula, quæ adhuc in peccato sunt, tollere velamen de facie eius, quod veritatem gratiæ, quam acceperat, adumbrabat. Sed quia venia donatus est, reuelare faciem, aperire vultum iubetur. Non enim habet quod erubescat, cui peccatum remissum est.* Pulchrè; cur enim erubescat, qui peccatum non admisit? Cur iisdem rubore suffundatur, qui peccatum deleuit? Cùm æquè placeat Deo digna pœnitentia peccatorum, ac virtus iustorum. Erubesceret quidem secularis Principis famulus, qui vel leuem in illum offensiunculam committeret, id quippe Regum ingenium est, vt quoduis in eos admissum erratum omnis anteacti obsequij memoriam obliterare soleat, verissimè enim dicebat ille, Satyra 3.

Iuuenal.

——Nam cùm facilem stillauit in aurem,
Exiguum de natura, patriaq; veneno,
Limine summoueor, perierunt tempora longi
Seruitij.

At Dei seruus, cùm ab ipso venia donatus est, reuelata facie, & aperto vultu in ipsum intuetur. Audi ea de re

Pet. Dam. præfato loco S. Petrum Damianum: *Si cui, maximè potenti fecimus, quod ei displiceret, numquid amplius nobiscum loqui, nedum aliquid largiri, vel familiaris esse dignatur? Graues sumus ei etiam ad videndum, & pro magno beneficio computat: si saltem a nostra læsione desistat, & licet multiplicibus, & deuotis obsequijs defendamus offensam, semper tamen iniuriæ memoria prætervolat oculos illius, nec obliterari valet, vel beneficio, vel obsequio, vel ipsa etiam vetustate. Numquid ita Deus meus misericordia mea? Absit. Consueuit enim honorare pœnitentes magis quam innocentes; reuertentes plus quam remanentes:* Hæc ille, & alia suo loco afferenda.

Rem iniustam.

Vberiores sæpius pœnitentiæ, quàm innocentiæ fructus.

1 SEd enim, tum vt egregiam nostri Regis pœnitentiam, quæ propriam sedem, vt vidimus, hic habere videtur, dignè celebremus, ostendamusque plus fuisse quod merito laudaueris in ipsa, quam quod reprehenderis in crimine; tum vel maximè, vt tristem illam & infaustam quorumdam Theologorum sententiam, qui peccatoribus ad bonam frugem se recipientibus non omnes substantiæ suæ diuitias, quas peccando prodegerant; omnes, inquam, gratiæ gradus, & meritorum florem, fructusque restitui volunt, sed auarè denegant, traducamus, & (plumbeis licet mucronibus, nec ad acuta venientes) impugnemus. *Lect. 7.* Age modò, & Dauidem ditiorem & feliciorem à pœnitentia, quàm ab ipsa primæua innocentia iam vide: ipse namque pulchram aliquando orationem

2. Reg. 23. 1. B exorsus, sic locutus est, 2. Reg. 23. 1. *Dixit vir, cui constitutum fuit de Christo Dei Iacob.* Siue vt Hieronymus in

Hieron. traditionibus Hebraicis ad libros Regum legit: *Dixit vir, cui constituta est scala Christo Dei Iacob.* Quæ sic interpretor, vt Dauidi signatè sublimis illa scala fuerit oblata, per quam ad Deum ascenderet, vt ab eius sinu vnigenitum Patris ad terras deduceret: quod perinde est atque Dauidi peculiariter à Deo promissionem factam fuisse, vt de *fructu ventris* illius *super sedem* Israel constitueretur Messias. Quæ sanè egregia laus, & penè diuina inter omnia Dauidis ornamenta fuerit; sed cui, rogo, fundamento, hæc scala innixa dicitur? siue qua ratione tantùm apud Deum ille valuit, vt quamuis non de condigno (quæ enim humana dignitas cum Dei aduentu potuit componi?) de congruo tamen, vt Theologi loquuntur, mereri potuerit, vt vnigenitus Patris de excelso Maiestatis suę fastigio descendens placidus, mansuetus, & misericordiarum thesauros effundens nobis aduenerit? Audi ibi Hieronymum: *Scala Dauid constituta est,*

Hieron. C *per quam conscenderet ad Deum, eò quòd confessus fuerit se peccasse Domino in Vria Hethæo, & pœnitentiam agens per hanc scalam conscenderit ad Deum.* Vides pœnitentiæ meritum & præmium? Audis vberiores illius, quam innocentiæ fructus? Vbi rogo, de innocentia legisti, scalam esse, per quam homines ad Deum conscenderent, vt non modò humanum, sed hominem factum nobis deferrent? Sed hæc omnino sensa accipe iam elegantiùs

Amb. ab Ambrosio expressa lib. 1. *de Iacob & vita beata, cap. 6.* vbi cùm dixisset: *Non habeo igitur, vnde glorari in operibus meis possim; non habeo, vnde me iactem, & ideò gloriabor in Christo. Non gloriabor, quia iustus sum, sed gloriabor quia redemptus sum. Gloriabor non quia vacuus peccatis, sed quia mihi remissa sunt peccata. Non gloriabor, quia profui, neq; quia profuit mihi quisquam, sed quia pro me aduocatus apud Patrem Christus est; sed quia pro me Christi sanguis effusus est:* subijcit: *Facta est mihi culpa mea merces redemptionis, per quam mihi Christus aduenit. Propter me Christus mortem gustauit. Fructuosior culpa quàm innocentia.* Hęc Ambrosius bellissimè & op-

D portunissimè. Pende illud, *facta est mihi culpa mea merces redemptionis*; sed qua ratione? aut quo iure? Nonne aduersus id leges acriter pugnant? Nonne iura omni modo obsistunt? dum præscribunt: *Nemo ex culpa sua lucrum debet reportare:* & alibi: *Fraus & dolus nemini debent patrocinari.* Quomodò ergo *facta est culpa merces redemptionis?* Planè, quod ea sit pœnitentiæ dignitas, adeoque pœnitentis dolore, & lachrymis bonus Dominus capiatur, & delectetur, vt dummodo pœnitentem faciat, non dubitet propter illum sanguinem suum fundere.

2 Cui cogitationi sic videris adstipulatum Iob cap. 13. *Iob. 13. 15.*
15. *Verumtamen vias meas in conspectu eius arguam, & ipse eris saluator meus.* Sed quæ (inquis) hæc consecutio fuerit? arguam me, & ipse mihi saluator erit? Respondent frequenter interpretes ad iudicis benignitatem referendum id esse: quasi secus ac in forensibus iudicijs, vbi sontis confessionem lethalis sententia sequitur, humanissimus Dominus peccatori, sua manifestanti, arguentiq;

peccata, propitius ſit, eumque abſoluat. At enim plus exigit, ſi bene æſtimas, Saluatoris locutio, in ſcriptura antonomaſticè vſurpata pro Redemptoris munere vni Dei Filio tributo. Quare hunc potiùs Iobi ſenſum, & ratiocinationem ab eo factam dixeris: *Facta eſt mihi culpa mea, merces redemptionis:* vt ei, dum vias ſuas caſtigaturus, & pœnitentiam de peccatis ſuſcepturus præuidetur, non modo ſalus, ſed etiam Saluator Dominus aduenerit, qui vt lachrymas primùm excuſſit, ita eas ſubinde abſtergat: quippe ipſe *dilexit nos, & lauit nos à peccatis in ſanguine ſuo:* adeò videlicet delectatus hominem pœnitentem facere & vias ſuas in conſpectu eius arguentem videre, vt libenter è cælo venerit *peccatores ſaluos facere.*

Mich. 7. 8. Sed hæc audi iam à Michæa Propheta cap. 7. 8. ſic ea diffundentem: *Ne læteris inimica mea ſuper me, quia cecidi: conſurgam, cùm ſedero in tenebris, Dominus lux mea eſt. Iram Domini portabo, quoniam peccaui ei, donec cauſam meam iudicet, & faciat iudicium meum: educet me in lucem, videbo iuſtitiam eius.* Quippe hæc omnia eò iuerint, vt nomine generis humani Dei gratia congruam de peccatis pœnitentiam ſuſcepturi confidat. Vates ſibi in tenebris peccati ſedenti, diuinam lucem Chriſtum oborituram, qui ei, & pœnitentiam inſpiret, & ſalutem donet, omnia ipſius peccata delens: ſic hæc capiente S.

Cyrillus. Cyrillo Alexandrin. ibi: *Et quia congruentiſſimam pœnam pertuli, videbo iuſtitiam eius. At enim quænam Dei, & Patris iuſtitia fuerit, niſi Chriſtus? ſic enim Deus Pater illum nobis appellauit, dicens: Appropinquauit enim iuſtitia mea, vt veniat, & miſericordia mea, vt reue-*

Iſaia 56. 1. *letur,* Iſai. 56. 1. vt omnino dixerit cum Ambroſio: *Non gloriabor quia iuſtus ſum, ſed gloriabor, quia redemptus ſum. Fructuoſior culpa quàm innocentia.*

S. Ephre. 3 Hac ſanè de cauſa S. Ephrem præfata homilia *de Pœnitentia,* non contentus dixiſſe pœnitentiam eſſe, *indemne Dei marſupium;* quia *quos peccatum moliebatur perimere, ipſa ad Dei reparat gloriam:* ſubjicit: *Copioſus eſt hac Dei redditus, atque prouentus. Spirituales in ea conſiſtere vſuras exiſtimo, metit enim pœnitentia quæ non ſeminauit.* Vt dixerit, adeò pœnitens de priſtinis meritis nihil deperdit, mirabili hoc marſupio diſſipata colligente, vt nouos potiùs prouentus faciat, & ſubſtantiam cum vſuris recipiat. Fructuoſior enim culpa pœnitentia obtrita, quàm innocentia: nimirum hæc ea metit quæ ſeminauit, dicente Paulo: *Quæ ſeminauerit homo hæc & me-*

Galat. 6. *tet,* ad Galat. 6. 8. id eſt, vt ibi inquit Chryſoſtomus: *Quam*

Chryſoſt. *quis ſementem facit, ei congruentem meſſem colligit.* Et

Prou. 11. Salomone Prouerb. 11. 18. *Seminanti iuſtitiam merces ei fidelis eſt,* quæ videlicet iuſtè & fideliter ſementi reſpondeat: at pœnitentia maiores omnino prouentus, vberiores proculdubio fructus colligit, ſortem cum vſuris recuperans. At quæ hæ vſuræ fuerint? Chriſti quidem ſanguis; Chriſtus ipſe, & Deus homo factus. Nam

S. Ephre. propter me Chriſtus mortem guſtauit, pro me Chriſti ſanguis effuſus eſt. Sed audi primùm Beatum Ephrem de Pœnitentia indidem hæc ita affirmantem: *Salutis eſt arbor, propterea quòd multos in peccatis mortuos reſuſcitet. Inſeritur in ipſa omnis cæleſtis conditio ac ſtatus, quia diuinitatis eſt conſors.* Egregiè, vt pœnitentiæ vſuras opponunt explicet ex inſitionis imagine, tantùm non dicens fructuoſiorem pœnitentiam, & ſuauiores Deo ipſius fructus, quàm innocentiæ eſſe, quòd cum illis omnis cæleſtis conditio ac ſtatus, ſiue ipſa quodammodò diuinitas inſita ſit, omnino ſe habeat ad modum arboris, quæ alteri in pomorum ſuauitate ſuæ naturæ mirum in modum excellit, quod meliori germini, & generoſiori ſurculo inſita ſit.

Quare obſerua, quibus nominibus, & ante peccatum, & poſt peccatum vxorem ſuam appellauerit Adam. Etenim ipſam cùm primùm innocens, recta, & omni pulchritudine conſpicua ex eius latere educta eſt, viraginem appellauit ad hunc modum: *Hæc vocabitur vira-*

Gen. 2. 24. *go, quoniam de viro ſumpta eſt.* Geneſ. 2. 24. poſtmodùm verò, cùm in peccatum lapſa puluis effecta, & morti obnoxia fuit, Domino inclamante: *Puluis es, & in puluerem reuerteris.* Sic ſtatim illam, & *vitam & viuentium matrem,* ipſe nuncupaſſe dicitur: *Et vocauit Adam nomen vxoris ſuæ Heua: eò quòd mater eſſet cunctorum viuen-*

A *tium.* Geneſ. 3. 20. Quo in loco vehementer quidem miratur Rupertus Adamum, inſipientiæ eum in hac nominum nuncupatione arguens, hunc in modum: *Quid ergo inſanius quàm in tali articulo Euam eam dicere, quæ non habet vitam? Eua namque transfertur in vitam. Dixerat autem Deus:* In quocumque die comederis ex eo, morte morieris: *Et illa comederat, & viro ſuo dederat, & dando occiderat, & nunc in præſentiarum diecbat:* quia puluis es, & in puluerem reuerteris, &c. *Quid ergo inſanius, quàm in illo talis cauſa iudicio illam nuncupare Euam, id eſt, vitam, quæ nec ſaltem habebat vitam; dicere matrem cunctorum viuentium eam, quæ potiùs eſt mater cunctorum morientium? Omnes enim in peccato eius moriuntur, et nemo filiorum eius viuit, niſi qui per vnum hominem Chriſtum viuificantur.* Quod ſic ſtatim plus plus vrget: *Et quidem ſi hoc aliàs dixiſſet; verbi gratia ſuperiùs vbi dixit:* Hæc vocabitur virago, quia de viro ſumpta eſt; *ſi inquam tunc dixiſſet:* Hæc vocabitur Eua, quia mater cunctorum viuentium eſt: *Nullam nobis admirationem feciſſet, quia videlicet, & ſecundùm ſenſum eius cunctorum viuentium, id eſt, hanc infelicem vitam ingredientium mater eſt. Nunc autem in eo admirabile eſt, quòd vbi mortis corporea ſententia ferebatur, iam ſpiritual morte mortuus; illic vxorem ſuam Euam, id eſt, vitam appellauit.* Verùm enimuerò, & mirari, & increpare Adamum hac in re deſinat iam Rupertus, cùm ille non niſi diuino ſpiritu afflatus ſuis vxorem nominibus, pro temporis & ſtatus opportunitate appellaſſe cenſendus ſit: Nimirum cùm ipſam Heuæ nomine quaſi matrem omnium viuentium appellauit; non dubium quin vterque à Deo iam increpati pœnitentiam ſuſcepiſſent: cùm ſtatim ipſos Chriſtum induiſſe, legamus: ſic enim ibi immediatè, verſ. 21. *Fecit quoque Dominus Deus Adæ & vxori eius tunicas pelliceas, & induit eos:* vbi Paraphraſis Chald. ſigna è habet: *Et fecit Dominus Deus Ada veſtimenta honoris ſuper cutem carnis ſuæ, & induit eos:* vt ſenſus ſit, Deum iam exinde Chriſtum illis redemptorem dediſſe, quo induerentur, & cuius purpureo vellere eorum peccata remitterentur, vt tegeretur ipſorum nuditas: Vnde cùm primùm illos honoris veſtimentis iam indutos Dominus aſpexit, ſic de ipſis locutus eſt: *Ecce Adam quaſi vnus ex nobis factus eſt:* noſtri videlicet adſimilis ex inſita iam diuinitate; ita id penſitante Tertulliano lib. 1. contr. Marcion. capite 26. *Nam etſi Adam propter ſtatum legis deditus morti eſt, ſed ſpes ei ſalua eſt dicente Domino:* Ecce Adam factus eſt, tamquam vnus ex nobis: *De futura ſcilicet adlectione hominis in diuinitatem:* En ergo rationem cur potiùs vxorem ſuam ſplendidiore vocabulo, & digniori nomine poſt peccatum, quàm ante illud Adam appellauerit: Nimirum ipſa ante peccatum, vt innocens quidem fuerit, at à viro inſita: ideò merito dicta *virago quoniam de viro ſumpta eſt:* poſt peccatum verò, cùm illi pœnitentia functæ inſitus eſt omnis cæleſtis ſtatus atque conditio, & diuinitatis conſors facta eſt: optimo iure vita, & viuentium mater dicitur, quia filij eius viuunt, dum per vnum hominem Chriſtum viuificantur: *Facta eſt enim mihi culpa mea merces redemptionis, per quam mihi Chriſtus*

D *aduenit: fructuoſior culpa, quàm innocentia.*

Gen. 3. 20. — Rupert. — Gen. 2. 17. — B — Gen. 3. 21. — Chald. — C — Gen. 3. 22. — Tertull.

Rem iniuſtam.

Noua pœnitentiæ vſuræ expenduntur.

1 SEd & alias ſubinde pœnitentiæ vſuras obſerua in Apoſtolorum Principe, non enim ſolummodò ſubſiſtit illa Arnoldi Abbatis ſententia: *Manet tibi eadem gratia, non priuaris Apoſtolatu:* ſed ſi rem bene æſtimas, abundantiorem ſubinde gratiam, & ſplendidiorem dignitatem, maioremque familiaritatem cum Domino habuit. Nonne cumulatiorem gratiam, & magis intimam, & egregiam familiaritatem illa Domini ad ipſum verba oſtendunt: *Simon Ioannis, diligis me plus his?* Ioannis 21. 15. cùm ante Petri lapſum nihil tale ab illo Dominus vnquam fuerit ſciſcitatus. Audi S. Petrum Damianum hæc expendentem ſermone 56. qui eſt de S. Martino Epiſcopo & Confeſſ. hunc in modum: *Feli-* Lect. 8. Ioan. 21. 15.

citi.

cet, sancte Apostole, lachrymæ tuæ, quæ culpam abluunt, gradum restituunt, debita dimittunt, ampliora committunt. Respexit pietas, & impietas cessit, & accessit prisca familiaritas. Denique, Simon Ioannis diligis me plus his? Pasce oues meas, & hæc similia, quid sunt nisi magna documenta familiaritatis? Audis illud? *ampliora committunt.* Nimirum ante peccatum solùm ei de futuro dixerat Dominus: *Tibi dabo claues regni cælorum*: & super te ædificabo Ecclesiam: post pœnitentiam verò, & claues & Ecclesiam reapse committit, traditque. Sed cùm ante peccatum hæc Petro Dominus promisit, non statim ei commisit, tradiditque? Sanè quod hæc tanta tamque immensa dignitas vni pœnitentiæ, tamquam digniori & excellentiori deberetur: notanter ei suggerente Domino: *Et tu aliquando conuersus confirma fratres*

Lu. 22. 32. Theophyl. *tuos.* Lucæ 22. 32. Quæ verba sic ibi expendit Theophylactus: *Tu enim Petre, conuersus bonum exemplum pœnitentiæ eris omnibus, vt nullus credentium in te respiciens desperet, qui cùm Apostolus fueris, & negaueris, tamen receperis primatum omnium, & præfecturam orbis per pœ-*

B S. Max. *nitentiam.* Hæc ille. Sed magis dilucidè S. Maximus serm. *de pœnitentia Petri & ancilla ostiaria,* hunc in modum: *Videte ergo quantùm fletus profuerit Petro, antequam fleret, lapsus est; postquam fleuit, electus est; & qui ante lachrymas præuaricator extitit, post lachrymas pastor assumptus est: & alios regendos accepit, qui seipsum non rexit.*

2 Enimuerò hæc omnia siue in reditu prodigi illius ad patris domum, siue in inuenta centesima oue sigillatim à Domino ipso expensa videris. Quo enim fuerit, vel annulus prodigo manui insertus? vel tot faciei impressa à patre oscula? tot arcti amplexus? tam tamque profusa lætitia? illudq; festiuissimum, maximumque conuiuium in quo non agnus, vt ex innoxie de Ægypto profecturo, sed pinguis & saginatus vitulus exhibitus est? Lucæ

Luca 15. 22. 15. 22. Nonne hæ spirituales Pœnitentiæ vsuræ, quas non tam innocentia seminauit, quàm pœnitentia messuit? Quando enim filium in domo manentem, aut pa-

C rentis osculis ornatum, aut adeò illustri exceptum conuiuio legisti? Sed hæc accipe à Venerab. Ruricio epist.

Ruricius. 22. lib. 2. sic eleganter obseruata: *Ipse est pater tuus, qui male prodigo filio & paterna substantia decoctori ad se vel sero redeunti non solum crimina anteriora non imputat, verum etiam præmia amissa multiplicat, dum vlnis fouet, osculis permulcet, muneribus ditat, doctrina confirmat, non tantum ad eius indignatus abscessum, quantum lætatus ad reditum.* Et eodem sensu lib. 1. epist. post multa in hanc rem subijcit: *Datur etiam ipsi iuniori vitulus reuerso, qui seniori agnus datus fuerat ex Ægypto profecturo, quia ipse educit ex Ægypto pater.* Hæc ille omnino ad mentem Petri Damiani superiùs affirmantis: *Consueuit enim honorare pœnitentes magis quàm innocentes, reuertentes plus quàm remanentes.* Sed enim, vt videris prodigum pœnitentem non honoribus tantùm, sed donis etiam, atque diuitijs cumulatum: obserua cum Oleastro ad cap. 33. Exodi, quomodo populum pœnitentia functum ob vituli reatum, non modò non priuauerit Dominus terra promissionis illi oblata; sed etiam statum peculiari illum aculeo stimulauerit, vt ad eam accipien-

D Exod. 33. 1. dam pergeret: *Vade* (inquit Exodi 33. 1.) *ascende de loco isto, tu & populus tuus: quem eduxisti de terra Ægypti in terram quam iuraui Abraham, Isaac & Iacob, dicens: Semini tuo dabo eam, & mittam præcursorem tui Angelum, vt eijciam Chananæum & Amorrhæum, &c. Et intres in terram fluentem lacte & melle.* Sic in hanc rem ea

Oleaster. verba optime pendente Oleastro: *Numquam hucusque legimus Deum festinasse, & vrgisse sic Iudæos ad terram promissam quemadmodum nunc post peccatum, vt intelligamus peccatores sæpius ad maiora dona, quàm ante peccatum habuerint, resurgere.*

Luca 15. 29. 3 Sed iam inquis: Qua ratione, quo iure pœnitentes potiùs quàm innocentes, reuertentes plus quàm remanentes bonus Dominus, æquusque iudex honoret? *Ecce tot annis seruio tibi* (aiebat ille) *& numquam mandatum tuum præterij, & numquam dedisti mihi hædum, vt cum amicis meis epularer. Sed postquam filius tuus hic, qui deuorauit substantiam suam cum meretricibus venit, occi-*

A *disti illi vitulum saginatum.* Aspicisne hæc oculis æquis? Ita quidem, fortiùs enim animum maior pulchritudo, splendidiorque species illicit: & vt magnus innocentiæ, at multò maior pœnitentiæ decor ac splendor est, quippe hic Angelicus, ille humanus, vt in præfata Exodi historia apparet: ad quam Salomon Canticor. 1. vers. 5. ex Paraphrastis Chaldæi sensu omnino allusit. Nimirum pro il- Cant. 1. 5. Chald.

lis vulgari verbis sub sponsæ persona: *Nigra sum, sed formosa,* hæc ille reponit: *Quando Israelitæ fecerunt vitulum, denigratæ sunt facies eorum sicut Æthiopum, qui habitant in tabernaculis Cedar, & quando egerunt pœnitentiam multiplicatus fuit splendor gloriæ vultus eorum, sicut vultus Angelorum.* Audis, & eum multiplicatum splendorem, qui priùs fuerat, & adeò quidem auctum atque multiplicatum, vt humana priùs facies iam Angelica, siue Angelicis superior euaserit? En ergo indemne Dei marsupium sortem cum vsuris recipiens: vt plus sit quòd laudes in pœnitentia, quàm quod accuses in crimine: quam quidem cogitationem optimè elucidat Ambro-

B sius serm. 45 de latrone hunc in modum: *Quamuis enim delinquentium grandis culpa sit: fides tamen maior est gratia. Plus enim credidisse Christo, quam seculo deliquisse, & plenioris est meriti, veniam sperasse de Domino, quam culpam contraxisse de mundo.* Sic Ambros. vt dixeris denigratum à crimine vultum eum à pœnitentia splendorem recipere, qui & peccati notas obliteret, & pristinum decorem superet, dum plus acquirit, quàm perdiderat. Vnde Basilius Seleuciens. orat. 4. in Cainum & Abel, ad illa Genes. 4. verba de Cain. Iratusque est Cain vehementer: sic pulchrè exclamat: *Vtinam pœnitentia, non parricidij dolor fuisset. Quippe tunc obtulisset Cain dolorem pœnitentiæ, qui pretio superasset antecedens sacrificium.* Pende hæc *pretio superasset,* vt appareat pretiosius pœnitentiæ, quàm innocentiæ sacrificium, nimirum *Sacrificium Deo spiritus contribulatus.*

Rem iniustam.

C *Dominum peccatores peculiariter honorare, & ab ijs vicissim peculiariter honorari.*

Sed iam ditiores pœnitentiæ vsuras in deperdita illa Lect. 9.
oue omnino expende. Nimirum quæ per innocentiæ campos suis pedibus pascebat, & ibat, & postquam peccando perijt, & errando lassata est, non nisi pastoris humeris imposita ad caulas reuocatur: *Vadit* (inquit Do-

minus Lucæ 15. 4.) *ad illam, quæ perierat donec inueniat* Luc. 15. 4.
eam, & cum inuenerit eam, imponit in humeros suos gaudens. Ecce Domini humeros, egregium scilicet, & penè diuinum honorem tamquàm vsuras pœnitentiæ persolutas, quæ innocentiæ non deberentur. Verùm enimuerò quàm illustri honore pœnitentes Dominus afficiat pensiculatiùs hic adnotare erit operæ pretium. Quare componas velim ouem in humeros Domini impositam, cum supremis spiritibus currum gloriæ Dei tamquàm equis vehentibus, de quibus Vates: *Ascendit super Che-*

rubim, & volauit, Psalm 17. 13. vbi pro *ascendit* in He- Ps. 17. 13.
bræo est *equitauit:* vbi non solùm obserua, Angelos Do-

D minum portantes: Dominum verò hominem portantem: sed etiam portari, & vehi, ad maximum, & supremum honorem spectare: equus enim sessorem, & quadriga eum quem vehit, cum gloria & dignitate circumferunt: vt videris quàm ingens intercedat discrimen inter honoris ornamenta, quæ Deus aut hominibus pœnitentibus, aut cælestibus spiritibus exhibet: nimirum super Angelus equitare consueuit: hominem verò ipsemet reuerenter baiulat: illos pedibus suis subijcit: hunc humeris sic imponit, vt ei seipsum quodammodo subijciat: quem Domino honorem Angeli deferunt; huncmet homini pœnitenti exhibere ipsemet Dominus videtur. Ita quidem vt apud Isaiam vides: *Dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum,* & Seraphinos stantes *iuxta*

illud, tamquàm serui Domino ministrantes Isaiæ 6. v. 2. Isai. 6. 2.
Ita omnino apud Ioannem 13. 4. audis discipulos sedi- Ioan. 13. 4.
bus suis fixos, Dominum verò non modò vt ministrantem stetisse, sed forma serui accepta præcinctum ad illorum pedes succubuisse, vt eos à sordibus emundaret: sic

enim

enim inibi: *Cum accepisset linteum præcinxit se. Deinde misit aquam in peluim, & cœpit lauare pedes discipulorum, & extergere linteo, quo erat præcinctus.* Quam sanè pedum lotionem eò frequentiùs referunt PP. vt significet interiorem munditiem, quam nostris animis Dominus attulit, dum redemit nos: *Et lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo*, Apocal. 1. 5.

Apoc. 1, 5. Rupert. Sic namque Rupertus lib. 5. de diuinis officijs cap. 20. *Surrexit Dominus a Cœna, id est, a conuiuio paternæ gloriæ, & posuit vestimenta sua, semetipsum enim exinaniuit formam serui accipiens, & carne nostra quasi linteo, cuius vtique materia nascitur è terra, præcinctus, sanguinem suum effundit velut aquam in peluim, atque inde quotidie lauat pedes nostros, cùm illum in remissionem peccatorum nostrorum sumimus.* Obserua id, *quotidie lauat pedes nostros.* Vides quo in honore pœnitentes Dei filius habeat: dum eorum pedibus lauandis succumbit? Audis quanto cum decore: quamque reuerenter eos tractet? dum ipsemet genibus flexis eorum pedes *in sanguine suo* lauare consueuit.

Sap. 12. 18. 2 Ponderat quidem hæc Salomon, cùm Sapient. 12. 18. Dominum huiusmodi modum admirabundus loquebatur: *Tu autem Dominator virtutis cum tranquillitate iudicas, & cum magna reuerentia disponis nos.* Quod si ambigas, qua ratione vna ex parte Deus homines iudicans, ex alia verò ijs quos iudicandos suscipit, reuerentiam exhibens inducatur. Quid enim aliud id fuerit, quam officia confundere, & quæ propria reorum sunt, iudici adscribere? Reus quippe Iudicem suum supplex reueretur. Bonus verò Iudex rei faciem, & blanditias, siue lachrymas non respicit, aut attendit. Respondebo notanter à Salomone priùs de iudicio facto, postea de reuerentia exhibita sermonem fuisse institutum, vt diceret, eos qui pœnitentiæ iudicium debito ordine subierunt, magna subinde reuerentia a Domino dispositos, atque tractatos fuisse; nec immeritò quidem cùm in illis videat pœnitentiam: *In qua omnis conditio ac status, quia diuinitatis est censors*, insitam: necnon summi sanguinem velut in regia purpura collucentem, vt iure dixerit: *Ecce Adam sicut vnus ex nobis factus est.*

Ruricius. Vnde rursus Venerab. Ruricius ea de re agens lib. 1. scitè obseruat, prodigo filio ad bonam frugem se recipienti in honoris signum annuli ornamentum à patre datum esse, eo dicente: *Date annulum in manu eius*, quæ sic premit Ruricius: *Et misericordia non sufficit hæredi, quin etiam paterna clementia venia non sufficit, quòd vlnis fouet, quòd gratia permulcet, nisi & munera largo multiplicet. Dat annulum, ne rursus a patre perfidia duce discedat.* Opportunè vt dixerit, non fuit contentus pater indulgentissimam voluntatem, & delicatissimam beneuolentiam ostenderet, nisi etiam egregia honoris signa ei exhiberet, quibus deinceps in domo tamquam aureis vinculis retineretur. Quid enim annulus nisi sponsæ decus & ornamentum? quid nisi regium insigne est? Genes. 41.

Gen. 41. 42. Dan. 6. 17. Esth. 3. 10. 42. Daniel. 6. 17. & cap. 14. 10. & 13. Esther. 3. 10. & alibi.

3 Quod si bene æstimas: hæ iam non tam pœnitentis hominis, quam Dei ipsum complectentis, vitæ quodammodo fuerint, cùm & non tantùm ad eius abscessum fuerit indignatus, quantùm lætatus ad reditum, & deperditam ouem aureo denuo, siue purpureo pœnitentiæ vellere auctam & ornatam receperit.

Ruricius. Vnde itidem Ruricius sapienter ait: *Denique non exprobrantur facinora, non luxuria, non egestas, sola conuersi reuersio omnia damna compensat, quia maior fuit procul dubio patris facultas reditus, quam rerum facultas.* Sed hæc latius persecuti sumus in epist. ad Philipp. tom. 1. ad cap. 2. vers. 8. adnot. 6. a numer. 10. vide ibi. Et dum ista & illa vides sic vtraque ad vnus forma, vt audias Ruricium lib. 2. epist. 37. ex illis sic inferentem: *Et nos condoleamus lapso: sub-eniamus attrito, amplectamur reuersum, lætemur inuentum.*

Facientes præuaricationes odiui.

Peccatorem sibi ipsi aduersari, & pro se, & contra se esse.

Lect. 10. Chrysost. 1 CHrysostomus, (& frequentiùs Interpretes) generaliter hæc sic primùm capit: *Nec solum ipse nolebam quiduis operis committere contra legem Dei, sed & eos infensè oderam, qui vel tantillum transgrediebantur de Dei mandatis.*

August. Ad quem etiam modum Augustinus hæc ita diffundit: *Intendite fratres mei. Si deambuletis cum Christo in medio domus eius, id est, si vel in corde vestro bene requiescitis, vel in ipsa Ecclesia bonum iter carpitis in via immaculata, non eos tantùm qui foris sunt, debetis odisse præuaricatores, sed & quoscumque intus inueneritis. Qui sunt præuaricatores? Qui oderunt legem Dei, qui audiunt illam, & non faciunt, præuaricatores dicuntur. Facientes præuaricationem odio habe. Repelle illos a te.* Sic ille.

Chrysost. Pergit verò Chrysostomus, & duplex præuaricationis genus assignat, siue vno & altero modo hæc verba capienda dat ad hunc modum: *Locus hic facientes præuaricationes odiui; bifariam intelligendus venit. Qui enim prætergrediuntur mandata Dei, & iustificationes atque iudicia, hi vtique sunt transgressores legis. Rursum alij salutarem ipsam de Domino confessionem transgrediuntur, & ij sunt præuaricatores Dei. Sane, quàm multa est inter legis, ac Dei offensionem differentia. Illi quidem cùm radicem possideant cognitionis de Deo, vtique penes se retinent spem secutura: hi verò qui ipsum abnegarunt auctorem salutis, a salute prorsus exciderunt.* Hæc Chrysostomus.

2 Sub quo ergo sensu hæc, inquis, accipienda sunt de legisne, an de Dei præuaricatione? Chrysostomus quidem ad posteriorem inclinat, dum subijcit: *Nos contra præuaricatores adeò non infensè odimus, vt etiam comiter vt amicos salutemus. Neque enim talibus conuenit dicere salutem.* Non enim pax est impijs dicit Dominus. *Et cum istis cibum sumimus & potum, quorum veteratoriam, ac fallacem suadelam conueniebat fuga præuertere, ac ne dignos quidem existimare, qui inter homines numerentur eos, qui dæmonibus se vltronei tradiderunt, suamq. ipsorum vitam inanimatis lapidibus ac lignis consecrarunt.*

Ps. 138. 21. Sic Chrysost. itatim, cum his verbis illa eiusdem Vatis Psalm. 138. 21. *Nonne qui oderunt te Domine, oderam, & super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos, & inimici facti sunt mihi*, componens, atque vtraque ad hunc modum vrgens: *Imitemur itaque nos hunc Prophetam, ipsi odio persequamur facientes præuaricationes, ne nos per diuersam communicationem deprehendamus cooperarij fuisse eorum præuaricationis. Et quidem modis omnibus ipsorum communio nobis odio habenda est; quod auersi a luce ambulent in tenebris.* Hæc & multò plura Chrysostomus.

Agellius. Cui adhæret Agellius obseruans hoc libro in Hebræo pro *præuaricatio*, siue *præuaricantes* esse vocem שטים *Setim*, qua dicuntur, qui adulterij flagitio contaminati sunt, atque inde sic inferens: *Non absurdè hæc intelligimus de spirituali præuaricatione & adulterio, cùm Deo vero relicto ad adulteros, & impurissimos deos colendos flagitiosus animus declinat.* Subijcit verò statim: *A quo scelere se non modò abfuisse, verùm etiam odio sibi esse maximo omnes eo scelere contactos profitetur. Id enim præcipuè munus Regem attingit, vt religionem adulterantes puniat, & in Deum perfidos non minus, quam de maiestate reos execretur.* Sic Agellius.

August. 3 Augustinus verò, vt iam vidisti, generaliter de quibusuis peccatoribus a lege Dei discedentibus accipit, dum ait: *Qui sunt præuaricatores? Qui oderunt legem Dei, qui audiunt illam, & non faciunt, præuaricatores dicuntur.* Quæ explicandi ratio apud PP. & Interpretes frequentior est. Nullum nomino, ne omnes nominem.

Genebrar. Et quidem Genebrard. ab Agellio in Hebrææ lectionis sensu valdè discordans, illam sic effert: *facere erronea odi*; quæ Augustini explicationi mire fauet: seruus quippe erro, vt nimus est, quàm fugitiuum esse, ita multo accommodatiùs ad præuaricatores legis Dei, hoc est, ad

eos,

eos, qui audiunt illam, & non faciunt, quàm ad infideles, & idololatras refertur: sic enim de errone decernunt Iurisconsulti: *Qui non quidem fugit, sed frequenter sine causa vagantur, & temporibus in res nugatorias consumptis serius domum redit.* Ita Vlpianus in leg. quis sit fugitiuus 17. §. erronem, D. de aedilitio edicto. Qui hominibus concupiscentiis suis deditis, & nugatoriis seculi rebus addictis, quin serio, & diligenter de Dei obsequio, nisi rarò, cogitent, bellè aptantur. Sub quo sensu idemmet Vates Psalm. 118. 119. Agellio, & aliis ex Hebraeo & Graeco fonte ita interpretantibus, dicebat: *Praeuaricantes reputaui omnes peccatores terrae.* Id est, tamquam errantes, & à recto itinere deflectentes. Vnde ille sic haec capit: *Ergo cùm illi peccatores terrae ducem viae amiserint, ipsam Dei legem, & cogitationes suas sequantur; non iniuria omnes eos aestimo errantes ac deuios.* Quod si ipsammet Latinam praeuaricandi phrasim premas, hunc etiam sensum elicies: sic namque primùm luculenter de ea Auctor Incognitus: *Sciendum quod secundùm grammaticos, praeuarico componitur ex prae & varico: varicare autem idem est quod claudicare, vel carne madere, quod sic dicitur a quadam vena intrinseca, qua si laedatur, statim reddit hominem curuum & claudicantem. Et sic praeuarico idem est quod prae aliis varicare & claudicare: Et quia maxima claudicatio est, qua fit mente circa legem Dei, ideò varicatio accipitur pro transgressione legis, & praeceptorum. Et sic praeuaricare est prae aliis legem Dei transgredi, & praeuaricator dicitur talis transgressor, & praeuaricatio, talis transgressio. Quia est ergo facere praeuaricationes, nisi facere opposita legis per quam lex transgreditur? & sic qui iuratur, qui idololatrat, qui aliquo peccato transgreditur legem, ille facit praeuaricationem, talis autem rem facit iniustam, & tales Psalmista odio habebat.* Haec ille.

Vlpian. | Psal. 118. 119. | Agellius. | Incognit.

4 Deinde verò, si ad acuta veniamus, & rem velut acu tangere velimus, proprior & germanior praeuaricandi significatio, quàm ea incogniti allata, pro hac interpretatione omnino stat. Nimirum *praeuaricari*, siue *varicare* non est propriè claudicare, in quo lapsus est Incognitus, sed crura in diuersas partes foede extendere, tractum ab iis, qui natura vari sunt, crura que habet extrorsum intorta, & a se ideo quam longissimè inuicem distantia: vt liquet ex Horat. lib. 1. serm. Satyra 3.

Hunc varum distortis cruribus.

Et ex Quintiliano lib. 11. cap. 3. vbi *de gestu pedum* agens ait: *Varicare supra modum, & in stante deforme est, & accedente motu propè obscoenum.* Vnde ad forum translatum id verbum, seu crimen, sic obiter obscurum Plinio lib. 18. cap. 19. dum arationis modum describit: *Arator nisi incuruus, praeuaricatur, vnde & crimen translatum in forum.* Sed qua ratione? Aiunt nonnulli, patronos praeuaricari, esse a praescripto sui officij deflectere. Bene, sed frigide: nec rem explicantes, nec verbi, & rei ipsius vim exhaurientes. Quae propiùs accedat Iacob Cuianus lib. 9. obseruat. iur. cap. 40. ait: *Praeuaricator opponitur vero accusatori. Est enim praeuaricator is, qui cum fingit se accusare, id agit potius, vt reus absoluatur.* Sed nec id propriè dictum, nisi praefatae verbi *varicare* significationi sic omnino haereat; vt accusator siue patronus in iudicio, ex vtraque parte aequè consistere, siue diuersis partibus velutin cruribus distortis, vim faciens fauere dicatur, vt Vlpiano, & Labeoni Iurisconsultis in leg. Athletas, D. de iis qui notantur infamia, pulchrè ad hunc modum obseruatum est: *Praeuaricator autem est quasi varicator, qui diuersam partem adiuuat prodita causa sua. Quod nomen Labeo a varia certatione tractum ait: Nam praeuaricator ex vtraque parte consistit.* Ad quae verba primùm duleo, bonum Cuiatium praefato loco non aduertisse, quod malus auctor Hotomanus obseruauit; non *varia certatione*, sed *varicatione* esse legendum, inde quippe *nomen tractum* procul dubio est, vt etiam Plinius dicebat. Deinde premo illa: *Praeuaricator ex vtraque parte consistit*; plane quasi vtrique adiuuans: ac proinde vtramque deserens, siue vtrique repugnans. Quò etiam ire videtur lex prima D. ad S.C. Turpillian. dum ait: *Praeuaricatorem esse, qui colludit cum reo.* Illum scilicet aequè accusans, ac defendens.

Horat. | Quintil. | Plinius. | Cuiatius. | Vlpian. | Hottom. | Cicero.

Quod Cicero omnino confirmat: tum cùm in Partitionibus ait: *Praeuaricatoris nomen significat eum, qui in contrariis causis quasi variè esse positus videatur*: tum actione prima in Verrem inquiens: *Virum te perfidiosum, aut praeuaricatorem existimari mauis?* vbi perfidiosum, qui perfidè scilicet id agit, vt commissus fidei suae cliens pereat; eo sensu, quo de venali aduocato eleganter dicebat Euodius pro Symmacho PP. *Lucri adstrictus compedibus, linguae vendit obsequium, & dum animus habendi libidine subiugatus praesumptum iam temerè existimat compendium, sic ingruentia per styli exercitium nescit timere discrimina.* Et de Basilio aduocato dicebat Iuuenalis:

Euodius. | Iuuenal.

——Quot amauerit Hippia moechos
Quot Themison aegros autumno occiderit vno
Quot Basilus socios.

A praeuaricatore, qui non adeò vndequaque alteri parti adhaerens id agit, vt illa omnino vincat, sed aequè ex vtraque parte consistit, apertissimè distinguit. Quod etiam videtur expetiisse. Quintilianus acutè inquiens: *Ego in vniuersum neque oratoris puto esse vaquam praeuaricari, neque litem intelligo in qua vtraque pars idem velit.* En praeuaricatorem ex vtraque parte consistentem. Hinc ergo ad nostrum Vatem ab Augustino sensu dato expositum iam tandem redi. Nimirum dicebat ille: *Qui sunt praeuaricatores? Qui oderunt legem Dei, qui audiunt illam, & non faciunt, praeuaricatores dicuntur.* Opportunè quidem id enim quid aliud fuerit, quam peccatorem, tamquam praeuaricatorem ex vtraque parte consistere, & pro lege Dei, & contra legem Dei? dum & illam mente complectitur, & factis odit, & auersatur: Paulo manifestissimè subscribente epist. ad Titum cap. 1. 16. *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant.* Et eadem met praeuaricationis phrasi vsurpata ad Rom. 2. 17. & 23. *Requiescis in lege, & gloriaris in Deo, & nosti voluntatem eius, & probas vtiliora instructus per legem, &c. Qui in lege gloriaris, & per praeuaricationem legis Deum inhonoras.*

Ad Tit. 1. 16. | Rom. 2. 23.

5 Sub quo sane sensu non incommodè etiam accepéris illa Psalm. 118. 119. verba: *praeuaricantes reputaui omnes peccatores terrae*, quae secus accepta nonnihil battologiae, siue identicae, vt aiunt, orationis habere videntur: quasi peccatores Vates, peccatores reputet. Etenim dum praeuaricator ex vtraque parte consistit, iccirco inquit Dauid peccatores in diuersum scindi hamo, vt ille dixit, siue quod aiebat Paulus sub persona hominis carnalis, ad Rom. 7. 26. *mente quidem seruire legi Dei, carne autem legi peccati.* Dum confitentur se nosse Deum, factis autem negant, & vt malos aduocatos, & pro se & contra se esse, atque hinc & illinc stare, vna ex parte seipsos amantes, ex alia verò odio habentes, eadem probantes & improbantes. Quae videtur attigisse Bernard. serm. 6. de Ascensione; inquiens: *Omnes enim ni fallor, quae sursum sunt quaerimus intellectu, fide & iudicio rationis; sed non eque forsan sapimus omnes quae sursum sunt tamquam in ea sint, quae sunt super terram violento quodam praeiudicio affectionis.* Vnde è suggestu saepius monere iam solitus, non frustra Dominum aegros aliquoties interrogasse: *Vis sanus fieri?* Ioan. 5. v. 6. Lucae 18. 41. Etenim vt ad iaciem nemo animae suae salutem non amare videatur, ac proinde in gratiis ab eo interrogari an saluus esse velit? at cùm praeuaricator sit, qui ex vtraque parte consistat, opportunissimè ab ipso, nec sine mortis interrogatur, an velit, quod velle se iactat: vti a patrono praeuaricante forte perquireres, vtrùm re ipse vellet quod velle se diceret?

Rom. 7. 26 | Bernard. | Ioan. 5. 6. | Luc. 18. 41

6 His pulchrè concinit peculiaris illa, & sapiens allocutio, elegansque elocutio, qua populum Baalis cultu infectum, hunc in modum conuenit Helias 3. Reg. 18. 21. *Vsquequo claudicatis in duas partes? si Dominus est Deus, sequimini eum: si autem Baal, sequimini illum:* Sed obiter ea, non dixisse simpliciter Prophetam, vsquequo claudicans in Dei obsequio; sed notante. *claudicatis in duas partes*; vt ostenderet, illos non tam claudicare, quam varicare, siue praeuaricari, atque ex vtraque parte consistere, cùm & verum Deum colere se profiterentur, & ad Baalis aras supplices accederent. Quod quidem non

3. Reg. 18. 21.

non proinde accipiendum est, quasi modò in hanc, modò in illam partem pro occasionis opportunitate lapsa-tent, tam huic colorem, iam illum velut polypi induentes, vt interpretes non satis inhærentes claudicationis in vtramque partem imagini, siue eam non bene exprimentes, frequentiùs explicant: sed quasi simul & semel, tum Deum verum fide & intellectu, tum etiam Baalis instituta moribus & factis complecterentur, quippe si bene æstimas, id omnino est, claudicare in duas partes; dum huc atque illuc nutante gressu corpus totum in vtramque partem dextrorsum atque læuorsum inflectitur: vt ex originibus manifestè liquet; & Procopius inibi

LXX. sapienter adnotauit. Nimirum LXX. claudicationem in duas partes sic luculenter sub hoc sensu expresserunt: *Vsquequo claudicatis vos in ambobus poplitibus?* Turpiter scilicet vacillantes: & in vtramque partem corpus inflectentes. Ad quem modum Chaldæus: *Vsquequo diuisi*

Chald.

Bernard. *estis in duas partes?* Eo sanè pacto quo Bernard. citato loco subijciebat: *Ecce enim vt tamquam principalia cordis ipsius membra distinguam, est intellectus in nobis, & affectus; & hi quoque sibi inuicem aduersantes, vt alter summa petere, alter appetere infima videatur*: & post nonnulla eam diuisionem in duas partes, apposita imagine omninò exprimens subdit: *Distrahuntur hominum crura, & longioris obice ligni remouentur ab inuicem pedes, & dum adhuc cutis integra manet. Quis tamen ille est cruciatus? Sic affligi plangimus miseros, qui corporaliter inter nos conuersantes, illuminati fortè similiter, sed similiter innuminatur affecti, intelligunt pariter bona qua faciant, sed non diligunt intellecta.* Denique Hebraicus

Lu. Heb. textus id opponune firmat dum ibi sic habetur: *Vsquequo transitis super duas cogitationes?* Præuaricatores planè facti, qui duos clientes sibi inuicem aduersantes defendendos suscipitis, & ex vtraque parte stare, & *duabus*, vt aiunt, *sellis*, sedere vultis. Quæ omnia ob oculos habuisse dixeris Procopium ita hunc locum elucidantem:

Procop. *Quia decem Tribus Deum adorabant, & simul idola colebant. Deum verò nolle coli idola: & ex aduerso idola Dei vericultum vetare: Israelitas ita vtramque facientes, nec Deo, nec idolis fidos esse, vel obtemperantes.*

Facientes præuaricationes odiui.

Vitia, non homines, oderit Princeps.

Lect. 9. 1 Nec fuerit omittendum, quod ad hæc verba adnotarunt Augustinus & Remigius, Vatem non

Remigius. homines, sed peccatores, siue potiùs eorum vitia odio

August. habere. Sic namque Remigius: *Odio habui in hoc quod odio habendi erant.* Quæ sic diffundit Augustinus: *Facientes præuaricationes odio habe: repelle illos a te. Sed odire debes præuaricatores, non homines. Vnus homo præuaricator, videte quia duo nomina habet: homo & præuaricator. Hominem Deus fecit, præuaricatorem ipse homo se fecit. Ama in illo quod Deus fecit, persequere in illo quod ipse sibi fecit. Cùm enim persecutus fueris præuaricatorem eius, occidis quod homo fecit, & liberatur quod Deus fecit.* Hæc ille. Quam quidem doctrinam ad modum, & lenitudinem in correptione, siue castigatione

Gr. Mag. adhibenda sapienter retulit Gregor. Magnus lib. 9. epistol. 8. vbi cùm ex chirurgi imagine dixisset: *Sic vulnus debes abscindere, vt non possis vlcerare quod sanam est, ne si plusquam res exigit ferrum impresseris, noceas, cui prodesse festinas:* subijcit: *personas ergo diligat, & vitia persequaris.* Vbi obiter notauens ex Gregorio ad personarum dilectionem signatè pertinere, vt earum vitia lentè & moderatè persequaris. Nam si in ea acriùs inuehi, & ad viuum resecare volueris, inimici potiùs quàm medici personam gerere credens. Quod si ijs obieceris,

Seneca. quæ Seneca de cupiditatibus extrahendis, & ab animo penitùs exturbandis amico suo sic ingerebat, epist. 51. *Satis diu cum Bayi litigauimus, nunquam satis cum vitijs, quæ, oro te, mi Lucili persequere sine modo, siue fine, nam illis quoque nec finis est, nec modus. Proijce quæcumque cor tuum laniant, quæ si aliter extrahi nequirent, cor ipsum cum illis reuellendum erat.* Omninò dixerim hæc salutaria tibi ipsi obseruanda fore: cui & odij suspectus

A non eris, & quem fideiussorem habes, ne ad mortem persequaris.

2 Sed quo sensu iterum accepit opportunè Augustinus nostrum Vatem Psalm. 138. 21. suum erga peccatores animum sic aperientem: *Nonne qui oderunt te Domine, oderam: & super inimicos tuos tabescebam?* Et statim: *perfecto odio oderam illos: & inimici facti sunt mihi.* Etenim vt aliquid perfectum odium sic explicent, vt perinde sit, ac cui nihil addi possit: quasi dixerit Dauid: *Vsque eo eos odi, vt plus in odio progredi non possem.* Satius tamen est eam odij perfectionem ad charitatem, quæ odium sic dispenset, vt vitia ab hominibus præscindat, & in hæc feratur, illos verò diligat: sic namque Augustinus: *Quid est, perfecto odio? Oderam in eis iniquitates eorum, diligebam conditionem tuam. Hoc est, perfecto odio odisse, vt nec propter vitia homines oderis, nec vitia propter homines diligas.* Et statim premens ea verba, *inimici facti sunt mihi*: & illis obijciens Domini præceptum: *Diligite inimicos vestros*, Matth. 5. 44. Hæc subiungit: *Quomodo*

Ps. 138. 21.

Agellius.

August.

Matth. 5. 44.

B *impleuit hoc ausi illo perfecto odio, vt hoc in eis oderit, quòd iniqui sunt; hoc diligat, quòd homines sunt. Nam & tempore veteris testamenti, quo visibilibus supplicijs carnalis populus coercebatur, homo ad nouum testamentum per intelligentiam pertinens famulus Dei Moyses quomodò oderat peccatores, cùm pro eis orabat; & quomodò non oderat, cùm eos occidebat, nisi quia perfecto odio oderat eos? Ea namque perfectione sic oderat iniquitatem, quam puniebat, vt diligeret humanitatem, pro qua orabat.* Hæc Augustinus.

Exodi 32.

3 Quò omninò pertinent *plagæ nouissimæ*: quibus Dominus in peccatores misericorditer, & beneficè sæuire dicitur Apoc. 15. 1. sic enim Ioan. *Et vidi aliud signum in cælo magnum, & mirabile. Angelos septem habentes plagas septem nouissimas.* Sed qua ratione *nouissimas*? Quia aliæ quidem à veteribus illis; quibus Ægyptios, aliosque inimicos olim Dominus percusserat, non corporibus modo, sed animus etiam necem, & exitium inferens: quippe hæ non eò eunt, vt perdant: sed potiùs vt

Apoc. 15. 1.

C medeantur eo modo quo dicebat Seneca lib. 5. de benef. cap. 20. *Multa beneficia tristem frontem, & asperam habent, quemadmodum secare & vrere, vt sanet: & vinculis coercere.* Dum videlicet hæc nouissima ira Dei peccatum destruit, & peccatori summum beneficium tribuit. Quod quidem argumentum ad id loci sapienter & ornatè tractat, & omnem in partem vers. Magister meus P. Ludouicus del Alcazar: signatè verò sub hoc sensu

Seneca.

Alcazar.

Ierem. 50. 25.

sapiens illud Ieremiæ cap. 50. 25. *Aperuit Dominus thesaurum suum, & protulit vasa iræ*: benè pendens thesauri nomen quod peculiariter locum habet in ijs, quæ sunt maximi pretij, & propterea asseruantur recondita. Sed ijs illud adiunge ex Psalm. 67. 1. *Exurgat Deus, & dissipentur inimici eius: & fugiant qui oderunt eum, a facie eius.* Etenim peculiarem dissipationis eorum modum sic statim subijcit: *Sicut deficit fumus, deficiant; sicut fluit cera a facie Dei.* Quare sicut fumus? Quare sicut cera? cùm alibi de impijs dicatur, non aliter à terra, quàm à vento puluerem dispergi. Psalm. 1. 5. *Non sic impij, non sic, sed tamquam puluis, quem proijcit ventus à facie ter-*

Psal. 67. 1. & 2.

Psal. 1. 5.

D *ra.* Sanè quod à facie Dei benignè peccatores respiciente ipsorum duritiei tamquàm cera liquefiat, ipsorum peccata fumi exitum habeant, qui quidem, lachrymas excutit, & in lacrymas desinit: sic mihi adnotante Augustino: *Eos hoc loco significauerit quorum duritia in lachrymas soluitur.* En nouum pulcherrimumque sæuiendi in peccatores modum, vbi peccatum destruitur, homo verò diligitur, & à correctione ingens beneficium capit: aliter quidem ac illi, qui *tamquam puluis, quem proijcit ventus à facie terræ*: ij videlicet, quos misericorditer Deus non punit, sed dimittit vagos, secundùm desideria cordis eorum: *Ideò non resurgent impij in iudicio.*

(∴)

VER-

VERSVS IV.

Non adhæsit mihi cor prauum: declinantem à me malignum non cognoscebam.

COMMENTARIVS.

VARIA etiam sicut & in præcedentibus distinctio his verbis, siue à Massoretis, siue à Hieronymo & Cassiodoro affertur: claudunt quippe periodum in illis: *Non adhæsit mihi*, sic hæc cum antecedentibus coniungentes: *Facere præuaricationes*, siue *erronea*, *non adhæsit mihi*. Siue vt Hieronymus: *Facientem declinationem odiui, nec adhæsit mihi*. Vnde sequentia sic efferunt: *Cor prauum declinauit à me, malum non cognoscebam*: siue vt eodem sensu Hieronymus: *Cor prauum recedet à me, malum nesciam*. Verum vt Vulgati siue LXX. dispunctio simplicior, mollior & melior est: ita ab ea recedere nullius frugis fuerit.

Cor prauum.

Cor prauum ad fraudem callidum.

Lect. 1. 1 VIdendum priùs siue scrutandum *cor prauum*: deinde an Vates de seipso, an de alio loquatur, examinandum. Et quidem id variè à PP. & interpretibus
August. exponitur. Primò enim Augustinus pro affectu à regula diuinæ voluntatis discordante, & sese distorquente sic capit: *Quid est cor prauum? Cor tortum. Quod est cor tortum? Cor non rectum. Quod est cor non rectum? Vide quod est cor rectum, & ibi inuenis, quid est cor non rectum. Rectum cor dicitur hominis, quia omnia quæ vult Deus, ipse vult*. Vnde post nonnulla sic concludit: *Si ergo cor rectum sequitur Deum, prauum cor resistit Deo. Aliquid illi contingat aduersum; Clamat: Deus quid tibi feci? Quid commisi? quid peccaui? Se iustum vult videri, Deum iniustum. Quid tam prauum? Prauum est, quia tortum est, quia prauum regulam portat. Corrige te, & inuenies rectum, à quo te deprauasti. Ille iustus, tu iniustus, & ideò peruersus es: qui hominem iustum dicis, & Deum iniustum*. Hæc & alia multa Augustinus. Nec multò ali-
Chrysost. ter Chrysostomus, qui cùm priùs cor prauum de re obliqua, inæquali aut confragosa sumpsisset; subiicit illam sub Dauidis persona: *Addo licet innumeræ me premerent afflictiones, etiamsi hominum nequitia, quæ contingere solent, me redigerent in angustum, quamuis mihi obsisterent per multa aduersa, non adhæsit mihi* cor prauum, *non maligna mecum disceptatio, non inuentio vlla ab æquitate ab horrens. Non quòd affligerer, non quia vbique vrgebar anxietate, non item quod viderem peccatoribus cuncta succedere feliciter, & impios ditescere, omnes denique præuaricatores legis prosperitate frui ac dirigi, tacò corde deprauabar, maligna mecum reputans, ac dicens: Quare impij viuunt, ac præualent diuitijs?* Sic Chrysost.
2 Sed pergit Chrysostomus, & postmodùm *cor prauum* idem cum corde duro sic facit: *Non adhæsit mihi cordis fer... ritiès*. Hæsit extremæ huic praui cordis acce-
Incognit. ptioni Incognitus, & *cor prauum*, siue durum ex Bernardi verbis lib. 1. de consideratione ad Eugenium cap. 2. hunc in modum agnoscendum proponit: *Ne pergas*
Bernard. *quærere* (inquit Pontifici Summo Bernardus,) *quod sit cor durum. Si non expauisti, tuum hoc est. Solum est cor durum, quod semetipsum non exhorret, quia nec sentit. Quid me interrogas: interroga Pharaonem. Nemo duri cordis salutem vnquam adeptus est, nisi quem fortè miserans Deus, abstulit ab eo iuxta Prophetam cor lapideum, & dedit ei cor carneum. Quid ergo cor durum? Ipsum est quod nec compunctione scinditur, nec mouetur precibus, minis non cedit, flagellis duratur. Ingratum ad beneficia est, ad consilia infidum, ad iudicia sæuum, inuerecundum ad turpia, impauidum ad pericula, inhumanum ad humana, temerarium ad diuina, præteritorum obliuiscens, præsentium negligens, futura non prouidens: ipsum est, quod præteritorum præter solas iniurias nihil omnino non præterit:*

A *futurorum nulla nisi fortè ad vlciscendum prospectio, seu præparatio est, & vt in breui cuncta horribilis mali mala complectar: Ipsum est quod nec Deum timet, nec homines reueretur*. Hæc omnia Bernard. & ab eo hoc loco Incognitus. Quæ non omnino importunè his Dauidis verbis aptari possent: si ipse de corde suo ageret. Quid enim adeo regium, quàm molle & mite ingenium habere? quod humanum ad humana, ad iudicia sæuum non sit, sed precibus moueatur. Quid contra à regio animo magis alienum quàm ferreum ac lapideum esse, cui possit obijci Ouidianum illud:

Natus es in scopulis, nutritus lacte ferino, Ouid.
Et dicam, silice pectus habere tuum.

Verùm enimuerò aliò eius mentem ire: postmodum ostendemus. Vnde si bene æstimas, nec ea quæ Augustinus & Chrysostomus circa cor prauum meditantur, illi congruunt. Quid? quod vtraque explicatio praui cordis significationem, siue naturam non exhauriunt?
3 *Prauum* ergo *cor* de quo Dauidi sermo est, illud ip-
B sum proculdubio fuerit, quod Ieremias c. 17.9 & Salo- Iere. 17.9.
mon Prouerb. 11.20. eadem voce exprimunt, & ille *in-* Prou. 11.
scrutabile, hic *abominabile* esse ait: Sic namque Iere- 20.
mias: *Prauum est cor hominis, & inscrutabile, quis cognoscet illud?* Similiter Sapiens: *Abominabile Domino cor prauum, & voluntas eius in ijs, qui simpliciter ambu-*
lant. Vbi non dubium, siue ex Græcis & Hebraicis vo- Lect. Heb.
cibus, quibus Latina *prauum* omnino respondet: siue ex LXX.
ipsa serie, & contextu sermonis, quin cor prauum sit *fallax, versutum, supplantatorium*, quod aliud simulat, aliud meditatur, & versat apud se: siue (quod Latinea vox sonat) *tortuosum, flexibusque atque anfractibus multiplex, & varium*. Quale omnino habuisse callidum illum Imperatorem Tiberium, qui cùm oderat, amare; cùm amaret,
odisse videbatur, luculenter scribit Dio postmodùm ad- Dio.
ducendus. Quod quidem velut acu tetigit Apollinaris Apollin.
dum pro *prauum cor* legit *callidum consilium*: mala scilicet calliditate, siue astutia, quę prudentiam peruersè imitatur: nam apud Ciceronem, & alios scriptores Latinos callidus semper coniungitur cum epitheto *versutus* aut
C *veterator*: vt 3. de Natura Deorum: *Chrysippus homo si-* M.Tull.
ne dubio versutus, & callidus: & 1. Officior. *callidum*, Ps. 77.57.
versutum factum Solonis, & Actiones 5. in Verrem: *& homo luteus, etiam callidus, & veterator esse vult*. Sub quo planè sensu alibi noster. Vates de Israelitis subdolè agentibus dixit: *Conuersi sunt in arcum prauum*, Psalm.
77.57. Quod omnino explicuit Oseas ca. 7.16. de ijsdem Oseas 7.16
Dei nomine inquiens: *Facti sunt quasi arcus dolosus*: & verò vt *arcum prauum* bene ibi plures intelligunt, qui non in scopum in quem dirigitur: sed in aliam partem sagittam mittit, ita *arcum dolosum*, apud Oseam quotquot bene explicant sic capiunt, vt non vtcumque in alia quàm in scopum sagittam mittat, sed etiam sagittario
noxius sit, *qui videlicet* (inquit ibi Ruffinus) *fraude mon-* Ruffin.
structa in ipsum, cuius manibus tendebatur, tela dirigeret. En prauum cor ad viuum delineatum; quod aliud simulat, aliud ad perniciem meditatur; & ad fraudem callidum & versutum est. Vnde non omnino deflexit ab
scopo Haymo, qui *prauum* pro *maleuolo* accepit, quam- Haymo.
D uis Vatis mentem, siue sententiam diminutè expresserit.
4 Firmat hæc iterum Salomon Prouerb. 6. 14. vbi de Prou. 6.14.
homine *Apostata*: siue *Belial*, vt est in Hebræo, (qua vo- Ephes. 4.
ce Hieronymus in id epist. ad Ephesios c. 4. 27. *Neque* 27.
locum detis diabolo; diabolum, tamquàm criminatorem, Hieron.
seu aduersarium, siue etiam pestilentiam nominari, disertè monet) sic inter alia ait: *Prauo corde cogitat malum*.
Siue vt Hebræi Codices & LXX. habent, *peruersum* LXX.
cor fabricatur, siue *architectatur malum*; quæ frigidè ab interpretibus perinde accipiuntur, ac si dicatur: *nunquam non aliquid mali meditatur, quod alijs inferri possit, ea est illius cordis prauitas*: cùm tamen prauitas, & fabricatio mali, non eò solum tendunt, vt malum inferatur: sed signatè vt subdolè, versutè & artificiosè præiactis in profundum fundamentis; quæ cùm minimè appareant, certior, & sine remedio pernicies est. Cui rei opportuna
est Lectio, quam ex Hebræo præfatis verbis Ieremiæ: Lect. Heb.
Prauum est cor hominis, & inscrutabile, adhibet Pater
Mal-

Maldon. Maldonatus: *frandulentum est cor præ omnibus*; & hunc in modum explicat: id est: *nihil est omnium rerum, quod aquè fallax sit, atque cor hominis*. Quod si id videre velis, audi Senecam epist. 103. ac si hæc ob oculos haberet, ita loquentem: *Ab homine homini quotidianum periculum. Aduersus hoc te expedi, hoc intentis oculis intuere. Nullum enim malum frequentius, nullum pertinacius, nullum blandius. Tempestas minatur, antequàm surgat. Crepant ædificia, antequàm corruant: prænuntiat fumus incendium. Subita est ex homine pernicies, & eò diligentius tegitur, quò propius accedit.* Obserua extrema hæc verba ad scrutandum prauum, & inscrutabile cor hominis, qui tunc propior ad perniciem inferendam accedit, cùm ab hoc longiùs ire videtur. Quare pergit Seneca: *Erras, si istorum, tibi qui occurrit, vultibus credis; hominũ effigies habent, animos ferarũ, nisi quòd illarum perniciosior est primus incursus, quos transire non quaerunt.* Hęc ille. (Seneca.)

5 Vt ex ijs duo facilè inferas: alterum, quàm sit verum, quod citato loco dicebat Salomon: *Abominabile Domino cor prauum*, quod videlicet, & natura, hominis; malitia, feræ est, & malum non simpliciter, sed artificio simulationis fabricatur, vt omnino ineuitabile, & sine remedio sit. Bene quidem Tragicus in Hippolyto:

Sen.Trag. *O vita fallax abditos sensus geris,*
Animisq́; pulchram turbidis faciem induis,
Pudor impudentem celat, audacem quies,
Pietas nefandum, vera fallaces probant,
Simulantiq́; molles dura

Sed enim quod pulchrè notauit Plinius, illi periculosiores fontes sunt, qui limpidis aquis blãdientes, perniciem ebibendam offerunt, quàm qui ad faciem ipsam turbidi sunt; ita humana effigies turbido animo superinducta periculosior & execrabilior proinde est: dixit quippe ille lib. 31 c. 2. de quodam fonte: *Sole oriente eum exundare feruenti similem, auesque quæ gustauerint, iuxtà mortuas iacere.* Indeque subijcit: *Namque, & hæc insidiosa conditio est, quòd quædam etiam blandiuntur aspectu.* Alterum: aberrasse à scopo Incognitum, cor prauum cum corde duro confundentem: nam et si cordi prauo sua etiã durities interius sit, at enim ad faciem adblandiens est, quodque durimam, vt opportunius fallat, omnino dissimulet atque emolliat. (Plini.)

Non adhæsit mihi cor prauum.

Alienas à Principe animi prauitas, quòd paruitas animi sit.

Lect. 2. 1 Sed iam; de quo dicit? de se, an de alio? Chrysostomus quidem, & ab eo Incognitus, Lorinus, & alij de prauo animo, siue affectu, qui Vati non adhæresceret, capiunt, vnusquisque hanc animi prauitatem suo modo explicantes. Verùm enimuerò, si aliqua ratione hæc Dauidi aptanda essent, non alio omnino sensu præter eum quem modò dedimus, congruè possent accommodari; in quem ea Apollinaris expositio penè concurrit: *Callidum consilium non mihi placuit.* Vt videlicet bonus & prudens Rex egregia, & verè regia animi simplicitate, & candore in iure reddendo, & regni administratione præditus, à callido & versuto Tiberio sese discriminaret, cuius cor omnino prauum & tortuosum, flexibusque atque anfractibus multiplex; aliud simulans, aliud versans apud se, sic graphicè depingitur à Dione Nicæo: *Ita omnes animi affectus occultabat, vt quæ cupiebat, nunquam serò diceret, pugnaret que cum oratione voluntas eius, & desiderium; id enim detestabatur, quod expetebat maxime. Et quod oderat, dissimulabat. Irascebatur nulla re conturbatus. Iratus, tranquillissimo, æquissimoque animo esse putabatur. Commiserabatur eos, in quos maximè animaduerterat, & quibus veniam dabat, succensebat nonnumquàm. Sic amplexabatur inimicos homines, vt sibi familiarissimos & coniunctissimos. Contrà autem cum coniunctissimis non re aliter gerebat quam cum alienissimis hominibus. Denique putabat, Principis animum nemini cognitum esse oportere.* At statim, ac hæc audis, inquis: Ergo simplicissimus, siue apertissimus Tiberij animus præ omnibus erat, de quo meritò diceres cor in manibus ge- (Apollin.) (Dione.)

A stare: nam si omnia quæ diceret faceretve, in contrariam partem ac sensum acceptisses, eius mentem assequi, & penetrare videretere: sed enim nec hoc facile (quæ mira cordis illius prauitas erat) nec tutum. Non quidem facile, quod suspensa illi, & obscura semper verba. Sic namque de illo Tacitus lib. 1. Annal. *Tiberioque etiam in rebus, quas non occuleret, seu natura, seu assuetudine suspensa semper, & obscura verba: tunc verò nitenti, vt sensus suos penitus abderet, in incertum & ambiguum magis implicabantur.* Tum etiam quòd animus cùm maximè obseruari, siue explorari, aut introspici oportebat: magis ac magis ferreis, siue adamantinis vectibus claudebatur, eodem scriptore adnotante lib. 3. Annal. cùm Piso de morte Germanici, quem iussu Tiberij veneno sustulerat, in Senatu ipso Principe adstante accusatus, & implacabiles Iudices expertus, à facie, & nutibus Tiberij ad sumendas iudicij coniecturas totus pendebat: sic namque ibi: *Redintegratam accusationem, infensas Patrum voces, aduersa & sæua cuncta perpessus, nullo magis exterritus est, quam* B *quòd Tiberium, sine miseratione, sine ira obstinatum, clausumque vidit, ne quo affectu perrumperetur.* Ito ergo, & prauum illud cor vel ex hac, vel ex contraria parte scrutare. (Tacitus.)

2 Sed neque id tutum sic id præfato loco admonente Dione qui cùm post allata verba dixisset: *Quod si in Tiberio tantum fuisset, aut obscura esse potuisset eius voluntas ijs, qui sensissent, studuissentque eam habere cognitam, quippe omnia in contrariam partem accepissent. Nam, & cum se aliquid velle negauisset, tum id eum desiderare maximè & quum cupere se dixisset, tum eum id nolle existimassent:* Subijcit: *Sed præter ea, quæ supra diximus, grauiter ferebat, dum suspicabatur aliquem esse conscium, & participem consiliorum suorum, multosque non aliam ob causam interfici iussit, quam quod discerent ab ijs voluntatem suam animaduersam & perspectam esse. Itaque is solus fere erat (quod tamen perrarò accidit) qui neque ingenium eius ignoraret, & mores, neque patefaceret cognitos. Nam eo pacto, qui ei parerent, non decipiebantur, nec propterea in odium eius veniebant, quod ostenderet ea quæ ageret percepisse.* Sic Dio. Vnde quidem cùm hic simulationum Magister ficta modestia imperium se declinare simularet, & à Senatu pereret ne in ciuitate tot illustribus viris subnixa omnia ad vnum deferrentur: ea Senatoribus curæ, id studium erat, ne vllo pacto ipsius mentem intellexisse viderentur: ita obseruante ibi Tacito hunc in modum: *At Patres quibus vnus metus, si intellegere viderentur in questus lachrymas, vota effundi, ad deos, ad effigiem Augusti, ad genua ipsius manus tendere.* (Dion.) (C) (Tacitus.)

3 Nec Tiberio dissimile Herodis Regis prauum cor: quem hac signatè ratione minimus, & modestissimus Dominus vulpem appellauit apud Lucam cap. 13. 32. inquiens: *Dicite vulpi illi.* Quare vulpes? quòd, vt hæc, & numquam rectâ incedit, sed quò non dirigit cursum, infert pedem, & nonnisi ad fraudem, & insidias callidum, & subdolum animal est; ita ille cum Ioanne Baptista ea D cordis prauitate se gessit, vt cum reapse intermere cupiens, exterius honoraret, audiret, & eo audito multa libenter facere simularet, & denique cædis occasionem ex iureiurando Herodiadi facto nactus, tristitiam lætissimo animo indueret: vt his verbis inquit Beda tom. 5. c. 25. *Tristitiam præ se ferebat in facie, cum nequitiam haberet in mente, scelusque excusat iuramento, vt sub occasione pietatis impius fieret.* En quod dicebat ille: *Vbi leonis pellis deficit, vulpina insuenda est.* Sive potiùs quod querribundo ore Dei nomine dicebat Isaias cap. 43. 24. *Seruire me fecisti in peccatis tuis*: Quæ sub eo sensu sic scitè capit Pater Sanchius: ac si homines praui corde, & hypocritæ Deum, Deique religiosum nomen suæ prætexant impietati, & quasi suis cupiditatibus adhibere velint administrum. (Luc. 13. 32.) (Beda.) (Isa. 43. 24. Sanchez.)

4 Ergo vt non textui; ita Dauidis personæ, quà ipse Princeps, quà Religiosus, quà iustus, quà verus prauum cor non adhæresere ab ijs PP. & interpretibus opportunè dicitur; tum ne ipse pro Rege iustitiorem agere videatur: nimirum vbi de Iob c. 1. v. 1. Noster dixit: *Erat vir ille simplex.* lxx. & PP. Græci legunt, *homo verus*, quod sic ibi explicat Origenes, vt qui simplex, siue verus non sit, (Iob 1. 1. LXX. Origenes.)

Velasquez Psal. centesimum Tom. 3. E

histrio fit, quum non secus ac histrio, qui habitu corporisque figura Regem ementitum; diuinam ille similitudinem obscuret: tum etiam, vt his verbis regiam ille maiestatem, & dignitatem incolumem, & illæsam seruare ostendatur, cùm nihil fuerit ab illa magis alienum quàm vulpina hæc pellis leoninæ ad nocendum assuta: vt sapienter adstruit Gregor. Nazianz. orat. 3. in Iulianum: inde desertorem illum traducens, & perpetuæ infamiæ exponens hunc in modum: *Illud autem admodum prauum ac malignum, quod cùm nec apertè nos allicere posset, nec tyrannicè cogere præ pudore sustineret, leoninæ pelli vulpinam, aut si manis Minois larnam summæ iniustitiæ prætexens, quibus verbis propriè id exprimam, scitter vim afferebat.* Cuius quidem versutiæ multis arguit indidem eum Principem Theologus, vt iam vidimus, tandem concludens: *Imperatori autem, cùm vi & potentia superari, admodum turpe sit: tum verò turpius, vt opinor, & indignius est, conatus suos, & intentiones arte occultare.* Rectissimè. — Naziang.

Non adhæsit mihi cor prauum.

Prauum Aulicis cor sæpius subesse.

Lect. 3. 1 AT enimuerò meliùs Augustinus, & omnes fermè interpretes, siue Græci, siue Latini de homine, cui prauum cor subesset, quem sanctus Rex inter suos familiares non admitteret, omnino capiunt, sic Græcus auctor apud Agellium: *Cor prauum, id est, homo cor prauum habens.* Sed enim Bellarmini commentarius, vt pius fuerit: tamen menti Vatis, quam dedimus, non omnino conuenit; ait enim: *Tanta videlicet erat in populo sanctitatis opinio de Rege Dauide, vt improbi ad eum accedere non auderent.* Non adhæsit mihi, inquit, homo praui cordis, & *nequam procurant enim omnes, a me non diligi facinorosos.* Quippe hæc non ad quoscumque improbos, sed signatè ad versutos, & fraudulentos Aulicos respiciunt. Ita Agellius: *Homo cordis peruersi, fraudulentus ac malitiosus, non adhæsit mihi, non mecum amicitia iunctus est: longè a me fuit, non mecum versatus est.* Ita ille. Sane de priuata sui innocentia, & rectâ vitæ ratione vsque ad hæc verba egerat Vates, iamque de domestica erga suos disciplina, & de modo quo Aulam suam efformaret, sermonem instituit: atq; adeò, dum eos quos à sua familiaritate reijciebat, ostendit: primo in loco prauos atque versutos disertissimè ponit, quasi hi in Aula, & frequentiores, & perniciosiores esse soleant. Quod verò quæsito verbo dixit, *non adhæsit*, non tam significat, improbos ad eum accedere ausos non fuisse: quin, contrana potiùs sententia, versutos, & praui cordis illi adhærescere seseque in intimam illius familiaritatem insinuare volentes ab ipso fuisse repulsos. Nimirum hoc omnino fuerit prauorum & callidorum hominum ingenium, vt sese vel tamquàm hederæ arboribus, vt eas arefaciant arctissimè implicent, aut tamquàm militares arietes mutus ad eos labefactandos admoueant. Vnde hac ratione disertissimè admonebat Cicero in lib. de Amicitia: *Apertè adulantem nemo non videt, nisi qui admodum est excors, callidus verò & occultus, ne se insinuet, studiosè cauendum est.* Sed quare cauendum? ne videlicet tecti iudicij mutuum, siue fundamenta subueitat. Scitè siquidem Lucianus in libello: *De non temere credendo calumniæ*, callidam assentationem inter fortissima calumniatorum arma sic ponit: *Hæc fores recti iudicij seu fundamenta suffodit ac subruit. Intus coniurati cum hostibus proditores irruentes adiuuant, manus porrigunt, portas aperiunt; & modis omnibus contendunt, vt auscultatorem calumnia sibi seruum faciat*, ita ille. — Bellarm. — Agell. — M. Tull. — Lucianus.

2 Hinc quidem, vt non ineptè id retuleris ad eam cordis prauitatem, quâ Aulici duabus vijs terram ingrediuntur, vt inquit Sapiens, Ecclesiast. 3. vers. 28. hunc in modum: *Cor ingrediens duas vias non habebit successus, & prauus corde in illis scandalizabitur*; homines scilicet fidei ambiguæ, & infidæ amicitiæ pro re nata, & temporis opportunitate fidem variantes; & sese huic aut illi parti; imo & vtrique simul accommodantes; qui veteri paræmia, *duabus sellis sedere* dicuntur; qua disertissimè in M. — Eccl. 3. 28.

Tullium vsus est Laberius apud Macrobium, *in Saturnalibus*: etenim cùm Cicero vellet carpere Cæsarem, quòd plures, quàm par esset, in Senatum asciscere; adeò, vt quatuordecim gradus eos non caperent, inter quos vnus erat Laberius; huic ille venienti, quòd eum in consessum non reciperet, prætextu', *se receptarum, nisi anguste sederemus*; tunc verò Laberius non minùs mordaci sale eum perfundens respondit: *At qui solebas duabus sellis sedere*: non obscurè innuens, illum nec Pompeio, nec Cæsari fidum fuisse, sed cum fortuna mutasse fidem. Quos eum amicos opportunus, quàm hosce sapiens Princeps declinaret, nec sibi adhærescere permitteret? attamen praui cordis phrasis atque proprietas plus malitiæ, vt vidimus, portendit: eos scilicet, qui ad fraudem callidi, velut *arcus dolosus*, aliud simulant; bonum scilicet factum, siue consilium: aliud meditantur, & versant apud se; perniciem videlicet & malum, quod proximo nihil minùs cogitanti, aut metuenti *inferant*, vt dicebat Seneca: *Subita ex homine pernicies; & eò diligentius tegitur, quò propius accedit; erras si istorum tibi, qui occurrant vultibus credis, hominum effigies habent, animos ferarum.* Quos sanè scorpij imagine bellissimè depictos videtis à Domino Ezech. 2. 6. dicente: *Increduli & subuersores sunt tecum, & cum scorpionibus habitas.* Vbi si attendis eos, a quibus Vates maximè cauere debebat; non leones, nec tigrides, non belluas alias sæuiores & feriores; sed scorpios signate Dominus appellauit: quippe scorpio nihil fraudulentius, & ad perniciem inferendam, nihil ingeniosius: de eo siquidem Tertullianus in Scorpiaco, cap. 1. *Tot venena, quot ingenia; tot pernicies, quot & species: & tamen vnus omnium violentia gestus, de cauda nocere*: vt dixerit eum non simpliciter, sed ingeniosè nocere; dum non facie ad faciem aggreditur, venenumque ore exputi; sed de cauda incautum ferit: sed tam hæc Domini verba, quàm illa Senecæ: *Hominum effigies habent, animos ferarum*; omnino expressit, tum quod de scorpio tradunt Gesnerus lib. 4. cap. 4. *de scorpione*, & alij, blandum scilicet, & quasi virgineum vultum habere: tum quod Plinius lib. 11. cap. 25. de illo sic ait. *Semper cauda in ictu est; nullóq; momento meditari cessat, ne quando desit occasioni.* Prauo videlicet corde perniciem subdolè semper meditatus; vt nunquam non inferat; dum quò propius accedit, eò diligentius cautè tegit. — Macrob. — Seneca. — Ezech. 2. 6. — Tertull. — Gesner. — Plinius.

3 Vt verò hæc praui cordis explicatio opportunior menti Dauidis esse videtur, ita illius sapientiam penitùs aperit; qui à perniciosioribus, & peioribus hominibus aulam suam primùm purgare incipiat. Nam præterquam, quod is animi candor, eaque morum simplicitas Aulicos decet, vt ipsummet cor in fronte, atque in manibus gestare videantur: vt & Athalaricus Rex apud Cassiodor. lib. 8. epistol. 14. hunc in modum ab illis exigebat: *Tales enim decet esse Aulicos viros, vt natura bona indicio frontis aperiant, & possint agnosci de moribus, cùm videntur.* Et Theodoricus Eugenij illustre id reddebat testimonium: *Hic est qui nostro pridem lateri veridicus quæstor adhæsit, quem liueris nebula nulla fuscauit, nec maleuolentiæ studio nocendi artes fellitis sensibus exquisiuit, sincero pectoris arcana puritati nostræ pandit.* Vafrities hæc & ad fraudem calliditas, omnibus bonis maximè suspecta & inuisa fuit: vt bene pendit M. Tull. 1. Officiorum inquiens: *Quò quis callidior & versutior est; hoc inuisior & suspectior detracta opinione probitatis.* Et quidem rectè: nam duplex malitia, & duplicata pernicies omnino censetur: pulchrè siquidem hac de re Bernardus serm. 61. in Cant. *Hi sunt, qui boni videri, non esse: mali non videri, sed esse volunt. Mali sunt, & boni videri volunt, ne soli sint mali. Mali videri timent, ne parum sint mali, etenim minus semper malitia palam nocuit: nec vnquam bonus, nisi boni simulatione deceptus est.* Quò it quod de scorpio dicebat Tertullianus: *Vnus omnium violentiæ gestus, de cauda nocere*: vt dixerit, eam ipsissimam violentiæ faciem esse subdolè terire, & ore virgineo, simulata blanditie vim inferre atque nocere: vnde meritò apud Homerum hoc prauum cor ipsamet inferi porta odiosius & detestabilius asseritur: ita enim ille Iliade prima: — Cassiod. — Bernard. — Homer.

Exosus

Exosus enim mihi ille, velut inferni porta,
Qui aliud quidem occultum habet, in mentibus
Aliud vero ore profert.

Quid? quod nemo Principis obsequio, siue seruitio importunior homine prauum congerente, vt præfato loco sapienter pensitauit Theodoricus vbi cùm de Eugenite dixisset: *Ad pietatem iussionum innocentiam suam præbuit;* subijcit: *Animus enim dolosus non arbitrium sequitur imperantis, sed suas potius explicat voluntates.* Verùm hæc Theodorici verba alibi commodiùs expendemus.

4 Sed quàm frequens in Aulis Principum hæc labes fuerit, disce primùm ab ipsamet Dauidis aula, quam ipse tanta cura purgare studebat. Nam vt omittam Absalonem, quem nuper vidimus populum blanditijs capiantem, vt parentem suum quasi ignauum, & regiæ dignitatis
2.Reg.15.3. tis oblitum in inuidiam traheret, 2.Reg.15.3. inspice Ioabum e primis Dauidis Aulicis inter mollissimos pacis, amorisque amplexus incauto Amasæ necem inferentem
2.Reg.20.9. 2.Reg.20.9. *Dixit itaque Ioab ad Amasa: Salue mi frater. Et tenuit manu dextera mentum Amasæ. Porro Amasa non obseruauit gladium, quem habebat Ioab, qui percussit eum in latere, & effudit intestina eius in terram.* Verùm etenimverò prauum id Ioabi factum Dauidi, cui *cor prauum* nunquàm potuit adhærescere, minimè probatum fuisse, satis manifestè ipse testatus est, cùm moriturus filio suo Salomoni demandauit, ne illud scelus sineret abire impunitum, 3.Reg.4.5. Iam verò communem hanc Aulicorum labem esse, sic bellè exprimunt Luciliani versus Lactantio probati lib.5. Institut.cap 9.
Lactant.

Vni se atque eidem studio omnes dedere, & arti
Verba dare, vt cautè possint pugnare, dolosè
Blandiri, certare, bonum simulare virum se.
Insidias facere, vt si hostes sint omnibus omnes.

Cor. Tac. Quæ breuiter perstrinxit Cornel. Tacit. lib. 1. histor. inquiens: *Qui secretis criminationibus infament ignarum, & quò cautiùs decipiant, palam laudatum.* En prauum cor, & animum proximos suos infamantem, simul & laudantem. Hinc Tragicus in Hercule Oethæo de Aula:

Et cùm magna patuere fores,
Intrant fraudes, cautiq; doli
Ferrumq; latent.

Sen.Trag. Sed iam diu huic Tragico succensui, quòd fraudes, cautosque dolos manè à foris intrantes, & non potiùs in ipsa Aula nascentes, & illi die noctèque incubantes inducat, cùm inibi ipsis & multiplex occasio & materies sit. Audi callidum illum, licet malæ fidei hominem, vtpote bonæ desertorem Lucianum in dialogo de *non temerè credendo calumnia*, vbi cùm dixisset: *Id verò ex omni parte calumniator molitur, vti cum furore ac vecordia hominis, coram quo res agitur, indefensum reum committat, defensurum partes suas clancularia sectione arceat. Adeò enim hoc hominum genus obnoxium est formidini: adeo nihil audet palam, sed perinde atque qui ex insidijs transuersi hostem inuadunt, ex abdito aliunde specu iaculatur, vt non sit, qui contra vel mittere telum, vel manu contendere possit, hostisq; ignarus aduersarij, fraudisq; inscius pereat.* Subijcit: *At hoc genus homines in aulis regijs spectare plurimos datur Optimatum fauorem hisce artibus ambientes, vbi scilicet & inuidia crebra, & variæ suspiciones, & assentandi, criminandiq; occasio multiplex in promptu est.* Reddit opportunè rationem: *Siquidem ibi quò pluribus plura spes ostentat eo necesse est, maiere inuidia, suspicionibus odijs, æmulatione callidiori certari.* Hæc & alia in hanc rem.

5 Quod si non pauca horum videre velis exempla, vel vnum Cornel. Tacitum adi; is enim per quascumque Principum aulas te deduxerit, nihil apud illas frequentiùs quam praua corda, quæ aliud meditentur, aliud loquantur, faciantue, ostendet. Ita quidem præter superiùs dicta ex lib. 1. historiarum. Et lib. 12. Annal. Agrippinam, & alios Claudij Aulicos in Neronem potiùs quam in Britannicum, cui imperium iure debebatur, pronos hac de causa eos omnes, qui rem candide, & rectis momentis expendebant, ab Aula fictis de causis exterminasse, sic inquit: *Simul qui Tribunorum, simul sibi Centurionum sortem Britannici miserebantur remotis fictis*

A *de causis, & alij per speciem honoris etiam libertorum, si quis incorrupta fide depellitur.* Ad quem modum lib. 14. & lib. 16. Annalium de prauo Tigillini, & aliorum corde plura etiam habet.

Declinantem à me malignum non cognoscebam.

Improbi homines Dauidi ad familiaritatem ignoti, ad supplicium noti.

1 Difficilis mihi, si quæ alia in hoc Psalmo locutio, si interiùs aurium iudicium potiùs quàm verborum sonus attendatur: & difficilior quidem dum eam elucidantes PP. & interpretes, vnusquisque in suum abit: & è Græcis quidem plerique maligni nomine dæmonem intelligunt. Vnde sic exponunt Chrysostomus, Euthymius, Apollinaris, atque Nicephorus, adeò nullum ei accessum in corde suo Dauidem permittere, vt malignitas ei ad instar vmbræ prælabentis sit: ita enim aliquantò obscurè Chrysostomus nectens hæc cum ijs, quæ immediatè dixerat, dum Dauidem Deo in tribulatione subditum, qnin malignè de diuina prouidentia disceptaret, contemplatus est: *Quum interim meminissem maligni, ascenderetq; in cor meum, tametsi locum non cederem ei. Ad hoc enim ne obtineret aduersum me, quando aderam, non agnoscebam. Sic itaque neque agnoscebam eum, neque declinabam, quòd non admitterem ad familiarem congressum. Vt vmbra prætercurrens, quam ocyssimè cedit loco, & elabitur, ita malignitas nihil detrimenti in me operata est.* Quæ quidem explicandi ratio non potest nõ contorta, & minùs opportuna videri, tum dictionis serie, tum contextu aliò euntibus, præsertim, cùm de sui cordis innocentia, & via immaculata iam egerit: sed multò quidem importuniorem eam reddidit Caietanus, dum hæc ad adulterium Dauidis cum Bethsabee retulit, quasi vt illi cor prauum fuerit, cum eo tamen non perseuerauit: scilicet vt vmbra prætercurrens elapsa est illa malignitas, quin aliquid detrimenti in eo fuerit operata, quæ tot illi menses tenacissimè adhæsit, animam, honorem, corpusque commaculans: scilicet eam non cognoscebat; accessissetne, an recessisset, qui dolenter aiebat: *Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper,* Psalm. 50.4.

Lect. 4.
Chrysost.
Euthym.
Apollin.
Nicephor.
B
C
Psal.50.4.

2 Meliùs quidem alij PP. Græci Basilius, Theodoretus, Athanasius, & illis adhærentes Latini, Augustinus, Haymo, Bruno, quos Agellius, Cardinalis Bellarminus, Genebrard. Lorinus, & omnes penè interpretes sequuntur, de improborum familiaritate, quam Dauid velis remisque fugeret, omnino capiunt, vt dixerit, virum peruersum non habebam inter notos ac familiares meos: eius amicitiam familiaritatemque vitabam. Audi Augustinum vtramque phrasim declinandi, & non agnoscendi luculentissimè explicantem. Sic enim primum: *Quid est*, non cognoscebam? *Non approbabam, non laudabam, non mihi placebat. Cognoscere enim inuenimus in scripturis, aliquando dici pro eo, quod est placere nobis.* Deinde verò post nonnulla componens hæc verba cum illis Domini apud Matth.7.23. *Discedite a me operarij iniquitatis: non noui vos,* ita subijcit: *Sed quid est?* non noui vos: *In regula mea non vos agnosco. Nouis enim regulam iustitiæ meæ: non illi congruistis: declinastis ab illa, distorti estis: ideò & hic dixit:* Non cognoscebam: & postmodũ: *Sed quam multi sunt maligni, quos videmus, & qui nos vident, & non solùm non a nobis declinant, sed currunt ad nos, & aliquando iniquitates suas per nos impleri cupiunt, plerumq; se nobis coniungunt? Plerumq; nobis cõtigit. Quomodo ergo declinant? Declinat a te, qui dissimilis est tibi. Quid est declinat a te? Non te sequitur. Non te imitatur.* Ergo cùm declinaret à me malignus: *Id est, cũ mihi dissimilis est malignus, & vias meas nollet imitari, nollet sic viuere malignus, quomodò me illis proposui ad imitationẽ,* non cognoscebã. *Quid est,* non cognoscebã? *non quia nesciebã, sed quia non approbabam.* Hæc August. Cui quidẽ expositioni phrasis *declinandi* omnino congruit similis locutio Dauidis Psal. 118.v.21. *Maledicti qui declinant à mandatis tuis.* Ambr. ibi serm.3. sub eodem sensu, & imagine sic obiectante: *supra dixeras:* Non abscondas a

Basilius. Theodor. Anastas. August. Hayma. Bruno. Agell. Bellarm. Genebrar. Lorin.
Matt. 7. 23.
D
August.
Ps.118.21.
Ambros.

me mandata tua: *Et ideò quasi reuelata sibi mandata agnoscent, condemnat eos, qui declinauerint à mandatis cælestibus. Et bene dixit*; Qui declinant: *directum enim mandatum est: ideò ab eo nemo deflectat*. En quid Dauid sit *declinantem a me*. A regula scilicet & norma viuendi; talis quippe Dauid, talis bonus Princeps est, per morum dissimilitudinem seiungit.

3 At enim prælato huius sententiæ sensu retento in explicanda ea illius particula, *non cognoscebam*; ab Augustino, & inter se variant PP. Et quidem Anastasius apud Agellium, necnon Basilius & Theodoretus; sic capiunt Dauidem non cognoscentem malignos, vt vix attenderet, vtrùm sibi absentes præsentesue essent: ait enim Athanasius ex illius persona: *Adeò nihili pendebam improbos, vt & præsentiam eorum, & absentiam ignorarem; itaque discedentibus illis ignorabam, necnon etiam præsentibus an adessent, non cognoscebam*. Sic Athanasius. A quo non longius iuerint Theodoretus & Basilius dicentes: *Si verò quisquam malitia insignitus, à consortio meo deficere voluit, ne putaui quidem discessionem esse huiusmodi hominis discessionem, vsque adeò mihi contemptui erat, quisquis malitiam esset amplexus*. Fauet

Psal. 145. huic exponendi rationi adsimilis Vatis sententia, Psalm.
S. Hilar. 14. 5. *Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus*. Quam Hilarius pulcherrimè elucidat ad hunc modum; *Ergo si enim in professione iniquitatis abruperit, oportet istiusmodi hominem apud nos non alicuius, sed nullius esse iudicii, vt sit nobis abolitus, interemptus, spiritualia enim tractantem & cælestia continentem decet humana nequitia despicere monita, & animo sublimi & excelso istius maleuolentiæ, tamquam nullius opinari*. Ita ille.

Bellarm. 4 Aliter quidem Card. Bellarminus & Agellius id sic
Agell. efferentes: *Tanta autem apud malos mei formido ac reuerentia erat, tantus meæ seueritatis apud eos metus, vt opinione sola perculsi me ignorante, & nihil agente clam se subtraherent, & a me fugerent, ac declinarent, & sibi fuga consulerent*. Quem sensum visus est expressisse

Titelm. prior Titelmannus apposita imagine vsus: quippe ait: *Ea est vis probitatis, vt fuget, atque elonget a se omnem malignum. Quomodò enim luminis fulgentem claritatem tenebræ non ferunt, & ante illam hac aufugiunt, item, & cum tenebris omnes tenebrarum amatores; ita a facie virtutis siue probitatis omnis fugit improbitas, atque hinc fit, vt improbi vehementer abhorreant bonorum consortia*. Et statim: *Ita cum is qui regno aut familiæ præsidet, bonus ac iustus fuerit, adiunguntur illi veri, boni ac recti corde, qui autem praui sunt corde, fugiunt ab illius probitate, & declinant ab eo*. Ita ille omnino ad mentem Regis Theo-

Cassioder. dorici apud Cassiodorum lib. 7. variar. in formula inuocatoris, sapienter dicentem: *Manifestatio est conscientiæ bonæ præsentiam iusti Principis expetisse, quam solus ille desiderare potest, qui de magna mentis puritate confidit. Aspectum solis nisi clara lumina non requirunt, quia illi tantum possunt rutilantes pati radios, quos constat oculos habere purissimos. Sic præsentiam Principis ambiunt, qui de cordis sinceritate præsumunt*. Sic Rex Theodoricus cum Dauide Rege conspirans: & eodem sensu, eadem etiam adhibita imagine Athalaricus Rex apud eundem Cassiodorum lib. 8. epist. 21. Cyprian. Patricium sic

D alloquebatur: *Primum quod non minimum laudis præstat iustitium, infantia eorum nota est palatio. Sic fœtus sui more aquilæ se probantes regales oculos ab ipsis pene cunabulis pertulerunt*. Hæc ille.

5 Hæc apposite & opportunè PP. & interpretes. Quamuis mihi quidem siue Dauidis mentem, siue seriem orationis perscrutanti, opportunius scopum collimasse videantur

Remigius. Remigius & Nicolaus de Lyra ad iustitiam
Lyra. vindicatiuam sub eo sensu referentes, vt suorum peccata, quantumuis illi amicitia aut sanguine coniuncti sibi essent, numquam dissimulauerit Dauid, sed debitis illa pœnis affecerit: *Non cognoscebam* (inquit Remigius) *dignatione, licet eum cognoscerem animaduersione ira*. Pergit Lyra: *Quoniam non pepercit affinibus, sed iussit Ioab etiã occidi*. Hæc enim sententia, tum præcedentibus & sequentibus inire hæterarum noui aliquid addit, quod Dauidis in iure reddendo vere Regis proprium sit: quippe

Cassioder. Regia omnino illa vox Theodahadi Regis apud Cas-

A siod. lib. 10. epist. 5. est. *Præsenti iussione præcipimus, vt quicumque ad domum nostram noscitur pertinere, & cura tua probatur esse commissus, nullis præsumptionibus insolescat. Quia solus dicendus est ille meus, qui legibus potuerit esse tranquillus*. Qua de re plura à nobis Deo dante in annotationibus dicenda sunt: sed non differenda modo egregia Constantini Imperatoris lex verbis & præmiis inuitantis Aulicorum suorum accusatores: sic enim ille in leg. 4. C. *de accusantibus*, in C. Theodosiano: *Si quis est cuiuscumque loci, ordinis, dignitatis, qui se in quemcumque iudicum, comitum, amicorum, vel palatinorum meorum, aliquid veraciter, & manifestè probare posse confidit, quod non integrè atque iustè gessisse videatur: intrepidus, ac securus audeat, interpellet me: ipse audiam omnia, ipse cognoscam, & si fuerit comprobatum, ipse me vindicabo*. Et statim repetitis iisdem ad maius robur sententiæ addendum verbis: *Dicat securus, & bene sibi conscius dicat, si probauerit, vt dixi, ipse me vindicabo de eo, qui me vsque ad hoc tempus simulata integritate decepe-*

B *rit*. Hæc optimus Imperator tantùm non dicens: *De- clinantem a me malignum non cognoscebam*. *Cõst. Imp.*

VERSVS V.

Detrahentem secretò proximo suo hunc persequebar: superbo oculo, & insatiabili corde cum hoc non edebam.

COMMENTARIVS.

EN quidem mali oui malum pullum, praui inquam cordis prauum detractionis fructum. Bene siquidem Chrysost. hom. 45. in Matth. ait: *Quem-* *Chrysost.* *admodum uomitu laborantes in principio quidem ... intus egredientes humores nituntur, cum vero fastidio victi succubuerint, magnis singultibus omnia è profundo eructant: sic qui praua consilia in proximos versant, cum malignitatem mentis ferre nequeant, obtrectationis sanie euomunt*. Pergit ergo prudentissimus Rex Au-

C lam suam purgare, detractores, qui certissima illius pestis sunt, superbos, ambitiosos, & cupidos ab ea exterminans. Bene hic Card. Bellarminus: *Alia virtus plane regia hic* *Card. Bel.* *aperitur, in qua mirificè lucent misericordia & iudicium. Sæpè enim in aulis Principum regnat liuor & inuidentia, inde multi exsurgunt detractores vel adulatores, qui detrahendo eiiciant competitores, & adulando occupant eorum loca. Sed Dauid Rex sapiens & iustus detrahentes secretò proximis suis non solum non audiebat, sed persequebatur, & ex aula eiiciebat*. Et statim: *Non enim solos detractores, sed etiam superbos & cupidos Dauid detestabatur: nihil enim tristius accidere populis potest, quam si ministri Regum superbi aut auari sint. Abutuntur, qui eiusmodi sunt, publica potestate ad explendas cupiditates proprias non sine magno detrimento populorum. Dauid igitur ad mensam suam non admittebat tamquam domesticos & familiares homines elatos atque superbos, neque homines cupidos, qui opibus expleri nequeunt*. Hæc Dauidis mens opportune a Cardinali expensa: sed eam perspicaciùs

D explicare, & elucidare fuerit operæ pretium.

Detrahentem,

Detractoribus aures occludendas.

1 PLacet, displicetque hic mihi Agellius: dum odium *Lect. 1.* Dauidis in detractores ex regia conditione bene *Agellius.* explicat, sed id minus opportunè ei aptat, non vt Aulam suam instituenti, sed ab illa iam egresso, & regnum suum gubernanti: sic enim primùm ait: *Dixit quæ ad priuatum suum, domesticamq; disciplinam pertinebant, iam de moderatione & gubernatione regni verba facit, exponitq; quam rationem in regno gubernando hominibusq; moderandis tenuerit*. Nimirum, vt detractiones Aulæ propriæ, præsertim clanculariæ, & secretissimæ, ita ad Principem tamquam patrem familiam suam instituentem earum potiùs eradicatio pertinet, quam ad illum Regnum suum publicè gubernantem. Quando enim (rogo) Principem ciues detractores persequentem, aut leges in illos ferentem vidisti?

Sci-

Scilicet is ſuperis labor eſt, ea cura quietos
Sollicitat.

Totum planè Regem ea ad ſe cura vendicaret, cùm detractorum infinitus ſit numerus: ergo de Aulicis ſecretò proximis ſuis detrahentibus, vt illos ſupplantantes ampliorem ſibi in regia gratia locum faciant, vt bene num. Bellarm. præced. adductus Bellarminus aiebat, loquitur Vates. Quod lectione ſequen. plus plus firmabimus. Mox quid generaliter hic PP. & interpretes admoneant, minimè Agellius. fuerit omittendum. Pergit ergo optimè Agellius: *Igitur primùm aures ſuas calumniatoribus, atque obtrectatoribus minimè patuiſſe dicit. hoc enim vitium eſt maximum Regum, ac Principum, quod adulatoribus, & detractoribus, et exploratoribus aures libenter accommodant, & falſis detractionibus, atque calumnijs, ac delationibus a ſceleſtis hominibus illatis perniciem innocentibus afferunt. Ab hoc vitio alienum ſe fuiſſe teſtatur David, qui eiuſmodi genus hominum, & innocentia, & regno peſtiferum perdiderit, ac perſecutus ſit, adeo vt eos in totum ſuſtulerit.* Ita ille.

Chryſoſt. Sed Chryſoſtomus elegantiſſimè in detractores, & detractiones multis inuehitur: excerpo nonnulla: *Doctrinam hanc vtique laudabilem (aut) ac bonam dicamus, qua docemur non ſolum non detrahere, ſed neque detractionem auſcultemus. Si quidem detractio intolerandum eſt, & graue malum, dæmonium planè inconſtans, & inſtabile, nullo vnquam tempore ſinens hominem in pace conquieſcere. Quid enim malorum eſt vſquam quod non a detractione proficiſcatur? Ab ipſa enim repullulant fœdæ inimicitiæ, per eam contentiones, & diſcordiæ contrahuntur: ſeditiones ſinum ſumunt ab eadem exordium, illinc prodeunt ſuſpiciones malæ, quæ cauſas malorum nullis numerabilium præbent.* Perge multis, quæ vide.

S.Cæſar. 2 Enimuerò Cæſarius dialogo 3. egregiè hæc Dauidis verba penſitauit: vt tam ex illis, quam ex ipſamet auris formatione moneat, quantum à nobis fuerit ſtudium adhibendum, vt detractionibus aures obſtruamus. Audi illum ad hunc modum loquentem: *Exiguum quiddam inter omnia membra noſtra eſt auris. Sed & iſtas exornat vitium cymbalum, eiq; ſolus inter creata cætera Dei myſteria creduntur. Eſtq; auris tota in rotundum, ſinuoſeque tornata, ne citius ingrediatur ſermo, ſed ſpatio longioris temporis imminutus per ipſam excauationem prohibeat, quominus ad imum interius mendacium penetret, ſed vna cum maledicentia ſtercoribus ſuperioribus in partibus remaneat. Nam virtutis quidem eſt, in eo qui loquitur non dicere falſa; & in eo qui audit, probare, quomodo qualibet dicta videantur. Num quid affectus vel amici, vel repugnantis admixtum ſit. Nam aliter quidem non cernit acutum, alter autem prorſus non videt. Quod ſi alterutro horum defectuum ratio corrupta eſt, iudicio mentis, quod in nobis eſt, puniri, & a prauitate repurgari debet per veritatem, quæ tortoris officio fungatur. Hoc enim docent de diuino, & fortiſſimo athleta Iobe hiſtoria inquit:* Mens quidem, & auris verba diiudicat, guttur autem eſcas guſtat: *Cum hoc autem conſentiens diuinorum ille carminum auctor Dauid et inquit:* Eum qui clanculum minuebatur de proximo ſuo, perſequebar. Hæc Cæſarius: non tantum Vatis verba exornans, ſed notanter ſic capiens, vt detractorem, & mendacem pro eodem vſurpet: quod vix, aut ne vix quidem detractiones ſine mendacijs ſint. At enim de hac moderatione in audiendo, quam exigit Cæſarius, ne detractionibus, & calumnijs aditus ſtatim pateſiat, non importunè diſſerit Lucianus Lucianus. allato in ſuperioribus loco: *ac calumniæ non temerè credendo*, hunc in modum: *Quid igitur faciet vir prudens in re ambigua? Sane, opinor, quod Homerus in Sirenum fabula docet: pernicioſas talium ſermonum delicias naufragio prætereat, obturet aures, nec paſſim aperiat affectus cuipiam obnoxijs: ſed inuitore ſedulo, ac ſuo adhibito, ratione videlicet, ac iudicio nimis recta dicentes reclusis foribus excipiat, inutiles nugas obiectio peſſulo arceat. Nempe ridiculum fuerit, datum aedibus ianitorem officio ſuo defungi aures, mentemq; vulgo patere.* Hæc ille, & multo plura.

3 Sed ſi attendas, plus eſt, quod his verbis de ſe inquit Vates, non modo enim detractoribus aures occludere affirmat, ſed etiam ipſum actus perſequi, atque vexare: ſic Chryſoſt. id expendente Chryſoſtomo hic: *Eos, qui nihil tam cupiunt, quàm detrahere, perſequamur, & longiſſimè à nobis depellamus: ne alienis malis conſentientes nobis ipſis conciliemus perditionem.* Et hom. 42. in Geneſim adductis hiſce verbis ſubijcit: *Vidiſti virtutis eminentiam? non ſolum non recipit quæ dicuntur, ſed & abigit volentem fratri ſuo maledicere.* Quò referas Hebræum verbum, pro quo alij *opprimere*, alij *exſcindere*, alij *ſuccidere* reponunt, vt ad illud obſeruabimus: quaſi ſtatim ac detractio pullulare cœperit, non ſine nauſea, ac ſtomacho cum ſuo auctore exſcindenda, opprimenda, ac reijcienda ſit: & verò exſcindendi, ac reijciendi modum egregiè alibi præſcripſit idem Chryſoſtomus, ipſamet verba quibus Chryſoſt. detractori opportunè obuiam ieris, ſic appingens: *Habet aliquem, quem laudes, ac commendes? Aures aperio, vt vnguenta ſuſcipiam. Si verò male velis dicere, verbis ingreſſum obturo. Non enim ſtercus, & cœnum ſuſcipere patior. Quod mihi lucrum, ſi didicero quod ille improbus? Maximum igitur nocumentum ex hoc, & extrema iactura. Loquere ad ipſum, curemini noſtra.* Ita Chryſoſtom. homil. 3 ad Populum. Vnde quidem bene ijs aptaueris, quæ ad hæc verba inquiunt Haymo, & Remigius, dum Haymo. illa ad eam detrahentis correptionem, quæ ipſi maximè opportuna ſit, referunt: ſic namq; Haymo: *Hunc perſequebar, diligenti exhortatione, vt ab errore ſuo retraheret.* Similiter Remigius: *Hunc perſequebar, in hoc quòd Remigius. perſequendus erat, vt cui prius erat detractor, fieret amator:* iuxta illud: *Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum, inter te, & ipſum ſolum:* ita ille. Nimirum non alia exhortatio ſiue correptio detrahentem continet, & a detrahendo reuocat, niſi ea quæ detractionem cum ſuo auctore opprimit atque perſequitur.

4 Accepit quidem a Dauide hoc monitum Eccleſiaſt. Eccl. 28. c. 28. v. 28. vbi cùm de maledica, & detrahente lingua 28. multis diſſeruiſſet, ſubiungit: *Sepi aures tuas ſpinis linguam nequam noli audire* Pulchre *ſepi ſpinis*: minimè videlicet contentus monuiſſe, obſtruendas detractoribus aures eſſe, niſi inſuper adderet, pungentes illis aculeos obijciendos, quibus ipſi compuncti à detractione ceſſarent, ac ſubinde corrigeremur: ſic hæc verba premente Hieronymo, ſiue apud ipſum Auctor. epiſt. ad Demetriadem ad hunc modum: *Non minus auribus, quam lingua* Hieron. *fugias detractionem; ſcripturæ memor eſto, quæ dicit:* Non eris conſentaneus detrahentibus aduerſus proximum tuum, & non accipies ſuper illo peccatum; *& alibi,* ſepi aures tuas ſpinis, &c. *Accuſator eſt enim auditor, qui facit detractorem, qui ſi auerint aures, & vultum contrahat, ac oculos abſtinendo contineat, malè loquentem etiam tacens arguit, vt diſcat non libenter dicere, quod didicerit non libenter audiri.* Vbi & illa preme: *Accuſator eſt enim auditor, qui facit detractorem.* Quibus noua ſubiungitur ratio, cur detractorem perſequi, ſiue inſequi & auerſari debeas, quòd non modo ei de quo detrahit, ſed tibi etiam qui audis, non leuem iniuriam inferat: ſcitè id commonente Auguſt. hom. 16. de verbis Domini, ad hunc mo- Auguſtin. dum: *Dico enim, fratres chariſſimi, quod & vos ipſi in vobis ipſis poteſtis agnoſcere. Quando me audiente fratri meo quiſque iniuriam facit, abſit vt a me iniuriam illam alienam putem. Profectò & mihi fecit: imo mihi plus fecit, qui putat placere quod fecit.* Hæc ille. Quæ vel ipſemet Gentilis Apuleius ſic expreſſerat lib. 1 Floridorum: *Bar-* Apuleius. *barè alios inſectari, aliorum contumelia eſt. An non ſummā contumeliā vobis imponit, qui vos arbitratur, maledicere optimi cuiuſq; gaudere? q vos exiſtimat, mala et vitioſa verba nō ītelligere, aut ſi intelligatis boni cōſulere.* Ita ibi.

Secreto.

Subdola detractiones peſſimæ.

1 Mirum eſt, quam parum hæreant huic aduerbio Lect. 2. interpretes (vix enim eorū aliquis præter Chry- Chryſoſt. ſoſtomum illius meminit) cùm Vatis tamen ſententiam vehementer augeat, magnumq; ei ex ipſo pondus accedat, quippe ſi illud bene æſtimas, non tam in publicas, & frequentiores detractiones, quàm in ſecretas, & clanculariàs calumnias, quas in Aula alij alijs inferre ſolent, Vatem hoc loco inuehi dixeris: eodem quidem ſenſu, quo ipſe alibi inquit: *Exacuerunt ut gladium linguas ſuas: intenderunt arcum rem amaram, ut ſagittent in occultis* Pſal. 63.4. *immaculatum.* Pſa. 63. 4. & Pſal. 10. 2. *Parauerunt ſagittas* Pſal. 10.2.

suas in pharetra, vt sagittent in obscuro rectes corde. Et pa- tri consentiens Salomon, Eccles. 10. vers. 11. *Si mordeat serpens in silentio: nihil eo minus habet, qui occulte detrahit.* Committe, quæso, omnes hasce locutiones inter se: *Occulte detrahit, secreto detrahentem, sagittent in obscuro, sagittent in occultis.* Quæ & eodem eunt, & ab illa abeunt, qua communem detrahendi modum aperuit David. Psalm. 56. 5. vbi apertos detractores cum leonibus componens, subdit: *Filij hominum dentes eorum arma, & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus.* His tantùm non dicens, quod de Aulicis Salustius ad Cæsarem; *Illic ad reprehendenda aliena dicta, & facta ardet omnibus animus, vix satis apertum os, aut lingua prompta videtur.* Aut quod Bernard. serm. 24. in Cantic. ait; *Sunt species pestis huius dum alij quidem nude, & irreuerenter, vt in buccam venerit, virus euomunt detractionis.* Vnde sic ea expendit Gregorius Nyssenus, tract. 2. in Psalm. *Non habet natura nostra fabrica talia membra hominum ori loco dentium indita, sed cum quis similis fit quo ad affectiones, & transformatus fuerit in malitiam deperdita naturali forma, bestia efficitur, ob id mentione leonum facta filios hominum nominat, quibus dentes, & lingua sunt belli instrumenta.* Ergo secretò detrahere, siue in obscuro, aut in occultis sagittare, ad occultas, & fraudulentas detractiones, siue calumnias, quæ vt leonis quidem dentibus perniciosius, at non nisi secretò & clam, aut humanitatis, & bonæ rei prætextu alicui importantur, omninò refertur, vti inquit Corn. Tacit. lib. 1. Historiar. ad præcedentia verba etiam adductus: *Qui secretis criminationibus infament ignarum, & quo cautius deciperet palam laudatum.* Sic id obseruante Chrysostomo: *Ceterum, vt intelligas, quanta sit malignitatis detractio, nihil quod ad veritatem pertinet, operatur,* &c. *Illud autem* secreto, *declarat facti incertitudinem vna cum diffidentia loquendi: si enim quod obijcitur verum est, profuerit in faciem coarguere proximum, sumptaq; loquendi fiducia pacificè rem transigere. Quòd si secretò eam delationem falsò excogitantem infert, is vtique aduersus proximum operatus est malitiosam suspicionem, non potens, quæ obijcit, argumentis conuincere.* Hæc Chrysostomus.

Eccl. 10. 11.

Psal. 56. 5.

Salustius.

Bernard.

Nyssen.

Cor. Tac.

Chrysost.

2 Quare duplicem huic loco sensum reddo: alterum, vt *secretò detrahere*, idem sit, ac subdole, & occulte calumniari, & amicitiæ, & humanitatis velamentu secretum proximi defectum reuelare, ita quidem vt qui detrahit, ac murmurat nihil minùs, quàm detrahere, aut murmurare videatur. Quod omninò innuit præfatu loco Salomon inquiens: *Si mordeat serpens in silentio*: nam pro ijs verbis LXX. reponunt: *Si momorderit serpens in non susurro*, & ex Hebræa voce, quæ respondet *silentio*, pro qua noster Isaiæ 26. 16. posuit *murmur*, opportune legeris: *Si mordeat serpens in non murmure.* Quod omnino explices, si detraxerit quis non detrahens, id est, reapse detrahens, quin videatur detrahere: leoninos infigens humanitatis specie dentes, vti locustæ illæ, de quibus Ioannes Apocalyps. 9. 7 *Et similitudines locustarum similes equis paratis in prælium, & facies earum tamquam facies hominum, & dentes earum tamquam dentes leonum erant.* Quas in prælium paratas, & leoninis dentibus vulnus infligentes, sed humana quidem, & amica facie malum velantes vides: vt vero illas iam absque murmuratione crudeliter murmurantes audias, quomodo a Bernardo ad viuum delineentur, attende: sic enim ille præfato serm. 24. in Cant. *Alij autem quodam simulata verecundiæ fuco conceptam malitiam, quam retinere non possunt, adumbrare conantur. Videas præmitti alta suspiria, sicq; quadam cum grauitate, & tarditate, vultu mœsto, demissis superciliis, & voce plangente egredi maledictionem, & quidem tantò persuasibiliorem, quantò creditur ab ijs qui audiunt, corde inuito, & magis condolentis affectu, quam malitiose proferri: doleo, inquit, vehementer pro eo, quod diligo eum satis, & nunquam potui de hac re corrigere eum.* Vides leoninos dentes sub humana facie? Pergit subinde Bernardus, & omnium fucum, siue humanitatis velamentum reuelat: *Et alius: Mihi quidem, ait, bene compertum fuerat de illo istud, sed per me nunquam innotuisset. At quoniam per alterum patefacta est*

LXX.

Apoc. 9. 7.

Bernard.

A *res, veritatem negare non possum. Dolens dico, reuerà ita est: & addit, grande damnum. Nam alias quidem in pluribus valet: ceterum in hac parte (vt verum fatear) excusari minimè potest.* Hactenus Bernard. viuaci penicillo locustas has depingens. Apud quem illud obserua: *Et quidem tantò persuasibiliorem, quantò creditur, ab ijs qui audiunt, corde inuito proferri.* Quod planè omnino verum esse, nouumque ac immedicabile his leoninis dentibus virus ab humana illa facie accedere, scitè adnotauit Lucianus eiusta sæpiùs oratione. De non temerè credendo calumnia, ad hunc modum: *Id ille maximè patitur: cum similis delator vecordia, apud eum cui parat insidias, odium mussando dissimulant, effecitq; vt amicus illi videretur. Tum enim ne vox quidem delati, nedum non defensio audiri solet. Tantum fidei calumnia facit concepta de illorum amicitia opinio.* Opportunè. Quibus adsimilia sunt, quæ Gentilis Themistius orat. 1. ad fin. de malignis hisce detrahendis artibus hunc in modum tradit: *Si boni quidpiam audieris testis es, & Areopagita taciturnior: sin malum aliquod arripueris, Iliadem ex eo,* B *& Odysseam facis, quorum multa neque audieris, neque furtim sublegeris: sed pepereris tutemet, ac contexueris. Et ei quidem, qui tibi illud dixerit, irasceris, miserum illum, ac dijs inuisum appellans, & diffidere te simulas, & indignaris, & rei atrocitatem conquereris; interim tamen incredibilia illi, & atrocia, & iracundia digna affers, & vehementer exaggeras: eaq; tantum non sutoribus, ac balneatoribus inculcas.* Hæc & alia Themistius.

Lucian.

Themist.

3 Cui sanè sententiæ omnino concinit illa Salomonis Sapientiæ 1. vers. 11. vbi cum præmisset, de Dei aure omnia audiente, & secretissima cordis arcana, siue fraudulentiæ linguæ velatas, & contectas detractiones intelligente: *Quoniam auris Zeli audit omnia. & tumultus murmurationum non abscondetur:* subijcit appositam hanc parænesim: *Custodite ergo vos a murmuratione, quæ nihil prodest, & a detractione parcite linguæ, quoniam sermo obscurus in vacuum non ibit.* Ad quem locum obserua primùm quæstiam locutionem, *sermo obscurus:* quam non appositè exprimunt, siue exhauriunt, qui vertunt, C siue explicant, *sermo clandestinus*, vt Vatablus; siue *in occulto prolatus*, vt Dionysius; aut *impurus carnes luce*, vt Osorius; sed qui reponunt *sermo palliatus, dubius, siue æquiuocus*, vt Nicolaus de Lyra, & Hugo Card. siue *sophisticus & fallax*, vt Bonauentura: hi enim sensus, & Latinæ voci *obscurus*, & Græcæ *phthegma*, mirè quadrant. Nam hæc propriè significat *ingeniosam loquelam*, & quod magis mirum, æquè aptatur lyræ, citharæque concentui, vt ex optimis auctoribus probat Scapula in suo Lexico, & stridori siue clamori, imò & hinnitui equi ferocientis, & absonis vocibus coruì crocitantis: ideo eam vocem signatè videns respondere voci *tumultus*, quam sapiens præmiserat: *Tumultus murmurationum non abscondetur.* Vnde quidem Salomoni sermo obscurus is omnino fuerit, quem modo referebat Bernardus vna ex parte suaui concentu, & harmonia dulci præditus, & blandè quasi in fauorem eius de quo detrahitur pronuntiatus, ex alia vero stridens, siue ex confusis vocibus absonus, & ferocientis equi hinnitum in prælium cunctis, siue fœdas coruorum cadaueribus hinnientium cro- D citationes referens, vt videlicet cùm detrahentis audires *alta suspiria*, & vocem plangentem: cumque mussitantem: *Doleo vehementer pro eo quod diligo eum satis*: omnino credideris, dulces illos citharæ sonos, siue veræ charitatis verba de malo proximi condolentis: at cùm attentiùs introspexisti: nonnisi bellicum tumultum, ferocem hinnitum, & atrocem corui crocitationem cadaueri instantis, & lacerantis, te audisse animaduerteris. Ingeniosa scilicet loquela, sermo palliatus, siue fallax, atque sophisticus, qui incautos quidem decipiat, Deum vero minimè lateat: vti ad hæc verba obseruat Augustinus lib. de mendacio ca. 6 tomo 4. ea ratione a Salomone prius fuisse appellatum *tumultum*, sic expendens: *Videtur ergo his minari, qui obscurum putant, & secretum esse, quod corde cogitant, atque versant: & tam clarum ostendere voluit hoc esse auribus Dei, vt etiam tumultum id appellauerit.*

Sap. 1. 11.

Vatabl.

Dionys.

Osorius.

Lyran.

HugoCar.

Bonau.

Lect. Græ.

Scapula.

Bernard.

August.

4 Nec alio ire videntur præfatæ Psalm. 63. vers. 4. & 5. Psal. 63. 4.

10.

locutiones: *Exacuerunt, vt gladium linguas suas, intenderunt arcum rem amaram, vt sagittent in occultis immaculatum.* *Theod.* Etenim Symmachus fidejubente Theodoreto pro *in occultis*, legit *clanculum, ex insidijs*: vt videlicet iniuria à detractione, non ex aperto, sed ex insidijs fraudulenter, atque ideò perniciosiùs inferatur: quibus *Gr. Mag.* sic adstipulatur Gregorius ex pharetræ, & arcus imagine lib. 31. Moral. cap. 24. *Quid pharetra nomine, nisi prauorum machinatio designatur? iniqui enim cùm dolos bonis excogitant, secretis machinationibus occultant, quasi in pharetra sagittas parant.* Quò facit, tum pro illis verbis, *arcum rem amaram*, notanter reposuisse Paraphrastem *Chald.* Chaldæum: *Vnxerunt sagittas suas veneno mortifero*: medicato scilicet succo, ad faciem prædulci, sed reapse lethali, tum etiam versu seq. vbi habemus, *vt absconderent laqueos*: *August.* Augustinum legere *muscipulas*, quæ videlicet oblectātem escam demonstrantes incautos capiunt. Vnde ipsi laqueis ad hunc modum instructis dicebant: *quis videbit eos?* ac si dixerint: quis deprehendet malum nos ei inferre velle, cui ad speciem prospicere, & consulere, imò & laudare videmur? quippe aiebant: *Grande damnum. Nam alias quidem in pluribus vales: cæterùm in hac parte (vt verum fatear) excusari minimè potest.* Quare non importunè huc retuleris detractionem in *Psal. 1. 1.* Scriptura pestem appellari: sic etiam Psalm. 1. vers. 1. vbi *Lect. Tig.* nos habemus: *In cathedra pestilentiæ non sedit*, Lectio *Pagnin.* Tigurina, Pagninus, & alij ex Hebræo reponunt, *in cathedra derisorum.* Nimirum si meministi, pestis execrabile quidem malum speciosissimo vocabulo *carbunculi*, qui pretiosus, & pulcher lapillus est, nominatur: nulla enim exitialior, & perniciosior pestis fuerit: *Quam secretis criminationibus infamare ignarum, & quo cautius decipiare palam laudatum.* Sic de inuidis inquit disertè *Prosper.* sanctus Prosper lib. 3. de vita contemplat. cap. 9. *Opinionem bonorum mendacijs decolorant: in spiritualibus carnalia laudant, vt spiritualia bona eis deesse persuadeant.*

Secreto,

Clancularia detractiones periculosiores.

Lect. 3. 1 SVbest etiam alter huic aduerbio sensus, vt illis signatè detractionibus sapiens Rex Dauid fuerit maximè infensus, quæ clanculariæ, & occultæ essent; cùm videlicet ad peruertendam, siue occupandam, imò auferendam omnino defensionem, criminator nonnisi adhibita secreti cautione, & obtestata fide, ne ea de re disquisitio aliqua fiat, vel vllo modo ad eius, qui accusatur, aures id perueniat, proximum de honestat, & bonæ famæ existimationem imminuit, læditque. Quæ quidem callidissima, & perniciosissima detrahendi, & criminandi ars fuerit, quam cùm primis eleganter retegit impius *Lucian.* ille, sed huius rei peritus. Lucianus præfato libello, *de non temerè credendo calumniæ*: vbi cùm dixisset: *Nam quis est, cui non videtur in vniuersum iustitia pensum æqualitas, & quod aiunt, ne quid nimis. Inæqualitas, & item quod nimium est, iniustitia.* Subijcit, ac si Dauidem præ oculis haberet: *Qui verò clanculum absentem insectatur, æqualitatis metas egreditur, quippe auditorem sibi totum adserit, aures eius antevertit, obstruit, & iamas responsuro calumnijs refertas efficit. Ea sane extrema est iniuria, vel optimorum legumlatorum iudicio Solonis, & Draconis, qui iureiurando Senatum Atheniensium astrinxere, vt pari benignitate, gratiaq; tam reum, quam actorem iudex audiat, dum alterius causam honestiorem intelligat. Scelestum, & crudele iudicium esse, si quid statuatur, antequam cum accusatione comparata sit defensio.* Et post pauca: *Id vero omnis ex partes calumniator molitur vti eam furore, ac vecordia hominis, coram quo res agitur, indefensum reum committat, defensurum partes suas clancularia sectione arceat.* Quæ quidem in Principum Aulis potissimum locum habere, sic itaque affirmat: *At hoc genus homines in aulis regijs spectare plurimos datur, optimatum fauorem hisce artibus ambientes: vbi scilicet, & inuidia crebra, & variæ suspiciones, & assentandi criminandiq; occasio multiplex in promptu est.* Hæc modò nobis ex Luciano ad occultas, & clancula-

A rias detractiones adornandas, siue delineandas adduxisse sit satis, alia postmodùm ad illas insectandas allaturis. Sed ijs hæc ex Themistio præfato loco addenda, *Themist.* quod valde consentanea sint, dum adstruit, solemne esse ijs famigeratoribus eorum, quæ commenti sunt, obscuros, atque ignotos Auctores fingere, vt inquisitionis diligentiam deuitent: *Quod autem ad infelicem illum, & dysianisum attinet, cui admodum succenses, et in quem omnino fremis, si quispiam roget, & nomen illius enixe abs te postulet, minus, quam Priami matrem in lucem ediderit, quod opinor, idem ipse fabularum inuentor, & auctor sit, sed quod in persona sua certamen suscipere non audeat, ad personas nomine carentes confugit, vt in tragœdijs fieri solet, cum nomina poeta non inueniunt.* Sic ille.

2 Et vero arcanis locutionibus id omne à nostro Vate videris explicitum in ijs Psalm. 10. 2. verbis: *Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, parauerunt sagittas suas in pharetra, vt sagittent in obscuro rectos corde*: vbi *Psal. 10. 2.* primùm, *arcum intendere*, in certum scilicet scopum iactum dirigendo; & *sagittas in pharetra parare*: variarum B nimirum calumniarum, siue criminationum materiam, & suppellectilem colligere idem mihi sonat, ac id, quod de ijs, qui in aulis Principum degunt, inquit indidem Lucianus: *Illic videas licet, quam acres alter in alterum oculos defigat, qua cura obseruet, veluti singulari certamine congressus, si quid vspiam in alterius corpore fortè fortuna audium, aut malè munitum conspiciat, quod ferire feliciter possit.* *Lucian.* Sed quonam modo? nempè *vt sagittet in obscuro rectos corde*: sed pende, pro *in obscuro* Augustinum ex Græcis Codicibus legere *in obscura Luna*: Græca vero verba omnino verti posse, vt ex Theodoreto, & Suida obseruat Lorinus, *in nocte illunis*: siue in qua non sit lux lunæ; in alto scilicet hemisphærio obambulantis. *August.* *Lect. Græ.* *Theodor.* *Suid.* *Lorin.* Quid verò hæc sibi velint, ex Lunæ munere facile dignosces, dum ipsa in cælo signatè posita, *vt præesset nocti*, *Genes.* Genes. 1. 16. En ergo, quid secretò detrahentes curent, atque moliantur: calumnias videlicet suas nulli disquisitioni, siue explorationi exponere, sed *in obscuro*, & clancularia ratione sic struere, vt nulla ijs nebulis Luna præsit, *Lucian.* C nulli iudicis cognitio affulgeat: vti aiebat Lucianus: *Id omni ex parte calumniator molitur, vti cum furore, ac vecordia hominis, coram quo res agitur, indefensum reum committat: defensurum partes suas clancularia sectione arceat.* Quis vero illi in ijs clancularijs insidijs sit scopus, *Sext. Edit.* mire aperit Sexta Editio, quæ pro ijs verbis, *vt sagittent in obscuro rectos corde*; notanter reponit: *ad ostendendas tenebras in luce*: egregia & quæsita locutione innuens, adeo efficaces ad nocendum has artes esse, vt in ipsissimet probis, & immaculatis hominibus, qui luce clariores, & puriores esse videantur, criminum, & flagitiorum, à quibus illi longè absunt, nebulas, & tenebras ostendere moliantur: sic pergit ibi Lucianus de aula: *Hic si quis est vir frugi, temere euertitur, illuditur, denique ignominiosè exterminatur.*

3 Nec alio re crediderim Salomonem Prouerb. 6. 14. *Prou. 6. 14.* cùm de homine, cui prauum cor subest, dicebat: *Prauo corde cogitat malum & omni tempore iurgia seminat.* Imo eandem his verbis inesse sententiam, ac ijs in qui- D bus sumus: nam vt cor prauum malum cogitans apud Salomonem, idem est cum corde prauo, quod Dauid sibi adhærescere non pauebatur: ita *iurgia seminare*, sensum communem habet cum secretis detractionibus: ideò obserua Salomonem alijs in locis de iurgijs, & rixis verba facientem, non seminandi, sed aut *prouocandi*, vt *Prou. 18. 6.* cap. 18. 6. *Os eius iurgia prouocat*, aut *quærendi*, vt cap. 17. *Prou. 17. 11.* 11. *Semper iurgia quærit malus*: aut *suscitandi*, vt cap. 10. *Pro. 10. 12.* 12. & cap. 26. 21. phrases vsurpasse: hoc in loco, cùm de *Pro. 26. 21.* homine improbe callido, & prauo corde prædito sermonem instituit, quæsito dicendi modo ex seminis imagine vsum fuisse: non tam quidem, quod ea iurgiorum natura sit, vt si semel eorum causa aliqua, vel leuis tāquam semen in animos inciderit, radices altas agere, & per semetipsa adolescere, & in magnitudinem insanam euadere soleant: vt aliqui expositores interpretantur, quam quod ad instar seminis, quod sub terra absconditur, & contegitur, clanculum, & in occulto committetur, siue secreto detrahat: vt & accusato defensionem auferat, &

mendacijs velamenta apponat, ne in apertum prolata, & diligenter examinata dignoscantur. Quod præfato loco *Lucian.* disertè firmat Lucianus: nam cùm dixisset: *Adeò enim hoc hominum genus obnoxium est formidini, adeò nihil audet palam: sed perinde atque qui ex insidijs transuersi hostem inuadunt, ex abdito aliunde specu iaculatur, vt non sit, qui contra vel mittere telum, vel manu contendere possit, hostisq; ignarus aduersarij fraudisq; inscius pereat:* Subijcit opportunè: *Quod profectò minimè fallax indicium est, in calumnia nihil inesse veri, nihil sani prorsum. Nam qui accusaturus quempiam sibi conscius est veri, procul dubio, & palam audet aduersarium incessere, corrigere, purgantem crimen ferre.* Apponit pulchram imaginem; *vt in bello qui iusta acie vincere hostem palam potest, turpe ducit, astu, & insidijs certare.* Hactenus ille.

4 Iam verò tam hæc, quàm ea quæ hucusque diximus, *Bernard.* mirè firmat Bernardus lib. 4. de considerat. ad Eugenium cap. 6. vbi cùm Ecclesiæ Principi fidelem administrum habere, cui domus regendæ potestatem faceret, sic suaderet: *Potestatem habeat excludere, & admittere quos voluerit, mutare ministros, transferre, mutare ministeria, ad quot, & quando voluerit, ita timori sit omnibus, vt sit & vtilitati. Præsit omnibus, vt omnibus prosit, & de omnibus.* Minimè Sanctus vir ignarus ingenij aulicorum à *Lucian.* Luciano ibi sic descripti: *Ita studio cuiq; est cùm ipse primus esse cupit, vti proximum deijciat, exturbet, conuellat, proculcet, &c. Porrò defertur is plerumq; qui honore quodam alios præstat, nempe vt inuidiosus, qui spe illius frustrati sunt. Quò fit vt omnium telis afficietur, ceu obex, qui viam assequendæ dignitatis alijs intercluserit. Seq; primos tum singuli fore confidunt, si sublimem istum loco demoliti sint.* Serio statim Pontificem monet, ne clandestinas, clancularias aduersùs illum delationes recipiat, quasi is qui nihil audet palam dicere; sed secretò, & quasi ex insidijs inuadere, nihil veri, nihil sani in delatione sua habeat. Sed Bernardum audire erit operæpretium, sic *Bernard.* prudentissimè loquentem: *Clandestinas, & susurratas delationes non recipias aduersùs eum, magis detractiones censueris. Et hanc velim generalem tibi constituas regulam, vt omnem qui palam veretur dicere, quod in aure locutus est, suspectum habeas. Quod si te iudicante dicendum coram ille renuerit, detractorem iudices, non accusatorem:* (sic legendum non *delatorem*, vti codices mendosè habent, vt & id respondeat præcedentibus verbis, *magis detractione censueris*, quas Bernardus opposuit clandestinis delationibus: & tota sibi sententia constet.) Hæc Bernardus, quæ pro dilucido huius loci Dauidis commentario esse possunt.

Hunc persequebar.

Abigendos, siue Aula exterminandos, à bono Principe detractores.

Lect. 4. 1 Siue Latinè siue Græcè, aut Hebraicè legeris, quæsitum, pungensque aduersùs detractores verbum *Pagninus.* vbique inueneris: quippe ex originibus Pagninus, & alij *Hieron.* reponunt: *Succidam, exscindam, opprimam*, Hierony*Anacles.* mus verò, & Anacletus PP. epist. 2. *interficiam*. Alij *ad internecionem perducam*: vbi maximè notandum, non dixisse Dauidem hunc *odio*, vti paullò antè de facientibus præuaricationes dixerat, aut *cum hoc non edebam*, siue *ferre non poteram*: vt statim de *superbo oculo, & insatiabili corde*, subiecit, sed notantissimè *hunc persequebar, exscindebam, interficiebam, & ad internecionem perducebam*: quasi aliquod sanè malum in detractione sit, quod vehementiùs profligari, aut grauiori supplicio affici debeat: non quidem quòd Dauid aliquem hoc solùm nomine, quod secretò detraxerit, neci reapse addixerit, & *Agellius.* ex viuis exciderit, vt videtur indicare Agellius; nam vt gladius linguæ cruento gladio aliquando non immeritò expiaretur; at insolens quidem, & durum noxæ apud homines frequentis, & quæ facilè contrahitur, id supplicium esset: sed quòd detractoribus tamquam Aulæ maximè noxijs, atque pestiferis vehementiùs infensus, eos modis omnibus fuerit insectatus, donec Aula sua cum ignominia ejecerit: id enim mihi sonant, siue Latinæ, siue Hebrææ locutiones persequendi, exscindendi, opprimendi, & ad internecionem perducendi. Quod omnino expressit Chrysostomus ad hæc verba, inquiens: *Eos qui* *Chrysost.* *nihil tam cupiunt, quàm detrahere, persequamur, & longissimè à nobis depellamus: ne alienis malis consentientes nobis ipsis conciliemus perditionem.* Fecit planè sub hoc sensu vim in verbo *persequar* Augustinus pluribus in lo- *August.* cis, vt adstruat: iustè Ecclesiam siue Principes persequi, & affligere sontes, bonamque, & laudabilem eam persecutionem esse: vide hic, & in Psal. 34. & lib. contra epist. Petiliani cap. 79. & epist. 48.

2 Pulchrè verò hæc externa, & manifesta vsque ad internecionem persecutio, secretò, & clanculum detrahenti respondet, vt peculiari ratione illi posset aptari, quod Dauidi occultè peccanti dictum à Domino est, 2. Reg. *2. Reg. 12.* 12. vers. 12. *Tu enim fecisti absconditè, ego autem faciam* *12.* *verbum istud in conspectu omnis Israel, & in conspectu solis.* Etenim clancularius detractor nihil magis odit, timetue quam lucem, *vt non arguantur opera eius*: ne videlicet detractor, aut susurrator habeatur, quippe, qui bonæ rei prætextu calumnias, & criminationes instruens honorem inde, & gloriam aucupari intendit. Vnde peruersum eius animum detegi, & palam fieri, nihil veri, aut sinceri ipsum operari, graui probro, & supplicio illi fuerit. Ita quidem Sapientiæ 6. 9. de Deo viros Principes *Sap. 6. 9.* iudicante, & supplicijs afficiente notanter dicitur: *Fortioribus autem fortior instat cruciatio*: etenim pro voce *cruciatio* Græcè opportunè legeris *scrutatio*: quasi hominem subdolè & malignè operantem, & bonæ rei prætextu mala inferentem scrutari, & animi versutiam recludere, ingens illi cruciatio, atque tormentum sit. Nec fuerit quidem humanissimo Principe indigna hæc vox *persequebar*, siue *ad internecionem perducebam*, in hominem detractorem, & malignum prolata: nam vt in alios sontes ex fragilitate, & vehementioris concupiscentiæ ardore peccantes clementem esse, Principi laudi est, ita detractores, & calumniatores persequi, & exscindere, quod hominibus noxij; atque exitiales sint, magnam gloriam habet. Ita quidem Gentili Themistio pulchrè *Themist.* obseruatum est, Homerum omnes, & omnia pro ingenij benignitate collaudantem, vnum Thersitem de industria conuitijs affecisse, quod is in alios contumeliosus, & conuitiator esset: sic enim ille oratione prima ad finem: *Scitis enim quemadmodum Homerus omnia collaudet, quæcumque nominat, neque vel leuissima quæq; præclaro testimonio defraudet: verùm & pueri apud eum formosi dicantur, & flagella omnia splendida atque etiam arborem quandam in Delo insula consitam mirificè prædicet, vt ne subulcus quidem ille egregius suam in versibus prædicatione careat, sed persuadere nobis conetur, subulcum illum porcorum, hominum aliquando ducem extitisse, vnum duntaxat Thersitem conuitijs affecit, quod (vt arbitror) ille ipse conuitiator, ac contumeliosus esset, mutaq; inhonesta verba nosset, neque moderatè ijs, ac decenter vteretur.* Hæc Themistius. Quæ Dauidi mansuetissimo Regi, æquè humanè, atque benignè in detractores sæuienti, ac bonos beneficijs honestanti, aut infensis sibi hostibus bona pro malis reddenti opportunè accommodauens.

3 Nec adnotare omiserim eam lectionem *opprimam*, siue *succidam* eò etiam non incommodè posse reuocari, vt Dauid pro sua in omnes charitate, siue etiam pro regia dignitate, atque fastigio detractorem, cùm primum detractionis venenum depromere incipiebat, opprimere, & cohibere sit solitus, quin vlteriùs progredi posset: *Quippe est sanè tale hoc vitium* (sic Paulinus in epistola *Paulin.* ad Celantiam) *quod vel in primis extingui debeat, & ab eis, qui se sanctè instituere volunt, prorsus excludi. Nihil enim tam inquietat animum, nihil est, quod ita mobilem mentem, ac leuem faciat, quam facilè totum credere, & obtrectatorum verba temerario mentis assensu sequi.* Et post pauca: *At contra magna quies animi, magnaq; est morum grauitas, beatusq; est, qui ita se contra hoc vitium armauit, vt apud eum detrahere nemo audeat.* Sic ille. Huc reuoca quæ diximus lectione 1. num. 4. ex illis Ec- *Eccl. 28.* clesiastici verbis cap. 28. 28. *Sepi aures tuas spinis*, & ijs *28.* quæ Hieronymus ibi habet.

Hunc persequebar.

Detractores Deo inuisi, & à Deo abhorrentes: latrones; sicarij.

Lect. 5. 1 SEd cur, inquis, tam ardenti odio detractores prosequebatur Dauid? Cur adeò atrociter, & vsque ad internecionem illos vexabat, vt veluti Cæsariano gladio illos exscinderet? & in illos tamquam in infensissimos hostes desæuiret? & quod plus in Rege est, persequebatur? Quæ adeò fortis ratio sedatissimum Dauidis animum tam acriter commouebat, vt non immeritò admirabundus exclamaret non nemo:

—— *Tantane animis cælestibus iræ?*

Sed in primis mirari desinet quisquis ex Paulo audierit:
Rom. 1. 30. *Detractores Deo odibiles*: ad Roman. 1. 30. maximè si
Lec. Græc. obseruauerit, Græcam vocem pro qua duas illas reposuit Vulgatus *Deo odibiles*, propriè significare eos, quibus
Cyprian. Deus est inuisus: vnde Cyprianus, epist. 68. legit *à Deo abhorrentes*. Quis enim Princeps, cùm Dei imago, & minister sit, cui hac ratione ipsius iniuriæ magnæ curæ esse debent, intimo, & acerbissimo odio non prosequatur, & persequatur pessimum hominum genus, quibus Deus est inuisus, & quos Deus exosos habet, & à quibus abhorret, & fugit? quos hac ratione, nec ad homines, nec
Bernard. ad viuos meritò dixeris pertinere: pulchrè Bernard. sermone de triplici custodia: *An non amittunt vitam detractores Deo odibiles? odibiles vitæ. Fugit vita quos odit: & quos vita fugit, mori necesse est*. Sic ille. Satis quidem ad mentem nostri Vatis alibi de illis, qui calumnijs, & maledictis aliorum nomen, atque existimationem vio-
Psal. 13. 3. lant, dicentis: *Sepulchrum patens est guttur eorum*, Psal. 13. 3. quibus eos omnino cum putridis, & fœtentibus cadaueribus componit, quos fugerit vita, & qui vitam fugerint.

2 Sed & ea ratione detractores bonus Princeps persequatur, quòd non solùm seipsos, sed etiam alios interficiant, ac proinde sicarij, & latrones, quibus vix aliquid inuisius, aut exitialius sit, iure habeantur: ita quidem di-
Ezech. 22. 9. sertissimè Dominus apud Ezech. cap. 22. 9. obijciens Ierosolymæ grauissima peccata, propter quæ extremo erat afficienda supplicio, signatè ait: *Viri detractores fuerunt in te ad effundendum sanguinem*: vbi obserua pro *detra-*
Chald. *ctores*, Chaldæum eodem sensu, & tono legisse *criminatores*, ex Hebræo, similiter R. Dauidem & alios: *viri de-*
LXX. *latoris*. LXX. verò eadem sententia, & sensu, diuersissimo autem vocabulo: *Latrones*: id est viarum obsessores, qui viatores & vita, & pecunijs spoliant: vt de illis
Horat. Horatius lib. 1. epist.

Vt iugulent homines surgunt de nocte latrones.

Vt detractorum exprimant immanitatem, qui proximos suos bono nomine, & existimatione, quæ omni pecunia,
Optat. & vita pretiosiora sunt, atrociter spoliant. Audi Optatum Mileuitanum lib. 2. contra Parmenian. hæc sic opportunè diffundentem: *Ergo linguas vestras acuistis in gladios, quas mouistis in mortes, non corporum, sed honorum. Iugulastis non membra, sed nomina: quid prodest, quod viuunt homines, & occisi sunt honores à vobis? valent quidem membris, sed erepta portant funera dignitatis*. Vides latrones iugulantes viua, & pretiosa nomina, & honestæ existimationis sanguinem effundentes? parcentes vitæ, sed non parcentes honori, ac proinde, qui infamabilius percutiant, & atrociùs perimant. Sic eleganter S.
Valeria. Valerianus homilia 5. de oris insolentia, hac de re inquit: *Falluntur profectò, qui putant, nihil esse ferro fortius, nihil veneno violentius: quamuis enim ista in perficiendis mortibus habeant peculiare naturæ beneficium, cedunt tamen in contentione verborum. Nihil enim est tam noxium, aut malitiosum, quod non viribus suis minus sit, si se incitata lingua commouerit*. Et post pauca: *Faciliùs si necesse est, quilibet potest ferre armatas ferro acies, & instructas rebus bellicis legiones, quis autem sustineat labiorum tela infixa pectoribus? Faciliùs sine dubio recipiant sanitatem corpora ferro lacerata, aut quare aliquis tantum gladio occisorum morte, crudelitatis pondus imponat, cum aliquoties minora ibi sint pericula, vbi maior est cruoris inuidia.*

Pergit multis, quæ vide; ne ego, aut longus sim, aut omi-
Clem. Ro. serim, quę S. Clemens Romanus ex Apostolorum Principis ore in hanc rem opportunissimè habet hunc ad
Anselm. modum apud S. Anselmum in similitudinibus cap. 147. *Tria sunt genera homicidij, quæ pari pœna plectuntur. Interfectio fratrum, odium, detractio, de qua etiam Paulus dicit*: Si comeditis, & inuicem mordetis, videte, ne ab inuicem consumamini, ad Galat. 5. 15. *Comedit namque al-*
Gal. 5. 15. *ter alterum, & quasi morsum in eum facit, quotiescumque quis aliquem male loquendo viliorem efficit*. Nec inuideorum lectori: scio ipsum non scire epigramma olim ab amico compositum, vt carperet epigrammatarium Martialem hominibus sub fictis nominibus detrahentem: & ea ratione à detractione sese excusantem, quod nominibus parceret: est id:

Ludere mordaci versu, dum Marce triumphas,
Mordeo, ais, homines, nomina prætereo,
Lusitae, & hic ludis: nonne hæc clementia demens,
Dilacerare homines, parcere nominibus?

Hunc persequebar.

Detractores paci infensi.

1 DICTIS, vt Dauidem iustissimè & æquissimè Lect. 6.
detractores persequentem noueris, adijce Prin-
cipem esse: *Stabilimentum populi*, Sapient. 6. 26 id est, vt Sap. 6. 26.
Græco opportunè legeris *Spiramentum*: ille scilicet vitalis spiritus qui subditos non modo animat, & fouet, sed etiam vnit inter se, & consociat, ac pace ligatos, & constrictos tenet: nihil enim Princeps subditis suis sic optare, ac curare debet, ac pacem, & mutuam concor-
diam. Sic statuente Rege Theodorico apud Cassiodor. Cassiod.
lib. 1. epist. 22. *Decet quidem regalis apicis curam, generalitatis custodire concordiam, quoniam ad laudem regnantis trahitur, si ab omnibus pax ametur*. Vnde subijcit: *Quid est enim quod nos melius prædicet quam quietus populus, concors senatus, totaque Resp. morum nostrorum honestate vestita?* Quid verò concordiam sic dissociet, pacem adeò turbet, societatem ita distrahat siue diruat, vt detractio? Audi Sapientem: *Susurro, & bilinguis maledictus: multos enim turbauit pacem habentes. Lingua tertia multos commouit, & dispersit illos de gente in gentem, ciuitates muratas diruit, et domos magnatorum effodit*. Ecclesiastici 28. 15. Ad quæ verba prælato loco
Eccl. 28. 15 S. Valeria. Valerianus scitè ait: *Nam inquieta naturaliter lingua non paruum mortalibus affert vitæ detrimentum, aut cùm bene composita dissipat, aut pacata conturbat. Quando autem est, vt se ira moueat si se lingua compescat? aut quis ibi locus est inimicitiarum, vbi cessant venena verborum? Nam hoc habet semper lingua malitiosa commercium, vt lites serat, odia moueat, mortes adquirat*. Similiter hoc lo-
co Chrysostomus: *Nouit quippe detractio postea quam* Chrysost.
hominem furore perfudit, atque occidit, funestum etiam eum, ac sanguinarium aduersus proximum reddere. Nouit etiam exacerbatum à fraterna communione auertere, atque eum, qui paulò ante amicus erat, sine causa hostem reddere. Hæc & vniuersas domos subuertit, & pacatas vrbes ad bellum excitat, &c. Hæc & pulcra pacis vincula dissoluit, & magnæ caritatis nodum suffringit. Conturat eodem sensu Bernardus, hanc signatè rationē assignans,
cur Dauid detractores persequeretur. Sic enim ille in al- Bernard.
legorijs Gotfredi Tilmani in c. 23. Lucæ: *De talibus habes in Psalmo*: Detrahentem proximo suo hunc persequebar: *Nec mirum cum ea præcipuè vitium caritatem, quæ Deus est, & quidem cæteris acrius videtur impugnare. Et vide, quomodo omnes, qui detrahit, primo quidem se prodit vacuum caritate. Deinde quid aliud detrahendo intendit, nisi vt is, cui detrahit, veniat in odium, & contemptum ipsis, apud quos detrahit? Ferit ergo caritatem in omnibus lingua maledica, & quantum in se est, nec at funditus, & extinguit*. Hæc ille, & multo plura: similia etiam habet Paulinus citata epist. ad Celantiam: vbi inter alia ait: *Hinc crebræ dissensiones: hinc odia inusitata nascuntur. Hoc est quod sæpè de amicissimis etiam inimicos facit, dum concordes quidem, sed credulas animas maliloqua lingua dissociat.*

2 Enimverò vt hinc detractionis grauitas, & turpitudo veluti de facie cognoscatur, & quàm bono iure persecutionem ipsa à Principe sustineat, omnino liqueat: observa, tanto à Deo pacem, & mutuam hominum concordiam, & vnitatem fieri, vt pro ea nobis obtinenda non dubitauerit, manibus tradi nocentum, & crucis subire tormentum. Vnde Dominus iam iam moriturus patri

Ioa. 17. 22. suo dicebat: *Claritatem, quam dedisti mihi, dedi eis vt sint vnum:* ac si diceret, vt inibi inquit sapientissimus

Maldon. Maldonatus: *Ideo pro illis morior, vt vnum sint, da igitur illis eam vnitatem spiritus, quam illis merui.* Planè, ac si sanguis Christi ad instar coaguli fuerit, quod fluidas, ac diffusas lactis partes condensat, atque constringit, quin fluere, ac diffundi subinde queant. Sic id explicante Gre-

Nazianz. gorio Theologo orat. 42. quæ est 2. *de Paschate* propè finem: *Vnllius tamen cum salutis mea miraculo conferendum est in quo exigua cruoris gutta orbem vniuersum instaurarunt, atque idem quod lactis coagulum hominibus præstiterunt, in vnum nos coniungentes & constringentes.* En ergo quò detractio eat: quidquid omnino meditatur, ac præstet, dum pacem, & caritatem dissociat: sanguinem videlicet Christi diffundere, magnum Redemptionis opus euertere, Domini corpus distrahere: ipsumque de-

Bernard. nuò spinis, lanceaque perfodere: sed hæc audi à Bernardo prædicto sermone *de triplici custodia*, hunc in modum offerente: *Nec vero eiusmodi linguam ipso etiam mucrone, quo Dominicum latus confossum est, crudeliorem dicere verearis. Fodit enim hæc quoque Christi corpus, & membrum de membro, nec iam exanime fodit, sed facit exanime fodiendo. Ipsis quoque nocentior est spinis, quas illi tam sublimi capiti furor militaris imposuit: sed & clauis ferreis, quos sanctissimis manibus illis, & pedibus consummatio Iudaica iniquitatis infixit. Nisi enim huius, quod nunc pungitur, & transfoditur corporis sui vitam, illius vita corporis prætulisset, nunquam illud pro isto mortis iniuria, crucis ignominia tradidisset.* Hæc omnia Bernardus.

3 Iure ergo detractores bonus Princeps Dauid persequitur, vt vel sub ipsis regni sui auspicijs, vt pacis, ita opinionis suæ custos rigidus; satelles subditis suis esse videatur: pulcrè siquidem Athalaricus Rex dum Senatui

Cassiod. Romano rescriberet apud Cassiod. lib. 8. ep. 14. cum dixisset: *Talis subsecutio creditur, quale primordium venit sesentitur. Nemo enim futurum putat esse diligentem, quem in ipsa nouitate opinionis sua non videt esse custodem.* Egregia cultu, aut inculti agri imagine apposita ad regni sui pacem sic hæc reuocat: Prouidus insitutor si hortum suum fœcundis nititur ornare plantarijs, vt reddant fructus optatos, quæ solicitis fuerant exculta laboribus, quanto magis regnum decernit intermina, pacis amœnitate componi, ne habere speciem agri videatur inculti? Sic ille Rex. Quo planè sensu, eadem que cultissima ruris similitudine retenta Imperatoribus Seuero, Basliano, &

Tertull. Getæ gratulabatur Tertull. quod mirè in vnum compositis, & vnitis, & pulsis tum domesticis, tum externis hostibus, Aulam, & Imperium, siue subdole, siue apertè infestantibus, pacem populis reddidissent: libro enim *de pallio*, cap. 2. cùm dixisset: *Quantum reformauit orbis seculum istud? quantum vrbium, aut produxit, aut reddidit præsentis Imperij triplex virtus Deo tot Augustis in vnum fauenti?* Subijcit: *Reuerà orbis cultissimum huius Imperij rus est eradicato omni aconito hostilitatis, caretlo, & rubo subdola familiaritatis, consitum, & amœnum super Alcinoi pometum, & Mida rosetum.* Hæc Tertullianus.

Superbo oculo.

Animus in oculis inhabitans suos inibi affectus explicat.

Lect. 7. 1 NON dubium, quin de superbis hominibus, quos Dauid Rex in suam familiaritatem minimè re-

Bellarm. ciperet, sermo sit, vti ex omnium PP. & expositorum mente interpretabatur Card. Bellarm. & quidem Basi-

Basilius. lius, & ab eo Theodoretus, sic hæc efferti: *Neque super-*

Theodor. *bia vsentes meos sodales faciebam:* & sub hoc sensu capit

Chrysost. Chrysostom. in Psalm. 130. ea ipsius Dauid verba: *Neque*

Psa. 130. 2. *ambulaui in magnis:* quasi à sua omnino consuetudine eos, qui magnos sese esse putarent, reiceret: sic namque ait Chrysostomus: *Quid est in magnis: in hominibus, inquit, tumidis, diuitibus, arrogantibus.* Vnde subijcit: *Vidistis, quanta sit humilitas? Non solum erat ipse à morbo alienus, sed eos etiam, qui erant tumidi, fugiebat, & à talibus resiliebat cœtibus propter magnum, quod in arrogantiam conceperat, odium. Quoniam enim infenso erat in eam animo, non solum ab ea resiliebat, nec permittebat vt in prædictum anima esset ei vllus aditus, sed eos etiam, qui illam sectabantur, longissimo interuallo fugiebat, vt ab eis nihil detrimenti caperet.* Benè quidem. Nam oraculum fuerit quod Seneca epist. 104. dixit: *Harebis tibi auaritia, quamdiu auaro sordidoq́; conuixeris. Harebit tumor, quamdiu cum superbo conuer sateris.* Sed pergit Chrysostomus opportunè: *Neque verò inter parua rectè factaducendum est fugere arrogantes, odio habere tumidos & insolentes, eosq́; abhorrere, & auersari, sed est maxima virtutis securitas, humilitatis maxima custodia.* Seneca. Chrysost.

Superbo oculo.

Oculi singillatim superbiæ sedes.

1 AT enim non immeritò ambigitur: cur Vates superbiam ex oculis pensitauit, siue oculis signatè affixit? cùm, & ipse illam aliàs ad pedes, siue ad pedeto reiecerit. Psalm. 35. 12. dicente: *Non veniat mihi pes superbia:* & oculi, non huius tantùm vitij, sed omnium etiam aliorum sedes, & receptaculum sint, non ea solùm ratione, quam ad id versiculo 3. *Non proponebam ante oculos meos rem iniustam;* ex S. Zenone M. persequebamur, quòd in illis quidquid est in mundo floreat: ipsique proxenetæ, & ad malum duces habeantur; sed etiam, quod vnumquodque vitium illos sibi apud sacros Scriptores singillatim vendicet: etenim de luxuria disertissimè dixit Apostolorum Princeps epist. 2. cap. 2. 14. *Oculos habentes plenos adulterij, & incessabilis delicti.* De auaritia, & insatiabili habendi cupiditate Ioannes epist. 1. cap. 2. 16. *Concupiscentia oculorum.* Et Ecclesiasticus cap. 14. 9. *Insatiabilis oculus cupidi.* Vnde de Iuda proditore, alijs Apostolis somno oppressis, & *grauatos oculos* habentibus, Matthæi 26. 43. vigilante, & hac illac discurrente scitè dixit Venerab. Drogo serm. de Dominicæ Passionis Sacramento: *Quam vigiles oculos habet auaritia.* De ira Sapientiæ 11. 19. *Ira plena bestia* inducuntur *horrendas ab oculis scintillas emittentes.* Similiter Apoc. 1. 14. de iusta quidem, vtpote diuina: *Oculi eius vt flamma ignis.* Rursus verò de humana, & immoderata Cicero in Verrem: *Ardebant oculi:* & in Vatinium: *Oculis eminentibus, inflato collo, tumidis ceruicibus:* & Seneca, irati notas appingens lib. 1. de ira cap. 1. *Flagrant, & micant oculi.* & lib 3. cap 3. *Oculi nunc trepidant, & exiliunt:* de inuidia Sapiens: *Oculus liuidi.* Ecclesiast. 14. 8. & sub hoc sensu. Matth. 20. 15. operario alteri inuidenti paterfamilias aiebat: *An oculus tuus nequam est.* Vnde Deutero. 28. 56. vbi nos habemus: *Inuidebit fratri suo.* Paraphrastes Chaldæus reposuit: *Habebit oculum nequam.* Qua ergo de causa, inquis, superbiæ proprios fecit oculos Vates, qui alijs affectibus communes sunt?

Lect. 8. Psa. 35. 12. S. Zeno. 2. Pet. 2. 14. 1. Ioa. 2. 16. Eccli. 14. 9. Matt. 26. 43. Drego. Sap. 11. 19. Apoc. 1. 14. Cicero. Seneca. Eccl 14. 8. Matt. 20. 15. Deut. 28. 56. Chaldæus.

2 Equidem, vt huic obiectioni occurramus: non omninò importunè, neque inutiliter admonebimus, non casu, aut ingratijs tam alia corporis humani membra, quam singillatim oculos siue apud Sacros, siue apud prophanos Scriptores singulis vitijs accommodari; sed peculiari, & iure suo id exigente ratione, à proprio scilicet situ, siue gestu, qui vel illud vitium ostendat, vel ipsi subseruiat: sic Paulus Scriptorum disertissimus ad Philip 3. 19. gulæ facilitatione ventrem assignauit inquiens: *Quorum Deus venter est:* & detractioni siue murmurationi dentes dedit, ad Galatas 5. 15. *Quod si inuicem mordetis:* vti & noster Vates Psalm 56. 5. *Filij hominum dentes eorum arma, & sagitta:* nimirum, vt dentes mordent, & lacerant; ita & detractores alios rodunt, vt inquit Horatius, & eorum sanguinem effundunt, eis videlicet honorem detrahentes qui ipsis non minus quam sanguis pretiosus est. Vnde Ezech. 22. 9. *Viri detractores fuerunt in te ad effun-*

Phil. 3. 19. Gal. 5. 15. Psal. 56. 5. Horatius. Eze. 22. 9.

effundendum sanguinem: verecundiora patris discooperuerunt in te, &c. Irrisioni etiam nasum aptauit: ad Galatas 6. 7. nam vbi nos habemus: *Deus non irridetur*, Græcè est: *Naso non agitur*; qua locutione frequentiùs vsi sunt Satyrographi, vt Horatius: *Adunco suspendere naso*, & Persius; *Rides, & nimis vncis naribus indulges*: similiter, & Martialis: *Et pueri nasum Rhinocerotis habent*. Quare Plinius lib. 11. cap. 37. *Nasum noui mores subdola irrisioni dicauere*. Planè quod ab ipso is gestus, qui irrisionem, & contumeliam sonet, oriatur: ita quidem Nazianz. orat. 2. in Iulianum, dum prauos desertoris illius mores à se iam olim, vel ex ipsius oris lineamentis, & physionomia cognitos fuisse asserit, quàm petulans ad alios lacessendos, & irridendos fuerit, sic explicat: *Nasus contumeliam spirans*. Frontem signatè impudentiæ sedem, & Vates, & alij Scriptores ferunt, vt Ierem. 3. 3. *Frons meretricis facta est tibi, noluisti erubescere*: & Ezech 3. 7. *Domus Israel attrita fronte est*: quia impuerecundi eam partem, quæ, vt citato loco inquit Plinius, *seueritatis index est*, remittunt, & perfricant, ideò procaces frontem perfricare dicuntur. Sed & superbiam, cui modò operam nauamus, apposita etiam ratione in superciliis sic fixit idem Plinius: *Supercilia homini, & pariter, & alternè mobilia: & in ijs pars animi. Negamus, annuimus, Hæc maximè indicant fastum. Superbia alicubi conceptaculum, sed hic sedem habet. In corde nascitur: huc subit, hic pendet. Nihil altius, simul abruptiusque inuenit in corpore, vbi solitaria esset*. Sic ferè ille. Ad cuius gustum tum impurus ille Petronius alicubi inquit: *Postquam se amari sensit supercilium altius tulit*: & Iuuenalis intolerandam feminæ superbiam, & fastum, vt exprimeret, dicebat;

Gala. 6. 7. *Horat.* *Persius.* *Martial.* *Plinius.* *Nazianz.* *Iere. 3. 3.* *Ezec. 3. 7.* *Plinius.* *Petronius.* *Iuuenal.*

A B

Malo Venusinam, quàm te Cornelia mater
Gracchorum, si cum magnis virtutibus affers
Grande supercilium.

Iam verò auaritiæ manus deberi, vt apud Sapientem: *Ne sit manus tua ad dandum arcta, & ad accipiendum porrecta*. Eccles. 4. 36. & Ambros. ad id Lucæ 6. 8. *Habebat manum aridam*. Serm. 27. *Sed & tu* (inquit) *qui putas te manum habere, & sanam, caue ne auaritia contrahatur: quin potius extende eam*, necnon Horatium lib. 4. carm. Ode 7. *Manus auidas*, quis non videat ea ratione inniti, quòd manus sint, quæ capiant, quæque retineant, quæque ad accipiendum porrigantur, ad elargiendum contrahantur. Tandem cor iræ, & furori tribui, vt ait Tullius lib. 2. de finibus: *Meum cor cumulatur ira*; & Homerus: *Mihi cor turgescit ira*; & Catul. de nuptijs Pelæi: *Sæpè illam perhibent ardenti corde furentem*. Inde est, quod in illo tamquam in fornace concipiatur, atque feruescat.

Eccl. 4. 36. *Luc. 6 8.* *Ambros.* *Tull.* *Homer.* *Catullus.*

C

3 Hinc quidem, si benè æstimas, oculi tum præfatis affectibus siue vitijs, iræ, auaritiæ, inuidiæ, luxuriæ: tum etiam superbiæ signatè pro singulis illorum officijs, siue gestibus, ac motibus, opponunè subseruiunt: nec enim eadem illi ratione, & modo, & iram, & cupidinem indicantes considerari debent: cùm in singulis affectibus dissimili gestu ferantur. Sic id elegantissimè obseruante Plinio prætato cap. 37. lib. 11. etenim cùm dixisset de illis: *Neque vlla ex parte maiora animi indicia cunctis animalibus, sed homini maximè: id est moderationis, clementiæ, misericordiæ, odij, amoris, tristitiæ, lætitiæ*. (Quod omnino probauit Hieronym. epist. 10. inquiens: *Speculum mentis est facies: & taciti oculi cordis confitentur arcana*.) Subijcit: *Contuitu quoque multiformes, truces, toruos, flagrantes, graues, transuersi, limi, summissi, blandi*. Reddit rationem: idque sic diffundit: *Profectò in oculis animus inhabitat. Ardent, intenduntur, nictant, humectant, conniuent. Hinc illa misericordiæ lacryma. Hos cùm osculamur, animum ipsum videmur attingere. Hinc fletus, & rigantes ora riui. Quis ille humor est, in dolore tam fœcundus, & paratus? aut vbi reliquo tempore? Animo autem videmus, animo cernimus, oculi ceu vasa quædam visibilem eius partem accipiunt, atque transmittunt. Sic magna cogitatio obcæcat abducto intus visu: sic in morbo comitiali aperti nihil cernunt, animo caligante*. Hæc ille. Quæ ex parte sic eleganter firmat Cassiodor. lib. 6. epist. 9. *Iracundus luminum feruore declaratur: subdolus terrenum semper amat aspectum, leues inconstantia prodit oculorum*. Vbi vides oculos contuitu multiformes, quod ipsis animus videat, & prout affectus ipse est, illos afficiat: vnde truces, torui, flagrantes, graues, transuersi, limi, summissi, blandi, prout animus, aut flagrans, aut blandus, aut summissus est.

Plinius. *Hieron.* *Plinius.* *Cassiod.*

D

4 Enimuerò ardens libidinis cupiditas, dum cor sicut ceram liquefacit, & blandum reddit, blandos primùm oculos facit, vt inquit ille;

O blandos oculos, & propria nota loquaces.

Quò meritò illud Senecæ epist. 52. *Impudicum, & incessu ostendit, & manus mota, & vnum interdum responsum, & relatus ad caput digitus, & flexus oculorum*. Qui videlicet in diuersas partes velut feruens cera flectantur: quasi hac illac discurrentes dolori remedium quærant, flagitentque: siue etiam amanti annuant, annuique sibi expostulent: vt de viro flagitioso, & impudico ait Salomon Prou. 6. 13. *Annuit oculo*: vt ostendat (inquit Lyra) *mulieribus impudicitiæ signa*: similiter, & viris mulieres, vt illa de qua Tibullus;

Seneca. *Prou. 6. 13.* *Lyra.* *Tibul.*

Illa viro coram nutus conferre loquaces.

Sed & illos etiam implet, & tumentes reddit: ideò signatè dixit Petrus, *oculos plenos adulterij*: notantissimè verò Suetonius de Imperatore Tiberio amatam sibi olim Vipsaniam, à qua vt Iuliam duceret, quasi per vim auulsus fuerat, subito conspiciente, in eius vita cap. 6. dixit: *Quam in occursu, vbi semel vidit, statim perijt: & ita tumentibus oculis, & contento vultu persecutus est, vt custoditum fuerit, ac in conspectum eius, posthac veniret*. Contra verò iracundia non blandè loquentes, & suaue quid micantes; sed potiùs ferociter ardentes, & *horrendas scintillas emittentes* (vt dicebat Sapiens) oculos reddit; conceptam videlicet in corde flammam exsufflans, atque in oculos tamquam in animi fenestras, aut partem motu faciliorem ardentes scintillas excutiens: vti aiebat Cassiod. *Iracundus luminum feruore declaratur*: & de irato Verre Tullius: *Ardebant oculi, toto ex ore crudelitas eminebat*. Et Homerus de Achille ira succenso Iliad. 19. *Oculi eius tamquam flamma*, & iterum: *dentes quidem eius stridebant: oculi verò splendebant, vt flamma ignis*. Similiter Virg. lib. 3. Georgicor. de angue irato significantissimè: *Flammantia lumina torquens*: opportunius enim quàm Homerus non splendorem, aut quamuis flammam, sed eam quæ scintillaret, & in motu esset, oculis irati dedit. Vti Neroni Cornel. Tacit. lib. 16. Annal. *Minax voce, vultu, oculis ardescebat*. Sed & criminandi, calumniandique libido aliter quidem oculos afficit; illos videlicet exacuens, vt instar aquilæ, quæ acerrimi visus est, omnia videant, instar mucronis, aut subulæ, vel ea ipsa quæ abditissima sunt, penetrent: vti de hoste suo aiebat Iob cap. 16. 10. *Hostis meus terribilibus oculis intuitus est me*. Vbi Pagninus ex Hebræo reddit: *Exacuit oculos suos contra me*. Similiter LXX. *Mucrone percussit me*. Alij verò: *oculis subulæ inspexit me*. Quæ omnino significant, illos acutius, & acriùs ad perspiciendos defectus proximi intendi: vti Tull. lib. 1. de Oratorib. dicebat: *Fere nemo est, quin acutiùs & acriùs vitia in dicente, quam recta videat*. Et Horat. Satyra 3.

Sueton. *Tull.* *Homer.* *Virgil.* *Cor. Tac.* *Iob 16. 10.* *Pagnin.* *LXX.* *Tull.* *Horat.*

Cùm tua peruideas oculis mala lippus inunctis,
Cur in amicorum vitijs tam cernis acutum,
Quàm aut aquila, aut serpens Epidaurius?

Deinde, quis non videat à mœrore, & tristitia viuidam oculorum aciem non modò obtundi, sed etiam tabescere, atque corrumpi. Vnde noster Vates Psalm. 87 10. ait: *Oculi mei languerunt præ inopia*, id est, vt legit Hieron. *ab afflictione*: nimirum,

Ps. 87. 10.

Mœsta etenim assiduo tabescunt lumina fletu.

5 Iam ab inuidia oculi non splendentes, non blandi, non flammantes, non acuti: sed potiùs languidi, tabescentes, & ægrè videntes fiunt: dum præ dolore, & tristitia de alterius bono veluti contrahuntur, & deficiunt, ne, quod ipsis maximè molestum est, iucundè videant: vt ipsummet *inuidia*, aut *inuidentia* nomen a particula *in*, quæ in compositione priuatiua est, satis indicat. Quo videtur respexisse Salomon, cùm ait: *Neque cum inuidia tabescente iter habebo*. Sapient. 6. 25. *Nam* (sic Gregorius Magnus lib. 5. Moral. cap. 34.) *cum deuictum cor liuoris*

Sap. 6. 25. *Gr. Mag.*

putre-

putredo corruperit, ipſa quoque exteriora indicant, quàm grauiter animum veſania inſtigat. Color quippe pallere *Baſilius.* *afficitur; oculi deprimuntur.* Ad quem modum Baſilius homil. 11. quæ eſt de inuidia, ait: *Aſpectus illis eſt aridus, & obſcurus, gena ſubtriſtis, ſupercilium demiſſum.* Vnde concludit: *Apud eos enim nec actio ſecundùm virtutem vlla eſt: non denique aliquid aliud honeſtum, aut circumſpectum conſpicitur.* Quod ſi huius inuidentiæ ſignificationi, aut deriuationi repugnes ex Cicerone contrariam *Cicero.* viam ſic inſtituente Tuſcul. 3. *Vt effugiamus ambiguum nomen inuidiæ, quod verbum ductum eſt à nimis intuendo fortunam alterius.* Dixerim, vt vt de deriuatione fuerit: oculorum geſtui, de quo nos agimus æquè vtrumque conuenire: vt nimium videlicet, continuoque videant, & ægrè quidem, & moleſte, ac proinde triſti, & languida *1. Reg. 18. 9* pupilla aſpiciant. Quod miré firmat illud 1 Reg. 18. 9. de *LXX.* Saule Dauidi inuidente: *Non rectis ergo oculis Saul aſpi-* *Lect. Heb.* *ciebat Dauid à die illa.* Nonitum ibi vna ex parte LXX. *Pagnin.* reponunt: *Et fuit Saul inuidens Dauidi à die illa:* ex alia ex Hebræo alij legunt: *Oculabat Dauidem:* alij *toruè aſpi-* B *ciebat Dauidem.* Vt innuatur Saulem inuidentem, & continuo oculare, ſiue aſpicere Dauidem, & toruè, oculis non rectis, ægrè ſcilicet, & cum ſtomacho illum intueri. *Ouidius.* Quo dicendi modo vſus eſt Ouidius de inuidia inquiens lib. 2. Metamorph.

Pallor in ore ſedet, macies in corpore toto
Nuſquam recta acies.

Et paullo inferius.

Sed videt ingratos, intabeſcitque videndo.

Baſil. Cui rei conſonum eſſe tam quod præfata homilia Baſilius de inuidis oculis ſuum venenum emittentibus ex aliorum ſententia, quam quod ex proprio ſenſu affirmat, dæmones inuidorum oculis tamquam inſtrumentis ad mala inferenda vti: ſic namque ille: *At inuidos exiſtimant nonnulli non ſolùm rebus alijs, ſed oculis etiam efficere, incommodaque inferre. Vnde, & corpora vegeta pubeſcentium, aliorumue ætate, formaque florentium proſperam habitudinem inficiunt, atque debilitant, ſtatim vt ex eorum luminibus pernicie quadam deſtinente, ac contami-* C *nante, videat contacta membra pulchra in ſiccitatem, ac valetudinem venire. Ego vero horum ſententiam dimitto. Illud autem dico, quod dæmones oſores omnis boni, poſteaquam voluntates inuidorum deprehenderint ſibi eſſe conformes, illis prorſus ad ſuam libitionem, atque ita, & illorum oculis ad inſtrumentum, ac miniſterium pro-* *Eccl. 14. 8.* *pria voluntatis abutantur.* A quo planè longiùs non meruit, quod de oculo liuidi ait Eccleſiaſticus cap. 14. 8. *Nequam eſt oculus liuidi:* malignus ſcilicet, inficiens ac lædens. Ad quem ſanè modum de alijs ethicubus ſeſe non vno modo in oculis oſtendentibus plura poſſemus afferre, ſed ne longiſſimi ſimus, cauemus: & ad rem venire iuuat.

6 Ergo Dauid cùm oculos ſuperbiæ adſcripſit, peculiarem in illis videndi, ſiue intuendi modum conſiderauit, qui ſuperbo proprius, & illius veluti nota, atque character eſſet: ſed quis hic tandem fuerit? Planè in altum D *Pſ. 17. 28.* illos cum aliorum deſpectu efferre: ſic ſeipſum Pſalm. *Pſa. 130. 1.* 17. 28. explicante: *Oculos ſuperborum humiliabis:* vbi in Hebræo eſt: *Oculos excelſos,* & Pſalmus 130. 1. *Domine non eſt exaltatum cor meum, neque elati ſunt oculi mei.* Quaſi à cordis exaltatione dum ſeſe illud ſcilicet in al- *Chryſoſt.* tum erigit, oculorum elatio ſequatur; vnde ibi Chryſoſtom. *Neu contrahas, inquit, ſupercilia, neque erexis ceruicem, à fonte enim interne perturbationis animi morbus ſcaturiens interno tumori conforme corpus effingit.* Simuli- *Pro. 30. 13.* ter Prouerb. 30. 13. *Generatio cuius excelſi ſunt oculi, &* *Eccl. 23. 5.* *palpebræ in altum ſurrecta.* Et Eccleſiaſtici 23. 5. & c. 26. *& c. 26. 12.* 12. *Extollentiam oculorum ne dederis mihi.* Notanter *Prou. 6. 16.* verò Prouerb. 6. 16. ſuperbi oculi *Sublimes* dicuntur ad *LXX.* hunc modum: *Sex ſunt, quæ odit Dominus: oculos ſublimes:* vbi pro *oculis ſublimes,* apud LXX eſt *Oculus contumelioſi,* omninò illi explicantes, quo potiſſimum hæc ſublimium oculorum elatio eat: vt videlicet alios deſpiciant, atque contemnant, & contumelia afficiant: de quo nos ſtatim modò hunc ſuperbi oculis redditum ſen- *Gr. Mag.* ſum accipe à Gregorio Magno lib. 16. Moral. cap. 11. *Iob. 22. 26.* dum ea verba Iob. 22. 29. *Et qui inclinauerit oculos, ipſe* A *ſaluabitur,* ſic illuſtrat: *Rectè autem dicitur:* Qui inclinauerit oculos ſuos ipſe ſaluabitur: *Quia quantum per membrorum miniſterium deprehendi poteſt, prima ſuperbia oſtenſio eſſe in oculis ſolet. Hinc enim ſcriptum eſt.* Et oculos ſuperborum humiliabis: *Hinc de ipſo ſuperbientium capite dicitur.* Omne ſublime videt: *Hinc de illa, quæ ei per infidelitatem adhæſit, ſcriptum eſt:* Generatio, cuius excelſi ſunt oculi, & palpebræ eius in altum ſurrectæ: *Oculos ergo inclinare, eſt nullum reſpiciendo deſpicere, ſed ſe minorem, atque imparem cunctis, quos aſpicit, æſtimare. Saluabitur itaque qui oculos inclinat, quia qui falſum ſuperbiæ verticem deſerit, veritatis altitudinem aſcendit.* Hæc Gregorius. Preme illa: *Oculos inclinare eſt, nullum reſpiciendo deſpicere,* vt inde neceſſaria argumentatione concludas: oculos extollere omninò eſſe, omnes reſpiciendo deſpicere. Quod ſuperborum ingenium eſt. Nec aliter Remigius hic inquiens: *Superbi oculus eſt elatus, non humiliter inclinatus:* & Agellius dum ait: *Sublimis oculus eſt animi ſuperbi cæteroſque deſpicientis indicium.* A B quo non abit Philo ſtatim adducendus ſuperbum obliquè intuentem faciens. Quibus illa à contrario, vt aiunt, adſtipulantur, quod apud Lucam 18. 13. publicanus, qui *Luc. 18. 13.* Domini ore eximia humilitate prædirus perhibetur, oculos humi fixos haberet, quin illos vel tantiſper leuare vellet: *Nolebat* (inquit) *nec oculos ad cælum leuare:* & cæ- *Ioan. 9. 6.* co illi à natiuitate terra, & ſputo illiti oculi fuerunt, vt illo humilitatis terrenæ medicamento oculorum ſuperbia curata, eos ſubinde non extolleret, ſed in terram à qua formati, ſiue ſanati fuerant, deijceret.

Superbo oculo.

Superbum, & vilem, & cæcum, & amentem eſſe.

1 SED iam noſſe cupis, cur, qui ſuperbiam ab oculis, *Lect. 9.* quæ pretioſiſſima corporis pars eſt, vt inquit præfato loco Plinius, ſuſtulit, eam ad pedes, quæ viliſſima corporis pars eſt, etiam deiecit? Reſpondeo, vt multiplices huius vitij fibras, proprietates, ſiue conditiones oſten- C deret vates: atque ideo non minùs opportunè in pedibus, quam in oculis pro affectuum, ſiue effectuum diuerſitate à ſuperbia pullulantium collocatur: & verò in primis ſeutum communem ſuperbiæ pedes cum oculis, iuxta ea, quæ modò diximus, habent: nam vt oculos extollere, eſt alios reſpiciendo deſpicere: ita ſuperbiam pedes habere idem omnino fuerit, ac alios pedibus ſubijcere, & conculcare: nimirum dum omnibus præire cupit (quod opportuna huic rei phraſi Hiſpanè dicimus: *Hechar el pie adelante a los demas*) in omnes contumelioſus, & inſolens eſt: vt *Sublimes oculos* appella- bant LXX. *oculos contumelioſi.* Ita quidem primus ille *LXX.* ſuperbus, elationem ſuam ad aliorum iniuriam referebat inquiens: *In cælum conſcendam, ſuper aſtra Dei exaltabo ſolium meum.* Iſaiæ 14. verſ. 14. Vides pedes ſuper- *Iſai. 14. 14.* biæ aſtra Dei protetentes? *Super aſtra* (inquit) *exaltabo* D *ſolium meum:* ſe videlicet caput reputans ſuperbus, cæteros verò ponens ſcabellum pedum ſuorum: ſic Cypria- *Cyprian.* nus epiſtola ſecunda de ijs, qui à ſuperbis Dynaſtis, honores obtinuerunt, vt oſtenderet, quanto dedecore ad illos euaſerint, dicebat: *Quos tumentium contumelioſa veſtigia in clientum cunctis antea præceſſit?* Sed ad rem de Lucifero ſuis pedibus aſtra ſubijcere volente Gregorius *Gr. Mag.* Magnus lib. 34. Moral. cap. 21. *Hoſtis quippe noſter, magnus inter omnia conditus, videri ſupra omnia voluit elatus. Redemptor autem noſter magnus manens ſuper omnia, fieri inter omnia dignatus eſt paruus.* Preme illa: *Magnus inter omnia, videri ſupra omnia voluit:* quod ſuperbo ſatis non fuerit, magnum eſſe niſi alios minores faciat, & ſupra illorum capita incedat.

2 Ita quidem notantiſſimè Paulus 1. ad Corinthiorum *1. ad Cor.* 13. 5. eam inter eximias caritatis laudes poſuit, quod lon- *13. 5.* giſſimè ab ambitionis natura ſit: *Caritas* (inquit) *non eſt ambitioſa.* Verùm obſerua ad hunc locum noſtrum Vulgatum ſenſum potiùs quam verba ſecutum, aliter quam Græcè eſt, legiſſe: quippe Oecumenius, hæc ex fonte ſic *Oecumen.* haurit: *Caritas non acerbè rem agit illum, qui ſibi imminet eſt.* Quod ſic optime explicat Chryſoſtomus: *Pro-* *Chryſoſt.*

brum

brum & dedecus quid sit, ignorat charitas, alis aureis omnium quos complectitur vitia tegit. Sed cùm Græcè sic habeatur: qua, inquis, ratione Vulgatus legit, *Charitas non est ambitiosa?* Planè, vt Græca verba, & sensum non modò fidus interpres legeret, & exponeret, sed opportunissimè, & significantissimè exhauriret. Quid enim fierit aptius ad significandum charitatē nemini iniuriosam, & contumeliosam esse, nec alicuius vitia detegere, ac insectari, & quasi reum illum acerbè exagitare, quàm vnico verbo dixisse, ambitiosam non esse? cùm ea sit superbiæ, & ambitionis natura, vt quotquot anteire cupit, acerbè insectetur, & omnium criminum reos faciat: quasi illi maximè expediat neminem videri bonum. Audi quæso hac de re Philon. lib. *de Charitate*: vbi cùm superbiæ pedem, vel ex ipso corporis superbi hominis habitu sic ostendisset. *Est autem nec animi satis compos, nec corporis toto habitu, gestuq; morbum præ se ferens. Incedit summis pedum digitis, ceruicem in equi morem erigens, attollensq; se supra naturæ modum, nec aliter quam obliquè intuetur, nec aliter audit, quasi non audiens: famulis pro iumentis vtitur, ingenuis verò pro mancipiis, cognatis item pro alienis, amicis pro adulatoribus, ciuibus pro exteris.* Subiicit per opportunè: *Arbitratur se omniū doctissimum, nobilissimum, pulcherrimum, fortissimū, prudentissimum, temperatissimum, ... solertissimum, alios verò habet pro pauperibus, obscuris, contemptis, imprudentibus, iniustis, insipientibus, piacularibus, nihilq; homuncionibus.* Vides superbi ingenium, omnes despicientis, contemnentis, proculcantis, & omnium criminum reos illos agentis?

Philo.

3 Cui sanè rationi alia concinit, in quam superbiæ oculi, pedesque conueniunt: quod is superbi oculus alios contemnentis, vt dicebat Philo *obliquè intuentis*, non in capite, sed in calcaneo (vt est in Prouerbio) fuerit: id est, superbum non cerebrum seu caput; sed pedes tantùm habere, siue superbiæ oculum caligantem, seu occæcatum esse: dicente Seneca, *Ambitio non respicit*: hoc est dum superbus se vnum attendit, & in sua tantùm oculos figit, imbecillis maximè visus, siue cæcus est; vnde idemmet Seneca lib. 1. natural. qq. *Quidam* (inquit) *hoc genere valetudinis laborant, vt ipsi videantur occurrere, vt vbique imaginem suam cernant. Quare? quia infirma vis oculorum non potest, ne proximum quidem sibi aerem perrumpere, sed resistit.* En superbum occæcatum, caput non habentem, siue stultitia laborantem. Ita Paulus 1. ad Timoth. 6. 4. vt breuiter, ita disertissimè: *Superbus est, nihil sciens*, vt dixerit: sit quantum maximè potest sapiens: eò ipso quòd superbus est: nihil scit, amens est. Audi Chrysostomum homil. 59. in Matthæum: *Nihil arrogantia, atque superbia peius quæ mentis quoque vires a natura hominibus concessas ita deiiciat, vt amentes, ac valdè stolidos efficere videatur. Nam quemadmodum si quis cum statura cubitalis sit, instar montium, imo etiam altiorem se putet, atque ideò seipsum quasi montes excessurus erigat, nullum aliud argumentum insaniæ suæ quæremus: sic cùm inflatum videris hominem, qui meliorem se ceteris arbitretur, contemniq; opinetur, si ceteris hominibus conferatur, nullum iam aliud signum vecordiæ hominis exquiras.* Quæ omnia pulchrè complectitur Ambros. ad id Psalmi, *non veniat mihi pes superbiæ*: hunc pedem cum iis caligantibus oculis siue in calcaneo positis sic coniungens: *Ideo pes errat superbi, quia caput non tenet.* Oculi enim sapientis in capite eius, Eccles. 2. 14. *Non mirum ergo si errat vestigium vbi oculus non habetur, præcedat oculus, vt pes sequatur: quomodo enim in tenebris viator incedat?* Sic Ambrosius.

Philo. Seneca. 1. Tim. 6. 4. Chrysost. Eccl. 2. 14.

4 Hinc rursus oculus, & pes superbi simul coeunt, quòd illo caligante, hoc errāte, superbum cadere necesse est. Quare subdit inibi Vates: *Ibi ceciderunt, qui operantur iniquitatem, expulsi sunt nec potuerunt stare.* Quæ Augustin. & alij Patres, & interpretes de Lucifero, & aliis superbientibus Angelis accipiunt, vt quemadmodum Seraphim cælestis militiæ Principes præ humilitate oculos suos demittunt, atque velant, ac proinde vtroque pede firmiter stare *Super solium excelsum, & eleuatum*, dicuntur. Isaiæ 6. 2. *Seraphim stabant super illud*: ita ille, cuius sublimes oculi ad altissima concupiscenda eleuati

August. Isaiæ 6. 2.

. *Velasq. in Psal. centesimum Tom. 3.*

A ceteros despiciebant, vno tantùm innixus pede in præceps actus miserrimè corruent: sic hæc obseruante Bernardo sermone quinto *de verbis Isaiæ*, vbi cùm dixisset: *Stare, persistere est in vigore animi, & obseruatione propositi: sic Moyses stetit in confractione in conspectu Domini, vt auerteret iram eius: stetit Phinees, & placauit.* Subiicit. *Væ tibi superbe, spiritus solitudinis. & superbæ præsumptionis amator. Non stet. ... in veritate, expulsus est pes superbiæ, stare non potuit.* Ita Bernardus. Pergit verò Venerabilis Odonius Abbas Cluniacens. collat. 1. apud Bibliothecam Cluniacensem, atque ex hac Dauidis locutione vnum solummodò superbiæ pedem dantis, nullam inter superbiam, & ruinam intercedere moram, sic affirmat: *Superbisse enim, cecidisse est, vnde & per Psalmistam dicitur:* Non veniat mihi pes superbiæ. *Pes, inquit, non pedes: liquet enim quod nullus vno pede dingraditur.* Nec aliter ibi Remigius & alij, Cyprianus verò similiter sermone *de ieiunio, & tentat.* ambitioso sic loquitur. *Mundum habes, Deum non habes; mundus transibit, tu cum eo, qui non stat, cades, transibis, & rues.* His bellè accinit apposita imago arboris proceræ quidem magnitudinis, sed putridis radicibus consistentis, quam superbiæ tribuit S. Ephrem tractatu *de recta viuendi ratione*. ad hunc modum: *Superbia enim arbori excelsissimæ, sed putridæ similis est, cuius vndique facile confringuntur rami, in quam si quis ascēderit: celeriter in profundum corruet.* Ita Ephrem. Sed hac de re, & alibi multis egimus, & vberior nobis, Deo dante, redibit sermo. Vide ad Philip. cap. 2. 11. adnotat. 6.

Bernard. Odonius. Remigius. Cyprian. S. Ephre.

B

Et insatiabili corde.

Auaritia inexplebilis.

1 AD auaritiam omnes penè PP. atque interpretes referunt: ita Chrysostomus ad hunc modum: *Superbo autem copulauit insatiabilem corde, quod vna sit amborum voluntas, illius quidem aduersus proximum se efferentis; huius verò haud secus quærentis se inexplebiliter satiare aduersus proximum.* Vnde statim sic infert: *Conuenit nos quoque esse contentos modico, ac frugali viatico, vt ne auersi a iustitia inclinemus cor ad cupiditatem nullis quantislibet opibus explendam.* Sic ille. Similiter Remigius: *Duo notantur hic, superbus, & auarus. Auaro enim semper est cor insatiabile, sicuti superbo oculus est elatus.* Nec non Græcus Auctor, apud Agellium, Græcam vocem explicans: *Auarum, rerum alienarum cupidum.* Ad quem modum Haymo, & alij interpretes loquuntur, & ab eis Cardin. Bellarmin. inquiens: *Dauid igitur ad mensam suam non admittebat tanquam domesticos; & familiares, homines elatos, atque superbos, neque homines cupidos, qui opibus expleri nequeunt.*

Lect. X. Chrysost. Remigius. Agellius. Haymo. Bellarm.

C

2 Quam quidem expositionem plures Scripturę locutiones firmare videntur, eadem *Insatiabilitatis* phrasi, auarum hominem, & ditescendi percupidum explicantes, quasi hęc eius nota, & character fuerit: dicente Salomone Eccles. 5. 9. *Auarus non implebitur pecunia.* Et cap. 4. 8. *Nec satiantur oculi eius diuitiis.* Et Ecclesiastico cap. 14. 9. *Insatiabilis est oculus cupidi.* A quo dicendi modo nihilum discrepat illud Ecclesiast. cap. 1. 8. *Non satiatur oculus visu*: maximè cùm *oculorū concupiscentia* à Ioanne epistola 1. cap. 2. vers. 16. ad auaritiam & habēdi cupiditatē omninò referatur. Similiter Ezech 7. 19. de auro, & argento locutus subiicit: *Animam suam non saturabunt, & ventres eorum non implebuntur.* Nec nō iterum Salomon sub terrę imagine, vt Beda, Lyra, Salonius, Caietan. & alij exponunt: *Terra non satiatur aqua.* Prouerb. 30. vers. 16. A qua quidem Scripturę patera penè omnes PP. bibentes auaritiam insatiabilem faciunt, sic Basil. homilia 6. in id Lucę 12. *Destruam horrea mea*, & homilia 7. *Ad eos qui cupiunt ditescere*, & homilia 8. *In diuites auaros.* Ambrosius lib. 1. de Cain, & Abel, cap. 5. & lib. 2 de interpel. cap. vlt. Nyssenus orat. funebri in obitu Placillę, à cuius verbis non me temperem. *Sunt ista pecuniæ studium, nonne verè dolium perforatum est, in quod si vel totum mare effundas,*

D

Eccles. 5. 9. Eccles. 4. 8. Eccle. 14. 9. Eccles. 1. 8. 1. Ioan. 2. 16. Ezech. 7. 19. Beda. Lyra. Salonius. Caietan. Prou. 30. 16. Basilius. Ambros. Nyssen.

F ea

ea natura est, vt expleri non possit. Nazianzen. orat. 28. *Nazian.* quem etiam subiicio dicentem: *Qui licet facultates suas quotidie augeant, semper tamen pauperes sint, quia pluribus indigent: bibunt, vt maiori siti inflammentur*. Et similia passim Chrysost. *Chrysost.* Sed quis non è Patrum? aut vbi non?

3 Illud magis mirandum, externos etiam auctores eodem ductu ex hac insatiabilitatis nota auarum cognoscendum dare. *Seneca.* Sic namque primùm Seneca lib. 2. de benefic. cap. 27. *Nunquam enim improbæ spei, quod datur, satis est, & maiora cupimus, quò maiora venerunt; multoq́ue concitatior est auaritia in maiorum opum congestu conlata, vt flammæ infinitè acrior vis est, quò ex maiore incendio emicuit*. Et epist. 119. *Qui multum habet, plus cupit, quod est argumentum nondum illum satis habere, qui satis habet; consecutus est, quod numquam diuiti contigit, finem*. *Plutarch.* Et Plutarch. lib. de cupiditate diuitiarum scitè illas sic improbans: *Quo autem alio malo diuitiæ liberent, si ne cupiditate quidem diuitiarum tollunt?* Sed & is sentiendi, & loquendi modus ipsis Poetis, ita enim Lucilius: *Lucilius.*

Nam si quod satis est, homini id satis esse potuisset
Hoc sat erat; Nūc cùm hoc non est, qui credimus porrò
Diuitias vllas animum explere potuisse?

Ouidius. Et Ouidius 1. Fastorum:

At post quam fortuna loci caput extulit huius
Et tetigit summo vertice Roma deos.
Creuerunt, & opes & opum furiosa cupido,
Et, cùm possideant plurima, plura petunt.

Apponit pulchram, & nemini non notam imagine,

Sic quibus intumuit suffusa venter ab vnda,
Quò plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ.

Vnde huic insatiabilitati opportunè explicandæ alij Poetæ, fluuios quotquot aurum & gemmas serunt, in hunc auari ventrem ingerunt, vt post illos omnes ebibitos plus plus sitientem ostendant. *Lucanus.* Sic Lucanus lib. 7.

Sed non implent cupientes omnia mentes
Quidquid fodit Iber, quidquid Tagus extulit auri,
Quodque legit diues summis Arimaspus arenis.

Et Claudianus in Ruffinum. *Claudian.*

Non Tartessiacis illum satiaret arenis
Tempestas pretiosa Tagi, non stagna rubentis
Aurea Pactoli, totumq́ue exhauserit Hermum,
Ardebit maiore siti.

Nec cōtentus, fluuios tantùm in auari sinum ad explendam eius sitim iniecisse, totam subinde eamque immensam Oceani vini insuper immittit, quin auri sitis exsatiata videatur: sic namque pergit:

Quò vesane ruis? teneas vtrumq́ue, licebit
Oceanum: laxet rutilos tibi Lydia fontes,
Iungantur solium Crœsi, Cyriq́ue tyara,
Numquàm diues eris.

Parco aliis, quæ ab Horatio lib. 3. ode 24. & lib. 1. Satyr. Seneca Tragico in Hercul. Furente, & in Oeteo, à Iuuenali, ab Ausonio, à Boetio lib. 2. de consolat. metro 2. & lib. 3. de hac auaritiæ insatiabilitate afferuntur: cui enim siue illa, siue hæc, quæ adscripsimus, nō sint obuia? nec ea nos tam ad eruditionem facile parabilem ea de re ingerendam congessimus, quam ad præfatam Chrysostomi, & aliorum PP. expositionem, quæ insatiabilem corde ad auarum refert, inde confirmandam; quippe nō leue illi pondus accedit ex auaritiæ natura iisdem coloribus, siue a sacris, siue a prophanis scriptoribus depicta.

4 Vnde, pleniore huius insatiabilitatis disquisitione in adnotationes opportunè transmissa illud hic tantummodò adnotandum, quod ad vberiorem litteræ expositionē omninò facit, nimirum pro *insatiabili corde*: Hebræa habere *latum cor*, siue *hominem vasti cordis*, quod potiùs ad temperantiam, & affectuum moderationem quàm ad insatiabilitatem referendum videbatur: dicente Scriptura de Salomone cùm omnium Regum ditissimus, & florentissimus esset, ipseque magnitudinem suam florentemque fortunam egregia sapientia, & animi moderatione comprimeret: *Dedit quoque Deus sapientiam Salomoni, & prudentiam multam nimis, & latitudinem cordis, quasi arenam, quæ est in littore maris*. *3. Reg. 4. 29* *Nazar.* 3. Reg. 4. 29. vt suo in loco ex iis Nazarij verbis in Pa- A negyrico ad Constantinum: *Hominem non imperando habilem, non tantæ maiestatis capacem, talem esse, vt magnitudo malè crediti muneris extra animi angustias effluat*; vberius explicamus: Ideò ille eam cordis latitudine ingentem auri, argentique copiam tamquàm lapides, & arenam contemnebat: & vanitatem vanitatum omnia existimabat. Ea latum siue vastum cor: opportunè applaudente Seneca epist. 80. *Nunquam maior est animus, quam vbi aliena deposuit*. Qui ergo auaritia latum cor faciat? qui latum cor insatiabile ab auaritia sit? Sed enim plus fuerit quod id tibi ambigenti ea in re dixerim: eam esse auaritiæ naturam, vt dum implet, non impleat: simulque copiosum faciat, & inopem: etenim vt doctissimus Scholiastes Pineda obseruat in præfatis verbis Ecclesiastes; *Auarus implebitur pecunia*, ex Hebræi verbi significatione acriùs expensa sic verti potest: *Lect. Heb.* *plenus non implebitur*. nimirum verbum *Isbah* propriè est, *auidè, & concupiscenter implere*. Vides quomodo auarus plenus, simul ac vacuus, copiosus, & inops sit?

5 Verùm enimuerò nulla quidem hic inuenitur anB tilogia, si attentiùs inspexeris quonam modo auaritia impleat, siue quid tandem fuerit, quod ipsa in sinum ingerat. Sanè auidè, & concupiscenter implere, quod proprium est auaritiæ, nihil aliud omninò fuerit, nisi plus desiderij, & nouæ cupiditatis quàm pecuniæ ingerere, vt cum centum denariis reapse acquisitis centum millia simul optet: nam vt pulchrè de auaro Manilius:

Non quod habet numerat, sed quidquid non habet optat. Ecce tibi modum, quo auaritia *cor latum*, plenūmve faciat: nouas scilicet cupiditates in generando, & acrioribus desideriis implendo quibus illud magis, ac magis dilatetur: sed hæc audi ab Augustino serm. 15. de diuersis cap. 4. dum iustè contendit: *Augustin.* ideò in Scriptura diuitias iniquas, & iniustas appellari, non quòd reapse aurum, & argentum, natura sua iniusta fuerint, sed quòd nullo bono iure diuitiæ dicātur, quæ hominem diuitem non reddunt, sed indigentiorem: ait ergo: *Ista quidem iniustè diuitiæ dicuntur, non quia iniustum est aurum, & argentum, sed quia iniustum est eas diuitias putare, quæ* C *non auferunt egestatem. Tantò enim quisque magis ardebit egestate, quantò magis eas diligens maiores habuerit. Quo modo ergo sunt diuitiæ quibus crescentibus crescit inopia, quæ amatoribus suis, quantò fuerint ampliores, non afferunt satietatem, sed inflammant cupiditatem*. Reddit post nonnulla rationem, quam persequimur: *Nam maior pecunia fauces auaritiæ non claudit, sed extendit; non irrigat, sed accendit; poculum respuunt, quia fluuium sitiunt*. Opportunissimè. Pendæ hæc *auaritia fauces non claudit, sed extendit*: Nam desideriis non rebus implet, ideò magis inflammat, & irritat cupiditatem, quàm satietatem afferat. Sed de his in adnotationibus plura.

Et insatiabili corde.

Insatiabilem, & infinitam ambitionem esse.

D 1 QVis neget appositam, atque probabilem præfatam Chrysostomi, & aliorum PP. expositionem, *Lect. XI.* siue quia ipsorum est, siue quia auaritiæ notas benè explicet? at enim multò mihi probabilior, atque germanior Augustini interpretatio esse videtur; quæ insatiabile cor, æquè ac superbum oculum homini arroganti, atque superbo attribuit, vt his duobus epithetis Vates superbū hominem cognoscendum, & odio habendum proponat, quin hoc in loco auaritiæ meminerit. Et quidem Augustinus sic loquitur: *Quid est hoc quod ais? Superbo* *August.* *oculo, & insatiabili corde, huic non conuescebar? Habet epulas suas cor pium, habet epulas suas cor superbum. Nam propter cibos ipsos cordis superbi, ideò dixit insatiabili corde: Cor superbum vnde pascitur? Si superbus est, inuidus est, aliter esse non potest*. Ita Augustin. qui tacitè quidem illud innuit, quod pro hac explicandi ratione nunc facit, dixisse nimirum Dauidem, *cum hoc non edebam*: de vno omninò, ac proinde de superbo

sermo-

sermonem instituendo: etenim si his verbis ad auarum pergeus de eo locutus fuisset, necessaria ratione dicere debuisset: cum his non edebam: quare cùm signatè, & notanter inquit *cum hoc*, ferè manifestè liquet in vno superbo explicando, atque insectando totum esse. Quam sanè interpretationem quamuis suppresso Augustini nomine etiam amplexus est Episcopus Agellius his verbis:

Agellius.

Sed vt mihi videtur, insatiabile cor, tumidum animum, & sui opinione inflatum significat, nec vllis modestiæ finibus, ac præscripto contentum, qui sibi omnia arrogat, & facilè in iurgia, contentionesq; progreditur: sibi præfidens, audax, de quo dictum in Prouerbiis est: Qui se iactat, & dilatat, iurgia concitat: *quod LXX. dixerunt:* vir insatiabilis temerè iurgatur. Ita Agellius: vnde statim concludit: *Ille igitur detractor clam ferit, iste audax, & impotens palam in cædes prorumpit, quæ duo hominum genera societati humanæ sunt infestissima.* Nec ab hac exponendi ratione omninò dissentit Lorinus: etenim quamuis Hebræam locutionem ad auaritiam hic à Dauide significandam, tandem inflectat, priùs tamen admonet, illam vastum siue latum cor denotare, *Cui nihil sufficiat, quod nulla re valeat expleri, quod plura, & plura semper concupiscat, quod aspiret semper præ tumore, ac inflatione ad maiora, siue in honoribus siue in opibus, siue in voluptatibus.*

Prouerb. 18.

2 Ex qua quidem lati, siue vasti cordis acceptione: & multò magis ex opportuna nostri Vulgati translatione, arrogātiæ, atque superbiæ naturam optimè à Dauide descriptam videris. Sed qua ratione? aut sub quo sensu credis superbum, insatiabilis cordis hominem dictum? Retulit quidem, vt vidisti, Augustinus ad inuidiā, quasi ille, dum neminem præter seipsum vult crescere, aliorum semper incrementis inuideat, & alienis malis pascatur: vnde post allata verba subiicit Augustinus: *Superbia mater inuidentia est, non potest, nisi generare hanc, & cum illa semper esse. Omnis ergo superbus, inuidus est, & si inuidus est, malis alienis pascitur. Vnde dicit Apostolus:* Si mordetis, & comeditis inuicem; videte, ne ab inuicem consumamini: *Videtis ergo comedentes, nolite his conuesci, fugite tale conuiuium. Neque enim se satiant de malis alienis, quia insatiabili corde sunt.* Scitè id, quia dum superbus solum se esse, & omnia complecti cupit non tam lætus est suo, quam tristis alieno bono. Vnde disertus quidam meus familiaris, qui lepidè & iucundè, sed vrbanè, & custoditè apud me iam olim laudabar, cuius ego recordatione suauissimè oblector: sic Aulicum (siue certum siue incertum non memini) pungebat, & de more ac signis; quippe ille à propriis vnguibus corrodēdis nunquam cessabat, cognoscendum dabat:

August.

Galat. 5.

Quæsiui benè millies quid esset
Cùm corroderet vndequaque cunctos?
Cur vngues etiam suos soleret
Zoilus rodere dentibus caninis?
Et mysterion esse grande vidi:
Quid vult crescere Zoilus? seipsum.

Lucianus.

Sic etiam Lucianus in superioribus allatus dicebat: *Ita studio cuique est, cùm ipse primus esse cupit, vt proximum deiiciat, exturbet, conuellat, proculcet.* & paullò antè de Aulicis, & Aula: *Siquidem ibi quò pluribus plura spes ostentat, eò necesse est, maiore inuidia, (amoribus odiis æmulatione calidiore certari.* Verùm enim verò, si ad acuta veniamus, ea quidem ratio à longè petita esse videtur: nec iam ambitionis naturam, quam aliquam ex illius passionibus explicat. Quid? quod non aptè superbiæ insatiabilitas ad inuidiæ epulas refertur, cùm suas illa proprias quibus pascitur, habeat.

3 Qua etiam ratione Agellij cogitatio conuellitur, dum ipse superbiæ, & arrogantiæ latitudinem de ea inflatione, ac tumore accepit, quæ in contentiones, iurgia, & cædes prorumpit. Quod quidem à germana huius phrasis expositione sic abit vt laudem, quam Agellius in collimando eius scopo fuerat consecutus, in ea explicanda omninò perdiderit. Qua sanè in re plus aliis ipse fuerit culpandus, quòd à Lectione LXX. quam ipse perpetuò defendendam suscipit, eo interpretamento recesserit. Quid enim commune insatiabilitatis vocabulum cum contentionibus ac rixis habeat? Ergo explicatio,

A quam his verbis Agellius de homine arrogante, & superbo reddit, vera est: sententia indem, quam elegit siue adiungit; quasi is facilè in iurgia, & contentiones progrediatur, verissima est: horum verò connexio, & ad hæc verba accomodatio, nec non Prouerbiorum verba, quæ cum his ipse componit; quanta opportunitate afferantur non video: cùm Dauid ipsammet superbiæ insatiabilitatem, non autem effectus, qui ab ipsa dimanant; Salomon verò effectus ipsos, iurgia videlicet, & contentiones, non eorum radicem, siue originem insectanda susceperint. Vnde quidem Salomon superbum mihi explicaturus, quin ad iurgia quibus ipse sese immiscet pergeret, eadem qua eius parens phrasi (quod debuisset animaduertere Agellius) vsus est: nimirum vt Dauid superbum appellauit hominem *insatiabili corde*; ita Salomon eundem dixit (iuxta LXX.) *insatiabilem*: siue sese iactantem, & dilatantem, quæ quidem phrasis eadem est cum nostra ab Hebræo hausta, vt iam vidimus: nam vtrobique est *latus animo*.

LXX.

B 4 Igitur is mihi simplicissimè Regij Vatis mentem elucidabit qui dixerit, ipsum designasse superbum hac nota *insatiabilis cordis*, quòd superbia æquè ac auaritia inexplebilis sit, quin vllis vnquam limitibus circumscribi patiatur: sed velut flamma sursum semper tendat, maiora cōcupiscens, quò maiora acceperit? vti de ipsa quot quot nouerunt loquuntur: præeunte Salomone, atque ei ignis imaginem sic aptante, Prouerb. 30. 16. *Ignis numquam dicit, sufficit*: vt omnes penè interpretes capiunt, & vnus pro multis P. Martinus del Rio ibi sic inquiens: *Adagium nostrum de omni cupiditatis æstu verum est, hoc tamen loco aptissimo quadrat superbiæ vitæ, siue ambitionis, quæ vt flamma semper sursum fertur, & honoribus regnisve satiari nequit, testis vel vnus Alexander de quo Satyricus:*

Prou. 30. 16.

Del Rio.

Vnus Pellæo iuueni non sufficit orbis.

Hæc Rio. Cui vt bono olim magistro nō modi subscribo, sed etiam locum Senecæ eamdem igni imaginem præferentem commodo: ita enim ille lib. 2. de beneficiis cap. 27. *Eò maiora cupimus, quò maiora venerunt: vt* C *flammæ infinitò acrior vis est, quæ ex maiore incendio emicuit, æquè ambitio non patitur, quemquam in eamensura honorem acquiescere, quæ quondam eius fuit impudens votum. Nemo agit de Tribunatu gratias, sed queritur quòd non est ad Præturam vsque perductus, nec hæc grata est si deest Consulatus, nec hic quidem satiat, si vnus est. Vltra se cupiditas porrigit, & fœlicitatem suam non intelligit, quia non vnde venerit respicit, sed quò tendat.* Vbi & flammę similitudinem, & satiandi phrasim habes. Sed hæc nemo opinor luculentiùs explicauit, quā Bernardus epistol. 42. & alibi sic exclamans: *O infinita semper ambitio, & insatiabilis auaritia: cùm primos honorum gradus meruerint in Ecclesia; meruerint autem, vel vita merito, vel pecunia, siue etiam carnis & sanguinis; quæ regnum* Dei non possidebunt, *prerogatiua, nonne ideò corda quiescunt duplici semper æstuantia desiderio quo vtrique magis, ac magis, & dilatentur in plura, & ad celsiora sublimentur: verbi gratia, cùm factus quis fuerit, in quacumque Ecclesia Decanus, Præpositus, Archidiaconus, aut aliquid* D *huiusmodi, non contentus vno, in vna plures sibi, imò quot quot valet, conquirere honores satagit iam in pluribus, quibus tamen omnibus, si locus euenerit, libenter vnius præferet Episcopi dignitatem. Sed nunquid sic satiabitur? falsus Episcopus, Archiepiscopus esse desiderat. Quo fortè adepto rursus nescio quid altius somnians laboriosis itineribus, & sumptuosis familiaritatibus Romanum statuit frequentare palatium quæstuosas sibi quasdam eximie comparans amicitias.* Hæc optimè Bernar.

Seneca.

Bernard.

5 Quæ quidem rursus superbiæ *pedem* cum *oculis corde*q; concilians. Nam vt hunc pedem eo etiam commode retulerit, quod ambitiosi, vt magnis Principibus, & eorum administris, in quibus spes suas collocatas habent, honorem deferant, pede decrescere, siue externa honoris obsequia pede flexos exhibere soleant, vti Ambrosius, & Tertull. pendunt, quorum prior lib. 4. in Lucam ait: *Vt dominetur aliis, prius seruit, curuatur obsequio, vt honore donetur:* posterior verò lib. *de pænit.* cap. 6. *quæ non atria nocturnæ, & crudis salutationibus occupant*

Ambros.
Tertull.

ad om-

ad omnem occursum maioris cuiuscumque decrescentes: multò opportunius dixeris; superbiam, siue ambitionẽ vel à pedibus denotari, quod auidius somnians vt dicebat Bernardus laboriosa itinera suspiciat, vel vnico pede innitatur, quòd id sit ambitiosi hominis insatiabile cor, & ingenium vt vtrumque pedem nunquam fixum habeat; sed alterum semper denuo ascendat, eleuet, & in nouas spes pendente vestigio promineat, vti hunc in modum scitè dixit Seneca lib. 2. de *tranquil. anim.* cap. 2. *in spes tota prominent semper stabiles, mobilesq.* & epist. 19 ac si hunc pedem è solo semper sublatum ad vlteriora pergentem ob oculos haberet, Lucilium sic alloquitur: *Tulit te longè a conspectu vita salubris rapida felicitas, prouincia, & procuratio, & quidquid ab istis promittitur, maiora deinde officia te excipient, & ex alijs alia. Quis exitus erit? quid expectas: donec desinas habere, quod cupias? Nunquam erit tempus. Qualem dicimus esse seriem causarum, ex quibus nectitur fatum, talem & cupiditatum, altera ex fine alterius nascitur.* Sic ille. Ad quem modum Lucianus ille *in Palinuro* de hac superbiæ inexplebilitate multa eleganter disserit.

Seneca.

Lucian.

A

B

Cum hoc non edebam,

Intolerabile superbi ingenium,

1 NON mysticum modò, sed etiam alienum est quod de sanctissima Eucharistia hic nonnulli ingerunt, quasi ea maximè indignos siue auaros, siue superbos Dauid iudicarit: *Dum hoc non edebam* (inquit Haymo) *cibum corporalem, vel potiùs spiritualem, scilicet Dominici corporis refectionem.* Quorsum enim id Dauidis temporibus, & instituto? qui vt tantum mysterium propheticis præuideret oculis, non omninò opportune illius tunc comminisceretur. Illud opportunius ambiges: an id de regia mensa (vt sonat) ad quam bonis Rex hoc genus hominum signatè non adhiberet? an potius figuratè pro conuictu, & vitæ consuetudine fuerit accipiendum. Et quidem Augustinus, Remigius, & alij PP. atque interpretes ad corporis epulas omninò referunt ex illius temporis consuetudine, dum regni proceres regiæ mensæ solebant accumbere, vt constat 1. Reg. 20. 5. vbi noster Dauid priuatam tunc agens vitam regijs epulis accumbere solitum sic ait: *Ecce calendæ sunt crastino, & ego ex more sedere soleo iuxta Regem ad vescendum,* &c. Vnde non immeritò dubitat Augustinus: cur Dauid, cui Christi exempla ob oculos erant, siue qui Christi nomine, & sub eius persona loquebatur, nollet cum superbis vesci, cum Dominus à superbis Pharisæis inuitatus, ab illorum mensa non se subtraxerit? vt in Pharisæo inuitante Dominum apud Lucam cap. 7. 39. & præ superbia illum contemnente, quasi peccatricis ad eum accedentis mores nesciret, omninò apparet; *Iste Pharisæus* (inquit Augustinus) *superbus erat, conuescebatur cum illo Dominus. Quid est ergo, quod ait:* Superbo oculo, & insatiabili corde, huic non conuescebar? *Quid est:* non conuescebar? *Non cum illo manducabam. Quomodo nobis proponit hæc, quando ipse non fecit: Ad imitationem suam nos hortatur. Videmus eum conuiuatum esse cum superbis, quomodo nos prohibet, ne conuiuemur cum eis?* Respondet verò, vtrumque ex charitate proficisci, & cum alijs manducare, & ab aliorum mensa abstinere, vt alij conuictu, & affabilitate ad fidem alliciantur, alij negata seueriùs mensa erubescant, & corrigantur: Sic enim ille: *Nos quidem fratres, propter correptionem aliquam tenemus nos etiam à fratribus nostris; & non cum eis conuiuamur, vt corrigantur. Cum extraneis potius conuiuamur, & cum paganis, quam cum his, qui nobiscum erant, & nobis adhærent, si viderimus eos male viuere, vt erubescant, & & corrigantur, sicut dicit Apostolus.* Si quis non obaudit verbo nostro per epistolam, hunc notate, & nolite commisceri cum eo; & non vt inimicum eum existimetis, sed corripite vt fratrem. *Facimus hoc plerumque propter medicinam, & tamen cum extraneis multis. & cum impijs sæpè vescimur?* Hæc August. Qui etiam sensum suum ex Apostolo quoad vtramque partem firmare

Lect. XII.

Haymo.

1. Reg. 20. 5.

C

Luc. 7. 39.
August.

D

1. Cor. 5. 11.

potuisset, 1. ad Corinth. 5. 11. vbi signatè negatæ mensæ mentionẽ sic facit: *Nunc autẽ scripsi vobis, non cõmisceri: si is qui frater nominatur, est fornicator, aut auarus, aut idolis seruiens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum eiusmodi nec cibum sumere: Quid enim mihi de ijs, qui foris sunt, iudicare?* Ad quem locum præfatam Augustini doctrinam tradunt Ambrosius, & Anselmus: vide ibi. Aliter vero huic dubio occurrit Remigius ad hunc modum: *Cum hoc non edebam voluntate, licet actione. Recepit Dominus peccatores, & manducauit cum illis, sed in voluntate non consensit: ipse enim tantùm comedit cum eis ad correctionem eorum: in hoc enim se magistrum ostendit, cum ad illorum correctionem cum illis comedit.*

Remig.

2. Mihi verò potior est expositio Incogniti, non materialiter, sed figuratè hanc mensam, siue epulas accipientis pro familiaritate & consuetudine superborum, à qua Vates abhorreret, ad hunc modum: *Cum talibus ergo Dauid non edebat, quia litteraliter ipsorum consortia fugiebat.* Nimirum Hebræa, & Chaldæa id omninò tinniunt: sic namque ex Hebræo Pagninus, & Lectio Tigurina *non feram:* siue vt alij: *ferre non potero*, siue vt Hieron. *cum hoc non esse potero* Chaldæa verò *non habitabo*. Quid quod ipsemet dicendi modus id videtur exigere: nam si de mensa regia sermo esset, potiùs dixisset Dauid, apud me non edebat, quam *cum hoc non edebam:* quippè Rex ad mensam suam alios admittit: ipse ad alienam mensam non it. Et verò Hebræa phrasis benè explicat, quam sit alijs molestum, atque intolerabile superbi hominis ingenium: eadem enim vsus Satyricus de femina superba, & supercilium altiùs tollente dicebat.

Lect. Heb.
Lect. Tig.
Hieron.
Chald.

Iuuenal.

Quis feret vxorem, cui constent omnia? malo
Malo Venusinam, quam te Cornelia, mater
Gracchorum, si cum magnis virtutibus affers
Grande supercilium, & numeras in dote triumphos.
Tolle tuum precor Annibalem, victumque Syphacem
In castris, & cum tota Carthagine migra.

Vide, vt dixerit Iuuenalis, *quis feret* vxorem grandi supercilio, quemadmodum Dauid. *Superbo oculo* prædicum *non feram*.

3 Sed meritò quidem ambigas: cur Noster transtulerit: *cum hoc non edebam:* siue cur Dauid vt superborum se consortia fugere significaret, ea phrasi vsus est? Retulerim id primùm ad denotandum odium, quo superbos ille prosequebatur, vt subsit imago à cibo noxio, & fœtenti, qui mensæ appositus stomachum moueat: vti capit Theophylactus ea Pauli verba 1. ad Cor. 5. 11. *Cum huiusmodi nec cibum sumere* ad hunc modum: *Cum huiusmodi ne cibus quidem sumendus est: vt agnoscens se abominationem, nauseamque esse propter scelus, ab eo sibi temperet, atque abstineat.* Deinde vt idem omninò sensus Vatis verbis ac his Pauli *nec cibum sumere* subsit; quibus, si benè æstimas, Apostolus impurorum hominum consuetudinem, non vtcumque, sed modis omnibus, nec vllo prætextu, aut signo amicitiæ permisso vitari præscripsit: plus siquidem emphasis habet particula illa *nec*, quam simplex negatio *non*: hac siquidem simpliciter aliquid negatur; illa verò post alia iam negata posita significat extremam negationẽ, siue prohibitionem rei, quæ nulla ratione, nullo modo fieri debet. Quare pende nihil frequentius, nihil humanius esse, præsertim in primitiua Ecclesia, quàm amicos simul conuesci; siue ad agapem, cœnam videlicet, & caritatem (vtrumque enim *agape* significat) conuenire, adeò vt inde noscerẽtur Christi discipuli, vt alibi adstruximus ex illis Pauli verbis 1. ad Cor. 11. 20. *Conuenientibus vobis in vnum iam non est Dominicam cœnam manducare.* Vnde Paulo de hominibus contaminatissimis moribus infectis (nam signatè loquitur de scortatoribus, ebriosis, rapacibus, idololatris, & maledicis) aiente *cum eiusmodi nec cibum sumere:* tantum non dicit; ab ijs adeò abstinere debetis, & procul abesse, vt nec ea caritatis officia, quæ pia, & laudabilia sunt cum illis exerceatis, ne vnà cum ipsis conuescentes, impuritatis eorum participes aut spectatores efficiamini noxij quippe mores, vel cùm aere impuro attrahũtur nec verò id ab humanitate, aut à caritate siue à recta ratione videri debet alienũ: nã vt magno

1. Cor. 5. 11.
Theophyl.

1. Cor. 11. 20.

gno iodicio inquit Gregorius Nazianz. in Apologetico: *Quia etiam cum nonnullis ita agendum eſt, vt non iraſceates iraſcamur, non contemnentes contemnamus, non deſperantes deſperemus, quatenus videlicet eorum natura id requirit.*

V E R S V S VI.

Oculi mei ad fideles terræ, vt ſedeant mecum: ambulans in via immaculata hic mihi miniſtrabat.

COMMENTARIVS.

NON placent, qui nolunt recedere à Dauidis menſa; hæc verba præcedentibus ſic aſſuentes, vt affirmet Vates; pro ſuperbis & auaris, quos ipſe mens à ſua prohibebat, viros fideles aduocare, qui regijs epulis accumberent: id enim eſſe volunt: *Vt ſedeant mecum.* Quid enim fuerit operæ pretium, totis oculis Dauidem B regna ſua perluſtrare, vt conuiuas menſæ ſuæ ſeligeret? ſcilicet hinc pendebant fortunæ Gratiæ. Ergo de adminiſtris, Præfectis, Magiſtratibus, Iudicibus, Conſiliarijs in partem gubernationis, & regiarum curarum admiſſis, quique ea ratione Imperij & Reip. partem tangentes cum Principe in ſolio, ſiue ad nauis gubernacula, in qua ſalus publica vehitur, ſedere dicuntur, ſermo eſt: vt quotquot PP. & interpretes litteræ hærent, interpretantur. Quod ſi ad allegoriam aliqui & PP. diuertunt: *ſedere* iidem accipiunt de iudiciaria Apoſtolorum in extremo iudicij die poteſtate: *Fideles terræ inquit* (ita Agellius) *vndique conquirebam, vt mecum eſſent, ac mecum habitarent: probos viros, & quibus tutò me, meaq; committere poſſem, aſſumebam: non vt Reges, ac Principes ſolent, admittebam adulatores, aut paraſitos, & perfidos, atque improbos homines, vt ad iudicandum, & conſultandum de* *Agellius.* *grauiſſimis rebus mecum ſederent.* Hæc Agellius: & eadem ferè Cardinal. Bellarminus.

Oculi mei.

Præcipuum Principis munus eſt in deligendis Magiſtratibus oculos ſuper omnem populum habere.

Lect. 1. 1 NOLIS forſan, Principem in parandis ſibi Adminiſtris, & Magiſtratibus oculis vti, ſed animo, intellectu, mente: curaque in virtutem, qua ſola poteſtas ematur, attentat quippe vehementes Regum voluntates, oculos qui externis dotibus facilè capiuntur, præcipites ſequi ſolent. Vnde ſapientibus, & qui ſui compotes ſunt:

Hor. lib. 1. Satyr. 2.
Regibus hic mos eſt, vbi equos mercantur, opertos
Inſpiciunt, ne ſi facies (vt ſæpe) decora
Molli fulta pede eſt, emptorem inducat hiantem.

Ne videlicet animus poſt oculos facie decora, quod equis ad bellum nec hilum proficit, captos ierit, ſed oculi potiùs mentem pedes, manuſque an molles, fortes ue, & terram ferociter quatientes ſint, expendentem ſequantur. Cui incommodo non leuiter videtur concinere Haymonis expoſitio oculos ad affectiones ſic re- *Haymo.* ferens: *Affectiones meæ erant ad fideles.* Sed enim alia omnino ſapientiſſimi Regis mens: alius ipſi oculorum vſus ad valde idoneos, & aptiſſimos ſibi adminiſtros, & Præfectos deligendos aptiſſimus fuerit: non enim oculis hic ad iudicandum; cui quidem muneri importuni ipſi, ſiue impoſtores, & fallaces ſunt; ſed ad conquirendum; ſiue etiam ad bonum iam inuentum complectendum; quod in eligente omnino expetiens, vtitur Dauid: tantùm non dicens: Non in eos ſolùm, qui mihi adſtant, coramque verſantur; ſed in illos etiam qui poculi diſſiti, velut in finibus terræ degunt, oculos mittebam, vt ex ſpatioſiori, & latiſſimo (id enim fuerit ad *fideles terræ*, id eſt, vt explicat Haymo: *Non vnius loci, ſed vniuerſæ terræ*) campo virtutis, & iuſtitiæ cultores quos præfe-

A ctutis præficerem, velut grauiſſimos flores legerem; eodem omnino ſenſu, quo apud Caſſiodor. libr. 9 epiſt. *Caſſiod.* 22. cùm regio ore dixiſſet Athalaricus Rex: *Electio noſtra de meritis venit, & tantò quis regali animo proximatur, quantò bonis ſtudijs ſocietate coniungitur*: Subjicit: *Non vereamini abſentes, nec ſitis de Principis ignoratione ſoliciti. Latere poteſt forſitan vulgare hominum genus, neſciri non poteſt proles Senatus, quando benè noti ſunt qui meritis aſſeruntur, & abundè cognoſcitur, quiſquis fama teſte laudatur. Quapropter te longiſſimè conſtitutum mentis noſtra oculus ſerenus inſpexit, & vidit meritum, quod non habebatur occultum.* Opportunè. Committe vtraque verba, & Dauidis oculos cum oculis Athalarici in eundem omnino ſcopum defixos: *Oculi mei ad fideles terræ vt ſedeant mecum*, inquit Vates; & Athalaricus: *Te longiſſimè conſtitutum mentis noſtra oculus ſerenus inſpexit*: vt dicat vterque: *Ne veræ animi abſentes, nec ſitis de Principis ignoratione ſolliciti: electio noſtra de meritis venit, & tantò quis regali animo proximatur*, quantumuis ſit corporis præſentia remotus: *Quantò bonis ſtudijs ſocietate coniungitur.* Sed & illi Tiberio antequam in deterius mutaretur, hoc ſtudium, hanc curam itidem fuiſſe, vt optimo cuique licet de facie ignoto ex fama tamen probato res ſuas gerendas daret: ſic affirmat Corn. Tacit. lib. 4. Annal. *Res ſuas Cæſar ſpectatiſſimo cuique, quibuſdam ignotis ex fama mandabat.*

2 Quare ſi attendis, hæc phraſis ſiue modus dicendi Dauidis omnino concinit ijs Salomonis verbis: *Oculi ſtultorum in finibus terræ.* Prouerb. 17. 24. Sententia *Prou. 17. 24.* vero eadem prorſus fuerit cum illa Iethro ad Moyſem. Exodi 18. 21. *Prouide autem de omni plebe viros poten-* *Exod. 18. 21.* *tes, & timentes Deum, in quibus ſit veritas, & qui oderint auaritiam*, &c. *Qui iudicent populum omni tempore.* Nimirum Salomon ea locutione dicere voluit, ſtultos ijs, quæ in proximo habent minimè contentos, oculos emiſſitios, hiantes, & concupiſcentes in longiſſimas terras conijcere: qui videlicet præſentia faſtidiant, & abſentia, & longo ſpatio remota ac nullis fi- C nibus coercita concupiſcant, Gregorio Magno, & alijs PP. ſic ea verba accipientibus, de quo nos alibi: ad cuius guſtum alter etiam Gregorius Nazianzenus eadem *Greg.* mente in orat. in plagam grandinis dixerat, *nouum or-* *Mag.* *bem quærimus*, & Chryſoſtom. Homil. 37. in 1. ad Co- *Nazianz.* rinth. *In alium tranſeunt orbem*: ad quem modum *Chryſoſt.* Dauid emiſſitios ſe oculos in omnia regna ſua conijcere affirmat, vt ea circumluſtrando optimos ſibi miniſtros, & Magiſtratus deligat. Ad Exodi autem verba, quæ Iethro Moyſi ſuggeſſit ſic inquit Oleaſter: *Præci-* *Oleaſter.* *puum munus Principum eſt, ad examen hominum ad iudicandum oculos ſuper omnem populum habere, vt ex eo rectores deligant.*

3 Ex quibus facilè apparet; oculos hic à Dauide non propriè ſumi, quaſi ipſe oculis ſuis examinaret, probaretque quos eligeret, vti de Traiano dicebat in Panegyrico Plinius: *Felices illos, quorum fides, & induſtria* *Plinius.* *non per internuntios, & interpretes, ſed ab ipſo te, nec auribus tuis, ſed oculis probatur.* Sed pro intentione & D ſenſu, ſiue iudicio, quo aptiſſimos in longinquo etiam poſitos inueniretur, vt Magiſtratibus præficeret; vt de ſeipſo dicebat Rex Theodoricus apud Caſſiodor. libro *Caſſiod.* 1. epiſtol. 4. Senatui vrbis Romæ hunc in modum ſcribens: *Hos viros noſtra perſcrutatur intentio, vt morum theſauris gaudemus inuentis, in quibus velut figuratis honorum vultibus clementia veſtræ ſerenitatis exprimitur.* Et eodem libro epiſt. 22. cùm Marcello aduocato fiſci dixiſſet: *Non enim de rudibus ſententiam ferimus, ſed de probatiſſimis iudicamus. Poliſti ſiquidem ſtudij forenſis cote multiſariè prædicatus ingenium: nutriſti facundiam exercitatione cauſarum: expertus es, quam ſuaues fides afferat fructus, vt etiam ipſa conciliet corda regnantium.* Subjicit: *Hæc in te ſpeculator virtutum noſter ſenſus inſpexit. His apud nos ſuffragijs placere meruiſti, vt dignus exiſteres ad publicas cauſas, qui geſſiſti hactenus ſub integritate priuatas.* Perinde hic, *ſpeculator virtutum noſter ſenſus inſpexit*: Sicut & ibi, *noſtra perſcrutatur intentio*: Senſus videlicet

suæ iudicio oculos, & inspectionem tribuens Theodoricus, quibus omnia lustrans probatissimos quæreret, atque deligeret.

4 Vnde alibi idemmet Rex eleganter aiebat: *Pompa meritorum est regale iudicium, quia nescimus ista nisi dignis impendere.* Subdens regio ore, & animo dignas voces: *& quamquam potestati nostræ, Deo fauente, subiaceat omne quod volumus, voluntatem tamen nostram de ratione metimur, vt illud magis æstimemur elegisse quod cunctos dignum est approbare.* Hæc ille lib. 1. epist. 12. Quæ Regibus ob oculos, & in animo semper esse debent, vt in deligendis Magistratibus non suos affectus, sed commune hominum iudicium, & approbationem sequantur. Quod quidem in Valeriano Principe summè laudatum, & felicitate Romana dignum visum est: vij
Trebell. de ipso sic refert Trebellius Pollio in vitis triginta tyrannorum cap. 9 de Regiliano: *Mirabile autem hoc fuit in Valeriano Principe, quòd omnes quoscumque duces fecit, postea militum testimonio ad Imperium peruenerunt, vt appareat senem Imperatorem in deligendis Resp. ducibus talem fuisse, qualem Romana felicitas, si continuari fataliter potuisset, sub bono Principe requirebat.* Ita qui-
Constant. dem Imperator Constantinus in orat. de Themistio in Senatu habita gloriabatur se eximium illum Philosophum, quem de facie non nouerat, ob eius sapientiæ famam Senatoria dignitate ornasse, atque in eo ratio muneri præficiendo Imperatorij iudicij egregium specimen dedisse: sic namque ibi: *Quum igitur existimatio de viro longe lateq; dispersa Themistium Philosophum ad aures nostras adduxisset, Imperatoriu iudicij, atque etiam vestri esse existimauit, illum splendidissimo Patrum concilio adscribendo, virtutem, quæ in ipso est, congrue honore remunerari.* Quò mire facit pulcherrimus Alexandri Seueri Imperatoris optimi mos, eos quos Præfecturis præficere volebat publico omnium examini priùs exponentis, vt qui de hominum facultatibus, & vita essent iudicaturi, ab ipsis primùm hominibus iudicarentur, siue probarentur: rem sic referente Lampridio in eius vita: *Vbi aliquos*
Lamprid. *voluisset, vel rectores prouinciis dare, vel præpositos facere, vel procuratores, id est, rationales ordinare, nomina eorum proponebat, hortans populum, vt si quis quid haberet criminis, probaret manifestis rebus: si non probasset, subiret pœnam capitis.* Addit Lampridius ex Christiana disciplina Gentilem illum Principem id didicisse: subdit enim: *Dicebatq; graue esse cum id Christiani, & Iudæi facerent in prædicandis Sacerdotibus, qui ordinandi sunt, non fieri in prouinciarum rectoribus, quibus & fortunæ hominum committerentur, & capita.* Ita ibi.

5 Nec minùs opportune verbis Dauidis, eius oculos pio affectu, & benignitate in homines fideles accepens, cum Remigio sic explicante; *Respectus misericordiæ meæ.* Vt peculiarem animi propentionem, quam erga iustos habebat Dauid: eo sensu quo Hispanè de homine in aliquam rem eximiè prono, & affectu dicimus: *Van seles los ojos tras ello.* Vel etiam singularem quamdam prouidentiam, & curam, vt eos bonis cumularet, omni-
August. no ostendat. Quò maximè iuuerit Augustini, Cassiodori,
Cassiod. Arnobij, & aliorum lectio signatè reponentium: *Oculi*
Arnob. *mei super fideles terræ.* Eadem prorsus dictionis serie, qua noster Vates: vt faciat Deum iustorum res curantem, & ipsos a malis eripientem, & bonis omnibus cu-
Psa. 32. 18. mulantem, Psalm. 32. 18. dicebat: *Ecce oculi Domini su-*
Psa. 33. 15. *per timentes eum*, & Psalm. 33. 1. *Oculi Domini super iustos.* Quæ Augustinus eadem esse vult cum iis quæ paulò antè dixerat. De cœlo respexit Dominus, Psalm. 32. In quæ ille sic ait: *De cœlo respexit Dominus, & vidit*
Ioann. 2. *eos ille qui ait*: Cùm esses sub arbore fici vidi te: *Vidit e-*
August. *nim eum, qui miseratus est eum. Vnde plerumque egentes misericordia dicimus homini, vide me, & de illo, qui te contemnit quid dicis? Non me videt. Est ergo quædam visio miserantis cordis; non visio punientis.* Digna quidem Principe vox, dignissima idem affectio in probos, & probatæ fidei Magistratus. Quos enim honestiùs ille diligat? quos dignius honoret? Ita quidem bonus Prin-
Lamprid. ceps Alexander Seuerus apud Lampridium: *Præsides prouinciarum, quos vere non factionibus laudari comperit, & in itineribus secum semper in vehiculo habuit, &* A *muneribus adiuuit, dicens, & fures à Repub. pellendos, ac pauperandos, & integros esse redimendos, atque ditandos.* Sed vt hæc expositio phrasi hæreat, contextui tamen non adeo hæret, cum subiiciat Vates; *vt sedeant mecum*, innuens ea ratione oculos in illos intendere, vt sibi sedenti assessuros alleget. Quare magis placet prior explicandi modus.

Ad fideles terræ.

Mundum Sanctorum meritis stare.

1 NON facilè statuas, quos appellauerit Dauid *fide-* *Lect. 2.*
les: cùm id vocabulum ad plura significanda anceps sit: & ex originibus plures transferant, *veraces.*
Et verò Theodoretus (siue Basilius, aut Nicephorus) ad *Theodor.*
homines diuina fide eximiè præditos, qui res diuinas magno in pretio habent, notanter retulit ad hunc modum: *Eos verò, qui fide præditi sunt, magniq; res diuinas ducebant, meorum collegiorum, atque consiliorum partici-* B *pes efficiebam.* Hæc forsan non nemo ad quosuis homines, virtutis, & cælestium rerum signatè studiosos omnino accommodet, quasi eos Dauid, vel ea solum ratione magni facere consueuerit: secus quidem ac alij Reges, qui de ministrorum, ac familiarium suorum virtute, & integritate nihil curantes, vt inquit Card. Bellarm. an sibi *Bellarm.*
vtiles sint, solùm inquirunt. Quo tendit Arnobij exposi- *Arnob.*
tio: *Sunt oculi mei super fideles terræ, qui terram corporis sui fideliter seruant.* Quod si inquiras, quid hæc probitas, & morum integritas ad Regni administrationem, optimamque gubernationem faciat? facilis est responsio: ea omnino de causa quòd Dei amici sint, Reipub. & regni stabilitati, & bono maximè vtiles, & salutares esse: Nam *verè mundum quis dubitet* (inquit Ruffinus Aqui- *Ruffinus.*
leiensis prologo ad lib. 3. de vitis PP.) *meritis stare San-* *Plato.*
ctorum: Cui sic concinit Gentilis Plato opportunissimè: *Cùm Deus ciuitati beneficium præstare vult, bonos viros in ea producit; cùm verò ciuitati calamitatem immissurus est, aufert ab ea viros bonos.* Adiungit appositam imaginem: C *Qui domum parat euertere, prius omnia sustentacula euertit.* Hinc omnino ad rem Augustinus in lib. de mo- *August.*
ribus Ecclesiæ cap. 31. *Videntur eremitæ pluiquam oportet deseruisse res humanas non considerantibus quantum nobis eorum animus in orationibus prosit.* Hæc Augustinus, & hac de re plura Chrysost. Hom. 1. in cap. 1 epist. 1. *Chrysost.*
ad Thessalon.

2 Cui sane rei opportunè reuoces Moysi à Domino impositum præceptum soluendi calceamentum de pedibus suis: sic enim Exodi 3. 5. cùm se ipsi in rubo con- *Exod. 3. 5.*
spiciendum dedit: *Solue calceamentum de pedibus tuis: locus enim, in quo stas, terra sancta est.* Nam vt plurea huic loco explicatus a PP. reddantur; pulchra illa, & antiquior interpretatio est quam excogitauit Diodorus *Diodor.*
Tharsensis, a quo postea Cyrill. Alexandr. mutuatus est, *Cyrill. Al.*
vt non tam quod terra illa sancta iam fuerit, quam quod Moysis vestigijs foret sanctificanda, eam nudis pedibus premere illi iusserit Dominus, ac si dixerit: volo hanc mihi terram sanctam, & mea præsentia, & maiestate di- D gnam reddere, nec ideò Regum aut Imperatorum capita manusue, sed vnius serui mei pedes aduoco: ideò solue calceamenta, & nudis plantis calca quò ipsi dignitas, & sanctitas accedat: sed audi Diodorum in Catena Lipomani: *Causam (inquit) afferamus, quare id iussum fuerit. Benedictus es, inquit, & benedicis, & sanctificas locum, super quem incesseris cum sis Sacerdos, ac spiritu plenus. Solue igitur calceamentum pedum tuorum vt nudis pedibus terram, in qua stas, sanctifices.* Bene ergo, & salubriter probos viros sapiens Rex vbique conquirebat, & ad sedes suas aduocabat, vt domo, & vrbe sua, vel ab eorum pedibus sanctificatis Aula, & Hierosolyma incolumes, & florentes starent.

3 Sed his illa adiungenda sunt, quibus Dominus apud *Matt. 10.*
Matthæum discipulos Euangelium prædicaturos insti- *14.*
tuens, puluerem pedum qui a rebellibus, & incredulis ciuitatibus eis adhæserat excutere, ita præcepit: *Et quicumque non acceperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes foras de domo, vel ciuitate excutite puluerem.*

rem de pedibus vestris. Matthæi 10. 14. Dum verò, inquiunt PP. & interpretes, cur hoc iusserit Dominus cùm species impatientiæ, & indignationis esse videatur? benè quidem respondent Chrysost. Hieronym. Theophyl. & August. apud Maldonatum, propterea id iussisse Dominum, vt ostenderet, se nihil cum eis habere velle, quando vt puluerem ipsorum illis relinquit. Sed opportunius prælatæ dubitationi Hilarius id præscriptum inquit: vt impressa ab Apostolorum pedibus illi terræ sanctitas, & dignitas deniò auferretur; & suis illi puluis veteri contagione pollutus relinqueretur: Ita enim ille Canone 10. in Matth. *Ergo omne domus illius, habitationisq́; peccatum intra ipsam excusso puluere pedum relinquitur: nihilq́; sanctitatis de insistentium Apostolorum vestigiis mutuatur: vt quorum aditu, ingressuq́; delicta terrenæ originis auferuntur, eorum testimonio infidelitas cum omni terra sua puluere iudicetur.* Obserua illa, *nihilque sanctitatis de insistentium vestigiis mutuatur*: planè quasi à pedibus Sanctorum munda, ornata, & venerabilis foret: ac proinde Dei respectu, & propitiatione digna; excusso verò puluere pedum pristinis relinquatur obnoxia peccatis, id est, Dei indignationi, atque suppliciis. Vides quanti referat probos, & Sanctos viros alicubi esse?

Chrysost. Hieron. Theophyl. August. Hilar.

4 Hæc vndequaque firmat ipsemet Dominus, qui Sodomam vltricibus flammis absumpturus priùs de iusto Loth, & eius filiabus inde educendis cogitauit. Sic enim Genes. 19. 17. *Eduxeruntq́; eum, & posuerunt extra ciuitatem.* Sed quare? Num vt eum omnino incolumem redderent? Ita quidem; sed si attendis, non ea solum de causa, & si hac etiam, cùm non esset abbreuiata manus Domini, quin inter medias flammas, sicuti & tres pueros in fornacis ardentis medio illæsum seruaret. Quare ergo? Planè vt ciuitatem euersurus, vti dicebat Plato, priùs omnia sustentacula euerteret; faciliusque reuerens,

Genes. 19. 17. & 22.

Subductis tecta columnis.

Qui enim præsente iusto, & adstante vrbi, ipsa non staret? Audi Angelos cùm pœnas iamiam de illa erant sumpturi sic illum vrgentes: *Festina, & saluare ibi, quia non potero facere quidquam donec ingrediaris illuc.* Genes. 19. 22. Audis illa? *Non potero facere quidquam* vt dixerit, stante columna, & sustentaculo, minimè potest eueiti, & ruere domus. Dixeris habuisse id ob oculos Moysen, cùm Deum Israeliticum populum disperdere volentem sic obnixè orabat: *Aut dimitte ei hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti*, Exod. 32. 31. Vbi si dubitaueris: cur tanto discrimini sese Moyses subiicere ausus fuerit? respondet Augustinus quæstione 147. in Exod. *Securus quidem hoc dixit, vt quia Deus Moysen non deleret de libro suo, populo peccatum illud remitteret.* Sed cur esset securus? Planè quia id omninò ingenium Dei fuerit, vt malis potiùs propter paucos, aut vnum tantùm bonum benefaciat, quam vt iustum simul cum impio perdat. Pepercit ergo Dominus ob Moysen populo; plus illius gratiæ, quam commeritæ in peccatores iræ tribuens: sic id obseruante Gregorio Nysseno in vita Moysis ad finem: *Cùm peccatis populi Deus iratus delere voluerit omnes, cumq́; Moyses vna cum populo perire maluerit, quam absque populo viuere: tunc Deus, vt amico morem gereret, placatus est.*

Exod. 32. 31. August. Nyssenus.

Ad fideles terræ.

Soli probi verè fideles.

Lect. 3.

1 NEC ab hac acceptione, & explicandi modo longiùs iuerit vox *fideles*: vel ea quidem ratione, quod absque probitate humana fides, siue fidelitas vix subsistat. Quò videtur aspexisse Agellius inquiens: *Probos viros, & quibus tutò me, meaq́; committere possem, assumebam.* Quæ non tam capio quasi de iis sermo sit, qui tum probi, tum fideles viderentur eo sensu, quo Cardin. Bellarmin. dum inquit: *Eligebat, & admittebat solos fideles, & probos. Sæpe enim accidit, vt Principes sic delectentur fidelitate ministrorum, quos vtiles experiuntur vectigalibus, & gazis suis, vt facilè tolerent multa alia illorum vitia. Non sic Dauid Rex sanctus, sed coniunctam volebat esse in ministris suis fidelitatem cum probitate, & probitatem cum fidelitate.* Quàm vt eadem irinet ratione, qua probi essent, fideles etiam haberentur: ideoque posset Rex se suaque illis committere: alias minimè commissurus, quòd absque probitate vix fidelis quispiam minister inueniatur: egregiè pro hac cogitatione fideiubente Dione Chrysostomo orat. 74. vbi maiorum hominum promissionibus minimè fidendum astruit, quòd nulla ipsis fides subsit: Audi: *Quemadmodum enim fascia, quæ ventum indicans, semper iuxta venti flatum attolluntur, nunc quidem sic, rursus verò in alteram partem eo modo, & malorum animus ad omnem impetum affectus est. Seruis nemo credit pacisci volentibus, eò quod sui potestatem non habeant, multò magis credendum non est horum pactis, Omnino enim longiùs absunt a libertate homines propter malitiam. Minoribus tot annis lex non concedit contractum facere tamquam infidis, neque mulieri apud Athenienses nisi vsque ad hordei modium propter consilii infirmitatem. Atqui à valde minoribus nihil differunt mali, imò neque ab infantulis, nisi potentia, & astutia, vnde minùs his credendum est, quam illis.* Hæc ille, & multò plura in hanc sententiam, è quibus callidum Laconis cuiusdam dictum minimè omiserim: ait ergo: *Lacon quidam in colloquio quorumdam pacisci volentium cum ipso, atque iubentium, quamcumque vellet, fidem acciperet pro amicitia: vnam esse fidem dixit: vt si nocere velint, non possint, omnem autem aliam fidem stultam esse, & postremo infirmam.* Vnde concludit Dio: *Hanc vnam ab hominibus fidem accipere conuenit, aliam autem nullam. Quæ enim ex sermonibus, & familiaritate, & iureiurando, atque ex genere accipitur, ridicula est.* Hactenus ille. Iam verò huic cogitationi reipsa applaudit Iulius Agricola vir magno iudicio, & egregiis moribus prout a genero suo Cornel. Tacito delineatur: illum siquidem is in eius vita talem in deligendis sibi administris delectum habuisse scripsit: vt eum sibi fidelissimum speraret, qui optimus esset: sic namque Tacitus: *Nihil per libertos, seruosq́; publicæ rei, non studiis priuatis nec ex commendatione, aut precibus centurionum milites ascire, sed optimum quemque fidelissimum putare.* Nec aliter Alexander Seuerus, de quo Lampridius: *De omnibus hominibus per fideles homines suos semper quæsiuit.*

Agellius. Bellarm. Dione. Chrysost. Lamprid.

2 Sed & huc etiam referre placet pressiorem verborum Theodoreti, & germaniorem sensum veracem, *fideles* accipiemus de iis qui fide præditi sunt, & magni res diuinas ducunt; vt eos Consiliarios Dauid respuat, pluribus Principibus frequentes, qui terrena solùm sapientia imbuti, nec nisi iis, quæ sub aspectum cadunt inhærentes, nec tantillùm ad cælestia id est ad diuinam Prouidentiam aciem mentis intendunt; politicis, & humanis rationibus publica, & priuata negotia, eorumque vtilitates, & exitus demetientes, quasi Deus humana hæc minimè curaret; aut rerum omnium incremento cælestis gubernationis pluuia necessaria non esset, ac proinde ipsi ad instar aratorum ÆGypti se haberent: de quibus Plinius: *Aratores in Aegypto cælum non suspiciunt*: turbidis videlicet Nili aquis contenti. Vnde in hos signatè inuehitur Dominus apud Ieremiam 2. 8. *Quid tibi vis in via Aegypti, vt bibas aquam turbidam*: & Isaiæ 8. 6. notanter præstringitur, qui aquis Siloe, illis videlicet, quæ cum silentio leniter fluunt; visum tamen cæcis reddunt, has fluminis aquas imprudenter præponunt: *pro eo* (inquit Vates) *quod abiecit populus iste aquas Siloe, quæ vadunt cum silentio, & assumpsit magis Rasin*; vt omninò indicet Dominus à cælestium memoria, & sapientia, Magistratuum, & Consiliariorum oculos aperiri; a nimia prudentia sæculi, quæ turbida est, sæpiùs obnubilari, vnde Paulus concionatorum disertissimus ad Felicem Præsidem verba faciens, non de iustitia solùm, quæ propria Magistratus est virtus, sed de iudicio futuro sic eum signatè admonebat, vt grauem illi timorem incuteret: sic enim Actuum 24. 26. *Disputante autem illo de iustitia, & castitate, & de iudicio tremefactus Felix*, &c. Ne videlicet tamquam eius præcessor Pilatus, qui vel leuissimam humanam rationem ad damnandum Dominum pluris facit, quam tot diuinas, quæ ipsum ab illius cæde prohibebant; quòd politicus, & terrenæ potentiæ auidus

Theodor. Plinius. Iere. 2. 8. Isai. 8. 6. Act. 24. 26.

vix

vix cælestia curaret, aut meminisset: ideò cùm primùm de Domino regnum affectasse audiuit: mortis in eum sententiam incognita causa tulit. Vnde sapienter Sanctus Leo sermone 10. *Stultam (inquit) insinulationem imprudenter Pilate timuisti, &c.*

S. Leo.

Ad fideles terræ.

Ii fideles Principis ministri, qui veraces.

Lect. 14.

1 SED illa quidem huius vocis Lectio, siue expositio valde apta est quam afferunt Chaldæus, & alij, reponentes *veraces*: vt eos signatè bonus Rex in Administros, & Consiliarios sibi adlegeat, qui veritati studeant, eamque ore, & factis profiteantur. Quod etiam expressit Agellius subijciens: *Quia etiam Administros, qui mihi adessent, non alios mihi adsciscebam, quàm eos qui a dolis, ac fraudibus longe essent.* Vbi primum Dauid alium se animum ad Consiliariorum sententiam audiendam afferre ostendit; ac alij Reges, de quibus Seneca lib. 6. de benef. cap. 31. occasione Augusti Cæsaris Administros non nisi iam defunctos laudantis scitè ait: *Regalis ingeniј mos est, vt virtutem dare vera dicendi, à quibus iam audiendi periculum non est.* Quippe Principes in suorum potius blanditias, & seruiles submissiones, quam in veritatem proni, eam vix de facie cognoscere curant: vti Præses ille Pilatus, qui cùm forte Dominum de veritate interrogasset, inquiens: *Quid est veritas?* Ioann. 18. 38. non expectata responsione statim, quasi veritatem audire, siue veritatis naturam noscere timeret: *Cùm hoc dixisset exiuit ad Iudæos. Sed pessima consuetudo est* (inquit Theodoricus, & ipse quidè Rex apud Cassiodorum lib. 3. epist. 5.) *despicere veritatem.* At enim Principes viri, quorum animus nonnisi in delicijs, opibus, luxu, & nominis gloria est, cum qui ad eorum mentem, cui vix veritas assonat, loqui non nouit, infensum habent: sic id obseruante venerab. Stephano Cantuariensi ad ea verba lib. Iudith cap. 5. 26. *Cùm cessasset loqui Achior, irati sunt omnes Magistratus*; hunc in modum: *Qui fastu mundi superbiunt, præconia veritatis audire non possunt.* Vnde non recipit illius verba prudentia, nisi ea dixeris, quæ versantur in corde eius. Prouerbiorum 18. 2. Sic ille. Ita quidem de infelicibus Domitiani temporibus Plinius in Panegyrico: *At quis antea loqui? quis hiscere audebat, præter miseros illos, qui primi interrogabantur.*

Chald.

Agell.

Seneca.

Ioa. 18. 38.

Cassiodor.

Iudi. 5. 26.

Stephan.

Plinius.

2 Adijcit ergo magno bono suo Dauid; maximo etiam Reipublicæ commodo veraces Consiliarios, & Magistratus: omnino sibi persuasus nihil sibi tam vtile, atque salutare, quam verum audire, bene id præclarè locopensitante Seneca his verbis: *Vides quam facile sit, gratiam referre felicibus, & in summo humanarum opum positis. Dic illis, quod non volunt audire, sed quod odisse semper volent; pleas aures adulationibus aliquando vera vox iatret: da consilium vtile. Quæris, quid felici præstare possis? effice ne felicitati sua credat: vt sciat illam multis, & fidis manibus continendam. Parum in illum contuleris, si illi semel stultam fiduciam permansuræ semper potentiæ excusseris, docuerisq́, mobilia esse, quæ dedit casus, & maiore cursu fugere, quam veniunt: nec his per ... gradibus quibus ad summa peruentum est, retrorsum: sæpe inter fortunam maximam, & vltimam nihil interesse.* Obseruabat id quidem bonus Princeps Augustus, qui apud Dionem lib. 53. *Serio omnes cohortabatur, vt suum sibi consilium aperirent: annuens eis omnem libertatem.* Sed opportunius bonus Imperator Basilius Leonem filium ad assumendos veraces Consiliarios, tam sibi, quam Reipublicæ vtilissimos, sic monebat: *Maximè pendito veracem te esse in sermone, & veraces homines in familiaritatem admittere: ita enim firmus, & coaltans in omnibus factis, ac dictis æstimaberis, & veram, ac non suspectam tuorum erga te beneuolentiam sustinebis.*

Seneca.

Basil. Imp.

3 Quam verò Reipublicæ administrationi idonei sint Magistratus, & Consiliarij veritatis studiosi, siue veraces, ex datis Moysi à socero suo monitis satis liquet: sic enim dicebat ille Exodi 18. 21. *Prouide de omni plebe*

Exo. 18. 21.
Pagnin.
Oleast.

A *viros potentes, & timentes Deum, in quibus sit veritas.* Vbi Pagninus ex Hebræo *Veraces*: Oleaster verò *viros veritatis.* Qui eius videlicet, aut sponsi sint eam vnicè diligentes: aut potiùs serui; illius potestati siue dominio addicti, qui nullam aduersus eam libertatem habeant, nec sui iuris sint: vti dicebat Paulus 2. ad Corinthiorum 13. 8. *Non enim possumus aliquid aduersus veritatem, sed pro veritate.* De qua plura nos Deo dante in adnotationibus. Enimuerò Gentilis ille, vel ab ipsis AEgyptiorum moribus id videtur desumpsisse: cùm AElianus de illorum iudice dixerit, gemma veritatis, siue veritate tamquam gemma ornatum extitisse: sic enim ille lib. 14. de varia historia: *Eum omnium hominum sincerissimum, ac iustissimum esse oportebat, qui circa collum imaginem ex sapphiro gemma confectam gestabat: quæ vocabatur veritas.* Subdit verò disertè AElianus: *Ego verò iudicem non tam ex lapide sculptam aut expressam veritatem circumferre, quam in animo mentéq́, insitam, & infixam habere velim.* Ex quibus facilè valeris veritatem iustitiæ animam, siue idem cum iustitia ipsa esse: ita quidem Ecclesiastici 4. 33. dum salutare illud iudicibus monitum datur: *Pro iustitia agonizare pro anima tua; & vsque ad mortem certa pro iustitia.* Vbi Græcè voci *iustitia*, respondet *veritas.* Tum etiam nostrum Vatem, sub hoc omnino sensu Magistratus, & iudices huic muneri idoneos, fideles appellasse, quasi officio suo satisfacientes, illudque implentes, & bona fide tractantes, quin ei aliqua ratione desint, vti Prælatum ministerium suum implentem, & attentum in officium suum Dominus fidelem appellauit Matth. 24. 45. inquiens: *Quis putas est fidelis seruus, & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam?* Et Paulus Oeconomum, siue dispensatorem ex fidelis nota commendauit, 1. ad Corinth. 4. 2. *Hic iam quæritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur.*

2 Cor. 13. 8

AElianus

B

Eccl. 4. 33.

Lect. Gr.

Matt. 24. 45.

1. Cor. 4. 2.

Ad fideles terræ.

Eò meliores Magistratus, quò sæpius fuerint.

C

1 EX præfata verò interpretatione illam etiam non incommodam Dauidis verbis, & instituto eliciás, vt sapiens Rex eos ad maiores dignitates, siue ad splendidiora munera solerei euehere, quos in minoribus fideles, & iustos esset expertus, Domini regulam secutus: *Qui fidelis est in minimo, & in maiori fidelis est.* Lucæ 16. 10. Quam planè ad deligendos Magistratus omn.... quotquot pleno pectore sapiunt obuijs manibus excipiunt: & illam quidem ex nautico more sic expressit Gregorius Nazianzenus orat. 20. *Nauticam legem laudo, quæ gubernatori futuro primùm remos tradit, deinde ad proram eum collocat, sicq́, prioribus muneribus ipsi commissis, tandem eum post diuturnam remigationem, ac ventorum obseruationem ad gubernacula constituit. Eadem res militaris est ratio, miles primùm, deinde Centurio, tum Imperator.* Hic optimus ordo est: vtq́, qui subsunt in primis conducibilis. Plinius verò in Panegyrico ad Traianum eam sic vrget: *Quis enim est, tam imbecilli ingenio, qui non tantò meliorem Consulem speret, quantò sæpius fuerit.* Et indidem aliquantò ante: *alioqui nihil magis prodesse candidato ad sequentes honores, quàm peractos optimè Magistratus: magistratus magistratu, honor honore petitur.* Nec aliter Rex Theodoric. apud Cassiodorum lib. 1. epistol. 12. Eugenio, quem nouis honoribus ornabat: scribebat hunc in modum: *Atque ideò tanto iudicio lætare suscepto, qui pro labore honoris tui honorem alterum accipere meruisti. Nam sunt fasces ex fascibus: & naturam retinentes fœtus arbores pullularunt iterum deceuter abscissi.* Ita ibi. Nec minùs opportunè lib. 4. epistol. 4. vbi cùm de illustri Viro Senario ad Comitiuæ patrimonij dignitatem à se subuecto dixisset: *Qui venalitatis obscura animi claritate refugiat, qui calumniam non lætetur, nec patrimonij auctoritate sassultat de nostro sibi faciat terrore compendium, sed ius æquabile possit tenere cum ceteris, vitae nobis placere respicit seruientes.* Subdit: *Hæc de illo futura promittere præteritorum facit temporum fides. In ipso quippe adolescentiæ flore*

Lect. 3.

Luc. 16. 10.

Nazianz.

D

Plinius.

pala-

palatia nostra meritis maturus intrauit, & quod robustas quoque fatigat ætates, nullo deceptus nouitatis errore ad imperantis conuersus arbitrium effectum bonarum præstitit iussionum. Ita Rex ille. Cuius sensa, & verba imitatus eius nepos Athalaricus apud eundem Cassiodorum lib. 8. epistola 13. opportunissimè hanc in rem Ambrosio Quæstori suo dicebat: *Securus celsa conscendit, qui se in paulo minoribus approbauit, & certo procedit vestigio, qui gradatim desiderio potitur accepto. Sine merito siquidem remuneratum putatur omne, quod subitum est, nec inexploratis suspicionem refugit, quod repente prouenerit. Contra, omnia deliberata sunt robusta, & totum bonis actibus obtinuisse creditur, qui post documenta laudatæ militiæ promouetur, dum inter gymnasia litterarum adscitus ab illo inspectore meritorum, qui iudiciis suis etiam futura prædicebat, priuatarum largitionum fascibus præfuisti.* Hæc ille, & multò plura.

a Enim verò huic sententiæ non obscurè suffragium dedisse ipsemet Dominus videtur, cùm ad Moysem, cuius humeros, & vires importabile gubernationis onus frangebat, sic locutus dicitur: *Congrega mihi septuaginta viros de senibus Israel, quos tu nosti, quod senes populi sint ac Magistri, &c. Vt descendam, & loquar tibi, & auferam de spiritu tuo tradamq; eis, vt sustentent tecum onus*

Nu. 11. 16. & 17. *populi, & non tu solus graueris.* Num. 11. 16. & 17. Vbi duo

LXX. obserua: alterum LXX. pro illis verbis, *auferam de spiritu tuo:* reponere; *de spiritu qui in te est:* alterum à Chrysosto-

Chrysost. mo Homil. de Spiritu sancto tomo 3. de diuino spiritu, hæc accipi ad hunc modum: *Non dixit: accipiam tuum, sed de spiritu, qui in te. De meo accipiam.* Quod si ad hæc statim ambigas, qua ratione Dominus suum in Moyse spiritum anteà collocatum ab illo auferre, siue imminuere voluerit? cùm *sine pænitentia sint dona Dei.* Ad Rom. 11.

Chald. 29. Occurrit Paraphrastes Chaldæus reponens: *Augebo de spiritu qui est super te, & ponam super eos:* omninò adstruens, nihil de diuino spiritu fuisse in Moyse imminutum, sed ab ipso sic mutuatum, vt tantumdem denuò a Domino acceperit, siue ea tunc ratione, seu necessitate instante spiritum suum, quem in Iudicibus illis nouiter electis Dominus erat positurus, in Moyse primùm collocare voluisse, vt ab eo opportuniùs quodammodò resumeret ad illum inter seniores illos distribuendum. Sed hic iam fortius instas. Quare nō statim, & primo, vt aiunt, ictu suum in illis spiritum collocauerit Dominus? Num à Moyse Dei spiritus aliquid muneris vtile, ac opportunum accipere potuit, quod a se non haberet? Respondemus verò, vt nihil à Moyse Dei spiritus hauserit: id tamen ad nostri institutionem, & Principum documentum à Domino de industria factum fuisse, vt commoneret, iudices, & Magistratus ab vsu, & experientia opportunos ad munera, & Præfecturas accedere: eumque spiritum ad iudicandum, & gubernandum maximè idoneum esse, qui rebus ipsis gerendis magis fuerit exercitus. Quod videtur

Isoc. 8. expressisse Isocrates libello ad Nicoclem, quem sæpiùs in his commentariis & afferre, & laudare solemus, inquiens: *Eruditio viam quidem probè Rempub. administrandi ostendit, sed si rebus ipsis gerendis exercearis id cōsequere, vt rem dexterè administres.* Vnde Rex Theo-

Cassiod. doricus scitè apud Cassiodorum lib. 1. epist. 13. dicebat: *Dignitas dum ad incognitum venit, donum est; cùm ad expertum, compensatio est meritorum, quorum alter debitor iudicij, alter obnoxius est fauoris.* Sed de his plura in adnotationibus.

Ambulans in via immaculata hic mihi ministrabat.

Principi laborandum ne familia mala sit.

Lect. VI.

Chrysost. BENE omninò Chrysost. in hæc verba, siue dum ea sic expendit: *Tales enim dilige ministros, qui ambulent in via immaculata, qui non ad dexteram declinent, neque ad sinistram, qui nulla fraude peruerterunt dogmata viam concernentia iustitiæ, & veritatis.* siue dum statim illa cum præcedētibus: *Psallam, & intelligam in via immaculata,* omninò componit, inquiens: *Ad illam igitur elocutionem priùs dictam respiciens, Propheta nempe. Psallam, &c. hoc loco dicit.* Ambulans in via immaculata

A hic mihi ministrabat. Hæc Chrysostomus. Quibus non tantùm vult, egregium, & immaculatum Principem, probos etiam, & immaculatos ministros, & familiares sibi adsciscere; sed etiam ad viam immaculatam Principis signatè spectare, eos sibi in ministros, & domesticos eligere, qui in via immaculata ambulent; quasi pars virtutis regiæ id fuerit. Huc enim aspexit Chrysostomus dum ait, ad illam priùs dictam elocutionem respexisse Prophetam; cùm hac vsus est. Vt sibi videlicet concinat David qui Psal. 14. vers. 2. de eo qui propter manuum inno- Psal 13. 2.

centiam, & cordis munditiam *in Dei tabernaculo, & monte sancto eius* habitare: id est, maxima quæque, & præclara munera Dei nomine obire commeruit, hæc ait: *Qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam: qui loquitur veritatem in corde suo. Qui non egit dolum in lingua sua: nec fecit proximo suo malum, & opprobrium non accepit aduersus proximos suos.* Sed obserua extrema hæc verba sic efferri à Hieronymo: *& opprobrium non sustinuit super vicino suo.* Ab Antistite verò Agellio ex Græ- Agell.

B co ad verbum accuratè transferri: *Opprobrium non sustinuit propter proximos suos:* Vt germanus, & egregius eius loci sensus, vt ipse pendit, is fuerit: *Proximos suos: hoc est, domesticos, atque coniunctos ita instituit, ita se cum illis gerit, vt eorum causa nihil opprobrij perferat, nihilque illis obijci, ab altero possit: nam si rectè viuunt, hoc illi laudi potius erit, quam probo, siue malè viuunt, malò viuētes coarguit, atque castigat: itaque suo munere functus nihil in se residere culpepatitur.* Vbi omninò vides ad ingressum sine macula, qui idem est cum via immaculata non modò pertinere cordis munditiam, linguæ sinceritatem, & manus intemeratas, sed etiam eam domesticorum institutionem, a qua nihil Principi probo vertì possit. Quæ egregiè firmat Ambrosius, dum occasione Giezi famuli Ambros.

Elisei ad argentum inhiantis sic Principem monet: *Non tamen satis est si lucrum ipse non quærat, familia quoque tua cohibendæ sunt manus, &c. Instrue ergo familiam tuam, hortare, custodi, & si te fefellerit seruus, prophetico deprehensus repudietur exemplo.*

2 Sed enim cùm ministrandi phrasis anceps sit, vel

C ad administrorum, qui videlicet regiorum consiliorum arbitri, siue participes sunt, & Regni administrationi simul cum Principe operam nauant, vel ad Aulicorum, siue domesticorum ministerium significandum, meritò ambigas sub quo sensu eam acceperit David? Et verò tam præcedentia, quàm sequentia verba, de administris sermonem hic esse indicant, cùm eadem periodo, qua deis, quos a fidelitate ad consedendum sibi probabat, concludantur: & in sequenti versu de domesticis signatè loquatur: & hoc quidem expressisse videtur Agellius inquiens. *Quin etiam administros, qui mihi adessent, non* Agell.

alios mihi adsciscebam, quam eos, qui a dolis, ac fraudibus longè essent, & innocenter ambularent, ac viuerent, benè conscius eiusmodi administros sæpissimè efficere, vt ad Regem res ipsa, & veritas minimè perueniat, contraq; aditum sceleslis hominibus aperire, innocentiam ferè, & iustitiam excludere. Et statim: *Præterea cuiusmodi Rex est, nihil mirum, si tales sint etiam eius ministri, & apparitores.* Contra verò; *ministrare* in Scriptura, vt sub ea signi-

D ficatione, quam assignat Agellius, quæ quidem recētior, & ab externis auctoribus petita videtur, vix reperitur, ita famulorum seruitium, siue ministeriale obsequium penè perpetuò denotat: vt. 2. Regum 13. 17. *Vocato puero, qui ministrabat ei.* Esther 1. 10. *Qui in conspectu eius mini-* 2. Reg. 13.

strabant. Daniel. 7. 10. *millia millium ministrabant ei.* 17.

Matthæi 4. 11. *Angeli ministrabant ei:* & de socru Simo- Esth. 1. 10.

nis Matthæ 8. 15. *Surrexit, & ministrabat eis;* & Domi- Dan. 7. 10.

nus de seipso Matth. 20. 28. *Nō venit ministrari, sed mi-* Matth. 4.

nistrare: & Lucæ 10. 40. *Reliquit me solam ministrare:* & 11.

cap. 17. 8. seruum è agro reuertentem sic disertissimè af- Matth. 8.

fatur eius dominus: *præcinge te, & ministra mihi:* Et pas- 15.

sim. Vnde quidem probabilis vterque dicendi modus: Matth. 20

prior siquidem textui mollior: posterior verò Scripturæ 28.

phrasi congruentior. Vt vero fuerit, rectissimè David Luc. 10.

tam à consiliariis, administris, & Magistratibus, quorum 40.

opera in Regni gubernatione vtebatur, de quibus dixe- Luc. 17. 8.

rat, *vt sedeant mecum:* quam a suis Aulicis, atque domesticis omnem puritatem, & morum integritatem exigit:

minime

minimè ignarus, magnam propriæ innocentiæ partem, A & totum ferme bonæ opinionis suæ splendorem in hoc cardine verti.

3 Et de modestis quidem domesticorum, & familiarium moribus, & *via immaculata*, sic prudenter Romanos Senatores, & Principes viros admonebat Rex *Cassiod.* Theodoricus apud Cassiodorum lib. 1. epist. 30. *Intersit igitur inter splendorem vestrum, moresq́; mediocres refugite tales familiares, qui sint iniuriarum ministri, qui honori vestro nituntur adscribere, quod delinquunt, & dum leuitates suas asserere cupiunt, vestram reuerentiam implicare contendunt*. Rectissimè, quasi ab improbis familiaribus splendor, & reuerentia Principum imminuatur. Quod planè sæpè sæpius contingit: quippe plures Proceres, & Dynastæ, qui per se non adeò mali sunt, nullam aliam ob causam in odium publicum venire solent, nisi quòd nimium licere patiantur iis, de quibus vniuersa multitudo malè sentit, ex horum moribus dominorum ingenium æstimante populo. Sicuti è contrà nihil Principi illustrius, aut magnificentius est, quàm Aulicorum, B & familiarium licentiam castigatam, cohibitamque habere, quin à via immaculata pedem referant. Vnde Traianum Principem sic magnificè laudabat Plinius in Pa- *Plin.* negyrico: *Sunt quidem præclara, quæ in publicum profers, sed non minora ea, quæ limine tenes. Est magnificum, quod te ab omni contagione vitiorum reprimis, ac reuocas, sed magnificentius quod tuos. Quantò enim magis arduum est alios præstare, quam se, tanto laudabilius, quod cùm ipse sis optimus, omnes circa te similes tui effecisti*. Hęc ille. A *Corn. Tac.* quo non it quod de Agricola Cornel. Tacitus in eius vita sic ait. *Cæterum animorum prouincia prudens simulq́; edoctus per aliena experimēta parum profici armis, si iniuria sequerentur, causas bellorum statuit excindere: a se suisque orsus, primùm domum suam coercuit, quod plerisque haud minus arduum est, quam prouinciam regere*. Sic Tacitus.

4 Hinc quidem Vafræ illi callidissimi Tiberij menti, omnia ad rationem status reuocanti, pungentes spinæ, & angustiæ, dum vna ex parte ob publicum dedecus maximè laborabat, ne familia mala esset: ideò *modesta ei* C *seruitia intra paucos libertos domus*: ait Tacitus lib. 4. Annal. & indidem. *Res suas Cæsar spectatissimo cuique, qui-* *Idem.* *busdam ignotis, ex fama mandabat*: ex alia verò ab optimis familiaribus periculum sibi metuebat, ne dum illi populo nimium placerent, ei in laudibus; & honoribus præponerentur: sic namque Tacitus lib. 1. Annalium illum æquè bonos, ac malos odientem facit: *Ab optimis periculum sibi: a pessimis publicum dedecus metuebat*. Sed sibi quidem ille omnia sciens omninò trepidabat vbi nō timor. Cur enim sibi ab optimis timeret? Nònne & ipsi inde maxima laus & honor adueniebat, quod suam sic ille familiam instrueret, vt nihil ipsa cultius, aut modestius esset? Certè Epigrammatarius lib. 9. epigram. 81. cùm modestiam Aulicorum Domitiani miris laudibus, *Martial.* siue assentationibus commendasset, ad illius Principis mores ipsam omninò referebat. Etenim cùm dixisset:

Oderat ante ducum famulos, turbamq́; minorem,
Et Palatinum Roma supercilium.
At nunc tantus amor cunctis, Auguste, tuorum,
Vt sit cuique sua cura secunda domus.
Tam placidæ mentes, tanta est reuerentia nostri,
Tam pacata quies, tantus in ore pudor.

Sic adulatoriè quidem potiùs quàm verè subiicit:

Nemo suos (hæc est Aulæ natura potentis)
Sed Domini Amores Cæsarianus habet.

Sed & hæc in adnotationibus densabimus.

VERSVS VII.

Non habitabit in medio domus meæ, qui facit superbiam: qui loquitur iniqua non direxit in conspectu oculorum meorum.

COMMENTARIVS.

PERGIT Rex domum suam purgatam, & ornatam reddere, omnem ab illa superbiam, dolum, & A fraudem pellere; ne illi obiiceretur, quod posteà domui Regis Israel ab Osea cap. 5. 1. *Domus Regis auscultate,* *Osea 5. 1.* *quia vobis iudicium est, quoniam laqueus facti estis speculationi, & sicut rete expansum super Thabor*. Quæ non tam capio cum Cyrillo Alexandr. Quasi laquei facti fue- *Cyril. Alex.* rint multitudini, quæ eos speculabatur, ad illorum exempla se componens, quàm quod iis increpet Vates Aulicorum licentiam, & audaciam, qui regia auctoritate freti, iniuriarum ministri erant (vti dicebat Rex Teodoricus) regioque honori niterentur adscribere, quod delinquerent, & velut laqueus & rete miseros subditos fraudibus, & calumniis in transigendis negotiis implicarent, vt eos bonis suis emungerent.

In medio domus meæ.

MONET Lorinus non exactè sumendum hoc *domus medium*, sed habitare *in medio domus*, perinde esse, atque habitare intra domum. Cui obseruatio- B ni fauet, quod supra ad similia verba vers. 2. lect. 11. n. 3. obseruauimus solemne esse scripturis hac phrasi *in medio* vti ad æqualitatem significandam: at enim cùm vna, eademque locutio diuersis adiuncta rebus, siue circumstantiis, nō eamdem semper faciem, & significationem habeat, probabiliùs dixeris, Dauidem hic non loqui de quibusuis Aulicis; sed de iis qui apud se validiorem gratiam, siue potiorem locum inter alios obtinerent, vt signatè a suo latere, & peculiari familiaritate facientes superbiam, & loquentes iniqua arceat, vti benè explicat *Cassiod.* Cassiod. inquiens: *Illud autem quod posuit*, in medio domus meæ: *hoc vult intelligi, quia nihil commissum talis habuit; nullo honore præeminuit, nulla potestate lætatus est, vt quasi* in medio domus *esse videretur, cui patris familiæ serenus animus arridebat*.

Qui facit superbiam.

Superbum imperij incapacem esse.

Lect. I.

C 1 SED quis hic fuerit, qui facit superbiam? Paraphrasis Chaldæa; & ex Hebræo Hieron. & Pagninus, de homine doloso, & fraudulento capiunt: transferen- *Chald.* tes *qui facit dolum* mirum Hebræa vox id omninò signi- *Lect. Heb.* ficat a verbo רמה *ramah fraudare, dolosè agere, impo-* *Hieron.* *nere alicui, & arcus fallacis more, eleuare, & excutere* *Pagnin.* *alium è spe, & re sua*. Quæ planè translatio tum aliò quidem ac nostra lectio tendit, nec cum ea hærere potest: tum etiam difficultate non caret: cur enim modò, cùm de suis familiaribus, & domesticis agit Dauid, hominis dolosi, & fraudulenti meminerit, qui de corde prauo, & de facientibus præuaricationes iam egerat? Dolosi sanè arcus imagine dixerit non nemo loqui Regem de Aulicis, & ministris fumos vendentibus, qui aliò sagittam iaculentur, aliò eam dirigere videantur, dum auri scopum collimantes, Principum dicta factaque, quæ ipsi confingunt, iis quorum interest, vendunt eosque atrociter decipiunt vti de Zotico Heliogabali familiari inquit Aelius Lampridius: *Omnia Heliogabali dicta & facta vendebat* *Lamprid.* D *fumis, quam maximè diuitias enormes sperans; cùm aliis minaretur, aliis polliceretur, omnes falleret*. En Aulicum *Idem.* *qui facit dolum*, seu arcum fallacem: quem etiam benè explicat Turinus ille insignis fumi venditor, Alexandri Seueri familiaris ab eo necari iussus fumo apposito ex stipulis, & humidis lignis facto, clamante præcone: *Fumo punitur, qui fumum vendidit*. nimirum sic dolosus ille arcum dirigebat, vt vtrique parti eadem de re contendenti suffragium promitteret siue venderet, ita enim Lampridius in Seuero, de eo Principe: *Quæsiuit diligentissimè antequam illum damnaret, & inuenit Turinum sæpè, & in causis ab vtraque parte accepisse, cum euentus venderet, & ab omnibus qui aut præposituras, aut prouincias acceperant*.

2 Ergo alius Dauidi ex Lectione LXX. siue nostri vulgati sensus subest, quem Cassiod. sic exprimit: *Adhuc* *Cassiod.* *in dictis superioribus perseuerat. Negat enim cum superbis sibi fuisse aliquam portionem, ne crederetur eos probasse, quorum familiaritatem sibi videbatur adiungere*. Nec

alter

aliter Auguſt. dum Christum Dominum hæc verba lo- A quentem facit hunc in modum: *Reuertere ad domum illam, id eſt, ad cor*. Non habitabit in corde meo faciens ſuperbiam: *Nullus talis habitabat in corde meo, reſiliebat enim inde. Nemo habitabit in corde meo niſi mitis, & quietus, ſuperbus non illic habitabit. Non enim habitat in corde iuſti iniuſtus*. Quod ſic ſtatim explicat: *Sit a te iuſtus remotus neſcio quot millibus, & manſionibus, ſimul habitatis, ſi vnum cor habetis*. Sic Auguſtinus, quem

August. penè omnes interpretes ſequuntur, *facientem ſuperbiam* de ſuperbo accipientes. Iuxta quā exponendi rationem opportunè inducitur Rex tam à familiaritate, & gratia ſua, quàm à negotiorum expeditione ſuperbum hominem amouens, tum, quod vt ipſe verſ. 5. dicebat, ſuperbum ſe ferre non poſſet: ita etiam Regij familiares cùm ſuperbi ſunt aliis intolerandi habeātur; tum etiam quod Regiæ gratiæ oneri inualidos ſuperbi humeros afferāt, vti ſapiens Rex Aſſuerus in edicto ſuo ſcripſit inquiens. *Multi bonitate Principum, & honore, qui in eos collatus eſt, abuſi ſunt in ſuperbiam. Et non ſolum ſubiectos Regibus nituntur opprimere, ſed datam ſibi gloriam non ferentes, in ipſos qui dederunt, moliuntur inſidias*. Eſther. 16. 3.

Eſther. 16. 3. vbi maximè obſeruanda ſunt illa, *datam ſibi gloriam non ferentes*, quibus innuit Rex ingēs quidem eſſe onus regiæ familiaritatis quod ſuperbi ferre nō queant: quippe qui infirmi, & imbecilles, & ſi benè æſtimas, pueris

Iſid. Peluſ. perſimiles ſunt. Certè Iſidor. Peluſiota inde Ioſephum regiæ Pharaonis familiaritatis capacem, & Imperio habilem penſitauit, quod vt in humilibus ſublimis: ita in ſublimibus humilis inuentus fuerit. Sic enim ille lib. 4. ep. 78. *Imperauit denique ſibi metipſi, quod eſt Imperij genus omnium maximum, quando & in humilibus ſublimis conſpectus eſt, & in ſublimibus humilis*. Sic ille, enim verò, ſi rem attentiùs perpendis, exigit veræ magnitudinis lex lautiſſimum, & capaciſſimum animum, qui multò maior, & excelſior ipſa factus, illam moderetur, coërceat, & intra ſe comprimat, ac velut carcere, ac vinculis frænet, quin externus ab illa efferatur, ſiue abripiatur: de quo in adnotationibus plura.

3 Sed enim in hac explicatione animus plenè non C quieſcit; cùm is dicendi modus valdè peculiaris ſit, qui plus aliquid innuat, quàm ſuperbum eſſe. Quare ſcopum mihi collimare viſus eſt Agellius, & ab eo Lorinus id accipientes de eo, qui non tam per ignorantiam, aut fragilitatem labitur, *a concupiſcentia ſua abſtractus, & illectus*: quàm data opera per contemptum, arrogantèr, pertinaciter iniurioſus eſt, qui vt de corde duro dicebat Bernardus: *nec Deum timet, nec homines reueretur*: & (quod rem omninò explicat, & exhaurit) qui non modò data ſibi potentia abutitur ad alios opprimendos, ſed illam in facienda iniuria oſtendit, & iactat. Firmat hanc expoſitionē vterque auctor tam ex verbis Num. 15. 19.

Num. 15. 19. *Anima, quæ per ſuperbiam aliquid commiſerit*: vbi ex

Pagnin. Hebræo Pagninus habet: *in manu excelſa*. LXX. verò

LXX. *in manu ſuperbiæ*: id eſt non ignoranter, aut cum metu &

Exod. 14. 8 timore, ſed arroganter, & in malo gloriabundus: quàm ex ea locutione Exod. 14. 8. qua filij Iſrael egreſſi dicuntur ex Aegypto *in manu excelſa*: neminem ſcilicet formidantes, palam, & apertè. Cui cogitationi epitaſim ibi D

Chald. addit Lectio Chaldæa, quæ pro *manu excelſa* habet, *capite diſcooperto*: id eſt, non vt fugaces ſerui, tecti, & diſſimulanter, ſed tamquam Domini, rerumque potentes, cum pompa, & maieſtate progredientes. Ergo eum ſignatè Dauid Aula ſua pellit, quin in eximio domus ſuæ munere collocatum eſſe velit, qui regiam familiaritatē, & potentiam in facienda iniuria ambitioſè oſtendit, iactatque. Planè quaſi Ioab belli ducem iniuſum ſibi fore iam prænūtiet damnetque, cùm moriturus filium ſuum Salomonem, ne illum impunitum abire fineret, ſingillatim monuerit his verbis: *Tu quoque noſti, quæ fecerit mihi Ioab filius Saruiæ, quæ fecerit duobus Principibus exercitus Iſrael Abner filio Ner, & Amaſa filio Iether; quos occidit, & effudit ſanguinem belli in pace, & poſuit cruorem belli in balteo ſuo, qui erat circa lumbos eius, & in*

3. Reg. 2. 5. *calceamento ſuo, quod erat in pedibus eius*. 3. Reg. 2. 5. Ad quem locum dum omnes interpretes obſeruant; ideò Ioabum Dauidi ſignatè fuiſſe iniuſum, quòd in illis indi- gniſſimis Principum cædibus perficiendis cruorem belli in balteo, & in calceamentis poſuerit, & quid his verbis ſignificetur ambigunt: illa videtur germanior, opportuniorque expoſitio, quam affert P. Sanchus; quamuis

Sanctius. in ea ipſe omninò non conquieſcat: vt inde Ioabum maximè pungat, damnetque Dauid, quod de illorum Principum cæde adeò non fuerit verecundatus, nec hominum oculos iudiciaque exhorruerit, vt potius quaſi de egregio facinore gloriatus ſit: *Quaſi enim præclarum aliquod edidiſſet facinus* (ait ille) *quale foret ſi Goliath alterum, & in eo ſua gentis opprobrium commune ſuſtuliſſet, ſic innocentium ſanguinem circumferebat in calceis, in balteo diffuſum, virtutis argumentum imbecille: neque in eo ſanguine calceamenta reſperſa retardabant illius, quàcumque in partem vellet, liberum inceſſum, neque balteus ea ratione inſignitus, ſiue ſedatus, a militari, ſiue conuentu, ſiue præfectura reuocabat. Id porrò alius non poterat eſſe non moleſtum, cùm glorioſum ſibi duceret, eoq; ſe nomine ambitioſè iactauerit, quod ſibi ignominiæ, atque pudori*

B *ducere debuiſſet*. En eum qui facit ſuperbiam, & in *manu excelſa, & diſcoperto capite delinquit* à Seneca hac eadē

Seneca. phraſi notatum in libro de vita beata, aiente: *Indulget vitiis nō timidè, nec obſcurè: luxuriatur enim inoperto capite*. Sed & lib. de tranquillitate animi. cap. 15. hanc ille in rem ſcitè inquit: *Ambitio conſque iam ſe ſuis non continens terminis, vt per turpitudinem ſplendeat*: vt dixerit, claritatem, & nomen inturpitudine, & dedecore quærat. Quod planè conſummatæ infelicitatis eſſe ſic iterum aſfirmat epiſt. 39. *Tunc autem conſummata eſt infelicitas, cùm turpia non ſolum delectant, ſed etiam placent, & deſinit eſſe remedio locus, vbi quæ fuerant vitia, mores ſunt*. Qua, de re multis egimus epiſt. ad Philip. cap. 3. verſ. 18. adnot. 4. & 5. vide ibi. Quam prudenter verò Dauid facientem ſuperbiam oderit, in Adnotationibus perſequimur.

Qui loquitur iniqua non direxit in conſpectu oculorum meorum.

Mendacia iniuſta Dauidi maximè inuiſa.

Lect. I.

1 DE mendace qui Dauidi vehementer diſplicet, penè omnes accipiunt, imò id ex Hebræo, & Lect. Heb.

Chaldæo firmant: nam Pagninus legit *Loquens mendacia non firmabitur coram oculis meis*. Et Hieronymus. Hieron.

loquens mendacia nō placebit in conſpectu oculorum meorum. Ad quem modum Caldæus rem augēs: *Qui loquitur mendacia, non erit ei facultas comparendi coram oculis meis*. Digna ſanè Principe mens, vt Aulam optimè Chaldæus.

inſtitutam, & ornatam habeat: nam & Salomon monet: *Princeps qui libenter audit verba mendacij, omnes miniſtros habet impios*. Prouerb. 29. 12. vbi obſerua LXX. eo- Prou. 29. 12.

dem, quo hic modo non legere *verba mendacij*, ſed, *verbum iniuſtum*: & verò cùm vterque locus de menda- LXX.

cio accipiendus ſit, vt ex originibus liquet, ambigit Agellius, cur ipſi mendacium iniquitatis nomine ſigni- Agellius.

ficare voluerint? reſpondetque primùm non temerè, ſed magno conſilio ſic vertiſſe; vt mendacem cum eo componeret, qui dum falſis ponderibus, ac menſuris vtitur, iniuſtè facit, eos cum quibus commercium habet damno afficiens: quippe eodem modo, qui mendacia loquitur, & audientes decipit, iniuſtiſſimus eſt, & iniquiſſimè facit cùm adeò fidelibus verbis agere debemus, vt iuſtis, & æquis ponderibus, ac menſuris. Sed enim argutum id potius quàm ſolidum, & iniquitati, ſiue iniuſtitiæ explicandæ opportunum dixeris. Quare melius ſecundò occurrit inquiens, ideò loquentem falſa loqui *iniqua* dixiſſe: *Quia iniquorum, ac falſorum teſtium, accuſatorumq; mendacia intelligebat Dauid, quæ LXX. iniqua dixerunt, quia in iudicio, vbi de iure, & iniuria, de æquitate, & iniquitate agitur, proferuntur, ita vt idem ſit teſtimonium falſum, & iniquum*. Benè quidem: dummodò ad mendacia in iudicio ſolùm prolata non reſtrinxeris; ſed generaliter acceperis de illis quibus aliorum fama, & honor iniuſtè violatur: quæ Principi maximè inuiſa eſſe debent, ratione a Salomone allata. *Quia Princeps, qui libenter audit verba mendacij, omnes miniſtros habet impios*.

pior. Qui videlicet, quæ Aulæ natura est, ad Principis gratiam, & honores adipiscendo hiantis, vt sibi locum faciant alios denigrare perpetuo studebunt: & inuicem mordentes ab inuicem consumentur. Vnde Leonem filium sic bonus Imperator Basilius in exhortationibus admonebat cap. 55. *Praecere aures audiendi vuna aob, & calumniatores in sinum tuo ac fone, & improbis ne temerè credere: isti enim sæpius viros bonos affligere solent, & propria improbitatis iras euomentes, innocentis sanguinis reum te constituent.* Sic ille. (*Imp. Basil.*)

2 Sed quid sibi vult Dauid de hoc mendaciorum, siue calumniatum fatore inquiens: *Non direxit in conspectu oculorum meorum*. Acute Agellius perinde id affectum vult, ac si diceret Rex: *Non sibi constitit, non recto stetere, & sermonis fucum, aiter, nebulauit, sed titubauit, & conspectu oculorum meorum, ac solo conspectu perterritus aciem oculorum meorum tanquam lucem occulta detegentem veritus vacillauit, & fluctuauit, & sibi contraria locutus est.* Quam explicādi rationem, & ipse opportunè confirmat ex Salomone Prou. 16. 17. dicente: *Diuinatio in labiis Regis, in iudicio non errabit os eius.* Et nos in Adnotationibus fusiùs elucidabimus, cùm Principis oculos ad cautarum articulos cognoscendos pernecessarios esse adstruxerimus. Modo verò quoad Dauidis phrasim simplicius videtur, quod Hebræo in Chaldæo tonant: *Nō placebit in conspectu oculorum meorum.* Vt non minus ij alieni honoris fures optimo Regi essent inuisi, ac bono illi Imperatori Alexandro Seuero iudices, qui furtorum fama laborassent. De quo hęc testata reliquit Aelius Lampridius in eius vita: *Referebat Encolpius, quo ille familiarissime vsus est, illum si furem iudicem vnquam vidisset, paratum habere digitum, vt illi oculum erueret. Tantum odium eum tenebat eorum, de quibus apud se probatum esset, quòd fures fuissent. Addit Septimius, qui vitam eius non mediocriter executus est, tanti stomachi fuisse Alexandrum in eos iudices, qui furtorum fama laborassent, etiam si damnati non essent, vt si eos casu aliquo videret, commotione animi stomachi choleram euomeret, toto vultu inardesceret, ita vt nihil loqui posset.* Subdit statim, quod lectioni Caldææ: *Non erit ei facultas comparēdi coram oculis meis*, satis opportunum videtur, *Nam cùm quidem Septimius Arabinus famosus crimine furtorum, & sub Heliogabalo iam iam liberatus, inter Senatores Principem salutatum venisset, exclamauit: O Numina! o Iupiter! o Dij immortales! Arabinus non solum viuit, verum etiam in Senatum venit, & fortassis etiam de me sperat, tam fatuum, tam stultum esse me iudicat. Hæc Alexander.* Quæ nunquam loquentibus videor mihi Dauidem etiam dixisse. (*Agellius. — Prou. 16. 17. — Lamprid. — Lect. Chal.*)

Non habitabit in medio domus meæ, qui facit superbiam.

Improbi a gerenda Repub. remouendi.

Lect. II.

1 AMBIGIT ex aliorum sensu Lorinus hic, num viri flagitiosi a Rep. gerenda remoueri penitus debeant? Atque non sibi omnino displicere eorum responsionem, qui volunt in Ecclesiæ Episcopos, cæterosque Templorum, & rerum sacrarum, religionis Administros non nisi probissimos quosque fore deligendos quæstione prius de eorum vita, & moribus habita: de quo nos ad præcedentem versum egimus; quodque egregie confirmant Hieronymus in cap. 1. epist. ad Titum, & August. epist. 19. quos adi, & de quo etiam multus est Gregor. Nazianz. variis in locis. Deinde verò ait Lorinus, non malè eos auctores affirmare. *Belli curam prudenter viris fortibus demandari moribus licet haud satis integris, si aliter fieri non possit: eodemq; modo de aliis functionibus ciuilibus minoribus, vt legatis, de curatoribus annonæ, operum ve publicorum, de apparitoribus, lictoribus, publicanis, fisci procuratoribus.* Quod ea similitudine confirmat: *Quemadmodum peritos artifices quærimus, non viros probos, etsi vt etiam sint probi, optandum sit.* Sic ille. At enim verò hęc ego omnino probare nolim; sed eam Principis de virtute, & iustitia, signatè verò de diuina prouidentia ad omnia gubernationis munia concurrente, mētem inijcere, vt ad Dei instar, tam impietati, quàm impio infensus sit: sic enim de illo Salomon Sapient. 14. 9. *Odio sunt Deo impius, & impietas eius*; vbi dum ab interpretibus ambigitur de sensu huius sententiæ: nam non nihil obstrepit a Salomone asseri, & impium, & impietatem odio haberi, cùm seclusa impietate homo odio haberi non possit. De quo vide Mendozam Augustinianum in Quodlibet. q. 1. de Prædestinat. num. 21. Sic facilè te ab ea difficultate expedies, si dixeris, adhuc seclusa impietate peccatorem odio haberi, quod qui sibi nequam est, nulli bonæ rei præsertim aliis dirigendis, & gubernandis aptum, & opportunum Deus dicat, vti & Sapiens ait: *Qui sibi nequam est, cui alij bonus erit?* Eccles. 14. 9. Quod planè monitum ita disertissimè ingerebat Isocrates Demonico apud Stobæum serm. 44. *Imperium gerens nullius mali opera ad gubernādam vtitor.* Reddit rationem: *Illius enim peccatorum causa in te referentur.* Nimirum, aut Principi improbus placere videbitur, aut ei similis existimabitur, aut vix à Principe discrimen inter probum, & improbū fieri credetur, & quod plus est, timere omnino Princeps debet, se in ea gubernationis partem, quam improbis committit, Deum adiutorem non habiturum: vt in adnotationibus latius tractamus. Quamuis autem ex iis rationem amplectaris, concinet illud Theognis: *A malo viro tanquam a malo portu cauendum*, quasi ab illo nihil vile, prosperum, aut fortunatum sperari, cui Deus infensus est. Nec ad rem fuerit, quod dicitur, peritos à nobis artifices quæri, non viros bonos, scilicet idem fuerit vestem, aut mensam faciendam, & exercitus ducēdos, siue regni robur, gloriamque improbis hominibus committere. (*Hieron. August. Nazianz. — Sap. 14. 9. — Mendoza. — Eccl. 14. 9. — Isocrates. — Theognis.*)

2 Pergit verò Lorinus, & ex eorum sententia, quos non improbat, addit, Principem si iam senex sit, multoque cautus vsu citra magnum discrimen quemuis ad Aulæ obsequia admittere posse. Quod quidem tam cum his, siue etiam cum præcedentibus Dauidis verbis, quibus omnino adstruit non nisi ambulantem *in via immaculata* ei ministraturum, qui in cum ipsa Regis dignitate apertè pugnare dixeris. Aliter quidem censebat Theodahadus Rex apud Cassiodor. lib. 10. ep. 5. inquiens: *Præsenti iussione præcipimus, vt quicunque ad domum nostram noscitur pertinere, nullis præsumptionibus insolescat. Quia solus dicendus est ille meus, qui legibus poterit esse tranquillus.* Et statim: *A domesticis inchoare volumus disciplinam, vt reliquos pudeat errare, quando nostris cognoscimus excedendi licentiam non præbere.* Aliter etiam bonus Imperator Alexander Seuerus, cui magnæ curæ fuit domesticos habere *sanctos, venerabiles, continentes, religiosos, qui nihil venderent, nihil mentirentur, nihil fingerent*, vt ait Lāpridius in eius vita. Sed enim illud opportunius, quod Auctor noster, qui non venit iudicare, sed saluare; atque ideò calamum quassatum nō conteret, nec linum fumigās extinxit, cum primùm in Templo inuenit negotiantes, qui domum suam non pro dignitate colerent, facto flagello de funiculis, eos statim domo sua eiecit: *Zelo* videlicet *domus suæ* permotus, *magis eligens* (inquit Vverricus sermone tertio in Psalm.) *furorem Sacerdotum in necem suam prouocare, quam Templi prophanationem dissimulare.* Quo quidem exemplo instructus sic domum suam Princeps eclare debet, vt non nisi probatissimos quosque in illam recipiat. Certè Athalaricus Rex non aliter sibi suos Aulicos examinatos, probatosque esse volebat, ac aquilæ pulli de pupillarum ad Solem acie, & inconniuentia examinantur, vt aut nido teneantur, aut eo deturbentur: sic quippe aiebat apud Cassiodorum libro octauo, epistol. 21. Cyprianum clarissimi viri genus commendans: *Primum quod non minimum laudis præstitit intrium infantia eorum nota sit palatio: sic fœtus sui more Aquilæ se probantes regales radios ab ipsis penè incunabulis pertulerunt.* Pulchrè *pertulerunt*, tanquam vehementes, ardentesque Solis radios, quibus non nisi fortes, acresque pupillæ valeant obsistere. (*Lorinus. — Cassiod. — Lamprid. — Vverricus. — Cassiod. Cyprian.*)

VERSVS. VIII.

In matutino interficiebam omnes peccatores terra, vt disperderem de ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem.

COMMENTARIVS.

CLAVDIT carmē Dauid *Iudicium* Domino decantans, vt qui à misericordia initium fecit, seueritatem ad Psalmi calcem reiiciat quasi diu cunctatus, & inuitus, & quantùm potuit differens ad sumendas de sontibus pœnas accesserit. Quid quod huic seueritati illa erat coniuncta misericordia, qua bonos ciues ab iniuriis im- Bellarm. piorum vendicabat: ita Cardin. Bellarmin. inquiens: *Concludit Psalmum, demonstrans Zelum suum in purganda ciuitate Dei: in qua purgatione faciebat misericordiam, &* B *iudicium, misericordiam erga bonos ciues liberans eos ab oppressionibus impiorum, & iudicium erga malos debitis pœnis eos afficiens.* Sed quod id ordine, & fine exequeretur, vide.

In matutino.

Cunctator esse debet, qui iudicat de salute.

Lo&.l. 1 IMPORTVNVM dixeris sumendis suppliciis siue purgādæ ciuitati matutinum tempus vtrumque enim in noctem commodiùs reiicitur: sic de vrbe seruan- Cassiodor. da admonebat Rex ille apud Cassiodorum lib 9. *in formula Comitiua Romana*, Præfectum Vigilum: *Officium tuum, & milites consuetos noctibus potiùs inuigilare compelle: in die autem ciuitas seipsa custodit. Vigilans enim studio non indiges alieno.* De suppliciis verò insontes infe- Psal.29.6. rendis ipsemet Dauid Psalm.29.6. *Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia*. Dei ingenium in C semetipso exprimens, qui res aduersas, quæ cùm adueniunt, mœrorem, & luctum afferunt, demoratur *ad vesperum*, vtpote, qui reiiciat eas in maximè sera tempora: at lætitiam, id est læta, atque secunda, quæ quos inuisunt, lætos, atque hilares reddunt, *ad matutinum*, summo scilicet, manè, summoque curat studio. Sed si attēdis, nihil à Principe iustitiæ munia obeunte opportunius cogitari, dicique potuit; quippe *in matutino* peccatores interficere, Psal.72. 14. perinde est in primis (vt ait Agellius) ac *assiduè, quotidie*: phrasi Dauidi vsitata, vt Psam.72.14. *Fui flagellatus tota die, & castigatio mea in matutinis*, indicans bonus Rex, quam assidua, & indesinenti cura inuigilaret, vt nocentes, Agellius. & populo noxij de medio tollerentur. Deinde, vt idem Bellarm. Agellius, & Cardin. Bellarmin. nec non Lorinus volunt, Lorinus. hoc dicendi modo significauit Dauid, quàm primum, antequam aut malum serperet, & contagio alij corrumperentur, aut reus elaberetur, & inuidia criminis extincta, vel corrupto iudicio, aut fauore, & gratia iudicium elude- Sueton. ret, ad sumendas de peccatis pœnas accedere, vti à Sue- D tonio tanquam verè sedulum Tiberij Imperatoris iustitiæ studium laudatur, dum de ipso in eius vita cap.33. ait: *Magistratibus pro tribunali cognoscentibus plerumque se offerebat consiliarium, assidebatq; mixtim, vel ex aduerso in parte primori, & si quem reorum elabi gratia, rumor erat, subitus aderat, iudicesque aut è plano, aut e Quæstoris tribunali, legum, & religionis, & noxa, de qua cognoscerent, admonebat*. Nec fuerint omittenda Bellarmini verba in- Bellarm. quientis: *Dicit autem* in matutino, *se hoc iudicium exercuisse, id est, in ipso principio erumpētium malorū, antequam radices figant. Nam vbi mala crescendo inualuerunt, vix magno labore eradicari possunt.* Sic ille.

Agellius. 2 Sed & ille, siue ab Hebræa voce, qua matutinum tempus *ab exquirendo* dicitur excogitatus ab Agellio sensus, siue ab ipsa matutini temporis natura desumptus, vt Isidorus. hæc verba pensitauit S. Isidorus Pelusiota, accommodatissimus videtur, vt affirmet Vates se non subitò, aut temerè, siue indicta causa indefensos & inauditos reos mor- A ti addicere solitum, sed crimine inquisito, causaque agitata, atque perspecta, *Inquisitione habita de nocentibus* (inquit Agellius) *& causa discussa interficiebam*. Aliter quidem, ac Imperator Galba apud Tacitum lib.1. histor. à Tacitus. quo *Cingonius Varro Cōsul designatus, & Petronius Turpilianus Consularis*, verè quidem nocentes, sed *inauditi, atque indefensi*, ac proindè *velut innocente* capitis damnati sunt. Sed iam audi Isidorum hæc verba sic peculiariter elucidantem epist.321. *Iustitia sinceritatem, & integritatem, ac prudentiam declarat: nempe quòd nec iracundia; nec temulentia eum ad cædem impellebat: nam illa etsi externo die ipsius animum concitabat, at per noctis longitudinem mitigabatur. Hæc rursus etsi vesperè ingens accesserat, per somnum tamen minuebatur, ac discutiebatur. Pura itaque mente, inquit, atque integra tum manu, tum mente aduersus eos, qui Deum sceleribus suis lacessebant, arma induebam.* Hæc ille optimè, sedatissimum Dauidis, animum in sumendis pœnis depingens ad eum modum, quo Cassiodorus in formula Comitiuæ Prouinciæ, vbi Cassiod. omnes veluti Iudices, quibus ferrum ad puniendos son- B tes committitur, in Comite illu admonens, cùm dixisset: *Vide, quo iudicio fueris euectus, quando alius vigorem fascium videas esse creditum; tibi autem ab ipsis legibus ferrum constes esse porrectum.* Subiicit sapienter: *Rem cruentam dederunt animo pacato* Et statim: *Sed cùm te intelligas ad moderamen electum, humanum facilè non concupiscas exitum.* Hæc ibi Cassiodorus. Quæ eodem libro *in formula Præfecti Vigilum* plus plus firmat, cum ipsosmet humano generi infensissimos latrunes nonnisi causa maturè discussa, auditos, & defensos puniri velit ad hunc modum: *Sed quamuis nomen odiosissimum furum generalis persequatur assensus, tamen quia de effusione humani sanguinis agitur, nihil subitum, aut indeliberatum iubemus assumi. Modestiam sequere, qui damnas audaciam, continentiam dilige, qui furta condemnas. Ad gesta perducti audiantur aliquid pro salute dicturi.* Cōcludit sapientissimè: *Quoniam quidquid non discutitur, iustitia non putatur.* Hæc ille, ipsissimet sacris iuris canonibus omnino consona: dum de iudicis sententia non seruato iuris ordine etiam in ma- C nifestis, & publicis excessibus aliquando prolata grauiter inquit Pontifex in cap. *Pastoralis* de re iudicata: *Non a* Cap. Pastoralis, de re iudic. *discretione matre virtutum, sed a nouerca iustitia, voluntaria scilicet iudicantis præcipitatione, processit*. Certè de bono Imperatore M. Antonio Philosopho egregium id memoriæ prodidit Iulius Capitolinus in eius vita. *Capitales causas hominum honestorum ipse cognouit, & summa* Iul. Cap. *æquitate, ita vt prætorem reprehenderet, qui citò reorum causas audierat, iuberetq; illum iterum cognoscere.*

3 Egimus hac de re copiosiùs in epistola ad Philippens. cap.1. vers.13. adnotatione sexta tota. Sed modò minimè omiserim, Dominum suis se canonibus constringentem dare. Cum videlicet villicum iniquitatis, quem malum, & iniustum esse ipse optimè nouerat, non nisi inquisitione ex publica diffamatione præmissa, iudiciique ordine seruato, auditum, & conuictum iudicauit dicente ipsomet apud Lucam cap.16.1. *Homo quidam habebat* Luc.16.1 *villicum, & hic diffamatus est apud illum quasi dissipasset bona ipsius*. Quid? opusne fuit ei famæ vocibus, vt nosset bona ab illo sua dissipata fuisse? Pulchrè Chrysologus: D *Ergo ille fama credidit? fama nuntiante cognouit? Absit.* Chrysol. *Sed quia illa, quæ nouerat, qua pietate velabat, quærere tunc cœpit, quādo accusabat terra:* Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra: *Clamabat cælum, dolebant Angeli, quando iam tota sæculi fama loquebatur*. Sed quid tum? Num famæ vocibus incitatus inauditum morti addixit? Minimè: imò verò *Vocauit illum, & ait illi: Quid hoc audio de te? Redde rationem villicationis tuæ*. Planè vt iuris ordinem sequi videretur. *Quoniam quidquid non discutitur, iustitia non putatur*. Sic id mihi obseruante Chrysologo: *Cognita velut audita imputat, quia in reum non vult accelerare sententiam, & conuictum penes se, velut accusatū conuenit*. Quibus sic rursum adstipulatur Cassiodorus in præfata formula comitiuæ Prouinciæ: *Reus qui dicitur, & probetur: arma ista iuris sunt non furoris.* Pulchrè, ne aliter reus aliquis habeatur, quin reus esse probetur: nec iudices iustitiæ armis, quæ non nisi à iure acuuntur, tanquam bellicis telis vtantur, quasi furore non autem iure

incitati. Vnde hæc post nonnulla subdit: *Cunctator esse debet, qui iudicat de salute. Alia sententia potest corrigi, de vita transactum non patitur immutari.* Sic Cassiodorus Ammiani Marcellini vestigia premens, qui Imperatoris Valentis asperitatem, & in iudicando acerbitatem perstringens lib. 29. dicebat: *Ideoq; de spiritu, & vita hominis, qui pars mundi est, & animantium numerum complet, laturum sententiam diu, multumq; cunctari oportere, nec præcipiti studio, vbi irreuocabile factum est, agitari.* Subiicit historiam, quam nolui prætermittere, vt de illa salutem Principes, Iudicesque admoneantur, humanum facilè non concupiscere exitium.

Ammian. Marcel.

Ait ergo Ammianus: *Apud Proconsulem Asiæ Dolabellam Smyrnæa mater familias filium proprium, & maritum venenis necasse confessa, quòd filium ex priore viro ab eis occisum comperisset, & comprehensa, cùm consilium, ad quod ex more delata, est anceps, quid inter vltionem, & scelus statui debeat, hæsitaret, ad Areopagitas missa est Athenienses iudices tristiores, quorum æquitas deorum quoque iurgia dicitur dissinxisse. Hi causa cognita centesimo post anno cum accusatore mulierem adesse iusserunt, ne aut absoluerent veneficam, aut vltrix necessitudinum puniretur.* Sic apud Ammianum Areopagitæ iudices in matutino, id est, sat diu, multumque cunctati interficientes peccatores.

4 Illud verò pulcherrimè de Dei Filio latronem repentinam mutatione conuersum, & ad bonam frugem sese recipientem quàm citissimè absoluente, & cælesti beatitudine donante, à S. Cyrillo Ierosolymitano obseruatum est: notanter videlicet ipsum indulgentissima tunc benignitate cum peccatore illo vsum fuisse, nó illa solùm ratione, vt eius Regiæ magnanimitatis specimen daret, quàm bonus Princeps, vt ad vindictam tardè, & inuitus, ita ad beneficia impertienda festino gradu alacriter properare debet; sed ea signatè de causa, vt ipse qui generis humani iudex erat, homini, quem post peccatum Paradiso sine mora eiecit, tanta itidem veniæ celeritate quodammodo satisfaceret, illo siquidem clamante: *Domine memento mei*: ipse incunctanter respondit: *Hodie mecum eris in paradiso*: sed audi Cyrillum catechef. 13. vbi Dominum cum latrone sic loquentè facit: *Celeriter cõtra Adam tuli sententiam, & celeriter tibi gratificor.* Audis pœnę celeritatē veniæ celeritate compensatā? Nimirum, vt ipse Adamum eadem die, qua peccauit, è Paradiso eiecit, ita latronem eadem die, qua pœnitentiam egit, Paradiso intulit, atque restituit. Vt bonus Princeps, quamuis Adamum ex iure vocatum, auditumque iustissimè damnauit, ad iudicum tamen institutionem, qui non nisi maturè, & cunctanter ad pęnas de sontibus sumendas accedere debent sententiæ celeriter in hominem latæ absolutionem celeriter datam signatè opponeret. Planè ac si se haberet adinstar humani iudicis, cui de sententia celeriter lata iniectus esset scrupulus, qui vt illum eiiceret, & omnimodam parti satisfactionem daret, quàm celerrimè cùm primùm alia se obtulit occasio, ei veniam dedit.

Luce. 23. Cyrillus.

Interficiebam,

Facilitas veniæ incentiuum tribuit delinquendi.

Lect. II.

1 NIMIS premunt hoc verbum interpretes, dum illud alij ad lethales pœnas, & mortes reis à Dauide infligendas omnino referunt. Alij verò, vt Basilius, Theodoretus, & Nicephorus de Iosia vniuersos Sacerdotes impios interimente intelligunt: cùm opus non fuerit de extremis suppliciis accipere, sed generaliter de quibuslibet pœnis, quæ à iustitia vindicatiua dimanant: est enim quæsitum verbum ad illius actiones, siue ab illis sanguis fluat, siue non, vt in exilijs, & bonorum amissione euenit, significandas, sicut & gladius, cùm de illo in iure mentio fit (vt apud Vlpianum in lib. 6. D. de officio Proconsulis: *Nec enim potest quis gladij potestatem sibi datam, vel cuiusuis alterius coercionis ad alium transfere*) non fuerit necessaria ratione stringendus ad neces sontibus inferēdas, sed ad quaslibet in vniuersum pœnas, quibus eorum audacia cohibeatur, siue puniatur. Vnde alibi idem Basil. adnotat, vix esse credibile, vt vnoquoque dici minino manus suas Dauid humano sanguine cruentarit:

Basilius. Theodor. Nicephor.

Nec vnus poterat (ait ille) *simul omnibus euadere superior, & quamuis bello eos vicisset, non vno cunctos diluculo interemisset.* Ita ille in cap. 4. Isaiæ. Illud planè innuit hoc verbo Dauid, se non tantùm leges ferendo, & de illis disputando, iudiciumque ore & carmine canendo, siue speculatiuè, vt aiunt, criminibus vindicandis intendere, sed manum operi, atque executioni admouere, & reapse sontes plectere, Rempublicamque à malorum commixtione purgare, vt *illud casibus asperis sub iustitiæ laude præparet moderamen* (vti dicebat Rex Theodoricus apud Cassiodorum lib. 3. epist. 46.) *vt nec vindictam sineret superare peccata, nec culpam insultare pateretur legibus impunitam.*

Cassiod.

Ne ipsi iustitiam, iudiciumque canenti obiiceretur, quod Imperatori M. Antonino Philosopho de honesto, & iusto, plus iusto philosophanti, quin nefariorum hominũ scelera legitimo supplicio vindicaret, non sentire pro Repub. Sic namque de illo Auidius Cassius ad generum suum scribens conquerebatur apud Vulcasium Gallicanum: *Marcus homo sane optimus, qui dum clemens dici cupit, eos patitur viuere, quorum ipse non probat vitam. Vbi L. Cassius, cuius frustra tenet nomen? Vbi M. ille Cato Censorius? vbi omnis disciplina maiorum, quæ olim quidem intercidit, nunc verè nec quæritur? M. Antonius philosophatur, & quærit de clementia, et de animis, & de honesto, & de iusto, nec sentit pro Republica.* Sic ille.

Vulcasius Gallican.

2 Qui quidem turpis omnino est clementię scopulus: nam apud Dionem Cassium *in Nerua, &c.* ex eo Imperatore sene iam & eneruī aiebat fronte: *Malum quidem esse, Principem habere sub quo nihil vlli liceat, peius verè eum sub quo omnia omnibus.* Et verò remission, & abscissa clementia huc itur; etenim vt de Flacco nimium indulgente dixit sapienter Cornel. Tacit. lib. 4. Historiarum: *Flaccus multa concedendo nihil aliud effecerat, quam vt acrius exposcerent, quæ sciebant negaturum.* Ità planè intempestiua lenitate ea peccandi licentia in populo nascitur, quę vix postea multo sanguine effuso cohiberi valeat.

Dio. Cas.

Cor. Tacit.

Quæ ob oculos habuisse dixeris Regem Theodoricum, dum populo habenas aliquando premens apud Cassiodor. lib. 1. epist. 30. dicebat: *Quod nos clementia nostra festiua promissione comprimimus, ne paulatim sinendo grauiorem vindicare cogamur offensam. Benigni quippe Principis est, non tam delicta velle punire, quam tollere: ne aut acriter vindicando æstimetur nimius, aut leniter agendo putetur improuidus.* Ita ille. Vnde quidem, & iustitiam misericordem, & misericordiam crudelem aliquando esse, nemo est qui nesciat: *Nonne innocentes tradit exitio, qui liberat multorum exitia cogitantem?* (inquit Ambros. serm. 8. in Psalm. 118.) *Certè si gladium reprimit, vincula dissoluit, cur laxat exilio, cur latrocinandi, qua potest, clementiors via non eripit facultatem, qui voluntatem extorquere non potuit?* Et post non nulla: *Nonne cùm vni indulget indignè plurimos facit ad prolapsionis contagium prouocari? Facilitas enim veniæ incentiuum tribuit delinquendi.* Non ergo solùm de honesto, & iusto disputet Princeps, sed à Dauide edoctus sic misericordiam, & iudicium canat, vt sentiat pro Repub. nec eos patiatur viuere, quorum ipse non probat vitam: & Dauid quidem Deum omnino imitatur, qui de nocentibus etsi dolens, & inuitus, pœnas tamen sumit.

Cassiod.

Ambros.

Vnde Auctor operis Imperfecti apud Chrysostomum homil. 46. in Matth. pendens ea Domini verba quæ lacrymis effusis vrbi Hierusalem dicebat: *Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis Prophetas*, &c. Matth. 23. 37. cùm dixisset: *Deus tristatur non de sua iniuria, sed de nostra perditione*: Subiicit: *Sicut Rex benignus audiens criminosas personas lege quidem compellente ipse mortis sententiam dictat aduersus eos, tamen misericordia instigante lacrymas fundit super illos, & vult eos adiuuare, & non potest contradicente sibi iustitia, quoniam misericordia tunc verè est misericordia, si sic facta fuerit, vt iustitia per eam non contemnatur, si autem contempta iustitia, misericordia obseruetur, ipsa misericordia non est misericordia, sed fatuitas. Nam vt in iustitia non est vera iustitia, nisi habuerit in se, & misericordiam, sic & misericordia non est vera misericordia, nisi habuerit in se & iustitiam.* Hæc ille.

Matt. 23. 37. Auct. op. Imperf.

3 Et

3 Et verò, vt plura de his in adnotationibus dicenda sint, illud modò ex Gregorio Magno non fuerit omittendum, nihil Reipublicæ vnitati, paci, & florenti illius statui magis perniciosum, atque exitiale esse, quàm sontes, signatè verò eos quos Dauid statim appellat, *operantes iniquitatem*, qui (vt benè pendet Haymo) non desierunt
Haymo.
peccare, sed in peccatis permanent impunitos relinquere. Nimirum cùm peccata suum clamorem habeant, quo vindictam necessaria ratione exposcunt, nisi hæc illis à Principibus iustis inferatur, Deum quidem vltorem attrahit, qui tam nocentes, quàm Principes, & Magistratus, qui ignauè conniuere, & indulgere solent, seuerius punit: nec aliò ire bella, fames, pestes, aliasque calamitates quibus humanum genus sæpiùs vexatur. Sed hæc à Gregorio audire opportunius fuerit: enim verò ille cùm Reginam Franciæ admonens dixisset: *Si quos ergo violentos, si quos adulteros, si quos fures, vel alijs prauis actibus studere cognoscitis, Deum de eorum correptione placare festinate, vt super vos flagellum perfidarum gentium, quod quantùm videmus, ad multarum nationum vindictam excitatum est, non inducat*. Notanter subdit: *Ne si quod credimus, diuinæ vltionis iracundia sceleratorum fuerit actione commota, belli pestis interimat, quos delinquentes ad rectitudinis viam Dei præcepta non reuocant*. Hæc Gregorius. Triplex quidem in peccata iudicium, quorum vnumquodque gradatim alio seuerius sit, statuens: peccatoris videlicet primum in seipsum per peccatorum pœnitentiam, & satisfactionem; secundum, quo Principes, & Magistratus iuxta legum præscriptas celeribus pœnas inferunt: tertium cùm hoc ab illis neglecto summus omnium Iudex tam peccatis, quàm noxia eorum indulgentia, siue conniuentia offensus iudicium, iram, & supplicium infert.
Greg. M.

A *& impudici, & homicidæ, & idolis seruientes, & omnis qui amat, & facit mendacium.* Nimirum Dei ingenium benè notat Dauid, qui alibi dixerat: *Manè adstabo tibi, & videbo quoniam non Deus volens iniquitatem tu es, neque habitabit iuxta te malignus, neque permanebunt iniusti ante oculos tuos.* Psal. 5. 3. *Psal. 5. 3.*

2 Facile hinc videtis, duplici ratione Christianos Principes inuigilare debere, vt sontes puniantur, & à ciuitate Domini disperdantur: altera, propter Christianæ Reipub. siue Ecclesiæ, quæ eius domus est, puritatem, atque munditiem, *Ne puri corporis iucunda serenitas nebulosis maculis polluatur*: vt huc intentus sontem exilio plectens dicebat Rex Theodoricus apud Cassiodorum lib. 1. epist. 28. Fœdum namque est Domini domum videre *speluncam factam latronum*. Matth. 21. 13. fœdum, ipsius agrum qui cultissimus esse debet, sentibus, & noxiis herbis plenum intueri, non secus ac de agro hominis pigri dixit Salomon: *Per agrum hominis pigri transiui, & per vineam viri stulti, & ecce totum repleuerant vrticæ, & operuerant superficiem eius spinæ*: Prouer. 24. 31. Ob quam planè rationem Principes cum agrorum cultoribus sic componebat Chrysostomus homil. 15. in epist. ad Corinth. *Agricultura imitatur Principatum; est enim Princeps quidam plantarum cultor, alia quidem amputans, & prohibens, alia verò fouens, & excrescere faciens, itidem & optimi Principes malos, ac nocuos puniunt, bonos verò, & frugi ad meliora prouehunt. Propter quod & scriptura Principes vinitoribus comparat; & sicut legibus profligatur malitia, ita & in hac arte etiam terræ vitium, & plantæ degeneratio, & feritas emendatur.* Hæc Chrysostomus. Quibus omninò adstipulatur S. Petrus Damianus opusculo 57. *de Principis officio in coercitione improborum*, cap. 4. in hanc rem afferens illud Imperatori Theodosio mitiùs, siue remissiùs, quàm par erat Remp. gubernanti à prudente Eremita datum non verbis sed ænigmatico facto responsum, dum *Corripiens sarculum ingreditur hortulum, quæque noxia demolitur, steriles herbas extirpat, circumcirca sarriens, virentia excolit, & communit olusculа. Illas igitur eradicat, vt radicibus auulsis arescant, istas verò fouet, & excolit, ut per adulti germinis incrementa proficiant.* Quod planè factum cùm Principi renunciatum est, sic ipse sibi explicauit: *Ita nos quasi per discretum libratæ iustitiæ sarculum, & elaboremus reprobos radicitus extirpare, & bonos, vt Deo fructificent, in tranquilla pace componere.* Pergit S. Damianus: *Tunc Imperator hoc tanquam prophetico confirmatus oraculo, violentas iniustè viuentium cœpit vlisci, reatus, ac scelera districtæ iurisdictionis animaduersione percutere, a nefariis ausibus improbos cohibere, & per auctoritatem Imperialis potentiæ peruersorum corda terrificans in pace cuncta componere. Sic itaque mundus, qui pessum cœperat per ignauiam; ad æquitatis, atque iustitiæ refloruit disciplinam.* A quo sanè non it, quod Imper. Seuero, & Getæ gratulabatur Tertullian. lib. de Pallio cap. 2. quasi eradicato aconito, venenatis scilicet improborum herbis, terrarum orbis cultissimum Imperij rus esset, etenim cùm dixisset: *Quantum reformauit orbis sæculum istud, quantum verbum, aut produxit, aut duxit, aut reddidit præsentis imperij triplex virtus Deo tot Augustis in vnum fauente.* Subiicit: *Reuera orbis cultissimum huius imperij rus est, eradicato omni aconito hostilitatis, carecto, & rubo subdola familiaritatis consitum, & amœnum super Alcinoi pometum, & Midæ rosetum.* Hæc ille.
Matt. 21. 13.
Prou. 24. 31.
Chrysost.
S. Petr. Da.
Tertull.

B C D

Vt disperderem de ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem.

Principes cum agricultoribus malas herbas eradicantibus, vt bona crescant, componuntur.

Lect. III. 1 QVOD eo tempore, quo hic Psalmum à Dauide compositus est, Dei ciuitas, cuius hic meminit, templo Dei nobilitata non erat, ad Iosiæ tempora referendum illum esse, nonnulli, siue ex veteribus, siue ex recentioribus interpretibus volunt; sed infirmo planè fundamento innixi, cùm vel ex Dei religione, quam egregia cordis sinceritate profitebatur Dauid, ad cuius exemplum totus etiam populus sese componebat, vel ex Arcæ præsentia, & veneratione ei exhibita, Deo hac ratione affirmante: *Ponam tabernaculum meum in medio vestri. Ambulabo inter vos, & ero Deus vester, vosq; eritis populus meus.* Leuit. 26. 12. vel tandem, quòd in templo iam iam construendo peculiariter inhabitare Dominus decreuerat, optimo iure Hierusalem Dei ciuitas appellari poterat. Ergo reddit his verbis rationem Vates, cur tam accurato studio interficeret omnes peccatores terræ, ne videlicet in ciuitate Deo consecrata, in qua ipse habitare decreuerat, nô secus ac si inibi suum municipium haberet, conciuisque, & contubernalis Hierosolymitanorum esset (eomet dicente: *Dixit Dominus, cuius ignis est in Sion, & caminus in Hierusalem.* Isaiæ 31. 9.) simul etiam habitarent operantes iniquitatem. Quam planè rationem amplexus est Paulus eamque acriter strinxit 2. ad Corinth. 6. 14. vt fideles ab impiorum communione secerneret, sic enim ibi: *Nolite iugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate? Aut quæ societas luci ad tenebras?* &c. *Qui autem consensus templo Dei cum idolis? Vos enim estis templum Dei viui, sicut dicit Deus: Quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo inter eos, & ero illorum Deus, & ipsi erunt mihi populus.* Ad quem etiam modum de cælesti Hierusalem notanter dixit Ioannes in Apocalypsi cap. 21. 27. *Non intrabit in eam aliquod coinquinatum, aut abominationem faciens, & mendacium, nisi qui scripti sunt in libro vitæ Agni.* Et postmodum cap. 22. 15. *Foris canes, & venefici,*
Leui. 26. 12.
Isa. 31. 9.
2. Corinth. 6. 14.
Apocalyp. 21. 27. & cap. 22. 15.

3 Altera verò, ne improborum contagio in bonos etiam serpens ciuitatem Dei corrumpat, & perdat monente Salomone; *Homines pestilentes dissipant ciuitatem*: Prouerb. 29. 8. vt minimè tam fuerit mirandũ, quod modò dicebat Gregorius: *Belli pestem interimere quos delinquentes ad rectitudinis viam Dei præcepta non reuocant*. peste videlicet diuinitus missa *pestilentibus hominibus* ciuitatem Dei purgante. Quę planè ratio Basilium Magnum sic pupugit, vt Principem membrum putridum nô præscindentem veritatis proditorem, siue Reipub. euersorem nô dubitauerit appellare. Etenim ille in regulis fusius disputatis respôsione 28. cũ imagine ducta à medicis & chirurgis dixisset: *Etenim illi quodcũque tandem in aliquo membrum insanabili morbo correptũ inuenerint, ne vitium latiùs proserpat,*
Pro. 29. 8.
Gregor.
Basilius.

serpat,

serpat, ne ve ex contage se diffundente contiguas partes corrumpat, illud secando, vrendo ve, tollere funditus soliti sunt. Subiicit: *Proinde veritatis proditio, & communis noxa, & ad nullum prorsus bonorum malorumque habendum delectum assuefactio est, hæc in speciem aduersus istos de industria peccantes homines lenitas, atque clementia.* A Vbi & illud pulchrè à Basilio dictum est, eam lenitatem *in speciem* solum esse, non veram, & solidam: vide quæ nos hac de re copiosiùs diximus in epist. ad Philippens. cap. 3. vers. 2. ad illa verba *videte malos operarios*, adnotat. secunda & tertia.

Hæc pro Litteræ explicatione, & elucidatione dixisse satis fuerit. Iam ad Dauidis sensa penitius inspicienda quibus ipse optimum Principem, optimumque eius Administrum tacitus format, atque instituit, sic, Deo auspice, accedamus, vt Dauidem regia munera præclarè obeuntem, regnúmque summa cum laude administrantem ostendisse perindè nobis fuerit, ac cum Plinio Iuniore lib. 3. epist. 18. dicere:

Plin. Iun.

Præcipere, qualis debeat esse Princeps, pulchrum quidem, & onerosum, ac propè superbum: laudare verò optimum Principem, ac per hoc posteris velut è specula lumen, quod sequantur ostendere, idem vtilitatis habet, arrogantiæ nihil.

DE OPTIMO PRINCIPE.

LIBER PRIMVS.

De virtute Principi multiplici ratione necessaria.

Ad ea Psalmi verba: *Psallam, & intelligam in via immaculata*; & ad illa: *Perambulabam in innocentia cordis mei in medio domus meæ. Non proponebam ante oculos meos rem iniustam.*

PROOEMIVM.

LIBER hic primus ex Dauidis exemplari, cui in via immaculata, & in innocentia cordis perambulanti, ingens à fastigio maiestas, regni stabilitas, felix & inclyta memoria, vitæ diuturnitas, belli gloria, & prospera cuncta euenerunt; Principem virtuti omninò incumbentem facit: easque omnes complectitur rationes, quibus ad hoc virtutis studium maximè vrgeri debet: tum vt munus suum vndequaque impleat, cùm etiam vt ex optima populi, regnique gubernatione, ex vitæ diuturnitate, ex egregia successorum institutione, ex prospera sui memoria: ex inclytis ab hostibus relatis victorijs, & quod omnium caput, & origo est, ex Deo duce, & eius Prouidentia, quæ vera Fortuna est, comite, sibique perpetuo commilitante felicissimus, & fortunatissimus euadat, ad eum ferè modum, quo Tertullianus in Apologetico cap. 30. ex Christianorum precibus Romanos Imperatores votorum compotes efficiebat, inquiens: *Precantes sumus pro omnibus Imperatoribus vitam illis prolixam, imperium securum, domum tutam, exercitus fortes, Senatum fidelem, populum probum, orbem quietum:* siue vt Salomon de seipso sapientiam adepto, Sapientiæ 7. 11. lætus & gratabundus dicebat: *Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa, & innumerabilis honestas per manus illius.* Quæ omnia sequentibus capitibus, siue adnotationibus singillatim pertractanda, atque elucidanda proponimus.

Tertull.

Sap. 7. 11.

INDEX ADNOTATIONVM LIBRI PRIMI.

ADNOT. I. *REGNVM virtuti deberi: ideò Regem maximè virtutem colere debere.*

II. *Non aliam Optimi Principis mensuram, quàm vt omnibus melior sit.*

III. *Principem signatè virtutem colere debere, quòd ex regio munere viua, & animata lex sit.*

IV. *Principem Imperio magnum, maiorem exemplo esse debere, vt subditis prosit.*

V. *Regale fastigium suo iure à Principe exposcere, vt quantùm dignitate, tantùm virtute subditis antecellat.*

VI. *Regiam dignitatem à Principe virtutem supra humanam expostulare.*

VII. *Principem debita Regia dignitatis merita non afferentem, maioris criminis reum esse, & seueriori supplicio manere obnoxium.*

VIII. *Principem aqua Regio muneri merita non afferentem, simul illud ignominia afficere, atque ab illo ignominia affici.*

IX. *Principem vel ea ratione virtute plurimum praestare debere, quòd lubricus fastigij locus eos, qui non maximè attendunt, facilè subuertat.*

X. *Principem maximè in virtutem incumbere debere, quòd Reipublica gubernatio arduum, & difficile onus sit, quod Deo adiutore omnino opus habeat.*

XI. *Principem omni cura ad virtutem contendere debere, quod totum regni pondus super ipsum incumbat, & de subditis singillatim Deo sit rationem redditurus.*

XII. *Principi virtute conspicuo felix Reipublicae gubernatio à Deo obtingit.*

XIII. *Optimam Principi rationem status (vt aiunt) fore, vita puritate, & virtutibus placatum, atque beneuolum Deum habere.*

XIV. *Deo Principi infenso, contranití ipsum non posse, sed miseris rebus ipso, & solo ad restitutionem opus esse.*

XV. *Vt ab vna virtute, & Regum, & Regnorum stabilitas, ita vitium; & si secum habeat vniuersum orbem, maximè imbecillum esse.*

XVI. *Principi perfectam virtutem necessariam esse, quod ab ipsa, bona fama, & prospera sui memoria subsistat.*

XVII. *Principis famam, rem esse delicatissimam, ideò satis non esse, vt ipse extra vitia, nisi etiam cum ingentibus virtutibus sit.*

XVIII. *Vitam Principis à probitate promoueri, ab improbitate decurtari.*

XIX. *Malos Principes immaturos ante tempus suum à Deo auferri, ne subditos suos perniciosis exemplis corrumpant.*

XX. *A Principis virtute, siue improbitate, successorum suorum vitam moresque formari.*

AD EA VERBA, PERAMBVLABAM IN INNOCENTIA CORDIS MEI.

Principem maximè virtutem colere debere, quod Regius honos vni virtuti debeatur.

ADNOTATIO I.

1 REGES *a regendo* seipsos in primis, dictos esse, dum sese omnimoda virtute, & probitate ornatos, & conspicuos efficiunt, non modò S. Augustini, Chrysost. Isidori, Synesij, & aliorum Patrum, sed etiam omnium hominum, quotquot rationis lumine illustrantur concors sententia fert: imò verò ex ore infantium, quibus vix, aut nè vix quidem rationis lumen affulsit, hęc virtutis laus perfecta videtur: nam. [*August. Chrysost. Isidor. Synes.*] [*Horat. lib. 1. epist.*]

—— *Pueri ludentes, Rex eris, aiunt,*
Si rectè facies.

Dicuntur Reges a regendo (inquit August. in Psalm. 67.) *& quid magis quàm carnis concupiscentias, ne regnet peccatum in eorum mortali corpore ad obediendum concupiscentiis eius?* [*August.*] Ad quem modum Synesius, & Chrysostom. ille enim oratione *de Regno*, ad Arcadium Augustum: [*Synes.*] *Regem* (ait) *Duce, ac Principe Deo, ipsum suipsius Regem censeo esse oportere*. Vnde statim, cùm internas concupiscentias cum bellua multiformi composuisset, subiicit: *Istud profectò primarium, ac summè regium est, sui ipsius esse Regem, mentemq́ue domesticæ belluæ quasi dominatricem præficere.* Chrysost. verò homilia 52 in Acta Principem sic alloquitur: [*Chrysost.*] *Ab hominibus factus es potens? Ordina temetipsum. Princeps est, non qui vocatus est, sed qui verè est. Sicut enim Rex, neque Medicum neque Rhetorem faciet, ita neque Principem: non enim littera, vel nomen Principem faciunt.* Nec aliter Isidorus Hispalensis libro nono Etymologiarum c. 3. Principi ob improbitatem, regiam appellationem, & nomen sic omnino detrahens: [*Isid. Hisp.*] *Rectè igitur faciendo Regis nomen tenetur, peccādo amittitur. Vnde & apud Veteres tale erat prouerbium: Rex eris si rectè facies, si non facies, non eris.* Hæc & multo plura Patres. Quæ optimus Imperator Basilius non modò religiosè, & prudenter firmat, sed etiam dilucidè, & eleganter diffundit in exhortatione ad Leonem filium, c. 10. sic illum cum primis admonens. [*Basil. Imp.*] *Caue ne regni malus custos degeneris aliquid, atque indigni committas, sed cùm cæteris prælatus es, vt omnibus imperes, ita contende, vt virtute quoque cæteros antecellas.* Reddit rationem: *Virtus enim omni principatu, omniq́ue auctoritate præstantior est. Si ergo dignitate quidem reliquis præstas omnibus, virtute autem ab aliis præcelleris, Imperator es in eo, quod minoris excellentiæ est: in eo verò, quod præclarius est, Imperator non es: imò alterius imperio subieris.* Ita optimè sapiens Imperator: tantùm non dicens Regnum, verumque Regis appellationem, omnino virtutis esse, virtutique deberi, à qua vt Princeps deflectit, à regia etiam dignitate illum cadere, nec legitimum, atque germanum; sed infidum, & degenerem regni custodem, ac prorsus subditorum subditum censeri. Quæ sanè omnia non abs re dixeris, vnico quidem, sed aculeato verbo à Rege Cyro apud Xenophontem in Cyropædia fuisse præstricta, [*Xenoph.*] cùm Cambyse Imperij sui successore designato illum sic admonuit: *Te mi Cambyses, scire volo, non aureum hoc sceptrum esse*. Vt diceret, non auro, & viribus constat, sed à virtute, & sapientia subsistit, illique omnino incumbit, atque innititur.

[A] 2 Sed enim pro his multo securius, firmiusque noster Dauid fideiubet, tum *viam ipse immaculatam premens innocentiamq́ue cordis sui* omnimoda puritate seruans, vt sceptro dignus esse videantur: tum maximè cum à Deo hac omnino ratione ad regni fastigium fuerit euectus: ipsomet Domino affirmante: *Inueni Dauid filium Iesse virum secundum cor meum, qui faciet omnes voluntates meas*, Act. 13. vers. 22. obserua *inueniēdi* phrasim, qua tunc vtimur cùm rem sedulò, & diligenter priùs quæsiisse significamus, vt dixerit Dominus, non casu, aut forte fortuna se Dauidem regno præfecisse; sed re priùs diligenter perpensa, atque examinata, ipsoq; inter omnes mortales quæsito, eaque de causa è cunctis electo, quòd a iustitia, & sanctitate regio muneri idoneus censeretur. [*Act. 13. 22.*] Audi id a Samuele Propheta li. 1. Reg. c. 13. vers. 14. *Quæsiuit Dominus sibi virum iuxta cor suum, & præcepit ei Dominus, vt esset Dux super populum suum.* [*1. Reg. 13. 14.*] Audi, & ab ipso Domino: *Prouidi* (inquit li. 1. Reg. 16. 1.) *in filiis Isai mihi Regem*. Vides quęsitum, & prouisum, [B] & ob virtutem, & sanctitatem inuentum? siue dignum regno habitum. Sic hæc Domini verba in primis premente Iosepho lib. 6. c. 9. *Ego regiam dignitatem non constituo in præstantia, & elegantia corporum, sed in animi virtute, atque quæro quis perfectè sit illustris in pietate, iustitia, fortitudine, & in obedientia diuinis mandatis præstanda, in quibus constituta est animæ pulchritudo.* [*Iosephus.*] Sed multò opportuniùs eadem pensitauit S. Chrysost. homil. de Dauide, & Goliath. dum Deum non modò quærentem, & prouidentem; sed etiam diligentissimè examinantem Dauidem, & veluti lydio lapide eum explorantem sic facit: [*Chrysost.*] *Dominus Deus cum Dauidem Regem populo destinasset, cumque primò singulos homines, & diuersos attingeret, examinaret, cunctos plurimosq́ue perunderet, è quorum numero eligeret Regem, Rectorem præponeret, Ducem populo pręficeret, inuenit Dauid, cuius meritum transiri non potuit.* Sic Chrysost. Notetur dicendi modus *singulos & diuersos attingere*: cui subest imago Lydij lapidis, quo capitur de auro, & argento experimentum, an purum purum sit, dicente Plinio lib. 33. c. 8. [*Plinius.*] [C] *His coticulis periti, cum è vena, vt lima rapuerint experimentum protinus dicunt, quātum auri sit in ea, quantum argenti, vel æris scrupulari differentia mirabili ratione non fallente.* Vt Dominus quærens, prouidensque sibi Regem, ideò cunctos examinaret, vt eum Regno idoneum eligeret, qui ad instar auri defæcati probatissimus esset: dixeris habuisse hæc ob oculos Imperatorem Basilium numero præcedenti adductum, qui vt firmaret id filio datum monitum: [*Basil. Imp.*] *Caue ne* regni malus custos degeneris aliquid, atque indigni committas, subiicit post nonnulla: *Ne sis ergo veluti suppositius, atque adulterinus Dominus, cum te alius præstantior, sed verus Imperator, cum cæteris omnibus virtute antecellas.* Vides Regem à virtute, velut aurum probari, & ab adulterino, & suppositio discerni?

3 Concinit iis Salomon, qui quasi Parentis sui solium assereret, Prouerb. 25. vers. 4. *Aufer rubiginem ab argento, & egredietur vas purissimum. Aufer iniquitatem de vultu Regis, & firmabitur iustitia thronus eius.* [*Prou. 25. 4.*] Vbi primùm notanter Princeps cum argēto purissimo componitur, vt non tam virtute præditus, siue legis diuinæ

stu-

studiosus, quàm ex ipsamet virtute, & diuina lege formatus videatur, quippe ipsa à nostro Vate, *Argentum igne examinatum, purgatum septuplum*, esse dicitur Ps. 11. vers. 7. *Ps. 11. 7.* Deinde hinc verum, legitimumque Regem censeri, non suppositium, & adulterinum omnia adstruit Sapiens, inquiens: *Iustitia firmabitur thronus eius*: quasi tunc regi solio firmiter insideat, veluti forti basi columna: quippe, vt diuinæ legi, ita Dei cordi aptatur, eiq; innititur. *Chrysost.* Vnde tursitm D. Chrysostom. de Dauide loco citato inquit: Sanctissimus homo secundùm cor Dei, quidquid Deus cogitat, gerit, quidquid mente concipit, perficit. Sed huic Salomonis sententiæ vide, vt gentiles adstipulentur: nam & Iamblicus in epist. ad Agrippam apud *Stobæus.* Stobæum serm. 44. sic planè de Principe censet: *Oportet Principem legibus præfectum sincerè purgatum esse iuxta summam legum rectitudinem. Nam seruatorem, & custodem legum eam incorruptum oportet esse, quam summè fieri potest in humana natura.* Vt videlicet a virtute velut, *argentum purgatum septuplum* verus, & germanus Prin- *Plutarch.* ceps subsistat. Ad quem modum Plutarchus, oratione secunda de Fortuna Alexandri, rubigine argento inhærente, siue iniquitate à Rege non ablata, ipsum sceptro minimè idoneum esse, constantem affirmabat: etenim cùm dixisset: *Quis magnus est in potentia constitutus prauitate, & stultitia eum tenentibus?* Subdit: *Aufer virtutem a fortunato, prorsus humilem cernes, ingratia paranda ob illiberalitatem, in laboribus ob mollitiem: erga Deos ob superstitionem; erga bonos ob inuidiam, inter viros ob timiditatem, inter mulieres ob libidinem.* Sic ille. Committe, quæso, Plutarchum Salomoni, & obserua apod vtrumque id verbum *Aufer*, siue *Tolle*, quo vt alter bonum Regem format: ita alter adulterinum, & illegitimum ostendit. *Aufer* (inquit Salomon) à Rege peccati scoriam, & throno dignus, idoneusque euadet: *Tolle* (inquit Gentilis) a Principe virtutem, atque ipsum Imperij incapacem, & Reipublicæ gerendæ ineptum facies. Sed multò horribilius *Aufer* simul, & *Tolle* intonat Dominus impio Re- *Ezech. 21. 25.* gi Sedechiæ apud Ezechielem c. 21. vers. 25. hunc in modum: *Aufer cidarim, tolle coronam*: vt dixerit, quia abstulisti virtutem, nec abstulisti iniquitatem, aufer coronam, C *Theodor.* Regiumque insigne depone, sic id pensitante Theodoreto ibi: *Tu autem Rex impietati addictus teipsum corona priuasti*, quippe hæc vni virtuti debetur.

4 Sed & eundemmet summi Dei Thronum, si benè æstimas, virtuti omnino incumbentem videtis, ipsumque Deum à virtute Regem. Nimirum vigilanti in somnis Iacob oblatam fuisse scalam a terra cælos pertingentem, *Gen. 28. 13.* cui ipse Dominus inniteretur, sic dicitur Genesis c. 28. vers. 13. *Vidit in somnis scalam stantem super terram, & cacumen illius tangens cælum, Angelos quoque Dei ascendentes, & descendentes super eam: & Dominum innixum scalæ*: Vt enim hæc scala plures ascensus, siue explicatus habeat, ille videtur opportunissimus, quem ei reddunt *Nyssen.* Gregorius Nyssenus oratione 5 *de Beatitudinibus* & eius *Basilius.* germanus Basilius in Ps. 1. dum ille significare ait: *Vitam cum virtute coniunctam*: hic verò inquit: *Scala est ascensus ad perfectionem.* A quo non eunt S. Zeno Veronensis sermone de Iacob, & Bernard. ep. 253. Iam verò omnino obserua, & scalam quidem Deo innixam, & ipsummet Dominum innixum scalæ: Quia videlicet & vinus Deo, sine quo non potest subsistere; *in ipso enim*, tam animo, quà corpore *viuimus, mouemur, & sumus*, Actuum c. 17. *Act. 17. 28.* vers. 28. & ipsemet Deus virtuti innititur: pulchrè id con- *S. Agust.* siderante S. Agutedemundo Atticæ Episcopo ad hunc modum: *Ostenditur Deum innixum esse non solum scala, sed etiam seruo suo Iacob. Innititur enim Deus virtuti, & virtus innixa est Deo.* Preme illud. *Innititur enim Deus virtuti.* Sed quid id fuerit? egètne Deus sustentaculo, vt subsistat? opúsne basi, & fundamento habet, cui incumbat, & innitatur? Planè si attendis, & suis momentis virtutem pendis, ita quidem se res habet: quippe diuina illa summaque Maiestas, quæ cælestia simul, & terrena moderatur, non tam potentia, magnitudine, immensitate, sapientia, beatissimaque felicitate, quam perfectissima virtute, & sanctitate subnixa primanò a nobis concipitur, atque æstimatur, vti diuinus ille Areopagita ex veterum *Dionys.* Theologorum sensu cótemplatur in libro de diuinis no-

A minibus cap. 4. inquiens: *Age ergo iam ad nomen Boni nostra veniat oratio, quod præcipuè Theologi ab omnibus secretum diuinitati, quæ Deum superat, tribuunt, ipsam, vt opinor, diuinam essentiam Bonitatem appellantes.* Atque hinc quidem nos ipsum, & Deum, & Dominum, & Regem intelligere, ac profiteri ita ad præsens institutum, dum Regem ex virtute pensitat, scitè obseruat Synesius præfata oratione de Regno: *Regem igitur si appelles ab iis, quorum Rex est, non a persona naturam illius apprehendere conaberis? Bonum vtique Deum omnes tam sapientes, quam imperiti homines vbique celebrant, idque vniuersi mutuo consensu, atque vna voce profitentur.* Vt dixerit, inde Deum omnes Regem intelligimus, suspicimus, celebramus, quod purissimæ virtuti incumbentem optimè nouimus. Vides Deum scalæ, siue sanctitati innixum? Audi modò Clementem Alexandrinum, qui huic *Clem. Alex.* dicendi modo sic hæret, vt dixerit, eum qui impura, & nefaria cogitatione, siue fictione, hanc virtutis scalam, cui Deus innititur, auferre vellet, Deumque sine virtute conB cipere, necessario etiam errore ipsammet Deitatem, & Regnum ab eo ablaturum fore. Sic enim ille, libro 6. Stromatum; *Nam cum bonus sit, si cessasset vnquam benefacere, Deus quidem cessabit esse, quod nefas quidem est dicere.* Adeò quidem Regnum virtuti innititur, virtuti debetur. Sic Patres, à quibus vix hilum abiit Gentilis Plutarchus in libello, *In Principe requiri doctrinā*: vbi Principem vrgens, vt ad Dei similitudinem, & exemplum se componat, sic sapienter ait: *Non enim felix est Deus vitæ spatio, sed eò quod est Princeps virtutis: nam hoc est Numen. Porrò virtutis decus est, in quod gerit imperium.* vt apertè dixerit, Deum virtuti inniti, & ab ea Numen esse, & regnum, & felicitatem habere.

5 Applaudit huic dicendi, siue sentiendi modo Salomon Sapientiæ 7. 26. de Dei Sapientia omnia guber- *Sap. 7. 26.* nante inquiens: *Candor est lucis æternæ, & speculum sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis illius.* Vbi non immeritò ambigas: cur cum Dei Filium, siue Sapientiam, & speculum diuinæ maiestatis, & imaginem bonitatis eius fecerit: illud *sine macula* non ad bonitatem, cui meC lius hærere videbatur? sed ad maiestatem notanter retulerit? nónne opportuniùs (inquis) bonitatis imago *sine macula*, quam Maiestas esse diceretur? At enim egregiè subsistit sapientis mens, atque locutio, ea quippe maiestatem puritati, atque virtuti signatè innixam facit, tantùm non dicēs, Maiestatem a virtute subsistere, nec illam sine pu- *Seneca.* ritate, & vita immaculata concipi posse: virtuti verò incumbentem aptissimè omnia moderati. Quod penè expressit Seneca a nobis alibi adductus aiens. *Nulla sine bonitate maiestas est.* Quasi hæc Salomonis sententia egregiè illam firmet, quam nuper ex ipso afferebamus: *Aufer iniquitatem a vultu Regis, & firmabitur iustitia thronus eius*: dum videlicet ille puritati, & virtuti tamquā firmissimæ basi innititur, aliàs omnino ruiturus. Cui co- *Plutarch.* gitationi & imagini opportunissimè iterum adstipulatur præfato loco Plutarchus, etenim cùm magnos æquè, ac superbos Principes cum ingentibus statuis, & Colossis composuisset: *Qui cum foris heroicam, ac diuinam quamdam speciem præ se ferant, intus pleni sunt terra, lapide,* D *plumbo.* Subijcit: *Nisi, quod illud Colossorum pondus rectitudinem illorum stabilem, & immotam seruat, at ineruditi Duces, ac Principes propterea quod intus malè librati sint, sæpenumero vacillant, ac subuertuntur: etenim cùm basi non rectè posita sublimem superstruunt potestatem, simul cum ipso pondere nutant, & ad ruinam inclinantur.* Vt dixerit Maiestatem puritati, & Regem virtuti inniti debere, vt potestas ab ea librata firmiter subsistat, aliter tamquam basi infirmæ, & obliquè positæ ipsomet suo pondere ruituram. A quo non iuit illud Senecæ libro *Seneca.* quinto de beneficiis cap. 12. *Quemadmodum stomachus morbo vitiatus, & colligens bilem quoscumque accepit cibos mutat, & omne alimentum in causam doloris trahit, ita animus cæcus quidquid illi commiseris, id onus suum, & perniciem, & occasionem miseriæ facit. Felicissimis itaque, opulentissimisq; plurimum æstus subest, minusq; se inueniunt, quò in maiorem materiam inciderunt, qua fluctuarentur.* Benè ergo Salomon maiestatem *sine macula* asseruit, tamquam stomachum valentem & bona constitutione

A tutione præditum, qui quos accipit cibos benè concoquat, atque dispenset. Atque hinc quidem Arcadium Augustum, Imperium, quod inclytus Imperator Theodosius eius parens religione, & egregiis pacis, bellique virtutibus parauerat, hæreditario iure recenter adeptum sic prudentissimè præfata oratione de Regno admonebat

Synes. Synesius ad honestissimam vitæ rationem iucundam stimulans: *Excolendus itaque est animus, vt regiè sese habeat, & fortuna patrocinandum est, ne inconsiderantiæ, & temeritatis accusetur, qua non ab iisdem primordiis tibi, & parenti vita processit.* Sanè quasi Regnum virtuti debitum, ei delatum, qui virtute egregiè præditus non sit, ingens fuerit fortunæ peccatum, atque temeritas, quæ velut imperitus statuarius enormem statuam infirmæ basi superposuit, quam simul cum pondere nutare, & ad ruinam inclinari necesse est.

6 Quò forsan respexerit Dominus, cùm Petro lotionem pedum recusanti emphaticè dixit: *Si non lauero te,*

Ioan. 13. 8. *non habebis partem mecum.* Ioannis capite 13. vers. 8. vbi cum de lotione, siue purgatione minutarum sordium, B siue peccatorum venialium sermonem esse nemo dubitet dicente indidem Domino: *Et vos mundi estis*: omnes omnino ambigunt, qua ratione? siue sub quo sensu Petro, tam asseueranti, tam seriò fuerit Dominus comminatus, *non habebis partem mecum*, cùm ab his minutis sordibus tantum animæ exitium vno ictu non possit aduenire? Et quidem dum interpretes, siue hærent, siue in suum vnusquisque abiit, qui Principis fastigium considerauerit, & ipsum cum defæcato argento ex Dei sensu composuerit, non omnino abs re dixerit, Dominum ea locutione non tam de parte in regno cælesti, quàm in Ecclesiæ suæ gubernatione, ac Principatu, qui Christo Domino, & ipsius Vicariis communis quodammodò esse videtur, fuisse locutum, vt idem loquendi modus sit *habebis partem me-*

Ps. 100. 8. *cum*: ac quod in Psalmo 100. vers. 8. de suis Magistratibus, & regni Administris dicebat noster Dauid, *Oculi mei ad fideles terræ, vt sedeant mecum*: ac si dixerit Dominus: nisi etiam a minutis peccati sordibus mundum, & ad instar argenti defæcati te exhibere studueris, summi Principatus, cui omnimoda puritas, & sanctitas debetur, omni- C no capax non fueris, atque idcirco in meæ Ecclesiæ gubernatione *partem mecum*, non habebis. *Nam seruatorem, & custodem legum, tam incorruptum oportet esse, quã summè fieri potest in humana natura: & sincerè purgatum iuxta summam legum rectitudinẽ.* Firmat Gregorius Nazianzenus in Apologetico: sic summam virtutẽ in Prin-

Nazianz. cipe prærequiri admonens: *Deinde vt etiam sese aliquis ab omni peccati labe purum conseruet, aut quam maximè haud tamen scio, idne ei sufficiat, qui alios ad virtutem erudire parat. Neque enim ab eo, qui hanc curam suscepit, hoc solum requiritur, vt malus non sit, verùm etiam vt virtute præstet, nec vt vitiosas tantùm animæ notas expungat, verùm vt meliores etiam inscribat: ita vt magis virtute antecellat, quam honore, ac dignitate superet.* Ita ille. Sed iam tandem opportunè conclusero, si quæ tota hac adnotatione diximus egregio sanctissimi viri Vincentij Ferrerij, tam Dominicanæ familiæ, quam nostræ Hispaniæ fulgentissimi iubaris testimonio firmauero. Etenim cùm Proceres Regni Aragoniæ ob Martini Regis absque li- D beris decedentis obitum de successore deligendo cogitarent: sic illos ipse de eo qui sceptris dignus assurgeret, admonuisse fertur apud Ioann. Mariana libro vigesimo

I. Maria. Historiæ Regum Hispaniæ capite quarto: *Reges sanè instituti, qui Dei, summi Regis vice, munereque fungerentur in terris. Debet ergo is probitate proximè ad diuinas virtutes accedere: debet quidquid in ceteris pulchri, honestiq; est, id omne solus ipse præstare, quem maiorem conditione mortali, & quasi de cælo dilapsum heroem subditi populi intueantur, admirentur, colant: non sua, sed Reipub. saluti, commodisque dies, noctisque prospicere.* Hæc ille tunc, & alia optimi Principis lineamenta electoribus monstrauit quæ Ferdinando inclyto Castellæ Infanti animo aptari, vnanimi omnes consensu cẽsuere. Felix quidem, ac faustum facinus, cùm a præclaro illius Principis sanguine, clarissimas etiam virtutes, & cuncta Regij animi egregia ornamenta felicissimi nostri Reges perpetua serie traxerint.

Ad eadem verba,

In via immaculata,

& ad illa:

In innocentia cordis.

Non aliam optimi Principis mensuram, quam vt omnibus melior sit, & quantùm subditos dignitate, tantundem virtutibus antecellat.

ADNOTATIO II.

1 IVRE noster Dauid, & vitæ suæ viam immaculatam, & intimam cordis innocentiam in medio domus suæ spectandam proponit, vt regio fastigio non imparem se ostendat, cùm maior cunctis virtute apparet. Nimirum hæc sceptri lex est, & diuino oraculo sancita, & communi sapientum calculo B probata, vt non tantum bono, sed ei qui omnibus melior atque præstantior sit, omnino deferatur. *In nullo minor* *Chrysost.* (inquit Chrysostomus, homilia 14. in Lucam) *qui cunctis est potior*: & statim: *Nõ ideò fit melior, quia maior, sed ideò maior quia melior.* Quæ sic probauit Basilius Imperator post verba præcedenti adnotatione allata inquiens: *Ne sis ergo velut suppositus, atque adulterinus dominus, cum te alius præstantior reperiatur, sed verus Imperator, cum ceteris omnibus virtute antecellas.* Vbi notãter verum Principẽ ab adulterino, & supposititio inde discriminat, quod cæteris omnibus virtute præstantior fuerit. Vt videlicet optimis virtutis meritis tanquam quadratæ, & adamussim politæ basi Regij fastigij potestas incumbat. Quod quidem egregia illa, & procera Principis à Deo primùm electi statura corporis, qua cæteros *ab humero, & sursum,* antecellebat, satis euidenter commonstrat, hac opinor de *1. Reg. 9. 2. & cap. 10. 23.* causa ab Scriptore sacro signatè sic descripta 1. Regum 9. 2. *Ab humero, & sursum eminebat super omnem populum.* Et cap. 10. 23. *Stetitque in medio populi, & altior fuit* C *vniuerso populo ab humero, & sursum.* Vt inde facilè esset videret, nihil in subditis adeò egregium, virtuteque conspicuum inueniri, quãtumuis illi sese extenderent, & summis pedum articulis insisterent, quod ab altitudine, ac magnitudine virtutis, quæ Principi inerat, longo interuallo non distaret, & superaretur. Sic id expendente nu- *Greg. M.* bi Gregorio Magno lib. 4. cap 4. *Hac quippe specie corporis præsignantur alta virtutis, vt qui altior esset in populo, caput vsque ad humerum Regis pertingeret: futurus verò Rex collo, & capite altitudinem omnium superaret.* Quod plus explicans subdit: *Capita verò quæ sunt, nisi subiectæ plebis mentes? quæ cùm valde tenduntur vsque ad humerum ordinandi Regis pertingunt: quia is qui ad regendum culmen quæritur, tantæ debet esse perfectionis, vt quidquid populus de bono opere sibi vult proponere, in sua conuersatione debeat monstrare.* Sic Gregor. satis ad rem. Pende apud illum extrema verba, *quidquid populus de bono opere sibi vult proponere*, &c. quibus videtur innuere: adeò multum non esse perfectiora à Principe virtutis opera D exhiberi, vt ea potius vitæ ipsius eminentissima perfectio esse debeat, quæ non modo subditorum merita, sed ipsamet eorum vota & virtutis desideria excedat. Iam in hác *Aristotel.* sententiam vide, vt Ethnici ipsi pedibus, & manibus, vt dicitur, eant: sic enim in primis Aristoteles lib. 5. Politicorum c. 10. Regem imperio destinabat, siue ad Saulis staturam depingebat: *Rex constituitur ex idoneis, aptisque ob eminentiam virtutis, aut actionem, quæ ex virtute.* Obserua illud, *ob eminentiam virtutis*, vt videas vel ex Aristotelis sensu Saulem super populum eminentem Regem *Isocrat.* constitutum. Nec minùs luculenter Isocrates in institutione Principis ad Nicoclem Regem, inquiens: *Hæc itaque reputantem admitti decet vt quantum cæteros antecellas honoribus, tantundem, & virtutibus eos præcedas.* Sed & ipsimet Reges huic sententiæ apertissimè subscribunt, *Xenophon.* nam de optimo Principe Cyro sic refert Xenophon lib. 8. Pædagog. *Non censebat conuenire cuiquam Imperium, qui non melior esset iis, quibus imperaret.* Et verò quæsita, & opportuna locutione dixit Cyrus, *non conuenire*, monens

nens aptanda dignitati merita, secus ab illa discordare, atque disconuenire imperantis personam. De Alexandro

Iustinus.

verò Magno Iustin. lib. 12. id etiam testamento cautum reliquisse disertè affirmat. Mundi etenim imperium, quod manu ipse sua parauerat, ei ex suis, qui dignior haberetur, nullius indicato nomine reliquit: *Cum deficere eum amici viderent* (ait ille) *quærunt, quem imperij faciat hæredem? respondit: Dignissimum.*

2 Etiam verò id rursus idemmet Rex Saul firmat, sed (proh dolor!) contraria quidem ratione. Nimirum vt ipse quòd *altior* esset *vniuerso populo ab humero, & sursum*: à Deo in Principem est electus: ita cum hanc virtutis eminentiam perdidit, regno exturbatus dicitur: sic enim Samuel: *Scidit Dominus regnum Israel à te hodie, & tradidit illud proximo tuo meliori te*, siue vt nonnihil emphasis addentes LXX. *Bono super te*, 1. Reg. 15. 28. ac si ei dixerit Propheta: cum virtutis eminentia regni solium perdidisti: id enim *Meliori* debetur: ideò in eum, qui *super te bonus* inuentus est, transtulit iam Dominus. Quò mirè facit Gregorius Nazianzenus in Apologetico admonens, Principem inhorrescere debere, si aliquem è subditis meliorem se esse animaduerterit. Etenim cùm mali Principis notas ipse descripsisset, hanc inter alias apponit: *Nec throno intremiscit, nec aspectu inhorrescit, cum moderatum hominem, cupiditatibusq; imperantem inferiori loco stantem intuetur.* Quasi tunc omnino intremiscere, atque inhorrescere deberet. Sed cur signatè intremisceret, & inhorresceret ex sensu Gregor. Nazianzeni? Planè quod humanæ consuetudinis fuerit, ad monstra visa inhorrescere. Nec aliud auctore Bernardo monstruosius sit, quam summo gradui eum qui summus non est, præesse: sic enim ille libro 2. de consideratione capite 7. *Monstruosa res, gradus summus, & animus infimus.* Ita quidem omnino videris Saulem ad Dauidis conspectum sic subinde intremiscere, atque inhorrescere solitum, vt etiam furiata mente lancea ipsum traiicere non semel niteretur, primo Regum 18. vers. 10. & cap. 19. vers. 10.

1. Reg. 15. 28.

Nazianz.

Bernard.

1. Reg. 18. 10. & cap. 19. 10.

3 Iam vt hanc Principis mensuram, ipsius scilicet virtutem supra cæterorum probitatem assurgentem, atque eminentem videris à sacro eloquio sanctiam, quid de Rege Regum; quid de sibi subditis, siue ij cælestes spiritus, siue mortales homines fuerint, sub eadem cinguli imagine pro cuiusque ratione elegāter variata sacri Scriptores dixerint obserua. Nam primùm de Rege, ac Domino Ioan. in Apocalypsi c. 1. 12. ait: *Vidi similem filio hominis vestitum podere, & præcinctum ad mamillas zona aurea*; obserua cinguli situm. De Angelis vero Apocalyp. 15. 6. *Vestiti lino mundo, & candido, & præcincti circa pectora zonis aureis*, de Ioanne Baptista Matthæus cap. 3. 3. *Habebat vestimentum de pilis camelorum, & zonam pelliceam circa lumbos suos*: ad quem modum omnes discipulos suos generaliter admonebat Dominus Lucæ 12. 35. *Sint lumbi vestri præcincti.* En igitur Regem, en subditos præcinctos, id est refrænantes omnes cupiditates, & sese ab amore sæcularium rerum alienantes: tum etiam castitati, temperantiæ, iustitiæ, omnimodæ puritati intercedentes, atque ad omne opus bonum paratos, & promptos, cinguli enim imago: *ad castitatem*, ex Gregorio Hom. 13. in Euang. *ad continentiam ab amore sæcularium bonorum*, ex August. lib. 2. qq. Euang. c. 25. *ad expeditionem: ab impedimentis lacinioſæ vitæ, & implicitæ*, ex Tertull. lib. 4. contra Marcion. cap. 29. *ad promptitudinem ad omne opus bonum.* ex Cyrillo Alexand. ad id loci in catena S. Thom. refertur. Sed enim quantum sibi ditis Princeps debeat antecellere, cinguli vniuscuiusque situs, altitudo facilè ostendit. Porro vt cingulum probitatem, & continentiam adumbrat; ita altiùs se accingendi imago altiorem virtutem, maioremque puritatem, vel apud ipsos prophanos auctores significat: sic Seneca epist. 92. tonte hoc, atque egregium Mæcenatis carmen citasset:

Apocalyp. 1. 12.

Matt. 3. 3.

Luca 12. 35.

Greg. M.

August.

Tertull.

Cyril. Alex.

Seneca.

Nec tumulum curo, sepelit natura relictos,

adiecit: *Altè cinctum putes dixisse, habuit enim ingenium grande & virile, nisi illud ipse discinxisset*: & eodem sensu Horatius lib. 1. Satyr. 5.

Horat.

Hoc iter ignaui diuisimus, altius ac nos
Præcinctis vnum

hoc est; quod vnum esse solet strenuioribus: & lib. 2. Satyra 8. de forti, & strenuo seruo:

His vim sublatis puer altè cinctus.

Ergo cùm vides subditos circa lumbos, siue non adeò altè cinctos, Principem verò ad mamillas hoc est altissimè, & quàm maximè attolli potest, zona præcinctū: perinde id esse ducito, ac illum super populum ab humero, & sursum eminentem; siue tantum virtutibus, quantùm dignitate subditos superantem, atque ex cinguli imagine sic tecum rationes conficee: Debet quidem esse subditorum vita præcincta, tenentur quippe illi castos, iustos, moderatos, & ad omne opus bonum paratos se exhibere: at Principis vita multo altiùs, quantùm nimirum attolli possit zona, debet esse succincta? dum ipse quò subditis maior, eò consuetudinis magis adstrictæ, & præclaræ, iustior, castior, continentior, & ad egregia virtutum opera promptior esse debet. Sic quidem apud Stobæum serm. 45. Gentilis Ecpates, ac si huc omnino intentus esset, dicebat: *In terra quidem, & apud nos optimum sanè ingenium præ cæteris animantibus homini datum est, diuinior inter homines Rex est, vt qui multùm supra communem naturam emineat, corpore reliquis non dissimilis, vtpote natus ex eadem materia, sed ab optimo artifice factus, qui fabricauit ipsum archetypo ex se sumpto* Hæc ille. *Ecpates.*

4 Monet & hoc quidem ipsummet Principi à Deo siue à Sancta lingua inditum nomen. Hebraicè enim Princeps dicitur אלוף *Alluph*, quæ vox cùm à variis radicibus deducta significet excubitorem, doctorem, propugnaculum, quæ Regi per omnia conueniunt, à germana tamen, & natiua radice deriuatum, quæ est *Eleph* omnino significat tum *mille* vt benè monet Oleaster in cap. 36. Genesis, & manifestè apparet ex Matthæo cap. 2. 6. vbi cùm ex ore sapientum, & scribarum populi citasset Micheæ verba cap. 5. 2. *Et tu Bethlehem Ephrata paruulus es in millibus Iuda*: pro *in millibus Iuda* reposuit, *in Principibus Iuda*: tum etiam *ducem gregis*: vt vndequaque appareat, Principem necessaria ratione subditis suis virtute antecellere debere. Nam id quidem est gregis sui ducem esse. Audiat Senecam epist. 90. *Non præcedit armenta degener taurus, sed qui magnitudine, ac toris mares vicit: Elephantorum gregem excelsissimus ducit, inter homines pro summo est optimus. Animo itaque Rector eligebatur: ideòque summa felicitas erat gentium, in quibus non poterat potentior esse, nisi melior.* Sed enim plus habet energiæ, quod Princeps *millia* dicatur. Etenim cùm millenarius numerus in scriptura, tum vniuersitatem significet, vt docet Gregorius Magnus lib. 9. Moral. c. 1. tum etiam omnes numeros perfectos. vt idemmet Gregor. ait ad c. 4. Canticorum: ea nuncupatione non modo innuitur, Principem pro mille, seu electum ex millibus esse debere: sed adeò subditis meliorem, & præstantiorem futurum, vt singulas omnium subditorum virtutes vnus ipse perfectiùs contineat; nec aliquid virtutis, aut laudis in singulis subditorum sit, quod in ipso non priùs emineat, ac splendeat, vt dicebat S. Vincentius Ferrer. ad calcem adnotationis primæ allatus: *Debet quidquid in cæteris pulchri honestique est, id omne solus ipse præstare.* Qua quidem mensura vel ipsimet Ethnici idoneos, & probos Principes diiudicabantur: sic namque primùm M. Tullius in orat. pro Deiotaro: *Frugi hominē dici non habet multum laudis in Rege: fortem, iustum, seuerum, grauem, magnanimum, largum, beneficum, liberalem, hæ sunt Regiæ laudes.* Pulchrè ac si dicat; non enim Principi satis est, vtcunque probum, ac frugi esse, cùm id quod maius, & excelsius est, optimum videlicet fore, & omnium virtutes superare in Principe desideretur. Expressit hæc eleganter Plinius Iunior in Panegyrico; vbi *optimi* nomen quod Traiano Senatus dedit his verbis elucidans; *Nec magis definitè, distinctèq; designat, qui Traianum, quam qui optimum appellat: vt olim frugalitate Pisones, sapientia Lælij: pietate Metelli monstrabantur; quæ simul omnia vno isto nomine continentur*: subiicit opportunè, *nec videri potest optimus, nisi qui est omnibus optimis in sua cuiusque laude præstantior.*

Oleaster.

Matth. 2. 6.

Michææ 5. 2.

Seneca.

Nazianz.

Greg. M.

S. Vincent.

M. Tull.

Plinius.

5 Ad quam quidem regulam nostri Regis laudes omnino dirigebat Chrysostomus præcedenti adnotatione adductus, cùm lapidem Lydium in Dei manu ad explorandum considerans dicebat: *Diuersos attingeret,* *Chrysost.*

exa-

examinaret cunctos: omnino innuens è multis, qui Regno non omnino videbantur inepti, Dauidem ea signate ratione electum, quòd tanquam aurum optimum, & argentum defæcatum, siue cunctis virtutibus prædıtus inuentus à Deo fuerit; quasi non pauci tunc temporis exstiterint, à quibus Lydio lapide sumpto experimento, argentum quidem frugalitate, aut temperantia: sed iustitiæ zelo, aut fortitudine non iidem essent; alij mansuetudine illustres, fortitudine tamen non essent conspicui; alij innocentia prædıti, atiis ornamentis quæ Principem decent, non æque instructi viderentur, eaque ratione Regio muneri minus idonei à Deo habiti, atque eo vsque examen fuisse perductum, donec occurrit Dauid cunctis regijs dotibus ornatus, & vt ille dixit, *totus teres, atque rotundus*, ideoque cum regia dignitate omnino concinens. Quæ dixeris habuisse ob oculos, Ambrosium lib. 1. officior. cap. 22. *Dauid fortis in bello, patiens in aduersis: in Ierusalem pacificus, in victoria mansuetus, in peccato dolens, in senectute prouidus; rerum modos, vices temporum, per singularum sonos seruauit ætatum, vt mihi videar, nō minus viuendi genere, quam canendi suauitate præduici immortalem Deo sui fudisse cantilenam.* Hæc Ambros. quæ quidem audisse dixeris gentilem Iulium Pollucem Commodum Imperatorem, cuius pueritiam instituebat, admonens, singulas mille hominum virtutes singillatim recensere voluisse videtur: sic enim ille: *Regem laudato his titulis, Pater, mitis, placidus, lenis, prouidus, æquus, humanus, magnanimus, liber, pecuniæ contemptor, haud obnoxius affectibus, sibi imperans, dominans voluptatibus, ratione vtens, acri iudicio perspicax, circumspectus, vtēs consilio, iustus, sobrius, numinum curam gerens, hominum negotia curans; stabilis, firmus, infallibilis, magna cogitans, auctoritate præditus, industrius, confector negotiorum, sollicitus pro iis quibus imperat, seruator, promptus ad beneficentiam, lentus ad vindictam, certus, constans, inflexibilis, propensior ad iustitiam, semperque attentus ad id, quod de Principe dictum est, libra in morem, facilis aditu, comis in congressu, commodus, alloqui violentibus blandus, expositus, curam agens suo parentium imperio, amans militum suorum, qui strenuè quidem bellum gerat, sed qui bellum non affectet, pacis amans, pacis conciliator, pacis tenax, appositus ad emendandos populi mores, qui ducem agere norit, ac principem, qui leges salutares sciat condere. natus ad bene merendum diuina specie.* En regias laudes Polluci assertas, vt Principem mille, siue qui pro mille imò pro cunctis subditis valeat, omnino faciat.

Ambros.

Iulius Pollux.

6. Et verò, si attendis, centenarius numerus huic Psalmo præfixus, quem suo loco elucidauimus, millenario huic, etsi ad speciem tam longo interuallo distare videatur omnino concinit, quippe qui ex Philone perfectionis est nota ex Nazianz. perfectionis culmen, & ex Hieronymo perfectam scientiam designat: & vt obseruabat Hesychius omnium perfectissimus habetur, quia cum *quinquagesimus, quæ spiritus sunt, amplectitur*: duobus ipse quinquagesimis, hoc est, duplicato spiritu constat: similiter quod digitorum dexteræ manus inflexione coronæ modum, supputatione insinuat: *Quidquid est eximium in Ecclesia*, (dicebat Cassiodorus) *tali numero demonstratur peruenire ad præmium, sicut dixit Apostolus reposita est mihi corona iustitiæ*. Sed enim modò in hoc dexteræ manus symbolo obserua summam perfectionem, & sanctitatem, quæ in Rege desideratur, vt in ipso nihil sinistrum sit, sed totum dextrum, siue vt ipse totus dexter, semperque dextera vtens, imò verò duplicata dextera, vt duplicato spiritu, prædıtus inueniatur. Nec nostrum quidem hoc inuentum fuerit dicente sacro scriptore de inclyto populi Duce, ac Principe, Iudicum 3. 15. *Suscitauit eis* (Dominus) *Saluatorem vocabulo Aod, qui vtraque manu pro dextera vtebatur*: siue vt est apud LXX. *Virum ambidextrum*: Pulchra quidem Principis imago, & species: qui *vocabulo Aod*: id est (vt Glossa interlinearis, & Origenes homil. 3. in lib. Iudic. interpretantur) *laus* dicitur, & duplicata dextra prædıtus est: Hæc quippe optimi Principis partes, regias laudes, & perfectam mensuram implent. Nam cùm in primis hinc Regis virtus à subditorum virtute longissimo interuallo discriminatur, quòd iis, vt dextera sit, & dextera vtantur: at sinistram illis perpetuò insidiantem simul subesse nouimus; dixit quippe Assertor, Matth. 6. 3. *Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua*, in quæ verba Paschasius elegantissimè dixit: *Habet ergo interior homo noster suam dexteram, habet & sinistram: sed vtinam totus homo noster dexter esset! Per dexteram quippe virtutum opera designantur, per sinistram verò vitia: ideò dicitur*, nesciat sinistra tua: *nulla videlicet vitiorum operatio*, quid agat dextera tua. At Princeps totus est dexter, totus in dexteræ actibus, qui cum sinistra nesciat, vel ipse sinistram agnoscat: sic hæc expendente Origene citata homilia 3. *Ecce qualis est iste, qui suscitatur ad saluando Israel, nihil habet in se sinistrum, sed vtramque manum dexteram habet: hoc est enim ambidexter. Dignus verò populi Princeps, qui nihil agat sinistrum, qui in vtraque parte dexter est, in actibus dexter est, nihil habet de illis, qui collocantur a sinistris.* Et post nonnulla, cùm de Aod sacer Scriptor subiecisset: *Et accinctus est gladio in dextro femore*, subdit: *Vides quia dextrum est omne, quod agit hic Ambidexter? & manibus dexter est, & in pedibus dexter est.* Sic Origenes.

Philo.

Nazianz.

Hesyc.

Hieron.

Cassiodor.

Iud. 3. 15.

LXX.

Glossa.

Origen.

Matth. 6. 3.

Origenes.

7. Iam si hæc plusculum euoluis, videris duplicata hac Principis dextera omnes simul consociatas virtutes significari, tum quod quæ alioqui dissimiles, siue dissidentes tanquam dextra à sinistra esse videntur, in eo copulatę splendeant, vti de Traiano Plinius: *At Principi nostro quanta concordia, quantusque concentus omnium laudum, omnisque gloriæ contigit? vt nihil seueritati eius hilaritate, nihil grauitati simplicitate, nihil maiestati humanitate detrahitur.* Et de M. Bruto Cicero in epist. ad illum: *Quid tam distans, quam a seueritate comitas: quis tamen vnquā te aut sanctior est habitus, aut dulcior?* Tum etiam quòd Princeps in virtutum palæstra, atque exercitio sic se debet extendere, vt nullum bonis operibus terminum figat: sed vtraque manu, & virtutes, quæ ad regium fastigium omnino spectant, & quæ priuatorum etiam sunt, vt pietatem, humilitatem, modestiam, charitatem, & alia id genus dextrè, & feliciter comprehendat, quod vnicum supremę maiestatis bonum, atque felicitatem esse sic Imperatori Arcadio suggerebat Synesius in oratione de Regno. *Regis tibi maiestas eatenus honorifica sit, quatenus ad virtutis exercitationem consulit, eademque vtexis, cùm & materiam sua magnitudini consentaneam desideraret, neque Rege inferiori posset vita proposito contineri.* Ad hæc: duplicem Principi tributam dexteram, nullamque sinistram, insignem promptitudinem, & facilitatem ad benè operandum, & indesinentes in virtutibus profectus, appositè adumbrat. Quod in Principibus à se laudatis, sic obseruabat Mamertinus in Panegyrico: *Quæcumque pulcherrima facitis continuò transitis, & ad maiora properatis, vt dum vestigia vestra miramur, dumque vos adhuc esse in conspectu putamus, iam de vobis audiamus longinqua miracula.*

Plinius.

M. Tull.

Synesius.

Mamert.

8. Firmat hæc omnia ipsa Dei mensura, siue statera, in qua Reges suspendi nouimus: enim verò cùm in Balthasarem Regem tam temporalis, quam æternæ mortis sententia à Deo prolata est: sic eius causa discussa dicitur: *Appensus es in statera, & inuentus es minus habens.* Daniel 4. 27. Vbi tum stateræ imaginem, tum peculiarem, & quæsitum dicendi modum *inuentus es minus habens*, obseruare placet; nimirum, si benè æstimas, eò vtrumque it, vt moneamur, quàm iustus, & omni ex parte perfectus, quotque præclaris animi dotibus, egregiisque virtutibus, is qui Princeps est, ornatus esse debeat: quid enim aliud stateræ imago portendat, quàm omnino iustam, & vndequaque examinatam, libratam, & omnibus numeris absolutam Regis vitam? Sed & illa locutio, *minus habens*: in qua summa causæ, & damnationis subtilis, manifestè indicat, in Dei rationibus aliam esse mensuram, quàm Reges; & aliam, quam subditi implere debent, idque inter Principes, & subditos ingens inuenin discrimen, quod hi ob scelera, & peccata damnari perhibeantur, dicente ipsomet iudice: *Discedite a me omnes operarij iniquitatis.* Lucæ 13. 27. Illi verò non solum ob peccata, sed quod iusti virtutum ornamentum non parauerint, damnationis sententiam subeant: hoc enim omnino fuerit, in pondere, & statera libratum, *minus habere*, debitam scilicet mensuram, iustumque regiæ dignitatis pondus scrupularibus momentis libratum non impleisse. Hæc ad id loci sic sapienter expendente P. Gaspare Sanchez: *Metaphora hac à mer-*

Dan. 4. 27.

Luca 13. 27.

P. Sanchez.

à mercatoribus dicitur, qui statera, & trutina metallorum, & mercium explorant momenta, quæ si minus habeant ponderis, quàm aut subeat legitima ratio, aut contrabeatiũ instituta conuentio, reiiciuntur, & reprobantur. Conuenit inter Reges, & Deum, vt Reges à Deo potentiam, & regnum: & pro dato Regno Deus à Regibus compensationem aliquam, & pretium accipiat, iustitiam puta in iudicando, Religionem, & fidem, & virtutes alias, quas regias appellamus, quæ patriæ parentem, & miserorum, ac pauperum patronum Regem efficiunt. Harum momenta ponderauit Dominus in vita Balthassaris, quæ cùm multo haberet minus, quam regium nomen, & pondus postulabant, non è regno solùm, sed etiam è vita depulsus est. Hæc ille. Quę quidem non tam subtiliter, & scrupulosè, quam verè ac solidè excogitata esse, ipsimet Gentiles scriptores confirmant. Certè apud Romanos Imperator Galba non satis Imperij capax habitus est. Num ob sæuitiam, iniustitiam, libidinem, aliave flagitia? Minimè quidem: sed signatè quòd debitas regio fastigio virtutes non attulerit: sic enim de illo Tacitus lib. 1. histor. *Medium illi ingenium erat, & magis extra vitia, quàm cum virtutibus.* Nimirum *frugi hominem dici non habet multum laudis in Rege.*

B

Ad eadem verba.

Principem maximè virtutem colere debere: quòd viua & animata lex sit.

ADNOTATIO III.

1 QVOD si præfatam stateram, in qua appensus, examinatus Rex Balthassar dicitur, iterum examinas; duo nostro instituto peropportuna elicies; vt denuo quam exacta, & pura Regis vita esse debeat: & quæ potissimum huius ratio sit manifestè appareat. Nam primùm, cùm statera ad res suis momentis examinandas, duas lances habeat, in quarum altera id quod appenditur, in altera legitimum pondus, cui id respondere debeat, ponantur: dum Rex ille in vna lance positus, & appensus dicitur: iure ambigas quid in altera libræ lance ad debitum pondus discutiendum positum, siue contra positum fuerit? Et vero cùm nihil omnino designetur, sed stateræ tantùm mentio fiat, non omnino abs re dixeris, Principem in statera suspendi, & cum statera ipsa quę legitimi ponderis vicem gerat, appendi, atque componi. Quod sanè fuerit dicere non aliud istud Principis pondus atque mensuram esse, quam vt statera, libra, atque iustitia ipsa, siue lex viua, & animata sit. Quam equidem vim habere videtur puri, ac defæcati argenti imago, cum quo Principes in scriptura componi Adnot. 1. num. 3. & 4. vidimus. Neque enim ibi tam argentei, quàm argentũm ipsum, nulla rubigine, aut scoria infectum, sed omnino purum, atque defæcatum eodem omnino vocabulo, quo à nostro Rege Psal. 11. de diuina lege dicitur: *Eloquia Domini eloquia casta, argentũ igne examinatum, purgatum septuplum*: esse dicuntur: vt videlicet quod ipsemet Gentilis Cicero dixit lib. de legibus: *Verè dici potest, Principem legem esse loquentem, legem autem mutum Principem.* Quo planè regio titulo: Dauidis milites ipsum honorarunt, cùm belli discrimini eum subducentes dixerunt: *Iam nõ egredieris nobiscum in bellum, ne extinguas lucernam in Israel.* 2. Reg. 21. 17. Quid enim populi lucerna, quam viua, & animata lex fuerit, vt ad id loci hunc in modum obseruauit bonus Scholiastes P. Gaspar Sanchez? *Et quidem Dauid, si quis alius in Republica Princeps, omnium meritò lucerna potuit appellari, qui sicut viua quadam lex, quæ etiam appellatur lucerna, praiuit omnes, & vitæ exemplo & Zelo iustitiæ.* Quo omnino modo Chrysostomus ea Pauli verba ad Titum: *In omnibus præbe teipsum exemplum, bonorum operum* sic effert: *Esto tamquam imago propositus, tamquam animata lex, veluti regula, ac norma bene, recteque viuendi.*

M. Tull.

2. Reg. 21. 17.

P. Sanchez.

Chrysost. ad Tit. 2.

2 Iam si dum Principem viuam legem, atque loquẽtem concipis; fictitium quid atque phantasticum tibi illicò occurrit: omninò tibi persuadeas oportet, poiori quidem ratione eum Principem, qui viua lex non fuerit, vt quidquid in lege præscribitur, tam exactè, atque perfectè obseruet, vt ipsius in vita, & moribus lex loqui, ac suadere

A videatur, phantasma quidem, & veloti chimæram esse. Sic etenim ipsemet Regum Rex magno verborum pondere dicebat: *Nolite putare quoniam veni soluere legem: non veni soluere, sed adimplere*: Matth. 5. 17. *Quia quamdiu lex vigere debuit*, loquit ibi Maldonatus, *ipse eam licet Deus nulla lege teneretur, diligentissimè seruauit.* At, cur & legem seruauit cùm non teneretur? Siue etiam cur signatè ad ipsam implendam, & seruandam se venisse ait, qui ad ferendam potiùs legem aduenit? E quidem vel hacmet ratione quòd Princeps, & legislator erat: ne videlicet, cùm Princeps esset, phantasma ab hominibus putaretur legem exactissimè non seruans. Nimirum adeò Principi, qui viua lex dicitur, legem obseruare conuenit, vt si non seruauerit, spectrum siue phantasma, aut chimæra omnino esse videatur: hæc sic disertissimè monente S. Zenone Veronens. Episcop. & Martyre sermone de Circumcisione, dum rationem reddit, cur Dominus octo dies natus circumcisionis legem, cui non leuis pœna, & ignominia suberat, implere voluit? ad hunc modum: *At fortasse quispiam dicat, cur ipse quoque signaculum cordis accepit, si ei necessarium non fuit? Huius propositionis quæ sit ratio, fratres, accipite. Igitur qui venerat hominem viuificare, per hominem necesse habuit, ne phantasma putaretur edicta legis vniuersa complere. Non enim aut finis legis, aut verus Christus esse potuisset, si quid prætermitteret, quod ab alio saluti hominum præstari potuisset.* Obseruа illud: *Ne phantasma putaretur.* Vt videtis eum verum, legitimum, atque germanum Principem, qui edicta legis vniuersa compleuerit, illum verò phantasticum, & apparentem, siue nomine tenus, aut vacuum Principis nomen ferentem, qui à legis præscripto discedat: cui omnino dixeris: *Nomen habes quod viuas, & mortuus es.*

Matth. 5. 17.

S. Zen. M.

3 Hinc certè iam se, prodit ratio, quæ Principes ad tantam vitæ integritatem, & diligentissimam diuinæ legis obseruationem stringat, quod videlicet, id suum munus fuerit vt ad instar stateræ, subditos librent, & debita ipsorum põdera examinent, siue vt tamquam regula illos dirigant, exæquent, atque corrigant. Etenim si de regiis ministris ac Magistratibus quibus honores, & munia Princeps demandat, scitè dicebat Rex Theodoricus apud Cassiodor. liber. 1. epist. 40. *Diu quippe trutinandus est, cui traduntur examina, talisque debet à Principe deligi, qualis ab ipsa potest lege dictari.* Quid de ipso Principe penes quem omnium trutina, & examina sunt, dixeris? Sanè ipsammet trutinam, & stateram siue legem omne fas, iusque dictantem, eum esse oportere. Et verò ex Incogniti & aliorum sententia id his verbis: *Perambulabam in innocentia cordis mei in medio domus meæ*, Dauidem innuere vidimus, sic enim ille dicebat: *Cum enim vita Regis sit quoddam speculum, & quodam regula subditorum, quo imitanda proponitur, &c. Ideò Dauid videns se Regem, & aliorum dominum studuit mundam vitam ducere.* Quò planè ipsummet Regis nomen pulchrè retulit Sapiens noster Alfonsus Rex: eximiusque legislator, lege 6. titulo 1. part. 2. inquiens: *E aun en otra manera mostraron los sabios, porque el Rey es assi llamado, è dixeron que el Rey tanto quiere dezir como regla: ca assi como por ella se conocen todas las torturas, è se enderezan, assi por el Rey son conocidos todos los hierros, è emendados.* Pulchrè quidem Rex regula dicitur, vt nõ secus ac illa, sui rectitudine omnia mensuret, ac dirigat. Sed enim vt hæc ratio plenè subsistat, formanda, & stringenda est ex Plutarcho in cõmentario *in Principe requiri doctrinam*, sic disertissimè monente: *Verùm quemadmodum oporteret, vt ipsa regula primùm recta sit, nihil habens obliquum: deinde cætera sibi admota quatenus sibi congruunt, exæquet: consimili modo Princeps postea quàm imperium in seipso parauerit, ac direxerit, vitamq; suam composuerit, tum debet sibi applicare eos, quibus imperat. Neque enim cadentis est, alium erigere nec ignorantis docere, nec incompositi componere, nec ordinare inordinati, nec imperare eius, qui rationis non pareat imperio.* Hæc ille. Quæ placet aptare iis Isaiæ verbis, capite 1. versu 23. *Principes tui infideles*: siue vt LXX. legunt *inobedientes*: vt vtrique Lectioni eumdem subesse sensum facilè appareat: etenim Principes, qui *inobedientes* à LXX. dicuntur, quod rationis non pareant imperio, meritò à Vulgato eleganti locutione vocantur *infideles*, etenim

C

Cassiod.

Incognitus.

Alfonsus Rex.

D

Plutarch.

Isaia 1. 23. LXX.

nim vt ea Principum personæ non videatur congruere; regulæ quidem siue stateræ imagini appositissimè conuenit: quippe illa nisi recta, hęc verò nisi legitimè librata fuerit, vt eà debitis æquisque ponderibus res examinentur: *infideles*, frequenter, sapienterq, vocantur: ideò scitè ait Plutarchus: *Non esse imperare eius, qui rationis non pareat imperio*, quòd oporteat vt ipsa regula primum recta sit, nihil habens obliquum, deinde cætera sibi admota, quatenus sibi congruunt, exæquet.

Chrysost. 4. Et verò hanc omninò rationem Chrysostomus, & Cyrillus Alexand. reddiderunt, cur Regiæ dignitates à Deo positæ, & ordinariæ fuerint? Sic enim ille Hom. 22. in acta: *Sanè propter hoc dignitates posita sũt, vt maior pietas ostendatur*: ac si dixerit, eapropter quosdam ex hominibus in altissimo Regij solij fastigio à Deo fuisse collocatos, vt virtus in alto constituta ad cęteros homines informandos, & instituendos, plena lucis, ac vocis sit: vt nimirum à Principibus, tamquam à perfectissima regula, & norma, quid amplecti, quid fugere debeant facilius subditi addiscant. Pergit verò Cyrillus lib. 1. de recta fide in Christum in initio, & inclytum Imperatorem Theodosium, virtute quidem, & bellica gloria illustrem sic regio muneri satisfecisse affirmat, vt vel ab illius nutibus nemo non ad honestam viuendi rationem promoueretur, etenim cùm dixisset: *Supremum humana gloria culmen, Christianissimi Impp. longè magno discrimine ceteris omnibus antecedens, præstansq́, praclara uidem fore munusq́, per illustre à diuina excellentia in vos defluxit, nempe quò summa illius celsitudinis, & dignitatis aliquod quoque vestigium, & quasi simulacrũ in terris extaret.* Subiicit post nonnulla: *Clemẽtissimis maiestatis vestra nutibus nemo nõ ad iustã, honestãque viuendi rationem promouetur.* Vides, quam ob causã dignitates à Deo fuerint institutę? vt pulchra Dei imago & simulacrum, viua scilicet, & animata lex, iustaque statera in terris staret, qua homines ad virtutem informarentur, atq; allicerentur? Concinit Gregorius Naziãzenus oratione 19. de parente suo Nazianzi Antistite feroces vrbis suę mores, haud magno negotio mitigasse affirmans, *Quod se velut spiritualem quandam statuam ad optima cuiusq́, actionis pulchritudinem expolitã ad imitandum proponeret.* A quo quidem nec Ethnicus Diogenes Pythagoricus abiuit, dũ apud Stobęum serm. 147. Principem Imperij dignitatem, atq; præstantiam sibi induere, atq; circumponere debere; quà intuitu, quà ratiocinatione, motibus animi, omnique gestu corporis: *Ita vt qui circa eũ sũt, nõ minus quã ipse reuerentia, temperantia, habituque omni decoro in admirationem rapti exornentur*, opportunè præscribit.

Cyril. Alex. *Nazianz.* *Stobæus.*

Matt. 5. 17. 3 Iam huiuc rationi subnixus denuò præfata Christi Domini verba: *Non veni soluere legem, sed adimplere.* Matthęi 5.17. pende: & quidem emphasim habet phrasis *adimplendi legem*: cur enim potiùs non dixit seruare, custodire, aut exsequi? Planè vt moneret, legem Principis exemplo impleri, quòd ipse viua, & animata lex sit, qui legibus complementum, & veluti vitam inspiret, alias legem vacuam, & inanem esse. Quare obserua Dei Filium à Patre in Principem, Ducem, ac Præceptorem gentibus missum notantissimè prius ab ipso signatum dici. Sic enim Dominus de seipso Ioann. 6.27. *Hũc enim Pater signauit Deus.* Sed quid est signauit? Respõdet Cyril. Alexand. à Deo vnctus, & regia potestate donatus: qua verò ratione vnctus sit, explicat Ammonius in Catena Gręca: *Hunc signauit, id est, humanam Domini carnem Spiritu sancto vnxit.* Vt eadem hęc cum illa sententia eiusdem Domini, Ioann. 10.36. fuerit: *Quem Pater santificauit, & misit in mundũ.* Vbi notanter missioni in Ducem, & Præceptorem gentibus pręmisit sanctificationem; tacitè innuens eum ad gubernandum, & docẽdũ idoneum, & opportunum esse, qui priùs Spiritu sancto vnctus, & sanctificatus sit. At, inquis, cur, vt se Spiritu sancto vnctũ, siue santificatũ assereret, ea signãdi phrasi vsus est? Sanè vt eum se Principem, & legislatorẽ ex sanctitate ostenderet, cui velut stateræ examinatæ, & publica auctoritate obsignatę, & litteris regio sigillo signatis, atque munitis omnimoda fides adhibenda, & obedientia præstanda esset, vt pulchrè ibi monuit Maldonatus loquiens: *Signare est auctoritatem dare, quia solemus litteris impresso sigillo auctoritatem, & fidẽ adhibere: quemadmodum cap. 3. 33. dixit:* Qui autem accepit eius testimonium signauit, quia Deus verax est: *id est, quasi adhibito sigillo confirmauit.* Hęc ille. Quæ optimè subsistunt ex doctrina Sancti Thomæ in præfatione in epistolas Canonicas: vbi cum litteras siue sapientiam sanctitate destitutam cum litteris Vrię, quę in prouerbium abierunt, sic composuisset: *Ista sunt epistola siue littera Vria de quo loquitur liber 2. Regum cap. 11. quod portauit litteras mortis sua: litteras mortis sua portant viri litterati, qui sciunt, & docent, & non faciunt.* Subiicit: *Ista sunt littera sine sigillo, id est scientia sine vita.* Sic ille. A sanctitate ergo, & puritate vitę, Principis auctoritas & legum complementum, atq; exhibita illis fides, & reuerentia tamquã litteris sigillo munitis siue stateræ publico iudicio obsignatę omninò subsistit. Nam vt pulcrè hanc in rem Plutarchus in Politicis: *Non enim cuiusvis est, neq́, tractatu, & factu facilè vulgus, & multitudinem salutaribus allici rationibus, & in officio cõtineri. Sat erit si velut fera natura suspiciosa, & varia vocem, atq́, aspectum rectoris minimè reformidans regimen, & frænum admittit. Vt hac igitur praclarè curare optimum est, ita quoque vitam sibi quisque, & mores pulcherrimè excolere debet, quo prorsus omni nota, vituperationeq́, careat quando prasertim eorum, qui Respub. prasunt, non modo singula verba, nec res tantum publicitus gesta animaduerti, notariq́, solẽt, sed virtus quoq; loci simul, & feria quaq: domus ipsa, familia, vxor, cubile curiosius cõquirũtur.* Hęc Plutar.

Ioa. 6. 27. *Cyril. Alex.* *Ammon.* *Ioa. 10. 36.* *Maldon.* *S. Thom.* *2. Reg. 11.* *Plutarch.*

4. Quò mirè facit excogitata, siue adinuenta à Venerabili Stephano Cantuariensi in allegorijs Gotfredi Tilmanni allegoria in illis verbis Tobiæ cap. 1. 17. *Cùm in multa turba generis sui Gabelum videret, qui erat ex tribu eius sub chirographo dedit illi memoratũ põdus argenti.* Virũ enim ipse faciẽs in chirographo hoc est scripto manu propria exarato; hæc talenta cum illis cõponit, quæ Dominus fidelibus seruis in Euangelio tradidisse dicitur, vt ipsi ad mensã, siue ad pecuniam darẽt. Sic enim Dominus seruis suis dicebat: *Negotiamini dũ venio.* Lucæ 19.13. & ad seruum malũ, & ignauum vers. 23. *Quare non dedisti pecuniam meam ad mensam, vt ego veniens cum vsuris vtiq́, exegissem illam?* Hoc est vt accepta à Deo Euangelicæ doctrinæ verba operibus ipsis, & virtutibus exprimerent, vt hac ratione eorum doctrinę fides haberetur, aliàs ob auditoribus contẽnenda foret. Sed audi Stephanum: *Hoc est, quid Dominus iussit dari pecuniam verbi Dei ad vsuram. Chirographum dicitur à χὲιρ χειρος, quod est* manus, *& γραφὼ scriptura sub Chirographo ergo pecuniam dare, est doctrinam bonis operibus confirmare.* Pulchrè, vt dicere videatur Principi, siue Doct. aut Concionatori: Dicito quęcumq; volueris, præscribe, impera, ni manum operi admoueas, & quæ canis, simul etiam psallas, & manibus confirmes, nihil agis nec enim nudis verbis nisi manu tua conscriptis fides vmquã adhibebitur, imò verò nec te quæ doces, & imperas sentire, & iudicare credemus. Vel audi Hilariũ in Ps. 120. hac de re sic absolutissimè monentem: *Bona non possunt videri, verè bona à nobis iudicari, nisi expetantur. Nam quomodo fidem iudicij nostri, nisi eorum, de quibus benè iudicauerimus efficientia præstabimus? Bonam pudicitiam existimamus. Quis ergo opinionis nostræ fructus, nisi in ipsa pudicitia appetitione consistet? Bona est innocentia, sed nisi festinantes, atq́, exercẽtes; eam verè ita sentire non intelligemur.* Concludit: *Mentium enim iudicia non verbis significanda sunt, sed rebus explenda.*

Tob. 1. 17. *Steph. Cant.* *Luc. 19. 13. 23.* *Hilarius.*

5 Nec alio sensu Auctore operis imperfecti sic obseruante Matthæi 5.17. dixit: *Nolite peccare, quoniam veni soluere legem, sed adimplere.* Nisi vt discipulis suis se ipsũ in optimi Doctoris, & gubernatoris exemplar proponeret, qui ęquè exemplis, atq; verbis doceret; ita enim ille: *Vt discipulos suos quos omnibus bonis operibus adornatos esse debere suprà docuerat, his verbis ad suum prouocaret exemplum, vt quemadmodum ipse omnem legẽ implebat, sic, & illi omnia etiam minima legis festinarent implere.* At enim quantum Dominus in faciendo, & docendo perseuerauerit, vel ex vltimis ipsius factis & verbis disce. Cum nimirũ suis hostibus infensissimè ei insultantibus,

Matt. 5. 17. *Auctor. Oper. Imp.*

Velasq. in Psalm. centesimum Tom. 3.

& diris cruciatibus persequentibus adeò non rependit vicē, vt & illis potius vestimenta sua diuidenda permiserit, & pro ipsis etiam vehementius orauerit, cum lacrimis, & clamore valido Patrem allocutus: *Pater dimitte illis, non enim sciunt, quid faciunt.* Lucæ 23. 34. Vbi duo non immeritò ambigas: alterum in vestium diuisione: cur tam insignatè tunicæ mentio à sacro Scriptore facta fuerit: dicente Ioanne 19. 23. *vnicuique militum partem, & tunicam:* alterum in oratione facta; cur videlicet, vt plura alia, quæ dubio procul in Cruce Dominus silentio, & intra se pro nobis orauit: hanc etiam pro inimicorum peccatis veniam non *in abscondito intra cordis cubiculum*, vbi ipse Patrem cœlestem esse orandum monuerat, sed palam, & apertissima voce efflagitare voluerit? Sed eam facilè vtriusque rei reddideris rationem, quod suos antea discipulos, & in illis Ecclesiam suā sic ipse instituisset, vt pro suis persecutoribus orarēt: *Ego autem* (inquit Matthæi 5. 44.) *dico vobis, diligite inimicos vestros benefacite his, qui oderunt vos, & orate pro persequentibus, & calumniātibus vos:* nec non vt auferenti palliū tunicam sponte redderent, sic enim inibi vers. 40. *Et ei qui vult tecum iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei, & pallium:* Ideoque voluisse, quę iusserat exemplis firmare, scitè id ad pręfata Lucæ verba obseruante Venerab. Arnoldo Abbate in tractatu de Verbis Domini in Cruce tom. 1. Bibliot. Veter. PP. his verbis: *Poterat vtique accitis multis millibus Angelorum agere pro se, & de tantis ludibrijs erui, sed qui praceperat percussori sinistra maxille, porrigi dexteram, & auferenti pallium praberi, & tunicam, seipsum inter regulas suas concludēs voluit, vt à capite patientia forma prodiret in mēbra.* Pulchrè id *seipsum inter regulas suas concludens*; ne aliam suis, aliam sibi regulam, & legem statueret, sed primus iussa subiret.

Luc. 23. 34.
Ioa. 19. 23.
Matth. 5. 44.
Arnoldus.

Ad eadem verba.

Principem Imperio magnum, sed maiorem exemplo esse debere.

ADNOTATIO IV.

1 Sed, & illud ad subditos suauiter efficaciterq; regendos in præfato sigillo, Dei Filio a Patre summo impresso signatè fuerit obseruandum; non tam Sapientię, aut Potentię, quæ maximè in Principe desiderantur, quàm bonitatis, & sanctitatis effigiem, siue imaginem expressisse, ad eum quidem modum, quo Sapiēt. 7. c. 26. de ipso erat prænunciatum: *Nihil inquinatum in illam incurrit, candor est enim lucis æterna, & speculum sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis illius.* Vbi pręterquam, quod à sigillo Dei faciem imprimente bonitatis imago, & mundissimum speculum nullius maculæ capax resultare dicitur: obseruare placet illud verbum *incurrit*, quod Græcè vt alibi obseruaui, è re medica est, quo Galenus in Isagoge fol. 46. pulsum intercidētem, qui est inęqualis systematicus, *quando inter duos ictus, qui ordine proprio inferuntur, tertius alius ictus intercurrit:* quasi ea Principis facies, quæ præ se ferat eam bonitatem, cui nulla adhęreat macula, is Principis pulsus siue animi motus, cui nihil superuacuum, & a rectitudine deuium subsit, esse debeat. Sed enim est etiā ibi aliud quod peculiariter obserues: nimirum Dei Filium signatè dici, *speculum maiestatis Dei*, hoc est, potentiæ, siue in operationis, aut vigoris, quo efficaciter operatur Deus (nam Gręcè est vox ἐνεργείας, quæ apud Rhetores vsurpatur, cum res non otiosè, sed sua vi, & efficacitate dicitur. vnde eam ad id loci sic interpretatur Origen. libr. 1. Periarch. c. 2. *In operatio est vigor quidam, vt ita dixerim, per quem inoperatur Pater, vel cum creat, vel cum prouidet, vel cum iudicat, vel cum singula quaq; in tempore disponit, atq; dispensat.*) tum etiam huic speculo maiestatis notanter addi *sine macula*, quòd potiùs (vt adnotat. 1. etiam expendimus) subijciendū videbatur imagini bonitatis: quorsum enim hæc tam exacta mundities cum energia siue efficacitate operandi cohæreat? siue, ad eam referatur? Planè, vt moneat Sapiens, Principum

Sap. 7. 26.
Galenus.
Origenes.

A maiestatem, Imperium, atq; potentiam, & efficacitatem siue cùm iudicant siue cùm prouident, leges ferunt, & alia regni munia dispensant, à munditia, & sanctitate energiam, & efficacitatem sumere; secus verò illos otiosè, & inutiliter dicere, præscribere, imperare. Medico .n. cui pulsus intercidens, & inæqualis est, quis suum pulsum tradat, & se curandum committat, quin potius iure dixerit: *Medice cura teipsum.* Ita quidem præfato loco Plutarchus huic sententię assonās Principem admonebat: *Mores proinde ciuium, tam leniter, atq; scitè tractādos, moderandosq; meliores efficiendos aggredi debes, cum tibi iam vires sunt, & auctoritas comparata apparet.* Quę autem vires gubernatori necessarię fuerint, sic statim explicat: *Teipsum ita excolere, ita mores exornare tuos, sic vitam omnem tuam tueri debes, vt qui in aperto, medioq; spectaculo ante omnium oculos vitam acturus sit.* En, vnde Principi vires siue energia, atque auctoritas subsit.

Plutarch.

B 2 Quò omnino reuocare placet quod quæsito, & accurato dicendi modo, de primò Martyre Stephano, adeò efficaci energia monente, & concionante, vt ipsimet infestissimi hostes ei resistere, ac repugnare non possent: sic inquit Lucas Actuum 6. 10. *Et non poterant resistere sapientia, & spiritui qui loquebatur.* Preme id; *Spiritui, qui loquebatur:* vbi voces energia plenas, & verba efficacissima, quibus sapientes illi obuiam ire non possent, Spiritui omnino tribuit Lucas, cum sapientiæ potiùs, cui proprium est disceptare, loqui, & aduersarios conuincere id tribuendum videretur, dicente Domino: *Ego dabo vobis os, & sapientiam, cui non poterunt resistere, & contradicere omnes aduersarij vestri.* Lucæ 21. 15. Sed .n. Lucas fidus horum verborum Christi non modò scriptor, sed etiam interpres de industria energiam ab ore, & sapiētia in Spiritum transtulit, vt sapientes innueret, sermonis & doctrinę efficaciam ab spiritu proficisci, Doctoresq; & Principes doctrina, imperio, & legibus magnos, maiores exemplo, & vitæ puritate esse, quòd hinc potissimū subditi ad virtutem incitentur, quòd plane nec Gētilem Velleium latuit pulchrè dicētem: *Facere rectè ciues suos Princeps optimus faciendo docet, cumq; sit Imperio maximus, exemplo maior est.* Sed illud multò opportunius est quod Auctor operis imperfecti Hom. 10. in Matthæum premens ea Domini verba, Matth. 5. 13. *Sic luceat lux vestra coram hominibus:* sic admonet: *Multò melius est facere, & non docere, quā docere, & non facere. Quoniam qui facit, etsi tacuerit, aliquos corrigit suo exemplo; qui autē dicit, & non facit, non solum neminem corrigit, sed adhuc multos scandalizat.* Nec omiserim pulchrum huic cogitationi fulcimentum ab oratione, quam alma, & sapiens Mater Ecclesia diuino illustrata spiritu in Missa Magni, & verè Angelici Doct. S. Thomę præscripsit, in qua tam ad illius laudationem, quam ad nostri institutionē Deū sic orat: *Deus, qui Ecclesiam tuam Beati Thoma Confessoris tui mira eruditione clarificas, & sancta operatione D fœcundas.* Vbi, si attendis, miræ Angelici illius Doctoris eruditioni Ecclesiæ claritatem, & splendorem, sanctæ verò eius operationi, fęcunditatem, & fructum notanter assignat; vt spiritus, siue sanctitas sit, qui sapientiam fœcundam, & fructibus, & filijs auctam: aliàs quidem sterilis, & orba futura, omnino reddat.

Act. 6. 10.
Luc. 21. 15.
Vellei.
Auctor. Oper. Imp. Matth. 5. 13.

3 Sed præfato Salomonis de diuina Sapientia sensui mirè concinit ipsemet Dominus, qui ius aliquando dicturus, vt iudicium efficax energia plenum, & cum auctoritate proferret prius speculū sine Macula Maiestatis Dei sese probauit: etenim cum Pharisæi mulierem in adulterio deprehensam ei iudicādam sisterēt: *Ipse inclinans se deorsum digito scribebat in terra.* Ioan. 8. 6. Sed quę hæc iudicij forma. Ecquis iudicātis habitus. Qui tribunal sternere deberet, sese deorsum inclinabat. Ita quidem vt qui penes se nullo indigebat examine, cum ipsamet iustitia, & sāctitas esset, apud homines, quos statim arguiturus, & iudicaturus erat sese priùs probaret. Certè se deorsū inclinare atq; in terra scribere: perinde fuisse videtur, ac à terra ipsa perquirere; An aliqua ex ea adhęsisset macula, quæ mundissimum speculum infecerit? an terreus aliquis humor in pulsum summè æqualem incurrerit, à quo ipse intercidens, inæqualis, ac dissonus euaserit?

Ioan. 8. 6.

A ferit? an tandem aliquam à terra noxam, quæ diuinum resoluerit sigillum, contraxerit. Et verò cùm seipsum velut *argentum igne examinatum, purgatum septuplum*, ostēdit: *venit enim Princeps mundi huius* (ait ille Ioann. 14. 30. *& in me non habet quidquam*, tunc opportunè iudicandi munus suscipiens sese erexit tamquam dicturus sententiam sic hæc præstringente Ambrosio epist. 58. lib. 7. *inclinat caput* IESVS, *& quià non habet, vbi reclinet caput suum* (scilicet in terra) *iterum erigit quasi dicturus sententiam & ait: Qui sine peccato est, prior lapidet eam.* Hæc Ambros. obserua illa: *& quia non habet vbi reclinet caput suum*; hoc est quòd nulla ipsum terrena affectio, nulla terrenæ labis macula, nulla nebula inficit, tamquā legitimus Iudex caput erigit, sententiam cum auctoritate, & maiestate dicturus. Sanè vt simul innuatur, eum iudicem siue Principem, qui hoc facto examine, sese aut terrena labe, aut humana affectione infectum cognosceret, vix caput sine rubore ad ferendum in reum sententiam, aut ad leges ferendas erigere posse, quippe qui à castigatis à se vitijs acriter remorderetur. Cui quidem Ambrosij expositioni omnino adstipulatur ad id loci Beda hunc in modum: *Ideò iubetur iudex alieni criminis digito discretionis in corde suo describere, ne fortè reus in seipso inueniatur Digito scribamus in terra, id est, discrimine solerti pensemus an cum beato Iob dicere possimus*: Neque enim reprehendit nos cor nostrum in omni vita, sic ille, ideò pulchrè Ambrosius: *iterum erigit quasi dicturus sententiam*: quasi non antea ius dicere, aut sententiam opportunè ferre quis posset, quàm sese omnib⁹ immaculatū exhibuerit, simulque ostenderit: A quo planè nec latum vnguem iuueni, quod Plato Principi solium ad iudicandum conscendenti, sic suggerit: *Non priùs in alio tribunali iudicaueris, quàm ipse coram iustitia iudicatus fueris.*

Ioa. 14 30. — Ambros. — Beda. — Plato.

4 Congruit huic cogitationi quod de Domino rationem cum seruis suis ponente: hoc est ad examen, siue iudicium eos vocante sic dicitur apud Matthæum capit. 18. 23. *Ideò assimulatum est regnum calorum homini Regi, qui voluit rationem ponere cum seruis suis, & cùm cœpisset rationem ponere*, &c. Vbi dum ambigitur: quando Dominus cum seruis suis, & voluit, & cœpit rationem ponere? Frequentiùs respondetur ad tempus datæ à Deo legis, necnon ad Iudicij diem cum singulis hominū factis exactissima sumenda ratio est, fore id referendum. At enim Paschasius aliam exponendi viam ingressus: tum signatè Dominum cœpisse cum seruis suis rationem ponere existimat: cùm se illis visibilem exhibuit, & præclaram viuendi normam suis ostendit, & firmauit exemplis: Sic enim Paschasius ad id loci lib. 8. in Matth. in secunda expositione: *Quam nimirum rationem tunc cœpit* IESVS *Rex noster ponere, quando incarnatus venit in mundum, & adhuc hodie ipsa, eademq́ ratio versatur in isto sæculo.* Opportunissimè, quasi vt multò antea lex data fuerit, tunc omninò signata esse videatur, cum exemplo sancita, & confirmata fuit: atque ideò tunc opportunè Dominum cœpisse rationem ponere cum hominibus, cùm eos proprijs exemplis, & erudiuit, & instituit, nihil aliud ab ipsis exigēs, quod ipse priùs non exhibuerit. Certè, si attendis C hac potissimùm ratione Dominus mortem: *mortem autē Crucis* subire voluit: namsi hanc ad humani generis redemptionem præcisè reuocaueris, iniuriam quodammodò tanto diuini sanguinis pretio facere videris, cuius exigua gutta ad exhaurienda omnium hominum peccata satis superque erat. Quare eò conuenientiùs retulerim vt: Dominus qui homines ad ferendam Crucem, & animas pro fide, & Religione ponendas hortabatur, suo priùs præiret exemplo, sic id disertissimè admonente Petro Epistola 1. capite 2. 21. *In hoc enim vocati estis: quia & Christus passus est pro nobis vobis relinquens exemplum vt sequamini vestigia eius.* Quod Augustinus sic vrget in Psalmo 65. *Intendite: Parum ergo erat, Dominum hortari Martyres verbo, nisi firmaret exemplo.* Ergo parum fuerit, Principem legibus, & verbis subditos adhortari, & ad virtutem vrgere, nisi leges ipsas priùs exēplo firmauerit: importunè planè rationem cum seruis suis incipiens ponere, dum non cœpit bene viuere: vti præfato loco Plutarchus in Alcibiade obseruauit. *Qui circa rem communem administrandam solertissimus habitus, atque in vi-*

Matth. 18. 23. — Paschas. — D — 1. Pet. 2. 21 — August. — Plutarch.

Vclasq. in Psal. centesimum Tom. 3.

A *ctus compertus Imperator, viuendi licentia, atque animi ferocia perdidit, cuius cetera virtus ob sumptus immoderationem, & vita luxuriam parum Reip. profuisse visa est.*

5 Sed & id appositè exprimit ficulneæ illius parabola proposita à Domino apud Lucam c. 13. quæ cùm tres annos spectata fructum non retulisset, à vineæ domino exscindi iussa est: sed enim cùm colonus ęgrè id ferret, pro ea vineæ dominum adeò obnixè exorauit, vt quod fructum illa non tulerit, in se potiùs, quàm in illam reijcere voluerit, quasi ipse non omnia quæ illius cultura exigebat, præstiterit: sic namque domino dicenti: *Ecce tres anni sunt, ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac & non inuenio: succide ergo illam*: ipse benignè & blandè occurrebat: *Domine dimitte illam, & hoc anno vsque dum fodiam circa illam, & mittam stercora*: ad quæ verba acutè Maldonatus ait: *Exprimit affectum, & diligentiam boni coloni, qui non libenter plantas exscindit, non libenter perdit, ac quod fructus ficus non tulerit, culpam in se potius quam in illam conijcit.* Sed quid tandem hæc parabola sibi velit ex PP. sensu singillatim expendamus. Et B verò cùm per ficulneam siue omnes homines, vt Augustinus vult sermon. 31. de verbis Domini, siue Synagogam, vt Ambrosius, Theophylactus, Euthymius, Beda & ferè omnes PP. malunt significari, extra controuersiam fuerit: quis ille colonus sit? qui ficum defendendam suscepit, meritò ambigitur. Qua in re perplacent nobis Theophylactus, & Euthymius, sic id ad Christum Dominum referentes: *Paterfamilias Deus Pater est, cultor verè Christus, qui ficum amputari vt sterilem non permisit.* Sed quare non permisit? Audi: *dimitte illam & hoc anno, vsque dum fodiam circa illam, & mittam stercora.* Quæ verba sic optimè explicat Maldonatus: *Nihil aliud significare arbitror, quam vsque dum omnem illi culturam adhibeam, ita vt nihil iam reliquum sit, quod illi facere possimus: tunc succidam, cùm verè dicere potuero:* Quid est, quod vltrà debui facere vineę meę, & non feci ei? ita ille. Sed quod illud fuerit remedium, quod se adhibiturum bonus colonus pollicetur, quo ficus per trienniū sterilis maximè iuuanda speretur? siue, vt ex vmbra ad solē procedamus, quis excusationis prætextus pro hominibus ternarium peccatorum numerum implentibus afferri ponit, cùm iniuria tertiò repetita, vel à tardo animali ad iniurias nato humanas impatientiæ voces extorqueat, vt in asina Balaam ab hero tertiò percussa omninò apparet, quippe illum ipsa sic increpasse dicitur: *Quid feci tibi? cur percutis me ecce iam tertiò?* Num. 22. 28. notanter illud: *ecce iam tertiò*, vt dixerit, alia & alia plaga siue inflicta iniuria tolerari vtcumq; posset, at *tertiò* iam percuti, & per iniuriam affligi, nec bruta quidem ferre possunt. Sanè opportunissima illa cultura, quam colonus se adhibiturum pollicetur, quæque in ficu quodammodò desiderabatur, nihil aliud quàm Domini exemplum esse videtur, vt qui aliquando locutus fuerat, iam homo factus adesset, & quæ de virtute verbis præscripserat, exemplis omnino firmaret. Ita id adnotante præfato loco Theophylacto dum Dominum sic loquentem facit: *Si per legem, & Prophetas fructum pœnitentia non dederunt, meis ego irrigabo passionibus, & doctrinis, & forsitan dabunt obedientia fructum.* Vides vt ficui hanc exempli culturam quodammodò deesse Dominus iudicauerit, quò omnis ei excusationis ansa auferri posset? Quasi optimo Parenti optimus filius dixerit: Sapientibus & insipientibus debitores sumus, forsitan ij imperantis exempla desiderant. Sine ergo vt hanc illis ego culturam adhibeam. *Tunc succidam cùm omninò dicere potuero: Quid est, quod vltrà debui facere vinea mea, & non feci ei?* Enim uerò pro hac cogitatione non obscurè ipsemet Dominus fidem iubere uidetur, cùm apud Ioannem cap. 15. 22 ait: *Si non venissem, & locutus fuissem eis, peccatum non haberēt, nunc autem excusationem non habent de peccato suo.* Siue ut est apud lectionem Syriacam, *nunc autem nullus est ipsis prætextus pro peccatis suis*: & statim uers. 22. *Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent, nunc autem, & oderunt me.* En omnem prætextum, omnem excusationem subditis ablatam, Principe uerbis & exemplis simul imperante.

Luca 13 8 — Maldon. — August. — Ambros. — Beda. — Theophyl. — Euthym. — Maldon. — Isai. 5. 2. — Num. 22. 28. — Theophyl. — Ioa. 15. 22. — Lect. Syriac.

6 Cui sanè rei opportunè aptaueris silentium il-

lud duobus cœcis à Domino curatis ab ipſo ſignatè præ- A ſcriptum: ſic enim Matthæi 9. 27. *Tunc tetigit oculos eorum dicens: Secundum fidem veſtram fiat vobis; & aperti ſunt oculi eorum, & comminatus eſt illis IESVS dicens: Videte ne quis ſciat, illi autem exeuntes diffamauerunt illum in tota terra.* Vbi dum meritò ambigitur: quare illis præceperit, ne miraculum euulgarent: cùm id & ad eius laudes celebrandas, & ad illorum gratitudinem manifeſtandam valde conduceret? optimè ab Hilario, & Paſchaſio reſpondetur, cauſam fuiſſe, ne ipſi concionatorum munus, quod Apoſtolorum erat, ſibi vſurparent; *Silentium imperat* (inquit Hilarius Can. 9.) *quia Apoſtolorum erat proprium prædicare.* Similiter Paſchaſius; *Ideo illis rectè dicitur, ne vſurparent, quod aliorum erat.* Sed cur ipſorum quam non eſſet, diuinas omnibus laudes annunciare, atque hac ratione homines ad Chriſti cognitionem adducere? Planè, quia eorum verbis ac monitis, qui recenter curati fuerant, & paulò antè cœci, & in tenebris conſpiciebantur, vix fides ab hominibus haberetur: quippe Doctorem commonentem, & Principem imperantem, legeſque ferentem non modò extra vitia, ſed cum virtutibus etiam eſſe oportet; quid enim importunius, indecentiuſque, quàm eum, B qui vix è cœno peccati emerſit, atque oculos luci reddidit, concionatorem fieri, qui monita ſalutis aliis ſuggerat, aut Principem qui leges ferat, ſcitè hæc obſeruante Venerab. Philippo Abbate in libr. *de ſilentio Clericorum*: cap. 76. dum ſub hoc ſenſu elucidat tum hæc Dauidis verba, Pſalm. 49. 16. *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras iuſtitias meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuum*: tum illa ad Cain Geneſ. 4. 7. iuxta tranſlationem LXX. *peccaſti, quieſce*, hunc ad modum; *Si peccati contagio interiorem conſcientiam polluiſti euſque immunditiam nondum pœnitudine congrua, nondum ſatisfactione diutina diluiſti, noli vt proteruus, & impudens per os tuum aſſumere teſtamentum meum, ſed ſpe humili confortatus recurre prius ad ſilentii monimentum.* Hæc ille præſcripto cœcis ſilentio per opportunè, quippe pulchrè dixit Philippus: *Nondum pœnitudine congrua; nondum ſatisfactione diutina*: quæ videlicet oculos non tenetè ſanos, ſed valentes, & animum non mediocriter, ſed exacte purgatum oſtendat; ne qui *heri Simon* C *Magus eras* (vt inquit Nazianzenus orat. de Epiſcopis ad finem oper.) *Hodie Simon Petrus ſis, Heu nimiam celeritatem! heu!*

Matthæi 9. 27. — *Hilarius.* — *Philipp. Abb.* — *Pſ. 49. 16.* — *Gen. 4. 7.* — *LXX.* — *Nazianz.*

AD EADEM VERBA.

Perambulabam in innocentia cordis mei in medio domus meæ.

Regale faſtigium ſuo iure a Principe expoſcere, vt quò omnibus maior, eò omnibus melior ſit.

ADNOTATIO V.

1 BENE quidem præcedenti adnotatione allatus Chryſoſtomus, vt adſtrueret Regnum virtutis eſſe, eique quidquid in humanis ſublime, & honorificum cenſetur, omnino deberi, de Principe dicebat: *Non ideò ſit melior, quia maior; ſed ideò maior, quia melior.* At enim regno virtuti optima hac ratione ſemel dato, Re- D geque ideò maiore facto, quia melior inuentus eſt; æquè quidem, & theſis hæc ſubſiſtit. Ideò melior, quia maior, vt noua ſubinde ratione Princeps omnimodæ iuſtitiæ, ac puritati ex ratione muneris incumbat, quòd hanc virtutis eminentiam ſuo ſanè iure ab ipſo regia dignitas expoſcat, Imperatorem Iuſtinianum, ſic diſertiſſimè commonente Agapeto Diacono in capitibus paræneticis cap. 53. tom. 2. Bibliothec. Veter. PP. *Quantum poteſtate ceteris antecellis, tantum factis etiam emicare ante alios enitere, perſuaſiſſimum enim habe, eam abs te poſtulari honeſtorum operum rationem, quæ magnitudini virium proportione reſpondeant.* Nimirum honor, dignitas, ſiue munus a proportione ſe habent cum meritis, atque virtute; qua baſis cum impoſita ſibi ſtatua, ſiue columna, quæ ipſi ad amuſſim hoc eſt omni ex parte aptari, & commenſu- A rari debet. Sanè vt ingens columna ſiue ſtatua, perexiguæ atque infirmæ baſi non aptè innititur, ſed magnam ſibi ſubſterni ex artis lege, & ſuo iure expoſcit, ita & regium faſtigium niſi egregiis virtutum meritis fulciatur, atque in eo ſubſideat, qui cunctis melior ſit, adeò non erit benè collocatum, vt a propria quidem ſede exulare videatur, vti apud Stobæū ſerm. 43. ſic dicebat Sophocles: *Multis indiget pulchris, egregiiſque dotibus, qui honoratur egregiè.* Vel quid quæſo à rationis præſcripto, à natura, ab arte, à lege, a luce longiùs ierit, quam ingens columnæ pondus infirmæ baſi aptari, ſiue ſupremum honoris, ac dignitatis culmen, atque faſtigium infimis meritis inniti? Confundas quidem ipſaſmet voces, nominaque corrumpas, ſi dignitatem ſine dignitate, ſublimitatem gradus ſine virtutum, ac meritorum ſublimitate dixeris: hanc rationem ita vrgente Saluiano Maſſilienſi lib. 4. de Prouidentia: *Quid eſt aliud Principatus ſine meritorum ſublimitate, niſi honoris titulus ſine homine? aut quid eſt dignitas in indigno, niſi ornamentum in luto?* Ergo vt honorum diſtinguis gradus, ita & virtutum etiam gradus oportet, diſtinguas: vt illis hi per omnia reſpondeant: ne ſi ſecus fuerit, monſtrum confingas; ſic iudicium ferente Ber- B nardo lib. 2. de Conſideratione ad Eugenium Pontific. c. 7. *Et nunc audi canticum meum, & quidem minùs ſuaue, ſed ſalutare. Monſtruoſa res gradus ſummus, & animus infimus ſedes prima, & vita ima: lingua magniloqua, & manus otioſa; ſermo multus, & fructus nullus: vultus grauis, & actus leuis: ingens auctoritas, & nutans ſtabilitas.* Optimè hæc omnia Bernardus; ſed hoc poſteriùs *nutans ſtabilitas*, opportuniſſimè, vt ingens auctoritas ſiue dignitas, quæ debita proportione meritorum baſi non innititur quaſi malè librata, & à proprio loco, & ſede aberrans ſemper nutare, & collabi videatur.

Sophocles. — *Saluian.* — *Bernard.*

2 Hinc quidem præfata adnotatione præcedenti Danielis verba de Rege Balthaſare regni non capace: *Appenſus es in ſtatera, & inuentus es minus habes*, notantiſſimè a LXX. de ipſomet regno in ſtatera appenſo, & minùs quàm par erat habente ſic leguntur: *Appenſum eſt regnum tuum in ſtatera, & inuentum eſt minùs habens.* Sed idemne fuerit (inquis) Regem, regnumque appēdi? vt quod Hebræi, & Latini Codices de Rege LXX. de regno accipiant; aut æquiùmne fuerit, vt quod regnum minus in ſta- C tera habeat infelix Rex plectatur, & deficientis ſtateræ pœnas det? Ita planè, nec vna ab alia lectio vel hilum differt. Nimirùm cùm ſtatera duas lances habeat; in quarum altera Rex, in altera commiſſum ſibi regnum ponderentur, Regem in trutina ſuſpendi, & minus habentem inueniri, quàm regium munus, & pōdus poſtulabat, idem omninò fuerit, ac regnum appendi, vt appareat, an eum Regem habeat, qui muneri omnino ſatisfaciat, eaſque virtutes afferat, quæ Regem efficiunt. Vnde regni lancem plus momenti in ſtatera habere, idem eſt, ac Principem minus habentem inueniri. Hæc mirificè firmat Iſaias cap. 40. 12. de Deo inquiens: *Quis appendit tribus digitis molem terræ, & librauit in pondere montes, & colles in ſtatera*: ſiue vt ex Hebræo fonte vertit Pagninus: *Quis ponderauit menſura puluerem terræ, & librauit in regula mōtes, & colles in ſtatera*: vbi primùm montes cum puluere, aut mole terræ conferri, vt ſupra ipſum efferantur, Reges ac Principes adumbrare, tum ea Domini lo- D cutio ad Iehu indicat. 3. Reg. 16. 2. *Pro eo quod exaltaui te de puluere, & poſui te ducem ſuper populum meum Iſrael*: tum etiam frequētiſſima apud ſcripturam, & Patres aptata Principibus montium imago demonſtrat: ſic enim Pſ. 71. 3. apertiſſimè: *Suſcipiant montes pacem populo, & colles iuſtitiam*: vbi Agellius: *mōtium appellatione* (inquit) *regna maiora Regeſque potentiores rectè intelligimus: collium verò ſubmiſſiora imperia, & humiliores Principes qui populo Dei muneris loco pacem, & iuſtitiam ferent.* Deinde dum hi, in ſtatera certo pondere atque menſura librari, & ponderari dicuntur; regiis quidem dotibus, atque virtutibus inſtitui, ut debita muneri momenta habeant, & imperii capaces ſint, ne regni lance præponderante minus habentes inueniantur: manifeſtum uidetur: ſic elegantiſſimè hunc locum explicante Tertull. ſiue Nouatiano lib. de Trinitate capit. 3. inquiente: *Quis expendit montes in pondere, & nemora in ſtatera: id eſt, certo diuinæ diſpoſi-*

Dan. 5. 27. — *LXX.* — *Iſai. 40. 12.* — *Pagnin.* — *Pſ. 71. 3.* — *Nouatian.*

dispositionis examine, ne facilè in ruinam procumberet magnitudo inaequaliter iacens, si non paribus fuisset librata ponderibus. Vides hanc Isaiae stateram eamdem cum illa Danielis esse? eamdemque vtriusque rationem, vt Princeps pro suo fastigio ponderetur, ne magnitudo inaequaliter iacens facilè in ruinam procumbat. Planè quasi regium fastigium iniuria affectum alium sibi Principem, qui debitas muneri virtutes afferat querulis vocibus continuò exposcat, ad eum planè modum, quo Tertull. li. *de corona militis*, dicebat illustriores, & honorificentiores coronas, maiora, & digniora capita perquirere, vt aptè sibi inuicem vtraque responderent: *Sunt & prouinciales coronae aureae* (ait) *imaginem iam, non virorum capita maiora quaerentes*, ac proinde minoribus minimè quidem contentae. Cui sanè cogitationi, omnino subscribit Theodoricus Rex apud Cassiodor. lib. 5. variarum epist. 40. apposita gemmae annulo inclusae imagine sic id explicans: *Gemmarum diuites vena auri fulgore pretiantur, & gloriam pulchritudinis capiunt, quia nulla degeneri vicinitate sordescunt. Sic bona merita splendidis dignitatibus, sociata alternis praemiis adiuuantur, & vnius rei facies de addita sibi venustate pulchrescit.* Pulchrè quidem: vt adstruat omnimodam proportionem, & conuenientiam inter Regni fastigium, & Regem ipsum praerequiri, vt vtraque & honoris, & virtutis laus ad aequalitatem honoratae sint: non secus ac auri annulus non nisi pretioso lapide contentus erit: quòd si pro gemma, vitrum, aut triuialem lapillum illi incluseris, adeò non ornatus fuerit, vt degeneri vicinitate sordescat, ac proinde debitam sibi gemmam mutis vocibus indesinenter exposcat. Ad quem etiam modum ipsemet Rex libr. 1. epistola 4. cum eumdem Cassiodorum ad Patriciatus suggestum eueheret, Senatumque vrbis Romae hac de re admonens dixisset: *Hinc est quòd Cassiodoro illustri & magnifico viro praecipua in Repub. claritate notissimo Patriciatus dedimus pro remuneratione suggestum, vt per honorem magni nominis declarentur merita sermentis.* Subiicit: *qui non fragili felicitate prouectus fortuna ludo ad apicem fascium repentinis successibus euolauit, sed vt crescere virentes solent, ad fastigium praeconij conscendit gradibus dignitatum*: meritis videlicet, & virtutibus gradatim fastigiis respondentibus.

(Cassiod.)

3 Haec mirè firmat Michaeas cap. 6. 2. vbi eidem montium imagine vsus Principes sic omnino alloquitur: *Audiant montes iudicium Domini, & fortia fundamenta terrae.* Vbi si sermonis seriem attendis, & S. Cyrilli Alexand. & aliorum PP. explicationi haeres, videris Vatem vtraque montium, & fundamentorum imagine Principes significasse: *Vt per colles* (inquit Cyrillus) *Principes populorum quasi in fastigio locatos aliis eminere, eosdem quoque fundamenta intelligamus.* Sed quid rogo montium, & fundamentorum imagini commune fuerit? cùm illi à culmine, haec à basi in imo strata suam habeant vim, & significationem? Num haec id portendunt, quod alibi dicemus ex Augustino, *mensuram dignitatis sumendam à mensura humilitatis:* siue vt ipsemet alio loco ait: *Cogitas magnam fabricam construere celsitudinis? de fundamento prius cogita humilitatis.* Benè id quidem dixeris, sed opportuniùs modo montis imaginem ad honoris fastigium, fundamenti verò ad meritorum firmitudinem, quibus illud inniti debet, *ne facilè in ruinam procumbat magnitudo inaequaliter iacens*, omnino retuleris: vt quemadmodum non aliter intelligitur montis altitudo, quam supposita illi concipiatur fundamenti sui basis, ita nec Regia possit dignitas pro dignitate subsistere, quin firmissimis virtutum meritis innitatur, tantumq; virtutis Principi, quantùm honoris subsit. Ita haec mihi me monente Cyrillo: *Qui enim regionibus praesunt, sicuti sunt gloria alacres, & in honorũ culmen sublati: sic etiam sunt fundamenta hoc est firmamentum, & basis.* Et verò, vt in montem: siue in aedificio priùs fundamentum, quàm altitudo cogitatur: ita planè non priùs honoris culmen, quàm meritorum dignitas in Principe concipi debet: pulchrè huic cogitationi non semel subscribente Theodorico Rege apud Cassiodorũ: quippe lib. 1. epist. 4. Romano Senatui hunc in modum rescribebat: *Hos viros nostra perscrutatur intentio, in quibus velut figuratis honorum vultibus, clementia vestrae serenitatis exprimuntur.* Pende illud *figuratis honorum vultibus*: quae eo quidem eunt, vt altitudo, & fundamentum: honor scilicet, & meritorum se mutuo respiciant, & alterum in altero figuratum sistatque Princeps dignè existimetur, in quo Principum virtutes delineatae, & suis veluti vultibus figuratae conspiciantur. Ad quem etiam modum idem Rex libr. 1. epistola 13. cùm illustrem virum Eugenitem Magisterij honore ornaret, inquit: *Atque ideò Eugenitem illustrem virum literati dogmatis opinione fulgentem magisterij honore subueximus, vt gereres nomine, quam possidebas meritis dignitatem.* Optimè id, *quam possidebat meritis dignitatem*. Vt adstruat duplex regnum, duplicem dignitatem, alteram à meritis, alteram à munere, ne hanc sine illa subsistere, priusque meritis Principem, quàm honoris fastigio esse debere. Vnde sapienter subiicit: *Dedimus itaque personam tantis honoribus parem, vt alterutro decore fulgentes mutua se gratia qualitatis ornaret.* Montis scilicet culmine eius fundamento: nec nõ fastigio basi ad inuicem respondentibus: aliter sanè omnino ruitura Magnitudine inaequaliter iacente. His verò mirum est, quàm disertè adstipuletur Gentilis Plutarchus in Commentario, *in Principe requiri doctrinam*. Vbi cùm Principes improbos, atque superbos cum ingentibus statuis, & Colossis composuisset, qui cùm foris heroicam, ac diuinam quamdam speciem prae se ferant, intus pleni sunt terra, lapide, plumbo; subiicit: *Nisi quod istud Colossorum pondus rectitudinem illorum stabilem, & immotam seruat, at ineruditi Duces ac Principes propterea quòd intus malè librati sunt, saepenumero vacillant, ac subuertuntur: etenim cùm basi non rectè posita sublimem superstruunt potestatem simul cum ipso pondera nutant, & ad ruinam inclinantur.* Sic ille. Quid opportunius?

(Cassiod. — Michaeas 6.2. — Cyrill. Alex. — August. — Cassiod. — Plutarch.)

Huc aduoco celebrem Crucis Christi Titulum super eius caput signatè positum, quaecumque illum ex parte legeris: *Et imposuerunt* (ait Matth. c. 27. 37.) *super caput eius causam ipsius scriptam. Hic est IESVS Nazarenus Rex Iudaeorum*, Nam etsi, vt duabus vsque diuersissimis manibus sit conscriptus, ita duplici obiectus luci, duos & quidem inter se omnino diuersos sensus habeat: at nostro instituto aequè vterque opportunus est: & sensu quidem Pilati in sequentem adnotationem transmisso, quid Dei manus, iudicis manum dirigens significare voluerit, sic optimè expendit Maldon. in cap. 27. Matthaei versu 37. *Nõ dubito quin Pilatus his verbis:* Hic est IESVS Nazarenus Rex Iudaeorum: *nihil aliud significare voluerit, quàm quod scribi Iudaei postulabant. Hic est IESVS, qui se Iudaeorum Regem fecit: sed diuina effecit prouidentia, vt id illis diceret verbis, quibus Christus verus Rex Iudaeorũ esse significaretur. Extorsit Deus ab iniusto iudice veritatem.* Vbi omnino obserua, veri Regis maiestatem suam implentis titulum non alibi quàm supra ipsius Regis caput positum fuisse. Sed quo mysterio? Planè vt inde admoneantur Principes, magnam se suo muneri, regioque fastigio reuerentiam debere, nec nisi super caput suum gestare illud posse: quod videlicet ab ipsa dignitate tum ne aliquid committant, quod a vitae puritate exorret, velut manu teneantur, tum ad egregia virtutum opera regia maiestate digna indesinenter exercenda stimuleotur. Sic id disertissimè commonente Gregorio Nazianzeno orat. 27. *Imperatores purpuram reueremini, cognoscite, quantum id sit, quod vestrae fidei commissum est, quantumq; circa vos mysterium Orbis vniuersus manui vestrae subiectus est diademate paruo, atque exiguo panno retentus.* Pende illud: *Purpuram reueremini.* Vt dixerit Theologus, eamdem Principes muneri suo quam ipsis subditos, reuerentiam debere, vt quemadmodum hi nihil in eos, nec verbo, nec facto committunt, sed summa eos in veneratione, & in oculis habent, ita Principes purpuram siue tamquam paedagogum, siue tamquam superiorem alium Regem reuereantur: quasi ex munere, & regia magnitudine ad prauos affectus comprimendos, & virtutem pro viribus sectandam premantur. En regni titulum supra caput positum. Quod etiam significauit praefato loco Agapetus post allata verba, haec Iustiniano Principi subiiciens: *Vt igitur a Deo, quasi per praeconem Victor declareris, corona inuicti Imperij tuo capiti imposita coronã etiam ex promerẽdis adquirito.* Vt nimirùm meritorũ, virtutũque corona, regiae capi-

(Matt. 27. 37. — Maldon. — Nazianz. — Agapet.)

tis coronæ respondeat, & merita fastigio adæquentur. A Nec minus opportunè locutus videtur Ambrosius libro de dignitate Sacerdotali cap. 3. inquiens: *Magna sublimitas magnam debet habere cautelam. Honor grandis grandiori debet sollicitudine circumuallari. Cui plus creditur, ab eo plus exigitur.* Vides, vt purpuræ magna reuerentia, magna cautela, magnaq; sollicitudo debeatur.

AD EADEM VERBA,

Regiam dignitatem à Principe virtutem supra humanam exposcere.

ADNOTATIO VI.

1 ENIMVERO pergit citato loco Nazianz. & quantam suo muneri Reges reuerentiam de- Nazianz. beant sic omnino aperit: *Subditis vestris deos vos præbete, liceat enim audacius aliquid dicere:* Quod perinde est, ac si dicat: Quando Dei vicem, imaginem ex regio munere in terris geritis, atque eius in homines potestatem exercetis, diuinos etiam mores æmulamini, ac perfectam Dei imaginem virtutibus expressam in vobis ostendite, vt honoris coronæ, meritorum corona respondeat. Quò rursus facit Ambrosij obseruatio de titulo Crucis, ideò videlicet super caput Christi signatè positum (ait ille lib. 10. 1. Cor. 11, 3. in Lucam) *quia caput Christi Deus*, 1. ad Corinth. 11. 3. quasi ad Nazianzeni sensum, sic purpuram suam, & regiam dignitatem Rex Regum fuerit reueritus, vt non tantùm humanam innocentiam, quæ omnibus numeris absolutissima extitit, sed ipsammet diuinitatem suo muneri addicere, & veluti oppignorare voluerit. Quare nõ abs re eum dicendi modum, *Et imposuerunt super caput eius*, sub eo sensu acceperis, quo forensi locutione cùm quis censum vendens, siue constituens certa bona sua, puta domum, agrum pro solutionis securitate hypothecæ addicit, *super* ea bona, quæ vt pignus, & hypotheca debito obligata sint, *imponere* dicitur, vt dixerit Matthæus *super caput*, id est, super diuinitatem Christi tamquam super hypothecam, titulum regni eius initi, vt ipsa diuinitas Regis titulo, & nomini obligata, & oppignorata sit. Iam cum Salnian. hoc Regni Christi titulo compone illa verba Saluiani: *Quid est aliud Principatus sine meritorum sublimitate, nisi honoris titulus sine homine?* Quippe regni Christi titulus adeò nõ est sine homine, vt simul etiam cum Deo sit: notanter enim Dominus suæmet diuinitati regnum suum subnixum esse voluit, vt Principibus exemplo, & documento esset, debere illos moribus deos siue diuinos sese præbere. Cui sanè cogitationi omnino subscribit Moyses Num. 11. 14. dum sese regendo populo imparem agnoscens sic Deum precabatur: *Non possum solus sustinere omnem hunc populum: quia grauis est mihi:* siue vt legit Pagninus: *Quia supra vires meas est.* Sed obserua hęc à Chrysostomo Hom. *de Spiritu sancto* tomo 3. sic efferri: *Non possum ferre pondus huius populi, ordina alium temetipsum.* Notantissimè quidem, quasi regendis hominibus nõ alium quàm qui Dei mores habeat, & Deus quodammodò fuerit suppar esse possit. Quare compone ea verba *supra vires meas est*, cum his, quæ pro illis reponit Chrysost. *Ordina alium temetipsum*, is enim ex vtrisque resultat sensus; hominis virtutem regno imparem esse: nam si aliquis homo regno foret idoneus: is quidem Moyses esset. Vnde opus fore vt Deus seipsum gubernationi accommodet, siue diuinam virtutem Principi tribuat. A quo sanè sensu, nec illi Ammonitæ à Dauide expugnati abibant, qui eadem corona vtrumque & Regis, & Dei sui Melchom caput ornabant. Etenim pro iis verbis quæ de Dauide ha- 3 Reg. 12. 30. bentur lib. 2. Regum cap. 12. 30. *Et tulit diadema Regis eorum de capite eius pondo auri talentum, habens gemmas* 1. Paralip. 20. 2. *pretiosissimas, & impositum est super caput eius*, apud Paralipomenon lib. 1. c. 20. 2. est: *Tulit autem Dauid coronam Melchom de capite eius*, &c. Nimirùm non aliud caput censebant coronæ suæ Regem afferre debere, census scilicet, dotes, atque virtutes, quam quod Dei caput, census, atque virtutes æmularetur: id quod etiam immẽsum illud auri pondus, & pretiosissimè gemmæ adumbrare videbantur, vt coronam Imperij sicvti dicebat Agapetus meritorum corona metiretur. Quo forsan acumine punctus Dauid eam etiam capiti suo coronam aptauit, vt quamuis à cultu Melchom esset alienissimus, Ammonitarum tamen sensum in diuinis moribus imitandis exprimere, & qui Dei personam, & vicem se gerere in terris cognoscebat, ad Dei etiam virtutes exhibendas, & ostendendas se teneri profiteretur.

3 Huc quidem signatissimè facit ea Domini de impiis Iudęis fidem sibi non habentibus querimonia, Ioan. 15. Ioan. 15. 24. 24. *Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent, nunc autem excusationem de peccato suo non habent.* Vbi primùm vt huius sententiæ vis omnino subsistat pende cum Chrysostomo inibi illud: *Quæ nemo* Chrysost. *alius fecit:* id est, quæ à sæculo, nec visa, nec audita fuerant: nam *à sæculo non est auditum, quod quis aperuit oculos cæci nati.* Ioan. 9. 32. similiter, linguam muto restitui: *nunquã* Ioan. 9. 32. *sic apparuit in Israel.* Matth. 9. 3. vt & quatriduanum La- Mat. 9. 3. zarum ab inferis exsuscitari, vix in hominum cogitationem cadere potuit. Iam de tota Christi sententia meritò B ambigas, quonam modò ij, qui in eum credere noluerunt, *peccatum non haberent:* si Dominus opera non fecisset in eis quæ nemo alius fecit? Etenim; si is qui Moysi, aliive ex Prophetis Dei nomine loquentibus non credidisset, dubio procul peccasset, quo pacto immunis à peccato esset posset fidem nõ faciens Christo etiam si ęqualia tantùm opera ac Moyses fecisset? Sed facilis est & ad manum ex Christi mente responsio ideò illos peccatum non habituros nisi Dominus, *ea in eis opera fecisset, quæ nemo alius fecit* quod ipse multò plus ab eis quàm Moyses, & alij Prophetæ exegerit, nimirum vt eum pro Dei Filio haberent. Quare iure cum maiora quidem, ac illustriora quàm omnes miracula exhibere debuisse, qui maior illis haberi voluit, vt eminentioris honoris fastigium eminentiori meritorum basi responderet. Secus verò aliqualem impios illos excusationem habituros, si ei æqualia ac Moyses, & Elias opera perficienti pręmia ipsi meritis coęquantes ęqualem ac illis honorem deferrent. Hęc sic adnotante Chrysosto- Chrysost. mo in Catena Gręca: *Omnem eis auferendo excusationem hæc dicit:* Nunc autem excusationem de peccato non ha- C bent: *Nec enim simpliciter signa dixit, sed quæ*, nemo alius fecit, *& ipsi horum testes sunt, cùm dicant: Nunquam sic apparuit in Israel, nec auditum est à sæculo quod quis aperuit oculos cæci nati.* Vides, quomodo Princeps pro sublimiori dignitatis suę gradu ad illustriora virtutum opera debeat contendere? quando ipsemet Dei Filius debitum sibi aliàs honorem non nisi ex illustrioribus operibus sibi vindicare voluerit, *personam*, vt dicebat Theodoricus, *tantis honoribus parem* afferens. Sanè hic non omnino abs re aptaueris eam rationem, quam vrgebat Tertul. in Scorpiaco cap. 6. vt Christianos ad perfectionem indefesso studio at- Tertull. tipiendam, quin vllam sibi lineam pręfinirent, sumpta argumentatione à mundanis hominibus, qui in sęculi honoribus adipiscendis nulla mediocritate contenti maiora, & splendidiora quotidie ornamenta desiderant, stimularet. Sic enim ille: *Nonne oportebat, Christianorum fidem habere aliquem spei cumulum, cui studium suum cogeret, votumque suspenderet, quo eniteretur ascendere, cùm terrena quæque officia in gradu æstuent.* Hęc siquidem ratio ęquè Prin- D cipem stringit. Etenim dum Tertullianus ait, minimè licere fidelibus in gradu hęrere, cùm prophani in gradu ęstuẽt & ignita crescendi appetitione inflammentur, simul adstruit, Principi, qui non in gradu, sed in supremo culmine atque fastigio est, tanta cõtentione ad perfectionem eundum, vt in gradu illius semper ęstuet. Quomodo enim ei secundus locus non omnino displiceat: qui ex munere ad primum regio fastigio respondentem aspirare debet eum.

4 Præfatam verò Domini sententiam egregium ipsius factum omnino firmat, cùm videlicet, iis qui ipsum sequebantur magnificum illud in deserto conuiuium instruxit: nec enim contentus tot esurientium hominum millia exsatiasse, duodecim etiam fragmẽtorum cophinos superesse voluit, Ioan. 6. 13. Quod si ad hanc tam coagitatam, & supereffluentem mensuram aliquis mussitauerit Iudas: *Vt* Ioan. 6. 13. *quid perditio hæc?* Nonnè satis fuerit, dedisse quod singulorum necessitati congruebat? nec miraculum, supra id quod opus erat, quasi ad ostentationem, & iactationem exten-

extendere; scitè occurrit Victor Antiochenus in c. 6. Marci A respondens, non frustra, & sine causa, sed iuxta rationem, & de industria tanta populis liberalitate à Domino annonam fuisse diuisam, quæ præsentis necessitatis terminos excederet, vt quò ipse & Moyse, & Elia maior haberi volebat, eò illustrius, quàm illi ederet miraculum, cùm eorum alter populum manna, alter viduam farina non nisi iuxta necessitatis terminos sustentassent. Audi Victorem: *Tantam reliquiarum vim facere visum fuit: nimirum quò publicè hinc constaret, tantam rerum abundantiam magis prouenisse ad ostentandam facientis virtutem, quàm ad explendam præsentem populi necessitatem. Moyses quondam manna Israelitis suppeditabat, verùm id tantum ad necessarium vitæ vsum, siquidem quod plus eo colligebatur, hoc statim in putredinem vertebatur. Sic Elias quoque viduæ farinam, & oleum multiplicauit, verùm tantisper hoc solū, &c. Quo ergo discrimen inter hos, & illum appareat, magnam residuorū copiam reliquam fecit, ita vt illi etiam qui saturati fuerant, reliquiarum vim admirarentur.* Obserua illud: *Quò ergo discrimen inter hos, & illum appareat*: Vt B videris ad honorum discrimen, virtutum etiam, & elariorum operum discrimen esse debere, vt pro fastigij eminentia, virtutis etiam præstantia sit. — *Victor.*

5 Sed & alibi idem Dominus egregia in hanc rem emphasi locutus videtur, cùm importunissimam calumniam, quam eis Sabbato curanti importabant Iudæi, sic ex summi Patris exemplo repellebat: *Pater meus vsque modò operatur, & ego operor.* Ioa. 5. 17. ac si diceret: Ego ad Patris mei imitationem me compono: cumq; ipse omnibus diebus operetur, quin vnquam à benefaciendo se contineat, cur non & ego omni etiam die non benefaciam, & ægris, sanitatem reddidero? At enim vt huius sententiæ acumen nostro instituto opportunum subsistat, obserua, quid idem Dominus iisdemmet delatoribus eamdem, calumniam Apostolis inferentibus, quod suo victui Sabbato vellerent spicas apud Lucam c. 6. responderit: *Nec hoc legistis quod fecit Dauid cum esuriret ipse, & qui cum illo erant: quando intrauit in domum Dei, & panes propositionis sumpsit, & manducauit*, &c. Id est, vt inquit ad ea verba Remigius: *Si Dauid sanctus, & Abimelech Summus Pontifex non reprehenduntur a vobis, quare discipulos meos reprehenditis?* C Vbi mirum alicui videatur, quàm aliter se, ac discipulos suos in eademmet causa, & accusatione operandi videlicet in Sabbato Dominus excusauerit: dum illos Dauidis, & multum eius facto protexit: se verò nonnisi summi Patris exemplo communiuit. Sed non quidem immeritò: nam vt eadem Domini & discipulorum causa, & accusatio fuerit; at non eadem, sed longe alia personarum dignitas erat; ille siquidem in altissimo diuinitatis subsistebat fastigio, hi verò in seruorum ordine censebantur: ideò pro sublimiori personæ dignitate, maior, nec aliunde quam ab ipsissimet Dei Patris exemplo petita debuit adhiberi defensio: tantùm non dicens Dominus: Cùm ego, quòd cæli & terræ Rex sim, grauioribus vinculis tenear, ne ab omnimoda puritate nec latum vnguem discedam, egregiaq; opera perficiam; non opportunè vs rationibus quibus se mei discipuli à noxa vindicabant, mea facta communiā, sed iis omnino quæ meç dignitati, atque diuinitati respondeant. Hæc sic præstringente Chrysostomo Hom. 37. in D Ioan. *Quando pro discipulis respondebat, eorum conseruulis Dauid testimonio vtebatur. Numquid legistis, quid fecerit Dauid quando esuriit? Pro se verò ad Patrem confugit, cui se in omnibus similem indicat.* Aliud ergo fastigium, perfectiora ornamenta exigit, & quod in cæteris excusabile cēsetur, excusationem in Principe non habet. — *Ioan. 5. 17.* — *Lucæ 6. 3.* — *Remigius.* — *Chrysost.*

AD EADEM VERBA,

Principem debita Regia dignitati merita non afferentem, vt maioris criminis reum esse, ita certissimo, & seuerissimo supplicio manere obnoxium.

ADNOTATIO VII.

ADEO quidem Principatus fastigio excelsa virtutum menta debentur, quò ipse vt subditis maior, ita melior sit, & quantò dignitatis vertice ad auras tendit, tantùm meritorum radicibus innitatur: vt si ab virtutis studio, & contentione deficiat.

Monstrum horrendum ingens

Bernardo auctore, vt iam vidimus, esse videatur: nimirum ille disertissimè dicebat: *Monstruosa res, gradus summus, & animus infimus; sedes prima, & vita ima; lingua magniloqua, & manus otiosa; sermo multus, & fructus nullus: vultus grauis, & actus leuis; ingens auctoritas, & nutans stabilitas.* Vt dixerit, vt à natura hæc sibi omnino respondent, gradui summo, summus animus; sedi primæ, vita maximè perfecta; linguæ leges danti, manus legibus implendis diligenter operam nauans; graui vultui, egregia morum grauitas; ingenti auctoritati, firmissima virtutum stabilitas: ita quidquid ab hac naturæ regula deflectit, monstrum esse, non secus ac hominem capite, pedibus, ac manibus truncum. Quod quidem nec gentilem latuit Satyrographum. Principem virum virtute destitutum cum trunco simulachro ita componentem Satyra 8. — *Bernard.*

Nil nisi Cecropides, truncoque simillimus Hermæ,
Nullo quippe alio vincis discrimine, quàm quod
Illi marmoreum caput est, tua viuit imago. — *Iuuenal.*

2 Firmat hæc primùm durissima illa increpatio, seuerissimumq; supplicium de infelici illo sumptum, qui ad regales epulas inuitatus, nuptialem vestem non attulit. Matthæi 22. 11. *Amice quomodo huc intrasti non habens vestē nuptialem?* Et statim: *Ligatis manibus, & pedibus mittite eum in tenebras exteriores.* Nimirum, qui antequam regiā aulam ad nuptiale conuiuium intraret, minime fuerat increpatus, quòd splendidam, & pretiosam vestem non gestaret, nec vllas eam ob causam pœnas dederat, in nuptiarum tamen locum semel introductus, grauissime punitur, quod vestem loco opportunam, & conuenientem, id est, ea virtutum ornamenta, quæ celsiorem locum, & dignitatem summam decent, non attulerit: quippe vt vestis, siue indumentum ad mores, & virtutes omnino refertur: *Indumentum enim* (inquit Chrysostomus homil. 7. in Matthæum) *virtutis actio est.* ita, alia quidem priuati hominis, alia Regis indumenta, siue animi ornamenta sunt: quippe ex munere, & professione ad excelsius vitæ genus, & clariora opera vocatur. Hæc ita obseruante Auctore Operis Imperfecti apud Chrysostomum hom. 41. vbi cùm allatis Paulis verbis ad Ephesios 4. 24. *Induite nouum hominem qui secundum Deum creatus est, in iustitia & sanctitate veritatis:* dixisset: *vestimenta noui hominis sunt fortia, & decora opera spiritus incorruptibilia, & sancta.* Inde sic admonet: *Homo itaque, aut secundum locum eligat vestem aut secundum vestem eligat locum: id est, aut secundum vestem eligat professionem, aut secundum professionem faciat opera.* Optimè. Quomodo enim acri reprehensioni, seueroque supplicio obnoxius non sit, qui inter ignobiles hæret, cùm primo loco natus ad omnia magna legitur, & tot muneris aculeis, tot adiumentis, atque præsidiis ad perfectiorem vitam incitatur, & instruitur? A quo non iuerit ea militiæ lex, cuius meminit gentilis Themistius oratione 7. *Neque chlamyde, & zona tenus quis miles habetur, sed aut rem præstare debet ordini, ad quem seipsum aggregauit, aut ab illo arcetur.* — *Matth. 22. 11.* — *Chrysost.* — *Auct. Op. Imperf.* — *Ephes. 4. 24.* — *Themist.*

3 Dixit id magno verborum pondere Salomon Sapientiæ 6. 7. vt Principes, & Magnates ad omnimodam puritatem, & sapientiæ amorem vrgeret. Etenim cùm præmisisset: *Quoniam iudicium durissimum his, qui præsunt, fiet.* Subiecit: *Exiguo enim conceditur misericordia, potentes autem potenter tormenta patientur:* vbi & pro exiguo benè vertit Vatablus plebeio: & pro cōceditur misericordia Græcè propriè habetur: *dignus est venia misericordia*, siue vt legit S. Macharius Senior homil. 19. *Minimus misericordia, veniaque dignus est.* Planè quasi Princeps illa dignus non sit, sed accurata, & seuera inquisitione, & punitione. Vnde S. Antonius Abbas in Melissa libr. 2. serm. 2. *de Rege Iniquo*, & eodem ductu Procopius in c. 1. Isaiæ sic hæc effeatur: *Iudicium, inquit, seuerè fiet in eos, qui præcellunt aliis: minimo, enim venia, & misericordia dignus est, sed potentes potenter examinabuntur.* Planè quasi Regis, & plebeij paria ex genere suo, vt aiunt, peccata, impari a quidem ratione muneris, atque dignitatis sint: maiori omnino examinationi, acriori reprehensioni, & seuerioni supplicio Principe manente obnoxio. Ita vrgentibus hęc verba Hieronymo, & — *Sap. 6. 7.* — *Vatabl.* — *Lect. Græc.* — *S. Mach.* — *S. Anton.* — *Procopius.* — *Hieron.*

& Procopio, illo in Iudam Apostolum, & Principes Sacerdotum, hoc verò in Reges Israel. Sic namq; ex Hieronym. lib. 2. aduersus Iouinianum: *Eiusdémne tibi sceleris videtur reus Annas, & Caiphas, & Iudas proditor, cuius & Pilatus, qui nolens compulsus est contra Dominum ferre sententiam? Quantò maioris meriti fuit Iudas, tantò maioris criminis, tantò maioris, & pœnæ.* Potentes enim potenter tormenta patientur. Ita Hieron. Ad quem modum

Procop. *Luca 12. 48.* Procopius, cùm composuisset hęc verba cum illis Domini apud Lucam 12. 48 *Omni autem, cui multum datum est, multum quæretur ab eo, & cui commendauerunt multum, plus petent ab eo*, Principibus grauiores ob peccata sua pœnas dantibus sic accōmodat: *Cùm enim multa in illos Deus contulisset beneficia, illi sese indignos præstitere.* Vbi omnino vides, potentiam siue regiam dignitatem, quam virtutes, & merita non implent, & supplicio & pœna impleri, & dum plebeij, & obscuri homines venia misericordi digni habentur, potentes, & magnates, quòd rerum potentes fuerint, potenti examine, & punitione plecti: quasi in ipsis potentia, & dignitas puniatur, siue potiùs ipsamet potentia potenter eos puniat: id est, grauioris punitionis occasio sit. Ita hæc verba premente indicato loco,

S. Macha. S. Machario: *Pro modo beneficiorum collatorum tam corporis, quàm spiritu, siue scientia, siue intellectus, siue discretionis, iudicaturus vnumquemque, virtutis fructus exiget, ac pro dignitatem cuiusque reddet iuxta opera eius,* &c.

Ps. 11. 9. 4 Cui cogitationi disertissimè subscribit Chrysostomus elucidans ea Vatis verba Psal. 11. 9. *Secundùm altitudinem tuam multiplicasti filios hominum*: vbi cùm verbum, *multiplicare* intellexerit, *magnificare* (quæ est significatio

Lect. Heb. Hebræi, & Caldæi verbi) cum iis verbis reddit sensum: Deum Principes viros suæ quodammodò altitudini in terris exæquasse, sibiq; similes effecisse, diuinam videlicet imaginem magnificè gestantes suasq; vices, & potestatem splendidè gerentes. *Similis tui* (inquit) *effecisti,*

Chrysost. *quatenus fieri potest, vt homo sit similis. Quo ipse enim est in cælo, nos in terra: & quemadmodum superiùs nullus est eo superior, ita nullus in terra est huic similis.* Ex his verò ad regiam dignitatem commendandam, atque extollendam speciosè dictis, illa grauissimum timorem incutientia infert: *Cùm ergo consideraverimus honoris magnitudinem, quam par est, præbeamus pro ea remunerationem, ne nobis habitus honor insignis, sit nobis viaticum futuri supplicij.* Vt dixerit fastigij altitudinem, aut virtutibus, & egregiis operibus à Principe exhibitis, aut seueris supplicijs à Deo illi inflictis omnino fore remetiendam. Sed expende egregium dicendi modum: *sit nobis viaticum futuri supplicij*: nam in primis viaticum iuxta magnorum Scriptorum vsurpationem idem est, ac magnus apparatus: sic

Q. Claud. dixit Qu. Claud. in Annal. *Simul forma factis, eloquentia, dignitate, acrimonia, confidentia, pariter præcellebant, sacilè intelligeretur magnum viaticum.* Vt dixerit Chrysost. Principes, & potentiores, non qua suis pœnas, sed grauissimas, quibus magnus apparatus subsit, subituros: vt potentiæ & dignitatis apparatus, quem habuerunt, suppliciorum, & tormentorum apparatus, & pompa sit, siue vt vacuam meritorum altitudinem pœnæ grauitas repleat. Quam planè emphasim habent illa verba, *potentes potenter tormenta patientur*: potentia pœnarum, potentiæ regiæ respondente. Sed etiam, si viatici vocem pressè, & propriè acceperis: omnino significat subsidium pecuniæ, & instrumentorum, quod nobis ad conficiendum iter necessarium est. Vnde sanctissima Eucharistia cùm morituris communicatur quæsito, & accurato vocabulo *viaticum* appellatur, tamquam magno illi itineri conficiendo egregium, diuinumq; subsidium, quod futuræ gloriæ pignus sit, iuxta quam significationem emphaticè dicitur à Chrysostomo eum qui dignitati, quàm gerit debita merita non affert: adeò sibi noxium, & infensum esse, vt videatur sibi supplicij viaticum, certissimum videlicet pœnæ pignus accipere, atque ad mortem per proprios pedes ire: vt meritò illum, non secus ac infirmum, qui viaticum iam accepit, in summo vitæ æternæ discrimine indesinenter versari existimaueris. Caue Princeps à tali viatico.

5 Dixeris quidem Moysem hoc sibi viaticum sup-A plicij sumpsisse, cùm à Deo in Principem populi electus, pergensq; in Aegyptum, vt commissum sibi munus exerceret: *Cùm esset in itinere in diuersorio, occurrit ei Dominus, & volebat occidere eum.* Exodi 4. 24. Enim verò dum *Exod. 4. 24.* ad hunc locum PP. & interpretes ambigunt, cur Angelus Dei nomine Moysem vellet occidere cùm nulla ibi mortis causa, aut occasio manifesta sit? Aliique eò referunt, quod vxorem ipse suam secum duceret, alij verò ideò euaginato gladio Angelum mortem intentasse velint, vt maiori hoc timore incusso Pharaonis metum, vt clauum clauo truderet: probabilius, & textui vndequaque maximè opportunum est quod Tertullianus, Isidorus Pelusiota, Rupertus, Lyranus, Abulensis, & Caietanus apud Pereyram, & Cornelium aiunt, non alia ratione Angelum illum interficere voluisse, quàm quòd filium suum iuxta Domini præscriptum Genes. 17. 12. non circumcidisset. Quæ ratio inde omnino subsistit, quod subiiciat statim Scriptura, Sephoram arrepta, acutissima petra filij circumcisionem perfecisse, moxq; Angelum, quasi iam sibi *Tertull.* *Isid. Pel.* *Rupert.* *Lyra.* *Abulens.* *Caietan.* *Pereyr.* *Cornel.*

B esset satisfactum, Moysem liberum dimisisse. Sed enim rursum hic iure dubitaueris, cur antea hæc culpa Moysi obiecta non fuerit, nec inibi ei ob illam intentata, cùm iam diu id facere, neglexisse videatur, qui tunc infantulum iam adolescere incipientem circumcidit? Sed ad manum est, responsio ex Salomonis verbis: exiguum siue plebeium venia misericordi dignum esse, potentem verò potenter examinari, atq; puniri. Nimirum dum Moyses exiguus, siue priuatus erat, vt rem debitam neglexerit: facilè à misericordi Deo veniam donabatur: at, cùm secundùm Dei altitudinem magnificatus est, vt Deus Pharaonis esset, accuratissimè examinari, & puniri debuit, qui altitudinem dignitatis, quam accepit, omnimoda diligentia, & studio puritatis non impleuit: ita id monentibus ex Tertulliano Cornelio, & Pereyra. Pergit verò S. Anast. *Anastas.* Nicæn. q. 35. in Script. & hac eadem de causa, ipsum ingressu terræ promissionis ob leuius verbi erratum fuisse prohibitum, quod aliis non euenit Num. 20. 12. Deut. 1. 37. ex eisdem Salomonis verbis sic firmat: *Per hoc nos docet Deus, quod ad his, qui sunt in virtute perfecti, Deus exi-*

C *git perfectionem, & in alios homines, qui magna admittūt scelera, est lenis, & clemens: sanctis non dat hanc veniam. Hoc enim dixit sapiens,* nam minimo quidem concedenda est misericordia.

6 His illa omnino persimilia sunt, quæ tā de Angelis apostatis, quàm de viris Principibus maiestatem suam virtutibus non implentibus dixit Apostolus Iudas: nam de illis sic in primis. v. 6. *Angelos verò qui non seruauerunt* *Iuda 6.* *suum Principatum, sed dereliquerunt suum domicilium in iudicium magni diei vinculis æternis sub caligine reseruauit.* Notanter illud: *non seruauerunt suum Principatum*: eaq; de causa durissimum iudicium subituros: & verò nō frustrà ambigas, quid fuerit, Angelos desertores suum non seruasse Principatum; qui illi adeò tenaciter adhęserunt, vt vel ea ratione euanuerint in cogitationibus suis, vt quemadmodum Bernardus serm. 17. in Cantica ait: *Bernard.* *Hominis in liuore suo inuidit, & molitus est habere subiectos socios dedignatus.* Subsistit verò Iudæ locutio: perinde enim fuit dicere, suum illos Principatum non seruasse, ac

D digna Principatu merita non habuisse: nec aliud timuit suum domicilium dereliquisse, ac, non pro fastigij sui magnitudine, se fuisse dimensos, supernæ scilicet aulæ superna etiam opera non afferentes. Quod mihi sic attigisse visus est Oecumenius: *Eos verò qui Angelicæ digni-* *Oecum.* *tatis præstantiam fuerant consecuti, vbi ex negligentia in suo Principatu non permansere, sed datam sibi Dei benignitate cælestem vitam reprobarunt, Deus in iudicium magni diei supplicij intolerabilis reseruauit.* Vt dixerit uolebant quidem illi Principes cæli esse, & supremum domicilium perpetuò retinere, sed nullo adhibito egregiorum operum, & cælestis vitæ studio. At enim cùm id non benè se gerat cum Principatus ratione, ab illo meritò exturbati sunt: illumq; ipsi non seruasse, sed dereliquisse dicuntur. Habet verò peculiarē emphasim, quod ait Thadæus Angelos signatè iudicandos reseruari in diem iudicij, quod etiam affirmauit Petrus epist. 2. c. 2. 4. Quod eò placet referre, vt quod Paulus inquit 1. ad Corinth. 6. 3. *2. Pet. 2. 4.* ab hominibus superbissimi illi spiritus iudicentur: *Nesci-* *1. Cor. 6. 3.*

tis

tis (inquit Apostolus) *quoniam Angelos iudicabimus?* Sed A cur, inquis, homines Angelos iudicaturos esse, præscriptum sit à Deo? An quod homines boni, illi verò mali fuerint? Non opinor: cùm & plures etiam Angeli optimi extiterint, qui de suis in natura socijs opportunum ferre possent iudicium. Cur igitur? Dixerim, causam esse: vt Deus commento ignominiæ supplicio magnos illos spiritus verberet, atq; traducat: dum ab inferioris naturæ hominibus tanquam inferiores iudicantur, damnantur, & pœnis addicuntur. Grauissimus plane dolor: intolerabilis ignominia, excelsissimam illam mentem à Prudentio in Hamartigenia suis sic coloribus depictam:

Prudens.
Horum de numero quidam pulcherrimus ore,
Maiestate ferox, nimiųs dum viribus auctus
Inflatur, dum grande tumens sese altius effert,
Ostentatque suos solito iactantius ignes
Persuasit propriis genitum se viribus, ex se
Materiam sumpsisse sibi.

Vilissimæ materiæ homuncioni iudicandam, & con- *Iobius.* demnandam sisti. Quæ benè diffudit Iobius Monachus B. in comment. de Verbo incarnato lib. 3. c. 15. apud Photium in Bibliotheca vbi cùm dixisset: *Et nobis quidem nostro cum corpore coniunctio veniæ causam præbet, illis verò quantò corpore præstantiores habentur, tantè etiam minùs deprecabilis castigatio infligitur.* Postmodum adductis præfatis Pauli verbis: *Quoniam Angelos iudicabimus*, Subijcit: *Eos qui, aut non paria nostris, aut peiora etiam patrant: iudicamus, atque compescimus minore cum potestate, quod melius erat perficientes praui, qui maiorem facultatem obtinebant.* Hæc ille.

7 Hæc Principibus opportunè accommodaueris ex eiusdem Apostoli verbis, quibus aberrantes à sua dignitate Principes errantium siderum appellatione, sic pungit vers. 13. *Iudæ 13.* *Sidera errantia, quibus procella tenebrarum seruata est in æternum.* Quod si in hac Planetarum imagine dubites (quod plane perdifficile videtur) quid pulcherrima sidera in splendorem, & vtilitatem orbis à Deo creata, ideoque à gentilibus pro dijs habita aliquando peccauerint? quidve ipsis mali subsit, vt de ipsorum na- C *Isid. Pelu.* tura mali Principes traducantur? Respondet sapienter S. Isidorus Pelusiota lib. 4. Epist. 58. inde ab illorum motu Principes argui, quod cùm proprium cursum ab occasu in ortum natura sua conficiant, contrario tamen inerrantium siderum motu quotidie victi in occasum ferantur: *Quemadmodum si rota vehementi feratur impetu, formica contrario ipsi motu ingrediens nihil tantopere promouet (nam rota celerrimo, rapidissimoq; motu superatur) ita & errantia sidera se habent, si cum inerrantium motu comparentur.* Vnde obiter falsa illa Numina scitè perstringit Isidorus, quòd à suis cultoribus iam pro Numinibus extollantur, iam verò cum formicis compararentur. En Principes debita dignitati suæ merita non afferentes eodem tendere, ac infelices illi spiritus: *Qui non seruauerunt suum Principatum, sed dereliquerunt suum domicilium*: quippe qui in virtutis cursu, & perfectionis stadio, quod fastigij sui dignitate adacti percurrere debent, non alacriùs, aut fortiùs, quàm ignauæ formicæ se gerant, cùm à minoribus stellis, à priuatis videlicet D. hominibus, quibus tantæ perfectionis cura, & studium non incumbit, in cursu vincantur. Quid iam turpius? quid monstruosius excogites? Numina, munere, & dignitate; formicas, meritis, & cursu esse. Quæ vide- *Oecumen.* tur etiam perstrinxisse Oecumenius dum ait: *Non ideò stellæ erraticæ dicuntur, quod fides nostro firmamento correspondentes Solem iustitiæ Christum habeant per ipsas progredientem, & quatuor virtutum horas, & tempora perficientem: sed quia cum in Angelos lucis transformari videantur, & seipsos obscurant, & sibi caliginem æternam comparant.* Vt indicet Principes, dignitatis quidem splendore ad faciem collucentes, moribus tamen obscuros, eaque de causa grauiores, quàm alij pœnas dantes.

AD EADEM VERBA,

Principem debita Regio muneri merita non afferentem, æquè illud ignominia afficere, atque ab ipso ignominia affici.

ADNOTATIO VIII.

1 TETIGIT omnino Regiæ dignitatis dignitatem Nazianzenus præcedenti adnotatione ci- *Nazianz.* tatus, cum Principes de reuerentia purpuræ exhibenda admonens subijciebat: *Subditis vestris Deos vos præbete, liceat enim audacius aliquid dicere:* vt qui Dei imaginem, & vices in terris gererent, eius etiam mores exprimerent. Hinc planè, & Reges super solium Domini sedere dicuntur, vt 1. Paralipom. 29. 23. videre est, sic *1. Paralip.* enim ibi: *Sedit Salomon super solium Domini in Regem:* *29 23.* Dei scilicet personam gerens, atque eum quodammodo humanis oculis videndum obijciens, dum Dei virtutes in subditos exercet, id quippe Dei munus est: & ipsemet Dominus de celis ad terras adueniens super solium Dauidis Regis sedere etiam notanter dicitur, Isaiæ 9. v. 7. *Isaiæ. 9. 7.* ad hunc modum: *Super solium Dauid, & super regnum eius sedebit.* Quod videlicet pro bono Rege è viuis sublato vix alius quàm Deus suppleat. & regio muneri satisfaciat: ergo & homo super solium Domini, & Dominus super solium hominis sedent, vt argumento fuerit, regium munus, diuinum quid esse, cui pro dignitate administranda diuinas virtutes à Principe afferri necessum sit. Quod si secus faxit, non leuem ei inferet ignominiam. Cui cogitationi opportunè subscribit rursum Nazianzenus in oratione *ad centum, & quinquaginta Episcopos*, sic capiens ea Habacuc verba in Cantico v. 14. *Maledixisti sceptris eius*: *Habac. 3. 14.* pro quibus ipse ex lectione L X X. reponit: *Diuisisti in stupore capita Potentium*: *LXX.* vt improbos atque indignos Principes Dominus Principatu exturbet, quod Regio muneri diuinos, & cœlestes mores afflagitanti, ipsi humanos, & terrenos attulerint, ac proinde diuinitatem contumelia affecerint. Audi illum, dum diuinitatem hac de re excandescentem sic facit: *Discant di-* *Nazianz.* *uinitatem non sese diutius cohibituram, quin Procerum capita, vt Habacuc loquitur, cum stupore dissecet: nimirum ipsa quoque dissecta, & malè diuisa in id quod præest, & quod subest, vt sic maximè, & Deitas contumelia afficiatur.* Scitè, vt dixeris: ingens Deitati à malis Principibus irrogatur ignominia, dum illam ij terrenis moribus exprimunt, & prauis actionibus pensitant, vilem scilicet, & contemptibilem inde omnino reddentes, nimirum, si (vt suprà allatus dicebat Theodoricus) ij viri dignitatibus quærendi sunt in quibus *figurati ipsorum honorum vultus* conspiciantur: moribus honori, & honore moribus mutuò respondentibus: quomodo non praui Principum mores Principatum dedecore afficient?

2 Fuit quidem hæc mens Salomonis in regia arte sapientissimi, Prouerb. 26. 8. affirmantis: *Sicut qui mit-* *Prouerb. 26. 8.* *tit lapidem in aceruum Mercurij, ita qui tribuit insipienti honorem:* & verò, vt locus hic egregio interpreti P. Mar- *Mart. del Rio.* tino del Rio difficillimus, & nondum satis collustratus esse videatur, atque is sit, qui plures scopulos quàm verba habeat, ac proinde meritò de illo dixeris interpretum potiùs naufragijs, quàm explicationib⁹ celebrem esse; si tamen duo ex Hebræo fonte obserues, duplicem ei sen- *Lect.* sum qui non minùs faciles, quàm nostro instituto opportuni sint, reddideris: alterum Hebræam vocem, pro qua noster posuit *lapidem*: apud nonnullos Auctores quibus adstipulatur S. Thom. 2. 2. quæst. 63. art. 3. in corpore, si- *S. Thom.* gnificare calculum Arithmeticum: quo rationes computantur, qui modò centum, modò mille, modò vnum valet: apud peritissimos verò linguæ Hebraicæ Pagninum, *Pagnin.* & Forsterum in Dictionarijs esse lapidem pretiosum, siue *Forster.* gemmam: alterum, eidem in Hebræo pro aceruo Mercurij esse vocem מרגמה *Marghemah.*, quam non ignobiles Auctores exponunt *Bustuarium*, siue locum funestum, in quo cadauera sepeliebantur, maximè damnatorum: etenim Iudæi tum morte punitorum cadauera lapidibus obruere, tum in vrbium anathemati traditarum siue funditus deletarum monumentum, aceruos la- *Iosue 7. 26.* pidum erigere solebant: de primo vide Iosue 7. 26. & c. *& c. 10. 27.* 10. 27. & de secundo Iosue 8. 28. & Ieremiæ 26. 18. & *Iosue 8. 28.* Michææ 3. 18. *Sion quasi ager arabitur, & Ierusalem in* *Ierem. 26. 18.* *aceruum lapidum erit.* His sic obseruatis; ex priori lapidis pro calculo Arithmetico significatione, dum sic iustè in- *Michææ 3. 18.* stituitur comparatio, vt is lapillus dignitati, & honori,

aceruus verò Mercurij siue lapidum, insipienti respondeat, hic elicitur sensus, vt quemadmodum numeratorius, siue Arithmeticus calculus in rationibus dati, & accepti plurimi fit, valet enim aliquando, v. g. mille, siue decem millia, siue centum millia: in communium verò lapidum aceruum proiectus nihil omnino valet, quia munere, & officio suo defecit, ita omnino honor, seu dignitas in indignos posita, cùm in suo loco non sit, à ratione honoris, & dignitatis cadat, & nihili deinceps valeat, aut fiat. Quæ etiam imago in ipsis tantùm calculis numeratoriis perbellè subsistit, vt enim ex ijs vnus in rationum supputatione modò centum, modò mille, & millia mille: modò vnũ dumtaxat, aut duo valet, prout Arithmeticis ooo. Hispanè *Ceros*, aut ꝓponit aut postponit: ita planè honor, præfectura, aut Principatus in suo loco positus ingentè habet splendorem, & dignitatem: in indigno verò collocatus suam sic gloriam, & dignitatem videatur amittere, vt quasi non esse videatur; vnde quidem Dominus apud Ezechiel. 21. cùm de impio Rege Sedecia dixisset: *Tu autem prophane, impie dux Israel, cuius venit dies in tempore iniquitatis præfinita* Subijcit vers. 26. *Hæc dicit Dominus Deus; Aufer cidarim, tolle coronam*: id est, regia iam depone insignia, ac si iam tibi amplius non sit in regio ordine viuendum. Sed qua rogo ratione, cùm ipse Rex legitimus legitimi Regis filius esset? Subdit: *Nonne hæc est quæ humilem sublimauit, & sublimem humiliauit?* Vbi in Hebræo, vt legit ibi doctissimus Prado, omnino est, *hæc, non hæc*; sed quæ hæc analogia fuerit: nam si *hæc*, quomodo *non hæc?* Planè vt dixerit, aufer coronam, quam gestas: quia hæc corona, non est corona, cùm tu bonus Princeps non sis: esset quidem hæc honoris insigne, & regia corona si in suo loco: hoc est, in optimi Regis capite esset, at dum suo in loco non est, hæc quæ videtur corona, non est corona, nec regius illis splendor, & dignitas inest.

Ezech. 21. 26.

P. Prado.

3 Sed enim ex posteriori Hebrææ vocis acceptione, qua lapis ille in aceruum immissus pro gemma, & pretioso lapide sumitur, necnon ex propria significatione reddita voci מרגמה *Marghemach*, vt sit funestus locus, in quo damnatorum cadauera sepeliuntur: acriorem quidem hanc, & vehementiorem innuit sententiam Salomon, dignitatem in indigno collocatam non modò esse desinere, siue euanescere, sed etiam, quod peius est, pollui, & ignominia affici: imo verò damnatam, & morte mulctatam, atque etiam turpiter sepultam esse & ad eum planè modum, quo turpissimus Imperator Heliogabalus, tum Præfecturas, & dignitates, indignis, & vilibus hominibus tribuens, illas polluisse scribitur apud Lampridium in Heliogabalo, cap. 11. *Præsides, Legatos, Consules, Duces, omnesq; dignitates polluit, ignobilitate hominum perditorum*: tum etiam Augustum Antonini nomen quod ab egregijs Imperatoribus Antoninis sanctum erat, vitæ suæ impuritate omnino commaculasse, ac deturpasse apud eundem Scriptorem dicitur in Alexandro Seuero: dum bono huic Principi cùm in impuri illius locum suffectus est, Senatum sic acclamasse ait: *Antonini nomen suscipias rogamus, præsta bonis Imperatoribus, vt Antoninus dicaris. Nomen Antoninorum tu purifica. Quod ille infamauit tu purifica. Redde in integrũ nomẽ Antoninorũ.* A quo nō itꝙ in egregio illo sacerdote Eleazaro mortem fortissimè obeunte, ne gloriæ suæ infamiam inferret, 2. Mach. lib. 6. 24. excogitauit Ambrosius lib. 2. de Iacob c. 10. cùm illum ad mortem per proprios pedes euntem hæc inter alia loquentem facit: *Non te negabo lex patria, non adiurabo vos sancta instituta maiorum, non decolorabo vos infula sacerdotales.* Pulchrè *non decolorabo vos* prudenter innuens regiam dignitatem ab indignis moribus decolorari, splendoremq; suum, ac gratiæ, & honoris munus amittere.

Lamprid.

Ambros.

4 Iam his Salomonis verbis: *Sicut qui mittit lapidem in aceruum Mercurij*, &c. committe illa Domini apud Matth. 9. 17. à prouerbio triuiali, vt videtur, desumpta: *Neque mittunt vinum nouum in vtres veteres, alioquin rumpuntur vtres, & vinum effunditur, & vtres pereunt*: nam his communem cum illis, vt à nobis sunt exposita, sensum esse omnino existimat Maldonatus quasi munus in homine indigno collocatum ignominia afficiatur, & deturpetur. Quod infelicis Iudæ exemplo Apostolicum munus dedecore afficientis sic confirmat: *Vnum exemplum Iudas præbuit, cui cùm non satis idoneo Apostoli cōmissum esset officium, & quasi veteri vtri nouum vinum infusum, non solum moribus, sed corpore etiam ipso tanquam nimis inflatus vter crepuit medius, & perditum est* id est, *quodammodò ignominia affectum Apostolorum officium.* Cui obseruationi placet adiungere, quod Seneca *in consolatione ad Marciam*, mordaci aceto defricans Seianum occasione statuæ illius, quæ in Theatro Pompeij inter clarissimorum virorum imagines ponebatur, ex sententia Cordij inquit hunc in modum: *Decernebatur illi statua in Pompeij theatro ponenda, quod exustum Cæsar reficiebat. Exclamauit Cordius. Tunc verè theatrum perire*, vt diceret, peius Pompeianum theatrum ab statua Seiani, quàm ab incendio à quo malus ille ipsum seruauerat periisse, quippe si fuisset combustum, cum suo quidem honore, ac dignitate sepultum videretur: at dum in illo Seiani statua nobilissimis ducibus adiungebatur: suum omnino decus, & honorem amittebat, & turpiori incendio cum dedecore absumebatur. *Quis ergo* (pergit Seneca) *non disrumperetur supra cineres Cn. Pompeij constitui Seianum, & in monumentis maximi Imperatoris consecrari pessimum militem?*

Matth. 9. 17.

Maldon.

Seneca

5 Sed & ipsos improbos Principes ex fastigio suo ignominiæ, atque dedecori obnoxios omnino videris, Salomone itidem dicente *Stultorum exultatio, ignominia.* Prouerb. 3. 35. Quod perinde dictum videtur, ac, stultos, id est, improbos, & indignos in sublimi dignitatem fastigio collocasse: nihilo melius fuerit, quàm eos traducere, atque ignominiæ exponere. Quam sanè mentem videtur Sapiens Rex à parente suo accepisse, dum Psal. 11. 9. inquit: *In circuitu impij ambulant, secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum.* Quæ ex Hebræo Pagninus sic omnino vertit: *In circuitu impij ambulant: cùm exaltati fuerint, vilitas est filijs hominum*: vt dixerit; improbos antè omni modo Principatum ambire, sed illum consecutos, vilitatem, & maculas suas ostendere, sesequè infamiæ, & ludibrio exponere. Quod si rationem huius, modumq; inquiras; Respondet pro Salomone gentilis Plutarchus venusta hac & opportuna imagine: *Si quis statuas paruulas, atque ridiculas pedamentis, & basibus magnificis, atque sublimibus imponeret multo minores ad aspectum proponeret, multoque magis ridendas, ita sanè qui indignos dignitate, & honore, atque virtutis meritò pusillos in sublime extollit.* A quo nec hilum iuerit Bernardus lib. 2. de Consideratione cap. 7. vbi Eugenium Pontificem Summum ad summum virtutis studium vrgens sic ait: *Credo erubescens in summo positum apice videri hominem nudum, festinauit induere insignibus suis. Absque vt nempe eò deformior, quò illustrior pares. Numquid potest abscondi ciuitatis supra montem posita desolatio, aut latere fumus lucerna extincta super candelabrum?* Concludit pungenti stimulo: *Simia in tecto Rex fatuus in solio sedens*, Sapienter illud: *eo deformior, quo illustrior.* Quod eodem sensu sic diffudit sub præfecti Prætorio persona Cassiodorus lib. 12. variarum, Epistola 2. *Claras enim suas maculas reddunt, si illi, ad quos multi respiciunt, aliqua reprehensione sordescunt. Alioqui expedit non videri, quam cunctorum irrisione signari*: ita ille, vt simiam in tecto, quam dicebat Bernardus omnium sibilis expositam inde designare videatur: vnde rursus Plutarchus: *Fortuna cùm ingenium vile magne, & splendidis rebus extollit: ideò magis demonstrat, atque infamia exponit.*

Prou. 3. 35.

Psal. 11. 9.

Pagninus.

Plutarch.

Bernard.

Cassiodor.

6 Quem etiam sensum opportunè reddideris præfatis Domini verbis apud Ezechielem de prophani Sedeciæ corona: *Hæc non est hæc*: vt emphaticè dixerit: Hæc corona, non est corona id est non honoris insigne; sed ignominiæ, & irrisionis occasio est: dum eò deformior, quò illustrior appares, cùm in fastigio positus claras tuas maculas reddideris, quæ priuatus facilè absconderis. Quò primùm videtur adspexisse iniustus ille Præses Pilatus cùm super veri Regis cæli, terræque caput apposuit titulum; *Hic est IESVS Nazarenus Rex Iudæorum.* Matthæi 27. 37. vt impiam quam aduersùs Dominum sententiam tulerat denuò firmans, non sine morsu

Ezech. 21. 26.

Matt. 27. 37.

& irri-

&c irrisione diceret: Hic est, qui se Regem Iudæorum A fecit, vti inibi sic expendit Maldonatus: *Non dubito, quin Pilatus his verbis nihil aliud significare voluerit quàm quod scribæ Iudæi postulabant. Hic est IESVS, qui se Iudæorum Regem fecit.* Planè vt ignarus ille, sine malignus ciuitatis supra montem positæ desolationem, siue lucernæ extinctæ super candelabrum fumum ostenderet: & honoris titulum, vacuum, nullisque fundamentis subnixum traduceret: dicente Saluiano lib. Quarto de Prouidentia: *Quid est aliud Principatus sine meritorum sublimitate, nisi honoris titulus sine homine? aut quid est dignitas indigno, nisi ornamentum luto?* Cùm re verà adeò non esset ibi titulus sine homine, vt etiam cum Deo esset, vt iam vidimus.

AD EADEM VERBA.

Ideò Principes virtute plurimùm præstare debere, quòd fastigij locus lubricus sit, & eos qui non maximè attendunt, facillimè subuertat.

ADNOTATIO IX.

1 ILlud omnino in virtutis disciplina siue à Patribus, & vitæ spiritualis Magistris, siue ab ipsismet Philosophis Ethnicis obseruatum, & admonitum est, adeò totum illum hominem, omnes scilicet animi conatus, & vires exigere, vt qui in eius studio alacriter currere non contenderit, retroire, & qui non profecerit, deficere necessum fuerit. *Tamdiu non relabimur retro* (inquit Hieronymus siue Auctor epistolæ ad Demetriadem) *quamdiu ad priora contendimus, at vbi cœperimus stare, descendimus.* Apponit pulchram imaginem idem Hieronymus lib. 3. aduersus Pelagianos: *Quomodo qui aduerso flumine lembum trahit si remiserit manus, statim retrolabitur, & fluentibus aquis, quò non vult ducitur, sic humana conditio, si paululum se remiserit, discit fragilitatem suam.* Ad quem sanè sensum, & loquendi modum iam pridem dixerat Seneca epist. 71. *Imperfecta necesse est labant, & modò prodant, modò sublabantur: sublabentur autem nisi ire perseuerauerint: si quidquam ex studio, & fideli intentione laxaueris: retro eundum est.* Nec minus opportunè, & eleganter Plutarchus in libro, *Quemadmodum te sentias in virtute proficere:* id firmat his verbis: *Ceterùm inconstantia, & tarditates Philosophorum non tantum remoras faciunt, sicut in itinere progressus, sed etiam regressus, quod semper cedenti immineat vitiositas, facileq; ea transuersum abripiat.* Subdit egregias similitudines: *Nam Planetas tradunt Mathematici, vbi est procursus eorum adstrictos consistere, in philosophando verò non est sustinentis interuallum, aut statio progressionis: ceterùm, quia nunquam non aliquas habent motiones natura ipsa, quemadmodum in trutina fieri solet, iam propensa ad id, quod est melius, inclinari, modò labi in deterius.* Hactenus ille.

Hierony. *Idem.* *Seneca.* *Plutarch.*

2 Quæ sanè doctrina, cùm generaliter, atq; vbilibet vera, & firma sit, in Principibus, qui in altissimo potestatis fastigio sunt constituti, signatissimè locum habet, & certior esse creditur: etenim cùm locus ille maximè lubricus ac præceps, & ingentibus periculis, quæ à nimia licentia, & rerum copia necessariò oriuntur, vndequaque obnoxius sit, nisi Princeps omnino attentus, & magnæ, atque probatæ virtutis fuerit, facili negotio subuertetur, & à virtutis tramite in vitiorum abyssum incidet; omnibus fermè Patribus, atque Scriptoribus id certatim commonentibus, & ex omnium sæculorum exemplis commonstrantibus. Audi nonnullos, & primò Chrysostomum hom. 42. in Matthæum, sic disertissimè monentem: *Dignitates profectò ad multa, quæ Deo minimè placent, hominem inducunt. Quapropter etiam valde magno animo, sublimique opus ingenio est, vt dignitate vti, non abuti possis.* Illustrat id opportunissima ad magnitudinem periculi indicandam similitudine hunc in modum: *Qui dignitate caret, volens, nolensque philosophatur. Qui verò potestate floret, ei similis est, qui cum puella formosa cohabitans, legem atque præceptum suscepit, ne vnquè lasciuientibus eam oculis videat. Talis quippe res, dignitas, atque* A *potestas est.* O maximum, & vix superabile discrimen nisi heroicam virtutem, & Herculeas imò diuinas vires habueris! in tuto vix humana fragilitas firmiter steterit, & in loco tam lubrico, & ad præcipitium omnino decliui subsistere valebit? Adiungit aliam imaginem S. Thomas libr. 1. *De eruditione Principum* cap. 1. quæ periculi magnitudinem æquè demonstrat, cineris nimirum, in edito & superiori loco ventorum statui vndequaque expositi, quem quis speret dispersum non iri? Etenim ibi cùm post multa in hanc rem dixisset: *Quid est potestas culminis? Tempestas mentis: specialiter perflat ibi Aquilo, iuxta verbum Luciferi: dominans sedebo in lateribus Aquilonis?* Statim hunc in modum concludit: *Ex dictis patet, quòd potestas temporalis non est propter se appetenda, sed est multum timenda: locus verò humilis est eligendus secundum consilium Saluatoris:* recumbe in nouissimo loco. *Hic est locus congruens homini, qui est terra & cinis*, Eccles. 10. 9. *Terra enim non congruit esse in alto,* B *quæ est infima elementorum. Cineri etiam expedit, ne in alto sit, ne dispergatur à vẽto.* Sic sanctus Thomas. Quod si cinerem à vento dispersum, & mentem à tempestate iactatam videre velis, audi primùm Nazianzenum in Apologetico vbi, cùm Principem à suis cupiditatibus, non secus ac à vento cinerem raptatum sic descripsisset: *Fastuosè sedet, atque aduersus meliores supercilium attollit, nec thronis intremiscit, nec aspectu cohorrescit, cum moderatum hominem cupiditatibus imperantem inferiori loco stantem intuetur, verùm simul cum imperio, & dignitate sapientiorem quoque sese existimat.* Tot malorum radicem ita designat, *a potentia, & auctoritate dementatus*, quippe vt aiebat Angelicus Doctor, potestas culminis est tempestas mentis: deinde quid post præfata verba subiungat Chrysostomus: pergit ergo: *Quocirca multos etiam inuitos ad contumeliandum intrusit, iram plerumq; accendit, linguæ frænum abstulit, & ianuam morti reserauit, quasi magna procellarum vi animum subuertens, &* C *ad profundum malorum omnium nauiculam submergens.* Hæc Chrysostomus.

Chrysost. *S. Thom.* *Isai. 14. 14.* *Eccl. 10. 9.* *Nazianz.* *Chrysost.*

3 Quod si tibi præfata formosæ puellæ imago, cum qua quis cohabitans legem acceperit, ne eam lasciuientibus oculis viderit, à Chrysostomo adducta, nimis stricta, siue scrupulosè conficta tibi videatur, scito, rem auxisse Ambrosium, & certiùs à regia potestate, & ineuitabilius quam ab illa puellæ forma subesse discrimen, periculosiusque telum à fastigio, quàm ab amore in animam intorqueri ex Dauidis exemplo sic affirmat in Apologia posteriori de Dauid capite 3. *Bonus ergo Dauid, & multò admirabilior, qui potestatem vicit, quàm qui amorem, & faciliùs reperias, qui se in amore cohibeat, quàm qui in potestate moderetur.* Sanè quasi ex vna parte nihil sit, quod excelsiorem mentem, maioremque animi fortitudinem exigat, quàm potestas: ex alia verò nulla res fuerit, quæ ac ipsa hominum animos infringat, atque corrumpat. Id quod sanctus Petrus Damianus tomo 2. serm. 5. qui est 2. de S. Seuero pulchra imagine, sic adstruit, & illustrat: *Velut mali remiges, cùm ad alta pelagi vento* D *impellente deueniunt, quãdo scilicet maiori conamine opus est, in somnum se mortifera securitate resoluunt.* Vides ad difficiliorem prouinciam minores animi conatus admotos? Adstipulatur his ea exemplis vndequaque firmans Gentilis Vopiscus in Aureliano, vbi cùm huius thesis occasione publicum Cæsarum indicem recensuisset, inter tot Imperatores, adeò raros extitisse, qui boni, ac probi euaserint, vt vno in annulo ij omnes perscribi, atque depingi posse omnino affirmet. Nec fuerint eius verba omittenda, vel ea ratione, quod egregiæ Tertulliani sententiæ statim adducendæ viam sternant, ait ergo: *Quid hoc dicam, tam paucos bonos extitisse Principes, cum iam tot Cæsares fuerint? Nam ab Augusto ad Diocletianũ, quæ series purpuratorum sit, index publicus tenet.* (Nimirum vt ex omnibus Scriptoribus liquet, tres & quadraginta ad minus intercessere.) *Sed in his optimi, ipse Augustus, Vespasianus, Titus, Nerua, Traianus, Adrianus, Pius, & Marcus Antoninus, Seuerus Afer, Alexander, Mammea, Claudius, & Aurelianus. Vides, quam pauci sint Principes boni, vt benè dictum sit à quodam mimico scurra Claudij huius tẽporibus, In vno annulo bonos Prin-*

Ambros. *Pet. Dam.* *Vopiscus.*

cipes

ripet posse perscribi, atque depingi. Hactenus ille. His assentirene, aut dissentire dixeris Tertullianum? qui ne vnum quidem Cæsarem ad sua vsque tempora (cùm videlicet Septimius Seuerus imperabat) bonum facit, quasi maxima Imperatoriæ maiestatis supremique fastigij cum Christiana disciplina, & recta viuendi ratione lis, & pugna esset. Sic enim ipse in Apologetico aiebat cap. 21. *Sed & Cæsares credidissent super Christo, si aut Cæsares non essent sæculo necessarij, aut Christiani potuissent esse Cæsares.* Sed cur Cæsares Christiani esse non poterant? Quia Cæsares necessarij, siue amici sæculi ab illius illecebra allecti, qui in illo fastigio se minimè moderari nossent: vnde quidem Cæsares, quà Cæsares, Christiani esse non poterant: quia vt forent, primùm quidem fuissent à sæculo, hoc est ab Imperio auellendi.

Tertull.

4 At enim verò nulla fuerit ratione mirandum Cæsares sæculo addictissimos Christianos esse non potuisse, siue egregium viuendi institutum non fuisse amplexatos, cùm Sancto Petro Damiano præfato sermone de Sancto Seuero, necnon Gregorio Magno prima parte Pastoral. capite 3. fuerit obseruatum, sæpius eosmet, qui virtutibus conspicui cunctos in se vitiorum motus censura rigidè seueritatis frenauerant, post susceptam aliorũ gubernationem, *Quidquid sanctitatis habuerant* (sic Petrus Damianus) *vt ita prob dolor! dicam eone ambio misera permutationis amisisse, & decurrentium more fluminum ad ima absque vlle retentionis obstaculo deuolui, & non solum alios non custodire, sed semetipsos etiam infeliciter perdere.* Apponit inibi Gregorius Magnus Dauidis, & Saulis exempla, quę ex ipso nos alibi expendisse meminimus. Quare modò quid in Saulis ruina obseruauerit Philippus Abbas lib. de dignitate Clericorum cap. 18. placet animaduertere: ipsum nimirum, qui in plano feliciter decertauerat, in montis Gelboë fastigio, notanter perijsse, quòd in lubrico (sic enim interpretatur Gelboë) potestatis vix pedem figere valuerit; sed decurrentis fluminis more ad ima absque vllo retentionis obstaculo fuerit deuolutus. Audi illum non ad Saul tantùm, sed ad plerosque hæc accommodantem. Ait ergo: *Mors quippe Saul casum illorum, & ruinam significat, qui cum adepti fuerint dignitatem, nec nouam adquirunt, nec saltem antiquam sanctitatem retinent, sed quantè sublimius ceteris præferuntur, tantò grauius prosternuntur. Hostis enim antiquus, quos ceteris videt præferri, studet amplius impugnare, & plerumque lenocinio dignitatis expugnare praualet. Vnde mons in quo Saul occidit,* mons Gelboe *appellatur: Gelboe verè interpretatur* lubricum: *quia videlicet in sublimi fastigio dignitatis non figit gressus stabiles nisi matura sanctitatis grauitas.* Vides fastigij lubricũ ruinæ opportunum, quod ad malum lenocinari non cesset, nec infirmos solum, sed fortes robustosq; subuertat? plorante indidem Dauid: *Quomodo ceciderunt fortes?* Cui facilè respondet statim Philippus Abbas: *Quia plerumque qui in plano, & humili videbatur securius stare, & stabiliter ambulare, cùm ad arduum, & lubricum venerit, aduersario fortius impugnanti non resistit, nec persistit in ea quâ cęperat sanctitate. Quod intuêt mysticus David miserabiliter lamentatur, & eos cecidisse, qui prius fortes fuerant, lachrymabiliter admiratur.* Quomodo inquit ceciderunt fortes? *Fortis quippe fuerat Saul, cum in planitie decertaret, & hostes populi Israel manu inuicta expugnaret fortiter: cum verò montem Gelboe prælaturus ascendit non solum non potuit victoriam consequi fugitiuam, sed nouo more stare non praualens, miser in laqueum incidit, & ruinam.* Hęc ille, & multò plura in hanc rem.

Pet. Dam.
Grego. M.
Phili. Ab.
2. Reg. 1. 25.

5 Possis quidem hinc non omnino errante vestigio deprehendere, quis ille apud Matthæum 18. versic. 24. seruus fuerit adeò ingenti æris alieni debito obnoxius, vt non minus quàm decem millium talentorum pondere premeretur: sic enim fibi: *Et cum cœpisset rationem ponere, oblatus est ei vnus, qui debebat ei decem millia talenta.* Enim verò id debitum veteribus Patribus, & recentioribus interpretibus adeò insolens, & enorme videtur, vt vix aliquem in Scriptura inueniant, cui possint illud opportunè accommodare. Vnde ad id loci Hieronym. affirmauit: non defuisse auctores, qui eam parabolam de dæmone acceperint, quasi is vnus tanto oneri obnoxius esse posset. Verùm præfata nos Saulis historia manuducère, hunc decem millium talentorum debitorem non omnino abs re eundemmet cum illo esse coniectaueris, qui alibi *Quinque talenta accepit, & lucratus est alia quinque,* Matthęi 25. 16. eaque de causa, quod tam fideliter, & strenuè se gesserit, supra multa à Domino fuerit constitutus, ad Regni scilicet culmē euectus: nam si hanemet parabolam apud Lucam legeris: his verbis Matth. vers. 21. *Supra multa te constituam,* illud ibi respondet: *Eris potestatem habens super decem ciuitates.* Lucæ 19. 17. Quod si ambigas, quomodo hęc inter se conuenire possint? cùm ille quinque talentorum negotiator, bonus fidelisque fuerit: hic verò decem milliũ talentorum debitor omnium hominum pessimus habeatur? nihil aliud tibi respondere opus fuerit, quàm Saulem iam in plano, iam in lubrico Regię dignitatis fastigio decertantem indice demōstrare: *Nam cùm primatus vinceret* (sic præfato loco Philippus Abbas) *humilem eum fuisse in oculis suis Propheta Samuel protestatur, cùm verè Rex factus esset, contumacis inobedientia condemnatur. Sua ergo ei humilitas inexpugnabile contulit munimentum: superbiam verò dignitas gignens, mortis detrimentum intulit. Propter quod monti Gelboe, in quo Saul ociderat, Dauid quasi stomachans maledicit: imò maledicta, quæ plerisq; Prælatis irrogantur, spiritu prophetanti prædicit.* En præfati nodi solutionem! En Regię dignitatis lubricum, & scopulos, ad quos ij etiam qui egregiarũ erant virtutum talentis ditati infeliciter impingunt! Nec ab hac cogitatione latum vnguem discrepauit Origenes in eius parabolę expositione: etenim ille homil. 7. in Matth. tum parabolam Matth. & Lucę vnam, eandemque esse adstruit, tum eum qui apud Lucam super decem ciuitates constitutus dicitur, cum hoc decem millium talentorum debitore, componit additque: *Vnus est iste cui commissa fuit quadam villicatio magna, & quia non bene villicauit, sed disperfit omnia sibi commissa, quasi factus est debitor talentorum multorum.* Hęc ille, quę in seqq. magis elucidabimus.

Matth. 18. 24.
Hieron.
Matth. 25. 16. & 21.
Luca 19. 17.
Phili. Ab.
Origen.

6 Iam verò si immanis huius discriminis rationem, & quid tandem fit, quod regium fastigium adeò lubricum reddat, perquisieris: eo illam libentiùs assignauerim, quò inde euidentiùs apparet, magna Principi virtute, & præstantia opus esse, vt ex hac Scylla, siue Charybdi incolumis euadat: *Quia videlicet* (vti dicebat Philippus) *in sublimi fastigio dignitatis non figit gressus stabiles nisi matura sanctitatis grauitas.* Ergo ei interrogationi sic respondet citato loco Ambrosius: *Lubrica enim in bonis moribus licentia potestatis, & oblatio facultatis.* Nec aliter Cornelius Tacitus lib. 12. Annalium, cùm ait: *Principes indulgentia fortuna, & prauis exemplis discunt, audentq;.* Sed disertissimè citatus Vopiscus: *Quæritur, quæ res malos Principes faciat? Nimia licentia, rerum copia, amici improbi.* En lubricum regię potestatis in quo, qui egregia non sunt virtute prędití, stabiles firmosque gressus non figunt, sed decurrentium more fluminum ad ima deuoluuntur. Vnde huc intentus Chrysostomus lib. 3. de Sacerdotio sic opportunissimè inquit: *Caput valentissimum esse oportet, vt prauas exhalationes ab inferiori reliqui corporis parte sursum ascendentes dispensare, easq; ratio, & ordinate componere possit. Cùm enim per se caput infirmum est, ac fumorum insultus illes morbificos repellere minimè potest, tandem fit, vt ipsum etiam infirmum in dies reddatur, cùm autem reliquum corpus secum perdat.* Quid enim praua exempla? Quid nimię facultates? Quid occasionum frequentia? Quid ciborum copia? nisi prauę exhalationes fuerint, quę caput non valentissimum oppleant, & à statu dimoueant? suo ideò scitè dicebat Petrus Damianus: *Velut mali remiges cum ad alta pelagi vento impellente deueniunt, quando scilicet maiori conamine opus est, in somnum se mortifera securitate resoluunt.* Capite videlicet noxijs exhalationibus oppleto.

Ambros.
Corn. Tac.
Vopiscus.
Chrysost.
Pet. Dam.

7 Certè hac ratione, vt omnimoda puritas, & sanctitas Dei Filio necessariò inhęrēs à Salomone adstrueretur, accurata locutione de ipso dixit: *Speculum sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis illius:* Sapientię 7. 26. vbi iterum non immeritò ambigas circa illa verba, *sine macula,* cur potiùs speculo diuinę maiestatis, quā ima-

Sap. 7. 26.

imagini bonitatis attributa fuerint:cum huic aptius cõuenire videatur, nimirùm macula cum bonitate, siue cũ pulchritudine potius pugnat: ideo de sponsa cum omnium pulcherrima, siue optima asseritur, ait idem Salo-
[Cant. 4. 7.] mon: *Tota pulchras es amica mea, & macula non est in te*. Canticorum 4. 7. Subsistit tamen opportunè Sapientis locutio, vt summa diuinæ sapientiæ sanctitas, quæ nulla ratione, nullo modo noxam aliquam possit contrahere (huc enim Salomonis mens inibi it) ostendatur. Quod inde adstruit, quod in summa potestate, & potentissima maiestate absq; vlla omnino labis macula fuerit. Vnde si verè æstimas epithetũ illud, *sine macula*, multò significãtius, & opportunius maiestati, quam bonitati adiunctum fuit: nam vt frigidè de Dei Filio diceretur, esse bonum *sine macula*, ita emphaticè, & cum magna energia asseritur in summo dignitatis fastigio, nullam posse labem incurrere: vt videri Princeps, quàm magna, & excelsa ipsi virtus necessaria sit, ne prauis exhalationibus inficiatur: & à fastigij lubrico supplantetur.

Ad ea verba.

Quando venies ad me.

Principem in virtutem maximè incumbere debere, quod Reipublicæ gubernatio arduum, & difficile onus sit, quod Deo adiutore omnino opus habeat.

ADNOTATIO X.

1 EXtimulet denuò Principis animum, vt in virtutem, & exactissimam innocentiam totis neruis incumbat, ipsamet tantæ dignitatis moles, tam ardua difficilisque prouincia, perpetuæq; ac sibi succedentes curæ animum indesinenter pungentes, ac dilacerantes: etenim si ad externum tantum Regiæ coronæ, ac purpuræ splendorem, & amœnam, lætamque Principatus faciem delicias, & licentiam promittentem contempletur quin laborum, & curarum aspera introspiciat, ridiculus
[Mamert.] omnino fit, vti illi ad hunc modum à Mamertino in Panegyrico Iuliani depinguntur tyranni, qui propter cæcam imperandi cupiditatem in mortem ruerunt: existimantes Principatum rem non modò facilem, sed etiam blandam, & delicijs plenam esse de quibus, & cum quibus ipse ad hunc modum locutus: *Non paucos eiusmodi furore vecordes & nostra ætas, qui propter cæcam imperãdi cupiditatem in ferrum ruerunt. Si quos Deus paulisper vitæ redditos alloquatur: Heus (verbi grat.) nepotiane, atq; Syluane per infestos gladios, præsentesque mortes Imperium petiuistis. At nunc vltro vobis potestas regnandi datur, ve ea, qua Iulianus conditione regnetis, vt pro omnium otio die noctuq; vigiletis: & cum domini vocemini, libertatis ciuium seruiatis, sæpius prælium, quàm prandium capessatis nihil cuiquam auferatis, & vltrò omnibus largiamini: nulli gratificemini, in neminem, seuiatis, toto in orbe terrarum nullius virginis fama violetur. Sit lectulus etiã sine inconcessis, sed legitimis voluptatibus. Vestalium toris purior æstate Alemannicum puluerem, hyeme pruinam Thraciæ, intectis verticibus perferatis.* Sic statim opportunè subijcit: *Profectò verberum ipsorum molestiam, delicatæ aures non poterunt sustinere. Tantis negotijs territi non modo imperium, sed etiam vitam perosi ad inferiores aliquos inferos redire properabunt. Videbunt .n. istum Principatum laboribus, curis, vigilijs inquietum, cum illi faciem amœnam, & amabilem contemplantes laborum aspera non videbant.* Hæc ille. Quæ breuissimè
[Synesius.] complexus est Synesius oratione sæpius laudata *de Regno* inquiens: *Felicitas .n. onus quoddam esse videtur plũbo grauius. Eum ergo subuertit, ac deprimit, qui id humeris imposuerit.* Vnde quidem à S. Iob Principes, etsi magnis
[Iob. 26. 5.] viribus præditi, & huic oneri ferendo pares sub gubernationis tamen onere perpetuò gementes inducuntur: *Ecce (inquit) gigantes gemunt sub aquis*: sic hæc verba pensi-
[Greg. M.] tante Gregorio Magno lib. 17. Moral. cap. 12. *Si autem*

Velasq. in Psalm. centesimum Tom. 3.

A *gigantium nomine potentes huius sæculi designantur: in aquis possunt populi figurari Ioãne attestante qui ait:* Aquæ enim sunt populi. *Quanto quis hic altius erigitur, tanto curis grauioribus oneratur: eisq; ipsis populis mente, & cogitatione supponitur, quibus superponitur dignitate.* Ita Greg.

2 Legimus quidem sub hoc sensu diligenter à sacro Scriptore denotandum fuisse locum in quo Regum po- [3. Reg. 1. 45.] tentissimus, & sapientissimus Salomon à Propheta Nathan Rex inauguratus, & inunctus fuit, nempe *Gihon*. 3. Reg. 1. 45. *quod interpretatur* (sic id obseruante Venerab. Stephano Cantuariensi ad id loci in allegorijs Gotfredi [Stephan.] Tilmani) *luctatio, ad notandum quod maxima lucta in dignitatibus sit, & magnus labor.* Vt Prophetam illum in Regem inungere, nihil aliud fuerit quam prophetico ipsi ore prænunciare, perpetuam ipsi in Principatu laborum difficultatum, atque curarum luctam fore, quin maxima eius sapientia siue potentia ab obtundendos tot stimulos satis esse posset: sed hæc opportunius in vero Salomone adumbrata videris, dum inter grauissimas
B passionis suæ pœnas, atrocia illa pertulit ludibria quibus verus ipse Rex Regum tamquam nugator aliquis, & fictus Princeps à militibus fuit illusus, omnia et regia insignia, coronam, sceptrum, & purpuram imponentibus, & quidem cum peracta illa velut scena, ad seria, & vera ventum est: regiaque ipsi ablata fuere indumenta, spineam ipsum coronam de industria retinuisse, quin à capite auelli pateretur, constans PP. sententia est, ab Origene sic obseruauit Paschasius libro 12. capite 27. in Matthæum: *Sed mirum, quid voluerit* [Paschas.] *Euangelista, cum ait, quia exuerunt eum rursus chlamydem coccineam. De corona verò spinea, quod deposuerunt eam à capite semel illi illatam tacuit, & non est scriptum, neque quia detraxerint eam: & hoc non absque magno mysterio.* Planè vt manifestum Principibus fecerit Dominus curarum aculeos, & sollicitudinum spinas à regia dignitate diuelli numquam posse, sed tandiu in Principe durare, quamdiu durauerit, & Regnum, quamdiu du-
C rauerit, & vita, vt regnare sit, quam maximis gubernationis curis, & sollicitudibus indesinenter affligi. Cui cogitationi subscribit Chrysostomus homilia 66. ad populum Antiochenum, vbi cum præmisisset tribulationem vbique in Scriptura laudari, passimque assumi tamquam rem nobis omnino necessariam, subiecissetque ducta similitudine ab externis certaminibus neminem absque labore, & vigilijs coronam capere posset à Principum vita id ita confirmat: *Quem enim vis dicere? Regem? Sed nec ille procul a curis vitam agit, sed multis plenam tribulationibus, & curis. Ne namque diadema respicias, sed curarum tempestatem per quam ipsi corona paritur. Neque purpuram intuere, sed animam, & ipsa purpura magis nigrescentem. Non ita corona caput circumdat, sicut animam sollicitudo, nec in satellitum caternam sed in molestiarum multitudinem spectes.*

3 Et verò, vt has pungentium sollicitudinum spinas ad alia possemus reuocare, modò tantum referre placet
D ad ipsummet regendi onus mille curis, & difficultatibus obnoxium sub eo sensu quo callidus ille Tiberius Imperator apud Corneliun Tacitum libro primo An- [Corn. Tac.] nalium dicebat: *Se in partem curarum ab Augusto vocatum experiendo didicisse, quàm arduum, quam subiectum fortunæ regendi cuncta onus*; vt dixerit, eiusmodi quidem onus esse, quod validissimi gigantis humeri vix ferre queant. Quid namque tam arduum? quid tot casibus, & varijs discriminibus expositum, quàm vnum hominem in puppi ad gubernacula collocatum eam nauim regere qua generis humani salus vehitur, nam, id quidem Principatum esse, & Philo libro *de legatione ad Caium*, & quotquot pleno pectore sapiunt, omnino censent, sic namque Caium Imperatorem ibi alloquebatur: *A natura in puppi celsa collocatus ad gubernacula, rege nauim qua generis humani salus vehitur*. Et verò rei difficultatem ex hac imagine nullus, opinor, elegantius, opportuniusve demonstrauit, ac Maximus Tyrius ora- [Maxim. Tyr.] tione 3. inquiens: *Vides humanam vitam esse quasi Rempublicam quamdam, quæ numquam stabilis sit, nec in continenti constituta, sed qua parua nauicula immensum mare traijcit. Hanc non Gubernatoris*

tantum ars conseruat, sed & ventorum commoditas, & ministerium singulorum, & instrumentorum agilitas, & natura maris. Hæc Maximus. Quæ ab imaginum translatione in proprias voces rem, vt verè est significantes videtur transtulisse Marc. Tullius libr. 2. epistolarum, cũ ait: *Videtis. n. quanta vis sit temporum in Republica, quãta varietas rerum, quam incerti exitus, quàm flexibiles hominum voluntates, quid insidiarum, quid vanitatis in vita sit.* Planè, vt vterque cum Stephano Cantuariensi dixerit: ideò inunctum Regem Salomonem in Gihon: *Quod interpretatur* luctatio, *ad notandum, quod maxima lucta in dignitatibus sit, & magnus labor.* Quę enim maior? quę difficilior luctatio excogitari possit, quàm cum ventorum impetu, cum insania maris cum varietate scilicet temporum, cum hominum voluntatibus congredi, atque luctari? Sit gubernatori quanta quanta industria, & artis peritia, num maris naturam, & ventorum commoditates in manu habebit? Quis fuerit hic, *quia venti, & mare obediunt ei?* Quot, quęso, Principes, & gubernatores, gnauos, industrios, callidosque vidisti, qui tandem infelicem nauigationis suæ exitum habuerunt? Velut ille Tiberius ciuilis doctrinæ peritissimus, *qui post tantam experientiam* (sic Aruntius apud Cornelium Tacitum lib. 6. Annal.) *vi dominationis conuulsus, & mutatus fuit.* & quod hanc nauigationem omnino infamat, quoties ipsamet secunda aura naufragium spirauit? vt prudentes Reipublicæ nauclen non minus ab ea, quam ab aduersa, & in contrarium flante timere didicerint, Principis Apostolorum exemplum secuti, qui cum felici aliquando iactu copiosam piscium multitudinem extraxisset, tum ipsummet *rumpebatur rete*: tum tanta prędа ambę, *penè nauicula mergebantur.* Lucæ capite 5. vers. 6. & 7. vnde ipsi tanta copia cœpit esse suspecta, ita id adnotante ad hunc locum Ambrosio libro 5. in Lucã, dũ Petrum sic loquentẽ inducit: *Sed mihi tumultus iste suspectus est, ne plenitudine suæ naues penè mergantur.*

M. Tull. — *Stephan.* — *Corn. Tac.* — *Luc. 5. 6. & 7.* — *Ambros.*

4 Vides quam arduum, quam subiectum fortunæ regendi cuncta onus? Vides facilitatem onus esse plumbo grauius? nec sine arte, eaque perfectissima Principatum suscipi non secus, ac labyrinthum adiri posse. Benè quidem Chrysostom. hom. 52. in acta hæc de re aiebat: *Princeps est non qui vocatus est, sed qui verè est. Sicut. n. Rex neque Medicum, neq; Rhetorem faciet, ita neq; Principem: non enim littera, vel nomen Principem faciunt. Insuper si vis, extruat quis officinam Medicorum, habeat etiam discipulos, habeat & instrumenta, & pharmaca, & ingrediatur ad ægrotos, numquid sufficient, hæc vt præstẽt nobis Medicum? Minimè sed opus est arte, & sine illa non solum hæc nihil prosunt, sed etiam sunt damnosa. Et enim qui non est Medicus, melius fuerit neq; pharmaca habere: nam qui non habet, neq; seruat, neq; perdit, qui autẽ habet pessundat, nesciens illis vti: Quoniam non in natura pharmacorum est salus solum, sed etiam in arte adhibẽtis. Hoc. n. nisi sit, omnia corrumpuntur. Talis etiam Princeps est habes instrumenta, vocem, irã lictores, proscriptiones, mulctas, dona, laudes, habes discipulos, milites. at sine medica arte illa ei non proderunt,* &c. Sed quæ hæc tandem regia ars fuerit? Pertinet id quidem ad totos lib. 3. & 4. in quibus de regia Arte pensiculatius agendum nobis est, pertinet, & ad omnia politica, quę Principi nemo nõ scripsit: at. n. talisne hæc ars fuerit? qualis generaliter ars definitur à M. Tull. lib. 1. de Oratoribus, dum ait: *Ars est, quæ cognitis, penitusq; perspectis, & in vnum exitum expectantibus, & numquam fallentibus rebus continetur.* Non opinor, quippe vt benè dicebat Maximus Tyrius nauiculam hanc immensum mare traijcientem: *Non gubernatoris tantum ars conseruat, sed & ventorum commoditas, & ministerium singulorum, & instrumentorum agilitas, & natura maris*: id est, postquam artis consilio, prouidentia, labore, & egregijs adiutorib. Princeps vsus fuerit, adhuc ei cum ventorum impetu, & cum natura maris, de quibus Cicero libro secundò de Natura Deorum scitè ait: *Mare, & venti res violentissima*, concertandum est. Quibus ergo fundamentis hęc securè firmiterque nitatur? Facilis omnino responsio, virtute, Deoque: ita quidem Chrysostomus, & Gregorius Magnus: ille enim in capit. 7. epistol. 1. ad Corint. cum dixisset: *Agricultura imitatur Principatum; est. n. Princeps quidam plantarum cultor, alia quidẽ amputans, & prohibens: alia verò fouens, & excrescere faciẽs.* Subijcit: *Hæc autem ars magis, quam alia a diuina gratia dependet, & ferè tota è cælo perficitur: nam neq; qui plantat, est aliquid neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus.* Ita Chrysost. Ad quem modum Gregor. cùm gubernandi rationem sic præscripsisset: *Vt Principes animaduertẽtes culpas corrigant, nec tamen per uim eius animaduersionis intumescant, vt quadam leniter correpta tolerent, nec tamen disciplinæ vincula eadem lenitate dissoluant, vt quadam tolerando dissimulent, nec tamen ea crescere dissimulando permittant.* Subdit: *Laboriosa sunt ista, & nisi diuina gratia fulciat ad custodiendum difficilia. Rectè verò de aduentu districti iudicis per Sapientiæ librum dicitur, Horrendè, & citò apparebit vobis, quoniã iudicium durissimum in, qui præsunt fiet.* Hæc Gregorius.

M. Tull. — *Max. Tyrius.* — *M. Tull.* — *Chrysost.* — *Greg. M.*

5 Sed illud maximè opportunum, quod Augustinus libro 2. de ordine capitulo 20. tomo primò. Reipublicæ gerendæ, nonnisi sapiente perfecto, beato, & penè diuino gubernatore contentus ex Pythagorę sensu id luculenter adstruit: nimirum cum ille Philosophum miris laudibus efferret, quod doctrinam de Republica administranda auditoribus suis non antea tradere solitus fuerit, quàm eos omni ex parte perfectos animaduertisset: vt inter prosperæ, & aduersæ fortunę fluctus, inter tot rerum mutationes, & varietates; inter tot casuum discriminumque scopulos nauim, in qua humani generis salus vehitur non casu, aut temerè, sed diuina quadam ratione dirigere possent: sed id ab Augustino audire, operæ pretium fuerit: ait ergo: *Quod autem Pythagoræ mentionem fecisti, nescio, quo illum diuino ordine occulto tibi in mentem venisse credo. Res. n. multum necessaria mihi prorsus exciderat, quam in illo viro mirari, & penè quotidianis, vt scis, efferre laudibus soleo, quod regendæ Reipublicæ disciplinam suis auditoribus vltimam tradebat, iam doctis, iam perfectis, iã beatis.* Sed quam ob causam? Subdit Aug. *Tantos nãbi fluctus videbat, vt eis nollet committere nisi virum, qui & in regendo penè diuinè scopulos euitaret, etsi omnia defecissent, ipse illis fluctibus quasi scopulus fieret: de solo enim sapiente verissimè dici potest.*

Ille velut pelagi rupes immota resistit.

Sic August. verum ijs quàm appositè diuina concinant, omnino obserua: quippe *fidelis seruus, & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam.* Luc. 12. 42. Dei ope, & virtutis vi, atque auctoritate subnixus violentissimos ventorum (tales enim sunt Aquilo, & Auster) hac illac ad nutum ducit,

Sceptra tenens mollitq; animos, & temperat iras.
Imperio premit, ac vinclis, & carcere frænat.

Vel audi sponsam Cantic. 4. 16. *Surge Aquilo, & veni Auster, perfla hortum meum, & fluant aromata eius*: vbi non immeritò dixeris: *Quis est hic quia mare, & venti obediunt ei?* Matt. 8. 27. Nec. n. precibus, aut votis, sed vi, & imperio ventorum imperum frangit; eosq; quò vult ducit. Magnum quidpiam certè se fuisse consecutũ existimabat Salomon, quod sapientia humanam excedente vim ventorum mente cognosceret, at illis leges imponere, & seuero imperio regere diuinæ solius esse videtur potestatis, quę *fecit uentis pondus*: Iob 28. 25. Verum. n. verò virtutis hæc vis, & auctoritas est: quippe is, *qui virtute adhæret Deo, & unus spiritus fit cum eo* 1. Corinthiorum 6. 17. Ita Dei vices gerit, & qua fidelis, & prudens seruus Dei est, ita ab eo super omnia bona sua constituitur, vt ad instar eius omnia moderetur: sic namque præfa o Lucæ loco subijcit Dominus. *Amen dico uobis super omnia bona sua constituet eum.* Ita omnino hæc omnia obseruante, monenteq; Gregorio Nysseno ad ea Canticorum verba homilia 10. ad hunc modum: *Aspice Reginæ potestatem, ex rebus eius uirtutem considerans, quanta per se imperans cernatur auctoritas in ijs, quæ dicuntur. non. n. precibus, & uotis id quod uult, efficit, sed conuenienter uoci eius, qui promisit, qui quidem dicit:* Fidelem, & prudentem, dispensatorem factum esse dominum omniũ, quę habet Dominus: *Hac accepta potestate, Regis instar duos uẽtos regit, & dispensat, ut sibi uidetur, Aquilonẽ quidem*

August. — *Luc. 12. 42.* — *Cant. 4. 16.* — *Matth. 8. 27.* — *Iob. 28. 25.* — *1. Cor. 6. 17.* — *Luc. 12.* — *Nyssen.*

quidem à se iussu separant, Austrum autem benignè vocans, & vrgens vt ad se veniat. Sic Nyssenus. En principem Deo duce, virtuti subnixum *in regendo penè diuinè scopulos euitantem*, quippe imperet ventis, & mari. A

6 Apparet quidem id manifestissimè in Moyse Israeliticum populum multum nimis sicut arenam maris hac illac facilè circumducente, siue tamquam nutrice infantem baiulante, imo verò tamquam Deo ventis, mari, terræ absolutissimè imperante: sic enim ipsi suammet auctoritatem, & potestatem commodasse Dominus di-

Exod. citur, Exodi 7. 1. *Ecce constitui te Deum Pharaonis*: id

Hilar. est, inquit Hilarius lib. 7. de Trinitate: *Data est Moysi auctoritas, & potestas, qua velut Deus Pharaonem terreret, puniret, & nolentem cogeret dimittere Hebræos.* Lu-

Rupert. culentiùs Rupertus, qui perinde id esse ait, ac si diceret Dominus: *Ecce ego sustollam te super altitudinem nubium, faciamque te Deum, non quem ille fideliter adoret, sed quem seruiliter formidet, vt imperes aquis pro potestate Dei, vt ranas creent: vt imperes terra, ac cineri, faciasque in Rege, & in exercitu eius cyniphes, vt imperes aeri, & pestem admodum grauem generet, vt imperes igni, & cum grandine mixtus feratur super peccatores. Sic imperando elementis, Deus eris Pharaonis.* B Vide Moysem tanta auctoritate, & pœnitentia tam in Reges, quàm in omnes creaturas pollente vt ipsum cuncta quasi Deum reuereantur? Comminiscere modò, quid ipsi paulò antè euenerit, Exodi 2. 13. vix illum videlicet duos omninò è suis omni studio, & diligentia adhibita regere, & sedare potuisse, quin alter non sine morsu ei restiterit, & imprudenter insultauerit: ita enim ibi: *Et egressus die altero conspexit duos Hebræos rixantes, dixitq; ei, qui faciebat iniuriam Quare percutis proximum tuum? Qui respondit. Quis te constituit principem, & iudicem super nos? Num occidere me vis sicut heri occidisti Aegyptium?* Committe ergo Moysem cum Moyse, vt animaduertas, quid intersit inter Principem Deum adiutorem habentem, & non habentem: hic quippe *etiamsi instrumenta, vocem, iram, lictores, proscriptiones, mulctas, dona, laudes, milites* (vt

Chrysost. aiebat Chrysostom.) *habeat, sine regia arte nihil ei proderunt*: ille verò, & hominibus, & mari & ventis ad Dei instar imperabit: *Hæc namque ars magis quàm alia à diuina gratia dependet: & ferè tota è cælo perficitur. Nam neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus.* Quę quidem omnia noster Vates

Ps. 32. 16. opportunè firmat Psalmo trigesimo secundo, 16. dum ait: *Non saluatur Rex per multam virtutem, & gigas non saluabitur in multitudine virtutis suæ. Fallax equus ad salutem*: pręsertim si ijs addideris, quę de florentissimo

Philo. hoc Moysis imperio inquit Philo libro de præmijs: *Regnauit Moyses non more aliorum fretus copijs equestribus, & pedestribus, sed Deo cuius auctoritate regnum acceperat.*

Ideò sanè qui anteà vel duorum murmur compescere non valuit, infinitam postmodum multitudinem felicissimè rexit, fouit, & tutatus est: si namque Deus *ventis, & mari* imperare solet, vt non modò venti, & maria sedentur, sed ipsimet fluctus placidissimè

Matth. 8. 26. componantur, *fiatq; tranquillitas magna.* Matth. 8. 26. pulchrè id adnotante Chrysostomo hom. 28. in Matth. hunc in modum: *Non ventos solum & tempestatem, sed quod inauditum omnino erat, fluctus, vndasq; statim composuit. Nam etsi vis ventorum cessauerit, permanent tamen fluctus vndarum diutius, sed non ita hic: non enim natura duce, aut arte fiunt, quæ à Christo fiunt, sed simul omnia finem suum assequuntur.* Ita Chrysostomus.

P. Velasquez in Psalm. centesimum.

A *Ad eadem verba,*

In innocentia cordis mei in medio domus meæ.

Principem maximè perfectum esse debere, quod totum regni pondus super eum incumbat, & de cunctis subditis singillatim rationem Deo redditurus sit.

ADNOTATIO XI.

1 SI regni felicitas, vel ipsismet ethnicis oculis pensitata, *Onus est plumbo grauius, quòd eum subuertat, ac deprimat, qui illud humeris imposuerit, nisi planè sit robustus*: dicebat quippe Tiberius ille Princeps eiusdem doctrinæ apprimè gnarus, *se in partem curarum ab Augusto vocatum experiendo didicisse, quàm arduum, quàm subiectũ fortuna regendi cuncta onus.* Quid rogo de hoc onere dixerit, qui illud spiritualibus, & Christianis oculis pensitauerit, minimè ignarus Principem in puppi celsa ad gubernacula collocatum, nauem in qua generis humani salus vehitur, tamquam fidei & industriæ suæ cõmissam ea ratione regere, vt de cunctis subditis suis summo omnium mortalium Iudici rationem sit omnino redditurus, apertissimè dicente Paulo: *Ipsi enim peruigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri*: ad Hebr. 13. 17. Quod si externarum rerum curæ, ac difficultates pungentes spinæ sunt, regnum caput, vt vidimus, stipulantes, quod quæso, iudicium tuleris de ea ingenti sollicitudine, quæ Principis animum coquere, & versare debet in pectore eius fixa, quòd in extremum animæ periculum ob Principatum vocatus videatur, *nisi planè sit robustus*: cùm totum regni pondus super ipsum incumbat? quasi vnusquisque è subditis peculiaris quędam spina sit, quæ Principis caput, animumque lancinet atque compungat. Vnde notanter præfato loco Paschasius, in quo de spinea Domini corona ei vsque ad mortem inhærente agebat, subiecit: *Porrò spinas, quas in capite gestauit, non mutauit. neque alicubi transposuit.* Vt diceret, hanc curam, siue onus, quod Principi incumbit reddendi rationem pro subditis, spinam esse, quæ semel infixa, nec diuelli, nec in alium transferri, siue in alia bona opera commutari queat; sed ei quà Princeps est, necessaria ratione hærere debeat. Iam verò huius doctrinæ vim sic in pręfata verba ad Hebręos vrget Chrysostomus: *O quãtum est periculum! Quid miseris illis dixerim, qui se coniiciunt in tantam abyssum suppliciorum? Omnium, quos regis, mulierum, & virorum, & puerorum à te reddenda est ratio.* Audis tot spinas, quot subditos Principis animum lancinare? Vide iam hæc omnia reapse expressa.

Cor. Tac. *Hebr. 13. 17.* C *Paschas.* *Chrysost.*

2 Peccauit quidem Israeliticus populus in Moabitarum fœminarum pulchritudine offendens, Numeror. 25. 3. *Initiatusq; est Israel Beelphegor.* Quid tunc primùm Dominus? Audi: & iratus Dominus ait ad Moysen: *Tolle cunctos Principes populi, & suspende eos contra Solem in patibulis.* Quid? Credibilenè fuerit, Principes à Deo D ad populi gubernationem electos, primos ad turpissimũ illud scelus proruisse? Non opinor: cur igitur è vestigio contra Solem in patibulis suspensi? Occurrunt LXX. & ab illis Origenes: dum pręfata verba ad Principum examen, & quęstionem de ipsis sumptam potiùs quàm ad punitionem, sic referunt: *Accipe omnes Principes populi, & ostenta eos Domino contra Solem*: vt sensus sit: Suspende illos in equuleo, & quęsitissima disquisitione, & seuerissimis quęstionibus illos examina, vt de populi peccato rationem cum primis reddant: vtrùm videlicet muneri suo inuigilauerint? opportunas leges, & salutaria subditis monita, cùm adhuc integra res erat, dederint? subinde verò an cum ad peccandum illi proni labebantur, debitis eos castigationibus cohibuerint? Denique an peccatum in paucos primùm serpẽs ferro cascindere, ne ceteros contagio corrumperent diligenter studuerint? De his namque omnibus Domino ostentari, mihi scilicet rationem reddere, me videlicet interrogãte, ijsque mihi, quem minimè fallere poterunt, respondentibus: ita omninò hęc verba premente Origene, homilia

Numer. 25. 3. *LXX.* *Origen.*

milia vigesima prima in numeros: *Populus peccat, & principes ostentantur contra Solem, ijdem ad examinādū producuntur. Vides, quæ sit conditio Principum populi? Nō solum pro suis proprijs arguuntur delictis, sed, & pro populi peccatis coguntur rationem reddere, ne ipsorū sit culpa, quod populus deliquit: ne fortè non docuerint, ne fortè non monuerint, neque solliciti fuerint arguere eos, qui initium culpę dederint, vti ne contagio dispergeretur in plures. Hęc.n. omnia facere, Principibus imminet* Hæc Origenes. Chrysost. Quibus illa sunt annectenda ex Chrysostomo homil. 2. in epist. 2. ad Timoth. *Iam verò considera, quantum periculum sit, per singulos subditorū discuti rationemq; pro omnibus reddere*. Sap. 6. 9. Quo omnino faciunt Salomonis verba Sapientiæ 6. 9. vbi cum præmisisset: *Potētes potenter tormēta patientur*. Subijcit: *Fortioribus autem fortior instat cruciatio*. Quod si ambigas: in quo hęc ab illa sententia differat, facilis est ex Græco fonte responsio, quippe ibi pro *cruciatio* ea vox est, quàm opportunè vertas *scrutatio*. Vnde is, valde quidem minax Principibus sēsus subest: eos non vtcumque siue perfunctoriè, sed fortissima, & acutissima disquisitione fore examinandos, qui non modò de proprijs reatibus, sed de omnium subditorum peccatis rationem sint reddituri: *Ne ipsorum sit culpa, quod populus deliquit, ne fortè non docuerint, ne fortè non monuerint, neque solliciti fuerint, arguere eos, qui initium culpę dederint*, &c.

3 Huc valde opportunè aduoces illum tam ingentis, siue enormis summę debitorem, cuius meminit Matth. Matt. 18. 24. 18. 24. dum ait: *Et cum cœpisset rationem ponere, oblatus est ei vnus, qui debebat ei decem millia talenta*. Quē eundem esse cum illo, qui quod decem mnas egregie administrasset, decem ciuitatibus præpositus fuisse sic dicitur Luc. 19. 17. Luc. 19. 17. *Quia in modico fuisti fidelis eris potestatē habēs super decem ciuitates*: siue vt habet lectio Syriaca: *Dominaberis super decem ciuitates*: vt superiùs ex Origene tractatu septimò in Matthæum adstruximus. Quod si denuò ambigas, quònam modò *vnus* homo tam immane æris alieni debitum contrahere potuerit, quale quidem nec decem millia hominum vix cōtraxerint: cum apud Lucam Dominus sese cum fœneratore componens, debitoresq; suos recensens, eum qui maioris summæ erat obnoxius, quingentorum tantùm denariorum debitorem fecit inquiens: *Duo debitores erant cuidam fœneratori,* Luc. 7. 41. *alius debebat denarios quingentos alius quinquaginta*. Lucæ 7. 41. Respondet Origenes, causam esse, quod non se tantùm, sed pro omnibus etiam sibi in decem illis vrbibus subditis rationem reddere coactus sit: benè omnino decem vrbibus respondenti enormi illo decem millium talentorum debitō: nam cùm millenari numero Greg. M. vniuersitas designetur, vt ex Gregor. Magno Adnotat. 3. n. 4. vidimus: decem millia talenta debere, perinde fuerit ac omnibus decē vrbium peccatis obnoxium esse, ac de illis rationem reddere, omnia hæc admonente Origen. ibi Origene: nā primum quidem sic ait: *Ille nihil modicum, sed omnia magna, & pessima peccauit, qui oblatus est Regi, qui forsitam tot talenta perdidit, quantos perdidit homines, qui receperunt eum in se talia operantem peccata*. Deinde verò dum obseruat, de hoc tam ingentis sūmę debitore notanter dici, quod haberet vxorem, & filios, atque id sapit, ac si Principem, ciuitates, & subditos Galat. 4. habere dicatur, ait enim; *Sicut enim Hierusalem, quæ sursum, est Pauli, & omnium similiū ei, sic mater est quorundam quidem Syene Aegypti, vel Memphis, aliorum autem Tyrus, & Sidon: & sicut Hierusalem sponsa est ornata viro suo Christo, sic & illa matres virorum quorundam possidentium eas coniuges sunt, vel sponsę, & sicut sūt quidam filij Hierusalem quasi matris, & Christi quasi Patris, sic sunt quidam filij Syenes, vel Memphidis, vel Tyri, vel Sidonis, & prępositorum eis Principum quasi patrum*. Inde sic infert: *Vnusquisque ergo habentium secundum quod diximus vxorem, vel sponsam, vel filius daturus est rationem, cum venerit Rex ponere rationem, Vnusquisque enim eorum habet, & debitores quasi Principes alicuius, vel Syenes, vel Memphidis, vel Tyri, vel Sidonis*. Hęc ibi Origenes.

Chrysost. 4 Vides, quantum sit periculum, vti dicebat Chrysostomus: *per singulos subditorum discuti, rationemq; pro omnibus reddere?* Meritò ergo clamat Origenes præfato loco in Numeros: *Hęc si cogitarent homines, nunquam cuperent, nec ambirent ad populi Principatum. Sufficit enim mihi pro meis proprijs argui delictis: sufficit mihi pro memetipso, & peccatis meis reddere rationē. Quid mihi necesse est etiā pro populi peccatis ostentari, & ostētari cōtra Solē, ante quem nihil potest abscondi, nihil obscurari*. Origen. Sanè hac ratione mysticę illę Ezech rotę quibus Principes, ac Duces populi designantur plenę oculis notanter esse dicuntur: sic namque Ezechiel 1. 18. *Statura quoque erat* Ezec. 1. 18. *rotis, & altitudo, & horribilis aspectus, & totum corpus oculis plenum in circuitu ipsarum*; vbi lectio Hæbrea apud Paginum, & 70. notanter reponunt: *Et dorsa earū plena erant oculis*. Lect. Heb. Pagnin. LXX. Quod si inquiras: Cur oculis à facie reuulsis in dorso fuerint collocati, Quid enim oculis & dorso, quæ ferendo oneri destinata corporis pars est? Respondebo per partes huic dubitationi. Et quidem in primis Principem oculos a facie effossos habere, eo non incongruè retuleris, quòd cum necesse sit aliquos ex hominibus, ad Rempublic. gerendam assumi, ij qui eius curam tandem suscipiunt oculos tunc quibus oneris enormitatem, & periculi magnitudinem vndequaque obseruent, quodammodo non habere videantur, vti inquit Origines: *Hęc si cogitarent homines unquam cuperent, nec ambirent ad populi Principatū* Diuina quidem Prouidentia ad hanc non adeò exatam obeundi muneris considerationem quodammodò conniuente, imò verò accurato studio, & pulcherrimo artificio, siue bono dolo (de quo Prætor non dat edictum vt inquit Consultus in lege 1. *D. de dolo*) eos quos nouit munere Lib. 1. D. de dolo. rectè functuros, si sic loqui fas est capiente. Vel vide quonam modo se gesserit cum Isaia, dum populi curam atque institutionem ei mandare voluit. Nimirum vt Isai. 6. 8. sibi dicenti: *Quem mittam, & quis ibit nobis?* Vates annuerit illis vocibus: *Ecce ego mitte me*: eum prius fragorem, & terribilem in templo strepitum præmisit, vt cœlum ruere, fractusque illabi orbis videretur: sic quippe ibi: *Et commota sunt superliminaria cardinum a voce clamantis, & domus repleta est fumo*. Firmissimas nempe templi columnas quatiens, totamque domum velut à fundamentis conuellens, simulque densissimis tenebris implens, vt bonus Vates non alio tunc tremore, stuporeque perterritus, quàm si fractus super se orbis dilaberetur, siue suæ quodammodò infirmitatis immemor siue ponderis immensitatem non omninò librans, & cum suis humeris componens, fumo eius oculos occupante, cæco quodam, sed diserto obediendi impetu oblatum sibi munus suscipere non recusauerit: sic pulchra id inibi adnotante Foreno, dum primum Isaiam, Forerius. *metu correptum, & propè attonitum* facit: deinde verò subijcit *cum hæc Prophetam quoq; stupefecissent, ne fortè agnoscens imbecillitatem suam munus detrectaret*. Ita ille. Nazianz. Nec aliam quidem Gregor. Naz. mentem fuisse dixeris cum in Pontificatum, vel inuitus suffectus, vt infixum cordi stimulum obtunderet, curamque quæ illius animam perpetuò torquebat, tantisper alleuaret, hanc Isaiæ in suscipienda populi cura promptitudinem ob oculos sibi proponebat, secumque subinde ad hunc modum ratiocinabatur: *At enim rursus ad historiam feror, ac veterum probatissimos quosque considerans, eos omnes, quos diuina gratia, vel ad gubernandam plebem, vel ad Prophetia munus vnquam elegit, partim alacri animo vocationi paruisse, partim oblata gratia moram iniecisse reperio; nec vel eorum, qui pedem subduxerunt culpandam timiditatem, vel eorum, qui ad impositum sibi munus obeundum impigrè se accinxerunt, reprehendendam alacritatem. Illi quidem ministerij magnitudinem extimuerunt, hi contra vocantis ope confisi paruerunt. Aaron promptus erat, Moyses autem repugnabat: Isaias impigrè obedit, at Ieremias iuuenilem ætatem metuebat*. Sed enim hæc secum collocutus, siue meditatus Gregorius, statum sese disertissimè sugillabat, quasi ad Pontificatum suscipiendum, à culminis illecebra blandè decipi se sineret, aiebat quippe: *His rationibus meipsum incanto, ac mihi animus ferri instar paulatim cedit, ac emollitur*. Vbi

omni-

omnino obserua pulchrum, & emphaticum dicẽdi modum *meipsum incanto*: id est, mentem meam veneficis carminibus turbo, & veluti amatorijs poculis intellectus aciem, sensúsq; meos suauiter consopio, atq; decipio, ne scopulos, saxa, carybdim, scyllam, totq; vitę discrimina, in quæ præceps feror, animaduertam. Vnde illico notanter subijcit: *Propterea non renitor, neq; contradico, vt loquebatur Dominus meus, cùm nō ad præfecturam vocaretur, sed tamquam ouis ad occisionem duceretur.* Vbi si tãtisper attendis, seipsum ad Præfecturam euntem cũ oue ad occisionem ducta non obscurè componit: vt perinde fuerit Principatum, ac morte obire. At enim verò rẽ omnino auget Moyses, qui mortem non modo præ Principatu optabat, sed vt rem sibi grauissimam sic a Domino petebat, Numer. 11. 14. & 15. *Non possum solus sustinere omnem hunc populum, quia grauis est mihi; sin aliter tibi videtur, obsecro, vt interficias me, & inueniam gratiam in oculis tuis, ne tantis afficiar malis.* Vbi Hebræa, & LXX. disertè habent: *Si autem sic tu facis mihi, occide me interemptione, si inueni misericordiam apud te.* Quid verò fuerit mirandum, aut Moysem diuino lumine afflatum, aut Gregor. Nazianzen. lynatissimi iudicij virum, ad hunc modum de Principatus discrimine censuisse, cum Gentilis Demosthenes apud Stobæum ser. 43. nec hilum ab istis magnis viri discrepans dixerit: *duabus vijs propositis, altera ad tribunal, altera ad inferos, prudentem virum præoptaturum esse eam, quæ ad inferos ducit.*

Num. 11. 14.

Lect. Hebæ. LXX.

Demosth.

5 En quid significet. Rotis hisce effossos à facie oculos fuisse. Iam verò illos ipsis in dorsis in ea scilicet corporis parte, quę ferendo oneri facta est, non duplicatos modò sed multiplicatos collocari, atq; in figi, non tantum portendit, bonum Principem subditos suos vnicè diligere, & in oculis ferrè debere, sed id etiam signate; & peculiari ratione subditorum onus super ipsius oculos immediatè imponi: tam vt attentissima de illis cura, maximaque sollicitudo atque molestia illius animum indesinenter vrgeat, quam vt multos illi hac de re gemitus, & magnã lacrymarum vim ab ipso exprimat, quemadmodũ quidquid in oculos incidit, quamuis leuis festuca fuerit, lacrymas ab illis excutit. Etenim quantumcumque sibi Princeps arroget, & prudentia, atque virtute nubes transcendere, & cœlum ipsum capite pertingere præsumat, num. *in nubibus æquabitur Domino, aut similis erit Deo in Filijs Dei?* Enim verò quale hac de re ipsamet Dei Sapientia iudicium tulerit, quamque immensi discriminis negotium, vel vnius quidem hominis gubernationem esse censuerit, facilè conijcens, si cum ipso ad mortui Lazari sepulchrum ac excusationem ieris, ibi enim modestissimũ Dominum non modò lacrymas fundere, ardentiaq; suspiria, &c. mœstissimi animi signa dare, sed altius etiam ingemere, quodq; à tanta maiestate quondammodò videbatur alienum, diros leonis instar fremitus edere, & quod plus est, sedatissimum illud, ac placidissimum, pectus, quod Olympo nubes excedente, imò cœlo ipso cùm maximè sereno existit, multo altius erat turbari, & velut æquor agitatis fluctibus, & reciprocantibus vndis vehementius commoueri videris, hæc omnia singillatim obseruante Ioann. c. 11. nam de lacrymis vers. 35. ait *& lacrymatus est Iesus* de fremitu vers. 33. *infremuit spiritu*. & vers. 38. *rursum fremens in semetipse*: de turbatione verò vers. 33. *& turbauit seipsum*. Iam meritò ambigis, quo merint, tot tam magna, tam insolita, doloris, & anxietatis argumenta præsertim cum maximè lætandum atque plaudendum videbatur? Benefacere siquidem, & mortuo vitam dare, vt facinus Principis magnitudine vndequaque dignum, ita gaudij occasio, & profusæ lętitiæ materia meritò fuerit. Sed enim diuinæ sapientię alter visum: & Lazarum ad vitam reuocare, non mediocris sibi curæ occasionem censuit, ea omnino ratione, quod eum, quem turbulenti maris fluctibus ereptum in tuto, ac fido litore collocauerat, denuo gubernandum, & per huius vitæ scopulos ducendum rursus susciperet. Sic id expendente S. Isidoro Pelusiota lib. 2. epist. 173. *Cùm autem iustitia (Lazarus) præditus esset, atq; ex huius vitæ stadio cum laude, atq; gloria excessisset, non est dubium, quod in requie, & honore esset. Quoniam igitur ob suam gloriam à morte ad vitam excitaturus es-*

Ioann. 11. 33. & 35. & 38.

S. Isid. Pel.

set, collacrymauit, his propemodum verbis vtẽs: Eum qui portum iam appulerat, rursus ad fluctus, & procellas voco, eum qui iam coronam consecutus erat, ad certamina rursum duco; vt diceret Dominus videatur: Reddideram ego iam in Lazari anima rationem, manu duxeram illum peculiari, cura, ac prouidentia: ac dum ipsum extra telorum iactum constituteram, eam a capius corona, siue ab animo ipso pungentem spinam vtceram, quid noua ipse discrimina modo subeat, & difficile stadium humeris meis denuo impositus percurrat? *Conuersus sum in ęrũna mea, dum configitur spina.* Ps. 31. 4. Ps. 31. 4.

6 Sed enim illam tandem nostro instituto opportuniorẽ reddideris rationem, cur Principum *dorsa plena oculis* esse debeant. Quod videlicet eorum vita quatenus ei oneri ferendo, & Reipub. gerendę addicta est, innocentissima, ac purissima, non secus ac oculi, siue oculorum pupillæ, quibus nihil in toto corpore purius, aut delicatius inuenitur, omnino esse debeat. Quod omnino expressit noster Rex, qui vt hic viam suam vndequaq; immaculatam, & exactissimam cordis innocentiam proponit, ita alibi quo regio muneri idoneus videatur obnixè à Deo efflagitat, vt tamquam oculi pupillam, ipsum custodiat. Ps. 16. 8. inquiens: *Custodi me, vt pupillam oculi: sub vmbra alarum tuarum protege me.* Quam oculorum imaginem omnimodam puritatem denotare optimè huc intentus expendit Ambrosius libro 6. in Hexamer. c. 4. vbi cum dixisset: *tutum auxilium postulans Propheta ait: custodi me Domine, vt pupillam oculi; vt protectionis diuinæ fieret ei tam sollicita, & tuta custodia, quã pupillam oculi sussipimẽ quodam natura vallo munire dignatus est.* Subijcit: *Quia innocentia, & integritas leui sordis aspersa violatur, & gratię suę munus amittit, & ideò perspiciendum est, ne qui eam puluis erroris oblimet, aut vlla vexet festuca peccati.* Nimirum tali innocentię puritate ornatus imò munitus esse oportet, qui alios à peccato defendere, ac munire tenetur, & de illis rationem redditurus est, tam assidua, & pungente cura illorum saluti, & integritati operã nauare debet, vt tot oculos huic rei intentos, atq; vigilantes habeat, quot ei subditi sint. Quo maximè facit, quod Aug. adnot. preced. adductus de Pythagora aiebat: Regendę Reipub. disciplinam nõ nisi *auditoribus iam doctis, iam perfectis, iam sapientibus, iam beatis*, tradere solitum: *tantos enim ibi fluctus videbat, vt eis nollet committere nisi virum qui, & in regendo penè diuinè scopulos euitaret, & si omnia defecissent ipse illis fluctibus quasi scopulus fieret.* Virtute scilicet, constãtia, iustitia, fortitudine, & integritate. Nec minus opportunum fuerit, quod idemmet Aug. epist. 148. cum in cõfortinm Episcopatus vocaretur à Valerio de Pontificatus munere censebat ad hunc modum: *Nihil apud Deũ miserius, tristius, & damnabilius Episcopi, Presbyteri, aut Diaconi officio, si perfunctoriè res agatur:* id enim Principi suo etiam modo aptari potest. Nam vterror Domininicę vocis: *Si dicente me ad impium: Morte morieris: non annuntiaueris ei, neq; locutus fueris, vt auertatur à via sua impia, & viuat ipse impius in iniquitate sua morietur: sanguinem autem eius de manu tua requiram.* Ezechiel. 3. 18. querulosas, & vberioribus lacrymis interlitas voces has excussit Aug. ita, & Principem virtuti, & Regni gubernationi perfunctoriè incumbentem maximè premere, & vrgere debet. Ad quem planè modum Gregorius Magnus lib. 24. Moral. c. 30. sapienter monet: *Necesse est vt his, qui pręest, quę exẽpla subditis prębeat, solerter attẽdat, & tantis se sciat viuere, quãtis præest. Nõ autem debet hominum ducatum suscipere, qui nescit homines benè viuendo pręire, ne qui ad hoc eligitur, vt aliorum culpas corrigat, quod resecare debuit, ipse committat.* Quare post nonnulla sic tandem concludit: *Vnde magnopere curandum est, vt qui regendis hominibus prefertur, apud se intra secretum mentis in cathedra pręsideat humilitatis. Cumq; iudicanti ei à ceteris foris assistitur, vigilanti oculo incessanter aspiciat, cui quandoq; Iudici ipse de his iudicandus assistat, vt quantò nunc ante eum, quem non videt sollicitus trepidat, tantò eum cum viderit securior cernat.* Hęc Gregorius Rotarum oculis opportuna.

Ps. 16. 8.

Ambros.

August.

Greg. M.

Ad ea verba.

Quando venies ad me?

Principi virtute conspicuo felicem rerum exitum fortunatamque Regni administrationem à Deo contingere.

ADNOTATIO XII.

1 HVe planè si attendis, Ethnicorum hominum vota, consilia, voces, querelę perpetuò ibant, vt fortunam sibi amicam, & propitiam exoptarent habe-rentque: tumirum quã vitæ siue sæculi huius nauim gubernantem, hominesque siue fortunatos, siue infelices facientem omnino confingebant. Sic enim illam in pri-
Dio.Chry. mis apud Dionem Chrysostomum orat. 64. & clauum tenentem, & collectos fructus spargentem depictam videris, quippe illam facit: *Dextera manu clauum tenẽtem, vt quis discere possit nauem regere, quod vitam nobis, quasi nauem magnam gubernet, omnesq; saluet nauigantes. Altera autem manu partes, collectosq; tenere fructus atq; indicare bonorum, quæ ipsa dare soleas, multitudinem*: deinde apud Plutarch. lib. *de Fortuna Romano-*
Plutarch. *rum*. Amalthęę cornu itidem, vt Dion, in eius manus dãtem his verbis: *Illud omnium sermonibus celebratũ. Copiæ cornu in manu habet non frugibus semper florentibus refertum, sed largissimè omnia profundens quæ omnis terra omne mare, omnia flumina, metalla portusq; ferant.* Ergo in hanc cęca gentilium auiditas, siue ambitio, vota, preces, & voces suas dirigebat: & siue benignã, siue auaram experti, de ea aut laudes, aut conuitia adornabant.
Plinius. Pulchrè Plin. lib. 2. nat. hist. c. 7. discordantes hominum de Dei Prouidentia sententias componens, eos in Fortunam omni modo, & tempore intentos sic irridet: *Inuenit tamen inter has vtrasq; sententias medium sibi ipsi mortalitas Numen, quo minus etiam plana de Deo co-* C *niectatio esse. Toto quippe mundo, & locis omnibus, omnibusq; horis, omnium vocibus Fortuna sola inuocatur, vna nominatur, vna accusatur, vna agitur rea, vna cogitatur: sola laudatur, sola arguitur, & cum conuicijs colitur volubilis, a plerisq; verò, & cæca etiam existimata, vaga, incõstans incerta, varia indignorum fautrix*, Pergit eleganter: *Huic omnia expensa omnia feruntur accepta, & in tota ratione mortaliũ sola vtrãq; paginã* (Hispanè dixeris
Seneca. *el debe, y el ha de hauer*) *facit*. Ad quę planè modum Seneca cum varijs in locis ex suo ingenio Fortunam æstimet, vt in consolatione ad Polybium c. 21. inquiens: *Quo melior enim est quisq; hoc sæpius ferre te consueuit, sine vllo delectu furentem, & inter ipsa beneficia metuendã*, & in Consolatione ad Marciã c. 10. *Vt varia, & libidinosa, mancipiorũq; suorũ negligẽs domina, & pænis, & pœnis errauit*: & epist. 75. illam ludos facientem sic inducens: *Hanc imaginem animo tuo propone, ludos facere fortunã, & in hunc mortalium cœtum honores, diuitias, gratiam excutere*. Quid homines de illa sentiant, siue quo modo D cum ipsa se gerant, sic arguté aperit epistol. 22. vt affirmet, de ea illos quomodo de amica quem solicitud est, si *verum affectum eorum suspiciat, non oderunt, sed litigãt*; vt ex amicarum siue pellicum imagine, cum quibus miscent amatores ob difficile & morosum, siue etiã stomachosum earum ingenium acerbasque repulsas, & quotidiana iurgia, & quotidiana pacis fędera habent? nam vt
Terent. in Eunuch. Scen. 1. ille dicebat: *in amore hæc omnia insunt, iniuria, suspiciones, inimicitię, induciæ, bellum pax rursum*: dixerit Seneca, quod Plinius fortunam ab hominibus cum conuicijs coli, & simul argui, siue ream agi, & inuocari, atque laudari, nec tam ab eius complexu velle diuelli, quam queri, & litigare, quod non benignius eos respiciat, & tenacius stringat: imo, & ipsemet rigidissimus Philosophus ex suo sensu virtutem illa tantisper indigere affirmauit; sic namque ait libr. de vita beata c. 16. *Sed et qui ad virtutem tendit, etiamsi multum processit, opus est tamen aliqua fortunæ indulgentia adhuc inter humana luctanti*. A
Seneca. quo nec fuit Plutarchus cum in commentario de virtute
Plutarch. morum ait: *Prudentia fortunæ opus esse, vt quę se in res*

A *dimittat plenas erroris, atq; tumultus, proptereaq; necesse sit, sæpenumero cum fortuitis casibus rem habere.*

2 Hæc planè Gentilium de Fortuna mens: nec gentilium tantum: cùm suis etiam cultoribus aliquando (vtinam non etiam modò) Dominus obiecerit: *Qui dereliquistis Dominum, qui obliti estis montem sanctum meum, qui ponitis Fortunę mensam, & libatis super eam*. Isaiæ 65. 11. vt dixerit, qui ad morem gentilium compositi, facitis Fortunam deam, cæloque locatis, qui ore, & opere, non à me, & à recta viuendi ratione, sed à casu, & Fortuna vestram felicitatem siue in pace, siue in bello vndequaque speratis. Quare obserua vocem גד gbad, quæ in Hæbreo *Fortuna* respondet ancipitem esse, & ideò præterquam quod coniunctionem planetarum, aut sydus faustum nec non bonum euentum potest significare vt auctores Hæbrei admonent, à Biblia Regia *Bibl. Reg.*
signatè accipi de *Stella Iouis*: à quo regna, Principatus, & egregios honores petebant Ethnici, à Furstero autem, *Furster.*
B & Forerio de stella Martis, à quo belli fortunam pendere credebant gentes vt exprimatur illud Tragi- *Fore.*
ci: *Senec. Tra.*

Licet omne tecum Grecię robur trahas,
Licet arma longè miles, ac latè explicet,
Fortuna belli semper ancipiti in loco est.

vti, & Iulio Cæsar bellorum peritissimus li. 6. Comment. *Iul. Cæsar.*
dicebat: *Etsi multum cum in omnibus rebus, tum in re militari potest Fortuna*. inde verò vocem מני mni, quæ est in sequenti domestichio, *& libatis super eam* eosdẽmet Auctores ad stellam Mercurij referre, vt id sit istorum Fortunam colentium sensus ac illius qui apud Plautum dicebat. *Plautus.*

Centum doctorum hominum consilia, hęc deuicit dea
Fortuna atq; hoc verum est, vt quisq; Fortuna
Ita pręcellere, atque sapere omnes dicimus.

Quò pulchrè facit quod Plutarch. supra citatus ait: *Sa-*
C *pientię in hunc vsq; diem templum non est, neq; temperantię, aut tolerantię, aut magnanimitati, aut continentię. Fortunę vero templa sunt splendida, & antiqua, ac tantũ non cum primis Romę fundamentis posita*: vt appareat opportunè dixisse Plinium de Fortuna: *Toto quippe mundo, & locis omnibus, omnibusq; horis, omnium vocibus Fortuna sola inuocatur*: quando tam ad Principatus, & honores, quam ad felices belli euentus, & quod plus est ad sapientiam, siue ad sapientiæ munera obtinenda imploratur, & ab eius ope siue Principes siue belli duces, siue litterati, & sapientes homines, siue quotquot felices euentus quauis in re habere cupiunt, pendere videantur. Quod benè expressit Dio Chrysost. *Dio.Chry.*
orat. 63. inquiens: *Ipsa bella gerentium est Victoria, & pacem agentium concordia, & nuptias contrahentium beneuolentia, & amantium voluptas, & breuiter bonus in omni re successus*. Quæ sanè omnia ex horum sensu, qui faciunt Fortunam deam, cunctis mortalibus communia sunt ad Principes quidem signatè pertinent, quod pro maiori, quam inuenit materia in Principum rebus, aut maiores, & periculosiores ludos faciat, aut eos impen- *Thucyd.*
D sius adiuuet, vti inquit Thucyd. lib. 3. *Eò magis, quò de maioribus agitur de libertate, aut imperio in alios obtinendo*. Vnde ipse lib. 4. ait, *multos ex antiquis Imperatoribus quidquid prosperè gessissent, Fortunę attribuisse, illamq; ipsam Fortunam, qua aspirante res prosperas gesserunt veritos esse*. Cui sententiæ, vel ea ratione se subscribere affirmat Q. Curtius lib. 11. Quod nemo vnquã *Q.Curt.*
fuerit peritus Faber suę fortunę: addens: *& quod aliquando vrbes ab hostibus expugnatę non fuerint, Fortunę adscribendum videtur.*

3 Verùm enimuero ijs ignorantiæ, siue erroris tenebris eam lucis siue Solis lanceam tam Christiana religio quàm recta ratio inferunt, quæ Fortunam cęlo, solioq, sic deiicit, atque proturbat, vt non modò ipsius Numen sed nomen ipsum etiam auersetur, & quidquid ipsi à cæcutientibus hominibus adscribitur, ad vnam Dei Prouidentiam penes quam rerum omnium, bonorumque, ac malorum euentuum sit omnino referat, Sapiente in primis disertissimè prædicante: *In manu Domini prosperitas hominis, & super faciem Scribę imponet honorem suum*. Ecclesiastici decimo, 5. Vbi in primis *Eccl. 10. 5.*

non

non dubium, quin de Principum prosperitate agatur, A
vt ex præcedentibus apparet, quod omnes adnotarunt
interpretes, & ex voce *homo* iam dudum me obseruasse
Eccl. 1. 3. memini Salomonis mentem secutus Eccles. 1. 3. *Quid
habet amplius homo de vniuerso labore suo, quo laborat
sub Sole?* & Cantic. 8. 7. *Si dederit homo omnem substan-
tiam domus suæ:* vtrobique hominis nomine, hominem
potentissimum denotantis: deinde dum Principum fe-
licitatem regnorum negotia prosperè administrantium,
& felices rerum exitus obtinentium signatè *in manu
Dei* constituit Sapiens, clauum, quem naui huius vitæ
regendæ Ethnici suæ Fortunæ in manus dabant, vti ex
Dione vidimus, ab illa extorquet, & ad Dei manum
transfert, vt ipse omnino tanquam supremus rerum hu-
manarum arbiter, & peritissimus gubernator nauim di-
Isai. 45. 7. rigat: *formans lucem, & creans tenebras, faciens pacem,
& creans malum.* Isai. 45. 7. varias scilicet rerum mu-
tationes bonosque malos euentus pro Principum me-
Philo. ritis perficiens: sic hæc omnia disertissimè confirman-
te Philone lib. *de diuina immutabilitate*, vt ipsummet
Fortunæ nomen de medio opportunè auferat: ait enim:
*Totus orbis habitabilis, more nauis susque deque iactata
alternis fluctibus nunc secundis ventis, nunc aduersis vti-
tur: nam Verbum diuinum choreas in orbem ducit, quod
vulgus hominum Fortunam nominat, & cum perpetuò
feratur per ciuitates, gentes, regionesque res aliorum alijs,
omnium omnibus tribuit subinde variantibus apud sin-
gulos optimo Reip. genere administretur populari regimi-
ne.* Pende hęc extrema, *optimo Reip. genere admini-
stretur.* Quale verò id fuerit, nisi cùm vnicuique pro
meritis aut præmia, aut supplicia decernuntur? En ergo
& Regum prosperitatem in manu Dei positam, & Prin-
cipes peritos (si velint) fortunæ suæ fabros, quod ne-
gabat Curtius: cùm virtute, cui auxilians Dei manus
M. Tull. perpetuò adest, possint, quò contenderint feliciter per-
uenire. Id quod & ipsemet Gentilis Tullius in orat.
pro M. Scauro sic sapienter confirmat: *Posse virtutem
Seneca. sine præsidio fortunæ, quò contendisset, labore, & constan-
tia peruenire*, & Seneca disertissimè monet epistola
98. his verbis: *Errant, mi Lucili, qui aut boni aliquid
nobis, aut mali iudicant, tribuere fortunam, materiam
dat bonorum, ac malorum, & initia rerum apud nos in
malum, bonumve exiturarum. Valentior enim omni for-
tuna animus est, in vtramque partem res suas ducit, bea-
taque ac misera vita sibi causa est.* Dei videlicet clauum
nauis hac illac pro meritis dirigente & malos, bonosque
rebus exitus dante.

Psal. 74. 4. 4 Iam hæc egregiè confirmat Noster Vates Psal. 74.
vers. 4. & sequentibus, fortunæ, & eius cultoribus egre-
giè insultans ad hunc modum: *Dixi iniquis: Nolite
iniquè agere, & delinquentibus: Nolite exaltare cornu.
Nolite extollere in altum cornu vestrum, nolite loqui ad-
uersus Deum iniquitatem.* Sed quam ratione? *Quia ne-
que ab Oriente, neque ab Occidente, neque à desertis mon-
tibus. Quoniam Deus iudex est: hunc humiliat, & hunc
exaltat: quia calix in manu Domini vini meri plenus
mixto.* Pende singula, sed illa primum: *Quia neque ab
Oriente, neque ab Occidente*, &c. Quę Dauidis instituto
Principes, ne potentiam suam insolenter iactarent, ne-
que ei confiderent admonentis non videntur adeò op-
portuna. Quorsum enim hæc Orientis, ac Occidentis
mentio? Planè vt falsam ipsorum opinionem Fortunę
potentiam suam attribuentium, quasi ipsa clauum te-
nens secunda aura nauim dirigat, & prosperos successus
tribuat, sapienter confutet: tantùm non dicens: O vos
qui regiam potestatem, & secundas res tam ardenter
amatis, ijsque tanta contentione adhæretis; animaduer-
tite, hæc non à fato, prosperaue Fortuna, aut fausto si-
dere, siue fauente astrorum positura hominibus aduè-
nire, quasi ab Oriente, aut ab Occidente secunda aura
spiret, sed à Dei fauore, & gratia imò ab ęquissimo eius
iudicio pro singulorum meritis hunc exaltante, illum
deprimente: ideò nihil vobis tam salutare, & ex vsu
vestro fore, quam ipsum virtute, & egregijs operibus
omnino conciliare, vt ab eo clauum nauis tenente vo-
lubilis fortunæ rota clauo transfigatur, quò vestra po-
tentia vndequaque constet, atque subsistat. Ita hęc ini-

bi optimè pensitante Antistite Agellio ad hunc mo-
dum: *Ne putetis hæc mala aduersosque casus aut è con-
trario bona commodaque casu, aut temerè, & nulla vi* Agellius.
*intelligente contingere, ideoque licere vobis, sine vllo me-
tu securè delinquere, quasi hæc ab Oriente, & Occidente,
& Aquilone, hoc est, à fatis, cælestibusque causis pendeant
cùm Deus ipse sit iudex, & æquissimo iudicio pro meritis
cuique tribuat.* Quàm opportunè? quàm verè? Deo
quippe res humanas iustissimè pro bona voluntate sua
dispensante, & felicitatem, victorias, triumphos Prin-
cipibus tribuente, quis furor mortalium fuerit, de diui-
no eos fauore promerendo nihil curantes prosperos
euentus ab Oriente, aut Occidente, siue à syderibus aut
etiam ab humanis præsidiis sperare? quasi hinc secun-
da aura, ventique furentes spirent. Concinit huic sen-
tentiæ ipsemet Dominus septem in manu sua stellas
tenens, sic enim Apocalyps. 1. 16. *Et habebat in dexte-* Apoc. 1. 16.
ra sua stellas septem, & cap. 2. 1. *Qui tenet septem stel-* Apoc. 1.
B *las in dextera sua:* quibus tam spirituales, quàm tem-
porales Principes significari, omnes penè Auctores
censent. Sed ei expositioni id videtur addendum, no-
tanter Principes sub stellarum imagine Dei manu stan-
tes significari, tum vt innuatur, ideò inibi felicissimè
tamquam sub Dei vmbra auxiliarique Dei manu ipsos
fulciente stare, quia ipsi velut stellę, virtutis claritate
lucentes sint; secus verò peccato obscurati inde præci-
pites ruituri, ita id ad ea verba adnotante Ruperto: *di-* Rupert.
*cendo qui tenet septem stellas in dextera sua simul terri-
biliter innuit*, ut qui se existimat stare, videat, ne cadat:
non enim stat sua virtute sed dextera Dei continente.
Quam omnino expositionem Gentilem Themistium
reddidisse iis Salomonis verbis Prouerb. 21. 1. *Cor Re-* Prou. 21. 1.
gis in manu Dei est, quę ipse in Assyriorum libris inue- Themist.
nisse scribit, seq. libro, cùm de Castitate Principis agi-
tur, videbimus: tum ab hac vitæ puritate faustum Prin-
C cipum sydus, siue felicem Planetarum coniunctionem,
secundamve fortunam non ab Oriente, neque ab Oc-
cidente fore desumendam: inde quippe, & lucidissimæ
ipsi stellæ sunt, & felicissima sors faustumque sydus il-
lis obtingit, imò adhæret: nam *in manu Domini pro-
speritas hominis.*

5 Quare plusculum preme prefatam Dauidis ratio-
nem: *Quoniam Deus iudex est: hunc humiliat, & hunc
exaltat;* quàm opportunissimè elucidat prima sacræ
paginæ verba: *In principio creauit Deus cælum, & ter-
ram.* Vbi nemo est qui nesciat, voci *Deus*, in Hebræo
respondere vocem אלהים *Elohim*, numero multitudi- Gen. 1. vers.
nis & quæ *iudices* sonet, vt à primis ipsis cæli, & terræ 1.
fundamentis hominibus fiat manifestum, quidquid cę-
li terręque ambitu continetur, siue irrequieto axe in or-
be voluitur; quidquid in stellis faustum, felixque aut
fingitur, aut subest; quidquid in terra fortunatum, aut
infelix euenit, à Deo iudice rerum humanarum curam
gerente hominibus aduenire, qui pro meritis, *hunc hu-
miliat, & hunc exaltat.* Quò ire dixeris vetustum Athe-
nagoram in lib. de *Resurrect. mort.* gentes admonen- Athenag.
D tem: *Aequum est, vt nihil existiment, neque terrestrium,
neque cælestium rerum cura, & prouidentia destitutum
esse, sed in omnia æquè tum quæ in aperto sunt, tum quæ
latent, in magna item, & parua penetrare Creatoris
sollicitudinem.* Sed iam pensiculatius obserua vocem
אלהים *Elohim* plurali numero signatè positam, vt
pluralitatem deorum, iam inde euerteret Moyses, &
contra cæcam de Fortuna, & fortunatis syderibus opi-
nionem diuinam adstrueret Prouidentiam. Nimirum
vt miseræ illę, & miserandæ nationes sic *Fortunæ men-
sam* adornabant (sicut num. 2. vidimus) vt illam in plu-
ra Numina diuidentes, & Regnis Iouem, & bellis Mar-
tem, & scientiis Mercurium præficerent, quò singilla-
tim colentes id quo maximè indigerent, suam quisque
Fortunam, & felicitatem ab ijs syderibus sibi fingeret,
speraretque: quod & ipsemet Gentilis Plinius, & retu-
lit, & irrisit prefato ca. 7. li. 2. inquiens: *Innumeros* (deos) Plinius.
*quidem credere, atque etiam ex virtutib. vitijsq. homi-
num, &c. aut (vt Democrito placuit) duos omnino, Pœ-
nam, & Beneficium, maiorem ad socordiam accedit.
Fragilis, & laboriosa mortalitas in partes ista digessit*
infir-

infirmitatis suæ memor, vt portionibus quisque coleret, quo maximè indigeret. Ita hac voce אלהים *Elohim* siue *iudices* Moyses pulcherrimè monet, & verum, vnicumque Deum ea omnia efficere, atque præstare, quæ infelices illi à falsis Dijs siue felicibus stellis singillatim exoptabant: quippe qui *septem stellas in manu sua tenet*: eam scilicet felicitatem, quam septem illis Planetis inesse Gentiles credebant, & Principatus, honores, victorias, bellique & pacis munera æquissimè hominibus distribuere. Quæ sanè omnia egregiè firmata videris à Gregorio Nysseno, atque à Cyrillo Alexandrino, dum alter Patriarchæ Iosephi, alter Imperatoris Theodosij iunioris felicitatem, & prosperos euentus persequuntur. Sic namque Nyssenus pendens Iosephum in castitatis, & virtutis præmium, dignitatem penè Regiam à Deo accepisse; eleganter exclamat: *O iustam quam Deus Iosephi curam gessit! Ante tentationes Iosephum non honorauit, &c. permisit autem tentationibus probari adolescentem aures occludens ijs qui delectantur probris, ac maledictis. Si enim non dedisset Iosepho probationem, dixissent maledici, a cœca hac fieri fortuna.* Pende illa: *O iustam curam*, nec non & hæc *a cœca hac fieri fortuna.*

Nyssen. Vt velit Nyssenus, signatè Deum in Iosepho summis honoribus ornando, & regnum Fortunæ euertere, & sese iudicem, qui præmia pro meritis iustè reddat, ostendere voluisse. *O iustam* (inquit) *curam*, iustè videlicet claram hanc stellam tantoque virtutis splendore collucentem manu Dei retentam, & ab ea fausta omnia quæ à syderibus venire dicuntur, accipientem. Sed Cyrillus Alexandrinus Theodosij virtutem, & prosperitatem luculentiùs persequitur. Sic namque lib. 1. *de recta fide ad Theodosium*: eum his verbis allocutus: *Supremum autem piissimi, & clarissimi Imperij vestri firmamentum est Dominus Iesus Christus. Per hunc enim vt scriptum est*, Reges regnant, & Potentes decernunt iustitiam:

Cyril. Alex. *Cuius voluntas est potentissima, omnisq; boni, si semel annuat, copia.* Ita in primis Cyrillus. Apud quem obserua quæsitum dicendi modum *Imperij vestri firmamentum*: nam præterquam, quod eo stabilitatem, diuturnitatem, & felicitatem Imperij declarauit, ad firmamenti stellas videtur allusisse, tantùm non monens sub vnico hoc diuini Numinis afflantis sydere nauigationis cursum secunda aura confici, quòd ipse verum fuerit firmamentum in quo fixæ, & feliciter permanentes stellæ sint, id est, à quo quotquot orbi felicitates firmæ, ac stabiles adueniunt, omnino dimanant. Vbi simul etiam innuit Cyrillus quamcumque aliam nauim, quæ à potentissimo hoc gubernatore non dirigitur, & sub hoc sydere, siue firmamento non nauigat, cursum feliciter conficere non posse, quippe quæ erraticis & instabilibus, fallentibusque syderibus ducitur, atque ideò huc omnes Principum cogitationes, atque consilia esse dirigenda, vt Dei fauorem per virtutes sibi concilient, vt nauim in qua humani generis salus vehitur feliciter in portu collocare valeant: *Eius* siquidem *voluntas* (vt ille) *est potentissima, omnisque boni copia, si annuat.* Quare pergit Cyrillus. *Dilargitur is ergo amicis suis munera in primis præclara, & quæ in pretio habeantur quàm maximè idonea, & id quidem alacriter, & promptè.* Quod statim vel ab ipsa Theodosij felicitate sic firmat: *Quod hic dicimus, vel ea sola, quæ Maiestati vestræ ab eo donata sunt, & olim adhuc, quemadmodum confidimus, donabuntur, verum esse euidenter ostendent.* Hæc modò

M. Tull. Cyrillus. Vide sapienter dictum à Tullio, *posse virtutem sine præsidio Fortunæ, quò contendisset, peruenire.*

6 Iam verò de seipso Noster Vates in hanc senten-

Ps. 7. 12. tiam sic loquitur Psalm. 7. 12. *Iustum adiutorium meum a Domino, qui saluos facit rectos corde*: Notetur illud adiutorij diuini epithetum, *iustum*, quod non tam opportunum videri dixeris, quam benignum aut misericors; quid enim fuerit adiuuare, manumque & opem

August. ferre, nisi misericordiæ opus? Sed occurrit Augustinus ex ipsis Dauid verbis: *Qui saluos facit rectos corde*: duplex Dei adiutorium designans, & quod peccatori sine ipso datur, quod ad misericordiam omnino pertinet, & quod iusto ex retributione in pietatis præmium dilargitur Deus, vt res ipsi ex animi sententia fluant: *Itaque*

A (ait ille) *ibi misericors auxilium est, quia nullum habet meritum peccator, qui adhuc iustificari desiderat. Hic autem iustum auxilium est quod iusto tribuitur.* Cui cogitationi opportunè applaudit Gregorius Nazianz. epist. *Nazianz.*

78. Olympium virum Principem sic affatus: *Qui etiam hoc pietatis præmium accepisti, vt res tibi ex animi sententia fluant; solusque ea assequi possis, quæ alijs negata sunt.* Sed ijs Dauidis vocibus, illæ ipsiusmet mirè concinunt, quibus Deum ad hunc modum, velut queribundus compellabat: *Amputa opprobrium meum quod suspicatus sum*, Psalm. 118. 39. Vbi non immeritò dubi- *Ps. 118. 39.*

tes; cur tantoperè curaret Dauid, ne hominibus opprobrio esset, vt vel ipsam suspicionem opprobrij amoliri efflagitaret, qui alibi eligebat *abiectus esse* in domo Dei sui. Verùm obserua Anastasium Græcum, vt alibi monui non legere *suspicatus sum*, sed *suspicati sunt*. Quod planè ipse de Babylonijs exponit, Israelitis exprobrantibus Deum res humanas nihil curare, & quæ bona, aut

B mala viris bonis accidunt, non Dei consilio, sed fortè fortuna euenire; sic namque ille: *Quodnam opprobrium dicat? & quinam suspicati sunt? Cogitata Babyloniorum exponit, quasi illi suspicati sint, nihil de viris pijs curare* *Anastas.*

Deum, adeò vt ex hoc Israelitis exprobaretur tamquam Deum, qui se respiceret, non haberent. Sed quodnam hoc Dauidis opprobrium fuerit? cùm id potiùs in Deum fuerit: sanè quod inde tum Dauidis felicitas, & felicitatis firmamentum vndequaque labefactaretur, cùm iusto Dei adiutorio non esset subnixum, tum eius virtus, & in Deum fides, in cuius præmium ipse acceperat, vt res sibi ex animi sententia fluerent, omnino obscuraretur; dum eius prosperitas, & regnum casui, & fortunæ viderentur adscripta: iure ergo ait: *Amputa opprobrium meum quod suspicati sunt.* Vt enim te Domine impensè colere, eaque ratione prospera mihi cuncta euenire, eximium ornamentum & regia corona

C est, ita probrum mihi probrosissimum fuerit, in manus fortunæ variæ & libidinosæ, & mancipiorum suorum negligentis dominæ, pœnis, & præmijs errantis positum confingi.

7 Sed quæ præfato Psalm. 74. subijcit Dauid: *Quia calix in manu Domini vini meri plenus mixto, & inclinauit ex hoc in hoc, verumtamen fæx eius non est exinanita, bibent omnes peccatores terræ*: ex interpretatione Origenis Homil. 9. in Ieremiam, huic instituto per opportuna sunt: perinde enim à hoc Vate dicta esse censet, atque à Sapiente: *In manu Domini prosperitas hominis*: ac à Salomone: *Cor Regis in manu Dei*; siue etiā à Dione Chrysostomo, Fortunam siue diuinam Prouidentiam nauis sibi regendæ clauum in manu habere: quippe duos hic calices in manu Dei à Dauide proponi ait, alterum misericordiæ, alterum iræ, certam aut felicitatis, aut infelicitatis mensuram continentes, ad eum planè modum, quo ex Homero Ethnici, duo in Iouis Aula dolia, quorum alterum bonis, alterum malis siue ærumnis plenum esset, confingebant. Quorum quidem sic meminit Gentilis Themistius Homerum cum stomacho insectatus; vt præfatos Dauidis calices mirè illu-

D stret, ita namque ait orat. 16. *Cæterum Homerus hoc non rectè est opinatus, duo in domo Iouis dolia iacere fatis plena, vnum bonis, alterum aduersis. Neque enim malorum in cælo vllum est penu, sed hinc illa huius dolij confusio, à luto nimirum, terraque in qua versamur, nosque illud implemus, & euacuamus, neque puros sinimus fluere fontes illorum cælestium bonorum, quæ assiduè, & indefatigabili animo suppeditat bonorum ille largitor.* Hæc ille, benè omnino, & contra Homerum; & pro Homero ad rem nostram. Contra Homerum quidem: quia *Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione viuorum. Impij autem manibus, & verbis accersierunt illam.* Sapient. 1. vers. 13. & 16. Pro Homero autem si hæc ærumnarum & felicitatum dolia, vt æquissimo humanarum mentium Iudici ipse adscribat, quasi nostris nos meritis ærumnarum dolium *impleamus, & euacuemus*: nobisque Deus siue felicitatem, siue ærumnas, pro virtutibus, siue pro vitijs rependat. Iam audi Origenem hæc *Ier. 13. 12.*

Dauidis verba cum illis Ierem. 13. 12. *Omnis laguncula* *Origen.*

implebitur vino pulchrè componentem hunc in modū:

quæ

Quę quidem sic poterunt interpretari, si priùs vini differentias perspexerimus, vt tunc consequenter tractemus, quia omnis vter implebitur vino. *Siue enim quis bonus est (vt ita loquar) inter vtres vter: implebitur vino bonitatis suæ, siue malus iuxta hoc, quod malus est, malo vino implebitur*; & cùm de singulis calicibus longiùs disseruisset, subijcit: *Agnoscamus quomodo omnis vter implebitur vino, siue autem seu nequitia, siue virtutibus impleantur vtres: consequens est, vt supplicijs impleantur ob nequitiam, benedictionibus ob virtutem.* Ergo Principum, & regnorum exaltationes, siue humiliationes non *ab Oriente, neque ab Occidente* veniunt, sed ab eorum siue virtutibus, siue vitijs, calicem vel benedictionis, vel

Ier. 13. 18. & 22. maledictionis implentibus. Vnde quidem post ea Ieremiæ verba, hæc subijcit Dominus: *Ecce ego implebo omnes habitatores terrę huius, & Reges, qui sedent de stirpe Dauid super thronum eius ebrietate*: & v. 18. *Dic Regi, & dominatrici: Humiliamini, sedete, quoniam descendit de capite vestro corona glorię vestræ. Ciuitates Austri clausę sunt, & non est qui aperiat. Vbi est grex qui datus est tibi, pecus inclytum tuum?* Quę omnia pluries exprimens, subijcit vers. 22. *Quod si dixeris in corde tuo. Quare venerunt mihi hęc? Propter multitudinem iniquitatis tuæ.* Quid clariùs? quid illustriùs? Rideat ergo Fortunam Princeps, & in vnius Dei manu Reip. clauũ, & suam, Regnique sui prosperitatem consideret cum Cyrillo Alexandrino citato superiùs loco, ex penè omnium Israeliticę plebis Regum historijs constanter pronuntiante à iustitia, & pietate in Deum florentem Principum, & Reip. statum extitisse, contrà verò ab impietate, siue Regum, siue Regnorum excidia dimanasse.

Cyrill. Alex. *Nam quotquot ex illis* (inquit Cyrillus) *cultu, & obseruantia, quæ Deo debentur, impiè contemptis, legibusque iustitiæ administris pro nihilo ductis suo fastu, suisque libidinibus liberè indulgendum esse putauerunt, omnes hi mali, & miseri, malè, misereque perierunt. Est enim res periculosissima quippiam in Deum committere, proculeatque ęquitate quocumque modo in illius offensam incidere. Contra verò quicumque se pios in illum declarauerunt, quęque illi placitura credebant, omni ope præstare elaborarunt, citra sudorem, & puluerem hoste deuicto, debellatoq; triumphum cecinerunt.* Appingit peculiaria bonorum Principum exempla tandemque concludit. *Hi pietatis sunt fructus: hæc merces.*

Ad eadem verba;

Intelligam in via immaculata: Quando venies ad me.

Optimam Rationem Status (vt aiunt Politici) ad omnia belli pacisque negotia, in eo cardine versari, vt Princeps virtute, & egregiis moribus placatum, atque beneuolum Deum habeat.

ADNOTATIO XIII.

1 Ergo nullus omnino è cunctis mortalibus Rationem Status Principum felicitati, & Regnorum stabilitati, atque tranquillitati omnino aptam, & conuenientem adeò percalluit, atque penetrauit, ac Noster Psaltes, cùm auxiliarem Dei manum, quæ ipsum indesinenter tutaretur, & omnimoda felicitate cumularet à via immaculata, & innocentia cordis sperabat; certò persuasus fortunatissimum Regum, Regnorumque statum, prosperos belli, pacisque successus in hoc vno virtutis cardine versari, ceteraque alia humanæ potentiæ præsidia, consilia, industriam, vires, nisi Deum adiutorem habeant: infirma ac nullius momenti esse. Quod

Ps. 126. 1. Domino domum non ædificante *in vanum laborent, qui ædificant eam*, ipsoque non custodiente ciuitatem *frustra vigilet, & in vanum ante lucem surgat, qui custodit eam.* Quem equidem sensum tunc optimus Rex opportuniùs aperuit, cùm se in ipsomet discrimine, à quo & vitę, & Regni momentum dependebat, constitutum animaduertit; cùm videlicet filio Absalone, acer-

A rimo optimi parentis hoste eius Regnum armata manu inuadente ipse cum exercitu in pugnam aduersùs illum exiuit, 2. Reg. 18. 1. tunc enim cùm iuxta bellicam disciplinam ordinem bellatorum, suo loco stationeque digessisset, & in tres acies, quibus totidem egregios duces, atque Magistros præfecit, aptè distribuisset, viribus suis expensis, & minimè periculo imparem, neque ad pugnam imparatum sese considerans; præsertim verò cum electissimis consiliariis, signatè verò Chusi Arachite, cuius consilia quasi oraculi respõsa habebantur optimè esset munitus: generalem Belli Ducem, militiæque Magistrum sibi designauit. Sed quem? illum omnino, qui tanto discrimini aptissimus, & validissimus esset, nempe Deum. Sic enim ipse Psalm. 7. 1. *Domine Deus* *Ps. 7. 1.* *meus in te speraui: saluum me fac ex omnibus persequentibus me, & libera me. Nequando rapiat vt leo animam meam, dum non est qui redimat, neque qui saluum faciat.* Sed Psalmo præfixum titulum, qui eius clauis esse videB tur, priùs audire est operæ pretium: est hic: *Pro verbis, Chusi filij Iemini.* Iam quid sibi hoc loco velit Dauid inibi Chrysostom. premens priora verba: *In te speraui*: *Chrysost.* sic aperit: *Non in Chusi, neque in humana sapientia, nec in illius prudentia, nec in meo consilio, sed in te*: vt dixerit: Hæc vna mihi salus, à te vno sperare salutem, qui optimè noui æquè te Domine ad salutem, vitam, & victoriam afferendam potentem esse, ac cuncta humana præsidia, imbellia, infirma & nullius momenti sunt. Cui sanè sententiæ sic opportunus accedit S. Isidor Pelusiota lib. 1. epist. 249. Principem ad victoriam de hosti- *S. Isid. Pel.* bus referendam instituens: *Si hostes vincere cupis, Dei metu exercitum ducito. Iustitia enim hoc affert, vt quis strenuè, ac feliciter pugnet. Contra iniustitia nostra hostium est auxilium.* Pulchrè ad Dauidis mentem illud *Dei metu exercitum ducito*: quasi hic egregius belli dux, Magisterque militiæ fuerit, ab hoc pugnæ strenuitas, & omnis pacis bellique felicitas veniat. Quę sanè omnia

C ob oculos habuisse dixeris Regem Athalaricum apud Cassiodorum lib. 8. epist. 26. Reatinis, & Nursinis rescri- *Cassiodor.* bentem: etenim cùm dixisset: *Hoc est enim quod nostrum comit Imperium, quod opinionem nostram inter gentes amplificat, si talia geratis, quæ nobis accepta, & diuinitati possunt esse gratissima*, subijcit aptissimè, & sapientissimè: *Robustius enim inimici nostri vincuntur moribus bonis.* Sed quare *robustius*, atque valentiùs? Num boni mores quibus nihil mitius, & modestius, fulminare, aut alienum sanguinem profundere solent? respondet Athalaricus? *Quia quos superna protegunt, felices aduersarios habere non possunt.* Quomodo enim felices eorum aduersarij sint, qui felicitatem Deum scilicet illos protegentem secum habent?

2 Sed quid sibi vult Dauid, cùm præfato loco subijcit: *dum non est qui redimat, neque qui saluum faciat*: hęc enim verba non ab eo dicta esse videntur, qui maximo & fortissimo exercitu munitus, & tota regnorum suorum fortuna subnixus erat, sed ab illo, qui solus inermis, absque viribus, & vllo humano præsidio in summas angu-

D stias adductus esset, uti ad hunc modum pendit Chrysost. *At qui collegit exercitum, & multos secum habuit:* *Chrysost.* *quomodo ergo dicit? Dum non est qui redimat, neque qui saluum faciat.* At enim verò ad manum est responsio, adeò totum potentię, viriumque momentum ad vnam Dei opem à Dauide referri, vt ab illa aut præsente, aut absente, siue vndequaque munitum, licet solus esset: siue omnino solum, & inermem quamuis totus illi terrarum orbis adesset sese ipse consideraret: sic id expendente Chrisostomo. *Quoniam ne vniuersum quidem orbem terrarum auxilij loco habet, nisi opem diuinam fuerit assecutus, nec se esse ducit in solitudine, licet solus sit, si sit illius auxilij particeps, & ideò dicebat, Non saluatur Rex per multam virtutem.* Vide totum belli, pacisque momentum ab vna virtute, cui auxiliaris Dei manus semper adest, omnino dependere? quin totus terrarum orbis ad eum saluandum, quem Deus oppugnat, siue ad illum expugnandum pro quo ipse pugnat, vel hilum valeat. Sed id rursus accipe a Chrysost. indidem in Psalmi argumento commonente. *Vitium enim,* *Chrysost.* *etsi secum habeat vniuersum orbẽ terrarum est omnium*

maximè imbecillum. Virtus autem etsi sola sit, est omnium potentissima: habet enim Deum secum stantem. Quis ergo seruare potest eum, qui a Deo oppugnatur? Quis autem potest perdere eum, cui ipse fert auxilium. Ita ille. Quod quidem rursum in nostro Dauide videris, cùm aliquando & solus, & fugitans, & desertus ab ipsomet Rege Saule & infensissimo eius hoste, & rerum omnium tunc potente, & Victor & Rex clamatus est: sic namque 1. Reg. 24. 21. illum allocutus dicitur: *Et nunc quia scio, quod certissimè regnaturus sis, & habiturus in manu tua regnum Israel: iura mihi in Domino, ne deleas semen meum post me.* Ad quæ sanè verba Chrysostomus Hom. 3. de *Dauide, & Saule:* sic scitè cum Saule agit: *Dic ergo obsecro; Vnde istud scis: penes te sunt exercitus, penes te sunt pecunia, arma, ciuitates, equi, milites, breuiter vniuersa vis apparatus regij: hic contra desertus, ac nudus, nec ciuitatem, nec domum, nec familiam habens. Vnde igitur te quæso ista loqueris?* A cælone didiceris? Scilicet is superis labor, vt impio, & feroci homini arcana, & futura prædicent! Sed satisfacit sibi plenè statim Chrysost. inquiens: *Nimirum ex ipsis Dauidis moribus. Neq; enim nudus, & inermis, ac desertus me armatum, tantaq; circumuallatum potentia superasset, nisi Deum haberet adiutorem. Porrò qui Deum habet fauentem, omnibus est potentior.* Quò sanè opportunè aptaueris regium factum, & egregia verba, quæ Imperator Antoninus, Ethnicus quidem, sed pius ac moderatus Princeps apud Vulcatium Gallicanum in Auidio Cassio dixisse fertur. Nimirùm illo cum liberis, & rebus Auidij Cassij, qui in eum rebellauerat, clementissimè agente; eaque de causa amicis eius indignantibus, atque obijcientibus: *Quid si ille vicisset?* ipse non tam superbè, quàm virtuti, & diuino Numini fidens respondit: *Non sic deos colimus, nec sic viuimus vt ille nos vinceret:* Sapienter planè ac religiosè victoriã, prosperos successus, & vitæ incolumitatem pietati in Deum, & optimis moribus assignans. Vnde statim (vt indidem pergit Vulcatius) *enumerauit omnes Principes qui occisi essent, habuisse causas, quibus mererentur occidi, nec quemquam facilè bonum vel victum à tyranno, vel occisum: dicens meruisse Neronem, debuisse Caligulam, Othonem, & Vitellium, nec imperare debuisse, &c. Denique non Augustum, non Traianum, non Hadrianum, non patrem suum a rebellibus potuisse superari, cùm multi fuerint ab ipsis, vel inuitis, vel inscijs extincti.*

1. Reg. 24. 21.

Chrysost.

Vulcatius.

3 Hæc ergo optima, certissima & diuina ratio status non inopi consilio, & infirmis terræ fundamentis, sed Deo, & veræ sapientiæ, & toto cælo innixa. Veniant iam Politici sæculari, siue carnali prudentia vndequaque instructi, & vt Regna tot vndique periculis obnoxia constare faciant, & Principes suos incolumes, inuictos, ac florentes reddant, suas status rationes, & consilia acuant, & in ijs strenuè assiduèque se exerceant: congerant omnia pacis, bellique instrumenta, milites, arma, duces, pecunias, auxiliares sociorum copias; afferant fictas illas suas personatasque virtutes: addant calliditatem, astum, simulationem, dissimulationem, & quæcumque alia, quæ aut sæcularis sapientia excogitare, aut humana potentia parare possit, & cùm Principem suum tot exercitibus, & præsidijs munitum, & circumuallatum reddiderint, illud, velint nolint, pro comperto habeant ea omnia; nec *eum, qui à Deo oppugnatur seruare posse:* nec illum *perdere cui ipse fert auxilium:* Virtutemque etsi sola sit, omnium esse potentissimam: *habet enim Deum secum stantem:* ac proinde ipsam stare necesse est: vel videant obsecro, attentiusque perpendant celebrem illam scalam, dormienti Iacob ostensam: sic enim Gen. 28. 12. *Et vidit in somnis scalam stantem super terram, & cacumen illius tangens cælum, Angelos quoque Dei ascendentes, & descendentes super eam, & Dominum innixum scalæ.* Nimirum portendit hæc scala rerum humanarum inconstantiam, alternasque vicissitudines, siue ludibria, inæqualem, incertum, instabilem earum cursum, & reciprocantes æstus, dum maris instar eodem loco, ac eodem penè momento vbi luserunt nauigia, sorbentur, ita id considerante Philone lib. *de somnis*, his verbis: *Res humana habent naturalem quodammodò scalæ imaginem propter cursum inæqualem inconstantemque; vna enim, vt ille ait, dies alium de fastigio detrahit, alium tollit in altum, cùm nihil in eodem statu apud nos perpetuò maneat, sed cuncta varijs, omnifariisque mutentur vicissitudinibus. An non ex plebeiis Principes: plebeij fiunt ex Principibus: pauperes è diuitibus, è pauperibus locupletissimi: honorati è contemptis, ex obscuris clarissimi mutatione pulcherrima?* & post pauca: *Hæc est via rerum humanarum accliuis, decliuisque incertis obnoxia casibus.* Sed meritò ambigis, qui hæc scalæ significatio accliuem decliuemque viam rerum humanarum adumbrantis subsistat? cùm ipsa firmiter stare dicatur: *vidit* (inquit) *scalam stantem.* An quia vitæ cursus siue (vt vulgus ait) Fortuna stabilis in instabilitate, hoc est perpetuo instabilis, & volubilis sit? Non equidem, sed quòd Deo innixa fuerit, ait enim, *& Deum innixum scalæ*, ac proinde ab eo firmitudinem, & constantiam acceperit, quin res mortales natura sua inconstantes, & incertæ alternis motibus obnoxiæ nutent, sed firmiter, & immobiliter consistant, vt inibi sic sapienter admonuit Philo: *Cùm autem dicitur innixus scalæ, nemo intelligat Deum laborare, vt eam molem stabiliat, illud potius cogitet, his verbis significari, Deum esse robur, firmitatemq; rerum, quibuscumque vult assignare stabilitatem perpetuam: tantisper enim dum ab illo sustentantur, inconcussa manent, atque integra.* En vnicum robur, solidamque labilium, & incertarum rerum firmitatem, atque durationem. En veram germanamque fortunæ manentis picturam, quam sibi somniabant Romani apud Plutarchum lib. de *Fortuna Romanorum:* quasi destructis Persis, & Assyrijs, Macedoniaque celeriter peruolitata, excollatoq; protinus Alexandro, Ægypti & Syriæ regnis peragratis identidemq; succollatis Carthaginensibus, *postremo in Palatium se conferens* (inquit ille) *traiecto Tyberi, positis (vt credere par est) alis, excussis talaribus, abiecta instabili, vestigiaque fallente pila, ita Romam ingressa fuerit, vt constanter permansura:* quippe ab vno Deo Regnorum, Imperiorum, rerumque omnium constantia, & stabilitas: *tantisper enim dum ab illo sustentantur inconcussa manent, atque integra.*

Gen. 28. 12.

Philo.

Plutarch.

4 Sed hanc Philonis expositionem vt ipsemet Dominus confirmauerit dum statim dormienti Iacob hunc in modum locutus est: *Ego sum Dominus Deus Abraham patris tui, & Deus Isaac. Terram in qua dormis tibi dabo, & semini tuo. Eritq; semen tuum quasi puluis terræ: dilataberis ad Occidentem, & Orientem, & Septentrionem, & Meridiem, &c. Et ero custos tuus quocumque perrexeris.* Vbi primùm obserua lectionem LXX. atque Philonis, qui post illa verba: *Ego sum Dominus Abraham, &c.* adijciunt: *Noli timere:* vt dicere ei Dominus videatur: securè dormi, me etenim pro clypeo, siue præsidiario milite habes: vt appareat fortiorem, robustiorem, munitiorem, & securiorem esse iustum Principem dormientem, quàm eum qui peccato obnoxius est mille oculis vndequaque prospicientem, & magnis ac fortissimis exercitibus vallatum, atq; munitum, quòd hic tot præsidijs instructus Deum adiutorem non habeat, imò infensum habeat, ac proinde incertis casibus obnoxius sit, ille verò Deum habeat pro clypeo omnes metus depellentem & robur ac firmitatem rebus suis dantem. Quod sic inibi obseruat Philo: *Ille igitur cælesti scalæ innixus sic dormientem in somnis alloquitur.* Noli timere: *meritò. Quomodo posthac timere possumus: cùm habeamus te pro clypeo depellente omnes metus?* Ad hæc itidem obserua, quomodo virtute & pietate, optimam rationem status fuerit assecutus Iacob, quando in ipsius dormientis sinum totum Orientis, & Occidentis Imperium Dominus ingesserit: *Terram* (inquit) *in qua dormis tibi dabo, dilataberis ad Orientem, & Occidentem.* En nouam fortunati hominis picturã, quam confingebant gentiles, in dormientis. f. sinum opes, honores, & imperia ingesta. Sed hæc iam Religiosissimis Impp. Theodosijs, Seniori videlicet, à nostra Hispania orto, & Iuniori ætate quidem non meritis omnino euenisse, audi: quippe hunc Cyrill. Alex. superiori adnotatione adductus sic alloquitur: *Nimirum cohortes vestra bellicosissima militariq; disciplina peritissima, ac triumphis agendis nunquã non assuefacta terrarũ orbem subiugarunt. Vos proinde totus Oriẽt.*

Genes. 28.

LXX.

Philo.

Cyril. Alex.

vos

vos totus canit Occidens omnique laudum genere prosequitur. Vos qui ad Austrum vergunt, miris encomiis extollunt. Vos qui ad Aquilonem pertinent, festiuis gratulationibus exornare nunquam desinunt. Sed vnde tot Imperiorum moles, tam florens mansuraq; Theodosij in sinū ingesta Fortuna? Subijcit: *Supremum autem piissimi, clarissimiq; Imperij vestri firmamentum est Dominus Iesus Christus:* tantùm non dicens hanc regnorum scalam Deo esse subnixam à quo firmitatem, & robur accipiat. Nec minora, aliàve fuūt quæ de Seniore Theodosio ab auctoribus dicuntur: sed satis fuerit vnum adire Latinum Pacatum in Panegyrico: dum primùm audias

Car. Bar. Card. Baron. eam quam ille Theodosio adscribit felicitatem ad ipsius pietatem omnino referentem. Ait namque Baronius ad annū Christi 381. qui est tertius Theodosij: *Quod rursus spectat ad felicitatem Theodosij ex pietate comparatam præstat audire Pacatum, quàm feliciter sub pio Principe barbari orbis Orientalis coluerint, obedierint, vel saltem timuerint Theodosium imperan-* B

Pacatus. *tem.* Ergo ait Pacatus: *Si qui fortè sunt Barbarorum qui nondum virtutis tuæ fulmen exceperint, nominis terrore perculsi, & velut afflati quiescant. Tua enim Imperij auspicia non hę tantùm gentes tremunt, quas ab orbe nostro syluarum internalla, vel flumina, montésve distinguunt, sed quas æternis ardoribus inaccessas, aut continua hyeme separatas, aut interfusis æquoribus abiunctas natura disterminat. Non Oceano Indus, non frigore Bosphoranus, non Arabs medio sole securus est: & quò vix peruenerat nomen antè Romanum, accedit Imperium.* Ecce dormienti bono Principi Deum inuigilantem, & prosperos successus, victorias, triumphos in eum cumulantem, quando vel solo eius nominis terrore perculsi sese illi hostes dedunt: vt *citra sudorem, & puluerem* (vt ad calcem præcedentis adnotationis dicebat Cyrillus) *hoste deuicto, debellatoque triumphum canat.* Quod rursum ille agens de florenti fortuna Theodosij iunioris ex pietate, & virtute comparata nullo negotio hostis debel- C lantis præfato loco, sic confirmat. *Tandem quidquid vsquam est gentium, hoc totum Regni vestri soliis substratum est. Quod si qui sunt, qui iugum detrectant, illi vestra potentia nullo penè negotio superati succumbunt. Imò verò si regium scutum, vel semel concussum micuerit, vana illorum consilia, atque studia in ventos mox abeunt, quippe qui amentiam suam missam facientes ad genua vestra se prouoluant, supplicesque veniam exposcant.* Hactenus ex Cyrillo.

Cyril. Alex. *Zach. 2. 4.*

5 Sed nihil huic rei fuerit opportunius quàm quod ipsemet Dominus apud Zachariam cap. 2. 4. de vrbe, siue de Rep. sibi dilecta sic testatur: *Absque muro habitabitur Hierusalem præ multitudine hominum:* siue vt

LXX. LXX. reponunt: *frugiferè habitabitur Ierusalem.* At quo modo (inquis) frugifera, siue incolumis, & secura ea vrbs fuerit, quę mœnibus cincta, atque munita fuerit? Salomone Prouerb. 25. 28. hominem consilij expertem

Prou. 25. 28. ac proinde mille obnoxium periculis cum vrbe murorum præsidio nudata sic componente: *sicut vrbs patens, & absque murorum ambitu, ita vir, qui non potest in lo-* D *quendo cohibere spiritum suum:* vt vel transferunt LXX.

LXX. *qui non cum consilio quid agit.* Certè ne ea vrbs vastationi, & prædæ omnino fuerit obnoxia: vix maximorum & fortissimorum exercituum præsidio communietur. Verùm occurrit statim Dominus omnemque suæ vrbi timendi occasionem sic adimit: *Ero ero ei, ait Dominus, murus ignis in circuitu.* O fortissima, & adamantina, plusque quam triplici ære munita mœnia! Quid enim auxiliari Dei manu, atque præsentia tutius? quid adeò munitum valeat excogitari? Audi Cyrill. Alexand.

Cyril. Alex. ad id loci: *Habitamus ciuitatem, quam munit ipse Christus viribus: quantas oratio complecti nulla potest, vrens aduersarios, & gloria sua implens.* Sed præterne murorum materiam, structuram: *ero* (inquit) *murus ignis in circuitu.* Cur verò murus ignis? Nonne satis fuerat, murum siue ex lapidibus, siue ex adamantibus construi? Quid necesse fuit, igneum esse? Sanè vt incredibile vrbis munimentum, atque securitatem: easque vires quantas oratio nulla complecti potest, significaret Dominus: etenim si murus ille aut Æneus, aut adamantinus esset: hęrere illi hostium scalæ saltem possent, ipsisque aliqua spes inuadendæ, occupandęque vrbis forsan subesset: at igneo muro quæ scalæ adiungi? per ignem, quis esset tam temerarius vt ingredi posse præsumeret? Beata ergo & impenetrabilia ea Reip. mœnia cui adest Dominus felix, augustus, & inuictus is Princeps: *qui habitat in adiutorio Altissimi, & sub protectione Dei cōmoratur:* quippe qui ad instar paradisi flammeo Angeli gladio communiti non modò impenetrabilis, & extra telorum iactum, sed hostibus terrori, & exitio est, vt dicebat ibi Cyrillus: *vrens aduersarios:* siue vt paulò antè ipsemet ingerebat Theodosio: *Si regium scutum, vel semel concussum micueris vana illorum consilia, atque studia in ventos mox abeunt:* vel etiam vt Seniori Theodosio, & eius filio Honorio disertissimus Claudia- *Claudian.* nus canebat in tertio consulatu Honorij:

—— —— —— *Victoria velox*
Auspiciis effecta tuis: pugnastis vterque,
Tu fatis genitorque manu, te propter & Alpes
Inuadit faciles: cauto nec profuit hosti
Munitis hæsisse locis, spes irrita valli
Concidit, & scopulis patuerunt claustra reuulsis:
Te propter gelidis Aquilo de monte procellis
Obruit aduersa acies, reuolutaq; tela
Vertit in auctores, & turbine repulit hastas.
O nimium dilecte Deo, cui fundit ab antris
Aeolus armatas hyemes, cui militat æther
Et coniurati veniunt ad classica venti.

Vis videre hunc murum igneum *in circuitu eius* Principis, qui Deo charus est? attende ergo sanctum Iob, & *Iob. 1. 2.* pende quàm magnus ille, quàm florens & augustus Rex esset: *Erat* (inquit) *vir ille magnus inter omnes Orientales:* siue vt habent Hebræa apud Pagninum: *Erat vir ille maior omnibus filiis Orientis,* quippe, cui *Pagnin.* siue à diuitiarum amplitudine ad vsum, siue ab opibus splendoreque familię ad cultum, siue ab honoribus & gloria ad laudes, siue à numerosa filiorum prole ad delicias, & nominis posteritatem omnia ei omnino ex voto euenerant: *Nati sunt ei* (inquit textus Sacer) *septem filij, & tres filię. Et fuit possessio eius septem millia ouium, & tria millia camelorum, quinquaginta quoque iuga boum, & quingenta asinæ, ac familia multa nimis.* Num audisti ouem ei aliquam, bouem, aut camelum aliquando perijsse? aut infelix aliquid ei aliquando obtigisse? Non opinor. Quid? casune id? aut mali dęmonis conniuentia accidit? Minimè quidem, sed. quòd igneo Dei muro vndequaque munitus, & circumuallatus esset, ipsomet hoste sic attestante vers. 10. *Nonne tu vallasti eum, ac domum eius, vniuersamque substantiam per circuitum?* Quę LXX. sic efferunt. *Nonne tu munisti ea, quæ extra ipsum, & quæ intra domum eius, & quæ extra ex omnibus, quæ sunt in circuitu eius?* Pagninus verò ex Hebręo opportunissimè: *Nonne tu sepem posuisti circa eum, & circa domum eius, & omne quod est ei vndique?* Audis sepem, & murum, quo Dominus tam Iobum, *Iob. 1. 10.* quàm omnia eius bona (sic ibi Olympiodorus) *quasi quodam vallo, ac muro firmissimo communiuit, periculis-* *Olymp.* *que liberauit.* Sed vnde rogo hic murus malo dęmoni innotuit? vnde ipse Dei consilia nouit? & Iobum ab eo munitum, & vallatum penetrauit? Planè quòd aliquando Iobi bona & regnum temerarius inuadens ad hæc mœnia offendit, ita id obseruante eodem Olympiod. *Sed tamen, ò scelestè, vnde nosti Iobum septum esse ac munitum? nisi quia sæpius te id faciendi libido incessit, quod postea potestatem nactus facere non dubitasti.* Vnde quidem facilè elicies rationem, ob quam malus ille sanctum virum, & tantoperè subinde metueret, & tam dirè vsque ad internecionem persequeretur? Nimirùm in igneum circumiectum illi murum priùs irruens, non potuit non denuò incensus, & vstulatus euadere: eaque de causa malo accepto sibi cauere, necnon incendij sui auctorem odisse.

Ad eadem verba.

Vt ab vna virtute, & Regum, & Regnorum stabilitatem subsistere, ita à Principum peccatis florentissima imperia labefactari, atque corrumpi.

ADNOTATIO XIV.

1 PLacet dictis hętere, Regnaque, ac Reges à virtute stare, & florere, vtpote Dei præsidio pollentia, denuò ostendere, contrà verò florentissima imperia à vitio deleta, prostrata, & obliuioni tradita ob oculos ponere: & vtraque quidem sententia omnino

Prou. 23. 4

subesse videtur Salomonis verbis Prou. 23. 4. *Aufer rubiginem ab argento, & egredietur vas purissimum. Aufer iniquitatem de vultu Regis, & firmabitur iustitia thronus eius:* nam, si attendis, iniquitas inibi cum rubigine, quæ metallum non modò inficit, sed etiam erodit, omnino componitur: innuente Salomone à iustitia & sanctitate regium thronum firmum, stabilemque subsistere, à peccato verò paulatim debilitari, imminui, tandemque prosterni. Vnde quidem in primis de felicissimo Christi Regno notanter dictum à Daniele 7. 14. vi-

Dan. 7. 14.

deris: *Potestas eius, potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius, quod non corrumpetur.* Sed quare Christi regnum corruptum non iri dicitur? Quia videlicet, *mundauit* ipse *sibi populum acceptabilem sectatorem bonorum operum*: ad Titum 2. 14. *Et dilexit Ecclesiam, &*

Ad Tit. 2. 14.

seipsum tradidit pro ea vt exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi: Nec aliundè quàm à peccati rubigine regna, & throni corrumpantur. Vnde florente iustitia & sanctitate Principes & regna non possunt non firmari, atque florere. Sed iam Christi thronum firmum munitumque considera: ipsomet Salomone sic illum depin-

Cant. 3. 7.

gente Cant. 3. 7. *En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel. Omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi.* Preme verbum *ambiunt* quod

LXX.

LXX. & alij legunt *in circuitu*, vt videris vallatum, & circumseptum Regnum. Sed vt eius firmitatem, & inexpugnabile munimentum à Principum meritis, egregijsque virtutibus aduenire videris, obserua quid de auxiliaribus copijs, præsidiarijsque militibus ipsum subinde custodientibus dixerit postmodum Salomon Cant.

Cant. 8. 12

8. 12. *Vinea* (inquit) *mea coram me est. Mille tui pacifici, & ducenti his, qui custodiunt fructus eius.* Siue vt ha-

LXX, Pagnin.

bent LXX. *Mille Salomoni*: aut vt Pagninus *Mille tibi, ò Salomon*, &c. Vbi si ad horum custodum siue præsidiariorum militum numerum dubites: qua ratione, siue decenti proportione ipsimet Salomonis lectulo, cui maior satellitum numerus debebatur, sexaginta solummodo assignentur: vineæ verò custodiendæ mille ad minus adscribantur? occurrit sapienter Ambrosius

Ambros.

ex ipsamet & lectuli, & vineę imagine, quasi hęc maiora merita, & vberiores virtutum fructus; quàm lectulus adumbret, maiora autem Salomonis siue Principis virtuti, & sanctitati firmiora pręsidia & potentius satellitum debeantur. Audi illum lib. 1. de Virginibus ad finem, sic hęc pulcherrimè diffundentem. *Ipse pacis Dominus postquam validioribus brachijs commissam sibi vineam complexus, palmites suos gemmare conspexerit, vultu prasule nascentibus fructibus auras temperat, sicut ipse testatur dicens*: Vinea mea est in conspectu meo. Mille Salomoni, & ducenti his qui seruant fructus eius. *Suprà ait*: Sexaginta potentes in circuitu propaginis eius strictis armatos telis, & eruditos prælialibus disciplinis: *hic mille & ducenti. Creuit numerus, vbi creuit & fructus: quia quò sanctior quisque, eò munitior, sic Eliseus Propheta exercitus Angelorum præsidio sibi adesse monstrauit.* Hæc Ambros. Apud quem notetur ille dicendi modus: *validioribus brachijs*. Quid? fueruntne minus valida Dei brachia aliquando? Non equidem in seipsis, at vt illis Principes propugnat, maius quidem robur, à maioribus ipsorum virtutibus accipere videtur, vt *quò quisque sanctior, eò munitior sit.*

2 Sed vt hęc in vtramque partem omnino subsistant, quando Christi Regno nonnisi augusta omnia possunt obtingere, ad Israeliticam Remp. felicem aliquando, & fortunatam, posteà verò omnium miserrimam, & cala-

A miotissimam oculos conuerte: atq; illam in primis muro igneo munitam Deo scilicet præsidiario milite excubias agente, omnino vide: sic enim Exod. 34. 23. cuncto populo præscribebatur: *Tribus temporibus anni apparebit omne masculinum tuum in conspectu omnipotentis Domini Dei Israel.* Et quid inquis superfit presidij vrbibus viris & viribus vacuis, Philistæis signatè semper infen-

Exod. 34. 23.

sis? Audi Dominum igneo muro ipsas vndequaque circundantem: *Nullus* (inquit statim) *insidiabitur terrę tuæ ascendente te, & apparente in conspectu Domini Dei tui ter in anno.* Quasi dicat (inquit Abulen. q. 22. in Exodum) licet in circuitu tuo sint hostes tui multi; tamen non erit aliquis, qui insidietur tibi ad capiendam terram. Sed enim; parum fuerit hostes ei vrbi, cuius Deus igneus

Abulens.

murus est, non insidiari. Adeò quidem non inuadent illam, vt nec inuadere concupiscant: ita omnino ibi asseuerante Domino: nam pro is verbis; *Nullus insidiabitur terra tua*: tam in Hebræo, quam apud

B LXX. magna cum emphasi est: *Non concupiscet vir terram tuam.* Vide ignea mœnia, quæ nec cogitatione ipsa expugnari possent. quippe quę terrori hostibus essent. Audi Abulensem ita indidem hæc latiùs explicantem: *Imò dato quod esset inceptum bellum inter*

Lec. Heb. LXX.

Hebræos, & hostes suos, & obsedissent hostes ciuitates Iudæorum, & ipsi eas solas desererent euntes in locum sanctuarij, hostes nullo modo intrare possent in eas ad possidendum vel prædandum, imò nec desiderarent intrare. Fiebat autem hoc, quia Deus immittebat quemdam terrorem in corda hostium, ita vt non auderent inuadere terram Iudæorum. Vel quia voluntatem suam ad alios distrahebāt, ita vt ne cogitarēt aliquid de terra illa. Hęc ille. Quibus sanè mirè congruit quod 1 Reg. 7. 10. de ijsdem Israe-

Abulens. 1. Reg. 7. 10

litis simul cum Principe suo Samuele sacra aliquando agentibus, repentino bello à Philistæis, Tyrijsque interceptis sic habetur: *Factum est autem cum Samuel offerret holocaustum, Philistijm inire prælium contra Israel*:

C armati scilicet, & totas vires suas explicantes aduersus imparatos, inermes, & absque muro. Quid tunc? Adfuitne de nouo Dominus præsentissimum afferens auxiliū? imo verò igneum murum quo iam pridem suos inuisibiliter communiebat, non tam scintillas, quam fulgura, fulminaque terribiliter emittentem omnino patefecit: sic namque ibi: *& intonuit Dominus fragore magno in die illa super Philistijm, & exterruit eos, & cæsi sunt a facie Israel.* Sic ibi Sacer Scriptor breuiter, quem ita euoluit, atque diffundit Iosephus lib. 6. Antiquitat. c. 2. tam diuini præsidij magnitudinem, quàm hostium stragem ele-

Ioseph.

gantissimè describens: *Nondum sacro peracto, hostes in conspectu aciem explicat, rem factam se habere putant interceptis Iudæis, imparatis ad pugnam, & tantum non inermibus, vt qui in eum locum ad hoc conuenerant. At longè aliter accepti sunt quàm crederent, etiamsi quis prædixisset. Primum enim terra subeunte Deo, sub pedibus eorum intonuit, & vacillante vestigio nutabant: nonnulli etiam in improuisos hiatus prolabebant: deinde fulminibus crebrò attoniti, & ignitis fulgoribus oculos, ac manus*

D *semiustulati, vt ne arma quidem retinere possent, in fuga spem totam ponebant*: vt dixerit Iosephus quod superius Claudian. dicebat:

Claudian.

O nimium dilecte Deo, cui fundit ab antris
Aeolus armatas hyemes, cui militat æther
Et coniurati veniunt ad classica venti.

En Rempub. virtute, & Dei pręsidio subnixam, hac ratione fortunatam, florentem, & aheneo muro circummunitam: benè id & Oleastro ad priorem Exodi locum, & Patre Sanctio ad hæc libri Regum verba expendentibus: ita enim ille: *Ne timeas ò homo pusilli animi ali-*

Oleastr.

quid tibi sinistrè accidere, cùm te in operibus occupaueris pietatis. Qui enim solicitus est in his, quæ sunt Dei sui, arbitretur Deum erga se, & sua sollicitum ita vt nihil sibi defuturum putet, cum curauerit quæ sunt Dei sui. Nec minus opportunè Sanctius inquiens: *Vnde prudens quisque facilè cognoscat, inuictas esse acies quas armat & mo-*

Sanctius.

deratur Deus: & murum esse æneum, cum nulla in castris culpa grassatur.

3 Enim verò vt Israeliticum regnum à virtute constans, munitissimumque vidisti, ipsum iam à peccato,

tota

tota licet Mundi potentia vallatum maximè imbecillũ, aheneosque, & adamantinos eius muros luteos, & papiraceos ad resistendum hostium incursibus ex egregio Amos vaticinio disce. Is .n. impio Regi Amasię, eiusq; Regno extremam cladem Dei nomine ita prædicit c. 7. v. 7. *Amos 7. ver. 7.* *Hæc ostendit mihi Dominus. Et ecce Dominus stãs super murum litum, & in manu eius trulla cæmentarij. Et dixit Dominus ad me: Quid tu vides Amos, & dixi: Trullam cæmentarij. Et dixit Dominus: Ecce ego ponam trullam in medio populi mei Israel: non adijciam vltrà superinducere eum: & demolientur excelsa idoli, & sanctificationes Israel desolabuntur, & consurgam aduersus domum Ieroboam in gladio.* Vbi etiam sine expositore facilè videris, Deum qui prius, ad instar cemẽtarij, qui murũ à se factum continua subinde cura trulla suæ artis denuo incrustare, tectorioque solidare non desinit, quo firmior indies sit ad ferendos hostium incursus, nimborumq; iniurias, Hebræorum Remp. non modò ornauerat, sed etiam velut aheneo, & igneo muro ita cõmunierat, vt in B eius hostes terrorem immitterent, vt eam nec cogitatione inuadere auderent, iam Principum populique peccatis exacerbatum, à peculiari ipsorum custodia de industria supersedere, regnumq; velut vrbem patentem absq; murorum habitu, hostium armis, & fortunæ casibus diripiendum, vastandumque relinquere, non secus ac cæmentarius ille si animaduerteret, opus non procedere, sed in molitione tempus, sumptusq; perire, trullam artis cum stomacho proijceret, & à muris amplius instaurandis manum submoueret. Sed .n. nonnulla quibus peculiaris subest epitasis obseruare placet. Et primum quidẽ huius loci lectiones quę ad faciem discordare videntur: dum vna parte. Noster Vulgatus habet *murum litum*, *LXX. Lect. Tig. Theodor.* & eodem sensu lectio Tigurina *murum ad normam extructum*, nec non LXX. aucto sensu *murum adamãtinũ*, quibus summa muri siue Reipublic. illius firmitas, & securitas exprimitur: ex alia verò Theodotion contraria quidem phrasi legit: *murum tabescentem, & pronum ad ruinam*. Quę meritò ambigas, quomodo coire, & hærere inuicem possint? Quid .n. magis diuersum siue contrarium quam eundem murum, & adamantinum, & tabescentem dici? Sed ad manum est responsio: eum quidem murum, iam adamantinum, iam ruinosum esse, pro vt illi Deus aut adest, aut abest, quippe à Dei præsidio igneo muro Rempub ambiente ipsa velut adamantinus murus inexpugnabilis, & impenetrabilis est, hac verò singulari Dei cura destituta non secus ac luteus, & tabescẽs murus ad ruinam omnino propendet: Domino sub hoc sensu, & hac ipsissima de re disertissime dicente: *Auferam sepem eius, & erit in direptionem: diruam maceriam eius, & erit in conculcationem.* *Isa. 5. v. 5.* Isaię 5. v. 5 & nostro Vate iam tunc pronunciante: *Vt quid destruxisti maceriam eius, & vindemiant eam omnes qui prętergrediuntur viã.* *Ps. 79.* Ps. 79. 11. Quę de præcipua custodia, qua populum illum è multis electum Deus protegebat, nemo non è PP. & interpretibus accipit: totam verò rem viuaci Tertulliani *Tertull.* penicillo depictam accipe: sic namque ille in Apologetico c. 21. *Iudæis erat apud Deum gratia vbi, & insignis iustitia, & fides originalium auctorum, vnde illis, & generis magnitudo, & regni sublimitas floruit, & tanta felicitas, vt Dei vocibus, quibus edocebantur de promerendo Deo, & non offendendo præmonerentur. Sed quanta deliquerint fiducia patrũ inflati ad declinandum, deriuantes se à disciplina in profanum modũ, & si ipsi nõ confiterentur, probaret exitus hodiernus ipsorum, dispersi, palabundi cali, & soli sui extorres vagantur per orbem sine homine, sine Deo Rege quibus, nec aduenarum iure terram patriam saltem vestigio salutare conceditur:* Hæc ille opportunissimè. Vides Israeliticę Reip. murum ex Dei gratia adamantinum generis magnitudine, & regni sublimitate florentẽ, vbi insignis illi iustitia adfuit: subinde vero ob illius delicta non modò tabescentem, atq; ruinosum, sed etiam expugnatum, atque destructum? ablato quippe igneo Dei muro, omnia perditum iri necesse est, nam *vbi non est sepes, diripietur possessio.* Ecclesiast. 36. 27.

4 Sed & alio sensu huic proximo murum illum, & *adamantinum, & tabescentem* in concordiam rediges: vt videlicet Hebræa Resp. quæ tot humanis pręsidijs, exer-

P. Velasq. in Psalm. centesimum.

A citibus, Ducibus, rerumque omnium cõpia erat instructa, vt murus adamantinus esse videretur, Dei auxilio, & protectione nudata, omnium infirmior, & imbecillior foret, quod vbi Deus auxiliarem manum non porrigit, nihil firmum, aut constans sit: nec quod adamantinum; adamantinum: nec quod fortè, fortè: nec quod sapiens, inuenitur, sed omnia lutea, debilia, ruinosa, tabescentia, & infatuata miserrimos, & infelicissimos exitus habeant. Quę totidem quidem verbis sic dixit egregius Scriptor *Nicephor* Niceph. Gregorius lib. 7. historiæ *Vbi diuina Prouidẽtia non consultat consilijs, actionibusque hominum, malus his exitus aduenit, & cogitationibus valdè aduersus: nam tunc neq; vir consultus, consultus, nec fortis, fortis sed etiã sapiẽtissima consilia insipiẽter desinunt, & generosa maximè, & fortia facta turpem, & infamẽ exitũ consequuntur.* Vt dixerit, muros qui se ipsis spectati, adamantini videntur: reipsa luteos esse, & papyraceos. Pro qua sane cogitatione opportunè fideiubet Roboami historia: ipse .n. B regiæ potentiæ operam impensè nauans Regnum vndequaque firmum, atque munitum reddere curauit: sic namque 2. Paralip. 11. 5 *ædificauit ciuitates muratas in Iuda*, & vers. 10. *Saraa quoque, & Aialon, & Hebron ciuitates munitissimas, Cumque clausisset eas muris, posuit in eis Principes, ciborumq; horrea, sed in singulis vrbibus fecit armamentarium scutorum, & hastarum, firmauitq; eas summa diligentia.* Audis firmissima præsidia? ciuitates munitissimas, summamque Principis in firmando, & constabiliendo regno diligentiam? Quid id fuerit, quam muro adamantino ipsum circumcixisse? siue murum adamantino illud esse? Vide ergo nec forte, forte, nec consultum, consultum, nec summam diligentiã alicuius momenti fuisse, sed sapientissima consilia, & generosa maximè, & fortia facta turpem, & infamem exitum habuisse. Addit enim Sacer Scriptor c. 12. 1. *Cũque roboratum esset regnum Roboam, & confortatum, dereliquit legẽ Domini.* En murũ adamãtinũ, luteũ, ruinosũ, C & tabescentẽ redditum, quin aliud aliquid subijcere fuerit necesse: sed maioris explicationis gratia subditur: *Anno autem quinto regni Roboan ascendit Sesac Rex Aegypti in Ierusalem (quia peccauerant Domino) cepitque ciuitates munitissimas in Iuda, & venit vsque in Ierusalem.* Vides quid sit Principes peccare Domino? nec eum auditorem, & propugnatorem habere? omni videlicet præsidio, & robore sese ipsos nudare, & hostium prædę & direptioni sese inermes exponere: *Recessit itaque.* pergit diuinus historicus v. 9.) *Sesac Rex Aegypti ab Ierusalem sublatis thesauris domus Domini, & domus Regis, omniaque secum tulit, & clypeos aureos quos fecerat Salomon.* Planè vt Regem non tam spoliaret, quam instrueret, atq; moneret, vbi diuina Prouidentia non commilitat, aureos clypeos, hastas, & munitissima queq; nullius roboris ad protegendum esse.

LXX. Preme verò rursum Lectionem 70. in pręfatis verbis Amos: *Et ecce Dominus stabat super murum adamantinum, & in manu eius adamas* Quę sanè imago, appositè illam elucidante P. Sanctio, perinde accipienda videtur, D vt Deus muros ex adamante confictos diruat, atq; dissoluat, ad eum planè modum, quo is qui mœnia diruit, singulos ex illis lapides manu reuellit, & proijcit, quippe adamas, quem Dominus in manu habebat, non nouus cẽsendus est, quasi adamantinos ipse muros adamantis apposito promoueret, atq; instauraret, sed vetus omnino ex muris sublatus, atq; diuulsus, vt reuulsis singulis lapidibus circumducta vrbi mœnia, sensu dato, paulatim dissolueret, quod videtur explicasse lectio *Theodot.* Theodotionis Gręca voce quam propriè legas, *adamas qui soluebatur, & diffluebat.* Quod quidem non iam ad Regni, sed ad Principum res, & stabilitatem placet accommodare. Do ergo tibi hunc adamãtinum prius murum, diffluentem subinde, & tabescentem pluribus ex illo lapidibus ob peccatum reuulsis in Dauidis familia, & regno. Ipso etenim iustitiam colente, & Deo fidem seruante, quàm florens, quam inuictus, quam felix, & fortunatus erat: pulcherrimis quidem, & benè moratis filijs circumdatus, fidelissimis ciuibus fultus, fortissimo exercitu stipatus: At vbi sanctitatem deseruit, vide vt diffluere cœpit murus; dum primum Thamar ab Am-

K none

none violata est, qua de re grauiter Theodoret. q. 29. in lib. 2. Regũ inquit: *Quod in Thamarē autē est perpetratū est, quoddã principiũ, & radix calamitatũ domus Regię.* En vnũ ab adamantino muro sublatũ lapidē: deinde cũ ea de causa ipse Amnon primogenitus, & sũmè dilectus à fratre Absalone occisus est, en aliũ lapidem reuulsum: deniq; cũ tã filius Absalon, quã populus in ipsũ Regē rebellauit. Vides tabescentē ac diffluentē murũ? Audi ergo Theodoret. q. 32. in l. 2. Reg. sic id obseruantē: *Sciēdũ est autē, quòd nõ diuina sit operationis neq; Amnonis nefarius cõcubitus, neq; Absalonis fraterna cædes, nec furor in patrem sed domus nudata diuina prouidētia fuit instar scaphæ carētis gubernatore, & sustinuit vehemētes fluctus insanorũ dæmonũ.* Erãt sanè prius fortissima, & adamãtina Dauidis mœnia, cũ Deus pro illis excubabat: a quo habebãt, vt essēt adamãtina, & ahenea, sed cũ peccato diuinũ à se patrocinũ auertit, diffluere, & hostiũ incursib⁹ patere cœperũt. Sanè huic cogitationi ipse omnino Dauid applaudere videtur, cũ è peccati barathro tãdē emergens, & afflictis reb⁹ prospiciēs enixè Dominũ orabat: *Ps. 50. 19.* *Benignè fac Domine in bona voluntate tua Sion, vt ædificētur muri Ierusalē.* Sed qui tũc (inquis) Ierusalē muri destructi erant, qui instauratione, & reædificatione indigerēt? Difficilis interpretib⁹ nodus, quē alio, & alio modo expedies, primũ si obserues Hæbreũ verbũ, quòd respõdet verb. *ædificētur*: propriè significare *stabiliri firmari*: quasi si Dauid propter cõmissa à se peccata Ierosolymitanos muros iã nutãtes tabescētesq; animaduerteret, vel prophetico spiritu ob suũ etiã peccatũ in posteros (noua etiam illi ipsis addētib⁹) trãslatũ, collapsos, & destructos à Chaldæis iã videret: vti Agellius ibi ex aliorũ sētentia sic obseruat: *Agellius.* *Quidam putãt hæc prophetice spiritu dici, quod prauiderit Dauid ciuitatem illam longe post tempore à Chaldæis euertendam. Eius igitur euersionis, & ruinæ præscium orare, vt Dei benignitate illa vrbs iterum ædificetur, & instauretur, quod sub Cyro factum est,* Ita ibi.

Sed, & 1. omniũ Principi idem accidisse, animaduerte. n. verò vt ille ante peccatũ, Principatũ suũ, adeo firmũ & florētē habebat, vt ipsamet animãtia rationis expertia feritatis oblita ipsi ad nutũ obedirent: ita postquã iustitiã reliquit, illa eius iugo excusso ferocia, & indomita ab eius Imperio discessere. Quid verò id fuisse dixeris nisi ob Principis flagitium, eius Regnum imminui, & ditionē detruncari? Quod sanè vel ex iusti Noe historia facilè cõuincitur illũ. n. insigni pietate virũ, sãctitatis vi feras mãluefecisse, & ad arcã euocasse omnino nouimus: vt imminutũ videlicet ob Adam peccatũ imperiũ à Noe iustitia pristinæ amplitudini restitueretur: scitè hęc omnia cõsiderãte S. Isid. Pelusiota l. 3. ep. 95. ad hunc modũ: *Isid. Pelu.* *Quod si dixerint: Quia sit igitur, vt cũ homo rerũ omniũ, quę terrę cõplexu cõtinētur, imperiũ acceperit, feras pertimescat? &c. Recta via respõdebo, atq; illud dicã, quòd primũ quidem cum diuina imago in eo eluceret, ei omnia subiecta erant: vnde etiam ipsis nomina imposuit: at postquam à diuino mandato recessit sopeme iure imperium ipsi mutilatũ, atq; imminutũ est.* Et statim: *Quod autē hoc verũ sit hinc cõstat, quòd cũ Noe iustitiã colendo, & amplectēdo hãc imaginē repurgasset, ferę omnes ad eũ se cõtulerunt, veterē seruitutē cõfitētes, atq; eũ, qui primũ peccauerat, atq; imperij parte mulctatus fuerat propemodũ accusãtes.* Ergo cũ Regnũ aliqua ex parte imminuitur, cũ deflorescit, & ærũnis premitur, timeat bonus Princeps, ne fortè quòd ipse à diuino mandato recesserit, imperium sibi attenuatum atq; imminutum fuerit, similiter cum illud florens, & fortunatum, & velut adamantinum murum inexpugnabile & firmum, vndequaq; conspicit, iustitiam firmius colat & amplectatur, cum non nisi à Dei patrocinio, & ope eã illud firmitatem, & florentē statum habere, certũ sit.

Ad eadem verba.

Quando venies ad me?

Deo Principi infenso, ipsumque premente contraniti neminem posse; sed miserorum rebus, ipso, & solo ad restitutionem opus esse.

ADNOTATIO XV.

1 Vidisti iam adamantinum illum Principatus, & Reip. Iudæorum murum, æquatãque machinam cælo tabescentem, atque ruinosum? Quid iam Asperes ni Deum placatum, atque beneuolum reddere studeas, nisi omnimodam ruinam, atque exitium? Dicente Ecclesiastico c. 14. 20. *Omne opus corruptibile* (siue vt alij *putridum*: vel vt Vatablus: *marcori obnoxium*) *in fine deficiet, & qui illud operatur, ibit cum illo:* & Paulo ad Hebręos 8. 13. *Quod antiquatur, & senescit, prope interitum est:* at enim illa *fiduciam habens in malitia sua.* Isa. 47. 10. tantum non inquit: *Eccles. 14. 20.* *Ad Hebr. 8. 13.* *Isai. 47. 10.*

Flectere si nequeo superos, Acheronta mouebo:

tam videlicet propria, quàm amicorum Principum manu murorum ruinas instaurare, & rimas vndequaque explere studens, nullum non lapidem mouens, vt quidquid Dei manus irata demolitur, & diruit, humana potentia, & sapientia instauret, ne vllus hosti ad direptionem aditus sit: vti apud Malachiam 1. 4. Idumea iactasse dicitur: *Destructi sumus, sed reuertentes ædificabimus, quæ destructa sunt.* Quibus Dominus: *Hæc dixit Dominus exercituum. Isti ædificabunt, & ego destruã, & vocabuntur termini impietatis, & populus cui iratus est Dominus.* *Malach. 1. 4.* B Vbi obserua primum pharsim, qua vastatam, & euersam terram signatè appellauit, *termini impietatis*, vt ostendat vnam impietatem esse, quę mala accersat, ædificata euertat, ac vastet, eosdemque peccati, ac euersionis terminos esse, tamdiu clade, & vastatione durante seseque extendente, quamdiu peccatum durat, & qua sese extendit. Iam emphasim qua Deus ijs, qui humana industria ea excitare adnituntur, quæ ipse ob peccata destruit, indignatus occurrit, pende. *Ipsi* (inquit) *ædificabunt, & ego destruam:* vt ironicè dicere videatur. Eia certemus ambo, ille vt rursus excitet, & instauret; ego vt rursum destruam, atque euertam: vter, rogo, potentior fuerit? Quod si id non mysticè, aut spiritualiter, sed ad litteram, vt sonat, oculis ipsis videre velis audi quid de Iuliano Imperatore prauo, & ficto animo templum sanctis Martyribus erigere moliente referat Greg. Nazianz. orat. 1. in Iulian. C *Eius autem munus (prob impiorum in hac quoque vita ignominiam futuris rebus testimonium præbentem ac per parua indicia res magnas prænuntiantem) non secus ac Caini sacrificium Deus Martyrum repudiabat. Ita ille quidem laborabat, sed terra quod elaboratum fuerat, excutiebat. Ille vehementius adhuc obnitebatur, hæc hominis ægra pietate prædita fundamenta capere detrectabat.* *Greg. Na.* Deinde, quid Deo destruente Ierosolymitanum templum iuxta illatas prius minas Matth. 24. 2. *Non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruatur.* Iudæisque eiusdem Imperatoris Iuliani in odium Christianæ fidei concessione illud instaurare molientibus acciderit: vide apud Chrysostom orat. 2. & 3. aduersus Iudæos, & Theodoretum lib. 3. historię c. 20. *Mat. 24. 2.* *Chrysost.* *Theodor.* Nimirum cum illi incredibili alacritate veteris tēpli fundamenta effodissent, vt noua reponerent, vehemens ex imis fundamentis ignis exiuit, qui & lapides, & plures ex ijs, qui ædificationi operam nauabant, consumpsit. Audis? *Ipsi ædificabunt, & ego destruam, & vocabuntur termini impietatis.*

a Cui sanè rei opportunam emphasim habent ea D Domini apud Ieremiam verba capit. 13. 19. quæ in præcedentibus cursim tetigimus: *Ciuitates Austri clausæ sunt, & non est qui aperiat.* *Ier. 13. 19.* Quibus significat Vates nullũ afflictis Iudęis ad illas vrbes remigrandi, vt geniales, ibi & hilares dies haberent, locum, siue aditum aperiri posse: at enim, cum ijs illa eiusdem Domini Apocal. 3. 7. de seipso: *Qui aperit, & nemo claudit, claudit, & nemo aperit:* *Apoc. 3. 7.* omnino componenda sunt, & vtrobique clauis imago sic premenda, vt quemmadmodum cum ianua semel clausa est, nisi propriam, atque germanam serę clauem attuleris, etsi mille alię ad manum sint, quibus recludere coneris, frustrà omnino niteris: ita Deo destruente, siue Rege, & Republica ob peccata pœnas dantibus, nulla extrema amicorum Principum auxilia, nulla sapientiss. hominum consilia, nulla politicorum excogitata, inuenta ad pristinum splendorem florentemque afflictis rebus statum reddendum, vel hilum valere, quod alię quidem, & alienę ad aperiendam ianuam claues, hęc omnia sint: immò verò ijs remedijs siue adimmentis vetus Prouerb. in malum Medicum iactum vndiq; quadrare: *Pharmacum tuum morbum auges.* Sed illã

vni.

vnicam occlusæ ianuæ superesse clauem, vt Principes A iratum sibi Deum omni modo placare, & conciliare studeant: quippe si *ipsi claudit, nemo aperit*. Ita quidem Regem Manahen, eiusque regnum, cum à Deo ille ob peccata vexatus auxiliares sibi aliorum Regum copias mercede conducebat, satis sibi præsidij in illis contra omnes euentus fore existimans, per Oseam submo-

Osee 5. 12. nebat Dominus c. 5. 12. *Et ego quasi tinea Ephraim, & quasi putredo domus Iuda. Et vidit Ephraim languorem suum, & Iuda vinculum suũ, & abijt Ephraim ad Assur, & misit ad Regem vltorem, & ipse non poterit sanare vos, nec soluere poterit à vobis vinculũ. Quoniã ego quasi leæna Ephraim, & quasi catulus leonis domui Iuda ego, ego capiam, & vadam, tollam, & non est, qui eruat.* Vt dicere Dominus videatur: Quæ tanta insania, ò Principes? vt in mero meridie cæcutientes, hæc tot infortunia à mortali manu vobis aduenire, eaq; humanis rationibus, atq; præsidijs, quę nihil adiumenti præter inanem strepitum, & nouam expensarum impendia afferunt, depelli posse credatis: Ego, ego ob peccata vestra vos afflixi, ego vestrarum cladium auctor extiti: ideo nisi de me placando cogitetis, oleum, & operam perditis. Sed audi hæc à

Theophyl. Theophylacto ibi sic apposite elucidata: *Vos quidem tanquam vindicem acersitis Aegyptium. n. vero ipse seu imbellis inuentus est, vnde maiores vos impetiuerunt cruciatus. Iam quisquis Deum offenderit, vnicam opem reliquam sibi tenet, vt reconcilietur demno ei.* Pulchrè id *imbellis inuentus est.* Est quippe imbellis, & infirma humana potentia, debilia, & nullius frugi fortissima quæque præsidia, vt pro eo pugnent, quem Deus opugnat. Pulcherrimè illud: *Vnicam opem reliquam sibi tenet, vt recõcilietur ei:* vnica enim obseratæ salutis clauis hæc est, ceteræ inutiles sunt, alię sunt. Ad hęc, sub hoc sensu obserua extrema illa verba: *Ego, ego capiam, & vadam*, &c.

Cyrill. Alex. Quæ pulchrè illustrantur à S. Cyrillo Alexandrino dum

Osee. priora eius capitis Ose. verb. *Ipse cepit, & sanabit nos*, sic premit: *Simul, & illud intelligemus, Deo quosdam premente contrarium neminem posse, sed miserorum rebus ipso* C *& solo ad restitutionem opus esse:* obserua hæc, *ipso solo*, quod sine ipso nihil auxilij miseris adesse, & cum ipso, nihil felix faustumq; deesse possit.

Ezech. 1. 3 Hinc opinor dexter auriga celebratissimi currus Ezechielis, germanum, & litteralem illius sensum tam huic instituto, quam formandis Regnum moribus vtilissimũ elicies: enim verò eum currum, bellicum siue triumphalem esse, quo Deus perditis, & debellatis suis hostibus egregium de ipsis triumphum referens inducatur, penè quidem certum est, vt egregij commentatores PP.

Prado. Hieronymus Prado in commentario de prima visione part. 2. sect. 6. & Gaspar. Sanchez ibi. n. 94. necnon Magister meus Ludouicus del Alcazar in c. 1. Apocalypsis v.

Sanchez. Alcazar. 15. in commentario, & in c. 4. comm. 2. sect. 1. sapienter monent. Et verò vt Prado de victoria tempore Moysis de Ægyptijs reportata capiat, multo tamen opportunius & litteræ congruentius Alcazar, & Sanctus ad vastationem Ierosolymę, & Israeliticę Republic. per Babylonis D Regis exercitum facta referunt, Vate adstipulante cum capitul. 43. 3. inquit: *Et vidi visionem secundum speciem, quam videram iuxta fluuium Chobar, quando venit vt disperderet ciuitatem.* Quod verò tam magnifico curru, regia pompa conspicuo illustrium animalium Aquilæ, Leonis, bouis, & hominis Deus veheretur, sic perinde accipiendum est, quasi Deus, qui potissimus eius belli dux fuit, trophæa ijsdem armis, atque apparatu vestita quibus victoria parta est ostentare voluerit: vt optimè obseruauit vetustus auctor Apollinaris apud Prado hunc

Apolina. in modum: *Vt in triumphis curru magnifico, vbi solet Imperator sublimis sedens throno, circumstare solent hastati, præcedere captiui, ostentare trophæa ijsdem armis, atq; apparatu vestita, quibus victoria parta est, eodem modo quoniam triumphans per visum ostenditur Deus in curru equitare, & solio sublimis insidere describitur, insignaq; victoria preferuntur, atq; solemnis comitatus multorum millium Angelorum memoratur.* Quo pulchrè faciunt ea

Plin. iun. verba quibus Traianum Plinius in Panegyrico triumphum referentem sic confingit: *Videor iam cernere non spolia prouinciarum, sed hostilibus armis captorumq; re-* A *gum catenis triumphum grauẽ. Videor intueri in manibus ausis barbarorum onusta fercula, & sua quęq; facta victis manibus sequentem: mox ipsum te sublimem, instantemq; curru domitarum gentium tergo ante currũ autem clypeos quos ipse perfoderis.* Porrò trophæa ijsdem armis, atque apparatu vestita quibus victoria parta est, nullis aptioribus imaginibus, quam Aquilæ, Leonis, hominis, & bouis adumbrari potuisse eo ipsorum naturis facilè cognosces quę eo quidem eunt, vt denotent humanam potentiam sapientiam, industriam, consilia, & vires, quibus aduersus diuinam iram, & cõminationes Iudæorũ Principes sese cõmuniebãt quasi suis, sociorũq; præsidijs Dei vindictã, & captiuitatẽ possent effugere à Deo deuicta, atq; triumphata, & in victoriæ trophæa curru adiecta.

4 Sanè Aquila *cuius clarissima oculorum acies* (vt ait Pli- Plinius.
nius li. 10. c. 3.) vehementissimusq; volatus, mirè adũbrat accutissimam rerum cognitionem, & singularem prouidentiam, qua Israelitæ imminentia pericula pręuidere, eaq; nõ difficilè se effugere posse iactabant: sic Isaiæ 30.
B 15. monente illos Domino: *Si reuertamini, & quiescatis* Isa. 30. 15.
salui eritis, siue vt habent LXX. *Cum reuersus ingemueris, tunc saluus eris*; ipsi non acquiescentes respondent: LXX.
Nequaquam, sed ad equos fugiemus, & super veloces ascẽdemus. Similiter Leo *fortissimus bestiarum, qui ad nullius pauet occursum.* Prouerb. 30. 30. denotat ingentem animi Prou. 30. 30.
fortitudinem, & robur, pectusq; triplici ære munitum (sic 2. Reg. 17. fortissimum cor, *sicut cor leonis* dicitur) tam ad pericula, mortemq; ipsam contemnenda, quã ad quorũcumq; hostium vires infringendas, & victoriam de illis reportandam. Ita Isaiæ 28. 15. iactantes inducuntur: *Per-* Isa. 28. 15.
cussimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactũ flagellum inundans cum transierit, non veniet super nos quia posuimus mendacium spem nostram, & mendacio protecti sumus. Homo verò sociabile animal mutuũ præsidium auxiliaresq; finitimorum Principum manus, qui pro eis contra Assyrios pugnaturi erant, omnino significat, sic de illis Isai. 30. 2. dicitur: *Qui ambulatis, vt descẽ-* Isa. 30. 2.
C *datis in Aegyptum sperantes auxiliũ in fortitudine Pharaonis, & habentes fiduciam in vmbra Aegypti*, & c. 31. 1. *Vę qui descendunt in Aegyptum ad auxilium, in equis sperantes, & habentes fiduciam super quadrigis quia multę sunt, & in equitibus, quia pręualidi nimis, & non sunt* Isa. 31. 1.
confisi super sanctum Israel. Bos deniq; qui, & frugũ, abũdantięq; typus est apud Pierium Valerianum in boue, & lassus melius figit pedem, tum diuitias, vberemq; annonam, & cibaria, vt ab hostibus obsessi commodè sustentari possent, indidem Isaias 30. 12. *Superastis in calumnia,* Isa. 30. 12.
& in tumultu, & innixi estis super eo: vbi lectio Hebrea Pagin.
Pagnini: *Speractis in dimissis ex rapina congrauetium* etiã assiduum, indefessumq; laborẽ ad obsidionis ærumnas, belliq; difficultates superandas, portendit, vt apud eundem Isaiã dicebãt: *Lateres ceciderunt, sed quadris lapidibus ędificabimus, sycomoros succiderũt, sed cedros immutabimus, c. 9. 10.* Vides apud Iudæorũ Rempub. potentiã, sapientiam fortitudinem, diuitias, & quidquid validum D est, ac opportunum ad Regem, regnumq; ornandum, Isa. 9. 10.
& omnino communiendũ inuenit: Quarum hęc ad effugiendam eorum captiuitatem, & infortunia credis fore valitura? Audi quid Dominus post citata Isaiæ ver- Isa. 31. 3.
ba capitis 31. 3. subiecerit hunc in modum: *Aegyptus, homo, & non Deus, & equi eorum caro, & non spiritus: & Dominus inclinabit manum suam, & corruet auxiliator, & cadet, cui pręstatur auxilium, simulque omnes co...nsumentur.* Vt notantissimè dixerit: Et qua tanta amentia, quæ humanas vires, fluxas debiles, & periuras cum diuinis viribus, immensis, & omnipotentibus committ[i]t? Stultissimi mortalium: carne, luto, equis, & humanis præsidijs contra Deum innitimini? Cui satis est leniter tantum manum inclinare: vt, & eos qui vobis promittunt auxilium, & vos [qui illud] speratis omnino perdat? Dixerim, neutiquam vos Deum cognouisse. Accipite iam, quis tandem is sit, contra quem humana sapientia, fortitudo, velocitas, & potentia sese Nazian.
armare student. *Solus quippe* (inquit Gregorius Nazianzenus orat. 1.) *ex omnibus rebus Deus est, qui nec fuga vitari, nec superari potest, cum aliquem arripere; ac sub manum, & potestatem arripere voluerit, celeres anteuerit,*

prudentes decipit, fortes subuertit, audaciam mitigat, potentiam premit. Ita Nazianzen. Quæ non tantùm à ratione & fide, sed ab infinitis historiarum successibus sic firmat Sozomenus lib. 9. histor. Ecclesiasticæ c. 1. *Mihi sanè videtur ostendere Deus solam pietatem Regibus, atq; Imperatoribus sufficere ad salutem, & sine hac nullius esse momēti exercitus, robur imperij, & reliquum apparatū.*

5 Vehitur ergo magnifico Aquilę, Leonis, bouis, & hominis curru Deus: exarmata videlicet à superiori potentia, ea omnia quibus Principes innitebantur, superata, atque in trophæum deducta gestans: sicut ante currum clypeos, quos ipse perfoderit; tantùm non clamans: *Non est prudentia, non est sapientia, non est consilium cōtra Dominum*, Prou. 21. 30. qui celeres aquilas anteuertit, fortes Leones eneruat: potentes auxiliatores premit, audacesque & viribus siue corporis, siue pecuniarum innixos mitigat, & nihili facit: nam præterquam quod, *Vbi diuina prouidentia non cōmilitat consilijs actionibusq; hominum* (vt supra allatus dicebat Nicephorus Gregor.) *neque vir consultus, consultus; nec fortis, fortis: sed etiam sapientissima consilia insipienter desinunt infirmis* (inquit S. Cyril. Alex. in c. 2. Amos) *neruos subministrat, & eneruat, a quibus est offensus.* Iam huius cogitationis ipsummet Dominum auctorem habemus, apud Ieremiam c. 9. 23. vbi de hoc Hebræorum excidio agens, inquit: *Non glorietur sapiens in sapientia sua: & non glorietur fortis in fortitudine sua: & non glorietur diues in diuitijs suis, sed in hoc glorietur qui gloriatur, scire & nosse me: quia ego sū Dominus, qui facio misericordiam, & iudicium, & iustitiam in terra.* Quę verba sic optimè explicat P. Gaspar Sanchez. *Persuaserant sibi Iudæi, satis sibi paratum esse præsidij, quia homines habebant sapientes, quorum consilio res administraretur bellica, & viros strenuos, ac fortes, quos in aciem producerent, & Chaldæorum viribus, & castris opponerent, ac denique satis sibi diuitiarum suppetere, vt externum militem mercede conducerent. Quorum stultam cogitationem Dominus coarguit, ostenditq; à se solum sperandum subsidium, reliqua, quæ comparare potest hominum industria, esse prorsus inania, effecturus quippe Deus vires addet & audaciam infirmis, fortibus verò robur, & sapientibus sapientiam eripiet, efficietq; vt ciuitas, quæ consiliarijs prius, & strenuis militibus abundabat, ab omni consilio maneat, atque præsidio vacua.* Hæc ille opportunissimè. Sed & huc porrò nō abs re aduoces somnium illud Domitiani Imperatoris ob immanitatem, & flagitia iam iam perituri, cuius sic meminit Suetonius in eius vita c. 15. *Mineruam, quam superstitiosè colebat, sōniauit, excedere sacrario, negantemque vltra se tueri eum posse, quod exarmata esset à Ioue.* Nec somnium quidem id repules, sed ipsissimam veritatem: exarmat quippe Deus humanam sapientiam, humanamque potentiam, & sapientissimi Achitophelis consilium infatuat, cùm Principem ob peccata perdere statuit. Quò refero Tertulliani in Apologetico c. 25. de Iunone Iouis coniuge, & sorore irrisionem dum illa Carthaginem florentissimum gentium regnum esse contendens, fatis obsistentibus non obtinuit: enim verò ipse adductis ijs Virgilij carminibus.

——— Hoc regnum Dea gentibus esse
Si qua fata sinant, iam tum tenditque fouetq;

Sic insultat. *Misera illa coniux, & soror aduersus fata non valuit.*

6 Quare pende, & illa Domini verba: *Sed in hoc glorietur, qui gloriatur, scire, & nosse me: quia ego sum Dominus, qui facio misericordiam, & iudicium, & iustitiam in terra.* Quibus ipse vt totum felicium euentū, siue in pace siue in bello momentū ad vnā diuini timoris, & virtutis, qua ipsius fauor, & gratia conciliatur, omnino reuocat, quòd ab ipso siue misericordiam, siue iudicium faciente omnium rerum, siue prosperi, siue aduersi successus proficiscantur, ita humanam, & carnalem, siue politicam sapientiam, quæ Dei timore ablegato terrenis tantùm, & sęcularibus consilijs innititur, à vero scopo aberrantē facit. Cui cogitationi sic subscribit Salomon Prou. 30. 21. *Per tria mouetur terra* (vbi LXX. *concutitur terra*, Hebraicè verò *tremit terra*) *& quartum non potest sustinere. Per seruum cùm regnauerit: per stultum, cùm saturatus fuerit cibo: per odiosam mulierem cum in matrimonio fuerit assumpta: & per ancillam, cum fuerit hæres dominæ suæ*: siue vt reposuerunt LXX. *per famulam cum eiecerit dominam suam.* Vbi obserua illud inter omnia mala peius terræ signatè euenire: Ancillam dominæ suę hæredem fieri, quasi id terram à suis sedibus remoueat, & intolerabilium malorum causa sit. *Mouetur* (inquit) *terra, & non potest sustinere*: idest impellitur, tremit, nutatque Respub. & exitio vicina est. Sed cur tantum id malum ab vna ancillula in dominæ locum substituta toti adueniat regno? Vis nosse? Disce, quæ hæc ancilla sit, ex Venerabili Galfrido in allegorijs Gotfridi Tilmani ad id loci sic interpretante: *Sapientia huius mundi, quæ stultitia est apud Deum, quando ei, quæ de sursum est pudica, & pacifica subripit, & subducit possessionem mentis* B *humanæ*: iam compone hæc cum Domini verbis: *Non glorietur in sapientia sua, &c. sed in hoc glorietur scire & nosse me*: vt inde colligas: sicut ab vna sapientia, quæ Dei timori innititur, Rerum publicarum, & regnorum firmitudinem, & felicitatem aduenire, cùm Deus sit qui pro meritis, & præmia, & supplicia decernat: ita hac eiecta, & politicæ, & carnali sapientiæ, quæ ad terrena tantùm adspicit, postposita, regna moueri, nutare, & labefactari sicut terra a suo centro commota, atque diuulsa. Quò mirè facit egregia victoria, atque triumphus, quē Christiani humiles, abiecti, atque contempti, sed diuina omnino sapientia innixi de superbissimo Imperatore Iuliano, qui tam politicis artibus, & sęculari prudentia, quàm orbis terrarum imperio, & viribus fretus eos mirum in modum contemnebat, ac pro nihilo putabat, gloriosè retulere, ipso infelicissimè extincto, & suæ perfidiæ diuinitus pœnas dante: vti eleganter hæc Gregorius Nazianzenus iisdem locutionibus, quibus impius ille Christianos lacerabat hunc in modum ob oculos posuit, & pensitauit oratione 4. *Hæ nostræ, hoc est Galilæorum, hæ contemptorum, & abiectorum hominum nar-* C *rationes, Hac nos qui Crucifixum adoramus: hæc piscatorum, & vt ipsi aiunt, imperitorum discipuli. Hæc nos, qui cum vetulis sedemus, & psallimus. Hæc nos longis ieiuniis confecti, ac semianimes. Hæc nos qui frustra vigilamus, atque noctu stationibus nugamur, & tamen vos prosternimus.* Pulchrè, vt viderint Principes quanto maior, quanto potentior fuerit, siue ad Reges seruandos, & stabiliendos, siue ad regna communienda Christiana sapientia, quæ Dei timore, & pietate innititur licet imbellis, & exarmata, quam mundana sapientia, & potentia tot bellicis legionibus, & auxiliaribus copiis munita. Quare pergit Gregorius, sic prostrato Imperatori, & fusis illius exercitibus, dissipatisque consiliariis insultans; *Vbi sunt grammatici? vbi consiliarij? libet enim ab indoctorum nostratium quodam, vt quidem nobis videtur, triumphalem hymnum mutuari, vbi sacrificia, & sacra mysteria? vbi victima tam apertè, quàm occultè? Vbi aruspicina ars, quæ laude, & prædicatione effertur? vbi præscientiæ vanitas, & ventriloquorum signa? vbi clara illa Babylon sermone celebrata, & orbis vniuersus terrarum* D *per exiguum, & execrandum sanguinem cogitatione percepitus? vbi Persæ illi, & Medi, qui manibus tenebantur? vbi dij illi, qui deducebantur, ac deducebant? & propugnabant, simulque pugnabant? euanuerunt omnia: falsæ sunt, diffluxerunt, somno similes exciterunt impiorum iactationes* Deo videlicet aquilas, leones, Reges, & eorum potentiam in triumphum ducens, humanamque sapientiam infatuans; nec aliundè siue robur & vires, siue consilium quàm à diuino timore subsistere, manifestè commonstrans.

Prou. 21. 30. — Niceph. — Cyrill. Alex. — Ier. 9. 23. — Sanchez. — Sueton. — Tertull. — Ier. 9. 23. — Ps. 30. 21. LXX. Lect. Heb — Galfrid. — Nazianz.

Ad ea verba.

In innocentia cordis mei in medio domus meæ.

Principi, vel ea ratione perfectam virtutem esse necessariam, quòd ab ipsa, & bona fama, & prospera memoria, sine qua optimi Princ pis forma non commendatur, omnino subsistat.

ADNOTATIO XVI.

EN nouam subinde rationem, cur Princeps virtutem suscipere, & ad eam omnes neruos contendere debeat, quòd ab ipsa nominis claritas, & egregia fama, pręcipua quidem Principis dos, omnino adueniat: enim
M. Tull. verò vt Ethnico sensu M. Tullius libro de Republica monuit, *Principem gloria alendum*, & callidus ille Tibe-
Cor. Taci. rius Cęsar apud Cornelium Tacitum lib. 4. Annalium gentili ore pronuntiauit: *Omnia Principibus statim adesse, vnum insatiabiliter parandum, prosperam sui memoriam*, & paulò post: *Cæteris mortalibus in eo stare consilia, quid sibi conducere putent: Principum diuersam esse sortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda.* Ita Christiano pectore, & diuino ore Paulus optimi Principis formam adornans ad Philippenses 4. 8. inter alia dicebat: *Quæcumque sancta, quæcumque amabilia quæcum-*
Phili. 4. 8. *que bonæ famæ, si qua laus disciplinæ, hæc cogitate.* Quæ sic expendit, & nostro instituto aptat Paschasius lib. 3. in Matth. *Duobus verbis cuncta conclusit dicens.* Si qua vir-
Paschas. tus, si qua laus: *ad virtutes nempe pertinet bona conscientia, ad laudem verò fama vitæ proficit: sine quibus sanè veri Principis forma non commendatur.* Nec aliter Rex ille inter mortales sapientissimus, cùm se vnam sapientiam, virtutem scilicet, vehementer optasse, & de ipsa adepta summoperè lętatum hunc in modum præmisisset: *Optaui, & datus est mihi sensus: inuocaui, & venit in*
Sap. 7. 7. *me spiritus sapientiæ, & præposui illam regnis, & sedibus, & diuitias nihil esse duxi in comparatione illius.* Sapientiæ 7. vers. 7 cur ipsam tam in optatis haberet, & tanquã bonorum maximum regnis, atque diuitijs anteponeret: postmodum cap. 8. vers. 10. & 13. aperit hanc alijs rationem adnumerans: *Habebo propter hanc claritatem ad turbas, & honorem apud seniores iuuenis. Præterea habe-*
Sap. 8. 13. *bo per hanc immortalitatem, & memoriam æternam his, qui post me futuri sunt, relinquam.* Sanè quasi à bona fama, & nominis claritate egregium Principis lucrum, & splendidiores diadematis gemmæ subsistant. Quod di-
Polybius. xeris auscultasse tum Polybium, tum Eusebium (vt am-
Eusebius. bo Ethnici fuerint) dum ille sic admonet: *Argentum quidem, & pecunia est communis omnium hominum possessio, at honestum, & ex eo laus, & gloria, Deorum est, aut eorum, qui à Dijs proximi censentur.* Hic verò apud Stobæum serm. 44. Principis maiestatem suam æstimantis proprium id lucrum esse hunc in modum adstruit: *Boni Principis hoc vnum proprium est lucrum, & instar infinitorum aliorum, omnia sic facere, vt & in ipso imperij tempore, & post id, iustitiæ, & bonorum omnium à subiectis testimonium habeat.* Vides, vt vel ipsimet gentiles Salomoni nominis sui claritatem diuitijs, & regni anteferenti subscribant? dum hoc vnum Principis lucrum, quasi ex maiestatis suæ sorte esse volunt.

2 Applaudit sibi ipsi Salomon Ecclesiastes 7. 2. in-
Eccl. 7. 2. quiens: *Melius est nomen bonum, quàm vnguenta pretiosa.* Quod si dubites, quæ hæc boni nominis cum vnguentorum pretio, siue præpositio fuerit? Aperit Paraphrasis Chaldæa reponens: *Melius est nomen bonum,*
Chald. *quod cõparabunt iusti in hoc sæculo, quàm vnguentum vnctionis, quod fuerit inunctum super capita Regum*, vt dicere videatur: Melius est nomen bonum habere, quàm regem esse, siue nihil adeò in Rege splendet, quàm bona fama. Vnde eadem, imò maiori cura Principi de bono nomine, ac de regia fortuna curandum est, id enim maius, illustrius, atque suauius quàm quidquid in regio fastigio floret, omnino fuerit: & verò si imaginem vnguẽti quo inungebantur Reges plusculum premes, videris Salomonis mentem esse, à bono nomine Principem inaugurari, & in regni fastigio constitui, siue Regis charactere insigniri; quasi is solum verè Rex dicendus fuerit, qui bonum nomen, & famam habet, eamque cæteris rebus, sedibus, regnis atque diuitijs anteponit. Porrò si

P. Velasquez, in Psalm. centesimum.

A verè æstimas, hac potissimum inter alias de causa, dum Saul ad regni fastigium Deo auspice euocatur, Rachelis sepulchrum pro regię dignitatis tessera, siue fideiussore datum est: Samuele, cùm eum in Regem inunxit, sic ei dicente: *Et hoc tibi signum, quia vnxit te Deus in* *1. Reg. 10. 2.*
Principem. Cum abieris hodie à me inuenies duos viros iuxta sepulchrum Rachel. 1. Reg. 10. 2. Sed quid, inquit, Regi ad fortiter, & prudenter gubernandum electo, & pulcherrimæ, atque delicatissimę fœminę? eratne robustissimus bellator ad instar illius efformandus, & ad speculi arbitrium effingendus? aut ab ipsa ciuilis prudentiæ aut bellicæ gloriæ exempla petiturus? Nõ opinor. Quorsum ei ergo in exemplar ipsa proponitur? Planè, vt illi innueretur Principem, vt alijs in rebus à fœminea natura toto cælo discessurus est: ita in diligentissima cura, quam de bono nomine, & existimatione, qua sola fęminæ sydera adeunt, & à qua omnis earum decor, honorque dependet habere debent, nec hilum differre, & ad
B Rachelis morem quidquid pretiosum, aut suaue in rebus humanis est prę fama, & bono nomine contemnere debere. Quare pende egregiam fortitudinem, qua delicatissima Rachel coniugales delicias quæ ei liberos tãto animi ardore, atque auiditate exoptanti, vt marito aliquando dixerit: *Da mihi liberos alioquin moriar*: Gene- *Gen. 30. 1.*
sis 30 1. quasi ea fuerit *naturæ auiditas* (vt alicubi inquit Plinius) *vt parere malit, quàm viuere*, in summo pretio erant, sorori suæ Liæ pro mandragoris, quas illa à filio ex agro redeunte acceperat: libens commutauerit Genesis 30. 15. omnino significans nihil sibi iam pretio- *Gen. 30. 15.*
sum, aut suaue, quàm boni nominis odorem, integramque, & illæsam famam sic mandragoræ naturam, & Rachelis factum rimante, atque expendente Augustino libro vigesimo secundo contra Faustum cap. 56. *Proinde* *August.*
rem comperi pulchram, & suauolentem, &c. Cur verò ipsam rem gestam sancta Scriptura tacere noluerit, quæ non vtique talia desideria muliercularum nobis pro magno
C *insinuare curaret, nisi aliquid in eis magnum quærere cõmoneret, nihil amplius conijcere valeo, quàm ex illo communis sensu mihi suggeritur, vt illo mandragorico pomo figurari intelligam famam bonam, non eam, quæ confertur cum laudant hominem pauci iusti, atque sapientes, sed illam popularem, qua etiam maior, & clarior notitia comparatur, non ipsa per sese expetenda, sed intentioni, quæ generi humano consulunt pernecessaria: vnde dicit Apostolus: Oportet etiam testimonium habere bonum ab ijs,* *1. ad Ti. 3.*
qui foris sunt. Hæc August.

3 Nec pigebit Racheli Susannam adiungere, quæ falsò criminis accusata fleuisse, & voce magna exclamasse, Deumque obnixè obtestata dicitur: sic enim Da- *Dani. 13.*
niel. 13. 35. *Flens suspexit ad cælum*, & v. 42. *Exclamauit autẽ voce magna Susanna, & dixit: Deus æterne qui absconditorum es cognitor, qui nosti omnia antequam fiant. Tu scis quoniam falsum testimonium tulerunt contra me, & ecce morior.* Sed cur, ò feminarum lectissima, excla- *Ambros.*
mas? cur defles? cur innocentiam repetitis vocibus testaris? Quid enim pulchrius? quid pretiosius, quàm pro iustitia, pro veritate mortem oppetere? Quid securius quã
D bonę conscientię tacendo fidere? Sed respondet Ambrosius lib. *de fuga sæculi*, c. vlt. *Plorauit cùm crimen obij-*
ceretur, plorauit cùm sibi de casta adulterij iudicium vendicaretur, non mortem deplorans, sed castitatis calumniã. *Cassiodor.*
Ergo quæ non mortem, non extinctum pudorem deplorabat, famam tamen.

Qua sola sydera adibat.

non poterat, non mulier castissima deflere. En Regem iusta similitudine cum femina compositum, vt famę suę quãtum valeat, omnimodis prospiciat, & eam omnibus rebus, delicijs, opibus, atque thesauris antefer at, & quidquid pulchrum, dulce, atq; pretiosum cum ipsa decertat, non dubia, aut ancipiti consilij lance; sed certissima ratione absq; vlla ambiguitate reijciat, omnino persuasus non anteà imperij capacem, gubernationique idoneum futurum, quàm cùm præclara apud omnes de illo fama fuerit, non secus ac femina cetera felix pulchra, ac diues, si famam, & existimationem amiserit, nec connubio, nec vlli honesto vsui habetur opportuna, vt meritò dixerit M. Tullius lib. 2. de legibus: *Famam mulierum* *M. Tull.*

vt multorum oculis lux clara custodiat, diligentissimè sāciendum est. Quam sanè cogitationem à Domino non (Luc. 16. 1. & 2.) obscurè firmatam videris: cum apud Lucam 16.1. & 2. se cum villico suo (quem Principem omnino adumbrare sæpius adstruximus) disceptantem facit: nimirum cū præmisisset: *Homo quidam erat diues, & habebat villicum, & hic diffamatus est apud illum.* Subijcit: *& vocauit eum, & ait illi: Quid hoc audio de te? Redde rationem villicationis tuæ, iam enim non poteris villicare*: vbi, si attendis, reo indefenso, & inaudito villicatio, siue Principatus ex solo famę iudicio aufertur, vt sciretè hunc modum pendit Chrysologus ad ea verba serm. (Chrysol.) 125. *Tam pius tam seuerą coniungit? Cur ante a villicatione submouet, quam rationem agnoscat?* Planè, quod qui famæ suæ prouidere, & cōsulere nesciuit, quisquis is fuerit, Principatui, atq; gubernationi idoneus non est, & ratione reddita, nec causa omnino discussa, reus criminis habetur.

4 Etenim verò non tantum hoc in Ps. sed, & alibi à suo parente edoctus, & admonitus hac de re Salomon fuit: sic namq; ei, siue qua Regi Israel, siue qua Regis Regū typū præferebat Ps. 44. 5. suggerebat Regius Vates: (Ps. 44. 5.) *Specie tua, & pulchritudine sua intende, prosperè procede, & regna.* Sed priùs quonā modò hęc efferat Cyprianus obserua: sic namq; ipse lib. 3. ad Quirinum legit testimoniū: (Cyprian.) *Decori tuo, & pulchritudine tuę intende*: vt non longius abiens à præfata imagine feminæ decori, & pulchritudini honoris, & famæ suæ externę, non minus quàm vultus in vigilantis Principem suum moneat Dauid, vt summam de fama, & existimatione curam habęat: nec illam vlla ratione commaculari sinat. Sed cui, inquis, bono tā accuratum de fama studium? Aperit id nostra lectio cū Cypriani lectione conciliata: dū Principi qui decori, & famę suæ intendit prospera, & fausta Regni gubernatio promittitur, prosperè inquit procede, & regna. Nimirum primum qui decori suo intendit, virtuti etiam, & iustitię accuratè aduigilat: quippe vt grauiter in Panegyrico ad Iulianum dicebat Mamertinus: (Mamert.) *Non potest quaquā abiectum, & humile cogitare, qui scit de se semper loquendum*, contra verò, callido Tiberio, apud Tacitum citato loco, auctore: *contemptu famę contemni virtutes.* Deinde cum oraculum sit, tum quod dixit ille;

Moribus, & fama conciliatur amor.

(Ouidius.) tum Regis ad exemplum totum componi orbem, Princeps qui famę suę consulit, necessaria ratione prospero & felici successu regnum gubernabit: dum subditis amori, & exemplo est. Quo mirè facit Principe a Nazianzeno (Nazianz.) appositum cum primis datum documentum his verbis: *Quippe cui primum illud curandum erit, vt argenti, atq; auri ad instar, omni ex parte versatus, atq; in omnibus temporibus, ac rebus nusquam adulterinum, aut subgratum quiddam tinniat.* Obserua quæsitam illam locutionem: *adulterinum, aut subaratum quiddam tinniat*, qua Greg. æquè ad vitæ puritatem, quæ instar auri desęcatis sit, & ad famæ sonum, atq; tinitum adspexit: *sine quibus veri Principis forma non commendatur*: vt dicebat Paschasius, quod ab eius sonitu, & fama, quæ indiuiduus vitæ comes est, subditorum vita, moresq; dependeant.

5 Iam hæc omnia optimę suo exemplo patientissimus Iob confirmat, qui labijs suis non peccans coram Domino diris, maledictionibus diem in qua natus fuit diris maledictionibus deuouit, sic enim ibi cap. 3. 1. *Post hęc aperuit Iob os suum, & maledixit diei suo, & locutus est.* (Iob. 3. 2.) *Pereat dies, in qua natus sum, & nox in qua dictum est, cōceptus est homo. Dies ille vertatur in tenebras, non requirat eum Deus desuper, & non illustretur lumine.* Sed qui, inquis, cum rectis sermonibus maximè verò cum temporis opportunitate hæreant hæc lamenta, atrocesque querelæ? Hæccine patientiæ quę *opus perfectum habet*. Iob 1. 4. lingua est post tot acerbissimos dolores diuturno (Iob. 1. 4.) silentio exceptos, eorumq; acerbitate tantisper sedata (nam recentis plagæ multo acerbior dolor est) postque amicorum aduentum: signatè verò post hostem prostratum, adeptamq; de illo victoriam, cum triumphus ab illo canendus erat vitę suę statum, & afflictarum rerum conditionem maledictis lacessere. Auget dubitationis (Chrysost.) materiam Chrysostomus in Pauli Comitoli catena in

A Iob, dum egregiam victoriam, qua tunc temporis Iobus perfruebatur, locupletissimè persequitur: sic enim primum *Diabolus omni comparato instrumento, cunctis emissis sagittis, atq; vniuersis malis mortalium mirandum in modum in iusti domo, corporeq; expromptis virum hunc nulla re tamen violauit, sed potius adiuuit.* Deinde alibi in eadem Catena: *Oculos diaboli confixit, cunctasq; ab eo emissas sagittas excipiens pharetrā exinaniuit vniuersam.* Et tandem: *qui gladiatorum certamen experiuntur, vbi aduersariorum caput præciderint, tunc ob victoriam corona donātur. Iobi verè aduersarius, vbi illius corpus conscidit, & languore confecit, tum demum superatus est, seseq; se dedit.* Audis Iobi victorias, triumphos, & hostē oculis cōfixis fugatum? Qua ergo ille opportunitate,

Horrendis fertur cęlum pulsasse querelis.

Vis nosse? Sanè quod vt corporis sedatus dolor fuerit, sęuior subinde pectus cura coquebat, acriorq; dolor lacerabat animum, & qui de hoste adeptus fuerat victoriam B maiori denuo discrimini se videbat obnoxium: quippe metuebat, ne illum ea de causa à Deo tam seuerè flagellatum subditi sui crederent, quod impius, & exlex esset, eaque ratione bona ipsius fama denigraretur: ita indidem non semel pensitante Chrysostomo. Sic n. primum inter grauiora mala, quæ Iobus patiebatur id recensuit: *Voces audiro amicorum et crimina per calumniam exprobrantium.* Postmodum verò ad ea verba capit. 2. vers. 11. *Audientes tres amici Iob omne malum, quod accidisset ei:* hunc in modum: *Maximè verò lacerabat eum non vis sanè malorum, sed quia tamquam in hominem impium, & exlegem, tamquam in Dei hostem, & qui virtutem antea esset ementitus, calamitas illa incidisse videretur. Nec ita de corporis lue, vt is de nominis existimatione laborabat.* Vt illa videlicet prę valetudine, opibus & regno ipsi fuerit. Nec prętermisit eam rationem quam numer. preced. afferebamus Chrysostomus, quo à Regis sonitu, & bona nominis existimatione subditorum vita, moresC que formarentur, pergit enim: *Non ambitione quidem vlla siue quod ad vulgi opinionem vitam institueret, sed ea re potissimum, quia suis illis ęrumnis plerosque offendi animaduertebat.* Quod Regi ob oculos ne fœdum aliquid committeret semper esse debet.

6 En quomodo prudēs Princeps summā de fama sua, & boni nominis existimatione curam habet, sicque illi consulit, vt cetera externa bona minoris facere non dubitet. Ita sanè apud Cassiodorum lib. 8. epist. 9. Athalaricus (Cassiodor.) Rex dum egregium quendam procerem, qui apud Theodoricum Principem plurimum gratia valebat et pro veritate, & iustitia ac proinde pro ipsiusmet Principis fama obsistentem sic facit: *Et quod rarum confidentia genus est interdum resistebat contra vota Principis, sed pro opinione Rectoris.* Prudentiam Regis famæ suæ, plus quàm propriæ voluntati morem gerentis hunc in modū commendat: *Patiebatur enim sanctus ille prælijs, pro sua* D *fama superari, & dulcis erat iusto Principi rationabilis contrarietas obsequentis.* Macte Princeps, cui fama sua iam chara, & pretiosa est, vt pro illa superari, quod Regibus acerbissimum esse solet, non modo libenter patiatur, sed tamquam rem dulcem in delicijs habeat, & quidem merito tunc etenim pulcrius, atq; gloriosius vincitur, quam cum infensissimos sibi hostes in pręlio vincit, & proterit. Sed enim si verè æstimas non tam è Theodorici pharetra, quam ex ipsiusmet Dei sensu depromptа hęc dixeris, quippe in cuius decorem, & pulcritudinem nullus nequus, *Nihilq; inquinatum potest incurrere.* Sap. 7. 25. Famam tamen ipse suam sic amat, & (Sap. 7. 25.) bonę existimationi apud homines adeò prospicit, vt inuictus ille pręlijs pro fama sua superari patiatur, dulcisque ipsi sit quā iustus, & optimus Princeps est rationabilis contrarietas obsequentis. Vel Moysem cum eo super pœnis, quas rebelli illi populo ob atrox idololatriæ facinus fuerat minitatus, hunc in modum disceptantem audi, Exod. 32. 11. *Cur Domine irascitur furor tuus contra populum tuum, quem eduxisti de terra Aegypti in fortitudine magna, & in manu robusta. Ne quæso dicant Aegyptij callidè eduxit eos, vt interficeret in montibus, & deleret de terra. Quiescat ira tua, & esto placabilis super nequitia populi tui.* (Exod. 32. 11.) Vides miram Moysis solertiam, & industriam,

ſtriam, qua decurrenti magnæ iræ Dei fluuio, famæ & nominis aggerem tanquam extremo malo extremum remedium oppoſuit? Attende iam Deum laqueo quaſi innexum, & pro fama ſua ſe ſuperari ſinentem: ſic namque ſubnicit Sacer Scriptor. *Placatuſque eſt Dominus, ne faceret malum, quod locutus fuerat aduerſus populum ſuũ.* Quod benè obſeruatum eſt Philippo Abbati lib. *de ſilentio Clericorum*, cap. 111. his verbis: *Vult Moyſes iratum iudicem non inferre populo triſtia iuxta propoſitum, vult peccantem populum non ſufferre digna pro meritis: ne ad ruinam ciuis hoſtis inuidus exultare inueniatur, & auctori tanquam ſeductori plauſu irriſorio nequiter inſultare.*

Philipp. Abb.

7 Concludam, ſi monuero, ne Principes, quòd rerum omnium potentes ſint, quodque ab atrocibus ſuppliciis, quæ ſuis ipſi ſubditis, vel pro libito infligunt immunes, & extra telorum iactum (vt eſt in Prouerbio) ſeſe videant, adeò ſecuri, & omnis mali expertes ſibi videantur, vt nihil à ſubditis timendum credant: quippe vt Regis ſui nomine ſcitè inquit Caſſiodorus lib. 6. epiſt. 23. *Habet vltionem ſuam hominum frequentia ſi loquatur aduerſa, & de iudice iniucum eſſe creditur, quod a multis ſtipulantibus perſonatur:* ac ſi dicat; Regem etiam ſuum ſubditi regunt, iudicant, plectunt, & incruenta manu ſupplicio afficiunt, & de eius criminibus vindictam ſumunt. Nec leuis quidem ſed immanis, atroxque vindicta, quæ honorem famamque, qua Principes ſidera adeunt, grauiter lædit, præſertim cùm improba Regum facta a populis notata ſtylo ferreo in vngue adamantino notitia de manu in manum accepta per acerbos iocos traducantur, & ab hiſtoricis celebri ignominia velut lõga, ac apud poſteros ſemper duratura morte literis mandentur: nam teſte Sidonio Appollinare libr. 9. epiſt. 8. *Improborum probra æquè vt præconia bonorum immortalia manent.* Vnde ſapienter inquit Tacit. libr. 4. Annal. *Quò magis eorum ſecordiam irridere licet, qui ſa na præſentis potentia credunt poſſe extingui futuri æui memoriam.* Iam verò ecquis ab hac vltione metus? quæ Principi aduerſùs hominum linguas, maximè vero aduersùs Scriptorum calamos reuerentia adhibenda ſit, ſatis ſuperque docet profanus ille Baltaſſar, cui inter menſæ flagitia *Apparuerunt digiti quaſi manus hominis ſcribentis contra candelabrum in ſuperficie parietis aulæ regiæ*, Daniel. 5. 6. Quid enim tunc? *Facies Regis commutata eſt, & cogitationes eius conturbabant eum, & compages renum eius ſoluebantur, & genua eius ad ſe inuicem collidebãtur.* Sed quamobrem? Viditne vibratum in te fulmen? tormenti bellici laxatam rotam? diſtrictumque in caput enſem? Minimè quidem. Quid ergo? inſtructam calamo armatamque manum. O iuſtiſſimam improbo Principi timoris, tremoriſque & colliſionis genuum occaſionem! etenim cùm ſtylus in gladium diſtringitur, ſiue gladius in ſtylum efformatur flagitioſos Principum mores conſcribens, ſiue traducens, vt eorum famam commaculet omni telo, gladio, igne, fulmine atrociùs ferit, ea quippe omnia vno ictu corpus abſumunt; at ſcriptoris manus perpetua vulnera æternùm infligit: dum apud poſteros acerba morte ſemper duratura improbitatem traducit, atque repræſentat. Quod præcipuum hiſtorici munus eſt, vti inquit Cornel. Tacit. lib. 3. Annal. his verbis: *Exequi ſententias haud inſtitui, niſi inſignes per honeſtum, aut notabili dedecore, quod præcipuum munus Annalium reor, ne virtutes ſileantur, vtque prauis dictis, factiſque ex poſteritate, & infamia metus ſit.* Iure ergo improbus Rex ad ſcribentis manus conſpectum turbatur, horret, tremit, qui ad diſtrictum in ſe gladium timere non debuit, cùm ipſi peius multo fuerit, turpiſſima flagitia atque dedecora omnibus hominibus per ætates, & ſecula nota, ſiue notata fieri. Nec dubitauerim in eo ſenſu omnes omnino Principes fuiſſe. Quidni? Nonnè acerbius morte Neroni videatur, ferociſſimos eius mores, belluinamque feritatem, & impudicitiam indeſinenti apud homines infamia notari? Num aliquod vnquam Tiberius, aut Caius miſeris reis tam atrox excogitauerè ſupplicium, quàm fuerit id, quod de ipſis Scriptorum manus perpetuò ſumunt, dum ipſos vt vitiorum portenta omnibus exoſos, & inuiſos faciunt? Fuitne turpior Heliogabali illius in cloacam abiecti mors, quàm ſemper

Caſſiod.

Sidon.

Corn. Tac.

Dan. 5. 6.

Corn. Tac.

fœtens eius monſtruoſæ impuritatis memoria, qua non modò Romanam Rempub. ſed omne hominum genus infecit? Nimirùm, vt grauiter dixit Quintilian. declamat. 274. *Ad cogitationem poſt ſe futurorum plerique grauius mouentur.* Benè quidem Seneca lib. 3. de Benef. capit. 17. *Quid ergo impunitus erit ingratus? quid ergo impunitus erit impius? quid malignus? quid auarus? quid impotens? quid crudelis? Impunita tu credis eſſe, quæ inuiſa ſunt, aut vllum ſupplicium grauius exiſtimas publico odio?* Sic ille.

Quintil.

Seneca.

Ad eadem verba,

Perambulabam in innocentia cordis
mei in medio domus meæ.

Principis famam, rem delicatiſſimam eſſe: ideò oportere, vt ipſe non ſolum extra vitium, & vitij ſpeciem, ſed etiam cum ingentibus virtutibus ſit.

ADNOTATIO XVII.

1 SVccedit iam aliud ſtrictius quidem & ſcrupuloſius, ſed neceſſarium omninò circa Principis famam monitum, quod eximiam vitæ puritatem, quam in Principe deſideramus, ſignantè exigit: nimirum, vt quoniam ipſe in omnium oculis agit, & dum conſidet ſuper gemmatum tribunal, tot teſtes patitur, quot ipſum agmina circumdant: non modò à malo, atque *ab ſpecie mali* ſe contineat, ſed etiam aduersùs malignas hominum linguas, malignioresſenſus, & promptas abditarum rerum in peiorem partem interpretationes egregiis virtutum ornamentis, imò verò præſidiis ſeſe vndequaque communiat, quibus honeſtiſſimam ſibi famam anticipato remedio aucupetur, ſiue præoccupet, quæ nullum malignis rumoribus locum permittat. Quæ ſanè ipſiſſima Pauli mens fuiſſe videtur, cùm 2. ad Corint. 8 verſ. 21. accurata locutione dicebat: *Prouidemus bona non ſolum coram Deo, ſed etiam coram omnibus hominibus.* Vbi ſi verè æſtimas prouidendi phraſim, ea in primis innuit Apoſtolus, Principibus viris ſiue Prælatis peculiarem erga famam ſuam prouidentiam, hoc eſt, ſedulam, & gnauam induſtriam, quæ in futurum fertur, & aduerſus incurrentia mala anticipato conſilio ſeſe armat, ſubeſſe debere. Vt ſapienter & opportunè admonet S. Athan. *in exhortatione ad Monachos*, ad hunc modum: *Vt ex abundanti ſic omne quod fingi poteſt, tamquam poſſit, & credi, caueamus, ne in nullo fama noſtra vulnere ſerpat nota ab occaſione ſuſpicio. Ipſa fama ſemina prinſquam linguis nutriantur, intereant. Non tantum nobis fides facti, ſed poſſibilitas etiam relegenda mendacij. Beata enim vita eſt præclara, de qua nihil licèt falſitati. Neque enim ego hoc iudicium meum auſterus cenſor arripui, ſed cæleſte imperium monitor blandus aſſumpſi. Nam, & ſic ait Apoſtolus: Prouideamus bona non ſolum coram Deo, ſed etiam coram hominibus.* Hæc Athan. Qua ſanè ratione Dominus legi adimplendæ adeò accuratam, & ſedulam operam indeſinenter nauauit: vt ea etiam ad quæ minimè tenebatur, exactiſſimo ſtudio fuerit executus, vt in ipſius Circumciſione, & Baptiſmo manifeſtè liquet: nec contentus quidem legem diligentiſſimè ſeruaſſe, ſic etiam auditores ſuos admonebat apud Matthæum, c. 5. verſ. 18. *Nolite putare quoniam veni ſoluere legem, non veni ſoluere, ſed adimplere:* vbi dum inquiritur: quorſum hæc dixerit Dominus? cùm nemo tunc aliqua ratione putare poſſet ipſum ad ſoluendam legem veniſſe? Reſpondet Auctor operis Imperfecti hom. 10. de induſtria quidem id fuiſſe a Domino dictum iam tunc occurrente iis, qui poſteà putaturi erant, ipſum legem ſoluere, cùm in Sabbato curabat: ſanè vt opportunè, qua Princeps erat, calumniatoribus ſatisfaceret: obmuteſcere faciens ignorantium hominum linguas antequam in calumniã incurreret: ſed audi illum: *Quia futurum erat, vt Iudæi calumniarentur eum in Sabbatis operantem, & lepram tangentem, tanquam ſoluentem legem: ideò priuſquam incurrat in calumniam, calumniatoribus ſatisfacit dicens: Nolite putare, quoniam veni ſoluere legem, &c.*

2. Cor. 8. 21.

Athanaſ.

Matth. 5. 18.

Auc. Imp.

2 Sed & ſubinde eam prouidentiam non eò ſolùm

referre

referre videtur Apostolus, vt ab omni specie mali Principes, atq; Prelati se abstineant, sed etiam vt veras solidasque virtutes, quæ hominum oculos, iudicia, atq; linguas occupent, omninò exerceant, eodem prorsus sensu, atque dicebat Petrus ep. 1. c. 2. 15. *Sic est voluntas Dei, vt benefacientes obmutescere faciatis imprudentium ignorantiam:* quasi virtutum actiones, & rectè facta frænum, idque prævalidum fuerit, quo imprudentia, & ignorantia, quibus nihil vocalius, nihil impudentius est, coerceatur. Firmat hæc opportunè Hieron. ep. 2. dum sic primum admonens: *Habeto Prudentiam, Iustitiam, Temperantiam, Fortitudinem, his cæli plagis includere: hæc te quadriga velut aurigam Christi ad metam concita ferat: nihil hoc monili pretiosius, nihil hac gemmarum varietate distinctius.* Hæc subindè subijcit: *gemmæ vertuntur in scuta.* Pulcrè: at quid fuerit inquis, gemmas in scuta verti? an sensum communem hæc habent cum ijs Salomonis verbis: *Sicut protegit sapientia, sic protegit pecunia?* Eccl. 7. 13. Non opinor, sed ea Hieronymi sententia est, egregias virtutum actiones Principi primum decori, atque ornamento, deinde verò scuto & munimento esse, vt in hoc circumdantium agminum certamine (vti huc intentus dicebat ille) bona fama ex virtutibus orta victoriam antea præoccupet, quàm maledicæ linguæ aliquam ad detrahendum ansam arripere, siue rimam inuenire possint.

1. Pet. c. 2. 15.

Hieron.

Eccl. 7. 13.

3 Explicat seipsum disertissimè Paulus, dum Titum discipulum tamquam Principem, atque Prælatum sic instituens: *In omnibus teipsum præbe exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in grauitate, verbum sanum irreprehensibile:* subdit: *vt is qui ex aduerso est, vereatur nihil habens malum dicere de nobis.* Ad Titum c. 2. v. 7. & sequentib. Vides vt præscribat Apostolus prouidere bona, vt gemmæ in scuta vertantur? quasi Principi ad bonam famam parandam, atque tuendam, siue etiam ad illam ex malignis linguis, & opinionibus vindicandam satis non fuerit vitijs non succumbere, nisi etiam egregia virtutum exempla iustitiæ, & probitatis radios circumquaque vibrantia, quæ in hominum oculos, & animos sese ingerant, & insinuent, antè præmiserit: tunc enim *qui ex aduerso est,* (hoc est, subditi, qui aduersùs Principes plerumque ex aduerso sunt, suamq; vltionem habent, vt dicebat Cassiod. *Si loquuntur aduersa*) vereatur obtrectare, dum à virtute prælucente bona fama occupata nullam ille potest arripere occasionem, vt maledicta confingat: sic hæc ibi obseruante Hieron. *Vt aduersarij vita & doctrina nostra sanitate perterriti non audeant accusare, hoc est nihil verisimile in accusatione confingere: nemo est enim tam immoderata impudentia, vt Solis radios possit accusare tenebrosos, & clarum lumen caligine noctis offundere.* Vbi si attendis, non alia ratione à malignitate, & contradictione linguarum Principem securum fore sperauit Hieronymus, quàm si eas virtutum gemmas, quæ solaribus radijs, & meridiana luce clariores essent, in hominum animos præmitteret; quasi hæc lumina si minora aut subobscura, & sub luce maligna forent, malignioribus hominum iudicijs manerent obnoxia: sed enim hanc in rem adeò opportunè locutus est Rex Athalaricus apud Cassiodorum libro 9, epist. 24. vt accuratus Pauli interpres fuisse videatur: dū ibi egregium Procerem Præfectum prætorio ad hunc modum commendabat: *Nescimus quisquam de te submurmurare contraria, cùm tamen de principali gratia sustineres inuidiam. Derogare cupientes vicit integritas actionis: aduersarij tui sæpe locuti sunt coacti, quod animus non habebat. Nam qualibet malitia formidat contra manifesta bona aliquid profiteri, dum generalibus odijs videtur exponi.* En, nonnisi a manifestis bonis inuidorum ac detrahentium linguis frænum inesse: ea verò obmutescere facere imprudentium hominum ignorantiam: vt vereatur, qui ex aduerso est, maledicta confingere: ne generalibus odijs exponatur, dum aut virtutem ipsam, aut communem de ea sensum labefactare contendit: pende verò illud: *Aduersarij tui sæpe locuti sunt coacti, quod animus non habebat:* vt videris subditorum animum ad maledicendum semper procliuem, linguam verò nonnisi a manifesta virtute velut fræno coercitam.

Ad Tit. 2. 7.

Cassiod.

Hieron.

Cassiod.

A Cui sententiæ omninò concinit, quod de M. Antonio Philosopho optimo Principe tradit Iulius Capitolinus, adeò videlicet vitæ sanctitate, & egregijs virtutibus fuisse munitum, vt eius fama, nec ab impuris vxoris suæ moris suæ moribus denigraretur: *Tantum sanè valent* (ait ille) *boni Principis vita, sanctitas, tranquillitas, pietas, vt eius famam nullius proximi decoloret inuidia.* Ergo alius Principis, alius priuati in fama prouidenda, & curanda modus, & ratio esse debet: priuatus siquidem dūmodo manus ab iniustitia, impuritate, & turpitudine contineat, nec auaritiæ sordibus commaculet, benè omninò apud suos audiet, Princeps verò nisi excellenter iustus, castus, liberalis, beneficusque fuerit, ijsque virtutum radijs suorum oculos priùs illustret, quàm aliqua de illo vitij suspicio in ipsorum cogitationem possit cadere, famam suam non integrè, nec pro dignitate tuebitur.

Iul. Capit.

4 Quò quidem non obscurè iuerit illud Domini monitum discipulos suos tam ad castitatem, & continentiam ab amore rerum secularium, quàm ad omni-B modam puritatem vrgentis apud Lucam 12. 34. *Sint lumbi vestri præcincti.* Sed enim priùs inibi ambigas cum Philippo Abbate lib. de continentia Clericorum cap. 78. cur illos non cinctos solùm, aut accinctos, siue etiam post cinctos, quod lumborum imago, & situs exigebat, sed signatè præcinctos esse voluerit? Sic enim Philippus Abbas: *Cùm lumbi non ante, sed retrò sint, quid sibi vult, quod non iussit, & simpliciter cingi, vel accingi, vel vt ita dicam post cingi, quod expressius posset dici, sed diligenter præcingi mandauit?* Sanè quod Dominus non ad quosuis homines, sed notanter ad Ecclesiæ Principes, & Prælatos loqueretur, eaque illos quæsita locutione admoneret, non aliter famæ suæ prouidendum, quam ex præmissa virtutis suæ luce, quæ anticipato fulgore prælucerer, & subditorum oculos, atque iudicium præoccuparet: sic hæc diffundente Philippo: *Qui enim ad hoc sunt electi, vt C & Deo per continentiam complacere, & ad complacendum alios exemplo sui debeant commonere, necesse habent, vt non solùm vita, sed & fama eorum nulla læsione corrumpatur. Lubrica est fama pudoris, & citò quiuis corporis lubricum creditur incurrisse, quamuis constet eum multis retrò diebus tenuisse continentiam. Quod attendens Dominus Apostolis suis non solùm continentiam imperauit, sed & famam eiusdem continentiæ seruandam diligēter intimauit, ne lumen eorum tamquam sub modio lateret, sed expositum, & latum longè, lateq; micaret ad profectum omnium.* Sic ille. Quod plus explicans subijcit: *Imponens itaque cingulum lumbis eorum, in quo nulli dubium, quin continentia designetur, iussit eos præcingi, in quo continentia quadam ostensio videtur signari.* Opportunè quidem, vt nouerint Principes tunc eorum famam nulla læsione corrumpi, cùm ipsorum virtutis, & probitatis lumen non solùm sub modio conscientiæ latet, sed per egregias actiones expositum longè, latèque emicat, & ostenditur. Ad quem sensum reuoco, quod suprà adductus dicebat Gregorius Nazianzenus, vt Princeps, *Argenti, atque auri ad instar omni ex parte versatus nusquam D adulterinum, aut subæratum quiddam tinniat:* quasi vix possit Princeps mediam ad famam viam inuenire; nam nisi aurum examinatum, aut exploratum argentum fuerit, nisi eximia, inquam, vitæ puritate, & aureis virtutibus splenduerit, subæratum quid, aut ferreum apud hominum ora, & iudicia tinniat, necesse est.

Luc. 12. 34.

Philipp.

Nazianz.

5 Hæc sanè, si rectè sapis, *Victoria virgo* est, germana scilicet, atque perfecta, quam de hominum linguis, & opinionibus optimus Princeps referre debet: quippe Principi victoria, non secus, ac virgini cuius fama delicatissima est, sera quidem, & obscura post murmurationum maculas & maledictorum certamina venit. Quare vt virgini, ita & Principi non alia quam victoria virgo cuius meminit Philo in libro *de opificio mundi* exoptanda est, ille etenim de septenarij numeri excellentia disserens sic inibi ait: *Quam ob causam cæteri quidem Philosophi numerum hunc assimilant natæ sine matre virgini victoriæ, quam ex Iouis capite exortam narrant fabulæ.* Quod si nosse cupias eccquæ hæc virgo victoria fuerit? omninò dixerim id Mineruam virginem è Iouis cerebro armatam salientem significare, quod dicebat Hieronymus

Philo.

mus gemmæ *vertuntur in fenta*: dum eæ, quæ virginem decent, virtutes, & probatissimi mores sic illam ornant, vt simul tam aduersùs impuras lasciuientium hominum cupiditates, quàm aduersùs malignas suspiciones, & detrahentium susurros communiant, & impenetrabilem reddant, vt æquè is, qui eius forma captus est, ipsam alloqui vt alliciat, ac ille qui ex aduerso est, eius famam atrodere vereantur. Planè vt virgo quantumuis pulcra sit ac decora non fœminam, sed virum aspectu præ se ferat, (Clem. Al.) vti eam admonet Clemens Alexandr. libro 3. Pædagogi capite 11. quasi virili aspectu, & feminam se esse quæ oppugnari queat neget, & videnti etiam timorem incutiat. Huic cogitationi sic subscribente sancto Isidoro (Isid. Pelus.) Pelusiota libro 3. epistola 287. *Pudica anima virtutis tesseras in sensibus ferens, eorum, qui in ipsius pulchritudinem irrumpere cupiunt, spes exscindit.* Vt dicere videatur, virginem quæ sensus suos pudicitiæ aliarumque virtutum professione, & armis (id enim tesseræ phrasis innuit) munitos habet: virginem de aduersarijs suis reportare (B) victoriam, dum eorum spes sic exscindit, vt nec taciti intra se illam expugnaturos fore sperent, ac proinde exterius tamquam impenetrabilem numquam oppugnare tentent, ne oleum, & operam perdant: *Quisnam enim* (pergit Isidorus) *huiusmodi oculum suauitate, & ingenuitate temperatum conspiciẽs propius accedere audeat? Quisnam autem linguam, quæ honestatis, & grauitatis delubrum sit, intuens, non sibi aditum omnem interclusum arbitretur? Quisnam denique reliquos sensus virtutum instrumenta esse animaduertens, præposterum consilium dare non pertimescat?* Certè ea virgo, quæ pudicitiæ tessera, virtutumque munimine armata tantam sui reuerentiam hominum animis non iniecit, vt eorum spes exscinderet, animosque cupidine incensos, linguasque ad maledicendum procliues frænaret, sed aliquam victoriæ spem fecit, ita vt ipsam alloqui, aut de ipsa loqui illi auderent, quamuis strenuè subinde, ac fortiter in certamine, & lucta se gesserit, non eam est adepta (C) victoriam, quæ virginem decet. Nec enim victoriam virginem obtinuit, sed dubiam, & sudore, ac sanguine coemptam, cùm videlicet in oppugnantis saltem cogitatione, & spe victa fuit. Quò opportunissimè facit, quod de Claudia Vestali virgine stupri suspicionem ingenti miraculo patrato amoliente refert ex Seneca (Hieron.) Hieronymus lib. 1. aduersùs Iouinianum cap. 16 etenim cùm dixisset: *Claudia virgo Vestalis cum in suspicionem venisset stupri, & simulacrum matris Idææ in vado Tyberis hæreret, ad comprobandam pudicitiam suam fertur cingulo duxisse nauẽ, quam multa millia hominum trahere nequiuerant.* Subijcit sapienter: *Melius tamen, inquit Lucani poeta patruus, cum illa esset actum, si hoc quod euenit, ornamentum potius exploratæ fuisset pudicitiæ, quàm dubiæ patrocinium.* Quippe virginis victoria virgo esse debet, quin vel ipsam alloqui, vel de ipsa loqui, aut suspicari quidius minus honestum aliquis audeat.

6 Certè hac ratione eximia sponsæ pulchritudo, simulque impenetrabilis pudicitia a Salomone, sic describitur: *Pulchra vt Luna, electa vt Sol, terribilis* (siue vt (LXX.) LXX. habent *pauor*) *vt castrorum acies ordinata*, Cantic. 6. 9. (Cant. 6. 9.) At mirum, tantæ pulchritudini, ac splendenti decori, qui nonnisi cum Solis facie componitur, tantam terribilitatem, & plusquam Herculeas vires, & tam insuperabile robur, quod pro acie ad irrumpendum parata sit, adiungi. Quid delicatissimæ formæ, & suauissimæ venustati cum durissimis lacertis, & robustissimis viribus, quibus nihil suppar possit excogitari? An quòd in pulchritudine nescio quid forte, ac spinosum desideretur: vti in rosa de qua (Basilius.) Basilius homilia de peccato: *Rosa à principio sine spinis prodierat, sed post ad pulchritudinem floris vepres accessere.* Siue etiam quòd tranquillior pulchritudo, & magis affabilis facies acriùs stimulet, & vehementius incendat, ad eum modum quo ille bello victus apud (Claudian.) Claudianum in 6. Consulat. Honorij in laudem Stiliconis dicebat:

—— *Expugnat nostram clementia gentem,*
Mars grauior sub pace latet

Non equidem eò it Salomonis mens, sed potiùs vt eam adstruat pulchritudinem, cui rigida seueritas, & seuerus (A) rigor simul insit, vti à (Tertull.) Tertulliano describitur in lib. de patientia cap. vlt. vbi cùm dixisset: *Vultus illi tranquillus, & placidus: frons pura nulla mœroris, aut iræ rugositate contracta, remissa æquè in lætum modum supercilia,* subijcit *minax risus*: non tamen vt austeritate amantem vehementiùs irritaret: scitè enim dictum est à (Senec.) Seneca lib. 4. de benef. c. 14. *Non dicam pudicam, quæ amatorem, vt incenderet repulit:* sed vt nullam sui spem faceret, quæ vel ipso risu minas mientat. At inquit, quid opus fuit Sapienti ad hunc terrorem explicandum nouam aciei instructæ & ad prælium ordinatæ imagine vti, qui Solis, & Lunæ similitudines ad exprimendam pulchritudinem vsurpauerat? Nonnè sua etiam Lunæ vrens seueritas, suus Soli igneus rigor, qui audaces oculorum pupillas feriat, subest? nec enim frustrà dixerit Vates: *Per diem Sol non vret te, neque Luna per noctem.* Psal. 120. 6. (Ps. 120. 6) Sed facilis, & ad manum responsio est, aliam omnino virginis pulchritudini seueritatem, alium rigorem, & terrorem desiderari, eum (B) videlicet, qui virginem non tam inexpugnabilem, aut impenetrabilem, vti de Agrippina Germanici vxore dixit (Tacit.) Tacit. lib. 4. Annal. quàm inaccessibilem reddat. Certe ipsimet Soli quantumuis igneos radios iaculetur, aliqua tam audacis, ac vehementis visus fuerit aquila, quæ obuiam iuerit: castrorum verò aciei ordinatæ, & mucronibus ad feriendum districtis, ecquis vmquam adeò temerarius miles occurrere ausus est? *Nullus quippe metus tam gratus est finis* (inquit (Senec.) Senec. lib. 6. de benef. c. 28.) *vt nec gratior sit solida, & inconcussa securitas.* Ad quem planè modum ea virgini sæuerítas, is rigor esse debet, qui non modò velut spina rosæ innata audacem manum arceat, aut velut Solaris radius intrepidos, & inuerecundos hominum oculos, & temerarias cupiditates retundat, atque castiget; sed etiam nihil audax, & impurum in intuentis animo nasci, & pullulare sinat, vt vel is qui eam ardentius amauerit, sic adoriri, & (C) alloqui timeat, & ad illius conspectum paueat, ac si armatam aciem horribili ensium, telorum, bellicarum machinarum, & igneorum tormentorum stridore irrumpentem esset aggressurus. Tam longè scilicèt ab illius cogitatione sit, virginem adoriri. Nam quisquis eam aliquando vel aggredi, & oppugnare ausus est, non mediocrem ipsi irrogauit iniuriam, dum vincendam sperauit. Hac forsan de causa dicente Domino Matthæi c. 5. v. 28. (Matth. 5. 28.) *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam iam mœchatus est eam in corde suo.* siue vt lectio Syriaca habet: (Lect. Syr.) *Quisquis aspexerit mulierem, vt eam concupiscat, illico adulterauit eam in corde suo.* Notetur dicendi modus, *mœchatus est eam*, siue *adulterauit eam*, quò non tantùm indicatur turpis, & impudicus concupiscentis animus, sed etiam ipsiusmet conspectæ feminæ quædam constupratio, & de ea relata victoria: sic ad ea Domini verba affirmante (Tertull.) Tertulliano lib. de Pœnitentia cap. 3. *Adulterum non solum eum definit, qui cominus in alienũ matrimonium cecidisset: verum etiam illum, qui aspectus concupiscentia contaminasset.* Audis à solo irreuerenti aspectu contaminatam?

(D) 7 Hac quidem ratione Paulus suæ carnis certamina edisserens (vt (Greg. M.) Greg. Magn. li. 8. Moral. cap. 20. & alij voluot) accurata & difficili locutione dixit: *Datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus Satanæ, qui me colaphizet.* 2. Cor. 12. 7. (2. Cor. 12. 7) vbi vt bene monet Iustinianus: *Verba sunt plena metaphoris, quæ obscuram reddunt sententiam.* Sed ille signatè statim occurrit nodus: cur qui stimuli, siue etiam teli corpori inhærentis, aut sagittæ carni infixæ, vel spiculi, aculei, & surculi, quæ non molestiam solùm, sed dolorem afferunt, imaginem vsurpauit (nam Græca vox (Lect. Græc.) ea omnia significat) acutæ huius similitudinis acumine obtuso, stimuliq; mucrone perfracto, vt carnem stimulo transfixam exprimeret, impacti sibi colaphi imagine explicauit? cùm stimulus quidem pugnus non sit, qui faciem cædat, sed aculeus, qui feriat, atque compungat? Tam citonè eius imaginis, quam in manibus habebat, siue etiam doloris, ac vulneris à stimulo inflicti calore scribendi oblitus est? Non equidem, sed sensum doloris altiùs extulit, dum ad contumeliam sibi ab Angelo Satanæ ipsum adorientis, & ad impudicitiam pellicientis, quæ illi omni dolore, & acerbitate grauior erat, illatam

referre

referre maluit: quippe Paulo, qui tesseras virtutis in sensibus ferebat, non alia, quàm virgo victoria debebatur, A vt pulcher tamquam Luna, atque vt Sol electus, *Terribilis vt castrorum acies*, hostibus existeret, eorumque spes omnino exscinderet, quin ipsum aliquando fore expugnandum in eorum cogitationem caderet. Vnde cùm Satanæ Angelum non sine spe victoriæ se adorientem animaduertit, non mediocrem sibi iniuriam irrogatam existimauit, & indolui: atque ea ratione Angeli Satanæ de industria commeminit, cùm carnis luctam alijs mille modis posset explicare: tantùm non dicens: Tanta impudentia in vnum Satanam cadere potuit. A quo sanè non it summum illud castissimæ Susannæ in obiecto sibi impudicitiæ crimine silenium: dum non minus sibi de sua defensione in pudicitiæ causa, quàm de hostili accusatione erubescebat, metuebatque: pulchrè id ad hunc modum considerante Ambrosio lib. de Tobia c.9. *Tacuit apud homines, locuta est Deo. Erubescenda erat in plebe ipsa defensio mulieris, & dum pudor defenditur, impudentia prætendebatur.* — *Ambros.*

8 Longior forsan quàm debui in victoria virgine explicanda fui, non equidem vt virginei pudoris adstruendi oblata occasione perfruerer, sed vt hac imagine optimi Principis famam opportuniùs adornauerim, vt nimirum ipse pulcherrimis virtutum gemmis, inde scuto sic protectus sit, vt qui earum splendore velut Sol, ac Luna emicat, subditorum suorum iudicijs, ac linguis terribilis tamquam castrorum acies ordinata conseruet, famam suam non modò illæsam, sed etiam impenetrabilem, ac irreprehensibilem, victoriaque virgine conspicuam seruans: *Vt qui ex aduerso est, vereatur nihil habens malum dicere de illo. Nemo est enim tam immoderatæ impudentiæ* (vt dicebat Hieron.) *vt solis radios possit accusare tenebrosos*: & de Principe castissimæ integritatis, & magnanimæ liberalitatis, siue egregiæ fortitudinis exempla præbente aliquam turpitudinis, auaritiæ, aut ignauiæ suspicionem habere. Vnde notantissimè Paulus 1. ad Tim. 3. 2. de Prælato aiebat: *Oportet Episcopum irreprehensibilem esse*. Notetur dicendi modus, quo non tam inculpatum, & vitij expertem, quam peccato non obnoxium, quod contra humanæ fragilitatis naturam est, Prælatum velle videtur Apostolus. Quare Hieron. ep. 83. ad Oceanum admirabundus ait: *Penè rem contra naturam exigit, quis est enim ille, qui absque peccato, & reprehensione viuit?* Sed si benè æstimas, nec rem contra naturam, nec Principem alterius naturæ quàm alij homines habent, vult Paulus, sed eum adeò virtutibus instructum, atque ornatum esse admonet, vt ab illarum splendore hominum iudicia, & linguæ præoccupatæ, nullam vitij suspicionem habere, nihil in dubium vertere possint, ita penè difficultati occurrente Chrysost. dum Pauli verba sic capit: *Hoc vnico verbo genus omne virtutis expressit: eum quippe qui regendos alios suscipit, tanta decet gloria virtutis excellere, vt instar Solis ceteros veluti stellarum igniculos in suo fulgore obscuret*. Vnde sese explicans Paulus postmodum subdit. *Oportet autem illum, & testimonium habere bonum ab ijs, qui foris sunt*. Quæ verba præfato loco Hieron. cum ijs, quæ in manibus habemus sic componit: *Quale principium, talis est & clausula. Qui irreprehensibilis est, non solum a domesticis, sed ab alienis consono ore laudatur*. Enim verò nisi egregia hæc virtutum exempla in Principe præcesserint, quæ hominum animos, linguasq; præoccupent, etsi extra vitia esse sibi Princeps videatur famam tamen suam (quod hominum ad maledicendù, & in peiorem partem res accipiendas ingenium est) nec integram nec virginem fuerit habiturus: malitia enim non nisi *contra manifesta bona* (vti dicebat Cassiodorus) *loqui formidat*: iam verò vbi de Principis moribus subditi mussitare & malignos rumores spargere inceperint, quantumuis ipse ab illis sese purgare contendat, & in sui defensionem prodiga, atque miracula (vt ita dixerim velut Vestalis illa Virgo) fecerit: non eam, quæ Principem decet, famam videtur adeptus, victoriam scilicet non virginem, sed prælijs, & sanguine coemptam nactus. — *Hieron.* — *1. ad Tim. 3. 2.* — *Hieron.* — *Chrysost.*

Ad ea verba.

In via immaculata.

A Principis probitate, aut prauitate temporalem eius vitam, siue extendi, siue imminui, & decurtari.

ADNOTATIO XVIII.

1 IAM si Principes pretiosissimam animæ salutem, vitamque negligant: si fastigij dignitatem despiciant, si famam, prosperamque memoriam contemnant, vitæ saltem suæ, quæ omnibus quidem hominibus Regibus verò signatè, rebus omnibus charior est, omnino prospiciant. Nimirum Principum dies, aut à virtute firmantur, & promouentur, aut ab improbitate imminuuntur, ac decurtantur: diuina lance, siue sen- B tentia pro hac cogitatione singillatim fideiubente, dum Regi Baltassari, cùm sibi maximè sospes, incolumis, & longæuus futurus videbatur, lethalis illa scriptura in pariete proposita est *Mane, Thecel, Phares*: id est, vt Dei interpres Daniel exposuit, Mane, *numerauit Deus regnum tuum, & compleuit illud*: Thecel, *appensus es in statera, & inuentus es minus habens*, Phares: *diuisum est regnum tuum, & datum est Medis, & Persis*: Daniel. 5.25 Sed ad ea verba: *Mane, numerauit Deus regnum tuum*, cum primis obserua LXX. reposuisse *mensus est*. Deinde hunc numerum siue mensuram mysterij, & arcanæ significationis plenum esse cum in lectione Hebræa, & Chaldæa vox *mane, numerauit*, duplicata ad hunc modum sit. Mane, Mane quod in alijs eius Scripturæ verbis factum non est: vnde Hebræi translatores eodem ductu in Danielis expositione reposuerunt *Numerauit, Numerus*, siue *Numerauit, Numerauit*. Quod, mihi quidem sic sapit, vt iam diu in epistol. ad Philip. C cap. 2. vers. 13. adnotar. 5. num. 10. obiter adnotasse me memini, vt hac numeri, siue mensuræ geminatione prophano illi Regi non tantùm voluerit Deus denuntiare numeratos completosque iam vitæ illius, ac regni annos diesque esse; sed etiam ipsum, diuturniora sibi vitæ spatia peccandi licentia succidisse, breuioremque alium dierum numerum compleisse: quasi *Numerus*, & *Numerus*, siue mensura, atque mensura duplicem apud Deum modum numerandi, siue dimetiendi vitam Principum omnino indicet: alterum, cùm iuxta eius bonitatis beneplacitum, & secundarum causarum exigentiam diem suum quis obit: alter, non ad voluntatis suæ placitum, quæ *mortem non fecit, nec lætatur in perditione viuorum*: nec ad causarum secundarum exigentiam; sed ad clamorem scelerum, qui ascendit semper exactus, qui multò breuior, & contractior esse solet, dum in peccatorum pœnam ipsamet temporalis vita decurtatur. Quod quasi acu tetigisse videtur ibi Hieronymus inquiens; *Quod scilicet numerasset Deus regnum illius, atque complesset, & appendisset in statera iudicij* D *sui, vt ante eum singularet gladius, quam natura dissolueret*. Vides duplicem numerum, alterum à natura, alterum à gladio, siue à peccatis: dum hæc Principi mortem reuenientem importunè attrahunt? — *Dan. 5. 25.* — *LXX.* — *Lect. Heb.* — *Lect. Chal.* — *Hieron.*

2 Nec aliud tinnit Eliphaz Iobum sic de virtute benemerentem alloquens: *Ingredieris in abundantia sepulchrum sicut infertur aceruus tritici in tempore suo*. Quæ LXX. sic explicatiùs diffundunt: *Venies in sepulchrum tamquam frumentum maturum, quod in tempore messuerunt, vel sicut aceruus areæ in tempore comportatus*. Vt dum iusta & apposita imagine homo à conceptu suo, vsque ad mortem cum tritico componitur; nam concepto semine intra matris viscera nascitur infans, herbescit in pueritia, adolescit in iuuenta, explicat profert que spicas in virili ætate, maturescit in senecta; albescit, arefit, canescit, & suo pondere ad terram inclinatur donec mortis falce demetitur: hinc signatè inter cetera virtutis præmia Principi iusto, qualis Iob erat, ea vitæ diuturnitas promittitur, vt non demessus in herba, aut conculcatus ante spicam, & granum, vt inauspicata, aut damna seges sed tamquam triticum iam — *Iob 5. 26.*

iam maturum, quod spica iam arida, & cana atque sira A sponte curuescente iusta falce demetitur, mortalitatem ad naturæ leges, & iuxta exigentiam causarum plenus dierum expleat, quin propera, & immatura mors, aut subitus aliquis casus velut in herba cóculcatum, aut succisum triticum naturali vitæ cursui suffuretur: vti de *Gen. 25. 8.* Abrahamo notanter dicitur Genes. 25. 8. *Mortuus est in senectute bona, prouectaq; ætatis, & plenus dierum*: siue *Pagnin.* vt ex Hebræo Pagninus: *Senex, & saturus*, adeò scilicet non imminutus ætate, vt sat illi superque dierum vsque *Gen. 35. 19* ad satietatem fuerit: & similiter de Isaac, Genes. 35. 29. *Iob 15. 32.* Contrà verò de Rege impio, & tyranno indidem ipsemet Eliphaz cap. 15. 32. eadem dictionis serie ait: *Ante-* *Lect. Heb.* *quam dies eius impleantur, peribit*: siue vt Hebræa ha- *LXX.* bent: *In non die suo succidetur*: vel vt reponunt LXX. *Præcisio eius ante horam*: imagine, siue à tritico, siue à pomo immaturo succiso, siue auulso. Quod sic rursum exprimit cap. 22. 16. *Qui sublati sunt ante tempus suum*, B *Iob 22. 1.* siue vt Pagninus transtulit: *Sublati sunt, & non erat tempus*: quod ita explicarunt LXX. *Qui capti sunt immaturi*: *LXX.* peccatis videlicet ipsos ætate immaturos succidentibus, & præproperè maturantibus, & pœnæ omninò maturos reddentibus. Sic id pensitante ex Domini sensu Ioele c. *Ioel. 3. 13.* 3. 13. ad hunc modum: *Mittite falces, quoniam maturauit messis: venite, & descendite, quia plenum est torcular, exuberant torcularia: quia multiplicata est malitia eorum*: siue vt est apud LXX. *Quia repleta sunt mala eorum*. Pende illa *quoniam maturauit messis*: sed quomodo *maturauit? Si immaturi* (vt dicebat Eliphaz) *capti sunt*: aut qua ratione, tam diuersa, siue contraria prædicata *maturum*, & *immaturum* pro eodem temporis instanti eidem omnino tritico, siue messi conueniat? Planè, quod vt *Numerus, Numerus*, siue duplex modus numerandi dies, siue duplex vitæ mensura est: ita duplex vitæ humanæ subest maturitas, altera ab exigentia causarum, & cursu naturali rerum, cùm spicæ sua inest ariditas, siue canities, qua sua sponte in terram inclinatur, falcemque operitur: altera a peccatis, quæ præproperè vitam maturant, & celeriùs quàm causæ exigebant, claudunt: sic id inibi obseruante Vate: *Quia multiplicata est malitia eorum*, siue *quia repleta sunt mala eorum*: ac si dixerit, ideò immatura in se messis maturauit. quia extremũ diem, quem non exigebant naturales causæ, supplicium iniquitatibus debitum omnino exegit: ideò maturi, & *immaturi sublati sunt*: immaturi vitæ, maturi pœnæ.

3 Sed iam à nostro Vate hancmet numerandæ, siue *Psal. 38. 6.* mensurandæ vitæ rationem audi: sic namque ille Psal. 38. 6. cum Deo colloquebatur: *Ecce mensurabiles posuisti dies meos.* Notetur dicendi modus *mensurabiles*: què si premis, non tam significat, quod frequentius aiunt interpretes, certam, statutamque vitæ mensuram à Deo positam, quam nemini excedere liceat (id enim, vt indubitatum, & certo certius sit, potiùs exprimendum erat voce *mensuratos*) quam Dauidis vitam ad duplicem D mensuram, siue periodum, quarum altera productior, & diuturnior: altera contractior, & breuior fuerit: omnino indifferentem esse (eam siquidem vim habet nomen *mensurabilis*, ex Grammaticorum regula nominibus finitis in *bilis* non actum, sed potentiam assignante) quæque ab eius probitate, siue improbitate certum terminum, & finem acciperet. Quod planè videtur indi- *Chald.* care Chaldæa lectio, & è Græcis plures codices repo- *Lec. Græc.* nentes *palmo, siue manu mensurabiles posuisti dies meos*: vt dixerit: mortem, & vitam meam, siue vitæ meæ mensuram, manui meæ commisisti: vt me rectè, & iustè agente fixum à diuina prouidentia vitæ terminum iuxta naturalem rerum ordinem impleat, & *plenus dierum* mortem obeam: contrà verò, si a iustitiæ tramite recessero, immaturus euellar, & *ante tempus*, siue *in dimidio dierum meorum reuocer*. Vis id explicatiùs audire? & vtrãque mensuram oculis videre? accipe ergo, quid ipse de *Ps. 118. 37.* prima mensura dixerit Psalm. 118. 37. *Auerte oculos meos ne videant vanitatem, in via tua viuifica me*: ac si dicat, auerte ab idolis, siue peccatis oculos meos, ne ad instar primę parentis mortem oculis hauriam, & vitę meę terminum succidam: imò potius mandata tua exequens dierum meorum mensuram impleam: sic extrema hęc A verba elucidante Agellio ad hunc modum: *Nam eam* *Agellius.* *tenendo* (viam tuam) *& mihi vita dies augebuntur, & lætus viuam, ac sospes ero*: Planè, vt viam Dei tenere, vitam viuere, & implere sit. Iam verò secundam mensuram, qua ob peccata prior illa decurtatur, atque imminuitur, omnino expressit Nathan Propheta, cùm missus à Domino vt Dauidi, & peccatum, & peccati pœnam denunciaret, eam induxit parabolam peccatum illius in alieno exprimens, vt Rex artificij ignarus, in eo quem reum capitis esse iudicabat, seipsum neci addiceret, inquiens: *Viuit Dominus, quoniam filius mortis est vir, qui fecit hoc*. 2. Reg. 12. 5. Regi planè innuens Vates, temporali etiam morti ob ingens illud flagitium à Deo esse ad- *2 Reg. 12. 5* dictum. Quod inde expressius collige, quòd cum Dauid peccatum suum statim agnosceret: eiusque animum vehemens dolor, & pœnitentia subiret: tum dimissum peccatum, tum etiam remissam sibi mortis pœnam audiuit: sic namque Nathan: *Dominus quoque transtulit* B *peccatum tuum: non morieris*. 2. Regum 12. 13. Sic hęc verba, & premente Theodoreto qu. 25. *Mortis senten-* *Theodor.* *tiam soluit peccati confessio*: & diffundente P. Gaspare *P. Sãchez* Sanctio: *Quasi diceret, moriturus quidem eras inimico ferro in domo tua liberè bacchante, sed ea pœnitendo illius obtudisti aciem, & à tuo iugulo maturè repulisti*. Hæc ille quę postmodum numer. 34. latiùs confirmat: *Moriturus erat Dauid, quòd fortasse illi Nathan inter alias obiecerat minas, licet expressè in historia sacra non habeamus (neque enim, quæ dicuntur, aut fiunt, narrantur omnia) sed concessa vita fuit, qua se priuatum iri formidabat; ita tamen, vt pro suo infantis caput supposuerit*. Vides, *manu* aut *palmo mensurabiles* Dauidis *dies*? virtute, aut improbitate eos mensurante: illa quidem promouente, hac verò decurtante?

4 Iam hanc doctrinam generali ipsemet Dauid oratione ad omnes Principes extendere videtur Psal. 81. dũ *Psal. 81. 6.* C ait: *Ego dixi. Dij estis, & filij excelsi omnes. Vos autem sicut homines moriemini*: perinde enim id fuit, ac si dixerit. Existimabam vos Deo & Angelis dignitate, & felicitate persimiles, cùm ad instar Dei vniuersum regentis, & administrantis mundi partibus pręsitis: at vos (malum) vestra culpa sicut homines moriemini. Vbi dum meritò ambigis, quę hęc Dauidis ratio siue sententia fuerit, cùm omnes Principes, tam iusti, quàm iniusti moritur sint? neque sit tam stultus quisquam, vt putet hominem, quamuis regia potestate subnixum, imò verò quamuis magna sanctitate prçditum non moriturum, nedum Propheta prudentissimus potuerit suspicari? Respondebo ex Hebręa lectione, in qua pro illis verbis, *Lect. Heb.* *sicut homines moriemini* signatè est, *sicut Adam moriemini*: non de communi hominum morte, sed de ea quę in pœnam peccati Principibus, sicut Adamo irrogatur, signatè sermonem esse: etenim vt *ante hominem vita & mors* posita sunt Eccli. 16. 15. vt ad quod ipse voluisset, *Eccl. 16. 15* D *porrigeret manum*: vt videlicet si Domini pręceptum obseruaret, immortalis duraret, sin autem ab eo deflecteret, mortem in pœnam subiret, quod et tandem accidit, cui mors pro pœna irrogata est: ita & Principibus mors & vita, siue duplex vitę mensura, alia longior, alia breuior proponatur, quę ipsorum virtuti, aut improbitati respondeat, atque ideo improbis immatura, & pręproperа mors pro improbitatis pœna sicut Adamo obueniat. A quo non it is Agellij commentarius: *Aliter se res* *Agell.* *habet atque ego putaram: vos enim quos putaui deos esse, vestra culpa sicut Adam moriemini, cui mors irrogata pro pœna est*.

5 Firmat id ipsemet Dominus Regi Iechonię hęc denuntians apud Ieremiam cap. 22. 24. *Viuo ego dicit* *Ier. 22. 24.* *Dominus, quia si fuerit Iechonias filius Ioachim Regis Iuda annulus in manu dextera mea, inde euellam eum*. Ad quæ verba duo omninò obserua, alterum in Hebręo, vt adnotauit Hieronymus, non esse *Iechonias*, sed *Chonias* dempta prima syllaba *Ie*, quę a sanctissimo Dei nomine *Iehoua* desumpta est, & propriè significat *esse*: vt argumento, & magno Principibus documento sit: illis a Deo recedere: perinde omninò esse, atque à suo, vt sic dixerim, esse sine vita recedere, tamdiuque ipsis vitalem spiritum, seu vitam inesse, quamdiu in ipsis

Deus

Deus est: siue illis signatissimè minacem Dei sententiam denuntiat: *In quacumque die comederis, morte morieris*. *Genes. 2.17* Genes. 2. 17. morti videlicet destinatus, & addictus manebis: sic hæc omnia ad id loci perstringente *Hieron.* Hieronymo: *Iechonias interpretatur* Domini præparatio, *cui in præsenti loco prima syllaba, id est, Domini nomen aufertur, & dicitur Chonias; vt subaudiatur perditioni, & interitui præparatus*. Alterum, verbum *euellam*, omnino significare mortem violentam, & immaturam: nam, vt ipso etiam commodè significentur, qui huic sæculo plus iusto addicti, inuiti, & reluctantes moriuntur, vt Gregorius Nazianzen. orat. 10. piè & eleganter Domino dicebat: *Suscipe ob metum tuum paratos, & non turbatos, neque in extremo die tergu vertentes, atque inuito animo, quemadmodum solent qui mundo & carni addicti sunt, hinc abstractos, & auulsos*: at hoc in loco potius est, vt ad vim, qua aliquid ab irato extrahitur, referatur, vnde potius conuenit imagini pomi immaturè ab arbore auulsæ: dixit siquidem *M. Tull.* M. Tull. in lib. de Senectute immaturam, adolescentium mortem à matura senum discriminans: *Itaque adolescentes sic mihi mori videntur, vt cùm aquæ multitudine flamma vis opprimitur, senes autem sicut cum sua sponte nulla adhibita vi consumptus ignis extinguitur, & quasi poma ex arboribus, si cruda sunt, vi auelluntur, si matura, & cocta, decidunt*: & non dissimiliter de Basso Aufidio iam *Seneca.* senescente, Seneca epist. 31. *Non dubitare autem se, quin senilis anima in primis labris esset, nec magna vi distraheretur a corpore*. Ergo Rex Iechonias quòd à Domino recesserit, ante tempus suum immaturus vi auellendus dicitur, & *in dimidio dierum* suorũ reuocandus.

6 Adsimilis Sedeciæ, qui Iechoniæ in regno succes- *Ezech. 21. 25.* sit, facta comminatio apud Ezechielem cap. 21. 25. *Tu autem profane, impie dux Israel, cuius venit dies in tempore iniquitatis præfinita*. Vbi primùm obserua phrasim illam *venit dies*, quæ extremum supplicium captiuita- *Lect. Heb. LXX.* tis, mortisque designat, vt siue ex lectione LXX. apparet sic namque illi reposuerunt: *cuius venit dies finis in tempore iniquitatis*: cui consonat Hebræa quam elicit Prado ibi *in tempore iniquitatis finis*: siue ex communi *Ezech. 21. 3.* modo loquendi, tam apud Latinos quibus *diem obire* idem est, ac mori, siue apud nos, qui mortem alicui ad- *Theodor.* uenientem, sic omnino exprimimus *llegosele su dia*. Deinde preme illud *in tempore iniquitatis*: vt videris duplex vitæ tempus, siue duplicem vitæ terminum: aliũ illi à cursu naturali, alium ab iniquitate præfixum, dum hæc mortem immaturè accersit. Ergo ait illi Principi Deus. Infelix qui tam in me, quàm in propriam vitam impius fuisti, dum tuis iniquitatibus tempus viuendi decurtasti, & celerem interitum tibi superinduxisti. Ita hæc firmante versione Pagnini, quæ habet: *In tempore iniquitatis propter quam venit finis*: vt manifestè indicet, ideò Principi illi mortem, finemque aduenisse; quod ipsum velut renuentem iniquitas illius adduxerit, alias planè minimè tunc obuenturum. Quare vlteriùs in hanc rem obserua quid paulo antè præmiserit Dominus: sic enim primùm v. 3. *Et eiciam gladium meũ de vagina sua*: vbi pulchrè adnotat Theodoretus, gladium indicare supplicium, vaginam verò Dei patientiam, atque longanimitatem quæ iram, & indignationẽ velut vagina gladium continet, siue coercet, ac proinde euaginare gladium perinde esse, ac terminum patientiæ ponere, siue præcidere: subinde autem quasi Dominus intempestiuæ huius mortis rationem reddat, ostendatque: *sine pœnitentia donũ sua esse*, nec sua sponte, sed peccatis Sedeciæ exigentibus præfixum à natura vitæ illius tempus succidisse, subijcit v. 12. *Clama, & vlula fi-* *Ezech. 21. 12.* *li hominis, quia hic* (gladius) *factus est in populo meo, hic in cunctis ducibus Israel*: vt omnino dixerit, se non vltro gladium euaginasse, quippe qui *nec mortem fecit, nec lætatur in perditione viuorum*, sed impios Principes gladij siue mortis suæ artifices fuisse: qui vt inibi subijcit Sapiens: *manibus & verbis accersierunt illam*: Sapientiæ *Sap. 1. 13. & 16.* 1. v. 13 & 16. *Superinducentes sibi celerem perditionem*, vt inquit Petrus epist. 2. c. 2. 1. *2. Pet. 2. 1.*

7 Pro qua sanè cogitatione, & tota hac re tot Principes fidem iubent, quot ob suam vitæ improbita- A tem diem suum violento fine clauserunt, & illi in primis Romani Imperatores, de quibus huc intentus Ambros. epistol. 31. quæ est responsio ad Symmachum ait: *Ambros.* *Quid dicam bimestres Imperatores, & terminos Regum cum exordijs copulatos?* Quibus adde illos quorum meminit Ælius Lampridius in vita Alexandri Seueri ad fi- *Lamprid.* nem vbi occasione boni illius Principis qui ob egre- *S. Pet. Da.* giam vitæ & morum moderationem diutius in Imperio vixit, sic ait: *Hactenus Imperium P. R. eum Principem habuit, qui diutius imperaret, post eum certatim irruentibus, & alijs semestribus: alijs annuis, plerisque per biennium, ad summum per triennium imperantibus.* Tam verò hos quos Lampridius, quam illos quos Ambrosius indicant, disertissimè nominauit, numerauitque S. Petrus Damianus opusculo 86. cap. 7. ac si illorum indicem, albumque texeret hunc in modum: *Baltassar nempe ipse die, quo vasa templi Domini inter temulentus concubinarum labijs fœdare præsumpsit, Medorum gla-* B *dijs Dario victoriam obtinente, subiacuit. Galba Roman. Imper. quatuor dumtaxat mensibus imperauit, & in Romano foro gladijs percussus occubuit. Taceo Neronem, prætereo Othonem, quos à semetipsis interfectos, Romana Reip. testantur historiæ. Nonne Vitellius interemptus est à ducibus Vespasiani? Nonnè & Pertinax occisus est à militibus Prætorianis? Macrinus, Antonius, Alexander, Philippus, Galienus, nonnè omnes hi Imperatores militaris impetus gladios pertulerunt? Domitianus præterea suorum conturatione confossus est. Probus, dum castra supra Tigridem haberet, calesti fulmine repentè peremptus est. Sed qui vult plenius nosse, seriatim Romanæ antiquitatis percurrat historias: ibiq; liquidò videbit, quam pauci Reip. Principes cõmuni morte defecerint. Nam & Gordianus, & Philippus, Decius, Gallus, Volusianus, Gallienus, Quintilius, Aurelianus, Numerianus, Licinius, Constantius, Constantinus iunior, Iulianus Apostata, Valens, Gratia-* C *nus, Valentinianus Iunior, Ioannes Valentinianus tertius, Maiorianus, Anthemius, Nepos, omnes isti Romani Imperij Rectores nonnè vel in otio seditiosa suorum sunt fraude necati, vel in procinctu hostibus perierunt gladijs interempti?* Hæc & multò plura ibi S. Petrus Damian. nec tamen omnes suo aut nostro instituto opportunos recensens. Quare his possis addere Commodum, Heliogabalum, Maximinos, & alios, sicuti & demere Valentinianũ iuniorem, qui etsi ferro interemptus: bonus tamen Imperator est habitus: & ab Ambrosio ideò mirè laudatus.

Ad eadem verba.

Malos Principes meritò immaturos, & ante tempus suum à Deo auferri ne subditos suos perniciosis exemplis corrumpant.

ADNOTATIO XIX.

1 IAm verò: cur Principes signatè potiùs quàm alij homines ob peccata ante tempus suum immaturi tollantur, qui in præfixum sibi à naturalibus causis perio- D dum vitæ impleant, exactam rationem reddere, fuerit operæpretium. Et quidem id institutum tam Salomon, quàm Ecclesiasticus sic vrgent, vt rem velut acu (vt dicitur) tetigisse videantur. Hic enim cap. 10. 11. cum ab- *Eccl. 10. 11. & 12.* solutissimè dixisset: *Omnis potentatus, vita breuis*: per potentatum intelligens tyrannum siue Regem malum, *Carthus.* & iniustum vt Carthus. Iansenius, Martinus Del-Rio, *Iansen.* Paulus de Palatio, & alij interpretes accipiunt: vt ea- *M. Del-Rio.* dem sit hæc sententia ac illa qua Claudianus in Consul. *Palacio.* 4. Honorij dicebat. *Claudian.*

Prodigio par est in nobilitate senectus

Et alij Poetæ, imagine à montibus desumpta, in quorum iuga maior soleat vis fulminum detæuire, diram Nemesim in Principum capita frequentiùs animaduertere, soliti sunt canere: vti Horatius: *Horat.*

——— *Celsæ grauiore casu*
Decidunt turres, feriuntque summos
Fulgura montes.

Et Lucretius lib. 6. de rerum natura:

——— *Plurimaque huius*
Montibus in summis vestigia cernimus ignis: *Lucret.*

eius

eius vitæ breuitatis hanc fubijcit caufam: *Languor pro* A *lixior grauat medicum. Breuem languorem præcidit medicus: fic & Rex hodie eft, & cras morietur.* Vbi, quod bonis interpretibus obferuatum video, Sapiens Principem componit cum morbo,& quidem peftilente per totum corpus fæuiente: Deum verò cum Medico folerti, qui morbum dum initio ferpere incipit, diligenter præcidit, ne ingens ipfi poftea negotium faceffat: omninò his affirmans, ideò malorum Principum breuiorem vitam effe, quòd à Deo humanis rebus prouidente citiùs de medio tollantur, ne orbem inficiant, & fubditis fuis impedimento ad virtutem fint: nimirùm eodem capit.

Eccli. 10.2 verf. 2. dixerat: *Qualis Rector eft ciuitatis: tales & inhabitantes in ea:* & paulò antè: *Secundum Iudicem populi fic & miniftri eius:* quòd flexibiles quamcumque in partem fubditi ducantur à Principe: fed hec accipe à P. Del-

M. Delrio. Rio ibi: *Sunt tyranni (inquit) peftes, & carcinoma atagenetis humani, quod illis non minus grauatur quam corpus gangrena. Deus itaque fe gerit more prudentis Medici, qui malum proferpens refecat, & exurit, & omni conatu* B *nititur efficere, ne per moram longiorem ægritudo inualefcat.* Sic ille. Quibus nihil explicatius hanc in rem afferri poteft.

2 Sed nonminus opportunè Salomon Sapientiæ 6.

Sapient. 6. verf. 6. cùm Reges iniuftos his monitis, atque increpationibus conueniffet: *Audite ergo Reges, & intelligite, difcite iudices finium terræ. Præbete aures vos, qui continetis multitudines, & placetis vobis in turbis nationum, quoniam data eft à Domino poteftas vobis, & virtus ab Altiffimo, qui interrogabit opera veftra, & cogitationes fcrutabitur, quoniam cum effetis miniftri regni illius non rectè iudicaftis, nec cuftodiftis legem iuftitiæ, neque fecundum voluntatem Dei ambulaftis;* hinc in illos grauiffimas hafce minas ftatim intorquet: *Horrendè & citò apparebit vobis, quoniam iudicium duriffimum his, qui præfunt fiet:* Preme hæc: *Horrendè & citè apparebit:* quibus non folum violentas & horribiles impiorum Principum mortes prædicit: dum Conftantius morbo violento inter ge- C mitus & querelas exceffit è vita, Iulianus defertor in expeditione Perfica fulmine ictus occubuit, Valens à Gothis viuus comburitur, Leo Ifauricus ex interftinis laborans animam efflauit. Armenicus verò in ipfa Ecclefia necatus eft, Conftantinus Copronymus, Mauritius, Phocas, Nicephorus, & alij quàm plures Imperatores ferro, aut veneno funt extincti, Michael Balbus grauiffimo inteftinorum dolore abfumptus eft, Heraclius fœdiffimam mortem obijt, Theodoricus Gotthorum Rex fubito atque horribili morbo fuit confectus, Theodahadus, Vitiges eius fucceffores, nec non è Vifigothis, & Oftrogothis Atulphus, Geifericus, Theodocidus, Alaricus, Thurifimundus, Amalaricus, & ex omnibus gentibus tot alij, vt eos ad numerum velle redigere, otio abuti effet, miferandos exitus habuerunt: fed etiam notanter monet, *citò*, fiue celeriùs, hoc eft ante tempus fuum mortem illis obuenifle (ideò in Græco fonte pro

Lect. Grec. *apparebit* notanter eft *fuperueniet*, id eft inopinatò, & D ante tempus veniet) quòd *cum miniftri regni Dei effent*, nec legem iuftitiæ cuftodierint, nec fecundum voluntatem Dei ambulauerint: ac proinde qui fubditis ad virtutem adiumento effe debebant, impedimento, ac fcandalo fuerint. Quò mirè faciunt præfata Domini de Iechoniâ verba, quibus fe illum violenta, & immatura morte de medio ablaturum dicebat: *Si fuerit Iechonias filius Ioachum Regis Iuda annulus in manu dextera mea, inde euellam eum:* ideò enim & fignatè illum cum annulo fignatorio compofuit, & dempta fyllaba *Ie*, qua antea de Dei nomine appellabatur, Choniam tantùm nominauit, vt fignificaret, minimè illum munus fuum implere, quippe qui cùm fuis fubditis exemplo fuo tamquã fignatorius Dei annulus diuinam imaginem ex Dei cõfilio imprimere deberet, illos potiùs tanquam peftilens inficiebat morbus, & à recto virtutis tramite feducebat. Hæc omnia in Iuliano illo defertore, cui horrendè, & citò fuperuenit Dominus pulchrè penfitante Gregorio

Nazianz. Nazianzeno: orat. 4. quæ eft 2. aduersùs Iulianum, hunc ad modum: *Ac proinde finem quoque amentia fua dignũ tulit. Deo hic folum confueta patientia fua vti non fufti-*

P. Velafq. in Pfalm. centefimum.

nente, vbi multis perniciofa futura erat benignitas. En peremptoriam rationem, nec Dei folùm fapientia, & prudentia, fed & benignitate dignam cur ipfe in Principes iniuftos gladium è patientiæ fuę vagina celeriùs educat, & è viuis aufertat, ne longior fiue Dei patientia, fiue eorum vita multis perniciofa fit.

3 Nec aliud quidem tinnit Dominus apud Matthæum c. 24. 48. vbi cùm de feruo fideli & prudente à Domino toti familiæ prepofito (quod Chryfoftomus æquè de fæcularibus ac de Ecclefiafticis Principibus accipiendum monet) egiffet: fubijcit: *Si autem dixerit malus ille feruus in corde fuo: Moram facit Dominus meus venire, & cœperit percutere conferuos fuos, manducet autem, & bibat cum ebriofis. Veniet dominus ferui illius in die qua nõ fperat, & hora qua ignorat, & diuidet eum, &c.* Matth. 24 48. Chryfoft.

Vbi fi attendis, fubitus hic, & inopinatus Domini aduentus, fiue mali ferui interitus non abfolutus fimpliciter, vt dicitur, fed conditionatus omnino eft, à prauitate nimirum illius dependens, etenim cùm de illo virtuti ftudente nihil tale dixiffet, notanter adiecit: *Si malus ille feruus dixerit in corde fuo, &c.* Iam quid mali Dominum ad veniendum, fiue ad mortem malo Principi citiùs inferendam pertraxerit, difertè expreffit illis verbis Dominus, *cœperit percutere conferuos fuos.* Sed quid, ais, vnquam Princeps tam atrox fiue amens fuit vt cum Aulicis fiue fubditis fuis rixari, eofque percutere fit folitus? Refpondet Rabbanus, & alij non de corporis, fed de animæ vulneribus, quę ille prauis exemplis fubditis infligit, fermonem effe: *Conferuos percutere* (ait ille) *eft, confcientias infirmorum verbo, vel exemplo vitiare* Quibus affonat illud Auguftini lib. de Paftoribus: *An fruftra dictum eft feruo Dei:* In omnibus te ipfum præbe exemplum bonorum operum, & forma efto fidelibus: *ad Titum 2. 7. Attendendo enim ouis fortis etiam plerumque Prepofitum fuum malè viuentem incipit dicere in corde fuo, fi Prepofitus meus fic viuit Quis ego fum, qui non faciam quod ille facit? Ecce occidit ouem fortem.* Vides Principem percutientem, imò occidentem fubditos? Iute ergo: *Dominus in die qua non fperat, hora qua ignorat horrendè & citò fuperueniet ei, hic folum confueta patientia fua vti non fuftinens, vbi multis perniciofa futura erat benignitas.* Nec omittam componere hæc Domini verba: *cœperit percutere*, cum illis Ecclefiaftici: *Breuem languorem præcidit medicus, fic & Rex hodie eft, & cras morietur.* Vtraque enim eò eunt, vt Principem citò à Deo tamquam à Medico incipientem morbum præcifum faciant, ne in totum corpus immedicabiliter ferpat. Rabban. Auguft.

4 Firmat hæc egregia illa Nabuchodonofori Regi oblata per quietem vifio apud Danielem cap. 4. 8. in qua fub imagine arboris proceræ, atque robuftæ, patulis explicatæ ramis, & ad vlumos vfque terræ terminos diffufę, quę omnes vndequaque belluas ad vmbram, & fructus, ac cunctas volucres ad ramos admittebat, à quibus vtraque fibi caperent alimentum, ipfemet fibi primùm propofitus eft ad hunc modum: *Magna arbor, & fortis, & proceritas eius contingens cœlum: afpectus illius erat vfque ad terminos vniuerfa terra. Folia eius pulcherrima, & fructus eius nimius, & efca vniuerforum in ea: fubter eam habitabant animalia, & beftiæ, & in ramis eius conuerfabantur volucres cœli, & ex ea vefcebatur omnis caro.* Deinde verò dum ille in femetipfum cogitans intueretur. Ecce fanctus, & excubitor fpiritus de cælo fe in terram feftinus demitteos acri, atque robufta vocem clamauit: *Succidite arborem, & præcidite ramos eius, excutite folia eius fugiant beftiæ, quæ fubter eam funt, & volucres de ramis eius:* tantùm non inclamans: ideò iuftiffima Dei prouidentia Regem illum fuccidi, quòd fubditi fub vmbra illius degerent, & de illius fructibus efcam fibi caperent, noxios fcilicet ipfius mores imitarentur, & ad eius exempla fic fe vndequaque componerent, vt ea velut cibum in feipfos traijcerent; ad eum modum quo ille dixit: Dan. 4. 8.

Nemo fuos (hac eft Aula natura potentis)
Sed domini mores Cæfarianus habet. Martial. lib. 9. epift. 82.

Quare obferua quid inibi fubdat Vates verfu 14. *In fententia vigilum decretum eft & fermo fanctorum, & petitio:* ac fi diceret: lethalem hanc in Regem prolatam

L fen-

sententiam in vigilum spirituum, hoc est Angelorum A
S. Thom. custodum (vt exponit ibi S. Thomas) consessu decretam fuisse: atque a Deo vt executioni mandaretur, summis fuisse precibus à sanctis illis exoratum. Sed quid, inquis, Angelis custodibus ad indefensas excubias pro hominum salute destinatis cum seuerissimo illo maturatæ Regis mortis decreto? Quid spiritibus ad vitam datis cũ mortiferis securibus vitam immaturè truncantibus? Scilicet id Custodum Angelorum munus est, vt Principes succidant, atque confringant, & non potius incolumes seruent? Ita planè, spectat enim omnino ad vigiles Angelos quà hominum custodes sunt, & eorum bono vigilant, vt perniciosa Principum exempla, quantò citiùs de medio tollantur, ne animas, quas ipsi custodiunt, corrumpant, ac perdant: benè id adnotante ibi optimo
P. Sanctius. Scholiaste P. Gaspare Sanctio his verbis: *Grauis est sententia pro moribus. Inuigilant Angeli, ne quid animæ suo patrocinio, ac fidei commendata ab improborum exemplo detrimenti capiant. Cùm autem virorum illustrium, atq;* B *potentium perniciosa sint exempla, quia non solùm ipsi pereunt, sed quasi spiritum inhalant pestilẽtem, in idem alios exitium trahunt, clamant contra illos Angeli de animabus sua tutelæ creditis solliciti, dicuntque: succidite arborem.* Hæc ille & alia. O miserum & infelicem Principẽ, cuius vitæ ipsimet custodes, & salutares Angeli extrales sunt! Quem tot omnino cælestes spiritus, quot sunt subditorum animæ malorum exemplorum ipsius discrimine obnoxiæ, acribus ante Deum vocibus, de medio tolli, indesinenter clamant.

5 Iam id ipsi Domino assertum videris sub adsimili
Luc. 13. 7. arboris fici parabola, quæ similiter iussa est præcidi, quod terram occuparet: sic namque Dominus Lucæ 13.7. *Dixit autem ad cultorem vineæ: ecce anni tres sunt, ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac, & non inuenio: succide ergo illam, vt quid etiam terram occupat?* Nimirùm per ficum hanc Principem improbum signatè designari, C
Gre. Mag. Gregorius Magnus Homil. 3 in Euang. & alij Auctores volunt, quod nos hoc in libro sæpius probamus. Sed preme illa: *vt quid etiam terram occupat?* etenim dum ait *etiam* duplici illam culpa onerat, & quod fructus non ferat, & quod subiectæ sibi terræ noxia sit: nam si obiecens, cur ad mortem peccasse ficus dicatur, quòd terram occupet, cùm aliæ etiam quàm plures plantæ infrugiferæ terram occupent, quin statim succidantur? Respondebo, aliam ficus, siue Principis, aliam ceterarum arborum siue priuatorum hominum naturam esse: quippe ficus quæ succulenta est, omnem circà terræ humorem exsugit, & quidquid propè est soli, aliorum seminum sterile facit: vnde Maldonatus, à quo hæc obseruamus
Græc. Lec. Græca verba his respondentia omnino legit: *Quorsum etiam terram infrugiferam reddit?* quæ sic efferenda esse
Maldon. optimè subijcit: *quasi dicat, quorsum eam relinquamus, cùm non modò fructum nullum ferat, sed etiam quod peius est, terram exsugat, & ex hauriat, impediatque quominus vites, & aliæ plantæ ferre fructum suum possint?* Ad quem prorsus modum priuatus, si malus est, sibi tantùm malus fuerit; Princeps verò non sibi tantùm, sed D subditis etiam noxius, & exitialis est, qui vitia sua in subditos suos ita infundit, vt nemo suos, sed Domini mores habeat: hæc est quippe Regis natura potentis, vt quidquid in subditis humoris, viriumque ad virtutem, & rectitudinem est, ipse prauis exemplis exsugat, & exhauriat, impediatque quominus illi virtutum fructum ferre
Gre. Mag possint. Hæc fermè admonente ad id loci Gregorio Magno citata Homil. 3. in Euangel. ad hunc modum: *Sed in hoc sæculo potens quilibet, si fructum non habet operationis bonæ, etiam impedimentum præstat ceteris, quia quicumq; sub ipso sunt, exemplo prauitatis illius quasi vmbra peruersitatis eius premuntur.* Et post pauca: *Sed de hoc peruerso quolibet penè iam requisitio Dei non est. Postquam enim se perdidit, quærendum solummodò est, cur alios premat, vnde vineæ eiusdem Dominus dicit:* Vt quid frustra terram occupat? *terram enim occupat, qui mentes alienas grauat.* Hæc Gregorius. Clamant ergo Angeli Domino, clamat & ipse Dominus Angelis, succidite arborem, præcidite mali Principis vitam, educite maturè gladium è vagina, vt immaturus succidatur. *Deo hic* A *solùm consueta patientia sua vti non sustinente, vbi multis perniciosa futura erat benignitas.*

Ad illud tituli verbum,

IPSI.

A Principis virtute, aut improbitate successorum Principum vitam, moresque formari.

ADNOTATIO XX.

1 QVod Bernardus in sermone *de conuersione ad clericos* sapienter monebat: *Non transeunt operationes nostra vt videntur, sed semina sunt æternitatis,* non ea solùm ratione in Principe locum habet, quod *quæ* Bernard. B *seminauerit in hac vita homo, hæc in alia æternùm duratura & metet,* ad Galatas 6. vers. 8. (quæ Bernardi quidem Ad Gala. 6.8. mens erat) sed etiam quòd tam in præsentium, quàm in futurorum hominum memoria quidquid Princeps gesserit, & immortale maneat, & posteros suos ad sui imitationem indesinenter vrgeat, ne dixerim impellat: vt in argumento huius Psalmi manifestè liquet dum quod sibi ipsi præscripsit faciendum Dauid: successori suo Iosiæ adeò fideliter, & ad amussim fuerit obseruatum, vt vix valeas statuere, vtri eorum Psalmi huius verba fuerint aptanda: vt suo loco vidimus: sic Hebræus Philo à nobis non semel adductus dicebat: *Vitas Patrum, posterorum leges esse:* anteriorum Principum exemplis in successorum mores adeò efficaciter influentibus, vt ipsis leges, & præcepta ad quas se componant omnino esse videantur. Vnde quidem in Scriptura Principes qui tamquam trabes domum, regna sua humeris sustinent, C notanter cedri esse dicuntur, ad hunc modum in Canticis 1.16. loquente Sponsa: *Tigna domorum nostrarum cedrina:* siue vt clarè efferunt LXX. *Trabes domorum* Cant. 1.16 LXX. *nostrarum, cedri.* Quia videlicet eorum memoria ad instar cedri, quæ minimè corrumpitur, aut carie veterascit: quæcumque illa fuerit, viridis, & integra ad suorum institutionem perpetuò durat: id sic obseruante, & elucidante Ambrosio serm. 4. in Psalm. 118. *Cedri specie* Ambros. Psal. 118. *maiorum, qui iusti fuerunt, gloria declaratur:* iustus enim vt palma florebit, & sicut cedrus, quæ in Libano est, multiplicabitur: *sicut enim cedrus non putrescit, ita nec maiorum gloria vlla vetustate corrumpitur.* Vbi premas velim Psaltis verba & imaginem *sicut cedrus multiplicabitur,* ab Ambrosio in hanc rem adducta: non enim abs re ad illa ambigas: quæ hæc iusti laus fuerit, vt multiplicetur? Etenim si de eo filijs aucto sermo sit: impijs etiam Principibus id euenit, vt per longam filiorum, ac nepotum seriem multiplicentur: sin autem de ipsius persona agatur: vix valet intelligi quonam modo vnus, & multiplex ipse sit? Verùm enim verò opportunè hæc iusti Principis excellentia subsistit, vt vnus cùm sit, multiplex in D virtutis suæ hæredibus fiat, quin eius iustitiæ memoria aliquando corrumpatur: sed in suis successoribus adeò florens & viuida permaneat, vt ipse in illis semper viuere videatur.

2 Fuerit hæc sanè Ecclesiastici mens cap. 30. 4. dicens: *Mortuus est pater, & quasi non est mortuus: simi-* Eccles. 30. *lem enim (filium) reliquit sibi post se:* ac si diceret: vt origo & fons, ita & riuulus qui ab illo vix variare sciat: sed accipe id à Rege Theodorico apud Cassiod. lib. 2. epi- Cassiodor. stol. 15 sic dicente: *Prouidentiæ nostræ ratio est, ex parentum virtutibus prolis iudicare successum. Quia bona certa sunt, quæ fidem ab exordio trahunt, dum origo nescit deficere, quæ consueuit radicitus pullulare. Fertur etiam cursu perenni fontium vena vitalis, & hanc conditionem continent cuncta manantia, vt sapor qui concessus est origini nisi per accidentia fuerit fortè vitiatus, nesciat riuulis abnegari.* A quo sanè non iuerit Cornelius Tacitus, qui dum & se Magni viri Iulij Agricolæ soceri sui omnia dicta, factaque secum perpetuo reuoluturum, famamque illius, ac animi potiùs quàm corporis figuram complexurum pollicetur: & in eam rem sapienter subdit: *Non quia*

inter-

Tacit. *intercedendum putem imaginibus, quæ marmore, aut ære finguntur: sed vt vultus hominum, ita simulachra vultus imbecilla, ac mortalia sunt forma mentis æterna, quam tenere, & exprimere non per alienam materiam, & artem, sed tuis ipse moribus possis*; hinc Agricolam suo funeri superstitem futurum, in suorum animis moribusque viuendo: sic tandem concludit: *Quidquid ex Agricola amauimus, quidquid mirati sumus, manet, mansurumque est in animis hominum, in æternitate temporum fama rerum. Nam multos veterum velut inglorios, & ignobiles obruet, Agricola posteritati narratus, & traditus superstes erit.* Hæc ille.

3 Enim verò hac ratione non modò in Iosia Rege sese nostrum Dauidem superstitem considerabat, ideoque quæ in illo futura prænuntiabat sibi ipsi adscribebat: sed quod plus est in ipsomet Christo Domino viuere, etiam & regnare is dicitur: nam præterquam quod hunc Psalmum de Christo frequentiùs PP. accipiunt, vt superiùs vidimus, tum Ieremiæ 23. 5. & cap. 33. 14. Christus germen Dauidi iustum perhibetur, eosdem ac ille virtutum fructus tamquam radici suæ respondeat, ferens, ideòque signatè iudicium, & iustitiam facturus dicitur: vti de Dauide inquit textus Sacer 2. Reg. 8. 15. *Faciebat quoque David iudicium & iustitiam*: Sic namque Ieremias: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit Rex: & sapiens erit: & faciet iudicium, & iustitiam in terra*: tum vel maximè Ezechiel 34. 23. eodemmet Dauidis, & nomine, & pastoritio munere Christus insignitur, vt in eo ipsemet Dauid viuere, & regnare dicatur: *Suscitabo* (inquit) *super eas pastorem vnum, qui pascat eas: seruum meum Dauid: ipse pascet eas, & ipse erit eis in pastorem*. Preme verbum *suscitabo*; planè quasi in Christo ad vitam denuò redire videatur Dauid. & sibi ipsi superstes esse, dum Christus eius mores, mansuetudinem, clementiam, benignitatem, & iustitiam luculenter expressit. Vides Principem iustum tanquam cedrum multiplicari: siue multiplicem esse, dum sibi superstes in suis successoribus viuit, quibus egregia virtutum exempla nulla obliuione obruenda imitanda proposuit? Certè, quod alibi etiam obseruasse me memini, Candaces Orientalium Æthiopum Regina illustrem quemdam è suis familiaribus in Hierusalem religionis causa mittere solebat, Actuum 8. 27. quod sanè incomparabili bono illi fuit, dum hac occasione Eunuchus ille à Philippo baptizatus Christianam Religionem, veramque felicitatem in illam regionem inuexit. Quod si egregiæ, sanctæque huius consuetudinis ab infideli illa Regina obseruatæ originem quæsieris, nullam quidem aliam inueneris, quàm Reginam illam Saba cui hęc longo pòst tempore successit velut ferrum à magnete tractam Ierosolymam aduenisse, vt audiret Sapientiam Salomonis 3. Reg. 10. 1. & Matthæi duodecimo, vt iam de illa meritò dixeris, quod de illustri viro Cassiodoro dicebat Theodoricus Rex libro primo, epistol. quarta. *Qui licet se moderando gloriosum fecerit, hoc tamen maius contulit, quod bona actionis exemplum sequentibus dereliquit*: subiicit egregiam rationem: *Pudet enim eum peccare, qui laudatis viris videtur potuisse succedere*: vnde quidem *fratres* illos *de monte Dei*: sic absolutè ex posterorum profectu ad virtutem capessendam vrgebat Bernardus: *Non quales sint alij sed quales ex vobis fiant, quantum in vobis est, cogitate, non solummodò, qui modò sunt, sed & qui pòst futuri sunt, quos in proposito sancto estis habituri imitatores: ex vobis enim, ex vestro exemplo, & vestra austeritate in religione hac pendere debet tota posteritas.* Quæ Principi peculiariter aptauit gentilis Plinius in Panegyrico, vbi cùm dixisset: *vt enim ceterorum hominum, ita Principum illorum, etiam qui dij sibi videntur, æuum omne & breue, & fragile est*, subiicit: *ita optimum quemque niti, & contendere decet, vt post se quoque Reipub. prosit, moderationis scilicet, iustitiaque monumentis*: in æuum quidem in posteris duraturis. Nimirùm *virtutes id agunt* (sic Seneca lib. 4. de benef. cap. 30.) *vt non in vnam ætatem prosint, sed beneficia sua etiam post ipsos relinquant.*

Ier. 23. 5. & c. 33. 14.

Ezech. 34. 23.

Act. 8. 27.

3. Reg. 10. 1. Matth. 12.

Cassiod.

Bernard.

Plinius.

Seneca.

4 Sed enim cùm Dominum, *iustum Dauidis germen*: ipsumque Dauidem in se repræsentantem ex Scriptura fecerimus, nefas quidem existimamus eum fortiore omnino ratione ad sanctissimæ Matris exemplar non itidem componere, quasi ad egregias, & incomparabiles tantæ parentis virtutes effigiatus fuerit: sic ipsomet attestante Psalm. 138. 15. *Non est occultatum os meum à te, quod fecisti in occulto, & substantia mea in inferioribus terræ*: Id est in ventre matris meæ, quem honestissima periphrasi significare voluit. Sed duas ad hæc verba lectiones obserua: alteram ex Hebræo fonte, à quo pro extremis illis verbis: *substantia mea in inferioribus terræ*: omninò legeris (benè id adnotante & cum voce *substantia* componente Agellio) *altitudo: seu statura erecta, & sublimis mea*: alteram, quam affert Aquila pro ijsdem verbis notanter reponens: *effigiatus sum in inferioribus terræ*, siue in vtero matris. In qua omnino preme vim locutionis *effigiari*, vel *effigiem esse*, quæ dubio procul denotat imaginem siue materialem, siue spiritualem ab exemplari transumptam, sic namque de materiali imagine capiens vocem *effigiem*: dixit Tull. act. 4. in Verrem: *effigies, simulacrumque Mithridatis*, libr. 1. epistol. ad Quint. fratr. epistol. 3. *effigies spirantis mortui*: de spirituali verò idemmet libr. 2. de finib. *Qui hunc nostrum reliquit effigiem & humanitatis & probitatis suæ filium*: & pro Archia: *Consiliorum relinquere, & virtutum nostrarum effigiem multò malle debemus summis ingenijs expressam, & politam.* Vnde quidem ex vtraque lectione hic prodit sensus, Dei Filium Almæ Virginis Matris effigiem, & imaginem esse, qui in ipsius ventre ad eam tam quo ad corporis lineamenta, quàm ad animi mores efformatus: egregias & incomparabiles illius virtutes expresserit, quasi hoc insuper peculiari stimulo ad omnimodam sanctitatem quodammodò actus, se non tantùm summi Parentis, sed etiam Sanctissimæ Mariæ germanam prolem ex altitudine, & sublimitate staturę spiritualis etiam ostenderet. Sic id annuntiante, & Virgini Dei nomine promittente Gabriele, Lucę 1. 35. *Spiritus sanctus superueniet in te & virtus Altissimi obumbrabit tibi*: siue vt habet lectio Syriaca *obumbrauit super te*, vt dixerit: tanta sanctitatis, & spiritualium donorum plenitudine superueniet in te diuinus Spiritus, quanta pręditam esse oportet eam, cuius vmbram ipsemet Dei Filius exprimens, Diuinitatem etiam suam ex materna imitatione quodammodò etiam demonstraturus est. Quam sanè cogitationem egregium Patrum par Athanasius, & Gregorius Nyssenus bellè adstruunt: dum prior obumbrandi phrasim in sermone *de Sanctissima Deipara*: sic capit: *Sanctificauit tabernaculum suum Altissimus, & obumbrauit virtus Altissimi corroborans eam, & diuina vmbra imaginem induxit, vt inde lineamentis collectis videre posset, quatenus possibile est, Deum forma expertem in se concipi*. Quibus tantùm non dixit Athanasius, Virgini in Filij sui conceptione eam Diuinitatis vmbram non modò menti obiectam, sed animo inductam, ex qua ipsa illa corporis, & animi lineamenta colligeret, quę & Dei Filium hominem factum habere decebat, & ipse ad Matris vmbram se componens habiturus erat: Nyssenus verò vmbram eò refert, vt Christus Matris suę effigies, & vmbra fuerit: ita enim ille Orat. *in Natiuitate*: eadem verba premens: *Quid significat arcanus hic sermo? Christus Dei virtus est, & sapientia, vt ait Apostolus. Virtus igitur Altissimi, quæ Christus est, per aduentum Spiritus sancti formatur in Virgine. Quemadmodum enim vmbra ad præcedentium corporum figuram effingitur: sic forma & iudicium diuinitatis Dei in virtute ipsius, qui paritur, ostendetur, & imago, & signum, & adumbratio, & splendor exemplaris per admirabilem rerum effectionem demonstrabitur.* Ita Nyssenus. Sed & ijs ea adiungenda sunt, quę lib. 3. cùm de Principis ad Dei imitationem beneficentia agimus, latiùs in hanc rem persequimur Sanctissimam Virginem vt Dei Matrem, ita & formam adstruentes: vide ibi. Modò audi quid in hanc rem Virgini statim subiecerit Angelus: *Ideoque quod nascetur ex te sanctum vocabitur Filius Dei*: Vbi expende particulam *ideo* quasi Gabriel quęsita & accurata locutione dixerit. Non equidem *ideo*, id est, quòd sicut vmbra ad corporis figuram effingitur, ad pręclarissimas, & penes diuinas

Ps. 138. 15.

Lect. Heb.

Agellius.

M. Tull.

Luc. 1. 35.

Lect. Syr.

Athanas.

Nyssen.

virtutes tuas Dei Filius homo factus effigietur, inde Dei Filius erit, qui iam & ante secula Deus de Deo erat: sed *ideò vocabitur Filius Dei*: hanc signatissimè inter alias viam ad Diuinitatis suę ostensionem in rerum mirabilium effectione apud homines sternens, quod ex te effigiatus, & delineatus homo fuerit.

4 Et quidem hęc, quæ de Rege sicut cedro ęternùm durante, & sesè in successoribus multiplicem efficientem diximus, in vtramque omnino partem vera sunt: Sic nimirùm praua vitiorum, exempla in successores suos iniusti Principes transmittunt, vt hi quasi hereditario ipsa iure accepisse videantur. Quod sanè magno terrori Principibus esse debet, ne à diuinę legis prescripto recedant, dum prauis moribus infecti suis etiam filijs, & heredibus impietatis suę semina quodammodò relinquunt. Vnde quidem de populi sui Principibus agens B Dominus Osee 6. 7. difficili, sed eleganti locutione di-

Osee. 6. 7. cebat: *Ipsi autem sicut Adam transgressi sunt pactum.* Sed quare signatè sicut Adam, cùm quotquot Dei legem transgrediuntur, primam Adæ inobedientiam imitentur? Referunt id Ruffinus, & alij ad eorum ingratitudi-

Ruffinus, nem dum non secus ac Adam qui *in Paradisum, vt in laboratis copijs vteretur inductus, nulla angoris materia, nulla coaquestione exorta, seductoris maluit, quam Creatoris implere mandatum, plusque apud eum valuit blanda de falsitate promissio, quam muneribus tot miraculis Creatoris stipata præscriptio*: ita illi omnium bonorum copia suffulti gratis Dei mandata transgrediantur. Sed opportuniùs credo dixeris, Principum flagitia cum Adę peccato componi, quod vt hic originariam labem in posteros transmisit, sic ipsi prauè agentes successoribus suis nequitię semina cum regia hereditate relinquant, sic de Salomone à lege Dei recedente, & impuris voluptatibus sese contaminante notantissimè dixit Ecclesia-

Eccl. 47. 14. sticus c. 47. 14. *Profanasti semen tuum inducere iracundiam ad liberos tuos.* Preme phrasim *profanandi semen*, C siue compone eam cum Adæ peccato quod semen eius infecit, vt videns, quam noxia sint praua Regum exempla, quę eorum etiā successores quibus pro legibus sunt, inficiunt, atque corrumpunt, *profanasti* (inquit) *semen tuum*: non modò viuus subditos exemplo ad peccandū trahens: sed defunctum etiam deprauatorum exemplorum virus in posteros transmittens, vt in Regibus peculiariter locum habeat, quod de Basilisco venenatorum animantium nocentissimo ideoque Reguli nomine appellato dicitur, non viuum modò, sed etiam defunctum exitialem habere vim: ita enim de ipso Solinus c.

Solinus, 30. cùm dixisset: *Extinguit herbas, necat arbores, ipsas etiam corrumpit auras, ita vt in aera nulla alitum impunè transuolet infectum spiritu pestilenti*: subijcit: *Vis tamen ne defuncto quidem deest.* En praua Principum exēpla viuacissimo penicillo ad viuum depicta, quæ omnia corrumpant: omnia perdant. & illis etiam defunctis pestiferam suam vim ad nocendum habeant.

5 Pro qua sanè cogitatione plenissimè noster Vates

Psal. 2. 2. fideiubet Psalmo 2. vers. 2. cùm de Principibus aduersus Dominum conuenientibus, & morti eum addicentibus D inquit: *Adstiterunt Reges terrę, & Principes conuenerunt in vnum aduersus Dominum, & aduersus Christum eius*; sic sub hoc sensu hæc verba accipientibus discipulis

Act. 4. 24. apud Lucam Actuum 4. 24. *Domine, tu es qui fecisti cælum & terram, & omnia, quæ in eis sunt, qui Spiritu Sancto per os patris nostri Dauid pueri tui dixisti.* Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Astiterunt Reges terrę, & Principes conuenerunt in vnum aduersùs Dominum, & aduersùs Christum eius: *Conuenerunt enim verè in ciuitate ista aduersus Sanctum puerum tuum Iesum, quem vnxisti, Herodes, & Pontius Pilatus cum gentibus, & populis Israel.* Vbi ab omnibus interpretibus meritò ambigitur: quonam modo dixerit in plurali Vates *Reges terræ*: cùm vnus tantùm Rex Herodes Christum læserit, & irriserit? & verò dum vnusquisque in suum abit, alijs Pilatum sub Regis nomine, alijs

Incognit, singulare pro plurali accipientibus: expeditissimam dubio huic solutionem attulit Auctor Incognitus non ad vnum Herodem, qui Dominum in Passione sua irrisit: sed ad duos, ad huius scilicet etiam patrem, qui Chri-

A stum recenter natum ad mortem conquisiuit scitè referens: etenim cùm dubitasset de horū verborum sensu; *cùm non legatur aliquem Regem Christum in passione fuisse persecutum*: sic post alia respondet: *dicitur quòd duo Reges Christum ad mortem sunt persecuti, scilicet Herodes senior tempore natiuitatis, qui innocentes occidit, & iunior eius filius, qui tempore Christi passionis ipsum veste alba indutum irrisit, & spreuit.* Sed quomodo inquis, Herodes senior qui iam erat defunctus Christū in passione persecutus est? Sanè quia *ne defuncto quidem vis deest*: malum enim illius exemplum Christum recenter natum ad necem conquirentis, & innocentes pueros trucidantis, filij animum ad sui imitationem permouebat, sæuusque in successore suo superstes erat.

6 Nec omiserim hic expendere, quàm similis patri B filius, & (quod prouerbio dicitur) *mali pulli peius ouum* fuerit: etenim de illo Christum ad irrisionem excipiente sic inquit Lucas 2. 23. vers. 8. *Herodes autem viso Iesu gauisus est valde: erat enim cupiens ex multo tempore videre eum, eò quod audierat multa de eo, & sperabat signū aliquod videre ab eo fieri.* Vbi maximè adnotanda fuerit *Luc. 23. 8.* summa mali Principis in re salutis suæ negligentia, & incuria *qui ex multo tempore erat cupiens eum*, aliquodque ipsius *signum videre*. Sed quare non viderat? Quare voti compos non euaserat? Num Regum voluntates frigidę, & non potiùs ardentes, & vehementissimę sunt? Num Dominus in desertis, & non potiùs media in vrbe morabatur? Aut signa ipse raro, & non potiùs singulis diebus, singulis horis, atque momentis faciebat? Quid ergo fuit in causa, quod Herodes nec Dominum, nec egregia ipsius signa aliquando viderit? Sanè quod Rex ad cetera diligētissimus, & pro rebus corporis nullū non lapidem moturus, ea quę ad animam spectabant, minimi faceret, minimeque curaret. Sed vnde pessimam hāc virtutis incuriam didicerat? aut quo de fonte biberat? Acceperat quidem cum regno velut hereditario iure à C patre, ab illo scilicet Herode, qui in purissimum innocētium gregem ferali gladio ferociuit. Nam si meministi, vt à Magis accepit, verum Iudęorum Regem, qui mundo salutem, & vitam afferret, natum fuisse; summam adhibuit diligentiam, vt rem, tempus, locum exactissimè inquireret: dicente Matthæo c. 2. vers. 4. *Congregans omnes Principes sacerdotum, & Scribas populi, sciscitabatur* *Matth. 2. 4. 7. & 8.* *ab eis vbi Christus nasceretur*: & statim vers. 7. *Clam vocatis Magis diligenter didicit ab eis tempus stellæ, quæ apparuit eis.* Ad hæc nouam curam, nouamque ille diligentiam adhibens, dicebat Magis: *Ite, & interrogate diligenter de puero*: At enim de Saluatore mundi suscipiendo, inuisendo, aut cognoscendo vix, aut ne vix quidem cogitauit, nec vt eum videret, pedem domo extulit, vt totam videlicet diligentiam in rebus temporalibus, nullam verò in iis, quę ad animum conducerent, collocaret: corporisque illi summa cura, virtutis summa incuria esset. En igitur vestigia senioris Herodis, quæ Herodes iunior premenda accepit, quasi Basilisco illi nec defuncto sua vis deesset, sed prauo suo exemplo vestigia, quæ ad Deum ducerent, filio velaret, atque con-D funderet.

7 Quò planè cum Hieronymo, siue in sensu litterali, vt ipse ex Magistro suo Hebræo existimat, siue per allegoriam opportunè referas duodecim Seraphinorum alas, quibus illi apud Isaiam, & volare, Deum summis laudibus afficientes, & simul Domini faciem, & pedes obtegere, & velare dicuntur, sic enim ibi cap. 6. vers. 2. *Isai. 6. 2.* *Seraphim stabant super illud: sex alæ vni, & sex alæ alteri: duabus velabant faciem eius, & duabus velabant* *Hieron.* *pedes eius, & duabus volabant.* Nimirùm censet Hieron. hisce duodecim alis duodecim Iudęorum Reges ab Ozia, sub quo Isaias orsus est prophetare, vsque ad Sedeciam, qui extremus regnauit, si ijs Godoliam, quem post legitimos Principes Rex Babylonis capta vrbe terræ illa præfecit adiungas, omnino significari, qui quidē pro vitæ ac morum diuersitate, aut Deum glorificarent, aut è contra ipsum obtegerent, atque successoribus suis absconderent, ne eum colerent, nec in mandatorum ipsius via diligentiùs incederent. Audi Hieronymum in epist. ad Damasum Pontificem, *de visione Isaiæ*: qui

cùm

cùm præmisisset: *Nullum Prophetarum extra Isaiam vidisse Seraphim circa Deum stantia, & prafatos Reges esse has duodecim alas.* Subijcit: *Ex his quippe duodecim Regibus tantùm quatuor sanctos fuisse Oziam, Ioatham, Ezechiam, & Iosiam, qui sublimes per singulas captiuitate audeant glorificare Deum, Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth. Reliquos verò propter peccata sua velare faciem, & alios qui in captiuitatem ducti sunt, pedum velare vestigia.* Sanè quasi mali Principes tam Dei faciem, quàm eius pedes, vestigiaque velent, atque abscondant, quum suis successoribus aliam viam, qua ad virtutem ire possint, præter praua ipsorum exempla, quę illi auidissimè imitanda suscipiunt, quodammodò derelinquant. Hæc enim illis & lex, & præceptum, & norma viuendi sunt. Vnde qui-

A dem in Scripturis Deo Principes adhortante, vt in vijs suis ambulent: vt 3. Reg. 2. 4. *Si custodierint filii tui* 3. Reg. 2. 4.
vias meas: & capit. 3. 14. *si ambulaueris in vijs meis*: 3. Reg. 3.
& alibi sępius, mali Reges notantissimè in vijs malo- 14.
rum parentum ambulasse dicuntur: sic enim 3. Reg. 15. 3. Reg. 15.
v. 26. de Nadab filio Ieroboam: *Fecit malum in conspe-* 26.
ctu Domini, & ambulauit in vijs patris sui, & in pecca- 3. Reg. 22.
tis eius: & 3. Reg. 22. v. 53. de Ochozia filio Achab: 53.
Et fecit malum in conspectu Domini, & ambulauit in 4. Reg. 8.
via patris sui, & matris sua: & 4. Reg. 8. v. 18. de Io- 18.
ram: *Ambulauitque in vijs domus Israel*: & pluribus alijs in locis: vides improbos Reges vestigia pedum Dei, ipsiusque vias obtegentes, eaque filijs suis è medio quodammodò tollentes, ne alia quàm per praua ipsorum exempla iuerint.

DE OPTIMO PRINCIPE,

LIBER SECVNDVS.

De peculiaribus virtutibus, quæ ad Principis personam spectant.

Ad ea verba vers. 2. & 3. *Psallam, & intelligam in via immaculata:* & ad illa *In innocentia cordis mei:* necnon ad vers. 4. & 5. *Non adhæsit mihi cor prauum. Superbo oculo & insatiabili corde,* &c.

PROOEMIVM.

ALITER quidem seruiunt Principes Deo (sic Aug. epist. 50) *quia homines sunt, aliter quia etiam Reges sunt: quia homines sunt, Deo seruiunt viuendo fideliter: quatenus verò Reges sunt, Deo seruiunt, quando in suo Regno bona iubent; mala prohibent, & corrigunt non solùm, quæ pertinent ad humanam societatem, verùm etiam, quæ ad diuinam Religionem, leges iusta prædicentes, & contraria prohibentes conuenienti vigore sanciendo.* Et verò cùm de singulis seorsim monendus sit Princeps, liber hic ad illum, dum quà homo est, Deo seruit, singillatim pertinet. Idcircò tum internos eius mores, qui ad eximiam animi puritatem, & noxiorum affectuum vacuitatem spectant, instituit, & de Religione, & pietate in Deum admonet, quòd vt ingentes in Principe animos esse oporteat, tamen quantùm quantùm ingentes sint, Deo, & rationi obedientes esse debeant: tum etiam externam vitæ rationem peculiariter ordinat, vt singularem modestiam, excelsam animi demissionem, regiam affabilitatem, debitum in rebus omnibus modum, atq; moderationem siue in sermone, siue in vultu, siue etiam in sumptibus faciendis seruet. *Nam quotquot ad magnitudinem quandam* (verba Gentilis Themistij in oratione qua Imperatorem Valentinianum triennem puerum instituebat) *animum excollunt, ac maiestatem, & grauitatem ingenerant, sui priùs illum Regem faciunt, quàm sit aliorum futurus.* Iam hæc sequentibus Adnotationibus complexa videris.

INDEX ADNOTATIONVM LIBRI SECVNDI.

AD EA VERBA, VERSVS II.

Quando venies ad me.

Principem, mortalitatem suam præ oculis habere debere.

ADNOTATIO I.

1 NIHIL omnino mortali vtilius, & ad immortalitatem opportunius, quàm suam præ oculis mortalitatem circumferre: hinc signatè homines Angelis fortiores, atque tutiores, siue à diuino artifice hac ratione firmioris, ac solidioris materiæ facti: quippe Angeli puluere, & luto mortis exempti sese immortales, & æternum victuros considerantes adeò infeliciter euanuerunt, vt lapsu irreparabili in præceps acti sint: vti ipsorum Primati obijciebat Isaias cap. 14. 12. *Quomodo cecidisti de cęlo Lucifer* (siue vt ex Hebræo Pagninus *Fili Auroræ*) *qui manè oriebaris*? Benè quidem *Fili Auroræ*, necnon *manè oriebaris*, vt occasus, siue lapsus eius caussam ad perpetuum illius ortum reijciat Vates, vt dixerit: Hæc prima mali labes quod Auroræ filium, & non semel, sed perpetuò orientem, cui nullus casus, nullus occasus posset succedere, immortalem, incorruptibilem, æternum, quem nullus mortis, atque sepulchri metus pungeret, te intuebaris: ab hac quippe perpetua aurora irreparabilis tibi casus obtigit. Vnde quidem sapientissimus, æqueque amantissimus hominis molitor Deus, vt illum firmiorem & solidiorem faceret, ex imbecilliori materia, terra, & puluere scilicet, ipsum formauit, vt occasum suum in ipso oriente, mortem videlicet, & sepulchrum ob oculos habens, aduersùs elationem, & carnis concupiscentias se muniret, ne in peccatum caderet, & si caderet, ab hac mortis memoria excitatus, compunctusque statim resurgeret: sic hęc adnotante Iobio Monacho lib. 9. de Verbo Incarnato cap. 40. apud Photium in Bibliotheca, dum ait: *Nos colligauit quidem carni ad coercendam superbiam, per quam ipsi Angelorum ordines irreparabili lapsu in pręceps acti sunt*. En ex nobiliori, & firmiori materia infirmiora quidem & fragiliora vasa constructa, nempe Angelicos spiritus, eò quòd vndequaque spiritus, vndequaque fortes, vndequaque mortis, & sepulchri expertes, casui, & ruinę irreparabili multò magis obnoxios: contra verò lutea vasa, quòd terrena, fragilia, & corruptioni obnoxia, eò duriora, atque fortiora, & velut triplici ęre munita: vti id optimè diffudit S. Gregorius Nazianzenus orat. 16. vbi hominis, anima, Dei scilicet flatu, corporeque hoc est puluere, cœno, luto constantis formationem, & structuram contemplatus, sic primum miram hanc adeò diuersissimarum rerum vnionem, & mixturam admiratur: *Corpori quonam modò coniunctus sim, haud equidem scio, quoque pacto simul, & imago Dei sim, & cum cœno voluter. O miram coniunctionem, & alienationem!* Deinde verò magno, & arcano consilio Deū hoc egisse agit, vt pulueris, mortisque memoria superbos spiritus domet, frenetque: sic pergens: *atque ita imbecillitas eaque nobis copulata est, dignitatem frenet, atque coerceat: vt intelligamus nos maximos simul, atque abiectissimos esse; terrenos, & cælestes, caducos, & immortales.* Vnde sic statim concludit: *Hac vestra temperatio est, vt cum imaginis dignitas nobis animos extulerit, puluis eosdem deprimat, contrahatque.* Quam animi intemperiem, & elationem non deprimat, contrahatque humanæ naturæ puluis, certam mortem, inhiansque sepulchrum, ad quod homo indesinenti cursu per proprios pedes eat, ob oculos iaciens?

Isai. 14. 12. Pagninus. — *Iob. Mon.*

2 Quò mirè facit cœco illi *à natiuitate*, qui primi hominis per elationem lapsi typum seruat, vt omnes admonent PP. adhibita à Domino curatio, dum luto illito illius oculos inunxit, vt lucem illis, & claritatem redderet: dicente Ioanne cap. 9. 6. *Fecit lutum ex sputo, & liniuit lutum super oculos eius.* Sed quod, quæso, collyrium humanis oculis ex luto fiat? obnubilandos potiùs, siue occœcandos imò obstruendos, quàm aperiendos ea medicina dixeris: at Domino aliter visum nihilque salutarius, nihil efficacius ad visum homini reddendum afferri posse censuit: quippe ille ideò cecidit, & cœcus factus est, quia à mortalitate sua oculos auertens, sese Deo supparem existimauit, serpenti qui successit: *eritis sicut dij*, fidem faciens: vnde ea ipsi opportunissima medicina, quæ natiui pulueris, lutique admoneret: sic hæc pensitante Ambrosio epist. 75. *Quod autem lutum fecit, & superunxit oculis cæci, quid aliud significat nisi vt intelligeret, quia ipse hominem luto illito reddiderit sanitati, qui de luto hominem figurauit?* Opportunè id *luto illito reddidit sanitati*, quòd primùm formatus cecidit, fractusque est, dum luti & pulueris oblitus, nimia claritate occœcatus est: ideò qui mirabiliter condiderat, mirabiliùs reformans, vt oculatissimum denuò faceret, luteos oculos dedit, quibus puluis suus ob oculos semper versaretur, mortemque in oculis ferens, sese mortalem indesinenter intueretur. Nimirum alia interioribus animæ, alia exterioribus oculis corporis imbecillitas subest: hi enim tunc maximè imbecilles videntur cùm hominem sese ipsum videntem, siue ante oculos ferentem faciunt, sicuti & Seneca alibi à nobis adductus meminit libr. 1. natural. qq. c. 3. *Quidam hoc genere valetudinis laborat, vt ipsi sibi videantur occurrere, vt vbique imaginem suam cernat. Quare? quia infirma vis oculorum non potest, ne proximum quidem sibi aerem perrumpere, sed resistit.* At interiores animi oculi, quibus illuminandis medendisque Dominus operam dabat, tum maximè acres, & perspicaces sunt, cùm hominem mortalem, & luteum sese videntem reddunt. Sic hęc firmante Ambrosio lib. 3. de Virginibus ad finem: *Contemplationem tui corporis velut nauis saburram suscipe, ne in tantis mundi fluctibus iactantia aura circumferatur.* Hæc Ambrosius. Quæ sic diffundit Augustinus in lib. cui titulus: *Speculum peccatoris*, c. 1. *Consideratio huius sententię destructio est superbiæ, extinctio inuidiæ, medela malitiæ, effugatio luxuriæ, euacuatio vanitatis, & iactantiæ, constructio disciplinæ, perfectio sanctimoniæ, præparatio salutis æternæ.* Hæc ille. Tanti planè refert luteos oculos habere. Sed nec ab his latum vnguem discessit Gentilis Epictetus in Enchiridio velut Christiano ore monens: *Mors, & exilium, & omnia, quæ in malis habentur, ob oculos tibi versentur quotidie: omnium verò maximè mors, sic nihil vnquam humile cogitabis, nec impensè cupies quidquam.* At enim verò præfatæ sabuli, seu saburræ imagini, quā vsurpauit Ambr. illa vt omninò adsimilis adiungenda est, quæ subesse videtur ijs Ecclesiastici verbis c. 7. 40 *Memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis*: quasi mortis memoria à Sapiente cum nauis gubernatore in puppi ad clauum seden-

Ioan. 9. 6. — *Gen. 3. 5.* — *Ambros.* — *Seneca.* — *Ambros.* — *August.* — *Epictet.* — *Eccles. 7. 40.*

ſedente, inibique eam hac illac contra maris fluctus, & ventorum flatus dirigente, componatur: ſic id inibi obſeruante Nicolao de Lyra, *Lyra.* dum vim facit in nouiſſimorum nomine ad hunc modum: *Sicut natura ſedet in vltima parte nauis, vt dirigat eam vt velit.* En quantùm intersit inter eum, qui in nauis prora, & ſeſe ſemper in ortu, ſiue manè orientem, atque illum qui in occaſu, & in vltima parte nauis ſe intuetur, atque conſiderat: hic enim nauim aduersùs maris impetum certa ratione, qua vult, dirigit, ille verò quaſi gubernator amiſſo clauo ad certum intentum ire neceſſe eſt.

3 Iam vero hæc, quę omnes generaliter homines tangunt, ad Principes quidem ſignatè, & peculiari ratione vigente omnino ſpectant, vt in aſſidua humanæ mortalitatis contemplatione ſeipſos indeſinenter exerceant, & contra immanes magnitudinis ſuę fluctus, & diros proſperitatis flatus ſe communiant. Nimirum Regibus hic mos, hæc conditio eſt, vt omnia ex fortunæ ſuę magnitudine, & regij faſtigij ſplendore penſitantes extra humanos caſus, & mortis ius atque imperium ſe effingant, atque adinſtar illius Luciferi, ſiue Auroræ filij *manè* ſemper orientis, nullum ſplendori, & luci ſuæ terminum, ſiue occaſum præfigant, quaſi alterius naturę, alterius conditionis, & melioris firmioriſque luti, ac alij homines fuerint. Plane vt ab vno Perſarum Regum ingenio, diſcas omnium mores, quippe, vt de illis hæc *Chryſolog.* ſcribit eleganter S. Petrus Chryſologus ſerm. 120. *Perſarum Reges ſubiecta nunc pedibus ſuis ſphæra, vt polum ſe calcare vices mentiantur, nunc radiato capite, ne ſint homines, Solis reſident in figura, nunc impoſitis ſibi cornibus, quaſi viros ſe eſſe doleant, effeminantur in Lunam, nunc varias velut ſiderum ſumunt formas vt luminis perdant figuram, & nihil ſupernæ claritatis acquirant.* *Ammian.* Ita de ſeipſo Sapor apud Ammian. Marcel. lib. 7. cùm ad Conſtantium Imperatorem ſcriberet, ſic ait: *Rex Regum Sapor, particeps ſiderum, & frater Solis, & Lunæ, Conſtantio fratri meo ſalutem.* Vides illos ſiderum formas ſumere, & fratres Solis & Lunę ſeſe effingere, vt ſeſe *manè* orientes faciant, & radiatum caput attollere, vt homines, & mortales ſe eſſe abnegent? Audiam, quo modo hęc ſibi omnino perſuaſerit inſanus ille Rex *Dan.c.31.* Nabuchodonoſor Danielis vaticinijs, & ſcriptis notiſſimus: viderat quippe ille in ſomnis celebrem illam ſtatuam à Daniele ſic deſcriptam: *Ecce quaſi ſtatua vna grandis, ſtatua illa magna, & ſtatura ſublimis ſtabat contra te, & intuitus eius erat terribilis. Huius ſtatuæ caput ex auro optimo erat, pectus autem, & brachia de argento: porrò venter, & femora ex ære: tibiæ autem ferreæ: pedum quędam pars erat ferrea: pars autem fictilis.* Et ſtatim: *Videbas ita, donec abſciſſus eſt lapis de monte ſine manibus, & percuſſit ſtatuam in pedibus eius ferreis, & fictilibus, & comminuit eos. Tunc contrita ſunt pariter ferrum, teſta, æs, argentum, & aurum, & redacta quaſi in fauillam æſtiuæ areæ, quę rapta ſunt vento.* Et vero cùm à ſacro Vate didiciſſet hanc ſtatuam tam illum, quàm omnes Principes, & Regna innatæ ſuæ inconſtantię, & inſtabilitatis admonere, aliam ſibi ipſe fortunam fingere, aliam ſibi ſtatuam erigere, & fabricare decreuit. Ergo *Dan. 3. 2.* non multò poſt *Nabuchodonoſor Rex fecit ſtatuam auream altitudine cubitorum ſexaginta, Latitudine cubito-* *Hierony.* *rum ſex, &c.* Ad quę verba dum & Hieronymus, Theo- *Theodor.* doretus, & ceteri interpretes obſeruant, Regem hanc ſtatuam excitantem in ſuimet monumentum, ſuæque fortunę imaginem, ad ſtatuam, quam in ſomnis priùs viderat, alluſiſſe, & omnes omnino ambigunt, qua ratione ſtatuę quam pro idea ſibi ſumpſit, magnitudine retenta, ab illius materia diſceſſit, nec ſolùm fictiles, & teſtaceos digitos, quib. incūbebat, ſed alia ēt aut pretioſa, aut nō ignobilia metalla de medio ſuſtulit, totam ſuā ſtatuam à capite ad ſummos vſque pedum digitos ex auro conflans: ſapienter quidem P. Sanctius vim faciens *P.Sāctius.* in illis verbis, quę de priori ſtatua in ſomnis viſa dicta *H.75.12.* fuerant: *& intuitus eius erat terribilis*, reſpondet, eo quidem conſilio id effeciſſe, vt ſua diuinis conſilia opponens, quod in ſomniata horruerat ſtatua, omnino deleret: *Fatuus ac barbarus Princeps* (ait ille) *ſtatuam oppoſuit ſtatuæ, id eſt, ſua conſilia diuinis, quæ aut delere vo-* A *luit, aut illudere, quod in altera ſtatua prius horruerat.* Sed quid ille in altera potuit ſtatua horrere, quę non niſi ad ipſius geſtum conſtructa videbatur, cùm in illâ ipſe inter omnes terræ Principes, qui erant futuri, notanter aureum caput eſſet, quo nihil ad faſtigium illuſtrius, aut ad ornamentum maius potuit excogitari: præſertim cùm iam tunc ipſummet Regem Regum, & Dominū Dominantium aureum caput habiturum à Salomone ſic fuiſſet prædictum Canticorum 5. 11. *Caput eius au-* *Cant.5.11.* *rum optimum.* Sanè quod vt Dei Filius aureum caput habens, marmoreis columnis ſuper baſes itidem aureas innitebatur, ſubijciente Salomone verſ. 15. *Crura illius columnæ marmoreæ, quę fundata ſunt ſuper baſes aureas.* Ita ſe ipſum teſtaceis pedibus, quibus vel exiguus quidam lapis illiſus totam illam molem momento temporis disiecit, ſubnixum vidit. En intuitum ſtatuę Regi terribilē, ſuum, videlicet caſum, & mortē, quæ omniū terribiliū terribiliſſimū eſt, vt ait Philoſophus, aliquando B obuēturam videre. Ergo vt ſtatuam opponeret ſtatuę, ſic eā ex auro totā conflauit, vt ęquè pedes ac caput aurei forent, ne videlicet mortalitatem ipſe ſuam fateretur, nec ſe terribilis, qui aufert ſpiritum Principum, obnoxium agnoſceret. Enim verò cogitationi mirè concinit auri natura: nam ſi illam accuratiùs examinaueris, eatenus illud ceteris metallis præſtantius inueneris; quatenus firmius, & aduersùs ignis vim fortius, & potentius eſt, ſic id obſeruante Plinio lib. 33. cap. 3. *Præcipuam gratiam* *Plinius.* *huic materię fuiſſe arbitrer, non colore, qui in argento clarior eſt, magiſque diei ſimilis. Et ideo militaribus ſignis familiarior, quoniam is longius fulget (manifeſto errore eorum, qui colorem ſiderum placuiſſe in auro arbitrantur, cùm in gemmis, aliſque rebus ſit præcipuus) nec pondere, aut facilitate materię prælatum eſt ceteris metallis, cùm cedat per vtrumque plumbo, ſed quia rerum vni nihil igne deperit: tutò etiam in incendijs, rogiſque durante* C *materia. Quinimò quò ſæpius arſit, proficit ad bonitatem, Aurique experimento ignis eſt, vt ſimili colore rubeat, quo ignis, atque ipſum obryzum vocatur.* Sed enim vt ſtatua ſtatuę, & regis conſilia diuinis ex diametro oppoſita videris, ſimul etiam obſerua, Deum, iam dudum à Moyſe ignem fuiſſe appellatum. Deut. 4. 24. *Dominus Deus tuus ignis conſumens eſt.* Ecce iam tibi quomodo fatuus Rex delere, aut illudere voluit, quod in altera ſtatua prius horruerat, dum non modò teſtaceos, & fictiles pedes quibus à morte capiebatur à ſe remouit, ſed etiam aurum ſibi vſurpans ſeſe igni conſumenti non ſubditum, ad proinde minimè pereuntem, ſed *ſimili colore rubentem quo ignis*, immortalem, & æternum, & de igne *Plinius.* triumphantem cogitauit, atque effinxit: quippe Plinius lib. 9. c. 36. aurum *triumphale* appellauit.

4 En Regum ingenium, qui *nunc radiato capite* ne ſint homines, Solis reſident in figura; nunc impoſitis ſibi cornibus: *quaſi viros ſe eſſe doleant, effeminantur in Lunam.* Nec mihi obieceris id inſani vnius Nabuchodonoſoris figmentum fuiſſe, nam vt ille mente, & intellectu, ita aut verbis, aut rebus ipſis ceteri Principes mor- D talitatem ſuam abnegare ſolent, de mortalibus rebus tanquam de immortalibus cogitantes (vt Gregorius Nazianzenus in ſequenti adducendus ait) vel vt taceam malum Imperatorem Conſtantium apud Ammianum *Ammian.* Marcellinum lib. 15. *Immunem ſe deinde ab omni immortalitatis incommodo fidenter exiſtimantem, & æternitatem meam aliquoties aſſerentem:* audi bonum aliàs Imperatorem Iuſtinianum in l. vlt. §. vlt. C. *de Epiſcopis. & Clericis*, optimas, & ſalutares leges, quas dederat, ſuperbis hiſce verbis fœdantem: *Hæc igitur omnia quę pietatis intuitu noſtra ſanxit æternitas:* audi etiam vt egregij Principis Gratianus, Valentinianus, Theodo- *Gratian.* ſius, & Archadius ſeſe vno ore *perennes*, hoc eſt, perpe- *Valentin.* tuos, & per omnes annos durantes appellauerint in le- *Theod.* ge *Nemo*, C. *de Epiſcopali audientia:* quippe aiunt: *Ne-* *Archad.* *mo deinceps tardieret fortaſſis affatus noſtrę perennitatis expectet*, & in lib. 2. C. de fabricis. *Aeternitatem noſtram adoraturis dirigatur.* quæ ibi ſcitè Gloſſa ſic caſtigat; *Non ſunt æterni, nec adorandi.* Ad quem planè modum pleriquę Principes, licet ſe perpetuos, & æternos ore non iactent, taciti tamen ſecum mortales eſſe, aut

nolunt

nolunt credere, aut volunt obliuisci. Quod quidem si verum excutias, non tam fuerit radiato capiti Solis in figura residere, quã *effœminari in Lunam*: tunc videlicet animi sui non tantùm prauitatem, sed etiam paruitatẽ, & imbecillitatem maximè ostendentes, cùm sese immortales, & diuinos esse volunt, quippe qui vel à somniata sibi morte deterrii, & consternati in eam intendere, aut de ea cogitare non audent: minimè id dissimulante Scriptura, Genes. 23. 15. dum Principem Ephron
Gen. 23. 15. sepulchrum Abrahamo vendentem, & mortis memoriam à se abdicantem inducit: si tamen ex Hieronymo obserues notanter ei Principi post perfectam venditionem in Hebræo textu ademptum virile nomen, & in fœmininum fuisse commutatum: sic namq; Hieronym.
Hieron. *In Hebræo, sicut hic posuimus, primum nomen eius scribitur* Ephron, *secundum* Ephran. *Postquam enim pretio victus est, vt sepulchrum venderet argento, vau litera, quæ apud illos O pro legitur, ablata de eius nomine est, & pro* Ephron, *appellatus est* Ephran, *significante Scriptura non eum fuisse consummatæ, perfectæque virtutis, qui potuerit memorias vendere mortuorum.* Vides Principes viros mortalitatis à se ablegata memoria effœminari in Lunam? Muliebrem scilicet, & pusillum animum vilibus his seculi bonis addictum, & cælestium, ac supernorum oblitum ostendere? Nimirum vel ipsemet Gentilis Seneca de humano pectore sapienter dixit epist. 120. *Nunquam magis diuinum est, quàm vbi mortalitatem suam cogitat & scit in hoc natum hominem, vt vita defungeretur*: & statim: *Maximum, inquam, mi Lucili, argumentum est animi ab altiori sede venientis, si hæc in quibus versatur, humilia iudicat, & angusta, si exire non metuit.* Vbi simul indicat
Seneca. Philosophus nihil in homine minus diuinum, nihil abiectius, & indignius esse, quàm à mortalitatis suę cogitatione fugere: atque à terrenis hisce nænijs exire metuere. Vnde ipsemet in consolat. ad Polybium cap. 30. scitè ait: *Vtrumne stultius sit nescio, mortalitatis legem ignorare, an impudentius recusare.*

5 Sed his omnino concinit Danielis de eodem Nabuchodonosore vaticinium, dum illum inter alias be-
Dan. 7. 6. stias, Reges & Regna adumbrantem sub leænæ imagine sic depingit c. 7. 4. *Et quatuor bestiæ grandes ascendebant de mari diuersa inter se Prima quasi leæna, & alas habebat aquilæ: aspiciebam, donec auulsæ sunt alæ eius, & sublata est de terra, & super pedes quasi homo stetit, & cor hominis datum est ei.* En primùm ipsissimam barbari Principis faciem, qui sese velut immortalem de morte triumphantem, & cum superis ipsis componentem effingebat, huc enim leonina fortitudo aquilæ pennis instructa, vt in cælum ipse conscenderet inter sidera connumerandus ire videtur. Qui enim aliud fuerit præ ferocem hunc leonem alis vti, quàm pedum vsum amittere, siue fictiles illos, & testaceos pedes, quibus à morte capimur, abnegare, mortemque non tam velis, ramisque, vt aiunt, quàm alis fugere? Sed vide vt id Sacer Scriptor femineę imbecillitati omnino adscribat, dum notanter primùm cum leæna non verò cum leone ipsum composuit, non secus ac Principi Ephron femininam dedit appellationem, quòd mortis memorias vendidisset: deinde verò dum adiecit, illum subinde cùm *super pedes quasi homo stetit* cor hominis recepisse. Verùm prius pende pulchram Vatis in his verbis *super pedes quasi homo stetit*, allusionem ad fictiles, & testaceos pedum digitos, quos ille prius tantoperè horruerat, & auersatus fuerat, necnon obserua verbum *stetit*, quod propriè firmiter & fortiter ad instar militis strenuè dimicantis subsistere significat, vt ad id Pauli
Phili. 4. 1. ad Philipp. cap. 4. 1. *Sic state* multis adduximus, vt videris ignaui quidem, & tergiuersantis animi esse mortem horrere, illam verò cogitare, & mortalitatem præ oculis habere, imò & illi inniti, strenuum quid, forte, & diuinum sapere, ergo cùm Rex luto & terra innixus *didicit* (ita ibi Theodoretus) *humana cogitare, neque mentis cogitatione naturæ terminos transgredi*, cor hominis, magnum scilicet, atque robustum accepit, qui antea aureo capite eleuatus, & sidera vertice pertingere cupiens fractum & fœmineum pectus habuerat. A qua

A planè huius loci explicatione nõ abit Eucherius, quamuis ipse hæc Magno potiùs Alexandro, & Græcorum regno aptare maluerit, sed vt id fuerit, sic ille Alexandri elationem, qua se prius & immortalem, & Deum cogitabat, præstringẽs, opportunè ait: *Stetit autem super pedes quasi homo, quia se tandem mortalem intellexit, & cor proprium recepit, vt magis de morte, quàm de honoribus cogitaret.* Ita ille.

6 Ergo noxiæ huic inconsiderantiæ, siue obliuioni, assiduè, ac solerter Princeps occurrat, & rerum humanarum inconstantiam propriamque mortalitatem animo, & oculis infixam habeat, dicatque cum sapientissimo æquè ac potentissimo Rege Salomone: *Sum quidem & ego mortalis homo similis omnibus, & ex genere terreni illius, qui prior factus est. Nemo enim ex Regibus habuit aliud natiuitatis initium. Vnus ergo est omnibus introitus ad vitam & similis exitus.* Sapient. 7. 1. ac si dixerit cum Seneca epist. 91. *Aequat omnes cinis, impares* Sap. 7. 1.
B *nascimur, pares morimur. Conditor ille iuris humani non natalibus nos, nec nominum claritate distinxit, nisi dum sumus. Vbi verò ad finem mortalium ventum est: Discede, inquit, ambitio, omnium quę terram premunt, siremps* (id est similis) *lex esto. Ad omnia patienda pares sumus, nemo altero fragilior est, nemo in crastinum sui certior*: ait cum Chrysostomo hom. 2. de incomprehensibili Dei natura: *Si homo formosior, & luto nobilior apparet, hoc non diuersitate naturæ, sed ingenio artificis prouenit: nam materia quidem ratione nihil inter lutum & illam interest, quod si non credis, sepulchra, & monumenta inspice maiorum, illa enim facile suo exemplo possunt tibi persuadere, puluerem & lutum te esse.* Quod sanè monitum egregiè sibi aptauit inclytus ille Israelitici populi Princeps Moyses, qui cùm primùm faciem suam supra humanam fulgidam, & diuinos penè radios vibrantem agnouit, velamine ipsam obtegere, atque obnubilare curauit, Exodi 34. 33. Quod si ab Hebręorum doctissi- Seneca. Chrysost.
C mis perquiras, quale id velamen fuerit? Respondent non aliud fuisse, quàm sudarium defunctorum faciei imponi solitum. O pulchrum, atque sapiens velamentũ regię claritati, & splendori obiectum! O necessariam Principi mortis memoriam, & assiduam funeris meditationem; quæ ardentes altissimi fastigij radios obtundat, siue temperet, vt sese æquè ac subditos suos mortalem mortuumque, imò iam iam morientem agnoscat, vt Vespasianum Principem totius orbis dominũ mortalitatis suæ sapienter admonebat Plinius lib. 7 natur. histor. cap. 7. vbi cùm de humanæ vitæ vanitate tot periculis obiectę differens dixisset: *Miseret, atque pudet æstimantem quàm sit friuola animalium superbissimi origo, cùm plerumque abortus causa sit odor à lucernarum extinctu. His principijs nascuntur tyranni, his carnifex animus.* Inde Imperatori communem naturam, commune discrimen ipsi non secus, ac alij præsens sic obijcit: *Tu qui corporis viribus fidis, tu qui fortunæ munera amplexaris, & te ne alumnum quidem existimas, sed partum: tu cuius semper in victoria est mens: tu qui te Deum* Exod. 34. 33.
D *credis aliquo successu tumens, tanti perire potuisti, atque etiam hodie minoris potes quantulo serpentis ictu dente, aut etiam vt Anacreon Poeta acino vuæ passæ: vt Fabius Senator poto in lactis haustu vno pilo strangulatus.* Ita ille. Multò opportuniùs S. Petrus Damianus regiæ clari- S. Pet. Dam.
tatis radios ab hoc obiecto velamine salubriter temperari ita communefacit opusc. 56. ad Pulcheriam Augustam: *Erubescat ergo cordis elati superbia, & qui se considerat inter ortum, & obitum communi cum cæteris naturæ lege constringi, desinat de sublimioris gloriæ singularitate iactare.* Ita ille.

7 Iam verò quàm vtilis, ac fructuosa Principi hęc mortis memoria sit, & quàm multas siue ad se, siue ad regendos populos opportunitates habeat, ex eodem Moyse disce, cui non anteà Dominus gubernandam plebem commisit, quàm hanc mortis meditationem sic infigeret, vt vix manum siue priuatis, siue publicis rebus admoueret, quin mortalem se esse comminisceretur, ea verò cogitatione armatus talem se Principem, ac gubernatorem virtute, prudentia, dexteritate, fortitudine, & rebus in bello, & pace egregiè, &

fortiter

fortiter factis exhibuit, vt non è terra mortalis homo, sed è cœlo delapsus videretur. Enim verò cũ ille à Domino Princeps designatus delatum sibi munus multiplici tergiuersatione diffugeret, sese illi omnino imparem agnoscens, hoc illum à Domino facto portento animaium atque munitum videris: *Mitte manum tuam in sinum tuum. Quam cum intulisset in sinum, protulit leprosam instar niuis*. Exodi 4.6. Quod sanè eò omnino iuit vt communis, & mortalis naturæ conditionem (vt Ambros. in symbolo cap. 27. obseruat) ei ob oculos Dominus poneret, siue in eadem potius manu sub qua subiectum populum habiturus erat. Nimirum Regis manus Imperij symbolum est, quippe quæ populi habenas, vt illum hac illac flectat habere videtur, vti considerabat Gregor. Nazianz. orat. 27. dum Principes allocutus dicebat: *Orbis vniuersus manui vestra subiectus est*. *Nazian.* Sanè vt hac mortis imagine Moysis manui affixa dixerit ei Dominus. Vade iam, & deposito metu Principis munus suscipe, mortis .n. & mortalitatis memoria armatus admiranda proculdubio patrabis opera, & communis cum subditis conditionis memor à virtutis tramite vix latum vnguem deflectes, nam qui mortem in manu habet, mundum quidem sub manu, imò sub pedibus habet illumque hac illac velut subditum mancipium transfert. Hæc omnia omnino admonente Theodoreto hunc in modum quæst. 10. in Exodum: *Dextera porrò Moysis, quæ admiranda in Aegypto prodigia perpetratura erat, facta prius est leprosa, & postea diuinis miraculis inseruiuit, & elementa mutauit. Quæ res Moysem etiam admonuit, non debere ipsum superbire, sed agnoscere natura sua humilitatem, perpetuam habens recordationem dextera sua lepra prius infectæ*. *Theodor.* Hæc Theodoretus opportunissimè. Pende illud *prius, & postea*, quasi a præeunte mortis memoria egregia posteà facti, imò, & prodigia subsequantur. Nam princeps, qui moriturum se meminit, & facilè omnia contemnit, quin à Principatus gloria abripiatur, & vni Deo, cui muneris sui rationem est redditurus, placere studet, minimè nescius, *quoniam iudicium durissimum ijs, qui præsunt, fiet*. Sapient. 6. versu 6. quippe *quantò nunc gloriosius est* (Ita S. Petrus Damian. opusculo 57. c. 1.) *in obtinenda dignitate fastigium, tanto durius erit in reddenda ratione iudicium*.

8 Neq; hinc quidem discedendum putauerim, quin vt insanum illum, & exitialem eorum Principum errorem qui sese extra mortis iura constituentes, siue mortalitatem suam, & communis naturæ debita, siue mortis memoriam abnegant, & immortalitatem, perennitatem, & æternitatem cogitant, imò & iactant, opportunius traduxerim, moneam siue obseruem, adeò illos dum hæc cogitant, toto cœlo aberrare, vt potius vel ea ipsissima ratione, vt alia non esset, quod Reges sint, certissimę morti obnoxij, siue etiam addicti esse videantur, vt dum ceteri homines vno solum ex capite, ex humana nimirum conditione, mortales, & morituri sunt, Principes quidem non vna tantum, sed duplici ratione, tam scilicet ex priuata fastigij lege, quam ex humanæ conditionis natura, morti subditi maneant. Id non obscurè innuēte Samuele, cùm Dei nomine Saulem populi Principem designans, vt diuinæ electioni fidem faceret sic eum allocutus est: *Hoc tibi signum, quia vnxit te Deus in Principem, cum abieris hodie à me inuenies duos viros iuxta sepulchrum Rachel*. 1. Reg. 10. 2. quibus si benè æstimas tantum non dixit, à morte, & sepulchro ob oculos posito certissimum capies signum, & experimentum Regij culminis, & fastigij à Deo tibi delati. *1. Reg. 10. 2.* Vt sapiens vates Principem recenter inauguratum non modo admoneat, ęquè tunc ac anteà mortalem esse, quin regium diadema à mortis spiculo ipsum valeat eripere, sed etiam vt signatissimè ingerat, noua exinde, & peculiari ratione à noua scilicet dignitate morti manere obnoxium, quasi nouum ipsa ius in illum ex regia conditione iam habeat. Quo sanè videtur facere Hebræorum Lectio, quæ inibi habet: *Occurent tibi in finibus Beniamin duo viri qui modò sunt iuxta sepulchrũ Rachel*: *Lect. Heb.* vbi, si attendis simul proponitur Regi mors, atque sepulchrum, certo loco, & terminis confixum,

A quasi finem, & terminum suprema illa dignitas habitura sit, eique innuitur ab ipso inaugurationis suæ momento mortem peculiare in illum ius adeptam ei obuiam aduenire, id enim sonat: *occurrent tibi qui modò sunt iuxta sepulchrum*, à sepulchro videlicet ei obuiam euntes, & in illius occursum non vocati procedentes. Quod equidem communi hominum sensu firmatum videris, qui purpuram regium insigne semper censuerunt, & de ea Reges noscendos, & ornandos esse existimarunt. Nimirum ipsa inter homines vestes tineis, & vermibus ex propria natura peculiariter est obnoxia, & eorum iniurias magis, quàm alia indumenta sentit, vt ex Plinio obseruat P. Salazar ad cap. 25. Prouerb. 126. *Sala zar* Planè vt documento fuerit ceteris hominibus à naturę conditione mortem pullulare, atque idcirco eorum carnem vermes gignere, Principibus verò, & ab interna natura, & ab externa dignitate, quę ipsorum velut vestis est, mortem oriri, ideo tam eorum purpuram, B quam cadauer vermes progignere, siue mortem, vt omnibus hominibus certa, & statuta sit, Regibus tamen certo certiorem esse, quæ ipsos non solum ex communi lege, sed etiam ex purpura adoritur. A quo non it Seneca in consolatione ad Polybium c. 35. inquiens: *Seneca.* *Ibit violentior per omnia sicut semper est solita, easq; domo ausa iniuria causa inerare, in quas per templa aditur, & atram laureatis foribus inducere vestem*. Notanter illud *ibit violentior*: Quasi vt potiori iure, ita maiori impetu.

9 Quod si his non facilè assentiaris, ambigasque, cur Princeps non modò ex communi humanæ naturæ cõditione, sed etiam ex Principatus, & fastigij lege certissimæ morti sit obnoxius, non pigebit peculiarem tibi huius rationem tam ex gentili Seneca, quam ex S Petro Damiano reddere. Sic enim vterque censet, accuratissimo quidem Deum iudicio Principes certo certiùs, C & alijs celerius, mortales, morientesque ostendere, vt ab illis cęteri certissimum mortis experimentum sumant, eaque etiam ratione subditis suis non tantum viuentes, sed etiam morientes prosint. Sed præstat eos audire, & primò Senecam in consolatione ad Marciam ita loquentem: *Seneca.* *Quid aliorum tibi funera Cæsarum referam? quos in hoc mihi interim videtur violare fortuna, vt sic quoque humano generi prosit, ostendens ne eos quidem qui dijs geniti, deosq; genituri dicuntur, sic suam fortunam in potestate habere, quemadmodum alienam*. Nimirum *aliena*, siue orbis vniuersus eorum manui subiectus est, ipsa verò manus mortem ipsis gignit, paritque, iam quę Ethnicis vocibus dixit Seneca, Petrus Damianus Christiana fecisse videtur epist. 17. ad Alexandrum Pontificem, *S. Petr. Dam.* vbi dum quæsisset, quę possit afferri ratio, cur summi Ecclesiæ Principes, Romani Pontifices ad annos Petri in Pontificatu non perueniant, sed cuncti ante quinque lustra diem suum obeant? ita respondet: *Idcirco hoc iudicij cœlestis ordo disponit, vt humano generi metum mortis incutiat, & quam despicienda sit tẽporalis vitæ gloria in ipso gloria Principatu euidenter* D *ostendat, quatenus dum præcipuus hominum tam angusti temporis compendio moritur: tremefactus quisque ad præstolandam sui obitus custodiam prouocetur, & arbor humani generis, dum cacumen, ac verticem suum facilè corruisse considerat, flatu concussa formidinis in suis vndique ramusculis contremiscat*. Ita ille. Ergo quod à Principum morte erudiuntur subditi, & corruente arboris vertice ramusculi contremiscunt, certior alijs ipsorum interitus est, dum signatè per illum humano generi Deus prodesse studet.

Ad eadem verba.

Quando venies ad me?

Regum animos ab vna mortis meditatione ad virtutem, & temporalium rerum contemptum inflecti.

ADNOTATIO II.

Oſeę 5.10 1 BEne omnino apud Oſeam cap. 5. 10. ſuperbum Principum ingenium reprehenditur, dum cõceſſis ſibi honoribus, regioque ſplendore minimè contenti, impoſitos ſibi limites tranſgredi, & ſupra mortalem conditionem haberi velle deſcribuntur, dicente Vate: *Facti ſunt Principes Iuda quaſi aſſumentes terminum*, ſiue vt habent *LXX.* LXX. *transferentes*: ad aliena videlicet & maiora, quam humana conditio ferat ſemper anhelantes. Vnde quidem, & Leoni ceterarum belluarum non tam Regi, quàm tyranno, & Aquilę omnium volucrum audaciſſimæ, notanter comparantur, & quidem meritò: nam Leonem in primis ſic de-*Baſilius.* ſcribit Baſilius Magnus hom. 9. in Examęron: *Vna cum leone animoſitas, & ad excandeſcentiam irę propenſio illi agnata eſt vita ſolitaria expers ſocietatis ad ea, quæ generi ſubeunt idem. Velut enim tyrannus quidam animantium rationis expertium pares honores, congreſſioneſque cum ceteris non acceptat, ſed aſpernatur.* Aquilam verò quis neſciat tum adeò regium, atque ſuperbum inter alias aues obtinere faſtigium, vt vel ipſius *penna mix-*
Plinius. *ta reliquarum alitum pennas deuorens*, vt inquit Plinius lib. 10. c. 3. tum etiam in ſublimem aeris regionem tanta temeritate irrumpere, & cum ipſiſmet Solis radijs tã audacter pugnare, vt inconniuenti ipſum pupilla intueatur: quippe hæc Principum conditio eſt, vt veluti leonino robore, aut Aquilinis pennis inſtructi, adeò ſuperbos, & prętetoces ſibi ſpiritus ſumant, vt ſupra ceteros mortales ſeſe efferentes, vt nuper vidimus, eximium aliquid atque diuinum peculiariter ſibi ineſſe credant,
Prou. 30. 30. ideoque quod de leone inquit Sapiens Prouerbior. 30. 30. *ad nullius*, nec ipſiuſmet quidem Dei, *paueant occurſum*: vti Ægyptius ille barbarus dicebat: *Quis eſt Dominus vt audiam vocem eius, neſcio Dominum, & Iſrael*
Exod. 5. 2. *non dimittam.* Exodi 5. 2. & Babilonius apud Daniel 3.
Dan. 3. 15. 15. *Quis eſt Deus, qui eripiet vos de manu mea*, & apud
Iſai. 14. 13. Iſaiam 14. 13. alter: *In cœlum conſcendam, ſimilis ero Altiſſimo.* Vidiſti leoninos, ſiue aquilinos Regum ſpiritus, qui nec Deum timeant, nec homines reuereãtur. Iam ſi ipſos vndequaque mutuata rerum facie pauentes, trementeſque, oculis, animoq; demiſſis, ceruicibuſque inclinatis, *pares* cum ceteris *congreſſiones* acceptantes videre velis, conijce oculos in celeberrimum Ezechielis currum, ibique intueberis leonem illum, cui ob animoſitatem, atque ſuperbiam irę propenſio agnata eſt, quique ſocietatis expers pares honores cum alijs aſpernatur, nec non iam aquilam, quæ vehementius volans inter ſidera ponebat nidum ſuum, frenata vtrũq; regia potentia, contractis, ſiue implicatis alis equo, ac pari paſſu cum tardo, atque humili boue, ſiue cum quouis è plebe homini humi inambulare, Ezechiel. 1. 10. Principes ſcilicet, & dynaſtas duros virtutis labores ſubmiſſo animo ſuſcipere, atque humilem virtutibus operam, non ſecus ac alios infimos homines, ſedulo nauare. Iam ſi

Vnde hæc monſtra tamen? aut quo de fonte requiris.

non difficilè cognoſces, ſi obſeruaueris quo flante vento ea regia animantia iter faciant. *Et ecce ventus turbinis* (ait Vates ibi verſ. 4.) *veniebat ab Aquilone.* Sed quid tantæ Regum mutationi, & vento Aquilonari? Sanè quod is viuam illis mortem ob oculos ponebat, nimirum in porta Aquilonari, à qua ſpirabat ventus, formoſiſſimus ille Adonis in medio iuuentæ flore extinctus à mulieribus plorabatur, ſic namque idem Vates capitulo 8. 14. *Et introduxit me per oſtium portæ domus Domini quod reſpiciebat ad Aquilonem, & ecce ibi mulieres ſedebant plangentes Adonidem.* Quaſi id regijs animantibus ventus ille inſpiraret, quod diſertiſſimè expendit ſanctus Ephrem homilia in eos, qui in Chriſto obdormierunt: *Quid enim eſt homo? nihil. Quid homo* *S. Ephrem.*
vermis. Quid homo? cinis, & puluis. Quid homo? ſomnium. Quid homo? vmbra. Ecce iam tranſiuit. Ecce aſcendit. Ecce præterijt. Ecce ceſſauit. Ecce requieuit. Ecce defunctus eſt. Ecce deſijt, & finem accepit magnus ille, & inuictus leo, tyrannus fortis, potens, atque elatus. Qui cunctis formidabilis erat, nunc iacet quauis oue mitior, atque manſuetior. Receſſit, abijt, & præterijt qui apparebat, qui natus quaſi non natus. Qui magnus videbatur ſuper multos, factus eſt tamquam nullus, qui alios tenebat detentus eſt, qui ligabat, iam vinculis conſtrictus eſt. Ad hunc verò flatum, ſiue ad hanc mortis cogitationem, & de ea factam ratiocinationem, & magnus ille leo, & aquila volucrum regina, maximi videlicet, & potentiſſimi Reges elatas ceruices, & ſuperbos animos diui-
B nę legis iugo humiles tremente ſque ſubijciunt, & pares cum infimis hominibus congreſſiones non aſpernantur, vt hic omnino vehemens ille ſpiritus ſit, in quo cõteruntur *naues Tharſis*. Pſalm. 47. 6. hic ille minutiſſimus arenæ puluis, ad quem tumentes maris fluctus illiduntur: hæ illæ pedum ſordes, ad quarum conſpectũ ſuperbi, tumidique pauones gemmatam, & cultiſſimã caudam, quam aduerſo Sole explicabant, vt fulgentius radiaret, timidi, fugaceſque contrahunt, atque implicant, & ſe mortales cogitantes immortalia cogitant.
Hæc ita perſtringente Chryſoſtomo hom. de fide, & *Chryſoſt.*
lege naturæ tomo 3. *Non vidiſti ſæpè audaces viros, & ſuperbos quomodo ſæpè conſternati, & humiliati ſunt in mortibus. Nuntiatur mors, & toto corde contremiſcunt menteque eorum nihil eſt abiectius, ita ſanè, & circa ſepulchra philoſophamur videntes oſſa nuda, & humanam naturam corroſam, & diſſolutam, cogitamus ſtatim, & inter nos diſputamus dicentes: Ecce quid tandem ex no-*
C *bis fit, & quo abimus.* Sic Chryſoſtomus.

2 Meritò ambigat non nemo, cur Moyſi ad Domini conſpectum properanti *calceamenta de pedibus ſoluere* præſcribatur, Exodi tertio, verſ. quinto, Abrahæ verò, *Exod. 3. 5.*
& filio eius Iſaac, montem ad ſacrificandum Deo euntibus nihil tale fuerit præſcriptum? Sed facilis eſt reſpõſio, Moyſem ex Ægypto, ſignatè verò ex Pharaonis aula venientem mortalitatis ſordes, & ſecularis vitę puluerem ſecum deferre, qui neceſſario erat excutiendus vt diuinis obtutibus dignus ſiſteretur: Abrahamum verò, & Iſaac, quibus in morte, & mortis meditatione animus, & mens erat ex ſuę mortalitatis cogitatione mortalitatis vincula excuſſiſſe, ſeſeque puriſſimas Deo
victimas præparaſſe, vt benè expendit Origenes homil. *Origen.*
8. in Geneſim inquiens: *Moyſes cum veniſſet ad locum quem oſtendit ei Deus non permittitur aſcendere, ſed antè ei dicitur:* Solue calceamenta de pedibus tuis: *Abrahę nihil horum dicitur, & Iſaac, ſed aſcendunt, nec cal-*
D *ceamenta deponunt. In quo illa fortaſſis eſt ratio, quod Moyſes, quamuis eſſet magnus, tamen de Ægypto veniebat, & erant aliqua mortalitatis vincula pedibus innixa. Abraham verò, & Iſaac nihil horum habent, ſed veniunt ad locum, ędificant altare. Abraham colligat puerum, & præparat ſe ad iugulandum.* Vt dicere videatur, qui mortem ob oculos habent mortalitatis vincula, & ſecularis vitę impedimenta neſciunt, nec niſi de altaris ædificatione, & Dei obſequio cogitant, mortis videlicet præſentia animum purgante, & à noxijs deſiderijs abſtrahente, imo verò ipſam naturam immutãte, & ſupra humanam conditionem euehente. Vel vide noſtrum Dauidem vna ex parte, quam acri corporis ſiti, quam ardenti cupiditatis ęſtu aquam ex ciſterna Bethleem deſiderauit: *O ſi quis* (inquit) *mihi daret potum aquæ de ciſterna, quæ eſt in Bethleem iuxta portam* 2. Reg. 23. 15. ex alia verò quam ſedato, & compoſito
animo aquam à ſuis militibus ſummo vitę diſcrimine *2. Reg. 23.*
per tot tela, per tot mortes adductam reiecerit, quin illã *15.*
vel ſũmis labris admouere voluerit: *Irrũperũt ergo tres fortes caſtra Philiſthinorum* (ſubijcit textus) *& hauſerunt aquã de ciſterna Bethleem, quæ erat iuxta portã, et attulerunt ad Dauid, at ille noluit bibere ſed libauit eã Domino.*

Quid, sitisne, quæ plus per momenta crescit, nulla potione adhibita sedata iam erat? aut ad aquæ præsentiam cùm videlicet sitiens maiore æstu inardescit, subitò extincta fuit? Ita planè. Quod cum aqua mortis cogitatio siue etiam imago Regi tunc ad viuum obiecta est, vel cùm vitæ suorum discrimen animadnertit, vel cùm illos iruenium hostium cædes à se factas, quas milites libentiùs iactant, audiuit. Vnde ipsum sic clamasse videris: *Propitius sit mihi Deus, ne faciam hoc, num sanguinem hominum istorum, qui profecti sunt, & animarum periculum bibam?* Sed hæc ab Ambrosio pul- Ambros. chrè expensa accipe in priori Apologia de Dauide capite septimo, vbi cùm primùm dixisset: *Vicit ergo naturam, vt sitiens non biberet:* subijcit postmodum: *eò quod aqua tot virorum quæsita sanguine suauitatem bibendi habere non posset, quæ proposita mortis horrore constaret.* Preme illa: *Vicit ergo naturam.* Vt noueris, mortis memoriam supra sitim, supra cupiditates, supra naturam ipsam esse, quæ sitim extinguit, cupiditates sedat, dulcibus suauitatem tollit, denique naturam immutat. Quod planè adeò est verum vt de Nerone Imperatore ad cadauer Agrippinæ stante admirabundus scripserit Suetonius in eius vita capitul. 34. *siti oborta bibisse*, Sueton. vt insanam Principis intemperantiam notaret, qui ad viuam mortis imaginem, vel sitire potuerit, vel sitiens potu non abstinuerit, cùm ab illa, & humanos affectus extingui, & ipsæmet naturales passiones quasi eradicari videantur.

3 His illud adsimile, & pari admiratione dignum existimabis; Principes maiestati suæ, & conseruandæ, & amplificandæ, regijsque iuribus extendendis adeò anxios, & addictos, ad mortis conspectum nihil de ijs curare, & imperium suum imminutum iri penè libenter aspicere. Equidem cùm lucis, & tenebrarum, imperium certa sit lege inter Solem, & Lunam, siue inter diem, & noctem alternis vicibus distributum, C quin aut Sol siue dies nocti præesse, aut nox in Solem diemve irrumpere possint (sic namque Moyses, Genes. 1. 14. *Dixit autem Deus: Fiant luminaria in firmamento cæli, & diuidant diem, ac noctem. Fecitque Deus duo luminaria magna, luminare maius, vt præesset diei, & luminare minus, vt præesset nocti*) in Passione Dominica firmissimam hanc legem violatam, & noctem ipsi præsidentem diei, Solemque imperium, & ius suum deserentem omnino vide: dicente Matthæo cap. Matt. 27. 45. 27. 45. *A sexta autem hora tenebræ factæ sunt super vniuersam terram*, idque sic expendente Chrysostomo sermon. 3. de Passione, tom. 3. *Dies medius tenebrarum tyrannide discluditur, & perdidit cursum fugitiua luce fraudatum. Sol abscondit radios suos, & orbem globus luminis obscurauit, atque incubatricem noctem dissimulato iure contradictionis admisit. Dies enim non dies est, & nox repentina, nox non est. Importuna tenebræ aliena tempora peruaserunt.* Scitè omnia Chrysostom. Sed Chrysost. obserua illud: *Incubatricem noctem dissimulato iure contradictionis admisit*: vt dixerit: Ius suum dies, Solque contempsit, nec hilum de imperio, potestateque D curauit, sed inferiorem Principem ditionem suam peruadere neglexit. Sed vnde iam hæc tam insolita iuris dissimulatio aduenit? Sanè à Christi Principis, & veri diei morte conspecta, sic inibi subijciente Chrysostomo: *moriente verò die nouum dies sensit occasum:* vt dixerit: Quid fuerit mirandum, à Sole & die suum ius dissimulatum, neglectumque fuisse, qui verum diem morientem conspiciebat? Quæ iuris, aut potestatis cura Principem, quantumcumque imperij sui zelotes fuerit, præsente possit morte compungere?

4 Porrò cum omnibus generaliter hominibus à quibusuis vitijs ægris, non ideò desperatum iri suggesserit Sapiens, si modo aliquid de morte cogitare velint, aiebat quippe: *Non te reputes in numero indisciplinatorum, memento ira quoniam non tardabit.* Ecclesiastic. 7. 17. vt dixerit, quantumuis grauia fuerint Eccl. 7. 17. animæ tuæ vulnera, ne illa omninò immedicabilia esse existimes, cùm Dei ope interueniente vita mortis, A & iræ diuinæ meditatio, ad bonam frugem te reuocare possit: *Facilè enim contemnit omnia, qui se semper cogitat moriturum*: vt ait Hieronymus in epistola ad Hieron. Paulinum, hanc signatè medicinam ab ipso mundi exordio Principibus applicatam videris, cùm Adamo mundi Principatu sese efferenti, & amissa iustitia ad malum iam procliui, non contentus Dominus, & mortem, & gehennam interminasse, ipsammet externis oculis videndam mortem obiecit, non frustra immaturam Abelis ante diem Adami necem permittens, vt ab illa, filijque cadauere modestiam ipse, & humanarum rerum contemptum perdisceret, atque humanæ conditionis, fragilis, caducæ, & flori marcescenti persimilis admoneretur, sapienter id obseruante Chrysostomo homil. 11. ad populum Antiochenum, vbi cùm de Adamo mortali facto dixisset: *Postquam verò non moderatè felicitatem tulit, sed benefactorem homo contumelia affecit, & Deus fieri sperauit, & maiorem* B *propria dignitate concepit opinionem, tunc profectò tunc, & per ipsa Deus opera ipsum erudiens corruptibilem, & mortalem reddidit, non perosus, neque auersatus, sed consulens, & improbam pestilentemque illam ab initio nascentem superbiam prohibens:* Subijcit opportunè: *Et considera mihi Dei prudentiam, non ipsum primum mori permisit, sed hoc eius filium pati, vt ante oculos tabescens filij corpus intuitus, & marcescens, magnam ex hoc aspectu philosophiæ disciplinam caperet.* Vbi benè quidem diuinæ prudentiæ opus fuisse, ait Chrysostomus, quòd non prius Adam, quam Chrysost. Abel obierit, quamuis ad speciem prior parens quàm filius mori debuisset, quia tam forti illa & efficaci medicina obiectæ videlicet ante oculos mortis, non æquè pastor ouium Abel, ac potentissimus ille orbis monarcha indigebat. Vt tabescens & marcescens ante parentis oculos pulcherrimum illud olim filij corpus, quod à rosa quę inter flores pyropus, hortorum purpura, odorum sapphirus, Aprilis oculus, veris phœnix, naturę pompa est, vix differebat, egregius ipsius, necnon Principum omnium Doctor esset, qui vt ad Hebręos 11. 4. ait Paulus, *defunctus adhuc loquitur*: tan- Hebr. 11. 4. tùm non dicens id ipsum quòd Imperatori Vespasiano ingerebat elegantissimè Plinius libr. 7. natur. histor. cap. 7. *Tu qui corporis viribus fidis, tu qui fortunę munera amplexaris, & te ne alumnum quidem existimas, sed partum: tu cuius in victoria semper mens est: tu qui te Deum credis aliquo successu tumens, tanti perire potuisti, atque etiam hodie minoris potes quantulo serpentis ictus dente.* En magnam philosophię disciplinam viuo parenti à mortuo filio traditam nam (vt ibidem subijcit Plinius:) *Is demum profectò vitam æqua lance pensitauit, qui semper humanæ fragilitatis memor* Plinius. *fuerit.*

5 Quò possis non importunè referre Iurisperitorum axioma, cuius aliò intentus meminit Baldus ad leg. 3. Cod. de manumiss. *Rex mortuus aperit oculos viuen-* Baldus. *tis.* Nimirùm vt viuus morientis oculos sugillat, & claudit, ita mortuus viui oculos excitat, aperitque, vt fragilitatis suę memor vitam ęqua lance pensitare, mortalia contemnere, & virtuti incumbere studeat. Certè Salomon vbi se mortalem, & à mortali genitum cogitabat inquiens: *Sum quidem, & ego mortalis homo similis omnibus, & ex genere terreni illius, qui prior factus est. Nemo enim ex Regibus habuit aliud natiuitatis initium: vnus ergo introitus est omnibus ad vitam & similis exitus.* Sapient. 7. 1. inde id omnino inferebat: *Propter hoc optaui, & datus est mihi sensus,* Sap. 7. 1. *& inuocaui, & venit in me spiritus Sapientię, & pręposui illam regnis, & sedibus, & diuitias nihil esse duxi in comparatione illius: nec comparaui illi lapidem pretiosum, quia omne aurum in comparatione illius arena est exigua.* Vides viui Regis oculos à mortuo apertos? vt videret res, quales re vera sunt, non vt apparent, atque ea omnia, quibus insana hominum ambitio pretium fecit, nihili pendens, ab illis animum abducat, & ad cęlestia transferat. Benè ergo Chrysostomus aiebat, magnam ex mortui filij aspectu philoso-

phię disciplinam, quę infusa sibi scientia potior, & vtilior fuerit, cepisse Adamum, cùm & sapientissimus indem Salomon spiritum Sapientię huic mortis meditationi adscribat. Vnde quidem Bernardus Eugenij Pontificis oculos à mortuis prędecessoribus apertos iri studebat, hęc illi scribens epistol. 237. *In omnibus operibus tuis memento te esse hominem, & timor eius qui aufert spiritum Principum semper sit ante oculos tuos. Quantorum in breui Romanorum Pontificum mortes tuis oculis aspexisti? ipsi te prędecessores tui tua certissima, & citissimę decessionis admoneant, & modicum tempus dominationis eorum paucitatem dierum tuorum nuntiet tibi.* Et statim in eandem sententiam: *Iugi proinde meditatione inter huius pręsentis glorię blandimenta*, memorare nouissima tua, *quia quibus successisti in sede, ipsos sine dubio sequeris ad mortem.* Hęc Bern.

Bernard.

6 Ergo ab hac vna mortalitatis & mortis vel iugi meditatione, vel consideratia, & obliuione Princeps, aut in indisciplinatorum seu desperatorum numero, aut extra illum reputandus, quippe qui hinc oculos Dei timori, atque virtuti aut apertos, aut omnino clausos habeat. Pro qua quidem cogitatione apposita sacrę paginę monumenta non obscurè fideiubent. Nimirum Lucæ 13.7. in ficum fructus per triennium non ferentem, hoc est in Principem improbum, & multis vitijs affectum, hęc excisionis à vineę Domino interminatur sententia: *Succide illam, vt quid etiam terram occupat?* Ad quem planè modum in superbum illum, ac sceleratum Regem Nabuchodonosor cęlestis iudicij vox etiam intonuit: *Succidite arborem, & pręcidite ramos eius.* Daniel. 4. 11. & quidem similis iudicij interminationis in persimiles arbores siue Principes factę, valdè fuit absimilis exitus, dum pro ficu sub ictu securis iam posita sic bonus vineę colonus intercessit, vt quòd fructus illa non tulerit culpam in se potius, quam in illam quodammodò conieçerit, ita enim dicebat: *Domine dimitte illam, & hoc anno vsque dum fodiam circa illam, & mittam stercora, & siquidem fecerit fructum, sin autem, in futurum succides eam.* Quare nihil ampliùs de illius excidio legitur, imò verò asseruatam illam, & fœcundam redditam fuisse, sic videtur innuere Gregorius Nazianz. in Catena S. Thomę: *Igitur nec nos feriamus subitò, sed prævaleamus misericordia, ne succidamus ficum potentem adhuc fructum facere, quam forsitan curabit periti custodis studium.* Cùm è contra alteram arborem, quę Nabuchodonosoris imaginem pręferebat, rigidi diuinę sententię executores statim seuerè exciderint, quin vllus omnino hominum pro ea fuerit deprecatus, aut fideiusserit, quasi nulla quidem curationis, nulla fœcunditatis in posterum spes fuerit. Vnde inibi notanter subijcitur vers. 25. *Omnia hæc venerunt super Nabuchodonosor Regem.* Quod si inquiras, quòd fuerit vnius arboris ab altera discrimen, siue quale fuerit ficui adhibitum remedium, quo peritus vineę colonus omnino iuuandam; secundamque reddendam sperauit? inquiens: *vsque dum fodiam circa illam, & mittam stercora.* Facilè, vel ex ipso fossę nomine cum Beda, vel ex stercoris significatione cum Ambrosio respondebimus, ad mortis memoriam, atque meditationem, hęc dubio procul fore referenda, quasi hęc non secus ac fossa ad radicem arboris facta, vt in eam aqua colligatur, quò plus humoris radices trahant, ac stercus ad illas circumpositum quod ficui, arbori natura sua frigidissimę, calorem & pinguedinem addit, Principum animum, aut ad cœlestes res expetendas frigidum, aut peccatorum frigore torpentem maximè iuuet, vt tam proprię fragilitatis, quàm diuinę vltionis admonitus resipiscat, & ad bonam frugem se recipiat. Audi Ambrosium, ad hunc Lucę locum, hęc sic sapienter diffundentem: *Cophinum quoque stercoris dicit esse mittendum. Magna profectò vis stercoris, quæ tanta est, vt de infœcundis fœcunda, de arentibus virentia, & sterilibus faciat fructuosa. In quo sedit Iob cum tentaretur, & vinci nequiuit, & Paulus æstimat* stercora, vt Christum lucrifaciat. *Denique cùm antè Iob plurima perdidisset, postquam sedit in stercore, non habuit quod ei diabolus posset auferre. Bona ergo terra, quę foditur, bonum stercus quod mittitur.* Hęc Ambrosius, sed vt nostro instituto clariùs opportuniusque subsistant, illis, quę de hoc Iobi sterquilinio habet Gregorius Magnus omnino sunt adnectenda, sic enim ille libr. 3. Moral. capitul. 22. *Beatus Iob vt considerationem suę fragilitatis, etiam ex circumstantibus traheret, & ante oculos suos rem suę despectionis augeret, non qualibet in terra, quę penè munda vbique reperitur, sed in sterquilinio sedisse perhibetur. In sterquilinio ponebat corpus, vt ex terra assumpta, quæ esset carnis substantia benè proficiens perpenderet animus. In sterquilinio ponebat corpus, vt etiam ex loci fœtore caperet, quod festinè corpus ad fœtorem rediret.* Sic Gregor. Ergo opportunè dixeris cum Nazianzeno: *Ne succidamus ficum potentem adhuc fructum facere.* Id est, ne Principem quantumuis fuerit à pietate, & probitate alienus, in indisciplinatorum numero ponamus, siue de eius salute desperemus, cùm bonus ille cultor ex cophino stercoris fore fructuosum speret. Amet verò hunc cophinum Princeps, æstimet, & magnifaciat stercora, vt Christum lucrifaciat.

Luc. 13. 7. & 8.

Dan. 4. 11.

Nazianz.

Dan. 4. 25.

Ambros.

Gre. Ma.

7 Iam quod subijcit colonus: *Sin autem, in futurum succides eam*: oraculum sanè est, & perinde dictum videtur, si à mortis memoria, atque meditatione æger à vitijs Princeps non conualescit, nec fructus iustitię facit, desperata, occisaque salutis eius res est. Quod planè vel ab altera arbore seuerè, & sine venia excisa facilè colliges. Quam enim causam fuisse existimas, cur in illam prolata sententia illico executioni mandata fuerit nullo pro ipsa interueniente, aut deprecante, nisi quod is ille Princeps fuerit qui cum morte, & mortis memoria bellum perpetuo gesserit, & mortalem se esse abnegauerit, dum ab statua, quę illius typum gerebat, fictiles, & testaceos pedes remouit, atque illam ex auro totam conflauit, quòd nihil eius in igne depereat, & de mortis securi triumphum agere videatur, vt præcedent. adnot. num. 3. iam vidimus. Ab eo ergo Principe, qui se se extra mortis ius ponebat, nec de morte, ac mortalitate aliquid cogitabat, quid boni sperari poterat? Certè vt Constantius ille, cuius pręcedenti adnot. ex Ammiano Marcellino meminimus, ab omni mortalitatis incommodo sese existimauit immunem, in omne scelus abiecto pudore prorupit, sic namque inibi Marcellinus, *quo ille studio blanditiarum exquisito sublatus, immunemque se deinde fore ab omni mortalitatis incommodo fidenter existimans, confestim à iustitia declinauit.* Sed enim desperatorum esse, mortis memoriam abiecisse: ex Iuda desperatorum antesignano planè nouimus. Et de illo quidem quis iure non miretur, & ambigat: quomodo qui in Christi schóla tot erat diuinis exemplis institutus, tot egregijs donis & beneficijs affectus, tot cęlestibus doctrinis eruditus, tot ęternis Domini monitis, & internis inspirationibus stimulatus, aduersùs hęc omnia ad flagitium omnium flagitiosissimum, tam impudenter, tam pertinaciter animum proijcere potuerit? At enim verò ipsemet suo tantùm cognomine cognito, explicatoque respondet. Nimirùm duplex vocabulo *Iscariotes* significatio subest à Paschasio duplici in loco obseruata, altera videlicet *memoria mortis*, altera *suffocata*: primum namque Paschas. lib. 6. in Matth. ad illa verba c. 10. 4. *Et Iudas Scariothes, & qui tradidit eum*: sic ait: *Porrò Scariothes memoria mortis sonat.* Deinde ad id cap. 16. 14. *Et tunc abijt vnus de duodecim qui dicitur Iudas Scarioth*, hæc habet: *Legi Scarioth iuxta Hebraicam interpretationem a quodam exsuffocatam vocari debere.* En ergo non modò primam mali labem, sed totam tantæ obdurationis, & obstinationis causam, quod in illo mortis memoria exsuffocata fuerit: vbi n. memoriæ mortis suffocatio est, ibi animæ, non tantùm interitus, sed etiam desperatio adest. Vnde quidem accuratè ab Euangelista adnotatum est, tunc signatè ad proditionem Magistri abijsse, cùm ipse Dominus de sua morte, & sepultura longiùs disseruisset, vt suffocatá

Ammian. Marcell.

Paschas.

in

in illo memoriam mortis excitaret: etenim cùm de Maria Magdalena alabastrum vnguenti super caput Domini effundente ille Iudæ murmuranti dixisset: *Mittens enim hæc vnguentum hoc in corpus meum ad sepeliendum* Matt. 26. 14. *me fecit.* Subijcit Matthæus: *Tunc abijt vnus de duodecim qui dicebatur Iudas Iscariothes ad Principes Sacerdotum,* &c. Vt dixerit: En quam suffocatam infelix ille memoriam mortis haberet, qui nec ad has Domini voces resipuit, vtpote qui ad indisciplinatorum, & desperatorum numerum pertinebat.

Ad ea verba,

Tibi Domine.

Optimus Princeps quò Deo, & rebus cælestibus se dedat: terrenis hisce ne ita sit addictus, vt de illis tamquam de immortalibus cogitet.

ADNOTATIO III.

1 NEscio quidem quæ potentiæ, & regij culminis labes sit, dum quo plus Deo & cælestibus rebus Principes obsequio & amore inhærere deberent, eò ab illis magis disiuncti totos sese in terrenis, & inferioribus effundunt, quasi illarum contemplationi penitus addicti, Salomone eius rei perito notanter affirmante: *Cælum sursum, & terra deorsum, & cor Regum inscrutabile.* Prou. 25. 3. Prou. 25. 3 Quæ Biblia Complutensis sic omnino extulit: Biblia. Compl. *Cælum sursum, & terra deorsum, & non est Regis scrutari supradicta.* Obserua extrema hęc, quibus is sensus fuerit: Reges sic esse addictos ijs bonis, quæ sunt inter cælum & terram, vt vix sensum, & cogitationem aut cælo inferant, aut infra terram ad consideranda ea, quæ post mortem eueniunt, abdant, nec aliquid aliud ipsos in pretio habere præter hæc, quæ oculis vident, & suæ dominationi subiecta sunt. Planè quasi terminus scrutationis, siue cogitationis Regum sit *cælum sursum*, & *terra deorsum*, quin vlteriùs pergant, ijs omnino mortalibus, atque caducis mente, animo, sensibus affixi: *sub Sole* quidem laborantes, vt idem met Salomon tam de Eccl. 1. 3. se, quàm de alijs Principibus dicebat Eccles. 1. 3. Quod sic pulchrè explicuit Greg. Neocæsar. ibi: Gregor. Thau. *Humi reptantes corporibus, & animis, generoso autem animæ oculo supra sidera ne tantillum quidem aspicere valentes.* Qui Nazian. quidem videtur esse aculeus, quo eos pungebat Naziãz. orat. 27. monens: *Proceres, sublimibus thronis, & dignitatibus insignes, ne ob potentiam magnoperè animos efferatis, nec de mortalibus rebus tamquã de immortalibus cogitetis.* Scitè, dum innuit, sic hisce mortalibus rebus Principum animos addictos, & sua vota defixa esse: ac si illæ immortales essent, atque diuinæ, in quibus vera, & D tota felicitas constituta foret: ac proinde hęc scrutari, hęc exquirere, hæc curare, & inter cælum, & terram totum animum, & studia sua habere, quin oculos ad superna extollant, nec cælestia dona, ac virtutes in pretio habeant.

2 Et verò illud hac in re signatè fuerit dolendum, hunc tam ardentem, tamq; pertinacem terrenarum rerũ amorem diuinis, & cælestibus sese vltrò infundentibus donis aditum, & rimas obstruere. Etenim vt Cyprian. Cyprian. epist. 2. dixerit, quod res ipsa est: *Vt sponte Sol radiat, dies illuminat, fons rigat, imber irrorat, ita se spiritus cælestis* Bernard. *infundit:* at vt rectè admonet Bern. ser. 6. de Ascensione Domini: *Profectò nec auarus, nec inops est gratiæ distributor, sed vbi vacua vasa desunt, oleum stare necesse est.* Senec. Quod videtur sic etiam expressisse Gẽtilis Seneca epist. 88. *Magna & spatiosa res est sapientia, vacuo illi loco opus est.* Et statim: *Hac tam multa, & tam magna vt habere possint liberum hospitium, superuacua ex animo tollenda*

P. Velasq. in Psalm. centesimum.

Asint. Non dabit se in has angustias virtus, laxum spatium res magna desiderat, expellantur omnia, totum pectus illi vacet. Pergit opportunè Bernard. serm. 3. in Ascensione Domini: *Impleri autem visitationibus Domini anima nõ potest, quæ his distractionibus subiacet, & quanto magis illis euacuabitur, tantò amplius istis implebitur, si multum, multum; si parum, parum. Vel certè si magis probas, numquam ista illis misceri poterunt in æternũ.* Et paulò post: *Præoccupatum nempè secularibus desiderijs animum delectatio sancta declinat, nec misceri poterunt vera vanis, æterna caducis, spiritualia corporalibus, summa imis.* Preme illa ex Bernardo: Bernard. *Vbi vacua vasa desunt, oleum stare necesse est.* Et hæc Senecæ: *Vacuo illi loco opus est.* Quę quidem in Principum animos tot secularibus desiderijs distractos, tot terrenis curis plenos omninò iaciuntur, vt Deo sese illis infundenti, & insinuanti aditum ipsi patefaciant, ad eum planè modum, quo tum Noster Vates animi, ac corporis sui vasa euacuabat, vt cælesti oleo lo- B cum faceret, ipsomet dicente Psal. 131. 18. Ps. 131. 18. *Paraui lucernam Christo meo:* quæ Ambr. ser. 14. in Ps. 118. sic expo- Ambros. nit: *Corpus suum quod erat antè limosum, & cœno hæreditariæ colluuionis obstructum, vt oleum spirituale recipere possit, Christo parauit, vt luceat.* Sic videlicet regni occupationibus intentus, vt simul diuinis rebus locum faceret, sic animum, & corpus sæcularibus cupiditatibus vacuans, vt oleum spirituale, quod sese animis infundere gestit, patulo corde susciperet. Tũ etiam Ferrandus Car- Ferrand. thaginensis Rheginum Comitem, & belli Ducem his verbis admonebat in lib. ad Rheginum Regula 5. *Sacerdotum postulationibus liber patescat aditus, frequentetur oratio: lectionis studium quamuis vndique occupationibus inundantibus, igne desiderij spiritualis remota cupiditate feruescat.* Verùm enim verò occupata Principum pectora vacuum hoc cælestibus donis excipiendis pernecessarium non admittunt, imò verò, quod in rerum natura vacuum respuente (iuxta Philosophos) euenit, C nempe vt omnia corpora, ne illud detur, sese mutuo adiuuent, & tanta inuicem contentione conspirent, vt potiùs à proprijs sedibus euelli, hac de causa libenter veline; id omnino apud ipsos contingere videmus, alijs nimirum occupationibus alias, his desiderijs illa, nouis cupiditatibus veteres inuicem prementibus, illisq; succedentibus, quin animæ respirandi spatium, diuinisq; donis vacuum locum relinquant, ad instar Pseudo-Vatis illius Balaam, de quo pulchrè Philo lib. *Quod Deus sit immutabilis:* ait, *Nam & hic est terra progenies, non cæleste germen, argumento certissimo, quod ne anima quidem oculo recluso vidit resistentem sibi Angelum Dei, sed ita se commisit imprudentia fluctibus inundantibus, vt obrueretur ab eis.*

3 Videris hac de causa quàm aliter se habeat Dominus, siue cùm ad Reges, siue cùm ad alios homines est verba facturus. Nam Prophetas allocuturus sese illis in visione frequentiùs cõmunicare dicitur, vnde ipsi *videntes* 1. Reg. 9. 4. appellantur, Dei s. verba adeò integro animo & sensibus excipientes, vt Deum pręsentissimũ habere, & eius sermonem non tam audire, quam oculis summè & vigilantissimè intentis excipere videantur: toti videlicet ad diuina attenti, prompti, auidi, solliciti, occupati, quin ad alia distrahantur. At verò cùm Regibus innotescere, siue suam illis voluntatem aperite vult, vix aliter quam dormientibus per somnium sese manifestat, siue illabitur: vt in Abimelech Gen. 20. 3. ad quem *venit Deus per som-* Gen. 20. 3. *nũ nocte,* & in Pharaone Gen. 41. 1. & in Salo. 3. Reg. 3. 5. Gen. 41. 1. & in Nabuchodonosore, Dan. 4. 2. & alijs frequenter vi- 3. Reg. 3. 5. dere est. Sed quamobrem? (inquis) Num quòd illi totos dies, totas noctes dormire soleant? aut quod somniorũ & vaticiniorum percupidi ea libentius auscultent? aut etiã, vt ostendat ipsos cęlestium oblitos, per somnium vitam trãsigere? Dixeris (credo) opportunius ea signatè de causa Principibus somno deditis sese Deum ingerere, eosque tunc alloqui quod vnum id tempus in quo liberi sui ipsorum arbitrij esse nõ possunt Deo maneat exceptum, omnibus diei horis in terrenis rebus vigili cura, adeò vndiq; collocatis, vt vllã vix Deus rimam, qua illabi possit, inueniat. Namq; vt benè Senec. l. de breuitate vitę c.

10. *Secura, & quieta mentis est, in omnes vitæ suæ partes discurrere occupatorum animi velut sub iugo sunt, flectere se ac respicere non possunt.* Sed hæc à Tertull. bellissimè in Nabuchodonosore obseruata accipe, sic enim ille li. de Anima c. 67. *Imbres etiam, & soles suos peræquante Deo iustis, & iniustis. Siquidem, & Nabuchodonosor diuinitus somniat, & maior penè vis hominum, ex visionibus Deũ discunt.* Audis ceteros homines ex visionibus Deum discentes? Reges verò in somnijs signatè admonitos, Pergit ergo opportunè Tertull. *Vt vel dormientibus obrepat quæ potest: si vigilantibus non potest.* Ita ille. Quod si hoc Regum ingenia suis coloribus depicta, simulq; ipsissimam rationem, cur caducis, & terrenis rebus velut trabali clauo sint affixi, videre velis, audi Gregorium Naz. in carmine cui titulus: *Præcepta ad virgines* pulchra & eleganti imagine, hæc sic elucidantem.

Senec.

Tertull.

Nazianz.

Vt Sol in nitidis, Phœbeq; & sidera lymphis
Piscibus irradiant, quamquam non illa, sed vmbras B
Vnaq; prospiciunt veri simulachra remoti
Lætanturq; vmbris, & imagine lucis inani
Non etenim ex salsis emersi fluctibus vnquam
Lucida cærulei spectarunt sidera cæli
Namque alias illis esset dignoscere promptum
Quodnam sit verum lumen, quæ ludicra lucis,

Nimirùm dum *cælum sursum, & terra deorsum, & non est Regis scrutari supra dicta*, sic lętantur vmbris, & imagine lucis inani, vt nullum diuinæ sapientię locum faciant. Sed ò mirum! Principes vt sanguine, & natalibus clariores, atque ex regio culmine cœlestibus proximiores, ita viuaciorẽ Dei imaginẽ præferentes ad infimas, & perituras res sic totos, auidos, totos promptos, totos sollicitos, vt illis omnino distenti, & occupati sint, quin ad cælestem originem ne tantillum quidem aspicere valeant.

4 Firmant hanc cogitationem duo Principum somnia C alter quidem, & alter, illis excepta, Pharaonis videlicet Genes. 41. 19. & præfati Nabuchodonosoris Daniel. 2. 1. Quorum alter dum vidit in somnio septẽ, & septem vaccas, alias quidem *pulchras nimis, & obesis carnibus*, alias *deformes, & macilentas*, necnon *septẽ spicas plenas atque pulcherrimas: & septem tenues, & vredine percussas*, somnium memoria tenacissimè retinuit, alter verò cum in somnio vidit ingentem illam statuam portendentem quatuor imperia mundi, quæ à lapide de monte abscisso, id est, à Christo Domino contrita est *somniũ eius fugit ab eo*, quin eius reminisci vlla ratione potuerit. Et verò si inquiras, quid fuerit in causa, quod Pharao acceptas in somnio imagines memoria fideliter custodierit, Nabuchodonosor autem somniatę statuę statim fuerit oblitus, facilis est ex vtriusque somnij significatione responsio, nimirũ in vaccis illis, & spicis nihil spirituale, & cœleste, sed totum terrenum ad prosperitatem, & conseruationem regni pertinens portendebatur: D ideò somnium animo firmiter hæsit: at in statua à lapide contrita Christi regnum pręfigurabatur, quod vt spirituale, & diuinum est, ita mundi pompis, & terrenis, ac fallacibus bonis aduersatur. Huius autem *varietatis velox oblitio est*, ait ibi Hieronimus. Planè vt immissum Regi de cęlestibus rebus somnium iuxta similitudine cum semine illo verbi Dei composueris quod *cecidit supra petram, & natum aruit, quia non habebat humorem*. Lucæ 8. 6. qui videlicet *non habet in se radicem* (id est vt habet Lectio Syriaca. *Non aqit radicem in ipso, sed est temporalis* Matt. 13. 21. quippe tẽporalis animus, & terrenis rebus addictus non habet humorẽ ad cœleste semen nec per somniũ excipiendũ, ideò *somniũ eius fugit ab eo*: scitè id expendente Ruperto, libro sexto de Victoria verbi Dei capitulo 12. to. 2. Vbi cum de Nabuchodonosore dixissent: *Est autem & erat in illo tali somno verbum, verum, & consiliũ Dei profundũ. Quomodo ergo anima stulti, & impij, anima discissa, & nulla saltem diuini nominis religione composita continere posset rem tanti sacramenti, quam viderat?* Subijcit: *non quisquam illud obijciat, quod Pharao somnium vidit, & memoria retinuit, quia somnium eius præsagium futuræ famis nullo modo pertinuit ad somnium Nabuchodonosor, quod præsagium fuit æterni Regni Dei. Igitur quodammodo vidit quidem somnium, sed mente* (inquit) *confusus ignoro quid viderim*. Hæc Rupertus.

Gen. 41. 19.
Dan. 2. 1.

Luc. 8. 6.
Lect. Syr.
Matt. 13. 2.
Rupert.

5 Quod si rursum inquiras, quę tandem huius tam prepostere rei ratio fuerit? facilis sanè responsio à pretio quod hisce mortalibus rebus ipsi, faciunt, siue à tenebris quas ille suo commercio ipsorum oculis offendunt: *de mortalibus* (vt dicebat Nazianz.) *tamquam de immortalibus cogitantes*. Nam hęc externa bona, quæ spiritualibus viris ventus, & *vanitas vanitatum* sunt, apud illos summo in pretio habentur. Sin minus, quale ipsi de temporalibus regnis iudicium vna ex parte, quale verò ex alia Vates qui Dei spiritu imbuti sunt tulerint, attende. sic namque in primis Danieli quatuor florentissima mundi regna Dei sapientia cognoscenda proposuit: *Ecce quatuor venti cæli pugnabant in mari magno, & quatuor bestiæ grandes ascendebant de mari diuersæ inter se*. Daniel. capitulo 7. 2. etenim hac ventorum, & belluarum imagine quatuor orbis Imperia vario ingenio, & diuersis moribus constantia indicari, tam ex antiquis Rupert. libro 1. in Danielem capitulo 12. quàm ex recentioribus optimi interpretes Maldon. & Gaspar Sanctius necessarijs argumentationibus confirmant. Pro qua explicatione, vt benè aduertit Sanctius omninò fideiubet Zach. capitulo. 6. 5. vbi cum eadem quatuor mundi Regna sub quatuor quadrigarum similitudine Vati fuissent proposita ipseque ignorans, quid ille quadrigarum cursus portenderet, ea de re Angelum rogaret, ipse quasi frequenti, & vsitata apud Vates locutione respondit: *Isti sunt quatuor venti cæli*, de quorũ videlicet arcana significatione non dubitabat Zacharias, regna scilicet, & imperia denotare, quia aut sępè id legerat, aut ab ipso Daniele acceperat. Quod si ambigas, quid venti, qui mare conturbant, & exagitant, quid præferoces belluæ cum imperijs habeant commune? ipse tibi respondebit Regum florentissimus Salomon: *Vanitas vanitatum dixit Ecclesiastes, vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Quid amplius habet homo de vniuerso labore suo quo laborat sub Sole?* Eccles. 1. vers. 2. & 3. alter Isaias 41. 29. *Ventus, & inane simulachra eorum*: vt hac imagine regnorum, & externorum bonorum inanitas, vilitas, inconstantia, & insuauitas signatissimè ostendantur: nam vento quid inanius? quid vilius, & abiectius? quid inconstantius, aut instabilius? quid tandem ipso insuauius turbines, & procellas ciente? Audi non modo patienter, sed etiam libenter, & iucundè longum hac de re S. Greg. Naz. excursum orat. *de vitæ itineribus*, cui, vt nihil addere, ita nihil demere possis: *Multa (inquit) ærumnosa vitæ huius vię sunt, nec vllum bonum apud homines est, quod aliquid vitij admixtum habeat. Atque vtinam non maiorem quoque partem mala sibi vendicarent. Insidiæ sunt opes sublimiumque honorum, & dignitatum fastus meræ sunt insomnia, &c. Pulchritudo porrò breuis atque fulgetri similis, iuuentus nihil aliud quam temporis feruor; canities tristis vitæ occasus sermones verè alati; gloria, aer, nobilitas, vetus sanguis, robur cum apris commune, satietas petulans, liberorum copia, cura necessaria mater, orbitas, morbus: forum, vitiorum schola, quies, imbecillitas, artes abiectorum hominum, angustus alienus panis, agricultura labor: nauigantium maior pars in orco: patria proprium barathrum & extranea regia, probrum. Omnia denique mortalibus laboriosa sunt omnia humana, metus, risus, lanugo, vmbra, ros flatus, volatus, vapor insomnium, fluctus, nauis vestigium, aura, puluis, orbis quiddam perpetua conuersione similia omnia voluens, nunc stabilis, nunc rotans, nunc labilis, nũc fixus. Anni temporibus, diebus noctibus, laboribus, morte, mœroribus, voluptatibus, morbis, calamitatibus secundisque rerum successibus*. Vides à sapientissimo Theologo regnorum, & sęcularium bonorum vanitatẽ vilitatẽ, inconstantiã, & insuauitatẽ, siue molestiã adeò elegantissimè descripta, & viuacissimo penicillo oboculos posita, vt ea plus explicare, aut elucidare opus non

Dan. 7. 2.
Rupert.
Maldon.
Sanctius
Zach. 6. 5.
Eccl. 1. 2.
Isai. 41. 29.
Naziãz.

non sit Sed enim non omittam obseruare extrema verba quibus vt obscuriùs, ita elegantiùs mundum insimulauit, quòd *nunc stabilis, nunc rotans, nunc labilis, nunc fixus* esset: nam si dubites, quid mali habeat, cùm fixus & stabilis est aduerte ad ea quæ orbi huic adnectit Gregor. nempè ex vna parte labores, mortes, mœrores, morbos, calamitates, ex alta verò voluptates, & secundos rerum successus. Quare tantùm non dicit, illum vt in voluptatibus, & secundis rerum successibus labilem, & rotantem: ita in laboribus, mœroribus, & calamitatibus fixum, & stabilem esse.

6 En Dei, & hominum qui Dei spiritu, & sapientia afflati sunt de mundi regnis, & imperijs iudicium, vt nihil aliud illis quàm ventus, vanitas, lanugo, vmbra, ros, flatus, volatus, vapor, insomnium, fluctus, aura, puluis sint. Quid iam hac de re Principes, & Reges sentiunt? Aperit quidem id nobis ipsummet Nabuchodonosoris somnium à nobis modo expensum: dum eademmet ille quatuor Imperia, siue monarchias sic sibi videre videbatur expressa in ea statua varijs metallis cōflata, cuius *statuę caput ex auro optimo erat, pectus autem, & brachia de argento, porrò venter, & femora ex ære, tibię autem ferreę, pedum quadam pars erat ferrea, pars autem fictilis*. Sanè quasi de industria suam ipse senten-
Dan. 2. 31. tiam, & sensum Danielis iudicio opponeret: vt sicut ille in ventus regnorum, & sæcularium rerum inanitatem, vilitatem, instabilitatem, & molestiam significauit, ita ipse in varijs hisce metallis, & pretium, & iucunditatem, quæ in auro benè adumbrantur, & constantiam, siue durationem, necnon fortitudinem, quibus explicandis æs, & ferrum apprimè inseruiunt, omninò excogitauerit. Sic optimè hanc cogitationem aperiente Eusebio Cæsarien-
Euseb. si in Catena in Lucam ad cap. 2. n. 3. his verbis: *Regi itaque per modum imaginis somnium apparebat. Propheta verò belluarum sub formis ostendebatur*: vt diceret: Rex splendorem, maiestatem, honores, pompam, atque diuitias, Propheta verò nihil nisi vanitatem, & molestiam in regnis considerabant. Audis quàm aliud sit Regum de mortalibus rebus iudicium, vt quod Daniel inanem, fugacem, vilem, ac molestum ventum censuit, Principes pretiosum, forte, firmum, stabile, & iucundum existiment, illo nimirùm Dei oculis, sensu, atque spiritu iudicium ferente (nam Daniel Hebræa lingua *iudicium Dei* sonat) & quod suis etiam oculis intuebatur, ac proinde quod res ipsa erat, & quem exitum erat habitura annuntiante, Rege verò sententiam ex spectris, quæ somnianti obijciebantur, de quibus opportunè dixeris:

——— *Velut ægri somnia vana*
Finguntur species, vt nec pes nec caput vni
Reddatur formę ———

proferente. Ecce ergo tibi rationem, cur Principes humi reptantes corporibus, & animis generoso animię oculo supra sidera, ne tantillum quidem aspicere valeant.
Nazianz. Nimirùm vt præfato loco Nazianzenus egregiè pensitauit, diuino quidem consilio, hæc omnia terrena, breuia, fugacia, vilia, & molesta sunt, ne animus ipsa nostris inhæreant, imò eorum paruitate, & vilitate cognita, illis omnino neglectis, cælestia vera & mansura appetamus. Sic enim ille: *Nec enim sine magna sapientia hoc a te Christe, constitutum est, vt res omnes huius vitæ incertę, atque instabiles sint, nempe vt rerum firmarum, stabiliumque amore, ac desiderio inardescamus*. Vnde de ipso huic considerationi insistente subijcit: *Omnia enim verò tam prisca quàm recentia animi penitus perlustraui, nec tamen quidquam hominibus imbecillius vsquam inueni, vnum hoc hominibus bonum, ac firmum est, nimirum sublata cruce, hinc pedem efferre, lachrymas etiam fundere, atq; ingemiscere, mentem diuinarum rerum studio mancipare, cælestium bonorum spem pectore fouere*. At enim cùm Principes, nec incerta, nec instabilia hęc iudicent, sed firma & immortalia, nec pedem terra efferre, nec cælestium amore inardescere curant.

7 Sed ego quidem vel hac ratione Regibus de mortalibus rebus tanquam de immortalibus cogitantibus vehementer indignor, quod nullis omnino hominibus hęc mortalium rerum incertitudo, & mors nec-
A non insuauitas, & molestia æquè ac ipsis certa, & nota esse debeat, cùm & ipsi eas cominus videant, in ijsque plus sese exerceant: & ea quidem sit illarum conditio, vt (quemadmodum de mendacio dixit Seneca, *tenue est*
Seneca. *mendacium, perlucet, si diligenter inspexeris*) quo plus tanguntur, atque tractantur, plus suam inanitatem, & instabilitatem prodant, vt in Salomone manifestè liquet, cui ideò inter omnes mortales rerum omnium vanitas magis perspecta, & velut de facie nota fuit, quod Regum potentissimus, & florentissimus plus quàm omnes delicijs, & omni rerum copia abundauerit. Vnde tum signatè ipse tam emphatica, & significante locutione, *vanitatem vanitatum*, hæc omnia dixit, tum etiam in horum commemoratione longiùs sic immoratus: *Coacer-*
Eccles. 2. 21 *uaui mihi argentum & aurum, & substantias Regum, ac prouinciarum; feci mihi cantores, & cantatrices, & delicias filiorum hominum. Et supergressus sum opibus omnes, qui ante me fuerunt in Ierusalem. Et omnia quæ deside-*
B *rauerunt oculi mei, non negaui eis*. Subijcit: *Cumq; conuertissem ad vniuersa opera, quæ fecerant manus meę, & ad labores in quibus frustra sudaueram, vidi in omnibus vanitatem, & afflictionem animi*: vt claris iam luminibus, quæ cœcus antè amor obscurauerat, dixerit, tantùm mihi vanitatis, afflictionis, atque molestiæ accessit. Ad quem etiam modum maximus ille mundi Imperator
M. Anto. M. Aurelius, apud M. Antoninum Philosophum illius generum lib. 4. dicebat: *Quę sum expertus liberè proferam, licet cum mei nominis nota, sed olim forsitan futuro sæculo profutura. Per omnia me vitia exercui periculumq; feci, possetne seipsam exsaturare humana malitia. Deprehendi, quo plus cibi sumo, famem acriorem, quo bibo magis, ardentiorem sitim; quò sum in somno indulgentior, maiorem somni cupiditatem; quò plura mihi sunt, adhuc bis plura concupiscere, quò quæro diligentius, minus inuenire: nihil demum vnquam obtinuisse, quod appetitum se-*
C *daret, ac non aliud habendi potius, libidinem prouocaret*. Quod equidem vel inuito, & renuenti Nabuchodonosori, & in eo cęteris Principibus ipsamet somniata illis statua cum tota regnorum suorum magnitudine, & fortuna ostendit. Quid enim aliud pretiosis illius metallis pars fictilis adiuncta portendat? Nonnè florentissimam quamcumque fortunam necessaria ratione altero, imò vtroque pede claudicare, nec firmiter pedem figere valere? nonnè aurum, argentum, & pretiosissima quæque in puluerem, & fauillam tandem desinere? Nec aliud quidem innuit quadrigarum imago, qua eadem quatuor mundi imperia in præfato Zacharię loco significantur: iam nostro Vate teste Psalm. 32. 17. *fallax equus ad sa-*
Ps. 32. 17. Ambros. *lutem*. Vnde pulchrè Ambros. serm. 5. in Psalm. 118. ait: *Equos currentes aspicis, vanitas est, quia vanè currunt qui ascendentem saluare non possunt. Denique recursus ipse te doceat, quia vanè currunt, qui non directum conficiunt iter, obliuiscentes superiora, & ea quæ anteriora sunt appetentes. Ante nos est Christus, ante nos brauium eius ad quod peruenit, qui non in incertum currit, nec reuocauit cursum suum, sed incitauit*. Opportunè *recursus te doceat*:
D quid enim aliud sæcularis vita quàm cursus, & recursus fuerit, vt *cùm multum laborauerit, itidem vt antea sit*, vt est in Prouerbio. Currunt quidem Principes, vt verum gaudium, veros honores habeant, sed frustrà sępiùs currunt, vnde statim recurrunt, & ab incepto desistunt; nam vt alia monet parœmia, *melius est recurrere, quàm malè currere*. Cur ergo (malum) adeò immaniter decipi Principes gaudent, siue student, nec saltem malo accepto se aliquo modo illuminari patiuntur, vt externarum rerum vanitatem agnoscant, atque inde cęlestium amore inardescant?

8 Sanè quòd Principes se suamque fortunam extra communem hominum conditionem ponant, quin mortalitatis, & vanitatis casibus subiecta sit non modo quod:

——— *Tu gallinæ filius albę*
Nos viles pulli nati infelicibus ouis.

Sed quod omnino sperent sua ipsos maiestate, atque potentia quidquid in rerum natura infirmum, siue instabile, aut molestum est, fore emendaturos, & quęcumque sese opposuerint incommoda, aut dif-

ficultates ſuperiturbs. Quocirca attende, quam ſibi ſtatuam Nabuchodonoſor in regni, & fortunę ſuę monumentum erigere decreuerit, Dan. 3. 1. *Nabuchodonoſor* (Dan. 3. 1.) *Rex fecit ſtatuam auream altitudine cubitorum ſexaginta, latitudine cubitorum ſex*. Et verò cùm tam Hieronymus & Theodor. (Hieron. Theodor.) quàm reliqui PP. & interpretes eò incumbant, vt velint, & ſibi ipſi illum Regem hanc ſtatuam conſecraſſe, & in eius fabricatione ad illam ſtatuam, quam per ſomnium viderat, alluſiſſe, obſeruatione dignum eſt, quàm alium modò artificem in huius ſtatuę excitatione à ſe ipſo ſomniante exhibuerit: dum in ea nihil fictile, aut alterius metalli admiſcuit, ſed totam à capite ad ſummos vſque pedum digitos ex auro conflauit. Quod ſi ambigas, cur qui priorem illam ſtatuam pro idea ad hanc efformandam habuit, ab illius materia diſceſſerit? Ad manum eſt reſponſio, vt quidquid in priori ſtatua infirmum, & inſtabile viderat: fictiles videlicet digitos, quibus exiguus lapis, quem aura tenuis excuſſit è monte leuiter illiſus totam illam vaſtam, atque proceram molem momento temporis deiecit, ac perdidit: omninò ipſe auferret, ſiue corrigeret. Obſeruauit plura ex iis ad id loci P. Gaſpar Sanctius ad hunc modum: (Sanctius.) *Aliorum aſſentationibus, quibus ſe Principes nimium credulos prabent, qui diuinum aliquid ſe videre dicebant in regiis moribus, ac vultu adductus ſeipſum, ac barbarus Princeps ſtatuam appoſuit ſtatuæ: id eſt, ſua conſilia animis, quæ aut delere voluit, aut illudere, quod in altera ſtatuę prius horruerat*. Et poſt nonnulla: *Fecit autem auream, quia pars alterius aurea Babylonici imperij ſignum erat. Vt verò oſtenderet Imperium illud fore perpetuum, neque peregrini capitis corona interrumpendum, nihil admiſcuit peregrini metalli, totam ad pedes, ſummoſque digitos conflauit ex auro*. Hæc ille. En omnino regium ingenium ſuperbamque plurium Principum mentem, qui ſic ſe totos aureos cogitant, vt nihil terreni luti admixtum ſibi eſſe credant, qui videlicet nihil in ſuis imperijs fluxum, inconſtans, aut moleſtum fore exiſtimant, quod potentiæ ſuæ vi, auroque corrigendum, ſuperandumque non ſperent. Vnde dum auream ſibi valetudinem, auream vitam, auream potentiam, aureas voluptates, auream dominationem, omnia videlicet pretioſa, iucunda, & perpetuo duratura, (nam in auro id omne cenſetur) ſibi pollicentur, oculos ſuos ſic ſtatuunt declinare in terram, vt generoſo animę oculo, ſupra ſidera ne tantillum quidem aſpicere velint.

Ad eadem verba;

Tibi Domine.

Optimus Princeps Deo, & cæleſtibus addictus, ipſum in corde, & in oculis fert.

ADNOTATIO IV.

1 ALIA quidem Dauidi, vt optimo Principi mens, alius animus erat, ac iis Principibus, *quibus cælum ſurſum, terra deorſum*, ipſorum verò animus ſupra hæc nihil *ſcrutatur*, ſed fixis ſibi cogitandi terminis cælo ſurſum, & terra deorſum, totas ſuas cogitationes, & curas in iis, quæ inter cęlum, & terram ſunt, collocant: nimirùm ipſe ſic vni Domino addictus erat, atque deuotus, eique *miſericordiam iudiciumque* cantabat, & in ipſius honorem cuncta referebat, vt appoſita locutione Deo diceret: *Quid enim eſt in cælo? aut a te quid volui ſuper terram? Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum*. (Pſ. 72. 25.) Pſalmo 72. 25. Sic enim primum hæc capit Auguſtinus, quaſi pœnitentis animæ ſint, ſibi ipſi vehementer diſplicentis, quòd ad cęleſtia vocatus, terrena deſiderauit, iiſque ſeſe immiſcuerit, vt dolens, & admirabundus dixerit: (Auguſt.) *Quid eſt illud quod habeo in cælo? Quantum eſt? quale eſt? quid eſt? Et cum non tranſit, quod habeo in cęlo, a te quid volui ſuper terram? Seruas mihi tu in cælo diuitias immortales, te ipſum, & ego volui a te in terra quod habent & impij, quod habent & mali, quod habent & facinoroſi, pecuniam, aurum, &* A *argentum, gemmas, familias, quod habent, & ſcelerati multi, quod habent multa fæmina turpes, multi viri turpes. Hæc pro magno deſideraui à Deo meo ſuper terram, cum ſeruet ſe mihi in cælo Deus meus*. Adſtipulatur Lectio Hieronymi pro illis vocibus, *pars mea, &c.* reponentis *robur cordis mei*. vt emphaticè dixerit tota animi ſui fortitudine in Deum rapi quin illi robur aliquod, aut vires ad humana, & terrena appetenda ſupereſſet, ad eum modum, quo Pſalm. 41. 2. cùm dixiſſet: *Quemadmodum deſiderat ceruus ad fontes aquarum: ita deſiderat anima mea ad te Deus*. Subiicit: *Sitiuit anima mea ad Deum fortem viuum*. Vbi ſignatè Deum *fortem* appellauit, quod ſummum robur, & fortitudo ęquè ad excitandam, atque ad explendam ſuorum ſitim ipſi ſubſit, vnde totum etiam cordis ſui robur ad ſe raperet. Quod ceruus imago bellè exprimit, vt ex Gregor. Nyſſeno tractatu 1. in Pſalmos copioſiùs oſtendimus in epiſtola ad Philippenſ. cap. 1. verſ. 3. num. 4. & verò huic B ſenſui ille, vt omnino conſonans adnectendus eſt, quò eiuſdem Vatis verbis Pſalm 118. 37. *Auerte oculos meos ne videant vanitatem*, elegantiſſimè adhibet Hilarius, (Hilarius.) vt Dauidem terrena omninò contemnentem, ſolaque diuina in pretio habentem hunc in modum faciat: *Orat autem auerti & animi, & corporis oculos, eos ſcilicet, qui in theatralibus ludis captiui incubant, eos qui in Circenſium certaminibus ſeruiunt, eos, qui veſtium pretia mirantur, eos, quos auri ſplendor & gemmarum varietas occupat: Niſi fortè non magis equorum curſu aſtrorum curſus eſt gratior, & obſcœnis illis ſpectaculorum turpium fabulis non amœnius diuina illa humanæ ſpei eloquia cantarem. Niſi fortè huic terrenorum metallorum vſui non magis æternitatis repoſitę diuinę honor, & gloria præſtetur, & blandior mihi erit auri ſpecies, quam hominis, & terræ, & lucis, & cæli?* Hæc Auguſtinus, & Hilarius dignam Principe mentem delineantes: quid enim qui ſummus eſt niſi ſumma? quid qui ſupra omnes eſt niſi C cæleſtia & diuina? quid qui ſupremo inhæret culmini niſi ea bona, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt, expetat? Quid is qui Dei imago, & ſimulachrum eſt, niſi ipſummet Deum amet, atque ſuſpiret? Vnde ſic deinde explicat ea verba opportunè Agellius: (Agellius.) *Quia neque in cælo neque in terra quidquam ſit, quod ſibi cupiendum, colendumque putarit*: notanter *ſibi cupiendum, colendumque*, ſuam videlicet maieſtatem æſtimanti, vt dixerit, obtendant alij ſuis cupiditatibus velamenta, quòd ab illis augeantur, ornentur, mihi quidem regio in culmine conſtituto nulla terrenis cupiditatibus anſa, nullum velamen relinquitur. Nec enim *aquila capit muſcas*: ſed magnum magna, Regem diuina decent.

2 Ita quidem alibi ipſemet ſignatè dicebat: *Tibi dixit cor meum, exquiſiuit te facies mea, faciem tuam Domine requiram*. Pſalm. 26. 10. (Pſ. 26. 10.) obſerua ſingula, & illud quidem *tibi* benè hunc in modum penditur à Lorino: (Lorin.) *Obſerua cum dicitur ſimpliciter* tibi *abſque vllo epitheto indicare flammam amoris, qui non ſinat in his cogitationem hærere, ſed impetu rapiat ad amatum*. D Quod mirè firmant, quæ ſequuntur: *Exquiſiuit te facies mea*: illud enim his verbis inter Principem, & cæteros homines conſtituitur diſcrimen, quod vt his ſolemne eſt, faciem Regum quærere, tum vt iis omnino perplaceant, & ab illis honores & bona temporalia obtineant, tum etiam vt ad ipſorum mores ſe componant, egregium facinus arbitrati, ſi exempla eorum, quos ſummos cenſent imitentur dicente Salomone: *Multi requirunt faciem Principis* Prou. 29. 26. ita Principem non niſi faciem Dei expetere, vt & ipſius mores, atque virtutes imitetur, & (Prouer. 29. 26.) quod eſt omnium optimum, & pretioſiſſimum diligat, omnino deceat. Quod ſi ibi videtur dixiſſe Auguſtinus: (Auguſt.) *Quæſiui non à te aliquid, extra te præmium, ſed vultum tuum. Hanc inquiſitionis perſeueranter inſtabo, non enim vile aliquid, ſed vultum tuum Domine requiram, quia pretioſius aliquid non inuenio*: vt dixerit, eam eſſe Principis conditionem, & munus, vt non niſi quod pretioſius eſt, & excogitari poteſt, ac proinde non niſi Deum exquirat. Benè verò hæc Dauidis facies faciem Domini exquirit, quia Dei facies non aliam quam hanc Dauidis

dis faciem ad Regnum quærit, & diligit: vel audi quid ipse Samueli ea de re dixerit: *Prouidi (inquit) in filiis Isai*
1.Reg 16.1. *mihi Regem.* 1. Regum 16. 1. Sed quem? Num Eliab primogenitum, virum eleganti, atque procero corpore cuius facies imperio erat non indigna? Minimè: sic enim Dominus ad Samuelem: *Ne respicias vultum eius, neque altitudinem staturæ eius, quoniam abieci eum, nec iuxta intuitum hominis ego iudico.* Quę sic diffundit
Ioseph. Iosephus lib.6. Antiquitat. cap.9. *Ego regiam dignitatem non constituo in præstantia, & elegantia corporum, sed in animi virtute, atque quæro: qui perfectè sit illustris in pietate, iustitia, fortitudine, & in obedientia diuinis mandatis prœstanda, in quibus constituta est animæ pulchritudo.* Ergo ab hac pulchritudine facies Dauid regia maiestate digna visa est, quippe quæ faciem Domini tantùm exquirebat.

3 Sed & id in Dauidis filijs omnino etiam obseruatum: dum Absalom quamuis natu maior, & cui tantus erat à natura decor, ingensque species, vt nihil in toto illius corpore esset, quod intuentium oculis mirum in mo-
2. Reg. 14. 25. dum non placeret (ita enim de illo Sacer Scriptor 2. Regum 14. 25. *Porrò sicut Absalon vir non erat pulcher in omni Israel. A vestigio pedum, vsque ad verticem non erat in eo vlla macula*) à regia dignitate, quam mille modis affectauit, depulsus est. Salomon verò natu minimus non modò ex omnibus fratribus Rex constitutus est, sed Regum omnium florentissimus Regumque parens extitit. Nimirum Absalon omnia vota, & cogitationes suas *pondere publico*, mundi scilicet trutina ponderabat, se totum terrenis cupiditatibus, & sęcularibus bonis deuouens referente Scriptura: *Et quando tondebat capillum, (semel autem in anno tondebatur, quia grauabat eum cęsaries. Ponderabat capillos capitis sui ducentis siclis pondere publico.* Ideò à Deo animæ pulchritudinem spectante, quæ in obedientia diuinis mandatis præstanda constituta est, regno minimè idoneus iudicatus est, quod pulchrum illud caput cerebrum siue
S. Paulin. virtutem non haberet: ad ita expendente S. Paulino epistola 4. ad Seuerum: *Neque Absalon quamuis decoro, & corpore superbus, & capite poterat dicere quod Samson dixit,* Si tonsus fuero, recedet a me virtus mea: *quia non habebat illam in pulcherrimo licet crine virtutem, quæ non corporalium capillorum, sed gratia spiritalis erat, quam impius habere non poterat. Virtus enim & sapientia Dei Christus est, qui in parricidalem animam non adibat, quia non habitabat in corpore subito peccatis.* Et statim in eamdem sententiam: *Quo apertius exprimi potest pro operibus numerari capillos, cùm in impij capite non aliquam virtutem, sed tantum sarcinam capillorum scriptura signarit?* Ergo vt hominum pulcherrimus, vt omnium callidissimus, vt tanta fuerit affabilitate præditus, quanta ad subditorum animos sibi demerendos, imò verò furandos opus erat, regnum tamen Deo iudice obtinere non valuit, quia Dei virtutem, & sapientiam non curabat, sed pondere publico cogitationes, & curas expendebat, terrenis potiùs artibus, & politicis rationibus, quàm Deo, & virtute innixus.

4 Contra verò Salomon omnes capitis capillos siue cogitationes, & curas in vna Dei sapientia, & amicitia collocauit. Etenim cùm Deus in eum maximè pronus optionem illi dedeṙit, cùm primùm regnum accepit, vt quod ipsi magis esset in votis ab eo peteret, ille rerum omnium terrenarum omnino immemor Dei virtutem, atque sapientiam, qua se, suæque fidei creditum populum rectè ac sanctè moderaretur à Domino petijt his verbis: *Dabis ergo seruo tuo cor docile, vt populum tuum iudicare possit, & discernere inter bonum & malum.* 3.
3.Reg.3.9. Regum 3.9. Quæ quidem ipse in libro Sapientię venustissima Sponsæ a se ardenter amatæ imagine elucidauit: sic enim primùm capite 7. versu 7. *Optaui & datus*
Sap.7.v.7. *est mihi sensus, & inuocaui, & venit in me Spiritus Sapientię, & præposui illam regnis, & sedibus, & diuitias nihil esse duxi in comparatione illius. Super salutem & speciem dilexi illam, & proposui pro luce habere illam.* Reddit rationem: *Infinitus enim thesaurus est hominibus, quo qui vsi sunt, participes facti amicitiæ Dei.* Vnde postmodum c. 8. 17. *Hæc cogitans apud me & commo-*

A *morans in corde meo, quoniam immortalitas est in cognatione sapientiæ, & in amicitia illius delectatio bona, & in operibus manuum illius honestas sine defectione, circuibam quærens, vt assumerem illam mihi.* Vbi vides quanto in pretio Dei sapientia, & virtus à Rege sapientissimo haberetur, quamque externis bonis, quibus hominum opinio, aut libido pretium fecit, anteferret, quando ipsam indefesso studio circuibat, vt sibi in charissimam sponsam assumeret. Sed omnino obserua tum rationem, cui innixus in Sapientię partes transibat Salomon, tum modum quo ipsam colere, & retinere curabat. Vtrumque enim innuitur illis verbis quibus hunc thesaurum sic commendat: *participes facti sunt amicitię Dei.* Nimirum Grȩcum verbum συνέστησαν, pro quo Noster posuit *participem fieri* propriè significat, *contrahe-* Græc.Lec.
B *re, reprimere, compescere*: eo quippe Homerus Iliade 1. & Aristoteles in Mechanicis dixerunt, *contrahere*, seu *legere vela*: ipsoque vsus est Philo lib. 1. & 3. de vita Moysis, vt significaret quemadmodum equites currentium equorum impetum adstrictis frænis inhibeant, atque coerceant, similiter, & apud Medicos, vti apud Alexādrum Aphrodisęum hoc verbo dici solet, *reprimere,* Homer.
compescere, sistere, quod nimis impetuosè fluit. Vnde Arist.
omnino legens, *ad Deum contraxerunt*, siue *repressę-* Philo.
runt amicitiam, à quo non longè it lectio Biblię Regiæ quę habet: *ad Deum seposuerunt amicitiā*. Vt velit Salomon eam inesse diuinæ sapientiæ vim, vt hominis
animum, sic vni Deo desponset, & aptet, vt florenti, se- Lec. Grec.
rentique fortunæ vela contrahat, & tam cupiditatum Bibl. Reg.
impetum cohibeat, & reprimat; quàm illicientium bonorum aculeum obtundat, contracta, & seposita amicitia ad Deum: eo planè sensu, quo cęlestis sponsus ad sponsę crinibus in vnum collectus, hoc est à cogitationibus, & curis à seculi rebus in vnum Deum translatis se captum iri sic dicebat: *Vulnerasti cor meum soror mea*
C *sponsa, vulnerasti cor meum* (siue vt legit Ambros. serm. 16. in Psalmo 118. *cor meum cepisti*) *in vno oculorum tuorum, & in vno crine colli tui.* Cantic. 4. 9. vti ad hęc verba sic inquit Venerab. Gilibert. *Non dicit in oculis, &*
crinculis quasi in pluribus, sed quasi in vno, si plures habes oculos, omnes alios claude, vt hoc vno videris, quo solo dilectum intueri solet, & quo solo vales. Cant. 4. Ambros. Gilibert. Basilius Chrysost.

5 Quod si nimis seuerum Principi florenti fortuna vtenti, & qui omnia potest, id monitum videatur, ac omnino is audiat Basilium ad præfata Sapientiæ verba, sic accommodatissimè loquentem hom. 8. in diuites auaros: *Ne cuncta voluptati tribuas, nonnihil animę tuæ reserua. Duasque tibi puta esse filias, mundanę conuersationis prosperitatem & vitam cęlestem. Si meliori cuncta dare nolueris, diuide saltem ex æquo, intemperanti filiæ, & modestiæ: ne videlicet præsentem vitam, ita opibus, ac delicijs affluentem reddas, vt alteram inopem, ac lacerę opertam vestibus relinquas*: Pergit opportunè, præfatam Sponsæ imaginem implens, atque vrgens: *Vt si te oporteat in conspectum Dei nostri, ac iudicis Iesu Christi sponsę formam, ac vitam secundum virtutem habentem ve-*
D *nire, noli sponsam inornatam sponso offerre: ne conspiciens ille, vultum auertat, despiciat, complexum neget, sed eam decenti veste ornatam nuptiarum tempori seruabis, vt vnà cum cęteris prudentibus virginibus charitatis perpetuum ignem, ac lampadē oleo continuo refertam habens, in thalamum recipiatur.* Hæc luculenter Basilius. Sed his illa adiunge ex Chrysostomo hom 12. ad Roman. *Quis tandem eousq; miser, & vsque infelici sidere natus esse queat, vt nec studij quidem tantundem Christi, quàm peccati, ac diaboli seruituti impendat?*

6 Vides vt Salomon aliter quidem ac frater eius Absalon fluentem cupiditatum impetum, velut sparsam crinium cæsariem illigans omnino represserit, atque ad vnum Deum amicitiam contraxerit: Ea igitur ratione regio solio dignum sese exhibuit: nam vt ipse Sapientię pulchritudine captus *circuibat quęrens vt assumeret eam sibi*, ita ipsa corde captam sese affirmabat, *in vno crine colli ipsius*, vt ipsamet superius, apud Iosephum dicebat: Ioseph.
Ego regiam dignitatem non constituo in præstantia, & elegantia corporum, sed in animi virtute & in obedientia diuinis mandatis, in quibus constituta est animę pulchritudo.

Gilbert. *tudo*. Vnde indidem Gilbertus ea verba, vulnerasti A cor meum, &c. sic rursum præmittit: *Aspectus aspectum prouocat, adeò tuo illum certa vulnerare prospectu. Oculi eius semper ad Dominum, vt amoris tui nutibus capiatur, illaqueetur crinculis.* Sed enim ipsum captum, tam & illaqueatum audi: sic enim præfato cap. 3. lib. 3. v. 10. 3. Reg. 3. 10. *Placuit ergo sermo coram Domino, quòd Salomon postulasset huiuscemodi rem. Et dixit Dominus Salomoni: Quia postulasti verbum hoc, & non petisti tibi dies multos, nec diuitias, aut animas inimicorum tuorum, sed postulasti tibi sapientiam ad discernendum iudicium. Ecce feci tibi secundum sermones tuos, & dedi tibi cor sapiens, & intelliges in tantum, vt nullus ante te similis tibi fuerit, nec post te surrecturus sit. Sed & hæc, quæ non postulasti, dedi tibi, diuitias scilicet, & gloriam, vt nemo fuerit similis tui in regibus cunctis retro diebus.* Vbi omninò obserua ab hoc sapientię studio, & cęlestium rerum amore regni coronam, & sceptrum, optimam, inquam, regiæ dignitatis administrationem, atque felicem gubernationem B aduenire. Vnde indidem ipsemet Salomon subijcit: *Venerunt autem mihi omnia bona pariter cum illa & innumerabilis honestas per manus illius* Sap. 7. 11. Sapient. 7. 11 siue (vt Græcè est) *in manibus illius*, omnino affirmans sapientiæ & virtutis manibus florentissimam felicitatem se fuisse complexum. Quod sic diffudit Scriptor Sacer 3. Reg. 4. 21. 3. Regum a. 21. *Salomon autem erat in ditione habens omnia a flumine terræ Philistijm, vsque ad terminum Aegypti offerentium sibi munera, & seruientium ei cunctis diebus vitæ eius.* Vbi in omnibus antiquis Codicibus notanter habetur: *omnia regnum secum*: id est in manibus suis, ad suum arbitratum, & nutum, tamquam animorum etiam, siue voluntatum subditorum Dominus: Hispanè significanter diceremus, *tenia el Reyno en su mano, tenia a todos en el puño, tenia ganados los coracones, y las voluntades.* Quod videntur etiam expressisse LXX. LXX. qui reponunt: *Erat Princeps in omnibus regnis*: siue vt habet Lectio Complut. *Erat dominans in omnibus regnis*, quod perinde est ac si diceretur: *era dueño de los suyos, era de veras Principe, y Rey de sus Reynos*: quibus sanè locutionibus omnino innuitur, eos Reges qui à virtute regnum non habent, corporum potiùs, quàm voluntatum dominos esse, quibus subditi, inuiti, & reluctantes obsequantur. Vnde accurato ibi verbo dicitur *offerentium sibi munera*, tanquam Regi sapientissimo sponte, & ex animo donantium, non verò tanquam debitum iure regio soluentium (nam regiorum vectigalium solutionem non offerendi, sed afferendi, verbo sic 3. Reg. 10. 14. expressit Scriptor 3. Reg. 10, 14. *Erat autem pondus auri, quod afferebatur Salomoni per annos singulos sexcentorum sexaginta sex talentorum auri*) vt Rex sapientię, & virtutis studiosus, tam subditos, quàm cuncta ipsorum bona in manibus habere videatur.

7 Iam hęc omnia ipsemet Dauid, qui cùm tot haberet filios natu maiores, Salomonem tamen Regem de- D signauit, benè confirmat Psalmo 5. cui hunc titulum pręfigens, Psalm. 5. *in finem*, siue *ad victoriam pro ea, quæ hæreditatem consequitur*, vel vt Chrysostomus legit, Chrysost. *pro hærede*, Absalonem, vt plerique interpretes volunt, ab hæreditate eiectum eiusque consiliarium Achitophel, aliosque illius fautores, sic notauit vers. 11. *Decidant à cogitationibus suis, secundùm multitudinem impietatum eorum expelle eos.* Ad quæ verba Hieronymus sic ait: *Propterea expelle eos. Vnde? Ab hæreditate*: vis videre ab hęreditate depulsum quòd in capite non virtutem, sed sarcinam capillorum habuerit? Audi: *Accidit autem, vt occurreret Absalon seruis Dauid, sedens mulo: cumque ingressus fuisset mulus subter condensam quercum, & magnam, adhæsit caput eius quercui: & illo suspenso inter cęlum & terram, mulus, cui insederat, pertransiuit.* 2. Reg. 18. b. 2. Regum 18. 9. Quæ verba sic elucidat Venerabilis Drogo Drogo. de Sacrament. Dominicæ Passionis: *Qui autem sibi comam nutriunt, cæcitant, & grauitatis sibi damnationem accurrunt. Propterea lucis huius beatæ visionem perdidit Absalon, quia grauabat eum cæsaries, & non nisi semel in anno tondebatur: & crines suos pondere publico: Vnde in eodem crine suspensus ad arborem interijt.* Et post nonnulla, idem argumentum vrgens subijcit: *Pendet adhuc Absalon per comam capitis sui, & mulus, cui sederat pertransijt: quia mundus transijt, & concupiscentia eius*: Vt dixerit, meritò hæreditatem, & regnum is perdidit, qui virtutis immemor in amore terrestrium bonorum totus erat: non enim capiti sarcina sæcularium curarum grauato regia corona opportunè insideret. Sed obserua ea sacri textus verba: *illoque suspenso inter cælum, & terram*: vt videris quomodo ille, qui ijs, quę sunt inter cælum, & terram, totum animum addixerat, ab illis, & coronam amiserit, & suspensus perierit, quin voti compos euaserit. Perge verò Dauid, & qua ratione motus regiam Salomoni hæreditatem Dei nomine designarit, sic causam, & carmen concludens omnino declarat v. 15. *Domine vt scuto bonę voluntatis coronasti nos*: pro quibus ex Hæbræo Hieronym. & plures, necnon Paraphrasis Chaldaica reponunt: Hieron. Para. Chal. *vt scuto bona voluntate coronabis eum*: vt à bona voluntate, qua Deo inspirante virtutem terrenis bonis prætulit, coronam regni scuto adsimilem, quæ stabilis firma, & perpetuò duratura sit, tanquam quę Deo, diuinisque promissionibus innitatur, acceperit Absalone, & Principibus illis similibus conclamantibus: *Cecidit corona capitis nostri, væ nobis quia peccauimus.* Thren. 5. 16. Thren. 5. 16. sic hæc verba accipiente Paschasio lib. 5. in Threnos: Paschas. etenim cùm priùs dixisset: *Humiliationem, atque deiectionem à regno designat, quando honor Regis, & gloria deperit*: postmodum subijcit: *corona capitis nostri tunc perit, cum bona voluntas amittitur: de qua sanè Propheta gratulabundus canit*: Scuto bonę voluntatis tuæ coronasti nos Domine. Ita ille.

8 Ergo à bona voluntate corona, & optima Regis, Regnique gubernatio: quòd vt is, qui solùm ea quæ inter cælum, & terram sunt, scrutatur, decidit à cogitationibus suis, ita qui cælum mente scandit, in virtute & regiam coronam, & inexpugnabile scutum circumfert: sed de hoc alibi: modò nostrum Vatem ab hac aliquan- C do doctrina aberrantem, qui malo accepto, & ad bonam frugem sese receperit, & Principibus viam commonstrauerit, videre erit operæpretium: ipsi etenim eam malus dęmon mentem infecit, vt populum numeratum in censum redigeret: sic namque 2. Reg. 24. 2. 2. Reg. 24. *Dixitque Rex ad Ioab Principem exercitus sui; Perambula omnes tribus Israel a Dan vsque Bersabee, & numera populum, vt sciam numerum eius, deditque Ioab numerum descriptionis populi Regi, & inuenta sunt de Israel octingenta millia virorum fortium, qui educerent gladium, & de Iuda quinquaginta millia pugnatorum.* Res quidem, quę Domino adeò vehementer displicuit, ut non aliter peccatum illud expiari voluerit, nisi Dauid, aut septem annorum famem amplecteretur, aut tribus mensibus malè ab hoste iactatus indecorè fugeret, aut tribus diebus pestilentiam in populo grassari vellet. Sed qua ratione? Adeòne malum in Principe fuerit, subditorum numerum, regnique vires perquirere? terram suam lustrare? vt nouerit, quid proprij, quid subditorum humeri valeant, quid ferre recusent? Quale ergo id Dauidis peccatum tam seuero dignum supplicio fuit? Sanè quod is qui Deo antea verè & ex animo dicebat: *Quid mihi est in cęlo, & à te quid volui super terram?* Terrenis iam addictus felicitatem suam ex adaucto, & multiplicato populo pensitare cœperit: *Felicitatem suam* (inquit Ambr. lib. de Pœnitent. c. 9. Ambros. *popularibus extulit incrementis, & lucra multiplicati exercitus inter principalia gaudia numerauit.* Et qui nonnisi Deum exquirere, faciemque eius obseruare solebat, ardenter ipsi inquiens: *Tibi dixit cor meum*, conuersio ad mundanam potentiam animo non tam Deo, eiusque fauori, & auxilio, quàm hominum viribus, & subditorum multitudini inniti vellet. Benè id adnotante Seuero Sulpitio lib. 1. histor. his Sulpitius. verbis: *Quasi Dauid regni sui potentiam ex suorum potius multitudine, quam ex fauore diuino æstimaret.* Ijs quidem, quæ inter cælum & terram sunt, plusquam spiritualibus intentus, & fiduciam suam non tam in diuinæ protectionis scuto, quod sibi semper paratum fuerat expertus, quàm *in arcu* suo, *& gladio*, in multorum scilicet militum robore collocans; è spirituali nimirum Rege diuina prudentia imbuto, temporalis, & politicus factus.

ctus. Vnde in se tandem reuersus, & à proprio corde percussus hac in re nimis stultè se gessisse confessus est: sic enim ibi vers. 10. *Percussit autem cor Dauid eum postquā numeratus est populus, & dixit Dauid ad Dominum: Peccaui valdè in hoc facto, sed precor Domine, vt transferas iniquitatem serui tui, quia stultè egi nimis.*

Ad ea verba.

Tibi Domine.

Optimum Principem summam Religionis curam suscipere debere.

ADNOTATIO V.

1 DIuinum Numen, eiusque castissimam Religionem sibi cum primis in Reipub. administratione ob oculos ponere, non modò optimi, sed etiam prudentissimi Principis esse, nemo mortalium vnquam reuocauit in dubium: *Hæc est vita æterna* (aiebat Dei Sapientia, & virtus apud Ioan. c. 17. 3.) [*Ioan. 17. 3.*] *vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum.* Vbi cùm cognitio ad fidem, & pietatem omnino referenda sit, ex Cyrillo & alijs PP. magna id emphasi vitam æternam appellauit: non ea solùm ratione quod vt inibi Cyrillus ait, [*Cyrill. Alex.*] *fidei & vera pietatis virtus radix, & origo æterna vitæ sit*: sed etiam quod purissimus Numinis cultus ad instar beatitudinis omnium bonorum cumulus sit veram, solidam, & stabilem felicitatem in hominem conuehens. Quod sanè Princeps Apostolorum sic sapienter admonuit epist. 1. c. 4. 7. [*1. Pet. 4. 7.*] *Omnium autem finis appropinquabit.* Quis? Nam si iam finis aduenit, quomodo incipiemus viuere? Audi Oecumenium de Dei Filio, qui nobis felicitatis scopus, & cogitationum omnium finis est, ita explicantem: *Omnium siquidem perfectio ipse est & non vt Græci nugantur, quorum alij voluptatem, alij scientiam, aut contemplationem esse finem, ac summum bonum asserunt.* Vt ergo finis Principi Christus, & in eum pietas, fidesque, ita huius finis assecutioni omnis humana felicitas, & beatitudo subest. Sic sapienter censente Augustino lib. 5. de Ciuitate Dei cap. 24. [*August.*] *Illos felices Reges, & beatos iudicat Christiana Religio, qui suam potestatem ad Dei cultum maximè dilatandum maiestati eius famulam faciunt, qui Deum timent, diligunt, colunt, hos enim appellat felices, non autem qui diutius imperarunt, vel morte placida filios reliquerunt, vel hostes Reipub. domuerunt.* Sed cur illos præ his felices potiùs quàm probos appellat? etenim diutius imperare, morte placida filios Regni hæredes relinquere, hostes perdomare, quis neget egregiæ cuiusdam felicitatis esse? regiam verò potestatem ad Dei cultum dilatandum maiestati eius famulam facere ad pietatem, & probitatem potiùs, quàm ad felicitatem referendum videtur. Sed subsistit Augustini sensus, atque locutio: quòd ab vna Principis Religione, & pietate in Deum ea omnino accedat felicitas, qua & diutius imperatur, & imperium in filios transmittitur, & hostes expugnantur, & quidquid in rebus humanis præclarum est. Vnde indidem cap. seq. [*August.*] Augustinus de florentissima Constantini Magni ob assertam Christianam Religionem fortuna sic fatur: *Constantinum Imperatorem non supplicantem dæmonibus, sed ipsum verum Deum colentem tantis terrenis impleuit muneribus, quanta optare nullus auderet, cui etiam condere ciuitatem Romano imperio sociam velut ipsius Romæ filiam, sed sine aliquo dæmonum templo, simulacroque concessit. Diu imperauit, vniuersum orbem Romanum vnus Augustus tenuit, & defendit: in administrandis, & gerendis bellis victoriosissimus fuit: in tyrannis opprimendis per omnia prosperatus est. Grandæuus ægritudine, & senectute defunctus est, filios imperantes reliquit.* Hæc Augustinus. Ad quem omninò modum [*Leo. Mag.*] Magnus Leo, Marcianum Augustum ita alloquitur epistola 42. *Studiosissimos vos Ecclesiasticæ pacis agnouimus, sancto desiderio digna æquitate confertur, vt quem statum esse cupitis Religionis, eundem habeatis & regni.* Digna quidem æquitate, sed ingenti planè felicitate, Princeps quem Religioni felicem statum cupit, eundem reapse sibi & regno à Deo accipit, qui pro bonis desiderijs ac votis egregia beneficia refert.

2 Mirum quidem cuiuis rectè æstimanti est, quàm fluxa sit, & instabilis mortalis potentia, quamque fortunæ casibus obnoxia,

——— Sic omnia verti [*Ouid. Metamorph.*]
Cernimus, atque alias assumere pondera gentes;
Concidere has.

Ideo scitè Seneca [*Seneca.*] hoc vnum monendos esse Principes dicebat, multis, & fidis manibus ad continendam suam felicitatem opus illis esse. *Dic illis*: (aiebat lib. 6. de beneficijs cap. 33.) *non quod volunt audire, sed quod audisse semper volent. Plenas aures adulationibus aliquando vera vox intret. Da consilium vtile. Quæris, quid felici præstare possis? Effice, ne felicitati suæ credat: vt sciat illam multis, & ijs fidis manibus continendam. Parum in illum contuleris? si illi semel stultam fiduciam permansuræ semper potentiæ excusseris, docuerisque mobilia esse, quæ dedit casus, & maiore cursu fugere, quàm veniunt: sæpe inter fortunam maximam, & vltimā nihil interesse.* Sed enim huic fortunæ instabilitati, & lubrico ac fluxo regnorum statui præsentissimum remedium, & solidissimum firmamentum in Religione, & vero Dei cultu esse, quæ Regum felicitatem multis, & fidis manibus contineat, disertissimè quidem docuit Isaias Christianam Ecclesiā sic describens cap. 33. 20. [*Isa. 33. 20.*] *Oculi tui videbunt Ierusalem habitationem opulentam: tabernaculum, quod nequaquam transferri poterit: nec auferentur claui eius in sempiternum, & omnes funiculi eius non rumpentur, quia solummodo ibi magnificus est Dominus noster.* Vbi primùm obserua, optimò meritò à Vate regna comparari tabernaculis quibus pastores vtuntur: quæ & instabilia vtpotè ex vnius noctis vsu sunt, hinc illuc transferri soliti, & mille distenta funibus, & confixa clauis vix consistunt: nam vt benè iterum Seneca [*Seneca.*] in consolatione ad Polybium cap. 28. *Lubrica, & incerta sunt, nunquam benè tenentur.* Deinde verò, quanta huius vrbis tabernaculo fortitudo, & firmitas subsit, quod è suo loco conuelli, alioque transferri nulla ratione queat: illis videlicet firmatum clauis, quos humana vis minimè possit reuellere, illis distentum funibus, qui rumpi nequeant. Iam vnde hæc tam perpetua fortitudo adueniat, luculenter aperit Vates dum ait: *Quia solum ibi magnificus est Dominus Deus noster*: id est, quia ibi vnicè, & magnificè colitur, eaque ratione perpetuum robur, & fortitudinem suis cultoribus afferat; vt videris *mutuum auxilium* (vt prouerbio dicitur) dum Princeps Religionem roborando ab ea vnicè roboratur. Ita planè Gregorius Nazianzenus [*Nazianz.*] oratione 21. cùm de inclyto Imperatore Iouiniano dixisset pulcherrimum Imperij sui fundamentum iecisse, fidei veritatem à multis laceratam fortiter propugnādo, subijcit: *Vt simul & ei robur afferret, & ab ea vicissim acciperet excelsè simul, & magnificè de rebus maximis cogitans.* Tot videlicet manibus regiam felicitatem retinens, tot adamantinis clauis, & fortissimis funibus Regni tabernaculum affigens, quot veram Religionem asserere, & fulcire studebat. Vnde quidem tam Isidorus Pelusiota, [*Isidor. Pelu.*] quam Synesius [*Synesius.*] Antistes, Religionem Regni basim omnino esse asseruerunt. Hæc enim oratione de Regno ad Arcadium Augustum, cùm veri & legitimi Regis simulacrum ei obijciens dixisset: *Ea verò magis amplectere, quasi citra omnem controuersiam Regem apprimè deceant, de quibus idem est cum antiquorum, tum nouissimorum iudicium.* Subdit: *Religio autem, & pietas, firma in primis eius basis subijciatur, in qua stabile, & inconcussum simulacrum perstet.* Isidorus verò lib. 3. epistola 249. cùm ea Danielis verba cap. 9. 27. [*Dan. 9. 27.*] *deficiet hostia, & sacrificium*, de extinctione Sacerdotij regni Israelitici accepisset, addit: *Ac maximè equidem per Sacerdotij extinctionem, Regni quoque, & aliarum rerum euersionem simul demonstrabat, nam Regni quoque basis pietas erga Deum erat.*

3 Quò signatè facit igneus ille, & adamantinus Regnorum murus, quem lib. 1. Adnotat. 13. & 14. construximus: cui modò nouum alium lapidem, siue adamantem adijcimus, nimirum 1. Regum 7. 12. [*1. Reg. 7. 12.*] cùm Israelitæ

Dei

Dei veri cultum verè, & ex animo suscepissent, Deumque sibi ieiunio, precibus, & peccatorum confessione placassent, Philistæi verò interea ascito externo Tyriorum Principum auxilio in illorum fines irrupissent, vt sæuum inermibus bellum inferrent, Deus quem Religione, & sacrificijs sibi demeruerant, totam illam belli molem repentè sic disiecit, vt vno illo congressu plus honoris, & virium amiserint Philistæi, quam multis antea bellis cum hoste collatis. Porrò iam ad perpetuam rei memoriam, quàm in Principum documentum *Tulit Samuel lapidem vnum, & posuit eum in Masphath & inter Sen, & vocauit nomen loci illius, Lapis adiutorij. Dixitque. Hucusque auxiliatus est nobis Dominus.* Vt dixerit, eatenus vndequaque munitos, victores, & felices Principes futuros, quatenus Deum verè, & ex animo coluerint, ipsum pro muro inexpugnabili, qui illis subsidio, & decori sit, circumquaque habentibus. Quæ sic

Odonius. diffundit Venerab. Odonius in allegorijs Gotfridi Tilmanni in lib. 1. Reg. cap. 4. *Lapis iste fortitudo castrorum est, & pulcritudinis ornatus, & in circuitu sese ducens non solum se murum, sed etiam antemurale constituit: legitur enim*: Et Dominus in circuitu populi sui: *Benè autem lapis adiutorij, quia non solum munimentum tribuit, sed & adiuuat, & defendit.* Obserua illud: *fortitudo castrorum, & pulcritudinis ornatus*: æquè enim à Christi Religione, & fulget, & firmatur Princeps, æquè clarus, ac

Ioan. PP. munitus est. Audi Ioannem Romanum Pontificem Iustiniano Imperatori sic scribentem: *Nihil est quod lumine clariore prefulgeat, quam recta fides in Principe: nihil est, quod ita nequeat occasui subiacere, quàm vera Religio. Hoc est enim quod vestrum firmat Imperium, hoc quod vestra regna conseruat. Nam pax Ecclesiæ, Religionis vnitas, auctorem facti in sublime prouectum grata sibi tranquillitate custodit.* Subijcit opportunè: *Neque enim et parua vicissitudo à potentia diuina tribuitur: per quem nullis rugis Ecclesia diuisa secernitur, nullis infertis maculis variatur.* Pulchrè *vicissitudo à potentia diuina tribuitur*. Quod pro Principe Religionis studioso Deus potentia sua signatè militet, vt pro pace, quam ille Ec-

Ambros. clesiæ dare nititur, pacem ipsi & incolumitatem firmius & securius reddat: cui sententiæ omnino subscribit Ambrosius in Prologo ad librum 1. de Spiritu sancto. Vbi Constantinopolitanum Imperium à Religione floruisse, cùm ab hæresi priùs penè fuisset collapsum, Theodosio Imperatori sic refert: *Etiam Constantinopolis iam verbum Dei recepit, & euidentia meruit tui documenta iudicij, etenim quamdiu venena Arrianorum suis fouebat inclusa visceribus, bellis finitimis inquieta, muros armis circumsonabat hostilibus. Postea verò quàm fidei exules abdicauit, hostem ipsum iudicem Regem, quem semper timere consueuerat, deditum vidit, supplicem recepit, morientem obtinuit, sepultum possedit.* Vides vt vrbium, & Regnorum muri, aut Religione pacificè, & firmiter consistant, aut perfidia armis circumsonent hostilibus, prout lapis adiutorij, aut in circuitu, sese ducit, aut subducit.

4 Est quidem solemne politicis Principes admonere, vt magnorum, & potentium Regum affinitates ineant, quibus nouum potentiæ suæ robur adijciant: at enim verò præterquam quod istis regijs affinitatibus nō benè creditur, & sæpiùs, *Quod vinculum amoris esse debebat* (Seneca libro 1. de Clement. cap. 34.) *seditionis, at-*

Seneca. *que odij causa est.* Vti de Principibus Arminio, & Segeste Cornel. Tacit. lib. 1. Annalium inquit: *Gener inuisus inimici soceri, quæque apud concordes vincula charitatis,*

Cor. Taci. *incitamentum irarum apud infensos erant.* Quantò opportunius, quantò felicius Princeps, vt verum, & inexpugnabile robur potentiæ suæ adijciat, affinitate cum Deo sese deuinxerit: quippe id Religio, & purissimus Numinis cultus signatè præstat, vti sapienter admonet Synesius præfata oratione de Regno hunc in modum:

Synesius. *Neque à ratione alienum est, Diuinum quoque Numen Religiosi Principis cultu, venerationeque lætari, eumque arcana quadam necessitudine sibi conciliare.* Quasi à Religione Princeps Deo affinis, & veluti sanguine coniunctus mò idem cum ipso euadat. Certè Israelitica plebe Regem sibi iuxta morem gentium postulan-

A te, idque Samuele, qui Dei nomine populum regebat ægrè ferente, sic illi Dominus locutus dicitur: *Non te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos* 1. Regum 8. 7. Vbi 1. Reg. 8. 7.
si inquiras cur populus Regem postulando Deum dicatur abiecisse, Respondebimus: Samuele à gubernatione amoto, & temporali regno à Sacerdotali dignitate diuulso, Deum quodammodò abiectum fuisse, quòd sese ipse cum Samuele, qui & Rex simul, & Sacerdos erat, omnino coniunctum, & velut eandem personam duceret: quippe Religio arcana quadam similitudine Deum sibi conciliat, & totas eius vires ac robur sibi vendicat. Cui rei opportunissima fuerit ea oratio, qua Regem Asa Dei nomine allocutus est Hanani Propheta, quo fœdere cum Rege Syriæ inito potiùs in eo, quā in Deo vero spem suam reposuerit: quippe inquit: *Quia habuisti fiduciam in Rege Syriæ, & non in Domino Deo tuo, idcirco euasit Regis Syriæ exercitus de manu tua. Nonne Aethiopes, & Lybies multò plures erant quadri-*

B *gis, & equitibus, & fortitudine nimia? Quas cum Domino credidisses, tradidit in manu tua: oculi enim Domini contemplantur vniuersam terram, & præbent fortitudinem ijs, qui corde perfecto credunt in eum.* 2. Paralip. 16. 7. & seq. obserua hæc extrema, *& præbent fortitudinem ijs,* &c. pro quibus ex Hebræo notanter reponit Pagninus, *vt roboret se cum corde eorum perfecto ad se*: vt innuatur tum Deum fideles Principes roborando, seipsum quodammodò roborare, quod cum illis non modò affinitatem habeat, sed eam etiam coniunctionem, qua idem cum ipsis quodammodò sit: tum etiam nihil ipsis adeò munitum, & inexpugnabile excogitari posse, qui Deum suas ipsis vires, & robur commodantem habeant.

5 Sed enim vt Christianam Ecclesiam, siue Regna, & Principes ei subditos, & Catholicam Religionem colentes perinde esse, ac tabernaculum, quod nequaquam transferri possit, fortissimis funibus, & adamantinis cla-

C uis confixum ea peremptoria, & necessaria ratione vidimus: *Quia solummodo ibi magnificus est Dominus noster*: ita si semel vera Religio à Regnis exulet, nihil illis infirmius aut fluxius esse: ruptis videlicet funibus, & reuulsis clauis quibus detinebatur, iam vide apud Iere- Ier. 25. 38.
miam cap. 25. 38. vbi de Deo Israelitic æ plebi ob idololatriam infenso, eamque proijciente sic notanter ait: *Dereliquit quasi leo vmbraculum suum*: siue vt Chaldæus vertit, *dereliquit Rex arcem suam*, vt pulchra leonis imagine, qui maximo robore, & fortitudine, qua præditus est, vmbraculum in quo cubare solet, non minùs munitum, quàm inexpugnabilem arcem reddat, eo autem illud deserente nihilo firmius, aut munitius sit, quàm vmbratile tugurium, cuiusuis violentiæ expositum, innuat Vates, regnum illud quod antea Dei præsentiæ, & ope munitissimum erat, subinde ob perfidiam a Deo derelictum omnium prædæ, & vastationi mansisse obnoxium, sic id explicante Hieronymo: *Reliquit autem quasi leo cubile suum vt omnes bestiæ vastandæ ter-* Hieron.
ram eius habeant potestatem. Compone tabernaculum, in quo *solummodò magnificus est Dominus*, cum vm-

D braculo à leone derelicto: vt videas Principem Religioni præsidium, & robur afferentem, ab ea vicissim accipere, illum verò, qui Dei cultum abiicit, nihil firmum, & forte in suo Regno habere, sed nihilo melius quàm fragili vmbraculo protectum omnium prædæ esse expositum. Quod sanè, quàm sit verum, omnium ætatum, omnium gentium docemur historiis tam sacris, quam prophanis, quæ nemini non peruiæ, & notissimæ sunt, in quibus pro cuiusque Principis Religione eius fortunam videmus. Certè hac mente imbutus noster Vates amicis suadentibus è terra Israelitica fugam, quòd Saul ei maximè infensus, tum Achimelech, & omnes alios Sacerdotes, quòd ei opem tulissent, impiè & ferociter trucidasset, tum eum ad mortem studiosissimè quære- Psal. 10.
ret, sic obuiam ibat Psalm. 10. *In Domino confido quomodo dicitis animæ meæ: transmigra in montem sicut passer:* hoc est, me diuina fretum ope hæc ferocia Saulis facta minimè terrent: imo verò hinc animum induco ipsum exitio vicinum esse, ac proinde in me Regnum citò transferendum. Quod si aliquis, vnde id coniectem, perquirat; respondebo: *Quoniam quæ perfecisti destru-*

xerunt,

erunt, iustus autem quid fecit? Vbi obserua pro duabus illis vocibus *quæ perfecisti*, Pagninum, Vatablum, Caietanum, & omne penè quotquot ex Hebræo transferunt, reponere *fundamenta*: quod Hebræorum Magister Rabbi Salomon, Lyra, & alij de Sacerdotibus à Saule occisis, omninò capiunt, sic reponentes: *Quoniam per manus vestras occisi sunt Sacerdotes, qui sunt fundamenta mundi: iustus autem Achimelech quid fecit?* Vt dixerit, cùm Regni, & Regis basis Religio sit, eaque tam impie fuerit a Saule violata, quis dubitet subductis fundamentis Regnum fore ruiturum?

Pagnin. Vatablus. Caietan. Rab. Salo. Lyra.

Osee 8. 5.

6 Subest, etiam is sensus illis Domini verbis apud Oseam cap. 8. vers. 5. Regno Samariæ veram religionem deserente, & post vitulos aureos abeunte: *Proiectus est vitulus tuus Samaria*, quæ ex Hebræo planè legeris: *Proiecit te vitulus tuus Samaria*: vt magna illi emphasi dixerit: En iustissimas violatæ fidei, & desertæ Religionis pœnas, vt ab ipsomet a te adorato vitulo proiecta, & velut vtroq. impetita cornu, à florēte Regni statu deturbata in captiuitatem abducaris; sic hunc locum explicante Aria Montano his verbis: *Significat Israelem, cuius Regia Samaria fuit, cornu petitum, & proiectum esse ab eo vitulo, quem ipso sibi aluerat. translatione ad rem accommodata pulcherrimè vsus: Significat autem abductionem, & captiuitatem Israelitarum, qui propria idololatriæ culpa à suis sedibus eiecti sunt, perinde ac si cornibus vituli, quem ipsi nutrierant, expulsi, & exturbati fuerint.* Deus bone! quot Principibus! quot Regibus! quot Imperatoribus! quot Regnis à vera Religione deflectētibus, & post vitulos profanæ Religionis, & hæresis abeuntibus iure inclames: *Proiecit te vitulus tuus*, & tuis sedibus cornu eiecit, dixeris id è Regibus Hebræis Salomoni: cui Dominus inquit: *Quia non custodisti pactum meum, & præcepta mea, quæ mandaui tibi, disrumpens scindam regnum tuum, & dabo illud seruo tuo.* 3. Reg. 11. vers. 11. Dixeris primis vitulorum cultoribus Ieroboam, & Nadab filio eius quem interfecit Baasa: *Et percussit omnem domum Ieroboam, non dimisit ne vnam quidem animam de semine eius donec deleret eum iuxta verbum Domini: propter peccata Ieroboam, quæ peccauerat, & quibus peccare fecerat Israel.* 3. Reg. 15. 28. Vt hic omnino locum habeat, quod de Perillo, qui proprio æneo tauri ad cruciandos homines inuento periit, pulchrè cecinit Claudianus libro 1. in Eutropium:

Arias. Montan. — *3. Reg. 11. 11.* — *3. Reg. 15. 28.*

Quàm benè dispositum terris, vt dignus iniquæ
Fructus consilij primis auctoribus instet.
Sic opifex tauri, tormentorumque repertor
Qui funesta nouo fabricauerat æra dolori,
Primus inexpertum Siculo cogente tyranno
Sensit opus, docuitque suum mugire iuuencum.

Claudian.

Dixeris impio Achab, & impiissimæ vxori Iezabel: dixeris ipsorum filiis, qui omnes suum docuere mugire iuuencum dum proditæ fidei meritissimas pœnas dederunt. Ad quem etiam modum è Græcis, & Romanis Imperatoribus quotquot à vera Religione pedem retulerunt ab aureis suis vitulis omnino proiecti sunt, Constantius, Iulianus, Valens, Zeno, Basiliscus, Anastasius, Heraclius, Constans, Philippicus, Leo, Constantinus Copronymus, Nicephorus, nec non alius Leo, & alii quàm plures: & id florentissimis olim regnis: modò aut extinctis, aut de gente in gentem translatis: *Proiecit te vitulus tuus* Africa. *Proiecit te vitulus tuus* Persia, Germania, Hungaria, Bohemia, Hollandia, ne alia quæ lapsare, & vacillare dolemus, nominem.

7 Et verò vt appareat, quomodo oculi Domini præbeant fortitudinem his, qui corde perfecto diligunt eū: accipe modò peculiarem expositionem, quam præfatis Ieremiæ verbis: *Dereliquit quasi leo vmbraculum suum, quia facta est terra eius in desolationem à facie iræ columbæ*, optimus Scholiastes P. Sanctius reddit. Nimirùm ille aliter ac Hieronymus num. 5. adductus per leonem vmbraculum suum derelinquentem non Deum, sed Israelitici populi Principes, quorum terra à Chaldæis vastata fuerit, omnino capiens, pulchrè leonem, & columbam sic explicat, & inter se committit, vt ex Vate moneat, fortissima quæque ab infirmis, & imbellibus duce Deo facilè superari. Enim verò cum primis in

Ier. 25. 38. — *P. Sanct.*

A leone, & columba aduersas acies Hebræorum, & Assyriorum, quæ propriis signis collatis congrediantur, sciitè, & eruditè intelligit, quòd in vexillis Chaldæorum columba præferretur, vt communis interpretum in Ieremiam Maldonati, Castri, Capellæ, & Alfonsi de Mendoza, quæst. 2. expositiua. P. Prado in cap 17. Ezech. & aliorum sententia fert: in castris verò Iudæorum leones, propria scilicet, & antiquissima gentis illius insignia, in signis, & vexillis spectarentur, vt ex Hebræorum Magistris docent Abulensis in cap. 2. Numeror. quæst. 5. & Prado in cap. 1. Ezech. in visione 1. sect. 2. deinde quomodo in hoc tam inæquali ad speciem leonis, & columbæ certamine leo ab imbelli columba fuerit superatus, sic eleganter pendit, & totam sententiam illustrat: *In vexillis ferebat Babylonius columbā, Iudæus leonē, inter* B *leonē igitur, & columbā committebatur certamen, quod, si rerum naturā contemplere, inæquale est. Quid enim columbæ timiditas ad leonis audaciam? quid lenitas innoxia ad sæuitiā sanguinariam? quid ad rugitū gemitus? At fugiet leo, dereliquetque terrā à facie iræ columbæ, cuius impetum sustinere non poterit.* Hęc ille. Quæ quidem tantò aptiùs, & veriùs videntur exposita, quantò magis opportunè tam illius populi, quàm omnium gentium historijs omnino conueniunt: & ne longiùs eamus, quis, cùm inclytum nostrum Pelagium in extremis Hispaniæ oris cum paucissimis militibus in specu velut prædam ad occisionem inclusum, ab ingenti Maurorum multitudine, natura & victoriis insolente vndequaque circumseptum videret, non dixerit columbam cū leone certamine maximè inæquali congredi? At fugit leo, & imbellis columba Pelagius perexigua manu Victor non semel stetit, & penè infinita Maurorum millia fudit, & profligauit. Cuius vestigijs insistentes gloriosi Pelagij hæredes Alfonsi, Ferdinandi, Ramirij viribus quidem, si cum Mauris potentia, & ferocia compositis, columbę, clypeo fidei muniti, & religionis zelo ar- C mati Lybicos leones fugauerunt, & Hispanum Imperium ad altissimum potentię, & felicitatis fastigium euexerunt.

8 Sed hæc aucto sensu ab illustri Scriptore Thoma Bosio lib. 24. de signis Ecclesię audire fuerit operæpretium, dum ipse non modò hęc Hispani Imperij ob purissimum Religionis, & Numinis cultum incrementa, sed etiam Grecæ Monarchię olim maximę, & potentissimæ extremam cladem, & ruinam hanc vnam ob causam, quod à recta fide defecerit, sapienter persequitur. Nam cùm præmisisset: *Nunc admiremur incredibile Dei iudicium. Anno septingentesimo decimo octauo Græci Imperio tenebant maximam Italię partem, Siciliam, Cretam, Cyprum, Illyricum, finitimasque Græciæ regiones multas: minoris similiter Asiæ plurimas regiones denique rebus omnibus florebant. Hispani contrà eodem tempore tota ferè Hispania à Mahometanis fuerant spoliati: reliquum dumtaxat illis factum nescio quid in extremis Hispaniæ locis ad nihilum propè sunt redacti: nihilominus postea resumptis viribus eò ventum, vt innumera prælia commissa, & tandem fuerint ab Hispanis* D *Mahometani è tota prouincia exacti anno 1492. Nunc verò Hispani potiuntur omnium, quę fuerint vnquam, amplissimum Imperium: Græci verò ab altissimo Imperij gradu deiecti ad extremam, vt maximo nostro dolore videmus, miseriam deuenere.* Certissimam, & irrefragabilem horum causam sic subijcit: *Hispani namque regnantibus Vvitiza, & Roderico ad tantam calamitatis ruinam sunt prolapsi, quòd illi ab obedientia Romani Pontificis defecissent, sed mox ijs sublatis Regibus ad fidem redeuntes in ea perstiterunt. Contra Græci omnino à nobis discedentes tot, ac tanta infortunia quæ lugemus subierunt, vt sciamus, quæ pœna maneat hæreticas nationes, quod præmium Catholicas.* Pergit multis, quę omnino vide: ne nos plus iusto longiores simus.

S. Thom.

Ad

Ad eadem verba.

Tibi Domine.

Egregiam Religionis atque optimæ gubernationis partem esse Sanctissimam Deiparam a Principe summo animi affectu, ac deuotione coli.

ADNOTATIO VI.

1 Mordaci quidem aceto omnes, omnino Principes perfudit ille Imperatoris Alberti primi concionator (apud Æneam Syluium lib. 3. comment. in Panormit.) qui aliquando Imperatorem, & Proceres oscitanter, qui illorum mos est, concionem audientes conspicatus, contenta voce exclamauit: *Quæritur, saluarine Principes possint?* cumque rem in vtramque partem sic agitasset, vt audientium somnum excuteret, & arrectas habere aures faceret: sic tandem falsè conclusit: *Quidni possint? si modò baptismo suscepto in cunis vagientes moriantur.* O acerbos sales, odiosissimasque Principibus facetias! Itàne occisa res est Regum salus, vt nisi à cunarum vagitu subsilire illos in cœlum liceat? Adeòne, quæ videntur excelsa, prærupta sunt, vt illis necessarius insit, & subsequatur casus? Mitiora sanè, & molliora illis ingerebat Isaias, cum Regem Achaz salutis suæ signum, siue fastidiosè, siue inuidè accipere recusantem (dixerat quippe ei Vates: *Pete signum a Domino Deo tuo, siue in profundum inferni, siue in excelsum supra* (sic blandè demulcebat) *Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum. Ecce virgo concipiet, & pariet Filium.* Isaiæ 7. 14. Tanquam omnibus omnino Principibus diceret sunt quidem periculosissima vestra fastigia: excelsa vestra prærupta sunt, vita vestra licentiæ plenissima variis est vitiorum discriminibus obnoxia, ac proinde inferni profundo appropinquare videtur: at enim verò confidite licèt enim vobis, non modo si in cunis vagientes suscepto baptismo moriamini, sed etiam per Regiæ felicitatis lubricum incedentes in cœlum subsilire, si ad Virginis vmbram, & patrocinium confugiatis, eamque in corde, & in oculis feratis: ita hæc pensitante Ambrosio sermone 8. in Psalmo 118. *Habes in Isaia ad Regem Achaz*: Pete signum à Domino Deo tuo, siue in profundum inferni, siue in altum: *Respondet ille*: Non petam & non tentabo Dominum. *Mysticum illi propositum est, sed non intellexit, & veritus est, ne tentaro Dominum videretur signum si peteret in altum, aut in profundum. Dominus autem volens grauia tentamenta remedio supplantaro diuino, ait*: Ecce virgo concipiet in vtero. *Hoc est magnum signum, quod altitudinis, & profundi tentamenta destruxit.* Pulcherrimè, sed pende illa *volens grauia tentamenta remedio supplantaro diuino*: quę saluberrimum, & efficacissimũ Principibus Virginis patrocinium adstruunt: venusta quippe supplantandi imagine vsus Ambrosius, omnino ait, fortissima quidem, & velutì insuperabilia tentamenta Principes adoriri, quibus vix pares, & velut iusto in certamine ipsi valeant occurrere, at velut quemadmodum vbi necessariè luctatori vires non omnino suppetunt, industria succurrit, qua aduersarium inopinatò supplantat, ita Virginis auxilium, diuinum quidem remedium illis aduersus tot, tantaque discrimina pręstò esse, vt quod ipsorum lacerti, viresque non obtinent, eius meritis, & intercessione douetur. Enimverò concionator ille, quantumuis deperditos Principum mores, quantumuis desperatam eorum salutem censeret, meminisse tamen debuerat, Mariam, velut alteram Ruth relictas à messoribus spicas colligentem, peculiari cura eos, qui velut incurabiles, & incorrigibiles relicti iam esse videntur recolligere, & ad saniora consilia, atque ad cęlestem vitam traducere solitam: vti S Bonauentura in *Speculo Virginis* c. 5. hunc in modum contemplatur: *Ruth in oculis Booz, Maria in oculis Domini hanc gratiam inuenit, vt ipsas spicas, id est animas à messoribus derelictas colligere ad veniam possit. O verè magna Mariæ gratia, qua multi ex eis ad misericordiã colliguntur, qui a Doctoribus, & Rectoribus tanquam incorrigibiles relinquuntur!* Hæc ille. Quibus ea principes adnectant: Virginique humiliter suggerant ex Anselmo libro de *excellentia Virginis* capit. 12. *Benignissimus Filius tuus ad concedẽdum quidquid voles promptissimus erit, & exaudibilis. Tantummodò itaque velis salutem nostram, & re vera nequaquam salui esse non poterimus.* Sic Ansel.

Syluius. Isai. 7. 14. Ambros. Ruth. 2. [illegible]manent. Anselm.

2 Hinc notantissimè Regibus Deum apud Mariam quærere, vt per illam tandem inueniant, cælitus præscribitur. Nimirum cum Reges Dei Filium recenter natum perquirerent, ab stella hunc ad modum manu ducti perhibentur: *Ecce stella, quam viderant in Oriente antecedebat eos, vsque dum veniens staret supra vbi erat puer.* Matthæi 2. 9. Preme illud *supra vbi erat puer*: & cur rogo non dixit Matthęus supra puerum? Sed *supra vbi erat puer*. Sanè vt ostenderet Matrem in cuius sinu puer erat, innuens stellam Reges ad Mariam adduxisse, illisque lingua sua inclamasse: Hanc sibi viam, hanc portam hanc vmbram suscipiendum: vt ad Christum inoffenso pede per tot fastigij sui discrimina peruenire possent: ita id obseruante Eusebio Emisseno, siue Gallicano in Catena in Lucæ cap. 2. in supplemento ex Matth. his verbis: *Stat stella supra stellam: Maria enim stella maris interpretatur, non dixit supra puerum, sed quid dixit?* supra vbi erat puer: *Vbi enim erat puer, nisi in sinu Matris? Stabat igitur stella, & clamabat. Habet enim linguam suam: sic illa loquebatur Magis sicut istæ litteræ loquuntur nobis. Sed quid significabat? quid docebat? vis audire quid? Hic est puer, hic est mater pueri: hic eum quęrite: hic eum inuenietis.* Hactenus Eusebius. En faustam, & felicem Regum stellam, en benignum sidus illis affulgens. En Mariam, à qua omnis Principibus felicitas, siue cęlestis, siue terrena, aduenit, vt meritò dixeris, sub Mariæ sidere Principes viuere, regnare, & ab ea regnũ, & coronas accipere, quod ipsis illa signantissimè à Deo prępositam, & in Reginam data sit. Quod planè Nostrates Hispaniæ Reges, vt omnes verè Catholici, & religiosissimi, ac proinde in Deiparam singulari affectu, & studio deuoti, ita prudentissimi, & felicissimi optimè intellexisse videntur, qui in Regijs Diplomatibus, atq; rescriptis gloriosa confessione perpetuò profitentur, sic se sub vmbra culminis Deiparę requiescere, vt ipsã omnium factorum, & consiliorum suorum ductricem, & adiutricem habeant.

Matth. 2. 9. Euseb.

3 Sed iam id ab ipsamet Domina audire operæ pretium fuerit sic enim illa Prouerbiorum 8. 15. & 16. *Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Per me Principes imperant, & potentes decernunt iustitiã.* Vti de ipsa hunc locũ frequentius capiunt interpretes edocti à Ruperto lib. 2. in Cant. Vbi si inquiras, qua ratione per virginem Reges regnent, & Principes imperent; cum signate dixerit Paulus non esse potestatem nisi a Deo, ad Roman. 13. 1. facilis est in primis responsio, eadem met ratione, qua *omnis potestas à Deo est*, à Virgine etiam omnino esse, quod vna vtriusque potentia, & gloria inseparabiliter sit: vt benè idem Rupertus, & Arnoldus Abbas expendunt: sic enim ille in 4. Cantic. *Hæc in cęlis Regina Sanctorum, & in terris Regina Regnorũ est, quandoquidem est mater Regis coronati, quem constituit Dominus super opera manuum suarum, ac proinde Regina constituta totum iure possidet Filij Regnum.* Optimè id *iure possidet* quia vt Creatoris Mater, ita rerum omnium domina effecta est, & vt Filium possidet, ita ius ad omnia Filij bona habet vrget hanc rationem Arnoldus in tractatu *de laudibus Mariæ* inquiens: *Nec à dominatione, vel potentia Filij Mater potest esse seiuncta vna est Mariæ, & Christi caro, vnus spiritus, vna charitas: & ex quo dictum est*: Dominus tecum: *inseparabiliter perseuerauit promissum, & donum, vnitas diuisionem non recipit, nec secatur in partes, & licet ex duobus factũ sit vnum, illud tamen vltra scindi non potest.* Vnde legitimè quidem infert: *Et filij gloriam cum matre non tam communem iudico, quam eamdem.* Nec adnotare hic omiserim, ideò firmum id in Regina, & Reges Mariæ ius dominiumque subsistere: vt si aut Theologorũ subtilitas omnia discutiẽs, aut causidicorũ malignitas ad lites, & contentiones omnia reuocãs: Vtrũ Filij ius an Matris

Prou. 8. 15 & 16. Rom. 13. 1. Rup. Arnold.

tris potiùs in hæc fuerit? disquirere tentauerit: non omnino abs re ex iisdem legibus potiores quodammodò partes iuri Virginis fore deferendas ex Epiphanio responderi posse, quippe ipse Virginem dotis nomine cæli, terræque dominium à summo rerum Conditore, & Domino accepisse sic affirmat in sermone de Laudibus Beatæ Mariæ: *Virgo inuenitur esse cælestis Sponsa, & Mater, quæ donorum antenuptialium nomine Spiritum sanctum accepit: dotis verò gratia cęlum, & terram.* Sic ille. Quis verò nesciat, quantum doti feminarum leges, & iura tribuant; & quàm longè cæteris dotale ius anteferant? Ergo, vt ipsa omnia mundi regna iure possidens Principes, & Reges vicarios suos facit, qui tam eius, quàm Filij sui nomine illa moderentur, & regant, ita ipsos potentissima erga Deum intercessione eximiè, & singulariter fouet, atque ipsis, vt in Regnorum, & Reipublicæ administratione rectè, & laudabiliter se gerant, peculiarem opem, & subsidium affert.

Epiphan.

4 Habere id quidem Principes, si pleno pectore sapiant, in oculis, & in animo debent, siue vt egregiam laudem, & gloriam verè regiam deputent, tantæ huius Reginę vicem gerere, ipsique ex animo inseruire: *Nam seruire huic reginę* (inquit Anselmus libro de excellentia Virginis) *regnare est, & inter illius mancipia numerari plus quam regium*, siue etiam, vt in ipsius gloriam, & obsequium coronas suas, & regnandi gloriam omninò referant, vti veteres, & sapientes Reges fecisse legimus Apocalypsis capite 4. vers. 10. dicente Ioanne: *Procidebant viginti quatuor Seniores ante sedentem in throno, & adorabant viuentem in sęcula sęculorum, & mittebant coronas suas ante thronum*: vbi si attendis: *qui ante sedentem in throno* procidebant, & adorabant: subindè coronas suas signate ante thronum ipsum, hoc est ante Deiparam (quæ indubitatò Dei thronus est, in quo ipse singulariter sedet, & quiescit, esse perhibetur) supplices, venerandique abijciebant: tum vt ingenuè, & regia submissione, manifestum facerent, regium munus, quod habebant peculiari Deiparę beneficio sibi obtigisse, ipsique tanquam eius vicarios acceptum habere, necnon quidquid sibi regni, siue regię magnitudinis, ac potentię inerat, in illius cultum, & venerationem libentissimè conferre: tum vel maximè, vt Virgini suammet coronam reddentes, ab illius manibus splendidiorem, & solidiorem acciperent: dum eius videlicet precibus, & meritis, quidquid humanæ fragilitati cadit, non modò subsistit, sed etiam in altius surgit. Id quod sapiens Imperator Iustinianus publico edicto, & lege verè regia professus dicitur egregijs his verbis: *Hoc te precãtes exoramus Sanctę, & gloriosę semperque Virginis, & Dei genitricis precibus, vt quidquid minus est Respublica nostra per nos indignos seruos tuos restituas in suo nomine Deus.* Sic ille.

Anselm.

Apoc. 4. 10

C

Iustinian. Imperat.

5 At enim ea peculiari ratione per Virginem Reges regnare dicuntur, quod diuinis eius exemplis, & protectione muniti legitimè, & feliciter regnent: munerisque sui partes vndequaque impleant. Quod quidem egregiè confirmat optimi Principis Moysis facta à Deo electio: Exod. 3. 2. Dum eum Dominus inauguraturus sic ei in rubo apparuisse dicitur: *Apparuitque ei Dominus in flamma ignis de medio rubi, & videbat quòd rubus arderet, & non combureretur.* Sed quale id rogo, solij genus strauit sibi Dominus? quave ratione Moysem in Principem electurus rubum ei potiùs quam aliam proceram, & amœnam arborem ob oculos posuit? opportunè ne ad rubum velut ad aram ille inauguratus est? ita quidem omninò, vt ad Deiparę simulachrum populi Princeps optima ratione, & felicissimo omine fieret. Audi hac de re S. Ioan. Damascenũ apud P. Salazar ad prędicta Prouerb. verba: *Per me Reges regnant*, ita loquentem; *Per simulachrum quoddam, & vmbram Marię tantus legislator, & Princeps creatus est.* Vt dixerit: tum sub hoc felicissimo Marię climate, & pulcherrimo diuini huius influxu, tum etiam illa vmbram faciente, ad quam Moyses se componeret, ipse Regium munus diuinis virtutibus omni ex parte perfectissimè impleuit: nihil enim ipso iustius, clementius, patientius, continentius, prudentius, & ad misericordiam, & benignitatem pronius, nihil tandem inter homines diuinius. Sic namque illi Domi-

Exod. 3. 2.

D

Damasc.

P. Velasq. in Psalm. centesimum.

A nus: *Ecce constitui te Deum Pharaonis.* Exod. 7. 1. Sed quare Deus Pharaonis, & nõ potiùs eius Rex, Princeps, aut gubernator effectus est? Equidem vt Moysis gubernatio omnibus numeris absolutissima, & diuina potiùs quàm humana censeretur iuxta legem quàm Principibus pręscribebat Nazianz. lib. 1. adnota. 6. n. 1. adductus, *Subditis vestris Deos vos prebeat, liceat enim audacius aliquid dicere.* Parùm siquidem erat Moysem ad virginis vmbram, & simulachrum Principem factum, hominem sese in populo gubernando exhibere, nisi etiam diuinas virtutes sic exprimeret, vt Deus quodammodò haberetur: vnde de eo Ambros. lib. 1. de Abel, & Cain c. 2. *Humana dignitatem conditionis excessit eo vsq; vt Dei donaretur nomine sicut habemus scriptum dicente Domino:* posui te Deum Pharaonis. *Etenim victor passionum omnium, nec vllis capens sęculi illecebris, qui omne istam secundum corpus habitationem cœlestis puritate conuersationis obduxerat, mentem regens, carnẽ subijciens, & regia* B *quadã auctoritate castigans, nomine Dei vocatus est, ad cuius similitudinẽ se perfecta virtutis vbertate formauerat.*

Exod. 7. 1.

Nazianz.

Ambros.

6 Quare obserua, quid ei postmodum dixerit Dominus: *Ecce percutiam virga, quę in manu mea est aquã fluminis*: Exod. 7. 17. Ad quę verba benè quidem ambigit Caietanus, qua ratione Moysis virga, quam in manu ipse habebat, in manu Dei esse dicatur? *Mirabilis* (inquit) *loquendi modus: nam nec Moysi, nec Deo quadrant hęc verba simul: Nam nec Moyses percussit virga aquas, nec virga erat in manu Dei sed Moysis.* Sed respondet opportunè, virgam quidem in manu Moysis esse, sed eam quidem manum, iam non Moysis, sed Dei dici, quod diuina ipse manu siue vita, diuinis scilicet virtutibus Principis munus, acceptumque Dei nomen impleret: *Contextus tamen sonat,* (inquit Caietanus) *quod sunt verba Dei: itaque manum Moysis appellat Deus manum propriam, quia iam constituerat eum Deum Pharaonis.* Vides Principem per Deiparam regnantem, & ad eius vmbram, & lineamenta Regem factum? qui videlicet subditis suis Deum se preberet, qui *Principum Princeps, & legislatorum illustrissimus* esset, vt inquit Nazianzenus oratione 6. qui gubernatorum *prudentior, & instructior*, vt ait Ambrosius in epist. ad Simplicianũ, mirabili solertia, & cognitione clarissimus, & pręsentia componeret, & singulari quodam acumine prospiceret in futurum: qui vi diuinum Numen, & sanctissimam eius voluntatem ferebat in oculis, atque ad illam omnia referebat, ita tanta in suos esset charitate, vt deleti de libro Dei peteret, quò illi salui esse possent, qui tanta fuerit mansuetudine, & lenitate prędidus, vt mitissimus hominum dictus sit, tanta rursus auctoritate, vt ad illius vocem terra dehisceret, quo rebelles, & impij obruerentur. Hęc omnia multò meliùs & copiosiùs tradente Augustino libro 22. contra Faustum cap. 69. his verbis: *Moysem famulum Dei fidelissimum, humilem in recusando tam magnum ministerium, subditum in suscipiendo, fidelem in seruando, strenuum in exequendo, in regendo populo vigilantem, in corrigendo vehementem, in amando ardentem: in sustinendo patientem, qui pro eis, quibus prefuit, Deo se interposuit consulentis, opposuit irascenti: hunc itaque talem, ac tantum virum absit, vt ex maledico Fausti ore pensemus, sed ex ore planè veridici Dei.* Sic Augustinus. En quid sit à Maria Principem efformari, manum scilicet Dei non modò adiuuantem, & fideiubentem; sed etiam velut propriam habere, dum egregia, & penè diuina ille opera exercet; cùm non sit *abbreuiata manus Domini* in Moyse.

Exod. 7. 17

Caiet.

Nazianz.

Ambros.

August.

7 Et quidem optimę huic gubernandi rationi, quę à Deiparę vmbra, & ope Principibus obtingit, florens itidem fortuna, constansque glorię, & felicitatis cursus, omninò adhęrent, vel in tot egregias victorias, & triumphos à Moyse de hostibus relatos, quibus sacrę paginę plenę sunt, oculos conuerte. Sed enim ijs, quos ipse gloriosè retulit non contentus, tam successoribus suis, quàm omnibus Principibus hanc vincendi artem in Arca testamenti, quę Sanctissimę Virginis typus, & imago fuit, quasi testamento, cum Principatu reliquit. Nimirùm ipsam tam Principum, quàm Reipublicę aduersùs hostes

cunctaque discrimina firmissimum præsidium, & munimentum perpetuò extitisse omnes sacri libri loquuntur, vt de ipsa eleganter dixerit Athanasius libro de Interpretatione Psalmorum ad Marcellinum: *Si bellum populo ingrueret, Arca in qua erant tabulæ legis ante omnes præcedebat: hoc sufficiebat illis pro quauis acie in subsidium.* Quod quidem Deiparæ adeò conuenit, vt de ipsa primariò dictum fuisse videatur. Nam si historiarum, siue veterum, siue recentiorum libros diligentiùs euolueris, vix aliud frequentiùs inuenieris, quam Christianis Principibus in summo rerum discrimine Diuinam hanc Arcam pro quauis acie in subsidium satis superque fuisse, eiusque ipsos ope egregias de Christiani nominis hostibus victorias reportasse. De quo signatè multus est in suis Ecclesiasticis Annalibus Illustrissimus æquè ac eruditissimus Cardinalis Baronius: ad annum quippe Domini 625. ex Theophane, Anastasio, & Cedreno refert Heraclium Imperatorem de Cosroe Persarum Rege toti regnorum suorum, & victoriarum fortunæ innixo, atque superbiente egregiè triumphasse non suis quidem copijs, sed Deiparæ auxilio, quo factum est, vt grando miræ magnitudinis hostes contriuerit, & præcipites in fugam dederit exercitus. Similiter apud eundem ad annum 886. Basilius Imperator Virginis opem implorans Saracenorum Principem, qui illam impijs fuerat conuitijs insectatus, bello superauit. Itidem, & Ioannes Zemisca Imperator Græcorum ingentes Bulgarorum copias fudit Mariæ auxilio, quippe ipsa Sanctum Theodorum Martyrem, ad opem Imperatori ferendam misit, illeque equo albo insidens in prima acie pro Cæsarianis pugnare, & hostium vires infringere visus est. Quamobrem Imperator accepti beneficij memor, & debitam gratiam persoluens in Virginis honorem amplissimum ædificauit templum. Illud verò omninò mirabile, quod ad annum 568. ex Procopio, & Euagrio idem Baronius de Narse, vt præstantissimo belli duce, ita Beatę Virginis egregio cliente, atque cultore sub Imperatore Iustiniano refert, ipsum nimirùm non modò crebras, & illustres ope Deiparæ contra Totilam, & Gothos obtinuisse victorias, sed ipsam pro Duce, & Magistra habuisse, quæ ei pro re nata sese conspiciendam offerens tempus & modum, quo prælium esset ineundum, præscribebat. Vnde ipsum non priùs in aciem descendere solitum quàm à Virgine opportunum tempus cognouisset. Nec huic dissimilis Stephani Hungarorum Regis, & pietas, & felicitas, cuius meminit Anton. Bonfin. libro 1. de Reb. Hungariæ decade 2. Qui in prælium nunquam ibat, quin supplex priùs Sanctissimę Virginis opem implorare: vnde palmam de hostibus semper referebat: similia de Imperatore Ioanne Comneno Nicetas Chroniates, & alij referunt.

Athanas. *Car. Baro.* *Procop.* *Euagr.* *Ant. Bonf.* *Nicetas.*

8 Sed enim nostram Hispaniam hac signatè de causa dixeris fortunatissimam, quòd eius Reges Deiparę studium, & venerationem adeò impensè semper susceperint, vt hoc felicissimo sidere nati, & inaugurati esse videantur: indeque siue in bello, siue in pace tot facinoribus egregiè, & fortiter gestis clarissimi perpetuò extiterint: inde tot de fidei hostibus victorias, tot triumphos retulerint, quot sunt orę, partesque terrarum. Et, si benè æstimas ipsum met Hispanum Imperium Vvitiçę, & Roderici piaculis deperditum ex Maurorum manibus extorserint, & aucto censu recuperauerint, duce gloriosissimi facti Pelagio, qui in summo rerum discrimine cum parua, & inermi manu, & ipso timore fluctuante in spelunca Sanctę Mariæ de Cobadonga inclusus, præsentissima ipsius ope, quam obnixè efflagitauerat, adeò confirmatus atque erectus est, vt viribus, & potentia ferocienti hosti infinito interuallo impar, & inferior: repentè fortitudine, & fortuna superior factus illum omninò fregerit, atque prostrauerit: sic tem siue miraculum referente nostro Scriptore libro 7. de Rebus Hispaniæ: *Speluncę ad tus telorum omne genus, & lapidum procella grassatur, in quo vis Numinis apparuit nostris propitij, & festi hostibus. Sagitta & lapides missi retro in iacientes visi sunt, ipsosque barbaros reuoluta in auctores tela magno numero vulnerare, trucidareque. Tanto miraculo hostes attoniti Christianis cum spe victoriæ pugnandi ardor incessit. Erumpunt ex latebris pauci numero, illuuie corporum fœda acies, pugnam magnis animis inuadunt, tumultus persimilis dimicatio fuit. Hostes incessa diuinitus formido debilitauit, continuoque in fugam versi, cæsi supra viginti millia.* Hęc ille & plura, quæ totidem penè verbis scripsit Baronius ad annum 718. Vt Pelagio Virginis patrocinio innixo ea ex Canticis cap. 7. 8. verba: *Ascendam in palmam, & apprehendam fructus eius. & erunt vbera tua sicut botri vineæ:* à commentario trium PP. sic expensa, *sicut botri præbentes mihi gratiam diuinitatis, quę vini more à natura mentem dimouet, & supra naturam transfert:* omninò aptaueris, ipsum enim ad Deiparę opem confugisse, in palmam ascendere, & victoriam reportare fuit: multum animis hoc cęlesti lacte, siue vino mirificè erectis, & supra naturam translatis.

P. Maria. *Cant. 7. 8.*

Ad ea verba,

In medio domus meæ.

Bonus Princeps sic se eiusdem cum subditis massæ, siue conditionis esse existimet, vt humanæ naturę grumnas, & obedientia labores, ac difficultates experiatur.

ADNOTATIO VII.

1 Nec hęsit quidem in suæ mortalitatis consideratione Salomon, quin etiam à parente edoctus ex eodem luto, quo subditi sui constarent, se itidem formatum, ac proindè illis persimilem omnino agnosceret: sic quippe iam citatus dicebat: *Sum quidem & ego mortalis homo similis hominibus, & ex genere terreni illius, qui factus est:* vt diceret: Non equidem ex meliori luto confictus, sed ex eadem qua alij constant massa, ęquęque ac illi conditionis, & vt ijsdem elementis, atque principijs, ita ijsdem affectibus, ac passionibus, ijsdē etiam proculdubio promissionibus, minis, pręmijs, atque supplicijs, vt ceteri obnoxius, ac proindè qui eosdem virtutis, & humanæ conditionis labores suscipere non recusem. Quod noster Vates exprimebat, inquiens se *in medio domus suę* perambulare, hoc est tanquam vnum ex domesticis suis, vt in commentario vidimus. Hęc Principi legitimè, & ex arte Regnum gubernaturo quàm sint consentanea, vel ex opposita gubernandi ratione disce. Equidem Luciferum illum de mano orientem, superbissimum omninò monstrum, & *inter vniuersos filios superbię* Regem (caputque extulisse, Iob cap. 41. vers. 25) ex Scriptura, & Patribus abundè nouimus. At enim verò quem tam insani conatus scopum sibi ille præfixerit, quoue adeò audax, procaxque superbia fuerit non satis inter Theologos liquet. Porrò Bernardus opportunè, ac sapienter rem expendens, insanam illius cogitationem super altitudinem nubium conscendere cupientis eò reuocat, vt qui Angelorum iam Primas & Princeps erat, altiùs subindè sedere, & homines pro libito moderari, & gubernare ambierit. Audi illum sermone 17. in Cantica: *Ascendam* (inquit) *super montem excelsum, & sedebo in lateribus Aquilonis, quo Altissimi quandam proindè similitudinem obtineret, si quemadmodum ille super Cherubim sedens gubernat omnem Angelicam creaturam, ita & ipse altiùs sederet, regeretque genus humanū.* Sed enim in hac Bern. ratiocinatione nō immeritò dubites, qua de causa grandi elationis vitio Lucifero tribuatur, vt *qui nouem Angelorum ordines sub sua habuit dominatione* (vt inquit Hieronym. in Psalm. 23.) *siue bonos, siue malos:* vel vt inquit Gregorius Magnus libro 4. Moralium capite 13. *Qui ita conditus erat, vt Angelorum cęteris legionibus emineret:* inferiorum creaturarum, nempe hominum caput esse concupierit? Cur enim id, vel ipsi magnum, vel nobis minus, aut indecens videatur? Sanè homo, qui *paulò minus ab Angelis* formatus est: Angelorum Principatum, & gubernationem ambiisset, optimè illum meritò arrogantem, & temerarium ego nominarem, quippe qui natura, &

Bernard. *Greg. M.*

dotibus inferiori excellẽtiores, atque meliores se, ratione, & rerum natura repugnante ducere, & moderari vellet: at Angelum homine natura dignitate, sapientia & cæteris dotibus pręstantiorem illum gubernare voluisse, cur potius elationi, & insolentię, quam modestię, & submissioni adscribatur? *Plato.* Certè Plato aureæ illius, & florentissimæ Reipublicę formator, & Doctor pro Angeli voto suffragium tulisse dixeris: tanti si quidem gubernandi alios munus fecit, vt non alium gubernationi opportunum censuerit, nisi eum qui ijs, quos regendos susceperit, non meritis solum, sed natura longè excellentior, ac diuinior fuerit: etenim lib. 16. *de regno, siue de Republica*, id quod sub Saturni regno de aureo illo sæculo fertur, ideò dictum putat, quod *Deus ipse homines pasceret, ipse illorum custos, & pastor, quemadmodum homines, quorum natura diuinior, brutorum pastores sunt*. A quo quidem non multum distare videtur *Stephan. Cantuar.* ab Stephano Cantuariensi in aquarum ab aquis diuisione medio interiecto firmamento excogitata allegoria, quasi Principum vita à subditorum moribus non minus quam cœlum à terra exaltari debeat: ita enim ille in allegorijs Gotfridi Tilmani ad cap. 1. Geneseos: *Gotfrid. Gen. 1. 6.* *Ecclesia est firmamentũ quasi in bono confirmata, quæ habet aquas superiores, id est, Prælatos: & inferiores, id est subditos*, & diuisit aquas ab aquis: *quia vita Prælatorum longè debet esse a vita subditorum*.

2 Verum enim verò præfata Bernardi cogitatio mirè subsistit: si obserues, quam fuerit à natura, & ratione alienum, vt Lucifer, qui Angelus, spiritualis videlicet substantia erat, laboris, & defatigationis vndequaque expers, & quę carnis affectibus, & necessitatibus minimè tangatur, homines corpore constantes, & carnis infirmitatibus obnoxios siue circumdatos regere, ac moderari, eisque leges illorum viribus pares, & opportunas dare, & prescribere vellet. Quę namque rogo insanior præsumptio? Quæ immanior elatio, & insolentia fuerit, quam eum hominibus dominari, qui hominum labores, & humanæ vitæ onera, atq; obedientiæ difficultates expertus non fuerit? Qui enim is congrua hominibus pręcepta; opportunave remedia dare debita virtutibus præmia, iusta peccatis supplicia decernere valeat, qui ipsorum vires minimè expertus, illas cum iniuncto pondere librare non nouit? aut quo pacto ad humanam imbecillitatem subleuandam, fessis, ac fatigatis opem ferendam facilis, ac propensus, vt omnino expedit, ille fuerit, qui humanę carnis fragilitatem terrenumque tigmentum prorsus nescit. Meritò ergo superbum, & turpissimè superbum, & arrogantem eum dicito, qui supra cardines cœli perambulans, & regali supra nubes strato solio incubans, humanę conditionis ignarus, leges hominibus dare, & pręmia, atque supplicia illis decernere volebat. Nimirum ea legitima regendi conditio, & iustissima lex fuerit, vt pari obedientiæ disciplina imbutus, & eadem qua subditi laborum perpessione edoctus ad eos gubernandos Princeps accedat: vti accurata locutione à nobis alibi expensa, Heliam populi ductorem sic compellabat Heliseus 4. Regum capite 2. versu 13. *4. Re. 2. 13.* *Currus Israel, & auriga eius*: id est, vt pendit Venerabilis Drogo sermon. de Dominicæ *Drogo.* Passionis Sacramento: *qui portas, ac reges sustines, & gubernas*: & notanter quidem prius *currus* ferendi scilicet oneribus factus, quam *auriga* eius, aliorum videlicet ductor, & gubernator, vt dixerit: Qui aliter quidem ac Lucifer populi gubernationem suscipis: ille quippe aurigam tantum, & ductorem, qui alios pro libito moderaretur, quin currum sese prius exhiberet, & communia cum subditis onera portaret, esse volebat, tu verò *sustines, & gubernas*, dum priusquam subditis imperes, & leges feras, atque eorum humeris onera imposueris, experientia doctus dignoscis, quid humani humeri valeant quid ferre recusent. Enim verò hanc cogitationem bellè expressisse videtur Hebręus Philo libro *de* *Philo.* *Ioseph, siue de viro ciuili*, vbi de Principe legibus cumprimis non obediente ait: *Seipsum afficit pœna grauissima videlicet inscitia, quippe qui non didicit id quod in omni vita vtilissimum est, imperata facere, unde imperandi quoq; scientia discitur*. Obserua illud, *qui non didicit imperata facere*. Sed quod malum imperanti id fuerit qui non imperari, sed imperare debet. Magnum quidem, ait Philo pœnaque grauissima, q; qui non didicit imperata facere, ne imperare quidẽ didicit, sed nec discere potest, cũ imperandi sciẽtia ex obediẽtia discatur.

P. Velasq. in Psalm. centesimum.

3 Sed enim temeraria Luciferi præsumptio à nemine opportunius quam ab ipso Dei Filio, & verbis, & factis ipsis conuellitur, & verberatur, cum de ipso dixerit Paulus ad Hebræos capite 10. versu 5. *Ingrediens in mundũ dicit: Hostiam, & oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi*: *Heb. 10. 5.* vbi obseruatione cumprimis dignum est verbum Latinum, *aptare*, & Græcum *κατηρτίσω* illi respondens; quod propriè significat, vt bene ibi adnotat *Lect. Græ.* P. Ribera: *Suo quidusis loco congruenter aptare, ita vt partes inter se, & cum toto congruant*: vnde alij legunt, *P. Ribera.* *corpus autem perfecisti mihi*: eodem planè sensu, quia tunc res perfecta, & omnibus numeris absoluta censetur, cum concinnè, & congruenter composita est. Deinde non immeritò dubitet non nemo: qua opportunitate hoc verbo vsus sit Apostolus, siue etiam Dei Filius, nam cum humana Christi natura, & corpore, & anima constaret, qua ratione animæ, quæ summè gloriosa Dei conspectu fruebatur, concinnè, & congruenter aptatum id corpus esse possit, quod laboribus curis fatigationibus, & ipsi morti obnoxium, atque subiectum erat? congruentius sanè atque concinnius ei animę aptatum Adæ corpus in sui formatione dixeris, quod impassibile quidem, & morte valentius fuit; subindè verò si ad Christi Domini diuinitatem, hæc concinnitas, siue aptatio referatur, quomodo ei concinnum, & aptum, siue non omninò dissonum, & disconueniens fuerit mortale corpus, ærumnis, & infirmitatibus circumdatum? Sed facilis omninò, & expedita responsio est, si obserues pronomen illud *mihi*, quod emphaticè positum videtur ad significandum Dei Filium muneri suo intentum, illudque implentem ad eum omninò modum, quo de se ipso dicebat Apostolus Paulus: *Nec facio animam meam pretiosiorem, quam me, dummodo cõsummem cursum meum, & ministerium verbi quod accepi*. Actuum capit. 20. vers. 24. vbi notanter *animam*, *Actuum 20. 24.* id est, vitam suam non tanti, quàm *seipsum* facere dixit Apostolus, quasi ipse non tam vitæ suę, quàm muneri suo prospiceret, siue etiam non tam vita, quàm munere constaret: imò verò non tam homo, aut Paulus, quàm Apostolus, & Princeps esset munere quidem personam quodammodo absorbente. Vnde planè is omninò Dei Filij sensus esse videtur: Quamuis aut diuinitati, aut animæ gloriosę meę, gloriosum etiam corpus immortale, & infatigabile aptè conuenire: *Mihi* autem, qui quantus quantus sim, Principis, & hominum ductoris personam gero, hoc maximè concinnè, & congruẽter aptatur corpus, quod eiusdem massę, ac figmenti sit, passionibus, doloribus, frigori, ęstui, siti, ac fami obnoxium, vt videlicet aptè, & conuenientes populi *currus, & auriga* sim, *sustinens, & gubernans*, tam subiectionis, & obedientiæ difficultates, quam humanæ vitæ labores, & ærumnas præsentiens, vt possim, & ipse *consolari eos, qui in omni pressura sunt*, aliàs mihi munus meum aptè, & concinnè non aptabitur. Quę sanè omnia disertissimè firmauit Paulus in eadem epistola non semel: sic enim capite secundo vers. 17. *Vnde debuit per omnia fratribus similari, vt misericors fieret, & fidelis Pontifex ad Deum*: *Hebr. 2. 17* pende verbum *debuit*, & si ambigas, quare non dixit Paulus *voluit*, sed *debuit*? cum gratis, & liberaliter ipse pro sua benignitate nostram carnem susceperit? Respondebimus, ita quidem omninò esse Dei Filium spontè, & gratis nulla necessitate, aut obligatione adactum humanam naturam pro nostra salute suscepisse; at enim verò quod noster Pontifex, & Princeps esse voluit, vt suum munus impleret, *debuit per omnia fratribus assimilari*, hoc est ea ratione, qua hominum caput esse voluit, consequens profectò fuit, vt cæteris mortalibus omni ex parte similis esset, iisdemque ęrumnis, & calamitatibus subiaceret, quibus cæteri mortales obnoxij degunt. Sed quare. Pergit Apostolus: *in eo enim in quo passus est ipse*,

sa, & tentatus potens est, & eis, qui tentantur auxiliari: vbi lectio Syriaca pro *eo enim*, benè reponit, *Ex hoc.n.* vt sensus sit: quia ille mala nostra expertus est peculiari quadam sententia Principi pernecessaria scit subditis cōpati, & misereri, tum vt non maius illis laborum onus iniungat, quam quod humana imbecillitas ferre queat: tum vt eorum vicem moderatè ferat, qui vel ignoratione, vel errore aliquo prolabuntur.

4 Sed hæc rursum Paulus opportunissimè firmauit c. 5. eiusdem epistolę dum generali illa ratione premissa: *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur*. Id est ex hominibus eadem cum illis natura constans necessariò assumitur: *Qui condolere possit ijs, qui ignorant, & errant, quoniam circumdatus est infirmitate*: hęc Christo accomodans subijcit: *Et quidem cum esset Filius Dei, didicit ex ijs, quæ passus est, obedientiam, & consumatus factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ*. Egregia planè ac diuina verba, sed quę Angelico interprete indigeant: nimirùm cum illud *didicit ex ijs, quæ passus est obedientiā*: æquè sit difficile, ac illustre, qui enim is, in quo sunt *thesauri sapientiæ, & scientiæ Dei*, aliquid didicisse potuerit? aut quomodo obedientia tamquam ars aliqua, aut facultas addisci dicatur? multi hac re multa dicunt alijs asserētibus, perinde esse obedientiā didicit, ac obedientiam exercuit, alijs verò, vt sensus sit obediētiæ prę- stantiam, & quàm sit Deo grata cognouit. Sed enim vnus Sanctus Thomas ibi & Anselmus scopum videntur collimasse, sub hoc sensu, Christum obedientiam didicisse capientes, ac si dixerit Paulus, quid sit obedire, siue quam graue fuerit subditum Principis imperio premi, & quos labores vita humana contineat, experientia didicit: sic enim D. Tho. *Didicit, id est, expertus est. Didicit obedientiam id est, quam graue sit obedire, quia ipse obediuit in grauissimis, & difficillimis*. Ad quem modum Anselmus: *Expertus est in se ipso laborem obedientię, quia hominis labores obedientia sustinuit, & sensibiliter pertulit*. Planè quasi hęc obedientiæ, & laborum experientia, qua Princeps ex proprijs humeris oneri subiectis, quid obedire, quid labores perpeti, quid sitis, quid fames sit, nouit ei pernecessaria sit: quippe *didicit* (vt dicebat opportunè anteà Philo, iam verò opportunissimè) *id quod in omni vita vtilissimum est imperata facere, vnde imperandi scientia discitur*. Quare subijcit notanter Paulus: *consummatus factus est*: siue vt lectio Syriaca, Ambr. & alij id Græca voce suo iure poscente legunt, *& sic perfectus est*, vt dixerit hanc obediēdi experientiam Dei Filio Principatum gerenti omnimodam perfectionem siue coronam quodammodo attulisse, quod is omnino Princeps gubernationi opportunus assurgat: *Qui condolere possit ijs, qui ignorant, & errant, quoniam circumdatus est infirmitate*: qui imbecillitatis humanę gnarus, & quid obedire sit expertus regiam illam exprimit vocem,

S.Tom. Anselm. *Lect. Syr. Ambros.*

Non ignara mali miseris succurrere disco.

Bernard. Sed Bernardum hęc omnia diffundentem *in libro de gradibus humilitatis* iam audi: *Benedictus* (inquit) *Deus: Benedictus Dei Filius in forma Dei impassibilis, priusquā exinanisset se formam serui accipiens: sicut miseriam, & subiectionem expertus non erat, sic misericordiam, & obediētiā experimento nō nouerat. Sciebat quidem per naturam, non per experientiam. At vbi minoratus est, non solum à seipso, sed etiam paulò minus ab Angelis vsq; ad illam formam, in qua pati, & subijci posset in passione expertus est misericordiam, & subiectione obedientiam*. Subdit appositè: *Per quam tamen obedientiā non illi scientia, sed nobis fiducia creuit, dum ex misero genere cognitionis is, à quo longè erraueramus, factus est nobis propior, &c. quē in eo quod passus est ipse, nobis cōpati posse non dubitamus*. Obserua illud *ex misero genere cognitionis factus est nobis propior*: quasi Dei Filio, Æterni Patris sapientię, cūcta sciēti, penetranti, cōprehendenti miserum cognitionis genus coronā quodammodo attulerit, vt perfectus, & cōsummatus Princeps *nobis propior* esset, qui veluti de proximo res nostras cognoscens benignior, humanior, & ad indulgendū procliuior accurreret, dū & humanę imbecillitatis vires, & obedientię pondus expertus est.

5 Vnde quidem idemmet Dominus sub parabola Principis seruis bona sua ad negotiandum tradentis apud Matthęum capit. 25. vers. 13. se ipsum omnino descripsit hoc misero cognitionis genere instructum ad iniungenda singulis subditis obedientiæ onera accessisse: *Sicut enim homo peregrè proficiscens vocauit seruos suos, & tradidit illis bona sua. Et vni dedit quinque talenta, alij autem duo, alij verò vnum: vnicuique secundū propriam virtutem*. Sed enim duo ibi sunt in primis obseruanda: alterum, hæc commissa seruis bona, siue ministeria pecuniæ comparata non in illius pretio, sed in pondere censeri, nimirum talentum non tam a numero, quàm a pondere estimatur: vt benè ibi adnotauit Paschasius libr. 11. in Matthæum inquiens. *Idcirco non ad numerum referenda est ratio talentorum, verū etiam ad pondus*. Alterum notanter à Domino exprimi: id maius minusve pōdus singulorum viribus, & fortitudine fuisse commensuratum: id enim fuit dicere *vnicuiq; secundum propriam virtutē*: quippe Gręca vox *δύναμις* quæ respondet virtuti propriè significat *Vires, fortitudinem, robur*: Vnde lectio Syriaca habet, *Secundum propriam facultatem*, & Hieronymus disertè explicuit his verbis: *Non quasi pro largitate, & parcitate alteri plus & alteri minus tribuens, sed pro accipientium viribus*; & eodem modo Paschasius dum ait: *Vnicuique autem, qui vires conspicit singulorum secundum propriam mensuram dispertiuit pecuniam talentorum*. Iam illud hinc elicitur idcirco hæc onera tanta ęquitate librata, & commensurata humanis viribus fuisse, quod ea ipsemet, qui illorum humeris imponebat, in se ipso priùs fuisset expertus: eam quippe vim habet imago talenti, quod pondere non numero æstimatur: nam qui illud alteri tradit necessaria ratione eius pondus prius sustinet, & experitur, vt omnino exprimatur, quod de Helia dicebat Venerab. Drogo: *Portas, ac regis: sustines, & gubernas*. Quare iterum in hanc sententiam Sanctus Paulus ad Hebreos capite 4. vers. 15. vt adstruat quam salutaris nobis Domini Principatus sit, eam reddit rationem: *Non enim habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, tentatum autem per omnia, pro similitudine absque peccato*: vbi lectio Syriaca disertè: *Sed qui tentatus est per omnia sicut, & nos*. Optimi Principis formam ex illo eliciens Apostolus quod laborum, & onerum talenta non prius suis subditis traderet, quam prius ipse sustineret; hinc namque esse, quod Princeps ęquissimo iudicio, & ingenio ad miserendum, & opitulādum maximè prono subditorum res libret, atq; disponat: benè hæc expendente ibi Primasio his verbis: *Multi Pontifices ignorant eos, qui in tribulatione sunt constituti, neque quę sit tribulatio in quolibet sciunt. Impossibile est autem, afflictorum afflictiones nosse ei qui experimentum afflictionis non habuit, & sensibiliter omnia non sustinuit. Pontifex autem noster competenter omnia sustinuit quæ fuerunt illata humanæ miseriæ post peccatum*. O bonum, æquumque Principem qui ideò talenta, & pondera vnicuique secundum propriam virtutem iniungat, quod ipse prius sustulerit.

Matt. 25. 13. *Paschas.* *Hierony.* *Drogo.* *Hebr. 4. 15.* *Lect. Syr.* *Primas.*

6 Vides iam superbi illius insaniam, qui malorum nostrorum vndequaque ignarus, & misero cognitionis genere omninò carens, nec obedientię labores, & difficultates vnquam expertus, quid fames, quid sitis, quid æstus, quid frigus, quid fatigatio, & dolor, quantumque hęc vrant, & crucient planè nescius, sed iuxta cæli cardines perambulans, & suauissimis gaudijs madidus miseros homines tot ærumnosæ vitæ fluctibus immersos, & terrenæ inhabitationis laqueis implicitos pro libito regere, & moderari, illisque prę- mia, ac supplicia decernere volebat: eo scilicet totum gubernationis munus referens, vt voluptates, & vtilitates sibi ipsi priuatim vendicaret, labores subditis nullo virium ipsorum experimento sumpto mandaret. Quam sanè gubernandi rationem mali illi Principes sequebantur de quibus Dominus apud Matthæū capitulo 23. verso 4. dicebat: *Alligant enim onera grauia, & importabilia, & imponunt in humeros hominum, digito autem suo nolunt ea mouere*. Vbi omninò obserua quę subditis onera ab ijs Principibus imponi dicantur

Matt. 23. 4.

tur

tur nempè *importabilia:* quę videlicet humeris hominū A imparia ipsos frangerent, quin illa ferre possent vti enucleatius habetur apud Lucam cap. 11. vers. 46. *Oneratis*
Luc. 11. 46. *homines oneribus, quę portare non possunt.* At quæ rogo tam inhumana, & ferrea: vnò verò tam vesana, & stulta eius mens fuerit, qui importabile, & supra vires onus vel infelici iumento imposuerit, cum dorsum oneri impar illi credere necesse sit? Vnde ergo his Prælatis insanus hic onerandi, siue gubernandi subditos modus fuerit? Vis nosse? quia onera, quæ imponunt, nunquam ipsi sustinuerunt: *Digito enim suo nolunt ea mouere.* Cùm ergo onerum pondus atque momenta non proprijs humeris, sed oculis solum (quod Hispanè dicimus *a bueno ojo*) expenderint, inde fit, illa imparia, & *importabilia,* & quæ subditorum humeros frangant: vnde ad hæc
Chrysost. verba Sanctus Chrysostom. in Catena: *Intende autem qualiter, & eorum reprehensionem aggrauat. Non enim dixit: non possunt, sed* nolunt, *neque dixit portare, sed* digito mouere: *id est, neque prope fieri neque tangere.* Quid B ergo pro muneris sui ratione ij Principes faciebant? sedere quidem, & iubere, nec aliquid amplius, vel audi quid præmiserit Dominus vers. 1. *Super cathedrā Moysi sederunt Scribæ, et Pharisæi:* en Luciferi ingeniū: *Sedebo in lateribus Aquilonis:* leges ferā, leges iubebo, supplicia inferā quin à solio exurgam, nec miserū cognitionis genus vnquā habeā. Aliter planè Dn̄s de quo notantissimè
Heb. 1. 3. Paulus ad Hebreos 1. vers. 3. *Portans omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens sedet ad dexteram maiestatis in excelsis.* Primùm videlicet omnia portans, & portatis iam omnibus sedens: tunc scilicet opportunè gubernans, & regens (nam sedere, regnare est) cum omnia prius humana onera portauit: *Et omnia sustinuit, quæ fuerunt illata humanę miseriæ post peccatū.*

7 Nec discedendum hinc, quin superbum illum cunctis suis telis omnino exarmemus: ergo aiebat ipse. Quidni munus regendi homines, ad me pertineat, qui illis natura, & dotibus non minus clarior, & excellentior sum, quam terræ cælum antecellit? Nonne imperium pręstantiori, atque excellentiori conuenit? Sed hæc tela, vel amictu possis repellere: sic namque ei satisfeceris. Benè quidem, ò Princeps, hæc se habent: nec tuam tibi claritatem, & eminentiam denegamus, verum, vt tua tibi cogitatio succedat, è solio te primum demittere, & humanæ carnis infirmitatem tibi circundare, ferre, famem, sitim, cæterosque labores, armorum pondus sustinere, atque vnum è nobis *tentatū per omnia sicut, & nos,* nihil à cæteris nisi virtute, & fortitudine differentem fieri, operæ pretium est. Nam, ne tibi toties
Plinius. Christum obijciam, de Gentili Imperatore Traiano sic Plinius in Panegyrico: *Quid apud milites, quam admirationem, quemadmodum compararis? cum tecum inediam, tecum ferrent sitim cum in illa meditatione campestri militaribus turmis Imperatorium puluerem, sudoremque misceres, nihil a ceteris nisi robore, ac præstantia differens.* En præstantiam, atque excellentiam, quam D præ subditis Princeps potissimùm habere debet. Neq; enim is munus Regium implet, qui natura tantum, & sanguine clarior, atque illustrior, & veluti a dijs genitus (vt aiebant gentiles) est, sed qui, & laborum tolerantia humanus, & moribus excellentior, atque diuinior emicat, vt quemadmodum vitæ probitate superior, subditis exemplar, quod imitentur se præbet, ita ab ipsis obedientiæ, & humanæ infirmitatis labores suscipientibus exemplum sumat, vt cum illis inediam, cum illis ferat sitim, & militaribus turmis imperatorium puluerem, sudoremque misceat. Sed vt id plus plus appareat, regredere ad Dei Filium (vt dicebat Paulus) Pontificem *tentatum per omnia:* atque vt videris quomodo per om-
Matt. 4. 3. nia tentatus fuerit, reminiscere quomodo *ductus sit ab spiritu, vt tentaretur a diabolo,* Matthei cap. 4. vers. 3 sed ò rem stuporem dignam. Quid enim Dei Filio, & tentationibus diaboli? tentari enim à diabolo colaphizari est, dicente Paulo de Angelo Satanæ, qui ipsum ad pec-
2. Cor. 13. 7. candum illiciebat *Angelus Satanæ, qui me colaphizat,* 2. Corinth. 13. 7. Iam quid à diuina Christi natura, & dignitate magis alienum excogitari possit certè Ioannem, qui egregius Diuinitatis Christi Domini assertor fuit, ipsius tentationes quodammodo describere piguisse, quasi hę cum illa non benè hærere viderentur, sic coniectauit Origenes homilia 35. in Matthæum:
Origenes. *Notandum est autem, quoniam Marcus quidem, & Lucas hoc ipsum* (id est sicut Matthęus, in cuius elucidatione ipse erat) *scripserunt, qui, & tentatum exponunt à diabolo* IESVM. *Ioannes autem Passionem quidem exponit quemadmodum alij, orantem Iesum, vt transiret ab eo calix, non introducit, sicut nec tētatum exponit à diabolo Iesum, Causam autem hanc arbitror esse quoniam hi quidem magis secūdum humanam naturam exponunt de eo, quam secundum diuinam: Ioannes autem magis secundum diuinam, quam secundum humanam interpretabatur naturam.* Vides Ioannem minimè ettribuisse Passionem Christi copiosius scribere, in tentationibus verò eius referendis hæsisse, quasi hæ longius morte ipsa à diuinitate irent? Quare ergo extremam hanc tentationum ignominiam pati ipse voluit? Nonne satis fuerat exinaniri formam serui accipere tamquā malum seruum venundari: vapulare, ludibrio haberi, & contumeliosissimè maledici, nisi etiam à diabolo tentaretur? Vis nosse? vt qui homines diuinos ad sui exem-
Aug. plum reddere volebat, ad eorum exemplum humanus prius per omnia fieret, sic id expendente Augustino libro 9. de Ciuitate Dei capite 21. *Quantum se tentari permisit, vt hominem, quem gerebat, ad nostrę imitationis temperaret exemplum.* En optimum Principem nunc efficacissimum diuinitatis exemplum dantem: cùm ipse humanitatis exemplum prius sumit, & homines in tentationibus, & afflictionibus per omnia imitatur: diuinus quidem moribus, & dignitate, humanus verò tentationum, & laborum participatione.

8 Dixeris non omnino abs re Domini exempla ad diuinitatem imitandam vrgentia, non æquè efficacia futura fuisse, si sic ipse id humanæ naturę subtraxisset exemplum, vt solus inter homines intentatus abire vo- C luisset nunc verò, quomodo molestè ferre possint, qui inter ipsius membra numerantur, assiduas diaboli tentationes perferre, qui sciunt, illum nec à Domino tentando temperasse? quomodo non omnia eius dicta factaque imitari non contendant, qui illum tentatum per omnia vident, *vt hominem quem gerebat, ad nostra imitationis temperaret exemplum.* Puchrè Gregorius Na-
Nazianz. zianzenus hac de re orat. 40. ait: *Simus sicut Christus quoniam ipse sicut nos, efficiamur dij propter ipsum, quoniam ipse propter nos factus est homo:* vt dixerit, nulla nobis excusatio subest, si diuina Christi vestigia premere recusamus, quando ipse omnia fragilitatis humanę vestigia pressit. Hæc ob oculos habuisse videtur
Apoc. 1. 9. Ioannes, cum sacra Apocalypseos arcana scribens, & Asiæ Episcopos, imo vniuersę Ecclesiæ fideles admonens, sic se illorum animis insinuabat, & ad cœlestem doctrinam, & monita suscipienda vrgebat: *Ego Ioannes frater vester, & particeps in tribulatione, & regno, & patientia in Christo Iesu.* Vbi si inquiras: cur is, qui Princeps Ecclesiarum Asię, & Episcoporum Magister erat, debitos sibi honoris titulos ad subditorum gratiam, plausumque sibi conciliandum opportunos omninò omiserit, siue cum illis potius commutauerit, qui carnis quidem fragilitatem, & humanę vitę ęrumnas sapiebant? Nonne vt subditos alliceret, Christi discipulum quem ipse vnicè dilexit Apostolum? Doctorem? Patrem potiùs se quam fratrem appellaret? Itane generosę Aquilę naturę, quę in arduis posuerat nidum suum, cœlestibus scilicèt mysterijs imbutę, tribulationum, & laborum participatio conueniebat. Ita quidem, vt dum hinc planè plenèque Principem atque Prelatum sese ostenderet, qui eadem conditione, ac subditi, miseroque cognitionis genore ęquè ac illi constaret, subditos suos ad doctrinam suam capessendam acrius vrgeret. egregiè id
Richard. ad eum locum obseruante Richardo de Sancto Victore singula Ioannis verba sic opportunè premente: *Et notandum quod cum posset dicere Magister propter prælationē, dixit* Frater, *propter humilitatē. Tacuit ergo Magister, ne videretur per prælationē terrere dixit* Frater *vt per humilitatē facilius persuadere posset.* Particeps in tri-

bulatione: ac si patenter dicat. Si propter illa, quæ superius de mea scribo persona prophetiam istam non dignamini audire, saltem propter ea, quæ sequuntur, illam audite. Tanto namque libentiùs me audire debetis Doctorem, quantò amplius me auditis in his, quæ dicta sunt, vobiscum esse participem. Hæc Richardus.

Ad eadem verba.

Intelligam in via immaculata.

Optimus Princeps, sui primum Rector noxios affectus comprimit: ne illis obnoxius à recta gubernandi ratione erret.

ADNOTATIO VIII.

Augustin. 1 AVduit Princeps in ipso huius institutionis limine Augustinum monentem: *Reges à regendo dictos, & quid magis quàm carnis concupiscentias? ne regnet peccatum in eorũ mortali corpore ad obediendũ cõcupiscentiis:* quòd regium & excelsum Principis fastigium non à florenti fortuna, aut ab auri, & gemmarum splendore, aut a fortissimis exercitibus orbem illi debellantibus, sed ab affectuum vacuitate, & libidinum contemptu, quo sui ipsius in primis Rector, regia & amplissima animi sui possessione regnet, omnino pensitetur. Sic S. Hildelbertus Cenomanensis Episcop. Principem non *Hildebert.* ab aliorum obsequio ipsi exhibito, sed à sui in se ipsum dominatu hunc in modum describebat epist. 25. *Bonus Princeps sibi dominatur, populo seruit.* Luculentiùs verò Synesius in oratione de Regno ad Arcadium inquiens: *Synesius.* *Illud profectò primarium, ac summè Regium est, sui ipsius esse Regem, mentemque domesticæ belluæ quasi moderatricem præficere, neque cum infinitis propemodum hominibus dominari velis, ipsum turpissimis dominis seruire, voluptati, dolori, & quæcumque his affines belluæ suum in animali domicilium habent.* Quod equidem ipsosmet ethnicos minimè latuit, hac omnino regula Reges, Regiamque dignitatem dimetientes. Ita ec Nicoclem Regem egregius Philosophus Isocrates, in libel- *Isocrates.* lo *de Principis institutione*, sic admonebat: *Tibi ipsi non minus, atque aliis imperato, idque maximè Rege dignum esse ducito, si nullis seruieris voluptati, sed cupiditatibus tuis, magis quàm ciuibus domineris,* & M. Tullius in ora- *M. Tull.* tione *pro Sylla* iisdem penè verbis dicebat: *Regium est, ita viuere, vt non modo homini, sed ne cupiditati quidem seruias, contemnere omnes libidines non auri, non argenti, non ceterarum rerum indigere.* Vides vt ab affectuum vacuitate Rex apud hos auctores nominetur, & sit? vt id & *primarium ac summè regium*, & *Rege maximè dignum* esse dicatur? Certè hoc sensu imbuta prudens Regina Amalasuentha, Senatui Romano scribebat apud Cassiodorum lib. 10. variar. epist. 3. se Theodahaldum in regni consortium ad populos dignè regendos *Cassiodor.* delegisse, quòd à noxiis affectibus liber sui ipsius Re- D ctor esset, sic enim ibi: *Reseruauimus itaque, Deo iuuante, palatia viro nostri generis claritate conspicuo, qui à maiorum stirpe progenitus regalem habeat in actibus dignitatem, patiens in aduersis, moderatus in prosperis, & quod difficillimum potestatis genus est, olim rector sui.* Pulchrè *regalem in actibus dignitatem*, inde eruens, quòd *sui* cum primis *rector* ille fuerit.

2 Incusabat Dei bonitatem insanus hæreticus Marcion, quòd qui Adamum vna ex parte orbis Principem, & rerum omnium dominum fecisset; ex alia sic liberi arbitrii potientem, vt legi diuinæ esset adstrictus, vnde & dignitatis imminutio, & lapsus discrimen oriebatur, reddidisset. Cui insaniæ Tertullian. egregiè pro Dei bonitate fideiubens, sic occurrit lib. 2. contra Marcion. ca. *Tertull.* 6. vt adstruat, inde hominem maximè excelsum, & Deo adsimilem factum, quod illinc ingentem potestatem, ingentesque animos haberet, hinc verò ipsius Deo, & rationi subiceret præclaram animi sui possessionem nactus. Enim verò cum dixisset: *Oportebat igitur imaginem, & similitudinem Dei, liberi arbitrii, & suæ potestatis in-* A *stitui, in hoc ipsum imago, & similitudo Dei deputaretur, arbitrii scilicet libertas, & potestas:* postmodum hanc Dei imaginem ex boni tantùm appositione, quin secus agat quàm honesti dictet ratio sic adornat: *Sed & aliàs quale erat, vt totius mundi possidens homo non in primis animi sui possessione regnaret, aliorum Dominus, sui famulus?* vbi, si attendis illud primarium, & vt summè regium ita diuinitatem referens adstruit Tertullianus, quod animi sui possessione Princeps regnet, nec cupiditatibus suis seruiliter sit obnoxius, ad eum modum quo Gentilis Themistius oratione 9. Valentem Impe- *Themist.* ratorem magis adulabundus quàm verus demulcebat, inquiens: *Hoc enim optimè intellexisse videris, etsi ingentes in Principe animos inesse oporteat, tamen ingentes illos animos obedientes esse debere rationi.* Secus quidem si non rationi, sed cupiditatibus seruiliter obediat, quo subditis præstantior, aut quomodo non illis inferior, & abiectior fuerit? nonne tunc sub iugo seruus? B benè monente Claudiano in quarto, Consulatu Ho- *Claudian.* norii:

Si metuis, si praua cupis, si duceris ira,
Seruitii patiere iugum; tolerabis iniquas
Interius leges.

Nec vtcumque quidem seruus, sed verbero & infimæ sortis, seruus scilicet, & præferocibus dominis subditus, vti Neronem mundi dominum sic tacitus submonebat Persius satyra 5.

Persius.

——— Sed si intus & in iecore ægro
Nascuntur domini, qui tu impunitior exis
Atque hic, quem ad strigiles scutica, & metus egit herilis?

Iam verò quàm dissonum rationi sit, vt sui famulus aliorum dominus sit, sic monet Gregor. Nyssenus in id *faciamus hominem*, oratione 1. *Turpe enim est, vt qui do-* *Nyssen.* *mi suæ seruus est, gentibus dominetur, is Respub. tractet gubernacula, qui scortè nutus obseruat, qui meretricis ar-* C *bitrio regitur.*

3 Quò planè iuerint quæ Salomon Ecclesiast. 10. 7. *Eccl. 10. 7.* sic dolenter aiebat: *Vidi seruos in equis, & Principes ambulantes super terram quasi seruos.* Sed cur hæc doloris causa fuerit, aut cur sapiens Rex Principibus probro vertat, quod super terram pedibus incedant? commonente Chrysostomo homil. 40 in epist. 1. ad Corinth. *Chrysost.* *Quando enim effectus modestus humi incedes, sedebis in curru humilitatis, qui te in cælum sustulit, qui equos habet alatos.* Et eodem sensu Plinio in Panegyrico ex Traiani exemplo summè id gloriosum Principibus, sic adstruente: *Ante te Principes fastidio nostri, & quodam æqualitatis metu vsum pedum amiserant: illos ergo humeri, ceruicesque seruorum super ora nostra: te fama, te gloria, te ciuium pietas, te libertas super ipsos Principes vehunt, te ad sydera tollit humus ista communis, & confusa Principis vestigia.* *Plinius.* At enim verò aliò Salomonis mens, aliò eius querelæ eunt, quippe qui omnino adstruit, Principes, quò dignitate seruis præstantiores sunt, eò morum candore, & affectuum vacuitate excellentiores esse debere. Ergo non in corporis, sed in affectuum pedes in- D tentus eos Principes carpit, qui terrenis cupiditatibus inseruientes à regio culmine, & dignitate, quæ equitandi imagine in scriptura exprimitur, abiecti & viles in terram, non secus ac è plebe homines, aut extremæ sortis mancipia delabuntur. Sic hæc expendente Venerab. Galfrido in allegoriis Gotfredi Tilmani ad ca. 30. Pro- *Galfrid.* uerb. his verbis: *Extolluntur inaniter, & ignauiter submittuntur, siquidem tumiditas, & timiditas, pondus & pondus, & vtrumque abominabile apud Dominum. In equis iniqui superbiunt, sed suis prauitatibus humiles & deiecti non nituntur manibus, vt morentur in domibus Regum, sed vt serui pedibus ambulant super terram, sola suis affectibus & terrena sectantes.* Scite illud *extolluntur inaniter*, Quæ enim sublimitas, & exaltatio fuerit, quæ non morum præstantia, sed sola externa dignitate innititur? planè inanis, & falsa. Vnde reapsè ea quæ Regia videtur sors, & conditio, abiecta & vilis est, & quæ nihil differat, imò verò Princeps vitiosarum affectionum seruiens, iure seruorum seruus dici possit, qui post ipsos tamquam famulus, siue ante ipsos velut antoambulo eat. Quam vim omnino habet ea Salomonis

locu-

locutio, *ambulantes super terram quasi seruos*, & acutò
Pineda. ibi expendit ad hunc modum Pineda: *Periphrasis seruilis conditionis fore circumambulones seruorum equitantium, lacayos de sus lacayos.* *Basilius* Sed hæc a Basilio disertissimè obseruata accipe. Sic enim ille homil. 10. in Hexamer. *Herum tuum si quando fœda voluptati subseruientem animaduerteris, ipse tibi temperans, tum in mentem veniat, nomine te quidem seruum te dici, illum contrà nomenclaturam domini obtinere, cum interim opere ipso perpetem, & solidā seruiat serui tuiē. Vt à complexu pendeat vilissimæ cuiuspiā meretriculę, nimirum perspicis huius ipse contemptori. Quo quęso te, pacto non tu iam præ illo es dominus istius obscuræ affectionis, ille è diuerso earum seruus, quæ à te, velut calce proteruntur illicium voluptatum?* Hæc Basilius: pende id, *Solidam seruiat seruitutem*, & compone cum illis Galsiidi *extolluntur inaniter*: vt videris inanitec Regē, solidè seruum, & seruis turpiorē esse. Benequidē *Senec.* Sen. ep. 47. *Nulla seruitus turpior est, quā voluntaria.*

4 Regiam maiestatem qua Princeps vniuersę terræ B imperat, apprimè depictā videris in illis Domini ad Iob *Iob 40.20.* verbis cap. 40. 20. *An extrahere poteris Leuiathan hamo, & fune ligabis linguam eius? Numquid pones circulum in naribus eius, aut armilla perforabis maxillam eius? Numquid multiplicabit ad te preces? aut loquetur tibi mollia? Nūquid illudet ei quasi aui, aut ligabis eum ancillis tuis.* Quod enim aptius regiæ magnitudinis & fastus symbolum fuerit, quàm cete siue balæna, cuius & prodigiosa proceritas, & inter reliquos pisces imperium formidabile, præsertim cùm Hebræum verbum à radice *Lex. Heb.* לוי *Lauat* deriuatum propriè significet, is cui alij tamquam inferiores adhęrent, & quem honorificè comitantur, soleatque ad coronatum, & regium ornamentum referri. Sed enim simul obserua, quàm eleganter ostendat Dominus, quomodo vt ab hamo esca instructo semel deuorato ea tam vasta moles hac illac deducitur, atque ligatur, ne abeat quò velit, ita à concupiscētijs noxijsque affectibus Regia illa & formidabilis maiestas in omnem partem subiecta, abiectaq́, ad nutum vilis scorti, siue ancillulę trahatur. *Seneca.* *Alius libidini seruit* (ait de Principibus, & magnis viris pręfata ep. 47. Seneca) *alius auaritiæ, alius ambitioni, omnes timori. Dabo consularem aniculæ seruientem, dabo ancillulę diuitem, ostendam nobilissimos iuuenes mancipia Pantamimorum.* Vel vide magnum illum Regem Herodem, non modò ad scorti nutus, sed etiam à pedibus puellæ ad numeros saltantis hac illac cum tota regnorum suorum fortuna trahi, di- *Marci 6. 22.* cente Marco cap. 6. 22. *Cumque introisset filia ipsius Herodiadis, & saltasset, & placuisset Herodi, Rex ait puellæ: Pete a me quod vis, & dabo tibi. Et iurauit illi. Quia quidquid petieris dabo tibi, licet dimidium regni mei.* Quid enim aliud id fuerit, quàm immanem balænam hamo & fune ligatam multiplicare preces, & mollia loqui, & ad pueriles & ancillares vsus adhiberi? Audi Chrysosto- *Chrysost.* mum orat. 2. in decollationem S. Ioannis Baptistæ apud Photium in Bibliotheca. *Tripudiantis filia Herodiadis. Regalem auctoritatem puella pedibus stultus subiecit, permisit regiam dignitatem conculcari, sub qua se iuramento constrinxit, qui cupiditate cæca captus erat, inuitum postea puella nutui obsecundauit, quin potius: Eius uterum vir esca capitur.* Ita ille. Sed & Herodi adiunge impudicam illam Iosephi heram illum ad peccatum, continuò ac *Gen. 39.7.* seruiliter pellicientem: *Iniecit* (inquit Sacer Scriptor Genes. 39. 7.) *domina sua oculos suos in Ioseph, & ait: dormi mecum. Huiuscemodi verbis per singulos dies, & mulier molesta erat adolescenti, & ille recusabat stuprum.* Etenim ad illud *domina sua*, opportunè Iosepho ingeras cum Basilio: *Quo, quæso, te pacto non tu iam præ illa es dominus, huius ipse contemptor?* Verùm omnino ad rem *Nyssen.* ea verba tractans Nyssenus oratione in illud Apostoli *omne peccatum, quod fecerit homo*, &c. Sic ait: *Temperantia serui magna est auctoritas. Dominam fecit seruam. Nam illi quidem supplicabatur, hæc vero supplicabat*: Imò verò tamquam balæna hamo ad mortem capta mugiebat. Pergit enim Gregorius: *Quę fornicatione circumdata erat, impudentia clamabat:* Dormi mecum: *Fornicatorij desiderij magis famem.*

5 Sed enim huic alia ratio accedit, quę Principem A ad noxios affectus comprimendos vehementius viget, quòd à vitę puritate, & vacuitate affectuum egregia quædam, & penè diuina lux eius intellectui suboriatur, qua inclytum in Respub. administratione, & subditorum causis expediendis iudicium ferre, & vero ac certo sensu res populi tractare valeat. Qui omnino horum verborum: *Intelligam in via immaculata* sensus est, vt vidimus, & Hugo Cardin. hunc in modum explicat: *Id est, via immaculata dabit mihi intellectum magis quàm studium secundùm illud Ecclesiastici 30. Anima viri sancti enunciat aliquando vera, quàm septem circumspectores sedentes in excelso, scilicet in cathedra*: contra verò ab affectuum obscuritate ac nebulæ siue etiam tenebræ menti offundantur, quę verum à falso, turpe à decoro, siue tenebras à luce discernere, & cognoscere impediant. *(Hug. Car.)* Vnde rursum Noster Vates Psal. 118. vers. 104. & 105. aiebat: A mandatis tuis intellexi, propterea odiui omnem viam iniquitatis:]& iterum: Lucerna pedibus meis verbum tuum: *& lumen semitis meis.* A Patre verò edoctus Salomon notantissimè in hanc rem inquit: *Diuinatio in labijs Regis, in iudicio non errabit os eius.* Prouerb. 16. 10. Sed quid est? *Diuinatio in labijs Regis.* Num? quod Rex quispiam fuerit, diuinationem siue diuinitatem habebit? quippe Tertulliano auctore in Apologetico cap. 20. *Idoneum diuinitatis testimonium, veritas diuinationis.* Respondent quidem interpretes, *(Pro. 16. 10.)* velle Salomonem, Regem legitimum iura dantem, & causis dirimendis iudicium proferentem adeò certò, vero sensu iudicare, ut eius labia sint ad instar oraculi, quæ non modò certum renuncient, & causę iugulum premant, sed etiam vim præsagam abscondita rimandi, siue futura cognoscendi habere videantur. Sed vnde Principibus diuinandi ars, siue excellentia obueniat? Primum planè à peculiari, atque eximia luce, quem illis tamquam suis Vicarijs, & vicem suam gerentibus Deus C impertitur, ita quidem Imperator Iustinianus ex Iuliani Iure Consulti sensu in l. 2. C. de *veteri iure enucleando*, cùm sapienter ac religiosè dixisset: *Sed quia diuinę quidem res perfectissimæ sunt, humani verò iuris conditio semper in infinitum decurrit, & nihil est in eo, quod perpetuo stare possit, non desperamus, quædam postea emergi negotia, quæ adhuc legum laqueis non sint innodata.* *(Iust. Imp.)* Subijcit: *Si quid igitur tale contigerit, Augustum imploretur remedium, quia ideò imperialem fortunam rebus humanis Deus præposuit, vt possit omnia, quę nouiter contingunt, & emendare, & componere, & modis ac regulis competentibus tradere.* Audis, Principem non inter humanas res, quæ incertæ, & ambiguæ sunt, sed inter diuinas, quæ perfectissimæ sunt censeri? vt ipse velut diuinationem, siue diuinitatem assecutus mortalem conditionem trāscendens humanę naturę incertum repleat. Iam id in Salomone apertissimè vide. Etenim cùm aliquando coram ipso ius dicente duę mulieres de infantuli cuiusdā possessione iudicio contenderent, vnaquaque suum esse filium pęrfractè affirmante, nullæque ad eruendam *(*. Reg. 4. 24.)* veritatem coniecturæ, nulli testes essent, ipse quidem in D re vsque adeò implexa, & obscura eā veluti diuinatione permotus, imò verò diuini spiritus lumine illustratus adinuenit rationem, quæ veram proderet matrem, & simulatam conuinceret mendacij ream. Sic hanc rem expendente Ambros. lib. 3. de Spiritu sancto cap. 7. *Denique nobile illud Salomonis iudicium, quod inter dubia certantium, cum vna oppresso paruulo, quem ipsa susceperat, vendicare vellet alienum, altera proprium filium defensaret, & fraudem in ipsis cogitationibus occultam, & pietatem in ipsis maternis visceribus deprehendit, vtique per Spiritu sancti munus emicuit. Neque enim latentem conscientiam fœminarum alia aliqua potuit nisi Spiritus sancti machæra detegere, de qua ait Dominus*: Non veni pacem mittere, sed machęram: *quia non ferro, sed spiritu mens interna penetratur.* Hęc ibi, & eodem sensu lib. 3. officior. cap. 8. *Non immeritò* (inquit) *æstimatus est intellectus Dei esse in illo in quo occulta sunt Dei. Quid autem occultius? quàm internorum viscerum testimonia, in quæ sapientis intellectus velut quidam pietatis descendit arbiter.* Ita Ambrosius optimè firmans, quod dicebat Iustinianus ideò imperialem fortunam à Deo rebus *(Ambros.)* huma-

humanis præpoſitam, vt diuina illi affulgente luce, *poſſit omnia, quæ noniter contingunt, & emendare, & componere.* Et ſi attendis opportuniùs certè, vt obiter dixerim, quàm ipſamet iuriſperitorum, & legiſlatorum reſponſa, de quibus bonus Imperator plus, meliuſque rem experimens, quàm ipſe volebat, inquit, *quæ adhuc legum laqueis non ſunt innodata*, vt dixiſſe videatur, eoſdem penè in legibus, atque in fraudibus laqueos, & nodos, nec minùs à remedijs quam à morbis timeri poſſe.

6 At enim verò iure ambigis, an hæc tam ſplendida lux Principi ſemper affulgeat? ſiue an eo ipſo quòd Princeps ſit, diuinatione, ſiue diuinitate polleat? qua in reddendo iure incertum naturæ repleat, & cauſatum tugulum ſemper premat? Sed reſpondeo quidem nihil magnum ſine arte, & virtute, quæ cum Deo opem ferente coniungatur, ab homine præſtari poſſe, ideoque præter diuinam lucem, quæ Principi ſplendet, aliquid in quo ipſa ſplendeat omnino deſiderari, vt hinc diuinationis ſiue augurij ars vndequaque ſubſiſtat, vel quid de optimo illo Principe Ioſeph, qui diuinandi artem nactus Ægypti regnum diuinis conſilijs ſuis ſtabile & florens reddidit, Gen. 44. 5. dicatur, audi: *Scyphus, quem furati eſtis, ipſe eſt, in quo bibit Dominus meus, & in quo augurari ſolet:* ſiue vt LXX. *augurio auguratur in eo.* En autem ſcyphum, in quo diuina lux fulgeat, ſiue qui Dei luce vibrans diuinationes imo diuinitatis radios iaculetur. Sed quid (inquis) is ſcyphus portendit? reſpondet Venerab. Petrus Cellenſis Abbas libro de conſcientia: *Conſcientia bona ſcyphus eſt Ioſeph, in quo augurari ſolet animus*, ac ſi cum noſtro Dauide iuxta expoſitionem Cardinalis Hugonis ſuperiùs adductam dixerit: *Via immaculata dabit mihi intellectum magis quàm ſtudium, quia anima viri Sancti annuntiat aliquando vera, quam ſeptem circumſpectores ſedentes in excelſo:* ſiue cum Gregorio Nyſſeno oratione 6. de beatitudinibus: *Puritas & vitiorum affectuumque vacuitas, & ab omni malo alienatio Deitas eſt.* Quippe vt *idoneum diuinitatis teſtimonium, veritas diuinationis* eſt, ita idoneum diuinationis teſtimonium veritatis diuinitatis fuerit. Iam verò quomodo diuina lux in aureo bonæ conſcientiæ ſcypho fulgeat, facilè intelliget, qui Paulum audient 2. ad Cor. 3. 28. monentem: *Nos autem gloriam Domini ſpeculantes*, vbi quod omnes explanatores adnotarunt, cum Græcum participium paſſiuæ ſignificationis fuerit, omninò legeris: *Nos autem gloria Domini ſpeculi vicem gerentes:* planè quod in bono conſcientiæ ſcypho tamquam in mundiſſimo ſpeculo diuini Solis radij ſplendeant, iſq; in illo ſeſe cognoſcendum, atque videndum exhibeat, pulchrè id rurſus admonente Gregorio Nyſſeno hom. 3. in Cant. dum ſub hoc ſenſu capit ea Sponſæ verba: *Nardus mea dedit odorem ſuum* ad hunc modum: *Mihi videtur philoſophando dicere, quod ſi quis omnem bene olentem florem, aut aroma collegerit ex varijs pratis virtutis, & ea ratione per omnia fuerit perfectus, ad ipſum quidem Dei Verbum tamquam ad orbem Solis defigere oculos, ſua non poteſt natura, ſed in ſe ipſo tamquam in ſpeculo Solem aſpicit. Illius enim vera, & diuina virtutis radij pura vita illuceſcentes, permanantem ex illis patibilitatem efficiunt nobis aſpectabilem, qui eſt inaſpectabilis, & comprehenſibilem eum, ad quem non patet aditus in ſpeculo noſtro deſcribentes.* Hæc Nyſſenus. At enim verò, adeò mundum atque immaculatum ſpeculum, vacuum ſcilicet affectionibus, atque perturbationibus animum, hæc diuina lux prærequirit, vt ſi hæc adſint, illis tamquam impuris exhalationibus inficiatur & obſcuretur, quin in eo Sol ſplendeat, vt hic peculiariter locum habeat quod Ariſtoteles lib. *de inſomnijs*, de ſpeculis ſic ait: *Specula non ſecus ac mundiſſimæ veſtes celerrime notam aliquam contrahunt, quod enim mundum eſt, atque purum exactè commonſtrat quidquid excepit.* Vnde quidem cùm ad præfatum Prouerbiorum locum obſeruaſſet Pater Salazarius Veterum Impp. reſponſa, quæ in Codices congeſta ſunt, tacito omnium gentium conſenſu recepta eſſe, quòd nihil rationi aduerſum præſcribant, Deo in ipſis imperante, & iuſta decreta condente: ſubijcit opportunius: *Quod ſi nonnumquam aliquid rationi, ac iuſtitiæ contrarium cautum ab illis eſt, id quidem ideo contingit, vel quia temerè, & inconſultè agebant, vel quia ad commune Reipub. bonum minimè ſpectantes priuatis commodis ſtudebant:* noxijs videlicet affectibus ipſorum mentes obſcurantibus, & ne diuinam lucem exciperent impedientibus. Benè quidem monebat Boetius de conſolatione metro vltimo:

Gen. 44. 5.
Petr. Cell.
Nyſſen.
2. Cor. 3. 28.
Nyſſen. Cant. 1. 11.
Ariſtot.
Salazar.

A

Tu quoque ſi vis lumine claro
Cernere verum, tramite recto
Carpere callem: gaudia pelle,
Pelle timorem, ſpemque fugato,
Nec dolor adſit. Nubila mens eſt,
Vinctaque frænis: hæc vbi regnant.

Boetius.

Quo mirè facit Iſidis apud Trimegiſtum oraculum, cuius meminit Stobæus eclog. phyſ. pag. 126. etenim cùm ab ea perquiſiſſet Sapiens Horus: *quo pacto prudentes gignerentur animæ?* reſpondiſſe fertur; *euenire id in mente quod in oculis, qui tunicis circumambiuntur. Quæ ſi denſa, craſſaque fuerint, cæcutiunt oculi: ſin tenues, & raræ, acutiſſimè cernunt: ita mens ſi terrenarum rerum, atque vitiorum velut tunicis denſioribus, & obſcuris inuoluta fuerit, prudentiæ lumen amittit.* Hæc ibi. Quæ omninò probauit Gregorius Magnus homil. 4. in Ezech. cùm dixit: *Scimus quia vehementer claudit oculum cordis amor priuatus.*

Stobæus.
B
Gre. Ma.

7 Hinc notantiſſimè infelices illi æternis ſupplicijs addicti ſeſe ipſos grauiter accuſantes apud Salomonem Sapientiæ 5. 6. dicebant: *Ergo errauimus à via veritatis, & iuſtitiæ lumen non luxit nobis, & Sol intelligentiæ non eſt ortus nobis.* Sed quæ, rogo, hæc accuſatio fuerit, à qua potiùs delictis velamentum obtendi, ſiue excuſatio & apologia adornari videtur? Nam quomodo is errare potuit, cui lumen non illuxit, nec Sol intelligentiæ ortus fuit? Ergo iſtos Deum potiùs, quod ipſos non illuminauerit, quàm ſe ipſos accuſare dixeris. At enim inclamat Dauid pro Dei luce fideiubens: *Signatum eſt* (ſiue vt eſt in Hebræo *expanſum eſt*) *ſuper nos lumen vultus tui Domine.* Pſalm. 4. 7. vt dixerit: non lucis malignæ ſpiculo, ſed tota Solis lancea nos circumquaque ambiente, ſiue potiùs ſtimulante ad virtutis cognitionem deducimur. Quod ſi his iterum illi repugnare videantur dum aiunt, *non eſt ortus nobis*, quaſi non tam negent Solis ortum in omnes terrarum oras lumen ſuum ſpargentis, quàm ſibi ipſis ſalutares illos radios emicuiſſe, reclamat Ioannes cap. 1. verſ. 9. *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Vnde illis S. Bonauentura ibi pro Sole iuſtitiæ reſpondens ſic occurrit: *Non eſt defectus iſte ex parte Solis, ſed ex parte ipſorum in tenebris iacentium.* Sed iam qua ratione (ais) ea damnatorum locutio ſubſiſtat? Reſpondet Noſter Vates Pſalm. 57. 9. *Supercecidit ignis, & non viderunt Solem.* Ignis imaginem interpiete Auguſtino, ad concupiſcentias, quæ velut ignis fumum exhalantes intellectum obſcurant, omninò referens. Sic enim ille ad hæc verba: *Videtis quomodo dicit quamdam pœnam obſcurationis? Ignis ſupercecidit, ignis ſuperbiæ, ignis fumoſus, ignis concupiſcentiæ, ignis iracundiæ. Quantus ignis eſt? ſuper quem ceciderit non videbit Solem. Quem Solem? Non iſtum quem vident, & pecora, & muſcæ, & boni, & mali, eſt & alius Sol, de quo dicturi ſunt illi:* Et Sol non ortus eſt nobis, &c. *Quare? niſi quia* ſupercecidit ignis, & non viderunt Solem? Hæc Auguſt. Ergo dum *lux vera illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, infelicibus illis *Sol intelligentiæ ortus non eſt*, quia *vehementer claudit oculum cordis amor priuatus:* nec lumine claro cernere verum potuerunt, qui nubilam à concupiſcentiis mentem habebant, quippè hæ intellectui, dum tamquam iudex iudicium vult ferre, falſitatem ſemper renunciant, ſed hæc audi à Chryſologo ſerm. 131. liuoris affectum ita perſtringente: *O qualiter oculos claudit Liuor! quantum iudicium cordis nequitia præiudicata confundit. O quàm durè amputat obſtinati orationem. Hinc eſt quòd homines mendaces cognoſcere nequeunt veritatem. Iudex animus inuenire verum non poteſt inter nuncia falſitatum.* Sic Chryſologus, & quidem rectè: dum vna ex parte intellectum veritatis inueniendæ auidum facit, ex alia illum cum iudice componit, qui non niſi à falſis, & mendacibus teſtibus tem-

Sap. 5. 6.
C
Pſal. 4. 7.
Lec. Heb.
Ioann. 1.
Pſal. 57. 9.
Auguſt.
D
Chryſolog.

per-

perquirit, vnde necesse est vt veritatem ab eo minimè inuenerit; quando *nequitia præiudicata* quæ videlicet præoccupat iudicium, mentem necessariò obscurat, atque subuertit. Quare pulchrè concludit: *Quod vult, non quod est, audit semper qui decreuit errare.* Vt dixerit: non intellectus, non mens, sed voluntas omnino fuerit, quæ præoccupato iudicio audit, videt, decernit, sed de hoc iterum, atque iterum redibit sermo.

Ad ea verba.

In innocentia cordis mei in medio domus meæ.

Principem non tantùm à malo, sed ab omni etiam specie mali abstinere debere.

ADNOTATIO IX.

1.Thess. 5. 21. *Oecumen.* *Clem. Ro.*

1 EGregium illud monitum quod Paulus omnibus omninò fidelibus 1.Thessalon. 5.21. sic præscribebat: *Ab omni specie mala abstinete vos:* siue vt legit Oecumenius *ab omni specie mali*, vel vt S. Clemens Romanus lib. 2. constit. Apostolicar. *Fuge malum, & quidquid speciem, & similitudinem mali habet.* ad Principem signatissimè pertinere, extra omnem dubitationem est, quippe ipse, vel ea ratione (præter eam quam lib. 1. adnotat. 5. num. 4. adduximus) *purpuram revereri* debet, quod *fastigio suo affixus est, nec illi magis, quàm Soli latere contingat, habet enim hoc primum magna fortuna, quod intimos recessus recludit, omniaque arcana noscenda famæ proponit, atque explicat* (vt libro præced. ex Seneca, & Plinio vidimus) vnde quidem tum ne famam suam quę ipsi maximè chara esse debet vllo modo lædat, nam *reo iam vicinum est* (vt scitè Cassiodorus monet lib. 11. variar. epist. 9.) *qui malus putatur, quia tunc aliquid persuadetur animo, cum intrauerit pectus apta suspicio:* tum etiam, ne infirmam oculorum aciem qui in illum toti conuersi sunt, & sese illi conformare gestiunt, mali specie offendat. *Quia nihil interest* (sic Tertullianus statim integrè adducendus) *vtrum sit quid, aut non sit, si cum non sit esse præsumitur:* ab illa summa debet cura abstinere:

Seneca. *Plinius.* *Cassiodor.*

Nec tibi quid liceat, sed quid fecisse decebit.
Occurrat, mentemque domet respectus honesti.

Claudian. *Sallust.* *Seneca.*

Vt apud Claudianum bonus Princeps ab optimo monebatur. Quam sanè rationem huic instituto disertè accommodasse visi sunt Sallustius, & Seneca: ille enim, cùm dixisset: *Qui magno imperio præditi in excelso ætatem agunt, eorum facta cuncti mortales nouere:* inde sic infert: *ita maxima fortuna, minima licentia:* vt dixerit, ei minimum licet, qui omnia potest, cùm omnium in illum oculi conuersi, non tantùm à malo, sed ab ipsa externa mali specie, siue cute præstringantur. Quo sensu Seneca Polybium Imperatoris Claudij administrum, & qui apud eum plurimum gratia valebat, in fratris nece nimis dolentem, sic amicè vellicabat: *Multum à te homines exigunt, multum expectant, si volebas tibi omnia D licere, ne conuertisses in te ora omnium: nunc autem tibi præstandum est, quantum promisisti omnibus.* Ita ille in consolat. ad Polyb. cap. 26.

2 Et verò Regem Regum, & dominantium Dominum ad hanc omninò legem compositum videris, dicente de eo Vate Psal. 92. 1. *Dominus regnauit, decorem indutus est, indutus est Dominus fortitudinem, & præcinxit se.* Etenim dum Christus Dominus à regia dignitate laudatur quasi eam omninò impleuerit, duplici quidem vestimento decoris, & fortitudinis amictus, imò verò præcinctus dicitur: fortitudine videlicet omnimodæ innocentię, & rectitudinis: decore autem & splendore bonæ opinionis, quæ nulla culpæ suspicione infuscari posset, vbi duo velim obserues: alterum, pulchrè quidem tam decore, quam fortitudine præcinctum Principem dici, quòd non minùs fortiter decoris custodijs vinctus & inclusus, atque constrictus vndequaque sit, vt maxima fortuna sit minima licentia: alterum opportunè hanc minimam licentiam Principis decorem appellari: nihil enim hac circumspectione pulchrius,

A nihil gloriosius est. Quæ sanè omnia sapienter diffundit Bernard. lib. 3. de consideratione c. 4. Eugenium Pontificem Summum, tam ex iis verbis, quam ex præcedentibus, quę ex Paulo adduximus, sic admonens: *Sanè interest tuę perfectionis, & malas res, & malas pariter species deuitare. In altero conscientiæ, in altero famę consulis. Puta tibi non licere (etsi aliàs fortasse liceat) quidquid est malè coloratum. Denique interroga maiores tuos, & dicent tibi:* Ab omni specie mala abstinete vos *Sanè minister Domini Dominum imitetur, quia ipse ait;* Qui mihi ministrat, me sequatur, *& habes de illo:* Dominus regnauit, decorem induit, induit Dominus fortitudinem, &c. *Tu quoque esto fortis in fide, decorus in gloria, & probasti te imitatorem Dei. Fortitudo tua fiducia fidelis conscientia, decor tuus splendor bonæ opinionis, ita quæso induere fortitudinem, etenim gaudium Domini fortitudo tua. Porrò specie tua, & pulchritudine tua nihilominus tamquam propria similitudine delectatur.* Hæc Bernard. *Bernard.*

B Apud quem pende illud: *Puta tibi non licere (& si alias fortasse liceat) quidquid est malè coloratum.* Quod Principi non liceat, quod alijs licet, nec minùs colori, siue decori, quàm fortitudini prospicere debeant, cùm ab ipsorum colore colorentur & subditi, ac proinde quod in alijs defectus tantùm coloris, seu decoris est, in ipsis, malum quidem reapsè sit. Ita quidem Augustum Imperatorem prudentissima vxor Liuia apud Dionem Cassium submonebat: *Oportet vos nihil mali facere videri: nam priuatis quidem hominibus satis est nihil delinquere, Principibus ne quidem suspectis esse licet.* Cui sanè monito bonum illum Principem acquiescere, & inniti solitum fuisse, auctor est Seneca lib. 1. de Clement. c. 15. vbi cùm egregium eius facinus quo famæ suæ cautè & scrupulosè consuluit, retulisset, subijcit de suo, non equidem pusillo illum animo aduersus hominum suspiciones anticipata excusatione sese communisse: nam *vt quilibet C nostrum debuisset (ait) aduersus opiniones malignas satis fiducia habere in bona conscientia; Principes multa debent etiam famæ dare.* Sic ille, & rectissimè sanè dixit *debent famæ dare:* nam & si aliud fuerit *debere*, quod ad ius legitimum, & obligationem ex iustitia promanantem refertur: aliud *dare*, quod liberalitatis est, & ad gratiam, & benignitatem spectat, Principes tamen, quibus non licet, quod licet, si sit malè coloratum, non tam gratis & liberaliter, quàm ex iure & iustitia multa famę dant, dum ab omni specie mala abstinent. *Dion. Cas.* *Seneca.*

3 Aliter quidem, atque aliter eadem Dei Sapientia, & apud Salomonem Prou. 31. 21. & apud Matth. 10. 10. discipulos & domesticos suos vestire dicitur. Nam vt illic duplicia illis vestimenta tribuit: *Omnes* (inquit) *domestici eius vestiti sunt duplicibus:* ita hic vnica eos tunica contentos esse præscribit, ait enim ibi: *Non peram in via, neque duas tunicas:* & Marci 6. 8. *& præcipit eis ne induerentur duabus tunicis.* Quid? mutauitne pro temporum, aut regionum diuersitatem propositum? Minimè quidem, sed apud Salomonem de animæ vestibus, apud Matthæum de corporis indumento sermonem facit, quasi anima plus quàm corpus algeat, & maiori aduersus frigus munimento opus habeat. Ergo vt corpus vnica tunica contentum, qua externum frigus depellatur: ita animam interius, exteriusque vestitam & munitam, interna scilicet iustitiæ fortitudine, & externo boni coloris decore esse vult. Audi præfato loco Bernardum Pontificem Eugenium itidem adhortantem. *Induere vestimentis gloriæ tuæ, vestire duplicibus, quibus domesticos suos fortis illa mulier induere consueuit. Non sit in conscientia nutans infirmitas modica fidei, non sit in fama nauus mala speciei, & vestieris duplicibus, & gaudebit sponsus super sponsam animam tuam, & gaudebit super te Deus tuus.* Sic Bernardus. Quòd si sapientiæ discipulos duplicibus vestitos velis videre, quod ipsa de illis dixerit audi. Sic enim Matth. *Considerate lilia agri quomodo crescunt, non laborant, neque nent. Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut vnum ex istis:* hæc namque lilia vt illamet sunt, inter quę sponsus pascitur Cant. 2. 16. ita à S. Nilo in Ascetica de iustis, & perfectis sic omninò capiuntur: *Lilium enim in Euangelio quietum animum, &* *Prou. 3. 31.* *Matt. 10. 10.* *Mar. 6. 8.* *Bernard.* *Matth. 6. 28.* *Cant. 2. 16.* *S. Nilu.*

mini ne

minimè sollicitum significat. Non laborant, inquit *Dominus, nec nent*: Sed quid lilio, & duplici vestimento? Nam illo nihil candidius, nihil simplicius. Occurrit opportunè Gregor. Nyssenus hom. 7. in Cant. inquiens: *Habet enim flos lilij duplicem à natura gratiam, vtpotè suaui odore simul mistocum colore, adeo vt is in vtroque sit gratus, & amabilis hominibus, vt qui si moueantur olfactu siue oculis eius se possint abundè oblectari pulcritudine*. Quid autem his sibi velit Nyssenus egregiè explicat, diffunditque Bernardus serm. 71. in Cant. *Habent & mores colores suos, habent & odores. Neque enim in spiritibus id ipsum est color, & odor non magis quam in corporibus. Ergo de colore conscientia consulitur, de odore fama*, &c. *Quod ergo de corde puro, & conscientia egreditur bona candidum est, & est virtus: si autem & bona fama secuta fuerit, & lilium est, quippe cui nec candor lilij desit, nec odor*. En regium lilij ornamentum duplici vestimento constans: etenim lilium apud Valerianum lib. 35. & alios regius flos est, Principes adumbrans, quibus conscientia bona non sufficit si bona fama non fuerit secuta.

Nyssen. *Bernard.*

4 Ideò notanter adiecit Dominus: *Nec Salomon in omni gloria sua vestitus est sicut vnum ex istis*: vt tacitè Salomonem reprehenderit, qui lilij vestimentum commaculauit dicente de eo Ecclesiastico, cap. 47. 22. *dedisti maculam in gloria tua*: dum æterna illius salus sub luce maligna, & in dubio, ac bona eius opinio suspensa est, alijs quidem ex Patribus ipsum æternæ damnationi obnoxium affirmantibus: alijs benigniùs cùm illo se habentibus. Enim verò vt vt id fuerit, regiam ipse dignitatem non impleuit, quippe cui lilij odor defuit, & vnica contentus veste, decori & famæ suæ consulere nesciuit, subditorumque oculos læsit. *Certè vel si mens sit recti conscia* (sic Ennodius opusculo 7.) *vindicta dignus est, qui alij extitit causa periculi: dum enim suspicionibus patefecit accessum, fit fraterni origo discriminis*, &c. *Multi non dederunt errori locum, & dederunt suspicioni. Suspicio ista est interitus suspicantis, & quam non caret periculo qui dederit*. Quantò quidem fortior, quantò pulchrior Salomone eius parens Dauid cùm iam iam moriturus ipsi Salomoni demandauit, ne Ioabi flagitia impunita esse fineret, sed illum è medio tolleret, & verò feri illius crimina, & damnationis summam sic expressit: *Tu quoque nosti quæ fecerit mihi Ioab filius Saruiæ, quæ fecerit duobus Principibus exercitus Israel Abner filio Ner, & Amasæ filio Iether, quos occidit, & effudit sanguinem belli in pace*, lib. 3. Reg. 2. 5. Sed quare inter ea crimina, Absalonis mortem, quæ Dauidi summo dolori fuit non recensuit, cum ipse iussisset belli ducibus ne illum vllo modo interficerent? Respondet Abulensis primum quidem locum apud Dauidem, vt capitis damnaret Ioab, Absalonis necem fuisse, quod tacitus innuit cùm dixit: *Quæ fecit mihi*: at verò disertè id exprimere noluisse, ne conscientiæ fiduciam suo decore spoliaret, & gloriæ suæ maculam inferret: audi: *Dicendum* (inquit) *est quia non expressit Absalon, quia volebat ostendere Salomoni, se procedere ex solo zelo iustitiæ, si tamen occidisse Absalonem dixisset Ioab, videretur procedere ex zelo vindictæ*. En lilium duplicem à natura gratiam habens, Dauidem scilicet non minus decori, quam conscientiæ prospicientem, tribunalque suum non tantùm à malo, sed etiam à mali specie purgantem, ad eum sanè modum, quo Principem admonebat Nazianz. epistol. 71. *Purga Tribunal tuum, ne duorum alterum tibi accidat, aut vt malus fias, aut existimeris*.

Eccl. 47. 22. *Ennod.* *Abulens.* *Nazianz.*

5 Sed & inde etiam facilè videris, quàm sit Deo grata hæc lilij pulchritudo, quod ipse Deuter. 7. 25. populo eiusque Principibus prophanas nationes debellantibus, sub interminatione indignationis suæ præceperit, ne aurea earum idola bello capta aut quidquam ex illis sibi reseruarent: *Sculptilia* (inquit) *eorum igne combures, non concupisces argentum, & aurum, de quibus facta sunt neque assumes ex eis tibi quidquam, ne offendas*, &c. *Nec inferes quidquam ex idolo in domum tuam*. Etenim dum ibi à PP. & interpretibus meritò ambigitur, qua ratione victoribus fuerit id à Deo prohibitum? præsertim cùm liceret, hæc omnia in domum Dei inferre, sic enim Iosue 6. 19. de præda Iericho præscriptum fuit: *Quidquid auri, & argenti fuerit, & vasorum æneorum, ac ferri Domino consecretur repositum in thesauris eius*. Sicuti, & de luco alienorum deorum ligna ad holocausta ex Dei præscripto adueheban tur, Iosue 6. 26. Nec in eorum responsione quiescat animus, qui aiunt ideò hæc ab oculis, manibus, & vsu militum amota fuisse, ne quòd semel idolis fuissent dicata, eos ad idololatriam pellicerent. Nam præterquam quòd ea idolorum frusta in templum illata, par imò maius idololatriæ periculum hominibus in eà ptonis afferrent. Et vt id in integris, & sua statura, & figura constantibus idolis timeri posset; in ipsis iam contractis, truncatis, & ludibrio expositis minimè timendum fuisset, quis enim adeò vecors esset, vt à semetipso victum, contractum, & in frusta discissum idolum *truncoque simillimum Hermæ*: siue potiùs aureum illius pedem, aut crus denuò pro Numine haberet? & non potiùs irrideret, atque exsibilaret: expeditissima dubij solutio est, quam affert Augustinus epistola 154. ideò signatè vetitum fuisse quippiam inferri in domum ex idolo, vt manifestum fieret, non auaritia, sed pietate idolis bellum infligi: sic enim ille: *Cùm templa, idola, luci, & si quid huiusmodi data potestate euertuntur, quamuis manifestum est, cùm id agimus, non ea nos honorare, sed potiùs detestari, ideò tamen in vsus nostros priuatos duntaxat, & proprios non debemus inde aliquid vsurpare, vt appareat nos pietate ista destruere, non auaritia*. Sic Aug. omninò ex Dei sensu astruens, sapientiæ discipulos duplicibus vestitos esse debere, ne in conscientia nutans infirmitas, nec in fama neuus malæ speciei sit, ne licere, & si fortasse liceat quidquid fuerit malè coloratum.

Iosue 6. 19. *Ios. 6. 26.* *August.*

6 Verùm enim verò ad verum Salomonem regredi fuerit opportunius? & de ipso rursum Noster Vates disertissimè inquit: *In Sole posuit tabernaculum suum*. Psalmo 18. 6. Quod perindè fuit, ac si diceret, in ipsamet Solis rota suam sedem, & Aulam constituisse, tum quòd lux altissima regiæ dignitatis occultum nihil in Principe esse sinat, sed cubicula ipsa, intimosque recessus recludat, omniaque arcana noscenda famæ proponat; quòd videtur innuere Lectio Chaldæa, quæ pro *in Sole* reponit, *ad Solem*, imagine ab architecto sumpta, qui domum constructurus, quo ipsa vndequaque clarior euadat, fenestras constituit ad Solem, qui eam lumine impleat, tum vel maximè, quod cælestis huius Regis vita, & gubernatio solaribus sit radijs purior, & illustrior; in qua nihil sub luce maligna, quod in dubium verti possit, aut mali speciem habere lyncei oculi potuerint vnquã inuenire. Sed enim ad rem præsentem plus est, quod in his verbis obserues. Certè vt tabernaculum in Scriptura humanum corpus adumbrat, ut secundæ ad Corinthios capite 5. versu 4. & secundæ Petri capite 1. versu 14. & 15. Ita Sol appositus diuinitatis typus est. Vnde *tabernaculum in Sole* constitutum, perindè esse dixeris, ac Christi humanitatem non modo in diuina persona subsistentem, vt inquiunt sancti Patres, sed etiam diuinitati subnixam, vt omnimoda puritate, & sanctitate vndequaque splendeat, & emicet. Iam verò dissimilem sub eodem sensu hac de re Ioannis locutionem audi, dum ipse de Dei Verbo capite 1. 14. ait: *Et Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, & vidimus gloriam eius*. Vbi Græcum verbum pro quo Noster reposuit *habitauit* propriè significat *in tabernaculo habitare*, vt bene ibi obseruat Maldonatus, cuius sanè locutionis sensus omninò aperitur ex sequentibus verbis: *& vidimus gloriam eius*, ac si diceret Ioannes, Verbi maiestatem non penitus obscuratam, quod caro factum fuerit cùm ad instar Solis per nubem irradians sese multis indicijs, miraculis scilicet, prædictionibus, cognitione cogitationũ discipulis patefecerit, ad eum modum, quo Exodi vltimo versu 33. dicitur: *Nube operiente omnia, & Maiestate Dei coruscante*. Componere ergo vtramque locutionem, siue potiùs vtramque lucem, vt videris Dominum, & qua Deus, & qua homo erat, adeò eximia puritate conspicuum, vt tam quæ diuinitatis, quàm quæ humanitatis erant, exactissimè perficeret: quin aut diuinitate ab humanitate retardata, aut humanitate, ob diuinita-

Psal. 18. 6. *Lec. Chal.* *2. Cor. 5. 4.* *2. Pet. 1.* *Exod. vlt. 33.*

diuinitatem ab humana obedientia exempta, siue ijs, qui diuinam naturam contemplabantur, siue qui ad humanitatem tantummodo adspiciebant, aliquam criminandi ansam relinqueret. Hinc quidem ipsum & Circumcisionem patientem, & Baptismum suscipientem, & Cæsaris edicto obtemperantem vides, sed quamobrem? num quod ipse qui legis Dominus erat, humanis, siue diuinis legibus ad hæc teneretur? Minimè quidem, sed ne ijs, qui hominem tantùm esse putabant, legum contemptor videretur, quasi putaret, vti dicebat Bernardus, sibi non licere, & si alias liceret omninò: *quidquid malè fuisset coloratum*, sic sapienter id expendente Tertulliano lib. *de carne Christi* c. 3. *Itaque quod noluit esse, nec videri omninò voluisset. Omnis res displicentis etiam opinio reprobatur. Quia nihil interest, verùm sit quid, an sit, si cum non sit, esse præsumitur.* Similiter vt suos discipulos, quibus tamquam Dei Filius innotuerat in huius fidei altitudine confirmaret, eos diuinitatis radios in tabernaculo inhabitans emittebat maiestate Dei egregijs signis & miraculis coruscante, vt ipsi omninò viderint gloriam eius, gloriam quasi Vnigeniti à Patre, quin vllus de diuinitate fuerit illis ambigendi locus.

Tertull.

7 Sed ecce tibi scopulum ad quem siue diuinitas, siue humanitas ipsius necessaria ratione offendere videatur, & vel discipulos eius diuinitatem considerantes, aut vulgares homines ad humanam naturam attendentes scandalum pati: cùm videlicet *accesserunt qui didrachma accipiebant ad Petrũ, & dixerunt ei: Magister vester non soluit didrachma.* Matth. 17. 24. Nimirum, Domino tributum illud non soluente exactores dubio procul scandalizarentur, vt ipsemet Dominus statim affirmauit num. 26. *vt autem non scandalizemus eos*: cùm tamen è contra in ea tributi solutione discipulis, qui Dei Filium esse profitebantur, non minor esset scandali occasio, vt mihi Hieronymus, & Paschasius adnotarunt. Quid enim à diuinitate magis fuerit alienum, quàm homini tributa persoluere? Quid ergo tum faceret, qui *in Sole posuit tabernaculum suum*, *ita in tabernaculo habitabat* maiestate Dei coruscante? Sanè, quæ diuina eius sapientia & puritas erat, diuinitatem cum humanitate sic temperauit, vt & tributi exactoribus innocentissimus, & discipulis verus Deus esse videretur. quippe didrachma vna ex parte, vt exactoribus satisfaceret, omnino pendere voluit, ex alia verò, vt discipulis pro sua diuinitate plenè fideiuberet, tum illud non ex loculis, quos è discipulis vnus gestabat, sed ex ore piscis ingenti miraculo extractum: tum etiam antequam hac de re a Petro admoneretur, vt ostenderet, se tamquam Deum secreta cognoscere signatè persoluit. Ita id omne adnotantibus Hieronymo, & Paschasio. Quorum prior ait: *Qui didrachma exigebant, seorsum conuenerant Petrum: Cumque intrasset domum, antequam Petrus suggereret, interrogat Dominus, ne scandalizarentur discipuli ad postulationem tributi, cùm viderent eum non nosse, quæ gesta sunt.* Paschasius verò cum totidem verbis hæc dixisset, subdit: *Vt cum vidissent eum nosse, quæ in secreto dicta sunt, crederent Deum esse, ac sic diceret: Ego secundum carnem filius Dauid Regis, & secundum diuinitatem Filius Dei viui*: & post nonnulla: *Non quod eum deberet IESVS, sed ne scandalizaret eos, & nobis daret exemplum, quatenus ex nobis est, vt nullum scandalizemus.*

Matth. 17. 24.

Hieron.

Paschas.

8 At enim verò cùm scandalum illud non tam datũ, quàm acceptum fuisset, sitque recepta Theologorum regula, cuius ad id loci meminit Maldonatus, datum, non acceptum scandalum in culpa esse, foreque vitandum, iure ambigas, cur tanto studio Dominus acceptũ scandalum vitare voluit? siue quod magis pungit, cur ipsemet Dominus id scandalum *datum*, siue actiuum potiùs, quàm acceptum, aut passiuum (vt aiunt) fore significauit? dum non inquit, vt non scandalizentur: sed notanter, *vt non scandalizemus eos*. Dixerim omnino id ad Principis personam & dignitatem spectare, vt maxima fortuna, minima licentia fuerit, quin sibi licere existimet, etsi reapse forsitan liceat quidquid sit malè coloratum, vt monebat Bernard. Quo quidem mirè facit eiusdem Bernardi obseruatio sermone 1. de Aduentu: etenim dum inquirit; quod alijs etiam Patribus ambigere solemne est: *Cur è tribus personis, quas in summa Trinitate credimus, confitemur, & adoramus, non Pater, non Spiritus Sanctus aduenit, sed Filius*: acutè respondet, causam fuisse, vt tam Angelo, quàm homini ad Dei sapientiæ, siue Filij pulchritudinem, & splendorem impingentibus, dum ille similem Altissimo euadere ambiuit: hic verò instar Dei scientis bonum, & malum esse appetijt, sic scandali siue ruinæ occasionem in posterum vndequaque auferret, vt iam ad illius exemplar se componere, æquè ipsis vtile, ac gloriosum esset, sed audi illum sub Dei Filij persona, sic optimè loquentem: *Si propter me tempestas hæc orta est (ait Ionas) tollite me, & mittite in mare. Omnes inuident mihi. Ecce venio, & talem eis exhibeo memetipsum, vt quisquis inuidere voluerit, fiat ei æmulatio ista in bonum.* Vt dixerit: Ecce isti ad meum splendorem, & pulchritudinem offendũt, & scandalum patiuntur: obtundamus ergo illius radios ne ipsorum acies præstringatur, vt qui modò pulchritudinis apex sum, fiam nouissimus virorum. Quod si obiiceris: Cur Domino tuus tibi splendor, culpæ aut fraudi sit: quòd ad illum infirma oculorum acies cæcutiat? Corrigant sese illi potiùs, atque castigent, ne deinceps ad hunc lapidem offendant, respondebit ipse, priuatis quidem id fore dicendum; at Principis aliam rationem, & conditionem esse, qui talem subditis exhibere semetipsum debet, vt quisquis inuidere voluerit, fiat ei æmulatio ista in bonum, quin vllum ab ipso subditi scandalum accipiant.

Bernard.

9 Videtur quidem hæc diuinæ Sapientiæ vestigia pressisse Moyses, cùm eius vultus consortio sermonis Domini supra humanum fulgidus, cælestes radios, quos inconniuenti pupilla subditorum oculi ferre non poterant, vibrare cœpit: sic enim Exod. 34. 30. *Videntes autem Aaron, & filij Israel cornutam Moysis faciem timuerunt propè accedere.* Vbi LXX. *& erat glorificatus aspectus cutis faciei eius.* Pagninus ex Hebræo: *& resplenduit cutis faciei eius.* Chaldæus, *& multiplicatus erat splendor gloriæ vultus eius.* Pergit Paulus rem explicans 2. ad Corinthiorum 3. *Ita vt non possent intendere filij Israel in faciem Moysis propter gloriam vultus eius.* Sed quare intendere non poterant? Quia videlicet splẽdor ille eorum oculos percutiebat: vti inquit Tertullian. lib. 4. contr. Marcion. cap. 23. *oculos percutere filiorum Israel.* Quid ergo tunc iuris? Diceret quidem alius à Moyse: An oculus tuus nequam est, quia ergo bonus sum? An quòd infirma sit tuorum oculorum acies, meũ ego splendorem non aliundè quàm à Deo acceptum cohibere, & obscurare debeo? stude, vt sani tibi sint oculi, & meum mihi splendorem relinque. Quid verò Moysi visum? *Posuit* (inquit scriptura Exod. 34. 35.) *velamen super faciem suam*: ne videlicet subditorum oculos percuteret, nam quamuis splendidam, & gloriosam faciem gestans suo quidem iure, & donis à Deo tributis vteretur, at bonus Princeps diuinis exemplis institutus proprium splendorem, & gloriam iurè contempsit, ac subditorum bono postposuit, & ne infirma suorum acies læderetur, quidquid in se augustè diuinéque radiabat debere se abscondere, & obnubilare existimauit: quasi is sibi splendor non luceret, qui alicuius oculos repercuteret.

Exod. 34. 30.
LXX.
Pagnin.
Chald.
2. Cor. 3.
Tertull.
Exod. 34. 35.

10 Quod si altiora Principi hæc exempla videantur, proponat sibi ad minus ea, quæ de Valentiniano Imperatore scribit Ambrosius in orat. de obitu Valentiniani. Huc enim bonus ille Princeps spectasse videtur, vt in maxima fortuna minima sibi licentia esset, nec sibi liceret, quod reapse licebat, si tamen an malè esset coloratum, aut subditorum oculos læderet. Sed Ambrosium audire fuerit operæ pretiũ. Ait ergo: *Et quidiam de alijs dicam, qui etiam ludo iuuentutis putauerit abstinendum, resecandam ætatis licentiam, &c. Ferebatur primo ludis Circensibus delectari: sic istud abstersit, vt ne solemnibus quidem Principum natalibus vel imperialis honoris gratia Circenses putaret esse celebrandos. Aiebat aliquis feraruns eum venationibus occupari, atque ab actibus publicis intentionem eius abduci. Omnes feras vno momento iussit interfici. Iactabant inuidi, quòd prandium maturè vra in*

Ambros.

dium peteret, cœpit ita frequentare ieiunium, vt plerumq; ipſe impranſus conuiuium ſolemne ſuis militibus exhiberet, &c. *Scenicæ cuiuſdam forma, ac decore deperire Romæ adoleſcentes nobiles nuntiabatur. Iuſſit eam ad comitatum venire. Datus eſt obtrectandi aliquibus locus, deductam tamen nunquam aut ſpectauit, aut vidit. Poſteà redire præcepit, vt & omnes cognoſcerent, irritum eius non eſſe mandatum, & adoleſcentes doceret, ab amore mulieris temperare, quam ipſe qui potuit habere in poteſtate, deſpexerat*. Hactenus de Valentiniano Ambroſius. Quæ Principes ob oculos habere, & imitari debent.

Ad eadem verba.

Intelligebam in via immaculata.

Propriam Principis virtutem caſtitatem eſſe, & Regia Maieſtate dignam.

ADNOTATIO X.

1 QVæ de noxijs affectibus exuendis paulò antè generaliter diximus, caſtitati modo neceſſaria ratione aptanda ſunt cùm ab ea Rex nominetur, & ſit, regiamque coronam accipiat: *Rege terram* (ſuggerit Principi Auguſtinus in Pſalm. 75.) *& eris Rex terræ. Noli ergo auiditate imperandi ponere ante oculos prouincias latiſſimas, quà tua regna diffundas. Eſt terram quam portas, rege eam ſicut Apoſtolus inquit: Nō ſic pugno quaſi aerem verberans, ſed caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo*. Ita planè Chryſoſtomus homilia 9. in epiſtolam 1. ad Timotheum, coronam nonniſi caſto, & puro capiti imponendam cenſet hunc in modum: *Idcircò quippè coronæ imponuntur capiti, vt victoriæ ſigna ſint. Quod ſi libidine ſuperatus quiſquam ſeipſum ſcortis addixerit, cuius iam rei gratia coronatus incedat? qui tam fœdæ libidini colla ſubdiderit*: obſerua illa, *cuius iam rei gratia coronatus incedat?* vt dixerit, quamuis in prouincias latiſſimas imperium ſuum diffundat, malè eius capiti hærebit corona, qui caſtitate abiecta à libidine victus eſt. Enim verò regiam dignitatem ſuo id iure à Principe exigere: Imperatoria lege omninò cauetur, ſic omnino præſcribente Imperat. Iuſtiniano in l. ſi qua illuſtris C. ad Orficianum: *Illuſtribus enim caſtitatis obſeruatio præcipuum debitum eſt. Imò Imperator pudicitiam ſemper colendam cenſuit*: pulchrè illud, *præcipuum debitum eſt*: vt videlicet regiæ excelſitati atque faſtigio animi, ac corporis puritas reſpondeat. Vnde Agap. Diac. in capitibus parænaticis tom. 2. Bibliothec. Veter. PP. eumdem Imp. Iuſtin. ſic alloquitur: *Et verò Imperatorem te definio, quippè regere, & in poteſtate continere voluptates valentem, & temperantia diademate reuinctum.* Cui quidem ſenſui adeò ſubſcribit Rex Theodoricus, apud Caſſiod. lib. 1. ep. 2. vt non temerè affirmarit, regalem purpuram ſplendente illo ſucco tinctione intingi, nec regium colorem imbibere, niſi ipſemet artifex qui ei rei operam nauat, corpore caſtiſſimus fuerit, nimirum D cùm dixiſſet: *Quòd ſi conchyliorum qualitas non mutatur, ſi torcularis illius vna vindemia eſt, culpa nimirum artificis erit, cui ſe copia nulla ſubtraxit*: ſubijcit: *in illis autem rubicundis fontibus cum albentes comas ſerici ductus moderator intinxerit, habere debet corporis puriſſimam caſtitatem, quia tales rerum ſecreta refugere dicuntur immunda.* Planè vt argumento fuerit, Regiam maieſtatem à turpitudine modis omnibus refugere, nec cum illa poſſe aliqua ratione cohærere: & vero vt plura huic veritati firmandæ poſſint afferri: illud videtur opportuniſſimum, quod de Victorino Imp. ex Iulio Ateriano affert Trebell. Pollio in lib. cui titulus *Triginta tyranni*: cum videlicet fuiſſe, qui bellica virtute, ſapientia, clementia, grauitate, ſeueritate militari optimū quemque è Romanis Imper. æquauerit; at enim, quòd libidini & intemperantiæ colla ſubdiderit, cunctas virtutes, & bellicam gloriam ita obſcuraſſe, & corrupiſſe, vt ſupplicio potiùs quam Imperio dignus viſus fuerit, quin vllus Scriptorum honorificam illius mentionem facere auſus ſit. Sed ipſummet Trebellium audire erit

Auguſt.

Chryſoſt.

L. ſi qua illuſtris C. ad Orfic.

Agapet.

Caſſiod.

Trebell.

A operæ pretium: ait ergo: *Sed ſatis credimus Iulij Ateriani partem libri cuiuſdam ponere, in quo de Victorino ſic loquitur. Victorino qui Gallias poſt Iunium Poſthumum rexit, neminem exiſtimo præferendum. Non in virtute Traianum, non Antoninum in clementia, non grauitate Neruam, non in gubernando ærario Veſpaſianum: non in cenſura totius vitæ, ac ſeueritate militari Pertinacem, vel Seuerum. Sed omnia hæc libido & cupiditas mulierariæ voluptatis ſic perdidit, vt nemo audeat virtutes eius in litteras mittere, quem conſtat omnium iudicio meruiſſe puniri*. Adeò quidem in Principe caſtitas deſideratur, adeò in caſtitate omnium *virtutum concentus eſt*, (vt inquit Hieronym. lib. 1. contra Iouinian.) vt qui cunctas præter caſtitatem virtutes habuerit, Regiam maieſtatem non impleuerit: & ipſarum virtutum concentum ſoluere, & diſſipare viſus ſit. Hieron.

2 Hinc de Ioſepho Ægypti Imperium adepto ſapienter inquit S. Zeno Veronenſ. M. *Rex iurè ſecundus* S. Zen. M.
B *factus eſt Regni, qui inſignis Rex erat ante pudoris.* Obſerua eum dicendi modum: *Iure Rex factus eſt*: quo innuit Zeno, à caſtitate Ioſephum iurè & legitimè Regē factum, & in Regiam dignitatem non caſu, non fortunæ arbitrio, ſed iure & iuſtitia fuiſſe inductum, regia id caſtitatis virtute expoſcente, & iure ſuo efflagitante. Cui ſanè locutioni mirè hæc concinit, quâ Sacer Scriptor deſcribit, quomodo eum impura hera ad adulterium indeſinenter pelliceret: *Huiuſcemodi verbis per ſingulos dies mulier moleſta erat adoleſcenti*. Gen. 39 10. Gen. 39. 10.
quam videtur expreſſiſſe Gregorius Nyſſenus oratione *de fugienda fornicatione*, inquiens: *Maledicto erat illi acerbior vox domini blandientis, & dicentis, dormi mecū*. Sed qua vocis, (ſenſuſve proprietate (inquis) moleſtam Ioſepho mulierem appellauit Moyſes, quæ nihil ei moleſtum ſuggerebat, ſed voluptatis dulcedinem propinabat, cum nec de illius fratribus duriſſimè cum eo agentibus, & ad mortem perſequentibus, nec quod C plus eſt, de eodem Ioſeph heræ ſu. precibus non acquieſcente eam vocem vſurpauerit. Moleſtos quidem Ioſepho eius fratres, qui ipſi perpetuò vehementer infenſi nullum non lapidem in eius malum, & exitium mouebant, ſiue potiùs ipſummet Ioſephum heræ ſuæ moleſtum imò verò moleſtiſſimum, opportuniùs dixeris, dum eam quæ illum tam ardenter deperibat, & quæ pro illius amore pudorem famamque contempſit, nec ſiue graui moleſtia intimum animi affectum publicauit, totus repulit, & aſpernatus eſt, quid enim moleſtius quàm repulſam ferre? quæ ab ignominia & infamia, nec hilum differt, vti dixit Marcus Tullius 1. officior. *Qui cùm offenſiones, tum repulſas quaſi quamdam ignominiam timet, & infamiam.* Subſiſtit tamen optima ratione Scripturæ locutio, eam quæ caſtiſſimo viro pudoris gemmam auferre conabatur, *moleſtam illi* eſſe affirmans, cùm nihilò ſecius id fuiſſet, quàm Regni ſceptrū, ad quod ille legitimum ius habebat, ab eius manibus prærepta pudicitia velle extorquere, nimirùm cùm Rex eſſet ante pudoris, inde ad Ægypti regnum non fauore, non caſu, ſed caſtitatis iure ferebatur. Compone ergo Moyſis locutionem, *mulier moleſta erat adoleſcenti* cum illa Zenonis *iurè rex factus*: quæ ſe mutuò reſpicere videntur: dum moleſtia propriè opponitur iuri. Nam, ſi verè æſtimas, non aliter quiſpiam moleſtiam alicui exhibet, ſiue moleſtus eſſe dicitur, niſi cùm contra fas, & iuſtitiam ius illius lædere contendit, quippe rectus iudex, qui capitalem reum in carcerem trudit, & ferro onerat, aut iuxta legum præſcripta plectit, moleſtiam illi nulla tenus exhibere dixeris: cùm contra ſi ſons ille donis iudicem corrumpere tentet, vt prodito officio eum abſoluat, iniurius, & moleſtus illi eſſe omninò dicetur: vel vide vna ex parte Dominū apud Michæam 6. 3. cum populo ſuo ſic diſceptantem: *Popule meus quid feci tibi, aut quid moleſtus fui tibi? reſponde mihi*. Nimirum, ſi ille tunc Deo obijceret, quomodo non mihi moleſtus fueris, qui aſſidua ſupplicia infers? cùm à planta pedis vſque ad verticem non ſit in nobis ſanitas: ad manum erat reſponſio, non eſſe moleſtum qui iure vtitur, & iuſtitiam exercet: ex alia verò Iſaiam Regem Achaz, quod nollet ſignum à Deo petere ita increpantem:

Nyſſen.

tem:

tem: *Nunquid parum vobis est, molestos esse hominibus, quia molesti estis, & Deo meo.* Isaię 7.13. vbi signatè Deo molestum Regem appellauit, qui eum gloria debita defraudabat. En quam benè se habeat, castissimum iuuené impudicę mulieri obsistentem, ei molestum non dicit: secus verò illam quæ castitaté, & cum ea ius Regni à Iosepho eripere moliebatur, molestã illi per sigulos dies esse

3 A qua quidem cogitatione non iuerit, quod de eodem Ioseph quæsita locutione dixit Noster Vates Psal.
Ps. 104. 18. 104. 18. *ferrum pertransiit animã eius, donec veniret verbus eius.* Sed vt eius epitasis appareat, cum Dauid hic de carceris pœna, quam pertulit Ioseph sermonem faciat, scire est operæ prætium, totos duodecim annos illum in custodia, & compedibus vinctum perdurasse, vt ad id lo-
Genebrar. ci docet Genebrardus: deinde obserua eum dicẽdi modum, *ferrum pertransiit animam eius*, quo leuis transitus
August. significatur, auctore Aug. q. 73. in nouum testam. tomo
Luc. 2. 35. 4. vbi cum ea Lucę verba c. 2. 35. de Deipara *tuam ipsius animam pertransibit gladius*: ad hunc modum exposuisset: *pertransire dixit gladium non supercadere, aut contingere transeuntem membrum aliquod, sicut gladius missus pertransiens iuxta hominem timorem facit, & tamẽ non percutit.* Subijcit: *Sicut dictum est de Ioseph ferrum pertransiit animam eius.* Iam meritò ambigis, quomodo subsistat hęc varis locutio, qua duodecim carceris annos leuem ferri transitum, & non potius longum, & diuturnum tempus, & grauissimam pœnam atque molestiam appellauit. Sed facilis est ex dictis responsio, lõgum quidem atque diuturnum fuisse tempus, quo in custodia asseruatus est Ioseph, grauissimum itidem carceris tædiũ at hęc omnia præ molestia, quam anteà impudica ei hera exhibebat, dum castitatem præripere moliebatur, leuem omninò transitum, & veluti ferri, aut gladij iuxta illum transeuntis vmbram ei visam fuisse. Quod videtur
Epiphan. innuere S. Epiph. libr. 3. heresi 79. ad finem, dum ait: *In carcere conijcitur, sed præstat in carcere manere, & in angulo sub dio, quàm cum muliere pugnaci, & loquaci:* vt dixerit leuiores omninò tam diuturnas carceris molestias,
S. Zẽ. M. quam dulces impudicæ blanditias. Ad quem modum S. Zeno M. supra adductus ait: *Quem domini sui vxor peius amare cœperat, quàm oderant fratres.* Pulchrè, nam vt malum esset fratrum odium, peior multò erat mulieris amor, quippe illud minimè quidem cum regia dignitate pugnabat: imò verò ad regnũ illum deducebat, at turpes blãditię sceptrũ ab eius manibus extorquere nitebatur.

4 Sed enim vt ad peculiares rationes accedamus, quę pudicitiam propriam omninò Principum virtutem, turpitudinem verò ab illorum dignitate alienissimam esse conuincunt: audi primum quale in impudicos dicterium castissimus Paulus carnis impuritatem exosus iecerit: sic
1. Cor. 6. 18. namque 1. ad Cor. 6. 18. *Omne peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est, qui autem fornicatur, in corpus suum peccat.* Vbi dum frequenter a PP. & interpretibus ambigitur, qua potius ratione fornicator, quam alius quispiam vitiosus in corpus suum peccare dicatur cùm multa sint peccata, quæ cum corporis contumelia etiam coniungantur, & locutionis difficultate pinncti vnusquisque in suum abit, perinde id nos accipiendum duximus in nostris in ep. ad Coloss. commentarijs, quę Dei auspice opportunè promemus, vt impurus libidinosus homo carnem suam turpitudine, & intemperantia ita vitiet, atque corrumpat, vt aliam, eamque degenerem ab ea, quàm in sui prima conditione à Deo percepit, omninò reddere videatur. Nimirum, vt
1. Cor. 15. 39. idem Apostolus in eadem epist. c. 15. 39. monet: *Non omnis caro eadem caro, sed alia quidem hominum, alia verò pecorum*: ac si dixerit alia humanę carnis, alia belluinę natura, & conditio est, illa quippe, vt informata spiritu, & animo rationali ad Dei imaginẽ facto, ratione, & lege ducitur, ac proinde sese continet, & ab illicitis voluptatibus abstinet, hæc autem spiritu, & ratione destituta, impetum appetitionis pro lege, & ratione habet, atq; ideo libidini inseruit, & in voluptates præceps ruit. Vnde notanter, & huic instituto peropportunè
Ezech. 23. 20. Ezech. 23. 20. vt à Propheta insana Ægyptiorum libido, & intemperantia denotetur, eos non humanam, sed asinorum, & equorum carnem habere sic dicitur: *Et insaniuit libidine super concubitum eorum, quorum carnes sunt vt carnes asinorum*: id est, vt paraphra-
stice effert Pater Sanctius: *Rabie amatoria illorum appetebat consuetudinem, qui in omnem se libidinem effusè atque immoderatè profundunt, quos in eo genere in asinorum, atque equorum numero non immeritò duputes.* Hinc *P. Sanct.*
ergo sapientissimè à Paulo turpis, & impuratus homo in corpus suum peccare dicitur, qui nobilem, & generosam hominis carnem non nisi spiritu, & ratione ducendam in bellue carnem nullis rationis frenis coercitam, sed impetu, & cœca appetitione velut œstro percussam in turpes, & spurcas voluptates sese precipitem dantem commutat. A quà exponendi ratione non abit Seue- *Seuerian.*
rianus apud Photium dum ait: *Scortatorem in propriam peccare substantiam humani corporis, & in ipsam eiusdem corporis formationem, iniuriam exercens in corporis nostri officinam.* Pulchrè *in ipsam corporis formationem*, quod hominis corpus aliter ac brutorum caro formatum fuerit, quippe, *signatum est super nos lumen vultus tui Do-* *Ps. 4. 7.*
mine. Ps. 4. 7. rationis lumine velut sigillo diuinæ imaginis signati, atque cohibiti, ne à præscripto discedamus
vti Rupertus lib. 2. in Genes. cap. 21. ex Dei imagine, *Rupert.*
siue ex rationis ductu hominem à bruto discriminauit. Etenim cum dixisset: *Quid ergo est ratio, qua solus homo insignitur? Quoddam munus, quoddam talentum à Creatore commissum:* subiicit: *Hoc ergo differt spiritus hominis a spiritu iumentorum, quòd hic rationalitatem accepit munere Dei, ille autem brutus permansit. Hoc inquam differt, quia hic tanquam cera sigilli testatoris imagine signata, sic imagine Dei signatus est, ille autem signatus non est. Quam signationem innuit scriptura dicendo: Et creauit Deus hominem ad imaginem suam.* Hęc ille. Quę sanè omnia ad castitatis signaculum, quo hominis caro signata, Dei scilicet imagine munita sit,
scitè reuocauit Ambr. lib. 1. de Virginibus premens sub *Ambros.*
hoc sensu ea Canticorum verba c. 4. 12. Hortus conclu- *Cant. 4. 12.*
sus, fons signatus hunc in modum: *Fons signatus, ideò quòd expressam imaginẽ Dei sinceri fõtis, vnda resonat ne volutabris spiritualiũ bestiarũ sparsa cœno fluẽta turbẽtur.*

5 Igitur in corpus suum impurus, & infelix fornicator peccat, qui illud rationali spiritu, Dei scilicet imagine signandum, & velut aureo freno ducendum. spiritu bruto replet eiq; habenas dimittit, vt belluarũ instar effrene, & præceps spurcũ scilicet, turpe, coinquinatum, & inexplicabili fęditate pollutum feratur. Vnde Noster Va-
tes dolens, & pudore affectus aiebat: *Humiliasti nos in* *Ps. 43. 20.*
loco afflictionis Ps. 43. 20. Vbi Aquila, & ab eo Ambros. *Aquila.*
in locum Sirenum, blandarum nempe, & turpium volu- *Ambros.*
ptatum, à quibus generosum hominis corpus vt turpitudine commaculatur, ita humiliatum, & probro affectum manet: scitè id inibi adnotãte Ambr. dũ post plura, quib. adstruit corpus nostrũ à turpitudine humiliari subijcit: *Vides ergo quoniam non natura sua eam, sed is qui ei integritatem pudoris eripuit, humiliasse perhibetur? Humilitas ergo operis est, per quod caro ista peccati corpus effecta est:* Et postmodum: *vt intelligat, quia non conditio carnis videatur nos humiliare, sed culpa.* Optimè id, *non conditio carnis*: quippe, vt à Deo condita generosa, & Dei signaculo ornata excelsa, & maiestatis plena est. Vnde
Xistus ille (qui à nonnullis Pontifex & M. dicitur) in lib. *Xistus.*
de castitate fidenter ait: *Paruum bonum putas, hominem sicut à primordio factus est, Dei similitudinem etiam in corporis integritate seruare, & tantæ maiestatis simile aliquid habere perpetuum?* at turpitudine corrupta à carne hominis in pecorum carnem transeat, & sinceri fontis vnda volutabris bestiarum sparsa cœno turbetur, quo nihil homini vilius, & indignius excogitari valeat. Vnde
quidem S. Cyrillus Hierosolimitanus catechesi 12. vt *S. Cyrill.*
hominem à libidine deterreret, emphaticè aiebat: *Par-* *Hieros.*
camus corporibus quæ lucere debent sicut Sol, nec propter paruam voluptatem tantum, ac tale corpus polluamus: Egregiè quidem, & prętet vsitatum loquendi modum quo humanum corpus probris, & maledictis lacessere solemus: *tãtũ* inquit, *& tale corpus.* Quãtũ ergo, & quale Dei scilicet manibus formatũ, Dei imagine signatũ, Sole ipso splẽdidius, & diuinę Maiestatis simile aliquid habẽs perpetuum. Quo nihil maius, & illustrius esse possit.

Ee P. Valasquez in Psalm. centesimum.

6 Sed pro regiæ castitatis dignitate preme rursum A præfata Xisti verba: *Paruum bonum putat, hominem sicut à primordio factus est, Dei similitudinem etiam in corporis integritate seruare, & tanta maiestatis simile aliquid habere perpetuum*: mirâ enim huic rei emphasim habent: dum hominis corpus, vt à Dei manibus euasit, omni ornamento pulchrius, omni robore, & munimento fortius, nulli maculę obnoxium, nulli plagæ obuium, omnibus integritatis, & fortitudinis numeris constans facit. Eò quippe eunt ea Xisti verba: *Sicut à primordio factus est in corporis integritate.*

Xistus M. Quid enim fuerit *in corporis integritate*, nisi in corpore integro antequam ab ipso educta fuisset costa, vt de ea mulier formaretur, quippe dum os firmum, & durum ab eo ablatum est, & pro eo mollis, & tenera caro supposita: non æquè fortius, ac robustius, vt itidem antea erat, mansisse dixeris, fœmina iam exinde tam huius imbecillitatis, quam omnium malorum ob peccatorum futurum causa existente, vt

Chrysost. pulchrè contemplatur S. Chrysost. homil. in quadraginta MM. apud Photium in Biblioth. scitè expendens, hac B signatè de causa Martyres frequentius siue candentibus laminis admotis, siue cruentis verberibus in costis cruciatos fuisse; vt inibi siue eorum fortitudo probaretur, siue imbecillitas purgaretur. Audi illum: *Prędico beata Martyrum latera, quę pietatis robur inexpugnabile ostenderunt, pietatem non amisisse. Etenim vt plurimum percussi sunt totis costis, quandoquidem per costam peccatum intrauit. Peccatum enim non est femina, ipsa etenim etiã Dei creatura est, sed quia per eam pręuaricatio viam inuenit. Puniũtur igitur Martyres in costis, vnde peccatum irrepsit. Ideò Saluator in latere hastam suscepit*: & exiuit sanguis, & aqua: *quo mundus ablutus est, & antiquum vulnus depulsum.* Hæc ille. En ergo quid sibi velit Xistus, dum ait à castitate integrum omninò hominis corpus euadere, sicut à primordio factum est, planè quasi illa, & costam ipsi ablatam, & fortitudinem pristinam restituat. Quæ quidem pulcherrima, & disertissima mens fuit S. Paulini Episc. in ep. 51. quæ est 3. *Ad Aprũ & Amandam* olim coniugali, tunc verò fororio, & castissimo amore coniunctos: vbi, vt ostendat quantum matrimonio castitas præcellat, quamque fortitudinem,

Ioann. 19. 34. & robur homini addat sic loquitur: *Cui iam (Christo) in corporis tui naue vectatio, & in tuo corde ceruical est, quia inuenit illic passer nidum sibi, & habet in te vbi reclinet caput suum. Illic & coniux non ad mollitudinem, aut auaritiam viro suo, sed ad continentiam, & fortitudinem redux in ossa viri sui magna illa diuini cum Ecclesia coniugij æmulatione, mirabilis est, quam in tuam vnitatem reductam, ac redditam spiritualibus tibi tanto firmioribus*

S. Paulin. *quantò castioribus nexibus charitas Christi copulat, in cuius corpus transistis à vestro.* Sic Paulinus. Apud quem obserua primum illa *ad continentiam, & fortitudinem redux in ossa viri sui*; quę pulchrè adstruunt castitatem homini os ablatum reddere, eumque in integrum statum restituere, sicut à primordio factus est. Deinde hęc *in cuius corpus transistis à vestro*: quibus rationem reddit Paulinus cur à castitate homo *Dei similitudinem in cor-* D *poris integritate seruet*: quia videlicet spirituali coniugio cum Christo copulatus, & in eius corpus translatus nullum ibi costæ, siue fortitudinis ablatæ defectum sentiat Christi diuinitate pro molli carne olim Adę addita, omnia replente, & in meliorem statum commutante.

7 Iam verò, vt nostri instituti propria hæc faciamus: vt generaliter quidẽ cũctos homines hæc consideratio tangat, quippe qui ad Dei imaginẽ oẽs efformati sũt, at n. verò ad Principem, qui non tantum quà homo, sed etiã quà Princeps Dei imaginem gestat, siue Deo imago est, potissimum spectat, atque illum officij, & dignitatis suæ admonet. Nimirum Regis corpus, si regium corpus sit, non animo rationali solùm vt cęteri homines, sed regia etiam maiestate animatum, & ductum, animum habere debet rectorem, vt illibata castitatis, & integritatis puritate florens impuris carnis concupiscentijs regia maiestate dominetur, vti aiebat in primo huius libri limine

Aug. Aug. *Dicuntur reges à regendo, & quid magis quam carnis concupiscentias? ne regnet peccatum in eorum mortali corpore ad obediendum concupiscentijs eius.* Ergo vt iuxta A Pauli regulam: *alia hominum caro alia verò pecorum*: ita si benè æstimas, & rem accuratè examinas, alia priuati hominis, alia Regis caro est. Nimirum hęc tantò maiori puritate, & integritate priuatorum hominũ carni excellere debet, quantò, & regia sublimitas subditorum mediocritatem superat, & Rex ipse viua, & spirans Dei imago peculiari ratione est. Tam ergo, vt Princeps maiestatem suam retineat & vulgo sese eximat quã vt augustam, verendamq; Dei imaginem in se exprimat, castitatẽ eximiè colere necesse est, cũ ea in primis Cypriano auctore li. de singularitate clericorum: *claritatis fastigium, & vulgaritatis destructio sit*, hoc est, quæ excellentes viros, & summa dignitate collucentes à vilibus, & vulgaribus discriminet. Vnde quidem Paulus cum ad *Cyprian.*
Phil. c. 4. 8. discipulos ad pudicitiam hortatur, eam non alio nomine, quàm rei augustæ, & venerandæ, significauit: etenim vbi nos habemus; *Quæcumque sunt vera quæcumque pudica, &c. hæc cogitate*, pro voce *pudica*, eam *Philip. 4. 8.*
B Græcè posuit Apostolus, quæ quid *venerandum, augustũ & quadam maiestate præditum* significat. Deinde verò *Lect. Græ.* Dei maiestatem suis veluti splendoribus collucentem signatè exprimat. Certè cum summus parens sese hominibus maximè verendum, & præclarissima maiestate fulgentem exhibere voluit, non aliam quàm castitatis gemmam à qua diuinum caput radiaret, in sui ornamẽtum assumpsisse videtur, quippe cum eo Ioannes Apoc. 4. 2. & c. 14. 13. dixisset: *Et ecce sedes posita erat in cœlo, & supra sedem sedens*: vt diuinum ei splendorem circũquaque adijceret, subdidit: *Et Iris erat in circuitu sedis similis visioni smaragdinæ.* Quod si nosse velis, quid smaragdus præseferat, statim tibi occurent siue sacræ, siue prophanæ litteraturæ Auctores non ignobiles Albertus Magnus, Abulensis, Vincentius Bellouacensis, & alij apud P. Alcazar ibi affirmantes smaragdum adeò esse castitatis amantem, vt vel aspectum ipsum turpium, C ac fœdarum actionum auersetur, ac proindè egregium castitatis typum gerere. Vbi primum vides pręcelsum Dei thronum, pręclarissimumque tribunal à castitatis gemma ornatum, & splendens: subinde verò cum iris sua natura multiplici sit colore prædita: *Apoc. 4. 2. & c. 14. 3. Abulens. Vicens. Alcazar.*

Mille trahens varios aduerso Sole colores.

Hic verò vna smaragdi gemma constet, non obscurè quidem innuitur vnum castitatis ornamentum adeò esse magnificum, & augustum, vt pro mille sit, eaque ratione ab illo Dominum magnitudinem, & maiestatem suam commendare. Quod planè videtur innuere præfato loco Xistus de Castitatis excellentia inquiens; *Neque enim dicere audebit, non superiorem statum diuinam illam potentiam obtinere. Hinc primum castitatis bonum respice, quod illam diuina magnitudo possideat. Amplectenda res hominis, quæ Deo digna est.* Preme illud *diuina magnitudo possideat*: planè quasi diuinę magnitudinis propriũ, eiq; signatè conueniens. Nec minus opportunè huic rei Lactantius li. 6. diuinar. institut. c. 23. vbi cum de castitate præmisisset: *Quasi fastigium est, omniumq; consummatio virtutum.* Subijcit *Ad quam si quis* D *enitis, & eluctari potuerit: hic erit consimilis Deo qui virtutem Dei cepit.* Planè quasi in castitate suam Deus faciem peculiariter ostendat, qui eã tanquã propriam virtutẽ habeat qua singulariter gaudeat, atq; glorietur. *Xistus. Lactan.*

8 En ergo quam propria Principis virtus, castitas sit, quæ *in circuitu sedis* splendens ipsum, & Regem suam maiestatem implentem, & Dei magnitudinem præferentem ostendit. Vbi & illud peculiari fuerit obseruatione dignum ad Regis, & Regię Aulæ institutionem: Notanter Dei thronum inde smaragdina circumquaque ornatum, & velut munitum esse, vt manifestum faciat, aditum in eius Aulam non esse, nisi ijs qui mundiria maximè polleant, throno, & sede cœlesti immundis ex omni aditu clauso. Quod, & ipse Dominus monuit cum inquit: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Matth. 5. 8. & Paulus ad *Matth. 5. 8.*
Hebr. 12. 14. *Pacem sequimini cum omnibus, & sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum*: vbi sanctimonię *Hebr. 12. 14.*
voce castitatem significari nemo non ex interpretibus obseruat. Quod quidem ob oculos habuisse Nostrum Vatẽ dixeris, dũ non contentus *via immaculata* insistere

sic

sic sedem suam Iride smaragdina circumdabat, vt non A nisi *ambulans in via immaculata* ei ministraret Presserunt ei vestigia optimi Principes, & de Valētiniano Seniore *Ammian.* Ammianus Marcellinus tam exemplo quàm imperio Aulæ suæ petulantiam frenasse, sic scribit lib. 30. *Omni pudicitiæ cultu domi castus, & foris, nullo contagio conscientiæ violatus obscenę, nihil incestu. Hancque ob caussam tanquam retinaculis petulantiam frænarat aulæ regalis, quod custodire facilè potuit*. De Balduino verò Imperatore *Nicetas.* Nicetas adeò pudicitiæ suorum inuigilasse refert: *Vt bis quolibet septimana vesperi proclamare iuberet ne quis in suo Palatio dormiret, qui alienam mulierē attigisset.* Vt dixeris Iride smaragdina in circuitu esse omninò circumdatum. Sed & hunc morem Christianissimos etiam Galliæ Reges retinuisse, & omnem ab Aula impudicitiam exterminasse, signatè constituto Præfecto cuius id vnum munus esset, sub vesperam face accensa perlustrare omnes Aulæ angulos, ne quid impudicarum siue meretriciarum sordium illis adhæreret, quibus non statim eam mundaret, graues Auctores meminerunt. B

9 Neque illud in huius smaragdinę Iridis speculatione vlla ratione fuerit ommittendum, quod è primis politicæ, siue optimæ gubernationis fibris est: castitatis videlicet smaragdum cum Iride, quæ certissimum pacis symbolum perpetuò fuit, indiuidua consociatione, quæ dirimi, distrahique non possit, esse coniunctissimam, quod a Principis castitate pacatissima Aulæ, & Regni quies, & alma pax sit, sicut pluribus, & grauissimi Scriptoribus ex omnium sęculorum, & gentium historiis obseruatum est, ab vna Principum incontinentia, & plures immaturas, & cruentas ipsorum mortes, & plurima Regnorum excidia regionumque euersiones, quam ab *Aristot.* aliis vitiorum pestibus obtigisse; vide è veteribus Poli- *Ioan. Bod* ticis Aristotelem libro 5. Politic c. 10. & è recentioribus *Philo.* Ioānem Bodinum in Methodo Historica c. 6. §. *conuersiones rerum publicarum*: vt ego hac de re egregia Philonis in lib. de Ioseph verba appingam. Enim verò cum C ille alias optimi gubernatoris notas expressisset, subijcit: *Sed temperantia non minus confert ad tractandam Rēp, hæc enim cum in omni vita salutaris sit, tum maximè in negotijs publicis, vt abundè liquet rem considerare volentibus. Quis enim ignorat gentibus, regionibus, magnis terrarum tractibus terra, mariq; calamitates inflictas ab incontinentia? quandoquidem plurima, & maxima bella ob amores adulteria, muliebresque illecebras conflata sūt, quæ petiorem Græci, barbaricique generis partem absumpserunt, & iuuentutem exhauserunt è tot ciuitatibus*. Ex quibus sic infert: *Quod si ex intemperantia tum seditiones ciuium, tum bella, & calamitates cumulatè proueniunt; satis apparet, è sobrietate tranquillitatem pacemq; nasci felicitatis integram*. Hæc Philo, & quidem non minus tanquam futurorum Vates, quam vt prętentorum historicus. Nam, vt multa bellorum, suppliciorum, calamitatum, & necium, Principum exempla, euersionesque Regnorum ob oculos ille habuerit Hemor scilicet Princi- D *Gen. 34. 26.* pem Sichē ob vim Dinę illatam vna cum vrbe sua extinctum, Gen. 34. 26. Samsonem ob Dalidam mente & *Iudic. 16. 21.* oculis captum, Iud. 16. 21. Amnon. Dauidis primogenitum ob Thamaris stuprum Absalonis gladio trucidatū, *2. Reg. 13. 29.* 2 Reg. 13. 19 Salomonem quod libidinibus se dederit regno imminutum 3. Reg. 11. 11. Holophernem sanctæ *3. Reg. 11. 11.* Iudith pulchritudine captum simulque suę libidinis pęnas dantem, Iudith 13. v. 10. Senes illos populi Rectores *Iudic. 13. 10.* ob concupitam Susannam lapidibus obrutos, Dan. 13. 61. Helenam Troiam euertentem, Lauiniam Italiam: *Dan. 13. 61.* Romanos Reges ob violatam Lucretiam vrbe, & regno pulsos: plura quidem sunt huiuscemodi à Philonis ętatæ, quę singillatim enumerare, & actum agere, cum hac de rę nemo non scripserit, & longissimi temporis res sit, satis quidem, & plus satis fuerit infelicis Roderici meminisse, cuius libido non modo necem ipsi attulit & vna die septies centena hominum millia absumpsit sed totum etiam Hispanum regnum deleuit, & in barbaros Dei hostes transmisit.

Ad eadem verba;

Et intelligam in via immaculata.

Turpitudinem mentem eripere, atque animum à negotiis abducere: ideo Principi omninò fugiendam.

ADNOTATIO XI.

1 AD Felicem Proconsulem regias in Iudęa vices gerentem, concionem, eamq; pro suo ingenio, & sapientia acrem, & opportunam faciens aliquādo Paulus, nihil ipsi, vt officij admoneret, potius ingerendum putauit, quam iustitiam, castitatem, & futuri iudicij recordationem, sic concionem præstringente Luca Actuum 24. 25. *Disputante autem illo de iustitia, & castitate, & de iudicio futuro tremefactus Felix*. Et verò *Act. 24. 25.* dum hęc audis, & illud tibi Salomonis *sermo opportunus est optimus*, in mentem venit illico ambigis, qua opportunitate Paulus Proconsulem de muneris functione cōmonefaciens castitatem proposuerit, cum ea exhortatio ad Virgines, aut ad Sacerdotes, & Religiosos viros omninò spectare videatur: ad Principem verò *bona sed quorsum*? Certè cùm optimi iudicis partes singillatim expenderet sapiens ille Iethro, nulla castitatis mentione facta dicebat: *Prouide de omni plebe uiros potentes, & timētes Deum, in quibus sit ueritas, & qui oderint auaritiam*. Exod. 18. 21. Similiter prudentissimus Iesus Sirach pri- *Exod. 18. 21.* mas in iudice partes fortitudini dabat inquiens: *Noli quærere fieri iudex nisi ualeas irrumpere iniquitatem, ne fortè extimescas faciem potentis*. Eccl. 7. 6. Ad quem planè modum S. Isid. Pelusiota lib. 3. ep. 175. non nisi à fa- *Eccl. 7. 6. Isid. Pel.* gacitate, & integritate iudicem commendabat. Etenim cum idoneum ab inepto discriminans præmisisset: *Sunt homines, qui ob ingenij tarditatem causarum iura consequi nequeunt. Sunt rursus, qui pro ingenij quidem celeritate consequuntur, uerùm ob pecuniæ studium cauponariam* C *exercent, auro calculum suum prodentes, ac iustitiæ lācem muneribus labefactantes. Sunt denique qui eam pudore blanditijsq; ac terrore corrumpant*. Optimi iudicis effigiem sic statim delineat: *Quocirca iudicem opus est, & sagacem, & integrum esse, pudoreq; ac blanditijs, & metu superiorem. Nam cuius horum affectuum succumbat, totā iudicij religionem obteret*. En quid sapientes de ijs quæ in iudice desiderentur censeant. Qua ergo ratione Apostolus tanto studio Proconsuli castitatem ingessit? Sanè quod ipsi non minus opportuna ea admonitio quam cæteræ fuerint. Ego enim sic existimo Principi rem populi tractaturo preter peculiarem Dei protectionem, & auxilium, de quo alibi, eas, animi, & corporis dotes omninò esse necessarias, quæ calliditati sic incumbunt, vt ea subducta illas etiam collabi necesse sit: ingēs videlicet in primis mentis acumen, & perspicacitas, qua ipse res difficiles, atque perplexas penetret, & veluti de facie cognoscat, singularis subindè vigilantia, animi- D que intentio, vt totius orbis negotijs prouideat simul cū magno animi, & corporis robore, quod tantę occupationum moli par esse, eamque pro virili, sustinere possit: necnon assidua temporis redemptio, ne vel minimū temporis instans, quod tuendæ, & gubernandę Reip. valeat impendere, ei elabatur. Quæ sanè omnia cum insani amoris natura adeò malè se gerunt, vt necessaria ratione concludatur, tantum à recta gubernandi ratione Principem declinaturum, quantum à castitate discesserit. Id quod singillatim, & per partes demonstrare est animus.

a Et primum insanum amorem, siue libidinem eas tenebras, cæcasque nubes animo offundere, vt ei, quem semel occupauerit, intelligentiam, & mentem eripere videatur, satis quidem liquet ex ijs Oseæ verbis, quæ in hore omnium natant capit. 4. 11. *Fornicatio, & uinum, & ebrietas auferunt cor*. Sed .n in loco *Osea 4. 11.* communi duo sunt, quæ peculiariter obserues: alterum, non perindè Vatem fore accipiendum, quasi de vino, & ebrietate directè, & primario sermonem faciat, vt verba ad faciem sonare videntur, sed similitudinis causa hęc adhibuisse, vt sensus sit, (rectè

id obſeruante P. Sanctio) non minus quati, & debilitati, mentis vires à turpitudine quam à vino, & ebrietate, quæ hominem à mentis ſtatu, atque conſtantia depellit alterum, apud LXX. hæc verba ſic legi, vt cor non paſſiuè, ſed actiuè ſumatur ad hunc modum: *Fornicationem, & vinum, & ebrietatem ſuſcepit cor:* vt ſenſus ſit turpis, & inhoneſti animum obuijs manibus turpidinem ſuſcipere, & quaſi magnum aliquid fuerit adeptus mirè ſibi gratulari, & plaudere, cum re ipſa tunc à libidine ipſe vincatur, & occupetur, quin iam ſui compos eſſe poſſit ſed ebrius factus, inſipiens, cœcus, inſanus atq; furioſus alius à ſe ipſo ſit. Quæ ſanè ratio Ambroſio auctore, caſto Ioſeph ob oculos erat, cum impudicæ herę ad adulterium pellicienti vehemẽter obſiſtebat, ſic.n. ille lib. de Ioſeph: *Verum ille abiurat flagitium, dicens, religionem ſibi eſſe, ne ebrius turpis intemperantię, ingratus herili indulgentię, cui obſequium deberet, ea graue inferret contumeliam.* Obſerua illud, *religionem ſibi eſſe ne ebrius turpis intemperantię,* &c. vt inde ille intemperantiam flagitium ſibi flagitioſiſſimum, & ſacrilegij inſtar duceret, quod ab illa diuinæ rationis lumen in ſe ipſo obſcuraturus, ſiue extincturus foret, nihil aliud ſubinde viſurus auditurus, ſiue intellecturus, quàm turpes delicias, inſanaſque cupidines ad eum planè modum, quo Baltaſſar ille non minus turpis intemperantiæ, quàm vini ebrius ad eius omnino guſtum regia auctoritate fungi ſic dicitur Daniel. 5. 2. *Præcepit ergo iam temulentus, vt afferentur vaſa aurea,* &c. Vbi Chaldæus reponit: *dixit Baltaſſar in guſtu vini.* Maldonatus verò, & Sanctius vocem Hebræam exhaurientes: *in decreto vini:* hoc eſt vino decemente, & imperante: Regeque ei ſubdito, & obſequente: *Neq; enim tunc Rex* (inquit ſcitè P. Sanch.) *quid factum vellet decernebat, ſed ore potius regio vinum quid à ſe decerni voluerit, ſignificabat:* ſic ille de Baltaſſare. Nec aliter de Herode de Ioannis capite in guſtu vini decemente Chryſoſt. orat. 2. in decollationem S. Ioannis Baptiſtæ apud Photium in Bibliotheca: *Nouum eſt Herodis iudicium: menſa, ebrietas, & tripudium iudicarunt; ò tribunal iniqua audentem!* Concinit huic cogitationi Salomon Prouerb. 23. 31. vbi de libidinis vino mentem ab ſtatu, & conſtantia deijciente ſermonem faciens (vt alibi fuſiùs monuimus) cùm dixiſſet: *Ne intuearis vinum quando flaueſcit, cum ſplenduerit in vitro color eius: ingreditur blandè, ſed in nouiſſimo mordebit vt coluber, & ſicut regulus venena diffundet.* Subijcit: *oculi tui videbunt extranea, & cor tuum cogitabit peruerſa.* Sed quid eſt *videbunt extranea?* aperit Hebræa Pagnini lectio: *videbunt viſiones extraneas:* alias ſcilicet res, ac ipſæ ſunt, ſiue videbit, quod cogitat, quod vult, quod amat non quod re ipſa eſt: falſum menti, imo ipſis oculis nuntiante affectu: nam vt ſcitè Ambroſ. li. de bono mortis cap. 9 *errat oculus, vbi erat affectus.* Quid ergo videbit? nihil aliud ſanè (inquit Philo) niſi id quod ſuis delicijs, & turpitudini conſentaneum eſt, ad eam videlicet cuncta reuocando: ſic enim ille libro de vita contẽplatiua: *Neceſſe eſt, vt puellarum amator animũ habeat in ſuis delicijs, & huc tantũ acres intendat oculos cœteris in rebus, tũ priuatis, tũ publicis cœcutiat habetatus cupidinibus.* His videlicet craſſas menti nebulas, tetraſque tenebras exalantibus, quibus ſplendidum rationis lumen obſcuretur, & intellectus acumen ad alia omnia præter adamatã formã cœcutiat: nã vt Homerus ait Iliade 14.

Dan. 5. 2. — Chal. — Maldon. — Sanctius. — LXX. — Ambroſ. — Chryſoſt. — Prou. 23. 31. — Pagnin. — Ambroſ. — Philo.

Illic eſt amor, & cupido, & colloquium, & deceptio.
Quę furatur mentem prudentium cogitatium,

Homer.

Et Claudianus in nuptijs Honorij, & Mariæ: (Claudian.)

—————Mens omnis oberrat
In vultus quo finxit Amor.

3 Ita quidem ſtatim Oſeas verſ. ſequent. ſubijcit: *Spiritus fornicationum decepit eos,* & notantiſſimè verſ. 19. *Ligauit eum ſpiritus in alis ſuis:* vbi Hieronymus: *Eum liberè volitare non patitur:* ſed quomodo non volitet, qui in alis ſpiritus in omnem partem fertur? Sic.n. hæc optimè explices cum Ribera ibi: *Spiritus ligauit Iſraelem in alis ſuis, id eſt, celerrimè in omnes mundi partes defert.* Planè, quia ligatus ſimul cum amore, ſiue ab amore eſt, vnde ab eo vna ex parte in omnes mundi partes cœco, & inani impetu oberrans dicitur, ex alia parte ligatus, & affixus hæret, quin ad alia intendere, aut aſſurgere valeat. Explicat id primum ille in hac peſſima arte peritus, qui apud Comicum dicebat;

Oſea. 4. 19. — Hieron. — Ribera.

——Iactor, crucior, agitor, ſtimulor, verſor
In amoris rota miſer, exanimor, feror, deferor.
Diſtrahor, diripior, ita nullam mentem animi habeo.
Vbi ſum, ibi non ſum, vbi non ſum, ibi eſt animus.

Plautus.

Opportunè importunus ſic ſeſe rotæ amoris affixum faciens, vt hinc immotus, & ligatus hæreat, illinc in omnem partem circumferatur, & circumrotetur, ac proinde nullam mentem habeat, ſed ibi ſit vbi non eſt. Sed opportunius Ambroſ. lib. de bono mortis c. 1. dum vitiorum ſcopulos, & peculiaria detrimenta, quæ ſingula eorum homini inferant recenſens ait: *Laqueus eſt in auro, viſcus in argento, nexus in prædio, clauus in amore:* vbi alijs vitiorum peſtibus laqueum, viſcum, nexum, amori vero clauum notanter tribuens tantum non dicit: alijs noxijs affectibus illigari, & innecti animos, attamen laxam catenam, ſiue vincula trahentes hac illac diſcutere poſſe eum verò quem ſemel occupauit libido, clauo, & quidem trabali confixum hęrere, quin valeat ſeſe expedire, aut mouere in alteram partem, vt alia tractet, curet, attendat, ita ſeſe eodem Ambroſio explicante l. 4. in Lucam. *Quaſi clauis ſuffigitur anima corporis voluptatibus & cum ſemel adhęſerit cupiditatibus demerſa terrenis difficilè in altum poteſt reuolare.* Vbi ſi attendis, magna quidem epitaſim habet ad exitiale huius peſtis virus cognoſcendum, dici ab Ambroſ. *animum clauis ſuffixũ:* illum ſcilicet animum, cuius celeritas incomparabilis, cuius volatus omnium vehementiſſimus, cuius natura ignea, & ſurſum tendens dicente M. Tullio Tuſculana prima: *Nulla eſt celeritas, quæ poſſit cum animi celeritate comparari, qui ſi manet incorruptus ſuique ſimilis, neceſſe eſt, ita feratur, vt penetret, & diuidat omne cœlum.* Sed enim dum tantam ei celeritatem tribuit Cicero, itidem cum Ambroſio illum clauis confingente conſentit: ait enim *ſi manet incorruptus ſuique ſimilis:* vt ſimul innuat libidine occupatum, atq; corruptum iam ſui diſſimilem, & alium à ſe factum ſuffixum manere; nam vt diſertus Poeta Ambroſio adſtipulatus inquit:

Ambroſ. — M. Tull.

Nulla animo cura eſt, animum dum figit amoris
Cura.

4 Quo pulchrè retulit per allegoriam Venerabilis Bachiarius in epiſtola de recipiendis lapſis ad Ianuariũ illius adoleſcentis filij Sunamitidis hiſtoriam 4. Reg. 4. 18. qui æſtus tempore *cum egreſſus eſſet ad patrem ſuum ad meſſores,* feruentis ſolis ardore percuſſus, *ait patri ſuo: Caput meum doleo, caput meum doleo:* quaſi ea venereæ flammæ inuens comburentis natura ſit: vt vulnus quàm primum capiti prętigat, & in illud virus ſuum exhalet, quo turbetur, atque hebetetur: *Cuius caput* (ait Bacchiarius) *in meſſe calore percuſſum eſt, id eſt principale mentis eius inter ipſas ſpei libidinis flammam cõclauit* benè omnino *principale mentis conclauit:* quia flamma animum adeteente principale etiam mentis concutit, fumo opplet ac turbat, ſiue caput dolere facit. *Amor quippe forma* (inquit Hieronymus lib. 1. aduerſus Iouinianum in fine) *rationis obliuio eſt, & inſaniæ proximus:* vides caput turbatum, ac dolens? Subijcit indidem Hieronymus. *Quis enim cum vtatur voluptate ea, attendere animo quidquã poteſt?* hebetatis videlicet ſenſibus, & conſepultis, ita id monente Chryſoſtomo in homilia; *Quod nemo læditur niſi à ſeipſo,* hunc in modum: *His qui in delicijs, & luxuria vitam ducunt, ſenſus ipſi tardi, graues, obtuſi, & quodammodo conſepulti.* Quod ſi PP. diffidis quid eius rei periti Galenus ſcilicet, & Aetius medicorum nobiliſſimi docuerint, audi: ille quippe l. 14. de vſu partiũ c 10. & li. 2. de tuenda valetudine, veneri *mentis ſpaſmũ, ſẽſuũ hebetudinẽ, & mentis torporẽ,* ſignatè attribuit. Aetius verò tetrab. 1. ſerm. 3. c. 8. & tetrab. ſer. 2. c. 23. omninò ait: *Neq; ad ſanitatẽ conducit, neq; ad animę ratiocinationes, ſed congelat quodãmodo ac ſtupefacit intelligẽtiã.* Accinit elegantiſſimus Claudianus eadẽ qua Medici locutione vſus li. 2. de laudibus Stiliconis, inquiens:

4. Reg. 4. 18. — Bacchiar. — Hieron. — Chryſoſt. — Galenus. — Aetius. — Claudian.

Luxuries prædulce malum, quę dedita ſemper
Corporis arbitrijs hebetat caligine ſenſus.

5 Ex quibus planè aliam, nec minus opportunam expo-

expositionem possis adhibere ijs Pauli verbis, quæ ad- A notatione præced. expendimus 1. ad Corinth. 6. 18. *Omne peccatum quodcumque fecerit homo extra corpus est. Qui* *1. ad Cor. 6. 18.* *autem fornicatur, in corpus suum peccat.* Quod videlicet aciem mentis obscuret, sensus hebetet, & intelligẽtiam stupefaciat atque congelet; imo verò animam veluti materialem, & corpoream faciat, quasi corpori commixtam, & agglutinatam: sic Paulum capiente *Anselm.* Anselmo his verbis: *In omni appetitu peccans anima est extra naturam corporis, quia in suo sensu remanet.* Sed qui fornicatur in corpus suum peccat, *quoniam in appetitu, & operatione fornicationis sic peccat anima, vt redigatur, in naturam sui corporis, quia nihil tunc cogitat, nihil sapit, nihil intendit nisi quæ carnis sunt. Sic enim totus homo absorbetur ab ipso, & in ipso corpore, vt iam dici non possit ipse animus suus esse, sed simul totus homo dici possit caro esse, & spiritus vadens, & non rediens.* Sic Anselmus. Quod si dixeris, id non tam esse in corpus peccare, quàm in animam, quæ & à propria generosita- B te decidens veluti corporea efficitur, & eius intelligentia congelata, & stupefacta, congelatur etiam ipsa, atq; obstupescit: respondebo eadem quidem ratione, qua in animam libidinosus peccat, in corpus itidem suum peccare, dum illud veluti cadauer, anima vacuum, & spoliatum reddit: ea quippe humani corporis natura est, vt anima ornatum, siue animatum suis functionibus, sensibusque vtatur, nec vtcumque, sed rationabiliter videat audiat, & sentiat. Hæc autem quomodo is perficiat, cui sensus tardi, graues, consepulti sunt? Benè ergo ait Anselmus turpem hominem in corpus suum peccare, qui animam in naturam sui corporis redigit nihil sapiẽtem, nihil cogitantem, ad nihil attendentem, ac proinde quę corpus suum non animare videatur.

6 Iam vt hæc omnia nostri instituti propria faciamus, obserues, & expendas velim, quam aptè, quam opportunè, quam vigilanter, & studiosè is Princeps Reipub. administrationi incumbet, & genus humanum guber- C nabit quanta solertia, & diligentia consilijs suis prouidebit, quam salutaria remedia publicis malis afferet, qui cupiditatibus hebetatus rationis obliuionem, & mentis spasmum patiatur, qui sensus habeteS, obtusos, & consepultos, intelligentiam stupefactam, & congelatam habeat. Oportebat quidem eum non secus, ac decantatum illum in fabulis Argum centum oculis præditum esse, atque omnes omnino homines sapientia, consilio, intelligentia, solertia, perspicacitate, acumine, & mentis viuacitate superare, vt omnia pacis, bellique negotia, & cogitatione comprehendere, & iudicio causarum iugulum punctum velut acu pertingente, dijudicare posset, iam à libidine ęger, stupefactus, & cœcutiens redditus, opportunius omnino iuri reddendo assurget, & tam sibi quam suis prospiciet, prouidebitque: suscipiat quidem gubernacula, aggrediatur negotiorum expeditionem. Quid? speratne aliquid forte, decorum, aut excelsum fore, editurum, aut vt opportunius dixerim, speras opus aliquod perfectutum, aut ad maturitatẽ deducturum? Repugnat sapienter Ambrosius libro 1. de *Ambros.* Cain, & Abel c. 5. de hac animi peste inquiens: *A negotio abducit, à ratione reuocat,* pulchrè *a negotio abducit,* animo videlicet alienato, & alio respiciente: fideiubet pro Ambrosio tum Tragicus in Hippolyto, cum sub persona illius Phædiæ insano amore captæ ait:

Seneca. *Inter ipsas pensa labuntur manus.*

Quippe mente omni oberrante in vultus quos finxit amor, nihil serium agere, aut honestis exercitationibus *Columell.* vacare sinit: tum signantissimè Columella libro 9. de re rustica cap. 1. vbi agens de œconomo, siue de eo, qui officio vilicationis præponendus est: dum dotes, & partes ei necessarias accuratè persequitur sic cumprimis ait: *Sit a venereis amoribus auersus, quibus si se dederit, non aliud quidquam possit cogitare quam illud quod diligit:* Reddit optimam rationem, & causam: *Nam vitijs eiusmodi pellectus animus, nec præmium iucundius quam fructum libidinis, nec supplicium grauius quam frustrationem cupiditatis existimat.* Vt dixerit, nihil iam reliquum esse, quo ille amoribus deditus officio inuigilaturus speretur, cum & præmio, & supplicio, quę ad cul- A bendum animum potentissimę habenæ sunt, viam omninò obstruxerit, dum maximum bonum putat fructum libidinis, & grauissimum malum, eo frustrari: Ideòque non mirum si nihil aliud, *possit cogitare, quam illud quod diligit.* En omnino quid sibi voluerit Dominus, cum Matthęi 6. 24. & Lucę 16. 13. diuina sapientia dixit: *Nemo potest duobus dominis seruire, aut enim vnum odio habebit, & alterum diliget, aut vnum sustinebit, & alterum contemnet.* *Matt. 6. 24. Lucę 16. 13.* Obserua illa *vnum odium habebit,* & hęc *alterum contemnet:* vt ambigas, cur is qui duos nactus *Plutarch.* est dominos, quorum seruus pro indiuiso sit, alterum ex illis necessaria ratione contempturus, & odio habiturus fuerit, nonne, inquies, sufficiet, non adeo strenuè, & diligenter ac alteri, sed minori studio, & negligenter ei inseruire. Quid ergo vrgeat, vt ille dominum de ipso non malè meritum odio prosequatur, atque contemnat. Vis nosse? quod alterum diligat: nam amori deditus *non aliud quidquam possit cogitare, quam illud quod dili-* B *git,* vt aiebat Columella. Sauè vt id nobis Dominus innueret, eo accurato dicendi modo vsus est (*alterum* (inquit) *diliget* tantum non dicens eum qui diligit, & rem in oculis, & in animo habet, à re amata sic abripi vt omnia alia contemnat, & nihili faciat, imò verò odio prosequatur, si illi amanti, & amatæ rei morem gerenti, vel tantillum obstrepere videantur, quo omninò inuenit proposita à Christo imago serui duobus dominis addicti, qui dum alterum diligit, & ei vni placere studet & sese in illius obsequium omninò impẽdere, ab altero interpellatur, vt sibi etiam obsequium præstet: quod quidem seruus ille adeò agrè fert, vt vel vna hac de causa, quod se ab amato domino distrahat, odio illum prosequatur. Sed iam hæc non tam audire, quam oculis videre fuerit operæpretium. Equidem de egregio illo, & belli duce, & pacis arbitro Marc. Antonio postquam Cleopatram deperire cœpit, alia omnia fastidisse, & contempsisse, sic scribit in eius vita Plutarchus? *Quam-* C *quam dimidium imperij administrandum haberet, & infinita negotia, nullis tamen vacare poterat, nec legatos audire, nec ostium conatus animaduertere, nec res ad bellum necessarias praparare, nec suis periculis prospicere, nec amicorum, & sociorum amicitiam fouere. Quid quaris? nihil animo ipsius obseruabatur dies, noctesq; prater dominam, quæ mentem eius adeò captiuam detinebat, vt ne per horam, quidem liberã ad munia publica referri posset.* Audis clauum in amore? Quid iam inde speras. *Itaque hac remissione animi, ac mollitie vincitur, & plus tertiam orbis partem amittit, atque ad extremum vim sibi infert malè cõscius insana turpitudinis suę.* Vides hominẽ aliàs sagacem, acutum, intelligentem, industriam, fortem, à libidinis ægritudine capite dolentem, animo stupefactum, congelatumque, sensibus obtusis, & consepultis? Obseruent ergo hęc Principes, & alieno periculo discant, à malè sano Antonij capite exemplum sumentes vt ab his atrocibus libidinis scopulis sibi maximè ca- D ueant, ad quos tam immane famę, imperij, atque vitę naufragium fit.

7 Sed enim illud multò plus mirandum videbitur, quod de Tiberio Imperatore nouimus: ille quippe qui olim nihil in rebus humanis adeò præclarius, sibique optabilius existimabat, quam de Repub. perpetuò benemereri, & ad famam cuncta dirigere eaque ratione Imperij gubernationi, & publicis curis tanta solicitudine, & indefensa cura erat intentus, vt nec infirma valetudine à negotiorum expeditione abduci se sineret, sed ipsa pro solatijs haberet: sic namque de illo Cornel. Tacit. l. 4. Annalium: *Tiberius nunquam intermissa rerum cura* *Cor. Tac.* *negotia pro solatijs habebat:* is inquam Tiberius postquã in turpidinis dedecora prorupit, *Reipub. quidem curam* (verba sunt Suetonij in eius vita cap. 41.) *vsque adeo abiecit, vt postea non decurias equitum vnquam suppleret:* *Suetonius.* *non tribunos militum, præfectosque, non prouinciarum pręsides vllos mutauerit. Hispaniam, & Syriam per aliquot annos sine consularibus legatis habuerit: Armeniam à Parthis occupari, Mysiam à Dacis, Sarmatisq; Gallias a Germanis vastari neglexerit, magno dedecore Imperij, nec minori discrimine.* En illum Tiberium, qui negotia pro solatijs habebat illum, *qui maioribus*

suis dignum (ita ille apud Tacitum libro 4. Annalium) *rerum publicarum prouidum, constantem in periculis, offensionum pro vtilitate publica non pauidum* haberi volebat: quique indidem, & Deos, & Deas omnes præcabatur, vt *vsque ad finem vitæ mentem humani, diuinique iuris intelligentem* darent: itidem vt Antonium libidinis clauo confixum, quin ad ea ipsa, quæ in manibus habebat, attendat: *sed inter ipsas pensa labuntur manus.* Nulla olim siue Tiberio, siue Antonio requies, nullum otium erat, omnem in partem se mouentibus, vt suis armis, atque consilijs Respub. prospicerent, sed iam à Veneris calore (mirum) congelatos, & stupefactos vides, non secus, ac fluuium ambitioso priùs decursu fluentem, postea,

Niuali compede vinctum.

Currebatis benè, quis vos fascinauit? siue congelauit?

8 Iam si ad robur, viresque tam corporis, quàm animi necnon ad opportunam temporis collocationem, quæ in Principe omninò desiderantur, attenderis: improbum hunc libidinis affectum omni ex parte gubernationi repugnantem inuenies. Quare obserua, Principem hisce de causis iusta similitudine cum nauclero eoque peritissimo, atque vigilantissimo componi: & quoad solertiam quidem, & robur sic de eo loquitur Philo libro de Ioseph: *Sicut gubernator pro ratione ventorum mutat nauigationis subsidia non vno modo nauim dirigēs, sic Reipub. moderator debet esse multiformis, ac multiplex: alius in pace, alius in bello, aliter se gerens, aliter multis opponent aduersarijs.* Vt dicere videatur, vt reapsè vnus omnino fuerit: at virtute, sapientia, magnis conatibus, & indefesso studio multiplex, siue pro multis esse debet: vnde alibi idemmet Philo absolutissimè affirmat, magnis illum adiutoribus opus habere: *Vnus enim non sufficit, quantumuis alacris, fortisque corpore simul atque animo in tanta mole negotiorum, ac multitudine quotidie aliis affluentibus super alia.* Ita ille lib. *de creatione Principis.* Iam verò quàm singulari, immò verò horribili vigilantia Princeps plenus esse debeat, vt subditi iuiam tranquillamque fortunam trahant ex nauclero imagine facilè apparet: etenim vt Palinurus ille non de die solùm gubernabat, sed tota nocte:

Philo.

——— Clauumque affixus, & hærens
Nusquam amittebat, oculosque ad astra tenebat.

Virgilius.

Ita Principem non decet integram dormire noctem, vti ex Homero Dio ille Chrysostomus orat. 1. de Regno sic monet: *Ne somnum quidem per totam noctem capere se debere putet, vt cui nullum sit otium ad socordiam:* imò verò ne vix quidem somnum videre; vti de bono Consule aiebat Cicero libro 7. epist. 30. *Vigilantia mirifica fuit, qui suo toto consulatu somnum non vidit.* Vt vel hinc viderit, quàm stricta lege teneatur omnes diei partes publicis curis impendere, quin bonas horas malè, siue inutiliter collocet. Quod omninò obseruauit Ioannes 10. v. 22. cùm Dominum aliquando deambulantem faciens, notanter præmisit *& hiems erat,* vt innueret ipsum non otiosè tempus deambulando consumere, qui eo modo humanæ necessitati consulebat, adeò videlicet debet Princeps totos dies, totasque diei partes in Reipublic. gubernatione insumere. Ob quas sanè rationes validius, & robustius corpus, maiores vires, pleniores, & viuidiores sensus quibus tanto oneri par esse possit in Principe desiderantur, vti in Valentiniano Imperatore Valentem sibi in imperij consortium adsciscēte scitè obseruauit Themistius orat. 16 cum indè commendans quòd eo adiutore assumpto: *Aliam animam, aliud corpus, plus videndi, plus audiendi, plus denique administrandi facultatem,* Regio munere totum id exigente, sibi *addiderit.* Audis quæ in Principe desiderentur? Quid ergo pro his reponit libido? Sane pro vno Principe, qui vi, atque virtute, industria, vigilantia, corporis, & animi fortitudine multiplicis, siue multiformis sit, eū supponit, qui cùm ijs omnino careat, nullus reapsè dici possit: benè siquidem Xenophon in Oeconom. *Corporibus effeminatis animi multo languidiores efficiuntur:* benè Galenus libro citato de tuenda valetudine: *Si voluptate esca malorum ad congressum impellamur: futurum profectò est, vt non corporis modò, sed animi vires fran-*

Homer.
Dio.
Chrysost.
Cicer.
Ioann. 10. 22.
Themist.
Xenoph.

A *gantur penè omnes, prorsusq; cum vita vna pereant.* En animi & corporis vires tantæ moli pares. Iam qui tempus magno in pretio habere, & illud perpetuò redimere, & conseruare deberet, quin illi vel minimum instans in gratijs deflueret: *ne per horam quidem* (vti de M. Antonio dicebat Plutarchus) *liberam mentem ad publica munia referre vacat, plura videlicet tempora* (vt inquit Hieron. lib. 1. aduersus Iouinianum) *suspicionibus, lachrymis, conquestionibus perdens.* O bonum gubernatorem, siue Palinurum!

Hieron.

Ad eadem verba.

A castitate Principum victoria, & triumphi, atque auxiliaris Dei manus.

ADNOTATIO XII.

B 1 Sed & illud *in via immaculata* Princeps intelliget, atque experimento addiscet, rerum bellicarum gloriam, victorias, ac triumphos miram cum castitate affinitatem & coniunctionem habere, castumque Principem, atque pudicum vt de se ipso, ita etiam de hostibus victoriam frequentiùs reportare solitum, quasi ea victoriæ generosa indoles sit, quæ castitatem amet, castisque adhærere velit: ergo vt Principis pudicitiam audis, victorias, triumphos, palmas meditare: Pallas quippe, quæ pudica est, non tantùm armata, sed victrix etiā, & trophæum gerens cernitur. Contrà verò vbi turpitudinem videris, fractas copias, superatos populos, subactos exercitus coniecta. Nec enim frustra ipsismet Ethnicis obseruatum est, Venerem in prælio minimè inuocandam, quòd vt alij dij auxilio, ita ipsa exitio foret. Vide Festum lib. 1. c. 26. Iam hæc oraculis simul, atq; exemplis sancita vide: certè Israeliticam plebem ex Ægypto C recenter egressam, Deumque verum mundo corde, & corpore colentem his ad cælum laudibus extulit Propheta Balaam Numer. 23. 21. *Non est idolum in Iacob, nec videtur simulachrum in Israel. Dominus Deus eius cum ipso est, & clangor victoriæ Regis cum illo: Deus eduxit illum de Aegypto, cuius fortitudo similis est Rhinocerotis:* vbi obserues velim in illis verbis *non est in Iacob:* non de quocumque, sed turpitudinis idolo signatè sermonem esse, nam in lectione Chaldæa vox *Gillulin* propriè significat, *idolum sordidum, & turpe:* vnde hæc omninò fuerit Vatis ratiocinatio. Quaque vertat se populus iste, regalis victoriæ clangorem audire mihi in illo videor, etenim dum turpitudinis idolum non sectatur, gloriosam victoriam hostium secum circumfert. Fauet huic expositioni illud, *cuius fortitudo similis est Rhinocerotis:* nam cùm hoc animal castitatis mirè amans sit (vt Gregor. lib. 31. Moral. cap. 13. Isidor. lib. 12. Etymolog. c. 2. Rupertus ad id loci, & alij PP. affirmant) siue ea verba ad populum cum Theodoreto quęst. 44. siue ad Deū cùm alijs interpretibus referas, sensus est: populum pudicum inexpugnabilem, & insuperabilem esse, vel quod D ipse castitatem sectetur, vel quòd à Deo castitatis amatore impenso studio adiuuetur. Verum enimverò indè is sensus certissimus apparet, quòd tam illustrem populi benedictionem Balaac Rege indignè ferente, & Vati succlamante: *ad maledicendum inimicis meis vocaui te, quibus è contrario benedixisti, reuertere in locum tuum,* capite 24. 10. impius Propheta Regi morem gerens subiecerit: *Verumtamen pergens ad populum meum dabo consilium quid populus tuus populo huic faciat:* ac si dicat: trara tempera, nam qui modo per auguria, & diuinationes Israelitis nocere non potui, postea id tibi consilium suggeram, quo ipsi omninò perdantur. At quale id consilium fuit? Audi Ioannem in Apocalypsi cap. 2. 14. *Habes illic tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Balac mittere scandalum coram filijs Israel, edere, & fornicari.* Vt videlicet populus Deo gratus, ad luxuriam per mulieres Moabitides pellectus, bellica gloria, & victorijs, quæ ipsi prædictæ fuerant, orbaretur, vti Iosephus lib. 4. Antiquit. cap. 6. Theodor. quæst. 45. August. quæst. 60. Ambros. epist. 17. Nyssenus de vita Moysis, Rupert. & alij tradunt. Audi vnum pro multis Isidorum Pelusio-

tam

Festus.
Num. 23. 21.
Gre. Ma.
Isidorus.
Rupert.
Theodor.
Num. 24. 10.
Apoc. 2. 14
Iosephus.
Theodor.
August.
Ambros.
Nyssen.
Isid. Pelu.

tam lib. 3. epist. 159. sic hæc pensitantem: *Quo tempore Madianitæ Hebræis, quibus diuinum auxilium Imperatoris loco erat, occurrere constituerunt, de callidi cuiusdam viri consilio armis & machinis, ac viribus, & robore valere iussis (audierant enim, ne Aegyptijs quidem hac profuisse) pulchras, & elegantes puellas non armis instructas, sed ornatas, & excultas ad bellum emiserunt. Perspectum enim & exploratum habebant, diuinam opem haud aliter ab ipsis abscessuram esse, nisi in stuprum laberentur. Illæ igitur ad pugnam egressæ aduersus eos velitabantur: non gladium vllum, aut telum vllum secum afferentes, verùm formæ elegantiam, & ornatum bellicarum machinarum instar obijcientes. Atque hac ratione ipsi vsque adeò superarunt, vt abiectis armis palmam eis concederent.* Vides à castitate clangorem victoriæ, palmam, auxiliaréq; Dei manum? quippe *diuinum auxilium Imperatoris loco*, aduersus quem nulla humana vis præualere potest, pudicis adest: contra verò profligata castitate profligatos etiam milites antea fortes atque victores? Pergit Isidorus, & totam Israelis aciem funditus euersam iri Deo peculiarem opem subtrahente, nisi Phinees serpentem turpitudinis morbum cruento gladio coercuisset: sic affirmat: *Postquam autem non gregarios dumtaxat, verum etiam amplissimos quosq; clypeo abiecto terga vertisse, atq; in fornicationem prorupisse: propterea diuinum auxilium iam iam auolaturum ab ipsis esse prospexit.* Hæc Isidorus.

2 Hinc notantissimè totum militantis Ecclesiæ robur, atque munimentum in castris, & pudicis militibus censetur: etenim quæ *terribilis vt castrorum acies ordinata*, describitur Canti. 6. 9. quæque igneo muro ad inexpugnabile munimentum circumdata prædicatur dicente Domino Zachar. 2. 5. *Ego ero ei murus ignis in circuitu*: eadem nullo alio quàm liliorum vallo munita sic dicitur: *Venter tuus sicut aceruus tritici vallatus lilijs.* Sed ô mirum, & inexpugnabile florum vallum! Num ad firmitudinem, & munimentum? an potiùs ad odoris iucunditatem? Quid enim vallo & lilijs? quid fortitudini, & floribus? Multum quidem, & per omnem modum: nam lilijs castitatem, & virgines præ ferentibus nihil fortius, nihil firmius, aut stabilius est. Quid enim imprimis eo animo fortius, qui mortem non metuit, sed contemnit, & vitam pro iustitia, pro religione, pro castitate animosè cupit profundere? quod planè, & ipsa lilij imago portendit. De quo Plinius lib. 21. cap. 5. cùm dixisset: *Nulli florum excelsitas maius*, subijcit, *languido collo est*: vt indicet excelsum castitatis eiusque sectatorum animum, imò & ipsum corporis habitum, quo præui sunt mortem pro virtute subire, languidum scilicet collum habentes, vt ceruicem gladio inclinent, atque subijciant: & Ambrosius de castis, & virginibus sapienter monet lib. 1. de Virginibus dum ait: *Non enim ideo laudabilis Virginitas, quia & in Martyribus reperitur, sed quia ipsa Martyres faciat*: vel vide vnum pro multis Baptistam, qui à PP. *lilium castitatis* frequentiùs appellatur, *languido* quidem *collo* caput suum pro castitatis decore impudici Herodis ferro mira fortitudine præcidendum offerentem. Contra verò quid imbellius? infirmius? quid fugacius? quàm milites turpitudine dediti? Audi eadem de re Petrum Blesensem epist. 94. omninò affirmantem milites crapulæ, & turpitudini deditos non nisi fugam, & defectionem cogitare: his verbis: *Qui contra inimicos Crucis vires suas exercere debuerant, in potibus, & ebrietatibus pugnant: vacant otio, marcent crapula, vitamque degenerem in immunditijs transigentes nomen, & officium militiæ dehonestant. Hi laudant in pace prædas: inter arma fugas: inter vina victorias: cum sint in prætorijs leones, in prælijs lepores.* Ita ille.

Cant. 6. 9.

Zach. 2. 5.

Cant. 7. 2.

Plinius.

Ambros.

Petr. Bles.

3 Quod si subindè ad corporis robur attendas, quid asseruando, muniendoque opportuniùs quàm pudicitia, quæ integra, & robusta corpora facit retinetque? Quod quidem nolim ab alio discas, quàm ab ipso genuli rei militaris Doctore Vegetio, qui lib. 1. de re militari, eam potissimùm rationem reddit, cur Romani exercitus nunquam expugnarentur, sed semper victores, & triumphatores euaderent: *Quia nullis voluptatibus, nullis delitijs frangebantur*: vt dixerit à turpitudine non animum solùm sed corpus etiam ægrum, imbecilleque reddi. Pro

Vegetius.

A quo audi Senecam, & Sallustium fide iubentes: dum de Hannibale armis primum vincente, vitijs deinde victo, prostratoq; sic ait: *Vina Hannibalem hiberna soluerunt, & indomitum illum niuibus, atque Alpibus virum eneruauerunt fomenta Campaniæ. Armis vicit, vitijs victus est.* Sallustius verò de L. Sylla militibus nimium indulgente, & laxas libidini habenas dante ita conqueritur: *Lucius Sylla exercitum, quem in Asia ductauerat, quò sibi fidum faceret, contra morem maiorum luxuriosè, nimisque liberaliter habuerat: loca amœna voluptaria facilè in otio feroces militum animos molliuerant.* Nec Ethnicis tantùm id assertum cùm ipsemet Dominus de plebe Israelitica intemperante, & in libidinem profusa signatè dixerit Ezechiel. 23. 43. *& dixi ei, quæ attrita est in adulterijs*: preme quæsitum dicendi modum: *attrita in adulterijs*: vt dicent, quæ à libidine, & intemperantia non solùm speciem & vires, sed ipsum etiam corpus amisisse, & exesum potius cadauer, siue animatum sepulchrum, quàm viuens aliquid esse videtur. Quàm expositionem meritò tribueris Chrysostomo in homilia *quod nemo læditur nisi à se ipso* sic hac de re loquenti: *Qui in libidine vitam ducunt, resoluta quidem corpora, & omni cera molliora circumferunt, atque agmine quodam infirmitatum repleta, quibusque ad cumulum malorum podagra tremor, & immatura senectus succedit, & est omnis vita semper cum medicis, & medicamentis.* Sic Chrysostomus. Cui ipsimet Medici, quos citat omnino adstipulantur Galeno præsato loco de tuenda valetud. sic monente: *Frequens Venus corporis habitum soluit, senectutem accelerat, canos maturat, neruorum incontinentiam, podagras, arthritides, tremores, sensuum hebetudinem, mētis torporem, malum corporis habitum, succorum cruditatem, ac virium corporis, omnium functionumque ab his manantium infirmitatem facit.* Vides corpora in impudicitijs attrita? Benè ergo, vt Ecclesiam terribilem, vt castrorum aciem ordinatam, & aheneo, siue adamantino muro circumdatam, vel ipsemet Gentilis Vegetius describeret: *Lilijs vallatam* omninò adstruetet.

Seneca.

Sallust.

Ezech. 23. 43.

Chrysost.

Galen.

4 At enim verò indè potissimùm hoc liliorum vallum omnium firmissimum, atque munitissimum redditur, quòd idem omninò sit cum muro illo igneo, Zachar. 2. 5. *Ego ero ei murus ignis in circuitu*: sic namque de cælesti Sponso Cantic. 6. 2. *Qui pascitur inter lilia*; sua videlicet ope, atque auxiliari manu castitatis amator lilia sua confirmans, & inexpugnabilia reddens. Idē ergo, si verè æstimas, & liliorum, & ignis murum, quòd castitate florentibus diuinum auxilium, vt murus aheneus, ad firmissimum munimentum adstet. Ergo ponito circum tritici liliorum vallum, & certò tibi persuade igneum suæ opis murum statim Deum fore circumpositurum: sicuti è contra tolle liliorum vallum, & eo ipso igneum de medio murum simul auferes; ab ijs enim, qui in turpitudinem prorumpunt, diuinum auxilium auolat. Sed hæc iam non tam rationibus, quàm exemplis firmare fuerit operæpretium: & illa quidem opportuniora, quæ vt nos omninò tangunt: ita à grauissimo Scriptore Saluiano. Massiliensi lib. 7. de gubernatione Dei expensa sunt, nostras videlicet Hispanias olim a Vvandalis signatè ob impudicitiam debellatas: Deo, qui victoriarum æquè ac vitiorum Dominus, & arbiter est, barbaros de Hispanis victoriā reportare volente, quod licet Christianis infirmiores: illis tamen non æque impuri essent. Audi illum tam nos ob præterita increpantem, quàm in posterum commonentem: *Quid? Hispanias nonne vel eadem, vel maiora forsitan vitia perdiderunt? quas quidem cælestis ira etiamsi alijs quibuslibet barbaris tradidisset, digna flagitiorum tormenta tolerauerant puritatis inimici. Sed accessit huc ad manifestandum illic impudicitiæ damnationem, vt Vvādalis potissimùm, id est pudicis barbaris traderentur. Dupliciter in illa Hispanorum captiuitate ostendere Deus voluit, quantum & odisset carnis libidinem, & diligeret castitatem, cum & Vvandalos ad solam maximè pudicitiam illis superponeret, & Hispanos ob solam vel maximè impudicitiam subiugaret.* Pendit plus plus rem, atque impudicitiam omni modo exagitat, diam bellica gloria, & auxiliari Dei manu sic nudam facit: *Quid enim? Numquid non erant in omni orbe terra-*

Saluian.

terrarum barbari fortiores, quibus Hispania traderentur? multi absque dubio, immo ni fallor, omnes. Sed ideò ille infirmissimis hostibus cuncta tradidit: vt ostenderet scilicet, non vires valere, sed causam, neque nos tunc ignauissimorum quondam hostium fortitudine obrui, sed sola vitiorum nostrorum impuritate superari, vt verè in nos venerit dictum illud, quod ait Dominus ad Iudæos: Secundùm immunditias suas, & secundùm iniquitates suas feci illis, & auerti faciem meam ab eis, *& alibi ad gentem ipsam:* Adducet Dominus super te gentem de longinquo, & vngulis equorum suorum omnes plateas conculcabunt, & populum tuum gladio interficient. *Completa ergo in nos sunt omnia, quæ dixit sermo diuinus, & vim verborum cælestium luit pœna cunctorum.* Hæc & multò plura Saluianus ibi. Vides vt pudicis, licet barbaris, Deus faueat? Vides vt turpitudinem etiam in suis ille auersetur, & puniat? Vides quàm firmũ, & aheneum liliorũ vallum sit? cùm eo de medio sublato fortissimi ab infirmissimis vincantur, ac debellentur. Verùm enim verò eam malo fato aliquando contractam maculam fortis, & generosa Hispania posteà omnino eluit, etenim vt tunc illam non sine Dei iudicio ab exteris debellatam, & conculcatam vidisti: iisdem etiam ipsam florentibus postmodum lilijs; castissimis scilicet Principibus æquè ornatam, atque munitam; & flammantibus auxiliaris Dei manus mœnibus adeò propugnatam atque protectam videris, vt non modo mille infensissimorum hostium inuasionibus occurrere, vt Alfonso cognomine Casto aduersùs Carolum Magnum toti Regnorum suorum potentiæ subnixum, contigisse nouimus, sed fortissimas etiam gentes demùm expugnare, & debellare: imò totum fermè terrarum orbem armis subijcere, ac subiugare valuerint.

5 Nec minùs sanè opportunum huius rei exemplum à nostro Dauide petes; is quippe, vt castitatem tenuerat, egregias de hostibus perpetuò reportauit victorias; ita libidinis, & impudicitiæ reus infelicissimè sæpiùs ab hostibus expugnatus, victus, atque fugatus est: Vix enim cum Bersabee adulterium perpetrauerat; cùm eius exercitus eo vsque victor; ab Ammonitis cæsus & debellatus est. Sic enim post turpes Dauidis amores relatos inquit sacer textus, 2. Regum 11. 17. *Egressique viri de ciuitate bellabant aduersus Ioab, & ceciderunt de populo seruorum David.* Quod quidem ipsi Dei iussu disertissimè Nathan Propheta obiecit, cum patrati criminis arguens: accepta etiam a populo clade sic illum penetrauit: *Blasphemare fecisti inimicos Domini propter verbum hoc:* ad quæ verba Theodor. quæstione 25. in lib. 2. Regum: *Dei enim nudatus cura, & solicitudine effecit, vt alienigenæ vincerent, & aduersus Deum vniuersorum magnos spiritus conciperent.* Vbi duo sunt maxima obseruatione dignissima. Alterum Dauide Hierosolymis peccante, ac lasciuiente; ipsius copias magno terrarum interuallo dissitas, victas ab hostibus, & profligatas fuisse, quòd ab impuro Rege igneum murum, & clangorem victoriæ Deo auferente, cumque sua cura, & peculiari auxilio denudante ipsius bella, negotia, res, vbilibet terrarum infeliciter eueniant: Alterum omnem exercitus splendorem amissum; totumque effusum militum sanguinem; vni Regis impuritati adscribi: vt ipse videret, & attentissima secum consideratione expenderet, quanti sua interesset castitatem colere, qui tanti suorũ sanguinis, tot cædium, atque malorum ob impudicitiam reus est. Neque hinc emigro, quin iuxta præfatã Theodoreti sententiam interpretemur ea verba, quæ eo temporis ipsemet Dauid, minùs commotus audita suorum cæde quàm oportebat, scripsit ad Ioab belli ducem vt illum de infelici euentu dolentem consolaretur: *Varius euentus est belli: nunc hunc, & nunc illum consumit gladius,* 2. Reg. 11. 25. ita quidem, ò Rex: sed pro tua castitate, aut tua impudicitia belli euentus variatur, & nunc hunc, & nunc illum consumit gladius. Tibi enim castitatem colenti Æther militat, & Dei auxilium assidet à quo victoria, & triumphi: Te impudicitiæ inhærentem Deus peculiari cura nudat; ac proinde à tuis castris victoria auolat, tuosque milites *consumit gladius.*

3. Reg. 11. 17.

Theod.

2. Reg. 11. 25.

6 Iam verò ipsummet fortissimum, & potentissimum Regem ob impudicitiæ crimen in turpem sese fugam à facie Absalonis conijcientem, sic refert Sacer Scriptor, 2. Reg. 15. 14. *Et ait David seruis suis, qui erant cum eo in Ierusalem: Surgite fugiamus; neque enim erit nobis effugium à facie Absalon:* & statim: *Egressus est ergo Rex, & vniuersa domus eius pedibus suis:* & pulchrè atque eleganter expendit Saluianus Massiliensis lib. 2. de gubernatione Dei ad finem hunc in modum: *Iam si addenda est, & ipsius fugæ facies, quale illud fuit, cùm tantus Rex, tanti nominis, cunctis Regibus altior, mundo maior, omnes admodum suos cum paucissimis suis fugeret, in comparatione dudùm sui æstuosus, in comparatione sui solus: fugiens cum metu, cum dedecore, cum luctu:* operto (*inquit Scriptura*) capite, & nudis pedibus incedens: *Super istis prioris status à seipso exulans, penè iam post se viuens deiectus vsque in seruorum suorum, vel quod graue est, contumeliam, vel quod grauius, misericordiam, vt vel Siba eum pasceret, vel maledicere Semei publicè non timeret.* Audis, quomodo à Rege castitatem declinante, victoria, felicitas, decus, & bellica omnis gloria diffugiant; nec nisi fugaces pedes ipsi supersint? Nimirùm auxiliatrem manum Deo subtrahente victorijs, & pulcherrimo bello feliciter gestis facinoribus, turpis fuga, dedecus, & ignominia succedunt: vnde sic statim concludit Saluianus: *Ita Dei iudicio à se alter effectus, vt ei, quem timuerat forsitan totus orbis, vnus in faciem insultaret inimicus:* Optimè: *Dei iudicio à se alter effectus:* vt huic, quem tot victorijs, triumphis, & de omni penè gente optimis ablatis spolijs ob pudicitiam Deus cumulauerat; sic derepente hæc omnia fuerint ablata, vt alter omninò Dauid ab illo qui antea fuerat, esse videretur. Nec minùs opportunè hanc Dauidis fugam huc intentus pendit Chrysostomus illustrans titulum Psal. 3. *Cum fugeret à facie Absalon:* hunc ad modum: *Fugiebat filiũ suum Dauid, quoniam castitatem fugerat: Fugiebat filium quoniam Matrimonium pudicum violauerat: Fugiebat filium quoniam legem Dei, quæ dicit:* Non occides. Non adulterabis, *fugerat.* Subijcit Chrysostomus hanc, non suam, sed Dei interpretationem esse: *Non est meum cogitatum, ipsius Dei dictum est. Vbi autem Deus est, qui interpretatur, nemo est qui contradicat: Quod enim aduersus Dauid filius suus ideò insurrexerit quod Vriam interfecerit, & vxorem eius acceperit: audi Deum per Prophetam Nathan dicentem:* Quare ergo contempsisti Verbum Domini, vt faceres malum in conspectu meo? Vriam Hethæum percussisti gladio, & vxorem illius accepisti in vxorem tibi. Hæc omnia Chrysostomus: Nec illud vllo modo prætereundum, quod indidem habet; nimirum Dauidem de industria suam fugam, atque dedecus in hoc titulo Psalmi proposuisse, vt suo damno Principes commoneret; ne similia ipsis dedecora euenirent: *Beati Dauid* (ait ille) *fuit hoc institutum, per propositum Psalmum vitam docere, & castigare, vt nihil vnquam mali faciat, nec leges Dei contemnat ne peccatori ea eueniant, quæ sibi euenerunt.* Discite ergo Principes castitatem modò.

2. Reg. 15. 14.

Saluian.

Titulus. Psalm. 3.

Chrysost.

6 Sed, & huc placet referre pulchrum illud interpretamentum quod genuinum Themistium ijs verbis Salomonis: *Cor Regis in manu Dei, quocumque voluerit inclinabit illud.* Prouerb. 21. 1. reddidisse, alibi diximus: enim verò ipse dum Dei manum ad peculiarem Dei curam, & prouidentiam, qua ipse Regem, & quæ Regis sunt custodiat, scitè & accommodatè ad sacras literas refert, magno hinc quidem iudicio infert; cauendum omninò Principi, ne aliqua minus pura actione contaminetur: futurum quippe indè esset, vt ab hac Dei manu illum fulciente, & protegente decidat: Audi illum: *Ego verò quàm eleganter hoc ipsum Assyriorum literis animaduerti, Regis scilicet animum in manu Dei custodiri. Vnde et quantum immineat periculi prouidendum, ne si ad agendum aliquid quod a Deo sit alienum inferatur, custodiente sese Dei manu excidat:* Pende illud: *quod à Deo sit alienum,* & vide, quam aptè id impudicitiæ aptetur: Quis enim puritatis, & munditiæ mediocriter studiosus spurcum aliquid, & immundum, vel ad momentum manu teneat; & non potiùs illicò excutiat? Quid ergo de mundissima illa puritate omnem cogita-

Pro. 21. 1.

Themist.

tationem supe rante dicemus? Nonnè immundum, & turpem Principem de manu sua statim repellet? siue ab eo tutando auxiliarem manum subtrahet? Pupugit id quidem adeò acriter Themistium, vt indidem subiecerit, ea etiam ratione impuros aliorum sermones Principi maximè vitandos, atque à suis auribus submouendos quòd vel ij in manum Dei incurrant, atque eam in *Basil.* Principis custodia, & auxilio vacillare quodammodò faciant: *Non enim* (ait) *tibi solum, Imperator, quæ sancta sunt animo, ac cogitatione tractanda; verum etiam ijs, qui apud te sermonem instituunt, eadem vsurpanda dicendo, cùm vnumquodque verbum ex ijs, quæ ad aures tuas accidunt in incorruptam illius manum inscribatur.* Iam hanc gentilis cogitationem omninò probat Basilius in Psalm. 76. à quo fortè Ethnicus hausit, etenim cùm dixisset: *Seruatur enim Rex non per multam virtutem, sed per diuinam gratiam: si enim* cor Regis in manu Dei est, *non per armatam militarem potentiam, sed Deo ipso suppeditante præsidium, & velut manum protendente seruatur*: sic subijcit: *In manu autem Dei non quilibet, sed qui Regis appellatione dignus fuerit. Quidam autem Regnum desinierunt legitimam esse præfecturam, vel supra omnes principatum peccato minimè obnoxium.* Hæc ille. B

Ad eadem verba.

A Castitate peculiarem Principis faciei decorem accedere, à turpitudine verò illam obscurari, atque corrumpi.

ADNOTATIO XIII.

Psalm. 44. FVerit etiam illa ratione Castitas, & pudicitia Principi chara, atque gratissima, quod magnam ipsa cũ forma, & pulchritudine affinitatem, siue coniunctionem habeat. Enim verò licet priuatis hominibus faciei decor vix curæ esse debeat, cùm *omnis* Christiani hominis C
Ps. 44. 14. *gloria ab intus in fimbrijs aureis*: in bona scilicet conscientia virtutum splendore ornata sit: nam, *Hæc est gloria nostra testimonium conscientiæ nostræ*, 2. Corinth.
2. Cor. 1. 12 1. 12. vnde non abs re Seneca epist. 66. dicebat: *Errare*
Seneca. *mihi visus est, qui dixit.*

Gratior est pulchro veniens de corpore virtus:

Nullo enim honestamento eget: ipsa & magnum sui decus est, & corpus suum consecrat: at quidem Principis alia conditio, & sors est, de quo sapienter M. Tullius Philippica 8. *Persona principis, non solum animis, sed oculis etiam seruire debet ciuium*: quę videlicet formæ dignitate; & oris venustate conspicua regiam maiestatem impleat, & ornet: *Nam is certè magnus est Rex* (vt occa-
Themist. sione Augustę speciei, qua præditus erat magnus Theodosius, aiebat Themistius oration. de Theodosij clementia) *cuius est forma, & species integra, omnique ex par-*
Pacat. *te perfecta, & absoluta*: ita de eodem Theodosio aiebat Pacatus in Panegyrico: *Virtus tua meruit imperium, sed virtuti addidit forma suffragium: illa præstitit vt oporteret te Principem fieri: hæc vt deceret*: & paulò antè: D *O digna Imperatoris nobilitas, qui hunc Romani fastigij apicem non solum fortitudine, atque sapientia, sed decore etiam corporis, & dignitate potueris æquare; velut tua hæc forma venerabilis, quàm fortunę suæ par est, quàm longè*
Sid. Apol. *lateque conspicua commendat imperium!* Ad quem modum Sidonius Appollinaris consummatam Theodorici Regis felicitatem à decore pensitabat, nam cùm eius formam eleganti penicillo vellet depingere, sic exorsus est: *Igitur vir est, & illis dignus agnosci, qui eum minus familiariter intuetur: ita personam suam Deus ar-*
Alf. Rex. *biter, & ratio naturæ consummata felicitatis dote cumulauerunt.* Quod planè tanti factum est à sapiente Rege, & Legislatore nostro Alfonso: vt qua potuit ratione Principum pulchritudini peculiari lege prospiciens, regibus signatè præscripserit, ne nisi pulcherrimas feminas in Matrimonium sibi copularent; quo filij quos ex ipsis suscepissent, formosi, & elegantes euaderent: sic namque ille libr. 1. titulo 6. part. 2. *Porque los hijos que huiere el Rey sean mas hermosos, y apuestos; lo que conviene mucho a los hijos de los Reyes, que sean tales, que parezcan bien entre los otros hombres*: A quo quidem non multum videntur abijsse Lacedæmonij Archidamum Regem mulctantes, quòd pusillam duxisset vxorem perindè quasi non Reges ex ea, sed regulos esset suscepturus. Vnde quidem pulchritudo in primis, *quiddam* *Xenoph.*
regium natura, dicitur apud Xenophontem in Sympo- *Homer.*
sio, & apud Homerum, quin Vlyssem sic Antinoum deprecantem facit,

—— Quoniam vel Regia forma
Te decorat Regi similem.

Deinde Regem ostendit, vti de Moyse inquit Philo *Philo.*
libro 1. de vita Moysis: *Natus infans mox vrbaniorem præse ferebat vultum, quàm quis de priuato homine suspicari possit*: & de eodem Theodorico dicebat Enno- *Ennodius.*
dius in Panegyrico hunc in modum: *Quod agunt in alijs dominis diademata, hoc in meo Rege operata est Deo fabricante natura; illos faciunt tot diuitiarum adiumenta conspicuos. Sed hunc edidit simplex, & immutabilis natura meliorem*: planè quasi à pulchritudine, regium ornamentum, & eminentia super alios, & de Traiano Dio *Dio. Cass.*
Cassius: *Oris maiestas Principem prodidit; & quis foret in ementito habitu facilè ostendebat*: & de seipso illa fax Troiæ Paris: *Ouidius.*

Forma, vigorque animi, quamuis de plebe videbar,
Indicium tecta nobilitatis erat.

Denique, & Regem facere consueuit, non modò apud Æthiopes, quorum meminit Aristotel. libro 4 politicor. *Aristot.*
capit. 4. & Strabo libro 15. aut aureo solùm illo sæculo; *Strabo.*
quo Regnum pro facie conferri, inquit Lucretius lib. 5. *Lucretius*
subdens:

Nam facies multum valuit.

Sed apud politiores gentes, & vrbanioribus sæculis vt in Antipatro cæteris fratribus in Regno prælato, apud Egesipp. lib. 1. cap. 36. *Cui forma, cui decoris gratia suppeteret, ut iure præferendus omnibus æstimaretur*, & in *Egesip.*
Ariobarzane à C. Cęsare in regnum Armeniæ suffecto non tantùm ob præclarum animum, sed etiam *ob insignem corporis formam*: auctore Tacito lib. 2. Annal. necnon in Maximino minore, qui à Patre Imperatore Cę- *Cor. Tac.*
sar appellatus est, *vt Populus Romanus iuraret* (inquit ipse Maximinus Senior in epistola ad Senatum, apud Iulium Capitolin.) *se nunquam pulchriorem Imperatorem* *Iul. Capit.*
habuisse.

2 Hinc sanè omnes omninò Auctores qui Regum historias conscripsere; siue vt illos ad historiæ fidem, siue ad effigiem iusti imperii depingerent; pulchros facere consueuerunt: sic enim in primis Dionysius Ha- *Dion. Hal.*
licarnass. libro 2. Numam à formæ dignitate, atque excellentia laudat; & Alexandrum magnum Solinus cap. *Solinus.*
14. Augustum Cæsarem, Suetonius capit. 70. inquiens: *Sueton.*
Forma fuit eximia, & per omnes ętatis gradus venustissima: & Claudium cap. 30. *auctoritas. dignitasque formæ non defuit specie, canitieque pulchra*: & Titum capit. 3. *Forma egregia, & cui non minus auctoritatis inesset, quã gratiæ.* (Quod sic expressit Cornel. Tacit. agens de eo- *Cor. Tac.*
dem Tito libro 2. histor. *Augebat famam ipsius decor oris cum quadam maiestate*) & Domitianum capit. 18. *Sueton.*
Statura procera: vultu modesto, ruborisque pleno, grandibus oculis, praterea pulcher, ac decens maximè in iuuenta: Traianum Dio: *generosa canities, & oris maiestas*: *Dio. Cass.*
Seuerum Spartianus: *Ipse decorus: ipse ingens*: et Alexan- *Spartian.*
drum Seuerum idem: *erat corporis venustate decorus*, *Virgil.*
Æneam Virgilius, Stiliconem Claudianus; *Claudian*

Aeneas tantum egregio decus enitet ore.
Iam tunc conspicuus, iam tunc venerabilis ibat
Spondebatque ducem celsi nitor igneus oris
Membrorumque modus, qualem nec carmina fingunt
Semidei.

Ad quem itidem modum Tiberij iunioris, qui Iustiniani successor fuit, decorem sic persequitur Cedrenus, vt *Cedren.*
oculos, comam, colorem singillatim laudet, omnimodáque eum pulchritudine floridum afferat. Nec prophanis tantùm, atque Ethnicis is mos est, quando & Na- *Nazian.*
zianzenus orat. 4. Imperatorem Iouinianum ab oris maiestate sic commendat: *Vir vt alijs rebus, ita pietate clarus, & insignis, atque oris maiestate*: & Sacri identidem Scriptores Principum decorem vix silentio premant:

mant: sic Moyses à Paulo eleganti forma præditus ad A
Hebr. 11. 23. Hebræos 11.23. Ioseph, *decorus aspectu*, Gen. 49.22. Da-
uid, *pulcher aspectu, decoraque facie*, 1. Reg. 16.12. &
Gen. 49. quod caput est, ipse Rex Regum, ac Principum forma,
1. Reg. 16. 12. & exemplar: *Speciosus forma præ filijs hominum*, esse di-
citur Psalm. 44.3.
Psal. 44. 3. 3 Si inquiras, cur forma & decor regiam maiesta-
tem impleat? facilis est responsio: quod ab ea subditis
suis Princeps amabilis, & gratus, quod ei omnino fuerit
exoptandum, signatè reddatur: quod planè indicauit
Tullius, cùm dixit, personam Principis oculis ciuium
seruire debere: & noster Rex aiens: *Que sean tales que
parezcan bien entre los otros hombres*: sic post præfata ver-
Pacat. ba, quibus formam Theodosij celebrabat Pacatus, sci-
tè subiecit: *vt planè in ambiguo sit: vtrum te magis nostris
mentibus; an obtutibus vultus insinuet*. Quid verò Prin-
cipi opportunius, quàm sic suis gratum, & acceptum es-
se, vt ab illorum animis quidquid voluerit, eblandiatur?
Quid autem pulchritudine, & decore ab eblandiendū, B
siue extorquendum affectum fortius, & efficacius? non-
Carnead. ne ipsa *regnum sine satellitio*, vt Carneades aiebat: siue
Socrat. vt Socrates *summa tyrannis per vim sine vi rapiens qua-
Xenoph. cumque velit*: Nimirùm pulchrè inquit Xenophon in
conuiuio: *eo pulchros distare à robustis: quod robustum ne-
cesse sit laborare, si velit bona acquirere: fortem periculis
se obijcere: sapientem oratione vti: at pulchrum, vel in
Heliod. summo otio omnia conficere*; adeò quidem, inquit Helio-
dorus ille Antistes iam prophanarum, quàm diuinarum
rerum peritus: *vt prædonum ipsorum corda emolliat, mo-
resque feros ducat in obsequium*: Iam verò si rursum pe-
tas: cur pulchrum adeò vehementer oculis placeat? etsi
alij respondere soleant: cæcorum interrogationem eam
esse; placet tamen aliam, & quidem peremptoriam re-
sponsionem, siue rationem ex Pacato superiùs adducto
Pacat. dare: quod videlicet *Augustissima quæque species pluri-
mum credatur trahere de cælo*: & verò vt ille id sic dif- C
fundit: *Siue enim diuinus ille animus venturus in corpus
dignum prius metatur hospitium, siue cùm venerit, fingit
habitaculum pro habitu suo, siue aliud ex altero crescit*; ita
nos ad Dei imaginem decorem suum ad externa etiam
lineamenta diffundentem omninò reuocamus: quippe
Ambros. & Ambrosius libro 1. offic. cap. 44. hominem à Deo for-
matum optima specie præditum sic facit: *Deus ergo pri-
mum hominem cùm conderet, bona habitudine, bona mē-
Cle. Alex. brorum compositione formauit, & optimam ei speciem de-
dit*. Et Clemens Alexandrinus, atque Chrysostomus
eam optimam speciem ad Dei imaginem signatè retu-
lerunt, ita enim ille libro 3. Pædagogi: *Hic est sanitatis
aptus*, & compositus ornatus, per quem ficti simulachri
Chrysost. accedit ad verum transitus conuenienter figuræ quæ à
Deo *data est*, Chrysostomus verò disertissimè homilia
de Spiritu sancto, his verbis: *Olim in principio quando
omnium opifex, ac Dominus ineffabili consilio, & sermo-
ne iuxta imaginem suæ imaginis effigiauit hominem pro-
toplastum concessa facies corporis illius forma Angelici
cuiusdam fulgoris*. Pergit statim, & malum dæmonem
bonæ huic speciei, & fulgori inuidisse sic affirmat: D
*Quam speciem mox vt honestatis osor dæmon vidit, inui-
det, illamque per obedientiam deceptam seduxit, ac corru-
pit, fulgoremque illum coinquinans immutauit*. En ergo
quid sit augustissimam, quamque speciem plurimum
trahere de cælo, ad primæuam scilicet formationem, at-
que ad Dei expressionem propius accedere. Quod sa-
nè Ethnicis ita erat persuasum, ut hoc formæ iudicio, si-
ue argumēto, homines Dijs genitos crederent, vti apud
Virgil. Virgilium infelix Dido cùm dixisset:

Quis nouus hic nostris successit sedibus hospes?
Quam sese ore ferens.

Subijcit:

Credo equidem, nec vana fides genus esse Deorum.

Ouid. Et eodem argumento; vsus Ouidius lib. 1. Fastorum.

Si genus arguitur vultu, ni fallit imago
Nescio quem tibi vobis suspicer esse Deum.

Pacatus. A quo non iam post præfata verba Pacatus, qui totus in
adulationem prolapsus Theodosio dicebat: *Illud di-
cam quod intellexisse hominem, & dixisse fas est, talem
esse debere, qui à gentibus adoratur, cui toto orbe terra-*
A *rum priuata, vel publica vota redduntur; à quo petit na-
uigaturus serenum, peregrinaturus reditum, pugnaturus
auspicium*. Sic ille.

4 Hinc iam non omninò abs re, nisi immaniter er-
ro, totum hunc discursum, siue excursum latiùs, liberiuf-
que euagantem ad nostri instituti, & opportunitatis me-
tas reuocamus: omnimodam videlicet virtutem, signa-
tè verò Castitatem Principi suadentes, vt eius facies à
vitæ puritate serena, ab animi tranquillitate placida, à
castitate, & pudicitia decora, & natiuo, siue splendenti
colore lucens perpetuò sit: quippe Senecæ internam Seneca.
animi pulchritudinem, virtutum ornamenta videre, &
videnda dare hunc in modum, percupienti epistola
115. *Si nobis animum boni viri liceret inspicere, o quam
pulchram faciem! quam sanctam! quàm magnifico, pla-
cidoque fulgenti videremus, hinc iustitia, illinc fortitudi-
ne, hinc temperantia prudentiaque lucentibus! Præter has
frugalitas, & continentia, & tolerantia, & liberalitas, co-
mitasque, & (quis credat) in homine rarum humanitatis
bonum splendorem illi suum affunderent. Tum proui-
dentia, tum elegantia, & ex istis magnanimitas eminen-
tissima, quantum, Dij boni, decoris illi, quantum ponderis,
grauitatisque adderent; quanta esset cum gratia auctori-
tas: nemo illum amabilem, qui non simul venerabilem di-
ceret. Si quis viderit hanc faciem altiorem, fulgentioremq-
que, quam cerni in humana consueuit, nonne velut Nu-
minis occursu obstupefactus resistat, & vt fas sit vidisse,
tacitus precetur*: Sic plenissimè occurrit, & satisfacit Sa-
lomon: *Sapientia hominis lucet in vultu eius*. Ecclesiast. Eccl. 8. 1.
cap. 8. vers. 1. vt dixerit: eam esse virtutis, & integritatis
naturam, atque energiam, vt ipsa interna pulchritudine
Senecæ adeò laudata non contenta, in ipsammet ex-
ternam faciem suauissimum internæ serenitatis, & de-
coris florem, splendoremque transfundat, ac proindè sa-
pientis, & iusti viri faciem à pacatissima virtutis pace,
qua ipse interiùs fruitur, mira quadam amœnitate sere-
nam, splendidam, ac florentem reddi: ita id omninò
Principem suum monente Synesio in oratione de Re- Synesius.
gno, dum ait: *Necesse est enim, interiora in eo tranquilla
esse perpetuò, ac seditione vacare, & vel ad vsque vultum
diuinam in his serenitatem reducere*. Ad quem modum
de Epiphanio Ennodius in eius vita dicebat: *Formosi- Ennod.
tas illa lucis corporea index animæ fuit*: quasi hæc in il-
lam sese transfundente: & generaliter. Ambrosius libro Ambros.
secundo de Virginibus: *Species corporis simulachrum
est mentis figuraque probitatis*: ardeant ergo interius iu-
stitia, & temperantia, nec dubium, quin exterius etiam
scintillent, & splendeant, sapientia hominis lucente in
vultu eius.

5 Firmat hæc, explicatque rursum Salomon pulchra
speculi ab aquis sumpti sic apposita imagine: *Quomodo
in aquis resplendet vultus respicientium, sic corda homi-
num manifesta sunt prudentibus*. Prouerbior. capit. 27. Prou. 27.
vers. 19. Luculentiùs verò Prouerb. capit. 15. vers. 13. in- 19.
quiens: *Cor gaudens* (ex integritate videlicet, & puritate Prou. 15. 13.
vitę) *exhilarat faciem*: vbi Pagninus: *Cor lætum decora-* Pagnin.
D *uit faciem*, similiter LXX. *Cor læti, facies florens*. Planè LXX.
vt (quod dicebat Ennodius) *Formositas lucis corporea in-
dex animæ sit*; Quod si hęc, vel ipsis velis spectare oculis
Concilium, in quod tanquam necis reus productus fuit
Stephanus, ingredere, & in eius faciem intuere: quippe
*intuentes eum omnes, qui sedebant in Concilio, viderunt
faciem eius, tanquam faciem Angeli*. Actuum cap. 6. 15. Act. 6. 15.
Bonum quidem reum, qui lethali accusationi obnoxius,
& cui sęuissimi ęquè ac iniquissimi iudices grauiter, &
pertinaciùs erant infensi, adeò non pallebat, non trepi-
dabat, vt diuina potius pulchritudine collluceret. Neque
enim solummodo illi opportunè dixeris, quod Maxi-
miano Imperatori non reo quidem, sed regio throno
insidenti adulabundus ingerebat Mamertinus in Pane- Mamert.
gyrico: *In ipso tuo uultu uidebam omnia signa uirtutum,
in fronte grauitatis, in oculis lenitatis, in rubore uerecun-
diæ, in sermone iustitiæ*: aut etiam quod de Christianis
MM. Tertullian. in Apologet. cap. 1. *Malefici gestiunt* Tertull.
latere, deuitant apparere, trepidant deprehensi, &c.
*Christianus verò quid simile? Si denotatur, gloriatur; si
accusatur, non defendit. Quid hoc mali est, quod natura-
lia*

lis mali non habet? timorem, pudorem, tergiuersationem, A
pœnitentiam, deplorationem. Quid hoc mali est, cuius reus
gaudet? Sed etiā est, quid hoc mali, à quo facies *splendet,*
decoratur, & floret? Sanè quod, vt *in aquis resplendent*
vultus respicientium: ita & in vultus speculo interna ani-
Hil. Arel. mi ornamenta splenderent: ita id & Hilario Arelatensi,
Eusebius. & Eusebio Gallicano homilia de Sancto Stephano to-
tidem verbis hunc in modum pensitantibus: *Abundan-*
tia cordis transit in decus corporis: in exterioris gloria
candor interioris exundat, & abscondita pectoris ornamē-
ta speculum frontis irradiant. Pulchrè *speculum frontis*,
quasi in vultu, vt in speculo interna animi pulchritudo
se intueatur. Nec abs re in hac Stephani causa dixeris,
M. Tull. quod in Milonis causa iudices demulcens Marcus Tul-
lius: *Magna vis est conscientia, iudices, & magna in*
vtramque partem, vt neque timeant, qui nihil commise-
rint, & pœnam semper ante oculos versari putent, qui pec-
cauerint.

6 At enim verò, ne quod huius loci proprium est, B
prætereamus, Angelicum illum vultus Stephani splen-
August. dorem ad castitatem, omninò retulit Augustinus ser-
mone 99. de diuersis: scitè inquiens: *In amico Angelo-*
rum Angelicam similitudinem apparuisse: planè, vt ca-
stitatis proprium fuerit, egregium faciei ornamentum
Sozomen. afferre: vel vide quid Ecclesiasticus Scriptor Sozomenus
libro quinto Historiæ Ecclesiasticæ de cuiusdam Vir-
ginis pulchritudine asseruerit: etenim cum dixisset:
Quam quidem Virginem pulchritudine tantùm omnibus
illius temporis mulieribus antecelluisse accepimus, vt sicut
omnibus in eam intuentibus miraculum putabatur, sic
viris modestiam, & continentiam profitentibus fugienda
videretur, ne ex suspicione labes aliqua ipsis aspergeretur
infamia. Subijcit: *Erat enim in ipso ætatis flore pudica*
cumprimis, & casta, quę res etiamsi naturę adiumen-
tum ei non accedat, afferre tamen ad insignem corporis
pulchritudinem solet non parum ornamenti. Nam, vt
verum dicamus, non vt quibusdam placet, qualia sunt cor-
pora, talem consueuisse esse animum, sed ex ipsis animi in-
stitutis mores corporis effingi solere, & qualem rem quis-
que fortè animo instituat, talem ipsum quoque videri eo
tempore, quo illam instituat. Vides, vt pudicitia ad insi-
gnem corporis pulchritudinem non parum ornamenti
afferat? quod ex candidis animi institutis candidi etiam
corporis mores, & lineamenta effingantur, & vt optimè
Cyprian. de illa dixerit Sanctus Cyprianus libro de bono Pudi-
citię, illibatum faciei florem, & honorem corporum
esse.

7 Ergo Princeps, vt à forma dignitatem, ita à pudi-
citia formam, & decorem accipiat. At enim non perin-
de hæc dicimus, quasi ipsum intra strictos meræ castita-
tis, siue virginitatis terminos constringamus, quem vt
non sibi soli, sed toti mundo genitum, ita liberos susci-
pere, & pulchra prole parentem fore optandum est, sed
Sid. Apol. vt pulchrum in primis ruborem ei faciamus, qualem
Regi Theodorico Sidonius Apollinaris hunc in modū
adscribebat: *Lactea cutis, quæ propius inspecta iuuenili*
rubore suffunditur, namque hunc illi crebrò colorem non D
ira, sed verecundia facit. Subinde verò, vt vel hac for-
mæ ratione concupiscentiæ flammam faciem infuscan-
tem, siue denigrantem omnino fugiat. Etenim vt gene-
raliter peccati, & malæ conscientię sit, proprium vultū
corripere, vti Caino dicebat Dominus: *Cur iratus es? &*
Gen. 4. 6. *cur concidit facies tua?* Genesis capite 4. vers. 6. & de se-
Cant. 1. 5. ipsa Sponsa Canticorum primo, vers. 5. *Nigra sum sed*
formosa, vbi Chaldæus, nigredinem ad peccatum facien-
tem denigrans sic signate retulit: *Quando fecerunt domus*
Israel vitulum, denigratæ sunt facies eorum sicut filiorum
Æthiopię: atque hac ratione Paulinus Aquileiensis li. 7.
Paulinus. contra Felicem corpus humani generis ob protoplasto-
rum transgressionem: *Criminum flamma adustum, &*
quasi titionem semiustulatum appellauerit: attamen hæc
labes siue ea deformatio vultus fœdę libidini omnino
adscribitur, eiusque propria, & peculiaris est. Vnde Am-
brosius sermone 11. in Psalm. 118. de Loth ab impurita-
Ambros. te Sodomę exemplo sermonem faciens signate ait: *In*
hac terra Loth venerandi parentis imitator, quem non lu-
xuriantis plebis decolorauit impuritas, non flamma Sodo-
mę ardentis inuoluit. Benè *decolorauit impuritas*: quę
vultum quàm primùm corrumpit, & colorem adimit, sic
id attestante libro quarto contra Iulianum Augustino
ex ipsomet gentili M. Tullio in Hortensio in hunc mo-
dum: *Quæ confectio est valetudinis? quę deformatio colo-*
ris, & corporis? quod turpe damnum, quod dedecus? quod
non euocetur, atque eliciatur voluptate?

8 Quò etiam aspexit Ambrosius subdens: *non flam-* Ambros.
ma Sodomę ardentis inuoluit, quasi ipsa illum si semel
inuolueret, foret denigratura, & velut titionem semiu-
stulatum reddiṭura: vel audi hac de re titionem omninò
vstulatum, & ardentem: diuitem scilicet illum: *qui in-*
duebatur purpura & bysso: postconsumptam in malis de-
licijs vitam sic in inferno clamantem; *Crucior in hac*
flamma: Lucę capite 16. vers. 24. Obserua illud *in hac* Luc. 16. 24.
flamma: signanter enim dixit *in hac*, quasi & alia prę̄ter
illam flamma fuerit. Quę ergo illa? Sanè concupiscen-
tiæ, & libidinis flamma, quæ vt animum inflammat, &
adurit, ita formam, & famam denigrat, atque corrumpit,
ea quippe extrema impudici dementia, & infelicitas
est, vt à flamma in flammam commigret, & tam corpo-
ris, quàm animi ornamentis sese sponte spoliet: sic id
ipsi acri morsu obijciente Isaia cap. 50. vers. 11. *Ambu-*
late in lumine ignis vestri, & in flammis, quas succendi- Isai 50. 11.
stis, audis? *in flammis*: quasi modò flamma concupi-
scentiæ velut titio semiustuletur impudicus, vt subinde
in gehenna æternæ sit flammę addictus: hæc omnia sic Hugo.
inibi perstringente Cardin. Hugone: *Est duplex flam-*
ma: vna præsens, scilicet malę conscientia; alia est flam-
ma gehenna, de quibus Isaias; Ambulate in flammis:
Ambulare in flammis est, de flamma ad flammam trā-
sire, de flamma concupiscentię ad flammam gehennę. O
turpem, & obscuram concupiscentiæ flammam! a qua
confectio valetudinis, & deformatio coloris, & corporis.
Opportunè quidem de illa Cyprianus lib. de bono Pu- Cyprian.
dicitiæ, *Impudicitia obscœnam ludibrium reddit mini-*
C *stris suis, nec corporibus parcens, nec animis*: Pergit verò Apuleius.
Apuleius, & easdem faciei libidinosi, atque ægri notas
sic attribuit libro 10. *Iam cætera salutis, vultusque detri-*
menta, & ęgris, & amantibus ex amussi conuenire nemo
est, qui nesciat: pallor deformis, marcentes oculi, lassa ge-
nua, quies turbida, & spiritus cruciatus tarditate vehe-
mentior. Accinit huic cogitationi S. Ioannes Climacus Climac.
in scala spirituali adductus a Pat. Salazario in capit. 5. Salazar.
Prouerbiorum num. 79. hanc libidinis flammam appel-
lans *fuliginem æterni, & gehennalis ardoris*, tantùm non
dicens, gehennæ flammam, cui turpes, & libidinosi ad-
dicendi sunt, iam inde flammæ libidinis coniungi, &
noxios illi fumos mutuare, quibus turpes obscuret, at-
que deformet.

9 Hinc de filijs Babylonis, illius scilicet Babylonis: Apoc. 14. 8.
Quę (vt inquit Ioannes Apoc. 14. 8.) *à vino fornicationis* Isai. 13. 8.
suę potauit omnes gentes. Notantissimè dixit Isaias cap.
13. 8. *Facies combustę vultus eorum*. Sed à qua flamma?
libidinis? an gehennæ? Planè ab vtraque, dum illa ge-
hennæ in hanc libidinis influit, & suas illi vires, & fu-
mos commodat: ita quidem subiicit indidem Ioannes
vers. 10. meretricis illius asseclas cruciandos in gehenna
igne, & sulphure. Vbi dum interpretibus nonnihil nego- Apoc. 14.
tij facessit hæc sulphuris, ignisque coniunctio, non im- 10.
meritò ambigentibus, quo eat peculiaris hæc sulphuris
in damnatorum supplicijs mentio? quasi aut in tanto
ignis pondere sulphur aliquod possit habere momen-
tum, aut aliquo edax ille ignis nutrimento quo foueatur
indigeat: benè primum respondet ibi P. Alcazar sulphu-
ris imagine peccatum ibi designari, tum quòd eius con-
scientia siue morsus, ac fœtor non minus, quàm ipse
ignis miseros damnatos excruciet: tum etiam quòd
vindici igni materiam, vires que ministret: quippè & de
sulphure dixit Plinius lib. 35. c. 15. *Non alia res faciliùs*
accenditur, & de peccato Cyril. Alex. lib. 7. de adorat. in
spiritu; *Eiusmodi est enim miserrimum peccatum, quasi* Plinius.
mortalis quędam, & immortalis flamma suis amatoribus Cyril.
impia nutrix. Sed et rationi hanc quam persequimur, Alex.
non importunè adiunxeris, gehennæ videlicet flammā
suam fuliginem in turpes homines etiam in hac vita ex-
halare, à qua facies eorum, *facies combustę*, pallentes
vide-

videlicet, deformatæ, lutidæ, exangues, & denigratæ conspiciantur: tumitum indidèm de sulphure dixit Plinius: *Exardescentis sulphuris repercussu pallor dirus velut defunctorum hominibus effunditur*. Quid namque opportunius in ea coloris deformatione: necnon in turpissimis morbis, quos libidinosi patiuntur, consideres, qoàm gehennalis sulphuris repercussum iam nunc illos Claudian. pallore diro tanquam suos consignantis? vt merito dixeris cum Claudiano:

Frons exspirantes praportat pectoris ignes.

Fuge ergo, fuge, Princeps, exitialem istam flammam, *& obscœnum ludibrium, quod nec corporibus parcit, nec animis*. Ne videlicet *gemas in nouissimis, quando consumpseris carnes, & corpus tuum*. Vt filium suum Salomon Rex hac de re admonebat Prou. ca. 5. vers. 11. Quæ Prou. 5. 11. sanè admonitio cum ea omnia, quæ diximus, cōprehēdat, peculiarem quandam epitasim huic rei per opportunam habet: etenim pro *gemas in nouissimis*: in Hebræo omninò est, *ne rugias in nouissimis*, quod non tam homines, quàm feras designat: cum inter alios aculeū libidinosis Salomon præfigens, quòd generosam hominis faciem, & pulchritudinem in qua Dei imago prælucet, in belluarum faciem, & turpitudinem commutent. Cui quidem rationi suboixius magnus Athanasius oratione aduersus gentes, & Hieronymus in episto- Athanas. la Valerij ad Ruffinum tomo 9. fabulosum illum Iouē vellicabant, simulque irridebant, quòd fœminarum amore captus, in brutorum formas transiens innatam pulchritudinem corrumperet, orisque maiestatem deformaret: sic enim prior: *Et propter illas in brutorum animantium imagine quadrupedum, volucriumque suam ipsius speciem in periculum adducere*: ita ille: sed op- Hieron. portunius Hieronymus mugitum etiam exprimens huc in modum: *Iuppiter Rex terrenus, qui & Rex cælorum dictus est pra singulari strenuitate corporis, & incomparabili mentis elegantia post Europam mugire coactus est. Amice, ecce quē bonitas supra cælos extulit, femina brutis comparauit. Poterit etiam te femina cogere ad mugitum: si non sis maior Ioue cuius magnitudini nemo alius par fuit*. Hæc ille, & alia: sed nos iam ad alia.

Ad ea verba,

Superbo oculo, &c,

Principi ex regia dignitatis natura egregiam animi demissionem, ac modestiam conuenire.

ADNOTATIO XIV.

1 Mirum quidem alicui videatur, quantùm siue hoc in Psalmo, siue Psalm. 129. & mille alijs in locis fastum, atque arrogantiam Noster Vates auersetur: quippe *Vnctus in Regem* vt optimè pendit S. Zeno Veronens. M. serm. 1. de Psalm. 129.) *spiritus in vate* S. Zeno. *non insolescit in rege, obumbrat neminem Propheta terroreș, iniurias suas non exequitur regia potestate, odientes se diligit, inimicis parcit, parricidialibus filijs ignoscit*, &c. *Rex mansuetus, pater pius, propheta modestus totum potest, a toto dissimulat, magnis, ac mirabilibus saculi non immutatur, mitem humilemque retinet vbique pastorem*. Sed quare? Num vilibus, siue humilibus pannis natus, atque eoutritus abiectæ conditionis obliuisci, & paruitatem quam in lacte suxit, exuere non poterat? An auidissimus perfectæ virtutis assecla præ spiritus feruore regiam magnitudinem abijciebat, & proculcabat? Minimè quidem: *quia nec humilitas dignitati, nec dignitas prœiudicat humilitati*, inquit Philipp. Abbas lib. de dignitate Clericor. cap. 17. Sed potius quod Rex sapien- Philipp. tissimus a Deo edoctus regiæ dignitatis legem optimè percalluerit, siue etiam exiouæ magnitudinis naturam ebiberit, & ad eam compositus egregiam animi demissionem coluerit, vt sese pro suo fastigio metiretur, suamque dignitatem plus plus ornare, atque firmare studeret. Nimirum: *attende & videbis* (sic Chrysostom. homilia 66. in Matthæum) *nihil humilitate altius, nihil arrogantia depressius*: vnde sapienter Ennodius lib. 4. epist. 7. *Qui fastum in sublimitate castigat, docet se meruisse, quod adeptus est*. Quam ob causam? Planè quòd sublimi fastigio sublimem animum & regiam indolem attulit. Audi Isid. Isidor. Pel. Pelus. lib. 3. epist. 188. non modò id affirmantem, sed etiam allato Abrahæ & Pharisæi exemplo, illius magnitudinem ex eius humilitate, huius verò paruitatem ex ipsius insolentia atque superbia elicientem ad hunc modum: *Equidem ipse humilitatem ab animo magno & excelso, superbiam autem à vili, & abiecto proficisci existimo. Atque hoc confirmat Deo charus Abraham, & Pharisæus. Etenim ille diuino colloquio fruens terram sese, ac cinerem appellabat: hic autem etiam a nemine commotus efferebatur, animumque arrogantem gerebat, ac se ipsum vniuerso orbi anteferre conabatur*. Bene ergo Dauid vt regiæ dignitati regium animum afferret: *non insolescit in regno, magnis ac mirabilibus seculi non immutatur, sed mitem humilemque retinet vbique pastorem.*

2 Enim verò hanc Principatus legem, siue potius B ipsissimam esse naturam, ipsamet verba, quibus ex Dei similitudine Regia dignitas instituta, hominique à Deō primum collocata est manifestè adstruunt. Sic enim primis parentibus, atque principibus Dominus Genes. 1. 28. *Crescite, & multiplicamini, & replete terram, & subijcite eam, & dominamini*: siue vt reponunt LXX. *Principamini* hoc est: estote Principes, Domini, rerumque potentes. Vides regiam dignitatem, summumque, ac supremum fastigium, cui omnia subdita, atque subiecta? obserua iam eius legem, atque naturam à Moyse quasi suo vocabulo præscriptam. Sanè Hebræum verbum וירדו *vrdu* quod verbo *dominamini* respondet, æquè significat *Dominari*, siue *Principari*, ac *decidere*, siue *descendere*, vt ioibi obseruat doctissimus Mart. Delrio. Et quidem, quamuis ipse eò referat, vt Dei sensus, atque sententia sit, si præcepto meo parueritis, dominabimini, ac Principes eritis, sin autem, dato vobis rerum dominio, & regia conditione excideritis, bestijsque, ac iumentis vobis subditis euadetis persimiles iuxta id Psalm. 48. 15. *Homo cum in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis*: vereor tamen ne id nimis contortum, & principatui asserendo parum consentaneum fuerit, ac proinde opportuniùs hæc æstimaturum, qui dixerit, eam accurata hac locutione, & quæsito vocabulo imperandi, ac dominandi legem à Domino præscribi, siue regiæ conditionis naturam aperiri, vt quo alijs maior & excelsior dignitate fuerit, eò humilius, ac modestius se gerat, & quantum vertice dignitatis, supra cæteros ascendat, tantum modestia, ac summissione descendat. Cui quidem sensui opportunissimè locuti sunt tum Augustinus, tum gentilis Tullius: ille siquidem libro de Sancta virginitate capit. 31. notanter ait: *Mensuram humilitatis cuique ex mensura ipsius magnitudinis datam esse*, vt prius quidem fuerit esse magnum, quàm humilem, atque à magnitudine humilitas oriatur, quæ magnitudinis mensuræ velut in bilance æquè respondeat, & quantum Princeps *dominatur*, tantum *descendat*, & D fastigium submittat. Ad quem omninò modum M. Tullius lib. 1. officiorum cùm adhibitis in hanc rem Philippi, atque Alexandri filij eius exemplis dixisset. *Philippum quidem Macedonum Regem rebus, & gloria superatum à filio, facilitate verò & humanitate video superiorem fuisse, itaque alter semper Magnum, alter sæpè turpissimus fuit*: Subijcit: *Vt rectè præcipere videantur, qui monent, vt quantò superiores sumus, tantò nos summissius geramus*. Scitè omninò, sed preme illa: *itaque alter semper magnus, alter sæpè turpissimus fuit*, vt planè dixerit Philippum, qua facilis erat, & humanus Magnum semper extitisse, humilitatis & magnitudinis mensuris siue lancibus ex æquo sibi respondentibus. Alexandrum verò nomine tenus magnum dictum, reapsè verò turpissimum, & a regia dignitate, & conditione toto cælo aberrantem fuisse. Accinit huic cogitationi Lactantius libr. 5. diuinar. instit. capit. 16. inquiens: *Si enim iustitia est, quasi parem se etiam minoribus facere, quamquam hoc ipso præcellat, quod se inferioribus coæquauit: tamen si non tantum quasi parem, sed etiam quasi minorem se gesserit,*

Margin notes (right column): Isidor. Pel. — Gen. 1. 28. — LXX. — Lect. Heb. — Delrio. — Ps. 48. 15. — August. — Tullius. — Lactant.

vit, vtique multò altiorem dignitatis gradum consequetur. Addit statim rationem reddens: *Nam profectò in hac saeculari vita, quoniam breuia, & caduca sunt omnia, & praeferunt se alteris homines, & dignitate contendunt, quo nihil faedius, nihil arrogantius, & nihil a sapientis ratione semotius.*

3 Sed id iam primum in imagine, deinde in vmbra, tandem in ipsamet luce obseruare fuerit operae pretium. Et Regis quidem imaginem lilium iure praeferre tum in sacris tum apud externos auctores, iam alibi ex Valeriano, & alijs adstruximus: Regiam vero eius naturam, ac eminentiam sic describit Plinius à nobis superiùs adductus lib. 21. cap. 5. *Nulli florum excelsitas maior interdum cubitorum trium*, tantum non dicens longo interuallo, cunctis floribus tamquam eorum Princeps antecellit. Quomodo autem tantae huic excelsitati naturalis sit innata humilitas, & demissio sit, sic statim monet subdens: *Languido collo est & non sufficienti capitis oneri*. Opportunè, vt eodemmet, quo eminet, & in altum erigitur, vertice, modestiam suam attestetur, fastumque in sublimitate castiget, vt dicebat Ennodius: quippe optimus Princeps ex ipsamet fastigij sublimitate inclinatur, atque demittitur, eiusque collum languidum, atque summissum, non extentum seu erectum redditur. Videas quidem ex parte lilij imaginem adumbratam, siue expressam in eo Rege quem suo primùm populo Dominus elegit: etenim vt nulli florum excelsitas maior quàm lilio, ita Saul ceteros e plebe homines toto vertice antepollebat: *Erat* (inquit Sacer textus 1. Regum 9. v. 2.) *electus, & bonus, & non erat vir de filijs Israel melior illo, ab humero, & sursum eminebat super omnem populum*: & cap. 10. 23 *Stetitque in medio populi, & altior fuit vniuerso populo ab humero, & sursum*: at (malum) quòd ipse languido collo non fuerit, neque eam celsitudinem submiserit, fastumque in sublimitate castigauerit, à regia dignitate deturbatus est, & in eius locum suffectus Dauid, qui lilij vmbram omninò impleret. Sic id enarrante Scriptura 1. Regum 16. 13. *Tulit ergo Samuel cornu olei, & vnxit eum* (Dauidem) *in medio fratrum eius, & directus est Spiritus Domini à die illa in Dauid, & deinceps*. En Domini Spiritum à quo Regia dignitas atque maiestas à Saule regium munus non implente in Dauidem translatum, vt eas partes, dotesque afferret, quibus tantae excelsitati parem, & idoneum se praeberet: ideò notanter quod Sauli minimè euenisse legimus, *in medio fratrum eius* vnctus est. Quare? Respondet mihi Gregorius Magnus: *Vt vnctum, & medium se esse arbitretur. Videat se medium, & communis conditionis hominem, vt pares sibi esse eos, quibus eminet, recognoscat. In medio itaque vngitur, vt sit humilis, & sublimis, sublimis in ordine, humilis in aestimatione*. Vnde sanè ipse, vt sese lilij imaginem vndequaque exprimentem, & regiam maiestatem omninò implentem ostenderet, Psalm. 129. 1. & 2. dicebat: *Domine non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei, neque ambulaui in magnis, neque in mirabilibus super me: si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam*, ac si sic diceret: *non extento collo* (quod femineae imbecillitatis, atque superbiae est Isaiae 3. 16.) *sed languido ac non sufficiente capitis oneri* fastum in sublimitate castigaui, corque, & oculos depressi. Quare obserua aduersatiuam illam: *Sed exaltaui animam meam*, qua rem precedentibus oppositam, & aduersantem exprimit Vates: animi scilicet excelsitatem, atque magnitudinem, quę superbię aduersatur, eamque calcat, pulchrè id obseruante S. Zenone M. peculiari sermone in eum Psalmum: vbi cum ea quae ijs verbis subesse videtur antithesis, sic subdubitasset: *Videamus, ne fortè Propheta ipse se impugnet exaltando animam suam, qui cor suum se non exaltasse gloriatur*: ita statim occurrit: *Non sibi repugnat, sed ostendit, animae esse sublimitatem superiora vicisse: animae enim depressio cor elatum est, cor cohibitum promotio est animae.* Ita ille.

[Margin notes, left column: Plinius. — 1. Reg. 9. 2. — 1. Reg. 16. 13. — Greg. M. — Ps. 129. 1. & 2. — Isai. 3. 16. — S. Zen. M.]

4 Iam ab vmbra ad Solem transi, & verum atque germanum lilium contemplare, sic disertissimè seipsum Domino quà Regum Rex est compellante Cantic. 2. 1. *Ego flos campi & lilium conuallium*, tantùm non dicens: *Ego humilis & sublimis: sublimis in ordine, humilis in aestimatione*: & verò vt id ipsismet oculis hauseris; vide illum apud Ioannem cap. 13. ad mensam sedentem vt paternae gloriae conuiuium, in quo ipse gloriosè accumbebat, simul significaret: simulq; obserua, vt plura tunc fuerint, quę illum vt surgeret, & solio cedens sese demitteret, impellerent, ipsum tamen vt perfectissimum sese lilium ostenderet, quod quò inter flores excelsior, eò lāguidiori collo verticem inclinat: Regiae magnitudini, atq; excellentię hanc animi demissionem, atque modestiam signatè adscribere voluisse, rem totam accuratè conscribente Ioanne. Sic namque primum: *Sciens Iesus, quia venit hora eius, vt transeat ex hoc mundo ad Patrē.* En fortissimam rationem, instantem scilicet mortem, quae Principes, vt humanae conditionis vnicè admonet, ita ad humilitatem acriùs vrget, Dominum impellentem, vt à coena surgeret, & sese hominum pedibus aduolueret, & tamen ipse immotus extitit, eò eam rationem referens, vt inde plus plus discipulos suos diligeret, & pleniora dilectionis signa moriturus exhiberet: vnde subijcit Ioannes: *Cum dilexisset suos, qui erant in mundo.* Sed ecce hinc nouam, & efficaciorem rationem vt sublimiori loco cederet, & à mensa surgeret. Quid enim amore submissius? qui omnem fastum respuit, & ad amati genua, pedesque decumbit: imò sese modestissimè calcandum offert. At enim nec hac tunc de causa mouetur; sed solio fixus inhęret: amore ad amorem inflammatus: ad noua videlicet amoris opera edenda: ideò cùm dixisset Ioannes: *Cum dilexisset suos, qui erant in mundo*: adiecit, *in finem dilexit eos*. Verùm enim verò vt primum Regiae dignitatis, & magnitudinis suae splendoris sese memorem ostendit, quod expressè indicauit Ioannes inquiens: *Sciens, quia omnia dedit ei Pater in manus, & quia à Deo exiuit, & ad Deum vadit*, ilicò magnitudinis suę mucrone compunctus: *Surgit à coena, & ponit vestimenta sua, & cùm accepisset linteum praecinxit se. Deinde misit aquam in peluim, & coepit lauare pedes discipulorum, & extergere linteo quo erat praecinctus.* Ioan. ca. 13. 3. Vides lilium? cui vt summa inter flores excelsitas subest, ita languido collo, & non sufficienti capitis oneri, verticem inclinat, mensuram humilitatis ex magnitudinis mensura desumens. Pulchrè Ambrosius in prologo in lib. de Spiritu sancto ad Gratianum Augustum: *Quanta ista maiestas est? Quasi minister pedes famulorum suorum lauas: quasi Deus rorem mittis è caelo.* Nimirum huc magnitudo, huc maiestas, huc tota Diuinitas it, nec alia omninò opportuniori specie Dominus Deum se, & à Deo omnia habentem, simulque ab ipso exijsse, & ad eum vadere humanis oculis potuit obijcere, quàm dum more serui praecinctus suorum pedes non secus ac si ipsius illi domini forent, tota animi submissione lauit. Quid enim aliud ipse paternae iam gloriae consors faceret? Audi ipsum: *Amen dico vobis quod praecinget se, & faciet illos discumbere, & transiens ministrabit illis*: Lucae capit. 12. vers. 37. ad quę verba Chrysologus serm. 24. *Discumbenti homini Deus adstat, & adstat in caelestibus; epulanti seruo seruit Dominus, & seruit accinctus pueris suis, ministrat ministerium faciet Christus, & facit in Patris iam gloria constitutus.* Quid aliud summus ipse Pater, & gloriae Dominus indesinenter facit? Audi S. Thom. opusculo 63. *De beatitudine*, inter alia, quae Caelestes Spiritus, atq; felices animas ad amandum Deum vehementius vrgent, atque inflammant, diuinam humilitatem sic recensentem: *Est ibi aliud inflammans ad amandum Deum scilicet diuina humilitas, de qua nimis admiratur animarnam Deus omnipotens singulis Angelis, sanctisq; animabus intantum se subijcit, quasi sit seruus emptitius singulorum, quilibet verò ipsorum sit Deus suus.* Sic Angelicus Doctor.

5 Videris hinc, quàm opportuna emphasi postquam discipulorum pedes lauit, eos hunc in modum allocutus fuerit: *Vos vocatis me Magister, & Domine, & benè dicitis: sum etenim: si ergo ego Dominus, & Magister laui pedes vestros*, &c. Ioan. 13. vers. 13. Sed enim priùs

[Margin notes, right column: Cant. 2. 1. — Ioan. 13. 3. — Ambros. — Luc. 12. 37. — S. Thom. — Ioa. 13. ver 13.]

P. Valasquez in Psalm. centesimum.

non immeritò ambigas, cur eum dicendi modum *Magister, & Domine*, quo Dei Filium discipuli compellabant, ipse & probauerit simul, & improbauerit, probauit enim, dum subdidit, *& benè dicitis*: improbauit verò cùm statim locutionis seriem interuertens, eorum Magistri, & Domini nominum collocationem immutauit subijciens: *si ergo ego Dominus, & Magister laui pedes vestros*, vt non abs re Dominum possent discipuli interrogare: Si te dum Magistrum, & Dominum compellamus, benè nos dicere, ò vitæ Assertor, affirmas, cur nostrum loquendi modum sic corrigis, atque immutas? *Ego Dominus, & Magister*: sed expedita & ad manum responsio est, vtrumque loquendi modum opportunũ, & pro re nata, & temporis opportunitate egregiè subsistere. Enim verò, cùm alias Dei filium discipuli: *Magister, & Domine* appellabant, benè quidem dicebant, accurata videlicet locutione exprimentes: egregiè ipsum boni Legislatoris, ac perfecti Principis partes implere, qui prius vitæ exemplo virtutum Magistrũ, quàm Dominum ad easdem virtutes imperio præscribendas sese exhiberet. At enim cùm Dominus clarissimum illud humilitatis facinus edidit, ad lotionem pedum discipulorum sese ipsum demittens, multo quidem opportunius priùs *Dominus* quàm *Magister* debuit appellari, qui excelsi animi regijque ingenij specimen dabat *languido collo, & non sufficienti capitis oneris*. Quid enim ea modestia, atque submissio nisi miram animi sublimitatẽ, regiamque naturam spirat? Firmat hæc Pau-
Ad Phil. 2. 7. lus dum ad Philippens. 2. 7. egregium hoc humilitatis exemplum exinanitionem sic appellans, *Exinaniuit semetipsum*, vbi hæc verba capiunt August. tractatu 55. in
August. Rupert. Joannem, Rupertus & alij (de quo nos inibi) notanter præmisit: *Non rapinam arbitratus est esse se æqualẽ Deo*, ac si diceret: ideò signatè tanta sese animi demissione humiliasse, quòd innata sibi, & propria Diuinitas, & magnitudo non rapta, & adscititia fuerit, sic hęc verba accipiente, & omnem in partem versante, imò verò Græcæ phrasis vim omninò exhauriente, vt inibi adnotauimus, Isidoro Pelusiota lib. 4. epist. 22. hunc ad modum:
Isidor. Pel. *Si Christus quasi præda in via, fortuitò inuenta, & lucro casu oblato habuisset æqualitatem, non humiliasset se ipsũ, ne illa submissio præiudicium afferret dignitati. Quia verò ab ipsa natura æqualis erat Patri, & essentialem habuit nobilitatem, ac non secundum gratiam sibi donatam, ideò ipsum humiliare non recusauit.* Pergit exactissimam rationem afferens: *Nam qui seruus fuit, atque ex seruitute manumissus est, & adoptione honoratus, is quia dignitatẽ illam pro præda, & quasi pro re inuenta habet, non facilè sustinuerit seruile aliquod opus posteà facere; at genuinus filius, qui natiuam habet, & nobilitatem, & dignitatem, non detrectat tale quidpiã facere ei suspicione procul remota. Nam alteri antiqua seruitus quamdam vilitatis parit suspicionem: in altero autem insita per naturam generis nobilitas suspicionem eiusmodi ne quidem natam admittit.* Pende illud *essentialem habuit nobilitatem*: necnon & id: *Qui natiuam habet, & nobilitatem, & dignitatem*, vt noueris quò ea nobilitas; quæ natiua, & essentialis est, eat, quid etiam dignitatis, & fastigij proprium sit.

6 Ergo vera magnitudo sese demittit, falsa verò, ficta, & adscititia, quę firmis radicibus non hæret, sese extollere, & ad sydera eleuari gestit ad instar illius, qui plus sibi, quam habebat, arrogãs Diuinitatem sic affectabat, siue rapiebat: *In cælum cõscendam, supra astra Dei exal-*
Isa. 14. 13. *tabo solium meum*. Isaiæ 14. 13. ad quem Paulum ea locutione: *Non rapinam arbitratus est*: omninò allusisse benè P. Salmeron, & alij inibi adnotarunt. Sed vt è pro-
P. Salmer. ximo eũ, qui verè magnus, videris, & ab inflato & inani, cui tumor, non magnitudo subest, discriminaueris, quid de Domino, siue à Deo Patre honorem, & gloriam in Transfiguratione accipiente, siue ad dextram Patris conscendente, sacri Scriptores dixerint, audi: Sanè de
Mat. 17. 2. ipso in Thabor immensæ, ac diuinæ glorię suæ vela la-
Marc. 9. 2. xante quæsito dicendi modo inquiunt Matthæus cap.
Marc. 16. 19. 17. 2. & Marcus c. 9. 2. *Transfiguratus est*: nec minus accurata locutione de ipso cæli summa petente Marcus 16. 19. *Assumptus est in Cælum*. Lucas verò, cap. 24. 51. *Ferebatur in Cælum*: & Actuum 1. 9. *Eleuatus est*: omnes in passiua significatione locuti, non obscurè monentes Dominum, & ab eo institutos omnes qui verè magni sunt ad honorem, & gloriam sibi debitam tractos po-
Luc. 24. 51. Actu. 1. 9. tiùs, & assumptos, quàm euntes venire, quòd altè illis vnà cum magnitudine infixa modestia fit, quæ illos *non alta sapientes, sed humilibus consentientes*, & nouissimum sibi locum vsurpantes facit Lucæ 14. 10. *Nostrum quippe est* (inquit Philippus Abbas ei nouissimo loco in-
Phil. Abb. hærens lib. de dignit. Cleric. c. 17.) *nouissimum locum eligere, nec ad altiora volatu præsumptiuo nos ipsos erigere*. Contrà verò de superbis, quibus pro magnitudine inflatio est, signatè Paulus 2. ad Corinth. 11. vers. 13.
2. Co. 11. 13. *Nam eiusmodi Pseudo. Apostoli sunt operarij subdoli, transfigurantes se in Apostolos Christi, & non mirum, ipse enim Satanas transfigurat se in Angelum lucis*. Obserua actiuam significationem, quæ commonstrat, superborum esse non ab alio gloriam expectare, sed sese vltrò honoribus ingerere, & volatu pręsumptiuo erigere, vti & ille dicebat *in Cælum cõscendam*. Ergo magnus transfiguratur, assumitur: minimus transfigurat se, & conscendit; magnitudo ima, paruitas summa petit. Pro
Paulin. quibus sapienter fidem iubet Paulinus epist. 21. ad amandum hanc Christi humilitatem qua semetipsum exinaniuit ad veræ magnitudinis institutionem sic referens: *Nam idcircò Rex gloriæ, & Dominus maiestatis exinaniuit se formam serui accipiens, & inuisibilem magnitudinem suam visibili abiectione contexit, vt nos veteri illo malè concepta arrogantiæ morbo foris altos, intus obtritos in formam sublimitatis suæ per formulam nostræ in se humilitatis attolleret*. Obserua, & dignosce verã magnitudinem, quæ in sublimitate humilis, & modesta est: quippe quæ à veritate concipitur: vide & arrogantiam ab inanitate, & tumore *malè conceptam*, foris altam videri, intus verò & re ipsa minimam, & abiectissimam esse.

Ad eadem verba.

Superbo oculo, &c.

Eximium Principis ornamentum ab humilitate, atque modestia desumi.

ADNOTATIO XV.

1 IAm quantus humili, atque modesto Principi decor! quàm pulchra magnitudo, atque maiestas! quàm incredibilis subditorum amor accedit! Disce id ex Dei Filio nouam quodammodò pulchritudinem, & superinductam formæ elegantiam ex humanitatis humilitate sibi adsciscente. Erat quippe ille *in forma Dei*:
Phil. 2. 6. ad Philippens. 2. vers. 6. quod inibi à nobis adamussim explicatum, modò de Dei pulchritudine, ac decore ca-
Ps. 44. 3. pere placet, vt idem hic *forma* fuerit, ac Psalm. 44. v. 3. *Speciosus forma præ filijs hominum*. Et quidem cùm nihil hac forma formosius, nihil pulchrius, & augustius valeat excogitari: *Candor est enim lucis æternæ, & speculum sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis illius*:
Sap. 7. 26. Sap. 7. vers. 26. Sciuit tamẽ humilitas nonnihil splendoris, atque elegantię huic formę superaddere, subdit enim Paulus: *Humiliauit semetipsum*: num vt aliquid ex natiua pulchritudine amitteret? Minimè quidem, imò verò vt nouum sibi decorem, atque venustatem indueret, ac superinduceret dicente Vate: *Dominus regnauit, deco-*
Psal. 92. 1. *rem indutus est*. Sed quonam modo? summo videlicet vertice inclinato & lilij instar, *languido collo, & non sufficienti capitis oneri*, siue quodammodò, vt dixerim Ennodij verbis, fastu in sublimitate castigato. Ideò in præfatis Sapientiæ verbis, quibus eximia filij Dei pulchritudo prædicatur, obserua *candorem lucis*. Græcè pro-
Ad Heb. 1. 3. priè significare ipsammet *lucis lucem*, siue vt Græcam vocem omninò exhauriam *relucentiam*; vnde cùm hac voce non sine allusione ad hæc Sapientię verba Paulus aliquando fuerit vsus, à nostro vulgato transfertur *splẽdore gloriæ*. En ergo nouum decorem Diuinę formæ indutum subiiciente Vate: *Indutus est Dominus fortitudinem, & præcinxit se*: summam s. relucentiam,

&

& candorem humanos oculos verberantem & perstringentem humanitate, atque humilitate constringens, ac quodammodo castigans, ne immensum in modum luceat, sed temperate irradiet, pulchrè hæc omnia elucidante, ac perstringente Venerabili Gilliberto Abbate (*Gillibert.*) serm. 21. in Cant. his verbis: *Gloriosus plane in illo splendore gloria, & paterna figura substantia: sed supera addito nostra quodam velut fuco natura, & colore inducto, dum sublucet plus placet, Hac autem dico, quod dignatio hac ipsa, qua voluit incarnari, quemdam videtur attulisse decorem dignitati maiestatis.* Opportunissimè. Expende primum illud: *dum sublucet, plus placet*, vt immensus pulchritudinis splendor, & lucentia tantisper cohibitus & humanis sensibus humilitatis proportione accommodatus plus nobis placeat, pulcrior nobis appareat, & amabilior reddatur: (*Claudian.*) vti dicebat Claudianus Panegyrico sexto in Consulatu Honorij, ac si hæc omnia, figuratè verò lilij imaginem Principi aptaret: A

Publicus hinc ardescit amor cum moribus æquis
Inclinat populo regale modestia culmen

(*Gillibert.*) Pergit Gillibertus: *Quomodo enim non plus placebit humiliata sublimitas, exinanita immensitas, & diminutas incarnata? Ista varietate quid pulchrius?*

2 Aptet hæc sibi Princeps, nouerítque se immensæ lucis suę radios modestia, & humilitate cohibentem, & sublimitatis fastigium inclinantem plus plus placiturũ, quod pulchrior omninò humiliata sublimitas, & diuinitas humana reddita appareat: quare ad præfata Gilliberti verba: *superaddito nostra quodam velut fuco natura, & colore inducto*: latentem imaginem obserua, quippe illis non obscurè alludit ad pulchram quidem mulierem, sed quę ex speculi arbitrio non satis sibi ob nimiũ (*Basilius.*) candorem placeat, quod *purpureus color* (vt inquit Basil. in c. 3. Isaiæ) *pulcherrimè ingens efflorescat*: ideoq; vt viuidiorem & pulchriorem faciem reddat, genas rubro (*Cyprian.*) colore intingit, siue *mendacio ruboris inficit*, vt Cyprianus (*Hieron.*) lib. de disciplina & habitu virgin. & Hieronym. in epist. ad Furiam loquuntur, vt ex frequenti hac similitudine commonstret summo Regiæ, atq; diuinę magnitudinis candori nouum decorem atque ornamentum ab humanitate & humilitate nimium splendorem mitigãte & velut fucum faciem adornante accedere: sic scitè (*August.*) August. ser. 215. de tempore: *Honoris laus est humilitatis virtus.* Quod pulchrè diffudit Bernard. ser. 34. in Cantic. (*Bernard.*) inquiens: *Humilitas in honore, honor est ipsius honoris, & dignitas dignitatis*, ac si dicat, fucus est nimio candori superadditus appositè genas purpurissãs. *Quomodo enim non plus placebit humiliata sublimitas? exinanita immensitas? ista varietate quid pulchrius?* Concinunt his primũ ea quæ de Iosepho Ægypti imperium adepto sic elegãter inquit S. Isidorus Pelusiota lib. 4. epist. 79. (*Isidor. Pel.*) *Imperauit denique, & ipsemet sibi, quod est imperij genus omniũ maximum, quando in humilibus sublimis conspectus est, & in sublimibus humilis*: pulchrè illud: *quod est imperium omnium maximum*: inde nimirũ verus, & germanus Princeps, qui regiam sit magnanimitatem assecutus, dignoscitur, deinde verò illa, quæ de egregio, & magnanimo Principe Germanico, Tacitus, & de optimo Imperatore Traiano Plinius scripsere. (*Cor. Tac.*) Sic enim prior lib. 2. Annalium: *Tanta illi comitas in socios, mansuetudo in hostes. Visu, & auditu iuxtà venerabilis, cum magnitudinem & grauitatem summæ potentię retineret, inuidiam & arrogantiam effugeret.* (*Plin. Iun.*) Plinius verò in Panegyrico. *Iam quo assensu Senatus, quo gaudio exceptum est, cum candidatis, vt quemque nominaueras, osculo occurreres deuexus quidẽ in planum, & quasi vnus ex gratulantibus*: pulchrè, *deuexus in planum*, quasi languido collo, & humiliato vertice, fastigioq; inclinato. Pergit verò pendens quàm grata sit mortalibus humiliata sublimitas hunc in modum: *Contigit ergo oculis nostris insolita facies, Principi, & candidatus æquales, & simul stantes, intuerique parem accipientibus honorem qui dabat. Quod factum tuum a cuncto Senatu quam vera adclamatione celebratum est. Tãto maior tãto augustior.* Opportunissimè: *Vera adclamatione.* Nõ enim fictè, aut Rhetorica exornatione, sed vero sensu, & ipsa veritatis voce quò demissior, & modestior Princeps: *tantò maior, tantò Augustior dicitur.*

P. Valasquez in Psalmo centesimum.

A 3 Quò rursum reuoca egregia illa Pauli verba de Domino ad Philipp c. 2. 6. quæ præcedent. adnotat. adduximus: *Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens.* Sed .n. vt nos suo loco ex Græco idiomate, quo vsus est Paulus, germanam (vt putamus) illis expositionem adhibuimus, ita modò ex Hebręa phrasi non minùs opportunè explicabimus, & eam quidem sic disertè & luculenter elucidat doctissimus Maldonatus ad c. 21 Ier. v. 9. & ad c. 38. v. 2. vt *rapina* idem fuerit, ac spolium, ac proinde res quæ in magno pretio habetur: vnde ipse sic capit *non rapinam arbitratus est*, vt perinde sit ac *non magnifecit*: vt inde is pulcher, & appositus resultet sensus, Dominũ *in forma Dei* subsistentẽ non magni duxisse *pariari Deo* vt legit Tertullianus, siue parem sese Deo omni ex parte ostendere, atque exhibere, regia videlicet, atq; diuina vndequaque maiestate, & splendore collucentem. Quæ .n. ipsi inde præda? quod spolium, siue lucrum denuo obtingeret, quod anteà non habuisset? egregiam scilicet laudem, & spolia ampla referret is Princeps, qui regio semper diademate venerabilem, siue etiam terribilem sese subditis exhiberet. Sed id sibi magnum fore egregiamq; laudem, & spolia ampla pariturum existimasse: si *semetipsum exinaniret*, & Dei forma nõ deposita: *formã serui acciperet, tantò* videlicet *maiorem tantò* nostris oculis *Augustiorem* habendum, quo deuexus in planũ maiestatem suam inclinaret, atque demitteret. Quo planè sensu hunc etiam locum accepisse visus est Ambros. serm. 14. in Psal. 118. vbi obseruans quàm breuiter Paulus diuinitatis Christi mentionem fecerit, contentus videlicet dixisse: *Qui cum in forma Dei esset*: cùm tamen longissimo orationis tractu eius humilitatem fuerit persecutus, hæc videlicet omnia de illa subijciens: *Sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis*, hęc sic optimè expendit: *Considera ò homo quid legas, non laborauerat Apostolus potentiã Christi probare, sed obedientiam prædicare, sed demonstrare, quanta sit humilitatis gratia, quãtus eius profectus*: ac si diceret: non laborauit Apostolus potentiam & magnitudinem diuinitatis extendere, sed laborauit modis omnibus humilitatem demonstrare, quòd maior quodammodo ab illa maiestati Christi profectus, & incrementũ aduenerit: vnde pergit Ambros. *Factus est minister omniũ Dominus, & auctor omniũ vapulauit, pedes lauit, crucifixus, mortuus est, sed in his omnibus detrimentũ nullum video diuinitatis eius, profectum operationis eius agnosco, qui nihil habebat, quod ad potestatem suam adderet, habuit quod ad cultum suæ maiestatis adiungeret.* Vides humilitatem diuinum ornamentum esse, & cũ ipsismet Dei honoribus decertare, illisque quodammodo excellere, dum Dominus non magni ducere videtur, æqualẽ se Deo haberi; maximi autem facit, & pro lucro ducit, semetipsum exinanire, & formã serui accipere. Vt non minùs opportuna Domino, quàm suo Traiano Plinij verba præfatu loco fuerint: *Vnum ille se ex nobis, & hoc magis excellit, atque eminet, quod vnum se ex nobis putet, nec minùs hominem se, quàm hominibus præesse meminit.* Sed iam hæc omnia sapienter firmat Gregorius Nyssenus oratione catechetica hunc in modum: *Atque primam quidem quòd omnipotens natura potuerit descendere ad humilitatem humanitatis, id potestatem magis ostendit, quam magna, & quæ naturam superant miracula. Neque nouum, & admirabile quidpiam auribus attuleris, quod dicitur, vniuersam quæ est in mundo, creaturã Dei virtute constitisse. Ad id autem, quod est humile, & abiectum descensum, est quadam insignis, & redundans copia potestatis, quæ minimè impeditur in iis, quæ sunt præter naturam.* Hęc ille et plura.

4 Reddit verò rationem Plinius obseruatu, & elucidatione dignissimam: *Nam cui nihil ad augendum fastigium superest, hic vno modo crescere potest, si se ipse submittat securus magnitudinis suæ*: vt videatur sapiens Orator ob oculos habuisse veterem à digitis computandi morem, quo erectus digitus vnum, inflexus verò atq; inclinatus decem millia ostendebat, vt ex Aristide in

Marginalia, right column: *ad Phil. 2. 6* — *Maldon.* — *Tertull.* — B — *Ambros.* — G — D — *Plinius.* — *Nyssen.* — *Aristid.*

communi defensione apud Photium in Bibliotheca nouimus, sic enim ait: *De digito dixisse fuerunt, eundem sin alio, nempe inflexum, nunc decem millia, nunc vnum dumtaxat ostendere.* hinc adstruens tunc Principem vnū valere, siue minimam apud suos gloriam, & æstimationem habiturum, cùm sese erectum, & solio affixum suis exhiberit, eti indidem post celebratam humanitatem, & modestiam Traiani, qua in planum deuexus candidatis osculo occurrebat, sic ait ipsemet Plinius: *Te mirer magis, an improbem illos; qui effecerunt vt illud magnum videretur? cum velut' affixi curulibus fuit manum tantum, & hanc cunctanter, & pigrè, & imputantibus similes promerent.* Tunc verò decem millia valiturum, fastigiumque & gloriam, vsque ad sydera euectum, si se ipsum submiserit, atque inflexerit. Sed iam hæc à Prophanis extorta, sacris Scripturibus asserta, & firmata obserua. Etenim vt adnotat. præced. numer. 3. Saulem dimidiam lilij imaginem adumbrantem dum altior vniuerso populo ab humero, & sursum super omnes eminens, solio, & magnitudine affixus hærebat, Dauidem vero totam lilij imaginem implentem, qui *sublimis in ordine, humilis in æstimatione* erat omninò vidisti; ita modò Saulem, vt erectum digitum, vnum tantummodò; Dauidem autem vt inflexum, decem millia valentem audi, vtique enim è bello reuertenti puellæ Ierosolimitanæ scitè à digitis computantes composita oratione occurrerũt: *Percussit Saul mille, & Dauid decē millia.* 1. Reg. 8. 7. Audis dignitatis discrimen inter erectum, & inflexũ digitum? Vide ergo, vt nostræ cogitationi hęc aptauerit Ambr. in Ps. 43. *Ideò Saul in millib. Dauid decē millibus, quia durus in paucis, mansuetus in pluribus:* vbi obiter aduerte, sapiẽtes puellas ex modestia & submissione Dauidis sic eum Sauli præposuisse, vt regno digniorem, & aptiorem iudicauerint: quod quidem acumen eundem Saulem non latuit: dum ea verba sic interpretatus est; *Dederunt Dauid decē millia, & mihi mille dederunt, quid ei superest nisi solum regnū?* Cognoscit ergo ab vno ad decem millia Princeps, qui se submittit, & fastigium in im... ensum auget. Vnde rursus de eodem Traiano mãiestatem suam deponente, & sese ceteris hominibus æquante Plinius: *Vnum ille se ex nobis, & hoc magis excellit, atque eminet, quod vnum se ex nobis putat, nec minus hominem se, quàm hominibus præesse meminit.* Simile est quod Lampridius de inclyto Imperatore Alexandro Seuero inquit. Etenim cùm renuisset, illum tum Antonini, tum Magni cognomina à Senatu ipsi oblata constantissimè recusasse, subijcit; *Multò clarior visus est alienis nominibus non receptis, quàm si recepisset, atque ex eo constantiæ ac plenè grauitatis famam obtinuit.* Nec hinc discesserim quin Sauli, & Dauidi dissimiliter triumphantibus, aliud triumphantium par digitos erectum, & inflexum vndequaque exprimentis adiunxerim ex Valerio Maximo li. 6. c. 4. scribente; Decreto à Senatu triumpho Claudio Neroni, & Liuio Salinatori quod Asdrubalem vicissent, Claudium pro modestiâ, & animi moderatione triumphali curru abstinuisse, & socio curru vecto peditem adhæsisse, planè, vt alter erectum digitum, alter inflexum adumbrarent, vnde à puellarum Ierosolimitanarum sensu non abiens subijcit Valerius; *sine curru ergo triumphauit, & eò clarius, quod illius* (Liuij Salinatoris) *victoria tantummodo laudatur, huius moderatio.* Pulchrè: *Clarius triumphauit*, quod maiestas, *dum sublucet, plus placet.*

5 Sed illud multò pulchrius exemplum, quod à Moyse faciem suam cœlestia lumina vibrantem obscuro velamine contegente, sæpius in superioribus adduximus, & denuò in sequentibus adducemus. Enimverò vt ijs in locis ideò inclytum illum Principem sine præ vrbanitate, & affabilitate, ne suorũ oculos feriret, siue vt mortalitatis suæ, & cõmunis eũ omnibus naturæ, ac conditionis memor esset, cœlestes radios obscurasse vidimus, ita modò placet obscurare, eximium ipsi ab ea velaminis obscuritate decorem, & pulchritudinem superadditam. Certè apud Hæbræos verbum quod nostro verbo *tegere* respondet, non vtcumq; tegere, sed *pulchrè ac pretiosè obtegere* significat, vt benè Marinus Brixianus in Arca Noę adnotauit, vt aptiùs de illo, quam de Claudio diceris, clarius obscuratum triumphasse, & sublucendo plus placuisse, atque luxisse: vti etiam de sanctissima Paula aiebat in eius epitaphio Hieronym. ad Eustochium: *Latebat, & non latebat fugiendo gloriam, gloriam merebatur,* & paullò antè: *Minima fuit inter omnes, vt omnium maior esset.* Vt vel hinc videris, Principem maiestatis, siue diuinitatis suæ, vt sic dixerim, radios obtundentem, & humilitate castigantem, adeò apud suos non obscurari vt nouam inde pulchritudinem, & pretiũ sibi faciat, & cœlesti decore colluceat. Certè, quod jam diu obseruasse me memini, firmamento immortalibus luminibus pulcherrimè ad stuporem splendenti, velum huic Moysis tegumento persimile ex industria sub cœli nomine impositum est, nam *vocauit Deus firmamentum cœlum:* Genes. 1. 8. *quod à celando dicitur*, vt ad id loci adnotauit Venerab. Stephan. Cantuar. in allegorijs Gotfridi Tilman. vt celestium sydetum, quę Principes, ac terrenas dignitates significant, contectus splendor pulchrius irradiaret: sic huic cognationi subscribente Cassiodoro lib. 6. epist. 11. *Sicut cœlum stellis redditur clarum, sic relucent vrbes lumine dignitatum. Non quia fiat homo alter honoribus, sed quia modestior efficitur.* Sanè quasi à modestia, & velamento syderum sese celamium & contegentium, lucere, & prælucere alijs Principes edificant. Sed præme denuò id *honoribus modestior efficitur*, vt ijs verbis illum adumbretur languido collo, & non sufficienti capiti oneri, ac proinde *nec Salomon in omni gloria sua coopertus fuerit sicut vnū ex illis.* Lucæ 12. 27. Nec alio quidem sensu Angelico Doctore interprete opusculo 58. de Eucharistia dixerit apud Ezechielem capit. 32. 7. Dominus: *Nigrescere faciam stellas cœli.* Etenim vt ea nigredo, siue obscuritas ad faciem supplicium esse videatur, at humilitatis vi, ac decore introspectis egregiam potius pulchritudinem, atq; venustatem ipsis superadditam comperies, sic id pensitante Thoma, *ardentes spiritu charitatis, lucentes verbo veritatis nigrescere faciam sanguine Christi, vt nigras ac pulchras violat virtute humilitatis.* Vbi si attendis, ardentis, charitatis, & lucentis veritatis lux, decor, atque ornamentum humilitatis est, vt meritò dixerit Guerricus Abbas ser. 3. in Natiuitate S. Ioannis Baptistę; *Si non placet humilitas ex sui honestate, & æquitate, placeat saltem ex vtilitate, quia nulla via rectior, aut facilior ad gloriam diuinam, sed neq; ad gratiam humanam vlla pulchrior, aut iustior, & sępe nulla compendiosior.* Benè *ad gratiam humanam pulchrior*, benè etiam *iustior*, quid enim iustius, quàm eum Principem amare, colere, admirari, qui fastum in sublimitate castigat, & sese subditis assimilem reddit? vti dicebat Claudianus, hinc publicum amorem inardescere; cum moribus æquis.

Inclinat populo regale modestia culmen.

6 Noueris hinc, cur Dei Filio satis non fuerit, inclinasse cœlos, & ad terram descendisse, nisi etiam recenter natus denuò reclinaretur in præsepio. Lu. 2. 7. Sed sicci ne (inquis) Creatorem suum excipit mundus? nõ verò sic summus Pater Vnigenitum honorat suum? Sic ei iam sibimet diuina Sapientia consuluit maiestatemq; & dignitatem suam tuetur? Ita planè, Inclinatus quippe, & reclinatur Dominus *decorem induit:* & dum sublucet plus placet, plus lucet, & maiorem sui admirationem excitat audi S. Zenonem Verones. serm. in Ps. 129. vbi cum dixisset: *Quapropter efferendum non est in prosperis rebus, sed timore Dei intra mansuetudinis metas verecũdie freno cohibendum.* Subijcit: *Deus noster humilis corde est, & ineffabilis eius illa Sapiẽtia, ac virtutis potestas intra hominẽ susceptis tacet magis admirabilior, quia tãtus est, & talis.* Optimè, tantũ.n. ac tale fastigium inclinare, omni fastigio excelsus, omni honore, ac dignitate maius ac proinde vsq; ad stuporem admirabilius est. Zenoni tanè cœlestes spiritus omninò subscribunt, qui statim vt Dominum reclinatum conspexerunt, gloriam, & laudes Deo admirabũdi recinerẽ: sic namq; Luc. c. 2. 13. *Subitò facta est cum angelo multitudo militię cœlestis laudantiũ Deum, & dicentiũ: Gloria in altissimis Deo.* Sed obserua Anastasium Sinaytam li. 4 Hexameron scitè existimare, has Angelicas Dei laudes, easdem esse cum illis de quibus

[Margin notes, left: Plinius. — i. Reg. 8. 7. — Ambrof. — Plinius. — Lamprid. — Val. Mag. — Exod. 34. 35. — Lect. Heb. — Marin. Brix.]

[Margin notes, right: Hieron. — Gen. 1. 8. — Steph. Cant. — Cassiodor. — Luc. 12. 27. — Ezec. 32. 7. — S. Thom. — Guerric. — Claudian. — S. Zẽ. M. — Luc. 2. 13. — Iob 38. 7.]

bus ipse Dominus apud Iob. 38.7. ait: *cùm me laudarent astra matutina, & iubilarent omnes Filij Dei.* Nimirum ille dum cœlei, Solem in terram primum à Deo factum, Deinde in cœlum translatum fuisse, Natiuitatis Christi typum gessisse sic affirmat: *Hymnis Deum celebrarunt.* Anast. Sin. *Quamobrem? Quoniam facta sunt astra? non certè propterea, sed cum vidissent Solem è terram currentem in mysterio dedicerunt Christi Incarnationem et è terra assumptionem, & ideo cum vidissent eum ex Sancta Virgine, tanquam ex abysso exortum statim exclamarunt dicentes:* Gillebert. *Gloria in excelsis Deo.* Sed cur rogo, ò beatæ mentes, vestris tunc potiùs hymnis, & ornata acclamatione Deū signatè decorastis, cùm Dei Filium humiliter ex Matre exortum, quam dum ipsum Deum de Deo, lumen de lumine summo Patri consubstantialem ab ipso gigni videtis; Sanè, quod plus humanus Deus (vt sic dixerim) quam diuinis splendoribus vndequaque flammas atq; collucens Angelicos spiritus in admirationem rapiat, quippe humilis, & humanus Deus tum quidquid Deus de Deo, & lumen de lumine ab æterno habet, omninò retinet, quin possit vllo modo id fastigium amittere quod ipse sponte submittit, tum denuò hoc vno modò apud nos crescat, quod sese submittentes ineffabilem, animi celsitudinem, maiestatemque omni fastigio excelsiorem patefaciat. *Quomodo enim non plus placebit humilitas sublimitas: exinanita immensitas, & diuinitas incarnata? ista varietate quid pulchrius?* id omne ibi innuente Anastasio, cum Domini Natiuitatem, & inclinationem, siue reclinationem cum Solis è terra assumptione signatè componit, quasi descendere, ascendere, inclinari, proueh, decrescere, excrescere fuerit.

7 Iam pro ijs rursum ipsemet Dominus, sese denuò inclinans fidei ubet, & pro ipsius inclinatione tota maiestas spondet. Nimirum ipso in Crucem summa cum ignominia sublato, vt tantæ humiliati aliquis è vestigio fructus responderet: *Scripsit, & titulum Pilatus, & posuit super Cruce: erat autem scriptum: Iesus Nazarenus Rex Iudæorum.* Ioan. 19. vers. 19. En humilitatem regio titulo, Ioan. 19. & splendore coronatam quippe *tabellæ illius scriptura* Isid. Pelus. (sic Isidorus Pelusiota lib. 1. ep. 491.) *quam Pilatus supra Dominicum caput fixit, hanc Domini vocem explebat: cum exaltatus fuero omnia traham ad me ipsum.* At enim statim hostibus Christi eius gloriæ inuidentibus magna inter eos, & Pilatū de hoc titulo vltro citroq; cōcertatio orta est: *Dicebāt ergo Pilato Pontifices Iudæorū, Noli scribere: Rex Iudæorū, sed quia ipse dixit Rex sum Iudæorū.* vt dicerent. Quid supplicio, & ornamento? quid regio titulo, & ignominiæ? Noli ergo pœnam, quā iure intulisti, cū honore eoque maximo commutare: at Pilatus constanter respondebat eis: *Quod scripsi, scripsi,* Ioan. 19. 22. Ioa. 19. 22. Quid verò tum Dominus? Sanè vt, & concertantium litem componeret, & splendidum titulum regiumque ornamentum, quod per totum vitæ curriculum recusauit, moriens etiam despiceret, modestissimum caput inclinaunt, quasi ipsum à regio titulo omninò auerteret; sic namque Ioannes: *Et inclinato capite tradidit spiritum:* siue vt enucleatissimè lectio Græca, & Syriaca: *Et* Ioa. 19. 30. Lect. Syr. *inclinauit caput suum, ac tradidit spiritum suum:* vides diuinum lilium *languido collo, & non sufficienti capitis oneri?* Vides regale culmen modestia inclinatum? Vides eum, qui merentissimè honorem adeptus est, fastum in sublimitate castigantem? Vide iam inde regium, diuinumque splendorem micantius, validiusq; irradiantem: etenim dum in cruce bonus Dominus pro rei opportunitate, vt diuinæ scilicet fortitudinis speciem ederet: erectam atque excelsam ceruicem habebat, vix Regius titulus percipi, legique à circumstantibus poterat, capite tabellæ affixo eius litteras, & lectionem impediente, at postquam *inclinauit caput suum*, nemo non statim titulū legit, & regia maiestate irradiante nemo nō Regem ipsum esse cognouit: pulchrè hæc omnia præstringente Ambrof. Ambrosio libr. 10 in Lucam. *Denique lucet in cruce erat Dominus Iesus: supra crucem tamen regis maiestas irradiabat.* Benè ergo aiebat Ennodius: *Qui fastum in sublimitate castigat, docet se meruisse quod adeptus est.* Quo mirè facit quod de optimo Principe Alexandro Lamprid. Seuero inquit Lampridius in eius vita ob repudiatos videlicet à se clarissimos titulos, illustrissimaque Augusti, & optimorum Imperatorem cognomina, maiorem omnino laudem & gloriam fuisse consecutum, sic enim ipsi ea de causa gloriosissimè acclamatum est: *Alexander Auguste, dij te seruent, verecundia tua, prudentia tua, innocentia tua, castitas tua: hinc intelligimus, qualis futurus sis hinc probamus. Alexander Auguste dij seruent, templo Antoninorum Alexander Auguste dij te seruent, templa Antoniniorū Alexander Augustus dedicet. Cæsar noster, Augustus noster Imperator noster, dij te seruent, vincas, valeas, multis annis imperet.* Et postmodum *Multo clarior visus est alienis nominibus non receptis quàm si recepisset, atque ex eo constantia, ac plenè grauitatis famam obtinuit.* Ergo vt Princeps verè magnum, & regiam dignitatem implentem, & ornantem sese exhibeat quin aliquis ei regios titulos, & ornamenta negare, aut in dubium vertere possit languido collo sit, & non sufficienti capitis onere.

8 Sed enim nostri prius Vatis hæc mens fuerat, Dei Ps. 7. 8. Filium sic accurata locutione euocantis Ps. 7. 8. *Exurge* August. *Domine in præcepto, quod mandasti:* id est, vt ibi explicat August. *Quia humilitatem præcepisti humilis appare.* Iam eum dicendi modum perpende, quo ipsum ad humilitatem inuitat: *Exurge*, cùm potiùs videretur dicendum *descende.* Nimirum humiliari, ascendere, fastigium submittere, extollere est. Opportunè id admonente S. Isidoro Pelus. lib. 3. ep. 179. vbi cum dixisset: *Ad mode-* Isid. Pel. *stia, submissionisque animi fastigium hac demum ratione conscendemus:* subdit, *neque enim eum ego descensum sed ascensum esse statuerim.* Vides modestiæ fastigium, & ascensum, Audi ergo Princeps, Chrysost. hæc te tanto- Chrys. ne ad humilitatem sic vrgentem: *Si equo descendens arrogantiam abegeris, per humilitatem altius sedebis, & in maiori honore teipsum constitues. Quando enim effectus modestius humi incedes, sedebis in curru humilitatis, qui te in cælum sustollit, qui equos habet alatos.* Vt omninò videris superbos, & arrogantes Principes humi repere, modestos, & humiles alatis famæ equis ad cęlum euehi. Nec latuit id quidem gentilem Plinium, qui optimum Plin. Principem Traianum pedibus incedentem, ad ipsamet sidera ab humilitatis quadriga sublatum sic facit in Panegyrico: *Amicte Principes fastidio nostri, & quodam æqualitatis metu vsum pedum amiserant. Illos ergo humeri, ceruicesque seruorum superiora nostra, te fama, te gloria, te ciuium pietas, te libertas super ipsos Principes vehit, te ad sidera tollit humus, ita communia, & confusa Principis vestigia.* Cōmitte hæc Plinij: *te ad sidera tollit humus:* cum illis Chrysost. *Sedebis in curru humilitatis, qui te in cęlum sustollit:* vt aduertas eamdem humilitatis, & gloriæ viam, eosdem passus esse, nec humilitatem ima, sed superna petere, & quantum ad inferiora tendere videtur, tantum verrice superiora cæli pertingere. Vnde sic sapienter exclamat S. Pet. Dam. serm. 3. in Natiuitate S. S. Pet. Da. Ioānis Baptistę: *O beata humilitatis excelsa maiestas, qua dum suo iudicio in ima deprimitur, diuina prouehente clemētia ad cęlestia sublevatur.* Hic minus opportunè mo- August. net Aug. ser. 53. de verbis Domini: *Quid quæris celsitatem locum appetitu celsitudinis, quem potes apprehendere retentione humilitatis?*

Ad eadem verba,

Superbo oculo.

Principi arrogantiam turpem, inuidiosam, atque lethalem esse.

ADNOTATIO XVI.

1 VT turpe quidem, infelix, & Deo, ac hominibus inuisum superbię vitium est, ita à Regio illud animo, cui omnia decora, honesta, faustaq; optantur, longiùs ire, illa cum primis ratione conuincitur, quod cum Regali fastigio, & excelsa magnitudine malè ię gerat, Nimirū quemadmodū modestus animus verè sublimis, & excelsus est; sic arrogās, atq; superbus, dū maximus haberi, & supra aliorum capita incedere cupit, paruū se, & sordidū, ac proinde imperij minus capacē ostēdit: quippe qui magnitudinē non in seipso; sed extra se quærit, ac

proindè regno, & potestate quam interiùs frænare nescit, quin foras erumpat, minorem se esse profitetur: explicat hanc cogitationem obscura locutio 3. Regum 4. 29. (3. Reg. 4. 29.) vbi cum de Salomonis magnitudine, maximaque opulentia, & splendore omnium mortalium potentiam superante egisset Sacer Scriptor, notanter subiecit: *Dedit quoque Deus sapientiam Salomoni, & prudentiam multam nimis, & latitudinem cordis quasi arenam, quæ est in littore maris.* Sed quæ inquis, hæc prudentia multa nimis, itidemque hæc cordis latitudo fuerit, quæ cum arena maris, qua nihil minutius, abiectius, vilius fuerit, iusta similitudine componitur? Nonne, vt animum regiæ dignitatis capacissimum sapiens Scriptor indicasset, ipsiusmet maris imagine opportunius vteretur? *Nā hoc mare magnum, & spatiosum manibus.* Sanè dum multi multa de huius loci expositione dicunt, & hanc arenam versusquaque versant: eò opportunius hæc imago ire videtur, vt quemadmodum arena maris circum illud omni ex parte iacta tumentes illius fluctus cohi- B bet, atque confringit, ne designatos à creatore terminos transiliat ipsomet dicente: *Circumdedi illud terminis meis, & posui vectem, & ostia, & dixi: Vsque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.* Iob 38. 11. (Iob. 38. 1.) & ad maris arenam sic referente Philone lib. de somnis: (Philo.) *Marinas vndas littoralis arena obiecta repercutit:* ita capacissimus Salomonis animus regno; & magnitudine sua maior ipsam intra se comprimeret, & coerceret, ne exterius fastu, & arrogantia efflueret. Dixeris vidisse hæc tum Plinium Traiani, tum Nazarium Constantini Magni Panegyristem: dum Principem suum sic à modestia illustrat: *immensus cum sis maiestate imperatoria, tua te modestia continet.* Vides arenam marinis vndis obiectam: hic verò animum maiestatis imperii capacem, aut non capacem sic pendit: *Hominem non imperando habilem, non tantæ maiestatis capacem, talem esse, vt magnitudo malè crediti* C *muneris extra animi angustias efflnat, quod qui tueri nequeunt, vbi sub tanto onere fortuna infirmitas lapsa est, faciunt licentiam de potestate.* Sic ille: & quidem opportunissimè, vt dixerit: inde degenerem, & pusillum animum coargui, quòd tumentes regni, & potentiæ fluctus non capiat, nec intra se coerceat: sed illos extra animi angustias verborum factorumque fastus, arrogantia, licentia, atque ferocia effluere, & euagari sinat. En latitudinem cordis Salomoni inditam: *Quasi arenam, quæ est in littore maris, quæ marinas scilicet vndas obiecta repercutiat.* Quasi ea sit regia, & vera magnitudo, quæ regno, & potestate maior tumentes illius fluctus egregia animi moderatione comprimit.

2 E qua quidem re fuerit prudentissima Gregorii Nazianzeni mens, atque locutio, dum secus quidem, ac rude, & imperitum hominū vulgus, quod pro sua in rea terrenas procliuitate, ea omnia quæ cæli ambitu continentur, maiorem mundum: hominem verò *Microcosmon*, id est, minorem mundum appellare consueuit, mutatis ipse frenis hominem, vt à Deo creatum, & mundo maiorem, & maiorem mundum, terrarum verò D orbem *Microcosmon*, siue mundum minorem sic dixit (Nazarius) oratione 42. quæ est 2. de Pascha: *Amateria, qua iam creata erat, accepto corpore, à se autem* (sic Deo loquitur) *insito inspiracula velut alterum quemdam mundum, in paruo magnum in terra collocat.* Vt omninò affirmet, hominem à Deo Principem mundi factum, vt imperando habilis, & tantæ maiestatis capax esset, non debere intra mundi ambitum esse, siue ab eo includi, & contineri; sed potiùs ipsum mundum, vt se multo minorem intra se coercitum, compressumque continere, suam videlicet magnitudinem à seipso, ab animo scilicet, & ab animi bonis non à rebus externis, & imperii culmine desumendo. Cui sententiæ opportunè subscripsere gentiles duo: nempe Seneca libro 1. de Clementia capite 5. & Sopater in epistola ad Hermetrium apud Stobæum sermone 44. sic enim prior: *Magnam fortunam magnus animus decet, qui nisi se ad illam extulit, & altior stetit, illam quoque infra ad terram deducit.* (Seneca.) Pulchrè, vt dixerit, nisi maior mundo, & fortuna sua sit, (Stobæus.) vt illam comprimat, & frænet, minor regno, & minimè A maiestatis capax censebitur: similiter alter hunc in modum: *Fugienda est superbia, & coniuncta ei vitia, vt sunt arrogantia, & pertinacia tanquam abiectæ, & vilis animæ: sui enim obliuisci propter phantasiam breuis imperii magnam pusillanimitatem arguit.* Optimè? Quis enim nisi pusillus à phantastica re absorbeatur? Quis nisi vilis, & abiectus plus sua, quàm se faciat? & siue propriæ magnitudinis, siue humanæ conditionis oblitus imperii potentiam iactet & ab ea abripi se sinat. Sed id multo opportuniùs, multo elegantiùs expressit Paulus cum 2. ad Cor. 10. 12. de seipso tanquam de Apostolo, & Ecclesiæ Principe verba faciens (dixerat enim vers. 8. *Nam etsi amplius aliquid gloriatus fuero de potestate nostra:*) inquit: *Non enim audemus inserere, aut comparare nos quibusdam, qui seipsos commendant, sed ipsi in nosmetipsis, metientes, & comparantes nosmetipsos nobis.* (2. Cor. 10. 12.) Pende hæc *comparantes nosmetipsos nobis*; sed quid est, inquis, aliquem seipsum seipso metiri, & sibi ipsi semetipsum comparare? Nonne comparatio inter vnum, & alterum siue paria, aut imparia inter se sint, instituenda est: sic namque dicebat Tullius pro domo sua: *Quasi vt hominem cum homine, & tempus cum tempore, & rem cum re comparetis.* (Tullius.) Quomodo ergo Paulus seipsum sibi comparat? Sanè quia alii seipsos non sibi solùm sed sibi vt potestate præditis, & regia claritate conspicuis comparant; vt potentiam, & imperium superbe, & arroganter iactent. Quod videtur innuere Paulus præcedentibus verbis, *qui seipsos commendant*: nam Græcè, & Syriacè (Lect. Syr.) hæc sic habentur: *Non. n. audemus æstimare, aut conferre nos ipsos cum iis qui seipsos gloria efferunt, quia isti semet sibi comparant, non intelligunt:* Vbi obserua illa *cum iis qui seipsos gloria efferunt*: quibus innuit Apostolus superbos Principes vilem, & abiectum animum gerere, qui propriæ magnitudinis obliti non seipsos seipsis, sed muneris gloria, atque potentia metiuntur, & comparant C atque ab illa potiùs quàm à propriis animi dotibus suā magnitudinem pensitantes verbis, actibus, rebus arroganter & pertinaciter se gerunt. Vnde ipsum nolle se alia mensura, quam sui ipsius metiri, & tanquam Paulū (Oecumen.) loqui, scribere, operari: ita id proponitante Oecumenio: *Apud nosmetipsos manentes* (inquit ille) *metimur nosipsos & ad mensuras nostras, & loquimur, & scribimus, & operamur.* Egregiè illud: *Apud nosmetipsos manentes metimur nosipsos*: potestatem videlicet, & fastum comprimētes, velut littoralis arena, quæ obiecta marinas vndas repercutit, quo nihil maius, nihil illustrius fuerit: *Sui enim obliuisci propter phantasiam breuis imperii magnam pusillanimitatem arguit.*

3 Vnde quidem denuò videris, magnitudini, & latitudini cordis designandæ multo opportuniorem arenæ, quàm maris imaginē esse: quippe mare vix propria magnitudine contentum, quiescere non valet, sed reciprocantibus æstibus feruens perpetuis agitatur motibus dicente Domino apud Isaiam. 57. 20. *Impii autem quasi mare feruens, quod quiescere non potest, & redundant fluctus eius in conculcationem, & lutum:* (Isa. 57. 20.) & Iuda in epistola (Iud. 13.) D versu decimotertio: *Fluctus feri maris despumantes suas confusiones.* Planè quasi magnum in seipso mare, ab ambitione tamen, & superbia sese lutum faciat, & conculcandum dedat. Cui rei non importunè aptaueris seruile (Gen. 26. 4.) Agar ingenium, quæ à concepto fœtu supercilium altius tulit: sic enim Gen. 26. 4. *At illa concepisse se videns despexit dominam suam:* vt eo fastu ancillam pusilli scilicet & fracti animi nihil sublime, & generosum sapientis sese ostenderet, ita inibi adnotante Chrysost. hom. 38. in (Chrysost.) Genes. *Ille enim fermè seruorum mos est, vt cum parum prosperitatis aspirauerit, nequeant intra suos limites manere.* Effluente videlicet extra animi angustias magnitudine, & redundantibus maris fluctibus in conculcationem, & lutum: ergo Agar quia ancilla, intra suos limites nequit manere, Paulus quia verè magnus apud semetipsum manet. Ad quem omninò modum noster Dauid (vt superius vidimus) *Vectus in Regem, spiratus in vatem non insolescit regno, obumbrat neminem Prophetæ terrora mitem humilemque retinet omnino pastorem.*

4 Est hæc Salomonis mens, atque admonitio Eccles. 10. 4. cùm ait: *Si spiritus potestatem habentis ascenderit* (Eccl. 10. 4.)

super

super te, locum tuum ne dimiseris; siue vt alia lectio habet: *Cum ascenderit ad te spiritus dominantis, ne dereliquas ei locum*: vt moneat Sapiens Rex: Non esse dandas in animo potiores partes dignitati, quasi plus eam quis, quam se ipsum faciat atque ab illius fastu abripiatur, pro fastigio, & culmine sese extollens, sed illam potiùs comprimendam, siue subijciendam: vt tam moderatio, quàm magnitudo animi primum omninò locum habeat. *Ps. 130. 1. & 2.* Quæ quidem videtur explicasse Dauid Psalm. 130. 1. & 2. inquiens *Domine non est exaltatum cor meum neque elati sunt oculi mei. Neq; ambulaui in magnis, neque in mirabilibus super me: si non humiliter sentiebam sed exaltaui animam meam.* Vbi si obserues primum illa *Lect. Heb.* *neque ambulaui in magnis, neque in mirabilibus*: siue vt ex Hebræo legeris *in magnitudinibus*, *Aquila.* vel vt Aquila, *Theod.* & Theodotion *in magnificentijs*: meritò ambiges, quomodo Dauid in magnitudinibus, & magnificentijs non ambulauerit, qui regia dignitate præditus, diuitijs affluens, nobilitate clarissimus, sapientia insignis, potentia maximus florebat? Quæ enim magna fuerint nisi hæc? Sed ad manum responsio est; sic illum in ijs magnitudinibus ambulare solitum, vt illis locum suum non dereliquerit, nec potiores partes, quàm sibi ipsi tribuerit, dum ab illis nunquam in superbiam elatus fuit: *S. Zen.* sic id breuiter perstringente S. Zenone M. in ea verba: *Magnis, & mirabilibus seculi non immutatur*: vt dixerit, etsi in magnis, & mirabilibus sæculi esset: ab illis tamen loco non deijciebatur; *Hilarius.* sed illa potiùs intra se coercebat, vt animo subiecta forent. Ad quem modum tum Hilarius ad id Psalm 118. *Humiliatus sum vsquequaque*: tum Greg. M. Dauidis mentem expresserunt, sic enim ille: *Propheta igitur sacramento consulens, vt iusta Dei iudicia custodiret hoc primum opus sumpsit, vt humilis fieret.* &c. *Hinc familia nobilitat: hinc Regis potestas, hinc sapientia fiducia, hinc Prophetia meritum, hinc copiæ facultatum non ere...erunt tamen in superbiam, nec in aliquem fastigij tumorem extulerunt*: Ita Hilarius. *Greg. M.* Sed luculentius Gregorius lib. 29. Moral. cap. 6. inquiens. *Benè Dauid intra acceptas ex diuina largitate mensuras pedem cordis presserat, cum dicebat*: Neque ambulaui in magnis, neque in mirabilibus super me: *super se quippe in mirabilibus ambularet, si apparere magnus vltra quam poterat, quæreret.* Scitè illud: *intra acceptas mensuras pedem cordis presserat*: ne videlicet latitudo crediti muneris intra animi angustias efflueret. Sed rursus obserua, & compone inter se eos dicendi modos: *Non est exaltatum cor meum*, necnon, *sed exaltaui animam meam*, qui sibi inuicem aduersari videntur quomodo enim non exaltauerit cor, qui animam exaltasse se dicit? aut quomodo animam exaltauerit, qui pedem cordis intra acceptas mensuras pressit? Sanè quia celsitudinem, & potentiam atque ea magna, & mirabilia, quæ à regia dignitate aduenіebant egregia animi magnitudine comprimebat, adeoque illis locum suum nõ relinquebat, vt animæ potiùs subijceret, & calcanda substerneret, vt acutè expendit inibi S. Zeno M. his verbis: *Videamus, ne fortè Propheta ipse se impugnet exaltando, animã suã, qui cor suũ se nõ exaltasse gloriatur. Nõ sibi repugnat, sed ostendit animã esse sublimitatem superiora vicisse: animæ enim depressio cor elatum est: cor cohibitum promotio est animæ.* Opportunè tam his Dauidis, quam præfatis de Salomone verbis, quibus latitudinem cordis quasi arenam maris habuisse dicitur. Nimirum *cor cohibitum promotio est anima*, quod eius sublimitas sit superiora vicisse.

Act. 20. 24. 5 Sed iam Dauidi, imò & ipsi Paulo Paulum obijcis: Actuum 20. 24. dicentem: *Nec facio animam meam pretiosiorem quam me, dummodò consumẽ cursum meum & ministerium verbi quod accepi.* Quibus (vt hoc eodem libro 2. adnotat. 7. num. 3. vidimus) pluris teipsum qua Princeps, & Prælatus erat, quam animam suam videtur Paulus facere, quasi ipse non tam sibi, quam muneri suo prospiceret: imò verò non tam homo, siue Paulus, quam Apostolus, & Princeps esse vellet, munere quidem personam quodammodo absorbẽte. Qua c... ratione (inquis) modò Paulus seipsum sibi compa-

A rat, & apud seipsum manet potestatem comprimens? necnon Dauid, vt animam suam sublimem faciat, regiam potestatem vincit, & frænat; Verum enim verò alius inibi Pauli sensus, alia mens erat cum animam nolebat pretiosiorem munere suo facere; quippe de vita corporis sermonem faciens, & munus nõ vt sibi illustre, sed vt subditis vtile inspiciens, animum sic rectissimè inducebat, vt plus officio, & Principatui, quàm propriæ vitæ prospiceret, ac inuigilaret, quod optimi quidem Principis proprium est: hic verò munus non qua subditis vtile, sed vt sibi honorificum, & illustre contemplabatur: ideò ipse minimè sibijpsi repugnans intra se manebat quin de muneris splendore curaret: imo verò illum cohiberet: quia *cor cohibitum promotio est animæ*. Quod quidem rursum videris non latuisse nostrum Regem, qui itidem regio culmine cum illud de loco, & sede disceptante intra acceptas ex diuina largitate mensuras pedem cordis sic premebat, vt mirabilibus sæculi non B immutaretur: sic namque ipse de se ad regium fastigium euecto 1. Paralippom. 28. 4. dicebat: *Elegit Dominus* *1. Paralip. 28. 4.* *Deus Israel me de vniuersa domo patris mei, vt essem Rex super Israel*: de animi verò latitudine, qua cor suum *Ps. 83. 11.* tunc comprimebat Psalm. 83. vers. 11. sic inquit: *Elegi abiectus esse in domo Dei mei.* Pende duplicem electionem non tantum se mutuo respicientes, sed etiam quasi ex diametro sibi inuicem aduersantes: dum Princeps magnanimus regiæ dignitatis electioni, electionem humilitatis opportunè opposuit, vt hac velut littorali arena tumentis maris fluctus cohiberet: sic hæc considerante Venerabili Philippo Abbate lib. de dignitate Clericorum c. 16. hunc in modum: *Philipp. Abbat.* *Vtrasque has* (Regiam scilicet dignitatem, & humilitatem) *Dauid cognoscitur habuisse, qui & Rex legitur extitisse, & tamen humilis permansisse*, Elegit *inquit*) me Dominus, & præcepit, vt essem dux super populum Israel? *Ecce dignitas.* Elegi (*inquit*) abiectus esse in domo Dei mei: *Ecce humilitas.* C *Et videte, quam signanter duas istas electiones curauit distinguere, vt aliã Deo, aliam sibi vellet adscribere, quia videlicet non nostrum, sed Dei est, nos ad dignitatis gradum erigere: nostrum autem inspirante eius gratia humilitatem semper eligere.* Ita ille.

6 Regredior ad Agat pusillo, & muliebri animo sese efferentem, *Isai. 3. 16.* quam quidem superborum Principum typum esse facilè colliges ex ijs Isaiæ verbis cap. 3. 16. & dixit Dominus: *Pro eo quod eleuatæ sunt filiæ Sion, & ambulauerunt extento collo*, &c. *Decaluabit Dominus verticem Filiarum Sion.* Quas enim credis esse has filias Sion? Principes quidem, & proceres populi: vt ex ipsius sermonis serie, & ex Hebraicis affixis, quæ masculini sunt generis, sic optimè obseruauit ibi Forerius: *Forerius.* *Non dubito, quin intelligat hic eas feminas, quas paulò ante dominari in populum dixerat, Principes, & Magistratus delicijs deditos.* Iam quod horum Principum crimen fuit? *Ambulauerũt* (inquit) *extento collo*, à munere videD licet, & Principatu tumẽtes, & elati, locũ illi suũ propriæ magnitudinis obliti, derelinquentes, secus sanè omninò ac diuinum illud lilium, quod vt in superioribus præsertim adnotat. præcedenti numero penultimo vidimus. *Languido collo*, vt regale fastigium inflecteret caput inclinauit, ne videlicet Regio titulo in cruce posito humilitatis locum daret. Et verò vt id ei adeò benè cessit, vt vel à capite inclinato Regis titulus eiusque maiestatis magis eluxerit, eadem via, qua regiæ sublimitati locum non fecit, locum omninò faciens, dum titulum, *Inclinato capite* legi, & lucere permisit; ita ijs Principibus *extenso collo* ambulantibus superbia adeò infensa, & contraria est vt hinc alij egregij ipsorum tituli, & animi corporisque dotes, & ornamenta obscurentur, *extento* videlicet *collo* impediente, ne ab hominibus cognoscantur, aut laudentur. Quis enim superbum hominem potentiam suam arrogãter extollẽtem, iactantemque ferat, ne dum laudet? aut quis non videtit inde illum regia esse dignitate indignum? Pulchrè *Tertull.* Tertullianus libro de Idololatria cap. 18. de Domino vt artis regnandi apprimè gnaro ita illam Principibus mõstrante dicebat: *Ille Dominus in humilitate, & ignobilitate incessit, &c. vestitu incultus, &c. vultu, & aspectu*

ta-

inglorius: si potestatem quoque nullam, ne in suos quidem exercuit, quibus sordido ministerio functus est, si Regem denique fieri, conscius sui regni, refugit, plenissimè dedit formam dirigendo omni fastigio, & suggestu tam dignitatis, quam potestatis. Preme illa *dirigendo omni fastidio*: quibus omninò ait, Dominum eam regni formam Principibus dedisse, vt quò imperij capaces denique videantur, *languido* potiùs quàm *extenso collo* incedant, fastigium in planum dirigentes, siue deferentes. Quæ Principes antea sic monuerat

Seneca. Seneca lib. de tranquillit. animi capite 10. *Illi rursus, quos sors iniqua in ancipiti posuit, tutiores erunt superbiam detrahendo rebus per se superbis, & fortunam suam quam maximè poterunt in planum deferendo.* Quo quidem sensu Philipp. Abb. cum

Philipp. Abbas. præfato loco dixisset: *Sunt enim plerique qui cum ad dignitatem peruenerint, deponunt humilitatem, quam antea tenuere videbantur, tanquam dignitas, & humilitas non benè conueniant, nec in vna sede morentur. Verùm nec humilitas dignitati, nec dignitas præiudicat humilitati.* Subijcit rationem: *cum præcipuè. dignitas indigeat humilitate, nec nisi humilitas digna sit dignitate.* Opportunè istud: *nec nisi humilitas digna sit dignitate*: quippe superbia animum degenerem, & pusillum arguit.

7 Sed iam periculosiorem superbię scopulum disce tam ex Domino quàm ex nostro Vate, sic namque

Mat. 18. 3. ille apud Matthęum 18. 3. *Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum cælorum* Dauid verò iisdem de superborum supplicio agens Ps. 109. 6. *Iudicabit* (inquit *in nationibus, conquassabit capita in terra multorum*. Vbi Chaldęus ad superbos om-

Ps. 109. 6. Chald. ninò referens legit *Magnorum*, & quidem circa vtrusque locutionem est, quod ambigas: in Christi nimirum verbis, cur qui potuit dicere, non consequemini salutem, aut in throno meo non sedebitis, signatè dixerit: *non intrabitis in regnum cælorum*: apud Dauidem verò quare extremum superborum supplicium, ea phrasi conquassandi capita expresserit? Verùm vtrique dubio facilè occurres, si memineris Dominum ad nostri institu-

Isai. 9. 6. tionem, & paruulum factum, *paruulus enim datus est nobis.* Isaię 9. 6. & ostium cælorum constitutum esse ipsomet dicente: *Ego sum ostium, per me si quis introierit*

Ioa. 10. 9. *saluabitur*, Ioann. 10. 9. hinc namque fit, vt opportunè moneamur, non aliter per angustum, & paruum ostium nisi *languido collo*, & capite demisso intrari, ac proinde eius caput, qui *extento collo*, & erecta ceruice introire præsumpserit, in ipso ostij superliminari necessaria ratione conquassatum iri. Hæc omnia omninò obseruante

Vverrico. ad ea Ioannis verba, *ego sum ostium*. Vverrico sermone 1. de Aduentu: *Ego sum ostium* (ait ille) *qui* paruulus natus est nobis: *Nisi ergo incuruetur altitudo virorum, eos huius humilitas non admittit: Ideò nimirum* conquassabit capita in terra multorum: *& qui elati accedunt, repulsi capite eliso cadent retrorsum. Quid enim? Adhuc tu superbis terra, & cinis, postquam Deus factus est humilis? Adhuc tu magnus es in oculis tuis, postquam Deus factus est paruus in oculis tuis. Ille semetipsum exinaniuit, vt penè videretur nihil, sine quo factum est nihil & tu in immensum extolleris, & inflaris existimans te aliquid esse, cum verè nihil sis.* Hæc ille. Et eodem sensu, eadem

August. imagine Augustinus tractatu 45. in Ioann. *Humilis* (inquit) *est enim ianua Christus Dominus. Qui intrat per hanc ianuam, oportet humiliet se, vt sano capite intrare possit. Qui autem se non humiliat, sed extollit, per maceriam vult ascendere. Qui autem per maceriam ascendit, ideò exaltatur vt cadat.* Pulchrè: nam in humili porta erectam ceruicem conquassari necesse est. Certè vel hac de causa magnus Paulus, vna ex parte à Domino immensa donorum & reuelationum magnitudine affectus, ad tertium vsque cælum eleuabatur: ex alia verò diuino consilio ab Angelo Satanæ colaphis cædebatur. Sed quid eximio Dei fauori, & Satanæ colaphis? Quid summis reuelationum, ac diuinorum arcanorum ornamentis, & extremis Satanæ ignominijs? Aperit quidem ipse dum ait: *Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ, Angelus Satanæ, qui*

2. Cor. 12. 17. *me colaphizet*, 2. Corinthiorum capite 12. versu 17. obserua illud *extollat me*, vt videlicet, ad tertium cęlum eleuatus, per angustam, & humilem illius portam ingressurus, collum demitteret, ceruicemque humiliaret, vt sano capite intrare posset, eò enim colaphi eunt, vt illis caput contusum submittat se, & extentum collum languidum reddat. Audi Augustinum sic id acutè adnotantem serm. 53. de Verbis Domini secundùm Ioannem: *Nam propter hoc vitium tantus ille Apostolus appositum sibi esse dicebat stimulum carnis, Angelum Satanæ, à quo colaphizaretur. Qui colaphizatur tunditur caput eius, ne erigatur.* August.

8 Nec capienda hæc à Principe de futurę tantùm vitę supplicio, etenim cum notanter à Vate dictum sit: *conquassabit capita in terra magnorum*, omninò sibi persuadere debet, superbiæ etiam *in terra* id est in hac vita Deum, & homines infensos esse, ideò ab illa magnorum capitum quassationem, & splendidissimarum domuum certissimum excidium aduenisse: & huc sanè intentus Salom. Prou. 17. 19. eandem ostij imaginem aptauit Pro. 17. 19.

inquiens: *Qui exaltat ostium quęrit ruinam*: vbi Caietanus apposite legit: *quærit fractionem*: vt innuat Sapiens eum, qui altius sibi ostium attollit, ambulans in magnis, & mirabilibus super se, nihilo melius quàm ruinam, & capitis fractionem sibi parare: nam Caietan.

——— *Frangit Deus omne superbum*:

Magna cadunt, inflata crepant, tumefacta premuntur.

Inquit Prudentius in Psychom. Superb. & Humilitatis: inde submonens:

Disce supercilium deponere, disce cauere

Ante pedes foueam quisquis sublime minaris.

Cui sanè veritati tot adstipulantur exempla Principum; quorum capita à superbia fracta, & conquassata sunt, vt qui otio abuti vellet, facilè plures posset paginas opplere: nos Hieronymum secuti Roboami, & Tarquinij infelices exitus referre contenti erimus: sic enim de ipsis Pruden.

ille epist. 62. ad Theophilum: *Qui scorpionibus cædat, & lumbis patris habere se putat digitos crassiores, etiò regnum mansueti Dauid dissipat. Certè Romanus Populus ne in Rege quidem superbiam tulit.* Sed quomodo non Hieron.

tulit? Adeò quidem vt Regnum illi è manibus extorserit, & illum qui hoc facinus perfecit, pro pœna summis laudibus celebrauerit. Sic namque T. Liuius decade 1. T. Liuius.

lib. 2. *Et non ambigitur, quin Brutus ille, qui tantum ob Tarquinium superbum exactum meruit, si priorum alicui Regnum extorsisset, vitio magis, quàm virtuti daretur.* Nimirum, quia superbus, & fastigio indignus, & hominibus intolerandus visus est: sic omnium ore censente Latino Pacato in Panegyrico ad Theodosium. *Denique ipsum Tarquinium execratione postrema hoc damnauerunt maledicto, & hominem libidine præcipitem, auaritia* Pacatus.

cæcum, immanem crudelitate, furore vecordem, vocauerunt superbum, & putauerunt sufficere conuitium. Bellissimè vt videris, quàm sit hominibus inuisa superbia, & quam à Principe aliena. Erat quidem Tarquinius libidine præceps, & dissimulauerunt subditi: erat auaritia cæcus, & conniuerunt: erat crudelitate immanis, & tolerauerunt: erat furore vecors, & illum patienter sustinuerunt: prębuit se tandem superbum, & adeò dirum in se odium ob arrogantiam concitauit, vt Regno ei, & vita ereptis, superbi nomine tamquam turpissimo dedecore, & extrema ignominia onerandum putarint. Quo sanè in loco videor mihi, non secus ac Pharisæi occasione publicano à Deo posthabiti Lucæ 18. 14. exclamantem audire Ambros. serm. 3. in Psal. 118. *Quantum crimen superbi, vt ei etiam adulteri præferantur?* A quo Ambros.

non it, quod superbissimi Domitiani statuis post illatam ipsi cędem detractis, & solo adlidictis, sic inquit Plinius in Panegyrico: *Illa autem aurea, & innumerabiles strage, & ruina publico gaudio litauerunt. Iuuabat illidere solo superbissimos vultus, instare ferro, sęuire securibus, vt si singulos ictus sanguis, dolorque sequeretur. Nemo tam temperans gaudij, seràque lætitia quin instar vltionis videretur cernere laceros artus, truncata membra, postremò truces, horrendasque imagines adiectas, excoctasque flammis, vt ex illo terrore, & minis in vsum hominum, ac voluptates ignibus mutarentur.* Ita ibi.

Ad

Ad ea verba.

In medio domus meæ.

Magni Principis esse: affabilem, & humanum sese subditis exhibere.

ADNOTATIO XVII.

1 VIx quidem, aut ab humilitatis commendatione, aut à superbiæ execratione discedimus, dum de affabilitate, quæ humilitatis portio, eaque insignis est, sermonem instituimus, eamque Dauidis tam voce, quàm exemplo superbiam, execrantis Principi commendamus. At enim peculiarem huius virtutis mentionem facere, vel ea ratione fuerit operæpretium, vt ea quæ de humilitate præscripsimus plus plus firmentur, & quę affabilitatis propria sunt Principem non lateant, B quòd ipsi æquè decora, ac fructuosa sint. Et verò affabilitatem dicimus comitatem, humanitatem, siue externam quandam morum suauitatem in consuetudine cũ hominibus vsurpatam, quę potissimùm in vultu, gestu, atque sermone relucet, dum subditis suis Princeps facilem aditum, hilarem vultum, aures benignas, blanda, & suauia verba prębet, vti bene in Principis institutione dicebat Iulius Pollux. *Iul. Poll.* Facilis aditu, comis in ingressu, commodus alloqui volentibus blandus expositus, & re ipsa tam noster, quàm quot regium munus implere didicerunt omninò præstitere: nam de illo sic primùm Ambrosius lib. 2. officior. c. 7. *Ambros.* *Quod sanctus Dauid electus ex omnibus ad plebem regendam, quàm mitis, & blandus, humilis spiritu, sedulus corde, facilis affatu? Ante Regnum se pro omnibus offerebat, Rex cum omnibus æquabat suam militiam, & partiebatur laborem: fortis in prælio, mansuetus in imperio, patiens in conuiuio, ferre magis promptus, quàm referre iniurias.* Deinde de Moy- C se indidem hęc habet: *Quàm mitis sermone post iniurias appellabat populum, solabatur in laboribus, deliniebat oraculis, fouebat operibus, & cum Deo constanter loqueretur, homines tamen humili, & grata appellatione affari.* Hęc Ambrosius. Quibus sanè coloribus externi Scriptores bonos Principes depinxerunt, sic enim Alexandrum Seuerum in eius vita Lampridius; *Lamprid.* *Tantę moderationis fuit, vt nemo vnquam ab eius latere submoueretur, vt omnibus se blandum, affabilemque præberet, vt amicos non solùm primi, at secundi loci sed etiam inferiores ęgrotantes viseret.* Et post nonnulla: *in iocis Alexander dulcissimus fuit: in fabulis amabilis, in conuiuijs comis, ita vt posceret quisque quod vellet.* Agesilaum Xenophon *Xenophon.* lib. de eius laudibus: *At qui dignum est, ne Agesilai comitatem, affabilitatemque naturæ taceamus, qui cum honore, potentia, atque etiam regno eoque sine insidijs, & cum amore omnium petiretur, iactantię tamen obnoxius à nemine vnquam notari potuit.* *Nazianz.* Constantinum Nazarius in Panegyrico. *Quid? faciles aditus. Quid? aures patientissimas. Quid? benigna responsa. Quid? vultum ipsum au- D gusti decoris grauitati hilaritate permixta.* Hispano Principes (nam ipsorum propria hęc virtus fuerit) Traianum, atque Theodosium Plinius, Pacatus, et Claudianus, siquidem de Traiano Plinius: *Pliains.* *Reuersus Imperator, qui priuatum exieras, agnoscis, agnosceris: eosdem te putas, par omnibus: & hoc tantum cæteris maior quò melior.* Et indidem: *Hęret lateri tuo quisquis accessit: finemque sermonis suus cuique pudor, non tua superbia facit.* Theosiosium verò Pacatus ita alloquitur; *Pacatus.* *Tu amicitiam, nomen antè priuatum non solum intra aulam vocasti, sed indutam purpura, auro, gemmisque redimitam solio recepisti, neque non verbis asseruisti, Principis mentem tantò in suos benigniorem esse debere, quantò sit fortuna præstantior, cum fide, ac facultate paribus agas, & familiaribus tuis Imperator tribuas quod priuatus optaras.* Luculentiùs verò de eodem Claudianus, de sexto Honorij consulatu. *Claudian.*

——Cum se melioribus addens
Exemplis, ciuem gereret terrore remoto
Alterno cum plebe iocos, dilectaque passim
A *Iurgia patritiasque domos, priuataque passim*
Visere deposito dignatus lumina fastu.

2 At enim verò quod, rogo, in claritate Solis scintillę possint habere momentũ? cum Dei Filius, quò omnium Principum maior, eò humaniorem, & affabiliorem se suis exhibuerit. Certè dum in gloriosa ipsius in monte Thabor transfiguratione euidens diuinitatis lux maximè splenduit, cui summus Parens certissimum illud perhibuit testimonium: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui.* *Mat. 17. 5.* Matth. 17. 5. inter fulgentissimos diuinæ claritatis radios, eius humanitas peculiariter eluxit. Sic enim ibi vers. 2. *Et resplenduit facies eius sicut Sol:* notanter *facies eius*, humana scilicet facies, & ad humanitatis naturam composita, quin ab im- *Matt. 17. 2.* menso diuinitatis splendore absorberetur, sed quæ eadem ac antea humanitatis lineamenta habens, suos agnosceret, à suis agnosceretur: acutè id inibi obseruante Paschasio lib. 8. in Matth. in hunc modum: *Paschas.* B *Vnde sic temperauit diuina maiestas huius visionis formam, vt & mirabilis esset visio, qua diuinitas prædicaretur in Christo & humanus eam mortalium ferre posset visus.* Quod sic statim plus explicat: *vbi transformatio claritatem addidit ex maiestate diuinitatis, sed faciem non subtraxit humanitatis:* ac si diceret. Non equidem cum media in luce diuinitatis effulsit, humanitatem abscondit: imò tunc signatè humanum sese, benignum, atque affabilem patefecit, eosdem suos, eundem se putauit: hæserunt lateri eius Moyses, & Elias, qui accesserant, & finem sermonis suus cuique pudor, non illius Maiestas effecit. En ipsissimam optimi Principis faciem, & ingenium, quod augusti decoris grauitati hilaritate permixta constet, vt in ipso regiæ sublimitatis fastigio cælesti quodã splendore collucente fastum, & supercilium ille deponat, subditisque benignum, & humanum sese exhibeat, sermone affabilis, accessu facilis, vultu amabilis, & quod vno verbo expressit Sidonius Apollinaris lib. 7. epist. 4. *Sidon.* C *Qui fastigium comitate non frangat, sed flectat.* Quod indidem in Traiano sic commendabat Plinius: *Plinius.* *Iunxisti enim ac miscuisti res diuersissimas, securitatem olim Imperantis, & incipientis pudorem. Non tu ciuium amplexus ad pedes tuos deprimis, nec osculum manu reddis, manet Imperatori, quæ prior humanitas, dextera verecundia.* Sanè hanc optimi Principis, optimæque gubernationis faciem esse, vel inde liquet, quod hac ratione humana diuinis miscentur, excelsa planis diriguntur: & acriora suauibus temperantur, atque hinc non secus atque in Musica, vbi harmonia non ex grauibus solum vocibus, aut ex acutis: sed ex vtriusque admixtis, & sese inuicem attemperantibus: imò ad perfectiorem sonum edendum sese mutuò adiuuantibus omninò resultat (vti apud Cassiodor. lib. 2. epist. 40. sapiens ille Rex Theodoricus hunc ad modum pensitabat: *Cassiodor.* *His rebus aliquid maius adijciens humana solertia terris quandam harmoniam doctissima inquisitione collegit, quę Diapason nominatur, ex omnibus scilicet modis congregata, vt virtutes, quas vniuersum melos habere potuisset, hęc adu-* D *natio mirabilis contineret*) pulcherrimus, ac suauissimus gubernationis concentus oriatur: sic hanc cogitationem eadem imagine expressam aperiente gentili Iamblico in epistola ad Agrippam apud Stobæum serm. 44. *Stobæus.* *Imperij excellentia videtur apud vulgus hominum inuidiosa esse, ac eius præstantia ipsis odiosa fit. Si verò id quod graue, austerumque est in imperio, benignitate, ac humanitate temperetur, continuum, mite, mansuetum, & adeuntibus facile redditur: quale genus imperij in primis amant subditi.* Opportunè.

3 Sed enim vt optimum, & prudentem Principem à malo, & gubernandi artis ignaro hinc discrimines, audi malum Christo Domino suggerentem: *Hæc omnia tibi dabo si cadens adoraueris me,* Matth. 4. 9. *Matt. 4. 9.* Quasi malus Princeps suos cadentes, & humi affixos videre omninò gaudeat, nihilque ipsis dare norit, nisi ab illis adoretur, & tanquam Numen summa reuerentia colatur, ac proindè terribilem sese illis, & in modum simulachri compositum exhibeat. Contrà verò bonum Principem, qui non modò aditu facilem seruis suis se prębeat; sed illos prostratos erigat, & quam illi exhibent adoratio-

neni

nem repellat, vide apud Matth. 18. 32. vbi decem mil- *Matt. 18. 32.* lium talentorum debitor seruus, simplici quidem postulatione tam ingentis æris alieni veniam, & absolutionem impetrauit: Domino dicente; *Omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me*. Nimirum vt ipse veniam petiturus procideret, vt iratum Dominum adoratione demulceret, cum ipse cultum omninò videtur aspernatus, quippè non dixit: omne debitum dimisi tibi, quoniam adorasti me, aut ad pedes meos prouolutus es, sed tantùm, *quoniam rogasti me*: ita id adnotante Origene tract. *Origenes.* 7. in Matthæum: *Vide autem humilitatē Regis, quia aliud quidem fecit debitor talentorum multorum, aliud autem nominat Rex: debitor enim ille procidens adorauit eum, Dominus autem eius vocans eum, non dixit, omne debitū dimisi tibi quoniam adorasti me, sed quoniam rogasti me.* Nimirum ille adorationem, repudiauit, atque contempsit, ideò illius nequaquam mentionem fecit. Concinit *Synesius.* Synesius oratione *de Regno* hanc morum facilitatem, & affabilitatem ex Dei imitatione Principi suadens, B nam cùm dixisset; *Regia dignitas amabilem efficit, eamq; Plato diuinum inter homines bonum appellat*, subijcit: *Idē autem ipse quod diuinæ sortis est particeps, omni fastu docet arrogantiaq; vacare oportere. Neque enim Deus quasi in scena seipsum ostentans, aut prodigijs, monstrisve editis, sed tacita quadam via gradatim contendens iustè humanas res moderatur, ijsque omnibus adesse paratus quæ natura sua sunt ad participandum idonea.* Pulchrè illud: *neque enim Deus quasi in scena seipsum ostentans*: vt dixerit, Principes qui fastu, & arrogantia difficiles aditus, & inaccessos se subditis præbent, non veros, & germanos, sed scenicos, & theatrales Reges esse, nam germanus, & legitimus ad instar Dei, quo nihil humanius, facilem, & benignum se omnibus exhibet. Dixeris audisse hæc omnia Gentilem Plutarchum in libello: *Plutarch.* *In Principe requiri doctrinam*: Principum fastum, & arrogantiam ex Dei exemplo sic castigantem: *Quemadmodum Deus in cœlo pulcherrimum sui ipsius simulacrū constituit solem ac Lunam, talis est in Republica imago ac lumen Princeps qui Dei reuerens iustitiam tuetur, hoc est Dei rationem gestat nempe intellectum, non sceptrum, aut fulmen, aut tridentem, qua specie seipses nonnulli fingunt, ac pingunt, stultitiam suam, quod videantur inaccessi, reddentes inuidiosam.* Pergit: *Offenditur enim Deus his, qui tonitrua, fulmina, radiorum iaculationes imitantur: delectatur autem his, qui suam æmulantes virtutem sese in honestate, & humanitate ei reddunt adsimiles, atque hos in maius prouehit.* Vides germanam Principis speciem ex Dei imitatione in affabilitate, & humanitate elucere, morosos vero, & terribiles à germana Regis natura tanquam scenicos Reges longissimè ire.

4 Firmat hæc opportunissimè cœlestis sponsus dum *Cant. 4. 8.* Cant. 4. 8. sponsam suam ad regium diadema his verbis aduocat: *Veni de Libano sponsa mea, veni de Libano, veni coronaberis: de capite Amana, de vertice Sanir, & Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum.* Vbi iure ambigas: Quænam hæc sponsæ corona fuerit, quæ per auro, & gemmis ex ipsismet montium verticibus, & collium asperitatibus, imò ex ferarum, & leonum cubilibus construitur? id namque portendit illa propositio *de*, quemadmodum de spinea corona Domino imposita, dixit Ioannes cap. 19. 2. *Ioan. 19. 2.* *coronam de spinis*. Sed quidem facilis est responsio, pulchrè regium diadema excogitari constructum ex ipsis verticibus, siue sublimitatibus in planum deductis, siue ex regio fastu, quem leonis imago adumbrat, perdomito, & mansuefacto, quod nullum Principi fastigium maius, nulla splendidior corona, siue pretiosior, aut micantior coronæ gemma sit, quam ipsummet regale fastigium inflexum, & regni sublimitas, & excelsitas humanitate, & affabilitate inclinata: scitè id ad hęc verba obseruante *Gillibert.* Venerab. Gilliberto sermone 29. hunc in modum: *Et quia de certamine corona, ideò forsitan dilectam sic inuitat ad coronam, vt exprimat causam: ait enim*: coronaberis de cap. Amana, & Sanir, de vertice Hermon: de montibus pardorum, de cubilibus leonum: *nescio enim quid asperum, quid ferum, quid fraudulentum in his montibus, in his naturis datur intelligi: dum hęc trium-* A *phata corona ministrant materiam*. Opportunè hæc *triumphata corona ministrant materiam*, quod quemadmodum externa capitis corona ex auri, & gemmarum materia constituitur, ita regia dignitas, atque maiestas ex asperitate, & feritate triumphata, atque prostrata, & ex verticibus excelsæ potestatis depressis, & in planum redactis omninò constet. Quam planè sententiam, vt verbis omninò expresserunt tum Dio Chrysostomus, tum Philo, *D. Chrys. Philo.* dum ille oratione 4. Diogenem Philosophum Alexandrum Magnum sic monentem facit: *Cum discesseris à fastu, tunc eris Rex, non sermone, sed opere*: hoc est, non specie tantum velut Rex scenicus & theatralis, sed verus, & legitimus, non verbis, sed operibus regiam maiestatem adornans, Philo autem libro *de Decalogo*, superbum ita depingit: *Tragicam maiestatem in se recipiens, nec animi satis compos, nec corporis, toto habitu gestuque corporis morbum præ se ferens*, ita multò opportunius, & pulchrius non verbis sed re ipsa B exprimebat Augusta Imperatrix Agnes, quam S. Petrus *Pet. Dam.* Damianus opusc. 56. miris laudibus effert, quod coronam purpuram, & Imperiales pompas dimitteret, gloriosius, & vtilius ab illis quam monachi à cibis ieiunans; *Nos* (inquit ille) *aliquando ieiunamus à cibis, sed tu ieiunas à purpura, ieiunas à corona, atq; à tot, & tam magnificis imperialis gloriæ pompis*. O vtile, atque gloriosum Principi ieiunium, quo supercilio deposito facilem, & humanum se suis esse vult! Adstipulatur eleganter Plinius *Plinius.* in Panegyrico dum Traianum ita alloquens: *Diligit ergo cum diligaris, & in eo quod vtrique honestissimum est, tota gloria tua est, qui superior factus descendis in omnia familiaritatis officia, & in amicum ex Imperatore submitteris*: subijcit: *Imò tunc maximè Imperator cum amicum ex Imperatore agis*. Bene *tunc maximè Imperator*: quod excelsitas, & asperitas edomita, & in planum deducta atq; submissa coronę ministret materiam. C Nec ab hoc iuit callidus ille Imperator Tiberius, qui vt cætera prauus fuerit, fastum tamen in sublimitate castigare didicit, de eo siquidem Corn. Tacitus libro 2. Annal. cum dixisset; *Statuit frumento pretium quod emptor penderet, binosque nummos se additurum negotiatoribus in singulos modios*: subijcit: *Neque tamen ob ea parentis patriæ delatum, & antea vocabulum adsumpsit, acerbeque increpuit eos, qui diuinas occupationes, ipsumq; dominum dixerant.*

5 Aduoco huc iterum, & quidem pēsiculatiùs Moysis velamen, quo faciem suam ex consortio sermonis Domini supra humanam fulgidam, & diuinos radios vibrantem volens, libensque inumbrauit. Audi rem totam ab ipso, Exodi 34. 29. *Cumque descenderet Moyses de monte Sinai tenebat duas tabulas testimonij, & ignorabat quod cornuta esset facies sua ex consortio sermonis Domini*: *Exod. 34. 29.* vbi Hebrea habent: *non cognouit, quod resplenduisset cutis faciei eius*. LXX. *quia glorificatus est aspectus cutis faciei suę*: *Lect. Heb. LXX. Chaldæus.* Chaldæus *quod multiplicatus esset splendor gloriæ vultus eius*. Bonum quidem Principem, qui adeò non iactat, nec arroganter ostentat suę D potestatis gloriam, vt potius, quanta illa sit, quantumque ipse possit, valeatque, prorsus ignoret. At enim cum id subditos minimè lateret quod ipse præ modestia sua nesciebat: *timuerunt propè accedere*. Sed quare à luce timuerunt. Quid enim luce dulcius atque iucundius, dicente Salomone Ecclesiast. 11. 7. *dulce lumen, & delectabile est oculis videre Solem*. *Eccl. 11. 7.* Respondet inibi Abulens. q. 26. *Abulens.* *Non timuerunt accedere tamquam formidantes lucem illam sicut aliquod visibile horrendum, vt videre aspides, & dracones, quia gratus aspectus lucis illius, imò inter formas visibiles nihil dilectabilius est luce: sed timuerunt accedere propter reuerentiam, quia videntes Moysem sic fulgentem, putauerunt illud esse aliquid valde diuinum, ideò cognoscentes suam paruitatem, retrocesserunt, non audentes se ei ingerere.* Quid quæso, tunc superbus aliquis, & inscius Princeps faceret? inaccessibilem sanè lucem illam plus plus acueret siue intenderet: & ardentes radios fortius vibraret, vt dicebat Plutarch. *Plutarch.* *Qua specie se ipsos nonnulli fingunt, ac pingunt, stultitiam suam quod videantur inaccessi, reddentes inuidiosam.* Quid verò optimus ille Princeps fecit? *posuit super faciem*

ciem suam velamen: planè vt fulgentissimos lucis radios A temperans, & à tot magnificis imperialis gloriæ pompis ieiunans sese subditis suis vel ea ratione aditu facilem, & affabilem exhiberet, quòd lux illa à Dei luce esset, qui maiestati eam indit claritatem *vt faciem non subtrahat humanitatis*: quippe lux siue maiestas, quæ Principem difficilem aditu, & inaccessibilem facit, non à Deo, sed à malo est. Cui quidem cogitationi apposite *Nyssenus.* locutus est Gregorius Nyssenus in oratione de iis, qui præmaturè abripiuntur hac imagine: *Sicut palpebrarum prominentibus pilis, quasi vallo obiecto puritatem, & vehementiam radiorum natura obumbrans, & frangens, temperatum, ac dilutum splendorem oculis infert, quo placidius Sol pro eo modo, quem vsus poscit, cum vmbra, quam palpebra faciunt, contemperatus existat: ita morum grauitas, atque maiestas cum moderata animi demissione commixta non euertat oculos intuentium sed iucundum efficiat obtutum.* Vnde quidem subiicit Sacer Scriptor. *Exod. 34.* v. 34. *Quod* (velamen) *ingressus ad Dominum, & loquens* B *cum eo auferebat, donec exiret, & tunc loquebatur ad filios Israel. Qui videbant faciem egredientis Moysis esse cornutam, sed operiebat ille rursus faciem suam, si quando loquebatur ad eos*: quod videtur innuere iam citatus *Ambros.* Ambrosius inquiens: *& cum Deo constanter loqueretur, hominestamen humili, & grata appellatione affari*: tantùm non Principes admonens hoc exemplo Moyses, constantiam, grauitatem, & vultus splendorem atq; maiestatem in alios potiùs Dynastas intorquendum: subditis verò facilitatem, & affabilitatem, & suauitatem morum exhibendam.

6 Iam duo hic de hoc lucis temperamento omninò *Iob 29. 24.* subiicienda, quę his verbis expressit bonus Princeps Iob c. 29. 24. *Si quando ridebam ad eos non credebant, & lux vultus mei non cadebat in terram*. Nam si atten*Origen.*dis, bifariam hic locus capi potest: vno quidem modo cum Origene in Catena, vt dixerit sic se illum facilem & humanum suis exhibuisse, vt placidus ille, ac suauis agendi modus regium decorem, & maiestatem minimè imminuerit, quippe qui ita cum suis & iocari, & ridere sit solitus, vt vultus lucem, & honestam grauitatis speciem non amiserit, authoritate nimirum cum affabilitate opportunè permixta, vti de Imperatore Tito, qui *Sueton.* ob insignem humanitatem, atque benignitatem, *Deliciæ orbis* appellari meruit: Suetonius, & Cornelius Tacitus in summa affabilitate incorruptam maiestatem retinuisse signatè obseruarunt: sic enim prior in eius vita c. 8. *Sapè cum populo & voce, & gestu vt fautor cauillatus* *Tacit.* *est, verum maiestate salua, nec minus æquitate.* Tacitus verò lib. 5. historiar. *atque ipse, vt superior sui iam crederetur, decorum se promptumque in armis ostendebat, comitate, & alloquiis officia prouocans, ac plerumque in opere, in agmine gregario militi mixtus incorrupto ducis honore*: vbi prǽterquam quòd, vt nuper dicebamus, vt superior sui crederetur, comem & humanum se suis exhibebat, incorruptum quidem ducis honorem conseruabat, quin temperata vultus lux in terram decideret, id est ob nimiam affabilitatem à suis contemneretur. D *Prou. 30. 31.* Nam re vera vtrumque scopuli, dicente Salomone Prouerb. 30. 31. *Est qui stultus apparuit, postquam eleuatus est* *LXX.* *in sublime*: siue vt LXX. reposuerunt: *Si profuderis te in* *Salazar.* *lætitia, & extenderis manus tuas cum pugna: inhonoraberis.* Quæ sic rectè explicantur à P. Salazar, vt adhortationem contineant ad Principes, neve nimium faciles, & leues erga subditos sint, neve seueri valde & fastidiosi: quod ęquè vtrumque bonam ipsorum existima*Isocrates.*tionem, & honorem in discrimen adducat. Quod non latuit Isocratem Nicoclem admonentem: *Simul, & vrbanus esse stude, & grauis. Propterea quod hoc quidem Regem decet, illud autem ad vitæ consuetudinem est accommodum.* Sed illud opportunius quòd Principum exemplar sub virga floribus ornata cognoscendum pro*Isai. 11. 1.*ponatur ab Isaia cap. 11. 1. dum ait: *Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet.* Quid enim hæc florentis virgæ imago, quàm affabilem *maiestate* *Ps. 24. 8.* *salua nec minus æquitate.* Principem adumbret? qualis à nostro Vate describitur Psam. 24. 8. *Dulcis, & rectus Dominus, propter hoc legem dabit delinquentibus in via.*

A Sic ea verba Isaię premente Tertulliano lib. *de carne Christi* c. 21. *Quid ergo negant, & fructui suum florem,* *Tertull.* *& flori suam virgam*: ac si dicat: Equidem vt videantur res diuersissimæ affabilitas, & maiestas, nequeunt tamen vna ab altera diuelli, nec flos affabilitatis à virga rectitudinis, nec rectitudinis fructus à flore dulcis affabilitatis.

7 Sed sub eo etiam sensu nec minùs opportunè capies vultus Iobi lucem, quæ non caderet in terram, vt dixerit fulgentes maiestatis radios non otiosè & inefficaciter ab humanitate, & affabilitate temperatos fuisse, quippe qui ea moderatione, & velamine castigati multò efficaciores, & fortiores essēt siue ad subditorum gratiam conciliandam, & deuinciendos animos, siue etiam ad ipsos erudiendos, & ad obedientiam inflectendos: sic id ad præfatum Moysis velamen obseruante Abulensi: *Abulens.* *Antea* (inquit) *non audebant accedere ad eum Principes, quia videbant vultum fulgentem, nunc verò postquam ip-* B *se eis timorem abstulit, non solum ipsi, sed etiam populares omnes venerunt, vt audirent quid dicere vellet.* Vides, vt rigida maiestas subditos tam ab amore, quàm à legum obseruantia arceat? Contrà verò temperatam affabilitate lucem animos conciliare, & ad obedientiam attrahere? Concinit præfato loco Ambros. vbi cùm de *Ambros.* bonitate præmisisset: *Popularis, & grata est omnibus bonitas, nihilque quod tantoperè illabatur humanis sensibus*: subiecissetque, *ea si mansuetudine morum, ac facilitate animi, & affabilitate sermonis, verborumque honore, modestiaque adiuuetur gratia, incredibile est, quantum procedit ad cumulum dilectionis.* Hec Moysis exemplo, quod vrgemus ita confirmat, *sic sibi, totius plebis mētes deuinxerat, vt plus eum pro mansuetudine diligerent, quàm pro factis admirarentur.* Sed & de Dauide statim subiicit: *ideò tam charus erat omnibus, vt inuenis ad regnum etiam inuitus peteretur, et resistens cogeretur: senex ne prælio interesset, à suis rogaretur, quod mallent omnes* C *pro illo periclitari, quàm illum pro omnibus: ita sibi gratis officiis plebem obligauerat.* Quò quidem rursum floridam illam virgam, de qua Isaias, opportunè referas. Quòd si dubites, cur floribus potiùs ornata quàm fructi*Tertull.*bus onusta, quod vtilius & fructuosius est, inducatur? Respondebo ex Tertulliano indidem, iis humanitatis & affabilitatis floribus necessaria ratione adiunctos esse dilectionis, & obedientiæ subditorum fructus, quòd ab illa ipsi maximè alliciantur, & promoueantur: *flos enim* (ait ille) *fructus: quia per florem & ex flore omnis fructus* *Niceph.* *eruditur in fructum.* Quæ mirè firmat Nicephorus, Gre*Gregor.*gor. bonus quidem historicus: bonusque politicus lib. 6. hist. Byzant. occasione Andronici Imperatoris inquiens: *Solet enim dexteritas, atq; facilitas morum, in altiore dignitatis gradu facilè eminentium hominum animos sibi reddere obnoxios, quemadmodum verno tempore splendidi flores prætereuntium oculos in se conuertunt*: subdit: *Hoc illud est Indorum sapientum prǽceptum: Principem, quò natura sublimior sit, eò humaniorem si se præbuerit inferioribus, carissimum populo futurum.* Optimè ergo Clau*Claudian.*D dianus in Manlii Theodori Consulatu:

——*Mucrone cruento*
Se iactent alii: studeant feritate timeri,
Abductoque hominum cumulent æraria censu,
Lene fluit Nilus, sed cunctis omnibus extat
Vtilior, nullas confessus murmure vires,
Acrior at rapidus tacitus prætermeat ingens
Danubius ripas: eadem clementia sani
Gurgitis immensum deduxit in ostia Gangem:
Torrentes immane fremant, lapsisque minentur
Pontibus, inuoluant spumoso vertice syluas,
Pax maiora decet, peragit tranquilla potestas
Quod violenta nequit, mandataque fortius vrget
Imperiosa quies.

Ad

Ad ea verba,

In medio domus meę.

Princeps hilarem, & amœnum vultum sine fastu, ac supercilio suis ostentet.

ADNOTATIO XVIII.

1 EST sanè in vultu præcipua affabilitatis pars: nam cùm ipse *ceteris membrorum partibus plus re-* *Ambros.* *fulgeat, & in eo imago animi loquatur*: vt Ambros. in Psalm. 43. fine, & lib. 6. Hexamer. c. 9. inquit, signatè ab ipso subditorum animi capiuntur, & demulcentur: sic *Seneca.* à Seneca lib. 1. de clement. cap. 13. bonus Princeps delineatur: *Sermone affabilis, accessuque facilis, vultu,* B *qui maximè populos demeretur, amabilis.* Qualem qui- *Bernard.* dem Bernardus lib. 4. de consideratione ad finem. Eugenio Pontifici exoptabat inquiens: *Ille conuenientior* *Claudian.* *habitus, si tu quidē actu seuerus sis, vultu serenus*: & Claudianus *de nuptijs Honorij, & Mariæ* Stiliconi Imperatoris socero tribuebat.

Celsa potestatis specie non voce feroci,
Non alto simulata gradu, non improba gestu.

Ad quem sanè modum Regem Athalaricum ita ad- *Cassiod.* monentem inducit Cassiod. libr. 8. epist. 14. *Permulcens sit etiam inspectus, quos gratissimos reddit auditores,* & statim: *Tacent enim plerumq, despicabilis est, si eum tantum lingua nobilitat, semper autem in honore manet, si cuius est tranquillus animus, eum quoque serenissimus commendet aspectus.* Hinc notantes Rex Salomon hilaritati vultus Regis vitalem vim, & salutarem spiritum, quo subditi animentur, atque subsistant, sic tribuit Pro- *Prou. 16. 15.* uerb. 16. 15. *In hilaritate vultus Regis vita, & clementia* C *Stobeus.* *eius quasi imber serotinus*: cui sententiæ omninò consonat illa Diogenis Pythagorici apud Stobæum sermone de Regno: *Non minus quàm tibia, atque concentus boni Regis intuitus animos ad se conuertit,* vt quemadmodum saltatio tibiæ numeris concinit, ita subditorum animi Regij vultus hilaritati consonent, vitalem ab ea spiritum haurientes, itidemque non secus ac tibia personante chorus concinnè, & ad numeros spontè, hilariter, & opportunè mouetur, ita Principis vultus hilaritatem spirans subditos hac illac non faciles solùm, sed libentes etiam, & velut saltantes ducat, ad eius nutum *Lect. Heb.* concinnè, & numerosè se mouentes. Subest verò Salo- *LXX.* monis verbis, siue in Hebræo, siue apud LXX peculiaris epitasis, dum pro *in hilaritate* est *in luce*, siue *in lumine*, vt Regis faciei hilaritas non modò perinde sit, ac Auroræ, siue Solis ortus, ac lumen qui mœrorem ex animis depellit, rebusque omnibus lætitiam, & in- D *Claudian.* crementum inspirat, vt de Stiliconis vultu iterum dicebat Claudianus:

Non sic virginibus flores, non frugibus imbres,
Prospera non fessis optantur flumina nautis,
Vt tuus aspectus populo,

Sed Dei etiam vultum luce sua veram vitam homini- *Vuerric.* bus dantem æmuletur. Vnde hæc verba Dei Filio pulchrè aptauit Vuerricus Abb. sermon 3. in Dominic. Palmarum: vbi cum dixisset: *De vultu tuo candor lucis æternæ radiat: vtinam super nos lumen vultus tui Domine effulgeat. Vultus tuus sicut in tristibus sic in lætis, sibi modestus, erenus, ac totus arcano lumine cordis floridus iustis hilaris, & iucundus, pœnitentibus clemens, & pius.* Subijcit: *Intendite fratres in vultum serenissimi Regis.* In hilaritate vultus Regis vita, &c. *Aspexit in protoplastum, & mox animatus spirauit in vitam, respexit Petrū, & mox compunctus respirauit ad veniam. Mox enim vt Dominus respexit Petrum, Petrus de clementia pijssimi vultus suscepit imbrem serotinum, lacrymas post peccatum.* Hæc ille.

2 Enim verò huic instituto, & Regis vultus formando siue intuendo opportunissimè locutus videtur ite- *Prou. 25. 4.* rum Salomon Prouerb. 25. 4. inquiens: *Aufer rubigi-* A *nem de argento, & egredietur vas purissimum: Aufer impietatem de vultu Regis, & firmabitur iustitia thronus eius.* Vbi si attendis, peculiari admodum locutione Sapiens impietatem à vultu prodeuntem, illique inhærentem facit, quasi ipsa Regis facies peccati capax esse, & peccare possit. Quod quidem qua ratione subsistat non immeritò ambigas, cùm peccatum non nisi ab anima committatur, & ab ea auferendum sit, Nimirùm: *non quod intrat per os coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore hoc coinquinat hominem. De corde enim exeūt cogitationes malę, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia*, &c. Matth. 15. 19. Sed enim in- *Matt. 15. 19.* de ad manum responsio est, quòd Princeps non sibi sed suis sit, & quod dixit M. Tullius, eius persona oculis ciuium seruire debeat, iidemque quæcumque ipse siue externa, siue interna bona, mores, affectiones, motusque animi, & corporis habeat subditorum bono, & vtilitati addicta, & velut oppignorata fuerint, eaque ra- B tione vultum à cuius nutibus illi omninò pendent, non inamœnum, truculentum, atque terribilem, sed in subditorum lætitiam compositum signatè gerere debeat, vt vel in ipso sua erga illos beneuolentia, & charitas non obscurè eluceat: hinc enim fit, vt quoties ipse ab hoc præscripto discesserit, toties suorum ius lædere, & vultu peccare videatur. Quemadmodum de facie illa Imperij Roman. Caio Caligula scitè dixit Seneca lib. 3. *Seneca.* de ira cap. 19. homines grauius vultu suo, quam telis, & eculeo torquere solitum: *torserat fidiculis* (ait) *eculeo, igne, vultu suo*: planè quasi illius vultus supra omnia tormenta, *Glossa.* aut tela. A qua quidem responsione non it Glosę, Rab- *Rabban.* bani, & Bedæ commentarius, dum totidem verbis hi *Beda.* PP. sic interpretantur: *Qui præsunt populis, si volunt esse firmum solium suum, semper hilaritate, & gratia plenos vultus exhibeant, ne per arrogantiam rigidiores effecti plebis odium incurrant.* Quæ quidem plurium Codicum Lectio confirmat, qui vbi nos habemus *iniquitatē*, C accurata voce reponunt *iniustitiam*, vocabulo signatè opposito iuri, vt argumento fuerit, peculiare subditis in Principis sui vultum ius subesse, vt hilaritate, & gratia sit plenus, quo ab illo exhilarentur, & reficiantur, imò vero vitam, & salutem hauriant, cùm *in hilaritate vultus Regis vita.* Vel quomodo (quæso) vultu suo non peccet Princeps, si illum composuerit ad exemplar Romanullius Pisonis à M. Tullio in Oratione pro P. Sestio *M. Tul.* sic depictū? *O dij boni, quam teter incedebat, quàm truculentus, quam terribilis aspectu! Vnum aliquem te ex barbatis illis, exemplum Imperij veteris, imaginem antiquitatis, columen Reip. diceres intueri,* & statim: *Nam quid ego de supercilio dicam? quod tum hominibus non supercilium, sed pignus Reip. videbatur? tanta erat grauitas in oculo, tanta contractio frontis, vt illo supercilio Respub. tamquam Atlante cœlum niti videretur.* Num ab hoc vultu vitam, & hilaritatem, & non potiùs mœrorem, & consternationem subditi accipient?

D 3 Certè Dominus apud Micheam c. 6. 3. cum semet- *Micheæ. 6. 3.* ipsum suorum iudicio, quæ summa tanti Domini bonitas, & æquitas est, iudicandum sisteret atque submitteret, an illi aliquid haberent, quod in ipsius natura, & moribus accusandum putarent, signatè inquirit, an ab eius vultu in amœno, aut rigido tristitiam aliquando subijssent. Sic enim ipse: *Popule meus, quid feci tibi? aut quid molestus fui tibi. Responde mihi.* Sed adnotare placet LXX. hęc plusculum diffundere ad hūc modum: *LXX.* *Popule meus quid feci tibi? aut quid contristaui te, aut in quo molestus fui?* Obserua illa: *Quid contristaui te?* quibus adeo nititur probare Dominus, sese illis optimum, ac benignum Principem exhibuisse, nihilque à se vmquam fuisse commissum, de quo ipsi quòd eo, iure expostulare potuerint, vt adstruat, numquam vultu suo eos contristasse, cùm hilarem, & amœnum ipsis semper eum exhibuerit, vt ab illo vitam, & salutem perciperent: sic hæc ad id loci pensitante Ambrosio in Ps. 50. dum *Ambros.* premit ea verba, *& vincas cùm iudicaris,* ad hunc modum: *Tamquam reum se constituat, & te iudicem. Offensi vultus non abnuit crimen, si tu Deo es contristatus auctore.* Sanè quasi crimen in Principe fuerit, vultu suo subditos contristare, nec in gratijs illos cum ipso ea de

te

Idem. re expostulare posse. Quò etiam cum eodem Ambrosio sermone 18. in Ps. 118. rursum opportunè aduoces radiantem illam Moysis faciem velamine ab ipso de industria contectam, vt adnotatione præcedente vidimus. Nimirùm si denuo ambigas, cur ille diuinum vultus sui splendorem non aliundè, quàm à Dei consortio acceptum restingueret, siue castigaret? Respondet Ambros. debuisse quidem id pręstare Moysem, quòd ad vultus eius splendorem subditi trepidarent, & turbarentur. Audi: *Illuminauit etiam corporaliter faciem Moysi, & trāsfigurata est gloria vultus eius, quem videntes Iudęi trepidauerunt: & ideò factum est, vt Moyses velamen poneret super faciem suam, ne in eam filij Israel intenderēt, & super turbarentur.* Sed cur (inquis) ea solùm ratione, quòd Iudæi splendore stultus præstringerentur, siue turbarentur, splendori ac decori suo deberet Moyses cedere, qui optimum in illum ius habebat? Sanè, quòd subdius in eius vultum ius habentibus, vt ab eo exhilarentur, ipse iam in illum splendorem, qui subditos non tam [B] lætitia, quàm turbatione, & timore afficiebat, ius non haberet: cū firma semper ac certissima ea regula sit, quā *M. Tull.* ex M. Tullio non semel adduximus: *Non debuit, cum prætor esset, suum negotium agere.*

4 Adstipulatur his aucto quidem censu Noster Rex *Ps. 6.7.* cum Ps. 6. vers. 7. ait *Laboraui in gemitu meo lauabo per singulas noctes lectum meum.* Pulchrè etenim laborem *S. Ephr.* in gemitu sanctus Ephrem sermone *de pœnitentia* tom. 3. eò refert, vt bonus pœnitens studiosè contenderit, suspitia introrsus cohibere, ne foras prodirent, sed totus in animo dolor obuersaretur. Quod si inquiras, quomodo hic sensus cum sequentibus verbis cohæreat: *Lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stra-* *Ps. 118. 136.* *tum meum rigabo*, necnon cum illis Psalmo 118. 136. *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam*, qui enim suspiria, & gemitus dicatur cohibuisse, qui tantam vim lacrymarum profundebat, vt illis lectum lauare, & stratum irrigare posset? Respon- [C] *Lorinus.* det opportunè ibi Lorinus tempora tum gemitibus cohibendis, tum lachrymis profundendis distinguens: vt nocturno videlicet tempore, quo solus in strato, & in lecto erat, lachrymas vbertim laxaret; diurno verò, cum Regia munia coram alijs obiret, & negotiorum expeditioni incumberet, omninò laboraret, & vim faceret, vt illas exire præ dolore volentes cohiberet. Vnde egregia quidem, & accurata locutio ac sensus tum animi verè pęnitentis, tum optimi Principis vultum suum ad subditorum lętitiam, & recreationem componentis is omninò est: *Laboraui in gemitu meo* cohibendo, quid enim dulcius, & salubrius animo de peccatis dolenti fuerit, quàm lachrymas tanta vi erumpentes, & exire contendentes habere, vt non mediocris ei labor in illis comprimendis insit? quid autem regis conditione, & [D] ingenio dignius, aut illustrius excogitaueris, quam proprio, & iustissimo affectui renuntiare, ne tristi, & mœrente Principis vultu subditorum animi, qui ad eius exemplum se componunt contristentur? Vt vel hinc videris, quomodo suum negotium Princeps agere non debeat, cùm vel iustissimis lachrymis coram suis cohibendis opportunè laboret, is ergo verè regius vultus est, qui animo suo, siue de proprijs, siue de subditorum peccatis dolenti lachrymas die cohibitas, noctu cum vsuris largiter persoluit, die autem coram aliis se- *Vuerric.* renus est: vti de Domini vultu dicebat Vuerricus: *vultus tuus sicut in tristibus, sic in lętis sibi modestus, serenus ac totus arcano lumine cordis floridus, iustis hilaris, & iucundus pœnitentibus clemens, & pius:* Equidem si amico animi mœrorem vultu optima ratione iureque exigente negabat, pectore dolorem opprimens ne illi tri- *Paulinus.* stitiam afferret, sic enim de se ipso S. Paulinus Ausonio elegantissimè scribebat.

———— *Ipso te lędere vultu*
Semper, & incauta timui violare figura:
Cumque tua accessi veneraus, mea cautius ora
Composui, & lęto formaui lumine frontem
Ne qua vel à tacito contractam pectore nubem
Duceret in sanctum suspicio falsa parentem.

Quęsito verbo *lędere* innuens, amicum à tristi amici *P. Velasq. in Psalm. centesimum.*

[A] vultu lædi, & quasi iniuriam pati, quantò fortiori iure regium munus Principem strinxerit, dolorem lachrymasque cohibere, ne subditis, quibus solatio, & firmamento esse debet, tristitiæ, & mœrori sit. Ita Planè Sidonius Apollinaris Epiphanium Pręsulem in mœrore *Sid. Apol.* animi, vultu ridentem sic facit: *Ridebant genę, etiam cum animus mœstitudine torpuisset.* Et magnus Poeta Æneam, in quo optimum Principem effingere studet, dolorem corde prementem, vultuque bonam spem ad suorum animos erigendos simulantem ita inducit 1. Æneid.

Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.

Qua omninò de causa Seneca Polybio Claudij Cæsaris *Seneca.* Administro, & publica negotia eius nomine tractanti in amissi fratris luctu non nisi interius mœrere sic permittit in consolatione ad Polyb. cap. 24. *Quod duces magni faciunt, rebus afflictis, vt hilaritatem de industria simulent, & aduersas res adumbrata lętitia abscondant, ne* [B] *militum animi, si fractam Ducis sui mentem viderint, & ipsi collabantur: Id nunc tibi quoque faciendum est. Indue dissimilem animo vultum, & si potes, proijce omnem ex toto dolorē: sin minus, introrsus abde, & contine, ne appareat.* Quia videlicet qui non priuatam gerebat personam, sed publicam, & aliorum lachrymas exsiccare debebat, suas priùs erat exsiccaturus, imò cohibiturus. Inde sic pergit cap. 26. *Multa tibi non licent, quæ humillimis, & in angulo iacentibus licent. Magna seruitus est magna fortuna. Non licet tibi quidquam arbitrio tuo facere. Non licet tibi, inquam flere, vt multos flentes audire possis.* Quod quidem à ratione Cæsarem ipsum premente sic statim confirmat: *Cæsari quoque ipsi cui omnia licent, propter hoc ipsum multa non licent. Ex quo se Cæsar orbi terrarum dedicauit, sibi eripuit,*

5 Est etiam huic rationi illa maximè affinis, Principis vultum, in quo animi sapientia, ac proinde Dei [C] imago peculiari ratione elucet, in suo semper splendore, & statu firmiter retinendum quin ignobilis alicuius affectus signis obscuretur, sed sicut in tristibus, sic in lętis modestus ac serenus, ac totus arcano lumine cordis floridus sibi constet. Nam si de boni viri fronte nullam ob causam contrahenda Senecæ dicere licuit lib. 3. *Idem.* de ira c. 33. *Si totam mihi ex omnibus metallis, quæ cùm maximè depromimus: pecuniam proferas, sin in medium proijcias quidquid thesauri tegunt, auaritia iterum sub terras referente, quæ malè eruerat, omnem istam congeriem dignam non putem, quæ frontem boni viri contrahat:* quid de Regia fronte, quæ tamquam quid sacrum atque diuinum, quod omnia mouens, immobile, & inaccessum est, dicere, aut excogitare fuerit operæpretium? Sanè, cùm impio Regi Balthasari in prophana, & impura mēsa sacra, & Deo dicata vasa turpiter constupranti horri- [D] biles illi apparuerunt digitorum articuli, qui obscuras quasdam notas lethale quiddam non obscurè portendentes efformabant, atque ad ipsorum aspectum ipse sic cohorruit Daniel. 5.6. *Facies Regis commutata est, &* *Dan. 5.6.* *cogitationes eius conturbabant eum, & compages renum eius soluebantur, genua ad se inuicem collidebantur:* à Regina, quæ aut coniux, aut mater eius esse creditur, ita ob faciem immutatam signatè reprehensus dicitur vers. *Dan. 5.10.* 10. *Non te conturbent cogitationes tuæ, neque facies tua immutetur.* Sed quid ò fortis, siue temeraria femina, fuerit mirandum: Principem inter epularum delicias & conuiuantium gaudia securè degentem, subitò tam diri, & immanis spectri, siue quod res erat, tristissimæ mortis imagine perculsum expalluisse? aut cur potiùs ipsum non arguis, quod animo ita fuerit consternatus, vt compagibus renum eius solutis genua ad se inuicem colliderentur, quod maximi pauoris, & fortioris languoris argumentum est? Respondetit tamen Regina, vt alia corporis membra à pauore, & languore vacillauerint, regium tamen vultum nulla ratione, nulla de causa, nec ad ipsammet mortis imaginem ignobili pallore, aut tristitia deformandum, corrumpendumve fore, sed velut Olympi verticem humanorum affectuum nubibus inaccessum in sua serenitate, & constantia retinendum, ad eum sanè modum, quo magni illius Patriarchę Abraham vultus, tam in tristibus, quàm

in latus nimirùm siue cum in vnici filij ceruicem strinxit gladium, siue cùm ab illo obtruncando manum Dei iussu reuocauit, idem omninò, & immutatus exitit, id obseruante S. Zenone Veronensi M. serm. 1. de Abraham: *à filio ad agnum transtulit dexteram semper latus, & gaudens. Nec mutatus est vultus eius, cum esset victima commutata*. Pro quo quidem Reginæ huius consilio Nostri etiam Regis Alfonsi IX. cognomento *el bueno*, regia frons egregiè fideiubet, quam ipse in summo vitæ, & Regni discrimine, cui se animosè obiecerat in celebri illo prelio vulgò *de las Nauas de Tolossa* nuncupato, minimè contraxit, aut aliqua ratione immutari passus est: vt Rodericus Ximenez Toletanus Archiepiscopus, qui Regi indiuiduus comes aderat, iuratus testis affirmat, signatè inquiens bonum Regem eadem animi ac vultus constantia, quin vel exterior color, gestusve immutaretur (in vetusto Codice qui in magni Principis Bibliotheca asseruatur, notanter dicitur *ni mudò el semblante, ni el continēte del rostro*) in ipsomet prælij discrimine, & præsentissimæ mortis horrore substitisse.

S. Zen. M.

6 Nec adnotare omiserim præfatam vultus amœnitatem, atque constantiam adhuc etiam in ipsa seueritatis œconomia, id est in iusta iræ dispensatione locum habere. Nimirùm vt in sontes meritò irascatur Princeps, atque excandescat, at maiestate non praeferoci, nec improba gestu, sed miti, & serena in illos inuehatur. Porrò cum bonus Dominus præfatis verbis apud Micheam: *Quid contristaui te? aut in quo molestus fui tibi?* Suorum se iudicio submittebat, an aliquid à se fuisset commissū, de quo ipsi iure cum eo expostulare possent, nequaquā quidem negare posset (si tamen id ei ab illis obijceretur) sæpiùs de illis meritas sumpsisse pœnas, at semper negauit trucem, toruumve vultum illis ostendisse, quod adhuc cum eos supplicio afficeret, vultus serenitatem retinuerit. Concinit autem mirè sibimet Dominus cum in tristissima Passionis nocte sanguineo ipsum sudore ob ingentem angorem, & mœstitudinem peruadente, faciem tunc suam in torrente Cedron lauare peculiari ipsi curæ fuit, vti S. Bonauentura in meditationibus de Passione c. 75. aduotauit. Sed quare? Nònne pulcherrimus ille vultus splendor, & syderea oculorum amœnitas quātopere obnubilandus, & deturpandus erat? Quid ergo Domino cunctas actiones suas summo consilio, & exactissima ratione perficienti faciem ad momentum detegere opus fuit? Sanè, ne aut discipulis cum quibus statim erat locuturus, tristem, aut infensissimis hostibus, quibus obuiam ibat, cruentum, aut cruenti speciem præferentem vultum exhiberet, quippe vtrumque à Principis facie est alienum. Cui obseruationi omninò adstipulatur P. Maldonatus in id Matt. 9. 30. de Christo duobus cœcis seriò præcipiente, ne cui salutem sibi ab eo datam aperirent: *& comminatus est illis Iesus*. Vbi Euthymium Greci verbi significationem nimiùm prementem siue iniungentem ad hunc modum: *Interminatus est: austerè videlicet intuens, contractis supercilijs, commoto capite*: sapienter pungit, quòd gestus a Christi moribus alienissimos ipsi tribuerit: subijcitque: *Nam etsi verbum, quo Gracè Euangelista vsus est interminationem cum increpatione, & vocis austeritate, & velut fremitu coniunctam significat: tamen Christo non est ex hoc verbo, nisi quantum decet tribuendum*. Planè quasi eum ea vocis austeritas, & superciliorum contractio omninò dedeceat. Dixeris vidisse hęc gentilem Sotionem Grçcum serm. 2. de ira cùm ait: *Histrionibus, etsi non iratis, iram tamen simulantibus conducit, & confert: at viri boni nec verò etiam irati hac facie, & gestu vtuntur*. Opportunè. Nec minus ad rē Seneca li. de Clementia: *Quod istud, dij boni, malum est*, &c. *aspectu suo terrere, ac fugare*.

Bonauen.

Matt. 9. 30.

Euthym.

Maldon.

Sotion.

Seneca.

7 Concludam, si obseruauero ab hac vultus serenitate, siue è contra ab oris tristitia, & contractione frontis laudatos, aut improbatos apud Scriptores frequentius Principes, vt in Stobęo adducto superiùs loco celebrati, & inter Numina positi Iuppiter, Augustus, & Alexander, quibus ipsammet comitatem vultusque hilaritatem peculiarem decorem addidisse ait: contrà verò à Seneca in lib. *in sapientem non cadere iniuriā*. Attalus Asiæ Rex accusatus: *salutantem silentio, &* A *vultu arroganti transiens*: vt à Cornel. Tacito in vita Agricolæ Domitianus: *paratus simulatione, & in arrogantiam compositus*, & lib. 16. Annalium Nero: *minax voce, vultu, oculis inardescens*, à Plutarcho Pericles vultum cum Magistratu arroganter immutans: à Suetonio Claudius Imperator in eius vita c. 30 quòd dignitatem formæ specie, canitieque pulchra ornatam turpiter indecente risu, turpius verò, *ira spumante rictu tumentibus naribus* dehonestaret: à Plinio lib. 7. & à Iuliano Imp. in Cæsaribus Tiberius quòd cetera callidus, & gubernandi artis apprimè gnatus *tristissimus* à vultu homo habetur, vt ait Plinius, siue vt irridet Iulianus, quod *truculentus aspectu, & vultu*, grauis esset: multò autem veriùs à Gregor. Nazianz. idemmet irrisor Iulianus irrisus, & exsibilatus, non ea solùm de causa, quòd externas cutis & faciei notas, quas in Tiberio carpebat, altiùs ipse animo inustas, & impressas haberet, sed etiam quod buccas indecorè tumentes, & deformitatem accersentes impijs B inflationibus, ac reflationibus faceret, & cum iudicandi munere fungeretur, aulam clamoribus, & membrorum strepitu impleret: *Instar nimirum eorum Regum* (inquit falsè, & ironicè Gregorius) *qui tranquillitatis, & constantię laude quondam florebant, nec etiam si quid molestè illis accidisset, vultum tamen vllo modo immutabant, aut perturbationis vestigium ostendebant*.

Stobæus.

Seneca.

Cor. Tac.

Plutarc.

Sueton.

Plinius.

Iulian.

Nazianz.

Ad ea verba,

Psallam, & intelligam in via immaculata.

Sermo Principis opportunus primùm, & parcus, & à censura silentij decoctus.

ADNOTATIO XIX.

C 1 INter egregia Principis ornamenta virtutesque sermonis maturitas, & decentissimorum verborum opportunitas præcipuum locum habet. Res quidem vt non omninò facilis, ita magnum Principi decorem, ac splendorem afferens, priuatorum quippe verba non tantum volant, sed etiam vt proferuntur, euanescunt, & perpetua obliuione sepeliuntur. Regij verò sermones, ac si marmori inciderentur, de manu in manum transmissi ęternùm durant: ab ijsque qualis is fuerit, penitus dignoscitur. Subierat quidem optimus athleta Iob durissima certamina, dum facultates, filios, valetudinem, ipsumque corpus amiserat, nec tamen satis explorata eius virtus, ac fortitudo visa est, nisi tandem sermonis luctam obiret, sic id adnotante Ambrosio lib. 1. officiorum c. 3. & in exortat. ad Virginem: *Luctatus fuerat cum affectu patrio luctatus cum dolore corporis, & ægritudine: oportebat eum subire etiam sermonum tentationem*. Nimirùm Rex, vti ipse erat non tantum bonus bello, sed bonus etiam eloquio videri, nec armis solùm, sed oratione hostes vincere, nec pulcherrima modò facere, sed D optima dicere debebat. Sic enim Agesilaus ille interrogatus: *quo pacto quis gloriam inter mortales consequeretur?* Respondisse fertur: *Si optima dixerit, & pulcherrima fecerit*: & apud Stobæum sermon. 147. Musonius aiebat: *Hoc maximè regium esse, non secus oratione colloquentes, quàm armis hostes vincere*, eaq; de causa de Philippo Macedone Ælianus libro 4. variæ histor. c. 19. *Non tantum* (inquit) *dicebatur bonus bello, sed etiam bonus eloquio*. Quæ sanè omnia ab ipsomet Deo firmata, atq; sancita videris, cùm res à se primùm creatas, & laudabat, & benedictionem illis impertiebat, vt ostenderet bonum se, & opere, & eloquio: sic id obseruante, & monente Tertull. li. 2. adu. Marcion. c. 4. *Sic, & benedicebat, qua benefaciebat, vt tibi totus Deus commendaretur: bonus, & dicere, & facere*. Ergo vt totus Princeps commendetur, non modò pulcherrima faciat, sed optima etiam loquatur, vt non minus verbis, & priuatis sermonibus, quàm publicis legibus suos instituat, ad eum sanè modum, quo patrimonij sui curatori Rex Theod. aiebat apud Cassiod. li. 6. ep. 9. *te non tā destinatis præceptionibus instruimus, quā vsu serenissima collocutionis erudimus. Cōfabulationes*

Ambros.

Plutarch.

Stobæus.

Ælian.

Tertull.

Cassiod.

lationes siquidem nostræ erunt tibi instrumenta iustitiæ, quando illud gratum esse perspexeris quod, & diuinis potest conuenire mandatis. Ita Rex ille. A

2 Et verò cùm de sermonis institutione agitur: statim
occurrit Sapiens Rex, eius opportunitatem commen-
dans, ac proferens dum absolutè pronuntiat: *Sermo op-*
Prou. 15. 23. *portunus est optimus* Prou. 15.23. & Prou. 25. 11. *Mala*
aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore
Prou. 25. 11. *suo*: siue vt est apud LXX. *Malum aureum in monili sar-*
dyo, sic decere verbum in tempore suo. Vel vt effert Aqui-
la: *Sermones decoros, & conuenientes illi qui loquitur.* Vt
quomodocumque sumamus hoc constet, velle Salomo-
nem, sermonem tempori, ac personæ opportunum idem
esse cum incredibili quadam pulchritudine, quę gratia,
& decore intuentes obstupefaciat: nec lętitiam modò,
sed saporem etiam atque suauitatem afferat, eo omninò
Coloss. 4. 6. sensu, quo dicebat Paulus ad Colossenses, 4.6. *Sermo ve-*
ster sit sale conditus: temporis scilicet, & personę oppor-
tunitate, ne vnquam omninò quis loquatur vbi tacuis- B
se melius sit, nec pro voluptate, aut dulcedine: *est enim*
(inquit Seneca ep. 105.) *quædam dulcedo sermonis, quæ*
irrepit, & blanditur. Sed pro necessitate, & vtilitate ver-
ba faciat, vti hæc Pauli verba explicauit Procopius in
Exod. 13. 7. Exod. 13.7. *non afferetis fermentatum* ad hunc modum:
Sal Symbolum est prudentiæ, quæ restringit, & exsiccat
Procop. *voluptatem fluxam. Quapropter Paulus vult, vt sermo no-*
ster sit conditus sale. Vbi omninò obserua salem, & restri-
ctionem, & sapientiam simul adumbrare, quòd verba re-
stringere egregiæ sapientiæ fuerit. Vides opportunum,
& suo tempore depromptum sermonem, optimum atq;
grauissimum esse, nec decore solùm, & venustate, sed
suauissimo sapore velut prædulcium malorum, aut cibi
Hieron. apprimè conditi constantem? audi ergo hæc à Hierony-
mo Virginem Demetriadem sic admonente: *Sit certa,*
atq; librata, suiq; opportunitate gratissima silentij, verbiq;
ratio, nec umquam omninò virginis os loquatur, ubi tacuis-
se melius sit. Pulchrè illud: *Siq; opportunitate gratissima si-* C
lentij, verbiq; ratio. Vt ab opportunitate, tota loquendi, ta-
cendique pulchritudo, atque venustas subsistat.

3 Hinc notantissimè Sacer sponsus sic sponsam allo-
quebatur suam: *Ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua*
in auribus meis; vox enim tua dulcis, & facies tua decora.
Cant. 2. 14. Cantic. 2. 14. Vbi si ambigas quid voci ad faciem? quasi
illius suauitas huius pulchritudini adeò sit affinis, vt nec
sine facie vox audiri, nec sine voce facies videri queat?
Ostende (inquit) *faciem, & sonet vox.* Quare vtrumque
simul? Quia *vox* (inquit) *tua dulcis, & facies decora*: Planè
ac si dixerit: Quia sui opportunitate gratissima est silentij
tui verbique ratio. Sed enim vt hæc cogitatio omninò
subsistat, obserua, vnde faciei sponsæ decor, atque pul-
chritudo commendetur. Certè eodem Canticorum li.
Cant. 3 4. c. 3 4. & c. 6. 7. cùm similia verba sic præmisisset sponsus:
Cant. 6. 7. *Sicut vitta coccinnea labia tua, & eloquium tuum dulce:*
statim sponsę genas sic commendauit: *Sicut fragmē ma-*
LXX. *li punici, ita, & genę tua absque eo quod intrinsecus latet:*
Chrysost. vbi LXX pro extremis hisce verbis reponunt: *præter ta-*
citurnitatem tuam: Chrysostomus verò hom. 8. ex varijs D
in Matthæum signatè legit, *propter taciturnitatem tuam*:
Tertull. vt inde omninò faciei pulchritudinem commendet spō-
sus quòd tacere sciat, vti pulchrè inquit Tertullian. lib. de
patientia c. 15. *Os taciturnitatis honore signatum.* At (in-
quis) quonam modo hęc taciturnitas cùm voce, & elo-
quio dulci componitur? Quia nimirùm suo tempore ta-
cere nouit sponsa, nec vnquam omninò eius os loqui-
tur, vbi tacuisse melius fuerit. Ergo tunc eloquium dul-
ce, & vox non secus, ac Cygni suauiter sonans quando
quis loquitur verbum in tempore suo, & sui opportuni-
tate gratissima est silentij, verbique ratio, siue vt ille di-
xit: *dicenda tacendaque calles.* Hæc omnium optimè
elucidauerit Gregorius Nazianz. qui cum à Celeusio
Persius. Præside tamquam inurbanus, & agrestis notaretur, quod
pauca verba faceret, pulchram in sui defensionem de
Cygnis, & Hirundinibus fabellam hūc in modum affe-
rebat epistola 1. siue vt alij numerant. 3. *Hirundines*
quondam Cygnos cauillis incessebant, propterea quod nec
cum hominibus consuetudinem habere, nec canendi artem
in publicum proferre vellent, sed circa prata solum, & flu-
P. Velasq. in Psalm. centesimum.

A *mina canerent, nec pauca solum canerent, sed etiam quod*
canerent, sibi ipsis canerent, perinde atque ipsos Musicę
suppuderet. At nostra, inquiebant, sunt urbes, nostri homi-
nes, & thalami, atq; apud homines garrimus, resq; nostras
ipsis exponimus, &c. At Cygni: O pręclara, inquiunt, nos
quorum gratia quisquam uel in solitudinem concesserit, ut
musicam audiat, si quando Zephyro spiranti alas nostras
permiserimus iucundum quid, & concinnum modulamur,
ita ut etiamsi non multum, nec in multis canimus, hoc ip-
sum tamen pulcherrimum est, quod iuxta mensuram in
concentu philosophamur, & musicam nostram nulla tu-
multuatione confudimus. Vos verò luces domesticas ægrè
tolerant homines, & canentes auersantur, & ualdè meri-
tò. Nec enim silere potestis, etiamsi lingua excidantur, sed
ipsam uocis priuationem, morbumq; uestrum lamentami-
ni, quoniam garrulę quadam estis nec eloquentes, nec cō-
cinnæ. Subijcit Gregor. *Intellige quid loquar.* Opponunis-
simè quidem, vt ex præfata imagine adstruat, tum ser-
B monem suo tempore prolatum non secus, ac cygneam
musicam optimum, atque grauissimum esse: eamque sa-
pientis viri naturam, vt nonnisi spirante Zephyro op-
portunitate scilicet seruata ad loquendum feratur: tum
etiā stulti, ac insipientis esse verba profundere, & quid-
quid in buccam venerit opportunè, importunè hirundi-
nis instar proloqui, vt inquit Salomon Eccl. 10. 14. *Stul-* Eccl. 10. 14.
tus verba multiplicat: quod Hieron. sic capit, *multiloquio* Hieron.
tegere se putat stultitiam, pergit verò Olympiod. *& quid-* Olympiod.
quid dicat, importunus est, ac molestus: non secus planè,
ac Hirundo, quæ non concinna, nec eloquens, sed gar-
rula & importuna videtur.

4 Accinunt pręfatis Canticorum verbis illa eiusdem
Salomonis Prou. 31. 26. de forti, & lectissima femina: Prou. 31.
Os suum aperuit sapientię. Nam in primis in Hebręo
est *sapienter.* Qua autem ratione os suum *sapienter* ape-
rire dicatur, optimè exprimunt LXX. reponentes: *Os* Lect. Heb. LXX.
C *suum aperuit attentè, & legitimè, & ordinem posuit lin-*
guę suæ; vt videlicet à circumspectione, siue accurata, &
attentissima consideratione sapiens loquendi modus
desumatur: sub quo planè sensu Tertullian. libro 1. *ad* Tertull.
nationes è Christiano Oratore sese Virgilij Scholiastem, Virgil.
& interpretem reddens, illa eius verba de fama,

Fama malum, quo non aliud uelocius ullum.

sic pendit, vt ideò fama malum sit, quòd non attentè;
& consideratè, sed velociter loquatur, ait enim: *Fama*
malum. Quare malum? quia uelox. Sed enim peculia-
ris subinde epitasis Vulgati lectioni subest, dum Christi
Sponsam non nisi ipsimet sapientiæ, hoc est Dei verbo
os suum aperuisse dicit: planè quasi prior ipse ad oris
ostium pulsauerit, quod quidem Cant. 5. 2. sic habetur: Cant. 5. 2.
vox dilecti mei pulsantis. Aperi mihi soror mea. Audis
clausum oris ostium, & ad id ipsummet Dei verbum
pulsans? En Ergo quomodo ei illud sponsa aperiat: *os*
suum (inquit) *aperuit sapientiæ*: dum videlicet non nisi
verbo Dei pulsanti, oris ostium verba Dei locuturi, nam
quid Dei verbo, nisi Dei verba respondeant, aperiatur:
scitè id omne obseruante Ambros. lib. 3. de Virginibus Ambros.
D ad hunc modum: *Sponsus ipse vult clausam esse ianuam*
cum pulsat. Ianua nostra, os nostrum Christo propemodum
soli debet aperiri, nec aperiatur nisi antea pulsauerit Dei
verbum. Denique ideò scriptum est: Hortus conclusus, so-
ror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus, *ne faci-*
lè aperiat os suum, nec vulgari resignet alloquio. Nec enim
de ipsis diuinis decet, nisi interpellatus, respondeas. Pulchrè
vt adstruat, tum nos Dei verbo oris ianuam aperire cùm
attentè, & legitimè, & ordine posito loquimur. Vnde sic
statim pergit: *citò uerbum excidit, quod reuocare deside-*
res. Si Eua clausa fuisset ianua, nec Adam deceptus fuisset,
nec respōdisset introiuit mors per fenestram, hoc est per Euæ
ostium. Ingreditur mors per ostium tuum, si falsum loqua-
ris, si turpiter, si procaciter, postremò, si ubi non oportet lo-
quaris. Hæc ibi, & alia opportuna Ambrosius.

5 Iam hęc Principi omninò aptauit Dominus, cum
Petro summo omnium pastori ad soluendum tam pro
se, quàm pro illo tributum, staterem ex ore piscis ex-
trahere sic præscripsit: *Vade ad mare, & mitte hamum, &*
eū piscē qui primus ascenderit tolle, & aperto ore eius inue- Mat. 17.
nies staterem, illū sumens da eis pro me & te, Matt. 17. 26. 26.

Magnum proculdubio miraculum, & cœlestis doctrinæ A plenum, dum siue res ipsa siue verba scientiam labijs custoditam, & suo tempore, mensuratè, & ad pondus depromptam adstruunt. Nimirum si ad vocem spectes *stater* græcè pondus significat, vnde iustitię, quòd suum cuique reddat, statera tribuitur, & cùm idem sit stater, ac tetradrachmum, siue duo didrachma, quòd accommodatius videbatur ad explicãdum tributum, quod pro Domino, & pro Petro pendebatur, signatè siue à Mattheo, siue à nostro Vulgato, ne mysterij sapor obtunderetur, ea vox retenta fuit. Deindè, quid mysterio opportuniùs, quàm staterem non in ventre piscis, vbi quã degluiunt pecuniam habere solent, sed in ore inueniri? vt inde Petrus Princeps moneretur, quomodo sermonis censum deinceps solueret, verba scilicet in pondere, & mensuram nec nisi à iustitia, & rectitudine deprom-
Hieron. pta, vt quod superiùs dicebat Hieronymus: *Sit certa, atque librata suique opportunitate gratissima silentij verbique ratio*. Optimè id adnotante Ambrosio epistola
Ambros. 1. ad hunc modum: *Bonus census Christi, qui statere soluitur, quia statera iustitia est. Hic stater in ore piscis inuenitur, illius piscis, qui statera ponderat sermones suos, vt igne examinatos proferat*: & post nonnulla: *Deo soluitur oris custodia, quæ est sermonis sobrietas*. Ergo non in manu solùm, sed in ore stateram Princeps habere debet, vt libratos examinatosque sermones proferat, rei temporis, & personę circumstantijs maximè opportunos, vt nosset Princeps quæsitis vocibus à Domino ef-
Ps. 140. 3. flagitabat Ps. 140. 3. inquiens: *Pone Domine custodiam ori meo, & ostium circumstantiæ labijs meis*. Ad quæ
Theod. verba Theodoretus: *duos (inquit) parietes ipsi linguæ dedit nimirum dentium, & labiorum, temerarios eius impetus cohibens. Verum tamen Vates, & vt alias custodias consequatur, obsecrat, timens nè quid indecorum dicat*: Pulcher, & ingenuus in Principe more: adeò notanter ostium *circumstantiæ* petit: & benè quidem *non dixit*
August. *claustrum* (inquit ibi Augustinus) *sed ostium*: quod C *ostium, & aperitur, & clauditur*: vt ab opportunitate, & circumstantia labiorum ostium claudatur, & referetur: nec vnquam omninò Principis os loquatur, vbi tacuisse melius sit. Cuiç quidem omnia sic in Amalasuentha Regina opportunè celebrabat Theodahadus Rex
Cassiod. apud Cassiodorum li. 10. Ep. 4. *In tractatibus acuta, sed ad loquendum summa moderatione grauissima. Hæc est regalis proculdubio virtus, celerius necessaria sentire, & tardius in verba prorumpere. Nescit n. pœnitenda loqui, qui proferenda prius suo tradidit examini*. Sic ille.

6 Fuerit verò iam illud omninò obseruandum hanc sermonis opportunitatem, atque decorem à silentio, siue sermonis parcitate, & restrictione quasi naturali partu generari, vti innuebat Paulus, monens sermonem sale condiri: quippe sal restringere, & exsiccare solitus, tunc sermonem condire videtur, cùm illum prius restrinxit, atque exsiccauit. Vel vide à quo patre vox ipsa, Ioannes D
Isai. 40. 3. inquam, qui proprio nomine, & munere, quòd nulli
Ioa. 1. 23. mortalium contigit, *vox clamantis* dictus est Isai. 40. 3. Ioa. 1. 23. sit progenitus; à Zacharia nimirùm cùm in suæ
Luc. 1. 20. incredulitatis pœnam mutus à Deo redditus fuit, vt habes Luc. 1. 20. dicente Angelo: *Ecce eris tacens, & non poteris loqui vsque in diem, quo hæc fiant*. Planè vt diuina vindicta non tam supplicium quàm documentum foret, vocem nunquam opportuniùs, quàm in silentio
Galfrid. siue à silentio generari, vt ad id loci obseruarunt Venerab. Galfridus, & Petrus Chrysolog. in allegorijs Gotfridi Tilmani, sic enim prior: *Non vacat à mysterio quod mutus pater Ioannem genuit, qui vox clamantis fuit: semper enim melius vox in silentio generatur, & spirituales otij quiete sapientia foris proferenda percipitur*. Nec aliter
Chrysol. Chrysolog. *O quanto silentio vox nascitur! O quanta taciturnitate tuba inclamatura sæculo generatur!* Vt vel hinc, noueris sermonis sobrietatem siue silentium non modò sapientissimarum cogitationum (sic enim de illo
S. Diadoc. dixit S. Diadochus lib. de perfectione spirituali cap. 70. *Præclara res est silentium, nihilq; aliud, quàm mater sapientissimarum cogitationum*) sed opportunissimorum
Ezec. 3. 4. verborum parentem esse.
& 15. 7 Benè quidem id nouerat S. Ezechiel, qui verbi minister à Deo constitutus ad tacendum se contulit. Etenim cùm ei hæc Dominus dixisset c. 3. 4. *Fili hominis vade ad domum Israel, & loqueris verba mea ad eos*, ipse fuit quidem silentio, & quieti se dedit: sic namque subijcit vers. 15. *Et veni ad transmigrationem ad eos qui habitabant iuxta flumen Chobar, & sedi vbi illi sedebant, & mansi ibi septem diebus*. Quod si inquiras: Qui is qui ad loquendum mittitur, nonnisi de silentio cogitet? Num loquendi officio tacendo satisfieri aut perfectè obedientię fuerit moras nectere? Respondet ad id loci Greg. M. hó.
Greg. M. 11. in Ezech. tunc maximè muneri suo Vatem satisfecisse, & de rectè loquendi officio cogitasse cùm tandiu tacuit, vt à silentio verborum formam normamque loquendi edisceret. Audi illum: *Et prius quam verba faceret, in hoc quod merens tacuit formam verborum sumpsit*, & post pauca: *Missus autem ad prædicandum fuerat, & tamen septem diebus sedens tacebat. Quid est hoc quod nobis Propheta sanctus in hoc silentio innuit: nisi quia ille loqui veraciter nouit, qui prius bene tacere didicerit. Quasi n. quoddam nutrimentum verbi est censura silentij*. Opportunissimè. Pende nutrimenti imaginem, siue illam ab igne, siue à viuente desumpseris. Planè vt ignis à lignorum nutrimento, quod cùm defecerit, extinguitur, & hominis vita à cibo omninò subsistunt, ita verborum opportunitas, & rectitudo à silentio nutritur, vires & vitam accipit. Vnde si illud tollas, verborum quidem formam, & opportunitatem omninò abstuleris, nec vitæ sermones, sed languentes, & emortuos deprompseris: sic hæc admonente Ambrosio præfato serm. 4. in Ps. 118. *Ceterum*
Ambros. *is quicumq; est facilis in verbis velut plenissimarum hac atq; illac effluens interiora euacuat sua, & exterioribus passionibus inundatur tegere se nesciens*: vt ergo rectè atq; veraciter loqui noueris benè prius tacere addisce, & à censurâ silentij sermonis nutrimentum: concocta scilicet, & matura verba sume.

Ad eadem verba.

Principis sermonem non arrogantem, sed modestum esse debere.

ADNOTATIO XX.

1 Omnium quidem optimus, & Principi opportunissimus sermo à Sidonio Apollinari egre-
Sid. Apol. giè præscriptus mihi videtur, hunc in modum, libro 8. ep. 13. *Sine ineptia grauis, sine illudio facetus, sine asperitate constans, sine popularitate communis*: ijs. n. veluti gemmis pulcherrimè ornatus, & mira suauitate cõditus redditur. Sed. n. ne longissimi simus, duo illa tantùm, quibus, & *sine ineptia grauis*, & *sine asperitate cõstans*, id est, modestus, ac mitis sermo Principis asseritur, persequi placet, quod hæc illi opportunissima fuerint. Et verò, vt à sermone sine ineptia graui incipiam: à maturo scilicet, atq; decenti, qui arrogantiam, & insolentiam, cui ineptia, & inanitas affinis est, sapiat, sermonem cum ineptia grauem opportunè primùm proposuero: illũ nimirùm, quo suas dotes, atq; virtutes ille Deo, & hominibus inuisus Pharisæus, sic apud Lucam prædicabat, c. 18. 11. *Deus*
Luc. 18. 10. *gratias ago tibi, quia non sum sicut ceteri hominum, raptores, iniusti, adulteri, velut etiam hic Publicanus: ieiuno bis in Sabbato, decimas do omnium, quę possideo*. Grauis quidem si attendis sermo, sed cùm ineptia. Cur (inquis) cùm ille nihil falsũ, & à veritate aberrans diceret? Planè quod, vt vera essent quæcumq; ille asserebat, at dum sese ipsũ commendabat, atq; efferebat omninò ineptire videbatur,
Ambros. optimè id sic adnotante Ambros. serm. 3. in Ps. 118. *Non mentiebatur Pharisæus, imò etiam vera dicebat, sed omnis qui se exaltat, etiamsi vera dicat, offendit*: quippe vt sapienter admonet Chrysost. hom. 5. de laudibus Pauli:
Chrysost. *Extrema dementia est, nulla imminente necessitate, & necessitate violẽta, proprijs laudibus velle decorari: nõ est hoc secundum Deum loqui: iudicium potius est illud infamię*. Pende illud *nulla imminente necessitate*, & *necessitate violenta*: quòd propriæ laudes nonnisi à necessitate, quæ velut mors immineat, siue vt superior potentia vim afferat, proferendæ, imò extorquendæ fuerint.

2 Sit ergo signatè Principi sermo *sine ineptia grauis*, qui

qui vt de se magna prędicare, ingentes laudes referre, A florentissimam fortunam, & regnorum magnitudinem iactare valeat, parcat tamen, & à celebrandis proprijs virtutibus abstineat, & in magnitudinis suæ commemoratione magna moderatione vtatur, Regum Regem sibi in exemplar adsumens, qui quò maior, ac diuitior erat, maioraque, & admirabiliora perficiebat opera, eò de se ipso, & de suis operibus submissius, & moderatius loquebatur. Fuit quidem ipsi aliquando opus, discipulis suadere suis, vt in se crederent, quòd Dei Filius, & Deus esset, sapidissimo planè modestię condimento necessariam laudationem suam temperauit, hunc in modum: *Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Ioan. 3. 16. Pende singu-
Ioa. 3. 16. la ex Ruperto egregiè ibi omnia pensitante, & primum: B Qui ad sui commendationem iure dicere potuit: Sic ego dilexi mundum, quid enim mundo certius, quàm ab ipso summè fuisse dilectum, qui pro illo semet in pretium dedit? dicente Paulo: *Qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me*: ad Galat. 2. 20. quod planè ad
Ad Gal. 2. 20. suum institutum maximè faciebat, vt homines ad se alliceret; quid namque efficacius ad permulcendos animos amore, & amoris testatione? modestia tamen omnia vincente maluit dicere: *Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret.* Audi Rupertum ibi:
Rupert. *Cum dicere posset: Tantus ego sum, vt credentem in me totum possim redimere mundum, tanta, inquit, dilectione Deus dilexit mundum, vt pro illo in pretium daret Filium suum vnigenitum.* Deinde, vide vt diuinitatem suam minimè iactet, nec aperto ore Deum se esse pronuntiare velit, vt quamuis necessaria id ratione ex fide in se ipsum quam exigebat, subinferatur, alijs tamen aduertendum, quàm à se prædicandum voluerit. Quod C sic diffundit indidem Rupertus: *Nam si credendum in illo est, consequitur, quia Deus est: hoc ergo consequebatur vt diceret, quia Deus sum, quia filius Dei sum, quia Dei Patris vnigenitus sum, & hoc subiungit, sed cum tanto condimento sapientiæ, & humilitatis, vt illum non tam seipsum commendare, vel gloriam propriam quærere, quàm necessariam audientium salutem optare manifestum sit.* Et post pauca: *Quantum habet gratiæ, & pulchritudinis, quod dum causa necessaria poscit, ut se fateatur esse Filium Dei ostentationem declinans, imò declinando se esse quod erat insinuans ad commendationem dilectionis Dei confugit: dicens.* Sic Deus dilexit mundum. Opportunè illud *confugit* quasi à propriæ potentię magnitudinis, & virtutis suæ iactatione fugeret, vt à re sibi, vel ex eo quod tantus esset, ac talis maximè dissona. Egregium Principum documentum, vt eorum *sermo sit sine ineptia grauis*: dum de se, & de sua magnitudine verba facturi, eo sapientiæ, & modestiæ condimento vtantur, vt audientibus quidem intelligendum relinquant, non ipsi ex professo iactent. Ad quem etiam D
Luc. 10. 23. modum ipsemet Dominus apud Lucam c. 10. 23. discipulis suis aiebat: *Beati oculi, qui vident, quæ vos videtis.* Vbi scitè Cardin. Toletus in commentario: *Modestię*
Tolet. *causa non dixit, qui me videtis, sed qui* vident quę vos videtis, *seipsum significans*: vt magnitudo, & propria excellentia necessaria exigente causa subobscurè significanda, non palam iactanda fuerit.

3 Cui cogitationi, & illa etiam Domini fuerit per-
Luc. 9. 58. opportuna responsio, apud Lucam cap. 9. 58. cum dicenti: *Sequar te quocumque ieris*: sic occurrit: *Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos, filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet.* Sed quid est, *non habet*? cui omnia dedit Pater in manus, & à quo omnes omnia habent? aut quomodo nō habeat, cui vel hypostaticæ vnionis ratione rerum omnium dominium, atq; imperium competit? Respondebit Scholasticus: Debitum quidem Christo ea ratione florentissimum rerum omnium imperium, at ipsum exinanisse, atq; euacuasse semetipsum: & suo iuri renuntiasse, vt pro nostra redemptione, & institutione spontaneam paupertatē amplecteretur, quod omninò significauit Apostolus, cùm 2. ad Corint. 8. 9. in-
2. Cor. 8. 9. quit: *Scitis n. gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniā propter nos egenus factus est, cum esset diues, ut illius inopia*

P. Velasq. in Psalm. centesimum.

A *vos diuites essetis.* Benè quidem verum id fuerit, fateor, & amplector, at ei rationi subnixus, rursum ambigo, cur tum Dominus non dixit, quod subindè affirmauit Paulus, & ad morum institutionem mirè faciebat, se quidem natura diuitem, Principem, & Regum Regem esse, sed nostra causa externam maiestatem abdicasse, & adeò egenum redditum fuisse, vt non haberet vbi caput suum reclinaret? Respondet verò Chrysostom. ad egregiam Chrysost.
Christi in verbis suis moderationem atque modestiam spectasse, quod illustre atque eximium erat silentio tegere, & alijs scribendum, prædicandumq; relinquere: sic enim ille hom. 28. in Matth. *Quodque moderatissimè protulit, inde patet, quoniam non dixit, habere se quidem pecuniam, sed despicere, sed nihil se prorsus habere, ut tu hinc perpendas, quàm mirabilis esset in eo humilitas.* Atq; B vt hinc Princeps norit, tantò eum plures laudum, ac virtutum suarum scriptores, & præcones habiturum, quantò in ipsarum pręconio moderatiùs, & modestius ipse se gesserit atque locutus fuerit.

4 Habet verò plurimum gratię, & pulchritudinis, vt quò maior Princeps est, maioraq; & excellentiora opera facturus sit, eò modestiùs, atque submissiùs loquatur. Sic quidem Dominus excellentius inter omnia miraculum facturus, quod miram ipsius potentiam, & diuinitatem erat manifestaturum: quatriduanum videlicet Lazarum à mortuis ad vitam reuocare, tanta verborum moderatione vsus est: *Lazarus amicus noster dormit, sed vado ut à somno excitem eum*, Ioan. 11. v. 11. Pendè Ioan. 11. 11.
immensam factorum, verborumque distantiam. Facto quippe nihil maius, illustrius, atque diuinius excogitari potuit. Verbis nihil demissius, abiectius, infirmius exprimi valuit. Quid enim sic inter diuina opera emineat, emicetq; quàm fœtido cadaueri vitalem vim, vires, spi- C ritumque reddere? quid verò cuiuis siue puero, siue cani, siue culici facilius, aut expeditius fuerit, quàm dormientem excitare? Ergo ad miraculi immensitatem demissiorum verborum mensuram adiungit: pulchrè id Chrysost. Chrys.
Theoph. & Basil. Seleuc. adnotantibus: sic n. à Chrisost. Theophyl.
Theophylactus: *Cuius autem gratiam non manifestè dixit, sed occultè, mortem somnum nominans? Quia a fastu erat alienus, volebat enim ad ostentationem facere, sed occultè resurrectionem, excitationem à somno nominauit. Quod autem hoc uerum, propter modestiam, inquā, occultè locutum, manifestum est ex eo quod sequitur Nam dicens,* mortuus est, *non addidit, vado, ut resuscitem illum. Vides quomodo abhorruerit à fastu, quomodo noluerit celebrare* Basil. Sel.
ea, quę facturus erat. Sic ille. Sed Basilius verba cum factis sic composuit oratione 42. *Hoc eius sapientię est verbis demissionem animi, factis potestatem demonstrare*: vt nimirùm potestas, & magnitudo à factis, non à lingua demonstretur, imo hęc prius deprimat, quòd illa prędicatura sunt: siue quod reapse, vt iam operibus, quā verbis nouus subinde splendor, & ornamentum acce- Iob. Mon.
D dat, splendorem, & magnitudinem illis indat, sapienter id adnotante Iobio Monacho in commentarijs de *Verbo Incarnato* lib. 7. cap. 31. vbi inter alias quas assignat causas, cur Dominus in mirabilium operum patratione verborum humilitatem adhibuit, hanc signate ponit: *Quia uerborum splendor non omnino actiones simul emicare facit, cum tamen naturam excedentium, & diuinorum operum patratio uerborum unà secum humilitatem extollat.*

5 Enim verò egregia hac verborum modestia, atque demissione diuinos dominorum mores vndequaque expressisse, vel exinde liquet, quod superbissimo Rege Assyriorum Sennacherib immania nō modò in Regem Ezechiam, sed ipsummet Deum probra, atq; blasphemias hunc in modum effutiente: *Hęc dicit Rex magnus, Rex Assyriorum. Quæ est ista fiducia, qua confidis? Aut quo consilio vel fortitudine rebellare disponis?* Isaię 36. 4. v. Isai. 36. 4. & 18.
18. *Non conturbet vos Ezechias dicens: Dominus liberabit nos. Numquid liberauerunt dij gentium vnusquisque terram suam de manu Regis Assyriorum? Vbi est Deus Emath? & Arphad? ubi est Deus Sepharuaim? Numquid liberauerunt Samariā de manu mea? Quis est ex omnibus dijs terrarum istarum, eruerit terram suā de manu mea, ut eruat Dominus Ierusalem de manu mea?* Atque ea de causa Ezechia legatos ad Isaiam mittente, vt rem totam

Q 3 pes

per orationem Domino commendaret, ipse, qui blasphemum Regem pro meritis punire decreuerat, horribili videlicet strepitu exercitum delere, Regemque in ignobilem primùm dare fugam deinde gladijs filiorum suorum occumbere; hæc omninò respondisse fertur, Isai. 37. 6. Isaiæ 37. 6. *Hæc dicit Dominus ne timeas à facie verborum, quæ audisti, quibus blasphemauerunt pueri Regis Assyriorum me. Ecce ego dabo ei spiritum, & audiet nuntium, & reuertetur ad terram suam*, &c. At, cur, vel vt bonum Regem Ezechiam plus plus solaretur, vel vt blasphemo Regi potentiam suam iactanti par pari referret, quid quid potentiæ, & fortitudini suæ innixus facturus erat, non è vestigio aperuit? Quid enim fuisset opportunius? quàm terribilibus statim minimis barbarum illum compungere, infamiam fugæ, castra profligata, cæsum, & octoginta hominum millia vno mucrone deleta, ipsumq; Regem à filijs coram Dijs suis interficiendum ei objicere? Occurrit dubitationi huic inibi Hieronymus respondens nō fuisse è dignitate Dei quid quid facturus erat proferre, ne potentiam suam iactare videretur. Sic enim ille Deum loquentem facit: *Nolitimere verba, quibus non tu, sed ego, im blasphematus. Nec dico vniuersa quæ Regi Assyriorum sim facturus, ne meam videar iactare potentiam, sed quod dandus sit ei spiritus non Dei, sed aduersarius* Ergo verborum splendor, & potentiæ iactatio non omninò actiones emicare facit, imò quòd scitè dicit Corn. Tacit. libr. 1. histor. *Ignauissimus quisq; & in discrimine ipso minimum ausurus: nimiu verbis, lingua feroces.* Contra verò potentissimus, & plurimū aggressurus, & perfecturus modestissimè loquitur, vt & verbis, & factis nouum decorem, & venustatem afferat.

6 Illud verò ex hac re maximè fuerit, tanti quidem esse verba modesta, quę humilitatem sapiant, vt factis, ijsq; egregijs ab elata lingua celebratis superiora sint. Quod planè in præfata Pharisæi, & Publicani historia initio adnotationis allata facilè videris: *Nam descendit hic iustificatus in domum suam ab illo,* inquit Dominus Lucæ 18. 14. Sed quamobrem? Quę rogo præclara edidit opera? quas virtutum egregias actiones exhibuit? Ieiunauitne? aut decimas omnium, quæ possidebat reddidit? Audi totam iustitiæ suæ summam, *a longe stans nolebat nec oculos ad cœlum leuare, sed percutiebat pectus suum dicēs, Deus propitius esto mihi peccatori.* Contra verò Pharisęus, & gratias Deo egisse, & bis in Sabbato ieiunasse, & decimas reddidisse, & à cæde, iniustitia, & impuritate manus continuisse; indidem singillatim testatus est, & tamen ta tus hic bonorum operum thesaurus, præ modestis peccatoris verbis longè posthabitus, & cum ignominia reiectus est: vt sapienter expendit Chrysost. hom. 4. de verbis Isaię hunc in modum: *Peccator iustum superauit, publicanus Pharisæum, & verba factis fuere superiora. Quomodo verba? Publicanus dicit:* Deus propitius esto mihi peccatori: *Pharisæus dicit:* Non sum sicut ceteri hominum, rapax, auarus, sed quid? ieiuno bis in Sabbato: decimas do de facultatibus meis: *Pharisæus opera iustitiæ præstabat, Publicanus verba dicebat modesta, & verba plus potuerunt quam facta, tamenque thesaurus cū contumelia reijcitur, & tanta inopia in diuitias commutata est.* Hęc Chrysostomus. Vides modesti, atque humilis sermonis præstantiam, & præ egregijs factis superbè iactatis eminentiam?

7 At enim ne cùm ex Chrysostomo verba factis superiora facimus, illis nos plus iusto tribuere credidens omninò obseruā (quod ad Principis etiam dignitatem mirè facit) in verbis, non iam verba, quàm animum velut de facie agnosci, atque laudari: quippe vt alibi sum longius persecutus: *Vena vitæ os iusti.* Prou. 10. 12. hoc est, Prou. 10. 12. nihil aliud fuerit os, siue sermo hominis, quàm ægri vena, siue pulsus, à quo cordis status siue valetudo, vita, Seneca. aut mors diiudicetur, nam Seneca epist. 114. auctore: *Talis omnibus fluit oratio, qualis vita,* & epist. 115. Melissa. *Oratio vultus est animi.* & Romulo apud Melissam sermone 48. tom. 5. Biblioth. monente: *Vas fictile sonu, & sono homo se mente prodit.* Ergo cū Dominus ex verbis Publicanum absoluebat, Pharisęum damnabat, non tam verba, quàm animum sese per sermones suos ostendentem ad instar medici ex vena, & pulsu est contemplan-

A tis attendebat, & in humilibus, atque modestis verbis animum non modò modestum, atque submissum, sed etiam rectum, & in solido stantem inspiciebat, in arrogantibus verò, atque superbis hominem manem, & nullius frugi, qui non virtutis, sed laudis amore bona opera fecisset, omninò intuebatur: sic sane suprà citatus dicebat Plinius: *qui benefacta sua verbis adornā, non ideò prædicare, quia fecerint, sed vt prædicarent, fecisse creduntur.* En animi inanitatem ex verbis patefactam. Subsistit quidem hæc vndequaq; cogitatio ex infelici Petri lapsu à Domino antè cognito, atque prædicto. Talia etenim illi audactor iactanti: *Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego numquam scandalizabor:* sic Dominus obuiam iuit: *Amen dico tibi, quia in hac nocte antequam gallus cantet ter me negabis.* Matt. 26. 33. & 34. Sed enim nec promissione facta contentus Petrus, nec lapsus fui prædictione deterritus: *amplius loquebatur* (inquit Marcus 14. 31. *Et si oportuerit me simul commori tibi, non te* B *negabo.* Quid? nouane iactatione Christum de sententia decedere volebat, imò potius illum plus plus in prædictione, & crysi facta firmabat, non secùs ac æger, qui Medico ex illius vena mortem iuxta artis suę crysim, & prognostica prædicenti venam magis, ac magis ostenderet pulchrè hęc omnia obseruante Augustino in Psal. 140. non longè à fine, vbi cum dixisset: *Sed quid discipulis suis, ò Christe? Ecce cum ferueret persecutio, quando dimiserunt te omnes solum, & ierunt vnusquisque in sua, prædixisti hoc, quia prauidisti. Non enim quia tu prænuntiasti, tu fecisti, aut tu in quoquam te negasti.* Subjecit: *Et vnus ille audax, qui sibi promiserat, quia tecum esset vsque ad mortem, audiuit quidem à medico quid ei agrotaret ægrotus. Febriens enim sanum se dixerat, cordis venam illi tangebat.* Pulchrè, vt dicere videatur: Nonmodò quā Deus cui omnia, tam futura, quàm præsentia patent, sed qua animarum medicus, & cordium ex verbis inspector Petro lapsum prædixit, quippe dum is tanta de se iactabat: *cordis venam illo tangebat,* & febrim qua æger ad mortem ibat perspiciebat. Vt vel hinc à C verborum arrogantia maximè caueat Princeps, ne velut æger ex vena inanem se, & nullius frugi audientibus patefaciat.

Plin. Iun.

Matt. 26. 33.

Marc. 14. 31.

August.

Ad eadem verba.

Optimi Principis verba non dura, & ardentia sed mitia, atque benigna esse.

ADNOTATIO XXI.

1 EN alterum quod in Principis sermone exigebat Sidonius: *Sine asperitate constans:* vt à verborum acerbitate etiam cùm iustè iratus est caueat, quòd ex celsus animus, vt re ipsa, & factis se vindicet, ardentibus tamen, & acerbis verbis nec in ipsomet infensissi- D mos hostes vtatur, sed placidus semper atque tranquillus vocem moderatam, sermonesque vt à pectore sedata compositos, atque suaues edat, vt de Sponsa sua Sacer celebrabat Sponsus superius adductus Cantic. 4. 13. *Emissiones et ore tuo paradisus:* quasi ab illius ore nihil non vitale, nihil non suaue, & quod paradisum redoleat, spiret, vt Claudian. in Manlian. dixit:

Cant. 4. 13.

Claudian.

Seruat inoffensam diuina modestia vocem.

Vel vide quomodo Dominus ipsummet Proditorē etiā cùm scelus suum, & flagitium omnium flagitiosissimum perficiebat, fuerit allocutus. Credīne ipsum tunc voce feroci interminatum? aut ferreo conuicio impudentissimum illius os verberasse, siue fremitu verbera poposcisse? imò verò sic blandè suauiter, & amicè illum conuenit, vt eius ex ore paradisus videretur spirare: *Amice* (inquit) *ad quid venisti?* Matth. 26. 50. & apud Lucam cap. 22. 48. *Iuda osculo filium hominis tradis.* Pulchrè hæc verba sic expendente Theophyl. in Catena Græca: *Quanta Domini patientia, & malorum tolerantia est, vt proditorem osculetur, & amicus compellat* ver-

Matt. 26. 50.

Luc. 22. 48.

Theophyl.

verbis: Non enim dixit: O scelešte! imò sceleštissime proditor haeccine mihi pro tot, tantisque beneficijs rependis? Sed quomodo compellat: Iuda, inquit, qua miserentis, & a Claudian. *scelere illum reuocantis potius vox erat, quam irati.* Quā opportunè ipsi, quod de Principe suo superius dicebat Claud. aptaueris:

Et placidus delicta domas, nec dentibus vnquam
Instrepis horrendum, fremitu nec verbera poscis.

2 Ad quem modum Lazarum idem Dominus suscitaturus primùm quidem *infremuit spiritu.* Ioann. Ioann. 11. 11. 33. fremitum scilicet indignationis indicem edi- 33.& 38. dit, at subinde cum ipsomet defuncto verba facturus, notanter in semetipso infremuisse, id est, fremitum intra se ipsum cohibuisse, sic dicitur vers. 38 *fremens in semetipso venit ad monumentum.* Quod si inquiras, cur anteà fremitum exterius dederit, & indignationem ostenderit; postea verò & fremitum, & indignationem cohibuerit? Facilis est responsio, primùm quidem non cum homine, sed cum morte, peccato, & mortis ac peccati auctore veluti certa- August. men commisisse, vti August. Beda, Theod. Hera- Beda. cleotes, Cyrill. Alexand. obseruant, ideò indigna- Theodor. tionis signa fremitu, & interminatione dedisse. Cyrill. Ecquis enim Princeps, in eos qui subditis suis acer- Alexand. bissimam mortem inferunt non excandescat, indignetur, & fremat? deinde autem vultum, & orationem ad Lazarum conuertisse: subditum autem allocuturus, siue defunctum, id est, peccatorem ad vitam reuocaturus, non erat, cur externis fremeret, nec dentibus instreperet horrendum, verùm placidus delicta donaret; sic id monente Origene in Catena Græca: *Cum quidem procul abesset a monumento, infremuit spiritu. Vbi autem iam ad defunctos ipsos accedebat, nequaquam spiritu infremebat, sed fremitum in se ipso cohibebat. Quare dicitur. Fremens in semetipso venit ad monumentum.* Sic Ori- Origenes. genes.

3 Ridebat quidem meritò S. Cyrill. Hierosolym. Catech. 6. Ethnicos, qui Iouem suum in taurum transformatum confingebant, quòd vt id animal, & egregia alioqui forma ac dignitate præditum, & humanis vsibus opportunum a regia natura, & conditione non ierit, illud tamen mugitus edere necesse fuerit, qui regio ac diuino ori minimè conueniunt. Sic namque S. Cyrill. Cyrillus: *Taceo Iouis in cygnum mutationes, pudet di-* Hieros. *cere illius in bouem transformationes: sunt enim mugitus indigni Deo.* Numirùm alia Principem, alia priuatum decent, quædam ab humili hominum sorte non errant, quæ à Principum maiestate alienissima sunt. Ita Seneca l. 1. de Clement. capit. 7. elegantissimè inquit: Seneca. *Humili loco positis exercere manum, litigare, in rixam procurrere, ac morem iræ suæ non gerere, liberius est, leues inter paria ictus sunt: Regi vociferatio quoque verborumque intemperantia non ex maiestate est.* Subdit rationem & dicta sic diffundit: *Graue putat eripi loquendi arbitrium Regibus, quod humillimi habent? ista, inquis, seruitus est, non imperium. Quid tu, non experiris istud nobis esse, tibi seruitutem? Alia conditio est eorum, qui in turba quam non excedunt, latent, quorum & virtutes vt appareant diu luctantur, & vitia tenebras habent. Vestra facta, dictaque rumor excipit.* Sed enim ea ratio longiùs petita videtur, illę proximiores sunt: tum Regiam maiestatem, tranquillam, serenam, atque pacatissimam esse, à qua verborum tumultus, & nimbosi sermonis tempestas minimè oriatur, vt egregiè monet Gregor. Nazianz. orat. 4. in Iulianum ibi impium il- Nazianz. lum Principem carpens, quod *cum iudicis munere fungeretur, ardam clamoribus, & verborum strepitu implebat, non aliter, ac si ipse esset, cui vis, & damnum inferretur,* subijcit opportunà ironia, *instar minirùm eorum Regum, qui tranquillitate & conilantia laude quondam florebant, nec etiamsi quid molestiæ illis accidisset, vultum tamen vllo modo immutabant, aut perturbationis vestigium ostendebant:* tum, vel maxime, cum Principis dignitate, quæ salutaris & benefica, & vitalem paradisi auram spirans esse de-

A bet, eam verborum intemperantiam & ardorem, qui subditos stimulet, & adurat, non benè se gerere. Sanè *indignatio Regis nuntij* (siue vt LXX. explicant *angeli*) *mortis*, Prou. 16. 14. id est, Principem indigna- Pro. 16. 14. tionis signa alicui dare, tantumdem ac vitam ei auferre, fuerit. Quod quidem, vt experientia nouimus, in acerbis, & ardentibus verbis signantissimè locum habet. Sic namque idem Salomon Prou. 12. 18. *Est qui* Pro. 12. 18. *promittit, & quasi gladio pungitur conscientia*: pro quib. LXX. LXX. reponunt: *Sunt qui dicentes vulnera enses siue vt* Lect. Heb. *enses*: & eodem sensu Hebræa Lectio: *est effutiens vt confossiones gladij*: quasi ardens & acerbum Principis verbum à gladio pectus transuerberante nihil omninò differat. Quid verò à Regis natura fuerat magis alienum, quàm mortis Angelum, siue instrumentum fieri?

4 Videris hanc verborum in ipsosmet acerbissimos hostes temperantiam à Domino seruatam: cùm apud Ioannem cap. 8. 49. turpissimæ illi, quam ei Iudæi im- Ioan. 8. 49. B portauerunt calumniam, siue contumeliam: *Samaritanus es tu, & dæmonium habes*: ipse sic respondit: *Ego dæmonium non habeo.* Ad quæ verba nemo non ex PP. egregiam Domini mansuetudinem atque modestiam obseruat, & Greg. quidem Magnus hom. 18. in Euang. sic loquitur: *Ecce iniurias suscipiens Dominus non irascitur, non contumeliosa verba respondet. Qui si eisdem ista dentibus respondere voluisset: dæmonium vos habetis, verum profectò diceret, quia nisi impleti essent dæmonio, tam peruersa de Deo loqui non possent.* Verùm enim verò Lentius, & Rupertus inibi maximè probati P. Maldonato vim facientes in pronomine illo *ego* quo singillatim vsus est Dominus, omninò censent: opportunum ipsi tunc visum fuisse eos admonere, à dæmone quidem possessos esse, & dæmonium habere: sic namque ibi Maldonatus: *Acutius notauit Leontius pronomen illud ego, emphaticè positum esse, quasi diceret: Ego dæmonium non habeo: vos habe-* C *tis.* At cur ea verborum obscuritate vsus fuit, qui facilè potuit dicere: imò vos dæmonium habetis? Sanè ne è Domini ore ardens, & acerbum verbum exiret, sic id adnotante Ruperto: *Opprobrium inimicorum retorquet in caput ipsorum, vocis quidem deuitans horri-* Rupert. *sonam turpitudinem, ne diceret vos potius dæmonium habetis.* Pulchrum omninò Principibus monitum, vt horrisonam verborum turpitudinem, etiam dum cum seruis, aut vilibus homuncionibus agunt, deuitent, non tam quid illi mereantur, quàm quid ipsos deceat, attendentes. Equidem hac etiam ratione Patriarcha Abraham, vt laudis alibi expendo, cum diuite auaro, homine non modò flagitiosissimo, sed extra salutis viam iam posito, & gehennæ igni addicto, sermones miscens, adeò nullum in ipsum conuitium iecit, vt filium potiùs nominauerit. *Fili* (inquit) *recordare, quia recepisti bona in vita tua.* Lucæ 16. 25. Sed quorsum *fili*? eòne honore infelicissimus damnatus dignus Luc. 16. 25. fuerit? Non equidem: at enim vt ille acerba conuitia audire meruerit; optimus tamen Princeps Abraham horrisonam vocis turpitudinem deuitare debuit: & qui D illum pro meritis puniuit, & aquæ guttam denegauit, acerbum, & ardens verbum ei dicere à sua dignitate alienum existimauit: non obscurè id sic inibi innuente S. Petro Chrysologo serm. 123. vbi cùm dixisset: *O* Chrysolog. *singularis bonitas! adhuc vocat filium quem videt inferni vernulam, pœnarum sobolem, extremum mancipium iam gehennæ.* Subijcit scitè post nonnulla: *Voco filium, vt intelligas iudicij esse quod pateris, non furoris: voco filium, vt in me mea patientia, & in te tua maneat pœna.*

5 Illud verò maius pondus in hanc rem habet, quod ex Numerorum historia cap. 20. 9. elicitur, cùm populo ob situm murmurante, Moysique, & Aarone largissi- Num. 20. 9. mam aquarum venam egregio ex Dei præscripto patrato miraculo, ei præbentibus, Deum non leuiter offendisse, & ea de causa ingressu terræ promissionis prohibitos fuisse, dicitur: rem tota sic Sacro Scriptore referente: *Tulit igitur Moyses virgam, quæ erat in conspectu Domini, sicut præceperat ei, congregata multitudine ante petram, dixitque eis: Audite rebelles, & in-*

credul.

creduli. Num de petra hac vobis aquam poterimus eijcere? Cumque eleuaſſet Moyſes manum, percutiens virga bis ſilicem egreſſæ ſunt aquæ largiſſimæ, ita vt populus biberet, & iumenta. Quid verò tum Deus? *Dixitque Dominus ad Moyſem, & Aaron: Quia non credidiſtis mihi, vt ſanctificaretis me coram filijs Iſrael, non introducetis hos populos in terram, quam dabo eis.* Sed quæ, rogo, tantæ huius iræ, & indignationis Dei in obſequentiſſimos ſibi ſeruos cauſa? Meruit quo crimine magnus Dux tam acerbum ſupplicium? Vis noſſe, Quod vt cetera probi, & fideles extiterint, ardentibus tamen, & contumelioſis verbis cum populo egerint, incredulum, & rebellem eum appellantes, vti ex Abulenſi, Theodoreto, Lyrano, & Oleaſtro hunc in modum admonet Par. Cornelius ibi, vbi cum dubitaſſet: *Quænam fuit incredulitas vel peccatum Moyſis?* Sic inter alia reſpondet: *Quod locutus ſit non petræ, vti iuſſerat Dominus, ſed populo, eum obiurgando, & exacerbando vocans eum incredulum, & rebellem: vnde populus irritatus videns licet miraculum aquarum, non ſanctificauit tamen Dominum, eum laudando eique gratias agendo.* Sic ille. Audis, quàm ſit à Principis ore, & dignitate alienum duris, & odioſis verbis ſubditos premere? cùm Moyſes ea ratione, quamuis iuſſa Domini exactè fuerit executus, eius tamen indignationem, iramque ſubierit, & tanquam è peritia regendi populum aberrans, ingreſſu terræ promiſſionis prohibitus ſit.

Abulenſ. Theodor. Lyra. Oleaſt. Cornel.

Oleaſt. Pſ. 105. 32. Lect. Heb.

Nec omittendus id dicendi modus, quo id expreſſit Oleaſter dum componens hæc verba cum illis Pſal. 105. 32. *Et irritauerunt eum ad aquas contradictionis, & vexatus eſt Moyſes propter eos* (ſiue vt eſt in Hebræo *& malum fuit ipſi Moyſi propter eos*) *quia exacerbauerunt ſpiritum eius*, quibus eandem hiſtoriam attigit Vates: ex vtroque loco inter ſe collato ſic infert: *Ex quibus innui videtur, Moyſem ex acerbitate ſpiritus verba aliqua indigeſta protuliſſe*: tantùm non illum debilis ſtomachi arguens: qui exaſperatus à ſuis exurgentem in ſe indignationem, & ab ea acerba, & dura verba non compreſſit, atque digeſſit, ſed cruda, & indigeſta euomuit.

6 Sed id omnino animaduerſione videtur digniſſimum, tunc ſignatè Moyſem ob aſpera, & odioſa verba tum apud Deum, tum apud populum non leuiter offendiſſe, cùm in ipſiuſmet populi gratiam egregium perficiebat miraculum, & ſitim, quæ illos vexabat, largiſſimè explebat, vt primò videris quam ſint ſubditis acerba, & odioſa dura Principis ſui verba, quæ omnem bono operi ſplendorem, & gratiam adimunt, vti obſeruabat Cornelius inquiens: *Vnde populus irritatus videns licet miraculum aquarum non ſanctificauit tamen Dominum, eum laudando eique gratias agendo.* Quaſi valentior ſit ad irritandum acerbus ſermo & durus, quam ingentia beneficia, & dona ad demulcendum, & promerendum. Deinde vt hinc facilè inferas, quàm inuiſus ſubditis Princeps futurus ſit, ſi & dura verba, & opera non mitia exhibuerit, cùm & illis is fuerit inſenſus, qui bonis, & ſalutaribus operibus verborum acerbitatem admiſcuit: vti ſtultiſſimus ille mortalium Roboam, à quo cùm populus humilis, atque ſubmiſſus efflagitaret, vt aliquid de tributorum onere remitteret, quod à parente Salomone ſupra facultates, & vires ſubditorum videbatur impoſitum, non meliora ipſe verba ſimul, ac opera, quàm hæc dedit: *Pater meus aggrauauit iugum veſtrum, ego autem addam iugo veſtro, pater meus cecidit vos flagellis, ego autem cadam vos ſcorpionibus.* 3. Regum 12. 14. Qua quidem inſipientiſſima reſponſione miſerum populum ad deſperationem adegit, vt liberè renuntiauerit, neque illud onus, neque vllum imperium à genere Dauidico ſibi eſſe ſubeundum: *Quæ* (inquit) *nobis pars in Dauid? vel quæ hæreditas in filio Iſai? Vade in tabernacula tua Iſrael, nunc vide domum tuam, & abijt Iſrael in tabernacula ſua.* Ac ſi diceret. Suas ſibi res curet, & nouos ſubditos quærat Roboam, nec iam ſibi ampliùs cum Iſraele quidquam fore commune ſperet: Principem enim iam acerba, & ardentia depromentem verba non ferimus. Quod ſic expreſſit Hieronymus epiſtola 62. ad Theophilum: *Quis ſcorpionibus cedit, & lumbis patris habere ſe putat digitos craſſiores, citò regnū manſueti Dauid diſſipat.* Vbi illud maximè obſerua, faciliùs dura, & ferme importabilia onera à Salomone impoſita, quàm dura, & acerba verba a Roboamo dicta populum ſuſtinuiſſe, quaſi hæc plus grauent, acriuſque adurant. Quod equidem in Imperatore Caio Caligula facile etiam videre fuerit: is namque non tam ob nefandam ſæuitiam, & quod humani ſanguinis auidiſſimus optarit, populum Romanum vnam ceruicem habere, vt Vrbis, & orbis exitium, & fax ſemel eſſet, quam quòd contumeliarum faciendarum cupidiſſimus, ſiue (vt ait Seneca) *Mirabili ſtudio ferretur omnes aliqua nota feriendi*, ſignate verò Aſiatici Valerij, quem in primis amicis habebat, & Chæreæ tribuni militum aures aſſiduè, conuitijs fatigaret, ab ipſis immaniter interfectus eſt. Certè Tacitus lib. 11. Annalium Aſiaticum præcipuum auctorem interficiendi Gaij affirmat, & de Chærea, ſic ſcribit Seneca lib. de Conſtantia Sapientis cap. 18. *Huic Caius ſignum petenti, modò Veneris: modò* Priapi *dabat, aliter, atque aliter exprobrans armato mollitiem, &c. Coegit itaque illum, vti ferro, ne ſæpius ſignum peteret. Ille primus inter coniuratos manum ſuſtulit, ille ceruicem mediam vno ictu decidit: plurimum deinde vndique publicas, ac priuatas iniurias vlciſcentium gladiorum ingeſtum eſt, ſed primus vir fuit, qui minimè viſus eſt.* Hęc Seneca.

3. Reg. 12. 14.

Hieronym.

C. Tacit.

Seneca.

Ad ea verba.

Et inſatiabili corde.

Auaritiæ ſordes à Regio animo alieniſſimas eſſe.

ADNOTATIO XXII.

Tertull.

1 SCite quidem Tertullianus libro de habitu muliebri cap. 7. cùm dixiſſet: *Apud barbaros quoſdam, quia vernaculum eſt aurum, & copioſum, auro vinctos in ergaſtulis habent, & diuitiis malos onerant, tantò locupletiores, quantò nocentiores.* Subiecit: *Aliquando re vera inuentum eſt, quomodo, & aurum non ametur.* Et ſanè meritò, cùm eo non minus quàm ære, & ferro vinctis, moleſta corpori illius catena ſit. Transferas id non minùs opportunè ad animum, à quo cùm moleſtiora ei auri vincula, & compedes ſint; non poteſt vllo modo, ſi plenè is ſapiat, amari. Sed enim ad Principem duplicata iam opportunitate hæc transferas, apud quem omninò dixeris: *Aliquando reuera inuentum eſt, quomodo, & aurum non ametur*: quòd hic amor ab illius animo, & dignitate ſit alieniſſimus, quippe, qui ex diametro cum regia maieſtate, & magnitudine pugnet: *Nihil enim eſt* (ſic M. Tull. lib. 1. officiorum) *tam anguſti animi quam amare diuitias, nihil honeſtius, magnificentiuſque, quàm pecuniam contemnere.* Quod ſanè monitum libro 2. ſic denſat, & Principibus omninò aptat: *Nullum eſt vitium tetrius quàm auaritia, præſertim in principibus, & Rempubl. gubernantibus*, in oratione verò pro Sylla: *Regium* (inquit) *eſt ita viuere, vt non modò homini, ſed nec cupiditati quidem ſeruias: contemnere omnes libidines, non auri, non argenti, non ceterarum rerum indigere.* In quam planè ſententiam omnes quotquot pleno pectore ſapiunt, pedibus, ac manibus vt dicitur, eunt, egregiè cunctis præeuntibus S. Thom. libro 3. de Regimine Principum cap. 3. & Ariſtotele lib. 8. Ethicorum; ita enim Angelicus Doctor: *Quid tam indignum Principi, quā vt, totum tenens non ſit contentus toto, ſed minutias quaſdam, atq. exiguas portiones ſatagat quoquo modo adhuc facere ſuas.* Pulchrè, nec minùs opportunè Philoſophus, ait enim: *Etenim Rex non eſt is, cui ſua non ſatis ſunt, quique non omnium bonorum copia antecellit. At qui talis eſt, nihil præterea deſiderat.* Subſcribit vtrique Plinius in Panegyrico rationem ſic velut acu tangens: *Nam cuius eſt quidquid eſt omnium, tantum ipſe quàm omnes habet*: nec diſſidet Seneca, qui cùm libro 7. de Beneficijs cap. 4. Omnia Principis eſſe, poteſtate, & imperio, quod cuncta peruadat ſic dixiſſet:

M. Tull.

S. Thom. Ariſtot.

Plinius. Seneca.

Iure

Iure ciuili omnia Regis sunt, & tamen illa, quorum ad A *Regem pertinet vniuersa possessio, in singulos Dominos descripta sunt, & vnaquęque res habet possessorem suum. Itaque dare Regi, & domum, & mancipium, & pecuniam possumus, nec donare illi de suo dicimus. Ad Reges enim potestas omnium pertinet, ad singulos proprietas.* Alibi stultam mortalium auaritiam, possessionem, proprietatemque discernentem sic damnauit: *Stulta mortalium auaritia possessionem, proprietatemque discernit, nec quidquam suum credit esse, quod publicum est: at ille sapiens nihil iudicat suum magis, quam cuius illi cum humano genere consortium est.* Ergo ait sapienter Angelicus Doctor, indignum esse Principis maiestate auidis, siue inuidis oculis subditorum bona tanquam aliena, & non potiùs tanquam sua conspicere, & totum potestate, & maiestate tenentem toto contentum non esse, nisi puerorum more exiguas minutias, & reculas manibus tangat, & apprehendat.

2 At enim ex allatis M. Tullij verbis, & rei ipsius na- B tura non ea solùm ratione longè à regia dignitate auaritia it, sed quod angusti animi fuerit, rei sordidæ, & abiectę qualis pecunia est, affectu, & amore tangi, nimirùm amor in rem amatam amantem transfert, & vt

1. Petri 1. 14. Apostolorum Princeps acutè dixit, eandem ei formam, & figuram, ac illa est reddit. Sic namque ille epist. 1. cap. 1. vers. 14. *Non configurati prioribus ignorantia vestra desiderijs:* tantùm non dicens, eandem sibi quemque figuram assumere, quam habet id quod desiderat, atque concupiscit. Vnde quidem bonus Imperator Basilius Leonem filium ad excelsitatem animi Rege dignam ex diuitiarum contemptu sic vrgebat, in admoni-

Basil. Imp. tionibus capite 14. *Excelsum, atque sanctum Principis animum non adeò magnitudo dignitatis ostendit, ac pecuniæ contemptus, in eo enim generositas animi elucescit maximè: si ergo tu excelso animo esse vis, esto præcipuè in nummis inductione pecuniæ contemptor.* Optimè enim vero de Salomone immensas opes egregiè contemnente, & diuitijs affluentibus cor omninò subtrahente iuxta

Abulens. Lyra. Caietan. acutam Abulensis, Nicolai de Lyra, Caietani, & aliorum expositionem dixit Sacer Scriptor: *Dedit Deus sapientiam Salomoni, & prudentiam multam nimis, & latitudinem cordis, sicut arenam, quæ est in littore maris.* 3. Regum. 4. 29. Vt videlicet cùm tantam auri, argenti-

3. Reg. 4. 29. que copiam, quantam lapidum habuerit, sic enim 3. Regum 10. 27. *Fecit vt tanta esses abundantia argenti in Ierusalem, quanta & lapidum.* Et 2. Paralipom. 9. 27.

2. Paralip. 9. 27. *Præbuit Rex argentum, & aurum in Ierusalem, quasi lapides.* Turbulentissimo illi diuitiarum pelago, animum verè regium, & capacissimum quasi arenam, & littus opposuerit, in quem collisi illius fluctus ita confringerentur, vt immensam illam auri, argentique vim nihilo pretiosiorem duxerit, quam exiguam arenam, aut

Sap. 7. 8. lutum: ita eo seipsum explicante Sapient. 7. 8. cùm de amore, quo sapientiam prosequebatur, sic loquitur: *Et diuitias nihil esse duxi in comparatione illius, nec comparaui illi lapidem pretiosum, quoniam omne aurum in comparatione illius arena est exigua, & tanquam lutum æstimabitur argentum, in conspectu illius.* Atque ea sanè sapientia, & regia mente imbutas opes sibi minime seruauerit, sed omnibus magnanimè, & liberaliter distribuerit: id enim innui videtur ijs libri Regum, & Paralipomenon verbis: *Fecit vt tanta esset abundantia argenti in Ierusalem quanta & lapidum: & præbuit Rex argentum, & aurum,* &c. subditos videlicet suos diuitijs affluentes reddens, quod Regis magnanimi, & qui verè Rex sit, proprium fuerit, quod vnico verbo visus est attigisse Lyra inquiens: *Latitudinem cordis ad magnificè expendendum.* Secus quidem ac insanissimus ille Caligula, qui vt se Imperij incapacem ostenderet, sinum auri capacem, quo ipse maximè gauderet, quodque attrectaret, & complecteretur, ostendebat: sic nam-

Sueton. que de illo Suetonius in Caligula cap. 42. *Contrectandæ pecuniæ cupidine incensus sæpè super immensos aureorum aceruos patentissimo diffusos loco, & nudis pedibus spatiatus, & toto corpore aliquando volutatus est.* O angustum, & exiguum animum arenam, & lutum complectentem: sicque pedibus subijcientem, vt animum ali

omninò subiectum demonstraret. Subscribit his sapienter Synesius orat. de regno: vbi Regem à pecuniæ ap- *Synesius.* petentia deterrens, auaros *præ ceteris ignobiles, atque improbos, planèque illiberales esse* sic omninò confirmat: *Qui quidem primi sui contemnendi auctores fuerunt, quoniam circa id quod infimum est, in contraria naturæ consilia deflexerunt: hæc enim corpus animę obsequio subiecit: externa ad corporis vsum reuocauit: posteriori verò secundas partes dedit: at illi animam, & corpus ei, quod tertium est, subiungunt. Sese igitur eos aspernantes, principemque animę partem in seruitutem redigentes, quid est quod illi magnum, honestumve moliri, aut deliberare queant?* Pergit verò statim Synesius, et eos formicis ignobiliores apposita ratione sic conuicit: *Quos eos formicis ignobiliores, atque insipientiores pronuntians veritatis causa non erubescam, illa enim vita necessitate quęstum metiuntur, hi vitam quęstu lucrique necessitate censent esse metiendam.* Hæc ille, vt videris regiam auari Principis magnitudinem formicæ pusillitati, & vilitati posthabitam.

3 Huc maximè facit peculiaris modus quo in suis pugnis, & certaminibus describendis vsus est Paulus: mirum enim fuerit, quàm aliter alios, atque alios hostium cum ipso congressus depinxerit, alijs videlicet validè, & à fronte, & quasi in iusto certamine cum ipso pugnantibus, imò & colluctantibus: alijs verò è contra præ ignauia, & timore non nisi à tergo insequentibus, nec tam manu, quàm voce, eaque submissa aggredi audentibus. Enim verò carnis pugnas, & colluctationem referens totis iusti certaminis, & ancipitis prælij vocabulis sic vtitur 1. ad Corinth. 9. 25. *Omnis autem qui in* *1. Ad Cor. 9. 25.* *agone contendit, ab omnibus se abstinet,* &c. *Ego igitur sic curro non quasi in incertum; sic pugno, non quasi aerem verberans. Sed castigo corpus meum, & in seruitutem redigo.* Pende agonis phrasim ex Cassiano collat. 7. cap. *Cassian.* 21. dicente: *Vbi enim agon dicitur, & certamen, & pu-* C *gna, seu colluctatio.* Sed & certaminis discrimen, & sanguinem sic alibi graphicè depingit: *Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meę, angelus Satanę, qui me colaphizet.* 2. ad Corinth. 12. *2. Ad Cor. 12. 7.* 7. Vides hostium cum Paulo pugnantium animositatē, siue audaciam, imò verò impudentiam, qui cum experto, & toties victore congressi, vt in iusto discrimine in ipsammet venerandam Pauli faciem vulnus destinent? Id quidem cum carne, id cum illecebris pugnare est: iam verò quàm aliter auaritiæ, & temporalium lucrorum pugnas recenseat, audi: sic namque in epistola ad *Ad Philip. 3. 13.* Philip. cap. 3. 13. *Quæ quidem retro sunt obliuiscens: ad ea verò, quę sunt priora extendens me ipsum.* Obserua illa: *quę retro sunt:* ac si dicat, tam debiles, & imbelles hostes, & tam facilis de illis victoria, vt ego spernendo quàm pugnando vicimor, eorum obliuiscar, illi non nisi à tergo contemnentem, & obliuiscentem D timidè insequi audeant. At qui tandem ij hostes fuerint, dixerat paulò antè: *Quę mihi fuerunt lucra: hæc arbitratus sum propter Christum detrimenta.* Lucra videlicet, & temporalium rerum incrementa adeò sunt viro magnanimo indigna, vt imbecillitatis suę conscia, nisi à tergo, & ignaua voce cum illo pugnare non audeant. Audi Philippum Abbatem lib. 1. in Cantica cap. 8. Qui *Philipp. Abba.* cùm dixisset: *In se ipso enim viator fortis quodammodo iam securus ab incursu vitiorum, vel à consensu degeneri feliciter alienus, munitus patientia certam velut fiduciam sibi sumit, & de optato præmio fiducialiter iam præsumit.* Subijcit: *Cui etsi quædam aduersa post tergum submurmurant, & insistunt, ei tamen in facie efficaci protermia non resistunt, dum oblitus quæ retro sunt, concupiscit, & deficit in atria sola Dei.* Pulchrè illud *post tergum submurmurant:* non quidem quasi hostes qui pugnent; sed tanquam timidę, & loquaces feminæ, quæ manibus minimum ausurę, vocibus decertent: imò eas non nisi à longè, quin in facie resistant edere valeant. Adeò quidem magno, & egregio viro dispar auaritiæ certamen est. Quo omninò referas quæ Seneca de Demetrio *Seneca.* Philosopho diuitias adeò contemnente, & reijciente: vt cùm ei Imperator ducenta obtulisset talenta, quinque millia scilicet Philippicorum, vt a sapientia auerteret,

&

& ad opum, & pecuniæ amorem, possessionemque A traduceret, ille cum risu reiecerit: ne dignam summam iudicans, qua eius animus tentaretur: sic refert lib. 7. de benef. c. 11. ad finem: *Itaque cum C. Cæsar illi ducenta donaret, ridens reiecit, ne dignam quidem summam iudicans, qua non accepta gloriaretur, &c. Reddendum egregio viro testimonium est. Ingenti ere ab illo dici audiui, cùm miraretur dementiam eius, quòd se putasset tanti posse mutari. Si tentare, inquit, me constituerat, toto illi fui experiendus imperio*: Quasi dixerit, non quod toto imperio dato cessurus essem Philosophia, & integritate vitæ, sed quod adeò vilis, & abiecta res pecunia sit, vt non minus quàm totius orbis imperium opus esset, vt periculum mei fieret.

4 Sed & inde turpissimam Principi auaritiam esse, tam Latinius Pacatus cum magno Theodosio collocutus, quàm Synesius Antistes, illius filium Archadium admonens præfata oratione *de regno* contendunt, quod in eo dedecore nulla Principi ad manum excusatio, B nullum velamentum, quo obtegatur esse possit. Audi

Pacatus.

vtrumque: & primò Pacatum in Panegyrico. Sic enim ille: *Et priuatorum quidem auaritia licet mala, tamen aliqua defensio est, timetur inopia, & reponitur senectuti, & prospicitur hæredi: quam habet causam concupiscendi,*

Synesius.

qui quantum vbique est, habet? Acriùs Synesius inquiens: *Rex autem pecuniæ appetens, multo est institore turpior: hic enim familiæ egestati subuenit, in illo verò animi nequitia omni prorsus excusatione caret.* Quæ bene quidem percallebat Imperator Antoninus Philosophus: de quo Iulius Capitolinus in eius vita: *Nihil magis timuit, &*

Iul. Capit.

deprecatus est, quàm auaritiæ famam de qua se multis epistolis purgat. At inquis quomodocumque id fuerit, Sacram tamen auri famem sic concupiscendo, atque corradendo ipse exaturabit: sed, vt id fuerit, de quo alio in loco: Quid tam longè à Regia conditione fuerit, quàm Principem sese esurientem, & alieno implendum, atque satiandum fateri? cùm is qui se ipso, & ex se C nascentibus bonis contentus imò & satur, ac impletus non est, pusillitatem, & infelicitatem suam publicet.

Luc. 22. 15.

Cenè Dei Filius apud Lucam 22. 15. notanter: *Desiderio desideraße Pascha manducare* professus est, quod suum omninò Pascha non alterius esset: signatè enim

Exod. 12. 11.

Phase Domini in Scriptura dicitur Exod. 12. 11. quippe

Tertull.

indignum, atque extraneum à tanta maiestate fuisset, alienum aliquid desiderasse, vt Tertulliano lib. 4. contra Marcion. cap. 40. pulchrè obseruatum est ad hunc modum: *Professus itaque se concupiscentia concupisse edere Pascha, vt suum: indignum enim, vt quid alienum concupisceret Deus.* Quam sanè cogitationem iam pridem ipse Dominus per Salomonem sic expresserat: *Veni in hortum meum soror mea sponsa, messui myrrham meam cum aromatibus meis: comedi fauum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo:* Cantic. 5. 1. vbi forsi-

Cant. 5. 1.

tan grauatè audis, toties ab Sponso inculcari pronomen *meum*, nam & myrrham, & aromata, & fauum, & ab ipso distillans mel, & vinum. & lac singillatim sua appellat, cùm nemini dubium fuerit, omnia omninò D eius esse. Quid ergo, ais, opus fuit singulis rebus, & ciceis *meum* addere? Planè vt iam exinde acerbissimo in eum iaciendo conuicio occurreret, quippe malus seruus simul & procax:

Nam lingua mali pars pessima serui.

Iuuenal.

Vt se ignauiæ argui sensit: sic Domino, à quo talentum acceperat, exprobrabat apud Matth. 25. 24. *Scio quia homo durus es: metis vbi non seminasti, & congregas vbi*

M. Anto.

non sparsisti: vt tacitè illi obiecerit quod M. Antonio apud Plutarchum non nemo: *si vis duas collectas, da duas messes.* Quòd planè opprobrium pulchrè his verbis Dominus à se propulsat, omninò adstruens nihil ipsum metere, quod à se prius non fuerit præseminatum & duabus collectis exigendis duas priùs messes exhibuisse, egregiè hęc ad id loci pensitante Gilliberto serm 41. in Cantica hunc in modum: *Audite quia non*

Gillibert.

metit nisi quod suum est, nisi quod ipse præseminauit. Verè seruus ille malus, & piger, qui pigritiæ suæ causam in Dominum interpretatione maligna transfudit: Scio quia homo austerus es, tollens quod non posuisti, & metens vbi non seminasti: *Benè piger, in quo Dominus non inuenit quod meteret. Et verè malus, qui diligentiam metentis Domini in duritiam peruerso sensu conuertit; infructuosè quod acceperat seruans, & iniuriosè de bono Domino sentiens. Non metit Dominus Iesus nisi quod seminauit, non metit nisi suum.* Hæc ille per opportunè. Quod si aduertes, hac inter aliàs ratione ab albo Regum progenitorum Christi Achab Rex Israel tanquam solio indignus à Matthæo reiectus est, quod *alienum*, Naboth scilicet vineam, seruiliter concupierit, & quod non fuerit adeptus, panem noluerit manducare: *Auertit faciem suam ad parietem* (inquit Sacer Scriptor 3. 3. Reg. 21. Regum 21. 4.) *& non comedit panem*. Sed cur non co- 4. medit? Respondet Ambros. libro de Naboth cap. 4. *Et non manducauit panem suum, quoniam quærebat alienũ.* O Regem pro suo se fastigio metientem!

5 Demum ea ratione auaritiam cum Regia maiestate signatè pugnare dixeris, quod eximium ei splendorem, & quod Regis omninò proprium est, adimit. Beneficentiam, & liberalitatem, à qua si rectè sapis, regiæ dignitatis vsus, atque exercitatio est. Nimirum vt ex Cyrillo Alexandrino in libro de recta fide ad Theodosium copiosiùs alibi dixero, prçclara Principum sors, munusque per illustre à diuina excellentia in ipsos defluxit, vt summæ illius celsitudinis viuæ imagines, & simulachra facti, amplissimarum dignitatum fontes, & humanę felicitatis principia, & origines existant. Vnde hunc omninò optimi Principis finem, & scopum esse debere: *vt subditos felices efficiat*: secus quidem ac Tiberius ille, cui obijciebatur, sibi potiùs, quàm Romæ felicem esse, suo loco ex omnium scriptorum consensione videbimus. Enim verò hac omninò regula Principem à Deo fore dimetiendũ, ea Domini verba apud Matthæum cap. 24. 45. *Quis putas est fidelis seruus, &* Matt. 24. *prudens, quem constituit Dominus super familiam suam,* 45. *vt det illis cibum in tempore. Beatus ille seruus, quem cum venerit Dominus eius, inuenerit sic facientem*: satis ostendunt: eò enim egregia muneris administratio reuocatur, vt opes sibi non seruet, sed vtraque manu commissis sibi populi distribuat: sic id adnotante Chrysosto- Chrysost. mo homil. 37. in Genesim: *Beatus enim dicitur seruus ille, quem cum venerit Dominus, inuenerit facientem, & sic dispensantem cum seruis, & non arcis, & vectibus includentem.* Quasi is omninò malus Princeps habeatur, qui thesauros arcis, & vectibus claudit, quippe qui eorum non custos, sed dispensator à Deo effectus est: sicut ille inutilis, imò iniquus fons esset, qui hominibus sitientibus vni sibi aquam reseruaret. A quo non iuit Philo libro de Ioseph monens: *Affluunt opes? Impartire: nam diuitiarum pulchritudo est non in crumena, sed in egenorum auxilio.* Porrò, si attendis, Christum verum Deum, verum Regem esse, & à Ioanne non Deo, non populi Rege discriminari; inde à PP. inter alia signatè adstruitur, quod à Christi Natali dies crescere, & incrementa capere: à Ioannis autem ortu decrescere, & minimui incipiant. Audi vnum pro omnibus Am- Ambros. brosium sermon. 12. de Natali Domini: *Verum est quod ait sanctus Ioannes Baptista de Domino Saluatore dicens:* Illum oportet crescere, me autem minui: *Siquidem hoc primum etiam ipsis temporibus approbetur. Ecce enim Natiuitate Christi dies crescit, & Ioannis Natiuitate decrescit: illo oriente lux proficit, hoc nascente minuitur. Ipsa enim quodammodo tempora famulantia partibus suis cùm detrimentum faciunt, seruus gignitur; cùm autem Dominus nascitur, consequitur augmentum: profectum planè facit dies, cùm mundi Saluator oritur, defectum patitur, cùm vltimus Propheta generatur. Scriptum est enim*: Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem. Egregia omnia, sed pende illa *ipsa quodammodo tempora famulantia partibus suis*: vt videlicet à dierum & lucis (quę felicitatis typum esse alibi vidimus ad ea verba Ieremiæ 17. vers. 17. *Diem hominis non desideraui* in nostris commentariis in epist. ad Philippens. illustrata c. Ierem. 17. 2. v. 15. adnotat. 1. num. 12.) incrementis, veri Principis 17. lucem, & felicitatem suam in subditos suos refundentis specimen, & character desumeretur: contrà verò lucis diminutio seruum demonstraret, eumque, qui, vt sanctissimus

ctiſſimus et quo *nullus inter natos mulierum maior* : at A tua ſui luminis imminutione Iudæorum populum obſcuratum iri, adumbrabat : quippe id Principis munus eſt, felicitatis, et incrementorum fontem, et originem ſuis eſſe : is bonus omnino Princeps eſt, à quo omnes creſcunt. Dixeris habuiſſe id ob oculos præfato loco

Stobæus. Gentilem Iamblicum apud Stobæum ſerm. 44. vbi cùm dixiſſet : *Omne honoratum augetur, contemptumque imminuitur*. Subiicit : *& hoc eſt ſignum clariſſimi imperij bene adminiſtrati* : vt dixerit, ab incrementis, ſiue decrementis ſubditorum, benè aut malè adminiſtrati Imperii velut à Lydio lapide experimentum ſumi. A quo

Cassiodor. planè non iuerit quod à Caſſiodoro ſub perſona Regis Theodorici, et à Sidonio Apollinari tanquam frequens hominum prouerbium dicitur : ſic enim aiebat Rex ille lib. 1. epiſt. 22. *Fit interdum cauſa mala fiſci, vt bonus*

Sidonius. *Princeps eſſe videatur*. Sidonius verò, *Certè creber prouincialium ſermo eſt Annum bonum de magnis non tam fructibus, quàm poteſtatibus, exiſtimandum*. Veriſſimè, et B diuinè, quod vt bonus atque ferax annus omnium hominum res fœcundat, ac promouet omniumque animos exhilarat : ſic à bono Principe omnes ſubditi fortunantur, & eorum facultates, et honores incrementa accipiunt. Vnde iterum Sidonius Patienti Lugdunenſi Antiſti, qui omnibus omnimodo opem ferre ſtudebat : *Bonum annum* ſic abſolutè appellauit : *inter hæc temporum mala, bonus Sacerdos, bonus pater, bonus annus es*. Iam ſi malo fato auarus ſit Princeps, regium hunc ſplendorem, et præcipuum ſummæ excelſitatis ſuæ vſum, quòd bonus ſuis annus ſit, ſibi indignè, et illiberaliter adimit : et, quod peius eſt, malus illis annus ſterilitatem, orbitatem, et triſtitiam mortalibus afferens, eſſe videtur. Quò quidem illud facit, quod Princeps quidam Scytha, cuius regnum magnus ille Alexander tyrannicè eo titulo occupabat, quòd Deus eſſet, cuius omnia ſunt, ei non ſine morſu reſpondebat : *Si Deus es, tribuere beneficia debes : non ſua ab hominibus eripere*.

Pulchrè,

DE

DE OPTIMO PRINCIPE,
LIBER TERTIVS.

De ſcopo quem ſibi Princeps in gubernatione proponere debet.

Ad hæc Pſalmi verba: *Miſericordiam cantabo: Pſallam, & intelligam: Perambulabam in innocentia cordis mei in medio domus meæ*, & ad ea: *Vt ſedeant mecum*, &c.

PROOEMIVM.

QVemadmodum nullus ad Olympicum certamen accedit, niſi priùs certaminis leges optimè nouerit, ita Princeps nō priùs Regni gubernationem opportunè ſuſceperit, quàm priùs intellexerit, & ſuo cum animo expenderit, quid principatus lex poſtulet, quemque ipſe ſibi ſcopum in Imperij adminiſtratione proponere debeat: nam ſi parum rectè ſcopum deſtinarit, totâ aberret via neceſſum eſt. Quapropter tertiùs hic liber Dauidis miſericordiam, & intelligentiam ſignatè illuſtrans eò potiſſimùm tendit, vt Principem admoneat, ſummum ipſius decretum eſſe debere, vt mente, conſilio, affectu, ope & modis omnibus ſuorum vtilitati & bono indeſinenter inuigilet, nec ſolum tueatur præſentem Reip. felicitatem, verùm etiam florentiorem reddat quàm acceperit: *Nam vt gubernatori* (ſic M. Tull.) *curſus ſecundus, Medico ſalus, Imperatori uictoria, ſic Reip. moderatori beata ciuium vita propoſita eſt, vt ea opibus firma, copijs locuples, gloria ampla, & virtute honeſta ſit.* Vti & inclytus noſter Rex Ferdin. qui & Sancti cognomen tulit, & dubiū fecit, fueritne ſanctior an fortior, an felicior, inter præcepta, quæ Alfonſo filio ſub mortem dedit, regio ore dixit: *Si pro religione, & ſubditorum bono tot in bello, & pace egregia facinora, ac ego perfeceris, æquè bonus Princeps meritò exiſtimaberis: ſi verò plura melior omninò Rex eris.* Ergo Principem omnium bono natum, imò datum à Deo ſubleuandis mortalium, quòd omnibus proſpiciat, omnibus conſulat, cui nihil ſit antiquius, nihil dulcius Republ. cui pluſquàm paternus ſit in omnes animus cui ſingulorum vita charior ſit quàm ſua, quòd noctes, ac dies nihil aliud agat, nitaturq; quàm vt optimè ſit omnibus, quòd Regni commodum, ſuum ducat eſſe lucrum, quòd ſibi nullum relinquat otium, quò ſuis liceat in otio viuere, ſequentibus capitibus ſiue adnotationibus delineabimus.

M. Tull. lib. 8. epiſt. ad Attic. epiſt. 11.

INDEX ADNOTATIONVM LIBRI TERTII.

AD ID VERSVS II. ET INTELLIGAM.

Principem subitò non fieri, sed multa rerum cognitione, studio, & vsu opus ei esse.

ADNOTATIO I.

1 BENE omninò, regio animo, & ore optatur, & dicitur, *Intelligam*: quod Salomone Reges instituente, auctore Prouerbiorum capite primo, versiculo quinto: *Intelligens gubernacula possidebit*: *Prou. 1. 5.* negotiorum videlicet cursum prudentię suæ clauo haud difficiliùs moderabitur, quàm peritus nauclerus, qui clauum manu tenens nauim huc atque illuc pro re nata dirigit: sed enim scitè, & opportunè Dauid, qui regni gubernationem paulò antè susceperat, non dixit, *Intelligo*, quasi subitò cùm ipso Regno ipsammet scientiam gubernandi esset adeptus, & (vt est in Prouerbio) *Subitò alius effectus fuisset*; sed signatè *Intelligam*: duo quidem professus: alterum, se rerum cognitione, vsu & experientia destitutum, animum ad intelligendum addicturum, vt artem gubernandi indefinenter perdisceret; & intelligens gubernacula possideret: alterum, hoc nomine satis iam intelligentem, & prudentem esse, vt bene ipsi cum Plinio iuniore dixeris: *Plin. Iun.* *Præcipua prudentia est, quod alios prudentiores existimat; præcipua eruditio, quod discere vis.* Iam verò huic rei opportunissimè videntur locuti tum sapiens Epictetus apud Stobæum sermone quadragesimo quarto, *Epictetus.* eadem nauis gubernandæ imagine seruata hunc in modum: *Quemadmodum si gubernare nauem conaueris, omninò prius artem gubernandi perdisceres; ita ciuitatem recturus, regendi disciplinam addiscito: vt enim illic nauis vniuersa fidei tuę committitur, ita hic tota Respublica gubernanda tibi est.* Tum etiam Isocrates *Isocrat.* libello à nobis sæpius laudato de Regni administratione ad Nicoclem, eum sic admonens; *Demonstratum est enim eiusmodi illos habituros imperium, cuiusmodi rationibus ipsi præparauint animum suum. Proindè, nullis athletis sic conuenit exercere corpus, vt Regibus animum.* Sic ille. Vnde quidem Veteres Sapientes huic omninò rei intenti, Phaetontis fabulam argutè confinxerunt, vt sub imagine insani illius adolescentis Solis filij, qui cùm à Patre impetrasset, vt vno die currus sui habenas sibi permitteret, & aurigandi imperitus cælum, terramque combureret, à Ioue fulmine è curru excussus in Padum fluuium præceps decidit: eos depingerent Principes, qui nulla arte, nullo studio, nulla gubernationis disciplina imbuti, Reipublicæ clauum, & administrationem suscipiebant: vti Verri insultabat Marcus Tullius *M. Tull.* oratione quarta in Verrem: *Tu sine vlla bona arte, sine humanitate, sine ingenio, sine litteris intelligis, & iudicas.* Quos sanè Phaetontes ob oculos omninò habuisse, & traduxisse dixeris Venerabilem Gillibertum Abbatem *Gillebert.* sermone decimo quinto in Cantica inquiens: *Multos enim videmus, & dolemus, tam insperatò cessisse, quàm subitò erupisse.*

2 Iam verò fuerit id ubi minùs mirandum, si obserues, ipsammet Dei Verbum: *In quo sunt thesauri sapientiæ, & scientiæ Dei*: cùm semel in mundum homines recturus aduenire decreuit, eodem aspectu humanę gubernationis scientiam, quodammodo addiscere voluisse, ne subitus, & veluti indoctus Princeps adesse videretur. Nimirùm sub hoc sensu dixisse videtur apud Salomonem Prouerbiorum capite octauo, *Prou. 8. 30.* versiculo trigesimo: *Delectabar per singulos dies, ludens coram eo omni tempore, ludens in orbe terrarum.* Etenim hęc verba de Dei filio secundùm diuinam naturam, priusquam humanam susciperet, capiunt Beda, Glosa, *Beda, Glosa.* & plerique Patrum. Quod si ambigas, quisnam ille ludus Dei filio adeò frequens? siue etiam qua ratione ludere ipsi decens fuerit? Respondet sapienter ad id loci Pater Salazar, eam huic phrasi imaginem subesse, cùm artifices ea quę seriò, & magnis impensis acturi sunt, in rudiori primùm materia effingunt, vt illa veluti delineatione, & exercitio, qua manus edocetur, & instruitur, perfectius, & numeris suis absolutum opus euadat: quippe id, ludere, siue præludere frequenter dicitur. Quod domus exemplo, quam lusisse artifex dicitur, cùm eam in charta delineat, cumprimis illustrat: deinde eò aduocat tum militum exercitia, quibus antequam cum hoste manus conserant, seipsos comparant, acies efformando, & irruptiones faciendo, quæ militaria pręludia dicuntur, de quibus opportunè apud Cassiodorum libro primo variarum, *Cassiod.* epistola decima septima, dicebat Rex Theodoricus: *Quia res præliorum bene disponitur, quoties in pace tractatur. Munitio quippe tunc efficitur præualida, si diuturna fuerit excogitatione roborata. Omnia subita probantur incauta, & malè construi in locis tunc quæritur, quando iam pericula formidantur.* Vnde concludit: *Nam quis eum prouidentiam habuisse putet, si tunc cęperit fabricis operam dare, aut penum condere, cum oporteat bella tractare?* Tum etiam torneamenta, quibus equites exercitationis gratia in sese incurrunt, vt ad hostem excipiendum se componant, quæ hastiludia dicuntur. Vnde ad rem appositè ait: *Ergo sapientia, & Verbum Dei ab exordio* *Salazar.* *orbis conditi Incarnationem suam, vitam, mortem, quam iam serio apud nos acturus erat, ludere cœpit, imagines, plures, vmbras, & figuras tamquam prælusiones quasdam iam inde præmittens.* Ita ille: ac si diceret, vt exinde is, qui homines moderaturus, edocturus, atque iudicaturus erat, non subitus gubernationem suscipiens, & negotia expediens adueniret, sed quasi scientiam gubernationis more humano paulatim ad nostri institutione edidicisset: & ipsamet experientia edoctus ad regni munia exercenda accederet. Pro qua sæpè cogitatione egregiè fidem iubet non semel Tertullianus. *Tertull.* Nam primùm libro de Carne Christi capite sexto, hęreticos, qui Dei filium non humanam, sed sydeream carnem assumpsisse nugabantur, adeò confutat, & a veræ fidei lumine exules ostendit, vt illum etiam ante Incarnationem, humanam carnem prælusisse, cum veteribus nimirùm Patribus se conspiciendum dabat (veram carnem eam fuisse, quæ hisce apparitionibus inseruiebat, Tertulliani paradoxum esse, omninò nouimus; bene id inibi adnotante Pamelio, *Pamel.* sed vt hoc è re nostra non est: ita nec nostro instituto obest) sic affirmet: *At quin tunc quoque inter illos Angelos ipse Dominus apparuit Abrahæ sine natiuitate cum carne scilicet pro eadem causa diuersitate. Sed vos hoc non recipitis, non eum Christum recipientes, qui iam tunc & adloqui, & liberare, & iudicare humanum genus ediscebat in carnis habitu.* Scitè id *ediscebat*: vt qui Verbum, Sapientia, & Doctrina Patris est, à quo, & in quo, & per quem omnis sapientia existit, ad Principum institutionem, regiam artem ediscere videretur, quasi non aliter gubernatio felicem exitum habitura fuerit.

3 Vnde alibi idemmet Tertullianus Marcionem *Tertull.* reuincit, quod Christum subitò venientem fecerit:

sic

sic enim libro tertio contra Marcionem capite secun- A do: *Suspectum habebitur omne quod exorbitarit à regula,* &c. *Subito filius, & subitò missus, & subitò Christus. At quin nihil putem à Deo subitum, quia nihil à Deo non dispositum. Et vtique, tantum opus, quod scilicet humana saluti parabatur, vel eatenus subitum non fuisset, quà per fidem profuturum.* Pulcherrimè, vt adstruat nihil bene dispositum, subitò posse erumpere, nihil subitum, vtile, & profuturum fore, semperque cum immaturo, & subito consilio prudentiam decertare: vti de vxore subitò repudiata, subitò ducta acutè dixit aduersùs Iouinianum *Hieron.* Hieron. *Quasdam repudiatas altero nuptiarum die, statim nupsisse legimus, vterque reprehendendus maritus, & cui tam citè displicuit, & cui tam citè placuit.* Vt omninò ex Tertull. inferas eum tantùm gubernationi idoneum Principem, qui regiam artem meditatus, & in ea non leuiter exercitatus fuerit. Quod quidem in libro aduers. Praxeam cap. 16. sic iterum confirmat: *Ipse enim & ad humana semper colloquia descendit ad Adam vsque ad* B *Patriarchas, & Prophetas in visione, in somno, in speculo, in ænigmate ordinem suum præstruens ab initio semper. Quæ erat persecuturus in finiie semper ediscebat,* &c. *Ediscebat autem vt nobis fidem sterneret, vt faciliùs crederemus Filium descendisse in sęculum.* Hæc ille. Pende singula, & illud in primis, *in visione, in somno,* &c. vt videris optimum Principem omni modo, omni ratione sese in arte gubernandi exercere debere, nullum non lapidem mouentem, vt quidquid ad illam spectat omninò norit, atque ediscat. Deinde obserua illa: *Ediscebat autem, vt nobis fidem sterneret.* Nimirùm vel ex Dei Filij exemplo: eum planè Principem subditis suis proficuum & gubernationi opportunum credemus, quem semper ediscentem, acieque exercentem viderimus. Ab eo autem, qui tantam molem, tam difficilemque prouinciam suscipiens, non ediscere, non meditari, non sese omni modo exercere velit, quid commodi, aut vtilitatis sperauerIs? nonne statim oneri succumbet? nec tam lux, quã C fax regni deputabitur? Vti inquiebat Venerabilis Gillibertus: *Gillibert.* *Multas enim videmus, & dolemus, tam insperatò cessisse, quàm subitò erupisse.*

4 Cui sanè doctrinæ non leuiter adstipulatur Domini sensus, cùm Moysi ab eo efflagitanti, vt munus gubernandi populum, quod ipse gerebat, in alios etiam conferret, siue diuideret, sic locutus dicitur Numerorum 11. v. 17. *Nu. 11.17.* *Auferam de spiritu tuo, tradamque eis, vt sustentent tecum onus populi:* Sed quid fuerit? *Auferam de spiritu tuo.* Num de alieno potiùs quàm de suo liberalis esse Dominus voluit? Minimè quidem, quippe pro *LXX.* *spiritu tuo,* LXX. reponunt, *de spiritu, qui in te est:* id est, de meo spiritu, quem olim in te posui, vti ad hunc modum explicat S. Chrysost. homil. *de Spiritu S.* tomo 3. *Chrysost.* *Non dixit accipiam tuum, sed de spiritu, qui in te. De meo accipiam.* At multò id videtur difficilius cùm adeò angustus, & breuis Dei spiritus hinc esse videatur, vt pluribus satis non sit, qui n quod de ipso aliis fuerit diui- D dendum à Moyse primum auferatur, repugnante Ioanne *Ioan. 3.34.* ca. 3. vers. 34. dum ait: *Non enim dat Deus spiritum ad mensuram.* Verùm enim verò, pulchrè subsistit cum hac spiritus diuisione perfecta Dei liberalitas, & diuini Spiritus immensa amplitudo. Nimirùm eò Dominus respexisse videtur, vt spiritum potiùs suum, qui iampridem in Moyse fuerat, quàm qui à seipso immediatè producitur, in nouis illis populi gubernatoribus collocaret. Cur verò? An melior ille? & qui à Moyse aliquid boni acceperit, quod à se non haberet? Non opinor. Sed enim sic ad nostri institutionem de spiritu suo Dominum censuisse dixeris: vt illum gubernationi opportuniorem quodammodo duceret, qui in Moyse, & rerum cognitione, vsu, & experientia instructus regiam gubernandi artem quasi didicisse videretur: vti de Dei *Tertull.* Filio dicebat Tertull. *Qui iam tunc, & alloqui, & liberare, & iudicare humanum genus ediscebat in carnis habitu.* Adeò ipsi subitò factus Princeps displicuit, adeòque illum ediscere, efformari, & gubernationis arti incumbere, & in ea proficere voluit.

5 Nec ab hoc planè inerit optimi Principis symbolum in parturientis Rachelis sepulchro Sauli à Samuele primo Regum 10. versiculo primo propositum, iam ne de collata, sibi à Deo Principis dignitate dubitaret, quàm vt inde quid ipse Regni habenas suscipiens esset acturus admoneretur: *Et hoc tibi signum quia vnxitte Deus in Principem. Cùm abieris hodie a me, inuenies duos viros iuxta sepulchrum Rachel.* Nimirùm vt homo in lucem educendus non subitò progignitur, & paritur, sed postquam seminatur, fouetur, & quasi fermentatur, concoquitur, ac maturescit, non aliter omninò perfectum opus euasurus, pulchrè dicente Quintiliano *Quintil.* libro decimo institution. oratoriar. capite tertio: *Nihil rerum ipsam naturam voluisse magnum citò effici, proposuisseque pulcherrimo cuique operi difficultatem, quæ nascendi quoque hanc fecerit legem, vt maiora animalia diutius visceribus parentum continerentur.* Ita Princeps cum Regni gubernatione, siue subditis gubernandis se gerat, vt rerum cognitione, doctrina, & vsu imbutus, experientia edoctus, prudentum consilijs ad- B iutus, quę apud se omnia seriò, & maturè concoquat, fermentet, & in vsus suos transferat, ac gubernandum accedat; sic namque maturos, atque legitimos prudentis gubernationis partus edet: secùs verò infelicem abortum facturum fore non est dubium. Certè huc inter alia intentus Principi, potestatem suscipienti signatè præscribebat Dominus, vt legum summam, quarum ipsi cura demandata erat, propria manu conscriberet, vt altiùs illa eius animo inhæreret, & imbiberetur: ita scribente Moyse Deuteronomij capite decimo septimo, *Deut. 17. 18.* versic. decimo octauo: *Postquam autem sederit in solio Regni sui describet sibi Deuteronomium legis huius in volumine accipiens exemplar a Sacerdotibus.* Et elucidante Philone in libro de creatione Principis hisce verbis: *Post acceptam potestatem iubetur Deuteronomium, hoc est le-* *Philo.* *gum compendium describere manu propria, quò magis eà præcepta inhæreant animo: nam legentibus elabuntur sententiæ, quòd lectio morat non patitur, qui autem scribit per* C *otium imprimit, & infigit menti singula facilè non in transcursu animaduersa, sed cunctanter non prius cogitatione transeunte ad sequentia, quàm bene pensitarit, quæ præcesserant.* Hæc ille.

6 Quò bene referas cum Cardinalibus Hugone, & Caietano ea Salomonis verba Prouerbiorum capi- *Prou. 25.2.* te vigesimo quinto, versu secundo: *Gloria Dei est celare verbum, & gloria Regum inuestigare sermonem.* Dum prior sententiæ pars à Caietano, posterior ab Hugone egregiè explicantur: sic namque ille, & gloriam *Caietan.* Dei verbum cęlantis, & Regis gloriam peruestigantis sermonem capit, quasi Deus, qui supremus omnium Dominus, & iudex est (est enim signatè ibi vox אלהים *Elohim,* id est, Iudices, vt idem inter Caietanus obseruat) magnam gloriæ suæ partem ducat, suorum iudiciorum rationes, & causas tegere, & occultare, & optimo quidem iure: nam cum ille ipsissima sapientia, lex, & regula omninò fuerit, vtique indecorum videatur, humanis sese iudicijs disquirendum dare. Certè hac ratione Bernardo auctore sermone 4. de verb. Isaiæ, gloriosus super thronum excelsum, & eleuatum Isaiæ ostensus est: quod ipso iudicia sua proferente, & his præmia, illis pœnas inferente, eius caput, *Bernard.* atque pedes, iudiciorum scilicet suorum causæ, *Isai. 6.2.* siue principia necnon fines, atque rationes Seraphinorum alis obuelentur, ac contegantur. Contrà verò Regis gloria sit, nihil vnquam agere, aut decernere, cuius rationem, & causam omnibus indicare non possit, quod vt apud Stobæum dixit Cleomenes: *Vulgi ar-* *Stobaus.* *bitrium supra Principes sit,* illorum videlicet secreta, & intentionem rimantis, & peiorem in partem interpretantis, & vt monuit Cassiodorus libro 6. epist. 23. *Habet vltionem suam hominum frequentia.* Quę sanè *Cassiod.* posterior huius explanationis, ac sententiæ pars vt in se ipsa spectata mollius decurrat, & nostro sit instituto per opportuna, ex Cardinalis Hugonis interpretatione omninò adiuuanda est, dum ipse Regis gloriam inuestigantis sermonem eò refert, vt præfatum à nobis *Hug. Car.* Deuteronomij præceptum expleat: *Cum sederit Rex in solio regni sui, describet Deuteronomium legis huius,* &c. Quasi illi maximè gloriosum sit tam Dei legem, quã

humana etiam Principum, atque prudentum placita A
inuestigare, vt regiam gubernandi artem ediscat, vti de
Rege Assuero Sacer Scriptor affirmat inuestigare soli-
tum quid iustum ac decens esset à sapientibus: *Qui sci-*
rent leges, & iura maiorum. Esther. 1. v. 13. & de Alexan-
Esther. dro Seuero Lampridius: *Praficiebat rebus literatos, &*
Lamprid. *maximè qui historiam norant, requirens quid in talibus*
causis, quales in disceptatione versabantur, veteres Impe-
ratorum, vel externarum gentium fecissent. Nimirum,
cùm Aristotele auctore libro sexto Ethicorum capite
Aristot. duodecimo: *Periti ac senes vsu, & experientia consecuti*
sint oculum quendam, quo principia facilè cernunt. Quid
Principi gloriosius fuerit, quàm ex sermonis inuestiga-
tione, nouum, & singularem oculum consequi, quo re-
rum faciem non ex aliorum solùm oculis, sed à se ipso
videat, earumque principia norit? Certè apud Home-
rum non illæ principis dignæ laudes fuerint, si formo-
sus videatur, cùm ad istum modum laudentur fœminæ,
nec si eius facundiam admirentur homines, quod hæc B
Sophistarum, ac Rhetorum laus sit, nec si eius robur, &
vires efferantur, quippe sic athletæ, non Principes lau-
dantur: nec si illius diuitiæ ab omnibus prædicentur,
cùm ita laudentur negotiatores, sed illa omnino Prin-
cipis laus esse dicitur: *Si à tergo pariter, & à fronte sit*
Homer. *oculatus,* si plurima videlicet sapiat, præterita respiciens,
futura prospiciens. En Principis gloriam inuestigare
sermonem, Cui iam sensui Caietani expositioni præ-
misso, siue subintellecto, benè illius sententia heret, glo-
riosum nempe Regi esse nihil agere, cuius rationem
omnibus indicare non possit: nimirum quidquid ipse
rationem, visum, & sapientium consilium inuestigans
egerit, non poterit non gratum omnibus, & rectum vi-
deri.

7 Enim verò iis Salomonis verbis ipsius met exem-
plum Deo quidem pergratum mirè concinit: quippe
Deo ipsum per somnium ad postulandum quæcumque
placuissent alliciente, sic ille respondisse fertur, tertio C
3. Reg. 3. 7. Regum cap. tertio, vers. septimo & nono: *Et nunc Do-*
& 9. *mine Deus, tu regnare fecisti seruum tuum pro Dauid*
patre meo: ego autem sum puer paruulus, & ignorans
egressum, & introitum meum, &c. *Dabis ergo seruo tuo*
cor docile, vt populum tuum iudicare possit, & discernere
inter bonum, & malum. Obserua illud *cor docile, vt iudi-*
care possit: quod non benè herere dixeris, meliùs quip-
pe cor docens ad iudicandum, quàm *docile* videbatur
optandum fuisse, sed enim aliter Salomoni, aliter etiam
Deo visum, illudque opportunius Regi recenter inau-
gurato exoptandum, ac petendum fuit, vt animum obe-
dientem, & promtiorem ad audiendum, atque ediscen-
dum quàm ad imperandum afferret. Quod Hebræa Le-
ctio omninò firmat, quæ pro *cor docile*, habet *cor au-*
diens, siue *cor cum auribus*: non ea solùm ratione, vt sub-
ditos, & consiliarios audiret, sed (quod potissimùm op-
portunitas exigebat) vt sese ad audiendam, & inuesti- D
gandam, atque ediscendam gubernationis scientiam
inclinaret: sic seipsum multò post eodemmet Salomone
Eccl. 1. 12. explicante Ecclesiastes c. 1. 12. *Ego Ecclesiastes fui Rex*
in Ierusalem, & proposui in animo meo quærere, & inue-
LXX. *stigare sapienter de omnibus*: siue vt habent LXX. & He-
bræa: *Dedi cor meum ad quærendum, & inuestigandum.*
Quæ sic efferenda videntur, vt sese Regem eo nomine
dignum affirmet, quòd cor docile habuerit quo quære-
re, & inuestigare sapienter, siue quidquid ad Regni gu-
bernationem spectat discere curauerit: sic hæc inibi ca-
Greg. Neo. piente S. Gregorio Neocæsariensi metaphrasi: *Nec ve-*
rò temerè hæc nunc dico, verùm mihi Hebræorum Re-
gnum Hierosolymis fidei mea commissum habenti dili-
genter, & accuratè omnia cogitata, & perpensa sunt. Sa-
nè quasi temerè se Regem appellasset, si Regnum ade-
ptus diligenter, & accuratè, quæcumque ad bonam Re-
gni administrationem opportuna sunt, non inuestigas-
set, atque didicisset.

Ad titulum, *Ipsi Dauid*: ad Iosiæ
facta relatum.

Historiarum lectionem ex magno Principis vsu esse ad
verissimam disciplinam; & ad res ciuiles
exercitationem.

ADNOTATIO II.

1 Ergo bonus Princeps *Intelliget*, instituet, & exer-
cebit animum, & regiam artem, rectamque gu-
bernationis formam addiscet: & verò cùm ex rerum
cognitione, & vsu, *ille oculus* Aristoteli assertus, quo re- Aristot.
rum principia dignoscuntur, acquiratur, qui prudentiæ,
aut parens, aut proles est: haud dubium esse potest, quin
Principi lectio, & eruditio maximè conueniat, quippe,
& *Prudentia compendium in litteris contineri*, scitè mo-
B nitum est a Petro Blesensi epist. 67. & oraculum fuerit, Petr. Bles.
quod inquit Vegetius de re militari: *Neminem decet* Veget.
vel meliora scire, vel plura quàm Principem, cuius doctri-
na omnibus potest prodesse subiectis. Sed enim vt omnis
literaturę non omninò ignarum Principem esse opor-
teat, & *Gloria Regis sit*, cùm publicis curis, atque nego-
tiis non distringitur, *inuestigare sermonem*, tam circa lin-
guarum eruditionem, Musicam, Poesim, & Mathema-
ticas disciplinas, quàm circa veterum sententias, & mo-
ralia Philosophiæ documenta, vti de auo suo Theodo-
rico Rege, Athalaticus apud Cassiodorum lib. 9. epistola
24. Senatori Præposito sic aiebat: *Nam cum esset publi-* Cassiod.
ca cura vacuatus, sententias prudentum à tuis fabulis exi-
gebat, vt factis propriis se exæquaret antiquis. Stellarum
cursus, maris sinus, fontium miracula rimator acutissi-
mus inquirebat, vt rerum naturis diligentius perscrutatis,
quidam purpuratus videretur esse Philosophus. At verò
moderatum hoc studium eripere, quin animum oc-
C cupet, & à negotiorum expeditione auocet, omninò
fuerit operæ pretium: quippe vt nihil in Principe op-
tandum, nihil ipsi decorum censendum, quod publi-
cæ rei, & Regni vtilitatibus non conducat: ita ea solùm
doctrina, atque eruditio suadenda est, quæ in com-
mune bonum, & vtilitatem conuertenda sit, ita signa-
tè Plutarchus in libello *ad Principem indoctum* ex sen- Plutarch.
tentia Homeri dixit: *Non priuatos homines, otiososve,*
Deorum voluerunt esse discipulos, sed Reges, qui sapientiā,
& virtutes animi consecuti, ea essent ad vtilitatem om-
nium conuersuri. Quo planè sensu imbutus Alexander Dio. Chry.
apud Dionem Chrysostomum oratione 2. de Regno
ad Philippum Patrem disserebat: *Non omninò necessa-*
rium Regibus esse Philosophiam attingi ad summum. In-
genuè autem, & simpliciter ostendere ipsis factis morū hu-
manitatem, mansuetudinemq; ac iustitiam, insuper ac ex-
celsum animum, & fortem. Hęc ille, & alia suo loco ap- Corn. Tac.
D pingenda. Vnde quidem, & Cornelius Tacit. optima ra-
tione laudauit Iulium Agricolam socerum suum in eius
vita: *Incensum, & flagrantem Philosophiæ studio animum*
coercuerit, retinueritque, quod est difficillimū in sapientia
modum. Et apud bonos auctores plures Principes, quòd
doctrinam supra modum affectauerint, malè audierunt, Ammian.
vt apud Ammian. Marcell. Iulianus ille veræ Religionis Dio. Cas.
desertor, apud Dionem Hadrianus, & apud Trebellium Trebell.
Galienus, de quo cùm dixisset: *Longum est eius versus,*
orationesq; connectere, quibus suo tempore tam in Poetas,
quàm in Rhetores emicuit: scitè subiecit: *Sed aliud in Im-*
peratore quæritur, aliud in oratore, vel poeta flagitatur.
Et vt è nostris aliquid etiam dicamus Alphonsum Deci-
mum, cui sapientiæ, & eruditionis studium *Sapientis* co-
gnomentum dedit: plus admirationis, quàm gloriæ ex
literis sibi peperisse nouimus. De illo siquidem verissi- Marian.
mum hoc iudicium tulit Ioannes Mariana li. 14. de Re-
bus Hispaniæ, cap. 5. & lib. 13. cap. 9. *Admirationem illa*
faciunt, quòd in castris educatus à prima ætate arma tra-
ctans tantos effecerit in Philosophia, Historia, & rebus
Astronomicis progressus. Verùm tantis literarum præsi-
diis, suffultus non oblatum ab exteris Germaniæ Impe-
rium tuetur, imò paternum Regnum cum ignorantia de-
perdit. Nimirùm aduersùs Senecæ monitum epistola Seneca.
107. iue-

107. literarum intemperantia laborauit: *Nec vita, sed scholæ didicit*. Quare pergit Mariana: *Sapientis cognomen literæ pepererunt, sed retento sapientiæ inani nomine vix potuit sibi sapere, & domesticus consulere*. Vt meritò dixeris illum ipsissimum Astrologum fuisse, qui dum totus oculis in cœlum spectat, quę ante pedes erant non videns, in foueam cum aliorum risu cecidit, atque ipsi potiori iure quàm Atheniensibus Alexandrum, tunc omnia potentem, armaq; tenentem inter Diuos reponere recusantibus potuisse dicere Demadem apud Plutarchum in vita Demosthenis: *Videte, ne dum cęlum custoditis, terram amittatis.* *Plutarch.*

2 Vnde ergo Princeps commodiùs, opportuniùs, faciliùs intelliget, discet? Dixerim incunctanter, ex Historiarum lectione, cui illum impensiùs incumbere debere, quotquot pleno pectore sapiunt, omninò censent. Nam primùm ab Historia Princeps non modò discet, & sapientiæ discipulus censebitur, sed Doctor etiam, atque Magister euadet. Etenim qui historiam non perfunctoriè, sed pensiculatè, & cum fructu legerit, atque nouerit: omnia quodammodo nouisse censendus est. *Nazianz.* Sic id monente Gregorio Nazianzeno in epistola ad Nicobulum: *Præclarum est, mentem historiarum cognitione instructam, ac refersam habere. Historia enim conglobata quædam, & coacervata sapientia est, hominumq; multorum mens in vnum collecta*. Quasi dixerit ab Historia sapientię aceruum, & summam, & quidquid homines de virtute, siue de Republica censuere, rectaque ipsorum iudicia, ac sensa haberi. Vbi etiam Historiæ excellentiam omninò innuit Theologus, vt dum plura hæc tempora complectitur, singulorum hominum consilijs qui sua solùm ætate res metiuntur longè antecellat. *Diodor.* Quod quidem Diodorus Siculus in procœmio Bibliothecæ, sic etiam disertè monuit: *Seniorum consilia, quos longa ætas prudentiores effecit, laudantur, at hos tantò antecellit Historia, quantò plura exempla rerum complectitur diuturnitas temporis, quàm hominis ętas.* C *T. Liuius.* Ad quem sanè modum egregius Historicus Titus Liuius libro primo sic ad legendam historiam alliciebat: *Hoc illud est præcipuè in cognitione rerum salubre, ac frugiferum, omnis te exempli documenta in illustri posita intueri, vt inde tibi, tuæque Reipub. quod imitere capias, inde fœdum inceptu, fœdum exitu quod vites*. Quid plura Princeps? Quid amplius? opportunius? certius è tota literarum penu exceperit? Dixerim fidenter. *His ampliùs, fili mi, ne requiras*. Sed iam hoc monitum Principes ab optimo Imperatore Basilio primogenitum suum Leonem optimæ spei adolescentem sic instruente accipiant: *Basil. Imp.* *Per historias veteres ire ne recusa, ibi enim reperies sine labore, quod alij cum labore collegerunt, atque illinc hauries, & bonorum virtutes, & improborum vitia, vitæ humanę varias mutationes, & rerum in ea conuersiones, mundi huius instabilitatem, & Imperiorum pręcipites casus, & vt vno verbo complectar, malorum facinorum pœnas, & bonorum pręmia, quorum illa fugias, ne in iustitia Diuina manus incidas: hęc complectaris, vt pręmijs quæ illa comitantur, potiaris.* Sic ille plenissimè, quibus vt nihil demere, ita vix aliquid addere possis. Sed D *Isocrat.* quidem ea ab Ethnico Isocrate in libello de Regni administratione sic breui perstricta videris: *Obserua & quid faciant priuati, & quid Reges, & quis vniuscuiusque rei euentus. Nam si præteritorum memor eris, rectius de futuris statues.* Rei videlicet euentu velut doctore instructus, & historia velut luce illustratus. Nec omittendum fuerit, idem omninò monitum Ptolomæo Regi à doctissimis illis LXX. senioribus quos Sacræ Scripturę translationi præfecit, datum fuisse: etenim cum ab illis ipse requisiisset, quanam in re meliùs, ac opportuniùs tempus posset collocare sic ipsi responsum est apud Aristæam de LXX. interpretibus ad Philocratem: *Aristęas.* *In rerum gestarum cognitione, in legendisque incumbentium operũ libellis temporis plurimum assumere oportet, & quæcumque ad conseruanda Regna, emendandosque hominum mores scripta sunt, perquirere*. Ita ibi

3 Enim verò pro ijs abundè Sacræ paginæ fideiubẽt, dum in primis, eum nobis in populi Principem à Deo primitus electum Moysem videlicet proponunt, quem A ipse primùm tota mundi ab eius origine historia adeò signatè imbuerit, vt nihil omninò boni, siue mali exempli à priscis editi eum latuerit: id nobis singillatim innuens eam Principi doctrinam, eruditionem, & institutionem opportunissimam, quæ ab historia omnis exempli documenta, & imperiorum præcipites casus, malorum facinorum pęnas, & bonorum præmia proponente vt tanquam in speculo ornare, & componere vitam ad alienas virtutes possit, desumitur. Quare compone Moysen Principem populi constitutum omnigena mundi historia imbutum, eamque Dei instinctu, & iussu conscribentem, cum Petro insigni Christi familiari de quo nihil tale legimus, imò *doctas fabulas* aspernatum fuisse: *2. Petri 2. 16.* & si inquiris: cur Moyses historiæ peritissimus fuerit: Petrus verò non itidem? Respondebo: eam extitisse huius discriminis opportunissimã causam, quòd Moysi mundum gubernare; Petro mundum relinquere præscriptum fuerit. Nimirum vt ei, qui sic in mundo est, B quasi in mundo non sit, ea quæ in mundo acta sunt ignorare conuenit, ita ad illum, qui in mundo ipsum gubernaturus, & curaturus est, eius gesta, & historias sic scire, vt ipsum velut de facie; imò verò intus, ex cute cognoscat, omninò spectat. Ita huic cogitationi ansam nobis dante Ambrosio libro 3. de Virginibus in fine: *Magna in diuersis virtutibus Dei gratia, in illo quia mundum descripsit, in isto quia mundum ignorans*. *Ambros.* Quæ sic capio vt pio diuersis Moysi, & Petri muneribus, dum ille sæcularis Princeps, cui populorum, exercituum, bellorum, victoriarumque cura commissa est, Petrus verò spiritualis Ecclesiæ Pastor, cuius gloria *ab intus* Psalmo 44. versiculo 15. in sæculi videlicet ignoratione & contemptu extitere, diuersæ etiam vtrius que virtutes à Dei gratia, qui *idoneos sibi ministros fecit*, secundo Corinth. 3. v. 6. eluceerent, vt Moyses historiarum esset peritissimus, à quibus *Verissimam disciplinam, exercitationemque ad res ciuiles* (sic de historia Polybius libro primo in principio) acciperet: *Ps. 44. i. 5.* *2. Cor. 3. 6.* C *Ibi etenim* (vt sapienter monet Cassiodorus libro octauo variarum) *prudens inuenit vnde sapientior fiat: ibi bellator reperit, vnde animus virtute roboretur, inde Princeps accipit, quomodo subditos sub æqualitate componat*. *Cassiodor.* Petrus autem mundi potiùs res gestas nesciisse quàm didicisse videretur.

4 Pergit verò Sacra pagina, & Principes ab Historiarum, siue cognitione, siue ignoratione populos, aut rectè gubernantes, aut funditus etiam perdentes, facit. Nam, quo rogo in cardine tota Regis, regnique Assueri salus, & incolumitas versa, atque conuersa est, nisi in Annalium, & Historiarum lectione? *Noctem illam* (ait Sacer Scriptor Esther cap. 6. 1.) *duxit Rex insomnem, iussitque sibi afferri historias, & annales priorum temporum. Ventumque est ad illum locum, vbi scriptum erat, quomodo nuntiasset Mardochęus insidias Bagathan, & Thares eunuchorum Regem Assuerum iugulare cupientium*, &c. *Esther 6. 1.* Vbi si inquiras, cur Rex insomnis, ac insuauiter se habens, cùm tot voluptatum illecebræ, tot fœminæ, tot psaltriæ, quæ totas noctes cantillarent, ei suppeterent, quibus & animum recrearet, & corpus ad somnum componeret, Historias sibi legi voluerit? *Ioseph.* Respondet Iosephus lib. 11. Antiq. cap. 6. & ab eo interpretes, ne illud temporis otiosè, & inutiliter, sed cum magno potiùs tam sui, quàm Regni fructu consumeret: *Nolens* (inquit ille) *in otio vigiliam perdere, sed ad gubernationem sui principatus habere: scribam iussit prædecessorum suorum, & suorum factorum monumenta legere.* *Lyra.* Addit verò Nicolaus de Lyra: *Ideo fecit coram se legi facta pręterita Regni sui, quia memoria præteritorum dirigit in agendis respectu futurorum*, &c. Et quidem rectè. Quid enim opportunius Rex ageret, quàm ab Historijs discere rectam Reipubl. administrationem bonos præmijs afficere, eosque de quibus optimè meruerat, splendore, & honoribus locupletare, contra verò superbos, & insolẽtes opprimere. Quorum vtrumque, siue memoria exciderat, siue in animum negotiis, aut delicijs occupatum non inciderat. Benè ergo huic Regi aptaueris, quod præfato loco ait Diodorus: *Diodor.* *Magnas meritò gratias rerum scriptoribus homines debent, qui suo labore plurimum vitæ mortalium profuere.*

Ostendant enim legentibus, præteritorum exemplis, quid nobis sit appetendum, quidve fugiendum. Nam qui multa experientia rerum varijs cum laboribus, periculisque procul ipsi ab omni discrimine positis gesta legimus, nos admonent maximè, quid conferat ad degendam vitam. Debuit ergo plurimum historiæ Assuerus, debent etiam cæteri Principes, cùm eius beneficio effectum sit vt omnium ætatum, omnium gentium, omnium populorum res gestæ, omnia præclara facinora scirentur ab illis, intelligantur, & cognoscantur, vt illustrium virorum dicta factaque memoratu digna contueri, & ediscere liceat, vt illis & ad virtutes Rege dignas animus inflammetur, & à vitijs remoueatur, nihilque ipsis, siue doctrinæ, siue exercitationis ad prudentiam adipiscendam desit.

5 Iam vt ad Principem historiarum imperitia se suosque perdentem accedam, cui alij rationi, Pharaonis insaniam, temerariamque ac diram tyrannidem, qua filius Israel afflixit, ob quam Deo infensus grauissimas dedit pœnas, tribuit Scriptura, nisi huic, quòd ille anteacta Iosephi in Ægypto facinora nescierit? *Surrexit* (inquit Exod. 1. 8.) *interea Rex nouus super Aegyptũ,* Exod. 1. 8. *qui nesciebat Ioseph.* Quare nesciebat? Quia ex alia familia, siue Dynastia ortus (vt censent interpretes) quid alij ante se Reges egerint, quæ erga ipsos Ioseph. & alij subditi merita habuerint, legere, aut scire minimè curauerit. O verè nouum Regem! ò Principem puerum, quantumuis senex, ac sapiens fuerit! Pulchrè Cicero lib. Cicero. 1. de Oratore cùm illum instituens dixisset: *Cognoscat etiam rerum gestarum, & memoria veteris ordinem, maximè scilicet nostræ Ciuitatis, sed & imperiorum, populorum, & Regum illustrium.* Subijcit. *Nescire autem quid antea quam natus sit acciderit, id est semper esse puerum. Quid enim est ætas hominis, nisi cum memoria rerum veterum cum superiorum ætate contexitur?* Hinc certè Dominus Pharisæos, & Principes populi, cum Apostolis obijciebant, quòd Sabbato spicas vellerent, non modò ex Dauidis historia refutauit, sed eosdem inscitiæ, & oscitantiæ notauit, quòd qui populum docebant, & moderabantur, eius historias non legissent: sic enim Lucas cap. 6. 3. *Et respondens Iesus ad eos dixit:* Luc. 6. 3. *Nec hoc legistis quod fecit Dauid, cum esurisset ipse, & qui cum illo erant. Quomodo intrauit in domum Dei, & panes propositionis sumpsit, & manducauit, & dedit his, qui cum ipso erant,* &c. Obserua illud: *Nec hoc legistis?* ac si dicat, ò bonos gubernatores! qui puerorum instar, nesciunt, quid antea, quàm nati sint, acciderit, nec res gestas suæ ciuitatis cognoscunt. A quo sensu non longiùs fuerit commentarius Ambrosij sic inibi aientis: Ambros. *Bene Dominus in lege typum futuri hoc quoque demonstrat loco, & defensores legis arguit, nescire quæ legis sunt, exemplum afferens quod Dauid, cum esuriret ipse cum socijs intrauit in domum Dei,* &c.

6 Placet verò cum ijs M. Tullij verbis: M. Tull. *Nescire autem quid antea quàm natus sit acciderit, id est, semper esse puerum,* illud valde peculiare componere, quod S. S. Cyril. Cyrillo Alexandrino libro 1. de adoratione in spiritu, & veritate obseruatum est, superbissimum illum scilicet Angelorum Procerem tot ingenij, naturalisque scientiæ donis conspicuum infelicissimè lapsum fuisse, quòd in affectanda diuina similitudine velut imperitus, & inexpertus iuuenis pueriliter se gesserit. Audi illum, qui cum dixisset: *Satanam opinor intelligis, qui è cælestibus fulguris instar decidit est.* Subijcit: *Adeò enim pueriliter se gessit* (siue vt alia Cyrilli translatio habet: *puerili stultitia*, vel vt alij *iuuenili ardore laborare decreuerat*) *vt Deus esse vellet, & quæ supra naturam suam erant dement animo fingeret.* Notanter *pueriliter se gessit*: siue *puerili stultitia laborauit*: vt indicaret Cyrillus miserum illum, vt ingenij subtilitate, & intellectus acumine maximè floruerit; pueri tamen mentem habuisse, nulla prudentia, nulla experientia munitam, quippe qui nullum alterius casum, nullum inflictum alteri ob elationem supplicium, nullum diuinæ indignationis vestigium audierat. Quare non abs te dixeris expressisse omninò his verbis Cyrillum egregiam Aristotelis doctrinam libro sexto Ethicorum capite octauo, vbi iuue- Aristot. nibus prudentiam sic denegat: *Iuuenes, licet Geometrici, & Mathematici, atq; in eiusmodi rebus sapientes euadãt prudẽtes tamen euadere non videntur. Causa autẽ ea est, quod particularium est prudentia quæ ex experientia nobis innotescunt. Iuuenis autem expertus non est. Experientiam enim temporis affert longitudo.* En igitur Historiæ vtilitatem, atque necessitatem, quæ iuuenis etiam mentem format, atque canam reddit, dum vsum illi, qui seris ab annis venit, & locupletem rerum cognitionem indit.

7 Ergo vir à puero, prudens ab ignaro, & quod maius est, expertus, & multarum, ac magnarum rerum habens vsum, ab imperito, & inexperto ex historiarum lectione Princeps discriminatur: *Siquidem prudentia est* (sic Pius Secundus Pontifex, qui antea Æneas Syluius Aene. Syl. in præfatione de vniuerso) *quæ vitam ducit, prudentiã verò multarum, & magnarum rerum cognitio parit, quam nemo inter scriptores melius historico tradit.* Enimverò nemini dubium fuerit: ideò inter alia Danielem optimum, & valde opportunum Regibus Administrum extitisse, & optimè merito apud Darium, Cyrum, & Nabuchodonosorem, & alios Principes plurimum gratia valuisse, in eaque, quod *rara auis in terris, nigroque simillima Cygno*, ad extremum vsque perdurasse, quod multiplici rerum, historiarumque, & quod summè Regibus vtilitatis fuerit, futurorum euentuum cognitione instructus fuerit, de quo vide eius interpretes ad id cap. 1. vers. 17. *Pueris autem his dedit Deus scientiam in omni libro & sapientia. Danieli autem intelligentiam omnium visionum, & somniorum.* Dan. 1. 17. De ijs quippe, vt ipsi affirmant, somnijs sunt hæc accipienda, quæ Deus immittit, vt futurarum rerum euentus portendant. At enim cùm hanc futurorum cognitionem humana solertia assequi non valeat, historiarum tamen cognitionem non longiùs quodammodo ab ipsa ire, non omninò importunè dixeris commonente Salomone Ecclesiastes Eccl. 1. 9. 1. 9. *Quid est quod fuit? ipsum quod futurum est. Quid est quod factum est? ipsum quod faciendum est*: siue vt enucleatiùs Olympiodorus vertit: *Quidnam esse in posterum poterit, quod non aliquando substiterit? aut quid noui geri poterit, quod non aliquando vsu venerit?* Nimirùm cum futura eamdem cum præteritis formam: & eadem consilia, eosdem plerumque exitus habeant, penè idem fuerit præterita vidisse ac futura præuidere. Hæc omninò obseruante Imperatore Antonio suo illo libro, in quo Salomonem visus est expressisse libro 7. hunc ad modum: *Qui memoria altius repetierit hominum congregationes, exercitus, agriculturas, nuptias, pacta, ortus, interitus, iudiciorum turbas, vastitates regionum, varias barbarorum gentes, ferias, luctus, nundinas, in summa qui colluuiem illarum, & ex contrarijs compositum præteritorum aceruum, tantasque imperiorum mutationes reuoluerit, is etiam futura prouidere poterit. Quippe eamdem hæc habent cum præteritis formam, neque alio possunt modo fieri. Itaque etiam idem est, quadraginta, an decies millium spatio annorum vitam humanam examines, nihil enim amplius videbis.* Hæc ille. Et eodem in principio: *Omninò si superiora, & inferiora animo repetas, inuenies omnia eadem esse, quorum plena sunt prisca, media, recentesque historia, & vrbes, & domos. Nihil nouum est, omnia vsitata, & breui durantia tempore.* Vnde quidem vti iam adductus dicebat Isocrates: *Si præteritorum memor eris, rectè de futuris statues.*

8 Sed quæcumque hac adnotatione diximus Maximi Tyrij testimonio elucidare, atque firmare placet: dũ ipse dissertat. 12. quidquid boni est, siue honesti, siue vtilis, siue iucundi historiarum lectioni inesse, sic dilucidè, atque eleganter affirmat: *Nihil est iucundius, quàm in historia versari, quam sine labore vllo passim diuagari, omnes simul locos intueri, omnibus bellis sine periculo interesse, infinitum temporis spatium contrahere, infinitas res gestas simul cognoscere, quæ ab Assyrijs, quæ ab Aegyptijs, quæ à Persis, quæ à Medis, quæ à Græcis facta sunt. Bello nunc terrestri, nunc marino, nunc concionis media* Maxim. Tyrius. *videri interesse consilijs. Cum Themistocle in mari, cum Leonide in terra pugnare, cum Agesilao traijcere, cum Xenophonte incolumem redire, amare cum Panthea, venari*

nari cum Cyro, regnare cum Cyaxari. Quod si sapiens ea de causa Vlysses dicitur, quod vafer esset, &

Homer. *Multorumque hominum mores lustrasset, & vrbes*
Dum sibi, dum socijs reditum, pariterque salutem
Apparat.

Multò sapientior est, qui extra periculum historię lectione sese explet, Carybdim videbit, sed sine naufragio Syrenas audiet, sed sine vinculis, cum Cyclope aget, sed miti, & pacato. Et statim in eandem sententiam: *Et si eo nomine felix fuisse Perseus iudicatur, quòd passim alarum vagaretur beneficio, ut iam terrę naturam, omnia intueretur loca, multò leuior certè, & sublimior his Persei alis habenda est historia, quę passim animo circumfert nostrũ, nec nudas ei, simplicesque res ostendit, sed, & hominum, & fluuiorum origines.* Hęc & multo plura Maximus Tyrius de historiæ vtilitate, & iucunditate.

Ad eadem verba,

Sacrarum historiarum libros Principi tractandos, & euoluendos ad sui institutionem fore. B

ADNOTATIO III.

1 SEd iam quæ Principi legendę historię? Quis huic lectioni præfigendus scopus? Num id attendet solùm, vt animum recreet, & curarum fastidio leuet? aut obuios quoscumque historiarum perleget libros? & quoslibet rerum euentus cognoscere curabit? Occurrit Seneca. ijs Seneca epistola 88. ad hunc modum: *Hoc quidem me quærere vtrùm maior ætate fuerit Homerus, an Hesiodus, non magis ad rem pertinet, quàm scire, an minor Hecuba fuerit, quàm Helena, & quare tam malè tulerit ætatem. Quid annos Patrocli, & Achillis inquirere, ad rem existimas pertinere? Quęris, Vlysses vbi errauerit potius quàm efficias ne nos semper erremus? non vacat audire, vtrùm in Italiam, ac Siciliam iactatus sit, an extra notum nobis orbem, neque enim potuit in tam angusto error esse tam longus. Tempestates animi nos quotidie* C *iactant, & nequitia in omnia Vlyssis mala impellit: non deest forma, quę sollicitet oculos, non hostis: hinc monstra effera, & humano cruore gaudentia, hinc insidiosa blandimenta aurium, hinc naufragia, & tot varietates malorum: hoc me doce, quomodo patriam amem, quomodo vxorem, quomodo patrem, quomodo ad hęc tam honesta vel naufragus nauigem. Quid inquiris, an Penelope impudica fuerit? an verba sęculo suo dederit? an Vlyssem illum esse, quem videbat, antequam sciret, suspicata sit. Doce me quid sit pudicitia, & quantum in ea bonum: in corpore, an in animo posita sit.* Hæc tam multa Seneca: si tamen multa sunt, quibus hoc militantium vrgens nihil demere possis, dum in illis habes, quæ non legenda; quæ omninò legenda Principi sunt, nimirum tricarum, nugarum, & anilium fabularum, siue puerilium historiarum delectamenta in quibus bonæ horę malè collocantur, procul cum suis auctoribus amandanda: vel ipso D Salustius. so Gentili Mario apud Salust. in Iugurtha admonente: *Parum mihi placent eę literæ, quæ ad virtutem Doctoribus nihil profuerunt.* Eę verò historię complectendæ, quę magnorum Principum, & illustriũ virorum, & gloriosorum Ducum vitas proponentes Principem docent, quomodo Regno idoneus, patriæ vtilis, subditis charus sit, quid in vita expetendum, atque sequendum, quid fugiendum, ac declinandum fuerit, quid ad exploranda hostium consilia, quid ad ducẽdum exercitum, quid ad continendos in officio ciues, & milites, quid ad cõpescendam seditionem, quid ad ordinandam aciem, quid ad victoria commodiùs vtendum, maximè prosit, aut iuuet. Nimirùm multum interest, in legendo an *nomine magnifico segne otium velet* Princeps (sic Cornel. Cor. Tac. Tacitus libr. 4. historiar.) an sic præceptis, exemplisque instruatur: *vt firmior aduersus fortuita Rempublicam capessat.*

2 Sed quos iam signate historicus scriptores. Principi primùm in manus damus? Ordiemur à Gręcis Thucydide, Xenophonte, Polybio, siue à Romanis, Cæsare, Salustio, Cornelio Tacito, & alijs huius notæ Auctoribus? Imò verò tamquam Vates conclamem:

Procul, procul este prophani.

non equidem quod hos ommittendos, sed quod transmittendos, siue postponendos censeam: quippe ingens piaculum in Religionem, in veritatem, in Principem committerem, nisi illicò sacrorum librorum historias tractandas, & euoluendas ingererem. Quid enim Princeps vt certius, & verò verius, ita opportunius, atque vtilius ad sui institutionem, & pulcherrimi imperij formationem possit legere? Hac omninò imbutus mente noster Rex aiebat: *Lætabor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa.* Ps. 118. v. 162. Sic hæc Psal. 118. vers. 162. verba expendente inibi Ambrosio serm. 21. *Meritò ergo* Ambros. *exulto sicut qui inuenit spolia multa: sine labore meo inueni spolia quæ non habebam inueni Pentateucum, inueni Regum libros, inueni Prophetarum scripta.* Et statim cũ allusione ad spolia ab Israelitis de Ægypto ablata: *Hebræi spoliauerunt Aegyptios, & vasa eorum abstulerũt: Iudæorum spolia habet populus Christianus, & totum habemus quod illi se habere nesciebant. Illi aurum, & argentum materiale abstulerunt, nos aurum mentis accepimus, nos acquisiuimus cœlestis sermonis argentum.* Scitè. Quæ enim opimiora, ditiorave spolia, quibus Principis animus ac mens ornetur, ac locupletetur, vt ingentes in regia arte, & gubernandi disciplina progressus faciat quàm sacræ paginę historię, & exempla? *Quandoquidem in his* (sic Basilius epistola prima) *quum rerum agendarum præcepta reperiuntur, tum beatorum hominum vitę memoria prodita, aut superscripta, tanquam simulachra quædam animata proposita sunt vita ad normam diuinam instituia ijs quidem, qui bonorum operum exemplaria imitari cupiunt.* Pergit verò Chrysostomus, & dum sa- Chrysost. cras historias omnibus sigillatim hominum statibus cõuenientes ostendit, tantum robur illarum lectioni attribuit, vt vix fieri posse affirmet, eum qui ei assiduè incumbat, à noxijs cupiditatibus superari. Audi illum Homil. 1. de Dauide, & Saule sic monentem: *Siue* C *de Rege loqui voles, ecce Rex: siue de militibus, siue de re familiari, siue de publicis, ciuilibusque negotijs videbis in Scripturis horum omnium magnam copiam. Huiusmodi commemorationes maximam afferunt vtilitatem. Impossibile est enim, impossibile inquam, est animum in hoc genus historijs versantem à cupiditatibus superari.* Sic ille. Ad culus gustum Anastas. Nicenus quæstione 78. Anastas. in Scriptura cum ea Domini verba apud Matth. 13. 52. *Omnis Scriba doctus in regno cęlorum similis est homini patri familias, qui profert de thesauro suo noua, & vetera:* diuinarum lectioni scripturarum sic aptasset; vt illos qui eius expertes sunt, patresfamilias esse posse negaret, subijcit: *Quomodo enim, qui hac luce sunt priuati, recta non possunt ingredi, ita etiam qui diuinis sunt priuati Scripturis, & ad earum radios non aspiciunt, sæpè offendunt, & coguntur assiduè peccare.* Hęc Chrysostomus, & Anastasius: quibus vt nihil certius, ita nihil maius, & opportunius in hanc rem dici potuit.

D 3 Vt non possim non grauiter commoueri, ac vehementiùs indignari, cùm Christianos homines de politicis ac ciuilibus rebus scribentes, & consulentes video, qui dum Principi historiarum lectionem cõmendant, quæ actiones vitamque omnem formet, ac dirigat, nulla diuinorum librorum, ac sacrarum historiarum mentione facta, toti sunt in obtrudendis, & quæsitissimè laudandis Ethnicis historicis, quos iam densos sententijs, sanos iudicijs, recta & salutaria monita habentes, prædicant: iam illos, orationibus, & excursibus penè diuinis instructos, occultè vbique instruentes actiones, vitamque dirigere omninò aiunt, planè ac si hæc omnia incomparabili excellentia in sacris historicis nõ essent, qui non alio interuallo profanis quàm cœlum terræ, diuina humanis pręcellunt. Sed enim miselli illi politici, siue instar Ægyptiorum aratorum sunt, de quibus Sene- Seneca. ca lib. 4. c. 2. *Aratores in Aegypto cœlum non suspiciunt*, siue pectora cœca, & mentes amentes habent, siue (quod potius reor) prophanis illis affixi, vel quidquid diuinum, & sacrum est non nouere, vel eam ad hanc lectionem non afferunt saliuã, quà eius gustũ capere possint Ethnicis suis, quos tantopere diligunt, persimiles de quibus

fcitè

Ambros. scitè alicubi Ambrosius: *Non capiunt magnitudinem fidei angusta gentilium pectora.* Quàm sapientius (bone Deus) quantò vtilius Amalasuinta Regina apud Cassiodor. lib. 10. epist. 3. ea potissimum inter alias de causa Theodahadum regni sui consortem fecit, quod sacris literis eruditum, indè regendis populis maximè idoneū, nouerit. Audi illam, quæ cum ipsum à ciuili doctrina magnopere laudasset, subijcit: *Accipite quod maius generalitatis vota meruerunt. Princeps vester etiam Ecclesiasticis est literis eruditus, à quibus semper quidquid est pro honore commonemur: iudicare rectè, bonum sapere diuina venerari, futura cogitare iudicia. Necesse est .n. vt sequatur illius vestigium, qui de sua sententia causam se credit esse dicturum.* Pergit & nouam rationem Principis animo dignam subijcit: *Viderint qua lectio acuat ingenium; Diuina semper efficere nititur pium.*

Cant. 4. 4. Greg. M. 4 Sed enim illud est huic instituto per opportunum, quod de Sacra Scriptura Gregorio Magno interprete dicitur Cantic. 4. vers. 4. turrim videlicet Dauid esse: *quæ ædificata est cum propugnaculis. Mille clypei pendent ex ea omnis armatura fortium.* Quippe inquit Gregor. Hom. 15. in Ezechiel: *In hac turre armaturam nostra mentis inuenimus, vt inde præcepta, inde sumamus exempla, per quę cōtra aduersarios nostros inexpugnabiliter armemur.* Nimirum si prauis affectibus Princeps contraire velit, hic præcepta, hic exempla ad manum habebit. Audiat Chrysostomum ea de re nec non eius asseclam Auctorem operis imperfecti in Matth. Sic enim Chrysost. prior Hom. 36. in Ioann. *Omnium medicinarum thesaurus diuinæ Scripturæ sunt, & siue stultitiam extinguere, siue affectus sedare, siue pecuniarum cupiditatem expellere: siue dolores contemnere, siue aduersa æquo animo tolerare velimus, quàm plurima hinc remedia inuenire possumus.* Nec aliter posterior Hom. 41. in c. 22. Matth.

Auctor. Oper. Imp. *In Scripturis Sanctis qui ignarus est inueniet ibi quod discat, qui contumax est, & peccator, inueniet ibi futuri iudicij flagella, quę timeat, qui laborat inueniet, ibi glorias & promissiones vitæ perpetuæ quibus amplius excitetur ad opus, &c. Qui percussus est à diabolo, & vulneratus est in peccatis, inueniet ibi medicinales cibos, qui eum per pœnitentiam reuocent ad salutem. Vt quid enim in sacris litteris scriptum est, quod Achan propter furtum laminæ aureæ sit lapidatus, nisi vt habeant fures quod timeant? vt quid ibi filij Israel qui fornicati sunt cū filiabus Moabitarū percussi refugerint in Beelphegor, nisi vt habeāt fornicatores, quod perhorrescant? Vt quid concupiscentes carnis castigati sunt in deserto, nisi vt nemo delicias concupiscat? Vt quid Dauidem arguit Nathā, & suscepit, nisi vt adulteri, & homicidæ pœnitentiæ remedium non desperent? Raab meretrix sanctificata est, vt meretricibus spes detur.* Hæc omnia ille, vt meritò dixerit Hieronymus in Hieron. epistola 9. ad Saluinam ab hoc Sacræ Scripturæ lectionis clypeo omnia peccati iacula repelli: *Semper* (inquit) *in manibus tuis sit diuina lectio, vt omnes cogitationum sagittę, quibus adolescentia percuti solet, huiusmodi clypeo repellantur.* Certè ipsemet Dominus, qui se ipso satis erat armatus, ad nostri tamen institutionem ignita diaboli iacula Scripturarum semper scuto retudit Matth. Matt. 4. 3. 4. 3. *vt discamus* (inquit ibi Cardin. Caiet.) *arma nostra* Caietan. *esse sacras Scripturas. Nulla enim poterit nos suasio ad malum trahere, si consultis Scripturis sacris actiones nostras, & omissiones direxerimus.*

5 Iam verò egregia principum exempla, quibus tanquam clypeis sese Rex protegat, & ad virtutem capessendam armet, imò verò animata simulachra, quę ad normā diuinā iustitię Principi à Deo proposita in Scripturis Sacris sunt, ex iisdem Gregorio Magno, & Basilio singillatim appingere, operæpretium dubio procul erit: Basilius. & Basilius quidem sic primum hoc vrget institutum: *Temperantię quidem homo cupidus historiam Iosephi assidua lectione euoluat: ab ea enim edidicerit actiones temperantia plenas, cùm compererit, eum ad habitum virtutis prouectum esse, atdum voluptarijs in rebus continentia præditum. Ac verè in fortitudine instituetur lector ex historia Iobi, qui vita in contrarium ipsi cedente, ac prorsus immutata, egens ex beato, orbus ex pulchra prolis parente vnius diecula momento factus, non idem* A *modo sui que simillimus mansit, celsos animi spiritus ad extremum vsque retinens, sed ne amicis quidem eius, qui ad consolandum eum venerant, tandem ipsi insultantibus dolores eius exacerbando, iracundè irritatus est. Rursus aliquis reputans, quemodo magnanimus idem, & clemens esse possit, ita vt animo quidem obfirmato aduersus peccatum, clementia verò vtatur erga homines, illic Dauidem inueniet generosum in bellicis facinoribus, clementem, & placidum in inimicis vlciscendis. Talis erat Moyses ingenti ille quidem ira in illos insurgens, qui in Deū peccauerāt, sed miti animo perferens eos, qui sibi obtrectauerant.* Sic Basil. Gregorius verò rem altius exordiens diuinos hosce clypeos ab ipso qui vita primùm Greg. M. functus est Abele enumerauit hunc in modum: *Ad seruandum itaque innocentiam etiam læsi à proximo in* B *humilitate festinamus? Abel ante oculos veniat, qui & occisus à fratre scribitur, & non legitur reluctatus. Mentis munditia etiam cum coniugali copula eligitur? Enoch debet imitari, qui & in coniugio positus ambulauit cum Deo, & non inueniebatur, quia transtulit eum Deus. Præcepta Dei festinamus præsenti nostra vtilitati præponere? Noe ante oculos veniat, qui cura domestica postposita ex iussione omnipotentis Domini per centum annos ad arcæ fabricam vixit occupatus. Subire obedientia virtutem nitimur? aspicere Abraham debemus, qui relicta domo cognatione, patria, obediuit exire in locum quem accepturus erat in hæreditatem, & exijt nesciens quò iret, qui paratus extitit, vt pro æterna hæreditate dilectum, quem acceperat, occideret hæredem, & quia vnicum Domino offerre non distulit, vniuersam multitudinē gētiū in semen accepit. Morum simplicitas placet? Isaac ad mētem veniat, quem in Omnipotentis Dei oculis vitæ suę tranquillitas ornauit. Laboriosa fortitudo vt obtineri de-* C *beat, quæritur? Iacob ad memoriam deducatur, qui postquam sciuit fortiter seruire homini, ad eam quoque virtutem deductus est, vt non potuisset à luctante Angelo superari. Conamur carnis illecebram vincere? Ioseph ad memoriam redeat, qui tentante se domina studuit carnis continentiam etiam cum vitę periculo custodire. Vnde factum est, vt qua membra sua benè nouerat regere, regendæ quoque omni Aegypto præesset.* Pergit multis Moysis, Samuelis, Phinees, Dauidis, & aliorum illustrium virorum vitas, exemplaque recensens: quibus siue ad vitæ exemplar, & morum institutionem, siue ad verissimam disciplinam, & ad rei ciuilis exercitationem, & ad publicas deliberationes nihil fuerit opportunius.

6 At, inquis, plura etiam inibi, siue impiorum Principum flagitia, siue etiam Patriarcharum, & bonorum Regum lapsus memorantur: ibi bonis multa aspera, & incommoda obijci, paupertatem, ignominiam, exilium, cruciatus corporis, & ipsam tandem acerbam mortem: contra verò homines improbos abūdare diuitijs, gloria, D honoribus, potentia, videmus. Sed quid inde? Nonne hęc etiam optima Regum institutio est. Nam vt de primò dixerim: non minus Sanctorum lapsibus, quàm virtutibus instruuntur, dum eorum periculo sibi cauent, & breuia, ac scopulos, ad quos ipsi impegerunt fugiunt. Audi Ambrosium id non semel affirmantem. Ita enim primùm de Patriarchis Noe, & Loth sic aliquando vino indulgentibus, vt ebrietati manserint obnoxij: *Instruūt* Ambros. *Patriarchæ non solum docentes, sed etiam errantes. Ideò iteratum est exemplum ebrietatis, vt confirmetur magisterium cautionis.* Pulchrè: *instruunt errantes*; quomodo enim non caueat, fugiat, & omni ratione vitet id erratum Princeps quo videt primarios viros fędatos, & non leuem gloriæ suę maculam inferentes. Ita quidem Alexander Seuerus qui Magnum Alexandrum sibi imitandum proposuerat: eius vitam legere solebat, sic verò in illum Principem pronus, & studiosus, vt eius vitia simul condemnaret: ita enim de illo Lampridius: *Legit, & vitam Alexandri, quem præcipuè imitatus est, etsi in eo condemnabat ebrietatem, & crudelitatem in* Lamprid. *amicos.* Vnde rursus Ambrosius libr. 10. in Lucam de Petro Dominum abnegante: *Error Petri, doctrina iustorum est, & titubatio Petri omnium petra est.* Quid? discendúsne est Petri error? Non quidem, sed dediscendus,

dus, discendũ verò ex illo quomodo non erretur. A Quare *Ambros.* subijcit post nonnulla Ambrosius: *Qui lapsus es, antequam fleres, postquam fleuisti, erectus es, vt alios regeres, qui te ipsum antè non rexeras*. Ita ille. Iam verò cùm bonis viris pleraque mala obtingere, malis autem florentem fortunam aspirare narrant nobis Scripturæ, nonnè simul tacitè clamant? ea quæ nobis mala esse videntur, mala non esse, neque tantum acerbitatis esse in eis excipiendis, quantum gloriæ in fortiter perferendis similiter, quæ impij appellant bona, vera bona non esse, cùm nihil vere bonum sit, nisi quod meliores, & laudabiliores eos, in quibus est, facit. Quid? quod tandem nobis manifestum faciunt, bonis benè succedere, malis malè, qualia hominum consilia sunt, tales plerumque esse euentus. Sed de hoc fusius in sequentibus.

7 Nec fuerim contentus leuiter indicasse, quàm sint opportunę Principi Sacrę historię, nisi etiam addiderim B duplici ipsas ex causa illius institutioni aptissimas omnium esse. Altera quod à Sacro Scriptore eo signatè fine, ea de causa, atque ratione fuerint conscriptæ, vt exemplo, & documento Principibus fuerint, vnde id omne illis subest, quod vtiles, & profuturas historias habere debere quotquot pleno pectore sapiunt, censuere. Nimirùm cum vna ex parte is historiæ scopus sit, vt actiones, vitamque humanam firmiter dirigat, ex alia verò in rebus magnis, & memoria dignis consilia primum, deinde acta, denique euentus expectentur, ille legitimus historicus, & artis leges vndequaque explens censebitur, qui quoad consilia tam acri, & recto iudicio sit, vt ea probet, quæ saniora, & honestissima fuerint: in rebus verò gestis non declaret modò, quid actum, dictumque sit, sed quomodo, & quo fine: iam cùm de euentibus agit, vt causas explicet omnes seu casus vel sapientiæ, vel temeritatis, simulque quomodo sibi inuicem consilia, & exitus respondeant, boni videlicet, & felices, bonis; & mali, atque infortunati malis. C Id autem nullum vnquam omnino historicum, tam dilucidè, atque accuratè ac Sacrum Scriptorem præstitisse, sed nec præstare potuisse, facile quisquis habuerit oculos, & siue in Pentateucho Moysis, siue in libris Regum, & Paralipomenon, vel mediocriter fuerit versatus animaduertet: ibi enim, vel ipsamet occultissima Principum consilia à diuino Spiritu, cui omne cor patet, reuelata, ibi res gestas adeò fideliter, & ad viuum descriptas, & suis causis exitus omninò respondentes diuina prouidentia iustos conatus promouente, & fortunante: ab iniquis verò sese submouente, nec cum illis commilitante, vt non possit non legenti maximum vitę documentum, & vel ingens peccati timor, vel ardens virtutis amor adhærere. *August.* Vnde Augustinus lib. 2. de doctrina Christiana c. vltimo sic sapienter inquit: *Quanto minor est auri, argenti, vestisque copia, quam de Aegypto secum ille populus abstulit in comparatione* D *diuitiarum, quas postea Hierosolymę consecutus est, quę maximè in Salomone Rege ostenduntur, tanta sit cuncta sciẽtia, quę quidem est vtilis, collecta de libris Gentilium, si diuinarum Scripturarum scientia comparetur. Nam quidquid homo extra didicerit, si noxium est, ibi damnatur: si vtile est, ibi inuenitur, & cùm ibi quisque inuenerit omnia, quæ vtiliter alibi didicit, multò abundantius ibi inueniet ea, quę nusquã omninò alibi, sed in illarũ tãtummodò Scripturarũ mirabili altitudine, et mirabili humilitate discuntur*. Sic August. *S. Iustin. M.* Cui omninò subscribit S. Iustinus M. orat. 2. ad Græcos, eam reddens rationem, cur Ethnicam superstitionem cum Christiana Religione commutauerit, quòd in Gentilium libris Deorum flagitia in honore habita, in sacris verò virtutes honore, & præmijs affectas, vitia verò dedecore, & supplicijs animaduersa inuenerit. Vnde sic optimè exclamat: *O granum affectuum fugatorium instrumentum? O ignis animæ insitus extinctorium magisterium! Hæc nos non efficis Poetas, non Philosophos reddis, neque oratores excellentes, sed ex mortis obnoxijs immortales, & Deos ex mortalibus facit*.

8 Sed altera iam de causa Diuina historia prophanis infinito interuallo antecellit, quòd in istis Xenophon, A aut Salustius, in illis verò nobis Deus ipse loquatur. Sic enim scitè dicebat Ambrosius lib. 1. Officiorum cap. 20. *Ambros.* *Illum alloquimur, cum oramus, illum audimus, cum diuina legimus oracula*. Iam vt prophani illi nuda, & frigida legentibus verba obtrudunt, ita Deus non nisi viuaciter spirantes, & ardentes sermones loquitur: dicente nostro Vate Psalm. 118. vers. 140. *Ignitum eloquium tuum vehementer, & seruus tuus dilexit illud*: *Psal. 118. 140.* & Salomone Prouerb. 30. 5. *Omnis sermo Dei ignitus, clypeus est omnibus sperantibus in eum*. *Prou. 30. 5.* Ipse quippe qui ignis est suis se eloquijs omninò admiscet, sic alloquens vt accendat, calefaciat, persuadeat, moueat. Vnde ad verba Dauidis sic inquit Ambrosius ser. 18. *Ambros.* *Bonus ignis, qui calefacere nouit, nescit exurere nisi sola peccata. Hoc igne vrebatur rubus, & non exurebatur. Vrit enim sermo Diuinus vt corrigat conscientiam peccatoris, non exurit, vt perdat*. Ita quidem de Domino ipsos alloquente, & Scripturas Sacras explanante notanter dicebant B duo illi discipuli apud Lucam 24. 32. *Luc. 24. 32.* *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, & aperiret nobis Scripturas?* *Deuter. 4. 24.* Quę verba cum adduxisset Hieronym. ep. 142. ad Damasum de prima visione Isaiæ: & cum illis Domini Lucæ 12. 49. *Hieron.* *Ignem veni mittere in terram*: nec non cum ijs Deuteronomij 4. 24. *Deus noster ignis consumens est*: commisisset: subijcit: *Ergo quærimus, vbi sit hoc incendium salutare? Nulli dubium, quia in sacris voluminibus, ex quorum lectione vniuersa hominũ vitia purgantur*. Sed enim præfatum inter Sacros, & prophanos libros, siue inter humana, & Diuina verba, discrimen sic omninò ipsemet Dominus vrget Ieremię 23. 28. *Ier. 23. 28.* *Quid paleis ad triticum? dicit Dominus. Numquid non verba mea sunt quasi ignis, & quasi malleus conterens petram?*

Ad eadem verba.

C *Peculiares Regni, ac Prędecessorum Regum historias Principi signatè legendas fore, vt ab optimis exemplis ad egregias virtutum actiones ęquè instituatur, ac accendatur.*

ADNOTATIO IV.

POst Sacrarum literarum historias, succedant, in Principis manus, quæ laudati Auctores conscripsere, & à politicis Scriptoribus certatim indicantur: peculiari elogio, ac laudatione singulis addita. Sed id nobis omninò videtur addendum, quod illi omittentes non leuiter peccarunt. Eas nimirùm historias Principi magno studio, & obseruatione signatè voluendas, & memoria retinendas, in quibus Regum prædecessorum, & parentum suorum facta, dictaque conscripta sunt; quòd D hæ vt ad ipsum proximè pertineant, ita illius animum acriùs ad imitationem vrgeant, & ardentiùs inflammẽt, *Philo.* quippè vt alibi à nobis allatus Hebræus Philo libro de Abraham dicebat: *Easdem vitas Patrum, ac leges posterorum*; tantùm non dicens teneri posteros ex lege successionis egregia Patrum suorum exempla imitari, nec aliud esse singulas ipsorum virtutes, quàm totidem leges, quę posteros ad eas exprimendas constringunt. Quam cogitationem perbellè aperuit vetustus Panegyristes Cõstantini Imperatoris: *Panegyr. Constant.* dum egregias ipsius virtutes recensens, illis ipsum Patris sui legata persoluere sic affirmat: *Iustitiam verò Patris, atque pietatem sic imitaris, ac sequeris, vt omnibus ad se confugientibus, diuersamque opem, aut contra aliorũ iniurias, aut pro suis commodis postulantibus, quasi legata Patris videaris exsoluere, idque ipsum coram gaudeas prædicari, quidquid tu iuste ac liberaliter feceris, filium Constantij necessariò præstitisti*. Sanè quasi non aliter filius, non aliter Imperij legitimus hæres fuerit, nisi paternas virtutes sectetur ad quas exprimendas, & iure naturę, & lege successionis non minùs strictè tenetur, quam qui hæreditatem ex testamento capiens ad legata in eo relicta persoluenda necessariò adigitur. Vnde Athalaricus Rex apud *Cassiodor.* Cassiodorum lib. 9. epist. 22. vt Paulino viro Consulari

ad

ad egregia facta perurgeret, veteres illos Decios, à quibus ducebat originem illi ob oculos proponens, subijciebat: *Hæc nos exempla summonendo semper accedunt. Quia magnus verecundiæ stimulus est, laus parentum, dū illis non patimur esse impares, quos gaudemus auctores*. Opportunè.

Sap. 7. 26. 2 Hæc à diuinis omninò firmantur, dum de Dei Filio affirmat Salomon Sapientiæ 7.26. *Candor est enim lucis æternæ, & speculum sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis illius*. Vbi cùm multa sint obseruatu digna, quæ non modò in eius libri commentarijs, sed etiam in hoc libro non semel persequimur, illud modò placet animaduertere, quòd postea cum de Principis beneficentia egerimus; fusiùs explanabimus Græcè voci *Maiestatis* respondere energiam, ideò Origenem lib. 1. Periarch. cap. 2. & Aug. lib. 1. de Incarnat. Verbi capit. 13. legisse *Inoperationis*, quam sic vterque interpretatur: *Inoperatio est vigor quidam, (vt ita dixerim) per quam inoperatur Pater vel cum creat, vel cum prouidet, vel cum iudicat, vel cum singula quæque in tempore disponit, atque dispensat*: vnde is sensus subest ijs verbis, *speculum sine macula Dei inoperationis*: Eam filij naturam, & conditionem, siue etiam legem esse, vt non secus, ac speculum faciem eius, qui in illo se intuetur, omninò refert, ita quidquid in Patre virtutis, & perfectionis est, omni ex parte exprimat: & vt illud à ratione speculi deficeret, si minus aliquid ostenderet, aut aliam, quam re ipsa est faciem referret, sic à filij natura, & lege deflectere Filius diceretur, si easdem egregias Patris actiones, & rectè facta non etiam exhiberet. Sic inibi hanc rationem ijsdem verbis vrgentibus Augustino, & Origene: *Sicut ergo in speculo omnibus motibus, atque omnibus actibus, is qui per speculum intuetur, mouetur, vel agitur, in nullo prorsus declinans: ita, & Sapientia, id est, Christus, de se vult hic intelligi, quod & ipse de se pronuntiauit*: Opera quæ facit Pater *hæc etiam facit Filius similiter: & non potest Filius à se facere quidquam nisi viderit Patrem facientem*. Ioan. 5. 36. & Ioan. 14. 10. Quæ suo etiam modo sibi etiam Princeps debet aptare, vt egregia progenitorum facta legens, & obseruans, eandem, & quà ipsorum filius, & quà hæres ex lege naturæ, & ex iure successionis exhibeat. Quia magnus verecundiæ stimulus est laus parentum, dum illis non patimur esse impares quos gaudemus auctores.

Lec. Grac. Origen. August. Ioan. 5. 36. Ioan. 14. 10.

3 Hinc notantissimè in Summi Sacerdotis, qui populi Princeps olim erat, rationali pectori affixo *parentum magnalia* (vt inquit Sapientiæ lib. cap. 18. 24. vbi pro *magnalia* Biblia Complutensis habet *gloria*: Vatablus verò *Decora*,) *in quatuor ordinibus lapidum erant sculpta*: hoc est vt ex Hieronymo benè interpretatur P. Ribera, de templo lib. 3. c. 11. duodecim Patriarcharum virtutes, egregiaque facinora in duodecim gemmis rationalis ad quatuor ordines redacta: sic namque Hieronymus: *Sub horum nominibus, & specie, virtutum vel ordo, vel diuersitas indicatur*, vt videlicet æquè omnium parentum suorum virtutum atque hæreditatis, siue Regnorum successorem se Princeps agnoscat: ideò illas secum assidua cogitatione verset: in illis animus, & mens sit, ab illis pungatur, & inflammetur, tantùm non dicens cum Cassiodoro: *Hæc non summonendo semper accedunt*: ab illis ne quid illicitum faciat, & quod regia dignitate dignum non sit, omninò cohibeatur: tuncque optimorum parentum filium, & hæredem se esse existimet cum quidquid in illis decoris, & gloriæ fuit, in se ipso expresserit, & subditis suis fecerit manifestum. Hæc omnia ad hunc locum notanter admonentibus Gregorio Magno 2 part. Pastoralis c. 2. & lib. 1. epist. 24 & Beda in libro de Templo c. 5. sic enim Pontifex: *Adscriptos patres in pectore ferre, est antiquorum vitam, & vestigia sine intermissione cogitare, & ea ratione, cogitationes illicitas deprimere, ne extra ordinis limitem, operis pedem nostra vita tendat*. Pulchrè. Quid enim Principis animum, manus, linguam, fortius cohibeat, ne aut facto, aut verbo, sed nec cogitatione ipsa ad illicita feratur, aut aliquid dicat, agatve quod indecorum sit, quam inclytorum Principum, & magnorum Regum filium se esse meminisse, qui viua virtutū simulachra nulla iniustitiæ

Sap. 18. 24. Bibl. Com. Vatablus. Ribera. Hieron. Greg. M.

A labe infecta extitere? nec quid secus acturi, aut locuturi essent. Ita quidem Plutarchus in præceptis gerēdæ Reipub. sapienter adhortatur: *Nonnullis peccantibus parentum præclarorum est obijcienda mentio. Sic apud Homerum*: Plutarch.

Haud similem natum tibi Tydeu magne dedisti:

Et Appius in comitijs cum Africano Scipione contenderēt: Quàm, inquit, ingemisceres Paule apud Manes, si senires filium tuum censuræ petendæ gratia in campum descēdentem à Philonico publicano stipari. Ad quem modum Poeta sic primum inducit Priamum præferoci, ac cruēto Pyrrho dissimile ingenium patris bonitate, & moribus obijcientem Æneid. 2.

At non ille, satum, quo te mentiris Achilles Virgil.
Talis in hoste fuit Priamo, sed iura, fidemque
Supplicis erubuit: corpusq; exsangue sepulchro
Reddidit Hectoreum, meque in mea regna remisit.

B deinde, dum ferum illum Priamo vulnus, & necem inferentem facit, simul etiam proprio ore fatentem se à suauissimis Patris Achillis moribus degenerare sic inducit:

Cui Pyrrhus: Referes ergo hæc, & nuntius ibis
Pelidæ genitori: illi mea tristia facta.
Degeneremque Neoptolemum narrare memento.

Sed iam Bedam Gregorij sententiam diffundentem audi. *Gemmarum* (inquit) *dispositio diuersarum multiplicem variarum virtutum operationem designat, quæ concordi serie disposita in Principis debet corde semper apparere*: & statim: *Singuli lapides singulis Patrum nominibus scribuntur, dum Sanctorum vitam Rector inspiciens, qui quibus maximè virtutum operibus floruerint, sedula inquisitione scrutatur, & hæc cuncta in abditis sui pectoris meditando colligere, atque operando proferre satagit*. Hæc ille. Beda.

4 Accinit alter eiusdem libri Sapientiæ locus capitulo 16. 11. vbi iustos Israelitas ab impijs Ægyptijs sic Salo- Sap. 16. 11.
C mon discriminabat: *in memoria enim sermonum tuorum examinabantur, & velociter saluabantur, ne in altam incidentes obliuionem, non possent tuo vti adiutorio*. Sed obserua duo, alterum pro *examinabantur*, Græcè propriè esse *stimulabantur*, vti id verbum Gregor. Nazianz. orat. 16. de pauperum amore vsus, ait, *ad humanitatem stimulat*: alterum, plures Codices Latinos, quibus adhæsit Hugo, non habere: *in memoria sermonum*, sed signatè: *in memoria seruorum tuorum*; quod ille de Abrahamo, Isaac, & Iacob omninò explicat. Vnde is est sensus, filijs à sola egregiorum parentum memoria velut ab acutis calcaribus adhibitis, ad virtutem absque vlla mora suspiciendam acriter stimulari. Vt videris quam opportunè, quàm verè dixerit Athalarichus: *Quia magnus verecundiæ stimulus est laus parentum dum illis non patimur esse impares, quos gaudemus auctores*. Quod apud eumdem Cassiodorum lib. 1. ep. 4. itidem firmat idemmet Rex Athalaricus: necnon eius auus Theodoricus: hic enim cùm de Cassiodoro, cui Patritiatus honorem dabat, priùs dixisset: *Qui licet se moderando*
D *gloriosum fecerit, hoc tamen maius contulit, quod bonæ actionis exemplum sequentibus dereliquit*. Subijcit: *Pudet enim eum peccare, qui laudatis viris videtur potuisse succedere*. Ille verò vt se non tantùm Regnorum, sed virtutum etiam aui sui hæredem, atque inde ad pulcherrimas virtutes stimulari ostenderet, sic elegantissimè aiebat: *Minus cogitant, qui obscuris Principibus, & versatis in mediocri actione succedunt. Nos talis præcessit, vt exquisitis virtutibus eius sequi vestigia debeamus*. Ita ille ia Cassiodoro lib. 8. epistola 3. A quo non omninò abit inclytus ille Alexander Seuerus apud Lamprid. Antonini nomen quòd à prædecessorum virtute factum habebatur, sic modestè recusans: *Ne quæso P. C. ne me ad hanc certaminis necessitatem vocetis, ut ego cogar tanto nomini satisfacere: cum etiam hoc ipsum nomen licet peregrinum tamen grauare videatur. Hæc enim nomina insignia onerosa sunt. Quis enim Ciceronem diceret mutum? quis indoctum Varronem? quis impium Metellum, & ut hoc Dij auertant quis non æquitatem nomine ferat deferentem in clarissimam spem dignitatum?* Sic Alexander.

Lect. Gr. Nazianz. Hugo. Cassiodor.

5 Iam

5 Iam si id oculis ipsis intueri velis, quid Moyses egerit, cùm Dominum in rubo ignis loquentem audiuit, intende. Equidem eùm primùm illum in incombusto illo rubo cõsidétẽ adspexit, fidens, & audens ad intuendũ in illum cucurrit, inquiens. Vadam, & videbo visionem hanc magnam: cumque ipsum proprio de nomine Dominus appellasset, *Moyses, Moyses*, ille interritus respondit: *Adsum*; at enim subijciente Domino: *Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham, & Deus Isaac, &* Exod. 3. *Deus Iacob*: statim *abscondit Moyses faciem suam*. Exod. 3. 6. Sed quàm ob rem, qui ad primum conspectum non expauit, sed cùm præ rei nouitate, & inperato tantæ Maiestatis spectaculo faciem inclinare debuerat; aperto quidem vultu, & inconniuenti pupilla in Deum intendit, postea ad hominum nomina audita faciem abscondit? Fulgentior, ardentiorve Abrahami, Isaac & Iacob lux ad ipsius oculos præstringendos, quàm diuinæ Maiestatis fuit? plusve eorum memoriam, quàm Dei præsentiam, & Numen coluit? Occurrit huic dubio Perеyra. scitè Pater Pereyra inibi disputatione 8. numero 35. admonens pudoris potiùs, quàm reuerentiæ fuisse quòd ad nomina magnorum illorum Principum faciem suã Moyses absconderit, planè quasi à magno verecundiæ stimulo compũctus, dum ijs se omnino imparem agnouit, quos patres habere gaudebat. Audi illum: *Nihil est enim, quod magis nos pudore afficere possit, quam si insignium sanctitate virorum, qui in vita spirituali quasi maiores, & Patres nostri haberi debent, eximias virtutes præclara facta intueamur, & cum animo nostro reputemus, atque vitam, & mores, & opera nostra cum illis comparemus*. Vides, vt filius eximias parentum suorum virtutes, & preclara facta non exprimens faciem abscondat, quin non possit maximo rubore perfundi? Et quidem meritò, cùm vna ex parte debitorem se legatorum patris agnoscat, ex alia eadem à se non persolui animaduertat. Quid enim acriùs Principem pungat, quàm debiti non persoluti admoneri? Disce id ex Imperatore Tiberio, qui cum illatas sibi iniurias, & iacta Cor. Tac. probra facilè remitteret, iactans *in ciuitate libera, liberas etiam linguas esse debere*, aliquando tamen ab scurra notatus, quod Augusti, cui in Principatu successerat, legata non persolueret, adeò excanduit, vt misero illi debitum statim persoluere, atque è vestigio ad supplicium Suetonius. ferri iusserit, rem sic scribente Suetonio in illius vita c. 57. *Scurram qui prætereunte funere clarè mortuo mandarat, vt nuntiaret Augusto, nondum reddi legata, quæ plebi reliquisset, attractum ad se, recipere debitum, ducique ad supplicium imperauit, & patri suo verum referre*. Quòd si is aculeus legati sordidæ pecuniæ non persoluti, tam acriter Imperatorem pupugit, quomodo is Princeps non maximè erubescat, cui obijci meritò possit pretiosa eximiarum virtutum legata ad quę hæreditario iure omnino tenetur, minimè persoluere? Benè ergo abscondit faciem suam Moyses quin respicere, & respici auderet.

6 Nec hinc discessero, quin denuò inseram, quod Ambros. præcedenti adnotatione dicebat Ambrosius lib. 1. de Abraham c. 6. *Instruunt Patriarchę non solum docentes, sed etiam errantes*: quippè præcedentium Principum errata scriptis mandata, successorum doctrina, & instructio est, ne ad similes scopulos impingant. Ita quidem Cassiodor. Regis sui nomine Cassiodor. libro 7. epistola 2. quæ est *formula Præsidatus*: cum Præsidem designatum, sic admonuisset: *Decessorum bona exempla sequere, à vitiosorum te imitatione disiunge. Nec putetur omnis consuetudo probabilis*: opportunè subiungit: *Cautum debet reddere, non sequacem error alienus*. Sed quomodo cautum non reddat error alienus præcessoris, vt ipsum successor velis remisque fugiat, cùm ille in historia perpetuò dedecori, atque infamię videt obnoxium? Scitè Aug. Pol. hac de re Angelus Politianus acris iudicij vir, & maximè eruditus præfatione in Suetonium cùm dixisset illud historię ingens esse meritum, quod & bonos viros laudando extollat, & improbos vituperando detestetur: ideoque citra vllum nocumentum homini prodesse, subijcit: *Quapropter, vt in pauca conferam, verè hoc mihi videor esse dicturus, nullius aut facultatis, aut disciplinæ*

A *tantam vtilitatem, quantam historiæ existere, nam cum perpetua stigmata inurat improbis, cum sempiterna gloria afficiat bonos, illos à malis actibus metu dedecoris absterreat, hos ad præclara facinora spe laudis adhortetur, magna meritò ex parte præstantissima quæque excellentium virorum opera, dicta, factaque ipsi accepta referentur historię*. Vides æquè ex erratorum, atque ex illustrium operum cogitatione profici? dum hęc sempiterna gloria in historijs affecta, illa perpetui dedecoris stigmate inusta apparent. Inde sibi Princeps animum omnino inducens vitam suam Scriptorum literis in totius orbis imò sęculorum omnium theatrum producendam, & quidquid in abdito nunc fecerit, vel adscito fuco prætexerit, vel metu dissimulari potiùs, quàm ignorari coegerit, post ipsius excessum clarissima in luce sub oculis omnium traducendum fore. Quia vt *nulla potestas est* (vt indidem monet Cassiodorus) *quæ qualitatem famę suæ de ore hominum possit auferre*. Ita nec de Scripto-B rum calamis. Vnde rursus apud eumdem Cassiodorum lib. 8. epistola 20. Rex Athalaricus Albienum virum il- Cassiod. lustrem, quem prępositum deligebat, & in pessimi hominis locum subrogabat, non minùs ob illius vitijs, quã ab aliorum virtutibus, ita primùm commonebat: *Contraria prioribus imitare, & laudanda peregisti. Ille calumnijs odiosus, tu stude, vt iustitia reddaris acceptus. Rapax ille; tu continens. Bonorum omnium breuis est diffinitio: vitare quæ fecit, quando verè illaudanda sunt quę suo iudicio comprobaunt*. Deinde ab odio publico, ob improbitatem ab illo contracto, sic tandem ad virtutem vrgebat, & animabat: *Respice denique in illo odium publicum, & tu amorem affectare cunctorum. Tãti tuis moribus gratias agant, quanti illius acerbitatem actionis accusant. Animare igitur dedecore precedentis*. Sic ille: optimè quidem.

7 Videris quidem hinc, quàm pręposterum fuerit, quãque à ratione, & natura alienum, si Principes predeces-C sorum Regum flagitia in historijs non tam conscripta, quàm traducta, ac reprehensa velint imitari, aut saltem illorum vmbra ad similia errata audactùs committenda se contegere, vti considerat Ambrosius libro de Paradi- Ambros. so capite decimotertio in folijs illis ficus quæ ad suam nuditatem cooperiendã primi parentes artificiosè contexuerunt hunc in modum: *De scripturis diuinis frequenter promis exempla dicens si fortè in stupris fueris deprehensus*: Et Abraham cum ancilla concubuit. Et Dauid alienam adamauit, & sibi adsciuit vxorem: *Adsunt enim sibi quędam exempla de Propheticarum serie Scripturarũ, fructũ earũ non putas requirendũ*. Pendè id *fructum non putas requirendum*. Nimirùm is est historię fructus, vt bona proposita legẽtis animum ad imitationem accendant; peccata verò scripta caueantur, & ab eorum fœditate ibi notata, atque traducta cupiditates frænentur, ac cohibeantur. Quæ ergo dementia fuerit à portu scopulum, è medicina venenum facere? Pulchrè horum ingenium sic describit Augustinus in Psal. 50. *Audiunt* August. *malè viuentes, & quærunt sibi patrocinia peccandi. Atten-D dunt vnde defendant quod cõmittere parauerunt: non vnde caueant, quod non commiserunt, & dicunt sibi: Si Dauid, cur non & ego?* Vnde in ipsos sic statim inuehitur. *Inde anima iniquior, quæ cum propterea fecerit, quia Dauid fecit, ideò peius, quam Dauid fecit. Dicam hoc ipsum si potero planiùs: Dauid nullum sibi ita ad exemplum proposuerat vt tu. Cecidit lapsu cupiditatis, non patrocinio sanctitatis, tu tibi tanquam sanctum proponis vt pecces, non imitaris ruinam*. Hęc August. opportunissimè.

8 Enim verò pro hoc Augustini sensu: *Cum propterea feceris, quia Dauid fecit: ideò peius quàm Dauid fecit*; mirè fidem iubet artificiosa siue accurata locutione ipsi post agnitum peccatum à Deo data venia, & facta absolutio, cùm enim priùs ad ipsum Dei nomine Propheta dixisset: *Quamobrem non* recedet gladius de domo tua: postea facta à Dauide peccati sui confessione sic inquit: *Dominus quoque transtulit peccatum tuum, non morieris*. 2. Regum 12. 13. Notanter *transtulit*: siue vt legit Ter- 2. Reg. 12. 13. tullianus libro quarto contra Marcionem capite decimo, *Circumduxit*: id est peccati pœnam, quam in temet ipso subire debuisti, alio siue in alium circumducendo transtulit.

transtulit. Sed cur non omninò dimisit, siue abstulit? aut, quę hæc diminuendi ratio, vt debita vni pœna in alium trásferatur? Num habebit hic locum illud? *Quidquid peccant Reges plectuntur Achiui*. Minimè quidem. At enim optimè subsistit transferendi locutio sub ea sententia, vt proposito Dauidis posteris eius peccato, vt in alieno capite periculum facientes illud caueant, simulque illius pœnitentia, vt illam imitentur, si ipsi huius historię medicina tam præposterè vsi fuerint, vt malint ruinam, quàm remedium amplecti, mortem atque supplicium Dauidi peccato debitum, quod ipse pœnitendo à suo iugulo repulit, omninò subeant, vt qui peccatum illius in se transferens: *cum propterea fecerit quia David fecit, prius quam David fecit*, pœnam etiam meritò in se transmittant. Quod quidem siue Salomoni, B siue pluribus ex nepotibus, & posteris Dauidis accidisse facilè conieceris. Illud ex mente plurimorum PP. esse alibi monuimus, ea ratione Regem Amon immatura, & mala morte ęternum duratura fuisse peremptum (4. Regum 21. 20.) quòd parentis sui Manasses, qui olim flagitiosissimus, extitit, prauos potiùs mores, quàm pœnitentiam, & lacrymas imitatus fuerit, vt illi meritò dici potuerit: tu tibi tanquam Sanctum proponis, vt pecces, non imitaris eius sanctitatem, sed imitans ruinam.

S. Clem. Rom. Audi ea de re quid post S. Clement. Roman. libro secundo constitution. Apostol. capite 26. & 27. & Auctorem oper. imperfect. Homilia prima in Matthęum di- Auct. oper. imperfect. Glycas. xerit Glycas libro secundo Annalium hunc in modum: *Fuerit operæpretium inquirere, quamobrem Deus Manasses pœnitentiam expectauerit, sed non filij eius Amon, quem instar segetis (id est, in herba) demessuit. Nimirum cogitationem quandam prauam apud animum instituit, cum secum ita loqueretur: Pater meus à puero multa* C *scelerata fecit, ac in senecta pœnitentiam egit. Quamobrem, & ipse hac in ætate pro libidine me geram, & deinceps ad Dominum me conuertam. Hac igitur de causa Deus pœnitentiam illius non expectauit, quando paternis calamitatibus nullo modo factus erat melior*. Vides? quod fuerit historiarum institutum, in quibus Regum lapsus, & flagitia referuntur? nimirùm, vt posteri ea caueant, & meliores fiant: vti prudentes facere solitos, sic præfato August. loco inquit August. *Alij verò audientes salubriter, in casu fortes metiuntur infirmitatem suam, & quod damnat Deus deuitare cupientes ab aspectu securo abstinent oculos. Non eosdē figunt in pulchritudine carnis alienæ, nec seipsos faciunt de peruersa simplicitate securos. Non dicunt: bono animo attendo: benignè attendo de charitate diu aspexi. Proponunt enim sibi causam David, & ad illum magnum vident cecidisse, vt parui nolint videre, vnde possint cadere. Reprimunt enim oculos à petulantia, non se facilè adiungunt, non miscent se mulieribus alienis, non leuant oculos faciles ad aliena mœnia, ad aliena solaria. De longè enim vidit David illam, in qua captus est. Mulier longè, libido propè. Alibi erat quod videret in* D *illo vnde caderet*. Hactenus August. Iam si secus fecerint, & parentum malo sapere noluint; meritò tanquam stulti proprio iam malo accepto: quod extremę dementiæ, & infelicitatis est, serò sapiant.

Ad titulum Psal. ni

Ipsi David.

Optimus Princeps siue ex historiarum lectione, siue ex hominum conseruatione non alia sibi, quàm egregiorum Principum exempla imitanda proponat.

ADNOTATIO V.

1 SIue David hoc in Psalmo seipsum, Principi Iosię in exemplar proposuerit, siue illum potius propheticis oculis præuiderit, tamquàm pulcherrimam virtutis gemmam, & florē Principum delibatum sibi imitandum susceperit, atque in exemplar assumpserit, illud, vt vt id fuerit, opportunum Principibus elicitur monitū, vt siue cùm historias legentes *ab aliorum euentis docen-*A *tur* (vt inquit Tacitus lib. 4. Annalium) & omnis exempli documenta inueniuntur, siue cùm viuę ipsis virtutum, Cor. Tac. rectè factorum, consiliorum, omniumque actionum imagines ex hominum conseruatione occurrunt, non nisi ad illustria summorum Principum exempla sese effingāt; nec alia quàm clarissimorum virorum facta imitanda sibi proponant. Nimirùm præterquam quod perfectæ imitationis ea lex est; vt maiorem quisque, & illustriorem sibi exprimendum assumat, vt pulchra vitis per sublimes vlmos surgentis, & sese ipsarum fastigijs adæquantis imagine scitè admonuit Basilius homil. 5. in Basilius. Hexameron hunc in modum: *Exemplis prgterea veterum hominum, beatorumque sensus nostros in sublime erexit, neque permisit in humum nos esse deiectos, ac dignos esse, qui conculcemur, vt vigi affectu sursum versum feramur, & quasi scansiles arbustiue vites nosipsos adæquamus sublimium fastigijs arborum*. Minimè quidem ex Principis vsu, & dignitate fuerit, alia quàm magnorum virorum, & clarissimorum Principum mensura seipsum metiri; cùm alia quidem inferiorum hominum conditio, & norma viuendi, alia multò videlicet superior, atque sublimior Principum mensura, & perfectionis ratio sit, vt quod inferiori congruum, atque decorum esse videatur, infra Regis dignitatem, & fastigium cadat, ac proindè incongruum ipsi, atq; importunum fuerit. Quo planè acumine Nicoclem Regem sic admonebat Isocrates: *Ita teipsum compares, vt inferiorum sis iudex, & superiorum æmulus*. Pulchrè, vt dicere videatur: Principi non nisi ad superiorum imitationem adnitendum, cùm ipse de inferiorum moribus non nisi vt Iudex, qui illos videlicet vitę perfectione longè superet, debeat decernere: Ecquam enim ille laudem consequatur, si inferiori suo adæquetur, imò si illum vicerit? A quo sanè non fuit magnus ille Alexander, qui currendi celeritatem nactus, de eaque se glorians, cùm aliquando à Philippo patre admonitus, vt sese cum quibusdam cursoribus in stadio exerceret, regiè, egregièque respondit: *Facerem mi pater perlibenter, si cum Regibus currendum foret*: ac si diceret: egregiam verò laudem, & spolia ampla referrem, si infimę conditionis homines in palæstra vincerem, qui inferiorum iudex, & superiorum æmulus esse debeo.

2 Quo possis non abs re inflectere illa Domini verba apud Matth. 10. 31. *Multis passeribus meliores estis vos*: Matt. 10. 31. Dum à Tertull. lib. *de Resurrectione carnis* cap. 13. hunc in modum pensitantur: *Multis passeribus antestare nos Dominus pronuntiauit, si nō & Phœnicibus nihil magnum*. Vt dixerit, non fuisse cum passerum miraculo, id est, Phœnice nostra instituenda comparatio est. Quę .n. laus fuerit, quocumque passerculo præstantiorem hominem esse? nisi Phœnicem etiam quæ de singularitate famosa, de posteritate monstruosa, natali fine decedens, atque succedens, sęculi flos, pulchritudinis pompa, orbis est miraculum, omninò superet? vt nostro instituto Tertull. Tertull. aptantes dixerimus: Multis hominibus meliores Principes esse: nisi & ij cum quibus sese Princeps componit, & quos virtutibus superat Reges fuerint, *nihil magnum*. Xenoph. Accinit illud Xenophontis: *Non conuenire arbitror viro Principi cum priuatis decertare, quod si vicerit tantum abest, vt sit admirationi, vt magis sibi conflet inuidiam, ceterùm si victus fuerit omnium maximè irridetur*.

2 Sed hanc quidem omninò cogitationem Dominus opportunissimè expressit, cùm importunissimam Iudæorum calumniam, quòd Sabbato curaret, ex Summi Ioann. 5. 7. Patris exemplo sic repellebat Ioann. 5. 7. *Pater meus vsque modò operatur, & ego operor*; quod perinde fuit, ac si diceret: Ego ad Patris mei exemplum me compono, nec ab illo vnquam possum discedere. Enimverò ipse omni die, omni hora operari siue benefacere nō cessat, quidni igitur ego omnibus diebus ægris sanitatem reddam, & hominibus benefaciam? At enim verò quid ipsemet Dominus iisdem accusatoribus Apostolos Luc. 6. 3. arguentibus, quod Sabbati etiam die suo victui spicas vellerent apud Lucam responderit, scire est operæpretium: sic enim capite 6. 3. *Nec hoc legistis quod fecit David, cum esuriret ipse, & qui cum ipso erant? Quando intrauit*

rauit in Domū Dei, & panes propositionis sumpsit, & mā-ducauit, & dedit ijs, qui cum ipso erant, quos non licet mā-ducare, nisi tantum Sacerdotibus. Ex quibus sanè verbis non immeritò ambigas, cur non se ipsum æquè ac discipulos suos eodem Dauidis, ac militum eius exemplo muniuerit, cùm eadem esset omninò vtrobique causa, eadem accusatio; operari videlicet in die Sabbati? Sed ad manum, & facilis responsio est, de industria quidem Dominum, in sui defensionem non Dauidis militumq; eius, sed Summi Patris exemplū adduxisse, quod vt eadem quidem accusatio, & causa, at non eadem personarum dignitas, & excellentia esset, ipse .n. in altissimo diuinitatis culmine, illi verò in seruorum ordine erant: atque idcircò Dauidis exemplo non æquè ipse, ac illi protegerentur, cùm pro personæ dignitate altius, & perfectius exemplar fuerit afferendum: quippè id quod inferiorem protegit, Principem non omninò excusat, atq; defendit. Vnde quidem Dominus non aliù, quàm Summi Parentis exemplo necessaria ratione se protegere, & communire debuit. Certè si alius extra ipsum Deus esse, siue excogitari posset, ab ipso planè petijsset exemplum, enimvero quod alius nec excogitari potest, eū qui vnus cum ipso Deus erat, in alia tamen persona subsistentem iure adduxit, tantùm non dicens: Homines sanè aliorū hominum, qui ipsis æquales, aut superiores sunt facta, & exempla defendunt, me verò qui *in forma Dei* sum, nō aliud quàm Dei Patris exemplum protegit: hæc om-
Chrysost. nia sic firmante Chrisost. ad præfata Ioannis verba homilia vigesima septima: *Quando pro discipulis respondebat, eorum conseruulis Dauid testimonio vtebatur*. Numquid legistis, inquit; quid fecerit Dauid, quando esurijt? *Pro se verò ad Patrem confugit, cui se in omnibus similem*
Chrysost. *indicat*. Vnde sic statim concludit Chrysost. *Quod nisi verus filius, & eiusdem esset substantiæ, accusatio ex accusatione maior esset*.

4 Vnde quidem huius loci opportunitate permotus non importunè dixeris, in atroci errore insani illius Na-
Dan. 3. 1. buchodonosoris auream statuam erigentis Danielis capite tertio versiculo primo nonnihil dexteritatis, & iudicij non omninò absoni simul fuisse, quippè ipse, vt Hie-
Hieron. ronymus, & Theodoretus obseruant, auream illam mo-
Theod. lem sibiipsi excitauit quę nomen, & dignitatem suam, seque ipsum diuinum Numen præseferentem repræsentaret, vt inde à suis non secus ac alij Babyloniorum dij Deus haberetur, & diuinis honoribus nuncuparetur. Proh nefas! & insanū cœci pectoris errorem, atque exitialem opinionē hoīem mortalē, infirmū, luteumq; vas quod facit passim angustias, Deum immortalem, terrena, ac cœlestia moderantem haberi, colique! Quid stultius? Quid impius excogitari potuit? Sed iam quam scitè simul errauerit: dum sese nonnisi ex auro omninò effingi voluit, obserua. Nimirùm apud Babilonios, quæ illorum stulta, & exitialis superstitio erat, non vnus aut alter Deus, sed ingens falsorum Numinum colebatur turba quorum alij aurei, alij argentei, alij ferrei, alij ærei, alij lignei, alij lapidei; maiores, scilicet, digniores, & diuiniores alij: alij verò minores, & inferioris dignitatis
Dan. 5. 4. essent: sic namque apud eundem Danielem capite quinto, versiculo quarto, Baltassaris conuiuiū describentem: *Bibebant vinum, & laudabant deos suos aureos, & argenteos, æreos, ferreos, ligneosq; & lapideos*. Vnde si attendis, amens ille, quantum errauit sese inter Numina constituens, tantum sapuisse videtur, dum non nisi ad aureorum deorum mensuram, ad excellentiorum videlicet, & dignorum exemplar se composuit tantum non dicens: *Si non, & Phœnicibus nihil magnum*: Vt vel hinc optimus Princeps addiscat, non quosuisè Regibus, aut Maioribus suis, sed eos signatè qui omninò aurei, maiori videlicet, & insigniori virtute, & excellentioribus animi ornamentis conspicui fuerint, sibi imitandos proponere.

5 Ergo priuatis hominibus opportunè quidem illud
Vvericus. suggeras, ex Vverico oratione secunda de Epiphania: *Suspicite, & intendite mentis oculos, si necdum potestis in rotam solis saltem in fulgorem syderum*: At Princeps non
Tullius. nisi ab ipsa Solis lancea a summorum scilicet virorum exemplis pingendus est, vt illud verbis, & operibus exprimat, quod dicebat Tullius de petitione Consulatus: *Ego omnium meorum consiliorum, atq; factorum exempla ex summorum hominum factis semper censuerim petenda*: Vti de Augusto, qui bonus apud suos Imperator est habitus, callidus Tiberius eius in Imperio successor dicere solebat apud Cornelium Tacitum libro 4. Annal. *Qui* *Cor. Tac.*
omnia facta dictaque eius vice legis obseruem. Vnde statim summos se apud posteros honores habiturum sperabat, si maioribus suis dignis crederetur: *Satis* (inquit) *superque memoriæ meæ tribuent, si maioribus meis dignū rerum vestrarum prouidum, constantem in periculis, offensionem pro vtilitate publica non pauidum credāt*. Hæc quidem de Augusto Tiberius, quem sibi imitandum proponebat. Sed enim eumdem Augustum præclarissimorum Ducum Romanorum, qui Rempublicam mirè iuuissent imagines in vtraque fori sui porticu dedicasse, vt ad illorum exemplar se componerent, tam ipse, quàm insequentium ætatum Principes: scribit in eius vita Suetonius capite trigesimo primò. Nam cùm di- *Sueton.*
xisset: *Proximū à dijs immortalibus honorem memoriæ ducum præstitit, qui Imperium populi Romani ex minimo maximum reddidissent. Itaque, & opere cuiusque manētibus titulus restituit, & statuas omnium triumphali effigie in vtraque fori sui porticu dedicauit*. Subijcit: *Professus est* *Cassiod.*
edicto commentum id se, vt illorum velut exemplar, & ipse dum viueret, & insequentium ætatum Principes exigerentur a ciuibus. Pulcherrimè quidem, & augusta mente Aug. Principes nō nisi eos ex mortalibus, qui proximū à dijs immortalibus honorē cōsecuti essent, imitandos sibi ipsis proponere, atq; ad ad hęc exēplaria à subditis exigēdos cēsuit. Ad quę sanè modum Scipio apud Liuium *Tit. Liu.*
lib. 26. sese ad priorem Scipionē strenuissimorū videlicet Ducum exemplum sic contendentem facit: *Breui faciam, vt quemadmodum nunc noscitatis in me patris, patruique similitudinem oris, vultusque, & lineamenta corporis: ita ingenij, fidei, virtutisque exemplum expressum ad effigiem vobis reddam: vt reuixisse, aut renatum sibi quisque Scipionem Imperatorem dicat*.

6 Quem quidem sensum opportunè reddes ex Paschasio ijs Apostoli verbis 1. ad Corinthios 7. 17. *Vni-* *1. ad Cor. 7. 17.*
cuique sicut diuisit Dominus, vnumquemque sicut vocauit Deus, ita ambulet, & Paulò pòst: *vnusquisque in qua vocatione vocatus est in ea permaneat*. Quasi præscripserit Paulus vt interpretatur Iustinianus: danda vnicuique opera est: vt suæ vocationi pro gradus sui dignitate, & diuersitate ex æquo respondeat, nec qui sublimiorem consecutus est gradum, mediocri virtute contentus, ad inferiorum exempla se componat: & eius qui infra ipsum est mensura actiones suas metiatur: sed iam Pascha- *Paschas.*
sium audi lib. 3. in Matt. Qui cum præmisisset: *Hoc ergo propterea dixerim, vt vnusquisque consuescat, iuxta vocationem proprietatis sua, & opera prosequi meritorum*: subijcit statim: *Ex quo stat, vt Apostolus opera veri Apostoli habeat, & Martyr charitate Martyris fulciatur. Episcopus verò aut Presbyter, & deinde ceteri Christi ministri singuli per singulos gradus operibus fidei vocationem suā expleāt, Neq; metiatur se aliquis eorum ad eum qui infrà est, sed deuotionē suā deuotius intendat*. Pulchrè id *neq; metiatur se aliquis ad eum qui infrà est*. Quę .n. hęc mensura fuerit, Principem in altissimo dignitatis fastigio cōsistentem ad subditi normam, & mores se effingere, qui non nisi perfectissimos Reges ęmulari debet. Hęret huic obseruationi Græca Pauli locutio ad Hebræos c. 12. 3. *Ad Heb. 12. 3.*
vbi cùm fidelibus in exemplum ad virtutes, & patientiæ cursum conficientem Christum Dominū sic proposuisset: *Aspicientes in auctorem fidei, & consummatorem Iesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit Crucē*: subijcit: *Recogitate eū, &c. ne defatigemini animis vestris deficientes*. Nimirùm pro *Recogitate*, Græca propria veritas *supputate* *Græ. Lect.*
subducetis calculis: imagine à nummorum rationibus recte sibi constantibus desumpta, innuens proculdubio Paulus, tunc rationes ad amussim confici: sibique consiare (Hispanè *esta cabala la quenta*) cùm inferior Superiorem in exemplum, sibiq; imitandum proponit: secus verò cū ad eū qui infra ipsum est se metitur, peruersè fieri supputationē nec rationē consiare vllomodò posse.

7 His mirè concinit; quod vt aliqui apud Iudæos

probi,& pij Principes extiterint, non alius tamen in exemplum à Deo Principibus perpetuò fuerit propositus, ad cuius similitudinem, tam ipsi, quàm viri strenui, ac fortes, Dei, Religionis, & patriç amantes sese effingerent, quã Regum optimus Dauid qui veluti viua quædam lex (de quo alibi) sic omnes alios, & vitæ exemplo, & Religionis, ac iustitiç zelo prçiuit, vt de ipso ipsemet Dominus testatum reliquerit: *Inueni Dauid filium Iesse virum secundum cor meum, qui faciet omnes voluntates meas.*
Act. 13. 22. Actuum 13. 22 & Ecclesiastici c.47.1. *Quasi adeps separatus à carne, sic Dauid à filijs Israel:* id est, qui aliorum comparatione quasi adeps Deo in sacrificio oblatus in quo Deus nihil reijcit, nihil fastidit, quod de alijs victimç partibus non dicitur, ipse fuerit: vt nimirùm Reges, qui omnibus subditis multo meliores, & quasi viua, & spirans lex esse debebant, non ad aliorum Principum, qui debitos regiæ dignitatis numeros non implessent, sed ad optimi quidem exemplum se componerent, & quod dicebat Paschasius: vocationem suam deuoti intenderent. Quare non tantùm improbis Regibus à via virtutis exerrantibus vitio vertitur, quod Dauidis vesti-
3. Reg. 11. 6. gia nõ fuerint secuti, vti Salomoni filio obijcitur 3. Reg. 11.6. *Fecitq; Salomon quod non placuerat coram Domino, & nõ adimpleuit, vt sequeretur Dominum, sicut Dauid pater eius:* & vers. 33. *Et quod dereliquerit me, & non ambulauerit in vijs meis, &c. sicut Dauid pater eius:* Necnon
3. Reg. 14. 8. Ieroboamo 3. Regum 14.8. *Non fuisti sicut seruus meus Dauid, qui custodiuit mandata mea, & secutus est me in*
4. Reg. 16. 2. *toto corde suo:* & Achaz 4. Regum 16. 2. *Non fecit quod erat placitũ in conspectu Domini Dei sui, sicut Dauid pater eius.* Sed etiam Rex Amasias: qui vt oblatam sibi prouinciam rectè administrauerit, & parenti suo Ioas similis exuterit: adhuc tamẽ in culpa signatè esse dicitur, quòd ad mores, & sanctitatem Dauidis non accesserit. Sic .n. 4.
4. Reg. 14. 3. Regum 14.3. *Et fecit rectum coram Domino, verumtamen non vt Dauid pater eius: Iuxta omnia, quæ fecit Ioas pater suus fecit.* Nec .n. ad cuiuis Principis exemplum, sed ad optimi, & perfectissimi similitudinem formare se debuit. Optimè quidem hæc nouerat castissimus ille, ac sanctissimus Ioseph, qui in difficillimis, quæ obiuit certaminibus, & pro castitate, & iustitia colluctationibus, non alium quam parentem, egregium scilicet, & strenuũ pugilem, qui ab vtero cum fratre, & subindè quod maius multo est, cũ Angelo colluctatæ, & vtrique præualere didicit, sibi proponebat, atq; idcircò victor est solitus euadere: id sic obseruante Chrysostom. Homilia *de Ioseph,*
Chrysost. Gen. 32. 24. dum illum cum impudica hera cum ipso colluctante, & ad libidinem pellicere contendente sic loquentem facit: *Nec fallaris, virtutem meam non vinces, Ioseph filium Iacob, qui in ventre cùm esset, supplantauit, ac deinde cum Angelo quoque colluctauit: ne fallaris, non minus validè quam pater luctor.* O præclarum pugilem non nisi ad strenuissimi luctatoris exemplum contendentem! O eximium Principum exemplar: vt siue ij cum vitijs, & voluptatibus, siue *cum laboribus, & difficultatibus* colluctauerint, clarissimorum sibi Regum exemplis propositis exclament: *Non minus validè quàm Pater luctor.* D

8 Huc etiam id nosse pertinet; cur penè omnes qui à Christo Domino sanitatem, atque alia petebant beneficia, filium Dauid signata, & quæsita appellatione nomi-
Matt. 15. 22. narent? sic .n. Chananæa Mat c.15.22. *Miserere mei Domine fili Dauid.* Et eodẽ modo cçcus ille, qui secus viam mẽdicabat, cũ turbç Christũ comitãtis strepitum audisset, atq; sollicitè quid esset, interrogasset, eique suggereretur, *quod* IESVS *Nazarenus trãsiret:* elata tùc ipse voce clamauit, IESV *Fili Dauid miserere mei* Eamq; in hac appellatione vim faciens, vt nec ad gustum obiurgantium
Luc. 18. 38. eum, quod clamaret, nec ad locutionem eorum qui Dominum vocabant IESVM Nazarenum se accomodans, magis, magisque clamaret: IESV *Fili Dauid miserere mei.* Similia habentur Matt 9. v.27. & c.20.v.30 & Marci 10.47. Quod si quçras? Quid magnum fuerit Christum Filium Dauidis appellari, qui Dei Filius, & in forma Dei subsistebat? Maldonatus in c.1. Matth. ad illa verba *Fili Dauid:* causam reddit, ideò ab his ea honorifica appellatione Christum nominari, vt significarent illum esse Messiam, qui populum suum beneficijs esset cumulatu-
A rus. Benè quidem: At vt ea ratio subsistat, atque acumen, quo illi indigentes Christum compungebant, appareat, comminisci oportet, tum Dauidem ad miserendum, & benefaciendum maximè procliuem fuisse, tum illud de Messia celebratissimum, apud Israelitas haberi vaticinium, Ieremiç ore pronunciatum c.23. versic.5 & c.33. versic.15. *Ecce dies veniunt, & suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit Rex, & sapiens erit, &c.* vbi nescit ex Hebræo textu, vocem *Dauid* esse in Datiuo, & Heb. Lect. sensum sic efferri, etsi hactenus extiterint inquit Reges (egerat enim de ijs immediatè Vates) qui priuatis commodis inseruiebant, & publica non curabant, qui indigni quidem nomine Filiorum Dauidis fuerunt, opportuno tamẽ tempore germen Dauidi iustum, quod videlicet Dauidis stirpi per omnia respondeat, isque filius sit qui patris notas vndequaque exprimat: subditorum salutem sedulò curans, & opem illis omni modo ferens suscitabo. Hinc vt appareat stimulus, quo Dominum il-
B li ad benefaciendum vrgebant, ita liquet Dauidis ei nomen, stirpem, & exempla ob oculos proponere, vt ad ea imitanda contenderet, nec hilum à regio illius ingenio, & virtutibus aberraret: nam si à benefaciendo aliquando cessasset: *Germen Dauidi iustum* haud extitisset: ergo afflicti illi opem a Christo postulantes (quod vexationis ingenium, & acumen est) & illi quidem, & sibi ipsis blandiebantur: sic eum Messiæ appellatione honorantes, vt ex illa ipsum, & ad benefaciendum illis adigerent, & ad Regum optimi exemplum gloriosè se componeret, & regia mensura se ipsum dimetiretur.

9 Hæc igitur pulchra in Principe, perfectaque imitandi ratio, optimusque in virtutibus, & arte regnandi proficiendi modus, si suarum actionum, & consiliorum exexempla ex summorum Principum factis sibi petenda censuerit: illud verò omni laudum ornamento maius, illustriusve fuerit, si, quod de magno Athanasio dicebat Naz. ar.
C Gregor. Nazianz. oratione in eius laudem clarissimos, & sanctissimos viros ad imitationem sibi proponente: *Aliorum sermonem, & eruditionem, aliorum actionem, aliorum mansuetudinem, aliorum Zelum, aliorum dimicationes, aliorum multa, aliorum omnia imitando consecutus, atque aliud ab alio mutuatus quemadmodum qui formas singulari studio, & elegantia pingũt, atque in vnã sui ipsius animam complexus vnũ ex omnibus virtutibus simulachrum numeris omnibus absolutum* ediderit: sic videlicet se comparans, vt ex singulorum æmulatione omnes antecellat, dum quæ in alijs aspersa cernuntur, in se ipso congesserit, atque cumulauerit: vt itidem de Athanasio pergit Gregorius: *atque & ijs qui mediocrem in vtroque genere* (de doctrina, & actione loquitur) *laudem habebant, eò superior esset, quod in altero horum summè excelleret, & rursus ijs, qui altero duntaxat genere sũmoperè eminebant, hoc nomine præstaret, quòd vtraq; virtute polleret.* Hçc ex Gregorio.

Ad eadem verba,

D Vt sedeant mecum.

Optimus Princeps Regni administrationi per se ipsum immediatè incumbit, & negotiorum molem sustinere satagit.

ADNOTATIO VI.

1 EN aliud ad regendos populos documentum, aliaque Regiç artis eaque per necessaria institutio: AGERE, & negotiorum expeditioni immediatè interesse, cùm nihil sit quod æquè doceat, moneat, & rerum administrationi tantoperè inseruiat, quàm ipse rerum vsus, à quo optima queque addiscuntur, quique artem facit, vt pulchrè Manilius lib. 1. admonuit: Manil.

Per varios vsus artem experientia fecit
Exemplo monstrante viam.

Itaque itidem Cypriano Comiti summum sacrarum largitionum munus deferens Theodoricus: Rex scitè ei suggerebat apud Cassiodorum libr. 5. epist. 40. *Dicisti, vt credimus, iudicare, nostris seruiendo iudicijs: ita quod* Cassiod. *effica-*

efficaſsimū diſcipulatus genus eſt, agendo potius inſtructus eſt quàm legendo. Optimè: non quidem quod legere non debeat Princeps, cui & Hiſtoricorū, & Philoſophorum lectione tantoperè commendauimus, ſed quod nuda lectio actione, & vſu deſtitui à manca omninò, atq; imperfecta ſit. Quò planè inter alia inerit ille Auidij Caſſij, in Marcum Antonium Imperatorem, cui nimium Philoſophiæ ſtudium Philoſophi cognomentum dedit, iniectus morſus: *Marcus homo ſanè optimus, qui dum clemens dici cupit, eos patitur viuere, quorum ipſe non probat vitam:* & ſtatim: *Marcus Antonius philoſophatur, & quærit de clementia, & de animis, & de honeſto & iuſto, nec ſentit pro Repub.* vt omninò dixerit eam eruditionem, nudamque rerum cognitionem ſine vſus adminiculo inanem, ac nullius in Principe momenti fore, cui finis ſtudij ciuilis debet eſſe actio, non verò abdita, & exquiſita rerum meditatio, & lectio, vt Aſtrologis ipſa cœlorum motuū ac ſtellarum curſuum contemplatio pro ſcopo eſt. Qua ſanè ratione ſapiens Philoſophus Themiſtius oratione vndecima Valētiniano iuniori, qui puellulus vix triennij egreſſus conſulatum gerens in tribunali, vbi belli, ſtamſque res agebantur, ſedit, ſiue potiùs eius parenti Valentiniano ſeniori, à quo filius ita inſtituebatur, hunc in modum gratulatur: *Quare mirum nihil eſt, ſi nuper pro tribunali quoſuis fere firmius fœderis, adeò vt cum ceteri fatigarentur omnes, ſolus ad veſperam vſque perſeueraturus videre. Præclara iſta ſanè, ac Rege digna inſtitutio, catuli inſtar ferarum ſanguinem deguſtare, atque iram aduerſus Barbaros meditari.* Opportunè illud: *Præclara iſta ſanè, ac Rege digna inſtitutio.* Quippè negotijs intereſſe ac res populi tractare omninò fuerit, & tamquam Regem inſtitui, & verùm, non fucatum Regem eſſe.

Vulcatius. Gallican.

Themiſt.

2 Regiè ergo Dauid, qui prius dixerat *intelligam,* vt regnandi artem, regiamque ſcientiam, tum ex hiſtoriarum lectione, & Maiorum ſuorum exemplis, tum etiam ex aſſidua meditatione, necnon ex optimorum hominū conſilijs monitiſque tamquam adiſcentem diſcipulum preceptorum ſe profiteretur, poſtmodum ſubiecit, Regio ſe ſolio ceſſurum, vt regnorum ſuorum gubernationi incumberet, & negotiorum molem ſuis humeris exciperet, tam vt ipſo vſu, & rerum cognitione plus plus diſceret, & in regia diſciplina maiores profectus faceret, quam vt regio muneri ſatisfaceret, & ſeſe Regem exhiberet: *Oculi* (inquit *mei ad fideles terræ:* Sed quorſum? Num vt illis regnum gubernandum relinquam? aut ipſos, regni arbitros conſtituam? Minimè: imò potiùs vt *ſedeant mecum,* me videlicet illis præſidente, & tamquā Rege Rempublicam gubernante, & retū cognitioni, ac negotiorum expeditioni aſſidente, illis verò tamquam miniſtris, opera, ſtudio, & conſilio à diuitibus quidem, ſed obſequentibus, nec ſibi regni arbitrium, & negotiorum expeditione vſurpantibus: quippe hoc eſt, reapſè, non autem nomine tenus Regem eſſe. Quò benè rurſum referas, quę de ſpinea Domini corona eius capiti, vſque ad vltimum vitę ſpiritum inherente: ſic inquiebat Paſchaſius lib. 12. in Matth. *Porrò ſpinas, quas in capite geſtauit, non mutauit, nec alicubi tranſpoſuit, ſed conſumpſit, ita vt in capite Ieſu non ſpinæ, ſed lapides reſplendeant pretioſi:* vt dixerit, non licere Principi à regni curis immunem eſſe eaſque in altos trans ferre: ſed debere illas in ſe ſuſcipere, eiſque ſatisfacere: vt regia corona dignus reſplendeſq; appareat. Etenim niſi Princeps regat, gubernet, belli, & pacis res moderetur, & populi negotia cognoſcat, tractet, atque expediat, vt regiā autem ſcientiamque gubernandi numquam addiſcet, ita à Regis natura, & conditione iuerit, & vacuum Regis nomen habebit. Sanè de Deo res humanas curante pulchrè dixit Philo in libr. de Opificio mundi: *Deum in alto otio degere, metiuntur impij.* Quod ſi ad hanc Philonis ſententiam ambigas, cur impios eos appellauerit, qui omnem à Deo ſollicitudinem, & curam remouere voluerunt, cùm è contra, licet errauerint, & falsò atque abſurdè de Deo ſenſerint potiùs ſtultè pij, & ſuperſtitiosè religioſi fuiſſe videantur, qui Deum extra curarum, & laborum moleſtias confinxere: reſpondebo rectè eam locutionem ſubſiſtere, nec ſtultitiæ ſolùm ſed etiam nefariæ impietatis, iure eos à Philone argui, qui Deum in al-

Paſchaſ.

Philo.

A to otio degere egregiè mētiuntur, quod id nih ilo melius fuerit, quàm Deum eſſe negare, ipſumque de medio ſuſtuliſſe. Quò quid impius? quid immanius? Eſt quidem, è pharetra Tertulliani hęc ſagitta lib. 2. ad Natio nes (nuper inuento) c. 2. ſimilia Epicuræorum ſenſu ſic incuſantis: *Deum Epicurei otioſum, & inexercitum faciunt, & vt ita dixerim, Neminē.* Rectè quidem *Neminem.* Nè qui otioſum, & ignauum Deum facit, ſua non curātem, nec creaturis à ſe formationis prouidentem, Neminem omninò facit. Porrò ſi aliquis Epicuræus Deus eſſet, is quando ſemel mundum creare voluit, eadem ratione in illius gubernatione, & prouidentia ſeſe indeſinenter exercere, & hominum negotia curare numquam intermitteret: *Conditoris.n.eſt* aut huic intentus Iobius Monachus in com. de Ver. Inear. l. 3. c. 11. apud Photiū in Biblioth) *creaturā noſſe, & vbi nouerit, pro ſuſcipietū cōditione leges ferre. Legiſlatoris verò eſt iudiciū ferre cum in eos, qui legē ſpreuerint, tum in eos, qui ſecundùm illam vixerint.* Non

Tertull.

Iobius.

B igitur in hominū gubern. ſeſe Epicuri Deus exercet, ſed otioſus, & inexercitus degit? nemo ergo Deus illis eſt.

3 Quò ſanè dixeris adſpexiſſe Noſtrum Vulgatum ad Hebręos 1. 3. vbi Paulum de Dei Filio ſic loquentem facit: *Qui cùm ſit ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantię eius portanſq; omnia verbo virtutis ſuę, purgationem peccatorum faciens ſedet ad dexteram maieſtatis in excelſis.* Nimirum ſi attēdis, qood omnes interpretes etiam admonuerunt, Apoſtolus Grecè non tam ſcripſit: *purgationem peccatorum faciens,* quam *purgatione peccatorum facta ſedet,* &c. Sed quę inquis hę e transferendi ratio fuerit, vt quę ſub vna tēporis ſignificatione à Paulo ſcripta ſont, ſub alia ab interprete ponantur? fuerime idē modò facere, ac olim feciſſe? Quo ergo iure? quo ſenſu Noſter Vulgatus Dominum purgationem peccatorum facientem expoſuit? Dixerim, eam ipſius mentem fuiſſe, vt ad ſenſum Pauli potiùs quam ad ſonum vocis ſe exerceris, ſic Dei Filium ſedentē in gloria faceret, vt à Deo

Hebr. 1, 3

Lect. Græ.

C Epicuri inexercito, & otioſo lōgiùs iret, quippe qui quāuis olim purgationem peccatorum in ſāguine ſuo feceſit adhuc tamen eidem purgationi inſiſtat, & ſuorum ſaluti, & bono inuigilet. Ne ergo imperitus aliquis dum Chriſtum *purgatione peccatorum facta* ſedētem audiret, ipſum ſuorum iam curam abieciſſe, & in alto otio degeret exiſtimaret, Aonſn Græci opportunitate vſus præteritum tempus ad præſens eleganter reuocauit, atque Dei Filium, noſtra curantem, fouentem, & ſuę Eccleſię vigilantem, & prouidentem fecit. Sed, & iiſdem Pauli verbis, quibus Dei Filium ad dexteram maieſtatis ſedētem conſtituit, hanc eādem ſententiam pulchrè ſubeſſe videris. Quid. n. Maieſtatem in Deo eſſe exiſtimas, quā diligentiſſimam hanc prouidentia, qua *vſque modo operatur.* Ioā. 5. 17. Audi Salomonem de Dei Filio Patrem ſuum tamquam ſpeculo referente: *Candor eſt enim lucis æternę, & ſpeculum ſine macula Dei maieſtatis,* Sapient. 7. 26. vbi Græcè pro voce *maieſtatis* omninò eſt *inoperationis;* vt Origenes li. 1. Periarchon c. 2. & Auguſtin. libro 1. de *Incarnatione Verbi* c. 13. to. 4. legunt: ſic iiſdem vterque verbis explicantes: *Inoperatio eſt vigor quidam (vt ita dixerim) per quā inoperatur Pater, vel cū creat, uel cū prouidet, vel cum iudicat, vel cum ſingula quęque in tempore diſponit, atq; diſpenſat.* Vt omninò appareat, non

Ioa. 5. 17.

Sap. 7. 26.

Lect. Græ.

Origenes.

Auguſt.

D aliā Maieſtatis naturam, ſiue diffinitionem, quàm operationis eſſe: adeòq; pro vna eademq; re concipi à Salomone Deum maieſtate præditum, ac inoperantem, creantem, prouidentem, ſingulaq; in tempore diſpenſātem, vt qui ei hanc operationem, & prouidentiam abſtulerit, eodem ictu Maieſtatem abſtuliſſe videatur, idēque ſit otioſum, ac inexercitum facere, ac Neminem. Aptiſſimum quidem Principi hoc Maieſtatis Dei ſpeculum, vt in ipſo ſeſe intueatur, tamdiuque Regem, & maieſtate, ſplendoreq; Regio præditum ſe eſſe intelligat, quādiu Regni ſui adminiſtrationi vigilare, & prouidere ſtuduerit, manū ab operatione non ſubmouens.

4. Cui quidem rei opportunam emphaſim habet, quod ipſemet Dominus ſpeculum ſe Dei maieſtatis, ſiue inoperationis oſtendens: ſic dicebat apud Ioannem 10. 27. *Oues meæ vocem meam audiunt, & ego cognoſco eas, & ſequuntur me: & ego vitam æternam do eis, & non*

Ioa. 10. 27.

peribunt in æternum, & non rapiet eas quisquam de manu mea. A Sanè quasi earū bono adeò sit intentus, vt eas manu teneat, nec illam ab ipsarum cura submoueat. At .n. non contentus id dixisse subijcit: *Et nemo potest rapere de manu Patris:* vbi iure ambigas: Quid fuerit opus, Patrem retinendis, & custodiendis ouibus manum admouere; quas bonus Pastor Filius manu tenacissimè prehēsas retinebat? fuerintne ideò magis, minùsve securæ? Nō opinor, sed enim, Dominus signatè aperuit, quàm sedulam operam hominum gubernationi nauaret, dū vtrāque Patris, & Filij manum, sapientiam videlicet, & potētiam, omnemque diligentiam, & industriam ei intentā, & addictam ostendit. Planè quasi non sibijpsi nec muneri suo satisfacere Dominus videatur, si vel tantillum potentiæ, aut sapientiæ suæ gubernationi subtrahat: quin manu consilio, opera ei fuerit addictus. B Adeò scilicet *ipsum in alto otio degere metuatur impij.* Adeò è re Principis est, Reipub. administrationi, & negotiorum expeditioni toto animi conatu, & impetu incumbere.

5 De extremo quidem iudicij die sermonem Dominus instituens, accurata sed difficili locutione, & cœlos trāsituros, siue perituros, & ipsorum luminaria quasi à proprijs sedibus reuulsa in terram casura denuntiauit. Sic namque primùm de stellarum casu Matthei 24.29.
Matt. 24. 29. *Stellæ cadent de cœlo:* & Marci 13.25. *Stellæ cœli erunt decidentes:* deinde de cœlorum transitu Matth. 24.35.
Marc. 13. 25. *Cœlum, & terra transibunt:* & Apoc. 6.14. *Cœlum recessit sicut liber inuolutus.* Quod plusculum videtur
Matt. 24. 35. vrgere Paulus cum ad Hebr. 1.11. inquit: *Opera manuum tuarum sunt cœli: ipsi peribunt.* Ad quæ sanè testimonia
Apo. 6.14. dum frequenter à PP. atque interpretibus ambigitur, cur
Heb. 1. 11. cœli transituri, siue perituri: similiter, & stellæ casuræ dicantur, cum exploratum fuerit, tam cœlos, quàm ipsamet sydera perpetuò duratura, quin exitio seu casui obnoxia sint? facilè occurrunt dubitationi Beda, & ab eo
Beda. *Caietan.* Caietanus affirmantes perinde eas locutiones fore capiendas, vt cœli non secundùm substantiam, sed ab statu motus, quē nunc habēt, & terra ab statu generationis in alium quietum, atq; immobilem, in quo omnis operationis, ac motus expertes existant, dicantur transituri. Verum n. verò, vt id ita fuerit quod nō negamus, acrior inde resurgit dubitatio, cur Paulus, & Dauid cum cœlorum ab vno in alium statum, qui vt quietus, & immobilis, ita felicior, & perfectior videtur, exitij, ac mortis nomine appellauerint? *Ipsi* (inquit vterque) *peribunt*, planè quasi funditus abolendi, similiter, & Ioannes cœlum pro eo statu consideratum cum volumine complicato, & inuoluto, cuius nullus est vsus composuerit? Sed quidem ex præfatis Tertulliani aduersus confictum ab Epicuro Deum verbis, facili solutione ea opprimitur dubitatio, nimirùm cum ex cœlorum motu, solisque irrequieto circuitu tam secundæ, & inferiores causæ, quam vniuersus mundi ordo dependeat, atque subsistat: (dixit quippe eleganter Seneca l. 4. de beneficijs capitulo 23. D
Seneca. *Num dubium est quin hoc humani generis domicilium circuitus solis, ac Lunæ vicibus suis temperet? quin alterius calore alantur corpora, terra relaxentur, immodici humores comprimantur, alligantis omnia hyemis tristitia frangantur, alterius tempore efficaci, et penetrabili regatur maturitas frugū? quin ad huius cursum fœcunditas humana respondeat?* Quemadmodum otiosus ille atque inexercitus Epicuri Deus nemo, siue nihil est; ita cœlum, & terra, superiores inquā causæ, a quibus mundi gubernatio, & ordo subsistit, si quietæ, otiosæ, atq; inexercitæ sint, quin subiecta sibi corpora alant foueantque, vt ad ipsorum cursum fecunditas humana respondeat: non immeritò tam non esse, siue perijsse dicentur. Hæc Principibus facilè aptauens ex Moyse in suo cantico Deu-
Deut. 32. 1. teron. 32.1. eos sub cœli nomine, siue imagine sic alloquentis: *Audite cœli, quæ loquor, audiat terra verba oris mei:* vt præter alios benè ibi interpretatur ad hunc mo-
Agellius. dum Agellius: *Neque verò putandum est, illum cum cœlo, & terra tamquam animā sensuque præditis loqui, sed quia populi seniores, ac Principes conuocarat, illos figuratè cœlos appellat.* Vt appareat Principes, qui otiosi, & inexercitii a Reip. administratione, & negotiorum expeditione supersedent, optima ratione, non esse, siue perijsse dici. Quare cum indidem post citata verba subijcit Seneca: *Seneca.* *Vt tamen detrahas ista, non erat ipse Sol idoneum oculis spectaculum, dignusq; adorari, si tantum præteriret? non erat digna suspectu Luna etiamsi otiosum sydus transcurreret?* Omninò repugnabo, nec eum me Solem vmquam adoraturum profitebor: imò nec suspectu dignum iudicauerim, qui otiosus transcurrat. Ideò obserua pulchram epitasim, quæ inest imagini libri inuoluti, cum quo cœlum in eo Apocalypsis loco componitur. *Apo. 6.14.* Ab ea siquidē otiosi, & inexercitii Principes admonentur, minimè quidem ipsis satis esse, vt suæ dignitatis debito satisfecisse videantur, si vitæ puritate, & egregijs sapientiæ dotibus splenduerint: nam vt cœlum non sibi est, sed inferioribus, in quæ virtutes suas influit, nec liber sibi sed legentibus sapit, ita & Princeps Regni gubernationi non incumbens, etsi sibi sapiat, & suæ probitati studeat, clausus, & inuolutus liber, qui nullius frugi est, meritò decetur, Ecclesiastico admonente c. 20. 32. *Eccl. 20. 32.* *Sapientia absconsa, & thesaurus inuisus, quæ vtilitas in vtrisque?* Et Audio Cassio murmurante: *Vulcatius.* *Marcus Antonius philosophatur, & quærit de clementia, & de animis, et de honesto, & iusto, nec sentit pro Republica.*

6 Accinit huic cogitationi disertissimè Moyses, qui primam rerum formationem describens, singulisque Dei operibus proprium diem assignans, signatèque a lucis creatione temporum seriem deuoluens, cœli tamen, ac terræ productioni, quę inter omnes creaturas primariæ, & veluti capita ac Principes sunt, nullum tempus, diē, aut horam præscripsit: sic enim de ipsis: *Genes. 1. 1. & 4.* *In principio creauit Deus cœlum, & terram:* de luce verò: *Dixitque Deus fiat lux, & facta est lux. Appellauitque lucem, diem, & tenebras noctem, factumque est vespere, & mane dies vnus.* At cur tantarū creaturarum productioni, nec tēpus, nec C diem præfixit: luci autem, alijsque subinde nascentibus creaturis, non æquè ac cœlum, terràve nobilibus, tanta attentione, & cura, & tempus assignauit, & diem? Sanè quod illud inter cœlum, & terram in principio formata ex vna parte, & ex alia inter lucem ingens illud intercesserit discrimen, quòd hæc cùm primùm fuit educta muneri suo inseruire, lucere, & illuminare cœpit: cœlum verò, & terra sine aliqua muneris sui functione otiosa tunc, & inexercita erant: nullus quippè tunc cœlorum in terram influxus: similiter terra erat *Inanis, & vacua,* siue vt legit Symmachus *Iners*, aut vt LXX. *Inuisibilis,* *Symmachus.* meritò ergo nullum ipsis tempus, nulla præfigitur dies, ac si rerum natura ipsa non essent. *LXX.* Principes .n. & primæ causæ à quibus inferiora dependent, & cuius influxu, & prouidentia viuunt, si inanes, & vacuæ, inertes, & otiosæ sint, quin muneri suo inseruiant, à propria natura & dignitate excidere videntur: sic id opportunè obseruāte Philippo Abbate hūc in modū: *Dū factū dicitur cœlum, silet de tēporibus, silet de diebus Scriptura, & rectè in eius creatione nulla fit mētio temporis vel diei, in qua nulla innuitur alicuius fructus productio: ipsa terra facta esse in principio numeratur: in eius creatione nullum tempus vel dies nominatur: quia illa sine fructu, sine specie.* Ita Philip. *Philip. Ab.* Audis superiorum causarum naturam, & conditionē, simulque scopulos ad quos illæ impingant? Porrò qui priuatim vitam degunt, si omnia relinquant, si se mundo eximant, si à negotiorum curis se abdicent, si lateant, & intra terræ viscera sibi tantùm victuri se abdant, illam Tertulliani regulam præ oculis habentes libr. de Pallio: *Nemo alij nascitur moriturus sibi*, omnino laudantur tamquam in vitæ scopulum collimantes: nam

Qui latuit, benè vixit.

Principum verò alia conditio est: nam qui non sibi tantùm, sed toti mundo nati sunt, non nisi ab actuosa vita, à non intermissa rerum cura, à continuata negotiorum expeditione laudem consequuntur, & qui malo fato ab hac vitæ ratione excidunt, & velut terra in sua productione inanes, vacui, inertes, & inuisibiles sunt, a Principum dignitate, atque scopo deflectere, dubium non fuerit: vti de Theodorico Franciæ Rege Regni proceres omninò censuere: audi rem *Gaguin.* huic instituto peropportunam ab Scriptore de gestis Francorum libr. 3. *Per Theodorici incuriam, atque socordiā res Francorū deterior facta est. Quippè cum Republica*

ca

ca cubicularijs Regijs, & Præfecto Palatij liberè credere- A *tur: Regi verò per inertiam mos inoleuerat nisi ad Kalendas Maij Palatium ingredi: moderationem omnem alijs permittere. Ostendere se populo vno dumtaxat die: à quo salutatus, & muneribus donatus, cùm & ipse reciproca populo dona exhibuisset, domum abire, eamque toto anno incolere. In hoc tam inertis otio Ebroinus occasionem nactus, opprimere, atque vexare complures cœpit, rem omnem in Theodoricum transferens. Vnde indignati Proceres Theodericum monasterio includunt.* Vt videlicet latendo benè iam viueret, qui priùs latendo malè viuebat.

7 Quò sanè iuerit frequens scripturæ locutio Regibus dies perpetuò assignantis, nam Vatibus hic mos est: *Visio Isaiæ, quam vidit in diebus Oziæ, Ioatham, Achaz,* *Isai.1.1.* *& Ezechiæ Regum Iudæ.* Isaiæ 1. vers. 1. *Visio Ieremiæ. Quod factum est verbum Domini ad eum in diebus Iosiæ.* *Ierem.1.1.* Ierem. 1 v. 1. *Verbum Domini, quod factum est ad Osee* *Osee.* *in diebus Oziæ, Ioatham, Achaz, Ezechiæ Regum Iuda,* B *& in diebus Ieroboam filij Ioas.* Imò sacri libri, in quibus Principum facta, & historiæ conscribuntur, *Verba dierum Regum Israel*, signatè appellantur. Sed qua ratione? Num quòd ipsi temporis, ac dierum domini, siue rectores extiterint? Minimè quidem; sed quod datum sibi tempus, & dies in regni administratione consumpserint, & perpetua operationum serie impleuerint, *Ambros.* sic explicante Ambros. libr. 4. in Lucam ea Domini verba: *In diebus Eliæ*, *Luc. 4. 25.* Lucæ 4. 25. *Non quia Eliæ dies fuerint, sed in quibus Elias operatus est.* Sanè quasi ab actu, & operatione dies Regis numerentur: tam diùque vixisse videatur, quàm diu Regni gubernationi, & negotiorum expeditioni operam nauauit. Quo quidem sensu, ac mente, quotquot pleno pectore sapuerunt Principes fuisse affectos, omninò nouimus, & verò præfata cœli ad inferiorum corporum vtilitatem procurãdam perpetuò se mouentis imagine vsurpata Hispanum nostrum Theodosium egregium planè Principem in Reipub. C curis indefesso labore se exercentem sic commendabat Latinus Pacatus in Panegyrico: *Pacatus.* *Gaudent profectò diuina perpetuo motu, et iugi agitatione se vegetat æternitas, & quidquid homines vocamus laborem, vestra natura est. Vt indefessa vertigo cœlum rotat, vt maria æstibus inquieta sunt, & stare Sol nescit, ita tu Imperator continuatis negotijs, & in se quodam orbe redeuntibus semper exercitus es.* Audis *dies Regum* ex continuatis negotijs, & perpetua exercitatione pensitatos, numeratosque? Audis Principem à Deo Epicuri otioso, & inexercito longissimè euntem? Ergo vt illum *Neminem* appellabat Tertullianus, ita hunc, verum, & legitimum Regẽ munus suum implentem dixeris. Quò mirè facit perpulchra Plutarchi sententia in libro cui titulus *Plutarch.* *In Principe requiri doctrinam*: vbi cùm attulisset Persarum morem, ex quo Regi vnus inerat cubicularius, cui hoc vnũ negotium demandatum erat, vt diluculò ingressus ei D suggereret: *Surge Rex, atque ea cura negotia, quæ te curare voluit Mesoromasdes* (Imperij scilicet Persarum fundator) subijcit ipse de suo: *At eruditio, prudentique Principi intus in animo adest, qui semper idem dictet, ac iubeat*: sic ille scitè: *semper dictet*, vt, & animo infixus publicæ vtilitatis stimulus nullum otium, nullam quietem habere sinat, & subditorum res tractandas, negotiaque expedienda nullo egeat admonitore. Ad quam doctrinam bonum Principem Vespasianum sese omninò componentem sic facit Suetonius: *Sueton.* *In Principatu maturus semper, ac de nocte vigilabat: deinde perlectis epistolis, officiorumq; omniũ breuiarijs amicos admittebat: ac dũ salutabatur, & calceabat ipse sese, & amiciebat, postq; decisa quæcũq; obuenissent negotia, &c.* Nec aliter callidus ille Tiberius, qui non solum apud Suetonium, *Cognitionibus magistratuum, vt vnus è consiliarijs, frequenter interfuit*: sed etiam adhuc mala valetudine affectus gubernationi indesinẽter incumbebat, vti Tacitus sic scri- *Tacit.* bit lib. 4. Annalium: *At Tiberius nihil intermissa rerum cura negotia pro solatijs accipiens, ius ciuium preces sociorum tractabat.*

P. Velasq. in Psalm. centesimum.

Ad eadem verba.

Principi satis non esse egregios, atque fideles Regni administros habere, nisi ipse simul negotiorum expeditioni incumbat.

ADNOTATIO VII.

1 PRemo rursum Regis nostri verba: *Oculi mei ad fideles terræ, vt sedeant mecum*: vt ex illis admoneatur Princeps, optimum quidem esse fideles consiliarios, & egregios administros habere, quorum opera, & industria in regni gubernatione adiuuetur: at enimverò, vt ipse muneri suo satisfaciat, perfectaque, ac felix regnorum administratio sit, minimè quidem satis id esse, nisi ipse primùm negotia expediturus, atq; ius, & iustitiam redditurus, non secus, ac Sol in medio Planetarum sedeat, eique administri, & consiliarij tanquam minora lumina, ab ipso lucem, ac splendorem accepturi assideant. Quo sanè omninò it mystica illa scala Patriarchæ Iacob per vigilantissimum somnium sic proposita Genes. 28. versiculo 12. & 13. *Vidit in somnis* *Genes. 28. 12. & 13.* *scalam stantem super terram, & cacumen illius tangens cœlum, Angelos quoque Dei ascendentes, & descendentes per eam, & Dominum innixum scalæ.* Etenim vt ipsa, vel mundi huius figuram, & œconomiam, vt volunt aliqui, vel quod pluribus, & melioribus auctoribus probatur, Christianam Ecclesiam, eiusque gubernationem adumbrabat: ita summum Deum non modò per ministros suos, sed per seipsum immediatè tantæ moli incũbentem, manusque, & executionem commodantem velut de facie ostendit. Nimirùm ascendebant per eam, & descendebant Angeli: administri scilicet, siue *administratorij spiritus in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis*, ad Hebræos 1. vers. 14. *ad Heb. 1. 14.* at vt scala omninò staret, atq; subsisteret, ipsemet Dominus fir- C miter illi, atque tenaciter incumbebat, eam namque vim habet verbum *innixum*: vnde ex Hebræis originibus propriè vertas *stare facientem scalam*: optimè interpretante, atque elucidante nostro Vulgato causam, à qua scalæ subesset firmitudo, tantùm non dicens: ideò firmum, ac florentem regni statum vides, quod Dominus bonis quidem administris in eius gubernatione vtatur, sed eorum tantùm opera non contentus ipsemet rerum administrationi, ac negotiorum expeditioni manus adhibeat. Quod sanè innuere videtur Philonis commen- *Philo.* tarius in libr. de somnis, etenim cùm dixisset: *Somnium autem ostendit innixum summæ scalæ Principem, Angelorum Dominum. Credendum est .n. sicut in curru aurigã, aut in naui gubernatorem, ita rebus omnibus superstare eũ, qui est, corporibus, animabus, animantibus, mentibus, Angelis, cunctis, quæ terra, vel aere, vel cœlo continentur, naturis tum visibilibus, tum inuisibilibus: totum .n. mundum ex se pendentem regit.* Statim illud: *Innixum scalæ*, sic pre- D mit: *Cogitet his verbis significari, Deum esse robur, firmitatemq; rerum, quibuscumq; vult assignare stabilitatẽ perpetuam: tantisper enim dũ ab illo sustentantur, inconcussæ manent, atq; integræ.* Sanè vt hinc Regibus, atque Principibus typus, & forma optimè constitutæ Reip. proponeretur, quæ non aliter stabilitatem, florentemq; statum sit habitura, nisi ipsi scalæ innitantur, siue regni administrationi incumbant.

2 Illud verò pulchram in hanc rem emphasim habere videtur, quòd in hac firmiter, & rectè gubernatæ Reipub. imagine, ij signatè administri depingantur, qui non homines, infirmi scilicet, peccatis, atque ignorantiæ obnoxij, sed Angeli, hoc est, *potentes virtute*, sanctitate, & sapientia spiritus sint. Quod quamuis Regis administri, & consiliarij, probi, industrij, ac perspicaces, &, vt vno dicam verbo, Angeli fuerint, adhuc tamen ipse gubernationi interesse, & negotia tractare, & super ipsosmet ministros inuigilare debeat, sic omnino Lampridius bonum suum Imperatorem Alexan- *Lamprid.* drum Seuerum optimos sibi ministros adlegisse, & pro legum ambiguitate selectissimos Iurisconsultos Adsessores adhibuisse, nihilominùs quas ipsi tractassent, & cognouissent causas ad se tandem refer-

ri præcipere solitum hunc in modum affirmat: *Negotia, & causas prius à serenissimis principibus, et doctissimis Iurisconsultis, & sibi fidelibus, quorum primus tunc Vlpianus fuit, tractari ordinarique, atque ita ad se referri præcepit.* Quē videtur imitatus optimus Imperator Basilius, Leonem filium sic admonens: *Obstringe te huic necessitati, vt omnia tibi oculis inspicienda esse ducas, & nihil inspectum prætermittas.* Reddit rationem: *Quippe sicut omnia Deo cura sunt, vt Deo, necesse est, & tibi cura esse, vt Regi.* Rectissimè. Premo verò eam necessitatem qua ad instar Dei omnia à Principe inspicienda, & tractanda sunt: sed quonam modò Deo necesse est, vt omnia ipsi curæ sint? Nū quod necessitate adactus velut sub iugo res humanas aret, serat, metat? Minimè quidem, sed quod ex vi primæ causæ sic ab eo secundę causę dependeant, vt ipso manum, & faciem auertente, omnia turbari, ac

Psal. 103. 29. dissipari necesse fuerit. Dicente Vate Psalmo 103. 29. *Aperiente te manum tuam omnia implebuntur bonitate. Auertente autem te faciem turbabuntur, auferens spiritū eorum, & deficient, & in puluerem suum reuertentur.* Nec

Seneca. aliò abeunte Seneca lib. 2. quęstion. natural. cùm ait: *Ex quo suspensa sunt omnia. à quo omnes causę causarū.* Sanè ad hunc modum Principi secundas inferiorum rerum causas, siue negotijs iudicijsque ministros, consiliariosque quantumuis fideles, atq; prudentes, qui velut Angeli sint, semel præposuisse satis non est, nisi ipse omnia sibi etiam inspicienda ducat, & nihil inspectum prætermittat. Nam vt ipso rebus, administrisque adstante, & manum operi admouente, omnia implentur bonitate, & multum emolumēti capiunt, ipsiq; administri sese velut Angeli gerunt, ita faciem, manumque auertente, eorum spiritus aufertur, deficiūt, & in puluerem suū reuertuntur. Vnde statim sic subijcit bonus Imperator: *Quemadmodum n. ea, quę à te diligenter inspecta administrantur, multū emolumenti capiunt, ita quę non inspecta neglectim præteteuntur, in magnā perniciē labuntur.* verissimè.

3 Ita sanè Domino Israeliticę plebi non leuiter infenso, vt debitas eius duritię pœnas inferret, ab immediata sua gubernatione sese subducere, & totam administrationis curam in Angelum transferre volebat: sic .n. ipse

Exod. 33. 3. & vers. 4. & 15. ad Moysem Exodi 33. 3. *Vade ascende de loco isto, tu & populus tuus, quem eduxisti de terra Aegypti in terram, quam iuraui Abraham, Isaac, & Iacob. & mittam præcursorem tui Angelum, &c. Non enim ascendam tecum, quia populus duræ ceruicis es.* Durissima sanè cōminatio, cuius stimulus populum sic pupugit, vt quasi in extrema clade omnia à se ornamenta abiecerit, & sese totum luctui, & lachrymis dederit: sic enim statim: *Audiensque populus sermonem hunc pessimum luxit, & nullus ex more indutus est cultu suo.* Vnde Moyses populi amātissimus sic Dominum allocutus dicitur: *Si non tu ipse præcedas, ne educas nos de loco isto:* Quasi nec pedem mouere, nec gressum sine Deo ductore figere liceret, liberetve: sed quare, ò boni, pessimus vobis is sermo videatur: cū Angelum viæ ducem, & comitē habeatis? ignorabitne ipse viam? abijcietve salutis vestræ curam? precibus, aut præmijs cùm iudicauerit, corrumpetur? Quid ergo desideratis? Quid lugetis? Respondet inibi sapienter Olea-

Oleast. ster: *Magnum quid est, pastorem proprias oues custodire neque mercenarijs quantumcumque diligentibus fidere. Mercenarius enim fugit, solùm, quia mercenarius est. Et quia aliter homo res proprias custodit, aliter alienas.* Opportunissimè. Vt norit Princeps, qui gubernationi per se ipsum immediatè non incumbit, communi suorum bono ac Resp. vtilitati non omninò prospicere, quamuis eos sibi administros, & vicarios substituat, qui Angeli esse videantur, quòd quantumuis probi, atque electi ij fuerint personam tamen Principis non impleant: *Aliter enim homo res proprias custodit, aliter alienas.*

4 Illustrant hanc doctrinam, firmantque duæ auctoribus ad Principis naturam, munusque exprimendum vsurpatæ imagines, altera sensus communis, ab Aristotele singillatim animantibus attributi, & ad hunc pene in modum à P. Salazar. in capit. 20 Prouerbiorum

P. Salaz. vers. 8. numero 29. allata, etenim præter externos quinque sensus internum alium, ac nobiliorem Philosophus esse dixit, & in capite locauit, cuius quidem munus, &

A officium fuerit omnes externorum sensuum notitias in se colligere, atq; inter res ab illis cognitas discernere, atque dijudicare: nihil .n. ab externo quolibet sensu concipitur, quod non is statim interiori renunciet: internus autem sensus ab externis edoctus inter eorum obiecta iudicium fert: *Rex igitur* (inquit Salazar) *huic interno seu communi sensui perquam assimilis esse debet, cum Reipub. suæ sedulus præest, vt ad illum reliqui omnes Magistratus velut externi quidam sensus omnia, quæ alibi gentium geruntur, ocyus referant, ipse verò de omnibus edoctus, de singulis decernere, de vniuersali administratione iudicium ferre, vt malis grassantibus succurrere possit.* Altera animæ respectu corporis, cū qua Princeps ab Scriptoribus, quibus Apostolorum Princeps non leuiter suffragatur, frequentius componitur: sic nanq; apud Cor- Cor. Tac.
nel. Tacit. lib. 1. Annal. *Vnum imperij corpus vnius animo regendum:* ad quem modum etiam, & Plinius in Plinius.
Panegyrico, & Seneca li. 1. de Clementia c. 3. loquuntur. Seneca.
B Petrus verò Principes Prælatosq; admonens sic eos populorum animam fecit 1. Petri 5. 3. *Pascite qui in vobis est gregē Dei forma facti gregis ex animo.* Vbi cū de forma hominibus indita Apostolus agere videatur, facilè obserues: gregem seu populum cū humano corpore, Principem verò cum anima rationali, quę illius substantialis est forma, ab ipso componi. Hinc, quid corpus sine anima, à qua vt vitā, ita omnes motus, ac sensus habet: quid populus sine Principi, cum sese videlicet ille ab eius gubernatione, & prouidētia subduerit, facilè videre est, quin expositore, aut oratore egeat. At enimverò id nostro instituto sic modò aptandum, vt quemadmodum nulla alia forma, quantumuis natura sua perfecta, aut artificio summo elaborata, animę rationalis vices in humano corpore potest implere: ita nulli Principis Vicarij siue administri æquè, ac ipse Regio vnquam muneri satisfactum fuerint: *Nā quemadmodū ea, quæ à Principe di-*
C *ligenter inspecta administrantur* (vti dicebat Basilius Im- Basil. Imp.
perator) *multū emolumenti capiunt, ita quæ non inspecta neglectim prætereuntur, in magnam perniciem labuntur.*

5 Accipe hæc sensa ex nostri Regis iudicio: enimverò cùm ipsi ob immane recensiti populi facinus, in quod (heu!) lapsus est, trium ingentium malorum à Deo sic optio facta fuisset: *Aut tribus annis famē, aut tribus mēsibus te fugere hostes tuos, aut tribus diebus gladiū Domini, et pestilentiā versari in terra.* 1. Paral. 21. v. 12. ille, re vnde- 1. Paralip. 21. 12.
quaque expensa, non iam suæ, quam populi, quem ardentius amabat, vtilitati prospiciens, duæ pestis supplicium omninò elegit. Quod si obijcias: nonne hoc populo grauius, acerbiusque fuit, quam si ipsemet Dauid per tres menses à patria extorris fugitans vagaretur? Respondebo ex Ambrosio: Minimè quidem: nam Rege à populo suo absente, licet regni proceres, consiliarij, administri, magistratusque ad manum essent, omne tamen ab illo bonum, vita, salus, & lux deerat: *Perinde*
enim esse videtur) inquit Athanasius ep. 1. *gregem abesse* Athanas.
a pastore, ac cæcum duce carere. Vnde Demas, apud Plu- Plutarch.
tarchum in Regum, & Imperatorum apophthegmati-
D bus, mortuo Alexandro dixisse fertur, *Videre se Macedonum exercitum duce frandatum Cyclopi similem excæcato.* Quod equidem iudicium ipsemet populus omninò tulit cùm Dauidem aliquando discrimini in bello obnoxium videns, sese iuris iurandi nexu obligauit, ne vnquam Regem suum in acie prodire pateretur, ne totius populi extingueretur lumen, & splēdor: *Tunc iurauerunt viri Dauid dicentes: Iam non egredieris nobiscum in bellum, ne extinguas lucernam Israel.* 2. Reg. 21. 17. Quæ 2. Reg. 21.
verba bonus Scholiastes Gaspar Sanctius sic opportunè 17.
explicat: *Illud porrò* extinguere lucernam, *nihil est aliud* Sanctius.
quam perire illud, quod erat regni totius lux, & splendor, quo sublato sic maneret populus deformatus, & mæstus quomodo facies oculis effossis, ac mundus sole de cęlo sublato, vtrumque enim appellatur lucerna. Et postmodum, obseruans legem in scriptura appellari lucernam, subijcit: *Quare sicut sine Sole mundus iaceret in tenebris, sine oculis homo erraret cæcus proximus ruinæ: sine lege neque pacē haberet, neq; viuendi modum securum, & rectum, sed omniū sensuū suorum obsecutus vanitati, rationes communes, & publicas peruerteret, sic Dauide sublato in tenebris videretur*

deretur iacere populus, & à rectæ virtutis semita deuius, A *& effrenis in præceps ruere voluntarius.* Vides vt nulla sit magis miseranda clades? nulla sæuiùs in populum grassans pestis, quam populum Principe suorum res curante, eiúsque vitam impertiente carere? Iam hæc omnia sic præstrinxit Ambrosius in Psalm. 37. *Suam fugam non*
Ambros. *poposcit propter illud, quia Propheta pro populo orare poterat, sicut factum est, populus pro Propheta interuenire non poterat.*

6 Bonum quidem Principem, Traianum ex Hispania ortum, publicis negotiis, & Reipub. administrationi sedulo, ac perpetuò incumbentem, sic in suo Panegyrico Plinius veritatis fines egressus blandè demulcebat, vt Deum iam à terrenarum rerum curis liberum, cælo solùm vacare diceret, quòd quidquid ipse in terris fuerat facturus, à Traiano eius vices gerente, atque supplente administraretur. Ita enim Plinius: *Talia esse crediderim quæ ipse mundi parens temperat nutu, si quando*
Plinius. *oculos demisit in terras, & facta mortalium inter diuina* B *opera numerare dignatus est, quibus nunc per te liber, solutusque cælo tantum vocas, postquam te dedit, qui erga omne hominum genus vice sua fungeris. Fungeris enim, sufficisque mandanti, cùm tibi dies omnis summa cum vtilitate nostra, summa cum tua laude condatur.* Ita ille. At enim, errauit Plinius, & vehementer errauit, dum adulandi ardore occæcatus innixum scalæ Dominum non animaduertit humana omnia mouentem, gubernantem, regentem, moderantem, spiritum, vitamque inspirantem, vt inconcussa maneant, atque integra. Sed enim Plinianam illam assentationem sic Principes, non mente, cùm immediatam Dei prouidentiam, & fide teneant, & in se ipsis experiantur, sed operibus suscipere deberent, tanquam reapsè credidissent, Deum terrena gubernatione liberum, atque solutum, cælo tantùm vacare omnesque hominum curas, gubernationem, præmiorum, ac suppliciorum illationem in ipsos prorsus C transtulisse, vt hac cognitione instructi omni ipsis dies summa cum vtilitate nostra, summa cum eorum laude condatur, vti indidem de Traiano Plinius hunc in modum ait: *O vere Principis, atque etiam consulis, reconciliare æmulas ciuitates, tumentesque populos non imperio magis, quam ratione compescere, intercedere iniquitatibus magistratuum, infectumque reddere quidquid fieri non oportuerit. Postremò velocissimi syderis more omnia inuisere, omnia audire, & vndecumque inuocatum statim velut Numen adesse, & adsistere.* En Principem muneri suo plenè satisfacientem, qui ad Dei exemplar scalæ innixus, eam stare faciat, siue Dauidis instar in iudicij throno sedeat, & suis magistratibus, & ministris præsideat. Certè dum à Salomone quæsito vocabulo Princi-
Sap. 6. 5. pes dicuntur ministri regni Dei, Sapientiæ 6. 5. *Cum essetis ministri regni illius, non rectè iudicastis*; notanter præmittitur: *Audite ergo Reges, & intelligite, discite iudices finium terræ. Præbete aures vos qui continetis multitu-* D. *dines, & placetis vobis in turbis nationum.* Ipsos officij sui omninò sapiens Rex admonens, vt nimirum muneri suo sic intendant, vt subditorum res audire, intelligere, discere, & in negotiorum expeditione gratas omnibus aures præbere nunquam intermittant, reddit rationem: *Quoniam data est à Domino potestas vobis, & virtus ab Altissimo, qui interrogabit opera vestra, & cogitationes scrutabitur.* Quæ sic omninò capienda videntur, vt dixerit: Quoniam hac ratione, & causa, vt Dei nomine, & tamquam eius ministri, per quos ipse quasi audire, videre, siue præmijs, & pœnis afficere videatur, regiam ipse vobis potestatem, & imperium commisit. Vnde peculiari examine omnes vestras actiones, imò, & cogitationes ipsas explorabit, an huc illas direxeritis, an verò otiosi, atque in exercitii aliò diuerteritis: impositum signatè vobis onus, & curam in alios omninò transferentes. A quo Salomonis sensu vix discedit quisquis Plinius sic Principem suum laudans, quod mi-
Plinius. nistris tamquam ministris vteretur, quin ipse à gubernatione manum submoueret, sed per se ipsum rerum administrationi incumberet, vt simul Imperatores, qui præcesserant acriùs pungat, quòd omnem regni curam in suos administros transmiserint. Sic enim ille: *Plerique* A *Principes, cùm essent ciuium Domini, libertorum erant serui: horum consilijs, horum nutu regebantur, per hos audiebant, per hos loquebantur, per hos præturæ etiam, & sacerdotia, & consulatus, imò & ab his petebantur. Tu libertis tuis summum quidem honorem, sed tamquam libertis habes, abundéque sufficere his credis, si probi, & frugi existimentur. Scis enim præcipuum esse indicium non magni Principis, magnos libertos.* Optimè: vt moneat eum magnum Principem esse, qui regijs curis intentus per se audire, per se loqui, per se honores, & magistratus distribuere norit, cumque suis administris, & consiliarijs honorem deferat, qui illos à suo gradu, & ordine non extrahat.

7 Concludam, si opportunam Venerabilis Arnoldi Abbatis cogitationem pijs tamen, quam argutis auribus accipiendam appinxero, ille siquidem tractatu de *Sep-* Arnold. *tem verbis Domini in Cruce*, ad ea Domini ad Latronem verba, *Hodie mecum eris in Paradiso*: dum bonum B illum Latronem in Cruce pœnitentiam agentem, & se totum Domino deuouentem sic considerat: *Ibi orat, ibi adorat, multa simul pietatis officia complectitur, Credit, & timet, compungitur, & pœnitet, confitetur, & prædicat, amat, confidit, & orat.* Ac proinde ipsum iam regno cælesti idoneum, & maturum contemplatur, Petri præsentiam vt pro collato sibi munere regni claues ad introducendum felicem illum pœnitentem exhiberet, idcircò illius absentiam tantisper vellicat hunc in modum: *Ne irascaris Princeps Apostolorum, tibi dico Petre, cui claues regni cælorum commissæ sunt. Et te amarè flentem Christus respexerat, & donauerat negationis reatum,* &c. *Te tamen iuxta Crucem non video, territus lates. Nec ibi Apostolica auctoritate vteris, vbi admirantem fixi iuxta crucibus priuata miscens colloquia Saluator, & peccator. Absens eras, & ministerij tui claues (quod pace tua dixerim) modò non profert.* Vnde quidem infert, opus quodammodo fuisse, vt Dominus sese illius vica- C rium, qui eius vices suppleret, & Pontificio muneri satisfaceret, ea de causa exhiberet. Audi: *Supplet vicem tuam summus Sacerdos, apertisque feris antiquus latro primitia derelictorum introducit (aperiente Christo) in regnum cælorum.* Vbi ex sententia Arnoldi facilè videris, quàm sit necessaria immediata Principis cura in negotiorum expeditione, quin sufficiat, illam in ministros licet electos, & bonos vndequaque transferre, cùm etiam tunc Petrus reprehensioni fuerit obnoxius, cùm ipsummet Dominum sui administrum, atque vicarium quodammodo habuit. Num Principibus plures ad manum erunt (vt sic dixerim) Christi, qui vices suas suppleant? Non opinor. Quanam ergo ratione culpæ non fuerint obnoxij, si sese negotijs exemerint, & omnem curam in suos administros, & consiliarios transmiserint?

Ad ea verba,

Qui loquitur iniqua, non direxit in conspectu oculorum meorum.

Principis oculos ad causarum articulos pertingendos maiori acie, quam administrorum oculos pollere.

ADNOTATIO VIII.

1. ETiam illud ex prælata imagine formæ, siue animi cum corpore compositi omninò conuincitur, nullum vnquam Principis vicarium, siue administrum, quantumuis sapientia, & rerum omnium peritia vigeat, regio muneri æquè ac ipsum Principem posse satisfacere, sicut nulla alia forma licet natura vndequaque perfecta, aut artificio elaborata, animi rationalis vices in humano corpore implere valet, necessaria id ratione commonstrante, quam statim aperiam, & Rege Salomone sic commonente Prouerbiorum 20. vers. 8. *Rex qui sedet in solio iudicij dissipat omne malum intuitu suo.* Cuius loci is liquidus sensus esse videtur, ac si Prou. 20. 8. dixerit Sapiens: cùm iustus, & rectè amans Princeps regin

naticus canis olfactu, vel potiùs, vt Vates diuinatione A deprehendit, & falsorum testium mendacium aperuit, merè concinunt nostri Vatis verba, in quibus sumus ex *Agellius.* Agellij Antistitis commentario: Perinde enim esse in primis ait: *Qui loquitur iniqua, non dixerit in conspectu oculorum meorum*: ac si diceret Rex: *Testis mendax, vel falsus dilator, non sibi constitit, non recto itinere, & sermonis cursu constanter ambulauit, sed titubauit, & coniectu oculorum meorum, ac solo conspectu perterritus aciē oculorum meorum tamquam lucem occulta detegentem veritus, vacillauit, atque fluctuauit, & sibi contraria locutus est*. Deinde Dauidem cum Salomone præfato lo- *Prou.20.8.* co sic componit *Vt enim teste: Salomone in Prouerbijs*: Diuinatio est in labijs Regis, & in iudicio non errat: *Sic diuina quædam est in eius oculis maiestas, vt illam testes mendaces, & iniusti ferre non possint, & sibi consta-* B *re, ac regium obtutum perferre nequeant*. Hæc ille omninò ad rem. Sed ijs rursus addideris, quæ à Patre didicisse etiam videtur Salomon cùm Prouerbiorum capite vigesimo, versiculo octauo ait: *Rex qui sedet in solio iudicij dissipat omne malum intuitu suo*: tantùm non dicens, in Principis ius reddentis conspectu mendacium titubare, ac dissipari, nec vllo modo stare, siue firmiter niti posse: quòd dum eius oculis acrior ad videndum vis, & valentior acies; vtpotè vberiori Dei luce perfusis subest, ipsos illud minimè ferre possit, quin statim perluceat, & sese prodat. Quippe *Regis, vel solus aspectus satis est: eius tantum fuerit intuitus, explorata est veritas*: vt *Tit. Liu.* dicebat Crispinus. Quò opportunè referas, quod de L. Torquato Titus Liuius libro vigesimo sexto narrat: designatum videlicet illum omnium consensu Consulem, valetudinem oculorum excusauisse illis verbis: *Indignū esse Rempublicam, & fortunas ciuium ei committi, qui alienis vti cogeretur*. Ve omninò dixerit, aliam perspi- C ciendi aciem, aliud penetrandi acumen Principis oculis, ac ministrorum inesse: & ministros quidem falli, & fallere solitos: Principem verò vix scopum non collimare.

5 Sed illud multò fuerit opportunius, quod de Summo Sacerdote, & Principe populi Heli Regum narrat Historia libro primo, capite quarto, versiculo decimotertio, populo videlicet in castris in summo discrimine constituto, ipsum acutissimè speculantem in rei exitum *LXX.* intentum fuisse: sic enim ibi: *Heli sedebat super sellam* *Pagnin.* *contra viam, spectans*: siue vt LXX. & Pagninus ex Hebręo transferunt, *speculans*, aut *prospiciens*: vbi forsan non nemo sacrum Scriptorem, aut sibi non constare, aut calore scribendi memoria lapsum suspicetur: cū capite tertio versiculo secundo de ipsomet Heli dixerit: *Heli iacebat in loco suo, & oculi eius caligauerant, nec poterat videre*. Qui enim (inquis) is, cuius oculi caligauerant, quin videre posset, modò spectare, siue speculari, id est, tamquam e specula acutissimè intueri dicatur? At enim nullus ibi sacri Scriptoris memoriæ lapsus, sed D acerrimi iudicij obseruatio fuit, Principi oculos pro loci, aut rei opportunitate, aut dantis, aut eripientis: vt videlicet cùm ipse in loco suo sibi iacebat, caligaret omnino, & cæcutiret: cùm verò throno insideret publica negotia curans, oculatissimus suis esset. Quod planè omninò expressit sacer Scriptor, dum in primis Hebraicè scripsit: *Sedebat super thronum*: deinde dum subiecit: *Erat enim cor eius pauens pro arca Dei*, siue vt enucle- *LXX.* atius LXX. *Quoniam erat cor eius pauens*, &c. vt sapienter occurrat sciolo interroganti, cur modo oculatus, qui anteà cæcus erat tantùm non dicens: Quoniam à throno in quo erat, res populi tractans, oculi, & perspicax visus ei adueniebant, vt qui sibi suisque rebus caligabat: suorum quidem negotijs inspector, & speculator esset. Quod planè Principibus, & Magistratibus sæpius accidere videmus, ad Reipublicę res acutioris visus, & magis limati iudicij, quam ad suas esse, ad instar Pseudo- *Nu.24.16.* prophetę illius Balaam, qui *cadens apertos habebat oculos*. Numer. capite vigesimo quarto, versiculo decimo sexto, sibi videlicet cadens, & populo Dei prospiciens, & perspiciens.

Ad eadem verba,

Principis mentem in publicis negotijs expediendis, veluti præsagam esse; eius animum ad suorum causas vehementiori affectu tangi.

ADNOTATIO IX.

1 IAm tandem Principis mētem Regni gubernationi & negotiorum expeditioni adeò opportunam ducimus, vt penè Vatem, & diuinatricem faciamus, iam ad sonum, quàm ad sensum Salomonis pręfato loco *Pro.16.10.* Prou. 16. ver. 10. dicentis: *Diuinatio in labijs Regis*: nos omninò accommodantes ad eum planè modum, quo B Rex Athalaricus apud Cassiodorum lib. 8. epist. 13. de *Cassiod.* auo suo Theodorico inquiebat: *Iudicijs suis etiam futura prædicebat*. Quod planè sic in primis videtur accipiendum, v. Principi ius reddenti, negotia, & causas tractanti, nescio quę supra humanā vis assideat, qua ipse faciliùs, & feliciùs quàm ceteri administri cuncta expediat, & absoluat. Cui in primis cogitationi non omninò importunam historiam placet afferre in lib. 1. Regum c. 28. 6 dum ibi à sacro refertur Scriptore, Regem Saulem à Dei iam manu repulsum, nec vllum ab eo de fu- *1. Reg. 28. 6.* turo belli euentu responsum accepisse, mœstum, anxium, ac desperatum mulierem, quę ob spiritu Pythonico loqueretur, vt ab ipsa de sua salute certior fieret, adire statuisse, vt si non verbis, reapse tamen diceret:

Flectere si nequeo superos, Archeronta mouebo.

Sed enim cùm ipse regio edicto iam antea cauisset, vt omnes Magi, & Arioli perderentur, ne veneficę notus eum illi terrorem incuteret, quo ipsa nefaria illa sacra C necromantica facere nollet, regijs insignibus depositis vulgarem habitum, formamque mentitus accessit: vix verò Maga alieno Saulis habitu decepta manum operi admouit, & sacra necromantica facere incepit, cùm eū, qui responsum accepturus adstabat, non alium, quàm ipsum Regem esse omninò cognouit, atque hunc in *1. Reg. 28.* modum exclamauit: *Quare imposuisti mihi? tu es enim* *12.* *Saul*. Ad quem sanè locum meritò ab interpretibus ambigitur, quanam ratione Saul, qui vnus de turba ex habitu putabatur, repentè Magæ, non secus, ac si regia gestasset insignia, fuerit notus? & quidem dum vnusquisque in suum abit, illud vt probabilius, ita nostro instituto accommodatius videtur: ex ipsomet rei, cui operam nauabat, successu id ipsam cognouisse, dum præter solitas moras, & cunctationes, nec absolutis solemnibus illis ritibus, qui multum desiderabant temporis (vt benè ex legibus à diabolo Necromanticis præscriptis, quæ vbique, & omnibus regionibus communes sunt, probat ibi P. Gaspar Sanchez num. 19.) quàm certissimè res illa *P. Gaspar.* processit, & ad primam veneficæ vocem Samuel exci- *Sanchez.* D tatus comparuit, ex euentu nimirùm tam celeriter, & expeditè subsecuto solers Magę ingenium deprehendens, non alium à Rege eum esse, qui ei negotio manum admouebat, quod alius regiæ manus vigor, alia celeritas, & expeditio: alius denique ab eo euentus negotijs, quā ab inferioribus ministris subsequatur: Nam *Regis vel solus aspectus satis est*. Animum ergo illa sic induxit suū: res tam celeriter, feliciterque confecta, nisi à Rege adstante, & sollicitante esse non potuit.

2 Iam denique pręfata Salomonis verba Regem in iudicio diuinantem, siue diuinum sic etiam ad sonum vocis cape, vt ex Dei illustratione, quæ ei ex munere peculiariter obtingit, non præsentia tantùm, sed futura etiam prospiciat, id videlicet de præsentibus iudicium ferens, quo futuros euentus tetigisse, & collimasse videa- *Ammian.* tur. Certè si Ammiano Marcell non ignobili historico *Marcel.* libr. 18. dicere licuit, hominum mente ex cognatione cælestium futuri præsagam esse: *Ne sit hoc mirum* (inquit ille) *homines profutura discernere nonnunquam, & decentia: quorum mentes cognatas cælestibus arbitramur. Animalia ratione carentia salutem suam interdum alto tuers silentio solent*. Quanto potiùs diuinationem in labijs Regis, cuius mens vberiori Dei luce, & veluti tota Solis lancea perfunditur, vt Regno profutura, atque

dec. n-

decentia cognoscat, adstruemus? Disce id ex Patriar- A cha Iacob, qui quod populi Princeps esset, multò perspicaciùs oculis orbus futura, quàm oculatus filius eius Ioseph intuebatur: ideò illo licet repugnante, qui præsentibus solum adhærebat, benedictionem nepotibus impartiens dextram, læuamque illis non pro ætatis or-

Gen. 48. 18. dine, & dignitate, sed pro futuris meritis disposuit. Vnde inclamante Ioseph: *Non ita conuenit pater, quia hic est primogenitus, pone dexteram tuam super caput eius*: ille respondit: *Scio fili mi, scio, & iste quidem erit in populos, & multiplicabitur, sed frater eius minor, maior erit illo: & semen illius crescet in gentes*. Benè quidem duplicato verbo *scio*: omninò innuens duplicatam Principi scientiam à Dei cognatione, & luce obtingere, qua non solùm plus videat quàm priuati, sed etiam & præsentia intueatur tamquam homo, & futura tamquam Princeps, qui Dei vice fungitur, in semetipsum assurgens cognoscat, ac proinde multò acriori oculorum, siue intellectus acie quàm cuncti eius ministri pol- B

Ambros. leat. Scitè id obseruante Ambrosio lib. 2. de Iacob, cap. 9. hunc in modum: *Sed tunc quoque beatus Iacob, qui discernebat spiritu, quod oculis discernere, aspectuque non poterat, videbat futura, qui æstimabatur non videre præsentia. Denique errauit & ipse Ioseph*, &c. Et statim: *Adeò licet impedito corporis aspectu melius videbat, vt videntem doceret errasse*, &c. *Ille oculorum impeditus munere, ille defatigatis corporis viribus in lecto tamquam in sepulchro corpus relinquens assurrexit in se, & longè ab aijt atque intra semetipsum se colligens, præsentibus se rebus subduxerat, & nouissimis diebus futura miscebatur ætati*. Reddit verò rationem subdens: *Quid igitur ei deerat, cui Deus aderat?* illi nimirùm quasi ex pacto conuento propter munus quod gerebat assistens, & vberiori illustratione affulgens.

3 Et quidem vt Principis oculi tantò actius, & acutius, quàm ministrorum Reipub. negotia, & subditorum res intuentur, atque cognoscunt: ita illius animus C tenerius etiam siue fortiùs tangitur, vt illis vtiliùs, opportuniùs, atque celeriùs consulat, atque prouideat: cùm ipse (quod statim videro) proprius populorum pastor, ipse suorum subditorum parens, ipse Regni sponsus sit: cæteri verò administri, vt boni & probi fuerint, eam tamen cum populis coniunctionem siue cognationem non habeant; sed velut mercenarij ad opus conducti, qui iam ardenti in publicam vtilitatem amore affici non solent, esse videantur. Nec mirum cùm Rex signatè à Deo in sui locum deligatur, ministri verò ab hominibus constituantur: dicente Paulo secundæ ad

2. Cor. 3. 6. Corinth. 3. vers. 6. *Qui & idoneos nos fecit ministros*. Vbi

Lect. Græc. Græcè quæsita locutione dixit Apostolus: *Aptauit nos, vt idonei essemus ministri*. Ac si dixerit, quod suos ipse nos ministros delegerit, ea nobis omnia hac ratione D exigente indidit, quæ nostri ministerij administrationi essent opportuna, peculiarem videlicet lucem ad res cognoscendas, & singularem, & eximiam charitatem, qua non solùm vt nutrix, quæ infantulum fouet 1. ad Thes-

1. Thess. 2. 7. salonicens. 2. 7. sed etiam vt mater filium parturiens.

Galat. 4. 19. ad Galat. 4. 19. illis omninò consulamus. Quò sanè ire videtur discrimen inter pastorem, & mercenarium à Domino sic expensum Ioan. 10. 13. *Mercenarius au-*

Ioa. 10. 13. *tem, & qui non est pastor, cuius non sunt oues propriæ, videt lupum venientem, & dimittit oues, & fugit*: sed quare fugit, nec in discrimine, vt in pace ouibus inuigilat? *Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, & non pertinet ad eum de ouibus*. Vbi omninò obserua, Dominum non obijcere Mercenario, quòd oues mactet, aut furetur, siue etiam quòd non custodiat, sed quòd pro illis non pugnet, nec eo illas ardore defendat, quo pastor propria vtilitate postposita illis consulit; ea quidem ratione, quòd *non pertinet ad eum de ouibus*. Sed quare non pertinet, si eas asseruandas suscepit? Sanè quòd aliter ad ipsum, aliter ad proprium pastorem pertineant: quippe ille, vt alienas, hic vt rem propriam, & quæ ad se sic pertineant, vt cognationem cum illis habeat, intuetur: ac proindè aliter hic ab illo pro ipsis cauet, aliter prospicit, vti præced. adnotat. dicebat Oleaster: *Merce-*

Oleaster. *narius enim fugit solum quia Mercenarius est, & quia* A *aliter homo res proprias custodit, aliter alienas*: exigesne eamdem erga filium curam, idem studium, tam indefessum laborem, atque vigilias à famulo, ac à parente? Audi Ieremiam 17. 11. *Perdix fouit, quæ non peperit*, Ier. 17. 11.

quæ Pagninus ex Hebræo sic effert: *Sicut perdix colligit oua, & non parit*: vbi dum de perdice, quæ aliena oua furatur, & fouet, non de ea, quæ proprijs ouis incubat, agitur: sensus ænigmati deseruiens est, aliter sua oua, aliter aliena perdicem fouere, alio videlicet calore, & ardore, alia constantia: nam pro suis ouis omni cura, omni astu inuigilat, atque decertat, sic illius astus describente Plinio libro 10 natur. hist. cap. 33. *Si venator* Pagnin. Plin.

ad nidum cœperit accedere, procurrit ad pedes fœta, prægrauem, aut delumbem sese simulans: subitoque in procursu, aut breui aliquo volatu cadit fracta, aut ala, aut pedibus, procurrit iterum iam iamque prehensurum effugiens, spemque frustrans, donec in diuersum abducat à nidis. De alienis verò quæ ex furto colligit, non adeò curat, B ideò non parit, siue tandem non excludit: ergo ad hunc modum Princeps in negotiorum expeditione, & Reipublicæ cura ministris excellit: dum subditorum res tanquam ad se, quia suorum sunt, pertinentes omninò intuetur, easque constanti, ardentique calore fouet, donec tandem oua excludat, negotiaque feliciter expediat. Aliter quidem inferiores ministri, qui vt negotia tractent, & curent, à sua tamen commoditate, & quiete non discedunt: nec pro illis fatigari, aut periclitari volunt, reapsè quidem, quamuis sileant, proclamantes, quod mare nauigantibus exprobrat apud Isaiam 23. 4.

Isa. 23. 4. *Non parturiui, & non peperi, & non enutriui iuuenes*, ac si dicat interprete Ambros. libro de Elia, & ieiunio:

Ambros. *Quid me inquietatis? quos nescio, quos non agnosco*.

4 Iam hinc facilè inferat Princeps, quàm magnum piaculum contracturus, & quàm longè iturus à muneris sui ratione fuerit, si à Regni administratione manum submouerit, & omnem negotiorum curam, & expedi- C tionem in suos administros deriuauerit; cum non possit in ipsos vberiorem illam sibi à Deo assignatam lucem, nec Archangelum potentem virtute pro muneris pondere adscriptum, nec paternum erga subditos innatum sibi affectum, quo ex regia dignitate pollet, simul transferre. Enim verò cùm Princeps sic omnimodæ Reipub. vtilitati, & subditorum bono adstrictus sit, vt in ea procuranda nullum non lapidem mouere debeat: quonam modo ipsum muneris sui partes implere dixeris, dum in negotiorum expeditione tot tantisque, & diuinæ lucis, & sui affectuus bonis subditos suos priuat, siue etiam defraudat? Itane ab administris minore luce, tepidiori affectu præditis tractabuntur, expedienturque negotia? Liber in hanc rem argutam illam Arnoldi Abbatis cogitationem adnotatione præcedenti adductam denuò

Arnold. D aduocare. Et quidem dum ibi ille Petrum, vt claues regni cælestis ad introducendum illuc latronem porrigeret, desiderabat, atque Christum Dominum tamquam eius Vicarium, qui illius vices suppleret, contemplabatur, siue confingebat, simul etiam videtur innuere, ob Petri absentiam claues non afferentis, non tam in regnum, quàm in Paradisum, quod minoris erat gratiæ, bonum illum reum à vinculis absolutum ingressum fuisse. Sed quare? Num, quòd Regni sui claues ipse Dominus, qui Petro dederat, & à *quo & per quem omnia*, non haberet? Apagè, sed vt ad Principum institutionem ostenderet, quantum intercederet discrimen, vel cùm ipse sese Principem exhibuerit, vel cùm alterius personam, vicariumq; egerit: quasi à vicarijs, & administris non æquè ac à Principibus subditorum res, & negotia expediantur.

Ad

Ad ea verba,

Perambulabam in innocentia cordis mei in medio domus meæ.

Principem regna sua lustrare, & inuisere, promptumque ac expeditum, quò communis tranquillitatis occasio vocarit, accurrere debere.

ADNOTATIO X.

1 NOnulli Scriptores, qui politicis aphorismis paginas opplere student, longas Principibus peregrinationes suscipere suadent, quòd ex illis multa edíscant: multa audiant, multa oculis cernant, quæ nulla disciplina, nulloque Doctore vnquam perdiscere possent, ad instar Homerici Vlyssis à diuturna peregrinatione sic præcipuè laudati:

Qui mores hominum, multorum vidit, & vrbes.

Horat. Diog. Sicuti & Alexander Macedo, qui apud Diogenem Laertium libro 2. in Archelao maximam orbis terrarum partem peragrasse dicitur, vt ea omnia perdisceret, quæ ad optimam Regis disciplinam pertinent, & alter etiam illo maior Alexander, noster scilicet Carolus V. qui iter in Germaniam nouies fecit: sexies in Hispaniam, in Italiam septies, in Belgium decies, in Galliam quater, in Angliam atque etiam Africam semel, atque iterum, postremò mare Mediterraneum octauum: Oceanum verò tertium enauigauit. Verùm enim verò alijs, qui ad res ciuiles, acrius, ac maturius iudicium affectant, multò aliter videtur, nec aliud Principi, atque eius regno non modo inutilius, sed noxius, etiam atque exitialius his peregrinationibus, nisi illas, aut Religionis causa, aut Regnorum tranquillitas aliquando suadeant, esse censent, Nimirùm vt inter apes Rex medio agmine cingitur, nec vsquam prouolat, vt cor in meditullio corporis, ita Principem semper inter suos obseruari oportet, tum C quod nihil æquè multitudinis animum alienet à Principe quàm si foris agere gaudentem viderit, non frustrà inde conijectans negligi se ab eo, cui præcipuè vellet esse curæ: tum quod ægrè ferat alibi consumi vectigalia, quæ ab ea exiguntur, quæ ea de causa perire sibi putat, nec Principi dari vectigal interpretatur, sed alienis emolumenta, ac prædam obijci, præsertim cùm in diutinis itineribus ingentes sumptus faciant Principes à subditis tandem luendos. Sed illa quidem potissimùm ratio ijs peregrinationibus obstat, quam superiùs attigimus, cùm Principem ex necessaria muneris sui ratione immediatæ Reipublicæ administrationi, negotiorum expeditioni, & subditorum incolumitati incumbentem, tamquam animam corpori vitam, viresque spirantem fecimus: nimirùm ibi nostrum Regem, vt populo suo meliùs prospiceret, pestem in eo potius grassari, quàm trimestrem sui absentiam pati prudenter elegisse ex Ambrosio vidimus. Quod sanè Sapientis Salomonis calculo probatum videris dum Prouerbiorum capite vndecimo, versiculo decimo quarto ait: *Vbi non est gubernator, populus corruet*, siue vt legere LXX. *cadent tamquam folia*. Principem cum vitali arboris vi, à qua foliorum viridis status, & subsistentia dependent quam huc fermè intentus sic depingit Athalaricus Rex apud Cassiod. lib. nono, epistola secunda: *Arbor, quam florere vides, quam summa conspicis viriditate lætari, subterraneo succo fœcunditatis animatur, reddens in superficiem quod continet in radice*, omninò componentes, vt ipso à populis suis absente extremum illi malum, atque iacturam experiantur: sic id disertissimè etiam per simili naucleri adhibita imagine firmante Chrysostomo homilia sexta ad populum hunc in modum: *Sicut si nauclerum a naui separaueris, scapham submersisti, ita si Principes a ciuitatibus abstuleris, feris irrationabilibus magis irrationabilem degemus vitam*. Quam nos sententiam, à tot illis nostri Caroli itineribus facilè possemus confirmare aduersùs eos Scriptores, qui has Principi peregrinationes parum salubriter admonent Nam vt Magnus ille pro religione, pro pietate, pro iusto, & honesto, pro

Prou. 11. 14. LXX. Cassiod. Chrysost.

A decore, pro suo denique iure à nobis abfuerit, eo planè absente tanquam folia corruimus: & è nostris non pauci feris irrationabilibus magis irrationabilem vitam egerunt.

2 Abeant ergo eæ peregrinationes, quarum vel nomen ipsum importunum est, & à regia dignitate alienũ. Cui enim bono extra sua regna Princeps diuagetur, & hospitem, ac peregrinum agat? At enim verò non ideò illum vno in loco consenescere: quasi carcere inclusum aut gallipedem, quem ne cubiti quidem mensuram progredi, Prouerbio Græco notatum est (quod Tiberio illi per iocum obiectum fuit apud Suetonium in eius vita cap. trigesimo octauo) imò verò ad instar nostri Regis Suet. *Perambulantis in medio domus suæ*, Regna sua perlustrare, ciuitates inuisere, promptosque, ac expeditos, quò populi rationes, & opportunior rerum facies vocauerit, occurrere volumus. *Respublica siquidem* (vti apud Cassiodorum libro nono variarum epistola secunda dicebat Athalaricus Rex) *non est vnius ciuitatis cura, sed to-* Cassiodor.
B *tius Regni prouisa custodia*. Quare hæc indidem habet: *Qui Reipublicæ statum, & generale cupit stare fastigium, ad vniuersa debet esse sollicitus, quia non est salus in corpore, nisi quam, & membra potuerint obtinere: & ideò diuersarum ciuitatum peruigil nos cura sollicitat*. Quod planè monitum Arcadio Imperatori tanquam omninò pernecessarium ingerebat Synesius oratione de Regno Synesius. inquiens: *Consulte sanè fuerit si se totis imperij corpori, quod bifariam tribuitur in armatum, & inermem populum vicissim vtrique imperij parti dederit, ac post milites, ciuitatibus populisque sui copiam faciat, ita verò sui copiam faciet, vt quascumque potest, non modò nationes, sed & ciuitates perlustret*. Certè Regij muneris naturam huc ire, in ipsismet sublimibus, atque magnificis thronis suis Prisci Reges adumbrabant, etenim solia Regum versatilia olim omnem in partem erant, & in modum currus triumphalis extruebantur, vt argumento esset, ipsos non vni loco affixos, sed se ipsos suamque guber-
C nationem ad omnes Regni sui partes, & totius ditionis prouincias respicere, ac proinde veluti in procinctu esse, vt quò maior alicuius prouinciæ, aut vrbis euocaret vtilitas, illuc proficiscerentur. Quam equidem structuræ rationem, & sensum non ab alio quàm à Dei ingenio videntur desumpsisse: dum eius thronus sic rotis instructus describitur à Daniele capite septimo, versiculo nono: *Thronus eius flamma ignis, rota eius ignis accensus*: Dan. 7. 9. ad quæ verba bonus Scholiastes P. Sanctius ait: *In rotis autem velocitas significatur, qua Deus lustrare videtur* P. Sanct. *omnia*. Vis illum omnia lustrantem, vt erga singula suã prouidentiam exhibeat? audi nostrum Vatem Psalmo Psal. 47. 3. quadragesimo septimo versiculo tertio: *Deus in domibus eius cognoscetur, cùm suscipiet eam*; siue ut legit Chrysostomus *ad eripiendam eam*. Quod perinde fuit, ac si diceret Dauid, sic totam Rempublicam suscipit, seruat, & à malis eripit, ut singulas eius partes, vrbes, ac domos
D singillatim lustret, atque inuisat; quia non est salus in corpore, nisi quam & membra potuerint obtinere, ita Dauidem inibi capiente Chrysostomo: *Per illud* in domibus eius cognoscetur, *magnam ostendit Prouidentiã,* Chrysost. *& quod eam totam magna ex parte seruat, non illius tantum totius curam gerens, sed etiam in vnamquamque domum suam ostendens prouidentiam*.

3 Qua certè ratione dum Regnum frequenti, ac præclara Imagine cum cœlo siue à nostris, siue ab Ethnicis auctoribus componitur, & primores Regni maioribus luminibus, reliquum populum minutis sydenbus; Regem quidem ipsimet Soli assimilarunt non tantùm vt præclarorum Regum dominatum nihil minus quàm splendidissimum, & pulcherrimum in terris cælum esse innuerent, in quo Princeps vndique humanitate collucens, vt Sol beneficus, radios suæ potestatis spargeret, & paterno è sinu vim, vitam, & opulentiam in omnes diffunderet; sed etiam vt exprimerent, Principem non inerti otio, atque vsura voluptatis in loco vno consenescere, sed Solis instar non certa sede, ac domo fixi, sed omnes cæli domos, & plagas perlustrantis, siue potius ad veri Solis morem, qui ut dicebat Vates *in domibus eius cognoscetur*, regna sua inuisere, & perlustrare debere: non

re: non equidem, vt voluptatem ex variarum prouinciarum, & vrbium aspectu capiat, sed vt plenius, ac certiùs de Regni sui statu cognoscat, & subditorum rebus misericordia, ac iudicio prouideat: ita planè noster Vates eodem, quo Daniel sensu Dei solio rotas attribuit,
Psal. 18. 6. Psalmo 18. 6. ipsum in Sole tabernaculum, siue aulam, aut palatium suum, id enim propriè Hebræa vox significat, posuisse, sic ait: *In Sole posuit tabernaculum suum,*
Nazianz. vt quemadmodum de Sole dixit Gregor. Nazianz. orat. 34. quæst. 2. de Theologia: *Neque metui vnquam suo, nec beneficijs finem faciens*: ipse verus Sol iustitiæ:
Mala. 4. 2. *cui sanitas in pennis eius.* Malachias 4. 2. *Iter faciebat per ciuitates, & castella* (siue vt expressit lectio Syriaca *perlustrabat*) *prædicans, & Euangelizans regnum Dei.*
Lect. Syr. Quò Principibus exemplo, ac documento esset, ne omninò fixum, sed pro Regni sui vtilitate mobile palatium ad populorum bonum, & vtilitatem habeant, vt malis grassantibus opportunius occurrant, & iniurias
B miseris subditis à magistratibus, aut potentioribus illatas depellant, vti de bono Imperatore Traiano dicebat
Plinius. Plinius in Panegyrico: *O veri Principis, atque etiam Consulis! reconciliare æmulas ciuitates, tumentesque populos non imperio magis, quàm ratione compescere, intercedere iniquitatibus magistratuum, infectumque reddere, quidquid fieri non oportuerit. Postremò velocissimi syderis more, omnia inuisere, omnia audire, & vndecumque inuocatum statim velut Numen adesse, & assistere.* En Solis sedem, & thronum non tam rotis, quàm pennis vectum: Ad quem quidem modum sanctissimum Regem Iosaphat per se ipsum Regna sua perlustrasse; omnesque sibi subditos ad pietatem instruxisse, constitutis per singula loca integerrimis iudi-
Paralip. 2. 19. 4. cibus, qui nihil magis quàm iustitiam colerent, partim ex Scriptura 2. Paralip. 19. 4. partim ex Iosepho libro 9. Antiquit. c. 1. nouimus: sed deinde etiam de Iosepho
Gen. 41. 46. Pharaonis vices gerente sic dicitur Genes. 41. 46. *Egres-*
Philo. *sus est itaque Ioseph ad terram Aegypti, & circuiuit omnes regiones Aegypti.* Quę sic diffudit Philo libro de Ioseph: *Obibat eius regionis præfecturas, & oppida omnibus nouum Magistratum officiosè, & hilariter excipientibus, quos tum beneficijs, tum comitate deuinciebat.* Nec aliter sanè Ethnici bonos Principes ditionis suæ prouincias, & vrbes perlustrantes omninò faciunt. Sic
Corn. Tac. enim de Germanico Tacitus lib. 3. Annalium: *Prouincias internis certaminibus, aut Magistratuum iniurijs*
Dio Cassi. *fessas refouebat*: & de Hadriano Dio Cassius: *Ciuitates socias, atque tributarias, & subditas mirificè iuuit, multas earum inuisit, & quas nullus ante se Imperatorum viderat, atque omnibus aliquid opis, & auxilij tulit*: & indidem: *Cæterum Hadrianus aliam ex alia prouinciam percurrens regiones, & vrbes perlustrabat, & in primis arces omnes vbique contemplatus considerabat, quarum alias loco magis opportuno transtulit.* Contrà verò Tiberium aliàs callidum ciuilis disciplinæ Principem, vt proximè vidimus, carpunt, quòd sæpius pronuntians prouincias se, & exercitus reuisurum, vix tamen pedem
Sueton. Roma extulerit: sic id notante Suetonio præfato cap. 38. D *Biennio continuo post adeptum imperium pedem porta non extulit, sequenti tempore præterquam in propinqua oppida, & cùm longissimè, Antio tenus nusquam abfuit. Idque perraro, & paucos dies, quamuis prouincias quoque, & exercitus reuisurum se sæpè pronuntiasset, & propè quotannis profectionem præpararet vehiculis comprehensis, commeatibus per municipia, & colonias dispositis, &c. vt vulgo iam Callipides vocaretur, quem cursitare, ac ne cubiti*
Plato. *quidem mensuram progredi, Prouerbio Græcè notatum est.* Sic Suetonius.

4 Iam verò quæ de Sole Plato in Theæteto ex Homero disserit huc omninò faciunt: sic namque ille: *Nihilo aliud Homerus quàm Solem dicit, & ostendit esse auream catenam, quia dum Sol mundum suo cursu ambit ac lustrat, omnia salua sunt, & conseruantur, tum quæ apud Deos sunt, tum quæ apud homines, si verò stet, & quiescat tamquam vinctus, res omnes interierint.* Et verò cùm Soli notanter tribuantur oculi in Scriptura, & ab
2 Reg. 12. 11. externis auctoribus: sic enim Dei nomine Nathan ad Dauidem 2. Regum 12. vers. 11. *In oculis Solis huius.* Et

A Eccles. c. 1. 5. vbi nos habemus: *Oritur Sol & occidit & ad locum suum reuertitur: ibique renascens gyrat per meridiem.* Chaldæus Paraphrastes apud Bibliam Complutensem vertit: *Oritur Sol in die à plaga orientali: occidit Sol in plaga occidentali: in nocte respicit*, &c. Quod accuratè expresserunt prophani dum Plinius lib. 2. natur. histor. c. 6. eius naturam describens dixit: *Omnia intuens, omnia etiam exaudiens*, ad quæ verba eius nepos nuper citatus allusit illis: *velocissimi syderis more omnia inuisere, omnia audire*: sed senior Plinius Homerum etiam expressit inquientem: *Sol qui omnia cernis, omnia audis*: sicuti & Tragicus in Medea, quam dicentem facit: *Spectas hoc nostri sator Sol generis*, vide plura apud eruditissimum Cerdam ad illum versum 4. Æneid. *Eccl. 1. 5.* *Chaldæus.* *Plinius.* *Plin. Iun.* *Sen. Trag.* *Cerda.*

Sol qui terrarum flammis opera omnia lustras.

Inde Princeps admonetur oculos suos regni sui inspectioni omninò esse deuinctos, vt regni sui statum, faciemque rerum subditorum suorum non ex aliorum relatione, sed se ipso recognoscat: quia dum Solis instar regna sua ambit, ac lustrat, omnia salua sunt, & conseruantur, si verò stet, & quiescat tamquam vinctus, res omnes interierint. Vti bonus Imperator Basilius Leonem Principem admonebat: *Quemadmodum ea, quę a te diligenter inspecta administrantur, multum emolumenti capiunt, ita quæ non inspecta neglectim prætereuntur, in magnam perniciem labuntur.* Qui enim Principis oculi fessas ciuitates, cadentes populos, fame & squalore confectos subditos viderint, quin omni statim ratione iuuerint, & auxiliarem præbuerint manum? qui paruulos à potentioribus oppressos, & fermè deglutitos aspexerint, quin miseris opem illicò tulerint, prædamque de ore diripientium extorserint? At inquis: Quid opus fuerit? eam ob rem Principem aula, & quiete sua extrahere, cum hæc omnia per ministros, & magistratus suos, qui eius etiam oculi dicuntur, omninò nosse possit? Respondeat qui- *Virgil.* *Basil. Imp.*
C dem non nemo primùm ex Cornelio Tacito lib. 2. historiarum: multum quidem interesse, vtrum regnorum suorum statum Princeps ipse viderit, an verò ex suis nouerit, quòd suimet oculi non nisi verum, & quod re ipsa est, sibi ipsi renuntiaturi sint: alieni verò, & adscititij oculi non alia, quàm quę iucunda, & placitura sunt: nam *adulantes* (inquit ille) *cuncta mollius interpretantur*: & cùm Regni, ac populorum res exitio, extremæque ruinæ videntur obnoxię, stantes, florentes, & extra telorum iactum, vt in Prouerbio est, ei repræsentantur. Similiter, aliter quidem suorum magistratuum, & gubernatorum errata à se ipso vexatos, & iniurijs affectos subditos audiente, aliter à mollibus illis interpretibus deprehendet. Vnde quidem Ægidius Romanus libro de Regimine Principum præfatę Solis imagini sic hęret, vt non solùm velit Principem *Velocissimi syderis more omnia inuisere, omnia audire: intercedere iniquitatibus magistratuum, infectumque reddere quidquid fieri non oportuit*: sed opportunè etiam addiderit: *Nonnumquam etiam Rex sapiens regiam maiestatem pannosis vestibus tamquam Sol nubibus occulit, atque inter vulgus sese miscet, vt transgressores* D *liberius agentes deprehendat, ac de sua apud vulgares homines fama, & existimatione edoceatur.* *Corn. Tac.* *Aegid. Rom.*

5 Sed illud deinde non minus appositè respondens Principem tenemus, efficaciùs, fortiùs ad prouincias temporum calamitatibus aut internis certaminibus, siue magistratuum iniurijs fessas iuuandas, & refouendas tangi, ac commoueri, si eas proprijs, fidelibusque oculis lustrauerit, & calamitatis magnitudinem illis fuerit dimensus, quàm si id ipsum etiamsi verissimè renuntietur, ab aliorum narratione cognouerit. Quis enim huic rei ignoret oculorum naturam, atque præstantiam, & quam cum animo, ac visceribus affinitatem, siue coniunctionem habeant? notissimum, & in ipsis pædantum, siue puerorum ore natans:

Segnius irritant animos demissa per aurem
Quam quæ sunt oculis subiecta fidelibus, & quæ
Ipse sibi tradit spectator. *Horat. in Arte.*

Certè hanc rationem Dei ingenio omninò adscripserit, quisquis ipsum aduerterit, fame aliquando Israeliticum Regnum depascente, ac depopulante seruum suum Eliam, qui apud eum tunc plurimum valebat, in Sare-

pta

pta Sidoniorum à vidua pascendum misisse. Sed totam A rem ab origine audi. Equidem cùm Propheta ille Regi Achab, toque Israeliticæ plebi longam, & diram famem prophetico ore prædixisset, imò verò, suprema auctoritate, qua Dei vices gerens, rerum potens fungebatur, hunc in modum indixisset: *Viuit Dominus Deus Israel, in cuius conspectu sto: si erit his annis ros, & pluuia nisi iuxta oris mei verba* 3. Regum 17. 1. ne ipse æquè ac fontes famis mala perferret, primùm in torrentem Carith, vt inibi à coruis pasceretur: deinde in Sarepta Sidoniorum à Deo excedere sic iussus fuit: *Surge, & vade*
3. Reg. 17. 1. & 9. *in Sarepta Sidoniorum, & manebis ibi, præcepi enim mulieri viduæ, vt pascat te* 3. Regum 17. 9. Sed enim non immeritò hic à PP. & interpretibus ambigitur, quid Domino opus fuerit, tam longam Eliæ peregrinationem imperare, qui illum vbilibet, vel per Angelos, vel per coruos pascere, & enutrire poterat? Audi Tertullianum libro aduersus Psychicos cap. 8. *Defecerant corui, qui illum liberalius pascerent? An difficile Angelo fuerat, aliquem aliunde de conuiuio Regis ministrum, cum*
Tertull. *instructissimo ferculo raptum ad aliam transferre, sicut Daniels in lacu leonum esurienti prandium metentium exhibitum est?* Sed dubio opportunè occurrit Chrysostomus obseruans, eam Domini erga esurientes, & famelicos populos tenerrimè commoti mentem fuisse, vt Eliæ, quem ad misericordiam præstandam inflectere volebat, miserorum hominum calamitates, & infelicissimum rerum statum ob oculos iaceret, vt per varia loca, & longinquas terras iter faciens proprijs ipse oculis mala cognosceret: atque inde ad opem illis ferendam ex humanitatis sensu commoueretur. Sic namque ille: *Nesciebat Elias, quomodo apud alias nationes res se haberet: cum enim vno in loco sederet, neque orbis terrarum calamitatem cernere posset, quomodo omnia arefacta essent, paludes, fontes, fluuij, plantæ, fructus, cum, inquam, hæc ignoraret, & volucrum, aliarumque rerum, puerorum mortes, & matrum vlulatus, tantamque orbis* C *calamitatem nesciret, excitans illum Deus, fecit vt multam terram peragraret, illinc ad Sidonem vsque proficiscens, vt ita saltem cum vidisset Elias, quo pacto res se haberent, rogaret deinceps Dominum: vt pluuiam dare vellet.* Hæc Chrysostomus. Pende illud: *cum enim vno in loco sederet, neque orbis terrarum calamitatem cernere posset*: vt inde Principes moneantur, non esse è re subditorum, neque ex Principatus ratione vno in loco
Chrysost. considere, sed teneri ad solij otia relinquenda, & Regni statum eminùs cognoscere, & proprijs oculis videre, vt fessis rebus subueniant. Quid? sperarine sine timeri potest, Regem Dei imaginem præferentem, cùm subditorum stragem, matrum vlulatus, puerorum mortes, tantamque orbis calamitatem fuerit intuitus, opem illis, & auxiliatrem manum non fore præbiturum? Minimè quidem. At enim, si vno in loco sederit, quin oculis Regna sua perlustret, nec rerum statum de facie cognoscat, non adeò fuerit mirandum, omnia arefacta D perditum iri.

6 Sed & ipsummet iustitiæ Solem omnia lustrantem, & per vrbes, castella, vicosque prætereuntem sic ad has humanitatis leges videris compositum, vt beneficentiam, & misericordiam præstiturus, oculos prius in præmisisse dicatur, quasi ab illis ad sensum, & viscera humanitatis necessaria fuerit via: ita quidem
Ioan. 9. 1. signatè ait Ioannes capit. 9. vers. 1. *Præteriens Iesus vidit hominem cæcum a Natiuitate*: nec opus vlteriùs pergere, nam qui præteriuit, vt videret, omninò vidit, vt sanaret: similiter apud Lucam viduæ filius hunc in
Luc. 8. 1. modum suscitatus dicitur cap. 8. vers. 11. *Ibat in ciuitatem, quæ vocatur Naim, &c. Ecce defunctus efferebatur filius vnicus matris suæ. Quam cum vidisset Dominus, misericordia motus super eam dixit: noli flere.* Tantùm non dicente Luca, vt vidit misertus est. Sed & in hanc rem Maria Magdalena resurrectioni Fratris, Domini
Ioan. 11. oculos sic aduocabat: *Domine veni, & vide*: Ioannis 11. vers. 34. non equidem quòd ipse prius non vidisset, qui
Exod. 3. 7. olim populum suum liberaturus dixerat Moysi: *Vidi afflictionē populi mei in Ægypto, & sciēs dolorē eius descendi, vt liberem eum.* Sed vt ad miserādum mortui conspe-

ctum humanitatis sensum extorqueret. Vnde & *lacrymatus est Iesus, & in semetipso fremuit.* Vides, vt valeant oculi ad commouendum Principis animum? eaque ratione ad illius institutionem Dominum neque motui suo, neque beneficijs finem fecisse, qui, vt dicebat Lucas, *Iter faciebat per ciuitates, & castella*: & notanter Act. 10. 38.
apud Apostolorum Principem Actuum 10. 38. *Pertransijt benefaciendo, & sanando omnes oppressos a diabolo.* Sed & ipsummet Petrum, qua Ecclesiæ Princeps erat, hæc Act. 9. 32.
Domini vestigia pressisse videris Actuum 9. 32. dicente Luca: *Factum est autem, vt Petrus, dum pertransiret vniuersos, deueniret ad Sanctos, qui habitabant Lyddæ.* Ad quæ verba Chrysostomos homilia 21. in Acta sic ait: Chrysost.
Quemadmodum dux in exercitu obambulans considerabat, quæ pars sit coadunata, quæ ornata, quæ suo aduentu egeat. Vide vbique illum circumcursare, & primum inueniri. Nec omiserim tandem Bernardum in sermone de Bernard.
tribus ordinibus: vbi cùm sæculum hoc cum mari magno, & spatioso, composuisset, quod aut ponte, aut vado, aut naui transeundum sit: pontem, & vadum inferioribus siue subditis suadens: Principes, & Prælatos ad naues hac ratione conducit. *Porrò Prælati quidem ipsi sunt*, qui descendunt mare in nauibus facientes operationem in aquis multis: *Neque enim certa pontis aliqua, seu vadi semita coarctantur, vt liberè possint, vsquequaque discurrere, & occurrere singulis, vt oportet, ac dirigere pontis semitam, seu vadi, ordinare gradientes, pericula inuestigare, ac declinare.* Hæc & alia Bernardus ibi.

Ad ea verba,

Misericordiam cantabo tibi Domine.

Bonus Princeps commissum sibi populum ardenti charitate prosequitur.

ADNOTATIO XI.

1 BEne omninò Princeps, qui animum ad intelligendum adiecit, à misericordia intelligentiam auspicatus est, misericordiæ nomine benignitatem, humanitatem, beneficentiam, clementiam, mansuetudinem, signatè verò velut fontem, a quo hi non angusti quidem, sed augusti dimanant riuuli, ardentem in suos charitatem, atque beneuolentiam comprehendens, quippe hæ inter omnes Principi addiscendas artes præstantissimę, ac diuinissimę. Sic disserebat apud Dionem Dio.
Chrysostomum oratione secunda de Regno (vt superius vidimus) Magnus Alexander: *Non omninò necessarium Regibus esse Philosophiam attingere ad summum. Ingenuè autem, & simpliciter ostendere ipsis factis morum humanitatem, mansuetudinemque & iustitiam, insuper & excelsum animum, & fortem, & præsertim gaudentem, si quid benefaciant, quod quidem proximè ad deo-* Chrysost.
D *rum naturam accedit.* Disertius vero & copiosius Gentilis Themistius Valentinianum iuniorem à teneris vnguiculis instituens, cùm præmisisset inter artes, ac disciplinas quasdam Regum proprias, & alumnas verè Dei esse, alias subditis illorum, ac priuatis idoneas, addidisset que: *Ergo quemadmodum nec arma cum subditis eadem indues, nec similibus vestimentis vteris, nec in ijsdem ædibus habitabis, sed omnia tibi quam illis erunt splendidiora, equi, canes, ministri, vehicula, sic tibi præstantissimæ, diuinissimęque artes addiscendę erunt, per quas verè à nobis diuinitatis tibi nomen attribuatur.* Subijcit, clementiam, siue beneficentiam inter Regias artes, & dotes primam atque præcipuam, & veluti culmen, & columen esse, qua Princeps præstātior inter alios habeatur: *Velut ipse* (inquit) *totius cæli moderator, ac Princeps, non quia præclarissimè loquitur, à cæteris omnibus adoratur, sed quia vitæ largitor, dispensatorq; felicitatis, & bonorum administrator est, quodque in difficultatibus ad eū cum fiducia recurrimus.* Vt verò ipse Regiā hāc clemētiam, benignitate, atque humanitate tanquā regio satellitio ornatam custodiamq; sic pulchrè facit: *Regiam illā clementiam benignitas, atque humanitas tanquam satellites custodiunt, ad eam malignitas nulla succedit, nulla* Themist.

propinquat calumnia, criminatio longius omnis arceatur? Ita nos rem ab origine petentes dilectionem erga suos in Principe primùm desideramus, ab ea enim velut à trunco, siue radice sublimes hi rami diuinis onusti fructibus exsurgunt.

2 Et quidem (si attendis) præterquam quòd Princeps à suis nunquam amabitur (nec enim facilè hanc obiter reticebo rationem, cùm *coli, amari, diligi maius imperio sit*) nisi eos ipse priùs amet, scitè namque suo, nostroque Traiano suggerebat Plinius in Panegyrico: *Habes ami-*
Plinius. *cos qua amicus ipse es; neque enim, vt alijs subiectis, ita amori imperatur, neq; est vllus affectus tam erectus, ac liber, & dominationis impatiens, nec qui magis vices exigat. Potest fortasse Princeps iniquo, potest tamen odio esse nonnullis etiam si ipse non oderit, amari, nisi ipse amet, non potest.* Nihil fuerit omninò siue rationi, siue naturę magis consentaneum, quā vt anima corpus cui inest, caput mēbra, quib. pręest, Princeps subditos suos tamquā corpus & membra sua diligat, atq; foueat. Vel primam Principis, & subditi formationē accuratissimè à Deo factam in B
Gen. 2. 21. tuere, dum Adam Principe futuro, Eua verò ipsius potestati subijcienda, hæc non ab illius capite, aut manu, sed signatè ex latere educta fuit, Gen. 2. 21. *Quia fouetur, & tegitur a manu latus ei subiectum*, vt inibi ait Basil. Seleu.
Ad Ephes. 5. 25. & 33. Hom. 2. in id *Adduxit Adam in paradisum.* Quod omninò tetigit diuina sapientia sua Paulus cum ad Ephes. 5. 25. inquit: *Viri diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiā, & se ipsum tradidit pro ea, &c. Ita & viri debent diligere vxores suas, vt corpora sua. Qui suam vxorem diligit, se ipsum diligit. Nemo enim vnquam carnem suam odio habuit sed nutrit, ac fouet eam.* Vides vt Princes qua caput est, subditos suos tamquam corpus suum diligere, ac fouere debeat? Enimverò dum non multo post id ipsum aucto sensu sic repetit Apostolus, *Vnusquisque vxorem suam sicut se ipsum diligat: vxor autem ti-*
Chrysost. *meat virum suum*: scitè obseruat Chrysostomus: Paulum ad omnia semper attentissimum sic suum vnicuique cōiugi, siue Principi, ac subdito munus distribuisse, vt vxo- C ri siue subdito obedientiam, & obsequium in Principē, viro autem & Principi charitatem ac dilectionem erga subditos signatè pręscripserit. Sed audi Chrysostomum ita priùs monētem: *Iam marito, & vxori iecit tamquam fundamentum charitatem, & prouidentiam, vnicuique locum tribuens conuenientem, marito quidem principatus, & prouidentiæ, vxori verò subiectionis*; Deinde hæc diffundentem ad hunc modum: *Neque ipsa exigat ęqualitatem honoris, est enim sub capite: neque ille eam despiciat tamquam subiectam, est enim corpus: si caput corpus despicit ipsum quoque peribit: sed afferat dilectionem, qua tamquam in æquilibrio respondeat obedientię, vt puta ministrant ei manus, pedes, reliquaomnia membra illud ei prouideat, & eorum curam gerat, vt quod in se omnium habeat sensum.* En quanta sapientia Paulus cum Principis & subditi munia sua inter ipsos partitus, eam Principem erga subditos dilectionem afferre monuit, quæ tamquā in ęquilibrio respondeat obedientię, vt quemadmodum subditi Principem suum summa obseruantia, & veneratione reuerentur, & colunt, & (vt Tertullianus dixit in Apologetico capite 30.) *a Deo secundum* habent, ita & Princeps hanc reuerentiam, & obsequium rependens subditos suos vnicè diligat, & tenerrimo affectu prosequatur.

3 Hæc ergo Principatus natura, hæc lex esto, vt eam Princeps subditis afferat dilectionem, quæ tamquam in æquilibrio respondeat obedientiæ. Cuius quidem legis vide vt obseruans Noster Rex fuerit, qui in morte Abner non modò vehementer indoluit, & in eo die vsque ad noctem ieiunium non soluit, sed etiam addidit suum vsque ad locum sepulturæ planctum: sic enim 2. Regum
2. Reg. 3. 31. & 39. 3. 31. *Porrò Rex Dauid sequebatur feretrum.* Vbi emphaticè ab Scriptore Sacro dictum est Rex Dauid, vt mirum subditis visum fuerit potentissimum Regem post feretrum lugubrem vocem leuantem iuisse. Sed enim ipse ijs, qui ea de re aut ambigerent, aut admirarentur sic locutus dicitur versu 39. *Ego autem adhuc delicatus, & vnctus Rex*: tantùm non dicens; imò verò quia vnctus Rex sum, omnia mœroris signa exhibere teneor. Sed A quare? Planè, quia qua Rex, propinquus quidem, & consanguineus defuncti effectus sum: ita omnino LXX. LXX. interpretes, qui pro illis verbis *vnctus Rex* reposuere: *ego sum propinquus hodie*: vt ab vnctione siue dignitate regia propinquitatem, & sanguinis coniunctionem, siue cognationem suscepisse affirmauerit: perindeque censeri Regem ac propinquum esse: eaque ratione in funere ad lugendum post feretrum, quod propinquorum solenne est, ius sanguinis Regem stimulauerit. Dixeris vidisse hoc & commentariis illustrare voluisse Gentilem Sopatrum scriptorem Græcum, apud Stobæum serm. 44. dum Principem ibi sic monet: *Quos autem priùs non cognoscebas, & nihil ad te pertinere puta-* Stobæus. *bas, quàm quiuis homo communem hominum naturam, illos iam Princeps factus habere debes seu iam notos, & familiares, & paterna beneuolentia complecti*; pergit, & ex Homero id sic firmat; *Homero certè non satis fuit, Principem simpliciter subditorum patrem appellasse, quamuis non aliud nomen inter homines benignius inueniri posset, sed ad patris vocabulum adiunxit quoque mansuetum, simul. & parentibus, & bonis Principibus huiusmodi nomenclaturam conuenire ratus*: Hæc ille optimè & opportunissimè, vt videris quanta ratione in suorum funere Rex Dauid lugubres leuauerit voces, & feretrum fuerit secutus.

4 Sed preme illud Sopatri: *quos priùs non cognoscebas, & nihil ad te pertinere putabas*, & cet. Quibus omninò adstruit, ex principatu necessitudinem, eiusmodique cognationem, qua nihil coniunctius, tenerius nihil valeat excogitari, inter Principem, & subditos intercedere, vt iam ad illum ipsi tamquam res propria, non secus ac ad parentem filij, vel membra ad caput, quod in se omnium sensum habet, vt dicebat Chrysostomus, vel corpus ad animum illud fouentem, & vitam inspirantem, siue tandem vt tenera sponsa ad maritum, qui vnicè diligat, & toto eam animo complectatur, pertineant. Quod planè non modò eodem sensu, sed eo- C dem etiam dicendi modo Dei Sapientiam Principes docuisse iam meministi. Nimirùm Ioann. decimo, decimotertio cùm mercenarium, malum scilicet Princi- Ioa. 10. 13. pem à vero pastore, id est à se ipso; optimo scilicet Domino, & Principe, hunc in modum discriminasset: *Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis. Mercenarius autem, & qui non est pastor cuius non sunt oues propriæ, videt lupum venientem, & dimittit oues, & fugit, & lupus rapit, & dispergit oues*: Vtriusque propositionis, siue sententię rationem sic reddit: *Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, & non pertinet ad eum de ouibus.* Obserua verbum *pertinet*: & compone cum præfata locutione Sopathri, *& nihil ad te priùs pertinere putabas*. Vt videris perinde fuisse ac si diceret Dominus, ideò mercenarius fugit, quin vlli se discrimini pro ouibus obiiciat, quia cum ipse pastor, siue Princeps non sit, *nihil ad se oues pertinere*: nullam videlicet cum illis cognationem habere putet, nullisque adeò amoris stimulis erga illas compungatur. Planè quasi omnino affirmet bonum pastorem optimumque Principem eam cum subditis cognationem & veluti sanguinis coniunctionem ex principatu habere, quæ inter Patrem & filios intercedit, dum quidquid ad illos pertinet, ad ipsum necessaria etiam ratione pertinet. Quod sic statim plus plus Dominus adhibito sui exemplo explicat, atque confirmat: *Ego sum pastor bonus, & cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ. Sicut nouit me Pater, & ego agnosco Patrem*: idest (vt interpretatur Cyr. Alex. apud Mald.) *vt quemadmodum ipse Patri suo proprius erat Filius, &* Cyril. Alex. *Pater sibi proprius similiter Pater: ita oues suas proprias sibi esse, & se vicissim illis proprium pastorem.* Pergit Chr. in Cat. Græca hæc sic explicans: *Cognitione autem pro familiaritate, & cognatione accepta.* Mirum quidem, eā inter Pastorem, & oues, Principem, & subditos cognationem oriri, quæ æternos illos Patris & Filii nexus ęmularī quodammodo videatur: vt ab ea summus, & incredibilis Principis in suos amor ad ipsorum bono & saluti omni modo, & ratione prospiciendum deriuetur. Illustrat simul, atq; explicat hoc sensu illa Othonis Imperiū ambientis oratio, qua in Titum Vinium, qui vt apud

Imperatorem Galbam plurimum gratia valebat, ita potestate abutens miseros ciues crudelitate, & auaritia vexabat, apud Corn. Tacitum lib. 1. hist. sic inuehitur:

Cor. Tac.

Minore auaritia, aut licentia grassatus esset Titus Vinius si ipse imperasset, nunc & subiectos nos habuit tanquam suos, & viles vt alienos. Vt omninò diceret: Vtinam Titus Vinius Noster Princeps & Imperator esset! Sed cur, ò demens, trucem, & auarum hominem, Imperatorem eius vitæ necisq. habere tibi esse exoptas? Sanè quòd si ipse imperasset, non posset nō animum mutare, vt nos, quos modò durè, & immisericorditer tractat, quia ad eum nihil pertinere putat, molli tunc animo tanquam suos, & qui ad eum pertinemus, complecteretur, cùm à Principatu cognatio & charitas Principi in suos oriatur: at (malum) cùm modò vna ex parte regiam in nos licentiam siue potestate habeat, ex alia Princeps noster non sit, viles, vt alienos nos habet.

A

5 Ita quidem Dominus Petro ouium suarum curam demandans, & veluti diuinus Atlas in Herculis illius humeros orbem transferens illis verbis: *Pasce oues meas* immediatè subiunxit: *cùm esses iunior, cingebas te, & ambulabas vbi volebas, cùm autem senueris, extendes manus tuas, & alius cinget te, & ducet quò tu non vis.* Ioan. 21. 18.

B

Ioa. 21. 18.

Quod quamuis de ipsa morte, quam Petrus cruci suffixus obiuit, fuerit accipiendum, subijciente Ioanne: *Hoc autem dixit significans, qua morte clarificaturus esset Deū* non omninò abs re, ad totum etiam gubernationis tempus, siue ad ipsamines Principatus naturam, quam ipsamet Petri passio & crucis mors etiam præfigurabat, dum ipsum ad profundendam pro ouium suarum salute vitam adegit, referri potest, vt innuere videatur Dominus, potiorem in Principe subditorum amorem, quàm sui ipsius esse debere, ac proinde eum, qui antequam Princeps esset, propria voluntate ferebatur, & ad libitum agebat, post Principatum susceptum, sui iam iuris præ subditorum amore non esse, sed illius vinculis constrictus, siue clauis confixus illàc tantùm feratur vbi subditorum vtilitas, & salus fuerit. Accinit huic cogitationi Magnus Leo in serm. in die Apostolorum, sic de Petro inquiens:

C

Leo Magn.

Nec enim mundi dominam times Romam, qui in Caipha domo expaueras sacerdotis ancillam. Numquid aut iudicio Pilati, aut sæuitia Iudæorum minor est, vel in Claudio potestas, vel in Nerone crudelitas? Vincebat ergo materiam formidinis vis amoris, nec æstimabas terrori cedendum, dum horum saluti consulis quos susceperas diligendos. Optimè, vt ostendat Leo quam alius à seipso Petrus, post Principatum fuerit: nam qui priuatam vitam agens ad ancillulæ vocem expauit, Princeps factus pro subditorum salute in mortis discrimina intrepidus ruit, & Christi fidem Romæ in oculis ipsius Neronis in Christianos ferocientis audenter disseminauit: quia videlicet subditorum amor, qui cor eius penetrauerat, & in discrimina, & in mortem illum conijciebat: etenim: *Nihil est* enim, inquit S. Laurent. Iustinian. *in ligno vitæ* cap. 14. *quod captus amore paueat: plurimis est terrori hostibus perfectus amor.* Vnde fertè Seneca epist. 74. *Catulorum amor in venabula impingit feras, quas feritas, & inconsultus impetus præstat indomitas.* Sed id à Leone explicatiùs accipe:

S. Lauren. Iust.

Seneca.

D

Hunc autem intrepidæ charitatis affectum iam tu professiò conceperas, quando professio tui amoris in Dominum trina interrogationis est solidata mysterio. Sed preme peculiarem dicendi modum: *tunc professiò conceperas*, quasi cum amorem denuò Petrus velut à viro femina concepisset. Quod si inquiras: quis fuerit huius conceptus parens? Respondebit Leo non alium quàm Principatum, cum quo Deus hunc in eo simul affectum ingenerauit: vt quemadmodum de bono Imper. Traiano, Imperium ob populi Romani vtilitatē suscipiente dicebat Pli.

Leo Mag.

Non te propria cupiditas, proprius metus, sed aliena vtilitas, alienus timor Principem fecit, ita de Petro principatum administrante veriùs, & opportuniùs diceris: nō te propria cupiditas, proprius metus, sed aliena vtilitas, alienus timor ducebat: *vt non æstimares terrori cedendum dum horum saluti consulis, quos susceperas diligendos*: nam dum gubernando suscipis omninò suscipis diligendos: *nihil est autem quod captus amore paueas.*

Plinius.

P. Velasq. in Psalm. centesimum.

6 Nec ouum ouo, vt Apostolorum Principi persimilis Noster Rex Dauid iam pridem extiterat, iam videlicet timidus, pauens, & fugax, iam plenus animi, fortis ac intrepidus in terribilia ipsius Dei venabula impingens, & sese vltrò conijciens; etenim cùm primùm nouit filium Absalonem eius regnum inuasisse, in miserā, & quasi præcipitem ac desperatam fugam se dedit: sic enim 2. Regum 15. 14. *Et ait Dauid seruis suis qui erant cum eo Ierusalem: Surgite, fugiamus, neque enim erit nobis effugium a facie Absalon, festinate egredi, ne fortè veniens occupet nos, & impellat super nos ruinam.* Ad quæ verba sic iure miratur bonus Scholiastes P. Gaspar Sanctius: *Mirum est quòd Rex bellator, neque omninò ab auxilio militari desertus, & in ciuitate adeò a natura munita, vt putaretur a cæcis, & claudis posse defendi, deinde ab ipso Rege egregiè ad repugnandum instructa, & ad illam magnitudinem, & formam erecta, vt appellaretur ciuitas Dauid, desperaret in illa arce resistere se posse filij conatibus, atque ideò statuerit, quamprimum abeundum esse ex vrbe, & in desertis locis quærendum esse perfugium.* Contra verò cùm Angelum diuina indignatione armatum euaginato gladio populi cædi intentum vidit, adeò non est meditatus fugam, vt potiùs in ipsummet mucronem irruerit, & morti sese deuouerit: *Dixitque Dauid ad Dominum* (2. Reg. 23. 17.) *cum vidisset Angelum cædentem populum: Ego sum qui peccaui, ego inique egi: isti qui oues sunt, quid fecerunt? Vertatur obsecro manus tua contra me.* Vides quam mutatus hic Dauid ab illo fuerit? vt qui anteà absentis filij vmbram paueret, & fugeret, modò ipsemet mortis faciem, & euaginatum Dei gladium adeò non expauerit, vt toto corpore excipere voluerit? Quæ rogo tantę mutationis ratio? Sanè quòd ibi pro se solùm: hic verò pro suis cogitaret, & cui suam causam agenti animus, & vigor ad repugnandum non inerat; cùm de subditorum, quos vnicè diligebat, salute agebatur, ea suberat illi fortitudo, & incredibilis magnitudo animi, vt in euaginatum gladium sese conijceret, subditorum videlicet amore impellente, & in venabula impingente. Audi Ambrosium in Psalm. 37. vbi cum dubitasset, cur in optione ei facta vt ex tribus supplicijs quod mitius iudicaret deligeret, pestem potiùs, quam exilium suum elegerit, aptamque ei dubitationi responsionem à nobis alibi allatam assignasset, subijcit: *Et tamen vbi vidit occidi populum, ipse se Angelo ferienti obtulit, vt ipse potius pro populo feriretur. Plus est, quod nec ipsa perterritus specie mortuorum gladio se obtulit, quam si sermonem propositæ conditionis optasset.* Hæc Ambros. Quod equidem Dauidis factum visus est quodammodo imitari Cassiodorus, cùm ad Attilam, qui flagellum Dei vocitabatur, legationis munus obire pro adiuuanda Republica eius amore incensus non dubitauit, vt de eo scripsit Theodoricus Rex lib. 1. epist. 4. hunc in modum: *Ad Attilam igitur armorum potentem legationis est officio non irritè destinatus. Vidit intrepidus, quem timebat imperium, facies illas terribiles, & minaces fretus auctoritate despexit, nec dubitauit eius altercationi obuiare, qui furore nescio quo raptatus, Mundi dominatum videbatur expetere.*

2. Reg. 15. 14.

P. Sanct.

Ambros.

Cassiod.

7 Iam verò Paulum vel à Petro separare, vel in Principis vnicè suos diligentis exemplar non proponere, piaculum esset: & ille quidem inter multa huic rei opportuna, sic Principis ore, parentis affectu loquebatur 2. ad Cor. 11. 29. *Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror?* Vbi non modò ait, perinde se suorum ærumnis affligi, ac si ijsdem ipse laboraret, sed omninò exprimit, non ab alio affectu quam ab amore, quo illos prosequebatur, hoc animo affectum esse. Quare pende verbum *vror*: & ad illud non immeritò ambigas, qua loci opportunitate vsurpatum fuerit, cùm orationis series tantam dicendi emphasim, & vim non videretur exigere: nam qui cum infirmantibus infirmabatur, cum ijs qui vacillare, & in lubrico esse videbantur, satis quidem fuisse, anxium se & mœrentem dicere. Cur ergo sic se torqueri, ac discruciari de suorum discrimine affirmauit, vt viuus arderet, vreretúrque? Planè vt & dolorem ipse suum, & doloris originem, & causam indicaret: amorem

1. Cor. 11. 29.

scilicet, qui incendit vtrique animum: nec enim ille solum dixit: *vritur infelix Dido* sed Sapiens etiam Cant. 8.6. *Dura sicut infernus æmulatio, lampades eius, lampades ignis, atque flammarum*: vbi LXX. & Ambros. pro *lampades* reposuere *alas ignis*, eo quidem sensu, vt non aliter Amor agat, ac moueatur quin plus plus incendat, vt ignita ala quò plus se mouet, motu se plus accendit. Quare ea etiam locutione id simul astruit Paulus quod amantium proprium est, multò plus ipsum suorum mala, quàm eos ad quos illa communis pertinebant, affligere nam qui scandalizatur, nunc, siue malo proximus videtur: qui verò vritur, malum iam intus habet, eoque afficitur: vt quod in illo periculum est, in hoc malum iam & tormentum reapse sit: vt de seipso rursus dicebat: *Quoniam tristitia mihi magna est, & continuus dolor cordi meo. Optabam enim ego ipse, anathema esse à Christo pro fratribus meis*: ad Rom. 9. vers. 2. Quę verba Chrysost. hom. de laudibus Pauli perinde accipienda ait, ac si dixerit Paulus: *Desiderabilius mihi erat in gehennam incidere, quam Israelitas infideles videre.* Vnde subijcit: *At qui inferni pœnas elegit, vt Iudæos omnes conuertere posset, illum manifestum est, hac spe frustratum acerbiorē vitam egere, quàm qui gehennæ pœnas sustinent.* Vides Paulum & reipsa, & plus dolentem sese que discruciantem, quàm ij quibus malum imminebat? & eo amoris igne, qui valentior, acriorque ad comburendum quàm gehennæ ignis esset, incendi & aduri? Neque enim Iudęi quos ille diligebat gehennę patiebantur incendia, ipse verò acerbiores gehenna pœnas sustinebat.

Cant. 8.6. — *LXX.* — *Rom. 9.2.* — *Chrysost.* — B

Ad ea verba,

Eam esse optimi Principatus normam, quę ad subditorum vtilitatem cuncta molitur.

ADNOTATIO XII.

1 SIt hęc Regię Artis prima regula, atque monitum, quod omninò addiscat, sibique imbibat Princeps atque is potissimum lydius lapis, qui ipsum, vt apprimè regalis facultatis gnarum, atque sapientem ab ignaro atque indocto discriminet, vt omninò persuasus non suam Rempubl. sed se Reipublicæ esse, in illius vtilitatem & commoda (suorum penitus oblitus) omnes neruos, viresque contendat, & ad subditorum bonum cuncta moliatur; cùm *nihil aliud sit imperium*, vti sapientes definiunt apud Ammian. Marcelli. libro 30. *quam cura salutis alienę*. Ita quidem cum primis egregium Imperatorem Theodosium admonebat S. Isidor. Pelusiota libro 3. epist. 47. (ad ipsum enim eam epistolam datam fuisse, benè aduersus falsam illius epigraphem conijcitat Iacobus Billius in scholijs) *Imperij regula, ô scientia imperandi explorator accuratissime, hæc demum est, quę ad subditorum vtilitatem omnia molitur. Nam qui imperij disciplinam, compositumque ordinem in tyrannidem, & perturbationem immutauit, atque labores quidem subditis comparat, voluptates autem sibi aucupetur, hic non imperij, sed tyrannidis regulam, ac legem delerit.* Hæc Isidorus. Quæ multò anteà Principibus, atque gubernatoribus, vt ex arte agerent, omninò præscripserat Plato libro 1. de Republica, hunc in modum: *Non igitur gubernator talis, aut Princeps quid sibi conferat, cogitat, aut præcipit, sed quid subiecto conducat, & quæ dicit, quæque facit, cuncta ad illius vtilitatem, & decorem, & dicit, & facit.* Pergit verò, & id regiam artem, & scientiam gubernandi esse, sic asserit: *Quoniam qui ex arte rectè acturus sit, numquam in suum commodum agit secundum suæ artis imperium, sed ad inferioris vtilitatem* Sic Plato disertissimè. Cui & verbis & factis subscribebat Rex Theodahadus apud Cassiodorum libro 10. epistol. 5 regio ore inquiens; *Priuata siquidem studia à nostro animo probantur exclusa, quia generalis Dominus custos factus sum (Deo auxiliante) cunctorum.* Qua sanè etiam regula optimum Principem Gentilis Archytas Pythagoreus sic definiebat apud Stobæum sermon. 44. *Optimus autem erit Princeps, qui lege diuinissima vtitur, qualis futurus est, qui nihil sui gratia facit, sed omnia propter subditos. Nam lex quoque non sui, sed subditorum gratia est.* Sed enim Iustinianus Imperator, qui Principatus artem optimè nouerat, hanc regulam pro lege sibi & suis Imperij successoribus omninò statuit in lege vnica § penult. C. *de caducis tollendis* his verbis: *Quod communiter omnibus prodest, hoc rei priuatę, nostrę vtilitati præferendum esse censemus. Nostrum esse proprium subiectorum commodum Imperialiter existimantes.* Pulchrè hoc *Imperialiter existimantes*; vt is verè regius, & imperialis sensus fuerit, ad subditorum vtilitatem & salutem omnes cogitationes dirigere, eamque pluris quàm propria commoda, aut emolumenta facere: imò verò subiectorum commodum: proprium omninò existimare.

S. Isid. Pel. — *Iacob. Bil.* — *Plato.* — *Cassiod.* — *Stobæus.* — A — *Iustinian.*

2 Enim verò nemo vnquam Principum hanc regulam tam ardenter suscepit, vt is qui Regum Princeps, & Magistrorum Doctor & Dei Sapientia est, huic doctrinæ addictus, eam cum Principatu didicisse, & expertum fuisse dicitur: sic enim de Domino ad Hebræos Paulus cap. 5. 8. *Et quidem, cum esset Filius Dei, didicit ex ijs quæ passus est obedientiam, & consummatus factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ.* Audis Dei Filium discentem? Quid autem ipse addiscat, qui omnia nouit? Quam regendi artem suscepit? Suane spectare commoda? sibi omnia velle? Minimè quidem; imò verò consummari, & sese morti deuouere, vt suis subditis fieret causa salutis æternæ. Et verò cùm tota Alterioris vita egregijs huius doctrinę exemplis fuerit conspicua, illud in hanc rem magnum pondus habet, cum eo Cruci suffixo, insultantibus, & per irrisionem, & exprobrationem rogantibus Pharisæis, & Principibus Sacerdotum, vt de Cruce descenderet, facta promissione, & sponsione data omnes in ipsum conditione impleta credituros, eiusque diuinitati assensum, & fidem præbituros: *Si Rex Israel est* (inquiunt Matthæi 27. 42.) *descendat nunc de Cruce, & credimus ei.* Vbi notanter dictum *credimus ei*, in præsenti tempore, quod non modò indicat, statim nulla interposita mora rem, executioni mandandam, sed etiam stabile animi decretum: vnde promissionis, & voti vim habet, vt Lucæ 1. 34. Beatissima Virgo: *Quomodo fiet istud quoniam virum non cognosco*: id est votum emisi non cognoscendi, & apud eumdem Lucam Zachæus cap. 19. 8 *Ecce dimidium bonorum meorum Domine do pauperibus, & si quid aliquem defraudaui reddo quadruplum.* Quod perinde fuit ac si diceret, firmiter constituo deinceps dare: & eodem sensu immitis ille Pharao, Exod. 5. 10. *Non do vobis Paleas*: hoc est decreui non amplius dare. Quod ante me obseruauit (libet enim indicare per quem profecerim) Hieronymus de Prado in ca. 2. Ezechiel. ver. 3. ipse quidem nulla ratione de Cruce voluit descendere. At quidni Domine? tuam vt nolis famę, & existimationi tuæ consulere, vt nolis egregiam de infensissimis inimicis victoriam referre, vt nolis euidentissimum diuinitatis tuæ signum edere; ecce habes intentum, dum ab obstinatis animis fidem & assensum extorques. Cur ergo non descendis? Respondet sapienter Ambros. libro 10 in Lucã: *noluit descendere, ne descenderet sibi, sed moreretur mihi*: Vides egregium præfatę doctrinæ discipulum, qui sibi prospicere noluit, vt prospiceret mihi? *noluit* (inquit) *descendere, ne descenderet sibi*: vt dixerit: si descensus ille, mihi profuturus fuisset, omninò descendisset: quod ipse meam salutem atque vtilitatem omnibus rebus anteferendam censeret, at quod sibi potiùs quàm mihi vtilis esset, in eo quidem meæ, & suæ vtilitatis concursu, qui verus Rex Israel erat, & haberi volebat, pro re mea causam dicere decreuit. Sed preme adhuc, *vt moreretur mihi*. Nec solum oppone hoc *mihi* illud *sibi* quasi ex æquo Christi vtilitas, cum mea decertaret, sed obserua, summum Christi honorem, & gloriam: qui in descensu sibi vtili censebatur: cum acerbissima morte, mihi proficua concurrere, atque decertare, adeòque ei fuisse propositum ad subditorum vtilitatem cuncta moliri, vt acerbissimam mortem mihi vtilem, quàm summam sibi gloriam amplexari maluerit, secus quidem ac ille Princeps, sub cuius impe-

Ad Hebr. 5. 8. — C — *Matt. 27. 42.* — *Luc. 1. 34.* — *Luc. 19. 8.* — *Exod. 5. 10.* — D — *Prado.* — *Ambros.*

rio mortem obibat, de quo Romani huius doctrinæ non omninò ignari tamquam à vera Principatus norma aberrante dicebant apud Sueton. in Tiberio.

Sueton. *Aspice felicem sibi, non tibi, Romule, Syllam.*

vt dicerent. En Principem regendi artis penitus ignarũ, qui sibi non tibi felix & vtilis esse cupit. Adornat eam

Seneca. accusationem bellè Seneca in consolat. ad Polyb. c. 26. inquiens: *Ex quo se Cæsar orbi terrarum dedicauit, sibi eripuit, & syderum modo, qua irrequieta semper suos cursus explicant, numquam illi licet nec subsistere, nec quidquam suum facere.* Sed grauius vrget M. Tullius libr. 4.

Tullius. Rhetor. ad Herennium inquiens: *Vt verè contemnendus est gubernator, qui in nauigando se mauult esse incolumem quàm nauim, ita vituperandus est ille, qui in Reip discrimine suæ plus, quàm communi saluti prospicit.* Sic Tul-

Plinius. lius. Quæ vno verbo emphaticè quidem expressit Plinius in Panegyrico inquiens: *Bonus Princeps post omnes est.*

3 Videris hæc graphicè depicta in celebratissimo curru Ezechielis. Nam si attendis mystica illa animalia singula quidem peculiari ratione imperio nata (vt in homine, aquila, & leone facile videre est, & de boue disertissimè monet Dio Chrysostomus infra afferendus) de gubernandi scientia, siue vt omninò dixerim, de plenitudine scientiæ, & perfecta regendi ratione decertasse: non immeritò dixeris, cum vni ex ipsis scientiæ palma postmodum data fuerit. Et verò cùm ad victoriam obtinendam homo industriam, & prudentiam, siue etiã humanitatem suam in medium afferret quasi hę egregiæ Regis dotes fuerint: leo verò suæ fortitudini, magnanimitati, atque seueritati innitetur, dixit quippe ille ad optimam Principis institutionem:

Parcere subiectis, & debellare superbos
Hę tibi erunt artes

Virgil. Aquila autem egregium videndi acumen, quo omnia penetrat, vehementemque volatum, quo in cælum fertur, tanta suæ causæ fiducia iactaret, vt non iam eodem cum ceteris animalibus passu quàm supra ipsa iam elata conspiceretur? etenim cum de alijs dixisset Vates cap. 1. 10. *Iunctaque erant pennæ eorum alterius ad alterum, facies hominis, & facies leonis a dextris ipsorum quatuor: facies autem bouis a sinistris ipsorum quatuor:* subijcit de aquila: *& facies aquilæ desuper ipsorum*, nimirum eam

Homer. propriam Principis laudem existimauit Homerus: *si quam plurimum sapiat, præterita respiciens, futura prospiciens:* omnia tamen à boue facili negotio superata sunt dum vnus ipse in Cherubim, qui *plenitudo scientiæ*, interpretatur, commutatus postmodum apparuit, quasi à cæteris animantibus victoriam in scientiæ plenitudine retulisset: sic c. 10. 14. eadem animantia describente, & annumerante Ezechiele: *Quatuor autem facies habe-*

Ezech. 10. 14. *bat vnum: facies vna, facies Cherub, & facies secunda facies hominis, & in tertio facies leonis, & in quarto facies aquilæ.* Vides quomodo omnibus prælatus bos fuerit, quasi regnandi artis omninò gnarus, & scientiæ plenitudinem adeptus? Sed qua, rogo, ratione, & homini ad victorias, & triumphos nato, & leoni belluarum fortissimo, aquilæque nobilissimæ volucrum, tardus bos ad labores, & munia sis factum animal iam longo interuallo præpositus fuerit? Dixerim primùm Ethnico Alexandri Magni ore, qui rem velut acu videtur attigisse, dum taurum ad Regis imaginem sic reliquis animantibus

Dio Chry. præfert apud Dionem orat. 2. *Taurus enim non solum ex generosis animantibus est, sed neque sui ipsius causa, fortitudine vtitur, quemadmodum leo, & aper, & aquila persequentes cætera animalia cibi gratia: taurus autem manifestè ad Regis imaginem factus est: regnat enim inter sui generis animantia cũ beneuolentia, & sollicitudine.* Quasi ea ratione ex Alexandri sensu potius ad Regnum ius cæteris animalibus habere videatur, quòd non sui causa, sed tu subditorum commodum fortitudine, & potestate sua vtatur, nec tam sibi quam subditis sit. Sed multò melius, & opportunius hæc nos sacra docent, dum Dominus, qui dicitur consummatus causam esse obtemperantibus sibi salutis æternæ, vitulum sese adumbrauit, qui Crucis quidem iugum traheret, & qua ne desceenderet, sibi vt moreretur mihi, & saginatus se

P. Velasq. in Psalm. centesimum.

A se in cibum suis daret: sic etenim *vitulum saginatum* in Prodigi filij reditu occisum Lucæ 15. 23. interpretan- Luc. 15. 23.

tur PP. nam Anastas. Sinaita libro 1. in Hexamer. ait: Anastas. Syn.

Vitulus, vt is qui Crucis iugum erat tracturus: Hierony- Hieron.

mus verò epist. 146. *Vitulus saginatus ipse Saluator est, cuius quotidie carne pascimur, & cruore potamur.* Chry- Chrysost.

sost. Homil. de patre, & duobus filijs ad eum modum: Chrysolog. *Vitulum nominat propter hostiam corporis immaculati: saginatum autem verè dicit, quia pinguis, & optimus in tantum est, vt pro totius mundi salute sufficiens sit.* Denique Chrysol. serm. 3. *Mortuus filius vituli suscitatur ex morte, & vnus vitulus totius familiæ funditur in saginam.* Ergo inter omnes regias dotes primum, atque potissimum locum habebit, & palmam inter alias feret publicæ salutis cura, & in subditorum

B commodum, & vtilitatem attenta prouidentia, cum quasi sapientiam, subtilitatem, clementiam, seueritatem, fortitudinem composuerís, vt non negauerim, bona quidem ea esse: ita dixerim posteriorem illa locum habitura, quippe ab hac publicæ salutis cura regiæ artis scientia, Regisque character, eiusque à tyranno discrimen omninò desumitur: *Quoniam qui ex arte reillè atlus sit* (vt dicebat Plato) *nunquam in suum* Plato.

agit commodum secundum suæ artis imperium, sed ad inferioris vtilitatem: imò verò si ijs aquilæ, leonis, & bominis dotibus hęc publicę vtilitatis cura desit, non dubitauerim affirmare, regno, & gubernationi noxias esse futuras. Quid enim tunc humanitas nisi ignauia? Quid fortitudo, nisi tyrannis? quid seueritas, quàm sæuitia & feritas fuerit? nam vt sapienter Claudianus in Manliano:

Claudian.

Qui fruitur pœna ferus est, legumque videtur
Vindictam præstare sibi,

C & in vniuersum de fortitudine, siue animi magnitudine, quam siue leo, siue aquila præseferunt Tullius libro 1 officior. scitè ait: *Sed ea animi elatio, quæ cernitur in* Tullius.

periculis, & laboribus, si iustitia vacat, pugnatque non pro salute communi, sed pro suis commodis, in vitio est. Hæc scitè & opportunè firmat Magnus Basilius dum Deum nobis in mundi formatione ex arte agentem sic facit Homil. 1. *Fecit vt bonus quod vtile est, vt* Basilius.

sapiens quod pulcherrimum est, vt potentia praditus quod maximum est. Pende regiam agendi siue gubernandi artem: quæ cùm bonitatem, sapientiam, atque potentiam promiscuè ad operandum habeat, à bonitate vtile subditis perficiente incipit: quasi hic Principis scopus, & prima cogitatio: quam & sapientia, & potentia subsequi imò ei inseruire debent, omninò sit, boue quidem de aquila & leone triumphum agente. Etenim si Princeps in agendo siue à *pulcherrimo* siue à *maximo* velit incipere sapientia videlicet, & potentia vsus posthabita suorum vtilitate à Rege in tyrannum abibit.

D 4 Ergo bos, qui *non sui ipsius causa fortitudine vtitur, quemadmodum leo, & aquila persequentes cætera animalia cibi gratia: sed cum beneuolentia, & sollicitudine imperat*, suis vndequaque subditis prospiciens, ipsisque viuit, ipsisque moritur, dum *eius carne pascimur, & cruore potamur*, regalis *scientiæ plenitudinem*, quæ in Cherubino censetur, adeptus est. Age verò, & hanc doctrinam Dei magisterio, & institutione acceptam ostendamus. Enim verò cum prima Principatus eaque legitima forma in Adamo tamquam in Principe, & in Eua vxore sua, tamquam in subdito præscripta à Deo fuerit, maximè Euæ structura, atque formatio fuerit obseruanda: nimirum ipsa non è capite Adam, non è brachio, aut manu, non è pedibus, sed signatè ex ipsius latere à diuino artifice educta fuit: sic namque Genes. 2. 21. *Tu-* Gen. 2. 21.

lit vnam de costis eius, & repleuit carnem pro ea. Et ædificauit Dominus Deus costam quam tulerat de Adam in mulierem. Sed quo mysterio? Planè, vt Principibus documento esset, id ipsorũ muneris, eam naturam & conditionem esse debere, vt quemadmodum manus & brachium subiectum sibi latus contegunt, & fouent, ita ipsi subiectos sibi subditos omni cura, & studio tueant, protegant, & ipsorum vsibus, & vtilitati toti sint, vt in ipsis omnino locum habeat, quod lib. 1. offic.

 dicebat

M. Tull. dicebat M. Tullius: *itaque illud patrocinium orbis terræ verius quàm imperium poterat nominari*. Planè vbi nostra vulgata & Principatum Adę & Euę subiectionem exprimens dixit: *Sub viri potestate eris*, Gen. 3. 16. LXX. & Græci PP. reponunt: *Ad virum tuum erit conuersio tua*: quasi potestas, & imperium mutua quidem conuersio sit qua Princeps ad subditum, & subditus ad Principem media charitate conuertitur. Quid hæc sibi velint, primùm quidem Dionysius Areopagita libro de diuinis Nominibus cap. 4. Amoris naturam explicans: deinde verò Procopius, & Basilius Seleuciensis Homil. 2. in id: *Adduxit Adam in Paradisum*, pulchrè aperiunt: quippe Dionysius Amorem, diuinam vim esse, quæ superiora quidem ad inferiora iuuanda, & confouenda, inferiora verò, vt ad superiora se conuertant, auxilium, & opem ab illis acceptura impellat, sic affirmat: *Amorem siue diuinum, siue Angelicum, siue spiritualem, siue, vt ita dicam, animalem, vim quamdam coniungentem, miscentemque intelligamus, quæ superiora quidem impellit, vt inferioribus prospiciant, & consulant, paria autem, vt inter se societate iungantur, inferiora verò, vt se conuertant ad superiora*. Vides quò Principatus, quò Princeps cum beneuolentia imperans? quò etiam subditum esse, eat? nimirum Rex, qua Princeps est, vi quadam Amoris impellitur, & adigitur, vt inferioribus consulat, atque prospiciat: inferior verò qua subditus ei est, vt ad Principem tamquam ad tutissimum perfugium se conuertat, vt ab eo quidquid vtile, honestum, & iucundum est capiat. En quid sit *sub viri potestate eris*, hoc est *ad virum tuum erit conuersio tua*. Hæc sic iam firmante, & elucidante Procopio: *scilicet, vt ab eo nutriaris, & fouearis*. Pergit Basilius: *quia fouetur, & tegitur à manu latus ei subiectum*. Ergo imperare, protegerę, & fouere: subijci, protegi, & foueri, est. Enim verò hanc regnandi artis, & scientiæ plenitudinem esse ipsa ait Cherubini natura, nomenque demonstrat æquè enim significat vox *Cherub*, *equitare*, C id est Principem esse, & plenitudinem scientiæ, siue multiplicatam scientiam, nec non obumbrare siue protegere, vt Ezechiel 28. 14. *Tu Cherub extentus & protegens*, vt sapientis Principis definitio sit, subditos fouens & protegens.

Dio. Areo. *Procop.* *Basil. Sel.* *Ezech. 28. 14.*

5 Videris id accuratissima locutione à nostro Vate expressum, dum Psalm. 46. 10. vt se regij muneris apprimè gnarum ostenderet, Principes, *protectores*, & scuta subditorum sic appellauit. *Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham: quoniam dij fortes terræ vehementer eleuati sunt*. Sed obserua Hieron. pro *dij fortes terræ* legere *scuta terræ*: plures verò ex translatoribus, atque interpretibus reponere *protectores terræ*, vt ex scuti, siue clypei imagine, qui non sui causa, sed vt eum, qui illo vtitur obumbret, & protegat, factus est, moneat, eam esse Principatus naturam, atque rationem, vt ad subditorum tutelam, & vtilitatem Princeps cuncta moliatur, nec Regnum propter Regis D vtilitatem, sed Regem in subditorum gratiam, & bonum a Deo constitutum, & ordinatum fuisse: vt ipse non aliter ac clypeus, qui in se aduersantia tela, & ictus suscipit, vt eum qui illo vtitur reddat incolumem, subiectum sibi populum tueatur, ac protegat, vti de bono Principe Traiano dicebat disertissimè Plinius in Panegyrico: *Latus quoties cassidi aut clypeo grauior ictus incideret*. Planè quasi tunc suum omninò munus expleret, proprio discrimine suorum mala depellens, sibique quod durius, & periculosius erat exoptans, ne subditus incideret. Quę dixeris ob oculos habuisse tum Xenophontem, tum Synesium: ille enim libro 3. de memorabilibus Socratis sic ait. *Nam Rex eligitur, non vt sese molliter curet: sed vt per ipsum ij qui elegerunt, benè, beatèque agant*. Synesius verò ac si scuti imagine hęreret, oratione de Regno inquit. *Qui id in vita ratione sequitur, quod subditis commodum videtur, qui laborem, & molestiam perferre vult ne quid illis molestum sit, qui pro illis periclitatur, vt in pace, & securitate degant, quique vigilare, & in maxima concursu sollicitudinem versari sustinet, vt noctu, & interdiu subditi malis omnibus vacent: hic in genere quidem ouium, pastor: in hominum verò genere Rex est*. Videsne Reges per omnia scutum? Audi de Theseo Isocratem, in laudatione Helenę: *pericula sibi priuatim vindicabat, vtilitates in commune conferebat*: fortiùs autem & regaliùs Antoninus Princeps, Vero admonenti, vt Auidium Cassium qui suspectus proditionis habebatur, è medio tolleret, apud Vulcatium Gallicanum in Auidio Cassio sic respondisse dicitur. *Sibi habeat suos mores (Auidius) maximę cum bonus dux sit, & securus, & fortis, & Reip. necessarius. Nam quod dicis liberis meis cauendum esse morte illius, planè liberi mei pereant, si magis amari merebitur Auidius quàm illi, & si Reip. expediat, Cassium viuere, quàm liberos Marci*. Sed multò opportunius est quod Bernard. serm. de SS. Petro & Paulo, de ipsis sic ait. *Viri isti, nec sibi vixere, nec sibi mortui sunt, sed ei qui pro ipsis mortuus est, magis autem nobis omnibus*.

Hieron. *Lec. Hebr.* *Plinius.* *Synes.* *Isocrates.*

6 Nec fuerit omittenda præfatæ translationis emphasis: dum pro voce *fortes* reponitur, *scuta*, siue *protectores*, vt simul etiam innuatur, Principem quidquid potentiæ, & fortitudinis habuerit, non sui causa siue in suis vtilitates, sed in subditorum commoda refundere debere; *nam ea animi elatio*, vt dicebat Tullius, *quæ cernitur in periculis, & laboribus, si iustitia vacat, pugnatque non pro salute communi, sed pro suis commodis, in vitio est*. Quare redi rursum ad egregium illum taurum, qui quod *audicit causam salutis* suis esse, scientiæ plenitudinem adeptus dicitur: & quid de illo (vt interpretantur S. Iustin. M. in Dialogo cum Tryphone, Tertull. libro aduer. Iudæos capit. 10. Ambros. libro de bened. Patriarch. c. 11. August. q. 56.) sub Ioseph imagine dixerit Moyses attende: sic enim Deut. 33. 17. *Quasi primogeniti tauri pulchritudo eius, cornua Rhinocerotis cornua illius*: vbi obserua voce pulchritudinis eximiam huius tauri fortitudinem commendari, vt benè ibi Oleaster, & alij interpretes adnotauerunt: vnde ille pro *fortitudine* reponit *sertum*, siue *corona*, subdens, *vt videatur alludere ad ludos pastorum, qui videntes tauros ad inuicem certantes solebant victorem serto coronare*: quasi huius tauri fortitudo, omnium pulchrior, maior, atque robustior fuerit: ideo quidem ab Isaia c. 9. 6. antonomasticè. *Deus fortis* appellatur. Sed cur pulchrior, atque robustior? Quia *cornua Rhinocerotis* (siue *Vnicornis*, vt omnia exęplaria Hebræa, Chaldęa, & Græca habent) *cornua illius*. Nimirum à tauri cornibus timeri aliquando vulnus, aut mors poterat: si iratus se vindicare, aut pallium ab aliquo extorquere vellet, sunt enim illa iræ, furoris, & mortis instrumenta: at ab Vnicornis cornu non nisi salus, & vita speratur, quam ab illo omnes experiuntur, quòd vim salutarem, atque beneficam, venena, & mortem depellentem habeat: ideò hæc opportunissimè Regi tauro pro illis reposita sunt, qui adeò non nocet, nec vulnus infligit, pallium vel aufert, vt potiùs suos foueat, & vt iacentem seruum protegat, propriç vesti non parcat: sic enim ipse apud Ezech. capit. 16. 8. *Et eras nuda, & confusione plena, & transiui per te, & vidi te, & expandi amictum meum super te*. Quod præstitisse etiam Gentilem Traianum nouimus, de quo Dio & Suidas: *milites in prælio vulneratos curabat, cum autem fasciæ & volumina deficerent, nec suę quidem vesti pepercit: sed eam totam in ligamenta, et fomenta discidit*. Sed huic cogitationi audi applaudentem Senec. lib. 2. de ira cap. 27. *Quædam sunt, quæ nocere non possunt, nullamq; vim, nisi beneficam, et salutarem habent, vt Deus immortalis, qui nec vult obesse, nec potest, natura enim in illo mitis, et placida est, tam longè remota ab aliena iniuria, quàm à sua*.

Tull. *Iustin. M.* *Tertull.* *Ambros.* *August.* *Deut. 33. 17.* *Oleast.* *Isai. 9. 6.* *Lec. Hebr.* *Dio. Suid.* *Seneca.*

7 Vt vel ex his Senecę verbis noueris, à quo Magistro egregius hic Discipulus didicerit. Planè vt ipsemet apud Ioann. capit. 5. 19. testatur. *Non potest facere filius a se quidquam nisi quod viderit patrem facientem*. Enim vero *Deus noster Deus saluos faciendi*: siue vt est in Hebręo, *Deus ad salutes est*. Psalmus 67. 21. ideò qui ab eo didicit, & Verbum, ac speculum eius dicitur, signatè *eius imago* esse perhibetur Sapient. septimo 26. vt vero imaginem, cum suo prototypo concordem videns, quid de Deo Moyses dixerit obser-

Ioan. 5. 19.

Exod. 34. 6. obserua Exod. 34. 6. *Dominator Domine, Deus misericors & clemens.* Vbi ex Hebræo Oleaster signatè legit. *Lect. Heb. Oleast.* *Dominus Deus fortis, pius.* Quod si dubites, cur ex epithetis à nostro vulgato repositis respondeat illud *fortis?* non dubium quin *misericordis*, atque *clementis*. Iam si inquiras, quid fortitudini, atque pietati? siue, qua ratione idem sit, fortem, & pium esse. Respondebo ex præfata vituli imagine, & fortitudine, dum ille non nisi ad benefaciendum suis fortis est, qui *saginatus totus famiæ funditur in saginam*. Sic id obseruante indidem Oleastro. *Expende quod dicitur, fortis pius, ac si dicatur, fortis ad pietatem. Sunt quidam homines fortitudine prædi ti sed qui eam ad crudelitatem exercent, qui ad hoc solum potentes sunt, vt alios opprimant. Non sic autem Dominus tuus, qui etsi fortis sit ad arces hostiam debellandas, non tamen ad hoc fortis esse vult, sed ad miserias reuelandas.* Ita ille. Ad quem statim modum, de optimi Magistri optimo discipulo subijcit: *Sic & Christus, cum gigas potentissimus esset, nunquam tamen gladium, aut lanceam in inimicos exercuit, sed vim suam omnem in depellendis morbis à corporibus hominum expendit.* Bonum Principem non sibi, sed suorum vsibus factum.

5 Vt verò Principem regendi scientiæ apprimè gnarum, & ex arte operantem, iam vidisti: obserua iam malum, & indoctum discipulum regiam artem omninò ignorantem, vitulum, inquam, illum à perfida plebe cōfictum adoratumque. Nam si attendis, vni sibi factum, & vt se suaque omninò curantem, ita subditorum vtilitatis oblitū inuenies: quippe primùm a Moyse ex subdi- *Exod. 32. 4.* torum auro conflatus dicitur Exod. 32. 4. vt eius splendor paupertatem ac exitium illis afferret, & secus quidem ac egregiæ indolis taurus, *sui ipsius causa, sua fortitudine* ad subditos spoliandos vteretur: deindè verò a Dauide sic sese molliter curans, & suis tantum libidinibus indul- *Ps. 105. 19.* gens describitur Psalm. 105. 19. *Et fecerunt vitulum in Horeb, & adorauerunt sculptile, & mutauerunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fœnum.* Notanter illud *gloriam suam*: Hoc est Deum, qui gloriæ illis fuerat. Quid enim gloriosius subditis, quàm eum adeptos fuisse Principem qui fortis ad pietatem esset? sed id notantissimè. *In similitudinem vituli comedentis fœnum:* ac si dixerit Vates: Quam alius hic à pulchro illo vitulo saginato, qui Crucis aratrum ob suorum salutem fortiter ferens in subditorum epulas, & saginam, mactari voluit: dum iste, non de nutriendis, & consouendis subditis, sed de se solum pascendo, & saginando cogitabat. O pulchrum Regem! qui nomine tenus Rex, reapsè verò tyrannus sit; sic præfata oratione *de Regno*, *Synesius.* cemente Synesio, & hac vnica nota Regem à tyranno discriminante: etenim cùm ex veteri sententia præmisisset. *Subditorum multitudinem Regem non potius facere, quam tyrannum, sicut nec ouium multitudo pastorem potius, quàm coquum, qui illas abigit, vt mactatis non modo ipse famem expleat, sed & alijs epulandas venum proponat*: subijcissetque, *ijsdem prorsus limitibus Regem censeo à tyranno dissidere*: mali subindè Regis, siue tyranni notam, & characterem sic describit. *At qui per luxum potestate abutitur, & imperium voluptate, ac delicijs conterit, idque ex multorum imperio lucrum deputat, si quamplurimis suis libidinibus, ac cupiditatibus seruiant, & vt vno verbo dicam, qui gregem non saginare, sed a grege saginari vult eum inter pecora coquum appello, eum tyrannum esse censeo, si quod subditum est, populus sit ratione præditus.* Sic ille: tantùm non indice demonstrans vitulum comedentem fœnum qui ex subditorum imperio lucrū deputet, si plures suis libidinibus, ac cupiditatibus seruiant. Sed hæc opportunius duobus Israel Regibus *Ezech. 19. 3. & 6.* Ioahcaz, & Iechoniæ ex Ezechiele aptaueris quasi regiæ artis ignaris, malisque discipulis: nam de primo sic ait cap. 19. 3. *Didicit capere prædam, hominemque comedere:* de Iechonia verò, siue, vt alij malunt, de Ioachim fusiùs versu 6. *Didicit prædam capere, & homines deuorare* *LXX.* (vbi LXX. *& pascebatur in audacia sua.*) *Didicit viduas* *Lect. Heb.* *facere* (siue vt ex Hebrǽo plures legunt, *& cognouit viduas eorum*) *& ciuitates eorum in desertum adducere: & desolata est terra, & plenitudo eius à voce rugitus illius.* Preme illud de vtroque Principe, *Didicit capere prædam.* A O malam regnandi artem, quàm ij Principes didicere: O peruersam doctrinam, qua dicuntur imbuti: O præposterum imperij modum! Cùm deberent pro muneris sui ratione, ac dignitate subditos suos protegere, & reddere saluos, atque incolumes, orphanis, ac viduis patrem, & iudicem sese exhibere, super egenos, Dei instar, amictum suum expandere, siue Titanum imitati vestem totam in ligamenta, & fomenta ad vulneratorum curationem discindere, ipsi contrà, prædam ex subditis capere, & velut præferoces tauri pallium ab ipsis auferre, homines deuorare, viduas facere siue corrumpere, imperium delicijs, & voluptate metiri, didicerunt. Sed à quo Doctore, siue Magistro? Respō- *Prado.* det ibi Prado. *A quibus didicerit capere prędam, constat ex libris Regum, vbi habetur: & fecit malum coram Do-* *4. Reg. 23. 37.* *mino iuxta omnia, quæ fecerant patres eius.* 4. Reg. 23. 37. Sed opportunius, opinor, dixeris, non ab alio malos *1. Pet. 5. 8.* hosce Principes has didicisse artes quàm ab illo de quo B Petrus epistola 1. capitulo 5. 8. *circuit quærens quem deuoret.*

6 Sed enim malę artis malum exitum vide. Etenim *Osea 8. 5.* de vitulo comedente fœnum sic inquit Oseas capit. 8. 5. *Proiectus est vitulus tuus Samaria, iratus est furor meus in eos*: Sed obserua primùm Montanum, & Pagninum ex Hebrǽo legere. *Proiecit te vitulus tuus ò Sama-* *Lect. Heb.* *ria*, id est, ipse quem vt Deum adorabas, cornibus te impetiuit, atque proiecit, dum didicit prædam capere, & homines deuorare: sed quod inde emolumentum: quàm vtilitatem percepit? Respondet nostra lectio. *Proiectus est vitulus*: ac si dicat, quia *proiecit*; ideò *proiectus est*: quia se vnum amauit, & sibi vni consuluit, ideò seipsum perdidit, & præcipitem dedit: etenim si rectè saperet, non sibi, sed suis, ac proinde sibi maximè sapuisset, & in sui deliquio suam firmitatem, & stabilitatem habuisset. Ita quidem ficum inter arbores principem, excidio obnoxiam in superioribus non semel vidimus, C quod terram occuparet, siue succum eius exsugeret, quin fructum cultoribus suis reddiderit: *Succide* (inquit Do- *Luc. 13. 17.* minus) *illam, vt quid etiam terram occupat?* Lucæ 13. 7. Quid ergo, inquis, ideone excidetur populus, aut cupressus, quod succum exsugant, nec fructus ferant? Non equidem. Quo igitur deterior illis ficus erit? Planè quod priuatis sibiipsi iure consulit, iure prospicit, & sapit: at Princeps, ni suis prospiciat, consulat, & sapiat, non sibi sapit, nec muneri suo satisfacit: sic hæc omninò firmante Isaia cap. 5. 14. acribus hisce verbis: *Propter hoc dila-* *Isa. 5. 14.* *tauit infernus animam suam, & aperuit os suum absque vllo termino, & descendent fortes eius, & populus eius, & sublimes, gloriosique ad eum.* Vbi obserua primum, pro hac extrema voce *gloriosi eius*: qua principes populi denotauit; LXX reddere *pestilentes eius*: quasi Principes *LXX.* pestis, & exitium populo fuerint: sed qua in re obserua id in lectione Hebræa Pagnini quæ reponit, *lætus eius*, *Pagnin.* siue vt Isidor. Clarius *exultantia eius*: vt sensus sit, non sa- *Isid. Clar.* tis esse Principi, vt exitium, pœnamque inferni euadat si à criminibus abstineat, nisi etiam communi vtilitati inuigilet: etenim si lætus: ac hilans delicijs vacans suo- D rum oblitus, sibi soli consulat, & de cute curanda solùm curet meritò Reipub. pestis dicetur, & securi, atque incendio, iure obnoxius erit. Quare forsan in Hebrǽo *Lect. Heb.* pro illis verbis: *aperuit os suum absque vllo termino*, emphaticè habetur, *præter morem*, quòd cùm moris inferi sit, homines deuorare quòd mali sint: ad Principes suscipiendos animam suam siue anhelitum (sic etiam Hebraicè est) præter morem suum dilatet, atque extendat: non ea solum ratione ductus, quòd mali sint, sed quòd suis boni non extiterint.

Ad

Ad eadem verba.

Princip suam maiestatem aestimanti tunc maximè suum negotium agere videtur, cùm non agit, vt publicum agat.

ADNOTATIO XIII.

1 PLacet verò, redire ad ea verba Iustiniani. *Nostrum esse proprium subditorum commodum imperialiter existimantes*: quibus non tantum adstruit, Imperatoris esse, subditorum commodum propriæ vtilitati anteferre, sed etiam existimare suum tunc ipsum negotium maximè agere, quod in subditorum vtilitate propria etiam contineatur. Enimvero non nemo ambigat ad ea Domini verba apud Ioannem capitul. 4. 38. (*Ioan. 4. 38.*) *Ego misi vos metere, quod vos non laborastis, alij laborauerunt, & vos in labores eorum introistis*. Quodnam opus iustitiæ fuerit, laborare, nec fructum laboris percipere? seminare, nec metere? maximè cum de Sanctissimis Patriarchis, atq; Prophetis sermo fuerit? Quid eademne horum ratio fuerit, ac eorum quibus spem mentita seges est: de quibus Vates: *Culmus stans non est in eo germen non faciet farinam*. Oseæ 8. 7. (*Osea. 8. 7.*) Aut quo iure, qui non laborauit, metere, ac manducare præsumet? præscribente Apostolo 2. ad Thessal. 3. 10. (*2. ad Thes. 3. 10.*) *Si quis non vult operari, nec manducet*. Verumenim verò, hæc omnia facili solutione opprimuntur, si aduertas, id de Patriarchis, & Prophetis, tamquam de Principibus populi fore capienda, nimirum vt ea priuati conditio est, vt quemadmodum sibi erat, sibi occat, sic sibi metat, fructusque laboris sibi percipiat: ita longè diuersa Principum natura, & Principatus lex fuerit, videlicet, vt ipsi arent, serant messisque, & areæ labores adhibeant, subditi verò messis fructus, & commoda ferant: tunc verò Principes subditis ab ipsis adiuti, & auctis plenissimum laborum suorum fructum percepisse existiment. Dixeris hæc omnia ob oculos habuisse Cassiodorum, (*Cassiod.*) dum lib. 6. epist. 23. Principis nomine inquit: *Ideò enim & emolumentorum commoda ferimus, vt securitatem prouincialium colligamus. Messis nostra cunctorum quies est*. Pulcherrimè etenim, vt Principem laborantem, atque serentem subditos verò metentes, & fructus percipientes cernis: ita rursum Principem subditorum salutem, & commodam messem suam existimantem, & de ea sibi applaudentem omninò vides. Sed ad rem sic id ad ea verba monuit in Catena Græca Chrisostom. (*Chrysost.*) *Prophetæ, inquit, seminarunt, sed non metunt: non idcirco tamen voluptate priuati sunt, sed nobiscum vna collætantur, licet nobiscum minimè metant. Messis namque sementis opus est, &c.* Et statim: *Ad hoc vos seruaui, non ad seminandum, magna enim in eo difficultas, & labor, in messe verò fructus vberior laborque nullus*: Pendè illa: *Non idcirco tamen voluptate priuati sunt, sed nobiscum vnà collætantur*. Suam videlicet messem subditorum lucrum putantes. Cui cogitationi opportunè subscribit Latinus Pacatus (*Pacatus.*) in Paneg. Theodosij cum occasione benignitatis illius Principis inquiens: *Nullam maiorem crediderim esse Principum felicitatem, quam fecisse felicem*: subijcit: *itaq; Imperatori propriam maiestatem æstimante non tam illud suum videri debet, quod abstulit, quàm quod dedit*. Opportunè id *suam maiestatem æstimanti*. Quippè hæc Principis dignitas, & ornamentum est subditorum salutem, felicitatem, quietem eisque seruis se dedisse.

2 Sed quod dicebat Cassiodorus: *Messis nostra cunctorum quies est*. Placet ex Domini exemplo ipsis tibi oculis subijcere. Conijce ergo in illum primùm oculos, cùm in horto sæpiùs ad Patrem preces vehementiùs funderet, tum ad discipulos iterum, atque iterum recurrebat, cùm præ agonia sanguinem sudabat. sic nàq; Luc. capit. 22. 43. (*Luc. 22. 43.*) *Et factus in agonia prolixius orabat, & factus est sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram*. Deindè cùm lætissima fronte ad discipulos rediens sic blandè illos allocutus dicitur: *Dormite iã, & requiescite*. Mat. 26. 45. Quid enim fuerit iterũ, atq; iterũ A orasse, ad suos recurrisse, sanguinem sudasse, quam arasse, & surcos altiùs impressisse, atque in suorum vtilitatẽ seminasse: vt ipsi salutem, quietem: vt sic dixerim, mollem somnum meterent: ea quippè iam à Domino oblata requies, messis quidem orationis, & seminationis, siue sanguineæ etiam irrigationis, quam ipse præstiterat omninò fuit. Audi Hilarium (*Hilarius.*) ad ea Matthæi verba canone 31. sic dicentẽ. *Sed qui vigilare iusserat, qui consopitos obiurgauerat, ait*: Dormite iam, & requiescite: *Post orationem frequentem: post discursum, recursusque multiplices metum demit, securitatem reddit, in requiem adhortatur*. Reddit rationem: *Quia transiturum in nos calicem bibens, infirmitatem corporis nostri, & timoris sollicitudinem, & ipsum dolorẽ mortis absorberet*. Vides quo erant tot factæ preces, multiplices discursus atque recursus, tot labores, sanguinisque sudores? vt videlicet, hac seminatione, in se quidem infirmitatẽ, sollicitudinem, timorem, mortemque suorum absorbeat, vt ipsi quie- B tem, & salutem, & vitam demetant. Ergo qui, dum seminat, anxius, & tristis est: cùm iam suorum messem videt hilaris, lætusque ad illos procedit aiens: *Dormite iam, & requiescite*: tantùm ille verbis non dicens: *Messis nostra, cunctorum quies est*: & factis ipsis quod de Traiano Plinius (*Plinius.*): *Lætus quoties cassidi tuæ, aut clypeo grauior ictus incideret*. Quod bonus Princeps subditorum salutem suæ antehabitam propriam existimet, & de ipsa maximè lætetur.

3 Ita quidem quæsito dicendi modo apud Lucam capite 15. 23. (*Luca 15.*) ipsemet Dominus (vti omnes Patres interpretantur) vitulum saginatum sic sese appellauit. *Adducite vitulum saginatum, & occidite*. Et vituli quidem imaginem ipsi suos pascenti, suos curanti, suorum vtilitati omni ratione prospicienti, vndequaque quadrare præcedenti adnotatione iam vidimus. Cur autem ea vituli similitudine vtcumque proposita non contentus, *saginatum*, signatè dixerit? meritò ambigitur. Respon- C det verò opportunè Gregorius Nyssenus (*Nissen.*) in Catena Græca: *Saginatus quando en mundi restaurationem mysteriorum redemptionis prædiffinitum fuit atque ipsemet Christus ad victimam datus*. Similiter Sanctus Anastasius (*Anastas.*) Synaita libro primo in Hexameron. *Saginatus autem, vt qui eam olim, & ab ipso initio esset diffinitus, & prædestinatus, vt nostram subiret naturam*, Planè quasi Dei filio humanam subire naturam, saginari fuerit. Sed enim huic sententiæ omninò videntur repugnare Salomon, & Paulus, Dei filium hominem factum accurata, & diuertissima locutione exinanitum appellãtes: sic enim ille Canticorum primo versu secundo *Oleũ effusum (LXX. exinanitum) nomen tuum*. (*Cant. 1. 2.*) Paulus verò ad Philippens. 2. 7 (*Philipp. 2. 7.*) *Semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens in similitudinem hominum factus*. Qui ergo hæc inter se cõuenire possint: vt eadẽ omninò assũptæ humanæ naturæ ratione Dei Filius, & saginatus, & exinani- D tus dicatur? Ego quidem illum, antequã nostram subiret naturam saginatum planè dicerem: cùm ex Paulo nouerim in ipso esse *omnes thesauros sapientiæ, & scientiæ Dei*. Ad Colo. 2. 3. (*Coloss. 2. 3.*) at homo factus, & ijs in homines thesauris effusis, quomodo saginatus dicatur, qui *exinanitus*, id est, *in nostros vsus expensus est*? (vt inquit S. Dionysius Alexandrinus (*Dionys. Alexand.*) in epistola contra Paulum Samosatanum) adhuc ambigo. Sed facilè occurras ex Sancto Petro Chrysologo (*Chrysol.*) sermone 11. in re non dissimili aiente. *Homo Deus in te ieiunat, in te esurit; imò ieiunat tibi, tibi esurit, qui sibi sicut nescit manducare, sic non potest esurire*. Vnde ad hunc modum opportunè dixeris, Deum, qui sibi saginari nescit, in te signatè saginari: cum in vsus tuos expensus, & suis in te thesauris effusis omninò exinanitur: quippe tunc optimus Princeps maximè saginatur, cum ab ipso subditi crescunt, diuites fiunt, atque saginantur: vti dicebat Pacatus (*Pacatus.*): *Nullam maiorem crediderim esse Principum felicitatem, quàm fecisse felicem*. Benè ergo tunc Dei Filius saginari dicitur, cùm omninò exinanitur, vt subditi sui saginati, & pingues, & felices reddantur.

4 Inde ad ea Domini verba Genes. 2. 18. (*Gen. 2. 18.*) *Non est bonum esse hominem solum: faciamus ei adiutorium simile sibi*: cum Ambrosio ambigas: cur bonum fuerit homini

solum

solùm non esse, cum ex mulieris societate quicquid illi A malũ fuit, aduenerit? Vnde potiùs dicendum videbatur, bonum erit homini solum esse, bonum mulierem non tangere: quando ipso solo manente procul mors, procul luctus, procul perditio, quarum tamen, & causa mulier extitit, omninò erunt. Audi Ambrosium libro de Paradiso cap. 10. *Quomodo enim quando solus factus est Adam, non dictum est bonum esse factum Adam, quando autem, & mulier ex eo facta est, tunc esse bona omnia comprehensum est?* &c. *qua ratione vbi solus factus est Adam, non solum nequaquam prædicatio boni complacito operi adiecta sit, sed etiam dictum sit,* non bonum esse solum hominem, *cum sciamus, quod antequam fieret mulier, non errauit Adam: postea verò quam mulier est facta prior diuinum præuaricata mandatum, etiam virum suum traxerit in errorem, & incentiuum eius extiterit. Si igitur viro culpę auctor est mulier, quemadmodum pro bono videtur adiecta?* Respondet tamen sapienter Ambrosius, plus Domino fuisse vniuersitatis curam, quã priuatum Adæ bonum, eaque ratione bonum Adæ solius ipsi bonum visum non fuisse: quod commune hominum bonum impediebat. Sic namque Ambros. *Verum si consideret, quia Deo vniuersitatis est cura, inueniet plus placere Domino debuisse id quod esset causa vniuersitatis, quàm condemnandum fuisse illud, in quo esset causa peccati, & ideò quia ex viro solo non poterat humani esse generis propago, pronunciauit Dominus:* non esse bonum solum hominem. Hæc Ambrosius. Ad quem etiam modum Tertull. lib. 2. contr. Marc. c. 4. cũ de Dei bonitate dixisset: *Eadem bonitas, & adiutorium prospexit, ne quid non boni.* Non est, *inquit*, bonum solum esse hominem: subdit. *Sciebat illi sexum Mariæ, & Ecclesię profuturum.* At enim verò non immeritò, adhuc dubites, qua ratione homini bonum non fuerit esse solum, cum data ipsi societas, ruinæ, & mortis causa ipsi extiterit: quippe aliud fuerit hominis bonum, aliud vniuersitatis. Vnde benè quidem se habet, vt quod vtile vniuersitati est, homini noxium, atque exitiale fuerit; atq; ideò malum fuisse homini non esse solùm. Subsistit tamen Ambrosij ratio. Nam si Principis manus ac vincula quibus ipse est adstrictus, benè æstimes, omninò dixeris, proprium ipsius bonum adeò esse cùm communi vtilitate coniunctum, vt ab illo nulla possit ratione diuelli, quippe ipse, vt homo sit, & Princeps, plus tamen publicis Principatus rationibus, quàm suis rebus debet, vti adductus à nobis dicebat Tullius. *Non debuit cum prætor esset suum negotium agere.* Vnde quod publicæ vtilitati interest, non potest non ipsi etiam interesse, quãuis ipsi qua homo est, malum sit. Quare non secus ac de corporis malo, siue iactura, quæ in animę bonum cedit, absolutè bonum homini esse dicimus, quod potiori hominis parti inseruiat, atque vtilis sit, ita quodcumque Principi contingant damnum, siue iactura (peccatum tamen omninò excipe) licet pœnam, morbum, rerum amissionem, & ipsammet mortem numeres; quòd è Reipublicæ vsu, & vtilitate sit, adeò Principi malum non est, vt potiùs bonum, vtile, & commodum ipsi appellari, & censeri debeat: publico scilicet bono quidquid Principi est malum in se ita absorbente, vt mali rationem ab eo exuat: & bonum atque vtile reddat, vt aiebat Plinius de Traiano. *Lætus quoties cassidi tua aut clypeo grauior ictus incideret*, nimirum inflictum Principi vulnus, quod à subditis dolorem ac discrimen amouebat, non honestum modò, sed iucundum etiam illi bonum erat.

Ambros. *Tull.*

5 Enimverò hæc non per exaggerationem, sed quod reapsè ita sint, dici omninò videtis ex his Isaiæ verbis, quæ cùm obscura sint, lucem, & splendorem ab hac doctrina accipere videntur, c. 51. 6. *cæli sicut fumus liquescent.* Sed obserua LXX. pro *liquescere*, contraria omninò significatione reposuisse *firmari* hunc in modum: *cœlum sicut fumus firmatum est.* Quæ sanè lectio mirè torsit Hieronym. vt cum nostra vulgata commodè conciliaret: *Miror,* inquit, *quid dicere voluerint LXX. Si enim firmitas pro robore accipitur, quomodo fumo quod firmum est comparatur?* Vnde tandem eò refert, quod mortalium rerum firmitas, nihilo solidior, aut fortior quàm leuissimus, & inanissimus fumus fuerit. *Nisi forsitan, aut possimus hoc dicere, quod omnis cælorum firmitas, & robur, & fortitudo vento inanissimo, & fumo, qui in altũ dissoluitur coæquetur, iuxta illud Ecclesiastes:* Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Sic Hieronym. Sed enim alium nos sensum non minus opportunum his verbis adhibere placet. Quare duo obserua: alterum Principes in scriptura cœlorum nomine designari, vt ex illis Moysi verbis in Cantico: *Audite cæli quę loquor.* Deuter. 32. 1. & alijs alibi adstruximus, alterum verbum illud *liquescent*: non vtcumque liquefieri, siue dissolui, sed peculiari sensu, atque significatione, quod Aquila, & Symmachus referente Hieronymo obiectuarunt, salis in modum comminui, & liquefieri significare. Audi Hieronymum. *Iuxta Aquilam, & Symmachum, comminuentur in nihil, & in salis modum conterentur, & euanescent. Quorum prior dixit,* meioth.setai. *alter* alio sentai, *quod a comminutione, & deliquio salis etymologiam trahere manifestum est.* Ex his iam, & præfatas lectiones, quæ dissidere videbantur, conciliare, & doctrinam quam prosequimur, defensare, & firmare placet. Nimirùm cœlos salis in modum liquefieri, idem primum fuerit, ac Principes, pro muneris sui ratione publicę vtilitati inseruire, & pro subditis suis impendi, ac superimpendi, vti de se dicebat Paulus: *Ego autem libentissimè impendar, & superimpendar ipse pro animabus vestris.* Deinde id quidem perfectæ sapientiæ esse vti salis imago designat, non ea solùm ratione quod Doctores, atque sapientes cum sale à Domino comparantur Math. 5. 13. *Vos estis sal terrę*: sed etiam quod tunc maximè sal vsui sit, & commendetur, cùm in ciborum condimentum liquefit, nam si integer, & sibi soli sine deliquio, & comminutione maneat, non modo inutilis, sed amarus etiam, atque acer habeatur. Ergo vt tunc sal sibi sapit, cùm cibis condiendis sapit, nec in se ipso, sed in illorum sapore inuenitur Sic Princeps, cùm quidquid sapit, non sibi, sed Reipubl. & subditorum vtilitati sapit, tunc & omninò sapit regiæ artis peritissimus, & sibi ipsi quàm maximè sapit, nec alia ratione suum negotium aptius agit, quam cùm publicæ vtilitati intentus suum negotium non agit. Quo planè Lectio LXX. quæ pro *liquefieri* habet *firmari*, commodissimè iuerit, Principem firmitatem, stabilitatem, fœlicitatem, opulentiam atque magnitudinem in ipso eorum pro publica vtilitate deliquio, & comminutione reponens, vt quamuis homini Principi malum sit, non esse solum, tamen ei *bonum non sit esse solum:* quod propria firmitas, & salus à subditis à se adiutis, & protectis omninò subsistat, non secus ac naucleri, siue gubernantis nauim salus, tamdiù incolumis, & salua erit, quamdiu ijs quos naui vehit tuta nauigatio fuerit, aliter si nauim ipse quam gubernat, perforauerit, ęquè ac illi extremum periculum subibit. Sanè cùm Caium Imperatorem prudentissimus Philo libr. de legatione ad Caium sic, sed frustra, admonebat: *A natura enim in puppi celsa collocatus ad gubernacula regere nauim, qua generis humani salus vehitur, non aliunde magis voluptatem capiendo, quàm è subditis per te adiutis aliquo beneficio.* Non minus verè, & opportunè dixisset, non aliundè quam ex ea publicæ salutis cura maiorem ipsum vtilitatem, & firmitatem capturum, vti infelix eius exitus commonstrauit.

Isa. 51. 6. *LXX.* *Hieron.* *Eccles.* *Aquila. Symmac.* *2. Cor. 12. 15.* *Math. 5. 13.* *Philo.*

6 Sed enim hanc ipsissimam cogitationem in historiam fide sacra testatam omninò conuersam, & expressam iam vide. Planè cum defuncto absque liberis Elimelech, propinquus eius ex lege, & more a Booz citaretur, vt Ruth defuncti vxorem duceret, quo fratris sui extinctum nomen suscitaret. Ille, ne dum alienum nomen excitat, suum obrueret, nam quem suscepisset filius non sibi, sed cognato erat adscribendus, qui illius nomen, & familiæ insignia gestasset, sic iudici Booz respondisse fertur c. 4. vers. 5. Ruth. *Cedo iure propinquitatis, neque enim posteritatem familię meæ delere debeo, tu meo vtere priuilegio, quo me libenter carere profiteor:* noluit quippe ad instar salis comminui, vt publico bono intentus familiam, & cognationem condiret. Annuit verò eius optatis Booz, & propria gloria, & nomine suo piæ communi vtilitate posthabitus, cum Ruth coniugali

Ruth. 4. 5.

gali

gali fœdere constrictus est, ne lex solueretur, & Elimelech obscuraretur nomen. Quis verò exitus vtriusque cogitationibus respondit, vis nosse? ille quidem sui nominis, suæ gloriæ, sui vtilitatis adeò auidus, vt in se solum oculos haberet conuectos, æterno silentio obrutus, nec de nomine cognoscitur, illud de industria sacra Scriptura tacente: Booz verò qui talis in modum comminui, & liquefieri voluit, nouę, & omnium florentissimæ ac diuinę posteritatis, quę non modò infinitos Reges, sed Regum etiam Regem terris educeret, auctor factus, perpetuo Matthæi Scriptoris genealogię Christi pręconio ad finem vsq; mundi celebratur: *Booz (inquit) genuit Obed ex Ruth: Obed autem genuit Dauid Regem*. Matth. 1. vers. 5. Hæc sic obseruante, & omnem in partem versante S. Petro Damiano lib. 6. epist. 9. ad Gebizonem: *Ambis planè priuatum propria gloria nomen acquirere, dedignaris alieno nomini sobolem procreare. Sic, & ille, cui iure propinquitatis accipere Ruth competebat vxorem.* Cedo, *inquit ad Booz*, iure propinquitatis, neque enim posteritatem familiæ meę delere debeo. *Ille quippe vanus, & gloria cupidus proprio nomini posteritatem familia conabatur extendere? Booz autem vir bonus, & iustus, famam proprij nominis paruipendens, diuinat an immodo legis contentus est mandata seruare. Sed ecce illius, qui suam post se memoriam anhelabat in posteritate relinquere, ne nomen quidem agnoscitur: hic autem non solùm in Patrum, sed in Patriarcharum catalogo cum gloria numeratur. Ille posteritatis famam, cui prouidit, amisit: iste paternum nomen, quod prę sacrę legis obseruatione spreuit, accepit. Ille nescitur parens esse saltem quarumlibet hominum, iste prępotentium pater factus est Regum. Ille dum posteritatis memoriam concupiscit, de memoria corruit, iste qui propagando sub suo nomine generi non consuluit, per Dauidicę stirpis traducem totius mundi genuit, Saluatorem.* Hęc ille opportunissimè salis comminutionem, & tubulitatem describens. (Matt. 1. 5. S. Petr. Dam.)

Ad eadem verba.

Misericordiam cantabo.

Beneficientiam, proprium Principis characterem esse.

ADNODATIO XIV.

1 Bene omninò Ambros. in expositione literę ad hęc verba, dicebat: *Principale est virtutis inchoare à beneficiis, & præseminare gratiam*. Vnde quidem à beneficentia proprium Principis caracterem meritò desumpseris, quasi ipse eatenus sibi Rex sit quatenus subditis suis prosit, & benefecerit, alter nec Princeps, nec homo, sed nihil omninò futurus pulchrè id admonente Paulo cum seipsum peregrina imagine cum histrione composuit 1. Corinth. 4. 6. inquiens. *Spectaculum facti sumus mundo, & Angelis, & hominibus*, Grecè nimirum pro *spectaculum* ipse *theatron* posuit, vt innueret sese, quà Princeps, & Prælatus erat, ad aliorum speciem, & personas, hoc est in subditorũ vtilitatem, & commoditates, suarum oblitus siue spontè negligens, omninò intentum, & compositum esse, vt non secus ac histrio, qui non propriam, sed alterius personam gerit, ad quam omnes gestus, nutus, motusque suos accomodat, à seipso discedens omnia omnibus fieret, & omniũ bono omnia sua siue bona, siue facta, siue verba ipsa aptaret:, tunc maxime se esse ratus, cùm sibi non esset; vti hunc locum disertissimè intellexit Hieronymus in cap. 4. ep. ad Galatas, ad hunc modum. *Mutabat Paulus vocem suam & in histrionum similitudinem factus, siquidē, vt in theatro, mundo, & Angelis, & hominibus habitum in diuersas figuras vertebat, & voces, nō quod id esset, quod se esse simulabat, sed quod in tantū videretur esse, quod cæteris proderat.* Pendè hęc extrema: *non quod id esset, quod se esse simulabat*, &c. quibus tantùm non dicit Hieronym. tunc omninò Principem esse cùm non est: tunc omninò non esse, cùm est: quod fuerit dicere, tunc verè, & reapsè Principem esse, cùm à propria persona discedit, & cęteris tantùm prodesse studet. Quod si propriam personam gerat, & sibi studeat, sibi spiret, sibi sit, nihil omninò esse videbitur: *qui id tantum videtur esse, quod cæteris prodest*. Quòd si Hieronymo obieceris, non esse omninò nihil, qui sibi aliquid, siue omnia est: Respondebit ille, aliam priuati hominis causam, siue personam, aliam Principis esse, & vt illum sibi consulendo, sibi prospiciendo non nihil facere, ita in hunc sibi, non suis intentum, nec sibi ipsi, suę videlicet personæ, satis esse, quod priuata quidem Principis causa, siue persona à muneris, siue Principatus persona absorbeatur, quæ in illo priuatas rationes, & commoditates superare, imò absumere debet. Pro qua cogitatione videtur fidem bere Zacharias, eum Principem, qui subditorũ vtilitati, & bono nō intendit, idolum sic appellans, c. 11. 17. *O Pastor, & idolum derelinquens gregem*. Sed cur idolum? Planè quia nihil; nimirùm, & ex Hebręo, vt benè ibi monet Ribera, omninò legens. *O Pastor nihili*: & apud Paulum 1. Corinth. 8. vers. 4. *Idolum nihil est*, id est, vt ibi inquit Photius: *Vani inuenti effectio, & imaginatio*: vt velit Vates, Principem sibi, non suis benefacientem à se ipso deficere, & vanum spectrum, & vmbram esse, atq; tunc meritò histrionem dici, & appellari posse, cùm histrio non est suam videlicet non populi personam agens, & in illius bonum verba, & facta sua dirigens. (1. Cor. 4. 6. Lect. Græc. Hieron. Zach. 11. 17. Lect. Heb. 1. Cor. 8. 4. Photius.)

2 Quo benè referas Dei nomen Moysi ab ipso patefactum. Enimverò cum ille à Domino obnixè afflagitaret, vt sibi suum nomen, & veluti characterem, de quo & ipsi, & populo innotesceret, aperiret, inquiens: *Si dixerint mihi, quod est nomen eius, quid dicam eis?* Sic Dominus respondisse fertur: *Ego sum qui sum. Sic dices filijs Israel. Qui est, misit me ad vos*: nec contentus nomen suum tam enucleatè aperuisse, statim subdidit: *Dixitque iterum Deus ad Moysen. Hæc dices filijs Israel. Dominus Deus patrum vestrorum, Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob misit me ad vos, hoc nomen mihi est in æternum, & hoc memoriale meum in generationem, & generationem*. Exod. 3. vers. 14. & 15. Vbi meritò quidē ambigas cum Ruperto, cur Dominus de vno tantum nomine interrogatus, duo suggesserit? *Ad vnam percōtationem* (ait ille) *duo reddidit*: pręsertim cùm primum illud: *ego sum qui sū*. manifestauerit, quo ad suā magnitudinem explicandam nihil maius, aut excellentius excogitari potest; sic namque de eo Hilarius libro 1. de Trinitate. *Admiratus sum planè tam absolutam de Deo significationem quę naturæ diuinę in comprehensibilem cognitionem aptissimò ad intelligentiam humanam sermone loqueretur. Non enim aliud magis proprium Deo, quam esse intelligitur, quia id ipsum quod est, neque desinentis est, aliquando, neque cœpti, sed id quod cum incorrupta beatitudinis potestate perpetuum est, nō potuit, aut poterit aliquando non esse.* Quid ergo opus fuit Dominum tā præclaro huic nomini secundum id addere: *Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob.* Quo ab ijs potius hominibus, quàm à seipso Dominus se cognoscendum dedisse videtur? Vis nosse? Sanè vt Moysi primum nomen capienti, siue ex eo Deum non satis cognoscenti sese Deus plenius, & explicatius manifestaret, dum se eum esse ostendit, qui non sibi solum, sed suis esset: qui Dei, & optimi Principis proprius character, & nota est: *Quo nomina deprompsit* (inquit Rupertus) *quorum alterum*, scilicet, ego sum qui sum, *natura est, alterum verò gratia, vel dignationis: videlicet* Deus Abraham, &c. Sanè perindè fuit dicere: *Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob.* ac si dixerit: sic equidem *sum qui sum*, vt non mihi, sed meis seruis sim, qui ad benefaciendum, & benemerendum de illis totus sum; scitè hęc obseruantibus ad id loci Augustino: & Petro Damiano. Sic namque hic sermone 62. Qui est de *Natiuitate Saluatoris* ad finem. *Loquitur Deus ad Moysen de liberatione Israelis, & post multam Dei, & Moysis confabulationem, Propheta subtiliter inquirit nomen eius, & Dominus dicit*: Ego, qui sum sum: hoc mihi nomen in æternum, &c. *Perterritus Moyses inextricabilis auctoritate vocabuli, ac si diceret: Hoc excedit intellectum meum non possum capere, nisi effundatur. Audit à Maiestate* (Rupertus. Hilarius. Rupertus. S. Petr. Dam.)

Ego ſum Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob. *Vides effuſionem?* Sic ille. Similiter Auguſtinus, apud Lypomanum in Catena, Deum cum Moyſe ſic loquentem faciens: *Quoniam dixi*: Ego ſum qui ſum, & qui eſt miſit me, *non intellexiſti quid eſt eſſe: & deſperaſti te capere, erige ſpem.* Ego ſũ Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob: *ſic ſum quod ſum, ſic ſum ipſũ eſſe, ſic ſum cum ipſo eſſe, vt nolim hominibus deeſſe.* Pulcherrimè, vt dixerit: En me tibi ſignatè ex gratia, & beneficẽtia, ac donorũ effuſione de facie cognoſcendum objicio, dum vides me non mihi, ſed meis ſubditis eſſe, quibus mea dona, & meipſum liberaliter tribuo, & de illis de meipſo optimè meritis, & egregiis beneficijs affectis nomen mihi accipio. Quæ ſanè omnia pulchrè complexus eſt Syneſius oratione de Regno vbi Arcadio Imperatori, ex Dei exemplo beneficentiam ſuadens Dei naturam nõ tam vt ſibi ipſe eſt, quàm vt ſuis prodeſt deprehendẽdã, cognoſcendamque ſic adſtruit. *Nullum enim nomen inuentum eſt, quod Dei naturam aſſequeretur, ſed cum ab ea exprimenda homines aberrarent, per ea, quæ ab illo fiebant, ipſum attingere conati ſunt.* Vnde ſic infert: *Regem igitur ſi appelles ab his, quorum Rex eſt, non a propria perſona, naturam illius apprehendere conaberis.* Pulchrè vt dixerit: ſi illum ſic ſibi eſſe: vt ſuis non deſit: ſi illum ita eſſe, vt Deus ſit Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob, ſimul intellexeris Dei naturam, & nomen aſſecutus es.

August.

Synesius.

3 Iam vide, vt hinc Deum Moyſes velut de facie cognouerit. Etenim qui ad primum Dei nomen, velut ad inextricabile vocabulum immotus, & immutatus perſtitit, cùm primùm iſtud ſecundum nomen audiuit, continuò faciem ſuam auertit, & totis manibus operuit, ſic

Exod. 3. 6. namque ibi: *Abſcondit Moyſes faciem ſuam, non enim audebat reſpicere Moyſes contra Deum.* Exod. 3. 6. Quod ſi inquiras, cur faciem abſcondeens, ſiue operuent? Ad

3. Reg. 19. 13. manum eſt reſponſio ex ſimili Eliæ facto 3. lib. Reg. 19. 13. vbi Deo ſe ille manifeſtante continuò vultum ſuum ſic operuiſſe dicitur: *Et poſt ignem ſibilus auræ tenuis. Quod cum audiſſet Elias operuit vultum ſuum pallio.* Ergo præ ſingulari Dei iam cogniti obſeruantia, atque reuerentia faciem ſuam tunc Moyſes operuit, qui eam priùs non abſconderat, Deo ſeſe illi non omnino explicante, atque aperiente: & verò, quod Moyſi euenit, cetens etiam ſuo modò accidiſſe videris. Nimirum cùm

Ioan. 1. 1. *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum*: Ioan. 1. verſ. 1. num hominibus

Luc. 11. 14. cognitum amatum, & adoratum fuit? At enim verò cùm *erat eijciens dæmonium.* Lucæ 11. 14. *admiratæ ſunt turbæ.* Compone ergo vtrumq; *erat*, vt videris, qua ratione Deus cognoſci, & æſtimari voluerit: erat Verbũ in principio, & erat apud Deum, & erat Deus, & diuinum eſſe toties aſſertum homines non cognouerant, nec Verbum quod ſemper *erat*: & iterum, atque iterum *erat* auribus perceperant, cùm verò ſemel *erat* eijciens dæmonium, hominibus videlicet benefaciens, & opem ferens, eorum oculos, animoſque in ſui admirationem rapuit, & *admiratæ ſunt turbæ*: vt hinc faciem ſuam ſuumque characterem agnoſcat, ſumatque Princeps, nec tam ſibi, quàm ſuis eſſe ſtudeat, certò perſuaſus à Beneficientia, atque benignitate regium nomen, atque

Hildeber. ſplendorem accipere: ſic pulchrè S. Hildebertus Cenomanenſis Epiſcopus de Rege ſuo ad benefaciendum prono epiſt. 3. amico cuidam dicebat. *Virtuti gratulor cui ſub ſolo Rege noſtro ſuam video non deeſſe mercedem. Nouit ille regiam manum melius donatiuo ſplendere, quam ſceptro, nec ſatis eſſe Principi ſubditos ad bene agendum exemplis prouocare, niſi prouocentur, & præmiis.* Obſerua illud; *Melius donatiuo ſplendere, quàm ſceptro*: vt dixeris melius à beneficentia quàm à poteſtate, & maieſtate Principem æſtimari, & coli, quaſi ab illa maiorè ſplendorè trahat, & ſeſe omniũ oculis vitẽdũ omniũ animis diligendum ingerat. Quod planè omninò

Cassiod. nouerat Rex Theod. apud Caſſiod. li. 3. ep. 11. inquiens. *Optamus cunctum diem plenum beneficijs noſtris excurrere. Optamus vbique præſtita noſtra radiare. Quia in autem viuit, quod munificentia principalis indulſeris*: Opportunum ſanè votum, *præſtita noſtra radiare*, quòd

A melius donatiuo, quàm ſceptro, regia manus ſplendeat, & irradiet.

4 Huc ſanè opportunas Iacob lachrymas aptaueris cùm perueniens in Haran ad Rachelis conſpectum, & ſalutationem ſic fleuiſſe dicitur. *Quam cum vidiſſet Iacob oſculatus eſt eam, & eleuata voce fleuit.* Geneſ. 29. 11. ſiue vt LXX. habent: *Et exclamans voce ſua fleuit.* Sed quid, inquis, oſculis & fletibus? Reſpondet Cornelius: & alij, fleuiſſe Iacob ex lętitia, vti ſolent cognati, cùm ſuis occurunt cognatis, quos tenerè diligunt, nec multò tempore viderunt. Verùm huic reſponſioni duo nonnihil obſtrepunt: alterum, Iacobum potius, quàm Rachelem, quæ quia fœmina, & tenerior, ad lachrymas procliuior erat, tunc fleuiſſe alterum, eum lachrymandi modum elata ſcilicet voce, & cum exclamatione ad lætitię lachrymas minimè pertinere: hæ enim molliter, & tenerè, non verò cum ſtrepitu, & veluti iactantius deſ- fluunt. Ergo melius videntur reſpondere Hebræi apud

Gen. 29. 11

LXX.

Cornel.

B Lyram, & Cornelium, omninò fleuiſſe Iacob eò quòd ad manum non haberet aurum, & argentum, quæ Racheli futuræ vxori impertiretur: *Illo enim* (inquiunt) *ſpoliauerat Iacobum Eliphaz filius Eſau, qui ob præreptam patri primogenituram Iacobo infenſus, eum in itinere inſecutus comprehendit.* Sed quare, inquis, modo fleuiſſe Iacob dicitur, qui cùm auro, & argento, quod ei ad iter conficiendum maximè neceſſarium erat, ſpoliatus eſt minimè fleuit: facilis quidem reſponſio non fuiſſe è dignitate Iacob egregij ſcilicet Principis, ob aurum, & argentum flere, ne ei ſerſet Satyrographus.

Lyran.

Ploratur lachrymis amiſſa pecunia veris.

Iuuenal.

Eſſe verò maximè è eius maieſtate, tunc veris lachrymis plorare, cùm benefacere prohibetur, nec ad manum habet, quod ſuis tribuat. Opportunè ergo eam ob cauſam, & exclamaſſe, & eleuata voce fleuiſſe Princeps dicitur, qui anteà non fleuerat, quod qui ſuis potiùs, quàm ſibi eſſe debere optimè nouerat: propria dãna cætenus à ſe ſentiẽda eſſe putabat, quatenus ob illa, & ſuis

C nõ ſuccurrere, & regio muneri deeſſe videbat. Dixeris ſanè vidiſſe hæc optimũ illũ Imperatorẽ Titũ, qui apud Suetoniũ: tũ *Amor, & deliciæ generis humani*: tũ *natura beneuolentiſſimus* dicitur, cuoi apud eumdem Scriptorem non niſi beneficia, & benignitatem cogitans. *Recordatus quondam ſuper cœnam quod nihil cuiquam toto die præſtitiſſet, memorabilem illam, meritoque laudatam vocem edidit. Amici, diem perdidi.* Egregia planè regiaque ſententia, plena lucis, & vocis ad Principis notam, & characterem cognoſcendum. At enimverò ne ſuum ipſa ſplendorem perdat, quod è Suetonio trita, ac vulgaris in ore puerorum natet, placet illam ex Themiſtio tantiſper variatam, & pulchro acumine expenſam Principi dare, ſic eamque ille orat. 16 ad Imperatorem Valentinianum, & Valentem: *Huiuſmodi olim Imperatorem Romanorum verbum protuliſſe didici.* Hodie nõ imperaui, in nullũ enim hodie beneficus fui, *Digna ſententia, quæ cũ multis, maximiſq; equitũ, peditũq; pugnis adæquetur. Ego ſanè non minus illam, quam Ale-*

Sueton.

Themiſt.

D *xandri trophæa admirer.* Et ſtatim prudentiſſimè. *Quid ais diuiniſſimè Imperator? Hodie non imperaſti, quod hodie nemini beneficeris? & quando pluribus benefeciſti quam vbi talem ſententiam protuliſti, qua omnes poſt te Imperatores edocuiſti, quodnam ipſorum officium, quidque ipſi aſſiduè agendum ſit, ſi nomen ſuum tueri vellent: ita vt meritò dicere liceat, o Imperator, nec illam tibi Imperij diem periiſſe. Nam quod verbis tibi defuiſſe querebaris, hoc ipſum tua reſarciuit oratio.* Hæc Themiſtius. Apud quem obſerues illud. *Quodnam ipſorum officium, ſi nomen ſuum tueri vellent*: quibus omninò adſtruit Principem, qui ſubditis ſuis benefacere, & tanquam benignum aliquod ſydus felicitatem, & bona in illos influere aſſiduè non curat, nec Principis officium, imò nec nomen ipſum noſſe, ſed falsò ſibi illud vſurpare.

5 *Diem* (inquit inclytus Imperator) *perdidi*. Sed cur, o bone, diem dixeris perdidiſſe, in qua (ne iucundas corporis actiones commemorem) & literis te operam dediſſe, & ciuilia, vrbanaque officia impleſſe non eſt dubium? Num omnes omninò homines, qui in ijs totos dies,

dies, & totas noctes collocant, diem perdidisse: & tempus frustra consumpsisse dicemus? Sed subsistit planè optimi Principis sententia, qui benè nouerat, alia n Principis aliam priuati hominis causam, siue vitam esse: nam vt hic quod sibi suisque rebus intentus viuat, diem non perdiderit, ita ille nisi suis benefaciat, & subditos quotidie nouis beneficijs demereatur, vt Regis charactere deformis esse, ita diem perdidisse, nec vitam egisse, sed trunco similem fuisse censendus est. Quod verbis illis omnino exprimebat Theodoricus Rex: *Optamus cunctum diem plenum beneficijs nostris excurrere*: vt dixerit, vt hinc viuere, & Reges esse videamur, & factis, ac re ipsa Alexander Seuerus, de quo Lampridius. *Nullum diem transijt, qui aliquid mansuetum, ciuile, pium faceret*: sed illud multo grauius, & opportunius huic rei fuerit, quod tradit de Deo Philo, eius scilicet æternitatem, siue immortalitatem quam nulla temporis circumscriptio metiri, nullus casus, vel cogitatione ipsa subuenire potest, ex perpetua, & indeficienti ipsius beneficentia æstimandam, seu ad ipsam dimetiendam fore: quasi ei qui semper beneficus, & perpetuus munerum dator est, nulla vnquam dies, nullum instans deperdi possit. Audi illum sic disertissimè loquentem: *Illud verò, quod dictum est. Deum esse sempiternum, idem est, ac si diceretur, largitor perpetuus, ac benefaciens: non aliquando tantum, aliquando verò minimè, sed semper, continuò, ac indesinenter, dona donis iugiter, ac indesistè accumulans, beneficia semper vberiora adnectens, & copulandi facultate connectens ea quæ sunt apta, nullum benefaciendi tempus prætermittens*. Hæc Philo. Quòd si ab illo petas, Quomodo diuinæ sempiternitatis conceptus idem sit cum beneficentiæ conceptu, & cogitatione ipsa, qua Deum beneficia indesinenter conferentem intelligimus, cùm priùs esse, viuere, & indeficibiliter durare, quàm alijs benefacere à nobis concipiatur? respondebit ipse, Deum non aliter quidem quàm natura beneuolentissimum, & ipsamet beneficentia velut vita viuentem intelligi, qui suopte ingenio ad benefaciendum omnibus proclitus, & intentus est: vnde qui tam stultè de Deo sentiret, vt illum aliquando non beneficum sibi confingeret eodem errore ductus ipsum simul defecisse, & mortalem factum vitaque functum concipere deberet, iuxtè id obseruante Clemente Alexandrino alibi à nobis adducto li. 6. Stromatum dicente *Nam cum sit bonus, si cessaret vnquam benefacere. Deus quidem esse desineret, quod nefas quidem est dicere*. Vides vnde Dei vita immortalitas, æternitas pensitetur? Ne ergo Deum, vt hominem, ne Principem, vt priuatum conceperis: sed vt hunc sibi, ita illum tuis viuentem, & benefacientem. *Regem enim si appelles ab his quorum Rex est* (diuus illis scilicet benefacit, & indulget) *non a propria persona* (se ipsum curante, sibiq. prospiciente *naturam illius apprehendere conaberis*.

Margin: Cassiod. — Lamprid. — Philo. — Cle. Alex. — Synesius.

6 Iam si id omninò videre, & veluti priori cognoscere velis, obserua, quomodo Deus non priùs Regem, & Dominum hominis appellari voluerit, quam erga ipsū maximè beneficum sese exhibuerit. Enimverò vt Sacer Scriptor Deum, coelum, terram, & quidquid coeli ambitu continetur condentem fecerit, at Domini nomen ei non indidit, donec ipsum, & hominem formasse, vitalemque illi spiritum tribuisse, & in amœnissimo paradiso voluptatis collocasse descripserit: nimirùm cū dixit: *Formauit Deus hominem de limo terra, & inspirauit in faciem eius spiraculum vita, & factus est homo in animam viuentem*: Deum statim: sic Dominum appellat. *Plantauerat igitur Dominus Deus paradisum voluptatis a principio, in quo posuit hominem, quem formauerat*. Genes. 2. 7. & 8. Ad quæ verba Tertullian. li. aduersus Hermogenem: *Et vnde Dominus, qui retro Deus tantum*. Quare? Quia modo vt beneficus, & vitalis vitam, & dona homini tribuens, ita Regium munus, & dominationem impleuit. Vnde duo obserua: alterum, nihil antea à Moyse de Dei spiratione dictū nobis fuisse, quam de vita homini ab ipso inspirata sermonem fecerit illis verbis: *inspirauit in faciem eius spiraculum vita*, vt innuerit, tunc Deum, vt Dominum spirare, & viuere, cum suis viuit, & vitam inspirat, vt Principibus

Margin: Gen. 2. 7. & 8. — Tertull.

A documento sit, Principem, & Dominum, qui subditis suis vitalem spiritum non indit, Principis quidem spiritum, & characterem non habere, id est, non tamquam Principem, sed tamquam priuatum, siue vnum è plebe hominem spirare. Quod sanè præfato loco Archadium Imperatorem omninò monuit Synesius: dum illum ad beneficentiam ex Dei imitatione vrgens subijcit. *Tibi verò consentaneum in primis est, vt quem semel accepisti ordinem numquam deseras, neque ex nominis affinitati rem pudendam facias, sed ad eius imitationē te conferas, ciuitatesque non solum omni bonorum genere cumules, sed etiam felicitatem quantam potes, in vnumquemque subditorum effundas*. Opportunissimè, vt dixeru cum Principis ordinem, siue munus, eam ipsius cum Deo nomine affinitatem, eam denique Dei imitationem esse, si subditis omni modo, & ratione benefaciat, secùs verò a regio ordine, & dignitate discedere, ac rem pudendam facere.

Margin: Synesius.

B 7 Alterum, in illis verbis: *Plantauerat igitur Dominus Deus paradisum*: notanter appositam illam particulam illatiuam *igitur*: quasi ideo Dominus, quia de subditorum bono, & vtilitate fuerat sollicitus: siue ideò sollicitum sese exhibuisse, quòd Dominus esset futurus. Cui quidem rationi subnixus Sanctus Cyrillus Hierosolimytanus catechesi 6. gentiles non modo confutabat, sed etiam sapientissimè irridebat, quod neglecto vero Deo qui paradisum plantauerat ea sibi Numina assumpsissent, à quibus nihil boni sperare: imò plurimum detrimenti timere poterant: sic namque ille. *Leo hominum vorator pro Deo humanissimo adorabatur: serpens & draco æmuli eius, qui nos ex paradiso eiecit, adoratur, & qui paradisum plantauit, contemnebatur*. Ac si dicat: O pectora cæca, quibus nulla diuinitatis affulsit lux, nullus diuinæ dignitatis gustus adiuit: cum, vel Ethnico Plinio auctore, *Deus sit, mortali iuuare mortalem*, opem ferre, & paradisum parare: vos vero è contra tam atrociter decipiamini, vt malignum, qui è Paradiso nos eiecit pro Numine habeatis.

Margin: Cyrill. — Hier.

C

Ad eadem verba.

Hanc Regia dignitatis legem esse, vt ex iustitia benefaciat, & debere se, quod sponte tribuit existimet.

ADNOTATIO XV.

1 Talibus orabat ad Patrem in Passionis suæ nocte Christus Dominus apud Matthæum cap. 26. 39. *Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste: Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu*: apud Marcum verò nescio qua emphasi addita. *Abba, Pater, omnia tibi possibilia sunt, transfer calicem hunc a me, sed non quod ego volo, sed quod tu*: Vbi lectio Syriaca hæc sic reponit. *Verumtamen non voluntas mea, mei inquam ipsius, sed tua fiat*. Ad quæ sanè verba metitò quidem ambigas, vbi maior luceat efficacitas, atque energia: in vrgendisne, ac stringendis petitionis nouis? an in illis omninò expediendis, atque soluendis? Quid namque primum ad flectendam Patris voluntatem, vt calicem à dilectissimo filio transferret, efficacius, & fortius, quā præmittere: *Si possibile est*: fuit enim dicere, quidquid omninò fieri potest, Pater debet filio, si ergo in tuam potestatem cadit calicem hunc transferre, transfer illum à me. Enimverò ex Marco crescere videtur orationis, siue argumentationis vis, dum absolutè, suam ad omnia potestatē Patri proponens ait: *Omnia tibi possibilia sunt*. Debes ergo Filio pater, vt ab eo calix iste transferatur. Quid his bonus Pater respondere, aut qua ratione tam armatæ orationi, & adeò valentibus precibus potuit occurrere? Sanè ex ijsdem Filij verbis, quibus expeditissimæ responsioni locum fecit: dum ait: *Non voluntas mea, mei inquam ipsius, sed tua fiat*. Pende eam conduplicationem qua voluntatis suæ Christus meminit: nam si inquiras: Quid opus fuerit tam singillatim addere, *mei inquam ipsius*? Cuius enim Christi voluntas, nisi ipsiusmet fuerit? Respondebo, non ea solum ratione dupli-

Margin: Mat. 26. 39. — Marc. 14. 36. — Lect. Syr.

D

duplicem in Christo aduersus Monothelitas considerandam voluntatem, quod Deus simul, & homo esset, aliaque diuinę, alia humanæ naturæ voluntas respondere deberet, sed etiam quod sic homo foret, vt à Deo hominum Princeps, & Dominus constitutus esset: eaq; ratione aliam sui ipsius causa, aliam communi suorum vtilitati attentus voluntatem daberet. Ergo cùm, *Non voluntas mea, mei inquam ipsius, sed tua fiat*: suorum salutem, suamque erga illam voluntatem, proprię saluti, & ei quę circa illam voluntati versabatur, omninò præponit: tantum non dicens, quod ab eo edoctus postea dicebat Paulus Actuum 20. 24. *Nec facio animam meam pretiosiorem, quam me, dummodo consummem cursum meum, & ministerium quod accepi*. En quomodo omnia Patri possibilia Dominus dixerit, vt simul asseruerit fieri non posse, quin Passionis calicem biberet; cùm ab eo suorum salus, cui ipse ex iustitia prospicere debebat, vndequaque dependeret. Hæc sic obseruante ad ea verba Paschasio lib. 12. in Matthæum. *Impossibilitas ista de iustitia venit, & bonitate Dei, quia sic est omnipotens, vt, & iustus sit, & bonus, & misericors: & ideò quantum ad vtramque naturam spectat, impossibile erat, ne nos bonitate sua, suaque iustitia, & misericordia saluaret, quos crearat*. Preme illa *quantum ad vtramque naturam*, quæ duplicem Christi voluntatem, quam adstruximus omninò confirmant, quod ipse etiam quà homo erat, vt Princeps, & Dominus suorum saluti, & incolumitati prospicere deberet.

Act. 20. 24. — *Paschas.*

2 At enim vnus in Paschasij verbis superest scrupulus qua ratione iustitiam simul, & bonitatem, ad opem homini ferendam adoret. *Impossibilitas* (inquit) *ista de iustitia venit, & bonitate Dei*: etenim ex bonitate operari, ad gratiam refertur: vbi verò gratia inuenitur non est iustitia: sicut vice versa, vbi est iustitia, non est gratia iuxta Pauli regulam ad Roman. 11 6. *Alioquin gratia non esset gratia*. Quonam ergo modo inquit Paschasius, *impossibile erat ne nos bonitate sua suaque iustitia saluaret?* Maximè cum nostræ Redemptionis opus omnimodę gratiæ fuerit deputandum, dicente Paulo 2. ad Corinth. 8. 9. *Scitis enim gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cum esset, diues, vt illius inopia vos diuites essetis*. Dixerit ergo Paschasius impossibilitas ista de bonitate Dei venit quasi ab ea ad benefaciendum velut stimulis agatur à iustitia verò quànam via gratia, misericordia, & beneficentia deriuentur? Vis nosse? Sanè quia vt in priuatis beneficentia ad humanitatem, siue ad vrbanum, ac ciuile ingenium, ita in Principibus ad ius, iustitiamque refertur, quasi ad illam ratione officij teneantur: sic id monente Pontifice in capit. 1. de Dominationibus. *Hæc sibi quodammodò nobilitas legem imponit, vt debere se, quod spontè tribuit, existimet, & nisi in beneficijs suis creuerit, nihil se præstitisse putet*. Vides aliā priuatorum, aliā Principum legem? qua ad benefaciendum, & opem suis ferendam adeò constringuntur, vt debere se existiment, quod spontè tribuunt? Benè ergo Paschasius aiebat Deum qua bonus, & qua iustus est, non potuisse non suos saluare.

Rom. 11. 6. — *2. Cor. 8. 9.* — *Capit. 1. de Donat.*

3 Huic quidem rationi videbantur inniti seruus ille certe quidem nequam, sed diuinæ naturæ non omninò ignarus, qui ad examen à Domino vocatus, & calculis exactis decem millium talentorum debitor inuentus, talibus Dominum orabat: *Patientiam habe in me & omnia reddam tibi*. Matthæi 18. 26. Sed heus: nec quadrantem habes, atque ideò ipsamet vxor, & filij tui vænundari iubentur, & omnia te omninò redditurum pollicens? Vnde quæso? de area, an de torculari? Vili scilicet mancipio naues ex India pretiosissimis onustæ mercibus, è vestigio aduenient? Planè non immeritò omne ille debitum se redditurum sperabat, qui Domini sui patientiam, & ab ea benignitatem, & liberalitatem, omninò cognoscebat, sibi instar omnimodæ solutionis esse fidenter ducens, sic id inibi obseruante Aria Montano. *Nimirum cognoscebat Domini clementiam, & benignitatem, qui si placatus esset, misericordia motus omnia condonaturus esset, atque illam Domini patientiā, hoc est magnanimitatem instar maxima solutionis sibi esse ducebat*. Sed enim non immeritò hic dixeris: vt benè is seruus animum suum de Domini sui benignitate induxerit, at sensum, & voces omninò confudisse. Quomodo enim debitum reddere, siue soluere dicetur is, cui debitum dimissum, atque condonatum est? nam cùm aliud misericordiæ, aliud iustitiæ obiectum fuerit, condonatio à solutione longè iuerit? Subsistit verò serui sensus, & cogitatio: dum opes Domini sui, qui Rex quidem erat, tum beneficentiæ oppignoratas, tum sibi ad manum ad solutionem paratas esse nouit: etenim, *infinitus thesaurus sapientię* (Sapient. 7. 14.) Dei scilicet Filius signatè *factus est nobis a Deo sapientia, iustitia, sanctificatio, & redemptio*: 1. ad Corint. 1. 30. Quod si instes, adhuc id remissionem potius; quam solutionem esse, quippe, vt scitè inquit Seneca libro 7. de beneficijs. *Nunquam vincitur beneficio, cuius beneficium est ipsum, quo vincitur*: respondebimus, imò istam quidem solutionem censeri, cum & Princeps ex iustitia debitor ad benefaciendum sit, & seruus ad beneficia à Rege suo accipienda ius habeat. Quæ sanè omnia egregiè confirmat bonus Imperator Antoninus Pius, qui cùm Principatum primum nactus, vt imperatorium specimen daret, liberalitatem in suos exerceret, eaque de causa ab vxore argueretur, sic sapiēter respōdit apud Iulium Capitol in eius vita: *Stulta, postquam ad imperium transiuimus: & illud quod habuimus ante perdidimus*. O bonum Principem imperij naturam omninò penetrantem! Nec minus opportune Regulus ille Scytha, cuius regnum Alexander ille Magnus non alio meliori prætextu, quam quod Deum se esse diceret hostiliter inuadebat, ei ingessit apud Q. Curtium. *Si Deus es, tribuere beneficia debes, non sua ab hominibus eripere*.

Matt. 18. 26. — *Montan.* — *P. Velasquez in Psalm. centesimum.* — *Sap. 7. 14.* — *Seneca.* — *Iul. Capit.* — *Q. Curt.*

4 Firmat hanc cogitationem ipsemet Dominus cum cœcum à natiuitate curaturus notanter præmisit. *Me oportet operari opera eius qui misit me donec dies est: venit nox quando nemo potest operari. Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi*, Ioan. 9. vers. 4. & 5. Vt dicere videatur, quamdiu in mundo sum à Patre missus, vt lucis ministerio fungar, non possum radios lucis cohibere; sed vt spontè illuminem, debere me tamen id meo muneri, omninò existimo: sic id ad illa verba *opera eius, qui misit me*, obseruante P. Maldonato, *Ideò vt opinor, potius dixit*. Opera eius qui misit me, *quam opera Patris, vt obligationem faciendi miracula, ipso missionis nomine declararet*. Preme illud *obligationem faciendi miracula*: quasi ex munere teneretur benefacere, & nullo modo otiosum esse: siue à benefaciendo cessare, non secus ac Sol, qui ad illuminandum positus est, sic sanè spontè irradiat obligatione, & necessitate adactus lucem indefinenter reddat: adeò quidem vt si ab illuminatione cessaret, a seipso deficeret. Quod bono Principi sic omninò aptabat optimus Imperator Leo apud Zonaram in eius vita. *Nec aliter oportere Principem quoscumque aspexerit, sua benignitate, atque misericordia dignari, quàm Sol, qui sui luminis claritate collustret, sui quoque caloris participes efficiat*. Cui cogitationi intentus Chrysostomus, siue apud ipsum Auctor Operis Imperfecti in Matthęum homilia trigesima quinta. Principes, atque Prelatos hunc in modum admonebat. *Ipsi honores in prima quidem facie videntur honores, re vera autem non sunt honores diuersi, sed diuersa ministeria, vt puta honor oculi videtur, quia illuminat corpus, sed ipse honor illuminandi non est honor, sed ministerium eius*. Ergo cum Princeps oculi instar illuminat, & velut Sol subditos suos caloris sui participes regiè efficit, ministerium suum implet munerique suo satisfacit, & quod suum est reddit, quod si secus fecerit, iniquus certè, siue iniustus quodammodo censebitur. Vnde notantissimè bonus Princeps Iob hoc omninò imbutus sensu dicebat capitul. 29. 14. & 15. *Iustitia indutus sum, & vestiui me sicut vestimento, & diademate, iudicio meo. Oculus fui cæco, & pes claudo. Pater eram pauperum*. Vides, vt ex iustitia benefaciat, & oculi instar illuminet, & quod plus est parentis officio fungatur: sed illud minimè prætereūdum, pulchrè hic in iudicium diadema suum aduocasse,

Ioan. 9. 4. & 5. — *P. Mald.* — *Zonar.* — *Chrysost.* — *Iob. 29. 14. & 15.*

caſſe, dum ait, *& diademate iudicio meo*: vt omninò ostenderet non modo Regium eſſe benefacere, & opē indigentibus ferre; ſed etiam id diadematis munus eſſe, cui illud adeò addictum, & obligatum ſit, vt niſi id præſtiterit criminis, atque iniuſtitiæ argui poſſit. Quod minimè latuiſſe Magnum Alexandrum præcedenti adnotatione vidimus, dum ipſe vulneri obligando, quod in fronte Lyſimachus acceperat, regium ſibi diadema detraxit, tantum non dicens, hoc diadematis officium eſſe, & ad id ſe illud accepiſſe.

5 Et verò, ne plumbeis, vt dicitur, mucronibus in hanc rem vſi videamur, ad acuta venire, & exactiſſima id ratione, ac neceſſaria argumentatione confirmare, eſt operæ pretium. Nimirum non modo ea magnitudinis, & regiæ dignitatis natura eſt, vt ſemper ad benefaciendum ſit prona, ſed ea ſignatè lege, & conditione Principibus tanquam teſtamento hæreditas relicta videtur, vt ab illis felicitas, honores, ornamenta, & opes in ſubditos deriuentur, ſiue tranſmittantur, quæſita atque accurata locutione hoc exprimente noſtro Vate Pſ. 71, 3 cum ait. *Suſcipiant montes pacem populo, & colles iuſtitiam*. Vbi duui ex germana interpretatione Agellij. *Pacis nomine copia, & affluentia rerum appellatur*; ſimiliter: *montium appellatione regna maiora, Regeſque potentiores rectè intelligimus: collium verò ſubmiſſiora imperia, & humiliores Principes*. Manifeſtè liquet aſfirmare Vatem Reges, ſiue maiores, ſiue minores, rerum copiam, & affluentiam qua alijs excellunt, non ſibi ipſis, ſed populo à Deo accepiſſe, nec enim propter Regem populus; ſed propter populum, atque in eius bonum Rex creatus eſt, ac proindè ab eo in ſubditos adeò neceſſaria ratione acceptam felicitatem, & bona ſorte deriuandam, vt niſi in commune bonum ſuſceptam rerum copiam Principes conuehant, iniuſtitiæ, ſiue rapinæ meritò arguantur. Quò omninò faciunt tam ea, quæ de montibus in præcedentibus adnotationibus diximus quàm allata ibi Sancti Cyrilli Alexandrini verba ad Theodoſium Imperatorem, etenim cùm dixiſſet. *Supremum humanæ gloriæ culmen longè maximo diſcrimine cæteris omnibus antecedens, præſtauſque præclara itidem ſors, munuſque perilluſtre à diuina excellentia in vos defluxit*. Quam ſtatim ob cauſam, & qua ratione defluxerit, ſic poſtmodum aperit. *Vos etenim omni terrenæ faſtigio ſuperiores ampliſſimarum dignitatum fontes eſtis; vos humanæ felicitatis principia, & origines*. Quod perinde eſt, ac ſi diceret; ſuſcepiſſe montes pacem populo, vt ab illorum fortuna, & opibus vniuerſa Reſpublic. & ſinguli homines augerentur, atque diteſcerent. Quam ad rem in præfato cæci à Domino illuminati miraculo illud ſingillatim obſerua, quod eum à ſe vnctum, atque illinitum ad aquas Siloe Dominus remiſerit. *Vade* (inquit) *& laua in natatoria Siloe*: Sed quorſum? Opuſne aqua Domino fuit ad reddendum cæco viſum? maximè cùm diuinam ipſe ſaliuā omni ſalutifera aqua; aut herba efficaciorem ad ſanandum adhibuiſſet? Quam ergo ob cauſam ad fontem Siloe ſignatè miſit? Sanè vt oſtenderet ſe regia dignitate adactum, & quatenus Regis Dauidis filius erat, id beneficium contuliſſe. Nimirum, vt è Hieronymo obſeruat Cardin. Toletus ibi, Siloe idem erat cum fonte Gychon, ad quem Salomon in Regem vnctus eſt. 3. Reg. 1. 38. Decebat enim vt Regis vnctio non ſecus, *Ac vnguentum Aaron, quod deſcendit in oram veſtimenti eius*: ab eo in omnes ſibi ſubditos denuaretur: atque oculus eſſet cæco: necnon vt Dominus, quà filius erat Salomonis, & ſuper eius ſedem ſolium que ſedebat Pſalm. 131. 11. Regiæ dignitatis legata perſolueret, in omnes beneficia diffundens; quippè non aliter regnum ab vno in alium Regem tranſmittitur, niſi cum ſuauiſſimo, atque leuiſſimo beneficiendi onere; vnde Panegyriſtes Conſtantini Magni, vt iam alibi meminimus, Conſtantinum Imperatorem dona, & beneficia diffundentem, legata parentis ſui Conſtantij, exſoluere ſic pulchrè dicebat. *Patris pietatem ſic imitaris, ac ſequeris, vt omnibus ad te confugientibus, diuerſamque opem, aut contra aliorum iniurias, aut pro ſuis commodis poſtulantibus, quaſi legata patris videaris exſoluere*.

Pſal. 71. 3. *Agellius.* *Cyril. Alex.* *Ioan. 9. 7.* *Hieron.* *Tolet.* *3. Reg. 1. 38.* *Pſ. 131, 11.* *Pan. Conſ.*

6 Sanè, vt hæc ipſiſmet oculis videris, conijce illos in Dei filium Cruci ſuffixum, & vt illum ex iuſtitia, & bonitate, vt dicebat Paſchaſius, ſubditis ſuis opem ferentem animaduertas, preme rurſum Matthæi verba à nobis, cùm de charitate Principis in ſuos egimus, non leuiter expenſa: *Et impoſuerunt ſuper caput eius cauſam ipſius ſcriptam: Hic eſt Ieſus Nazarenus Rex Iudæorum*. Nimirum vox *cauſa* forenſis eſt, & è tribunalibus ſumpta, pro iudicio ſæpius accipitur, vnde M. Tullio oratione pro Sexto *dicere cauſam de ambitu* idem eſt, *ac reum eſſe de ambitu*, quæ vt minimè à Pilato dictata, qui cauſam ſe non inueniſſe faſſus eſt. Lucæ 23. 4. & Ioan. 19. 4. & titulum non cauſam ſcripſiſſe ſic dicitur: *Scripſit, & titulum Pilatus*, Ioann. 19. 19. ita à Matthæo diuino ſpiritu afflato ſignatè poſita eſt: vt accurata locutione innueret, ipſum, quà Rex erat, vt inſcriptus titulus præſeferebat, debuiſſe ex iure, & iuſtitia ſuis benefacere, & omni modo, atque ratione ſuccurrere. Quare obſerua, non dixiſſe cauſam mortis, ſeu cauſam criminum, quæ falsò illi obijciebantur, ſed *cauſam ipſius* quod in ipſo, & ab ipſo, quod Principatum obtineret cauſa, & iudicium eſſet, vt pro ſuis mortem obiret. A qua ſanè cogitatione non iuerit, quod in diuerſiſſimo caſu, in diſſimillimo Principe, à muneris ſuſtauone, & lege toto cœlo aberrante, in peſſimo videlicet Caim ſtatrem ſuum perimente, rectè obſeruauit Chryſoſtom. homil. 19 in Geneſim. Nimirum ſub eo ſenſu ab eo Dominum de fratre ſuo interogaſſe: *Vbi eſt Abel frater eius?* vt illum in ius vocaret, & cuſtodiæ, ac beneficentiæ, quà in fratrem natu minorem, ipſe maior, ac Princeps, vti debebat, rationem expoſceret: ipſum verò parricidam conſcientiæ ſtimulis exagitatum ſeipſum manifeſtè condemnaſſe, & proditi officij arguiſſe, cum dixit; *Neſcio, Num cuſtos fratris mei ſum ego?* Geneſ. 4. 9. Audi Chryſoſtomum. *Cogita hic obſecro conſcientiæ accuſationem, & quomodo qui conſcientia impellebatur, nec vbi dixerit* Neſcio, *quieſcere poteſt, ſed ſubdis*: Num cuſtos fratris mei ſum ego? *Tantum non teipſum iudicans: quia grandior ætate etiam ſecundum naturæ legem cuſtodem fraternæ ſalutis te eſſe oportebat*. Planè quaſi conſcientia, velut iudex, qui reum eculeo crimen confiteri cogit, eas ab ipſo voces extorſerit, quibus fateretur ſe iuxta naturæ leges cuſtodem fratris ſui eſſe debere atque ideò non ea ſolùm de cauſa peccaſſe, quod illum impiè, & immaniter oppreſſerit, cædis enim Abel, quiuis alius, qui eius eſſet æqualis, iure argueretur, ſed ſignatè quod illum non cuſtodierit, & peculiari beneuolentia, & benignitate non fuerit proſecutus.

7 Iam quidem cum Principes, quod ex munere ad benefaciendum proni eſſe debeant, niſi id præſtiterint officio non ſatisfaciant, & culpam contrahant, conſequens neceſſario eſt, vt pœnam etiam, atque ſupplicium ſubeant. Quare, ficum illam inter arbores Regem, cuius præceden. adnotat. meminimus huc rurſum aduocare, erit operæ pretium, & verò dum illam non alia omninò ratione, quàm quod fructum non tulerit, & terram occupauerit, ſiue eius ſuccum ſuxerit, ſub ſecuris ictu iam vides dicente Domino, *ſuccide ergo illam, vt quid etiam terram occupat?* Luc. 13. 7. compone eam cum alijs arboribus ſecuri ſimiliter, & excidio addictis, quod non tantum infrugiferæ, ſed nocentiſſimæ etiam, & exitiales forent: ſic enim ad nefarios Iudæos, qui Prophetas, & Sanctos viros iniurijs afficiebant, & ſummo odio proſequebantur, dicebat Ioannes Matth. 3. 7. *Progenies viperarum, quis demonſtrauit vobis fugere à ventura ira? Iam enim ſecuris ad radicem arborum poſita eſt*. Quod ſi ambigas, cur eidem ſecuri inæqualia crimina ſubiecta ſint, eademque pœnæ ſeueritas eos, qui beneficentiam, & benignitatem omittunt, & nocentiſſimos reos, quorum ſumma nequitia cum vipera omnium beſtiarum venenoſiſſima comparatur, omninò maneat? reſpondebo, non benè perpendi ficus Regiæ fructus non ferentis peccatum, dum ab eo quod alijs noxium atque iniurioſum eſt, multùm diſtare aſſeritur: nimirū abūdātiorē ſuccū, quā aliæ arbores ficus exſugit, vt benè ibi pendit Maldon. quem quidem non ſibi ipſi,

Matth. 27. 37. *Luc. 23. 4* *Ioan. 19. 4* *Ioann. 19. 19.* *Gen. 4. 9* *Chryſoſt.* *Luc. 13. 7* *Matt. 3. 7.*

ipsi, sed vt alijs fructuosa sit, accipit, *suscipiunt* quippe A *montes pacem populo*. Vnde dum sibi retinet, nec suis subditis in fructus conuersum reddit, iniuriam illis, & iniustitiam quodammodo inferre videtur: non secus ac ille, qui aliena sibi vsurpat. Sub quo sanè sensu non ineleganter acceperis ea Pauli de Christo Domino verba, quibus nos aliqualem olim operam nauauimus ad Philippenses capite secundo versu sexto. *Qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit*. Vt dum sibi æqualitas cum Deo ad externam nominis claritatem, & supremum in omnia imperium à Deo Patre, Christo delatum omninò referatur: sententia Pauli sit, non existimasse Dominum id vni sibi retinendum, siue etiam rapiendum, sed potiùs in omnes homines diffundendum: ideoque semetipsum in vsus nostros exinanisse, quasi bona arbor, que acceptum succum non retinet, sed in fructus alijs proficuos transfert: quippe *qui cùm diues esset pro nobis egenus factus est*. Sed enim illud fuerit in hac explicandi ratione maximè obseruandum, signatè rapinam à Paulo dictam, cùm collatam maiestatem, & rerum copiam sibi vni Princeps capit, nec in alios diffundit. Certè huc etiam intentum Dei filium, qui summmet diuinitatem in Augustissimo Eucharistię Sacramento nobis reliquerat, eaque de causa summo parenti suo dixerat, *Claritatem, quam dedisti mihi, dedi eis*. Ioann. 17. 22. ad nefarios satellites, qui eum comprehensum veniebat, emphaticè dixisse obserua. *Tanquam ad latronem existis cum gladijs, & fustibus comprehendere me*. Matth. 26. 55. vt dicere videretur: eo furore, & armorum strepitu in me irruitis, ac si ego diuinitatem meam mihi retinuissem, nec vobis iam in Eucharistia communicassem, non obscurè innuens latrocinij speciem in Principe fore, accepta bona sibi velle, nec subditis communia facere.

Phil. 2. 6.

2. Cor. 8. 9.

Ioan. 17. 22.

Matt. 26. 55.

8 Nec ab hoc fuerit celebris illa villici iniquitatis parabola, qui accepta à Domino bona dissipasse, sic dicitur. *Homo quidam erat diues, qui habebat villicum, & hic diffamatus est apud illum, quasi dissipasset bona ipsius & vocauit illum, & ait illi: Quid hoc audio de te? Redde rationem villicationis tuæ: iam enim non poteris villicare*. Lucę 16. 1. etenim, etsi hęc parabola omnes indiscriminatim homines, de temporalibus bonis Domino rationem reddituros tangere videatur, ad Principes tamen signatissimè spectare, vel inde liquet, quòd pro voce villicus in originibus sit præfectus domus, quæ vt ęnigmatica, propria tamen Regum, & dominorum temporalium appellatio fuerit. Quod verò fuisse existimas, accepta à Domino bona villicum dissipasse? Num ea alijs donasse, aut temerè distribuisse? Minimè quidem, imò verò vni sibi reseruasse, & in proprios vsus conuertisse, quin ea in suorum vtilitatem expenderet. Sic id monente mihi Theophylacto. *Nihil enim habemus proprium, sed dispensatores alienarum rerum sumus, quę à Domino nobis concredita sunt, vt illas benè dispensemus, sicut ipse imperat. At si concreditas diuitias non expenderimus iuxta mentem Domini, & abusi fuerimus illis in nostrum luxum, accusabimur. Etenim voluntas Domini est dantis, vt in vsus conseruorum, & non in proprias delitias*. Vides quid sit dissipare accepta à Domino bona? Pende modò eum Principem siue pręfectum domus non tam luxus, quam iniustitiæ, & iniquitatis argui subijciente Domino versu 8. *Et laudauit Dominus villicum iniquitatis*: id est phrasi Hebręa, vt obseruat Maldonatus, villicum iniquum, quod ex munere beneface- re, & concre- dita bo- na in subditorum leua- men expende- re tenere- tur.

Luc. 16. 1.

Theophyl.

(∴)

P. Velasq. in Psalm. centesimum.

Ad eadem verba,

Regiæ fortunę magnitudinem, atque splendorem à beneficentia omninò desumi.

ADNODATIO XVI.

1 NEc satis quidem fuerit beneficentiam Principi tamquam germanam notam, & characterē commendare, insuperque ipsum admonere, adeò illam Regiæ dignitatis propriam esse, vt debere se ille existimet, quod sponte tribuerit, nisi etiam modò subiecerimus, nihil ipsum habere in eximia, & florentissima fortuna sua maius, nihil splendidius, & diuinius, etsi illius potestas totius orbis ambitus occupauerit, & regnum ipse suum vltra solis vias, & Oceani limites propagauerit, quàm suis subditis omni ratione, & modo benefacere. Quod quidem tum Alexandro totius mun-B di imperio tumenti, sępiùs nobis laudatus Demosthenes dicebat: *Nihil in fortuna tua maius habes, quam vt possis, nihil melius, quam vt velis benefacere*: vt diceret, etsi ijdem imperij tui, ac mundi termini sint, nec nisi cum Sole imperium tuum deficiat, non inde: sed à beneficentia magnus, & summę fortunę non tam alumnus, quam partus censendus es, & apud Q. Curtium liber 8. alius *Imperij maiestatem salutis esse tutelam*: tum Neroni orbis Domino ingerebat Seneca lib. 1. de Clementia cap. 3. *Ita virtutes magnis viris decori, glorięque sunt, si illis salutaris potentia est*. Scitè in potentia, quę salutem, & opem affert, omnem decorem, omnemq; gloriam recensens, quasi ab illa Princeps verè magnus atque gloriosus, atq; vna beneficentia ad ęternam gloriam certissima via sit, quemadmodum aiebat Plinius lib. 2. cap. 7 *Deus est mortali iuuare mortalem, & hęc ad eternam gloriam via*. Sed id quidem multò elegan-C tiùs Christianissimo Imperatori Theodosio dicebat S. Cyrillus Alexandrinus in libro *de recta fide ad Theodosium*, eius scilicet magnitudinem, & imperium non modo terris, sed cœlo etiam æquans, dum illum summi Numinis, cui omne celitum, & mortalium genu curuatur, præclarum simulachrum à beneficentia facit, his omninò verbis librum auspicatus. *Supremum humanæ glorię culmen Christianissimi Imper. tenet maximè diſcrimine cęteris omnibus antecedens, prestansque preclara stidem fors, munusque perillustre à diuina excellentia in vos defluxit, nempe quæ summa illius celsitudinis, & dignitatis aliquod quoque vestigium, & quasi simulachrū in terris extaret. Igitur vt summo illi Numini omne genu incuruatur, Thronique Dominationes, Principatus, ac Potestates prona submittentes colla congruis illud laudibus, & hymnis venerantur, necnon cœlum, terramque plena eiusdem gloria, & maiestate profitemur, ita & in vestra serenitate apprimè conspicua, & gloriosa, quandā summæ illius gloria imaginem intueri licet*. Audisti egregia verba, Regum fastigium non modò vsque ad cœlum, sed ad ipsummet etiam Dei solium extollentia, vt illud maius omninò, atque sublimius reddant, quam humana mens valeat excogitare? Vide iam quo hanc magnitudinem referat Cyrillus, siue potius, quam illi originem, vnde oriatur, & splendeat, necnon quod fun-D damentum cui innitatur, assignet, subdit enim. *Vos etenim omni terreno fastigio superiores, amplissimarum dignitatum fontes estis; vos humanę felicitatis principia, & origines*. Obserua causalem illam *etenim* qua supremę huius dignitatis, & excelsissimi culminis causam veluti efficientem indicat Cyrillus hoc omninò sensu, ideò Dei instar supra homines estis, ideò illis dignitate, fastigio, fortuna longè excelsiores, augustiores, & penè diuiniores estis, quod ipsi felicitatis principium, & origo sitis, vnde illi siue honores, siue vitę subsidia percipiant: ac si dicat eatenus Principes, & Superiores alijs estis, quatenus salutarē potentiam ad illis benefaciendū habetis. Hæc vestra maiestas, & supremū humanę glorię diuinā referentis culmē. Cui Cyrilli sententię subscribit omninò Synes. oratione *de Regno* vbi cū Principem suos vndequaq; subditos beneficijs afficientem, & quantam possit felicitatem in eos effundētē

Demost.

Seneca.

Cyril. Alex.

V 2 facit,

facit sic sapienter subijcit. *Ita demum magnum te Regem nuncupantes à veritate non aberrabimus, non consuetudini hunc honorem permittentes, non vilitatem captantes nec iram deprecantes, sed ipso animi iudicio annuentes, fideque mentis interpretis lingua operam adhibentes.* Vides vt Principi non ab accepta sibi, sed à subditis data felicitate vera magnitudo adueniat: nec illum à subditis animi iudicio annuentibus à Regnorum fortuna, aut à rebus in bello fortiter gestis victorijs, atque triumphis, sed à beneficentia magnum appellari.

2 Sed enim, si vere æstimas, dum Cyrillus Principem inde omni fastigio superiorem, & Dei simulachrum facit, quod humanæ felicitatis principium sit, diuinam simul Maiestatem à beneficentia, & benignitate simul adstruit: & quidem omninò ad mentem Salomonis Dei sapientiam id est Dei filium sic diffinientem. *Candor est enim lucis æternæ, & speculum sine macula Dei Maiestatis.* Vbi primum obserua Græcam vocem, pro qua noster posuit *candor*, quæ propriæ significat *relucentiam*, vel, vt Ambros. lib. 1 Hexam. Augustinus lib. 1. *de Incarnat. Verbi* cap. 13. & Origen. lib. 1. Periarch. c. 2. legunt *splendorem*, à quo nec vox Latina *candor* it: dixit siquidem M. Tullius lib. 2. de natura Deorum. *Solis candor illustrior est, quam vllus ignis.* Vnde candorem, siue splendorem, aut relucentiam lucis benè acceperis pro luce lucis, siue quod in luce magis splendet, atque relucet. Hispanè dixeris *lo mas lucido, y lo mas e respo de la luz.* Deinde pende pro *Maiestatis*, Græcè, vt inibi legit Origenes esse *Operationis*, siue *virtutis*, atque *efficaciæ*, vt vertit Vatablus, quod sic interpretatur Orig. *Inoperatio est vigor quidam per quem inoperatur Pater, vel cùm creat, vel cum prouidet, vel cùm singula quæque in tempore disponit, atque dispensat.* Vbi dum statim de nostra lectione ambigens inquiris: Qua ratione noster Vulgatus hanc inoperationem, Dei creantis, prouidentis, dispensantis, fouentis, & fauentis, ad Maiestatem retulerit, siue Maiestatem appellauerit, responsio ad manum est. Quod ab hac singulari prouidentia, atque beneficentia Maiestas, Magnitudo atque Diuinitas, siue etiam ipsius Maiestatis splendor, relucentia, & sublimitas signatè pensitetur, & hominibus innotescat, cùm *Regia manus* (vti superius adductus S. Hildelbert. dicebat) *melius donatiuo, quam sceptro splendeat*. Et regij ingenij sit velle *præstita sua radiare*, vt aiebat Rex Theodoricus apud Cassiod. lib. 3. epist. 11. sic pulchrè statim subijciens. *Quid enim tam regium, quam fecisse fœlicem? & eosque præstare, quo se erectus stupeat attigisse?* Quę sanè omnia gentilis Themistius opportunè confirmat, cùm præcelsam Principum Maiestatem à diuina deducens, & vtramque in beneficentia constituens Imperatores Valentinianum, & Valenté, & in illis Principes omnes sic affatur. *Atque hęc illa diuinitas ex qua vobis assiduè Numinis appellationem damus, quam aliter re vera exprimere nemo potest, nisi prius hæc erga homines beneuolentia in illo existat. Ipsa, inquam, Imperatorem Deo similem, ipsa planè diuinum reddit. Hinc à Deo nutritus, hinc ab eodem genitus euadit, hinc eidem diuinitatem communibus suffragijs attribuentes minimè errabimus.* Reddit rationem, ac si hæc Salomonis verba ob oculos haberet. *Neque enim in hisce indicijs, quæ de Deo retuli, quidquam aliud magis elucet beata illius natura, quã ipsa bonitas. Vnde, & nomẽ illi fecimus, idque tamquam omnium illustrissimum, dignissimumque. Quando & longè anesse, & plures potentia superare, multis etiam animæ expertibus inesse cernimus.* Hæc Themistius Principi, quà speculum Dei Maiestatis est, peropportuna.

3 Sed enim quæ Salomon de increata Dei sapientia dixit, diuinæ scilicet lucis splendorem, & relucentiam à beneficentia esse, vide, vt ipsemet Dei filio in purissimæ Virginis vtero humanam naturam assumenti Gabriel Angelus aptauerit, dum modestissimam Virginem interrogantem, quomodo in ipsa tam grande posset miraculum fieri, vt quæ mortalis creatura erat, summi Dei Mater reapsé efficeretur? sic allocutus est: *Spiritus Sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi: ideò, & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.* Luc. 1. 35. Et verò cùm ibi vt ex Euthymio sapienter docet Maldonatus, idem omninò sit virtus Altissimi, ac Spiritus Sanctus, qui vt digitus, ita, & Dei virtus appellatur Lucæ 24. vers. 29. obserua prius Spiritum Sanctum in Virginem superuenientem id est diuinitatis thesauros: *Bonitatis*, scilicet, *& diuinitatis diuitias*, (vt ait Paulus ad Roman 2. v. 2. & 4.) in eam vterum effundentem, deinde Dei virtutem illi obumbrantem induci: sed quid fuerit Virgini virtutem Altissimi obumbrare? Eas quidem Diuini Spiritus summè benefici, siue Deitatis vmbras, atque lineamenta in Virgine efformare, è quibus ipsa eam Dei filij ideam conciperet, qui homo factus, non modò à diuina natura, sed etiam ex bonitate, benignitate, & perpetua beneficentia, Deus esse crederetur: sic hæc verba accipientibus Theophylacto, & Gregor. Nysseno, quorum prior inquit. *Sicut pictor prius delineat, & vmbrat inducit, & deinde perfectum colorem addit, ita & Dominus ipse sibi carnem condens, & imaginem hominis formans primum delineauit illam in vtero Virginis:* illa nempe ab Spiritus sancti bonitate, & benignitate colligente. Quę sic pulcherrimè expressit, premens hæc verba, *obumbrauit tibi*, Gregorius Nyssenus in Catena sancti Thomæ. *Quia sicut corporis vmbra præcedentium characteri conformatur, ita indicia Deitatis Filij ex virtute generandi patebunt, sicut enim in nobis quędã viuifica virtus in materia corporali conspicitur, qua homo formatur, sic in Virgine, Altissimi Virtus per viuificantem Spiritum pariter corporis instar materiam carnis ex virgineo corpore ad formandum nouum hominem assumpsit.* Quæ modo sic capienda duxi, vt sicut vmbra corporis eius characteri conformatur, ita & Christi humanitas diuinæ naturæ splendori, ac relucentiæ conformis sit, quippe candore lucis æternæ super Virginem obumbrante, hoc est splendente, siue relucente, ea subinde in Dei Filio homine facto externa Deitatis indicia ex beneficentia, & benignitate, uelut à corpore vmbrę conspiciantur, quibus vera ipsius Deitas deprehendatur. *Neq; enim in hisce indicijs* (vt dicebat Themistius) *quæ de Deo retuli, quidquam aliud magis elucet beata illius natura, quam ipsa bonitas.*

4 Vnde quidem, & à Hieronymo siue Augustino in sermone *de Assumptione Virginis*, accurata quidem, quamuis trita, & communi locutione Sanctissima Virgo *digna Dei forma* appellatur, & à Basilio Seleucien. orat. 39. purissimus ipsius vterus cum cruce Christi difficili, siue peregrino dicendi modo, sub eodem quidem sensu componitur. Nimirùm Virginem dignam Dei formam esse, sic placet capere, vti de Prælatis dixit Petrus epist. 1. capit. 5. 3. *Forma facti gregis*, quasi ab egregijs Principis moribus subditi formentur, dum ab ipsorum exemplum illi vndequaque se componunt, à quo nec vox Latina *forma* iuerit, quæ & regulam significat apud Virgil. 6. Æneid, dicentem. *Qua forma viros, fortunave mersit*, vbi Seruius *forma, regula*: & etiam instrumenta, à quibus materiales res certo quodammodo, & proportione efformantur, vt apud Columellam libro 7. capitulo 8. de fiscellis in quibus exprimitur caseus, *liquor in formam transferendus est*: vt ij videlicet fuerint benignissimi Virginis mores, ea ipsius ad benefaciendum, & opem miseris ferendam ex superueniente in ipsam Diuini Spiritus bonitate procliuitas, vt, si sic fas loqui fuisset, digne ab ipsa Deitatis lineamenta colligerentur, vt inuisibilis Dei natura humanis oculis proponeretur. Cui cogitationi miré assonat dissonus ille Israelitarum sensus conflatilem sibi Deum fusorio opere sibi confingentium, sic rem referente Scriptore sacro Exod. 34. 4. *Quas cùm ille accepisset, formauit opere fusorio, & fecit ex eis vitulum conflatilem. dixeruntque: Hi sunt dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti.* Nam si attendis, ita quidem pessimo hoc errore lapsi sunt, vt tamen falsum illud Numen ex veri Dei forma nempè ex beneficentia pensitauerint: *Hi sunt* (inquiunt) *Dij tui, qui te eduxerunt de terra Aegypti.* Quæ quidem non tam gratitudinem, quam institutionem sonat, vt Deum sibi beneficum, liberatorem, opem suis feren-

tem

Marginalia: Sap. 7. 26. — Lect. Græ. — Ambros. — August. — Origen. — M. Tull. — Vatablus. — S. Hildel. — Cassiod. — Themist. — Luc. 1. 35. — Euthym. — Maldon. — Luc. 24. 29. — Ad Rom. 2. 2. & 4. — Theophyl. — Greg. Nyss. — Nyssen. — Hieron. — August. — Basilius. — 1. Petr. 5. 3. — Columel. — Exod. 34. 4.

Plinius. tem efformarent; ac si cum Plinio dicerent. *Deus est mortali iuuare mortalem*. En diuinitatis formam qua fusorio opere constantis Deus formatus est: ita id ibi *Oleaster.* expendente Oleastro: *vt idolum ad sequentem ducatum allicerent, præcedens beneficium liberationis in eum referunt*. Ac si dixerit, non tam laborarunt, vt idolo pro collato beneficio gratias agerent, quam vt illud muneris sui, id est beneficientiæ admonerent, ac si dicerent. Hæc ad diuinitatem, via subditis benefacere.

Basil. Sel. Sed iam Basilij Seleuciensis de Deipara, quę digna Dei forma est, verba audi, sic namque ille oratione 39. *O aluum sanctam, Deique receptricem, in qua disruptum est peccati chirographum*. At quorsum hæc? aut qua ratione in Virginis vtero peccati chirographum fuerit disruptum? cum id Cruci signatè adscripserit Apostolus *Col. 2. 14.* ad Colossens. 2. 14 inquiens. *Delens quod aduersus nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & illud tulit de medio, affigens illud Cruci*. Sanè quod Spiritus Sancti plenitudine in Virginem superueniente, B & virtute Altissimi super illam obumbrante in eius vtero Dei filius, non vtcumque homo factus, sed ad sanctissimæ, & benignissimę Matris beneficentiam *effigiatus* (de quo vide à nobis dicta lib. 1. adnotatione 10. numero 3.) nostram ibi salutem operatus fuerit, dicente Vate: *Deus autem Rex noster ante sæcula operatus est salutem in medio terræ*. Psalm. 73. 12. id est, in vtero Vir-*Ps. 73. 12.* ginis, vt ibi Hieronymus, & Rufinus, necnon Bernard. *Hieron.* serm. 2. de Pentecoste, & Procopius in cap. 45. Isaię, in-*Rufinus.* terpretantur. Quàm verò gloriosum id Dei filio fuerit *Bernard.* sic inibi persequitur Basilius. *Quis modestiam Deo obie-Procop.* *ctabit? Quis susceptam nostro nomine mendicitatem per quam cælestem regiam, & diuitias parare licet, illi probro vertet? Quid aiunt, qui superstitiosa religione laborãtes trepidant timore, vbi non est timor, ne quid Deus patiatur cum passiones hominum sine passione medicatur, ac ideò credere refugiũt Dei incarnati generationem ventri mulieris esse concreditam? Hoc Deo honorificentius est*. Pende id. *Hoc Deo honorificentius est*: nempe ipsius generationem Virginis ventri, in quo ad ipsius beneficentissimum ingenium, & mores effigiaretur, fuisse concreditam. Pulchra quidem Virginis laus, & ingens Regiæ beneficentię commendatio.

5 Illam verò opportunè adstruit noster Vates ijs *Ps. 46. 10.* verbis Psalm. 46. 10. quæ supra alio adduximus *Quoniam dij fortes terræ vehementer eleuati sunt*. Etenim cùm in Originibus pro *fortes* legatur *scuta* siue *protectores*: vt sit sensus, Principum fortitudinem in subditis tutandis, & demerendis elucere, inde quidem eos pro pręcæteris eximios, & eminentes esse, siue supra omnes legitima ratione eleuari, omninò asserit Dauid, subdens *vehementer eleuati sunt*: vnde sic capienda videtur caussalis illa *quoniam*, ac si dicatur: Quoniam Principes subditorum scuta, & protectores sunt, ideò vehementer supra ipsos eleuantur. Cui sanè sensui regia illa celebra-*Ezech. 19. & 12.* tissimi currus Ezechielis animalia quorum adnotat. 12. meminimus, non obscurè adstipulantur, si aduertas *P. Prado.* (quod cum P. Prado ad vers. 24. c. 1. omnes adnotarunt interpretes) duplicem à Propheta in mysticis istis ani- D malibus motum fuisse obseruatum: alterum, quo ad instar auium supra terram eleuata volarent, alterum quo per terram communi cum cæteris animantibus gressu progrederentur: nimirùm de hoc pedem per terram incessu sic dicitur ibi vers. 9. *Non reuertebantur, cum incederent*, & vers. 12. *Vnumquodque coram facie sua ambulabat*. De vehementissimo autem ipsorum volatu ita in-*Ezech. 1. 19. & 24.* quit Vates vers. 19. *Cum eleuarentur animalia de terra*, & v. 24. *Et audiebam sonum alarum quasi sonum aquarum multarum, quasi sonum sublimis Dei*. Vbi apertè innuit eo vsque à terra excussis pennis sursum se animalia extulisse, vt eius omninò oculos effugerint, nec iam nisi à sonu alarum ipsa deprehendere potuisse. Vbi primum sub hac regiorum animalium imagine clarè vides Principes iam quibuslibet è plebe hominibus, in motu, siue gressu persimiles, eodemque ac ipsos actionum passu incedentes: iam verò infinito supra illos interuallo sublimes, ac eleuatos ad cœlum vsq; regiorum actuum excellentia sese efferre: nec du-

P. Velasq. in Psalm. centesimum.

A bium tibi est, quo tanta hæc præstantia ingensque discrimen à pennarum munere, à regia scilicet potestate, qua funguntur, illis adueniat. Ac deinde, quid pennæ istæ portendant, penitus cognoscere oportet: ait igitur Vates vers. 23. *Sub firmamento autem pennæ eorum rectæ*: vt dicere videatur, esse etiam Principum pennas *Ezech. 1. 23.* quę non rectæ, sed obliquæ sint, siue quosdam esse Principes, qui muneris sui regięque potestatis pennas rectè, atque legitimè regièque exerceant, esse etiam alios, qui regia potestate non pro dignitate vtantur: quid verò id tandem fuerit, sic aperit Gregorius Magnus homil. 7. in *Greg. M.* Ezechiel. *Tunc pennæ sub firmamento rectæ sunt, quando bonum, quod alter habet, hoc alteri impendit, vt qui terrenam substantiam accipit, indigentis proximi inopiam sublenet. Qui temporali potestate sublimis est, oppressos a violentijs releuet*. Et post pauca componens hæc verba cum illis Petri epistola 1. cap. 4. 10. *Vnusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes*. B Subijcit. *Pennæ enim nostræ rectæ iam non sunt, si ad vtilitatem nostram solummodo reflectuntur: sed tunc rectæ sunt, cum in vtilitatem proximi dirigimus quod habemus*. Reddit opportunissimam rationem. *Quia enim bona nostra non a nobis sunt, sed ab eo hæc accepimus, à quo factum est, vt essemus, tantò ea nobis non debemus retinere priuata, quantò ea nobis conspicimus ab auctore nostro ad communem vtilitatem data. Vnde rectè Petrus Apostolus in exhortatione huius rei subdit*: Sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei: Hæc Gregorius. Vides, Reges non iam subditis excellentiores, quòd pennis instructi, & regia potestate sint conspicui, quàm quod pennis rectè vtentes, erga ipsos beneficos, & salutares sese exhibeant, quippe hinc regius splendor, & fortunæ magnitudo, qua supra omnes se efferunt: *& sonum quasi sublimis Dei* reddunt: *quoniam dij fortes terræ vehementer eleuati sunt*: quod si secus faxint, nec rectas pennas, sed obliquas habeant, C ad suam videlicet vtilitatem solummodo reflectentes, nec hilum quidem à cæteris è plebe hominibus differre, & eodem cum infimis hominibus passu ambulare: sic inibi subijciente Vate versu 24. *Cum ambularent,* *Ezech. 1. 24.* *quasi sonus erat multitudinis: cumque starent demittebantur pennæ eorum*: planè, vt qui pennis ad benefaciendum excussis *sonum quasi sublimis Dei dabant*: demissis subinde alis, quin de subditis sibi demerendis cogitarent, *sonum multitudinis* ederent, ab infima scilicet plebe non different, sed eodem cum infimis hominibus passu ambularent.

6 Nec hinc discessero, quin admirer, quantum à se ipsis Reges aliquando discordent, cùm vna ex parte tanto ambitionis æstu, iam ardenti fastigij sui zelotypia non sceptra solum, & fasces, sed etiam quidquid ad externum regum splendorem, titulos scilicet, insignia & vacua nomina attinet, complectantur, quin horum aliquid vel amicissimis suis consanguineis, imò nec filijs communicent, imò ad leuem suspicionem, vel motum, qui huc possit referri, grauiùs commoueantur, atque turbentur; benè id sic obseruante Chrysostomo in *Chrysost.* D caput secundum Matthæi. *Reges siquidem ex alijs caussis facilè irascuntur, citò placantur, illa autem ira inextinguibilis est, quam regni Zelus accendit*. Ex alia verò nihil minùs curent, quam Reges reapsè esse, & regiæ dignitatis partes, & numeros, qui in beneficentia, & ope subditis danda censentur omninò implere: de vacuis quidem nominibus, aut ad summum de exigua regni portione acriter pugnantes, & bella in ipsos terræ fines inferentes, & quod maius, & excelsius in regia fortuna habent, nihili curantes: optimi planè ęstimatores rerum, qui magnam de minimis, & minimam de magnis rebus curam habent. Aliter quidem hac de re censere videbatur Iacob adnot. 14. adductus ad Rachelis conspectum elata voce illachrymans, quod qui futu-*Genes. 29.* ræ vxoris superior, & populi Princeps erat futurus, nihil ad manum haberet, quod illi regia munificentia posset impertiri. At enim præter ibi dicta illud est obseruatu dignum, quod adnotauit Lyra, inde eum grauius indoluisse, quod tunc meminerit Abrahæ seruum in simili occursu matri suæ Rebeccę egregia munera fuisse im-

Genes. 24. 53. pertium: vt disertè Genes. 24. vers. 53. habetur. *Prolatisque vasis argenteis, & aureis, ac vestibus dedit ea Rebecca pro munere.* Audi Lyram: *Cum igitur vidit consobrinam suam, & non habuit aurum, & argentum, seu iocalia ad dandum ei sicut seruus Abrahe dederat Rebecca, memor huius rei cœpit lachrymari.* Benè omnino. *Memor huius rei:* sanè quasi is ei acerrimus dolor fuerit, in benefaciendo, non tam eodem cum seruo passu ipsum incedere, quàm ab illo superari: *elenata* (inquit) *voce fleuit* vbi notanter quidem *eleuata voce*, & tantis mœroris signis editis ait facer Scriptor, illachrymatum fuisse Iacob, vt magnus hic luctus, & dolor affinitatem habere videatur cùm ingenti illo dolore, & acerbissimo fletu Esau fratris eiusdem Iacob ad præreptam sibi ab illo parentis benedictionem, & primogenituram, de quo dicitur Genes. 27. 34. *irrugit clamore magno*, & versu 38. *Cumque eiulatu magno fleret:* vt Iacob dum se à seruo in beneficentia superatum animaduertit: non secus ac frater Esau de prærepta sibi primogenitura, indoluerit, quasi ipsi vacuum primogenituræ, & principatus nomen, vera muneris dignitate amissa solummodo superfuerit. Quo omninò faciunt præfata sapientiæ verba de Dei filio: *Speculum sine macula Dei maiestatis* prout supra num. 2. expensa sunt: si tamen denuò obserues Græcam vocem *energias*, quæ ab Origene, & Augustino *inoperatio*, à nostro verò Vulgato Maiestas vertitur: nimirùm apud Rhetores propriè significat eam vim, siue efficacitatem, qua res sua vi nixæ non dicuntur otiosè, sed suum effectum sortiuntur; vt argumento sit ab inoperatione, siue beneficentia maiestatem verè, & efficaciter subsistere, & suum effectum, & splendorem nancisci: vnde si ea desit, maiestas otiosè dicitur, & frustra est.

Lyra.

Genes. 27. 34. & 38.

A

B

Ad ea verba,

In medio domus meę,

Principem non modò communi Regni bono generaliter prę picere, sed insuper priuata singulorum vtilitati quoad eius fieri possit debitam prouidentiam nauare debere.

ADNOTATIO XVII.

SEd enim, qui hucusque Principem communi Reipub. vtilitati suorumque beneficentiæ, atque benignitati intentum, & prouidentem fecimus, illud signatè ijs addendum censuimus: ne communem hanc benefaciendi curam sicuti Platonis Ideam, aut mente solùm contempletur, & tractet, aut de ipsa communiter & in vniuersum solummodo differat; sed in vnumquemque etiam subditorum singillatim deriuet, vt singulis omninò subditis quoad eius fieri possit singulariter prosit atque benefaciat: Constantio Imperatore pulchrè hac de re, & verbis, & exemplis Principes admonente in oratione de Themistio Philosopho, quam habuit in Senatu ad hunc modum. *Ego porrò officij mei partes esse duco, vobis non solum ex publicis bonis lætitiæ materiam præbere: sed insuper priuatæ singulorum vtilitati, quoad eius fieri queat, debitam prouidentiam, sollicitudinemque nauare.* Reddit sapienter rationem. *Communis enim vtilitatis tum demum sensus maximè percipitur, si illius fructus ad vnumquemque singillatim transmittatur. Vnde fit, vt cum etiam publicarum curarum finis in priuatum quemque desinat de eo potissimum sit laborandum.* Egregiè quidem, & regiè id *publicarũ curarum finis in priuatum quemque desinat.* Quòd enim subditis prosit, de communi Reip. salute generatim, atque vniuersè Principem agere, curamque habere nisi ille huius curæ fructum ad vnumquemque singulatim pertingere, & in singulos desinere studeat, atque laboret? Aptabuntur quidem non immeritò ei Principi subditi quod M. Antonio Imper. plus iusto philosophanti, & de regijs virtutibus generatim disserenti Auidius Cassius obijciebat apud Vulcatium Gallicanum. *Marcus Antonius philosophatur, & quærit*

Constant.

Vulcat.

de clementia, & de animis, & de honesto, & iusto, nec sentit pro Republica. Nec enim pro Republica sentire dicendus est is Princeps, qui Reipub. animus non est, ad eum modum quo Neroni dicebat Seneca lib. 1. de Clementia cap. 4. *Animus Reip. tu es illa corpus tuum.* Nimirum anima sic in singulis, & pro singulis corporis mēbris, ac in toto, & pro toto corpore sentit, quæ tota in toto, & tota in qualibet eius parte est. Quod velut acu tetigisse videtur Rex Athalaricus in edicto apud Cassiod. lib. 6. epist. 2. inquiens. *Qui Reip. statum, & generale cupit stare fastigium, ad vniuersa debet esse sollicitus, quia non est salus in corpore, nisi quam, & membra potuerint obtinere.* Vnde postmodum subijcit. *Sic regnum iure dicitur integerrimum, si nusquam fuerit imminutum.* Certè sub hoc sensu Seneca præfato lib. 1. de Clementia c. 1. cum eundem Principem sic primùm loquentem fecisset. *Ego ex omnibus mortalibus placui, electusque sum qui in terris deorum vices fungerer: ego vitæ, necisque gentibus arbiter, qualem quisque sortem, statumque habeat in mea manu positum. Quod cuique mortalium fortuna datum velit meo ore pronunciat: ex nostro responso lætitiæ causas populi, vrbesque concipiunt.* Deinde explicatius in eandem rem subijcit. *Nemo non cui alia desint, hominis nomine apud me gratiosus est.* Opportunè quidem, vt affirmet, sic se populis, vrbibus lętitiæ causas dare, vt communis vtilitatis, & regię beneuolentię, atque clementię fructus ad vnumquemque singillatim transmittatur, quo aliquis omninò sit, qui Principi charus, atque gratiosus non fuerit, & cuius vtilitati, quoad eius fieri licat debitam prouidentiam non nauet.

Seneca.

Cassiod.

2 Iam hæc prorsus Christiana, & ex Dei sensu facere fuerit operæpretium; & verò hunc in primis spectat, quę de Deo beneficentię, & benignitatis suę magnitudinem erga Ecclesiam Christianam demonstrante, noster Vates inquit Psalm. 47. 3. etenim cum præmisisset: *Magnus Dominus, & laudabilis nimis, in ciuitate Dei nostri in monte sancto eius.* Dominum laude summa dignissimum à magnitudine, & magnificentia, quæ erga res amplas & excelsas cum ingenti splendore agitatas versatur, omninò prædicans, quod Ecclesiam quidem suam tum summa sapientia, & prouidentia, tum splendidè, & magnificè gubernet, atque administret, eaque ratione ipsa *ciuitas regis magni*, iure optimo appelletur, de qua *gloriosa dicta* sint, & prędicentur; vnde signatè egregia hęc Dei prouidentia eluceat, sic aperit. *Deus in domibus eius cognoscetur, cum suscipiet eam*, siue vt ex Hebræo Hieronymus, *in auxiliando*, siue *ad auxiliandum*, & *protegendum*: vt dixerit magni Regis huius prouidentiam, atque egregiam Reipublicæ administrandæ rationem in eo singillatim percipi, quod non solum cōmuni vtilitati generatim consulat, sed singulis domibus ornandis, & demerendis peculiarem sollicitudinem adhibeat, vt publicæ curæ finis in vnumquemque tandem desinat. ita hæc elucidante ibi Chrysost. his verbis. *Prędicat eius authoritatem, laudem coronam dicens*: Ciuitas Regis magni: *Deinde ostendens quomodo sit ciuitas Regis magni per illud*, in domibus eius cognoscetur, *magnam ostendens prouidentiam, & quod eam totam omni ex parte seruat, non illud tantum totius curam gerens, sed etiam in vnamquamque domum suam ostendens prouidētiam*. Obserua illa, *ostendens quomodo sit ciuitas Regis magni*. Quibus omninò astruit ex Vate Chrysostomus, tunc Reipublicam à magno Rege administratā ostēdi, cùm ipsius prouidentia in singulis domibus cognoscitur: dum ipse priuatæ singulorum vtilitati quoad eius fieri potest, debitam operam nauat, *in auxiliando*, siue *ad auxiliandum*, nunc donis afficiendo, nunc consolando, nunc opem afferendo: vt nemo non vel hominis nomine ipsi gratiosus fuerit. Quæ sanè omnia Archadio Principi sic disertissimè suggerebat Synesius præfata oratione de Regno. *Tibi verò consentaneum in primis est, vt quem semel accepisti ordinem nunquam deseras, neque ei nominis affinitatem pudendam facias, sed ad eius imitationem te conferas, ciuitatesque non solum omni bonorum genere cumules, sed etiam felicitatem, quantam potes, in vnumquemque subditorum effundas.* Hæc ille.

Ps. 47. 3.

C

Hieron.

D

Chrysost.

Synesius.

3 Enim verò id veræ magnitudinis proprium esse, A vel ex ipsorum luminum mundi natura facilè colliges: *Fecit siquidem Deus duo luminaria magna: Solem in potestatem diei: Lunam, & stellas in potestatem noctis.* Genes. 1. 16. Psal. 135. 8. Quare magna? num quòd minora alia lumina sint? Non equidem, sed quòd verè magnitudinis leges implent, & potestatem, dignitatemque suam in inferiorum vtilitatem, lucemque conuertunt. Sed qua ratione? Planè dum magnitudinis suæ neminem omninò exsortem esse volunt, sed illam sic dispensant, vt eius fructus ad vnumquemque perueniat, singulis vrbibus, singulis domibus, singulis hominibus non minùs singillatim, ac toti orbi lucentia Ambrosio hæc eleganter obseruante libr. 4. Hexamer. cap. 6. vbi cùm præmisisset. *Fecit ergo Deus hæc duo luminaria, quæ magna possumus accipere, non tam aliorum comparatione* B *magnam, quam suo munere, vt est cælum magnum, & mare magnum. Nam & magnus Sol, qui complet orbem terrarum suo calore, vel Luna suo lumine, nec solum terras, sed etiam aerem hunc, & mare, cælique faciem.* Subiicit opportunè. *Quà in quacumque parte fuerint ęgi illuminant omnia, & æquè spectantur à cunctis, vt ea tamquam sui tantum regionibus immorari, & sibi tantum adesse, atque lucere singuli populi credant, cum similiter luceant vniuersis, vt nemo his propiorem alium, quàm ipse est, arbitretur.* Boni quidem Principes, æqui & prudentes magnitudinis suę dispensatores, qui publicarum curarum finem in priuatum quemque desinere faciunt.

[Gen. 1. 16. Psal. 135. 8. — Ambros. — August.]

4 Sed enim quomodo ab Augustino capiatur illud Psalm. 47. *Cum suscipiet eam*, scire est operępretium: nimirum sic Dominum ciuitatem suam suscipere affirmat: *quomodo suscipit medicus ægrotum curandum.* Et verò, si attendis, Medicus in ciuitate non quæritur, vt in illa generatim de Medicina disserat, & sanitatis regulas in commune pręscribat, sed vt in singulis eius domibus eius peritia, & ars cognoscatur: dum vnicuique singulatim medetur, eique sanando operam nauat. Quod quidem videtur animaduertisse ille, qui in calamitosissimi populi Principem electus: *Cuius vulnus & liuor, & plaga tumens non erat circumligata, nec fota oleo*: imparem se tanto oneri, atque sollicitudini cognoscens, dicebat. *Non sum medicus, & in domo mea non est panis, nolite me constituere Principem populi.* Isai. 3. 7. Vt dicere videatur; Non possum ego solus tot, tantisque malis medendis occurrere, & singulorum calamitatibus opem ferre, vti vnus tantùm medicus singulos vastissimæ vrbis ægros inuisere, eique medicinam adhibere non potest. Iam verò, vt Dominum videris ciuitatem suam sic gubernandam suscipere, quomodo suscipit medicus ægrotum curandum, audi quid ipse in Canticis dixerit cap. 4. 9. *Vulnerasti cor meum soror mea sponsa: vulnerasti cor meum in vno oculorum tuorum, & in vno crine colli tui.* Vbi præterquam quòd Dominus repetita oratione iterum atque iterum se vulneratum, & afflictum dixit, D tum à communi suæ Ecclesiæ tribulatione, & damno, tum à singulorum calamitatibus & ærumnis, notanter cùm ad hasce explicandas, siue designandas accessit, & oculorum, quorum nihil carius, nihil pretiosius, aut illustrius: & crinium, siue capillorum, quorum nihil despicacius, aut vilius, mentionem fecit, vt ostenderet: quomodo ad Rempub. gubernandam, & ad demerendos sibi subditos tanquam medicus ægros curaturus accederet: singulos videlicet singillatim inuisens, nullo potentioris, aut tenuioris facto discrimine, quòd omnibus benè vellet, omnibus & singulis benefacere cuperet, omnium, & singulorum calamitatibus angeretur. Cui cogitationi omninò concinit Paraphrastis Chaldæi translatio, sic reponentis. *Infixus est in tabula cordis mei amor tuus, soror mea sponsa: infixa est in tabula cordis mei dilectio minim. filiorum tuorum.* Præsertim si cum his Sponsi verbis ea componas, quæ idemmet Dominus sic disertè hac de re apud Matth. 25. 40. iis qui suis esurientibus, sitientibus, algentibus opem aliquam afferunt se dicturum pollicetur. *Quamdiu fecistis vni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis.* Planè quod vt est infixa in tabula cordis eius dilectio minimi filiorum Ecclesiæ, ita singulorum calamitates, & ærumnæ eius animum singillatim tangant, vt omnes singulariter souendos, & curandos suscipiat, id ad hęc verba ita expendente Saluiano Massiliens. lib. 4. ad Ecclesiam. *Nullus seruorum suorum exulat, nullus frigore, ac nuditate torquetur, cum quo ille non algeat: solus cum esurientibus esurit, solus cum sitientibus sitit, & ideò quantum ad pietatem illius pertinet, plusquam ceteri eget: omnis enim egestuosus pro se tantum, & in se eget, solus tantummodò Christus est: qui omnium pauperum vniuersitate mendicet.* Vt hinc etiam illud moneatur Princeps, tam ex munere suo singulis subditis benefacere, & opem ferre, & opem ferre debere, quàm vt Christi omnes medendos suscipientis vicem suppleat, siue etiam vt ipsi in illis auxiliarem manum porrigat.

[Isai. 1. — Isai. 3. 7. — Cant. 4. 9. — Matt. 25. 40. — Salnian.]

B 5 Nec abs re dixeris: non semel, sed iterum cordis sui meminisse Sponsum, dum ait: *Vulnerasti cor meum soror mea sponsa, vulnerasti cor meum, &c.* Vt duplici corde, hoc est duplicato cordis sensu ciuitatis, siue populi sui curam gerat, altero, communi illius bono generatim consulendo, altero, priuatę singulorum vtilitati prouidentiam nauando, ad eum planè modum quo Dei gubernationem, & prouidentiam describens August. lib. 5. Confess. cap. 11. ait. *O tu bone omnipotens, qui sic curas vnumquemque nostrum, velut solus cures, & sic omnes, tanquam singulos curares, & diligeres.* Quod sanè imitatus est Paulus, amplissimam Corinthiorum ciuitatem sic alloquens epist. 2. cap. 3. vers. 2. & 3. *Epistola nostra vos estis, scripta in cordibus nostris, quę scitur, & legitur ab omnibus hominibus: manifestati quod epistola estis Christi, ministrata à nobis, & scripta non atramento, sed spiritu Dei viui.* Vbi omninò obserua quæsitum dicendi modum, quo vsus est Paulus, inquiens, *Scripta in* C *cordibus nostris*: nam negotium facessit Paulum in plurali cordis sui meminisse cum scriptum fuerit, *Væ duplici corde*: Ecclesiastici 2. vers. 14. *Et vir duplex animo inconstans est omnibus viis suis*, Iacobi 1. vers. 6. & testatum reliquerit Aristoteles libro *de natura animalium*, cap. 18. animalia duo corda habentia, monstruosa esse. Et verò cum huic difficultati non vno modo PP. & Interpretes occurrant: aliis ad Pauli modestiam non suo tantum, sed Timothei, & sociorum nomine loquentis, aliis ad dilectionis amplificationem: nam dictio in plurali posita amplificat, referentibus: crediderim Apostolum signatè plura corda indefinitè posuisse, vt significaret sic se erga Corinthios gerere, sic omnes, & singulos diligere, ac si plura corda haberet, & singula singulis accommodaret, totam cordis sollicitudinem in vniuscuiusque vtilitate, & bono constituens. Vnde procul quidem esse ab illa execratione duplicis cordis: cùm ipse non duplex, sed vnum quidem quòd multiplex esset, cor haberet, quasi sui officii partes duceret, non solùm communem omnibus lætitiæ materiam præbere, sed insuper D priuatæ singulorum vtilitati debitam prouidentiam sollicitudinemque nauare, vt communis vtilitatis sensus omninò perciperetur, illius fructu ad vnumquemque transmisso. Quam sanè cogitationem ipsemet Paulus confirmat, cùm & hic subdit Corinthios sibi esse epistolam scriptam *non atramento, sed spiritu Dei viui*: quippe is Dei viui spiritus est, vt dicebat Augustinus, vt sic curet vnumquemque nostrum, velut solum curaret, & sic omnes tanquam singulos, & 1. ad Thessal. 2. 7. fidelium nutricem, sic se appellat: *Facti sumus paruuli in medio vestrum, tanquam si nutrix foueat filios suos*: vel, vt lectio Syriaca effert, *Instar nutricis amore complectentis filios suos.* Enim verò nutrix non omnes simul filios generatim fouet, non complectitur communi omnes indulgentia, sed singulos singillatim demulcet, & propriis, accommodatisq; vniuscuiusq; conditioni ac genio delinimentis, atq. beneuolentiæ signis cuilibet singulariter blanditur, hunc suas delicias, illum puerorum florem, istum totum ex gratiis, & veneribus factum compellans.

[August. — 2. Cor. 3. 2. & 3. — Ecc. 2. 14. — Iacob 1. 6. — 1. Thes. 2. 7. — Lect. Syr.]

6 Quò etiam omninò aptaueris ea Domini verba de nomine suo Moysi respondentis, quæ adnot. 14. adduximus: *Ego sum, qui sum. Hæc dices filiis Israel: Qui*

est,

est, misit me ad vos. *Dixitque iterum Deus ad Moysen:*
Hæc dices filijs Israel. Dominus Deus patrum vestro-
Exod. 3. 14. & 15. *rum, Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob mi-*
sit me ad vos. Exodi 3. 14. & 15. Si tamen obserues, in
Hebræis, & Chaldæis originibus, quod omnes trans-
latores adnotarunt: pro *ego sum, qui sum*, esse, *ero, qui*
ero. Quòd quamuis nonnulli interpretes de perpetuita-
te, & æternitate Dei capiant, vt velit ipse significare, se
perpetuum Deum, seu Deum qui semper erit: alij qui-
dem non ignobiles Auctores ad eximiam Dei erga po-
pulum suum prouidentiam, & curam quam de illo ha-
Rab. Sal. bebat, omninò reuocant; sic enim Rabbi Salomon.
Cùm Dominus dicit ero, qui ero, *sensus est, ero cum eis*
in præsenti tribulatione, qui ero cum eis in afflictione reli-
Oleaster. *quorum regnorum.* Similiter Oleaster: *Ero, qui ero, sci-*
licet erga vos, ac si dicat: ero qui fui erga vos in promis-
P. Prado. *sionibus implendis.* Sed omnium disertissimè P. Prado in
cap. 1. Ezechiel. in commentario de prima visione sect.
4. vbi multis adstruit, & ea verba velut ænigma esse,
quo significaret Deus, se non solum esse prouidum po-
puli gubernatorem, sed etiam strenuum Redemptorem,
Psal. 67. 5. sensumque communem habere cum illis Psalm. 67. 5.
Dominus nomen illi, &c. patris orphanorum, & iudicis
viduarum, qui habitare facit vnius moris in domo, qui
educit vinctos in fortitudine, &c. Quæ illum populo suo
egregiè prouidentem, atque benefacientem, omnique
sollicitudine eius bono inuigilantem denotant: sed
modò, qua ipse ratione se gerat, dum populi vtilitati
debitam prouidentiam impendit, obseruare operæ
pretium est: *Dominus* (inquit) *Deus patrum vestrorum,*
Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob, misit
me ad vos. Hæc enim notanter subiecisse videtur, vt
ostendat sic se vnumquemque curare, velut omnes: at-
que ita communi omnium vtilitati prospicere, ut insuper
priuato singulorum bono studeat, quemadmodum sin-
gillatim de Abrahamo ditando, & honoribus ornando:
& de Isaac protegendo, & tam de manu patris liberan-
do, quàm pluribus sibi beneficiis demerendo, necnon
de Iacob, siue in itineribus custodiendo, & omni bono-
rum genere, seu in patriis laribus, seu in domo Labam
cumulando, eadem sollicitudine curauit, ac si tantum-
modo de vnoquoque beneficiis afficiendo cogitaret:
ideò videns non dixisse Dominum, ego sum Deus Ab-
raham, Isaac, & Iacob, sed notanter voce *Deus* singulis
Patriarcharum nominibus singillatim affixa; *Ego sum*
Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob: vt innue-
ret, tam peculiarem prouidentiam, & curam se erga
quemlibet illorum Patrum habuisse, ac si totam suam
prouidentiam, siue diuinitatem ipsam ei addictam ha-
Pereyra. beret, ut benè adnotauit Pereyra in cap. 3. Exodi numer.
33. vbi cùm dubitasset, cur Dei nomen ter ab ipso fue-
rit repetitum? Respondet, *An quia nomen Dei significat*
prouisorem, & benefactorem? Deus autem singularem
quandam, & propriam erga quemlibet illorum trium
prouidentiam, curam, & benignitatem suam ostenderat,
propria cuique eorum tribuendo beneficia. Ita ille.

7 Sed enim illud in hanc rem fuerit maximè op-
portunum, quod Domino legem suam omnibus omni-
nò in vniuersum, siue præsentis illius æui, siue futuri ho-
minibus generaliter præscribente, eos non in plurali; vt
res exigere videbatur, sed in singulari hunc in modum
fuerit allocutus. *Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi*
te de terra Aegypti. Non habebis Deos alienos coram
me. Et statim, *Honora patrem tuum, & matrem tuam,*
vt sis longæuus super terram quam Dominus Deus tuus
Exod. 20. 2. et seq. *dabit tibi. Non occides, &c.* Exodi 20. vers. 2. & sequenti-
bus. Quod si ambigas, cur qui toti mundo leges fere-
bat, dicendi formulam sic vni tantùm homini aptare
voluerit, ac si vnus omninò in mundo homo esset: oc-
currit disertè Philo libro *de Decalogo*, hunc in modum.
Philo. *Respondendum est igitur, ideò placuisse hanc formulam,*
vt lectores sacræ Scripturæ discerent quiddam valde pul-
chrum, & necessarium: videlicet vnumquemque tantisper
dum Deo paret, à legibus honore æquari frequentissimo
populo, vel potius omnibus gentibus, addo amplius mundo
etiam vniuerso, quoniam alicubi quendam virum iustum
laudans, inquit, Ego sum Deus tuus: *ipse autem erat*
Deus mundi totius. Ita ille. At enim verò opportuniùs for-
san hanc Philonis responsionem eò dirigas, vt Deum
optimi Principis strenuique gubernatoris, munus im-
plentem faciat, qui totius mundi vtilitati sic prospicit; vt
singulorum hominum bono attentissimè consulat, qua-
si communis vtilitatis sensus tum demum maximè per-
cipiatur, cùm illius fructus ad vnumquemque singilla-
tim transmittitur. Ideò notanter Deus gubernans, im-
perans, leges ferens præmia promittens, dona distri-
buens, vnumquemque hominum singulariter alloqui-
tur, vt publicarum curarum finis certissimum sortiatur
effectum cùm in priuatum quemque desinit. Quid enim
ineptius, & à recta gubernandi ratione magis alienum,
quam humanum genus sic curare generaliter, atque
fouere, ut singuli homines algeant, & pereant: omnibus
item omninò hominibus, aut præmia proponere, aut
supplicia minari, quin huius prouidentiæ effectus in
priuatum quemque desinat? Quò placet referre pecula-
rem Assertoris nostri de vnius Thomæ salute curam, cū
videlicet totius generis humani redemptione ab ipso
perfecta, ad illius incredulitatem curandam, opportu-
namque ipsi medicinam adhibendam singillatim ad-
uenit: vulneraque illa gerens, quę pro communi omniū
salute acceperat, ei sic videnda, atque tractanda obtulit. *Io. 20. 27.*
Infer digitum tuum huc, & vide manus meas, & affer
manum tuam, & mitte in latus meum, Ioan. 20. vers. 27.
Vt omninò innueret, ad illum non minùs signatè, quàm
ad omne hominum genus ipsa pertinere, rursusque si
opus foret, similia pro eius vtilitate passurus. Sed & huc
omnes boni Principes intenti, dum imperij maiestatem,
salutis tutelam, & beneficentiam in suos, esse existima-
bant, singulorum vtilitati singillatim consulebant. Ita
quidem & Magnus ille Scipio totius Reipublicæ curam
agens sapienter dicere solebat: *Malle se ciuem vnum*
seruare, quam mille hostes vincere: & Cimon Athenien-
sis ea in suos liberalitate præditus erat, *vt semper eum*
pedissequi (ita Æmilius Probus in eius vita) *cum nummis* *Probus.*
sequerentur, vt si quis eius opis indigeret, continuò largire-
tur. Sed & ibi subdit Probus. *Nullum hortis suis, aut*
prædijs custodem adhibuisse, vt libertas cuicumque relin-
queretur, & fruendi quo ipse careret. Similia de Leone X.
Pontifice Maximo Antonius Sabellicus, & de Petro Lu-
sitaniæ Rege Duartius Nunnius in genealogia Regum *Sabellic.*
Lusitaniæ tradunt. Quorum exempla bonus Princeps *Duart.*
imitatus illustrem illam assequetur laudationem qua *Numnez.*
Cimonem pręfato loco prosequitur Æmilius inquiens:
Minimè esse mirandum, si & eius vita secura fuit, & *Probus.*
mors acerba.

Ad eadem verba,

Optimus Princeps subditos suos pro vniuscuiusque
gradu peculiariter honorat.

ADNOTATIO XVIII.

5 Est quidem hæc nobilissima siue regię beneuo-
lentiæ portio, siue celsissimi culminis pars, quæ
regium munus mirè illustrat, & implet, Principem, sibi
subditos tam honoribus quàm honoris signis afficere,
dignitatibus ornare. Nimirum, vt cęlum non tam inter-
uallo terram superat, quàm quod eam illustrat, lucem-
que & claritatem impartitur, ita Principes cęteris homi-
nibus excellentiores sunt, dum illos illustres efficiunt, &
honorum ornamentis cohonestant. Sic id censente S.
Cyrillo Alexandrino libro de recta fide ad Theodosium
Imper. Etenim cùm dixisset. *Supremum humanæ gloriæ* *S. Cyr.*
culmen Christianissimi Impp. longè maximo discrimine *Alexand.*
cæteris omnibus antecedens, præstansque præclara itidem
sors, munusque per illustre à diuina excellentia in vos de-
fluxit, nempe qui summa illius celsitudinis, & dignitatis
aliquod quoque vestigium, & quasi simulacrum in terris
extaret. Statim, quis supremæ huius gloriæ finis sit, &
quo in cardine ipsa versetur, sic indicat *Vos etenim omnò*
terreno fastigio superiores amplissimarum dignitatum
fontes estis. Vbi duo pulchrè adstruit Cyrillus: alterum
supremum humanę glorię culmen, itidemque perillustre

eò ire, vt honorum & dignitatum, quibus cæteros illustres faciat, fons & origo sit alterum, hac ratione Principem summę Dei celsitudinis simulachrum quoddam esse, quippe Dei proprium est, homines honoribus augere, & dignitatibus cumulare. Vel vide illum cùm primum animantia creauit, adducentem ea omnia ad Adam, ut ipse singulis nomina imponeret, sic enim Genes. 2. 19. *Gen. 2. 19.* *Formatis igitur Dominus Deus de humo cunctis animantibus terræ, & vniuersis volatilibus cæli, adduxit ea ad Adam, vt videret quid vocaret ea, omne enim quod vocauit Adam animę viuentis, ipsum est nomen eius; Appellauitque Adam nominibus suis cuncta animantia.* Vbi si dubites, cur cùm id munus imponendi singulis animantibus nomina tum maximę auctoritatis, eximijque honoris & gloriæ opus fuerit: tum Deo siue creationis, siue dominij titulo omninò deberetur: ipse sibi non assumpserit? ad manum est responsio, noluisse ipsum omnem sibi honorem, & gloriam assumere, sed illam cum subditis suis partiri, vt qui Creatoris honorem iam habebat, sapientis Nomenclatoris gloriam Adamo communicaret: scitè id expendente ad ea Genesis verba S. Basilio Seleuciensi oratione 2. *S. Bas. Sel.* vbi Deum cum Adamo, sic ea de re loquentem facit. *Esto Adam nominum artifex, quando rerum esse non potes: formentur a me, nominentur a te quæ procreata; partiamur huius fictricis solertia gloriam, me cognoscant artificem natura lege, te dominum intelligant appellationis nomine.* Opportunissimè illud: *partiamur huius fictricis solertię gloriam.* Quasi id maximè diuinum sit, nolle sibi Principem omnem gloriam vsurpare, sed illam cum suis subditis liberaliter, regiéque partiri.

2 Ad quem sanè modum cum Moyse idem Dominus se gessit, dum iam nomen, quàm auctoritatem, & munus suum cum ipso partitus est: sic illi disertissimè inquiens. *Exod. 7. 1.* *Ecce constitui te Deum Pharaonis*, Exod. 7. 1. vbi notanter non Principis, non Domini, non Regis; sed signatè proprium nomen Dei seruo suo indidit, adeò nihil veritus si diuino, ac debito sibi honore illum afficeret, vt potiùs de industria pari secum nuncupatione illum ornarit: nec diuinum illi nomen tribuisse contentus diuinæ etiam auctoritatis, & potentiæ participem effecit. Quare obserua quid ipsi hac de re dixerit Exod. 7. 17. *Exod. 7. 17.* nempe; *In hoc sciet quod sim Dominus. Ecce percutiam virga, qua in manu mea est aquam fluminis, & vertetur in sanguinem.* Sed hic meritò statim ambigis de sensu huius loci, & ad quem referenda hæc manus sit? ad Deumne, an ad Moysem? sic namque vtriusque propria esse videtur, ut neutri possit conuenire: nam primùm quidem hanc manum nec Moysis esse dixeris, cùm non Moyses, sed Deus ipse sit qui loquatur, & sese inde cognoscendum præbeat. *In hoc scies* (inquit) *quod sim Dominus. Ecce percutiam virga quæ in manu mea est*: deinde nec Deo illam possis commodè aptare, cùm virga non in Dei, sed in Moysis manu fuerit, qui eam omninò tenebat, vel dicito quando Dei manus virgam tenens apparuerit? At enim opportunè huic dubio occurrunt Cornelius, *Cornelius.* & cęteri interpretes, sic hæc verba D ad Deum referentes, ut tamen virga in manu Moysis esset, quam Dei quidem manum iure ab ipso appellatam dicunt, quia suam ei auctoritatem & potestatem Deus dederat, qui illum Pharaonis Deum effecerat: sic namque Cornelius. *Verba sunt Dei, & tamen Moyses virgam manu sua tenebat, non Deus; videlicet quia Deus Moysem fecerat Deum Pharaonis, suamque ei potestatem dederat, vt iuberet Aaron percutere Nilum, & in sanguinem illum conuertere.* Ergo Deum vides Moysi, & nomen, & manum suam commodantem, non solùm quia vbi Dei, aut Principis appellatio est, Dei etiam siue Principis manus esse debet, egregijs scilicet operibus diuinæ appellationi, & nomini applaudentibus, siue pro ea potiùs fidem iubentibus, vt alibi vidimus, sed etiam quia is Dei mos est, vt gloriam suam seruis suis impertiatur, siue cum illis partiatur, eosque illustres, & gloriosos reddat, nihil veritus si suęmet manus auctoritatem, & maiestatem illis communem fecerit.

3 Sed nun hoc tantum loco Dominum gloriam suam cum Moyse partientem videris, qui Exodi 32. *Exod. 32. 10.* A 10. populo ad morte peccante, sic ad eum locutus dicitur. *Dimitte me vt irascatur furor meus contra eos.* Quod si bene æstimas, perinde fuit, ac Moysi *deprecandi ausum præbere*: vt inquit Gregorius Magnus lib. 9 Moral. cap. 11. siue ei *dicere prohibe me*: vt loquitur Theodoret. *Greg. Magnus.* At inquis, si irasci tunc, & punire populum Deus volebat, cur Moysi iram eius impedituro reuelabat? Si parcere & misereri destinauerat, cur iram & indignationē suam iactabat? Triumphabat hic Iulianus ille desertor, Hebræorum Deum insectatus quasi varium, & inconstantem, & pœnitentem consilij sui. Calumniabantur etiam Marcionitæ, apud Tertullianum libr. 2. contra Marcion. cap. 26. *Meliorem affirmantes Moysem Deo suo deprecatorem, imò prohibitorem iræ.* Sed impio illi Augusto S. Cyrillus Alexandr. lib. 5. contra Iulianum, & Hæreticis, Tertullianus ibi sapienter satisfaciunt, affirmantes Deum ibi nec ferocia animi iram suam iactasse, B nec inconstantia cohibuisse, sed iustè quidem excandescentem, simulque ad misericordiam pronum Moysi inspirasse, vt pro populo obsecraret, vt inde mundo fieret manifestum, quanta illius dignitas esset, & quanta in honore apud Deum haberetur: sed audi Tertullianum *Tertull.* ita dicentem. *Sed sufficit, si & Moysi p̄ opriè donatus est populus ad præsens. Quod vt famulus postulare posset à Domino, id Dominus à se postulauit. Ad hoc enim famulo dixit*: Sine me & disperdam illos, *vt ille postulando & semetipsum offerendo non sineret, atque ita disceres quantum liceat fideli, & Prophetę apud Deum.* En quo fuerit Domini consilium iram suam manifestantis: nēpe ut dum illam Moyses precibus suis cohibebat, manifestum fieret, quantum ipse gratia apud Deum valeret ac proinde summo apud omnes in honore haberetur. Nec Moysem solum Deus tam honorificè tractat, qui Salomone auctore, *cum tranquillitate iudicat, & cum magna reuerentia disponit nos.* Sapientiæ 12. obserua il- *Sap. 12.* C lud *cum magna reuerentia*: quod perinde est ac si dixerit Sapiens, ingentem nobis honorem tanquam magnis & excellentibus à Deo exhiberi, ad eum modum, quo nos summos viros honorificentissimè tractamus, sic hęc expendente Saluiano Massiliensi lib. 2. de *Prudentia* dum ait. *Saluian.* In isto Scripturæ loco non gubernatio tantùm Sacra, sed dignitas declaratur humana. *In hoc enim quod ait: disponis nos: Vis diuina gubernationis. In hoc autem quod* cum magna reuerentia, *culmen humanæ ostenditur dignitatis.*

4 Pressit sępiùs hęc summi Patris vestigia Dei Filius, signatè verò quum eximium illud miraculum perfecit, quo quinque panibus, & duobus piscibus tot hominum millia in deserto, vsque ad satietatem pauit, dum gloriam miraculi eum ad modum disposuit, ut illius non omninò exortes viderentur eius esse discipuli: sic tem referente Matthęo cap. 14. 19. *Acceptis quinque panibus, & duobus piscibus aspiciens in cælum, benedixit, & fregit, & dedit discipulis panes, discipuli autem turbis*: Notanter, *& dedit discipulis panes, discipuli autem turbis.* *Matt. 14. 19.* Sed cur discipulis ipse dedit, vt illi turbis darent; cùm facilius esset suismet manibus dare turbis? Respondent D Chrysostomus, Leontius, & Euthymius non frustra panes per Apostolorum manus transiisse, cùm in illis ipsorum multiplicatio facta fuerit. *Chrysost. Leontius. Euthym.* At rùrsus hic & opportunius dubites: Cur Christus panes Apostolis multiplicandos dederit, cum hinc ipsi miraculi patratores censeri possent? Respondit sapienter Maldonatus hac omninò de causa id à Domino effectum fuisse, ut suam ipse gloriam cum illis partiretur, siue in illos potiùs transferret. *Maldon.* *Videtur mihi voluisse Christus* (ait ille) *miraculi gloriam à se in Apostolos quodammodo transferre.* O bonum Dominum! O Magnum, & optimum Principem! O verum iustitiæ solem! De quo iure dixit Salomon: *Est hæc speciosior sole, & luci comparata inuenitur prior.* Sap. 7. 29. *Sap. 7. 29.* Quæ enim speciosior lux, aut præclarior splendor, quàm miraculi gloriam à se in seruos suos transferre, vt ipsi honorati, gloriosique videantur? Itane Sol cum alijs luminaribus se gerit? Audi. *Fecit Deus duo luminaria magna, & stellas.* Genes. 1. 16. & Psalm. 135. 8. *Qui fecit luminaria magna &c. Solem in potestatem diei: Lunam & stellas in potestatem noctis*, eodem die, eodem *Gen. 1. 16. Ps. 135. 8.*

iussu,

iussu, eadem lege facta, sic id expendente Athanasio serm. 3. contra Arrianos. *Non enim vllum ex astris, aut magnis luminaribus ita apparuit, vt hoc prius, illud posterius in rerum natura emergeret, sed omnia eodem die, eodemque iussu ad essentiam vocata sunt.* Vidisti duo luminaria magna, Solem scilicet & Lunam? Iam ecce tibi, alterum ex illis è magno minus factum, perget siquidem Moyses. *Luminare maius, vt praeesset diei, Luminare*
Gen. 1.16. *minus, vt praeesset nocti.* Genes. 1. vers. 16 Audis luminare magnum Lunę minus, siue imminutum iam redditum? Quare? quia quod reipsè in se magnum erat, ex Solis praesentia & vicinitate inumbratum *minusque* apparuit,
Rupert. ita adnotante Ruperto his verbis lib. 1. in Genesim cap. 42. *Vtraque luminaria magna sunt, ad alterutrum autem relatione sine comparatione facta luminare maius est Sol, luminare minus est Luna.* Enim verò hac de causa à summo rerum Conditore suam creaturis dignitatem, & innatum splendorem conseruante tegmen siue tabernaculum Soli positum fuisse, quo immoderata lucis suę acies constringeretur siue tegeretur, dum nocte abscondintum tam Luna, quàm stellę micare, atque lucere possent, disertè Noster Vates as-
Ps. 18.16. seruit Psalm. 18.16 inquiens. *In Sole posuit tabernaculum*
Lec. Heb. *suum*: quippe ex Hebraeo omninò sub praefato sensu le-
Agellius. geris. *Soli posuit tegmen siue tabernaculum*, vt benè ibi adnotauit Episcopus Agellius, & alibi à me obseruatum est. Vides Dei Filium speciosiorem Sole, qui vt ille aciē suam extendit qua se luminare maius, magnum verò Lunę luminare minus efficiat, ita hic sibi ipsi tegmen imponit, vt minora Apostolorum lumina splendidiora & maiora faciat?

5 Sed id rursum luce clarius videris, dum idem Dominus ipsamet Solis lancea & splendore armatus, debitam seruis claritatem adeò non abstulit; vt illam potiùs magis illustrem, atque conspicuam reddiderit: quippe cum ipse in monte *transfiguratus est, resplenduit facies*
Matth. 17. 2. *eius sicut Sol*, Matthęi 17. 2. *Et ecce* (inquit Matthęus) *apparuerunt illis Moyses & Elias cum eo loquentes.* Sed
Luc. 9. 31. quomodo apparuerunt? Audi à Luca cap. 9. 31. *Visi in*
Tertul. *maiestate*: siue ut legit Tertul. lib. 4. contra Marcion cap. 22. *in consortio claritatis*: quin videlicet faciei Domini Sol seruorum claritatem inumbraret, imò verò peculiari luce perfunderet: subiiciente statim Matthęo vers. 4. *Et ecce nubes lucida obumbrauit eos*: Dominum scilicet, & seruos. Sed cur *nubes lucida*? nubes quidem vt Solis esset tegmen illum tantisper inumbrans: *lucida* autem, ut
Plin. Iun. Moysi, & Elię lucem & splendorem tribueret. Haec dum audis, vix te cohibere valeas, quin statim à Plinio tanquam ab iniusto possessore extorseris, quę de Imperatore Traiano magnos viros honore afficiente, nec illis vnquam claritatem imminuente, adducta Solis imagine, sic ait in Panegyrico. *Est haec natura syderibus, vt parua, & exilia validiorum exortus obscuret, similiter Imperatoris aduentu legatorum dignitas inumbratur, tu tamen maior omnibus quidem eras, sed sine illius diminutione maior, eamdem auctoritatem praesente te quisque, quam absente retinebat: Quin etiam plerisque ex eo reuerentia accesserat, quòd tu quoque illos reuerebare.* Nimirum hęc Soli iustitię in consortium claritatis, & maiestatis suę Moysem, & Eliam suscipienti omninò aptari debent, quippe ipse maior omnibus quidem infinito interuallo erat, at sine vlla illorum diminutione maior, eamdem scilicet auctoritatem & claritatem eo praesente ipsi, quam absente retinebant, imò verò maior illis reuerentia accedebat, quod ipse quoque eos reuereri, & auscultare videretur.

6 Nec fuit certè contentus bonus Dominus si suos sic familiares in consortium claritatis admitteret, quin ab ipsius fulgentissimo splendore inumbrarentur, nisi etiam maiorem illis extrinsecus gloriam claritatemque quam ipse haberet, liberaliter impartiretur: ipsomet disertissimè dicente. *Amen Amen dico vobis, qui credit in me, opera quae ego facio, & ipse faciet, & maiora horum faciet.* Ioan. 14. 12. Quare *maiora*? quia ipse omnium
Ioan. 14. 12 maior, cui multò verius, quàm de Traiano dicebat Pli-
Plin. nius. *Nullam in eo gloriam posuit, quod sit omnibus maior, nisi maximi fuerint, quibus maior est.* Quia ipse verus

A Dominus, & germanus Princeps, qui supplicium suorū merita excedit, & vota, quique suos quodammodò reuereri velit, ut maior illis inde reuerentia & auctoritas accedat, praesertim cum malus dęmon, sic pessimum suum discipulum Antichristum erudiat, vt maiorem quā ipse concupiuit honorem ambiat, dum magister, simili altissimo, discipulus verò supra altissimum extolli studet: scitè hęc omnia obseruante, monente que Ambro- Ambros.
sio in id Psalm. 118. *Increpasti superbos*, serm. 3. his verbis. *Ita que cum sit nequissimus, vt honorem non dederit Domino Deo nostro, peiores tamen discipulos erudiat, ille enim se sic exaltauit, vt vellet aquari, & similem esse Altissimo: discipulus autem eius, vt significatur ab Apostolo, indignaturus est equalem se, similemque ęstimari Deo; scriptum est enim*: Cùm reuelatus fuerit homo iniquitatis, & filius interitus, qui aduersatur, & extollitur supra omne quod dicitur Deus. *Magister igitur similem honorem praesumsit, hic superiorem. Ideòque & Dominus ad discipulos suos dixit.* Maiora his facietis: *ut quibus serpens plus ademerat, quàm ipse amiserat, maiora Christus*
B *re donaret; quàm ipse in terris fecerat, in se enim volens principem mundi fallere, in discipulis triumphare.* Hęc Ambrosius, pende illud. *Ideòque & Dominus*: cur ideo? ne videlicet insana mali discipuli ambitio plus honoris concupierit, quàm bonus Magister suis discipulis prius fuerit impertitus. Sed & id pulchrè dictum est ab Ambrosio: *in discipulis triumphare*: vt Dominus de hoste victoriam sibi tacitam & occultam referret, discipulis verò egregiam triumphorum laudem, & spolia ampla relinqueret.

7 Iam verò bonos hinc, legitimos, & magnos denique Principes ab illegitimis, & insipientibus discriminari facilè videre est: & inter magnos & bonos Gregorium in primis Magnum, Pontificem quidem Maximū numerare operę pretium fuerit. Sane modestissimam illam formulam, qua is qui (vti Romanum Pontificem appellat Bernardus) *Sacerdos magnus, Summus Pontifex* Bernard.
C *Princeps, Episcoporum, Apostolorum heres, primatu Abel, gubernatu Noe, patriarchatu Abraham, ordine Melchisedech, dignitate Aaron, auctoritate Moyses, iudicatu Samuel, potestate Petrus, vnctione Christus erat, seruum seruorum Christi* in literis Apostolicis se compellabat, impudentissimi nostrę tempestatis heretici suam occasionem putauere, ut illamet tanquam telo ab hoste exorto Romanum Pontificem è supremo Apostolicę sedis culmine, ab eoque fastigio, in quo Dei Filius Petrum, eiusque successores firmiter collocauit, temerarijs ausis deiicerent, quasi serui appellatione vniuersalem Ecclesię pastorem, & Episcopum summum se esse negaret. At enim verò stultissimi homines vt humilitatis & modestię, ita verę magnitudinis prorsus ignari regiam Gregorij mentem non sunt assecuti, nimirum ille vniuersalem se Ecclesię Episcopum te vera esse, eaque ratione, ipsum generalem de tota Ecclesia, Greg.
atque adeò de Episcopis omnibus curam, & solicitudi- Mag.
D nem pastoralem attingere, minimè ambigebat, qui toti Ecclesię leges, & iura dabat, sed enim eà de causa vniuersalis Episcopi cognomen sibi de industria vsurpare nolebat, ne inde cęterorum Episcoporum dignitas inumbraretur, quasi vnus ille in orbe solus Episcopus esset, cęteri autem, vel vicarij ipsius, vel nullo modo Episcopi censendi, tale enim quid prima facie vniuersalis Episcopi nomen vulgi sensibus ingeri videbatur: scitè id ipsomet Gregorio asserente, monenteque lib. 7. Registri epist. 30. indictione prima, vbi vniuersalis Episcopi cognomen, quod ei Eulogius Alexandrinus Episcopus in epistolis dabat, pulcherrimis his verbis repudiat. *Ego enim non verbis quęro prosperari, sed moribus. Nec honorem esse depute, in quo fratres meos honorem suum perdere cognosco. Meus namque honor est honor vniuersalis Ecclesię, Meus honor est fratrum meorum solidus vigor. Tunc ego verè honoratus sum, cum singulis quibusque honor debitus non negatur. Recedant verba, quę vanitatem inflant, charitatem vulnerant.* Hęc Gregorius. Egregiè quidem omnia. Sed illud regiè & opportunissimè. *Tunc ego verè honoratus sum, cum singulis quibusque honor debitus non negatur.* Vt dixerit, tum me verè Solem

lem conspicabor, cùm in honore solus non fuero, sed A mihi ipsi tegmen impofuero, ne cæterorum dignitas inumbretur: nec enim sic luminare maius esse cupio, vt à me alia lumina minora fiant. Quam equidem Gregorij mentem omnino probauit eius decessor Pelag. 2. dum Patriarchæ vniuersalis nomen, tam sibi quàm alijs
Gratian. omninò vsurpari, sic interdicit apud Gratianum in capite nullus distinct. 70. *Nullus Patriarcharum vniuersitatis vocabulo vnquam vtatur, quia si vnus Patriarcha vniuersalis dicitur, Patriarcharum nomen cæteris derogatur: subiicit. absit hoc, absit à fidelis cuiusquam mente, hoc sibi vel velle quemquam arripere vnde honorem fratrum imminuere ex quantulacumque parte videatur.*

8 Erat plane hoc itidem studium Magno Constantino, vt subditos suos pro singulorum statu peculiari
Euseb. honore afficeret, testante Eusebio lib. 4. Historiæ cap. 1. hac omnino de causa nouos honorum titulos exquisiuisse, ut quantum posset amplis suos honoribus ornaret: erat etiam & Magnis nostris Theodosio, & Traiano, di-
Pacat. cente de primo Pacato. *Pars benignitatis cum plures afficere honoribus velles, quam honorum loca admitterent, & angustior esset materia voluntate, nec mentem tuam quamuis diffusum caperet Imperium, quem nondum aliquo prouexisti gradu, dignatione solatus es ille cohonestatus affatu, ille mensa beatus, ille osculo consecratus est. Ita omnibus, qui te Principe sibi iure confiderent, aut processit dignitas, aut satisfecit humanitas*: vbi bene illud dictum à Latinio est, *te Principe sibi iure confiderent*, vt dixerit omnes omninò subditos peculiare tus habere ad hono-
Plinius. rem & dignitatem a Principe accipiendum: similiter de Traiano Plinius *Si quid vnquam stirpis antiqua, si quid residua claritatis hoc amplexaris, & refoues, & in vsum Reipub. promis. Sunt in honore hominum, & in honore famæ magna nomina ex tenebris obliuionis indulgentia Cæsaris, cuius est vt nobiles conseruet, & efficiat.* Sed enim regium hunc morem bonos Principes obseruasse solitos, adhuc cùm familiares suos a se amouere vellent, C specie scilicet honoris illos aut eiicientes, aut imperio
Æmil. Prob. abstrahentes, tam ex veteribus, quàm recentioribus Scriptoribus omnino nouimus. Sic apud Æmilium probum
Dio. Cass. in vita Gracchi, Nasica *per speciem legationis in Asiam ablegatus*, & Ciceroni Cæsar apud Dionem Cassium lib. 38. amicè pollicetur, se eo legato vsurum, *vt non iam tanquam reus cum ignominia, sed honestè, & cum imperio Clodium subterfugeret*: imo & in Principatu Neronis ij *Centurionum Tribunorumque qui sortem Britannici*
Tacit. (quem ille Princeps veneno sustulerat) *miserabantur remoti per speciem honoris*, apud Tacitum lib. 12. Annal. Ad quem etiam modum Valentinianus Imperator, ma-
Nazianz. gnum Gregorium Nazianzenum sibi non vndequaque gratum, non palam à se remouit, sed magnis honoribus affectum: quod ipsum minimè latuit vnde ei rescripsit epist. 196 *Est quidem facile speciosum aliquem prætextum inuenire, teque excusare, atque aqua dicere videri, nempe nos à te minimè eijci, verum hinc potius honore abs te afficí, quod vobis vicinos esse cupias: addes etiam fortasse, quod nos amicè, & vt cognatos decet complexis, atque etiā aliquem ex nostra amicitia fructum capere vis. Hoc autem merus sermo est, non res.* Enim verò vt Principes prætextum aut velamentum obtendentes suis rationibus pertioti, per speciem honoris suos à se familiares amouebant, siue imperio abstrahebant, ita Dominus simplicissime & prosummè, benignitatis suę ingenio agens, siue cum iratus aliquem domo sua expellit, siue cùm alia ratione dato muneri abstrahit, peculiari illum honore afficere solet, vel vide vt se cum Adamo gesse-
Gen. 3. 23. rit Genes. 3. 23. Etenim vt aula sua eiecerit, nam *emisit eum Dominus Deus de paradiso voluptatis, eiecitque Adam*: ac prius fecit *Dominus Deus Adæ, & vxori eius tunicas pelliceas, & induit eos*: siue vt Chaldæus transtu-
Gen. 3. 21. lit. *Fecit Dominus Adæ & vxori eius vestimenta honoris, super cutem carnis sua, & induit eos*. Genes. 3. 21. vidclicet vt non modò indueret, sed etiam honoraret; ne ab eius domo aliter quàm honorati, ornatique discederent. Illud verò pulcherrimum, quòd Moysem, & Eliam munere & officio abstrahend is, nam *lex & Moyses vsque ad*
Luc. 16. 16. *Ioannem* Lucæ 16. vers. 16. suę primùm claritatis, & ma-

iestatis (vt vidimus) in monte consortes ostendit, Lucę *Luc. 9. 31.* 9. 31. scitè id ita adnotante Tertull. lib. 4. contra Marcion.
Tertul. cap. 36. *Tradit igitur Pater Filio discipulos nouos, ostensis prius cum illo Moyse & Elia in claritatis prærogatiua, atque ita dimissis, quasi iam & officio & honore dispunctis* Hoc est perfunctis, absolutisque, vt Scholiastes adnotauit. Pulchre illud *ita dimissis*: cum claritate scilicet & honoris, siue maiestatis prærogatiua, ne tamquam rei cum ignominia discederent.

9 Iam Principes à regia conditione aberrantes, dum sic sibi totum honorem, gloriamque volunt, vt neminem in consortium claritatis suscipiant, cognosce: & primò quidem insanum illum Nabuchodonosor, sibi suoque nomini auream illam molem erigente Daniel. *Dan. 3. 1.*
3. 1. *Nabuchodonosor Rex fecit statuam auream, altitudine cubitorum sexaginta*, &c. Ad quem locum cùm omnes omninò Interpretes eò incumbant, vt putent hanc statuam ex illa, quam Rex ipse paulò antea somniauerat, tamquam ex idæa ab illo confictam, atque construtam fuisse, meritò ambigunt, cur ille in materia variauerit, cum hanc totam ex auro construxerit, somniatam verò statuam non solùm auro, sed etiam argento, ære, & ferro conflauerit? Respondeor autem, eam ipsius mentem fuisse, vt qui in somniata statua se ipsum auro, cęteros verò Reges & Principes argéto, aliisque metallis adumbrari didicerat, totam sibi claritatem, & honorem vsurparet, & se vnum colendum adorandumque proponeret, quasi solus maiestate, & honore dignus esset, quin aliqua aliorum fieret mentio, aut aliquis illis claritatis honor obtingeret, ita ibi Maldonatus inquiens: *Maldon.*
Propterea non ex multis metallis qualem viderat, sed ex auro eam, ingentisque magnitudinis fabricasse, vt significaret, se solum totius orbis Monarcham futurum esse. Talis quidem erat insani huius Principis alios omnes obscurare volentis ambitio. A quo sanè longius non aberit Constantius Imperator apud Ammianum Mar-
cellinum lib. 16. qui quæ ab Ducibus suis passim gere- *Ammian.*
bantur, vni sibi vendicare solebat, nec vlla ipsorum mentione facta ea per laureatas literas quasi à se confecta prædicare, sic enim ille. *Tunc & deinde edictis propositis arrogantèr satis multa mentiebatur, se solum cum gestis non adfuisse, & dimicasse, & vicisse, & supplices reges gentium erexisse aliquoties scribens: & si, verbi gratia, eo agente tunc in Italia, dux quidam egisset fortiter contra Persas, nulla eius mentione per textum longissimum facta, laureatas literas ad prouinciarum signa mittebat, se inter primores versatum cum odiosa sui iactatione significans.* Et statim. *Argentorato cum pugnaretur, describens prælium, aciem ordinasse, & stetisse inter signiferos, & barbaros fugasse præcipites, sibique oblatum falsò indicat Chonodomarium, proh rerum indignitas! super Iuliani gloriosis actibus conticescens, quos sepelierat penitus, ni fama res maximas vel obumbrantibus plurimis silere nesciret.* Hæc Ammianus de Constantio, tamquam D inuisto Sole alia lumina obumbrante. Quo etiam stimulo Trebellius Pollio Gallienum Imperatorem pun-
git, cùm ait. *Vincente Odenato triumphauit Gallienus, nulla mentione patris facta.* Sed & his Principibus pe- *Trebelius.*
ius peccabat Adrianus Imperator, qui cùm ambitiosus supra modum (vt ait Dio Cassius in eius vita) iactaret se nihil eorum ignorare, quæ aut in pace, aut in bello, siue ad Regem, siue ad priuatum pertinerent, *inuidebat magis, quam amulabatur. Quare* (subdit Dio) *quosdam celebres & excellentes artifices, quos aquare non poterat, alios,* *Dio Cass.*
& quidem frequenter subuertit, alios seu studiorum & artium amulos interfecit: quippe cupiens omnes in quacumque arte, & disciplina superare. Malum quidem Principem, neminem præter se lucere, aut crescere volentem, ad instar rhāni illius, malo fato, ab arboribus ad regiam dignitatem euecti, qui tunc demum se imperio frui existimauit, cùm alias arbores multò meliores se *Iud. 9. 15.*
omninò combussit. *Egrediatur* (inquit) *ignis de rhamno, & deuoret cedros Libani.* Sed quid illę meruere vt peccarent? aut quo iure à Principe rhamno comburantur? Ne videlicet extra ipsum aliquid florcret, & cresceret; sed omnem sibi ille arborum honorem, & pompam vendicaret.

10 Nec

10 Nec hinc discesserim, quin priùs obseruem, nihil vnquam Principi de maiestate, & claritate sua decedere, quòd splendorem suum cum alijs partiatur, quòd hic potissimum locum habeat quod de luce aiebat Tullius: *qui de suo lumine alteri lumen accendit, non-* Tull. *ne nihi magis lucet?* Certè summus Pater, quod optimè nosset nonnullas mentes adeo cæcas esse futuras, vt Filium ipso minorem assererent, *ad dexteram maiestatis suæ* de industria collocauit ad Hebr. 1. 3. Heb. 1. 3. *Ne si in alia parte sederet, minor esse videretur*, inquit Anselmus. Anselm. Et tamen cùm vel ex modo loquendi, siue ex humana consuetudine dexter locus potior esse videatur, nullus vnquam hominum fuit, qui Patrem Filio ad dexteram maiestatis sedente, minorem esse aut dixerit, aut cogitauerit. Ad quem sanè modum, cùm decertanti Stephano Dei Filius è solio surgens, haud dubiè, quin vt & auxilium & honorem deferret, stans apparuit, *video* (inquit ille) *cælos apertos, & Iesum stantem à dextris virtutis Dei*. Act. 7. 56. Actuum 7. 56. adeò nihil de maiestate & splendore suo amisit, vt Stephani potiùs oculos in admirationem, & cultum in se rapuerit. Etenim cùm ex hoc stantis corporis habitu nugarentur hæretici Filium Patrem esse minorem, cum hic sedere, ille verò stare dicatur, sapienter occurrit Ambrosius, Ambros. quasi hinc potiùs peculiaris Christi splendor quodammodo eluceat: sic namque ille libro 3. de fide cap. vltim. ad finem. *Vt autem euidentius cognosceretur, nullam esse stantis iniuria, sed potestas, Filium Stephanus obsecrabat, vt se amplius commendaret Patri dicens*, Domine, ne statuas illis hoc peccatum. Ita Ambros. & post pauca. *Aut si volunt Stephanum Patri dixisse videant quid propria testificatione significent. Licet nos ista non moueant, aduertant tamen qui totum in littera constituunt, & in ordine, quod filius priùs sit rogatus.* Hæc ille, non quidem vt Patri aliquid deroget, *qui vnitatem paternæ maiestatis, & Filij*, omninò adstruit, sed vt appareat, nihil de maiestate, & splendore suo Dei Filium amittere potuisse, quod Martyrem suum honorans in illius certamine non tam sedere, quàm stare voluerit.

Ad eadem verba,

Misericordiam cantabo.

Amant suorum Princeps, æquè ac ipsi, eorum ærumnis, & calamitatibus tangitur,

ADNOTATIO XIX.

1 Dulcissimo sanè concentu misericordiam cum Dauide cantauit Princeps, dum verò amore misericordiam præseminauit, egregiè in suos beneficus, vtiliumque prouisor, at tunc omninò misericordiam ad diuinę harmoniæ leges canet, cùm suos mollissimo affectu complectens, in ipsorum ærumnis, & calamitatibus, humanitatis sensum omni modo & ratione ostenderit, vt ipsis dolentibus & afflictis, dolorem & afflictionem sustineat, & cum illis infirmantibus infirmetur, cum esurientibus esuriat, & quoscumque illi casus pertulerint, sibimet accidisse existimet, imo verò quidquid subditi exteriùs patiantur, ipsemet in corde & visceribus sentiant, & perferat: quippe vt hęc Amoris lex est, ad amati dolorem condolere, ita etiam hęc capitis, hęc coronæ natura est, vt ad cuncta singulorum membrorum vulnera doloris sensu simul afficiatur. Quod planè primùm ostendit Dominus, cùm ea ratione, quòd hominum caput, & Princeps esset, non aliam coronam, quam spineam capiti suo imponere voluit, vt factis potiùs quàm verbis disceret omnium calamitatum, & ærumnarum aculeis, qui singulis sui corporis membris infiguntur, actiùs se in capite compungi, dum illis patientibus compatitur, & ipsorum casus & ærumnas, suas omninò esse ducit: deinde verò dum harum spinarum mysterium disertissimè patefecit, Matthæi 25. Matt. 25. 42 42. sic se in iudicij die vniuerso cęli, terræque senatu adstante impijs dicturū pollicitus. *Esuriui, & non dedi-* A *stis mihi manducare, sitiui, & non dedistis mihi potum. Hospes eram, & non collegistis me, nudus, & non cooperuistis me, infirmus & in carcere, & non visitastis me.* Quibus sanè verbis adstruit Dei Filius se ęquè perferre omnia omninò mala, quæ sui patiuntur, quòd ipsi omnes suorum spinæ, omnes aculei inhæreant. Sic sapienter premente hęc Domini verba Saluiano Massiliensi Saluian. lib. 4. ad Ecclesiam hunc in modum. *Vbi ergo sunt illi, qui dicunt Dominum nostrum Iesum Christum officio nostrorum numerum non egere? Ecce & esurire se pariter, & sitire, & algere commemorat. Respondeat quilibet horum, si non eget, qui esurire se queritur? Si non eget, qui se esurire testatur? Ego plus addo aliquid Christum non solum egere cum cæteris, sed multò plus egere quam cæteros: in omni enim pauperum numero non est vniuersorum omnium vna paupertas. sunt enim quidam, quibus etsi vestimenta desunt, alimenta non desunt, multi sunt hospitio* B *egentes, vestibus non egentes, multi domo carentes, sed non subsistantia: sunt denique quibus etsi desunt multa, non desunt omnia, Christus tantummodo solus est cui nihil est, quod in omni humano genere non desit.* Sed quomodo inquis, qui *in gloria Patris* est, modò esuriat, modò sitiat, algeatque? Planè quòd vt *gloria & honore coronatus* sit, spinarum tamen coronam, hominum scilicet gubernationem, & regnum non deposuerit, & quia ipse eorum caput, illi verò eius membra sunt, quidquid hęc patiuntur, ipse compatitur, spinis ęquè caput, & membra compungentibus. Qua quidem ratione videtis non tam à Summo Patre, quàm à Christo Domino dicta hæc esse, quòd vt ille etiam cælitum & hominum Rex & Dominus sit, at modo peculiari de causa Regnum & gubernatio ad Christum pertineat (de quo nos multis egimus in epist. ad Philipp. ad id vers. 11. capit. 2. iuxta lectionem Gręcam *quod Iesus est Dominus*) (donec *is adiderit regnum Deo & Patri*: vt inquit C Paulus 1. Corinth. 15. 24. 1. Cor. 15. 24. Vnde quà Rex peculiariter est, spinarum coronam in capite quod cum membris compatitur, signate gestare dicitur, lege Regni ad id omninò vrgente, quæ nec Tragicum latuit, qui in Troiæ, & Troianorum excidio Reginam Hecubam Sen. Trag. sic suis compatientem, dolentemque inducit in Troadibus.

Quoscumque luctus fleueris, flebis meos.
Sua quemque tantùm, me omnium clades premit:
Mihi cuncta pereunt, quisquis est, Hecubę est miser.

2 Sed apagè hæc, vt opportuna tibi videantur, & audi Apostolum multò opportuniùs id monentem ad Colossens. 1. 24. Coloss. 1. 24. cùm ait: *Adimpleo ea quæ desunt Passionum Christi in carne mea*: siue ut Græca, & Syriaca habent, *Suppleo quod deerat afflictionibus Messiæ in carne mea.* Vbi dum iure ab omnibus ambigitur, qui dici à Paulo possit, deesse aliquid Passioni Christi ab Apostolo adimplendum, cùm ipsa & omninò perfecta, & infiniti quidem meriti ad exhaurienda omnium peccata fuerit? facilè ex dictis occurres, ut nihil omninò Christi Passionibus in genere meriti, atque satisfactio- D nis desit, at multa ipsum & in Paulo, & in cæteris fidelibus, quorum ipse caput & Princeps est, quotidie pati, cùm *solus sit* (vt dicebat Saluianus) *cui nihil est, quod in omni humano genere non desit*; Saluian. desunt ergo eius Passionibus, quæ suis modò membris desunt, ipso tamquam capite omnes membrorum dolores, & labores perferente. Sic hæc explicante S. Remigio ad id loci. *Suas passiones dicit deesse Christo, quia nostræ passiones, qui sumus Christi membra, Christi sunt, quasi enim vnus homo, vna persona est caput cum corpore; saluator cum saluandus.* Remigius. Accinit huic cogitationi Iustinus M. quæst. 138. Iustin. M. ad Orthodoxos, pulchrè eam Principibus accommodans dum regem & subditos mala perferentes cum homine corpore & anima constante sic componit. *Sicut homo ex anima & corpore constituitur, ita Regnum ex Rege & iis qui reguntur coagmentatur, & quemadmodum si homo manibus peccatum committens, tergo pœnas pendat, non iniquè, qui in eum animaduertit, agit, ita non iniustè Deus facit Principum delicta populi pœna coercens.* Seneca. Sed quæ hæc iustitię vindicatiuæ ratio? quæ Principis pœna sit? dum

Quid

Quidquid delirant Reges, plectuntur Achiui. Planè non minùs acerba, quàm si eidem Principis corpori flagella, & ictus infligerentur: nimirum bonus Princeps, qui corporis anima est, subditis dolentibus, afflictis, infirmantibus, esurientibus, algentibus, dolet, affligitur, infirmatur esurit, alget; vti de seipso dicebat Paulus: *Quis infirmatur, & ego non infirmor.* Et de Augusto Imperatore iusta supplicia sontibus inferente: *Dare illum pœnas apparebat, cùm exigeret*: Et de Vespasiano Suetonius, *iustis suppliciis illachrymauit etiam & ingemuit.* Cui subnixus rationi S. Petrus Damianus, inclytum Dei Confessorem, atque Pontificem, Martyrem appellare minimè dubitauit, sic inquiens: *Sanctorum Collega extitit, & Martyrum consors, cuius animam, etsi gladius persecutoris non abstulit, palmam tamen Martyrij non amisit.* Sed qua ratione, & modo? Subijcit. *Erat planè, & hoc singulare Martyrium; vt cum infirmantibus pariter infirmaretur, &c. Audi sine ferro Martyrem ex sola charitate morientem.* Quotidie morior (inquit Paulus 1. Corinth. 16. 31.) propter vestra gloriam. Sic ille.

Sueton. *S. Pet. Da.* *1. Cor. 16. 31.*

3 Vnde quidem duo facilè inferas: alterum nullum in eo Principe erga suos amorem esse, qui patientibus non compatitur, nec dolentibus condolet: alterum, acriorem omninò compassionis, quàm passionis dolorem esse: & de primo quidem, noster Dauid siue typicus, siue proprius locuples testis est; Typicè enim apud Achis Regem agens, *immutauit os suum coram eis, & collabebatur inter manus eorum, & impingebat in ostia portæ* 1. Reg. 21. 13. Quæ verba LXX. & ab eis Augustin. in Psalm. 33. sic legunt: *Et mutauit faciem suam coram eo, & affectabat in die illa, & tympanizabat ad ostia ciuitatis.* Sed quid est? *affectabat in die illa*, Audi Augustinum ibi. *Affectum habebat. Quid est affectum habere? Quia compassus est infirmitatibus nostris, & ideò voluit ipsam carnem suscipere, in qua mortem occideret. Compassus ergo nobis affectasse dictus est.* Vides affectum compassionem habere; compassionem verò siue passione non esse. Amor ergo compatitur, compatiens verò *collabitur*, siue condescendit, & cum flente flet, & cum dolente dolet, & cum patiente patitur. Quare pene cum dicendi modum quoad passionem Christi significandam vsus est Vates, *& tympanizabat ad ostia ciuitatis*: & cum quidem sic elucidat August. *Et quoniam qui crucifigitur, in ligno extenditur: vt autem tympanum fiat caro, id est, corium, in ligno extenditur, dictum est, & tympanizabat, id est, crucifigebatur, in ligno extendebatur.* Sed enim huic sensui illa simul subest epitasis, vt ex tympani imagine illa affectuũ sympathia & dolorum consonantia, quam persequimur omninò innuatur, quasi dum hęc abest, nec compassio, nec affectus adesse censeatur. Sic opportunissimè Sydonius Apollin. lib. 7 epist. 17. de egregio viro Victorio Comite morienti amico adstante, & penè commorientem dicebat, *non dignitatem minus, quã membra curuatus, ac supra vultũ propinqua morte pallentẽ dolore concolor factus, quid viro vellet, lachrymis indicibus ostendit.* Obserua illa, *dolore concolor factus*, quæ mirè quid amor valeat, quid compassio sit, ostendũt: eiusdem scilicet coloris, eiusdem sensus, id est, eiusdem doloris consortem facere Quò planè dixeris signatè iusse tot à Domino humanitatis miserias singillatim susceptas, dũ ipse & esurire, & sitire, & tristari, & turbari, & fatigari voluit, vt tunc omninò nostri misereri, nobisque compati videretur, cùm dolore concolor fieret. Quam quidem cogitationem omninò expressit Venerab. Philippus Abbas epist. 6. ad Ioannem: vbi cùm dixisset. *Scio igitur quia turbata est anima eius, & turbauit semetipsum, lachrymatus est coram Iudæis, videns ciuitatem Ierusalem fleuit super eam; cum ieiunasset quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, postea esuriit; fatigatus est ab itinere, exhilaratus est spiritu, tristata est anima eius, tentatus, crucifixus, & mortuus est, sed hæc omnia potestate voluntaria, non necessitate, & violentia.* Subijcit bellissimè, & opportunissimè. *Non quod à nobis ineffabili distantia, tam corporis, quàm animi fortitudine non differret, sed ne putaretur, non misereri nostri, si nostras miserias non sufferret*: Quippe misereri est, miserias alterius sufferre, cum flentibus flere, cum dolentibus dolere.

1. Reg. 21. 13. *LXX.* *August.* *Sydonius.* *Ioan. 11.* *Luca 11.* *Matth. 4.* *Ioan. 4.* *Luca 10.* *Ioan. 11.*

4 Sed huic cogitationi explicandæ locus ille omninò appositus esse videtur Esther 15. 9. Vbi Regina Esther egregijs artibus instructa, & armis amoris stremuè vsa, Dei verò ope potissimùm subnixa, Assuerum Regem non modo ex præferoci leone agnum mansuetum reddidit, sed etiam adeo ardenter amantem sibi adiunxit, vt regię maiestatis immemor, à solio exilierit, & egregia amoris signa ei dederit. Sed rem totam particulatim explicatam, & nostro instituto aptatam accipe. Ergo primùm, tum quomodo ipsa ad Regem non vocata ingrediens, & ab eo toruis oculis aspecta, exanimata corruerit, tum etiam qua ratione Rex subitò mutatus à perturbatione, & metu, illam recreare conatus fuerit, sic dilucidè à versu 9. ostendit Sacer textus; *Ingressa igitur cuncta per ordinem ostia, stetit contra Regem, vbi ille residebat super solium Regni sui, indutus vestibus regijs,* B *auroque fulgens, & pretiosis lapidibus, eratque terribilis aspectu. Cumque eleuasset faciem, & ardentibus oculis furorem pectoris indicasset, Regina corruit, & in pallorem colore mutato, lassum super ancillulam reclinauit caput; conuertitque Deus spiritum Regis in mansuetudinem, & festinus ac metuens exiliuit de solio suo, & sustentans eam vlnis suis donec rediret ad se, his verbis blandiebatur: Quid habes Esther? Ego sum frater tuus, noli metuere, non morieris, non enim pro te, sed pro omnibus hęc lex constituta est. Accede igitur, & tange sceptrum.* Audis sermonis regij suauitatem, & egregia sedati animi signa? Scito ergo, non ideò Reginam inter famularum manus collapsam, à consternatione & perturbatione animi sese reuocasse. Quare ardenti ergà ipsam amore subinde incensus Rex, maiora dilectionis signa, & doloris, ac perturbationis lenimenta sic adhibuisse dicitur: *Cumque illa reticeret, tulit auream virgam, posuit super* C *collum eius, & osculatus est eam.* En Regem, qui toto pectore Amoris tela exceperat, illa iam in Reginam contorquentem, dum illi oscula libauit, vt testaretur internum animi sensum, & quàm illam ardenter amaret. Sed enim vix ipsa tunc respirasse testata, iterum elanguit, & à regijs vlnis in terram exanimata corruit: ita enim ibi. *Quæ respondit, Vidi te Domine quasi Angelum Dei, & conturbatum est cor meum præ timore gloriæ tuæ. Cumque loqueretur, rursus corruit, & penè exanimata est.* Vbi iam meritò ambigas, quò tandem Reginæ animus iterum, atque iterum exanimatus fuerit? etenim si Regem placatum reddere volebat, erat iam ille sedatissimus & mitissimo animo, si illum sibi plus demereri studebat, dederat iam illi egregia amoris signa, imò & pignora, quid ergo ad hæc ea animi consternatione adnitebatur? Sanè illustriorem de eo victoriam, & ampliora spolia referre, quibus regius animus charitate flagrans ad eam certissimè perueniret, vt nimirum Regem ad sui conspectum collapsæ, & exanimatæ, itidem turbatum, æstuantem, & consternatum videret, subijcit enim Sacer textus. *Rex autem turbabatur val-* D *dè, & omnes ministri consolabantur eam.* En tandem Regium animum charitate, flagrantem ad Reginam plenissimè & certissimè peruenientem cùm dolore cõcolor factus, non minus anxius quàm Regina fuit, ne putaretur non misereri illius, si eius miserias non sufferret. Hæc omnia ad id loci non obscurè innuente Patre Serario quæst. 11. in cap. 6. & cap. 15. ad hunc modum. *Quamuis summa Regis in ipsam propensio iam esset, magis tamen magisque ipsius sibi animum demereri, penitusque adiungere volebat.* Quòd si hunc historiam per allegoriam ad Dominum *turbantem semetipsum*, Ioan. 11. 33. & in horto tristem, & tædio, & pauore affectum velis referre, quid ad hæc Ambrosius dixerit libro 10. in Lucam, audi. *Nusquam* (inquit) *pietatem Domini, maiestatemque admiror, quam cum susceptam in illo ad tempus video infirmitatem meam: minus enim mihi contulerat, nisi meum suscepisset affectum.* Sic ille fecit à doloris affectu pietatem, & amorem pendens.

Esther, 15. 9. *Esth. 15. 19.* *Serarius.* *Ioa. 11. 33.* *Ambros.*

5 Verùm iam Dauidem, non typicam, sed propriam personam gerentem, cura morientibus subditis mori optantem, & supra vultus morte pallentes

dolore concolorem factum omninò vide: enim verò cùm ob facinus illud flagitiosissimum recensitū à Dauide populi, ea ingentium trium malorum optio à Deo illi facta fuisset. *Aut tribus annis famem, aut tribus mensibus te fugere hostes tuos, aut tribus diebus gladium Domini, & pestilentiam versari in terra.*
1.Paral.21. 12. 1. Paralipomenon 21. versu 12. ipse suorum potiùs quàm propriæ vtilitati, ac bono intentus (vt latiùs hoc met libro adnotatione septima, numero quinto, ex Ambrosio expendimus) Domini gladium, grassantemque in omnia pestem potiùs, quam suam fugam, & à populo absentiam elegit, ne eo absente omninò extingueretur lucerna in Israel. *Suam fugam* (aiebat Ambrosius) *non poposcit propter illud, quia Propheta pro populo orare poterat, sicut factum est, populus pro Propheta interuenire non poterat.* At enim verò cùm eò ventum fuit, vt peste in populum grassante, subditos suos cadentes, morientesque videret, minimè quidem se cohibuit, quin sese in vindicem Angeli gladium injiceret, vt non minùs ille in suum, quàm in cętetorum caput conuerteretur, sic enim 2. Regum. 24. 17. *Dixitque Dauid ad Dominum, cùm vidisset Angelum cædentem populum: Ego sum, qui peccaui, &c. vertatur obsecro manus tua contra me.* Affectu videlicet in suos, & dolore de ipsorum morte id exigente, vti indidem adnotauit Ambrosius, optimè expendens plus fuisse ad ipsammet diræ mortis præsentiam gladio se offerre, quàm si ipsum sibi potiùs elegisset. Ait enim. *Et tamen vbi vidit occidi populum, ipse se Angelo ferienti obtulit, vt ipse potius pro populo feriretur. Plus est, quod nec ipsa perterritus specie mortuorum, gladio se obtulit, quam si sermonem propositæ conditionis optasset.* Quòd si dubites, quomodo Dauid primam voluntatem mutauerit, quiu in electione facta perstiterit, maximè cùm optimè nosset, ex magno subditorum vsu suam præsentiam fore? Respondet opportunè Ambrosius. *In electione namque rationem secutus est, in dolore pietatem.* Vt dicerat tutiorem & opportuniorem tunc pietatem, quàm rationem fuisse, cùm non posset bonus Rex cum morientibus subditis non commoueri, ideò pietatem prę ratione, vtpote tutiorem rationem secutum fuisse.

Ambros.

2. Reg. 24. 17.

Ambros.

6 Sed iam illum dolore concolorem factum omninò obserua, quippe paulò post de ipso legis, adeò languidum & exanguem, & corpore ita debilitato, atque attenuato iecisse fuisse, vt neque à vestimentis ad eam curam comparatis posset confoueri. *Cumque operiretur vestibus* (ait Sacer Scriptor 3. Reg. 1. vers. 1.) *non calefiebat.* Etenim dum Patres atque Interpretes non mediocriter sudant in reddenda ratione, cur vir robustissimus, & laboribus maximè assuetus, adeò languido, frigidoque corpore esset, vt omninò exsanguis & penè mortuus videretur, præsertim cùm non tam longè eius ætas progressa fuisset (erat enim septuagenarius) vt omnem penè calorem naturalem, & vires omninò exhauserit; & plures hanc in rem rationes afferunt; illa quidem videtur aptissima, quam Stephanus Cantuariensis in allegorijs Gotfridi Tilmani ad id locireddit, vt ea robustissimi corporis Dauidis debilitas ab eo pauore & dolore, quem de morientium subditorum specie concepit, omninò prouenerit. Audi illum. *Nimirum frigus pertulit. Ex quo Angelum cædentem populum vidit, pauore vehementi contabuit.* En Principem suos verè amantem. En animum regię compatientem, qui supra suorum vultus morte pallentes dolore concolor factus, quid illis vellet ipsomet vultus pallore, & corporis macie, & frigore ostendit, viuam videlicet suorum mortem in corpore assiduè perferens.

7 Vt iam hinc acriorem condolentis, & compatientis Principis sensum, doloremque facilè deprehendas, nimirum qui patitur, corpore patitur, & dolet, qui verò compatitur, tum corpore, tum etiam animo & dolet, & patitur. Ecquis verò corporis dolor cum animi sensu comparari valeat? Vis videre? Equidem cùm Abrahamo illud fuit à Domino præceptum impositum, vt filium suum proprijs manibus ad aram offerret: sic acerba illa mors patrem, filiumque premebat, vt huius corpus, illius vero animum pertingeret, dum patiebatur filius, compatiebatur pater. En verò tam acris, tam dirus parentis futurus is dolor Deo visus est, vt quasi humanæ ei vires impares & minimè sufficientiæ essent, affectum erga filium imminuere, siue euellere curauerit, vti videntur innuere LXX. LXX.
Interpretes, qui pro illis Domini verbis, *Tolle filium tuum quem diligis Isaac.* Genes. 22. 2. notanter reposuere, *Tolle filium tuum, quem dilexisti Isaac.* Sed quid est *quem dilexisti?* non verò quem diligis? sanè ostendere, ardenter quidem antea à patre dilectum Isaac, modò verò eum amoris ardorem, atque impetum sic fuisse à Domino misericorditer temperatum, vt parem dolori de morte illius ipse se posset exhibere, nam primęua innataque dilectione stante, vix potuisset parentis vita in morte filij constare. Quod cùm ita sit minimè quidem legis, imminutum siue temperatum à Domino ipsi Isaac fuisse sui ipsius amorem erga propriam vitam, sed cum tota suimet dilectione, & innato viuendi affectu eum fuisse luctatum, quod fortè fuit in causa vt S. Zeno M. fideli patre fideliorem filium sic dixerit serm. 1. de Abraham. *Latatus est filius patre fideli ipse quoque fidelior;* quia videlicet nulla ei indulgeotia siue remissione erga vitæ amorem facta, eum eo strenuè pugnauerit, cumque deuicerit. Vnde planè facilè colligis, acriorem omninò compassionis stimulum, atque dolorem, quàm passionis esse, quando is qui patitur, par pari, velut in iusto certamine congreditur: compatiens vero impar dolori censetur, quippe qui vulnera non corpore, sed animo, & ipsis visceribus, quorum sensus tenerrimus est, excipit.

Gen. 22. 2.

S. Zeno M.

8 Videris id quidem in Optimo nostro Principe in ipsa Passionis suę nocte tristitia, pauore, tedio, animique angore, adeò conflictato, vt sanguinem ipsum copiosissimè sudarit, sic enim Lucas capit. 22. 44. *Et factus in agonia, prolixius orabat, & factus est sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram.* Vbi primùm obserues velim, quid sanguineus hic sudor portendat, & quo eat; nec enim frustra sanguis hic decurrit, aut magis is futuræ diei Passioni subtrahitur, nimirùm qui non multò post in passione suum erat sanguinem profusurus: tunc ad malorum nostrorum conspectum, quę ei ad Passionem sese exerenti, amantique oblata sunt, non potuit non compassionis affectu commoueri, ad eum quidem modum, quo & Bernardus sermone 44. in Cantic. ait. *Homini homo quasi balsami rorem sudans, piam exhibeat compassionis affectum;* eo videlicet affectu compassus, qui internum dolorem ipsomet sudore, & angore manifestet, & Hieronymus admonet. *Vulnera illius existimemus propria, & omnis in alterum duritia clementi in nosmetipsos miseratione frangetur.* Adeò quidem propria vulnera nostra Domino existimante, vt ad eorum singula sanguinem singillatim prę dolore & sensu sudaret. Sic id pulchrè adnotante Bernardo sermone 3. in Domin. Palmar. *Vbi quidem non solis oculis, sed quasi membris omnibus fleuisse videtur, vt totum corpus eius, quod est Ecclesia, totius corporis lachrymis purgaretur.* Sed enim id omnino adnotandum, pro actiori compassionis sensu, atrociorem omninò hunc Domini dolorem fuisse, quàm eum quem in Passione ipsa pertulit, cùm is multò valentior ictus sit, qui corpus per animum, quàm qui animum per corpus ferit, multoque acerbius cordi, quàm aliis membris inferatur vulnus. Cui planè subnixus rationi S. Bonauentura, cum de Deiparę Cruci adstantis doloribus verba faceret, notanter inquit. *Hac maiorem dolorem habuit, quàm Saluator, qui tot sustinuit.* Nimirum quę Filio intimo amoris affectu compatiebatur, quidquid ipse in corpore patiebatur, illa in corde perferebat. Vnde Domino queribundis vocibus dicenti, apud Isaiam 63. 3. *Torcular calcaui solus, & de gentibus non est vir mecum,* sic occurrit Venerab. Richard. à S. Laurentio de laudib. Virginis: *Verum est Domine, quod non est vir tecum, sed mulier vna tecum est, quæ omnia vulnera, quę tu suscepisti in corpore, suscepit in corde.* Ergo Dominus qui & humani generis corpus à planta pedis vsque ad

Luc. 22. 43

Bernard.

Bernard.

S. Bonau.

Isai. 63. 3.
Richard. à S. Laurent.

ad verticem plagis affectum, & à toto Ecclesiæ suæ corpore Martyrum passiones emanaturas (vt inquit Augustinus in sententijs sentent. 68.) vidit, quasi balsami rorē sudans, omnia suorum vulnera in corde suscipiens, piū exhibuit compassionis affectum.

9 En igitur bonum Regem de subditorum malis & animo, & corpore dolentem, & quæcumque illi patiuntur sic perferentem, vt omnes eorum aculei, & caput ipsius pungant, & animum feriant vsque ad effusionem sanguinis inclusiuè. Sed quàm longè ab hoc illi fuerint Principes? quos perstringebat Amos cap. 6. vers. 1.

Amos 6. 1 *Vę qui opulenti estis in Sion, & confiditis in monte Samarię. Optimates capita populorum, ingredientes pompaticè domum Israel, &c. Qui dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris. Qui comeditis agnum de grege, & vitulos de medio armenti. Qui canitis ad vocem psalterij. Bibentes vinum in phialis, & optimo vnguento delibuti*, subijcit emphaticè vers. 6. *& nihil patiebantur super*

Lect. Heb. Pagnin. *contritione Ioseph*. Siue vt legit ex Hebræo Pagninus: *non condolebant*: vel vt alij, *non infirmabantur*: vt cum allusione ad corpus capite, & membris constans, in quo *si quid patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra*, 1. Cor. 12. 26. ea capita populorum quæ subditis mœrentibus, & afflictis nil nisi delicias sibi cogitabant, extra germanorum Principum rationem, & numerum omninò ponat Vates, cùm de ratione capitis sit, super membra dolentia condolere, atque ęquè ac illa infirmari, & pati. Vnde non sine morsu *capita populorum* signatè dicuntur à Propheta, vt dixerit, *Pulchrum caput, sed cerebrum*, siue sensum *non habet*.

Ad eadem verba.

Misericordiam cantabo.

Nihil adeò siue è munere, siue è maiestate Principis esse, quàm fessis, & afflictis rebus subuenire.

ADNOTATIO XX.

1 PVlchrum id quidem, atque necessarium Principi monitum, quod ipsi speciosè ex Dei imitatione

Nazianz. ingerunt Gregor. Nazian. orat. 16. & Philo lib. de creatione Principis, vt ab eo Deo similis, imò & Deus quodammodo et adat: sic namque Theologus: *Da operam, vt non solum opibus, sed etiam pietate, non solum auro, sed etiam mente sis locuples. Cura vt proximo tuo idcircò præstantior sis, quia benignior. Fac calamitoso sis Deus, Dei misericordiam imitando*: vbi prætérquam quod Principis præstantiam, siue excellentiam ad benignitatem retulit Gregorius, sic Dei naturam ex misericordia, quę miseris, & afflictis opem fert, scitè patefecit, vt inde Principem Dei vestigia signatè prementem opportunè reddiderit. Quid enim Deo magis consentaneum? quid illi aut proprius, aut familiarius, quàm præsentissimam opem & medicinam afflictis & calamitosis afferre? & eò potentiæ, ac magnitudinis suæ vim, impetumque dirigere, vt languentes, fessas, & deficientes res confirmet, & ad pristinam virtutem, consuetudinemque reuocet, atque omnia in melius commutet? Sed id iam à

Philo. Philone Princeps audiat ita et disertissimè suggerente: *Pręstat autem iuuare quoscumque possis pro viribus; nam pręceptum vulgo tritum*, Deum sequere, *nihil aliud significat, quandoquidem ille quoque cùm vtrumque possit, mauult benefacere, vt liquet ex mundi creatione, atque regimine: non entibus enim dedit essentiam; confusa digessit in ordinem, nouas qualitates rebus indidit; similia facit ex dissimillimis, è diuersis eadem; ex insociabilibus, & dissitis cohærentia, sociabiliaque, ex inæqualibus æqualia, ex obscuris illustria. Semper enim cura est ipsi, & beneficis eius potentijs, vt quidquid delinquit deterior essentia, transformetur in melius.* Vnde tandem concludit Philo: *Huiusmodi exempla imitari decet bonos Principes, si modò cupiunt reddi Deo similes*: Hęc ille. Quod quidem nec gentilem illum Plinium latuit, qui vt Deum ex bene-

A ficentia, & ope quam mortalibus fert omninò pensitabat: ita Principem suum Vespasianum, cælesti passu Dei vestigia premere aiebat, quòd fessis, & afflictis rebus omni modo, & ratione subueniret: etenim cùm dixisset libro 2. capite 7. *Deus est, mortali iuuare mortale, & hac ad æternam gloriam via*: subijcit. *Hac Proceres iere Romani, hac nunc cęlesti passu cum liberis suis vadit maximus omnis qui Rector Vespasianus Augustus, fessis rebus subueniens*. Vt eum Philone coniungens dixerit: Deum sequitur, qui ad illius instar fessis, & de- Plin.
ficientibus rebus subuenit, & quidquid delinquit deterior essentia, in melius transformari curat. Quàm verò opportunè hęc de Vespasiano, & filio eius Tito dixerit Plinius, statim videro. Modò eamdem sententiam, ex Græcorum sensu à Materno ad Constantinum, Maternus
& Constantem capite 2. audi. *Amat (inquit) Græcorum leuitas eos, qui sibi aliquid contulerint, vel qui consilio, aut virtute se iuuerint, diuinis appellare nominibus, &*

B *sic ab ipsis beneficiorum gratia rependatur, vt deos dicant, & deos esse credant, qui sibi aliquando profuerint.* Ita ibi. At enim vt nostro nos instituto satisfaciamus, Deum huc omninò intentum, & maiestatem hinc suam adornantem plus plus contemplari placet.

2 Sanè de Dei Filio ad dexteram maiestatis sedente, mira orationis elegantia, & pompa sermonis sic loquebatur Paulus ad Hebræos 1. 3. *Qui cùm sit splendor* Ad Heb. 1. 3.
gloriæ, & figura substantię eius, portansque omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram maiestatis in excelsis. Vbi omninò obserua illud, *portans omnia verbo virtutis suæ*; non immeritò ambigens, cur is qui supremorum spirituum pennis, veluti triumphali curru vehit, sępiùs in Scriptura dicitur: omnia hic humeris suis portare, siue baiulare, huc virtutem, siue fortitudinem suam dirigente, perhibeatur? nec non qua opportunitate id portandi munus, quod nonnihil humilitatis, siue subiectionis habere

C videtur: inter diuinę faciei splendores, & collucentes diuinæ Maiestatis radios Paulus coniecerit? Sed enim si quid inibi sit, *portare omnia* ex Chrysostomo didiceris, facili solutione dubitationem opprimes; benè siquidem censet ille, perindè hęc accipienda esse, vt cunctæ à Deo mundi res sua quidem natura fatigatæ ac fessæ, ad nihilum tendentes, benefica, & auxiliatrici manu contineantur, & recreentur: ita enim Chrysostom. diuinam potentiam, gubernationemque commendans. *Siquidem cadentia, & ad nihilum tendentia continet. Non enim minus est, continere mundum, quàm fecisse; sed si oportet aliquid quod admireris dicere, adhuc amplius est. Nam in faciendo quidem, ex nullis extantibus rerum essentię productę sunt; in continendo verò, ea quæ facta sunt, ne ad nihilum redeant, continentur.* Iam verò id quàm splendidum, quàm diuinum, & felicissima Maiestate plenum fuerit, sic statim ostendit Chrysostomus, *Hæc ergo dum reguntur,* Chrysost.
& ad inuicem sine repugnantia coaptantur, magnum, & valdè mirabile, plurimęque virtutis indicium declaratur. Meritò ergo qui *splendor Patris, & figura sub-*

D *stantię eius*, dicitur, & qui augustissima sede dexteram Maiestatis occupare perhibetur, mortalia, & cadentia, siue ad nihilum tendentia portat, & vi potentiæ suæ continet, ne labantur, atque fessis & afflictis rebus subuenit, & omnem opem præbet. Quæ quidem ob oculos habuisse dixeris, tum Sidonium Apollinarem, qui libro 6. epistola duodecima egregio Pontifici Patienti scribens dicebat: *Ego illum præcipuè puto suo viuere bono, qui viuit alieno, quique fidelium calamitates, indigentiamque miseratus, facit in terris opera cælorum.* Ac si dixerit, qui homo cùm sit, Deum quodammodo se facit, cælesti passu eius vestigia premens, & diuina opera mortalibus exhibens: tum etiam Senecam Tragicum in Medæa actu 2. vbi vt adstruat, nihil esse in Principatu leuius, inaniusque, siue fugacius potentia, nihil verò grauius, illustrius, & magnificentius, quàm de miseris benemereri, sic inquit.

Confide Regnis, cùm leuis magnas opes
Huc ferat, & illuc casus. Hoc Reges habent
Magnificum, & ingens, nulla quod rapiet dies,

Prodesse miseris, supplices fido lare Protegere.

3 Sed duo ad hæc Pauli verba nostro instituto peropportuna obserua, alterum, eum qui in præexcelso Maiestatis throno in cœlis corporaliter sedere asseritur, simul etiam dici, fatigatos, & fessos in terra homines velut suis humeris vehere & portare. Quod si dubites, quonam modo id esse possit? Ipsemet Dominus, & viuus, & depictus tibi obuiam ibit: quippe primùm ait: *Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi.* Ioan. 6.51. & iterum: *Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus.* Ioan. 6.56. Quo sensu? Planè vt materialis panis imagine, cor hominis confirmantis, necnon & cibi, & potus qui corpora reficiunt, recreant, atque confortant, ne omninò deficiant, ac pereant, nobis omninò innueret, ea signatissimè de causa sese nobis manducandum dare, vt fessos reficiat, fatigatos, lapsantes, & deficientes sustentet, corruptibiles, & mortales, æternos & immortales efficiat, sic id obseruante Augustin. tract. 26. in Ioa. *Cum cibo & potu id appetant homines, vt non esuriant, neque sitiant: hoc verò non præstat nisi cibus & potus, qui eos à quibus sumitur, immortales, & incorruptibiles facit.* Vnde postmodum subijcit. *O Sacramentum pietatis! ò signum vnitatis! ò vinculum charitatis! Qui vult viuere, habet vbi viuat, habet vnde viuat.* Quò facit peculiaris, & huic rei peropportuna phrasis Hebræa, qua *firmamentum panis*, vt nos habemus Psalm. centesimoquarto 16. siue *robur*, vt Isai. 3.1. dicitur *baculus panis*, quasi fessos & lapsantes fulciens ac sustentans. Vnde appositè Apollinaris apud Maldonatum in capit. sexto numero 87. ait. *Porrò nunc in cibum nobis datur caro viuifica, & Verbum Vnigeniti vitam æternam sustentans.* Opportunissimè etiam Ignatius M. in epistol. ad Ephes. Eucharistiam appellauit, *medicamentum immortalitatis, antidotum contra mortem.* En Dominum Maiestatem suam ostendentem, &, vt sic dixerim, implentem, dum fessis rebus subuenit, & deficientes reficit, & lassos, & fatigatos à mortalitatis itineribus, siue erroribus homines carne sua in Eucharistia portat, pulcherrimè id confirmante ipsiusmet Domini, sub pastoris imagine, deperditam ouem in humeris suis ad caulas reducentis, veteri & perpetua in calicibus, & arculis Eucharistiæ conficiendæ, siue asseruandæ pictura, cuius meminit Tertullian. libro de Pudicitia capite septimo, & decimo. *Pastor* (inquit) *quem in Calice depinges Christiani Sacramenti.* Sed quo in statu ouis illa esset, cùm illam bonus Pastor sustulit in humeros, ex eodem Tertulliano disce libro de Pœnitent. capite 8. sic inquiente. *Humeris ipsius pastoris refertur, multum enim errando laborauerat.* Ergo eam quia laborabat, quia lassata, & fatigata erat, *humeris aduehit* (vt idemmet ait libro de Patientia capite 12.) *baiulus patiens.* Nimirùm quòd splendor gloriæ & imago Patris sit, & ad dexteram maiestatis in excelsis sedeat, deficiencia & ad nihil tendentia *portat Verbo virtutis suæ.* Imitabatur quidem bonum hunc Pastorem, panemque viuum, bonus Pastor Patiens, cuius modò ex Sidonio meminimus, qui depopulatos, & afflictos fame populos copiosa panis alimonia sustentabat: ita indidem affirmante Sidonio. *Post Gothicam depopulationem, post segetes incendio absumptas, peculiari sumptu inopia communi per desolatas Gallias gratuita frumenta misisti, cùm tabescentibus fame populis nimium contulisses, si commercio fuisset species ista, non munere. Vidimus angustas tuis frugibus vias: vidimus per Araris, & Rhodani ripas, non unum, quod unus impleueras, horreum.* Sic Sidonius.

Ioan. 6.51. *Ioan. 6.56.* B *Ps. 104.16.* *Isa. 3.1.* *Lect. Heb.* *Appollin.* *Ignat. M.* C *Tertul.* D *Sidon.*

4 Iam alterum obseruatu dignum in ijs Pauli verbis occurrit, dum peculiari locutione dexteræ maiestatis sic meminit. *Ad dexteram maiestatis sedet,* quasi qui lassos, & deficientes, *humeris aduehit baiulus patiens:* non aliam quidem maiestatem, quàm dexteram, seu quæ ad dexteram omninò est, habere dicatur. Sed quare? Estne aliquid in Deo sinistrum? aut aliqua ei subesse potest maiestas, siue magnitudo, quæ non dextera sit? Minimè quidem, cùm nec dextrum sit quidquam, neq; sinistrum respectu Dei. Cur ergo dexteram maiestatis nominauit? Sanè vt maiestatem omnium splendidissimam, & maximam, simulque felicissimam, ac fortunatissimam indicaret Paulus: tantùm non dicens: *Ecce plus quam Salomon hic.* Lucæ 11.31. Quippe qui subditos portare, quam ab illis portari vult, gaudetque: nam illos *imponit in humeros suos gaudens.* Lucæ 15.5. aliter quidem ac Salomon, qui tunc maximè lætabatur, & in subditis suis sibi maximè complacebat, cùm iugum illis ab eo impositum (quod ipsis quidem *durissimum* videbatur, 3. Regum 12.4) alacriter perferebant. Etenim, vbi nos Canticorum 7. vers. 6. habemus. *Quàm pulchra es, et quàm decora charissima in delicijs!* Paraphrastes Chaldæus reponit. *Dixit Salomon Rex: Quam pulcher es tu cætus Israel in tempore, quo portas iugum regni mei, & tu suscipis illud in charitate, & videntur tibi delicia.* Enimverò vt nemo inficias ibit, magnum inde Regi Salomoni splendorem, eximiamque gloriam accessisse, quòd populum adeò sibi subiectum, & ardenter obtemperantem habuerit, vt illius iugum nullo cum gemitu, aut murmure, sed egregia animi alacritate perferret, ita omnino dixerit, multò augustiorem, atq; feliciorem eam Domini maiestatem esse, quæ in portandis, ac subleuandis potiùs subditis, quam vt ab ipsis portetur, atq; suffertatur. Vnde vt illam *dexteram* maiestatem appellauit Paulus, sic hanc, sinistram, nec tanto Salomone dignam non abs te dixens. Cur enim ille tantoperè gauderet, sibique applauderet, cùm cætum Israel iugum Regni sui portantem videret? Quid? quòd, si ei adeò pulcher populus sibi subiectus visus est, quòd sibi vndequaque obsecutus, opes, facultates, sanguinem, vitamque alacriter tradiderit. Cur non ipse & sibi, & populis, & Deo pulchrior, & augustiori maiestate venerabilior videri curauit, fessis, & fatigatis rebus subueniens, subditosque suos ad Dei instar portans, atque cadentes, & ad nihilum tendentes continens? maximè cùm ipsum minimè lateret, hanc omnino Principis naturam, & conditionem esse, *Fessa refouere, vt asperitatem casuum mitiget lenitas missionum.* Vt aiebat Rex Theodoric. apud Cassiodor. lib. quarto epist. 19. tum etiam hinc potissimùm famam Principis pensitari Theodahado Rege apud eumdem Cassiodor. lib. 10. epist. 14. ad populum Romanum scribente *Vbi enim fama regnantis erit, si vos (quod absit) patiamur imminui?*

A *Luc. 11.31* *Luc. 15.5.* *3. Reg. 12.4.* *Cant. 7.6.* *Chald.* *Cassiod.*

5 Meliùs quidem Principatus naturam, maiestatemque penetrauerat Salomonis parens noster Dauid, dum peste in populum grassante, & morientium subditorum specie eius oculis obiecta, adeò cum eis mori minimè renuit; vt obnixè potiùs à Domino postulauerit, vt gladium à populo auerteret, & in caput suum illico vibraret. *Ego* (inquit) *sum qui peccaui, ego iniquè egi, isti qui oues sunt, quid fecerunt? Vertatur obsecro manus tua contra me, & contra domum patris mei.* 2. Reg. 23. 17. vbi, si attendis, non solùm subditorum saluti, sed sibi etiam suam maiestatem & gloriam æstimanti sapiens Rex prospexit. Etenim ut illi eximiè magnificum, & gloriosum erat, cum subditis, & pro subditis mortem obire, ita deforme, & calamitosum, extincto populo siue admodum imminuto, Regem sine Imperio, sine subditis degere. Sed audi id ab Isidoro Pelusiota lib. 3 epist. 219. ita scribente. *Nam cùm subditi re quidem ipsa ob suum, verbo autem ob Regis peccatum morte afficerentur, ipse quoque in maxima calamitate versabatur. Cupiebat enim cum gloria potius mori, quàm amissis subditis turpiter viuere.* Pulchrè, vt adstruat Regis gloriam & maiestatem è populi potiùs incolumitate, & felicitate, quàm à propria salute, & prosperitate desumi. Quæ enim Ducis gloria fuerit exercitu deleto? Quæ Medici ægris, quos curandos suscepit, extinctis? Quæ patroni clientum causa perdita? Certè hac de causa infelix ille Rex Saul feralem sibi ipsi mortem intulit. *Ne captiuus senex viuere filys, & regno superstes* (vt inquit Ambros. in Psalm. 37.) *Quo spectaculo nihil est deformius Regi.*

Isid. Pelus. *Ambros.*

6 Nec latuit id quidem ipsummet Regem Salomonem, cùm in Sapientiæ libro Principis munus sic aperiebat cap. 6. 26. *Multitudo Sapientum sanitas est orbis terrarum, & Rex sapiens stabilimentum populi est:* bonum Principem non modò cum omnibus sapientibus componens, vt ipse solus æquè, ac cuncti illi populo *Sat. 6. 92.*

suo sanitatem afferat: sed in hoc iis signatè præferens, quòd non tantum exemplis, legibus, & consiliis, sed insuper benefica, & salutari potentia subditis suis opem omni modo ferat, ne in paupertatis, siue calamitatum, & ærumnarum lectum à quo in mortem sit decidendus, vt non ineruditus Scholiastes interpretantur, ruerint. Quare obseruâ Græcam vocem
Loc.Græc. εὐεξία quæ Latinæ *stabilimentum* respondet. Ea enim propriè significat bonam corporis constitutionem, siue bonam habitudinem, vt sensus sit, Regem baculum siue fulcimentum populi languentis, ac labantis esse, quo ipse quibusuis periculis, aut calamitatibus obnoxius, omninò constat, atque subsistit: siue etiam habere, se velut animum respectu corporis, quod vt ab eo incolume illud, vegetum, firmumque subsistit, simulque visum, auditum, motum, & sensum accipiat, ita vniuersa Respublica, singulique ciues à suo Principe salutem, vitam, & facultates accipiant: ipso videlicet eos fulciente, portante, & ne labantur continente. Vis oculis aduidere? Audi bonum Principem Iob capite 29. 15. popu-
Iob. 29.15. li sui stabilimentum, siue bonam constitutionem sic se facientem. *Oculus fui cæco, & pes claudo*. Vt diceret, quidquid subditis meis siue lucis, siue facultatum deficiebat, quominus vitam commodè & honestè transigerent, ego statim erogabam, vniuersos, & singulos peculiari prouidentia, & cura iuuans, ita
Chrysost. ibi in Catena Græca Chrysostomus. *Pro natura* (inquit) *melior quidem, quàm quiuis medicus, curator erat hominum mancorum, ac membris captorum: nam qua arte corrigi nequibant, solatio ipse, ac mira prudentia visui recreabat*. Nec iam me temperem, quin & pro Plinio fideiubeam Vespasianum maximum omnis æui Rectorem faciente, & quasi cælesti passu cum liberis suis euntem, quòd fessis rebus subueniret, & hoice Principes ad instar Iobi cæcis oculos, claudis pedes fuisse ostendam. Nec tam id de Vespasiano dicerem quod ipse aliquando Alexandriæ & cæco cuidam visum, & ægro manus sanitatem reddiderit, tum apud Corn. Tacit. libro 5. Hist. & Suetonium
Corn. Tacit. in Vespasiano cap. 7. tum etiam apud Illustrissim. Car-
Card. Baron. din. Baronium, limati iudicij, & miræ eruditionis scriptorem, qui pium, ac prudens iudicium de eo portento affert tomo 1. Annal. ad annum Christi 71. à numer. 6. quam quod eodem Suetonio auctore capit. 17 *In omne hominum genus liberalissimus, Consulareo inopes quingentis annuis sestertijs sustentauit. Plurimas per totum orbem ciuitates, terræ motu, aut incendio afflictas restituit in melius*. Cuius vestigia premens germana ipsius proles Titus, non alio quam veri parentis affectu afflictis Reipubl. rebus succurrebat. Vti
Suetonius. de ipso idem Suetonius in eius vita capite 8. tradit, vbi cùm dixisset: *Quædam sub eo fortuita, ac tristia acciderunt, vt conflagratio Vesuui montis in Campania, & incendium Romæ per triduum, totidemque noctes: item pestilentia, quanta non temerè alias*. His subinde malis sic bonum illum Principem singillatim succurrentem facit. *In his tot aduersis, ac talibus non modò Principis sollicitudinem sed, & parentis affectum vnicum præstitit, nunc consolando per edicta, nunc opitulando quatenus suppeteret facultas. Curatores restituendæ Campaniæ è Consularium numero sorte duxit. Bona oppressorum in Vesuuio, quorum heredes non extabant, restitutioni afflictarum ciuitatum attribuit. Vrbis incendio nihil nisi sibi publicè periisse testatus, cuncta prætoriorum suorum ornamenta operibus, ac templis destinauit: præposuitque complures ex equestri ordine, quo quæque maturius peragerentur. Medendæ valetudini leniendisque morbis nullam diuinam, humanamque opem non adhibuit, inquisito omnium sacrificiorum, remediorumque genere*. O bonum Principem! cæco oculum, claudo pedem, & fessis rebus vndequaque subuenientem, quem omnes, vtinam, Principes in exemplar sibi omnino imitandum proponant. Pressit quidem eius vestigia sæpiùs mihi laudatus Alexan-
Lampr. der Seuerus, de quo inter alia Lampridius. *Pauperes iuuit, honoratos, quos pauperes verè, non per luxuriam,*
P. Velasq. in Psalm. centesimum.

A *aut simulationem vidit, semper multis commodis auxit: agris, seruis, animalibus, gregibus, ferramentis rusticis*. Sed quid fuerit mirandum! bonis, æquisque Principibus hanc curam, hanc mentem fuisse, quando sæuo illi Tiberij animo non defuisse sic scribit Cornel. Tacit. libro 4. Moral. Annal. *Plebs acri quidem* Cor. Tac.
annona fatigabatur, sed nulla in eo culpa ex Principe. Quin infæcunditati terrarum, aut asperitati maris obuiam iit, quantum impendio, diligentiaque poterat. Ita de Tiberio Tacitus.

7 Enim verò, & hoc Principum esse munus, & calamitosis signatè temporibus, afflictisque rebus subueniendis ipsos à Deo orbi præpositos fuisse, egregiè confirmat Annæ Canticum libro 1. Regum 2. 8. Etenim cùm ipsa immediatè dixisset. *Dominus fortificat, & viuificat, deducit ad inferos, & reducit: suscitat de puluere egenum, & de stercore eleuat pauperem*. Ac si diceret, Deum non in perpetuum obliuisci, sed po-
B tiùs iis qui aduersa fortuna conflictantur, & in corporis angustiis, & misera conditione, velut in puluere voluuntur, opportunè succurrere: quale id opportunum remedium fuerit quo vniuersis & singulis rebus prouideat, sic aperit. *Domini enim sunt cardines terræ, & posuit super eos orbem*, vbi & pro *cardines*, alij ex Hebræo cum Vatablo legunt *columnæ*, alij *fortitudines*: alij *fundamenta*: & sub hac imagine, Reges, & Principes significari Gregorius Magnus, Glosa,
Angelomus, & ex Interpretibus plures auctores sunt, Greg. Mag.
quos mirè iuuat illud Iob. 9. 13. *Sub quo curuantur, qui* Glossa.
portant orbem. Vt sensus Annæ sit, ea omninò de causa Deum Principibus orbem imposuisse, idest, Prin- Angelom.
cipes orbi præposuisse, ut suis illi humeris labentem Iob. 9. 13.
sustinerent, non secus ac columnæ ruituram, domum, quæ nisi in illis inclinata recumberet, vt dixit ille.

Ne collapsa ruant subiectis tecta columnis,

C Ac proinde satis superque hac ratione miseris, & pauperibus, & afflictis consuluisse, dum eos ipsis constituit Principes, qui pro munere suo medendæ valetudini, leniendisque malis nullam diuinam, humanamque opem non adhiberent. Cui quidem sententiæ adsimiles siue eadem cum illa sententia est Nostri Vatis Psalm. 74. 3. Dei nomine dicentis: *Liquefa-* Psal. 74. 3.
cta est terra, & omnes qui habitant in ea, ego confirma- Agellius.
ui columnas eius. Vbi notantissimè cùm & terra, & omnes omninò habitatores eius liquefacti, ac deficientes, siue pereuntes inducantur, columnæ solummodo, hoc est Principes confirmati, ac solidati dicuntur, quòd ipsis stantibus cæteri consistant, quos ipsi in suis sedibus, opibus, ac fortuna, velut columnæ sustinent, vt benè ibi interpretatur Agellius in eundem sensum afferens id Prou. 29. 4. *Rex iustus erigit terram*: subdens,
vt columna nempè illam sustinet. Sed illud huic terræ Psal. 71. 3.
D liquefactæ fuerit peropportunum quod alibi ex Psalm. 71. 3. attulimus. *Suscipiant montes pacem populo*, id est, suscepiam à Deo rerum copiam, & magnitudinem Principes in commune Reipubl. & subditorum bonum conuehant, vt inde illi augeantur, atque subsistant: at enim montium naturam, & qua de causa à Deo formati, & confirmati sint, scire est operæpretium, & hac de re sic loquitur Plinius libro 36. cap. 1. *Mon-*
tes natura sibi fecerat ad quasdam compages telluris vi- Plinius.
sceribus densandas, simul ad impetus fluminum domandos, fluctusque frangendos, ac minimè quietas partes coercendas durissima sui materia. Quæ Principibus aptata innuunt, eorum munus esse, liquefactam, & deficientem terram solidare, firmamque ac stabilem reddere, malorumque ac calamitatum incursibus sese opponere, vt subditi incolumes, & florentes degant.

8 Certè præfato Prouerb. loco Rex iustus erigit terram, siue, vt Hebræa habent, stabilem reddit terram, signatè apponitur epitheton *iustus*, quasi ex iustitia teneatur Princeps *stabilimentum populi* esse, vt & aiebat idem Sapiens num. 5 adductus, & signatè ab Ecclesiastico appellatur Ioseph quòd afflictis Ægypti rebus, consilio & ope succurrerit, sic enim ille capit. 49. 17. *Princeps fratrum, firmamentum gentis, stabilimen-*

tum populi. Quod planè minimè Ægyptios ipsos latebat, cùm ad illum famescentes clamabant, *Cur ergo moriemur te vidente*, siue *in oculis tuis?* vt legit Pagninus *Gen. 47. 19.* Gen. 47. 19. preme illatiuam *ergo*, quę Principatus naturæ innititur, ac si dixerint, cùm te habeamus Principem, cui suppetit opitulandi facultas, cur peribimus? cùm à te erigi, fulciri, & sustentari debeamus: tui enim oculi nobis mœstis, & velut in tenebris iacentibus lux & vita esse debent. Nihilque à Principis conditione fuerit magis alienum, quàm in illius oculis subditum fame, aut calamitate quauis conflictari. Et verò minimè dixeris, Ægyptios causa cadere debuisse, quod plus iusto petierint, cùm potiùs moderatè, & minus quidem, quàm quod Principis munus exigit, fuerint locuti: quippe ipse non nos solùm subditos, quos sub oculis habet, sed quotquot sibi subiecti sunt, iuuare & stabiles *Synesius.* reddere tenetur, sic id admonente Synesio orat. de Regno ad Imperatorem Arcadium. *Rex non minùs quæ dissita, quàm quę proxima sunt, intelliget; neque videndi sensu Imperij sollicitudinem circumscribet. Verùm &* B *id quod collapsum est, etiamsi non viderit, instaurabit, & in egestate laboranti populo largitionem faciet, & publicis sumptibus iam dudum vexatis publica munera remittet*. Quàm verò exactè egregius ille Pontifex pauens id fuerit executus, accipiat à Sidonio Princeps, qui præ*Sidon.* fato loco sic eum ipsunimet repræsentat. *Cui non sufficit, illis tantùm necessitatibus opem ferre, quas noueris, qui vsque in extremos terminos Galliarum, charitatis indage porrecta, priùs soles indigentium respicere causas, quàm inspicere per onas. Nullius obest tenuitati, debilitatique si te expetere non possit. Nam præuenis manibus illum, qui non valuerit ad te pedibus peruenire.* Et statim. *Transit in alienas prouincias vigilantia tua, & in hoc curæ tuæ latitudo diffunditur, vt longè positorum consoleris angustias, & hinc fuit, vt quia crebrò te non minus absentium verecundia, quàm præsentium querimonia mouet, sæpè tersersi eorum lachrymas, quorum oculos non vidisti.* Hęc ibi Sidonius. C

6 Iam verò Principem nihil adeò illustre, atque magnificum in fortuna sua habere, quàm afflictis & desperatis rebus subuenire, satis liquet ex Nazianzeni verbis initio adnotationis appictis, *fac calamitoso sis Deus, Dei naturam imitando*. Quò mirè facit quod de *Eccl. 47. 16.* Ioseph præfato loco inquit Ecclesiasticus, nimirum cùm de Henoch dixisset, *Nemo natus est in terra qualis Henoch, nam & ipse receptus est a terra*. Vt rem huic adsimilem, siue maiorem de Ioseph assereret: subiecit, *Neque vt Ioseph qui natus est homo, Princeps fratrum, firmamentum gentis, stabilimentum populi*. Pende illud, *qui natus est homo*. Et quis quæso non natus est homo? Benè quidem, at vlteriùs tendit Ecclesiastici mens, vt quemadmodum de Henoch inquit, natum in terra, ad cęlum, siue ad Paradisum fuisse sublatum, quod magnum quidem & illustre fuerit, terrenum hominem cælestem habitationem fuisse sortitum: ita de Ioseph magna emphasi dixerit, ipsum hominem quidem natum D in Dei naturam, & Deum quodammodo euasisse, dum gentis firmamentum, & stabilimentum populi extitit. Quo nihil maius homini potuit euenire. Sed enim, vt Deum homini esse, supra omnem dignitatem est, ita calamitoso Deum esse, supra id omne quod excogitari valet, ac proinde supra ipsum Deum quodammodo esse videtur. Cui sanè cogitationi confirmandæ non alium quàm ipsummet Dominum produxerim aucto*Matt. 25. 40.* rem apud Matthæum cap. 25. 40. coram toto terrarum orbe promentem. *Quamdiu fecistis vni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis*. Quę sic prenrit ibi Paschasius *Pascha.* *cum sit ipse impassibilis, & nullis egeat alimentis, in vno quoque Sanctorum alitur. Alitur cibis, & reficitur potu, vestitur nudus, & colligitur hospes.* Etenim inde sibi Dei naturam pensitabat, & Dominum sibi Deum faciebat Iacob, si sibi famelico, & è patriis sedibus extorri, vitæ *Gen. 28. 20.* alimenta, & auxiliatrem manum præberet: ita enim vouebat Genes. 28. 20. *Si fuerit Deus mecum, & custodierit me in via per quam ego ambulo, & dederit mihi panem ad vescendum, & vestimentum ad induendum, &c. erit mihi Dominus in Deum.* Vnde quidem, cùm vna ex parte A Principem afflictis, & calamitosis subditis subuenientem, & vitæ alimenta suppeditantem videris, ex alia Deum in illis ali, refici, vestiri, & colligi noueris, non omninò importuna argumentatione concludes, ipsum non subditis solùm, sed ipsi Deo etiam quodammodo Deum esse. Iam verò quantò id magnificentius? quantò fuerit diuinius? quàm quod aliquando summo in honore, & gloria fuit: Moysem nimirum Pharaonis Deum esse, dicente illi Domino Exod. 7. 1. *Ecce constitui te Deum Pharaonis*: quippe ibi ad puniendum, quòd *peregrinum* à Deo *opus* Isaię 28. 21. hic verò ad benefaciendū, quod *Exod. 7. 1.* diuinę naturæ proprium, & consentaneum est: ibi in *Isa. 28. 21.* barbari Regis Moyses, hic in summi, & veri Dei Deum Princeps quodammodo constituitur: ò felicem Principem, in tantum fastigium sublatum?

Ad eadem verba.

Optimi Principis suos amantis esse, pro illis agere, & pati fortia.

ADNOTATIO XXI.

1 EN iam totam optimi Principis faciem, qui subditos suos adeò vnicè diligat, ut non modò cum illis, sed etiam pro illis pati, & si opus sit, mori velit. Nimirum in hoc patiendi, & dura quæque perferendi cardine veri amoris ratio vertitur, hoc experimento tamquam lydio lapide germana Principis in suos dilectio examinatur, atque probatur. Vt hac potissimùm (inter alias, quas aut iam memorauimus, aut subindè sumus allaturi) de causa, Saul, vt & à Deo Principem populi electum se fuisse omninò sciret, & optimi Principis documenta perciperet, ad sepulchrum Rachelis à Samuele fuerit statim immissus, sic enim ille 1. Reg. 10. 3. *Et hoc tibi signum, quia vnxit te Deus in Principem. Cum abieris hodie a me, inuenies duos viros iuxta sepul-* *1. Reg. 10. 2.* C *chrum Rachel in finibus Beniamin.* Vt illud cum primis optimi Regis symbolum sibi assumeret, Rachelem videlicet filiorum causa animam exhalantem: quippe de ea hæc scripsit Moyses Genes. 35. 17. *Cum parturiret* *Gen. 35. 17.* *Rachel, ob difficultatem partus periclitari cœpit. Dixitque ei obstetrix, Noli timere, quia & hunc habebis filium. Egrediente autem anima præ dolore, & imminente iam morte, vocauit nomen filij sui Bennoni, id est, filius doloris mei.* Pende illud, *Noli timere*. Sed cur non timeret, quæ mortem, terribilium terribilissimum, ob oculos habebat? *Quia hunc (inquit) habebis filium*: vt dicere videatur: nam pro filij vita, & ortu mors tibi timenda non est. Ecce ergo Regi signum, symbolumque datum, vt norit, eatenus populum, & subditos diligendos sibi esse, vt cum illis, & pro illis, cùm ratio, & necessitas postulet, moriendum sibi sit. Enim verò ipsissima hac mente erat imbutus inclytus noster Alfonsus IX. Hispaniæ Rex, qui vt ardentem amorem, quo populos D sibi commissos prosequebatur, manifestum faceret, Pellicanum pectus rostro fodientem, & ad pullos suos sustentandos sanguinem elicientem pro symbolo suo delegit, pulchrę huic imagini aureum dictum inscribens: *Pro lege, & pro grege*. tantùm non dicens, suam erga populum charitatem, & curam, adeò dies, noctesque pectus suum vellicare, & humanitate incendere, ut pro illo sanguinem, vitamque profundere, nunquam foret recusaturus. A quo non abijt bonum quidem dictum, immane verò factum Imperatoris Othonis pro militum salute proprius manibus mortem sibi consciscentis apud Xiphilim. *Faciam, vt* *Xiphilin.* *omnes intelligant, quem Imperatorem elegeritis, qui non* *Cor. Tac.* *vos pro se, sed se pro vobis dedit.* Sic ille fucata, feroceque pietate. Verissima verò, regiaque ad Principum institutionem charitate, Paulus suum ex morte, siue ge- *Rom. 9. 3.* henna symbolum omninò adornans, ardentia ea verba adiungebat: *Pro fratribus meis*. Ad quæ opportunè adnotauit Chrysost. hom. 1 de laudibus Pauli; Apostolum satis eminenti virtute Moysem transcendisse, quòd *Chrysost.* hic cum suis, Paulus pro suis mori vellet: audi. *Caput illius sancta anima, atque fastigium est, quoniam pro*

Iudæo-

Iudaeorum salute deleri elegit ex libro vitæ. Sed Moyses cum cæteris optauit perire. Paulus pro cæteris. Non enim cum pereuntibus perire voluit, sed vt saluarentur alij, Ipse de gloria æternitate decidere. Sic Chrysostomus.

2 Nec aliud quidem symbolum (si verè æstimas) Dei
Matt. 27. 37. Filius gestauit dicente Matth. cap. 27. 37. *Et imposuerunt super caput eius causam ipsius scriptam: Hic est Iesus*
Marc. 15. 26. *Rex Iudæorum.* Et apertius Marci c. 15. 26. *Et erat titulus causæ eius inscriptus Rex Iudæorum.* Sed quid fuerit causam ipsius, siue titulū causæ posuisse, cum causa omnimodè à Præside quæsita nunquam fuerit inuenta? ipso pro tribunali declarante, *Ego nullam in eo inuenio cau-*
Luc. 23. 4. *sam.* Luc. 23. 4. Dixeris quidem hac causa per opportunè quod ille diuersissimo sensu.

Tu non inuita reperta es;

Quippe dum in Christi vita, siue in eius gestis, nulla mortis causa à Præside oculatissimè inspiciente inuenta est in ipsius dignitate, regioque munere omninò fuit reperta: Regis enim est pro suis mori. Ergo quod ait Marcus: *Erat titulus causæ eius inscriptus Rex Iudæorum*, cùm non ex Pilati, sed ex Dei sensu fuerit conscriptus, sic prorsus efferendus videtur: Hæc totius causæ, siue mortis Christi summa est, quod Rex hominum sit, quod perinde est, ac si dicatur, Non à febri, non à senio, non ab hominum odio, non à criminis pœna, sed à Regia dignitate mortis ictum accepit, vt Principis munus, & partes vndequaque impleat. Certè, vt Pilatus nesciens quid diceret, rem velut acu tetigit, ita, & eius milites paulò ante, idemmet de regia maiestate videntur tulisse iudicium: nam si attendis, duplici Dominum in Passione veste induerunt altera purpurea, altera alba: & verò dum purpuram ipsi imposuerunt,
Matt. 27. 28. omninò tamquam Regem consalutarunt, sic enim Matth. cap. 27. 28. *Chlamidem coccineam circumdederunt ei, &c. & genuflexo ante eum, illudebant ei dicentes: Aue Rex Iudæorum.* Cùm verò apud Herodem alba veste indutus fuit Dominus, insanę, & fatuitatis impiè ab eo notatus est, vt omnes PP. & Interpretes obseruarunt; quasi illis ea mens fuerit, fatuum ac stultum Principem eum esse, qui nihil pro suis pati velit: eum verò legitimum, ac verum Regem haberi, qui ex purpuræ, quam induit, colore, neci pro suis obeundæ se destinatum
T. Liuius. profitetur. Quò mirè facit, quod apud Titum Liuium lib. 2. historiarum Furius, & Manlius admonebant. *Consulares fasces, prætextam curulemque sellam, nihil aliud quam pompam funeris putent: claris insignibus, velut infulis, velatos ad mortem destinari.* Verissimè. Nec enim aliud Regius splendor, & purpura, quam accensos cereos, & funeris pompam, mortis scilicet pro suis subeundæ necessitatem adumbrauerint.

3 Enimuero hanc Principatus legem, siue optimi Principis conditionem esse, sic rursum ex Ioanne ab ipsa Dei natura, & ingenio discimus: dum ille de Dei fi-
Apo. 13. 8. lio Apocalyps. 13. 8. ait: *Agnus, qui occisus est ab origine*
August. Tychon. *mundi.* Sed obserua Augustinum, siue Tychonium ibi pro voce *occisus* reponere *signatus*, vt eadem hæc
Ioan. 6. 27. sententia cum illa eiusdem Ioannis cap. 6. 27. de Christo fuerit. *Hunc enim pater signauit Deus*; id est, quem Principem populis constituit, regiamque ei auctoritatē
P. Maldo. dedit: *Nam signare* (inquit ibi Pater Maldonatus) *est auctoritatem dare, quia solemus literis impresso sigillo auctoritatem, & fidem adhibere.* Iam vide, qua ratione hę tam distinctę voces *signatus*, & *occisus*, & qui ipsis subsunt sensus adeò in vnum coeant, vt signari, id est, in Regem constitui, atque occidi idem sint: quia videlicet, ea Principatus lex est, ea Regis mens, & animus esse debet, vt pro suis, cum ratio, & opportunitas postulet mortem subeat: Vnde Ioannes accurato verbo rem vtramque complectente, dixit, Deum eadem ratione, quam filium suum regno præfecit, simul morti destinasse. Subscribit quidem huic cogitationi idem-
Hebr. 10. 5. met Agnus, de quo ad Hæbræos cap. 10. 5. sic loquitur Paulus. *Ingrediens in mundum dicit: Hostiam, & oblationem noluisti: corpus autem aptasti mihi.* Vbi cùm verbum *aptare*, præsertim Grecè à Paulo positum om-
Lect. Græ. ninò significet *concinnè, & connectitur quædam suo loco*
A *aptare, ita, vt partes inter se, & cum toto conueniant.* Non abs re ambigitur, qua ratione Dominus mortale corpus fatigationibus, laboribus, ac doloribus, & ipsi etiam morti obnoxium aptatum sibi, id est, congruenter, & concinne conueniens fuisse dixerit? cum siue ad diuinitatem, quę extra omnem telorum iactum est, cuius tabernaculo flagellum nulla ratione appropinquare potest, siue ad animam summè gloriosam, & Dei conspectu indesinenter fruentem spectes, Christo potius dissonare, & cùm ipso malè se gerere videatur: illudque ei corpus omninò congruere, & aptari dixeris, quod impassibile, & gloriosum omni ex parte fuerit. Quippe tunc, & partes inter se, & cum toto, quod vis verbi *aptare* exigebat, conuenirent. Subsistit tamen egregiè Pauli, siue potius Agni Dei locutio, idque corpus quod cruciari, affligi, & immolari posset, aptū sibi, sibi inquā Principi, & humano generi Regi à Deo constituto, optimò iure esse dixit, vt hac ratione egregium sui amo-
B ris erga homines documentū daret, & sese germanum Principem ostenderet. Nam, qui *signatus* (imò verò quia *signatus*) eadem ratione *occisus* esse perhibetur. Nimirum *aduersis* (inquit huc intentus Chrysostomus sermon. 6. de Passione Domini tom. 3.) *probatur amor, affectio pensatur periculis, pœnis examinatur dilectio, morte perfecta charitas innuitur.*

4 Firmat hęc, atque diffundit iterum idemmet Do-
minus Ioann. 3. 16. inquiens. *Sic Deus dilexit mundum* *Ioan. 3. 16.*
vt Filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in ipsum, non pereat, Sed habeat vitam æternam. Preme illa *sic Deus dilexit mundum.* Quid? num ipsum non anteà dilexerat, qui, & creauerat, & ingentibus donis cumulauerat? Num ipsum non etiam diligeret, si & vitam ei ęternam alia ratione dedisset, quin filium suum neci addiceret. Ausim dicere ex Domini verbis, tunc signatè singulare amoris sui documentum Deum nobis dedisse: *Cum filio suo non pepercit*: ipsumque Dominum
C suorum amantem sese omninò exhibuisse, cum pro ipsis mortem libenter subiuit, quippe, vt antea, & ipsos creauerit, & bonis omnibus instruxerit, ad regiam id potius magnitudinem, quę hanc sibi legem ponit, vt omnibus etiam immerentibus benefaciat, quam ad veram, & germanam dilectionem, quę nonnisi aduersis probatur, referendum videtur. Iam hęc accipe à Chri- *Chrysost.*
sostomo pulchrè hanc cogitationem pensitante prefato sermone 6. de Passione vbi cum prius perquisisset. *Quæ patiendi necessitas, vbi saluandi inest, & possibilitas, & potestas? aut qua ibi moriendi causa est, cui viuificandi virtus est, & facultas?* Sic postmodum respondet. *Miraris, si pro nobis posuit quod suscepit ex nobis, qui fecit propter nos tanta, & talia largitus est nobis? Quantum virtus, potestas, ac magnificentia creantis, operum contemplatione lucebat, tantum latebat dilectio Dei, tantoque Dei charitas habebatur obscurior. Subiectis dare, donare seruis est assuetum donantis indicium: pati pro subiectis,*
D *pro seruis mori, insigne est charitatis immensæ documentum, singulare est hoc amoris argumentum.* Commendat, (inquit Apostolus) charitatem suam Deus in nobis quia cum impij tantum essemus, Christus pro nobis mortuus est, & *alibi*. Sic Deus dilexit hunc mundū, vt Filium suum vnigenitum traderet. *Præstet quiuis beneficia largiatur donans, sit benefactor in prosperis, diligat obsequentes, numquid ille poterit comparari, qui in se suorum suscepit necessitates, qui se periculis anteponit suorum qui se pro suis dat pœnis, corpus obiectat morti, vt illos neci subtrahat, illos reseruet ad vitam, &c. Hinc est quod Christus intrat carnis iniuriam, subit contumelias passionum, pœnarum genera percurrit, mortem suscepit peramaram, quia damnari voluit, qui quod fecerat sic amaret.* Hęc omnia Chrysostomus expende illa, *Subiectis dare donare seruis, est assuetum donantis indicium, &c.* Vt dicere videatur, dare quidem, & perdere, siue etiam, perdere, & dare, magni omninò animi, ac regij fuerit inde verò non tam dilectio, quam potestas, & magnitudo ostenditur: at pati pro subiectis, & pro seruis mori irrefragabile amoris argumentum à Principe exhibendum fuerit.

5 Iam si ad acuta veniamus, vereor, ne illa Chrysosto-

mi

mi verba vndequaque subsistant. *Quantum virtus, potestas, ac magnificentia creantis, operum contemplatione lucebat, &c.* Nam vt in mundi, & hominis creatione Dei virtus, atque potestas eluxerit: eius quidem magnificentia non omninò perspecta, & in medium prolata videtur: vel quid magnificentia sit, priùs audi ab Ari-
Aristotel. *S. Thom.* stotele lib. 4. Ethicorum cap. 2. & à S. Thoma 2. 2. quæst. 134. artic. 3. dum vterque monet *magnificentiam circa magnos sumptus, ingentesque expensas versari*: sic enim ibi à Philosopho, Angelicus Doctor: *Magnificentia non extenditur circa omnes operationes, quæ sunt in pecunijs, sicut liberalitas, sed circa sumptuosas solum, in quibus excellit liberalitatis magnitudine*: & statim cum præmisisset, *ad magnificentiam pertinere, intendere ad aliquod opus magnum faciendum*: sic argumentatur: *Ad hoc autem quod aliquod magnum opus conuenienter fiat, requiruntur proportionati sumptus. Non enim possunt magna opera fieri, nisi cum magnis expensis.* Ex quibus ita concludit. *Vnde ad magnificentiam pertinet, magnos sumptus facere ad hoc quòd opus magnum conuenienter fiat.* Ecquis verò tam magnificentiæ vim, naturamque perpendens, Deum, cum mundi molem in lucem ex nihilo eduxit, magnificentiam suam ostendisse dixerit? cùm nullos ipse tunc sumptus fecerit. Quas namque tunc expensas fecisse, quos thesauros exinanisse dicetur? qui verbo, & spiritu oris omnia perfecit, atque stabiliuit? Ergo si ad sensum rei, non ad sonum vocis te exerceas, tunc omninò Dei magnificentia eluxit, cùm pro homine suo, quem ardenter amauit, immensos illos passionis suæ sumptus, atque expensas fecit: nam hi quidem Dei sumptus, hę eius expensę fuerint, Paulo attestante. *Exinaniuit semetipsum formam serui accipiens in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Humiliauit semetipsum factus obediens, vsque*
Philipp. 2. 7. 7. 8. *ad mortem, mortem autem Crucis.* Ad Philippens. 2. 7. 8. Audis magnos, & ingentes sumptus quibus Dei thesauri quodammodo exinaniti videantur? Iam vt hæc firmiter subsistant, obserua quid priùs ex Christi sensu dixerit Apostolus; *Cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo*: id est, vt ex phra-
P. Mald. si Hebræa, & P. Maldonato ad cap. 21. Ieremię in superioribus vidimus, non magni duxit miranda opera perficere, quibus Dei æqualis nosceretur. Quid ergo magnum siue magnificum duxit? subijcit pręfata verba Paulus; *sed semetipsum exinaniuit*: magnos scilicet sumptus facere, vt bonus Princeps non modo liberalem, sed etiam magnificum erga suos subditos se exhiberet, nec simplicem mortem subiret, sed eam, quę magna Passionum pompa, & cruciatuum apparatu constaret, vt non modò liberalitatis, sed omnimodę etiam magnificentię mensuram, quæ Principem omninò decet, videretur implere.

6 Qua quidem ratione in Passionem subiturus, & eapropter Hierosolymā ascendens, discipulos suos pręce-
Marc. 10. 31. dere sic à Marco describitur cap. 10, 31. *Erant autem in via ascendentes Ierosolymam, & præcedebat illos Iesus, & stupebant.* Sed quare *stupebant*? Quia pręter solitum morem, quo velut par cum paribus incedebat, longo illos tunc interuallo pręcederet. At enim minimè stupere debuissent, si illum ad Passionem properare animaduerterent, ea siquidem ipsius mens is animus erat vt discipulos suos, quantum dignitatis vertice, tantum laborum perpessione antecederet. Vnde quo illis stuporem, & admirationem auferret, sic illos allocutus dicitur. *Quia ecce ascendimus Ierosolymam, & filius hominis tradetur Principibus sacerdotum, &c. & damnabunt eum morte, & tradent eum gentibus. Et illudent ei, & conspuent eum, & flagellabunt eum, & interficient eum.* Vt dixerit, quid stupetis, quod me tam in patiendi alacritate, quam in pœnarum magnitudine tanto vos interuallo pręcedere videatis cum ego Princeps, vos subditi, ego Deus, vos homines sitis, eaque ratione non vtcumq; sed magnificè pati, & magno cum apparatu mortem obire debeam. At enim vt videtis, quomodo Dominus non tam excelsum duxerit, miranda opera perficere, quibus Dei ęqualis haberetur, quā ingentes pro suis cruciatus perferre, compone cum pręA satis Marci verbis, quibus in Passione discipulos præcedere dicitur, illa eiusdem Domini, quibus eosdem discipulos in signorum, & prodigiorum patratione ipsum fore pręcessuros sic adstruit: *Qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet, & maiora horum faciet.* Ioann. 14. 12. Vides vt Magister discipulis in magnis, & mi- *Ioann. 14. 12.*
rabilibus cedat, in pœnis, & cruciatibus non cedat, sed eos omni modo, & ratione quam longissimè præcedat, ac superet, quod hinc Principis magnificentia pensitetur? Sed hęc iam à S. Chrysostomo pręfato loco accipe *Chrysost.*
dum prędicta verba, *Ecce ascendimus Ierosolymam*: sic premit *Ascendimus Ierosolymam, vt in die Pascha, ad Passionis pompam, & ad spectaculum mortis, atque scandalum crucis, Iudaica vrbis vniuersitas conueniret. Non sufficit passio communis, non mors secreta, non mors simplex, non mori morti similis, nisi vt quanta erat patientia singularitatis, tanta esset, & singularitas passionis. Actum est, vt auctor sęculi sęculo teste moreretur, & à mundo*
B *mundi Dominus antè per pęnam, quam per gloriam nosceretur.* Nec contentus hęc generaliter dixisse S. Chrysostomus, pergit hos sumptus, atque expensas quibus magnificentiam suam Dominus patefecit, singillatim enumerare his verbis, quę omittere nefas duxi. *Pax cęli traditur doli osculo tenetur tenens omnia, alligatur omnium nexus. Ducitur attrahens vniuersa. A falsa veritas accusatur: sistitur, cui assistunt omnia. Iudæi gentibus tradunt, reddunt gentes Iudæis: Herodi mittit Pilatus, remittit Herodes Pilato: sicq; commercium fit impietatis pietas, sanctitas in nundinam crudelitatis perducitur. Flagellatur remissio, condemnatur venia: illuditur maiestas, irretitur virtus. Perfunditur largitor imbrium sputis, clauis ferri ęcli strator affigitur. Mellis dator cibatur felle: propinator fontium potatur aceto.* Pergit multis.

7 Sed illud quidem, quod inibi ad calcem sermo-
C nis, sic inquit: *Deitatis autem non est voluntas hæc noua*, omninò ère nostra fuerit, planè quod, qui exinde *Dominus* (vt dicebat adnotat. preced. adductus Tertul- *Tertul.*
lianus) *qui retro Deus tantùm*: Iehoua, id est, *dolens, & calamitosus*, doloribus scilicet, & morti iam obnoxius ob creatum hominem ea ratione dicatur, quod bonus Dominus pro suis seruis, quos, quia sui sunt, ardenti amore prosequi debet, dura quęque pati, & mortem subire teneatur, vt ipsos neci subtrahat, & ad vitam reseruet. Adeò fuerit antiquum, & ęterna velut lege sancitum, Principem pro suis pati, vt cùm primum Deus sese Dominum hominum fecit, doloribus simul, & calamitatibus quodammodo obnoxium reddiderit. Hinc notantissimè Christus Dominus apud Ioannem, c. 10. 17. cum dixisset *Sicut nouit me Pater, & ego agnosco Patrem, & animam meam pono pro ouibus meis*: Subijcit vers. 17. *Propterea diligit me Pater quia ego pono animā* *Ioa. 10. 17.*
meam. Vbi dum omnes penè PP. & interpretes inquirunt, quo modo Christus dixerit, se propterea à Patre diligi quod animam suam pro ouibus suis esset positurus quasi eum, vel ante mortem non dilexerit Pater, aut dilecturus non fuisset, si animam suam pro ouibus suis non posuisset? optimè respondet Cyrillus, Leontius, & *Cyril.*
Theophyl. apud Maldonatum ibi, sensum quidem non *Alexand.*
esse tunc primum diligere cœpisse cum animam suam *Leontius.*
D pro ouibus suis posuit: *Sed cùm antè diligeret Pater Fi-* *Theophyl.*
lium, videretq; deinde paratum pro ouibus suis mori, agno- *Maldon.*
uisse in eo veluti naturalem Patris characterem, quod quemadmodū Pater, ita etiam ille oues diligeret, itaq; magis, ac magis, quasi vinculis quibusdam similitudinis tractum eum dilexisse. Obserua: *Agnouisse in eo veluti naturalem Patris characterem.* Quippe is Dei character, & natura est: vt יהוה *Iehoua*, id est, is, qui & sibi essentia est, à quo pendet rerum omnium essentia, & calamitosus, ac dolens dicatur, quod suos adeò diligat, vt pro illis mortem opetere velit, vt vidensis, sapienter dixisse Chrysostomum; *Deitatis non est voluntas hęc noua*: cùm nihil Iehoua antiquius fuerit. Accinit ipsiusmet Domini locutio Abrahamum sic alloquentis: *Noli timere Abraham, ego protector tuus sum.* Genes. 15. 1. *Genes. 15. 1.*
vbi signatè ex Hebręo transfert Pagninus. *Ego scutum erotibi*: obserua verò scuti imaginem, sic eum qui ipso

vitur

Lect. Heb. virtut protegentis, vt pro illo hostium ictus in se susci-
piat. Quod si dubites, quomodo in se Dominus, qui
extra telorum iactum est, ictus pro Abrahamo, & eius
semine susceperit? occurrit Chaldæa Paraphrasis repo-
Lect. Chald. nens: *Verbum meum erit fortitudo tua*: omninò indi-
cans Christum Dei Verbum pro ouibus suis vitam pro-
fundentem, Patris sui characterem, & lineamenta, siue
ingenium, atque naturam expressisse, eò quippe diuina
natura, ac voluntas iuerit, vt extrema dilectionis signa
suis dederit, & pro illis, qua potuit ratione, Dei videli-
cet Filio humanam naturam assumente, mortem subiret.
Benè quidem id noster Vates nouerat; qui aquã cister-
næ Bethleem à se prius, tam ardenter concupitam, cum
stomacho reiecit, quod summo suorum discrimine, &
sanguine velut pretio dato coempta fuisset: sic namque
ipse: *Propitius sit mihi Dominus, ne faciam hoc, num*
sanguinem hominum istorum qui profecti sunt, & anima-
2. Reg. 23. 17. *rum periculum bibam?* 2. Reg. 23. 17. Ad quæ verba
Ambros. Ambros. in Apologia de Dauid cap. 7. eam optimi Prin- B
cipis mentem tunc fuisse obseruat, vt posteros suos
commoneret: *Nec cui Regum bibendi vsus alienis peri-*
culis quæreretur. Vt dicere videatur Dauid: O rem
præposteram; ego qui ex regio munere subditorum
meorum clypeus esse debeam, vt proprio discrimine
eorum incolumitati consulerem: adeò à ratione, & di-
gnitate mea aberrauerim, vt ipsorum periculis, & san-
guine, meis commoditatibus inseruiam. Apage mali-
gnam, & indignam Principe magnificentiam.

8 Nec obseruare hic omiserim; inde hanc doctri-
nam Principibus gratissimam fore debere, quod ex hac
laborum, quos pro suis suscipiunt, patientia, eos denuò
sibi acquirant, & strictissimis vinculis retentos, suos om-
ninò faciant, siue legitimè emant: Paulo apud Acta c.
Act. 20. 28. 20. 28. Episcopos monente: *Attendite vobis, & vni-*
uerso gregi in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos, re-
gere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo. Vbi
primùm obserua, quod benè ibi adnotauit Montanus,
non solum de Christo Domino, sed etiam de Deo Pa-
tre dixisse Apostolum, Ecclesiam sanguine suo adqui-
sisse: sic enim ille, *Christus Dei filius proprio sanguine*
ac Deus Pater pretio illo inæstimabilis sanguinis Filij sui:
deinde premè phrasim *adquirendi*, quæ alia quidem
est à phrasi rei vindicandi, siue redimendi, quæ propria
eius loci videbatur: nimirùm *adquirere*, propriè est de
nouo adipisci, siue parare quod antea non habueris
sic apud Consultos, & hereditas, & possessio acquiri di-
Cicero. citur: & signatè Cicero ad Attic. lib. 1. Epist. 1. *Gratias*
non modò retinendas, sed adquirendas fore monuit. Vn-
de meritò ambigas quomodo non tantum Christus, sed
& ipsemet Deus homines suos fecit, & de nihilo crea-
uit, dato pretio adquisijsse quasi antea non tenuerit di-
catur? Sed ea in primis ad manum, responsio est: iure
quidem suosmet subditos sanguine suo Dominum dici
acquisijsse, quod vt aliunde ad illos ius haberet, tunc
tamen ipsos omninò obtinuit, atque reuinxit, siue stri-
ctissimis, & indissolubilibus nexibus sibi adiunxit: cùm
nouo emptionis titulo, eius videlicet dilectionis, qua
animam pro illis posuit, suos fecit. Quam sanè empha-
sim ea ipsius animam exhalantis facta ad Patrem verba
habent: *in manus tuas commendo spiritum meum*. Luc.
Luc. 23. 46. 23. 46. quibus attexuit Lucas, *& hæc dicens expirauit*:
nimirum, vt Athanasius serm. de Passione, & plerique
PP. interpretantur spiritus sui nomine Ecclesiam Do-
minus intellexit, quam suam ideò signatè dixit, quo-
niam pro illa mortem subibat. Audi ea de re Sanctum
S. Laur. Iustinian. Laurentium Iustinianum in libro de triumphali Christi
agone cap. 10. sic hæc verba efferentem. *Spiritum vti-*
que meum in manus tuas commendo, non tantum quem
gero, vt homo, sed quem, vt Mediator, & Redemptor
L. non vi adquisiui mihi. *Meum planè dixerim spiritum, mem-*
ex pluribus *bra meà Ecclesiam meà sponsam, meam quam patiendo*
D. de reg. *pro illa meà facio*, oppositunè, *patiendo meam facio*: nam
iur. etsi Iuris consulti (lege *non vi ex pluribus*, D. de reg. iur.
§. *si rem legatarij initit. de legatis*, capit. *tutor dilectos de*
fide instrument. repugnantes dicant: *Quod meum est*,
ex alia causa meum fieri non potest, nisi defecerit esse meum:
omninò tamen subsistit Christi Domini mens, cum &

peculiari ratione Ecclesiam ex Passione suam fecerit, & A
denuò tam strictè sibi adstrinxerit, vt exinde sibi omni-
nò deuota, & mancipata fuerit.

9 Sed deinde etiam respondeat non nemo, non alia
de causa dixisse Paulum, Dei Ecclesiam ab eo Filij sui
sanguine acquisitam, quam quod tunc ipse actu, & re-
ipsa suum animum, & diuinitatis ingenium patefecit,
quo homines creans, eorum Dominus esse, & dici vo-
luit, dum eadem ductus ratione, pro illis extremè labo-
rantibus pati, & mortem subire decreuit: quasi ex diui-
nitatis ratione, & Principatus lege, vt verus, & legitimus
eorũ Dominus haberetur, ad patiendum pro illis quodã-
modo maneret adstrictus, vt in יהוה: *Iehoua*, id est, in
Domino, contristato, dolente, & calamitoso vidimus:
sanè cùm in generalibus, cœli, terræq; comitijs de Agni
diuinitate quæsitum est, hæc vna omnium, siue cœlestium,
siue humanorum spirituum vox erupit. *Dignus es Do-*
mine accipere librum, & aperire signacula eius, quoniam Apoc. 5. 9.
occisus es, & redemisti nos Deo in sanguine tuo. Apoca-
lips. 5. 9. Quod sic postmodum firmatum, sancitumque
repetit Ioannes vers. 12. *Et vidi, & audiui vocem An-*
gelorum multorum in circuitu throni, & animalium, &
seniorum, & erat numerus eorum millia millium di-
centium voce magna: Dignus est, Agnus qui occisus est,
accipere diuinitatem, & sapientiam, & fortitudinem, &
honorem, & gloriam, & benedictionem. Audis quid
de diuinitate, siue cælestes, siue terrestres Senatores sen-
serint? Inde videlicet omninò dignum esse Dei agnum
ab omnibus coli, & celebrari, & Deum haberi, siue di-
uinos honores accipere, quod occisus pro suis fuerit, ijs-
que extremè laborantibus opem sanguine suo tulerit.
Vt eadem voluntate qua Deus hominum Dominus es-
se voluit: seipsum etiam passionibus, & morti, qua suum
erga illos affectum declararet, addixerit, & velut opi-
gnorauerit: nec antea ipsos acquisijsse quodammodo ui-
deatur, quam sese verum eorum Regem patiendo ostẽ-
C derit. Cui quidem sensui non leuiter adstipulatur, quod
non alio in loco Regius titulus inscribatur, nisi vbi effu-
sus sanguis, & Passionis uestigia cernuntur, sic namq; Apoc. 19. 16.
Apocalyps. 19. 16. *Et habet in vestimento, & in fæmore*
suo scriptum Rex Regum, & Dominus Dominantium:
quippe, & in carne vulnerum cicatrices insunt, & *ve-*
stitus erat veste aspersa sanguine, vt paulò ante dixerat
Ioannes v. 13. Sanguine ergo obtinetur Regnum, san-
guine acquiritur populus, sanguini regius titulus, & in-
signia addicta sunt: dum effusus sanguis diuinitatis in-
genium, & characterem patefacit. Vt hinc ad manum
habeas, quod respondeas subtilibus Theologis ad quæ-
stionem septimam, 3. p. S. Thomæ disquirentibus: qui
diuinitas, quæ, & immortalitas est, omnis perfectionis
atque felicitatis fons, ac origo, & cùm qua nihil consi-
D stat, quod summè perfectum, faustumque non sit Chri-
stum, vt omninò sanctum, & beatum fecit, non itidem
immortalem necessariò reddiderit? Nimirum dixeris
vt in priuato homine mori simpliciter, infirmitatis hu-
manæ est, Principem verò pro suis mortem oppetere ma-
ximæ dignitatis fuerit, ita Dei Filium pro suorum salute
mortalem factum, & mortalitatem expleuisse, magnam
fuisse perfectionem, & cum ipsa diuinitate egregiè con-
gruentem, cùm hinc tum quanta Dei bonitas, charitas,
atque benignitas sit omninò innotuerit: tum etiam fa-
ctum sit, vt ipse homines fortioribus ad se vinculis at-
traxerit. A quo non ii Dominum pias illas feminas, quæ
ipsum ad mortem euntem cum fletu, & lachrymis pro- Luc. 23. 27.
sequebantur Luc. 23. 27. grauiter, & seuere increpauisse.
Quia non decebat luctus triumphum, nec lamenta victo-
riam: vt inquit Magnus Leo serm. 10. de Passione. Per- Leo Mag.
git verò Isid. Pelusiota lib. 2. epist. 285. *Quandoquidem* Isidor. Pel.
igitur ipse sponte ad patiendum se conferebat, vt mortem
extingueret, & diaboli neruos confringeret, cum autem
qui laudibus, ac plausu dignus erat, ille fletu, ac lacrymis
prosequebantur, propterea calamitates ipsis euenturas pro-
nunciauit. Sed de hoc alibi.

DE OPTIMO PRINCIPE,

LIBER QVARTVS,

De Principis virtutibus, quæ ad Iudicium, & Iustitiam peculiariter pertinent,

Ad Psalmi verba: *Misericordiam, & Iudicium*: & *Non proponebam ante oculos meos rem iniustam*: necnon ad ea, *In matutino interficiebam omnes peccatores terræ*.

PROOEMIVM,

LIBER hic, qui Dauidem in reddendo iure, verè Regem ostendit, potissimum Regiæ artis, & egregiæ gubernationis munus, quod iuxta Prudentiæ, Iustitiæ, Fortitudinis, ac Temperantiæ leges suo quidquid loco in Republica statuit, elucidandum suscipit: eò enim Iudicium ad Principum documentum à nostro Rege cantatum signatè iuerit, vt Principi maiestas; legibus sua reuerentia, & auctoritas; Reip. pax & tranquillitas; Proceribus dignitas; popularibus suæ immunitates; sontibus pœnæ, benemerentibus præmia; cunctis verò æqualis iustitiæ administratio reddatur. Nimirum cùm Greg. Na-

Naz. epis. 78. zianzeno monitore; *Prudentia, & Fortitudinis ductu imperium egregiè administretur, quarum altera quæ facienda sunt excogitat; altera quod est ex-*

Act. 13, 22 *cogitatum facilè exsequitur*. Id nihil aliud, quam Iustitiam, & Iudicium, quæ prudenter, & fortiter cuique suum tribuunt, esse dixeris. Vnde quidem Dauid hàc omninò ratione, non modò Optimus Princeps, sed etiam *vir secundum cor Dei, qui omnes Voluntates eius fecerit*, esse prædicatur. Quod etsi ipse aliquando à Dei lege aberrauerit; at in ijs, quæ ad Iustitiæ administrationem, & Regni siue in pace siue in bello gubernationem, cuius ei cura peculiariter à Deo fuerat demandata, strenuè, atq; fideliter se gesserit. Ergo Principi pulchram istam Reipub. faciem, in qua iustitia ex arte administrata, legitimumque splendeat Iudicium, atque id quidem iudicium, quòd à domo eius incipiat, siue quod ipse pri-

Ps. 98, 4. mum subeat: *Nam honor Regis iudicium diligit*: sequentibus capitibus, siue adnotationibus proponimus;

INDEX ADNOTATIONVM LIBRI QVARTI.

AD EA VERBA.

Interficiebam omnes peccatores terræ.

ADNOTATIO I.

Iustitiam, quæ suum cuique pro meritis reddit, atq; homines in Officio continet, Principi maximè colendam.

1 PRæclarè alibi noster Vates, & regiam A dignitatem, & bonam nominis existimationem, suo, eoq; stricto iure à Principe exposcere, vt iudicium, & iustitiam diligat, ne, videlicet, cui noceatur, ne iura legesque violentur, & vt communi vtilitati inseruiatur, sic affirmauit: *Honor Regis iudicium diligit*. Psalm. 98. vers. 4. Quę verba non plenè explicauit Gręcus quidam Auctor apud Agellium, inquiens: *Honorem addat Regi hoc ipsum, quod iustitiam diligit*, quasi ei honori, & ornamento qui Regi aliundè subest, nouum quemdam honorem, siue splendorem iustitię amor reddat: Nimirum à iustitia totus Regis honor subsistit; vnde si ea absit, nullum Principi relinquitur ornamentum. Quare sic pleniùs ea interpretati sunt Theodoretus, Basilius, atque Cyrillus. *Hoc Regem honorabilem reddit, quod iustitiam diligat*. Cùm verò Hebręa vox, quę *honori* respondet, omninò significet omnem Regis potentiam, apparatum vires, pompam, maiestatem, facultatem, cunctaque, quæ verendum ipsum, ac honorabilem reddunt, vt obseruat ibi Lorinus; manifestè liquet, totum Regis splendorem, siue totum id, B quod Regem regio muneri satisfacientem facit, signatè à iustitiæ amore, & cultu desumi. Cui Dauidis sententię omninò consonat, quod de egregio germine cidem per omnia respondente, inquit non semel Dominus apud Ieremiam capti. 23. verso 5. & cap. 33. vers. 14. *Suscitabo Dauid* (id est Dauidi) *germen iustum, & regnabit Rex, & sapiens erit, & faciet iudicium, & iustitiam in terra*. Vbi facilè vides totam regnandi artem, atque sapientiam, qua Rex legitimè regnans, pręcellere dicitur, eo omninò ire, vt iustum subditis ius reddat, & iustitiam administret. A quo non iuit in libris Officiorum Marcus Tull. dum vno in loco ex Herodoto ait: *Fruendæ iustitiæ causa videntur olim bene morati Reges constituti*, & in alio, *Fundamentum est totius commendationis, & famæ*. Quod sanè egregiè confirmat Rex noster Alfonsus in lege quinta, tit. 1. part. 2. Vbi Regem populi animum, & cor, vitam, & spiritum ipsi reddentem, non aliundè, quam à iustitia facit: sic enim pulchrè ait: *Assi como yace el alma en el coraçon de el hombre, è por ella viue el cuerpo, è se mantiene, assi en el Rey yace la justicia, que es vida è mantenimiento de el pueblo de su señorio*. Quasi à Rege populus, à iustitia Rex subsistat. C

2 Et verò vt multa de iustitia in commentario diximus, pluraque dari possint ea de re Principi monita illud modo peculiariter vrgendum fuerit: *in legibus Reipublicę salutem constitutam*: vt ait Philosophus libro primo Rhetor. cap. 3. *Et si prohibita impunè transcendas* (sic Tiberius Imperator apud Cornelium Tacitum libr. 3. Annalium) *neque metus vltra, neque pudor est*. Ac proinde pręcipuam Principis curam esse debere, opem legibus ferre, earumque custodiæ diligenter inuigilare. Vnde, Augustino interprete, sub eo signatè sensu, à nostro Vate Reges admonentur, vt seruiant *Domino in timore*, Psalm. 2. vers. 11. *Nam quomodo* (inquit ille in epistola ad Bonifacium Comitem) *Reges seruient Domino in timore, nisi ea, quæ contra iussum Domini fiunt, religiosa seueritate prohibendo, atque plectendo*. Nimirum ea ratione Dei minister, & imago est, dicente Apostolo ad Rom. 13. vers. 4. *Dei enim minister est, vindex in* A *iram ei, qui malè agit*: vt ea verba sic premit inibi Ambrosij Commentarius: *Principes hos Reges dicit, qui propter corrigendam vitam, & prohibenda aduersa creãtur, Dei habentes imaginem*. Sed, & cum locum sapienter elucidat sanctus Petrus Damianus opusculo 57. quod est *de Principis officio in coercitione improborum*, c. 1. Principis munus à Sacerdotis officio hũc in modũ inde discriminãs: *Non omnia mẽbra Ecclesię vno funguntur officio. Aliud nẽpe Sacerdoti, aliud cõpetit Iudici, Ille siquidẽ visceribus debet pietatis affluere, & in materna misericordię gremio sub exuberantibus doctrina semper vberibus filios confouere; Huius autem officium est, vt reos puniat, & ex eorum manibus eripiat innocentes; vt uigorem rectitudinis, & iustitię teneat, & zelo sanctiorum legalium non tepescat, vt ab ęquitatis linea non declinet, vt legitimi vigoris gemium non eneruet*. Cui doctrinæ firmandę cum Pauli verba, quæ indidem habentur, *Non enim sine causa gladium portat*, adduxisset, subijcit. *In quibus vtique verbis datur intelligi, aliud esse gladium Principis aliud infulam Sacerdotis. Non enim ad hoc pracingeris gladio, vt violentorum mala debeas palpare, vel vngere, sed vt ea studeas vibrati mucronis ictibus obtruncare. Hinc est quod sequitur*: Dei enim minister est, vindex in iram ei, qui malè agit. Hactenus Petrus Damianus.

3. Mirum quidem alicui videatur, quam magnę curę Domino in Passione sua fuerit, vt Discipuli gladijs essent instructi. *Sed nunc* (inquit) *qui habet sacculum, tollat, similiter, & peram, qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladium*. Lucæ cap. 22. vers. 36. Planè ac si ipsi extremè tunc laboranti gladijs foret à suis succurrendum; cum tamen data occasione suppetias ferendi, & decertandi pro ipso, Petrum strenuè se gerentem non modò à cęde inferenda prohibuerit, sed etiam increpauerit, gladiumque in vaginam conuertere præceperit. *Cur ergo ò Domine* (ait inibi Ambrosius) *emere me iubet gladium, qui ferire me prohibes? cur habere præcipis quod vetas promi*. Sanè quod non illi Passioni quam tunc libenter subibat, sed ei quam modò non libens patitur, dum à peccatoribus *iterum crucifigitur*, ad Hebręos cap. 6. vers. 6. vindicem gladium desiderabat: ministros suos ad iustam de sontibus vindictam sumendam armans, & vrgens: sic hęc verba opportunè elucidâte Hugone de sancto Victore in allegorijs Gotfridi Tilmani ad caput 22. Lucæ, hunc in modum. *Hic est gladius spiritualis, quo Prælati vitia hominum ferire debent, quem illis Petrus reliquit, si tamen sui fervoris hæredes existunt*. Vnde sic statim inclamat: *Videte igitur ò Pastores, quid facitis (Christus in oculis vestris crucifigitur, & vos adhuc gladium in vagina habetis) Quid in Passione Christi fecissetis, qui modò ad percutiendum pigri estis*. En Dei ministrum, *qui vindex in iram sit ei qui malè agit*. En iustitiæ scopum, Christo Domino scilicet patienti, siue ne patiatur, auxilium ferre: En pigri, desidiq; Principis impiam pietatem, qui dum Christus Dominus in eius oculis crucifigitur (id enim est, homines publicè peccare, & alijs scandalo esse) ipse gladium adhuc in vagina habet.

4 Enim verò præfatæ locutioni qua Princeps *Dei minister* dicitur, duæ aliæ concinunt, quibus ad iustitiæ amorem omninò stimulatur: primùm enim, dum à Phi-

Psalm. 98. 4. — Agellius. — Theodor. Basilius. Cyril. Alexand. — Litt. Heb. — Lorin. — Ier. 23. 5. et 33. 14. — M. Tull. — Alfons. Rex. — Aristot. — Cor. Tac. — August. — Ps. 2. 11. — Rom. 13. 4. — Ambros. — Pet. Dam. — Luc. 22. 36. — Ambros. — Hebr. 6. 6. — Hug. de S. Victore.

à Philone iustitia Dei depositum dicitur, eoque dicendi modo Princeps Dei depositarius, penes, quem suam ipse iustitiam asseruandam reposuerit, censetur: omni ipsum studio, omni cura, legibus custodiendis, & ipsarum pœnis executioni mandandis, inuigilare debere omninò liquet. Quid n. fuerit in rebus humanis, quod adeò sanctè, iustè, ac diligenter custodiri, reddiq; debeat, ac depositum: adeo quidem, vt non de graui solum, sed etiam de leui culpa (vt eius rei periti aiunt) teneatur: vt

L.1.§. Sepe D. depo siti. ex Iurisconsulto in lege prima, §. *Sæpè, D. depositi* præscribente. *Si se quis deposito obtulit idem Iulianus scribit, periculo se depositi illigasse: ita tamen, vt non solum dolum sed etiam culpam, & custodiam præstet*, alibi iam adstru-

P Dam. ximus. Vnde præfato loco Petrus Damianus capite tertiò cùm dixisset: *Nam vbi penitus disciplina postponitur vbi districta legitimi vigoris censura reprimitur, necesse est, vt prona semper ad malum fragilitatis humanæ conditio ad illicita relaxetur*, sic notanter subijcit. *Et in eum proculdubio tota subiectorum culpa redundat, qui eos, ne præcipitanter excederent, sub disciplinæ loco cohibere debuerat: Inordinata nempè pietas Principis, quid est aliud quàm confusio plebis?* Sic ille planè admirationem non leuem Patribus, atque Interpretibus, bonus Rex Dauid mouet, qui cùm egregia mansuetudine, ac lenitate viuens prædictus fuerit, iamiam moriturus, cùm plus plus ad misericordiam flectendus videbatur; & qui veniam opus habebat, veniam daturus, lethalia iudicia in Ioab, & Semei sigillatim decreuit. Hæc enim nouissima ipsius verba ad Salomonem filium sunt fuere lib. tertio

3. Reg. 2.5. Regum cap. secund. vers. quint. *Tu quoque nosti quæ fecerit mihi Ioab filius Saruiæ, quæ fecerit duobus principibus exercitus Israel quos occidit*, &c. *Facies ergo iuxta sapientiam tuam, & non deduces canitiem eius pacificè ad inferos.* Et statim. *Habes quoque apud te Semei filium Gera, qui maledixit mihi maledictione pessima*, &c. *Tu noli pati eum esse innoxium.* &c. Ad quæ verba notanter subijcit Sacer Scriptor, *Dormiuit igitur Dauid eum patribus suis.* Quo hæc iterum? at quà temporis opportunitate, hęc iudiciorum seueritas à Dauide exercetur? Magna quidem pro suo munere, nam præterquam quod tunc Princeps opportunissimè moritur, cum officio suo inuigilat; singullatim quidem mortis articulus exonerandæ conscientię, & restitutioni faciendæ, siue deposito reddendo, omninò opportunus est, eaque de causa Dauid, qui tum iustitiæ depositum se à Deo accepisse, tum omissa publicis sceleribus debitas pęnas meminit, eas fontibus omninò infligi sedulò curauit, vt acceptum depositum sanctè, & religiosè redderet. Hęc

Ambros. omnia vno verbo perstringente Ambrosio libro secundo officiorum capit. septim. *Mortem vultus, conscientię fidem præstitit.* Pulchre, siue vt dixerit, Dauidem eo facto ostendisse, non ex animo iniquitatis ea olim scelera reliquisse, sed quod dum viueret, illa commodè vindicare non potuerit, siue vt affirmarit, illum depositi onus à se remouere voluisse, & conscientię fidem seruare.

Ambros. Quo etiam sensu idem Ambrosius Apologia 1. de Dauide, capit. 17. dixit. *Nihil minus quam cruentus affectus sancto Propheta adscribi potuit, qui vita decedens, suprema voce conuenit Salomonem, vt sanguinem innocentem à se tolleret, quem fuderat dux eius exercitus Ioab.* En redditum iustitię depositum.

5 Deinde verò hac ratione Princeps viua, & animata lex signatè dicitur, quasi vitam legibus indens, siue eas viuentes, & florentes faciens, cui locutioni ea Eliud

Iob. 36.22. de Deo verba apud Iob trigesimo sexto versu vigesimo secundo mirè consonant: *Ecce Deus excelsus in fortitudine sua, & nullus ei similis in legislatoribus.* Sed enim tibi non poterit non ad speciem difficile videri, cur ille excelsam fortitudinem Deo, qua egregius legum lator est, attribuerit. Quid enim fortitudini, & legibus ferendis? quippe, & fortitudo ad bellica facinora, hostesque vincendos, barbarosque edomandos pertinet, & legū latio, prudentiam potius, sapientiam, & rerum vsum desiderat. Enimverò omninò subsistit Eliud sensus, atque sententia legislatorem à fortitudine eaque excelsa commendantem: vt adstruat nullum legum vsum, & vtilitatem fore nisi Princeps fortiter, & pro viribus earum ob-

A seruantię inuigilet: *Nam si prohibita impunè transcendas* (vt dicebat Tiberius) *neque metus, neque pudor vltrà.* Benè ergo qui ad leges ferēdas accedit: *excelsus in fortitudine* præmittitur, qui non contentus mala prohibere, transgressores impunitos abire non sinat; sed qui in ferendis optimis legibus sapiens, & peritus visus est, in ipsarum custodia, & executionem fortem se, & strenuū exhibeat. Vt Olympium Prȩsidem Gregorius Nazian-

Nazian. zenus hunc in modum laudabat epistola septuagesima octaua: *Prudentia, & fortitudinis ductu imperium administras, quarum altera, quę facienda sunt excogitat: altera quod est excogitatum facilè exequitur.* Hinc certè, & verum Deum à falso, & eximium gubernatorem, siue, Principem ab eo, qui nomine tenus legum lator est, iure discernas. Quid enim de Deo vero, & cui nullus ei similis sit in legislatoribus enuntiant Prophetæ? Audi

Deu. 6.13. Moysem Dei nomine leges ferentem, Deuteronomij sexto, versu, decimo tertio: *Deum tuum timebis, & illi*

B *soli seruies*, &c. *Quoniam Deus ęmulator Dominus tuus, ne quando irascatur furor Domini Dei tui contra te, & auferat te de superficie terræ.* Audi Moysis successorem Iosue, rebelli populo dicentem: *Non poteritis seruire Domino; Deus enim Sanctus, & fortis æmulator est, nec ignoscet sceleribus vestris, atque peccatis.* Iosue vigesimo

Iosue 24.19. quarto, versu decimo nono. Audi & Nahum Prophe-

Nahum 1.2. tam capite 1. & 2. sic Vaticinium suum exordientem: *Deus ęmulator, & vlciscens Dominus, vlciscens Dominus, & habens furorem: vlciscens Dominus in hostes suos, & irascens ipse inimicis suis Dominus patiens, & magnus fortitudine, & mundans non faciens innocentem:*

Lec. Heb. siue vt in Hebręo habetur: *& impunè iudicando impunem non iudicabit impium.* Vides optimum legislatorem qui fortis simul, & æmulator sit, & prohibita impunè transcendi non patiatur. Accipe hæc iam elegantissimè

Tertull. à Tertulliano præscripta, uerum Deum à falso quem confingebat sibi Marcion, nullas pœnas flagitijs irrogā-

C tem, sed intra lenitatis, & patientię metas perpetuò consistentem, hunc in modum discriminantem: *At hic sufficit peruersissimum Deum ostendi in ipso præconio solitariæ bonitatis: Si enim neque æmulatur neque irascitur, neque damnat, neque vexat, vipotè qui nec iudicem præstat, non inuenio quomodo illi disciplinarum ratio constat, & quidem plenior? Quale est enim vt præcepta cōstituat, non executurus, vt delicta prohibeat non vindicaturus quia non iudicaturus extraneus scilicet ab omnibus sensibus seueritatis, & animaduersionis.* Et post pauca: *Stupidissimus ergo, qui non offenditur facto quod non amat fieri, quando offensa comes sit frustrata voluntatis: aut si offenditur, debet irasci, si irascitur, debet vlcisci.* Sic ille libro primo contra Marcionem capite 26.

6 Habet hinc quidem accuratus Scripturæ indagator mysticam sanè, & moralem, sed omninò opportunam rationem, siue solutionem, qua ea difficultatem, quæ in Scriptura, & in Pauli epistolis maxima esse creditur,

D omninò oppugnat, etenim Apostolus in ep. ad Hebr. c. 9.

Ad Heb. 9.4. v. 4. in arca non modo legis tabulas, sed & vrnam habētem manna, & uirgam Aaron fuisse sic expressè affirmat. *Et arcam testamenti circumtectam ex omni parte auro, in qua vrna habens māna, & virga Aaron, quę fronduerat, & tabulę testamenti.* Cū tamen liber Reg. & Paralipomenon his repugnare videatur, dum utrobiq; expressè dicitur, in arca nō aliud fuisse, quā duas tabulas lapideas, quas Moyses in ea posuerat, 3 Reg. 8. u. 9. & 2. Pa-

3. Reg. 8.9. 2. Par. 5. ralip. 5. u. 10. Qui sanè scrupulus plures maximè torquet & quod plus est, apud nonnullos tanti fuit, ut eo pręcipuè argumento nixi, cœco quidem, & imprudenti impetu diuinam auctoritatē tam præclaræ epist. detrahere ausi fuerint, sed n. cum hæc tunc temporis summa audacia, siue temeritas modo verò aperta hæresis fuerit, Patres, & Interpretes, qui pro Canonica huius epist. auctoritate fideiubent, penè infinitas excogitarunt solutiones, ut ei difficultati obuiam irent: alij. n. aiunt manna, & uirgam non à principio, sed post Salomonem reconditas in arca fuisse: alij contra inuersa responsione contendunt: hæc duo tempore Moysis in arca inducta, sed Salomonis tempore extracta: alij Pauli uerba cum ijs, quę apud librum Regum habentur, sic conci-

hant, vt in arca tria hęc, tabulæ, vrna, & virga, prout à Paulo dicitur, fuerint, sed aliter quidem, atque aliter, tabulæ nimirum intra arcam inclusæ, vrna verò, & virga iuxta positæ: in latere videlicet arcæ, cuius aliud agēs meminit Moyses Deuteron. 31. ad quem sanè modum

Deut. 31. vnusquisque Interpretum in suum ab it: sed enim eam nos huic difficultati expeditissimam afferre solutionem existimamus, affirmantes Paulum Regum, & Paralipomenon verba, quæ tabularum legis mentionem solum fecerunt, plenè elucidasse, dum ea sic capit, ac si Sacer Scriptor, non aliter legem esse, siue subsistere censuerit, nisi simul manna, & virgam: pręmium scilicet, & supplicium sibi adiacentia omnino haberet. Ergo ab illo Paulus adeò non dissidet, vt eius potiùs mentem explicauerit: quin plus minusve apud vnum, quam apud alterum dicatur. Quæ enim lex fuerit, cui manna, & virga non adhęreant? aut quis, cùm legis tabulas audit præmiū, & suppliciū nō simul intelligat, quin signatè explicentur. Videtur quidem ijs subscribere Tertull. dum

Tertull. præfato li. c. 27. sic sensu superiùs indicato aduersus eos, qui Deum legem quidem ferentem; sed non inferentem pœnas faciebant, egregiè ait: *Hoc erit bonitas imaginaria: disciplina, phantasma: & ipsa transfunctoria præcepta, secura delicta.* Vnde statim ironica emphasi pergit. *Audite peccatores, quique nondum hoc estis, vt esse possitis, Deus melior inuentus est, qui nec offenditur, nec irascitur, nec vlciscitur, cuius nullus ignis coquitur in gehenna, cui nullus dentium frendor horret in exterioribus tenebris, bonus tantùm est. Denique prohibet delinquere sed literis solis.* Pulchrè hæc omnia ille. Quæ legis tabulis sic moraliter aptabis, vt lex diuina non *literis solis*, sed virga, & manna censeatur, & constet, quę sontibus videlicet pœnas, benemerentibus præmia non tantùm assignet, sed etiam reapsè inferat aliàs disciplina, phantasma, & perfunctoria pręcepta esse credentur imò vero si *bonus tantùm Deus est*, qui supplicia nulla inferat, nec bonus quidem esse censebitur, sapienter id sic pensitante Chrysostomo homil. a sexta de Passione to-

Chrysost. mo tertio. *Irrita videtur bonorum promissio quæ à Deo velut ex pacto bonis facta est, si quę abysso malis constituta sunt pœna, euanescant.*

7 Iam hinc, & Deum falsum, siue illegitimum Principem cognosces. & cur Musca sputcum animalculum ab hominibus pro Deo habita fuerit, intelliges. Certè cùm Beelzebub hoc est *Deus Musca* sæpiùs in Scriptura ab Idololatris cultus inducatur: vt 4. Regum

4. Reg. 1. 2. 1. 2. 3. 6 & 16. nec nomine quidem solùm, sed sub mu-

Theodor. scæ etiam simulachro, vt Theodoretus, quęstione ter-

Nazian. tia in quartum Regum librum, & Nazianzenus oratione quarta obseruant meritò ambigitur, quæ tanta hominum dementia fuerit, vt vilissimum animal, & quod Plinius vnum inter omnia alia *nihil scire* affirmat libro

Plinius. trigesimo capite sexto pro vero Deo colere non dubitauerint? Nonne Moabitę, homines strenui, atque robusti, Leonem, Taurum, Elephantum, aut aliam fortem, & præferocem belluam opportuniùs pro Deo, siue pro Dei simulachro elegissent? *Deflenda* (inquit

Theod. Theodoretus) *Moabitarum amentia non solum enim in deos referebant maxima animalia, sed etiam minima & vilissima, & odiosa. Quid enim est musca odiosius? sed tamen, & eius simulacbrum Deum dixerunt, & Deo, qui verè est Deus, relicto, muscæ simulachrum de vita sciscitabantur.* At enim mihi non tam amentia, quàm immanis malitia deflenda videtur, quę muscam Deum habet. Quid enim id fuerit? quàm eum sibi Deum, cum sibi Principem assumere, qui si cultorem suum aliquando stimulet, ac pungat, ab eo statim flabello expellatur quin aculeum possit infigere, à quo non longè it Theodoretus dum subdit: *Et quam viuentem flabellis expellunt, eius figuram Deum appellarunt.* Vt dicere videatur, nolunt eum Principem, qui viua, & animata lex sit, qui videlicet peccantes pungat, ac meritis pęnis plectat: sed illum qui Principis tantum figura, ac imago esse videatur recta quidem præscribens, sed literis solis, quin peccata vindicet, & puniat. O Deum! (sic indidem Tertullianus) *veritatis præuaricatorem! timet damna-*

Tertul. *re quod damnat: timet odisse quod non amat: falsum si-*

A *nit, quod fieri non sinit, maulle ostendere quid nolit, quàm probare:* Scitè *veritatis pręuaricatorem:* qui ex vtraq; parte (quod pręuaricatoris est) & pro veritate, & contra veritatem est: vti de Imperatore Marco Antonio importunè clemente dicebat Auidius Cassius: *Homo sanè optimus, qui dum clemens dici cupit, eos patitur viuere, quorum ipse non probat vitam.* Auid. Cas. En Deum Muscam, siue flabello excussum, siue merum muscæ simulachrum quod figura tantùm Rex sit. Tales quidem Reges Roma expulsos dolebant flagitiosi adolescentes Romani apud T. Liuium libro secundo, quod substitutæ pro illis leges, licentiam peccandi imminuerent: vnde sic subdolè mussitabant: Tit. Liu. *Hominem esse a quo impetres, vbi ius, vbi iniuria esse gratię locum, esse beneficio: & irasci, & ignoscere posse, inter amicum, & inimicum discrimen esse: legem rem surdam, inexorabilem esse salubriorem, melioremque inopi, quam potenti, nihil laxamenti, ac veniæ habere, si modum excesseris.* Nimirum Deum muscam

B volebant, quem flabello abigerent, non legem viuam qualis bonus Princeps est.

8 Nec hilum à Moabitis Israelitæ videntur differre, dum sub impudicæ Oolibæ imagine à Domino per Ezechielem notanter perstringuntur, quod idola sua cultissimo animi affectu venerarentur *Posuerunt* (inquit) *armillas in manibus eorum, & coronas speciosissimas in capitibus eorum.* Ezech. 23. vers. 42. Vbi non immeritò dubites, quomodo hæc cum illis Oseæ verbis con- Ezech. 23. 42. sentiant, quibus eadem plebs non alia ratione se idola colere affirmat, quam quod ab illis ea quæ ad vitę subsidia, atque delicias opus habebat, omninò acciperet? *Vadam* (inquit) *post amatores meos, qui dant panes mihi & aquas meas, lanam meam, & linum meum, oleum meum, & potum meum.* Oseæ 2. vers. 5. Qui enim idem fuerit? ab amatoribus, siue idolis dona, atque delicias Osea 2. 5. accipere, eaque de causa post illos abire: atque illis eandemmet plebem egregia munera, & speciosissimas co-

C ronas dare. Mutauitne genium, & mentem ad accipiendum procliuem impudica illa? Non opinor; sed idem illi vtrobique animus, eadem mens erat: quippe dum apud Ezechielem idolis, seu amatoribus suis armillas signatè dabat, non aliter illos sibi demereri, atque deuincire studebat, quam vt sibimet genio, & naturæ cōsortes faceret, id est, vt effœminati subditi effœminatos Deos, siue muliebris ingenij Principes quibus nullus subesset animi vigor, nulla constantia ad propugnandas leges sontesque plectendos haberent. Nimirum armillarum ornamentum fœmininum est, & sumptum proculdubio, vt inibi obseruat P. Sanctius, à ritu nuptiali, iuxta quem sponsus, in nuptialibus delicijs ad sponsæ cultum armillas conferre solet iuxta id Cantic. 1. versu 10. *Murenulas aureas faciemus tibi*: & si verè æsti- Cant. 1. 10. mas, à viro sponsæ suę tanquam manicę, & vincula, quibus suam faciat, sibique omninò colligatam, & subditam habeat, conferuntur. Cui cogitationi mirè applau-

D dit Hebręa lectio, vt Pagninus, & alij adnotarunt, quę in fœminina terminatione habet: *Armillas in manibus earum, & coronas in capitibus earum.* Lect. Heb. En quos sibi Hebręi Deos, Principesque suscipiebant. Qui videlicet manus ligatas, constrictasque haberent, & subditis suis tanquam fœminę viris, non modo indulgerent, sed etiam velut seueris maritis honorem deferrent, imò, & eos metuerent. Vnde obserua verborum structuram, quæ internum animum, & scopum quem isti collimabant, apertè indicant. *Imponebant* (inquit Vates) *armillas in manibus earum, & coronas speciosissimas in capitibus earum.* Præposterum quidem ordine, priùs illi manus, quam capita Principum ornantes, siue qui priùs illos sibi deuincirent, quam in Principes eligerent: vt dixerit coronam, imperiumq; non nisi ijs deferre volebant, qui priùs velut manicis constricti nullum verè fortitudinis specimen dedissent,

Ad

Ad ea verba,

Iudicium cantabo.

Princeps, vt non nisi accuratissima consultatione adhibita, leges ferre; ita earum, quas semel tulit, diligens custos, rigidusque satelles esse debet.

ADNOTATIO II.

1 RVrsum premo præfata Eliud de Deo verba apud Iob 36. 22. *Ecce Deus excelsus in fortitudine sua, & nullus ei similis in legislatoribus*. A quibus Iob. 36. 22. non eunt illa Iethro ad Moysem optimi Iudicis notas velut indice ostendentis: *Proinde autem de omni plebe* Exod. 18. 21. *viros potentes, & timentes Deum*. Exodi 18. vers. 21. cùm Lect. Heb. pro voce *potentes* in Hebręo sit *fortes*, vt vtrobique in legislatore fortitudo signatè requiratur: non ea solùm de causa, vt prohibita impunè transcendi non sinat, & sontibus pręscripta à legibus supplicia irroget; sed etiam vt qui leges iuxta prudentiæ, & sapientiæ normam semel tulit, debitum illis honorem, & reuerentiam exhiberi faciat, quin facilè, & ingratis abrogentur, siue ablegentur: Qui enim Principi, siue Reipublicę reuerentia? qui Iuri honor seruari dicatur, cum nouę quotannis leges, sanctionesque præscribuntur, quę paucis subinde diebus aboleantur, siue obliuioni mandentur? Satius namque fuisset, eas non tulisse, quando ipsę forti Principis manu destitutæ hominibus non vtilitati, sed laqueo, ipsi verò legislatori contemptui, atque ignominiæ sunt, vt Tertull. iure illi dixeris, quæ Tertullianus lib. secund. contra Marcionem capite septimo de Deo, quem hęreticus ille somniabat, liberum homini arbitrium cum primis dante, subindeque adimente. *O Dominum futilem, instabilem, infidelem, rescindentem quæ instituit! Cur permiserat liberum arbitrium si intercedit, cur intercedit si permisit? eligat, vbi semetipsum errasse notet, in institutione, an in rescissione?* Siue etiam quod Sanctus Hieronymus tam de ijs, qui vxores vix contracto matrimonio Hieron. repudiarant, quam de illis, qui eadem die repudiatas duxerant libro aduersus Iouinianum ait: *Vterque reprehendendus maritus: & cui tam citò placuit, & cui tam citò displicuit*. Nimirum leges vix factæ atque abolitę, siue oblitę, aut cito Principi placuisse, aut cito displicuisse dixeris. Et verò illa Cleonis sententia omnibus, qui pleno pectore sapiunt, maximè probatur. *Meliorem esse statum Republica, quę legibus vtitur deterioribus, sed firmis, ea quæ frequenter eas commutat*. Quippe Cleon. hinc tum Regię Maiestatis, Iurisque contemptus, grandiorum insolentia, tenuiorum laqueus, & insidiæ & pessima transgressionum exempla proueniunt, tum etiam Principem sibi non constare, sed duplici in diuersum hamo scindi apparet: Vnde quidem rursus Tertullianus libro primo contra Marcionem capite vigesimo Tertull. sexto, dum in illam importunissimam bonitatem inuehitur, quam Deo Marcion affingebat, vt vna ex parte bonas, & salutares leges hominibus pręscriberet ex alia nullas transgressoribus pœnas assignaret, aut quamuis assignaret, non sumeret, hunc in modum argumentatur. *Cur enim prohibet admitti quod non defendit admissum, cum multò rectius non prohibuisset, quod defensurus non esset, quam vt non defenderet, quod prohibuisset: imò, & permisisse directò debuit sine causa prohibiturus, non vt defensurus: nam & nunc tacitè permissum est, quod sine vltione prohibetur*.

2 Quo quidem aspexisse videtur Dominus cum legē hominibus daturus, non chartę, aut tenui membranę quæ temporis iniurias persentire posset, sed durissimo Exod. 32. 18. lapidi insculptam dedit: sic enim Exodi 31. vers. 18. *Deditque Dominus Moysi duas tabulas testimonij lapideas scriptas digito Dei*. Sicuti, & ipsimet Gentiles legum Cyprian. latores leges suas in ęs incidebant, vt Cyprianus epistola secunda, sic monet: *Sint licet in ære incisa leges duodecim tabularum*. Et Iurisconsultus in lege 8. *ad l. Iul.* L. 8. ad l. Iul. pęcul. *peculatus*, inquiens. *Qui tabulam æneam leges continentem*. A Vt videlicet vel ab ipsa materia cui insculpebantur, perpetua, & inuiolabilis legum obseruatio commendaretur: vnde Plinius libro 34. capit. 1. *Vsus* (inquit) Plinius. *æris ad perpetuitatem monumentorum iampridem translatus est, tabulis æris, in quibus constitutiones publicę inciduntur*. Quæ omnia ad præfatum Exodi locum sic obseruauit Lippomanus in Catena: *Quid est quod Deus* Lippomā. *scripsit decalogum potius in lapideas, quam in papyraceas tabulas? Cui respondebimus; Voluisse Deum his saxeis tabulis significare stabilitatem, & firmitudinem legis suæ: vt enim gentes incidebant leges suas in æs, quò significarent eas debere esse inuiolatas: ita Deus sculpsit decalogum suum in lapides, vt declaret se potius cælum, & terram aboliturum, quam legem suam*. Quam planè Domini mentem omninò debent exprimere optimi Principes, legumque latores, tum vt quas populis leges dederint, non proprio, sed Dei digito re scilicet maturè & accuratè discussa, nec humano ductu, siue oculis in B propriąs commoditates, sed in Reipublicę bonum, & vtilitatem defixis conscribant, qui Sanctus Iob se facere solitum sic affirmat cap. 29. vers. 16. *Causam quam* Iob 29. 16. *nesciebam diligentissimè inuestigabam*. Tum etiam vt pręscriptas hoc Dei digito leges, inuiolabiliter obseruari curent, excelsosque in fortitudine ad ferendam illis opem sese exhibeant, quasi in ipsis Dei digitum atque sapientiam obseruent, ac reuereantur, cum non nisi per diuinam Sapientiam *Reges regnent, & legum conditores iusta decernant*. Prouerbiorum 8. 15. Quare opportunè hic aptaueris, quod Pausanias apud Plutarchum Prou. 8. 15. Plutarch. in Apothegmatibus Laconicis ad quemdam interrogantem, *Cur ex priscis legibus nullam mouere apud Spartiatas liceret?* Respondit. *Quia leges, inquit, hominum, non homines legum dominos esse oportet*.

3 Enimuerò saxeis, siue æneis hisce tabulis, quibus ad perpetuitatem leges conscribuntur, siue inciduntur, mirè concinit adamantina atque silicea facies à C Domino Ezechieli populi sui institutori data: sic enim Ezechiel 3. vers. 9. *Ecce dedi faciem tuam valentiorem* Ezech. 3. 9. *faciebus eorum, & frontem tuam duriorem frontibus eorum, vt adamantem, & vt silicem dedi faciem tuam*: siue vt ex Hebræo legit Pagninus: *Vt adamantem fortiorem silice*. Sed quo, inquis, hęc tam saxea: & indomabilis durities iuerit? ferreosne, siue adamantinos ministrorum suorum animos Dominus format, vultúque? aut egregia illorum laus fuerit?

——— *Duris*

Te genuit cautibus horrens Caucasus.

Cùm potiùs *crudelia impiorum viscera* ipse auersetur Prouerbiorum 12. 10. adeòque illi Principum mansuetudo, & lenitas placeat, vt hanc vnam ad ipsum sibi demerendum noster Rex proposuerit Psalm. 131. vers. 1. Prou. 12. 10. D inquiens: *Memento Domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius*. Verum ijs facilè occurram, si obseruem, non animum, sed faciem ex adamante, & silice compactam Ezechieli datam, nec hac tam exquisitæ constantiæ, & fortitudinis imagine, ipsum leges condentem, Ezech. 3. 1. sed iam conditas propugnantem induci, sic enim paulò antè Dominus volumen ei comedendum, & annunciandum committentes, ait, *Fili hominis comede volumen istud, & vadens loquere ad filios Israel, & comedi illud, & factum est in ore meo sicut mel dulce*. En legem priùs latam, non adamantino, aut siliceo sensu; sed potius Dei digito scriptam, hoc est prędulci charitate, & ad subditorum bonum, & vtilitatem, & ad æquitatis, ac moderationis normam factam, sed enim quę semel lata sic fuit, non cerea subinde, aut molli facie, verum adamantina, & saxea aduersus potentiorum insolentiam, qui nullis obstringi legibus volunt, propugnari debuit, Ideò notanter Dominus: *Ecce dedi faciem tuam valentiorem faciebus eorum*: qui videlicet valeas *irrumpere iniquitatem*, quin *extimescas faciem potentis*. Ecclesiast. 7. verso 6. Vides Eccles. 7. vers. 6. vt Princeps quas semel tulit leges defendere debeat, quin illas emori, aut extingui sinat? eæ siquidem non nisi saxeis, æreisque tabulis inciduntur:

tur: ipse verò dum à Deo earum custos sit, non alia quàm adamantina facie fortiore silice constans inducitur. Qua sanè in re infelix ille, & cętera pessimus Pręses Pilatus. strenuè, & fortiter se gessisse videtur, qui cum Crucis Christi titulum, consultatione priùs adhibita sic scripsisset. *Iesus Nazarenus Rex Iudęorum*, eaque scriptura Iudęorum proceribus vehementer displicuisset, ideoque ab ipso obnixiùs efflagitarent; *Noli dicere Rex Iudaeorum, sed quia ipse dixit Rex sum Iudęorum*: firmus tamen, & constans in sua sententia perstitit inquiens? *Quod scripsi, scripsi*. Ioan. 19. 22. tantùm non dicens: quod semel consultò, & maturè scripsi, scriptum, firmúmque permanere debet. Nec enim scribo, vt deleam, sed vt scriptura velut in ære, aut lapidi insculpta absque litura perpetuo duret. Quomodo namque ingens animi leuitas non videatur, quod modò scripsi, statim delere? Iure quidem mihi, si fecero, aliquis suggerat: *Eligat vti semetipsum erroris notet, in institutione, an in rescissione*.

Ioann. 19. 22.

4 Iam hęc ipsemet excelsus in fortitudine sua, & cui nemo sit similis, in legislatoribus, re ipsa egregiè confirmat, & pro Elud omninò fideiubet: enimverò cùm homini in peccati pœnam mortem interminauerit, huius à se semel latę legis adeò fidus custos, rigidusque satelles extitit, vt illam siue abrogari, siue vlla ratione infringi passus non fuerit: sanè cùm ipsi sanctissimus Enoch ob egregiam vitę probitatem, & mirè placuisset, & in extremi sęculi correctionem, *vt det gentibus potentiam*, opus ea quodammodo esset quis non existimaret morti illum fore eximendum, atque immortalitate donandum? Sed quàm gratus ipsi fuerit, quantumque apud ipsum legislatorem gratia valuerit, primū audi. *Ambulauit* (inquit Sacer textus) *cum Deo*, Gen. 5. 24. Vbi Chaldęus notanter reposuit *fuit in veritate coram Deo iudice*: Hebręam verò phrasim *Ambulandi*, propriè acceperis: *Contendit cura, & studio Deum gratum habere sibi*: siue etiam, *eò peruenit gratia, & amicitię, vt cum iudice, æquo Deo familiariter ageret, ac ambularetq́*; ergo qui iudici adeò placet à iudice pœnas dabit, maximè cùm extremo sęculo pernecessarius sit? Vix sanè in id animum inducis: at enim excelsus in fortitudine legislator aliter censuit, atque eum alio transferre, quam morti eximere maluit. Sic Genes. 5. 24. *Ambulauitq́, cum Deo, & non apparuit, quia tulit* (LXX. *transtulit*) *eum Dominus*. Et Eccles. 44. 16. *Henoch placuit Deo, & translatus est in Paradisum, vt det gentibus pœnitentiam*. Ne videlicet latam à se legem eneruaret amicitiæ causa, & iudicem, atque legislatorem cum amico cōfunderet: benè id hunc in modum obseruante Chrysostomo homil. 21. in Gen. *Vides sapientiam Domini? viuentem transtulit, non immortalitatem largitus est, ne peccandi metum eneruaret, sed mortis in humanum genus sententiam reliquit*. Pulchrè, *ne peccandi metum eneruaret*; Quid enim fuerit legum obseruantiam, vel semel non propugnare, quam hominibus peccandi metum adimere, qui ab vnius legis transgressione ad alias contemnendas gradum faciunt.

Gen. 5. 24. LXX.

Eccles. 44. 16.

Accinit his Dei filius ita apud Matth. capitulo 5. 18. discipulos suos admonens: *Nolite putare quoniam veni soluere legem, aut Prophetas, non veni soluere, sed adimplere*. Sed enim cùm hęc verba duplici ex capite è re nostra sint: qua primùm ratione cum præcedentibus hęreant, obseruare placet, & verò cum immediatè præmisisset Dominus: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona*: non facilis videtur vtriusque sententiæ nexus. Quę enim hęc consecutio fuerit? omnimodę puritati, & sanctitati studere, nec enim ego legem soluturus, sed impleturus veni. Respondet verò opportunè, ex Auctore operis Imperfecti homil. decim. P. Maldonatus, signatè id Christum dixisse, vt qui legem diligentissimè seruabat, suo exemplo, quam vellet discipulos suos legis obseruatores esse, ostenderet: *Ne existimarent* (inquit) *licere sibi, quod Christi, id est, ipsius legislatoris discipuli essent, legem violare, sicut solent, qui ex familia Principis sunt, omnibus fere legibus solutos esse*. Vides Dominum legis suę obseruationi vndique inuigilantem, & tam per seipsum

Aut. Imp. *P. Mald.*

A quam per discipulos suos adimplentem? At enimverò pręsenti instituto opportunissimus horum verborum sensus is est, quem affert Chrysostomus sermone sexto *de Passione Domini* tomo tertio, vt ea de causa Dominus se legem adimplere venisse dixerit: quod quà homo erat, mortalitatis legem seruare, & custodire voluerit, ne si vel ab ipso violata semel fuisset, quidquid Deus, aut bonis promisit, aut malis comminatus est, irritum fieri videretur. Tanò quippe refert, legibus semel latis reuerentiam habere. Sed Chrysostomum audi. *Statutum suum Deus patiendo implere voluit, ne compelleret imperando sicut fatetur ipse*. Non veni legem soluere sed adimplere. *Irrita videtur bonorum promissio, quæ à Deo velut ex pacto bonus facta est, si quę ab ipso malis constitutę sunt pęnę, euanescant*: Vnde notanter statim sic infert. *Porrò iota vnum, inquit, aut vnus apex de lege non preteribit, donec omnia fiant. Aperte sibi persuadet, quicunque sapit, qui sentit, intelligat, si propter* B *sententiam suam proprio filio non pepercit, contra sententiam suam, cui possit ignoscere, qui mentiri nescit, nec nouit cōtra quam præscripsit legem ignoscere?* Hęc Chrysostomus.

Chrysost.

6 Sed quod priori loco, de Domino Henochum transferente dixit Chrysostomus: *Vides sapientiam Dei viuentem transtulit*, obseruatione, & disquisitione dignū videtur: cur enim fuerit sapientiæ opus, viuentem transferre, & non potiùs apud mortales relinquere, vt nos optimis sermonibus, & exemplis ad virtutem accenderet. Quid enim æquè mundo vtile ac salutare esset, quam sanctissimum virum præ oculis, & in oculis habere? aut quomodo non in Paradiso, siue vbilibet sit, tanquam talentum in terra defossum, aut ligatum in sudario non fuerit, qui nemini vitę exemplo, aut doctrina iuuare valet? Subsistit tamen Chrysostomi sententia atque locutio Dei sapientiam commendantis, quod qui Henoch vsque ad extrema mundi tempora viuere, & du- C rare voluit, hinc illuc trasferre, & ab oculis hominum submouere decreuerit: quia nimirum etsi morti exemptus non fuerit, nec immortalitate donatus, ne lata de morte lex infringeretur, at illo tamdiù inter homines viuente, & conuersante, nec mortis ius siue aculeum pertentiente, generalis illa lex, vt non fracta, at eneruata, & debilitata videretur, plusq́ue perennis vitæ præsentia hominibus noceret, quam vitæ probitate iuuaret, dum illi à lege tolerata, nec omninò adimpleta, fine mortis sibi metum adimerent, siue ad alias leges cōtemnendas sumerent animos. A qua sanè cogitatione non fuerit, quod lib. 3. Regum cap. decimo octauo versu trigesimo octauo habetur, Helia nimirùm cum prophanis Baal Prophetis de vera Religione aliquando concertante, & ex pacto conuento cum illis conueniente, vt ea de re non aliundè quàm de cœlo id peterent testimonium, quo ille verus existimaretur Deus, qui a suis cultoribus inuocatus misso desuper igne oblatum sibi sacrificium combureret, Dominum adeò acrem, & vehementem ignem immisisse, vt non solum holocaustum, & ligna, sed etiam lapides, ex quibus recens altare constabat, & ipsum etiam circumfusum puluerem omninò consumpserit. Sic enim ibi? *Cecidit autem ignis Domini, & vorauit holocaustum; & ligna, & lapi-* D *des puluerem quoque, & aquam, quæ erat in aquę ductu lambens*. Vbi meritò ambigas, cur vehemens hic ignis de cœlo delapsus, bouem concremasse non contentus insuper altare, lapides, & puluerem ipsum circumfusum etiam absumpserit? quod quidem è vsu Eliæ non omninò fuisse videtur, cum inter disceptantes nihil ea de re antea conuenisset, ac solummodo propositione facta, *Deus qui exaudierit per ignem*, qui oblatum scilicet sibi bouem combusserit, *ipse sit Deus*. Cui sanè dubio illa expeditissima videtur solutio, non frustrà à sapiente eo igne ipsummet altare, & quidquid circumfusum erat fuisse consumptum, ne eius sacrificii, quod preter communem sacrificandi ritum, & legem perfectum fuerat (quippe diuina lege cauebatur, ne alio loco quam in templo sacrificia fierent, vt ad id secundo Paralipomen. septimo versu duodecimo: *Elegi locum istum mihi in domum sacrificij*, admonent

3. Reg. 18. 38.

2. Para. 7. 12.

Inter-

Interpretes) non modò altare, sed nec leuissimus circumfusus puluis, aliùdve signum, siue vestigium à quo legis dispensationem sperare homines possent, subinde remaneret.

Ad ea verba.

Vt disperderem de ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem.

A iustitia Regni pacem, & stabilitatem aduenire.

ADNOTATIO III.

1 QVesito dicendi modo Rempublicam suam omni flagitiosorum fæce purgatam, ciuitatem Domini, quę *visio pacis* dicitur, in qua videlicet pax summa, & felicissima tranquillitas perpetuò adest, appellauit Dauid; à iustitia enim omnes operantes iniquitatem disperdente, egregiè pax, atque tranquillitas, & florentissimus Reipub. status subsistit: est enim *opus iustitia pax, & cultus iustitia silentium, & securitas vsque*
Isa. 32. 17. *in sempiternum.* Vt inquit Isaias capite 32. versu decimo septimo, vt diceret, ex accurata iustitiæ obseruatione, & iudicij cultura id Respubl. Principesque consequuntur, vt pacatissima quiete, & otio perfruantur, & à noxiarum seditionis, & perturbationis curarum metu soluti securitatem habeant perpetuam (id namque ibi significat silentium à verbo Hebręo quod est omninò quiescere, quin vlla perturbatio, aut tumultus, imò nec leuis mussitatio subsit.) Quod omninò expressit Atha-
Cassiodor. laricus Rex apud Cassiodorum lib. 9. epist. 2. vbi venustis his imaginibus præmisit. *Arbor quam florere vides, quam summa conspicis viriditate lætari, subterraneo succo fęcunditatis animatur, reddens in superficie quod continet in radice. Hominum quoque vultus magna hilaritate decoratur, si visceribus sanis grauamen nullius sentiat læsionis*; subijcit. *Sic Regnum iure dicitur integerrimum, si nusquam fuerit imminutum. Hoc fieri potest, cum vndique submouetur effranata licentia, nec datur ausus menti malignæ sub abominabili libertate peccare.* En iustitiam, florentem Reipub. arborem succo fœcunditatis animantem, pulchramque Regni faciem omninò decorantem, dum ipsi internam sanitatem reddit, à qua externa pulchritudo, & decor subsistat. Enimverò
Ambros. Athalarico pulchrè concinit Ambrosius libro de Paradiso capite tertio, vbi quatuor illos Paradisi fluuios elucidans, & cum quatuor virtutibus, quas cardinales appellamus, componens, Euphratem: *qui* vt ipse ait) *Latinè fœcunditas, atque abundantia fructuum nuncupatur*: ex vocabuli vi, atque significatione, iustitiæ sic primum aptat: *Nulla enim virtutum lętiores videtur habere fructus, quam æquitas, atque iustitia, quæ magis alijs, quam sibi prodest, & vtilitates suas negligit, cõmunia emolumenta pręponens*: deinde verò, & Græcam Euphratis significationem, quæ *à lętando* deducitur, & eius aquam, quę signatè *vitalis asseritur*, iustitię conuenire affirmat: *quod hominum genus nullo magis quam iustitia, & æquitate lætetur*, & ipsa Reipub. & populis vitam reddat, *omnia foueat, atque augeat*, vt quod dicebat Athalaricus. *Arbor, quam florere vides, quam summa conspicis viriditate lętari*, mystici Euphratis aqua irrigata, *vitali succo fœcunditatis animatur.*

Prou. 25. 4. 5. 2 Monuit id etiam Rex Salomon Prouerb. 25. vers. 4. & 5. inquiens. *Aufer rubiginem de argento, & egredietur vas purissimum. Aufer impietatem de vultu Regis, & firmabitur iustitia thronus eius*: siue vt clarius LXX. ef-
LXX. ferunt: *interfice impios à facie Regis, & recta procedet, in iustitia thronus eius.* vt suadeat Principibus Sapiens, nihil ex eorum vsu, & vtilitate adeo esse, quam Rempublicam quæ velut argentum admixtis scorijs ex probis, improbisque fermè coalescit, ablatis sontibus indesinenter expurgare, inde enim fieri, vt regnum ipsorum

P. b elasq. in Psalm. centesimum.

A firmum, & imperturbatum sit, quia videlicet dum *submouetur effrenata licentia, nec datur ausus menti malignæ sub abominabili libertate* peccare, homines in officio contenti nihil aduersus Principem, nec contra Rẽpublicam audent, cogitantue: presertim verò cum Deus Principi iustitiam colenti, & cui Dei iniuriæ peculiari curæ sunt, signatissimè iuuet, omnemque opem ferat, vt, & florens, & stabilis in suo solio permaneat. Contrà verò cùm flagitia non vindicantur, nec illatæ priuatis iniurię prohibentur, maiora sontes audent, & ab impunitis criminibus animos sumentes, & Rempublicam Regnumque turbare non verentur. Quid quod *inter populos sempiterna nascuntur certamina, nisi fuerit iustitia custodita*: vt inquit Cassiodor. libro septimò episto- Cassiodor.
la vigesima tertia. Quo quidem facit Summum Patrem Ecclesię gubernationem, & Regnum Christo dantem aiente non semel Apostolo, *in hoc enim Christus mortuus est, resurrexit, vt viuorum, & mortuorum domine-*
B *tur*, ad Rom. 14. 7. de quo vide dicta ad id capitis se- Ad Rom. 14. 7.
cundi versu vndecimo ad Philippens. iuxta Græcam lectionem: *& omnis lingua confiteatur quia Iesus est Dominus*: eadem ductum ratione signatè ei dedisse, Iudicem esse, qui bonis pręmia, & malis supplicia inferat ipsomet dicente. *Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio.* Sicuti, & ipsius nomine iam olim ab eo Dauid afflagitauerat, inquiens, *Deus iudi-* Ioan. 5. 22.
cium tuum Regi da, & iustitiam tuam Filio Regis. Psal- Ps. 71. 1.
mo septuagesimo primo versu primo. Planè quasi à iudicio, & iustitia firmum, & sempiternum esset Regnum futurum: vnde ibi notanter Vates: *& permanebit cum Sole, & ante Lunam in generatione, & generationem*: & postmodum, *& erit firmamentum in terra.* Vt diceret, adeò firmum, & stabile Regnum ipsius futurum, vt ipsummet cœli firmamentum ad terras translatum fuisse
videatur, & Daniel 7. 13. *Et dedit ei potestatem, & ho-* Dan. 7. 13.
norem, & regnum, &c. Potestas eius, potestas æterna, quæ
C *non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur*: Vnde quidem ipse aliquando Bonus sic appellatus apud
Mathęum cap. decimo nono versu decimo sexto. *Ma-* Matt. 19. 16.
gister bone quid boni faciam, vt habeam vitam ęternam. Eam boni appellationem omninò repulit. *Quid me* (inquit) *interrogas de bono?* (siue vt est in lectione Syriaca. *Quid vocas me bonum?*) *Vnus est bonus Deus.* Sed quare? Nònne ipse, & Deus erat, bonus erat? Cur ergo bonus dici noluit? Sanè quia Princeps, & Iudex ipse erat, qui vt stabile firmumque regnum retineret, malis bonus esse non poterat, seueritatem in illos exerci-
turus. Id sic inibi obseruante Hilario Canone de- Hilar.
cimo nono in Mathęum. *Is enim, cui necesse sit, impia, & iniqua punire nomine bonitatis abstinuit, soli hoc nomen Deo Patri reseruans. qui se iudicem dando officio se-*
D *ueritatis exuerit: non quod bonus, & ipse non esset, sed quod congrua in eum seueritate iudex esset vsurus.* Enimverò, & egregiam diuini Iudicis pulchritudinem, & Regni sui stabilitatem, & robur hinc omninò prophetico spiritu pensitabat Moyses Deuteron. 33. versu decimo se- Deut. 33. 17.
ptimo. *Quasi primogeniti tauri pulchritudo eius, cornua rhinocerotis cornua illius: in ipsis ventilabit gentes vsque ad terminos terræ*: quippe vt ad hæc verba inquit Tertullianus libro tertio contra Marcionem capite decimo septimo. *Christus significabatur taurus ob vtramque dispositionem, alijs ferus vt Iudex, alijs mansuetus, vt Saluator.*

3 Iam verò Regnum vt fęcibus purgatum à iustitia firmatur, & perenne fit, ita absente iustitia, atque iudicio infirmum, & mille casibus, & perturbationibus obnoxium redditur: Domino hęc Principibus: dũ illos
iniustitiæ arguit, signatè prędicente Psalmo octuagesi- Psal. 81. 5.
mo primo, etenim dum illorum temeritatem, & inconsiderantiam in reddendo iure sic increpasset; *Vsquequò iudicatis iniquitatem, & facies peccatorum sumitis? Iudicate egeno, & pupillo, humilem, & pauperem iustificate. Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate. Nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulat*: magna cum emphasi subijcit. *Mouebuntur omnia fundamenta terrę.* Quibus omninò adituit iustitiam Regni basim, atque columnam, siue fulcimentum esse, ac

proinde illa deficiente, Rempub. velut tecta, quę columnis subductis collabuntur, necessariò fore ruituram. Agellius. Vt egregiè interpretatur hunc locum Antistes Agellius. Qui cùm primùm ea verba *nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant*, sic extulisset: *Nescierunt quid sibi mali euenturum sit, neque intellexerunt ex peruersis eorum iudicijs fore, vt moueantur omnia fundamenta terrę*, quid sit terræ fundamenta moueri dilucidè statim hunc ad modum explicat. *Quia ex iniquitate iudicij sequitur, vt omnes clades in terram expectant, Deo terram ipsam, & eius habitatores, immissis calamitatibus subruente: inde enim, & pestes, & bella, & fructuum, prouentuumq; penuria, & diluuia inundationesque, & terręmotus, & ignium impetus existunt, vt terra hominum sceleribus, & Iudicum iniquitate contacta, his malis, atque piaculis expietur, ita vt ne fundamenta quidem terrę relinquantur, super quibus generis humani propagatio, successio ædificatioque consurgat*. Hactenus ille. Vt hunc iam florentem illam olim Reipub. arborem, quam videbas summa amœnitate lętari, floribus, fructibusque nudatam, arentem, exiccatamque conspicias, qualem Isaias c. 1. Iudæorum Rempub. quorum Principes de reddendo cuique suo iure nihil cogitabant, omninò depingit, Nimirum cùm dixisset. *Argentum tuum versum est in scoriam, vinum tuum mixtum est aqua, Principes infideles, socij furum. Omnes diligunt munera, sequuntur retributiones pupillo non iudicant, & causa viduę non ingreditur ad illos*: quibus iustitiam, & iudicium à Republic. exulantes facit, sic tandem versu trigesimo concludit. *Cùm fueritis velut quercus deficientibus folijs, & velut hortus absque aqua*, vitali scilicet iustitię aqua succum fœcunditatis dante non irrigatus. Inde iam quid tristius, funestius, aut miserabilius.

4 Quod si denuo mota fundamenta terrę videre velis obserua miram diuinorum Christi pedum, cum pessimi Caini gressibus consonantiam, dum ab vtrisque terra commota, & suis veluti sedibus reuulsa dicitur. Gen. 4. 16. Sic namque de Caini Genes. 4. 16: *Egressusque Cain a facie Domini habitauit profugus in terra*. Lect. Heb. Lec. Chal. LXX. Vbi Lectio Hebræa, & Chaldæa, & LXX. reponunt, *habitauit in terra Nod*: id est in terra commotionis, siue in terra commouente se; quod, vt Hebræi exponunt, quocumque ille se verteret, siue quacumque in parte poneret vestigia, terra commoueretur, & tremeret. Domino verò vix Matt. 27. 51. in Crucem sublato terram motam fuisse, sic inquit Matt. cap. 27. 51. *Et terra mota est, & petrę scissę sunt*. Quod Chrysostomus homil. tert. de Passione tomo tertiò pulchrè diffundit, cùm enim Dominum cruci suffixum ob oculos sic posuisset. *Ventum tandem est Crucis ad campum, vbi pias manus terebrant sęua vulnera, & compaginem palmarum rumpit violentior seratura clauorum. Crux clauis configitur, & effossa vestigia pœnalibusque alligata impedimentis, pedum officia perdiderunt*: Quid inde fuerit secutum, ita subijcit. *Sed festinate oro, & ictis cursibus properate. Sentio enim moliri, nescio quid creaturam, & intestinis motibus nonnihil elementa intelligo parturire. Minatur ecce propria mundus excidia, & rerum natura inusitato pauore terretur*, & paulò post: *axem suum mundus extremum vergere cupiebat in limitem*. Chrysost. Hęc Chrysostomus. Ecce tibi ęque a parricidæ Caini, atque ab ipsius Domini pedibus commotam, & trementem terram, & veluti è cardine, & centro reuulsam? Quid? idèmne iustitiæ, atque iniustitię gressus? eadèmne terrę impressa vestigia? eodem pondere, atq; impulsu vtraque terram premunt? Minimè quidem, immò verò diuersissimo, sine contrario. Qui ergo à dissimillis iustitię, & iniustitiæ gressibus, contrarijsue vestigijs, his ad tartara, illis ad cœlum euntibus, ęquè terra mouetur, & tremit? Sanè quia ab iniustitia *mouentur fundamenta terrę*. Ideò, & à Domini, & a Caini pedibus eadem omninò ratione, eadem de causa commouetur terra. Iam si ambigas, quomodo à tam contrarijs ad speciem causis idem possit effectus prouenire? Respondebo causas quidem non contrarias, sed vnam potius eamdemque pro pedum diuersitate, & situ esse. Nimirum Cain, siue iniustitia terram premit, siue in ea gressus firmat, & iniusto passu super eam vadit; ideò terra, quam inhabitabat *commotionis*, est instabilis scilicet, & perpetuis motibus agitata. At Dominus, qui Dei iustitia est, dum Cruci suffigitur à terra subleuatus, ipsam premere, & tangere desinit: quod eleganter obseruauit Chrysostomus, cum ait: *effossa vestigia pœnalibusque alligata impedimentis, pedum officia perdiderunt*. A iustitia autem à terra sublata, quin ipsa per eam, incedat sed potiùs alligata pedum officia perdat, eadem omninò ratione, qua ab iniustitia vestigia imprimente, terram quati, & commoueri necesse fuerit. Æqualiter ergo, atque inæqualiter a Christi Domini, & à Caini vestigijs mouentur fundamenta terræ: dum Dei iustitia à terra subleuatur, & pedum officia perdit, iniustitia verò siue Cainus impunitum peccatum ferens, pedum officijs vtitur, & gressus in terra firmat. Vt vtraque vestigia omninò conuenirent in præfatam Salomonis sententiam. *Aufer impietatem de vultu Regis, & iustitia firmabitur thronus eius*.

5 Sed hęc vide quàm opportunè confirmet Noster Dauid, dum agens de Christi Regno, eius firmitatem vna ex parte sic adstruit: *firmauit orbem terrę, qui non commouebitur*. Psalmo nonagesimo secundo versu secundo, ex alia iustitiam gressus suos in terra firmiter ponentem ita inducit: *Iustitia ante eum ambulabit, & ponet in via gressus suos*. Ps. 92. 2. Psalmo octuagesimo quarto versu decimo tertio, vbi Apollinaris legit *iustitia ante Deum Regem*: id est, ante Christum. Ps. 84. 13. Vt verò ab his iustitię gressibus terræ impressis firmatus fuerit terræ orbis, quin commoueatur, sic sapienter ad ea Psalmi nonagesimi secundi verba aperit Agellius. Agellius. *Potest etiam ad Christi Principis iustitiam, & æquitatem commodissimè hæc terræ confirmatio referri, vt Prouerbiorum vigesimo nono*. Rex iustus erigit terram: vir auarus destruet eam. *Quantum enim in administranda iustitia lex Christi contulerit, quantumque ad pacificandas dissensiones, atque contentiones profuerit, ac prosit: ex comparatione priscorum sciri potest, cùm lex Euangelij lata nondum erat, quo tempore omnia litibus, pugnis bellis, contentionibusque feruebant, cum iudicia iniquissima fierent: ius minimè rectè à Principibus redderetur, vnde vacillabat, & motibus quatiebatur orbis terrarum, & in sua sede quiescere non sinebatur*: Vides, vt iustitia in via gressus ponens, orbem terræ firmet, ab ea verò vestigia submouens nutet, & vacillet orbis, & motibus quatiatur? quippe *ab inopia iustitię copiam venire causarum*, contentionum scilicet, litium, atque pugnarum (sic Athalaricus Rex apud Cassiodorum libro nono epistola vigesima) non dubium. Quod optimè percallebat, callidus ille Tiberius, apud Cornel. Tacit. libro. 4. Annal. Cor. Tac. Vbi cum in Senatu de iudicij, iustitięque seruandæ cura dixisset. *Hanc P. C. curam sustinet Priceps*: subijcit: *Hac [omissa] funditus Rempublicam trahet*.

6 Ergo is Princeps tam à recta Regni gubernatione, quam à propria tranquillitate, & throni sui firmitate, & stabilitate longè iuerit, qui vt bonus haberi, & populo morem gerere velit, delicta impunita esse permiserit. Scilicet, magna in primis, Principis laus fuerit, sontibus, & Republica sæcibus bonum esse, atque æque malis, ac bonis placere, ne illorum odium incurrat. Grande scilicet bonum, bonum seruum Christi non esse, vt ad hominum, atque eorum quidem, qui hominum nomine sunt indigni, gustum se conformet: inclamante Apostolo. *Si hominibus placerem, seruus Christi non essem* ad Galatas primo versu decimo: Gal. 1. 10. Aliter sane Clementem Ecclesiæ futurum Principem, is qui iam Ecclesiæ, & Apostolorum Princeps erat, monebat, informabatque, vt ipsemet Clemens in Clement. epistola ad Iacobum testatur, quæ ei verba suggerebat Petrus, sic referens, *Itaque si te male è fratribus propter rigorem iustitiæ odio habuerint, ex hoc quidem non læderis, sed ex huiusmodi odijs amor tibi conciliabitur Dei. Et ideò satage magis, ac refuge, ne lauderis ab iniquis, & ne a pessimè agentibus diligaris,*

sed

sed potiùs propter iustam dispensationem & æquissimam regulam disciplina à Christo collaudari mereatis. Aliter etiam censebat Greg. Nazianz. qui inde optimum Principem cognoscendum dabat, quod is esset, qui non in omnibus rebus cunctis obsequeretur, sed aliquando ob recti studium in hominum offensionem incurreret: sic namque ille oratione trigesima secunda in fine: *Hoc vnum requiro, vt ex numero sit, qui alijs inuidia sit, non miserationi, qui non in omnibus rebus cunctis obsequuntur, sed qui in quibusdam etiam ob recti studium in hominum offensionem incurrunt. Alterum enim in præsens iucundissimum est, alterum in posterum vtilissimum.* Sic ille.

7 Sed enim illud deinde nouerit Princeps, magno suo malo peccanti populo placiturum, seròque cum Saule à Regni solio deturbato, quod *abiecerit sermonem Domini*, vt populo morem gereret, dicturum: *Peccaui, quia prævaricatus sum sermonem Domini, & verba tua, timens populum, & obediens voci eorum.* 1. Reg. 15. 24. quippe priùs ei Dei nomine intonuerat Samuel: *Pro eo quod abiecisti sermonem Domini, abiecit te Dominus, ne sis Rex.* Notanter: *ne sis Rex*: sed qua ratione deinceps non fuit Saul Rex, qui vsque ad extremum vitæ spiritum, Regnum, regiumque diadema retinuit? Sanè, quia vt optimè monent Interpretes, subinde non pro dignitate, & regia fortuna regnum obtinuit, sed mille curis, seditionibus', perturbationibus, bellisque obnoxium En quid sit iustitiam contemnere vt populo placeas; vt videris quàm opportunè dictum à Pausania libro primo fuerit, Principes populari auræ sese accommodantes infelicissimè munus suum obire. Sed id huic rei opportunissimum fuerit, quod Ephesi Episcopo, qui vt hominibus placeret, à charitatis & iustitiæ ardore defecerat, & intepuerat, Dei nomine nuntiauit Ioannes Apocalyps. 2. 5. *Memor esto itaque vnde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac. Sin autem venio tibi, & mouebo candelabrum tuum de loco suo nisi pœnitentiam egeris.* Vbi cùm candelabri nomine Ecclesia, siue subditi designentur, vt explicant quotquot benè sentiunt: candelabrum moueri, idem omnino erit, ac Rempublicam siue subditos perturbari, sic ibi apud P. Alcazar, Andrea Cretensi, & Nicolao de Lyra adnotantibus, quorum prior sic ait. *Mouebo candelabrum tuum, id est Ecclesiam in fluctus, & tempestates conijciam*: Lyra verò, *Obedientia tua subtraham subditos tuos.* Et verò dum Alcazar huic expositioni subscribit, inde eam vndequaque firmat, ac subsistentem reddit, quòd propria remissionis pœna sit, vt qua ratione se existimabat Princeps quiete, & tranquillitate fruiturum, remittendo scilicet aliquid de zelo, & vigore disciplinæ, subditisque indulgendo, eadem tandem res deuoluatur in maiorem ciuium seditionem, & pacis perturbationem; tum quòd æquum sit, vt diuina prouidentia ea ratione puniat, qui ab ipsius consilio discedunt, deducendo illos ad eas ipsas difficultates, propter quas Dei consilium reliquerunt: tum etiam quia ita est hominum naturæ consentaneum, vt ex ducis remissione oriatur perturbatio militum, & disciplina, ac seueritate multò meliùs conseruetur, & augeatur pax, atque obedientia.

Vnde tandem concludit. *Ita fit vt Prælatus dum parat quietem, inquietem pariat, & dispergatur plebs, & subditi à Prælati obedientia se subtrahant.* Ito ergo, & hominibus placere stude,

Pausan.

Apoc. 2. 5.

Andreas. Cretens.

Lyra.

Alcazar.

1. Reg 15. 24.

Ad ea verba.

In matutino interficiebam omnes peccatores terræ.

Princeps, vt in benefaciendo Regem, ita in sontibus puniendis non Regem, qui omnia possit, sed Iudicem iuris ordinem, & modum seruantem, sese exhibeat.

ADNOTATIO IV.

1 PVlchrè à Philone de beneficentia dictum. *Beneficentia sicut Luna nunquam pulchrior apparet, quam cùm plena est*: pulchriùs verò de summi Regis beneficentia dixit Iacobus cap. 1. vers. 5. *Qui dat omnibus affluenter*: omninò à Domino mutuatus apud Lucam 6. 38. promittente *mensuram bonam, & confertam, & coagitatam, & supereffluentem.* Regiè quidem, & *omnibus, & affluenter*: nam vt de primo ex Hieron. in cap. 6. epist. ad Galatas alibi monemus: *Ne quis in largiendo dicat, ille amicus est, hunc nescio: hic debet accipere iste contemni; sed imitandum,* (ait Paulus) *Patrem cælestem, qui* Solem suum oriri facit super bonos, & malos, & pluit super iustos, & iniustos, *Fons bonitatis omnibus patet, seruus & liber, plebeius & Rex, diues & pauper, ex eo similiter bibunt, lucerna cùm accensa fuerit in domo omnibus qualiter lucet.* Ita benefaciendi mensuram ex Regis persona maiorem in cumulum augeri debere, regiæ illæ & egregiæ magni Alexandri voces demonstrant, cùm ei qui denarium petebat, vrbem donauit, illoque accipere renuente, quòd tantæ fortunæ imparem se agnosceret, magno ore respondit: *Non quæro quid te deceat accipere, sed quid me dare.* Nimirùm quò Regis fortuna aliorum hominum sortem, & conditionem superat, eò ipsius liberalitas, atque benignitas, quæ Regiæ dignitatis primaria nota, & veluti character est, frequentem aliorum benefaciendi rationem & modum debet excedere. Sic quidem cùm apud Matthæum cap. 25. v. 31. Dei filius homines iudicaturus inducitur, filius hominis appellatur, ait enim: *Cùm autem venerit Filius hominis in Maiestate sua, & omnes Angeli cum eo*: dum verò ad præmia iustis reddenda accedere dicitur, mutata hominis appellatione, notanter Rex cognominatur: sic enim vers. 34. *Tunc dicet Rex his, qui à dextris eius erunt,* &c. Quid? aliusne hic est, qui præmia reddit, ab eo, qui iudicaturus accessit? aut fors inter iudicandum regiam dignitatem inuenit? non opinor; sed sua cuique muneri appellatio reddita est. Certè vt homines ab homine examinari, & iudicari oportebat, *vt condolere possit ijs, qui ignorant, & errant, quoniam & ipse circumdatus est infirmitate.* Ad Hebr. 5. 2. ita & ipse præmia redditurus Regis nomen omninò sumere debuit, vt argumento esset, non quamlibet mensuram, sed bonam, & confertam, & coagitatam, & supereffluentem ab ipso fore retribuendam, cùm Rex dona non pro accipientis paruitate parua siue mediocria, sed pro regio fastigio & excellenti fortuna, magna atque egregia dare debeat, quippè qui non quærit, quid te oporteat accipere, sed quid ipsum dare. Sic omninò hæc Alexandri verba ad Deum referente Vrbano PP. in sua Metaphrasi in Psal. 50. dum ea verba: *Secundum magnam misericordiam tuam*, hunc in modum premit: *Magnam quæro misericordiam quia non decet tuam magnificentiam parua dare, imò exaudiri dignus non essem, si à magno parua peterem: ego enim te illum Magnum existimo Alexandrum, qui non attendis, quid me oporteat accipere, sed quid te dare.* Sic vrbanissimè Vrbanus.

2 Sed eadenne Regi in puniendo ineunda ratio, & is in pœnis inferendis stylus erit? Num cùm aliquis in Rempublic. aut in Principem deliquit; ipse iuris ordine non seruato, & iudicialibus cognitionibus omissis, siue spretis, ad vim denominationis se conuertet, & pro potestate potiùs quàm pro legum dispositione gladium vibrabit, & atrocia sontibus supplicia inferet? Minimè qui-

Philo.

Iacob. 1. 5.

Luc. 6. 38.

Hieron.

Matt. 25. 31.

Ad Heb. 5. 2.

Vrba. PP.

quidem. Alia nimirùm beneficentiæ, alia iustitię vindicatiuæ ratio, & natura est: illa enim dum per amœnissimum benefaciendi campum diuagatur, quò ciuiùs, quò faciliùs, quò liberaliùs exercetur, pulchrior, & gratior redditur: hęc verò certis, & strictis rei, temporis, & modi limitibus constricta, si ab illis deflectat, & constitutas sibi à legibus metas trãsiliat, sic omninò perit, vt à iustitia in iniustitiam conuertatur: *sumus nimirùm* (dicebat Cassiodorus Regis sui personam gerens, libro vndecimo variarum) *ad nocendum priuati, ad præstandum iudices*: ac si dixerit, ad benefaciendum & opitulandum publicam personam, quæ ad benignitatem procliuis esse debet, gerimus; at verò ad puniendum, & pœnas de sontibus sumendas, non secus ac alij priuati, legibus sumus addicti, imò verò constricti, ne iudicia pro potestate, & vi dominationis, sed pro iuris ordine, & legum dispositione exerceamus. Expressit sapienter hanc cogitationem Seneca lib. secund. natural. qq. cap. 43. vbi adducta illa Philosophorum sententia, asserentium duplex Ioui ad manum subesse fulmen ad homines siue conterendos, siue afficiendos supplicio: alterum placabile, alterum perniciosum; & placabile quidem à Ioue solùm quin de eo consilium adhibeat, iaculari: perniciosum verò non nisi iudicio cum alijs dijs collato; & de eorum consilio ab eo mitti: hæc ad saniorem sensum sic reuocat? *Quare ergo id fulmen, quod solus Iuppiter mittit, placabile est, perniciosum id, de quo deliberauit, & quod alijs quoque dijs auctoribus misit? Quia Iouem, id est, Regem, prodesse etiam solum oportet: nocere non, nisi cum pluribus visum est.* Vnde Reges sic instituit. *Discant hoc ij, quicumque magnam potentiam inter homines adepti sunt, sine consilio nec fulmen quidem mitti; aduocent, considerent multorum sententias, placita temperent, & hoc sibi proponant, vbi aliquid percuti debet, ne Ioui quidem suum satis esse consilium.* Ita Seneca. Sed multò opportuniùs Gregorius Magnus libro octau. epistol. sext. Childebertum Franciæ Regem his verbis admonens. *Benignum Excellentia vestra, suis subiectis semper se exhibeat, & si quæ sunt, quæ eius animum offendere valent, ea in discussa non sinat: tunc enim vere Regi Regum, id est, Omnipotenti Domino amplius placebit, si potestatem suam restringens, minus sibi crediderit licere, quam poterit.* Obserua illud *indiscussa non sinat*: ne videlicet, vel de ipsißimet Principis offensis eius potestas, & dominationis vis decernat, sed ius, legesque legitimo ordine iudicent, ac inde ipse Deo maximè placeat, cùm minimum sibi in sua causa licere vult.

Seneca. *Greg. Ma.*

3 Sed & id etiam monitum Ptolomæo Regi LXX. illi sapientissimi viri, quibus egregiam Bibliorum translationem debemus, signatè dederunt. Etenim cùm ab ijs Princeps ille perquisiisset: *Quonam modo Rex in negotijs, ad iudicij peragendis, delictisque puniendis bonam assequeretur famam?* Si omnium ore vnus ex ipsis ei respondisse fertur apud Aristæam in libro ad Polycratem fratrem: *Si omnibus te æquum ratione præbueris, & nihil superbè, nihilque pro potentia viribus contra delinquentes agas.* Ad quem modum Iacobus Aragoniæ Rex cùm benè nosset, generum suum nostrum Alphonsum Castellæ Regem, qui cognomento *Sapiens* dictus est, apud suos malè audire, quòd reos indefensos, & inauditos sæpiùs morti addiceret, sic eum Burgis monuisse dicitur apud Marianam libro tertio capite vigesimo: *De nullo occultè supplicium sumeret formidinis iudicio, Maiestatis dedecore. Qui enim in alteram partem decernit inaudita causa, ius licet decernat, iniuriam tamen facit.* Ita ille omninò ad mentem Theodorici Regis, apud Cassiodor. libro primo epistol. 30. dicentis. *Quid enim discrepat a peccante, qui se per excessum nititur vindicare? impœnitenda est vltio, quę de legibus venit, & excellenter videtur de pulsato triumphasse qui victor pronuntiatur à iudice.* Nec aliter quidem Iulianus Imperator, licet malæ fidei homo in libello *de Regno*, Principes omnes instituebat inquiens. *Bonos Reges nihil per iniuriam facere, neque vti sua potentia ad quęuis, neque laxare fræna irę tamquam equo feroci, cui deest frænum, aurigam deferenti*: & post paulo

Aristæus. *Marian.* *Iulianus.*

ea *Rex quidem non vtitur viribus suis, & armis, id enim est munus iræ & potentiæ,* &c. Optimè quidem, vt obiter & Neronem Principem perstringat, qui à Vestino facetijs aliquando derisus, ipsum præter ius, fasque, vi dominationis innixus, morti addixit: sic id referente Cornel. Tacito lib. 15. Annalium. *Igitur non accusatore existente, quia speciem iudicis induere non poterat, ad vim dominationis conuersus Gerelanum Tribunum cum cohorte militum immittit, Misero abscinduntur venę, adhuc balneo infertur calida aqua, versatur nulla edita voce, qua semet miseraretur.* Et multò magis, vt pessimum omnium Regum Herodem, in ipsammet Dei iustitiã, atque sapientiam totis exercitus sui armis irruentem traduceret, nimirum cùm Dei Filius ei iudicandus sisteretur, nec ad prauum illius gustum miraculum vllum edere voluisset: *spreuit illum Herodes cum exercitu suo* Lucæ 23. 11. En malum Principem! pro iure & iustitia totis viribus suis, & armis vtentem, quo quid magis iniustum, aut turpe? Hæccine iustitia? hocne ius, & iudicium fuerit, in hominem inermem, & vinctum armato exercitu irruere? At hoc inquis, est Regem, rerumque potentem esse. O inscitiam, vel à Gentili Tullio accusatam! cùm oratione pro Oppio sapienter inquit. *Etenim multum posse ad salutem alterius, honori multis, parum potuisse ad exitium, probro nemini fuit.*

Cor. Tac. *Luc. 23. 11.* *M. Tulli.*

4 Aliter quidem ipsemet Dominus, qui modò tanquam reus ab Herodis exercitu spretus est, cùm debitum sibi iudicandi munus suscipit, in iudicijs exercendis se gerit. Sic enim ipse apud Ioannem ca. 5. 30. *Non possum ego a meipso facere quidquam, sicut audio iudico, & iudicium meum iustum est.* Quibus nonnihil emphasis in Lectione Syriaca subest, quæ sic habet: *Non possum ex volũtate meipsius quidquam agere, sed prout audio iudico, & iudicium meum rectum est.* Vbi si attendis cùm primùm ad iudicandum Dominus accedit, & potestate se sua, & voluntate abdicare videtur: *Non possum* (inquit) *à me ipso*, siue *ex voluntate mei ipsius*: vt omninò exprimat illud Cassiodori: *sumus nimirùm ad nocendum priuati, ad præstandum iudices*. Sanè ad benefaciendum Dominus effusam, & vt sic dixerim, effrenem potestatem habet, at ad iudicandum, & puniendum, nec voluntatem, nec potestatem habere quodammodo dixeris. Sed quis ergo est, qui iudicat? quis damnat? Respondet: *sicut audio iudico*: ac si dicat: Merita causæ sunt, quæ iudicium conficiunt, hęc damnant, & absoluunt: ijs tota potestas, non apud me est. Sunt hęc omnia ex pharetra Ambrosij serm. 20. in Psalmo. 118. vbi pulchrè ea Christi verba cum illis Pilati, potestatem suam in vtramque partem, & absoluendi, & condemnandi iactantis: *Nescis quia potestatem habeo crucifigere te, & potestatem habeo dimittere te?* hunc in modum componit: *Bonus enim iudex nihil ex arbitrio suo facit, & domestica proposita voluntatis, sed iuxta leges, & iura pronuntiat, statutis Iuris obtemperat, non indulget propria voluntati, nihil paratum, & meditatum domo defert, sed sicut audit, ita, & iudicat, & sicut se habet iudicij natura, decernit. Audite quid Iudex dicat cælestis;* Non possum à me facere quidquam, sed sicut audio, iudico: *& Pilatus dicebat ad Dominum* IESVM: Potestatem habeo dimittendi te, & potestatem habeo crucifigendi te. *Vsurpas, ò homo potestatem, quam non habes, cum Dominus neget se habere, qui habet super omnia potestatem,* &c. *Tua Pilate voce constringeris, tua damnaris sententia, pro potestate ergo, non pro æquitate crucifigendum Dominum tradidisti.* Opportunissimè; Nimirùm Princeps dum iudicat, non potens, sed priuatus, & legibus adstrictus est, nec reum potentia, sed examinata causa morti addicit: vt, sicut audit, iudicet. Vnde benè omninò Regi dicebat Rex ille. *Qui enim in alteram partem inaudita causa decernit, ius licet decernat, iniuriam tamen facit.* Cui sententiæ mirè fauet Cassiodorus lib. 7. epist. 8. dum Principis sui nomine, Præfecto vigilum vrbis Rauennatis, formulam aduersus fures prescribit. Vbi cùm illum ad munus strenuè gerendum pro rei grauitate multis fuisset adhortatus, hæc optimè subijcit. *Sed quamuis nomen odiosissimum furum generalis persequatur assensus, tamen quia de effusione humani sanguinis*

Ioan. 5. 30. *Lect. Syr.* *Cassiod.* *Ambros.* *Io. 19. 10.* *Cassiodor.*

agitur,

agitur, nihil subitum aut indeliberatum iubemus assumi. A *Modestiam sequere, qui damnas audaciam, continentiã dilige, qui furta condemnas. Ad gesta perducti audiantur aliquid pro salute dicturi: Quoniam quidquid non di-*

Cor. Tac. *scutitur, iustitia non putatur.* Sic quidem Galbæ Imperatori apud Cornel. Tacit. lib. 1. historiarum, vitio datum est quod Cingonium Varronem, & Petronium Turpilianum alioquin perditissimos homines, inauditos, atque indefensos interimere iusserit. *Tardum Galbę iter* (inquit ille) *ac cruentum interfectis Cingonio Varrone Consule designato, & Petronio Turpiliano Consulari, ille vt Nimphidij socius, hic vt dux Neronis, inauditi, atque indefensi veluti innocentes perierant.* Pende hæc extrema, & scito Galbam integrum quidem & seuerum Principem fuisse; hosce verò reos sontes, atque inuisos. Sed enim dum ille ipsos inauditos, & indefensos interfecit, mutata rerum facie, nocens, & iniustus; ij verò innocentes, & miseratione digni habiti sunt.

5 Sed præfatis Domini verbis, suam in iudicando B potestatem abnegantis, omninò concinunt, quæ multo antè de Deo pœnas de flagitiosissimis Chananæis parcè & minutatim sumente questus [& elegantibus locu-

Sap. 11. 12. 18. tionibus dixerat Salomon Sapientiæ cap. 11. & 12. Sic enim primùm vers. 18. cap. 11. *Non enim impossibilis erat Omnipotens manus tua, quę creauit orbem terrarum ex materia inuisa; immittere illis multitudinem vrsorum, aut audaces leones, aut noui generis ira plenas, & ignotas bestias, aut vaporem igneum spirantes, aut fumi odorem proferentes, aut horrendas ab oculis scintillas emittentes, quarum non solum læsura poterat illos exterminare, sed & aspectus per timorem occidere. Sed omnia in mensura, & numero, & pondere disposuisti.* Deindè quæ hęc mensura fuerit, quis numerus, quod pon-

Sap. 12. 8. dus sic aperit cap. 12. vers. 8. *Misisti antecessores exercitus tui vespas, vt illos paulatim exterminarent.* Vt videlicet qui ad benefaciendum mensura bona conferta, cogitata, & superfluente vtitur, ad puniendum angu- C stissima mensura, & minimo pondere, minutissimis scilicet vespis, quæ dum punctim ferirent, & criminum Confessionem à reis extorquerent, non tam potestatem in iudicio, quàm ius & æquitatem iudicantis ostẽderent. Quare pergit Salomon: *Cum ergo sis iustus, iustè omnia disponis.* Et statim vers. 18. *Tu autem dominator virtutis, cum tranquillitate iudicas, & cum magna reuerentia disponis nos.* Vbi omninò preme eum dicendi modum; *Dominator virtutis*: obseruans Græcas voces; nam & pro *dominator* Græcè habetur *dominans*, &

Vatablus. voci virtutis, ea respondet, quæ significat, *robur, potentiam, vires*. Ideò Vatablus legit, *Dominans potentia*: vt ad verbum possis reponere dominans, siue frænans potentiam, & vires, vt sit epitheton Dei, velut Principis summi, iustè iudicium exercentis, quippe qui ad iudicandum accedens, potentiam imprimis suam, vires & robur frænet, ac contineat, ne pro potestate, sed pro iure, & iuxta iustitiæ pręscripta; ac proindè nihil irę, nihil furori tribuens, tranquillo, & sedatissimo animo sententiam ferat. Quod sic statim plus plus firmat Sapiens: *Subest enim tibi cùm volueris posse*: accurato verbo *sub-* D *est* tantùm non dicens potentiam in Deo non esse quasi dominam, & effrenem, vt solet esse in hominibus potentibus, sed subesse & parere bonæ voluntati diui-

Leui. 24. 14. nę. Sic omninò Leuitici 24. 14. in impium illum, qui nomen Domini blasphemauerat, hunc in modum consultus à Moyse Dominus iudicium tulisset fertur. *Educ blasphemum extra castra, & ponant omnes qui audierunt manus suas super caput eius, & lapidet eum vniuersus populus* Sed quid opus fuit, vt in caput rei qui Deo notissimus erat, homines manus imponerent, hoc est Testimonium solemniter, & iuridicè ferrent? Scilicet ei, in quem iniustitia esse non potest, aliquis aut fidem nõ haberet, aut iudicij rationem exposceret? Subsistit tamen optimo iure ea diuini iudicij ratio, vt summus omnium Dominus sui exemplo Principes admoneret, nõ satis esse iusta supplicia decernere, nisi etiam iustè, id est, ad legum normam, & iudiciariis circumstantiis obseruatis exerceantur, præsertim in eos, qui ipsummet Principem, aut verbo, aut facto læserint, ne videlicet A ipsi miseros reos sibi inuisos potestate & libito, non ex iustitiæ debito punire videantur: id hunc in modum ad id loci obseruante Saluiano Massiliensi lib. 1 de gubernatione Dei: *Porrò autem non punitus tantùm, sed punitus sub testimonio, vt damnare scilicet videretur reum iustitia, non potestas.* *Saluian.* Quod penè imitatum dixeris Adrianum Imperatorem, de quo refert Dio Cassius, *Dio Cas.* mulctasse quidem morte nonnullos, qui ei in venatione insidias instruxerant: *quos tamen* (subdit ille) *nec indicta causa damnauit, neque ęgrè tulit, quòd hi causam dicerent, imò patrocinium, & defensionem eorum suscepit.*

6 Sed & hanc iudicandi rationem omninò diuinam esse, inde liquet, quòd Moyses Dei iussu Pharaonis flagitia, & extremam duritiem vindicaturus, Deus Pharaonis creatus dicitur, sic enim Exodi 7. versu 1. *Ecce* *Exod. 7. 1.* *constitui te Deum Pharaonis*: Sed qua ratione Deus? Planè vt diuinę eminentię, & potestatis participatione B contra Pharaonem ageret, ac proindè omnia elementa, omnesque creaturæ ipsi omninò subijciantur, & ad nutum deseruirent. Quid quæso tum Moyses? Pharaonemne statim, quem idololatram, & tyrannum in subiectos sibi Israelitas optimè nouerat, inauditum, & indefensum puniuit? Non quidem; imò ad Dei instar, dominator virtutis atque potentiæ, cum tranquillitate iudicauit, & velut iuris ordine seruato, illum & conuenit, & admonuit, & increpauit, & pœnam priùs quam inferret, minitatus est. Sed iam, cùm ipsum inobedientem atque rebellem expertus, ad sumendas de eo pœnas accessit, *Num vrsorum multitudinem, aut audaces leones, aut noui generis ira plenas ignotas bestias* pro potestate sua illi immisit? Minimè quidem, imò potentiam suam iuri, & æquitati subijciens, & lentiori cursu procedens minutissimorum culicum plagis, & vocalium ranarum strepitu, quasi acu pungens, minutatim, paulatimque puniuit. Ad hæc, vt omninò ostenderet, se Dei vicem C gerere, ac proinde non pro potestate, sed pro iustitiæ ratione reos plectere; ideoque robur, & potentiæ suæ vires frænare, ne omnia quæ posset, exequeretur, sic de industria potentiam suam cum Magnorum Ægypti potentia composuit, vt ipse illatas plagas reuocaret, atque suspenderet, illi haud quaquam in adhibitis supplicijs pedem retulerint: sic ad ea verba Exodi 7. 22. de aqua *Exod. 7. 22.* in sanguinem conuersa: *Feceruntque similiter malefici*, *Theod.* adnotante Theodoreto q. 18. *Mutabant aquam in sanguinem, sed aquam in pristinam naturam reducere non poterant. Concessit itaque Deus incantatoribus, vt hac facere possent, vt Aegyptios castigarent: non tamen dedit illis vt vltionem sedarent.* Ac si Deus inde potentiam suam à maleficorum potentia discriminet, quòd vt isti eam cohibere & fręnare nequibant, vt quò vellent pro ratione ducerent, ita ipse eam retrò ire, pedemque velut habenis constrictam referre faceret, vt videris frænatam, sedatamque potentiam, diuinam, eam verò quæ impetu ducitur, maleficam esse.

7 Videris & id in ipsamet Moysis virga, quę ipsius potestatem, vt & nunc moris est, adumbrabat, quippe D vt illum officij sui Dominus admoneret, eam primùm in manu habere, & tum quidem virga recta omninò erat, postmodum in terram mittere ei iussit, *& versa est in colubrum*. Exodi 4. 3. tantùm non dicens, eamdem- *Exod. 4. 3.* met potestatem, manu & ratione cohibitam, iustitiam, & rectitudinem esse, terreno verò affectu gubernatam in colubrum, seu iniquitatem verti, Principemque, qui in aliquem inaudita causa decernit, non virga, siue iustitia, sed colubro, hoc est furore duci. Certè hac ratione Abrahamus pessimum illum diuitem auarum, adhuc, cùm apud inferos pœnas daret, mollissimo filij nomine sic compellabat: *Fili, memento quia recepisti bona in vita tua*. Lucæ 16. 25. Quòd si dixeris: nonne id *musica in luctu* fuerit? hominem à Dei iam manu repulsum, & ex- *Lucę 16. 25.* tremæ ignominię, & infelicitati addictum, qui canis, & impius appellari meruit, prædulci filij nomine appellare? Respondet ad ea verba Chrysolog. *Voco filium, vt* *Chrysolog.* *intelligas iudicij esse quod pateris, non furoris*, nec te colubrum, sed virgam percutere.

8 Hinc quidem Moyses cum ad sumendas iam de

Pha-

Pharaone, & Ægypto pœnas virgæ potentia accessit, primam Nili aquis ex Dei præscripto plagam inflixit, sic enim Exod. 7. 20. *Et eleuans virgam percussit aquam fluminis coram Pharaone, & seruis eius, quæ versa est in sanguinem.* Notanter quidem virga Nilum percutit: iusta scilicet, & recta potestas tyrannam, & iniquam. Quæ enim Nili natura? accipe ex Plinio lib. 18. cap. 17. *Euagari incipit à Solstitio, aut noua Luna, primò leniter, deinde vehementius, quamdiu in Leone Sol est, mox pigrescit in virginem transgresso, atque in Libra residet.* Vides præposteram potestatem? quæ ad Libræ conspectum certo pondere, iustaque mensura omnia dimetientis quiescit, & otiosa est, cum videlicet maximè se se exercere debuerat, at verò cum Sol in Leone feruet, cùm ira nimirùm, & furore æquè, ac potentia est instructus, & incensus Princeps, tum virga in colubrum conuersa, vehementiùs agit. Vt hac de causa eam Nili aquam *turbidam* à Domino appellari non abs re dixeris: apud Ieremiam enim cap. 2. 18. vbi nos habemus. *Quid tibi vis in via Ægypti, vt bibas aquam turbidam?* Hebraicè, vt vertunt Pagninus, & alij, dicitur, *vt bibas aquam Nili.* Sed hæc iam non in ænigmate, sed historicè in Nilo, & Rege eius Pharaone obseruа, hanc illo in Hebræorum infantes nascituros sententiam proferente. *Quidquid masculini sexus natū fuerit, in flumen proijcite,* Exod. 1. 22. itane o Rex? quod ob crimen? quo accusatore existente? imò verò, quem in reum decernis, cùm adhuc natus non sit? Sed hæc ab Augustino operæpretium fuerit audire, qui serm. 2. de Pharaone tom. 2. in illum sic inuehitur. *O prodiga furoris audacia! nec dum nati pœna mandatur, cohibe nefarie homo insaniam tuam; quod necdum vides, insequeris, quid scelestius? nondum nates occidis. Seruet ordinem feritas tua, nascantur antè, quos punias.* Scitè, pergit verò eamdem rationem ex iudiciali ordine sic vrgens *Antè sententia profertur, quàm obnoxius sententiæ demonstretur. Vtique reorum mos est, vt reatus sui sententiam expectare soleant. Nec enim reus potest antè damnari, quam eius culpa cœperit manifestari.* Hæc pulchrè Augustinus. Quæ non tantùm Pharaonem, sed plures etiam Principes, atque Dynastas pungunt, qui *acuto ferro*, vt est in Prouerbio, causas diuidentes, factis exprimunt illud impiorum: *Sit fortitudo nostra lex iniustitiæ.* Sapient. 2. 11. Quod sapienter accusat, damnatque Plutarchus in commentarijs ad Principem indoctum, his verbis. *Quare magni est discriminis, quæ non decet, hæc velle facere eum, qui quæ velit, possit, &c. Vt semel est dictum, simul actum est de illo, qui offendit, si suspicio est, occidit delatos.* Adhibet perpulchram imaginem. *Ac quo modo fulgur docent Physici posterius quam tonitru elidi; vt post vulnus exilire sanguinem, sed conspici prius, quod fragorem excipiat, quam occurrat lumini visus; ita præuertunt supplicia in imperijs accusationes, & damnationes probationes præcurrunt nisi prædita pondere mens constringat, & reprimat licentiam.* Hactenus ille.

Exod. 7. 20. — *Plin.* — *Iere. 2. 18.* — *Exod. 1. 22.* — *August.* — *Sap. 2. 11.* — *Plutarch.*

Ad eadem verba.

Non proponebam ante oculos meos rem iniustam.

Principem, pro ratione, atque modestia potestatem suam castigare debere, ne omnia quæ omninè potest, exequatur.

ADNOTATIO V.

1 FVit illa quidem perpetua Regum labes, nullum omnino potentiæ suæ modum ponere, nullos potestati terminos præfigere, sed sese deos arbitrantes, omnia se posse, credere, omnia comprehendere velle non secus ac si (quod Dei nomine inquit Isaias capit. 40. 12.) aquas pugillo dimetiri, & cælos palmo ponderare, & tribus digitis molem terræ appendere valeant: vt quod prouerbio Latino cessit) *longas esse Regum manus*: & Græco ex Pindaro in Pythijs, *du* (id est Reges) *omnia possunt*, nihil omninò in rerum natura, siue in toto terrarum orbe, tam longè dissitum, aut tam altè, & sacrosanctè collocatum, tamque abditum atque reconditum siue tot difficultatibus implexum, & ferreis vectibus, & adamantinis muris custoditum sit, quò ipsi manibus suis non pertingant, quasi omnia illis peruia, penetrabilia & facilia sint, aliter quidem non Reges, & rerum dominos, sed priuatos, & viles sese existimantes. Nec huic cogitationi firmandæ iustum illud par superbissimorum Regum (naturæ monstra consultius appellaueris) Romani Caligulæ, & Græci Xerxis, qui vt manifestum facerent quid summa libido in summa fortuna posset, prior tum *in extructionibus villarum, & prætoriorum* (sic Suetonius in Caligula capite 37.) *omni ratione posthabita, nihil tam efficere cupiebat, quàm quod effici posse negaretur*, tum pontes nauibus iungens & ipsis imperij ludens (vt inquit Seneca libro de breuitate vitæ capite 18.) stupendo opere inter Puteolos, & Baulos maria consternere tentauit apud eumdem Suetonium capite 19. posterior verò non modò maria pedibus, sed terram nauibus traijcere contendit, & montem Athos velificatum iri, non inquam hæc monstra, sed eū Regem quem in optimorum Regum exemplar toto hoc libro proponere studemus, in medium adducimus, quippe Dauid cùm aliquando in castris esset, mille belli negotijs, & periculis obnoxius, aquam de cisterna Bethleem, vbi Philistæi castra, et stationem suam habebant, ardenter concupiuit, suisque militibus votum suū exposuit: sic enim 2. Regum 23. 15. *Desiderauit ergo Dauid, & ait: O si quis mihi daret potum aquæ de cisterna, quæ est in Bethleem iuxta portam!* Quid? deeratne ad bibendum aqua? aut ea solùm, quæ è cisterna illa hauriebatur, Dauidis sitim poterat explere? aut is, qui pastoritiā vitam egerat, et obuijs ac cœnosis aquis erat assuetus, cùm vix regiæ fortunæ delicias libauerat, adeò delicatū animum iam habebat, vt non nisi dulcem illam aquam bibere posset. An ipse non tam aquam illam optauit, quàm experiri voluit, ecquid esset in militibus audaciæ, ac fidei? nihil sanè horum in causa fuit: sed originali (vt sic dixerim) Regum labe iam infectum Dauidem nullum potentiæ suæ modum ponere, sed id omninò optasse, & exequi voluisse, *Quòd effici posse negaretur.* Audi ea de re Ambrosium lib. 1. de Iacob, & uita beata cap. 1. sic Dauidis votum arguentem. *Nam cum alijs defuisse non inueniamus* (aquam) *id est, tanto exercitus numero, cum vtique multominus Regi deesse potuerit ex cæteris fontibus aqua, irrationabilem quandam concupiscentiam passus: desiderauit eam, quæ hostium erat circumfusione vallata, vnde sine maximo periculo non facile potuisset deferri.* Vides Dauidem vix regiam fortunam expertum (erat enim tunc recenter inauguratus Rex) cùm iam tam longas se habere velit manus, vt aquam hostium circumfusione vallatam, summoque obnoxiam periculo hauriat, nihil suo desiderio imperuium & impenetrabile esse volens.

Isai. 40. 12. — *Pindarus.* — *Senec.* — *Sueton.* — *2. Reg. 23. 15.* — *Ambros.*

2 Nec fuerit omittendum expendere, quanto animi ardore, quanta contentione ea Reges optent, atque procurent, quæ vix aut ne vix quidem effici possunt. Et huc quidem omninò pertinet acer stimulus, quem Sacer Scriptor Dauidi in præfatis verbis infixit. Nimirum verbum, *Desiderauit* in suo fonte pensitatum non est in masculina, qualis Dauidem decebat, sed in fœminina terminatione: ad indicandum Regum voluntates præ libidine potestatis non modò effœminatas, & muliebres esse, sed vel hac ratione adeò vehementes, & fortes, vt ad instar mulierum prægnantium se habeant, quæ nisi concupita statim adipiscantur, & abortum faciant, & certo vitæ periculo obnoxiæ sint. Vnde cùm strenui illi Dauidis milites in vitæ discrimen, siue potiùs in certissimum interitum ire videbantur: sic possis Regem secum ratiocinantem facere, vt dum vna ex parte suorum mors in hostium exercitum temerario ausu irrumpentium, ex alia ipsiusmet non impleta voluntas animo voluitur, melius ei ad aquam, quam suorum ad vitam ius ei videatur, cùm æquè omnes de vita decertent: illi hostium mucronibus eam obijcientes, ipse certè morti illam exponens, nisi cupiditatem suam expleuerint: ergo tantùm non dicit; pergite amici, non aquam, sed vitam

tam

tam Regi vestro allaturi. Fideiubet pro hoc sensu Rex A Achab, qui regiis nemoribus, villis, hortis non contentus, vineam, quam Naboth Iezraelita à parentibus iure hæreditario relictam habebat, ac proinde quæ minimè alienari posset, ardenter concupiuit, vt è vinea hortum faceret, ad inertis, & deliciosi animi voluptates. Cumque Naboth patriæ religionis amator, tenax vineam, nullo modo distrahere pateretur, & interposita iurisiurandi religione, omnem sibi fundi alienandi facultatem præcidisset. *Venit Achab in domum suam, indignans, & frendens super verbo quod locutus fuerat ad eum Naboth, &c. & proijciens se in lectulum suum, auertit faciem*
3. Reg. 21. 4. *suam ad parietem, & non comedit panem*. 3. Regum 21.
4. Sed cur non comedit panem? planè vt se fame necaret: quam vero ob caussam? quòd suam omninò voluntatem non potuisset explere, melius secum actum reputans semel obire, quam voluntate, & desiderio fraudatus, diutius viuere: id sic considerante Ambrosio lib.
Ambros. de Helia, & Naboth cap. 3. *Certè non manducauit panem suum, volens se morte multare, quòd ei aliquid negaretur*.

3 Hinc equidem illud inter gloriosas Dei notas à Vate celebratur. *Terribili qui aufert spiritum Principum terribili apud Reges terræ*. Psalmo 75. 13. Sed enim cùm
Psal. 75. 13. Noster Vulgatus de morte, quam Principibus Deus infert, omninò hæc ceperit, vt omnes explanatores interpretantur, iure ambigas, quomodo hæc cum ijs, quæ in Originibus habentur, conueniant. Nimirum ex Hebræo
Heb. Lect. potius legeris, *qui frangit, coercet, frenat, siue comprimit spiritus fastum, arrogantiam, animositatem, & tumorem Principum*. Vt ex Rabbi Dauid Genebrard. &
Chald. Lorinus obseruant. Ad quem modum Chaldæus etiam habet. *Qui comprimit tumorem spiritus Magnatum*. Quasi ea peculiaris Dei gloria, & potentiæ specimen celebretur, qui longissimas Regum manus decurtet, & temerarios ipsorum conatus, quibus nullum potestati suæ modum poni patiuntur, comprimat, atque coerceat. Vnde sic opportunissimè hæc verba explicat Agellius ibi.
Agellius. *Qui cohibet, coercet, frenat, nec pro arbitrio faciendi potestatem habeant*. Verum enim verò nec latum vnguem nostra editio ab Hebræa, & Chaldæa differt, imò ipsas egregiè de more explicare videtur. Certè primarius Vatis sensus eò ire videtur, vt Dei Sapientiam, quæ potentiam mirificè commendet, quæ Principem impetus comprimit, atque frænat, quin pro arbitrio faciendi potestatem habeant: quod quidem, si veté æstimas, plus est, siue plus energiæ, & salis habere videtur. Quid enim magnū Deo fuerit, Principes, qui non secus ac alij hominum mortales sunt, de medio tollere, vt de ipso id singillatim enuntietur? At illud magnam habet epitasim & Deo dignam, quod insanas regum cogitationes, quibus sydera cæli se contingere, & terram nauigabilem, mare vero pedibus peruium facere se posse præsumunt. Hæc enim omnia Reges sibi vendicare solitos ex Sacro Machabæorum libro nouimus. Sic enim libro 2. capite 5. versu
Libro 2. Machab. 5. 21. 21. de Antiocho, *existimans se præ superbia terram ad nauigandum, pelagus verò ad iter agendum deducturum*; & cap. 9. versu 8. & 10. *Qui sibi videbatur etiam fluctibus maris imperare, & montium altitudines in statera appendere, &c. & sydera celi contingere arbitrabatur*; omninò deludat. Quod ipsis quidem morte ipsa acerbius, ac terribilius est: eaque signatè ratione præmisit Dauid *terribili*, iterumque subiecit, *terribili apud Reges terræ*. Quòd si attendis, iustissimum hunc sanè Dei morem nó iure, sed atroci iniuria dixeris imitari voluisse illum Ado-
Iudic. 1. 7. nibezec Iudicum 1. 7. qui vt insanum Regum ingenium irrideret, septuaginta sub mensa Reges, manuum summitatibus siue articulis amputatis, habebat; sic enim ipse, *Septuaginta Reges amputatis manuum, ac pedum summitatibus colligebant sub mensa mea ciborum reliquias*. Planè vt iustam retributione insanas Regum cogitationes castigaret, vt qui antea carnet, quæ non modò in extremis mundi partibus, sed supra nubes, & inter cœli sydera præ manuum suam longitudine se contingere & comprehendere posse iactabant, subindè vel ipsas micas de mensa decidentes, quibus vescebantur, manibus colligere non valerent, sed canum instar ore ipso, ac lin-

gua captarent: ac si acerbissimo, & mortem multò amariore morsu ipsos sic perpetuò laceßeret: Iactate modò frequentem vobis versiculum:

An nescis longas Regibus esse manus?

4 Quæ sanè Vulgatus ob oculos habens, sic ea omnia lectione sua exprimere voluit, vt simul diceret à frustrata voluntate ac præfixo potentiæ modo mortem Regibus aduenire, & cùm semel eorum frenatur potestas, quin placita pro arbitrio faciant, iam actum esse de illis, vt cum mortuis omninò computari possint. Ergo cùm de Deo ait Dauid: *Qui frænat tumorem, seu potentiam Regum*, sic cape, ac si dixerit. *Qui aufert spiritum*, & vitam *Principum*, vel vide Antiochum Regem, eius quidem de quo modo mentionem egimus patentem, qui cùm ciuitatem Elymaidem capere non posset; *decidit in lectum, & incidit in languorem præ tristitia, & arbitratus est se mori*. 1. Machab. 6. 8. *Et mortuus est illic*. vers. 16. 1. Mach. 6. 8.
B Sed quo quæso vigente morbo? Ait Sacer Scriptor: *Quia non factum est ei, sicut cogitabat*. Nimirum frustratum Regis votum mors omninò est, accedit huic cogitationi magnum pondus ex mortis sententia in Adamū à Deo lata: *In quocumque die comederis, morte morieris*, Genes. 2. 17. Quæ vt de corporis morte capienda esse, Gen. 2. 17.
non dubium, ita meritò ambigitur, quo modo Adamo peccante, non statim mortuus, sed superstes fuerit, siue cur ipso superstite morte mortuus dicatur? Sed expedita ad manum responsio est, & ratione Adamum, illico vt peccauit, mortem obijsse, quia statim appetitum suum rationi contrariantem, ac proinde, qui satiari non posset, expertus est. Principem enim desiderium suum non explere nihilo melius esse, quàde vita decedere iure dixeris, Paulo his non leuiter applaudente, qui cùm dixisset. *Condelector enim legi secundum interiorem hominem*. Rom. 7. 22.
Video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. Subiecit. *Quis me liberabit de corpore*
C *mortis huius?* Voluntatem non impletam sed frustratam mortem appellans. Cui sanè cogitationi illa videtur esse Rab. Salo.
affinis Hebræorum Doctorum obseruantium, nostrum Dauidē cùm in Scriptura Regio titulo perpetuò ornetur, in die tamen mortis suę deposita regię dignitatis appellatione de solo nomine proprio appellari, sic enim 3. Regum 2. 1. *Appropinquauerunt dies Dauid vt moreretur*, & versu 10. *Dormiuit Dauid cum patribus suis*. Quid? 3. Reg. 2. 10.
num Regnum cum morte perdidit, qui illud filio suo hæreditaria successione reliquit? aut quam viuens Regiam appellationem iure adeptus est, moriens meruit, amittere? Minimè quidem, cùm etiam post mortem sæpiùs Rex ab Scriptore Sacro appelletur, vt 4. Reg. 11. 4. Reg. 11. 10.
10. *arma Regis Dauid*: & 1. Paralip. 29. 27. *gesta autem Dauidis Regis*, & 2. Paralip. 7. 6. *quę fecit Dauid Rex*, & 1. Par. 29 27.
Matthęi 1. 6. iterum atque iterum. *Iesse autem genuit Dauid Regem, Dauid autem Rex, &c.* Cur ergo moriens 2. Par. 7. 6.
Rex non dicitur? Respondet quidem filius eius Salomon Eccles. 8. vers. 8. Vbi de Rege verba faciens emphaticè ait. *Non est in hominis potestate prohibere spiritū, nec habet potestatem in die mortis*; vt dixerit, nulla Regi Matt. 1. 6.
D in die mortis potestas est, nihil ei in mortem licet, sed ipsa illum inuitum & reluctantem rapit. En ergo cur ea in die Rex non appelletur, qui reapse Rex est, quòd videlicet quia ea die voluntatem suam non implet, nec quod vult exsequitur, Rex non esse videatur, planè quasi magis à voluntate non cohibita, sed quęcumque placent exsequente, quàm à regno Rex sit.

5 Vides, vt fuerit ère Regis pro ratione & modestia potestatem suam moderari, nec effræni, sed castigata potentia vti, & cùm ipse plurimùm possit, non nisi quod honestissimum sit velle, vti de se diuinitus institutum dicebat Synesius Episcopus, epist. 57. *Erat quippe hoc* Synesius.
mihi diuinitus tributum, vt cùm ego auctoritate plurimū possem, tum honestissima quaque vellem. Quod plane magno iudicio de seipso expressit Rex Theodohaldus, apud Cassiodor. lib. 10. epist. 16. Senatum Romanum sic Cassiod.
alloquens. *Imperiosa minimum res est P. C. pietas nostra, quando propria voluntate vincimur, qui alienæ conditionibus non tenemur. Nam cum (Deo præstante) possimus omnia, sola nobis licere credimus laudanda*. Nihil melius, nihil regalius dici potuit. Pendet illa. *Imperiosa minimum*

mium res est pietas nostra: quibus tantùm non dicit, ma- A
ius in nos imperium vatus, majoremque potestatem habet, quàm nos in subditos nostros exercemus, nos siquidem moderato in illos imperio vtimur, illa verò nimiùm imperiosa in nos est, quæ nobis non nisi optima & laudanda posse permittit. At enim verò tanta hæc moderatio regię dignitati adeò non repugnat, vt hinc potiùs eius magnitudo certissimè pensitetur, sic namque
Plinius. disertissimè Plinius ad Traianum in hoc sensu imbutum. *Vt felicitatis est, quantum velis posse, sic magnitudinis, velle quantum possis*. Hoc est quantum velis possis, quantum liceat, quantum deceat, quantum honestissi-
Seneca. mum fuerit: & eadem mente Seneca libr. 3. de benef. cap. 17. *Hoc est Regnum, nolle regnare cum possis*. Vt dicere videatur, tunc verè Rex es, & regiam auctoritatem præ te fers, cùm regiam dignitatem castigas, nec eam nisi ad ea quæ honestissima sunt, vsurpas. Nec aliud
Gen. 4. 7. tinnit datum Caino à Deo monitum. *Sub te erit appe-*
LXX. *titus tuus, & tu dominaberis illius*. Genes. 4. 7. siue vt LXX. habent. *Et tu principatum habebis ipsius*. Vel vt
Caiet. Caiet. legit. *Et tu præsident eris in illo*. Vt non obscurè principatus siue præsidentia tribuatur Caino, vt appetitiones suas sub se, & rationi subditas habeat, nec illæ in eo, sed ipse in illis præsideat, ne nisi ad honestissima se
Iulianus. extendant. A quo nõ it quod malus quidem & desertor Imperator Iulian. in libel. de Regno benè monebat, inquiens. *Boni Reges non vti potentia sua ad quauis*. Et non
2. Reg. 13. multò post, *non tantùm egere consilio, sed moderatione*
17. *quoque in exsequendis ijs, qua sunt constituta*. Enim verò Reges qui Dauidem in exoptanda aqua, quæ mille hostium gladijs erat vallata, extantem secuti sunt, sequantur etiam pœnitentem, desiderium videlicet suum ita frenantem, vt allatam sibi à militibus tanto discrimine aquam sitiens, & concupiscens bibere noluerit, sed Domino libauerit.

6 Disquisiui iam hoc in libro, cur quæsita locutione Dei Filium appellauerit Salomon, *Speculum sine*
Sap. 7. 26. *macula Dei Maiestatis, & imaginem bonitatis illius*. Sapient. 7. 26. tribuens Maiestati epitheton illud *sine macula*, quod bonitati aptiùs conuenire videatur, modò verò ei dubio non leue robur addiderim, obseruans Græ-
Origen. cè pro voce *Dei Maiestatis* esse eam, pro qua Origenes
August. libro 1. Periarchon capite 2. & ab eo Augustin. libr. 1. de Incarnatione verbi capite 13. reponunt *operationis*, siue *inoperationis*, Iansenius verò *efficacia*, id est, vis effectricis, siue potentię ad operandum, à qua longiùs tre videtur illud *sine macula*. Sed enim mirè adhuc sub eo sensu epitethon id subsistit, omninò astruens Salomon Deo vnicè conuenire, potestate, & vi effectrice sua *sine macula* vti, solùsque diuinæ virtutis & operationis esse potentiam suam explicare, siue tota potentia vti, quin vlla ipsi macula adhærere possit. Cuius sanè sententię,
Sap. 12. 16. quamuis lumine naturæ notę & quæ ratione, aut confirmatione minimè indigeat, pulchram reddidit Sapiens rationem eodem libro cap. 12. 16. sic primùm inquiens. *Virtus enim tua iustitię initium est*. Sed obserua vocem *virtus* hic nullo modo sumi pro virtute morali, sed pro D *robore, viribus, potentia* (id enim omninò Græca vox significat.) Quare is est sensus. Ad summum Dei robur, vires, atque potentiam, qua absque vllius ope perficere valet quidquid voluerit in cælo, & in terra, signatè pertinere, vt non nisi summo semper iure, & iustissi-
Plinius. mè agat eo met sensu, quo dicebat Plinius: *vt felicitatis est, quantum velis posse: sic magnitudinis, velle quantum possis*. Vnde sic subindè subijcit, *& ob hoc quòd omnium iustus Dominus es, omnibus te parcere facis*,
Vatablus. siue vt Vatablus legit. *Et tuus in omnia dominatus, facit vt parcas omnibus*. Vbi duo peculiariter ex nostris commentarijs adnotanda, alterum Gręcum verbum respondens *parcere*, propriè esse, *parcè & moderatè aliqua re vti*. Alterum Gręcè etiam verbum *facio* cum infinitiuo iunctum, vt hic est, coactionem, aut necessitatem
Xenophon. quamdam significare, idiotismo Gręco (vt apud Xenophontem Helena 6. pag 353. editionis Henrici Stephani videre est) & Hispano *Hizole callar, hizole huyr*, &c. Vt velit Salomon, Deum, quòd immensam potentiam, & omnipotens robur habeat, quodammodo cogi, vt

parcè ad moderatè se gerat, quin vires suas explicet siue laxet. *Hoc est Regnum, nolle regnare cum possis*. Adstipu- Seneca.
latus huic cogitationi Nazarius in panegyrico ad Con- Nazarius.
stantinum, inde omninò Principem capacem, siue incapacem, imperij obseruans, si aut potestatem frenet ac contineat, aut de ea licentiam faciat. Audi. *Hominem non imperando habilem, non tanta Maiestatis capacem, talem esse, vt magnitudo malè crediti muneris extra animi angustias effluat, quod qui tueri nequeunt, vbi sub tanto onere fortunę, infirmitas lapsa est, faciunt de licentia potestatem*. Pulchrè.

7 Huc quidem omninò facit modus, quo in omnium rerum creatione Deus se habuit. Porrò cùm non leuis inter PP. & Auctores controuersia fuerit, an simul & vno ictu, an verò successiuè per sex dies hanc cæli & terræ molem in lucem Deus eduxerit (Sacra Pagina vtrique opinioni ad faciem fauente: nam vt Moyses sex
B naturales dies rerum creationi singillatim tribuit, & sub hoc sensu ab omnibus penè PP. accipitur, ita Ecclesia- Eccli. 18. 1.
sticus omnia omninò simul producta fuisse asserere videtur cap 18 inquiens. *Qui viuit in æternum creauit om-* August.
nia simul, & ab hac parte August. libro 4. de Genesi ad lit- Philo.
ter. cap. 22. libro 11. de Ciuit. Dei cap 7. Philo libro 1. al- Origen.
legor. Origen. Caiet. & Canus, & alij stant) S. Thomas Caiet.
1. p. quæst. 74. art. 2. neutri parti præiudicandum censuit. Can.
Quod sanè sic fuerit omninò accipiendum (ne aut Au- S. Thom.
gustini auctoritati præiudicemus, aut a communi PP. sensu facilè nos abripi sinamus) vt Deus apud se in intentione, vt aiunt, omnia simul, & velut vno ictu perfecerit, in executione verò cùm Sapientiam suam ad legauit, vt *cum ea cuncta componeret*: & singulis rebus pro Tertull.
dignitate propriam sedem assignaret (bene siquidem Tertull. libr. 2. con. Marc. cap. 12. *Bonitas operata est mundum, iustitia modulata est*) non nisi successiuè per dies singulos creaturas produxerit, vt vel iam inde ad
C Principum informationem ostenderet, nolle se pro potestate, *sed secundum consilium voluntatis sua operari*, vt ait Paulus ad Ephes. 1. versu vndecimo, *& ob hoc quod omnium Dominus* est, parcè & moderatè potentia sua vti, non omnia omninò quæ potest, siue eo modo, quo potest, executioni mandans. Vnde huic etiam instituto opportunè aptaueris Ammiani Marcellini libro vigesimo nono in Valentis Imperatoris odium factam exclamationem, quam alibi etiam appingimus. *O præclara informatio doctrinarum, munere cælesti indulta felicibus: qua vel vitiosas naturas sæpe excoluisti, quanta in illa caligine temporum correxisses, si Valenti scire per te licuisset, nihil aliud esse Imperium, vt sapientes definiunt, nisi curam salutis alienæ, bonique esse moderatoris, restringere potestatem, resistere cupiditati omnium rerum*. Hęc Ammianus.

Sed hic forsan aliquis clamabit adulator, istud esse Principem in ordinem cogere, regium fastigium solo æquare, & è supremo Domino seruum facere, cùm hinc & eius immiouatur, siue infinogatur potestas, & regnandi suauitas, vt quæ in eo videtur esse sita,

Sit pro ratione voluntas,

Euanescat, & amittatur. At enim verò, si bene æstimas, longè aliter se res habet, nihil enim æquè Principi gloriosum, & Maiestatis plenum fuerit, quàm potestatem iudicio restringere, atque castigare: nihil eo magis indignum, & quod ita vulgò persimilem reddat, quàm omnia sibi licere velle, & voluntatem pro ratione habere. Certè sub hoc sensu disertissimè noster Vates Psal. 98. 4. Psal. 98. 4.
cùm dixisset. *Confiteantur nomini tuo magno, quoniam terribile & sanctum est*: quasi Dei nomen mirè illustre, ac maiestatis plenum sit notantet adiecit. *Honor Regis iudicium diligit*, ac si dixerit, vt benè explicat Agellius. *Confiteantur item, quòd tanta Maiestas eius, atque potentia iudicio minimè careat, sed simul conueniant & summa potestas, & summa æquitas*. Quod sic apud eumdem Agellius.
Agellium Gręcus quidam ita vrget *Honorem addit Regi, hoc ipsum quod iustitiam diligit*. Quod si iudicium, & iustitiam diligere, & potestatem ad omnia impetu cuntem cohibere *honorem addit Regi*. Ergo à iudicio, & iure, vi liberè potestate vtatur, deflectere, honorem, gloriamque ipsi imminuet, & regio honore spoliatum

vnum

vnum quempiam è media plebe faciet. Quid enim aliud fuerit Principem in ordinem cogere, quàm talem reddere, quale hominum, siue belluarum vulgus est? quibus solemne fuerit *lege manuum*, vt est in Prouerbio, & pro libito agere. Cui rei mirificè facit *Tertul.* Tertulliani ratiocinatio, aduersus Marcionem adstruentis legẽ homini à Deo impositam ex beneficẽtiæ affectu, vt eò illum ipse signatè honoraret, à belluis discriminans, quò lege adstrictum iri volebat: sic namque dicebat ille lib. 2. contra Marcion. ca. 4. *Sed & quam arguis legem, quam in controuersiam torques, bonitas erogauit consulens homini, quo Deo adhæreret, ne non tam liber, quam abiectus videretur æquandus famulis suis, cæteris animalibus solutis à Deo, & ex fastigio liberis.* Benè *non tam liber, quàm abiectus videretur*: qui à Deo, & ratione solutus, cæteris animalibus æquaretur.

Ad ea verba.

Iudicium cantabo tibi Domine.

Bonus Princeps, nemini iniuriam, nemini vim infert.

ADNOTATIO VI.

1 Digna omnino Principe vox, qua *iudicium* se indefinitè, omni videlicet loco, tempore, & occasione facturum pollicetur; *.Pet. 4. 17.* ita quidem vt non solùm quemadmodum dicebat Petrus epist. 1. ca. 4. 17. *incipiat iudicium à domo Domini*, sed etiam ab ipsomet Principe, qui æquitatis, & iuris obseruantissimus vi dominationis nunquam innixus, alicui ex subditis vim, aut iniuriam inferat. imò cùm res exigat, non contemnat *iudicium subire* cum seruo suo, vti de seipso Principe *Iob. 31. 13.* quidem potente, & florentissimo bonus Iob aiebat cap. 31. 13. *Cor. Tac.* Et de magno illo Imperatore Tiberio antequam in deterius mutaretur inquit Corn. Tacit. lib. 4. Annal. *Si quandocum primaris disceptaret, forum & ius.* *Iob 31. 15.* Etenim si ad dona, & dignitatum munera distribuenda, regiè locutus fuit Principis sui nomine Cassiodorus lib. 6. epist. 21. inquiens. *Etenim à nobis dignitates relucentes vt à sole radij, vt in orbis nostri parte resplendeat custodita iustitia*: quanto fortiori ratione in commutatiua iustitia, & in ipsamet Principis, ius toti orbi reddendis, persona locum id habeat. Scilicet siue obscurus, aut sub luce maligna, siue à te obscurata iustitia, orbi omninò resplendebit. Prudenter quidem Theodoricus *Cassiod.* Rex itidem apud Cassiodorum libro primo epistola quarta cùm de eodem Cassiodoro dixisset. *Vixit enim tanta continentia, vt æquitatem & instrueret monitis, & doceret exemplis.* Subijcit opportunè. *Facilis enim recti persuasor est innocens Iudex, sub cuius prædicabili conuersatione pudet mores probabiles non habere. Quis enim vereatur scelus, cuius in suggestu gremij complicem* D *videt? Incassum personam fictæ seueritatis inducit, cùm auarus pecuniæ ambitum dissuadet, cùm legibus parendum censet iniustus; quoniam excessus tunc sunt in formidine, cùm creduntur iudicibus displicere.* Sic ille.

2 Enim verò parum fuerit de se Iobum dixisse, si contempsi subire iudicium cum seruo meo, nisi ipsemet *Sap. 12. 18.* Rex Regum: *cui subest cùm voluerit, posse*: vt inquit Salomon Sapientiæ 12. 18. *Quis enim dicet tibi* (indidem vers. 12.) *Quid fecisti? aut quis stabit contra iudicium tuum? aut quis in conspectu tuo veniet vindex iniquorum hominum? aut quis tibi imputabit, si perierint nationes, quas tu fecisti? Non enim est alius Deus quàm tu, cui cura est de omnibus, vt ostendas, quoniam non iniustè iudicas iudicium. Neque Rex, neque tyrannus in conspectu tuo inquirent de his quos perdidisti.* Summo iure, & iustissimo iudicio cum seruis suis agat, & suas iniurias non nisi ex iure & iustitia, multa simul cum æquitate, & sedatissimo animo iudicet. Vnde subdit Salomon. *Cùm ergo sis iustus iustè omnia disponis: ipsum quoque, qui non debet puniri, condemnare, exterum æstimas à tua virtute. Virtus enim tua iustitiæ initium est.* Vis videre? Audi A ipsum apud Michæam debitam iudicij formulam sic omni ex parte obseruantem, capite 6. 2. *Mich. 6. 2* *Audiant montes iudicium Domini, & fortia fundamenta terræ, quia iudicium Domini cum populo suo, & cum Israel dijudicabitur.* Vbi, si attendis, adeò iudicialem in modum Dominus cum Israele disceptat, & cum eo conuenire vult, vt non vereatur simul iudicio sisti, atque ab eo di- *Lect. Heb.* iudicari: *cum Israel* (inquit) *dijudicabitur*: vbi Hebræũ *Ribera.* verbum optimè vertitur à Ribera *reprehendet se*, id est, vt ipse explicat: *patietur se reprehendi ab Israele, si qua in re eum læsisse, aut iniuria affecisse deprehendatur.* *Ambros.* Quod itidem ad id loci sic perstrinxit Ambrosius in Psal. 50. *Tamquam reum se constituit, & te iudicem.* *Hieron.* Vnde Hieronymus cùm montium nomine Angelos, hoc est Principes, quibus rerum humanarum commissa est procuratio, intellexisset, de quo nos alibi, sic Deũ inibi loquentem facit. *Et contende iudicio, vt siue montes, siue colles reperti fuerint, non dignè populos procurasse, vel meum videatur esse crimen, qui tales præ-* B *posui, vel culpa tollatur à populo, & referatur ad Principes.* O bonum Principem, qui ab inferenda iniuria aut vi tantùm abest, vt rationem reddere, & in iudicium venire paratus sit. Sic id expendente Chrysostomo orat. 5. de Prouidentia. *Nos cùm aliquem punimus, vix dignamur causam dicere, Deus nisi priùs te docuerit, nisi tuum ipsius acceperit suffragium, ipsum te iudice iustum iudicium inferre, non punit eos, qui iam dira animaduersione digni erant: & rationẽ sæpè reddere paratus est, & cùm accusatur abs te, in iudicium etiam venire non grauatur.* *Basil.* Pergit multis, quibus hæc Michææ verba illustrat. Sed enim Basilius in cap. 1. Isaiæ, Dei magnitudinem id maximè decere; ne aliquid cum tyrannide commune habere videatur, sic monet. *Decet Dei iudicium nihil habere confine tyrannidi, sed iudicum more, qui inter homines familiarem ineunt communicationem, qua fit, vt locum exhibeant sui purgandi ijs, qui ad causam dicendam sistuntur in iudicio.* Hæc Basi- C lius.

3 Et verò vt egregium, & nobilissimum Dei ingenium id omninò commostret, at si attendis, minus quidem fuerit mirandum, tanta æquitate, tamque exacto iure suam cum homine causam agere, quin eius iudicium subuertat, atque perturbet, qui nec minutissimæ auiculæ, quæ semiasse venit, vim, aut laqueum infert, accuratissima id locutione Sapientia Dei expendente, hunc in modum, apud Matthæum capite decimo versu vigesimo nono. *Matt. 10. 29.* *Nonne duo passeres asse veneunt? & vnus ex illis non cadet super terram sine Patre vestro.* Preme id *sine Patre vestro*: notanter dictum, ne passeris in rete lapsus, à Dei cura, manu, consilio, opera dispositus videretur, sed tantùm ab illius scientia, quam nihil latere, aut subterfugere potest, præcognitus: vti Græci PP. acutè obseruarunt tam ad ea Matthæi *Luc. 12. 6.* verba, quàm ad consimilia Luc. 12. 6. in Catena Græca *Geometra.* Corderij. Sic enim primùm ibi Ioannes Geometra, D *illud* sine Patre vestrô: *non voluntatem designat, sed præscientiam: eorum enim quæ fiunt, alia secundùm voluntatem & consilium Dei, alia verò secundùm beneplacitum, alia denique ex permissione eius accidunt.* Vt passerculi casui, nec manum, nec consilium, nec beneplacitum suum Dominus accommodet. Sed quid interest, velitne Deus, passerem escæ auidum in gulæ suæ pœnam, in laqueum cadere? Sanè quòd diuini ingenij non sit, aliquam ex suis creaturis, quantumuis minutissima fuerit, illaqueare, insidiasve ei tendere: ita ibi Theophylactus. *Ne putes quod operante Deo illaqueentur passeres.* *Chrysost.* Sed pleniùs Chrys. in Catena, adductis his verbis. *Quid, inquit, vilius passeribus? Sed tamen nunquam, ignorante Deo, capientur. Non enim procurante Deo cadere ait, quod diuina Maiestate indignum est: sed nihil prorsus eorum, quæ geruntur, Deum latere ostendit.* Optimè id *diuina Maiestate indignum est*. Quid enim à maiestate, & magnitudine longiùs fuerit, quàm vim inferre, insidias moliri, laqueos, aut lapsum adornare, cùm ea in protegendo, fouendo iure iustitiaque cuique reddenda, omninò censeatur.

4 Sed neque adhuc cùm Deum tam exactum cum passer-

P. Velasquez. in Psalm. centesimum.

passerculis ius seruantem vides, eius æquitatem, & iustitiam omninò cognouisti: illud planè supra omnem admirationem est, pessimæ omnium creaturæ, insidiatori, deceptori, accusatori, funestissimæ belluæ, diabolo videlicet suum etiam, licet iniquum, & cruentum ius, non sine ingenti sui met (vt sic dixerim) dispendio, seruare, & reddere: nec cum illo ad vim dominationis cõuersum agere voluisse: nimirum si attendis, hoc in cardine tota humani generis Redemptionis ratio, & œconomia vertitur, quippe, vt benè inquit Origenes hom. 6. in Exodum. *Omnes eramus Dei, tamen pretio peccatorum vendidimus nos, & tradidimus dæmoni, ideo cùm pretio sanguinis Christi liberati sumus, dicimur redimi.* Quæ quidem ex eodem Origene, Augustino, & Bernardo tantisper diffundere placet longissimam ea de re dissertationem ad nostros de Dominicæ Passionis Sacramento libros transmittentes. Ergo ait indidem Origenes. *Recte quidem dicitur redemisse nos Christus, qui pretium nostri sanguinem suum dedit, quid tale autem vt nos mercaretur etiam diabolus dedit? Ergo (si videtur) ausculta. Homicidium pecunia diaboli est, ille enim ab initio homicida est. Fecisti homicidium; diaboli pecuniam suscepisti. Adulterium diaboli pecunia est, diaboli enim in eo imago est, & superscriptio. Commisisti adulterium? accepisti diaboli numisma: Furtum, falsum testimonium, rapacitas, violentia, hæc omnia diaboli census est, & diaboli thesaurus. Talis enim pecunia de eius moneta procedit, hac igitur pecunia emit ille quos emit, & efficit sibi seruos omnes, qui de huius mundi censu quantulumcumque susceperunt.* Hæc Origenes. Quæ sic probat August. tractat. 52. in Ioan. *Possidebat diabolus genus humanum, & reos suppliciorum tenebat Chirographo peccatorum.* Quid igitur tunc Dei Filius? *Dedit semetipsum* (inquit Paulus ad Galat. 1. 4.) *pro peccatis nostris, vt eriperet nos de præsenti sæculo nequam*: Et ad Coloss. 1. 13. *eripuit nos de potestate tenebrarum*. Sed quonam modo? subijcit in eadem epist. cap. 2. 13. *Delens quod aduersum nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio affigens illud Cruci & expolians principatus & potestates traduxit confidenter*. Sed quid rogo, Domino, tam exacto, & summo iure cum diabolo agere opus fuit, vt seipsum pro peccatis nostris daret? qui solo verbo, nullo pretio persoluto ab ipsius potestate potuit eripere? Nonne *nos eramus Dei* (vt dicebat Origen.) diabolus verò *fur erat & latro*, vt inquit Dominus, Ioannis 10. 1. & ab eo Greg. Naz. or. 42. optimo ergo iure ab ipsius potestate tanquam rem propriam, cuius ille dominium numquam amisit, potuit nos sibi omninò vindicare. Quòd si ille nos peccatorum pretio coemit, nonnè iniusta pactio, siue potius deceptio, & enormis supra dimidiam pretij partem læsio, quæ iure rescindi debuit, illa fuit? Satius ergo fuisset iniquum illum iure suo, non iure acquisito, sed nequiter vsurpato, in hominem vi eius (vt ait Bernard. epist. 191.) cogere, conculcare, & prædam ex ipsius manibus extorquere: vti se fecisse gloriabatur bonus Princeps Iob, cùm cap. 29. 17. aiebat: *Conterebam molas iniqui, & de dentibus illius auferebam prædam.* Sic equidem tu animum inducis; at Deo aliter visum, qui nec cum ipsomet iniquissimo dæmone, quòd sua, licet in malum abiens, creatura esset, vi vti, seu acuto ferro diuidere: sed iure, & iustitia agere voluit, ita accuratè, & singillatim obseruantibus PP. Leone serm. 1. de Natiuitate, Damasceno orat. 1. de Natiuitate Virginis, Augustino libro 13. de Trinitate cap. 13. Gregorio Nysseno oratione de Natiuitate, cuius verba opportunissima fuerant: sunt ista. *In hoc beneficio iustus cernitur, in seruitute continentem, & emptionis iure possidentem non coegit, sed seipsum pro illo, qui victus erat, tradidit*. Opportunè illud *iustus cernitur*: quia nimirum *non coegit*: sed stricto iure agere voluit. Pergit Leo, & ipsum cum hoste certamen tanta æquitate, & iure initum fuisse pendit, vt diuinitatis ipse armis sepositis, non aliter accinctus pugnam fuerit aggressus, quam in ea carnis humilitate, peccati tamen omnimodo experte quam sæuissimus hostis sæpius triumphauerat. Sic enim ille. *In quo conflictu pro nobis inito, magno, & mirabili æquitatis iure certatum est, dum omnipotens Dominus cum sæuissimo hoste, non in sua Maiestate, sed in nostra congreditur humilitate, obijciens ei eamdem formam, eamdemque naturam, mortalitatis quidem nostræ participem, sed peccati totius expertem.*

Origen. — *Idem.* — *August.* — *Galat. 1. 4.* — *Coloss. 1. 13.* — *Colos. 2. 13.* — *Origen.* — *Gre. Naz.* — *Bernard.* — *Iob 29. 17.* — *Leone* — *Damasce.* — *August.* — *Nysseno.*

5 Enim verò perpetuum hunc Dei morem fuisse, ipse Dei gladius, cùm primùm de eo Scriptura meminit, satis manifestat: quippe Adamo è Paradiso eiecto, ne ei aliqua imposterum superesset spes furto aggrediendi arborem vitæ: *Collocauit Dominus ante Paradisum voluptatis Cherubim, & flammeum gladium atque versatilem: ad custodiendam viam ligni vitæ*. Genes. 3. 24. *Gen. 3. 24.* Vbi si ambigas, cur cùm Seraphim ordine, & dignitate præstantiores quàm Cherubim sint, non illis, sed his Dei gladius fuerit commissus? facilis quidem est responsio, Seraphim voluntatis ardore adeò signatè excellere, vt ab ipso nomen accipiant: eaque ratione ad iustitiæ typum gerendum non æquè, ac Cherubim opportunos extitisse, ne gratia in iustitiæ terminos irrumpere, aut ius cum fauore confundi videretur; sed horum vnumquodque suo loco stabile, & immotum affigeretur. Quod sanè non multò post Dominus ratum, sanctumque esse voluit: quippe cùm Henoch, ob vitæ probitatem, tum apud ipsum gratia plurimum valuerit, sic enim Genes. 5. 24. *Ambulauit cum Deo*: vbi *Gen. 5. 24.* Hebræa (vt suprà adnotat. 2. num. 4. admonuimus) sic efferri possunt, *eò peruenit gratia, & amicitia, vt cum Deo familiariter ageret, ambularetque*; tum etiam ad extremi temporis salutem eo vti decreuerit, non ideò tamen immortalitate ipsum donare, quod & gratia, & futurum ministerium videbantur exigere, sed in Paradisum transferre statuit, nec videlicet morti ex præscripta iam lege ius in omnes homines habenti derogaret, iusque gratia peruerteret: sic inibi adnotante Chrysostomo homil. 21. in Genesim. *Vides sapientiam Domini? viuentem transtulit, non immortalitatem largitus est, ne peccandi metum eneruaret, sed morti in humanum genus suum ius reliquit.* Sed quid (inquis) erat opus adeò scrupulosè mortis ius, gratiæ antesferre, quin amicitiæ aliquid daretur? Sanè quòd vbi alicuius ius interuenit, Deus non amici, sed iudicis vice fungatur. Quod videtur adnotasse Paraphrasis Chaldæa, quæ pro citatis verbis *Ambulauit cum Deo* transtulit *seruiuit in veritate coram Deo iudice*: vt innuerit, Deum, ab inita cum Henoch amicitia, illum præmonuisse, se quidem in gratiam suam ipsum libenter accipere, vt eum donis suis maximè ornaret, at ea lege vt vbi alterius ius intercederet, non amicum, sed iudicem se ei exhibiturum fore, nosset.

Lect. Heb. — *Chrysost.* — *Chaldæus.*

6 Ad quem planè modum, cum Beato Iob se Deum gessisse etiam videris: nam qui Petrum de insidijs dæmonis ipsum expetentis priùs admonuit, vt eum præmuniret: inquiens: *Simon ecce expetiuit vos Sathanas, vt cribraret sicut triticum* Luc. 22. 31. S. Iob futurum certamen quod erat subiturus minimè prædixit, nec singularem ei coronam qua erat donandus proposuit; sic id expendente Chrysostomo homil. 3. de patientia Iob. *Nouit Iob, se pro virtute certare, non nouit se pro patientia coronandum, sed existimauit tantummodo esse calamitatem à Deo illatam: si nouisset coronam, multò magis certasset*. Et statim: *Non dixit, vide quam rem agis: futurum est, vt tibi prælium per diabolum paretur, decerta, potenter age, quo ne tuam mentem in fugam vertat*. Quod si inquiras, cur aliter cum Petro, atque cum illo se gesserit? Num alter (inquis) altero charior alter præ altero ad coronam electus? Respondet indidem Chrysostom. imò id potiùs ad Iustitiam Dei ius suum cuique seruanti fore referendum, quasi aliter ipse se habeat cum amico, vbi alterius ius non intercedit, ac dum velut in forensi iudicio vltrò citroque concertatur: nimirum Petrum Sathanas aggressus *expetiuisse* cum dicitur, noxia scilicet appetitione, & desiderio nocendi ductus: at cùm Iobum vexauit, priùs illum à Deo postulauit, tanquam gladiator, aut hostis æmulum à Rege solet reposcere, vt in eius oculis singulare cum illo certamen ineat. Quare non immeritò aliam erga Iobum personam

Luc. 22. 31. — *Chrysost.*

ac er-

ac erga Petrum Dominum egisse dixeris, qui huic vide- A
licet tamquam amico faueret, & futuro illius discrimini
prouidè occurreret: Iobo autem tamquam certaminis
iudex assisteret: internùs quidem pugili suo opem fe-
rens: at verò externus seueras stadij leges, quæ neutri
parti fauere sinunt, omninò seruans; sed hęc iam à Chry
Chrysost. sostomo indidem accipe: etenim cùm præfatam dubita
tionem, cur Iob à Deo de futuro certamine non fuerit
admonitus? sic vrget. *Sed neque alienum id esse dicas, de-*
ceptiones, erroremque dimicatori nuntiare. Nam Petro
dicit Dominus: Petre ecce expetiuit vos Sathanas, vt cri-
braret sicut triticum. *Apostolis prędicit tentationes, Iob*
autem dimicationem non prædicit. Numquid iniquitas
apud Deũ? *Absit*, sic luculẽter discrimen assignat: *sciebat*
enim Deus diaboli malitiam, sciebat inuidiam, sciebat
versutiam qua inficere virtutẽ poterat, si dixisset ei Deus,
Caue tibi ipsi, & certa, si sustinueris in finem, substantiã
tibi duplo magis restituam, regnum cælorum hæreditabis, B
immortalitatis accipies coronam, vniuersus orbis tuis lau-
dibus resonabit: si hoc dixisset, certasset vtique iustus, sed
cæterum diabolus occasionem cepisset, & siquidem certant
ille vicisset Deo dixisset, Nunquid gratis certauit? promi-
sisti ei immortalitatem, promisisti regnum, promisisti co-
ronam. Hęc ille. En Dominum siue in bello, siue in pace
ius suum vnicuique, etiamsi ille hostis, mors, aut dęmon
sit, accuratissimè seruantem.

7 Discant ergo hinc Principes, sic cum suis subditis
agere, vt vel illorum minimo vim, aut iniuriam vllam
siue in pace, siue in bello non inferant: omninò persuasi
maximum ipsorum ornamentum, atque coronam id
esse; sicut è contrà nihil ipsorum fastigio, & magnitudi-
ne indignius quàm in subditorum iniuriam potentia
abuti: & planè censebat noster Rex egregijs quidem
factis doctrinam suam firmans. Nimirum cùm setus
Ioab Dauidis exercitus Dux, armaque illius tenens, re-
gis nomine vocasset Abner, eumque ob priuatas simul- C
tates tacitum, adacto in viscera pugione, interfecisset
Dauid non modo de re iniustissimè peracta, vehemen-
ter indoluit, sed in axinam sibi iniuriam illatam fuisse
reputauit, quòd populus non leuiter suspicari posset: ip-
sius consilio, siue imperio factum illud perfectum fuis-
se. Eò quippe omnino iuerit, quod & feretrum defun-
cti vsque ad sepulturæ locum, ad instar consanguinei
fuerit comitatus: sic enim ibi: *Porrò rex sequebatur fere-*
2. Reg. 3. *trum*, 2. Reg. 3. 31. & hęc postmodum verba sit locutus
31. vers. 39. *Ego autem adhuc delicatus, & vnctus Rex*: quę
vt alibi vidimus, LXX. ita efferunt: *Ego sum propinquus*
LXX. *hodie*: & verò vt hæc alio in loco retulerim ad propin-
quitatem, & intimam veluti sanguinis coniunctio-
nem, quę Principi cum suis subditis ex Regia digni-
tate intercedit; modò peculiarem aculeum illi aduer-
bio, *hodie* inhærentem obseruo: quasi ex more, quo
cùm aliquis iniustè interemptus est, vt eum, qui illi
propinquior est, omninò tangit iniuria: sic & ius expo-
stulandi, & debitas pœnas à iudice in reum petendi,
is Dauidis sensus fuerit se eo facto maximè læsum,
ipsumque signatissimè iniuriam illam tetigisse, qui cre-
di potuit vim, & noxiam fraudem subdito suo intu-
lisse. Adiungo in re dissimili, similem Augusti optimi
Principis animum, qui Lepidum, licèt olim Trium-
virum, & summæ potentiæ socium, ac proinde timen-
dum, subinde vero infensum sibi hostem, noluit occi-
dere: præsertim cùm egregius ex illius morte Pontifi-
cis Maximi titulus, & ornamentum quod ille iniuria
retinebat, iure sibi accederet, ne idipsum quod suum
erat vi abstulisse videretur, sic id optimè expendente
Seneca lib. 1. de Clementia cap. 10. *Ipsum Lepidum*
Senec. *quamdiu mori passus non est? per multos annos tulit orna-*
menta Principis retinentem, & Pontificatum Maximũ
non nisi mortuo illo transferri in se passus est, maluit enim
illum honorem vocari quàm spolium. Ita ille.

8 Hæc quidem bonorum Principum mens atque
gubernatio fuerit: à qua longissimè illi iuerint de qui-
Hbac. 1. bus Habacuc conquerebatur cap. 1. 4. *Factum est iudi-*
cium, & contradictio potentior: Propter hoc lacerata est
lex, & non peruenit vsque ad finem iudicium. Pende sin-
gula, & verò iudicium, & contradictionem potentiùs

A præualere, optimè à P. Gaspare Sanchez elucidatur: *Vt* P. Sanchez.
non tam significent armatam manum, quàm instructam
iniquè criminationem, non tam in illos, qui conserti lacer-
tis, & ferro, quàm qui conserti iure, ac legibus rem suam,
aut repetunt ablatam, aut auferre studeant alienam. Qua-
si queratur Propheta Principes, & potentiores, penes
quos legum ius, & iudicium est, armata legibus manu
vim, atque iniuriam tenuioribus inferre, eo sensu quo & Cyprian.
celebri illa epistola ad Donatum dicebat Cyprianus.
Incisa sint leges duodecim tabulis, & publicè ære præfixo
iura præscripta sint, inter leges ipsas delinquitur, inter iu-
ra peccatur; innocentia nec illic, vbi defenditur, reserua-
tur. Et statim. *Qui sedet crimina vindicaturus, admittit,*
& vt reus innocens pereat, fit nocens iudex, & eleganter
Chrysostomus enarratione in cap. 1. Isaiæ: *Qui portus* Chrysost.
esse debet, fit scopulus. Sed preme illum dicendi modum,
quo signatè vsus est Vates: *lacerata est lex*, quasi infixis
dentibus morsu discerpta fuerit. Quòd si ambigas, quor
B sum id dicatur, siue à quibus laceretur lex? Respondebit Ezech. 22.
Ezechiel cap. 22. 27. *Principes eius in medio illius, quasi* 27.
lupi rapientes, prædam ad effundendum sanguinem.
Notantissimè Principes cum lupis potiùs, quàm cum
aliis noxiis animantibus componens; quippe lupi ma-
los Principes tyrannidem exercentes denotant: vnde Plato.
Plato in Phædone dum inducit transitum animarum in
alia corpora etiam irrationalia, ait: *Qui iniurias, ty-*
rannides, rapinas præ alijs executi sunt, in genera (mi-
grant) *luporum*: vt idem sibi velit Vates, quod dicebat
Cyprianus. *Qui sedet crimina vindicaturus, admittit*:
eam videlicet mutationem res accepisse, vt qui aduer-
sus lupos canes esse debebant (nam hoc Principum, hoc
Magistratuum munus est, vel gentili Plutarcho in com- Plutarch.
mentario *ad Principem indoctum* asserente: *Ille est be-*
nignus & generosus Principis metus, timere subditis, ne
lædantur ignaro ipso: sicut canes in vestibulo sedulò excu-
C *bant, & laborant, cum feram trucem audierint, non pro*
se, sed pro ouibus, quas custodiant) Iidem è canibus lupi,
qui tam homines, quàm leges, quas seruandas & pro-
tegendas susceperunt, dentibus & morsu dilacerent,
omninò euaserint. Mirè ergo *lacerata lex*: cum Princi-
pibus, ac Magistratibus lupis concinit, dum pro iustitia,
& iure vim, & iniuriam inferunt: *Et innocentia, nec illic*
vbi defenditur reseruatur: imò verò laceratur, & premi-
tur, *& è portu fit scopulus*.

9 Accinit peculiaris LXX. translatio apud Mi- Mich. 5. 5
chęam cap. 5. v. 5. vbi cùm apud Vulgatum nostrum le-
gatur. *Suscitabimus super eum septem pastores, & octo pri-*
mates hominum, siue vt est in Hebræo, *octo Principes ho-* Lect. Heb.
minum, ipsi notanter legunt, *octo morsus hominum*. &
verò vt id ex frequenti Interpretum expositione in
bonam partem sumatur, vt alibi latiùs expendimus,
ei explicandi rationi subscribentes: vereor tamen ne
nimis benigna, & indulgens ea interpretatio sit; tum
quòd *mordendi* phrasis non benè sonet in Scriptura,
sic Galatas increpante Paulo capit. 5. vers. 15. *Quod si* Gal. 5. 15.
inuicem mordetis, & comeditis, videte ne ab inuicem cõ-
D *sumamini*: & apud eumdem Micheam cap. 3. vers. 5. *Qui*
seducunt populum meum, & mordent dentibus suis: &
Habacuc cap. 3. 7. *Consurgent qui mordeant te*. Tum Mich. 3. 5
etiam quòd ex illa numerorum *septem, & octo* distribu- Habac. 3.
tione, in qua *octo* pro pluribus, siue pro magna multitu- 7.
dine sumitur (de quo non dubium) mala omninò ho-
rum *octo* causa sit; cùm plures semper mali, quàm boni Eccl. 1. 13.
sint: quippe *stultorum infinitus est numerus*. Sic Bias
apud Ausonium in ludo septem Sapientum dixit.

Plures hominum sunt mali.

Imò Terentius in Eunuchi prologo, plurimos absolutè
pro malis posuit: bonorum verò raritati septenarium
numerum, sic tribuit Iuuenal. Stya. 13.

Iuuenal.

Rari quippe boni, numero vix sunt totidem quot
Thebarum portę, aut diuitis ostia Nili.

Vnde *septem* pastoribus hoc est optimis, ac iustis
Principibus: *octo*, siue multò plures, iniqui, & iniusti
respondere videntur. Ergo ex Michea etiam vides
laceratam à Principibus legem, qui cùm subditos ab
iniquorum morsibus custodire deberent, prodita eo-

rum causa, & proprio munere deserto, illos mordent, atque opprimunt. O peruersitatem! dum qui portus esse debet, fit scopulus: pulchrè hac de re Theodoricus Rex *Cassiodor.* apud Cassiodorum lib. 4. epist. 22. *Detestabilis quidem est omnis iniuria, & quidquid contra leges admittitur, iusta execratione damnatur, sed malorum omnium probatur extremum, inde detrimenta suscipere, vnde credebantur auxilia prouenire. Exaggerat enim culpam in contrarium versa crudelitas, & maius reatui pondus est inopinata deceptio.* Vnde post nonnulla sic opportunè exclamat. *O execrabilem casum! impugnavit hominem auxilium suum.* Sed multò opportuniores quemburdæ *Amos 6. 13.* Domini voces apud Amos cap. 6. vers. 13. *Quoniam conuertistis in amaritudinem iudicium* (siue vt ex Hebræo Pagninus *in venenum*) *& fructum iustitiæ in absinthium*, ac si dicat, qui pro dulci iustitiæ fructu, salute scilicet, & vitæ incolumitate, quam Principes, & Magistratus subditis afferre debent, exitio, & ruinæ ipsis extitistis.

10 Sed illud modò ijs placet adijcere, quod vt illa confirmat, ita Principibus ne subditis suis vim vllam afferant, magno documento, & terrori proculdubio fuerit, clamantem videlicet sanguinem Abel ad Deum de terra, Genes. cap. 4. vers. 10. At enim quomodo hęc *Gen. 4. 10.* verba à sancto Ephrem legantur, atque explicentur, *S. Ephre.* scire erit operæ pretium. Sic igitur ipse legit citante Ve-*Moses Barcepha.* nerab. Mose Barcepha Episcopo, libro de Paradiso parte 1. *Vlulat mors in suo initio, ostendens quem sit habitura finem.* Pulchrè. Sed obserua quæso vlulatum, qui cum ijs quæ modò diximus sensum communem habere videtur. Nimirum vt rugitus leonis, hinnitus equi, latratus canis, balatus ouis, ita vlulatus lupi est: vt apud Virgilium libro primo Georgic. vers. 486.

Virgil. *Per noctem resonare lupis vlulantibus vrbes.*

Vbi vide meum Cerdam. Ergo mors ibi tamquam lu-*Cerda.* pus, qui, vt ex Platone vidimus, tyranni, & iniuriam facientis typum gerit, à Domino vlulans inducitur, quòd ab ipso tamquam iudex ad plectendam malitiam constituta, in Abelis etiam innocentiam grassata, commisso sibi munere meritò spolianda sit, eique aliquando exprobandum, *vbi est mors victoria tua? vbi est mors* *1. Cor. 15. 55.* *stimulus tuus?* 1. Cor. 15. 55. & illud *ero mors tua ò mors, morsus tuus ero inferne.* Os. 13. 14. vtquæ tanquā iniquus *Osee 13. 14.* Princeps, aut Magistratus iniustè hominem morsus fuit, morsum etiam hominis in eam præualentis expe-*Moses* riatur. Sic hęc indidem elucidante Mose Barcepha. *Barcepha.* *Dilata est mors Adæ, ne iusto initio mors imperium suum auspicata esset in genus humanum, prorsus hoc indissolubile deinceps obtinuisset, at enim postea quàm ille primus est morte extinctus, qui præ cæteris mortalibus Deo placebat, & omninò morte indignus erat, atque improbo principio mors suam occupauit tyrannidem, meritò ea tyrannis dissoluenda fuit per Christum, qui suo illam aduentu viribus cassam reddidit.* Hęc ibi. Ergo qui mordent, mordentur, qui iniuriam, & vim faciunt, vim etiam, & iniuriam patiuntur.

Ad eadem verba.

Iudicium cantabo.

Principem ex munere suo patrem orphanorum,
& Iudicem viduarum esse, qui egenos, &
seniores à potentiorum oppressione,
& iniuria vindicet.

ADNOTATIO VII.

Philo.

1 MOnebat quidem Principem Philo libro de *Creatione Principis*, vt iuxta Moysis exem-*Exod. 18. 25.* plum qui multitudine negotiorum obrutus, vicarius sibi ad reddendum populo ius assumpsit. Exodi 18. 25. aliquot administrationis, reddendique iuris socios eligeret, quod vnus non sufficiat, quantumuis alacer, fortisque corpore, simul atque animo in tanta mole negotiorum, ac multitudine quotidie alijs affluentibus super alia; addebatque. *Præterea, cum aliquando res magnæ, aliquando minores tractandæ sint, ne in exiguis conterat operam Princeps, sed præfectis eas delegabit, maiores verò ipse examinabit diligentissimè.* Iam verò quæ hæc maiora negotia fuerint, sic præter vulgarium hominum opinionem, non nisi ad magnates, & potentes aspicientium mihi aperit. *Maiora dico negotia, non vt quidam existimant, controuersias, quæ inter claros, diuites, potentesque incidunt, sed quoties priuati, egeni, obscuri premuntur à potentioribus, cum nulla præsidij spes est, nisi in iudice.* Adsimilis omninò Bernardo mens libro 1. de Consideratione cap. 10. Eugenium Ecclesiæ Principem, sic admonenti. *Ergo illas, quas ad te necesse erit intrare causas (neque enim omnes necesse erit) diligenter velim, sed breuiter decidere assuescas. Causa viduæ intret ad te, causa pauperis & eius, qui non habet, quod det. Alias alias multas poteris committere terminandas.* Exceperat quidem obuijs manibus hoc Philonis, & Bernardi monitum Theodori-*Philo.* cus Rex apud Cassiod. lib. 3. epist. 20. monens. *Inter Bernard.* *gloriosas Principis curas; quas perpeti cogitatione, Deo Cassiodr.* *adiuuante, reuoluimus cordi nostro, est leuamen humiliū contra potentiam superborum.* Pulchrè gloriosam Principis curam existimans, egenos à potentiorum cęde, & iniuria vindicare: quasi ipsi Dei vices, officiumque gerenti: *Derelictus sit pauper, orphanoque is sit adiutor.* Psal. 9. v. 14. Sed & Principis sui sensu imbutus idem *Psal. 9. 14.* Cassiodorus Pręfecti Prætorio nomine omnibus, ac singulis Prouinciarum cancellariis eam curam, sic inijciebat. *Persona tua refugium sit oppresso, infirmo defensio, præsidium aliqua calamitate concluso. Sic enim propriè nostros cancellos agites, si læsorum impia claustra soluatis.* Vt dixerit, tunc pro dignitate, & suum munus, & meam personam geris, cùm pauperi oppresso, & infirmo, adiumento, & præsidio fueris.

2 Illustrat quidem hoc monitum pulchra montium imago qua Principes adumbrati iam ex ijs Psal. 71. 3. verbis. *Suscipiant montes pacem populo*: quam ex alijs *Psal. 71. 3.* Scripturæ testimoniis in superioribus adstruximus: maximè si quem in illis efficiendis scopum natura habuerit, ex Plinio obserues: sic namque ille libro 36. cap. 1. *Montes natura sibi fecerat ad quasdam compages tellu-* *Plinius.* *ris visceribus densandas, simul ad impetus fluminum domandos, fluctusque frangendos, ac minimè quietas partes coercendas durissima sui materia.* Vbi si attendis, inter alia Principum munia, quæ iam expendimus, illud ex montium vmbra singillatim elucet, quòd pro tenuiorum, & infirmorum auxilio aduersis potentiorum incursibus sese robore, ac potentia sua opponant, & eorum impetus non solùm consilio, ac facultate, se viribus, & armis coerceant, frangantque: ita quidem disertissimè elucidat hanc imaginem Aristoteles lib. 5. Politicorum cap. 10. hunc in modum: *Reges custodia, defen-* *Aristot.* *sionisque causa constituti, vt & locupletes prohibeant iniuria, & inopem multitudinem contra locupletum iniurias tueantur.* Cui rei opportunissimam alibi reddit rationem pręfatus Rex Theodoricus, sic scribens apud Cassiodorum lib. 1. epist. 8. *Cordi nobis est cunctos in* *Cassiod.* *commune protegere, sed eos maximè, quos sibi nouimus defuisse. Sic enim æquitatis libra seruabitur, si auxilium largiamur imparibus, & metum nostri pro paruulis, insolentibus opponamus.* Obserua illud, *æquitatis libra seruabitur*: vt è Principis munere, & maiestate sit æqualitatem inter impares sua potentia facere, ne potentior in inferiorem viribus suis innixus præualeat, vt quod paruulo in fortuna sua deest, Princeps è sua magnitudine impartiatur. Nam cum reapsè nihil inęqualius quàm diues, & pauper sit, bene adnotante illo.

——— Vltimus autem
Ærumnæ cumulus, quòd nudum, & frustra rogantem, *Iuuenal.*
Nemo cibo, nemo hospitio, tectoq; iuuabit,
Si magna Asturici cecidit domus, horrida mater
Pullati proceres, differt vadimonia Prætor;
Tunc gemimus casus vrbis, tunc odimus ignem.
Ardet adhuc, & iam currit qui marmora donet
Conferat impensas.

Iure Principi, cui cordi est, cunctos in commune

pro-

protegere, iis maximè manum porriget, qui sibi ipsis de- A
fuisse, & quibus alios etiam non deesse modò, sed obesse
etiam nouerit, Deum quodammodo imitatus, qui vt tā
Principes, & potentes, quàm tenues, & humiles ad æqua-
litatem redigat; illorum arrogantiam, & fastum depri-
mens; horum verò tenuitatem excitans, & attollens,
Principes terrore alloquitur, & se illorum Regem, &
Dominum notanter appellat; humiles verò & tenues
peculiaribus clementiæ signis demulcet, atque illorum
patrem, & defensorem se esse dicit: Sapienter hęc adno-
Chrysost. tante Chrysostomo hom. 5. de Pœnitentia, hunc in mo-
dum. *Cùm enim videris in dignitate potentes, & insignes
Reges Principes, omnes quotquot diuitijs micent, hos terrore
alloquitur, ac doctrinę timorem humiliter miscet.* Et nunc
Psal. 2. 10. Reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram, seruite
Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Quoniā
Apoc. 19. 16. Rex est Regum, & Dominus Dominantium. *Idem ipse
sui dignitate excellens iuxta diuinam scripturam pater in-
uenitur* orphanorum & viduarum iudex: *Regum Rex,* B
*Dominorum Dominus: vbi enim potentiam vidit ad sola-
men sufficere, ibi metum ad vtilitatem imponit: vbi verò
Psal. 65. 5. ad orphanitatem paupertatemque vilitate viduitatis, im-
becillitateque discretam vidit, ibi clementiam ad consola-
tionem induxit. Ego pater orphanorum.* Hæc & plura ibi
Chrysostomus.

3 Enim verò & huc signatissimè Dei gubernationem,
& regendi artem ire, & eam iis verbis: *Misericordiam,
& iudicium cantabo,* exprimere voluisse nostrum Vatē,
Ps. 102. 6. sic ex eodem mei liquet Psal. 102. 6. de Domino affirmā-
te. *faciens misericordias Dominus, & iudicium omnibus
iniurias patientibus.* Ad quæ verba Agel. cùm præmisis-
Agelius. set. *Cùm sit mundi Dominus, & Rex vniuersorum, nihil
mirum, si quæ summo omnium Principe, ac rege digna sunt
faciat, nempè misericordiam & iudicium.* Quid sit iudi-
cium iniuriam patientibus facere, sic explicat; *Iudicium
(facit) cum iustè, & seuerè potentiorum iniquitatem coercet
qui vel ficta iustitia specie per fraudem, vel etiam per vim* C
*tenuiores homines opprimunt: eisque iniuriam faciunt, vel
cùm eorum bona sibi vendicant, vel cùm mercede debita
priuant: vel in eorum quoque corpora tanquam vitia man-
Psal. 71. 1. cipia sæuiunt.* Sed his Psal. verbis illa ipsiusmet Ps. 71. 1.
& 2. sunt attexenda, quibus Regi, & regis filio, Salomo-
Matt. 12. 42. ni scilicet, & ei qui *plusquam Salomon.* Matth. 12. 42. id
iudicium precatur hunc in modum: *Deus iudicium tuum
Regi da, & iustitiam tuam filio Regis. Iudicare populum
tuum in iustitia, & pauperes tuos in iudicio.* Et statim. *Iu-
dicabit pauperes populi, & saluos faciet filios pauperum, &
humiliabit calumniatorem.* Sanè vt tunc Salomon verè
Rex Dei vicem gerens, & munus suum egregiè implens
existimaretur, cùm Dei instar faceret *iudicium omnibus
iniuriam patientibus.* Vnde quidem de ipso hac ratione
super solium Domini sedisse notanter dicitur 1. Paralip.
1. Par. 29. 23. 29. 23. *Sedit Salomon super solium Domini in Regem:* &
eodem libro cap. 38. 5. *Elegit Salomonem filium meum,*
1. Par. 38. 5. *vt sederet in throno Regni Domini.* Quasi Dei solium, &
thronus inualidis, & tenuioribus protegendis, & à po-
tentiorum vi, & manibus extorquendis sit factus. Quod
planè ipsamet Regis institutio à Deo primùm facta, om- D
ninò firmat: sic namque Dominus, *Faciamus hominem
ad imaginem, & similitudinem nostram, & præsit piscibus
maris, & volatilibus cęli, & bestiis vniuersæ terræ.* Gen. 1.
Gen. 1. 26. 26. Vbi cumprimis obserua pro verbo *præsit.* LXX. &
LXX. omnes Græcos patres reposuisse. *Habeat principatum:*
Deinde in hoc imperio Dei imaginem signatè censeri,
ita id Gregorio Nysseno, Basilio, & aliis Patribus adno-
Nyssen. tantibus. *Vbi est imperandi vis* (inquit Nyssenus) *illic &
Basilius. imago Dei.* Iam quò hæc Dei imago, & principatus eat,
disces, tum ex Hebræo, verbo *Radah,* respondente no-
stro *pręsit,* quod, vt ibi obseruat Oleaster, propriè signifi-
Lec. Heb. cat *extendere, siue operire,* quod Principis potētia exten-
Oleast. dat se super subditos, operiens, & protegens eos. Vnde
Ezech. 28. 14. Rex Babylonis dicitur, *Cherub extensus, &
Ezech. 28. 14 protegens* quasi extensis potentiæ suæ alis, qui est habi-
tus Cherubin, subditos suos foueat, & protegat: tum vel
maximè ex structura sermonis Basilio, Nysseno, & aliis
Basil. obseruata dum hic Principatus, siue protectio in pisces
Nyssen. priùs, quàm in volatilia, & bestias terræ assignatus est.
P. Velasquez in Psalm. centesimum.

A *Non dixit* (inquiunt) *pręsit animantibus, sed piscibus,
qui vitam in aquis degunt. Primò igitur nobis in pisces
traditum est imperium.* Sed quare? Planè, quia vt volu-
cres pennis ad fugam, rostro, & vnguibus ad vltionem
instructæ sunt, terrestria verò animantia fortioribus te-
lis dentium, & cornuum armata: ita pisces inermes, in-
ualidi, improtecti, prædę perpetuò expositi, superiori tu-
tela, & prouidentia maximè indigent. Ita id adnotante
Ambros. lib. 5. Hexameron cap. 5. *Quò quisque infirmior,
eò prędæ magis patet: minor apud illos, esca maioris est.*
Præsit ergo primùm Princeps piscibus, pręsit inquam
tenuioribus, *vt eripiat pauperem a potente, & inopem cui
non est adiutor.* Quæ omnia Hispana lege testata, sanci-
taque reliquit noster Alphonsus Rex lege 20. tit. 23. par-
tita 3. his verbis huic cogitationi peropportunis. *Biu- Alphonsus Rex.*
*das, ò huerfanos, si ouieren alzadas, ò otros pleytos, porque
ayan de venir à la Corte del Rey, se los deve iuzgar. E
esto es, porque maguer el Rey es tenudo de guardar todos
B los de su tierra, señaladamente lo deve facer à estos: por-
que son assi como desamparados, è mas sin conseio que los
otros.*

4 Qua signatè de causa dum Deus alios potentio-
res, alios pauperes, & infirmos fecit, dumque ij, qui-
bus minus est auctoritatis, & virium, potentioribus
ludibrio, & prædæ sunt, nulla omninò ratione perso-
narum acceptor dici potest, quod Regibus à se custo-
diæ, defensionisque causa constitutis *æquitatis libram,*
& æqualitatem fecerit, vt auxilium largiantur impari-
bus, & metum sui pro paruulis insolentibus opponant.
Quid enim aliud ipse, cùm *stetit in Synagoga deorum,
in medio Deos diiudicans,* clamare consueuit audi: *In-
dicate egeno, & pupillo, humilem, & pauperem iustificate.
Eripite pauperem, & egenum de manu peccatorum
liberate.* Psalm. 81. 3. Vnde quidem quidquid iniu- *Psal. 81. 3.*
stum à potentioribus patiuntur pauperes, super Princi-
pes cadit, & ipsorum culpæ, ac negligentiæ discribitur:
C tunc enim iure dixeris, Regem in terris non esse, id est
ea ratione, & modo res, ac negotia peragi, ac si nulla
lex, nullus Rex esset: sic omninò monente Habacuc *Habac. 1. 13.*
cap. 1. 13. dum his cælum pulsasse querelis fertur. *Mun-
di sunt oculi tui ne videas malum, & respicere ad iniqui-
tatem non poteris: quare respicis super iniqua agentes,
& taces deuorante impio iustiorem se? & facies homi-
nes quasi pisces maris, & quasi reptile non habens Prin-
cipem.* Vbi cum pręfato illud, *facies homines quasi pi-
sces maris:* eodem penè sensu, ac nuper dicta accipien-
dum sit de tenuioribus à potentibus vexatis, & oppres-
sis, dum piscis, *quò infirmior est eò prędæ magis patet.*
Vnde ortum est Prouerbium *Piscium vita,* ad Ambros. *Ambros.*
inibi Basil. hom. 7. in Hexam. & Chrysost. in Psalm. 103. *Basilius.*
illustratum ad significandam potentiorum in minores *Chrysost.*
tyrannidem, quòd (vt dixit ille) *pisces minutos magnus co-
medit:* emphaticè subdit Vates: *Quasi reptile non habens
Principem:* ac si diceret, vt minuti pisces à maioribus
deuorantur, quòd nullus illis Princeps, nullus dux con-
stitutus sit, qui infirmiores à validioribus tueatur: ita
tenuiores homines potentiorum prædæ patent, quasi
D Principem ad eos tutandos non haberent: vt dicere vi-
deatur, dum non tutatur eos Princeps, à munere suo sic
deficit, ac si in rerum natura non esset: vnde post ci-
tata verba, quibus Dei nomine Principes admone-
bat Dauid, vt eriperent pauperem, & egenum de
manu peccatoris liberarent: quod id reapsè non præ-
stiterint, subiicit. *Nescierunt, neque intellexerunt, in
tenebris ambulant:* vt dixerit, ipsos munus suum (quo
nihil turpius esse potest) ignorare, nec aptiores ad alios
ducendos, & gubernandos, quàm *si cæcus cæcum du-
cat,* esse videntur. Quę omnia sic breuiter præstrin-
xit citata epist. 8. libro 1. Rex Theodoricus. *Fortuna
minor Principem quęrit, quia in vituperationem nostram Cassiod.
corruunt, quibus se publica vota subducunt.* Et quidem
rectè: *etenim cùm populi stabilimentum,* Sapient. 6. 26.
signatè verò oppressorum refugium, & infirmorum de- *Sap. 6. 26.*
fensio Princeps sit, in eius omninò *vituperationem,* &
iniuriam corruent, qui tegminis regij vmbram non as-
sequuntur.

5 Vt verò hinc, & regium munus ingeniumque,

ita & Regis ornamentum, & gloriam desumi facile fuerit animaduertere. Porrò si dubites, cur inter omnes filios Isai, bellico robore præstantes, vnicè Deo placuerit Dauid, vt ad Regni gubernacula vocaretur, qui om- 1.Reg.16.12. nium ætate minimus, & nullo apud domesticos, aut postremo loco erat? 1.Reg. 16.12. non immeritò respondebitur: egregium Principis specimen omninò illum dedisse, cùm pastoriuam vitam agens leones sæpè, & vrsos qui raptas oues auferebant, audaciùs aggrediebatur, & interficiebat, vt ex eorum faucibus iam propè deuoratam prædam extraheret: rem sic ipsomet ad Saulem re- 1.Reg.17.34. ferente 1.Reg. 17. 34. *Pascebat seruus tuus patris sui gregem, & veniebat leo, vel vrsus, & tollebat arietem e medio gregis. Et persequebar eos, & percutiebam, eruebamque de ore eorum, & illi consurgebant aduersum me & apprehendebam mentum eorum, & suffocabam, interficiebamque eos.* Quid enim id fuerit quàm regium munus, perfectamque Regni gubernationem præludere? non secus, ac de seipso *iustitia induto*, & regio *diademate* Iob.29.12. & 17. *te* ornato dicebat Iob cap. 29. 12. *Eò quod liberassem pauperem vociferantem, & pupillum cui non esset adiutor* Et statim vers. 17. *Conterebam molas iniqui, & de dentibus illius auferebam prędam*: vbi Chrysostomus in catena Græca, *more optimi vigilantisque pastoris eruebam quasi ab ore leonis oues cruribus abstractis, summisque auribus auulsis*: siue, vt subindè ipsemet Vates optiPs.34.10. mam Dei gubernationem collaudans, dicebat Psalm. 34.10. *Domine quis similis tibi? eripiens inopem de manu fortiorum eius, egenum & pauperem à diripientibus eum.* Vt quemadmodum à leonibus, qui viribus agentes, oues aggrediebantur, ut dilacerarent, bonus pastor prędam eripiebat, sic Dominus potentiorum incursibus, qui nulla iuris, ac iudicij saltem ostentata specie; sed violentia, & iniuria pauperes diripiunt, sese robore, ac potentia sua opponat, & humanam diuina vi repellat. Verumenim verò illud signatissimè regium hoc, siue diuinum Dauidis ingenium ad eripiendum inopem de manu fortiorum maximè procliue ostendit, quòd ipso in adulterij, & homicidij crimen prolapso, & tam Dei, quam sui met oblito, & alto peccati sopore demerso, Nathan Propheta à Deo ad commonendum Regem missus, quæsita parabola inducta prædiuitis, & potentis hominis, qui vnicam pauperculi cuiusdam ouem occidit, ut peregrino cuidam epulas instrueret, ad odium proprij peccati in alieno expressi, ipsum vehementiùs commouit, ut in eo quem proprio ingenio ad eruendam ouem de ore leonis prono ductus, reum capitis esse iudicaret, artificij ignarus, semetipsum con- 2.Reg.12.5. demnaret. Sic enim tunc ille. *Iratus autem indignatione Dauid aduersus hominem illum nimis, dixit ad Nathan, viuit Dominus, quoniam filius mortis est vir, qui fecit hoc: ouem reddet in quadruplum, eò quòd fecerit verbum istud.* Sanè vt Propheta tanquam industrius auceps, siue piscator in eo cibo, quo auis, aut piscis maximè oblectatur, retis, aut laquei insidias instrueret. Vnde ut ipse audiuit à Propheta: *Tu es ille vir, Vriam Hethæum percussisti gladio, & vxorem illius accepisti in vxorem tibi*, conscium statim peccati animum grauis pœnitentia subiuit: inquitque, *peccaui Domino.*

6 Mirantur quidem quotquot Dominum bono latroni ob simplicem cõfessionem Regnum suum è vestigio dantem considerant, quæruntque, quanam ipse ratione Dei Filio adeò vehementer placuerit, ut ab eo Paradisum & Regnum, cui promerendo quam longissimæ vitæ merita impaia sunt, in breuissimo temporis momento, obtinuerit? Hæc enim totius causæ series fuit. *Domine memento mei: cùm veneris in regnum tuum.* Cui statim confessioni Dominus sic annuit. *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso.* Luc. 23. 42. & 43. Vi- Luc.23.42. & 43. S. Max. deamus inquit S. Maximus hom. 1. de sancto Latrone: *Cur tantorum criminum reus tam cito à Saluatore paradisum promeretur, cum alij multorum temporum lachrymis, frequentibusque ieiunijs vix delictorum suorum veniam consequantur?* Pergit ille hom. 2. addens Latronem non modò Paradisum, sed, quod plus est, Christi consortium promeruisse, & quasi regiæ sedis factum fuisse participem: *Petro dicitur à Christo,* Non potes me mo-

A dò sequi, sequeris postea, *& huic dicitur*, Hodie mecum eris in Paradiso. *Tanquam discipulus ille differtur, & hic tanquam socius inuitatur. Ille adhuc reseruatur ad præmium, etiam ad consortium iste deligitur.* Non potes inquit me modo sequi; *Impossibile est Petro sequi Dominum, etiam facile Latroni est esse cum Domino.* Hodie mecum eris in Paradiso: *Ipsa hora, qua Paradisus Deũ suscepit, suscepit & latronem, vnus passus est pro salute cunctorum, & duobus pariter immortalitatis ianua reseratur.* Quid? rapuitne de more hic Latro cæleste Regnũ? eique armata manu vim intulit? in hunc sanè loquendi modum, & rude, & eruditum vulgus ire solet. At enim verò si verè æstimas, non vi, aut ex rapto, sed magno quidem iure cæleste regnum, Christique consortium is promeruit, qui regij ingenij egregium specimen dedit, dum Christum crucifixum Dominum, ac Regem ingenuo ore appellare non dubitauit, inquiens: *Domine memento mei, cùm veneris in regnum tuum.* Sed cur,
B inquis, tam pretiosa, tantique meriti hæc confessio fuerit, cùm alibi audiamus, nonnullos Christum pleno etiã ore Dominum appellantes, quos tamen cęlesti ingressu omninò prohibitos videmus, dicente Domino. *Nescio vos* Matth. 25. 11. & 12. & Luc. 13. 25. Vis nosse? Sanè, Matt.25.11. & 12. quia ut ij, qui de manu Dei repulsi sunt, tunc illum Do- Luc.13.25 minum siue Regem appellarunt, cùm ille *in sede Maiestatis sua*, Angelico exercitu stipatus, Regni sui splendoribus collucebat: quod quidem quid valeat ad meritum? aut quantum facinus fuerit? cùm & dæmones credant, & contremiscant: ita bonus latro summa Christum opportunitate Regem dixit: & tunc regnum eius asseruit, cùm illud omni ex parte apud potentiores nutaret, & lacesseretur, eò enim tot illa ludibria, irrisiones, atque supplicia ibant; vt Christum falsum, fictumque Regem ostenderent, eaque de causa Crucis supplicium subiret, vt satis liquet ex purpura, corona, Crucis titulo, ijsque
C opprobrijs; *Si Rex Israel est, descendat de Cruce.* Matt. Matt.27.42. 27. 42. & *quia ipse dixit Rex sum Iudæorum.* Ioan. 19. Ioan.19.12. 12. En ergo animosam Latronis fidem, regijque ingenij specimen regno dignum, dum ipse aduersis potentiorum incursibus Christi Regnum diripiẽtibus sese opposuit, & regnum iniuria ab illis affectum, & lacessitum asseruit, ac vindicauit, pro eo signatè cum vndique quateretur, animosè decertans; sic id obseruante præfata hom. S. Max. 1. S. Maximo. *Deinde illud ad gratiam maioris est meriti, quòd Christum in Cruce positum credidit, & passio, quæ alijs scandalum fecit, illi ad fidem profecit: Mira res! confitetur Latro, quem discipulus abnegauit. Mira inquam, res! Latro honorificat patientem quem Iudas perdidit osculantem. Ab hoc pacis blandimenta venduntur ab illo Crucis vulnera prædicantur. Ait enim.* Memento mei Domine: cùm veneris in Regnum tuum. Pulchrè illud, *honorificat patientem*: verum scilicet Regem eum prædicans, & honorans, qui ut falsus, fictusque supplicium su-
D bibat, tantum ei audacter deferens, quantum ab ipso potentiores iniustè auferebant.

7 Quàm stricto autem iure Principes ad inope de manu fortiorum, per seipsos eripiendos teneantur, quàm id ipsis gloriosum fuerit, inde collige, quòd Dei Filius, qui omnia miracula, atque prodigia, siue Moysi, atque Iosue fidissimis eius administris, siue Prophetis, & insignibus sanctitate viris in veteri testamento patranda commisit, vni sibi dæmones expellere, vt bonis auctoribus ante me obseruatum est, de industria reseruauit, quòd hoc omninò fuerit *eripere inopem de manu fortiorum eius, egenum, & pauperem à diripientibus eum*: tum ut innueret, quod dicebat suprà citatus Philo, maiora negotia ab ipsomet Principe examinanda: *Nimirum quoties priuati, egeni, obscuri premuntur à potentioribus*: tum etiam quod nihil Regi illustrius, aut gloriosius hoc fuerit. Vnde quidem qui Moysi mare rubrum in diuisiones aperire: Iosue Solem sistere: Eliæ cęlum claudere dedit: facultatem expellendi dæmones illis non fecit, quòd id ut multò maius, & illu- Isal.71.11.12. strius, quàm ea omnia miracula, ita vni sibi debebatur. Porrò hac signatè de causa, vt Regum Regem ab omnibus Principibus, atque gentibus adorandum fore, sic nostet cecinit Vates Psalm. 71. 11. & 12. *Et adorabunt*

eum

eum omnes Reges terræ, omnes gentes seruient ei. Sed quā A ob causam? *Quia liberabit pauperem à potente, & pauperem cui non erat adiutor. Parcet pauperi, & inopi, & animas pauperum saluas faciet. Ex vsuris, & iniquitate redimet animas eorum, & honorabile nomen eorum coram ipso*, nec contentus id dixisse, subijcit: *Et erit firmamentum in terra*: quod perindè fuit, ac si diceret: adeò illustre atque præclarum magnitudinis suę speciem edit cum inopem de manu potentioris eripit, vt cælestem aulam, ac diuinum solium in terram, transtulisse videatur, vt hinc planè videris, tam longè à verè Religionis, quam ab optimi Principis genio fuisse Iulianum Augustum, qui Ethnicorum Principum egregijs in bello factis recensitis, Christum Dominum nihil memoratu dignum fecisse, nisi claudis, & cæcis medicinam adhibere, & dæmones expellere, sic aiebat apud Cyrillum Alexandrinum contra Iulianum: *At Iesus, quo vixit tempore, nullum opus memoratu dignum fecit, nisi quod claudos, & cęcos curare, & dæmones adiurare in* B *Bethsaida, & Bethania castellis opus esse maximum putet*. Nimirum quisquis sano, & pleno pectore sapiat, adeò maximum opus esse putauerit, tam ijs, qui iniustè à potentiore opprimuntur, quam afflictis, & egentibus opem omnem, & auxiliarem manum præbere, vt inde optimi Principis ingenium verè diuinitatis rationem omninò pensitauerit, cùm ipsemet Gentilis Plinius obsoletissime pronuntiauerit, vt sæpiùs vidimus. *Deus est mortali iuuare mortalem, & hac ad æternam gloriam via*, & hoc vnum ad cœleste fastigium Principibus iter esse sic subijcit; *hac proceres iere Romani: hac nunc cœlesti passu vadit cum liberis suis maximus Vespasianus Augustus fessis rebus subueniens*. Sed hæc multo opportunius inibi aduersus desertorem illum sic admonuit Cyrillus. *Diuina quoque signa per Christum Dominum facta perturbare audens, admirari nescit, qua admirari decet. Nunquid maximum illud, & immensum euolueret cœlum, et terram aliam præter hanc iuberet nobis ex aquis* C *feruere, & innouaret quiddam circa Solem, & Lunam, aliaque cętera: Verum non huc spectabat, cum fieret homo miserabitur enim potius hominem dæmoniorum seductionibus in extremam miseriam deductum*. Egregiè omninò obserua illa: *Admirari nescit, qua admirari decet*. Quid enim admirabilius? quid regia magnitudine, & diuina potentia dignius, quam pauperem, & inopem cui nō erat adiutor à potente liberare? vt dicebat Theodoricus. *Inter gloriosas Principis curas cordi nostro est leuamen humilium contra potentiam superborum*. Num maius fuerat cęlum euoluere? Solem sistere, aut nouum alium orbem creare? Minimè quidem, hæc quippe, vt *ipse dixit, facta sunt*, imò, & alijs hæc, siue ijs similia facienda, permisit: inopi verò opem ferre, sibi vni reseruauit: quod id ad gloriosas Principis curas, & maiora D negotia, non nisi ab eo expedienda, omnino, spectet.

8 Iam si attendis, hoc in cardine tum Dei Principibus factæ exhortationes, intentatæ minæ, & assiduæ de illis habitę querelę, tum etiam promissa ab eo ipsis felicitas, & pacata omnia singillatim vertuntur. Porrò cùm apud Isaiam cap. 1. cum populi sui Principibus disceptans Dominus, infelicissimum ipsorum statum ob oculos proposuisset, siue quòd vsque adeò afflictus, atque percussus miser populus esset, vt à planta pedis, vsque ad verticem capitis, nulla esset pars à dolore vacua: sine (quod peius erat) quod eorum sacrificia, & dona, propter animi sordes ipsi ingrata, imò & molesta, mittique essent, ab his omnibus, & vindicaturum se, & mundaturum absolutè promittit, si eam rectè viuendi formam discant, qua æquitatem in iudicio seruent, Illique subueniant, quem potentiorum vis, & iniuria premunt, viduarum solitudini, ac pupillorum orbitati subsidio sint: Audi. *Discite benefacere, quærite iudicium, subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam: & venite, & arguite me, dicit Dominus. Si fuerint peccata vestra, vt coccinum, quasi nix dealbabuntur, & si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt*. Vbi obserua primum, quibus imaginibus Principum peccata describat, à vermiculi scilicet sanguine rubentia, vt innuatur tenuiorum, & pauperum sanguinem, quem Princeps pro munere suo non defendit, super ipsum recidere, ipsumque inficere, & quasi proditi officij desertorem grauare, planè quasi pupillorum, & infirmorum sanguis à Principe non propugnatus, atque defensus de ipsius manu requirendus sit. Deinde quam præclara sint, quæ à Dei benignitate ipse Principes sperare iubeat, si mutato instituto, orphanorum patres, & viduarum iudices se exhibeat, *velut lana* (inquit) *alba erunt*: diuinitatis nimirum notas, & ornamentum cui florentissima sors, & felicissimus rerum status subest, illis tribuens, cum de Deo in solio, & tribunali suo residente à Daniele dicatur: *Capilli capitis eius quasi lana munda*: vnde statim subdit, *si volueritis, & audieritis me, bona terra comedetis*. Adeo videlicet magnum pondus infirmorum defensio habet, vt à rubore vermiculi ad diuinitatis candorem Principes transferat. iam verò quam firma, & secura, siue quæ manu teneatur, hæc promissio sit, illud omninò euincit: *& venite, & arguite me, dicit Dominus*: nimirum Grecum verbum non tam arguere, siue disceptare, quam conuincere, & redarguere significat: vt dixerit Deus, si vobis pupillo, & viduę opem ferentibus felicem rerum statum non dedero, violatę me fidei proditorem habetote, quo nihil absurdius, & creditu difficilius excogitari potest: cœlum enim prius ruet, aut transibit, quam verba mea inaniter transeant.

9 En Dei ea de re exhortationes, & promissa: audi iam increpationes, & minas: sic enim indidem non multò pòst. *Principes tui infideles, socij furum*, sed quare infidelitatis, quasi officium suum deserentes, necnon eiusdem cum furibus notę arguantur? *Pupillo* (inquit) *non iudicant, & causa viduæ non ingreditur ad illos*: vbi LXX. *iudicio viduarum non attendentes*. tantum non dicens Dominus, cum pro iniuncto sibi munere sollicitè egredi debuissent ad expediendam miserorum negotia, & viduarum causas curandas, vt in ipsis Dei imago resplenderet, qui pater Orphanorum, & iudex viduarum est, illique in suas commoditates, & lucra intenti, nihil minus curare videantur, quomodò officium suum deserere non dicentur. Dixeris ijs quadrare Principibus, quod Simoni Mago, qui impudicam Helenam circumferebat, stultè, & ridiculè asserens illam esse eandemmet Helenam, pro qua Greci, & Troiani tam atrociter pugnarunt: addens blasphemo ore se tanquam Spiritum sanctum ad infelicem illam è prostibulo redimendam aduenisse: falsè obijciebat Tertullianus li. de Anima, cap. 34. vbi cum dixisset. *O Helenam inter Poetas, & hæreticos laborantem tunc adulterio, nunc stupro infamem, nisi quod de Troia gloriosius eruitur, quam de lupanari, mille nauibus de Troia, nec mille denarijs forsitan de lupanari*. Subijcit disertissimè. *Erubesce Simon: tardior in requirendo, inconstantior in retrahendo. At Menelaus statim insequitur amissam, statim repetit, ereptam decennij prælio extorquet, non latens, non fallens, non cauillabundus. Vereor ne ille magis pater fuerit, qui circa Helenæ recuperationem, & vigilantius & audentius, diutius laborauit*. Opportunè illud *vereor ne ille magis pater fuerit*: is enim verè Princeps, verè pater orphanorum est, qui vigilantiùs audentiùs, & diutiùs pro illis laborauit, at qui iudicio miserorum non attendit, tardior in requirendo, inconstantior in retrahendo, officij sui proditor omninò haberi debet. Quare hęc fulminat statim Dominus *Propter hoc ait Dominus Deus exercituum fortis Israel. Heu consolabor super hostibus meis, & vindicabor de inimicis meis*. Hostes & inimicos hos Principes signatè appellans, & de illis tanquam de hostibus, & inimicis grauiorem uindictam sumens, quod filiorum suorum causas contemnant, ac proinde ipsius Numen lædere uideantur.

(:)

Plinius.

Isa. 1. 17.

Tertull.

Ad ea verba.

Misericordiam,

Clementiam Regiam esse virtutem, & Principis coronam.

ADNOTATIO VIII.

1 EN virtutem egregiam, & verè regiam, qua, velut charactere, Princeps dignoscatur, & à cæteris hominibus discriminetur: & quę (vt Vopiscus in Vopiscus. *Aureliano* verbis vtar) *prima dos Imperatorum, ac Principum sit*: siue etiam Principes constituat, & efficiat, nec enim aliò ire videtur vetus consuetudo, qua illi ex Dei præscripto oleo inungebantur, siue inaugurabantur, sic obseruante Chrysostomo hom. 4. in epist. Chrysost. ad Philip. vbi cum dixisset. *Oleum pro symbolo Dei misericordię habebant*. Subdit post pauca. *Reges oleò inungebantur. Et si quis Principem laudet, nihil quod æquè ipsum deceat afferet, ac misericordiam: Principatus enim proprium est misereri*. Vnde noster Vates nimirum se à Deo, ob benignum, & clemens ingenium in Regem fuisse electum, sic dicebat Psalm. 4. vers. 4. *Scitote, quia mirificauit Dominus sanctum suum*: vbi ex Hebręo plures legunt. *Quia elegit sibi misericordem me*: planè quasi regno idoneum, ac dignum: alias regiam maiestatem minimè impleturus. Benè quidem hæc nosse videtur Psal. 4. 4. Lect. Heb. Theodoaldus Rex apud Cassiod. lib. 10. variarum, qui Cassiod. cùm primum ad Regium culmen se euectum cognouit vt regię dotis specimen prę se ferret, dicebat: *Mutauimus cum dignitate propositum, & si antea iusta districtè defendimus, nunc clementer omnia mitigamus*. Certè eximium Theodosij Imperator ornamentum clementiam fuisse, eaque ratione humani generis hostem, cui tanta lux erat inuisa, omni modo illud ab ipso auferri procurasse, ad diram cædem Thessalonicę factam Principem impellendo, sic ei eleganter scripsit Ambr. Ambros. epist. 28. *Etsi in prælijs felicissimè egeris, etsi in alijs quoque laudabilis, tamen apex tuorum operum pietas semper fuit. Id tibi inuidit diabolus, quod habebas præstantissimum*. Pulchrè *apex tuorum operum*, quod inter omnia eminentiùs, & splendidiùs emicat.

2 Dixeris si benè ęstimas, hanc etiam Salomonis mentem fuisse, cùm arcana, & difficili locutione Ecclesiastes 9. 8. dicebat. *Omni tempore sint vestimenta tua candida, & oleum de capite tuo* (siue vt Hebræa LXX habent *super caput tuum*) non deficiat: nam primum, vt Eccl. 9. 8. LXX. omninò dixerim quod sentio, eorum explicatio, qui hęc perinde capiunt, quasi à Salomone quis moneatur vt redolens ac vnguentatus incedat, & splendenti, & nitida toga, non verò, inculta, & sordida vtatur, mihi vndequaque sordet, & Salomonis sensu alienam, & indignam puto. At verò illud deinde non immeritò ambigas, qui vestium omnimoda munditia cum oleo capiti indesinenter imposito queat subsistere? nec enim facilius fuerit oleum deferre, nec vestis candorem infici quam picem tangere, & ab ea non inquinari Sed enim quæ in cortice obscura videntur, germano, & spiritualisensu accepta, plana, & perspicua sunt. Nimirum dum candor vestium ad vitæ puritatem ex frequentissima scripturæ phrasi, & Paraphaste Chaldeo sic explicante. *In omni tempore sint vestes tuæ lotæ ab omni contaminatione peccati*: necnon oleum capiti impositum ad Caldeus. regiam clementiam, quę non secus ac diadema, eximiũ Principis ornamentum est, commodissimè refertur, is sensus elicitur semper opportunam Principi clementiam esse, eaque ipsum indesinenter vtentem, vix, aut ne vix quidem vllam sordem, noxamque contrahere quod sanè seuerius ipsi agenti non sic euenit, sępius n. calore, & colore iustitiæ, conscientiæ, & bonæ existimationis candori notam aliquam inurit; hæc sic exactissimè sub Principis sui persona profitente Cassiodoro li- Cassiodor. bro 11. variarum epistola 40 *Nam qui periculosè iusti sumus, sub securitate semper ignoscimus*. En vestimenta sub oleo cãdida omni tempore, quia Princeps sub securita-

A te semper ignoscit. Quare semper? cum & ipsi iustitiæ cura etiam subeunda fuerit. Respondet primùm Symmachus, & ipse quidem Iurisconsultus, & Iudex, libro 10. epistola 63. *Alia est enim conditio Magistratuum, quorum corrupta videntur esse sententia, si sint legibus mitiores, alia Dominorum Principum potestas, quos decet acrimoniam seueri iuris inflectere*. Deinde verò Greg. Nazianzenus epistola 78. Quod qui ignoscit, Dei benignitatem imitetur: enimuerò hinc ille Olympium Principem omni ex parte laudabilem ostendit, sed prætere non omninò abs re ex verbis Saluiani Massiliensis libro 3. ad Ecclesiam Catholicam alio sensu prolatis respondeas, ideò sub clemẽtiæ oleo, candida semper Principem vestimenta deferre, quod vt aliquando ex lenitate à iure tantis per deflectat (nam de ignaua, & importuna clementia, quæ quod indiscriminatim, & sine delectu peccantibus veniam tribuit, vitium potius, quam virtus est, ideo que eam in superioribus insectati sumus, B modò non agimus) venialis ea culpa sit, quæ & candori maculam non inferat, & plausibilem ad manum habeat excusationem. Sic enim rigidus ille Saluianus Saluian. qui omnia ad viuum resecare volebat de parentibus, qui sine vlla in pauperes erogatione, facultates hæreditarias filijs derelinquunt pręfato loco inquit. *Habere aliquam excusationem pietatis videntur dicentes: Pietas vicit, vis sanguinis compulit, natura ipsa quasi amoris manu in ius suum traxit: sciuimus quid iustitia deposceret, quid sacra veritas postularet, sed subacti (fatemur) sumus iugo incarnatę necessitudinis, & dedimus captiuat manus vinculis charitatis, cessit sanguini fides, & vicerunt deuotionem iura pietatis*, Hæc ille, quę vt circumspectè sub sensu ab eo dicto accipienda; ita cautè etiam nostro instituto aptanda sunt.

3 Enimverò clementiam, siue acrimoniam seueri iuris inflectentem, siue pro re nata veniam miseris reis C aliquando dantem, Dei quidem inuentum esse, quo ipse maximè gaudeat, & Principibus omninò indat, ab ipsisque signate exigat, & si sic loqui fas fuisset, ab illis quodammodo imitetur, & addiscat: inde colliges quod Num. 11. 17. Numerorum 11. 17. Moyse à Deo efflagitante, vt gubernandi populi onus in alios etiam homines, qui illius collegę, & quasi adsessores essent, diuideret, sic ei Dominus locutus dicitur. *Auferam de spiritu tuo, tradamque eis, vt sustentent tecum onus populi*. Sed obserua pro LXX. illis verbis *de spiritu suo* LXX. legere *de spiritu, qui in te est*, hoc est de Spiritu diuino siue sancto, vt optimè ex- Chrysost. plicat Chrysostomus hom. de Spiritu sancto tomo 3. sic hęc efferens: *Non dixit accipiam tuum, sed de spiritu, qui in te, de meo accipiam*. Quid ergo, adeòne Dei spiritus angustus est. ut quod de eo alijs diuidendum fuerit à Moyse auferre opus sit? Minimè quidem, dicente Ioa. 3. 34. Ioann. 3. 34. *Non enim dat Deus spiritum ad mensuram*; unde pro ijs uerbis. *Auferam de spiritu tuo*; Paraphra- Chaldęus. stes Chaldæus legit. *Augebo de spiritu qui est super te, & ponam super eos*. Quare ergo noluit Dominus Spiritum à semetipso nouis ducibus immediatè immittere, sed eum, quem iam dudum in Moyse posuerat augere & cum illis diuidere? Num Dei spiritus quod in Moyse fuerit, melior, & idonior, & Principi opportunior fuerit? Ita quidem Deo quodammodo visum fuisse, non D importunè dixeris, quasi ille in homine mitissimo primum collocatus, humanitatis sibi saporem fugens, atq; attrahens, vt humanior factus, ita moderaodis hominibus, quasi opportunior videatur. Hęc vt decenter, & inoffenso pede currant, Christo Domino, qua hominis Chrysost. filius est, cuius inibi personam Moyses gerebat, vt Chrysostomus indidem affirmat omninò aptanda sunt, ipsomet dicente; *Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio*, Ioann. 5. 22. Quare? subijcit vers. Ioan. 5. 22. & 27. 27. *Quia Filius hominis est*. Quę sub sensu quem persequimur, sic premit Bernard. sermon. 73. in Cant. *Denique ipse Pater dedit Filio iudicij potestatem, & non quia Bernard. filius, sed quia Filius hominis est. O verè Patrem misericordiarum! vult per hominem homines iudicari*. Vides vt Deo spiritus suus humanitati admixtus, & ab humanitate temperatus, & humanus factus, maximè placeat, & meo spiritui quodammodo præferatur, quod nul-

lum

lum Principi ornamentum clementia maius, aut illustrius.

Psal.44.7. 4 Concinit noster Vates Psalm. 44. 7. peculiarem his lucem reddens pariter, & accipiens, dum cum Dei Filio, ac præsentem habetet, sermonem faciens, ait: *Vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Quę verba cùm difficilia sint, & varios explicatus habeant, cum Cyrillo Alexandrino, epistola ad Solitarios, & Anastasio orat. 2. contra Arrianos, de coniunctione humanitatis cum diuinitate commodissimè accipiuntur. Sed enim si statim ambigas vtrùm diuinitatis, an humanitatis imaginem, oleum præ se ferat? indubitanter ex Augustino, & Eusebio respondendum est, ad humanitatem fore referendum; nimirum benè admonet Aug. ad id loci vocem *Deus* quæ inibi duplicata est, priore loco inuocatiuo esse, idque in Græco manifestè conspici, vt sit, *vnxit te, ô Deus Fili, Deus ipse Pater tuus oleo lætitiæ.* Quod itidem obseruat Eusebius inquiens Aquilam, & plerosque Græcos Hebraicis litteris obsequentes transtulisse, *Vnxit te ô Deus, siue Deo, &c.* Vt ex præfata Cyrilli, & Athanasij expositione, & hæc Græcorum Codicum lectione is sensus eliciatur, Deum Patrem, vt Deum Filium opportunè homines gubernaturum mitteret humanitatem cum diuinitate copulasse, quod humana & benigna gubernatio in clementiam, & pietatem prona aptissima, & grauissima fuerit, quasi vngere oleo lętitiæ præ consortibus suis fuerit, dari ei potestatem *iudicium facere, quia Filius hominis est.* At, vt ea cogitatio plenè subsistat, quid Principe admoneat Salomo Pro. 20. 28. audi *misericordia, & veritas custodiunt Regem, & roboratur clementia thronus eius.* Sed quid fuerit Misericordiam, & clementiam Regem custodire? Respondet S. Thomas eius seueritatem inflectere & ardentem iustitię zelum sęnare, & coercere, non secus ac ignis, sic ab oleo fouetur, vt ardeat quidem, ac luceat, lampadem verò non effringat: Audi illum lib. 1. *de eruditione Principis*, cap. 15. sic monentem. *Multum necessaria est Principi misericordia, custodit n. enim illum, ne ignis zeli, & iracundia illum destruat: vnde Prouerb 19. dicitur.* Misericordia, & veritas custodiunt Regem. *Ignis zeli ardere debet in oleo misericordiæ: deficiente verò hoc oleo, ignis zeli destruit Principes sicut ignis, si desit oleum materiale lampadem effringit.* En diuinitatem humanitatis oleo circumscriptam, & ab eo opportunissimè ardentem, & lucentem. Sed pergit in eandem sententiam indidem Bernardus. *Quid putas foret si ignis ille consumens (Deum loquor omnipotentem) in illa sua diuinitatis magnitudine, fortitudine, puritate venisset contra fœnum, quod vento rapitur, ostensurus potentiam suam, & stipulam siccam persecuturus. Nunc verò, cum exarserit in breui ira eius, quam grata propter filios gratia, apparebit blanda quadam visio hominis.* Hæc Bern.

Cyril. Alex. Anastas. August. Euseb. Lect. Græ. Cyril. Alex. Athanas. Ioan. 5. Prou. 20. 20. S. Thom. Bernard.

D 5 Iam verò quam decens Principis ornamentum clementia fuerit, vel inde collige, quod in præfato Dauidis loco pro *oleo lętitię* plures è translatoribus reponant *oleo nitoris, & splendoris*, quasi a clementia, Regis gubernatio, atque ipsamet iustitia nitida, atque splendida reddatur, alias, si summo iure Princeps agat, totas legum pœnas exigendo, quin aliquid de supplicij seueritate remittat, obscura, & inuisa hominibus sit. Ita quidem malè audit Valentinianus Imperator quod sęuioris naturæ, quam Principem deceret, quod cum ad ipsum priuatorum iudicium sententię quibus reos capitis damnabant, subscribendę ferebantur, scriptam pœnam nec tollere, nec mitigare soleret, cum id alij Principes quamuis seui, & immites de more haberent. Audi Ammianum Marcellinum libro 30. *Et ita eras effusior ad nocendum, vt nullum aliquando damnatorum capitis eriperet morte subscriptionis elogio leni, cum id etiā Principes interdum fecerint sęuissimi.* Hinc Gregorius Nazianzenus Principis gladium à cęde alienum, purum, & splendidum vocat, cruentum verò, etsi iniquus non fuerit libentibus tamen oculis non aspici censet. Sic enim de primo oratione 17. Principem affatur. *Cum Christo imperium geris, cum Christo munus hoc administras ab ille gladium accepisti, non tam vt eo vtaris, quā*

Ammian. Nazian.

A *vt mineris ac terreas. Quare tibi videndum est, vt illum tamquam donarium quoddam purum, & integrum ei, qui dedit, serues.* Hęc Gregorius. A quibus nihil dissident quę de Nerone clementissimo tunc Principe sub eius persona sic eleganissimè dicebat Seneca initio lib. primi de Clementia. *Conditum, imò constrictum apud me ferrum est: summa parcimonia etiam vilissimi sanguinis nemo non, cui alia desinit, hominis nomine apud me gratiosus est. Seueritatem abditam, clementiam in procinctu habeo: sic me custodio, tamquam legibus, quas ex abdito ac tenebris in lucem euocaui, rationem redditurus sim, &c. Hodie dijs immortalibus, si a me rationem repetant, annumerare genus humanum paratus sum.* Quid pulchrius de Principis gladio, quid illustrius dici potest? Sed rursus Nazianzen. alio in loco cruentum gladium sic tractat. *Nec iniquus est gladius, quo de improbis supplicium sumimus: nec tamen laudatur carnifex, nec cruentus gladius libenti animo tractatur.* Reddit rationem: B *Humanus enim animus, si tamen humanus, ad humanitatem, & benignitatem potius inclinat.* Sic ille epistola 181.

Seneca. Nazian.

6 Sed nonnè (inquis) suprema Principis potestas, eiusque merum, & altissimum Imperium multò magis elucet, cum de hominum vita decernit? ipseque ad instar Dei, qui supremus omnium iudex est, iudiciariam in sontes potestatem exercet, atque eos de medio tollit? Minimè quidem scilicet, magnum quid & excelsum fuerit vitam homini adimere, quod, & priuatus quiuis exiguę villulę iudex, quod sicanus, quod latro, quod leo, aut vrsus præstare possunt. Pulchrè Seneca præfato libro primo de Clementia capite quinto. *Clementia in quamcumque domum peruenerit, eam felicem tranquillamque pręstabit, sed in Regia, quò rarior, eò mirabilior. Quid enim est mirabilius, quam eum cuius irę nihil obstat, cuius grauiori sententię, ipsi qui pereunt* C *assentiuntur, quem nemo interrogaturus est, imò si vehementius excanduit, nec deprecaturus quidem, ipsum sibi manum iniicere, & potestate sua in melius, placidiusque vti? hoc ipsum cogitantem: Occidere contra legem nemo non potest, seruare nemo præter me.* Benè. Sed & rem opportunè augere posset, addens, & ex lege etiam quęlibet Magistratum occidere posse, seruare autem præter Principem neminem posse: nam vt allatus iam Symmachus dicebat. *Alia est enim conditio Magistratuum, quorum corruptę videntur esse sententię, si sint legibus mitiores: alia Dominorum Principum potestas, quos decet acrimoniam seueri iuris inflectere.* Quo iure facit quod magno Theodosio ingerebat Themistius orat. 5. ea potissimùm ratione Veteres Imperatores cum Deo componere solitos, *quod nutus in Dei, Principisque potestate sit, vitam alteri concedere.* Hinc notantissimè Dei Filius, homo factus, & supremam in homines potestatem habens, qui multò melius quam Romanus ille Imperator apud Senecam libro primo de clementia cap. primo dicere poterat. *Ego ex omnibus mortalibus placui, electusque sum, qui in terris Dei vice fungerer: ego vitæ, necisque gentibus arbiter, qualem quisque fortem, statumque habeat in mea manu positum est. Hęc tot millia gladiorum, quæ pax mea comprimit, ad nutum meum stringentur, quæ nationes funditus excindi, quas transportari, quibus libertatem dare, quibus eripi, quos Reges mancipia fieri, quorumque capiti regium circumdari decus oporteat, quæ ruant vrbes, quæ oriantur, mea iurisdictio est.* Sic omninò potestatem suam exercuit, sic eam hominibus manifestam fecit, vt (quod indidem idem aiebat) seueritatem abditam, clementiam in procinctu haberet & qui *pertransiit benefaciendo, & sanando omnes.* Act. 10. 38. neminem morte mulctasse, aut supplicio affecisse dicitur, quod multò meliùs, multò opportuniùs ex clementia. & vita, ac salute omnibus data, sese, & Principem, & supremum Dominum, hominemque iudicem ostenderet.

Seneca. Symmac. Themist. Seneca. Act. 10. 38.

7 Certè huc intentus paralyticum sanaturus apud Lucam cap. 5. vers. 24. & potestatem suam ostensurus, Filium hominis (& tunc quidem primùm) sic sese nominauit. *Vt autem sciatis, quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, &c.* Sed quare? Planè quia

Luc. 5. 24. Dan. 7.

quia apud Danielem c. 7. 13. ſuprema Iudicis poteſtas filio hominis ſignatè attributa erat, ſic enim ibi. *Et ecce cum nubibus cęli quaſi filius hominis veniebat, & vſque ad antiquum dierum peruenit. Et dedit ei poteſtatem, & honorem, & regnum.* Vnde quidem, vt ſeſe, in Principem, & iudicem deſignatum demonſtraret, eam iudicis notam, quę in appellatione Filij hominis cenſebatur, clementię, & remiſſioni peccatorum inſeruit, tantùm non dicens eum cui virga iudicantis data eſt, non quod in nubibus ſolium ſuum conſtituturus, & homines, & Angelos reos iudicandos adducturus ſit, ſed quod in terra peccata dimittat, ſonteſque abſoluat, Iudicem agnoſci velle, quòd, non minus iudicem ſeſe oſtendat, qui abſoluit, quam qui damnat, cum abſoluere, & ſententiam ferre, & iudicare ſit: & hinc multò facilius, atque honorificentius ſuprema poteſtas cognoſcatur. Tertull. Hæc omnia hunc in modum expendente Tertulliano libro quarto contra Marcionem capite decimo ad fin. *Niſi quia ideò ipſa voluit eos appellatione Filij hominis ex inſtrumento Danielis repercutere, vt oſtenderet eum, & hominem qui delicta dimitteret, illum ſcilicet ſolum Filium hominis apud Danielis prophetiam conſecutum iudicandi poteſtatem, ac per eam vtique, & dimittendi delicta. Qui enim iudicat, & abſoluit: vt ſcandalo iſto diſcuſſo per Scripturæ recordationem facilius eum agnoſcerent, ipſum eſſe Filium hominis ex ipſa peccatorum remiſſione.* Et ſtatim: *Denique nuſquam adhuc profeſſus eſt ſe Filium hominis, quam in iſto loco primum, in quo primum peccata dimiſit, id eſt, in quo primum iudicauit, dum abſoluit.* Vides Principem clementia vtentem? Iudicis etiam partes, & quidem ſupremi, qui non conſtrictus legibus, ſed tamquam earum Dominus in remiſſionis, & indulgentiæ campo liberiùs diſcurrat, nobilius ſuſtinere. Subſcribit omnino huic ſententię ſub Principis ſui perſona, in feſtis Anaſtaſis Chriſti, regia clementia vtentis Caſſiodor. libro 11. variar. epiſtol. 40. (Caſſiod.) Vbi cum dixiſſet. *Quamuis nomen ipſum Iudicis dicatū videatur eſſe iuſtitię, & totus animi orbis eam æquitatem ſubeamus ambula o veſtigiis, his tamen diebus in domicilium pietatis iure deflectimus.* Subijcit. *Quapropter pœnas abdicamus, tormenta damnamus, & tunc verè iudices ſumus, Mactæ indulgentia, quę ſolus, & pręſules.* Pulchrè.

Ad eadem verba.

Miſericordiam cantabo tibi Domine.

Principem Deo ſimilem clementia fieri.

ADNOTATIO IX.

1 HOminem ad Dei imaginem, & ſimilitudinem factum, quod egregijs virtutibus Dei naturam, & diuinos mores ęmuletur, concors PP. ſententia eſt: àt enim ſiue apud ipſos, alioſque externos auctores, ſiue apud ſacras literas nihil frequentius fuerit, quam eam Dei ſimilitudinem in clementiæ virtute ſingillatim cenſeri, quaſi hac ſignatè homo propius ad Deum (nō leui quidem ratione, poſtmodum afferenda) acceſſerit. Sic primum huc reuocante Theodoreto diuina verba. (Gen. 1. 26. Theodor.) *Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram.* Geneſis lib. 1. verſu 26. quæſtione vigeſima. *Quemadmodū Deus longanimis eſt, ita homo longanimis habet ſe ad imaginem Dei iuſtus, & ſanctus eſt Dominus condolens, & miſericors. Igitur qui amat iuſtitiam, & ſanctitatem, & peragit, atque obſeruat præceptum iſtud Saluatoris:* Eſtote miſericordes, quemadmodum Pater veſter cœleſtis miſericors eſt, *eſt imago Dei per omnia.* Nec ab hoc abiuit Seneca, (Seneca.) clementiæ excellentiam, ſiue dignitatem extollens, libro primo de clementia capite quinto ad hunc modum. *Seruare proprium eſt excellentis fortunæ, quæ numquam magis ſuſcipi debet quam cum illi contigit idem poſſe, quod Dijs quorum beneficio in lucem edimur tam boni, quam mali. Deorum itaque animum ſibi aſſerens Princeps, alios ex ciuibus ſuis, quia vtiles, bonique ſunt, libens videat, alios in numerum relinquat, quoſdam eſſe gaudeat, quoſdam patiatur.* Quæ quidem omnia benè confirmaſſet Pius Imperator M. Antonius, niſi religioſæ locutionis terminos prætergreſſus, non iam Dei ſimilitudinem, ſed ipſammet diuinitatem in homine Principe ex clementia affectaſſet: ſic namque ille vxor, Fauſtinæ ad cędes, & vindictam anhelanti reſcripſit apud Vulcatium Gallicanum in Audio Caſſio, Capitolinum, atq; Xiphilinum. (Vulc. Gall. Capit. Xiphil.) *Nihil enim eſt, quod Imperatorem Romanum melius commendet gentibus, quam clementia. Hæc Cæſarem Deum fecit, hæc Auguſtum conſecrauit.* Sic ille, & alia.

2 Enimuerò huc maximè inclinat ipſiuſmet Dei loquendi modus, humanam diuinitatem, id eſt Dei imitationem omninò ex clementia penſitantis, ſic enim ipſe ad Moyſem poteſtatem, vicemque ei ſuam committens, Exod. 7. 1. (Exod. 7. 1. Lect. Heb.) *Ecce conſtitui te Deum Pharaonis:* ſiue vt eſt in Hebræo apud Pagninum. *Vide, dedi te pro Deo ipſi Pharaoni,* id eſt vt capit Oleaſter, (Oleaſter.) *in tua poteſtate ſunm erit facere omnia, quæ Deus illi facere poteſt.* Sed quę rogo? num plagas illi immittere, ſeueriuſque punire? poterat quidem hęc illi facere Moyſes, ſicut & reapſè fecit, at enim non ideò Deus appellari meruit. Vis videre? Similis quidem poteſtas Magis à Deo facta eſt, vt non ſecus ac Moyſes plagas inferrent, quibus denuò Ægyptus affligeretur? Moyſe ſiquidem aquas fluminis in ſanguinem conuertente: *fecerunt ſimiliter malefici Aegyptiorum incantationibus ſuis,* Exod. 7. 22. (Exod. 7. 22.) deindeque ranarum plaga Pharaonem percutiente, *fecerunt, & malefici per incantationes ſuas ſimiliter, eduxeruntque ranas ſuper omnem terram Aegypti.* Exod. 8. 7. (Exod. 8. 7.) Sed num ea ratione peſſimi illi Dij Pharaonis appellari poterunt? Minimè quidem. Sanè cum vetus ille error apud Romanos inualuerit, vt Imperatores ſuos vita defunctos conſecrarent, ſiue Deos facerēt, vt modo adductus dicebat Antoninus, ea omninò de cauſa, Adrianus Imperator cęterà felix, & moderatus iuſtitiæque ſectator, Deus fieri, aut vocari prohibitus eſt, quod nonnullos optimatum interfici curauerit, ſic affirmante Dione Caſſio in Adriano. (Dio. Caſſ.) *Cæterum Adrianus quamquam humanè, & moderatè imperaſſet, tamen propter cædes optimorum quorumdam, quos in principio imperij, & antequam è vita decederet, interfici curauerat, multum calumniæ, etiam infamiæ ſubiuit, quapropter minimo minus in Deos relatus non fuit.* Cur ergo Moyſes Deus Pharaonis ſignatè vocatus, eiuſque poteſtas tanquam diuina, à malefica Magorum poteſtate diſcriminata eſt? Planè quod iſti plagas quidem ſolum inferre nō verò reuocare valuerunt, Moyſes verò vt percuſſerit, plagaſq; intulerit, eas tamē clemēter auferre, & indignationē mitigare valuerit, ſimulq; voluerit, id ſic adnotāte Theodoreto quęſtion. 18. in Ex. (Theodor.) *Deus conceſſit incantatoribus, vt quædam facerent, quæ Moyſes faciebat, vt pateſieret diſcrimen: etenim mutabant illi etiam virgas in ſerpentes, ſed virga Moyſis eorum virgas deuorabat: mutabant etiam aquam in ſanguinem; ſed aquam in priſtinam naturam reuocare non poterant: ranas quoque produxerunt, non tamen ab illis potuerunt liberare domos Aegyptiorum, conceſſit itaque Deus incantatoribus, vt hæc facere poſſent, vt Aegyptios caſtigarent, non tamen dedit vt vltionem ſedarent.* Sed quare *non dedit vt vltionem ſedarent?* quidem quia non ipſis, ſed Moyſi dederat, vt Deus Pharaonis eſſet.

3 Hæc quidem ita eſſe, inde facilè colligas, quod Moyſem iampridem igneum animum, & ad pœnam inferendam vindictamque ſumendam procliue ingenium habentem, videtis: vix enim aliquando Ægyptium quemdam iniuriam vni ex Hebręis inferentem animaduertit, cum illum agreſſus interfecit, Exod. 2. 12. (Exod. 12.) *Viditque virum Aegyptium percutientem quemdam de Hebræis fratribus ſuis. Cumque circumſpexiſſet huc atque illuc, & nullum adeſſe vidiſſet, percuſſum Aegyptium abſcondit ſabulo.* Et verò vt ea cædes à crimine à patribus vindicetur, Auguſtino contrarium ſic docente, lib. vigeſimo ſecundo contra Fauſtum capite ſeptimo. *Conſulta æterna lege reperio, non debuiſſe hominem à Moyſe,*

quis

qui nullam ordinariam potestatem gerebat, quamuis iniuriosum, & improbum, occidi: at nemini non probatur quod indidem ipse monet, incultam eam Moysis animositatem, velut feracem quamdam terram quæ ingentes herbas progignens, magna fertilitatis signa fundit dextra agricolæ manu excolendam fuisse. Compone ergo Moysem cum Moyse, atque eam animositatem, & impetum, quo absque ordinaria potestate, (vt putat Augustinus) nulla interposita mora, Ægyptium interfecit, cum hac mansuetudine atque clementia, qua impium, & immanissimum Regem minutis ictibus lentissimè feriens, plagas ad percussi nutum libenter reuocabat, vltionem patientissimè sedans. Quòd si mireris, & ambigas, quonam modo tam mutatus hic Moyses ab illo fuerit, qui tam cito atque irreuocabili impetu in sanguinē alterius armabatur? facilis est responsio: tum hominis nunc verò Dei vicem, atque personam gerere, qui cum primum illi suas vices, & nomen tradidit, humanum eius impetum exarmauit atque exuit, B animumque clementissimum attribuit, quo summa potestate, & diuinis viribus mitissima lenitate vteretur: sapienter hęc pensitante Oleastro ad præfata Domini verba; *Ecce constitui te Deum Pharaonis*, hunc in modum *Expende quaso quanta sit dignitas sancti Moysis, quem Deus sic euexit, vt Deum Pharaonis constituerit. Et similiter quanta sit prudentia eius, & misericordia, vt non eum statim occiderit, sed patientia quasi Dei tulerit, & & admonuerit. Quis enim hominum habens Dei potestatem in inimicum suum tam seuum, ad momentum illum ferret? Sed Dominus simul cum potestate dedit sancto viro longanimitatem, qua Regem æquo animo ferret*, Ita ille.

4 Nec hinc aliò eundum, quin obiter monendus ex dictis sit Princeps, quam grata Deo clementia fuerit cùm idolatriæ ipsæ tam grauiter infensus, qui vel falsorum deorum nominum mentionem fieri non sinat, dicente Dauide: *Nec memor ero nominum eorum per labia mea*. Psal. 15. 4. Humanitatis tamen, & clementię amore, nouus quodammodo deos fieri appellari patiatur imò & ipse appellet, faciatque. *Ego* (inquit) *constitui te Deum Pharaonis*. Quod si ipsum ex ore suo conuenire sic velis, & vbi illud Domine? *Gloriam meam alteri non dabo, & laudem meam sculptilibus*. Isaię 42. 8. Ecce gloriosi nominis sui laudem homini attribuis. Respondet pro eo Chrysostomus peculiarem hanc clementię, ac humanitatis excellentiam ac priuilegium esse, quę adeò Deo placet, eaque ipse tantoperè lętatur, vt deorum appellationi semper infensus, eos tamen quodammodo patiatur, quod à clementia, & humanitate efficiantur. Sed audi Chrysostomum homil. 4 in epist. ad Philipp. Qui cùm dixisset. *Magnum quiddam est, & praclarum homo misericors, hoc est enim hominem esse vel potius hoc est Deum esse*. Subijcit. *Sed cur cùm Deus solus esset, tot deos fecit? nonne propter benignitatem, atque humanitatem*. Quæ verba sic acutè elucidat Noster Salazarius in capit. 20. Prouerbior. numero 25. ac si diceret Chrysostomus. *At inquiens Deus vnus est, si autem multos deos inducimus, ipsi Deo iniuriam irrogamus: Imò ex eo colligere licet, quantum Deo placeat misericordes vtique desint, deorum quodammodo multitudinem induci patiatur*. Subscribit his eleganissimè Gregorius Nazianzenus oratione *in ciues timore perculsos*: vbi Imperatorem excandescentem, sic demulcet, vt pro vindicta, quam de ijs, à quibus fuerat offensus, erat relaturus, diuinitatem offerre non dubitet hunc in modum: *Licet tibi nullo labore diuinitatem assequi: alij opes effundunt: alij exhaustam carnem spiritui mancipãt, & se à mundi consortio abripiunt: alij charissima pignora Deo consecrant; nec enim tibi Abraha sacrificium indutum est: horum à te nihil postulamus, sed clementiam tantum in nos*. Pende modo illud, *Licet tibi* (nam cætera subinde commodius expendemus) vt quæstio vocabulo indicet Theologus licitè ex clementia diuinitatem quodammodo adfectari, siue licentiam eam ad assequendam diuinitatem viam.

5 Hinc signatissimè noster Vates ad Regnum à Deo quęsitus, capax illius inuentus quod iuxta cor Dei esset, A qui videlicet cor simile Dei cordi haberet, sic nãq; Dominus Actuum 13. 22. & 1. Reg. 13. 14. *Inueni Dauid filium Iesse, virum secundum cor meum*. Sed qua inquis ratione exiguum hominis cor diuino adsimile probiberi potest? Equidem haud difficilè noueris, si vtrumque seorsim examinaueris. Et verò cum ad cognoscendum Dei cor in Scriptura accedis, tunc primum illius mentionem fieri videris, cùm ob pœnam homini infligendã *tactum dolore intrinsecus* dicitur, sic enim Genes. 6. 6. de Domino Moyses: *tactus dolore cordis intrinsecus: Delebo inquit hominem*. Mirum tunc primum in Scripturis Dei cor asseri, nunc primum Deo cordis dolorem, & mollem affectum adscribi, cum homo iniustus, & ingratus ob sua peccata pœnas dat, vt documento sit, quam tenerum, & paternum affectum, quam benignum, & clementem animum erga suos habeat, vt dare, illum pœnas appareat, cum exigit, ac proinde clementia illi in procinctu, seueritas, in abdito sit: quod bono Principi B sic attribuebat Seneca libro 1. de clementia capitulo 14. *Quod ergo officium Principis: Quod bonorum parentum qui obiurgare liberos nonnumquam blandè, nonnunquam minaciter solent, &c. Patrem quidem patria appellatione, vt sciret datam sibi potestatem patriam, quę est temperatissima, liberis consulens, suaq; post illos ponens. Tardè sibi pater membra sua abscindat, etiam cùm abscinderit, reponere cupiat, & in abscindendo gemat, cunctatus multum diuque*. Sed vt iam Dauidis cor, Dei cordi persimile videris, reuoca in memoriam eius corpus adeò languidum, & exsangue, quodque naturalis caloris inopia ita laboraret, vt neque à vestimentis ad eam curam comparatis posset confoueri 3. Regum 1. vers. 1. *Cumque operiretur vestibus, non calefiebat*, de quo superiori libro adnotat. 19. numero 6. egimus, eam assignantes rationem ex Stephano Cantuariensi in allegorijs Gotfridi Tilmani ad id loci, cur vir robustissimus adeò frigido, & attenuato esset corpore, vt omninò C exsanguis, ac penè mortuus videretur, quod cùm Angelum subditum sibi populum ferientem vidit, tanto pauore, & dolore affectus fuerit, vt omnem penè naturalem calorem, totasque vires ea subditorum visa strages ei exhauserit: *Nimirum frigus pertulit* (inquit Stephanus) *ex quo Angelum cædentem populum vidit, pauore vehementi contabuit*. En verè Regium, & ad Dei naturam compatătum cor. Is siquidem qui neque ferocientis leonis occursum, neque ad tęuissimi gigantis conspectum leuissimo saltem timore affectus est, cùm populum sub ictu ferientis Angeli vidit, adeò vehementi pauore correptus est, atque contabuit, vt tactus dolore cordis intrinsecus exsanguis, exanimisque euaserit. Tanti suorum sanguinem faciebat: adeò suorum vitam amabat: ita ad illorum mortem pauebat, horrebatque. Quid putas illum in suorum causis facturum, quam clementer, quam humanè gladio vteretur, qui ad cruenti gladij conspectum *pauore vehementi contabuit*.

D 6 Iam & Dei patris, & Dauidis germanum filium vide. Nimirum Dominus in ipsamet Passionis suę nocte, vt se Deum de Deo, & verum Dauidis filium ostenderet: *cœpit pauere, & tædere, & ait, tristis est anima mea vsque ad mortem* Marci 14. 33. & 34. Sed quò is pauor, lethalisque mœror Domini fuerit? Num quod tristissima mortis imago oblata ipsi fuerit? Minimè quidem: cur enim mortem, quam ipse ardenter sitiebat, vehementer amabat, paueret? Num vt hominem humanis infirmitatibus obnoxium se esse ostenderet? dicat id nonnemo. Ego verò potius dixerim pauore, mœroreque affectum, vt se Dei filium, qui de hominis morte *tactus dolore cordis intrinsecus* dicitur, & Dauidis germanam sobolem, qui de suorum cædem *pauore vehementi contabuit*, omninò demonstraret: sic propemodum id innit adnotante Paschasio lib. 11 in Matthæum. *Quia post Adæ lapsum transitu tali nobis ex hoc sæculo recedendum erat, vt mors necesse esset*. En pauoris, tristitiæque causam, non tam quod ferpsum sub Patris ferientis ictu, mortemque à tergo instantem videret, sed quod suos subditos necessariæ corporis morti obnoxios consideraverit, quippe vt eos ipse propria morte ab animæ interitu, quod maximè oportebat, liberauerit, de cor-

Margin notes: Psal. 15. 4. — Isai. 42. 8. — Chrysost. — Nazianz. — Act. 13. 22. — 1. Reg. 13. 14. — Genes. 6. 6 — Seneca. — 3. Reg. 1. 1. — Stephanus. — Marc. 14. 33. 34. — Paschas.

corporea adhuc suorum morte angebatur, pauebat, & tristis erat vsque ad mortem, quod, *sed id possibile* esset, non modò eos a morte eripere, sed nec vllam sanguinis ipsorum stillam effundi vellet. Planè quod nihil Deo dignius, quam clementia, nihil ipsi tam proprium fuerit, quam vitam omnibus dare velle: nihil magis auer-
Sap. 1. 13. setur, quã mortẽ, quippe qui *mortẽ non fecit, nec lætatur in perditione viuorum*. Sapient. 1. 13. Porrò pulchras has Dauidis voces dixeris imitatum M. Antonium Piũ, ad Senatum, quod eos qui cum Audio Cassio in ipsum
Vulcat. rebellassent capitis damnasset, sic scribentem apud Vulcatium Gallicanum initio adnotationis adductum. *quod ad defectionem Cassianam pertinet, vos oro, atque obsecro P. C. vt censura vestra deposita, meam pietatem clementiamque seruetis, imò vestram, neque quemquam virum Senatus occidat: nemo Senatorum puniatur, nullius fundatur viri nobilis sanguis, deportati redeant, proscripti bona recipiant, atque vtinam possem multos ad vi-*
Nazianz. *tam excitare*! B

7 Sed iam præfata Nazianzeni verba c... allata placet pensiculatius obseruare, vt non adscititiam, sed quasi ingentem clementiæ diuinitatem subesse videns: Ait ergo ad Imperatorem. *Licet tibi nullo labore diuinitatem assequi, alij opes suas effundunt, alij exhaustam carnem spiritui mancipant, & se ab mundi consortio abripiunt, alij charissimu pignora Deo consecrant, neque enim tibi Abrahæ sacrificium inauditum est, horum nihil à te postulamus, sed clementiam tantum in nos*: Vbi premè primum illud *nullo labore*, quod ingentem clementiæ supra cæteras virtutes excellentiam adstruit, quippe illę multo labore, multo sudore, magnisque exantlatis difficultatibus, & quod plus est, non nisi post longa temporum curricula diuinitatis lineamenta exprimunt, at clementia nullo labore, nullaque interposita mora Principi diuinitatem attribuit, & esto ille à mundi consortio non se abripiat, nec charissima pignora Deo consecret, nec exhaustam carnem spiritui man- C cipet, diuinitatem tamen assecutus videtur. Vnde quidem illud subinde non obscurè euincitur, quod clementiæ diuinitatem plus plus firmat, atque commendat nimirum illam præ cæteris virtutibus ad Dei naturam propius accedere, cui diuinitas nullo labore parta, nullo sudore conquisita est. Æmulantur ergo aliæ virtutes diuina vestigia, sed quasi ęmulatrices, quæ Dei similitudinem laborum pretio comparare contendunt, at clementia præditus non tam emere, quam Dei instar diuinitatem natura quodammodo habere, & quod suũ
Nyssen. est, accepisse videtur. Cui sanè cogitationi mirè fauet
Ps. 57. 1. & 2. præfato loco Gregorius Nyssenus, obseruans Dauidem eo in Psalmo postquam vocem illam Deo dignam, *Ne disperdas*, edidit, aliò subitò effectum, & supra humanam naturam euectum, non itidem vt præcedentibus D Psalmis se ab hominibus conculcari, conqueri, imò potius velut hominum Legislatorem, & ipsorum quodammodo Deum factum illos nõ modo sub auctoritate comminuere, & velut terrenos arguere, sed interna etiam ipsorum consilia, & abdita sensa externis verbis nullatenus cohærentia, quæ vni Deo peruia sunt, omninò pulsare, dum ait; *Si verò vtique iustitiam loquimini recta iudicate Filij hominum. Etenim in corde iniquitates operamini, in terra iniustitias manus vestrę concinnant*. Sed Nyssenum audire operæpretium erit, ait enim: *Porrò magnitudinem profectus, qui super huius Psalmi gradum ascendit, ex ipsis eiusdem Psalmi verbis perspicere licet, quantum videlicet magnitudine, & excelsitate superiorem exsuperet: non enim amplius se ab inimicis conculcari conqueritur, neque misericordiam in subsidium aduocat, sed in altum euectus, velut è specula quadam excelsa his, qui infra in huius humana vitæ vallibus degunt, reprehensionis modo ista intenat: Heus mortales quid loquimini: quid facitis? Num iustitia consonat id quod loquimini? num rectum iudicium instituitis? atqui video vestra corda in terra esse*. Hęc, & alia Nyssenus. Pendè illa: *non enim se ab inimicis con-*
Ps. 55. 1. & 2. *culcari conqueritur, neque misericordiam in subsidium aduocat*. Etenim Psalmo 55. & se ab hominibus conculcari conquerebatur, & diuinam misericordiam non A sine lachrymis efflagitabat, sic enim versu 1. *Miserere mei Deus quoniam conculcauit me homo tota die, impugnans tribulauit me. Conculcauerunt me inimici mei tota die*. Et versu nono. *Deus vitam meam annuntiaui tibi, posuisti lachrymas meas in conspectu tuo*. Sanè quasi modo non in terra tanquam mortalis homo, sed seipso superior factus, supra omnes mortalitatis molestias lachrymarum expers sit. Sed quomodo inquit Nyssenus. *Neque misericordiam in subsidium aduocat*; quis enim misericordia Dei non indigeat? Planè quasi à clementia diuinitatem Vates assecutus, procul iam à miseria, cui misericordia debetur, misericordiam tamquam Deus alijs quodammodo præstare iam valeat,

Ad ea verba.

Misericordiam cantabo.

B *Eam signatè Principem decere clementiam, quæ vt non vulgaris, & abscissa, ita duplò maior seueritate sit.*

ADNOTATIO X.

1 OPportunissimè clementię, & iustitię numeros disquirat Princeps, vt modulatas misericordię, & iudicij voces ad harmoniæ concentum edat, quippe iudiciariæ potestatis gladium in hanc vel illam partem vertere, magnę sapientiæ opus fuerit, vel vide cui primùm iudici tanquam sui vicario illum Dominus commiserit. Certè (quod superius adnot. 5. præstrinximus) cum ipsa Adamum in peccati pœnam è Paradisi amœnitate eiecit, & *exterminatũ paradiso, pellitum orbi, vt metallo datum* (vti eleganter inquit Tertullianus lib. primo de pallio cap.) esse voluit, signatè *collocauit ante paradisum voluptatis Cherubim, & flammeum gladium, atque versatilem, ad custodiendam viam ligni vitę*. Genes. cap 3. vers 24. Sed cur potius Cherubim, quam Seraphim, quibus incensi, siue flammantes cùm sint (id enim eorum nomen, & munus valet) flammeus omninò gladius respondere? Equidem, vt ex eo, quod Cherubim *plenitudinem scientię* significent, Seraphini verò charitate incensi ferantur, iam inde Dominus pręstrueret potestatem, & gladium, non voluntati, sed intellectui, & scientię fore committendum, nec Principem, aut iudicem scientia, & regendi arte destitutum, etsi moribus Angelus esse videatur, iustitiæ exercendæ, iurique dicendo fore opportunum. Nec satis quidem visum est LXX. Interpretibus dixisse, collatum ibi Cherubim, nisi etiam adnotassent, recto ordine, & ipsamet ratione exigente eum fuisse constitutum: etenim illi pro *collocauit* legunt *ordinauit*: quasi ex ordine, norma, & iure: ergo vt non alij quam Cherubino scientię pleno tradendus est gladius; ita ille, non nisi ex scientia, & ratione, ipsum in hanc, vel illam partem vertere, ignoscere scilicet, aut punire debet, quantumque clementiæ, quantum iustitiæ, deferendum sit, omnino nosse. Tertul. Gen. 3. 24. LXX.

2 Eninverò potiores semper partes, plurimumque clementiæ, & pietati locum fore deferendum tam ipsa naturæ ab humanitate ductę lege, quam ipsismet scriptis legibus, & Iurisconsultorum responsionis monemur, sic nemo nescit, *promptiores* nos ex iure *ad absoluendum, quam ad condemnandum* esse debere, & *melius esse nocentem absolui, quam innocentem condemnari*, & *æquitatem rigori præferendam*, quibus omninò assonant Senecę monita lib. 1. de clementia c. 2. *Modũ tenere debemus, sed quia difficile est temperamentũ, quidquid æquo plus futurum est, in partem humaniorem præponderet*: & ep. 81. *semper quidquid dubium est, humanitas inclinat in melius, & paribus sententijs rei absoluuntur*. Quod planè acutè ab Ambros. obseruatum est, in duplici illo calice siue potione, cuius Psal. 74. 10. sic meminit Noster Vates. *Calix in manu Domini vini meri plenus mixto, et inclinauit ex hoc in hoc verũtamen fex eius nõ est exinanita*: quasi merum iustitiæ vinum in calice, qui certam mensuram designat, repositum; à mixtione cui plenitudo notanter assignatur maxima ex parte diluatur, humaSeneca. Ps. 74. 10.

niore videlicet parte præponderante, quin Dominus A quidquid fuerat minatus, reapse exequetur. Audi illum pulchrè in hanc rem Dei benignitatem expendentem, qua Angelum à cæde populo ex iure, & optione
2.Reg.4.16 à Danide facta, infligenda reuocauit lib. 2. Regum capite vigesimo quarto versu decimo sexto. *Vide autem Domini gratiam, quod, & ipse a proposita conditione deflexit. Numquid aliquod miserationis est crimen quia plus minatur, & minus exigit, qui in remuneratione præmiorum sua promissa custodit, in exactione pœnarum præscriptum remordet?* &c. *Vnde, & alibi ait Propheta de Domino:* Calix in manu Domini vini meri plenus est mixto, verumtamen fæx eius non est exinanita. *Ad terrendum plenus est calix, ad feriendum non est exinanitus. Plenus erat calix, cum mors per triduum mandaretur, sed occurrit misericordia Dei, tenuit manum Angeli prius, quam calicem iustum exinauiret.* Vides potiores partes clementiæ datas, quæ in exactione pœnarum præscriptum remordet, & vinum aqua diluit, cùm B tamen à remuneratione præmiorum nihil diminui, aut decurtari patiatur? pergit verò Ambrosius, & hæc Principibus sic accomodat. *Imitamini ergo Imperatores exemplum diuinum, vt sitis in statuendis legibus seueriores in exigendis supplicijs misericordes. Seueritas legum insolentem restringat audaciam, misericordia Principum*
Ambros. *reos subtrahat pœnæ.* Sic Ambrosius. Planè, vt qui sæpius
Mich.5.5. hoc in libro Principes ex Michęa 5. vers. 5. iuxta LXX.
LXX. translationem, varijs rationibus *morsus hominum*, siue quia mordent, siue quia mordentur, siue quia mordere debent, esse diximus, modo non minus opportunè ex Ambrosio pœnarum morsus eos faciamus, vt ad Dei
Luc. 16. 5. exemplum in exactione pœnarum præscriptum remordeant ad instar villici illius, qui Domino prudens dictus est, quod à debitoribus minus, quam illi debebant exegerit, vt obseruauit S. Theophilus Antiochen. libro 4.
Theoph. in Euangel sub hoc sensu inquiens: *Ideò autem laudauit Dominus Iesus fraudatorem Domini sui, vt eius sequentes exemplum non omnia debita exigamus.* C

3 Verum enim verò hæc generaliter dicta examinare, atque singillatim vnicuique virtuti suas adnumerare partes, siue quantum aquæ vino sit admiscendum, hoc est, qua proportione clementia ad iustitiam se habere debeat penitùs euoluere, fuerit operępretium. Et quidem cum Vates calicem meri, mixtione siue temperamento plenum affirmauerit, non immeritò quis dixerit, vni meri parti, duas ad minus aquæ fore injiciendas id est, clementiam duplò maiorem seueritate esse debere. Vis videre? Nonne ex pacto conuento cum ipso Danide, toto triduo pestis in eius populum erat grassatura? audi ergo quomodo prima vix die elapsa Domi-
2. Reg. 24. 15. nus pręscriptum remorderit, sic enim ibi: *Immisitque Dominus pestilentiam in Israel de mane vsque ad tem-*
LXX. *pus constitutum* (vbi LXX. *& dedit Dominus mortem in Israel vsq; ad horam prandij*) *Cumque extendisset manum suam Angelus Domini super Ierusalem, vt dispenderet eam, misertus est Dominus super afflictione, & ait Angelo percutienti populum, sufficit:* pro quibus LXX. *& reuocauit se Dominus super malo, & dixit Angelo corrumpenti in populo: Multum nunc, remitte manum tuam.*. Quæ Ambrosius pręfato loco sic expendit. *Nam qui proposuerat, mortem triduo exercere in terra, ne vnũ quidem diem passus est præterire, sed ad horam prandij libenter indulsit, & (vt verbo Scripturę vtar) habuit pœnitentiam super malo.* Ergo dum duos mortifero triduo dies Dominus dempsit, duas aquæ partes vino iustitiæ iniecit, duploque maiorem iustitia clementiam ostendit. Sed audi rursus opportunissimum huic rei te-
Apoc.8. 7. stimonium apud Ioann. Apocalyps. 8 7. vbi dum quatuor Angelos ex pręscripto Dei percutientes facit, sic de primo inquit: *Et primus Angelus tuba cecinit, & facta est grando, & ignis mista in sanguine, & missum est in terram, & tertia pars terræ combusta est, & tertia pars arborum concremata est, & omne fœnum viride combustum est.* Nonne vides signatè duas misericordiæ partes datas, cum tertia tantum terrę pars combusta, tertia tantum arborum pars iustitiæ igne concremata dicitur, ita quidem ibi P. Salazar inquiens. *In hac suppl cij modera-* A *tione, & ad tertiam partem contractione splendet inprimis pietas, & misericordia Dei, quæ paulatim ac pedetentim in pœna exigenda procedit: At omne fœnum* (inquis) *combustum est:* Quid mirum? cùm id ad iumentorum pabulum, non ad hominum victum spectet? imò verò inde videris quanta cũ tranquillitate, Dñs homines iudicet, & quã magna cũ reuerentia eos disponat, dũ cũctum bestiarũ fœnũ indistinctè absumens, eorum quę ad homines spectabant non nisi tertiã partem percussit.

3 Sed pergit Ioannes, & eodem ductu alios tres Angelos percutientes sic describit. *Et secundus Angelus tu-* Apoc.8.
ba cecinit, & tamquam mons magnus igne ardens missus est in mare, & facta est tertia pars maris sanguis, & mortua est tertia pars creaturę eorum, quę habebat animas in mari, & tertia pars nauium interijt. Et tertius Angelus tuba cecinit, & cecidit de cælo stella magna ardens tamquam facula, & cecidit in tertiam partem fluminum, & in fontes aquarum, & nomen stellæ dicitur Absynthium, B *&c. Et quartus Angelus tuba cecinit, & percussa est tertia pars Solis, & tertia pars Lunę, & tertia pars stellarum, ita vt obscuraretur tertia pars eorum, & dies non luceret pars tertia, & noctis similiter.* Quid manifestius? quid illustrius? dum Domino cum ho- And.Cæs.
minibus bellum solenni ritu, & tubarum signo dato gerente, non nisi tertiam partem eorum omnium, quæ ad humanos vsus pertinent, siue terra fuerit, siue arbores, siue mare, siue flumina, siue pisces, siue naues, siue Sol, siue Luna, siue stellæ notanter percussit, vt planum faceret, se adeò magis in misericordiam, quam in seueritatẽ propenderе, vt huic vnam, illi verò duas partes assignaret, & duplicata aquę portione calicem meri temperaret: sic mihi id expendente Venerabili Andrea Archiepiscopo Cæsariensi cap. 25. ser. 9. tom. 1. Bibliothecę veterum Patrum. *Vt hinc discamus, neq; tunc quoque Deum pœnam omnis misericordiæ expertem illaturum, neque enim die, & nocte tota sauciatos affligi patietur, sed tertia* C *tantum, hoc est minori temporarij interualli parte; per illam indulgentiam pœnarumque relaxationem ad resipiscentiam tacitè eos prouocans.* Sic ille. At enim ad præfatam calicis diuini imaginem, & hunc quem ei reddimus sensum omninò aspiciens, sic subijcit: *Quis enim diuinę iræ calicem perferre posset, si purè hoc est nulla clementia temperatus proponatur.* Benè omninò: humanissimus siquidem Deus, humanæ imbecillitati attendit, atque indulget, ne illa aliquo pretextu de Dei benignitate causetur. Sed hæc vincat, cum iudicatur. Quare compone hãc Absynthij plagam, qua tertia tantùm aquarum pars amara est reddita, cum illis Hierosolymitan. vrbis verbis Thren. 3. 15. quibus illatas sibi pœnas sic exaggerat: *inebriauit me absinthio:* quasi plagæ magnitudine non satiata modò, sed inebriata etiam: id est, extra se facta queribunda feratur: at o bona!! quo iure, tam grauiter expostulas, & de iustitiæ calice quereris, cui D duas misericordiæ partes admixtas vides? Est hęc ingratorum, & amentium hominum consuetudo, vt ad accepta beneficia, & clementiam ac misericordiam illis exhibita non attendant, ad pœnam verò, quantumcumque moderata illa sit, totis oculis aspiciant, & de ea grauissimas querimonias moueant.

5 Iã noster Vates, diuinã misericordiã duplo maiorẽ iustitia, hoc est multò magis splẽdẽtẽ, & sese plus plus explicãtẽ passim facit, dũ accuratis locutionibus sic de Dei misericordia, & iustitia sermonẽ instituit, vt iustitiã simplicẽ, misericordiã verò duplicẽ assignet, siue semel iustitię, misericordiæ verò bis mẽtionẽ faciat, sic. n. Ps. 32. cũ
dixisset: *opera eius fide*, id est, fidelissima & vera, a quibus Ps. 32. 5
eius diuinitas fide inuestigari, deprehẽdi queat, vt plures è PP. interpretãtur, subijcit v. 5. *Diligit misericordiam, &*
iudiciũ, misericordia Dñi plena est terra: audis simplex Ps. 83. 12.
iudiciũ, & duplicẽ misericordiã: nec aliter Ps. 83. v. 12.
Misericordiã, et veritatẽ diligit Deus, gratiã, et gloriam Ps. 102. 5.
dabit Dominus. Ps. 102. v. 8. *Miserator misericors Dominus longanimis, & multum misericors. Non in perpetuum*
irascetur, neque in ęternum comminabitur: Similiter Ps. Ps. 111. 4.
111. 4. *Misericors, & miserator, & iustus:* sic id adno- Hiern.
tante Hieronymo, siue eo qui Auctor commentatiorum in Psalmos fuerit, hunc in modum. *Videte*

quid fecerit prudentia Psalmistę, iustitia simplex est, misericordia duplex est. Iam eadem locutionis serie Psalm.
Ps. 114. 5. 114. 5. *Misericors Dominus, & iustus & Deus noster miseretur.* Quę tam idem Hieronymus, quam Ambrosius in oratione de obitu Theodosij in hanc rem premunt: ille siquidem cum ex persona pusillanimis, & diffidentis peccatoris prius dixisset. *Sed videtur, quasi aequale esse, misericors Dominus, & iustus, verbi gratia, decem partibus est misericors, & decem partibus est iustus. Si pensentur peccata mea, nonne possum tanta habere mala, quanta habeo bona?* Sic statim confidenter occurrit: *Incipiunt me grauare peccata mea, & vincit in sua misericordia. Propterea semel iustus posuit, & secundò misericors,* opportunè, vt dicere videatur: non rectè supponis, *decē partibus est misericors, & decem partibus est iustus:* nam
Iacob. cum Iacobo auctore *misericordia superexaltet iudicium,* & in misericordiæ, & iudicij lance, misericordia omninò debuisses dicere, decem partibus: est iustus, & viginti partibus est misericors; ea enim mente Dauid post libratas paribus momentis iustitiam, & misericordiam *secundo* posuit *misericors*, vt decem denuò partes mise-
Ambros. ricordiæ libræ addat: ad quem etiam modum Ambros. *Semel* (inquit) *iustitiam, bis misericordiam posuit.*

6 Sed vt iterum ad meri calicem reuertamur, obserua eam Dominici aduentus rationem, & causam fuisse, vt misero homini, qui inciderat in latrones, & ab eorum plagis semiuiuus iacebat, omni modo salutem, & opem allaturus accurreret: quod si medendi rationem auscultas, hęc omninò fuit, *appropians alligauit vulnera eius,*
Luca. 10. 3. *infundens oleum, & vinum;* Lucę cap. 10. vers. 34. ad artis videlicet leges, non misericordię solum, sed iustitiæ etiā medicamentis vsus: nam vt oleum vulnerum dolorem lenit, ita vinum putridas carnes mordet, vt alibi à nobis
Greg. M. adductus dicebat Gregorius Magnus lib. 20. Moral. capit. 6. *Hinc est quod semiuiui illius vulneribus, qui à Samaritano in stabulum ductus est, & vinum adhibetur, & oleum, vt per vinum mordeantur vulnera, per oleum foueantur, quatenus vnusquisque, qui sanandis vulneribus praeest, in vino morsum districtionis adhibeat, in oleo mollitiem pietatis, per vinum mundentur putrida, per oleum sananda foueantur.* Sed quam quęso vini, quam olei mensuram adhibuit, num decem partibus misericors decem partibus iustus extitit? vt dicebat Hieronymus.
Isaiæ 11. 2. Alter quidem hæc pensitauit Isaias, qui dum multiplici diuini spiritus dono ad medendum venientem sic facit; *Et requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ, & intellectus, spiritus consilij, & fortitudinis, spiritus scientiæ, & pietatis, & replebit eum spiritus timoris Domini:* vbi si attendis, & S. Petrum Damianum interpre-
S. Pet. Da. tem adhibes, quinque misericordiæ partes, duæ verò omninò iustitiæ medicinę adhibēdę tribuūtur: sic .n. ille, siue apud eum alius assimilis pictate, & stylo Pater sermone 61. qui est de Natiu. Domini. *Nonne Samaritanus noster nobis à latrone pessimo vulneratos attulit oleum & vinum ad purgandum, & mitigandum vulneris magnitudinem? sed multum olei, parum vini, multum misericordia, iustitia parum, sic quippe decebat miserantem, sic misero expediebat.* Nō intres in iudiciū cum seruo tuo, Domine, *ait iustus,* quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. *Sed corona me in misericordia, & miserationibus. Veniens quippè hodie quinque vasa attulit olei, non nisi duo vini. Spiritus enim sapientiæ, & intellectus, consilij, scientia & pietatis, nonne dulcedinem sonat? misericordiam fragrat? eructat abundantiam suauitatis? Fortitudo & timor vinum sunt, sed hoc vino potatus est potens ille, cum Christus in spiritu fortitudinis descendit ad inferos, non timidus, sed timendus.* Hæc ille.

7 Imitamini ergo Imperatores exemplum diuinum, vt sitis in statuendis legibus seueriores, in exigendis supplicijs misericordes: clementiam duplò maiorem seueritate omninò habete, quid enim aliud Principes moneat: Sapiens Rex? Prouerbiorum 20. 28. cum ait:
Prou. 20. 28. *Misericordia, & veritas custodiunt Regem, & roboratur clementia thronus eius.* Semel etenim ibi iustitiam, bis misericordiam posuit, vt clementiæ naturam ob oculos illis poneret, quæ in bilance plus quam iustitia præponderare debet, sic disertè Seneca libro secundo de Clementia capite 3. cum dixisset, *Clementiam esse moderationem, aliquid ex merita, ac debita pœna remittētē.* Sic ibi obijcit, *reclamabitur, nullam virtutem, cuiquam minus debito facere.* Verum statim sapienter respō- Seneca.
det. *Atqui hoc omnes intelligunt, clementiam esse, quę se flectit circa id, quod meritò constitui potest.* Enimuerò Pręfata Salomonis verba pulchram in hanc rem emphasim habent, nimirum cum in verbo *custodiunt* à Salomone adstruatur, vt alibi vidimus, verum Principis ornamentum, imò vero tutissimum munimentum, ac satellitium in hisce virtutibus censeri, quę velut Pretoriani milites eius latus cingant, ac muniant, semel iustitię, bis verò misericordię, siue clementiæ mentionem fecisse, perinde fuit, ac duplicatum è clementia satellitum numerum, quam è iustitia Principi assignare, vt, verbi gratia, hęc centum, illa verò ducentos milites habeat, ac proinde duplo maiorem gloriam, & munimentum à clementia, quam à seueritate Regi accedere. Quod equidem in illustri illa, ac Regia pompa, qua Dominus instante Passione sua vrbem Ierusalem intra-
uit, bellissimè adumbratur, Matth. 21. 8. Marci 11. 8. Ioa. Matth. 21. 8.
12. 13. etenim dum sic à suis discipulis tanquam à regijs satellitibus circūdatus incedebat, vt alij palmas (quę Marci 11. 8.
veritatis, & iustitiæ symbolum sunt, vt ex Deuteron. 25.
1. verbis ibi vidimus) in manibus gestarent, ait enim Ioa. 12. 13.
Ioannes: *Acceperunt ramos palmarum*, alij vero ramos oliuarum de arboribus cęsos per viam passim sternerēt: sic namque Marcus cap. 11. 8. *Alij autem frondes caedebant de arboribus* (oliuarum scilicet, cum à Monte Oliueti aduenirent) *& sternebant in via*, quid aliud innuere videatur, quam iustitiam velut palmam manu certis limitibus constrictam, clementiam verò velut oliuæ ramos in via sparsos, laxiorem, & diffusiorem esse debere? Quæ opportunissimè sic videtur expressisse Rex Theodoricus, apud Cassiodorum lib. 2. epist. 30. *Ira le-*
nis coerceatur grauissimis institutis, impatiens ambitio in- Cassiodor.
refrenetur, clementia non habet legem, nec debet sub angustis terminis benigna sequi, quem decet sine fine laudari. Ita ille.

Ad eadem verba.

Misericordiam cantabo tibi Domine.

Eam in Principe clementiam egregiè prolucere, qua illatas sibi iniurias liberaliter remittit.

ADNOTATIO XI.

1 Egregium illud dubio procul, & huic rei maximè opportunum Senecę ad Principis clementiam instituendam, & adornandam documentum lib. Seneca.
1. de Clem. *Nunc illum hortamur, vt manifestè læsus animum in potestate habeat, & pœnam, si tuto poterit, donet, si minus, temperet, longèque sit in suis, quam in alienis exorabilior iniurijs.* Redditque pulchram rationem. *Nam quemadmodum non est magni animi qui de alieno liberalis est, sed ille, qui quod alteri donat sibi detrahit, ita clementem vocabo, non in alieno dolore facilem, sed eum, qui cum suis stimulis exagitetur, non prosilit, qui intelligit magni animi esse iniurias in summa potestia pati, nec quidquam esse gloriosius Principe impunè læso.* Hęc ille genti-
liore, quæ plusculum diffundere, siue potiùs Christiana Cassiodor.
facere placet: ergo inde primum hanc in remittendis iniurijs facilitatem, ac clementiam Principi commendamus, quod non modò magni animi sit, summæque apud homines gloriæ, sed multò magis, quod diuinum ingeniū omninò exprimat, & velut ad se transferat, hominibusque, velut de facie, noscendum proponat: vel nostrum Regem pro ijs omnibus vno verbo, fideiubentem audi; nimirum cum is varias, easque egregias de vicinis hostibus retulisset victorias, quibus Israeliticum imperium mirum in modum amplificasse dicitur toto c. 8. lib. 2. Regum, ex abrupto sequenti cap. vers. 1. interrogans inducitur: *Putasne est aliquis, qui remanserit de domo Saul, vt faciam cum eo misericordiam propter Ionatham?* Cumq; ad manum adfuisset illi quidam seruus Saul interrogationi responsuras: sic statim tantisper variata locutione interrogasse fertur: *Numquid superest aliquis de domo Saul, vt faciam cum*

eo misericordiam Dei: Vbi duo quæso, obserues, alterum quo tempore egregius is, & verè Regius Dauidi sensus obuenerit? cum videlicet, multos, & perillustres de hostibus reportauerat triumphos, planè vt vel clementię opere debitam Deo pro collatis donis referret gratitudinem, vel potius, quasi bellica gloria non contentus maius aliquid diuinum ingenium viuacius exprimens in hostes videlicet clementiam moliretur. Alterum in prima interrogatione, cum ipsi misericordia ob Ionatham exercenda in mentem venit, solummodò dixisse, *vt faciam cum eo misericordiam*: postmodum verò, cùm sensum altius extulit, & amota ab humana gratitudine consideratione, de condonandis domui Saul iniurijs, sic cogitauit, vt bonum pro malo redderet, dicendi, modū notanter immutasse, siue correxisse, dum addit non quamlibet, sed signatè *misericordiam Dei* se fore cum eo facturum, quasi iam non tam pro regio, quam pro diuino more ageret, diuinamque in se conditionem, & ingenium ostenderet, sapienter ad id loci sic hęc expendente optimo Scholiaste P. Gaspare Sanchez. *Adde quod cum de Saulis posteris ageret Dauid dixit ad Sibam*, vt faciam cum eo misericordiam Dei. *Dei porrò* misericordia *ad ipsius inimicorum beneficium extenditur quibus spiritum largitur, & vitam; & cum illos posset à se procul abijcere cumulat tamen donis, neque illorum merita Dei impediunt mitissimam naturam, quominus Solem suum oriri faciat super bonos, & malos, & pluat super iustos, & iniustos*, pergit, & rem plus plus explicat. *At hac misericordia, si non spectaret Saulis intestinum odium, & auidam sitim Dauidici sanguinis, in eo quem dixi sensu, non diceretur* misericordia Dei, *quia potius erat Dauid Ionathę prouocatus meritis, quam offensus iniurijs.* En Dei misericordiam, Dei ingenium, Dauidemque hinc multo magis, quam à bellicis glorijs, victorijs, atq; triumphis Deo adsimilem.

P. Gaspar Sanchez.

2 Sed enim vt quam Dauidi Dominus mentem primum iniecerat, subinde perficeret, & coronaret, *Deus est enim qui operatur in nobis velle, & perficere*: eam ipsi faciendi misericordiam occasionem obtulit, quę opportunissima esset: sic enim ibi Dauidi Siba respondit: *Superest filius Ionathę debilis pedibus*: & versu 13. *erat claudus vtroque pede*. Quæ enim opportunior, & ex diuinis moribus magis ebibita misericordia, quam quæ ei exhibetur, qui victorem effugere minimè potest? suam hinc Deo fortitudinem maximè commendare, dum infensissimum sibi hostem Pharaonē sic alloquitur. Exodi 9.26. *Nunc extendens manum percutiam te, & populum tuum peste, peribisque de terra: idcirco autem posui te, vt ostendam in te fortitudinem meam, & narretur nomē meum in omni terra*: vbi cum pro *posui te*, Hebraicè sit, *stare feci te*, & apud LXX. *conseruatus es*, Chaldęusque similiter reposuerit: *sustinui te* Paulus verò ad Romanos 9. 17. signatè legerit, *excitaui te*, siue vt alij Codices habent, *suscitaui te*, manifestè liquet perinde hęc capienda esse, vt ex Hebræo leguntur à Pereyra ibi: *Et quidem si voluissem, potuissem te interimere peste, quia occidi pecora tua, verumtamen ideò stare te feci*, &c. Tantum non dicens Dominus, quid mihi foret facilius, quam grassante in populum peste te extinguere, siue sinere te perire? possesne tunc effugere, aut communi malo te subducere? Ergo ideò stare feci te, & conseruaui, siue potius vitam tibi dedi, vt nosses meū ingenium, meam fortitudinem, meam potentiam, & maiestatem, qua cum tam facili negotio te possem extinguere, malui de industria te seruare, & morti eximere. Sed quonam modo Regius Dauidis animus Miphiboseth fuerit misertus, recognosce. Nec enim fuit contentus, si ei, cum tutò vitam posset eripere, ignosceret, nisi etiam liberali manu paternos agros restitueret, & quod plus est, mensæ suę vsum familiarem indulgeret sic enim versu septimo, *restituam tibi omnes agros Saul patris tui, & tu comedes panem in mensa mea semper*: quæ itidem vers. 10. rursum repetijt. Quod equidem diuinum sapit ingenium; is enim Dei mos est condonandi iniurias, vt non modo peccatori ignoscat, sed in suam etiam amicitiam recipiat, & pristinæ dignitatis stolam simul restituat, vt in filio prodigo videre est Lu-

Exod. 9. 26.

Lect. Heb. LXX. Chaldęus. Rom. 9. 17. Pereyra.

Velasquez in Psalm. centesimum.

A cæ 15. 22. & apertè monuit Paulus ad Roman. 5. 1. inquiens. *Iustificati ergo fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem & habeamus accessum per fidem in gratiam istam, in qua stamus, & gloriamur in spe glorię filiorum Dei*. Quæ sic elucidauit Lectio Syriaca. *Quoniam igitur iustificati sumus per fidem, habeamus pacem apud Deum*, &c. cui Dauidis clementiæ opportunè videtur locutus Marcus Tullius dum oratione pro Marco Marcello ait: *Nō modo extollere iacentem, sed etiam amplificare eius pristinam dignitatem, hęc qui faciat, non ego cum summis viris comparo, sed simillimum Deo iudico.*

Luc. 15. 22. Rom 5. 1.

M. Tull.

3 Sed libet claudum Miphiboseth, Regiæ Dauidis mensæ accumbentem, penitius considerare, & si attendis, non perfunctoriè à Dauide ad eam est vocatus, qui semel atque iterum, sese Miphiboseth, & eius etiam nomine Siba ab illa pię modestia excusantibus, & submouentibus illum coegit, vt cùm eo quasi vnus de filijs B Regis vesceretur: nam præter allata ea de re testimonia vbi nos vers. vndecimo habemus: *Dixitque Siba ad Regem sicut iussisti, Domine mi Rex seruo tuo, sic faciet seruus tuus, & Miphiboseth comedet super mensam meam quasi vnus de filijs Regis*. Hieron. in tradition. Hebraicis, Abulensis, & alij legunt, *super mensam tuam*, aut si retinendum est *meam*, ad Dauidem promissionem suam tertiò repetentem, referendum esse, ac proindè supplēdum, & *dixit David*, optimi interpretes contendunt. Sed iam cur tanto nisu, tanta contentione, egit Dauid, vt cum eo inter filios suos ille vesceretur, nonne alijs honoribus commodiùs potuit augere? quin homo vtroque pede claudus, & impeditus, regalis mensę salutationibus, & cęremonijs importunus, & sibi, & alijs molestiæ, & impedimento esset, quid ergo claudo illi, & regiæ mensę splendori? vis nosse? sanè vt ab illo claudo regia Dauidis mensa decorem, & ornamentum acciperet, nec enim illa tanto ornatu, & pompa ab abaco auC ro argentoque graui, vel à delicatissimis, & exquisitis cibis, vel ab ipsomet tandem filiorum Regis pulcherrimo grege splendebat, quam à claudo Miphiboseth ad illam consistente, quod, & ipsum Miphiboseth nomen quod ab Stephano Cantuariensi ad id loci Regum in allegorijs Gotfridi Tilmani interpretatur *decor*, satis ostendit, & Chrysostomus homilia de Dauide, & Saule sic scitè, & luculenter monet. *David mortuo Saulo non modò non occidit illius posteros, sed tum plura præstitit quam erat pollicitus: siquidem filium eius cū esset claudus, in suam domum induxit, suęque mensa fecit participem, non arbitratus regiam mensam claudicatione pueri dehonestari, sed decorari*. Vides decorem Regiæ mensæ à Miphiboseth inditum? Sed pergit Chrysostomus, rationē reddens; *Quotquot enim cum Rege discumbebant, abibant, magnam Philosophia doctrinam consecuti, cum enim viderent illius Saulis filium, qui tanta mala patrarat aduersus Dauidem, tanto in honore haberi* D *apud ipsum, etiamsi feris omnibus essent immitiores, pudore tamen, ac rubore eum omnibus inimicis redibant in gratiam*. Hæc Chrysost.

2. Reg. 9. 11.

Steph. Cant.

Chrysost.

4 Hinc mentis oculos altius effer, & à Dauidis ad Christi mensam transfer, & Iudam inibi immane detestabilis proditionis scelus exhalantem, inter filios Regis cum Domino conuiuantem vide. Quorsum verò? Dixerim, vt Christi mensa tali conuiua decoretur, & ornetur, *non arbitratus regiam mensam claudicatione pueri dehonestari, sed decorari*. Quid enim magis decorum, quam nullam omninò inimico exasperationis causam dare, qualis ea foret si à mensa submoueretur? vti obseruauit Leo sermone septimo de Passione aiens, *nec ab eo quidem mysterio, traditore submoto, vt ostenderetur nulla iniuria exasperatus qui in voluntaria erat impietate perstiturus*. Deinde, quid honestius, aut pulchrius, ac Dominū trucē hostem suę mensę adhibere, vt omni modo eum delinire, & è fero mansuetum reddere, *si mens non lęua fuisset*, procuraret? Sic id considerante Victore Antiocheno in Marcum capit. 172. *Dominus autem licet omnium consiliorum Iuda gnarus esset, attamen à Sacramentis sui accessu illum non prohibuit: quid itaì nempè, vt hinc discas, nihil eum prætermisisse*,

Leo Mag. Victor.

misisse, quæ eum ad sanam mentem reducere quoquo modo poterant. Quid Dei ingento aptius, aut dignius, quam iniurias suas beneficijs compensare, & pro nouis peccatis, noua dona apponere, vt eius bonitas cum hostili

Ps. 40. 9.

malitia decertaret? Audi ipsum apud Vatem Psal. 40.9. causam suam sic perorantem. *Etenim homo pacis meæ, in quo speraui, qui edebat panes meos, magnificauit super me supplantationem:* obserua id, *in quo speraui*, quod

Chrysost.

periode esse (inquiunt Chrysostomus, & Hesychius) ac præ cæteris discipulis in mensa honoratus, vt ille solus intinctum Dominicum panem in catino comederit, ac si illa intinctio siue obsonium peculiaris dilectionis significatio, & veluti veneficium in beneficio fuerit. *In quo tantum sperauit Christus* (ait Chrysostomus in secunda expositione eius Psalmi) *id est, acquieuit, vt ipse comederet panes Dominicos in catino, cum illo solum intingens.* A quo non abit & illud, *Magnificauit super me supplanta-*

Cypr.
Cassiodor.

tionem, siue vt Cyprianus in symbolo, Cassiodorus, & alij legunt, *ampliauit.* Eterum cum supplantandi imago à colluctantibus sumatur, cum quis inter alterius tibias pedem furtim insinuat, vt in terram prosternat, magnificare, siue ampliare supplantationem non modo significabit graues insidias; aut voluntatem quam maximam nocendi, sed signatè validiùs altero supplantare, siue in supplantatione præcellere, vel supplantantem durius atterere, & supplantare: planè quasi Dominus cum Iuda in mensa colluctatus sit, & sacratissimo corpore suo, veluti amotis insidijs, siue veneficio, aut supplantatione ad edomandum ferreum illum animum vsus fuisset, ad eum modum, quo diuinas has benignitatis artes sic

Leo I. Pag.

Iudæ, citato loco, proponit Magnus Leo. *Cur infelix Iuda tanta benignitate non vteris, ecce parcet ausibus tuis Dominus, & nulli te nisi tibi indicat Christus, nec nomen tuũ nec persona detegitur, sed veritatis, & misericordiæ verbo cordis tantum tui arcana tanguntur: non Apostolici ordinis honor, non Sacramentorum tibi communio denegatur: redi in integrum, & deposito furore resipisce, clementia inuitat, salus pulsat, ad vitam vita te reuocat.* Iudam vero supplantatione in magnificasse, siue validiori supplantatione, & calcitratione in Dominum irruisse, dum

Theophil.

pœnitere noluit, nec è hoste amicum fieri, Vnde Theophylactus in capit 26 Matthæi hac de re agens ait: *Apposuit autem vescentibus, vt ostenderet crudelitatem Iudæ, quia in mensa, & communione ciborum illius, quando si & fera fuisset, mansuetiorem se exhibuisset, tunc neque cum argueretur, intellexit, sed corpus illius gestans non pœnituit.* Hinc sanè gemebunda illa Domini protestatio,

Ioan. 13. 21.

cuius sic meminit Ioann. c. 13. 21. *Cum hac dixisset Iesus turbatus est spiritu, & protestatus est.* Hoc est, vt scitè

Lorin.

expendit Lorinus ad præfata verba Psalmo 40. Turbatus spiritus est, *quem videbat, nihil tali obsequio, & tam diserta prædictione fieri, nec retardari a peruicaci prodendi proposito, protestatus est, ac palam testatus, ac veluti testes inuocans cœlum, terram, discipulos, Angelos, æternum Patrem, omnia se quæ corrigendo discipulo accomodata erant fecisse, dixisse, non tectè dumtaxat, sed etiam satis clarè, humiliando se illi, offerendo munera, minando, quæ reconciliandæ amicitiæ ratio triplex opportuna.* Hæc ille. Vides regiam mensam Iuda non dehonestari, sed decorari, tot mihi, tantaque clementiæ, mansuetudinis, ac benignitatis signa Domino exhibente?

5 Non equidem opportunè hinc discessero, quin statim egregium regiæ clementiæ exemplum, quod Noster Henricus IV. Castellæ Rex in hoc Christi speculo sese intuens, Principibus dedit, omninò adiunxerim. Habuit ille inter plures alios infidos familiares, eum, quem à puero educatum Regiæ arci Madritensi præfecit: is fidem cum tempore mutuans, & rebellium partibus se adiungens, Regi in summo discrimine constituto, & ad arcem suam confugienti, aditum tanta obstinatione præclusit, vt non nisi expugnata suamet arce, & infractis foribus, valuerit Princeps intrare. Quid tum ille? ad Regios pedes aduolutus veniam supplex exposcit. Negabant obnixiùs regij familiares eam illi fore donandam, qui tantum proditionis facinus admiserat: at clementissimus Rex misero iacenti libens pepercit, suosque mussantes, siue insultantes præfato Christi exemplo

A hunc in modum allato confregit. Quid me hominem qui humanum à me nihil alienum puto, proditori huic veniam dedisse indignamini? qui pro comperto habeo Assertorem nostrum mundi Dominum sceleratissimo Iudæ, adhuc proditione peracta, veniam libentissimè fuisse concessurum, si infelix ille supplex postulasset? ò hominem factum! ò verum Regem Christi mores imitantem, Dei vocem exprimentem! ita enim Gregor. Nyssenus perpendens eas Dauidis voces, *Ne disperdas*, quas ei qui pro se ad cædem Saulis festinabat, dixit quasque ipse pro titulo Psalmi quinquagesimi septimi scripsit: sic sapienter loquit, *Deo digna vox, quæ hominis interitum vetat.* Sed iam audi in re simili Senecam libr. primo de clementia cap. 10. *Bonum Principem Augustum, & bene illi conuenisse parentis nomen fatemur, ob nullam aliam causam: quam quod contumelias quoque suas, quæ acerbiores Principibus solent esse quam iniuria, nulla crudelitate exequebatur, quod probrosi in se dictis irrisit.*

Nyssen. tractatu 2. in Psalmo.

Seneca.

B Subijcit post pauca *Hoc est ignoscere, cum scias multos futuros, qui pro te irascantur, & tibi alieno sanguine gratificantur, non dare tantum salutem, sed præstare.*

6 At enim quod paulò antè de eodem Augusto, etsi Ethnico sensu dixerat, ad diuinam tamen clementiæ naturam cognoscendam mirè facit: ergo cum dixisset; *Hac eum Clementia ad salutem securitatemque perduxit hæc gratum, & fauorabilem reddidit, quamuis nondum subactis Reipublicæ ceruicibus manum imposuisset: hæc hodieque præstat illi famam, quæ vix viuis Principibus seruit.* Subijcit: *Deum esse non tanquam iussi credimus:* vt dicere videatur non decreto Senatus, & publica apotheosi coacti, sed diuinum in eo ingenium agnoscentes spontè, & ex animo diuinitatem illi tribuimus. Hæc ille pro suis tenebris: quæ vt verissima facias, sine vmbris, & nebulis, atque ad veram lucem transiens, audi Christum Dominum nostrum cum in Crucem suam hi-

C laris lętabundus scanderet, sic dicentem: *Ascendam in palmam, & apprehendam fructus eius.* Canticor. capitulo septimo versu 8. siue vt legunt LXX. *cacumina, vel altitudines eius:* excellentiores videlicet fructus: quos verò? Diuinitatis videlicet Christi manifestationem, nominis sui clarítatem, hominum salutem. At quonam modo celsiores hosce fructus Dominus apprehendit? subijcit. *Et erunt vbera tua sicut botri vineæ.* Vbi LXX. & Heb. notanter apponunt *nunc* ab hũc modum, *& erũt nunc vbera tua:* vt cum primùm Dominus Crucẽ ascẽdit, memor humanitatis, regiæq; clementiæ, quã è maternis vberibus suxit, adeò in suos hostes, Cruci ipsum affigentes non excanduerit, vt ardentes potius pro illis preces funderit, scitè hunc locum sic elucidante Venerabili Richardo de Sancto Laurentio lib. quinto de laudibus Virginis. *Ego dixi, id est, ab æterno disposui, quod* ascẽdã in palmã, *id est, in arborẽ Crucis triumphalẽ*, & apprehendã fructus eius; *fructus scilicet victoriæ meæ*, &c. *Et tũc*

Cant. 7. 8.
LXX.

Lect. Heb.

Richar.

D *inter mortis angustias in hora indignationis meæ contra crucifixores, tunc inquã* erũt duo vbera tua sicut botri vineæ *recordabor. n. q̃ de te carnem assũpserim, quod lac de tuis vberibus suxerim, recordabor Incarnationis meæ mysteriũ, et ista recordatio tãquã vini potus præsẽtis irrisationis, et indignationis obliuisci me faciet, ne festinẽ ad vĩdictã.* Et post pauca. *Omũ siquidẽ in hũc modũ lac q̃ sacta labia Domini expresserũt, & traxerũt à maternis vberibus ipsũ delectauit, & quadã inenarrabili dulcedine inebriauit, ne recordaretur de cætero, sed facilè nobis cõdonaret irrogatas sibi iniurias, & largiter nobis daret gratias & in præsẽti & in futuro gloriam sẽpiternam.* Ergo ascẽdẽte Domino in palmam, vt cacumina, & altitudines eius, siue eminentiores fructus apprehenderet, memor Virginei lactis, q̃ suxit clamauit ad Patrẽ: *Pater dimitte illis, nõ n. sciunt quid faciũt.* Lucæ c. 23. v. 34. En excelsos atque præclaros Crucis fructus illustremq; diuinitatis Christi manifestationem illã cæcis pharisæorum oculis inibi Christũ Dei filium negãtium, & dicentium, *si filius Dei es, descende de Cruce:* Matthæi 27. 40 & versu quadragesimo secundo. *Si Rex Israel est, descendat nunc de Cruce, & credimus ei*, ad hunc modum inferente Tertulliano libro de patientia capit. 3. *Hinc vel maximè Pharisæi Dominum agnoscere debuissent. Patientiam huiusmodi nemo homi-*

Lucæ 23. 34.

Matt. 27. 40. 42.
Tertull.

num

num perpetraret. Talia, tantaque documenta, quorum A *magnitudo penes nationes detractio fidei est, penes nos verò ratio, & instructio, satis apertè, non sermonibus modò in precipiendo, sed etiam passionibus Domini sustinendo probant his, quibus credere datum est, patientiam Dei esse naturam effectam, & pr*ę*stantiam ingenit*ę *cuiusdam proprietatis.* Obserua illud: *penes nos ratio, & instructio* quod perinde est, ac si dixerit Tertullianus, si à nobis quis interroget: cur creditis Christum esse Deum? indubitatò respondebimus, quia patiens, & beneficus in hostes suos extitit: hęc quippe est Regia diuinaque natura:

Cyprian. *quę cum habeat in potestate vindictam* (Cyprianus libro de potentia) *mauult diu tenere patientiam*. Nec hoc contentus: *amanter adhaeret ijs, qui se deserunt, contendit*

D. Areop. *rogatque* (Dionysius Areopagita in epistola ad Demophil. *ne indignus habeatur ab ijs, quos amat ipse occurrit ipse obuiam procedit, totusque totos osculatur irruens in complexus*, &c. *Quęrit errabundum in montibus, & fugientem accersit*. Vnde quidem vt ex Christi in hostes B suos patientia instruimur, & necessaria ratione conuincimur, vt credamus ipsum Deum esse, qui *inter cętera admirabilia virtutum suarum quibus indicia diuinę*

Cyprian. *Maiestatis expressit* (sic Cyprianus ibidem) *paternam quoque patientiam tolerantia tenore seruauit*: ita ex ipsa Dei natura manuducimur ad Christum Patri ęqualem velut de facie agnoscendum.

7 Habet verò magnam in hanc rem vim, & epitasim ipsamet Domini ad Patrem allocutio, dum non modò summa fiducia, sed etiam eximia animi magnitudine, & dicendi maiestate ait: *Pater dimitte eis*, per nullas videlicet ambages preces ducens nec vllis ad impetrandum rationibus adductis, sed neque illis timoris, siue reuerentię exhibitis signis, quibus Lazarum suscitaturus, & turbabatur, & gratias tanquam inferior age-

Ioann. 11. 41. bat Ioannis capite vndecimo versu quadragesimo primo, sed omnino vt ęqualis ęqualem alloquens. *Pater* (inquit) *dimitte illis*. Pupugit quidem hęc loquendi maiestas latronem in cruce pendentem, & iam ex ipsa, quā ex diuina in hostes clementia: Regem statim ac Deum, eum, quem cruci suffixum videbat, animosè confessus est, scitè hęc omnia ad ea Lucę verba expendente

Tit. Bostr. Tito Bostrensi Episcopo, vbi cùm hunc in modum interrogasset. *Ast vnde hic cum miracula, quę circa Crucem paulo post acciderant, nulla adhuc vidisset, ad mentem rediit*. Respondet. *Ex oratione, quam Iesus Christus magna cum fiducia ad Deum, tanquam ad Patrem transmittebat*. Pater, *aiebat*, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. *Nam & perinde cum eo loquitur, atque par cum pare; & Patrem vocat, & magna cum libertate*, dimitte illis, *clamat. Non enim dixit Domine rogo te, vt hāc illis noxā condones, sed simpliciter*, dimitte illis, *inquiebat*: obserua illa *par cum pare*: planè, quasi inimicis ignoscens, & pro illis rogans, humanitatis fuerit oblitus, qua minor est Patre, & ac si esset in sinu Patris, vt *in principio erat Verbum* se gesserit; quippe clementia in hostes, Dei natura est: pro qua cogitatione sic vides fideiubentem Paulum ad Hebręos capite

Hebr. 5. 7. quinto versu septimo, dum de ijs precibus verba faciens, vt optimi Interpretes explicant, inquit: *exauditus pro sua reuerentia*: siue vt plures Codices habent, & Ansel-

Anselm. mus, & alij Patres legunt, exauditus est *pro sui reuerentia*: vel vt Cor-

Cornel. nelius explicat *propter sui reuerentiam*: quasi dignitas personę Christi tanta fuerit, tantaque orantis pro inimicis maiestas, vt eum Pater non nulla sit reuerentia prosecutus.

P. Velasq. in Psalm. cente.

Ad eadem verba.

*Regiam clementiam ver*ę *fortitudinis specimen esse, & quę dignam Principe de hostibus victoriam referat.*

ADNOTATIO XII.

1 SEd pergo vlterius. *Par cum pari?* Non ergo imbellis, & ignauus, qui iniurias suas liberaliter remittit, sed eximia fortitudine, & magnitudine animi prȩditus, quippe qui Deo persimilem, & quasi supparem se facit. Abeat ergo exitialis, & indoctus error qui Principis Maiestatem ex ira, & vltione potentiȩ suę respondente metitur: mentitur enim, & errat, & vehementer errat, qui non aliam Principis potentiam, & B fortitudinem esse credit, nisi eam, quę hostes suos vsque ad internecionem extinguit; cum pestifera vis sit, vale-

Themist. re ad nocendum. Pulchrè ea de re Themistius oratione 16. agens si inde, inquit, tibi, Magnus, & diuinę fortitudinis Princeps est, quod cadaueribus campi ęquor consternat diuinam etiam fortitudinem terręmotui, aut pestilentibus. *Ex terra motu enim vno, aut peste huiusmodi, hisque longè maiora, & stupenda magis existunt*: vnde veram postmodum potentiam, & fortitudinem sic assignat: *Sic nimirum par est, verum Regem non iniuriam iniuria rependentem, sed beneficijs certantem, qui ipsum offenderat, superare, Virtutis hęc nempe victoria vindictę potentię est; neque per iracundiam, sed magnitudine animi se magnum reddere oportet. Hęc enim magnitudo diuina est, illa contra pusilla, atque humana, redditque se submittunt, non qui resistunt, excelsiores.* En diuinam potentiam, & magnitudinem, scire iniuriam sustinere, & illam non iniuria, sed beneficijs repensare. Isai. 25. 3.

C Accinit egregiè Isaias capite vigesimo quinto versu tertio, Dominum sic allocutus. *Super hoc laudabit te populus fortis; ciuitas gentium robustarum timebit te*. Quę de populo Christiano, & Ecclesia, cui verum, & cęleste robur egregia, atque diuina fortitudo subest, omninò capienda sunt cum Hieronymo, Haymone, Glossa interlineari, & alijs. Vnde verò hęc Christianorum fortitudo, & robur subsistat, atque eluceat: sic omnino expressere LXX. reponentes: *Ciuitas hominum iniuriam sustinentium benedicet tibi*, vbi pro vna, & eadem re, & iniuriam sustinere, & egregia fortitudine prȩditum esse recensent, vides fortes, robustosq; viros, verosq; Sāsones,

Iudic. 16. 6. quibus si Dalila interrogaret; *Dic mihi obsecro, in quo sit tua maxima fortitudo?* respondeant, in patientia, & tolerantia iniuriarum, virtutis hęc nempè victoria vindictę potentię est: neque per iracundiam, sed magnitudine animi se magnum reddere oportet: adeoque non fuerit ignominia, iniuriam sustinere, vt eam inferre D ignominia fuerit.

2 Ita quidem de Iacobo, qui fratrem suum supplantare solitus fuerat; subinde verò humilis, atq; submissus ei

Gen. 33. 3 obuiā iuit, & se suaq; ad illius pedes abiecit, dicente Sacro Scriptore. *Eleuās autē Iacob oculos suos, vidit venientem Esau, & ipse progrediens adorauit pronus in terram septies, donec appropinquaret frater eius*: notātissimè dixit

Nahum 2. 2. Propheta Nahū, c. 2. v. 2. *Quia reddidit Dominus superbiā Iacob, sicut superbiā Israel*: vbi obserua LXX. hęc ad hūc modū redidisse. *Quoniam auertit Dominus contumeliam Iacob, sicut contumeliam Israel*. Sed quam rogo cōtumeliā? cùm minimè nouerim eum aliquando contumeliam suscepisse, imò fratrem iterum, atq; iterum supplantasse? Respondet vero inibi Hieronym. tunc Iacob ablatam & abrasam fuisse contumeliam, cùm mutatus ab illo, qui antea fuerat, supplantare, siue iniuriam inferre cessauit. Audi Hieronymum qui cùm dixisset: *Ambiguum est, aut enim ipsius Iacob contumeliam, quā cęteris faciebat iniuriam auertit, aut contumeliam, quam ab alijs sustinebat Iacob, auertit Dominus*: hęc statim subijcit. *Sed mihi videtur melius esse, vt contumelia, quam Iacob solebat cęteris facere à Domino sit auersa: Non enim tanta virtutis est ab alijs factam iniuriam sustinere; quanti gratia Domini est*

placidum, mitem, atque tranquillum iniuriam facere non posse. Non ergo, qui iniuriam sustinet, sed qui facit ignominię obnoxius est: Nam vt iniuriam sustinere magnum est, & gloriosum; ita inferre pusilli, & abiecti animi fuerit. Quare pende vtrumque statum Iacob: eum videlicet, in quo fratrem supplantabat; & illum in quo ab omni iniuria ei inferenda abstinuit: & si nosse cupis quid fuerit in causa cur tantam ille susceperit mutationē? Respondebo: hoc illi à vera fortitudine, & cęlesti robore aduenisse, cum videlicet tantę fortitudinis, & excelsi roboris pugilem se exhibuit, vt ad Angelum inualuerit Oseę 12. 4. Vnde ad illum Angelus Genes. 32. 28. *Nequaquā Iacob appellabitur nomen tuum, sed Israel, quoniam si contra Deum fortis fuisti, quantò magis contra homines praualebis?* Audis tunc ei ablatam contumeliam, cum & ablatum fuit Iacob, id est, supplantatoris nomen, & ingenti robore munitus exstitit? Obseruauit quidem id indidem Hieron. his verbis. *Postquam luctatus est Iacob cū Angelo, Israelis nomen meruit accipere, et quia vidit Deum, iniuria facere cessauit. Sicut ergo Israel sensus, vel vir, videns Deum, & semper de Deo cogitans facere nescit iniuriam, sic omnis procacitas, & contumelia auersa est à Iacob, hoc est à supplantatore: ab eo qui adhuc in certamine positus supplantat inimicos.* Nec omittendū quod ei tunc Angelus suggessit; *Quanto magis contra homines prętualebis?* ostendens tunc veram de hostibus victoriam relaturum, cum iniurias non iniurijs, sed beneficijs repensauerit, vti dicebat Themistius. *Sic nimirū par est verum Regem, non iniuriam iniuria repensantem, sed beneficijs certantem, qui ipsum offenderat: superare.*

Osee 12. 4. Gen. 32. 28. Hieron. Themist.

3 Enimuerò ab hac lenitate Principi tanquam victori, cui iam de seipso, quam de hostibus egregium triumphum refert, illustrem coronam aduenire, sic canit Noster Vates Psalmo quinto, versu decimo tertio: *Domine vt scuto bonę voluntatis coronasti nos:* Vbi primum notetur peculiaris coronę ex scuto structura, & quidem cum scutum sit ad retundendos hostium ictus; corona verò, siue Regum, siue victoriæ insigne, nonnemo ambigat, qua ratione scutum, & corona simul coire possint: cui dubio sic respondet ibi sanctus Thomas: *Consuetudo fuit Romanis vti scutis rotundis, & in illis habebant spem victoria, & quando triumphabant, vtebantur scuto illo vt corona: & inde Sancti pinguntur cum scuto rotundo in capite, quia de hostibus adepti sunt triumphum.* Deinde obserua quale id scutum coronans fuerit. Sanè vbi nos habemus *scuto bona voluntatis*, in Hebræo est vox quæ omninò significat *placabilitatem*: vnde Euthym. *legit scuto placabilitatis*: alij verò apud Lippomanum in Catena *scuto clementia*. Ex quibus illustris illa se prodit Vatis sententia, vt affirmet, ipsammet placabilitatem, quam velut scutum aduersariorum ictus perfert coronam regni, & victoriæ esse egregiumque fortis, & regij animi insigne. Premè id attentius, non perinde capiens, quasi à placabilitate, & clementia, siue ab iniuriarum tolerantia, corona postmodum obtingat: serò quippe premium id adueniret, sed potius quod ipsamet placabilitas, & patientia, regia corona sit, quæ animum verè regium, magnum, fortem, & victoriam de hostibus referentem ostendit: id enim ibi vult Dauid dum ait, scutum ipsum pro corona esse, à quo non abijt Rex Theodoricus apud Cassiodorum libro 1. epist. 27. inde maledicta, & conuitia patienter à Principe ferenda adstruens, quod illi pro ornamento, & corona sint. *Quorum garrulitas* (ait ille) *si patienter accipitur, ipsos quoq; Principes ornare monstratur*: quo, & mos ille Romanis obseruatus it, de quo sanctus Thomas, *quando triumphabant vtebantur scuto illo, vt corona*, à manu scilicet ad caput scutum transferentes, victoriam suam ictus scilicet susceptos, & perlatos ostentantes, quemadmodum apud nos sanctissimi Martyres, vt fortissimi pugnatores *cum scuto rotundo in capite*, quod patientiam suam in cruciatibus perferendis adumbrat, notanter pinguntur, *quia de hostibus adepti sunt triumphum*: placabilitate scilicet; & patientia, qua sese illis excelsiores exhibuerunt, verissimè n. Seneca, lib. 3. de ira *Non est magnus animus, quē incuruat iniuria*: & indidem: *ille ingens animus est verus astimator sui, non vindicat iniuriam, quia non sentit.*

Ps. 5. 13. S. Thom. Lect. Heb. Euthym. Cassiod. Seneca.

4 Sed huic rei illa sunt opportunissima, quę de inclito Protomartyre Stephano subobscurè, quidem sed elegātissimè dixit Gregorius Nazianzenus in oratione in funere Patris hunc in modum. *Stephanus, cum lapidibus obrueretur, pro lapidantibus preces fundebat, cuius causa cruciatus quoque ipse praclarior illi erat, quam mors ipsa, quippe qui Christo lenitatis, & patientię fructum offerret.* Preme illa: *cruciatus quoque ipse pręclarior illi erat, quam mors ipsa.* Et verò ad ea iure ambigas, quomodò illi cruciatus morte ipsa præclarior esse potuerit, cum à morte corona, & beatitudo: à cruciatibus verò pœna, & dolor ei obtigerint? Sed subsistit egregiè sententia Nazianzeni, dum pręmittit Stephanum in cruciatibus pro lapidantibus orasse, lenitatis, ac patientiæ fructus edidisse quod quidem morte videtur esse pręclarius; nam vt hæc beatitudinem attulit, ita lenitatis, & patientiæ fructum circumscripsit cruciatus verò, in quo pro inimicis orabat, illustrissimam ei patientiæ coronam imponebat, quæ quodammodo ipsa beatitudinę videbatur præclarior, & illustrius triumphandi genus adepta. Nec pigebit his etiam aptare, quod Gentilis Themistius oratione 16. ad Imperatores Valentinianum, Valentem habet: etenim cùm ibi egregium Constantij Imperatoris factū sic primum retulisset. *Cum quemdam qui plurimum sibi molestia facessit in rebellione Occidentis, post Barbari fugam deuicisset, simul atque imperium est consecutus, etiā inimicitias deposuit, conuiciaque beneficijs largè tributis vindicauit, ita vt hostem suum ad pœnitentiam traduceret, mœstitiaque quam apud se sentiret, pro delictis vlcisceretur: dum ex beneficijs, qua in ipsum conferebantur, intelligeret quantum iniustię commisisset.* Subijcit. *Sic nimirum par est verum Regem non iniuriam iniuria repensare, sed beneficijs certantem, qui ipsum offenderat, superare.* Belissimè, vt videris ipsummet placabilitatis scutum esse coronam victorię, eiusque, quæ omnium inclyta, & gloriosior sit. Quare pergit Themistius. *Virtutis hac nempè victoria vindicta potentia est, neque per iracundiā sed magnitudine animi, se magnum reddere oportet. Hęc enim magnitudo diuina est, illa contra pusilla, atque humana, redditque qui se submittunt, non qui resistunt, excelsiores.* Hęc Themistius. Quibus omninò sunt consentanea, quæ pari sapientia, pari elegantia Principes admonuit Seneca lib. 1. de Clementia capite vigesimo primo hunc ad modum. *Vt itaque animosè debet tanto munere deorum dandi, auferendique vitam potens, in his præsertim, quos scit aliquando suo fastigio obstitisse: hoc arbitrium adeptus vltionem impleuit, perfecitque quantum vera pœna satis erat perdidit enim vitam qui debet, & quisquis ex alto ad inimici pedes abiectus alienam de capite suo, regiamque sententiam expectauit, in seruatoris sui gloriam viuet, plusque nomini eius conferet incolumis quam si ex oculis ablatus esset.* Ita Seneca; qui & paulo antè in eamdem sententiā dixerit. *Nam si quos pares aliquādo habuit, infra se videt, satis vindicatus est*: optimè nā

——— *Ignoscere pulchrum*

Iam misero, pœnęque genus vidisse precantem.

Ita quidem deuictus hostis apud eumdem Claudianum in 6. consulatu Honorij grauiùs de clementia, quam de Marte sibi infenso querebatur hunc in modum.

——— *Expugnas nostram clementia gentem,*

Mars grauior sub pace latet.

5 Firmat hæc illustris illa benedictio, quam primogenito suo Ruben hunc in modum Patriarcha Iacob impertiuit. *Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea, & principium doloris mei, prior in donis, maior in imperio* Genes. 49. v. 3. vbi pro illis verbis *prior in donis maior in imperio* Hieron. in quęstionibus in Genes. monet LXX. legisse *durus ad ferēdū*: in Hebr. etiam haberi. *Maior ad portandum, & maior robore*: Planè, quasi imperium, & magnitudo in maiori potentia, & sufferentia demonstretur, imò verò huc Imperij dignitas eat, totaque eius excellentia in hoc cardine vertatur: quod quidem Pagnini Lectio Lippomano etiam probata omninò adstruit: ipse enim ex Hebr. pro his verbis legit: *excellētia dignitas, & excellentia fortis*. Lippomanus in Catena. *Excellentia dignitatis, vel amplitudinis, aut sublimitatis, & excellentia fortitudinis, vel imperij.* Tantum [non [illegible]

Nazianz. Themist. Seneca. Claudian. Genes. 49. 3. LXX. Hieron. Pagnin. Lippom.

Iacob,

Iacob, eum esse verè Regem, verè potiorem in donis, & maiorem in imperio, sese cunctis excellentiorem, digniorem, & fortiorem exhibentem, qui ad portandū & ferendum minorum iniurias durior, & fortior sit, hoc est ad illas facilè condonandas promptissimus, eo omninò sensu, quo dicebat Colossensibus Paulus capite tertio versu decimo tertio. *Supportantes inuicem, & donantes vobismetipsis, si quis aduersus aliquem habet querelam, sicut & Dominus donauit vobis, ita & vos.* Quæ verba, vt ad illa rectè monet Iustinianus, eadem sunt cū illis ad Gal. 6.2. *alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi* Sed obserua, quā aliud Principibus, ac priuatis pro excellentiæ discrimine detur monitum: his enim sic inuicem, & mutua vicissitudine onera portare præscribitur, vt alijs donare, sibimet donare sit: id enim est, *alterum alterius onera portare*, siue supportare inuicem: Principibus verò, quorum excellentissima dignitas, & altissima sublimitas est, absolutè consulitur, vt quo maiores in imperio, & potiores in donis B sunt, prò ratione suæ dignitatis non ad inuicem, sed generaliter omnium onera alacriter perferant, & illatas sibi iniurias liberaliter ignoscant: Quod quidem pulcherrimè etiam expressit Seneca lib. 1. de clementia c. 5. inquiens. *Magnam fortunam magnus animus decet, qui nisi se ad illam fortunam extulit, & altior stetit, illam quoque infrà ad terram deducit. Magni autem animi est proprium, placidum esse, tranquillumque, & iniurias, & offensiones supernè despicere.* Obserua illa. *Nisi se ad illam extulit, & altior stetit, illam quoque infra ad terram deducit*: vt dixerit, nisi iniuriarum onera supportauerit, cadet sub onere, & alios perdens, fortunam etiam suam, & maiestatem perdet: ita de Domino signatissimè Paulus ad Hebræos 1.3. dicebat. *Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, portansque omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens, sed ad dexteram Maiestatis in excelsis.* Vbi, si attendis, simul Dei Filio, & splendorem Patris esse, nec non ad dexteram Maiestatis in excelsis sedere, & signatè portare omnia, ac purgationem peccatorum facere, hoc est iniurias suas liberaliter condonare, à Paulo tribuitur: quasi lege diuinitatis, & magnitudinis, quò maior in donis, maior ad portandum omnes, & omnia sit: eaque ratione dum latior stetit, Maiestatem, & splendorem suum firmiùs retinuerit: à quo non iuerint, quę Libanius in oratione ad Theodosium Ethnico ore sic inquit. *Nam Dij hominibus quotidie, condonant quædam verba aduersus se prolata, quando tristitia afficiuntur ex rebus non commodè gestis: etenim homines sæpè seipsos perdunt, & tamen culpam in deos contumeliosè reijciunt, at Dij tolerant: hinc hominum propago maior.* Ita ille.

Colos. 3.13.

Galat. 6.2.

Seneca.

Libanius.

6 Noueris hinc quò eat præceptum à Domino de diligendis inimicis datum. Matth. 5. 44. posset enim non nemo existimare consultò id à Deo tanquam cōmuni omnium parente in gratiam, inimicorum fuisse prouisum, ne, qui iniuriam alijs fecissent, e vestigio statim tollerentur, in se aliquando, & ad bonam frugem redituri, vti Iobius Monachus libro nono *de Verbo incarnato* capite quadragesimo quarto, apud Photium in Bibliotheca benè expendit, ideò nos in Baptismo ex Domini præscripto renunciare Satanæ, & operibus eius, non verò improbis hominibus, qui Deo, aut nobis iniuriam intulerint, quòd, vt Deus securitatis nostræ curator, terminum inimicitiarum immobilem inter dęmonem, & homines præfixit, quia ille inemendabilis malitiæ est: ita quòd lapsis hominibus spes restitutionis supersit, ipsos quoad fieri potest amare iubeat: ad quem etiam modum dicebat Augustinus in Psalm. 54. *Et plerumque cum tibi videris odisse inimicum, fratrem odisti, & nescis.* Sed enim opportuniùs occurrit Chrysostomus eius præcepti causam in gratiam condonantiū iniurias, sic referens: *Puto quòd non tantum pro inimicis nostris Christus illa mandauit, quantum pro nobis: non quia illi digni sunt, vt diligantur ab aliquo, sed quia nos non sumus digni, vt aliquem odiamus: odium enim spiritus est tenebrarum, & vbicumque inciderit, sordidat pulchritudinem.* Obserua illa. *Sed quia nos non sumus digni, vt aliquem odiamus*: Planè quòd odium cum dignitate A & excellentia sublimitatis omninò pugnet, nec alio turpiori dedecore fœdetur. Cui cogitationi omninò subscribit noster Vates, qui moriturus Salomoni filio mandauit, ne Ioab belli Ducem fineret esse impunitum quòd ipsi maximè iniurius fuerit: *Tu quoque nosti* (ait 3. Reg. 2. 5.) *quę fecerit mihi Ioab Filius Saruię*, &c. *Facies ergo iuxta sapientiam tuam, & non deduces canitiem eius pacificè ad inferos*: vbi obserua, non omninò inter interpretes conuenire, quo modo Dauidi iniurius extiterit Ioab, quòd adeò non legamus aliquid in illum molitum fuisse mali, vt potiùs nouerimus pro eius dignitate, & vita strenuè semper dimicasse. Et verò dum hac in re multi multa dicunt, à nobis alijs in locis obseruata, placet modò amplecti sententiam Abulensis, affirmantis signatè in Dauidem peccasse Ioab, quòd Absalonem Filium eius interfecerit, cùm ipse belli ducibus tam seriò, vt Regem decebat, iussisset, tam suppliciter, tanquam pater, obsecrasset, ne illum vlla ratione occiderent. En iam quàm molliter cadunt Dauidis verba. *Tu nosti, quæ fecerit mihi Ioab*: vt dixerit, non in Rempub. non in Religionem, non Leges, sed in me, in meam dignitatem, & excellentiam. Sed qua ratione, inquis, in Dauidem peccauit, qui pro eo, & pro ipsius iure, & regno egregiè decertans, immanissimum ipsius hostem de medio sustulit? Sanè vel ea omnino de causa in Dauidem, & in eius dignitatem Ioab peccauit, qui ei gratum se fecisse existimauit, si ipsius nomine hostem suum interficeret; nam vt ille dignus non esset, qui diligeretur à patre; at Dauid non erat dignus vt aliquem odisset: ideò illius dignitatem, sublimitatem, & excellentiam dirus vltor maximè læsit: qui in hominum opinione regiam pulchritudinem sordidauit.

3. Reg. 2. 5.

Abulens.

7 Quo etiam mirè facit vltima Patriarchę Iacob voluntas, siue testamentum, in quo prætermissis grandioribus natu filijs Ruben, Simeone, & Leui, regium primogenituræ ius in Iudam transmisit: de qua quidem re C grandis inter expositores controuersia, & lis est: & verò cùm de Ruben minor querela, siue quæstio sit, ipsomet Iacob causam cur eum exhæredauerit aperiente, ipsamque iustissimam omnibus suadente: quòd videlicet paternum cubile impiè ascenderit, eiusque stratum turpiter commaculauerit: Genes. 49. 3. de Simone quidem, & Leui meritò ambigitur, cur testamento exhæredes à patre facti fuerint? Respondet verò sapienter Abulensis eos optima ratione à parente quasi regiæ dignitatis non capaces fuisse prætermissos, quòd vindictæ auidi, & sæuæ ac pertinacis iræ fuerint, vt in Principis Sichem nece, & vrbis Sichimitarum euersione patet. Audi illum: *Quia primogenitus Liæ scilicet Ruben, illud non meruit; debebat transferri ad alterum sequentē post primogenitum: & iste erat Simon; sed rursus ipse non meruit; quia valdè contristauit patrem suum Iacob in occisione Sichimitarum: post ipsum sequebatur Leui, ad quem conuenienter ius istud pertinebat; sed non traditum fuit ei, quia peccauerat sicut Simon*: vt dixerit homines ad vlciscendum iniurias pronos Regno idoneos non esse: sed enim id ipsemet testator, si attendis, enu- D cleatiùs videtur expressisse: nam cùm præmisisset, *Simeon, & Leui fratres vasa iniquitatis bellantia, in consilium eorum non veniat anima mea, & in cœtu eorum non sit gloria mea*: causam cur hæreditate excluderet, sic expressit: *Quia in furore suo occiderunt virum; & in voluntate sua suffoderunt murum: maledictus furor eorum, quia pertinax, & indignatio eorum, quia dura*: siue vt in Hebræo: *quia indurata est*. Genes. 49. 7. tantùm non dicens: Quid enim à regia dignitate magis alienum, quàm furor pertinax, & indurata ira? Consentit præfato loco Seneca subdens: *Muliebre est furere in ira: ferarum verò, nec generosarum quidem præmordere, & vrgere proiectos. Elephantes, leonesque transeunt, quę impulerunt: ignobilis bestię pertinacia est. Non decet Regem sæua, & inexorabilis ira: non enim multum supra eum eminet, cui se irascendo exæquat.* Nec latuit id Poetam, qui scitè Iouem inducit Iunonem irridentem, quòd Regina non parceret, & Iouis coniux perpetuas gereret iras.

Abulens.

Gen. 49. 7.

Virgilius.

Olli subridens hominum, rerumque repertor.

Eiger-

Es germana Iouis, Saturnique altera proles
Irarum tantos voluis sub pectore fluctus?

Id est, cùm sis nupta Ioui, & filia Saturni tantumne irasceris? & tam immensum? imò mitesce, nam Deos, & Principes mitia decent.

Chrysost. 8 Concludam, si adstruxero cum Chrysostomo, vel ea etiam ratione vltionem à regia dignitate esse alienissimam, quòd nemo de alio pœnas sumat, quin ipse priùs det, nec alium lædere possit, quin se priùs lædat: sic enim ille hom. 4. in epist. ad Ephes. *Misericordes simus erga debitores, tam in pecuniis, quàm in delictis: nemo enim iniuria sit memor, nisi velit seipsum lædere.* Quod quidem pulchra apum imagine Principi sic aptat

Seneca. Seneca libro primo de clementia capite decimo nono. *Iracundissimæ, & pro corporis capiu pugnacissimæ sunt apes, & aculeos in vulnere relinquunt; Rex ipse sine aculeo est: noluit enim natura nec sæuum esse, nec vltionem magno constaturam petere, telumque detraxit, & iram eius inermem reliquit:* scitè illud *vltionem magno constaturam*: quid enim à Rege magis alienum, quàm sui dedecore vltionem, siue victoriam emere, & dum ira vti vult, sese iræ, & sordidis & abiectis iræ ministris vtendum dare? vti apud Iob inquiebat Baldad. *perdis*

Iob. 18. 4. LXX. *animam tuam in furore tuo*: Iob 18. 4. Vbi LXX. signatè reponunt: *vsa est te ira*; quippe ira priùs exigit ab irato pœnas, & sæpenumero efficit, vt atrociora, & sordidiora in se, quàm in hostem committat. Vel vide Iudæos Christum cruci affigentes vt sese de illo vindicarent, quanto sui dedecore vltionem emerint, dum Pi-

August. latus, à quo tenuerant mortis sententiam extorserunt, in eorum odium, vt obseruauit Augustin. in Psalm. 56. scripsit titulum. *Iesus Nazarenus Rex Iudæorum*: vt diceret, coegistis me, vt eum cruci affigerem, quòd vlcisci de eo concupistis: en ignominia, & infamia in vos recidit, dum hominem cruci suffixum Regem ha-

Io. 21. 21. betis: vnde quidem ipsis eo aculeo compunctis succlamantibus. *Noli scribere Rex Iudæorum, sed quia ipse dixit Rex sum Iudæorum*, ipse respondit. *Quod scripsi, scripsi*: tantùm non dicens: quid? vltionem gratis, & non potiùs magno constaturam obtinere volebatis: Minimè quidem id erit: sed atrocius aliquid in vos, quàm in illum commisisse apparebit. Sic pergit ibi

Seneca. Seneca de Principe vindictam expetente. *Tantum enim necesse est, timeat, quantum timeri voluit, & manus omnium obseruet, & eo quoque tempore, non captatur, peti se sulicet, nullumque momentum immune à metu*

Libanius. *habeat*: & Libanius superiùs adductus. *Non satis prudenter consilio inito descenderunt ad mulctas, qua mulctantes ipsos mulctarunt, & fatebantur res suas in deteriore conditione esse, quòd nesciuerant Deos imitari. Nam dij ipsis quotidie condonant quædam verba aduersus se prolata.* Hæc ille & alia.

Ad ea verba,

Oculi mei ad fideles terræ, vt sedeant mecum.

Egregium virtutis, & iustitiæ specimen Principem dare, cùm optimos, & dignissimos, in Præfectos, & Magistratus deligit.

ADNOTATIO XIII.

1 EN pulcherrimum iustitiæ opus, Principem, in deligendis Reipubl. Magistratibus, Iudicibus, Præfectis, non gratiæ, non fauori, non opibus, aut nobilitati quidquam dare, sed probissimos quosque à morum integritate, prudentia, & eximia sapientia, & litteris commendatos, muneribus, & Præfecturis præficere, ad instar optimi Imperatoris Alexandri Seueri, de quo

Lamp. in eius vita Lampridius. *Præsides vero, & Proconsules, & Legatos numquam fecit ad beneficium, sed ad iudicium, vel suum, vel Senatus.* Quid enim iustitiæ, & gratiæ, siue rem mentis debitam, & merita exigentem fauori dare, ex eaque beneficium conficere? Apage tale beneficium, quod Principe indignum, & ab officio, &

A iure alienissimum est. Audiat mundi Dominum matri filiorum Zebedæi ei suggerenti: *Dic vt sedeant hi duo filij mei, vnus ad dexteram tuam, & vnus ad sinistram in regno tuo*: minimè erubescentem respondere. *Sedere autem ad dexteram meam, & sinistram, non est meum dare vobis.* Matthæi 20. 23. Sed quare *non est meum*? Matt. 20. 23.

Num quòd minor Filij, quàm Patris dignitas aut potestas sit? (vt insanè triumphabant hic Arriani) aut quòd sedes singulis diuidere ad Christum non pertineat? minimè quidem: cùm potiùs *Pater omne iudicium dederit Filio*, Ioan. 5. 22. sed quòd æquè Christi, ac Dauidis diuina vox fuerit. *Oculi mei ad fideles terræ, vt sedeant mecũ*: ac proinde eius non sit, gratiæ dare quod iuris & iustitiæ est. Quare expende quid bona mater petierit, Ioa. 5. 22.

vt sedeant ad dexteram tuam, & sinistram: iudicandi videlicet munus: id enim *sedere* est, vt Mat. 19. 28. *Sedebitis & vos super sedes duodecim iudicantes*, &c. Vnde signatè Dominus; *Sedere autem ad dexteram*, &c. Matt. 19. 28.

B *non est meum dare*, vt dixerit, etsi summus Princeps: & quod plus est, Dei Filius, Deus de Deo, & Patri consubstantialis sim, non possum rerum ordinem, & iura, siue etiam naturæ leges transgredi, vt quod proprium iustitiæ est, carni & sanguini, siue fauori, & gratiæ tribuã; & præfecturas ad beneficium, non ad iudicium dedesim. Expressit hæc bellissimè S. Basil. Selleuciens. orat. Basil. Sel.

vbi cùm interrogasset. *Cur ergo vnus es cum Patre Creator, cum Patre consides, cum Genitore simul gubernator es, excitas à mortuis vt ille, quos vis, viuificas vt ipse, & modò dicis*, non est meum dare; *cur?* ita opportunè respondet. *Quia remuneratio accipientis meritum consequitur, non solum facultatem donantis, thronus laborum præmium est, non ambitionis donum gratuitum: ex rectè gestis thronus comparatur, nudam postulationem datio non consequitur: monstra meritum tuum, & meam intuere potestatem.* Opportunè omnia. Sed extrema hæc. *Monstra meritum tuum*, &c. opportunissimè, ac si

C dixerit Dominus: ne me potentem ad munera, & præfecturas dandas intuearis, nisi opportuna illis adipiscendis merita priùs ostenderis: nam officia confundere, & quod iustitiæ est, ad gratiam reuocare, *non est meũ.* Sed dum ait Dominus, *non est meum, sed quibus paratum est à Patre meo*: num aliam ab hac potestatem, aut voluntatem Patri adscripsit? existimasne, aliam summo Patri mentem, aliudve iudicium subesse? Minimè quidem dicente de Domino Ioann. 13. *Sciens quia omnia posuit Pater in manus*, vt dixerit, quidquid potest Ioan. 13.

Pater, potest similiter & Filius: quod Filij non est, nec Patris quidem esse potest: ex quibus illud omninò inferas cum Tertulliano, solius diaboli esse munera, & honores iustitiæ debitos, ad gratiam distribuere: nam *quod Dei non est* (ait ille) *diaboli est negotium.* Nec omittenda, quæ statim subijcit Basilius. *Si reperero quod his condignum sit, tunc est meum dare: vocans enim dantis potestatem accipientis meritat* vt dixerit, potestatem

D non vocare, sed respondere: nec aliò ire posse, nisi eò vnde merita interpellauerint. Quam profectò sententiam dixeris etiam expressisse, Regem Athalaricum

Cassiod. apud Cassiodorum lib. 9. epist. 22. cùm ait. *Electio nostra de meritis venit: & tantò quis regali animo approximatur, quantò bonis studijs societate coniungitur.* Sic ille Rex.

2 Sed & rursus hanc doctrinam discet opportunè Princeps à summo rerum Conditore in ipso mundi exordio inter potestates siue Præfecturas distribuendas, & inter beneficia conferenda signatè distinguente. Sic enim Genesis capite primo versu decimo sexto. Gen. 1. 16.

Fecitque Deus duo luminaria magna, luminare maius vt præesset diei, & luminare minus, vt præesset nocti, & stellas, & posuit eas in firmamento cæli, vt lucerent super terram. Vides duobus luminaribus magnis Præfecturas diei, & noctis non tam ad beneficium, quàm ad iudicium datas, quòd tantæ dignitatis capaces essent, secus verò stellis non tam Præfecturam, quàm splendorẽ ad beneficium impertitum, *vt lucerent super terram*: vt Principibus documento sit, aliud quidem esse, homines Præfecturis præficere, aliud dona amicis conferre, siue splendorem, & opes dare; nam vt hoc *ad beneficium*,

cium, ita illud non nisi *ad iudicium* faciendum est: det ergo Princeps amicis, & familiaribus de ipso benemerentibus beneficia, det dona, & splendorem, vt luceant, & splendidè degant, at potestatem, & publica munera, *vt præsint diei, ac nocti*, non stellis, sed maioribus luminaribus, non ad beneficium sed ad iudicium, vel suum, vel Senatus tribuat. Concinit huic cogitationi Tertullianus libro secundo contra Marcionem capite duodecimo de tota rerum creatione, & collocatione à Deo facta, sic inquiens: *Bonitas operata est mundum: iustitia modulata est*: vt dixerit primam creaturarum molitionem, siue è nihilo eductionem *ad beneficium* quidem factam, at subindè, locum & dignitatem singulis constitutum, ad iudicium spectasse, vt cuique quod suum est modulatè & concinnè daretur. Quare subiicit. *Iustitiæ opus est, quod inter lucem, & tenebras separatio pronuntiata est inter diem, & noctem, &c. inter luminaria maiora, & minora, diurna atque nocturna*: Obserua id *iustitię opus est*: sicut & illa, *iustitia modulata est*. Quòd si ambigas qua ratione iustitiæ, & non potiùs bonitatis opus fuerit, eam lucis lanceam Soli attribuisse, qua alia omnia luminaria superarit, ac proinde diei præesse meruerit? Respondebo, à bonitate quidem lucis robur Soli initium dimanasse, *Bonitas quippe operata est mundum*; at potestatem in diem, & Præfecturam lucis: iustitię iam opus fuisse, quæ munus, & dignitatem ad iudicium dedit, quod illud præ minoribus luminaribus Sol fuerit promeritus; ad eum penè modum, quo Augustinus inter gratię, & iustitiæ opera, quibus Deus homini primùm non merenti benefacit; deinde verò merentem coronat, sapienter ait libro de gratia, & libero

August.

arbitr. cap. 6. *Cui redderet coronam iustus iudex, si non donasset gratiam misericors pater?*

3 Et verò cùm Princeps Christi exemplum, & verba secutus, honores ad iudicium, non ad beneficium distribuens, iis qui non virtute, sed fauore ambiunt, ait: *Non est meum dare vobis*: nullo modo existimare debet, ideo ipsum, aut in ordinem cogi, aut aliquam regiæ dignitatis partem amittere; quasi id sit regnare, res siue suas, siue aliorum pro arbitratu, & libidine versare, & distribuere: cùm potiùs hac omninò ratione, verum, & legitimum Regem, regia, immò diuina auctoritate fungentem sese exhibeat, vel quid Sedechiæ Regi Dei

Ezech. 21. 25.

nomine minitatus fuerit Ezechiel, audiat: sic enim ille, cap. 21. 25. *Tu autem prophane, impiè dux Israel, cuius venit dies in tempore iniquitatis præfinita. Aufer cidarim, tolle coronam*: id est, vt omnes explanatores interpretantur, depone coronam, & regia insignia; neque enim iam tibi in regio ordine viuendum est: cùm tempus supplicij, vt de tuo capite corona cadat, ad maturitatem iam aduenerit. Sed quam ob causam? subiicit; *Nonnè hæc est, quæ humilem subleuauit, & sublimem humiliauit?* vt dixerit: Nonne hæc est corona, quæ pro regia potestate non pro iustitia, & ratione ad honores euehit, & ab honoribus deiicit quos vult? Cur ergo iam de regio capite non cadat, cùm à regia dignitate deflexerit, nec munus suum obeat? Sic hęc explicantibus

Hieron.

Hieronymo, & Theodoreto: Quorum prior ait: *Nonne hęc est cidaris, & hęc corona, quæ nihil fecit iudicio, sed ad imitationem Regis Babylonij quos volebat, exaltabat, & quos volebat humiliabat?* similiter Theodore-

Theodor.

tus: *Quod excelsum erat, propter virtutem depressisti: quod humile erat, propter iniustitiam extulisti*: vbi in primis obiter obserua tunc tempus supplicij à Rege exigendi maturuisse, cùm iustitia, & ratione posthabita, honores pro libito, & potestate conferebat: Deinde duo pro rei opportunitate, & regio munere expende; alterum in Hebræo ea verba *Nonne hęc est, quę humi-*

Lect. Heb.

lem subleuauit? &c. sic omninò legi: *Hæc, non hæc*, sed quę (inquis) hęc antilogia fuerit? nam si *hæc* signatè: quomodo *non hęc*? sanè, vt apertissimè dixerit Dominus; Hęc corona, quę honores ad beneficium, non ad iudicium dat, non est corona, nec regium insigne; cùm regium munus non expleat: alterum, notanter prophanum à Domino appellatum fuisse eum Regem: *Tu autem prophanè*, &c. Cur? an, vt aliqui volunt, quia initum cum Chaldęis fœdus violauit: aut, vt alij, quòd antea à Sacra vnctione sacer, iam cædi obnoxius prophanus haberetur? non opinor; sed hac eadem potius ratione, quòd tunc se putaret regnare, cùm pro suo arbitratu honores, & munera indignis impertiretur: nimirum Rex ideò à Deo eligitur, vt ipsius imago sit: tunc verò ipse Dei personam, & vicem signatissimè gerit, cùm hominibus pro ratione meritorum præmia, & honores confert, vt lib. 3. adnot. 18. adductus S. Cyrillus

Cyril. Alexand.

Alexand. Theodosio Imperatori hunc in modum suggerebat. *Supremum humanæ glorię culmen Christianiss. Imp. longè maximo discrimine cęteris omnibus antecedens, præstansque præclara itidem sors, minusque periculosa à diuina excellentia in vos defluxit, nempè quò summę illius celsitudinis, & dignitatis aliquod quoque vestigium, & quasi simulachrum in terris exstaret. Vos etenim omni terreno fastigio superiores, amplissimarum dignitatum fontes estis*: ergo, si inde Dei imago, & sacrum quid, ac veluti diuinum est; necessaria ratione concluditur, illum ab hoc pręscripto discedentem, prophanum habendum fore: quod planè videtur innuisse

Hieron.

Hieronymus cùm Sedechiam regem alias populi Deo sacrati, & sacro oleo vnctum, cum Rege Babylonis, qui prophanus, & barbarus erat composuit, inquiens: *Nihil fecit iudicio, sed ad imitationem Regis Babylonis, quos volebat exaltabat*, quasi eodem vterque modo honores, & munera distribuerent.

4 Ad hęc Princeps, vt nihil Reip. vtilius, nihil ad eam stabiliendam opportunius; ita nihil sibi honorificentius fecerit, quàm prefecturis dignissimos pręficere. Enim verò; si imprimis ad Reipub. incrementum, & ipsorummet munerum splendorem, & dignitatem inspicias, oraculum fuerit, quod apud Stobæum, serm. 44.

Stobęus.

gentilis Iamblicus inquit. *Omne honoratum augetur, contemptum imminuitur, & hoc est signum clarissimi imperij bene administrati: promouet enim subditos ad honesta studia, dum conuenientem singulis dignitatem attribuit.* Ad quem modum Symmachus lib. 10. epist. 25.

Symmac.

Ornamentis honorum incitatur imitatio, & virtutis æmulatio alitur exemplo honoris alieni. Quidquod, vt regio ore inquit Constantius Imperator, cùm vnum quempiam benemerentem debito honore Princeps afficit, de omnibus in vniuersum bonis optimè meretur: vtpotè virtutem, & merita, quæ illis communia sunt honorans. Sic namque ille Princeps in oratione de Themistio in senatu habita: *Quin potius, si quomodo se res habet dicendum est, quando vnum quempiam honore afficio, de vniuersis benè promereor. Nullum namque beneficium cum ratione, & iudicio datum, illius tantùm sit, qui id accipit, sed omnibus in vniuersum tamquam pręmium similium laborum proponitur.* Egregie omninò, & quod res est, dixit Constantius: quibus illud

Constant.

adiunxeris à Lampridio de infami Imperatore Heliogabalo adnotatum, corruptas ab illo, ac dedecore affectas publicas dignitates, dum illis indignos, & immerentes præfecit: ita enim ille in eius vita cap. 11. *Pręsides, Legatos, Consules, Duces, omnes dignitates polluit ignobilitate hominum perditorum.* Benè *polluit*, splendorem videlicet dignitatibus, & dignitatem auferens, dum quod virtutis erat pręmium, perditorum hominũ mercedem, & beneficium fecit: vnde notanter ab eius successore Alexandro Seuero egregio quidem Principe, illis amotis purgatæ, & purificatæ ipsę fuisse dicuntur: sic enim Lampridius in Alexandro Seuero. *Vbi ergo Augustum agere cœpit Imperium, primùm remouit*

Lamprid.

iudices omnes à Republica, & ministerijs, atque muneribus, quos impurus ille Heliogabalus ex genere hominum turpissimo prouexerat: deinde senatum, & equestrem ordinem purgauit, ipsas deinde tribus, & eos qui militaribus innituntur prerogatiuis purgauit. Hæc ille.

5 Porro ab hoc honestissimo Præfectorum delectu, Principis virtutem atque iustitiam à subditis signatè dignosci, & commendari, extra omnem dubitationem fuerit: sic namque Democritus apud Stobæum sermone 44. absolutissimè dicebat. *Iustitię, & virtutis maxi-*

Stobæus.

mam partem habet, qui honore dignos honorat: & de seipso apud Cassiodorum lib. 6. epist. 23. Rex Theodori-

Cassiod.

cus cùm dixisset; *Hęc cunctis laudibus meretur efferri,*

quod

quod diuersarum ciuitatum decora facies aptis administratoribus videtur ornari, vt & conuentus nobilium occursione celebris colligatur, & causarum nodi iuris disceptatione soluantur. Subijcit. *Exenat a nobis dignitates relucentes quasi a sole radij, vt in orbis nostri parte resplendeat custodita iustitia*: omninò innuens Principem dignitates, & munera aptis magistratibus ornantem, & splendidas reddentem, simul seipsum pulcherrimum Solem, puritatis, & iustitiæ assertorem, & vindicem ostendere, à quo virtutis, & iustitiæ radij tamquam illius pars exeant. Porrò vt à radijs & luce sol ipse tanquã luminare maius, & fons luminis esse cognoscitur, sic omninò Princeps iustitię, & virtutis maximam patrem habere creditur, cùm honore dignos honorat, & Magistratibus præficit, sic quidem ipsemet Sol iustitię à nostro Vate, *Speciosus forma præ filijs hominum*, & in cuius *labijs gratia* fuerit *diffusa*, ac proinde à Deo in ęter-

Psal. 44. 3. oum benedictus inducitur Psalmo 44. 3. nec tamen à populis eximiè laudatus, & concelebratus dicitur, do- B nec ab ipso relucentes dignitates veluti à sole radij

Vers. 17. exijsse perhibeantur; sic namque vers. 17. *Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, constitues eos Principes super omnem terram. Memores erunt nominis tui omni generatione, & generationum.* Ad quæ verba S. Cyrillus Alexand.

Cyril. Alexand. *In ordine Patrum discipuli sapientissimi Ecclesiæ præpositi sunt, ideo hi sunt, Principes in omni terra.* Quid verò hinc iam subijcit Vates? *Propterea populi confitebuntur tibi in sæculum, & in sæculum sæculi*: obserua causalem illam *Propterea*; qua omninò inquit Vates, quod Ecclesię, ac publicis muneribus sapientissimos & optimos quosque præposueris, mirus ab vniuersis populis laudibus celebraberis, eximiamque iustitiam, & sanctitatem tuam omnes agnoscent, & impensis studijs omni semper tempore prędicabunt: sic hęc omnia breuiter complectente Chrysostomo ibi. *Propter quanam? quod tales Principes constitueris, &c.*

C 6 Vide quidem, si benè æstimas, ea, quam priuatis hominibus impotiunt, & insane infixam in honoribus & præfecturis petendis ambitionem videmus, opportunè omnino, & sapienter ad Principes in ijsdem honoribus, & muneribus dandis transiret, vt quanto studio & ardore illi honores, tanto isti homines honoribus aptos ambirent: maiorem quidem inde sibi gloriam, & dignitatem, quàm ambitiosi ex honoribus aucupantes. Cui cogitationi ipsummet cęlum, siue, vt dixerim, quod res est, cęli Dominum applaudentem vide, cùm Saulum *tanquam lupum nocturnis tenebris oberrantem* (sic Am-

Ambros. brosius libro de Benedict. Patriarcharum cap. vlt. *effusa luce cæcatum* sibi vendicauit: sic namque hac de re

Luc. 9. 3. Luc. 9. 3. *Et cùm iter faceret, contigit, vt appropinquaret Damasco: & subitò circumfulsit eum lux de cælo*: & ipsemet Paulus hanc lucem accuratiùs describens Actuum 26. 3. *De cælo* (inquit) *circumfulsit me lux copiosa*: & vers. 13. *Vidi de cælo supra splendorem Solis circumfulsisse me lumen*: vbi obserua lucem signatè *de cælo* venientē, nec tam occurrentem Paulo, quam circumquaque ambientem: ad eum planè modū, quo Salomon diuinam sibi sapientiam exoptans, & ambitiosè procurans, dicebat: *Cogitans apud me, & commemorans in corde meo, quoniam immortalitas est in cogitatione sapientię, & prę-claritas in communicatione sermonum ipsius, circuibam*

Sap. 8. 18. *quærens, vt mihi illam assumerem.* Sapient. 8. 18. notanter *circuibam*, quod non solùm ardenter amantium est, qui domum sponsę millies circuire, & perlustrare solent; sed etiam candidatorum, siue ambientium, siue etiam mercatorum, & negotiatorum, qui ardore diuitiarum, & honorum circuire solent mare, & aridam, vt voti compotes euadant: compone ergo cum Salomone sapientiam circumdante, lucem circumfulgentem Paulum, vt quemadmodum illam Rex sapiens accuratissimo, & ardentissimo studio ambibat, ita & lux cælestis, ipsa scilicet cælestis Beatitudo, siue etiam ipsemet gloriæ Dominus ardenter circuiret, & ambiret Paulum, illum sibi tanquam egregiam dignitatem vindicaturus; ita id adnotante Photio apud Oecumenium. *Ambibas Paulum præueniens gratiam cęlestis gloriæ*: pulchrè *ambibat Paulum*, quasi honorem, quasi dignitatem,

A quasi glorię gloriam, & ornamentum; quid enim dignius? honorificentius? gloriosius? quàm dignos eligere & egregium iudicij specimen dare? Sed id iam ab ipso Salomone audi: sic enim ille de diuina sapientia disertissimè. *Quoniam dignos se ipsa circuit quærens, & in vijs ostendit se hilariter.* Sapient. 6. 17. En diuinam lucem *Sap. 6. 17.* non Paulum solùm, sed dignos seipsa ambientem, vt omninò ostendat locum, vbi ambitio opportunè sit, nimirum apud ipsos Principes egregiam profectò laudem, eximiumque ornamentum consecuturos, si optimos atque dignissimos honoribus pręfecerint: erat id quidem omninò persuasum bono Imperatori Valentiniano, dum apud Theodoretum lib. 4. historiarum cap. *Theodor.* 6. mirè sibi plaudebat, quòd Ambrosius, quem ille Mediolanensi vrbi Præfectum designarat, eiusdem vrbis Episcopus à Deo factus fuisset: sic namque ipse ea de re gratias Deo agens dixisse fertur: *Gratia tibi sit Domine omnipotens, & Saluator noster, quòd cùm ipse cor-* B *pora huic viro commisissem, tu ei etiam animas commendasti: indeque declarasti, meam iustam fuisse sententiam.* Secùs quidem Hadriano Imperatori euenisse nouimus qui cùm Ceionium Commodum adoptasset, atque in Consulem delegisset, cùm postea minùs sanum vide- *Spartia.* ret, sæpissimè dolenter dictitabat: *In caducum parietem nos inclinauimus*: vt Spartianus in eius vita, memoriæ prodidit.

Ad eadem verba,

In medio domus meæ.

Princeps præmia, & supplicia omnibus ęqua lance sine personarum acceptione decernat.

ADNOTATIO XIV.

C 1 ILla quidem perpulchra ratione omnes ad se homines quos iugo suo subdere ceruicem optabat Dei Filius, efficaciter alliciebat: *Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue.* Matth. cap. 11. vers. 29. *Matt. 11. 29.* Nimirum Græca vox, quę voci *iugum* respondet (vt statim ex Clemente Alexandrino constabit) ęquè significat iugum, ac stateram, vt legis suæ suauitatem, & imperij felicitatem non eò solùm Dominus referret, quòd ipsius iugum maximè sit libratum, nostris scilicet viribus commensuratum, atque respondens, vt in adnotatione de tributorum exactione expendimus, sed etiam, quòd ipse ęqualitate librata suis subditis prospiciat, nullius omninò personam, siue in præmijs, siue in supplicijs inferendis accipiens, aut excipiens: sic hæc verba expendente Clemente Alexandrino lib. 5. Stroma- *Cl. Alex.* tum hunc in modum. *Eorum, quæ à Moyse dicta sunt de iustitia compendium fecit Pythagoras, dicens*: stateram non esse transiliendam: *hoc est, non prętergrediendam esse æqualitatem, quę versatur in distributionibus ho-* D *norando iustitiam. Propterea Dominus*: Tollite *inquit* iugum meum super vos, quoniam benignum est, & leue. Ita ille: vbi non modò vides diuinę legis rationem, gubernationisque œconomiam ad instar stateræ esse, ęqualitatem inter omnes constituentis, quin à iustitiæ mensura, siue à beneficentiæ ornamento aliquem submoueat, sed etiam hac ratione, & modo tum iustitiam signatissimè honorari, quę stateram in manu habens, vt cuique suum reddat, omnes omninò respicit, tum etiam hinc maximè suaue, & leue, siue diuinæ, siue humanę gubernationis iugum reddi; cùm sciat vnusquisque non pro fortunæ suę conditione, quæ eius in manu non est, siue pro fortunæ arbitrio, quæ, *vt varia, & libidinosa mancipiorum suorum negligens domina* (sic scitè loquitur Seneca in consolatione ad Marciam cap. 10.) *Seneca.* *& pœnis, et muneribus errat*; sed pro virtute, & meritis iudicandum, atque remunerandum fore. Certè vt Hie- *Hieron.* ronymus alibi adductus, tam ex cælestis Patris imitatione, quàm ex ijs verbis Pauli ad Gal. 6. vers. 10. *Operemur bonum ad omnes*, benefaciendi æqualitatem sic omni- *Ad Galat. 6. 10.* bus generali oratione ingerebat: *Ne quis in largiendo dicat,*

dicat, ille amicus est, hunc nescio, hic debet accipere, iste contemni, sed imitandum, ait, Patrem cęlestem, qui Solem suum oriri facit super bonos, & malos, & pluit super iustos, & iniustos. *Fons bonitatis omnibus patet, seruus, & liber, plebeius, & Rex, diues & pauper ex eo similiter bibunt: lucerna cùm accensa fuerit in domo omnibus lucet aqualiter*: ita id monitum Principibus Symmachus, & Plinius sub eadem lucis vmbra, siue imagine dabant: sic namque ille li. 9. epist. 1. *Sicut omnibus in hac vita positis, ac locatis communis est cali spiritus, lux diei, ita clementiam maximi Principis sentiant vota, & facta cunctorum*. Plinius verò in Panegyrico de Traiano. *Vt Sol diei non parte aliqua, sed statim totus, nec vni, aut alteri, sed omnibus in commune profertur.*

Symmach.
Plinius.

2 Quid hęc sibi velint, & quonam modo Princeps omnes æqualiter suos sine personarum acceptione respicere debeat, facilè mihi accurata sententia visus est explicare Dominus, cùm de cælestibus spiritibus verba faciens apud Matth. cap. 18. 10. inquit. *Angeli eorum in calis semper vident faciem Patris mei, qui in calis est.* Vbi cùm de insigni dignitate, atque præstantia Angelorum, qui paruulos custodiendos suscipiunt, loquatur Dominus, vt inibi Chrysost. & Origenes adnotarunt, mirum alicui videatur: cur supremæ eorum excellentiæ sapientiæ, fortitudinis non meminerit, nec cælestis aulę Principes esse dixerit; sed signatè affirmauerit Dei Patris faciem videre? est tamen duplex ad manum ex Christi sensu digna responsio. Altera, id solùm à Domino, de ipsius more, hominibus fuisse ob oculos propositum, quod verè, & verè in bonis est, nempè Dei faciem videre, & æternam salutem consequi, quę vera quidem sapientia, fortitudo, dignitas, & principatus fuerit, & sine qua omnia quotquot sunt, nihil sunt. Altera, id à Domino de Angelorum dignitate notanter fuisse indicatum, quod ęquè illis, ac hominibus commune est: cùm Dei visio æquè hominibus, atque Angelis in meritorum suorum prętnium, atque retributionem proponatur: ideò de hominibus Beatus Dominus, Lucæ cap. 20. vers. 36. dixit: *Aequales enim Angelis sunt*: imò verò eius naturæ sit, vt in ea possit homo Angelo anteire, atque præferri, quippe cùm valeat maiora, quàm Angelus merita, atque virtutes afferre, potior etiam atque præstantior in Dei visione ea de causa esse potest: grandioribus enim meritis, clarior, atque perfectior Dei visio respondet. Qua sanè de re egregiè disserit Chrysostomus homil 32. in Acta: vbi de homine hęc ait inter alia. *At hoc certè maius, quia vt fiat & Deus, & Angelus, & Dei Filius, potestatem ipse accepit.* Et post pauca. *Attamen si virtus Angelos facit, vtique Angelos possumus facere, etsi non natura, certè proposito, & electione: nam hoc quidem absente nulla vtilitas est Angeli esse naturam, id quod diabolus indicat, qui antea Angelus erat. Hoc autem prasente nullum damnum est esse hominem natura, vt in Ioanne, & Helia perspicuum est, qui in calum ascendit, & omnes habitaturi sunt illic.* Pergit verò Chrysol. & hominem pudicum Angelo sic antefert serm. 143. *Si vultis scire. Angelicam gloriam acquirere, maius est, quàm habere.* Hęc iam nostro instituto sic aptes, vt ex Christi imitatione, id quod omnium maius bonum, & eximium est, Dei scilicet visionem, æquè Angelis, & hominibus pro meritorum ratione proponentis, bonus Princeps maiora, & potiora munera, officia, magistratus, dona, omnibus indiscriminatim, sine personarum acceptione, pro virtutum, & meritorum qualitate obtinenda proponat, atque decernat: nec ad personas, & homines, sed ad merita, & virtutes, vbilibet inueniantur, attendat. Ita quidem dicebat sapienter Arnobius lib. 6. aduersus gentes. *Magnarum est mentium pars pendere cunctos lance, & indiuiduas cunctis beneuolentias exhibere.* Contra verò mali gubernatoris, & iudicis fuerit, personam pro persona, non pro causa, premio, siue supplicio afficere, vti de Principibus Pharisæorum Christum criminantibus, quasi in Beelzebub eijceret dęmonium, ipse pulchrè eos reuincens dicebat. *Si autem ego in Beelzebub eijcio dæmonia, filij vestri in quo eijciunt*, Luc. cap. 11. vers. 19. quod sic expendit sapienter Chrysostom. homil. 42. in Matthęum. *Ta-*

Matt. 18. 10.
B
Chrysost.
Origen.
C
Luc. 20. 36.
Chrysost.
D
Chrysol.
Arnobius.
Luc. 11. 19.
Chrysost.

A
le ergo est quod dicitur, si ego in Beelzebub eijcio damonia, Apostoli, & discipuli mei, in quo eiciunt? expulerant iam discipuli dæmonia potestate illis à Christo data, neque ipsos criminabantur, non enim rem, sed personam persequebantur. En malos Principes, qui personam, non merita persequantur, siue premijs afficiant. Alia quidem mens erat Theodohado Regi apud Cassiod. lib. 10. epist. 5. æqualem, iustamque stateram omnibus subditis suis sic proponenti. *Potestatis nostrę conjuram rerum volumus esse modestiam, vt quantum diuina beneficia percepimus, tantum ęquabilius plus amemus. Priuata siquidem studia à nostro animo probantur exclusa, qui generalis dominus custos factus sum; Deo auxiliante cunctorum.* O verè regias voces!

Cassiod.

3 Quò sanè mirè facit cælestis Sponsi venter, prout Cantic. cap. 5. vers. 14. sic describitur: *Venter eius eburneus, distinctus saphyris*: qua quidem imagine, & mollissimus Christi affectus quo homines complectitur, & *viscera misericordię, quibus tunc primùm visitauit nos oriens ex alto*. Luc. 1. 78. tum etiam indesinenter fouet, & modis omnibus prospicit, omninò exprimuntur: sed obseruare est operę pretium pulchram quorundam lectionem apud Genebrardum ibi, quæ facta allusione ad cęlestem Zodiacum, quem astruunt Astrologi, sic habet. *Viscera eius sicut cingulum medium, in quo sunt duodecim similitudines syderum.* Quæ sanè eò ierit, vt quemadmodum in Zodiaco omnis generis animantia, terrestria, aquatilia, fera, rationalia, atque mansueta à nobis concipiuntur, siue confinguntur, ad hunc modum. *Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libra, Scorpio, Sagittarius, Capricornus, Aquarius, Pisces.* Ita à Dei visceribus omnes omninò homines, siue parui illi fuerint, siue magni, siue Reges, siue rustici materno affectu confoueantur: inde omnes pro suo modo, & ratione vitam, & spiritum hauriant, quin aliquis, qualiscumque is sit, eius beneuolentiæ, ac prouidentię expers habeatur: sic ipsum omninò videris dedisse *potestatem Filios Dei fieri ijs, qui credunt in eum*, quotquot tandem ij fuerint. Ioannis cap. 1. vers. 12. Quòd si hæc è Canticorum vaticinio in historiam translata videre velis, quid Petro vetustatis legibus imbuto, eaque de causa Dei gratiam intra Iudaici populi terminos coercenti monstratum fuerit, attende apud Lucam Actuum cap. 10. vers. 11. *Et vidit calum apertum & descendens vas quoddam velut linteum magnum quatuor initijs submitti de calo in terram, in quo erant omnia quadrupedia, & serpentia terra, & volatilia cali.* Vides cælestem Zodiacum omnia animantia complectentem? pende modò linteum illum omnia hæc animantia sustinentē, & cooperientem: & de eo quidem sic censet Hilarius canon. 33. in Matthæum eundem omninò esse cum mundissima illa sindone, in qua Dominicum corpus à Ioseph inuolutum, ac sepultum fuit. *Hic munda sindone corpus inuoluit; & quidem in hoc eodem linteo reperimus de calo ad Petrum vniuersorum animantium genera submissa. Ex quo fortè non superfluè intelligitur sub lintei huius nomine consepeliri Christo Ecclesiam, quia tum in eo vt in confusione Ecclesię, mundorum, atque immundorum animalium fuerit congesta diuersitas.* Sanè quòd bonus Dominus omnes paterno affectu complectatur, omnibus pater, & amicus, & Princeps sit, qui propria eos sindone excipiat, foueat, cooperiat, & à morte in vitam reuocet: quippe idem omninò fuerit à Christi vōtre in lucem edi, & potestatem habere, vt Filij Dei fiāt, ac cum illo in mortem à qua vera vita oritur sepeliri, dicente Paulo: *Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in morte, vt in nouitate vita ambulemus*, ad Rom. 6. 4. Iam in præfata Zodiaci imagine obserua, inter ea signa, quę animalium similitudinibus adumbrantur, mediam notanter appingi libram, vt argumento fuerit, Deum in generali prouidentiæ suæ gubernatione æquè omnibus prospicere, æqualemque in præmijs, ac supplicijs inferendis sese omnibus exhibere. Quod dixeris odoratum Cyprian. epist. 59. ad Fidum, dum ait: *Nam Deus, vt personam non accipit, sic nec ætatem, cum se omnibus ad cęlestis gratię consecutionem æqualitate librata prabeat patrem* (siue vt alij malunt legere,

Cant. 5. 14
Luc. 1. 78.
Genebrar.
Ioan. 1. 12
Act. 10. 11.
Hilarius.
Rom. 6. 4.
Cyprian.

gere, parem) sic iste. En Pulchram quidem Principis A mentem, atque mensuram æqualitate libratam parem se & patrem omnibus præbentis, vt de gentili Imperatore Traiano hunc in modum dicebat Plinius in Panegyri- *Plin. Iun.* co. *Tam æqualis ab omnibus ex aduentu tuo lætitia percepta est, quam omnibus venisti*: nec aliter de Theodo- *Pacatus.* sio etiam nostro Pacatus. *Vt te omnibus Principem, singulis exhiberes Senatorem, vt crebrò, ciuilique progressu non publica tantum opera lustraueris, sed priuatas quoque ædes diuinis vestigijs consecraueris.*

4 Sic equidem diuina sapientia apud Ecclesiasticum *Eccl. 24. 11.* c. 24. 11. de seipsa dicebat. *In omnibus requiem quæsiui.* Sed quid est requiē quærere? Planè diligere, & ijs quos *Bernard.* diligis amoris signa exhibere: dixit quippe Bernard. in epist. 90. ad Ogerium: *Quos amamus in ipsis profectò requiescimus.* Pende verò vbi hanc requiem quærat bonus Princeps: *in omnibus* inquit, vt non hunc, aut illum, sed omnes omninò diligat, cunctisque benefaciat. Audi eūdem Bernardum serm. 3. in festo Sanctorum omnium B hunc sensum ijs verbis sic dantē. *Vis nosse quò eat Agnus & quò necesse habeant beatæ animæ sequi eum?* In omnibus requiem quæsiui. *Hæc est planè requies Domini, nō intrinseca, non circa aliquid certum restricta, quoniam in omnibus gaudet, in omnibus delectatur; in omnibus requiem quærit, & inuenit*: bona quidem requies, bonus amor, opportuna beneficentia *non intercisa, non circa aliquid certum restricta*: sed æquè omnibus exposita, vti ipsemet Dominus accurata locutione dicebat: *Ego autē* *Luc. 22. 27.* *in medio vestri sum*, Luc. 22. 27. Notetur dicendi modus *in medio vestri*: id est tamquam circuli medium, siue centrum, à quo omnes lineæ ducuntur ad circumferentiam æquales: æqualiterque ab eo distant: sic hæc *Theophyl.* efficiente Theophylacto ibi. *Neque ego vni quidem seruiui, alteri autem non seruiui, sed ex æquo omnibus vobis.* Vis oculis ipsis videre? audi quid post egregium illud miraculum, cum quinque hominum millia ex duobus C panibus saturauit Dominus, Ioannes referat. *Vt autem impleti sunt, ait discipulis suis: Colligite, quæ superauerunt fragmenta, ne pereant. Collegerunt ergo, & impleuerunt duodecim cophinos fragmentorum.* Ioan. 6. 12. & *Ioan. 6. 12. 13.* 13. Sed cur quinque panibus duodecim superfuere cophini, non plures, nec pauciores? Quæ huius numeri ratio, siue proportio fuerit? Respondet mihi ex PP. Maldonatus hunc in modum. *Duodecim cophinos superasse* *Hieron.* *propterea Hieronymus, Chrysostomus, Theophylactus, &* *Chrysost.* *Euthymius existimant, quia duodecim erant Apostoli,* *Theophyl.* *vt etiam Iudas, inquit Chrysostomus, suum cophinum fer-* *Euthym.* *ret.* At cur deceret (inquis) Iudam suum etiam cophinū *Maldon.* æquè ac alios, qui eo digni erant ferre? Respondebo, non decebat quidem is honos Iudam, at decebat Dominum sic in medio discipulorum esse vt cæteris cophinum suum ferentibus, Iudas vacuus, inglorius, tristis, & submurmurans non abiret. Is enim germanus Princeps est, quem singuli peculiari ratione suum Regem, id est, qui beneficias in singulos viros effundat, omninò expe- *Gregor.* riuntur. Qua quidem ratione Gregorio Magno signatè ex nomine placuit Melchisua filius Ionathæ filij Saul *1. Reg. 14. 49.* quod interpretetur *Rex meus*, 1. Reg. 14. 49. sic eam nimis his verbis ipso vrgente *cum à subditis nominatur, non Rex noster, sed* Rex meus *dicitur. Quid est ergo quod* D Rex meus *dicitur, nisi quia tam familiaris debet esse omnibus, vt singulorum esse per amorem sentiatur*; Subdit elegantissimè, *sed qui* meus *dicitur* Rex *nominatur, quia quod præeminet non videtur esse suum singulariter sed speciale singulorum, cum tam communis per gratiam esse nititur, vt eius celsitudo propria vnusquisque esse videatur.* Sic Gregorius.

5 Hinc equidem Paulus Euangelij lucem Romanis illaturus notantissimè dicebat. (*Ita quod in me*) *promptū est, & vobis, qui Romæ estis, euangelizare. Non enim erubesco Euangelium.* Emphatica quidem sententia, & valdè peculiaris Euangelij commendatio, illud non erubescere. Hæccine tota Euangelij laudatio, & præconium fuerit? Quo ergo it mens Pauli? Audi quam reddat rationem, cur non erubescat Euangelium, & egregiam, ac Paulo dignam sententiam videris: *Virtus enim* (inquit) *Dei est in salutem omni credenti, Iudæo primum, & Græco*, siue, vt habet Lectio Syriaca. *Quoniam virtus* *Lect. Syr.* *Dei est ad salutem omnibus in ipsum credentibus, siue ex Iudæis primum, siue etiam ex gentilibus.* Ad Roman. 1. *Ad Rom. 1. 12.* 12. En dignam Euangelij commendationem omnibus indiscriminatim hominibus salutem, gratiam, & vitam proponentis, simulque appositam rationem, cur Paulus accurata locutione dixerit, illud se minimè erubescere, quod videlicet eius Dei nomine agat, & annunciet, cuius virtus non vni tantum vrbi, aut genti sit addicta, sed toti terrarum orbi sit: vt hæc omninò epitasis, & energia Pauli verbis insit: Erubescerem quidem, si eum vobis Deum annuntiarem, qui personarum acceptor esset, & non pro meritis, sed pro libito hunc saluare, illum non saluare, huic benefacere, illi nihil boni reddere vellet, at enim cum Deus, cuius Euangelium prædico, velit *omnes homines saluos fieri*, gratiamque, & virtutem suā omnibus ineundam proponat, fidenter, & aperta facie ipsum annuntio, & vobis colendum, adorandumque B propono. Quid enim tali Deo sanctius? tali Principe æquius, iustius excogitari valeat? Sic penè ad eum locum Chrysost. inquiens. *Quamuis enim gentilis fueris,* *Chrysost.* *quamuis per omne vitiorum genus volutatus, quamuis Scytha, ac Barbarus, quamuis mera bellua, quamuis omnis rationis expers, & peccatorum sarcinis sexcentis onustus, simul, atque de cruce sermonem excepisti, & baptizatus es, fit certè, vt illa omnia deleas.* Ita ille. Quæ plus plus diffundit August. in Enchirid. ad Laurentium: vt *August.* adstruat, quam generali, & communi affectu omnes homines Deus velit saluos facere, eiusque virtus sit in salutem omni credenti, Audi. *Omnes* (inquit) *homines vult Deus saluos facere, hoc est omne hominum genus per quascumque differentias distributum, reges, priuatos, nobiles ignobiles, sublimes humiles, doctos, indoctos, integri corporis, debiles, ingeniosos, tardicordes, fatuos, diuites, pauperes, mediocres, mares, fœminas, infantes, pueros,* C *adolescentes, iuuenes, senes, in linguis omnibus, in moribus omnibus, in artibus omnibus, in professionibus omnibus, in voluntatum, & conscientiarum varietate innumerabili constitutos, & si quid aliud differentiarum est in hominibus.* Hæc Augustinus opportunè, sapienter, & eleganter.

6 Ergo is Deus, is Princeps sine rubore, siue verecundia ab eius ministris colendus proponuntur, cuius virtus, potentia, atque beneficentia omnes sibi subditos respicit, atque complectitur, qui præmia, atque supplicia æquè sublimibus, ac humilibus, nobilibus, ac ignobilibus, diuitibus, & pauperibus sine personarum acceptione decernit, atque gubernatio omnium æquissima, & humanissima censetur, quæ merita, non personas attendens, humilibus, & ignobilibus pro meritis, & virtute dona, & munera impartitur. Cui rei iterum opportunè locutus est Apostolus in epist. ad Titum cap 2. ver- *Ad Tit. 10.* su 10. vbi dum ea signatè de causa seruos, qui Christo nomen dederant, ad rectè viuendum vrget: *Vt doctrinam Saluatoris nostri Dei ornent in omnibus.* Subijcit: *Apparuit enim gratia Dei Saluatoris nostri omnibus hominibus.* Quod perinde fuit, ac si diceret, vt interpretatur, atque elucidat Anselmus: Non est enim aliqua *Anselm.* differentia liberi, & serui, Græci, & Barbari, circumcisi, D & præputium habentis, viri, & mulieris, sed cuncti in Christo vnum sumus, vniuersi ad regnum Dei vocamur omnes post offensam Patri nostro reconciliati sumus: sed præme *doctrinam Saluatoris nostri ornent*: cur enim serui potius, quam liberi, & nobiles Christianæ doctrinæ ornamento, & decori sint? cum potius hæc à Dynastis, & Principibus non mediocrem splendorem accipere videatur, vti alibi ex Iosepho ab Arimathia, *qui erat nobilis decurio*, Christi corpus à Crucis ignominia vindicante Marci c. 15. v. 43. fusius obseruo. Sanè quod in- *Marc. 15. 43.* gens Euangelij, & Christianæ doctrinæ ornamentum fuerit, abiectissimæ conditionis seruos, æque ac maximos Principes ad Dei gratiam, & cęleste regnum vocari: inde enim Dei iustitia, sanctitas, puritas, & humanitas maximè elucet.

Ad

Ad eadem verba.

Misericordiam, & Iudicium.

Optimus, & suorum amans Princeps, æqua & legitima tributa, & vectigalia ab illis exigit.

ADNOTATIO XV.

1 NOn tantùm misericordiæ, & charitati, qua bonus Princeps commissos sibi subditos prosequitur, eam lenitatem, & moderationem in tributis, & vectigalibus ab eis exigendis, quæ regijs facultatibus sic consulit, vt populum supra illius vires grauari non patiatur, cum Ambrosio in oratione de laudibus Valentiniani Imperatoris tribuens, dum illius Principis erga suos amorem huc ipse sic reuocat: *Quid de amore prouincialium loquar, vel quo eos ipse complectebatur, vel qui ab ijs consultori suo rependebatur? quibus nihil vnquam indici passus est. Præterita inquit, non queunt soluere, noua poterunt sustinere?* Sed etiam iudicio, quod accurata, & æqua lance suum cuique ius tribuit, vt duo inclyti Principes Heriuigius, & Theodoricus inferiùs adducendi disertè adnotarunt, dum hic *tributa iustissimo pensanda iudicio* inquit: ille ad ea imponenda *iudicium salutare* requirit. At enim verò, & ijs qui de salutari, & iusto Principis iudicio in exigendis tributis sunt acturi, salutari, & accurato iudicio, siue examinato, libratoque sententiarum, ac verborum pondere opus esse censemus, ne aut Principum potentiæ omnia dare, aut ad indocti vulgi gustum, & plausum populi omnia recusantis loqui videantur; vt huic signatè instituto ille Monitor, siue Scriptor aptandus fuerit, qualem ex Isidoro Pelusiota, & Cornelio Tacito Regium familiarem alibi descripsimus: sic enim de illo Isidorus lib. 5. epist. 379. *Nec vanum, & arrogantem esse oportet, nec adulatorem, verùm vtriusque vitij excessum fugientem, liberum esse: sic nempe, vt nec in fastidium, & insolentiam quispiam declinet, nec in seruilem quandam animi affectionem prolabatur.* Ad quem modum, & Tacitus etiam loqui videtur lib. 4. Annal. dum occasione M. Lepidi prudenter, ac moderatè in Aula se gerentis, ac proinde tam Principis, quam ceterorum gratiam firmiter retinentis, inquit. *Dubitare cogor, fato & sorte nascendi, vt cætera, ita Principum inclinatio in hos, offensio in illos, an sit aliquid in nostris consilijs: liceatque inter abruptum contumaciam, & deforme obsequium pergere iter ambitione, ac periculis vacuum.* Nec alia sane ratione nauim inter hos scopulos direxisse Dominus videtur: etenim cùm Matth. 22. 15. Pharisæi rimam quærerent, *vt caperent eum in sermone* in nulla alia, quàm in lubrica hac tributorum materia laqueos instruxerunt, hunc in modum: *Magister, scimus quia verax es, & viam Dei in veritate doces, & non est tibi cura de aliquo, non enim respicis personam hominum: dic ergo nobis, quid tibi videtur: licet censum dare Cæsari an non?* Vt videlicet quocumque inclinaret Dominus, offenderet, aut populo, videlicet, qui tributa ægrè ferebat, aut Cæsari, qui exigebat, iniurius, & si verè æstimas, ad Cæsaris scopulum, qui periculosior erat, illum allidere studuerunt, eò enim hamus ille ibat, *& non respicis personam hominum*: notanter enim *personam*, & non personas dixerunt, vt ad Cæsaris contemptum ea adulatione inducerent. Quid verò tunc Dominus? *Reddite* (inquit) *quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo*: diuina planè sapientia responsionem suam non ad gratiam, sed ad ius, quod cuique suum reddit, omninò reuocans, quin vllam in partem declinare videretur: vnde ad hæc verba Hilarius canon. 23. in Matthæum inquit. *O plenam miraculi responsionem, & perfectam dicti cælestis absolutionem! ita omnia inter contemptum sæculi, & contumeliam lædendi Cæsaris temperauit, vt curis omnibus, & officijs humanis deuotas Deo mentes absolueret, cùm Cæsari, quæ eius essent, reddenda decerneret.* At enim vt videris, quam lubricus hic sermo sit, audi quomodo maligni isti insidiatores eundem Dominum, qui diuina sapientia eorum os modò obstruxit, postea versi pelle calumnia hinc structa in Passione

Ambros.

B

Isidoro. Pelus.

Matt. 22. 15.

D

Hilarius.

P. Velasquez in Psalm. centesimum.

A sua sic onerauerint. *Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram, et prohibentem tributa dare Cæsari.* Lucæ 23. 2. At, ò boni, vnde locus? Num quòd custoditè & sub distinctione locutus est? siue quòd rem ad ius, non ad gratiam retulit? Luc. 23. 2.

2 Et primùm quidem iusta Principi deberi tributa, quæsito vocabulo tam Dominus, quam Domino edoctus Paulus ad Rom. 13. vers. 17. admonuerunt. Nam vt Christus Dominus respondit. *Reddite quæ sunt Cæsaris*, sic Paulus inibi ait: *Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal.* Notanter vtrobique opposito verbo *Reddite*, vt ad hunc modum expendit Chrysostomus in Paulum. *Et non dicit date, sed reddite, et adiecit, quod debetur: Nihil enim gratuitò dat, qui hoc fecerit. Debitum siquidem rei est ista: quòd si non feceris, perfidi pœnas dabis:* sic ille, & ab eo Theophylactus. *Debitum tibi quoddam inexcusabile impositum est, quod persoluere Principibus debeas gratitudinis scilicet.* Qua verò ratione inexcusabile id debitum fuerit, sic inibi Paulò antè edisserit Chrysostomus. *Cur enim vectigalia Regi damus? Numquid non tanquam prospicienti? numquid non tanquam præsidenti? curæ, rationisque mercedem soluentes. Atqui nihil illi soluissemus, nisi ab initio utilem nobis talem fuisse præfecturam cognouissemus. Verum propterea ab antiquis temporibus communi sententia Principes a nobis sustentari debere visum est, ob id quòd sua ipsorum negligentes, communes res curant, vniuersumque suum otium ad ea impendunt, quibus non solum ipsi, sed et quæ nostra sunt saluantur.* Hactenus Chrysostomus. A quo planè non fuerit Christi sententia insculptæ numismati imagini innixa. *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari*: sic namque priùs quæsisse dicitur, *Cuius est hæc imago, et superscriptio? Dicunt ei, Cæsaris.* Quasi Principis imago pecuniæ insculpta suo inde iure pecuniam sibi exposcat, quòd Principem non secus, ac pecuniam omnium vsibus, & bono inseruientem, & qua res humanæ subsistunt, subditorum bono semper
C inuigilantem repræsentet, vti de ipsomet Cæsare, cui Dominus tributum reddere præscripsit sæpius à nobis adductus Cornel. Tacitus lib. Annalium dicebat. *At Tiberius nihil intermissa rerum cura, negotia pro solatijs accipiens, ius ciuium, preces sociorum tractabat*: & de seipso Imperator Iustinianus. *Non in vanum vigilias ducimus, sed in huiusmodi eas expendimus consilia, pernoctantes, et noctibus sub æqualitate dierum vtentes, vt nostri subiecti sub omni quiete consistant sollicitudine liberati.* Quod videtur innuisse Chrysost. ad ea Domini verba hom. 71. in Matth. inquiens: *Non enim dare, sed reddere istud est; quod tam ab insculpto simulachro, quàm à superscriptione ostenditur.* Monent, & id Theologi quotquot de hac re agunt, vide Leonardum Lessium lib. 2. de iustitia, & iure, cap. 33. dub. 2. 6. & P. Vazquez opusculo de restitutione c. 6. §. 1. dub. 2. n. 18.

Ad Rom. 13. 17.

Chrysost.

Theophyl.

Chrysost.

Corn. Tac.

Iustinian. in Authēt. Sine qua suffragio.

Chrysost.

P. Lessiu.

P. Vazquez.

3 Sed & Reipublicæ, necnon omnium subditorum negotium agi, cùm debita ab illis Principes tributa exigunt, dum ijs munitus, atque instructus Princeps communi quieti, ac paci inuigilat, extra omnem dubitationem fuerit. *Nam ita demum cuiusque ciuitatis libertas firma retinetur* (inquit Thucydides lib. 4 historiarum) *si adsit potentia, qua hostibus, finitimisque populis resistere possit.* Quod peculiariùs admonuit Cornel. Tacitus, cum lib. 4. historiarum inquit. *Nec quies gentium sine armis, nec arma sine stipendijs, nec stipendia sine tributis haberi queunt.* Porrò cùm aliquando, nondum videlicet humanitate exuta, Nero Princeps de mortalium genere benè mereretur, cuncta vectigalia subditis remittere vellet, à Senatu reuerenter cohibitus est, quasi minus salutare Reipublicæ id consilium foret, dum imminuta Principis potentia necessaria ratione in præceps esset ruitura: teste eodem Tacito lib. 13. Annal. sic referente. *Crebris populi flagitationibus immodestiam publicanorum arguentis dubitasse Neronem, an cuncta vectigalia omitti iuberet, idque pulcherrimum donum generi mortalium daret, sed impetum eius multum priùs laudata magnitudine animi attinuere Senatores, dissolutionem Imperij docendo, si fructus, quibus Respub. sustineretur, diminuerentur.* Enim verò sanior Iosepho quàm Neroni

Thucyd.

Cor. Tac.

Gen. 47.

mens erat, cùm Aegyptios pro frumento, quod Regis A nomine exhibebant, tributo subiecit: *Non vt omnes* Ambros. *exueret suo* (vt inquit Ambros. lib. 2. offic. c. 16.) *sed vt fulciret, publicum tributum constitueret, quo sua tutius habere possent*. Vnde sic postmodum sapienter exclamat idem Ambros. *O virum magnum, qui non largitatis inanis perfunctoriam temporalem captauit gloriam, sed perpetuam commoditatem constituit prouidentia. Fecit enim vt tributis populi se iuuarent suis, nec in tempore necessitatis aliena subsidia desiderarent*. Ita Ambr. Sed & ipsismet legibus sancitum nouimus in tributis *Republ. neruos* Leo Imp. esse, vt apud Leonem Imperatorem Nouella 62. videris: iam vero ea de re opportunissime locutus videtur Cassiod. Rex Theodoricus apud Cassiod. lib. 1. epist. 19. vbi cùm præmisisset. *Fisci volumus legale custodire compendium, quia nostra clementia rebus proprijs videtur esse contenta: & sicut nullum grauare cupimus, ita debita nobis perdere non debemus*. Reddit rationem. *Indigentiam iuste* B *fugimus, quæ suadet excessus, dum perniciosa res est in imperante tenuitas. Modus vbique laudandus est. Nam cur aut vituperabilis negligentia in proprijs defluat, aut aliena cupiditas turpis abradat?* Hæc ille regiè, & sapiēter.

4 Vnde quidem si benè æstimas, æquè è subditorum vsu, ac è Principis re dixeris vectigalia, ac tributa esse, vt ei subditi cōuenienter subiecti, ab ipso commodiùs, & faciliùs gubernentur. Certè tributa, accurata locutione fræni imagine in Scriptura significantur: sic enim 2. 2. Reg. 8. 1. Reg. 8. 1. *Et tulit Dauid frænum tributi de manu Philisthijm*. Nam cum primis si attendis, equitare adeò aptum gubernandi symbolum est, vt idem Hebræum Ps. 65. 12. verbum equitare, & gubernare significet: sic Psal. 65. 12. vbi, Noster habet, *imposuisti homines super capita nostra*, Hebraicè est, *equitare fecisti, &c.* & quidem opportuna imagine moderandi habenas; vnde eximius Poeta Regium munus sic expressit.

Virgil. 1. Aeneid.
—— *Regemq; dedit qui fœdere certo* C
Et premere, & laxas sciret dare iussus habenas.

Hinc tributum meritò frænum dicitur: nimirum, vt eques equo insidens eum sic fræno coërcet, vt in quamcumque velit partem inflectat, ac ducat; sic Princeps tributis populo impositis, eum quasi iniecto fræno moderatur, & pro iustitia, & ratione ducit, ac versat. Sed qua (inquis) ratione, quave tributorum cum fræno similitudine? Preme fræni imaginem, & facile videris: Quare finge tibi seorsim præferocem absque fræno æquum, seorsim equitem, qui eum ducere, & inflectere velit, nec fræno, nec habenis instructum. Quid rogo id fuerit nisi iniustitiæ imago? dum eques minus, equus autem plus habeat, quam habere debeat. Ergo vt æqualitatem, & iustitiam feceris, equo frænum inijcies, cuius habenas eques habeat. Ad quem sanè modum Principis potentia, & vires, ac populi subiectio se habet: quia videlicet ex congestis è tributis pecunijs, vt Principis potentia iustè crescit, ita populi robur, ac vires iustè etiam tantisper decrescunt, ne velut ferox, & lasciuiens equus sine fræno præceps feratur: huc namq; T. Liuius. intentus Hannibal apud T. Liuium Decade 3. lib. 10. dicebat: *Nulla magna ciuitas diu quiescere potest. Si foris hostem non habet, domi inuenies, vt præualida corpora ab externis causis tuta videntur, sed suis ipsa viribus onerantur*. Ergo vt equus infrænis sessorem non pro eius arbitratu, sed pro suo impetu fert, iniecto verò fræno non proprio impetu, sed ad insidentis nutum in hanc vel illam partem inflectitur; sic populus si Rege indigente, atque confracto opibus nimium abundet, facili negotio ferox, & indomitus euadet gubernantisque iugum, & dominatum excutiet: *Dum periculosa est* (vt dicebat Theodoricus) *in imperante tenuitas*; attamen si debita Principi tributa pendat, quibus eius potentia ad iustam magnitudinem perueniat, non secùs, ac fræno sibimet iniecto, & noxium sibi impetum adimet, & iustum illi robur attribuet. Quæ omnia ob oculos habuisse videtur laudatus non semel à nobis Flauius Heruigius Hispaniarum Rex, cùm in Concilio Toletano Conc. Tol. XIII. de moderatione in tributorum exactione seruanda regio ore dixit: *Indicium est quippe salutare in populis, quando sic commissa reguntur, vt nec incauta* A *exactio populos grauet, nec indiscreta remissio statum gentis faciat deperire*. Vbi æquè salutare populis iudicium sapiens, Rex appellauit, eos incauta exactione non grauare, atque indiscreta remissione laxare, vt tanquam præferoces equi præcipitato cursu in exitium ruerent.

5 Consentiunt his, siue æquorum Principum, siue bonorum subditorum mentes, sic enim præfato Genesis loco Aegyptios Iosepho legitima tributa imponenti dicentes audis: *Salus nostra in manu tua est, respiciat nos tantùm Dominus noster, & læti seruiemus Regi*. Gen. Gen. 47. 25 47. 25. Planè vt dixerint, en in manu tua frænum, & habenas, quibus ducendi sumus, habes, vt pro rei opportunitate, & publica salute, adducas, aut remittas. Vnde Ambros. indidem Ambrosius post illa verba, *publicum tributum constitueret, quò sua tutius habere possent*. Subijcit. *Quod ita fuit gratum omnibus, quibus terras ademerat, vt non venditionem sui iuris, sed redemptionem salutis putarent. Denique dixerunt: Sanasti nos, inuenimus gratiam* B *in conspectu Domini nostri. Quintam portionem collationis statuit, & in prouidendo perspicacior, & in tributo liberalior*. Duo omninò inferas, in quibus tota huius rei æquissimè, & commodissime dispositę ratio vertitur: alterum Principem tributorum habenas tantum omninò adducturum, quantum publicæ salutis, & recta Reip. gubernatio exigat: alterum, nullum tunc populo ius, siue ad tributa detrectanda, siue ad querelas faciendas subesse, cùm tanquam ingenuus equus sessori liberaliter, & ad leges artis moderanti, Principi non tantùm re ipsa, sed mente etiam, & animo subditus esse debeat. Et verò Principibus nonnisi propter publicas necessitates, & prout ipsis occurrere opus fuerit, tributa determinantibus egregius Imperator Alexander Seuerus exemplo cum primis esse debet, de quo in eius vita Lamprid. Aelius Lampridius hæc habet. *Vectigalia publica ita contraxit, vt qui decem aureos sub Heliogabalo præstite-* C *rant, tertiam partem aurei præstarent, hoc est tricesimam partem: tunc quoque primum semisses aureorum formati sunt, tunc etiam cùm ad tertiam partem aurei vectigal decidisset, tremisses, dicente Alexandro etiam quartarios futuros, quod minus non posset, quos etiam formatos in moneta detinuit expectans, vt si vectigal contrahere potuisset, eosdem ederet, sed cùm non potuisset, propter publicas necessitates conflari eos iussit, & tremisses tantùm, solidosque formari*. Bonum quidem Principem, & strenuum equitem, qui habenas tamdiu remittat, siue vectigalia contrahat, quamdiù publicę necessitates patiuntur: huc misericordia, & benignitate, huc ęquitatem, & moderationem, huc etiam iudicium, & iustitiam aduocans. Quò planè aspexit Rex Heruigius dum quęstio vocabulo *cautam exactionem* dixit, vt incautam, & importunam damnaret: & eodem quidem sensu apud Cassiod. Cassiod. lib. 4. epist. 38. sapiens Princeps Theodoricus iustissimū designandis tributis iudicium sic exoptans. D *Cùm omnes Reip. nostræ partes æqualiter desideremus augeri, crementa tamen fiscalium tributorū iustissimo sunt pensanda iudicio*. Eatenus videlicet iusta, atque legitima censenda, quatenus necessaria, & opportuna fuerint.

6 Sed enim vt nonnihil de ijs, quę ad vtramque partem pertinent, breuiter & strictim, latiùs subinde hęc explicatum, modò attingamus: Quidni? (vt à Principe incipiam) cauta circumspectione, & iustissimo iudicio pēsetur, & circumscribatur ea res, quę generosā hominis cōditionē maximè deprimit: dū *in chamo, & fræno maxillas eius* cōstringit; & humanā naturā, vt peccato obnoxiā, ita supplicio subditā arguit. Certè à primi parentis transgressione, & seruitutē, & tributa ortū habuisse, non est dubium: sic enim Adamo Dominus: *Quia audisti vocem vxoris tuæ, & comedisti de ligno, ex quo præceperā tibi ne comederes, maledicta terra in opere tuo, in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitę tuæ, spinas, & tribulos germinabit tibi*. Genesis capite tertio Gen. 3. 17. vers. 17. Vide hæc extrema in quibus terra tribulis, hoc est tributis addicta dicitur; nimirum præfato loco lib. 2. Reg. 8. 1. vbi nos habemus *frænum tributi*, alij apud P. P. Sanch. Gasparē Sanchez legunt *stimulum tributi*, quasi tributū stimulus, siue tribulus, aut spina sit: terram verò cultori suo tributa germinare quid aliud fuerit, quàm æquè ipsum,

Tertul.

ipsum, ac illam pungentibus tributis manere subiectam, ac proindè terram viliorem, hominem subindè ignobiliorem censeri. Audi Tertullianum in Apologetico cap. 13. sic hęc firmantem: *Sed enim agri tributo onusti, viliores: hominum capita stipendio censa ignobiliora: nam hæ sunt notæ captiuitatis*. Quanta ergo moderatione, quàm cautè, & custoditè bonus Princeps ea in re se gerat, à qua prima mali labes, & pœna, & iugum, & acerbitas? Num iugum iugo, oneri onus, ignominiam ignominiæ frustrà, hoc est iusta, & graui ratione non vrgente superinducere æquum erit? Sunt hæc omnia è pharetra Gregorij Nazianzeni oratione 9. quę est ad Iulianum tributorum exactorem, vbi cùm dixisset;

Greg. Naz.

Satis superque graue est, liberis hominibus seruitute premi, tantumque inter eos, qui ex eadem terra massa coagmentati sunt, interesse: vt alij imperio teneantur, alij tributa constituant, alij tributi causa describantur, alij iniuriam inferre, maloque afficere impunè possint, alij ne quid patiantur, laborent, ac precibus contendant, eaque circa vnam, & eandem imaginem, circa vnam, & eandem dignitatis præstantiam contingere, circa einsdem vitæ hęredes, & pro quibus Christus æquè mortuus est. Subijcit grauiter, & opportunè. *Satis inquam hęc liberis hominibus molesta sunt, ne quid huic iugo ponderis addatur, ne quid pœnalis, quæ primum nostrum peccatum mulctatum est, acerbitatis accedat.* Sic Gregorius. Quid verò acerbius fuerit, quàm plures omninò tribulos terram, quàm fructus progignere? nec ex agello, qui in hęreditatem homini obtigit tantum lætitiæ, quantum molestiæ percipere? dum potest dicere quod ille de villula pignori, & hypothecæ addicta.

Catullus.

Furi, villula nostra, non ad Austri
Flatus opposita est, nec ad Fauoni,
Verum ad millia quindecim, & ducentos.

Cassiod.

Quippe vt verissimè huic rei intentus dixit Rex Theodoricus apud Cassiod. lib. 11. epist. 7. *Ille solus delectabilis ager est, in quo superuenire non timetur exactor.*

7 Enim verò huc signatè spectare crediderim, quòd populus penes Principem, velut penes depositarium, pretiosæ res deposito esse dicatur: sic namque Paulus

1. Tim. 6. 20.

1. ad Timoth 6. 20. *O Timothee depositum custodi.* Ad quæ verba S. Thomas, qui mihi pro multis expositoribus est, & ab eo Caietanus, & alij, depositi voce commissum Principibus, atq; Prælatis gregem significari sapienter volunt.

S. Thom.
Caietan.

Nam si ad depositi naturam, & leges attendis: videris nihil strictius, siue scrupulosius esse, cùm depositarius adeò rem depositam in vsus suos transferre, aut peioris conditionis quàm acceperit efficere non possit, vt ad hæc magna illam cura integram, & illæsam custodire, & propriæ vtilitati aliquando præponere teneatur. Sic hæc Iurisconsulto in leg. 1. §. sæpè D. depositi, præscribente:

L. 1. §. Sæpè D. depositi.

Si se quis deposito obtulit, idem Iulianus scribit, periculosè depositi illigasse, ita tamen vt non solum dolum, sed etiam culpam, & custodiam præstet. Quæ si Principi populum tanquam depositum sibi à Deo creditum retinenti aptaueris, omninò videris, debere ipsum subditos suos omni cura incolumes, & integros sicut accepit, custodire, quin in fortunis, aut in honore detrimentum aliquod patiantur, maximè cùm ipse non modò præsentem Reipublicæ felicitatem tueri, verùm etiam florentiorem reddere ex munere suo teneatur. Quæ quidem omnia gentilis Eusebius non minus dilucidè, ac luculenter expressit, quàm si præfata Pauli verba à S. Thoma explicata, expensaque vidisset: ait enim apud Stobęum serm. 46.

Stobæus.

Vir bonus, qui gentis alicuius, aut ciuitatis imperium suscepit, non propter fiscum, aut dona capiendi, & à diuitibus pecuniam comparandi causa similis est homini, qui pretiosum aliquod depositum accepit. Nam vt hic quod datur, non retinendi, aut sibi vendicandi gratia sumit, sed vt custodiat, & integrum reddat ei, qui deposuit, quandocumq; repetierit, ita Principem quoque non ob quæstum priuatum, sed ob salutem custodiamq; subditorum omnia facere oportet, sic vt ipsos quoad efficere potest, illæsos, & in felici statu ei, qui credidit, restituat. Hæc gentilis religiosè, atque opportunè, quæ si cùm illis Tert.

Tertull.

Agri tributo onusti viliores hominum capita stipendio censa ignobiliora, composueris, haud difficilè elicies, quàm iusto sint pensando iudicio à Principe vectigalia, quę commissos sibi, & velut depositos subditos non tenuiores solùm, sed etiam viliores reddunt.

8 Iam verò è contra, qua ratione populi voces, & questus, ob tributa imposita iustitiæ, & æquitati consonate videantur, dum illa eò omninò tendunt, vt *sua ipsi* (quod dicebat Ambros.) *tutius habere possint*, nonne tunc ipsis adeò prospicitur vt redemptionem salutis potiùs quàm iuris venditionem putare debeant? Fueritne melius immanem, & pręferocem domi hostem sustinere, qui arborem radicitus euellat quàm ei arcendo necessaria conferre? At (inquit) graue malum est noua in dies pendere tributa, quin olim statuta satis sint: sed huic querelę opportunè occurrit Archidamus Agesilai apud Plutarchum in Apophthegmatibus Laconicis:

Plutarch.

Nam socys (inquit Plutarchus) *in bello Peloponesiaco quærentibus quot pecuniæ satis forent, rogantibusq; vt tributa determinaret. Bellum, inquit, statuta non quærit:* vt dixerit, cessent bella, cessabunt tributa, bello autem velut incendio grassanti, quis non libenter tributis illud velut aqua extinctum iris occurrat? Enim verò vt pręfato loco Naziãzenus Iulianus tributorum exequatori Domini natiuitatem ob oculos ponit, vt moderatissimè ille exigat (quod inferiùs expendemus) ita Paulus Orosius opportunè expendit, tunc illa tributa Imperatori Augusto à populis bello fessis pro pace conseruanda liberalissimè fuisse persoluta Audi illum lib. 3. cap. 1. sic disertissimè obseruantem.

Paul. Oros.

Maiores nostri bella gesserunt, bellis fatigati pacem petentes tributa obtulerunt. Tributũ pretium pacis est. Nos tributa dependimus, ne bella patiamur, ac per hoc in portu, ad quem illi tandem pro euadendis malorum tempestatibus tandem confugerunt, nos consistimus, & manemus Pergit, & tempora cum temporibus componens feliciora omninò pręsentia in quibus tributa pendebantur, quàm elapsa atrocibus bellis afflicta, atq; fœdata sic censet: *Igitur nostra tempora viderimus, vtrũ felicia. Certè feliciora illis ducimus, quia quod illi vltimò delegerunt, nos continuè possidemus. Inquietude enim bellorum, qua illi attriti sunt, nobis ignota est. In otio autem, quod illi post Imperium Cęsaris, natiuitatemque Christi tenuiter gustauerunt, nos nascimur, & senescimus, quod illis erat debita pensio seruitutis, nobis est libera collatio defensionis.* Hęc Paulus Orosius. Quibus alio alterius Pauli quamuis recentiores appositè adnectas: sunt ista:

Paul. Iou.

Plerumq; accidit, vt quæ prouinciæ pecuniæ parcendo remota pericula contemnunt, incumbentibus demum malis, desperato sępè remedio grauiora sentiant detrimenta. Verissimè.

Ad eadem verba,

Misericordiam, & Iudicium.

Ea vectigalia, seu tributa grauia omninò non videri, quę subditorum viribus commensurantur.

ADNOTATIO XVI.

1 Ergo omnes omninò, siue Theologi, siue Politici Scriptores Principem tributa imponentem cũ primis admonent, ne ea importabilia, & supra subditorum vires, & robur sint; sed quę ipsorum copię, siue inopię omninò aptentur. Quod sanè monitũ appositis quidem imaginibus ab ipsis vrgetur, dum Principem secus facientem, siue cum olitore, qui ab radice olera exscindat, siue cũ pastore, qui oues non tondeat, sed deglubat, siue etiam cum eo, qui auium pennas ita incidat, vt nequeant renasci, eleganter componunt: at enim ipsimet subditi, vt non adeò eleganter, at viuaciùs, & opportuniùs iugi imagine rẽ hanc expresserũt, Regi Roboamo non sine gemitibus suggerentes: *Pater tuus durissimum iugum imposuit nobis: tu itaque nunc imminue paululũ de imperio patris tui durissimo, & de iugo grauissimo, quod imposuit nobis.* 3. Regum c. 12. vers. 4. Quid enim ad tri- *3. Reg. 12. 4.*
butorum naturam, & vim significandum aptius, quàm iugum fuerit? nempè vt illud, si leue aut mediocri

grauitate, & pondere præditum sit, à subiectis ceruicibus ad illud natis commodè fertur, si verò grauius, ac enormius fuerit quam boum vires sustinere possunt, ipsorum ceruices sic atteret, atque franget, vt vsui esse non possint: ita tributa mediocria, & pro subditorum copia, aut angustia prudenter aptata, à subiectis populis non grauate sufferuntur: at si nimis grandia, & immania fuerint, intolerabilia videntur, & quæ ab attritis, & lassis humeris sustineri nequeant, quin oneri cedentes succumbant. Quam sanè doctrinam simul, ac imaginem visus est omninò firmare Dominus, cùm vna ex parte

Matt. 10. 38. homines ad ferendam indesinenter Crucem admonebat Matthæi cap. 10. vers. 38. inquiens. *Qui non accipit Crucem suam, & sequitur me, non est me dignus.* Ex alia verò, Crucis, siue iugi sui suauitatem, & oneris leuita-

Matt. 11. 29. tem eum ad modum proponebat, vt ad illud hilariter suscipiendum illos facile inuitaret: sic enim Matthæi cap. 11. vers. 29. *Tollite iugum meum super vos, &c. Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue.* Sed vn-

Lect. Græc. de diuino iugo, siue cruci suauitas? Vnde facilitas? Sanè ipsamet Græca vox, qua iugum ibi significatur omninò indicat: nam vt hoc eodem lib. adnotat. 14. num. 1. monuimus æquè significat *iugum*, ac *stateram*. Quip-

Cl. Alex. pe Clemens Alexand. libro 5. Stromatum cùm adduxisset Pythagoricum illud Symbolum. *Stateram non esse transiliendam*, ex his Domini verbis sic confirmat, *Propterea Dominus, tollite inquit iugum meum super vos, quoniam benignum est, & leue.* Vbi non dubium, quin Græcè scribens Clemens vtramque iugi, & stateræ significationem exprimere voluerit. En ergo æquè suaue, ac iustum tributorum *iugum*, quod *statera*, siue cum statera simul sit, quòd videlicet subditorum primùm vires, & facultates ponderet, vt illis æqua lance respondeat, & commensuretur, nec illas vlla ratione superet. Quod planè in priori loco cùm de ferenda cruce disseruit Dominus, omninò etiam indicauit: nimirum qui affirmaturus erat, qui *non sequitur me*, crucem scilicet ferentem, dicturus quidem videbatur, qui non accipit crucem meam: & tamen accurata locutione dicere maluit *Crucem suam*: ne videlicet vna eademque crux, eaque grauis diuersis hominum humeris, quorum alij fortiores, infirmiores, & imbecilliores alij, nullo magnarum, pusillarumque virium discrimine adhibito, sed sua vnicuique crux, proprijs scilicet viribus aptata, librata, atque commensurata imponatur, sic

Leo. Mag. id Magno Leone adnotante serm. 9. de Quadragesima vbi præfatis Domini verbis adductis subijcit. *Sicut ergo totius est corporis piè viuere, ita totius est temporis crucem ferre: quæ meritò ferri vnicuique suadetur, quia proprijs modis atque mensuris ab vnoquoque toleratur.* Pulchrè, *proprijs modis, atque mensuris*, qui videlicet singulorum viribus respondeant, atq; commensurentur.

2 Iam verò cùm statera iustitiæ sit symbolum, eamque adumbret, haud difficilè videris, ab hac tributorum cum populi humeris, ac viribus collatione, & commensuratione, illorum honestatem, & æquitatem, siue *cautam exactionem* fore desumendam. Hæc omninò ex S. Thom. 2. 2. quæst. 63. art. 4. elicientibus, atque firmanti-

S. Thom. bus Theologis, signatè verò P. Francisco Suarez. libro 5 de legibus ca. 16. *ad forma, & materia legum tributorum*, his verbis, quæ præfatis S. Leonis mirè consonant

P. Suarez. *Præter proportionem inter quantitatem totius tributi, & causam eius, seruanda est proportio tributi ad personas, quibus imponitur, & hæc vocatur forma tributi, pertinetque ad iustitiam distributiuam respectu communitatis, sed redundat in commutatiuam respectu singulorum. Non est enim iustum, vt omnes æqualiter soluant, sed iuxta facultatem, & conditionem vniuscuiusq; plus enim à diuite, quam à paupere exigendum est cæteris paribus.* Ex quibus statim sic infert. *Vnde fit vt iuxta proportionem quam personæ inter se seruant quoad facultatem, seu conditiones alias requisitas ad tributum, seruanda sit proportio inter eas in impositione tributi, & hæc est proportio distributiuæ iustitiæ. Est autem talis proportio necessaria, vt à nullo subdito plus exigatur, quàm iustè possit, et debeat contribuere, & quoad hoc resultat æqualitas commutatiuæ iustitiæ.* Hæc ille, à quibus nec latum vnguem discessi-

A se videris Regem Theodoricum dum apud Cassiod. li. 5. epist. 24. Seuerianum tributis exigendis, & legitimè designandis præficiens, eum sic instituit: *Atq; ideò prudentia qua notus es, vniuersum possessorem considerata iustitia te iubemus inspicere, et æqualitatem tributi hac ratione moderari, vt quæ sub alijs facta est, omnium redemptione cassata pro possessionum atq; hominum qualitate asses publicus imponatur.* *Cassiodor.* Vides vt legitima tributa iusta statera librentur eum possessionibus, siue facultatibus, humerorum scilicet viribus aptantur, & commensurantur: Pergit verò Rex, & iustitiæ opus id esse sic adstruit: *Sic enim & iustitia perficitur, & vires nostrorum prouincialium subleuantur*: ac si dixerit, tunc ad iustitiæ normam exigi tributa, cùm subditorum vires velut in statera ponderantur. Porrò hinc fieri, vt illa non grauatè, sed libenter pendantur, pulchrè idemmet Rex hunc in modum adstruit lib. 1. epist. 3. Nullus enim grauamen offert, quod ab æquitate persoluit. Quidquid ex ordine tri-

B buitur, dispendium non putatur.

3 En qua ratione Roboami iugum graue subditis videretur. Ad quem sanè modum Isaias superbum Nabuchodonosoris regnum immaniaque tributa, quæ lassi, atque attriti suorum humeri ferre non potuerunt, bellissima ingentis simulachri ærei imagine, quod tantæ ad sportandum molis esset, vt humanas vires vsque ad lassitudinem fatigarit, & fregerit, sic ad viuum delineauit *Isai. 46. 1.* cap. 46. 1. *Confractus est Bel, contritus est Nabo: facta sunt simulachra eorum bestijs, & iumentis, onera vestra graui pondere vsque ad lassitudinem.* Obserua illud dicendi modum, *facta sunt simulachra eorum bestijs*, qui etsi ab expositoribus difficilis, & impeditus videatur, eaque ratione varios explicatus habeat: ex præfata tamen iugi similitudine quam persequimur, facilem, & expeditum sensum accipit, vt eo indicetur grauissimum onus, cui humanæ vires impares sint, Nimirum cùm si-

C mulachra illa vna ex parte ab hominibus gestari deberent, ex altera colossorum instar tam enormis essent magnitudinis, vt eorum humeros frangerent, & idcircò portari non possent, elegantissimè *facta bestijs* dicuntur, quòd earum viribus potiùs quam humanis æquarentur; nempè onera quæ hominum humeri portare non valent, bestiarum dorsis imponuntur. Et tributorum iugum non liberorum, nec subditorum viribus æquum, *graui pondere vsque ad lassitudinem*, quod ipsorum humeri ferre nequeant: *imponendo enim grauiora onera* (verba sunt Ferdinandi Diaconi Carthaginensis in *Ferdinand.* Christiani militis Pædagogo ad Regimini Regula 3.) *succumbere faciunt populos fatigatos, nec relinquunt successoribus suis præter luctus, & lachrymas.* Ad eum sanè *Ambros.* modum quo Valentinianus apud Ambrosium dicebat: *Præterita non queunt soluere, noua poterunt sustinere?* Et Imperator Tiber. quamuis ferreus ipse alio qui, & immitis: *Ne prouinciæ nouis oneribus turbarentur, vtque*

D *vetera sine auaritia, aut crudelitate magistratuum tolerarent, prouidebat*: apud Cornel. Tacit. lib. 4. Annalium. *Cor. Tac.*

4 Quo sanè pulchrè referas per allegoriam vetus *Deut. 22. 9* Domini præceptum apud Deut. 22. 9. *Non seres vineam tuam altero semine*: siue vt est in fonte Hebræos: *Non seres vineam tuam diuersis generibus rerum*; vbi dum ex sententia Theodoreti, & aliorum Patrum nimiæ auiditati colonorum Dominus occurrit, qui vt duplicatos prouentus ex terra suscipiant, eam tandem exhaustam, & exinanitam reddunt; simul Principes admonet, ne subditos tributorum iugo sic premant, vt eos ad extremam inopiam redigant: hæc monita pulchrè inter se committente, & componente Philone lib. de creatione Principis: nam cùm hanc inter alias huius præcepti rationem attulisset *Ne bonus ager prematur onere grauissimo vexatus, vel serentium, plantantiumq; operis in orbem re-* *Philo.* *deuntibus, vel duplicata feracitate fructuum. Satis enim est, si Dominus ex suo prædio tributum exigat annuum, sicut Rex à sua ditione*; eam Principi sic adaptat. *Qui verò plura tributa conatur imponere subditis, non facit officium Principis, sed auari, & pugnantis cum naturæ legibus,* Deinde verò in vtramque rem ita pergit. *Quapropter quicumq; colonus nimis ad rem attentus inter arbusta seminat, potest obiurgari his verbis legislatoris, cur fatuor es Regi*

bus,

bus, ciuitates, regionesque debellantibus: illi prospicientes futuro tempori, suis parcunt prouincialibus, contenti vno tributo anno, ne subsellos eiti redigant ad extremam inopiam: Vos autem cùm ex eodem fundo colligatis in vere hordeum, atque triticum, in æstate fructus arborum duplici cum tributo grauatum opprimitis, fieri non potest, quin exhaustus deficiat, quemadmodum athletam, cui respirare non datur, ac vires colligere, vt certamen redintegret. Aurea sanè verba, quæ vt auaros colonos duplicatis fructibus terram exhaurientes pugnant, ita Principes admonent, ne immoderatis tributorum exactionibus subditos vexent, sed eis tamquam athletæ prudenter donent spatium respirandi, & vires colligendi, vt denuo ad certamen redire possint.

5 Enim verò cùm ea Principes potissimù de causa à suis subditis vectigalia exigant, vt eos ab hostium incursibus defendant, incolumesque ac florentes conseruent, eum omninò modum, quem in suis protegendis, atque muniendis Summus Dominus seruat, imitari, atque obseruare debent: sic etenim ipse populo suo fugerebat Exod. 19. 4. *Vos ipsi vidistis quæ fecerim Aegyptiis, quomodo portauerim vos super alas aquilarum, & assumpserim mihi*: siue, vt LXX. sumptam ab aquila imaginem aperientes reponunt: *Et assumpsi vos tanquàm super alas aquilarum*: vbi cùm Dominus de Israelitarú ex Ægypto eductione verba faciat, asseratque non alio quam paterno affectu eorum se tutelam suscepisse, merito ambigitur, cur aquilæ, quæ feuetior mater esse perhibetur, signatè comparari voluerit? Sed ad manum est ex natura aquilæ responsio, quippe quæ vt pullorum incolumitati consulat cautioribus consiliis, quàm aliæ aues vtitur. Nam præterquàm quòd altiùs volans sese quasi clypeú opponit pro pullis suis, quin à sagittarum ictibus lædi queant: sic id ob obseruante R. Salomone. *Cùm enim nulla auis altius ipsa volet, propterea collocat pullos suos in alis suis, cogitans, satius est, vt in me penetret iaculum quàm in pullos meos*. Illos etiam præter aliarum auium morem non vnguibus, sed dorso aduehit, ne videlicet tenelli, & implumes pulli ab acutioribus vnguibus pungantur, & male habeant, ita ad ea Exodi verba adnotante Lippomano in Catena hunc in modum. *Commemorat se portasse quasi in humeris eum populum, & baiulasse ex Aegypto more aquilarum gestantium dorso, & alis pullos suos præter morem aliarum auium, quæ illos vnguibus quò volunt portant*. Planè vt documento Principibus sit: ne dum subditos tuendos, & protegendos suscipiunt, adeò inhumanè cum illis se gerant, vt plus periculi, & iacturæ ab ipsis, quàm ab hoste timeri possit, imò potiùs præsidia, id est vectigalia, quæ pro præsidiis exigunt, tenuitati subditorum commensurari curent. Quo quidem opportunè retulit Gregor. Nazianz. præfata orat. ad Iulianum tributorum exactorem, tempus, quo bonus Dominus nasci dignatus est, cùm videlicet: *Exijt edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis*. Luc. 2. 1. vt iam homo, & hominum socius tribulatione, & tributorum solutione effectus, Principes vectigalia hominibus imponentes admoneret qua ipsos moderatione vti æquum fuerit, cùm à Deo homine, imò verò ab inferente tributa exigunt: etenim ipsomet disertissimè affirmante. *Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis*. Matt. 25. vers. 40. Sed Gregorium audire operæpretium fuerit; *Ipse quoque saluator describentis tempore nascitur: exijt enim* inquit *edictum à Cæsare Augusto, &c. & quidem describebatur: cum Christo describis, cum Christo tributum expendis, cum capite censurum facis, cum verbo rationem subducis. Nunc Christus tibi nascitur, & Deus est, & homo efficitur, & cum hominibus conuersatur. Et quidem vt descriptores pudore quodam afficiat, tum demum commouent, carnem assumit, & cum hominibus versatur*. Obserua illa, *vt descriptores pudore afficiat*: nam si sapiunt, non possint non pudefieri, si paruulo eadem atque giganti onera se imposuisse obseruent: nec non & hæc *tum demum commoueat, carnem assumit*: ecquis enim Princeps non commoueatur vt moderatissimè cum iis agat in quibus ipse Deus puer factus est, quique in illis tributa pendit?

Velasquez in Psalm. centesimum.

Exo. 19. 4. LXX.

R. Salom.

Lippomã.

Nazian.

Luc. 2. 1.

Matt. 25. 40.

5 Altè quidem hæc regio animo imbiberat Rex Theodoricus, qui apud Cassiodorum lib. 2. epist. 25. in vectigalium exactores, à quibus potiùs, quàm à Principibus tributa grauia redduntur, grauiter excandescens aiebat. *Detestamur miseros premi, commouemur & non querentium malis, velociusque nd nos peruenit quod dissimulatio patientis abscondit. Meritò quaque cunctorum vos respiciunt auido ore lesiones. Dum illud pietatis nostræ perire credimus, quod per mediocrium damna sentimus*. Ita ille pulchrè quidem vna fidelia duos parietes dealbans, dum Regibus benignitatem in exigendis tributis, & subditis in illis exoluendis patientiam suadet: obserua egregias illas, & verè regias voces. *Detestamur miseros premi, commouemur, & non querentium malis*. Adeò enim subditos suos tributis premi nolebat inclytus ille Rex, vt quæsito verbo id *detestaretur* tamquam extremum malum, & rem execrandam, atque pestiferam, cum iis enim adiunctis hoc verbum coniungi à M. Tullio solet. Et quidem meritò *dum illud pietatis (inquit) nostræ perire sentimus, &c.* quid enim Principi charius, pretiosius pietate io suos fuerit? Vnde rursum idémet Princeps eodem lib. epist. 37. eodem regio sensu dicebat. *Opes nostras cupimus thesauro pietatis augeri, execrantes commodum, quæ nobis vexatorum fuerint calamitatibus adquisita, molestum est illatæ nostræ clementiæ, quæ defletur*. Benè omninò *molesta*: quomodo enim bono Principi molestæ non sint suorum lachrymæ, qui illis exsiccandis natus est? Vnde quidem Ferrand. Diaconus Reginum Comitem post præfata verba sic monebat. *Nolo te illis similem reperiri, si prodesse diligis, non præesse. Praesta aliquid dignum memoria quod recordetur posteritas, & temporum tuorum nulla nascatur obliuio. Da operam diuites relinquere, quos inueneris pauperes*.

6 Audiuit hæc, & obaudiuit clarissimus moribus, & imperij gloria Rex noster Henricus III. (cuius vestigia inclyti ipsius successores gloriosè, atque feliciter premunt) qui vt inter multa alia præstaret aliquid dignum memoria, quod recordaretur posteritas quin temporú suorum nulla nasceretur obliuio, consiliariis aliquando suadentibus noua subditis vectigalia imponere, vt imminentibus hostium armis potentiùs occurreret, omninò negauit se facturum ingenti ore diuinam illam vocem æternum duraturam subiciens. *Populi mei ego execrationes ampliùs quàm hostium arma formido*. O voces verè regias, verè sapientes, quibus non tantùm populo suo, sed sibi etiam ipsi suisque fortunis prudentissimus Rex prospiciebat, minimè quidem nescius, *in facie maledictionis* lugere terram, & aresieri arua deserti Ieremię 23. 10 pecuniis scilicet acerbè conquisitis (quod à Corn. Tacito lib 3. histor. monetur) plus inuidiæ Principibus quàm vsuum addi: nec lugere solùm terram, sed deuorari, atque consumi. Oraculo cla nante *maledictio vorabit terram*: Isaiæ 24. 6. Cui sententię tum Basilius Imperator in exhortatione ad Leonem filium, tú Gregor Nazianz. opportunissimè loquuntur: sic enim Imperator cap. 14. *Pecunia enim si iniustè colligitur, possidenti multum affert emolumenti, & neruos imperio addit. Quæ verò ex lachrymis subditorum atque ex iniquitate corrasa fuerit, etiam iustè collectam dissipabit*. Quippe vt tunc Principes subditorum bonis velut tinea est, ita & subditorum lacrymæ Principum fortunis eadem tinea, & rubigo fuerint. Audi Nazianz. præfata orat. 9. ad Iulianum tributorum exactorem. *Ne diuitias nostras cum aliorum lachrymis misceamus, à quibus tanquam a tinea ac rubigine consumentur, aut vt Scripturæ verbo vtar, euanescent*. Quę Gregorij verba optimè illustrat eius Scholiastes Nicetas ex illis Iob. 20. *Diuitias quas congregauit euomet* hunc ad modum. *Vt enim qui noxium aliquem cibum sumpsit, vnà cum eo probos etiam euomit: sic qui iniquè congerendis opibus studet, non solùm ipsas, sed etiam, quas prius iure possidebat, plerumque amittit*. Sed de his plura nos to. 2. in ep. ad Philip. c. 2. 27. adn. tat. 1.

7 Nec illud facilè prætereundum de quo velut in transitu subditos Theodoricus sapienter admonuit, sicue laudauit, nempè ab illis tributa patienter, & absque querelis persolui. *Commouemur (inquit) non querentium malis: velociusque ad nos peruenit quod dissimulatio patientis*

Cassiod.

M. Tull.

Ferrand.

Marian lib 19. c. 14

Ier. 23. 10. Corn. Tac

Isai. 24. 6. Nazianz.

Basil. Imp. Nicetas.

patientis abscondit. Vt quemadmodum bonum Regem adstituit, qui vt populo indulgeat, minimè expectat, oneri cedentem eum videre, ita subditos instruat onera non modò patienter ferentes, sed etiam fortiter dissimulantes, pulchrè videlicet inter se Regia benignitate, & subditi obedientia contendentibus, illa, vt commoueatur non querentium malis hæc vt illa patienter dissimulet, imò & abscondat, vt Principi suo obsequatur. Et verò illud omninò subditis ingerere est operæpretium, quod Theologi, & cæteri Scriptores censent, valdè anceps atque periculosum esse tributa à Principe iusto imposita damnare, cùm nequeant populis æquè ac Principi causæ, & rationes innotescere, quas sæpè sæpius occultas esse interest. Qua sanè de re vt multi multa dixerint, omnium opportunissimè videntur locuti PP. Franciscus Suarez, & Ioannes de Salas, dum hac de re ex professo, & accuratissimè egerunt, sic enim

P. Suarez. prior præfato tractatu de legib. lib. 5. cap. 18. num. 25. sub titulo de praxi in soluendis tributis. *In primis nunquam debet quis excusari ab omnibus tributis soluendis, nisi tanta sit paupertas, vt impotentia excuset. Regulariter verò obligatio pendendi tributum Principi, adeò naturalis est, & per se orta ex ratione iustitiæ, vt non possit quis omninò excusari propter apparentem iniustitiam, aut nimium grauamen tributorum. Nam etsi aliqua essent iniusta, alia erunt iusta, & in cumulo tributorum semper includitur illa generalis ratio contribuendi ad dandum Principi iustum stipendium, & auxilium ad publicas expensas sustinendas*. Hæc Suarez ibi, & alia non minus opportuna. Quæ plus plus diffundit

P. Salas. P. Salas in libro de legibus tract. 14. disput. 5. sect. 10. his verbis. *Difficillimum autem est iudicare, iniustum esse tributum à legitimo Principe subditis non exemptis, quia non possunt priuati omnes iudicare de causa, quæ Principem mouit ad imponendum tributum; sæpè enim est occulta, & iusta: sæpè etiam videri potest cessasse, quia temporaria erat, & nihilominus tributum non statim est iniustum, vel quia alia causa exorta est, vel quia Princeps aliquibus actionibus vel oneribus vexatus cogitur cessare ab vno opere, vt aliquod magis vrgens efficiatur. Deinde ex defectu solius distributionis difficile est damnare tributum, tum quia vix constare potest de forma distribuendo, quando tributum in aliqua materia simpliciter imponitur, & accidentarium est ad illis vendi, aut emi: tum etiam, quia si quid maioris oneris redundet in quasdam personas ex aliquo tributo, solet per alia compensari, vt augendo pretium aliarum rerum. Vnde sola incertitudo causæ, & aliarum conditionum ad iustitiam tributi requisitarum non satis est, vt cesset obligatio soluendi tributum, quia cognitio horum non pertinet ad personas omnes particulares, & Princeps qui habet prudentiam vniuersalem multis iustis rationibus moueri potest, quæ non faciè possunt subditis innotescere*. Vnde concludit, in dubio pro Principe præsumi debere. Planè vt hic non importunè locum habeat quod M. Terentius Tiberio Imperatori suggerebat apud Cornelium Tacitum libro 6. Annalium. *Tibi summum rerum iudicium Dij dederunt, nobis obsequij gloria relicta est*.

Ad eadem verba.

Principem sibiipsi maximè consulere, cùm subditorum vtilitati prospiciens, in tributorum exactionem temperanter, ac moderatè se gerit.

ADNOTATIO XVII.

1 Enimuero Principem subditorum incolumitati, commodis, ac rebus familiaribus, siue diuitijs prospicientem, eodem simul ductu sibimet maximè consulere, suisque opibus, atque Thesauris omninò prospicere, constans omnium sapientium sententia fert, sicuti & perpetua experientia suadet, non aliundè quàm à subditorum copia regios fore Thesauros pensitandos. Sanè nec populo exhausto, atque exinanito locuples, & affluens Princeps esse poterit, nec ipsum

A subditis florentibus, & locupletibus, pauperem vlla ratione aut euentu dixeris. Non enim Rex; & populus sic se habent, velut in libra lances, quarum vna grauis pondere alteram attollit, & quò plenior, illa exilior, & manior est; imò verò eadem omninò vtriusque mensura est, quæ à populi quidem opibus, & copia sumenda fuerit, vt Regem populum suum exhaurire, idem omninò sit, ac seipsum, & regios Thesauros absumere, & exinanire, id quod pulcherrima imagine rubi ardentis, & incombusti Moysi à Deo in exemplum ostensa adumbratur: sic namque Exodi 3. 2. *Apparuitque ei Dominus in flamma ignis de medio rubi: et videbat quod rubus arderet, et non combureretur*. Quod à Philone sic dilucidè illustratur lib. 1. de vita Moysis. *Rubus ibi erat frutex spinosus et inualidus: is nemine ignem admouente subito incensus est, correptusque totus à radicibus vsque ad cacumen, flamma in morem fontis scatente, manebatque integer, & illæsus, quasi non esset incendij materia sed ipse ab igne aleretur*: & post pauca: *ille verò rubus ignis voraci natura non absumebatur, quin etiam conseruabatur, qualis antea fuerat permanens, adeoque nihil amittens, vt innotesceret etiam magis*: Hæc Philo. Quæ Exod. 3. 2.

B vt nostro instituto facilè aptaueris, sub ignis imagine, Deum qui *ignis consumens* dicitur, Deuteron. 4. 24. sub Deut. 4. 24. rubi incombusti vmbra populum, vt omnes penè Interpretes volunt, accipe, vt sensus fuerit, Deum, cui ipsa benignitas, & bonitas est, non aliter quàm ad instar mirabilis illius ignis viuere: etenim vt is sic rubo illo alebatur & ad lucendum, & ardendum fomentum accipiebat, vt ipsum minimè absumeret: tamdiu inibi duraturus, quamdiu rubus illæsus subsisteret, eo quippe combusto, ipsum quoque ignem dissipatum iri necesse erat: quippe *cùm defecerint ligna, extinguetur ignis*. Prou. 26. 20. Prou. 26. 20. ita Dei vitam nostræ vitæ, atque saluti quodammodo inniti, atque ab ea pendere, & fomenta siue nutrimenta sibi accipere, vt ea imagine Moysi obiecta,

C illum, qui populi Dux & Princeps erat futurus, & in eo Reges omnes admoneret, ipsorum splendorem & magnitudinem, subditorum incolumitati & saluti omninò inniti, atque ea subsistere, & tamdiù magnos, & potentes futuros, quamdiù populus ab ipsis non fuerit absumptus, sed integer, atque illæsus perseuerauerit, quasi non sit incendij materia, sed ipse ab igne alatur, & conseruetur, tantumque de proprio splendore, atque magnitudine detracturos, quantum subiecta sibi ligna, subditos scilicet populos, absumpserint. Nam *cùm defecerint ligna, tunc extinguetur ignis*. Quod sanè omninò ob oculos habuisse dixeris Regem Theodoricum, cùm Fausto Præposito rescribens apud Cassiodor. lib. 4 variar. Cassiod. epist. 38. cùm dixisset. *Cùm omnes Reipub. nostræ partes æquabiliter desideremus augeri, crementa tamen fiscalium tributorum iustissimo sunt pensanda iudicio, quia sermentum imminutio est hunc illationis accessio, quantumque pars illa proficit, tantum se hæc à firmitate subducit*: Subijcit magno iudicio. *Sed a nobis qui fisci vtilitatem stabili volumus diuturnitate consistere, excludenda est dispendiosa semper enormitas. Ne augmento suo*

D *tumens summa deficiat, incipiatque magis deesse, quia immaniter visa est accreuisse*. Sic ille sapientissimè, & ad præsens institutum, & imaginem opportunissimè. Sanè quasi ignem ligna consumere, perinde ac seipsum absumere fuerit: & Regem populum exhaurire semetipsum exinanire sit, Rege nostro Alfonso *el sabo*, peculiari rescripto id declarante: sic enim Rex Alf. ille lege 14. titul. 5. part. 2. *el mejor tesoro que el Rey ha, è el que mas tarde se pierde, es el pueblo quando es bien guardado*. Ergo is sibi, suisque fortunis Princeps maximè consulit, qui populo prospicit; is verè & splendidè imperat, qui locupletibus imperat. Nam *diuitijs Regni Dominus* (vt sapienter scripsit Franciscus Petrarcha ad Senescallum Siciliæ) *inops esse non potest*, is imperio fraudatur, cui pauper & egens populus subest. Sed enim ea omnia quæ hucusque diximus: adeò opportunè egregius Imperator Basilius in præceptis ad Basil. Imp. Leonem filium firmauit, vt penè ipsamet imagine ignis seipsum absumentis vsus fuerit, etenim ille capit. 27. cùm dixisset: *Rem autem publicam optimè administrabis*,

strabis, si pecuniæ publicæ curam diligenter habebit, eique A iustis rationibus colligendæ studueris, non ex oppressione, vel ex lachrymis subditorum corradendæ: hanc statim ignis similitudinem, sic apponit. *Ignisque non ita celeriter paleam consumit, vt malè & iniustè coacta opes, etiam iure partas in perniciem secum abducunt.*

2 Ambigat forte nonnemo, quid sibi voluerit Dominus cùm in parabola debitoris decem millium talentorum: Deum tam ingens debitum liberaliter remittentē Mat. 18. 24. facit? Sic enim ibi Matth. 18. 24. *Et cùm cœpisset rationē ponere, oblatus est ei vnus, qui debebat ei decem millia talenta. Cùm autem non haberet, vnde redderet, iussit eum Dominus eius venundari, & vxorem eius & filios, & omnia quæ habebat, & reddi. Procidens autem seruus ille orabat eum dicens: Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi. Misertus autem Dominus serui illius, dimisit eum, & debitum dimisit illi.* Vides immensam benignitatem? Dixerim id liberalitatem, an prodigalitatem? cùm illa suum etiam modum, atque rationem habeat, hæc nullis circumscripta terminis, sine modo, sine Ambros. ratione? Scitè enim Ambrosius lib. 2. offic cap. 16. *Modus liberalitatis tenendus est, vt quod benè facis id quotidie facere possis ne subtrahas necessitati, quod indulseris Seneca. effusioni.* Nec aliter Seneca huius rei apprimè gnarus lib. 4. de Benefic. cap. 10. monuit. *Nihil enim sine ratione faciendum est, non est autem beneficium, nisi quod ratione datur, quoniam ratio omnis honesti comes est,* &c. *Turpissimum damni genus est inconsulta donatio.* Quæ autem enormior, aut immensior donatio, quam ea quæ decem millia talenta proijcit, dici, aut excogitari queat? Ego verò contra puto, adeò hæc dum in Deo, & in Principe considerantur ad prodigalitatem, & effusionem nō esse referenda, vt auaritiam potius quodammodo sapere videantur, quasi hic signatè id locum habeat, quod Val. Max. alibi idem Seneca dixit, *ne prodigum quidem liberamus* lib. 4. de benef. cap. 27. Quando enim Deum? quando Principem ditiorem, locupletiorem que considereš, quā cum diuitibus, & locupletibus hominibus imperat? quippe a diuites, & rerum copia subditorum numerus augetur, & crescit. Vnde sapienter Marcus ille Curius apud Valerium Maxim. lib. 4 legatis Samnitensium magnum auri pondus ei offerentibus, non sine risu respondit: *Superuacuè, ne dicam ineptè, aurum obtulistis. Dicite Samnitibus M. Curium malle locupletibus imperare quam ipsum fieri locupletem.* Quando verò Regis res angustiores, & infirmiores redditis, quam cùm *populus eius gemens, & quærens panem?* Thren. 1. 11. quippe ab egestate, & miseria minuitur populus, sive ad nihilum redigitur, vel relege præfatæ parabolæ partem qua *iussit Dominus seruum venundari, & vxorem eius & filios & omnia quæ habebat.* Nonne hęc in ipsiusmet domini caput omne istud deuoranti recidebant, qui familiam & subditos dissipabat, dicente Salomone: *In multitudine populi dignitas Regis, & in paucitate plebis ignomi-* Prou. 14. 28. *nia Principis* Prouerbiorum 14. 28. Quæ LXX. non si LXX. ne peculiari emphasi sic efferunt. *In multa gente gloria Regis, & in defectu populi contritio Principis.* Plane quasi a plebe multiplicata; aut diminuta regia dignitas, Plato. aut stet, aut cadat. Vnde Plato epist. 1. quę est ad Dionysium, sapienter adstruit, Principes non pecuniarum, sed amicorum defectu perire, ait enim: *Meminisse autem te volo tyrannos plurimos cum tyrannum aliquem pereuntem inducunt, huiusmodi illi voces attribuere. Heu miser pereo multis fultus amicis! Auri vero defectu perijt cum aliquem nullus vnquam finxit Poetarum.* Prudenter ergo, suis rebus attentus Dominus malam eius miseretur & debitum remittere, quam venundari illum, & vxorē eius, & filios, quia vt in *defectu populi* (vt inquit Salomō) potius quam *auri defectu* (vt ait Plato) *Principis contritio, & ignominia* est, ita in subditorum incolumitate tota Regis opulentia vertitur. Sed iam hęc omnia accipe Chrysost. à Chrysostomo hom. de parabola debitoris decem millium talentorum, sic dicente: *Deus autem in remittendo debitis maximè ditescit: nam opulentia Dei, hominum incolumitas est.* Quę Principi omninò aptaueris, cuius vera, & stabilis opulentia subditorum incolumitas est.

3 Sed enim nullibi opportunius, quam in Augustissimo Eucharistię Sacramento ea de re Principes à Domino tam re ipsa, quam quęsitis ijs verbis admonentur. *Sicut misit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrem, & qui manducat me, & ipse viuet propter me.* Ioannis 6. 57. sed vt à re ipsa incipiam, nemo quidem ambigit Ioā. 6. 57. (quod nos multis adstruximus in commentariis in epistola ad Philippenses capite secundo, versu nono, adnotatione quinta, à numero decimo octauo) sic nos in Eucharistia Christum Dominum manducare, vt etiam ab ipso simul manducemur. Sic nobis à nobis adductis dicebat Hieron. epist. 115. *Ipse conuiua, & conuiuium, ipse comedens, & qui comeditur:* & sub ipsius Domini Hieron. persona Augustin. lib. 7. confes. cap. 10. *Cibus sum grandium, cresce, & manducabis me, nec tu me in te mutabis* August. *sicut cibum carnis tuę, sed tu mutaberis in me.* Quò satis accurata locutio, & signatum verbum quo pasci velut Agnus inter lilia dicitur Cant. 2. 16. *dilectus meus mi-* Cant. 2. 16. B *hi, & ego illi, qui pascitur inter lilia.* Vbi Hebræū verbum quę ad actiuam significationem, quasi Sacer sponsus lilia ad victum suum pascat, ac ad passiuam, quasi ipsemet tanquam herba, aut pabulum à suis depascatur, referri posse nemini dubium est; quo aspiciens ad ea verba Bernard. inquit. *At pascens ita, puto nihilominus* Bernard. *pascitur ipse, & quidem scit, quibus libenter vescatur, profectibus nostris.* Et post nonnulla, *Nolite mirari hoc, & manducat nos, & manducatur à nobis.* En ergo optimi Principis imaginem, eques suorum rebus ac suis (si suis æquè ac suorum bonus Princeps attentus esse potest) cōsulentem; nimirum ipse à suis subditis necessariā ratione alendus, ac nutriendus, & debitis tanto fastigio splēdoribus illustrandus est: at ea ratione, & modo, vt eos ipse à quibus alitur simul sustentet, ac nutriat quin rerū suarum imminutionem, ac iacturam patiantur, nam vt *boni pastoris est pecus detondere, non deglubire*; ita infe- C licis, & in exitū ruentis erit, pecus à quo ipse victū accipit, deglubere, atque omninò deuorare: assumpto quippe pecore, & arbore radicitus excerpta, quæ pastori, aut olitori fructus, vitulusue spes superstīt? Vnde notanter Dominus nobis apud Ioannem vers. 56. præmiserat. *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo.* Innuens, easdem Principis, & subditi sese inuicem maducantium, sese inuicem alentium leges esse, vt quemadmodum Dominus quamuis à suis manducatur, inconsumptus, & imminutus manet ijque quos ipse pascit, & in seipsum traijcit, robustiores, & illæsi, imò potius fortiores, & florentiores permanent; ita subditi à Principe nulla ratione imminuantur, neque absumantur, quò ipsi semper duraturus victus, & splendor sit. Quam ad rem opportunissimè locutus est, Latinius Pacatus in Panegyrico ad Theodosium his verbis. Lat. Paca. *Nullam maiorem crediderim esse Principum felicitatem quam fecisse felicem. Itaque Imperatoris propriam maie-* D *statem æstimanti non tam illud suum videri debet, quod abstulit, quam quod dedit.* Subdit eandem rationem, quam persequimur. *Nam cum intra ipsum voluantur omnia, & vt ille, qui cuncta ambit, Oceanus, quas suggerit aquas terris, recipit è terris, ita quidquid in ciues manat à Principe, redundat in Principem.* Fluminibus vt ait Ecclesiastes c. 1. 7. ad locum *vnde exeunt* reuertentibus, siue subditorum opibus ad Principem denuò re- Eccl. 1. 7. deuntibus: vnde sic pulchrè concludit Pacatus. *Et rei & famæ benè consulit munificus Imperator, lucratur enim gloriam, cum det pecuniam reuersuram.* Vides Principem in suos benignum, sibimet, & suis rebus consulentem?

4 Iam præfata Christi Domini verba: *Sicut misit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrem, & qui manducat me, & ipse viuet propter me:* huic cogitationi omninò concinunt: sed ad ea in primis omninò probanda, & obuijs manibus suscipienda, est observatio Maldonati ad illud, *sicut misit me viuens Pater,* monentis *comparationem non fieri inter missionem, & vitam, aut inter missionem, & manducationem, sed inter vitam, & vitam: quis enim ignorat* (ait ille) *comparationem in rebus eiusdē* Maldon. *generis fieri debere?* Vnde subijcit, eam rationem ex Hebraismo illi imbibito obscuratam, sic facilem Latinitate dona-

donatam reddi: *Sicut Pater qui misit me viuit, & ego viuo propter Patrem, & qui manducat me: & ipse viuet propter me*. Ad quem deinde modum æquè probandum est, quod ex Chrysostomo, Theophylacto, & alijs Patribus addit, non vnam ijs verbis, sed duplicem comparationem subesse, alteram *sicut Pater qui me misit, viuit ita ego propter ipsum viuo*: alteram, *sicut ego viuo, ita qui manducat meam carnem propter me viuit*. Iam verò illud omninò videndum quid sit? *Sicut Pater viuit, ita ego propter ipsum viuo*. Num Dei Filius secundum diuinam naturam à Patre viuit per participationem vitę eius sicut nos qui *in ipso viuimus, mouemur, & sumus*? Apagè cum ipse (vt egregiè inibi Cyrillus, & Ammonius adnotarunt) non solum viuens, sed vita sit: eomet dicente, *Ego sum via, veritas, & vita*, Ioann. 14.6. sed ea omninò ratione propter Patrem viuit, qua ab eo per æternam generationem acceperit, vt per se viuat, & vita sit, ideò vt vna Patris, & Filij natura, ita, ita vna Patris, & Filij vita est: & vt Pater sine Filio non est: ita nec viuere potest. Hęc iam Theologicè dicta, moraliter, & accomodatè secundæ illi comparationi, qua & Christus, qui ipsum manducat, viuere dicuntur, suo etiam modo a planda sunt: vt sicut Hieronymus dicebat. *Ipse conuiua & conuiuium, ipse comedens, & comeditur*. Et vt dicebat Bernardus: *Pascens nos, & qui pascitur à nobis*: dum ipse nimirum *libenter vescitur profectibus nostris*: vt tanta sit Domini benignitas, vt de eo quodammodo dici possit, vitam cum nostra suam adeò connexam, siue coniunctā habere, vt nostra salute, incolumitate, atque profectu alatur, & viuat: atque hic sit sensus ei sententię, siue cōparationi subintellectæ? *Sicut ego viuo, ita & qui manducat me, viuet propter me*. Sed enim iam hic iure ambigas, cur in hac comparatione, quę priori respondebat, in qua signatè, & Patris vitam, & suam in medium adduxit; singillatim vitę suæ non meminit, inquiens, ad eum etiā modum, & ipsum, & eos qui ipsum manducauerit, fore victuros contentus id subintelligendum relinquere, & solius suorum vitæ mentionem faceret? Sanè, vt non obscurè innueret à subditorum vita, atque incolumitate Principis salutem, & vitam dependere: quasi facta mentione vitæ subditorum Princeps necessaria ratione viuere, & florere simul dicatur: nec opus esse aliquid de eius vita singillatim asserere. Ergo vt viuit, alitur, crescit, & augetur, populus, Principem etiam viuere, ditescere, & florere censendum est, vt minuitur, deflorescit, & pauperie vexatur: illum etiam decrescere atque inopia conflictari necesse est. Ita quidem de bono Imperatore Valentiniano noua nunquam tributa imponere volente, vt initio adnot. præced. vidimus, Ambrosius, eum à Iuliano desertore omninò discriminans, inquit. *Ille* (Iulianus) *plurima reperit, & exhausit omnia, iste nihil inuenit, & omnibus abundauit*.

Chrysost.
Theophyl.
Cyril.
Alexand.
Ammon.
Ioan. 14. 6.
B
Hieron.
Ambros.

5 Fauet quidem huic sententię ingens illud miraculum, cùm ad firmandum Regis Ezechię animum timore mortis perculsum, atque in superadditæ vitę signum Solis vmbra in horologio Achaz, Isaia Dominum inuocante, per decem lineas retro conuersa est: sic enim Sacer Scriptor. *Inuocauit itaque Isaias Propheta Dominum, & reduxit vmbram per lineas, quibus iam descenderat in horologio Achaz retrorsum decem gradibus* 4. Reg. 20.11. *Regem scilicet* (inquit Gregorius Nazianz. oratione 19.) *gratia simul, & signo honorant, atque per diei augmentum dierum augmentum confirmans*. Etenim magna quidem inter auctores quæstio fit, an Sol retrorsum redient decem horas: seu potius cùm institutum teneret cursum, vmbra tantum in horologio contra naturam retrouersa sit? valde probabilis ea opinio est, quæ huic posteriori parti faueat, quam Paulus Burgensis ad id loci, & Arias Montanus, & Vatablus in Isaiæ 38. mordicus tenent, & in eam propendet P. Gaspar Sanchez in lib. Reg. quod & prędictis scripturæ verbis magis hæreat, & promissioni Regi factę omninò consonet: nec enim ipsi oblatum est signum retrogradationis Solis, sed vmbræ, dicente Isaia: *Vis vt ascendat vmbra decem lineis, an vt reuertatur totidem gradibus*? Vt nimirum cùm Sol Regis imago sit, vmbrę verò ad significandos subditos, qui ad Regis motum, & exemplum non aliter quam vmbræ ad

4. Reg. 20. 11.
Nazianz.
Burgens.
Montan.
Vatab.
Sanchez.

A Solem se componunt, omninò referantur: hinc manifestum fiat: certum Regiæ vitę argumentum, non tam ab ipso Rege, quam à subditis desumendum: nec ad salutem, & incolumitatem Principis cognoscendam ipsius venam, siue pulsum, sed populi esse tangendum, quod fieri non possit, quin populo ægrotante, & ad interitum ruente Princeps etiam non ęgrotet, & ad mortem eat. Nec ab hac quidem cogitatione fuerit altera illa sententia, quæ in ipsomet Sole retrorsus acto celebre illud prodigium constituit, imo verò peculiarem huic rei epitasim habet, nimirum cum Regi eam optionem circa ipsummet Solis cursum dederit Vates: vt aut ille decem lineis ascenderet, aut retroactus descenderet, ipseque regressum potius quam progressum elegerit, animum quidem suum sic videtur induxisse: quo Sol plus in cœlo ascenderit, eò quidem minor vmbris locus erit, sole enim crescente decrescunt vmbræ, contra verò quantum Sol a cœpto cursu retroactus fuerit, tantum vmbras increscere necesse est: tunc enim.

Maioresque cadunt altis de montibus vmbrę.

Malo ergo vt vitæ meę regiæque fortunę, ac felicitatis certum capiam experimentum vmbrarum, quam Solis, subditorum videlicet, quam meipsius incrementum felicitatemque videre: *Nam diuitis regni Dominus inops esse non potest*: Subditisque florentibus, & felicibus Princeps felicior, & florentior non potest non esse.

6 Sed enim id apertissimè rem hanc demonstrat, quod non semel a Deo Regum siue Maiestas, & splendor, siue certissima clades, & exitium, non in regio, sed in subditorum pallio, siue integro, illæso, siue dilacerato, atque discisso figurata, ac prænuntiata fuerint. Primum enim 1. Reg. 15.28. cum Samuel duris Regi Sauli nuntiatis, conuerso ad eum dorso discedere vellet, C Rexque abeuntis pallium ne recederet violenter arripuisset, eaque contentione pars pallij Samuelis violenta Regis manu *abscissa fuerit*: sic illum Propheta affatus dicitur. *Scidit Dominus regnum Israel a te hodie*. Ad quem etiam modum libro 3. Regum 11. 29. Ahias Propheta, vt denuntiaret Regnum Salomonis ob eius impietatem diuidendum, decemque ab eo tribus auferendas, Ieroboamo, in quem illæ transferendæ erant, *in via opertus pallio nouo occurrit. Apprehendensque Ahias pallium suum nouum, quo opertus erat, scidit in duodecim partes, & ait ad Ieroboam: Tolle tibi decem scissuras: hæc enim dicit Dominus Deus Israel: ecce ego scindam regnū de manu Salomonis*. Vbi nullis ambagibus, nullis inuolucris opertum vides subditorum pallium Principes cooperire, & consouere, & ab eo ipsorum felicitatis, & splendoris indicia fore desumenda, discissamque, & laceratam populi vestem Principis ruinam, atque exitium adumbrare, vt è contrà nouum subditorum pallium D incolumen, atque florentem Regis statum designat: sed ais nonne melius deflorens Principis fortuna in suo ipsius, quam in subditorum pallio indicaretur, sicut mea inopia, in mea nō in vicini veste dignoscitur? Enimuero id tibi qui ad rerum superficiem non ad intimum sensum attēdis videbitur: at Diuinus Spiritus, cui, & causæ & effectus, præsentia simul atq; futura in oculis sunt longè aliter censet, & è subditorum pallio Regiæ fortunæ crisim siue iudicium facit. Vnde quidem vt Adami Principatum imminutum ob peccatum, atq; decurtatum ostenderet: vestes illi è subiectorum sibi animalium pellibus confecit, tantum non dicens: ex denudati, & spoliati subditi pelle vestiris; decisa iam res est. A quo non it emphatica ironia, qua ad ipsum tunc locutus dicitur: sic enim Genes. c. 3. vers. 21. *Fecit quoque Dominus Deus Adę: & vxori eius tunicas pelliceas, & induit eos, & ait: Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est*. Quippe ipse è subditorum pellibus vestitur: nos verò nostris subditis pallio, & indumento, quo operiantur, & consoueantur sumus: hæ enim Dei voces sunt. *Induimini Dominum Iesum Christum*. Ad Roman. cap. 13. 14.

1. Reg. 15. 28.
3. Reg. 11. 29.
Gen. 3. 21.
Ad Rom. 13. 14.

Ad eadem verba.

Nihil esse Principi gloriosius, aut splendidius, quàm si, vt vexato, & afflicte populo compatiatur, splendorem ipse suum contraxerit.

ADNOTATIO XVIII.

1 VEreatur forsitan Princeps, ne sese contrahente, & amplitudinem, ac splendorem suum non circumquaque extendente, atq; explicante, suus etiam maiestatis splendor decusque alia ei ex parte desit, atq; imminuatur, quasi populus ad externam rerum faciem aspiciens, Principum magnitudinem, siue magnificentiam ex ea censere, ac pensitare soleat. Verùm enim verò, contrà omninò se res habet: etenim, vt alibi vidimus, cùm generaliter de modo sumptibus, qui omninò necessarij non sunt, imponendo disseruimus, vt inaniter, atque ridiculè Princeps se magni habendum crediderit apud suos, si nimio luxu immoderato cultu, insano strepitu sese quam maximè ostentet: quis enim magnum credat Principem multo auro, & gemmis ornatum, siue etiam oneratum, & exquisitis cibis stomachum implentem, ac numerosissimam familiam alentem? cùm norint omnes, aut tantum ei esse, quantum vult, aut potiùs in eo splendore nihil aliud, quàm calamitatem, sudorem, & sanguinem suorum ostentare suo dispendio eum alentium luxum: ita maximus, & summo in honore apud omnes habebitur, si ipse ne suos grauet, siue etiam vt fessis eorum rebus subueniat, splendorem suum contrahat: & suos sumptus pro Regni sui viribus temperet atque moderetur. Etenim si Magno
Seneca. Alexandro Oceani vincula perstringere tentanti Abutius Sylus apud M. Senecam suasoriar. libro primo prudentissimè aiebat. *Modum magnitudini facere debes, cum fortuna non facit. Magni pectoris est inter secunda moderatio:* & indidem eidem Fabianus. *Illa demum est magna felicitas, quæ arbitrio suo constitit:* quā potiori iure magni pectoris erit Principem magnitudini suæ modum facere, cùm fortuna rebus suorum facit, siue etiam ne faciat? Quàm splendidè! quàm gloriosè felicitatem suo arbitrio consistere faciet, & splendorem tantisper implicabit, atque imminuet, vt subditorum felicitatem plus explicet, atque adaugeat.

2 Hęc quidem sic omninò se habere, æquè à Christi Domini gloria, atque splendore, ac ab ipsius exemplis planè nouimus. Nimirùm ipse consummato mortalitatis suæ curriculo sic à nobis discedere, vt simul nobiscum ad auxilium, ad victum, ac delicias, & ad omnes denique vsus nostros, *vsque ad consummationem sæculi* esse Matth. 28. 20. suam apud nos Regiam, & tam
Matt. 28. 20. diuino Principe dignum palatium figere, & statuere
Isai. 32. 9. voluerit. Quo sanè sensu prędixerat Isaias 32. 9. *Deus cuius ignis est in Sion, & caminus in Hierusalem:* quòd sese nobis per augustissimum Euchanstię Sacramentum pręsentem exhibens, noster sit conciuis, & contubernalis, qui apud nos commodum, & gratum habeat domicilium. (Hispani Interpretes, inter quos P. Gaspar
P. Sanch. Sanchez Hispana locutione Valentini exprimunt, ac si dixerit: *Tiene entre nosotros ca a y hogar.*) Sed enim Aulam hic sibi extructurus, quæ vt ad nostrum perfugium, atque delicias, ita ad sui honoris ornamentum, laudis insignia, & monumentum gloriæ esset, sumptus quidem, & materiam fabricæ construendæ à nobis iure exegit, atque accepit. Sed quantam quęso, ac qualem? *Accepit* (inquit Matthæus cap. 26. vers. 26.) *Iesus panem, &*
Matt. 26. 26. *benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, & ait. Accipite, & comedite: hoc est corpus meum.* En quid sibi ad Regiam, ad habitaculum, ad sedem a te sumit, frustum videlicet, siue micam panis, vt sub eius speciebus maneat, atque conquiescat. Sed nonne ipse (quod infamis ille vitulus, vt opere fusorio formaretur Deus, à suis cul-
Exod. 32. 4. toribus exegit. Exodi 32. vers. 4.) aureas inaures, & gemmas à nobis posset accipere, vt sub illis consistens eius circumquaque splendor vibraret? Potuit quidem,

A sed omninò noluit: & duplici sanè de causa. Altera, ne suis grauis aliquo modo esset, dum illos suis rebus, suoque splendore spoliaret atque in arctum, & angustias deduceret. Nimirùm eum ad eum articulum perducta res est, vt Dei Filius ad suum inter nos palatium, sedemque statuendam, aut seipsum contraheret, atque exinaniret, nobis omninò extensis, ac dilatatis, aut è contra, sese inter nos pro sua dignitate, & amplitudine extenderet, atque dilataret, nobis contractis, atque exinanitis, bonus sanè Princeps omninò censuit, multo opportunius, atque expedientius esse, seipsum potiùs in vsus nostros, quam suos subditos ad sui splendorem exinanire, & ad panis micam maiestatem suam quanta quanta est, contrahere. Hęc ad hunc penè modum pensitante
S. Dionysio Alexand. in epistola contra Paulum Samo- Dio. Alex.
satenum, dum sub hoc sensu capit ea Pauli verba ad Philippenses cap. 2. vers. 7. *Qui cùm in forma Dei esset, semetipsum exinaniuit,* sic inquiens. *Deus igitur qui ha-* Philip. 2. 7.
B *bitat in nobis secundùm testamentum, quod disposuit nobiscum, dicens:* Accipite, & diuidite inter vos: hoc nouum testamentum est: hoc facite in meam commemorationem. *Hæc est exinanitio facta ad vsum nostrum, vt possimus capere eum; hoc enim mysterium pertimescendum dicit Sanctus Apostolus.* Quod seipsum exinaniuit. Et post pauca eodem sensu. *Exinaniri vocat Apostolus, capi à nobis mysterium vitæ per manus eius incontaminatas, & incorruptibiles, & diuinas; vt possimus, qui sumus fideles eius, capere eum; & fieri mansio eius, accipientes eum totū.* Obiectua illa. *Hæc est exinanitio facta ad vsum nostrum,* necnon & hæc, *vt possimus fieri mansio eius:* quibus pulchrè astruit Dionysius; Dei Filium non modò ad vsus nostros, nostrosque profectus sese effingere; sed etiam cùm apud nos mansionem suam habere voluit, maluisse semetipsum potiùs exinanire, nostris vsibus, nobisque sese coaptando, nec à nobis, nisi micas, quæ omninò ad subsistendum ne cessariç erant,
C accipiendo, quàm sua maiestate instructum nos coangustare, atque in arctum deducere. O bonum factum!

3 Et verò (si benè æstimas) peculiarem emphasim habet, quod inibi subijcit Dionysius, nempe Dei filium totas potentiæ suæ vires hoc instruxisse, atque ordinasse, vt seipsum pro nostro captu, & vtilitate exinaniret, sub hoc omninò sensu accipiens diuini Psaltis verba apud Lucam cap. 1. vers. 51. *Fecit potentiam in brachio suo:* Luc. 1. 51.
sic namque ille: *Verumtamen qui se exinaniuit Christus Iesus habens in seipso caput Patrem.* Caput enim Christi est Deus 1. ad Corinth. cap. 11. vers. 3. Fecit potentiam 1. Cor. 11.
in brachio suo, & exaltauit humiles, *vt ipsi capiant Al-* vers. 3.
tissimum, & inhabitet in nobis propter suam in homines charitatem, & bonitatem, qua dilexit nos. Pulchrum Principibus exemplum, atque documentum, vt potentiam suam in seipsos, dixerim explicatiùs, aduersus se-
D ipsos, non in suos subditos instruant: eoque illam referant, vt sibiipsis vim quodammodo faciant, non subditis inferant, etsi ipsos potiùs superfluo fastu, ac pompa inutili, quam suos facultatibus, rebusque ad victum, vitamque necessarijs exinanire studeant. Quæ omninò diuina, & admiranda potentia in Principe fuerit: vt ad ea verba, Exodi capite trigesimo quarto versu sexto. Exod. 34.
Dominator Domine Deus misericors pro quibus in le- 6.
ctione Hebræa habetur, *Fortis, pius:* sic optimè pendit
Oleaster. *Expende quod dicitur fortis, pius, ac si dica-* Oleaster.
tur fortis ad pietatem. Sunt quidam homines fortitudine præditi, sed qui eam ad crudelitatem exercent, qui ad hoc solum potentes sunt, vt alios opprimant, &c. Non sic autem Dominus Deus tuus, qui etsi fortis sit ad hostiles acies debellandas, non tamen ad hoc fortis esse vult, sed ad miserias releuandas. Faciat ergo potentiam in brachio suo Dei instar Princeps, non vt subditos suos opprimat, sed vt releuet, atque eo artes suas, consilia, industriam, atque vires referat. Certè regia illa, & sapiens Dauidis sententia fuit, cum ad propositos sibi a Nathan ænigmatis illius laqueos de viro potente. *Qui habebat oues, & boues plurimos valde, & parcens sumere de ouibus, & de bobus suis, vt exhiberet conuiuium peregrino illi, qui vene-* 2. Reg. 12.
rat ad se, tulit ouem viri pauperis. 2. Regum capit. 12. vers. 4.
vers. 4.

vers. 4. Ipse in illos calore iustitiæ se coniiciens, omninò nescius quòd in se causam diceret, clamauit. *Viuit Dominus, quoniam filius mortis est vir qui fecit hoc. Ouem reddet in quadruplum, eo quòd fecerit verbum istud, & non pepercit.* Vbi notanter apud LXX. extrema hæc sic leguntur, *pro eo quòd fecerit verbum istud, & pro eo quòd non pepercerit*: quasi duplex Principi illi imputetur crimen, alterum, quòd ouem iniustè reapsè tulerit, quod commune iniustitię peccatum fuerit. alterum quod misericorditer non pepercerit, id est, tenero affectu erga subditum non commotus, illius dispendia non redemerit: quod singillatim Principem pungit, & inuidiam adducit. Quare compone hæc Dauidis, dum sententiam protulit, verba: *pro eo non pepercerit*, cũ illis, quæ Nathan in accusatione proposuerat: *parcẽs sumere de ouibus suis*: vt dicere videatur Rex: ò præposteram indulgentiam, & commiserationem viri Principis, & peruersum potẽtiæ vsum! qui sibi pepercit, & suis non pepercit: cùm contrà omninò se res habere debuisset: sibi.n. iustè immisericors esset, vt molli affectu suis minimè prospexerit, & eorum rebus magna circumspectione pepercerit.

Ibid. v. 6.

LXX.

4 Sed enim vt melius videris, quàm gloriosè Dominus in mica panis subsistat, obserua quid apud Lucã de purpurato illo diuite sibi omninò indulgente, & parcente, quin pauperi Lazaro aliquando parceret, Lucę c. 16. vers. 19. sic enim ibi. *Erat quidam homo diues, qui induebatur purpura, & bysso, & epulabatur quotidie splendidè: & erat quidam mendicus, nomine Lazarus, qui iacebat ad ianuam eius, vlceribus plenus, cupiens saturari de micis, quæ cadebant de mensa diuitis, & nemo illi dabat.* Pende insanos diuitis sumptus, immoderatam epularum magnificentiam, nimium cultus splendorem potuitne erga se indulgentiùs, & splendidius: erga pauperem verò inhumanius, atque crudelius agere, qui panis micas ei denegabat? sed cur imprimis, ò inhumane, dum Dei amicos pauperes, & vlceribus plenos ob oculos habes tam magnificè, tamque splendidè tegeris? Audi Dominum: *Ecce quos ædificaui, ego destruo: & quos plantaui, ego euello, & vniuersam terram, & tu quæris tibi grandia? Noli quærere.* Deinde qua ratione, ò diues, humanitatis sensum sic exuis, vt eas pauperi micas deneges, quæ necessariò perituræ sunt? nonne meliùs inter egentis, ac esurientis sinum reponentur, quam sparsæ inter famulantium pedes conculcabuntur? Respondet eius nomine Chrysologus, esse quidem id etiã è pompa diuitis, vt multa inaniter spargantur, multa inutiliter pereant, illum verò plus suę pompæ insaniam, quàm pauperi salutem velle. Audi illum sermon. 124. *Spargebatur panis: fundebatur vinum, & quod ad extremam pauperis vitam negabatur, hoc totum diuiti peribat ad pompam.* O vitium mortis *pro eo, quod parcens* sibi, *non pepercit.* Sed ò auctorem vitę, verumque Principem qui adeo suis pepercit, vt sibi non pepercerit, sed semetipsum exinaniuit *ad vsum nostrum*: vt micis panis contentus, totam frumenti adipem nobis delegarit: *adipe frumenti* (inquit Vates Psalm. 147. vers. 3.) *satiat te* Cur enim in Eucharistia non adsit panis substantia; sed nudis accidentibus Christus subsit, nisi vt tibi documento sit? Bonum Dominum secus quidem quàm diuitẽ *cui spargebatur panis, fundebatur vinum*, quàm minimum sibi sumere, vt totum suis relinquat: maiestatemq; ac splendorem suum quammaximè circumscribere, atque frenare, quò nos spatiosiùs agamus, & impinguemur, ac virentibus herbis pascamur.

Luc. 16. v. 19.

Ier. 45. 4.

Chrysol.

Psal. 147. vers. 3.

5 Iam verò Domino, quàm gloriosum, atque magnificum id fuerit Apostolorum Princeps dilucidè nobis aperuit ep. 1. c. 1. 12. vbi de Augustissimo Eucharistię Sacramento verba faciens (vt ipsius discipulus S. Marcus Euangelista in Missa quam composuit in Ecclesia Alexandrina, quæ vsque ad hodiernum diem in vsu Ecclesiæ illius est, interpretatur, & ab eo monet eximius Theologus, fortissimusque hæreticorum malleus Franciscus Turrianus lib. 2. de Eucharistia contra Volanum c. 18. Sic inquit. *Spiritu Sancto misso de cęlo in quem desiderant Angeli prospicere.* Quæ Eucharistiæ sic aptat S. Marcus. *O qui in animam beneficia confers, & eis qui in te submisso animo fiduciam collocant, illa tribuis, in qua Angeli prospicere desiderant.* Sed obserua, quid dixerit Petrus, Angelos in Eucharistiam intentissima auiditate, & desiderio inexplebili prospicere: vbi meritò ambigas, qua ratione Cælestes spiritus, qui in cęlis Dei Filium reuelata facie intuentur, & in excelso gloriæ throno ad Patris dexteram suæ Diuinitatis, & immensæ claritatis radios circumquaque diffundentem, nullo interposito velamine conspiciunt peculiari ipsum auiditate, & nunquam explebili desiderio in Eucharistia videre studeãt, & nouis dilectionis stimulis accendantur? vt Dei Filio ab ipsis inibi conspecto opportuniùs, veriùsque illud aptaueris, quod eodem dicẽdi modo de magno Theodosio aiebat Latinus Pacatus in Panegyrico. *At noster hic omnibus spectandus offertur, nec magis communem hunc diem, atque Solem, quam nostrum Imperatorem videre licet. Qui cum vicinum habeant permissa fastidiũ, numquam iste mirantes explet oculos, magis, magisque visus expetitur: nouum dictu! præsens desideratur.* Nimirum in ipsum Angelos prospicere desiderare, quid aliud fuerit, quam eum adeò mirantes illorum oculos non explere, vt præsens desideretur? Numquid ea sit velatę pulchritudinis vis, atque efficacitas, quæ plus plus accendat? nam *aperta* (inquit alicubi Seneca) *transimus occulta rimamur*: quod non latebat pulcherrimam illam Sabinam Poppęam Neronis coniugem, de qua Tacitus lib. 13. Annalium. *Rarus in publicum egressus, idque velata parte oris, ne satiaret aspectum.* Non equidem abnuerim (quod alibi diffuderim) ea etiam nobiscum ratione Dominum in Eucharistia quodammodo agere, vt constantiore in illum amore rapiamur. *Caues enim* (inquit Petrus Bles. serm. 20. de Assumptione) *ne vilescat amor suus: & quia citius in tędium veniret, si semper pręsens esset: ideò aliquando se subtrahit, aliquando ad tempus recedit, vt dum requiritur absens, teneatur pręsens.* Sed enim fragili nostræ mortalitati, languentique amori id fuerit opportunum: at cœlestibus animis oculatissimisque spiritibus, constantissimis mentibus, qui hæc conueniant? Ergo ad peculiarem quemdam decorem, atque venustatem, siue ad nouum, & incircumscriptum exinanitæ, contractæ, & circumscriptæ diuinę maiestatis splendorem in Eucharistia fuerit id omninò referendum, quasi acutior prospiciendi amandique stimulus super nos spiritus pungat: acrior admirationis vis eorum mentes pulset, splendidior lux ipsorum oculos quodammodo verberet, atque perstringat cum Dei Filium ad nostros vsus plus plus exinanitum intuentur. Quid enim adeò regium? adeò diuinum, & omni admiratione maius fuerit, quam eum, quem cęli cœlorum non capiunt, immensi splendoris sui aciem pro subditorum bono, ita constringere, atque circumscribere, vt indiuisibili puncta contracta, atque circumscripta teneatur? Accendit id quidem Supernas mentes, atque inexplebili desiderio ardentes intueri suspirant, regiam ac diuinam celsitudinem tanta frugalitate agentem, vt quò sui in pascuis spatiosis dilatentur, se se ipsam magis coerceat, ac frenet, regium illud ac diuinum potiùs censentes, vt Princeps pro subditorum bono splendoris sui aciem constringat, quam si vt radios suos vltra terratum orbem extendat, subditorum bona, atque facultates ipse circumscribat.

1. Pet. 1. 12.

S. Marc.

Pacatus.

Seneca.

Cor. Tac.

Petr. Bles.

6 Subsistit quidem inde ea cogitatio, quòd iidemmet Angeli, qui in Dominum in Eucharistia apud Petrum prospicere desiderant, apud Isaiam velata facie pręsenti Numinis Maiestate adstare dicantur, sic. n. c. 6. v. 1. & 2. *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum, & eleuatum. Seraphim stabant super illud sex alæ vni, & sex alæ alteri, duabus velabant faciem eius*, siue vt est in Hebræo apud Pagninum. *Duabus vnusquisque velabat faciem suam*: quę de Augustissimo Eucharistię Sacramento sic capit S. Euphrem homilia de festis diebus. *Angeli mundi cum tremore ministrant, faciemq; obtegentes non audent respicere.* Quod si ambigas, qui vno in loco faciẽ obtegere, in alio desiderare prospicere dicãtur? videntur enim siue locutiones ipsę, siue desideria, & actiones sibi inuicem aduersari. Respondebo, immò verò vtramq; sẽtentiam, ac verba eodem ire, vt equè vtrobique significetur, tam immensam Christi in Eucharistia gloriã, tantamque

Isai. 6. 1. & 2.

Pagnin.

S. Ephr.

tamque exinanitæ maieſtatis claritatem eſſe, vt Ange-
li qui reuelata facie in cęlis ipſum ſpeculantur, tanto hic
iubari impares ſeſe agnoſcant, eaque ratione facies ob-
tegant, nec in illum tam proſpiciant, quàm proſpicere
deſiderent. Planè, vt quo magis ſeipſum pro ſuorum
vtilitate exinaniuit, ſplendoremque ſuum contraxit, eò
illius ſplendor in immenſum extendatur, & creſcat.
7 Quo omninò reuocaueris duplicatum Heliſęo præ
4.Reg.2.9. Helia ſpiritum 4. Reg. cap. 2. 9. *Obſecro vt fiat in me du-*
plex ſpiritus tuus. Etenim cùm PP. & Interpretes dum
egregios hos viros, ſiue in patrandis facinoribus, ſiue
in vitæ ſanctitate pares vident, multa ambigant, multa
reſpondeant, atque meditentur, vt duplicem hunc He-
liſæi ſpiritum explerent; nos ad vitam puero reſtitutam
4. Reg. 4. 34. 4. Reg. 4. 34. non abs re referendum ducimus. At (in-
quis) Helias etiam alium puerum mortuum rediuiuum
3. Reg. 17. 21. parenti reddidit. 3. Reg. 17. 21. Quò ergo maior, ſiue
duplicatus Heliſæi ſpiritus? Planè quòd vt vterque
ſingulos pueros è mortuis excitauerint, alio tamen, &
alio modo alter ab altero ſe geſſerit. Quippe Helias vt
puerum animaret, ſic ſuper illum incubuit, vt nihil de
corporis proceritate remitteret, ſed ſe potiùs ſuper illum
expanderet: ſic enim ibi. *Et expandit ſe atque menſus*
eſt ſuper puerum tribus vicibus. Heliſæus verò ad pueri
menſuram grandis corporis molem ita contraxerit, vt
cum illius membris membra compoſuerit: ita id ſingil-
latim obſeruante Scriptore Sacro. *Et incubuit ſuper pue-*
rum, poſuitque os ſuum ſuper os eius, & oculos ſuos ſuper
oculos eius, & manus ſuas ſuper manus eius, & incurua-
uit ſe ſuper eum, & calefacta eſt caro pueri. En duplicem
ſpiritum: magnum enim Principem ad vitam exanimi
populo reddendam incuruare ſe, & ſuam maieſtatem, &
amplitudinem, prout ſuis opportunum eſt coarctare, at-
que conſtringere, vt illis non grauis, ſed vitalis ſit, illu-
ſtriſſimum facinus, & omni admiratione, & veneratio-
ne maius eſſe videtur.
8 Nec hinc diſcedendum, quin addiderim, adeò Deo
diſplicere, quod ipſo in Euchariſtia Principibus in exē-
plum, ad contrahendum pro populi vtilitate ſplendorē
propoſito, ab eius imitatione longè eant; vt vel hac ra-
tione ipſorum opes, & fortunas euerti, ac diſſipari, &
ſumpta circa illas conſilia infelicem exitum, & ab eo-
rum expectatione diſſidentem habere, velit. Vel vide
quid fecerit Dominus, cùm ementes, vendentes, atque
nummularios in templo inuenit. *Cùm feciſſet quaſi fla-*
Ioan.2.15. *gellum de funiculis, omnes eiecit de templo, oues quoque*
& boues, & nummulariorum effudit æs, & menſas ſubuer-
tit. Ioan. cap. 2. verſ. 15. Sed qua ratione tanto ardore
in eos homines excanduit, qui non omnium peſſimi
habebantur, eaque quæ ſacrificijs neceſſaria erant, ne-
mini irrogata iniuria diuendebant, vt & eos flagris cæ-
deret, & quod illis forſan plus indoluit, æs effudit, &
menſas ſubuertit? Vis noſſe? Sanè quod illi è regione
menſæ in qua panes propoſitionis erant: quæ Euchari-
ſtiam omninò adumbrabat, de diuitijs congerendis, &
vita lautè, & delicioſè agenda cogitarent, dum paupe-
res eſurire, atque erubeſcere viderent: ſic id adnotante
Theodor. Theodoreto in 1. ad Corinth. 11. *Quomodo non eſt abſur-*
dum, intus in templo Dei, qui communem menſam nobis
appoſuit, vos quidem lautè viuere; eos autem qui ſunt pau-
peres, eſurire, & propter paupertatem erubeſcere? Ac ſi
dicat: Quid magis abſurdum, quam vt ad præſentiam
Dei, qui ſeipſum exinaniuit ad ſuorum vſus, & pro ip-
ſorum vtilitate ſplendorem, ac maieſtatem ſuam con-
traxit, Principes lautè viuant, & ſplendoris ſui aciem
quoquo verſus extendant? Quid iuſtius, atque oppor-
tunius, quàm eorum æs effundere, menſaſque ſubuer-
tere, vt malo accepto ſapiant? Huic illud etiam ſuppli-
cium conſonat à Deo Ieroſolymitanis Principibus illa-
Dan.1.1. tum, apud Daniel 1. verſ. 1. ab eodem etiam Theodore-
to expenſum, ſic enim ibi. *Venit Nabuchodonoſor Rex*
Babylonis in Ieruſalem, & obſedit eam, tradidit Domi-
nus in manu eius Ioachim Regem Iuda, & partem vaſo-
rum domus Domini. Vbi dum vides, quod adnotauit
Hieronym. non tam à Babylonio Rege, quam à Deo di-
Hieron. reptam vrbem, captaque ſpolia fuiſſe, meritò ambigis
cur Deus victis vehementius infenſus, non omninò va-

A ſa, ſed dimidiam partem inde in Babyloniam tranſmitti
voluerit. Num quia hoc Dei ingenium eſt, vt ſupplicia
non ex integro, ſed ex parte inferat? ſiue etiam, quod
barbarus ille Rex loci ſanctitate deterritus, à cæde, & di-
reptione manus temperauerit? Benè id quidem, ſed non
minus opportunè ad ipſammet Dei indignationem ele-
gantię plenam retulit Theodoretus, exiſtimans de indu- Theodor.
ſtria partem theſaurorum relictam, partem indebellatā
in Babylonem, vt hæc cum illa collata, & ſe vtrique mu-
tuò reſpicientibus, acrius pungerentur Iudæi, Deo ipſis
non tam verbis, quam rebus ipſis dicente: dum theſau-
ris, quos vobis ego liberaliter inbuo, non in miſerorum
leuamen; ſed in ſuperfluos ſumptus vtimini, tantundem
mihi eſt, illos aut in Babylone, aut apud vos eſſe. Sed au-
di Theodoretum: *Tradidit itaque barbaris vaſa, tan-*
tum non rebus ipſis ita eos obiurgans, nullum inter vos,
barbaroſque diſcrimen eſt: æque enim & vos ſceleribus ea
polluitis: & tantundem eſt, & vos & Babylonios ea poſſi-
B *dere.* Sic ille.

Ad eadem verba.

Optimum Principem calculum cum Imperio, & ſump-
tibus modum ponere debere.

ADNOTATIO XIX.

1 NIhil, opinor, ijs, quæ de æquitate in tributis à
Principe ſeruanda, dicta ſunt, opportunius
adnexeris, quàm moderationem, & temperantiam in
faciendis ſumptibus, ſcitè id adnotante Syneſio in ora- Syneſius.
tione *de Regno* vbi cùm dixiſſet. *Neque tributis ciuitates*
exhaurire regium eſt Subijcit. *Bono enim Principi, vbinā*
tantis pecunijs opus eſt? cùm neque inſolenti animi faſtu
ſumptuoſa opera moliatur, nec temperanti vſui loco ina-
nē atq; ambitioſam magnificentiā affectet, neq; iuuenili cō-
C *ſilio in ſcenicos ludos grauiorum hominum labores perpe-*
ram conſumat, ſed nec plurimorum bellorum neceſſitate
cogatur, quæ non de menſis veſci, Laco olim quidam di-
cebat. Ab inſidijs enim, & inuaſione ſecurum eum qui bo-
nus ſit, noſtra faciebat oratio. Vnde ſic concludit. *Quamo-*
brem ſi ad ea contrahatur, quæ neceſſaria ſunt, ſuperua-
cuis nihil opus erit, eorumq; minimè moleſtus exactor eſſe
poteſt: cum de reſiduis quidem, quæ neceſſaria ſunt remit-
ſet: quæ verò pro cuiuſque facultatibus conferuntur, æqui,
bonique conſulet. Ita Syneſius, omninò quidem adſtruēs
Principi, qui ſumptibus modum imponat, ad illa vide-
licet ipſos contrahens quæ neceſſaria ſunt, minimè opus
fore tributis ciuitates exhaurire: & vel hac ipſum ratio-
ne immoderatis ſumptibus parcere debere, ne illas ex-
haurire opus habeat. Cui ſententiæ ſic pulchrè adſtipu-
latur Caſſiod. libr. 10. varia. *Qui rationabiliter diſponit* Caſſiod.
propria, non appetit aliena: tollitur enim Principibus ne-
ceſſitas, excedendi, quoties aſſueuerint propria moderari Ezech.1.
laudata nimirum ſententia, quæ rerum præcipit modum 10.
quia nimium non placet etiam quod bonum putatur. Pro
qua ſanè cogitatione Aquilæ imago ab Ezechiele Prin-
cipibus aptata, egregiè in vtramq; partem fideiubet: ete-
nim dū c. 1. illuſtria illa animalia ſic deſcripſit, vt aquilæ
faciem, & pennas ipſis aſſignaret notanter addidit, v. 10.
D *Et manus hominis ſub pennis eorum*: Vbi LXX. reddi-
derunt: *Et leues pennæ eorum: & manus hominis ſub pen-*
nis eorum: notanter quidem *leues pennæ eorum*:
notantiſſimè verò: *& manus ſub pennis eorum*:
nimirum, cùm pennæ quibus *animum corpora* (vt inibi ait
Gregor. Magnus) *in altum ſubleuantur*, regium ſplendo-
rem, & magnificentiam adumbrent, ipſas ſignatè *leues*
dici omninò indicat ſplendoris, & magnificentiæ mo-
deſtiam, ſiue moderationem, temperantiam, & modum, Iſocrates.
quo ſuperflui, & inutiles ornatus, & inſani ſumptus re-
ſecantur; vt Nicoclem Regem admonebat Iſocrates in-
quiens. *Magnificentiam oſtentes non in vllis hiſce ſumpti-*
bus, qui protinus euaneſcunt. Quod planè manus hominis
pennis ſubiectæ pulchrè confirmant: nam ſi dubites,
quid pennis aquilæ, & manibus hominis commune
fuerit, ſiue cur pennis vngues aquilinos, qui eis omni-
nò congruebant, non ſuppoſuit, ne imago hæc, ſiue pi-
ctura

ctura ad instar chimeræ esset? Respondebimus: hanc A quidem leuium pennarum, siue regij, iustiq; splendoris conditionem esse, vt manibus vtatur, non vnguibus, tùm quod *qui rationabiliter disponit propria, non appetit aliena*: tum vel maximè, quod regius splendor, siue magnificentia non in accipiendo, sed in dando, & benefaciendo censetur: vtrique autem rationi manus hominis imago mirè concinit: nam in primis si benè meministi, manus ex veteri more supputationibus, & rationibus conficiendis, deseruiebat: vnde sub pennis manus esse, idem omninò fuerit, ac cùm Imperio calculum ponere ad eum modum, quo in Traiano, ita prædicabat Plinius, *Plin. Iun.* *Augeo P.C. Principis munus, cum ostendo liberalitati eius inesse rationem, ambitio enim, & iactantia, & effusio, & quiduis potius, quam liberalitas existimanda est, cui ratio non constat*. Sed, & indidem Plinius cùm magna eiusdem Principis moderationem in longissimi itineris pro publica vtilitate confecti sumptibus celebrasset, inde Principes omnes generali oratione B sic admonet. *Assuescat Imperator cum Imperio calculum ponere, sic exeat, sic redeat, tamquam rationem redditurus, edicat quid absumpserit, ita fiet, vt non absumat quod pudeat dicere*. Vides manum supputantem, & quæ cum Imperio calculum sic ponat, vt rationes cum ratione conficiat? Audi modò Ambrosium hanc manum sic instituentem, vt *hominis manus* beneficia scilicet, & salutaris, eidem & ratione gubernata omninò sit: ita enim *Ambros.* ille lib. 2. officiorum cap. 21. *Non enim prodigos nos docet esse scriptura, sed liberales. Largitatis enim duo sunt genera. Vnum liberalitatis, alterum prodigæ effusionis. Liberale est, hospitio suscipere, nudum vestire, redimere captiuos, non habentes sumptum iuuare. Prodigum est, sumptuosis affluere conuiuijs, & vino plurimo. Prodigum est, popularis fauoris gratia exinanire proprias opes. Quod faciunt, qui ludis Circensibus, vel etiam theatralibus, & muneribus gladiatoriis, vel etiam venationibus patrimonium dilapidant suum, vt vincant superiorum celebritates, cum totum illud sit inane, quod agunt*. C

2 Pergit verò indidem Ambrosius, & pro Principum institutione, vt calculum cum Imperio, & modum sumptibus ponant subijcit. *Quandoquidem etiam bonorum operum sumptibus immoderatum esse non decet*: Pulchrè quidem, vt veram Principis magnificentiam, & liberalitatem adstruat, cui ratio, & modus constat: vti dicebat Plinius: *Augeo Principis munus, cum ostendo liberalitati eius inesse rationem*, alias enim, & liberalitas liberalitate, & munificentia ipsa, munificentia peribit, vt à *M. Tull.* M. Tullio scitè dixit Hieronym. epist. 15. Cui sanè co- *Hieron.* gitationi ipsemet Dominus, *qui diues est in misericor-* *Rom. 9. 12.* *dia*. ad Roman. 9. 12. *& dat omnibus affluenter*. Ia- *Iac. 1. 5.* cob 1. 5. adhuc etiam cum dona sua distribuit, om- *Cant. 1. 2.* ninò subscribit: quippe de eo Cant. 1. 2. dicitur, *Oleum* *LXX.* *effusum* siue vt LXX. habent *vnguentum exinanitum*, *nomen tuum* En liberalitatem, cui ratio constet. Sed vnde locus, inquis? cùm oleum effusum, effusionem, siue D profusionem, & prodigalitatem potiùs quàm liberalitatem adumbret. Sanè, quod dum oleum modò è vase effusum dicitur, in ipso prius vase fuisse conclusum, vt non temerè, & iactanter, sed suo tempore, opportunè, *Didym.* & cùm ratione dispensaretur, manifestè indicatur: vt & *Ambros.* Didymus libro 1. de Spiritu sancto, Ambros. libro 3. de *Anselm.* Virginibus, & Anselmus ad id loci obseruarunt. Audi *Ambros.* Ambr. *Semper vnguentum hoc erat; sed erat apud Patrem erat in Patre: olebat tantum Angelis, & Archangelis tamquam intra vas cæli, aperuit os Pater dicens*: Ecce posui in testamentum generis mei in lucem gentium, *Isai. 34. 6.* vt sis in salutem vsque ad extremum terræ, Isaiæ 34. v. 6. *Descendit Filius. Repleta sunt omnia nouo odore*. Vides Patrem salutare hoc vnguentum intra vas cœli retinen- *Eph. 1. 10.* tem? vt aliquando opportunè promeret *in dispensatione plenitudinis temporum*, ad Ephesios 1. v. 10. Vide etiam ipsummet Filium ad Patris exemplum sese componentem: subijcit enim postmodum Ambrosius. *Ipse Dei Filius in corpore tamquam in vase odorem primò cohibebat suum operiens tempus, sicut ait*: Dominus dat mihi lin- *Isai. 50. 4.* guam eruditionis, vt sciam; quando me oporteat dicere sermonem. *Venit hora, aperuit os exiuit vnguentum*, A *Quando virtus exibat de eo*. Premè illud: *in corpore tamquam in vase odorem cohibebat*. Sed quare? num, vt tenaciter apud se retineret? aut parcè, & auarè distribueret; minimè quidem, sed vt augeret munus, cùm ea vteretur liberalitate, cui, & opportunitas, & ratio constaret. Benè siquidem Seneca lib. 4. de beneficiis capit. 10. *Seneca.* *Videbo quando dem, cui dem, quemadmodum, quare: nihil n. sine ratione faciendum est: non est autem beneficium nisi quod ratione datur, quoniam ratio omnis honesti comes est*. Sed iam id ab ipso Domino accipe; Porrò cum *mulier illa, quæ sanguinis fluxum patiebatur accessit ad eum retrò, & tetigit* clanculum *fimbriam vestimenti eius, dicens intra se, si tetigero tantùm vestimentum eius salua ero*. Matthæi cap. 9. vers. 20. ipse notanter dixit. *Tetigit* *Matth. 9. 20.* *me aliquis, nam ego noui virtutem de me exijsse*. Lucę, c. 8. vers. 46. obserua id: *Ego noui virtutem de me exijsse*, *Luc. 8. 46.* cum Maldonato ad locum Matthæi interpretante: *Quasi ita ab illo virtutis exijsset, quemadmodum solet ex cor-* B *pore secta vena sanguis exire*. Quid? doluitne ad exitum virtutis? aut ægrè tulit præreptam à fœmina sanitatem? aut sic ei illam erogare voluit, vt improperaret: non opinor. Quid ergo, inquis, fuit opus proferri, minimè nescium fuisse virtutis quę à se exierat Equidem vt ostenderet, eam se probare liberalitatem, cui ratio constet & quod scitè dixit Seneca, *facilem se sinum, non perforatum habere: ambitio enim, & iactantia, & effusio, & quiduis potius, quam liberalitas existimanda est, cui ratio non constat*.

3 Iam verò Aquilam non leuibus quidem, sed grauibus, & enormibus pennis præditam, ac proinde multis vnguibus instructam, sic in Nabuchodonosore describit idem Ezechiel capit. 17. vers. 3. *Aquila grandis ma-* *Ezech. 17. 3.* *gnarum alarum longo membrorum ductu, plena plumis* *LXX.* *& varietate*. Sed obserua primùm LXX. pro his vobis *longo membrorum ductu* reponere, *longa extensione*, quę omninò indicant regium splendorem debitos rationis C fines transilientem, & vsque ad profusionem, & insanos ornatus cultus sese extendentem, ad eum modum, quo de Sole aliter ab Epicuro, atque à Peripateticis dimenso aiebat Tertullianus in lib. secundo ad Nationes *Tertull.* cap. 4. *Sed & Epicurus cum in cælum inspicere desiderat, solis orbem pedalem deprehendit. Adhuc scilicet, & frugalitas in cælis agebatur. Denique vt ambitio profecit, etiam sol aciem suam extendit, illa illum orbis maiorem Peripatetici denotarunt*. Ac si nostro instituto opportunius dixerit, pulchrum illud, & verè aureum sæculum extitisse, cum apud summos Principes ea vigebat frugalitas, quæ nimium splendorem intra modestos, iustosque temperantię limites coercebat, ne videlicet in cultu, mensa, delicijs venationibus & ędificationibus tantum profunderent, quantum possent, sed certum modum iuxta rationis præscriptum sumptibus ponerent, subinde verò malam ambitionem Principum animos adeò corrupis- D se, vt insano ipsorum splendori vix totus terrarum orbis satis fuerit: vti de Nerone inquit Suetonius cap. 30. *Sueton.* *Diuitiarum, & pecuniæ fructum non alium putabat, quam profusionem: sordidos, ac deparcos esse, quibus ratio impensarum constaret: prælautos verèque magnificos, qui abuterentur, ac perderent. Quare nec largiendi, nec absumendi modum tenuit. Nullam vestem bis induit. Quadringentis in punctum H. S. aleam lusit. Piscatus est rete aurato, purpura, coccoque funibus nexis. Nunquam carrucis mille minus fecisse iter traditur, soleis mularum argenteis etc.* Et de Caligula in eius vita cap. 37. *Nepotinis sumptibus omnium prodigorum ingenia superauit: commentus nouum balnearum vsum, portentosissima genera ciborum, atque cœnarum, vt calidis, frigidisque vnguentis lauaretur: aut frugi hominem esse oportere dictans, aut Cæsarem*. Et denique vt insanissima Heliogabali portenta Lampridio asserta silentio premam, de sui temporis Dynastis non aliter palatia, & domos ornare contentis, nisi auro vndequaque vibrarent Gregorius Nyssen. homilia secunda in Eccles. sic ait. *Taceo aureum, quod in aureas membranas dissecatur, & in ijs vbique illinitur, aut auidos oculos in se conuertat. Ebur autem quod asciscitur, vestibulorum, & atriorum superfluos ornatus, & quod eorum cælaturis illinitur aurum, aut quod elaruis illiditur argentum*

gentium: domorum pauimenta, quæ varijs resplendent coloribus, vt etiam pedes in splendore lapidum luxurient. En aquilam longo membrorum ductu, siue longa extensione.

4 Deinde verò id pensiculatiùs animaduerte, indidē Septuaginta pro *plena plumis*, reponere *plena vnguium*: & paulò post sub eadem imagine Regem Ægypti adūbrans Ezech. cap. 17. vers. 7. *Et facta est aquila altera grandis magnis alis, multisque plumis.* Itidem eosdem Septuaginta legere, *multa vnguibus*. Quod si vtrobique ambigas, qua ratione multæ plumæ, multi dicantur vngues, cùm ingens inter plumas, & vngues discrimen sit? facilis est ex dictis responsio, nimirum Principum splendorem, & profusionem eò tandem deuenisse, vt quemadmodum dicebat Synesius tributis Ciuitates exhauriant, quippe non aliter immoderatus splendor, & luxus potest subsistere. Vnde totidem illis Aquilis, siue Principibus vngues, quot superflui ornatus, & insanorum sumptuum plumas esse, ferè à L X X. obseruatum est: B quasi dum longius quam par esset, regium splendorem explicarent, atque protraherent, vnguibus in subditos vti opus illis fuisset. Quod planè non reticuit Dominus apud Ieremiam cap. 2. 34. dum in populi Principes sic inuehitur. *In alis tuis inuentus est sanguis animarum pauperum, & innocentum.* Vbi L X X. eodem fermè modo ac in superioribus pro *in alis tuis* reposuerunt, *in manibus tuis*: quasi magnæ illæ splendoris, & luxus alæ non aliunde quàm à pauperum sanguine subsistant, atque explicentur, & ambitioso volatu vndequaque extendātur: sic id ipsismet pauperibus interpretantibus, & clamātibus apud Bernardum epistola 42. *Nostrum est (pauperes clamant) quod effunditis: nobis crudeliter subtrahitur quod vos inaniter expenditis. Vna nostra cedit vobis in superfluas copias: nostris necessitatibus detrahitur quidquid accedit vanitatibus vestris.* Sed & duas illas aquilas Neronem, & Caligulam quorum meminimus, vt plenas plumis, & longa extentione, ita plenas vnguibus obserua: nam post insanos Caligulæ sumptibus descriptos, subijcit statim Suetonius c. 38. *Exhaustus igitur, atque egens ad rapinas conuertit animum, vario, & exquisitissimo calumniarum, & auctionum, & vectigalium genere.* Similiter, & de Nerone impendiorum furorem supra fiduciam imperij extendente cap. seq. subdit. *Ita iam exhaustus, & egens, vt stipendia quoque militum, & commoda veteranorum protrahi, ac differri necesse esset, calumnijs, rapinisque intendit animum.*

Ezec. 17. / Ier. 2. 34. / LXX. / Bernard. / Sueton.

5 En quis sit insanorum sumptuum exitus? quamque veraciter, atque sapienter dixerit Cassiodorus. *Qui rationabiliter disponit propria, non appetit aliena: tollitur enim Principibus necessitas excedendi, quoties assueuerint propria moderari.* Sed & hac de causa graue plerumque subditis tributorum onus videri ex illis Israelitici populi ad Roboam verbis: *Pater tuus durissimum iugum imposuit nobis: tu autem itaque imminue paululum de imperio patris tui durissimo, & de iugo grauissimo, quod imposuit nobis,* 3 Reg. c. 12. vers. 4. manifestè didicimus. Nā mirum si ab ijs perquisieris: cur, ò boni, vnum Salomonem Roboami parentem, & non potius Dauidem eadem ratione sugillatis? cùm eadem iner ille vobis imposuerit tributa, vt facilè apparet ex ingentibus expensis, quas ipse ad templum Domini præparatas reliquit. *Auri (videlicet) talenta centum millia, & argenti mille millia talentorum, omnisque generis lapillos pretiosissimos,* 2. Paralipo. cap. 20. vers. 2. Quæ ab exactis Scripturæ interpretibus, & veterum ponderum, ac numismatum pensitatoribus, non minus quam ad tria millia millionum ex Hispanicis ducatis accedere perhibentur: facilem illa ad manum habebant responsionem ex diuersitate caussarum, à quibus illi Reges ad ea tributa exigenda impellebantur, nec non ex moderatione, siue ex intemperantia qua in conficiendis sumptibus alter ab altero ibat: enimverò Dauid tum non aliam ob caussam a populo tributa exigebat, quam vt ex Dei præscripto, & templo construendo, & bellis pro Religione, & publica vtilitate gerendis opportunas præpararet expensas, tunc etiā in sumptibus, qui vsibus suis erant necessarij, ea tunc moderatione vtebatur, vt vix sibi sumeret, quæ ad vitam

3. Reg. 12. 4. / 1. Par. 20. 2.

A sustentandam opus erant. Sic id ipsomet affirmante 1. Paralip. c. 22. vers. 14. *ego in paupertate mea praparaui impensas domus Domini.* Sed quid est (inquis) *in paupertate mea*. Quando enim Dauid postquam ad Regni solium est euectus pauper fuisse perhibetur? aut qua ratione, qui tantam auri, & argenti vim habebat, pauper dici poterat? Audi Iosephum lib. 7. Antiquit. capit. 12. *Tantas diuitias reliquit, quantas nullus alius Rex, vel Hebræorum, vel aliarum gentium.* Subsistit tamen Dauidis sermo ex lectione huius loci apud Bibliam Regiam, quæ habet; *ego in afflictione mea*. Hoc est meipsum affligens, dum non contentus superfluos resecare sumptus ab ipsismet rebus, quæ siue ad Regium splendorem, siue ad vitæ commoditates necessariæ videbantur, manus cohibebam: ac si diceret, vt impensas domus Domini præpararem, & quæ Reipublicæ necessaria erant, conferrem, parcius viuebam, quam pro fastigij ratione potuissem, mihimet, meisque delicijs, B imò, & proprijs vsibus plura adimens, vt meam sustentationem arctare, & ipsam vitam affligere viderer expressisset id omninò Hispana phrasi. *Quitando me el bocado de la boca.*) Audis caussam, rationem, & modum, quem in tributis exigendis, & sumptibus faciendis noster Rex seruabat? Hæc ergo cùm præ oculis subditi haberent, quomodo non libentissimè quæcumque ipsis imponerentur tributa persoluerent? aut qua ratione seipsos cum Rege semet affligente non affligerent, & non tantùm delicias sibi denegarent, sed necessarios etiam sumptus imminuerent, & ab ipso esurienti ore escas extraherent, vt Regijs consilijs, Dei Religioni, & bono publico intentis omninò inseruirent?

1. Paral. 22. 14. / Ioseph.

6 Iam verò quàm alia (si benè æstimas) sumptuum Salomonis ratio fuit: corradebat quippe ille vndecumque pecunias, & vt nonnullas in ipsammet templi fabricam (quod non negauerim) insumpserit; at C in insanum luxum, & profanos vsus, quantam auri vim quotidie profundebat? *Qui adamauit mulieres alienigenas multas, fueruntque ei vxores, quasi Reginæ septingentæ, & concubinæ trecentæ.* 3 Regum 11. vers. 1. & 3. *Qui ædificauit sibi domos, & fecit hortos, & pomaria, & extruxit sibi piscinas aquarum, qui fecit sibi cantores, & cantatrices, & delicias filiorum hominum, scyphos, & vrceos in ministerio ad vina fundenda.* Eccles. 2. à vers. 4. qui veneri & gulæ deditus pretiosarum auium, ferarumque carnibus vescebatur. *Eratque cibus Salomonis per singulos dies triginta chori similæ, & sexaginta chori farinæ: decem boues pingues, & viginti boues pascuales, & centum arietes; excepta venatione ceruorum caprearum, atque bubalorum, & auium altilium. Qui habebat quadraginta millia præsepia equorum currilium, & duodecim millia equestrium.* 3. Regum 3. vers. 22. & 26. Quanto autem luxu, quam insano splendore vibrantes, cum quotidie extra vrbem ad hortos procederent, equites ipsum comitabantur? Audi Iosephum. *Equis pulcherrimis, & ad cursum exercitatissimis decorabant equites flos iuuentutis, procera statura, promissoque capillitio D conspicui, & tunicas è Sarrana purpura induti, ad hæc ramentis auri capillum quotidie spargebant, vt ad solarium radiorum contactum fulgor a capitibus eorum reflecteretur. Hi armati, & pharetris succincti Regium currum stipabant, quo sublimis inuectus, & amictus veste candida mane solebant vrbem egredi.* Hæc dum præ oculis subditi indesinenter haberent, quomodo non gementes tributa persoluerent? quomodo non grauissimum onus ducerent, & durissimum iugum dicerent, pecunias, sanguinem scilicet, & vitam miserorum mortalium (vt ait ille) quas ipsi labore manuum suarum, multoque sudore conquirebant in tot mulierum ornamenta, pigmenta, & effusas cupiditates, in tot superfluas ædificationes, in tam immensæ gulæ expletionem, in tot equorum purpuram, & aurum quo cum Solis radijs inaniter decertarent, pendere? Sed & qua ipse ratione à noxa immunis esse posset, cum subditis suis ad tam prophanos vsus tributa indiceret? quod ipsamet postea erroris pœnitens hunc in modum confessus est. Ecclesiastes cap. 2. vers. 8.

3. Reg. 11. 1. & 3. / Eccl. 2. 4. / 3. Reg. 4. 22. & 26. / Ioseph. / Ecc. 2. 8.

Coacernaui mihi argentum, & aurum. Preme id *coacernaui mihi*, non Reipubl. non subditis, non communi bono, sed *mihi*. At sibi ipsi (inquis) potuit ille vectigalia exigere. Benè quidem, sed sibi ipsi iustis scilicet expensis, & legitimis sumptibus. Sed quid regio splendori opus erat tot domibus de nouo ædificatis, tot hortis & pomarijs, tot piscinis aquarum, tot cantoribus, & cantatricibus, tot scyphis, & vrceis in ministerio ad vina fundenda? Audi Gregorium Nyssenum præfatam auri coacervationem sic castigans. *Mens congregandi non potest esse à culpa immunis, tamquã enim regiæ liceat potestati, ex prædijs congregare copiam pecuniæ vectigalia scilicet imponere, decimas exigere, pecuniam conferre, eos, qui eius imperio subditi sunt cogere, sic dicit se argentum & aurum congregasse*. Ac si dicat: meritò quidem pecuniam ad Dei cultum, & Reipublicæ bonum, & honestum Principis statum conseruandum ex vectigalibus subditis impositis congregasset: at ad insanos sumptus, & profanos vsus, quonam iure illi licere id potuit?

Nyssen.

7 Sed quàm seuerè hunc Salomonis luxũ suo exẽplo verus Salomon castigauit, quàmq; opportunè, & salutariter Principes omnes calculum cum imperio ponere instituit: cum Regis personam in terris aliquando sustinere. & regio cultu, & maiestate præditum se suis exhibere voluit: nimirum tunc adeò aspernatus est tot illa equorum mill. 2. & plurimorum equitum purpura, & ramentis auri splendentium comitatum, vt humili iumẽto discipulorum vestibus ornato fuerit contentus, regiam

Matt. 21. hanc pompam sic describente Matthæo c. 21. v. 7 *Et adduxerunt asinam, & pullum, & imposuerunt super eos vestimenta sua, & eum desuper sedere fecerunt*. Similiter, &

Ioa. 12. 14. Ioan. c. 12. v. 14 *Et inuenit Iesus asellum, & sedit super eũ*. Vbi ab vtroq; Euangelista videris obseruatum: iam olim hæc à Zacharia sic fuisse prænuntiata. *Noli timere filia Sion. Ecce Rex tuus venit tibi sedens super pullum asinæ*. Planè vt vel hac ratione omninò dici possit. *Ecce plus*

Matt. 12. 42. *quam Salomon hic*. Matt. c. 12. v. 42. qui regiam suam estatem non superfluo ornatu, sed frugalitate subditis salutari impleat. Quare pende illa verba opportunè præmissa. *Noli timere filia Sion*; ne videlicet cùm populus Regẽ à Salomonem originem ducentem audiret, turbaretur, quasi æquè ac ille immoderatis sumptibus illius res forei vexaturus: ideò notanter subdidit Vates *venit tibi*: vt non modo innueret, eum non tam sibi, suisque commoditatibus, quàm Regni vtilitati, & bono regnaturũ, sed tali ratione, & modo Regium ornatum fore contracturũ, quali populo afflicto, atq; vexato opus erat. Vbi duo obseruare fuerit operæpretium: alterum, quàm opportunè tunc Dominum non Salomonis, sed Dauidis filium tur-

Mat. 21. 9. bæ compellarint dicentes, *hosanna filio Dauid*, Matt. 21. 9. eius videlicet Regis, qui *in paupertate sua præparauit impensa domus Domini*, nõ autem illius, qui superfluo luxu, & immoderatis sumptibus populum grauauit: alterũ, ei Principi, qui splendorem suum contrahit ad ea quæ necessaria omnino sunt: subditos non tributa solùm, quę ab eis exigit, libenter persoluere; sed quidquid tandem

Mat. 21. 7. apud se habent gratanter offerre, subijciente Matth. *Imposuerunt super eos vestimenta sua, & eum desuper sedere fecerunt*: preme verbum *fecerunt*, quod in Scriptura ad coactionem referri iam alibi admonui: quasi huic Principi ipsasmet vestes, & pallia tanta promptitudine populus tribuat, vt ipsum ea accipere renuentem cogant. Quæ verò illustrior pompa? quis splendidior comitatus? aut nobilior triumphus? imò verò quis plenior, & vberior regnandi fructus Principi esse possit, quam suos sibi subditos tanta lętitia, & alacritate applaudentes videre? vti hęc modestissima dominandi ratio, qua vsus est Dominus, Matthæo sic celebrata dicitur. *Plurima autem turba strauerunt vestimenta sua in via: alij autem cędebant ramos de arboribus, & sternebant in via: turbę autem, quæ præcedebant, & quæ sequebãtur, clamabant dicentes: Hosanna filio Dauid. Benedictus qui venit in nomine Domini*. Pulchrè siquidem dicebat Athalaricus Rex apud Cas-

Cassiod. siodor. lib. 9. ep. 25. *Gloriosis quippe dominis gratiora sunt præconia, quàm tributa. quia stipendium, & tyrannis penditur, prædicatio autem nisi bono Principi non debetur*.

8 Nec illud fuerit omittendum, inde etiam Principis

A frugalitatem esse gloriosam, quod ad ipsius exemplum subditi alioqui ad luxum, & superflua proni, componantur, & frugaliter subindè, ac temperatè agant, hac signatè in re Principis vita validiùs, & efficaciùs eos perurgente; vti & in Vespasiano Cornelius Tacitus, & in Ti- Cor. Tac.
berio Dio Cassius adnotarunt, de illo enim cùm dixisset Dio Cass.
Tacitus lib. 3. Annal. *Sed præcipuus adstricti moris auctor Vespasianus fuit, antiquo ipse cultu, victuque*. Subijcit. *obsequium inde in Principem, & æmulandi amor, validiora quam pœna ex legibus, & metus*. De Tiberio autem Dio lib. 57. purpureatum vestium luxum legibus anteà intercedentibus minimè cohibitum suo exemplo corripuisse sic affirmat. *Gestabant eo tempore permulti etiam viri vestem purpuream, quãquam vetitum esset iam priùs: id neque reprehendit in quoquam Tiberius, neque mulctauit, tantùm ludis cum plueret, pulla ipse penula indutus effecit ne quis etiam alius vestem inconcessam vsurparet*. Nec mirum quidem, quippe is subditis mos est, vt *requirant* Pro. 29. 26.
B *faciem Principis*. Prouerb. 29. 26. siue vt ibi LXX. habẽt LXX.
colunt: hoc est à Principis facie velut à sole colorantur, & cultum, lucemq; accipiunt, id omninò habentes pro ornamento, quod Principi placere animaduerterint. Sed & gustui, siue palato simile ex Principum moderatione adhibitum frænum videris apud Pacatum, etenim cùm Pacatus.
in laudem temperantię Imperatoris Theodosij dixisset. *Nam delicati illi, ac fluentes quales tulit sæpè Resp. parum se lautos putabant, nisi luxuria vertisset annum, nisi hibernæ poculis rosa innatassent, nisi æstiuam in gemmis glaciem Falerna fregissent: horum gulæ angustus erat orbis noster namque appositas dapes non sapore, sed sumptu æstimantes illis demum cibis acquiescebant, quos extremus Oriens, aut posita extra Romanum Colchis imperium: aut famosa naufragijs maria misissent, quos inuitę quodammodo relu-ctantique naturę hominum pericula rapuissent. Tua, Imperator, mensę communibus parciores locorum, ac tempo-*
C *rum fructibus instruuntur*. Hinc ad Principis exemplum omnes subindè gulam frenasse, & moderationem, ac frugalitatem coluisse, sic affirmat. *Hinc certatim omnes luxurię pudor, parcimonia cultus inolevit, & quiescentibus legum minis subijt quemque priuatim sui pœnitẽtia: sic enim est. Exasperat homines imperata correctio, blandissimè iubetur exemplo*. Et post nonnulla. *Ad hæc Aulam omnem Spartanis gymnasijs duriorem, laboris, patientiæ, frugalitatis exemplis abundantem, neminem vnum inueniri, qui auderet ad penum regiam flagitare remotorum litorum piscem: peregrini aeris volucrem, alieni temporis florem*. Quibus consonant, quæ de Tibe- Sueton.
rio sic inquit Suetonius c. 34. *Vt parcimoniam publicam exemplo suo iuuaret, solemnibus ipse cœnis pridiana sæpè, ac semessa obsonia apposuit, dimidiatumq́; aprum, affirmans omnia eadem habere, quæ totum*.

Ad ea verba,

Misericordiam, & iudicium.

D *Bonus Princeps bella nisi lacessitus, aut Religione, & iustitia efflagitantibus non moueat*.

ADNOTATIO XX.

1 CVm vna quidem ex parte nulla res humano generi ęquè vtilis honesta, & iucunda, ac pax sit quam Dominus, siue per se, siue per Apostolum tam Marc. 9. 50.
impensè suis commendauit. Marc. 9. 50. Ioann. 14. 27. & Ioa. 14. 27.
1. Corinth. 7. 15. & c. 14. 33. & 2. Corinth. 13. 11. ad Ephes. 1. Cor. 7. 15. & c. 14. 33.
4. 3. ad Colos. 3. 15. & alibi passim, quam sacræ paginę 2. Cor. 13. 11.
tantoperè laudant, vt ei signatè ex Dei ore pulchritudinem assignent Isa. 32. 18. & omnia simul bona ipsam cõplecti moneant, Isai. 26. 12. & quam *Dei*, & *cuius Deum*, & *quam Deum esse* pronuntiẽt, vt scitè obseruat Nazian. ad Eph. 4. 3.
orat. 3. de pace; ex alia verò nihil itidem fuerit tam pestilens, tam hominum societati exitiale, atque inimicum, Ad Coloss. 3. 15.
quam bellum, ex quo semel omnium bonarum rerum naufragium oriatur, omnium malarum rerum pelagus Isai. 32. 18.
exundet, & omnium maximi, & concatenati sibi labores, & luctus succedant: nam bella bellis seruntur, Isa. 26. 12.
& pullulant, Principis sanè optimi, suorque amantis, Nazianz.
peculiaris nota fuerit, omnium inimicum, atque reluctatem

ctantem in bellum descendere, cùm illud videlicet A omnibus vndequaque tentatis, saluo decore honestique ratione, nulla ratione vitare potuit, sic id monente August. Augustino Epistola 207. tomo 2. *Pacem habere debet voluntas, bellum necessitas.* Qua plane mente, si bene æstimas, quotquot optimi, & in bello clari Principes censentur, præditos fuisse constat: & de nostro Ambros. quidem Rege ita disertissimè primùm Ambros. lib. 1. officiorum cap. 35. ait. *Nunquam Dauid nisi lacessitus bellum intulit, itaque prudentiam fortitudinis comitem habuit in prælio.* De magno verò Theodosio Aurelius Victor scitè inquit. *Adeò cupiditatem triumphandi abominatus est, vt bella non mouerit, sed inuenerit:* ab alijs videlicet sibi illata, in quæ non nisi lacessitus, & prouocatus, vt sese defenderet descendit: ad Aur. Vict. quem modum de Octauiano Augusto idem Aurelius Victor: *Nisi iustis de causis nunquam genti vlli bellum intulit*, & de Traiano Plinius in Panegyrico. Plinius. *Sed tantò magis prædicanda moderatio tua, quod innutritus bellicis laudibus pacem amas: non times bella, nec prouocat.* Dio Cas. Nec aliter de Hadriano Dio Cassius. *Nullum ipse bellum mouit, quod si motum erat, composuit.* Generali verò oratione, & Agellius lib. 13. c. 3. mouit: *Perrarò bonum Imperatorē in pugnam descendere, nisi magna instet necessitas, & occasio*, & Martianus Imp. dicere est solitus. *Imperatori arma capienda non esse, quamdiu colere pacem liceret.* Vnde quidam nō ineptus Poeta nō minùs gloriosum Cæsari fuisse dixit: bella restinguere, quàm feliciter vicisse, atq; triumphasse: sic enim lib. 2. elegia 16.

Cæsaris hæc virtus, & gloria Cæsaris hæc est;
Propert. *Illa qua vicit condidit arma manu.*

2 *E*rgo cùm Principi pacem commendamus, quam non nisi belluæ aspernantur: cùm à bellis absterremus, non illum timidum, fugacem, aut ignauum, sua iura nō defendentem facimus, aut volumus, sed fortem, magnanimum, se, sua, suosque seruantem, & in ipso discrimine in quod inuitus inciderit, plus plus valentem. At C enim verò præfatum monitum ex Christi Domini doctrina educere, atque effotmare fuerit in primis operæpretium. Certè in ipsamet Passionis suæ nocte cùm ipse tamquam agnus ad mortem per proprios pedes ibat, peculiarem de gladijs curam habuisse videris, & ab Apostolis, an illis satis essent instructi, perquisijsse hunc in modum: *Sed nunc qui habet sacculum, tollat similiter, & peram, & qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladium.* Lucæ cap. 22. vers. 36. Sed Luc. 22. 36 quid tunc gladijs opus fuit? maximè cùm in ipso discrimine Petrum gladium distringentem increpauerit, & *gladij vsum* (Tertulliano pulchrè obseruante lib. de Tertul. Patientia cap. 3.) *maledixerit posterum.* Sanè, vt qui tot viuens de pace seruanda dederat monita: iamiam moriturus Principes de bellis suscipiendis, quod ipsis adeò frequens est, & verbis, & exemplis commoneret. Et quidem admonitionis scopus, & summa hæc esse videtur, vt Principi semper parata sit defensio, nimirum, vt ea armorum, & pecuniarum vi sit instructus, qua insanos hostium conatus retundere valeat; sed non ideò bella prouocet, aut moueat: imò verò si eo inuito aliquod motum sit, aut componat, aut si quando in illud inciderit, modestissimè iubeat geri. Hæc omnia ex præfatis Domini verbis sapienter obseruantibus Ambrosio, Bernardo, & Beda: sic namque primùm Ambrosius ad verba Lucæ: Ambros. *O Domine, cur emere me iubes gladium, qui ferire me prohibes? Cur habere præcipis, quem vetas promi? Nisi fortè vt sit parata defensio, non vltio necessaria.* Vides, vt sint Principi gladij necessarij, & cur? vt semper videlicet sit parata defensio: nam vt Rex Theodoricus alibi à nobis adductus apud Cassiodorum lib. 1. Epist. 17. dice- Cassiod. bat: *Munitio quippe tunc efficitur prævalida, si diutina fuerit excogitatione roborata. Omnia subita probantur incauta, & male constructio loci tunc quæritur, quando iam pericula formidantur.* At enim, dum Dominus Petri factum priùs gladium euaginantis, quàm ab eo, quem ipse percussit, fuisset lacessitus, acriter reprehendit, omnino monuit, bella vt timenda non fuerint, non tamen esse prouocanda, nec gladium spontè, sed ab inuito, & reluctante, nec tam propria, quàm aliena manu fore distringendum: sic id acutè ad Domini verba præmonente Bernardo lib. 4. de Considerat. c. 3. *Tuus ergo* Bernard. (gladius) *etsi non tua manu euaginandus.* Ac si Principem admoneat: Non quòd tibi ad manum gladius sit, exercitus videlicet, milites, magnaque potentia, tu illum educere non lacessitus debes, quippe vt dicebat Augustinus: *Pacem habere debet voluntas, bellum necessitas*, & (Seneca id egregiè monente) *felicior est pax* August. *nunquam lacessita, quàm multo reparata sanguine.* Certè ab vtroq; huius moniti parte non longius iuisse inuenies gentilem Maroboduum de quo Velleius Paterculus: *Gerebat se ita, vt neque bello lacesseret, etsi lacesseretur, superesse sibi vim, ac facultatem resistendi declararet.* Velleius. Quamquam in eo ille à Christi schola errantem se ostendebat, quòd *superesse*, non adesse resistendi vim declararet, id est, quòd maiores, potentioresq; ad resistendum, quàm opus erat, vires, conatumq; adhibe- B ret, vt defensio in vltionem transijsse videretur. Nimirum, vt benè in euaginato vno Petri gladio admonuit Beda, modestissimè à Discipulis gestum pro Christo Beda. bellum, siue suscepta defensio fuit, dum è duobus, qui ad manum erant gladijs, vnicus omninò districtus est. Ita enim ille Domini verba ad Discipulos duos se habere gladios dicentes: *Satis est*, vrget. *Duo gladij sufficiunt ad testimonium spontè passi Saluatoris, vnus, qui & Apostolis audaciam pro Domino certandi, & euulsa ictu eius auricula Domino etiam morituro pietatem, virtutemque doceret inesse medicandi: alter, qui nequaquam vagina exemptus, ostenderet, eos nec totum, quod potuere, pro eius defensione facere permissos.* Opportunissimè.

3 Iam vt videns, id omninò Dei ingenium esse, cui vehementer displiceant bella sine magna causa suscepta: contra verò pax gratissima, & amica sit, omninò obserues velim quàm magna, atque diuturna indignatione in populum Amalech ipse exarserit, qui C Regem eius, & quotquot viuentia inibi erant, adeò funditus deleri, atque extingui iussit, vt ex illorum genere, ac rebus nihil reliquum esset: sic namque id negotij Sauli Dei nomini dedit Samuel 1. Reg. 15. 3. 1. Reg. 15. 3 *Vade, & percute Amalech, & demolire vniuersa eius, non parcas ei, neque concupiscas ex rebus ipsius aliquid, sed interfice à viro vsque ad mulierem, & paruulum, atque lactentem, bouem, & ouem, camelum, & asinum.* Vbi si ambigas, quam ob causam tam acerbè, tamque vniuersè populus ille fuerit à mitissimo Domino mulctatus, vt etiam ipsimet paruuli, & lactentes à cæde exempti non fuerint? ipsemet Dominus inibi rationem disertissimè reddit *Recensui quæcumq; fecit Amalech Israeli, quomodo restitit ei in via cum ascenderet de Aegypto.* Quod planè nihil aliud fuisse dixeris, quàm Amalechitas ingratijs Israelitis pacificè euntibus armatos occurrisse, quin illos per terminos suos transire permiserint, eaque de causa bellum ipsis iniustè intulisse. Quod fusiùs refertur Num. 20. vers. 20 & Deut. 25. vers. Num. 20. 18. dicente Domino: *Memento quæ fecerit tibi Ama-* 20. *lech in via, quando egrediebaris de Aegypto, quomodo* Deut. 25 *occurrerit tibi, & extremos agminis tui, qui lassi reside-* 18. *bant, ceciderit, quando tu eras fame, & labore confectus.* En grauissimum Amalechitarum peccatum. En gentem D Deo maximè infensam, quę nō pro iure aut Religione, sed pro libito bella gerebat: en supplicium in omnes, siue magnos, siue paruulos iustissimè illatum, ne gentis iniustè bellatricis semen, quod feros parentum mores imitaretur, remaneret. Sed enim minùs fuerit mirandum, barbaros, & atroces homines ob bella Dei populo illata seuerum id subijsse supplicium, quando Regum optimus, Deoq; gratissimus Iosias ea signatè de causa in bello cadere meruerit, quòd Aegyptio Regi aduersus Assyrium in prælium eunti armatus occurrerit, illoq; eum adhortante, ne sibi molestus esse pergeret, quādo sibi cū eo nihil esset negotij, obstinato tamē in bellādi mente perstiterit, rem hunc in modum sacro Historico referente 2. Paralip. 35. 20. *Postquam instaurauerat Iosias templum, ascendit Nechao Rex Aegypti ad* 2. Par. 35. *pugnandū in Charcamis iuxta Euphrate, & processit in* 22. *occursum eius Iosias. At ille missis ad eū nuntijs, ait: Quid*

mihi, & tibi est Rex Iuda? non aduersum te hodie venio, A *sed contra aliam pugno domum, ad quam me Dominus festinatò ire præcepit, desine aduersus Deum facere, qui mecum est, ne interficiat te. Noluit Iosias reuerti, sed præparauit contra eum bellum, nec acquieuit sermonibus Nechao ex ore Dei: verum perrexit, vt dimicaret in campo Mageddo, ibiq; vulneratus à sagittariis, &c. mortuus est.* Adeò Deo importunus ille bellandi ardor displicuit, vt PP. & Interpretes ibi adnotarunt, Iustinus M. q. 79. ad Orthodoxos; Theodoret. q. 27. in lib. 3. Regum; Abulensis, & Caietan. indidem, & quidem meritò. Sapienter enim magnus ille Augustus dicebat apud Aurelium Victorem: *Iactantis esse ingenii, & leuissimi, ardore triumphandi, & ob lauream coronam, id est folia infructuosa in discrimen per incertos euentus certaminum, securitatem ciuium præcipitare.*

Iust. M. Theodor. Abulens. Caietan. Aurel.

2 Nec opus fuerit longiùs examinare, cur tantoperè bella Dominus execretur; cùm ipse Deus pacis, & pax B ipsa sit, ac proinde cum ipso immediatè bella quodammodo pugnare videantur: nimirum vt ille homines ardenter, & impensè diligit, ita bellum ipsos maximè odit: ille humanum genus omninò complectitur, & fouet, bellum contrà, illud absumit, & perdit: ille quà communis hominum parens est, ipsos germanitatem, & mutuam cognationem inter se habere, & inuicem copulari studet: bellum verò homines disiungere, & in mutuas illas cædes auidos facit. Nam, vt ille.

Claudian. de bello Getico.

Inuisum miles sitiens haurire cruorem
Contemptas conculcat opes, pretiosior auro
Sanguis erat, passim neglecti prodiga lucri
Ira furens strictis odium mucronibus implet.

Quid ergo diuinis cogitationibus de hominum bono, & concordia adeò sollicitis, ita aduersetur, vt bellum? dum ab eo homines hominibus pro cognatione, germanitate, amicitia, gratia, odium, discordiam, offensionem, & ipsam denique mortem reddunt? Didi- C cimus quidem hanc rationem ab ipsomet Domino, qui suos milites ad illatas sibi iniurias vlciscendas, & iustissimum de Madianitis qui Israelitis exitiosissimi extiterant, supplicium sumendum sic immittens; Numer. 31. 1. *Vlciscere prius filios Israel de Madianitis, & sic colligeris ad populum tuum*: cùm ipsi Dei iussa executi, victores è prælio redijssent, non illicò intra castra eos suscipi voluit, sed septem priùs dies extra castra manere, donec purificarentur: ita enim ibi primùm. *Cumque pugnassent contra Madianitas, atque vicissent, omnes mares occiderunt, & reges eorum*, deinde sic eos Dei nomine allocutus Moyses dicitur vers. 19. *Manete extra castra septem diebus. Qui occiderit hominem, vel occisum tetigerit, lustrabitur die tertio, & septimo.* Quòd si ambigas, cur milites qui Dei iussa fuerant executi, bellumque ipsius nomine, quod sanctissimum erat, atq; iustissimum, gesserant: purificatione indiguerint? Respondebo, purificari, debuisse, quia à bello recenti, & ab humana cæde veniebant: nam quantumuis iusta hæc fuerit, humana tamen cædes est hominum cognationi inimica: sic hæc obseruante S. Isidoro Pelusiota lib. 4. epist. 200. ad præfatam Numerorum historiam, vbi Ophelio interroganti. *Si cædes illæ quidem, quæ aliter committuntur, non sunt puræ, atque innocentes, a belli autem scelus abest: quamobrem Moyses qui ex bello reuertebantur extra castra purgandos relegauit*: hunc in modum respondet. *Aio igitur, quamuis legitimæ esse videantur hostium in bellis cædes, & columnæ victorum erigantur præclara ipsorum facinora prædicantes, tamen si accuratæ, ac supremæ cognationis, quæ inter homines est, ratio habeatur, ne has quidem planè innoxias esse. Quam ob causam ipsis præcepit, vt purgationibus, & aspersionibus, vterentur.* Hæc ille, non quidem quòd legitimam hostis in iusto bello cædem damnet, quasi crimini obnoxiam: sed quasi germanitati, & cognationi humanæ dissonam, ac proindè per se (vt aiunt) minimè expetendam, vt huc non imponunè aduoces, quod libro primo historiar. inquit Tacitus. *Æquè apud bonos miserum est occidere quam perire.* Sed & pietatæ obseruationi sacræ ipsosmet Ethnices subscribentes videris: nam Poeta libro secúdo Æneid.

Num. 31. 1. & 19.

S. Isid. Pel.

Cor. Tac.

A Æneam à iusto, & legitimo pro patria cum Græcis bello digressum: sic sacra tractare renuentem facit.

Tu genitor, cape sacra manu, Patriosq; Penates,
Me bello tanto digressum, & cæde recenti
Attrectare nefas, donec me flumine viuo
Abluero——————

Virgi

Et apud Senecam Tragicum in Hercul. Furente Amphytrio ipsum Herculem sacrificaturum monet, vt qui à bello rediret, cruentas priùs manus abluat.

Sen. Trag.

——*Nate manantes prius.*
Manus cruenta cæde, & hostili expia.

A quo planè non aberit, quod Plutarcho in qq. Romanis, quæstione trigesima nona assertum est, apud Romanos, eum qui nulla obstrictus necessitate sacramenti militaris hominem etiam in bello occidisset, cædis B reum esse.

Ad eadem verba,

Christiani signatè Principis esse, pacem quàm bellum amare, nec illud mouere, nisi cùm necessitatis omnibus vitari non potest.

ADNOTATIO XXI.

1 QVæ præcedente adnotatione diximus, ad omnes omninò Reges pertinent, quos sic generaliter de hoc monet Augustinus lib. 4. de ciuitate Dei: *Inferre bella finitimis, & inde in cætera procedere,* C *ac populos sibi non molestos sola regni cupiditate conterere, quid aliud, quàm grande latrocinium nominandum est?* Christiana tamen sæcula, fidelesque Principis singillatim respiciunt, quippe quibus paci pulchritudo a Domino, & promittitur, & suadetur Isaiæ 32. 17. hunc in modum. *Et erit opus iustitiæ pax: & cultus iustitiæ silentium, & securitas, vsque in sempiternum. Et sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiduciæ, & in requie opulenta*: tantùm non dicens, ex accurata obseruatione iustitiæ, pacem & quietem inter Christianos Principes veræ virtutis studiosos omninò oriturum, eo sensu, quo ratione odiosos omninò oriturum, eo sensu, quo ratione à contrario conficiens argumentabatur Iacobus Apostolus cap. 4. 1. *Vnde bella, & lites in vobis? Nonne hinc ex concupiscentiis vestris, quæ militant in membris vestris. Concupiscitis, & non habetis: occiditis, & zelatis, litigatis, & belligeratis.* Nimirum vt ex prauis concupiscentijs, & indomitis affectibus iræ, auaritiæ, ambitionis, vindictæ, apud eos qui rationi, & iustitiæ non obtemperant, bella, & contentiones oriuntur, dum aut alteri cedere turpissimum putant, aut regium D esse credunt de alienis regnis contendere, vti ille apud Tacitum lib. 15. Annalium dicebat: *Id in summa fortuna æquius quod validius, & sua retinere, priuatæ domus; de alienis certare, regiam laudem esse*, & generali oratione Sallustius in coniurat. Catil. *Vna & ea vetus causa bellandi, profunda libido imperij, & diuitiarum.* Ita apud Christianos Principes, qui cum fide modestiam, temperantiam, & omnes virtutes didicerunt: summa pax, & tranquillitas colitur, quin ferrum nisi pro Religione, aut pietate (ad quam meritò quidem referas subditorum incolumitatem, & commissorum sibi regnorum custodiam) distringant. Cui sanè cognationi duo mirè conueniunt; alterum, inter omnes Reges Israel, non Dauidem, aliosve excellentioris meriti, & sanctitatis, sed vnum Salomonem, qui re & nomine *pacificus*, dictus est, Christum Regum Christianorum Regem adumbrasse, & eius figuram & imaginem exprimentem, magnificum illud templum, quod Christianam Ecclesiam referebat, constituisse, id omne ipsomet Dauide Dei nomine Filio Salomoni, sic dicente 1. Paralip. 22. 7. *Fili mi, voluntatis meæ fuit, vt ædificarem*

August.

Isaia. 32. 17. & 18.

Iacob. 4. 1.

Cor. Tac.

Sallustius.

1. Par. 22. 7.

tarem domum nomini Domini Dei mei: sed factus est sermo Domini ad me dicens: Multum sanguinem effudisti, & plurima bella bellasti, non poteris ædificare domum nomini meo, tanto effuso sanguine coram me. Filius, qui nascetur tibi, erit vir quietissimus, faciam enim eum requiescere ab omnibus inimicis suis per circuitum, & ob hanc causam pacificus vocabitur, & pacem, & otium dabo in Israel cunctis diebus eius, ipse ædificabit domum nomini meo, & ipse erit mihi in filium, & ego ero illi in patrem, &c. Planè, quod pax, concordia, humanitas Christianæ disciplinæ nota, & quasi character esset futurus,
Procop. benè ad similia verba 2. lib. Reg. 7. obseruante Procopio, qui cùm latè in Dauidis laudes hûc in modum excurrisset: *Qui imperium intrepidè gessit, cultum diuinum exercuit, intentus orationi, psalmodiæ, diuinæ dilectioni, & salutis totius populi magnam curam habuit, præterea erga amicos fidus, fuit gratus erga benefactores, non crudelis in eos, qui iniuria aliqua eum affecissent. Deinde si quisquam alius vnquam, certè hic pauperes amplexatus est, ob quas res homo secundùm cor Dei esse dicitur.* Ideo illi prohibitum fuisse monet, ne templum Christianæ Ecclesię typum erigeret, quòd hęc cum ijs bellis à quibus pax, & humanitas læditur, non benè se gerat: sic n. ille. *Domum orationis construere Deus Dauidi non permisit; docens humanitatem omnes quotquot hoc in loco Deum erant inuocaturi. Nam qui vident, Prophetam nō concedere Dauidi propter cædes quantumuis iustas, vt Deo ędificet, puras manus habere docentur.* Vt dixerit, si ei, qui iustissimè dimicauit, domum orationis construere non fuerit permissum, quomodo ij Deo placere dicentur Christiani Reges, qui bella non tam pro Religione, & iustitia, quàm pro libito, & ambitione mouent?

2 Alterum, sic Dominum in lucta illa cum Iacobo
Gen. 32. 26 Genes. 32. 26. se gessisse, vt qui tota nocte constanter fuerat luctatus, illucescente die, cùm ardentiùs pugnæ insistere debuerat, vt pugilem suum tandem superaret, contrario quidem consilio missionem ab illo, sic petierit: *Dimitte me, iam enim ascendit aurora.* Sed quæ oro, hæc ratio fuerit cessandi à lucta? honestiusne illa nocte, quàm die exercetur? Respondent frequentiùs Interpretes, noluisse Dominum, siue Angelum personam eius gerentem in forma humana, clara luce conspiciendum se præbere. Scilicet, tunc solùm, & non sæpiùs, aut Dominus, aut eius nomine Angelus, humanis se conspectibus ingerebat? de quo totæ sacræ paginæ plenæ sunt. Ergo illa videtur expedita responsio, quam in manibus habemus: nam cùm noctis tempus Synagogam, dies verò Christianam Ecclesiam adumbret, vt apud Paulum habes: *Nox præcessit: dies autem appropinquauit*, ad Rom. 13. 12. Dominus qui pro tempo-
Rom. 13. 12 ris opportunitate vnà cum illa gente: siue etiam pro illa tot annos bella gessit Christianis temporibus pacem suam sic aptauit, vt *Princeps pacis* esse, & dici voluerit:
Isai. 9. 6. ac proinde qui noctè luctauerat, die adueniente à lucta opportunè cessauit, quasi iam importunissimū bellis tempus esset, cùm pax Dei ad terras descendit. Pro quo satis fideiubet ipse Angelorum chorus ad Principis huius natiuitatem canentium: *Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonę volūtatis.* Luc. 2. 14. Sed mul-
Luc. 2. 14. tò magis ipsemet eiusdem Domini sanguis pro bono pacis, vt homines scilicet coniungeret, & faceret *vtraque vnum*, ad Ephes. 2. 14. omninò effusus audi Naz.
Naziāz. orat. 42. propè finem, sic inquietem. *Nullum tamen cū salutis meæ miraculo conferendum est: in quo exiguæ cruoris guttæ orbem vniuersum instaurarunt, atq; idem, quod lactis coagulum hominibus præstiterunt, in vnū nos coniungētes, & constringētes.* Quid ergo? inquis, Deusne à Deo discordat, qui in nocte luctatur, in die nō luctatur? Minimè quidē, cùm ad Principū institutionē, illius prælia eodem, ac pax iuerint, siue non alia de causa, quàm pro pace, & paci militauerit. Quę potissimùm bellandi cau-
August. sa, ratio, & scopus esse debet. Audi Augustinum præfata epist. 107. ad Bonifacium Comitem. *Nō quæritur* (inquit) *pax, vt bellum exerceatur, sed bellum geritur, vt pax acquiratur: esto ergo in bellando pacificus, vt eos quos expugnas ad pacis vtilitatem vincendo perducas.* Sed enim

P. Velasquez in Psalm. centesimum

A modò obserua in præfato Angelorum cātico, quàm sit coniuncta, imò indiuidua Deo adscripta gloria cum pace ab ipso data. Quòd nihil gloriosius Principi arma tenenti fuerit, quàm pacem dare, vt dicebat ille.

Cæsaris hæc virtus, & gloria Cæsaris hæc est. Propert.
Illa qua vicit, condidit arma manu.

3 Sed enim inde signatissimè à Christianis Principibus importunus bellandi ardor abesse debet, quòd ijs charior esse debeat sua gens Christi sanguine coempta, maioremque ei beneuolentiam exhibere ipsi teneantur: nec genus suæ sanguinem appellauerim solummodo corporis vitam, sed etiam animarum salutem, rectam disciplinam, bonos mores, cum quibus bellum malè se gerere, quis non videat? Quare ad Iosiam iure à PP. ex Scriptura reprehensum, quòd bellum non necessarium susceperit, rursus redire operæ pretium fuerit. Et verò dum tam PP. quàm Interpretes accuratè disquirunt, qua ratione pius ille, & seruantis-
B simus æqui Rex criminis arguatur, cùm bellū gesserit cum Rege idololatria, à quo per terras suas transeunte aliquid mali non temere sibi metuere poterat? rectè si quid mihi iudicij hac in re est, respondisse videtur
Cardin. Caietan. ea de causa, Principem illum culpæ fuisse obnoxium, quòd Deum, quid sibi ea in re esset faciendum, non consuluerit: nimirum, si quid aliud in rebus humanis, magno consilio, & exquisita consultatione siue cum Deo, siue cum prudentissimis viris habenda indiget, id omninò bellum est, quippe quod de ijs omnibus, quę apud Principem pretiosissima haberi debent, suorum videlicet incolumitas, innocentia, salus, vita, facultates absolutè decernit. Num hæc tam magna, tam sibi chara in aleę arbitrium, & fortunę manus dabit Princeps, quin priùs altiora consilia, maturamque, ac sedatissimam deliberationem ineat, & bellandi causas ex veritate accuratissimè pendat? præser-
C tim cùm, & victoria non semper meliori parti faueat, & (quod est in prouerbio) *in bello bis errare non liceat.* Sed quàm opportuni consultores hac ei in re fuerint cum Mucianus ille, apud Cornel. Tacit. lib. 2. Historiar. Corn. Vespasianum Principem sic admonens. *Omnes qui ma-* Tac. *gnarum rerum consilia suscipiunt, æstimare debent, an quod inchoatur Reipubl. vtile, ipsis gloriosum, aut promptum effectu, aut certè non arduum sit.* Tum Sidonius Sid. Apol. Apollinaris lib. 4. epist. 6. sapientissimè affirmans. *Ego huiusmodi consilio album calculum minimè apponam, cuius temeritas absolui nequit, nisi beneficio felicitatis.* Enim verò hanc Magno illi Principi Augusto egregio belli, pacisq; arbitro mentem fuisse, sic refert Suetonius Sueton. in eius vita c. 25. *Prælium quidem aut bellum suscipiendum omninò negabat, nisi cùm maior emolumenti spes, quàm damni metus ostenderetur. Nam minima commoda, non minimo sectantes discrimine similes aiebat esse aureo hamo piscantibus, cuius abrupti damnum nulla*
D *captura pensari posset.*

4 Hinc quidem si Princeps bellicæ gloriæ auidus maioris emolumenti spe, quæ illum blandè allicit, vna ex parte opposuerit ingentes curas, sumptum, pericula, trucem belli faciem, crudeitas & atroces eius manus vna sæpè hora tot millibus hominum Christi sanguine coemptorum vitam eripientis, toto orphanos, viduas, orbos, mendicos, infelices reddentis, & quod pessimum est, bonos à malis non discriminantis: nam *in pace causas* (sic Tacit. lib. 1. Annal.) *& merita spectari, vbi* Tacit. *bellum ingruat, innocentes, & noxios iuxta cadere*, imò meliores sæpè, sic obseruāte Minutio in Octauio: *Cùm* Minut. *belli ardore saniuntur, meliores potius occumbere.* Ex alia attentiùs perpenderit, à bello maximam, & præsentissimam morum perniciem, audaciam, temeritatem, rapacitatem, & turpitudinem esse: quod Theodoricum Regem apud Cassiodorum lib. 1. epist. 21. minimè la- Cassiod. tuit: sic enim eleganter inquit: *Militaribus officiis assueti ciuilitatem premere dicuntur armati, & ob hoc iustitię parere despiciunt, quoniam ad bella Martia semper intendunt: dum nescio quo pacto assiduè dimicantibus difficile est morum custodire mensuram*: omninò quidē credi decrim, ad pacis consilia animum adiecturū: ne minima commoda, non minimo sectetur discrimine. Aduo-

ces huc opportunè quidem Senecam: dum eos qui bella trans maria parant, sic castigat lib. 5. natur. qq. c. 18. *Seneca.* *Quid in arma cogimus populus? Quid exercitus scribimus directuros aciem in medijs fluctibus. Quid maria inquietamus? parum videlicet ad mortes nostras terra latè patet. Nimis delicatè fortuna nos tractat, nimis dura dedit corpora, felicem valetudinem, non depopulatur nos casus incurrens, emetiri cuique annos suos ex commodo licet, & ad senectutem decurrere. Itaq; eamus in pelagus, & vocemus in nos fata cessantia. Miseri quid quæris? Mortem, quæ vbiq; superest? Petet illa vos in lectulo, sed vbique innocentes petat: occupabit vos in vestra domo, sed occupet nullum molientes malum. Hoc verò quid aliud quis dixerit quàm insaniam, circumferre pericula, & ruere in ignotos, iratum sine iniuria occurrentia deuastantem, ac ferarum more occideris, quem non oderis.* Hæc ille, & plura ibi. Sed multò sunt opportuniora, quæ præfatus Rex Theodoricus, Ludouico Francorum Regi, qui Alarico Gothorum Principi leuibus de causis bellum inferebat, ita suggerit apud Cassiodorum lib. 3. epist. 4. *Cassiod.* *Miramur animos vestros sic causis mediocribus excitatos, vt cum filio nostro Alarico Rege durissimum velitis subire conflictum, vt multi, qui vos metuunt, de vestra concertatione lætentur. Ambo estis summarum gentium Reges: ambo ætate florentes. Non leuiter regna vestra quassatis, si data partibus libertate confligitis.* Concludit submonens disertissimè. *Virtus vestra non fiat patriæ inopinata calamitas. Quia grādis inuidia Regū in causis leuibus grauis ruina populorū.* Hæc ibi Theodoricus Rex.

Ad ea verba,

In medio domus meæ.

Principem intra Regni sui limites magna bella gesturum, ire ipsum, & agmina ducere debere.

ADNOTATIO XXII.

1 Video omnes penè ciuilis doctrinæ Doctores, quāuis omninò togati, imò & Ecclesiasticis canonibus adstricti ij fuerint, non tantùm bonis Principum moribus formandis intentos, sed bella etiam, præliaque gubernantes, & militaribus illos monitis imbuentes, nec perfunctoriè solum, & strictim, sed copiosiùs, & accuratè differentes, quæ arma curanda? quibus bellicis machinis vtendū? quomodo & castra componenda? & instituenda acies? & obsidendæ vrbes? & traijciēda flumina? itidemq; ad victoriam equites, an pedites plus faciant? ac demum quidquid Vegetius in libris de re militari, & Onosander in Strategico, velut è tripode locuti sunt. Nos verò tum ne actum agamus, tum vel maximè ne nos Hannibal tamquam Phormionem Philosophum coram illo de prælijs, & acie instituenda disputantem, apud Plutarchum in Hannibalis, & Scipionis comparatione meritò irrideat: *Plutarch. in Hann.* nec .n. opportunè quis velut sutor vltra crepidam de ijs iudicare conetur, quæ sunt ab eius arte, & professione aliena, ab hoc instituto abstinendum duximus, omnia rei militaris documenta ad bonitatem causę, propter quam decertatur, & ad ipsiusmet Principis ipso in prælio præsentiam reuocasse contenti: omninò persuasi totum præliorum momentum in his potissimùm verti. Et de primo quidem oraculum Dei est ad Regem Amasiam per Prophetam enuntiatum 2. Paralip. 25. 8. *2. Par. 25. 8.* *Si putes in robore exercitus bella consistere, superari te faciet Deus ab hostibus: Dei quippe est, & adiuuare, & in fugam conuertere:* Dum opē videlicet ipse pro iustitia, & fide pugnantibus affert, sicut legitimè certantibus coronam reddit. Vnde quidem Chrysostomus in Psal. 43. illustres fortissimorum Machabæorum victorias & triumphos non bellico robori, sed bonitati causæ, pro qua pugnabant, sic tribuit. *Chrysost.* *Cùm ergo aciem dirigerent, & suas animas reducerent, fundebant aduersarios non armis fidentes, sed loco omnis armaturæ pugnæ causam sufficere ducentes.* Quod planè nec ipsosmet Ethnicos latuit, cùm & Cyrum Hircanis ducibus dixisse sciamus. *Ita enim animos comparatos es-*

A *se videmur, vt si veraces sitis, nos ad benemerendum de vobis idoneos suos habituri, si decipiatis, eam putamus rerum nostrarum fore conditionem, vt non in vestra potestate simus futuri, sed vos in nostra, dijs adiuuantibus arbitremur.* Et ipsemet Onosander in Strategico, siue in Imperatoribus institutione, cum hoc omninò militantibus præceptis præponat. *Bellum nisi ob iustam, & legitimam causam non suscipiendum*, pulcherrimè id, tum à Dei auxilio, tum à militum promptitudine sic firmat. *Principia ipsa belli prudentissimè constitui oportere censeo, ita vt æquitatis ratione suadente suscepta esse manifestè appareat: tunc enim exercitui contra hostes socius bellorum Deus, propitiusque adsistet, ipsiq; adeo milites erunt adeundis periculis promptiores.* Hæc ille, & alia, quę Lector videat.

2 Vt ego aliquid, quod vt e nostris Regibus, & quod paucorum oculis peruium est, ita aptius, & opportunius proferam: illa inquam verba, quæ inclytus B Rex noster Ferdinandus V. cui eximius tuendæ Religionis ardor, & bella pro ipsa gloriosissimè confecta Catholici nomen dederunt, Lusitano Regi amicitiæ, & affinitatis vinculis coniuncto hanc in rem rescripsit. Equidem cùm Ferdinandus Religioni, & purissimo Numinis cultui multò magis quàm thesauris congerendis intentus, Iudæos gentem Christiano nomini exosam, & bonis moribus, exitialem è suis Regnis expulisset, eamq; ob causam à Lusitano Principe tamquā imprudens, & necessarij æris prodigus non leuiter increparetur, quasi homines locupletissimos suis sedibus propellere, nihilo melius foret, quàm Rempub. ingenti vectigali spoliare, & sese multis tunc, & periculosis bellis immersum, inermem reddere, ille amici Principis increpationibus, per litteras tanto scriptore dignas, quæ vtinam omnium Principum manibus tererentur, sic obuiam iuit. *Cùm opus sanè, ò Rex, sit, vt* C *aut regię diuitię detrimenta, aut Religio contagia sentiat, nusquam auri vim tanti duxerim, vt ęqua lance cum Religione contendat. Pecunia enim aut Maiestatis conducit ad gloriam, aut bellis subsidia pręstat: sed mei palatij sumptus aliena non desiderant, cum propria supersint, vbi modestia quidem, non superbia pręscribit quid regium faciat ad pretium: bella autem quę aut suscepta gero, aut illata repello, ea iustitia, & bonitate causæ innituntur, vt multis pecunijs non indigeant; ego enim, & Dei prouidentię, & certissimis experientię documentis fidem faciens, sic existimo, non tam conductionem militum, aut exercituum robur, quàm Religionem, & iuris integritatem neruum esse pręliorum.* Hæc in Epistola Heros ille. Quæ Gregor. Nazian. orat. 32. egregiè confirmare videtur, dum similem cum homine politico ratiocinationem instituit, hunc in modum. *Nazian.* *At tu parietes, & tabulat arctissimè tenebas, & scitè, atq; eleganter cęsos lapides, & longos cursus, & ambitus, atque auro* D *fulgebas, & collucebas, illuaq; partim aquę instar spargebas, partim, quasi arenam aggerabas, nimirum ignorans, præstantiorem esse fidem sub dio degentem, quàm copiosam, & magnificam impietatem: ac tres in nomine Domini congregatos plures apud Deum censeri, quàm multos diuinitatē abnegantes. Quid? an trecentos illos viros, qui cum Gedeone certauerunt, tot hominum millibus pedem referentibus, inferentibus inferiores esse contendes? An Abraha vernaculos numero, haud multò plures multis illis Regibus, atq; innumerabilibus copijs, quas, quāuis ipsi pauci essēt, persecuti tamē sūt, atq; in fugam verterunt?* Sic pro Ferdinando nostro Gregor. Theologus.

3 Iam verò Principi siue ad nominis sui famam, siue ad victorias, & triumphos obtinendos opportunissimum esse, in campum in primis descendere, & exemplo potiùs, quàm imperio monstrare militibus tolerare labores. Sic sapiēter admonet Synesius orat. de Regno ad Archadium Augustum. *Synes.* *Vnde paulatim nostra procedens oratio Regem è palatio eductum post amicos militibus secundis quasi amicis conciliat, atq; in campum descendere iubet, vt hominum, armorū, equorumq; recognitionē faciat. Ibi & cum equite equitabit, & cū pedite decurret, & cū armato armatus incedet, & cū cetrato cetra exercebitur, & cū leuis armaturę militibus iaculabitur.*

vnum-

vitamquemque operum communione in vivam societatẽ amicitiamque polliciens, vt ne erga eos dissimulator, aut cavillator sit, dum commilitones vocabit, sed in concione verba facientem cognoscant, testenturque reipsa nomen istud ab eo comprobari. Deinde nihil ipsi esse gloriosius quàm ferro onustum, armis grauem ipsimet prœliorum discrimini interesse. Ita eleganter pendit Chrysostomus homil. 6. de feria 5. Passionis. *Rex quando gloriosior? quando indutus purpura, diademate decorus, aspersus auro, solio sublimis, ad pompam tamen non parat ire, sed hac in secreto fiunt: an quando in campum iens, vultu, & honore vltimus? periculis primus, onustus ferro, grauis armis, pro patria, pro ciuibus, pro liberis, pro vita omnium premit hostem, discrimina despicit, contemnit vulnera?* Vnde quidem apud Scriptores hinc frequenter laudati aut improbati Principes: nam de Iulio Cæsare Suetonius in eius vita cap. 57. *In agmine nonnunquam in equo sæpius pedibus anteibat capite detecto, seu Sol, seu imber esset.* De Augusto verò non modò duces, sed & milites officio functũ esse, ac media in dimicatione Aquilifero suæ legionis grauiter saucio aquilam humeris subijsse, diuque portasse, ait: de Catone verò Lucanus lib. 9.

Chrysost.

Suetou.

Monstrat tolerare labores,
Non iubet,

Tacit.

Similiter de Othone Cornel. Tacitus lib. 2. hist. *Nec ille segne, aut corruptum luxu iter, sed lorica ferrea vsus, & ante signa pedester, horridus, incomptus famæque dissimilis.* Similiter de Tito lib. 5. histor. *Decorum se, promptumque in armis ostendebat, ac plerumque in opere, in agmine, gregario militi mixtus.* De nostris verò Traiano, & Theodosio, in quibus Hispanos omnes Principes descriptos ac delineatos nosce, Philippos, Carolos, Ferdinandos, Alphonsos, Sanctios, egregios quidem bellatores, & belli duces, eadem habent Plinius, atque Pacatus, sic namque prior. *Cum in illa meditatione campestri militaribus turmis Imperatorium puluerem, sudoremque misceres, nihil a cæteris nisi robore & præstantia differens.* De Theodosio similia hæc Pacatus. *Ne tum quidem cum in altiorem prouectus gradum iubere tantum & dimidere cum negotijs otium, & parta gloria velut reposito frui posses honore, operam remisisti, quin omnium castrensium munerum numeros, primus aut cum primis obire, stare pro signis, excubias sorte agere, vallum ferre, locum bello antecapere, speculatum egredi, castra metari, in prælium primus ire, prælio postremus excedere, dux esse consilio, miles exemplo.* Quod sanè & ipse filio Honorio ad hunc modum, præcipiebat apud Claudianum in 4 Honorij Consulatu.

Plinius.

Pacatus.

Claudian.

Nunc eques in medias equitum te consere turmas
Nunc pedes assistas pedites.

Cor. Tac.

Et verò vt hi laudati, ita hinc abeuntes Principes grauiter reprehensi, vt apud Tacitum lib. 1. Annal. Tiberius: hunc in modum: *Trepida ciuitas incusare Tiberium, quod dum Patres, & plebem inualida, & inermia cunctatione ficta ludificetur: dissideat interim miles, neque duorum adolescentium nondum adulta auctoritate comprimi queat. Ire ipsum, & opponere Maiestatem Imperatoriam debuisse, cessuris, vbi Principem longa experientia eum seueritatis & munificentiæ summum vidissent. An Augustum fessa ætate toties in Germaniam commeare potuisse: Tiberium vigentem annis sedere in Senatu, verba patrum cauillantem? satis prospectum vrbanæ seruituti, militaribus animis adhibenda fomenta.* Et lib. 3. historiar. Vitellius dum pro illius imperio Romanus exercitus atrociter pugnabat vmbraculis hortorum abditus. Ita enim Cornelius. *At Vitellius profecto Cæcinna, cum Fabium Valentem paucis post diebus ad bellum impulisset, curis luxum obtendebat: non parare arma, non alloquio exercitioque militem firmare, non in ore vulgi agere, sed vmbraculis hortorum abditus, vt ignaua animalia, quibus si cibum suggeras iacent, torpentque, præterita, instantia, futura, pari obliuione dimiserat.* Sed & bonus Imperator Alexander Seuerus bellis ipse assuetus & militaris disciplinæ custos, rigidusque satelles, quòd suasu matris ad bellum cum Parthis non iuerit, notatus ab Herodiano hunc in modum. *Ipse ad prælium cum Partho non venit, incertum, metune proprio, an quia mater retinuerit fœmineo pudore. Omnes enim illius gentis fortitudinis spiritus retundebat, suadent alios potiùs periclitari pro se sineret, quam vt ipse in acie consisteret.* Quàm verò id fuerit exitiale postmodum videro. Modò pro his ipsummet Dominum fidei iubentem intuere.

Idem.

4 Enim verò qui ad dexteram Patris sedere notanter dicitur, vt inde eius diuinitas & consubstantialitas vndequaque adstruatur, dum ea locutione eiusdem cũ Patre gloriæ & throni particeps asseritur: in primi Martyris passione non sedere, sed stare sic legitur Act. 7. 56. *Video cælos apertos, & filium hominis stantem a dextris virtutis Dei.* Vbi si primùm ambigas, qua ratione is stare dicatur, quem sedere omninò nouimus? respondebimus, imò verò qua ratione non steterit, quasi pugnans, & opem ferens, qui militem suum bellico puluere conspersum, & sese pro illo extremo vitæ discrimini obijcientem videbat? Quidni bonus Princeps strenuusque belli Dux, à sua quiete & gloria (quodammodo) non surgeret, vt cum pugnante pugnaret, & cum dolente indolere se etiam (si sic loqui fas est) ostenderet? Audi S. Petrum Damianum homil. de sancto Stephano. *Surgit ipse Rex filius Regis, & lapidantium acies interrumpens triumphatori certaminis non sine dolore cordis assistit. Videt opprimi primum, & primicerium purpuratæ cohortis, & grandinaria lapidum densitate fontes sanguinis de corpore Protomartyris ebullire. Vbi pietas, & misericordia tua Domine, si non compateris patienti?* At, inquis: Non immeritò tunc è solio non surrexerit Dominus, qui nouerat, ad hunc lapidem hæreticos offensuros, inde ipsum minorem Patre, nec illi consubstantialem pensitantes, quòd eo sedente, ipse ad eius dexteram non sedens, sed stans, inducatur. Cur enim cum tanto dispendio, vt aiunt, in prælium pro suis exiret? Verùm enim verò, vel hinc vide, quanti faciat Dominus, suis decertantibus adstare, & veluti prælio interesse, vt suam apud homines gloriam hinc lapsantem negligere videatur. Sed enim, si verè æstimas, nonnisi à lippientibus oculis stans ille despicitur: quippe qui pleno pectore sapiunt, hac omninò ratione Patri æqualem censent, prædicantque: quid namque diuinius, quã Dei filium cum stante stare, & cum bellante bellari, imò, & cum lapidato lapidari? Audi indidem Petr. Damianum. *Videtur Dominus stans à dextris virtutis Dei; ne Patre minor esse putetur, stat cum stante, cum bellante bellatur, qui lapidatur in lapidato.* Obserua illud, *ne Patre minor esse putetur, stat, &c.* Ac si dixerit: imò verò ideò æqualis Patri esse putatur, quia cum stante stat; nimirum regiam tunc, atque diuinam Maiestatem vndequaque implet.

Act. 7. 56.

Petr. Dam.

5 Ambigunt quidem non immeritò PP. & Interpretes, cur Saul Dauidem, quem non modò ad delicias sed ad sanitatem etiam habebat, dum eius in canendo, & pulsando suauitate ab spiritu malo, qui eum vexabat & distorquebat, miuum in modum leuabatur 1. Reg. 16. 23. à se abire iusserit, vt ex cap. seq. manifestè apparet. Et verò dum variæ à varijs afferuntur rationes, quas alibi expendimus; illa nobis videtur opportunissima, quam ex Iosepho lib. 6. cap. 10. & Abulensi, q. 39. affert P. Sanctius, ideò à Rege remissum fuisse Dauidem ad patrem. *Quia bellandi tunc tempus aderat, et hostis iam erat in Israelitarum terminos ingressus, nolnissetque in castris habere cytharistam et musicum, cum armis tunc opus esset bellicis, non musicis, et ludicris instrumentis.* Quid enim magis importunum, siue à regia dignitate adeò alienum videretur, quàm inter horribiles turbarum voces, inconditos militum clamores, confusaque signa, & mutuas cædes, Principem musices suauitate oblectari? Meritò ergo Saul hostium vlulatu audito cytharistam è castris pellit, nec nisi arma & bellum cũ suis meditatur.

1. Reg. 16 23.

Iosephus. Abulens. P. Sãctius.

Sed & hinc non strenuos tantùm & fortes Reges dignoscas, sed ipsosmet prœliorum exitus faciles coniicias quid enim ad victoriam opportunius, & ad militis animos inflammandos efficacius, quàm Regia maiestas bello adstans & hostibus opposita?

Claudian.

——— *Tum promptius ibunt*
Te socio, tunc conspicuus, gratusque geretur
Sub te teste labor:

dicebat

dicebat Honorio præfato loco Theodosius: nimirum scitè Seneca. *Hominibus & perditis, & ad omne dedecus expositis tenerrima est oculorum verecundia.* Vnde teste Principe nullus tam ignauus fuerit miles, qui non strenuè decertet, & sese audenter periculis obijciat, vel nostri Regis milites, cùm ipse aquam de cisterna Bethlehem, quæ à præsidiaria Philisthinorum cohorte occupata erat, ardentiùs concupiuit, per media armatorum hostium castra, & mille sequentia tela, & ictus irrumpentes, donec aquam haurirent, & ad Regem suum deferrent, vide: sic enim 2. Reg. 22. 16: *Irruperunt ergo tres fortes castra Philisthinorum, & hauserunt aquam de cisterna Bethlehem, quæ erat iuxta portam, & attulerunt ad Dauid.* [2. Reg. 22. 16.] Quid enim ipsos in præsentissimum vitę periculum potuit conijcere, nisi tenerrima oculorum verecundia a qua seruidiùs, quàm ex Imperatoris pręscripto vrgebantur? Credisne illos, tam cœco impetu in mortem fore ruituros, nisi ipsummet Principem, non tam iubentem, quàm monstrantem tolerare labores, & sese discrimini offerentem vidissent? Ergo regię personę bello adstanti id tribue: nam in Regis oculis supremo quisque conatu decertat, nec tam in hostem, quàm pro Rege accensus vltima audet. Enim verò hac ratione Antigonus gubernatori de ingenti hostium numero admonenti scitè inquit: *Me verò ipsum præsentem, quàm multis antepo-nis?* [Chrysost.] Vt dixerit, tantam in meis militibus alacritatem & ardorem in pugnando afferet mei præsentia, vt singuli pro multis esse videantur. Ita quidem Beatum Stephanum à Christi conspectu ad grauissimum Martyrij stadium alacriter percurrendum constantissimè animatum atque incensum videris, vt pulchrè ex Augustino ad præfatum Actuum locum sic adnotat Lorinus. [Lorin.] *Generosum militem ducis conspectę cicatrices animauerunt, armaueruntque ad pugnam.* Cui rei ita opportunè locutus est iam citatus Synesius. [Synesius.] *Homerus enim quendam ex dijs Græcorum certamini præsentem inducens, sceptri percussione ab ipsos iuuenes ait impletos* robore *forti: ita vt eorum animi* maiore pugnę furerent, & Martis amore. *Neque eorum pedes, manusue quietem sustinere possent. Nam hoc,* Pes infra, supraque manus iam sponte cientur. *Nihil aliud est, quàm sponte sua ad pugnæ certamen gestiunt. Ego verò idem planè facturum Imperatorem aio, si nominatim suos appellet, & vel eum, qui classico clangore non mouebitur ad gloriæ studium inflammaturum, vel bellicosum militem ad prælium instigaturum.* Nemo enim est, *qui non coram Rege strenuè velit laborem suscipere.* Hæc ibi, & alia Synesius. Quibus omninò adnexeris quæ è contrario de militibus, Principe à prælijs absente, sic inquit Chrysost. hom. 1. ad populum Antiochen. *Milites ducem suum lecto detentum cernentes, segniores fiunt, & ad pugnam tardiores.*

7 Hinc quidem signatissimè in Scriptura notatur Dauid quòd *eo tempore quo* Regibus mos est *ad bella procedere*, ipse a se mutatus Hierosolymæ lecto detentus remanserit 2. Reg. 11. 1. Quod & miserandi ipsius lapsus primam labem, & florentissimę domus excidium fuisse alibi adstruximus. Ad quem modum Alexander Seuerus, quòd ad prælium cum Parthis matris suæ suasu, cui in Imperij administratione plus iusto indulsit, non ierit, regij nominis fulgorem obscurauit, vt Herodianus in eius vita sic ait. [Herodian.] *Alexander ipse ad prælium cum Parthis non venit: incertum metune proprio, an quia mater retinuerit, fœmineo pudore: omnes enim generosos illius spiritus retundebat, suadens, alios potiùs periclitari pro se sineret, quàm vt ipse acie consisteret.* Non acquiesceret, opinor, muliebri huic, & eneruí monito, noster ille Alphonsus Ioannis II. Regis filius, & Henrici IV. frater, et optimę spei, & regię, siue egregię indolis puer, ita à crudeli morte immaturè pię receptus, qui in memorabili prælio ad Olmedum facto, [Alphons. de Palentia.] cui ipse animosè interfuit, cum à Mirandensi Comite admoneretur, vt discrimini se subduceret, regio ore, nec sine indignatione respondit: *Apage vt à prælio discedam, in quo Toletanus Antistes, & tot generosi viri pro me periclitantur.* Nec alia quidem præferoci Mahumeti Turcarum Imperatoris mens: nam cùm ab amica, quam vnicè amabat, multis precibus & magna lachrymarum vi rogaretur, ne belli periculis se obijceret, adeò mollibus consilijs non acquieuit, vt illis grauiter offensus mulierem propria manu necarit, ratus eos consilio Imperij sui stabilitatem lapsuram, vt Lazar. Soran in Ottoman. auctor. est. [Laz. Sor.] *Milites* quippe *ducem suum lecto detentum cernentes, segniores fiunt, & ad pugnam tardiores.* Sed de his satis. Iam ad Principis Administrum, Deo auspice, conuertamus stylum.

DE OPTIMI PRINCIPIS OPTIMO ADMINISTRO.

LIBER QVINTVS.

Ad ea Verba verſ. 6. *Ambulans in via immaculata hic mihi miniſtrabat*, & verſ. 7. *Non habitabit in medio domus meæ, qui facit ſuperbiam* necnon ad illa verſ. 5. *Superbo oculo, & inſatiabili corde cum hoc non edebam*.

PROOEMIVM.

IAM tandē noſter Rex minimè neſcius, *vnum, quantumuis alacer, & fortis animo, & corpore ſit, non ſufficere in tanta mole negotiorum, ac multitudine, quotidie alijs affluentibus ſuper alia, & magna negotia magis adiutoribus egere*, à ſe ipſo progrediens, de Adminiſtro ſibi deligendo agit. Et vero, ne *minùs præclara fuerint, quæ limine tenuiſſet, quàm quæ in publicum proferret*, qui ſeipſum *in via immaculata intelligere* affirmauit, non aliū ſibi in negotiorum expeditionem, & curarum ſocium legere voluit, quàm illum, qui *ambulans in via immaculata* ſpectatiſſimus eſſet, & regia amicitia omninò dignus. Verùm, dum Rex ſibi in Adminiſtro conſulit, vix Adminiſtro ſuo in Rege conſulit: quid enim caſui, ruinæ, moleſtiis, odio & æmulationibus adeò ſubiaceat, vt regia gratia; dum Principum voluntates, vt vehementes, ita pluma leuiores, Aulici & Proceres Adminiſtro ſemper inuidentes, & infenſi, atque ipſa regii fauoris *excelſa* nonniſi *prærupta ſunt*. Sed enim aduerſus hæc diſcrimina ſuum Adminiſtrum format, firmatque Dauid, dum periculis à Rege, & ab ipſa faſtigii conditione, firmiſſima primùm præſidia ex Dei timore parat, à quo labentia non modò ſubſiſtunt, ſed in maius promouentur, deinde verò ex modeſtia & animi ſubmiſſione, vt quò plus ille emeruerit, hoc præſumat minùs, adeoque iter nolit præcipitare, vt pedem potiùs referat, itidemque quæ Regi præſtiterit obſequia, non iactet, nihilque ſuo, ſed omnia regio nomine conſignet. Ad quem etiam modum iis diſcriminibus, quæ ab æqualium inuidentia proficiſcuntur, humilitate, comitate, & beneficentia fore occurrendum monet: Quæ fuſiùs ſeqq. adnotationibus propoſita, & explicata videris.

Philo lib. de creatio. Principis, Synesius de regno. Plinius in Panegyrico.

Seneca lib. de tranq. animi cap. 10.

INDEX ADNOTATIONVM LIBRI QVINTI.

ANNOT. I. *Principis, summæque potestatis officium esse, aliquem sibi ad negotiorum expeditionem adiutorem, Regium scilicet Administrum eligere.*

II. *Princeps Administro suo vt gubernationis adiutore sic vtatur, vt totam dominationis vim penes se retineat.*

III. *Principem eum sibi Administrum eligere debere, qui eximia morum probitate, ac puritate conspicuus sit.*

IV. *Idoneum publicis Administrum à Principe, non affectu, seu amore, sed iudicio, ac mente deligendum.*

V. *Regij Administri munus, lubricum ac periculosum, & exitio vicinam dulcedinem esse.*

VI. *Id esse Principum ingenium, vt nullam sui ansam dent, qua vel amore, vel obsequio, vel probitate, sed neque improbitate, à suis familiaribus validè apprehendi & firmiter retineri possint.*

VII. *Regia gratia fastigium magno esse fastidio, & oneri, in quo assidua tormenta sint.*

VIII. *Summū Regio familiari periculū ab ipsius socijs, atque æqualibus perpetuò imminere.*

IX. *Vnicum Regij familiaris aduersus omnia discrimina munimentum: Dei timor.*

X. *Nihil Regio familiari felicius, aut ad continendam Regiam gratiam opportunius, quàm Dei causa & cum Deo periclitari.*

XI. *Eximia sapientia Administri opus esse, Dei causa in discrimen venire.*

XII. *Regium familiarem adeò submissè, atque modestè cum suo Principe agere debere, vt quò plus emeruerit hoc præsumat minus.*

XIII. *Sapiens Principis familiaris, regiam gratiam sibi imminui, & à Principe moderari expostat.*

XIV. *Bonus Principis Administer, vt totum se in eius obsequium impenderit, sua tamen in illum merita nequaquam iactet, imò aut abscondat, aut leuia, & parui momenti esse dicat.*

XV. *Regium familiarem in suum Principem non concupiscentiæ amore, qui propria commoda respicit, sed vera amicitia, in illius bonum semper intenta ferri omninò debere.*

XVI. *Magna ei Administro fides à Principe habetur, qui nec sui, nec suorum anxius esse dignoscitur.*

XVII. *Fidelem Regis Administrum nunquam proprio, sed semper Regio nomine negotia expediturum.*

XVIII. *Nihil Regio familiari, siue ad felicem negotiorum expeditionem adeò necessarium, siue vt in Regia gratia permaneat vtilius, quàm rectam in omnibus rebus intentionem habere.*

XIX. *Optimi atque fidelis Administri præcipuum munus esse, Principi suo vera dicere, & recti studio corrigere, quæ ad ipsum falsò peruenerint.*

XX. *Regius familiaris, Principi verum dicturus, blandimento orationis, & speciosis verbis vtatur.*

XXI. *Prudens Regis familiaris abditos ipsius sensus penetrare, siue arcana scrutari nulla ratione velit.*

XXII. *Sapiens Regis Administer regiam gratiam qua fruitur non nimis ostentat.*

XXI.I. *Prudens Regis familiaris vt regiam gratiam non ostentat, ita sicubi Principis indignationem, & si leuissimam incurrit, nemini quantumuis fido aperit.*

XXIV. *Nihil opportunius ad obtundendos inuidiæ stimulos Regio familiari esse, quàm humilem, & modestum sese omnibus exhibere.*

XXV. *Regius familiaris, quòd apud suum Principem gratia plurimum valeat Regis subditos ardenti amore prosequitur.*

XXVI. *Optimus Regis Administer Regiæ gratiæ splendorem, & commoda, non vni sibi vult, sed inter cæteros partitur.*

XXVII. *Regius Administer, siue quia alijs, siue quia sibi bonus est, nemini iniuriam infert.*

XXVIII. *Optimi Regij familiaris esse, excandescentem Principis in subditos animum placatum reddere.*

AD EA VERBA.

Ambulans in via immaculata hic mihi ministrabat.

ADNOTATIO I.

Principis summaque potestatis officium esse, aliquem sibi ad negotiorum expeditionem adiutorem, Regium scilicet Administrum eligere.

NOn equidem fuit contentus Noster Rex ad Principum institutionem accuratiùs explicare, qua ratione munus ipse suum obiret, & Principis Maiestatem regijs virtutibus impleret, nisi etiam palàm profiteretur, *Deum quidem sibi sufficere* (ita Synesius oratione de Regno) *& antiquam eam esse naturam, qua supra id omne, quod subditum est, assurgit. Homini verò multis, atque eiusdem conditionis hominibus imperanti, ad cuius libet rei animaduersionem propriā naturā satis superq; non esse.* Ac proinde aliquem magni pretij hominem, quem vita immaculata dignū regia amicitia faceret, sibi delegisse, quo adiutore, & veluti administrationis socio siue in curarum leuamen, siue ad negotiorum expeditionem vteretur. Opportunū Principi, siue necessarium documentum Synesio indidem, & Philoni priùs assertum: ille enim cùm post accuratissimam Principis institutionem, vt ad Administrum ai designandum gradum faceret, affirmasset. *Hinc à seipso progrediens Rex, cum propinquioribus primùm, & amicis conuersabitur, quibuscum vnà coeuntibus de summa rerum consilium capiet, non id nominis dissimulanter vsurpans, neque perinde agens, vt qui molestam, & inuidiosam dominationem longè respsa, & factis humaniori, quàm veriori appellatione emolliunt:* subijcit opportunè. *Nam quæ vlla Rege dignior possessio, quàm amici consortium? Quis secundarum rerum particeps iucundior? Quis in aduersis fortunæ casibus tolerandis stabilior? Quis in laudando syncerior? Quis in acriter obiurgando minùs molestus?* Pergit verò Philo libro *de Creatione Principis*, eam firmam certamque rationem, siue necessariam argumentationem adiungens, quòd nisi Principes vicariam Administrorum operam non quæsierint, publicis laboribus minimè sufficient, quamuis firmiores, Atlante humeros incumbenti negotiorum moli subiecerint: sic enim ille: *Vnus enim non sufficit, quantumuis alacer, fortisque corpore simul atque animo in tanta mole negotiorum, ac multitudine quotidie alijs affluentibus super alia: proinde assumendi sunt optimates selecti, spectatæ prudentiæ, fortitudinis, iustitiæ, pietatisque incorrupti, & ante omnia iurenses superbiæ: nā huiusmodi viri maximè idonei sunt ad subleuandum ope sua bonum, honestumque Principem.* Nouerat quidem hæc omninò Athalaricus Rex, apud Cassiodor. lib. 8. epist. 9. qui ut Toionnum patritium clarissimumque virum in regiæ administrationis socium assumeret, tam aui sui Theodorici Regis exemplo, quàm præfatæ Philonis rationi innitebatur. Etenim cùm primùm dixisset. *Licet ad regendos populos idoneos efficiant, quos ad Augustum culmen diuina prouexerit (quando nec ætas impedit vbi sese potentia cælestis infundit) tamen ad releuandam florentissimæ nostræ ætatis sollicitudinem, visum est te virum prudentissimum conuenienter adhibere, quem constat etiam domus aui nostri tractatibus iugiter, & laudabiliter adhæsisse.* Deinde verò sapienter adiunxisset. *Magna est enim, infinitaque prudentia, quam nemo sic assequitur, vt eam non necessariò, & per alios quærere videatur. Senes ipsi consilijs sapientiam discunt, & à maturis in commune quæritur, quod pro omnium vtilitate tractatur.* Ex his ita opportunè concludit. *Solatium curarum frequenter sibi adhibent maturi Reges, & hinc meliores æstimantur, si soli omnia non præsumunt.* Pulchrè quidem *hinc meliores æstimantur.* Quid enim Principibus meliùs? quid sapientiùs, quàm nolle sibi omnia prudentiæ munia arrogare? sed optimis Administrorum consilijs & industria ad plus plus intelligendum, videndumque vti? Nam vt est apud Euripidem.

Princeps sapiens sapientum commercio.

2 Et verò hæc diuina humanaque exempla ab ipso mundi exordio concurrunt. Nam præterquam quòd siue in sacris, siue in prophanis Scriptoribus videris, *Magnos & eminentes viros magnis adiutoribus* (sic inquit Velleius Paterculus) *ad gubernandum fortunam suam vsos esse*: vt apud sacras paginas, ne externa commemorem, quæ vix numerem, Pharao Iosepho Genes. 41. 44. Assuerus Amani primùm, deinde Mardochæo Esther 3. 1. & cap. 6. 6. & cap. 8. 1. Dauid Ioabo 2. Reg. 14. 21. Salomon Zabude filio Nathan 3. Reg. 4. 5. Ioas Sacerdote Ioiada 4. Reg. 12. 2. Rex Syriæ Nahamano 4. Reg. 5. 1. Darius Danièle Daniel. 6. 4. ab hoc sanè Dei consilium & verba non eunt, cùm in hominis formatione ait: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, & præsit*: Genes. 1. 26. Nimirum qui se ipso nulla omninò difficultate omnia gubernare, & moderari valet, quippe qui omnia potest, hominis tamen cooperationem, & quasi auxiliarem manum requirit: ideòque Adamo tamquam adiutore, & administrationis socio, vti voluit: acutè id ad hæc verba obseruante Oleastro hunc in modum. *Arguit locus iste hominum superbiam, qui nolunt sibi similem, aut æqualem habere, qui si viderint vicinum crescere, non solùm inuident, sed deturbant eleuatum si possunt. Numquid maiores Deo, qui sui similem non solùm patitur, sed facit? Nec hoc solùm, sed puluerem ita euehit, vt omnium creaturarum suarum dominium ei tribuat, ita vt ferè sibi æqualem fecisse arbitretur.* Ita ille. Ad hæc idemmet Dominus supernis spiritibus tanquā administris ad humana curanda, & veluti cognoscenda (si sic humano more loqui licet) signatè vtitur: nam & illi Dei oculi esse dicuntur Zachar. 3. 9. vt sæpiùs in sequentibus adnotationibus inculcamus, & à Paulo administratorij spiritus appellantur: vt vel hinc Principes admoneantur inde *meliores æstimari* (vt dicebat Athalaricus) *si soli omnia non præsumunt.* Quod quidem egregiè præfato loco firmat Synesius his verbis. *Hunc igitur naturæ defectum supplens* (Rex) *amicos in eiusdem naturæ communionem adsciscit, vim quodammodo suam multiplicans: ita enim fiet vt, & omnium oculis videat, & omnium auribus audiat, omniumque animis in vnum consentientibus consilium capiat.* Ita Synesius.

3 His externa mirè stipulantur: Magnus siquidem Vates

Margin notes: Synes. — Philo. — Cassiod. — Euripid. — Vell. Pat. — Gen. 41. 44. — Esther 3. 1. & 8. 1. — 2. Reg. 14. 21. — 3. Reg. 5 — 4. Reg. 12. 2. — 4. Reg. 5. 1. — Dan. 6. 4. — Gen. 1. 26. — Oleast. — Zach. 3. 9. — Synes.

A Vates 1. Æneid. non poetica leuitate, sed morali, & sapiente sensu Æneam Principem vnicè sibi in socium comitemque ad legentem Achatem, sic inducit.

Virgil. ——— *Ipse vno graditur comitatus Achate.*

Cerda. Ad quem locum doctissimus Cerda ex pluribus eruditis auctoribus optimè euincit, dari à Poeta Achatem comitem Æneæ ad significandum Regis administrũ, qui ei veluti speculum, & lux sit, ducta similitudine ab Achate præcipuæ dignitatis gemma, quæ auctore Plinio libro 37. cap. 1. & 10. tum in externa ipsa facie ita varijs coloribus distinguitur, vt nemorum, fluuiorum, montium, curruum, ac penè rerum omnium species referat: eius virtutis est, quæ oculis prosit, atque in eos iniecta sitim sedet; ac non aduersus araneorum, & scorpionum ictus miram vim habeat. Quod quidem quid aliud fuerit, quàm opus Principi esse, vt vno comitatus Achate gradiatur, qui dum omnium rerum peritia, egregiaque sapientia est instructus, ipsum in regni administratione mirum in modum iuuare possit.

Plinius.

B Nimirùm Princeps, qui minùs aptè potest in libris versari propter multiplices regias curas, in eo, cum quo perpetuò fabulatur, ipsique à consilio est, obuiam habebit sapientiam, vnde salubres præceptiones ad publicum bonum hauriat: bonusque ille Achates optimis consilijs lucem internis Principis oculis afferet, & optima suggerendo noxiarum cupiditatum sitim extinguet, vti præfato loco de Tolonico Theodorici Regis Administro disertè inquit Athalaricus. Nam cùm præmisisset, quo modo Princeps ille cum suo familiari se gereret inquiens: *Tecum pacis certa, tecum belli dubia conferebat, & quod apud sapientes Reges singulare munus est, ille solicitus ad omnia securè tibi pectoris pandebat arcana*; egregium Administri ingenium Principi omninò salutare, sic describit. *Amasti in audiendo patientiam, in suggestione veritatem, sæpè quæ ad eum peruenerant, recti studio corrigebas, & quod rarum confidentia genus est, interdum resistebas contra vota Principis, sed pro opinione Rectoris.*

Cassiod.

C À qua quidem cogitatione non abit Noster Rex dum ait, *superbo oculo*, &c. Etenim vt ijs verbis familiarem superbum auersetur, ac simul indicat, illum, qui Principi Administer, & à consilijs est, antequam superbia vitietur, et pro oculo & luce esse: sic sanè de Naaman Regis Syriæ familiari, Regi, regnoque valdè salutarem fuisse sic dicitur: *Erat vir magnus apud Dominum suum: per illum enim dedit Dominus salutem Syriæ.* 4. Reg. 5. vers. 1. & de Parmenione, qui apud Alexandrum plurimum valuit; notante inquit Q. Curtius. *Multa sine Rege prosperè; Rex sine illo nihil magnæ rei gessit.* Quibus similia sunt, quæ de Augusto bono quidem Principe, sed ob amissos Agrippam, & Mecœnatem eius familiares in decretis, & deliberationibus aliquoties aberrante, ideoque sæpiùs indolente, sic refert Seneca lib. 6. de benef. cap. 32.

4. Reg. 5. 1.

Q. Curt.

Seneca.

D *Hæc tam vindicanda Principi, quam tacenda (quia quarumdam rerum turpitudo etiam ad vindicantem redit) parum potens ira publicauerat. Deinde cum interposito tempore in locum iræ subijcit verecundia, gemens quod non illa silentio pressisset, quæ tamdiu nescierat, donec loqui turpe esset, sæpè exclamauit: Horum mihi nihil accidisset, si aut Agrippa, aut Mæcenas vixisset.* Vides Achatis naturam oculis medentis, cupiditatumque sitis sanantis? Ergo hinc, quanti hæc gemma pretij, & dignitatis sit, facilè colliges, sic id statim pensitante Seneca. *Adeò tot habenti millia hominum duos reparare, & difficile est. Cæsa sunt legiones, & protinus scriptæ; fracta classis, & intra paucos dies natauit noua, sæuitum est in opera publica ignibus, surrexerunt meliora consumptis, tota vita, Agrippæ, & Mæcenatis vacauit locus.* Planè quasi Augustus aureus quidem annulus, sed sine Achatis gemma vacuus, obtusque, & inglorius esset. Quid plura? ipsemet Tiberius, aliàs callidus & crudelis, à Seiano quamuis improbo oculabatur, & ad malum procliuis frænabatur: nam de eo Cornel. Tacit. lib. 6. Annal. *Obtectis libidinibus dum Seianum dilexit, timuitve; postremò in scelera simul, ac dedecora prorupit postquam remoto pudore, & metu, suo tantum ingenio vtebatur.*

Cor. Tac.

4 Nec Principi tantùm opportunius Regius Administer, sed etiam ipsi populo vtilis & necessarius est, quemque ille vt suis rebus omninò accommodatum habere percupit. Nimirum cùm regia Maiestas quantumuis à fastu & supercilio immunis, innato tamen sibi splendore, subditorum oculos aciemque præstringat, cum ipsi sibi, suisque negotijs expediendis hominem exoptant, cui vt eiusdem cum illis conditionis, eiusdemque hierarchiæ, & facilis sit accessus, & pectora sua nudare, fidenterque loqui possint, & à quo haud difficilè optata impetrare valeant: ad eum quidem modum, quo & populus terribilem Dei Maiestatem ęgrè ferens aiebat Moysi: *Loquere tu nobis, & audiemus, non loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur.* Exodi 20. 19. & Paulus de Christo Domino, Dei hominumque mediatore ad Hebr. 4. 15. *Non enim habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, tentatum autem per omnia, &c. Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ eius:* & statim. *Omnis namque Pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in ijs, quæ sunt ad Deum. Qui condolere possit ijs qui ignorant, & errant, quoniam & ipse circumdatus est infirmitate.* Vbi illud notanter dictum est ab Apostolo, *pro hominibus constituitur in ijs quæ sunt ad Deum.* Vt mediatoris officium plenè exponat, qui sic videlicet inter Deum & populũ intercedit, & medius est, vt dum Deum adit, & cum ipso aut familiariter, aut pro munere suo versatur, populi quidem res curet, & dona ipsi, ac veniam, cùm ea ille opus habet, obtineat. Quod planè non obscurè innuit ipsemet Dominus apud Matth. 11. 28. vbi cùm dixisset. *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo,* subiunxit. *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos:* ita id adnotante Athanasio in tractatu super hęc verba hunc in modum. *Traditi sunt enim illi vt medico, qui sanaret morsum serpentis, & vt vita, quò excitaret mortuum, & vt luci, quò illuminaret tenebras, & vt rationi, quò redintegraret hominem rationalem. Certè qua ratione sibi omnia tradita essent, indicare volens Saluator, per Matthæum subintulit:* Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. *Datum est enim mihi, vt fatigatos reficiam, & mortuos viuificem.* Hæc ille. Quæ vt mediatoris Dei & hominum munus scopumque explicant: ita Regij Administri officium populo maximè vtile, ac salutare adumbrant, quasi magnam ideò auctoritatem à Principe ipse accipiat, plurimumque apud ipsum gratia valeat, ut fatigatos subditos reficiat, eisque Principem suum placatũ & beneuolum reddat.

Exod. 20. 19.

Heb. 4. 15.

Hebr. 5. 1.

Matt. 11. 28.

Athanas.

5 Quod voces malignas dęmonis in S. Iobum, artes, atque venena, dum illam coram Deo in eum calumniam adhibiturus, qua benignum Dominum illi infensum faceret, non clanculùm & secreto, quod delatorum, & calumniatorum proprium est, sed signatè coram Angelis criminationem, & accusationem adornauit: sic enim Iob cap. 1. 6. *Quadam autem die cùm venissent filij Dei, vt assisterent coram Domino, affuit inter eos etiam Satan.* Sed quò (inquis) hæc dęmonis cogitatio iuit? curve opportunum sibi id tempus existimauit, cùm Angeli coram Domino assisterent? Sanè, quòd non minus è re sua esse crederet, Angelis Iobum, ac Deo inuisum reddere: Etenim cùm ipsi Dei Administri sint (dicente Paulo ad Heb. 1. 14. *Omnes sunt administratorij spiritus in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis*) eaque ratione non possint nõ hominibus consulere, & iratum Deum ipsis placatum reddere, nihil à se callidus criminator actum esse putauit, si Iob apud Angelos gratia valeret, quòd vt Deus illi esset infensus, boni tamen Administri eum ab ipsius manibus essent erepturi: duplici ergo mucrone malus ille Iobum percutere studebat, dum & Principis sui gratiam, & Administri opem atque subsidium ei auferre moliebatur, scitè id obseruante Iuliano in Catena Græca Comitoli ad cap. 2. Iob hunc in modum. *Dicitur autem* (dęmon) *in medijs Angelorum cœtibus versari, ut Iobum cum deposcit, ab eius procurandi rationibus Angelos alienet:* vt dixerit: nam si Angeli in Iobũ propitij persisterent, denuò illi ad Deũ aditus sperari posset.

Ad Hebr. 1. 14.

6 Huc

A 6 Huc sanè etiam ire dixeris ea verba, quibus Absalon Regni Israelitici candidatus, singulos ciues prehensans Dauidem patrem oneratabat, vt ab eo subditorum animos disiungeret, ac abalienaret, & sibi demereretur. *Videntur mihi sermones tui boni, & iusti,* *2. Reg. 15. 3.* *sed non est qui te audiat constitutus à Rege.* 2. Reg. 15. 3. Ad quæ verba benè adnotant Interpretes, eò callidi iuuenis studium, artesque tendere, vt suaderet populo, Dauidem publica negotia negligere, nec de iure subditis reddendo, & eorum rebus promouendis curare. Quod si inquiras, qua fide, siue quo colore hæc Absalonis verba subsisterent? cum nihil esset populo manifestiùs, quàm Regem in iure reddendo valde strenuũ, *2. Reg. 8. 15.* & diligentem esse, sic enim 2. Reg. 8. 15. *Et regnauit Dauid super omnem Israel: faciebat quoque Dauid iudicium, & iustitiam omni populo suo:* id est, vt ait Iosephus *Iosephus.* lib. 7. antiq c. 6. *in reddendo iure verum tantùm, & aquũ respiciebat:* ad manum illi fuisset responsio, minimè quidem se negare, patrem Dauidem subditis suis verè Regem in reddendo iure se exhibuisse, at in eo errare, quòd idoneum sibi aliquem negotijs expediendis Administrum non eligeret, ad quem subditi facilem haberent aditum, cuique vt res suas palam aperire, & nudare possent, ita haud difficilè optata per eum se fore consecuturos sperarent: *non est* (inquit), *qui te audiat constitutus a Rege*: vt dixerit, habetis quidem Regem, qui vos audiat, sed dum regio splendore præditus, &, vt dixerim quod res est, maiestate sua armatus est, quanta illi inest grauitas? quanta seueritas: quæ aut palam, & fidenter petere, ac loqui impediant, aut spem vobis rei obtinendæ præcidant: debuisset ergo tam ad demerendos sibi subditorum animos, quam ad facilem negotiorum expeditionem aliquem eximiæ probitatis, & sinceritatis virum constituere, ad quem tamquam ad asylum, vtpote vestræmet conditionis, & fortunę, magna cum fiducia, & securitate accedere siue confugere C posletis. Porrò ijs verbis, & artibus Absalonem Israelitarum corda sollicitasse, siue furatum fuisse, (vt est in Hebræo) omninò constat, quasi illi ex magno suo vsu existimarent, hominem à Rege constitutum habere qui eos audiret. A quo sane non abit, quod à Hieron. in *Dan. 2. 48. Hieron.* c. 2. Danielis obseruatum est. Etenim cum intbi Daniel à Rege Nabuchodonosore plurimis, maximisq; muneribus cumulatus, & apud ipsum omnia potuisse sic dicatur: *Tunc Rex Danielem in sublime extulit, & munera multa, & magna dedit ei, & constituit eum Principem super omnes Prouincias Babylonis*: eaque ille de causa à Porphyrio infensissimo Christianorum inimico quasi modestiæ fines egressus, ambitionis, & auaritiæ insimuletur, huic calumniæ ita occurrit Hieronymus, vt affirmet non casu, aut temerè, sed Dei dispensatione id fuisse effectum, vt subdit, præsertim vero Hebræi in homine suæ gentis, & conditionis, qui eorum facilè commiseraretur, suasq; res benigniùs tractaret, opportuna D solatia haberent. Sic namq; Hieronymus. *Et in hoc calumniator Ecclesiæ Prophetam reprehendere nititur, quare non recusarit munera, & honorem Babylonium libenter susceperit, non considerans ideò Regẽ vidisse somnium, & interpretationis mysteria per puerum reuelata, vt Daniel cresceret, & in loco captiuitatis Princeps omnium fieret Chaldæorum, & Dei omnipotentia nosceretur. Quod quidem & in Ioseph apud Pharaonem, & Aegyptũ factum legimus. Et in Mardochæo apud Assuerũ, vt in vtraq; gente haberent captiui, & peregrinantes Iudæi solatia, videntes hominẽ gentis suæ Aegyptiorũ esse Principẽ vel Chaldæorũ.* Sic Hieronymus. En Regium Administrũ, nõ tantùm regiæ administrationis, atq; oneris sociũ: *solatiumq; curarũ*: vt dicebat Athalaricus, sed etiam qui ex magno subditorum vsu sit, dum magna illis ipse solatia ex regia gratia affert, & in omnes beneuolus cuncta in melius promouet. Sic scitè dicebat Venerab. Pe*Petr. Bles.*trus Blesensis epist. 150 *Scio quia ij, qui in regia familiaritate sacrarium admittuntur, multa facere possent, & dicere, quibus pauperum necessitas subleuetur, foueatur religio, fiat æquitas, Ecclesia dilatetur.* Hæc ille.

7 Dixeris præfato Absalonis acumine punctum Salomonem, ne ad eum lapidem offenderet, regium sibi

P. Velasquez. in Psalm. centesimum.

Administrum peculiari studio delegisse: etenim cùm 3. *3. Reg 4. 5.* Reg. 4. cultissima atq; ordinatissima ipsius Aula describitur, & tam priuata Regiæ domus, quàm publica Regni munera dignis, & idoneis viris, vt inde & regius splendor collucerct, & publicæ res optime constitutæ florerent, demandata memorantur: illustris quidem inter omnes Regij amici siue Administri mentio fit: sic enim vers. 5. *Zabud filius Nathan Sacerdos, Amicus Regis*: vbi cùm constet, quod omnes omninò interpretes obseruant, Nathan neque Sacerdotem, neque de genere Leuitico fuisse, ac proinde eius filios sacerdotium obtinere non potuisse, manifestum sit, Sacerdotis ibi nomen non esse sacri ministerij, sed mysticum, quod ad dignitatem Amici Regis, non sine allusione, & similitudine muneris sacerdotalis omninò spectaret. Sed quid (inquis) commune fuerit sacerdotali dignitati, & Regio Administro? Respondet opportunè Caietanus ibi, ideò *Caiet.* B Amicum Regis Sacerdotem vocari, *quoniam tamquam Pontifex honorabatur eò quod proximus esset Regi*. Sed opportunius dubio occurrit noster Ioannes de Pineda summæ eruditionis, & limati ingenij vir, *Pineda.* lib. 5. de rebus Salomonis capit. 13. de domus Regiæ Principibus num. 18. dum id ad munus Amici Regis, siue priuati delineandum, & suis coloribus depingendum reuocat, vt nimirum, siquidem Rex germana Dei Regis imago est, eiusque in terris vices gerit, suos etiam tamquam ille Sacerdotes habeat, peculiarem scilicet & intimum amicum, qui ei tum deuotiori obsequio, & maiori diligentia inseruiat, tum vel maximè medius, siue mediator inter Principem, & populum sit *constitutus a Rege* (vt dicebat Absalon) vt omnes omninò *audiat*: vt & per ipsum ad Regem inferiorum aditus facilè pateat, eique ipsorum vota, supplicationes, querelæ ac lachrymæ innotescant, & à Rege ad subditos dona, honores, & beneficia diffundantur. Cui cogitationi mirè congruit (intbi etiam id adnotante Pineda) Amicum Regis itidem appellari Principem *quietis* siue *recreationis*, atque etiam *Principem munerum*, siue *largitionum*: di*Cassiod.*uersis quidem nominibus, sed sensu in idem recidente: quod nimirum Administri cura & industria Princeps quiescat, tam quòd diuisis cum eo curis recreetur, & ab immenso negotiorum pondere respiret, vt aiebat Rex Athalaricus. *Solatium curarum frequenter sibi adhibent maturi Reges*, &c. quàm quòd per illum quies, refectio, & largitionum, bonorumque copia ad populum perueniat, vt ibi explicat Isidor. *Isid. Clar.* Clarius.

8 Fuerit verò huic Instituto peropportunum quòd bonus Dominus in præfato loco Iob malum dæmo*Iob. 1.*nem, cùm inter cœlestes spiritus ei assistere ausus est, sic interrogauerit: *Vnde venis?* Quòd si ambigas, cur Dominus cui omnes viæ & semitæ quantum vis abstrusæ, & occultæ patent? qui totus oculus, totus sensus, totus mens est, ea interrogatione vsus fuerit? Occurrunt LXX. reponentes *vnde ades?* vt dixerit ei Dominus sic *LXX. Olympiod.* explicante Olympiodoro in Catena Græca. Quæ tua audacia, siue dementia fuerit, vt inter meos Administros venias, & status mei rationibus non vocatus te ingeras, cum meus Administer non sis. *Tu verò vnde*, ait ille, *neque enim meus es Administer*. Sed si attendis, non deerat omnino dæmoni huic interrogationi, & increpationi ea ad manum excusatio, siue responsio non importunè videlicet se Dei consilijs immiscere, qui itidem etiam eius minister sit, homines ex ipsius iussu affligens & crucians: dicente Vate Psal. 77. 49. *Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem, & iram, &* *Ps. 77. 49.* *tribulationem: immissiones per Angelos malos*: & disertissimè 1. Reg. 16. 14. de Saule à dæmone diu vexato, *1. Reg. 16. 14.* *exagitabat eum spiritus nequam a Domino*: ad quæ verba Greg. Magn. lib. 2. Moral. c. 6. *Diabolus etsi afflictio-* *Greg. Mag.* *nem iustorum semper appetat, tamen si a Deo potestatem non accipit ad tentationis articulum non conualescit. Ideò idem spiritus & Domini appellatur, & malus: Domini per licentiã iustæ potestatis; malus per desiderium iniustæ voluntatis.* Verùm n. vero minimè ad te ea ex-

cusatio fuerit, quæ Administri munus non penetrat, quippe ille nō in subditorum perniciem, vt eos calumnietur, affligat, atque exagitet, sed potiùs, vt apud Principem suum foueat, & eius dona, & beneficia in illos distribuat, ac tanquam Sacerdos pro ipsis indesinenter oret, siue tamquam Angeli in ministerium salutis missi regiam gratiā illis paret, omninò eligitur. Vnde pulchre Dei interrogatio subsistit: *Vnde ades? Neq; enim meus es Administer*. Nam si esses: hominibus quidem cōsuleres, & eorum saluti & bono perpetuò inuigilares.

Ad eadem verba.

Hic mihi ministrabat.

Princeps Administro suo, vt gubernationis adiutore, sic vtatur, vt totam dominationis vim penes se retineat.

ADNOTATIO II.

1 Regij Administri tam munus, quàm vsus, & quidquid ad id omninò spectat, nullus, opinor penicillus viuaciùs expressit, quàm Petri Apostolorum Principis vmbra, quam sic delineauit Lucas Actuum 5. 15. *Magis autem augebatur credentium in Domino multitudo virorum, ac mulierum. Ita vt in plateas eijcerent infirmos, & ponerent in lectulis ac grabatis, vt veniente Petro saltem vmbra illius obumbraret quemquam illorum, & liberarentur ab infirmitatibus suis. Concurrebat autem, & multitudo vicinarum ciuitatum Ierusalem afferentes ægros, & vexatos ab spiritibus immundis, qui curabantur omnes.* Nimirum, dum hic primùm vides omnes omninò subditos ad Principem suum, siue salutis, siue honoris, siue commoditatum, & demum negotiorum omnium causam concurrentes, satis planè liquet, vnum Principem, *quantumuis fortis, & alacer corpore & animo sit, non sufficere* (vti dicebat Philo) *en tanta mole negotiorum quotidie alijs affluentibus super alia.* Vnde quidem Numer. 11. 17. cùm Moysi Dominus collegas adiunxit, qui vnà cum illo *onus populi* sustentarent: LXX. pro *onus populi* notanter reposuerunt *impetum populi*: quasi in Principem populus non aliter, quàm impetu, & incursione vndequaque irruat, vt singuli ab illo quidquid opus habent, siue etiam, quod libet obtineant: ad eum modum, quò scitè dicebat Seneca epist. 36. *Sic ad illum quemadmodum ad lacum concurritur, quem qui exhauriunt, & turbant*: ac proinde ne ipse prematur, imò opprimatur, necesse fuerit vmbram habere, non quidem vmbratilem, sed salutarem & viuam, cui eadem penè ac sibi sit virtus, vt singulorum rebus & necessitatibus regio nomine, & auctoritate subueniat: *Veniente* (inquit) *Petro vmbra illius obumbraret quemquam illorum, & liberarentur ab infirmitatibus suis.* Opportuna sanè & elegans Regij Administri imago, qui eam à Principe auctoritatem accipit, qua & populi impetum à Principe remouere, & plura grauia regni negotia per seipsum ad subditorum vtilitatem expedire valeat. Refert enim plurimùm, vt Regius Administer apud populum in honore sit, non nudam Principis vmbram esse, sed eadem sæpiùs ac ipsum potestate vti, Principe tamen in grauioribus negotijs consulto. Quò opportunè referes, quod de vna Dei, Moysis manu ad ea Domini verba Exodi 7. 17. superiùs lib. 2. adnot. 7. n. 6 ex Caietano obseruauimus, etenim dum ipse acutè dubitat, quo modo aut virga, quam Moyses in manu sua habebat, in Dei manu esse, aut Dominus ipse percussisse aquas dicatur: *Nam nec Moyses percussit virga aquas, nec virga erat in manu Dei, sed Moysis?* Scitè quidem respōdet: *manum Moysis appellat Deus manum propriam, quia iam constituerat eum Deum Pharaonis*, quod perindè est, ac si dixerit, suam Moysi potestatem, auctoritatem, manumque Dominum tradidisse, vt ille Administri munus impleret, & magno apud populum in honore esset.

Act. 5. 15. — *Philo.* — *Num. 11. 17.* — *LXX.* — *Seneca.* — *Exod. 7. 17.* — *Caiet.*

2 At enim verò inde hæc Petri vmbra huic instituto opportunissima videtur, quòd officia omninò distinguit, & velut acu tangit, corpusq; ab vmbra, Administrum à Rege, sic discriminat, vt suum cuique singillatim reddat. Et quidem, vt hæc in sequentibus sæpiùs sint euoluenda, eam modò in hac vmbra vim facimus, vt Regem adstruat reapsè regnantem, leges dantem, & iura, nec auctoritatem solùm, sed imperium in suos tenentem: Administrum verò velut vmbram, quæ corpus sequitur, sic Principi ministrantem, vt eum semper ductorem, & gubernatorem habeat. Hæc quippe ordinatissima dispositio, & pulcherrima rerum facies est, quæ suam cuique muneri personam, & personæ cuiq; suum munus tribuit. Quid enim ordine pulchrius? opportunius, diuinius, & magis necessarium? Audi Gregorium Nazianzenum oratione 26. *Ordo omnia constituit, & colligauit: ordo cælestia, & terrena continet: ordo: in illis, quæ ratione & animo intelliguntur locum habet: ordo in ijs, quæ sensibus percipiuntur: ordo in Angelis, ordo in astrorum motu, magnitudine, mutua relatione, & splendore. Alia enim Solis gloria est, alia Lunæ, alia Stellarum*, & post nonnulla, *Ordo cunctis animantibus ortum, & alimentum, sedesq; vnicuique aptas, & congruentes indixit, & quasi lata lege præscripsit. Ac nec delphinum quisquam arua sulcantem vidit, nec bouem per aquas lubricum iter carpentem, quemadmodum nec Solem noctu decrescentem, vel augescentem, nec rursus Lunam mortalibus interdiu prælucentem.* Ergo vt ordo in re omnium maxima seruetur, Rex corpus sit, Administer vmbra: ille regnet, imperet, & Solis gloriam interdiù prælucentis habeat: hic velut vmbra corporis ductum sequatur, ac velut Luna à Sole lumen accipiat, quin mortalibus interdiù præluceat. Enim verò hanc nostro Regi mētem, hanc gubernandi rationem, hunc Administri vsum fuisse, vt eo adiutore sic vteretur, vt totam penes se dominationis vim retineret, non solùm indicant hæc verba in quibus, sumus, sed illa etiam Ieremiæ 23. vers. 5. quibus ipsi is filius dicitur nasciturus, qui eius mores adeò exprimat, vt germana ipsius proles, & propriū adeò egregiæ arboris germen appareat: *Suscitabo* (inquit) *Dauid* (id est Dauidi) *germen iustum, & regnabit Rex, & sapiens erit, & faciet iudicium, & iustitiam in terra.* Vbi omninò obserua, quis Princeps à Vate iustū Dauidis germen, & germana eius proles esse dicatur? *Regnabit* (inquit) *Rex*: is videlicet qui Rex regnās fuerit? Ergo omnes (inquis) omninò Reges, quotquot ij fuerint germana Dauidis germina erunt; ecquis enim Rex est, qui eo ipso quòd Rex sit, non regnet? Sed enim non benè colligis: aliud quippe hæc verba Ieremiæ innuunt duo innuentis: alterum esse plures Reges, qui vt Reges sint, non tamen regnant, quòd tota dominationis vis penes eorum Administros sit, vti de Claudio Imperatore imprimis Suetonius c. 29. inquit. *His* (familiaribus) *addictus, non Principem se, sed ministrum egit. Compendio cuiusq; horum, vel etiam studio, & libidine honores, exercitus, impunitates, supplicia largitus est, & quidem insciens plerumq; & ignarus.* Vides Principem non Regem, siue non regnantem, sed ministrum? Audi quid de Sergio Galba nec malo, nec iuuene Imperatore idem Scriptor dixerit c. 14. *Regebatur triū arbitrio, quos vnà & intra palatiū habitātes, nec vnquā non adhærentes, pædagogos vocabant, &c. His diuerso vitiorū genere grassantibus adeò se abutēdū permisit, et tradidit, vt vix sibi ipsi cōstaret, modò remissior, ac negligentior, quàm conueniret Principi electo, atq; illius ætatis.* En alium Principē, qui regeretur, non regeret. Adde his Domitianū, de quo Corn. Tacitus lib. 4. historiarū. *Pleraq; tantùm amicis instigantibus audebat: vis autē omnis penes Mucianū*: vt nimirū ostēderet, inane se imperiū, & sine vi habere: iā verò generali oratione Plinius in Panegyrico in hāc sententiā ait. *Plerique Principes cùm essent ciuium domini, libertorum erant serui: horū cōsilijs, horū nutu regebātur: per hos audiebāt, per hos loquebātur, per hos præturæ etiā, & sacerdotia, & cōsulatus, imò & ab his petebātur.* Benè ergo Vates vt ab his Regibus Dauidē discriminet, & regnantē faciat, ait, *Regnabit Rex.* Alterum, esse eisdem nonnullos homines priuatos, qui vt priuati sint, at imperio potiuntur, & regnant: quòd Principes illis imperium in se dederint, & ipsorum consilijs se totos subiecerint: quemadmodum de Antio-

Naziang. — *Ier. 23. 5.* — *Sueton.* — *Cor. Tac.* — *Plinius.*

chio

cho Imperatoris Theodosij familiari, non sine morsu dicebat Sanctus Isidorus Pelusiota li.1 epist.36. *Quomã non modò Imperij minister es, sed ipsum etiam arbitratu tuo, ac libito moderaris*, & de Eusebio cubiculi Constãtij præposito Ammianus Marcellinus lib.18. *Mercari quamplures nitebantur Eusebij fauorem cubiculi tunc præpositum, apud quem, si vera dici debent, plura Constãtius potuit*: notanter illud, *si vera dici debent*, hoc est, si ad rei sensum & veritatem, non ad sonum vocis, & externam rerum faciem ad[s]pexeris, Eusebius potens rerũ, & imperij arbiter erat, Constantius verò ipsius Administer sine familiaris, qui plura ab eo obtinebat: quo etiam modo de Imperatoris Commodi Administris, per quos omnia agebantur (vt inquit Lampridius in Cõmodo) Imperatore extincto Romani ciues seipsos miserantes dicebãt, *seruis seruiuimus*, vt dicerent, serui regnabant, & reapsè Imperatores erant. Ecce tam tibi, & Ieremiæ mentem, & Dauidem suis coloribus depictũ, dum Rex regnans, & sapiens asseritur, qui nulli familiarium imperium in se daret, nec cuiuslibet prudentię, & consilijs se totum subijceret, sed data sibi à Deo tum potestate, tum sapientia vteretur. A quo non longiùs iuerit quòd de Alexandro Seuero optimo quidem Principe inquit Lampridius. *Amicos sanctos & venerabiles habuit; non qui illum quasi fatuum circumducerent, sed sanctos, venerabiles, continentes, amantes Principis sui.*

S. Isidorus Pelusio. — *Ammian. Marcel.* — *Lamprid.*

3 Ne sit igitur contentus Princeps si Rex sit, nisi etiã regnet, sicque cum Administro suo se gerat, vt summũ quidem ei honorem, sed tanquam Administro habeat, egregium Principem Traianum imitatus, de quo post præclara verba Plinius. *Tu libertis tuis summum quidem honorem, sed tamquam libertis habes, abundèque sufficere his credis, si probi, & frugi existimentur, &c. Ac primũ neminem in vsu habes, nisi aut tibi, aut patri tuo, aut optimo cuiquam Principum dilectum: statimq; hos ipsos quotidie deinde ita formas, vt se non tua fortuna, sed sua metiantur: & tantò magis digni quibus honor omnis præstetur à nobis, quia non est necesse.* Vbi omninò vides optimi Principis, optimique Administri formam, dum hic à Principe sic formatur, vt non regia, sed priuata fortuna seipsum dimetiri velit, semper seipsum, & Administrum & sub domino considerans: sed hæc sacra facere, siue sacris firmare, fuerit operæpretium. Quare obserua modum, quo Dominus se gesserit tam cum Adamo, quam cum Abraham, & cum Moyse, quos sibi Administros, & familiares delegit. Et quidem in primis, vt Deus indulgentissimè, & liberalissimè Adamo omnia terræ bona permiserit, orbisque curam, & imperium dederit; peculiarem tamen ei legem præceptumque imposuit, ne manum extenderet ad arborem scientiæ boni, & mali. *Ex omni* (inquit) *ligno Paradisi comede. De ligno autem scientiæ boni, & mali ne comedas In quocumque enim die comederis ex eo morte morieris*. Genes. cap. 2. vers. 16. Ad quem locum dum PP. & Interpretes frequentiùs ambigunt, cur præter legem naturalem, quam Deus Adæ simul cum ipsa natura ingenerauit, & illam supernaturalem fidei, spei, & charitatis, qua itidem vt creatus est, adstrictus tenebatur, hac etiam lege speciali positiua, vt aiunt, eum voluerit obligare, de ea videlicet re illi imposito præcepto, quæ non per se mala, ac fugienda esset, sed ob id tantùm, quòd à Deo prohiberetur? Illa opportunissima ratio esse videtur, quam affert. Chrysostomus homilia 17. in Genesim, vt videlicet Deus se Regem, & Dominum ostenderet: homo verò intelligeret, se, quantumuis Deo charus ac familiaris, & rerum omnium potens esset, adhuc tamen sub Domino esse, nec se Dei conditione, cui omnia licent, sed sua, id est, serui, & creaturæ Domino subditæ metiri, ac proinde manum à Deo acceptam non prohibito, sed pro Domini sui voluntate extendere debere. Audi Chrysostomũ Dei nomine sic loquentem. *Nonne omnium, quæ in Paradiso sunt potestatem dedi tibi, & duntaxat ab hoc vno vt abstineres præcepi? vt scire posses, te sub Domino quodam esse, cui obedientiam debes.* Audis Dominum Administro suo summum quidem honorẽ, sed tam quam Administro deferentem, ne ipse socius regni, & non subditus esse sibi videretur? Concinit quidem huic Adæ manui tantisper cohibite, ille Petri pes in maris fluctibus, per quos firmis, solidisque vestigijs ire cœperat, tandem vacillans: sic enim Matt. cap. 14. 30. *Videns autem uentum validum, timuit, & cum cœpisset mergi clamauit.* Sed cur (ais) qui ipsi potestatem fecit ambulandi super aquas, solidum, atque integrum ei donum non præstitit, quo tam fluctibus, quàm formidine superior fieret, quin lapsari timeret? Respondet Chrysost. in Catena S. Thomæ. *Hic autem quod Petrus timuit, differentiam monstrabat Magistri, & discipuli:* vt dixerit: Fuit quidem regio Christi ingenio dignum, tanto honore Administrum suum afficere, vt æquè ac ipse maris fluctibus imperaret, at etiam sapientiæ Domini fuit, timorem ei non omninò auferre, vt scire posset se sub Domino esse.

Plinius. — *Gen. 2. 16.* — *Chrysost.* — *Matt. 14. 30.* — *S. Thom.*

A … B … C … D

4 Nec minorem quidem emphasim, & opportunitatem habet magna eiusdem Domini cum Abrahamo familiaritas: etenim vna ex parte ipsum eo in honore habuit, vt & affinitatem, & sanguinis coniunctionem cum eo contraxerit, adlecto nimirum in patrem vnigeniti sui, & arcana ineffabilia ipsi patefecerit, quin ei celaret quidquid esset facturus, sic enim Genes. 18. vers. 17. *Num celare potero Abraham quæ gesturus sum, cum futurus sit in gentem magnam, & robustissimam, & benedicendæ sint in illo omnes nationes terræ?* Ex alia sic penes se regiam maiestatem, supremamque dignitatem retinuit, vt sæpiùs ad ipsum familiariter veniens magna cum eo negotia tractaturus, nunquam (si attendis) eius domum fuerit ingressus, ad ilicem Mambre eum educere solitus: sic enim ibi vers. 1. *Apparuit autem ei Dominus in conualle Mambre*, & cap. 15. 5. *eduxit eum foras, & ait illi, suspice cœlum, &c.* Vt Principibus documento fuerit, non debere ipsos sic sese omninò, & veluti sine fideiussore suis familiaribus dare, vt nullum regiæ gratiæ terminum præfigant, nec ipsis aliud aliquid in die dandum supersit: ita id adnotante Oleastro in cap. 24. Exodi ad finem hunc in modum. *Sic & Abrahæ dilectissimo suo fecit, ad quem etsi aliquando descendere dignatus est, nunquam tamen domum eius ingredi voluit: solet enim homo etiam iustus ex diuinis fauoribus insolescere: ideò ad mensuram sibi cuncta ostendenda sunt, & præstanda.* Hęc ille, vbi non minus opportunè etiam obserues: sapienter & pro maiestate sua Principem domum sui familiaris ingredi nolle, ne mihi ab eo quasi conclusus, & manibus captus videatur, qui sui omninò iuris, nemini subiectus, aut addictus esse debet. Vnde apud Isaiam Dei Filius ad nos descendere dignatus, egregiam benignitatem, & mansuetudinem suam sapiente dignitatis suę sale temperatam, & conditam videris; sic enim de illo Vates cap. 16. vers. 1. *Emitte Agnũ Domine, dominatorem terræ, &c. & erit quasi auis fugiens.* Pende (rogo) imaginum elegantium, sed in earum diuersitate iure dubites, cur is, qui suis vt agnus mansuetissimus venit, mira affabilitate, & humanitate eos demulcens, simul tamquam auis fugiens, auolansque inducatur? Idemne fuerit venire & fugere? aut ideò venit, & amauit, vt desereret? Minimè quidem, sed illud nobis significari voluit, tamdiu Principem Agnum suis familiaribus futurum, affabilem scilicet, benignum, & humanum, quamdiu ab ipsis digno, ac decenti cultu, & veneratione fuerit prosecutus: secus verò si manibus eum illi comprehendere velint, sic hac illac circumducere, si velut pupillum iussis alienis obnoxium facere, velut auem auolaturum. Quid enim à Principe magis alienum, imò vero quid ita repugnans, atque contrarium, quam subditum, & subiectum, siue etiam seruum esse? sic quidem callida illa Sabina Poppæa, vt Neronem Principem aduersus matrem Agrippinam exacerbaret. *Aliquando per facetias* (sic Tacitus lib. 14. Annalium, initio) *incusare Principem, & pupillum vocare, qui iussis alienis obnoxius, non modò imperij, sed libertatis etiam indigeret.* Verùm id sapientiùs, & efficaciùs summo Ecclesię Principi Eugenio ingerebat Bernardus lib. 1. de Consider. c. 3. hæc primùm inquiens. *Magna virtus patientia, sed non hanc tibi ad ista optauerim: interdũ impatientẽ esse probabilius* vt dixerit: Nolo semper agnus sis, sed aliquando auis

Gen. 18. 17. — *Gen. 18. 1.* — *Gen. 15. 5.* — *Oleast.* — *Isai. 16. 1.* — *Tacitus.* — *Bernard.*

auolans, vnde statim adductis illis Pauli verbis 2. ad 2. Cor. 11. 19. Corinth. 11. vers. 19. *Libenter suffertis insipientes, cùm sitis ipsi sapientes: Sustinetis enim si quis vos in seruitutẽ redigit*, sic ait: *Nisi fallor ironia erat, & non laus, sed suggillatio quorundam mansuetudinis, qui quasi datis manibus Pseudo apostolis, a quibus seducti erat, ad quæque ipsorum peregrina, & praua dogmata trahi se patientissimè ferrent. Vnde & subdit:* sustinetis enim si quis vos in seruitutem redigit. *Non bona patientia, cùm possis esse liber, seruum te permittere fieri. Nolo dissimules seruitutem, in quam certè in dies, dum nescis redigeris. Nulla turpior seruitus, grauiorue, quam Iudæorum, quã quocunq; post se trahunt, & vbique dominos offendunt suos: tu quoque, dic quaso, vbi vnquam sis liber, vbi tutus, vbi tuus?* At enim quòd ijs nodis sic se Principes extricare soleant, vt dicant, non inuitos quidem, sed volentes, libẽtesque in hanc seruitutem descendere, ac proinde non turpem illam, sed generosam, vtpotè voluntariam esse, B sic illis indidem sequenti cap occurrit Bernardus. *Quid interest volens seruias an inuitus? nam etsi coacta seruitus miserabilior, sed affectata miserior est.*

5 Sed vide iam ipsummet Dominum, & Agnum mansuetissimum, & auem fugientem, vide inquam Dei Filium imprimis cum Petro familiarissimè agentem, eoque adiutore frequentiùs vtentem. Quid enim aliud fuerit, ei claues regni cælorum dedisse? Matth. 16. vers. 19. Quid? ipsum negotiorum expeditioni, & seriarum rerum consultationibus adhiberet? vel cùm de vectigali Cæsari persoluendo ab illius exactoribus fuit admonitus, quomodo cum Petro deliberauerit, audi. Matt. 16. 19. *Quid tibi videtur Simon? Reges terræ, à quibus accipiunt tributum vel censum? a filijs? an ab alienis?* Matth. 17. 23. & 24. Quid? tunc tributum signatè pro seipso, & pro Petro persoluere? *Vade* (inquit) *ad mare, & eum piscem, qui primus ascenderit, tolle, & aperto ore eius inuenies staterem, illum sumens da eis pro me, & te.* Vide iam è agno auem factum, & sese Petri manibus subducentem. C Enim verò cùm statim post datas Petro regni claues Dominus de salute mundo afferenda, & Redemptionis œconomia per Passionem, & mortem suam dispensanda ageret: ille Principis sui gratiæ nimium fidens, sic se non accitus tanto huic negotio ingessit, vt rem pro arbitratu suo componere, ac dispensare voluerit: imò & Dominum à propria sententia dimouere, & quod plus est, ipsum increpare ausus fuerit: sic namque Matt. 17. 23. & 24. Matthæus. *Et assumens eum Petrus, cœpit increpare illum dicens, absit a te Domine, non erit tibi hoc*; Matthæi 16. vers. 22. Quid verò tum Dominus? tulitne libenter insipientem, cùm esset ipse sapiens? aut sustinuit à familiari suo in seruitutem redigi? Minimè quidem, imò verò grauissima hac obiurgatione illi restitit, atque repugnauit. *Vade post me Sathana, scandalum es mihi, quia non sapis ea quæ Dei sunt, sed quæ hominum.* Vbi opportunè illud *vade post me*: vt eum muneris sui vmbram D scilicet esse admoneret, ac si diceret: Quid tu mihi in Regni mei administratione, tua voluntate, & consilio præire, & me tui nutum circumducere præsumis, quasi tu iam Princeps, ego verò tuus sim Administer? *Vade* Matt. 16. 22. ergo *post me*, & me sequere, voluntati scilicet meæ implendæ, & executioni mandandæ, quod tui officij est, diligentem operam impendens, me verò Principem agere sine: ita penè hæc verba premente Victore Antiocheno apud Marcum cap. 8. 33 dum sic ait. Victor. Antioch. *Petrus proinde à Christo audit*; Vade post me: *hoc est, sequere me, neque voluntati meæ, quà sponte cruci me submitto, in posterum aduersare*. Sic Victor.

6 Enim verò si attendis, hinc quidem signatè probari, aut improbari Principes, si videlicet ipsi, aut Administros suos sibi ligare nolint, aut contra ab ipsis ligari, & vincula sibi inferri patiantur. Porrò nemo est, qui non ambigat, cur, vt Deus Saulem, quòd regio fuerit fastigio indignus, ab eo excutere voluerit. Ionatham ipsius primogenitum dissimillimo quidem ingenio Principem, & bellicis, ac vrbanis virtutibus florentem ad Regnum non euexerit, sed Dauidem infimæ sortis pastorem, qui vix vllum regiarum virtutum specimen ediderat, ei antetulerit: Parumne fuerit, patrem vita regnoque mulctare, nisi etiam ad filium supplicij grauitas pertingeret, aut iure pastor Dauid Principi bello inclyto præferri potuit? Ita omninò, nec alio quidem quam ipsomet Ionatha iudicium super hac re ferente, & Dauidem potiores regno partes habere, haud obscurè confirmante, dum illum ipse sic dilexit, vt anima eius Dauidis animæ agglutinata fuerit: sic namque 1. Reg. c. 18, 1. Reg. 18. 1. vers. 1. *Et factum est cùm complesset loqui ad Saul, anima Ionatha conglutinata est animæ Dauid, & dilexit eum Ionathas quasi animam suam, &c. Nam expolians se Ionathas tunica, quæ erat indutus, & dedit eam Dauid, & reliqua vestimenta sua vsque ad gladium, & arcum suũ, & vsque ad balteum* Obserua primùm hæc *vsque ad gladium, & arcum suum*, & vt egregiam Principis indolem, & regium animum probes, qui amicum vnicè diligere nouit, & in eum summè liberalis esse voluit; qui approbes gladium, potestatis videlicet insigne, ei tradidisse? fuerítne id aliud, quàm vmbram cum corpore B confundere? Deinde verò cur meliorem, & regno magis idoneum eum dixeris, cuius anima agglutinata est animæ Dauid? Nonne ipse hoc facto palam fassus est, Dauidem multò meliorem, & regio fastigio opportuniorem esse, qui nimirum vincula inferre sciret, ligari verò ab alio nesciret? Audi, rogo, Gregorium Thaumaturgum in oratione ad Origenem bellissimè hac de re Gregor. Thaum. hunc in modum disserentem: *Vincula inferre præstantioris erat, non inferioris, agglutinari autem deterioris, ita quidem vt vinculis expedire se quodammodo non posset.* Vt dixerit, dedit quidem Dauid præ Ionatha pulcherrimum Principis specimen, dum ipse tamquam præstantior vincula Ionathæ iniuli: hic verò sic agglutinari, & vinciri passus est, vt sese vinculis expedire, quod à Rege est alienissimum, minimè posset.

7 Nec multùm ab hoc fuerit quod de Zaram à primogenitura, & Christi genealogia excluso legimus Gen. 38. 13. C Gen. 38. vers. 27. etenim cùm inter ipsum, & fratrem Phares acris in ipso matris vtero rixa, & colluctatio fuisset, vter prior nasceretur, vt & domus primogenitus, & Christi parens foret, ipseque Zaram acriùs, & vehementiùs contendens, manum, veluti palmam præreptiturus, extraxerit, quam ei statim obstetrix dedit, inquiens, *iste egredietur prior* siue vt est in Hebræo: *iste egressus est* Lect. Heb. *prior*; quasi dicat, iste est iam primogenitus: quia prior manum extulit: Deo tamen æquiore certaminis iudice in lucta cecidit, ipso enim statim *manum retrahente egressus est alter*; qui primogenituram, & regnum occupauit. Sed quid tantùm, inquis, Zaram commisit, vt causa caderet? qui magna ausus, quantum potuit contendit: præsertim cùm Iacob itidem cum fratre Esau in ventre matris colluctatus, quòd eius plantam manu tenuerit, etsi natu posterior, primogenituram sit tandem adeptus? Vis nosse quid igitur passus fuerit cùm manũ extraxit, audi: *Protulit* (inquit textus) *manũ* (siue vt Hebræa Pagnin. D apud Pagnum habent *dedit manum*) *in qua obstetrix ligauit coccinum*; dedit manum, & ligari permisit: quid plura? alienum quidem à regia dignitate ingenium se habere ostendit. Audi Bernardum opportunissimè in hanc rem in tractatu de Passione Domini cap. 4. his verbis. *Benè quidam Rex cùm percussus humana sagitta Bernard. peteretur, vt se ligari permitteret, donec excideretur, quia leuissimo motu mortem posset incurrere. Non decet* (inquit) *vinciri Regem. Libera sit Regis, & semper salua potestas.* Planè quasi peius sit Principi ligari, quàm mori: & optima quidem & necessaria id ratione suadente; cùm minimè alienum à Regia conditione sit mori, ligari autem cũ regia dignitate, & potestate omninò pugnet; quę libera semper & salua esse debet. Quò placet aduocare id quod Gregorius Nazianzen. num. 2. adductus, Greg. Naz. dum de ordine in rebus omnibus seruando agit, ijs quę appinximus hæc addit. *Ordo in elementis, ex quibus corpora constant: ordo cælum in orbem duxit: aerem experrexit: terram supposuit, humidam naturam fudit, atque in vnum locum contraxit, ventos emisit, &c. Atque ordine quidem florente, atque dominante mundus est Vniuersum hoc, ac pulchritudo terra, & stabilis. Contra autẽ perturbatio, & cõfusio in aere tonitrua, in terra motus, in mari naufragia, in vrbibus, domibusq; bella, & dissidia, in corporibus*

poribus morbos, in animis peccata procreauit. Hęc quippe haud difficilè præsenti aptabit instituto quisquis, aut superiorum ætatum meminerit, cùm siue Seianus, & Pallas, siue etiam Aluarus de Luna, & Ioannes Paciecus, vt apud suos Principes gratia valebant, ita omnia sursum, deorsum, vltro, citroque iactabant, ventum se-
Osia 8.7. minantes, & turbinem metentes, vt est apud Oseam cap. 8. vers. 7. illi quippe Principes suos, quibus iure naturæ tamquam aeri super terram] exporrecto, omnes suppositi, atque subiecti esse debebant, sub terræ viscera includentes, turbines, tonitrua, & terræ motus procreabant; aut in nostra tempora animum, & oculos intendent: in his enim ingenti Dei beneficio, ordine quidem florente atque dominante, mundus est, Vniuersum hoc, ac pulchritudo certa, & stabilis.

Ad ea verba.

Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat.

Principem eum sibi Administrum eligere debere, qui eximia morum probitate, ac puritate conspicuus sit.

ADNOTATIO III.

1 QVis omninò idoneus Principis Administer censeatur, iridem Petri vmbra eleganter ostendit, dum ea quidem esse dicitur, cui eędem penè virtutes, corpori inessent, nec minùs benefica in ęgros, & indigentes existeret: eam quippe aliquem obumbrare, sanare erat: vt appareat, Regium Administrum indiuiduum Principis assectam, qui eius virtutes imitetur, & exprimat, esse debere; vt quemadmodum Principis vitam non modò à vitiorum fæce purgatam, sed purissimam, & castissimam, omnium virtutum choro ornatam adstruximus; ita illius Administer iisdem virtutum gemmis splendeat, Principisque velut speculum fuerit, in quod ille sese intueatur, quòdque nobis honestissimam ipsius vitam gloriosasque actiones repræsentet,
Sap. 7. 26. vti Dei sapientia opportunè dicitur à Salomone Sapientiæ 7. 26. *Candor lucis æternę, & speculum sine macula Dei Maiestatis, & imago bonitatis illis*, vbi cùm
Origen. pro *Maiestatis* Græcè, vt superiùs vidimus, sit *inoperationis* (quam sic explicat Origenes lib. 1. Periarchon ca. 2. *Inoperatio est vigor quidam* (*vt ita dixerim*) *per quam inoperatur Pater, vel cum creat, vel cum prouidet, vel cum iudicat, vel cum singula quęque in tempore disponit, atque dispensat*, quod planè idoneum Administrum opportunè descripsiste, fuit) notanter *speculum sine macula*, hoc est limpidissimum, siue purissimum, *& imago bonitatis* esse dicitur, quæ diuinas perfectiones in se contineat, exprimatque; vt dum omni ex parte pura, & im-
Tertull. maculata conspicitur, optimi Administri idæa, & exemplar fuerit, sic id optimè adnotante Tertulliano libro 2. contra Marcionem cap. 4. dum ait. *Adhibet operi bono optimum etiam ministrum sermonem suum.* Eructauit *inquit* cor meum sermonem optimum. Si ille Dei quidem Filium Patris ministrum appellans, quà minor est Patre, non quà Deus de Deo ęqualis est Patri) vt bonus Princeps bono operi intentus, bonum etiam habeat Administrum, tali Principe, & regijs eius cogitationibus dignum.

2 Certè hinc Summi Patris, simulque vnigeniti
Zen. vero. ipsius Filij gloriam eleganter hunc in modum efferebat S. Zeno Veronensis Episcop. & M. serm. de ęterna Filij generatione. *Gloriosus Filius glorioso dignus consortio Patris; gloriosus Pater glorioso dignus consortio Filij.* Vt tunc indiuisa vtriusque gloria æqualiter in alterutrum diuisa, & partita videatur, cùm Filium habeat Pater, qui glorioso consortio suo non tam gratia,
Cassiod. quàm natura dignus sit. Quod nostro instituto videtur accommodasse Athalaricus Rex apud Cassiodorum libro 9. epist. 24. vbi cùm quendam Theodorici aui sui Administrum miris laudibus hunc in modum commendasset. *Fuisti minirum summa temporum*

P. Velasquez in Psalm. centesimum.

A *laus, vt illum sic ad omnia solicitum inoffensa redderes famulatione securum, dum molem tantam regalis ingenij facundia tua viribus sustineres. Te ia dictationibus amœnum, te ad iustitiam rigidum, te habuit à cupiditatibus alienum.* Subijcit. *Hinc est quòd videbaris ęquissimo Principi gloriosa dilectione sociatus, quia erat a vitijs probabili sequestratione diuisus.* Optimè quidem, vt is solùm optimo Principi opportunus sit Administer, qui vt socius potentiæ, ita regiarum virtutum imitator, & speculum est. Quo planè sensu de Affranio Burrho Præfecto Prætorij, & Neronis egregij in primo quinquennio Imperij Principis intimo familiari, ad ipsummet Neronem sic alloquebatur Seneca lib. 2. de Cle- Seneca.
mentia capit. 1. *Animaduertit in latrones duos, Burrhus Pręfectus tuus, vir egregius, & tibi Principi natus*: pulchrè id *tibi Principi natus*: vna fidelia duos parietes dealbans, *quasi ille præfectus optimus* (inquit à Mureto Iustus Lipsius) *dignus optimo Principe esset, & in id qui à*
B *Deo datus*: siue quia optimus Princeps dignus erat optimo Administro: & alter alteri natus videretur. Quę quidem omnia complexum, fuisse nostrum Vatem his verbis, quę in manibus habemus. *Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat*, scitè obseruauit Chrysostomus, hic etenim cùm præmisisset Dauidis nomine. *Tales enim diligo ministros, qui ambulent in via immaculata, qui non ad dexteram declinent, neque ad sinistram, qui nulla fraude peruersorum dogmata viam contemnentia iustitia, & veritatis.* Subijcit. *Ad illam igitur elocutionem prius dictam respiciens Propheta, nempe*: Psallam, & intelligam in via immaculata, *hoc loco dixit*, Ambulans in via immaculata hic mihi ministrabat. *Rursus quia dixerat*: Perambulabam in innocentia cordis mei in medio domus meæ, & superbo oculo, & insatiabili corde cum hoc non edebam, *correspondet dicens*: Non habitabit in medio domus meę, qui facit superbiam, *sed & ait.* Qui loquitur iniqua, non direxit in Chrysost.
C conspectu oculorum meorum. Hęc Chrysost. planè vt adstruat Dauidem non alios quàm sibi persimiles fuęque iustitiæ, & sanctitatis æmulatores, Administros velle, qui sibi Principi nati, sua videlicet gratia digni essent, & quos ipsè optimo merito in vsu haberet: vt omninò exprimere videatur illud Athalarici Regis apud Cas- Cassiod.
siodorum lib. 9. epist. 22. *Tanto quis Regali animo proximatur, quanto bonis studijs societate coniungitur.*

3 Ita planè Regum sapientissimus à Patre edoctus Prouerb. 22. vers. 11. dicebat. *Qui diligit cordis mun-* Pro. 22. 11.
ditiam, propter gratiam labiorum habebit amicum Regem. Bene enim ad id loci obseruat. P. Salazar, ea verba sic cum immediatè præcedentibus, *Ejice derisorem,* P. Salaz.
& cessabit cum eo iurgium, fore coniungenda, vt ab illis non tam priuati, quam Principes de Administris sibi deligendis moneantur, vt nimirum & illos, qui mendaces, conuiciatores, & detractores sunt, à sua gratia, & vsu longiùs amoueant, & eum sibi familiariter
D adiungant, qui ambulat in via immaculata, defęcatam animo puritatem & sinceritatem gerentem. Sed enim rursus mihi ex eodem Scholiaste adnotandum, Hebræam vocem pro qua noster posuit *munditiam*: ex sua germana significatione ad metalla spectare, quasi ea Regij administri munditia, & puritas à Salomone desideretur, quę auro mundo, aut argento defęcato, & probato similis sit. Quòd si bene ęstimas, mira & incredibilis venustans energia huic imagini subest, quippe vt cudendæ monetę exactissima metalli puritas, integritasque desideratur, quòd mihi Principis Cassiod.
facies imprimenda, & exprimenda sit; sic præscribente Athalarico Rege apud Cassiodorum libro 7. epist. 32. *Omnino moneta debet integritas quæri, vbi & vultus noster imprimitur, & generalis vtilitas inuenitur. Quidnam erit tutum, si in nostra peccetur effigie? &c. Sit mundum, quod ad formam nostrę serenitatis adducitur. Claritas regia nihil admittit infectum. Nam si vultus cuiuslibet syncero colore depingitur, multo iustius metallorum puritate Principalis gratia custoditur.* Ita hac omnino ratione vehementius vrgente, purissimam, atque honestissimam esse oporteat Regij familiaris vitam, eamque illum probitatem animo gerere, quæ

ad instar auri defæcatissimi sit: cùm in ipso Regia effigies sic omninò imprimatur, vt ab eo Principis, siue virtus, & iustitia, siue prudentia, & recta gubernandi ratio à subditis æstimetur, ac certa, mirabiliq; ratione non fallente vndequaque pensitetur: ita id obseruante

Themist. & Principibus ob oculos subijciente gentili Themistio oratione 17. habita in Senatu his verbis: *Nescientes quicumque tandem gubernationis munus sortitus sit, illum exiguam imperij imaginem inducere. Porrò ex imagine homines formam exempli primarij contemplant. Ridiculum verò sit, statuam nisi prorsus adsimilis sit proijcere, tabulam delere, quæ nihil exemplaris sui repræsentet, de animatis autem imaginibus omni cura solutos non laborare.* Pergit, vrgetque. *Et sanè si ea imago viuam effigiem Imperatoris non exprimat, nihil ob id spectatoribus incommodi affert, at verò Præfectus, nisi formam tuā referat, malè fati instar subditis efficitur, potentiāq; quam ad benefaciendum est consecutus, in contrariam partem traducit.* Hæc ille opportunissimè, vt videris quam exacta munditues Administro quæri debeat, vbi Regius B vultus imprimitur, cunctis ex eo Regium animum pē-

Cassiod. sitantibus, vnde apud Cassiodorum lib. 4. epist. 3. hoc sensu dicebat Theodoricus Rex. *Adornatum Palatij credimus aptas dignitatibus personas eligere. Quia de claritate seruientium crescit fama dominorum.* Opportuniùs verò Ioannem Cancellariū sic alloquebatur idē

Cassiod. Cassiodorus lib. 11. epist. 6. *Actus enim tui, Principis optimo est, & sicut penetrale domus de foribus potest cōgruenter intelligi, sic mēs Præsulis de te probatur agnosci.* Reddit rationē: *nō iniuria, quia talem vnusquisq; ad responsa sua videtur eligere, qualem se custos decreuerit æstimari.*

4 Quòd si huic monetæ imagini tantisper hæreas, siue immoreris, in ea clarè videris illam thesim non modò communi sapientum calculo probatam, sed in quam etiam, siue eruditum, siue rude vulgus cursu ineritttanti esse Principem, tantumque valere, quanti reipsa eius Administer fuerit, quantamq; apud homines fuerit æstimationem commeritus: non secus ac regia C imago tantùm splendoris, & æstimationis habitura fuerit, quantum pretij, momentiq; metallum, cui imprimitur, habuerit, ad eum sanè modum quo summi Patris gloriam pendebat S. Zeno, inde ipsum gloriosum adstruens, quòd eum haberet Filium, & operi bono Administrum, qui glorioso ipsius consortio omninò esset

Sap. 7. 26. dignus, quippe ideò eius facies in ipso gloriosè irradiat: qui *candor lucis æternæ, & speculum sine macula, & imago bonitatis illius est.* Nec satis quidem esse publicæ vtilitati, ac Reip. bono Principem omni virtute conspicuum, siue omnibus numeris absolutum esse, nisi adsimilem sibi habuerit Administrum, vt pretiosum eius metallum Augustæ illius faciei respondeat: *Parui enim*

M. Tull. *refert* (dicebat M. Tull. epist. 1. ad Q. Fratrem) *abs te ipso ius dici æqualiter, & diligenter, nisi idem ab ijs fiet, quibus tu eius muneris aliquam partem concesseris.* Cui rei valdè opportunum audiat Princeps ex Dei ore testi-

Mich. 6. 1 monium: ipse etenim apud Michæam 6. 1. sic hac de re D iudicandum sese populo suo exhibebat. *Surge, contende iudicio aduersus montes, & audiant colles vocem tuam. Audiant montes iudicium Domini, & fortia fundamenta terræ, quia iudicium Domini cum populo suo, & cum Israel dijudicabitur.* En Dominum ita iudicialem in modum disceptantem, vt se etiam iudicio sistere, & cum populo suo conuenire velit; sed quæ iudicij materies, & occasio? aut quibuscum disceptare Deus dicitur? *Contende* (inquit) *iudicio aduersus montes.* Montium nomine Angelos intelligens, qui Dei nomine homines

Cyril. Alexand. gubernant, atque custodiunt, vt Hieron. & Cyril. Alex. ibi interpretantur. quasi seuero, ac iudiciali examine Deus exploret, an suo munere in hominum tutela fideliter, atq; constanter perfuncti fuerint. Sic namq; Hie-

Hieron. ron. *Ita in iudicio Dei vel ad Angelos crimen referetur, si non egerint cuncta quæ ad suum officium pertinebant, vel ad populum, si illis vniuersa facientibus ipsi audire contempserint.* Quæ eò quidem spectant, vt benè ibi ad-

Sanct. notat P. Sanctius, vt cùm in eo iudicio liquidò constet, nullam Angelis in procuranda hominum salute inertiam, aut obliuionem fuisse, manifestum fiat, totam in A hominibus culpam hærere, atque ideò ipsos optimo iure exilio, cædeque mulctari. Sed quorsum (inquis) Deus hic dijudicari, siue in iudicio sisti dicitur, cùm tota iudicij ratio, aut supra homines, aut supra Angelos cadat? Planè quia si [quod fieri nulla ratione potest] aliqua in Angelis deprehenderetur in dato sibi negotio incuria, aut culpa, hæc Deo quodammodo affigi posse videretur, qui tales sibi Administros delegisset. Hæc sic

ibi pensitante Hieronymo. *Iudicio contende aduersus montes, quos non alios significari puto, quàm Angelos, quibus rerum humanarum commissa est procuratio. Et contende iudicio, vt siue montes, siue colles reperti fuerint, non dignè populos procurasse, vel meum videntur esse [crimen] qui tales præposui, vel culpa tollatur à populo, & referatur ad Principes.* Hæc ille: vides quomodo in Principem tandem referatur quidquid ab eius Administro peccatum fuerit? *Hieron.*

5 Sanè cùm 2. Reg. 8. nostri Dauidis Aula, & varia varijs commissa ministeria describerentur hunc in mo- *2. Reg. 8.*

B dum. *Faciebat quoque Dauid iudicium, & iustitiam omni populo suo. Ioab autem filius Saruiæ erat super exercitum: porrò Iosaphat filius Ahilud erat à commentarijs. Et Sadoch filius Achitob, & Achimelech filius Abiathar erant Sacerdotes, & Saraias scriba: Banaias autem filius Ioiadæ super Cerethi, & Phelethi.* De filijs ipsius Regis, qui Aulæ Principes erant, & quos ipse in vsu, & ad manum negotij expediendis habebat, subditur: *Filij autem Dauid Sacerdotes erant.* Sed quomodo erant Sacerdotes, qui Sacerdotes esse non poterant? cùm non essent ex tribu Leui, cui tantùm ad Altare, & Sacerdotale ministerium aditus patebat. Planè, emphatico hoc, & valde honorifico vocabulo, tam Administrorum ministerium, quàm honestissimam ipsorum vitam, quam cæteri venerarentur, & suspicerent, indicare voluit Sacer Scriptor. Vnde obserua duo, alterum mihi LXX. pro *Sacerdotes*, legisse *Aulæ Principes*, & 1. Pa- *LXX.*

ralip. 18. 17. hanc omninò sententiam sic efferri. *Porrò* *1. Par. 18.*

C *filij Dauid primi ad manum Regis:* vbi notanter LXX. *17.*

primi vicarij Regis: vbi manifestè apparet, sermonem esse de Administrorum ministerio, perindeque esse, ac si diceretur, eos in Regia domo non modò Regi familiares, qui cum eo plurimum versarentur, fuisse, sed etiam quorum opera res ipse publicas administraret: alterum, Sacerdotij vocabulo in Scriptura non semper verum, & legitimum Sacerdotium, sed eximiam quandam puritatem, atq; munditiem denotari: vt Exodi 19. *Exod. 19. 6*

6. *Vos eritis mihi in regnum Sacerdotale, & gens sancta*: *1. Pet. 2. 9.*

& 1. Pet. 2. 9. *Vos autem genus electum, regale Sacerdotium, gens sancta*: & Apoc. 5. 10. *Redemisti nos Deo in sanguine tuo, & fecisti nos Deo nostro regnum, & Sacerdotes.* Quæ cùm vel de tota Synagoga, vel de tota Ecclesia Christiana, vel etiam de Beatorum cœtu dicantur, satis liquet ad sanctitatem potiùs, atq; puritatem, quàm ad verum Sacerdotium pertinere, cùm omnes omninò Synagogæ filij, aut Ecclesiæ Christianæ homines, Sacerdotes simul esse non possent. Vnde ad id loci *Apoc. 5.*

Regum benè monet P. Gaspar Sanctius sic subaudiendam ibi esse notam similitudinis: *Filij autem Dauid quasi Sacerdotes erant*, id est, eodem habitos loco, & eadem puritate conspicuos fuisse, ac illos de quibus paulò ante dixerat. Planè quòd vt Principi, ita & eius Administro egregia vitæ puritas, & sanctitas quę Sacerdotalem munditiam omnium quidem exactissimam, & maximè inuiolatam imitetur, necessaria sit. Hæc omnia *P. Sanct.*

egregiè firmante Rege Theodorico apud Cassiod. lib. 1. epist. 12. dum Eugenium, quem in vsu habere volebat sic admonet. *Esto innocentiæ templum, temperantiæ sacrarium, arx iustitiæ: pro Principi sub quodam Sacerdotio seruatur.* En quo Regij Administri Sacerdotium eat, vt videlicet simul ara, templum, sacrarium, & arx innocentiæ, temperantiæ, & iustitiæ fuerit, id est, is cuius vita tanquam honestissima, & cunctis virtutibus ornata ab omnibus veneretur, & suspiciatur. *Cassiod.*

6 Subest verò peculiaris epitasis, & vis huic veluti Sacerdotali puritati, quæ ab Administro exigitur, quasi hæc suo ministerio specialim opportuna, siue potiùs omninò necessaria fuerit. Nunirum ad illum

in primis spectat Regia sensa, cogitationes, & decreta cæteris aperire, siue explicare, ac manifesta facere: sed enim cùm hæc maximè pura, & sincera sint, sincerum etiam, & mundum instrumentum, per quod purè, ac sincerè decurrant exeantq; esse oportet: nam oraculum est,

Horat. *Sincerum nisi vas sit, quidquid fundis acescit.*

Vnde hoc omninò sensu ministris Dei, ex eius præscripto dicitur. *Mundamini, qui fertis vasa Domini.* Isaiæ.
Isai. 52. 11. 52. 11. Vbi ex PP. & optimorum Interpretum expositione Sacerdotes, & ministri Dei vasa vocantur, ad eũ
Act. 9. 15. modum quo Paulus *vas electionis* dicitur, Actuum 9.
2. Timoth. 2. 20. 15. & ab eo 2. ad Thimoth. 2. 20. *In magna Ecclesia domo vasa aurea,* atque *argentea* esse prohibentur, vt perinde ibi sit, ac si dicatur, mundi estote, qui estis vasa Domini, cum per vos ipsaminet munditiæs, & sanctitas sese hominibus communicanda prodat: alioquin si ab eo quod temerare, ac polluere solet, manus non abstinentis, ei ministerio minimè eritis idonei, ipse siquidem B purissimus diuinarum cogitationum, siue sermonum liquor in vase insincero, & immundo acescet. Quę nostro instituto ab ipsomet Domino aptata videris Exo-
Exod. 4. 14. di. 4. 14. Etenim cùm ipse Moysem populi Principem, & Pharaonis Deum constituisset, ipseque datum sibi munus declinare vellet, quod impeditioris esset ad proferendos sermones linguæ: signatè ei à Domino Aaron Leuites in Administrum, qui eius sensa, & verba proferret, sic designatus est. *Aaron frater tuus Leuites, scio quod eloquens sit, &c. Loquere ad eum, & pone verba mea in ore eius, &c. Ipse loquetur pro te ad populum, & erit os tuum.* Ad quem locum Hebręus Philo libro.
Philo. *Quod deterius potiori insidietur*: dum ambigit, quid fuerit Moysi in memoriam reuocare, Aaron ex Leui genus ducere, quasi ipse id ignorare, aut obliuisci potuisset? opportunè respondet, ideò facta Aaronis mentione, Sacerdotale eius ministerium, notanter etiam additum fuisse, vt innueretur, quanta animi puritate ad verba, & arcana Principis proferenda opus fuerit, quòd ea ab impuro deturpentur, & corrumpantur. Audi illum. *Attamen nec omnis sermo nec cogitatio occurat omnibus, sed præfectus Aaron perfectissimis Moysi cogitationibus. Alioquin quid opus erat? postquam dixit.* Ecce Aaron frater tuus *addere* Leuita, *nisi doceret, quod soli Leuitæ, Sacerdoti, & bono conuenit sermone proferre cogitata, quę sunt perfectę animæ germina. Nam mali viri sermo nunquam interpretari potest diuina dogmata. Pulchritudinem enim eorum suis deturpat cogitationibus.* Sic ille. Quo mirè facit Dauidem, qui filios sui vicarios, & Administros habebat, quod quasi Sacerdotes puritate, & sanctitate essent, hac ratione Absalonem fraterna cæde inquinatum, licet ei commissi flagitij veniam dederit, ab eo tamen loco, & ordine amouisse. *Reuertatur* (inquit 2. Regum 20. 26.) *in domum suam, & faciem meam non*
2. Reg. 20. 26. *videat*; id est, vt benè præfato loco P. Gaspar Sanch. D *non sit mihi vt anteà Sacerdos aut inter primos ad manum.* Nam mali viri sermo nunquam interpretari potest regia dogmata. *Pulchritudinem enim eorum suis deturpat cogitationibus.*

7 Qua sanè ratione, si benè æstimas, inter cæteros Christi Domini rebus scribendis adhibitos historicos, Ioanni singillatim summi Vnigeniti Diuinitas pensiculatius describenda, explicandaq; concredita est, quod ipse speciali castitatis, & omnimodæ puritatis prærogatiua fulgeret, vt Diuinitatis videlicet pulchritudo, & puritas, puro prius Ioannis corde imbibita puris subindè cogitationibus, puro ore, & labijs interpretaretur, atque exprimeretur, pulchrè id obseruante Ruperto libr.
Rupert. 1. in Ioan. cap. 1. his verbi. *Ecce veritas, quæ de terra orta est, carnem de Virgine sumens, vt nos à diabolo liberaret eadem de Virginalis Ioannis anima generatur, vocem corpoream induens, &c. Qui enim de corde suo Verbum bonum eructauit in Vterum Virginis, vt Deus inuisibilis visibilis fieret, ipse castis complexibus ascitam Ioannis dilectam animam eodem verbo fœtam reddidit, vt Verbum ineffabilem per vocem eius, ac litteram audibile procederet.* Optimè, & rei nostrę peropportunè, vt Dauidis in eligendo sibi Administro ratio, & œconomia omninò A subsistat: quippe eius qui psallebat, *& intelligebat in via immaculata* sensa atque decreta, non aptè ab alio quàm ab eo, qui *ambulares in via immaculata* interpretarentur: soli enim Leuitæ, & bono conuenit, sermone proferre cogitata, quæ sunt puræ animæ germina. Planè hac omnino de causa Isaias in Dei Administrum, qui eius consilia, & cogitationes proferret, explicaretque, eligendus, vt sequenti adnotat. videbimus, & sibi subindignans dolenter aiebat. *Væ mihi quia vir pollutus la-* *Isai. 6. 4.*
bijs ego sum, id est pulchritudini diuinorum dogmatum explicandæ non aptus: & à Seraphino candenti carbone eius labijs admoto purificatus, pariter atque ignitus est, vt Christi futura gesta sole quidem mundiora, & igne ardentiora non pollutis, & frigidis, sed mundis, & ignitis labijs tractaret, & Verbum ineffabile per vocem eius, ac litteram congruè audibile procederet.

8 Sed deindè ideò potissimùm eximia animi puritas, & candor à Principis Administro exigitur, vt eius arbitrium sequatur, illius exequatur mandata, quæ Regni administrationi videntur opportuna, excogitet, meditetur, inueniat, imò verò diuinet: & ex bonorum affectuum sympatia, quid Princeps voliturus est, cognoscat, & exequatur, vti de Tocolo Regis Theodorici familiari dicebat Athalaricus in Cassiodor. lib. 8. epistol. 10. *In* *Cassiodor.*
tam se similitudinem eius cogitationis adiunxerat, vt causis recognitis, quod ille velle poterat, iste sua sponte peragebat. Secus vero si hæc Administro desit innocentia, & pro animi puritate prauum cor afferat, regia potiùs auctoritate abutetur, vt suis inseruiat cupiditatibus, & Regni administrationem ad suos vsus detorquebit: opportunissimè id obseruante, & præmonente callido Principe Theodorico apud eundem Cassiodor. libro 1. *Cassiodor.*
epist. 13. vbi cùm Eugenitem suum quæstorem, & Administrum ab hac animi puritate, & sinceritate hunc in modum commendasset. *Hic est, qui nostro pridem lateri veridicus quęstor adhæsit; quem liuoris nebula nulla* C *fuscauit: nec maleuolentię studio nocendi artes fellitis sensibus exquisiuit.* Subijcit: *Syncero pectoris arcano puritatis nostræ paruit, & ad pietatem iussionum innocentiam suam pręebuit. Animus enim dolosus non arbitrium sequitur imperantis, sed suas potius explicat cupiditates.* Pondè illa primum *syncero pectoris arcano puritati nostræ paruit*, quibus tantùm non dixit, sibi perambulanti in innocentia cordis, illum ambulantem in via immaculata ministrasse, atque paruisse, ministri puritate Regiæ innocentię aptissimè concinente. Deinde ad hęc: *Animus dolosus suas explicat voluntates*, premè vim verbi *explico*, quod est implicata, siue plicata euoluere, exponere, & dilatare: vt dixerit sapiens Rex, Administrum prauo corde, & insincero animo preditum, non de Regis obsequio, sed de suis cupiditatibus explendis cogitare, eoque animum, artes, & potestatem conuertere, vt quæ ipse tanquam priuatus concupiscit, opes videli- D cet delicias, aut etiam vindictam de inimicis, hęc regia gratia, & auctoritate in Regis fraudem, & publicę Rei damnum exequatur, vt in Administro suo Aman Assuerus Rex publico edicto professus est, Esthere. 16.

9 Quam ad rem placet pensiculatiùs expendere ea Domini verba quibus dęmonem increpauit, cùm sese Administris suis ingessit, Iob 1. 14. leuiter adnotatione 1. num. vltimo, ex Olympiodoro illustrata: sic namque ibi: *Quadam autem die cùm venissent filij Dei, vt assisterent coram Domino, adfuit inter eos etiam Satan. Cui dixit Dominus: Vnde venis?* Et verò ei dubitationi quam ibi mouebamus, qui Deus id interroget, quasi nesciat? sic ferè occurrit Olympiodorus, vt eundem sensum contineant, & eo dictionis sono accipienda fuerint, ac illa eiusdem Domini ad Adam, è summo diuinæ imaginis fastigio, in iumentorum similitudinem prolapsum, *Adam vbi es?* vt eo mucrone feriatur dæmon, tanquam is qui in Administrorum Dei gradu aliquando fuisset, tanto honore seipsum sua malitia defraudauerit. Audi Olympiodorum in Catena Græca sic pulchrè hæc diffundentem. *Illud autem: vnde venis? exprobandi causa dicitur diabolo, propterea quod ordinem* *Iob. 1. 14.*
ministrantium spirituum deseruit, sicut Adam cùm dictum est, vbi es? pro illo es, è quibus, in quas res decidisti?

Et

LXX. Et statim in eadem sententiam: sese accomodans lectioni Septuaginta. *Vnde ades?* id est, vnde locus tibi hic? subijcit. *Fortasse etiam eadem verba valens ad stultam, ac temerariam agitationem diaboli coarguendam, ac si diceret: Angeli, qui mihi obsequuntur, qui diuina mea iussa capessunt eadem cum perficiunt, verè mihi assistunt: hoc illis est assistere, voluntati meæ satisfacere omninò. Tu verò vnde? Neque enim meus es Administer.* Opportunissima omnia, sed obserua illa: *eadem cum perficiunt, verè mihi assistunt*: & compone cum his. *Tu verò vnde?* vt De tore dixerit Olympiod. Angelis, qui mihi obsequuntur tamquam filij, qui omnimoda puritate florentes mihi nati videntur, qui syncero pectoris arcano puritati nostræ parent, & ad prætatem iussionum innocentiam suam præbent, qui egregijs virtutibus meam imaginem, & similitudinem gestant: qui verba mea mundissimis cogitationibus excipiunt, atque exprimunt, Administrorum munus iure conuenit, *operi enim bono* bonum opponunt administrantem; B *tu verò* qui totus impurus, & fraudulentus *maleuolentia studio nocendi artes fellitis sensibus exquiris, vt te hoc* inter Administros meos *ades?* Num vt mandatorum meorum *pulchritudinem tuis deturpes cogitationibus*, & pro Administro insidiatorem agas: *Animus enim dolosus non arbitrium sequitur imperantis, sed suas potius explicat cupiditates.*

Ad ea verba,

Non adhæsit mihi cor prauum.

Idoneum publicis curis Administrum à Principe, non affectu, seu amore, sed iudicio, ac mente diligendum.

ADNOTATIO IV.

1 PLanè cum eum Administrum Regi exoptamus, qui ipsius imago, & speculum regias virtutes referens sit: siue *quod ex imagine homines formam exempli primarij contestant*, vt dicebat Themistius, siue quod ad instar summi Parentis *operi bono optimum etiam ministrum* adhibere operæpretium fuerit: illud necessariò connectitur, hunc non cœco voluntatis impetu, & blandi affectu, sed magno iudicio, & legitima deliberatione fore deligendum, ad eum planè modum, quo optimus summi patris Administer, qua eius imago, & speculum est ab ipso non affectu & voluntate, sed intellectu gignitur: vnde enim ipsi apud homines auctoritatem facere, & mundo Doctorem, & Magistrum, quo opera sua perIoa. 4. 34. ficeret Ioan 4. 34. designare volens sic de eo locutus est: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui*,
Matth. 3. Matth. 3. 17. & iterum cap. 17. 5. Sed obserua Cypria-
17. & c. 17. num vtrobique legere tam lib. 2. epist. 3. quam libro 1.
5. testimoniorum ad Quirinum: *hic est filius meus dilectis-*
Cypr. *simus, in quo bene sensi*: tantum non innuens summus Parens, ideò sibi in filio, vt operi bono optimum ministrum adlegeret, vnicè complacuisse, quod de eo prius bene senserit: iudicio videlicet amorem, & electionem anteuertente, quod Administri, imò, & amici electio non voluntatis, & affectus, sed iudicij, ac mentis opus fuerit. Cui sanè sententiæ gentilis Theophrastus, & Se-
Seneca. neca omninò adstipulantur: ille enim apud Plutarch. l.
Plutarch. de fraterno amore absolutè ait: *Non amantem iudicare, sed cum iudicauerit, amare oportere.* Sen. verò ep. 3. ex ipsius sententia sic loquitur. *Tu verò omnia cu amico delibera, sed de illo prius. Post amicitiam credendum est, ante amicitiam iudicandum: isti verò præposterè officia permiscent, qui contra præcepta Theophrasti, cum amauerint iudicant, & non amant cum iudicauerint. Diu cogita an tibi in amicitium aliquis recipiendus sit, cum placuerit*
Sid. Apoll. *fieri toto illum pectore admitte.* Et quidem rectè, siue vt toto ille pectore admittatur, nam vt scitè Sidonius Apol. amico suo blandè simul ac leuiter dicebat: *Namque vs sodalis tibi deuinctior fierem iudicaui.* Quod si fas fuerit magnis parua, & cœlestibus terrena componere, sic summi Parentis verba cape, vt dixerit: ideo dilectissimū A sibi Filium suum esse, quod intellectu, ac mente genitus iudicij partus, & fructus sit, eaque ratione operi bono optimum ministrum, in quo eius effigies omninò conspiceretur, adhibuisse. Quod penè videtur ob oculos habuisse Rex Theodoricus, qui Cassiodorum sibi Admi- Cassiod.
nistrum deligens, apud eundem lib. 1. epistola 4. dicebat. *Hos viros nostra perscrutatur intentio, in quorum thesauris gaudemus inuentis, in quibus velut figuratis bonorum vultibus, clementia nostræ serenitatis exprimitur.*

2 Cui sanè rei peropportuna fuerit celebris illa Isaiæ visio cap. 6. vers. 1. cum eius oculis illustris Dei species obiecta est. Nimirum ipsum in excelso, & eminenti solio sedentem vidit, cuius vndequaque defluentes in regia maiestate laciniæ totum replebant templum: & iuxta solium Seraphinos duos senis alis instructos, alternis vocibus diuinum illud trisagium iterantes, *Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Sabaoth*, cuius gloria totam impleret terram. Sed primum visionis magnificentiam, & amplitudinem obserua vix enim in tota Scriptura Deum, siue ipsum, aut cùm mundum crearit aut dum ei prouidentia summa prospicit, consideres, tanta maiestate conspicuum animaduertens: cum ibi omninò maximè gloriæ, & dignitatis summum gradum compleret. Deinde verò, si attendis quo hęc tam insignis pompa maiestatis, auctoritatis, gloriæ, atque spectæ fuerit: muenies profectò eo omninò tendere, vt vnicum sibi idoneum prouideat, adlegetque Administrum neque enim vllas alias Dei voces mihi audies, quam has; *Quem mittam, & quis ibit nobis.* Isaię 6. 8. Tantæ Isa. 6. 8.
videlicet molis est, aptum, dignumque ministrum designare. Quare eum Vates Dominum hæc dicentem quæsito nomine *Adonai*, quod imperium dominationē potestatemque significat, expressit; tum ipsemet Dominus cùm dicere potuisset, quis nostro iussu, aut nostri causa ibit notātissimè potius dandi casu vsus, quo cuiusq; C voluntas damnumve exprimitur, dixit: *quis ibit nobis?* vt à ministri delecto, & fideli commissi ei muneris administratione toto, quodammodo imperium, dominatio, potestas, atque existimatio Dei penderet, quasi nostro more dixerit: nostra quidem id interest: nostrum negotium agitur, nostræ hoc fortunæ pendent. Iam verò ex Aria Montano sapienter, & accuratè id obseruante, ex- Ar. Mon.
pende hæc Domini verba consultationis formam, quæ propria summorum Principum in grauissimis rebus expendendis esse solet, obtinere: quasi suam sapientiam consulat Deus, suamque virtutem, & sanctitatem notanter quippe tota hic Augustissima Trinitas loquens inducitur) quem huic rei aptiorem, dignioremque ministrum designet? Audi Montanum: *Neque consultatio illa diuina. Quem mittam, & quis ibit nobis?* de *Prophetarum defectu, sed potius de delectu est; quippe eadem tempestate illa alij quoque Vates erāt præter Isaiam, vt Amos qui fuit in diebus Iosiæ, & Oseas eodem tēpore fuit Ioathā, & Ezechias et Michęas, qui vaticinatus est tēpore Ioathā, &c. Itaque non quærebantur Vates, quorum satis idonea* D *copia extabat, sed consultabatur potius quisnam ex ijs, qui ea tempestate essent, ad rem grauissimam Israelitis obnuntiandam maiori libertate, audacia, & promptitudine animo præditum sese præberet.* Vides, vt Deus Administrum sibi deligat *secundum consilium voluntatis suæ.* Ad Eph. Eph. 1. 11
1. 11. adhibita videlicet consultatione, & iudicio, atque ratione voluntati præeunte, nec amantem iudicare, siue eligere, sed potiùs cùm iudicauerit, amare, & toto pectore admittere. Quam planè eligendi rationem secutum dixeris Athalaricum Principem apud Cassiod. lib. 6. epist. 22. cùm aiebat: *Electio nostra de* Cassiod.
meritis venit, & tanto quis Regalis animo proximatur, quanto bonis illudit societate coniungitur.

3 Sed enim vt hæc vndequaq; cogitatio subsistat, quid tum muneris erga Deum deliberantem, consultationemque instituentem Seraphini adstantes exhibebant, obseruā: *Duabus* (inquit Vates) *alis velabant faciem eius*: ac si ad nostri potiùs institutionem, & Princi- Isai. 6. 2.
pum, documentum, quam quod ipsa opus esset, expansis, ac diductis alis diuinos oculos obtegerent, quò electio non *iuxta visionem oculorum*, vt de Domino

ab

Isa. 11.3. ab eodem Vate capite vndecimo versu tertio dictum est, *sed secundum consilium voluntatis* omninò facta perhibeatur, iudicio videlicet interiùs pro nostra capiendi, & intelligendi consuetudine, causam penitus agente, & suis momentis personas, quæ in consultationem inciderant expendente, nulla exteriorum rerum, quæ oculos illicere solent, ratione habita. Quod sanè documentum Principibus dedisse Salomonem verbis illis adnotat. præced. ex lib. Prouerb. 22. 11. *Prou.* 22. 11. *Qui diligit cordis munditiam, propter gratiam labiorum suorum habebit amicum Regem*; videris: nam præterquam quòd is est sensus, vt diximus, qui animo sincerus, & candidus, & adinstar auri defæcatissimi virtutem, & puritatem sectatur, hic sane amicus Regi esse debet, siue, hunc Rex, si sapit, sibi familiariter adiungere curabit: eò imago auri, siue argenti defæcati spectat, vt quem sibi in familiarem, siue Administrum adiungere Princeps velit, hunc priùs omni ratione exploret, eiusq; dotes, & integritatem examinet; vti de amico deligendo admonuit Plutarch. *Plutarch.* *Vt nummum explorat, num sit adulterinus priusquam eo sit opus, sic amicus ante vsum probandus est*: & de eo qui alijs præferendus est Nazianz. *Nazianz.* à nobis sæpius adductus: *Quippe cui primum illud curandum erit, vt argenti, atque auri ad instar omni ex parte versatus, atque in omnibus temporibus, ac rebus nusquam adulterinum, aut subaratum quiddam tinniat. Nihilque deterioris materiæ, flammaque acriori dignum in se ipso gestet*. Quasi is solùm vi regia gratia, & familiaritate dignus, negotijs expediendis adhibendus sit, qui eam animo puritatem gerat, vt qualicumque ratione versatus tinnitu ipso, veritis scilicet, fama, & hominum testimonio renuntiet. Hæc omnia nostro instituto omninò aptante Theodorico Rege apud Cassiodor. libro 5. epist. 40. vbi cùm præmisisset: *Quamuis vltra desideria supplicum frequenter nos præstitisse beneficia gaudeamus, & quod est difficillimum, humanæ ambitionis interdum vota superemus, hæc tamen libenter amplectimur, quæ nos meritò fecisse gloriamur*. Subijcit opportunè. *Diu quippe trutinandus est, cui traduntur examina, talisque debet à Principe deligi, qualis ab ipsa potest lege dictari*. Vbi, si attendis, prudentissimè à Rege Theodorico distinguitur inter beneficium, & ministri electionem, quasi ad beneficia præstanda supplicum desiderijs annuere satis sit, ad deligendum verò Administrum non illius desideria, sed merita inspicienda, & diù trutinanda sint: vt videlicet rerum cura, & negotiorum expeditio non sit beneficij loco alicui ex amicis committenda; sed tanquam onus, cui humeros ille pares habeat, imponenda fuerit. Vnde idemmet Rex alibi dum fidelem sibi deligebat Administrum, scitè aiebat, adeò illi tunc beneficium non dare, vt ab eo ipse potiùs acciperet. Ita enim apud eundem Cassiod. lib. 5. epist. 4. *Cassiod.* *Nam licet in honoribus alijs beneficia conferamus, hinc semper accipimus*. Subdit rationem: *Est nimirum curarum nostrarum felix portio, ianuam nostræ cogitationis ingreditur, pectus, quo generales curæ voluuntur, agnoscit: æstimato quid de illo debeat iudicari, qui tanti particeps sit secreti*.

4 At enim his diuinis oculis, expansis Seraphinorum alis velatis, vt argumento fuerit, non secundùm visionem oculorum ministros à Deo eligi, Dauidis oculos fortiter oppones hoc in Psalmo affirmantis oculis suis ministros, qui secum sedeant, conquirere. *Oculi mei ad fideles terræ, vt sedeant mecum*: vbi Regem non modò non operire, aut velare oculos ad ministros deligendos videris, vt potiùs illos acuere, magis magisque intendere videatur: vt in commentario vidimus. Verùm, si rectè æstimas, Dauidis oculi à diuinis nec hilum dissident, imò illis conformes omninò sunt: quippe ipse oculorum aciem non in personas, sed in merita, & animi ornamenta, vt ex illis eum, qui maximè esset idoneus, deligeret, acriter intendisse affirmat: *Oculi mei* ait *ad fideles terræ*, vt dicere videatur non ad hunc, aut illum, qui mihi aut amicus, aut affinis esset, sed ad eos, qui fideles, veraces, iusti, & seruantissimi æqui essent, aciem aciem in omnes regni mei partes intendebam; ad eum planè modum, quo

A Rex Athalaricus, inde prudentior, & melior, vt ipse ait, quòd solus omnia non præsumeret, Thelonicum virum patritium in sui Administrum, ideò deligere dicebat, quod auo suo Theodorico fideliter, & laudabiliter adhæsisset: sic enim ille apud Cassiodorum lib. 8. *Cassiod.* epist. 9. *Ad reuelandam florentissimæ ætatis nostræ sollicitudinem visum est, te virum prudentissimum conuenienter adhibere, quem constat etiam domini aui nostri tractatibus iugiter, & laudabiliter adhæsisse*. Quippe hic Theodorici Principis mos erat, vt non nisi dignis munera distribueret ipsomet indidem lib. 1. epist. 12. affirmante. *Pompa meritorum est regale iudicium, quia nescimus ista nisi dignis impendere*. Vnde statim subijcit: *in hoc campo exercitatus cursu meritorum ad palmam nostri iudicij peruenisti*. Quod planè eidem Cassiodoro sub Principis persona scribenti lib. 7. epist. *Cassiod.* 34. ita erat persuasum, vt diceret, Regum, qui Deo chari sunt, iudicia diuino lumine peculiariter illustrari, vt rectum in deligendis sibi familiaribus, atque Admini-
B stris iudicium ferrent. *Desiderat enim Aula nostra* inquit Princeps *præsentiam bonorum, dum nescio quo pacto quidquid regali sapientiæ gratum esse cognoscitur, & diuino iudicio comprobatur. Quia ille, qui corda nostra regit, ipse etiam quid debeamus sentire concedit*. Ac si diceret tanta sapientia, tamque accurato examine amicos, & ministros sibi adlegere, vt inde à posteriori, vt aiunt, fieret manifestum, eius *cor in manu Dei* esse, qui illud regeret, & certum, maturum, ac sincerum iudicium inspiraret: quo opportunè referas ea verba, quibus M. Terentius apud Cornelium Tacitum lib. 6. Annal. *Cor. Tac.* ob amicitiam Sejani, cui Tiberius Imperator ad extremum tantùm fuit infensus hostis, quantùm antea fuerat beneuolus amicus, in iudicium vocatus, suam defensionem coram illo Principe in omnes amicos Sejani ferociter sæuiente huoc in modum adornabat. *Non est nostrum æstimare, quem supra cæteros, aut quibus de causis extollas, tibi summum rerum iudicium dij dedere, nobis obsequij gloria relicta est*. Inde videlicet
C Tiberium mitigare, & placare conatus, quòd Administrum sibi Sejanum non impetu, & affectu, sed iudicio, atque hoc diuinitus accepto delegisset, ac si ei ingereret quod præfata Epist. 22. libro 9. apud Cassiod. *Cassiod.* dicebat Athalaricus. *De illo nefas est ambigi qui meruit eligi iudicio principali. Non enim quemquam, aut odio decernimus, aut pellecti aliqua gratificatione laudamus. Electio nostra de meritis venit*.

5 Sed vt è nostris etiam historijs aliquid ponam: quàm longè à Dei, atque Dauidis oculis in fideles, & optimos quosq; vt secum sederent intentis, nostri Regis Patri (illius inquam Petri, qui alijs Crudelis, alijs Vindex visus, re ipsa (vt vt id fuerit) infelix quidem, & dura, ac crudeli fortuna ad extremam calamitatem deiectus) oculi in eos sibi familiares adiungendos, per quos regni munia obiret, ferebantur: quippe non ad *fideles*, id est ad maiora merita, atque virtutes, sed ad gratos malè parta amicitia familiares, plerumque quidem ignobiles, semper verò improbos, & crudeles, ac turpium amorum quibus ille insinenter accen-
D debatur conciliatores, quod supremo exitio illi fuit, omnino adspiciebat. Sed enim cùm tam Regij fratres, quàm Regni Proceres Rempublicam hac de causa sursum, deorsum agi, prædaque haberi grauiùs ferrent, vi primùm, & armis regios conatus infringere, deinde opportunioribus minùm, & humilium sermonum remedijs ad meliorem frugem reuocare curarunt. Ergo dum in pago dicto *Tejadillo* non longè à Tauro mutuum de pace colloquium est habitum, id à Rege Proceres obnixè deprecantur, vt à suo consortio, & negotiorum expeditione indignos Regis gratia ministros amoueat, eosque sibi adleget, qui & sanguinis claritudine, & morum præstantia illis longè antecellerent. Legitima profectò, & plena salutis petitio, qua suo Regi felicitatem subditi optantes, odio publico ipsum subducere studebant; quippe Princeps vt bonus fuerit, à malis tamen Administris malè audit, & iouisus fit, vti in Sergio Galba Cornel. Tacit. *Cor. Tac* & in Iulio Cæsare Plutarch. *Plutarch.* adnotarunt: ille enim lib. 4. histor.

cùm

rum Galbæ virtutes longiùs percensuisset: subiecit. *Neque enim ad hanc formam cætera erant. Inualidum senem Titus Vinius, & Cornelius Laco, alter deterrimus mortalium, alter ignauissimus odio flagitiorum onerabant contemptu inertiæ destruebant.* Plutarchus verò in *Cæsare* de eo sic ait. *Fuit præterea eius suggillatio Dolabellæ furor, Amnitij auaritia, ebrietas Antonij, & Cornificius Sector Pompeij, domum eius mutans quasi non satis amplā: hæc enim Populum Romanum mordebant.* Sed, malum, qui Principis illius infelix meritis impetus fuit, optimam propositionem friuola hac, & primo aspectu speciosa responsione delusit. *Quid?* (loquitur) *ergone Regi omnium domino, amor, & odium non nisi iussa erunt? Quid grauius? quid iniquius? quam cùm priuatis amicos pro libito deligere liceat? supremo Principi, & amandi suauitas, & decernendi facultas eripiatur, & mihi, quos velim gratos acceptosque habere fraudi sit?* Sed ô mentem ab scopo aberrantem? Nimirùm, vt speciosè dictum videatur, graue esse aut amandi suauitatem, aut facultatem decernendi Principi eripi, at enim, præterquam, quod optimo iure ipsum Proceres admonuissent ne contra præceptum Theophrasti præposterè officia permisceret, vt cùm amauerit iudicaret, & non potiùs cùm iudicauerit amaret, aliò certè eorum sensus, & consilium ibat, non equidem vt sic Principi decernendi facultas eriperetur, vt amor illi, & odium non nisi iussa, sed potiùs, vt inter gratos, sibi homines, & inter Regni Administros per quos ipse Regia munera obiret, attentiùs distingueret: ad eum planè modum, quo optimus

Lamprid

Imperator Alexander Seuerus, sic apud Ælium Lampridium fecisse dicitur: *Præsides vero, & Proconsules, & Legatos nūquam fecit ad beneficium, sed ad iudicium, vel suum, vel Senatus*: quod aliud sanè omninò sit, Principem in delicijs aliquem habere; eique multa conferre beneficia, aliud negotia expedienda committere: nā vt illud vni tantum Regi noxium erat (si aliquid certè Principi perniciosum, quin toti etiam Regno perniciē simul afferat, esse potest) ita hoc non Principi solum, sed suis etiam subditis exitiale videretur, ita quid de eodem Imperatore Alexandro Seuero ad finem libri ait Lampridius resecisse à se malos amicos, & administros quos reperit, dicens: *His charior mihi est tota Respublica.*

Plinius.

Sed & hac ratione bonum Principem Traianum mirè laudabat Plinius, quod eum Præfectum Prætorio delegisset, qui sese publicis rebus subtrahere potius quam ingerere volebat: *O rem* (inquit) *memoria litterisque mandandam! Præfectum Prætorij non ex ingerentibus sed ex subtrahentibus legere.* Deinde quod neminem inter Administros haberet, quem antea non æstimasset, & ob merita delegisset: sic enim postmodum. *Ac primum neminem in vsu habes, nisi aut tibi, aut Patri tuo, aut optimo cuiquam Principum dilectum, statimque hos ita formāsti, vt se non tua fortuna, sed sua metiantur.* Vbi

Iust. Lip.

rectè monitum est à Iusto Lipsio corruptum locum *dilectum, statimque* (sic necessariò corrigendum *dilectum æstimatumque*) sensu dato. En veram, legitimamque

Cassiod.

decernendi facultatem, qua ad ministros sibi deligendos Princeps vti debet. Pulchrè quidem hæc de re sic loquente Theodorico apud Cassiodor. libr. 1 epistola 22. *Solida laus est regia largitatis quoties conueniunt indulta iudicijs, nec sibi audet casus adscribere, quæ bonæ dispositionis librat examen.*

6 Iam quidquid tota hac adnotatione diximus Domini exemplo sancita videris. Nempe ipse non secus ac si velatos Seraphinorum alis oculos habuisset, in Administro sibi deligendo se gessit: quid enim aliud fuerit Petrum sui Vicarium, cui ligandi, atque soluendi potestatem faceret, designare. Certè humana cogitatio ad

Ioa. 21. 20.

externa solum attenta, Ioannem, siue quia Domini consanguinitate propinquus, siue quia inter alios signatè dilectus, ipso attestante, *quem diligebat Iesus.* Ioan. 21. 20. huic muneri omninò præficiendum suadebat. At enim optimo Principi alter visum, & clausis iam ad carnis, & sanguinis, quam ad amicitiæ rationem oculis, quem mente, & intellectu commodissimum vidit, Petrum ex omnibus Administrum elegit: aliud Planè esse admonens, aliquem in amicum cui amoris signa, & dona

A præstantur: aliud in Administrum, cui rerum curæ, & negotiorum expeditio committatur, deligere, & verò, si anendis, haud dubiè ipse Dominus huic se rationi in administro deligendo fuisse innixum, omnibus discipulis planum fecit. Nimirùm, cum hæ in optimo Administro dotes expectentur, vt actiori cognitione, & intelligentia sit prædītus, & Principem plus alijs, vniceq; diligat Petrum præ alijs discipulis ijs fuisse ornatum, & instructum omninò patefecit. Primum enim, ac si humano amore, quis ex omnibus tanto esset muneri aptior faceret experimentum, generali cunctos oratione allo-

Matt. 16. 13.

cutus interrogat. *Quem dicunt homines esse filium hominis?* Matth. 16. 13. Cui sanè interrogationi Petrus maiore fide in confessionem erumpens illicò respondit. *Tu Christus Filius Dei viui.* Vnde Dominus ijs verbis quæ vicem rependere videntur, sic eum allocutus est. *Beatus es Simon Bariona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus qui in cælis est. Et ego dico ti-*

B *bi, quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, &c.* Ad quæ verba duo opportunè obserua alterum signatè carnis, & sanguinis, cui Petrus non attenderit, Dominum meminisse, vt tacitè dixerit: vt tu in me cognoscendo, & prædicando carnis, & sanguinis rationem non habuisti, ita & ego in te mihi Administro deligendo carnis, & sanguinis rationem non habeo, nec id munus meis consanguineis, sed tibi defero: alterum, de industria non dixisse Christum, super te ædificabo Ecclesiam meam, quod facilius, & ad occurrendum hæreticis promptius videbatur, sed potiùs *super hanc petram*, petræ videlicet nomine ipsum Petrum intelligens, vt omnes penè PP. interpretantur: vt innueret id quod dicebat noster Vates *oculi mei ad fideles*; non ad personam, sed ad merita, hoc est ad confes-

Chrysost.

sionis robur, quod petræ imago portendit, intuitum fuisse, sic id innuente Chrysost. homil. 2. in Psalm. 50.

C *Qui ob robur confessionis vocatus est Petrus dicente Domino: Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, &c.* Deinde verò cùm promissum ei munus reapse tradidit

Ioa. 21. 17.

apud Ioannem 21. 17. trina quidem interrogatione eius charitatem, an ardentior aliorum charitate esset, his verbis ter repetitis interrogauit: *Simon Ioan-*

Bernard.

nis diligis me plus his? Pasce oues meas: tantùm non innuens, quod dicebat Theodoricus: *Diu trutinandus est, cui traduntur examina*: vnde ad hæc verba Bernar. ser. 76. in Cant. sic ait: *Ac si ille dixit Iesus: Nisi testimonium tibi perhibente conscientia, quod me ames, & valdè, perfecteque ames, nequaquam suscipias curam hāc* vt dixerit: Quia me amas, & valdè perfectèque amas: ideò hanc tibi curam committo. En solidam laudem dum conueniunt indulta iudicijs, nec sibi amor, casusve audet adscribere, quæ bonæ dispositionis librat examen.

7 Concludam, si adnotauero hæc omnia quæ de
D Administro à Principe magno iudicio, & examine deligendo diximus, non tantùm in Principis gratiam, sed

Tertul.

etiam in ipsiusmet Administri bonum, & constantem in Regia gratia durationem dici. Certè cùm præceden. adnot. citatus Tertullianus, *Deum operi bono optimum etiam ministrum sermonem suum* adhibentem faciebat, simul Marcionem refutabat, quasi imperitissimum rusticum, qui in malam arborem bonam inseruisset. Vnde subijcit. *Sed non valebit blasphemiæ surculus, are-*

Matt. 15. 13.

scet cum suo artifice: scitè quidem dicente Domino: *Omnis plantatio quam non plantauit Pater meus eradi-*

Ennod.

cabitur. Matth. 15. 13. Quæ sic nostro instituto aptauero, vt omninò dixerim cùm Ennodio lib. 3. epistol. 12. *Non firmis radicibus nititur amor indebitus, & citò ad examen reducitur, quidquid gratia aura surripuit.* Nimirum non iudicio, & examine, sed cæco voluntatis impetu Reipublic. & negotijs expediendis delectus Administer, infirmis sanè radicibus innititur; amoris quippe impetu lāguēte, surculus nō arte, sed imperitè insertus omninò arescet, & gratia ad examē redacta, leuiùs pluma auolabit, ille vero firmissimus perpetuò hærebit radicibus, qui examine probatus, & iudicio electus fue-

Cassiod.

rit debitus enim amor semper placebit, hæc sic firmante Theodorico Rege apud Cassiodor. libro 4. epistola tert.

Tales

Tales enim pro uebere Principem decet, vt quoties procerem suum fueris dignatus aspicere, toties se cognoscat recta iudicia habuisse. Sic ille. Hæc de Rege erga Administrum suum dixisse sit satis: iam de ijs, quę ipsius Administri propria sunt, longiorem dissertationem contexamus.

Ad eadem verba,

Regij Administri munus, lubricum, ac periculosum, & exitio vicinam dulcedinem esse.

ADNOTATIO V.

1 PRincipem pro muneris sui ratione idoneum sibi Administrum deligentem iam vidimus. Sed enim, modò in ipso huius dissertationis limine non immeritò perquiris: ecquis tandem fuerit futurus, præsertim si egregijs ijs animi dotibus quas ipsi assignauimus B sit conspicuus, qui munus nam anceps, tam molestum tamque exitio vicinum vltrò velit suscipere, quippe nemo planè est, qui nesciat, eximium supremi huius fastigij fulgorem opinione potiùs quam viribus stare, neque Regium familiarem, si proprius eum inspexeris, esse aliud quàm animum infinitis curarum stimulis transfixum, leui illo splendore magna laborum, dolorum, molestiarum, & cruciatuum vlcera tegentem, qui, vt
Gr. Naz. egregiè inquit Gregorius Nazianz. orat. 34. *Quò magis in altum pedem ponit, eò magis vertigine laborat, & æstuat*; & incunctanter per proprios pedes in mortem ruit. Enimverò vt insignis illa Iacobi cum Angelo lucta: in qua illi feliciter præualuit, nihil non fortunatum Patriarchæ obuenturum denotauit, ita si ex verbis, quibus ab Osea Propheta describitur, ad Pricipum gratiam, qua ipsorum amici apud eos plurimum valent, per accómodationem illam inflexeris, quod omninò Regij familia-
Osee 12. 3. ris munus sit, plenè dignosces. Ait enim Vates cap. 12. C vers. 4. *In fortitudine sua directus est cum Angelo. Et inualuit ad Angelum, & confortatus est: fleuit, & rogauit eum.* Obserua quæso illa *inualuit ad Angelum, & fleuit*: quæ miram epitasim habent. Nihil enim, dum ille præualuit, minus sperares, timeresve quam fletum, & lachrymas: in omnimodam lætitiam, gaudium a tanta felicitate promanantem intentus; sed si benè æstimas nihil ad primùm adeptæ regię gratiæ momentum fletu, & lachrymis fuerit opportunius, quæ illam eandem faciant cum humana vita, in qua vel florentissimus quis-
Sap. 7. 5. que Salomon *primam vocem emisit plorans*: Sap 7. 5. vt à lachrymis vitam auspicatus, nonnisi ad labores; tristitias, supplicia, & mortem à natura edi se norit: *Ni-*
Chrysost. *hil enim habet hæc vita nisi lachrymas,* (ait Chrysost. homil. 21. ad popul Antioch.) *& opprobria, & conuitia, & tristitias, & labores, & morbos, & senectutem, & peccata, & mortem*: scitè hanc cogitationem sic aperiente
Plinius. Plin. lib. 7. natur. histor. in procemio. *Hominem tantum nudum, & nuda humo natali die abijcit* (natura) *ad vagitus statim, & ploratum, nullumque tot animalium* D *aliud ad lachrymas, & has protinus a vitæ principio*: & statim pænitès: *flens animal cæteris imperaturum, & à supplicijs vitam auspicatur, vnam tantum ob culpam, quia natum est. Heu dementiam! ad ij initijs existimantium ad superbiam se genitos.* Hæc ille. En Regiam familiaritatem suis coloribus depictam, dum à lachrimis incipit, & primam vocem emitit plorans, flens animal cæteris imperaturum, tristitias, labores, sollicitudines, & cunctarum miseriarum cumulum, quæ cum manent iam inde præsagiens: vt si sapiat sit omninò dicturus,
Seneca. quod apud Senecam lib 7. de benefic. c. 9. Demetrius Philosophus ei, qui sibi res omnes possidendas traderet. *Ego verò me ad istud inextricabile pondus non alligo: nec in illam facem rerum hunc expeditum hominem demitto. Quid ad me defer: populorum omnium mala.*

2 Et verò dum Regij Administri, siue familiares in Regię gratię mari, tot procellis, scopulis, atque naufragijs obnoxio periculosissimè nauigant, maximum illis periculum ab ipso Rege egregiè illos amante, fouéte, atque fauente, omnino esse, sic disertissimè admo-A net Sapiens Ecclesiast. 9. 18. *Longè abesto ab homine potestatem habente occidendi, & non suspicaberis timorè* Eccl. 9. 18. *mortis: etsi accesseris ad illum, noli aliquid committere ne fortè auferat vitam tuam. Communionem mortis scito.* Pulcherrimè: nam primum, sic a Principe procul, quàm à morte vult hominem cordatum esse: neç aliam ab hac, quam ab illo esse distantiam, vt dixerit, imminuturam tui mortem ex Regis propinquitate, & familiaritate conijce, si à Principe longiùs abes longiùs, à morte, si propriùs illi coniungeris, propriùs morti subes: sic disertissimè Sidon. Appollin. Hecdicium suum æquè cū Sid. Apol. Rege, ac cum rogo agere in modum admonebat libro 3. epist. 3. fine; *Igitur si quid nostrarum precatibus acquiescis, ac tutò in patriam receptui canere festina, & assiduitatem tuam periculosę regum familiaritati celer exime quorum consuetudinem spectatissimus quisque flammarum natura benè comparat, quæ sicut paululum a se remota illuminant, ita satis admota sibi comburunt.* B In quam planè sententiam apud Scotos (vt Guillelmus Guillelm. Barclaius lib. 6. contra Monarch. cap. 4. refert) prouerbij loco iactatur. Barcla. *Quo quisque Regi propinquior, eò propinquior patibulo.* Pro quibus (ne te, bone lector, oneremus infinitis omnium ætatum exemplis nemini non obuijs, & demùm tibi Seianos, Narcissos, Plautianos, Ruffinos, Eutropios, Belisarios, & è nostris eos, qui in ore omnium natant, ad fastidium, & nauseam ingeramus) abundè quidem fideiubet Herodes Rex apud Egesipp. lib. 5. de Excid. cap. 36. etenim cùm ad illum Egesipp. Hircanus plus plus accederet, & quò propinquior fieret, neptem ei suam desponderet: Rex statim ipsum satis sibi admotum combussit. Audi Egesippum. *Laqueus igitur mortis Hircano, coniugium neptis suæ, cuius gratia properauit ad Herodem, nescius, tutius apud hostes captiuos degere, quam apud Rege propinquos.* Pende hæc extrema: *apud Regem propinquos*: quasi ad Reges appropinquare, flammæ se committere, atque ad mortem C appropinquare, fuerit, nec aliquem infelici captiuo infensiorem hostem, quàm suo familiari Principe esse.

3 Sed enim pulchrius id expressit illis verbis Sapiens: *Si accesseris, communionem mortis scito*: quod perindè fuit, ac si diceret, vt boni interpretes expendunt: scito tuam cum Principe communionem esse communioné mortis, siue communicationem cum morte. Pendè pulchrum dicendi modum, siue appositam imaginem hominis cùm morte, quasi cùm re, aut persona animata communicantis, ea enim innuitur, Regiam familiaritatem lethalem omninò esse, siue, Regium familiaré, quocumque se vertat, & quouis tandem modo cùm Principe agat, in mortem incidere: nempè communicatio cum morte, quæcumque, aut cuiusuis modi ea fuerit, mors est. Nam si fingas, mortem odio aliquem prosequi, siue sæuo illum ictu ferire, mortuum putas: sin ipsam hunç amplexantem consideras; itidem eundem in mortuis ponis: in quo enim mortis amplexus à mortis ictu differat. Ad quem planè modum si iratum experiaris Principem, certa tibi statim mors est; D nam *indignatio Regis nuntij mortis*, siue vt est apud 70. LXX. *Angeli mortis*, Prouerbior. 16. 14. velocissimè scilicet Prou. 16. 14. quin possis euadere, mortem tibi inferiens: sin autem placatum, & amicum habeas, inter eius amplexus, vt Anthæus ille inter Herculis brachia cum a terra subleuatus itidem animam exhalabis, sic scitè de sui qui Principibus dicebat Plinius in Panegyrico. *Erant sub oculis naufragia multorum, quos insidiosa tranquillitate* Plinius. *procellos improuisus turbo perculerat. Quod enim tam infidum mare, quam blanditię Principum illorum, quibus tanta fraus, vt facilius esset, iratos, quam propitios habere?* Vt ei qui tantę illi maris tranquillitati fideret, opportunè occinas.

O nimium cælo, & pelago confise sereno;
Nudus in ignota Palinure iacebis arena.

Quare vt certum hunc interitum significet Sapiens: subijcit; *Quoniam in medio laqueorum ingrederis, & super dolentium arma ambulabis*: id est in tanto periculo versaris, ac si per mille laqueos incideres, quorum vt vnum aut alterum effugeris, at omnes cauere non poteris, aut si per armatos milites à te vulneratos, qui do-

lor

lore contra te ex vulnere concepto perciti insano impetu A ad mortem te aggrederentur: à quo non abit illud apud Veter. Epigrammat. lib. 1.

Viue, & amicitias Regum fuge, pauca monebat,
Maximus hic scopulus non tamen vnus erat.
Viue, & amicitias nimio splendore nitentes,
Et quidquid colitur perspicuum, fugito.

4 Hinc noster Rex in varijs Regum aulis satis antea versatus emphaticè aiebat: *Nolite confidere in Principibus, in quibus non est salus.* Ps. 145. 2. Psalm. 145. 2. Quæ verba Agellius. Agellius, & alij, vt ex sensu Dauidis adstruant, omninò in hominibus non esse confidendum, sic capiunt, ac si dicatur quod si in Principibus, qui cæteris, & opibus, & potentia, & virtute præstant, fidendum non est, quantò minùs in alijs? Ego verò ea interpretandi ratione, & Dauidis sensum euerti, & sententiæ saporem obtundi crediderim: quippe ille eò signate it, vt homines à communi errore eripiat, quo Principibus fidere B obsequi, & toto animi nisu eorum gratiam assequi ambiunt. Ergo tantùm non inquit. Si id in quo nobis confidendum est, eiusmodi necesse est, vt spem confidentis non fallat, neque frustretur: cuiuis mortalium potiùs quàm Principibus fidere operæpretium erit. Quare? Quia *in ipsis non est salus*: hoc est, quia eius naturæ, ac conditionis sunt, vt alios iuuare, salutem, & opem constanter ferre nesciant: sanè quasi eadem hæc verba cum illis Domini apud Ierem. de his mundi idolis fuerint e. Jer. 14. 22. 14. 22. *Nunquid sunt in sculptilibus gentium, qui pluant? aut cæli possunt dare imbres?* Quibus ea subest epitasis, grandinem, & turbinem dare possunt, & dant, quibus omnia perdant, pluuiam, aut imbrem salutarem nequaquam dare possunt. Sed hæc accipe iam a Chry- Chrysost. sostomo ad id Psalmi. *Nec mihi (inquit) dixeris est Princeps: Princeps enim non est quolibet homine plebeio superior: est enim eidem incertitudini obnoxius, atque adeò si quid est dicendum admirabile propter hoc ipsum maximè* C *non est fidendum, quod sit Princeps: sunt enim summoperè lubrici, & periculosi hi Principatus, & si nullus ei casus accidat, est ad iram proclinis, & potestate in ingrati animi crimine, & beneficiorum obliuione abutitur, vt rationẽ non redditurus eorũ quæ accepit ab initio.* Sic Chrys. Verissimè: verissimè nec coniectando, aut concionando, sed exactissimè interpretando id dixisse putes: nimirum Hebręa vox *Nedibim*, pro qua Noster posuit *Principes*, propriè significat *voluntarios*: & vt apud Gene- Geneb. Lect. Heb. brardum obseruant nonnulli, ea ideò voce *appellantur Principes, quod suo viuant arbitrio*: nullis scilicet gratitudinis, aut humanitatis adstricti legibus. Cui obseruationi illa omninò consonat, qua ex Biblia Veneta ad- Pineda. notauit Pineda in Ecclesiastem capit. 8. vers. 3. num. 10. Regem dici posse, *Hhepbets id est creatura, quę voluntate, & affectu ducitur*. Benè ergo hæc interpretatur Chrysost. vt velit Dauid, propter hoc ipsum maximè non esse fidendum, quod sit Princeps, qui potestate abutitur, ne gratus, & beneuolus sit, tanquam legibus solutus, & rationem non redditurus.

5 Certè huc intentus Salomon, & ipse Rex & Re- D gum ingenia optimè rimatus, & callens, ancipiti, & obscura locutione, sed accurata quidem, & venustissima imagine vsus, dicebat *Cælum sursum, & terra deorsum* Prov. 25. 3. *& cor Regum inscrutabile* Prouerbior. 25. 3. vbi cùm omninò constet Sapientem affirmare eam esse cordis, siue animi, ac voluntatis Regum naturam, quę penitùs cognosci, & firmiter retineri, & aut muneribus, aut obsequijs deuinci, & alligari tenaciter nequeat: pulchrè cęli, ac terræ imaginem huc aduocauit: iam vt suam firmet sententiam, quam vt ijs: qui Principum gratiam sectantur ostendat, difficilem illos omninò prouinciam assumere, & in summo discrimine versari. Quare duplex huic imagini ex interpretatione Salazarij peropportunus sensus subesse potest. Alter qui Principis animum siue voluntatem medium inter cœlum, terramque constituat, irrequieto motu cursum suum quaquà versus conficientiam, ac proinde familiares suos iam ad cœlum vsque sublimes leuantem, iam eosdem vertente rota à cælo deturbatos ad terrã, siue ad profundum terræ (nã 70. habent *terra autem profunda*) deprimentem ad eum A modum quo ille Orontes Regis Artaxerxis gener ob subditam eius indignationem honoribus amotus, & ad summam ignominiam redactus dicebat. *Quemadmodum supputatorum digiti nunc myriadas, nunc vnitates præferunt: ita Regum amici, nunc plurimum, nunc minimum valent.* Pergit verò Salazar, & ad exprimendam sententiam Salomonis. *Cor Regum inscrutabile*, subdit: *Quid tamen, quomodo, aut quando velit, nemini exploratum est: nam cum ipsius voluntatem nihil obstringat, volle, ac nolle illi valdè liberum existit.* En quod dicebat Chrysostomus, sic se Principes gerere, cum eum quem cęlo priùs intulerant ad terram deponunt, *quasi rationem non reddituri*: necnon quàm opportunè, quàm verè Principes ea voce Hebręa appellentur qua significatur *suo viuere arbitrio*. Quò mirè facit, vt indidem obseruat idem Salazar. translatio Septuaginta Salazar. quę pro *cor Regis inscrutabile*, reponit. *Cor autem Re-* LXX. *gis redargui non potest. Quasi dicat* (ait ille) *quidquid vult* B *impunè facit, & nullus est, qui rationem facti exigat.* Videtur hæc omnia ob oculos habuisse Petrus Chrysolo- Chrysol. gus serm. 161. inquiens. *Quidquid Dominus indebitè, iracundè, libens, nolens, oblitus, cogitans, sciens, nesciens circa seruum fecerit, iudicium, iustitia, lex est. Imperantis ira subdito ius est, & ad libitum Domini vocem non habet conditio seruitutis.* Exige iam ergo ab eo facti rationem.

6 Iam alter sententiæ Salomonis sensus ęquè appositus, atque è re nostra est: qui cœli, ac terrę imaginem inter Principem, & eius subditum partitur: cœlum Principi terram verò eius familiari sic accommodans, vt ipse non minus infra Regem iaceat, quam terra infrà cęlum. Quocirca vt cœlum è terra speculari, atque mortalium euentus, quos portendit, penitus cognoscere anceps, ac perdifficilis res est: non modò ob cæli distantiam, sed etiam ob dissimiles eius facies, atque in- C stabiles motus, à quibus quidem sępè sæpiùs prouenit, vt Astrologus de hominis natiuitate iudicium ferens, ei cœli faciei tenaciùs hæreat, & radio velut acu signet, & quasi manu teneat, quæ citato cœli motu iam pertransierat, & cum alia fuerat commutata, ac proinde de illius euentibus, atque felicitate toto aberret cœlo, felicissimum sorte faciens, qui postea infelicitatis imago est: ita omninò priuatum hominem Principum animum, studia, & gratiam assequi, & quod caput est firmiter retinere arduum omninò, lubricum, ac perdifficile fore, tum ob longissimam vtriusque distantiam, tum ob mobile, & nullis adstrictum legibus Regum ingenium: quin aliqua velut ansa securè comprehendi ac retineri queat: vnde cum putas te vel meritis, vel obsequijs, vel amore quo eum impensius prosequeris, ipsum tibi deuinxisse, atque obstrictum tenere, longius à te recessisse videris: affectu siue impetu suo aliò eum ducente atque inclinante: quippe ea *creatura est: quę affectu, & & voluntate ducitur, & arbitrio suo viuit.* Enim verò huc dixerim aspexisse eundem Salomonem, sibi ipsi mirificè concinentem, atque applaudentem, dum Sap. 7. Sap. 7. 20. D 20. hominum cogitationes se penetrasse gloriatur. Etenim cùm ibi dixisset. *Ipse enim dedit mihi horum quæ sunt scientiam veram, vt sciam dispositionem orbis terrarum, & virtutes elementorum,* &c. Subijcit. *Naturas animalium, & iras bestiarum, vim ventorum, & cogitationes hominum.* Vbi duo primùm antequam Salomonis mentem introspicias, obserua: alterum pro *cogitationes* Græcè esse, *ratiocinationes, deliberationes*, quidquid videlicet rationis consilio, & animi impetu homo eligit amore, atque odio complectitur: alterum vocem *homo* in Scriptura propriè significare virum Principem & potentissimum hominum, vt ad ea verba eiusdem Salomonis Ecclesiastes 1. 3. *Quid habet amplius homo* Eccl. 1. 3. *de vniuerso labore suo, quo laborat sub Sole?* Necnon ad illa Cantic 8. 7. *Si dederit homo omnem substantiam do-* Cant. 8. 7. *mus suæ*, vbi vtrobiq; pro homine potentissimo, & summę dignitatis ponitur, alibi obseruasse me memini. Iam meritò ambigas de structura verborum Salomonis: cogitationes, & deliberationes, amores scilicet, & odia Principum cum naturis animalium iris bestiarum, & vi ventorum contingentiis atque adnectentis. Quid vnane

ne atq; eadem homini omnium scientia, & cognitio? A vnane, atq, eadem rationalis hominis, & irrationalium ferarum natura, atq; ingenium? vnane, atq; eadem ventorum terras turbine perflantium, ac Principum in modum simulacrorum throno insidentium vis fuerit?

7 Equidem minimè videtur dubitandum, vt orationis series, & sententiarum Salomonis acumen subsistat, ipsum hoc loco tropologiam cum physiologia copulasse: & Principum cogitationes cohærenti sermone cum ferarum affectibus, & ventorum impetu coniunxisse, quod vel in suis visceribus expertus, præclaram ijs omnibus similitudinem subesse vidit: nimirum quod in bestijs est impetus, & ira, quibus ad concupita rapiuntur, quod in ventis est pondus atque impulsus, quo (vix attingente Philosophia, sed hæsitante, ac hallucinante) hac illac feruntur: nam *spiritus* (ita Dominus Ioã. *Ioan. 3. 8.* 3. 8.) *vbi vult spirat, & vocem eius audis, sed nescis vnde veniat, aut quò vadat*: hoc videntur esse Principum cogitationes, & interiores animi motus, dum proprio ar- B bitratu viuunt, & voluntate, & affectu suo ducuntur. *Ierem. 8. 4.* Certè vbi Ierem. 8. 4. dicitur. *Omnes conuersi sunt in cursum suum, quasi equus impetu vadens in prælium*, *Chaldæus.* apud Chaldæum est insignis Regum nota, quam persequimur: *omnes multiplicant voluntates animæ suæ*, & *Theodor.* similiter apud Theodoretum: *omnes aguntur suo sensu*. *Psal. 2. 1.* A quo non abit nostri Vatis locutio Psal. 2. 1. *Quare fremuerunt gentes?* Vbi translationem à ferocientibus equis omnes Interpretes agnoscunt: sese verò statim explicans Dauid subdit. *Astiterunt Reges terræ, & Principes conuenerunt in vnum.* En Principum affectus frementes, & in cursum suum conuersi, quasi equus impetu currens in prælium. Vide iam illos ventis omnino adsimiles. Porrò in ventorum natura duo opportunè obserues: alterũ eorũ causam, & originem, alterũ summã ipsorũ celeritatẽ, & instabilitatẽ, & hac de causa *Seneca.* quidem pulchrè Seneca lib. 5. natur. qq. c. 5. cùm dixisset. *Quid ergo? hanc esse solam causam venti existimas, aquarum, terrarumque euaporationes?* Subdit. *Ego verò & hanc iudico. Cæterum illa est longè verior causa, valentiorq; habere aera naturalem vim mouendi se, nec aliunde concipere, sed inesse illi: vt aliarum rerum, ita huius potentiam. An hoc existimas, nobis quidem datas vires esse, quibus nos moueremus, aera autem inertem, inagitabilem relictum esse.* Quæ non leuiter confirmat *Iob. 28. 25.* illud Iob. 28. 25. *Qui fecit ventis pondus*: suum scilicet impulsum, & vim indidit. Iam ventorum celeritas prouerbio cessit *ocyor vento*: sicut & instabilitas *venti campus* apud Diogenianũ, & quod plus est apud Dominũ, *Diogenia.* *Matth. 11. 7.* Matth. 11. 7. dicentem *arundinem vento agitatam*. De vehementia verò rursus opportunè Seneca lib. 2. natur. *Seneca.* qq. cap. 8. *Quid est antẽ quod magis credatur ex semetipso habere intensionem, quam spiritus? hunc intendi, quis negabit? cùm videris iactari terram cum montibus, tecta, muresque plures, & magna cum populis vrbes, cum totis maria littoribus.*

8 Vides vt ex ventorum imagine ostendere voluerit Salomon, cogitationes Principum celeres esse, subitas, concitatas, vehementes, instabiles, incertas, *nec aliunde* quàm a sua potestate, & licentia summa *conceptas*: atque vt in campo, aut planitie venti nullo obstaculo coerciti huc, atque illuc liberrimè diuagantur, ita ipsos pro libito atque arbitrio suo, & homines in cęlum extollere, & in infimum terræ, siue in sepulchrum deprimere. Iam hinc collige, nihil esse tã arduum, ancepsve, quàm Principum gratiam sectari, nihil tam difficilè, & quod omninò fieri nequeat, quam ipsam retinere, nihil tam lubricum, atque periculosum, quàm in ea viuere: nam si sectaris, ventum insequeris, si comprehendere niteris, ventum comprehendis: inde verò quod *Osea. 8. 7.* confecteris emolumentum aperiet Oseas cap. 8. 7 *Ventum seminabunt, & turbinem metent*: quippe ventus seminatus, & inclusus, cum non habeat de more coerceri, & sub aliena potestate detineri, sed suo pondere, & motu ferri, sic seipsum intendit, *vt terram cum montibus iactet, tecta, murosq; plures, & magnas cum populis vrbes, cum totis maria littoribus*. Nec omittendum hic fuerit, in Scriptura ventos ex ore Dei spirantes induci,

vt acutè obseruat Pineda ad id Iob. 37. 10. *Flante Deo concrescit gelu*. *Iob. 37. 10.* Quod benè referas ad summam licentiam, & merũ Imperium, quo suo arbitratu, & sensu Principes de vita, & facultatibus, hominum decernunt, quasi eorum placita ex ipsomet Dei ore spirent. Vt ingratis apud Suetonium cap. 37. dixerit Nero dum sum- *Sueton.* mam potestatem cum summa licentia coniungebat, *nescisse quemquam Principum quid sibi liceret*.

9 Opportunè ergo eadem Salomoni scientia asseritur, quæ *erat bestiarum* immerentes occidentium: *vim ventorum* terram cum montibus, & cum totis maria littoribus intensione ex semetipsis habita iactantium, & *cogitationes*, siue liberationes Principum, qui suo arbitratu viuunt, & homines paulò antè amicissimos, & maximis à se honoribus opibusque cumulatos, ob leues suspiciones, & interdum falsas, de statu præcipites dare, inque maximas miserias conijcere solent: æquè cognoscit, ac penetrat: vt hinc iam non minùs opportunè dubitatum videris initio adnotationis, ecquis Regij familiaris munus vltrò suscepturus sit? tot millibus pereuntium Sejanorum in oculos coniectis. Vno Maximo è regio solio deturbato dicebat Pacatus in Panegyrico. *Pacatus.* *Quisquis purpura quandoque regali vestire humeros cogitabit, Maximus exutus occurrat: quisquis aurum, gemmasq; priuatis pedibus optabit, Maximus et plantis nudus appareat: quisquis imponere capiti diadema meditabitur, auulsum humeris Maximi caput, & sine nomine corpus aspiciat.* Tot Maximi exuti, & laniati audaces gressus non repriment? *Graue est sapienti offendere, vbi alterum reperis cecidisse*: inquit grauiter Rex Athalaricus apud *Cassiod.* Cassiodorum lib. 8. Epist. 20. grauiùs verò Augustinus *August.* lib. de singul. clericorum. *Nimium praeceps est, qui transire contendit, vbi conspexeris alium cecidisse, & vehementer infrenis est, cui non incutitur timor alio pereunte.* Hinc sanè illud è Sybillæ folijs est. *Laberius.*

C

Summum ad gradum cum claritatis veneris,
Consistes ægrè, & quàm descendas, decides;
Cecidi ego, cadet, qui sequitur.

Ad eadem verba,

Id esse Principum ingenium, vt nullam sui ansam dent, qua velamore, vel obsequio, vel probitate, sed neque improbitate, a suis familiaribus validè apprehendi, & firmiter retineri possint.

ADNOTATIO VI.

1 Mirum quidem fuerit, quàm par, atq; ęquale obsequium, sibi, ac summo Regi Deo, Principes a suis subditis exhiberi velint, vt nimirum quemadmodum Domino ex Pauli ad Philippenses 2. vers. 12. *Phil. 2. 12.* & Dauidis Psalm. 2. 11. monitis *cum metu, & tremore* *Psal. 2. 11.* D inseruire debemus, ita ipsis eorum Administri, ac familiares non nisi *in timore* seruiant, & exultent cum tremore. Sed enim illud fuerit multò magis mirandum, quàm longè ipsi in ferenda gratia huic tam meticuloso & tristi obsequio à Dei ingenio, & conditione iuerint. Nempe ipsum hac suorum diffidentia, *quę val dissima gratia custos est*, vt ait Hilarius in Psalm. 14. necnon eorum pietate, metu, probitate, bonis operibus, piorum *Hilarius.* etiam munere placari, conciliari, promereri, atq; apprehendi nouimus; semel verò conciliatum, & à suis apprehensum non priùs nos deserere, quàm à nobis deseratur, ex fide nouimus: vnde quidem vnus ex ipsius familiaribus animosè dicebat. *Non dimittam te, nisi benedixeris mihi.* Genes. 32. 26. alter verò eadem prorsus re- *Gen. 32. 26* ligiosa fidentia iactabat: *tenui eum nec dimittam*. Cant. *Cant. 3. 4.* 3. 4. imò ipsemet adeò tenaciter à suo Administro Moyse comprehensum se teneri cognoscebat, vt adhuc cùm grauissimè offensus à iustissima ira ad sumendas de sontibus pœnas stimularetur, in ipsomet iracundiæ æstu submissiùs ab ipso efflagitarent. *Dimitte me, vt irascatur furor meus.* Exod 32. 10. Ad quę verba Hieron. epist. *Exod. 32. 10.* 12. pulchrè ait. *Quando dixit. Dimitte me, ostendit se teneri posse.* At Regis alia omninò natura, aliud inge- *Hieron.*

nium est: vix enim vllam viam ineas, aliquam rimam A noueris, qua ad eius gratiam, & amicitiam secure ingredi possis: ipse quippe vice versa rimam qua elabatur perpetuò nouit, ostenditque se teneri non posse. Audi huic rei opportunam Senecæ de callido illo Imperatore Tiberio erga Seianum suum, quem in summo honore, & arcana gratia habebat, obseruationem in consolatione ad Marciam c. 15. *Seneca.* Etenim cùm dixisset. *Tiberius Cæsar, & quem genuerat, & quem adoptauerat, amisit: ipse tamen pro rostris laudauit filium, stetitq; in conspectu posito corpore, interiecto tantummodo velamento, quod Pontificis oculos à funere arceret: & flente populo Romano non flexit vultum*: statim, qua mente, quo consilio tam constans, & rigidus videri vellet, sic subiicit: *Experiendum se dedit Seiano ad latus stanti, quam patienter posset suos perdere*. Volui dicere: vt benè pendit Iustus Lipsius: *Iust. Lips.* *Monuit Seianum hoc ipso facto, quam duraret animo etiam ad sanguinem suum perdendum, nedum ad amicos, aut affines*, hoc est: nulla ipsum ratione teneri, B nulla apprehendi ansa posse, neminem nisi se vnum in pretio habere, nulli verè & tenaciter inhærere.

2 Enim verò si aliquo Principes vinculo illigari à suis possent, amoris quidem nexu vincirentur: sicuti & Deum ipsum vel Gentiles faciunt

Aeterno deuinctum vulnere Amoris.

Anacreo. At illi neminem omninò amant, qui seipsos vnicè amant: nimirum cùm ventorum, vt vidimus, pondus sit, vt vbi velint spirent, quin scias vnde veniat, aut quò vadant: atq; Augustino auctore. *August.* *Amor meus pôdus meû, illo feror, quocumq; feror*: Non abs re iis significari dixeris Principes nonnisi suo pondere, siue sui amore quocumque ferri, nec aliud quàm se, suaque amare, & solùm seipsos ob oculos habere, quin aliquo humanitatis sensu ad alios diligendos, nisi sui ipsorummet causa tangantur. Quò sanè in primis primum idololatriæ ortum, siue originem à Salomone in libro Sapientiæ C descriptum referre placet. Sic namq; ille c. 14. 15. *Sap. 14. 15* *Acerbo enim luctu dolens pater, citò sibi rapti filij fecit imaginem, & illum, qui tunc, quasi homo mortuus fuerat, nunc tanquam Deum colere cœpit, & constituit inter seruos suos sacra & sacrificia.* Vbi cùm non sit dubium de Rege Aegyptio Syrophane sermonem esse, vt ex Fulgentio lib. 1. Mythologiarum mihi adstruo: meritò quidem ambigitur, cur Rex filium potiùs quam patrem suum adorari, & pro Deo haberi voluit, cùm illud naturæ legibus, non tantùm dissonare videretur: certè cùm filius a patre ortum ducat, & quidquid sit habeat, nescio quid inde similitudinis cum Deo pater habere videretur: vnde Paulus Diuinitatis, & Maiestatis Dei diligentissimus assertor, omnem paternitatem à Deo in cælis, & in terra nominari signatè scripsit ad Ephes. 3, 15. *Ephes. 3. 15* Igitur, vt tanto deliramento aliquod obtenderetur pietatis velamen, filius potiùs patrem suum tanquam Deum colere, non verò pater filium repugnante natura adorare debuit. Pupugit quidem tam acutè nonnullos hoc acumen, vt hinc ausi fuerint affirmare, non certam hanc, sed vagam quandam, & incertam rei, quæ D nunquam contigerit, narrationem esse, nec à patre filium colente, idololatriam initium sumpsisse, sed è contra à filio, Rege videlicet Nino, qui Belum patrem suum pro Deo verò coluit, & adorari fecit. Sed enim non tutò, sed audacter, ne grauius aliquid dixerim, id affirmari ad id loci copiosiùs dissero: modò præfatę dubitationi ex eodem Salomone satis obuiam iri certum est: quippe ipse immediatè antè superbiam, atque ambitionem initium idololatriæ fuisse sic affirmauit. *Sap. 14. 14.* *Superuacuitas enim hominum hæc aduenit in orbem terrarum*: vbi pro *superuacuitas* Grecè est *Vana gloria*, siue *Ambitio*, vt legit Vatablus. *Lect. Grec. Vatabl.* Quòd si inquiras, quomodo ambitio siue superbia patrem impulerit, vt filium pro Deo coleret? respondebo, causam quidem fuisse vt seipsum ille coleret, atque adoraret, & omnibus adorandum proponeret, quippe vt scitè dixit Nazianz. orat. 36. *Naziânz.* *Omne quod genitum est genitorem suum tacita quadam voce definit*: adeoque filius patris imago & diffinitio est, vt dixerit Sapiens. *Mortuus est pater, & quasi non est mortuus, similem enim filium reliquit sibi post se.* Eccles. 30. 4. *Eccl. 30. 4.* Vnde quidem filium colere, & pro Deo habere, nihil aliud fuit, quàm suimet imaginem siue seipsum colere, atque adorare, quod minimè contigisset, si patrem suum adorasset, aut pro Deo colendum proposuisset, cùm pater nec pars, nec imago, aut diffinitio filij sui sit. Eo igitur Regum ingenium, atque naturam, seipsos solummodo intueri, obseruare, & tamquam Deos colere, omne amoris, & obsequij pondus in se vnicè deriuantes, & ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente, atque ex toto viribus, qui dilectionis in Deum modus est, semetipsos diligentes.

3 Sum ad primum huius Psalmi versum, ex Chrysologo n. 16. totum duritiem, & stuporem generaliter insectatus, qui in suorum funeribus conductos gemitus, quòd proprios non habeant, & emptas tibias, quæ in nuptijs (vt Theophyl ad verba Matthæi statim afferenda docet) siue etiam in conuiualibus festis, vt in filij prodigi historia apparet Lucæ 15. io vsu esse solent, adhibent: B sic enim pulchrè dicebat ille. *Numquid tales piaculum de pietate non faciunt, qui ad luctum musicam, ad funera suorum extranea lamenta conducunt? vbi verus planctus non est, ibi est empta, & mercenaria cantilena. Mortuum non artifex fistula, sed simplex plãgit affectio.* Modò verò, qui tandem hi fuerint, qui musica in luctu vtantur, designare est operæpretium ex Matthæo cap. 9. 23. sic enim ibi de Domino ad filiam Principis suscitandam accedente: *Et cùm venisset IESVS in domum Principis, & vidisset tibicines*, siue vt legit Chrysologus iã adductus, *vidit symphonias*. Principes ergo omninò sunt, qui verè & ex animo in suorum funeribus non dolent, quod nulla ipsorum charitate afficiantur, nullis consanguinitatis, aut cognationis vinculis ad amandum deuinciantur: imò verò sibi, suisque rebus, quibus aliquando suorum mortes proficiunt, vndequaque attenti: non minus in ipsorum fu- C neribus, quàm in nuptialibus, aut conuiualibus festis gaudent, & exhilarantur.

4 Porrò ad hos Narcisos sese vnos amantes de facie agnoscendos non abs re obseruabis, atq; introspicies illud Regi à Domino impositum præceptum Deuter. 17. 18. vt exemplar Legis propria ipse manu conscribat. *Deut. 17. 18.* Sic enim ibi. *Postquam autem sederit in solio regni sui, describet sibi Deuteronomium legis huius in volumine, accipiens exẽplar a Sacerdotibus.* Quid enim causæ fuisse existimas, vt vni Regi diuina lex propria manu conscribenda & exaranda commendetur? Num vt ipsi altiùs animo infigeretur? sic quidem censuit Philo 10 libro de creatione Principis inquiens. *Philo.* *Post acceptam potestatem iubetur Deuteronomium, hoc est legum compendium describere manu propria, quo magis ea præcepta inhoreant animo, nam legentibus elabuntur sententiæ, quod lectio meras non patitur: qui autem scribit, per otium imprimit, & infigit menti singula fidelter, non in transcursu animaduersa, sed cunctanter, non prius cogitatione transeunte ad sequentia, quam benè perfixa sit quæ præcesserant.* Sed enim in ea responsione animus plenè non D quiescit, quippe cùm subditi æquè ac Princeps in lege Dei die, ac nocte meditari teneamur, eadem etiam ratio ad Deuteronomium manu propria describendum nos stringeret. Ergo opportuniùs (credo) dixeris, ex Dei præcepto lãguidæ, ac frigidæ, Regũ volũtati, nihil præter se, suaq; amantium, mirè consultum fuisse, vt vel ea ratione diuinæ legis amore caperentur, quòd suam illi manum, & operam commodassent, inde eam bonis oculis aspicientes, & affectu non tepido prosecuti, quòd suis characteribus, & proprio manuum labore conscriptam viderent. Quòd si erga Dei legem adeò languenti affectu Principes afficiuntur, nisi in illa seipsos inueniant, quo ardore suos prosecuturos fore speras? At inquis, nostrum Dauidem aliquãdo videmus de militis sui Vriæ requie, cõmoditate, atq; delicijs maximè sollicitum: nã & illum è castrorum labore, & discrimine euocauit, & blandissima hæc ei iussa subinde dedit. *Vade in domũ tuam, & laua pedes tuos.* 2. Reg. 11. 8. Vides Principem de quiete, & voluptate famuli sui anxiũ? *2. Reg. 11. 8.*

Scilicet is superis labor est: ea cura quietos Sollicitat.

Au-

Chrysost. Audi Chrisostomum apud Salianum ad id locitom. 3. Annal. vbi cùm ab eo perquisiisset. *Propter quam causam, ò Dauid sollicitus es?* sic statim Dauidis nomine respondet: *ob hoc plenum pietatis do consilium, si quo pacto potero obumbrare sceleris magnitudinem, & vulneri superinducere cicatricem, vt illius esse dicatur quod meum est.* En quò eant Principum blanditiæ, & amores, vt suum illi videlicet negotium agant, ob hoc plenum pietatis dant consilium.

5 At enim inquis, si suopte ingenio Princeps ad amandum, & benefaciendum non inclinatur, at quidem officijs, & obsequijs, præsertim si hæc egregia, & eximia fuerint, non poterit non flecti. Quem enim nisi ferum, & immitem animum officia non demulceant? obsequia non deuinciant? Bona quidem ratiocinatio, nec inepta omninò coniectura. Verum enimverò, non semper firmam, certamque esse, certo certius fuerit, vel in primis aspice Dauidem perita manu in gratiam Saulis cytharam pulsantē, & malum eius dulci modulatione lenientem. Subinde verò in domum B nullo beneficio ornatum aut honore affectum ad patrem suum remissum. Vbi dum ab Interpretibus ambigitur: quid fuerit in causa quòd famulum tot egregijs virtutibus insignem à se tam facilè Rex ille dimiserit? de quo etiam præcedenti libro adnotatione vltima egimus. Opportunè respondet Serarius, nullam aliam omninò rationem intercessisse, quàm quòd iam morbo curando necessarius non esset: quasi eatenus Principibus familiares, & ministri chari sint, quatenus ipsorum obsequio, aut delicijs vtiles ac necessarij censentur: sic scitè apud Plutarchum, pater Themistoclis aulicos a quibus Princeps fructum non speret, cum triremibus veteribus, quasi iam & abiectis componebat: sic enim ibi. *Ostendit ei in littore triremes veteres, abiectas iam, & contemptas: tales administratores Reipub. esse inquiens, cùm non vltra ex iis fructus.* Sed illud C deinde maiori fuerit admiratione dignum, Dauidem post nauatam egregiam operam in Saulis salutem, necnon postquam & in eius domo habitasset, & fuisset ipsius armiger. 1. Reg. 16. 21. cùm denuo ad ipsius conspectum aduenisset, eidem omninò fuisse ignotum: *1. Reg. 16. 21.* etenim illum contra Philisthæum egredientem videns, ait ad Abner: *Interroga tu, cuius filius sit iste puer?* 1. Reg. 17. 56. Quo in loco valde discruciantur expositores in reddenda ratione: cur Saul ignorauerit Dauidem? *1. Reg. 17. 56.* illi verò scopum videntur collimasse, qui ad labilem Saulis memoriam referunt, quòd facilis in Principibus viris obliuio sit. Cui cogitationi omninò concinit, quod de Babylonis idolis Propheta Baruch c. 6. 16. *Baruch. 6. 16.* hunc in modum ait: *oculi eorum pleni sunt puluere à pedibus introeuntium:* vt dixerit. En vestros Deos, & idola quæ amatis, qui occæcatis puluere oculis cultores suos non agnoscunt, nec vident.

6 Verùm preme pluiculum hæc *à pedibus introeuntium*: quæ maiorem quidem emphasim habent, nimirum cùm introeuntes non aliò irent, quam ad obsequium, & cultum idolis suis exhibendum: ab ipsorum pedibus eum excitari puluerem, qui Deorum oculos oppleret, perinde omninò fuerit, ac ipsismet obsequiis Principes occæcari, ne benignioribus oculis in suos fa- D miliares respiciant: imò verò sæpius cultu, & officijs exasperari. Aperit id quidem indidem Saul puluere plenos oculos habens, ne agnosceret Dauidem: nam si attendis, dixerat iam antè ille. *Stet in conspectu meo Dauid, inuenit, enim gratiam in oculis meis.* 1. Reg. 16. 21. *1. Reg. 16. 22.* Vides apertos & pronos oculos in Dauidem? vnde modò clausos illos habet? Planè à puluere introeuntis, ab officijs scilicet, & obsequijs ab illo in ipsum exhibitis. Sed & in hanc rem Pharaonis Aulicos ab ipso in carcerem coniectos quos Scriptura refert Genes. 40. 1. *Gen. 40. 1.* commoinisscere. Sic enim ibi. *Accidit, vt peccarent duo Eunuchi, pincerna Regis Aegypti, & pistor, domino suo. Iratusque contra eos Pharao (nam alter pincernis præerat, alter pistoribus) misit eos in carcerem:* vbi obiter primùm horum dignitatem, & regiam familiaritatem ex Hebræa Lectione obserua quæ habet. *Iratus est* *Heb. Lect.* *Pharao contra ambos Principes suos.* Deinde quale id A peccatum fuerit, examina: & verò notanter Sacer Scriptor adnotauit, non in Deum sed in Regem, ac proinde non grande aliquod, sed leuius erratum fuisse. Vnde sapienter ad id loci inquit Oleaster. *Hoc communiter seruis Principum euenire solet, vt propter facilem causam in carcerem detrudantur, & vna hora perdant, quod tota vita sua meruerunt.* Vnde opportunè infert; *Olcaster.* *Varia & iniusta res Principis animus, qui pro re minima hominem summè euehat, & pro nihilo deprimat.* Sed deinde etiam, si ad horum Principum somnia, necnon ad eorum interpretationem adspexeris, adeò ipsos in Regem non peccasse, vt ipsum potiùs obsequijs sibi deuincire studuerint, facilè videns. Quæ enim vterque somniarunt, nisi ea quæ ex vsu Regis erant, & quæ ad ipsorum munus omninò spectabant? vt dum in muneris sui, & obsequij Principis cogitationem defixi somno se dedere, quidquid ad Regis gustum pertinebat in somnijs occurreret, nimirum.

Omnia quæ sensu voluuntur vota diurno, *Clauaian.*
Pectore sopito reddit amica quies.

Planè, quasi Principi seruire crimen sit, & in eum exhibita officia, & famulatus ad carcerem, & mortem ducant. Dixit id quidem bonus Auctor Ægidius in libro *Aegidius.* *de Regimine Principum*, his verbis: *Leuissimas ob causas potentia sæuit: aliquando etiam officijs exasperatur.* Subdit imaginem, quæ Regum ingenia de facie cognoscenda proponit. *Tumentia quippe, ac liuida etiam cùm mulcentur dolent.*

7 Adde, maiora officia, maiora esse crimina, & morti viciniora. Id quod ex somnio principis pistorū, eiusque explanatione non obscurè colliges. Audi vtrumque. *Ego, inquit, vidi somnium: quòd tria canistra farinæ haberem super caput meum, & in vno canistro quod erat excelsius portare me omnes cibos qui fiunt arte pistoria, auesque comedere ex eo.* Quæ sic interpretatus est Ioseph. *Tria canistra tres adhuc dies sunt, post quos auferet Pharao caput tuum: ac suspendet te in Cruce, & lacerabunt volucres carnes tuas.* Genes. 40. 17. Com- *Gen. 40. 17* mine somnium cum interpretatione, & tribue singula singulis. Et quidem vt tria canistra tribus diebus congruunt, ita excelsius illud canistrum omni cibo ad Regis palatum confecto refertum, suspendium, & Crucem omninò designat, vt tum videlicet ruinæ, & morti vicinior Regius familiaris esse videatur, cùm muneri suo plùs inuigilat, & in demerendo sibi Principis animo magis insudat, & maiori officio, propriè ad somnij locutionem Hispanè, *(al seruicio mas releuante)* præcipitium & mors omninò respondeat. Fideiubet pro hac cogitatione Tiberius Imperator egregio belli duci Silio maximè infensus, quòd aliorū ducū militibus ad seditiones prolapsis, ipse suos in officio continuisset, & in obsequio Principis durasse effecisset, ac proinde hinc maximè Tiberij Imperium substiterit. Audi ea de re Cornel. Tacit. lib. 4. Annal. *Destrui per hæc fortunam suam Cæsar, imparemque tanto merito rebatur.* Subdit *Cor. Tac.* rationem, siue potiùs regulam ad noscenda Regum ingenia opportunam. *Nam beneficia eò vsque læta sunt, dum videntur exsolui posse. vbi multum antevenere, pro gratia odium redditur.* Ergo, quò maius Silij in Principem officij studium, eò acrius Principis in illum odium, & excelsiori canistro, siue officio, suspendium, & mors omninò respondit. Nam dum multæ exitij causæ à Principe conquiruntur, *Silius imminentem damnationem voluntario fine præuertit: sæuitum tamen in bona* ait Tacitus.

8 Vbi illud etiam vides, virtutem, & probitatem firmam regiæ gratiæ conciliatricem non esse: imò verò non leue sæpiùs à virtute periculum regijs familiaribus obuenire scitè à Salustio, & alijs obseruatum est. Sic *Salust.* quippe ille *de coniuratione Catilinæ* ait: *Regibus boni, quam mali suspectiores sunt, semperque iis aliena virtus formidolosa est.* Quo planè sensu dixit Seneca lib. 1. de *Seneca.* clement. c. 2. *Habet clementia in persona quoque innocentium locū, quia interim fortuna pro culpa est, nec innocentiæ tantùm clemētia succurrit, sed sæpè virtuti.* Nec id solùm apud Nerones, & Caligulas, & Tiberios locum

Sueton. habet; dixit quippe de primo Suetonius in Nerone, c. 37. *Crimen erat publicum in omnibus, virtus*: & Corn. Tacit. lib. 15. Annal. de Virginio Rufo à Nerone Roma pulso. *Virginium Rufum claritudo nominis expulit*. Ad quem modum de eodemmet Plinius Iun. lib. 1. epist. 1. *Cæsares, quibus suspectus etiam inuisus virtutibus fuerat, cum sit*, de Caligula verò Tacitus lib. 1. histor. *Nobilitas, opes, omissi, gestiq́; honores pro crimine, & ob virtutem certissimum exitium*. Et Seneca lib. 2. de beneficijs c. 21. *Græcinum Iulius Cæsar occidit ob hoc vnũ, quòd melior vir erat, quam esse quemquam tyranno expediret*: *Tac.* Similiter de Tiberio idem Corn. Tac. lib. 1. Annal. *Tiberio nulla vetus in Arruntium ira, sed diuitem, promptum artibus egregijs, & pari fama publicè suspectabat*: Ita ibi, & in vita Agricolæ pungens Domitianum, *militaris gloria cupido ingratis temporibus, quibus sinistra erga eminentes interpretatio. nec minus periculum ex magna fama, quàm ex mala*. Et indidem. *Causa periculi non crimen vllum, aut querela læsi cuiusquam, sed infensus virtutibus Princeps*. Sed apud eos etiam Principes, qui humanitatis sensum non omnino exuerunt: vix enim regnum Saul, bonus alioquin, & moderatus tunc Princeps capesserat, cùm Dauidis virtus, & industria, siue cùm Philistæum deuicit, siue cùm strenuè sese in munere suo gessit, maximè ipsi inuisa fuit. Philistheo nimirum à Dauide cum egregia laude interfecto *1. Reg. 18. 9. & 15.* inquit textus Sacer. 1. Reg. 18. 9. *Non rectis ergo oculis Saul aspiciebat Dauid à die illa, & deinceps*. Similiter cùm *Dauid in omnibus vijs suis prudenter agebat, & Dominus erat cum eo, cœpit cauere eum*. 1. Regum 18. 15. *Seneca. Polybius.* Vnde Seneca Aulæ artes, & discrimina ob oculos ponens lib. 4. nat. qq. in procemio, non minus lethale vulnus regio familiari ab egregijs animi dotibus, quàm à vitijs imminere, sic pulchrè ait: *Cùm omnia caueris per ornamenta ferier*. Cui adstipulatus Polybius lib. 4. opportunis allatis exemplis inquit: *Nouus enim calumniæ modus repertus iste, non culpantes, sed laudantes lædere, atque euertere alios*. Sed de hoc alibi.

9 Quod si ea de causa à virtute ad improbitatem malus transfuga confugias, vt Principi morem geras, tunc illum seuerum iustitiæ custodem, rigidumque satellitem inuenietis: sic Tiberius apud Tacitum, amicos æquè bonos, ac malos oderat, quia *ab optimis periculum sibi* (ait Tacit. lib. 1. Ann.) *à pessimis publicum dedecus metuebat*. *Tacit.* Idcirco ei suos familiares summa seueritate compescere curæ fuit, vt ex ijs quæ de Procuratore suo refert Plinius lib. 19. c. 6. hunc in modum, *Plinius.* omninò liquet. *Fama est equestris ordinis reum, ex procuratione à Tiberio Principe accersitum in summa desperatione succo porri ad trium denariorum pondus hausto confestim expirasse*. Vbi etiam illud possis adnotare callidis Principibus non magis placere adulatores obsequium, & morem illis gerentes, quàm fortes, & strenuos viros, qui inconniuenti pupilla in eos intendunt, Ita Otanes apud Herodot. lib. 3. inquit. *Est quod est quidam minime omnium secum consentiens, siquidem eum* *Herodo.* *mediocri admiratione prosequaris, infensus est, quod non impensè colatur, sin impensè quis eum colat, ex cultu, tamquam assentatione offenditur*. Quod quidem pulchrè illa fabella de leone ægrotante, cui æquè lupus displicuit, & pœnas dedit, speluncæ odorem laudans, ac pardus qui eam pessimè olere, vt res erat, affirmauit, indicauit Æsopus: quam sanè apologum Nero Cæsar veram fecit historiam, *Aesopus.* dum tam eos, qui ipsi turpiter adulabantur, quàm illos qui eius vitia incusabant capite plectere solebat. Vnde egregium illud sapientis, ac fortis viri Thraseæ Peti dictum emanauit. *Si impiobi adulatores insane huic turpiter adblandientes eodem gladio, ac veraces, & probi, qui eius crimina arguunt, construcidantur: Eia moriamur vt boni ac strenui, & verum ipsi palam ingerentes, scelera, quibus contaminatur, exprobremus*.

10 Verum enim verò illud hic non addere nefas omninò fuerit, ea quæ huc vsque diximus non in vniuersum de cunctis omninò Principibus accipienda, quasi ea in omnibus locum habeant: sunt enim plerique & iustitia, & comitate, & constantia in benefaciendo

A maximè insignes, qui à suis familiaribus; & virtute, & officijs demereantur: imò verò Synesio auctore oratione *de Regno*, hinc maximè probi Reges ab improbis *Synesius.* discernuntur, quasi non ob Principes, sed ob tyrannos vetus prouerbium inualuerit. *Procul Ioue, & fulmine, quod eorum causa, qui cum familiaribus suis insiatosè versantur, multò tutiorem esse docet, otiosam cum securitate vitam, quàm ea omnia pericula, quæ in illustri vitæ statu reperiuntur. Simul enim atque ob tyranni gratiam beatus aliquis prædicari cœpit, mox in eiusdem offensionẽ incurrens, miseratione dignus existimatur*. Quod apud probos Regis aliter euenire multis ibi docet. Sed enim, vt vera hæc esse non negamus, ita vt id fuerit; *cælum sursum, & terram deorsum*, volumus, & monemus, vti dicebat ille apud Tragicum in Thyeste. *Sen. Trag.*

Stet quicumque valet potens
Aulæ culmine lubrico;
Me dulcis saturet quies,
B *Obscuro positus loco*
Leni perfruar otio.

Ad eadem verba,

Regia gratia fastigium magno esse fastidio, & oneri, in quo assidua tormenta sint.

ADNOTATIO VII.

1 VErissimè quidem dixisse visus est S. Paulinus *S. Paulin.* Epist. 36. *Regem sæculi videre propius, & eius vel fastidioso sermone respergi, magna pars mundi, tam beatum putat, vt si aliter non obtineat, etiam damnis emat, idque adeptus, non modò hominum, sed & sui immemor fiat*. At, quàm, quæso, beatum id fuerit? quæ tam opportuna ingentibus gaudijs materia? respondet ex C eius qui benè nouit senio Val. Max. lib. 7. cap. 1. *Eliget securitate ridens tugurium, quam tristem curis, & sollicitudinibus aulam*. *Val. Max.* Nimirum in illa signatissimè locum habet quod generaliter de sæculi bonis dicebat Seneca *Seneca.* epist. 66. vbi cùm præmisisset. *Bona vera idem pendunt, idem patent falsa multum habent vani*. Subdit: *Itaque speciosa & magna contra visentibus, cum ad pondus reuocata sunt, falluat*. Scitè: nam sub illa externa felicitatis specie, quæ non secus, ac pulcherrima rosa purpurissat, tot curarum spinæ, tot molestiarum aculei latent, vt plus illi doloris, quàm gaudij subsit, siue vt est in Prouerbio, *Plus aloes, quàm mellis* habeat. Vnde notanter Matth. 2. 18. dicitur, *Vox in Rhama audita est, ploratus, & vlulatus multus*. *Matth. 2. 18.* Sed quid est *in Rhama*? In sublimibus, in Aulicis, in Regijs amicis. Audi S. Nilum in *S. Nilus.* Catena Græca in c. 7. Lucæ Hebræam vocem sic prementem: *Vox in Rhama, hoc est in sublimibus audita est*: D Rhama *namq́; sublimitatem significat: vbi gemitus fletus, vlulatusq́; multus*. Diffundit hæc opportunè, & luculenter, Innocentius III. Pontifex lib. 2. de contemptu *Innoc. Pa.* mundi c. 26. *Sed esto, inquit, quod sublimetur in altum, statim curæ succrescunt, sollicitudines cumulantur, vigiliæ producuntur, natura corrumpitur, spiritus infirmatur, corrumpitur somnus, amittitur appetitus, debilitatur virtus, attenuatur corpus, & sic in seipso deficiens non dimidiat dies suos, sed miserabilem vitam miserabiliore fine concludit*. Sic Pontifex, vt videris quam verè dixerit Paulinus, *etiam damnis emat*. Nec minus appositè Seneca lib. de tranquil. animi cap. 10. *Quibusdam*, ait, *Seneca.* *aliena supra caput imperia sunt, quibusdam sua*: hoc est, vt inibi explicat bonus Scholiastes Iustus Lipsius: *Iust. Lips.* *Alij premuntur alieno imperio, quidam grauantur suo, vt Principes, & Magistratus, quibus ipsi honores onera, & sarcinæ sunt*. Verùm alibi idem Seneca sen- *Seneca.* sum suum plusculum explicat, & curarum, ac sollicitudinum causas sic aperit, dum verò, & fido amico salutaria suggerente monita, & ab hoc fastidioso fastigio amicum deterrente, sic loquitur. *Ostendat ex constitutione vulgi beatos in illo inuidioso suo fastigio trementes, & attonitos, longeque aliam de se opinionem habentes, quam alijs habentur. Nã quæ ab alijs videntur*

excel-

excelsa, ipsis præruptæ sunt, itaque exanimantur, & trepidant, quoties despexerunt in illud magnitudinis suæ præceps. Cogitant enim varios casus, & in sublimi maximè lubricos: tunc appetita formidant, & quæ & illos graues aliis reddit grauior ipsis felicitas incumbit. Hæc Seneca Epist. 94.

2 Quæ vix latum vnguem abire dixeris ab illis Sapientis, quæ superiùs versauimus atque elucidauimus. Eccl. 9. 18. *Longè abesto ab homine potestatem habente occidendi, & non suspicaberis timorem mortis.* Siue vt legit Vatablus: Vatabl. *nec timore mortis eris anxius.* Quare subijcit. *Communionem mortis scito:* id est vt explicabat Dionysius Carthusianus, Carthus. *Sciat tibi mortem imminere ex eò quòd aulam frequentes.* Compone hæc tum cum illis Senecæ: *itaque exanimantur, & trepidant quoties despexerunt in illud* Calphurn. *magnitudinis suæ præceps:* tum cum ijs Calphurni Flacci declamat. 4. reorum qui ad mortem damnati sunt perpetuum tremorem, & exanimationem depingentis: *quoties iacentes ferrati postis stridor excitat, exanimantur, & alienum supplicium spectando suum discunt.* Omnia hæc enim eò fuerint, vt ostendant summam præpotentis Aulici anxietatem, qui præcipitium, & mortem, perpetuò ante oculos, tanquam sibi imminentem, & iamiam sentientem habere cogitur, quin sponsoribus securitatis suæ firmiter fidere vnquam possit, quippe eodem Seneca auctore Epist. 4. Seneca. *Neminem eò fortuna prouexit, vt non tantum illi minaretur, quantum permiserat:* Imò verò quò magis fuerit à fortuna prouectus, eò discrimini plus obnoxius. *Nā cunctis mortalium incerta* Cor. Tac. (inquit Corn. Tac. lib. 1. Ann.) *quantoq; plus adeptus sit, tanto se magis in lubrico.* Confirmat hæc magnus ille Aulicus Mecœnas, qui apud Augustum plurimùm valuit, dum in huius fastigij eculeo tortus verè fateri coactus est, sic etenim Seneca epist. 19. Seneca. *Volo tibi hoc loco referre dictum Mecœnatis vera in ipso eculeo elocuti. Ipsa enim altitudo attonat summa: hoc volunt dicere, attonita habet summa:* id est velut tonitru quatit, & trepidos, suspensos, & exanimatos habet: sic ille in eculeo: hoc est *in dignitate, & in Aula* (ait Lipsius) Lipsius. *vbi assidua tormenta.*

3 Sed hanc curam, & anxietatem, quæ Regium familiarem coquit, & versat in pectore fixa singillatim pende: & quidem rursum preme quàm indefinitè mortis metum, & suspicionem ex Regis tantùm præsentia ingerat Sapiens: ait enim: *Longè abesto ab homine potestatem habente occidendi, & non suspicaberis timorem mortis.* Sed quare *suspicaberis?* planè quia cum Regagis, & ob oculos illius obuersaris: quocumque enim modo illos ipse in te conuertat, timorem mortis suspicaberis. Audi nostrum Regem, cùm Aulicam vitam ageret, & apud Regem Achis plurimùm gratia valeret, ac si in summo discrimine esset, sic clamantem Psal. Psal. 55. 2. 55. 2. *Miserere mei Deus:* accurre opem laturus in meis miserijs, & calamitatibus. Quid verò affert, pro quo commiseratione dignus sit? *Quoniam conculcauit me homo.* Sed quonam modo? pedibusne protriuit, aut insigni aliqua iniuria affecit? Nouerís, si Hebræam Lect. Hebr. Lectionem, & Rabbi Dauid in commentarijs consulueris: sic enim ibi ad verbum de Achis Rege: *Quoniam aspexit, siue intuitus est homo.* Quod ergo malum fuerit regios in te oculos fuisse coniectos? Num illis transfixus aut fulminatus es? Respondet: *intuitus est me,* id est attentiùs solito inspexit: defixit in me aciem, & paulò diligentiùs aspexit. Planè quasi ex solo Regis intuitu, aspectu, aut iactu oculorum, iam suspicetur, timorem mortis. Sed fine hic Dauidem, & ito ad Cainum cum Deo, quasi cum Rege terreno, à quo temporalia commoda sperabat, agentem, & de eo quidem Genes. 4. 5. Gen. 4. 5. sic habetur. *Et respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius, ad Cain verò, & ad munera illius non respexit,* (siue vt LXX. habent LXX. *non aduertit*) *iratusq; est Cain vehementer, & concidit vultus eius.* Vides, vt ad mortem doluerit, quòd ad eum non respexerit, siue non aduertent Dominus? ita mihi Oleaster: Oleaster. *Aduerte* (inquit) *qualiter animum deijciat negatus Principis fauor: is enim maximè euehit, & significat hilaris Domini aspectus, ita omninò deijcit, si eum sentiat non affabilis, ea, qua solitus erat hilaritate.* Ergo à Regibus
P. Velasquez in Psalm. centesimum

& nutibus, regij familiaris vita subsistit, imò potiùs mors perpetuò imminet: & siquidem ipsum plus solito ille intuetur, iam moribundus misericordiam efflagitat: si ad illum vel semel non aspicit, aut casu non aduertit, cum mortuis se computat. Quid tristius? quid funestius, aut miserabilius?

4 Nec admodum renuentes, huc reuoces fatuas illas Virgines sūmę infelicitati siue extremo potiùs supplicio ab Sponso addictas, apud Matth. cap. 25. 12. illis verbis: Matt. 25. 12. *Nescio vos.* Sed inquis. Siccine earum fatuitas commerius pœnis plectitur? Digna hæc violati fœderis, & amissæ fidei retributio fuerit, duone verba, quibus nulla gehennę, aut mortis mentio, nulla contumeliæ acerbitas subest, pro summo illis supplicio, & extrema infelicitate fuerint? Num, quòd mollis ipsis, & fœmineus animus, cui à leui quapiam causa ingens consternatio, atque deiectio? Non opinor; nam cùm teneræ hæ, atque delicatulæ Virgunculæ animum ad malum semel proiicere decreuerunt, fortibus, & intrepidis militibus duriores, & animosiores sunt, nam scitè ille.

——— *Iusta pericli* Iuuenal.
Si ratio est, & honesta timent, pauidoq; gelantur
Pectore, nec tremulis possunt insistere plantis.
Fortem animum præstant rebus, quas turpiter audent,
Si iubeat coniux, durum est conscendere nauim
Tunc sentina grauis, tunc summus vertitur aer.
Quæ mœchum sequitur, stomacho valet: illa maritum
Conuomit, hæc inter nautas, & prandet, & errat.
Per puppim, & duros gaudet tractare rudentes.

Sed ea potiùs de causa vltimum illis denuntiatur supplicium ijs verbis, *Nescio vos:* quod quę olim apud Sponsum Principem plurimùm gratia valuerant, ab illo vel ad momentum ignorari, nec lætis oculis aspici; pro acerbissima contumelia, pro atrociori pœna, atque supplicio, pro ipsa denique gehenna sit, hæc breuiter præstringente imbi Hieronymo ad hunc modum. Hieron. *Sufficit eis pro pœna, quòd ignorentur ab Sponso.* Quòd si hæc Regio Administro omninò accommodare velis, inflecte tantisper harum Virginum lampades oleo deficiente semiextinctas, ad lethalem mœrorem, atque ægritudinem, quo Regi familiares conficiuntur, dum à Principe suo, vel ad momentum nouis gratiæ, & fauoris incrementis non fauentur, & tanquam lampades oleo non fouentur, & indesinenter aluntur: vt apud Plutarchum *in vita Periclis* ille, qui Plutarch. quòd à Rege lucernæ in modum assiduo beneuolentiæ, & officiorum oleo non innutriretur, in lecto ad mortem decubuit: & Pericli de morbi causa percontanti respondit *Lucernam oleo quidem affatim infuso ali oportere.*

5 Sed esto suum familiarem Rex oculis non enecet, quippe nec illum obliquè intuetur, nec ab eo oculos amouet: illuc tamen ex oculis Regis suspicatur ipse timorem mortis. Enim verò si in alium ex Aulicis tantisper ille oculos defixerit: occisa iam res est. Vel vide quod de, sub hæc rebus iudicium tulerit Aman, cùm primùm benignion oculo Rex Assuerus Mardochæum inspexit, eique iussit, vt illum insigni pompa per vrbem, atque theatra circumduceret. Sic enim statim domum suam mœstissimus iuisse dicitur. *Et Aman festinauit ire in domum suam lugens, & operto capite, narrauitque Zares vxoris suæ, & amicis omnia quæ euenissent sibi.* Esther 6. 12. Pende ingentia doloris signa. Quid enim insolentius, aut funestius, quàm eum qui apud Regem tantum valebat, primus, maximus, & florentissimus in Regno erat, abiecta dignitatis suæ forma, per populum, per vrbem festinantem, lugentem, & quod plus est, Esther. 6. 12. quasi iam neci addictum extrema supplicia, & contumelias passurum operto capite in domum suam ire. Nam si attendis: cùm postea, versa in contrarium fortunæ, ac rerum facie, à regia gratia in laqueum, & in mortem excidit: eodem prorsus modo eius vultum obuelatum fuisse ab ijs qui ipsum neci destinarunt

dicitur Esther 7. 8. *Et statim operuerunt faciem eius.* Planè quasi iam ipse primus sese morte damnauerit. Sed qua de causa? *Narrauit* (inquit Sacer Scriptor) *Zares vxori suæ omnia quę euenissent sibi.* Quæ? Porrò infelix ipsi nihil, nihil calamitosum euenisse nouimus, imò illustre quidem, & augustum, Mardochæum videlicet honorare: id quod Regium quiddam, atque magnificum existimatur: simulque Principis sui iussa exequi, quod famulo Dominum suum amanti, nihil gratius, aut iucundius esse potest. At enimverò cùm penitus inspicere credendum sit benè ille inquit, *quæ euenissent sibi:* magna scilicet calamitatum seges, & certissima mortis origo, Mardochæum scilicet apud Regem tantisper iã gratia valere. Etenim è primo illo pede, siue gressu, quem in regia gratia Mardochæus posuit, se ab illa sorte deturbandum, & è fastigio in furcam supplantandum, & deijciendum omninò coniecit, & timorem mortis suspicatus est: vt vel hic maximè locum habeat quod inquit Plutarchus libro de tranquil. animi. *Eò nequitiæ ventum est, vt ex aliorum magis vita nostra pendeat, quã ex sese ipsa, naturaque nostra in degenerem quandam, inuidamq; affectionem deprauata, non tam propriis lætari soleat, quam alienis bonis angi.*

Esther. 7. 8.

Plutarch.

A

B

6 Ad hæc vt Princeps, nec torruè te aliquando, nec benigniùs alium intueatur, quomodo Regij familiaris vita curis, & sollicitudinibus plena, & tristissima non sit, quæ super arma dolentium, & desperatorum ambulat, & inter catulos leonum flammantes iræ inuidiæ, & calumniarum halitus indesinenter spirantium versatur, At, inquis, ego beneficiorum offis ipsorum ora obturabo: officijs, & humanitate placatos, & beneuolos reddiderim. Egregia quidem mens, & si quidpiam aliud ad salutem remedium superest, vnicum hoc planè, & saluberrimum fuerit. Verum enimverò, nec huic omninò fidendum est, imò vehementer timendum, eiusdem sorte naturæ hos leonum catulos, ac illos leopardos siue satellites qui S. Ignatium custodiendum acceperant, & Romam martyrio coronandum deferebant, de quibus ipse in epistola ad Romanos. *De Syria vsque ad Romam pugno ad bestias, in mari, & in terra, nocte, dieque cum decem leopardis hoc est militibus, qui me custodiunt, quibus, & cum benefeceris peiores fiunt.* Audi ea de re nostrum Vatem Psalmo trigesimoquarto vbi agẽs de Aulicis Saulis Regis, signatè verò de Doeg, & Ziphæis, qui ipsum prodiderunt, quanta ipse illos, vt eorum animos leniret charitate, & amore complecteretur, sic primùm affirmat versu decimoquarto. *Quasi proximum, & quasi fratrem nostrum sic complacebam, quasi lugens, & contristatus sic humiliabor.* Idest, vt ait Hugo Cardinalis; *habeat me ad aduersarios, sicut ad proximos, & fratres.* Vt nimirum sic ille afficeretur ad inimicos, vt amicissimus amicus ad amicum solet, vt ad fratrem germanus frater imò vt filius erga matrem, quã deflet mortuam, vel vt mater erga paruulum languentẽ filium, ad quem sese tristis incuruat, gemensque suscipit, ac curat, ac si dicat: Rebus eorum lætus ad gaudebam, mœrebam in aduersis, atque placare, ad demereri omnibus obsequijs, & modis studebam: Quis verò tantæ humanitatis, & humilitatis fructus? Quis tantæ peritiæ, atque solertissimæ artis exitus? Audi quid statim immediatè subiungat. *Et aduersum me lætati sunt, & conuenerunt: congregata sunt super me flagella, & ignoraui. Dissipati sunt, nec compuncti, tentauerunt me, subsannauerunt me subsannatione: frenduerunt super me dentibus suis.* Vides leopardos, quibus, & cũ benefeceris peiores fiunt. Subijcit ergo de seipso Dauid opportunè ad rem nostram versu decimoseptimo. *Domine quando respicies? restitue animam meam à malignitate eorum, à leonibus vnicam meam:* Obserua eum dicendi modum *restitue animam meam:* quo innuit, tot iratum, calumniarum, accusationum, conuitiorumque fluctibus circumseptum, & contusum iri, vt a seipso veluti alienatus eiusque anima quasi sublata, & alio delata sit: Hispanè significanter exprimeret. *Alla me tienen el alma, estoy tal, que no se de mi.*

S. Ign. M.

C

Ps. 34. 14.

Hugo.

D

Ps. 34. 17.

7 Polybium quidem illum, qui apud Claudium Imperatorem omnia potuit, quod in eum diuisis, siue commissis Imperij curis ille acquiesceret, sic fortiter admonebat Seneca in consolatione ad ipsum capitulo vigesimosexto. *Vide quantam Cæsaris in te indulgentię fidem, quantam industriam debeas: intelliges non magis tibi incuruare licere, quàm illi, si quis modò est fabulis traditus, cuius humeris mundus innititur.* Pulchrè. Nam vt Atlanti illi cælum sustinenti, si oneri tantillum succumberet, iam mundi ruina, quam quotquot cæli & syderum motus à debito ordine, & cursu deflecterẽt, vitio darentur, ita Regio familiari negotiorum ponderi cedenti, & Reipublicę salutem omnibus modis non curanti, quidquid in ea deterius, & infelix acciderit, in eius vitium vertetur. At enim verò illud ipse maximè calamitosum, & miserandum fuerit, quod quę fastigij illius apud omnes inuidia est, ipso se minimè incuruante sed curarum, & negotiorum pondus omni corporis, & animi contentione pro virili sustinente, quidquid cladis, & infelicitatis Regno euenit, aut quæcumque alij peccant, atque deliquant, vitio illi vertuntur, ad eum penè modum, quo cæci gentiles cuiuscumque cladis publicæ, aut popularis incommodi Christianos auctores, & causam esse putabant apud Tertull. in Apologetico capitulo quadragesimo, & in libro primo ad Nationes capitulo nono. Sic enim hic, *In quantam stultitiam incidatis, qui omnis cladis publicæ, vel iniuriæ nos causas esse vultis. Si Tiberis redundauerit, si Nilus non redundauit, si cælum stetit, si terra mouit, si vorina vastauit, si fames afflixit, statim omnium vox Christianorum factum est.* Quo scitè per allegoriam retulit Hebræus Philo torquem auream, quam intimo familiari suo Ioscpho Ægyptius Pharao donauit, hunc in modum. *Cæterum torques aurea, non ad gloriam solum, sed & pœnam pertinere videtur: quamdiu enim res ciuiles et benè procedunt places sibi honoratus à ciuibus: cùm autem aduersitas accidit, non volenti quod damnandum esset, sed fortuito, quod meretur veniam, nihilominus iniecta in torquem minari trahitur, tantùm non increpante suo Domino: Hanc torquem donaui tibi, ornamentum in prosperitate, vinculum in aduersitate.* Sic ille in libro de Ioseph.

Seneca.

Tertull.

Philo.

8 Iam verò cętera felix, & ab alijs periculis immunis, qui possit placidam, & quietam vitam ducere, qui negotiorum fastidio addictus, & omnium hominum, omnium voluntatum, omnium iudiciorum seruus est. Pulchrè Seneca epistola trigesimasexta. *Non est quod tibi isti persuadeant, eum esse felicem, qui à multis obsidetur, sic ad illum quemadmodum ad lacum concurritur quem qui exhauriunt, & turbant.* Obserua in his verbis duas valdè appositas imagines, quæ miseram conditionem Regij familiaris adumbrant: prima est, obsessæ ab hostibus vrbis, ibi: *à multis obsidetur.* Etenim: vt in vrbem, quam vi expugnare, & spoliare hostes cupiunt, omni telorum, & machinarum genere inuadunt, oppugnant, & arietant, ita Principis administrum omne hominum genus milites, togati, nobiles, plebeij, viri fœminæ, tota die, nocteq; amico quidem vultu, sed hostili, & rapaci animo aggrediuntur, & libellis, petitionibus, lachrymis, querelis tundunt, quatiuntq; qui ei vel respirandi spatium relinquant. Audi rursum eundem Sen. Polybium, quod defunctum fratrem defleret, sic arguẽtem c. 25. *Non licet tibi flere immodicè, nec hoc tantummodo non licet, nec somnum quidem extendere in partem diei licet, aut à tumultu rerum in otium ruris, grati in quietis confugere, aut assidua laboriosi officij statione fatigatum corpus, voluntaria peregrinatione recreare, aut spectaculorum varietate animũ detinere, aut ex tuo arbitrio diem disponere. Multa tibi nõ licent, quę humillimis, & in angulo iacẽtibus licẽt. Magna seruitus est, magna fortuna, nõ licet tibi quidquã arbitrio tuo facere: audienda sunt tot hominum millia, tot disponendi libelli, tantus rerum ex toto orbe accurrentium congestus.* Vides vrbem obsessam? Vides infelicissimũ plurũ dominorũ seruum, nisi fortè (qui hominũ error est) ab ipsa calamitatis, & seruitutis magnificentia deludaris. Audi Syn. in orat. de Regno egregiè hâc in rẽ disserẽtẽ. *Quẽadmodũ si quis a vreis vinculis cõstrictus necnõsq; pretiosissimis compedibus malum ipsum non sentiret, neque quod in carcerem conijceretur miserè*

Seneca.

Idem.

Synesius.

secum

secum agi crederet, calamitatis magnificentia deceptus: nihilo tamen facilius mouebitur, quam hi qui cippoligno-rum omnium vilissime vinciuntur: nec corporis tantùm, si benè æstimas, sed animi etiam seruitutem seruientem, qui ab omnium vultibus, ab omnium sensu, *Origen.* & iudicio pendet. Benè siquidem Origenes homilia 12. Exodum ait.. *Etiamsi me amor pecunia non superet, etiamsi possessionum, & diuitiarum cura non stringat, &c. Si de hominum vultibus, & sermonibus pendeo, quid de me ille sentiat, quomodo ille me habeat, ne illi displiceam, si illi placeam, donec requiro ista; seruus horum sum.*

9 Aspice, & in alteram imaginem, quę illis subest *Senecæ.* Senecæ verbis: *Quemadmodum ad lacum concurritur,* *Iust. Lips.* *quem qui exhauriunt, & turbant*: quam Lipsius sic elucidat. *Aptissimè. Reuera omnes illi officiosi aliquid petunt à potentibus, aut sumunt gratiam, pecuniam, alia quibus egent. Itaque exhauriunt, sed & turbant, quia assiduè inquietant.* Sic ille; nimirum, vt alibi idem Seneca de ijs, B qui Regium familiarem circumstant, atque sequuntur, ait: *Prædam sequitur turba ista non hominem.* Vbi obiter etiam calamitatem sinè remedio obserua, priùs scilicet hunc lacum exhauriri, quàm ex ipso expleantur qui sitiunt: *Auida felicitas est* (inquit Regio familiari huc intentus idem Seneca epistola 19.) *& aliena auiditati exposita. Quamdiu tibi satis nihil fuerit, ipse alijs non eris.* Vt dixerit tu à Principe concupisces, & petes: alij à te assiduè & indesinenter petent: & antequam ipsi satientur te exhaurient, &, velis, nolis, perpetuis petitionibus & querelis turbabunt. Proh miseriam & infelicitatem! *Isa. 57. 20.* cor & animum habere: *quasi mare feruens, quod quiescere non potest: sed redundant fluctus eius in conculcationem, & lutum.* Hinc omnium Principum familiarium perpetuę querimoniæ, & eiulatus vicem suam dolentium, & missionem, & quietem exoptantium: vti *Plutarch.* de C. Graccho inquit Plutarchus in Politicis, *negotiorum fastidio, & honorum satietate affectus eiusmodi onus, & sarcinam ponere cupiebat, quietis & otij inops.* His etiam quidni adiunxeris aliam perpetuę sollicitudinis causam, sub persona videlicet, & ad ostentationẽ, nõ verò simpliciter, nudè & sui causa viuendi? quam idem Seneca in lib. de tranquil. animi cap. 15. sic egregiè per- *Seneca.* sequitur. *Est & alia sollicitudinum non mediocris materia, si te anxiè componas; nec vlli simpliciter ostendas, qualis multorum vita est ficta, & ostentationi parata. Torquet enim assidua obseruatio sui, & deprehendi aliter quàm solet, metuit, nec vnquam cura soluimur, vbi toties nos æstimari putamus, quoties aspici. Nam & multa incidunt, quæ inuitos denudent: & vt benè cedat tanta sui diligentia, non tamen iucunda vita, aut secura est semper sub persona viuentium.* Scitè & ad mentem Origenis *Origen.* paulò ante dicentis: *Si de hominum vultibus, & sermonibus pendeo, quid de me ille sentiat, quomodo ille me habeat: seruus eorũ sũ*, & ad Regiorum familiarium, statum, atque vitam, qui dum toties æstimari putant, quoties aspici, semper ritu histrionum sub persona viuunt. Pergit Seneca. *At illa quantum habet voluptatis sui causa* (sic legendum ex Iusti Lipsij libro) *& per se ornata simplicitas nihil obtendens moribus suis?*

Ad eadem verba,

Summum Regio familiari periculum ab ipsius socijs, atque æqualibus perpetuò imminere.

ADNOTATIO VIII.

1 SI Regiam familiaritatem ob Principum naturam non times, at ob æqualium inuidiam, atque insi- *Synesius.* dias time, atque horresce ex Synesij sensu sapienter admonentis epist. 64. *Grandia ne appetas, ne non consecutus contristeris, vel consecutus inuidos contristes.* Tot enim hostes, tot insidiatores patieris, quot tristes inuidos habueris. Ad quem quidem modum scitè apud *Stobæus.* Stobæum dicebat Metrodorus serm. 43. *Nec vi leonem nec vi culicem educari oportet in ciuitate: hic enim con-* A *culcatur, aduersus autem illum occasio quęritur.* Nimirum, *nulla tam modesta felicitas est* (ait Valerius Maximus lib. 4. cap. 7.) *quæ malignitatis dentes vitare possit.* *Val. Max.* Vel vide Dauidem in aula Regis Achis agentem, ab eoque vt Angelum Dei habitum, cæteris tamen Aulicis, atque Satrapis adeò inuisum, vt Regi impudenter suggererent, nihil apud eum Dauide superstite tutum esse, ac fidele. Do tibi totam historiam cum suis interlocutoribus ex lib. 1. Reg. cap. 29. à vers. 1. *Congregata sunt ergo Philisthym vniuersa agmina in Ephec, &c. Et Satrapæ quidem Philisthym incedebant in centurijs, &* *1. Reg. 29. 1* *millibus, Dauid autem, & viri eius erant in nouissimo agmine cum Achis; dixeruntque Principes Philisthym ad Achis: Quid sibi volunt Hebræi isti? & ait Achis ad Principes Philisthym: Num ignoratis Dauid, qui fuit seruus Saul Regis Israel, & non inueni in eo quidquam ex die, qua transfugit ad me vsque ad diem hanc? Irati sunt autem aduersus eum Principes Philisthym, & dixe-* B *runt ei: Reuertatur vir iste, & sedeat in loco suo, in quo constituisti eum, & non descendat nobiscum in prælium ne fiat nobis aduersarius, cum præliari cœperimus: &c. Vocauit ergo Achis Dauid, & ait ei: Viuit Dominus quia rectus es tu, & bonus in conspectu meo, & exitus tuus & introitus tuus mecum est in castris, et non inueni in te quidquam mali ex die qua venisti ad me vsque in diem hanc, sed Satrapis non places. Reuertere ergo, & vade in pace, non offendas oculos Satraparum Philisthym.* Et statim. *Scio quia bonus es tu in oculis meis, sicut Angelus Dei, sed Principes Philisthinorum dixerunt: Non ascendet nobiscum in prælium, &c.* Audis satis non esse, rectum & bonum vndequaque vt Angelum Dei haberi, vt ea propter diros qui à Rege sunt, scopulos euasisse, atque eius gratia securè, atque impunè frui posse? quippe regio lateri adhærens, Satraparum oculos offendis, & eorum animos contristas, & si bene æstimas, ea omninò de causa, quod bonus & rectus tanquam C Angelus Dei sis, acriori inuidiæ, & maiori discrimini te reddis obnoxium, vti Mamertinus Iulianum Aulicis *Mamert.* insensum, & apud Constantium ob bellicam gloriam lapsantem, sic facit in Panegyrico. *Et cum sancti Principis merces, & instituta falsarum opinionum, vituperationum licentiam submouerent, callido nocendi artificio accusatoriam diritatem laudum titulis peragebant in omnibus conuenticulis, quasi per beneuolentiam illa iactantes, Iulianus Alemanniam domuit: Iulianus vrbes Galliæ ex fauillis & cineribus excitauit, illę prouinciæ obsessæ, ferro, igniqque vastatę beatiores sunt his oppidis quę habet sine hoste Constantius. Hę voces fuerunt ad inflammanda odia probris omnibus potentiores.* En ipsammet innocentiam à calumnia apud Aulicos adeò non tutam, vt ab illa ipsi ad exitium regio familiari inferendum ansam, & occasionem arripiant, atq; eò grãdè acriùs, & ineuitabiliùs, quò minùs eludi potest. *Si enim* D *comminisci aliqua flagitia tentassent* (pergit ib. Mamertinus) *facilè ipso splendore laudis & gloriæ refutarentur: inuenerunt accusandi genus, quod nullus refelleret.* Sed hæc cursim dicta, & a nobis alibi expensa, commodiùs in sequentibus diffundentur.

2 Certè Sapiens cùm Aulicos à Principum gratia sectanda, morte illis ob oculos proposita, deterrebat, etsi à Rege plus periculi esse innueret, at non minus ipsi ab æqualibus, ac socijs timendum fore, signatissimè admonebat, imò si attendis, duplicatum inde periculũ subesse duplicatis imaginibus omninò aperuit eò enim omninò illa iuerint. *Communionem mortis scito, quoniam in medio laqueorum ingrederis, & super dolentium arma ambulabis*: id est vt Paulus de Palatio ibi expli- *Palatius.* cat, *super arma eorum, qui contra te dolorem gerunt*, quos videlicet regiæ gratiæ fastigio quo frueris contristasti: vt nimirum, quibus è sodalibus laqueus tibi, & districtus gladius omninò fuerit, omni die, omni hora necem tibi atque exitium machinantes. Quòd si omnes laqueos declinare, omnes mucrones retundere speras, at fortes leonum vngues quomodo effugies? quod enim laqueorum & districtorum ensium imaginibus expressit Ecclesiasticus, Noster Vates non alia quàm ferocientium leonum similitudine aperuit; Psal- *Psal. 56.*
mo

mo etenim 56. qui de se in Aula Saulis agente totus est, sic ait versu 5. *Misit Deus misericordiam suam & veritatem suam, & eripuit animam meam de medio catulorum leonum: dormiui conturbatus.* Vbi vt insigni quidem diuinæ misericordiæ, miraculo deputat incolumem ab ijs ferocissimis leonibus euasisse, ita notanter ait, apud ipsos vel cùm somnum caperet, turbatum semper, & quasi exanimem extitisse: vnde Hebraicè apud Pagninum signatè habetur: *Pagnin.* *Anima mea est inter leones, iaceo inter ardentes:* vt Aulicos faciat sæuiores & ferociores leones, quàm qui in Lybia degunt, quippe qui inuidia & odio ardentes, scintillas & ignem indesinenter spirent: vnde alibi de ijsdem: *Et aduersum me lætati sunt, & conuenerunt, congregata sunt super me flagella, & ignoraui. Dissipati sunt, nec compuncti, tentauerunt me, subsannauerunt me subsannatione, frenduerunt contra me dentibus suis.* Et statim: *Domine quando respicies? restitue animam meam à malignitate eorum, a leonibus vnicam meam. Non dicant in cordibus suis, euge, euge: anima nostra nec dicant, deuorauimus eum.* *Psal. 34. 15. & seqq.* Psalm. 34. à versu 15. vsque ad 25. Vbi ad significandam hanc æmulorum Dauidis aduersus illum rabiem, quæ plusquam leonina sit, obserua illud: *frenduerunt contra me dentibus suis*, quod vt Græcè generaliter rugitum leonis significet, ex Hebraicæ tamen vocis vi, propriè vertas, *Lect. Heb.* *dentes dentibus irascendo quassare*, quod extremam immanissimi odij rabiem, & ardentissimum furorem denotat. Vnde opportunè huic cogitationi pro *deuorauimus* reponunt Augustinus, *August. Cassiod.* Cassiodorus, & alij. *Absorbuimus*: quod plusculum energiæ addit ad significandam, iræ vehementiam, atque celeritatem, qua in æmulum irruere gestiebant.

3 Iam hæc omnia non in imagine, atque vmbra, sed in historia, & ipsissimo euentu animo & oculis intuere, apud Danielem cap. 6. *Dan. 6. 6. & 16.* Enim verò cùm Daniel apud Darium Regem gratia plurimum valeret, atque idcirco in medio laqueorum indesinenter incederet, atque super dolentium arma ambularet, tandem quæsita, & arrepta occasione tanto in ipsum impetu Regij Aulici, & Satrapæ irruerunt, vt minimè veriti fuerint Regi ipsi minacibus verbis obstrepere, non licere ipsi incolumem Danielem relinquere, qui capitalis supplicij reus esset, sed tenere illum statim in lacum leonum conijcere. Vbi omninò fuerit adnotandum, pro ijs verbis, quæ versu 6. apud Vulgatum sic habentur. *Surripuerunt Regi*, *Lec. Heb. Lect. Chald. P. Sanch. Psal. 2. 1.* tam in Lectione Hebrea, quàm in Chaldæa (sic inibi adnotante Patre Gaspare Sanchez) esse verbum, quod fremitum sonat, quodque habetur Psal. 2. 1. vbi Noster ait. *Quare fremuerunt gentes?* Audis rugientes leones, frendentesque dentibus suis? Videiam eos ad Danielem deuorandum, siue potiùs celerrimè absorbendum properantes. Subijcit nimirùm Sacer textus. *Tunc Rex præcepit, & adduxerunt Danielem, & miserunt eum in lacum leonum*, vers. 16. Sed enim, vt omnino calleas immanissimum Aulicorum odium, & summam inuidiæ rabiem, qua dicto citius Regium familiarem deuorare, siue potiùs absorbere student, quin vlla intercedat mora, obserua quid tunc opis Rex ille, Aulicorum suorum ingenia omninò cognoscens aduersus tantæ iræ præcipitationem, & furorem tulerit; sic enim ibi: *Allatusque est lapis vnus, & positus est super os laci, quem obsignauit Rex annulo suo, & annulo optimatum suorum, ne quid fieret contra Danielem.* *Hieroni.* Ad quæ sanè verba nemo quidem est, qui nesciat acutam Hieronymi obseruationē plus periculi ab hominibus, quàm à leonibus Regem timuisse. *Obsignauit (inquit) annulo suo lapidem, quo os laci claudebatur, ne quid contra Danielem molirentur inimici, & qui de leonibus securus est, de hominibus pertimescit.* At verò sic iuuat in hac cogitatione hærere ad Aulicorum rabiem & præcipitationem velut de facie cognoscendā, quæ leonina feritate ardentior fit: vt plusculum in ea obseruandum, vrgendumque occurrat. Nimirùm dum Rex eo consilio saxeum operculum lacui apposuit, *ne quid* ab Aulicis *fieret contra Danielem*: omninò ostēdit, se eorum animos penetrasse, & siquidem eos adhuc ad nocendum Danieli intentos, paratosque vidit. omninò ex eorum sensu cognouisse tardas illis, & languidas pro sua rabie, & nocendi ardore ferocissimorū leonum iras, & vires visas fuisse, laneos eorum vngues & flammeum impetum: eaque de causa minimè expectaturos vt à leonibus Daniel inuaderetur, sed ipsos, qui multò ferociores & ardentiores ad deuorandum erat, velociùs in ipsum irruituros, vt in momento absorberent: atque idcircò Regem saxeum operculum apposuisse, & annulo suo consignasse, vt tanto furori occurreret. Crediderim quidem, plus emphasis huic cogitationi sic expensæ inesse, atque ita ex ea Aulicorum leonum ingenium, & naturam meliùs cognosci. *Lyra.* Nec ab ea omninò abiit Nicolaum de Lyra inibi, dum ait. *Positus est lapis super os laci, ne quis posset ingredi, quia magis timebat Rex de crudelitate hominum contra Danielem, quàm de ferocitate leonum.*

Dan. 6. 4. 4 Sed iam curiosiùs inquiris, quæ omninò causa tam diræ inuidentiæ & odij Aulicorum omnium aduersus Regium familiarem sit? *Theodor.* Nec dubia quidem aut difficilis responsio ex iis quę indidem apud Danielem habentur: sic enim vers. 4. *Porrò Rex cogitabat constituere eum super omne regnum: vnde Principes & Satrapę quærebant occasionem, vt inuiderent Danieli ex latere Regis.* Vbi Theodoretus *Honoris magnitudo inuidiam excitauit.* Nimirùm in latere Regis esse, vt benè ibi meditatur Pater Gaspar Sanchez, *Gaspar. Sanch.* potestatem cum Principe communem habere. & æqualitatem quandam cum ipso denotat, vt videlicet, quod Priuati, siue Regis familiaris proprium esse solet, Principi in Reipub. administratione & negotiorum expeditione diligētem operam commodet. Ita Chrysostomus Homilia 42. in Matthæum, *Chrysos.* pensiculatiùs id tractans, & causam quam persequimur accuratè discutiens: etenim cùm priùs hunc in modum, cum inuido disceptasset. *Cuius enim rei gratia proximum inuidendo persequeris? An quia in honore, & dignitate viuit? Non cogitas igitur quantam honores perniciem ignauis, ac indiligentibus solent afferre? extollunt enim ad inanem facile gloriam, in tumorem, atque superbiam, & contemptum aliorum impellunt, desidiam augent, ad hæc omnia ipsi et parua commoti aura deflorescunt, quodq; acerbius est, malorum præcipitia in quæ honores detrudunt perpetua sunt, atque prærupta.* Sic statim ex illius persona dictis occurrit, & aduersam lancem adornat. *Istis ergo de causis inuides? responde quæso? Ita inquis, sed plurimum ille apud Principem potest, ducit, fert, versatque omnia quæcumque velit, & offendentes, atque inimicos persequi potest, adulatores, assentatoresque suos in maius euehit, magnaque vsus facilitate, potestateque simul lætatur.* Quòd si huic rationi obijcias ea etiam de causa honoris magnitudinem ipsimet Regi inuidiā potissimùm excitaturam, qui familiari suo multò maior atque eminentior est, dixerim, inuidiæ naturam nullatenus tibi notam esse, cùm ignores illam circa equales grauiùs æstuare, nec tam maximos, & in altissimo fastigio locatos, quàm, eos qui cùm conditione æquales sint, excrescere incipiunt, & sese super alios attollunt, Ita disertissimè Alcibiades, apud Thucydidem dicebat. *Thucydid.* *Scio, quotquot in alicuius rei splendore cæteris antecellunt, quamdiu quidem viuunt, inuidia premi, præcipuè quidem a paribus, deinde verò ab alijs, quibuscum versantur, ac viuunt.* Planè quasi sibi demptum, & iniuria ablatum fuerit, quidquid æqualis sui gloriæ cesserit. Sic *Cantor cantorem malignus odit*, vt Hesiodus inquit in *opere & dieb.* *Hesiod.* &c. vt Prouerbio cessit. *Figulus figulo inuidet, faber fabro.* Sub quo omninò sensu nostro instituto opportunus dixit Xenophon lib. 1. Pęd. *Xenophon* *Homines in nullos magis insurgunt, quàm in eos, quos imperium in se affectare sentiscunt.* Porrò illum, qui natura, & conditione Rex est, lætis quidem oculis homines aspiciunt, eius incrementa, & felicitatem exoptant, ei subiectos esse, & ancillari expetunt, quòd nullam cum ipso de dignitate, aut sanguine litem aut contentionem habeant: & enim verò eum, quem sanguine, & conditione æqualem, sociumque nouerunt, tanto interuallo eorum mensuram excedentem videre molestissimè ferunt.

5 Hæc

5 Hæc omninò ostendit, atque explicat dubitatio illa, quam alibi aliò intentus agitaui. Cur malus dæmon cùm non semel cum Deo colloquens in Scriptura inducatur, eius tamen faciem non videat, sed nec videre possit? Et verò ab alis Seraphinorum Dei faciem, vt est apud Isaiam cap. 6. 1. velantibus, tanquam adamantino muro intersecto, illius visum impediri pulchrè obseruauit, Bernardus in allegorijs Gotfridi Tilmanı. Sic namque Isaias. *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum, &c. Seraphim stabant super illud, sex alæ vni, & sex alæ alteri, duabus velabant faciem eius*. Quòd si inquiras quò hæc fuerint? aut quid hæ Seraphinorum alæ portendant? Respondet Bernardus Angelorum gloriam, atque felicitatem ijs alis significari. Audi: *Quib. vero putamus alis hoc caput Seraphim velat, vt nullis sue subtilitate natura nequam oculus in illam queat irrumpere veri luminis claritatem? Duabus ni fallor alis, sui videlicet ipsorum gloria, & felicitatis*. Sanè quasi à nimio splendore gloriæ, & felicitatis Angelorum illius oculi præstringantur. Sed iam denuò meritò ambigis, cur ab Angelicæ felicitatis splendore, & non potiùs ab inaccessibili, & immensa Dei luce dæmonis pupilla reuerberetur? nonne ab hac intolerabiliori fulgor, & claritas, qui impudentis illius audaciam retundat? Occurrit verò acutè Bernardus monens dæmonis oculos nontanter ab Angelorum splendore verberari, quòd ipsorum felicitati, qui sibi in natura æquales erant, maximè inuideat. Sic enim ille. *Queris quemadmodum? Audi. Quoties enim sursum dirigit aciem, in Angelicam statum felicitatem & gloriam malignus offendit, & offundit oculum pessimus humor, liuor, ne penetrare vltra non possit: quis enim tam grauis pruritus oculi, quàm inuidie?* En grauissimum telum, quo maligni illius visus, atque animus configitur; sociorum videlicet felicitas, atque præstantia, vnde ne in illam intendat, à diuinæ faciei conspectu, & oculos & desiderium auertit, tantùm non dicens: Si Dei conspectum, atque meam felicitatem tantisum empturus, vt æqualium meorum gloriam, cuius ipse expers sum, prius videre, & cognoscere cogat, nolo Dei aspectum, nolo meam felicitatem. Vides vt inuidia inter æquales signatè versetur, atque æstuet?

6 Sed & huc pulchrè facit, quod in Dauidis victorijs, atque triumphis obseruauit Chrysostomus Homil. 2. de Dauide, & Saule: nimirum quærit ille, vtra è Dauidis victorijs clarior fuerit, atque illustrior, eane cùm armatum ac fortissimum Gigantem, imbellis ipse atque inermis obtruncauit, an illa, quam de Saule in spelunca delitescente retulit, dum ab illius cæde armatas manus contemperauit, extremam clamydis oram abscidisse contentus? Et verò hanc illi victoriam omninò præfert his verbis. *Egressus est autem post Saulem & Dauid, liberis deinceps oculis cœlum intuens, ac tunc temporis magis exultans, quàm cum Goliath deieciffet, ac barbari caput amputasset. Siquidem hec illa magnificentior erat victoria, hac magnificentior à spolia, hac preda illustrior, hoc gloriosius trophæum*. Sed quam ob rem? plures inibi pulchras adducit rationes Chrysostomus: illa verò omnium ad rem nostram videtur accommodatissima, quòd ea, quam de Philisthæo Dauid reportauit victoriam, à Saule eius æmulo, & illius gloriam inuidente laudata non fuerit, imò odio habita, quippe quæ ipsius animum grauiter afflixit; illa, qua comitate, & humanitate Saulem deuicit, ab ipso quamuis æmulo, quamuis hoste, quamuis et perpetuò inuidente, & de bellica gloria, & regno ipso cum illo decertante summis laudibus celebrata, imò verò ob illam ipse Danidem sibimet præferre non dubitauerit inquiens. *Iustior es tu, quàm ego*. 1. Reg. 24. 18. Enim verò victoria quam ipsemet æmulus agnoscit & prædicat omnium dubio procul magnificentior, & illustrior est, quando is, qui ea maximè aduritur, & qui eam abscondere, & opprimere pro inuidiæ natura omninò vellet, palam laudare, ac celebrare cogitur.

7 Cui obseruationi illa est omninò adsimilis, quam ex illis Canticorum verbis cap. 6. 8. quibus à Salomone dilectissima coniux summis laudibus ab omni personarum genere sic celebrata inducitur. *Viderunt eam filiæ Sion, & beatissimam prædicauerunt, Reginæ & concubinæ laudauerunt eam*, facilè elicies: quippe in ea laudationis serie, atque ornatu meritò aliquis ambigat, cur ea quæ priori loco beatissima, hoc est omnium fœminarum ob eximiam pulchritudinem, & egregias animi dotes felicissima prædicatur, subinde cùm laudationis ornatus excrescere deberet, nullo insigni commendationis titulo, siue ornamento addito, simpliciter tantùm laude, frigida quidem & languida, afficiatur? *Reginæ* (inquit) *& concubinæ laudauerunt*. Quæ enim hæc laudationis series, & structura fuerit? Dixisti priùs *Beatissimam*, & modò, cùm crescente laudatione omnium in illam laudum vini amplissimis verbis congerendi fuerant, simpliciter, & vtcumque laudatam ais? Quid frigidius? Quid magis iners, & languidum videatur? At enim verò subsistit optimè laudationis series, & pompa sermonis, ad disertissimæ artis leges, & modos constructa, si personas à quibus singulæ laudationes oriuntur spectes: quippe aliud fuerit commendari Sponsam à proprijs filiabus, in quas nulla cadit inuidia, sed singularis in matrem pietas subest: aliud à Reginis, & concubinis quæ æquali cum sponsa honore potiebantur; quæque propriæ consciæ pulchritudinis nullam nonunt in alijs fœminis elegantiam agnoscere. Certè cùm filiæ *Beatissimam prædicauerunt*, dixerunt quidem quod res erat, sed vt maximis Spōsam laudibus ornarunt, ita nihil viuidum & efficax huic prædicationi accessit, quid enim magnum fuerit à filijs laudari? præsertim cùm Sponsæ pulchritudo nihil illis obesse posset: at cùm Reginæ & concubinæ, quæ regiam gratiam sibi conciliare ardenter expetebant, eaque de causa inuidiæ, & æmulationis aculeo grauissimè affligebantur; nec nisi cum proprio discrimine alterius fœminæ pulchritudinem celebrare poterant, Spōsam vtcumque laudauerunt: omnium ipsam laudum cumulo ad cœlum vsque sublatam fuisse, à Salomone iudicatum est, nec alio efficaciori, siue grauiori testimonio eius pulchritudinem celebrari potuisse: atque ideò ijs verbis laudationem signarè, & emphaticè claudit: quòd multò maioris ponderis frigida hæc æmularum laudatio, quàm ardens, & compositum filiarum præconium fuerit.

8 Ergò hinc Aulicorum erga Regium familiarem inuidentiam disce, nec te decipiat plures eorum, illius sanguineos, siue affines, aut etiam fratres esse: quippe is quidem regiæ gratiæ genius est, vt concordissimos fratres in discordiam trahat, &

Ambitiosa pios collidat gloria fratres.

Et *qua apud concordes vincula charitatis* (sic scitè Cornel. Tacit. lib. 1. Annal.) *irritamenta irarum apud infensos sunt*. Vel vide primùm ab ipso mundi exordio fratrem à fratre gratiæ cœlestis, ac si terrena illa esset, ambitore non tutum; sed armata eius manu cadentem benè id pensitante Ambros. serm. 16. in Psalm 118. vbi de ambitione gratiam Principum aucupari studente scitè ait. *Quod vitium blandum in exordio, sæuum in processu, nec fraternæ germanitatis potuit contemplatione reuocari. Quum enim dolet sibi gratia cælestis ambitor, fratrem esse prælatum, de sacrificio processit ad parricidium*. Vide deinde Iosephi fratres ei vehementer infensos, quòd sese illi eminentiorem somniauent Genes. 37. 8. *Ob hæc decuit illum* (aiebat Chrysost. hom. 9. de Lazaro) *seruare potius, quod totius familiæ corona, totiusque generis decus erat futurus*. Sed enim vel hac omninò ratione *oderant eum, nec poterant ei quidquam pacificè loqui*. Alium enim qui ex alia cognatione, aut gente esset, sibi dominari patientissimè ferrent: æqualem verò & fratrem supra illos efferri, acerbissimum illis, & abominandum videbatur: vnde Philo libro de Ioseph, sic patrem inducit puerum ob somnia euulgata castigantem. *Caue ne vnquam in mentem, mi puer, veniat: trade potius obliuioni visiones nefarias: nam sperare, & expectare Principatum inter domesticos, rei abominanda est, me iudice, nec aliter iudicare cæteros puto, quibus æqualitatis, & cognationis iura nota sunt*. His par illud fratrum Aaron, & Mariam fratri Moysi, quòd Dei Administer esset, inuidentes, & aduersus eum murmurantes

Isai. 6. 1.
Bernard.
Chrysost.
1. Reg. 24. 18.
Cant. 6.
Statius. lib. 6. Theb.
Cor. Tac.
Gen. 37. 8.
Chrysost.
Philo.

tes adiunge, sic enim Num. 12. 1. *Loquutaque est Maria, & Aaron contra Moysen, & dixerunt: Num per solum Moysen locutus est Dominus? &c.* Ad quę verba Oleaster. *Fera pessima inuidia est, quæ omnium beneficiorum obliuionem affert, neque solum in detractionem, sed sæpius in apertam iniuriam prorumpit, neque fratribus, aut sororibus parcit, quemadmodum legimus de fratribus Ioseph, qui eum ex inuidia mercatoribus vendiderunt*: & post pauca, *similiter disce, quam periculosa rei præfectura* (adde tu Regum gratia) *sic quæ non solum extraneos, sed etiam fratres in se prouocare videtur. Nouimus, quos fratres obliti fraternalis amicitię in fratres aliqua dignitate fulgentes coniurarunt cum hostibus.* Hęc ille.

Oleaster.

Ad ea verba.

Vnicum Regij familiaris aduersus omnia discrimina munimentum: Dei timor.

ADNOTATIO IX.

1 ECquis (ais) inter tot scopulos, inter hęc breuia, & Syrtes, inter istam immanissimam Scyllam, atque Carybdim, regiæ gratiæ nauim tutò dirigere pręsumat? Quis Regius Administer felicitati suę credat, quam non nisi *multis, & fidis manibus continendam*, ac proinde minimè contineri facilem rectè monebat Seneca? Quis anceps Regum ingenium, varium semper, atque mutabile? quis Aulicorum inuidiam? noxias eorum artes? lethali succo imbibita spicula? Quis ipsiusmet altitudinis prærupta, fastigijque fastidia, & assidua tormenta? Quis fortunę, libidinosæ, negligentisque mancipiorum suorum dominæ ludibria vincere, ac superare queat? Vis nosse? is omninò, qui Deum primum, quàm Regem timuerit, atque omnia discrimina, non tam humana, quam diuina sapientia, & ope vitare curauerit. Nimirum, cum duæ omninò disciplinæ, siue viuendi rationes in Aula reperiantur: altera quæ Dei timori subnixa, ipsum præ oculis habere, & rebus omnibus anteferre docet: altera, quæ diuina lege posthabita, ad rationem Status, & Regiæ gratiæ conseruationem solùm aspicit, atque hac norma cuncta dimetitur. illa quidem disciplina certa, secura, & necessariæ rationi, tanquam firmissimo fundamento innixa censenda est, quę Deum cui primùm fidem seruandam fore docet, tum præceptorem, & institutorem, tum etiam adiutorem, & auxiliatorem habet. Sed hæc imprimis à Salomone Rege accipe regium familiarem sic instituente Prou. 24. 21. *Time Dominum fili mi, & Regem: & cum detractoribus ne commiscearis: quoniam repentè consurget perditio eorum.* Verùm quid in originibus sit pro illis verbis, *& cum detractoribus &c.* priùs obserua: enim verò Isidorus Clarius sic reponit, *& cum variantibus*: Caietanus similiter, *cum mutatoribus*. Alij Latini codices, *& cum aliter agentibus*; Chaldæus, *cum stultis*: iam si inquiras, quid sibi velit Salomon? cùm monet non esse variandum, mutandum, aut aliter agẽdum. Respondent sapienter Interpretes, referendum id omninò esse ad ipsam dictionis seriem, & ordinem timendi, signatè præscriptum, vt Deus primùm, & post Deum Rex timeatur. *Time Dominum* (inquit) *& Regem*, id est, Deum priùs, & priori loco, subinde verò regem; ita videlicet vt fides Deo omninò seruetur, eiusque amori, & timori, Principis amor, timorve vndequaque subijciatur: ac proinde *quoties vtriusque leges* (sic P. Salazarius) *inter se dissidere visæ fuerint, diuinis potius quam humanis præceptis ad vnguem obsequendum sit.* Quod equidem monitum regijs familiaribus sic disertissimè dedit Gregor. Nazianz. Aulæ rerum, & studiorum apprimè gnarus orat. 27. *Aulici Proceres, & sublimibus thronis, & dignitatibus insignes, fidem Imperatoribus seruate, sed prius Deo, propter quem his etiam commissi, & traditi estis.* Opportunè, vt dixerit magnus Theologus: seruanda quidem Imperatori fides, deferendus ei omnis honor, & cultus est, verùm in ijs omninó rebus, quæ Dei legi, & fidei ipsi pręstandæ non aduersantur; nimirum vbi Dei voluntas cum regia voluntate certatura concurrit: Principis obsequio indubitanter posthabito, vni Deo famulandum, adhęrendumque est, quippe ipse ad regiæ gratię fastigium propria vos manu deduxit, vt eius iussa potissimùm capesseretis.

Prou. 24. 21.

Clarius. Caiet. Chald.

P. Salaz.

Nazianz.

2 Firmat hæc & illustrat alio in loco idem Nazianzenus nostros Proceres, & Aulicos sic admonens. *Proceres potentiorem timete, qui sublimibus solijs insidetis sublimiorem. Ne quid admireris quod non permaneat, ne contemnas quod certum & stabile sit: ne quidquam arctius constringas quod cùm manibus tenetur, effluit.* Hæc Gregor. quibus pulchrè ille Dei timorem & gratiam, cum Principis timore, & gratia committit, nec non certa, & ęternùm mansura bona cum fluxis, & citò perituris: vt hac comparatione facta sapiens iudex præstantiora, & duratura minoribus, & præter labentibus anteferat. Iam pende singula: & primùm illa, *potentiorem timete*: quibus tantùm non dicit, ipse Regis timor Dei timorem vos docet, & ad eum deducit: nam si Regem, quòd ad præmia, & supplicia inferenda potens sit, timetis atque suspicitis, Deum, qui multò potentior est, ad splendidiora bona condonanda, & acerbiores pœnas de sontibus sumendas, cur non primùm, & vehementiùs timeatis? Sed hanc rationem vide, vt vrgeat, atque diffundat Augustinus serm. 6. de Verbis Domini ad hunc modum. *Sed quid si Princeps iubeat quod non debes facere? Contemne potestatem timendo potestatẽ, ipsos humanarum rerum gradus aduerte: si aliquid iusserit curator, nonne faciendum est? Ita quidem, tamen si contra Proconsulem iusserit, non vtique contemnis potestatem, sed eligis maiori seruire, neque hinc debet minor irasci, si maior prælata est. Rursum si aliquid ipse Proconsul iubeat, & aliud iubeat Imperator, nunquid dubitatur illo contempto, isti seruiendum? Ergo si aliud Imperator, & aliud Deus, quid indicatis? Solue tributum, esto mihi in obsequium. Rectè, sed in dolio prohibet. Quis prohibet? Maior potestas. Da veniam, tu carcerem: ille gehennam minatur.* Hæc August. Rursum verò in Nazianzeno obserua emphaticè ipsamet dictionis serie Regis familiares perstrinxisse, quasi moris eorum sit, certa & stabilia bona contemnere, vt vni Principis sui gratiæ inhæreant, eamque totis constringant manibus. *Ne contemnas* (inquit) *quod certum & stabile sit: ne quidquam arctius constringas, &c.* vt dixerit: vide ne incerta pro certis, atque etiam ne certa incertè sectêris, sed time Deum, & Regem, & fidem Imperatori præsta, sed priùs Deo, sic enim fiet, vt tam Dei, quàm Principis tui gratia certa tibi, & stabilis sit.

Nazianz.

August.

3 Quare pergit Salomon. *Et cum mutantibus*, siue *variantibus ne misceas te*: hoc est, caue omninò, ne eorum institutum, & mores consecteris, qui perfectum hunc ordinem peruertunt, & Regię gratiæ primùm; deinde diuinæ deferendum putant, ad eum planè modum, quo ab impio illo Principe Iuliano nostræ fidei desertore Aulici instituebantur: sic rem referente Gregor. Nazianz. orat. 3. *Atque hanc ob causam Aulam totam commutat, alijs morte prius subductis, ac de medio sublatis, alijs submotis & expulsis, non tam quia beneuolo erga magnum Imperatorem animo fuerant, quam quod maiori erga maiorem Imperatorem beneuolentia afficerentur, ac proinde vtroque nomine ipsi incommodi essent.* Nimirum eò politici illius Principis mens ibat, vt sui familiares *nullam aliam legem* (sic statim Nazianz.) *quam Principis voluntatem agnoscerent.* Nec aliam quidem Aulæ Darij Regis disciplinam fuisse facilè ex eo colliges, quod Danieli, qui apud eum Principem omnia poterat, ab ipso propositum dicitur. Enim verò cum ipse ob regiam gratiam apud Satrapas, & Proceres grauiter offendisset, eò ipsi conspirantes, vt Regem ei infensum redderent, cum nullam *ex latere Regis* (id est) *in regijs negotijs*, vt legit Biblia Tigurina, aut ex violato Regis thalamo, vt interpretantur Hebręorum Magistri *occasionem* diligentius quæsitam *inuenissent* Daniel. 6. 4. in Dei fide, et Religione insidias tetenderunt: nimirũ qui bene nouerant, Danielem solitum palam orare Deum, Regi persuaserunt, vt publico caueret edicto,

Nazianz.

Lect. Tig.

Dan. 6. 4.

ne quis per triginta dierum ſpatium ab aliquo, ſiue A Deus, ſiue homo is eſſet, niſi à ſeipſo quidpiam rogaret: & qui contra feciſſet, in lacum leonum ſtatim conijceretur: vides politicam Aulæ, ſiue Babylonis diſciplinā, quę ad guſtum Regis omnia reuocat, illumque præ Deo colendum, & verendum facit? nec non regiam gratiam diuinę oppoſitam, & humanum timorem cum diuino pugnantem? Quid tum Daniel? *Sanè ingreſſus eſt domum ſuam, & feneſtris apertis in cœnaculo ſuo contra Ieruſalem tribus temporibus in die flectebat genua ſua, & adorabat, confitebaturque coram Deo ſuo ſicut,*
Dan.6.10. *antè facere conſueuerat.* Daniel.6. 10. Benè quidem *ſicut antea facere conſueuerat*, vt conſcientiæ, & officio ſuo ſatisfaceret, ſed optime omninò *feneſtris apertis*, vt Babyloniam diſciplinam abiuraret, & in agone diuinæ gratiæ cum regia, & humana palam pro Dei timore, & gratia cauſam diceret, tantùm non opere, & re ipſa in-
Seneca. quiens, quod ſub perſona Lucilli Seneca in præfatione lib. 5. natur. qq. *Periculis meis maior, paratus ire in ea* B *qua minabantur, egi gratias fortunę, quòd experiri voluiſſet, quanti æſtimare fidem. Non debebat mihi paruò res magna conſtare.* En optimum atque felicem Regis familiarem, qui vt *à latere Regis*, tum pręximio Principis fauore, tum præ egregia Danielis in ipſum pieta-
Hieron. te, & beneuolentia *non recedebat*, vt pendit Hieronymus in cap. 7. Daniel verſ. 48. ita Deo priùs, quàm ipſi fidem ſeruandam eſſe exiſtimabat, quin in trutina Diuinæ, atque regiæ gratiæ diu ipſi aut ancipiti conſilij lance deliberandum fuerit, cui potiores partes defendendæ forent, dum periculis ſuis maior humanam contempſit, & diuinam toto animi niſu complexus teti-
Iſid. Peluſ. nuit. Sed hæc omnia accipe ab Iſidoro Peluſiota lib. 3. epiſt. 139. tam de Daniele, quàm de eius ſocijs, Deo, quam Regi fidem ſeruantibus hęc ſcribente. *Tres illi pueri, ac Daniel curioſam, & ſupernæ aream Chaldæorum diſciplinam minimè didicerunt: caue id exiſtimes: nam qui tantam ſua erga Deum pietatis curam geſſerūt,* C *vt ne regios quidem cibos perciperent: vnquamne, etiamſi mille ipſis mortes propoſita fuiſſent, ad ſerulem doctrinā prouolui ſuſtinuiſſent? Quòd autem ita ſit, tum ex eo perſpicuum eſt, quòd regiam imaginem haudquaquam adorarunt, tum etiam hinc liquet, quod hic leonibus, illi autem igni venerationi fuerunt.* Hæc ille, plus ſtatim premen-
Nazianz. da, modò ſimilia quæ affert præfato loco Nazianzenus de germanis Iuliani Aulicis, qui Deo priùs quàm Imperatori fidem ſeruabant, audi: etenim cùm dixiſſet. *Non enim omnes pertraxit, verùm plus quàm ſeptem hominum millia reliqui fuerunt qui non flexerunt genu coram Baal, nec auream imaginem adorarunt, nec à ſerpentibus percuſſi ſunt*: ſubdit: *Multi ſcilicet Proceres altiſſimiſque dignitatibus prędìti, quos minus etia m mirum fuiſſet, tum periculorum metu, tum honorum ſpe cedere, ac manus dare.*

4 Sed quàm alius à Daniele Præſes Pilatus? Qui timuit quidem Deum, & Regem, ſed peruerſo, & immutato ordine, Regem quidem priùs, & poſt Regem Deum. Qui enim ipſo fortius, atque conſtantius in cru- D cis titulo, quem ſcripſerat defendendo, & propugnan-
Ioann.19. verſ.19. do? *Scripſit & titulum Pilatus* (ait Ioannes 19. verſ. 19.) *& poſuit ſuper Crucem, Ieſus Nazarenus Rex Iudæorum* Nam cùm Principes Iudæorum, titulo exſibilantes dicerent: *Noli ſcribere Rex Iudæorum, ſed quia ipſe dixit Rex ſum Iudæorum*: vt diceret: Vide quid agas, nec enim id punire eſt, ſed honorare: quod enim crimen fuerit Regem fuiſſe? Dicito ergo hunc hominem Regni gloriam iactanter, & ſuperbè affectaſſe, non vero Iudæorum Regem eſſe; ipſe quidem aduerſus has Principum voces obfirmato animo firmus, & impenetrabilis permanſit, conſtanter inquiens. *Quod ſcripſi ſcripſi*: ſed cur modò tam rigidus iuſtitiæ ſatelles, qui paulò antè ad eorundem Principum voces timidus, & ignauus, & quidquid increpabat pertimeſcens ſuccubuit & manus dedit? Quæ rogo hæc Pilati in propugnanda veritate conſtantia, & fortitudo fuit? Satiſne id fuit vt verus Dei cultor, qui eum, vt par eſt, timeat, dici poſſit? Minimè quidem, etenim in timore Dei mutator, varians, & ſtultus fuit, nimirum quum antea nul- A lam in Chriſto ad mortem cauſam inueniſſet, & Dei timore ductus, ipſum liberum dimittere vellet, ab his vocibus Iudæorum. *Si hunc dimittis, non es amicus Cæſaris, omnis enim qui ſe Regem facit, contradicit Cęſari.* Ioan. 19. 12. perterritus, pedem retulit, & timendi ordine immutato, priùs Cæſarem, quàm Deum timuit: nec Ioann.19. verſ.12. antea in iuſtitia propugnanda ſtrenuum, & fortem ſe exhibuit, quàm Cæſari adulabundus morem geſſerit, eique potiùs quàm Deo fidem ſeruauerit. Neſcit ergo homo politicus timere Deum, qui impiè Regem timet. Pulchrè quidem hac de re Hilarius in Pſalm. 52.
Impius ergo timor eſt, cùm quæ non timenda ſunt timentur, & quę timenda ſunt non timentur. Et plerumque nos tanquam pro debita officij religione piè adulari Regibus exiſtimamus, quia in corpus noſtrum ſit in his aliquid poteſtatis, quibus nihil vltra de nobis licet, quàm latroni, quam febri, quàm incendio, quam naufragio, quam ruinæ: punitorem perditoremque in igne iudicij, & cor- B *poris, & animæ noſtræ Deum non timentes, dum placere nos ipſis, & in eorum gratia permanere famulatu impio gloriamur.* Hæc Hilarius ſatis ad rem. Hilarius.

5 Iam verò ad rei exitum, & vtriuſque timoris præmium, quod noſtri omninò inſtituti eſt, animum intendamus. Ergo ab hoc germano, & rectè ordinato Dei timore Regio familiari non modò diuinam, ſed etiam Principis ſui gratiam firmam, ſecuram, & perpetuò duraturam, & in ea ſecundam, florentemque fortunam certò, & indubitatò pollicemur: ſicut è contrario *mutatoribus, & variantibus* è veſtigio perditionem obuenturam prædicit Salomon: nimirum cùm regiæ gratiæ felicitas res ſit, quæ multis & fidis manibus contineri expoſcat, vt ſcitè aiebat Seneca lib. 6. de benefic. cap. 33. Seneca.
Do conſilium vtile, quęris quid felici præſtare poſſis? effice, ne felicitati ſuæ credat, vt ſciat illam multis, & fidis manibus continendam. Vna quidem virtus eſt, quæ pro multis huſce manibus valet, & rem ex ſe lubricam, & C tot periculis obnoxiam conſtare facit. Cui quidem rei in primis egregium reddidit Imperator Conſtantius teſtimonium in oratione *de Themiſtio Philoſopho in ſenatu recitata*: vbi cùm occaſione Themiſtij, quem & Conſtant. in arcana gratia habebat, & ſummis tunc afficiebat honoribus præmiſiſſet. *Alia enim alios exornant, ſplendidoſque efficiunt: & hos quidem pecunia fama, illos autem poſſeſſionum copia, nonnullos pro Repub. ſuſcepti labores, alios denique in dicendo præſtantia. Quippe diuerſis variiſque itineribus ad vnum, idemque gloriæ faſtigium omnes ſana mente præditi peruenire contendunt.* Subijcit opportunè, & ſapienter: *& tamen cùm multa adeò ad id via ducant, reliquę omnes obliqua, lubricęque, vna hęc dumtaxat tuta, firmaque eſt, quę per virtutem tranſigitur.* En cæteras manus quamuis multas, & ad faciem validas, ad continendam tamen fęlicitatem infirmas, & nullius roboris eſſe: lubrica enim, & incerta res ab ijs, quæ & lubrica & incerta ſunt, nunquam benè tenetur. Vide iam ab vna virtutis manu felicitatem, & Regiam gratiam tuto, & firmiter apprehenſam? vide inquam Danielem in agone illo diuinę, & Regiæ gratiæ D pro Dei timore, & lege decertantem, periculis ſuis maiorem, nec ſolùm è leonum lacu, quorum cruentos vngues, & famelicas fauces ſubire coactus eſt, incolumem exeuntem: *Sola enim fides* (ſic Zeno M. ſerm. de Iſaia) Zeno. M.
adambulat inter gladios tuta, inter eſurientes feras amica: ſed etiam in Principis ſui, & ſucceſſorum eius gratia ad finem vſque vitæ perpetuò durantem: ſic namque Daniel 6. verſ. 28. *Porrò Daniel perſeuerauit vſque* Dan.6.28.
ad regnum Darij, regnumque Cyri Perſæ: vbi Chaldæa Lect.
lectio ſignate habet *proſpere egit*, id eſt, vt interpretatur Chal.
P. Sanctius in Regum gratia, & honore apud omnes P.Sanct.
quamdiu vixit, ſiue ſub Dario, ſiue ſub Cyro, ſicut antea ſub Nabuchodonoſore, & Balthaſare fuerat, perdurauit. At enim verò ipſummet Danielem hac de re loquentem, & cauſam ſuam perorantem audire fuerit operæpretium: ſic enim ipſe ad Regem: *Deus meus* (in-
quit) *miſit Angelum ſuum, & concluſit ora leonum, &* LXX.
non nocuerunt mihi, quia coram eo iuſtitia inuenta eſt in Pagnin.
me: ſed obſerua Septuaginta, necnon Pagninum pro *in me* repoſuiſſe *mihi*: vt dixerit ille, Deum non qua miſericors,

sericors, sed quà iustus est, ei qui fidem ipsi priùs quàm Regi seruauit, opem tulisse, & omni discrimine præstantiorem reddidisse: ac si Hispanè significanter dixerit *guardome mi iusticia*: ita hæc mihi obseruante Theodoreto: *Iustus enim cùm sit Deus, & iustè inquit omnia moderetur, quia vidit impiè legibus illius à me cultum anhelatum fuisse, præstantiorem me ostendit, quàm cui possent leones nocere, potiusque leonum imagines, quàm leones mihi obtulit.* Hæc ille Regios familiares omninò certiores reddens, à fide in Deum seruata omnia regiæ gratiæ discrimina facilè superari, nec leones iam siue pericula, sed leonum imagines, siue vmbras esse.

Theodor.

6 Nec omisenim expendere septem in vnum Danielem leones irruentes à virtutis manu, vt imagines ac vmbras fuisse superatos. *Dentes erant acuti* (inquit Chrysost. in Psalm. 9.) *& arctus carcer, sed spes in Deo est quouis freno potentior, in ora ipsorum irruens eos retrotrahebat.* Non equidem quasi in pari, & iusto certamine, sed Daniele cum illis, ac si viribus, & potentia duplò maior, & potentior esset, pugnante: in quam rem obserua ea verba, quibus Angelus Dei nomine Gedeonem Israeliticę plebis ducem affatus dicitur Iudicum 6. vers. 16. Nam cùm ipsum sic priùs admonuisset. *Vade in hac fortitudine tua, & liberabit Israel de manu Madian*, ipse verò modestè mussitasset, *Obsecro mi Domine, in quo libero Israel? ecce familia mea infima est in Manasse, & ego minimus in domo patris mei*: sic tandem sermonem Dominus confecit: *Ego ero tecum, & percuties Madian quasi virum vnum.* Preme verba scitu, & obseruatione dignissima, & illud imprimis, *quasi virum strenuum, id est*, (vt ait Abulensis ibi qu. 14.) *cum auxilio meo ita facile erit tibi percutere Madian, quasi si percuteres virum vnum.* Ad quę verba si ambigas, cur pro re facili, & nullo negotio expedienda ponatur, vnum Gedeonem in singulari certamine *virum* etiam *vnum* percutere, cum & varius sit euentus belli, & vnius ad vnum non adeo insignis præstantia in bello sit, vt certa omninò videatur victoria: facilè oppresero dubitationem ex Hebræa Pagnini lectione, quæ habet: *Quia ero tecum, percutiens Madian quasi virum vnum*, quod perinde fuit, ac si dixerit Dominus, dum ego tecum sum, & lateri tuo indiuiduus comes, & auxiliator adhæreo, totus Madian quantus quantus fuerit, vnus omninò vir erit, ac proinde duo aduersus vnum pugnabimus, iam verò duobus contra vnum concurrentibus, & decertantibus, quis possit de victoria dubitare cùm *nec Hercules contra duos*, vt sæpius Plato prouerbialiter iactat, quòd nemo vsque adeò viribus excellat, vt duobus par esse possit: vnde ab Homero Iliad. 5. pulchrè dictum est.

Chrysost.

Iud. 6. 16.

Abulens.

Lec. Heb. Pagnin.

Plato.

Homer.

Haud stetit Aeneas alioqui strenuus armis,
Conspexit simul atque duos consistere iunctos.

Quod si iure negant, vel Herculem ipsum aduersus duos esse parem, iustumque inire certamen, qui iam vnus Madian ignauus, & imbellis aduersus duos Hercules stabit? Bene ergo Daniel *potiùs leonum imagines, quàm leones mihi obtulit.* Aptet ergo sibi hanc cogitationem Regius familiaris, & cùm Deus potius quàm Regem timuerit: eique priùs quàm Imperatori fidem seruauerit, siue cùm Dei causa pro Religione, pro iustitia, pro veritate, pro Republica, pro bono pacis (non temerè quidem, sed ad prudentię leges compositius) leonum certamen subierit, sic animum suum inducat, se velut duos Hercules cum vno, eoque imbelli hoste, siue cum vmbris leonum decertare, quotquot enim hostes, & insidiatores, pericula & casus in ipsum irruerint, quasi vir vnus erunt, ipse verò aduersus illos duplicatus Hercules stabit, qui hostiles insidias, & tela amictu repellat.

7 Hæc quidem optimi Principis Administri iusta merces est: *mutatorum* autem, & *variantium*, quàm lubricæ, & obliquæ viæ sunt? *Quoniam repentè consurget perditio eorum*, Dei quippe auxilio destituti, quamuis multas, & fidas manus ad regiam gratiam continendam habere se credant, tanquam vir vnus aduersus plures Hercules erunt. Vt enim cùm primùm Christus Dominus in Crucem sublatus est, *terra Mota est*, Matthæi 27. vers. 51. quòd locus vbi ipse non inest, & quem plantę eius non premunt instabilitati & ruinę necessariò subiaceat: vt alibi à nobis adductus Chrysost. homil. 3. de Passione sic aiebat. *Effusa vestigia pœnalibus alligata impedimentis pedum officia perdiderunt: minatur ecce propria mundus excidia, & rerum natura inusitato pauore terretur: axem suum mundus extremum vergere cupiebat in limitem*: ita prorsus Deo, eiusque timore ab animo Aulici politica prudentia imbuti excluso, *agitatione agitabitur terra sicut ebrius, & auferetur, quasi tabernaculum vnius noctis*: Isaiæ 24. 20. Ita quidem noster Vates cùm sese Dei auxilio munitum considerabat nō secus ac Daniel *cum leonibus quasi cum agnis ludere* solebat Ecclesiastici 43. 3. & munitissimis hostium castris illum cingentibus adeò nullum sibi timorem esse iactabat, vt inde salutis, & felicitatis suę ingentes spes conciperet, ita enim Psal. 26. 3. *Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum: si exurgat aduersus me prælium, in hoc ego sperabo.* At enim verò cum se sibimet relictum, et suæ industriæ, aut amicorum manibus innitentem intuebatur, in summo vitę discrimine se constitutum dolebat, sic enim Psal. 118. v. 109. *Anima mea in manibus meis semper, & legem tuam non sum oblitus*: vbi Chaldęa lectio sic habet. *Anima mea periclitatur, ac si esset in manibus meis.* Sed vnde, rogo, illa tunc insit periculum? cum ea quę nobis chara sunt, quæque retinere omninò volumus, à manibus non dimittere dicamus? Planè quòd Deo auxiliatricem manum subtrahente, nihil periculosiùs, fragilius, instabilius sit, quàm hominis felicitas in eiusmet manibus posita, siue ipsemet homo sibimet dimissus: qui enim ipse aduersus tot in se armatas manus præualere queat? Vnde quidem opportunè his mutatoribus, qui Principi priùs quàm Deo fiunt, pulchram illam increpationem aptes, qua Tertullianus lib. 2. ad Nationes nuper inuento capit. 9. gentium stultitiam irridebat, qui Deos suos in alios certos, alios incertos diuidebant. Audi. *Sed & Romanorum Deos Varro bifariam disposuit, incertos, & electos. Tantam vanitatem! Quid enim illis erat cum incertis, si certos habebat?* Quid enim iis qui præsentissimum, & firmissimum ex virtute, & iustitia præsidium, & securitatem ad manum habent, cum incertis, & infidis illis manibus ad commendam regiam gratiam necessariis, fuerit? *Tantam vanitatem!*

Matt. 27. 51.

Chrysost.

Isai. 24. 20.

Eccl. 43. vers. 3.

Psal. 26. 3.

Psal. 118. 109.

Tertull.

8 Fidem iubent quidem pro his, ausim dicere, quotquot Regij familiares è regiæ gratiæ fastigio exciderunt. Quibus dum aut suam infelicitatem iactant, aut fortunam variam, instabilem, & libidinosam præmijs, & pœnis errantem accusant: eius nomine occurrit Dio Chrysostomus oratione 66. eò varium et mutabile Fortunę ingenium reuocans. *Quod ipsa cupiat vnumquemque beneficio afficere tanquam bonum, atque suis donis dignum: postquam autem malum senserit, & abiectum, & dedecore afficientem beneuolentiam quam ab ipsa accepit, meritò deficit, quęritque rursus alium, an humaniorem forsan possit reperire*: sed enim, vt nos, *nos facimus Fortunam Deam, cæloque locamus*: id totum quod illi adscribitur, ad peculiarem Dei prouidentiam consultissima ratione cuncta dispensantis referentes; ita regiorum familiarium casus, et mutationes in ipsorum dementia conijcimus, quod à Deo in id honoris summi culmen euecti, fidem ipsi non seruauerint. Et verò cùm huic veritati firmandæ mille possem opportuna exempla proferre: contentus quidem ero, si et Diaconi illius, qui apud Theodoricum Regem plurimum valebat, et Cardinalis Volsei Henrici VIII. Angliæ Regis eximij familiaris, nec non è nostris Ioannis Alfonsi Alburquerquij, qui apud Petrum Castellæ Regem omnia olim potuit, signatè meminero. Ergo Diaconus ille (historiam referente Theodoro Lectore in collectanea Græca ad calcem historię Theodorici adiectam) cum à Rege Theodorico Arianæ hæreseos labe infecto se amari sensit, siue ardentioris amoris percupidus, siue vt nouo regię gratię robore adiecto firmius eam contineret, à vera et orthodoxa fide, in qua fuerat nutritus ad Arianam heresim in Principis sui gratiam aperta fuga desciuit, vt planum faceret

Dio Chrys.

L. Theo.

se Regem priùs timere, quàm Deum, & Imperatori, quàm Domino fidem seruare: At, quid mirator, & varians præmij loco accepit? Aperuit quidem Salomon: *Quoniam repente veniet super eos perditio*: quippe callidus ille Princeps, vt egregium familiaris sui facinus, & mutationem factam cognouit, capitis damnauit eum, hoc dicterio: *Si Deo fidem non seruasti, quonam pacto conscientiam sanam homini seruaturus es?* Cui sanè persimilis Volsei casus fuit: vt hæ eius voces iam iam morituri indicant. *Ego quia non Dei, sed Regis fauorem quæsiui: hinc Dei gratiam amisi, & Regis non acquisiui*. Sed Alburquerquij historia huic instituto omnium opportunissima videtur: dum eodemmet ductu, quo regiam gratiam, diuina posthabita, sibi parare, siue continere nititur, ab ea deturbatus est. Etenim, cùm apud Regem omnia posset, & pro suo arbitratu Rempub. moderaretur, & velut arbitrum Regni ageret, quò sibi deuinctum Regem plus plus demereretur, Mariæ Padilliæ, quam domi apud se habebat, amoribus implicauit. Quid inde? principem locum in regia gratia, posthabito Alburquerquio, Padilliæ propinqui occuparunt: illeq; quòd facti pœnitès Regè ad nuptias vehementius vrgeret, inde ratus Padilliam non perinde ab eo amatam iri, Principi grauis, & inuisus esse cœpit. Audi nostrum Scriptorem lib. 16. cap. 17. *Nuptias maturandas Alburquerquius disputabat, pro auctoritate imperare videbatur, commotio nonnunquam: Padilliæ propinquos ne principem gratiæ locum occuparent, haud temerè verebatur, dolebatque: Rex parendi sibi necessitatem imponi non ferebat, Padilla amoribus æger, & cum annis scipso ferocior, & Alburquerquius minori in gratia esse cœperat, vt sæpè facinorum ministri, consultoresque quasi exprobrantes aspicimus. Inde illi casus initium, eò minor populi miseratione, quòd omnium, quæ perperam gesta erant, auctor esse credebatur*: Benè ergo à Salomone Regio Administro dicimus. *Time Deum fili mi, & Regem, & cum variantibus ne misciaris, Quoniam repente veniet perditio eorum.*

Ribadeneyra in histor. Angl.

Marian.

Ad eadem verba,

Nihil Regio familiari felicius aut ad continendam Regiam gratiam opportunius quàm Dei causa, & cum Deo periclitari.

ADNOTATIO X.

1 Libentius quidem his immoramur, quòd hoc in cardine fidei Deo seruatæ tota Regij familiaris felicitas, florensque regiæ gratiæ status omninò vertatur. Quare ijs quæ nuper diximus id modò addendum censemus, nihil esse omni ex parte adeò tutum, quàm periculum Dei causa susceptum, nihil pulchrius, & vtilius, quam cum Deo periclitari, siue (vt semel dixero) non antea regiam gratiam certam, & stabilem, & perpetuò duraturam censeri debere, quàm ob fidem Deo seruatam in discrimen venerit. Quamobrem altè in se imbibat Regius familiaris egregium illum Paulini sensum epistola 2. monentis. *Victus vero vinces, si tuisto cedas: euacuemur nostris viribus, vt diuinis impleamur.* Quasi viribus proprijs pro iustitia, Deique causa cedere, & humanis præsidijs euacuari, perinde sit, ac diuina fortitudine, & potentia impleri. O pulchram & felicem conuersionem! qua debiles, fragiles, & nugaces hominis vires, cum Dei viribus, qui solo nutu potest totum terrarum orbem conuertere, & euertere: ac pacatissimū mare in turbulentum, turbulentum in pacatum reddere, commutantur. Non tam ergo Principum blanditijs, non propriæ industriæ atque sapientiæ, non amicorum, & affinium multitudini, quàm periculis, in quæ iustitia ipsum adducit, regio familiari fidendum est: cùm *Deus periculorum atque discriminum* (ipso Gentili Tullio libro 2. *de natura deorum* teste) *fidus ac perpetuus comes sit*.

S. Paulin.

M. Tull.

2 Dixeris omninò hanc nostro Regi cogitationem ob oculos fuisse, cùm à Saulis cęde in spelunca delitescentis armatas manus cohibuit 1. Reg. 24. 7. quippe cùm in illas inermis, & penè nudus & quasi iamconstrictus Saul Rex incidisset: socijque Dauidis cum adhortarentur, & vehementius instarent, ne oblatam sibi regnandi occasionem abire sineret, sed molestum illud, & periculosum negotium vno velut ictu transigeret, promissumque sibi à Deo diadema propria manu sumeret, ipse placidus & sibi constans eorum motibus & precibus minimè acquieuit; sed hostem suum incolumem dimittere, & regnum a se tunc temporis auolare maluit. *Dixitque ad viros: Propitius sit mihi Dominus, ne faciam rem hanc Domino meo, & confregit Dauid viros suos sermonibus, & non permisit eos, vt consurgerent in Saul*. Et verò vt egregium id facinus ad miram, & penè diuinam Dauidis in præferocem hostem mansuetudinem, & charitatem à PP. & Interpretibus frequentius refertur, Gregorius tamen Nyssenus Dauidis animum altiùs penetrans eò signatè reuocat, vt ille suę tunc saluti, & regię felicitati à Deo sibi promissę maiori prouidentia, & callidiori cogitatione consuluerit, sese videlicet proprijs viribus euacuans, vt diuinis impleretur. Audi illum tractatu 2. in Psalmos, cap. 14. sic loquentem. *Non enim in casu, & interitu hostis tam præclarum Dauidis facinus consistit, sed in hoc potissimum facti illius excellentia, & magnitudo posita est, quod aduersarium ex periculo eripuit. Cui tantum fiduciæ erat, vt suam salutem nisi nollet occasu, & interitu aduersariorum, sed saluis, vinisque insidiatoribus sperabat se forè securum, quasi nemo esset, qui quidquam molestiæ inferret*. Obserua primùm illa *suam salutem nisi nolles occasu, & interitu aduersariorum*. Planè quasi non satis firmiter, tutòque ea ratione niteretur. Sed quare? fuissetne illi à mortuo Saule aliquid subinde timendum? Non, equidem opinor: nam, vt est in prouerbio, canis mortuus non mordet; cur ergo suam salutem aduersarij interitu niti nolebat? Planè quòd cùm ad continendam felicitatem non vna, sed multis manibus opus sit: vt illa tunc ea ex parte subsisteret, non ideò solidè & firmiter niteretur: nam è mortuo Saule mille velut hydræ capita possent hostes pullulare, qui regnum ipsi è manibus extorquerent: at verò dum sese viribus proprijs euacuabat, & diuinis implebatur, cunctis periculis maiorem & superiorem sese reddebat. Sed illis etiam verbis Gregorij peculiaris inest epitasis, *Saluis, viuisque insidiatoribus sperabat*, quasi ab ipsomet discrimine vires atque animos sumeret, minusque sibi ab hostibus viuis, quàm ab ijs extinctis timendum esset, imò verò ab ipsismet insidijs, atque periculis totam felicitatem & regnum sperare: Deo tunc videlicet pro ipso apertè pugnante, eumque propterea euacuatum viribus diuinis implente.

1. Reg. 24. 7. Nyssen.

3 Perstabat quidem in hoc etiam sensu idemmet Vates, cùm dicebat: *Elegi abiectus esse in domo Dei mei magis quàm habitare in tabernaculis peccatorum*. Psalm. 83. 10. vbi notanter in Hebræo est: *Elegi in limine domus Dei esse*. Quæ Theodoretus ibi sic euoluit; *malim in ea vel humi abiectus iacere, & ante ianuas illius volutari: quam in magnis, & præclaris peccatorum domibus degere*. Sed enim, quod non immeritò posset et quiuis obijcere. Quid? te ergo ipsum ita contemnes, atque ęrumnis & morti conficiendum trades, vt omnibus siue æstus, siue frigoris iniurijs expositus, humi sub dio iacere velis? adeo non metuis pericula? sic ipse statim occurrit. *Quoniam misericordiam, & veritatem diligit Deus, gratiam, & gloriam dabit Dominus*. Quæ in Hebræo ita leguntur. *Quia Sol & scutum Deus*: vt dixerit Agellio interprete. *Nihil horum metuo: nam ille, cui seruio & Sol est, vt algentem calefaciat, & scutum seu protectio, vt à nimio Solis calore defendat, & iniuriam inimicorum arceat*. Planè quasi in ipso discrimine securitatem, & salutem inuenturum, & nunquam se tutiorem & feliciorem futurum speret, quàm cùm Dei causa in discrimen venerit: quòd tunc humanas vires cum diuinis commutet, & qui antea nudum, & inerme carnis brachium pro se habebat, postea Dei potentiam sibi committantem, & opem afferentem habeat. Applaudit his Chrysostomus hom. 8. in Matth. ad illa Angeli verba, ad Ioseph Matth. 2. 13. *Surge & accipe puerum, & ma-*

Ps. 83. 10. Theodor. Lec. Heb.

Agellius

Chrysost. Matth. 2. 13.

speratis, quibus illos iam commotos, placidos, & seda- A
tos reddat?

6 Nec ab hoc Machiabelli sensu longiùs ire vide-
bantur nonnulli ex ipsismet Christi Domini cognatis,
qui quòd ipse dæmones expelleret, egregiaque patra-
ret miracula, à quibus turba in eius cultum, & amorem
mirè raperetur. *Exierunt* (inquit Marcus cap. 3. vers. 21.)
*tenere eum: dicebant enim: Quoniam in furorem versus
est.* Sed quæ rogo insaniæ signa vidistis? Quid miracu-
lis, & furori? insanus insana loquitur, insana facit: Chri-
stus verò Dominus & verba, & opera salutis edit. Vn-
de ergo furentem conijcitis? Alia planè eorum mens,
alius ipsorum sensus erat: nec enim homines non om-
ninò furentes, & qui Dominum intus, & in cute noue-
rant, illum furere credidissent, sed quæ eorum callidi-
tas, & ratio status erat, se id credere simulabant, ne apud
Phariseos illi infensos, aut apud côcitatam populi mul-
titudinem grauiter offenderent, & eius causa in discri-
Malden. men venirent: scitè id inibi coniectante Patre Maldo-
nato ad ea Marci verba hunc in modum: *Ne quid sibi* B
*ab odio incensis Pharisæis, aut à concitata tumultuosa
multitudine periculi crearetur.* En politicos de facie no-
tos, qui preterquam quod ratione status cuncta metiun-
tur, tam malè, tam iniquè, tam infeliciter de Deo sen-
tiunt, atque coniectant, vt nullam ei potentiam nisi ad
perdendum, & in discrimina adducendum assignent:
ideò apud Principem nihil de Religione, nihil de pu-
blica salute differunt, nec veritatem, & quæ recta sunt,
si à gustu Principis deflectant, proponere audent. Sed
ò prophane, ò insipiens! qui Dei causa periclitari ti-
mes, eumque ad irritandum Principis tui animum non
itidem ad placandum potentem confingis: nonne
æquè ad vtrumque: *Sicut diuisiones aquarum, ita cor
Regis in manu Dei est, & quocumque voluerit inclinabit*
Prou. 21. 1. *illud*. Prouerb. 21. vers. 1. vbi Septuaginta signatè *sicut*
LXX. *impetus aquæ*: vt ostendant Principis animum pro Dei
nutu non vtcumque, sed cum impetu, & ardore ad be-
nefaciendum fore inclinandum: vti Assuerum antea
terribilem, postmodum sedatissimum benignissimè
vxorem Esther demulcentem vides Esther. 15. vers. 11.
Esther. 15. 11. sic enim ibi. *Cumque eleuasset faciem, & ardentibus ocu-
lis furorem pectoris indicasset, conuertit Deus spiritum
Regis in mansuetudinem, & festinus, ac metuens exiliuit
de solio, & sustentans eam vlnis suis, his verbis blandie-
batur, &c.*

Ad eadem verba,

*Eximiæ sapientiæ Regis Administri opus esse, Dei
causa in discrimen venire.*

ADNOTATIO XI.

1 ADuoco hic Chaldæi lectionem cuius præced.
adnotat. meminimus, quæ *mercatores* illos
Regem priùs, quàm Deum timentes *stultos* appellauit: D
errant quippe illi à felicitatis scopo, quem sibi propo-
nunt, & vehementer errant. Nam si saperent, adeò non
timerent pro Deo in discrimen venire, vt suam id pu-
tarent occasionem, & dato pretio illam emere conten-
derent. Audi Dominum discipulos suos sic monentem.
*Sed nunc qui habet sacculum, tollat; similiter & peram:
& qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gla-
dium.* Lucæ cap. 22. vers. 36. Siue, vt est in lectione Sy-
Luc. 22. riaca, *compares tibi gladium*: sed quid sibi velit atque
36. adumbret is gladius tanti emendus à discipulis, & *sibi*
Lect. Syri. ipsis tanquam quid pretiosissimum, & maximè necessa-
rium comparandus? Dixerim planè, gladium spiritus,
qui dum carnalem tunicam, & sæcularia consilia rese-
cat, Dei seruum in discrimen rerum temporalium vide-
tur adducere, ita penè hæc explicante Philone Carpa-
Phil. tio ad id Cantic. cap. 5. vers. 3. *Exui me tunica mea*, his
Carp. verbis; *de qua tunica exuenda monet Sponsus*, qui habet
Cant. 5. 3. tunicam, vendat eam, & emat gladium: *hoc est despiciat
sæculi caduca, & peritura, & emat spiritum: hic est ille
idem gladius de quo dicitur*, & gladium spiritus, ad
Ephes. 6. Ephes. 6. 17. Emendus ergo, & commutandus cum ip-
17. samet tunica, aut pallio is gladius, siue hoc discrimen
P. Velasquez in Psalm. centesimum.

est, cùm ab eo perfecta felicitatis securitas, atque tran-
quillitas adueniat. Nimirum, vt omninò quod res est,
dicamus, nunquam Regia gratia, sicut nec quæuis alia
temporalia bona, certa & secura erunt, atque à suo pos-
sessore firmiter tenebuntur, nisi priùs Dei causa sub
ictum huius gladij venerint: semel verò in discrimen
adducta, firma, stabilia, & casui minimè obnoxia per-
petuò subsistent. Quam quidem cogitationem op-
portunè nobis in primis Abrahami historia confirmat:
vix enim ei Deus promissum, & conuentum iureiuran-
do firmatum effecerat, in semine filij sui Isaac illustre
ipsius nomen perpetuò futurum Genes. cap 17. vers. 19.
& cap. 21. vers. 12. cùm ei seriò præcepit, vt ipsummet Gen. 17. 19.
filium sibi immolaret. *Tolle inquit filium tuum, quem
diligis Isaac, & vade in terram visionis, atque ibi offe-
res illum mihi in holocaustum*, Genes. cap. 22. vers. 2.
Sed quæ hæc, inquis, constantia promissi, & fides est? Gen. 22. 2.
deinde qui hæc inter se hærere possint, *in Isaac voca-
bitur tibi semen, & offer illum mihi in holocaustum*:
tandem verò quot fluctibus cogitationum paternum
tunc animum contusum credis? Bene hæc sic expen-
dente Origene homil 8. in Genesim. *Per triduum am-* Origen.
*bulat Abraham, vt per totam viam cogitationibus di-
scerpatur, hinc vrgente præcepto, illinc filij affectu relu-
ctante, vt per omnia hac spatium certaminis accipiant
hinc affectus, inde fides; hinc amor Dei, inde amor car-
nis, hinc præsentium gratia, inde futurorum expectatio.*
Verumenim verò adeò ipse imposito sibi oneri non
succubuit, vt potiùs occasionem suam putauerit, gla-
dium tunica emere, vt filium suum dum non seruat,
saluum, & incolumen perpetuò seruaret, & omninò par-
ceret non parcendo. Vnde notanter ibi vers. 10. dicitur:
Extenditque manum, & arripuit gladium: planè quasi
ipsimet discrimini innixus, & inhærens *in spem contra
spem crederet*: sed hæc audi potiùs à PP. Basil. Seleu-
ciensi, & Zenone M. Sic ergo primum Basilius orat. 7.
de Abraham. *O spectaculum formidandum! Amor in* Basil. Sel.
C *prolem Deique dilectio iudicio contendunt, & index ensi-* Zeno M.
*fer instat Abrahamus, ac ense ius dicit, victoriamque
Dei dilectioni tribuit, consignat sanguine testemque vi-
ctoriæ sacrificium facit.* Elegantissimè quidem totum
iuris, & iudiciorum ordinem, verbaque commemorans
Basilius, vt ostendat, non cæco mentis impetu, sed ma-
gno iudicio in illud discrimen Abrahamum venisse,
quòd inde quasi ex pacto conuento suæ felicitatis fir-
mitatem esset obtenturus: ideò signatè ait: *ense ius dicit*,
sed cui (inquis) ius dicit? Planè & Deo & sibi: Deo qui-
dem, omninò professus, se eius causa charissimo filio
minimè parcere, sed morti libenter offerre: sibi autem
dum ab eo discrimine optimè meritò non modò filij
salutem & vitam, sed innumerabilem filiorum sobo-
lem per longissimam sæculorum, seriem duraturam
pollicetur.

2 Iam Angelus hæc Dei nomine, ac si iudicio sistere-
tur, ita signate firmat. *Per memetipsum iuraui, dicit Do-
minus, quia fecisti hanc rē, & non pepercisti filio tuo vni-* Gen. 22. 16
*genito propter me. Benedicam tibi, & multiplicabo semen
tuum sicut stellas cæli, & velut arenam quæ est in littore
maris: possidebit semen tuum portas inimicorum tuorum,
& benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ.* Vt om-
ninò dixerit, indidem explicante Basilio. *Vnius filij nul-
lam rationem duxisti, orbis terrarum pater esto.* Sed hæc
luculenter diffundit Zeno serm. 3. de Abraham: vbi
cùm dixisset. *Igitur Isaac vnicus filius, spes populorum,
& gentium, origo tot rerum, chari genitoris amplexibus
inhærebat*: postmodum cùm Abraham gladium arripiē-
tem facit, subdit, *Patris erat quòd leuauit, Dei fuit, quòd
peperit.* Sed quomodo *patris erat* gladium stringere? id
enim non patris, sed serui Dei paternum animum ex-
uentis erat: vt idemmet Zeno serm. 1. dixerit. *O qui
seruum Domini ita se esse meminerat, vt patrem se esse* Zeno M.
nesciret. Subsistit tamen Zenonis locutio, atque senten-
tia tum omninò Abrahamum indulgētissimum filij sui
patrem faciens, cùm maximè seruum Domini se exhi-
buit: vnde subijcit *melius seruauit filium, dum non pe-
percit*, planè quòd si ipse Dei iussis posthabitis filio pe-
percisset, nequaquam ipsum imposterùm securè ser-

passet: ideò patris erat quòd leuauit: vnde iterum, *ideò Isaac sibi dulcissimum filium Deo victimam dulciorem contemnit, vt seruet, destinat iugulari, ne iuguletur.* Iam verò Origenes, & Bernardus hæc omnia nostris omninò vsibus accommodant. Etenim ille præfata homil. 8. in Genes. cùm dixisset: *Quis vestrum putas audiet aliquando vocem Angeli dicentis:* Nunc cognoui, quia tu times Deum, quia non pepercisti filio tuo, *vel filiæ tuæ, vel vxori: aut non pepercisti pecuniæ, vel honoribus sæculi, & ambitionibus mundi, sed omnia contempsisti, & omnia duxisti stercora, vt Christum lucrifaceres:* post nonnulla hærens voci *Isaac,* quæ interpretatur *gaudium,* sic sapienter ait: *istud gaudium offeras in sacrificium Deo: tum .n. leget accesserit ad Deum, iterum tibi reddit quod obtuleris, & dicit tibi:* quia iterum videbitis me, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo auferet a vobis. *Sic ergo quæ obtuleris Deo multiplicata recipies.* Perorigit verò Origenes atque hæc cum parabola talentorum Domino negotiantium de qua apud Matth. 25. 14. acutè componens, ait. *Sic ergo videmur quidem Domino negotiari, sed nobis cedunt negotiationis lucra, & videmur afferre Domino hostias, sed nobis quæ offerimus redonantur. Deus enim nullius indiget, sed nos vult diuites esse.* Sic ille. Quem egregiè imitatus Bernardus in Declamationibus, hæc regijs familiaribus opportunissima inquit. *Et tu igitur si vocem Domini audieris intus in animo, & dicatur tibi vt offeras Isaac, tuum quodcumque id est gaudium, immoles Deo: fideliter & constanter obedire ne sis gnas. Nunc autem (quidquid affectio propria iudicet) securus esto: non Isaac, sed aries morietur; tentat te .n. Dominus Deus tuus, nec mactabitur Isaac vt opinaris: viuet viuet, sed eleuatus est vtiq; super ligna, vt in sublime gaudeas.* Pulchrè illud. *Nunc autem securus esto:* sané quòd quidquid propter Deum in discrimen venit, inde in posterum securitatem, ac durationem accipiat, & fortunæ casibus exemptum sit. Porrò, & si ante a Abrahamo fuisset à Domino promissum, *in Isaac vocabitur tibi semen,* at nonnisi postquam ille Dei causa vitæ discrimen subijt, dictum de eo est *possidebit semen portas inimicorum, & benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ,* quibus & egregiè de hostibus victoriæ, & cumulatissimæ felicitatis benedictiones significantur. Quod non priùs secura & certò duratura felicitas fuerit, quàm sub discriminis gladium Dei causa venerit.

[Margin: Origen. — Matt. 25. 14. — Bernard.]

3 Sed hanc cogitationem in ipsamet regia gratia expressam, sub... mentem vide. Equidem cùm Iosephi à Deo per somnia didicisset, magnum Principem futurum, non immeritò felicem hunc euentum sperare tunc potuit, cùm in Ægypto apud herum suum Putiphar, qui erat ex proceribus Pharaonis, & Princeps exercitus eius, gratia plurimum valuisse sic dicitur Genes. 39. 4. *Inuenitque Ioseph gratiam coram Domino suo, & ministrabat ei, a quo præpositus omnibus gubernabat creditam sibi domum.* Nimirum ab hoc gradu ad gratiam Pharaonis non importunè ascendisset, cùm is potentium Aulicorum mos sit, non alios, quàm maximè fidos sibi familiares ad Principem suum introducere, vt gratia apud illum valeant, vti de Seiano Tiberij familiari inquit Tacitus lib. 5. Annalium. *Vt Seiano quisquam intimus, ita ad Cæsaris amicitiam valebat.* At enim vt nihil minus, quam ei tunc regia gratia obtigit, quippe ab impura domina ad adulterium pellectus, quod operi nefario non acquieuerit, in carcerem detrusus est; ita a carceris ærumnis ad destinatum sibi Principatum velut *à remo ad tribunal* euectus est. Quod si inquiras, cur diuina Prouidentia patente via (vt est in Prouerbio) quæsiuit semitam & quę priùs à gratia Putiphar in Pharaonis gratiam facilè transferre potuit, non nisi longissimas ambages ad intimam Principis amicitiam deducere voluerit? Respondebimus, non æquè certam atque securam patentem illam viam, ac istam semitam fuisse, quòd hæc ipsi à discrimine, quod Dei causa subijt, omninò adueniret, atque ideò tuta, firma, & perpetuò duratura fuerit. Audi Ambrosium lib. de Ioseph, dum eum impuræ heræ obsistentem facit. *Quin etiam cùm ambiret mulier, obsecraret etiam, metu proditionis vel amoris sui lachrymas funderet ad extergendas ne-*

[Margin: Gen. 39. 4. — Cor. Tac. — Ambros.]

A cessitatem, nec misericordia flexus ad flagitij consensum, nec coactus metu, aut precibus restitit, nec minis cessit; præponens præmijs periculo cum honestatem, quàm turpem renuntiationem casto pudori. Obserua illa, *præponens præmijs periculosam honestatem,* vt videris à periculosa honestate certiorem, & tutiorem Principis gratiam obtinere, eaque ratione à prudenti Regis familiari omnibus præmijs fore præferendam.

4 Nec pigebit in hac florenti fortuna Iosephi ad rem nostram aduotare, cunctà ob quæ ipse Dei causa in discrimen venit, postea ipsum velut manu ad felicitatem, & felicitatis incrementum deduxisse. Nam si attendis, vt ob somnia a Deo illi immissa nec primùm vicinus, deinde in seruum venditus est, necnon ob faciei decorem, quo illum Deus honestauit, ab impura hera amatus, in carcerem tandem, & mille ærumnas conijcitur, ita ad regiam Pharaonis gratiam per somnia, siue somniorum interpretationem peruenit, & Pro-B rex Ægypti factus, non tam ob Principis gratiam, quã ob ingentem speciem omnium oculis dominabatur. Sed explicemus hæc paululum: erat ille in carcere tam propter somnia, quàm propter decorem in quo hera naufragium fecerat: cùm ecce tibi duo Pharaonis ministri qui indidem asseruabantur, *viderunt ambo somnium nocte vna,* cumque graui afficerentur tristitia, quòd somniorum interpretem non haberent, dixit ad eos Ioseph. *Numquid non Dei est interpretatio? referte mihi quod videritis.* Sed heus ò bone! Adeò tibi proficua, & salutaria somnia fuere, vt ijs rursus te committas, & ipsorum interpretem agere velis? Nonne hæc tibi fratrũ odium, seruitutem, & carcerem pepererunt? quid tam ab illis nisi crucem speras? fuge ergo vel somniorum nomen: nec dormire velis, ne somnia tibi contingant, At enim verò alia multò sapientior Iosepho mens, altior ipsi de Dei prouidentia opinio, & sensus; nimirum qui propter somnia à Deo ipsi iniecta in discrimen venerat, à somnijs salutem, & felicitatem prudenter sperabat: sic omninò animum inducens, somnia Dei causa C in summam miseriam me adduxerunt, somnia eidem necessaria ratione ad summum felicitatis fastigiũ euectura sunt. Macte egregiè, & prudentissimè Aulice: fortior quidem tibi Deus in somnis, siue à te somniatus erit, quàm mundus tota regnorum suorum fortuna, totis armorum, & præsidiorum suorum munimentis subnixus. Iam de eximio ipsius decore, quo postea omniũ oculos, & animos rapiebat, audi ipsiusmet patentem Genes. 49. 22. *Filius accrescens Ioseph, filius accrescens, & decorus aspectu, filiæ discurrerunt super murum:* vbi obserua in Hebræo esse: *Decorus super oculos,* in Græco *Desiderabilis:* vt dixent Iacob, vt à Lippomano, & Caietano interpretatur Cornelius: *Ita pulcher erat, vt dominaretur oculis intuentium, eosque in sui amorem raperet:* eaque ratione omnes *super muros domorum, & vrbium discurrerent, vt viderent tam formosum iuuenem,* D *cultu regio insignem quasi patriæ mundique saluatorem, & vt vicissim ab ipso viderentur.* En discriminis pro Deo suscepti exitum.

[Margin: Gen. 40. 8. — Gen. 49. 22. — Lippomã. Caiet. Cornel.]

5 Concludam, si ex Ionæ historia ostendero quid hinc humana omnia præsidia, quid illinc maxima quæque pericula Dei causa suscepta ad salutem, & felicitatem valeant: ipse siquidem primùm cùm politicis status rationibus potiùs, quàm diuinis consilijs acquiescens, *à facie Dei* fugiens, instructam atque ornatam nauim peritis vectoribus regendam, fidos nautas, & socios sibi parasset, itidemque pacatum, ac tranquillum mare, ventos secundos, & pro itineris opportunitate spirantes reperisset, felicem, & tranquillam nauigationem omninò sibi pollicitus est. Verumenim vero qui Deum auspicem non habebat, illico sensit exagitatos fluctus, turbidum & procellosum mare, ventos aduersos, & sæuos, & ab ijs vehementem tempestatem, eosquemet nautas quibus dato antè pretio crediderat, adeò infidos, vt ab illis in mare tandem deiectus fuerit. En quanti fuerit Ionę, vt Dei iussa, ita eius prouidentiam contemnere, & in humana auxilia spem salutis contulisse. Iam verò qui in ipsismet vitæ præsidijs naufragiũ fecit, cùm subinde, Deo sibi per pœnitentiam conciliato, sub eius curam

[Margin: Iona 1. 3.]

curam susceptus est, Summam securitatem in summo discrimine repetit, quippe *praparauit Dominus piscem grandem, vt deglutiret Ionam, & erat Ionas in ventre piscis tribus diebus, & tribus noctibus.* Ionæ cap. 2 vers. 1. Potuitne adeò immane, atque præsens periculum excogitari, quàm hominem à marino monstro hiantibus faucibus excipi, & in stomachum, qui calidissimus erat, tanquam in feruentem lebetem coquendum injici? *At enim nihil* (Theophylactus ibi) *damni passus à ceto Vates, sed veluti pro domo ceto vsus, neque corporis, neque membris iacturâ factâ, Dei præsentem opem sensit.* Pende illud, *pro domo ceto vsus*, id est, periculo pro securitate. Ad quem modum Hieronymus ibi inquit. *Et animaduertendum, quod vbi interitus putabatur, ibi custodia sit.* Planè quasi ipsum discrimen, cui nos Deus exponit, vitæ custodia fuerit, ac salutis munimentum, imò verò firmissimum aduersus omnia alia discrimina præsidium.

Iona.2.1.
Theophyl.
Hieron.

6 Habet verò peculiarem epitasim, quod indidem Theophylactus ex Græcorum fabulis sic commemorat. *Apud Græcos nonnihil tale de Hercule narratur, nempe quod & ipse à balæna deuoratus, incolumis remanserit, nisi quod tantummodò depilatus redierit, idque ob ingenitam, & internam belluæ caliditatem.* Vt videris, quàm alius fuerit euentus, cùm Dei causâ periculum suscipitur: nam vbi ipsemet Hercules depilatus euadit, Ionę quidem nec vnus de capite capillus perit, sicuti suis Dei Filius sic promisit: Lucæ cap. 21. vers. 18. *Et capillus de capite vestro non peribit.* Nimirum vbi interitus putatur, ibi custodia, & domus, & connaturalis ad quiescendum locus est. Quare rursum obserua non ingratijs hac in historia tam ab ipso Vate, quàm à Domino Matthæi cap. 12. vers. 40. ventris ceti peculiarem mentionem fieri: imò verò ab Hebræorum doctissimis ex ipsius vocabuli terminatione, quæ est feminina, affirmari, cetum feminnam, eamque fœtam fuisse, vt vel hinc appareat Ionam, secus quidem atque Herculem, à balæna depilatum non euasisse, quòd ipse Dei ope, non aliter in eius ventre fuerit, quàm germanus eius fœtus, qui nullam ab illius caliditate, siue humiditate læsionem accipit, id quod videtur attigisse Theophylactus, dum subdit *Deinde hoc considerandã sunt, quę circa in vtero materno fœtum, miranda contingant: vbi fœtus naturali quidem innatat humiditati, estque veluti absorptus pregnantis aluo: viuit tamen, & conseruatur Dei nutu, & consilio* Ergo vt fœtui nullus opportunior, tutior, atque salubrior locus, quàm matris vterus, à quo domum, custodiam, salutem, & vitam habet, ita Dei negotium agenti, & pro ipso periclitanti, ipsummet periculum salus est, & protectio, & munimentum. Dixit hæc omnia vnico hoc verbo S. Zeno Veronensis M. sermone de Iona tomo 2. Bibliot. Veterum Patrum, *à ligneo ad vitale naufragium transfertur*: vt qui à Deo fugiens, & mundi præsidijs adhærens ligneam, siue nullam sensit opem, in periculo Dei causâ suscepto salutẽ, vitam, & materna viscera inuenerit.

Theophyl.
Luc.21.18.
Matt.12.40.
Theophyl.
Zeno M.

Ad ea verba,

Non habitabit in medio domus meæ, qui facit superbiam.

Regium familiarem adeò submissè, atque modestè cum suo Principe agere debere, vt quò plus emeruerit, hoc præsumat minus.

ADNOTATIO XII.

1 Nec fuerim quidem contentus, si ex Dei tantùm timore firmam Principis gratiam, & tutam viam Regio Administro assignauerim, nisi etiam peculiares rationes quibus, & illa tenaciùs retineatur, & optimus Principis familiaris ipsum sibi plus plus demereri, & deuincire haud difficilè possit. Sanè vt Principum cogitationes (vt adnot. 5. num. 7. vidimus) eędem sint cum vi ventorum, qui quò vadant, aut vnde veniant nesciunt, at enim verò ars ingeniumque, Deo præsertim auspice, ad omnia valent: & ventos ipsos si-

P. Velasquez in Psalm. centesimum.

A ue rapidos, siue furentes doctè, & peritè quà volunt, ducunt, flectuntque: nimirum vt opponunè dixit Cassiodorus lib. 7. epistol. 23. *Arte placandi sunt, qui mores afferunt similliimos ventis, quorum nisi prius animi temperentur, in contemptum maximum natiua facilitate prosiliunt.* Ita quidem sapienter à Quinto Curtio lib. 8. dictum est. *Regum, Ducumque clementia non ipsorum modò, sed etiam in illorum, qui parent, ingenijs sita est: obsequio mitigantur imperia.* Quod Iulij Agricolæ socerí sui exemplo, atrox, præcepsque in iram Domitiani Imperatoris ingenium demulcentis, ac mitigantis, sic firmat Cornelius Tacitus, in Iulij Agricolæ vita. *Propriũ humani ingenij est, odisse quem læseris: Domitiani verò natura præceps in iram, & quò obscurior, eò irreuocabilior moderatione tamen, prudentiaque Agricolę leniebatur, quia non contumacia, neque inani iactatione libertatis famam, fatumque prouocabat.* Vnde nõ abs re ad præsens institutũ subijcit. *Sciãt quibus moris illicita mirari, posse etiam sub malis Principibus magnos viros esse: obsequiumque, ac modestiam, si industria, ac vigor adsint, eo laudis excedere, quò plerique per abrupta, sed in nullum reip. vsum ambitiosa morte inclaruerunt.* Hæc ex Tacito. *Cassiod.*
Q. Curtius
Cor. Tac.

B

2 Iam vt ad rem, siue ad artem accedamus, egregiè visus est monuisse Tertullianus libro *de Patientia* ca. 4. *Artificium promerendi, obsequium est: obsequij verò disciplina, morigera subiectio est.* Sed illam quidem gratissimam Principi subiectionem dixeris, qua eius familiaris oculo non superbo, aut corde insatiabili: sed demissis oculis, modestissimo scilicet, & valdè submisso animo regiam gratiam, & benignitatem excipit: vt id prudentis Administri ingenium, & character fuerit, quantò humaniùs, atque benigniùs à suo Principe fuerit tractatus tantò ipsum submissiùs, atque humiliùs verbis, operibus ac cogitatione ipsa cum illo se gerere. Nec aliunde quidem quàm à cælestium spirituum sapientia videns id monitum dimanasse. Etenim cùm illustris Dei species in sua maiestate, & gloria Isaiæ oculis obiecta est, sic duos Seraphinos (*qui videlicet cæteris* supernis spiritibus, vt inquit S. Laurent. Iustin. libro de casto connub. Verbis, & an mæ cap. 16. *Longè eminent in amore, & gratia perfectione*) Domino iuxta ipsummet folium adsistere obseruauit, vt duabus alis propriam obuelarent faciem. *Vidi* (inquit) *Dominum sedentem solium super excelsum, & eleuatum: Seraphim stabant super illud, sex alæ vni, & sex alæ alteri: duabus velabant faciem eius.* Vbi tam Hebræa, quàm L X X. & plures è Patribus legunt *velabant faciem suam.* Mirus quidem adstantium ministrorum, siue intimorum familiarium habitus faciem suam obtegentium! Quid? Adlegat vos, ô cęlestes mentes, Dominus in intimos amicos, & consiliarios, imò & solij participes vos facit, & cùm humanissimam ad vos faciem conuertit, propriam vos faciem trementiũ reorum more obuelatis? Quid aliud rogo ageretis, si illum videretis iratum, atque implacabilem? Ecce enim illi, qui in summa desperatione esse dicuntur, petras, & montes, vt ipsorum facies operiant, sic obnixè rogant: *Cadite super nos, & abscondite nos à facie sedentis super thronum, & ab ira Agni.* Apocal. c. 6. vers. 16. Quæ ergo ratio fuerit? ob quam tot diuinæ humanitati, benignitati, & liberalitati obiecti, & in intimani amicitiam vocati purissimam faciem obtegatis? Respondet Chrysost. hom. 3. de incomprehensibili Dei natura: *Quod indulgentiam, & condescensum eius non ferant.* Sapientissimè illi quidem, vt ostendant quod alicubi dixit Tertullian. *Bonorum equè ac malorum intolerabilem magnitudinem esse* eamque bonarum mentium naturam, imò & impositam ipsis legem, vt quò humaniùs, & affabiliùs, siue à Deo, siue à Principibus tractantur, eò submissiùs, & modestiùs cum illis agant, quasi eorum condescensum, & suauissimam affabilitatem non minus, quàm summam austeritatem, & iratum vultum vereantur, ac timeant.

Tertull.
C
S. Laurẽt.
Isai.6.1.
D
Apoc.6.16.
Chrysos.
Tertull.

3 At qui tandem ij adstantes ministri faciem suam obuelantes fuerint? Non alij quidem quàm Seraphim, supremi scilicet Spiritus, qui omnibus summæ perfectionis numeris absolutissimi, vel ipsomet nomine esse dicuntur: sic enim sanctus Laurentius Iustinianus *S. Laurẽt.*

libro de casto connubio Verbi, & animæ cap. 16. *Meritò Seraphim appellantur videlicet incendium, qui tanta inardescunt charitatis flamma, vt non amantes modò, sed ipse (si fas est) dici possint, amor*. Quæ ita diffundit ad id loci Pater Cornelius à Lapide.

Cornel.

Seraphim est vox Hebræa à radice Seraph, *id est*, accendit, vssit. *Inde Seraphim dicuntur quasi ardentes, & incendentes ob substantiam eorum, primò purissimam, & maculæ omnis expertem; secundò peruigilem; tertiò mirè excitatam; quartò agilissimam; quintò vi, & efficacia singulari præditam; sexto splendentem instar ignis; septimò, & maximè ob charitatis ardorem, quæ est summum bonum, & beatitudo*: vt videris cœlestes administros quò alijs perfectiores, & maioribus donis, ac dotibus instructos, quique Deo proximiores, lucis diuinæ illustrationē, & ardorem magis immediatè excipiunt, eò coram ipso modestiores, & humiliores esse, proprijs meritis nihil tribuentes, & gratiam, qua valent, quasi dissimulantes: eique, vt certius fidant, quodammodò diffidentes: dixit enim pulchrè Hilarius in Psalmo 14. *Diffidentia validissima fiduciæ custos est*. Dixeris quidem omninò ebibitum hunc cælestium spirituum sensum à sancto illo Henoch, quem eximium Dei amicum, & familiarem fuisse inquit Moyses his verbis: *Ambulauit cum Deo*, Genes. capit. 5. vers. 24.

Psalm.

Gen. 5. 24.

Lect. Heb.

Etenim hæc verba bifariam ex Hebræo legere possis, vno modo, *contendit cura, & studio Deum gratum habere sibi*, altero modò: *applicabat sese post Deum*: hoc est, minimè gratiæ, & familiaritati nitebatur, vt cultui, & reuerentiæ aliquo modò deesset, & passibus æquis cùm Domino incederet, imò verò tanto fauori quasi diffidebat, siue subtrahebat se eius magnitudinem non ferens. O pulchrum quidem præualenti modum! dum Regius familiaris hinc meritis, & obsequijs Principi sese proprius admouet, illinc cultu, & reuerentia pedem refert, & eius indulgentiæ & condescensui imparem se agnoscit, & profitetur. Nō ibat sanè ab ijs Senarius ille Theodorici Regis egregius Administer, & intimus familiaris, qui egregijs naturæ, & animi dotibus ornatus, & omnibus penè pro suo Principe officijs functus, summam semper coram Rege modestiam, & humilitatem coluit, ipsomet Principe attestante apud Cassiodor. l. 4. var. epist. 4. vbi cùm de eius virtutibus hæc primùm dixisset. *In ipso quippe adolescentiæ flore palatia nostra meritis maturus intrauit, & quod vbertas quoque fatigat ætates nullo deceptus nouitatis errore, ad imperantis conuersus arbitrium, effectum bonarum præstitit iussionum, nunc ad colloquia dignus, nunc ad exceptiones aptissimus, frequenter & in legationis honorem electus cuius multiplex meritum incertum apud nos reddebat officium. Non enim vnius loci vir debet dici, a quo multa videntur impleri*. Subijcit opportunè: *Sed hæc amplius commendabat humilitas, quæ tam clara, quam rara est. Nimium est enim sub amore Principis custodire modestiam, quia gaudia semper animos inquietant: modus enim raro lætis rebus imponitur, qui magis in tristibus inuenitur*. En sapientem Regis administrum tum sub amore Principis, tum etiam egregiarum virtutum splendore ornatum humilitatem, & modestiam custodientem: ac proinde peculiari tanto pe ipsimet Principi commendabilem, longeque gratiorem.

Cassiod.

4 Ille verò cœlesti passu hæc supernorum spirituum vestigia pressit, qui vt non natura, diuinis tamen moribus, & officio Angelus meritò dictus est, Matth. capit. 11. vers. 10. Etenim cùm ad Ioannem omnium Dominus venisset, hunc illius gloriæ, & laudibus cumulum collaturus, vt ab eo baptismum acciperet, ipse tanto muneri, tantæ indulgentiæ, ac dignationi sese omninò imparem agnoscens, tanto nisu, tantaque contentione eius dignitatis fastigium declinabat, & à se quam longissimè remouebat, vt humilitati penitus addictus, humilitatis fines egredi, & imperium sibi sumere videretur: sic enim Matthæus capit. 3. vers. 14. *Ioannes autem prohibebat eum dicens: Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me*. Obserua illud *prohibebat eum*, quod non tam petentis, aut monentis, quam obnitentis cum auctoritate, & imperio esse videtur. Tantæ videlicet sunt humilitatis vires, ac nerui: tantaque fortitudine honoris magnitudinem Ioannes recusauit. Sed eius mentem sic pulcherrimè expressit S. Gregor. Thaumaturgus peculiari oratione in sancta Theophania, seu de Dei apparitione. *Quid agis, ò Domine, cur rerum immutas ordinem? Quorsum cum seruis ea, quæ seruorum sunt, à seruo tuo quæris? Cur tam magna indulgentia, atque humilitate me famulum tuum grauas?* Egregiè indulgentiæ id pondus, atque grauamen tribuens, quod humeri ferre non valeant, & portare recusent. Vnde post nonnulla occasione illorum verborum, *Tu venis ad me?* sic rursum in eandem sententiam Ioannem loquentem facit Gregorius. *Tu qui tantus es ad talem? Rex ad præcursorem? Dominus ad seruum? Sed quamuis tu in humilibus humanitatis modis nasci nō erubueris, ego tamen naturæ terminos præterire non possum*. Aptet iam hæc sibi prudens Regis familiaris, qui se à suo Principe nimium honorari animaduertit. Credat nimium condescensum atque indulgentiam ingens esse pondus, cui suæ vires suppares esse non possint: credat naturæ terminos omninò præteriri cùm Dominus ad seruum, Rex ad ministrum venit: recuset onus, auersetur, & qua valeat contentione prohibeat.

Matt. 11. v. 10.

Matth. 3. 14.

Greg. Thaum.

5 Nec minus quidem ad Regij familiaris informationem, Petri summè a Christo Domino dilecti exemplum fuerit. Domino etenim ab eo aliquando in nauim suscepto, cum in ipsius gratiam sese ille plusculum insinuans felicem ab eo piscium capturam petijsset, atq; ea benignitate eius optatis Dominus annuisset, vt piscium multitudinem adeò copiosam concluserit, vt & retia rumperentur, & nauiculæ mergi inciperent: tantæ tunc humanitati, atque indulgentiæ Dominicæ sic ille *ad genua* Iesu procidens obuiam iuit: *Exi à me Domine quia homo peccator sum*. Lucæ 5. vers. 8. Addit Lucas: *Stupor circumdederat eum*; cui Dominus: *Noli timere*. Quem quidem ad locum meritò ambigunt PP. & Interpretes quorsum hic tantus Petri timor erat? cur etiam Dominum à se exire petat? Cur qui Principis fauorem ambierat, à fauore modò deterreatur? Respondet opportunè Maldonatus ibi. *Humilitatis fuit, quod se tanto hospite iudicaret indignum*. At, cur non anteà, cum primùm Dominus nauim conscenderat, sed postquam tanto honore, & beneficio affectus est, in eas voces erupit? Planè, quod egregiæ indolis homo tunc signatè submissiùs cum Domino egit, tunc humiliorem sese exhibuit, tunc de se modestiùs sensit cùm maiora ab ipso dona percepit, vt quo gratia, & fauor creuerant, eo decresceret præsumptio; & ingrueret reuerentia, & metus: hæc sic præstringente nobis Ambrosio libro 4. in Lucam: *Ecce alia sollicitudo Petri, cui sua iam præda suspecta est. Admirabatur dona diuina, & quò plus emeruerat, hoc præsumebat minus*. Egregiè, ac si dixerit: cùm diuinis donis se nimium cumulatum vidit, tunc magis indignum se agnouit, & peccatorem sese pleno ore professus est: tantùm non dicens: Minimè quidem, ò Domine, tantus fauor, & tam egregia beneficia, seruo nequam, & peccatori congruunt. Sed premè illud: *Ecce alia sollicitudo Petri, cui sua iam præda suspecta est*: vt dicere videatur: Domini fauorem, & indulgentem condescensum adipisci quidem Petrus optabat, sed ad eundem iam adeptum pauidus substitit, egregia animi demissione sese illi imparem deputans. O imitentur Petrum magni Principum amici! & cùm ad summum gratiæ fastigium euaserint, sit illis tantum *præda suspecta*, vt non perfunctoriè, sed sollicitè, & ex animo sese demittant.

Luc. 5. v. 8.

Mald.

Ambros. in Luc.

6 Perstitit quidem in hoc demissionis sensu velut immobiliter Petrus: cùm Domino lauare ei pedes volenti sic primùm obstitit, *Domine tu mihi lauas pedes?* Ioannis cap. 13. vers. 6. vbi scitè August. tract. 56. in Ioannem, *Quid est tu? quid est mihi? cogitanda sunt potius quam dicenda: ne fortè quod ex his verbis aliquatenus dignum concepit anima, non explicet lingua*. Sed enim cùm Dominus ab incepto non destiterit, sed seriò illum admonuerit, non leui ductum ratione quam ipse tunc non cognosceret, eius pedes se lauare velle, non potest non alicui mirum videri, denuo Petrum Magistro tanto impetu,

Ioan. 13. 6.

August.

impetu, tanta constantia restitisse: *non lauabis mihi* A *pedes in æternum*: tantùm non dicens, quamuis æternam hic essem vitam acturus, nunquam mihi lauabis pedes, nullo enim modo, nulla ratione adducar, vt id *Mald.* patiar. Occurrit tamen Maldonatus mentem Petri sic explicans: *Existimauerat Christum Dominum cùm dixit,* Quod ego facio, tu nescis modò, *nihil maius dicere voluisse, quam se non necessitatis, aut mysterij, sed exempli præbendi causa discipulorum lauare pedes, itaq; respondet, se id non ignorare, tamen nolle, vt in suis pedibus eiusmodi edat exemplum.* Sed plus adhuc de hac Petri mente ambigas: nam cùm ipse norit, velle Dominum eiusmodi exemplum in alicuius pedibus edere cur in suis ipse edi non pateretur? cum inde rei Domino gratissimæ occasionem præberet? Huic iam tandem du- *Ambros.* bio respondet pro Petro Ambrosius, nolle se tanta obsequij dignatione onerari, non secus ac qui importabile onus, & suis impar humeris recusaret: sic enim ille libro *de ijs qui initiantur*, cap. 6. *Ideò ministerium recu-* B *sauit, quod grauari humilitatem suam crederet, si sibi obsequium Domini patienter admitteret.* Ita Ambros. Obserua aduerbium *patienter*: vt ex illo Regius familiaris admoneatur, hac vna de causa eius impatientiam laudabilem fore, cùm pius modestia nimia Domini sui indulgentia, & condescensu grauatur.

7 Hinc notantissimè bonus Principes Iob capitulo *Iob. 29. 24.* 29. vers. 24. de seipso affabilem, & humanum se suis exhibente dicebat: *Si quando ridebam ad eos, non credebant, & lux vultus mei non cadebat in terram*: vbi pro *Symmac.* *ridebam* Symmachus legit *Arridebam illis*: Tigurina *Lect. Tig.* verò: *Iocarer apud eos*: & verò vt hæc ad Iobi grauitatem, & seueritatem, cui indulgentiæ blandimentum, & remissionis hilaritas congruere vix posset, benè referantur: non minus opportunè etiam de subditorum prudentia, & benè morata, & instituta familia acceperis, quasi sapientes subditi Regio risu minimè fiderent quominus ridentem vererentur, eandemque reuerentiam, & honorem erga illum cùm maximè affabilis, & humanus, ac cùm rigidus, ac seuerus esset exhiberent: Vnde Vatablus cùm pro illis verbis: *Lux vultus mei non cadebat in terram*, legerit *Lumen vultus mei non faciebant cadere.* sic id explicat: *ridentem etiam reuerebantur.* O verò prudentes Regis familiares, qui ridenti non corrident, & iocanti non colludunt, sed humiles, atque modesti, cum summè affabilem, & humanum experiuntur, plus reuerentur. Quò mirè facit quod ad præfatam Isaiæ visionem de Seraphinis faciem suam obuelantibus, quasi id præ sui diffidentia facerent, sic *Chrysost.* obseruauit Chrysost. hom. 1. de verbis Isaiæ: *Quid faciebant? quid dicebant? qua fiducia fruebantur? Fiducia quidem, inquit, nulla, verum timoris, ac stuporis erant plena ipsa etiam specie metum ineffabilem declarantia.* Pende illud? *fiducia quidem nulla*, qua, videlicet, sese tanquam intimi Dei familiares efferent, & altius attollerent. Vnde statim huc etiam refert, quod ipsosmet pedes coram Deo velarent, opportuna Regij familiaris imagine sic elucidans. *Assistit aliquis terreno Regi, omnibusq; modis molitur, vt quamplurimam erga illum reuerentiam exhibeat, quò per hoc maiorem illius erga se conciliet beneuolentiam. Cuius gratia non solum specie capitis verùm etiam ipsa voce, ipsa manuum compositione ipsa pedum coniunctione totiusq; corporis contractione talem reuerentiam conatur ostendere. Hoc & ab illis incorporeis virtutibus fit.* Hæc Chrysost.

8 Verum enimverò adeò multum non fuerit, ridenti Principi non corridere, vt potiùs si pleno pectore saperent, tunc signatissimè flerent. Vel audi quid de Iacob *Osee 12.3.* cum Angelo, qui Dei vices gerebat, luctante, & ad ipsum præualente dixerit Oseas cap. 12. 3. *Et in fortitudine sua directus est cum Angelo, & inualuit ad Angelum, & confortatus est: fleuit, & rogauit eum.* Sed prius quonam ille modo ad Angelum inualuerit? quid etiam fuerit inualere, siue præualere, obserua. Equidem dum PP. ambigunt, qua ratione mortalis homo Angelum longè fortiorem superare potuerit? duplex huic dubio expeditissima adhibetur solutio: altera, additum fuisse à Deo robur Iacob, supra quam facultas exigeret A humana, quò superior esset Angelo: altera Dominum suum concursum à quo omne robur, siue Angelicum, siue humanum subsistit, sic attemperasse, vt Angelus non totis, quas à natura habebat, viribus dimicauerit, atque ideò Iacob superior euaserit. Vbi facilè videns hanc victoriam, qua ille *ad Angelum inualuit*, siue *præualuit*, appositam imaginem esse Regij familiaris, qui apud Principem plurimum præualet; quippe ingens discrimen, quod inter Principem plurimum præualet; quippe ingens discrimen, quod inter Principem, & subditum intercedit. Regius amor, & fauor sic temperat, atque dispensat, dum fastigium suum aliquantulum inclinat, & Administri vires supra qua subditi conditio exigit, tantisper attullit, vt quædam inter vtrumq; æqualitas quodammodò intercedat, ac proinde in gratiæ certamine inferior siue subditus Principe superior euadere videatur. Nec aliud innuit præualens seu victor Iacob qui hunc in modum victoriam suam cecinit, atque ce- B lebrauit. *Vidi Dominum facie ad faciem, & salua facta est anima mea.* Gen. 32. 30. quippe *facie ad faciem videre*, & alloqui ad amicitiam, & gratiam refertur vt habes Exod. 33. 11. *Loquebatur Dominus ad Moysem facie ad faciem sicut solet loqui homo ad amicum suum.* *Gen. 32. 30.* Iam ad rem. Quid rogo post tantam victoriam excogitauit Iacob? quid ei in mentem venit? num cristas erexit, siue elatus est? Audi Vatem: *confortatus est, fleuit,* *Exod. 33. 11.* planctu videlicet, & lachrymis Regium fauorem prosecutus. Adeò non cornsit, adeò non elatus est: ac si ille cum Petro diceret: *Quia homo peccator sum*: & tanto fauore indignus, & de eo Ambrosius: *Ecce alta sollicitudo Iacob, cui sua iam præda suspecta est. Admirabatur dona diuina, & quò plus emeruerat, hoc præsumebat minus.* *Ambros.*

9 Sed enim rursum ad pulcherrimos illos cælestium spirituum oculos ob Dei condescensum, & dona obleuatos non possis non ambigere, qui illis à Dei do- C nis idem quod mortalium oculis a prauis insidiosis muneribus obueniat, nam Sapiente auctore, *Xenia, & dona excæcant oculos iudicium.* Ecclesiastici 20. 31. Et quidem maiorem id inde difficultatē habere videtur, quod ipsamet Dei dona, oculi, dicantur, & sint. Enimuerò *Eccl. 10. 31.* quod apud Zachariam cap. 3. 9. habetur, *& super lapidem vnum septem oculi sunt*, pars Interpretum de Angelis, quod nos sæpius in his adnotationibus probamus, *Zach. 3. 9* pars cum Ruperto de septem Dei donis accipiunt. Quod *Rupertus.* si petas, quæ oculorum, atque donorum analogia sit, vt hæc sub illis significentur? Respondet; proprium id donorum Dei esse, vt visum excitent, oculosque pro acceptorum beneficiorum dignitate plus plus aperiant, atque acuant. Vnde quidem non potest non mirum hic videri Seraphinorum oculos à Dei donis claudi, atque obcæcari, cum ab ipsis ad acutius cernendum fuissent excitandi. At enimverò si rem introspicis, dum oculos D à Dei donis simul clausos, & apertos, atque æquè acutos, & obuelatos vides, nihil dissonum, sed omnia conuenientia, & consonantia inuenies, nimirum vt illud diuina siue Regia etiam dona, atque inter inferiorum in superiorem, siue iudicem collata munera ingens intercedit discrimen, quod hæc oculos excæcant, *ne veritatem videant* (quod ad ea Ecclesiastici verba inquit *Glossa. Interlin.* Glossa interlineans) nec ad aliud valeant attendere, vt de Balaam oculis in munera sibi oblata defixis, quin Angelū euaginato illi gladio minitātem, quem tardum *Num. 22. 27.* animal tunc videbat, posset aspicere, Numer. 22. 27. alibi adnotauimus: illa verò è contra ad plus videndum acutius prouidendum, & omnia circumquaque prospicienda oculos, sensus, & mentem excitant, ita omninò oculos apertos, excitatos, & acutissimè cernentes habere, nihil aliud fuerit, quam ipsos demittere, obleuare, & claudere, ne donorum fulgore præstricti extollantur, & euanescant, ac proinde à Regia gratia cadant: nam *superbo oculo, & insatiabili corde cum hoc non edit* noster Dauid: & inter ea quæ Dominus maximè auersatur primum obtinent locum *oculi sublimes*: Prouerb. 6. 17. at- *Prou. 6. 17.* que ea ratione ab *extollentia oculorum* longè esse deprecabatur Ecclesiasticus cap. 23. Ergo ille videt, & acutius *Eccl. 23.* intuetur, qui obuelatos habet oculos ne videat: ille

contra

contra oculos non habet, & occæcatus est, qui nimium videre præsumit.

Ad ea verba,

Insatiabili corde.

Sapiens Principis familiaris, regiam gratiam sibi imminui, & à Principe moderari exposcat.

ADNOTATIO XIII.

1 PRodit quidem ex præfata Regij Administri humilitate alius ipsi non minus salutaris sensus, quo ipsa suopte ingenio it, vt nimirum regiam ipse gratiam atq; fauorem adeò non vrgere, nec plus plus promouere studeat, vt ipsam sibi potiùs imminui exoptet, & à Principe multis & perpetuis precibus indesinenter B exposcat, vt illam ipse moderetur, actemperet. Castigabat quidem ambitio si *superbum oculum, & insatiabile cor* Senec. lib. 3. de ira cap. 31. vbi cùm præmisisset: Seneca. *Nulli ad aliena respicienti sua placent. Inde dijs quoque irascimur, quòd aliquis nos antecedat, obliti quantum sequatur à tergo ingentis inuidia. Tanta tamen importunitas hominum est, vt quamuis multum acceperint, iniuria loco sit, plus accipere potuisse.* Subijcit: *lege potius gratias pro his, quæ accepisti. Reliqua expecta, & nondum plenum te esse gaude. Inter voluptates est, superesse quod speres. Omnes vicisti? Primum te esse in animo amici tui lętare. Multi te vincunt? Considera, quantò antecedas plures, quàm sequaris.* Sed castigauit quidem leniter, & modicè, dum & insatiabilem ambitionem, importunitatem tantùm appellauit, non verò, quod reapse est, insaniam in casum, ac mortem iter præcipitantem, & ambitiosum, siue plenum, siue nondum plenum semper gaudere voluit, quòd plenus, in amici animo pri- C mus esset, nondum plenus, ei aliquid superesset, quod subinde speraret, cùm multò melius ei consuluisset, spes & desideria non claudere solùm, sed minuere etiam, & tristem potiùs, atque solicitum quàm lætum esse quod in animo amici primus & solus esset. Quid enim sapientius? quid Regio familiari opportunius, vtiliusque fuerit? quàm ad instar Henoch, cuius adnotat. præcedent. num. 3. meminimus applicare sese post Principem, vt videlicet dum is fauorem & gratiam erga suum Administrum plus intendit, atque extendit, ipse pedem referens obnixè ab eo efflagitet, vt aliquem tandem gratiæ modum imponat. Nec aliud siue Petri voces, siue Iacobi lachrymæ, siue tandem Seraphinorum velati oculi tinnire dixeris. Certè, dum Petrum clamantem audis: *Exi à me Domine, quia homo peccator sum.* Lucæ 5. 8. minimè dubitas ipsum Domini fa- Luc. 5. 8. uori aliquem modum imponere voluisse: quid enim aliud fuerit à Domino vt à se diuerteret, & aliò abiret, petere? At, inquis. Quæ hæc Petri mens fuerit, qui Dominum domo sua excludere voluit? Præsertim cùm ipsi ab illius latere nunquam discedere, sed illi firmiter hærere propositum esset. Etenim Domino ad omnes omnes discipulos aliquando dicente: *Numquid & vos vultis abire?* ipse quid cæteri responderent, minimè expectans, statim inquit. *Domine ad quem ibimus?* Ioan. Ioan. 6. 6. 6. 6. Respondet verò Ambrosius lib. 3. de Virginibus Ambros. non equidem eas à Petro voces subitam aliquam animi perturbationem, sed veram prudentiam, quàm sibi vndequaque consuleret, ne in lubrico tanti fauoris laberetur, extorsisse. Audi illum. *Vir* (inquit) *sapiens, & grauis, in quo esset Ecclesia firmamentum, & magisterium disciplinę, nihil vtilius esse prospexit, quàm ne secundantis operis extolleretur euentu, & ideo*: Exi (*inquit*) à me Domine, *non rogat, vt deseratur, sed ne infletur.* Vides eum penes quem disciplinæ magisterium est, nihil sibi vtilius iudicantem, quàm regium sibi fauorem moderari, ne elatus excideret? Hoc ergo magistrorum, hoc prudentum Aulicorum ingenium est, Regi suo cùm gratiæ, atque fauoris habenas laxat, cùm nimis familiariter atque indulgenter cum ipsis agit, Actum munera, & opes in ipsos effundit, modestè & reuerenter ei suggerere, vt sese moderetur, atque impetum fauoris cohibeat. Contrà verò iuniores Aulici, rerumque, & discriminum inexperti, in nocitura ruentes, regiam gratiam plus plus promouere, suumque fastigium extollere altiùs, ardenter, appetunt, atque procurant.

2 Sed & hanc cælestium Spirituum mentem esse, velamen illud quod suis imponunt oculis, manifestè euincit. Nimirum dum indulgentissimus Dominus incircumscriptum maiestatis suæ lumen ipsis videndum, atque fruendum proponit, ipsique facies suas tunc alis obuelare student, tantùm non clamant, se tam effusæ benignitatis capaces non esse, ac proinde aliquem illi modum ponere, tantamque sibi oblatam claritatem circumscribere velle: pulchrè id hunc in modum obseruante Chrysostomo præfata hom. 1. *de verbis Isaia.* Chrysost. Vbi cum dixisset: *Fiducia quidem nulla, verùm timoris, ac stuporis erant plena, ipsa enim specie metum ineffabilem declarantia:* subdit: *Duabus enim alis velabant faciem simul excludentia radium è throno prodeuntem, eo quod ferre non possent immensam illius gloriam.* Pende illud *excludentia radium*, vt, ad instar Petri Dominum à se exire & diuertere optantis, beatę illę mentes Deum etiam à se quodammodo excludere, hoc est diuini fauoris claritatem non nisi obiectis alis, siue adhibita moderatione suscipere velle videatur. Cui sanè sensui bellè congruit illud Senecæ adhortantis Aulicos vt mansuetudine, humana lege, & benigna manu multa ad sequentes casus præparent: *Nihil tamen æquè hos ab his animi fluctibus vindicauerit, quàm semper aliquem incrementis terminum figere, nec fortunæ arbitrium desinendi dare, sed seipsos multo quidem citra extrema hortentur consistere*: ita ille lib. de tranquil. animi cap. 10. Seneca. Sed & ijs etiam Seraphinorum oculis modestè obuelatis alia in hanc rem epitasis inest: enim verò cùm de regia gratia à Regis familiari non leui studio occultanda in sequentibus adnotationibus egero: singularem omnium cælestium spirituum modestiam pensiculatius pendant, qui dum à Domino cum proprijs oculis componunt, siue potiùs suimet oculi nuncupantur, Zachar. 3. 9. & Apocal. 5. 6. ipsi tam gloriosum nomen, & Zac. 3. 9. munus minime sibi vsurpant, contenti iactare se Dei Apoc. 5. 6. pedes esse, qui eius mandata deferant, & commissa sibi de hominum salute ministeria obeant: modò verò prudentissimis his Dei familiaribus diuinum radium è throno prodeuntem excludentibus id singillatim aptare placet, vt cùm illos Dominus vt oculos suos tractat, in quos diuinum lumen ad aliorum illuminationem, & Ecclesię prouidentiam, atque gubernationem transfundit, vt per illos omnia videat, omnibus prouideat, quod Regij Administri proprium esse alibi vidimus, ipsi oculos abscondunt, & pennas humiliter extendunt, vt oblatum sibi lumen excludant, quasi tantùm commissæ sibi ad alios illuminandos lucis munus suscipere renuentes: pulchrum regijs familiaribus, & administris exemplum dantes, ne totam Solis lanceam, D Regij videlicet fauoris claritatem, & munera obuijs oculis, manibusq; excipiant, sed potiùs submissè Principem admoneant, vt illam tantisper cohibeat, & in alios etiam distribuat.

3 Sed liceat, oro, Angelicis hisce & immortalibus pennis, cereas alas & Solis ardore diffluentes opponere: siue duo tibi ex fabulis Aulicos; alterum prudentem, & moderatum; alterum insanum, & cæco ardore in mortem, & præcipitium ruentem, imò volantem, proponere. Nec dubium quin iam teneas de Dædalo, & Icaro in fabulis decantatis sermonem esse. Ergo vterque tum sæuienti Minois Regis indignationi obnoxij, tum terra, marique cincti, cereas sibi alas quibus extremum discrimen effugerent assuere coacti sunt. Sed vide, vt iuuenis primùm, deinde vt senex volauerint: sanè audax ille & temerarius vehementiùs volare, & sese totum solaribus radijs exponere, non secus ac si aquilinis alis inniteretur minimè dubitabat: quid inde? pennis quidem paulatim diffluentibus, & tandem relabentibus præceps in mare actus est: con-

tra

tra verò cautus, & cordatus senex, sic suum frænabat volatum, vt remigare potiùs fluctibus, quam volare eum diceres: nec ea moderatione contentus pennas aquis iterum, atque iterum admouebat, vt aduersus Solis ardorem humefactæ subsisterent. Vnde planè per Solem, per fluctus volans incolumis euasit, & ad rei memoriam templum Cumis gratis construxit. Quid hæc sibi velint, primùm ex Ambrosio: deinde ex Luciano iam disce. Sic namque de Icaro Ambrosius lib. 3. de Virginibus: *Procul à militia honoribus, procul ab æstibus mundi, ne, quod fabula ferunt, æstu Solis cera resoluta Icareos volatus penna relabente destitui. Nam licet grauitas dictorum absit, poetico tamen sale declarare voluerunt prudentium maturitati tutos esse volatus per cælum: iuuenilem verò leuitatem obnoxiam cupiditatibus mundi, refluentibus pennis, & per obliuia veritatis meritorum compage resoluta, maiore pernicie in terram relabi.* Pulchrè *prudentium maturitati tutos esse volatus per cælum*. Quare? quia videlicet Solis calori, siue alarum, fauoris scilicet, & gratiæ viribus, non se totos committunt, sed vtrumque temperare, & gratiæ modum imponere didicerunt. Audi Lucianum *in imaginibus* ita id dissuadentem. *Summis alis* (Dędalus) *regni remigauit fluctibus, easque subinde inspersit aqua, ne ardentes diffluerent; sic enim ii quibus morum est moderatio, amant eatenus supra fluctus ferri, vt liceat semper pennas humefacere, ne Soli eas dissoluendas tradant, tunc demum securè, & modestè volant.* Pulchrè volatus securitatem ad morum moderationem referens.

4 Illud verò hic minimè prætereundum, quod obiter adnotauit Ambrosius, adeò non esse germanam animi magnitudinem sese totos pennis in altum tendentibus committere, vt iuuenilis potiùs leuitas, siue

Seneca. puerilitas id fuerit, sic opportunè Seneca epist. 39. *Magni animi est, magna contemnere, ac mediocria malle, quam nimia. Illa enim vitalia sunt, at hæc eo ipso quòd superfluunt, nocent. Sic segetem nimia sternit vbertas, sic rami onere franguntur, sic ad maturitatem non peruenit nimia fœcunditas.* Vel vide superbissimum Luciferum magnis non contentum, maxima & suprema appetentem, imò Deo iratum quòd vel ipse eum antecederet: *In cœlum* (inquit) *ascendam, super astra Dei*

Isai. 14. 14 *exaltabo solium meum, similis ero Altissimo.* Isai. 14. v. 14. Quid? magnanimùmne, & excelsum hunc existimas, quòd vel magnis exciderit ausis? Minimè quidem, sed cum insigni prauitate singularem animi paruitatem coniunctam habuisse dicito: sapienter id adnotante S. Cyrillo Alexand. lib. 1. de Adoratione, & cultu in spiritu, & veritate, ad hunc modum. *Adeò enim pueriliter se gessit, vt Deus esse vellet, & quæ supra naturam suam erant, demens animo fingeret*: bene id, *quæ supra naturam suam erant*. Nam pueris hic mos est sese homines effingere, & quæ ipsorum conditionem excedunt, animo voluere, & appetere: *Magni ergo animi fuerit, magna contemnere, & mediocria malle, quàm nimia.*

5 Iam his Iacobi iudicium omninò adstipulatur, quippe ipse qui strenuè cum Angelo colluctatus, toto animi imperii victoriam de illo referre contendit, cùm se in illo regiæ gratiæ fastigio collocatum vidit, *fleuit*, quidem & *orauit*, sic sibi à culmine metuens, vt nouo

Osea. certaminè inito contenderet, ab ipso tanquam à prærupto descendere. Certè dum Angelo petenti vt luctam iam dirimeret, strictosque nexus solueret animosè respondit: *Non dimittam te nisi prius benedixeris mihi*. Genes. 32. 26 eò visus est respicere, vt victoriæ

Gē. 32. 26. gloriam moderaretur, & qui tumiùm ad Angelum præualuerat, sese deuicto Angelo tanquam inferior submitteret, & ad genua procumberet. Quid enim fuerit benedictionem ab eo enixè petere, nisi deposito fastu, tanquam minorem eise subijcere, & paruitatem suam fateri? nimirum Paulo auctore ad Hebr. 7. vers. 7. *Quod minus est, à meliore benedicitur*: siue vt habet Lect. Syriac. *Qui minor est, benedicitur ab eo qui præstantior est ipso*. En ergo sapiens, & opportunum Aulici, apud Principem gratia præualentis ingenium, quod tantum in sublimitate castigat, & immoderatam regiæ

A gratiæ, & liberalitatis redundantiam moderatur. Quò mirè faciunt ex Senecæ lib. de tranquill. animi c. 8. & Seneca.
9. opportunæ admonitiones, quibus pompam, spes, & animum in futura semper eminentem frænare præscribit, siue vt fortunæ tela in vanum cadant, siue vt ea ab illius manibus extorqueamus, sic enim primùm: *Habiliora sunt corpora in bella, quæ in arma sua contrahi possunt, quàm quæ superfunduntur, & vndique magnitudo sua vulneribus obiecit.* Deinde postmodum: *Assuescamus à nobis remouere pompam, & vsu rerum ornamenta metiri: discamus spes effrænatas, & animum in futura eminentem velut sub vinculis habere.* Et statim opportunissimè: *Non potest tanta varietas, & iniquitas casuum ita depelli, vt non multum procellarum irruat, magna armamenta pandentibus, cogenda in arctum res sunt, vt tela in vanum cadant.* Pende quæso appositam à nauibus petitam imaginem, in quibus ingentia, & enormia gubernacula faciliùs mergunt, quàm regunt,
B atque ad hunc modum immensum Principum fauorem, immodicam pompam, ingentes opes esse cogita: cogenda ergo in arctum hæc sunt, vt tela in vanum cadant. Minuenda quidem, vel ad speciem. Regis gratia, vt minuatur inuidia: sic ipse alibi, cùm dixisset. *Multa possum tibi ostendere: quæ adquisita, acceptaque libertatem nobis extorserunt: nostri essemus, si ista nostra non essent. Hæc ergo tecum ipse versa, non solum cùm de incremento agitur, sed etiam vbi de iactura.* Subijcit in hanc rem. *Gratiam minorem habebis, nempe & inuidiam.* Sic ille Epist. 42.

6 Iam ipsis Principibus quàm sit grata hæc suorum familiarium moderatio, sese ad instar Henoch post eum applicantium, siue velut Seraphim excludentium gloriæ radium facilè à contrario videris, si huc cum Oleastro inflexeris Moysis ad Deum verba, Exod. 33. Exod. 33. 13.
13. Etenim cùm Moyses gratia apud Deum plurimùm valeret, ita enim ibi vers. 11. *Loquebatur autem Domi-*
C *nus ad Moysem facie ad faciem, sicut solet loqui homo ad amicum suum.* Ipse gratiam & fauorem plùs vrgens, & velut suas spes anteire parans, sic Domino dixisse fertur: *Si inueni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi faciem tuam*: siue vt habent LXX. *Ostende temetipsum* LXX.
mihi manifestè: vel apud Chaldæum Paraphrastem: Chaldæus.
Ostende mihi viam bonitatis tuæ: quibus tantùm non dixit, cumulatiùs in me gratiam tuam repone, vt omnia apud te valeam, quin mihi aliquid tui abscondas, aut deneges, sed omnia mihi ad manum sint: ita ibi Oleaster: *Volunt qui Principi grati sunt, statim sibi gratiam solui, quasi pro nihilo reputantes solam gratiam.* Sed quid ad hæc Dominus: *Videbis posteriora mea, faciem autem meam videre non poteris.* Ad quæ verba idem Oleaster: *Qua in re docet Principes, non omnia concede-* Oleaster.
re, quæ ab eis dilecti postulant, vt eorum audaciam reprimant. Sed opportunius Chrysologus serm. 131. *Dei* Chrysol.
D *faciem quærit, sed non inuenit: petit, sed non excipit, & vt posteriora tantùm Dei videat, admonetur, quatenus homo Deum quærat sequi, non præcedere.* Pulchrè, *sequi, non præcedere*: vt videlicet applicet sese post Deum, eius fauorem reuerentiùs excipiens, adeoque nolit in ipsammet faciem audaciùs irrumpere, vt quemadmodum Seraphim, proprijs alis gloriæ radium excludat; pergit Chrysologus: *neque ante Deum quæ sunt quærere præsumat, sed quæ per Deum sint omnia adorator agnoscat.* Vt regium Administrum monuerit, Principem suum summoperè potiùs reuereri, & ab eo semper cum metu, & timore dependere, quam omnia omninò apud eū posse. Cui cogitationi inhærens obserua illa Domini verba Exod. 33. vers. 20. *Ostendam tibi omne* Exod. 33.
bonum: necnon hæc: *Non poteris videre faciem meam*: 20.
& ad vtraque ambige, cur qui promisit se omne ei bonum ostensurum, faciem suam nolit ostendere. Quid? facies eius non bona, aut non bonum est? aut ipsum tanti promissi pœnituit, illudque contraxit? Sed respondet Dominus: *Non enim videbit me homo, & viuet*: ac si dixerit: vide quanto opportuniùs, quanto salutatiùs Seraphim facies suas velent, vt totum faciei meæ splendorem excludant, cùm faciem meam hic videre velle nihilo melius sit, quàm ad mortem ire. Apta id

regio

Regio familiari ex præfatis Senecę verbis: *Magni animi est magna contemnere, & mediocria malle, quàm nimia: illa enim vtalia sunt, at hæc eo ipso quod superfluunt: nocent.*

7 Enimverò quod Gentilis Seneca his verbis præscripsit, factis etiam exhibuisse nouimus. Sanè cum ipse plurimum gratia apud Neronem valeret, nosseque alios Principis familiares varijs criminationibus eum adoriri, tanquam ingentes, & priuatim supra modum euectas opes adhuc augeret, quòdque studia ciuium in se verteret, hortorumque amœnitate, & villarum magnificentia quasi Principem supergrederetur: prudentissima ille, & modestissima oratione Principem orat, vt fortunæ suæ modum ponat, nouam, & maiorem inde felicitatem daturus. Do eam totam Lectori ex Cornel.

Cor. Tac.

Tac. lib. 14. Annalium quod omninò ex re, & vsu Administri Regij sit: quodque aliorum Aulicorum similia exempla imbibita habeat. Ergo sic ille: *Quartus decimus annus est, Cæsar, ex quo spei tuæ admotus sum, octauus, & Imperium obtines. Medio temporis tantum honorum, atque opum in me cumulasti, vt nihil felicitati meæ desit, nisi moderatio eius. Vtar magnis exemplis, nec meæ fortunæ, sed tuæ. Atauus tuus Augustus M. Agrippę Mitilense secretum: C. Mæcenati vrbe in ipsa velut peregrinum otium permisit quorum alter bellorum socius alter Romæ pluribus laboribus iactatus, ampla quidem, sed pro ingentibus meritis præmia acceperant. Ego quid aliud munificentiæ adhibere potui, quam studia, vt sic dixerim, in vmbra educata, & quibus claritudo venit, quod iuuentę tuę rudimentis affuisse videor, grande huius rei pretium. At tu gratiam immensam, innumeram pecuniam dedisti adeò vt plerumque intra me ipsum voluam: Egone equestri, & prouinciali loco ortus, proceribus ciuitatis annumeror? Inter nobiles, & longa decora præferentes nouitas mea innituit? Vbi est animus ille modicis contentus? Tales hortos instruit, & per hæc suburbana incedit, & tantis agrorum spatijs, tam lato fenore exuberat? Vna defensio occurrit, quod muneribus tuis obniti non debui. Sed vterque mensuram impleuimus, et tu quantum Princeps tribuere amico posset, & ego quantum amicus à principe accipere. Cætera inuidiam augent, quę quidem vt omnia mortalia infra tuam magnitudinem iacent, sed mihi incumbunt. Mihi subueniendum est, quomodo in militia, aut via fessus adminiculum orarem: ita in hoc itinere vitæ senex, & leuissimis quoque curis impar, cum opes meas vltra sustinere non possim, præsidium peto. Iube eas per procuratores tuos administrari, & in tuam fortunam recipi. Nec me in paupertatem ipse detrudam, sed traditis quorum fulgore præstringor, quod temporis hortorum, aut villarum curæ supponitur in animum* (siue vt alij malunt legere *ad animi cultum*) *reuocabo. Superest tibi robur, & tot per annos nixum fastigij regimen, possumus seniores amici quietè respondere. Hoc quoque in tuam gloriam cedet, eos vexisse, qui & modica tolerarent.* Hactenus Seneca, quibus vt nihil disertius, nihil vtilius, nihil fortius, & ad Aulicorum institutionem aptius dici potuit ita ijs, si verè sapiunt, semper meditanda, edifcenda memoriæ mandanda, & suo Principi aliquando suggerenda sunt. Sed maturè quidem, vereor enim Senecam serio ea meditatum, & locutum fuisse, cum videlicet, *mors Burrhi Afranij* egregij viri, qui in eadē Regię gratię fortuna concors cùm Senec. erat, *eius potentiam iam infregerat* (sic adnotante inibi Tacito) *quia nec bonis artibus idem virium erat, altero velut duce amoto, & Nero ad deteriores inclinabat.* At enimverò multo serius, naufragio videlicet iam infelicissimè facto, huc euasit noster Aluarus Luna: ille quippe, qui in maximis turbinibus ac fluctibus Regiæ gratiæ nauim gubernans, ex ipsomet Principis ore tantum non accepit.

Horatius.

O nauis, referent in mare te noui
Fluctus, O quid agis fortiter occupa
Portum,

Ferentem fortunam domare non assuetus, ipsam etiam postquam nimium indulsit, fatigatam, & in cursu (de more) deficientem, omnibus adhibitis stimulis sic senex, & deflorens vrgebat, ac si tunc primum in Regiæ gratiæ palæstra cursum conficere inciperet. Quid! Nonnè *præstantior securitas, quam periculosa contentio?* vt inquit Isidor. Pelusiot. lib. 3. epist. 66. Nonnè oraculum fuerit quod Magnus Leo sermon. 2. de ieiunio Pentecostes dixit? *Melior est gradus lentior per iter rectum quam velocitas festina per deuium.* Ergo ille non prius de termino incrementis suis figendo cogitare cœpit, quam cùm Regem ipsi infensissimum, omnes Regni proceres hostili impetu in eum irruentes: se verò in carcerem contrusum, morti, ac carnifici vicinum conspexit: tum enim seria veritatis cognitione quasi ex profundissimis tenebris emergens hęc ad Regem inter alia scripsisse fertur apud Ioann. Marianam lib. 22. de Rebus Hispaniæ c. 12. *Quintus & quadragesimus annus, Rex est, ex quo in tuis obsequijs sum. De præmijs non queror maiora meritis, maiora expectatione fuerunt: non negabo Vnum felicitati meæ defuit, tanta fortunæ tempestiua moderatio. Dum otio, quod magnorum virorum exemplo petendum fuit, negotium præfero à me debitum, tibi, vt putabam necessarium, in hanc calamitatem incidi.* Vides Icarum cereis pennis, quas toti Soli exposuerat, dissolutis, in mare præcipitatum.

Isid. Pelus.
Leo Mag.
Mariana.

Sed cum dixit Aluarus: *Vnum felicitati meæ defuit: tanta fortunæ tempestiua moderatio,* nonnè etiam opportunè monuit: nihilo melius tutiùs Regiam gratiam nimium vrgere, illamque plus plus promouendam curare, quam per proprios pedes ad mortem ire, siue vt omninò dixerim, excelsiorem construere turrim, vnde altior casus esset: vti de Sejano nullum felicitati, Regiæque gratiæ modum ponenti, & ad summos honores, & potentiæ fastigium properanti, vt ex eminentiori loco grauiorem, & celeriorem casum sibi pararet, proniusq; vrgeret in occasum scitè dixit Iuuenalis.

Iuuen. Satyr. 10.

——— *Qui nimios optabat honores,*
Et nimias poscebat opes numerosa parabat
Excelsæ turris tabulata, vnde altior esset
Casus, & impulsę præceps immane ruinæ.

Nam prętetquam quod florenti fortunæ, ac secundę auræ à tergo plerumque instet horrida tempestas, & subita ac luctuosa conuersio, quidquid nimium est, & solitum excedit ordinem, præsertim in Regum gratia, feliei exitu non gaudere nouimus. *Sic segetem* (dicebat Seneca) *nimia sternit vbertas: sic rami onere franguntur, sic ad maturitatem non peruenit nimia fecunditas.* Ad quem modum Lucanus.

Seneca.
Lucanus.

In se magna ruunt lætis hunc Numina rebus
Crescendi posuere modum.

Innoc. PP.

Quæ verba nostro instituto aptauit Innocentius Pontifex libro 2. *de contemptu mundi* c. 26 dum de Aulico ad summum potestatis euecto post alia a nobis alibi adducta ait: *Non dimidiat dies suos, sed miserabilem vitam miserabiliori fine concludit. Verum est illud poeticum.* In se magna ruunt, summisque negatum est stare diu. Tolluntur in altum, vt lapsu grauiore ruant. *Verius autem illud Propheticum.* Vidi impium superexaltatum, & eleuatum sicut cedros Libani, & transiui, & ecce non erat. Sic Pontifex. Pro quo omninò fideiubet Tac. lib. 3. Annal Brutidium à lentiori gradu deflectentem, & ad summa festina velocitate aduolantem, ac proindè in exitium proruentem, ita describens: *Brutidium artibus honestis copiosum, & si rectum iter pergeret, ad clarissima quæque iturum festinatio exstimulabat, dum æquales, dein superiores postremò suasmet ipse spes anteire parat, quod multos etiam bonos pessum dedit, qui spretis quæ tarda cum securitate, ad præmatura vel cum exitio properant.* Audis Leonis oraculum? *Melior est gradus lentior per iter rectum, quam velocitas festina per deuium,*

Cor. Tac.

(∵)

Ad

Ad eadem verba,

Superbo oculo.

Bonus Principis Administer, vt totum se in eius obsequium impenderit, sua tamen in illum merita nequaquam iactet, imò aut abscondat, aut leuia & parui momenti esse dicat.

ADNOTATIO XIV.

1 VT præcedentibus proximum, & affine, ita salutare quidem & opportunum monitum, iam dudum tam politicis Scriptoribus, quàm gnauis, & industrijs Aulicis obseruatum: quasi magnæ artis, maximæq; sapientiæ fuerit, vt in Principe sibi demerendo omnem ab eius Administro curam, & industriam adhiberi: ita quæcumque illi ipse exhibuerit obsequia, pertinaci silentio premere, quin eorum coram Principe, *B* siue iactando, siue commemorando, vnquam meminerit: imò verò cùm ea se obtulerit occasio, vt aut alij ea expenderint, & celebrauerint, aut etiam ipsemet Princeps gratum se illi atque benignum præbens laudibus extulerit, ipse omni ratione, & modo extenuet, *Seneca.* atque deprimat. Nimirum cùm illa Senecæ in dandis beneficijs regula firma semper fuerit: *Nihil æquè in beneficio dando vitandum est, quàm superbia. Quid opus arrogantia vultus? quid tumore verborum? ipsa res te extollit: detrahenda est manus iactatio; res loquentur nobis tacentibus* (sic ille lib. 2. de Beneficijs cap. 11.) signatissime quidem in obsequijs & officijs erga Principem locum habet: etenim cùm officia commemorare non *Demosth.* longè ab exprobratione eat, Demosthene auctore orat. *de corona* affirmante: *Commemorare & dicere quæ ipse benefeceris parum abest ab exprobrando*: exprobratio verò, vel ipsismet vilissimis seruis intoleranda sit, vt sci- *C* tè sub Sosiæ persona monet Comicus in Andria dum hero iactanti,

Terẽtius. *Quod habui summum pretium persolui tibi:*

Sic occurrit:

Sed mihi hoc molestũ est: nam istæc cõmemoratio
Quasi exprobatio est immemoris beneficij.

Quàm graue atque molestum Principibus, qui nullius indigere, nemini debere volunt, id fore existimas? Au- *Prou. 25.6* di vnum ex illis sapientissimum Salomonem Prouerb. 25.6. suum familiarem sic monentem: *Ne gloriosus ap-* *Pagnin.* *pareas coram Rege.* Siue vt est in Hebræo apud Pagni- *LXX.* num: *Ne magnifices te coram Rege*: aut vt LXX. reponunt: *Ne gloriosè te ostentes coram Rege.* Quæ omninò cœperis de gloriosa, & magnifica meritorum iactatione, quæ vt Regibus exprobratio esse videtur, ita ob illam suis familiaribus non minus infensi redduntur, quàm si ad mortem peccauerint. Vnde Chaldæus Paraphrastes ad hæc verba signatè addit: *Ne deijciaris co-* *D* *ram Dominatore*, vt dixerit, ne à regia gratia infeliciter excidas.

2 Certè hac inani meritorum in Principem iactatione plures è regijs familiaribus naufragium in regia gratia fecisse, nemo est qui nesciat. Nam præter C. Silium qui Tiberianæ crudelitatis hostia fuit, de quo *Cor. Tac.* Cornel. Tacit lib. 4. Annal. *Credebant plerique auctam offensionem ipsius intemperantia immodicè iactantis suum militem in obsequio durauisse, cùm alij ad seditiones prolaberentur, neque mansurum Tiberio imperium, si ijs quoque legionibus cupido nouandi fuisset. Destrui per hæc fortunam suam Cæsar, imparemque tanto merito rebatur.* Nonne Rædamites acerba blandi Principis Augusti verba meruit, quia sublimia verba protulit? nonne & Antonius Primus apud bonum Imperatorem Vespasianum grauiter offendit, quòd vt haud dubiè in eius gratiam bellum confecisset, & pacatum reddidisset imperium, nimius tamen esset commemorandis quæ meruisset. Sic namque primùm de ipso idem Scriptor lib. 3. historiar *Nec sermonibus temperabat, immo-* *Idem.* *dicus lingua, & obsequij insolens. Litteras ad Vespasianum composuit iactantius, quàm ad Principem, se Pannonicas legiones in arma egisse, suis stimulis excitos* *A* *Mœsiæ duces, sua constantia perruptas Alpes, acceptam Italiam, intercepta Germanorum, Rhætorumque auxilia.* Et iterum de ipsomet lib. 4. historiar. *Neque ipse deerat, arrogantia vocare offensas, nimius commemorandis quæ meruisset. Alios vt imbelles, Cæcinam vt captiuum ac deditium increpat.* Quis inde fructus? *Vnde paulatim leuior, vilior que haberi, manente tamen in speciem amicitia.* Immodica videlicet suorum meritorum iactatione, egregia in Principem officia destruente, vt qui ob facta præclarus, & in summo honore habebatur, iactatione, & exprobratione leuis, & nullius frugi, imò & vilis Principi fieret. Nonne Sylas magister militiæ regiæ qui sese totum in Agrippę Regis obsequium impenderat, eique victorias, triumphos, & regnum fuerat adeptus, ipse itidem hac ratione grauis; molestus, & inuisus extitit? rem sic referente Iosepho *Iosephus.* lib. 19. Antiquitat. cap. 7. *In familiaribus colloquijs molestus erat, interdum extollens se immodicè, & sæpè prioris fortunæ aduersitates in memoriam reuocans, vt ostentaret, quàm studiosus sui cultor fuerit, nunquam non labores in eius gratiam exhaustos memorans, quæ cum sine modo repeteret opprobrare videbatur, ita vt Rex tandem offenderetur, qui frequenter ea, quæ præstat, improperat.* Sed quid tandem ob obiecta merita a Rege Sylas pręmij loco accepit? Pergit Iosephus: *Quid plura? dum frequenter Sylas Regis prouocat iram, & ille plus indignationi, quam rationi tribueret, non eum remouit a præfectura solummodò, sed etiam tradendum vinculis in patriam destinauit.* Audis historiam velut à præfatis Salomonis verbis: *Ne te magnifices coram Rege, ne deijciaris.*

3 Ergo cum Principe siue tanquam homo cum Deo, siue tanquam Deus cum homine omninò agendum est. Enim verò hominis ad Deum ratio, siue agendi modus, is prorsus esse debet, quem Noster Va- *C* tes sic sibimet præscribebat Psalm. 15. 2. *Ego dixi Deus* *Psal. 15. 2.* *meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges*: pro qua *Hieron.* causali S. Hieronymus, & alij reposuerunt. *Quoniam mihi benè non est sine te*: vt duo dixerit, quibus Deitatis ratio nostro concipiendi modo subsistere videatur: alterum, minimè Deum bonorum Dauidis indigere, quod vel Ethnicus ille nouit qui de diuina natura dixit,

Viribus ipsa suis pollens, nihil indiga nostri.

Alterum, Dauidem omninò indigum esse bonorum Dei, vt dixerit: Ideò Deum meum te esse noui, quoniam & bonorum meorum minimè indiges, & ego tuorum omninò egeo: siue quia tibi benè est sine me, & mihi benè non est sine te: quæ optimè quidem ex- pressit ibi Lorinus hunc in modum: *Ego quidem nihil* *Lorinus.* *habeo, quo egere possis, ipse tibi ipsi sufficiens, nihil ex meis in te rebus, operibusue commodi redundat, contra verò tu bonorum origo omnium, nec est quidpiam in me, quod non pendeat à te: imò quantus quantus sum, tuo munere* *D* *sum, tua semper egens ope, & si faciem auertis, mox in puluerem, ac nihilum redigendus.* Ad quem sanè modum cum suo Principe quispiam eius familiaris se gerere debet, ipsi nunquam non manifestum faciens se quidem quantus quantus sit, ab eo pendere, & si faciem ipse auertat, mox in puluerem, ac nihilum redigendum fore; contra verò ipsum Principem minimè bonorum, ac officiorum suorum indigere, qui ipse sibi sufficiat. Inde vero is modus agendi cum Principe opportunissimus regio Administro, siue ad suam securitatem, siue ad cultum Regi debitum deferendum fuerit, quòd regię maiestatis fastigium vincè asserat, & intemeratum seruet. Nimirum, vt qui à Deo duo illa tolleret, ob quæ Dauid Deum suum esse dicebat, atque eum nostri indigum, nos verò ipso minimè egentes faceret, eodem planè errore ductus, Deitatem ipsam ab eo auferre videretur: ita etiam qui Principi sic sua in ipsum merita exprobraret, quasi ijs ipse indigeret, & ab illis penderet, non dubium quin regiam illi dignitatem, & auctoritatem tollere videretur, vti Tacitus Ti- *Tacit.* berium sensisse aiebat, cùm C. Silius iactabat, suum tantùm militem in obsequio durauisse, neque mansurum Tiberio imperium, si ijs quoque legionibus cupido nouandi fuisset: sic enim ille, *Destrui per hæc fortunam suã*

Cæsar,

num sic mittere dicuntur: *& cum darent illa animalia gloriā, & honorem, & benedictionē sedenti super thronū, procidebant viginti quatuor seniores & mittebāt coronas suas ante thronū.* Quòd si dixeris, benè stare, iā coronas ī capitib. habere, iā verò eas deponere & ante thronū mittere: facilè ex ipsomet textu id effugiū præcluditur. Nā cū Ioan. vna ex parte dicat, tūc omninò ipsos coronas mittere, cū darēt illa aīalia gloriā & honorē sedenti sup thronū: ex alia verò ipsa *animalia requiē non hēre, die ac nocte dicētia, Sanctus, Sāctus, Sāctus*, &c. manifestè euincitur, coronas ab iis senioríb. indesinēter ante thronū mitti, quin tēpus aut locus fuerit, in quo ipsas ī capitib. habere possent. Sed cū coronę illæ egregias ipsorū virtutes atq; victorias indicēt, quarū viriliter agētes cōpotes euaserunt, vt ibi Andr. Cret. & alii explicant, facilè ex dictis dubitationē opprimes, si dixeris, peride oīno esse, coronas ante thronū mittere. i. ex Christi præcepto seruos se inutiles profiteri, & cum Abel dicere, *Quid hoc fuerit?* ac denuo coronari, & coronas ī capite ppetuò habere, dicēte Chr. vt vidimus: *Quid est aspexit? approbauit, laudauit mētē, coronauit voluntatē.* Sed hæc vide, vt elegāter diffundat S. Isid. Pel. lib. 3. ep. 373. sic scribēs. *Is quidē qui virtutē colit pręclaram coronā hēt, at qui virtutis officia prestās, minimè tamē se prestitisse affirmat, hoc ēt ipso, q̄ ita affectus sit, splēdidiorē coronā habiturus est. Nō minoris. n. quā virtutes ipsa, laudis est cū ex virtute aliquid geras, minimè tamē te gessisse arbitrari. Imò, ut rectius loquar, hoc cū adest, illa quoq; magna esse iudicat, cū aūt abest, etiā maxima quaq. imminuit.* Concludit: *Quāobrē qui virtutes suas magnas reddere cupit, ne eas magnas esse existimet, ac tūc magna erūt.* En quo pacto seniores splēdidissimas virtutū & meritorū coronas in capite habeant, quod videlicet eas ante thronū humiliter proiiciant, dum virtutis officia quæ pręstant, minimè se pręstitisse existimant, nec quidpiam magnum in Dei obsequiū gessisse arbitrantur.

Andreas.

Chrysost.

Isid. Pelus.

B

Ad ea verba,

Ambulans in via immaculata.

Regium familiarem in suum Principē nō concupiscentiæ amore, qui propria commoda respicit, sed uera amicitia, in illius bonum semper intenta, ferri omninò debere.

ADNOTATIO XV.

1 PRocul oīno à Regio familiari is mercenarius sēsus siue affectus fuerit, quo erga Principē cœteri fermè oēs subditi afficiuntur, qui nunq̄ cū Principe, sed sēper cū fortuna illius agūt, atq. loquūtur, vti ad suū Pison. Imper. Galba apud C. T. lib. 1. hist. hūc in modū dicebat: *Etiā ego, ac tu simplicissimè inter nos hodie loquimur, cæteri libentius cū fortuna nostra, quā nobiscū*: sed is in ipsū castissimus insit animus, qui nullā propriā vtilitatē, gloriā aut cōmoditatē ob oculos hēat, verū mercedis oīno expers in Pricipis bonū, & splēdorē vnicè feratur. Quo sanè modo nostrum Dauidē, siue cū apud Deū, siue cū apud hoīes Administri vice fungeretur, sese gessisse nouimus: & vt hic incipiā, vide vt suū ipse in Regē Saulē, & Principē Ionathā amorē à cœterorū obsequio discriminauerit, cū in exequiis, quas ipsis in bello extinctis quō potuit impēdit, hæc inter alia nō minus elegāter q̄ dolēter aiebat. 2. Re. 1. 24. *Filię Israel super Saul flete, qui vestiebat vos coccino in delicijs, qui pręebebat ornamēta aurea cultui vestro. Doleo super te frater mi Ionatha, decore nimis, & amabilis super amorē mulierum. Sicut mater unicū amat filiū suū, ita ego diligebā te*: vbi, si attēdis, oīnò expressit, q̄ dicebat Galba: *ego ac tu simplicissimè loquamur, cęteri libētius cū fortuna nostra*. Quare pēde primū rōnē ob q̄ ī Regis sui morte plāctū ipse filiab. Israel īdixerit. *Quia vestiebat* (inquit) *vos coccina in delicijs, qui pręebebat ornamenta aurea cultui vestro*: planè indicās, non alia ipsas de cā Saulē diligere, q̄ q̄ elegātiæ studiosę, & rerū pretiosarū auidæ plurima ex auro & coccino aliaq. pretiosa materia ornamēta muliebri cultui opportuna à Rege frequētiùs acciperēt. Deinde obserua, q̄ aliū ab hoc suū in Principē amorē faciat Dauid, dū ait: *amabilis super amorē mulierū*. Et. n. cū dubiū nō sit, quin amor hic passiuè sit accipiēdus, pulchrè innuit, se ī Ionatham nō eo amore ferri, quo feminæ viros, sed quo viri feminas prosequūtur; nimirū vt feminæ viros, nō nisi vt ab illis ornamēta accipiāt, amare solēt, ita viri vxores cādidiori affectu, & naturali ī ipsasmet pp ipsas beneuolētia; non verò q̄ ab ipsis diuitias, honores, aut alia ornamēta sperent, mixto à natura aculeo diligūt, vt ad Euæ ex costa hoīs formationē Gen. 2. 21. obseruauit S. Bruno in allegoriis Gotfridi Tilmani. *Vt maior*

Cor. Tac.

D

2. Reg. 1. 24.

Gen. 2. 21.

S. Bruno.

P. Velasquez in Psalm. centesimum.

A *inter hominē & mulierē dilectio foret, nō aliunde, sed de viri costa facta est. Vnde fit, vt naturali quodā amore viri infestantes costā suā mulieri adhærere cupiāt, quasi carni suæ.* Ergo candidissimum in Regē affectū scitè ostēdit Dauid, dum adstruit, nòn præmiorum, aut diuitiarum spe illectū, sed naturali beneuolentia vt ipsum amaret, animum induxisse; vnde subiicit: *Sicut mater vnicum amat filium suū ita ego diligebam te.* Quid. n. materno amore simplicius, candidius, aut à mercede, & spe magis expers, & alienum?

2 Ad quē sanā modū se ēt cōponebat, cū Deo adstabat Ps. 5. 4. & sese eius administrū cōsiderabat. Sic. n. Ps. 72. 25. *Quid. n. mihi est in cælo, & à te quid volui super terrā?* vbi illud *à te* oīno est ac *extra te*, vnde in Hebræo est: *tecū non volui quidquā in terra*: & apud Chaldæū: *tecū socium non volui, in terra*: vt sensus sit: te vnū expecto, & te pp te, quin aliquid meæ vtilitatis in te cupiā, frui opto: sic hęc verba expēdēte Bernard. ser. de *diuersis affectionibus aīæ*, ad hūc modū. *Neq. n. suū aliquid, non felicitatē, non gloriā, non aliud quidquā tanquā priuato suiipsius amore desiderat aīa quæ huiusmodi est, sed tota pergit in Deū, vnicūq. ei, ac perfectū desideriū est, vt introducat eā Rex in cubiculū suū, vt ipsi adhæreat, ipso fruatur.* Preme illud: *tanquā priuato sui ipsius amore*: q̄ in Deū non cōcupiscentiæ, sed germanæ amicitiæ, amore ferretur, non quæ sua sunt, sed quæ Dei, eius s. honorē & gloriā quærens: & in ipso nihil præter ipsū expetens, & ab ipso pp ipsū, nō verò vt *adolescentulæ* ab odore *vnguentorū* eius tractus. Cant. 1, 3. Verus planè Dei amicus non adulator, vt amicū ab adulatore discernens scitè pensitabat Gentilis Maximus Tyrius orat. 4. vbi cū dixisset: *Amicitia si exploretur, cōfirmatur; adulatio, si exploretur perit. Amicitia nullius vnquā eget: alicuius adulatio.* Subiicit: *Quod si aliquid hominibus cū Deo cōmune est, homo pius amicus Dei est: superstitiosus, adulator Dei: & beatus quidē vir pius, qui amicus Dei est, miser superstitiosus.* Hęc ille.

Ps. 72. 25.

Lect. Heb.

Chaldęus.

Bernard.

B

C

3 Sed pergit Bernardus, & alibi Dauidē hæc dicentē, ui eundē facit cū sponsa Cant. 3. 4. animosè, & ardenter affirmāte tā tenaci se cōplexu sponsū suū retinere, vt ipsū minimè abire pmittat, tum ēt cū Iacob Angelo siue Deo inquiente. *Nō dimittā te, nisi prius benedixeris mihi*, ita cōponit, vt ei longè anteferat. Audi ergo illū ser. 79. in Cant. Tenui eū (inquit) nec dimittā, *& sanctus Patriarcha.* Non te *inquit* dimittā, nisi benedixeris mihi: *Ita ista nō vult eū dimittere, & fortè magis quā Patriarcha id non vult, quæ nec pro benedictione quidē. Siquidē ille benedictione accepta dimisit eū, hæc aūt non sic. Nolo inquit benedictionē tuā, sed te.* Quid. n. mihi est in cælo, & à te quid volui sup terrā. Nō dimittā te: Nec si benedixeris mihi. Hæc oīa Bernard. opportunè, sed illud opportunissimè. *Nolo benedictionē tuā, sed te*: q̄ is candidi obsequij ac pfecti amoris character sit cū nō felicitatē, non gloriā, non aliud quidq̄ tāq̄ priuato suiipsius amore desiderat aīa, sed Deū pp Deū quærit, nec illū vult dimittere etiamsi benedixerit ei. Quę sanè oīa alibi idē Vates breuissimè, sed significantissimè exposuit, hāc in Deū sagittā iaciens Ps. 26. 8. *Tibi dixit cor meū.* Pulchrè *tibi*, vt dicat nihil tuū, sed vnū te diligo: sic pensitante hæc inibi August. in secunda enarratione Psalmi. *Magnificè nihil dici diuinius pōt. Sentiūt hoc qui verè amat. Alius vellet beatus, & immortalis esse in his quas diligit terrenarum concupiscentiarū voluptatibus, & fortè propterea Deū coleret, & oraret, vt diu hic viueret in delicijs suis, & non ab eo aliquid peteret, quod terrena possideret cupiditas. Non vult hoc iste, qui vnā petit à Domino: Sed quid vult? contēplari delectationē Domini per oēs dies vitę suæ. Rursusq; alius, qui hoc modo, & hac causa coleret Deū, si illa sibi tēporalia adessent, iratum Deū non timeret, nisi ne illud auferret. Iste nō propter hoc timet iratum, &c. Respondet amator talis: Nolo quidquid mihi præter illū est, dulce non est. Quidquid mihi vult dare Dñs meus, auferat totū, & se mihi det.* Sic August.

Cant. 3. 4.

Bernard.

Ps. 26. 8.

D

August.

4 Est quidē hæc administri siue Dei, siue humani Principis corona, quæ eius erga Principē merita maximè ornat, dicente ēt Dauide *scuto bonę voluntatis tuę coronasti nos.* Ps. 5. 13. & Ieremia Threnor. 5. 16. *cecidit corona capitis nostri*: cū vtrūq; locū de recta erga Deū intentione capiant Paschasius in Threnos & alij: nimirū tunc ille non modo Principi charus atq; iucundus, & qui mirā apud ipsū suauitatē obtineat, sed ēt gratiæ qua fruitur, & muneri q̄ gerit maximè opportunus censetur. Nam hic imprimis veræ amicitiæ verus index, & tanq̄ Lydius lapis est (vt inibidem Maximus Tyrius sapienter adstruit, & res ipsa per se lo-

Psal. 5. 13.

Threnor. 5. 16.

Max. Ty.

c. 5. fine hunc in modũ. *Adeò non suã quæsiuit voluntatẽ, vt quantumcumq; haberet curã pro nepote suo Loth, nullã tamẽ os eius de eo faceret mentionẽ.* Vbi placet obseruare illud *quantumcumq, haberet curam pro nepoto suo*: vt appareat fuisse quidẽ magnæ sibi curæ Loth, sed multò maioris fuisse bonũ nomen, & egregia muneris administri moderatione qui publicæ vtilitatis studiũ præseferre fuerat professus, ad suorum tantũ cõmoda declinare videretur. Hinc maior subindè Abrahã, se de hoc insequẽtibus.

Ad eadem verba,

Magna ei Administro fides à Principe habetur, qui nec sui, nec suorum anxius esse dignoscitur.

ADNOTATIO XVI.

1 Petrum ergo, & Abrahamum meritò Princeps in suos adlegauit Administros; eisque prorsus se suaque commiserit: homines scilicet qui non sui, nec suorum anxij, pulchrè enim citatus præced. adnotat. Maximus Tyrius hunc in modum de verò, & falso amico dissertabat. *Ex proposito enim, vsque & instituto animi ab amico adulator distinguitur: sicut vterque, & qui virtutis studio, & qui mercedis causa militat, armis vtitur, nec tamen de operibus eorum ab externa quisquam actione iudicat, cum pro instituti ratione vsum vtriusque potius distinguat. Alter enim seruare amicum solet, quia est amicus: alter se mercede cuilibet addicit: alter in eo quod agit sua sponte est: alter venalis, alter ijs fidem seruat, cum quibus fœdus contraxit, alter no ijs quidem, cum quibus amicitiam. Eodem adulatorem ab amico differre puta; ambobus enim sæpius accidit, vt eodem modo agant, eodem modo cum amicis viuant, cùm tamen alter ab altero, vel ex vsu, vel ex fine, vel ex animi proposito sit discernendus.* Sic ille disertissimè: vsum, finem, & animi propositum Petri, & Abrahami optimorum scilicet Administrorum ob oculos ponens, & à falsis amicis discernens, quod ij non lucrum, non honorem, non suorum vtilitatem, sed Principem suum seruare, & sua illi sponte absque mercedis illecebra perpetuò inseruire velint; illis eius vocibus, ac votis, *Quis ibit nobis?* Isai. 6. 8. adnot. præced. adductis, *vt vllo metu, gratia odio aut alio mentis affectu perturbatus acturus, dicturusque sit* (vt explicabat Arias Montanus) sese vndequaque accommodantes: subijciente videlicet Isaia: *Ecce ego mitte me* Isai. 6. *ijsdem legibus, ac conditionibus* (inquit Montanus) *quas causa ipsa indicabat, solo idoneum rei agendæ ministrum Deo Vates vltro præbens.* Quæ quidem omnia bellissimè expressit Tertullianus in Apologetico germanum Dei familiarem qui apud ipsum iure omnia possit describens. *Ego sum, cui impetrare debetur, famulus eius, qui eum solum obseruo, qui propter disciplinam eius occidor*, vt dixerit, qui eius honori meam salutem, & incolumitatem postpono. Cuius quidem propositi egregium specimen erga Imperatorem Tiberium validus eius Administer Seianus dedisse visus est, cum illius aliquando discrimini sese toto corpore opposuit, rem sic narrante Corn. Tacit. lib. 4. Annal. *Vescebantur in villa cui vocabulum spelunca, natiuo in specu: eius os lapsis repente saxis obruit quosdam ministros. Hinc metus in omnes, & fuga eorum, qui conuiuium celebrabant Seianus genu, vultuque, & manibus super Cæsarem suspensus, opposuit sese incidentibus, atque habitu tali repertus est a militibus qui subsidio venerant.* Quid inde? Magnum quidem in Principis gratia incrementum, & maior deinceps ei habita fides tanquam verò amico, nec tam sui quàm Principis anxio. Sic namque pergit Tacitus. *Maior ex eo: & quanquam exitiosa suaderet, vt non sui anxius cum fide audiebatur.* Optimè. Quis enim ei non fidat, qui vt amicum seruet, sui anxius non est? vel è contra: quis Principum ei Administro se, suaque, & publica negotia committat, quem sua solùm curantem: sui suorumque anxium animaduertit?

Max. Tyr. — Arias Mont. — Tertul. — Cor. Tac.

2 Hinc quidem, si benè æstimas, suspectum apud Deum reddere nitebatur Malignus sanctum Iob, cum illius laudes Domino hunc in modum celebrante. *Nunquid considerasti seruum meum Iob, quod non sit ei similis in terra, homo simplex, & rectus, ac timens Deum, & recedens a malo?* Iob 1. 8. & 9. sic ipse vt fidem ei detraheret obuiam ibat. *Numquid Iob frustra timet Deum? Nonne tu vallasti eũ, ac domũ eius, vniuersamq; substãtiã per circuitum.* At, quæ hæc accusationis species? Nõ leuis

Iob 1. 8. & 9.

P. Velasquez. in Psalm. centesimum.

A quidẽ hæc dæmonis criminatio fuit, ea n. tacitus totã virtutis Iobi, molẽ funditus euertere studuit, tametsi non dicẽs: Quid? credisne Iob verè tibi dicere posse. *Tibi dixit cor meũ, siue quidquid mihi præter illum est, dulce non est. Quidquid mihi vult dare Dominus meus, auferat totũ, & se mihi det.* Minimè quidem: non enim te propter te, sed propter vt hæc diaboli verba Græci PP. in Catena Græca præmunt signatè verò Olympiod. qui ait. *Verba profectò diaboli: non virtutẽ tibi reddit, cũ te pietate colit, verũ acceptorũ beneficiorũ mercedẽ persoluit: mercenarius est, non verus, si quidẽ ei gratuitò erga Deũ pius est, quo nec ob supplicia, nec ob promissa ille seruit.* Audis tinctã veneno accusationem? *Mercenarius est, non verus*: qua nihil acrius in Principis Administrum dici potuit: enimverò omnibus illum externis bonis spoliare minimè B dubitauit, eum ab hac calumnia immunem faceret; ostendens verum illum amicum, non mercenariũ esse, qui Deo propter ipsum, non propter se, suasq; commoditates inseruiret. Vnde post probatum animi Iob candorẽ, malum dæmonẽ sic bonus Dñs allocutus dicitur. *Nunquid considerasti seruum meum Iob, quod non sit ei similis in terra, vir simplex, & rectus, ac timens Deum, & recedens a malo, & adhuc retinens innocentiam?* Iob 2. 3. obserua illa: *& adhuc retinens innocentiam*: cum Chrys. in Catena Græca. vt dixerit Dñs: *illius aduersus me pietatẽ a bonorũ possessione excitari aiebas bonis spoliatus est pietate nequaq̃.* O bonũ Principis Administrũ!

Olympiod. — Iob 2. 3. Chrysost.

3 Capies hinc quidem sub eodem sensu diuersissimas cœlestis Sponsi ad Sponsam suam locutiones: dum hinc illius oculis vulnerari, & capi illinc eos adeò grauiter auersari, vt assumptis alis longius fugiat, affirmet: sic nãq; primum Can. 4. 9. *Vulnerasti cor meũ soror mea spõsa vulnerasti cor meum* (vel vt Ambrosius legit sermone C 16. in Psalmo 118. *Cor meum cepisti*: siue vt habent quinta Editio, *fidere me fecisti*) *in vno oculorũ tuorũ, & in vno crine colli tui.* En Sponsum oculis Sponsæ & victum, & vinctũ. Contrà verò de ijsdem postmodum oculis sic ait. *Auerte oculos tuos à me, quia ipsi me auolare fecerunt*: Can. 6. 4. Sanè quasi ipsum illi excussserint, atque amoris flammã, imminuerint. Quod si inquiras: cur cõstantissimus amator eosdẽ sponsæ suæ oculos iã cõplectatur, iã fugiat, ijsdemque, & vinciatur, & ab amoris nexibus itidem dissoluatur? Respondebo ipsis in oculis, non verò in castissimo amatore mutationem factam fuisse. Nã (si attendis) illi quidem primùm non nisi sponsum intuebantur, in quem totam aciem sic dirigebant, vt non duo oculi, sed vnus tantùm esse videretur, sic ea verba capientibus Gregorio Nysseno, & Venerabili Gilleberto, quorum prior, *ille* (inquit) *est acris visus, & perspicax, qui per vnum animæ oculum ad solum bonum aspicit cæcus est qui multos habet oculos*: Gillebertus verò. *Ocu-* D *lus tuus vnus est, si purus est, vnus est, si ad plura non est. Oculus tuus vnus est, si intendis, & intueris semper in vnum, & in illum vnum*: vnde pauló antè. *Non dicit in oculis quasi in pluribus, sed quasi in vno, si plures habes oculos, omnes alios claude, vt hoc vno vtaris, quo solo dilectum intueri soles, & quo solo vales.* Hæc verò candidissimi affectus vnitas quomodo non Principis animũ caperet, huic tam veræ, tã germanæ amicitiæ quo pacto ipse non fideret, & sese cõmitteret? At n. eadẽ subindè Sponsa non tã vnũ oculũ, id est, ambos amore sui Principis vnitos in ipsum fixisse, q̃ pluribus circũquaq; ipsũ spectasse, in Principis scilicet fortunam potiùs quam in personam intenta, vt Iusto Orgelitano inhærentes boni Auctores explicant. Vnde meritò idemmet Princeps qui dixerat: *fidere me fecisti in vno oculorum tuorum*: dum videt, non tam se quàm sua temporalia scilicet bona a familiari suo quæri, ab hoc plurium oculorum aspectu se subducit, & auolat inquiẽs. *Auerte oculos tuos quia ipsi me auolare fecerunt*, tũ non affirmans: Nolo ut socium mecũ habere uelis, nolo ut mea potiùs, quam me spectes. Nam ut scitè præfato loco Maximus Tyrius *Amicitia nullius vnquam eget: alicuius semper adulatio.*

Cant. 4. 9. Ambros. — Q. Editio. — Cant. 6. 4. — Gilleberto. Nyssen. — Iust. Org. — Max. Tyr.

4 Sed cum præfatis sponsi uerbis. *Vulnerasti cor meum in vno oculorum tuorum*, compone imprimis illa eiusdẽ Dñi apud Matth. 6. 23. *Si oculus tuus fuerit simplex, totũ corpus tuũ lucidũ erit*: in quibus, & unius oculi, & eius quidẽ, cui purissimus cãdor, signatè meminit. Sed illud eodẽ Magistro penitiùs disquirendũ, & obseruan-

Mat. 6. 23.

dum interea duobus oculis retinendus ut eo utatur sponsa? dexterne? an sinister? Et verò cum omnis rei de extra melius quidem nomen, melior causa semper fuerit, singillatim verò cùm è manibus, quæ ad morales operationes referuntur, dextra omnino probetur: sinistra uerò reijciatur, eodemmet Domino monente: *Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua*: Matth. 6. 3. indubitatò respondes, dextrum sanè oculū esse, quo sponsi animus capitur, At enimuerò aliter eidem Dño visum; qui signatè monet dextrum oculū eruendum. Sic n. Matthæ 5. 29. *Quod si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & proiice abs te*. Quod si ambigas, cur dextra manu retenta dexter oculus qui manū ducere, ac dirigere solet, eruatur? Respōdebo aliter quidē manū, aliter oculū cōsiderari, & ut aliud uidendi, aliud operādi munus est, ita aliam manus, aliam oculi rationem esse; nimirum cùm una ex parte, tam spiritualia, & æterna bona, quam temporalia, & terrena in Dei manibus sint, illa quidem in dextera, hęc in sinistra: dicente Salomone. *Longitudo dierum in dextera eius, & in sinistra illius diuitię, gloria*. Prouerbior. 3. 16. Ex alia uerò, *sicut oculi seruorum in manibus dominorum suorum, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum*. Psalmo 122. 2. recte stat, manum dextram laudari, quod ad uirtutes, & bona spiritualia extendatur; oculum verò dextrum damnari, quod temporalibus quæ in manu sinistra Dei esse perhibentur, omninò inhiet; nā si attendis: vt manus siue pars dextra oculo sinistro, ita sinistra dextro oculo obiectiuè, (vt aiūt) respōdet. Malè ergo audit dexter oculus: meritòq; proiciendus dicitur, quod non Deū ipsum, & spiritualia bona, sed tēporalia, spectet. Sapienter hæc oīa ad id loci obseruante S. Eulogio Alexandrino Archiepiscopo lib. 4. contra Nouatianos, apud Photium in Bibliotheca Photij his verbis. *Igitur oportet refectio oculo contraria cernente, & actione, & motu in malum diuisis, singulariter videre, ac facere bonum, & ad illud solum moueri*. Pulchrè *contraria cernente*, hoc est, sinistra, quæ è contrario, siue è regione dextro oculo respondet. A qua cogitatione non abit Gregorius Magnus explicans ea Isaiæ verba cap. 60. vars. 8. *vt columbæ ad fenestras suas*: iam ad initium cap. 31. Iob, quam homilia 5. in Euangelia, dum priori loco ait. *Columbæ ad fenestras sunt, qui per sensus corporis exteriora, quæque intentionis non respiciunt rapacitatis*: posteriori verò. *Milvus, & non columba ad fenestras suas est, qui ad ea, quæ oculus considerat, rapina desiderio anhelat*.

Matth. 6. 23.

Matth. 6. 3.

Matth. 5. 29.

Prou. 3. 16.

Ps. 122. 2.

Greg. M.

Isa. 60. 8.

5 Possis hinc coniectare, qua de causa Angeli, qui quà Dei administri sunt ipsius oculi per quos ipse videt, inuigilat, esse dicuntur, vt ex Zachar. 3. v. 9. & Apocalyps. c. 5. v. 6. nō semel obseruabimus, dum de seipsis sermonem instituunt, nolint se vnquam oculos nominare, sed malle illos dicere se ex ijs esse, qui ante Dominum adstant, vt Tobię c. 12. vers. 15. *Ego sum Raphael vnus ex septem, qui adstamus ante Dominum*. Vbi cùm non sit dubium, quin hi septem, quos ante Dominum adstare affirmat, ijdem sint cum illis septem oculis Agni de quibus Ioannes citato loco ait: *Et vidi Agnum stantem tanquam occisum, habentem cornua septem, & oculos septem, qui sunt septem spiritus Dei missi in omnem terram* (vt benè obseruat P. Serarius ad id loci Tobiæ quæstiuncula prima) vbi non immeritò aliquis ambigat cur non dixerit Raphael, sum vnus ex septem oculis, &c. Possis tamen respondere, non ingratiis eum, qui Administri munus obit oculorum nomen reticuisse, vt sese illud candidissimè gerere ostenderet, nec aliquid præter Deum concupiscere: quippe oculi (vt vidimus) non benè audiunt, illisque a Ioanne concupiscentia adhærens ponitur, cùm inter mundi blandimenta, & laqueos *concupiscentiam oculorum* numerat 1. Ioann. c. 2. vers. 16. de quibus eiatu S. Zen. Veronens. M. sermone 2. de Psalmo 130. scitè ait. *His auctoribus concupitur: his ducibus geritur, his ministris impletur quidquid quotidie concupiscentia, ambitione, auaritia ardet in saeculo*. Et sermone seq. *oculorum lenocinio mundus in flore est*. Vnde generali oratione Salomon Eccles. 1. ait *Non satiatur oculus visu* En ergo rationem cur cœlestes spiritus oculorum appellatione vti nolint: non secus quidem ac is, qui nobili, ac generoso sanguine vndequaque conspicuus, duo tamen cognomina, siue appellationes

Zach. 3. 9.

Apoc. 5. 6.

Tob. 12. 15.

P. Serar.

1. Ioan. 2. 16.

Zeno M.

A haberet, vnum omni ex parte inclytam, & illustrem, alteram, tum nobilibus, tum è plebe, siue ex infecta radice hominibus communem, prudenter hac ancipiti appellatione, siue cognomine omisso, ea tantùm vteretur, qua se omninò nobilem, & illustrem proderet. En quam alienum ab Administrorum dignitate fuerit mihi oculos habere, quibus se, suaque spectent, quin in bonum Principis, publicamque vtilitatem ferantur, vt hac de causa, ne vel leuem quidem huius concupiscentiæ suspicionem Dei Administri ingenerent, specioso oculorum Dei cognomine sese abdicare velint. Quò mirè facit tunc egregium illud Paulini elogium, quod ex Seneca libr. de breuitate vitæ cap. 18. non semel adduximus. *Tu quidem orbis terrarum rationes administras, tam abstinenter, vt alienas, tam diligenter, quam tuas, tam religiosè, quam publicas*: Vt quemadmodum oculo nec leuis quidem festuca, aut puluis adhæret, munitissimo natura vallo illum protegente, ita nec Regio Administro terrenæ fedes (hæ sunt diuitiæ) vlla ratione adhæreant: tum vel maxime quod de Helia egregio Dei Administro, vt res populi curaret, sic inquit Gregor. Nyssen. oratione de Laudibus Basilij: *Exhibet Deus Heliam ad curandum populum, virum, qui curationem, & cultum corporis despiceret*: Planè vt nihil minus, quam aliorum curam gerit.

Seneca.

B

Greg. Nys.

6 Dixens exhibuisse omnia ob oculos nostrum Vatem, cum Psalm. 118. 39. Deum sic enixè precabatur. *Amputa opprobrium meum, quod suspicatus sum, quia iudicia tua iucunda: ecce concupiui mandata tua, &c*. Sed primùm obserua, apud Anastasium Græcum pro illis verbis, *quod suspicatus sum*, omninò reponi, *quod suspicari sunt de me*: vt sit sensus: Ne patiaris Dne, vt perscruteris, oīnò videns, eodē ab hominibus aculeo Dauidē ac sanctum Iobū a dæmone fuisse compūctum, quasi mercenarius, non verus Dei amicus esset, qui non gratuitò in eum pius, sed mercedis spe allectus, & pœnarum timore cohibitus ipsi inseruiret: subijcit enim ille *quia iudicia tua iucunda*, vt dixerit: quid enim mihi fuerit opus mercenario animo ad præmia intendere, vt iudicia legis tuæ obseruem, cùm ipsa mihi per se sint gratissima, atque mihi illis vehementer oblectet, quare emphaticè pergit, *Ecce concupiui mandata tua*, premè illud *ecce*, nec non verbum *concupiui*, etenim velut doloris sensus stimulatus animum suum denudare, & intimos affectus patefacere videtur, tantùm non dicens: En Domine quò omnes concupiscentiæ meæ amores, vota, & gaudia ferantur: vt videlicet mandata tua propter ipsa diligam, quin alterius rei gratia permouear: sic hęc inibi obseruante, & elucidante Origene: *Qui non modo seruaret mandata, sed amore eorum sit incensus, neque vllius rei gratia, sed ipsa, & propter ipsa exequatur*. Iam denuò priora verba pende. *Amputa opprobrium meum, quod suspicati sunt*, quibus sanctus Rex, fidelisque Dei Administer opprobrium sibi probrosissimum esse ducit ab hominibus non germanum Dei Administrum, sed mercenarium in præmia, & retributionem intentum, & Adulatorem Dei, vt dicebat Maximus Tyrius, non verò amicum haberi: vnde notanter ait: *Amputa* minimè quidem contentus dixisse *aufer*, aut *auerte*, vt alijs in locis dixerat, vt indicet, adeò hoc dedecore permoueri, & affligi, vt nec illius fibram, aut vestigium in hominum opinione permanere velit, sed ab illa omninò, & radicitus præcidi, & obtruncari.

Ps. 118. 39.

Anastas.

C

Origen.

D

Ad eadem verba,

Non habitabit in medio domus meæ, qui facit superbiam. *Fidelem Regis Administrum nunquam proprio, sed semper Regio nomine negotia expedisturum.*

ADNOTATO XVII.

1 Nihil Regio familiari tam in animo, & præ oculis habendum, quam Principis sui ministrum se esse meminisse, qui Regis nomine audiat, loquatur, negotiorum expeditioni intersit, vt quæcumque faciat, dicat, decernat, non suo, sed Principis arbitratu; velut Regio sigillo consignata videantur: quippe hoc Administri, siue familiaris Regij munus, & ministerium est, hæc illi omninò præscripta meta, terminusq; præfixus, ad quem confringat timentes Regiæ gratiæ fluctus. Vel Pharaonem Iosepho omni modo, omni

ratione

ratione indulgentem, & apud se in maxima gratia ponentem, hoc imprimis monitum dantē audi: etenim cùm fauoris sui vela sic primum aspiranti auræ omninò expandisset. *Tu eris super domum meam, & ad tui oris imperium cunctus populus obediet.* *Gen. 41. 40.* Genes. 41. vers. 40. pro quibus ex Hebræo opportunè vetteris *cunctus populus armabitur*, *Lect. Heb.* siue ex Chaldæo *gubernabitur*, & rursum *Lect. Cha.* vers. 41. *Ecce constitui te super omnem terram Aegypti*: omnia videlicet omninò pacis, bellique munia ad eum deferens, atque ab illius ore omnes sibi subditos dependere constituens: vnde statim versu 44. *Dixitq; Rex ad Ioseph, ego sum Pharao: absque tuo imperio non mouebit quispiam manum, aut pedem in omni terra Aegypti.* Subindè tantam, tamque redundantem gratiam eo salis iniecto grano prudenter condiuit, atque restrinxit. *Tulitq; annulum de manu sua, & dedit eum in manu eius*: ad sancienda videlicet omnia pacis, bellique decreta. Sed quæ hæc, inquis, profusi fauoris restrictio, siue moderatio, & non potius ampliatio, & firmamentum fuerit? Planè, quod decreta Regio annulo signare idem omninò fuerit, ac Regio nomine, siue ex Regis persona decernere, id enim Regio sigillo, cui Principis nomen, & insignia subsunt consignata decreta portendunt: quasi anulum Iosepho Rex tradens, hæc ipsi planè dixerit: Et tibi in omnes, & in omnia ius, & auctoritatem trado, decerne, guberna, iudica, sanci, statuè, instituè, prouide, at enimverò totum id non tuo, sed meo semper nomine consigna, quo ego omninò Rex, tu meus Administer, qui meam voluntatem, meos nutus exequeris, esse videamur. Sanè vt non longius hoc ab illo Agrippæ monito apud Dionem lib. 49. ire videatur. *Dio Cas.* *Difficultatem rerum amolire gloriam Principi relinque.* En manum, auctoritatem, inquam, quam è suo Principe, Regnis Administer debet accipere, nempè manum Regio annulo instructam, vt quidquid ille fuerit operatus, Rex eo veluti instrumento vsus fecisse videatur: nec ipse tanquam supremam auctoritatem nactus, sed vt minister, qui heri sui iussa exequitur, negotia expediat. Nimirùm sic Princeps suo vti debet annulo, vt suam illo non alienam voluntatem exequatur, vti Q. Fratrem Asiæ Proconsulem ita admonebat M. Tull. lib. 1. epist. ad Q. Fratr. *M. Tull.* *Si annulus tuus non vt vas aliquod, sed tanquam ipse tu: non minister alienæ voluntatis, sed testis tuæ.*

2 Enimverò hinc primariò germanum Principis Administrum ab illegitimo, & infideli discriminari, ipsamet Diuina oracula commonstrant. & si velis, ab ipso Dei Filio possis eùmprimis sumere exemplum, quippe ipse à Patre signatum se esse notanter dixit Ioann. c. 6. versu 27. *Hunc enim Pater signauit Deus.* Quod planè, etsi eo sensu dixerit, *Ioan. 6. 27.* vt alibi ex Maldonato adstruximus, *Mald.* quasi summam à Patre auctoritatem acceperit. *Nam signare est* (inquit ille) *auctoritatem dare, quia solemus litteris impresso sigillo auctoritatem, & fidem adhibere.* Simul etiam ea sigilli imagine expressit se non suo, sed Patris nomine egregia opera, atque miracula edere: quod ipsi, & in animo, & in ore semper habere summæ curæ fuit. Vnde Pharisæis ab ipso an Christus esset sciscitantibus absolutè respondebat. *Opera quæ ego facio in nomine Patris mei* *Mald.* (id est, vt explicat Maldonatus. *Ioa. 10. 25.* *Patris decreto, auctoritate, voluntate,*) *hæc testimonium perhibent de me.* *& v. 32.* Ioan. capitulo 10. versu 25. & vers. 32. *Cyr. Alex.* *Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo*: vbi præterquam quod Cyril. Alexand. obseruauit, modestiæ causa addidisse *ex Patre meo*, quasi ab ipso ea dona acceperit, accurata locutione maluit Dominus dicere *ostendi vobis*, quam feci, vt non tam ea ipsum fecisse, quàm à Patre iam facta, ab eo solùm ostensa, siue ob oculos hominum proposita viderentur, non quidem quod illa ipse non fecerit, reapse enim fecit, sed quod in Patris sui nomine perfecerit. Ad quem omninò modum cæcum à natiuitate curaturus non minus quæsita locutione dicebat: *Me opportet operari opera eius, qui misit me.* Ioann. c. 9. vers. 4 duplicata ratione operum *Ioann. 9. 4.* splendorem, siue honorem in Patrem refundens: dum primum *opera eius* appellat, deinde notanter, non dixit Patris, sed *eius qui misit me*: vt se quà missus, non

A suo, sed Patris nomine operantem ostenderet. Nec his contentus non aliter cæco lumen tandem restituit, quam ipsum ad Siloe, *quod interpretatur missus* remitteret, vt eatenus perfecta res, & restituta sanitas videretur, quatenus ex vi missionis à Patre Christus operabatur. Quod vt innueret Ioannes: interpretationem fontis Siloe de industria post Christi verba adiecit. *Vade* (inquit) *lauare in Siloe, quod interpretatur Missus*: Notanter quidem *Missus* in passiua, quasi ipse cùm ageret non iam à se, quam ab alio agere crederetur. Quo etiā modo apud eundem Ioannem cap. 5. vers. 19. aliquando dixit. *Ioan. 5. 19.* *Amen, amen dico vobis: Non potest filius à se* *& 30.* *facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem*: & indidem ver. 30. *Non possum ego a me ipso facere quidquam.* Quæ sanè verba, & voces in ore Regij Administri semper esse debent, ego à me nihil possum facere Rex est qui iubet, Rex eligit, Rex donat, Rex quidquid est Regni imperat, atque gubernat, vt quemadmodum B dicebat ille, *difficultatem rerum amoliatur gloriam verò Principi relinquat.*

3 Quo sanè mirè facit Regnum In Scriptura cum virgine sæpissimè componi: imò & de virginis nomine appellari: sic Isaiæ cap. 23 vers. 12. Regnum Sidonis dicitur: *Isa. 23. 12.* *Virgo filia Sidonis*, & cap. 37. vers. 22. Regnum *37. 22. 47.* Israel, *Virgo filia Sion*: & cap. 47. vers. 1. Regnum Ba- *1.* bylonis: *Virgo filia Babylon*: & Ierem. cap. 46. vers. 11. Regnum Ægypti: *Virgo filia Aegypti*: & apud eundem passim: vide cap. 14. vers. 17, & cap. 18. vers. 13. *Ier. 46. 11* & cap. 31 vers. 4. & cap. 21. & Threnorum cap. 1. vers. 15. & cap. 2. vers. 13. & alibi. *Thren. 1. 15.* Enimverò, si nosse cupias quid Regnum, quod imaginem robustam, & fortem exigere videbatur cum virgine quę rerum omnium tenerrima, & delicatissima est, commune habeat? aut vnde alterius ad alterum proportio, & similitudo sumatur? omninò dixerim, non aliunde quam à Principe, qui hanc sibi virginem sponsam assumit, vt illius caput sit, C eamque mollissimo affectu complectatur, & velut oculi pupillam custodiat (de quo superius egimus) fore petendam. Cui rationi illud omni ex parte hæret quod Paulus 1. ad Corinth. 11. vers. 7. admonuit uxorem viri sui gloriam esse: *1. ad Cor. 11. 7.* *Mulier* (inquit) *gloria viri est*: vt nouerit Regis Administer, non magis ad Principis gloriam audendum, accedendumque sibi esse, quam ad Regiam sponsam, in quam vel leui oculo aspicere lethale est, ita hæc pensitante Venerab. Radulpho ad c. *Radulph.* 7. Leuit. dum sub hoc sensu premit id Pauli 2. ad Corinth. 4. vers. 5. *2. ad Cor. 4. 5.* *Non nosmet ipsos prædicamus, sed Iesum Christum*: his verbis: *Planè enim iram sponsi prouocat puer, qui ad sponsæ ministerium deputatus loco sponsi amare se affectat.* Equidem signatè id ob oculos habuisse videtur Pharao, cum Iosephum in sui administrum, & Regni gubernatorem delegit, minimè nescius, quæ ipse verba herę suæ illum ad adulterium pellicienti suggesserit nimirum: D *Ecce dominus meus omnibus mihi traditis ignorat quid habeat in domo sua: nec quidquam est quod in mea non potestate, vel non tradiderit mihi, præter te, quę vxor es: quomodo ergo possum hoc malum facere?* Genes. cap. 39 vers. 8. & 9. *Genes. 39. 8.* inde sapiens Rex prudenter inferens, eum sibi fidum Achatem, & Administrum futurum, qui sibi vxorem suam, gloriam scilicet Regni relinqueret: nec vlla ratione ad illam manum suam extendere posse putaret. Quę sanè omnia sic à Bernardo non longius ab hoc scopo eunte videris pensitata serm. 13. in Cantic. *Bernard.* *Ioseph cum domum, & omnia bona Aegypti domini sui sibi credita sciret, dominam non ignorauit exceptam, & ob hoc non acquieuit contingere.* Non est inquit, ex omnibus bonis domini mei, quod non in mea potestate sit, vel non tradiderit mihi præter te, quæ vxor eius es. *Mulierem nouerat gloriam esse viri, & iniquum sibi iudicauit, vice contraria inglorium facere eum, qui se fecerat gloriosum, aduertit homo Dei sapientia prudens, virum vxorem fortiter tanquam propriam Zelare gloriam, sibique ipsi retinuisse seruandam, non alij credidisse, & manum ad non concessum extendere non præsumpsit.* Hæc Bernardus opportunè. *Theod.* Quibus benè concinunt illa Theodoreti eadem de re serm. 8. de Prouidentia. *Heri opes, & bona custodire, non*

suffurari iussus sum, Minimè igitur prędonem pro fideli A *custode effici me patiar. Quæ a mei officij iure excepta sunt non tango*. Ita ille.

4 Nec aliud quidem portendit annulus à Pharaone in Iosephum translatus: nam si verè æstimas Regius, siue Regi datus annulus eius connubij, quod inter ipsum, & Regnum intercedit symbolum est (nam annulum pronubum esse alibi ex Tertulliano, & alijs vidimus) vt non secus, ac vir sponsæ suæ integram, & perfectam fidem seruet. Vnde dum Rex *tulit annulum de manu sua, & dedit in manu Ioseph*, nouum cum ipso connubium, siue pactum videtur contraxisse vt omnibus traditis, quicquid quam in Regni administratione fuerit, quod in eius non posuerit potestate, solam sibi gloriam tanquã vxorem summo ardore zelandam reseruaret, quippe annulus æquè, & auctoritatem sanciendi decreta, & suum Regi honorem relictum, vt eius auctoritate, & ipsius nomine omnia Regni munia administrentur, significat. Et verò ab ipsamet auctoritate sibi data, vt alia non essent, ad fidem summa integritate seruandam omnioò vrgetur Regis familiaris à Bernardo, dum inquit. B *Mulierem nouerat gloriam esse viri, & iniquum sibi indicauit vice contraria inglorium facere eum qui se fecerat gloriosum*. Vt idemmet dicere videatur, quod ipsemet Ioseph heræ suæ suggessit. *Ecce dominus meus omnibus mihi traditis ignorat quid habeat in domo sua, &c. Quomodo ergo possum hoc malum facere?* Quibus ea est epitasis: forsitan tunc cùm apud dominum meum minùs poteram, & seruiliter agebam, ferrea vincula confringere siue elimare, atque hoc aggredi, aut tentare possem: at modò, cum omnia apud ipsum valeam, & summam mihi auctoritatem dederit, fortioribus iam vinculis compeditus, nulla id ratione aggredi possum quis enim adeò ferus, atque barbarus exiltat, vt eum faciat inglorium, qui se fecit gloriosum? ita penè Theodoretus præfato sermone 8. de Prouidentia sub Iosephi persona sic locutus, *Nam cum pecunia emptus sim, domi vestra natis prælatus sum, & qui heri, vel paulè antè domum hanc sum ingressus, nunc omnium administrationem suscepi. Me omnium, quæ in domo sunt, curatorem* C *Dominus constituit, & nuper emptum nouissimumque seruulum omnibus praesse iussit. Te solam matrimonij leges reueritus intra sui iuris limites consistere voluit. Quibus ergo oculis tanti honoris auctorem aspiciam, si hanc illi gratiam retulero? Abominabilis est, ò hera, accepta gratia oblinio, et beneficiorum immemor animus*. Hæc Theodoretus, è quibus illa *intra sui iuris limites consistere voluit*, opportunè Principi aptabis, cui sua semper gloria gratissima est, nec sui iuris limites egredi vnquam placet.

Tertull. | Theodor.

5 Nec pigebit hic breuiter appingere, quæ in epist. ad Philippens. cap. 2. vers. 21. adnotatione 1. num. 9. fusiùs exscripsimus, quod huius instituti propria sint, Deũ videlicet in sui Administrum Ezechielem adlecturum, faciem ei ex adamante, & magnete compactam notàter dedisse; sic etenim Ezech. 3. vers. 9. *vt adamantem & silicem dedi faciem tuam*: vbi Hebræa vox *samir* pro qua noster vulgatus posuit *adamantem* non modò significat adamantem, sed etiam magnetem, notissimum D quidem lapidem, quod ferrum mira vi, & efficacitate ad se alliciant, vt Marinus Brixianus in *Arca Noe* ad eã vocem adnotauit. Fuerit verò obseruatione dignissimũ ex ijs lapidibus faciem Vatis fuisse constructam, qui inter se maximè dissident: etenim adamas magneti adeò obstat, atque repugnat, vt prope illum positus, ferrum quod ad se allexerat, violenter auferat, & velut è manibus extorqueat, vt à Plinio lib. 37. cap. 4. sic obseruat August. lib. 21. de Ciuitate Dei cap. 4. *Quod enim de magnete legerim, dicam. Quando iuxta eum ponitur adamas, non rapit ferrum, et si iam rapuerat, vt ei appropinquauerit, mox remittit*. Vt nimirum tam Dei, quam Principum Administro documento fuerit, debere quidem illum vna ex parte velut magnetem comitate, vrbanitate, beneuolentia cunctos excipere, & ad se allicere, ex alia verò tanquam ad adamantis præsentiam eosdem quos attraxerat, remittere, & in Principis obsequium, & amorem transferre, vt ei se debere cognoscant siue felicem negotiorum expeditionem, siue quæcumque dona, & beneficia acceperint, sic præfato loco capiente Radulpho Leuiticum præceptum. *Sanguinem omnes animalis non sumatis in cibum*: & ad Ministros Christi reuocante: *Cum eruditione sua quemquam ad scientiæ studium prouehunt, quasi spiritualem auem offerunt; huius autem sanguinem non comedant, quia amorem discipulorum non conuertunt in se, sed ad Christum transmittunt*. Sed illud hunc rei peropportunum fuerit quod de Stephano inquit Lucas Actuum 7. 56. in Concilio videlicet constitutum inter infensissimos sibi hostes, qui *stridebant dentibus in eum*, animosè affirmasse cęlos se apertos videre, & Christum Dominum à dextris Dei stantem. *Ecce* (inquit) *video cęlos apertos, & Filium hominis stantem a dextris Dei*. Ad quæ verba non immeritò ambigitur: quomodo non vanus, vel parum consideratus ille fuerit, dum pulcherrimam visionem, aut gloriosè, aut temerè deprædicauit? nonnè opportuniùs haud dissimili in re dicebat Isaias cap. 24. *Secretum meum mihi: secretũ meũ mihi*. Quid. n. aliud id fuerit, quã stridẽtes inimicorũ dẽtes plus plus ad prædam acuere? At enim, si verè æstimas, non potuit non fidelis minister etiam cum vitæ discrimine palam proferre, quæ solus, & secretò videbat, ne qui intuentium oculis Angelicum tunc vultum habere videbatur, dicente Luca versu 15. *Et intuentes eum omnes, qui sedebant in Concilio, viderunt faciem eius tanquam faciem Angeli*, cum cœlestem ac diuinum splendorem sibimet adscriberet, siue à seipso, non à suo Domino habere crederetur: vti ab Augustino sermon. 98. sic pendit. P. Lorinus: *Vt indicaret pastorem suum in ipsum ostentantem adiutorium, ne videlicet tantum animi robur, & ipsum in facie splendorem alij adscriberet, quam Christo, de quo disserebat*. Vides adamantem, simul ac magnetem in Stephani faciei quæ cœlesti splendore collucens intuentium primũ oculos ad se rapuit: subindè verò ad Christum omninò transmisit, omnem in ipsum gloriam refundere satagens.

Ezech.3.9. | Marinus Brixian. | Plinius. | August. | Radulph. | Leu.7.26. | Act.7.56. | Isai.24. | Luca.15. | August. | Lorinus.

6 Ad quem sanè modum gnauos, & industrios Principum familiares, qui *prudentiores sunt filijs lucis in generatione sua*, Lucæ cap. 16. vers. 8. omninò compositos videris, dum non sibijpsis, sed suo Principi splendorem, & gloriam elucrari, eiusque nomen proprijs sumptibus, & laboribus splendidum, ac illustre reddere gaudent, non secus ac de Germanis in libro de eorum moribus sic scribit Cornelius Tacitus, *Principem suum defendere, tueri, sua quoque fortia facta gloriæ eius assignare, præcipuum sacramentum erat*. Quasi grande nefas crederent eademmet quę ipsi gesserant fortia facta suæ gloriæ assignare, & non potiùs Principis nomini, & fortunæ adscribere: sic quidem vrbes à Principibus viris constructas de Cæsarum nomine appellatas audis: sic egregius ille belli Dux Ioab, qui apud nostrum Dauidem gratia prævalebat, adeò eius gloriæ extitit zelator, vt Regia Ammonitarum vrbe, quam obsidione cinxerat, penè capta, Principem suum accersierit, vt gloria exitus, & extremæ manus ei relicta, nemo alius præter ipsum, & dimicasse, & vicisse videretur: 2. Reg. c. 12. vers. 27. Benè hæc omnia adnotante S. Petro Dam. lib. 6. epist. 9. ad finem, vt à filiorum seculi in suos Principes obseruãtia Religiosos viros de gloria certantes, nec sese Prælatis, qua par est modestia, subijcientes opportunè coarguat. Ergo sic ait: *Certè cum Ioab contra Rabaath Regem Ammon robustè confligeret vrbemque Regiam obsidione vallaret, nuntios ad Dauid ordinat, cumque vt veniens victoriam in suam transferat nomen innitat*. Dimicaui inquit aduersum Rabaath, & capienda est vrbs aquarum: nunc igitur congrega reliquam partem populi, & obside ciuitatem, & cape eam ne cum à me vastata fuerit vrbs, nomini meo adscribatur victoria. *Militaris homo ad regalis glorię famam gaudet sui laboris transferre victoriam, Herodes, & Philippus vrbes proprio labore constructas ad honorem alter Augusti, alter Tiberij, Cęsareas appellarant; & nos qui vitæ huius pompam abiecimus: imo qui mundo nos mortuos fore iurauimus, vani nominis gloriolas concupiscimus & de rumusculis friuolæ laudis inflammamur*. Hæc ex S. Petro Damiano.

Luc.16.8. | Cor. Tac. | 2.Reg.12.27. | Pet.Dam.

7 Sed vide iam malum Administrum, qui regio annulo abusus, manum ad non concessum extendere præsumens, Regis sui gloriam sic sibi vsurpare admitebatur. *In cęlum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum: sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis. Ascendam super altitudinem nubium, similis* *Isai.14.13.* *ero Altissimo*. Isaiæ cap. 14. vers. 13. Quod si ad verba hæc non omninò immeritò ambigas, quid illis superbiæ, aut insolentiæ subsit, cùm quidquid ibi sibi velit, adscribatque Lucifer, aut suum iam esset, aut à Deo foret è vestigio accepturus? Cui etenim nisi Angelorum Primati, & cælum, & solium, & Dei similitudo conueniret? Respondebo inde eius superbiam, & peruersitatem argui, quòd Deo similis esse, hoc est, ad Dei similitudinem excelsum solium, summumque fastigium habere voluerit. Sed cui (inquis) Dei similitudo vnquam obfuit? imò nunquam non profuit, cùm in ea salus, vita, & summa felicitas sit? Sanè cùm Dei æmulatio, siue similitudo semper salutaris, & proficua sit, vno tamen B modo lethalis esse, siue lethaliter potuit affectari: cùm videlicet malus ille sic Deo similis, quòd non similis esse voluit, id est, quòd Dei instar, non ab alio, sed à seipso gubernationem habere, & potestatem in alios exercere concupiuit: *similis* (inquit) *ero Altissimo*: vt quemadmodum ille seipso cuncta regit, atque gubernat: ita ego meo arbitratu, non vt administer, sed vt dominus res omnes disponam, negotiaque expediam. *Ezec.28.12.* Quæ omnia vnico verbo videtur expressisse Ezechiel cap. 28. vers. 12. Lucifero ex frequentiori PP. expositione sic insultans. *Tu signaculum similitudinis*: sed *Tertull.* obserua Tertullianum libr. 2. aduersus Marcionem cap. 10. pro *signaculum* legere, *resignaculum*, vt innuatur, eum quem sui administrum Deus constituerat, vt eo veluti signatorio annulo vteretur, diuinam similitudinem, & subiectionem per propriæ excellentiæ appetitionem excussisse, & commissum sibi annulum resignasse, ne C Dei nomine, sed proprio negotia expediret; sic id nobi adnotante hunc in modum Tertulliano. *Tu es resignaculum similitudinis, qui scillicet integritatem imaginis, & similitudinis resignaueris*. Vt tui videlicet iuris factus, tuo nomine, tuo arbitratu cuncta disponeres: iam hæc ad Romanorum Principum Administros, qui earatione malè audierunt, omninò translata obserua. *Dio. Cass.* Nimirum de Sejano Tiberij familiari, inquit Dio lib. 57. *At Seianus in dies maior euadebat, omnibusque formidabilior, adeò vt & senatus, & reliqui, Tiberio spreto, ei tanquam Imperatori obtemperarent*. Et statim. *Seianus porrò fastu, potentiaque adeò efferebatur iam, vt (quò paucis rem expediam) sese pro Imperatore, Tiberium pro insulę rectore quodam haberet*. *Cor. Tac.* De Pallante verò Claudij Administro Corn. Tacit. lib. 13. Annalium, *veluti arbitrum regni agebat*. *Xiphilin.* Sed de Helio, qui apud Neronem omnia potuit, signatè ad rem nostram Xiphilinus in Nerone. *Eos qui Romæ, & in Italia erant tradidit Helio cuidam Cæsareo, cui omnia commiserat, adeò vt ei liceret, & bona publicare, & in exilium mittere, & interficere antequam res ad Neronem deferretur. Habebat plebeios equestris, & Senatorij ordinis homines pariter. Tunc Romanum Imperium duobus dominis seruiebat, Neroni, & isti Helio, vter nequior, incertum. Similia vterque faciebat*. Proh peruersitatem! & turbatum administrandi ordinem! Ministrum, & familiarem Principe inconsulto negotia expedire, in exilium mittere, & ad necem damnare? similiaque ac Principem facere: cùm non nisi eius nomine tanquam merum ipsius instrumentum, atque vmbra verba, nutus, motus regio annulo obsignata proferre deberet.

8 Sed & ad hunc scopulum tantisper Petrum impegisse dixeris, cùm nefarijs satellitibus Dominum comprehensum venientibus, ipse *extendens manum exemit* *Matt. 26. 51.* *gladium suum, & percutiens seruum Principis Sacerdotum amputauit auriculam eius*. Matthæi 26. 51. Etenim hanc Petri animositatem culpę tribuit Augusti- *August.* nus lib. 22. contra Faustum cap. 70. & eam multis ratio- *P. Suarez.* nibus arguit P. Suarez tom. 2. in 3. part. disp. 34. sect. 3. vbi inter alia inquit. *Sed non possumus factum Petri secundùm se excusare, quia vt tantum facinus aggredere-* A *tur virtute Christi fretus debuisset illius verbum, & præceptum expectare*. At inquis: cur vitio adscribatur Petro gladio vti, cui gladius à Domino fuerat commissus, & de eo in hortum ferendo pręceptum singillatim acceperat, dicente Domino apud Lucam: *Qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladium*, cap. 22. 36. *Luca 22. 36.* quorsum enim gladium ex Domini præscripto ferret, nisi vt data defensionis occasione illum in sceleratissimos hostes stringeret? Respondet citato loco Augustinus. *Quia Dominus iusserat, vt ferrum discipuli eius ferrent, sed non iusserat, vt ferirent*. Ergo eo in cardine Petri culpa vertitur, quòd suo arbitratu gladio, & potestate sibi tradita vsus fuerit, qui Christi verbum, & præceptum expectare debuit. Quod subtiliter videas adnotatum à Matthæo dum primùm ait: *extendens manum*: etenim cùm gladius distringi non possit quin manus extendatur, non otiosè, sed quæsita locutione extensę manus meminit, vt innueret, Petrum potestate abusum, B cùm manum propria auctoritate extenderit, quod subinde rursus indicare videtur Euangelista non contentus dixisse *exemit gladium*, sed signatè addens *suum*: quasi Petrus gladio, & potestate non vt re Domini, sed vt sua vsus fuerit, cùm tamen, qui illius Administer, famulusque erat, non nisi ad eius præceptum commissam potestatem exercere debuisset.

Ad ea verba:

Non adhæsit mihi cor prauum.

Nihil Regio familiari, siue ad felicem negotiorum expeditionem adeò necessarium, siue vt in regia gratia permaneat vtilius, quam rectam in omnibus rebus intentionem habere.

C

ADNOTATIO XVIII.

1 VT hoc monitum ad Principem quidem omni etiam ex parte pertineat, at ad eius familiarem nescio qua peculiari de causa singillatim spectat, ipse enim, cui (quod de Fortuna dixit Plinius lib. 2. cap. 7.) *Plinius.* *Omnia expensa, omnia feruntur accepta, & in tota ratione mortalium solus vtramque paginam facit*. Cuique id quod ibi de eadem habet maximè conuenit. *Toto quippe mundo & locis omnibus, omnibusque horis, omnium vocibus Fortuna sola inuocatur: vna nominatur, vna accusatur, vna agitur rea, vna cogitatur, sola laudatur, sola arguitur, & cum conuicijs colitur*. Is, inquam, etsi orbis terrarum res tam abstinenter administret, quàm alienas, tam diligenter, quàm suas, tam religiosè, quam publicas, vt de Paulino dicebat Seneca lib. *de breuitate vitæ* cap. 18. externa hac vitæ probitate, atque iustitia D non debet omninò esse contentus, nisi etiam Dei gloria, Regni vtilitate, iustitiæ zelo, & vera benefaciendi ratione ob oculos positis, quidquid Principi, siue præmia, aut supplicia illaturo, siue publica negotia moderanti consulit, aut ex ipsius decreto ipse præscribit, ex recta animi intentione proficiscatur, ne videlicet ipse publicę rei, aut iustitiæ, siue beneficentiæ prætextu ad suas, suorumque vtilitates, vel ad inanem gloriam captandam, siue etiam ad priuatas simultates exercendas, propriasque iniurias vindicandas, retortis oculis aspiciat. Etenim Augustino monitore concione 12. in *August.* Psalm. 118. *Magni interest, cùm aliquid boni facimus, cuius rei contemplatione facimus: Officium quippe nostrum non initio, sed fine pensandum est, vt scilicet non tantum si bonum est, sed præcipuè si bonum est, propter quod facimus, cogitemus*.

2 Fuerit quidem Principum Administris & familiaribus arma tenentibus, iustitiam scilicet, siue armatam, & punitiuam, siue togatam, & commutatiuam, siue distributiuam, ac beneficam administrantibus id signatissimè suggerendum, quod illis iustitiæ, ac beneficentiæ pretextus, atque velamentum sub quo cupiditates suas explere, siue explicare possint, omninò ad manum sit. Porrò magna emphasi, & huic rei peropportuna à

Domino

Domino generaliter admonitu nest. *Nesciat sinistra* A
Matt.6.3. *tua quid faciat dextera tua.* Matthæi cap.6. vers. 3. vbi, si attendis, significè videtur Dominus descripsisse manū sinistram sic dexteram obseruantem, vt sub eius vmbra cupiditates suas expleat, ac si dixerit: Caue ne dederis locum, vt animaduertat sinistra, se sub dextræ patrocinio, ac clypeo, id est, sub virtutis specie, & honestatis prætextu atque velamine securum apud homines accessum, siue tutam impunitatem habere: etenim si semel id ipsa cognouerit, eam quidem occasionem omninò arripiet, vt sub eo velamento, & bonæ rei prætextu cupiditates suas satiet. Videris id graphicè depictum in feri illius Ioab dextra, sinistraque manu in cæde Amasæ vno animi proposito sub diuersis officiis occupatis.
2. Reg.20. 9. Sic enim 2. Regum cap. 20. vers. 9. *Et tenuit manu dextera mentum Amasa, quasi osculans eum, porro Amasa non obseruauit gladium quem habebat Ioab, qui percussit eum in latere, &c.* Quæ sic expendit Gregor. Magn. lib.
Greg. Mag. 15. Moral. cap. 5. *Ioab Amasa mentum dextera tenuit,* B *sed sinistram ad gladium latenter mittens, eius viscera effudit. Dextera quippe mentum tenere est quasi ex benignitate blandiri: sed sinistram ad gladium mittit, qui latenter ex malitia percutit.* Vt dicere videatur, nequaquam sinistra facinus perficere auderet, nisi dexteræ suffragio, & patrocinio niteretur: at dum hæc mentum fortiter tenuit, locum quidem sinistræ fecit, vt securè cogitata perficeret. En ergo scopulum, ad quem Principes, & Principum familiares facilè impingunt, dum iustitiæ, & honestæ administrationis dextra, liberum, ac securum transitum sinistræ ad libidines explendas facit, & tutam improbitatem præstat.

3 Qua sanè ratione Principum virorum animos à summo omnium iudice penitissimo, examine discu-
Sap.6.7. Lect. Græ. tiendos notanter asseuerat Salomon Sapientiæ cap. 6. C 7. etenim vbi Noster habet. *Potentes autem potenter tormenta patientur:* Græcè omninò habetur *crutabuntur;* vt ea sententia innuatur, cum esse potentiorum, ac Principum morem, vt non candidè, ac sincerè, vt alij homines sed aliò intenti, & sui (secunda vt aiunt) intentione operentur: ideoque signatissimè introspiciendos, eorumque intentionem quæsitissimè examinandam fore, vt appareat vtrum iustitiæ zelo, ac honestatis ratione, an vt propriis cupiditatibus, & idolis morem gererent, iis dixerint, ac legibus, & potestate vsi fuerint. Quid enim iustitiæ cum iniquitate? Ita quidem de Principibus Israelitici populi signatè Dominus apud Isaiam
Isa.1.22. dicebat cap. 1. vers. 22. *Argentum tuum versum est in scoriam, vinum tuum mixtum est aqua:* quasi iustitiæ, & potestatis vsui propriæ vtilitates, siue cupiditates essent admixtæ, quas bonæ rei prætextu adimplerent, ad eum sanè modum, quo Rachel admonita à marito, vt simul cum eo religionis causa fugeret, sua secum idola à patre furata detulit. Sic enim illa ad maritum. *Omnia quæ*
Gen.31.19. *præcepit tibi Deus fac:* eo vero inscio: *furata est idola* D *patris sui.* Genes. cap. 31. vers. 19. Quid? idemne fuerit vxorem ego meam Dei iussu educere; & tu idola furari, tecumque deferre? Minimè quidem, sed iustæ rei prætextu, & religionis velamento vult illa idolis suis inseruire, siue propriæ libidini morem gerere. Erat planè hac calliditate, siue vafritie imbutus Tiberius, qui ad nequitiem suam explendam legibus se armabat, di-
Cor. Tac. ctitans, *Imperio non vtendum, vbi legibus agi oporteret,* ad suas videlicet cupiditates legum auctoritatem vsurpans, sua omninò, non Reipublicæ causa earum nomine imperans: cùm è contra bonus Princeps, bonus Administer, sic planè se habere debeat cùm imperat, ac il-
Seneca. le qui apud Senecam patrem in controuersiis dicebat. *Hoc impero Reipubl. causa, sua causa, mea causa:* priùs videlicet ad Reipubl. deinde ad subditorum, siue amicorum vtilitatem, posteriori verò loco ad se respiciens.

4 Nec longius à suo Principe Tiberio iuerit Pilatus Christum Dominum ad Herodem mittens, eaque ratione in eius gratiam, & amicitiam rediens, nec enim sine peculiari emphasi hæ Principum istorum amicitiæ
Luc.23.12. & inimicitiæ ab Euangelista conscriptæ sunt: sic enim Lucæ cap. 23. vers. 12. *Et facti sunt amici Herodes, &* A *Pilatus in ipsa die: nam antea inimici erant ad inuicem.* Vbi si attendis, alter amicitiæ, alter inimicitiæ factæ dicuntur: nam qui *adinuicem inimici* erant, sic amici facti sunt, vt non dicatur *adinuicem* denuò inita amicitia, sicut inimicitia ad inuicem fuerat contracta, duplici nimirum odij vinculo illis inter se colligans, siue ab inuicem dissidentibus, Planè quod non adeò firmiter, & constanter gratiæ reconciliatio facta fuerit. Sed quare? Num quod amicitia, quæ Christi sanguine contrahitur: pauperis scilicet iniuria, innocentis oppressione, fœda libidine, firma & constans esse non possit? ita quidem: sed ad rem opportunius dixeris: ideò qui *adinuicem inimici fuerant:* non ad inuicem amicos factos, quod Pilatus non amicitiæ ratione, sed vt graui, & implexa causa sese exoneraret, Christum ad Herodem remiserit, suum onus, atque discrimen in illum iudicij prætextu volens conijcere. Enim verò cùm Præses vna ex parte Christum innocentem omninò esse cognosceret, ex B alia vero populo ad necem eum postulanti vellet satisfacere, *vt cognouit quod de Herodis potestate esset:* occasionem arripuit vt sese discrimine subduceret, illudque in Herodem transmitteret, quam equidem Pilati mentem cùm ille non introspexerit, illud quidem sibi gratū munus factum putauit, quod reapse periculum potiùs, & scopulus erat. En Principum, & Aulicorum iudicia, iustitiam, beneficentiam, amicitias diuinæ scrutationi maximè obnoxia, quòd hæc illis cupiditatum velamentum, siue scelerum custodia, & patrocinium esse soleant. Vnde iis non immeritò aptaueris niuis imaginē, quam hypocrisi sic tribuit S. Petrus Damianus lib. 6. S. Petrus Damian.
epist. 32. *Nix alba sed frigida hypocrita, nempe qui se per adumbrata sanctitatis figmentum transfigurat in Angelum lucis nullis infervet æstibus charitatis: atque* C *adinstar niuis simul est albus, & frigidus, quia piis quidem se deseruire operibus simulat, sed viscera solida pietatis ignorat.* Hæc ille.

5 Hinc siue in ipsis Principum Aulis, siue in Reipublicæ gubernatione, siue in bellorum administratione infelices rerum exitus, & frustrata vota, quæ alioquin pia, & iusta esse videbantur, sæpè sæpiùs conspiciuntur, quod Deus, qui non ad faciem, sed ad interna animi consilia attendat, talem euentus mercedem rependat, qualis operantis intentio, & mens erat: sic notantissime asseuerante Dauide. *Dominus dissipat consilia gentium, reprobat autem cogitationes populorum, & reprobat consilia Principum.* Psal. 32. vers. 10. vbi cùm ser- Ps. 32. 10.
mo sit de infelicibus rerum euentibus externis Principum actionibus respondentibus, fusis videlicet copiis, prælijs aduerso Marte commissis, fractis in mari classibus, & iis huiusmodi, emphaticè de sola cogitationum reprobatione, & dissipatione mentionem fecit Vates, quasi hæc prima mali labes sit, noxias cogitationes sub bonæ rei prætextu, & Reipub. vtilitate contegere, atque D ideirco ipsis signatè exitus respondeant, & quæcumque non suscipiuntur Deo auctore consilia irrita cadant, siue quod peius est, inueniuntur in contraria. Vbi minimè fuerit prætermittendum acumen, quod Græco verbo, quo pro *dissipare* vsus est Aquila quod sic omninò ex- Aquila.
presseris ex Agellio. *Irritat, abrogat, quasi suam auctoritatem non adiungit iis consiliis, non subscribit eorum decretis, ex cuius solius subscriptione, & auctoritate robur illa, ac firmitatem acciperent.* Vt omninò liquet cogitationes calculo ipsius non susceptas, & manu ipsius non subscriptas nunquam ad exitum posse perduci. Quæ omnia ob oculos babens bonus Tobias filium sic suū admonebat: *Omni tempore benedic Deum, & pete ab eo, vt vias tuas dirigat, & omnia consilia tua in ipso perma-* Tob.4.20.
neant Tobiæ cap. 4 vers. 20. siue vt legunt Septuaginta, *Viæ tuæ rectæ sint, & omnes viatuæ, & consilia tua prosperentur.* Vbi si inquiras, quonam modo prudens senex filium de consiliorum duratione, & prosperitate monuerit, cùm hæc sub monitum non cadant; quis enim si in manu prosperitatem haberet, ipsam dimitteret? immò non mordicùs apprehenderit? aut quis vnquam prosperitatem tanquam legatum testamento reliquit? Respondebo; optimè quidem hæc omnia subsistere, idemque dubio procul esse, consilium cum Do- Septuag.

mino

mino inire, cui ipse videlicet subscribat, & prosperum illius exitum nancisci; ergo in ea Tobiæ admonitione, consilijs cum Deo susceptis, siue rectis vijs, & cogitationibus, permanentia, duratio, felix euentus, atque prosperitas necessaria (vt aiunt) consequentia respondent: hæc omnia, & quæ ex Dauide attulimus sic præstringente Galfrido ad id loci in allegorijs Gotfridi Tilmani. *Non enim permanere consilia poterunt, quæcumque in eo non erunt*: reprobat *enim* Dominus cogitationes populorum, & reprobat consilia Principum. *Non enim approbat actiones in quibus reprobas inuenerit cogitationes. Non placent opera vbi fuerint praua consilia*. Optimè, vt animum mille anxietatibus, & hæsitationibus liberes, siue vt totidem interrogationibus satisfacias; nimirum cur plures Principum actiones, quæ iustæ apparebant? Cur plura religionis causa, vt ad faciem videbatur, suscepta prælia felicem euentum non habeant: immò in contrarium nutentur? Quia videlicet Deus *non approbat actiones, in quibus reprobas inuenerit cogitationes. Non placent opera, vbi fuerint praua consilia*.

6 Ostendo Principi, siue Principis Administro duos infelices euentus, bonarum quidem ad speciem actionum, quòd reprobis ipsæ cogitationibus fuerint innixæ: alterum quidem ex Theodoreti sensu, cui illum omninò adscriptum iri volo, ne ego de Dauide, quod optimum omninò non fuerit sensisse videar: alterum ex Iustino Martyre: & vt hinc incipiam, obserua quæso optimam Saulis legem, qua magos, & hariolos perniciosum hominum genus de terra præcepit auferri. 1. Regum cap. 28. vers. 9. Deinde vide, quomodo ille Deo sic volente eorum manibus, vt sic dixerim, interemptus fuerit, ex ore siquidem Samuelis magæ vocibus excitati diram mortis sententiam accepit. Adeò nihil emolumenti ex eo edicto percepit, vt in contrarium potiùs videatur mutatum. Quare? quia vt dicebat Galfridus, Deo *non placent opera, vbi fuerint praua consilia*. Audi sanctum Iustinum Martyrem, id sic disertissimè monentem in quæstione 52. ad Gentes. *Diuinatrices abstulit Saul, eo facto se Deum conciliaturum sperans, vt suam ille sententiam, qua eum, vt Regno indignum reprobauerat, mutaret, non hariolorum odio habens impietatem, sed Regni adamans administrationem. Et quia consilium eius Deus non probauit, propterea eum ita reliquit, vt illos is requireret, quorum non bono instituto parauerat cædes*. Hæc ille. Ita quidem euenire solet, vt quæ bono instituto non parantur, præsertim verò, si cædes, & supplicia sint, in caput auctoris recidant.

1. Reg. 28. 9. — *Iustin. M.*

7 Quò non omninò importunè per allegoriam referas celebrem illam Moysis virgam de qua Exodi cap. 4. vers. 2. sic habetur. *Dixitque ad eum: Quid est quod tenes in manu tua? respondit: Virga. Dixitque Dominus: Proijce eam in terram, proiecit, & versa est in colubrum, ita vt fugeret Moyses*. Etenim cùm virga sceptrum Regni siue iudiciariam potestatem ex omnium Patrum, & Interpretum consensione significet, dum recta hæc in manu Principis, & Administri inest; dum bono inquam instituto, & recta intentione, & bonis præmia, & iniustis supplicia decernit, illustre ornamentum, atque splendorem ipsis conciliat, non secus ac virga tot prodigiorum effectrix Moysem toto orbe venerabilem, & illustrem reddidit: at enim cùm in terram proijcitur, hoc est, cùm sinistra mente, & prauo, atque distorto, consilio negotia expediuntur, & terrenis respectibus pacis, & belli res administrantur, in colubrum ipsimet Principi horribilem, qui eum diro morsu laceret, omnino vertitur, & si attendis, distortus, siue peruersus, & aduersus rerum effectus, & successus, retortum etiam, & obliquum affectum operantis arguit. Hæc omnia breuiter præstringente Venerabili Stephano Cantuariensi ad id loci in allegorijs Gotfridi Tilmani, his verbis. *Virga est potestas iudicandi. Virgam in terram proijcere, est potestatem iudiciariam ad terrena deflectere*. Bene quidem *deflectere*, intentione videlicet praua, quæ externam virgæ rectitudinem aliò inflectit: sed illud emphasi plenum videtur: *ita vt fugeret Moyses*: hominem maximè strenuum, atque fortissimum, *qui fide reliquerat Aegyptum, non veritus animositatem Regis*, siue vt habet lectio Syriaca, *neque reformidauit Regis furorem*, ad Hebræos cap. 11. vers. 27. à propria & familiari virga perterritum fugisse: quod de ipso in mille prœliorum, & aduersarum rerum discriminibus, in quæ toto vitæ curriculo adductus est, minimè legitur. Planè vt argumento fuerit, nihil Principibus viris æquè timendum fore, ac suamet consilia, suamque potestatem, si illam praua intentione, & retortis oculis ad terrena inflexerint.

Exod. 4. 2. — *Stephan.* — *Lect. Syr.* — *Heb. 11. 27.*

8 Iam quid de Dauide Theodoretus excogitauerit audi: sanè cùm ille iam moriturus filium Salomonem grauiter admonuit, ne Ioab egregium olim belli ducem impunitum obire sineret, inquiens. *Facies ergo iuxta sapientiam tuam, & non deduces canitiem eius pacificè ad inferos*: 3. Regum cap. 2. vers. 6. non leue negotium Patribus, & Interpretibus facessit, quanam permotus ratione Ioabi scelera quæ ipse dum vixit, siue dissimulauit, siue dimisit, quòd pro eius dignitate, & regno ille strenuè dimicasset, in eo mortis articulo, in quo non nisi pacis, & clementiæ cogitationes oboriuntur, tam sedulò vindicari præceperit? Cui quidem dubitationi vt satisfaciat Theodoretus ipsimet iustis rationibus, quas Dauid verè quidem, & ex mente attulit, eam adiungit, quæ in politicam simul gubernationem, & rationem status, vt aiunt, inclinare videtur. Nimirum, quòd Dauid qui acre Ioabi ingenium, & artes optimè nosceret, vehementer timuerit, ne domus suæ, & Salomonis noui Regis, rationibus turbato Regno officeret; sic enim ille. *Timuit ne solita vtens malitia, despiceret iuuentutem Salomonis, & duorum faceret alterum, nempe vt aut persona vtens beneuolentia eum interimeret, sicut occidit Abner, & Amasam aut apertè strueret aciem aduersam, & diuideret Israel*. Hæc ille: bono quidem sensu capienda, qui Dauidis siue iustitiam, siue sanctitatem nulla ratione lædat, cùm vel hac in re Dauidis animum à pietate non discessisse, sic affirmet Ambrosius in Apologia 1. cap. 17. *Nihil minus quàm cruentus affectus sancto Prophetæ adscribi potest, qui vita decedens suprema voce conuenit Salomonem, vt sanguinem innocentem à se tolleret, quem fuderat dux eius Ioab, quando Abner insidijs occubuit*. Sed enim dum Theodoretus ad status rationem Dauidem adspicientem facit, ad Tiberianum illud dogma, *Imperio non vtendum vbi legibus agi oporteret*, tantisper etiam allusisse, indicare videtur. Quod quidem si verum fuit (quod omninò dubitamus, ne vel exigua aquæ gutta bonum Dauidis vinum mixtum fuerit) huic cogitationi infelicem regni Salomonis exitum subinde tandem diuisi, quod Dauid ex Theodoreti sententia tantopere timebat, eodem aliquis errore ductus non abs re adscripserit. *Non enim permanere consilia poterunt, quæcumque in Deo non erunt*.

3. Reg. 2. 6. — *Ambros.* — *Theodor.*

Ad ea verba,

Oculi mei ad fideles terræ,

Optimi atque fidelis Administri præcipuum munus esse, Principi suo vera dicere, & recto studio corrigere quæ ad ipsum falsò peruenerint.

ADNOTATIO XIX.

1 EN Regij Administri, qui se ad veri amoris, & germanæ amicitiæ leges componit, vt difficiliorem omninò prouinciam, ita præcipuam, & maximè necessariam sui muneris partem, Principi videlicet altissimo illi fastigio suo hærenti, qui *manum alumnum fortunæ se existimat, sed partum*; vt Vespasiano Imperatori dicebat Plinius lib. 7. cap. 7. verum verè, & simpliciter suggerere, meliora suadere, & quæ ad illū falsò perueniunt, recti studio corrigere, res quidem vt anceps, & difficilis, ita in Aulis insolens, & rara: vix enim intra regium limen veritas, sic exclamante S. Petro Damiano opuscul. 58. in procœmio. *O infelix, & deceptioni semper obnoxium humanæ fastigium dignitatis!* Quod sic

P. Pet. Dam. — *Seneca.*

quis vos impediuit veritati non obedire? Sine vt habet A lectio Syriaca, *Pulchrè currebatis, quis vos remoratus est?* Quæ iuxta sonum vocum, siue sub fluuij decurrentis imagine, siue sub remoræ proprietate sic inflexeris, vt illis languidos istos, ac bracteatos leones sic pungas: Cùm vos olim recto decursu intra veritatis alueum consisteritis, non nisi vera locuti. Quid (ò malum!) à veritate deflectere, nec recto cursu, sed per dulcissimas ambages vos circuire fecit? Quis fortes olim remoras, quæ cogebant stare nauigia omninò remoratus est? ne veritati obediant, & quæ vera sunt, annuntient? Sanè ijs opportune occurrit Ambrosius in Psalm. 1. ex natura, *Ambros.* atque significatione fluuij Phison, de quo Genes. cap. 2. vers. 11. dicitur. *Ipse est, qui circuit omnem terram Heuilath, vbi nascitur aurum.* *Gen. 2. 11.* Etenim cùm nominis ethymon sic aperuisset. *Est & Phison, qui Latina interpretatione* oris *dicitur* commutatio *circumiens terram Heuilath: vbi est aurum, & aurum terra illius bonum, & lapis carbunculus, & lapis prasinus.* Subdit. *Meritò os* B *illic commutatur, vt non teneatur promissorum fides, sed fit in ore dolus, vbi est aurum bonum. Auaritia enim fidem frangit, nec tenet verborum simplicitatem. Ornamenta quoque pretiosa mentem, animumque commutant, vt aliud in pectore, aliud in sermone sit.* En leonem aliter aurata iuba se demittentem, dum correctatur, & ad patientiam recipiendi, ornamenta cogitur fatigatus.

5 Vides, infelix esse; & deceptioni semper obnoxium humanæ fastigium dignitatis? Non vides, quemadmodum Aulicos in præceps agat extincta libertas, & fides in obsequium seruile submissa, dum nemo ex animi sui sententia suadet, dissuadetque, sed adulandi certamen est, & vnum amicorum omnium officium, vna contentio: quis blandissimè fallat? Id verò quàm sit Principibus periculosum, imò exitiale, sic scitè indidem immediatè ostendit Seneca. *Seneca.* *Ignorauere vires suas, & dum se tam magnos, quàm audiunt credunt, attraxere superuacua, & in discrimen rerum omnium peruentura bella: velo & necessariam rupere concordiam, secuti iram quam nemo reuocabat, multorum sanguinem hauserunt fusuri nouissimè suum, dum vindicant inexplorata pro certis, flectique non minus turpe existimant, quàm vinci, & perpetua credunt, quæ in summum perducta maximè nutant. Ingentia super se, ac suos regna fregerunt, nec intellexerūt illa scena & vanis, & citò perituris bonis refulgente ex eo tempore ipsos nihil non aduersi expectare debuisse, ex quo nihil veri audire potuerunt.* Quid venustius? quid opportunius? Ergo Principi inter tot adulatorum illecebras, tot ambientium fallacias, tot falsorum amicorum assentationes dulcia pro vtilibus obtrudentium, vnus omninò superest à se delectus Administer, qui verum enuntiet, eumque de ijs, quæ à veritate, & rectitudine, atque a recta gubernandi ratione deflectunt, candidè, & sincerè admoneat. Sed quare (inquis) Admini- D stro verum dicere signatè competit? Primùm, quod administer sit, huiuscemodi munere ius ei ad hoc dante, imò id ab illo omnino exigente: ita quidem & de Hephæstione Alexandri Administro Q. Curtius inquit. *Q. Curt.* *Secretorum omnium arbiter, libertatis quoque in admonendo eo, non alius ius habebat: quod tamen ita vsurpabat, vt magis à Rege permissum, quam vindicatum ab eo videretur.* Et Senecam Neronis familiarem Cornelius *Cor. Tac.* Tacitus lib. 15. dum suprema eius verba refert, sic loquentem inducit. *Nec sibi promptum in adulationes ingenium, idque nulli magis gnarum, quàm Neroni, qui sæpius libertatem Senecæ, quam seruitium expertus esset.* *Cassiod.* Ad quem modum Rex Athalaricus apud Cassiodorum lib. 8. cap. 9. Tolonicum Regis Theodorici Administrum munus suum implentem facit: etenim cùm prius ad illius consortium, & intimarum rerum, ac consilio- *Cassiod.* rum communionem Theodoricum inclinatum ita depingit. *Tecum pacis certa, tecum belli dubia conferebat, & quod apud sapientes Reges singulare munus est, ille sollicitus ad omnia securè tibi pectoris pandebat arcana.* Statim quàm fideliter, quàm sincerè muneri suo ille responderet, sic aperit. *Tu tamen nullos responsis fallebas ambiguis. Amasti in dicendo patientiam, in suggestione A veritatem: sæpè quæ ad eum falsò peruenerant recti studio corrigebas; & quod rarum confidentia genus est, interdum resistebas contra vota Principis, sed pro opinione Rectoris.* O egregium apud Principem ingenium! ò præclarum Administrum, qui pro fortuna Principis, non cum fortuna loquebatur.

6 Deinde verò ideò fuerit proprium Administri vera Principi dicere, quia is, vt iam vidimus, germanus, & legitimus Principis amicus est. Sanè amicum ab adulatore hinc discriminabat Maximus Tyrius præfata dissertat. 4. *Max. Tyr.* *Amicus id quod bonum putat, siue id dolorem postea, siue voluptatem adferat, cum amico communicat, & ex æquo fruitur: adulator ex præscripto libidinis suæ quidquid cum amico agit ad lucrum suum dirigit.* Et statim. *Plautus.* *Amicus veritatem in familiaritate, adulator fraudem: emolumentum in posterum, alter in præsene delectationem.* Vnde disertus ille in *Trinummo* opportunè aiebat.

B
Sed ex amicis certis mihi certissimus,
Si quis me scis fecisse inscitè, aut improbè,
Si id non accusas: tu ipse obiurgandus es.

Ita sanè rursum Seneca Neroni suggerebat libro 2. de *Seneca.* Clementia cap. 1. *Diutius me morari hic patere, non vt blandiar auribus tuis, nec enim mihi hic mos est: maluerim veris offendere, quàm placere adulando.* Ita ille. A quo planè eius in regia gratia particeps Affranius Burrhus longiùs ibat, qui ad Neronis probra, & dedecora, cùm pro Imperatore cytharœdum, & histrionem agebat, & mœrebat, vt probus, & laudabat, vt non bonus amicus: ita obseruante Corn. Tacito lib. 14. Annalium *Corn. Tac.* cùm post hæc. *Ipse scenam inscendit, multa cura tentans cytharam, & præmeditans assistentibus familiaribus: accesserat cohors militum, centuriones, tribunique adiungit, & mœrens Burrhus, ac laudans.* Et quidem ad germanum amicum opportunè omninò id spectat, quod C hic vt præ animi candore in obiurgando sincerior, ita Principi præ amicitia minus molestus est. Qua signatè de causa necessarium Principi Administrum adstruebat Synesius, oratione *de Regno*: vbi cùm præmisisset: *Nam quæ vlla Rege dignior possessio, quàm amici consortium? Quis secundarum rerum particeps iucundior? Quis in aduersis fortunæ casibus tolerandis stabilior? Quis in laudando syncerior?* Subijcit: *Quis in acriter obiurgando minus molestus?* Videris hunc velut indice monstratum à Theodorico Rege apud Cassiod. lib. 5. epist. 3. Quæstorem suum sic laudante: *Cassiod.* *Sub genij nostri luce intrepidus quidem, sed reuerenter astabat, opportunè tacitus, necessariò copiosus, curarum nostrarum eximium leuamen.* Pulchrâ illa *intrepidus, & reuerenter*: pulchriùs hæc verba *tacitus, & copiosus*, & ipsis adiuncta aduerbia *opportunè, ac necessariò*: vt ostendat Regium amicum in obiurgando minimè molestum: dum vna ex parte tanquam germana, ac legitima aquilæ proles (eā D siquidem imaginem tacitùs subindicat Theodoricus) inconniuenti pupulla regiam lucem *intrepidus* intuetur, Principis erratis non conniuens, sed illum si quid inscitè, aut improbè egerit, copiosus admonet, ex alia tum reuerenter, tum etiam necessariò, cùm res & occasio omninò exigit id munus obit, vt inde fit Principi persuasissimum, non nisi ex vero amore, & eximio animi candore admonitionem proficisci.

7 Do tibi hęc graphice depicta, ostendoque bonum Administrum optimum Principem admonentem, cùm tibi Abrahamum super Sodomæ supplicium cum Domino disceptantem ob oculos pono: etenim cùm bonus Dominus ei tanquam suo Administro instans Sodomæ excidium reuelasset: *Abraham adhuc stabat coram Domino, & appropinquans ait: Numquid perdes iustum cum impio? Si fuerint quinquaginta iusti in ciuitate peribunt simul? & non parces loco illi propter quinquaginta iustos, si fuerint in eo? Absit à te, vt rem hanc facias, vt occidas iustum cum impio: fiatque iustus sicut impius: non est hoc tuum, qui iudicas omnem terram: nequaquam facies iudicium hoc.* Gen. 18. 23. *Gen. 18. 23.* Vide egregiū Administrum sub ipsiusmet Diuinitatis luce ęquè intrepidum, ac reuerentem, necnon opportunè tacitum (vt rei exitus commonstrat: dum subinde in ea inter-

uentione

deuenit. Id quod Magnus Leo sermon. 11. de Passione sic eleganter præstrinxit: *Insurrexit in semetipsum non iudicio pœnitentis, sed furore pereuntis.* Quare postmodum Paschasius ad animarum medicos conuersus, subijcit: *Idcirco penitentibus semper salubria quęrenda sunt consilia, & adhibenda est quam diligentissimè medicina salutis.* Pulchrè id *quam diligentissimè adhibenda medicina*: magna videlicet diligentia, arte, prudentia suo etiam modo, & sale condita.

2 Qua sanè ratione Petro à Domino animarum cura non sub venatoris, sed sub piscatoris imagine commissa est, quod ille non sine sanguine, & vulneribus, ferro, & furore feras persecutus, illas comprehendat, hic verò arte, & consilio absconsis retibus pisces viuos, & incolumes capiat. Nec aliud quidem ea Domini ad Patrum verba tinniunt. Lucę cap. 5. vers. 10. *Ex hoc iam homines eris capiens.* Vbi Græcum verbum, rectè id adnotante Cardinali Toleto, propriè verteris, *viuicapio*, seu *à cęde conseruans capio*? vnde ipse hanc cogitationem sic statim tradit: *Rectè igitur dictum est*, eris homines viuos capiens, *vt sensus sit, non sic capiens eris homines, sicut capiuntur ferę cędibus, & vulneribus, sed sicut pisces qui illęsi capiuntur.* Nobilior sanè victoria, quæ sine sanguine obtinetur, mirabilior medicus, qui lenioribus medicamentis ægrũ sanat, peritior monitor, qui sine exprobationis amaritudine blandimento orationis corrigit errantem. Sed prædictas imagines à suis potius auctoribus habe: sic namque S. Basilius Seleuciensis oratione 30. *Periti medici tunc plus de arte cient admirationis, non cùm ferro, & igni in belli modum vim mali domant, sed cum leuibus pharmaci affecta parti adulantes, ægrum sciètè persanant.* Ad quem etiam modum Hilarius ad ea Psalm. 14. vers. 4. verba *Opprobrium non accepit aduersus proximos suos*, sic loquitur: *Non est igitur opprobrium aduersus proximos ineundum, sed si quid in ijs incuriosum, si quid petulans, si quid incontinens deprebenditur, sine exprobrationis amaritudine, blandimento etiam dictionis est corrigendum.* Pende quęso apud Basilium illud *affecta parti adulantes*: in Hilarij autem verbis hæc *blandimento dictionis*: vt ex ijs prudentem & felicem monitorem facias, qui pharmaci acerbitatem & admonitionis austeritatem, orationis suauitate, & artis dexteritate sic condiat, & emolliat, vt non modo vtilis, sed grata, & accepta fiat. Sic præfato loco dicebat Seneca: *Quædam enim ignorantibus ęgris curanda sunt*, ea videlicet lenitate, & dexteritate, vt vix curari, siue obiurgari sentiant.

Luc. 5. 10.
Lect. Grę.
Card. Tole.
Basil.
Hilarius.
Seneca.

3 Vtramque verò Basilij, & Hilarij phrasim opportunè ipsemet Dominus, & à Domini spiritu edoctus Paulus confirmant: quippe Dominus discipulos ad terrenorum despicientiam vrgens, tam à coruis affatim à Deo pastis, quàm a lilijs non sine pompa, & maiestate crescentibus argumentationem conficiebat hunc in modum: *Considerate coruos: quia non seminant, neque metunt, quibus non est cellarium, neque horreum, & Deus pascit illos. Quantò magis vos pluris estis illis?* Lucæ c. 12. vers. 24. & statim vers. 27. *Considerate lilia agri quomodo crescunt non laborant, neque nent, dico autem vobis, nec Salomon in omni gloria sua vestiebatur sicut vnum ex istis.* Vnde non sine epitasi, & morsu subijciebat: *Si autem fęnum, quod hodie est in agro, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit quanto magis vos pusillæ fidei?* Vbi si quispiam perquirat, cur nouam argumentationem à lilijs Dominus confecerit, qui priori à coruis factam propositam thesim necessaria iam ratione firmauerat? siue etiam, cur à coruis, quibus nihil nigrius, fędiusve, ad lilia, quibus nihil candidius, aut gratius, stylum conuicterit: Respondebimus ex Chrysologo, ad diuinam Christi artem, qua prioris imaginis asperitaté posterioris venustate, & suauitate mitigare voluit, fore referendum, ne videlicet discipulis coruorum similitudo à contemptu sumpta videretur, cum illos simul suauissimis, & speciosissimis floribus pares fecit. Audi illum serm. 164. *Verum quia Deus sic humanum diligit genus, vt ipsos quos dominantis iure corripit, mox paterno soletur, & mulceat blandimento; quos comparatione fœdissima auis exasperasse videbatur, ad floris odorati, &*

Luc. 12. 24.
Chrysol.

P. Velasquez in Psalm. centesimum.

speciosi nimium hos reducit exemplo: Considerate *inquit* lilia agri quomodo crescunt; non laborant, neque nent, dico autem vobis, nec Salomon in omni gloria sua vestiebatur sicut vnum ex istis. *Lilium Salomonis sublimat exẽplo, quia ipso Domino testante, inter omnes mundi reges Salomon singulari gloria, ornatu vnico speciosus effulsit, & omnes terrę flores lilium vincit, & pręcellit in gratia, tantumque distat ob omni germine lilium, quantum Regem speciei gloria cunctos constat excellere.* Vides opportunissimam admonitionem, siue castigationẽ, à qua nigri, & sordentes corui mirum in modum candidi, & splendentes redduntur: vt multo plus candoris, venustatis: & gratię quam infuscationis ab increpatione acceperint.

4 Iam Paulum magistri sui vestigij inhærentem audi, dum Galatas à fidei præscripto deflectentes, sic arguit: *O insensati Galatæ. Quis vos fascinauit non obedire veritati?* Ad Galat. 3. 1. Sed quæ (inquis) his verbis lenitas, & non potiùs vehemens reprehẽsio, quæ vt iustam, ita magnam indignationem præ se ferat, subsit. Quid enim acrius fuerit, quam rudes & amentes eos appellare? quid durius, quam obijcere, à veritate cognita facile desciuisse. Facilè tamen ijs obuiam ibis si obseruaueris fascinandi verbum, quod reprehensioni de industria Apostolus interseruit, quippe nonnisi ea, quæ pulchriora, & feliciora sunt ab inuidentibus fascinari dicuntur, sic siue belluli, ac nitidiores pueri cunctis veneribus conspicui, siue candidi tenerique agniculi fascino apud vulgus existimãtur obnoxij: vt dicebat ille,

Gal. 3. 1.

Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.

Virg. ecl. 3.

Itidemque apud Romanos, quod nemini non est obuium triumphantium currui Fascinus Deus appendebatur, vt in auctores fascinum rejceret. Vnde quidem Galatas à Paulo sic obiurgari videris, vt non parum laudis, & suauitatis ab increpatione illis aspergatur, quasi, & plurimum ipsis gratiæ, & pulchritudinis fuerit, ob quã inuidiæ fascinum subierint, & non tam in ipsos, quam in inuidiæ oculum illos fascinantem crimen quodammodo conijciendum videatur: scitè id inibi obseruante Chrysostomo hunc in modum, *Non enim dixit quis vos seduxit? Quis vos abusus est? Quis vos circumuenit? Sed* quis vos fascinauit? *Sic moderans increpationem, vt non careat laude. Hæc enim verba sunt indicãtis, quod prius inuidia digna fecerint, quodque, id quod accidit, dęmonis insultu factum sit, qui secundis illorum successibus vehementer reclamauerit.* Hæc Chrysost.

Chrysost.

5 Hæc iam quę in vniuersum vera, & opportuna sunt in Principum admonitionibus peculiariter locum habent: quippe (vt sæpius ex Cassiod. adstruximus) *arte placandi sunt, qui mores afferunt simillimos ventis, quorum nisi prius animi temperentur, in contemptũ maximũ natiua felicitate prosiliunt.* Sic scitè admonet Cor. Tac. li. 4. Annal. *Cõtumacius loqui nõ est tutũ apud aures superbas, & offensioni promiores:* Enimuerò ab hac dexteritate valdè cõmendatur Diouis sapientia à Synesio in *Dione* in hunc modũ. *Quoties. n. impotẽtes, ac insolentes Respublic. increpat, neq; contumeliosus atq; importunus videtur, sed perinde earũ, ac equorũ ferociã freno potius, quã flagello cõpescere.* Sed omninò ad rẽ Plut. in li. *de audiẽdis Poetis*, sapienter adstruit magnum intercedere discrimen inter Poetã in populi conuentu multitudinis applausum captantem, & inter virum prudentem, qui Principem admoneat, quod Calcantis, & Nestoris imaginibus, sic illustrat: *Chalcas occasionis nulla ducta ratione pro nihilo putauit in ipsa multitudine Regem accusare, vt qui pestem populo intulisset. At nestor de reconciliando Achilis animo sermonem illaturus, ne videretur Agamemnonẽ apud populũ traducere, vt qui per iram peccasses, ita ei suadet:*

Cor. Tac.
Synes.
Plutarch.

Admoneas epulis, sacrum quoque coge senatum
Consilia expendens horum, atque salubria serua.

Peracta autem cœna emisse senes ad obeunda negotia, atque ita mederi curauit erratis. Subijcit Plutarch *O aptã reprehensionem, & tempore adhibitam.* Quæ videlicet sine exprobationis amaritudine blandimento orationis affectæ parti adulando ægrum sanauit: nimium regia celsitudo, & illa Principis facies, in qua Dei imago peculiari quadam ratione elucet, hanc in admoni-

stione, reuerentiam, & moderationem suo quidem iure A postulant. Sanè vel hac ratione ipsemet pessimus dæmon, cuius temeraria impudentia, & intolerabilis in lacessendo procacitas cùm aliquando simplicem: & rectum Iobum Deo inuisum, & exosum reddere voluisset, atque ea propter è sua pharetra imbibitas veneno sagittas depromeret, hoc illum modo apud Deum iudicem criminabatur. *Extende paululum manum tuam, & tange cuncta quæ possidet, nisi in faciem benedixerit tibi.*
Iob 1. 11. Iob 1. 11. Sed quid fuerit Deo in faciem benedicere? nam si vt sonat acceperis, hoc filiorum Dei munus est, qui Deo indesinenter benedicunt. Sed alia quidem impostoris illius mens, alius sensus fuit: Voluit enim dicere, nisi in faciem maledixerit tibi: id est vt ad ea
Greg. M. verba inquit Gregor. Magn. lib. 2. Moral. capitul. 6. *Si enim ea, quibus delectatur, non habuerit, fauorem tuum etiam maledicendo contemnet.* At, cur ille verborum frena mutauit? & benedictionem pro maledictione substituit? Planè, quod etiam cùm criminaretur, & sub B alterius persona verba componeret, horuit in Dei facie maledicendi verbum vsurpare, ne vel contumeliæ sonus in illius auribus tinniret: pulchrè è Græcis Didymo,
Didym. Hieron. & ex Latinis Hieron obseruantibus: sic enim hic in capit. 3. ad Galatas: *Etiam ipse Satanas cùm de Iob polliceretur, quod si grandibus pressus fuisset angustijs, blasphemaret, a meliori parte hoc significauit dicens: Nisi te benedixerit:* Ille verò in Catena Græca Comitoli: *Verbum* inquit) *adhibuit speciosius, ne Deum verbo asperiori figere videretur.* Speciosa igitur admonitio Principis faciei, & auribus congruit, à qua non modo omnis acerbitas, & amaritudo absit, sed blandimento orationis, & ornatus vocibus constet.

6 Sæuiebat atrociter absque vlla causa in Hebræos Pharao: duris pensis atque laboribus eos affligens: sed cùm ipsi de egressu ex Ægypto iuxta Dei præceptum cogitarunt, immaniora in ipsos edicta fecit, iussitque crudeliùs quam anteà tractari, quotidianis operum pensis C nouum laborem colligendi paleas, & maius verberum
Exod. 5. 6. supplicium adiungens: sic enim Exod. 5. 6. ipsemet Præfectis operum locutus dicitur: *Nequaquam vltra dabitis paleas populo ad conficiendos lateres sicut prius, sed ipsi vadant, & colligant stipulas. Et mensuram laterum quam prius faciebant imponetis super eos, nec minuetis quidquam,* Cumque tanto oneri impares essent Hebræorum humeri: flagellati sunt, qui præerant operibus filiorum Israel ab exactoribus Pharaonis. Iam ipsi lancinatis scapulis: *Vociferati sunt ad Pharaonem.* Sed quem in modum? Num verberum dolor incompositum aliquod in Regem, siue potiùs in immanissimum tyrannum extorsit verbum? Audi. *Cur ita agis contra seruos tuos? Paleæ non dantur nobis, & lateres similiter imperantur. En famuli tui flagellis cædimur, & iniustè agitur contra populum tuum* (vers. 15. & 16. vbi præterquam quod breui oratione sese famulos, seruos, populumque Regi subditum appellant, obserua qua arte dicendi modum immutauerint: nam qui priùs dixerant: *Cur ita agis contra seruos tuos?* subinde cum rei indignitatem, & iniustitiam expendunt, non dicunt agis sed *agitur*: siue vt Chald. vertit: *peccat super nos populus tuus*: ne videlicet, qui aduerbium *iniustè* præmiserant id personæ Regis attribuerent, vt benè ibi adnotarunt Nicolaus de Lyra, & Cornelius à Lapide: *Non dixerant iniustè agis* (vt prior) *ne Regem offenderent, vel honori regio detraherent, sed dicunt iniustè agitur.* Pergit Cornelius: *Ne Regem offendant, eius iniuriam, aliorum puta præfectorum culpæ & crudelitati tribuunt; vnde non aiunt, iniustè agis, sed* agitur: *Hebraicè est:* peccatur in populum tuum. Hæc ille.

7 Nec alius quidem magnorum ministrorum Dei in Regibus admonendis, siue arguendis mos fuit. Etenim cum Rex Iosaphat a recto tramite discessisset, impio Regi Achab socium, se, & auxiliarem præbens, sic ipsi è prælio redeunti Iehu Propheta Dei nomine reprehensurus occurrit: *Impio præbes auxilium, & ijs, qui oderunt Dominum, amicitia iungeris, & idcirco iram quidem Domini merebaris. Sed bona opera inuenta sunt in te eo quod abstuleris lucos de terra Iuda, & præparaueris cor tuum, vt requireres Dominum Deum patrum tuorum* 2. Paralip. 19. 2. Miram quidem admonitionem,
2. Par. 19. 2. & reprehensionem, quæ in laudes desinit. Quid? arguere Regem venisti, & in eius laudatorem conuersus es? in arguendo modicus, in prædicando multus? Ita planè: quippe non aliter Principibus adhibenda admonitio est. Audi ea de re Basilium Magnum hom. *de Hu-*
Basil. M. *militate*: qui cum præmisisset: *Neque enim Deus particulatim hominem examinat. Ego autem inquit opera eorum, & cogitationes eorum venio vt congregem.* Subijcit *Et cum Iosaphat Regem aliquando propter peccatum recens commissum reprehenderet, simul, & rectè factorum mentionem fecit dicens:* Sed bona opera *inuenta sunt in te.* Vides admonitionem scitè conditam, affectæ parti adulantem, atque ea ratione ægrum peritè sanantem. Porrò signate subijcit statim Scriptura, Regem ea prudenti Vatis reprehensione emendatum ad Dei cultum, ac obsequium, & egregia virtutis opera peragenda se B totum conuertisse, vt vtraque Glosa ¦. & omnes explanatores obseruarunt. Tanti scilicet, valet, apud superbas Regum aures non contumaciùs, sed reuerenter, & opportunè loqui.

8 Quid verò fuerit mirandum, cum honorem Regibus in ipsorum admonitionibus à Dei administris exhiberi quando, & ipsemet Dominus cum quadam reuerentia, & blanditijs ipsos reprehendere, & castigare dicitur. Equidem cùm Dauid vesano illo desiderio numerandi populi Dominum ad iracundiam prouocasset, ipse vt atrox scelus supplicio expiaret, tale ad Dauidem per Prophetam Gad mandatum misit: *Trium tibi datur optio, elige vnam quod volueris ex his, vt faciam tibi,* &c. 2. Reg. 24. 12. Sed quis, rogo, iudicandi, & casti-
2. Reg. 24. 12. gandi mos is fuerit, quo ipsi reo optio detur, vt quod minus sibi videtur supplicium: quodq; ipse minus horret pro suo eligat arbitrio? Estne is legum duodecim tabularum stylus? aut Principum in decernendis suppli- C cijs mos? Non opinor. Sed ea quidem prærogatiua regiæ dignitati ab ipso Deo in castigatione videtur quodammodo seruata, quam ei in adhibenda curatione Medici solent obseruare: nam qui cum alijs ægris adeò seuerè se gerunt, vt artem suam ab imperio, & austeritate commendare videantur, vt scitè Arnulphus Lexo-
Arnulph. uiens. Epis. ep. 4. sic ait: *Illud enim hominum genus quadam austeritate sēper notabile arti suæ reuerentiam sola seueritatis exhibitione conquirit, & quasi de benignitate vilesceret, infamat omnia quæcumq; miser patientis appetitus exposcit.* Regibus tamen medendis, nihil non blandum, maceratum, & lene propinare student, optionem eis offerentes vt purgans medicamentum mite, quam minus horreant præparatum accipiant, benè id ad eum
Sanctius. locum expendente P. Sanctio, hunc in modum: *Posset Deus non solum, quo vellet ex tribus, sed etiam quo vellet ex millibus supplicio, Dauidis peccatum expiare, sed quæ est animi lenitate optionem offert Regi, vt ex tribus quod minus esse putet, aut quod horreat minus, ex omnibus eligat quēadmodū benigni est, & amātis Medici, quando recusare nō potest infirmus medicina acerbitatē, vt optionē det ægroto propositis poculis amaris inæqualiter, vt illud eligat ex quo minus capturus est molestiæ* Opportunè, sed omni-
Ambros. nò ad rē Amb. in Ps. 37. inquiēs; *Eligere pœnā mādat, vt in ipsa pœna electionis quadā prærogatiua seruetur, & reo suo blandiatur hoc modo.* Pulchrè. Sed quid supplicio, & prærogatiuæ, quid blāditijs, & reo. Spectat id sanè ad regiæ dignitatis, siue naturam, siue prærogatiuā, cui vel ipsa castigatione peculiaris honos deferendus est, nam arte tractandi sunt qui mores afferunt simillimos ventis.

9 Sed & eundē Dominum ac Principes atq; Prælatos increpaorē, vt eorū laudator potius, quā reprehensor esse videatur, nō semel ostendit Ioan. in Apoc. Nā cumprimis Ephesi Antistitē, sic obiurgaturus: *Habeo aduersū te quod charitatē tuā primā reliquisti:* hæc omnia antè præmisit: *Scio opera tua, & laborem, & patientiam tuam, & quia non potes sustinere malos, & tentasti eos, qui se dicunt esse Apostolos, & non sunt, & patientiam habes, & susti-*
Apoc. 2. 2. 14. & 16. *nuisti propter nomen meum, & non defecisti.* Apoc. 2. vers. 2. Deinde vers. 14. Angelo Pergami dicturus: *Habeo aduersum te pauca quia habes illic tenētes doctrinam Balaā:*

sic

sic eum prius deliniuit: *Scio vbi habitas, vbi sedes est* A
Satanæ, & tenes nomen meum, & non negasti fidem meã,
&c. Similiter Angelo Thyatiræ vers. 19. ita locutus est:
Noui opera tua, & fidem, & charitatem tuam, & mini-
nisterium, & patientiam tuam, & opera tua nouissima
plura prioribus: sed habeo aduersum te pauca. &c. Audis
castigationes? An Panegyricos? Forsan quidem Domi-
num in singulis ijs locis panegyricum, quam obiurga-
tionem cogitasse dixeris, cùm vni admonitionis verbo
plura laudationis, quibus cunctæ obiurgati virtutes re-
censentur, priùs præmitti videris. At enim, si benè
æstimas ad increpationem ea omnia spectant. Quod
si inquiras, quorsum illi laudes adiungantur? Respon-
debo, vt curru adiunguntur rotæ, quibus hac illac faci-
Prou. 25. lè circumagatur: dicente Salomone: *Mala aurea in*
11. *lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore suo*: pro
Lect. Heb. quibus apud Pagninum est: *Poma auri in casuris argen-*
ti verbum dictum cum modis suis aut *iuxta modos suos*:
Pagnin. quæ ex Hebræo alij legunt, *verbum ordinatum super ro-*
tas suas. At quale id verbum fuerit? Certe Baynus, & B
alij opportune referunt ad verbum admonitionis, siue
Baym. increpationis, quod *cum modis suis* comitatis, suauita-
tis, ac laudationis dictum tam facilè, ac feliciter decur-
ret, ac aptis, & volubilibus rotis currus instru-
ctus.

10 Quid enim? credisne non aliter efficacem ad-
monitionem futuram, nisi verborum austeritate, &
acerbitate constet? Erras quidem, mi homo, & vehe-
menter erras. Nam dum veritatis tristitiam tristiorem
& admonitionis aculeos acerbiores facis: ipsam profe-
ctò medicinam odiosam, & inuisam omni modo reddis
Seneca. imò in vitius conuertis. Benè Senec. cùm de ijs qui apud
sui temporis homines horrido vultu, intonso capite, &
hirsuta veste Philosophos se iactabant, epistola 5. di-
xisset: *Asperum cultum, & intonsum caput, & negli-*
gentiorem barbam, & quidquid aliud ambitionem per-
uersa via sequitur de vita. Subijcit: *Satis ipsum nomen*
philosophiæ, etiamsi modestè tractetur, inuidiosum est.
Quid si nos hominum consuetudini cœperimus excerpere?
Ad quē sanè modū de admonitionibus Principis dandis C
ratiocinationem opportunè instituēs: vt dū ipsæ etiam si
modestè, & submisè fiant, inuidiosæ ac molestæ sunt,
quid si asperis verbis, intonsis vocibus, & negligentio-
ri oratione inuidiam, & molestiam voluerimus augere?
Orna ergo mihi admonitionem tuam suauitate oratio-
nis, & laudum condimento, & quidquid voles, obtine-
Matth. 3. bis: quin sua illi vis, suum acumen desit. Sanè cùm de
6. asperitate habitus Baptistæ sermo fit apud Matth. capit.
3. 4. cilicium asperius, de pilis videlicet camelorum, zo-
na verò mollior, pellicea nimirum esse perhibentur?
Ipse autem Ioannes (ait Matthæus) *habebat vestimentum*
Maldon. *de pilis camelorum, & Zonam pelliceã circa lumbos suos*.
Ad quæ verba Maldonatus sic inquit: *Erat quidem zo-*
na minus aspera, & horrida quam vestis, & statim, *con-*
suetudini congruebat, vt paulò melior esset zona, quam
vestis; omnes enim homines pretiosiore zona quam veste
vti solent: Zona igitur cum ex crudâ pilosaq; pelle fuerit,
qualem fuisse vestem credendum est, nisi horridum, acu-
leatum q; cilicium? Sed quò hęc tendunt? Non longius D
quidem ab instituto diuagantur. Enimvero si attendis
hac imagine ostenditur, vt non aliunde horridum, &
aculeatum cilicium exstat, neque prius carnem pungit,
& stimulat, quam è zona corpori adstringatur: quin
aliquid de horrore & aculeis suis remittat quod paulò
mollior zona, quę stringit, sit: ita quidem a mollioři-
bus verbis aculeatam admonitionem esse posse, imò
verò, quæ acrius pungat, & animum altiùs penetret, &
figat. Vel audi iterum non semel allata à nobis Athala-
rici Regis verba de Tholonico aui sui Theodorici fa-
Cassiod. miliari apud Cassiod. lib. 8. epist. 9. *interdum resistebas*
contra vota Principis, sed pro opinione Rectoris: Vbi taci-
tè innuit, sic prudentem illum Administrum Principi
suo obsistere solitum, vt illustrem eius famam, & opti-
mum apud subditos nomen, & existimationem callidè
ob oculos poneret, tantum non dicens: Vide, ò Princeps
ne inclytam gloriam tuam, & pulcherrimam famam,
quam egregijs bello, & pace gestis semper illęsam, &
A incolumem seruasti, hoc facto commacules. Quid tum?
incassane, aut inefficax ea ratione reddebatur admoni-
tio? Audi *Patiebatur inuictus ille prælijs pro sua fama su-*
perari, & dulcis erat iusto Principi rationabilis contrarie-
tas obsequentis. Vt dicere videatur: Quem hostium tela,
armatæ manus, & dura prælia non domabant: prudens
& blanda admonitio frangebat, & amara subditi con-
trarietas dulcis Principi reddebatur.

11 Quod si horridum, & aculeatum cilicium, à
molliori zona ita adstrictum videre, velis, vt ipsammet
Principum animam stimuli penetrauerint, aditum Sa-
muelem, tū Danielem superbis Regibus, Sauli, & Bal-
thasari diram mortis sententiam denuntiantes. Nimirū
dum ab interpretibus iure ambigitur, qua ratione Saul,
cùm alienum habitum formamque mentitus Phythonis-
sam adijt, vt Samuelis iam defuncti animam euocaret, à
venefica statim cùm Samuel apparuit, quasi de facie, &
Regijs insignibus agnitus fuerit? 1. Reg. 28. 8. eam red- 1. Reg. 28.
dunt causam Hebrȩorum doctissimi apud Abulensem 8.
B ibi quæst. 30. quod Samuel ipso corporis habitu Regi
honorem detulerit: *Cognouit igitur* (ait Abulens.) *quod* Abulens.
ille qui consulebat erat Rex: vt videns optimum Regis
Administrum, qui *intrepidus, sed reuerenter*, adstabat,
non ratus ob reuerentiam Principi habitam, duræ ad-
monitionis aculeos infringi. Enimverò æquè opportu-
num est quod de Daniele fertur? durissimam enim ipse
in Nabuchodonosor sententiam laturus, qua & regno
pellendus, & bestijs annumerandus foret, hoc primum Dan. 4. 16.
procemio vsus est, *Domine mi, somnium his qui te ode-* & 21.
runt, & interpretatio eius, hostibus tuis sit. Deindè hac
reuerentia interpretationem aggressus est: *Hęc est inter-*
pretatio sententiæ altissimi, quæ peruenit super dominum
meum Regem: hæc sic expendente ibi Theodoreto: Theodor.
Sapientissimè, ac prudentissimè ei molesta deprecatur hoc
procemium exorsus: veritatem tamen declarat: vt dicere
videatur: Minimè quidem pugnat cum veritatis admo-
nitione vrbanitas, & modestia, qua subditus Principem
alloquitur, idcirco dum nihil de veritate demit, blan-
C dimentum orationis iustè addit, sapientia, & prudentia
id omninò exigente.

Ad ea verba,

Declinantem à me malignum.

Prudens Regis familiaris, abditos ipsius sensus penetrare,
siue arcana scrutari nullà ratio-
ne velit.

ADNOTATIO XXI.

1 EST quidem siue malignitatis, siue insatiabilis
cordis (quorum vtrumq; noster Rex auersari
se, & odisse profitetur) quoddam genus, abditos Princi-
pis sensus diligentiùs rimari, & quotquot pectore pre-
mit arcana penetrare velle: quippe vt ille dixit.
Scire volunt secreta domus, atque inde timeri. Iuuenal.
Vnde sanè magnę erit Regij familiaris prudentię, in hęc Satyr. 3.
D sacra irrumpere nolle, nec Principem, nisi ex ea parte
qua ipse vult, agnoscere studere: vti Marcion. qui Dei
naturam, & mysteria penitùs introspicere, & abditissi-
mos eius sensus rimari audebat, sapienter cohibebat
Tertull. lib. 2. aduersus Marcion. c. 2. quasi id sibi tutissi-
mum esset, si Deum non plus, aliterve quam ille vult,
cognosceret: sic. n. ille: *Quin potius infirmitati tua parcis*
nec in periculū extenderis habens Deum certum, & indu-
bitatum, & in hoc ipso satis visum, cū id primū conspexeris
eū esse, quem non scias, nisi ex parte, qua voluit ipse. Quæ si
Principi, et eius familiaris omninò aptare volueris, audi
quid Cor. Tac. quid Plutarch moneant, sic namq; prior Corn. Tac.
lib. 5. Annal. *Abditos Principis sensus, & si quid occultius* Plutarch.
parat exquirere, illicitum, anceps, nec tamē assequare. Ob-
serua triplici ex capite insipiens consilium spectandi
Principem nisi ex parte qua ipse velit: *illicitum* videli-
cet, quia audax, et irreligiosum: *anceps*, quod summum
afferre soleat periculum, et tandem incassum, atque
inutile, quia vel hac ratione Princeps sese fortioribus

vectibus excludi. Quæ quidem omnia Plutarch. disertissimè firmat in lib. *de Curiositate* vbi cum præmisisset: *Atqui ventorum hi nobis sunt molestissimi, sicut ait Ariston, qui nobis reuellunt pallia. Curiosus autem non pallia vicinorum neque tunicas, sed parietes detegit, foras reserat, in ædibus diuitum, in casis pauperum, in Aulis Regum.* Subdit. *Atque id quidem non citra periculum, sed perindè atque si quis gustet aconitum curiositatis vitio, scire cupiens quale sit, prius quam sentiat, tollitur è media, sic qui potentiorum inquirunt mala prius absumunt seipsos quam intelligant.* Hæc ille satis opportunè. Sanè prudentissima illa Liuia Augusti Principis coniux interrogata, quomodo maritum tamdiu, & tantoperè sibi

Dio Cass. deuinxisset, respondisse apud Dionem fertur: *Pudicitia, & obsequio, nulla eius arcana scrutando, & libidines dissimulando.* Sapienter quidem: Principis enim arcana rimari aut cognoscere nolle, Principem reuereri est, eique suam maiestatem reddere: contra verò in abditos eius sensus, & secreta irrumpere, subditi metas transilire, & regia gratia abuti, quod inurbanum, ac superbum, imò insipiens ingenium sapit, omninò fuerit: quippe, si attendis, & rem benè æstimas, à secretorum manifestatione omnimoda amicitiæ æqualitas dignoscitur, & inter famulum, & amicum discrimen sumitur, Domino

Ioan. 15. 15. dicente apud Ioan. c. 15. vers. 15. *Iam non dicam vos seruos, quia seruus nescit quid faciat Dominus eius, Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcumque audiui à Patre meo, nota feci vobis.*

2 Videris quidem hanc vrbanissimam prudentiam tum in cælestibus spiritibus, tum etiam signatè in Paulo: de illis siquidem vna ex parte apertè affirmat Dominus, faciem Dei contemplari, *Angeli* (inquit) *eorum semper vident faciem Patris mei qui in cælis est*: Matth.

Matt. 18. 10. 18. 10. ex alia verò Isa. c. 6. 2. nonnisi demissis oculis, siue velata corá ipso facie stare, sic ait: *Seraphim stabant super*

Isa. 6. 2. *illud: sex alæ vni: sex alæ alteri: duabus velabant faciem eius*: siue vt est in Hebræo, *duabus vnusquisque velabat faciem suam*: at qui fieri possint, vt & faciem videant, & faciem velent, siue Deo velata facie assistant? Sanè quod cùm Deus *super solium excelsum, & eleuatum*: in quo penitissima mysteria, & arcana continebantur, sederet; Seraphim illum ex ea parte, qua se ipse offerebat videre contenti, in abditos eius sensus penetrare nollent siue etiam tanta reuerentia, & pudore concessa sibi diuinæ faciei visione perfruerentur, vt eam quomdamodo non videre videantur: sic id ad ea verba obseruante

Galfrid. Venerabili Galfrido in allegoriis Gotfridi Tilmani: *Alæ ipsæ quibus faciem sibi velant, timor, & pudor, possunt non inconuenienter intelligi. Et metuunt enim, & erubescunt ad vultum gloriæ magnæ Dei.* En optimum, & prudentissimum Principis familiarem qui in Regiæ familiaritatis sacrarium admissus, vix oculos habet ad videndum eamet quæ & Princeps indulget, ne dum vlterius pergat vt interiora introspiciat, imò verò pedem reuerenter referat. Sic omnino Paulus indulgentissima Dei humanitate ad paradisi arcana cognoscenda euectus, adeò sese illis non spontè insinuauit, vt vim potiùs passus fuerit: sic illo notantissima locutione id nobis adnotante 2. ad Cor. 12. 3. & 4. *Scio huiusmodi*

2. Cor. 12. 3. & 4 *hominem, siue in corpore, siue extra corpus nescio, Deus scit. Quoniam raptus est in paradisum, & audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui.* Notetur dicendi modus: *Quoniam raptus est*: præsertim in Græco fonte

Lect. Græ. vbi verbum ἡρπάγη vi abreptum significat. Sed cur tantò nisu raptus, siue abreptus? non verò vtcumque adductus, siue euectus? Sanè quia ad audienda arcana: quæ prudens Regis amicus non nisi superiori vi adactus debet accipere, ferebatur. A qua cogitatione, nec raptus explicatio it quam ibi adhibet S. Thom. inquiens: *Ra-*

S. Thom. *ptus est ab eo quod est secundum naturam, in id quod est supra naturam, ex vi superioris naturæ eleuatio*: nec si-

Arist. gnificatio quam reddit Aristoteles lib. 3. Ethicorum c. 1. vt sit vis quædam, quæ ab externo principio tota pendet. Vides Paulum adeò non sese arcanis immiscentem aut secreta domus scite cupientem, vt ad ea audienda abripi, & ex vi diuina eleuari opus habuerit? Planè meritò. Quid enim rationi, & prudentiæ magis con-

A sentaneum fuerit, quam intra naturæ suæ terminos, siue vt est in prouerbio *intra pelliculam suam*, sese quempiam continere, nec *in id quod est supra naturam* nisi *ex vi superioris naturæ* eleuari velle: imò non tam velle quam pati, & abripi. Iam verò vt ad Dei arcana nonnisi raptus ascendit Paulus, ita Principis secretis ne raptus quidem immisceri prudens cupiat: quod alia à cœlestibus ac diuinis terrenorum Principum secreta sint: illis siquidem cælestis quædam, ac ineffabilis inest suauitas: at his nonnisi mœror ac tristitia subest, non enim in fundo, siue in imo Principis pectore reconditum iacet, nisi quod spissimum, & amarissimum est: scitè id ad- *Plutarch.*

notante Plutarcho præfato lib. *de Curiositate*, vbi allata Philippidis comœdiarum scriptoris sententia, cùm Regi Lysimacho offerenti: *Quid à meis rebus tibi impartiam?* respondit: *Quid vis, ò Rex, modò ne quid arcanorum*: Subiicit: *Etenim quæ Regum sunt iucundissima, pulcherrimaque foris proposita sunt, conuiuia, diuitia, solennes*

B *conuentus, munificentia. Verum si quid arcanum est, ne adeas: nè id moueas. Non celatur Regis gaudium, cùm res sunt prosperæ: neque risus ludentis, neque cum apparat aliquem humanitate, seu beneficio prosequi. Quod occultatur, formidabile est, triste, inamœnum, inaccessum, suppositæ cuiusdam iracundiæ thesaurus, aut vltionis profunda in animo versatio, &c.* Et statim: *Fuge nigram istam & condensantem se nubem: sentiet tonare, ac fulgurata simul, atque eruperit, quod nunc latet.* Hæc Plutarch.

3 Sed vt ad Paulum redeamus, aliter quidem ac illum se gessisse Iacobum nouimus, cum videlicet ei Angelus Dei personam gerens, in via occurrit, & blandis amplexibus honorauit, ac in seipsum præualere permisit (huc enim ire celebrem illam luctam, atque à Iacob rela- *Gen. 32.*

tam victoriam, quæ à Moyse describitur Genes. 32. 24. *24.*

& Osea cap. 12. 3. alibi fusè adstruximus, non obscurè *Osea. 12. 3*

prælucente Chrysol. sermon. 147. dum luctam de mu- *Chrysol.*

C tuo amicitiæ complexu sic capit: *Luctatoris constringit amplexu, vt amaret partem certaminis, non timeret*) etenim peracta iam lucta cum ab eo Angelus nomen perquisisset, vt illud in aliud honorificentius commutaret: *Nequaquam, inquit, Iacob appellabitur nomen tuum sed Israel. quoniam si contra Deum fortis fuisti, quanto magis contra homines præualebis?* Ille Angeli humanitate inescatus, non secus, ac si ipsi iam foret æqualis, eandem interrogationem sic instituit: *Dic mihi quo appellaris nomine?* Quod perinde fuisse, ac in diuina arcana sese insinuare, ac scopum, & rationem mysticæ illius luctæ rimari uoluisse, benè conijcit P. Alcazar in *Alcazar.*

c. 11. Apoc. vers. 1. notat. 1. ad finem, inquiens: *Notandum verò est, non ideò Iacobum ex Angelo nomen percontari, vt sciret quocum fuisset congressus, probè enim Iacobus nouerat, se cum Deo luctari, ideoque non hic fuerat suæ interrogationis finis. Sed propterea id rogauit, vt sciret quod esset illius luctæ mysterium*, Vides quomo-

D do Iacob, ab eo quod erat secundum naturam, in id quod est supra naturam, non ex vi superiore raptus, sed seipso efferri voluerit? Quid tum Angelus? *Cur quæris* (inquit) *nomen meum?* siue vt LXX. habent, *vt quid interrogas in nomen meum?* vel apud Paraphrastem Chal. *LXX. Chaldæus.*

Ad quid, &c. ac si ille dixerit: Num, quod amicè tecū egerim, & tanta te indulgentia tractauerim, præscriptos reuerentiæ, & vrbanitatis terminos transilis, vt arcana consilia, & abditos sensus rimeris, id omninò ob- *Theodor.*

seruante Theod. q. 91. in Genes. his verbis: *Ob id etiam cum quæsisset ab Angelo, qui vocaretur, non solum responso frustratus, sed etiam obiurgatur, tanquam excedens metas naturæ.* Hæc ille Regio familiari omninò aptanda, abditos nullum Principis sensus, & si quid occultius patat exquirere, illicitum, anceps, nec tamen assequare, Sed, & opportunè suggesseris cum Angelo: *Ad quid quæris, &c. Quod occultatur formidabile est, triste, inamœnū, inaccessū. Fuge nigram istam, & condensantē se nubē.*

4 Adsimile planè est illud, quod Moysi contigisse, ab eomet didicimus Exodi 3. 2. dum Domino ei in *Exod. 3. 2. & 3.*

rubo ardenti, & inconbusto apparente, ipse Deum non ex ea solum parte, qua ille volebat, videre contentus, quidquid inibi arcanum erat, penetrare præsumpsit. Audi: *Apparuit ei Dominus in flamma ignis de me-*

dio

dio rubi, & videbat, quod rubus arderet, & non combureretur. Dixit ergo Moyses: Vadam & videbo visionem hanc magnam, quare non comburatur rubus? itane Moyses? Quod Deus se tibi reuelauerit, & conspiciendum dederit, tu vlteriùs ire, & visionem, quam magnam iudicas, eminus videre, & penitissimam mysterij rationem introspicere gestis? *Vadam*, inquit: iam pedes, quibus in arcana irrumpat: & *videbo*, atque oculos quibus omnia lustret, *quare non comburatur*: & rationem, atque intellectum, quo singula dimetiatur, & pensitet parans: Sed quid totum Deus. *Non appropies huc, solue calceamentum de pedibus tuis, locus enim in quo stas terra sancta est*. Obserua illud? *Non appropies huc*: vt dicere videatur Dominus esto procul, nec constitutas tibi metas transilere præsume. Non est tuum *visionem magnam* ineffabilia mysteria, & quæ ego occultiùs paro complectensem penetrare. Pupugit quidem diuinæ responsionis acumen Moysen, qui statim *abscondit faciem suam, non enim audebat aspicere contra*

Exod. 3. 6. *Deum*. Exod. 3. 6. audaci sanè oculorum acie reuerberata, & præsumptionis suæ pœnas dante: vt qui pedes oculos, rationemque parabat, qua penitiora penetraret, iam nec ea quæ sese ipsis oculis ingerunt, cernere valeat. Vides opportunum oculis inflictum supplicium vt sese intra naturę suæ terminos contineant. Au-

Fulbert. di modo quam appositè ijs locutus fuerit Fulbertus Carnothensis Episcopus epist. 1. hunc in modum: *Incomprehensibilem enim diuini consilij altitudinem sapientia humana puro cogitationis intuitu comprehendere non potest: quia dum mens nostra vltra præcipitatur erigere, vsque ad inaccessibilem secretorum Dei visionem appetit infirmitatis suę obstaculo reuerberata, & intra ignorantię suæ angustias coarctata, nec quod vltra se est, valet comprehendere, nec quod intra se est, æstimare*. Pulchrè vt qui abdita rimari voluit, & quod vltra se erat comprehendere, acie repercussa, nec id quod intra se est, æstimare iam valeat. *abscondit* quippè perterritus Moyses *faciem suam: non enim audebat aspicere contra Deum*. Nec nimiæ quidem subtilitatis fuerit obseruare eum loquendi modum, *aspicere contra Deum*, siue *aduersus Deum* (vt aliæ lectiones habent) cùm facilius fuisset dicere: *aspicere Deum*: quasi is qui arcana Dei, siue etiam Principis scrutari, & rimari studet contrarius illi esse, & contra illum ire, & sapere videatur.

5 Dixeris rursum ad hunc lapidem offendisse Moysem, cùm non contentus quod ad ipsum loqueretur *Dominus facie ad faciem, sicut solet homo loqui ad amicum*

Exod. 33. 11. *suum*. Exodi 33. 11. in interiora eius arcana irrumpere studens, hæc ipsum ibi orasse dicitur versu 13. *Si ergo inueni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi faciem tuam*. Sed quid oras videre faciem Dei, qui *facie ad*

Lect. Heb. LXX. *faciem* cum Domino loqueris? respondet ipse, dum pergit *vt sciam te*, siue vt Hebręa habent: *scire me nunc fac viam tuam & sciam te*, vel vt LXX. *ostende temetipsum mihi manifestò, vt videam te*, quibus tantùm non dicit: denuda te mihi occultissima arcana patefacito, vt intus, & cute te cognoscam ac videam: sic hæc premen-

Oleaster. te Oleastro ibi: *Solent homines Principum fauoribus audaciores fieri; sic & nunc sanctus Moyses, qui Deum quasi vult compellere, vt ei detegat secreta sua. Non aliter Sponsa cum se à Sponso laudari cerneret, quod cęteris feminis pulchrior esset, in audacem vocem prorupit, dicens*

Cant. 1. 6. Indica mihi vbi cubes, vbi pascas in meridie, Cantic.

Chaldæus. cap. 1. 6. ita Oleaster. Sed quid ad hæc Moysi Dominus? *videbit* (inquit) *posteriora mea* (siue vt dilertè Chaldæus Paraphrastes: *videbis id quod est post me*) *faciem*

Theodor. *aut meam videre non poteris*. Vbi omninò dixeris quod paulò antè de Iacob Theodor. *non solum responso frustratus est, sed etiam obiurgatur tanquam excedens metas naturæ*: quippe ijs verbis Dominus familiarem suum & castigauit, & admonuit non plus sapere, quam oportet sapere: nec scire eum nisi ex parte qua ipse vellet: *quod* videlicet *est post ipsum*, non quod ante ipsum, id

Chrysol. est præterita, non futura, manifesta, non occulta: scitè hæc adnotante Chrysol. sermon. 131. ad hunc modum: *Dei faciem quærit, sed non inuenit: petit, sed non accipit & vt posteriora tantùm Dei videat, admonetur, quatenus homo Deum quærat sequi non præcedere, neque ante Deum quę sunt quærere præsumat, sed quæ per Deum sint omnium adorator agnoscat*. Quæ quidem non importunè Principum familiaribus aptaueris, ne abditos ipsorum sensus quærere, & scrutari præsumant, sed ipsos potiùs revereantur, & colant.

6 Sed iam vt omninò videris, quàm illicitum, anceps, & incassum fuerit, abscondita Principis arcana velle rimari, primi parentis lapsum in memoriam reuoca, & quò eiusce vetitæ esus iuerit penitiùs ex Gregor. Nazianz. & Moyse Episcopo dignosce. *Ex omni ligno (ait Dominus) paradisi comede: de ligno autem scientiæ* Gen. 2. 16.
boni, & mali ne comedas. Gen. 2. 16. cur de alijs absolutè nullo adhibito modo, neque mensura homini vesci liceret; signatè autem de scientiæ arbore, vel semel edere licitum non fuerit. Planè, quod sciendi modum & diuina arcana rimandi mensuram præscribere, prudentissimè voluerit Dominus, etenim si ipse omnia simul Dei secreta pernosset, non Dei famulus, sed quasi ipsi æqualis quodammodo haberetur. Quare dum præfata verba: *Ex omni ligno paradisi comede*, sic capit Moyses.
Moyses Bareepha lib. 1. de Paradiso c. 7. hoc est, *Exer-* Barcepha.
ce te cogitationibus de rebus omnibus tum aspectabilibus, tum quę sola mentis intelligentia concipiuntur, apudq; tuũ animum meditare, quisnam sit illarum effector, & parẽs & quomodo sint condita, cumq; illarum rerum pulchritudine raptus fueris in admirationem, tum ipsarum Conditori gratias age, eumque laudibus efferto: ex his illa *De ligno autem scientiæ boni, & mali ne comedas*; ita elucidat: *Quod porrò sequitur ab arbore scientiæ boni, & mali abstinendum esse, significat illum curiosius inquirere non debuisse in Deum ipsum*. Perficit hanc cogitationem Nazian.
Nazianz. nostroque instituto opportunam facit, dum hanc penitiorem Dei cognitionem ideò ab Adamo amotam fuisse vult, quod ei tunc ille maturus non esset. Sic namque Gregor. orat. 38. *Contemplationis enim, vt ipse contemplando assequor, hæc arbor erat, ad quam ijs solis tutus est ascensus, qui animi habitu perfectiores sunt, haudquaquam autem bona simplicioribus adhuc animis, atque appetitu auido præditis*. Vbi cùm vides mysteriorum scientiam iure penes Deum repositam, vt ipse illam pro suorum meritis, & perfectione dispenset, non immeritò inferas, Regni arcana penes Principem sic omninò futura, vt ipsa ille, nonnisi parcè, & paulatim suis familiaribus pro eorum meritis, & maturitate committat, atq; ideò illos non leue piaculum contracturos si ea pro libito curiosiùs exquirere, & penetrare tentauerint.

7 Quod si verè æstimas, dixeris labem hanc secreta Regia rimandi, non iam seniorum Regum familiarium, qui quò plus sapiunt, melius figunt pedem (vt de boue lasso dicitur in Prouerbio) sed iuniorum, & tyronum esse: siue quod primæ gratiæ dulcedine illecti plus plus se ingerere velint, siue vt ex secretorum Principis cognitione, quãtũ apud ipsum valeant, certò experiantur, vt indicant præfata Moysis verba. *Si ergo inueni gratiam in oculis tuis, fac me scire viam tuam*. Ita quidem bonus Petrus tam illustrẽ apud Dominũ gratiã nactus vt ab eo summum Ecclesiæ Principatũ obtinuerit, cùm Ioann. 21.
primum se in eo altissimo fastigio conspexit, de con- 21.
discipulo Ioanne futurum foret, sic interrogare nõ dubitauit: *Domine hic autẽ quid?* Ioan. 21. v. 21. At. n. cũ abditos Principis sẽsus, & si quid occultiùs parat, exquirere modò *illicitũ sit, & anceps*, sed etiã inutile, & *quod non assequare*, sic Petro Dominus nõ sine aliqua seueritatis specie respondit: *Quid ad te? tu me sequere*. In quæ verba Chrysost.
Chrys. sic ad rẽ loquitur: *his verbis nos erudiens, neq; dolẽdũ, neq; curiosius præter diuinã voluntatẽ inuestigãdũ: nã cũ Petrus sẽper in huiusmodi interrogationes feruẽtior esset, ac præceps, iterũ eius feruorẽ retũdẽs, ac docẽs, nihil vlterius inquirẽdũ hoc modò respõdit*. Optimè *nihil vlterius inquirẽdũ*: velle enim vlteriùs pergere: & inquirere nihil aliud fuerit, quã velle vim inferre, & velut obiectum murum expugnare, & transilire. Cui rei opportunissimè aptat præfato libro *de Curiositate* Plutarchus illud, cum cuipiam interroganti, *quid ferret obuelatum*: respondit: *Ideò obuelatum est*. Quod alia imagine adducta sic statim illustrat: *Tu verò cur curiosè vestigas q; occultatũ*

est? Sanè in alienas ædes non est mos ingredi quemquam, A *nisi prius pulsaueris fores, quamquam nunc adhibentur ianitores, olim mallei, circuli ve pensiles illisi foribus efficiebant, vt sentiretur ingredi volens, ne matrem familias alienus in medio deprehenderet, aut virginem, &c. Curiosus autem ad hæc ipsa clam subit. Ea verò quorum causa claues repagulum, ac vestibulum adhibentur, retegit, & effert in vulgus.* Ita Plutarchus.

8 Iam verò si præfata verba Moysi à Domino dicta *videbis posteriora mea*, vt Principis ore suo familiari dicta acceperis, non incongruè illa in eum sensum inflexeris, quasi is, qui præscriptos gratiæ limites transiliens penitiora arcana scrutatur, nihilo melius faciat, quàm pro facie tergum velle videre: id est à Regia gratia excidere, iuxta eam ipsius Domini phrasim *dorsum, & non*

Ier. 28. 17. *faciem ostendam eis*. Ier. 28. 17. Adeò Principibus arcana sua chara esse solent. Ambigunt meritò de Salomonis mente interpretes, cum Adoniæ fratri, tamquam affectati Imperij reo necem seuerissimè intulit, ea solum de causa quod Sunamitidis illius, quæ vt senile corpus B Dauidis foueret, eius castum lectum ascenderat, nuptias ardentiùs expetierit. Sic namque Bethsabe matri suæ pro Adonia roganti respondit: *Quare postulas Abisag Sunamitidem Adoniæ? postula ei, & Regnum, ipse est enim frater meus maior me, & habet Abiathar Sacerdotem, & Ioab filium Saruiæ. Et nunc viuit Dominus, qui firmauit me, & collocauit me super solium Dauid patris mei, & qui fecit mihi domum sicut locutus est*

3. Reg. 2. 22. *quia hodie occidetur Adonias*. 3. Reg. 2. 22. Obserua illa *postula ei, & Regnum*, quibus Adoniæ petitionem in malam partem a Salomone acceptam fuisse, quasi hac ratione in Regnum ille vellet irrepere, omninò liquet. Sed quid Sunamitidi quæ à regio iam splendore defloruerat, & Regno? siue, cur, ea ducta, Adonias Regnum obtinere, aut ambire videretur? Incerta quidem res, in qua non nisi coniecturis agitur. Inter quas illæ minimum contemnendæ, quæ cum Regni arcana penes Sunamitidem reposita (quid enim illa nesciret, in cuius sinu senex Rex dormiebat) considerant, inde C Salomoni de Adoniæ robore, quasi ipsi iam futurus esset æqualis, & in res Regni magnum momentum habiturus, ingentem timorem, & animi consternationem aduenisse adstruunt. Vides quam sit anceps Regum secreta exquirere velle, cùm pro illorum notitia infelix

Plutarch. Adonias mortem minimè ? Audi hæc egregiè à Plutarcho indidem asserta, & præter aconiti imaginem num. 1. adductam nouâ hac firmata: *Etenim qui solis radios largos sanè, atque omnibus diffusos intueri nolunt, sed ipsum Solis orbem impudenter obtuentur, ac lucem in semet auerti cogunt audaces, excæcantur*. Sic ille.

Ad ea verba,

Superbo oculo,

Prudens Regis Administer Regiam gratiam qua fruitur non nimium ostentat.

ADNOTATIO XXII.

D

3 SVauissimis Regij fauoris, & gratiæ epulis prudēs Regis Administer tacitus, & modestus pascitur, dum quò ipsum Princeps plus fouet, & fauet, eò magis ille huius benignitatis escam contegit, & abscondit, vt plus dapis, & minus rixæ, inuidiæque habeat, quod è folijs Sybillæ illud sit,

Sed tacitus pasci si posset coruus, haberet

Horatius. *Plus dapis, & rixæ multò minus, inuidiæque.*

Sic quidem de Honorato, egregio Regis Theodorici Administro ille Princeps dicebat, apud Cassiodor. libr.

Cassiod. 5. epistola 3. *Cùm potestatis nostræ gratia ditaretur, morum magis laude contentus, mediocribus se potius æquabat*. Adeò videlicet regiam gratiam non iactans, & vni sibi apud alios adscribens, vt qui inter maiores summus erat inter mediocres sese adnumeraret. Et quidem

Seneca. prudentissimè, vt plus dapis, & minus inuidiæ haberet: scitè monente Seneca hoc vno modò Regios familiares aduersus inuidiæ stimulos, & sæua insidiantis fortunæ tela fore communiendos, si altissimum, cui hærent fastigium in planum detulerint, & rei, quę seipsa superba est, superbiam detraxerint. Audi illum lib. de tranquillit. animi c. 10. *Illi rursus, quos sors iniqua in ancipiti posuit, tutiores erunt, superbiam detrahendo rebus per se superbis, & fortunam suam, quam maximè poterunt, in planum deferendo*. Id est, vt verbis vtamur Cassiodori, Regia gratia ditati mediocribus sese æquãtes. Vbi obiter preme illud Senecæ, *tutiores erunt* signatè ductum, ne perpetuam illis securitatem dare videretur: sed ad rem omninò ait: Vix crediderim eos vnquã in tuto esse posse, qui quamcumque in partem se vertant in lubrico pedem figunt, & rei superbæ, ac proindè fragili, & caducæ inhærent: at enim, vt tantisper sint tutiores extremoq; discrimini minùs obnoxij, Regiæ gratiæ fastigium superbo splendore denudent, dissimulent celent, & cæteris à Principis fauore exortibus, iam verbis, quam rebus æquales sese exhibere studeant. Quod B vel à superbissimo Seiano callidè obseruatum videris, dum Tiberium apud quem omnia poterat à florentissima Romæ frequentia ad insulę Capreарum secreta, siue latibula abduxit, ne Regia in se gratia tantopere eluceret, sed loci secreto obtegeretur, ita id obseruante

Cor. Tac. Cornelio Tacito lib. 4. Annal. nam cùm dixisset: *Huc flexit vt Tiberium ad vitam procul Roma amœnis locis degendam impelleret*. Subijcit: *Multa quidem prouidebat, &c. imminui sibi inuidiam adempta salutantium turba*: vt videlicet superbiam detrahendo rebus per se superbis tutior esset. Iam verò huic moderationi, atque

Plinius. modestiæ perpetuam securitatem pollicetur Plinius in Panegyrico: dum de lectissimis fęminis vxore, & sorore Traiani fastigij splendorem obtundentibus scitè ait: *Inde moderatio, inde etiam perpetua securitas, neque enim vnquam periclitabuntur esse priuatę, quæ non desierunt*, ac si diceret nunc Regiam gratiam firmissimis hærere radicibus, nec vlli esse discrimini obnoxiam, cum non iactatur, sed absconditur, ad instar validissimæ quer-C cus, *quæ quantum vertice ad auras, tantum radice in tartara tendit*.

3 Iam hęc monita omninò ex factis deprompta videris. Sic namque primum Dominus suos familiares instituebat, vt cùm potestatis diuinæ gratia ditarentur, morum magis laude contenti mediocribus se potiùs æquarent: ipsis quippe ab expeditione, & bello quod aduersus dæmones gloriosè confecerant, cum gaudio redeuntibus, simulque iactantibus: *Domine, etiam dæmonia subijciuntur nobis in nomine tuo*. Sic ipsos allocutus est: *Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes, & scorpiones, & super omnem virtutem inimici: verumtamen in hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subijciuntur, gaudete autem, quod nomina vestra scripta sunt in cęlis*. Luc. 10 v. 19. & 20.

Luc. 19. 19. & 20. Vbi meritò ambigitur, cur noluerit Dominus discipulos de subiectis sibi dęmonibus gaudere pręsertim cùm ipsos, & iustos bello vicerint, & in Magistri nomine ac virtute signatè prostrauerint? Quod si dixeris, non aliam in ijs verbis fuisse Domini mẽtem, nisi vt ad veri & maD ioris boni gaudium, quale erat habere nomina scripta in cælis discipulos excitaret, vt plures ex PP. & Interpretibus volunt: non abs re quispiam ideò repugnauerit: quod benè possent de vno, & altero dono gaudere, cum de omni dono Dei gaudere liceat, modo, & donum ipsum, & gaudium in auctorem suum referatur, vt benè ibi adnotat Maldonatus. Ergo opportuniùs

Maldon. respondeas, non tam de interiori gaudio, quam de externa gaudij publicatione, siue iactatione hæc fore accipienda, vt sensus sit: Ita quidem est, hanc me vobis potestatem dedisse, quam minimè reuocare volo, quin etiam, atque etiam confirmo (id enim Græca verba valent) verumtamen intelligite, splendidum hoc donum, quod vobis præ alijs præstiti, non ingratijs à vobis fore iactandum, sed illa vobis solummodo bona ostentanda, quę vobis cum cæteris communia sunt. Ita hæc sapienter explicante Augustino in Psal. 130. hunc ad modum: *Non omnes Christiani boni, dæmones ejiciunt omnium tamen nomina scripta sunt in cælis, Non eos*

vel ut

voluit gaudere ex eo quod proprium habebant: sed ex eo, quod cum cæteris salutem tenebant: inde voluit gaudere Apostolos, vnde gaudes & tu. Sic August. Pulchrè illud *non eos voluit gaudere ex eo, quod proprium habebant*, id est, non iactare potentiam, & peculiaria dona, sed sese mediocribus æquare. Quem planè optimorum Principum sensum, & mentem esse, nemo quidem ambigit: gaudent nimirum adinstar Dei modestis suorum animis, gaudent gratiam suam magno in pretio haberi, ac proindè diligentissimè custodiri, gaudent sua dona ei quem diligunt, sic grata, & vtilia esse, vt cæterorum animos non vrant, aut stimulent, neque inuidorum oculos præstringant: vrunt autem, & stimulant, quoties inaniter ostenduntur, & quasi in aliorum contemptum iactantur.

3 Diximus in primis huius libri 5. adnotationibus Regum Administrum viuam Principis sui imaginem, illius virtutes exprimentem, regios nutus, & motus adumbrantem, & salutarem Regis potentiam in alios transmittentem esse debere: modo autem, si ea quæ de Dei imagine homini indita ex Zenone M. in epistola ad Philippens. capit. 2. vers. 3. adnotatio 1. obseruauimus, iis attexerimus, non omninò importunam huic instituto ratiocinationem conficiemus. Nimirum scitè Zeno dubitabat, vbinam hæc Dei imago hominibus insculpta certitudinaliter vnde à nobis deprehendi possint, cùm homine circumquaq; lustrato ipsa minimè videatur? eam verò ille adhibebat responsionem, tunc maximè diuinam spectari imaginem, cùm omninò non videtur, tunc velut de facie cognosci, cùm eius facies nullatenus apparet, atque conspicitur: sic enim aiebat serm. 2. de Genesi: *Ergone imaginem Dei non habemus? Habemus planè, & quidem manifestam ex eo ipso, quod non est nobis portantibus nota.* Et verò, vt mihi illuc hæc referebamus, eam omninò virtutis naturam, & conditionem esse, quæ ab humanis oculis abscondi debeat quasi tunc maximè luceat, cùm celatur, atque contegitur; tunc obscuretur, & corrumpatur, cum iactatur, & ostenditur: ita nunc eò non omninò abs re reuocamus. vt qui ex Principis benignitate, & gratia eius imago apud homines censetur, sic se gerat, vt Regiæ huic imagini velamen obtendat, & ex eo illam sibi manifestam & perpetuò duraturam existimet, quod sibi portanti non nota, id est abscondita, & contecta sit: aliter quidem ac illi iure a Seneca reprehensi, qui nihil se apud Principē valere credunt, nisi quidquid valent, & possunt ambitiosè, & pompaticè ostentet: ita enim ille lib. 2. de benefic. cap. 5. *Quales Regia potentia ministri sunt, quos delectat superbiæ suæ longum spectaculum, minusque se iudicant posse, nisi diu multumque singulis, quid possunt, ostentent.* Quantò melius rem percallebat Sejanus cum Principe suo latens, vt imminueretur sibi inuidia *adepta salutantium turba!*

4 Sed iam omninò vide diuinę imaginis splendorem velatum, atque contectum in optimo Dei Administro Moyse. Etenim vna ex parte tantam illum Dominus humanitate, & benignitate cum illo agebat, tot donorum radiis illustrabat, vt vel ipsa eius facies cœlestes, atque diuinos vibraret splendores *ex consortio sermonis Domini.* Exod. 34. 29. quasi Dominus in Moyse illustrando, & sua erga illum gratia manifestanda, vim dilectionis, & diuinæ beneficentiæ impetum cohibere nollet, adeò quidem, vt de industria illius sepulchrum hominibus absconderit, ne eā faciem, quam ipse cœlesti fulgore ornauerat, squalidam, & obscuram aliquando homines cernerent. Ex alia verò prudentissimus ille quo faciem suam diuinis radiis illustrandam obiiciebat, *& cum Deo facie ad faciem*, tanquam cum sodali, & amico *loquebatur*. Exodi 33. 11. eo attentiùs, cū inter populares versabatur velamine posito diuinum illum splendorem, & claritatem contegebat, vt gratiam quam apud Deum nactus erat, quoad posset occultaret, & obtuso atque cohibito illius fulgore æqualibus suis ęqualem, facilem, ac comem se præberet. En ad viuum optimi Regis erga suum Administrum, nec non optimi administri erga suum regem typū, dū Princeps Administrum omni modo ornat, & apud cæteros illustrat, vt ab illis pluris fiat, & in omni honore habeatur ille verò hunc Regii fauoris splendorem sub modestię, & humilitatis velamine dissimulat, & taciùs pascitur inde verò tam Regem ipsum, quam omnium animos sibi arctius adstringit, vti in Administro suo Cassiodoro obseruauit Rex Theodoricus lib. 1. variarum epistol. 4. inquiens: *Meministis qua moderatione Prætoriano culmine locatus insederit, & euectus in excelsum, inde magis despexerit vitia prospectorum. Nullo quippe, vt plerisque moris est, elatus fauore fortunæ in cothurnum se magnæ potestatis erexit, sed æquitate cuncta moderatus gratiam nostram in se non reddidit odiosam.* Pulchrè illud *in cothurnum se magnæ potestatis erexit, sed æquitate, &c.* Vt dixerit, deposuit quidem ea potestatis ornamenta, quæ illum supra alios euehebant, & fortunam suam quammaximè potuit, in planum detulit, cæteris sese æquans. Quid inde? gratus quidem Principi, & sodalibus suis, qui Regiam gratiam *non reddidit odiosam*, vt de Moyse dicitur: *Dilectus Deo, & hominibus Moyses cuius memoria in benedictione est.*

5 Quam pulchra verò hæc Administri facies velata, atque contecta fuerit, sic aperit cœlestis sponsus Cantic. 4. 3. *Sicut fragmen mali punici, ita, & genæ tuæ absque eo quod intrinsecus latet.* Quare obserua imprimis Chaldæum Paraphrastem hæc capere *de Principibus, qui accedunt ad Regem, qui sunt iusti, & non est in illis quidquam mali.* Deinde duplicem iis genis affigi gratiā alteram candoris id est puritatis, qua apud Principem gratiam inuenit, & gratia valet, dum dicitur: *absque eo quod intrinsecus latet*: alteram pudoris, & verecundię in purpureo mali punici fragmine depictæ. Sed quid inquis) commune fuerit puritati, & rubori, cùm hic indiuiduus peccati comes sit? *nam huius vani spectri*, inquit de peccato Nyssen. tract. 1. in Psalmo cap. 4. *vnicum vestigium relinquitur post decessionem, pudor.* Respondet inibi Rupertus, hoc quidem eximiæ virtutis, & puritatis esse ingenium, vt non minus de bono, & virtutibus ab aliis conspectis, quam de erratis erubescat, eamque verecundiam omni laude dignissimam habeti: sic enim ille: *O verè laudabilis verecundia, vbi intus conscientia munda, & foris facies verecunda est: nam vbi est aliquid quod mens erubescat, non adeò laudabile est, si conspectam faciem rubor perfundat.* Cui sanè cogitationi mirè accinit fragminis mali punici, siue nudatæ iam, & apertæ granatæ imago: Enimverò dum pulchra illa mali punici grana, id est egregia virtutum opera intus inclusa sub cortice latebant, nullus exterior rubor siue purpureus color adspiciebatur, at enim cumprimum visa, & discooperta sunt, sic statim purpureus calor, siue rubor granatæ apparuit, vt perindè fuerit, adspici, ac rubore suffundi. Sed id accipe à Tertull. libr. de velandis virginibus cap 2. vbi cum ad adstruendum virgines velari oportere, dixisset: *Et vsque ea diligenda, quæ virgines includit soli Deo notas, quibus præter quod à Deo, non ab hominibus captanda gloria est*, adiicit: *etiam ipsum suum bonum erubescendum est.* Pulchrè, vt bonum videri, & erubescere idem sit. Reddit rationem cap. 3. *Omnis publicatio virginis bonæ, stupri passio est.* Planè quod virtus sub cortice mali punici latere debeat cupiatq; ac proindè publicari nullo melius illi sit, quam vim pati. Ne verò id solum in virginibus locum habere existimes, quid de Traiano cùm à suis vt bonus laudatus, vt felix celebratus est dixerit Plinius in Panegyrico, audi. *Enimverò quam commune, quam ex æquo, quod felices nos, felicem illum prædicamus, ad quas ille voces lachrymis etiam, ac multo pudore suffunditur: agnoscit enim, sensitque sibi non Principi dici:* hoc est, vt non adulatoriè, sed ex animo, ita verè, & benè merenti dici ideò ad publicationem virtutis erubescit, & non secus ac si dirum vulnus, aut contumeliam accepisset, *lachrymis, ac multò pudore suffunditur.*

6 Iam vt hęc velatæ Moysis faciei, Administro scilicet Principis sui fauorem dissimulanti, & gratiæ pulchritudinem abscondenti, ac proindè de bono suo erubescenti omninò aptaueris, quid indidem Tertull. cap. 15. de velamine virginitati necessariò dixerit, adiunge: sic enim ille: *Sed enim vera, & tota, & pura virginitas*

eas nihil magis timet, quam semetipsam: alios ipsa oculos habet, confugit ad velamentum capitis, quasi ad galeam, quasi ad clypeum, qui bonum suum protegat aduersus ictus tentationum, aduersus iacula scandalorum, aduersus suspiciones, & susurros, æmulationem, ipsum quoque liuorem. Subijcit: *Nam est aliquid etiam apud Ethnicos metuendum, quod fascinum vocant, infeliciorem laudis, & gloriæ enormioris euentum.* Quid namque regio fauori opportunius? qui vt tutior sit, ad velamentum confugit quasi ad galeam, quasi ad clypeum, qui bonum suum protegat aduersus æmulationis, & liuoris, & fascinationis iacula in enormiorem gloriam parata, & iacienda. Armabat amicum suum Seneca aduersus improborum spem, & inuidiam, & cum de spe dixisset: *Spem improborum vitabis, si nihil habueris, quod cupiditatem alienam, & improbam irritet, si nihil insigne possederis. Concupiscuntur enim insignia, etiam si parum nota sint.* (Seneca.) Inuidiam non aliter quàm obiecto pulchritudini velamine fore effugiendam, sic affirmat: *Sic verè inuidiam effugies, si te ingesseris oculis, si bona tua non iactaueris: si scieris in sinu gaudere:* En Regiæ gratiæ in velamine galeam clypeumque aduersus inuidiam absque dubio eius iaculis configendæ, si illo non munita, sed improtecta sit? Vel vide Iosephum somnia suæ felicitatis, & in fratres eminentiæ illis narrantem, & sese eorum oculis, tanquam Principem Ingerentem; atque inde diris inuidiæ, & odij telis expositum, dicente Moyse: *Hac ergo causa somniorum, atque sermonum inuidiæ, & odij fomitem ministrauit.* (Gen. 37. 8.) Genesim 37. 8. Vt dixerit: non effugit inuidiam, quia bona sua iactabat, nec sciebat in sinu gaudere. Quare obseruatu dignum fuerit, quod indidem de eius parente, sic dicitur versu decimo. *Increpauit eum pater suus, & dixit: Quid sibi vult hoc somnium?* Et statim: *inuidebant ei igitur fratres sui: pater vero rem tacitus considerabat.* Vbi meritò ambigas, cur bonus pater vna ex parte filium tanquam leuiculum, & somnis puerili simplicitate fidem dantem increpabat: ex alia rem tacitus considerabat, siue vt Septuaginta habent *obseruabat* vtpotè rem sacram, & mysterij plenam? eam si somnium à Deo Iosepho iniectum credis, cur illum increpas, & de bono opere lapidas? Sanè quòd qui somnium à Deo esse credebat, eique fidem dabat, tanquam cautus, & prudens volebat filium suum bona sua non iactare, sed in sinu suo scite gaudere, ideò prudenter increpabat tantùm non dicens,

Sed tacitus pasci si posses coruus, haberet
Plus dapis: & rixæ multò minus inuidiæque.

Hæc ita obseruante Chrysostomo ad id loci Genesim homilia 61. *Sciens pater quod fratres inuidebant ei, propter hoc increpauit puerum, & diiudicauit ipse somnium, & contestans a Deo reuelatione ei factum obseruabat verbum.* Sic Chrysostomus.

(Chrysost.) 7 Quantò meliùs, quantò vtiliùs candidissima illa pascebatur columba, quæ de seipsa dicebat: D *Erant ergo recumbens vnus ex discipulis eius in sinu Iesu quem diligebat Iesus*: Ioann. 13. 23. Sed cur (Ioa. 13. 23.) proprio nomini pepercit? nec dixit, erat Ioannes recumbens. Planè quod qui amori sibi à Domino impenso satisfacere, atque id beneficium signatè profiteri voluit, simul quidem debuit non se oculis ingerere, sed in sinu gaudere, ac proindè nomen suum silentio premere, vt quasi tacitus in cœna suauissimo fauoris Dominici cibo pasceretur, quò plus dapis, & inuidiæ minus haberet, vti S. Cyril. Alex. lib. 9. in Ioan. (Cyril. Alexand.) cap. 15. hunc in modum adnotauit: *Nomen suum celauit, ne inanis cuiusdam gloriæ causa diligi se à Domino dicere videtur.* Hæc Cyrillus. Sed illa fuerint huic instituto opportunissima exempla, quæ ex Sanctissimæ Deiparæ, quæ exactissimum omnium virtutum exemplar est, modestia desumpseris: dum illa quæ eam inuenit gratiam apud Dominum, vt ipsiusmet Domini Mater effici mereretur, eximiam hanc gratiam omni modo occultabat, siue cùm filium per triduum ab ocu-

A lis ablatum dolenter quærebat Lucæ 2. 51. siue cùm ipsum in nuptijs in Cana Galilææ, vt inopiam vini subleuasset admonuit: Ioann. 2. 7. Sed singula ex PP. obserua. (Luc. 2. 51. Ioan. 2. 7.) Sanè Rupertus, & ab eo alij illa verba Cantic. 1. 7. (Rupertus. Cant. 1. 7.) *Indica mihi quem diligit anima mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie*: triduo illi, quo Deipara filium in templo remanentem quæsiuit, accomodantes, acutè ambigunt quomodo nesciret Maria vbi Filius esset, quod Prophetæ non nescierunt, ipsaque cognitionis lumine infinito propemodum interuallo Prophetas omnes superaret? aut si sciebat, cur illum tanquam amissum dolenter quærebat. At respondet Rupertus, nequaquam id quidem Mariam ignorasse quoniam gratia plena, & magna Prophetissa erat, quæsijsse tamen cum dolore vt dispensationi diuinæ suo silentio inseruiens abundantiorem præ sponso suo Iosepho gratiam maioremve prærogatiuam non ostenderet, sed quæ omnimodæ potestatis, & fauoris gratia ditaretur, mediocribus se æquaret: B iam quidem faciens bona sua non iactare, sed in sinu gaudere, vt præ hac modestia minimè dubitauerit cælestibus illis præsentiæ filij sui delicijs per triduum non frui. Nec minus egregium diuinæ huius modestiæ exemplum fuerit, cum in nuptijs *deficiente vino*: ijs omninò verbis filio, vt prouideret suggessit: *vinum non habent*, Quid modestius? quid humilius, quid parcius quam vt illa, cui subditus erat Dei Filius, vix ab illo id peteret, quod vt omnibus vtile, ita, & ipsi maximè honorificum erat. Sed cur, ò Domina, tam parcè, tam custoditè rogas? Nonne scitè à nescio quo dictum? *Qui timidè rogat, docet negare.* (Seneca.) Timèsne tuis precibus filio molestam esse? Minimè quidem, sed quæ cum Domino coram alijs agebat, de industria noluit, ingentem qua apud ipsum valebat, gratiam publicare, sed ea modestia loqui, qua cæteri vsi fuissent. Audi Bernardum sic hæc diffundentem in allegorijs Gotfridi ad id loci: C *Quam breuiter, & quam reuerenter suggessit, vnde piè sol licita fuit. Disce ergo, ò homo, in matre Domini magnam in mirabilibus fidem habere, & in magna fide verecundiam retinere. Disce verecundia decora fidei reprimere præsumptionem, ipsa enim pietatis æstum pudoris temperans vmbra conceptam precis fiduciam verecunde suppressit. Non frontesè accessit, non palam locuta est, vt audacter coram omnibus diceret: Obsecro fili, deficit vinum, contristantur conuiuæ, confunditur sponsus, ostende quid possis. Sed licet hæc, aut multò plura pectus æstuans, ferueusque loqueretur affectus, priuatim tamen potentem pia filium mater adiuit, non potentiam tentans, sed voluntatem explorans.* Vinum inquit non habent: *Quid modestius? quid fidelius? non defuit pietati fides, voci grauitas efficacia voce.* (Bernard.) Hæc Bern. Quibus vt nihil disertius; ita opportunius nihil dici potuit. Sed modò de his satis: præsertim cum in subseq. adnot. hanc eandem faciem obuelatam simus conspecturi.

Ad

Ad ea verba,

Hic mihi ministrabat.

Prudens Regis familiaris, vt Regiam gratiam non ostentat, ita sicubi vel leuem Principis indignationem incurrit, nemini quantumuis fido aperit.

ADNOTATIO XXIII.

1 SEd & sub hoc sensu illa Sapientis verba in Regium familiarem iacta: *In medio laqueorum* *Eccl. 9.20.* *ambulas.* Eccles. 9.20. possis non incommodè accipere, vt laqueorum imagine quotquot Aulici, Principisque ministri, ac famuli sunt, significentur. Quid enim laqueus fuerit; nisi ruina & mors, ad aues, siue feras in cautas capiendas oblectantis eibi voluptate dolosè, & fraudulenter contecta? Ab hoc verò quantum rogo it Aulicorum moderatissimus? Enim verò nec hilum à laqueo differt, cùm laqueus ipse ad eum qui plurimùm gratia apud Regem valet, cum primùm se dederit occasio, capiendum arridentes faciei fuco contectus omninò sit. Audi Cy- *Cyprian.* prian. in epistola ad Donatum, Aularum discrimina, & scopulos elegantissimè describentem, hæc affirmantem inter alia. *Malorum blandientium virus occultum est, & arridentis nequitiæ facies quidem lata, sed calamitatis abstrusa illecebrosa fallacia, in-* C *star quoddam veneni, vbi in letales succos dulcedine aspersa calliditate, fallendi sapore medicato poculum videtur esse, quod sumitur, vbi epotaueris pernicies hausta grassatur.* Sic ille, ac si de facie Aulicorum ingenium noscendum daret, qui arridenti facie, & dulci verborum succo lethale virus absconditum in animo gestant, sed in promptu quidem habent, *ne* *Plinius.* *quando desint occasioni*, vti de scorpione dixit Pl. libro 11. cap. 25. Nimirum cùm intimum Regis familiarem in eius gratia præualentem, & florentem vi- *Plutarch.* dent, modis ei omnibus adblandiuntur, & venerabundi adorant; at vbi primùm gratiam, quę Comico teste *pluma leuior* est, tantisper languere, ac deflorere rimantur, ab ipso non modo recedunt, esset enim id leuius malum, sed velut agmine fa- *Cor. Tac.* cto in eum irruunt, omninò perdant, & funditus euertant: ita id obseruante Corn. Tacito libro 3. Annal. *Vbi asperatum Vitellium, posse Blasum peruerti, satis patuit iis, qui Principum offensas acriter speculantur.* Sed multò opportunius hæc omnia ex au- D *Chrysost.* rea Chrysostomi pharetra deprompseris: dum occasione exitialis ruinę celebris illius Eutropij, qui apud Imperatorem Arcadium omnia aliquando potuit; sic ipse populum suum erudiebat homilia in Eutropium tomo 1. *Hostis est hodie ei, cuius die hesterno deosculabatur manum. Quam ob rem? Quia ne heri quidem verè diligebat. Se occasio obtulit, & personatæ laruæ sunt deprehensa.*

2 Enim verò sapiens noster Rex Dauid, & ipse aliquando, siue Saulis Regis: siue Achis Principis Geth intimus familiaris, Aulicorum ingenium, & artes perfectè callens bellissime id descripsisse videtur *Psal. 61. 4.* Psalmo 61. 4. Aulicos Saulis, siue vt alij volunt Absalonis in sui perniciem coniuratos: sic alloquens. *Quousque irruitis in hominem? interficitis vniuersi vos, tanquam parieti inclinato, & maceriæ depulsæ?* Obserua appositam imaginem parietis inclinati, & in ruinam propendentis, qua Regij familiaris, qui in eius gratia vacillare, & nutare cognoscitur, statum expressit. Enimuerò vt paries incolumis, & ad amussim directus ex hominum vsu, ita extra telorum, vt est in Prouerbio, iactum est: quis enim solidum, & directum parietem perfodere, & disturbare tentet? at A vbi fornicari, & inclinare videtur, quotquot transeunt, & vident, de eo funditus diruendo, & disturbando cogitant: imò verò ad publicam vtilitatem, & bonum id spectare aiunt, ne repente ruens transeuntes opprimat. Ad quem omninò modum Regium familiarem florentem quidem, & in solido subsistentem quis non laudat? quis non veretur? quis non patronum vocat? atque ei tanquam firmissimo muro hęrere nititur? Verùm si lapsare, atque nutare incipiat, omnes in eum irruunt, & tanquam parietem ad ruinam propendentem pedibus, ac manibus demoliri contendunt: publicam vtilitatem, & Religionem obtendentes, quasi nihil Regno, Regique vtilius quàm illum ex regia gratia excidere. Iam pende singula verba, nam omnibus peculiaris epitasis subest: & primum quidem notanter dixit, irruitis, quod propriè, ac frequentius ad inuasionem ingenti impetu, & armata manu palam, & cum B strepitu factam refertur, innuens eos qui stante directo, & solido pariete non nisi clanculum mutilitare audebant, vbi primum inclinari conspexerunt, detracta larua hostili impetu extremum malum, atque perniciem moliri. Quo acumine idem Vates Psalmo 34. *Ps. 34.15.* 15. de iisdem Saulis Aulicis dicebat. *Et aduersum me lętati sunt, & conuenerunt.* Vbi Pagninus, Vatablus, Nebiensis, & alij ex Hebręo vertunt: *in clau-* *Lect. Heb.* *dicatione mea lætati sunt, & congregauerunt se* id *Pagnin.* est: cum primùm me in regia gratia claudicare, siue *Vatabl.* lapsare conspexerunt: congregauerunt se, vt omnes *Nebiens.* vno in me impetu irruerent. Deinde opportunè subdit *interficitis*: ac si dicat significanter Hispanè, *tiraysa matar*: non minori scilicet damno, quàm extrema pernicie, atque exitio contenti. Tandem signatè C posuit *vniuersi vos*, ne vnum omninò excipit, quod omnibus idem in perniciem Regij familiaris animus, eadem mens sit. Iam rursum præfato loco Chrysosto- *Chrysost.* mum hæc opportunissimè diffundentem audi. *Nonne heri osculabaris manus illius, cui & acceptam salutem tuam afferebas, nominabas patronum, ac de te quam optimè meritum? Nonne innumeras ordiebaris illi laudes? Qua de causa eundem insimulas hodie: heri laudator, & hodie accusator. Heri recitabas laudes, & hodie crimina permisces. Quæ hæc est mutatio? quæ hæc est status tui variatio?* ac si dicat: Heri sub illo tanquam sub firmo pariete, & tutissimo muro protegebaris: & hodie irruis in illum, fers crimina, & interficere procuras. Non alia quidem ratione quàm quod parietem tantisper inclinatum vides.

3 Dixeris planè, nec immeritò, Aulicos è dæmonis patera hoc ingenium, has artes ebibisse. Sic enim illum cum infelicissimo Iuda se gessisse nouimus: quippe cùm inter cœnandum siue cęna facta, accepta à Domino buccella ab ipso omnino discessisse t, dimitten- D tè, siue manumittente illum Dei Filio illis verbis. *Quod facis, fac citius.* Ioann. 13. 27. statim in ipsum in- *Ioa. 13.27.* troijsse dæmon dicitur: sic enim ibi: *Et post buccellam introiuit in eum Satanas.* Ad quę quidem verba dum PP. & Interpretes ambigunt, quonam modo tunc Satanas in Iudam introisse dicatur, cùm iam antea *in cor illius misisset*, vt Dominum traderet, ac proinde eius cordis inquilinus esset. Sic enim Ioannes initio capitis vers. 2. *Cum diabolus iam misisset in cor, vt traderet eum Iudas.* Respondet Chrysostomus, & ab eo *Chrysost.* Theophylactus, intrasse quidem dæmonem in Iudæ *Theophyl.* animum, & cùm de Magistro vendendo cogitauit, & cum accepta buccella à Christo discessit: sed aliter quidem atque aliter: nam primùm, dum ipsum inter Christi familiares, in eius Aula, & sub vmbra culminis illius degentem videbat, timidè, clanculum, & quasi reuerenter aggrediebatur, nec tam in ipsum licenter, & manu armata intrasse, quam molliter, & dolosè sese illi insinuasse videbatur: quod penè innuunt priora Ioannis verba, *cum diabolus iam misisset in cor*, apud Lectionem Syriacam quæ habet. *Iniecerat se Satanas in cor Iudæ*, ac si illud clanculum & furtim ingrediens: sic enim apud Tullium, & signatè apud Terentium dicitur *iniectus alteri scrupulus* de aliqua re, cùm aliquis

non

non sine dolô, & velut aliud agens, dubitationem, aut timorem infert: at enim verò cùm infelicem illum à Christo diuisum vidit, & tanquam parietem inclinatum ad ruinam contemplatus est, tunc in eum ferociter irruit, & omni impetu armorum inuasit, laqueum, furcam, desperationem, & furiosas in seipsum manus obijciens. Iam audi Patres, & primò Chrysostomum homil. 71. in Ioannem. *Donec in aliorum numero fuit: non est ausus in illum ingredi, sed extra oppugnabat: postquam verò palam factus est, licenter iam irrupit.* Compone quæso eam irrumpendi phrasim cum illa Dauidis *irruunt*: quippe eodem vtraque it. Enucleatiùs verò id expressit Theophylactus inquiens. *Quamdiu vnus discipulorum videbatur, non habebat tantum accessum ad eum Satanas: vbi autem illum diuisit Dominus, tunc inuasit eum vt à Domino derelictum.* Vides easdem dęmonis, ac Aulicorum artes in parietem inclinatum furiosè, & omni impetu irruentium? Discat ergo ex his prudens Principis familiaris, ne, sese vel B tantillum à Principe suo diuisum, aut ei leuissimè infensum alicui aperiat.

4 Quare rursum preme præfata Dauidis verba *Psal.34.15.* Psalm. 34. 15. ex Hebræo *in claudicatione mea lætati* *Lec. Heb.* *sunt*: obseruans Hebræam vocem non solùm significare claudicationem, seu fracturam, sed etiam plagam lepræ ad externam cutem exeuntis, siue in facie apparentis, vt videris, nihil aliud esse Regium familiarem interiorem plagam ad externam cutem reuocare, & manifestam facere, quàm gaudium inimicis suis dare, & nudum latus ostendere vbi ferìri possit. Quò aptè inflexeris ea Senecæ verba, in con- *Seneca.* solat. ad Polybium Claudij Cæsaris familiarem callidè admonentis. *Indue dissimilem animo tuo vultum,* *Lucanus.* *& si potes, proijce omnem ex toto dolorem, sin minus introrsum abde, & contine, ne appareat*: vt quemadmodum apud Lucanum Cæsar in morte Pompeij.

—— Lachrymas non sponte cadentes
Effudit, gemitusque expressit pectore læto.

Ita prudens Aulicus tristi pectore risum exprimat, ne malum ex cute appareat. Ita quidem apud Polybium Græcum historicum Aratus, ille qui ob præclara merita apud Philippum Macedoniæ Regem omnia olim potuit, cùm in præmium fructumque regiæ amicitiæ venenum lentè, & lensim extinguens ab eo Rege indignationem dissimulante clam accepisset; malum ipse tacitus tulit, quin vlli vnquam amicorum aperuerit, nisi quod aliquando in cubiculo sanguinem coram Cephalone intimo suo expuente, illoque nouum saliuę genus admirante, subiunxit. *Hæc sunt præmia regiæ amicitiæ.* Sed qui venenum hauserat quid peius (inquis) timere iam poterat? Sanè celeriùs mori: vt ex Darij Aulicis qui leonum vngues languidos ad nocendum Danieli fore timebant hoc libro adnotatione 8. num. 3. iam vidisti.

5 Fuerit verò illud huic monito, & toti rei, cui incumbimus opportunum exemplum, quod ex Amanis historia desumitur apud librum Esther: hoc tantùm dissonans (quod mihi maximè consonat) quod eum modum, quo malus dęmon in miseri Iudæ perniciem se gessit, & grassatus est, non tam à seipso, quàm ab Aulicorum ingenio hausisse videatur. Ergo ibi apud Scriptorem Sacrum habetur: Amanum, qui tantum apud Assuerum gratia valebat, vt omnia Imperij munia pro suo arbitratu moderaretur, cum primùm Regis iram commeruisse visus est; ab Aulicis circumstantibus ad necem petitum, atque destinatum. Audi rem totam à vers. 5. capitis 7. *Respondensque Rex Assuerus ait: Quis est iste, & cuius potentiæ vt hæc audeat facere? dixitque Esther; Hostis & inimicus noster pessi-* *Esther.* *mus iste est Aman, &c. Rex autem iratus surrexit, &* *Vers.5. 7.* *de loco conuiuij intrauit in hortum arboribus consitum. Aman quoque surrexit, vt rogaret Esther pro anima sua, intellexit enim à Rege sibi paratum malum. Qui* *cum reuersus esset de horto nemoribus consito, & intrasset* A *conuiuij locum, reperit Aman super lectulum corruisse, in quo iacebat Esther, & ait: Etiam Reginam vult opprimere me præsente in domo mea. Necdum verbum de ore Regis exierat, & statim operuerunt faciem eius*: scilicet vt inquit Nicolaus de Lyra & omnes Interpretes: *tanquam condemnati ad mortem, quia tunc erat talis modus, &c.* Pergit Sacra historia. *Dixitque Harbona, vnus de Eunuchis, qui stabat in Ministerio Regis. En lignum quod parauerat Mardochęo, qui locutus est pro Rege stat in domo Aman habens altitudinis quinquaginta cubitos. Cui dixit Rex, appendite eum in eo.* Hactenus ibi. Vbi primùm vide, quomodo Aulici in perdendo Regis familiari, dęmonis magistri, & antesignani sint, cùm ab ipsis modum & rationem iniciendi laqueum, & suspendium parandi ipse omnino didicerit. Iam pende quàm illi intentos in Regem oculos haberent, vt quam primùm apud ipsum Amani parietem inclinari animaduerterent, hostili in eum impetu irruerent. Nimirum Rex, cuius ingenium verè Regium, & mite erat, statim vbi furorem contra Aman concepit, ne semel, & velut vno ictu tam antiquam, & arctam necessitudinem exueret, in hortum recreandi animi gratia se recepit. Sanè quasi ab adstantium Aulicorum oculis veneuum ipsum abitus se proriperet. Et verò regiæ tunc indignationis flamma nondum exteriùs erumpente: sed nec cum ex horto Rex sedato tantisper furore, & mitius de Aman statuens (vt coniectat Seuerus Sulpitius in historia) in conuiuij locum se retulit, illi nec verbum contra Aman exteriùs mussitare ausi sunt: at cùm prima indignationis Regis scintilla se prodit, statim licenter, ferociter, atque omni impetu in illum irruperunt. Quid enim fuerit dicere. *Necdum verbum de ore Regis exierat*: quam vix ex labiorum motu, siue ex faciei ardore & immutatione iratum Regem obseruarunt? Et quidem, si attendis, de pœna atque supplicio nihil Rex statuit, sed culpam C tantùm in illum contulit, siue coniectauit, at ipsi eam ansam arripientes iudicium, & tribunal confestim statuerunt, & qui bona fide agentes illum à culpa eximere debebant, nulla interposita mora capitis condemnarunt.

6 Vides? quàm sit anceps, & periculi plenum, nosse, tim arive Aulicos leuissimam regij animi in suum familiarem mutationem, siue (quod passim euenit) indignationem: cùm ille in medio laqueorum ambulet, hostisque hodie ei sit, cui heri deosculabatur manum, quia ne heri quidem verè diligebat, sed cùm se occasio obtulit, laruam amicitiæ abiecit. Nam quis tam rudis, atque ignarus fuerit, qui ambigat, eos qui ad motum labiorum Regis miserum Aman morti addixerunt, ex ijs esse, qui paulò ante eius manum deosculabantur? Certè de Amani gloria, florentissima fortuna, & super omnes aulicos eminentia sic eodem libro cap. 2. vers. 2. habetur. *Rex Assuerus exaltauit Aman, & posuit* D *solium eius super omnes Principes, quos habebat, cunctique serui Regis, qui in foribus palatij versabantur, flecte-* *Esther c. 3. 2.* *bant genua, & adorabant Aman.* Et quidem ferox ille Harbona, qui Regem de furca quam Aman extruxerat, admonuit, vt in illa ipse suspenderetur, idem ipse fuit, vt Nicolaus de Lyra, & veteres auctores adno- *Lyra.* tarunt, qui hesterno die Reginæ nomine iuit ad inuitandum Aman ad conuiuium. Quæ mandata dum illi detulit, atque nuntiauit, quibus rogo blanditijs? submissis ac mellitis verbis? quęsitissimis adulationibus vsus non fuerit? Vix verò labi cępit Aman, cùm illum omni impetu supplantauit, & de furca præcipitem dedit. Nec fuerit huic facto dissimile quod de Aulicis Regis Achab, siue Reginæ Iezabelis eius vxoris dicitur 4. Reg. 9. 33. Nimirum cùm Regi Iehu recenter *4. Reg. 9. 33.* regnum aucupanti Iezabel composita ac fucata ad nouam pulchritudinem forma, in fenestra, suis aulicis comitata occurreret, eumque cum offensione alloqueretur, ipse indignabundus ipsissimet Reginæ famulis qui ei adstabant, præcipitem ipsam à fenestra dari iussit: nec vlla in executione mora: *& præcipitauerunt eam: aspersusque est sanguine paries.* Quæ verba sic ibi expendit *Gasp. Sanch.* P. Gaspar Sanchez. *Quod illi fecerunt statim eo impe-*

tu,

tu, vt Iezabelis sanguine parietes resperserint. In parietem videlicet inclinatum ingenti impetu irruentes. Caueat ergo ab amicis, ex præfatorum parietum exemplis Regius Administer, & à domesticis attendat, ne quantum in se fuerit, status sui inclinationem vel è vestigio odorentur.

Nam tua res agitur, paries cum proximus ardet.

Quid? quod & magni omninò animi est, quæcumque accidunt aduersa silentio premere, & hic potissimum locum habet, quod alicubi dixit Gentilis Valerius
Val. Max. lib. 3. Maximus. *Longanimiter se in aduersis gerere, quid aliud est, quam sæuientem fortunam pudore victam in sui adiutorium conuertere*.

Ad eadem verba.

Non habitabit in medio domus meæ,
qui facit superbiam.

Ad obtundendos inuidiæ stimulos nihil opportunius in Regio Administro esse, quàm humilem, & modestum sese omnibus exhibere.

ADNOTATIO XXIV.

Pro. 16. 7. 1 Est quidem tam de materiali, quàm de politica ædificandi ratione oraculum: *Qui altam facit domum suam, quærit ruinam*. Prouerb. cap. 16. vers. 17. & verò cùm id siue ad eos, qui opes suas, & fortunas in immensum cumulant, siue ad illos, qui mentis elatione superbas, & insanas moles attollunt, ab Interpretibus referatur, in Regis familiaribus regiam gratiam indesinenter promouere studentibus, & nullum finem potentiæ suæ assignantibus, potissimum etiam locum habet. Velle enim apud Principem omnia posse, perinde fuerit, ac ruinam quærere, siue ad mortem per proprios pedes ire, scitè quidem aiebat ille.

Plaut. in milite glorioso.

Non tu scis, cùm ex alto puteo sursum ad summum ascenderis,
Maximum periculum inde ab summo ne cadas.

Quòd si huic nimis promouendę in altum domus discrimini, aliqua omninò ratione occurri potest, non aliunde quam à fundamenti firmitate, ab humilitate inquam, atque modestia præsidia paranda sunt. *Nam*
Chrysost. *qui hoc fundamentum rectè iecerit, poterit in quantam voluerit altitudinem* (fideiussore Chrysostomo hom. 25. in Gen.) *structuram excitare*: quippe. *Hæc maxima est munitio, hęc murus inexpugnabilis, hæc turris inconcussa, hæc omne continet ædificium, non sinens ipsum vel a ventorum violentia, vel ab imbrium impetu, vel ab spirituum vi deijci, sed omnibus insidijs inaccessum facit, & immillum quasi ex adamante constructum esset*. Hæc Chrysostom. Quæ Principis familiari omninò accommodes: dum enim ipse innumeris inuidiæ, odij; æmulationis, atque malignitatis telis obnoxius vndequaque est, in humilitate quidem, atque modestia inexpugnabilem murum habet. ipsa
Isid. Pelus. enim vna est, quæ ferocientes inuidiæ spiritus frangit, ac acutissimos æmulationis stimulos obtundit. & rebus alioqui fluxis, atque fragilibus firmitatem, & stabilitatem parat. At enim quòd virtutibus soleant affinia vitia subesse, non possumus, non ipso in limine ex Isidoro Pelusiota disertissimo virtutum arbitro, admonere, de vera atque germana humilitate, non de politica, & assentatoria animi demissione, quæ hypocrisi plena, & hamata est, sermonem nos instituere. Audi il-

A lum Aulicos hac de re sic monentem libro 3. epistola 222. *Animi moderationi, optimi viri studendum est. Per moderationem autem non assentationes, & blanditias maioribus adhibitas: sed demissionem ad inferiores, non seruilem affectum, sed lenitatem, ac morum facilitatem non hypocrisi plenam, sed simplicem, & ingenuam cauponariæque artis ignaram intellige*. Quid verò hæc sibi velint, quidve germana humilitas à Regio Administro, siue in verbis, siue in rebus, siue in ipsis etiam cogitationibus efflagitet, opportunè diffundit Basilius Magnus oratione *de humilitate*: ad Basilius.
hunc modum. *Vide ne in sermone arrogantiam vsurpes sophisticam, neque dictionem ostentes superbam, ac grauem, sed in omnibus splendori, ac magnificentię detrahas: comis erga amicum, mansuetus erga domesticum, patiens erga temerarios: humanus erga humiles, patronus afflictis, inuisens in dolore constitutos: denique neminem cōtēnens: suauis in appellatione, alacer*
B *in responsione, & dexter, officiosus vniuersis, neque tua ipsius celebrans encomia, neque alios, qui hoc faciunt subornans, neque inhonestam de proximo famam admittens, & virtutes tuas, ac prærogatiuas, quantum fieri potest, obtegens*. Hæc ille.

a Iam vt ad firmitatem, quæ regiæ gratię fastigio ab humilitate venit, accedamus: videbis id in solidissima mundi constitutione, quæ non aliunde, quàm a demissione censetur. Sanè in illis Domini verbis apud Matthęum cap. 25. vers. 34. *Percipite regnum, quod vobis* Matt. 25. 34.
paratum est à constitutione mundi. scitè obseruatum à Paschasio est, Græcè haberi, *a dispositione mundi*: quod Paschas.
ipse sic diffundit. *Porrò quod in Latino*: à constitutione mundi, *in Græco habes*: à dispositione mundi. *Non enim hoc verbum constitutionem sonat, sed significantius id quod deorsum iacitur in fundamentum significatur, & in inferiorem locum mittitur de sublimi*. En quod deponitur, quod deorsum iacitur, quod demittitur: ea
C dem depositionis voce constitutum, atque stabilitum dici, quasi idem omninò fuerit, demitti, siue humiliari, atque firmum, & stabile reddi, nec super alias *bases* orbem seipso quidem volubilem, quàm super profundissima depositionis fundamenta fuisse solidatum: nam Augustino Auctore serm. 10. de Verbis Domini, dum præmisit illa. *Discite à me quia mitis sum, & humilis* August.
corde: Matthæi cap. 11. vers. 29. *Quantam quisque vult, & disponit super imponere molem ædificij, quanto erit* Matt. 11. 29.
maius ædificium, tanto altius fodit fundamentum: vnde quasi cum Regio Administro loquatur, addit. *Cogitas magnam fabricam construere celsitudinis? de fundamento prius cogita humilitatis*. Quam etiam ad rem eadem Domini verba sic expendit Vrbanus PP. in
metaphrasi in Psalm. 50. *O humilis celsitudo, quàm verè si voluisses, dicere potuisses, discite à me fabricari* Vrba. PP.
Auroram, & Solem, vel totam fabricam huius mundi, &c. sed quia potentior est solidissima humilitas, quàm ventosissima celsitudo, idcirco tu humilitatis doctor egregius potius dicere voluisti. Discite à me *nascente, moriente, prædicante, miracula faciente*, quia mitis sum,
D & humilis corde. Pende illud: *potentior est solidissima humilitas*, vt videris ab illa firmitatem, & soliditatem fluxis rebus aduenire. Quæ quidem Regio Administro opportunè aptaueris ex vinculis Iosepho in Ægypto impositis de quibus noster Vates Psalm. 104. vers. Ps. 104. 18
18. *Humiliauerunt in compedibus pedes eius, ferrum pertransijt animam eius donec veniret verbum eius*. Et statim. *Misit Rex, & soluit eum Princeps populorum, & dimisit eum: constituit eum Dominum domus suę, &c.* Vt dixerit, quo ille opportunus magnitudini, & regiæ gratiæ fastigio idoneus esset, opus fuit æruminis plenis carceris pœnis, vt de carcere tamquam de fornace purgatissimum aurum exiret: Benè quidem, sed cur Dauid & pedum signatè meminit, & hos à compedibus humiliatos fuisse dixit, qui aptiùs dixisset afflictos, aut constrictos? Sanè vt indicaret humilitatem esse regiæ fabricę fundamentum, & vt pedes humani ædificij bases
dicuntur Cantic. cap. 5. vers. 15. & Actuum 3. vers. 7 op- Cant. 5. 15
portunè ibi humilitatis præsidium, & firmamentum Act. 3. 7.
fuisse constitutum: vt ab illa Regius Administer firmitet,

ter, & securè in regia gratia figeret pedem. Hæc omninò adnotante ad ea verba Ambrosio libro de Ioseph ad hunc modum. *Iactum est humilitatis fundamentum, sine quo res magnæ, ac diuinæ vlis iustorum datæ vnquam à Deo non fuerunt. Humiliatus in compedibus virtutem humilitatis didicit, infirmitatem repudiauit.* Ac si diceret: firma iam, nec ruinæ obnoxia tanta fabricæ celsitudo permansit, alias dubio procul tamquam ruinoso innixa fundamento ruitura.

3 Cui sanè instituto pulchram emphasim habent illa Samuelis ad Saulem Regem verba 1. Regum cap. 15. vers. 17. *Cum paruulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es:* siue vt significantius vertit Pagninus: *Cum paruulus esses in oculis tuis, caput tribuum Israel fuisti.* Vbi si attendis, Saulis humilitas iusta imagine cum oculi pupilla componitur. Quid enim fuerit in oculis suis paruulum esse, quam velut oculi pupillam, quę adeò est perexigua, vt *nihil aliud sit* (vt docet Aug. lib. de quantitate animę c. 14.) *quam quoddam punctum oculi se æstimare.* Sed enim hinc nihil tutius, nihil magis sollicitè custoditum homine modesto, & humili esse deprehenditur, dicente Dauide Psalm. 16. vers. 8. *Custodi me, vt pupillam oculi*, in quæ verba Ambros. lib. 6. in Exameron cap. 4. inquit: *Tutum auxilium postulans Propheta ait: custodi me vt pupillam oculi, vt protectionis diuinæ fieret ei tā sollicita, & tuta custodia, quàm pupillam oculi tutissimo quodam naturæ vallo munire dignatus est.* Et verò, scitè idem Augustin. & Cicero libro 1. de natura Deorum adnotarunt, non aliunde pupillæ hanc tantam securitatem quàm à paruitate, dum vix acu signari, compungive potest, aduenire. Quò etiam ad præfata Psalmi verba Genebrardus ipsummet pupillæ nomen ex Hebræa voce *Bath*, qua filia puppa significatur (consonat etiam, & Hispanum vocabulum *niña*) opportunè retulit, ac si diceret Vates: *Custodi me tenerrimè, & maximè sollicitè* Nā qua non cura, quo non labore, & studio nobilis filia paruula custoditur? puellulus quidem domo egredi, & in plateis ludere sinitur, at pupillæ, nec pedem quidem domo efferre permittitur. Vnde apud Salomonem ei, quæ interrogauerat. *Soror nostra parua, & vbera non habet, quid faciemus sorori nostrę in die quando alloquenda est?* Sic omninò. Responderunt. *Si murus est* (supple) *ædificemus super eum propugnacula argentea, si ostium* (est) *compingamus illud tabulis cedrinis.* Canticor. cap. 8. vers. 9. Ergo humilis se ipso securus est, nec alia tutione, quàm humilitatis custodia eget: Audi Chrysostomum homil. 21. in epist. ad Romanos. *Nihil humilitate potentius, petra est fortior, & adamante solidior, & in maiore nos securitate collocat, quam queant, vel turres, vel vrbes, vel muri: Vt igitur in solida simus petra fundati, relicta arrogantia humilitatem sectemur.* Ita ille.

Ambros. *1. Reg. 15. 17.* *Pagnin.* *August.* *Psal. 16. 8.* *Ambros.* *Cicero.* *Genebrar.* *Cant. 8. 9.* *Chrysost.*

4 Iam verò vt nouerit regius Administer, non generis claritudinem, non egregias animi dotes, non pulcherrimas virtutes inuidię, atque malignitatis stimulos frangere, imò potiùs acuere, sed vnam humilitatem esse, quæ irruentium hostium insidijs, atque furori, velut inundanti fluuio, firmissimum aggerem opponat, videat quæso Sanctum Iobum, vt iustitiæ verę cultorem, rigidumque satellitem, ac vniuersę vitiorum, siue impiorum cohorti infensissimum inimicum, ac proinde, qui apud Deum gratia plurimùm valeret, ita ab aduersario per inuidiam quotquot telis eius potuit malignitas excogitare, lacessitum, dum priùs omnia sancti viri bona sinistrè interpretari, & internam illius mentem, & intentionem certis mendacijs, fictisque calumnijs criminari aggressus est, subinde verò omnes suarum vitium aculeos aduersus eius res, familiam, corporisque valetudinem omninò excussit. Verum enim verò cum primùm ille humiliatus, atque demissus in sterquilinio consedit: dira hostis inuidia, quæ nisi extremo hominis exitio satiari non posse videbatur, vndequaque constitit, & velut armis fractis deuicta est, egregiè id obseruante S. Paulino epistola 10. ad Senerum, vbi cùm dixisset. *Quam bonum, & vtile ad culturā salutis huiusmodi stercus sit, docemur in Beato Iob, qui postquam sedit in stercore, tentari destitit.* Subijcit. *Consumpserat enim tentatoris inuidiam humilitate perfecta.* Pulchrè quidem, atque verissimè, nihil enim æquè hostis inuidiam consumit, ac humilitas: quod ad hanc, velut ad rupem marini fluctus, omnes illius stimuli confringantur: cur enim humilem, atque demissum hominem insequatur inuidia? Cur malignitas insectetur? languet ad humilitatem illius furor, obstupescunt, atque hebetantur dentes. Quòd si ipsiusmet diaboli inuidiam consumit humilitas, cuius non liuorem exarmabit? Ne ergo egregijs operibus, siue virtutibus absque humilitate fidat Regius familiaris, quasi in illis satis virium, atque munimenti aduersus æmulorum inuidiam, atque malignitatem habeat: illi quippe dæmonis instar non dubitantùm, sed ipsamet bona in malum interpretantur, & maledictis insectari non cessant, sic enim de superbis Ecclesiasticus cap. 11. vers. 33. *Bona enim in mala conuertens insidiatur, & in electis imponit maculam.* Sed egregia animi demissione, & humilitate se communiat, vt inuidentiam certa victoria superet, Si sanè Velleius Paterculus, vt Seianum Tiberij familiarem Aulicæ vitæ maximè gnarum faciat. *Actu* (inquit) *otiosis simillimum fuisse, semperque infra aliorum æstimationes se metientem.* Cui omninò erat adsimilis ille Theodorici Administer de quo præced. adnotat. ipse dicebat. *Cum potestatis nostræ gratia ditaretur, morum magis laude contentus mediocribus se potius exæquabat.*

S. Paulin. *Eccl. 11. 33* *Velleius.* *Cassiod.*

5 Benè quidem hæc nouerat Dauid, qui Psalmo 34. vers. 16. de infensissimis sibi hostibus agens dicebat. *Ego autem, cùm mihi molesti essent, induebar cilicio. Humiliabam in ieiunio animam meam, & oratio mea in sinu meo conuertetur.* Sed pende singula, & primùm cùm pro illis verbis: *cùm mihi molesti essent*, seu *cùm me infirmarent* (vt est apud Hiero.) Hebraicè ad verbum habeatur, *in infirmari illos*: id est, cùm illi infirmarentur, & ægrotarent, meritò ambigitur, qui hæc inter se consentiant? siue qua ratione idem esse possit hostes infirmari, & infirmare? Respondent verò acutè nonnulli, eam Dauidi molestiam, siue infirmitatem nō ab alijs, quàm ab inuidis inferri: hanc autem inuidiæ naturam esse, vt æquè inuidum, ac eum, cui inuidetur infirmet, atque excruciet: nam

Ps. 34. 16. *Hieron.*

Inuidus alterius rebus macrescit opimis.

Iam inuidiæ telis non nisi humilitatis clypeo obuiam se ire, sic subijcit Dauid *induebar cilicio*, externa videlicet humilitatis insignia abiecto dignitatis splendore ferens: id enim cilicij indumentum significat, quippe in Hebræo est, *Vestimentum meum saccus*: sed nec ijs humilitatis signis contentus pergit. *Humiliabam in ieiunio animam meam*: in quæ verba August. *Nullum* (ait) *maius, nullum melius negotium est in tribulatione, quam recedere ab eo strepitu, qui foris est, & ire in interiora mentis secretaria, &c. aduersus extrinsecus illatam molestiam ostium claudere, humiliare seipsum in confessione peccati.* Quæ etsi de humiliatione coram Deo ab Augustino dici videantur, ad humiliationem etiam coram hominibus, quæ ad amoliendam, & superandam inuidiam plurimum valet, non abs re retulerim eo sensu, quo de Salustio Crispo dicebat Corn. Tacit. libro 5. Annalium. *Cui quò vigor animi ingentibus negocijs par suberat, eò magis, vt inuidiam amoliretur, somnum, & inertiam ostentabat.* Ad quæ verba sapienter adiecit bonus Scholiastes Iustus Lipsius ciuilis doctrinæ apprimè gnarus. *O hominem verè ad Aulam!* qui videlicet se accusare potius quàm laudare, & alijs submitti, non præferri studet. Ita quidem de illustri viro Nepotiano dicebat Hieronym. epistola ad Heliodorum. *Nepotianus primam curam habuit, vt humilitate superaret inuidiam, inter coæquales primus in opere, extremus in ordine.* Vbi & ego meliori iure exclamem, *ò hominem verè ad aulam!* qui in obsequio primum, & in honoribus extremum se facit.

August. *Corn. Tac.* *Iust. Lips.* *Hiero.*

6 Sed illud quidem huic rei fuerit peropportunum, quod de inclyto illo Germanico Tiberij Cæsaris filio,

filiq, & imperio destinato idem Tacitus lib. 2. Annalium refert, noluisse videlicet illum in trophæis, quæ ob egregias de populi Romani hostibus relatas victorias in Germania erexit, nomen suum inscribere, quod belli ducibus iure licet, ne iactata rectè facta aliorum excitarent inuidiam. *Cor. Tac.* Audi illum. *Post ingentem victoriam, congeriem armorum struxit superbo cum titulo. Debellatis inter Rhenum, Albimque nationibus, exercitum Tiberij Cæsaris ea monimenta Marti, Ioui, & Augusto sacrauisse. De se nihil addit metu inuidiæ.* Et quidem sapienter: nam vt de obuelata facie, quam adnotat. 21. nu. 5. exornauimus, *Tertul.* Tertullianus lib. de veland. virginibus cap. 5. vt illam aduersus liuidos, & fascinantes oculos muniret, eleganter inquit. *Quis enim audebit oculis suis premere faciem clausam? faciem non sentientem, faciem (vt dixerim) tristem?* cùm tamen eo ipso quod sese illa prodat, & de pulchritudine sua glorietur, inuidiæ oculis premi, ac fascinari, necesse sit. Videris hinc quàm gratis, quamque adulabundus Mamertinus Iulianum *Mamert.* desertorem nondum totum, Imperium adeptum aduersus Aulæ inuidos defenderet: conquerebatur enim in primis Panegyristes ille, suum Iulianum non modò sine causa, sed etiam iniustè lacessitum, dum ab æmulis, quò fratri suo inuisus foret, per ornamenta ferciebatur, ait enim: *Et cùm sancti Principis merces, atque instituta falsarum opinionum, vituperationum licentiam submouerent, callide nocendi artificio accusatoriam diritatem laudum titulis peragebant, in omnium conuenticulis quasi per beneuolentiam illa iactantes. Iulianus Alemanniam domuit, Iulianus vrbes Galliæ ex famillis, & cineribus excitauit, æstates omnes in castris, hyemes in tribunalibus degit, &c.* Subiungitque multò peius, ineuitabiliusque his telis per laudes, & ornamenta tectis illum fuisse transfixum, quàm si vitiorum probris confictis appeteretur. *Hæ voces* (inquit) *fuerunt ad inflammanda odia probris omnibus potentiores, si enim commisci aliqua flagitia tentassent, facilè ipso splendore laudis, & gloria refutarentur, inuenerunt accusandi genus, quod nullus refelleret:* vnde tandem concludit, nullum quidem huic malo potuisse à Iuliano adhiberi remedium, cùm non posset ille pulcherrimam virtutum faciem eo modo corrumpere, quo pulcherrimus ille castitatis amator Spurina, ne feminarum animos in sui amorem excitaret, oris pulchritudinem inflictis vulneribus fœdauit: sed & id ab illo audi: *Nobilem Etruriæ adolescentem ferunt, cùm propter eximiam formæ dignitatem multarum in se feminarum amores excitaret, faciem suam ad obliturandam pulchritudinem vulneribus sauciasse. Sed facile fuit iuueni dignitatis corporis decorem animi præponenti, & candorem decolorare, & oris nitorem altè impressis cicatricibus deuenustare. Num aliquid aduersus hunc ciuium amorem facere debuit Iulianus? at no potuit quidem: nisi fortè existimamus patientes vulnerum formas esse virtutem. Scilicet & candorem æquitatis potuit obumbrare, & à temperantia purpuram sancti ruboris abolere, vicem fortitudinis indignis confodere vulneribus, eruere oculos prouidentiæ.* Hæc omnia Mamertinus ad faciem quidem speciosè, sed re ipsa vanissimè, & inefficaciter: Quid enim ipse conquerатur? Iulianum ob egregiam virtutum pulchritudinem ineuitabili inuidiæ, & odio fuisse obnoxium, cùm eas ille virtutes, & in bello fortiter gesta assiduè iactaret, & inanis gloriæ cupidissimus fuerit? qui vel *Ammian. Marcel.* ab ipso Ammiano. Marcellino in res Iuliani nimis prono libro 25. *Vulgi plausibus latus, laudum etiam ex minimis rebus intemperans appetitor* dicitur, & eò arrogantiæ, siue amentiæ progressum fuisse scribit è Socrate in historia Ecclesiastica Cardin. Baron. tomo. 4. ad annum Christi 363. vt putaret ex Pythagoræa animarum *Socrates. Baron.* transmigratione Alexndri Magni animam in se transmigrasse, seque in altero corpore eundem Alexandrum existere. Non ergo illi opus fuit, vt inuidiam effugeret, virtutum formas abolere, aut indignis confodere vulneribus, sed humilitatis velamine contegere, & ad instar Germanici, *de se nihil dicere metu inuidiæ:* fuisset enim ipsi id verum pro galea, & clypeo *aduersus susurros, & æmulationem, ipsum quoque liuorem,* vt aiebat iam adductus indidem Tertullianus.

7 Nec ineptus ero si superbi Pharisæi, & humilis Publicani historiam Domino apud Lucam capit. 18. vers. 11. assertam huc inflexero: dum ille quotquot animi dotes habebat, siue quæcumque perficiebat virtutis opera sic iactanter publicabat. *Luc. 18. 11.* *Non sum sicut cæteri hominum, raptores, iniusti, adulteri, velut etiam hic Publicanus: ieiuno bis in Sabbato, decimas do omnium quæ possideo.* Contra verò Publicanus, sese arguere, damnare, percutere vix cessabat: quippe *à longe stans, nolebat nec oculos ad cælum leuare, sed percutiebat pectus suum dicens, Deus propitius esto mihi peccatori.* Quale verò de vtroque Dominus iudicium tulerit, audi. *Dico vobis descendit hic iustificatus ab illo in domum suam.* Ac si dicat, Publicanum ad meam Aulam, & in meum familiatem assumpsi, Pharisæum è domo mea exterminaui. Sed quare? *Quia omnis qui se exaltat humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur.* *August.* Iam vniuscuiusque causam breuiter pende cum Augustino homil. 44. sanè dum ille Pharisæum audit: sic exclamat. *O diuitem exinaniendum!* Quam autem ob causam? *Quia totum te habere dixisti:* id est, qui quod habebas totum iactasti, & virtutum formas nullo obiecto velamine videndas proposuisti. Iidem verò ad Publicani voces clamat Augustinus. *O esurientem bonis implendum!* qui videlicet infra aliorum æstimationes se metiebatur, & errata sua potiùs quàm quiduis bonum ostentabat. *Tertul.* *Quis verò audebit oculis premere faciem clausam, faciem non sentientem, faciem (vt sic dixerim) tristem?*

Ad ea verba.

Oculi mei ad fideles terræ, vt sedeant mecum.

Regius familiaris, quòd apud suum Principem gratia plurimum valeat, Principis subditos ardenti amore prosequitur.

ADNOTATIO XXV.

1 NVlla quidem inre, Principis familiaris, quam erga eum charitatem, pietatem, & obseruantiam habeat, clarius, & opportunius demonstrabit, quàm si illius subditos forti ac seuero amore complexus fuerit: præsertim cùm ea lege suam in ipso Princeps gratiam, & beneuolentiam collocet, vt eam ipse in illos transmittat. Sanè cùm Helisæus in Heliæ locum, & illustrem quam ille apud Deum gratiam habebat, se videret successisse, vnico non contentus spiritu duplicatum a Deo & petijt, & obtinuit. *Obsecro* (inquit) *vt fiat spiritus tuus duplex in me.* 4. Regum cap. 2. vers. 9. *4. Reg. 2. 9.* De Dei videlicet spiritu, & charitate sermonem faciens. Quid (inquis) duplexne Spiritus Sanctus fuerit? Non opinor, dicente Salomone Sapient. 7. 22. *Sap. 7. 22.* *Est enim in illa spiritus intelligentiæ sanctus, vnicus.* Quo ergo modo duplicatum exposcit Helisæus Dei spiritum? Planè quòd nosset, eum qui apud Deum gratia valet, illumque vehementius diligit, non posse, non homines qui eius subditi, & amici sunt, necessaria etiam ratione diligere, ac proinde duplicatum illi amorem adesse, quo Deum, & homines prosequatur, opus fore. Sic hæc acutè adnotante Venerab. Galfrido in allegorijs Gotfridi Tilmani. *Galfrid.* *Non quia in se est diuisus spiritus, sed quia in munere suo, vel opere duplicatur: vnus est enim spiritus, per quem charitas diffunditur, ea tamen in amorem Dei, & proximi deriuatur: nec adesse credendus est viuens ille spiritus, vbi duplex non inuenitur: tùm enim in se ipso sit simplex, in nobis nunquam fieri poterit nisi duplex.* Et quidem meritò, vel ea omninò ratione, quod Principe sibi subditos egregiè amante, vt proprio loco vidimus, eius familiaris, qui eum impensè diligit, non possit non amare quod ille amat,

P. Velasquez. in Psalm. centesimum.

Synesius. verissimè quippe illud à Synesio dictum videtur: idem A prorsus in amicitia, atque in Mathematicis thesibus euenire, vt *quæ sunt eadem vni tertio, sint eadem inter se.*

2 Nec me temperem, quin antequam vlteriùs progrediar, & multiplici id testimonio firmauerim, appositum appingam ex Ioanne Euangelista exemplum à sancto Petro Damiano in serm. 63. qui est de Ioanne egregiè expensum. Quis enim homines teneriùs, ardentiùs,
Pet. Dam. totiùs illo ex ipsius epistolis dilexisse constat? Audi Petrum Damianum. *Vnde diuinitus illi concessum est, vt tanta cor eius etiam circa fratres charitatis gratia repleretur, vt sacrosanctum corporis eius templum velut caminus quidam diuini videretur incendij. Quod profectò in quibuslibet scripturis eius patenter agnoscitur, in quibus vtique per omnem ferè paginam, quasi per quasdam rimas charitatis vapores effundere, charitatis videtur ardori-* B *bus æstuare: modò enim patres nominatim ad charitatem prouocat, modò non filios, sed filiolos, quasi tenerè diligens, appellat; modò proprijs ætatum vocabulis infantes, modò iuuenes, modò sigillatim admonet adolescentes, modò & mulieribus epistolas destinat, easque ad cautelam fidei, & studium sinceræ dilectionis inuitat.* Pergit plus plus eximiam hanc Ioannis charitatem omni modo, & ratione sic explicans, & adornans. *Sic itaque inenarrabili charitatis ardore succensus huc, illucque se vertens, vndique circumuiens, vndique discurrens omnia ad salutem hominum genera concitat, omnia ætatum incrementa perlustrat, omnes humanæ conditionis ordines oculo curiosæ sollicitudinis inuestigat, & tanquam Argos vniuersalis Ecclesiæ factus totius humani generis summam vlnis paternæ dilectionis amplectitur.* Hęc omnia tum multa, tam egregia in Ioannis laudem Petrus Damianus. Iam si inquiras qua ratione impulsus, siue etiam compulsus Ioannes tãto ardore in omnes Christi subditos, etiam in eos C quos nec de facie nouerat, ferebatur? Eratne vniuersalis ipsorum Pontifex, atque Pastor, qui de singulis esset ratione muneris rationem redditurus? Minimè quidem: Quo ergo stimulo ad diligendum pungebatur? Planè quia
Io. 21. 20. is esset, *quem* signatè *diligebat Iesus*, Io. c. 21. v. 20. qui videlicet illustri illius gratia potiebatur, plurimumque apud eum poterat, eaque de causa non posset non homines amare, qui a Domino eorum amatore amabatur, sic id indidem adnotante Petro Damiano: *Amor quippe*
Pet. Dam. *pe Domini, quo eum præ cunctis mortalibus dilexit, hoc ei pondus fraternæ dilectionis exhibuit, vt nimirum plus amaret, qui plus amabatur, & qui primus erat in Redemptoris amore, præcipuus in fraterna fieret charitate.* Opportunè. Pende illud. *Hoc ei pondus fraternæ dilectionis exhibuit.* Quod bifariam commodè acceperis. Vno modo, vt pondus perinde sit ac amor, dicente Augustino,
August. *Amor meus, pondus meum*: vt sensus fuerit, Dominum qui sibi Ioannem in intimum familiarem elegit, duplicatum ei spiritum dedisse, vt quò ei vicem rependeret, non solùm ipsum, sed suos etiam amaret. Altero, vt pondus pro onere: siue (vt vsitato ad hanc rem vocabulo vtar) pro pensione beneficij sumatur: quasi ea illum lege Dominus signatè, & præcipuo amore diligeret, vt ipse homines Christo subditos non secus, ac si sui essent, peculiari amore prosequeretur. Vt hinc videris gentilem illum Titum Vinium Galbæ Imperatoris familia-
Cor. Tac. rem, quem apud Cornelium Tacitum lib. 1. histor. Otho sic incusabat. *Minore auaritia, aut licentia grassatus esset Titus Vinius si ipse imperasset, nunc & subiectos nos habuit tanquam suos, & viles vt alienos*: adeò regij familiaris locum & munus non impleuisse, vt tam ab eo, quàm à charitate in Principem quam longissimè iuerit, quippe qui à Principe plus amabatur non aliter vicem poterat rependere, nisi Principis subditos plus amaret, nec vt alienos, sed vt suos foueret, atque complecteretur.

3 Enim verò idemmet Ioannes, qui hanc doctrinam exemplo primùm suo egregiè firmauit: verbis etiam mirè confirmat: etenim primum epistol. 1.
1. Ioa. 2. 9. Ioan. cap. 2. vers. 9. cum dixisset: *Tenebræ transierunt, & verum lumen iam lucet.* Subijcit: *Qui dicit se in luce esse, & fratrem suum odit, in tenebris est vsque adhuc.* Sed quomodo? *vsque adhuc*: cùm dixerit tenebras pertransisse, & diuinæ lucis, siue cognitionis splendorem oculis mortalium iam irradiasse? Sanè quod qui eos quos Christus sic dilexit, vt pro ijs mortem subierit non diligit, non videatur ipsummet Christum aliqua ratione cognouisse, etenim si illum agnouisset, & vt decet æstimasset, non potuisset, non etiam hominem ei maximè charum diligere: sic id explicante Oecumenio. *Nam* Oecumen.
non potest in luce Christi esse, & ad Christum pertinere, qui eum pro quo Christus mortuus est, odit. Sed enim opponunt ius se, & enucleatiùs ipsemet Ioannes explicat eadem epist. cap. 4. 7. dum ait. *Charissimi, diligamus nos*
inuicem, quia charitas ex Deo est, & omnis qui diligit, ex 1. Io. 4. 7.
Deo natus est, & cognoscit Deum. Qui non diligit, non nouit Deum, quoniam Deus charitas est. Vides vt Dei notitiam & cognitionem ad charitatem in fratrem reuocet Ioannes? & ea quidem ratione: *quoniam Deus charitas est*, quod videlicet homines perpetuò diligat, & charitatis brachijs tenerrimè complectatur, ac proinde is illum nosse censeatur, qui eius in homines charitati occurrens, eosdem etiam diligat: is eum non nosse videatur, qui ab hominum dilectione abhorret. Quo sanè modo hunc locum perßitauit Caietanus:
etenim cum acutè interrogasset, cur non dixerit Ioan- Caiet.
nes. *Qui non scit, non nouit Deum, quoniam Deus scientia est: qui non sapit, non nouit Deum, quoniam Deus sapientia est. Qui non potest, non nouit Deum, quoniam Deus potentia est.* Sed singillatim. *Qui non diligit, non nouit Deum, quoniam Deus charitas est.* Benè respondet, non quidem institui à Ioanne sermonem de Deo in seipso, sed vt ad creaturas refertur. *Primum autem, & præcipuum diuinum erga nos actum, esse dilectionem, qua in charitate perpetua dilexit nos.* Et verò vt hæc ratio à nonnullis, quasi minus accurata oppugnetur, quòd nec C Dei scientia, aut potentia esse, siue concipi queant sine respectu ad nos, tamquam ad obiectum talium attributorum, nec Amoris actus nos respiciat, nisi prius etiam respiciat actus scientiæ practicæ, optimè tamen vt Ioannis verbis, & instituto apta subsistit. Pulchrè siquidem asseritur eum qui proximum non amat, Deum, qui totus est charitas sese in hominum salutem effundens, non agnoscere: cum, si ipsum cognouisset, non posset non adhærentem illi charitate hominem non amare.
Iam hæc eodem cap. 4. vers. 20. sic iterum firmat Ioan- 1. Io. 4. 20.
nes. *Si quis dixerit, quoniam diligo Deum, & fratrem suum oderit, mendax est.* Quæ sic illustrat Chrysost. siue
Auctor operis imperfecti in Matthæum homil. 42. *Si-* Chrysost.
cut in imagine sua Rex honoratur, vel contemnitur, sic & Deus in homine, vel diligitur, vel oditur, sicut ait Ioannes: Qui dicit se Deum diligere, fratrem autem non diligit, mentitur. Quis enim honorat Regem, & contemnit eius imaginem? Sic ille.

4 Adstipulatur non leuiter huic cogitationi Do- Matt. 18.
minus illis in verbis apud Matth cap. 18. 10 quibus ea 10.
D omninò ratione pusillos non contemnendos monuit: *Quia Angeli eorum semper vident faciem Patris, qui in cælis est.* Sed quæ, rogo, vis huic rationi subsit? quæve hęc cõsecutio fuerit, vt quod Angeli faciem Dei semper videant, ad protegendos homines inuolaturi sint? Nonne facilior illa ratio, ne contemnerentur fuisset, quod sub tutela Angelorum eos maximè diligentium forent? Minimè quidem, nec potuit aliquid elegantiùs, aut accommodatiùs dici: nimirum Angeli Dei faciem videntes, eodem oculorum actu homines *in*
abscondito illius protectos, vt inquit Vates Psalm. 30. Ps. 30. 12.
vers. 21. quos scilicet Deus in oculis ferat, id est vnicè diligat, clarè vident. Vnde ijs, qui Deum vehementiùs amant, & ipsius familiares sunt, perinde fuerit, videre hominem lædi, & iniuriam pati, ac *Dei pupillas*
compungi (Zachariæ cap. 2. vers. 8.) Qui ergo tunc Ange- Zach. 2. 8.
lus ad suppetias ferendas, & ad pœnam de hoste iniuriam inferente non inuolet? qui hominis causam cum Dei causa coniunctam videt, qui Dei faciem in homine violari, siue hominem in Dei facie iniuriam pati cernit? Opportunissimè ergo infert Dominus pusillos minimè fore contemnendos: *quia Angeli eorum semper vident faciem Patris*: simul innuens cęlestes spiritus, quòd Deum videant, & ipsum impensius diligant, & ab

ab eo eximio amore diligantur: & apud ipsum plurimùm possint, homines ipsi charos vehementer amare, & in ipsorum auxilium certatim accurrere. Ita quidem pio, & religioso Principi Constantino cum impijs Maxentio, & Licinio pugnanti Angelicas cohortes ambitioso quodammodo conatu in auxilium venisse, sic
Nazarius eius Panegyristes Nazarius à nobis alibi in hoc libro adductus commeminit. *Flagrabant verendum nescio quid vmbone corusci, & cælestium armorum lux terribilis ardebat, tales enim venerant, vt tui crederentur: hæc ipsorum sermocinatio, hoc inter audientes ferebant, Constantino imus auxilio. Habent profectò, & diuina iactantiam, & cælestia quoque tangit ambitio. Illi cælo lapsi, illi diuinitùs missi gloriabantur, quòd tibi militabant.* Sed obserua cautè illa, *habent & diuina iactantiam, & cælestia tangit ambitio*, ne vt sonant acceperis, sed vel eo sensu, quòd adeò ardenter cælestes illæ mentes, strenuèque ac diligenter in ferendo illi Principi auxilio se gesserint, ac si ambitione cuius stimulus acerrimè pungit, tangerentur, vel etiam eo ardore Angelos ad suppetias ei ferendas, quem in Dei facie videbant inuolasse, vt ea de re ambitiosè quodammodò contendere viderentur.

5 Fuerit verò illud in hanc rem obseruatione dignissimum, quod de Iacob à seipso omninò dissimili, & maximam hinc mutationem suscipiente legimus. Quid enim primùm eo aduersus fratrem suum primogenitum Esau durius? quid pugnacius, atque contentiosius? qui illum vel in ipso matris vtero supplantauit? qui primogenita tulit, qui benedictionem clanculum
Gen. 27. 36 astu surripuit. *Iustè* (inquit Esau Genes. cap. 27. vers. 36.) *vocatum est nomen eius Iacob: supplantauit enim me altera vice, primogenita enim mea antea tulit, nunc secundò surripuit benedictionem meam.* Quid verò subinde ipso erga eundemmet fratrem submissius, lenius, vrbanius, atque modestius, sese, & sua illius pedibus subijciente? Audi scriptorem sacrum Genes. cap. 33. vers. 1. *Eleuans*
Gen. 33. 1. *autem Iacob oculos suos, vidit venientem Esau, & ipse progrediens adorauit pronus in terram septies, donec appropinquaret frater eius.* Et statim cùm de filijs Iacob, quinam essent, interrogaret Esau: sic ille respondit. *Paruuli sunt, quos donauit mihi Deus seruo tuo, & appropinquantes ancillæ, & filij earum incuruati sunt. Accessit quoque Lia cum pueris suis, & cùm similiter adorassent, extremi Ioseph, & Rachel adorauerunt.* Vidisti Iacobi modestiam, humilitatem, submissionemque erga fratrem? vide etiam liberalitatem, & extremæ seruitutis signa? *Si inueni* (inquit) *gratiam in oculis tuis, accipe munusculum de manibus meis, sic enim vidi faciem tuam, quasi viderem vultum Dei: esto mihi propitius, & suscipe benedictionem, quam attuli.* Iam verò quis hîc optimè meritò non ambigat, quid tam validum, & forte intercedere potuerit, quod durum, & impenetrabilem Iacobi animum sic inflexerit, atque emollierit, siue potiùs fregerit, atque domauerit? Itane deseruit, quod in lacte, siue etiam in materno aluo ebibitur? Sic exuitur diuturna, & perpetua consuetudo? Verumenim verò, si quid inter vtrumque tempus intercesserit, attendas, siue quid Iacobo contigerit paulò antè quàm tanta comitate, & benignitate fratrem suum fuit allocutus, facili solutione præfatam dubitationem opprimes. Nimirum præualuerat Iacob Angelo Dei personam gerenti, hoc est intimus Dei familiaris, qui apud eum gratia plurimum posset, iam euaserat, Deique faciem prout mortali fas est, fuerat intuitus, ipsomet affirmante. *Vidi Deum facie ad*
Gen. 32. 30. *faciem, & salua facta est anima mea.* Genes. cap. 32. vers. 30. Iam, qui Dei familiaris, & Administer erat, eiusque faciem conspexerat, quomodo non alius ab eo qui antè fuerat, mitis, comis, atque beneficus in fratrem esset? Amor quippe Domini, quo eum dilexit, hoc ei pondus fraternæ dilectionis exhibuit, vt plus amaret, qui plus amabatur, acutè id excogitante atque obseruante Hieronymo ad cap. 2. Nahum, dum sub
Hieron. hoc sensu capit ea Vatis verba vers. 2. *Quoniam auertit Dominus contumeliam Iacob.* Etenim cùm subdubitasset, vtrùm actiuè, aut passiuè ea Iacob contumelia accipienda foret, respondissetque. *Sed mihi videtur,*

A *melius esse, vt contumelia, quam Iacob solebat cæteris facere, à Domino sit auersa. Non enim tanta virtutis est ab alijs factam iniuriam sustinere, quanta gratiæ Domini est, placidum, mitem, atque tranquillum iniuriam facere non posse.* Subijcit opportunè pro re nostra: *Quæritur, quomodo auersa sit iniuria Iacob, sicut auersa fuerat, & Israel? Postquam luctatus est Iacob cum Angelo, Israelis nomen meruit accipere, & quia vidit Deum, iniuriam facere cessauit.* Vides quomodo is, qui gratia apud Deũ præualet, & in eius faciem intendit, non possit non etiã infensissimum sibi hostem diligere, & multi affectu complecti? imò ipsum vt Dei affinem, & quem ille in facie, & in oculis ferat, omninò revereri? vt regi familiaris insigne hinc capiat documentum, teneri se ex munere suo, & Regia gratia illatas sibi, antequam illa potiretur, iniurias liberaliter condonare, & quia faciem Principis subditos suos in oculis ferentis vidit, iniuriam ijs facere cessare.

B 6 Sed illud huic rei videtur opportunius, quod ex Domini verbis, & factis Petro oues suas committentis desumitur. Nam si attendis, primùm ei Dei Filius Ecclesiam suam ob egregiam fidei confessionem sic promisit. *Beatus es Simon Bariona, quia caro, & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus, qui in cælis est. Et* Matt. 16. 17. *ego dico tibi: Quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Matth. 16. vers. 17. Subinde verò ob ardentem in ipsum dilectionem repetitis interrogationibus examinatam, eandem sub gregis imagine Ioa. 21. 17. ipsi sic tradidit. *Diligis me plus his? Pasce oues meas.* Ioan. capit. 21 vers. 17. Et verò plura hic non immeritò ambigis, primùm cur priùs ob Diuinitatis confessionem, postea verò non nisi in dilectionis præmium oues Petro fuerint commissæ: deinde, cur oues Petro traditæ, non ipsius Petri, sed Domini esse dicantur: cùm ea ratione Petrus non tam pastor, quàm mercenarius esse videatur, iuxta ipsiusmet Domini regulam. *Mer-*
C *cenarius autem, & qui non est pastor, cuius non sunt oues propria* Ioan. cap. 10. vers. 12. Tandem quæ hæc connexio fuerit: *Si diligis me, pasce oues meas:* cùm illa videatur opportunior, quæ interrogationi, & examini de Ioa. 10. 12. dilectione ouium factæ, sic inniteretur: si oues diligis, pasce illas: hinc enim fiet vt ipsarum bono perpetuò, & ardenter inuigiles, & pro illis agere, & pati fortia non dubites: his planè dubitationibus facilè obuiam iueris, si aduerteris, nullam Petro ad consulendum subditis, & pro illis dura quæque toleranda efficaciorem obijci potuisse rationem, quàm quæ ex fide, & charitate in Christum desumitur: nam qui illum, *Dei viui Filium* optimè, & quasi de facie nouit, eiusque à se ardentissimè amari professus est, necessaria inde ratione ad homines maximè diligendos potentissimo affectionis impetu rapi debuit. Sic hæc vnico verbo premente Chrysostomo homil. 70. in Matthæum. *Diligere Deum, diligere proximum est: Nam si diligis me ò*
D *Petre, inquit, pasce oues meas.* Quæ homil. 87. in Ioannem, ita diffundit. *Tanquam negationis oblinisceretur, fratrum curam ei committit, neque negationis meminit, neque exprobrat, tantum dicit: Si amas me, fratrum curam suscipias, & quam mihi in omnibus dilectionem ostendisti, & qua delector, nunc ostende, & animam, quã pro me positurum dixisti, hanc pro ouibus meis trade.* Hæc Chrysostomus. Vt iam hinc mirandum non fuerit, ipsasmet Petri oues, suas enim ipse amore etiam fecerat, notanter à Domino proprias oues fuisse appellatas, vt ad Chrysost. eas confouendas acriori Petrus stimulo compungeretur, quàm si ipsiusmet Petri esse dicerentur. Quid enim ille ardentiùs amaret, quam quòd in Dei facie, eiusque oculis infixum intuebatur? quo modo non pro ijs vitam, & sanguinem profunderet, quos Dominus oues suas appellauit: imò & fecit, dum Ecclesiam sanguine suo acquisiuit? Efficaciori ergo ratione quod Christi Domini oues essent, ad eas pascendas stimulatus est Petrus, quàm si suæ dicerentur, imo verò tunc maximè proprias dicere debuit, vt illas omni modo diligeret, quando Domini sui esse cognouit. En optimum Administrum, & fidelem Principis familiarem, qui secùs quidem ac Titus ille Vinius Gal-

bæ familiaris, Regis sui subditos charos habet vt suos, subiectos, vt alienos.

Ad eadem verba,

Ambulans in via immaculata hic mihi ministrabat.

Optimus Regis Administer regiæ gratiæ splendorem, & commoda non vni sibi vult, sed inter cæteros partit ur.

ADNOTATIO XXVI.

1 PRincipum gratiam in ipsorum familiaribus collocatam ad plura siue virtutis, siue beneficentiæ opera perficienda omninò opportunam esse, rectè dicebat Petrus Blesensis epistola 150. à nobis iam adnotat. 1. adductus, in hæc verba. *Scio, quia ij, qui in regiæ familiaritatis sacrarium admittuntur, multa facere poterunt, & dicere quibus pauperum necessitas subleuetur, foueatur religio, fiat æquitas: Ecclesia dilatetur.* At enim si benè æstimas, frigidiùs dixisse visus est: *multa facere possunt, & dicere*, cùm omninò dicendum fuisset, cuncta facere tenentur, & dicere. Quid enim fuerit, Principis Administrum, & intimum familiarem esse, nisi veluti beneficam, & salutarem Petri vmbram, partium Regis munus tam publicę vtilitati prospiciendi, quàm singillatim dona, & beneficia in singulos distribuendi in se sic suscepisse, vt in eo Princeps perpetuum publicę salutis, clementiæ, benignitatis, & beneficentiæ admonitorem habeat? nimirum, vt indidem ex Zabud Regis Salomonis Administro adstruximus, Regius familiaris tum Sacerdos, tum Princeps, munerum, siue largitionum signatè dicitur, quod per ipsum, & facilis subditis ad Regem aditus pateat, eorumque supplicationes, ac vota innotescant, & certa à Rege ad subditos beneficia, largitiones, munera, honoresque perueniant: ergo vt Sacerdos sibi soli non viuit, nec soli sibi Deum conciliat, nec suis solum vsibus profuturas preces dirigit: sed omnium potiùs, & singulorum hominum salutem ob oculos habens, pro ipsis diligenter, ac sollicitè Deum adit, sic illorum res, & negotia curans, vt sua aut non curet, aut minus curet, id enim totus terrarum orbis Sacerdotali vesti insculptus, siue intertextus omninò significabat dicente Salomone: *In veste enim poderis quam habebat, totus erat orbis terrarum*. Sapient. 18. 24. vt totum videlicet orbem suis humeris gestans eius omninò res ageret; ita Regius familiaris tunc dignè censebitur priuatus, cùm priuatus non fuerit, id est, cùm non priuatam, sed publicam personam omnium bono, & commodis dicatam gesserit, egregiam illam hinc adepturus laudem, quam Gallioni fratri eadem de causa tribuit Seneca libro 4. quæst. natural. *Nemo mortalium vni tam dulcis est, quam hic omnibus*: sic ad id loci, vt iam vidimus, obseruante P. Pineda his verbis. *Hac si Principes Regibus familiares & proximi præstant, Sacerdotum honorificentissima appellatione condecorabuntur: sin minus, longissimè aberunt a similitudine, & dignitate Sacerdotum, atque Regum, Regnique negotia non digno, & diuino sed humano, & indigno tractabuntur modo*. Benè quidem, & omninò ad mentem summi Principis, Administrum suum in dilectione, erga homines eo modo examinantem, vt primùm charitatem, deinde iterum charitatem, tandem charitatem exegerit: Ioannis cap. 21. vers. 16. ijs interrogationibus hunc stimulum iacit, & suspensa oratione sic inferente Bernardo in Sermone de tribus ordinibus Eccles. *Meritè siquidem interrogatur, an charitatem habeat piscator hominum constituendus*. Vbi (si attendis) emphaticè nominis, atque munens piscatoris meminit Bernardus, vt innueret, non alium piscatoris officio idoneum fore, quàm qui priuata sui dilectione sese exuerit, nec simplicem quidē, sed duplicatā, et triplicatā hoc est, omnimodam (eo n. ternarius numerus it, de quo alibi egimus) erga alios charitatem habuerit: ne videlicet sibi intentus regiam gratiam in propria commoda deriuet, sibique soli honores, & munera expiscetur, sed se sibi eripiente ad omnium vtilitatem, & bonum ipsam conuertat, regia munera, & dona alijs piscari studens; vti Polybium Claudij Imperatoris familiarem ex ipsiusmet Cęsaris munere, ad cuius partem ille fuerat admissus, hunc in modum admonebat Seneca in consolatione ad Polybium cap. 26. *Ex quo se Cæsar orbi terrarum dedicauit, sibi eripuit, & siderum modo, quæ irrequieta semper cursus suos explicant, nunquam illi licet nec subsistere, nec quidquam suum facere. Ad quem itaque modum tibi quoque eadem necessitas iniungitur: non licet tibi ad vtilitates tuas, ad studia tua respicere. Cæsare orbem terrarum possidente impartiri te, nec voluptati, nec dolori, nec vlli rei potes.* Sed Cæsaris instar orbi terrarum dedicatum te ut, ve prospero illius cursui tanquam cæleste sidus prospicias, fęcunditatem, & felicitatem in omnia influens, atque diffundens.

Petrus Blesens. | Sap. 18. 24. | Seneca. | P. Pineda. | Joa. 21. 16. | Seneca.

2 Cui sanè rei opportunè aptauit Venerabilis Gillibertus Abbas in allegorijs Gotfridi Tilmani salutarem illam piscinam, in quam Angelus adueniebat infirmis hominibus salutarem opem allaturus: sic enim Ioannis cap. 5. vers. 4. *Angelus autem Domini descendebat secundum tempus in piscinam, & quicumque prior descendebat in piscinam post motionem aquæ sanus fiebat.* Sed quonam modo (inquis) vnius tantum hominis salus regiæ gratiæ, quæ in omnium bonum deriuari debet, opportunę quadret? cùm hinc potius contrarium obseruari, siue elici videamus? Respondet quidem appositè Gillibertus Abbas, eum qui in piscina hac sanabatur, signatè vnum dici, vt non tam singularitas, quæ sibi soli omnia vult, quàm charitas, quæ accepta bona alijs diuidit, atque communicat, significetur. Audi illum: *In piscina illa post aquæ motum sanabatur vnus: sed in vno illo signata est charitas, non singularitas. Post primum curatum non est dictum de piscina illa: exinanite, exinanite vsque ad fundamentum in ea, aquæ salutaris, nec vestigium maneat.* Ita Gillibertus tantum non dicens: Sit vnus quidem Regius Administer, regiæque gratiæ, atque benignitatis, & munificentiæ particeps: sed vnus charitate, non singularitate: qui videlicet largiter, & iucunde è regiæ liberalitatis fonte bibat, sic tamen bibat, vt non in se vnum tantùm, sed in omnes diffundat, sic sibi hauriat, vt non exhauriat: imò verò à se velut canali apposita in cæteros transmittat: aliter sanè, ac Sejanus ille tam Tiberij familiaritate, & gratia, quàm naufragio ad illam facto celebris, qui vnus singularitate, non charitate totum regij fauoris imbrem tam auido pectore, hiantique ore ebibebat, vt omnes præfecturas, munera, & honores non nisi sibi, suisque adipisceretur: ita id adnotante Cornelio Tacito libr. 5. Annalium. *Seiano propinqui, & affines augebantur, vt quisque Seiano intimus, ita ad Cæsaris amicitiam validus: contra quibus infensus esset, metu ac cordibus conflictabantur.*

Gillibert. | Ioann. 5. 4. | Cor. Tac.

3 Hinc quidem Paulus Petro in charitate erga subditos per omnia similis, sic illos sub sponsæ persona emphaticè allocutus dicitur Canticor. cap. primo vers. 3. *Introduxit me Rex in cellaria sua*, siue, vt est in fonte Hebręo, *in penetralia sua*: in intimam scilicet familiaritatem, & gratiam suscipiens, & secum vsque ad tertium cælum rapiens: vti hunc in modum capit hæc verba Sanctus Ambrosius libro de Isaac, & anima capite tertio. *Beata anima, quę Dei ingreditur penetralia. Talis erat Paulus, qui sciebat se raptum in Paradisum, sed siue extra corpus raptum, siue in corpore nesciebat: etenim perfectioni studens, solùm illud bonum Diuinitatis intendit, nec aliud quidquam requirendū putat, quia tenet quod summum est.* Sed qua ratione, qua mente, tantùm se gratia apud summum Regem valere, Paulus suis annuntiat ? Num vt regium fauorem, & potentiam suam, quòd a prudentibus Regis Administris, procul esse debere, tam superiùs commonstrauimus, manifestum faciat,

Cant. 1. 3. | Ambros.

faciat, & iactet? Minimè quidem, ſed potiùs, vt illis A ſpem faciat, eam gratiæ, & fauoris copiam, ſiue redundantiam in eos fore deriuandum: ac ſi ijs omninò verbis dixerit, quod 2. ad Corinth. cap. 1. verſ. 3. beneuolus [Corint. 1. 3.] expreſſit. *Benedictus Deus, & Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti Pater miſericordiarum, & Deus totius conſolationis, qui conſolatur nos, &c. Vt poſſimus, & ipſi conſolari eos, qui in omni preſſura ſunt per exhortationem, qua exhortamur, & ipſi à Deo.* [Lect. Syr.] Vbi notantiſſimè Lectio Syriaca: *Vt & nos poſſimus conſolari eos, qui in omnibus afflictionibus ſunt, per illam conſolationem, qua nos conſolatur Deus.* Innuens Apoſtolus eandemmet illam conſolationem, quam à Deo accipit, in ſuorum conſolationem deriuare, quin aliquam eius partem apud ſe retineat. Quare ſtatim ſubdit verſ. 6. *Siue conſolamur pro veſtra conſolatione, ſiue exhortamur pro veſtra exhortatione & ſalute.* Nec latebat id ſacræ huius Sponſæ comites, atque ſodales, qui ad horum verborum prolationem B ſtatim ſubiunxerunt: *Exultabimus, & lætabimur in te memores vberum tuorum*: quod perinde fuit, ac ſi dixerint: Quod tantum apud Regem poſſis, magna quidem nobis gaudij, atque exultationis occaſio fuerit, cùm nouerimus: enim fauorem, & gratiam, quo velut lacte vbera tua turgent, & implentur, in nos omninò fore tandē [Bernard.] diffundendum. Iam hæc omnia accipe à Bernardo ſer. 23. in Cantica, ſic ea verba elucidantem. *Dicat itaque ois. Gaudete, confidite.* Introduxit me Rex in cellaria ſua *putato, & vos pariter introductas. Sola introducta videor ſed ſoli non prodero. Veſtrum omnium eſt meus omnis profectus, vobis proficio, vobiſcum partibor quidquid plus fortè vobis meruero.* Pergit Bernardus. *Vis indubitanter ſcire, quia in hoc ſenſu & affectu locuta ſit. Audi quid illæ reſpondeant*, exultabimus, & lætabimur in te: *hoc eſt, æquanimiter ſuſtinemus, dum venias, ſcientes te plenis ad nos reuerſuram vberibus.* Vbi non poſſum non obiter obſeruare hæc: *æquanimiter ſuſtinemus dum venias: ſcientes te plenam ad nos reuerſuram vberibus.* C Quibus omninò innuitur hac vna ratione Adminiſtri ſupra omnes eminentiam atque faſtigium à ſuis æqualibus, quos inuidiæ ſtimulus acriùs pungit, patienter ferri, quod ille in regiæ gratiæ penetrale introductus plenis ad ipſos reuertatur vberibus, quidquid plus illis emeruerit, & è regiæ vbertatis fonte biberit cum ipſis parituris: vt quod dicebat Seneca. *Nemo mortalium vni tam dulcis ſit, quàm hic omnibus.*

4 Aſpexit huc quidem prudentiſſimus Samuel, cùm Dauidem cæteris fratribus præferens, Principemque conſtituens, quæſita locutione in medio eorum vnxiſſe illum dicitur. Sic enim 1. Regum capite 16. verſ. 13. *Et vnxit eum in medio fratrum eius*: vt ipſum videlicet [1. Reg. 16. 13.] admoneret, illam præ alijs excellentiam, atque faſtigium, omninò ad inſtar pretioſi, ac ſuauiſſimi odoramenti eſſe debere. Sed qua ratione? Sanè vt quemadmodum pretioſum oderamentum non magis reficit, ſiue maiori voluptate perfundit eum, qui geſtat, quàm eos, qui illi adhærent, ſiue circumſtant: immò verò ſcitè dixit Plinius ad alienam potiùs, quàm ad propriam D voluptatem geſtari, quòd is qui ſecum defert, vix illius ſuauitatem ob aſſuetudinem percipiat: *Tanti emitur* [Plinius.] (inquit ille lib. 13. cap. 3. immenſum vnguentorum pretium, luxumque caſtigans) *voluptas aliena: etenim odorem qui gerit, ipſe non ſentit.* Ita prorſus ea regij familiaris eminentia æquè fratribus, ſiue æqualibus ac ſibi proficua, & ſalutaris ſit, ſimulque in omnes eius ſuauitas diffundatur: ita id adnotante ad id loci Gregorio [Gre. Mag.] Magn. *In medio vngitur, vt ſe priuato amore non diligat, ſed ex omni, quod præeminet lucra aliorum quærat.* Pulchrè *in medio*, non in angulo vnctus, vt in omnes odoris ſuauitatem diffundat: nec velut Seianus ille ſui, & ſuorum affinium, & propinquorum tantùm ſit ſollicitus. Vnde quidem cùm ipſemet Dauid victor è bello rediens in domum ſuam cum honore, & maieſtate à tribu Iuda deductus fuit, quin aliæ tribus, ac familiæ feſtiuæ illi pompæ interfuiſſent, hanc illæ dolentes querelam adornarunt. *Quare te furati ſunt fratres noſtri viri Iuda?* 2. Regum cap. 20. verſ. 41. Vbi duo non immeritò ambigas; alterum, cur Rex furatus dicatur, præ A ſertim cùm à propria ipſius tribu, atque familia quæ peculiare in illum ius habebat, fuerit deductus: alterum, cur ea interrogatio non ijs, qui Regem velut furto abſtulerant, ſed ipſimet Regi facta ſit? quippe ipſe tunc non abs re illis reſpondiſſet: eos potiùs qui me inuaſerunt, quàm me, interrogate, quis enim vnquam ab ipſa re ablata, & non ab eo qui ſurripuit perquiſiuit, quare furto ſublata fuerit? Sed enim ſi bene æſtimas, rectè tam interrogatio, quàm ipſemet interrogandi modus ſubſiſtunt: nimirum vna fidelia duos illi parietes dealbare voluerunt, tum videlicet regios familiares, tum etiam ipſummet Principem acutè pungentes, illos quòd Regem qui omnium bono, & vtilitati natus eſt, ſuis tantùm vſibus, & profectibus vendicaſſent; quomodo enim fur non ſit, qui quod ad commune omniū commodum, & vtilitatem ſpectat, vni ſibi addictum eſſe velit? hunc iidem, quòd quaſi in medio fratrum vnctus non fuiſſet, vnctionis ſuauitatem à paucis ſolummodo perceptum iri permiſerit. B

5 At enim pro Dei Filio opportuniſſimè fideiubet Paulus ad Philipp. 2. 6. inquiens. *Non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo. Sed ſemetipſum exinaniuit*: [Phil. 2.6.] vbi dum exinanitionem ad noſtros vſus, & vtilitatem (vt explicat S. Dionyſius Alexand. in epiſtola contra Paulum Samoſatenum) [Dionyſ.] rapinæ diuinitatis oppoſuit Paulus, tantùm non dixit, adeò proprium eſſe diuinæ naturę ſeipſam diffundere, vt ſi eam Dei Filius, qui à Patre vnctus fuerat *oleo lętitiæ præ conſortibus ſuis*. Pſalm. [Pſ. 44. 7.] 44. ſibi vni retinuiſſet, quin hominibus communicaſſet furti quodammodo reus fuiſſe videretur. Cui cogitationi præter ea quæ in epiſtol. ad Philippenſ. cap. [Ad Phil.] 2. verſ. 7. adnotat. 9. numer. 8. diximus, omninò applau- [2. 7.] dunt Gloſſa ibi, & alij expoſitores obſeruantes, eo dicendi modo alluſum à Paulo fuiſſe ad ſuperbiſſimos Luciferi cogitatus, qui Diuinitatem rapina obtinere C voluit. Sed qua quæſo, ratione in ſuperbi illius mentem venire potuit, eam eſſe Diuinitatis naturam, quam ipſe furto ſurripere poſſet? Nam ſi de venia non niſi perfectæ pœnitentiæ danda ridens, dixit Tertull. lib. de Pœ- [Tertull.] nitentia cap. 6. *Furto quidem aggredi, & præpoſitum huius rei aſſeuerationibus tuis circumduci facile eſt, ſed, Deus theſauro ſuo prouidet, nec ſinit obrepere indignos.* Quanta credis diligentia Diuinitatis ſuæ theſauro ipſum inuigilaturum, quin ſineret obrepere indignum? Non ergo ſic cape inſanam Luciferi mentem quaſi ille Diuinitatem vi, & rapina obtinere affectauerit; ſed quod celſiſſimos, & quaſi diuinos honores ſibi datos vni ſibi habere, nec alijs communicare voluerit, ſcitè id adnotante Venerabili Petro Cellenſi lib. de Panibus c. 24. in hunc modum. *Si portionem quę ſibi competebat Lucifer moderatè expoſceret, & non totam vnguenti ſubſtantiam tanquam muſca moriens rapina vſurparet, fortè adhuc in odore eius cum ſodalibus ſponſi viueres.* [Pet. Cell.] Obſerua illa, *& non totam vnguenti ſubſtantiam rapina vſurparet*, vt dixerit: noluit quidem ille in medio fratrum vngi, ſed totam ſibi vnguenti ſuauitatem reſeruate, id verò à rapina non iuit, cùm ea ſit vnguenti natu- D ra, quæ ęquè circumſtantes, ac geſtantem reficiat: nec minùs alienæ, quàm propriæ voluptati inſeruiat. En Dei filium non rapina Diuinitatem obtinentem, ſed oleo vnctum prę conſortibus ſuis.

9 Quare rurſum de ipſo Paulus ad Hebr. 8. verſ. 1. [Heb. 8. 1.] notanter ait: *Talem habemus Pontificem, qui conſedit in dextera ſedis magnitudinis in cælis.* Preme verbum *conſedit*, quod omninò ſignificat, non ſolum, ſed ſimul cum aliquo alio ſedere: planè vt innuatur, eam quam ipſe in cęleſtibus occupat ſedem, non ſibi ſolùm eſſe, ſed nobis etiam omnibus communem ab eo factam. Audi ipſummet Apoſtolum ſeſe diſertiſſimè ſub hoc ſenſu explicantem ad Epheſ. 2. verſ. 5. *Conuiuificauit nos in Chriſto, & conſuſcitauit, & conſedere fecit in cæleſtibus.* [Epheſ. 2. 5.] Vides iam illum cum hominibus, quàm homines cum ille conſedentes? Sed quonam modo inquis, nos, qui, *dum ſumus in corpore peregrinamur a Domino*, ſimul cū illo iam *conſedere* dicimur? Equidem quòd ipſe non rapinam arbitretur eſſe ſe æqualem Deo in conſeſſu, ſed ſuæ gloriæ ac ſedis fratres ſuos velit eſſe participes.

S. Cyril. vti S. Cyril. Alexand. in cap. 14. Ioannis sic adnotat. *Sedit apud Patrem vt Filius, vt nos per ipsum filii Dei reddamur, propterea Paulus, in quo Christus loquebatur, omnia quæ ipsi propria vt homo fecit, generi humano communia esse docet dicens: Conresuscitauit nos, & consedere fecit in cælestibus.* Pulchrè illud. *Sedet apud Patrem vt Filius, vt nos per ipsum filij Dei reddamur.* Sed quę, inquis, hæc consecutio fuerit? Quod ipse sit filius, & vt filius sedeat, nos etiam filios futuros, & tanquam filios consessuros fore? Sanè quòd ipse quà primogenitus in multis fratribus, & eorum maior totam quam accepit vnguenti substantiam, rapina vsurpare non debeat, sed fratres suos illius socios, & participes facere, atque eam ipsis in conuiuium apponere, ita quidem ab Scriptore Sacro adnotatum est è filij Iob eum qui natu maior erat, cęteros fratres conuiuio ex- Iob. 1. 18. cipere solitum fuisse: sic enim Iob 1. vers. 18. *Filijs tuis, & filiabus vescentibus in domo fratris sui primogeniti*: quod pulchrè expendit ibi Olympiodorus in Olympiod. Catena Græca Comitoli hunc in modum. *Conuiuium verò exornat, cùm illius extructorem fratrem natu maiorem fuisse confirmat.* Vt dixerit, opportunum quidem, & ornatissimum illud fuisse conuiuium, quod filius primogenitus, alijs fratribus lege magnitudinis adactus extruebat, ne sibi vni paternam substantiam retineret.

Ad ea verba,

Non adhæsit mihi cor prauum.

Regius Administer, siue quia alijs, siue quia sibi bonus est, nemini iniuriam infert.

ADNOTATIO XXVII.

1 PRocul omninò à Regis Administro sit, vlli mortalium iniuriam, damnumve inferre, tum quòd id fuerit potestate abuti, siue à muneris sui dignitate quam longissimè ire: & dum pro salutari, & benefica Petri vmbra, operi, & vitam omnibus dante, exitialem, & veluti *nocere eam* vmbram (vt inquit Plinius lib. Plinius. 17. cap. 12.) sese exhibent, tum vel maximè quòd nihilo melius sit iniuriam inferre quàm accipere: fit enim sępenumero (vt est in Prouerbio) *vt qui fragili quærit illidere, dentem infringat solido*: vnde quidem ad hunc scopulum quamplures è Regijs familiaribus impegisse, atque infelicissimum fecisse naufragium omninò nouimus: Et vt adnotationem hanc præcedenti annexam, & fidem ibi datam librem: vide qua verborum asperitate Dominus intimos suos familiares Iacobum, & Ioannem supremas ab ipso sedes petentes lo- Marc. 10. 41. cutus fuerit: dum illis apud Marcum cap. 10. vers. 41. dicentibus. *Da nobis vt vnus ad dexteram tuam, & alius ad sinistram tuam sedeamus in gloria tua*: respondit: *Nescitis quid petatis*; ac si dicat, est hæc petitio inconsulta, & temeraria. Sed quare? Nonne & illi paulò antea à Domino audierant cum ipso in regno suo fore sessuros? Quid ergo inconsiderantiæ, aut temeritatis habuit, proximiores Christo esse velle, & in consessu cælesti eius lateri vicinius hærere? maximè cùm ipsi eam ob causam ipsius calicem animosè & fortiter bibituros fuerint polliciti: Respondet Dominus: *quia non est meum dare vobis, sed quibus paratum est à Patre* Paschas. *meo.* Ad quę verba Paschasius libro 9. in Matthæum inquit. *Ex quo insinuat, nihil ei fuisse impossibile, neque in dando difficile, sed qualitas petitionis difficultatem genuit poscentibus.* Sed vnde difficultas? cùm nec à Domini potestate, nec à discipulorum meritis id fuerit alienum? Planè quòd illi noua, qua apud Christum Dominum gratia valebant innixi, promissione sibi facta non contenti, Moysi, & Heliæ, quos paulò ante cum Domino in monte ad dexteram, & sinistram

A illius stantes viderant, augustiorem eum locum præripere vellent: ita acutè monente Hilario canone 20. in Matthæum. Hilarius. *Dominus collaudans eorum fidem ait, Martyrio quidem eos secum compati posse, sed vt lęuę eius, ac dexteræ assiderent, alijs à Deo Patre fuisse depositum, & quidem quantum arbitramur, ita honor iste alijs est reseruatus, quod tamen nec Apostoli ab eo fuerint alieni. Et quantum sentire ex ipsis Euangelijs licet, in regno cælorum Moyses, & Helias assidebunt. Nam cùm spopondisset Dominus visuros quosdam de Apostolis antequam mortem gustarent filium venientem in regno suo, assumptis Petro, & Iacobo, & Ioanne apparuit cum gloria sua habitu. Moyse, & Helia in monte comitantibus.* Hæc Hilarius. Ac si ex ipsius sensu ijs verbis, *non est meum dare vobis, sed quibus paratum est à patre meo*: dixerit Dominus: Cur vos cum mei familiares sitis, datas iam à Patre meo sedes conuellere, & vobis habere velitis? *Nescitis quid* B *petatis.* Quò non importunè aduoces, quod alibi ex Seneca de bono Imperatore Augusto attulimus, egregia videlicet illum animi magnitudine noluisse Lepidum tum infensum sibi inimicum, tum Pontificatum maximum qui Augusto debebatur, iniuria retinentem de medio tollere, ne aliquem suo spoliare videretur. Etenim cùm ille libro 1. de Clementia cap. 10. dixisset: Seneca. *Ipsum Lepidum quamdiu mori passus non est, per multos annos tulit ornamenta Principis retinentem, & Pontificatum maximum non nisi mortuo illo transferri in se passus est.* Subdit. *Maluit enim illum honorem vocari, quàm spolium.* Pulchrè tam ad Principum, quàm ad ipsorum familiarium institutionem, quòd ab ipsorum conditione, & dignitate sit alienissimum eos quos muneribus, & honoribus ornare debent, adeptis bonis spoliare.

2 Sed vt redeam ad Prouerbium, *sæpe qui fragili quærit illidere dentem, infringit solido*: audi quid de C Ephraim dixerit Oseas cap. 5. vers. 11. *Calumniam patiens est Ephraim, fractus iudicio.* Quæ ex Hebræo Osee 5. 11. Pagnin. sic legit Pagninus. *Oppressus est Ephraim: fractus duro iudicio*: sed qua ratione oppressus? quomodo calumniam passus est? Occurrunt LXX. reponentes: L X X. *Oppressit Ephraim aduersarium suum, conculcauit iudicium.* At quæ hęc antilogia, & lectionum non modò varietas, sed etiam contradictio fuerit, vt eadem sententia Ephraim opprimi, & opprimere, frangi, & frangere: calumniam pati, & calumniam adornare dicatur? Verumenim verò ex præfato tibi prouerbio respondemus, nullam inibi antilogiam, nec sententiarum contrarietatem reperiri, sed eam iniuriæ naturam esse, vt supra ipsum qui illam infert, recidat, atque adeò opprimere, opprimi, & iudicium conculcare, nihilo melius quàm iudicio, eoque duro frangi sit, scitè id ibi innuente Theophylacto dum expli- Theophyl. cat. *Porrò Ephraim malam victoriam reportauit*: tan- D tùm non dicens, malam esse victoriam, quæ iniustè reportatur, quòd à victoris ruina, & excidio nec hilum differat, dum potentior quærens fragili dentem illidere, infringit solido: sed id iam siue in vmbra, siue in historia ipsismet oculis vide. Porrò cùm aliquando è duro naufragio in Melitam Paulus euasisset, & accenso igne à frigoris inclementia, sese defendere vellet, è sarmentis *vipera* (inquit Lucas Actuum 28. 3.) *a calo-* Act. 28. 3. *re cùm processisset, inuasit manum eius.* Addit Lectio Lect. Syr. Syriaca, *& momordit eum*: sed quæ fragili quæsiuit dentem illidere, infregit solido: nam Paulo *nihil mali passo*: infelix bestiola in ignem excussa concremata fuit, malam planè victoriam reportans, quæ calumniam intentans, calumniam passa est. pulchrè id adnotantibus Oecumenio ibi, & Theodoreto quæst. 18. in Genesim his verbis. *Iudæum vipera quę dentes iniece-* Oecum. *rat in manum Apostoli, cùm nihil peccato tenerum, aut* Theodor. *molle in eo reperisset, mox resiluit, & in ignem se coniecit, supplicium quodammodò de se ipsa sumens, quod corpus sibi nullatenus conueniens adorta esset.* Ac si diceret, dum quęsiuit fragili dentes illidere, infregit solido. Vidisti vmbram? vide historiam in nostro illo Aluaro de Luna toties ad Aulæ casus in exemplum proposito: inde

enim illi extremæ cladis causa, quod Petri Zunicæ Placentiæ Comitis perniciem per vim, & fraudem molitus est, rem sic narrante P. Mariana libro 22. capit. 12. *Mariana.* *Petrus Zunica Placentiæ Comes, se Begiara dutionis oppido continebat, publico in ea temporum collusione abstinens. Id Aluarus odium interpretatus eius perniciem molitur. Garsias Albani filius è Petrasua, qua arx vicinis locis sita est, prædas agere non desistebat, paternæ iniuriæ, quoniam vinctus tenebatur, vindex. Aluarus eius obsidendi consilium dat, improuisò etiam Placentiæ Comitem occupaturus sic animus erat. Numina quod parabat alijs exitium in eius caput vertunt, fraus fraude petita, Hari Comes, Santillanus Marchio Placentiæ Comitis suasu facta conspiratione in Aluari necem coniurant.* Nec omittendum eodem Scriptore Aluarum hac via ad interitum, per proprios pedes euntem, subinde immaniter ab ipso extincto Alfonso de Biuero, iter præcipitasse. Quod quidem ipsummet Biuerum cùm è fenestra in præcipitium dabatur ei inclamasse nouimus: quippe dixit, *en teipsum perdis*. Nec abnuit ipsemet Aluarus: dum ferox respondit: *vt me perdidero, tu salutem non videris*: & verò quod in Aluaro de Luna vidimus, itidem in Cardinali de Frias apud eundem Marianam lib. 20. cap. 14. & in Seianis; & Plautianis, siue priscis, siue recentioribus obseruare haud difficile possis: qui tunc maximè calumniam passi, & duro iudicio fracti sunt, cùm aduersarios suos conculcato iudicio oppresserunt.

3 Sed id ab Oraculo accipe apud Oseam 6. 8. *Galaad ciuitas operantium idolum supplantata sanguine*:
Osee 6. 8. vbi benè pro dilucida loci intelligentia adnotatum à Ribera in Hebræo esse præpositionem *min*, itaut quam legi debet *supplantata a sanguine*, vt sensus sit, impiam illam ciuitatem ab ipsomet sanguine quem effuderat in extremum exitium fuisse deductam, eadem omninò sententia, ac Salomon, cùm de sicarijs per fraudem, & dolos vitæ, & saecularibus aliorum insidias adornantibus Prouerb. 1. 16. dixisset: *Pedes illorum ad malum*
Prou. 1. 16. & 18. *currunt, & festinant, vt effundant sanguinem*. Subijcit vers. 18. *Ipsi quoque contra sanguinem suum insidiantur, & moliuntur fraudes contra animas suas*; & eadem supplantationis imagine Prouerb. 11. 3. *Supplantatio*
Prou. 11. 3. *peruersorum vastabit eos*, & cap. 13. 6. *Iustitia custodit*
Prou. 13. 6. *innocentis viam: impietas autem peccatorum supplantat*. Quibus omnino concinit egregia illa Plinij de humano sanguine obseruatio cap. 34. *A ferro sanguis humanus se vlciscitur, contactum namque eo celerius rubiginem trahit*: quasi alios interimens ferrum seipsum interimat, quod paulò ante etiam præmiserat inquiens: *Obsistit eadem naturæ benignitas exigentis a ferro ipso pœnas rubigine eademque prouidentia, nihil in rebus mortalibus faciens, quam quod infensissimum mortalitati*. At enim tam Oseæ, quam Salomonis verbis sub supplantationis imagine peculiaris illa subest epitasis, qua innuitur, vim, & iniurias, quibus potentes, vt potentiores euadant, alios volunt opprimere, in ipsos tandem atque ex improuiso recidere, quemadmodum, cùm in palæstra luctator vt alium opprimere cogitans, opposito pede, siue implicatis cruribus ab illo incautus deijcitur: sicuti eum Oseæ locum ex præfata similitudine sic expendente P. Sanctio: *Iure populus supplantatus appellari potuit a sanguine, quia effusus sanguis, aut*
P. Sanct. *erepta facultates, aut alia vitia, qua securitatem, & otium fallaci blandimento promittebant, in extremum exitium perpulerunt*. Dixit iam id disertissimè Eccl.
Eccl. 27. 28. cap. 27. 28. pulchris vsus similitudinibus ad hunc modum: *Qui in altum mittit lapidem, super caput eius cadet, & plaga dolosa dolosi diuidet vulnera. Et qui foueam fodit, incidet in eam, & qui statuit lapidem proximo, offendet in eo, & qui laqueum alij ponit, peribit in illo; facienti nequissimum consilium, super ipsum deuoluetur, & non agnoscet, vnde adueniat illi*. Hæc omnia Sapiens. Quia verò singula euoluere, siue elucidare non vacat: contenti erimus si quæ piscium exemplo proposito in hanc rem monet Ambros. apponamus. Ergo ille libro 5. Examer cap. 5. cùm de piscium
Ambros. vita prædæ aliorum exposita dixisset: *Sanè nec ipsi à*

A *suis potentia quærere violentiam, & auaritiæ potentiorum subiecti vbique inferiores sunt. Quò quisque infirmior, eò præda patet. Minor apud illos, esca maioris est, rursus ipse maior a validiore inuaditur & fit esca alterius prædator alieni. Itaque vsu venit, vt cùm ipse alium deuorauerit ab alio deuoretur, & in vnum ventrem vterque veniat, cum deuoratore proprio deuoratus; fitque simul in vno viscere prædæ, vindictæque consortium*. Hæc ad nostrum institutum, & mores sic omninò transfert: *In signum dati, vt in his nostrorum morum vitia videremus, & caueremus exempla, ne quis potior inferiorem inuaderet, daturus in se potentiori exemplum iniuriæ. Itaque qui alterum lædit, sibi laqueum parat, in quem ipse incidat*. Pergit monens: *Et tu piscis es, qui viscera inuadis aliena, qui demergis infirmum, qui fidentem persequeris vsque in profundum; Caue ne dum illum sequeris, incidas ipse in validiorem, & deducat te*
B *in alienas insidias, qui tuas vitat, priusquam tuam spectet ærumnam, qui te persequente propriam reformidabat*. Hæc omnia opportunissimè Ambros.

4 Hinc apud Matt. 8. 29. Dæmones illi *sæui nimis*, *Matt. 8. 29.*
qui transeuntes per viam opprimebant, tum in sepulchris habitabant, tum etiam Domino illuc venienti notanter dicebant: *Venisti huc ante tempus torquere nos*, planè quod qui alijs infert iniuriam adeò vitæ suæ tempus imminuat, vt veluti viuens sepeliatur; sicuti id inibi obseruante Petro Chrysol. serm. 16. his verbis: *Chrysol.*
Tempus abscindit, præuenit mortem, sepelit viuos crudelitas inhumana. Nimirum impietas peccatorum supplantat; & qui festinant, vt effundant sanguinem, ipsi contra sanguinem insidiantur, & moliuntur fraudes contra animas suas. Ita quidem Chrysost. de Absalone patri mortem intentante eleganter aiebat homil. de *Chrysost.*
Absalone tom. 1. *Perdidit Absalon scelestissimus mentem, perdidit sensum, amisit consilium insectatus patrem,*
C *vsurpat imperium, regnum inuadit*. Sed iure à Chrysostomo perquiras: cur potiùs dixerit, Absalonem mentem, sensum, & consilium, quàm pietatem, iustitiam, & pudorem perdidisse, cùm patrem insectari, impium potiùs, & parricidiale, quam amens consilium fuerit? Explicat sese verò sic statim Chrysostom. *Perdidit inquam, Absalom consilium dum parricidio cupit mercari imperium, & per exitium patris consequi desiderat regnum*. Sed rursum quare per exitium patris regnum consequi, facinus consilij expers, & non potiùs nefarium, atque teterrimum fuisse dicatur? *Quia festinat* (inquit ille) *patrem opprimere reus, patre superstite moriturus*. Pulchrè, vt dixerit: O infeliciter amens, qui dum *Ambros.*
patri insidias moliris nihilo melius facis, quàm vitæ tempus abscindere, & tuam præuenire mortem, vt patre superstite viuus sepeliaris. Bene ergo monebat Ambros. *Caue ne dum illum sequeris, incidas ipse in validiorem, & deducat te in alienas insidias, qui tuas vitat, priusque tuam spectet ærumnam, qui te persequente propriam reformidabat*. Nec omittenda, quæ postmodum adducta Siluri præpotentis piscis similitudine, poten-
D tioribus, & magnæ dignitatis viris suggerit, quòd Absaloni quercui illigato omninò conueniant: ait igitur Ambros. *Captus est Silurus, & inutilis præda destitutus est. Quanti in eo reperiuntur, qui alios deuorarunt, &c. Vide ne idem te, qui piscem illum fines inuenias, hamum caue, caue retia. Sed præsumis de potentia, quòd nemo tibi possit resistere: præsumebat & Silurus, quod hamum nemo sibi iaceret, nemo retia tenderet, & si incidisset, vniuersa disrumperet, & tamen fuscinam non euasit aut nexus vinculi validioris incurrit, quibus se non posset exuere*. Hactenus Ambros.

5 Ergo non minùs timenda potentiori aliena iniuria, quàm sua, cùm sua omnino sit aliena, quæ in caput suum tandem recidit: id quod malum illum iudicem Pilatum minimè latuit, cùm Dominum non iure, sed iniuria damnaturus vehementer timebat: etenim clamantibus accusatoribus: *Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit*: inquit Ioannes, *Cum audisset Pilatus hunc sermonem, magis* *Ioan. 19. 8.*
timuit. Ioan. 19. 8. Sed cur iudex timuit? & cur tunc magis timuit (nam & timere, reorum est, non iudicum,

& tunc

& tunc ipsi minus videbatur timendum, cùm legum A
reuerentia, & grauis rei facinus ob oculos proponebatur) Subsistit tamen Pilati timor, & grauior quidem timor: innuente Ioanne, illum cùm primum Christi innocentiam cognouit, nõ minus timuisse mortis in eum sententiam ferre, ac si in semetipsum foret laturus: quippe qui nosset, malam esse iniuriam, quæ tandem in facientis caput recidit: tunc verò instante condemnationis articulo, non vtcumq; timuisse, sed quasi ad ipsammet mortis faciem in illum irruentem cohorruisse: hæc
Athanas. ita adnotante magno Athanasio serm. in Passionem, & Crucem Domini, his verbis: *Timuit igitur iudex reum suum, & magis quam ipse reus videbatur condemnari, metumque in se hominis condemnati sensit, atque ipsemet suam in Christum, quasi in se latam sententiam cohorruit*. Scitè illud *metum in se hominis condemnati sensit*: præsentissimas pœnas iniuria, quam inferebat, de ipso sumeret dum è iudice illum reum faciebat. Sed enim amentiores, & malitia multò magis occæcati illi B
erant, qui absque metu, & tremore Domino tunc illudentes, spineam in capite coronam, & arundinem in dextera eius ponebant: sic enim apud Matthæum c.
Matt. 27. 29. 27. 29. *Et plectentes coronam de spinis posuerunt super caput eius, & arundinem in dextera eius*. Proh amentiam! proh cæcitatem! quid enim ea corona, ea arundo per iniuriam Christo delata portendebat, quam eos inde Domino iniuriam sustinenti iudicandos, & neci addicendos sese subijcere, & iudiciariam, siue Regiam vindicandi potestatem ei tradere, simulque calamum in manu ponere, qua lethalem in ipsos sententiam con-
Chrysost. scriberet? Sic id præstringente Chrysost. hom. in sanctũ Pascha tom 6. *Dederunt calamum in manu, vt peccata*
Athanas. *eorum conscriberentur*: vnde de ipsis rursum indidem Athanasius loquit: *Cæca enim malitia est, & animæ prauitas, vt quæ non intelligat, ipsam suas contra se manus acuere, veluti si quis serpentem manu apprehendat, vt alteri iniiciat: quod fieri non potest, quin ipse prius mordeatur, aut si quis ignem manu sumat, vt hostem lædat, interim non animaduertat, seipsum comburi; ita ipsa malitia contra sui vsurpatores militat, eosque qui ipsam tenent magis quam illos in quos noxam parat consauciat*. Firmat id Pharaonis, & Goliath historijs subdens: *Ita quoque Pharao volens capere, captus est: & exorsus persequi, persecutionem passus est, & necem moliens submersus est. Ita & Goliath quibus armis Dauidem inuadebat, detruncatus est, & spoliare destinans, spoliatus est*. Hæc omnia Athanas.

6 Nec pigebit huc iterum referre vlulantem in Abelis sanguine mortem, cuius supra lib. 4. adnotatione 6. num. 10. meminimus. Nimirum vbi nos habemus: *Vox sãguinis Abel fratris tui clamat ad me de terra*. San-
Genes. ctus Ephrem citante Moyse Barcepha lib. 1. de Paradiso legit: *Vlulat mors in suo initio*. Sed cur mors ipsa, & non potius mortuus vlulet? cùm illa interficiens insultet D
oppimat, victrix euadat, hic deficiat, opprimatur, cadat? subijcit Ephrem, *ostendens quem sit habitura finem*: ac si
S. Ephrem dicat: Quia malam quidem victoriam reportauit: dum
Moyses. in morte, quam intulit, suammet mortem vidit: non
Carcepha. alium quidem habitura finem, quam illum quem ipsa innocenti imposuit: vnde non modò metum in se hominis condemnati sensit, atque ipsamet suam in Abel quasi in se latam sententiam cohorruit, sed etiam tanquam iam moriens vlulauit: quid sibi futurum esset ex proprio facto discens: dixeris sanè habuisse id ob oculos Ruizius ille Daualos tam splendida Magistri equitum dignitate, amplaque ditione, quam naufragio ad Regiam gratiam facto celebris, qui cum exul & profugus, misera, & pudenda sorte apud Valentinos degeret, Aluaro de Luna in eius dignitatem, & locum suffecto rerumq; omnium potienti suo nomine dici mandauit: *Fuimus quod estis, eritis quod sumus*: Dictum factum quid? erat nunc Daualus Propheta aut Prophetæ filius? Nõ opinor, sed qui conijciebat se ab Aluaro in præceps datum, illum in suo casu vlulantem, & sententiam in semet ferentem considerabat.

Ad eadem verba,

Optimi Regis familiaris esse: excandescentem Principis animum, placatum, & mansuetum reddere.

ADNOTATO XXVIII.

1 SCite Polybio apud Claudium Imperatorem omnia valenti, id munus tribuebat Seneca: *Vt per* *Seneca.*
ipsum periclitantium, & ad misericordiam Cæsaris peruenire eu pientium lachryma exsiccarentur, hoc est? vt ipse Principis animum ita in sontes inflammatum lenire, ac demulcere studeret, sicuti apud Cassiod. libro 1. *Cassiod.*
epistola 43. de familiari suo Artemidoro dicebat Rex Theodoricus: *Blandus alloquio, supplicantium fidelis patronus accusare nesciens, commendare præsumẽs*. Quod non modo verè, & magnæ potentiæ, hominis scilicet magnanimi, & se pro fastigio suo dimetientis, imò Deitatem æmulantis, proprium id sit, quippe *Deus est mortali iuuare mortalem, & fessis rebus subuenire*, vt *Plinius.*
mille ex Plinio diximus: sed peculiari quidem ratione ad Regium familiarem id spectet, qui inter subditos, & Regem medius, siue mediator, & benignius interpres siue etiam Sacerdos ad placandam eius iram, & impetrandam veniam (vti in superioribus adnotationibus diximus) esse videtur. Quod visus est probare Theodo- *Cassiod.*
ricus Rex apud Cassiodor. libro 1. epistola 12. Eugenium suum monens: *Pro Principi sub quodam sacerdotio seruiatur*: ita quidem pulcherrimum potentiæ, & regiorum familiarium exemplar, Beatissima inquam Virgo, quæ egregia inter Deum, & homines mediatrix est, nihil magis in votis, & in curis habet, quam omni die, omni hora Deum in peccatores iratum, & excandescẽtem, placatum, & benignum nobis reddere: vti illustris illa rubi ardentis, & non vrentis visio Moysi ostensa mirè adumbrat: sic enim Exod. 3. vers. 2. *Apparuitque* *Exod. 3.2.*
ei Dominus in flamma ignis de medio rubi, & videbat quod rubus arderet, & non combureretur. Quæ sic dif- *Philo.*
fundit Philo libro de vita Moysis; *Rubus ibi erat frutex spinosus, & inualidus, is nemine ignem admouente, subitò incensus est, flamma in morem fontis scatente, manebatque integer, & illæsus, quasi non esset incendij materia sed ipse ab igne aleretur: è medio promicabat forma quadam pulcherrima nulli visibilis similis, diuinum planè simulacbrum*. Hæc enim Dei erga homines benignitatem, siue filij Dei humanitatem, & reconciliationem in Beatissimæ Virginis vtero factant ex Patrum, atque Interpretum expositione portendunt: sed enim sic opportunissimè dirigenda, atque partienda hæc visio fuerit, vt dum ignis Dei naturam, *qui ignis consumens est*, *Deut. 4.*
Deuteron. 4. versu vigesimo quarto, rubus verò Virgi- *24.*
nem significat; ideò ignem non comburere, siue Deum non excandescere, adurere, punire, & zelo iræ suæ sontes deuastare dicatur, quod in rubo sit, quod videlicet B. Virgo ibi mediet atq; intercedat, siue intercidat flãmã ignis, & Deum inflammatum, siue flammas euomentem, leniat, atque demulceat, *flamma iræ in morem fontis* misericordiam *scatente*. A qua cogitatione non *Bernard.*
longius ierit Bernard. serm. de verbis Apoc. hunc in modum de nostra reconciliatione disserens: *Fidelis planè, & potens mediator Dei, & hominum homo Christus Iesus, sed diuinam in eo reuerentur homines maiestatem*, Denique Deus noster ignis consumens est; *Quid ni vereatur peccator accedere, ne quemadmodum fluit cera à facie ignis, sic pereat ipse à facie Dei? Iam itaque neque ipsa mulier benedicta in vulneribus videbitur otiosa: inuenietur equidem*
locus

locus eius in hac reconciliatione. Opus est enim mediatore ad mediatorem illum, nec alter nobis vtilior, quam Maria. Hæc iam si ad Regium familiarem transferas, quam pulchrum ipsi, quam decorum fuerit, vt Principis ingenium ad iram, & vindictam procliue, eius consuetudine, precibus, & blanda oratione aliud à seipso esse videatur, quis iam comburat, absumat, atque iræ, indignationis, minarum, & acerbitatis flammas euomat.

2 Ita quidem cum Summo Principe cœlestes Spiritus, qui apud ipsum plurimùm valent, se gerere videntur: homine enim in culpam delapso Deus ad auram paradisi deambulans, atque verba faciens se Gen. 3. 8. inducitur Genesis 3. 8. *Et cum audissent vocem Domini Dei deambulantis in paradiso ad auram post meridiem:* siue vt Hebræa, & Chaldæa habent *ad auram diei*, vbi cùm Deus ob tantum Adæ flagitium meritò ira primùm incensus: *nam qui auram quærit* (inquit S. Bruno. Bruno in allegorijs Gotfridi ad hunc locum) *æstuationis* B *calorem se passum esse demonstrat*: subindè verò quasi lenioribus zephyris refrigeratus: ac ad lenitatem, & mansuetudinem temperatus inducatur, qui hæc subsistant? iure ambigis: etverò cùm Deum ad auram deambulationem, & loquentem audio, non capio quidem ipsius vocem quasi horribile tonitru, aut formidabilis fragor esset, quem excitabant folia, ramique arborum moti, ac tremefacti vestigijs maiestatis diuinæ, vt plerique Interpretum volunt. Nam hæc diuinæ voci non benè aptantur: sed Dei sermonem cum aliquo quasi ad animi refrigerium, & recreationem colloquentis. Iam ipse Apostolicos Spiritus Deus loquens inducatur? aut quæ aptior, atque opportunior auræ refrigerantis æstuum significatio, & imago fuerit, quàm Angelorum, tunc temporis iratum, & excandescentem Deum placare, atque lenire studentium? Commodè certè, & opportunè hanc auram, & lenem zephyrum Deum quasi æstu fatigatum recreantem accipis, dum Angelos, qui Spiritus esse dicuntur, & ventorum imagine adumbrantur prece supplici, & oratione blanda quasi mollissimas pennas atque flabella ad ardentem æstum depellendum agitâtes, ad misericordiam homini impetriendam ipsum inflectebant, iam humanam imbecillitatem, iam serpentis astutiam: iam verò diuinæ benignitatis, atque clementiæ magnitudinem: necnon parcendi gloriam obijcientes. Enimverò hoc Angelorum ingenium esse Aug. pulchrè aditruit Augustin. sermone decimoseptimo in Natiuitate Domini; dum Gabrielem ineffabilis sacramenti humanæ reconciliationis nuntium ad Virginem deferentem sic alloquitur: *Et tu Angele tanti Regis nuntie, sane partibus sæculi conscius secretorum cæli: lætabunitur iocu tui, si negotium tuieris mundi, inspice sinalemeno nostri carceris miseriam, & loquere festinus ad Mariam.* Hæc Augustinus. Ad quem sanè modum bonus Regis familiaris cùm ipsum ita in aliquem inflammatum videt, seipsum ei velut auram lenem, & blandum zephyrum debet obijcere, omni modo, & ratione ipsum placare, & ad veniam dandam flectere contendens: vt miserum, & infelicem, qui regiæ iræ veluti imbellis columba sanguinarij accipitris vnguibus obnoxius est, ab illius indignatione eripiat: sicuti: de Moyse, & Aaron populum à Pharaonis furore eripientibus, sic Dei nomine inquit Auctor operis imperfecti, Chrysost. homil. quadragesima sexta in Matt. *Cum te in Ægypto quasi sanguinarius accipiter persequebatur Pharao, misi super te Moysen, & Aaron quasi duas mollissimas pennas misericordiæ meæ, & liberatos vos de vnguibus eius rapui in desertum.*

3 Verum non modò ab Ægypti Regis vnguibus, sed ab ipsiusmet Dei indignatione bonus ipsius familiaris Moyses populum suum liberasse videris: sic enim Israelitas omnes ad vnum estinguere volentem illis verbis: *Dimitte me vt irascatur furor meus contra, eos,* Exodi 32. 31. animosè allocutus dicitur Exod. trigesimo secundo versu trigesimo primo. *Obsecro, peccauit populus iste peccatum maximum, aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo, quem scripsisti.* Quod Regius Vates Psalmo 105. versu vigesimo tertio, sic cecinit: *Et dixit vt disperderet eos, si non Moyses electus eius* Ps. 105. 23. *stetisset in confractione (Hebræo in præruptione muri) in conspectu eius, vt auerteret iram eius, ne disperderet eos:* ac si dicat, iræ Dei iam in populum irruenti sese tanquam ante vallum in ipsa irruptione muri, strenuus miles opposuit, & irrumpentem iam Dei vltionem precibus, ac supplicatione repulit: *Cum Dominus* (inquit Ambros. Ambrosius libro secundo officiorum capitulo septimo) *in insolentes vindicare vellet, se tamen pro populo offerebat frequenter, vt indignationi diuinæ plebem subduceret.* Viget acrius præfata verba Philippus Abbas capitulo Philippus, Abbas. vigesimo quinto in Cantica, atque illum in præruptione muri quasi in extremo congressu brachiorum vinculis, siue complexu Deum illigantem, & tenaciùs retinentem: nec eum dum clamaret *Dimitte me* exaudientem, sic considerat: *Rogantem se dimitti Dominus non vult exaudire, sed firmius alligatum suis precibus misericorditer obedire cogit.* Egregia omninò Regij familiaris indoles, perfecta, & absolutissima laus. Et verò hæreticum Marcionem sic permouit pulchrum hoc, ac nobilissimum Moysis ingenium, vt insano, ac cæco impetu eius lenitatem diuinæ irę anteposuerit, & malum quendam Deum confinxerit in populum excandescentem, quo Moyses illum leniens, & placatum reddens melior omninò fuerit: vt videns, quanti ille fecisset Regium familiarem, qui Principis indignationi miseros subditos subduceret. Sed enim huic hæretici insaniæ bifaria ratione nostro instituto opportuna, eius mastyx, Tertullianus occurrit, & ridendam facit. Tertull. Primùm enim, Moysem Christi vmbram atque figuram fuisse à Patre hominibus veniam exorantis scitè adstruit; quippe cùm dixisset: *Vnde meliorem soletis Moysem affirmare Deo suo deprecatorem, imò, & prohibitorem iræ. Non facies enim, inquit, istud, aut & me vna cum eis impende.* Subijcit: *Miserandi vos quoque cum* C *populo, qui Christum non agnoscitis in persona Moysi figuratum patris deprecatorem, & oblatorem animæ suæ pro populi salute.*

4 At enim cùm ad exemplar, & institutionem Regij familiaris, ipsum etiam Dei Filium Patris deprecatorem iam vides omninò obserues velim quantò opportunius ipse quàm Moyses, & deprecari, & iratum Deum lenire non ex... Sanè Moyses cæteris industrius, & charitate flagrans, at cum Deum demulcere studebat, enormitatem simul peccati populi exaggerabat. *Peccauit* (inquit) *populus iste peccatum maximum,* quod ad impetrandam veniam, & irati animum placandum nihil omninò iuuerit: contra quidem verus Moyses peccantium erratum ex se quidem inexcusabile, & omnium atrocissimum omni ratione, omni arte attenuare, & imminuere curabat: sic Patrem orans: *Pater dimitte* Luc. 23. 34. *illis; non enim sciunt, quid faciunt.* Lucæ 23. versu 34. D Ad quæ verba Venerabilis Arnoldus tractatu de septem Arnold. Verbis Domini tomo 1. Bibliothecæ Veterum Patrum: *Quid est (inquit) Domine quod dicis? Non accusas, non quæris vindictam, potius excusas, & conturationis illius spissamentum attenuas, & hæreditarium onus ab impijs transferens crimen malitiæ non opponis, quid ideò dimittendum censes, quia admissum ignorantèr ipse testaris, vbi est illud quod dixeras prius.* Si non venissem, & locutus fuissem eis, peccatum non haberent. Nunc autem, & viderunt, & oderunt, & me & Patrem meum. Vnde post: nonnulla: *Nec tamen licet tanti criminis molem mediatoris auctoritas eliminaret, obstinatio illius infidelitatis excusabilis erat.* Ergo, & ingens, & inexcusabile peccatum optimus Mediator quo poterat colore, & modo attenuabat, & ferreum facinus, velut in ducta excusationis lima, vnica, quæ supererat, via elimabat, ignorationis potius, quam malitiæ adscribens: vt egregio hoc exemplo non modò clementiæ Principum prælucerent, sed eorum etiam familiares instrueret, vt incensos Principum animos omni via, omni ratione lenire, & placare contenderent, siue infelicium hominum quibus infensi sunt, errata elimantes, & quo possint colore excusantes, siue aliam rationem, & velamentum sapienter, & industriè obtendentes, vt fermentem iræ

iræ æstum restinguant. Vbi omninò commemorare placet Remigij illius apud Imperatorem Valentinianum seniorem multum valentis miram artem, & subtilem industriam, qua sæuum, & pene implacabilem eius animum leniebat: erat nimirum Princeps ille, vt ardens imperij, ad dominationis amator, ita maximè formidolosus, & ad pauores irritos obiectius pallens, & quod nusquam erat inattentè formidans. Hinc sapiens Remigius ad flectendam, & extinguendam illius iram aliam assumebat, barbarorum motuum nuntia ferens, vt iniectus ei timor, quo ipse frangebatur, fauorem omninò pelleret, sic hæc narrante Ammiano Marcellino libro 30. *Arguebat hic idem Princeps timidos sæpius, ad pauores irritos aliquoties obiectius pallens, & quod nusquam erat inattentè formidans, quo intellecto magister officiorum Remigius, cum eum ex incidentibus ira feruere sentiret, fieri motus quosdam barbaricos inter alia subserebat: hocque ille audito, quia timore mox frangebatur, vt Antoninus Pius erat serenus & clemens.*

Ammian.

5 Nec minus apposita fuerit illa altera ratio, qua Tertullianus statim Marcionis delirium confutat: ex propria illius ratiocinatione, qua Moysem: vt deprecatorem iræ Deo suo meliorem faciebat, eum pulchrè reuincens, dum ostendit, id quidem ab ipso Deo tunc Moysem didicisse, qui vt magnitudine, & potentia, ita eximia gloria parcendi, & deprecandi pro alijs mortales omnes superaret, à seipso quidem prius postulauerit, quod etiam à se subinde Moysem postulare voluit deprecandi et viam commonstrans illis verbis: *Dimitte me, vt irascatur furor meus contra eos*, &c. sic namque Tertullianus: *Sed sufficit, si & Moysi propriè donatus est populus ad præsens. Quod vt famulus postulare posset a Domino, ita Dominus a se postulauit. Ad hoc enim famulo dixit:* Sine me, & disperdam illos, *vt ille postulando, & semetipsum offerendo non sineret*: En quam illustre sit, ac sublime placandi, atque leniendi Principem fastigium: vt ipsemmet Deus, à quo venia postulanda erat, & a seipso prius postulauerit, & postulandi modum iudicauerit, ne vel apud Marcionem non æquè bonus esset, ac Moyses, qui deprecandi gloria clauit, vt vel hinc, si Principem ita incensum cum suo familiari eum placare, & demulcere studente, in trutina suspendis, dubium non sit quin potiores huic deferendæ sint partes. Quo in loco cum Hadriano Imperatore mortalium ambitiosissimo, qui quod cuperet, omnes in quacumque arte, & disciplina superare, celebres, & excellentes artifices, quos æquare non poterat, aut subuertebat, aut interficiebat, infimæ plebis hominem præconem videlicet, à quo ea in re in qua ipse maximè excellere debuerat mirũ in modum superatus fuit, placet componere ex Dione Cassio in Hadriano, rẽ ad hunc modum referente: *Romanum populum acerbè magis, quam indulgenter tractauit. Nam cum olim quędam per vim, & superbè in ludo armorum peterent nihil eis distribuit: imò verò iussit illud Domitiani pronuntiari.* Silete, *quod verbum minimè prolatum est. Nam præco manum continuò sustulit. Ita eo signo quod fieri solet, eos quiescere fecit, atque tacere, quare, inquit, non opus est, vt ex præcepto sileant, qui iam tacuere: hoc enim vult Princeps.* Sapienter equidem, & humanè iram Principis ęquè moderatus, & animum ipsius demulcens, vt à verbi acerbitate abstineret, vt dicere videretur: Habes iam quietos, habes silentes, & subditos, quid conuitio, & verborum asperitate opus fuerit? Pupugit verò id lenitatis acumen durum Principis animum: eoque delinitus præconem in honore habuit: sic etenim pergit Dio: *Neque tamen iratus est præconi, imò verò maiore in honore habuit, propterea quod grauitatem mandati non exposuisset.*

Tertul.

Dio Cass.

6 Iam verò vnam hanc esse ex optimi Regis Regijque Administri notis, quibus is, qui germanus, & fidus familiaris est, à falso, & illegitimo dignoscitur, inde collige, quod vt hic parti inferiori, siue irrationabilibus iræ, & indignationis, & vindictę affectibus ardentes faces adhibet, quod spurij amici, & adulatoris proprium est; ita ille superiori, rationali parti, Re-

A gijsque virtutibus, clementiæ, magnanimitati necnon veræ gloriæ cui ab ira non leue discrimen subest, manum porrigit, omnemque opem fert, quod planè non nisi in vero amico reperiri iam alibi vidimus. Non latuit id quidem nostrum Regem, non leuiter aliquando suis familiaribus iratum, quòd cùm eum lenire & placare deberent, contrà omninò ad vindictam de sontibus sumendam acrius inflammare contenderint, Etenim cùm Dauid de prælio cum filio Absalon initio victor reuerteretur, dirus eius hostis Semei, qui paulò antè immania in ipsum maledicta iactauerat, sic ipsi pacem, & veniam orans occurrisse dicitur: secundo Regum capite decimo nono versu decimo nono: *Ne reputes mihi Domine mi iniquitatem, neque memineris iniuriarum serui tui. Agnosco enim seruus tuus peccatum meum, & idcirco hodie primus veni, & cæt.* Quam gratum id, quam iucundum bono Regi! cùm de Imperatore Theodosio dixerit Ambros. in oratione de eius exitu: *Beneficium se putabat accepisse Augustæ memoriæ*

2. Reg. 19. 19.

Ambros.

B *Theodosius, cum rogaretur ignoscere, & tunc propior erat venia, cum fuisset commotio maior iracundia.* Sed quid, quæso, tunc ab adstantibus Aulicis superaueris? lenia (inquis) & suauia verba, quibus regiam iram extinguerent, vel saltem mitigarent? Quid enim illi opportunius dixerint? quam en Domine egregiam laudis occasionem, en illustrem sine sanguine victoriam. Parce sonti, qui plus habet quòd laudes in pęnitentia, quam quod accusaueris in crimine: sic tu animum inducis: Ego verò cum adstantes Dauidi Aulicos veluti de facie nouerim omninò contentus fuerim, si nemine Regem mitigante nemo inflammauerit: vti de Theodosij Aulicis coniectabat, metuebatque Ambrosius epistola vigesima octaua inquiens: *Vtinam si nullus mitigat nemo accendat: libenter cum natura impetum committo tibi, ipse te reuocas, & pietatis studio vincis impetum naturæ.* Iam quid Regis familiares eius suggesserint, audi: *Respondens verò Abisai filius Saruiæ dixit, nunquid pro his verbis non occidetur Semei, quia*

Ambros.

C *maledixit Christo Domini.* Vides malum familiarem Regis, qui cum Semei peccatum extenuare, & elimare debuisset, aut saltem pœnitentiam, & satisfactionem quam attulit approbare, hanc ille quasi leuissimam & verbis nudis factam attenuat, crimen verò, vt atrocissimam iniuriam Deo ipsi, cuius Christus Dauid erat, illatam omninò exaggerat. Talis etiam omninò erat apud Gallum Imperatorem Thalassius Præfectus prætorio, de quo Ammianus Marcellinus libro decimo quarto. *Considerans incitationem eius ad multorum augeri discrimina non maturitate, vel consilijs mitigabat, vt aliquoties celsæ potestates iras Principum molliuerunt, sed aduersando iurgandoque cum parum congrueret, ad rabiem eum trahebat Augustum, & cętera, quibus mox Cęsar acrius efferatur velut contumaciæ vexillum quoddam altius erigens, sine respectu salutis alienæ, vel suæ ad verrenda supposita instar rapidi fluminis irreuocabili impetu ferebatur.*

Ammian.

7 Sed cur quęso non rogatus respondit Abisai?

D Cur Dauidis iudicium non expectauit? Respondet Abulensis ibi quęstione vigesima secunda. *Videt enim Abisai flecti Dauid aliqualiter ad pietatem. & quod non haberet animum durè respondendi, dum loqueretur Semei.* Quam aliter quidem, ac Angelus summo Regi adstans, qui ad primum Dei nutum miserentis Isaac, & parentis gladium reuocare volentis, dicto citius, & cogitatione omni celerius accurrit, vt ferientis dexteram teneret. Genesis vigesimo secundo versu vndecimo, duplicata compellatione clamans: *Abraham, Abraham: non extendas manum in puerum.* Quam aliter ac bonus Dei famulus Aaron, qui erumpenti aliquando diuinæ iræ in populum protinus accurrit, vt obsisteret: sic enim Sapientiæ capitulo decimo octauo, versu vigesimo primo. *Sed non diu permansit ira tua: Properans enim homo sine querela deprecari pro populis, proferens seruitutis suæ scutum orationem, & per incensum deprecationem allegans, restitit iræ, & finem imposuit necessitati, ostendens, quoniam tuus*

Abulens.

Gen. 22. 11.

Sap. 18. 21.

est

eſt famulus. Vbi obſerua, & illud *deprecari*, quod benè A vertit Vatablus: *propugnare*: & hanc cauſalem *quoniam tuus eſt famulus*. Quaſi omninò à Principis re, atque è regiæ vſu fuerit, pro ſontibus aduerſus regiam indignationem propugnare: eumque germanum Principis familiarem eſſe, qui eius iræ quantocyus obuiam ierit. Subſcribit vero iam ijs omnibus Dauid, iuſta ſimul, ac Regia indignatione impiam ac ignobilem Abiſai ſuggeſtionem, ita retundens: *Quid mihi, & vobis filij Saruiæ, cur efficimini mihi hodie in Satan?* Pulchrè omnino, ac regie, vt dicere videatur, cur qui oſtendere vos debebatis germanos famulos, & familiares meos eſſe meam in indignationem, & iram lenientes, & mitigantes, quò ipſe regiæ maieſtati, & gloriæ omninò reſponderem: contra omninò meæ gloriæ inuidentes à regio faſtigio impellere, & deturbare vultis? Bonum Regem opportunam labori noſtro cum miſericordia clauſulam imponentem: *Vt* (quod inquit Tullius libro primo officiorum) *quemadmodum incipiendi ratio fuerit: ita definendi modus.* (∴)

Vatablus. *Tullius.*

Omnipotenti Deo, puriſsimæ Deiparæ, honor, & gloria, nobis autem confuſio faciei.

F I N I S.